ספר
אוצר ההלכה

חידושים וביאורים מגדולי האחרונים

על טור, בית יוסף, שלחן ערוך ומשנה ברורה

הלכות שבת ח"ב

סימנים רנ"א - רס"ב

כשמו כן הוא: אוצר כל כלי חמדה, ליקוט עצום ונפלא עבודת עבודה, מתוך **כחמש מאות ספרים** זיוה והודה, מבית גנזי גדולי האחרונים ארזי הלבנון איש על העדה, אשר עמלו בעומק ההלכה וחידודה, ורובם עד כה עין לא שזפתם ותורתם לא נלמדה, אם מפאת היותם נדירים - תורה גנוזה חמודה, או מפני שכתבו על סימנים בודדים ואינם מצויים בידי הוגי תעודה. ועתה סודרו דבריהם מלאכת מחשבת על סדר השלחן ערוך בלשונם המלא תיבה לא נפקדה, לתועלת בעלי תריסין ושוחרי הלכה בעיון ובשקידה.

נערך בעזרת ה' יתברך, בעמל רב ברוב פאר והדר. עם רבבות ציונים ומראי מקומות חדשים אחד מהם לא נעדר. מוגה ומתוקן ע"י צוות תלמידי חכמים מופלגים, באותיות יפות ומאירות עינים, ובכן מה נהדר.

מכון הרב מצליח

יו"ל פה עיה"ק בני ברק ת"ו
ע"י מכון "הרב מצליח" בני ברק
שנת: "שאי סביב **עיניך וראי כלם נקבצו באו לך**" (תשע"ד לפ"ק)

הפצה ראשית

בני ברק:
ישיבת "כסא רחמים"
רח' הרב עוזיאל 26
טל: 03-6714821 | פלא': 050-4158565

נתיבות:
הרב יהודה חדאד, רח' רמב"ם 13. טל:
052-7679513

ירושלים:
"ספרי מאור ישראל"
רח' יואל 16. טל: 050-6660676

בכל הארץ:
מר מצליח עסים. פלאפון: 050-530442

באימייל: kise821@gmail.com

באתר הישיבה: www.ykr.org.il

יוצא לאור בסיוע:
משרד המדע, התרבות והספורט,
מינהל התרבות

©
כל הזכויות שמורות
ל"מכון הרב מצליח"

שע"י
מוסדות ישיבת "כסא רחמים" ספרדית
ת.ד. 2750 בני ברק מיקוד 51127
טלפון: 03-6767163

הראל עיצוב גרפי • סדר ועימוד
rl8858@gmail.com | 050-2738858

נדפס ונכרך בכרכיית "ליין"
02-5909990

מפעל אוצר ההלכה

שעל ידי "מכון הרב מצליח"

נשיאות המכון:
גאון עוזנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א

יו"ר המערכת:
הגאון **הרב רחמים מאזוז** שליט"א

עורך ראשי:
הרב **ברק רייבי** הי"ו

ביקורת:
הרב **מאיר כהן** הי"ו, הרב **נסים שבתאי** הי"ו

בכרך זה השתתפו:

הרב **אריה דוידוב** הי"ו
הרב **איתיאל נדב** הי"ו
הרב **אברהם חדאד** הי"ו
הרב **אוריאל דניאל** הי"ו
הרב **שלום נעים** הי"ו
הרב **זרח כהן** הי"ו
הרב **יצחק משה** הי"ו

מי שברך

אבותינו הקדושים

אברהם יצחק ויעקב, משה ואהרן, יוסף,
דוד ושלמה, הוא יברך וישמור וינצור ויעזור

לגבירים הנדיבים היקרים, האחים שלא יתפרדו,

מר **שימו, צבי, ינון, ולמוס עמאר** הי"ו

הם ונשיהם ובניהם, ובנותיהם,
ונכדיהם וכל אשר להם

שתרמו בעין יפה להוצאת הספר הזה

לעילוי נשמת

אביהם ואמם ואשתו הראשונה ע"ה

מלך מלכי המלכים ישמרם ויחיים, ומכל צרה ונזק יצילם, ירים ויגביה כוכב מערכתם, ויכניע וישפיל כל אויבי ישראל תחתם, ובכל אשר יפנו ישכילו, וכל אשר יעשו יצליחו, אל נא רפא נא להם. וקיים בהם מקרא שכתוב: יברכך ה' וישמרך. יאר ה' פניו אליך ויחונך. ישא ה' פניו אליך, וישם לך שלום. ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים. ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם. וימלא השי"ת כל משאלות לבם לטובה, ויזכם השי"ת שכל צאצאיהם יגדלו בתורה ויראת שמים, עושר ואושר וכבוד. בריאות איתנה ונהורא מעליא, אורך ימים ושנות חיים.
אמן ואמן.

בצל החכמה בצל הכסף

אל מלא רחמים

יתמלא ברחמים על איש החסד ומרבה להיטיב, יראא אלקים וסר מרע, מוקיר רבנן ותלמידיהון, חינך בניו ונכדיו לתורה ויראת שמים, לאהבת עמלי תורה וצדקה וחסד,

המנוח ר' **עזר עמאר** ז"ל

בן מר בנימין ומרת פלילה ע"ה

נלב"ע במרסיי בליל שלישי א' דר"ח אדר שני התשמ"ט, והובא למנוחות בהר הזיתים בחלקתו של מרן הגאון הקדוש רבי מצליח מאזוז זצ"ל, ביום חמישי ג' באדר שני התשמ"ט.

ואשתו הראשונה **מרת זוירה בת חנה ע"ה**

נ"ע ט' בטבת התש"ח

ואשתו השנייה **מרת כנפיטה עמאר ע"ה**

בת צגיירה נ"ע

נלב"ע במרסיי ביום י"ג בכסלו התשע"ג, והובאה למנוחות בהר הזיתים ליד בעלה המנוח, בחלקתו של מרן הגאון הקדוש רבי מצליח מאזוז זצ"ל, בליל ט"ו בכסלו התשע"ג.

דאתפטרו מן עלמא הדין כרעות אלהא מארי שמיא וארעא, מלך מלכי המלכים ברחמיו ירחם עליהם, ויחוס ויחמול עליהם. מלך מלכי המלכים ברחמיו יסתירם בצל כנפיו ובסתר אהלו, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, ולקץ הימין יעמידם, ומנחל עדניו ישקם, ויצרור בצרור החיים נשמתם, וישים כבוד מנוחתם, ה' הוא נחלתם. וילוה אליהם השלום, ועל משכבם יהיה שלום. כדכתיב: יבוא שלום ינוחו על משכבותם "הולך נכוחו". הם וכל בני ישראל השוכבים עמם, בכלל הרחמים והסליחות, וכן יהי רצון ונאמר אמן.

מצבת זכרון

לארז בלבנון, קברניט האומה, אבי התעודה, גאונות וחסידות וענוה, מעין החסד והרחמים, יחיד בדורו בבקיאותו ובחריפותו, ניהל את עם ישראל בארץ ובתפוצות בחכמה ובתבונה במשך שבעים שנה, והאיר את העולם כלו בתורתו ובחכמתו בכתב ובעל-פה, החזיר פסקי מרן ז"ל על תלם, וכל הטועם מדבשו ואכל וחי לעולם. כי **למחיה** (כמנין 93 שנותיו) שלחהו אלהים לפנינו. "ועמו היתה תבל כְּגַן-אֵל, והנה אחריו מדבר שממה" (ר' משה אבן עזרא).

הלא הוא מורנו ורבנו, מופת הדור והדרו, נזר העם וכתרו,
מרן הגאון פוסק הדור

רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל

נתבקש בישיבה של מעלה

ביום ג' בחשון התשע"ד
תנצב"ה.

אוצר ההלכה

שבת חלק ב׳

תוכן העניינים

מבוא האוצר 9

סימן רנא

שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה

סעיף א׳ ..... א

סימן רנב

מלאכות המותרים והאסורים להתחיל בערב שבת כדי שיהיו נגמרים בשבת

סעיף א׳ ..... לב
סעיף ב׳ ..... מט
סעיף ג׳ ..... סא
סעיף ד׳ ..... סג
סעיף ה׳ ..... עט
סעיף ו׳ ..... קטו
סעיף ז׳ ..... קכד

סימן רנג

דיני כירה ותנור ליתן עליה הקדירות בערב שבת

סעיף א׳ ..... קכז
סעיף ב׳ ..... קצד
סעיף ג׳ ..... רכה
סעיף ד׳ ..... רלג
סעיף ה׳ ..... רלח

סימן רנד

דיני תבשילין המוכנים מערב שבת כדי להגמר בשבת

סעיף א׳ ..... רנה
סעיף ב׳ ..... רסג
סעיף ג׳ ..... רסט
סעיף ד׳ ..... רעא
סעיף ה׳ ..... ערה
סעיף ו׳ ..... רצד
סעיף ז׳ ..... שה
סעיף ח׳ ..... שו
סעיף ט׳ ..... שי

סימן רנה

הכנת האש קודם הכנסת השבת

סעיף א׳ ..... שיד
סעיף ב׳ ..... שכא
סעיף ג׳ ..... שכג

סימן רנו

שש תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת

סעיף א׳ ..... שכד

סימן רנז

דיני הטמנת החמין

סעיף א׳ ..... שלב
סעיף ב׳ ..... שמה
סעיף ג׳ ..... שמה
סעיף ד׳ ..... שס
סעיף ה׳ ..... שסו
סעיף ו׳ ..... שעג
סעיף ז׳ ..... שפא
סעיף ח׳ ..... שפב

סימן רנח

שמותר להשים ערב שבת דבר קר על קדירה חמה

סעיף א׳ ..... שצד

סימן רנט

כמה דיני הטמנה וטלטולם

סעיף א׳ ..... תג
סעיף ב׳ ..... תיב
סעיף ג׳ ..... תיג
סעיף ד׳ ..... תיד
סעיף ה׳ ..... תטו
סעיף ו׳ ..... תיח
סעיף ז׳ ..... תיט

סימן רס

דיני הכנסת שבת

סעיף א׳ ..... תלא
סעיף ב׳ ..... תנב

סימן רסא

זמן הדלקת הנרות לשבת

סעיף א׳ ..... תסג
סעיף ב׳ ..... תצב
סעיף ג׳ ..... תקכב
סעיף ד׳ ..... תקכד

סימן רסב

לקדש השבת בשלחן ערוך ובכסות נקיה

סעיף א׳ ..... תקלו
סעיף ב׳ ..... תקמה
סעיף ג׳ ..... תקנא

תשובת יביע אומר, ספר הליכות עולם, וקונטרס בין השמשות, בענין בין השמשות דר״ת והגאונים ובצירוף שיטת ר״ת לספק ספיקא ..... תקנט
מפתח נושאים וכללים 597
מפתח החידושים 631
רשימת הספרים ומחבריהם 651

מהסכמות מרנן ורבנן גדולי ופוסקי הדור שליט"א

(שנדפסו בחלק הראשון)

"...ופנים חדשות באו לכאן, באותיות מאירות עינים, ובתוספת ציוני המקורות והערות, ובתיקוני שגיאות רבות שנפלו במהדורות הישנות של ספרים אלו, **ואין ספק שדבר זה יהיה לתועלת גדולה ללומדים ובפרט למורי הוראות**, לערוך בפניהם דברי גדולי האחרונים, אשר דבריהם יקרים מפנינים, בהבנת ובביאור דברי מרן הקדוש זיע"א שקבלנו הוראותיו, כאשר יאמרו המושלים: לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו".

(מרן גאון עוזנו הראש"ל רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל)

"...ספר "אוצר ההלכה", שם צוה ה' את הברכה, **ריכוז כחמש מאות ספרים, מגדולי הפוסקים האחרונים**, סביב השלחן ערוך המה חונים, ודבריהם יקרים מפנינים, עד כה היו בספריות שונות ספונים, ומעטים אליהם פונים, **ויחפשום ממטמונים, מחכמי אשכנזים וספרדים**, שדבריהם קלים וחדים, כפרים עם נרדים... **וישבו על המדוכה אברכים יקרים, מעיינים ישרים, דורשים וחוקרים, על כל שגיאה שבעה נקיים סופרים**".

(מרן הגאון ראש הישיבה שליט"א)

"...בכדי שיהא השלחן ערוך כשמו ו"שיהא ערוך ומוכן לאכילה לכל אדם" גם בחידושי האחרונים, רחש לבם של רבני ישיבת "כסא רחמים" דבר טוב, לערוך את דברי האחרונים על השלחן ערוך סביב השלחן, בכדי שהלומד ישיגם על אתר, בארבע אמות של הלכה סביב השלחן ערוך. ראיתי קונטרס מעבודה נפלאה זו שקראו לה "אוצר ההלכה", בו **אצרו סביב השלחן למעלה מארבע מאות ספרים של גדולי עולם**, על השלחן ערוך, **והדברים ערוכים בטוב טעם, ויש בהם לגלות ולהפיץ תורתם של גדולים לבלתי ידח ממנו נדח מחמת הטורח**, ואשרי החכמים שעוסקים במלאכה חשובה זו, ואשרי הישיבה שזוכה להגדיל תורה ולהאדירה, ולהמשיך רצונו של מרן זצ"ל שתהא ההלכה בשלחן ערוך כדבר המוכן לכל אדם".

(מרן הראש"ל הגר"א בקשי דורון שליט"א)

"... ואסף איש טהור חידושים הארות והערות, מדברי רבותינו לקדושים אשר בארץ המה, **והם מפוזרים תוך כחמש מאות ספרים**, ואין מביט בהם להתבונן, ומי את דבריהם יחונן, כי למרות שדבריהם סדורים, ועיני חכמים מאירים, אור אורים, מחמת שהם מאד מפוזרים, לא עסקו בהם ידים, מלבד אחד מעיר או שנים, **והוא זכור לטוב חס על רוב עמלם, שלא ישכחו מהעולם, והעלה רעיון גדול ונורא, לכתוב דבריהם במורא, בסדר טוב ומופלא**, פלג אלהים מלא, על סדר השלחן ערוך לסעיפיו, וישכנו סביב לחופיו, והיה כל מבקש ה' באמת, ימצא תורתם נרשמת, בפתילים וחותמת, ותיכון לעד שפת אמת. **הכי קראו שמו "אוצר ההלכה", סדורה בכל וערוכה**, ושומה עלינו להחזיק להם טובה, על התועלת המרובה, במדב"ר בערב"ה, קול דודי זה בא, והיא טובה עם המחברים, ויותר מזה עם הלומדים, שבבית ה' עומדים, אשר ימצאו הדברים מסודרים, זורחים כשמש ומאירים".

(מרן הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א)

מבוא האוצר

י"ב אבני החושן המבהיקות באוצר

הכללים ללומד במהדורתינו

אָדָם

שלחן ערוך

א. מוגה מהשיבושים והטעויות הרבות שהיו בכל ספרי השלחן ערוך, וסמכנו על הנוסח של **דפוס ראשון**. **ב.** הלשון מפוסקת, שתהא נוחה לקריאה. **ג. המקורות בהגהות הרמ"א** – טעויות רבות נפלו בהם במהדורות קודמות, במהדורתנו, הושלמו ותוקנו כל ציוני המקורות שבהגהותיו, על פי שלחן ערוך השלם הוצאת "מכון ירושלים", להאיר עיני הלומדים. **ד. באר הגולה – פנים חדשות באו לכאן.** כל החיבור מוגה, מתוקן ומושלם על פי "באר הגולה" שנדפס בש"ע השלם הוצאת "מכון ירושלים", אשר נתנו את הסכמתם לכך.

פִּטְדָה

כחמש מאות ספרים באכסנייה אחת

א. מפרשי בית יוסף. רוב החיבורים של המפרשים בדורות הסמוכים למרן, עד לפני כמאתיים וחמשים שנה, עיקר חידושיהם הם על חיבורו הגדול של מרן – "בית יוסף", וספרים אלו המה לנו לעיניים ויסוד מוסד להלכה ולמעשה. ספרים רבים בסגנון זה נכנסו לאוצרנו, וכגון: כנסת הגדולה, יד אהרן, תפארת שמואל, בני חיי, ידיו של משה, ועוד רבים.

ב. מפרשי שלחן ערוך. פרשנים ומחברים שעמדו בעיקר על דברי מרן והרמ"א בשלחן ערוך, באופן שכל דבריהם לענין הלכה, מהי דעת מרן והרמ"א למעשה, וכיצד יש לנהוג לדינא.

ג. מפרשי נושאי הכלים. מחברים רבים התמקדו בעיקר על דברי גדולי האחרונים, נושאי כלי המלך אשר סביב השלחן הטהור, כגון: הטורי זהב ומגן אברהם, ומאריכים בביאור דבריהם וכוונתם.

ד. חידושי הלכה ומנהגים. בספרים רבים, רוב חידושיהם והערותיהם לא קשורים ממש לדברי השלחן ערוך, אלא עיקר מטרתם לגלות חידושי הלכות שהעלו בחכתם מתוך עיונם בדברי הראשונים ובסוגיות הגמרא. ופעמים רבות שמעוררים על מנהגים שנהגו בעריהם ובארצותם, שלא כדעת מרן, ומכריעים לדינא מתי לסמוך על המנהגים ומתי לא. וכן על זה הדרך.

ה. הערות קצרות. בחיבורים שונים אין כל כך משא ומתן, אלא רובם הערות במילים ספורות ממש על דברי הש"ע ונושאי כליו.

ו. פרד"ס. רבים מן המחברים, שילבו את פרד"ס התורה גם בשלחן ערוך. ובין חידושיהם ההלכתיים, ניתן למצוא גם ביאורים להלכות בדרך דרוש, רמז וסוד.

ז. ספרי שו"ת, גם הבאנו אל האוצר **חדושים מספרי שו"ת,** שחלק מסימני הספר לא היו שו"ת אלא חידושים או משא ומתן בדברי הטור והבית יוסף או בשלחן ערוך ונושאי כליו.

מבוא האוצר

ח. קבצים תורניים. קיבצנו **חדושים מתוך הקבצים התורניים** המפורסמים: "המאסף", "תורה מציון", שיצאו לאור בירושלים לפני כמאה שנה, וכן מהקבצים שנדפסו בג'רבא: "קרן דוד", "מקבציאל", "הירח", "השושנה", "כתר תורה". וציינו שם הרב הכותב בסוף כל חידוש.

ט. תמצית פסקי תשובות מגדולי הפוסקים בדורות האחרונים, ואלו הספרים שציינו אליהם: **שו"ת "רב פעלים"** למרן הגאון רבנו יוסף חיים זצ"ל. **שו"ת "שואל ונשאל"** למרן הגאון רבנו משה כלפון הכהן זצ"ל, ראב"ד ג'רבא. **שו"ת "שמחת כהן"** למרן הגאון רבנו רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל, ראב"ד ג'רבא. **שו"ת "איש מצליח"** למרן הגאון מייסד הישיבה רבנו מצליח מאזוז זצ"ל, ולהבדיל בין החיים, **שו"ת "יביע אומר"** למרן הגאון הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצ"ל.

י. חדושיו של **מרן מלכא הראשון לציון זצ"ל**, מלבד הנ"ל, השתדלנו בס"ד להתאים את חדושיו של מרן שליט"א לסגנון הספר, הבאנו קטעים נבחרים מתוך תשובותיו שבספרי שו"ת "יביע אומר" על עשרת חלקיו, עם עיקרי ראיותיו, וכלשונו ממש, בלי שום שינוי. וכן הבאנו הרבה מהערותיו בספרי "הליכות עולם" – שבהרבה מקומות בקטע קצר מתמצת את עיקרי תשובתו שנדפסה כבר בשו"ת יביע אומר. **זאת** ועוד, במקומות שמצאנו שמרן זצ"ל נשא ונתן או העיר על דברי האחרונים על השלחן ערוך בדרך חידוש (ואפילו לא לענין הלכה), הבאנוהו לבית האוצר בצורת חידוש, או ציינו בהערה שמרן זצ"ל העיר על דברי הרב המחבר.

יא. שיבצנו הרבה מחידושיו המאירים של **מרן הגאון ראש הישיבה שליט"א**, בעיקר הערותיו שנדפסו בסוף ספר "בן איש חי" (הנדפס מחדש בס"ד ע"י המכון), והערותיו שבסוף ספר "משנה ברורה עם הערות **איש מצליח**" (בהוצאת המכון), וכן מתוך מאמריו הפזורים בירחון התורני המפורסם "אור תורה" ועוד מקומות, זאת מלבד כמה הערות הפזורות במדור "הערות וציונים" שכתב לבקשתנו להאיר את עינינו.

בְּרָכָה

הגהה מדוקדקת

רוב החיבורים והספרים שבאוצרנו, זוהי להם פעם ראשונה שהם נדפסים במהדורה חדשה מאז צאתם לאור עולם לפני מאות בשנים. רבים מהם לא נדפסו שוב מעולם אחר הדפסתם הראשונה, ויש רבים שזכו לתפוצה חדשה בדור האחרון ע"י "מהדורת צילום" בלבד.

צוות תלמידי חכמים מחברי "מכון הרב מצליח", עמלו ויגעו בלימוד ועיון כל דברי המחברים שהובאו בית האוצר, וכל דיבור ודיבור שבספר עבר תחת שבט הגהתם וביקורתם. ובמהלך עבודתם סיקלו אין ספור טעויות ושיבושים המהפכות את הכוונה ומפריעות ללומד בהבנת דברי המחבר, וכפי היכולת שבידם השוו גם בין דפוסים שונים וקדמונים, ואחר ההכרעה ובירור הנוסח הנכון קבעוהו בספר.

מאחר ש"כל האדם כוזב", לכן אף כשהיה נראה ברור שיש ט"ס, לא מחקו לגמרי את הנוסח הקיים, אלא השאירוהו בסוגריים עגולות, ואת התיקון בסוגריים מרובעות, ובידי המעיין לשקול במאזני שכלו את הדברים. למעט טעויות פשוטות מאד, או שבדפוסים ראשונים וכ"ש בכתבי יד רואים בבירור נוסח מתוקן, אזי פעמים שלא השאירו עקבות לשיבוש המדפיסים, ופעמים לפי הענין עמדו על כך במדור "הערות וציונים".

בכמה ספרים ישנם **"השמטות"** או **"תקונים"**, פעמים בסוף אותו ספר, ופעמים בספר אחר של אותו מחבר. ב"אוצר ההלכה" כל השמטה נדפסה במקומה, עם ציון מהיכן הובאה. ולדוגמא נציין את ספר **"יפה ללב"** להגאון **רבי יצחק נסים רחמים פלאג'י** זצ"ל, אשר

מבוא האוצר

מלבד כי ספרו זה מכיל **תשעה חלקים**, וכמעט בכל חלק ישנם חדושים על כל חלקי השלחן ערוך (ויצויין עוד, כי בכל חלק יש 'השמטות', ולאחר מכן 'תקונים' להשמטות, ובסוף יש גם 'קונטרס אחרון' המכיל הוספות ל'תקונים', ובהם עוד הוספות וחדושים שלמים, ולאו כל מוהא סביל דא), עם כל זה חדושיו פזורים על פני למעלה **מארבעה עשר** כרכים (ספר "**יפה ללב**" מכיל **עשרה** כרכים, ויש עוד מחידושיו בסוף ספרו "**חלק יפה**" שנדפס בסוף ספר "פני חיים" לאביו הגר"ח, ובשו"ת "**לב חיים**" לאביו הגר"ח, ובספר "**פדה את אברהם**" על התורה לאחיו הגר"א, ובספר "**ויקרא יצחק**" על התורה להרב המחבר)! ולולא סייעתא דשמיא שמלוה וחופפת אותנו לא היה אפשר לגלות את כולם.

מן הענייין לציין עוד, כי ספר יפה ללב "חלק הששי" שתמיד ידענו שלא כתב שם רק על הלכות פסח וחלק אבן העזר, מקרוב ממש נודע לנו שחלק זה מחולק לשני כרכים קטנים (שלא בקודמיו), ואחד מוכר ומצוי, והאחד איננו, גם לא ברוב הספריות הגדולות. ובחסדי ה' זכינו להשיג צילום ממנו והבאנו מחדושיו בחלקים אלו, (יצויין, כי גם מרן הראש"ל שליט"א מזכירו מספר פעמים בשו"ת יביע אומר, וכנראה שמצוי הוא בבית גנזיו). ובלי ספק שיש בזה נחת רוח גדולה לגאון המחבר. ומלבד ספר יפה ללב יש עוד ספרים שנדפסו באופן כזה וכדומה, כמו ספר "מאורי אור" (על שבעת חלקיו) וספר "פתח הדביר" ועוד, וכאמור, על ידי אוצרנו יוכלו המעיינים לרוות ולשתות בצמא את דבריהם בלי לייגע את מוחם אחר חיפוש מייגע ומפרך.

ג. גם אספנו אל האוצר **חדושים מכמה ספרי שו"ת**, שחלק מסימני הספר לא היו שו"ת אלא חידושים או פלפולים בדברי הטור והבית יוסף או בשלחן ערוך ונושאי כליו, ואף שידענו גם ידענו שהמלאכה בזה היא רבה, כי אלפי ספרי שו"ת ישנם, ולא עברנו לעת עתה רק על מקצתם, מכל מקום ליקטנו לפי מה שהשיגה ידינו לבינתיים, ועוד היד נטויה בעזרת ה'. וראה עוד באורך במבוא לחלק א' ב"עמודי האוצר" פירוט על סוגי ספרים השונים שנלקטו מהם חידושים, אף שעיקר הספר אינו חידושי שלחן ערוך. **מלאכה יש כאן, חכמה יש כאן!**

נִסָּךְ

פיענוח ראשי תיבות

רוב ככל ראשי התיבות וקיצורי המלים שהיו בספרים שהובאו "בית האוצר", פוענחו ונפתחו. וזאת באשר ראינו מהנסיון, שדבר זה מוסיף **נופך** רב בלימוד. **ודע שלא חסכנו עמל וטורח לברר מפי סופרים ומפי ספרים, מאות ר"ת שהיו קשים להבנה, וחקדשנו לכך זמן זמנים טובא**, ביודענו שבכך מונעים אנו בזבוז זמן יקר מחובשי בית המדרש, וביטול תורה גדול בכמות ובאיכות. ומכל מקום במעט מאד מקומות שנסתפקנו בביאור כוונת המחבר בר"ת שכתב, השארנו את המלה כצורתה, ופענחנו את הר"ת בסוגריים מרובעות, והמעיין יבחר ויקרב.

סַפִּיר

ציוני מקורות

בכל אלפי החידושים שהובאו אל בית האוצר, ברבבות המקומות שציינו לספרים וחיבורים אחרים, תרנו וביקשנו לידע איה מקום כבודם, לראות שהמקורות אינם שגויים, **ונוספו בדברי המחברים אלפי מקורות שלא היו כתובים, ותוקנו אלפי מקורות שנדפסו בשיבוש.**

מבוא האוצר

וכמו כן, במאות מקומות כתבו המחברים ציונים לדפוסים ישנים שאינם מצויים כיום, וביררנו את המקור לפי הדפוסים החדשים והנפוצים, וציינו למקור החדש בסוגריים מרובעות, והשארנו את המקור הישן בסוגריים עגולות. **ומלאכה זו היתה אחת מהעבודות הקשות ש"במקדש"**, כי פעמים רבות היה קשה למצוא את המקור הנכון והמדויק שעליו נתכוונו המחברים, אם מפני טעויות הדפוס, או משום הציונים הישנים, או מחמת שהספר שציינו אליו לא מצוי. **ובזכות זה נפתרו תמיהות רבות שהיו בדברי המחברים** לפום ריהטא, אשר בהגלות נגלות מקור ויסוד דבריהם, נתבארה כוונתם. וע"פ רוב עמדנו על כך במדור "הערות וציונים".

וכאן המקום לציין, כי ספרים אשר יש להם כמה מהדורות, השתדלנו לציין לפי הנושא בספר (כגון: הלכות ..., דיבור המתחיל ... או פרקים וכיוצא בהם) **ולא לפי דפי (או עמודי) הספר, כדי שיהא אפשר למוצאם בכל מהדורא. ובספרים אשר לא היתה אפשרות זו ציינו לפי המהדורא הנפוצה יותר.**

כמו כן לא נמנענו מלציין ציונים לספרים שרק במהדורא חדשה סדרו אותם לפי אותיות, לדוגמא: "בית יוסף", במהדורא החדשה (הוצאת "שירת דבורה") צויינו סעיפי השלחן ערוך בתוך הטור והבית יוסף להקל על המעיין למצא כל סעיף בבית יוסף, וגם אנחנו מטעם זה השתמשנו בסעיפים אלו במקום שציינו המחברים לבית יוסף בעיקר בסימן אחר. וכן האותיות בספר "בית חדש" השתדלנו לציין אליהם ברוב המקומות, למרות שבדפוסים הישנים האחרונים השמיטו אותם (וב"שירת דבורה" החזירו עטרה ליושנה). וכן ציינו בספר "לבושי שרד" סעיפים קטנים, שנעשו לראשונה בשלחן ערוך החדש הוצאת "מכון ירושלים".

יַהֲלֹם

חלוקת קטעים

מחברים רבים מהמובאים באוצרנו, בהרבה מקומות השפיעו עלינו גשמי נדבה, ויתהלכו ברחב'ה, כיד ה' הטובה, וכתבו פלפולים עצומים באורך רב, ברצף אחד ובנשימה אחת. במקרים אלו, חילקנו את הדיבורים לקטעים קצרים, להקל על הלומד שיוכל להתבונן בין קושיא לחבירתה, ובין ענין לענין. לעומת זה, היו פעמים, שנתקלנו בקטעים שהיו נפרדים, ואחר העיון ניכר בעליל שאך שגגת המדפיסים היא, ויש לחבר את האהל להיות אחד, וכן עשינו.

לֶשֶׁם

סדר החידושים

ננקטה דרך מיוחדת בעריכת החידושים. והיא, שכל דברי המחברים על כל סעיף וסעיף, באו ברצף, אחד אחר רעהו, באופן שהלומד המחפש לראות דברי המפרשים בעניין מסויים, לא צריך עוד לחפש הרבה, אלא בסקירה אחת עובר על פני כל המפרשים שדיברו באותו ענין, ומשביע את רצונו. הסדר שננקט בדברי המחברים עצמם, הוא כדלהלן:

א. לפי קביעות החידוש. לדוגמא: בסעיף שיש בו חמשה משפטים, על כל משפט ומשפט דיברו כמה חכמים (וכפי שמצוי הרבה), הרי שכל אלו שדיברו על המלים הראשונות בסעיף, הוקדמו, וכן הלאה.

ב. סדר הדורות. מובן מאליו, שמחברים רבים קבעו על אותם מלים שבאותו סעיף. ובמקרים אלו, סידרנו דבריהם לפי סדר זמן פטירתם, והשתדלנו לברר עד כמה שידינו מגעת את שנת פטירת המחברים.

מבוא האוצר

שִׁבּוֹ

קביעות בראש החידוש

כפי שכתבנו באבן "פטדה", ספרים רבים מתוך חדרי האוצר, הם חיבורים המיוסדים אך ורק על הטור ובית יוסף. וממילא בדבריהם קבעו רק על הבית יוסף, בלא שום ציון לשלחן ערוך. וכן בחידושים מספרי "מערכות", ברוב הפעמים אין ציון וקביעות אל קטע מסויים בש"ע שעליו מוסבים דבריהם, במקרים אלו, **השתדלנו עד כמה שאפשר לשבץ דבריהם הקדושים במקום שנראה הכי מתאים וקשור לתוכן חידושיהם, והוספנו בראש דבריהם "קביעות" מלשון השלחן ערוך.**

וכן במקומות שהיה ראוי לשנות את מקום החידושים **לסעיף** אחר, ובלי ספק דהוה ניחא ליה להמחבר בכך, וכגון, שפוסקים רבים דנו בנושא מסויים, וקבעו דבריהם בסוף הסימן, ויש שדיברו באותו ענין מיד עם תחילת הסימן, והיה ראוי לצרף את כולם יחד שלא ייעלמו דבריו מעיני הלומדים. וכן חידושים על סימנים מסויימים שנדפסו שלא במקומם באשמת המדפיסים וכיו"ב, שיבצנו הדברים במקומם, וציינו בסוף החידוש מהיכן לוקח. ועם כל זאת השתדלנו כמה שיותר שלא לשנות קביעות המחבר.

וזאת למודע'י: כי אין לדייק בכוונת המחבר על פי הקביעות שהביא מלשון השלחן ערוך, כי במספר מקומות קצרנו או הארכנו את ה'קביעות', ולפעמים אף שינינו את ה'קביעות' לפי הצורך, ובחרנו ב'קביעות' היותר מתאימה וקשורה לדברי המחבר, וזאת עשינו מכמה סיבות, ובפרט שבספרים רבים לא היתה בהם קביעות, או שלא הקפידו על הקביעות.

אַחְלָמָה

אבני ה"מילואים"

במספר מקומות, המחברים הקדושים העלו ארוכ'ה ומרב'ה בפלפול עצום ומסוקף, מערכה לקראת מערכה, **ודא עקא, שללומד המחפש לראות כאחד את דברי האחרונים על הדין המבוקש עמו, לא נוכל לקטוע את רצף החידושים בפלפול גדול של כמה דפים.** ומאידך, לא יעלה על לב להשמיט חידושים נפלאים אלו, אשר טובה מרובה צפונה בהם, **אשר על כן הקדשנו מדור מיוחד בסוף הספר לכל עניינים אלו.** באופן שבגוף הספר הובאו תחילת דברי המחבר הנוגעים לענין, וצויין ב"הערות וציונים" שיש המשך הנמצא בסוף הספר, והחפץ לחזות בנועם דבריהם יפנה לשם וירווה צמאונו.

תַּרְשִׁישׁ

הערות וציונים

א. ציונים לחדרי האוצר. במסגרת עבודתנו ב"אוצר ההלכה" נוכחנו כי כמעט בכל סימן, המצא יִמָּצֵא עשרות מקומות, שחכם אחד מציין לדברי חבירו שקדמו, ונושא ונותן בדבריו, ואף אותו מחבר שציינו אליו שוכן כבוד באוצרנו. כתבנו בהערה את מקורו ומקום כבודו ב"אוצר ההלכה", ובזה יעלה לו ארוכה, כי שם צוה ה' את הברכה. וכמו כן במקומות שקושיית חכם אחד מיושבת על פי דברי חברו (ולא הזכירו, או שלא ראה דבריו וכדומה), השתדלנו בהרבה מקומות לציין, ועוד הרבה הערות בסגנון זה.

ב. ציונים אל ספרי מרן ה"יביע אומר" שליט"א. מאחר שנפגשנו ב"אוצר ההלכה" בעשרות מקומות שפוסקים מסויימים העלו חידושים הלכתיים, שלא ידוע כ"כ מה דעת שאר פוסקים בזה, והמעיין משתוקק לידע היכן ימצא דברי חפץ, ומה יעשה ישראל. לכן בכל מקום

מבוא האוצר

ונושא שמצאנו שגם מרן הראש"ל שליט"א דן בו באחד מחיבוריו הגדולים: **שו"ת יביע אומר, שו"ת יחוה דעת, הליכות עולם ועוד**. ציינו לדברי קדשו שם, ומשם בא'רת, כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים.

ג. הערות קצרות. במקומות שהתעוררו תוך כדי עריכה הערות הנוגעות לגוף דברי המחבר, ומסירים אבני נגף העומדים בפני הלומדים. כגון: ביאורים קצרים בלשונות סתומים, מקורות שלא נמצאו או שאינם מדוייקים, שינויי גירסאות וכדומה, באנו בזה בקצירת הא'ומר ב"הערות וציונים", לתועלת שוחרי התורה.

שֹׁהַם

אוצר המפתחות

א. מפתח העניינים. בעמל רב נערך על כל הספר, מפתחות מפורטים לפי הנושאים, וכן מפתח **לכללים** שנדונו בתוך דברי המפרשים (כללי ההוראה, כללי הפוסקים ועוד כללים במספר נושאים מגוונים שדנו בהם המפרשים באורך, וכן ידיעות מסוימות בסדר הדורות וכיוצא).

ב. מפתח לכל החידושים שנדפסו באוצר, על מנת לדעת איה מקום כבודם, לדוגמא: אם ירצה הלומד למצוא ספר "יפה ללב" חלק ז' סימן כ"ה אות א', היכן נדפס באוצר ההלכה? יחפש בספר "המפתח" לפי סדר א – ב ספר "יפה ללב", וימצא מבוקשו בנקל!

ג. מפתח שמות הספרים ומחבריהם. הרשימה נכתבה בקיצור, ומכילה רק את הפרטים הנצרכים: שם המחבר, שנת פטירתו, מקום מגוריו, שנת ומקום הדפסת הספר.

יָשְׁפֵה

כתב מהודר ויפה

השתדלנו וטרחנו בכל עוז, שכל החיבור יהא ערוך מתחילתו עד סופו, בטוב טעם ודעת, באותיות גדולות ומאירות עיניים, בסדר יפה, ועריכה משובחת. גבי דידנו, כלפי עשרות ספרים מהמובאים כאן, אם לא היה בהם אלא את "ישפה", דיינו! חלק נכבד מהספרים שבאו אל האוצר, היו עד כה בדפוס ישן ועתיק מלפני מאות שנים, באותיות רש"י קטנות ושבורות, צפופות ושדופות, בלא סדר ומשטר, עיר פרוצה אין חומה. מה שגרם למיעוט הלומדים, אשר יעמיקו חקר בדברי קדשם כיאה וכיאות.

מבוא האוצר

מהדורות הספרים שציינו על פיהם ב"אוצר ההלכה"

אבודרהם השלם – ירושלים תשכ"ג

הגהות רש"ל על סמ"ג – עמודי שלמה – ירושלים תשכ"א.

הלכות גדולות – מהדורת מכון ירושלים – ירושלים תשנ"ב.

זוהר – וילנא תרנ"ה.

זוהר חדש – מהדורת מוסד הרב קוק – ירושלים תשי"ג.

חמדת ימים – ונציה תקכ"ג.

כל בו – לבוב תר"ך.

מכילתא – מהדורת הרב הורוויץ.

נגיד ומצוה – ירושלים תשכ"ה.

סדר היום – ירושלים תשל"ח.

סדר רב עמרם גאון – מהדורת מוסד הרב קוק.

סמ"ג – ונציה ש"ז.

סמ"ק עמודי גולה – מהדורת הרפנס.

ספר האשכול – מהדורת נחל אשכול – הלברשטט תרכ"ח.

ספר היראה עם ביאור מקור היראה – ירושלים תשי"ט.

ספר העיטור – מהדורת הרב מאיר יונה – תרל"ד–תרמ"ה.

ספר יוחסין השלם – ירושלים תשכ"ג.

ספר יראים השלם – מהדורת תועפות ראם – וילנא תרנ"ב–תרס"ב.

ספר מהרי"ל מנהגים – מהדורת מכון ירושלים – ירושלים תשמ"ט.

ראשונים על הש"ס – רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, מאירי – מהדורת זכרון יעקב.

ראב"ן (עם ביאור אבן שלמה) – ירושלים תשל"ה

שבלי הלקט השלם – דפוס וילנא תרמ"ז

שו"ת מהרי"ל – מהדורת מכון ירושלים – ירושלים תש"מ.

של"ה – הוצאת מכון "יד רמה" מפעל השל"ה השלם.

שער הכוונות – ירושלים תרס"ב.

תולדות אדם וחוה (רבנו ירוחם) – ונציה שי"ג.

תורת האדם – מהדורת הרב שעוועל – ירושלים תשכ"ד.

תשב"ץ קטן – מהדורת מכון ירושלים ע"פ דפו"ר דפוס קרימונה.

תשובות הרמב"ם – מהדורת בלאו (ד"ח).

אוצר ההלכה

אוצר מפרשים
על שלחן ערוך אורח חיים
— הלכות שבת —

סימנים רנ"א- רס"ב

חלק ב'

מכון הרב מצליח

סימן רנא סעיף א

רנא שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה. ובו ב' סעיפים:

א [א]**העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה,** [ב]**יש מפרשים מנחה גדולה,** [ג]**ויש מפרשים מנחה קטנה:** הגה ודוקא כשעשה המלאכה לרך קצת, אבל אם עושה תמיד לרך ערבי לפי שעה ולא קובע עליה שרי (נ"י) [דרכי משה] [תוס' פ'] כשם תור זרוע [מ"ב הלכות ערב שבת סימן י"ג], ולכן מותר לכתוב לגרת שלומיס וכל כיולא בזה (דברי עלמו [דרכי משה תוס' ג']):

באר הגולה

א. פסחים נ' [ע"ב]:

ב. טור והמרדכי [פסחים סימן תר"ג] בשם רבי מאיר [מרוטנבורג]:

ג. רש"י שם בגמרא [ד"ה מן המנחה] לגירסת ר"א מזרחי [בחדושיו לסמ"ג ריש לאוין ע"ה]:

אוצר ההלכה

סעיף א'

א) סעיף א' העושה מלאכה וכו'. כתב במג"א (סק"א) העושה מלאכה, אבל פרקמטיא שרי כו', וכן משמע בשבת (דף ל"ה ע"ב), דתקיעה שניה היתה לבטל העיר וחנויותיה(ם). עכ"ל. וצ"ע דמשם לא משמע מידי, ועוד דאדרבה משמע שם מפירש"י דאף פרקמטיא אסור, במה שכתב וז"ל: להבטיל העיר ממלאכה והחנויות ממקח וממכר. עכ"ל וצ"ע. (באר יעקב – ברלין)

ב) שם העושה מלאכה וכו'. כתב מג"א (סק"א), דתקיעה שניה היתה לבטל העיר וחנויותיה. ע"כ. לפי מה שכתב ס"ק ד' אין הוכחה כלל, וצ"ל ששם היא הג"ה אחרת. (שמוש חכמים)

ג) שם העושה מלאכה וכו'. ראיתי לדקדק במאי דפסקו הפוסקים ז"ל על איסור מלאכה בערב שבת, יש אומרים משש שעות ויש אומרים ממנחה קטנה וכו', אם משא ומתן דלא הוי מלאכה, דאפילו בשבת עצמה אינו אסור אלא מדרבנן, אם מותר עד כניסת שבת או אם הוא בכלל מלאכה. ולכאורה יראה דאסור, כמו שכתב הש"ע בחול המועד [סימן תקל"ט ס"א] דכל סחורה אסורה, הא התם אע"ג דלא הוי מלאכה ואפילו הכי אסור. אבל אינה ראיה, דשאני חול המועד דחמיר טפי שהוא מדאורייתא[1]. ואדרבה נראה לי ראיה ברורה ממה שאמרו בגמרא מסכת עבודה זרה (דף (י"ז) [ט"ו ע"א]), דאסור למכור בהמה גסה גזירה משום שאלה ומשום שכירות ומשום נסיוני, פירוש, גזירה שלפעמים ימכרנה בערב שבת סמוך לחשיכה ואמר ליה נסייה ניהליה ושמעה לקלא ואזלא מחמתיה והוה ליה מחמר אחר בהמתו בשבת, וכן פסקו הפוסקים, ופסקו הש"ע ביו"ד סימן קנ"א [ס"ד]. הרי שאמרו גזירה שלפעמים ימכרנה בערב שבת, ובמאי עסקינן, אם מוכרה במזיד ועבר אדרבנן דאסרו לישא וליתן בערב שבת, היכי עבדי ליה תקנתא דילמא עבד איסורא דאורייתא, הלעיטהו לרשע וימות, כמו שפסק הרמב"ם בהלכות מעשר שני [פ"ט ה"ז] בענין נטע רבעי, דהלכה כרשב"ג [מעשר שני פ"ה מ"א] דהלעיטהו וכו'. ואי מיירי בשוגג היכי עבדי גזירה לגזירה, גזירה שמא ימכור בערב שבת וגזירה שמא יחמר אחר בהמתו בשבת, מכירה ערב שבת בעצמה גזירה היא שמא יטעה, ושמא יטעה טעות אחרת. לכך נראה פשוט דמותר לישא וליתן בערב שבת, ולכך גזרו שלפעמים ימכרנה. וליכא לאוקמה כשהיה לו הפסד בקרן, דאשכחן [סימן תקל"ט ס"ה] בכהאי גוונא אפילו בחול המועד שרי, או ריוח מרובה [שם ס"ד], דהוא מיעוטא דמיעוטא ולא שכיח ולא גזרו ביה רבנן.

שוב אח"כ בא לידי ספר מג"א, וכתב [בסק"א] כמו שכתבתי, וז"ל: דוקא מלאכה אבל פרקמטיא שרי, וכן משמע בגמרא [פסחים נ:] בעובדא דבני בישן, וכן משמע סוף פ"ב דשבת [לה:], דתקיעה שניה היתה לבטל העיר וחנויותיה. עכ"ל. ואין ראיה ממה דגרסינן בפרק איזהו נשך [בבא מציעא עה:], שלח רב אשי לרבינא בהדי פניא דמעלי שבתא, לישדר לן מר עשרה זוזי דאיתרמי לי קטינא דארעא למיזבן, שלח ליה ניתי מר סהדי וניכתוב כתבא וכו'. דאפשר לומר דהוי דבר האבד, ודייק מלת איתרמי לי, ולכך משום דבר האבד קאמר ליה רבינא נכתוב כתבא, דלא עדיף מחול המועד דאמרינן דמותר[2]. שוב דקדקתי בראיות שהביא מג"א וראיתי שאין משם ראיה, ואדרבא לקצת מפרשים נראה בהיפך דאסור. ומה שהביא מעובדא דבני בישן, הוא במסכת פסחים פרק מקום שנהגו [נ:], בני בישן נהוג דלא הוו אזלין מצור לצידון במעלי שבתא, אתו בנייהו קמיה דר' יוחנן, אמרו ליה אבהתין אפשר להו אנן לא אפשר לן, אמר להו כבר קבלו אבותיכם עליהם, שנאמר "שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך" [משלי א', ח']. ופירש"י, מצור לצידון, יום השוק של צידון בערב שבת, והם מחמירין על עצמן שלא להיבטל מצרכי שבת. עכ"ל. ולמד מכאן דמשום דקיבלו אבותיהם והחמירו על עצמן לכך הורה להם ר' יוחנן ואל תטוש תורת אמך, הא לאו הכי מותר לילך לשוק ולישא וליתן. ואינה ראיה, דמאן לימא לן דמותר לישא וליתן עד הלילה, דילמא אילו התיר להם ר' יוחנן היו נושאין ונותנין עד המנחה, ומנין למד דאפילו מן המנחה ולמעלה שרי.

ויש לדקדק בדברי רש"י ז"ל במאי דפירש והיו מחמירין וכו' שלא להיבטל וכו', זו אינה חומרא, דין הוא, דהא קי"ל

הערות וציונים

1. עיין בחזון עובדיה הלכות יום טוב (עמ' קס"ו) שהביא שלש דעות בדבר, ומסיק, הואיל ורבו הפוסקים שסוברים שמלאכת חול המועד איסורה מדברי סופרים, וכן דעת מרן הש"ע, יש לסמוך עליהם להקל בדרבנן במקום מחלוקת הפוסקים וכדומה. ע"ש. **2.** וכן דחה הרב פתח הדביר (סק"א), נדפס לקמן אות ט"ו, ועיין במחזיק ברכה (סק"א) שדחה באופן אחר, נדפס לקמן אות ז'.

אוצר ההלכה

[סימן רמ״ט ס״א] דאין הולכין בערב שבת יותר משלש פרסאות כדי שלא להיבטל מצרכי שבת, ואיך הורה להם רבי יוחנן משום ואל תטוש, דמשמע אע״ג דמן הדין שרי, משום דצריכים לקיים מנהג אבותיהם אסיר. וליכא למימר דמצור לצידון אינו יותר משלש פרסאות ומן הדין שרי אלא דהחמירו על עצמם, דהא פירש״י עצמו במסכת שבת פרק קמא [יט. ד״ה ומצור] דמצור לצידון מהלך יום אחד. ועוד כשהולכים לשוק היו שוהים בשוק יותר (מו׳) [משלש] פרסאות, ולא התירו חכמים אלא כשהולך שלש ולא יותר כגון לילך לביתו, אבל לילך מביתו למקום אחר ולחזור אסור דהא יש כאן יותר משלש פרסאות, שכן משמע מלשון הרמב״ם ז״ל (בפרק ל׳ דין י״א) וז״ל: אסור לו לאדם שיהלך בערב שבת יותר משלש פרסאות מתחלת היום, כדי שיגיע לביתו ועוד היום רב ויכין סעודה לשבת, שהרי אין אנשי ביתו יודעים שהיום יבוא כדי להכין לו. עכ״ל. מדקאמר כדי שיגיע לביתו ולא קאמר כדי שילך ויחזור לביתו בעוד היום גדול, ונאמר דקא מיירי בהליכתו מביתו למקום אחר ואח״כ יחזור לביתו, משמע דמיירי כשהיה ערב שבת חוץ לביתו ורצה להלוך, לא ילך יותר משלש פרסאות. ואין לחלק ולומר דלמשא ומתן לא אסרו חז״ל לילך יותר משלש פרסאות אלא משום דהחמירו על עצמם ומנהג אבותיהם בידיהם, דמאי שנא זיל בתר טעמא. וי״ל דכך הוא דיוק בלשון הרמב״ם ז״ל, טעמא דאסור לילך יותר משלש פרסאות משום שאין אנשי ביתו יודעים שהיום יבוא כדי להכין לו, הא אם היו יודעין שרי, ובני בישן היו מגידין לאנשי בתיהן שהיום יבואו.

ועוד נ״ל דמבני בישן אין ראיה, דמי לא עסקינן דהיו הולכין לעשות מלאכה, וא״כ אין מותר להם לעשות מלאכה אלא עד המנחה, וכל שכן כפי פירוש הר״ן ז״ל [שם יז. ד״ה בני] דיש לו שיטה אחרת בזה דאין ללמוד מכאן כלל, דהוא מפרש דקי״ל [שבת יט.] דאין מפליגין בספינה שלשה ימים קודם לשבת משום ״יחוגו וינועו כשכור״ [תהלים ק״ז, כ״ז] ומצטערים בשבת, ומצור לצידון מותר אפילו בערב שבת כיון דאינו אלא מהלך יום אחד ויכולים להגיע קודם לשבת, ואבותיהם היו מחמירים על עצמם.

גם מה שהביא ראיה מפ״ב דשבת דתקיעה שניה לבטל העיר וחנויותיה, אדרבא יש ללמוד מכאן דאסור, דהא פירש״י לבטל העם ממלאכה וממקח וממכר, ומשמע דלרש״י תקיעה שניה היתה בשעת המנחה, דהא אסור לעשות מלאכה מן המנחה ולמעלה, דהיינו מתשע שעות ומחצה ולמעלה, כמו שפירש״י ז״ל עצמו בפרק (ע״פ) [מקום שנהגו] [פסחים נ: ד״ה מן המנחה], וא״כ בשעה אחת היו מבטלין מלאכה ומקח וממכר. ונראה טעמא דרש״י ז״ל דפירש כן, מדקאמר תקיעה ראשונה לבטל את העם ממלאכה שבשדות, מכלל דמלאכות שבעיר עדיין לא ביטלו אותם, משום דעדיין לא הגיע שעת המנחה, וטעם שממהרין לאלו שבשדות לבטלם, כדי שיכינו צרכי שבת, כדפירש רש״י עצמו [שבת לה: ד״ה להבטיל], וכן פירש הר״ן ז״ל [שם טו. ד״ה תנו].

איברא דלהרמב״ם ז״ל [הלכות שבת פ״ה ה״כ] יש ללמוד דמותר, דפירש הוא ז״ל דבשעת המנחה היו תוקעין תקיעה ראשונה, וכמו שהביא הטור בסימן רנ״ו, וכפי זה גם בעלי מלאכות שבעיר היו בטלין משום דהגיע שעת המנחה. והא דקאמר לבטל העם ממלאכה שבשדות, ר״ל גם אותן שבשדות היו נמנעין מתקיעה שהיו תוקעין, או אפשר לומר דרוב מלאכתן בשדות, ודהיו יושבין בעיר היו עוסקין במשא ומתן, לכך נקט העם שבשדות. אי נמי להודיענו התנא [ד]אלו שעוסקין במלאכה שבשדות הקרובין לעיר אינן רשאין ליכנס עד שיכנסו גם הרחוקין משום חשדא. ואם תאמר גם לפירוש הרמב״ם נראה דאסור כמו שעה או חצי שעה קודם שקיעת החמה, דהא כתב דתקיעה שלישית סמוך לשקיעת החמה, מכלל דתקיעה שניה כמו שעה או לפחות חצי שעה, ומהראיה שהבאתי לעיל דגזרו חכמים שמא ימכור בהמתו לגוי וינסה אותה וכו׳ ונמצא מחמר אחר בהמתו בשבת, דמשמע דעד הלילה יכול לישא וליתן, י״ל דמן הדין יכולין לישא וליתן עד התוספת שאנו מוסיפין מחול על הקדש שהוא זמן הדלקת הנרות, אלא כדי שיהיו ממהרין אותן לילך כל אחד להתעסק בהטמנת חמין ומסלקין הקדירות מעל גבי הכירה כדי שידליקו בעוד היום ולא יגעו באיסור דאורייתא, לפי שבשעה ששומעין התקיעה בודאי שלא היו אותה שעה נועלין כולם בבת אחת, לפי שיש אחד שבאותה שעה היה לו עסק עם חבירו לישא וליתן עמו, וכי יעלה על הדעת שהיה נועל את החנות ומבטל אותו העסק שהתחילו בו כבר. וכן ראיתי להר״ן ז״ל שפירש כן בפרק במה מדליקין [י. ד״ה ומדאמרי׳], במה שהיה שוהה התוקע כדי לצלות דג קטן וכו׳, משום דאותה שעה לא גמרו כולם מלאכת שבת כדי להדליק, שיש שנשתהו ועדיין לא הדליקו, משמע דמשום דממהרין אותם כדי לגמור עסקיהם כדי שלא יגעו באיסור דאורייתא כדאמרן. שוב עיינתי ברש״י מסביב רב אלפס ז״ל והשמיט תיבת ממלאכה, וכפי זה יכולים אנו לומר דרש״י סובר כהרמב״ם. אלא דקשה איך כתב ז״ל דטעמא כדי שיכינו צורכי שבת, ותיפוק ליה דאסור לעשות מלאכה מן המנחה ולמעלה, אלא הגירסא היא ממלאכה וכדכתיבנא. (משחא דרבותא ח״ב – חדושי מהרמ״א)

ד) שם העושה מלאכה וכו׳. כתב הרב מג״א [סק״א], אבל פרקמטיא שרי, וכן משמע בגמרא (פסחים דף נ׳ ע״ב) בעובדא דבני בישן (דאי לאו שאבותיהם קבלו עליהם, הוה שרי להו להפליג בערב שבת מצור לצידון ליום השוק), וכן משמע סוף פ״ב דשבת [לה:] דתקיעה שניה היתה להבטיל העיר וחנויותיה. ע״כ. ולא הבנתי כוונתו, דמהתם מוכח דהעיר ממלאכה וחנויות ממקח וממכר בטלים כאחד. ובברייתא שניה לא הזכיר ביטול העם ממלאכה, וכללו במה שכתב נסתלקו התריסין וננעלו החנויות, אלמא מלאכה ופרקמטיא בטלו כאחד. (נהר שלום – סק״א)

ה) שם העושה מלאכה וכו׳. כתב מג״א (סק״א), אבל פרקמטיא שרי, וכן משמע בגמרא [פסחים נ:] בעובדא דבני ביישן. שהיה דרכם לילך מצור לצידון על יומא דשוקא שהיה שם בערב שבת, ולא אסור לבני ביישן אלא משום דברים המותרים, כנזכר

סימן רנא סעיף א

אוצר ההלכה

לעיל בסימן רמ״ח [בב״י ס״א]. אע״ג[3] יומא דשוקא מיקרי דבר אבד דשרי גם בחול המועד ומכל שכן בערב שבת. ואף דהמחבר כתב בסימן תקל״ט [ס״ה], דיום השוק שיש בכל (ה)שבוע לא מיקרי דבר אבד, היינו מטעם שכתב שם דאם לא יקנה ביום השוק שבתוך המועד יקנה אח״כ, משא״כ שיהיה תמיד בערב שבת א״כ יאסר לעולם, ועוד דילמא יום השוק היה גדול משאר שוק של העיירות. מ״מ אין צריך לראיה גדולה, דחזינן דהמנהג להקל ומנהגן של ישראל תורה. (בגדי ישע)

ו) **שם העושה מלאכה וכו׳**. נ״ב: כתב הרב מג״א [סק״א] דפרקמטיא שרי, כדמשמע מעובדא דש״ס בבני בישן כו׳. והוא שם בפרק מקום שנהגו ([פסחים] דף נ׳ ע״ב) דנהוג שלא לילך מצור לצידון כו׳. יע״ש. ולפי קוצר דעתי, הן לפירוש רש״י [ד״ה מצור לצידון], גם לפירוש הר״ן [יז. ד״ה בני], ליכא ראיה משם כלל, דיש לומר דהתם לא נהוג לילך אפילו בבוקר, ויום השוק היה עד חצות או עד סמוך למנחה, אבל לעולם דמן המנחה ולמעלה לא היה שוק ואפילו בפרקמטיא. ומה גם לפירוש הר״ן שפירש דלא הוו אזלי, דבפרק קמא דשבת [יט.] אמרינן ומצור לצידון אפילו בערב שבת, אינהו החמירו על עצמן ולא הוו אזלי. ע״ש. נמצא דלא היה שוק. יע״ש. אמנם הראיה שמביא מההיא דסוף פרק ב׳ דשבת [לה:] היא נכונה, ועיין בסימן תס״ח מה שכתב המג״א (סק״ג), ועיין (ח״א) [אשל אברהם]. יע״ש. (ברכות מים)

ז) **שם העושה מלאכה וכו׳**. כתב הרב מגן אברהם [סק״א] דפרקמטיא שרי, והביא ראיות. ועיין מה שכתבו הרב אליה רבה [סק״א], והרב תוספת שבת [סק״ג]. ועיין מה שכתב הרב באר יעקב (דף י״ב ע״ב)[4]. ובספר נתיב חיים הביא ראיה מדאמרינן שילהי פרק איזהו נשך [בבא מציעא עה:], רב אשי שלח לרבינא בהדי(א) פניא דמעלי שבתא, לשדר לי מר עשרה זוזי דאתרמי לי קטינא דארעא למזבן. עכ״ד. ויש לדחות, דהא בדין זה כתב מור״ם דמלאכה דרך עראי שרי, וא״כ לעולם דפרקמטיא כמלאכה, והתם דרך עראי הוה. ועוד יש לדחות דנימא דסחורה ופרקמטיא הוי כמו מלאכה, אבל לקנות לצורך עצמו חפץ או קרקע שרי. ועיין מה שכתבנו בעניותנו לעיל סימן ר״ן [סק״ג][5]. ודוק. (מחזיק ברכה – סק״א)

ח) **שם העושה מלאכה וכו׳**. עיין בדברי הרב מג״א (סק״א) ז״ל, אבל פרקמטיא כו׳, וכן משמע כו׳ וחנויותיה. ע״ש. לכאורה הוי היפך דבריו שם בסק״ד. ע״ש. ואפשר לדחוק דהכרעתו בסק״א היינו דמשמע ליה דלהבטיל העיר היינו ממלאכה, וחנויותיה היינו משא ומתן, ומדנקט חנויותיה משמע דוקא החנויות היו סותמין משום דאושא מילתא, אבל פרקמטיא לחוד היו עושים עד הערב[6]. (ידיו של משה)

ט) **שם העושה מלאכה וכו׳**. כתב במג״א (סק״א), דתקיעה שניה לבטל עיר וחנויותיה וכו׳. לפי מה שכתב (בסק״ב) [בסק״ד] דהעיקר כמ״ד מנחה קטנה לא משמע מידי. וצ״ע. (חדושי מוהרמ״ז)

י) **שם העושה מלאכה וכו׳**. כתב הרב מג״א [סק״א] דפרקמטיא שרי. ע״ש. וכן כתב הרב שיירי כנה״ג סימן תרצ״ו [הגב״י סק״ה], ע״ש מ״ש. (ערך השלחן – סק״א)

יא) **שם העושה מלאכה וכו׳**. כתב מג״א [סק״א], אבל פרקמטיא שרי, וכן משמע סוף פ״ב דשבת [לה:] דתקיעה שניה לבטל העיר וחנויותיה. ותמהו עליו דרש״י פירש לבטל העיר ממלאכה, א״כ יהיה מוכח דגם מלאכה שרי. וגם דבריו סותרים למה שכתב בסק״ד, שהוכיח מן הש״ס שגם מלאכה עושין אחר תקיעה ראשונה שהוא אחר חצות, ונדחקו הרבה להליץ בעד המג״א. ונלענ״ד דודאי אין הוכחת מג״א מזה שהיתה תקיעה שניה לבטל העיר וחנויותיה, דמזה אין הכרח, דאולי התקיעות לא היו רק כשכבר ישנו דרך דאיסורא, אבל משום שאין רואין סימן ברכה, בשביל זה י״ל שלא היה תיקון תקיעות. עיין מה שכתבתי [במגן האלף] סימן תס״ח [אות ח׳]. מיהו פרקמטיא שפיר מוכח מש״ס דשרי אחר תקיעה ראשונה, ד]מבואר בש״ס (דף ל״ה ע״ב), התחיל לתקוע תקיעה ראשונה כו׳, ועדיין חנויות פתוחות ותריסין מונחין כו׳, משמע ודאי שלא היה שום שינוי. ואם איתא דאינו רואה סימן ברכה, לא שייך לשון ״ועדיין״ ד]משמע שלא היה שום שינוי, ואיך אפשר שאין גם אחד שלא יחוש למה שאמרו אין רואה סימן ברכה, ד]משמע ודאי דלא כשר למיעבד הכי. ומזה מוכח על כל פנים דפרקמטיא שרי ואין בו חשש מניעת סימן ברכה גם כן. אבל בסק״ד י״ל דודאי קושיא ראשונה יש ליישב גם כן לפי מה שכתבתי, דאינו רואה סימן ברכה כיון דליכא איסורא לא תיקנו תקיעה בשביל זה. אבל אחר שכתב ועוד קשה (מא״מ) [מחושן משפט], מוכח דהתקיעה משום אינו רואה סימן ברכה, א״כ מ״מ קושיא ראשונה קשה, דכיון דתיקנו תקיעה בשביל סימן ברכה, מוכח דקודם תקיעה שניה רואה סימן ברכה גם כן. וכתב לכן נ״ל כמ״ד מנחה קטנה, וא״כ י״ל דתקיעה שניה היא במנחה קטנה, ואז גם פרקמטיא אינו רואה סימן ברכה. ומה שכתב בסק״א דפרקמטיא שרי, היינו לדעה ראשונה קודם מנחה קטנה, אבל אחר מנחה קטנה ודאי גם בפרקמטיא אינו רואה סימן ברכה, דהא בתקיעה שניה נועלין החנויות. (עשרים גרה – סימן י״ג)

יב) **שם העושה מלאכה וכו׳**. כתב בנר ישראל [מג״א סק״א], פרקמטיא שרי. והאליה רבה [סק״א] חולק, וכן הבאר יעקב[7] אוסר. (מאורי אור חלק באר שבע – דף ק״א ע״ב)

יג) **שם העושה מלאכה וכו׳**. עיין במג״א [סק״א] שכתב דמשא ומתן מותר, דהרי תקיעה שניה היתה לבטל העם

הערות וציונים

3. אולי צריך לומר אע״כ. **4.** נדפס לעיל אות א׳. **5.** נדפס לעיל באוצר ההלכה הלכות שבת ח״א בסימן ר״נ אות מ״ד. **6.** וכן כתב ליישב במחצית השקל (ד״ה וכן משמע). ע״ש. **7.** נדפס לעיל אות א׳.

סימן רנא סעיף א

אוצר ההלכה

מחנות. והנה קיצר במקום שהיה לו לבאר, דבאמת אין דבריו מוכרחין רק למ״ד דאסור עשיית מלאכה מן זמן מנחה גדולה, ומזה מוכח דמשא ומתן אינו דומה למלאכה, אבל למאן דסבירא ליה מנחה קטנה תנן אין מזה ראיה. ובזה אתי שפיר מה שפרש״י (שבת דף ל״ה ע״ב) שם, להבטיל העם ממלאכה שבעיר, הרי חזינן דאין חילוק בין מלאכה למשא ומתן, דרש״י ז״ל לטעמיה דסבירא ליה [פסחים נ: ד״ה מן המנחה] מנחה קטנה תנן, ורש״י סובר כן, ודלא כהגהת מהרש״ל בחכמת שלמה [שם]. וזוהי כוונת המג״א. ומעתה לדינא לא מוכח דפרקמטיא שרי רק למאן דסבירא ליה מנחה גדולה תנן, א״כ במנחה גדולה מותר משא ומתן, ובמנחה קטנה אין לנו ראיה להתיר, ופשיטא דיש לאסור. ובעינינו ראינו העם מקילין בדבר סמוך לערב, ויש להחמיר. (ישועות יעקב – סק״א הראשון)

יד) שם העושה מלאכה וכו׳. פרקמטיא אי מותר או אסור, עיין להרב מג״א [סק״א], דגם בפרקמטיא אסור ממנחה גדולה לדעת פוסקים[8], ועיין מה שכתב הרב פרי מגדים בחלק אשל אברהם בסימן זה (סק״א). יע״ש. ועיין מה שהאריך הרב משחא דרבותא (דף ב״ן ודף ג״ן)[9], ועיין בספר באר יעקב[10] וכרם שלמה. ורבים מיראי ה׳ וחושבי שמו בעירנו זאת, הם נזהרים דכל שהוא חצות היום הם נמנעים מלעשות פרקמטיא, דלא מסמנא להו מילתא, ועליהם תבוא ברכת טוב, אך בשביל הפרעונות כמלוה כלוה יש מהן דמאחרין לבוא, וביותר הסרסורים המשועבדים לסוחרים, והם מצטערים על ככה ההי״ב [ה׳ הטוב יכפר בעד]. אך צר לי מאד על איזה בעלי חנויות דאינן מטין אזן להחכם הסובב לסגור החנויות כדכתב הרב מג״א ריש סימן רנ״ו, כי הוא שעה אחת עשרה ורביע, ולאלו אחר התראה פעם ראשונה שעברו מאחת עשרה וחצי, כה עשיתי כמה פעמים לגזור עליהם שלא יפתחו החנות ליל מוצאי שבת יום ראשון כלל, אלא תהיה סוגרת ומסוגרת כדי שיתנו לב לשוב ולא יזידון עוד. ובשלמא הסרסורים הם על כורחם ואין להם שום מלאכה אינו כל כך רעה, ועיין בקונטרס כף החיים (סימן ז״ך אות כ״ט) בכ׳ף זכות. יע״ש. אך אלו המוכרים בעלי חנויות דשוקלים ולוקחים מעות, הם חוטאים ומחטיאים אחרים, דימצאו חנות פתוחה וקונים, וגם דלוקחים בעים [ביצים] וקאסטניא [ערמונים] וכיוצא דניתנו לצליה ובישול בביתם, ומסיבתם מחללים שבת בשאט בנפש דנעשה עם חשכה, ומי יתן והיה דברורי המזונות העי״א [ה׳ עליהם יחיו אמן] יתנו דעתם לפקח ולהשגיח על זה להרים מכשול מדרך עמי, וראה תראה דסופן של אלו בעלי החנויות דבאים עד השברים, ויהיו דלים ורשים נעים ונדים נודדים ללחם איה רחמנא ליצלן, דמתמלא סאתם מהרה בהצמדם יחד מה ששוקלים ומודדים, ויחנו בחסרו׳ת עם החילול שבת, ויוסר מהם ההצלחה בר מינן. ומי יתן והיה דאלו יהיה דירתם סמוך למעיין של יבנה דאינו נובע בשבת, כמו שכתב בסיבוב רבי פתחיה [עמוד 30], ועיניהם ישיתו הרגע דוינפש בערב שבת, וכן נהר (סבתייון) [סמבטיון][11], ועיין בקונטרס נפש חיים (מערכת ש׳ [אות כ״ח]). ועיין ארץ החיים ([כהן] סימן ך׳) דשלשה סימנים לשבת: דגל, מן, נהר (סבתייון) [סמבטיון]. וסי׳ טוב להודות. (רוח חיים – סק״ב)

טו) שם העושה מלאכה וכו׳. כתב הרב מג״א ז״ל (סק״א), אבל פרקמטיא שרי. הרב נתיב חיים ז״ל הביא ראיה לזה ממה שאמרו בבבא מציעא בסוף פרק איזהו נשך [בבא מציעא עה:], דרב אשי שלח לרבינא בהדי(א) פניא דמעלי שבתא, לישדר לי מר עשרה זוזי דאתרמי לי קטינא דארעא למזבן. ע״ש. ועיין לה״ה חיד״א ז״ל במחזיק ברכה (אות א׳)[12] שדחה ראיה זו בשתי פנים. ולעד״ן יש לדחות עוד, דכל כה״ג למיזבן קרקע, דאמור רבנן ביבמות (דף ס״ג ע״ב) [ע״א] קפוץ זבין ארעא, ולא היה יכול להמתין עד מוצאי שבת דילמא הדר ביה המוכר שרי. ופוק חזי להרב מר וקציעה ז״ל, דהגם שחלק על הרב מג״א ז״ל בעיקר הדין ומסיק לאסור פרקמטיא כמלאכה מן המנחה ולמעלה דמאי שנא, אפילו הכי כתב וז״ל: מיהו פשוט שאין לחוש אלא לפרקמטיא שמחזר אחריה, אבל בדבר האבד, כגון שבאו תגרים מאליהם בעת ההיא שקונים ביוקר או מוכרים בזול, או הרגיל לסחור עמו ומערופיא שלו, שאם ימנע מלעסוק עמם הוה ליה פסידא דלא הדר, מודינא דלא עדיף מחול המועד [סימן תקל״ט] דשרי כה״ג וכו׳. ע״כ. הרי דהגם דלדידיה גם פרקמטיא אסירא, מ״מ כה״ג שרי, חדא דלישנא דרב (אסי) [אשי] דשדר למימר ליה דאתרמי לי קטינא וכו׳, מורה ובא שהוא לא היה מחזר אחריה לקנותה בשעת איסור מלאכה ופרקמטיא, אלא אתרמי שהמוכר בא אצלו מאליו, ותו דקניית קרקע שאני שאין להתאחר בקנייתו דלאו כל שעתא מתרמי, ואפילו לא יהיה בזול שפיר דמי להחליף הכלה בקיים ועושה פירות, ודמי לפסידא דלא הדר דשרי לדעת הרב מר וקציעה ז״ל החולק, וממילא ליכא ראיה מינה לדעת הרב מג״א ז״ל. ובדרשותי כתבתי קצת בזה בס״ד. (פתח הדביר ח״ג – סק״א)

טז) שם העושה מלאכה וכו׳. כתב מג״א (סק״א), העושה כו׳, וכן משמע סוף פ״ב דשבת [לה:], דתקיעה שניה היתה לבטל העיר וחנויותיה. עיין מחצית השקל שפירש בדוחק. ולפענ״ד כוונת מג״א, מדקאמר [רש״י שם] לבטל העיר ממלאכה וחנויות מפרקמטיא, א״כ שמע מינה דפרקמטיא לאו בכלל מלאכה, דאי פרקמטיא בכלל מלאכה למה נקט פרקמטיא כלל. א״כ כשאמרו בפסחים (דף נ׳ ע״ב) העושה מלאכה בערב שבת אין רואה סימן ברכה ולא נקט פרקמטיא, אין פרקמטיא בכלל מלאכה ופרקמטיא מותר. (דברי צבי)

הערות וציונים

8. במג״א כתב להדיא דפרקמטיא שרי אף דמלאכה אסורה, ואולי צ״ל ממנחה קטנה. **9.** נדפס לעיל אות ג׳. **10.** נדפס לעיל אות א׳. **11.** עיין סנהדרין (סה:). **12.** נדפס לעיל אות ז׳.

סימן רנא סעיף א

אוצר ההלכה

יז) שם העושה מלאכה וכו'. כתב הטור, העושה מלאכה בערב שבת וכו'. נ"ב: כתב הרב מג"א (בסק"א), אבל פרקמטיא שרי, וכן משמע בגמרא בעובדא (דגבי) [דבני] בישן. [ע"כ]. במסכת פסחים (דף נ' ע"ב), ע"ש, דאי לאו שאבותיהם קבלו עליהם הוה שרי להו להפליג בערב שבת מצור לצידון כו'. ועמ"ש הרב ברכות מים (בדף ז"ך ע"ג)[13] דליכא ראיה משם כלל. עיין מה שכתב הרב מחצית השקל (בסק"א). ועמ"ש הרב ברכות מים ז"ל דהראיה שהביא מההיא דסוף פ"ב [דשבת] היא נכונה, עיין שם בדף ל"ה ע"ב דתקיעה שניה היתה להבטיל העיר וחנויותיה. ע"כ. ורואה אנכי להרב נהר שלום [סק"א][14] שכתב על דברי הרב מג"א עד לא ידע כוונתו, דמהתם מוכח דהעיר ממלאכה וחנויות ממקח וממכר בטלים כאחד כו'. ע"ש. דע דכבר העירו בזה הרב אליה רבה [סק"א] והרב תוספת שבת [סק"ג], ושהם היפך דבריו שם בסק"ד, והביא דבריהם הרב מחצית השקל (בסק"א), ולחלק יצא, דפרקמטיא היינו מכירה בצנעא, וחנות היינו שהחנות פתוחה ומוכר בפרהסיא, ומה שכתב הרב מג"א דפרקמטיא מותרת, ר"ל בצנעא והחנות סגורה, ולזה הביא ראיה מתקיעה שניה לבטל העיר וחנויותיה שיסגרו החנויות כו', עיין שם באורך, ובמה שכתבו הרב ידיו של משה (בדף ס"ט ע"ב)[15], חמד משה (סק"ב)[16]. ועיין מה שכתבו הרב מחזיק ברכה (סק"א)[17], יד אפרים סביב לש"ע (סק"א). ועיין מה שכתבו הרב יד המלך (בדף יו"ד ע"א), מכתב שלמה (סימן מ"ו).

(דברי מנחם – הגה"ט סק"א)

יח) שם העושה מלאכה וכו'. כתב במג"א (אות א'), וכן משמע בגמרא [פסחים נ:] בעובדא דבני בישן. וכתב בנתיב חיים דאין ראיה, דאיכא למימר שהיו נושאים ונותנים עד מנחה גדולה. ולכאורה אי קודם המנחה בודאי לאו מנהגא כמו שכתב הר"ן [פסחים טז: ד"ה גמ'] ומפורש בירושלמי [שם פ"ד ה"א], ואיך אמרינן דלגבי בני בישן מנהגא הוא, דאין לחלק בין הליכה על הים לשאר דברים, דהא בזה אין (שט) [שום] טעם לומר לגזור בהא אטו דאין מפליגין בספינה שלשה ימים קודם השבת משום שט או תחומין או שינוי וסת. (הלכות עולם)

יט) שם העושה מלאכה וכו'. עיין באר היטב (סק"א) בשם המג"א [סק"א] ופרקמטיא שרי, ועיין בספר מאורי אור בחלק באר שבע (דף ק"א ע"ב)[18] שכתב, דהאליה רבה [סק"א] חולק וכן הבאר יעקב[19] אוסר. (ארחות חיים – ספינקא – סק"א)

כ) שם העושה מלאכה וכו'. כתב מג"א (סק"א), פרקמטיא שרי וכן משמע בגמרא [פסחים נ:] בעובדא דבני ביישן. ובתוספת שבת [סק"ג] דחה ראייתו, דיומא דשוקא הוי בצידון, ומותר גם בחול המועד וכל שכן בערב שבת. ואף דהוי יום השוק בכל שבוע, ובחול המועד כה"ג אסור [סימן תקל"ט ס"ה], שאני התם דיוכל לקנות ולמכור בשבוע אחר, אבל הכא בכל שבוע בערב שבת היה. ע"ש. ותיוהא לא חזינא, דמ"מ יוכלו לקנות ולמכור כל היום עד מנחה. ואי דעל כרחך צריך לומר דלא יכולים לבוא מצור לצידון קודם לזה, דאם לא כן אין ראיה דפרקמטיא שרי וכמו שכתב במחצית השקל, מ"מ הוה להו לילך ביום חמישי להיות בצידון בערב שבת קודם מנחה. ואין לומר דאם כן מה אמרו בני ביישן אנן לא אפשר לן, הרי יכולים להחזיק השוק כשילכו ביום חמישי, י"ל דאביהם נמנעו מן השוק לגמרי שלא להיבטל מצרכי שבת כפרש"י בפסחים [שם ד"ה מצור], ולא היתה המניעה מצד ההפלגה בערב שבת, דאם לא כן אביהם גופייהו היו יכולים להפליג בחמישי בשבת ולהחזיק יום השוק בששי. ודוחק לומר כיון דשאר אינשי לא החמירו והפליגו בערב שבת, לא מצאו שיירא וספינה להפליג מקודם. אלא דברמב"ם (פ"ל מהלכות שבת הלכה י"ג) משמע דמה שנהגו בני ביישן להחמיר, היינו משום ההפלגה שלא רצו להפליג בערב שבת, וא"כ צ"ל מה דאמרו אבהתן אפשר להו ואנן לא אפשר לן, על כרחך דביום חמישי לא היה אפשר מחמת דלא הפליגו שאר אינשי, וכן י"ל דכוונת רש"י דנמנעו מלהפליג בערב שבת שלא יתבטלו מצורכי שבת, וממילא לא היו יכולים להחזיק השוק. והכי משמע לכאורה לישנא דגמרא בני ביישן נהוג דלא הוו אזלי מצור לצידון בערב שבת, משמע דהחומרא דנהגו הוא על ההליכה והפלגה.

ומתוך מה שכתבתי נדחה גם כן מה שכתב בקונטרס אחרון בש"ע הגאון ר"ז זלה"ה, דגם לרש"י [שם ד"ה מן המנחה] דסבירא ליה מנחה קטנה, על כרחך צריך לומר דעובדא דבני ביישן מירי דוקא לאחר מנחה קטנה, לפי מה שכתב הר"ן בריש פ"ד דפסחים [טז: ד"ה גמ'], דבשאר עיו"ט ושבתות אף אם נהגו באיזה מקומות לאסור מלאכה קודם המנחה אינו כלום. ע"ש. דמלאכה שאני מההפלגה מביתם, דהא לילך יותר משלש פרסאות בערב שבת אסור כדלעיל סימן רמ"ט [ס"א], וכן מבואר לעיל סימן רמ"ח (ס"א), דמקום שנהגו שלא להפליג בערב שבת כלל אפילו דרך מועט אין מפליגין. שוב התבוננתי בדברי הקונטרס אחרון, וראיתי שכתב דכל הראיה לפרש"י ולא לרמב"ם, ורש"י הא סבירא ליה מנחה קטנה, מ"מ הטור דסבירא ליה מנחה גדולה סבירא ליה כפרש"י ולא כפירוש הרמב"ם, מדלא הביא זה בסימן רמ"א. ודבריו סתומים ויש ט"ס בדבריו וצ"ל בסימן רמ"ח, וכוונתו למה שכתב הב"י שם, דהטור לא כתב דמקום שנהגו שלא להפליג בערב שבת כלל אין מפליגין כמו שכתב הרמב"ם [הלכות שבת פ"ל הי"ג], דהרמב"ם יליף לה מהך דבני ביישן, אבל לפרש"י אינו ענין לזה כלל. ע"ש. וכוונתו דלרמב"ם מה דנהוג בני ביישן לאיסור, משום ההפלגה, שמא יארע סיבה שלא יגיעו קודם שבת לצידון וכדומה, אבל לפרש"י

הערות וציונים

13. נדפס לעיל אות ו'. **14.** נדפס לעיל אות ד'. **15.** נדפס לעיל אות ח'. **16.** נדפס לקמן אות נ"ב. **17.** נדפס לעיל אות ז'. **18.** נדפס לעיל אות י"ב. **19.** נדפס לעיל אות א'.

סימן רנא סעיף א

אוצר ההלכה

נהגו לאסור משום דלא יוכלו לטרוח לצורכי שבת מחמת יום השוק. ובפרש״י על הרי״ף [יז. ד״ה מצור] כתוב בזה״ל: והם היו מחמירין על עצמן מלילך ליום השוק כדי שלא להבטל מצורכי שבת. וזה כוונת הקונטרס אחרון, דלהרמב״ם לא מיירי מיום השוק כלל, ואולי היו מפליגין לאיזה צורך אחר או להיות שם אחר השבת. ומ״מ גם לרש״י יש לומר דהחומרא היתה מלילך ליום השוק, דבזה יבטלו צורכי שבת כל היום, ואינו דומה למלאכה וכמו שכתבתי.

אלא דמ״מ העיקר נראה דסתמא דמילתא היו יכולין לילך מיום חמישי גם כן, דאטו כולי עלמא הפליגו רק בערב שבת לבוא לפנות ערב כשיכלה רגל מן השוק, והא לא היו באים מצור לצידון ביום אחד רק כשהיה רוח טוב, ולפעמים מתאחרים יותר מיום וכמו שכתב הב״י לעיל סימן רמ״ח, וא״כ בני ביישן היו מחמירים שלא לילך על יום השוק כלל וכמשמעות פרש״י, או אפשר היכא דתזדמן להם ספינה או שהיה להם פנאי להפליג ביום חמישי הפליגו באמת, דלא נהוג להחמיר רק מלהפליג בערב שבת כשלא הלכו ביום חמישי, ובניהם אמרו שהם עניים, וכשלא תזדמן להם ספינה או שאין להם זמן פנוי ביום חמישי צריכים לילך בערב שבת, וכן משמע הלשון בגמרא דבני ביישן נהוג דלא אזלי מצור לצידון בערב שבת, משמע דביום חמישי הלכו כשנזדמן להם, וא״כ על כל פנים אחרים שהלכו בערב שבת ובאו סמוך לערב עשו פרקמטיא בערב שבת אף דאינו דבר האבד, דאם עתה לא היה אפשר להם לבוא לצידון לבקר, מ״מ כיון דבשאר פעמים אפשר, לא עדיף מיום השוק בחול המועד כשאותו יום השוק הוא בכל שבוע דאסור דיוכל למכור ולקנות בפעם אחרת, ואתי שפיר דברי המג״א.

ובנתיב חיים כתב להביא ראיה מסוף פרק איזהו נשך [בבא מציעא עה:], דרב אשי שלח לרבינא בהדי פניא דמעלי שבתא, לישדר לי מר עשרה זוזי דאיתרמי לי קטינא דארעא למזבן. ע״ש. ואינו מוכרח, דאפשר שהיה המוכר צריך כדי לאכול או לצורכי שבת, דכה״ג שרי לקנות בתים ועבדים גם כן בחול המועד, כדאיתא בסימן תקל״ט [סי״ב], או לקנות מעכו״ם וכמו שכתב המג״א בסימן תקל״ט [סקט״ו], וכל שכן ערב שבת דשרי כהאי גוונא. (ערך שי)

כא) שם העושה מלאכה וכו׳. כתב המג״א [סק״א] דפרקמטיא שרי, וכן משמע בגמרא [פסחים נ:] בעובדא דבני ביישן, וכן משמע בסוף פ״ב דשבת [לה:], דתקיעה שניה היתה לבטל העיר וחנויותיה. עיין שם. ונראה לי דהטור ורש״י כל חד לשיטתיה אזיל, דהטור פירש לקמן [סימן רנ״ו] לבטל העיר וחנויותיה, היינו לבטל העיר מחנויותיה, ואזיל לשיטתיה דממנחה גדולה אסור במלאכה, אבל רש״י [פסחים שם ד״ה מן המנחה] דסבירא ליה דמנחה היינו מנחה קטנה, לכך פירש לבטל העיר ממלאכה וחנויותיה. יע״ש. וכבר כתבו האחרונים[20], דראיית הרב מג״א אינה אלא לפי דעת הטור. יע״ש. ועיין להרב משחא דרבותא למורנו הרב (רש״א) [רבי מסעוד אלפאסי] זיע״א[21], ולהרב מחזיק ברכה ז״ל [סק״א][22]. יע״ש. (שלמי תודה)

כב) שם העושה מלאכה וכו׳. כתב הבאר היטב (סק״א), פרקמטיא שרי. עד שעור שנתבאר בסימן רנ״ו, היינו חצי שעה או שעה סמוך לשבת, ע״ש במג״א.
(באר יעקב – קרויזר – סק״א)

כג) שם העושה מלאכה וכו׳. עיין מג״א (סק״א) אבל פרקמטיא שרי. ע״ש. והנה פשוט דרק פרקמטיא צורך פרנסתן של ישראל, אבל לשחוק בקארטען [קלפים] וכיוצא, מלבד שאר איסורי עצמן, הנה עלולים למשוך לתוך השבת מתוך המשך תאות חשק הבל שלהם, ובודאי אסור. וכבר עמדו על המדוכה בזה ברב אחד ז״ל שאסרן בחרם שלא לעסוק בשחוק ערב שבת אחרי חצות, עיין בשו״ת זרע אמת הספרדי (חלק ג׳ חיו״ד סימן קנ״ג), ע״ש וראיתי דברים המתמיהים, ומה שכתבתי בזה בעזרת ה׳ יתברך בחידושי נמוקי יו״ד (סימן של״ד). ע״ש.
(נמוקי אורח חיים – סק״א)

כד) שם העושה מלאכה וכו׳. עיין הגהות נתיב חיים, ולי נראה ראיה מבבא מציעא דרב אשי שלח לרבינא וכו׳. לא ציין מקומו בבבא מציעא, והוא דף ע״ה ע״ב. ויש עוד ראיה מבבא מציעא (דף מ״ט סוע״א), בדידי הוה עובדא, ההוא יומא אפניא דמעלי שבתא הוה, והוה יתיבנא, ואתא ההוא גברא וקאי אבבא, אמר לי אית לך שומשמי לזבוני וכו׳. ע״ש. ומבואר דמותר פרגמטיא עד הערב. ויש לדחות דבאמת מהאי טעמא השיב לו דאין לו, דלא רצה לסחור אז. ועיין עבודה זרה (דף ט״ו ע״א), זימנין דזבנה ליה ניהלה סמוך לשקיעת החמה דמעלי שבתא וכו׳. ע״ש[23]. (חדושי מהרי״ן)

כה) שם העושה מלאכה וכו׳. כתב במג״א (סק״א), אבל פרקמטיא שרי, וכן משמע בגמרא. עיין בנתיב חיים כאן, ועיין בספר דבר אליהו [לרמאן] סימן ד׳ [ד״ה והואיל] מה שכתב לדחות ראית הנתיב חיים. (מגיני חיים)

כו) שם העושה מלאכה וכו׳. כתב המג״א (סק״א), אבל פרקמטיא שרי. אולם האליה רבה [סק״א] והבאר יעקב[24] אוסרים, וכן כתב בספר מאורי אור (באר שבע דף ק״א ע״ב)[25]. ע״ש. וע״ע במחזיק ברכה סימן רנ״א [סק״א][26], ובדברי הגאון יעב״ץ בספר מור וקציעה (סימן רנ״א), ובחמד משה (סק״ב)[27]. והמשנה ברורה בביאור הלכה (סימן רנ״א) הביא בשם הפרי מגדים, שכוונת המג״א דלכולי עלמא אין צריך להחמיר ממנחה גדולה. אבל לענין ממנחה קטנה מודה המג״א לאסור, כמו בשאר מלאכה. וע״ש. וכן כתב בספר בית מנוחה (הלכות ערב

הערות וציונים

20. עיין אשל אברהם (סק״א). **21.** נדפס לעיל אות ג׳. **22.** נדפס לעיל אות ז׳. **23.** עיין להרב משחא דרבותא שדן בראיה זו, נדפס לעיל אות ג׳.
24. נדפס לעיל אות א׳. **25.** נדפס לעיל אות י״ב. **26.** נדפס לעיל אות ז׳. **27.** נדפס לקמן אות נ״ב.

סימן רנא סעיף א

אוצר ההלכה

שבת אות י׳) להחמיר בפרקמטיא. ע״ש. והרב יד אפרים כתב ליישב דברי המג״א. ובשו״ת בית דוד (חאו״ח סימן רמ״ג) כתב, שסחורה בערב פסח מותרת מן הדין. ע״ש. ומשמע מדבריו שהוא מתיר פרקמטיא בערב פסח גם אחר חצות. וכן דייק מדבריו בשו״ת נשמת כל חי (חיו״ד סימן ס״ב). ולפי זה הוא הדין בערב שבת ובערב יום טוב. וכן פסק בש״ע הגר״ז (סימן רנ״א ס״ג), שהפרקמטיא בערב שבת מותרת, אפילו מן המנחה ולמעלה. (ועיין בקונטרס אחרון שם). וכן כתב הגרי״מ אפשטיין בערוך השלחן (שם ס״ב). ע״ש. ועל כל פנים המנהג פשוט להתיר, וכמו שכתב בשיורי כנה״ג (סימן תרצ״ו הגב״י אות ה׳), שבערב שבת וערבי ימים טובים אע״פ שאסורים במלאכה מן המנחה ולמעלה, מעשים בכל יום שעושים סחורה ופרקמטיא עד בא השמש, ואין פוצה פה ומצפצף. ע״ש. גם הגאון מהר״א ענתבי בספר חכמה ומוסר (סימן ו׳) כתב, שהמנהג פשוט שהסוחרים עוסקים במשא ומתן ופרקמטיא אפילו בערב פסח אחר חצות עד הערב, וכל שכן בכל ימי ערבי שבתות וימים טובים, ואין למחות בידם, דמדינא משרא שרי, והנח להם לישראל. ע״כ. גם בתורת חיים סופר (סוף סק״א) העלה, שכשם שלא גזרו בערב שבת על מלאכת עראי, כן י״ל דאף בפרקמטיא מעיקרא לא גזרו חז״ל. ע״ש. ונראה פשוט שכל זה הוא באופן שיש לו אחרים או בני ביתו שעוסקים בביתו ומכינים כל צרכי שבת. ולכאורה כן מוכח בבבא מציעא (עה:), שלח ליה רבינא לרב אשי בהדי פניא דמעלי שבתא, לישדר לי מר עשרה זוזי, דאתרמי לי קטינא דארעא למזבן. אך יש לדחות על פי מה שכתב האור זרוע ח״ב (סימן י״ג), דהא דאסרינן לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה, היינו דוקא מלאכה קבועה, מפני שאסור לקבוע עצמו במלאכה כדי שיעסוק בצרכי שבת, אבל מלאכה בעלמא שהיא לשעה, ואינו קובע עצמו עליה הא ודאי דשרי. ע״ש. וכן כתב בשו״ת מהר״ם בר ברוך (מהדורת לבוב, סימן קי״ט). וכן כתב הרמ״א בהגה, וכן פסק בש״ע הגר״ז (סימן רנ״א ס״ג). וקנין הקרקע שנזדמנה לו לא הויא אלא לשעה, מה שאין כן פרקמטיא באופן קבוע שיושב בחנות וקונה ומוכר סחורה, י״ל שאין להתיר. (שו״ר במחזיק ברכה סימן רנ״א (סק״א)[28] שכתב כן לדחות הראיה מהגמרא (בבא מציעא עה:) הנ״ל. וכן כתב בשו״ת דבר אליהו לרמן (סוף סימן ד׳). ע״ש). אי נמי י״ל שאותה קרקע שנזדמנה לו היתה נמכרת בזול, והוה ליה כדבר האבד, דלא עדיף מחול המועד [סימן תקל״ט] דשרי. וכמו שכתבו הגאון יעב״ץ בספר מור וקציעה (סימן רנ״א), והרב תוספת שבת (סק״ג), והחמד משה (סק״ב). (ושוב ראיתי שכן דחה הפתח הדביר סימן רנ״א (סק״א)[29]. ע״ש). ועי״ע בשו״ת נשמת כל חי (חיו״ד סימן ס״ב). ובשו״ת ויאסוף שלמה (חאו״ח סימן ח׳). ובמה שכתבתי בחזון עובדיה ח״ב (עמוד פ״ח). ע״ש. והדבר פשוט שחנויות מכולת שמוכרים כל מיני מאכל ומשקה בכלל צרכי שבת הן, ומותר להם למכור עד קרוב לשקיעת החמה. וכן כתב הגאון יעב״ץ בספר מור וקציעה, שחנויות אלו ודאי שמותר להם עד סוף היום. ע״ש. ועיין בשו״ת די השב (סימן ח׳). ודו״ק.

(חזון עובדיה שבת ח״א – הלכות הכנות לשבת הערה כ״ב)

כז) שם העושה מלאכה בערב שבת וכו׳. כתב הרב הקדוש ראשית חכמה שער הקדושה (פרק ז׳ דף קפ״ה ע״א) דלפי דברי הזוהר הקדוש (סדר ויקהל דף ר״ד [ע״א]), נראה לי כי אחר שיטבול אסור לו לעסוק בעשיית מלאכה אלא בתיקון צורכי שבת, והנכון שאחר הטבילה יעסוק בתורה עד שיקבל שבת, כי הטבילה היא כמעט הקבלת שבת וכו׳. יע״ש. (רוח חיים – סק״א)

כח) שם העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה וכו׳. כתב הטור (דף קס״ג עמוד ראשון שיטה ך׳), העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה וכו׳. נ״ב: עיין בהרמב״ם [הלכות יום טוב פ״ח הי״ז], וסמ״ג [לאוין ע״ה דף כ״ט ע״ב], ובהרד״ך (בית כ״ב חדר ה׳ [ד״ה וכן נראה נמי]), ובהגהות הרי״ף דשבת.

מעשה באשה אחת שהיתה טווה בערב שבת, ולא היתה עוסקת בצרכי שבת כראוי ומתה, וראה אחד בחלום שהיו שורפין עיניה וידיה בנעורת של פשתן, וישאל האיש למה דינה בכך, השיבו לו מפני שהיתה עוסקת בפשתן ולא היתה עוסקת בצרכי שבת. ספר חסידים (סימן קכ״ב). אמר המאסף, אף על גב דאיסור מלאכה בערב שבת הוא מן המנחה ולמעלה, עונש האשה הזאת היה אפילו מפני המלאכה שהיתה עושה קודם חצות, דהברייתא [פסחים נ:] לא דברה אלא במי שכבר הכין צרכי שבת, ואף על פי כן אסור מן המנחה ולמעלה, אבל האשה הזאת בשביל המלאכה לא היתה מכנת צרכי שבת כתיקנם, ולכן נענשה אף מפני המלאכה שהיתה עושה אף קודם חצות.

(כנסת הגדולה – הגה״ט)

כט) שם העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה. כתב ב״י (דף קס״ג ע״א שיטה נ״ז), אין משמתין לעושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים וכו׳. נ״ב: אבל שם [סימן תס״ח] כתב דמחצות אסור, והיינו מפני שהוא דבר קצוב. מצאתי הגהה כתיבת יד. (כנסת הגדולה – הגב״י)

ל) שם בערב שבת. והוא הדין בערב יו״ט. וצ״ע על הש״ע שהשמיטו, והטור כתב לזה בסימן תס״ח, והש״ע גם שם השמיט. (הלכות עולם)

לא) שם מן המנחה ולמעלה. למ״ד מנחה קטנה אין התחלת איסורו אלא מתשע שעות ומחצה ולמעלה כמו שכתבו הפוסקים ז״ל, ועיין בב״י. מיהו עיין למרן מלכא מורינו ה״ה חקרי לב ז״ל באו״ח סימן צ״ח (דף ר״ט ע״ד) שכתב, דהכא מתשע שעות אסור, שהרי בריש פרק ערבי פסחים (דף צ״ט ע״ב) תני כה״ג לענין אכילה, לא יאכל אדם בערב שבת וערב יום טוב מן המנחה

הערות וציונים

28. נדפס לעיל אות ז׳. **29.** נדפס לעיל אות ט״ו.

אוצר ההלכה

ולמעלה, ושם בש"ס העלו דהוי מתשע שעות, וכל שכן לאיסור מלאכה די"ל כן, דהא איסור אכילה קיל ממלאכה, ותמה מזה על דברי מרן ז"ל בב"י כאן. ע"ש. ועין רואה שכן כתב להדיא הרב חמד משה ז"ל (סק"א)[30] בויכוחו על דברי הרב ט"ז ז"ל [סק"א], ונסתייע מאיסור אכילה כדאמר מר. ע"ש.

(פתח הדביר ח"ג – סק"ב)

לב) שם מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה. ואי נהוג איסורא מקמי הכי, מסתפק הר"ן דפרק מקום שנהגו [פסחים טז: ד"ה גמ'] ומסיק דלאו כלום הוא. ובירושלמי שם [פ"ד ה"א] איתא, יומא דערובתא אינו מנהג, מן מנחתא ולעיל מנהג. וע"ש בקרבן עדה שפירש, דהיינו ערב שבת וערב יום טוב. ואפילו לפירוש הפני משה דקא[י] על הושענא רבא מוכח כן (ולכאורה צ"ע פירושו, דלמה יהיה חול המועד קיל מערב יום טוב מן המנחה). (הלכות עולם)

לג) שם אינו רואה סימן ברכה. כתב הטור, משש שעות ולמעלה אינו רואה סימן ברכה כו'. נ"ב: משמע דאיסורא ליכא, וכמו שכתב מרן ב"י לקמן סימן תקפ"ה [ס"ה] על שכר המתורגמן, שאמרו פרק מקום שנהגו [פסחים נ:] שהנוטלו אינו רואה סימן ברכה, דמשמע אבל איסורא ליכא. וכן כתב בטור יו"ד סימן ע"ר בשם ראבי"ה [סימן תק"צ], דס"ת יחיד המוכרו אינו רואה סימן ברכה אבל איסורא ליכא, ועיין בשיירי כנסת הגדולה סימן תס"ח בהגהת ב"י [סק"א]. יעוין שם.

(בני חיי – הגה"ט סק"א)

לד) שם אינו רואה סימן ברכה. עיין מה שכתבתי לקמן סימן ש"ו ס"ה בס"ד. (בתי כנסיות)

לה) שם אינו רואה סימן ברכה. כתבו האחרונים [מג"א סק"ב] בשם הסמ"ג ז"ל [לאוין ע"ה דף כ"ט ע"ב] דאין עונשין אותו. וכתב בספר ארחות חיים בהלכות שבת [דין ערבי שבתות אות ג'], דבשמתא קאי [ומאי שמתא] שם מיתה, כלומר דהעובר על דברי חכמים חייב מיתה [ברכות ד:]. יע"ש.

(בסא אליהו – סק"א)

לו) שם אינו רואה סימן ברכה. אי איכא איסורא או לא, עיין מה שכתב הרב פר"ח סימן תצ"ו במנהגי האיסור [סקי"ח], ועיין מאי דכתיבנא בעניותין בספרי הקטן ברכי יוסף (או"ח סימן תקפ"ה אות יו"ד). ע"ש באורך בס"ד.

(מחזיק ברכה – סק"ב)

לז) שם אינו רואה סימן ברכה. עיין מה שכתבתי סימן תס"ח וסימן תצ"ו. (ערך השלחן – סק"ב)

לח) שם אינו רואה סימן ברכה. אי איכא איסורא נמי בזה וכיוצא בזה דאמור רבנן דהעושה כן אינו רואה סימן ברכה או לייטי עלה לטותא, עיין להרב פר"ח ז"ל לקמן סימן תצ"ו במנהגי איסור (סימן ח"י), שכתב דמרן ז"ל בב"י פליג דידיה אדידיה בהך מילתא, דבאו"ח סוף סימן תקפ"ה כתב דלישנא דאין בהם סימן ברכה משמע דלית בהו איסור, וביו"ד בתחילת הלכות ס"ת (סימן ע"ר) כתב, ומשמע כיון דאינו רואה סימן ברכה אסור הוא למוכרו, וכן כתב הרמב"ם ז"ל [הלכות ס"ת פ"י ה"ב]. עכ"ל. וכן הקשה מרן החבי"ב ז"ל בשיירי כנה"ג (סימן תס"ח הגהת ב"י אות א'), וכבר עמדו על קושיא זו רבני האחרונים ז"ל. והרב אליה רבה ז"ל (סימן תקפ"ה ס"ק טו"ב) כתב ליישב תמיהה זו, דשאני הכא דמצוה הוא עושה. ע"ש. וה"ה חיד"א ז"ל בברכ"י (שם סימן תקפ"ה אות יו"ד) כתב עליו, ואינו מחוור, דהרואה יראה דברי מרן ב"י דדייק מלשון אינו רואה סימן ברכה דמשמע ליה דליכא איסורא. ע"ש.

ולעדיין להעמיד תירוץ הרב אליה רבה ז"ל, דאין הכי נמי דבעלמא סבירא ליה למרן ז"ל דכי אמרינן אינו רואה סימן ברכה איסורא נמי איכא, מיהו מאי דחשבי ליה איסורא אינו אלא לענין שאין מניחין אותו לעשות, דאי בעי לעשות מלאכה בזמנים הללו וניחא ליה לחבול בעצמו שלא יהא רואה סימן ברכה, לא שבקינן ליה, וגוערין בו ואמרינן ליה דאסור לעשות כן, ומיהו אי בדיעבד עבר ועשה מלאכה אין ראוי לשום עונש על זה כמו העובר על דברי חכמים בשאר מילי, וכמו שכתב להדיא הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות יו"ט [פ"ח הי"ז]. וכן כתב הסמ"ג [לאוין ע"ה דף כ"ט ע"ב] והביא דבריו הרב מג"א (סק"ב), והכל בו (סימן ח"ן) והביא דבריו הרב אליה רבה ז"ל (סק"ב) וז"ל: כל העושה וכו' אינו רואה וכו', וגוערין בו ומבטלין אותו בעל כרחו, אבל אין מכין אותו מכת מרדות, ואין צריך לומר שאין מנדין אותו. ע"כ. הרי דאפילו דמדינא ליכא איסור, אפילו הכי לא שבקינן ליה ואמרינן ליה דאסור לו לעשות כן, ומ"מ אם עשה אין מענישין אותו. אלא דלכאורה קשה, דאילו הכא כתב הרמב"ם ז"ל, דהגם שעושה מלאכה בערב יום טוב דאמרו רז"ל [פסחים נ:] דאינו רואה סימן ברכה, אפילו הכי אין מכין אותו מכת מרדות ואין צריך לומר שאין מנדין אותו, ואילו [בפי"א] מהלכות רוצח [ה"ה] כתב, הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות, וכל העובר עליהן ואומר הריני מסכן בעצמי ומה לאחרים עלי בכך או איני מקפיד מכין אותו מכת מרדות. ע"כ. הרי דמי שאינו שומע דברי חכמים במידי דסכנה מכין אותו מכת מרדות, הגם דלית בהו אלא חשש סכנה ולא ודאי כי הכא. וי"ל דהתם הדברים עצמן הם מסוכנים ולא מחמת לטותא, והסכנה היא בגוף, אבל הכא אינו אלא לטותא דאינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה, וכיון דקילא ליכא מכת מרדות.

והשתא אתי שפיר חילוק הרב אליה רבה ז"ל בין דבר הרשות לדבר מצוה, דבדבר הרשות אמרינן דלכתחילה מיהא

הערות וציונים

30. נדפס לקמן אות ס"ח.

סימן רנא סעיף א

אוצר ההלכה

אסור, כיון דאמור רבנן אינו רואה סימן ברכה לא שבקינן ליה לעשות כן. אבל בדבר מצוה, לא זו בלבד דאם עשאו אין ראוי לעונש, אלא גם לכתחילה מותר, והיינו מה שכתב מרן ב״י בסימן תקפ״ה ליישב סברת ה״ר שמואל דמתיר לכתחילה בשכר מתורגמנין בשבת, משום דסבירא ליה דלא אמרו אלא אינו רואה סימן ברכה אבל איסורא ליכא, כלומר כיון דאפילו בעלמא דייקינן מלשון אינו רואה דאיסורא ליכא להעניש, הכא דהוי דבר מצוה מתיר ה״ר שמואל לכתחילה, מה שאין כן גבי מכירת ס״ת דליכא מצוה שבקינן דיוקא כפשטיה, דכיון דאמור רבנן אינו רואה סימן ברכה אסור לכתחילה למכור וגוערין בו ומוחין בידו, דהגם דמצד עצמו מדינא ליכא איסורא, מ״מ השתא דלייטי עלה רבנן דאינו רואה סימן ברכה ממילא איכא איסורא מכח הלטותא, ובדליכא מצוה לא שבקינן ליה דליקום בלטותא הגם דאיהו לא חייש, וכמו שכתב הרב מג״א ז״ל (סק״ד) וז״ל: דהירושלמי [בבא מציעא פ״ז ה״א] מדינא קאמר דפועל צריך לעשות אצל בעה״ב עד סמוך לשקיעת החמה, אבל אינו רואה סימן ברכה, לכן תיקנו חכמים תקיעות וכו׳. ופירש הרב מחצית השקל ז״ל, דר״ל דאם הבעה״ב רוצה שיעשה ואינו חושש שלא יראה סימן ברכה, לכן תיקנו וכו׳ ליתן עצה טובה לבעה״ב וכו׳. ע״ש. הרי דמשכחת לה דאיתי אינש על יבשתא דניחא ליה למעבד עבידתא כל דמדינא ליכא איסורא, ולא חייש למה שלא יראה סימן ברכה ב״מ [באותה מלאכה], וכדי למונעו ולבטלו ממלאכתו תיקנו התקיעות. ועיין להרב תרומת הדשן ז״ל (סימן רי״א). והגם דהרב מחצית השקל ז״ל נקיט בלישניה ליתן עצה טובה, דמשמע קצת שאם לא יקבל העצה לטובתו שוב אין נזקקין לו, על כרחך לומר דלא אמר הכי אלא גבי תקיעות שבאין לעוררו בהיותו בשדה יחידי עם הפועל שיתבטל מהמלאכה, וכיון שאינו בפנינו אין אנו יכולין לבטלו בעל כרחו, אלא לתקוע שיזכור בעה״ב, וזה כמשיאו עצה טובה, כי אין בידינו לעשות לו יותר מזה, דאי אפשר להם לשלוח שלוחים בכל השדות אפילו הרחוקים למונעם ולבטלם ממלאכתם בעל כרחם. אבל אין הכי נמי שאם עושה מלאכה בפנינו בזמן שאמרו רז״ל שאינו רואה סימן ברכה, הגם דהוא ניחא ליה לסבול הלטותא אנן מבטלינן ליה בעל כרחו וגוערין בו.

ודכוותא אשכחן לעיל סימן קמ״א (ס״ו), דכתב מרן ז״ל דאין לקרות לס״ת שני אחים זה אחר זה והבן אחר האב בשביל עין הרע, וכתב הרב יד אהרן ז״ל שאם רוצה לעלות אין מניחין אותו ומוחין בידו כל שעדיין לא עלה, וע״ש שהאריך בראיות נכוחות, וכן כתב ה״ה חיד״א ז״ל בברכ״י שם [סק״ו] ובספר יוסף אומץ (סימן ט״ז אות ד׳), ועיין מה שכתבתי אני הדל בח״א (שם אות ו׳) בס״ד. והכא נמי הגם דליכא צד איסור מדינא, לא שבקינן ליה דלא ילכד בלטותא זו. והיינו הנפקותא דאיכא בינייהו, דבדבר האסור מדינא מכין ומנדין אותו דעבר באיסורא דרבנן, ואי ליכא אלא לטותא דאינו רואה, הגם דמעתה דנפק לטותא מפום רבנן הוי איסור, מ״מ כל דאינו אסור מדינא ליכא אלא גערה ולבטלו ממלאכה בעל כרחו. ותו נפקא מינה גבי פועל, דאם התנה עמו הבעה״ב לעשות עמו מלאכה כפועל דאורייתא, וירצה הפועל להסתלק עצמו מהמלאכה מן המנחה ולמעלה משום דאינו רואה, יכול הבעה״ב לנכות לו משכרו כשיעור פעולתו מהזמן שנסתלק מהמלאכה עד לשקיעת החמה כיון שהתנה עמו כן, וכל תנאי שבממון קיים כמו שכתב הרב נתיב חיים ז״ל, מה שאין כן אם היה אסור במלאכה בזמן ההוא מדינא אינו בדין לנכות משכרו כלום.

ועיין למרן החבי״ב ז״ל שם [שיירי כנה״ג סימן תס״ח הגב״י סק״א], שהביא דברי הרמב״ם דסוף הלכות יו״ט הנזכרים, וכתב וז״ל: הנה שאע״פ שאמרו אינו רואה סימן ברכה, כתב הרב לישנא דאסור, ואע״פ שאסור כתב הרב דלא קנסינן, ואע״ג דבסוף תעניות [ל:] קאמר תלמודא דבמקום שנהגו עושין אע״פ דאמר (רשב״ג) [רבי עקיבא] כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה, אין בכך כלום דבמקום שנהגו ליכא איסורא, ובמקום שלא נהגו איכא איסורא מפני מה שאמרו אינו רואה סימן ברכה וכו׳. ע״כ. ולא ידעתי, דמאחר דהוא ז״ל מפרש דמאי דאיכא איסורא הוא מפני מה שאמרו אינו רואה סימן ברכה, אמאי לא יישב פסקי הרמב״ם ודברי מרן ב״י ז״ל בהכי וכדכתיבנא בעניותין, דמ״ש דמצד הדין ליכא איסורא היינו לענין דאין מענישין אותו.

ולמאי דמסיק מרן החבי״ב ז״ל שם דאיסור נמי איכא, והכי מסיק גם כן הרב פר״ח ז״ל שם, דלא כהריב״ש (סימן מ״ד), הנה הרב ט״ז ז״ל כאן (סוף סק״א) כתב להדיא איפכא, וז״ל: ולענין הלכה כיון דאין כאן איסור אלא דאין בו סימן ברכה, הסומך על רש״י ז״ל [פסחים נ: ד״ה מן המנחה] לא הפסיד הברכה. ע״כ. ואי הוה סבירא ליה דאיכא איסורא היה לו לחוש לדברי המחמירים. ואפילו לדעת הרב אליה רבה ז״ל (סק״ד) שכתב דמדברי הכלבו [ריש סימן ל״א] אין להקל, אינו אלא מטעם דחמירא סכנתא מאיסורא כמו שכתב שם, שמע מינה דגם לדידיה איסור מצד הדין ליכא, ואין החומרא אלא מצד סכנת לטותא דחמירא. ועוד הבאתי אני הדל ס״ט בקונטריס האותיות אשר לי מערכת הלמ״ד דברי הרב המאירי ז״ל בחדושיו לשבת (על דף ק״ך ע״ב), דאמר התם, אמר רב יהודה פותח אדם דלת כנגד מדורה בשבת, לייט עלה אביי, שכתב וז״ל: ולי נראה שמן הדין מותר לפתוח, וכל שמצינו בלשון קללה ר״ל לייט עלה פלוני, אינו במקום איסור פשוט, שכל שיש בו איסור פשוט אין בו מקום לקללת חכם, דקים ליה בדרבה מיניה, אלא אין קללה אלא במקום שאין איסורו מבורר וההיתר בו מצוי, ומקללין אותו מצד פרצה ועזות מצח. עכ״ל. ונראה דהוא הדין להיכא דאמור רבנן לטותא דאינו רואה סימן ברכה, דסבירא ליה שאין בו איסור מבורר, וזה כדברי הריב״ש ז״ל הנזכרים. ושם הבאתי דגם הרשב״א ז״ל [ח״ז סימן שמ״ו], הביא דבריו מרן ז״ל בב״י או״ח סימן ש״ז [סי״ג], הכי סבירא ליה, דכל היכא דלייטי רבנן אין בידינו כח למנוע העושה כן כיון דאיכא מאן דסבירא ליה הכי. ע״ש. מבואר דכמה מרבוותא סבירא להו דהיכא דאיכא לטותא

סימן רנא סעיף א

אוצר ההלכה

ליכא איסורא, אלא דזה שכתב הרשב״א ז״ל שאין בידינו כח למונעו נראה לכאורה היפך דברי הרמב״ם והסמ״ג הנזכרים, דעל כל פנים גוערין בו ומונעין אותו בעל כרחו. ויש לחלק ודוק. ועיין לרחימא דנפשאי הרב כמהר״א פאלג׳י נר״ו בספר שמע אברהם (סימן ל״ה). (פתח הדביר ח״ג – סק״ג)

לט) שם אינו רואה סימן ברכה. ראיתי להרב בית עובד ז״ל בחדושיו לאו״ח כת״י בסימן זה, שהביא דברי הכלבו (דף ל״ד ע״א) [ריש סימן ל״א] שכתב משם מהר״ם ז״ל [תשב״ץ קטן סימן צ׳], פירוש, ממנחה גדולה ולמעלה, שהוא משש שעות ומחצה ולמעלה, שמא מתוך טירדת המלאכה יבוא לידי חילול שבת, אבל סמוך למנחה מותר. ומן המנחה ולמעלה בשמתא דרבנן קאי העושה מלאכה. ומאי שמתא, שם מיתה, כלומר כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה [ברכות ד:]. ע״כ. ומצאתי כתוב שם בגליון וז״ל: מה שכתב זה המחבר שמן המנחה ולמעלה משמתינן ליה, ישתקע הדבר ולא יאמר וכו׳, דבגמרא איתא בהדיא דדוקא אינו רואה סימן ברכה הוא דאמרינן, אבל שמותי לא משמתינן ליה, כמבואר בערבי פסחים (דף נ׳ ע״ב), וכן סתמו כל הפוסקים, ולא משמתינן אלא בעושה מלאכה בערב פסח, עיין בטור או״ח סימן רנ״א וכו׳. ודלא כהמחבר הזה, דמלבד שנגרר אחר סברת הר״מ להחמיר, עוד הוסיף חומרא של שמתא ח״ו, דליתא ואין לחוש לדבריו בזה כלל כלל ודוק. שב״א. ע״כ מצאתי כתוב. וסיים הרב בית עובד ז״ל, ועיין בארחות חיים שכתב גם כן כדברי הכלבו, ועיין במג״א [סק״ב] בשם סמ״ג [לאוין ע״ה דף כ״ט ע״ב]. ע״כ. וכן ראיתי לעט״ר מורנו ורבנו התייר הגדול ז״ל בחקרי לב או״ח ([סימן פ״ח] דף קפ״ו ע״ג), שהקשה כן על הרב ארחות חיים ז״ל והצ״ע. וכן בקדש חזיתי למורנו הרב המפורסם חיים ומלך נר״ו בספרו הבהיר נשמת כל חי (חיו״ד סימן מ״ה דף ע״ג ע״ב), שהביא דברי הרב ארחות חיים ז״ל הנזכר בהלכות שבת ([דין ערבי שבתות] סימן א׳ דין ג׳) שכתב והעושה בשמתא דרבנן, והקשה עליו מהסוגיא הנזכרת דריש פרק מקום שנהגו דאין משמתין, וכן נראה להדיא מדברי הר״ן ז״ל בהלכות שם [טז: ד״ה גמ׳] וכו׳, ושוב הביא דברי מוה״ר מ״ז [החקרי לב] הנזכר.

ואנא עניא אמינא שכבר קדמם בזה הרב אליה רבה ז״ל כאן (סק״ב), ותירץ וז״ל: ואפשר דסבירא ליה דלתירוץ ראשון התם מן המנחה וכו׳, סבירא ליה דמשמתינן ליה, אבל אין סוגית הש״ס משמע הכי, אלא דגם לשינויא קמא הכי סבירא ליה, וכן משמע באגודה [פסחים סימן מ״ח] וכו׳. ונראה דסבירא ליה לכלבו, דאף דאין מנדין אותו, מ״מ כיון שאמרו חכמים אינו רואה סימן ברכה ממילא הוא בשמתא, ולזה מדוקדק מה שכתב בשמתא דרבנן קאי, וצ״ע. ע״כ. ועיין להרב ערך השלחן ז״ל (אות ג׳)[31], שהביא דברי הרב ארחות חיים והכלבו ז״ל הנזכרים, ודברי הרב אליה רבה ז״ל, ונתן טעם לדבריהם, דכיון דגבי מלאכה בפורים דאמרו אינו רואה סימן ברכה, פריך בפשיטות בפרק קמא דמגילה [ה:] ולישמתיה וכו׳, כמו שכתב בשאלתות דרב אחאי סדר ויקהל [שאילתא ס״ז], א״כ כל שכן בערב שבת דמשמתינן, ועל כרחך סבירא ליה כתירוץ ראשון דהתם מן המנחה וכו׳. וכתב דאפשר דהרמב״ם ושאר פוסקים סבירא להו דההיא דפרק קמא דמגילה אזלא כתירוץ קמא הנזכר, והגם דכתב שם דאנן קי״ל כתירוץ שני דלא משמתינן ליה, מ״מ אין מקום לתמוה על הארחות חיים והכלבו מדברי הש״ס כלל, וכ״ש שלא לדבר קשות ולומר ישתקע הדבר וכו׳, ושאר דברים קשים שהשמטתי מלהעתיקם, כיון דיש מקום לפרש דברי הש״ס כוותייהו, והרי איכא רבוותא אחריני דסבירא להו הכי, ונמצא דבמחלוקת הוא שנוי. (פתח הדביר ח״ג – סק״ד)

מ) שם אינו רואה סימן ברכה. כתב מג״א (סק״ב), מן המנחה כו׳ אבל אין עונשין. וכתב מחצית השקל דליכא איסורא. וקשה, דבסימן תקפ״ה (סקי״ב) כתב מג״א דליכא איסורא כיון דצורך מצוה, משמע דבליכא מצוה איסורא איכא. ובזה מתורצת קושיית הט״ז שם (בסק״ז), שמקשה דבמוכר ס״ת [ב״י יו״ד סימן ע״ר] אין סימן ברכה ואיסור נמי, וגבי שכר המתרגמין [סימן תקפ״ה ס״ה] נמי אין סימן ברכה וליכא איסור. ע״ש. ולפ״ז דמתרגם שעושה מצוה אע״ג שאין בו סימן ברכה אבל ליכא איסורא. (דברי צבי)

מא) שם אינו רואה סימן ברכה. כתב הטור, אינו רואה סימן ברכה. נ״ב: כתב הרב מג״א ז״ל (בסק״ג), מאותה מלאכה. והיינו גם כי ירויח לפי שעה יצא שכרו בהפסדו. ואי איכא איסורא או לא, עיין מה שכתב הרב שיירי כנסת הגדולה בסימן תס״ח [הגב״י סק״א], ועיין מה שכתב כאן הרב מחזיק ברכה (בסק״ב)[32], בתי כנסיות (סימן ש״ו), מעשה אברהם נר״ו (דף קפ״א ע״ג), ארעא דרבנן (אות האל״ף סימן מ״ו). ועל מה שכתב הרב מג״א (בסק״ד), עיין מה שכתב על דבריו הרב מר זקני זיע״א בספר מכתב שלמה (סימן מ״ו). (דברי מנחם – הגה״ט סק״ב)

מב) שם אינו רואה סימן ברכה. עיין בספר פתח הדביר ח״ג (אות ג׳)[33], דשקיל וטרי במה שאמרו [פסחים נ:] כל העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה וכו׳, אי איכא איסורא או רק לטותא דרבנן. וכתב דאיכא נפקותא לענין פועל שהתנה לעשות כפועל דאורייתא ונמנע הפועל ממלאכה ממנחה ולמעלה, דאי ליכא איסורא מנכה לו משכרו, דכל תנאי שבממון קיים, ואי איכא איסורא אינו מנכה לו כלום. יעו״ש. ועיין בזה בשדי חמד באסיפת דינים (מערכת חול המועד אות ד׳) לענין חול המועד. יעו״ש. (ארחות חיים – ספינקא – סק״ב)

מג) שם אינו רואה סימן ברכה. כתב הרב ארחות חיים בדיני ערב שבת [סימן ג׳], העושה מלאכה מן המנחה ולמעלה בשמתא דרבנן. ע״ש. אבל הטור בסימן רנ״א והביאו הב״י שכתב

הערות וציונים

31. נדפס לקמן אות ס׳. **32.** נדפס לעיל אות ל״ו. **33.** נדפס לעיל אות ל״ח.

אוצר ההלכה

וז״ל: אינו רואה סימן ברכה. ועוד כתב [הב״י], אע״ג דמשמתינן בערב פסח, בערב שבת לא משמתינן ליה. ואפשר דסבירא ליה לארחות חיים כתירוץ הראשון של הש״ס דמשמתינן אפילו בערב שבת, אבל לא מצינו מאן דפסק כן. ואפשר דמה שכתב בשמתא דרבנן אינו ר״ל דמשמתינן ליה, אלא ר״ל דקאי בשמתא דרבנן. ע״ש. (מחנה דן)

מד) שם אינו רואה סימן ברכה. עיין ט״ז (סוף סק״א) כתב וז״ל: וכיון דאין כאן איסור רק דאינו רואה סימן ברכה, הסומך על רש״י [פסחים נ: ד״ה מן המנחה] לא הפסיד ח״ו הברכה. ע״כ. והנה לעיל סימן קנ״ג[34] כתבתי לתרץ קושיית הט״ז סימן תקפ״ה [סק״ז], שהקשה על הב״י [יו״ד סימן ע״ר] דכתב גבי מכירת ס״ת, מדאין בו סימן ברכה על כרחך דאסור למכור, וגבי המתרגם בשבת [סימן תקפ״ה ס״ה] כתב איפכא, ודייק מדאמר הש״ס [פסחים נ:] אין בו סימן ברכה מכלל דאין כאן איסור. וכתבתי בפשוט, דודאי דאם בהמעשה אין איסור כמו במתרגם, רק כל ענין הגמגום והפקפוק הוא בנטילת השכר, על כן מדאמר אין בו ברכה ולא אמר אסור, על כרחך דאין בו איסור. אבל היכי דאין איסור בהשכר כמו גבי מכירת ס״ת, וכי במכר לא יטול דמיו, וכל הגמגום הוא על המעשה שמכר, ואמר על השכר דאין בו ברכה, על כרחך דבא השכר ע״י איסור, והיינו דודאי המעשה אסור. וא״כ כאן דאמר דהעושה מלאכה וכו׳ אין בו ברכה, על כרחך דהמעשה אסור, ולמה כתב הט״ז דאין בו איסור. וכמדומה שהקשו עליו. אך נראה דכוונת הט״ז, כיון דלא אמרו בו חכמים לשון איסור, רק אין בו ברכה, משמע דעל כל פנים אין בו איסור גמור. (גנזי חיים – סק״א)

מה) שם אינו רואה סימן ברכה. בפר״ח [סימן תצ״ו במנהגי איסור סקי״ח], וכנסת הגדולה [בשיירי סימן תס״ח הגב״י סק״א], ופרי מגדים [משבצות זהב סק״א ואשל אברהם סק״ב], הובאו שיטות ודיעות דאפילו איסורא איכא. ונ״ל דחדא הוא, דאילו היה מאמין באמונה שלימה שאינו רואה סימן ברכה במלאכה זו, ודאי לא היה עמל ויגע בחנם ובכדי, ומדאפילו הכי עושה מלאכה אינו מאמין דלית ביה ברכה, וא״כ עבר נמי אאיסורא. ומהאי טעמא י״ל דבכל מקום שאמרו אינו רואה סימן ברכה יש גם איסור בדבר אם עושהו, וכל זה אפילו לא סמוך לשבת, דבסמוך לשבת בודאי כולי עלמא מודו דאפילו איסורא אית ביה, ד[מ]מה דיש לאדם למעט קצת מלמודו בערב שבת כדי שיכין צרכי שבת (כבירושלמי פרק קמא דתענית[35], ופסק כן רמ״א סוף סימן זה), מכל שכן שראוי למעט במסחרו כדי שיכין צרכי שבת ולא כמנהגו בחול, בפרט דשבת נותנת פרנסה לכל השבוע, ותוספת שבת תוספת פרנסה, ואיתא במכילתא [יתרו מסכתא דבחודש פרשה ז׳ ד״ה זכור ושמור (השני)], שבת כזאב, שטורפת מלפניו ולאחריו. ולענ״ד חוץ מפשוטו דקאי על תוספת שבת לפני ואחר השבת, ר״ל נמי טרף לשון מחיה ופרנסה, כמו שכתוב ״טרף נתן ליראיו״ וכו׳ [תהלים קי״א, ה׳], דשבת נותנת פרנסה אשלשה ימים שלפני ואשלשה ימים שלאחר השבת, וכל זה להמאחרים לצאת מן השבת וממהרים לבוא דוקא. (שלחן אש)

מו) שם אינו רואה סימן ברכה. מה שכתב מרן הש״ע לשון ״אינו רואה סימן ברכה״, לכאורה לא משמע איסורא, כמו שכתב מרן הב״י (סימן תקפ״ה) וז״ל: (על מה שכתב המרדכי [כתובות סימן קפ״ט] בשם רבנו שמואל דשכר שבת במקום מצוה שרי), וכן משמע בפסחים (נ:), ת״ר ארבע פרוטות אין בהם סימן ברכה, וחד מנייהו שכר מתורגמנים, ומשום דמחזי כשכר שבת, ואם איתא שיש צד איסור בדבר לא הוה להו לומר לשון אין בהם סימן ברכה, דמשמע דלית בהו איסורא, אלא שאין רואים סימן ברכה וכו׳. ע״ש. (וכן כתב בפשיטות הפרי חדש (סוף סימן תקפ״ה). וכן כתב הצל״ח (פסחים נ:) בד״ה ומהרש״א. ע״ש). אולם בב״י יו״ד (סימן ע״ר) על מה שכתב הטור שאפילו אין לו מה יאכל אסור למכור ס״ת ישן כדי לקנות חדש, כתב דהכי אמרינן במגילה (כז.), יתר על כן אמר רשב״ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ס״ת אינו רואה סימן ברכה לעולם, ומשמע שכיון שאינו רואה סימן ברכה אסור הוא למוכרו. ע״כ. נמצא שמרן סותר את עצמו בביאור ״אין רואה סימן ברכה״. וכבר עמד בזה הרב שיורי כנה״ג (סימן תס״ח [הגב״י סק״א]). ועיין למהר״י עייאש במטה יהודה (סוף סימן תקפ״ה), ובשו״ת שמו משה (סימן ה׳ דף י״ח ע״א). ועיין במה שכתבתי בשו״ת יביע אומר ח״ה (חאו״ח סימן כ״ה אות ה׳). ולפי המסקנא שם היה נראה לכאורה, דמה שכתב מרן בש״ע (סוף סימן תקפ״ה) ״שאינם רואים סימן ברכה״, הא איסורא ליכא. וכן כתב הריב״ש (סימן מ״ד), דמה שאמרו לשון אינו רואה סימן ברכה לגבי העושה מלאכה בתשעה באב [תענית ל:] וכו׳, הוא לגדר ולעשות סייג לתורה או לדברי חכמים, אבל אין עיקרו איסור גמור לא מן התורה ולא מדרבנן, אלא שחכמים אמרו שאינו רואה סימן ברכה, דומיא דהעושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה. ע״כ. וכן כתב הרב טורי זהב (סימן רנ״א סוף סק״א): ״ולענין הלכה כיון שאין כאן איסור, אלא שאינו רואה סימן ברכה, הסומך על רש״י דהוי ממנחה קטנה לא הפסיד הברכה״. ע״כ. וכן כתב הרב בני חיי סימן רנ״א [הגה״ט סק״א][36], דממה שכתב מרן שהעושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה, משמע דאיסורא ליכא, כמו שכתב בב״י (סימן תקפ״ה [ס״ה]). ע״ש. (וע״ע בשו״ת משנה הלכות ח״ג סימן ל״ב אות ח׳).

אולם לפע״ד נראה שכיון שהרמב״ם (פ״ח מהלכות יו״ט הלכה יז) כתב שהוא ״אסור״. וכן פסק האור זרוע ח״ב (סימן י״ג). ע״ש. יש להחמיר בנידוננו, שילמד סתום מן המפורש. ושו״ר להפרי חדש (סימן תצ״ו אות י״ח) שכתב, שממה שכתב הרמב״ם

הערות וציונים

34. לא מצאנו שם. אמנם בסימן תקפ״ה (סק״ו) חילק כן. **35.** עיין מה שביאר הראיה מהירושלמי הרב פתח הדביר (סק״ז), נדפס לקמן אות קי״ג. **36.** נדפס לעיל אות ל״ג.

אוצר ההלכה

בסוף הלכות יו"ט וז"ל: "אסור לעשות מלאכה בערב יו"ט מן המנחה ולמעלה כמו בערב שבת, וכל העושה מלאכה בהן אינו רואה סימן ברכה לעולם", מוכח דאף שבגמרא לא אמרו אלא שאינו רואה בהם סימן ברכה, מ"מ כתב שהוא אסור. ונראה דסבירא ליה לרבנו דהאי לטותא דרבנן שלא יראה סימן ברכה לעולם, לפעמים שייכא במידי דאסור מדרבנן ולפעמים במילתא דלא אסירא מעיקר הדין אלא שגנאי הדבר, ולא אסרי לה ממש אלא לייטי עלה, והדבר מסור לחכמים. ובהאי מילתא דהעושה מלאכה בערב שבת, מוכח בגמרא פסחים (נ:) דאיסורא נמי איכא וכו'. והכי נקטינן, דבעשיית מלאכה בערב יו"ט ובערב שבת, מלבד דאיכא לטותא, איסורא דרבנן נמי איכא. וכן מוכח מדברי הר"ן [פסחים טז: ד"ה גמ']. ומה שכתב הריב"ש (סימן מ"ד) אינו מוכרח. ע"ש. וכן כתב החק יעקב (סימן תס"ח סק"ג), שבעושה מלאכה בערב שבת ובערב יום טוב איסורא נמי איכא, כמו שכתב הרמב"ם שהוא אסור. וכן מוכח להדיא בסוגיא דהש"ס (פסחים דף נ:). וזה פשוט וברור. ודלא כהט"ז יו"ד (סימן ע"ר סק"ד). עכת"ד. גם הגאון מהרח"א במקראי קדש (דף ר"ג ע"א) בד"ה ולדידי, כתב, דסבירא ליה למרן שבכל מקום שבא הלשון "שאינו רואה סימן ברכה", וליכא הוכחה, איסורא נמי איכא. ע"ש. וע"ע בכנה"ג יו"ד (סימן ע"ר הגב"י אות ג'), ובברכי יוסף (סוף סימן תקפ"ה). וכן כתב בספר יד שאול (סימן ע"ר סק"ד), שמהסוגיא דפסחים (נ:) מוכח, שבדין העושה מלאכה בערב שבת איסורא נמי איכא. ע"ש. וכן כתב בספר בתי כנסיות (סוף סימן ש"ן), שבדין העושה מלאכה בערב שבת איסורא נמי איכא. וכן כתב הלבוש (סימן רנ"א סעיף ב'). וכן פסק הגר"ז בש"ע (סימן רנ"א ס"א וס"ב). ע"ש. וכן כתב הגאון בעל חות יאיר במקור חיים, דהאי דאמרינן אינו רואה סימן ברכה, איסורא נמי איכא, אלא דלא משמתינן ליה. ע"ש. והרב משנה ברורה בביאור הלכה (ריש סימן רנ"א) כתב, שהעולם נהגו להקל בסגירת החנויות, ונראה שסמכו על מה שכתב הט"ז שאין בזה איסור בכל אופן. אך לפלא שלא זכר הט"ז מדברי הרמב"ם שכתב שהוא אסור. ע"ש. ונראה שהעיקר כמו שכתבנו דהכא איסורא נמי איכא.

(חזון עובדיה שבת ח"א – הלכות הכנות לשבת הערה כ"ב)

מז) שם סימן ברכה. כתב מג"א (סק"ג), סימן ברכה, מאותה מלאכה. והיינו גם אם יהיה לו ריוח לפי שעה, יצא שכרו בהפסדו. (בגדי ישע)

מח) שם סימן ברכה. היינו מאותה מלאכה, אף על גב דתניא [פסחים נ:] לעולם. ועיין מגן דוד ([ט"ז] סימן תס"ח [סק"א]) משם רש"ל [בהגהותיו לטור] ורא"ם [בחדושיו לסמ"ג לאוין ע"ה], ועיין שיירי כנה"ג (סימן תס"ח הגהת בית יוסף אות ב'). יע"ש. (ברכות מים)

מט) שם סימן ברכה. כתב במג"א (אות ג'), מאותה מלאכה. כן כתבו רש"ל [בהגהותיו לטור סימן תס"ח] והמזרחי [הרא"ם בחדושיו לסמ"ג לאוין ע"ה], הובאו בט"ז סימן תס"ח [סק"א]. וצ"ע על הטור וש"ע שהשמיטו לשון הברייתא בגמרא [פסחים נ:] תיבת לעולם, ופירש הט"ז שם בשמם, דפירושו אף אם יש לו איזה ריוח מזו יהיה לו כנגדו הפסד ממקום אחר. (הלכות עולם)

נ) שם יש מפרשים מנחה גדולה. שהוא מחצות ולמעלה. ועיין מה שכתבתי בח"ג (בקונטרס אחרון דף קי"ג ע"ג)[37], זכר לדבר "שבת לה' אלקיך ל'א תעשה כל מלאכה" [שמות כ', ט'] דמחצות היום ערב שבת ואילך עד מוצאי שבת שהוא ל"א שעות, וכדרך שכתב בספר קצור של"ה (דף פ"ה ע"ד) בפסוק "ל'א תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת" [שם ל"ה, ג'] בענין אזהרת הכעס בשבת. עש"ב ודוק. (יפה ללב ח"ו קמא – סק"א)

נא) שם יש מפרשים מנחה גדולה. במג"א (סק"ד), מנחה גדולה וכו' וצ"ע וכו'. יראה ליישב קושיא זו, והוא דמה שכתב הטור [סימן רנ"ו] דתקיעה ראשונה היתה במנחה, דבר זה לא נזכר בגמרא, רק שהרמב"ם [הלכות שבת פ"ה ה"כ] כתב כן, והמעיין בגמרא [שבת לה:] יראה דהא דאמרו תקיעה שניה היתה להבטיל העיר, הוא מדברי ר' נתן ורבי יהודה הנשיא, והרמב"ם לא הביא בהלכותיו דברי הברייתא זו, רק הביא [בהלכה י"ט] מה שאמרו שם תנא דבי ר' ישמעאל שש תקיעות היו תוקעין בערב שבת, התחיל לתקוע תקיעה ראשונה, נמנעו העומדים בשדה לעדור ולחרוש ומלעשות כל מלאכה שבשדה, ואין הקרובין רשאין לכנוס עד שיבואו רחוקין ויכנסו כולם כאחד, ועדיין חנויות פתוחות ותריסין מונחין. התחיל לתקוע תקיעה שניה, נסתלקו התריסין וננעלו החנויות ועדיין חמין מונחים וכו'. והרי שלא הזכיר כאן דתקיעה שניה היתה להבטיל העיר ממלאכה, ומשמע דבני העיר בטלו ממלאכתן קודם תקיעה שניה, מדקאמר רק שעדיין חנויות פתוחין אחר התקיעה ראשונה, משמע דממלאכה בטלי. והסברא נוטה לזה, [ד]לדברי תנא דבי רבי ישמעאל דאמר דאין הקרובין רשאין לכנוס עד שיבואו רחוקין קשה, בשלמא הא דהוצרכו למנוע ממלאכתן מיד בשדה בתקיעה ראשונה, ולא הותר להם לעשות מלאכתן עד שיבואו אליהם הרחוקים ויכנסו כולם כאחד, הוא משום לא פלוג, דגזרו דתקיעה ראשונה תבטל כל עם שבשדה, אלא אמאי לא נכנסו מיד לעיר ויעשו בתוכה מלאכה כאחד מבני העיר, דודאי אין זה סברא לגרום להם היזק בשביל שלא יחשדו את הרחוקים, אלא על כרחך דגם בני העיר בטלו מיד מלאכתן בתקיעה ראשונה, וא"כ לא היה להם הפסד במה שהמתינו על הרחוקים. ובזה שייך שפיר שם חשד, דהא גם בעיר בטלים, משא"כ אי נימא דבעיר עדיין עושין מלאכה לא נקרא כל כך חשד.

שם ועוד קשה, דבחו"מ סימן של"א [ס"א] כתב בשם הירושלמי [בבא מציעא פ"ד ה"א] וכו', ואפשר לומר וכו'. הנה תירוצו נראה דחוק, דאטו משום זה דהפועל אינו רואה סימן ברכה יפסיד בעל הבית, וא"כ לקתה מידת הדין. ולכך נראה דהתם

---

37. נדפס לקמן אות ס"ב.

אוצר ההלכה

איירי בפועל שהוא שכיר יום, והבעל הבית נותן לו שכרו משלם, לכך צריך לעשות עד סמוך לשקיעת החמה. והא דתיקנו התקיעות לבטל עם שבשדות איירי מבעל הבית עצמו או אריס וחוכר, דבאלו חששו לסימן ברכה דאין רשות אחרים עליהם. (ברכת דוד)

נב) שם יש מפרשים מנחה גדולה. עיין במג"א סק"א (וסק"ב) [וסק"ד]. דבריו קשים אהדדי, בסק"א כתב שביטול מלאכה בזמן קודם להפסקת עסק בפרקמטיא, דזה היה בתקיעה שניה וביטול מלאכה קודם לכן, (ובסק"ב) [ובסק"ד] כל קושייתו היא דביטול מלאכה היה בתקיעה שניה. ע"ש.

ובעיקר קושייתו שהקשה מדאמרינן בגמרא [שבת לה:] תקיעה שניה להבטיל עיר וחנויותיה, ופירש"י להבטיל עיר ממלאכה, וכיון שתקיעה ראשונה היתה במנחה, ואפילו בגדולה לא היתה אלא להבטיל העם שבשדות, אבל בעיר היו עושין מלאכה עד התקיעה שניה. זהו תורף קושייתו. והנה לדבריו תקשה דברי הרמב"ם אהדדי מדידיה אדידיה, שמה שכתב הטור (סימן רנ"ו) דתקיעה ראשונה היתה במנחה, הוא מדברי הרמב"ם פ"ה מהלכות שבת [ה"כ], ובפ"ח מהלכות יו"ט [הי"ז] כתב וז"ל: אסור לעשות מלאכה בערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כמו בערבי שבתות. עכ"ל. ודוחק דהתם במנחה גדולה קאמר והכא במנחה קטנה, שדבר כזה היה לו לפרש ולא לסתום. גם יש להקשות מנא ליה להרמב"ם הא דתקיעה ראשונה היתה במנחה.

ולכן הנראה בעיקרן של הדברים, שמתקיעה ראשונה שוב היה אסור לכל אדם לעשות מלאכה קבועה להשתכר, רק מלאכת עראי היה מותר, וכה"ג נמי הא דקתני [פסחים נ:] העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה, במלאכה קבועה להשתכר קאמר, והכי נמי בתקיעה ראשונה דומיא דמלאכת שדה הוא דאסור, ובתקיעה שניה להבטיל העיר מכל מלאכה קאמר אף שאינה קבועה, ומשא ומתן נמי אסור. וזה נמי כוונת רש"י. ולכן לא העתיק הרמב"ם בפ"ה מהלכות שבת דברי הברייתא דקתני שניה להבטיל העיר, רק כתב כדברי תנא דבי ר' ישמעאל, ושם לא נזכר רק חנויות ותריסין בשניה, והא ודאי דלא פליגי הברייתות אהדדי, אלא דבברייתא נמי להבטיל עיר פירוש ממלאכה קלה כעין חנויות. והרי הרמב"ם כתב גבי יו"ט "כמו בערבי שבתות", ולא הזכיר בערב שבת כלל ביטול מלאכה זולת דין התקיעות, שמע מינה ביטול מלאכה שבשדות היינו נמי ביטול כל מלאכה קבועה להשתכר. ועוד ראיה לזה שאין דקדוק מפירוש רש"י ממה שכתב להבטיל עיר ממלאכה, שהרי בסוכה (דף נ"ג ע"ב) במשנה איתא על כל השלש "שלש להבטיל את העם ממלאכה". וראיה עוד שהרי קאמר ואין הקרובים רשאים לכנוס עד שיכנסו הרחוקים, והטעם שלא יחשדו הנכנסים באחרונה שעסקו במלאכתן אחר ששמעו קול שופר כמו שפירש"י [ד"ה ויכנסו], ואי עדיין מותרים במלאכה, רק כדי לזרז העם שבשדות ויהיה להם פנאי לכנוס לעיר עשו כן והקדימו תקיעה ראשונה, מה בכך שיסברו שעשו מלאכה אחר התקיעה הרי לא עבדי איסורא, אלא ודאי שאחר תקיעה ראשונה איסורא נמי איכא, ומהיכי תיתי לחלק באיסורא בין עם שבשדות לעם שבעיר. ואפשר דהטעם דהקדימו לאסור מלאכה קודם חנויות, היינו משום עם שבשדות שיהיה להם (שעות) [שהות] לבוא העיר, ולכן אסרו כל מלאכה קבועה קודם חנויות, ועיין בגמרא פרק במה מדליקין (דף ל"ה ע"ב) כי כל זה נ"ל ברור.

ומה שהקשה מחו"מ (סימן של"א [ס"א]), נראה דבמקום פסידא לא גזרו שהוא ישלם להם בשלימות בעד יום והם יבטלו ממלאכה, או דמיירי במלאכה שאינו עושה להשתכר, ועיין שם בסמ"ע (סק"ג) מה שכתב בזה. (חמד משה – סק"ב)

נג) שם יש מפרשים מנחה גדולה. היש מפרשים מנחה גדולה הוא דעת המרדכי [פסחים סימן תר"ג] בשם (הר"ן) [הר"ם] [תשב"ץ קטן סימן צ'], וראייתו מדאמרינן בגמרא דפסחים (דף נ' ע"ב), מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין, ופריך מאי איריא ערבי פסחים, אפילו ערבי שבתות וימים טובים נמי, דתניא העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים וכו', ומשני התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה שרי, הכא מחצות, אי נמי התם סימן ברכה הוא דלא [חזי], הכא שמותי משמתינן ליה. ודקדק המרדכי מדמשני התם מן המנחה וכו' הכא מחצות, משמע שאין הפרש בין ערבי פסחים לערבי שבתות אלא שעור סמוך למנחה היינו חצי שעה, דאם לא כן הוה ליה לשנויי התם מנחה קטנה והכא מנחה גדולה. והי"א [ד]סבירא להו מנחה קטנה, הוא דעת רש"י ז"ל [ד"ה מן המנחה], דסבירא ליה משום חילוק חצי שעה שיש ביניהם לא הוה שביק מלמיתני בהו חצות. והקשה המג"א (בסק"ד), וצ"ע דאמרינן בגמרא [שבת לה:] תקיעה שניה היתה לבטל העם ממלאכתן ותקיעה ראשונה היתה במנחה וכו', מ"מ שניה היתה הרבה אחר מנחה גדולה. ע"ש.

ואמר אדמ"ו הרב לתרץ, דבלאו הכי יש להקשות על דעת רש"י דסבירא ליה מנחה קטנה, מאי מקשה גמרא מאי איריא, עיין ט"ז [סק"א]. ועוד מקשים עולם מאי מקשה הגמרא מאי איריא, הלא יש כמה מלאכות דבערב שבת מותרין ובערב פסח אסורין. ונ"ל הכל בחדא מחתא, דהנה הר"ן [פסחים טז: ד"ה גמ'] מקשה על המתניתין דמקום שנהגו, מאי רבותא פשיטא [ד]יכול לנהוג איסור אפילו בדבר השרי. ומתרץ הר"ן דמתניתין אתיא לאשמועינן דלא הוי מנהג בטעות כיון שיש לו עיקר שלא לעשות מלאכה מחצות ואילך, א"כ מקום שנהגו שלא לעשות לא הוי מנהג בטעות. ולפ"ז נראה לי דודאי המקשן ידע דיש חילוק בין ערב פסח לערב שבת, דאילו בערב פסח מנחה גדולה ובערב שבת מנחה קטנה כמו שכתב הט"ז, וגם יש חילוק דבערב פסח איכא כמה מלאכות דאסורים יותר מערב שבת, רק קושיית הש"ס היא מאי איריא וכו', למה אשמועינן מתניתין בערב פסח אם נוהגין שלא לעשות מלאכה דלא הוי מנהג בטעות כיון שיש לו עיקר, המשנה היתה יכולה לאשמועינן בערב שבת דין זה אם נוהגין שלא לעשות מלאכה קודם מנחה קטנה לא הוי בטעות

אוצר ההלכה

כיון דיש לו עיקר, דלאחר מנחה קטנה אין רואה בו סימן ברכה. והמקשן היה סובר אף דליכא איסור מ״מ אין סימן ברכה יש לו עיקר מיקרי. ומשני הש״ס התם וכו׳ הכא סמוך וכו׳, כלומר דבלאו הכי צריך לאשמועינן דמחצות ואילך לאו במנהגא תליא מילתא אלא איסורא, ואגב השמיענו גם כן דקודם חצות לא הוי מנהג בטעות. אי נמי התם אינו רואה סימן ברכה, כלומר אין רואה סימן ברכה לא מיקרי כלל יש לו עיקר, [דדוקא] היכא דאיכא איסור גמור [מיקרי] יש לו עיקר. ולפ״ז גם קושיית המג״א מסולקת, דהא לכאורה לא מיבעיא דלפי האמת דמשני הש״ס אינו רואה סימן ברכה ליכא איסור, ובודאי מן המנחה אינו רואה סימן ברכה, ומ״מ איסורא ליכא, ויש בני אדם שאינם משגיחין בזה ועושין מלאכה, לכך היתה תקיעה ראשונה ושניה להפריש מאיסור, דמאותו זמן מתחיל איסור גמור. וצ״ל דקושייתו היא לס״ד דלא ס״ל לחלק בזה רק דהכי פרכינן דאסרו חכמים לכך אינו רואה סימן ברכה, א״כ קשה שפיר (היא) [הא] תקיעה שניה היתה הרבה אחר מנחה גדולה. אבל לפי הנ״ל לא קשיא מידי, דודאי המקשן ידע זאת דאין רואה סימן ברכה ליכא איסור, רק עיקר קושייתו היתה למה ליה לאשמועינן דבערב פסח לא הוי מנהג בטעות, הוה ליה לאשמועינן בערב שבת דלא הוי מנהג בטעות, דאין רואה סימן ברכה אע״ג דליכא איסור מ״מ יש לו עיקר מיקרי כנ״ל, וא״כ שפיר היתה (חצי) [תקיעה שניה] לפרוש העם [מ]איסור. ותרצן השיב דלא מיקרי יש לו עיקר אלא היכא דאיכא איסורא, כנ״ל לדעת רש״י. [ו]י״ל לדעת המרדכי, דליכא לאקשויי אכתי קשה למה לא להשמיענו תנא בערב שבת דהא על כל פנים [מ]תקיעה שניה איסור מיקרי עיקר. נ״ל דהא (דמחצי שעה) [דמתקיעה שניה] ואילך איכא איסורא אינו מצד ערב שבת, רק מצד שבת דאסור במלאכה כדי להכין צרכי שבת, ולא מיקרי יש לו עיקר אלא היכא דאסור מצד ערב שבת, [ו]מחצות ואילך הוא מצד ערב פסח, אבל בערב שבת ליכא איסורא, [ד]מתקיעה שניה ואילך הוא מצד שבת ולא מיקרי יש לו עיקר. ודו״ק. (מתוק מדבש)

נד) שם יש מפרשים מנחה גדולה. נ״ב: הרב מג״א [סק״ד] תמה על זה מההיא דמסכת שבת (דף ל״ה ע״ב), תקיעה שניה היתה להבטיל את העיר וחנויותיה כו׳, והטור כתב בסימן רנ״ו, דתקיעה ראשונה היתה במנחה. ואפילו תימה דמנחה גדולה קאמר, מכל מקום בין ראשונה לשניה היה זמן רב ביניהם. ומשום הכי דחה ז״ל פירוש זה. יע״ש. ואי משום הא, יכולים היינו לתרץ דדעת הטור ז״ל היא לפסוק כתנא דבי רבי ישמעאל דאיתא התם, דלא הזכיר עיר כלל, אלא בתקיעה ראשונה נמנעו בשדות כו׳ ועדיין חנויות פתוחות כו׳, היינו פרקמטיא דוקא ולא מלאכה, בשנית נסתלקו תריסין כו׳. יע״ש. ולעולם דמלאכה גם בעיר אסור מתקיעה ראשונה דהיינו במנחה גדולה, ואין מכאן סתירה לפירוש זה. יע״ש. (ברכות מים)

נה) שם יש מפרשים מנחה גדולה. מג״א (סק״ד) דוחה דעת הטור, וגם בקושיא שניה דוחק לחלק דמחויב לעשות ואינו רואה ברכה. אלא נראה תרוייהו מתרצתא בגמרא [שבת לה:], לבטל העם שבשדות העושין לעצמן ולהפסיק, וכבר מתקיעה ראשונה שהיא במנחה גדולה אינו רואה סימן ברכה אם מתחיל במלאכה, אבל התחילו אין מפסיקין. והקדימו בשדות משום שהות כניסה כפירש״י [ד״ה להבטיל]. אבל בפועל אין קפידא כלל עד תקיעה שלישית, דפטרוהו חכמים גם בתפלה ובהמ״ז. וק״ל.

וגם הוקשה להטור קושיית מהרש״ל בריש פ״ד דפסחים לפירש״י [נ: ד״ה מן המנחה] מנחה קטנה, מה קא סלקא דעתיה דפריך מערבי פסחים חצות, דשלש שעות בינתיים. וגם לפירש״י נראה לקשט הלכה דהקס״ד סבירא ליה מנחה גדולה, דאי מנחה קטנה מאי איריא סימן ברכה, דהא כבר עבר תקיעה שניה ומחינן ועונשין, אלא על כרחך מנחה גדולה סמוך לחצות, ותירץ הש״ס התם מנחה ממש ותקיעה שניה מאוחרת למנחה קטנה, ותירוץ שני דחיקא ליה דתקיעה שניה מאוחרת כל כך, לכך סבירא ליה כקא סלקא דעתין, [ד]פירוש הברייתא מנחה גדולה, ומחלק בין שמותי לסימן ברכה, וקאי פירש״י לתירוץ ראשון. ולפי זה הטור לשיטתו לפי מה שכתבתי [דף י׳ ע״ב] בסוגיא דחנוכה סימן תרע״ב דמן הסתם תירוץ שני עיקר, ניחא היטב. ודוק. (מאורי אור ח״ג – דף ל״ב ע״ד)

נו) שם יש מפרשים מנחה גדולה. כתב מג״א ז״ל (סק״ד), מנחה גדולה, וצ״ע דאמרינן וכו׳. עיין להרב מכתב שלמה ז״ל (סימן מ״ו) מה שהקשה על דבריו מסק״א והצריכו עיון. וכבר קדמו הרב אליה רבה ז״ל (סק״א). ועיין להרב תוספת שבת [סק״ג], ולהרב נתיב חיים, ולהרב יד אפרים ז״ל ושאר פוסקים. ועיין להרב נכדו בספר דברי מנחם נר״ו [הגה״ט סק״א][38] סימן זה. (פתח הדביר ח״ג – סק״ט)

נז) שם יש מפרשים מנחה גדולה. עיין מג״א (סק״ד). נ״ב: ולי נראה דלא קשיא מידי, דאפילו להיש מפרשים מנחה גדולה, היינו דוקא שאינו רואה סימן ברכה, אבל חיוב בית דין אין עליו יען דרשאי אדם לחוב בעצמו, אבל מתקיעה שניה ואילך מוכרח הוא ליבטל מחיוב הבית דין, והיינו דוקא בעוסק במלאכת עצמו ומשום דחיישינן שמא ימשך, אבל ההיא דחושן משפט (סימן של״א [ס״א]), דמיירי בשכיר שמקוה מרגע לרגע שיבוא העת שיפטר וינוח מיגיעו, על כן לא חיישינן שימשך. ותו לא מידי. (מגן בעדי)

נח) שם יש מפרשים מנחה גדולה וכו׳. פליגי בגמרא דפסחים פרק מקום שנהגו [נ:], מאי איריא ערבי פסחים הא אפילו כל ערבי שבתות נמי, דתניא העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אין רואה סימן ברכה. התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה שרי, הכא מחצות. פירש רש״י

הערות וציונים

38. נדפס לעיל אות י״ז.

אוצר ההלכה

מן המנחה ולמעלה, היינו תשע שעות ומחצה. וכתב הרא״ם [בחדושיו לסמ״ג לאוין ע״ה], אע״ג המקשה הוה סלקא דעתיה דאיירי ממנחה גדולה, דאם לא כן לא הוה קשיא מידי, מ״מ לפי מאי דמשני מוכח דמוקי לה במנחה קטנה, דאם לא כן ליכא למימר הכא מחצות, הוה ליה למימר הכא סמוך למנחה נמי, אלא ודאי המתרץ הכי קאמר, חילוק גדול יש ביניהם דהתם אינו אסור אלא [מ]מנחה קטנה דהוא תשע שעות ומחצה, הכא אסור אפילו מחצות דהוא חצי שעה סמוך למנחה גדולה. והר״מ [תשב״ץ קטן סימן צ׳] שבמרדכי [פסחים סימן תר״ג] סבירא ליה דגם בערב שבת אסור ממנחה גדולה ולמעלה, כפשטא דסוגיא וה״ס [והכי סלקא] דעת המקשה. והב״ח [אות א׳] הקשה על פירוש רש״י, דא״כ למה ליה למימר סמוך למנחה שרי, הוה ליה למימר סתמא, התם מן המנחה ולמעלה הכא מחצות. ועוד דהוה ליה למימר התם מנחה קטנה, כיון דדעת המקשה אינו כן. ולכך כתב ט״ס הוא ברש״י וצריך לומר משש ומחצה, וכן הגיה המהרש״ל [חכמת שלמה פסחים נ:]. והט״ז [סק״א] ישבו בדוחק, וקשה להקל נגד הטור והב״ח ומהרש״ל. (בגדי ישע)

נט) שם יש מפרשים מנחה גדולה וכו׳. הוא דעת הטור והמרדכי בפרק מקום שנהגו [פסחים סימן תר״ג]. ומה שכתב ויש מפרשים מנחה קטנה, הוא פירוש רש״י בש״ס על ההיא דאיתא בפרק מקום שנהגו (דף נ׳ ע״ב), מאי איריא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות וימים טובים כו׳. ופירש רש״י, מאי איריא ערבי פסחים דקתני עד חצות במנהגא, מכלל דמחצות ולהלן אסור, ולמה ליה למיתני חצות לאשמועינן הך דיוקא, הא כל ערבי ימים טובים אסירי. ומשני, התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור, סמוך למנחה לא, הכא מחצות כו׳. ופירש רש״י מן המנחה ולמעלה, מתשע שעות ומחצה כו׳. יע״ש. ועיין מה שהקשה הרב ב״ח [אות א׳]. והמגן דוד ז״ל [ט״ז סק״א] נרגש בכל קושיות הב״ח, ובקש לתרצם מדעתו דעת עליון. האמנם אינו עומד על נכון (היתיב) [היטב] לפי קוצר דעתי, כי אם במה שנקדים לפניך דברי הר״ן ז״ל בפירוש ההלכות [שם טז: ד״ה גמ׳] וז״ל: מאי איריא כו׳, כלומר ודאי מנהגא דאיסור לא אסר מידי אלא במקום שיש עיקר איסור, אי מדאורייתא אי מדרבנן, והם רוצים להחמיר יותר כדי ליזהר מן העבירה, ומשום דערב פסח מחצות ולמעלה איכא איסורא מהני מנהגא למיסר טפי, ולהאי מילתא מאי איריא ערבי פסחים, אפילו ערבי שבתות נמי אית בהו עיקר איסורא, ומשום הכי הוה ליה למכללינהו בהדי ערבי פסחים, דהאי מנהגא נמי אסר בהו. ומשני דלא אפשר למכללינהו דלא דמו, והא עדיפא ליה למתני, אי משום דקדים איסוריה דהוי מחצות, אי משום דחמיר טפי דמשמתינן ליה כו׳. יע״ש. וביאור דבריו לפק״ד כך הם, דהמקשן סלקא דעתיה דלא נחית תנא לאשמועינן שיעור איסור המלאכה בערב פסח באיזה זמן הוא, אלא אתא לאשמועינן דכיון דיש ביום איסור עשיית מלאכה מהני מנהגא למיסר טפי, עלה פריך, דאמאי לא תני ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי דאית בהו איסור ומנהגא מהני, והיה לו לומר ערבי פסחים וערבי שבתות וימים טובים מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה לא יעשו כו׳, ואמאי לא תני אלא ערבי פסחים. עלה משני, דלא אפשר לכלול אותן, יען תנא נחית לאשמועינן זמן איסורו מאימתי מתחיל, וכיון שכן אי אפשר למכללינהו, דזה זמנו מועט וזה זמנו הרבה, משום הכי אשמועינן ערב פסח דקדים איסוריה, ומינה יש לידון גם כן בערב שבת ויום טוב, אי נמי התם משום דחמיר דמשמתינן ליה כו׳. יע״ש.

ומעתה הלכו כל תלונות הרב ב״ח על רש״י, ומה שדקדק לדעת רש״י למה איכפל לישנא דגמרא לומר סמוך למנחה שרי כו׳, אין זה דקדוק, דהכי מצינו בכמה מקומות, ועיין ריש פרק ערבי פסחים [צט:] דאמרו כן, ואפילו במתניתין איתא בפרק איזהו נשך [עב:] יצא השער פוסקין כו׳, והוא יתר. יע״ש. ולענין הלכה הא קי״ל הלכה כיש אומרים בתראי, והכא נמי מאן דעבד כדעת רש״י הלכתא גמירי לה ועמא דבר הכי ודאי שעל זה סמכו. ועיין שיירי כנה״ג הגהת הב״י אות (ג׳) [א׳][39] מה שכתב על זה. ודו״ק. (ברכות מים)

ס) שם יש מפרשים מנחה גדולה וכו׳. כן כתב המרדכי [פסחים סימן תר״ג] בשם מהר״ם [תשב״ץ קטן סימן צ׳], וכן כתבו ארחות חיים [הלכות שבת דין ערבי שבתות סימן ג׳], והכלבו [ריש סימן ל״א], והטור. ע״ש. ורש״ל [חכמת שלמה פסחים נ:] והב״ח [אות א׳] תמהו על רש״י [פסחים נ: ד״ה מן המנחה] בזה. ע״ש. ונראה לי דהמקשה ודאי סלקא דעתיה דמנחה גדולה היא, אבל רש״י דקדק במאי דשני התם וכו׳, סמוך לא, הכא מחצות, רצונו לומר דמנחה קטנה היא, ובערב שבת אפילו סמוך קודם לכן מעט לא, אבל בערב פסח אפילו מחצות אסור. [40][וכן כתב ברש״י דהרי״ף [טז: ד״ה סמוך למנחה], ואנשי שם תמה, אם כן (דאי) [למאי] הזכיר סמוך למנחה, הוה ליה למימר התם מן המנחה הכא מחצות. ע״ש. ולק״מ, דאי מנחה קטנה, אתי שפיר טפי דנקט סמוך למנחה, לומר דאפילו סמוך קודם לכן מעט מותר, ואי נקט מן המנחה הוה אמינא לאו דוקא, כמו גבי אכילה דקתני [צט:] מן המנחה והוא הדין סמוך, כדקתני [שם] בברייתא אחריתי בהדיא, כמו שכתבתי לפנים סימן רל״ג [סק״א]. ע״ש]. וכן תירץ הרב שיירי כנה״ג (סימן תס״ח [הגב״י סק״ב]), וכן הבין הפר״ח (סימן רל״ג), עיין שם מה שכתב. ומה שתמה הרב אליה רבה [סק״ג] על המרדכי, לא זכר מה שכתב הרב שיירי כנה״ג (סימן תס״ח). ע״ש. ודלא כהט״ז [סק״א], דברור הוא דקשיא לרש״י מאי פריך מאי איריא ערבי פסחים וכו׳, הא מתניתין אתא לאשמועינן דבמקום שנהגו שלא לעשות אין עושים דהוי מנהג. ואי פריך הא בערב שבת ויום טוב איכא עיקר איסורא, ואי נהוג הוי מנהג כפירוש הר״ן [טז: ד״ה גמ׳] ע״ש, אם כן מאי משני התם מן המנחה וכו׳, מכל מקום כיון דאיכא עיקר איסורא מן המנחה, אי נהוג איסורא

הערות וציונים

39. נדפס לעיל אות ס״א. **40.** תוספת זו מתוך תיקוני ערך השלחן.

אוצר ההלכה

כל היום ודאי דהוי מנהג. לכך פירש דהכי פריך, למה ליה למתני חצות לאשמועינן הך דיוקא דמחצות אסור. ע"ש.

מיהו לענין דינא אפשר דרש"י מודה להר"ן דלהך שינויא דאין משמתין, כיון דלא חמיר איסורא, אי נהוג כל היום לא הוי מנהג, אף על גב דארחות חיים והכלבו כתבו דהוי מנהג, הם אזלי לטעמייהו דסבירא להו דעיקר האיסור בערב שבת מזמן מנחה גדולה, ובשמתא קאי כמו בערב פסח, וכן כתב הב"י (סימן תרצ"ו [ס"א]) **בשמם גבי פורים** [ארחות חיים הלכות פורים סימן כ"ז, כלבו סימן מ"ה דף ה' ע"ג] **דמשמתינן ליה, וכן כתב הרז"ה** [מגילה ד:], **והגהות מיימוניות** [הלכות מגילה פ"ב אות ת'] **בשם רב אחאי. והרב שיירי כנה"ג שם כתב דיצא להם מרב** [מגילה ה:] **דלטייה להההוא גברא דזרע כיתנא, דהיינו לטותא דרבנן שהיא שמתא, ותמה דאם כן הוי חמור מערב שבת ויום טוב דאין משמתינן. ע"ש. ואישתמיטתיה דרב אחאי בפרשת ויקהל** (דף כ"ח [ע"א]) גריס כן בפרק קמא דמגילה, אי הכי לישמתיה שמותיה, (א"ל) [אמרי] כיון דלא צמח כתניה היינו שמתא. וכן היא גירסת הרא"ם בהלכות ערב שבת ויום טוב [בחדושיו לסמ"ג לאוין ע"ה]. ע"ש. גם לא ראה מה שכתבו ארחות חיים והכלבו דבערב שבת נמי משמתינן, וכתב הרב אליה רבה [סק"ב], אפשר דסבירא להו דלתירוץ ראשון התם מן המנחה וכו' משמתינן ולא משמע כן. ע"ש. ולפי מה שכתבתי אתי שפיר, דפסקו כן מההיא דפרק קמא דמגילה דפריך בפשיטות ולישמתיה וכו', אלמא כי אמרינן אינו רואה סימן ברכה שמותי נמי משמתינן, דהא בפורים נמי אמרו אינו רואה סימן ברכה, כמו שכתב הרמב"ם (בפ"א) [בהלכות מגילה פ"ב הי"ד]. ע"ש. וכל שכן בערב שבת דמשמתינן, ואם כן על כרחך ס"ל כתירוץ ראשון דהתם מן המנחה וכו'. ואפשר דהרמב"ם ושאר פוסקים סבירא להו דההיא דפרק קמא דמגילה ס"ל כתירוץ ראשון, אבל אנן קיימא לן כתירוץ שני דלא משמתינן ליה, ובזה ניחא תמיהת הרא"ם. ע"ש. ואם כן לדידן דליכא שמתא בערב שבת יש לומר דאי נהוג קודם זמן מנחה לא הוי מנהג כנ"ל. (ערך השלחן – סק"ג)

סא) שם יש מפרשים מנחה גדולה ויש מפרשים מנחה קטנה.
כתב ב"י (דף קס"ג ע"ב שיטה ל"ב), [ומהכא דייק לה] עכ"ל כו'. נ"ב: ובספר הקצר הביא שתי הסברות, אבל הב"ח [אות א'] **כתב בשם רש"ל** [חכמת שלמה פסחים נ:] **והסכים הוא ז"ל כן, דמשש שעות ומחצה קאמר. ואפשר דאף דעת רש"י** [שם ד"ה מן המנחה] **כן, ולא פירש מנחה קטנה אלא לפי התירוץ הראשון, אבל לפי התירוץ השני מנחה גדולה קאמר, ואין כן המנהג. ועיין במה שכתבתי בס"ד בסימן תס"ח בהגהת ב"י** (אות ב').
(שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"א)

סב) שם יש מפרשים מנחה גדולה ויש מפרשים מנחה קטנה.
עיין באר היטב (סק"ב). נ"ב: אבל האחרונים כתבו דיש להחמיר כהמפרשים ממנחה גדולה, כמו שכתב הרב ישא ברכה בסדור בית מנוחה (דף ג' ע"ב אות ט') ובסדור בית השואבה (דף ק"ס ע"ב אות ד'). (יפה ללב ח"ג – קונטרס אחרון סק"א)

סג) שם יש מפרשים מנחה גדולה ויש מפרשים מנחה קטנה.
כתב הבאר היטב (סק"ב), ופסקו הט"ז (סק"א) ומג"א (סק"ד) כמאן דאמר מנחה קטנה. כך פסק בתניא [ש"ע הגר"ז ס"ב], ועיין במשבצות זהב דכן הוא לפי הכלל יש אומרים ויש אומרים הלכה כיש אומרים בתרא. (באר יעקב – קרויזר – סק"ב)

סד) שם יש מפרשים מנחה גדולה ויש מפרשים מנחה קטנה.
נראה שדעת מרן כדעה האחרונה, כמו יש אומרים ויש אומרים דהלכה כי"א בתרא, שאין טעם לחלק בין יש אומרים ליש מפרשים. וכן הסכים המג"א [סק"ד], וכן הכריע הט"ז [סק"א], וכן כתב האליה רבה [סק"ד] דהמיקל לא הפסיד. ע"ש. ונראה דדעת מרן כהרא"ם [בחדושיו לסמ"ג לאוין ע"ה], דלהסוברים מנחה קטנה אין צריך להחמיר חצי שעה קודם, דמדכתב ויש מפרשים מנחה קטנה, משמע מתחילת מנחה קטנה דוקא. ועיין להרב אליה רבה [סק"ג] שכתב דלהסוברים מנחה גדולה צריך להוסיף חצי שעה. ומרן כתב בקצרה דיש מפרשים מנחה גדולה, ונראה דזוהי דעת הטור שכ"כ, ולא כדעת המרדכי [פסחים סימן תר"ג], או דכיון דלדינא נקטינן בלאו הכי כדעה השנית, לא חש להזכיר דלדעה ראשונה בעינן חצי שעה קודם. (שלחן אברהם)

סה) שם יש מפרשים מנחה גדולה ויש מפרשים מנחה קטנה.
שאלה. מי שנהג איזה זמן שלא לעשות מלאכה בערב שבת מחצות היום ואילך, ועתה הוא רוצה לעשות מלאכה ומבקש שיתירו לו, אי שרי להתיר לו.

תשובה. כתב מרן ז"ל בסימן רנ"א (ס"א), דהעושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה. יש מפרשים מנחה גדולה ויש מפרשים מנחה קטנה. ע"ש. ויש להסתפק היכי נקטינן, דלפי הכללים דיש ויש הלכה כיש בתרא, נראה דדעת מרן ז"ל כיש בתרא דהוי מנחה קטנה. אלא די"ל דזה דוקא ביש אומרים ולא ביש מפרשים. ועיין בלבוש שכתב להחמיר דהוי ממנחה גדולה מפני כבוד שבת. ע"ש. ולדינא נראה, דכיון דמרן ז"ל כתב סברא זו דמנחה קטנה באחרונה, הגם דאין הכרח מהכלל הנזכר לומר דדעתו כן, מ"מ ספיקא מיהא הוי וספיקא דרבנן לקולא. אך מי שקבל עליו או שנהג כסברא ראשונה ודאי דאין להתיר לו כיון דיש סוברים כן. אלא דיש להסתפק אם התירו לו אי מהניא התרה, או דילמא דומה זה לנדר שהוא לגדר וסייג, שכתב מרן ז"ל ביו"ד (סימן רכ"ח סעיף כ"ח) דאם היתה ההסכמה גדר לרבים או סייג לתורה ולדבר מצוה אינם יכולים להתירו, וכן בנדר של שחוק. ע"ש. והגם דהתם מיירי בדבר של רבים ונדון זה של יחיד, מסתברא דאין לחלק בדבר, דהטעם בזה נראה משום דכיון שיש בו סייג וגדר אינו יכול לומר שנתחרט בעיקר הנדר, שהרי כל אדם ניחא ליה בגדר וסייג. או מטעם דאין אנחנו רשאים להיות גרמא להסיר את הגדר והסייג, דהלואי שהכל יעשו כן. וכ"ש בנדון זה דיש פוסקים שסוברים כן, וכתב הפר"ח ז"ל (באו"ח סימן תצ"ו בכלל מנהגים אות ב') דהוי ליה לדידיה איסור כדעת אותו הסובר כן. ע"ש. אלא די"ל דהיינו דוקא למנהג דרבים ולא למנהג דיחיד. וע"ש באות

אוצר ההלכה

א׳ דנראה דעתו לדינא דגם אם המנהג לגדר וסייג מתירין לו, ושם הביא פסקי מרן ז״ל דסתרי הדדי. ע״ש. ולולי שאיני כדאי אמינא חדא מהני תרי, או דמרן ז״ל מתיר ביחיד ואוסר ברבים. או דמרן ז״ל חזר בו והעיקר הוא כמו שכתב באחרונה בסימן רכ״ח[41]. וצ״ע עוד ואין כאן מקום להאריך כעת בזה. ובעה״ו אשובה אראה פרק זה בל״ן.

(שו״ת שואל ונשאל ח״ה – סימן ל״א)

סו) שם יש מפרשים מנחה גדולה ויש מפרשים מנחה קטנה. מנהגנו כסברא השניה דהיינו מן מנחה קטנה.

(נתיבי עם)

סז) שם יש מפרשים מנחה גדולה ויש מפרשים מנחה קטנה. בפסחים (נ:) מקשה הגמרא מאי איריא ערבי פסחים (שאסור מן הדין במלאכה מחצות היום), אפילו ערבי שבתות וימים טובים נמי, דתניא העושה מלאכה בערב שבת ועיו״ט אינו רואה סימן ברכה לעולם. ומשני, התם מן המנחה ולמעלה (פירש רש״י מתשע שעות ומחצה), הכא מחצות היום. א״נ התם שמותי לא משמתינן ליה, הכא שמותי משמתינן ליה. ע״כ. וכן כתב במחזור ויטרי (סימן תקל״א עמוד תשל״ד) על פי מסכת דרך ארץ, שהאיסור הוא מתשע שעות ולמעלה. וכן כתב רבנו יהונתן מלוניל (פסחים נ:) כפירוש רש״י, דהיינו מתשע שעות ומחצה ולמעלה. וכן כתב המאירי שם בשם רוב המפרשים. (אלא שהוא אינו סובר כן, אלא ממנחה גדולה, וכמו שכתב המאירי גם לקמן ריש פרק ערבי פסחים (צט:). ע״ש). ובפסקי ר׳ ישעיה מטראני (פסחים נ:) פירש כדברי רש״י, דהיינו ממנחה קטנה ולמעלה. וכן כתב בחדושי הריטב״א (פסחים נ:), והנימוקי יוסף (שם), וכן כתב בשבולי הלקט (סימן ר״ט). וכן כתב מרן הב״י (סימן רנ״א) בדעת רש״י, ושכן כתב הרא״ם [בחדושיו לסמ״ג לאוין ע״ה] להדיא בשם רש״י. אבל רש״ל כתב, שהוא ט״ס ברש״י, וצ״ל משעת מנחה גדולה ולמעלה. וכן כתב המהרש״א שם. וכן הסכים הב״ח (סימן רנ״א [אות א׳]). אבל הט״ז (סק״א) כתב, שהסומך על פירוש רש״י כפי הנוסח שבידינו לא הפסיד. וע״ע להפני יהושע (פסחים נ:) שתמה על מהרש״ל והעלה כפי הנוסח שבידינו, וכמו שכתבו הב״י והרא״ם בשמו. וכן הסכים הגאון הנצי״ב בהעמק שאלה (שאילתא קע״א עמוד של״ח), שהעיקר כהנוסח שלנו, ומה שערערו רש״ל ומהרש״א על זה, הכל יש ליישב. ע״ש. וכן כתב האגודה (שם סימן מ״ח) בשם רש״י. והמרדכי (סימן תר״ג) כתב בשם מהר״ם דהיינו ממנחה גדולה. וכן הוא בספר תשב״ץ ([קטן] סימן צ׳), והובא בבית יוסף. וכן כתב מהר״ם חלאווה (פסחים נ:). וכן כתב הארחות חיים (הלכות ערב שבת אות ג׳ דף מ״ד ע״א). [אבל הארחות חיים עצמו (בהלכות ערבי פסחים אות ח׳, דף ע״ו סע״ד) כתב בסתם, ובשאר ערבי שבת ויו״ט אסור לעשות מלאכה מן המנחה ולמעלה, והיינו מתשע שעות ומחצה. ואחר כך (אות ט׳) הביא דברי המהר״ם שהוא ממנחה גדולה, דהיינו משש שעות ומחצה וצ״ע]. וכן כתב הכל בו (ריש סימן ל״א) בשם מהר״ם. וכן כתב בתוספות הרא״ש (פסחים נ:), וכן כתב הטור.

ומרן בש״ע (סימן רנ״א ס״א) כתב וז״ל: ״העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה, יש מפרשים מנחה גדולה, ויש מפרשים מנחה קטנה״. וקי״ל כיש מפרשים בתרא, שכל יש ויש הלכה כי״א בתרא, שכן הסכימו על זה רוב האחרונים, וכמו שכתב הכנה״ג או״ח (סימן שי״ח [סוף הגה״ט]), והרב אליה רבה (סימן תרי״ב [סק״א]), והרב בית דוד (סימן פ״ב), והמהר״ם בן חביב [הובאו דבריו בשו״ת גנת ורדים חו״מ כלל ה׳ סימן י״א], והרב נחפה בכסף, והרב מהרי״ט אלגאזי [שמחת יו״ט סימן ט״ז דף ס״ב ע״ב], ומרן החיד״א [ברכי יוסף או״ח סימן רע״ג סק״ח], ועוד. והובאו בספר יד מלאכי (כללי הש״ע אות י״ג), ובספר אזן אהרן (מערכת י׳ אות ט״ו). ע״ש. ועיין מה שכתבתי בשו״ת יביע אומר חלק ח׳ (חלק חו״מ סימן א׳). ומכיון שהכא הוי פלוגתא דרבוותא בדרבנן, הא קי״ל בשל סופרים הלך אחר המיקל. ובפרט דרובא דאיתיה קמן סבירא להו כרש״י להקל. (וכמו שהעיד גם כן המאירי). וכן כתב הגאון חקרי לב (חלק או״ח סימן צ״ח). ע״ש. וכן העלה המג״א [סק״ד] דהלכה כמ״ד ״מנחה קטנה״. וכן כתב בש״ע הגר״ז [ס״ב]. ובמשנה ברורה [סק״ג]. וכן כתב הגר״ח פלאג׳י בספר כף החיים (סימן כ״ז אות כ״ט). וכן פסק הגרי״ח בבן איש חי ש״ב (פרשת לך לך אות כ׳). וכן העלה הרב בית אהרן קריספין (מערכת מ׳ אות י׳), שכבר פשט המנהג לעשות מלאכה בערב שבת עד זמן מנחה קטנה, דהיינו עד תשע שעות וחצי, והנח להם לישראל. ע״ש. ודלא כהרב בית מנוחה (הלכות ערב שבת אות ט׳), שכתב להחמיר ממנחה גדולה. ע״ש. וכן ראיתי בשו״ת שואל ונשאל (ח״ב חיו״ד סימן ק״ע, ובח״ה סימן ל״א[42]) שישב על מדוכה זו בנ״ד, והעלה דלדינא נראה להקל.

(חזון עובדיה שבת ח״א – הלכות הכנות לשבת הערה כ״ב)

סח) שם ויש מפרשים מנחה קטנה. כתב בט״ז (סק״א), ואיכא למידק לפירש״י [פסחים נ: ד״ה מן המנחה] וכו׳. ע״ש מה שכתב בזה, ודבריו דחוקים מאד ורחוקים מכוונת דברי הגמרא ופרש״י, וכמדומה לי שטעות נזדקרה לפני קולמוס הרב בזה שכתב: פירש רש״י, התם מן המנחה ולמעלה, תשע שעות ומחצה. עכ״ל. ולכן דקדק בדבריו למה שינה התרצן לפרש שלא כהמקשה. אכן בפרש״י ליתא תיבת התם רק ציין עצמו מן המנחה, ודבריו באמת קאי לפרש הברייתא ואף לדברי המקשה, ואילו היה לרש״י שינוי פירושים בין מקשה לתרצן היה מפרש ולא היה סותם, וזה ודאי שגגה יצא מלפני השליט.

אכן מ״מ דברי רש״י צריכים ביאור למה למד כן ותהיה קושיית המקשה רחוק מן השכל, שיפרוך מאחר חצות על סמוך למנחה קטנה ויש ביניהם שלש שעות. והרב ב״י פירש דעת הר״מ [תשב״ץ קטן סימן צ׳] שהביא המרדכי [סימן תר״ג], דסובר מן המנחה גדולה, וא״כ המקשה היה סובר דלאו דוקא מן המנחה

הערות וציונים

41. עיין מה שכתב בזה בשו״ת איש מצליח (ח״ד חיו״ד סימן כ״ב), ובהערה שם. **42.** נדפס לעיל אות ס״ה.

אוצר ההלכה

אלא סמוך למנחה נמי אסור והיינו מתחילת שבע, ולכן הקשה מה שהקשה, והמתרץ תירץ לו דמן המנחה דוקא קאמר ואיכא בינייהו חצי שעה, וכן כתב הטור לדינא. ואחר העיון ברש"י שפירש בדברי המתרץ סמוך למנחה קודם לכן, ואלו הדברים צריכים ביאור, דמה פירש יותר מן המפורש בגמרא, דסמוך נמי משמע קודם, ואילו היה כותב כלשונו ריש פרק ערבי פסחים דכתב סמוך למנחה, קודם למנחה מעט, החרשתי כי בא לאשמועינן שיעור סמוך דאינו אלא מעט. וכן בשבת (דף ט' ע"ב) פרש"י סמוך למנחה, קודם למנחה. והכא דקאמר סמוך למנחה מותר, ממילא משמע דדוקא מזמן מנחה ממש ולמעלה הוא דאסור, ומה הוצרך רש"י לפרש זה. ועל דברי הר"מ יש להקשות, למה שינה בלשונו שאמר התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה לא והכא מחצות, והכא נמי הוה ליה למימר הכא סמוך למנחה נמי אסור, כמו שהקשה המזרחי [הרא"ם בחדושיו לסמ"ג לאוין ע"ה] הביאו הרב ב"י.

והנה הרב ב"י כתב שבגירסת רש"י שלפניו היה תשע שעות ותו לא, וכן נראה שהיה בגירסאות שלפני רש"ל [חכמת שלמה שם] שהגיה בדברי רש"י תיבת ומחצה. ואפשר לומר שאין אנו צריכים להגהתו, ודעת רש"י שודאי כל היכי דקתני בברייתא מן המנחה היינו סמוך למנחה, וכהאי גוונא רצה רב פפא לומר ריש ערבי פסחים [צט:], דמן המנחה דוקא גבי איסור אכילה התם, ונדחו דבריו דהוא הדין לסמוך למנחה מן המנחה קרי ליה, והכא נמי כן הוא, ולכן פרש"י מן המנחה תשע שעות, דהיינו מתשע ולמעלה והוא סמוך למנחה חצי שעה, וכן הוא שם בערבי פסחים. וקושיית המקשה הכי הוא, למה לי למיתני במשנה עד חצות סתמא, הוה ליה למיתני מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עושין וכו' ותו לא. ואי משום דהוה אמינא דאף אחר חצות מותר, להכי קמ"ל דאחר חצות אסור, א"כ אמאי לא אשמעינן נמי איסורא בכל ערב יו"ט וערב שבת מן המנחה ולמעלה. ומשני התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור, דהיינו אף סמוך למנחה בכלל רק דקודם לכן מותר, ואף שהוא אחר חצות, וזה פשוט ולא הוצרך להשמיענו דאסור מן המנחה למעלה, אבל הכא מחצות עד סמוך למנחה נמי אסור, וזהו דהוצרך להשמיענו בערב פסח מה שאסור יותר מכל ערב שבת. וזה כוונת רש"י שפירש הא דאמר סמוך למנחה מותר לאו סמוך למנחה ממש, דזה ודאי בכלל מן המנחה ולמעלה, אלא דקודם לכן מחצות עד סמוך למנחה זהו דקאמר סמוך למנחה מותר. כן נ"ל.

(חמד משה – סק"א)

סט) שם ויש מפרשים מנחה קטנה. כתב ב"י (דף קס"ג ע"ב שיטה י"ג), ושמא י"ל דמשמע ליה כו'. נ"ב: עיין בספר ט"ז (סק"ב) [סק"א], ובספר נחפה בכסף (דף קנ"א ע"ד עד דף קנ"ב ע"א).

(יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"א)

ע) שם ויש מפרשים מנחה קטנה. הוא דעת רש"י בפסחים (דף נ' ע"ב [ד"ה מן המנחה]). ועיין להרב ט"ז [סק"א] במה שהליץ בעד רש"י. עיין עליו שלא אטרח בהעתקות. וקשיא לי דמאין הרגלים לומר דבעי לאקשויי דליתני ערבי שבתות בהדי ערבי פסחים, דהיכי ליתני, מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים ובערבי שבתות עד חצות, הא בערב שבת ליכא אתרא דנהיגי שלא לעשות קודם חצות. ולפי האמת מאי קאמר דפריך ליתני כל אחד לפי שיעורו, והא פירכת הגמרא לפירוש רש"י [ד"ה מאי איריא] אינו אלא דלא הוה ליה למיתני עד חצות, אלא לימא מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עושים, ואנא ידענא דאחר חצות אסור מדינא כמו בשאר ערבי ימים טובים וערבי שבתות. ועוד לפירושו מאי משני דאי הוה תני ליה הוה אמינא דגם בערב שבת יש איסור בסמוך למנחה קטנה, מאין היה מקום לטעות בכך אי הוה תני ליה במשנה, כיון שהיה שונה בזה מחצות ובזה מן המנחה ולמעלה, אלא ודאי כדאמרן. ואע"ג דסלקא דעתיה דמקשה דמן המנחה ולמעלה הוי מנחה גדולה, סובר רש"י דהתרצן חידש דהוי מנחה קטנה, ודייק לה מדמסיים הגמרא הכא מחצות ולא קאמר הכא סמוך למנחה נמי אסיר כדקאמר ריש פרק ערבי פסחים [צט:], כמו שכתב הב"י בשם הרא"ם [בחדושיו לסמ"ג לאוין ע"ה]. ועוד דאם נפרש דהוי מנחה גדולה, קשה מה שהקשה הרב מג"א (סק"ד). ע"ש. והיינו שכתב רש"י סמוך למנחה, קודם לכן. ע"כ. לא כתב רש"י קודם למנחה מעט, וכמו שכתב פרק ערבי פסחים, משום דההיא סמוך למנחה ר"ל מחצות עד זמן מנחה קטנה.

וראיתי להרמב"ם פ"ה מהלכות שבת [ה"כ], כתב דתקיעה ראשונה שהיו תוקעים להבטיל העם ממלאכת שדה היתה במנחה, ובפ"ח מהלכות שביתת יום טוב [הי"ז] כתב, אסור לעשות מלאכה בערב יום טוב מן המנחה ולמעלה כמו ערב שבת. נראה דמנחה קטנה קאמר, דבפ"ג מהלכות תפלה [ה"ב] כתב דמנחה קטנה דוקא מתפללים לכתחלה, וא"כ היא דוקא ראויה שתקרא מנחה סתם. ואע"ג דהעם שבעיר לא בטלו עד תקיעה שניה אין קפידא, דלא היה שהות בינתיים אלא מעט עד שיבואו מן השדה, והו"ל כאילו כולן נתבטלו מזמן מנחה קטנה. והקשה הרב מג"א [סק"ד] למאן דאמר מנחה גדולה, דאמרינן בגמרא תקיעה שניה להבטיל העם ממלאכה, והטור כתב שהיתה במנחה, ואפילו אם תמצא לומר דהיתה במנחה גדולה מ"מ שנית היתה הרבה אחר מנחה גדולה, שמע מינה שהיו עושים אחר כך. ע"כ. ואפשר לומר שמה שהיו עושין מתקיעה ראשונה שהיתה במנחה גדולה עד השנית שהיתה הרבה אחרי כן לא היה אלא מלאכה דרך עראי, ולכתוב אגרת שלומים ולתקן בגדים לצורך השבת, דכל זה שרי, ומדשמעי תקיעה שניה פורשין גם ממלאכות אלו.

(נהר שלום – סק"ב)

עא) שם ויש מפרשים מנחה קטנה. עיין מה שכתב הרב מגן אברהם [סק"ד], ובמה שכתב עליו בספר נתיב חיים ושאר אחרונים.

(מחזיק ברכה – סק"ג)

עב) שם ויש מפרשים מנחה קטנה. בש"ס פרק מקום שנהגו (דף נ' ע"ב) אקשינן אמתניתין, מאי איריא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות נמי. ופרש"י, מדנקט עד חצות להשמיענו

אוצר ההלכה

דמחצות ואילך אסור מדינא והא אף ערב שבת אסור מדינא. ומשני, התם מן המנחה ולמעלה אסור סמוך למנחה לא הכא מחצות. ואי נימא כשיטת האומרים דבערב שבת אינו אסור רק מן מנחה קטנה, א"כ למה הוכרח הש"ס לומר סמוך למנחה לא, הא בלאו הכי אין כאן קושיא, דבערב שבת מן מנחה קטנה הוא דאסור וכאן מחצות. וכבר הרגיש בדבר מהרש"ל שם [חכמת שלמה], **והב"ח כאן** [אות א'].

ונראה לי ליישב, דהנה הר"ן [טז: ד"ה גמ'] כתב, דטעם מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בערב פסח כל היום, משום כיון דמחצות ואילך אסור מדינא, נהגו להחמיר כל היום שלא יהא יום אחד מקצתו אסור בעשיית מלאכה ומקצתו מותר. והקשה הר"ן דא"כ אף בערב שבת נימא כן, כיון דמן המנחה ולמעלה אסור אף קודם חצות לא יעשה מלאכה על כל פנים מצד המנהג. וכתב הרב, דכיון דגם מן המנחה ולמעלה לא משמתין ליה דליכא איסורא, לא החמירו לאסור יותר. והנה לכאורה קשה, לפי דעת המקשה דסובר דערב פסח וערב שבת מן המנחה ולמעלה שוין הם לדינא, א"כ אף קודם זמן מנחה יאסור. ואמרתי בחידושי דבאמת נוכל לומר דהא דאסרינן מן המנחה ולמעלה דהיינו תשע שעות ומחצה על היום, משום דדעת ספר יראים [סוף סימן ק"ב] דלענין שבת אסור בעשיית מלאכה מדינא שתי שעות קודם צאת הכוכבים, דלענין שבת קי"ל דמתחלת השקיעה חשוב לילה, וגם שעור בין השמשות ותוספת שבת עולה שיעור שתי שעות קודם הלילה. וכתבתי שם דלענין שבת דהוא איסור סקילה החמירו לחשוב מתחלת השקיעה שהוא לילה, אבל לענין מנחה באמת חשבינן תשע שעות ומחצה על היום עד צאת הכוכבים. והנה בהא דאסרינן סמוך למנחה [סימן רל"ב ס"ב], כתב (הרמ"א) [הרמג"א] [סק"ד], דהיינו חצי שעה קודם, וכמו שכתבו הקדמונים בטעם הדבר דחצי שעה דהיינו סמוך למנחה חשוב כמו זמן המנחה עצמו, דאם נתיר סמוך ימשך הדבר עד זמן עצמו, עיין לעיל. ולפ"ז בלאו הכי לא קשיא מידי קושיית הר"ן, דנוכל לומר דבאמת הא דאסרינן מן המנחה ולמעלה היינו משום דהוא חצי שעה קודם תוספת שבת דאסור במלאכה מדינא, וחצי שעה סמוך לזמן הזה הוי כמו הזמן עצמו, ואי נימא כן אין כאן קושיא כלל מהא דלא אסרו קודם זמן מנחה כמו בערב פסח, דערב פסח דאחר הזמן שאסור משום טירדא שלא יעשה פסח כראוי, אם כן אסור קודם חצות על כל פנים מצד המנהג, מה שאין כן בזה דלא אסרו רק בזמן שאסור בעשיית מלאכה מצד תוספת שבת, אלא דחז"ל חשבו חצי שעה סמוך לזמן כמו זמן עצמו כמו בכל הדברים, ולא יעלה על הדעת לאסור כל היום משום חצי שעה. אמנם לפי המסקנא דמסיק הש"ס דבערב שבת ליכא איסורא ושמותי לא משמתינן ליה, א"כ על כרחך צריך לומר דלאו משום תוספת שבת אסור אלא מטעם טירדא, שפיר הקשה הר"ן, ועל זה תירץ מה שתירץ.

והנה לפי דעת המקשה דסמוך למנחה גם כן אינו רואה סימן ברכה והיינו חצי שעה קודם, א"כ אי אפשר לומר משום דהוי זמן האיסור, דהרי לכל היותר זמן תוספת שבת אינו רק שתי שעות. ואף אי נימא דחצי שעה סמוך הוי כמו זמן האיסור עצמו, נמצא זמן האיסור שתי שעות וחצי שעה סמוך לצאת הכוכבים ומדוע נימא ונאסור עוד חצי שעה, ועל כרחך מטעם טירדא אסרינן לה, ואם כן קשה יאסור קודם גם כן על כל פנים מצד המנהג. ועל זה משני הש"ס הכא מן המנחה ולמעלה אסור סמוך למנחה שרי, וא"כ בהא דאסרינן מן המנחה ולמעלה אינו ענין לאסור קודם, הכא מחצות לכך אסרינן קודם. אי נמי התם שמותי לא משמתין, משום דאף סמוך למנחה ליכא איסורא, לכך די מה שאסרו מצד הדין ולא נהגו לאסור קודם. ודו"ק היטב. (ישועות יעקב – סק"א השני)

עג) שם ויש מפרשים מנחה קטנה. עיין מג"א (סק"ד), מנחה כו'. הרב ב"י כתב שנראה כפירוש רש"י [פסחים נ: ד"ה מן המנחה] דמיירי במנחה קטנה, דאי כדברי הר"מ [תשב"ץ קטן סימן צ'] דמיירי במנחה גדולה, משום חצי שעה חילוק שיש ביניהם לא הוה שביק מלמיתני בהו חצות. עכ"ל. ולפענ"ד קשה לפירש"י דמיירי במנחה קטנה, אמאי צריך הגמרא לומר התם ממנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה לא הכא מחצות, כיון דמיירי במנחה קטנה א"כ אפילו אי הוי אסור נמי סמוך למנחה קטנה, אפילו הכי יש הפרש רב בין ערבי פסחים לשאר ערבי שבתות ויו"ט מחצות עד סמוך למנחה קטנה, והוה ליה לתרץ בקצור הכא בחצות והתם במנחה קטנה, אלא ודאי מוכח דאיירי במנחה גדולה ואין הפרש רק בערב פסח מחצות ובערב שבת ובערב יום טוב ממנחה גדולה. ועל דברי הרב ב"י קשיא בפסחים (דף צ"ט ע"ב) פריך הגמרא מאי איריא ערבי פסחים, אפילו ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי, ומשני הגמרא התם בערב שבת ויו"ט מן המנחה, ובערב פסח סמוך למנחה. ע"ש. אלמא אע"ג שאין ביניהם כי אם חצי שעה, שנה התנא מן המנחה, ולא קתני הלשון כמו שנקט במתניתין גבי [43]ע"פ. (דברי צבי)

עד) שם ויש מפרשים מנחה קטנה. כתב ב"י, ומה שכתב משש שעות ומחצה כו'. עיין מה שכתבו הב"ח ז"ל [אות א'] והט"ז (בסק"א), ומה שהעירו על דבריהם הרב נהר שלום (בסק"ב)[44], ערך השלחן (סק"ג)[45] ועיין שם בקונטרס אחרון, חמד משה (סק"א)[46], ברכות מים (דף ז"ך ע"ג וד')[47], בגדי ישע (סק"ג)[48]. ועיין מה שכתבו הרב שיירי כנסת הגדולה בסימן תס"ח (בהגב"י סק"ב), נחפה בכסף (דף קנ"א ע"ד).

הערות וציונים

43. נדצ"ל "גבי מלאכה בערב פסח". **44.** נדפס לעיל אות ע'. **45.** נדפס לעיל אות ס'. **46.** נדפס לעיל אות ס"ח. **47.** נדפס לעיל אות נ"ט. **48.** נדפס לעיל אות נ"ח.

אוצר ההלכה

שם והרא״ם [בחדושיו לסמ״ג לאוין ע״ה] נראה שהיה גורס כו׳. עיין מה שכתב הרב מאמר מרדכי (בסק״א).

(דברי מנחם – הגב״י ס״ק א׳–ב׳)

עה) שם ויש מפרשים מנחה קטנה. זהו דעת רש״י בפרק מקום שנהגו [פסחים נ: ד״ה מן המנחה], שפירש מן המנחה, תשע שעות ומחצה. יע״ש. והנראה לי בדעת רש״י, דהמקשה קא סלקא דעתיה מן המנחה היינו מנחה גדולה, וקא סלקא דעתיה דלאו דוקא מן המנחה אלא הוא הדין סמוך למנחה, דמשום חצי שעה לא הוה שביק התנא מלמתני חצות שהוא דבר קצוב, שחצי היום אסור וחצי היום מותר, וכמו שכתב מרן בב״י, ועיין להכנה״ג [הגב״י][49], אלא על כרחך דהוא הדין סמוך ולאו דוקא מן המנחה, וכן כתבו התוספות בפרק ערבי פסחים [צט:] בד״ה מן המנחה. יע״ש. והמתרץ חידש לו דהאי מנחה היינו מנחה קטנה, ושפיר איכא בין ערב פסח לערב שבת, דהתם ממנחה קטנה הוא דאסור אבל ערב פסח אסור מחצות, ומה שכתב רש״י מן המנחה תשע שעות, היינו במתרץ, והמתרץ חזר מסברת המקשן, מדנקט הכא בחצות ולא נקט הכא אפילו סמוך, משמע דסבירא ליה דמנחה היינו מנחה קטנה. והא דלא שביק התרצן סברת המקשן דמנחה היינו מנחה גדולה ואיכא בין ערב פסח לערב שבת חצי שעה, משום דאם כן לא הוה שביק מלמתני חצות וכמו שכתב בב״י. והא דקאמר בגמרא סמוך למנחה לא, לאו דוקא סמוך הוא דאיכא בינייהו, אלא סמוך כלומר קודם לכן, וזהו שכתב רש״י סמוך, קודם לכן, ואילו ברש״י בפרק ערבי פסחים [צט:] כתב סמוך למנחה, קודם למנחה מעט, אלא על כרחך דנתכוון למה שכתבתי וכמבואר. ולפי מה שכתבתי ליתא לראיית הפר״ח לעיל בסימן רל״ג שהביא מסוגיא זו דזמן מנחה היינו מתחלת שבע. יע״ש.

אבל דעת הטור ודעימיה, סבירא להו דאסור ממנחה ולמעלה היינו ממנחה גדולה, וכפשטה דגמרא דליכא בינייהו אלא סמוך דהיינו חצי שעה, והמקשה סלקא דעתיה דמן המנחה לאו דוקא והוא הדין סמוך, דמשום חצי שעה לא הוה שביק מלמתני חצות, והמתרץ חידש דמן המנחה בדוקא, והא דנקט הכא בחצות ולא נקט הכא אפילו סמוך כמו שכתב בפרק ערבי פסחים, יש לומר דנקט לישנא דמתניתין דקתני חצות, והתם נקט סמוך כלישנא דמתניתין דהתם. ועיין להרב פרי חדש בסימן רל״ג שכתב, דליתא למה שכתב הטור, אלא מתחלת שבע נמי אסור. יע״ש. וליתא, דזהו לדעת המקשן, אבל לפי התרצן מן המנחה היינו משש ומחצה, והיינו דאיכא בין ערב פסח לערב שבת, דבערב פסח אסור מתחלת שבע, דהיינו מחצות, ובערב שבת משש ומחצה. ואף שיש לומר דלפי האי נמי שם, בערב שבת נמי אסור מחצות וליכא בינייהו אלא לענין שמתא, מכל מקום יש לומר דהטור סבירא ליה דשני התירוצים אמת וכמשמעות האי נמי, וכמו שכתב מרן בב״י (בסימן תס״ח), ודברי הפר״ח צ״ע.

וראיתי להרב עולת תמיד [סק״א] שהוכיח דבמנחה גדולה איירי, מדקמשני התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה שרי, אלמא דבמנחה גדולה איירי, דאי לאו הכי מנא לן דסמוך שרי, דהא מכל מקום איכא בינייהו דבערב פסח אסור מחצות ובערב שבת מתשע שעות, אבל אי אמרינן דמן המנחה היינו מנחה גדולה, אם כן אי אמרינן דסמוך נמי אסור אם כן ליכא בינייהו מידי. יע״ש. ולעניות דעתי לא מוכרח, דאיכא למימר דפשטא דברייתא נקיט דמן המנחה דוקא הוא דאסור ולא סמוך. ולפירוש רש״י שביד הב״י שפירש דמן המנחה היינו תשע שעות, אם כן ליכא ראיה כלל, דהא האמת כן הוא דאסור אפילו סמוך, והא דקאמר בגמרא סמוך לא, היינו קודם לכן ולא סמוך ממש וכפירוש רש״י שם. ולכאורה יש ליישב ראייתו, דלפירוש רש״י שבידינו שפירש דמן המנחה ממש דהיינו מתשע שעות ומחצה, (ד)אמאי לא אמרינן דמן המנחה היינו אפילו סמוך, וכמו דתניא בריש פרק ערבי פסחים דמן המנחה ולמעלה היינו אפילו סמוך, וכמו שמוכח שם בגמרא. וגם זה יש לדחות, דהתם בעל כרחך צריכין לפרש כן, משום דאיתא בברייתא אחרת דקתני בהדיא אפילו סמוך, מה שאין כן הכא נקטינן הברייתא כפשטה, ועיין שם ברש״י ותוספות. ושוב ראיתי במפרשים שיש מאלה הדברים שכתבתי כאן כבר כתובים שם, ושלי״ת [ושבח לה׳ יתברך] שנתכוונתי לדעתם הקדושה במקצת הדברים. יע״ש.

(שלמי תודה)

עו) שם ויש מפרשים מנחה קטנה. כבר הקשו על זה דא״כ מאי פריך בריש פרק מקום שנהגו [פסחים נ:], מאי איריא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות נמי, הא מנחה קטנה רחוק הרבה מחצות. ובספר נתיב חיים תירץ, דאין כוונת הש״ס אלא דא״כ תפשוט בעיא דריש פרק ערבי פסחים [קז.] אי מנחה קטנה תנן או מנחה גדולה, דתפשוט מהכא דמנחה קטנה. ולכאורה זה אינו, דאם יש לפשוט ממלאכה לאכילה, א״כ לפשוט ממתניתין דריש שבת [ט:] לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה כו׳, ואע״ג דהתם איכא פלוגתא, מ״מ בין הכי ובין הכי לפשוט, וליכא לדחוקי דגם התם מספקא ליה. ויותר נראה דבאמת המקשה דהוה סבר דשוין הוי פשיטא ליה לפרש מנחה גדולה וסבר דשוין גם לחצות. אבל להמתרץ דבאמת אינן שוין לא מסתבר לחלק רק בחצי שעה, אלא דבאמת לא הוה הכא רק במנחה קטנה. ובזה מיושבת גם קושיית הגר״א (בסקי״א) דהקילו בתספורת [ס״ב] אף שאסור בערב פסח [סימן תס״ח ס״ה], דהא בש״ס משמע דשוין, דבאמת כל זה לסלקא דעתין, אבל לפי המתרץ דמחלקינן ביניהם וכל שכן לתירוצא בתרא דבזה אינו אלא אינו רואה סימן ברכה, בודאי אין להחמיר בזה בדבר שיש בו משום כבוד השבת.

(חבל יוסף – גנזי חיים)

עז) שם ויש מפרשים מנחה קטנה. הט״ז (סק״א) הקשה, דא״כ מאי פריך הש״ס פרק מקום שנהגו (פסחים דף נ׳ ע״ב)

הערות וציונים

49. נדפס לעיל אות כ״ט.

ב [ד]**לתקן בגדיו וכליו לצורך שבת מותר כל היום:** הגה והוא הדין בגדי מכירו אם הוא לצורך שבת ומיירי נוטל עליו שכר (כנ"י יוסף): [ה]**והוא הדין למי שכותב ספרים לעצמו דרך לימודו:** הגה אבל אסור לכתוב למכירו בשכר (מרדכי פרק מקוס שנהגו [פסחים סימן תר"ג], [כל בו ריש סימן נ"ח]). ומסתפרין כל היום אפילו מספר ישראל (כל בו [ריש סימן נ"ח] וכנ"י יוסף).

וי"ש למדס למעט קלת בלמודו בערב שבת שבת כדי שיכין לרכי שבת (שלטי גבוריס פי"ו דשבת [מד.] בשם ירושלמי פרק קמא דתעניות [ה"ח]):

פסחים פ"ד סימן א'; הגהות מיימוניות הלכות יום טוב פ"ח אות ע'; רבנו ירוחם נ"ה ח"א דף ל"ט ע"ב]: ה. שם בשם אביו הרא"ש [שם; מרדכי פסחים סימן רמ"ג בשם הר"מ מרוטנבורג; רבנו ירוחם שם]:

באר הגולה

ד. טור בשם אבי העזרי [ראבי"ה סימן תצ"ה] ושאר פוסקים [רא"ש

אוצר ההלכה

מאי איריא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות נמי, הא חילוק גדול איכא ביניהם, דערבי פסחים מחצות, וערבי שבתות הוא רק ממנחה קטנה. ואם המקשן היה סבור דבערבי שבתות גם כן הזמן ממנחה גדולה, מנא ליה דלפי דברי התרצן אינו כן, ותירץ בדוחק. ונראה בזה, דהנה על קושיית הש"ס דפריך מאי איריא ערבי פסחים, ופרש"י דעד חצות מנהגא ולאחר חצות אסור, אפילו בערב שבת נמי. ולכאורה יש תימה דמאי פריך, וכי התנא רק הדיוק אתא לאשמועינן דאחר חצות אסור, הא אתא לאשמועינן דמקום שנהגו שלא לעשות עד חצות אין עושין וכו'. אך נראה דכל הפוסקים כתבו דכל מנהג שאין בו גדר לאיסור אינו מנהג ויכולין לבטלו, ועיין תוספות שם (ד"ה העושה), דנשים שנהגו שאין עושין מלאכה במוצאי שבת לא הוי מנהג, אבל הנוהגין שלא לעשות עד אחר קדושה דסידרא הוי מנהג. ועיין לקמן סימן תס"ח, דכל דאינו משום גדר אחרים הבאין ממקום אחר אין חייבין לקיים, והמג"א שם [סק"ד] כתב דאף בניהם אין חייבין לקיים. ע"ש.

והנה המשנה דאמרה מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, על כרחך דהא אתא לאשמועינן דהמנהג הוי גדר ונדר, וחייבין אף בניהם לקיים וכדומה, ועל כרחך הוא מהאי טעמא, כיון דאחר חצות יש בו איסור מדינא, לכן אף קודם חצות הוי גדר, וא"כ פריך הש"ס שפיר מאי איריא ערבי פסחים הא ערבי שבתות נמי אסור, וא"כ ממילא מקום שנהגו שלא לעשות קודם חצות אין עושין, דהוי גדר אטו אחר חצות. ומשני התם אין אסור אלא ממנחה קטנה, ואף סמוך למנחה מותר, וא"כ קודם חצות דהוא רחוק מזמן האיסור אין זה גדר, לכן אף דנהגו אין זה מנהג ויכולין בניהם לבטלו. ולפ"ז עיקר החילוק בין המקשן להתרצן הוא זה, דהמקשן סבור דשייך בו גדר, אי משום דסובר דאף דרחוק שייך גדר, או דסבר דגם ערב שבת האיסור הוא מחצות ואינו רחוק, לכן הוי גדר, והתרצן השיב לו דאין אסור רק ממנחה והוי רחוק, לכן לא הוי גדר, וא"כ קושיית הט"ז לא קשיא מידי. ודו"ק כי נכון הוא.

ובזה יש לתרץ גם כן מה שדקדק עוד הט"ז, למה הוצרך לומר סמוך למנחה שרי, לא היה לו לומר רק שם ממנחה והכא מחצות. ולפי מה שכתבתי יש לומר דאמר לרווחא דמילתא, כיון דחזינן דאף סמוך למנחה לא גזרו ולא משמתינן ליה, ממילא קודם חצות אף גדר לא הוי, אבל ערבי פסחים דאסרו מחצות ומשמתינן הוי איסור גמור, לכן אף קודם חצות הוי מנהג. אבל קושיא השניה נראה לתרץ בפשטות כמו שכתב הרא"ם [בחדושיו לסמ"ג לאוין ע"ה], דאדרבה מכאן ראיה לרש"י [ד"ה מן המנחה], (מדלא קאמר) [מדקאמר] התם סמוך למנחה מותר, היה לו לומר הכא אף סמוך למנחה אסור, ומדקאמר מחצות, משמע דמנחה דאיירי ביה לא איירי במנחה דסמוך לחצות. והיינו טעמא גם כן דלא היה יכול לומר התם סמוך למנחה קטנה שרי הכא סמוך למנחה גדולה אסור, כיון דאין זה דבר והיפוכו נקט חצות, ורצוני לומר דדרך לומר הכא מנחה קטנה הכא מנחה גדולה, ואם היה החילוק רק בין סמוך, היה אומר כאן סמוך שרי, אבל כיון דהוצרך להאריך נקט חצות. וא"כ מיושבת גם קושיית הט"ז, דמנחה וחצות אין זה דבר והיפוכו, ואם היה אומר התם ממנחה הכא מחצות, אדרבה היינו מפרשים דהוא מנחה גדולה, והיה צריך להאריך ולומר בפירוש התם ממנחה קטנה, לכן נקט בקיצור התם וכו' הכא מחצות. (גנזי חיים – סק"ב)

עח) שם ויש מפרשים מנחה קטנה וכו'. כתב הט"ז (סק"א), ופרש"י [פסחים נ:], מאי איריא ערבי פסחים דקתני עד חצות במנהגא וכו', ולמה ליה וכו'. נ"ב: וקשיא לי דאיצטריך סלקא דעתך אמינא דוקא שבת דאיסור סקילה החמירו אבל יום טוב דאיסור לאו בעלמא לא. ויש ליישב[50]. (מגן בעדי)

עט) שם הגה ודוקא שעושה המלאכה דרך קבע כו'. דוקא שעושה המלאכה דרך קבע אסור, אבל אם עושה אותה דרך עראי לפי שעה ואינו קובע עליה שרי, ולכן מותר לכתוב אגרת שלומים וכל כיוצא בזה. ספר המפה והלבוש. (שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"ג)

פ) שם הגה ודוקא שעושה המלאכה דרך קבע כו'. נ"ב: עונש העושה מלאכה בקבע בערב שבת, עיין בספר החסידים (סימן קכ"ב)[51]. יע"ש. (ברכות מים)

סעיף ב'

פא) סעיף ב' בהגה ואינו נוטל עליו שכר. נ"ב: ואם הוא עני ורוצה להשתכר כדי להוציא לשבת מותר, דהא בחול המועד מותר, כמבואר בסימן תקמ"ב סעיף ב'. (ברכות מים)

הערות וציונים

50. עיין ברש"י שם ודברי המחבר צ"ע. **51.** הביא דבריו הרב כנסת הגדולה בהגה"ט, נדפס לעיל אות כ"ח.

אוצר ההלכה

פב) שם בהגה ואינו נוטל עליו שכר. כתב ב״י, כל שאינו נוטל עליהם שכר. כתב הט״ז (בסק״ב), אם הוא עני ורוצה להוציא השכר לצורך שבת דמותר כו׳. עיין ברכות מים (דף ז״ך ע״ד)[52] דהביאו ולא זכר שם אומרו. (דברי מנחם – הגב״י סק״ג)

פג) שם בהגה ואינו נוטל עליו שכר. כתב באר היטב (סק״ג), ואם הוא איש עני ורוצה להוציא השכר שיטול לצורך שבת מותר וכו׳. ואפילו יש לו לחם ומים, כל שאין לו לענגו בבשר ודגים שרי. ומזה נתפשט המנהג שהחייטים עושים מלאכה עד סמוך לשקיעת החמה, דכל זמן שלא הכין משקין ותבשילין טובים שרי. אבל אם הכין ודאי אסור ומפרישין אותו בעל כרחו. משבצות זהב [סק״ב]. (באר יעקב – קרויזר – סק״ג)

פד) שם והוא הדין למי שכותב ספרים לעצמו וכו׳. דין זה כתבו רבנו הטור ז״ל, וז״ל: וכתב א״א הרא״ש ז״ל [פסחים פ״ד סימן א׳], וכן מי שכותב לעצמו וכו׳ מותר כל היום. וכתב מרן ז״ל בב״י: כלומר שאע״פ שאינם לצורך שבת שרי מפני שהוא דבר מצוה. ע״כ. וכן כתב הרב הלבוש ז״ל [ס״ב], דמהא שמעינן דלא אסרו מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אלא כשהיא מלאכת הרשות, אבל כשהיא מלאכת מצוה שרי, כן נראה לכאורה. כי מזה יש לתמוה למה שראיתי להרב פרי מגדים ז״ל בחלק אשל אברהם לקמן סימן תרכ״ה (סק״א), על מה שכתב שם מור״ם ז״ל בדרכי משה משם מוהרי״ל ז״ל [הלכות סוכות עמ׳ שנ״ט אות א׳] דמיד לאחר יום הכיפורים יעשה הסוכה, ואפילו אם הוא ערב שבת, דמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה ע״ש, כתב וז״ל: ובערב שבת אחר חצות י״ל דאסור, עיין סימן רנ״א דרך קבע אסור. וצ״ע. וע״י גוי י״ל שרי וכו׳. ולפ״ז המדקדק במעשיו יתחיל דבר מה בסוכה מיד בלילה, על שם ״ילכו מחיל אל חיל״ [תהלים פ״ד, ח׳]. (ואי) [ומי] שאין מדקדק, על כל פנים ביום יתחיל ויגמור כולה אם אפשר שאין מחמיצין המצוה. עכ״ל. דקשה איך כתב דעשיית סוכה בערב שבת אחר חצות אסור משום דהוי מלאכת קבע והצ״ע, והרי כיון דהויא מלאכת מצוה שרי כנזכר, דלא גרע מכותב ספרים לעצמו דשרי מהאי טעמא. ומאחר דזכר עשה לסימן רנ״א, איך לא שלטא עינא פקיחא בסימן זה דמבואר דדבר מצוה אע״פ שאינו לצורך שבת מותר כל היום. ואם נאמר כדמשמע מפשט דבריו שכתב עיין סימן רנ״א דרך קבע אסור, דמשמע דכותב ספרים לעצמו דרך לימודו דשרו משום דלאו דרך קבע מיקרי, הא ליתא, דמלבד דהחוש יעיד דכתיבת חדושי תורה קבע גמור הוא, דכיון דדרך לימודו הוא זימנין מימשך טובא ואין לדבר קצבה כמובן, עוד זאת דאם אין ההיתר אלא משום דהוי דרך עראי למה לי טעמא דדבר מצוה, הרי מלאכת עראי אפילו דחול גמור שריא, דומיא דאיגרת שלומים שכתב מור״ם ז״ל [ס״א] שאין בו סרך מצוה כלל, אלא ודאי דכי שרו דבר מצוה היינו אפילו קבע דבמלאכת חול אסור, וא״כ עשיית סוכה נמי אפילו הויא דרך קבע כיון דהוי דבר מצוה שרי. וכן ראיתי להרב אי״ש צדיק ז״ל בספר בית השואבה הנד״מ בדינים השייכים לעשיית סוכה (דף ה׳ ע״א אות ז׳), דפשיטא ליה דאפילו בערב שבת מן המנחה ולמעלה דאסור לעשות מלאכת קבע, אפילו הכי יעסוק בעשיית סוכה לעשותה לגמרי, אף שיצטרך לעסוק במלאכתה גם מן המנחה ולמעלה. וחיליה מדברי מוהרי״ל והגאון של״ה [ח״ב מסכת יומא פרק נר מצוה אות ל״ה] הנזכרים[53], דכתבו דלאחר יום הכיפורים יעשה הסוכה אפילו הוא ערב שבת, דמאי רבותיה דערב שבת משאר ימות החול, אלא הא אתא לאשמועינן בעדותו זאת דאפילו דכדי לתקן הסוכה לגמרי יצטרך לעסוק במלאכתה כל יום ערב שבת, ובפרט שצריך לעסוק בבקר בצרכי שבת תחילה, אפילו הכי לא יפסיק בחצי היום, ועוסק בעשייתה בקבע עד סמוך למנחה קטנה, דמלאכת עשיית הסוכה מלאכה של מצוה היא ומותר מן המנחה ולמעלה. ע״ש. הרי דפשיטא ליה כחא דהיתרא משום דהוי מלאכת מצוה וכדכתיבנא. ואמאי הרב פרי מגדים ז״ל אסר אחר חצות והצ״ע.

ואולי י״ל דהרב פרי מגדים ז״ל מחלק בין מלאכה גמורה למלאכה דלאו גמורה, וכמו שכתב הרב אליה רבה ז״ל לקמן סימן תס״ח (סק״ז) לענין כתיבת ספר בערב פסח, דכתב הרב הלבוש [שם ס״ב] דלאחרים אפילו בחנם אסור, דהגם דלא כתבו רמ״א מ״מ סברא הוא דהוי כמלאכה גמורה דאסור אף לצורך מצוה, עיין שם, דשמע מינה דגם במקום מצוה לא התירו מלאכה גמורה. והגם דהרב ז״ל שם כתב דאין חילוק זה בין תיקון למלאכה גמורה אלא בערב פסח משום דשמותי משמתינן חמירא, אבל בערב שבת הכל שרי כשהוא לצורך שבת או מצוה, וכן כתב הוא ז״ל עצמו בסימן זה (סק״ט), צ״ל דהרב פרי מגדים ז״ל אינו מחלק בין ערב שבת לערב פסח, ובכולהו סבירא ליה דכשהוא מלאכה גמורה אפילו לדבר מצוה אסיר, ולהכי הגם דמרן ז״ל התיר כותב ספרים לעצמו משום דבר מצוה, דעתו לאסור בנין הסוכה, דמר סבר דשאני כתיבה לעצמו דלא מיחזי כמלאכה גמורה וכדכתב הרב הלבוש ז״ל, מה שאין כן עשיית סוכה מתחילה ועד סוף שהוא מלאכת בנין ועבודה, וכל כי האי סבירא ליה דאפילו לדבר מצוה לא אשתרי. אלא דאפילו הכי צ״ע שהיה לו לציין דברי הרב אליה רבה ולחלוק עליו.
(פתח הדביר ח״ג – סק״ה)

פה) שם הגה אבל אסור לכתוב לחבירו בשכר. מותר לכתוב דברי הלכה שאדם כותב לעצמו לאחר חצי היום, לפי שהיא מלאכת שמים, אבל סופרים שכותבים בשכר אין להם רשות לכתוב אחר חצי היום. ארחות חיים בהלכות שבת ([דין ערבי שבתות] אות ג׳) משם מהר״מ ז״ל [תשב״ץ קטן סימן צ׳]. יע״ש.
(כסא אליהו – סק״ב)

הערות וציונים

52. נדפס באות הקודמת. **53.** את דברי השל״ה הזכיר לעיל בסימן ר״נ (סק״ב), נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן ר״נ אות מ״א.

אוצר ההלכה

פו) שם הגה אבל אסור לכתוב לחבירו בשכר. נתתי לבי אם יש אופן ללמד זכות על הסופרים הי״ו שמגיהין ספרי תורה בכל ערב שבת אחר חצות, ויש להם קצבה לשנה בשכר ההגהה מכיס הקהל, דלכאורה נראה דמלאכת ההגהה הלזו אחר חצות אסורה כל שהיא בשכר. והגם דמסתמא כבר הכינו מקודם צרכי שבת, אין זה מפקיע האיסור, שהרי כתב מרן החבי״ב ז״ל בכנה״ג (הגה״ט)[54] גבי עובדא דהיא איתתא המובא בספר החסידים (סימן קכ״ב) שהיתה טווה בערב שבת, דהברייתא לא דברה אלא במי שכבר הכין צרכי שבת, ואפילו הכי מן המנחה ולמעלה אסור. ע״ש. והיה נראה לומר דכיון דמרן ז״ל בש״ע (ס״א) מייתי פלוגתא במן המנחה ולמעלה, יש מפרשים מנחה גדולה ויש מפרשים מנחה קטנה, וכי כותב מרן ז״ל י״א וי״א הסברא אחרונה עיקר, דאינו אסור אלא ממנחה קטנה ומעלה, וכן פסקו הרב ט״ז [סק״א] והרב מג״א ז״ל [סק״ד] כמאן דאמר מנחה קטנה, כמו שכתב הרב באר היטב ז״ל (סק״ב), ומינה נראה שריותא לנידון דידן, דבזמן מנחה קטנה אליו לא יגיה״ו.

אך עדיין קצת קשה, דהא האחרונים ז״ל כתבו להחמיר כהמפרשים ממנחה גדולה כמו שכתב הרב בית מנוחה ז״ל (דף ג׳ ע״ד אות ט׳), והרי בחול המועד לא מצינו היתר בהגהת ספרים אלא בחנם, כמו שכתב מרן לקמן (סימן תקמ״ה ס״א): אסור לכתוב בחול המועד, ואפילו להגיה אות אחת בספר אסור. ובב״י כתב וז״ל: כתב הכלבו [סימן ס׳ דף כ״ג ע״ב], נראה שמותר להגיה ולכתוב ספרים בחנם שמא לאחר יום טוב לא יהיה לו פנאי על זה. ע״כ. ונ״ל דבכותב ומגיה לצורך רבים קאמר, ושרי ליה מדין צרכי רבים, דאפילו במכוין לעשותם במועד שרו, וכמו שכתוב בסימן תקמ״ד [ס״ב], אלא דהתם לא התירו שלא לצורך המועד אלא בדבר שאינו מעשה אומן. ע״כ. נראה דאפילו להכלבו אין להתיר לכוין מלאכתו במועד אלא כשהוא בחנם, ולדעת מרן דוקא כשאינו עושה מעשה אומן, מינה דהכא דהוי בשכר ומעשה אומן אסור. איברא דלאסור בערב שבת אין ללמוד מחול המועד להחמיר בערב שבת, דערב שבת קיל טובא מחול המועד, דאפילו ערב פסח קיל מחול המועד, כ״ש ערב שבת דקיל מתרוייהו, כמו שהוכיח במישור מוה״ר הגדול חקרי לב ז״ל (או״ח סימן פ״ח דף קפ״ד), א״כ י״ל דשאני חול המועד דחמיר, ואם שם אסרו למר מעשה אומן ולמר בשכר, אין ללמוד ממנו חומרא לערב שבת, ואפילו מכוין מלאכתו לאחר חצות אפשר דשרי. והגם דהרב מג״א ז״ל מדמי ערב שבת לחול המועד בסימן זה (סק״ה), אינו אלא למילף היתרא מהתם, אבל למילף איסורא מחול המועד אין לנו.

ועוד מטעם אחר נראה להתיר בנדון דידן, שהרי שם סימן תקמ״ה ס״ב פסק מרן: נ״ל שאם אין להם ס״ת כשר לקרות בו בצבור, מותר להגיה בחול המועד כדי לקרות בו בצבור. ע״ש. ואם בחול המועד דחמיר התירו בכה״ג, כ״ש בערב שבת שהגהת הסופרים הללו היינו להכין לכל צבור שבכל קהלה וקהלה ספר תורה כשר לקרות בו בשבת, ובכה״ג שרי. והגם די״ל דלא התירו בחול המועד כן אלא כשלא היה אפשר להם להכינו קודם המועד, מעין מה שכתב הרב באר היטב ז״ל סימן תקמ״ה (סקי״א) משם הרב ט״ז ז״ל [סקי״א], ברם הכא דסמא בידייהו להקדים ההגהה ביום חמישי או ביום ששי בבקר אחר הכנת צרכי שבת, מי התיר להם להניח ההגהה לכתחילה אחר חצות כדי לפגוע בספק איסור. מיהו אכתי איכא למימר דאולי כיון דערב שבת קיל מחול המועד גם בכה״ג שרי, וכן יש להוכיח מדברי הרב מג״א ז״ל סימן זה (סק״ה), שכתב דטעם ההיתר להסתפר בערב שבת אחר חצות מספר ישראל היינו דכיון שהוא לצורך שבת שרי אפילו נוטל שכר, אע״ג דבתיקון בגדים אסור ליטול שכר אפילו שהוא לצורך השבת, שאני תספורת דניכר לכל שהוא צורך שבת. ע״כ. ואם כן נגמר מינה להגהת ספרים דדמי לתספורת, דניכר לכל שאינו מגיה ספרים אלא לצורך השבת כדי שילמדו הצבור סידרא דיומא בס״ת כשר. וכל לצורך שבת אפילו היה יכול להקדימו קודם חצות ולא הקדימו שרי לעשותו אחר חצות, כנלמד מדברי מוה״ר הגדול חקרי לב ז״ל (שם דף קפ״ז ע״א) שהביא תחילת לשון הכלבו בדין תספורת בערב שבת שהביא מרן ז״ל בב״י סימן זה, ובכלל דבריו כתב וז״ל: אלא דאין זה מספיק, דאי תספורת דידן מעשה הדיוט ומהאי טעמא התירו בערב שבת ויום טוב אף שהיו יכולים להתגלח מקודם, איך לא הזכירו היתר זה בערב פסח וכו׳. ע״כ. מכלל דבריו אתה שומע דכל שהוא לצורך שבת שרי בערב שבת אחר חצות גם אם היה לו פנאי מקודם, אלא דהוא ז״ל שקיל וטרי אי גם בערב פסח יש להקל כה״ג, ואי יש לחלק בין שלש אומנויות שנזכרו בברייתא [פסחים נה.] לשאר אומנויות. וא״כ אנן דבערב שבת קיימינן והוא לצורך השבת, נראה דשרי אפילו בשכר הגם דאפשר לו מקודם, דכיון דלדעת הרב מג״א ז״ל שרי תספורת אפילו מעשה אומן, ולדעת מוה״ר הגם דכל הפוסקים לא סבירא להו היתר הכלבו לעיקר, מ״מ סמכו עליו מכח המנהג ע״ש, נקוט מיהא דבערב שבת כל שניכר שהוא לצורך השבת שרי אפילו מעשה אומן ואפילו היה אפשר לעשותו מקודם. ומינה למנהג הסופרים הי״ו דנהוג להגיה הספרים לצבור אחר חצות, כיון דניכר לכל שהוא לצורך השבת, שרי אפילו בשכר ואפילו שהוא מעשה אומן. ובפרט דאנן בני ספרד בתר סברת מרן ז״ל גרירנן, ואין דעתו לאסור מלאכה בערב שבת אלא ממנחה קטנה ולמעלה, ובאותה שעה אינם מגיהים. כן נלע״ד לפום ריהטא. אך מ״מ טוב ויפה להם אם יזהרו להקדים ההגהה ביום חמישי או בששי בבקר אחר הכנת צרכי שבת להנצל מכל פקפוק, ובפרט דכל שעושה ההגהה בישוב דיש לו פנאי הרבה יגי״ה אורו בדקדוק נמרץ כיון שאין לו דבר שמטרידו, ומה גם דזמנין טובא יצטרך לגרד הרבה ותפירת יריעות וכיוצא שלא יגמור מלאכתו בנקל, וכיון שמתחיל הגהתו אחר חצות שהזמן

הערות וציונים

54. נדפס לעיל אות כ״ח.

אוצר ההלכה

קצר לא ידקדק היטב אידי דטריד לביה טובא ולא ירגיש בטעויות ויכשיל לצבור ח״ו, וכיוצא בזה אמרו בחגיגה (דף ה׳ ע״א) על המשגר לאשתו בשר שאינו מנוקר בערבי שבתות, דמתוך שממהרים לעשות צרכי שבת אין נותנים לב אם הוא מנוקר. ע״ש. כי כן אם מקדים ההגהה לעשותה ביום חמישי, בשעה שדעתו פנויה ויכול להתישב לתת לב לטעויות הס״ת אשריו ואשרי חלקו.

והגם שכתבנו ליישב קצת מנהג הגהת ס״ת מן המנחה ולמעלה מטעם דהוי צורך שבת, מ״מ אידך מנהגא דנהגו על הרוב לכתוב על אבני המצבות בערב שבת אחר חצות איזה קינה ושם המת כנהוג ונוטלים עליו שכר, נראה דאין לו מקום היתר, שהרי אינו לצורך השבת והוי מעשה אומן, [ו]ליכא אלא דדעת מרן ז״ל דלא אסיר אלא ממנחה קטנה ולמעלה, וכל כי הא לדבר הרשות בשכר נראה דלאו שפיר דמי, אחר דכתבנו דהאחרונים החמירו כמאן דאמר מנחה גדולה, ודי בזה הערה. כל זה כתבתי בנחיצה שלא היה לי פנאי להתישב בו כדחזי. ועיין לעיל סימן רמ״ד (אות ב׳)[55] מה שכתבתי שם בס״ד. (פתח הדביר ח״ג – סק״ו)

פז) שם הגה אבל אסור לכתוב לחבירו בשכר. כתב ב״י, אבל אם כותב בשכירות לא. נ״ב: עיין מה שכתב הרב כסא אליהו (בסק״ב)[56]. (דברי מנחם – הגב״י סק״ד)

פח) שם הגה אבל אסור לכתוב לחבירו בשכר וכו׳. קשה לי על הרמ״א ז״ל, דלקמן בסימן תס״ח [ס״ב] בערב פסח לא הגיה בזה כלום, ועיין להרב באר היטב ז״ל שם (סק״ג) משם הלבוש [ס״ב], שכתב: אבל לחבירו אסור אפילו בחנם. ע״ש. והמרדכי ז״ל [פסחים סימן תר״ג] מקור דין זה, הביא ראיה דאסור מפרק מקום שנהגו [פסחים נ:] גבי ערב פסח. ע״ש. גם יש לדעת מה הפרש ביניהם, דבערב שבת דוקא בשכר ובערב פסח אפילו בחנם לא. ודוחק לומר דהרמ״א ז״ל סבירא ליה דדינם שוה, ולכך סמך על מה שהגיה כאן בערב שבת, ואם כן מינה נלמד ערב פסח מכל שכן, דקשה לומר דהלבוש ז״ל חולק על הרמ״א רבו. וצריך לומר דהרמ״א ז״ל סבירא ליה דבערב פסח אסור אפילו בחנם וכסברת הלבוש, דיש להחמיר בערב פסח יותר מערב שבת, וכן ראיתי להמחב״ר[57] ז״ל שכתב דיש להחמיר בערב פסח יותר מערב שבת. ע״ש.

והנה מרן הב״י לקמן (בסימן תרצ״ו) הביא משם הארחות חיים [הלכות פורים סימן כ״ז] דשרי לכתוב ביום פורים פסקי הלכות וכו׳. ע״ש. ופסקו מור״ם בהגה ס״א. ולכאורה קשה לי על זה, דאיתא בירושלמי בפ״ב דמגילה [ה״ב] במשנה דהיה כותבה וכו׳, הדא אמרה שהוא מותר בעשיית מלאכה וכו׳. ע״ש. ולפי האמור הא יש לומר דשאני גבי כתיבה דשרי כיון שהיא של מצוה. וצריך לומר דהא דשריא כתיבה, היינו דחזי ליה ביום טוב או בשבת דוקא, הא לאו הכי אסור, מה שאין כן התם גבי מגילה לא מיירי בקורא בה ביום פורים אלא לשנה אחרת, וכן משמע מדאמרינן שם במגילה דמיירי שהיתה מגילה אחרת מונחת לפניו שמעתיק ממנה, ובקריאתו בה הוא דנפיק ידי חובה ולא בזו שכתבה, משום דצריך שתהיה המגילה כתובה כולה לפניו, וכן כתב הרב חסדי דוד חסאן ז״ל בסימן תרצ״ו [דף קל״ו ע״א]. ע״ש. ועוד עיין להרב שונה הלכות ז״ל [סוף מסכת מגילה דף ע׳ רע״א] על בה״ג שכתב כן, ולקמן אכתוב בזה בע״ה. אך עיין למרן הב״י שכתב דמשמע מלשון הרא״ש ז״ל [פסחים פ״ד סוף סימן א׳], דאפילו אינו צורך שבת מותר. ע״ש. והנה הרב תרומת הדשן ז״ל (סימן קי״ב) הקשה על הירושלמי דמגילה [שם] דכתיבת המגילה בכלל מצות פורים. ע״ש. וקשה דהרי ודאי לא חזיא ליה השתא רק לשנה אחרת, דהרי יוצא ידי חובה באחרת כיון דצריך שתהיה כתובה כולה לפניו, וכמבואר בש״ס שם. וצריך לומר דסבירא ליה דאפילו הכי חשיבא לצורך פורים.

(שיח יצחק – בוכריץ)

פט) שם בהגה ומסתפרין כל היום. כתב הרב חמדת ימים פרק ג׳ דשבת [דף י״ט ע״א] לענין תספורת בערב שבת, וז״ל: צא ולמד לענין כבודה של שבת, שאם ביום טוב הקל קנסוהו חכמים כדי שלא יכנסו לרגל כשהם מנוולים [מועד קטן יד.], כל שכן שבת החמורה שראויים לעונש על יתר הבז אשר בזזו איש לו ומתרשלים מהגלח בערב שבת. עכ״ל. והוא ז״ל הפריז הרבה על המדה, והרי אמרו [תענית יז.] שהמלך מסתפר בכל יום, וכהן גדול מערב שבת לערב שבת, ואם איתא מאי איריא כהן גדול, הא כולי עלמא נמי בעו לגלח מערב שבת לערב שבת. ועוד אם כן היה אסור לגלח כל השבוע כי אם דוקא בחמישי ובששי מפני כבוד השבת, וכדאמרינן [שם ובמועד קטן יד.] גבי אנשי משמר ואנשי מעמד שאסורים לספר ולכבס, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי אלעזר מאי טעמא כדי שלא יכנסו למשמרתם כשהם מנוולים, הכא נמי כדי שלא יכנסו לשבת כשהם מנוולים. מיהו לזה יש לומר דאף דמצוה לגלח מערב שבת לערב שבת, מכל מקום לא גזור רבנן עליו שלא לגלח באמצע השבת שזה דבר שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בו, דעביד אדם שיהיה טרוד בעסקיו וצרכיו.

עוד כתב שם: ונכון להיות וכו׳ ולא לאחר תגלחת שערו עד אחר חצות שהוא עת מנחה גדולה אף אם התפלל מנחה, כי בהגיע תור זמן המנחה אז הוא עת תגבורת הדינים ביותר, כי הוא עת נטיית השמש וכו׳, והויאל וענין התגלחת הוא סילוק הדינים, איכא משום ״לא תחסום שור״. וכן כתב מוהרח״ו ז״ל [פרי עץ חיים שער מנחה ומעריב פ״א], מורי ז״ל היה נוהג שלא לגלח אחר חצות שהוא עת מנחה גדולה, ואפילו בערב שבת היה נזהר מאד. ע״כ. ואם בשלא התפלל עדיין תפלת מנחה, מאי אסהדתיה

הערות וציונים

55. נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ד אות קכ״ב. **56.** נדפס לעיל אות פ״ה. **57.** נראה דכוונת הרב המחבר למש״כ הרב מחזיק ברכה שם בסימן תס״ח (סק״ב) דראוי להחמיר בערב פסח יותר מחולו של מועד. ע״ש. ומינה נלמד במכל שכן דחמור מערב שבת.

אוצר ההלכה

דמהרח״ו, והלא משנה שלימה שנינו [שבת ט:] לא ישב אדם וכו׳ ומאי רבותיה, אלא דבר גדול וכו׳. עכ״ל. ולעניות דעתי אי מהא לא איריא, דאתא לאפוקי מכת הסוברים דבמנחה קטנה איירי מתניתין, ואף אם תמצא לומר מנחה גדולה, היינו דוקא בתספורת בן אלעשה כמבואר בגמרא ובפוסקים ז״ל, משום הכי קמסהיד מהרח״ו דהרב ז״ל סובר כאידך סברא דמפרשי לה במנחה גדולה ובתספורת דעלמא, ויעיד על זה מה שכתב שהוא עת מנחה גדולה, ואם איתא מאי האי סימנא דקיהיב למילתיה שהוא עת מנחה, מכיון שאמר אחר חצות ודאי שהוא עת הדינים, כמו שכתוב ״כי ינטו צללי ערב״ [ירמיה ו׳, ד׳], אלא שמע מינה דנקט לה לאפוקי ממ״ד מנחה קטנה. ועוד קמ״ל שאף שהרב ז״ל היה מקיים ״ייראוך עם שמש״ [תהלים ע״ב, ה׳], ולא היה מתפלל מנחה אלא סמוך לשקיעת החמה[58], וזהו עת הקבוע לו תמיד לתפלת מנחה, ואם כן הרי יש לו שהות הרבה מזמן מנחה גדולה עד אותו העת הידוע וקבוע לו, אפילו הכי לא היה מגלח לקיים גזירת ותקנת רז״ל. וכן נראה שהבין הרב משנת חסידים, שכתב ריש מסכת מנחה וז״ל: ואחר חצות משהגיע זמן מנחה גדולה לא יגלח כלל, אף על פי שעיקר תפלת המנחה צריכה להיות סמוך לשקיעת החמה ממש. עכ״ל ודו״ק[59].

(משחא דרבותא ח״ב – חדושי מהרש״א)

צ) שם בהגה ומספרין כל היום. רבנו האר״י זצ״ל [פרי עץ חיים שער מנחה ומעריב פ״א] לא היה מספר אחר חצות ואפילו בערב שבת, וכמו שכתבתי בברכי יוסף (סימן רל״ב אות ג׳).

(מחזיק ברכה – סק״ד)

צא) שם בהגה ומספרין כל היום. כתב במג״א (סק״ה), מספר ישראל כו׳, ובכוונות [פרי עץ חיים שער מנחה וערבית פ״א] כתב שהאר״י היה נזהר שלא לגלח אחר מנחה. פירוש, אחר שהגיע זמן מנחה והוא לא התפלל עדיין, אפילו בערב שבת שהוא לצורך שבת לא רצה לעשות כן. כן כתב הפרי מגדים.

(שמן המאור)

צב) שם בהגה ומספרין כל היום. עיין באר היטב (סק״ד), ובענייותי בח״ג בהשמטות לקמן בסימן ר״ס (אות ב׳ דף קס״ד סוף ע״א וריש ע״ב)[60]. (יפה ללב ח״ו קמא – סק״ב)

צג) שם בהגה ומספרין כל היום. כתב באר היטב (סק״ד), והאר״י ז״ל [פרי עץ חיים שער מנחה וערבית פ״א] היה נזהר שלא להתפלל אפילו בערב שבת. משום תפלת מנחה אם עדיין לא התפלל. אליה רבה [סק״י]. ומהאי טעמא כתב המג״א [סוף סק״ה] עיין סימן רל״ב, דשם מיירי בדין תספורת סמוך למנחה. מחצית השקל. ועיין בשערי תשובה בשם מהר״י צמח, וכן כתב בנגיד ומצוה [עמ׳ קי״ג]. (באר יעקב – קרויזר – סק״ה)

צד) שם בהגה ומספרין כל היום. עיין נזיר (דף ה׳ ע״א), אי נמי לגלוחי מן צפרא דמעלי שבתא אחוהי מגלחין איהו לא מגלח עד פניא וכו׳. ע״ש. ומבואר כן. ועיין רש״י תענית (דף ט״ו ע״ב [ד״ה ובחמישי]), דדרך לגלח בחמישי ולא בששי מפני טורח השבת. ע״ש. ועיין הגהות וחידושי הרש״ש נדרים (דף ל״א ע״א) בענין תקנת עזרא לאכול שום בערב שבת, דלא שייכא בזמן הזה האי תקנה. ע״ש. (חדושי מהרי״ו)

צה) שם בהגה ומספרין כל היום. האר״י ז״ל [פרי עץ חיים שער מנחה וערבית פ״א] היה נזהר שלא להתגלח אחר חצות אפילו בשאר ימי השבוע. וכן נוהגים אנשי מעשה בירושלים, ואף בערב שבת מקפידים להתגלח דוקא קודם חצות. וכשחל ראש חודש בערב שבת אין מסתפרין בו, על פי צוואת רבי יהודה החסיד [אות מ״ח] שלא להסתפר בראש חודש. (נתיבי עם)

צו) שם בהגה ומספרין כל היום. כתב הרב משנה ברורה (סק״ז), כתב המג״א [סק״ה] שהאר״י ז״ל [פרי עץ חיים שער מנחה וערבית פ״א] היה נזהר שלא לגלח אחר מנחה אפילו בערב שבת, וביארו כוונתו דמה שכתב אחר מנחה היינו אחר שהגיע זמן מנחה, אבל לא מיירי שהתפלל מנחה וכו׳. עכ״ל. נ״ב: שמעתי מעירים שטעמו של האר״י ז״ל לפי שאחר חצות הוא זמן דין כידוע, ואפילו התפלל מנחה גם כן לא היה מסתפר. ועיין בכה״ח (סימן רל״ב סקט״ו), וצריך לראות בשער המצוות במקומו פרשת קדושים. ושו״ר בהמאסף החדש תמוז תשל״ט (עמוד 217) שהאריך הרב העורך ר׳ עזרא בצרי הי״ו להצדיק הבנת המשנה ברורה ז״ל. עש״ב. וע״ע בשו״ת יחוה דעת (ח״ד סימן כ׳). **נאמ״ן ס״ט.**

(מרן ראש הישיבה שליט״א – הערות איש מצליח על המשנה ברורה)

צז) שם בהגה ומספרין כל היום כו׳. אם חל ראש חודש ביום הששי, ראיתי רבים שנוהגים להסתפר ביום חמישי, ואין מסתפרין בערב שבת כשחל בו ראש חודש, משום צוואת רבנו יאודה החסיד ז״ל [אות מ״ח] שלא להסתפר בראש חודש.

(כסא אליהו – סק״ג)

צח) שם בהגה ומספרין כל היום וכו׳. אם חל ר״ח יום הששי, רבים נהגו שלא להסתפר משום צוואת רבנו יהודה חסיד [אות מ״ח] שציוה שלא להסתפר בר״ח. ועיין מה שכתבתי בעניותי בקונטריס זה לקמן סימן ר״ס [סק״ו][61] בס״ד.

(מחזיק ברכה – סק״ה)

צט) שם בהגה ומספרין כל היום וכו׳. כתב ב״י, כתב הכל בו כו׳. אם חל ר״ח ביום הששי ראיתי רבים שנוהגים להסתפר ביום חמישי ואין מסתפרין בערב שבת כשחל בו ר״ח,

---

58. כמו שאמרו בברכות (כט:), וכנזכר בשער הכוונות ענין תפלת מנחה דרוש ב׳ (דף נ״ב ע״ב). **59.** וכ״כ בשו״ת יחוה דעת (ח״ד סימן כ׳ וח״ה סימן מ״א סוף עמוד קפ״ד בהערה), ובספר הליכות עולם (עמוד נ״ז והלאה), ובספר חזון עובדיה שבת ח״א (עמוד כ״ד). **60.** נדפס לקמן בסימן ר״ס אות פ״ב. **61.** נדפס לקמן בסימן ר״ס אות ס״ו.

אוצר ההלכה

משום צוואת ר״י החסיד ז״ל [אות מ״ח] שלא להסתפר בר״ח. כסא אליהו (סק״ג)[62]. ועיין מה שכתב הרב שיירי כנסת הגדולה בסימן ר״ס (בהגב״י סק״א)[63], ומה שכתבתי שם [הגה״ט סק״ר][64] בס״ד. (דברי מנחם – הגב״י סק״ה)

ק) שם בהגה ומסתפרין כל היום וכו׳. עיין להרב מחזיק ברכה [סק״ה][65] שכתב דרבים נהגו שלא להסתפר בראש חודש. ואני ראיתי בספר חמדת ימים לשבת קודש (דף כ״א ע״א), שיש קפידא גם כן שצריך להסתפר קודם המולד, שכתב וז״ל: וכשחל ראש חודש ערב שבת, יגלח את שערו יום חמישי לפני המולד, דחמירא סכנתא. עיין שם. וכן ראיתי שכן כתב הרב חסד לאברהם [טובייאנה דף צ״ב ע״א ד״ה תספורת]. ע״ש. (מעיני ישועה)

קא) שם בהגה ומסתפרין כל היום אפילו מספר ישראל. כתב ב״י (ע״ב שיטה מ״ט), והעולם נהגו היתר בדבר וכו׳. נ״ב: וכן כתב הר״ם מטראני ז״ל [שו״ת המבי״ט] ח״א סימן רס״ח וסוף סימן רס״ז). (כנסת הגדולה – הגב״י)

קב) שם בהגה ומסתפרין כל היום אפילו מספר ישראל. כתב ב״י (שיטה מ״ט), והעולם נהגו היתר בדבר כו׳. נ״ב: ואפילו בשכר. ספר הלבוש [ס״ב]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״ב)

קג) שם בהגה ומסתפרין כל היום אפילו מספר ישראל. כתב מרן בב״י כי כן המנהג. גם מורינו הרב המבי״ט (ח״א סוף סימן רס״ז) כתב כי כן מנהגינו, ובסימן רס״ח כתב שהרב רבי יוסף יצ״ו נתן טעם למנהג. ע״ש. ועיין יד אפרים וחקרי לב (או״ח סוף סימן פ״ח). (ארץ חיים)

קד) שם בהגה מספר ישראל. כתב המג״א (סק״ה) ד״ה מספר ישראל, דוקא מעשה הדיוט דלא גרע מחול המועד וכו׳, עד מיהו יש לומר דבערב שבת קיל טפי ושרי מלאכת הדיוט, ועיין סימן תס״ח ס״ה דמשמע דמלאכת אומן הוא וכו׳. עכ״ל בקיצור יע״ש. עיין בספר אליה רבה [ס״ק ט׳-י׳] מה שכתב בזה. יש לדקדק לפי מה שכתבו התוספות ריש פרק אלו מגלחין [מועד קטן יד. ד״ה ושאר], דאפילו מלאכה גמורה בתספורת ראוי להתיר במועד כדי שלא יהיה מנוול במועד, אי לאו דאסרו משום שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, ואם כן בערב שבת דלא שייך האי טעמא ודאי דראוי להתיר. וק״ל. (שיורי לקט)

קה) שם בהגה מספר ישראל. נ״ב: דוקא מעשה הדיוט, דלא גרע מחול המועד דאמרינן [מועד קטן ח:] הדיוט תופר כדרכו כו׳. והעולם נהגו היתר אפילו במעשה אומן, וכל מקום שהלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר והלך אחר המנהג, כן מבואר בב״י, וע״ש. ומיהו לגלח לגוי לכולי עלמא אסור. מג״א ז״ל [סק״ה]. דתספורת של ישראל הוי לצורך שבת, פירוש לכבוד שבת והוא צורך. יע״ש באורך. ומשם האלהי האר״י זלה״ה [פרי עץ חיים שער מנחה ומעריב פ״א] כתב, שהרב הקדוש ז״ל היה נזהר שלא להתגלח אחר המנחה אפילו בערב שבת. יע״ש. ולענין תספורת קודם שיתפלל מנחה, עיין סימן רל״ב [ס״ב]. יע״ש. (ברכות מים)

קו) שם בהגה מספר ישראל. כתב במג״א (סק״ה), וא״כ כל מלאכות המותרות בחול המועד מותרות בערב שבת וכו׳. ר״ל כיון דמוכח דתספורת לעולם מעשה אומן הוא ואפילו הכי שרי בערב שבת אע״ג דאסור בחול המועד, א״כ כ״ש מלאכות המותרות בחול המועד דמותרות בערב שבת. אבל בכל זה אין לשונו מדוקדק, דהא אפילו בערב פסח דחמיר טובא מערב שבת קי״ל דמותר בכל המלאכות המותרות בחול המועד[66]. (חדושי מוהרמ״ז)

קז) שם בהגה מספר ישראל. עיין באר היטב (סק״ד), ועיין בספר מנורה הטהורה [קני המנורה סק״ב] שכתב שאין לספר אחר מנחה קטנה, דהאידנא ליכא תספורת הדיוט אלא הכל מעשי ידי אומן. אבל קודם מנחה קטנה יש לסמוך אדיעה שניה דסעיף א׳, והוא הדין בכל מלאכת האסורה בחולו של מועד. יעו״ש. (ארחות חיים – ספינקא – סק״ג)

קח) שם בהגה מספר ישראל. ואסור לספר לגוי אפילו מעשה הדיוט מן המנחה ולמעלה אפילו בחנם. מג״א [סק״ה], תניא [ש״ע הגר״ז ס״ד]. (באר יעקב – קרויזר – סק״ד)

קט) שם בהגה ויש לאדם למעט וכו׳ כדי שיכין צרכי שבת. כתב מג״א (סק״ו), ואם לא ימצא לקנות אחר התפלה אזי יקנה ואח״כ יתפלל, שזו מצוה עוברת וגם היא דאורייתא, ובלבד שיקרא ק״ש קודם, ואם הצבור מתפללין לא יפרוש מהם. בספר חיי אדם ריש הלכות שבת [כלל א׳ סעיף ב׳] כתב שדבריו צ״ע, כיון שהיא עוברת למה לא יבטל גם ק״ש, שהרי צרכי שבת מקודש, וקיי״ל [רמב״ם הלכות תמידין ומוסיפין פ״ט ה״ב] תדיר ומקודש שוין. וגם מה שכתב שלא יפרוש מן הצבור, מה ענין זה לזה, ועל כל פנים צ״ל דאם יש לו איזה דבר לאכול בשבת אסור לבטל תפלה וכ״ש ק״ש. עכ״ל. (ומה שכתב ועכ״פ צ״ל וכו׳, נלע״ד דהוא ט״ס וצ״ל: ועכ״פ נ״ל[67]). (ילקוט הגרשוני – סק״ב)

קי) שם בהגה ויש לאדם למעט וכו׳ כדי שיכין צרכי שבת. כתב במג״א (סק״ו), ובלבד שיקרא ק״ש קודם. עיין חיי אדם (הלכות שבת כלל א׳ סימן ב׳) הקשה על זה הא שבת מקודש ועדיף מק״ש אף דהוי תדיר. ועיין תשובות עמודי אש [אייזנשטיין] סימן ד׳ כלל ח׳ (בדף ל״א ע״ב) שכתב דתדיר עדיף ממקודש. ע״ש שהאריך בזה. (מגיני חיים)

הערות וציונים

62. נדפס לעיל אות צ״ז. **63.** נדפס לקמן בסימן ר״ס אות ס״ב. **64.** נדפס לקמן בסימן ר״ס אות ע״א. **65.** נדפס לעיל אות צ״ח. **66.** עיין סימן תס״ח מג״א סק״ג. **67.** וכן הגירסא בכל המהדורות של ספר חיי אדם שלפנינו.

אוצר ההלכה

קיא) שם בהגה ויש לאדם למעט קצת בלמודו בערב שבת כדי שיכין צרכי שבת. נראה לי פשוט דאם יש אחר שמכין אין צריך לבטל, דוגמא דאונן, דאם יש אחר להתעסק בצרכי קבורה לא מקרי אונן לבטל התפילות, כדאיתא ביורה דעה [סימן שמ״א ס״ג], וגם דומה למי שכבר (מכין) [הכין] אין צריך לבטל, כמו שכתב המג״א [סק״ו]. (אדני פז)

קיב) שם בהגה ויש לאדם למעט קצת בלמודו בערב שבת כדי שיכין צרכי שבת. עיין מה שכתבתי לעיל סימן הקודם (סק״ג וסק״ה)[68]. יעש״ב. (ברכות מים)

קיג) שם בהגה ויש לאדם למעט קצת בלמודו בערב שבת כדי שיכין צרכי שבת. וכ״כ בשלטי גבורים שם [שבת מד.] והובא בדרכי משה [אות א׳] וז״ל: לשון ריא״ז, ובתלמוד ארץ ישראל נמצא בפ״א דתענית [ה״ח] שאסור לארס אשה בערב שבת, וכן לדברי תורה, ונראה הדבר שממעטין בדברי תורה כדי שיעסוק בצרכי שבת. ע״כ. וסיים שם מור״ם ז״ל בדרכי משה: ובאיסור אירוסין אין נוהגין כדבריו, אלא מנהג פשוט לארוס בערב שבת. ע״כ. ואני עני ואביון קשיא לי טובא על דברי ריא״ז ז״ל, דלא מצאתי בירושלמי שם סיום זה שהעתיק מהירושלמי וכן לדברי תורה, ולא איתמר התם אלא דאסור לארס אשה בערב שבת, הדא דאת אמר שלא לעשות סעודת אירוסין הא לארס יארס, והוא הירושלמי דפרק משילין [ביצה פ״ה ה״ב] שהביא מרן ז״ל בב״י לעיל סימן מט״ר ופסקו בש״ע [ס״ב] כנזכר שם. ועל מור״ם ז״ל קשה שכתב דבאיסור אירוסין אין נוהגין כדבריו, דכיון דכוונת הירושלמי שהביא אינו אלא לאסור סעודת אירוסין וכדמפרש בירושלמי הדא דאת אמר וכו׳, א״כ מה שנהגו בפשוט לארוס בערב שבת אינו סותר דבריו. וצ״ע.

מידו קושיין על ריא״ז ז״ל אפשר ליישב, והוא דחזינן בירושלמי דפרק משילין ובפרק קמא דכתובות [ה״א], דסמוך למימרא זו איתא הכי, ולא דנין, ר׳ חזקיה ר׳ אחא בשם ר׳ אבהו אסור לדון דיני ממונות בערב שבת, והא מתניתא פליגא לפיכך אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יום טוב דיני נפשות, הא דיני ממונות דנין וכו׳, ומשני אמר כאן להלכה וכאן לדברי תורה. ע״כ. ובפירוש האי תירוצא כתב הרב הסמ״ג ז״ל (עשין צ״ח [דף קפ״ח ע״א]) והביא דבריו ה״ה חיד״א ז״ל בברכ״י (חו״מ סימן ה׳ אות ג׳) וז״ל: במגילת סתרים דרבנו נסים מביא הא דקאמר בירושלמי אין דנין בערב שבת כאן להלכה כאן לדברי תורה, פירוש שבמשנתינו מדבר מדברי תורה שדנין אבל מדברי סופרים אין דנין. ע״כ. וכן פירש הרב שדה יהושע ז״ל בפרק קמא דכתובות דמדאורייתא מותר לדון, והא דרבי אבהו הוא להלכה כלומר מדרבנן, והביא שם שכן כתב הרמב״ם ז״ל פי״א מהלכות סנהדרין [ה״ג], אע״פ שדנין (ד״נ) [דיני ממונות] בכל יום מן התורה דכתיב ״ושפטו את העם בכל עת״ [שמות י״ח, כ״ב], מדבריהם אין דנין בערב שבת. ע״ש. ועיין להרב פני משה ז״ל פ״ד דסנהדרין [ה״ו ד״ה אמרי] ולהרב קרבן העדה ז״ל [ירושלמי כתובות פ״א ה״א ד״ה ומשני וד״ה כאן], די״מ דהחילוק הוא בין לכתחילה לדיעבד. ועיין להרב ברכ״י ולהרב ערך השלחן ז״ל שם [סק״ג]. וטעם האיסור לדון בערב שבת מפני שהם טרודים בהכנת צרכי שבת כיע״ש. וכן כתב הרב הסמ״ע שם בחו״מ סימן ה׳ [סק״ג] על מה שכתב שם מרן ז״ל אין דנין בערב שבת וערב יום טוב, מפני שצריכין להיות מתונים בדין ובערב שבת וערב יום טוב הם טרודים, ולא כעיר שושן ז״ל [לבוש ס״ב] שכתב הטעם מפני שהעם הם טרודים ואין להזמינם ע״ש, וזה שכתב מור״ם ז״ל שבדבר איסור אין להקל שמא יטעו באיסור מחמת טרדתם, שמע מינה דבטירדת הדיינים איירי ולא בכפיית תובע לחוד וכו׳. ע״ש. ועיין להרב באה״ט ז״ל שם (סק״ב)[69] שכתב שגם הרב הלבוש ז״ל כיוון גם על טירדת הדיינים. ע״ש. מבואר דמה שאין דנין בערב שבת משום טירדת שבת הוא דמחמת זה אינן יכולין להעמיק כדחזי, ואפילו לי״א שכתב מור״ם ז״ל דעכשיו בזמן הזה דנין בערב שבת וערב יום טוב משום דהפקר ב״ד הפקר, מיהו באיסור יש להחמיר שמא יטעו כנזכר. ומהאי טעמא כתב הגאון מוהר״ר יונתן ז״ל בחלק אורים (סק״ב), דלטעם הסמ״ע משום מתונים בדין, נראה דאם התחילו לדון בחמישי ועשו הלנת הדין, דמותר לגמור בערב שבת, דתו לא שייך הוו מתונים שכבר עשו הלנה מאתמול להיום, והרי הם מתונים. ע״ש.

ולפי זה אפשר דיתכן דהגאון ריא״ז ז״ל דמייתי מהירושלמי סמוך לאיסור סעודת אירוסין בערב שבת ״וכן לדברי תורה״, כוונתו לחילוק הירושלמי הנזכר שחילקו לענין לדון בערב שבת כאן להלכה כאן לדברי תורה. ואולי דהוא ז״ל מפרש פירוש מחודש בירושלמי הנזכר, דכוונת התירוץ היינו כאן להלכה כלומר בדין שהוא הלכה פסוקה שאין צריך הדיין לטרוח בעיון הרבה להוציא הדין לאמיתו, דין כזה שהוא הלכה פסוקה דנין בדיני ממונות בערב שבת, דלא אסרו כי אם למוד שאין לו קצבה, אבל למוד הלכה פסוקה ודין פשוט אין טירדתו בצרכי שבת גורם לטעות בדין. כאן לדברי תורה, פירוש בדין שאינו פשוט וצריך לימוד ולמשקל ולמטרי לצאת ולבא בדברי תורה כדי להוציא הדין לאמיתו אחר העיון, דין כזה שהוא עמוק אין דנין בערב שבת. ומזה מוכיח ריא״ז ז״ל דבערב שבת ממעטים בדברי תורה כדי שיעסוק בצרכי שבת, דהא קחזינן דהחילוק שמחלק בירושלמי תלוי בזה בין אם ע״י הלימוד מתבטל מעסק צרכי שבת אסור ואם הוא לימוד מועט וקצר שרי. וחילוק זה שכתבנו בפירוש הירושלמי בדעת ריא״ז הנה שמענוהו לענין תפלה בפרק אין עומדין ([ברכות] דף ל״א ע״א) ופסקוהו כל הפוסקים ז״ל, דאין עומדין להתפלל מתוך דין אלא מתוך הלכה

הערות וציונים

68. נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן ר״נ אותיות כ״ה ול״ט. **69.** עיין שם שרק העתיק דברי הסמ״ע. ועיין להרב לבושי צדקה שם שביאר כן דעת הלבוש.

אוצר ההלכה

פסוקה שאינה צריכה עיון, שלא יהא מהרהר בה בתפלתו. ע״כ. דכוותה הכא ממה נפשך עביד איסורא כשידון דין שאינו פשוט, דאם יעמיק בו כדחזי למעבד כדי לברר הדין באר היטב, יבא להתבטל מהכנת צרכי שבת, ואם יקצר בו כדי להכין צרכי שבת חיישינן שמא יטעה בו ח״ו, לכן בדין שאינו פשוט אסרו.

ולענין דינא צ״ע, דהנה כל הפוסקים ז״ל שם בחו״מ לא חילקו בין דין לדין, וכן נראה מדברי הסמ״ע ז״ל דנתן טעם משום הוו מתונים בדין, וסתם אסרו בדעת מרן ז״ל שלא לדון בערב שבת ויום טוב, היפך סברא מחודשת הלזו שאנו מיחסין אותה בדעת ריא״ז ז״ל ולא הוזכרה בשום מקום. לכן נראה דאין לסמוך על זה למעשה, אי מצד שאפילו ריא״ז לא כתב כן אפילו ברמז, ואי מצד דנראה היפך סתמיות דברי כל הפוסקים, הגם דלפי דברי הרב אורים ותומים ז״ל הנזכר דיש אופן לפסוק דין בערב שבת היכא דהתחיל בחמישי מטעם שכבר היו מתונים מאתמול להיום, הוא הדין נראה בדין שכבר בא לפני הדיין כמה פעמים והוא פשוט לפניו וכבר עיין גם בפעם הזאת בספר כאזהרת חז״ל[70], היה נראה להתיר, דדמי לדין שהתחיל מאתמול, מ״מ לבי מהסס. ומ״מ ניתן ליאמר כדי ליישב דברי ריא״ז. ועל כל פנים יש להרגיש על מור״ם ויתר הפוסקים ז״ל שלא שתו לבם לב טהור לראות בדברי הירושלמי דליתנהו להנהו מילי דברים ככתבן. ועיין למוה״ר נר״ו בספרו הבהיר תורה וחיים (מערכת העי״ן אות רל״ב). ודוק.

ומ״מ דין זה דלמד ריא״ז ז״ל דנדחה תלמוד תורה מקמי מצות הכנת צרכי שבת, זכר לדבר איכא מדוכתא אחריתי, והוא ירושלמי פרק קמא דברכות [ה״ב] וז״ל: תמן תנינן מפסיקין לק״ש ואין מפסיקין לתפלה, רבי יוחנן בשם רבי שמעון בר יוחאי כגון אנו שעוסקים בתלמוד תורה אפילו לק״ש אין אנו מפסיקין. ופריך, ולא מודי רבי שמעון שמפסיקין לעשות סוכה ולולב וכו׳, טעמא דרשב״י זה שינון וזה שינון. ע״כ. וכתב ה״ה מוה״ר שמואל יפה ז״ל שם ביפה מראה (מאמר י״ב ד״ה הלמד) וז״ל: ויתכן דלא אמרינן דתלמוד תורה דוחה המצוה אלא במצוה דאתאי לידיה באקראי, כגון גמילות חסדים וציצית וקן צפור ודומיהן, דבכהאי גוונא תלמוד תורה עדיף למ״ד תלמוד גדול [קידושין מ:], אבל מצוה שהיא חובת הגוף ויש לה זמן קבוע לא, דחביבה מצוה בשעתה וכו׳. ויתכן שזה אומרם פרק קמא דמועד קטן [ט:], כאן במצוה שאפשר לעשותה ע״י אחרים וכו׳, כלומר דהיכא דאינה קבועה כגון גמילות חסדים דאפשר לעשותה ע״י אחרים נדחית מפני תלמוד תורה, אבל כשאי אפשר לעשותה ע״י אחרים כגון שהיא חובת הגוף, אינה נדחית מפני תלמוד תורה וכו׳. ע״ש. ועיין למרן מלכא עט״ר מורנו הרב הגדול ז״ל בספרו הבהיר שרשי הי״ם (ח״א דף כ׳ ע״ד) שכתב שפירוש זה מוכרח, דאי לא תימא הכי הרמב״ם ז״ל [הלכות תלמוד תורה פ״ג ה״ג-ה״ד] סותר דבריו תוך כדי דיבור. ע״ש. והגם דהתם במצות עשה גמורה איירי ושהיא חובת הגוף דאי אפשר בשום פנים לעשותה ע״י אחרים כגון נטילת לולב וישיבת סוכה וכיוצא, מ״מ יש קצת ילפותא מהכא להכנת צרכי שבת שהיא מצוה קבועה וחביבה מצוה בעונתה דהיכא דאי אפשר לעשותה ע״י אחרים נדחה תלמוד תורה מפניה במקצת, דהיינו למעט קצת בלמודו כדי להכין צרכי שבת. ומכאן נמי יש סמך למה שכתב מרן החבי״ב ז״ל בשיירי כנה״ג לעיל סימן ר״ן [סק״א][71], דאם יש לו משרת שיכין לו צרכי שבת אין צריך למעט מלימודו. והיינו מה שפסק הרמב״ם ז״ל (פ״ג מהלכות תלמוד תורה ה״ד): היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה, אם אפשר למצוה להעשות ע״י אחרים לא יפסיק מלימודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור ללימודו. ע״כ. והכא נמי היא גופה קאמר, דהא דשרו ליה למעט מלימודו כדי להתעסק בצרכי שבת אינו אלא כשאי אפשר למצוה ליעשות ע״י אחרים, אבל אם אפשר לעשותה ע״י משרתו לא יפסיק מלימודו.

ויש להחזיק דברי אלה ממה שראיתי להרב מג״א ז״ל סוף סימן זה, שכתב דאם לא ימצא לקנות צרכי שבת אחר התפלה, יקנה ואח״ך יתפלל, שזו מצוה עוברת וגם היא דאורייתא, ובלבד שיקרא ק״ש קודם. והם דברי הרב סדר היום ז״ל [סדר ערב שבת ד״ה ואם רגילים] הביאם מרן החבי״ב ז״ל בכנה״ג סימן ר״ן (הגה״ט)[72]. ע״ש. וראיתי להרב חיי אדם ז״ל (הלכות שבת כלל א׳ אות ב׳) שתמה עליו וז״ל: ודבריו צ״ע, כיון שכתב שהיא מן התורה, א״כ כשהיא עוברת למה לא יבטל גם ק״ש, שהרי צרכי שבת מקודש, וקיימא לן [רמב״ם הלכות תמידין ומוספין פ״ט ה״ב] תדיר ומקודש שוין וכו׳. ע״ש. הרי שכתב דהכנת צרכי שבת הוי דאורייתא, והרב חיי אדם ז״ל הפליג דגם לבטל ק״ש שרי דהוי מקודש.

ויראה לע״ד דדעת הרב סדר היום והרב כנה״ג והרב מג״א ז״ל שהביאו דבריו בשתיקה, הגם דהכנת צרכי שבת לא הוזכרה למצות עשה דאורייתא בשום מקום, מ״מ קרי לה מצוה דאורייתא לאפוקי סברת הרשב״ש ז״ל (סימן א׳ וב׳ ושל״ד), הבאתי דבריו לעיל סימן רמ״ח (אות י״ג)[73], שיצא לידון בדבר חדש, דכי קי״ל [נדרים טז.] נשבע לבטל את המצוה דלא חלה, אינו אלא בגוף המצוה, אבל מכשירי מצוה אע״פ שאי אפשר לקיים המצוה זולתה חלה, ומתוך זה כתב [סימן של״ד] וז״ל: ואין ספק אצלי במי שנשבע שלא ישא אשה ואפילו בת בנים וכו׳, ומי שנשבע שלא יקנה חיטים לפסח לעשות מצה, ולא יקנה קנים לעשות סוכה, ושלא יביא שופר ממקום פלוני, או לא יביא איזמל למול בו, שאין זה המצוה אלא מכשירי מצוה, והרי אסרו חכמים לעלות על גבי אילן או להעביר התחום להביא שופר כדתנן בראש השנה [לב:], וכן אסרו להביא איזמל כדתנן בפרק רבי

הערות וציונים

70. עיין חו״מ סימן י׳. **71.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן ר״נ אות ל״ח. **72.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן ר״נ אות א׳. **73.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ח אות רי״ח.

אוצר ההלכה

אליעזר דמילה [שבת קל.], וכיון שאין בהם מצוה מן התורה שבועה חלה. ואע״ג דתנן בנדרים [שם] קונם סוכה שאיני עושה, בנדרים אסור ובשבועות מותר, אע״ג שעשיית סוכה אינה אלא הכשר מצוה, כבר פירשה רבא [שם ע״ב] דאמר קונם ישיבת סוכה עלי ולא קאמר קונם עשיית סוכה עלי, משמע דוקא ישיבה שהיא המצוה עצמה ולא העשייה שהיא מכשיריה. ע״ש. ומזה כתב (בסימנים א׳ ב׳), דאם נשבע שלא יעלה לא״י דחלה מהאי טעמא דאין העליה מצוה כי אם ישיבת ארץ ישראל. ע״ש.

ושני המאורות הגדולים מאריות גברו מורנו הרב שרשי הי״ם ז״ל (בח״ב דף (ק״ד) [ק״ז] ע״ג וד׳) ומורנו הרב חקרי לב ז״ל (ח״ג מיו״ד דף פ״ח ע״ד והנמשך), תמהו על דבריו הרבה וסתרו כל ראיותיו, והעלו דגם במכשירים חשיב נשבע לבטל את המצוה. ומוה״ר שרשי הי״ם ז״ל שם בכלל תמיהותיו תמה ממה שכתב הרמב״ם ז״ל (פי״א מהלכות ברכות ה״ח) וז״ל: כל מצוה שעשייתה היא גמר חיובה מברך אעשיה, וכל מצוה שיש אחר עשייתה ציווי אחר אינו מברך אלא בשעה שעושה הציווי האחרון, כיצד העושה סוכה או לולב או שופר או ציצית או תפילין או מזוזה, אינו מברך בשעת עשייה מפני שיש אחר עשייתו ציווי אחר, ואימתי מברך בשעה שישב וכו׳. ע״כ. והכי איתא בהדיא בפרק התכלת ([מנחות] דף מ״ב ע״ב), כל מצוה דעשייתה גמר מצוה מברך, וכל מצוה דעשייתה לאו גמר מצוה אינו מברך. אשר מבואר מזה דעשיית הסוכה והלולב וכיוצא מצוה היא, אלא שאינה גמר מצוה כיון שיש אחריה ציווי אחר. ולפי דברי הרשב״ש לא הוה ליה למימר אלא משום דעשיית מצוות אלו אינן חשובות מצוות בשעת עשיה ולכך אין מברכין עליהן. והתוספות שם בפרק התכלת [ד״ה ואילו] כתבו דבירושלמי פרק הרואה [ברכות פ״ט ה״ג] הצריכו לברך אעשיית סוכה ותפלין וכל המצוות. ע״ש. ואין ספק דלהירושלמי אם נשבע שלא לעשות סוכה וכיוצא חשיב נשבע לבטל את המצוה. ועיין בפרק קמא דיבמות (דף ו׳ ע״א) גבי ההיא דאמרינן מה להנך שכן הכשר מצוה, דלפי דברי רש״י ז״ל [ד״ה אלא] הכשר מצוה כמצוה עצמה חשיב לענין דדחי לא תעשה, ולפי דברי התוספות שם [ד״ה שכן] לא כן. עש״ב.

וכקוף בפני האדם הגדול בענקים ז״ל אני אביא דברי הירושלמי דפרק קמא דברכות הנזכר דפריך בפשיטות ולא מודי ר״ש שמפסיקין לעשות סוכה ולולב, שמע מינה דעשיית סוכה חשיב מצוה גמורה לבטל בשבילה מצות תלמוד תורה, הגם דתלמוד גדול, והיינו ודאי היכא דאי אפשר למצות עשיית סוכה להעשות ע״י אחרים, וכפסק הרמב״ם ז״ל הנזכר דיתבטל מלימודו ויעשה המצוה ויחזור ללימודו מטעם דעשייתה גם כן מצוה היא כנזכר בהרמב״ם ז״ל, ואי אפשר לו לקיים גמר המצוה דהיינו הישיבה אם לא שיקדים עשייתה, ומכשיר כי האי דאי אפשר לקיום המצוה זולתו חשיב מצוה עצמה. כי מזה יש להרגיש על הרב נוה שלום ז״ל בחלק התשובות (סימן ז׳ דף ק״ל ע״ד) במה שהקשה על תשובת הרשב״ש ז״ל דסימן ב׳ והצ״ע, דלפי האמור נראה דלא קשיא. ודוק.

מעתה אל תתמה על החפץ דאיך כתבו הרב סדר היום והרב כנה״ג והרב מג״א ז״ל דהכנת צרכי שבת הוי מצוה דאורייתא, אחר שלא הוזכרה מצוה זו בשם מצוה דאורייתא בשום דוכתא ולא להוי אלא מכשירי מצוה. ברם לפי האמור אתי שפיר, דכיון דאכילת לחם בשבת הויא מצות עשה, דהא אסור להתענות בשבת מן התורה וכמו שכתב הרשב״א ז״ל (ח״א סימן תדי״ר) בדעת הרמב״ם ז״ל [הלכות שבועות פ״א ה״ז], שהוא סבור דבשבת אסור להתענות מדאורייתא, מדאמרינן בברכות פרק שלשה שאכלו [מט:] אלא מעתה שבתות וימים טובים דעל כרחו אכיל הכי נמי, אלמא בשבתות וימים טובים צריך לאכול פת מדאורייתא דומיא דימים טובים, דהיינו יום טוב ראשון של פסח דכתיב ״בערב תאכלו מצות״ [שמות י״ב, י״ח], וכן ליל ראשון של סוכות דגמר [סוכה כז.] חמישה עשר חמישה עשר מחג המצות. ע״כ. ועיין מה שפלפל בחכמה בדין זה עט״ר הרב א״א הרא״ש ז״ל בספרו הבהיר צפיחת בדבש (סימן כ״ה דף נ״ט ע״ב). וכיון שאי אפשר לאכול פת בשבת אם לא שיכין מערב שבת, כמו שאמרו [עבודה זרה ג.] מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, א״כ נמצא דהכנת צרכי שבת חשיב מצוה דאורייתא, דמכשיר כי האי חשיב כמצוה עצמה, כדאשכחן בדין נשבע לבטל את המצוה כנזכר דקניית קנים לסוכה ולישת ואפיית מצה נמי חשיב מצוה, וכן הבאת שופר ועשיית ציצית ותפלין ומזוזות כולהו חשיבי מצוה דאורייתא, הכנת צרכי שבת נמי הוי דאורייתא, כיון שעל ידה הוא דמקיים מצות אכילה בשבת שהיא גמר המצוה דתחילתה היא ההכנה. והטיב אשר דיבר הרב חיי אדם ז״ל, שסיים וכתב דאם יש לו איזה דבר לאכול בשבת אסור לבטל תפלה וכל שכן קריאת שמע. ע״כ. והיינו דהא דחשבינן להכנת צרכי שבת מצוה דאורייתא, אינו אלא מטעם דאיסור תענית בשבת הוי דאורייתא, וכל שיש לו איזה דבר לאכול בשבת הא נפיק ממצוה דאורייתא, ואין לדחות בשבילה אפילו תפלה דרבנן, דהגם דהוו תרוייהו דרבנן וזה תדיר וזה מקודש דשוין הם, מ״מ תפלה אית בה חומרא, דאם יעבור זמנה ודאי הפסיד התפלה לגמרי, מה שאין כן צרכי שבת אינו ודאי שלא יענגהו דיש באפשרות להמצא אחר כך, הגם דלפי ההראות משמע להו לאינשי דלא ימצא אח״ך, וכמו שאכתוב לקמן בס״ד.

והגם דלדעת הרב צמח צדק ז״ל (סימן כ״ח) אפילו אכילת דגים בשבת הויא מצוה דאורייתא, דעונג שבת הוי דאורייתא דכתיב ״וקראת לשבת עונג״ [ישעיה נ״ח, י״ג], וכן כתב הרב פרי מגדים ז״ל בפתיחה הכוללת (ח״א סימן י״ט), דלדעת הרמב״ם בספר המצוות[74] והרב מגילת אסתר ז״ל דהלבשת ערומים הגם

הערות וציונים

74. לפנינו הרמב״ם הביא שיש מי שמונה הלבשת ערומים בכלל המצוות ודחה דבריו. ע״ש. ונראה דגם כוונת הפמ״ג היא ליש מי שאומר ולא לרמב״ם. ע״ש.

אוצר ההלכה

דכתיבא בדברי קבלה דבר תורה הוא הואיל דכתיב בה כה אמר ה'[75], הוא הדין נמי עונג וכבוד שבת דכתיב בסוף "כי פי ה' דיבר" [ישעיהו נ"ח, י"ד] הוי דבר תורה. ע"ש. ועיין מה שהאריך עט"ר הרב א"א הרא"ש ז"ל שם. מ"מ דעת הרב מג"א ז"ל אין נראית כן, אלא כמו שכתב עט"ר מורנו הרב זה הי"ם גדול ז"ל ([שרשי הים] בח"ב דף ק"א ע"ב) בדעת הרמב"ם ז"ל, דמשמע ליה דאיסור התענית בשבת דאורייתא הוא, ונפקא ליה מפשטיה דקרא דכתיב במן "אכלוהו היום" [שמות ט"ז, כ"ה], ואף על גב דחיוב הסעודות אפשר שהם מדברי סופרים ושבועה חלה עליהם וכו', מ"מ עיקר מצות האכילה מפורש בו דכתיב "אכלוהו היום כי שבת היום". ע"ש. ועיין לעט"ר הרב ר' אבא ז"ל שם. ואפשר דסברא זו עצמה סובר הרב מג"א ז"ל, דכל דאכיל בשבת ואינו מתענה קיים מצוה דאורייתא, ואכילת שלש סעודות אינו אלא חיובא דרבנן, ותלתא היום דכתיב אינו אלא אסמכתא, א"כ זה שכתב הכא דהכנת צרכי שבת הוי דאורייתא מתוקמא בשאין לו מן המוכן כלל.

ובזה מיושב מה שכתב הרב פרי מגדים ז"ל בחלק אשל אברהם סוף סימן זה וז"ל: עיין מג"א סימן רמ"ח[76] [אשל אברהם] אות ו', דמשמע שלש סעודות בשבת אסמכתא הוי. ע"ש. ולמה שכתבנו הא והא איכא כמדובר. אלא דאעיקרא דברי הרב פרי מגדים ז"ל לכאורה אינם מובנים אצלי לפי מה שכתב הוא ז"ל בסימן רמ"ח (סק"ו) וז"ל: ויש להקשות, עוסק במצוה דרבנן וכל שכן סחורה היאך דוחין עונג דבר תורה, כמו שכתב הצמח צדק (סימן כ"ח) דעונג שבת דין תורה. הן אמת ברמב"ם (פ"ל ה"א) ארבעה דברים בשבת שנים מן התורה ושנים מדברי סופרים עונג וכבוד, וכבר ידעת דברי סופרים י"ל שנתפרשו בדברי סופרים ומ"מ דין תורה להם, עיין סימן רמ"ב [אשל אברהם סק"א] ועיין מה שכתבתי בפתיחה כוללת [ח"א סימנים י"ב, י"ח, י"ט] מזה. ע"כ. הרי דלשיטתיה אזיל דגם עונג הכתוב בדברי קבלה הוי דבר תורה, ומסתברא דהוא הדין חיוב שלש סעודות דלדידיה הוי דבר תורה. ואולי דהגם דעונג דדברי קבלה הוי דבר תורה מדכתיב "כי פי ה' דבר", שלש סעודות דילפינן [שבת קיז:] משלש "היום" כיון דעיקר קרא במן איירי אמרינן דאינו אלא אסמכתא בעלמא. ואיך שיהיה נתיישבה בזה קושייתו ז"ל.

ולקושיית הרב חיי אדם ז"ל שהקשה על הרב סדר היום והרב מג"א ז"ל, דאי חשבת הכנת צרכי שבת למצוה מן התורה, כשהיא עוברת למה לא יבטל גם קריאת שמע, אפשר לומר דלפו[ם] מאי דברירנא דמאי דחשיב דבר תורה אינו אלא משום דאי אפשר למצות אכילה בשבת בלעדה, וחשיבא כעשיית סוכה דמיקרי התחלת מצוה שיש אחריה גמר מצוה, א"כ מסתיין לדחות מפניה תפלה דרבנן אע"ג דתדירה משום דחשיב צרכי שבת מקודש. אבל לומר שידחה גם ק"ש דהוי דאורייתא גמור מצות עשה מפורשת בכתוב שבתורה בהדיא, זו אין לנו לומר, והסברא מחייבת כן ופשוט לע"ד. וידי"ן מעלת החכם השלם והכולל כמוה"ר **יאודה רבי** הי"ו תירץ לזה, דשאני ק"ש דאם יאחרנה ויעבור זמנה שוב אין לו תקנה, לכן אין לו לבטלה לצורך הכנת צרכי שבת, אבל הכנת צרכי שבת אע"ג דכי הדדי נינהו עם ק"ש, מ"מ הגם שנראה שלא ימצא לקנות אח"כ לא הותר בשביל חשש זה לבטל ק"ש, כיון דאפשר שגם אח"כ ימצא הדבר ההוא, כמו שיקרה כמה פעמים שאחר שקונים מרבית העם ביוקר מביאים אח"כ מחוץ לעיר ונמכר בזול, ונמצא שיש באפשרות לקיים שניהם, מה שאין כן בביטול ק"ש כמדובר. אלו דבריו נר"ו.

הדרן לדינא דקמן, דלפי כל מה שהוכחנו באורך דהכנת צרכי שבת חשיב מצוה דאורייתא, מאי דאייתינא לעיל ראיה לדינו של (הא"ז) [ריא"ז] דיש למעט בלמודו כדי לעסוק בצרכי שבת מהירושלמי הנזכר, לא זכר לדבר לחוד הוא דאיכא אלא גם ראיה איכא, דכיון דהכנת צרכי שבת דאורייתא, אם אין לו משרת ימעט מלימודו ואחר גמר ההכנה יחזור ללימודו, ואם יש לו משרת אל יתבטל כמו שכתב הרב כנה"ג [בשיירי], והוא ממש דין הירושלמי והרמב"ם ז"ל, דממאי דאמרו בירושלמי דמפסיקין מתלמוד תורה לעשות סוכה דהוא התחלת מצוה, כדי לקיים הגמר שלה שהוא הישיבה, הוא הדין דמפסיקין מתלמוד תורה להכין צרכי שבת שהיא התחלת קיום סעודת שבת דדא ודא חדא היא, ונמצא כפי זה דגם ריא"ז ז"ל קאי בשיטת כל הפוסקים ז"ל דקיימי דלא כהרשב"ש ז"ל כנזכר בסימן רמ"ח (אות י"ג).

(פתח הדביר ח"ג – סק"ז)

קיד) שם בהגה ויש לאדם למעט קצת בלמודו בערב שבת כדי שיכין צרכי שבת. כתב באר היטב (סק"ה), ובסדר היום כתב, דאם רגיל ללמוד דבר שיש לו קצבה או שלומד עם רבים אל יבטלנו. רצונו לומר אפילו הוא דבר שאין רגיל ללמוד בכל יום. **תניא** ([ש"ע הגר"ז] סימן ר"נ [ס"ג]).

שם ופירוש רש"י על הסדרא שרי. וכן מי שנוהג לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום מיד אחר התפלה יוכל לקרוא, דמצוה לקרוא קודם אכילה ביום ששי. סדר היום [סדר ערב שבת ד"ה אבל אם הלימוד]. ואחר שהכין צרכי שבת יעסוק בפירוש הפרשה של השבוע ובמדרש רבה וספרא וספרי ומכילתא או לפחות בפירוש רש"י, כל אחד כפי השגתו. סדר היום [שם ד"ה ואחר שאכל]. ועיין שם שכתב שאין לעשות מלאכה אחר חצות, ושמעתי שאדם צריך לקדש שלשים ואחת שעות, שש של ערב שבת, עשרים וארבע של יום שבת, ושעה אחד ביציאתו, וסימנך "כל מלכים

הערות וציונים

75. היינו דבישעיה נ"ז (פסוק ט"ו) כתיב "כי כה אמר רם ונשא" וכו', ואחר כך סימן נ"ח המתחיל "קרא בגרון אל תחשוך" הוא גם כן מאמר ה' להנביא, וכתיב בתריה (פסוק ז') "כי תראה ערום וכסיתו ומבשרך לא תתעלם" ע"ש. מגד שמים. **76.** נדצ"ל רמ"ט. ע"ש.

אוצר ההלכה

שלשים ואחד" [יהושע י"ב, כ"ד], וכן אמרו א"ל מלך יושב, כמנין א"ל מלך יושב. עכ"ל. (באר יעקב – קרויזר – ס"ק ו'–ז')

קטו) שם בהגה ויש לאדם למעט קצת בלמודו בערב שבת כדי שיכין צרכי שבת. כתב במג"א (סק"ו), אין קובעין ישיבה בקוסטנטינא בערב שבת. בספר שבילי דוד [סק"ג] העיר מגמרא פסחים (דף ק"ט ע"א), אמרו עליו על רבי עקיבא מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בביהמ"ד חוץ מערבי פסחים וערב יום כפורים. ע"ש. (ילקוט הגרשוני – סק"א)

קטז) שם בהגה ויש לאדם למעט קצת בלמודו בערב שבת כדי שיכין צרכי שבת (שלטי גבורים פי"ו דשבת [מד.] בשם ירושלמי פרק קמא דתענית). לא מצאתי כעת. וצ"ע[77].
(נפש חיה – מרגליות)

קיז) שם בהגה כדי שיכין צרכי שבת. בוא וראה חשיבות ומעלת הכנת צרכי שבת מהא דתנן פרק חומר בקדש ([חגיגה] דף כ"ו ע"א), משעבר הרגל מעבירין על טהרת העזרה, עבר הרגל ביום ששי לא היו מעבירין מפני כבוד שבת. ופרש"י מעבירין על טהרת העזרה, מעבירין את הכלים ממקומן להטבילן ולטהר את העזרה מטומאת עמי הארץ שנגעו בהן ברגל, שאע"פ שעשאן הכתוב [שופטים כ', י"א] חברים ברגל, לא מפני שטהורין הם, הילכך לאחר הרגל מגען טמא למפרע. מפני כבוד השבת, שהיו הכהנים צריכין להתעסק איש בביתו בצרכי שבת. ע"כ. ראה בעיניך שאפילו שכלי המקדש שנגעו בהם עמי הארץ ברגל, אחר הרגל הרי הם טמאים למפרע, עם כל זה איחרו טהרתן עד לאחר השבת כדי שיהיו הכהנים פנויים לטרוח בצרכי שבת בביתם, ודחו טבילת כלים מפני הכנת צרכי שבת. והגם דכתיבנא לעיל [סק"ז][78] משם מרן החבי"ב [שכנה"ג סימן ר"ן הגה"ט סק"א][79] דאם יש לו משרת לטרוח בצרכי שבת לא יתבטל מלימודו, נראה דטעמא דהכא לצורך טבילת כל כלי המקדש היו צריכין להתבטל כל הכהנים להטבילן, ולא יבצר שקצתם אין להם משרת בביתם שיטרח בעדם בצרכי שבת, ולכך איחרו טבילתן עד מוצאי שבת, כי מצות הכנת צרכי שבת רבת המעלות, וכמו שכתב הרב מג"א ז"ל [סק"ו] שהיא דאורייתא, מדכתיב "והיה ביום הששי והכינו" [שמות ט"ז, ה'] כנזכר.

ובני חכם שמואל הי"ו אמר אלי, דלפי מה שהעלה הר"ב אי"ש צדיק ז"ל בספר בית מנוחה (דף ב' ע"א אות ד') דלא כהרב החבי"ב ז"ל, אלא דאפילו יש לו משרת יכין הוא בעצמו צרכי שבת משום מצוה בו [קידושין מא.], אתי שפיר נמי מה שדחו טהרת כלי המקדש מפני הכנת צרכי שבת, דהגם דלא יבצר מהם מאת הכהנים משרתים להם, לא רצו להכין צרכי שבת ע"י המשרתים אלא נטפלו הם עצמם והכינו את אשר יביאו משום מצוה בו, ונילף מהכא דמשום מצוה בו איחרו טהרת כלי המקדש עד לאחר שבת כאילו עדיין הוא זמן הרגל שלא חזרה טומאתם. ועל פי זה יישב מה שהקשיתי לעיל סימן ר"ן (אות ב')[80] מדברי הכנה"ג ז"ל הנזכר על דברי הרב אי"ש צדיק ז"ל בספר בית השואבה [דף ד' ע"ב אות ו'] ע"ש, דאיהו ז"ל לשיטתיה אזיל דכבר חלק עליו בספר בית מנוחה כנזכר. אלו דבריו הי"ו.

ועתה בא לידי בתורת שאלה ספר דברי מנחם להרב כמהר"ם נר"ו מר בריה דרבינא הרב מטה שמעון ז"ל, והוא חיבור על הטור ומרן ז"ל בא"ח, וראיתי לו בסימן ר"ן (הגה"ט אות ב')[81] שהביא דברי מרן החבי"ב ז"ל משם סדר היום ז"ל, דאם יש לו משרת להתעסק בצרכי שבת לא יתבטל מלימודו, ומה שהקשה ותירץ ה"ה חיד"א ז"ל במחזיק ברכה [שם סק"ג][82], ולא הביא דברי הרב כמהר"י אשכנזי ז"ל לא מבית מנוחה ולא מבית השואבה דפליג בהדי מרן החבי"ב ז"ל, וכבר היו שניהם בידו כמבואר בשאר מקומות בספרו הנזכר. (פתח הדביר ח"ג – סק"ח)

הערות וציונים

77. עיין מה שביאר הראיה מהירושלמי הרב פתח הדביר (סק"ז) נדפס לעיל אות קי"ג. **78.** נדפס לעיל אות קי"ג. **79.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח"א בסימן ר"נ אות ל"ח. **80.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח"א בסימן ר"נ אות מ"א. **81.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח"א בסימן ר"נ אות מ"ב. ועיין בהערה שם. **82.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח"א בסימן ר"נ אות מ"ד.

באר הגולה

רנב מלאכות המותרים והאסורים להתחיל בערב שבת כדי שיהיו נגמרים בשבת.

ובו ז' סעיפים:

א [א]מותר להתחיל במלאכה בערב שבת סמוך לחשיכה אף על פי שאינו יכול לגומרה מבעוד יום והיא נגמרת מאליה בשבת, כגון לשרות דיו וסממנים במים והם נשרים כל השבת, ולתת אונין (פירוש, אגודות. רש"י שבת יז: ד"ה אונין) של פשתן לתנור כדי שיתלבנו, ולתת צמר לתוך היורה [ב]שאינה על האש והיא טוחה בטיט, שאם היא על האש אסור שמא יחתה (פירוש, יגלה ויעור הגחלים במחתה), ואפילו אינה על האש אם אינה טוחה בטיט אסור שמא יגיס בה בכף, [ג]והמגיס בקדירה אפילו אינה על האש חייב משום מבשל. [ד]ומותר לפרוס מצודות חיה ועופות ודגים והם נצודים בשבת, ומותר למכור לנכרי ולהטעינו סמוך לחשיכה ובלבד [ה]שיצא מפתח ביתו מבעוד יום:

א. שבת י"ז [ע"ב]: ב. שם בגמרא י"ח [ע"ב]: ג. לפירוש רש"י שם [ד"ה מגיס; טור]: ד. שם בגמרא [דף י"ז ע"ב]: ה. שם [דף י"ח ע"ב] וכרבי עקיבא אליבא דבית הלל:

הגה: ויש מתירין שיוליך הגוי נשמע מס יחד לו הגוי מקוס מבעוד יום נכנית ישראל ([הגהות] מרדכי פ"ק דשבת [סימן תנ"ד]), ויש להחמיר, ועיין לקמן סימן שכ"ה [סעיף ג' בהגה]:

אוצר ההלכה

סעיף א'

א) סעיף א' מותר להתחיל וכו'. הטעם כתב הרוקח [סימן מ"א] בשם ירושלמי [שבת פ"א ה"ה], דמסמיך ליה אקרא דכתיב "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי" [שמות כ"ג, י"ב]. ובתלמודא דידן [שבת יח.] עיקר טעמא דבית הלל לית להו שביתת כלים, ולית להו גזירה עם חשיכה אטו חשיכה. ב"ח [אות א']. יע"ש. (ברכות מים)

ב) שם מותר להתחיל במלאכה בערב שבת סמוך לחשיכה וכו'. מותר לכוין שעון שבת [מערב שבת] ומערב יום טוב כדי שיתכבה החשמל בשעה מסויימת בשבת וביום טוב. וכן מותר לכוין השעון מערב יום טוב שידלק החשמל ביום טוב. אולם לכוין השעון בערב שבת כדי שידלק בשבת, יש לפקפק בזה לאסור, שדוקא כיבוי מותר ולא הדלקה. ומכל מקום גם בזה יש מתירים, וכן המנהג פשוט בארץ הקדש כהמתירים. ומכל מקום לפתוח הרדיו ביום טוב וכל שכן בשבת על ידי שעון שבת, ואפילו להניח הרדיו פתוח מערב יום טוב ומכבהו אחר כך, זה איסור גמור מצד פתיחת הרדיו ביום טוב או בשבת ולא מצד הכיבוי וההדלקה.

(ילקוט כהונה – הלכות טלטול הנר והתקנת שעון שבת ס"ד)[1]

ג) שם מותר להתחיל במלאכה בערב שבת סמוך לחשיכה וכו'. נשאלתי אודות שעון שבת שמכינים אותו מערב שבת באופן שיכבה וידליק את החשמל בשבת, האם הדבר מותר על פי ההלכה.

תשובה: בשו"ת בן יהודה (סימן קנ"א) נשאל בשאלה זו מאת הגאון רבי זוסמאן סופר, בשעון מעורר שבשעה שמצלצל בעלות השחר מדליק מאליו נר להאיר, אם מותר לעורכו בערב שבת. וכן נעשה לענין כיבוי. והרה"ג השואל כתב, דלכאורה תליא בפלוגתא דהמג"א [סימן רנ"ב סק"כ] והאבן העוזר [סימן שכ"ח] בנתינת חטים בשבת לתוך ריחיים של מים, שלפי דעת המג"א יש להקל, ולפי דברי האבן העוזר יש להחמיר. אלא שנ"ל להתיר לכ"ע, על פי דברי הנימוקי יוסף (בבא קמא כב. [י. מדפי הרי"ף]) דלכאורה למ"ד אשו משום חציו, היאך מותר להדליק הנר בערב שבת, ותירץ שהכוונה באשו משום חציו, שסוף הפעולה נחשבת לתחלתה, וכיון שבתחלת הפעולה היה ערב שבת מותר. וא"כ גם כאן מותר לעורכו בערב שבת, וכבר נהגו כל ישראל בשעון המעורר הנ"ל להעריך אותו בערב שבת. ע"כ. וכתב על זה הרב המחבר, ולי נראה שאפילו לדברי המג"א דליכא חיוב חטאת בנתינת חטים בשבת לתוך הריחיים של מים, היינו דוקא באיסור טחינה, כי במשכן לא היו טוחנים אלא ביד, כגון במכתש, אבל באיסור הבערה שבמשכן היו מבעירים בכל דבר שאפשר, לא דמי למלאכת הטחינה, הילכך השעון שמדליק בשבת, דאיכא איסור הבערה מדאורייתא, עריכת השעון בשבת הו"ל איסורא דאורייתא. ואם כן לפי מ"ש הרמ"א [סימן רנ"ב ס"ה] לאסור לכתחלה לתת חטים לתוך ריחיים של מים, משום השמעת קול, משום זילותא דשבת, אלא אם כן במקום הפסד, בודאי דהכא נמי גם שעון מעורר אשר בשעת צלצולו עושה מלאכה דאורייתא של הבערה, בודאי שיש לאסור לכתחלה לעורכו בערב שבת. ואף שהרמ"א התיר לכתחלה לערוך בערב שבת בכלי המשקולת שהוא השעון, אע"פ שמשמיע קול להודיע מה השעה, משום שהכל ידעו שדרכו להעמידו מערב שבת, הכא דאיכא איסורא דאורייתא של הבערה, לא סמכינן אהאי קולא שהכל יודעים שדרכו להעמידו מאתמול. ע"כ. אולם לפע"ד לכולי עלמא אין חיוב חטאת בעריכת השעון המעורר בשבת להדליק החשמל בשבת כשעושהו כדרך עריכתו בערב שבת שידליק לאחר זמן, שכיון שאין ההדלקה נעשית מיד, אלא לאחר זמן, הוה ליה גרמא בעלמא. ובשבת (קכ:) אמרינן, לא תעשה כל מלאכה, עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי. וכמו שכתב בשו"ת

הערות וציונים

1. על פי שו"ת שמחת כהן (סימן ע' וע"א), וספר זכרי כהונה ח"א (מערכת כ' אות ט"ו).

אוצר ההלכה

זרע אמת (ח"א סימן מ"ד), שלכאורה יש להקשות מהא דאמרינן בבבא קמא (ס.) דזורה ורוח מסייעתו, דאע"ג דלענין ממון חשיב גרמא, מכל מקום לענין שבת חייב, משום שמלאכת מחשבת אסרה תורה, אלמא דלענין שבת גרמא חייב, ואילו בשבת (קכ:) אמרינן לא תעשה כל מלאכה, עשייה הוא דאסור הא גרמא שרי, ולכן כתב לחלק דהיכא דהגרמא לא עושה מעשה מיד בשעת המלאכה, אלא רק דלאחר זמן הוא גורם שתיעשה המלאכה מאליה, שרי, כעין מחיצת הכלים שמלאים מים בפני הדליקה, אבל אם המלאכה נעשית מיד עם פעולתו, אע"פ שנעשית ע"י סיוע דבר אחר הו"ל כזורה ורוח מסייעתו שחייב. ע"ש. וכן כתב הגר"ח פלאג'י בשו"ת לב חיים ח"ב (סימן קפ"ח ד"ה אלא [דראיתי למור"ם]) וכן בשו"ת זקן אהרן וואלקין ח"א (חאו"ח סימן ט"ו ד"ה אכן). גם הגאון פני יהושע בחדושיו לביצה (כב. [תוד"ה המסתפק]) כתב, שכל שלא נעשית המלאכה מיד אלא לאחר זמן, ליכא איסורא דאורייתא. ע"ש. גם הגאון כתב סופר בחדושיו לביצה שהובאו בספר החתם סופר (ביצה כב.) כתב, דהא דאמרינן שבת (קכ:) גרמא שרי, מיירי שבשעת הפעולה של הגרמא לא ניכר שום דבר מן המלאכה, אלא רק לאחר מכן, כדין עשיית מחיצה בפני הדליקה, אבל אם מיד עם פעולתו מתחלת המלאכה לא חשיב גרמא. וכ"כ עוד בשו"ת כתב סופר (סימן נ"ה ד"ה ומאז). ע"ש. וכ"כ בשו"ת בית יצחק (שמלקס חאו"ח סימן נ"ז), ובשו"ת אבני חפץ (סימן כ"ו אות ב'), ע"פ דברי הרב זרע אמת. וכ"כ בשו"ת חלק לוי (סימן צ"ג). [ובשו"ת שערי דעה (ח"א סימן קפ"ה) עמד בסתירת הסוגיות הנ"ל ולא ראה דברי הרב זרע אמת והאחרונים]. וע"ע בשו"ת תורת יקותיאל (סימן ס"ט). ע"ש. ואע"פ שראיתי בשו"ת מהרש"ם חלק ו' ס"ס (כ"ג) [ל"ג], שמפקפק קצת בדברי הרב זרע אמת הנז'. וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ז (סימן נ"א). מ"מ הגאון מהרש"ם עצמו בקונטרס אהבת שלום שבסוף ספר מנחת שבת (דף קנ"ב ע"ד) מסתמיך ואזיל ע"ד הרב זרע אמת. ע"ש. גם בתשובה שכתב להגאון בעל תשורת שי ח"א (סימן תקע"ז), כתב להסתמך ע"ד הזרע אמת דבהכי הוי גרמא. ע"ש[2]. ובלאו הכי יש לתמוה על דברי הרב בן יהודה הנ"ל, שכיון שנראה שהוא מודה להתיר עריכת השעון מערב שבת להדליק בשבת כשאין שם השמעת קול, א"כ אם יש השמעת קול בעת ההדלקה בשבת מה בכך, כיון שהם שני ענינים נפרדים, השמעת קול בפני עצמה, וההדלקה בפני עצמה, ואף אם נצטרפו יחדיו, אין בהדלקה שמיעת קול כלל, ואם כן פשיטא דליכא איסור תורה בזה. ושוב ראיתי בשו"ת שבט הלוי ח"א (סימן מ"ז), שהביא דברי הרב בן יהודה הנ"ל, וכתב עליו, ששגה ברואה, שמכיון שאין איסור בהערכת השעון בערב שבת שידליק בשבת בלי השמעת קול, גם כשמשמיע קול בעת ההדלקה כיון שכל פעולה בפני עצמה מותרת, גם בהצטרפם יחדיו אין לאסור, שאין איסור התורה של ההדלקה עושה את השמעת הקול. ואעיקרא מ"ש הרב בן יהודה, שאם מעריך את השעון בשבת, יש עליו איסור תורה, אינו אמת להלכה, שכיון שאינו מדליק בשעת עריכתו אלא לאחר מכן ע"י פעולתו אין כאן אלא גרמא בעלמא, והדברים פשוטים ואין להאריך בהם. עכת"ד. [וע"ע בשו"ת יד יוסף ח"ב, ירושלים תרס"ג, בהשמטות (דף כ"ז ע"א), שתמה ג"כ על דברי הרב בן יהודה הנ"ל, והעלה שהדבר מותר בהיתר גמור. ע"ש. גם מר אחיו של הרב בן יהודה, בספר מתא דירושלם (פ"ק דשבת ה"ה דף ד' ע"ד), כתב להשיב על דברי אחיו הרב בן יהודה (סימן קנ"א) הנ"ל. ע"ש. ולאפוקי מהרב בעל כף החיים (סימן רנ"ב ס"ק ע"ג) שהביא רק תשובת בן יהודה לאסור. ומיהו בכף החיים (סימן של"ח ס"ק כ"ד) הביא דברי הבן יהודה, וסיים בדברי ארחות חיים החדש, בשם השואל ומשיב ומהר"ם שיק, שהתירו. ע"ש. והעיקר כדבריהם להתיר. וכ"כ בספר מאורי אש (דף צ' ע"ב), שכל האחרונים הכריעו להיתר, מלבד בעל שו"ת בן יהודה שכתב לאסור, אכן המעיין היטב בדבריו, יראה שאין כל הכרח כלל לדבריו, וגם אין חשש שמא יעשה כן בשבת, שזה עצמו מה שמעריך השעון מערב שבת מינכר שבשבת עצמו אסור. ע"ש].

וכן בקדש חזיתיה להגאון שואל ומשיב תניינא (ח"א סימן ה'), שנשאל בנדון דידן, וכתב, שכיון שהתורה לא אסרה מלאכה בשבת אלא ע"י עשייה ממש, הא גרמא שרי, אף כאן שעריכת השעון היא בערב שבת, מה שידלק אח"כ מכחו בשבת לא הוי אלא גרמא בעלמא ושרי. הילכך נראה לדינא דשרי להעריך השעון בערב שבת שידליק אח"כ בשבת, ולא גזרינן אטו עריכתו בשבת, שאפילו בשבת עצמו אפשר שאינו אלא גרמא בעלמא, ועכ"פ בערב שבת בודאי שמותר, כן נ"ל ברור. ע"כ. גם בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סימן קנ"ז ד"ה אמנם) העלה שאף בעריכת השעון בשבת שידליק אח"כ, אין כאן איסור מלאכה מן התורה לכ"ע, דלא הוי אלא גרמא, וכשעושה כן מערב שבת פשיטא דשרי, דהא בית הלל מתירים בכולם עם השמש, ולא גזרו ערב שבת אטו שבת, ומשום השמעת קול אין לאסור, כמ"ש הרמ"א (בסימן רנ"ב), משום שדרך הוא להעריך מערב שבת. הילכך נ"ל שמותר להעריך השעון מערב שבת באופן שידליק בשבת. ע"ש. גם בשו"ת פרי השדה ח"א (סימן פ"א) העלה להקל להעריך השעון מערב שבת, שיכבה בשבת, וכבר הורה זקן המהר"ם שיק להתיר להעריך השעון אף להדליק בשבת, ויש לנו עמוד גדול לסמוך עליו להתיר. כן נראה לי ברור. ע"ש. וכן העלה בשו"ת לבושי מרדכי תליתאה (חיו"ד סימן י"ג). ע"ש. וכן ראיתי בשו"ת מנחת משה (חאו"ח סימן ח') שהעלה ג"כ להתיר, ושאף שחכם אחד בספר בן יהודה (סימן קנ"א) כתב להחמיר, לפע"ד נראה כמו שכתבתי להתיר. ע"כ. וכן העלה בשו"ת ריב"א (סימן ק"כ) ד"ה ולכן. (וע"ע במפתחות שם עמוד ג'). גם בשו"ת שערי דעה ח"א (סימן קפ"ה) העלה שמותר להעריך השעון בערב שבת באופן שידליק בשבת. ע"ש. גם בשו"ת זקן אהרן וואלקין ח"ב (סימן ט"ו) העלה להתיר לערוך השעון בערב שבת כדי שידליק או יכבה

הערות וציונים

2. וכן הסתמך על זה בתשובותיו ח"ז (סימן קל"ז ד"ה ואולם בעיקרא).

אוצר ההלכה

בשבת, וכתב, וגדולה מזו נראה לי שאפילו בשבת מותר לעשות גרמא שהמלאכה תיעשה אחר שעה או שעתיים, שכל שאין המלאכה נעשית מיד הויא בכלל "גרמא". וכל שכן בנדון דידן שהגרמא נעשית בערב שבת אלא שהמלאכה נעשית בשבת. ע"ש. וכן העלה בשו"ת יד יוסף (ירושלים תרנ"ח חאו"ח סימן י"ז). ע"ש. גם בשו"ת משנה שכיר ח"ב (חאו"ח סימן ס"ו) הביא דברי המהר"ם שיק והשואל ומשיב שכתבו להתיר, וכתב, ומי יבא אחר המלכים האדירים האלה, ולכן אין מקום לפלפל בדבר שהאריכו בו גדולי עולם. ע"ש. וע"ע בשו"ת באר משה ח"ו (בקונטרס החשמל סימן ל"ח) שכתב, שהראשון שאסר להתקין שעון מערב שבת להדליק ולכבות בשבת, הוא הרב בעל "בן יהודה", ולא נתקבלה הוראתו אצל האחרונים. ובסוף דבריו ציין למש"כ ע"ז בשו"ת יביע אומר ח"ג (סימן י"ז). ע"ש.

ותבט עיני בשו"ת מחנה חיים ח"ג (חאו"ח סימן כ"ב) בד"ה ואוסיף, שכתב, שאם עושה פעולה מערב שבת שתתחיל המלאכה בשבת אסור, שלא הותר אלא כשהתחיל במלאכה מערב שבת, שהכל הולך אחר התחלת המלאכה, והסוף נגרר ממילא אחר ההתחלה. וכמ"ש הנימוקי יוסף (פ"ב דבבא קמא) למ"ד אשו משום חציו. ושכן יש לדייק מדברי הרמב"ם (רפ"ג משבת) שכתב, מותר להתחיל במלאכה מערב שבת אע"פ שהיא נגמרת מאליה בשבת וכו'. משמע שלעשות פעולה מערב שבת אשר תתחיל על ידי זה עשיית המלאכה בשבת אסור. ולפ"ז אסור מן התורה לתת מים בערב שבת במנורה אשר בה נרות שעוה, כדי שכשיגיעו הנרות לשם יהיו נכבים מכח המים אשר סביבות המנורה, ולא תופסד המנורה של כסף וכו', כי בזה עושה פעולה מערב שבת אשר תתחיל מלאכה בשבת. עכת"ד. (וע"ע בשו"ת גורן דוד בהגהת בן המחבר ס"ס ט"ו). ולפע"ד הפריז על המדה, שהרי כל גרמא הותרה בשבת, כדאמרינן (שבת קכ:) "לא תעשה כל מלאכה", עשייה הוא דאסור הא גרמא שרי. אף על פי שהמלאכה תתחיל אח"כ בשבת. וכל שכן גרמא הנעשית בערב שבת, שהרי פורסים מצודה בערב שבת, אע"פ שמלאכת הצידה תהיה בשבת. (וע"ע בשו"ת שבות יעקב ח"ג סימן כ"ג). והן אמת שכתב המאירי (עמוד ס"ט), שלכאורה צריך עיון, שמכיון שאפילו אם פירס מצודה בשבת לצוד חיות ועופות, אין כאן חיוב חטאת הואיל ומאליהן הן באות, וא"כ למה אמרו בית שמאי שאין פורסין מצודה לחיות ועופות בערב שבת אלא אם יצודו מבעוד יום, והרי אין גוזרים אלא בדבר שיש בו חיוב חטאת. נראה שמאחר שאפשר שלא תחול המלאכה כלל בערב שבת, ותיעשה כולה בשבת, שלא תכנס החיה אלא בשבת גוזרים בזה. ע"כ. לפ"ז לא נפלאת ולא רחוקה סברת המחנה חיים, שאם מכין השעון בערב שבת על מנת שידליק בשבת, נמצא שתחלת ההדלקה תהיה בשבת, יש מקום להחמיר. [אלא שאין זה אלא לבית שמאי, אבל לדידן שפיר דמי אף במכין מלאכה שהותחלה בשבת. וכ"כ בחדושי הר"ן (ריש פרק כירה ד"ה ובית הלל), דבית שמאי לטעמייהו אזלי דבעו בכל המלאכות שאדם מתחיל מבעוד יום שיהא עכ"פ נעשה מקצת מעשה קודם לחשיכה, אבל בית הלל מתירים כולם עם השמש, ואפילו אין שהות ביום לעשות. ע"ש]. וכן מבואר בירושלמי (פ"ק דשבת ה"ה), שהטעם שאין טוחנים בריחיים של מים בערב שבת אלא כדי שיטחנו כל צרכן מבעוד יום, משום שלא התחיל בכל חטה וחטה, (והוה ליה כהתחלה בפני עצמה בשבת, שהרי החטים גופים נפרדים. קרבן העדה). (וכיו"ב בירושלמי פ"ב דשבת ה"ד, אמתניתין לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וכו', דהיינו משום שלא הותחל בכל טפה וטפה). אולם בתלמוד שלנו אינו סובר כן, שהרי הוצרכו לתת טעם לדברי הברייתא שאין נותנים חטים לריחיים בערב שבת, משום השמעת קול או משום שביתת כלים, וב"ש היא דבעינן שביתת כלים, ולא אמרו כטעם הירושלמי, אלמא דלא ס"ל הכי. (וגם בההיא דירושלמי פרק ב' דשבת הלכה ד' הש"ס שלנו חולק, וס"ל שהטעם שמא יסתפק מן השמן). ואמנם ראיתי אח"כ שהרב מחנה חיים נסתייע מדברי הירושלמי, ולא העיר מהתלמוד שלנו דלא ס"ל הכי. ושוב ראיתי בספר תורת חיים סופר (סימן רנ"ב סק"ב דף מ"ב ע"ד ד"ה אמנם), שהעיר כן על דברי מר אביו המחנה חיים, דבש"ס דידן מוכח שהגזירה משום שמא יסתפק ממנו, ואפילו לא הותחל בכל טפה וטפה ליכא איסורא, יען שנעשית מאליה. ע"ש. והן עתה ראיתי בשו"ת מחזה אברהם (סימן מ"ב דף נ"א ע"א) שכתב (במוסגר), שאף שנראה מהירושלמי דס"ל שכל שלא הותחלה המלאכה מערב שבת אלא הותחלה בשבת ע"י ההכנה מערב שבת יש לאסור, ושיש להסביר הדבר על פי דברי הנימוקי יוסף (פ"ב דבבא קמא), דלכאורה למ"ש אשו משום חציו, היאך הותר להדליק נרות בערב שבת, הא כיון דאשו משום חציו, הו"ל כמדליק בשבת, ותירץ דאמרינן דהוי כאילו עשה הכל מערב שבת, וא"כ י"ל שזה שייך דוקא אם התחיל במקצת המלאכה בערב שבת, אבל אם הותחלה המלאכה בשבת, יש לאסור, [וכ"כ בשו"ת אבן יקרה (ח"ג סימן פ"ה) בד"ה אך. ע"ש]. אלא דהירושלמי הוא נגד הש"ס שלנו, שהרי לא אסרו אלא משום השמעת קול וכו'. ע"ש. ושו"ר בספר שביתת השבת (דף כד ע"א), שכתב להשיג לנכון ע"ד המחנה חיים הנ"ל, שהרי גרם מלאכה אפילו בשבת מותר, ואיך יתכן שיהיה איסור תורה בגרמא שבערב שבת, אטו יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא. והגאון מהרצ"פ פרנק כתב להרב בעל שביתת השבת (דף כ"ד ע"ב), שיפה השיג על המחנה חיים. והוסיף להעיר על זה מדברי הגאון בעל שו"ת פני יהושע (חיו"ד סימן ג'), שהקשה למ"ד יש שליח לדבר עבירה, היכא דשליח לאו בר חיובא, א"כ למה הוצרכו לגזור איסור שבות על אמירה לעכו"ם (רש"י עבודה זרה טו.) תיפוק ליה שיש שליחות לגוי לחומרא. וכתב לתרץ, דדוקא בעבירה שעצם המעשה מתועב לפני המקום, כגון סירוס או חסימה שייך שליח לדברי עבירה, משא"כ מלאכות שבת שאינם אלא בשביל שישראל ינוח, ואין המלאכה עצמה שנואה אצל הקב"ה. ע"כ. וכן הסכימו החתם סופר בליקוטים חלק ו' (סימן כ"ד), והבית מאיר חאה"ע (סימן ה'). ע"ש. ולפ"ז בודאי שאין מקום לאסור מן התורה את הגורם מערב שבת להתחיל במלאכה בשבת. ועכ"פ בגרמא בודאי דליכא איסור תורה. ע"ש. וע"ע

אוצר ההלכה

בשו״ת הר צבי (חאו״ח סימן קכ״ז). וכן ראיתי בספר מאורי אש (דף צ׳ ע״ב) שכתב, שעל דברי המחנה חיים, יפה השיג בעל שביתת השבת, ופשוט שאין לחוש לדבריו כלל בנידון זה שהוא נגד כל גדולי הפוסקים. ע״ש. וכבר הבאתי דברי הרב תורת חיים סופר, בנו של המחנה חיים הנ״ל (בסימן רנ״ב סק״ב, דף מ״ב ע״ד), שהביא דברי מר אביו, ותמה עליו כמו שכתבנו, שהרי כל גרמא בשבת אינו אסור מן התורה, כדין גרם כיבוי, ומהיכא תיתי לומר שהגורם בערב שבת לעשיית מלאכה בשבת שיהיה בו איסור מה״ת, באופן שלא ירדתי לסוף דעתו של אבי מורי הנ״ל. ע״ש.

וחזי הוית להגאון הראש״ל מעוז ומגדול ללומדי התורה, רב״צ חי עוזיאל בשו״ת משפטי עוזיאל ח״א (דף ר״כ ע״א) שפסק לאסור לכוין השעון מערב שבת כדי שידלק בשבת, וכתב להוכיח כן ממ״ש הנימוקי יוסף (בבא קמא כב. דף י׳ ע״א מדפי הרי״ף), דלמ״ד אשו משום חציו, דהוי כאילו הבעירו בידיו, אי קשיא לך א״כ היכי שרינן להדליק הנר בערב שבת, והדלקתו נמשכת והולכת בשבת, והא למ״ד אשו משום חציו, הרי הוא כאילו הדליק בעצמו בשבת, והרי עיקר כוונתו היא שימשיך להדליק בשבת. לא קשיא מידי, דלמ״ד שחיובו משום חציו, הוי כזורק חץ שבשעה שיצא החץ מתחת ידו באותה שעה נעשה הכל, ולא חשבינן המעשה לאחר מכן, דאילו הכי הוה לן למפטריה שאנוס הוא, שאין בידו להחזירו, וכן הדין לענין הדלקת נר שבת מערב שבת, שכיון שהתחיל ההדלקה מערב שבת כמאן דגמר בידים בההוא עידנא, דהוה בחול, דלית ביה שום איסור. ע״כ. וכתב ללמוד מכאן שכל שהתחילה ההדלקה בשבת חשיב גירי דידיה ומתחייב כאילו הוא עצמו עשה ההדלקה בעצמו בשבת. עכת״ד. ובמחכ״ת אין מקום כלל להוכחתו, שהרי הגאון שואל ומשיב תנינא (ח״א סימן כ׳) כתב, דמשמעות דברי הנמק״י הנ״ל, שמה שדולק בשבת אינו מעשה חדש, שהמעשה כבר נעשה בערב שבת, וכל מה שיודלק מכחו בשבת, הרי רק גרמא בעלמא, ושרי. ע״ש. וכן הוא סיום דברי הנמק״י, שמה שדולק בשבת כמאן דגמר בידיו באותה שעה שהדליק, דהיינו בערב שבת. וה״נ כל שמכוין השעון בערב שבת, נגמר הכל בזמן המותר. וכן ראיתי להגאון רבי זוסמאן סופר (מחבר הספר ילקוט אליעזר), בשאלתו ותשובתו שבשו״ת בן יהודה (סימן קנ״א), שהוכיח מדברי הנימוקי יוסף שמותר לכוין בערב שבת את השעון שידליק בשבת, שבאותה שעה אשר העמיד השעון וכיונו, כבר נעשה הכל ושפיר דמי. וכ״כ בשו״ת ויען דוד (חאו״ח מ״ח). גם בשו״ת מנחת משה (חאו״ח סימן ח׳) חשב להביא ראיה להתיר לכונן השעון בערב שבת שידליק בשבת, ממה שכתב הנימוקי יוסף, שכל שמעמיד ומכוין השעון מערב שבת שהוא שעת ההיתר, נחשב כאילו נגמר הכל מערב שבת, ושרי. אלא ששוב דחה הראיה הנ״ל. ויש להשיב על דבריו. ע״ש. והכי נמי אשכחן גבי פריסת מצודה מערב שבת דקי״ל שמותר, אע״פ שהתחלת הצידה יהיה בשבת. וכ״כ בשו״ת בית אפרים (סימן כ), שבמשכן לא היה נחשב צידה בפריסת מצודה, כי אם הצד בידו דבר שבמינו ניצוד, או שלוכד מיד עם פריסת המצודה. וכן בטחינת ריחיים של מים פטור, מפני שבמשכן לא היה אלא טחינה בריחיים של יד וכו׳. ע״ש. ואף שמדברי הרב מחזה אברהם (סימן מ״ב דף נ״א ע״א, במוסגר) יש סיוע לדברי הרב משפטי עוזיאל, בדעת הנימוקי יוסף. מכל מקום לא קאי הכי במסקנתו. ע״ש. שוב מצאתי לידידי הגר״ש משאש בשו״ת תבואות שמש (חלק או״ח סימן ד׳ עמוד י״ג) שתמה ג״כ על דברי הרב משפטי עוזיאל הנ״ל, וכתב, שאדרבה יש ללמוד להיפך מדברי הנימוקי יוסף דנ״ד משרא שרי. ע״ש. גם ראיתי בשו״ת ויאמר מאיר ועקנין בהסכמתו של הראש״ל הגרב״צ מאיר חי עוזיאל, שחזר לכתוב בהערותיו לשם, מה שכתב במשפטי עוזיאל כנ״ל, וסיים, אלא שמכיון שהמהר״ם שיק והשואל ומשיב התירו, ויש סעד לדבריהם מדברי התוספות איני מחליט לאסור, וכדאים הם לסמוך על דבריהם, ואין למחות בידי המתירים. (וכן הוא במשפטי עוזיאל מה״ת חלק או״ח סימן ל״ב). ע״ש. ובשולי ההסכמה כתב הרב המחבר הגר״מ ועקנין לתמוה על מה שהביא ראיה לאסור מדברי הנימוקי יוסף הנ״ל, שאדרבה יש להוכיח להיפך מדברי הנימוקי יוסף. ע״ש.

ואנכי הרואה בשו״ת ישיב משה שתרוג ח״ב (סימן רט״ו), שנשאל על עריכת השעון מערב שבת כדי לכבות או להדליק אור החשמל בשבת, והביא הא דתנן (שבת מז:) נותנים כלי תחת הנר לקבל בו ניצוצות, ולא יתן לתוכו מים, מפני שהוא מכבה. וכתבו התוספות, פירוש, דגזרינן ערב שבת אטו שבת, ובשבת יכול לבוא לידי כיבוי, וא״ת מאי שנא מדין שריית דיו וסממנים ופריסת מצודה, דשרינן לעיל (יז:) עם השמש, ותירץ הרב פורת, דהתם לא חיישינן שיעשה מלאכה בשבת, אבל הכא איכא למיחש, דלא דמי לאינשי איסור כל כך במה שמניח הכלי עם מים תחת הניצוצות, וחיישינן שמא יגביה הכלי עם המים כנגד הניצוצות, והחמירו אטו כיבוי דחיוב חטאת. ע״כ. לפ״ז בהעמדת שעון מערב שבת דליכא למגזר פן יבא להעמידו בשבת לכבות או להדליק בשבת, דבודאי לא טעו אינשי בהכי, משום הכי לא גזרינן במעמידו מערב שבת. עד כאן. גם בשו״ת קרית חנה דוד ח״ב (סימן נ״ז) אחר שהאריך בזה, סיים, ושוב בא לידי מאמרי רבני ״הבאר״ (כרך ג׳ שנה ח׳ סימן נ״ב), שדן בזה, והביא משו״ת פרי השדה ח״א (סימן פ״א), שמצדד להתיר לערוך השעון שיכבה בשבת. וכן בשו״ת מחזה אברהם (סימן מ״ב) מצדד להתיר וכו׳. ע״ש. גם מהר״י הכהן בשו״ת חיים ביד (סימן כ״ח) הביא בשם אחרונים בשם השואל ומשיב ומהר״ם שיק, שהתירו מאחר שהכל נעשה קודם שבת. [אך מ״ש שם שבשו״ת משפטי עוזיאל העלה ג״כ להתיר, אינו מדוייק]. גם בשו״ת שמחת כהן הנד״מ (חאו״ח סימן ע״א) העלה להתיר עריכת השעון מערב שבת כדי להדליק ולכבות נרות החשמל בשבת. ע״ש. וכ״כ בשו״ת מים חיים משאש (סימן צ״ד דף מ״ד ע״ד ד״ה ולענין) להתיר בפשיטות, שאפילו גרם כיבוי אין בו, שהרי הכל נעשה מערב שבת. ע״ש. וכן ראיתי עוד בשו״ת ישכיל עבדי ח״ד (חאו״ח סימן י״ז), שהעלה להקל בעריכת השעון מערב שבת לכבות או להדליק בשבת, כי רבו המתירים על האוסרים, וגם דברי המתירים הם דברים של טעם, ונראים יותר כאשר יראה הרואה, הילכך יש להקל. ע״ש.

(חזון עובדיה שבת ח״א – מלאכה המתחילה בערב שבת הערה ג׳)

אוצר ההלכה

ד) שם לשרות דיו. כתוב בגמרא [שבת יח.] הטעם משום מגבל. (בגדי ישע)

ה) שם ולתת אונין של פשתן. כתב הטור (דף קס"ג ע"א שיטה ל'), לתת אונין של פשתן כו'. נ"ב: שלשה פירושים נאמרו בו, רש"י ז"ל [שבת יז: ד"ה אונין] פירש, אגודות של פשתן, ונותנים אותם בקדרה תוך התנור כדי שיתחממו ויתלבנו. ובהגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ב דף ע"ח ע"ג] כתוב בשם ריב"א ז"ל, פשתן שהעלו מן המשרה ונתנו לאור ליבשו, ויש בו משום בישול. ובערוך [ערך אנין] פירש, אוני מטוה. ב"ח [אות ב'].
(שיירי כנסת הגדולה – הגה"ט סק"א)

ו) שם ולתת אונין של פשתן. פרש"י [שבת יז: ד"ה אונין], אגודות של פשתן, ונותנין אותם בקדרה לתוך התנור כדי שיתחממו ויתלבנו, ולא גזרינן שמא יחתה, דכיון דהרוח קשה להם לא יגלה התנור. ובהגהות המרדכי [שבת סימן תנ"ב דף ע"ח ע"ג] כתב, פשתן שהעלו מן המשרה ורוצים ליבשו, ויש בו איסור בישול, דכל דבר המתייבש מתרכך, מפני הלחלוחית שבו. ובערוך [ערך אנין] פירש, אונין היינו מטוה. יע"ש. וראיתי להרב שכנה"ג שכתב וז"ל בהגהת הטור (אות א')[3]: שלשה פירושים נאמרו בו כו'. יע"ש. ואני לפק"ד שני פירושים הם, פרש"י ופירוש הגהות מרדכי. אמנם פירוש הערוך הוא למילת אונין, שמפרש דנקרא אונין אותה האגודה של פשתן טווי, וזהו לפרש"י. ולפירוש הגהות המרדכי, יעלה פירוש הערוך ז"ל יותר מרווח. ולא פליגי עם הערוך. יע"ש. (ברכות מים)

ז) שם ולתת אונין של פשתן לתנור וכו'. כתב במג"א (סק"א), ולא גזרינן שמא יחתה, דכיון שהרוח קשה להם לא יגלה התנור. [ע"כ]. ומשמע ברש"י [שבת יח: ד"ה לא מגלי] דאפילו האונין תוך קדרה בתנור שרי [ועמ"ש בחדושי המשנה שבת (דף י"ח) סד"ה כ' (ב)חה"ר][4]. (צמח צדק)

ח) שם ולתת צמר לתוך היורה שאינה על האש. ונראה דשל על האש תליא במחלוקת דלקמן סימן (רנ"ב) [רנ"ג ס"א] בנתבשל כמאכל בן דרוסאי, דבכהאי גוונא פריך בירושלמי (פ"א ה"ו), לבית שמאי דאמר בצמר ליורה עד שתקלוט העין, מאי מהני (הא לא נצבע כל צרכו), ומשני, כגון אילין קורייא דלא קפדי, והוא הדין לדידן באין עקורה מעל האש די בקליטת העין. (תוספת ירושלים)

ט) שם שמא יחתה. עיין באר היטב [סק"א], ושערי תשובה [סק"א]. **ובתשובות חתם סופר** ([ח"א] סימן ס"ד), בקהילה שקיבלו עליהם שלא ישרפו יי"ש בערב שבת קודש מחצות ואילך בחורף, ומשעה רביעי ואילך בקיץ, שמנהג יפה הוא, שכן הדרך אם הקנים היורדים מהיורה שופכים יותר מדאי, סוגרים התנור לכבות ולקרר חום האש, וכשאינם שופכים כדי צורך, פותחים התנור להעלות הלהב ולהרתיח יותר, והרי זה מלאכת הבערה וכיבוי בשבת. ואם משרתו אינו יהודי עושה בשליחותו, הוי ליה שבות גמור. והפנים מאירות [ח"א סימן פ'] לא התיר אלא בטעה בשיעורו שסבר שיגמור בישולו קודם שבת, וכשקדש היום עדיין לא נגמר, ועל זה התיר דאין צריך להסיר הכובע, כיון שהוא בשלהי בשולא ליכא למיחש. ע"ש. (פתחי תשובה)

י) שם שמא יחתה. עיין באר היטב [סק"א] ושערי תשובה (סק"א), מה שכתבו בשם פנים מאירות [ח"א סימן פ'] להתיר להניח הכיסוי על היורה ששורף יי"ש שיזוב היי"ש בשבת. ועיין בשו"ת חתם סופר ([ח"א] סימן ס"ד) שכתב, דלכתחילה ליתן שם כדי שילך היי"ש בשבת אסור, רק בדיעבד מחמת טעות או שכחה נתן התבואה, וכשהגיעה השבת עדיין לא הלך כל היי"ש ולא נגמר כולו, יכול להניח כך מכוסה שילך בעצמו, וליכא למיחש למכבה ומבעיר כיון שהוא בסוף הבישול, ואין פותחין אז התנור רק מניח כך סתום. יעו"ש. ועיין בספר מנורה הטהורה [סק"א] מה שכתב בזה.

[הערת מהרשי"ם: עיין בפמ"ג באשל אברהם (סוס"י שי"ח) וביד אפרים ריש סימן רנ"ד מ"ש על זה.
ובזכרוני שראיתי בתשובות גבעת שאול [סימן ג'] שחולק על הפנים מאירות ואינו תחת ידי כעת].
(ארחות חיים – ספינקא – סק"א)

יא) שם שמא יחתה. עיין מה שכתב באר היטב [סק"א] משם תשובת פנים מאירות [ח"א סימן פ']. עיין בתשובות חתם סופר ([ח"א] סימן ס"ד) שחקר אצל האומנים דאם קנים היורדים מהיורה שופכים יותר מדאי, סוגרים התנור לכבות ולקרר חום האש, וכשאינם שופכים כדי הצורך, פותחים התנור להעלות הלהב, וכיון שכן יש כאן מלאכת הבערה וכיבוי ואסור לעשות ע"י גוי. מיהו כל זה עושין עד שתזוב שתי שלישית המשקה, ובסופן טוב שיהא התנור סתום, והפנים מאירות לא התיר רק בסוף, וגם בזה לא התיר לכתחילה רק אם טעה וסבור שיגמור בישולו קודם שבת ולא נגמר, בזה התיר אם הוא סוף בישולו. עכ"ד. ועיין ביד אפרים (סימן רנ"ד ס"א) דבפנים מאירות שם כתב דהיי"ש אסור לשתותו בשבת, כיון דהטיפות מזיעת התבואה בא בשבת והוי נולד, ולדעת בעל התרומה [סימן רל"ה] שהביא הב"י סימן שי"ח, אף באלף לא בטל. ומה שכתב בפנים מאירות להתיר במקום פסידא, כתב ביד אפרים כיון דאינו אסור אלא לאותו שבת ליכא פסידא, וכן תמה באשל אברהם סימן שי"ח [סקמ"ה].
(באר יעקב – קרויזר – סק"א)

יב) שם והמגים בקדירה וכו' חייב משום מבשל. כתב מג"א (סק"ב), משמע דאם הוא מבושל כל צרכו מותר. אבל

הערות וציונים

3. נדפס באות הקודמת. **4.** שם כתב דאונין קשי להו זיקא טפי מגדיא ולכן אפילו בקדירה שרי.

אוצר ההלכה

לדעת הרא״ש [שבת פ״ג סימן י״א] בתירוץ הראשון גבי סמנים אפילו מבושל כל צרכו שייך בישול, דסמנים צריכין בישול רב, וא״כ אין ראיה מסימן שי״ח [סי״ח], דשם לא מיירי מסמנים. ע״ש בהרא״ש. (בגדי ישע)

יג) שם והמגים בקדירה וכו׳ חייב משום מבשל. זה דעת רש״י [שבת יח: ד״ה מגיס], **ואם כן** (אפילו) [אם] מבושל כל צרכו פטור. ובסימן שי״ח סעיף י״ח כתב כדעת התוספות [שם ד״ה דילמא] דטעמא משום צובע, וא״כ אפילו מבושל כל צרכו אסור. וצ״ל דודאי לענין איסורי נקטינן לחומרא כדעת התוספות דאפילו מבושל כל צרכו אסור משום צובע. אבל כאן קאמר גזירה שמא יגיס וכו׳, וגבי מבושל כל צרכו היא גופא גזירה ואנן ניקום [וניגזור] גזירה לגזירה, אבל (לא) אם [לא] נתבשל כל צרכו, עבדינן שפיר גזירה, דאיסור דאורייתא משום מבשל. ודו״ק. (מתוק מדבש)

יד) שם והמגים בקדירה וכו׳ חייב משום מבשל. כ״כ הרא״ש [שבת פ״א סימן ל״ד] לדעת רש״י [שם יח: ד״ה מגיס]. ובתוספות פירשו, דילמא מגיס, והו״ל צובע. יע״ש. ומרן ז״ל נקט פירוש רש״י ז״ל לאשמועינן דאפילו אי קלט את העין דאין כאן צובע, אסור משום מבשל. ומדברי רש״י שלפנינו נראה דסבירא ליה כפירוש התוספות, שכתב, ובמבשל הוי בישול, משמע דהכא לא הוי מבשל ממש. ועיין פירוש הר״ן ז״ל [ו: ד״ה ומדאמר] שכתב, דבצמר אפילו אי קלט את העין אסור, יען דרך הצבעים תמיד מגיסים שלא יחרכו. יע״ש. ולפי מה שכתבתי בעד רש״י לפי גירסתנו, צריך לומר דמרן דנקט משום מבשל מיירי במגיס בקדירה של בישול, דבעלמא אסור משום בישול, גם הכא אסור משום צובע, וכמו שכתב הרב ב״ח [אות ג׳] בעד רש״י לפי גירסתינו. ולהכי דייק מרן לכתוב שמא יגיס כו׳ והמגיס בקדירה כו׳, ולא כתב, שמא יגיס וחייב משום מבשל. יע״ש. ולפי זה הרי חייב משום צובע, ואפילו קלט העין, כיון דכשהוא מגיס קולט הצבע יפה יפה. וז״ל הר״ן [בחדושיו שם יח: ד״ה ודילמא]: ודילמא מגיס וחייב משום צובע, ואפילו בעקורה, על ידי הגסה הוא קולט את העין יפה. יע״ש. ע״כ לשון הר״ן. ועיין מג״א [סק״ב] ועולת שבת [סק״א]. והנכון כדכתיבנא. (ברכות מים)

טו) שם והמגים בקדירה וכו׳ חייב משום מבשל. כתב מג״א (סק״ב), אבל תוספות [שבת יח: ד״ה דלמא] כתבו משום צובע. לכאורה הוה ליה לתמוה על הש״ע סותר דברי עצמו, דלקמן (סימן שי״ח סי״ח) אוסר בצמר ליורה [אע״פ שקלט העין][5]. לכך נראה להמליץ דהכריע בזה, דדחיקא ליה דיפלוג רש״י [שם ד״ה מגיס] על סברת צובע. אלא לפמ״ש הר״ן [שם ו: ד״ה ומדאמר] מרא דההוא דינא דאלפס וקדרה שהעביר מרותחין דשרי במבושל, אבל צמר אף שקלט העין אסור להגיס, שכן דרך הצבעין להגיס שלא יחרכו, ורצונו דבזה הוי מלאכת תקון הצבע, דדרכו בכך בשעת בשולו, והיינו דוקא בעודו על האש שצריך שמירה לתוספת מים שלא יחרך, משא״כ בהעבירו לא שייך חירוך, רק דאסור להגיס אטו שיגיס גם על האש, אבל בתבשיל ליתא להאי גזירה, דאפילו אם מגיס במבושל על האש אין חיוב, רק לכתחלה אסור אטו קודם בשולו, ולכך בהעביר שרי לכתחלה, דלעולם חות דרגא חדא. ואף שכתב הב״י בסימן (רנ״א) [רנ״ג] בשם הכלבו [דף ל״ב ע״א], דאפילו מבושל בעודו על האש חייב בהגסה, אדרבה הר״ן לשטתו מוכח להדיא דפליג, דהכלבו מקפיד על המנהג לערב מים חמין בקדרה על האש, שמערבות ומגיסות, והר״ן [יח. ד״ה גרסינן] כתב, דלרש״י [שבת לט. ד״ה דדמיא] משום הטמנה הוי מנהג איסור, אבל לתוספות [שם לח: ד״ה מעשה] עירוב לאו הטמנה [ו]שרי, ולא קפיד שמערבות ומגיסות, ולכך הכא באינה על האש אף דאסור לכתחלה להגיס כדלקמן, לא נגזור לתת צמר בגזירה שמא יגיס, דבכהאי גוונא לא אתי לחיובא והוי גזירה לגזירה. ואפשר דתוספות סבירא להו כדעת הכלבו, והש״ע כפירוש רש״י והר״ן, ונרויח בדברינו דגם רש״י לא פליג על סברת צובע אלא בקושיית הש״ס גזירה. דייק היטב. וגם לשון הר״ן דמביא תרוייהו בהדדי משמע הכי. וק״ל. (מאורי אור ח״ג – דף ל״ב ע״ד)

טז) שם והמגים בקדירה וכו׳ חייב משום מבשל. כתב בנר ישראל ([מג״א] סק״ב), אבל תוספות משום צובע וכו׳. יישבתי בחלק שלישי[6]. (מאורי אור חלק באר שבע – דף קי״ח ע״א)

יז) שם והמגים בקדירה וכו׳ חייב משום מבשל. עיין במג״א [סק״ב] שכתב דאם נתבשל כל צרכו מותר, אבל התוספות [שבת יח: ד״ה דלמא] והרא״ש [שם פ״ג סימן י״א] כתבו משום צובע. באמת שהרא״ש כתב עוד דסמנים צריכין בישול הרבה, ולא שייך בזה נתבשל כל צרכו. ומכל מקום דברי המג״א נכונים, דהרי מבואר לקמן בסימן שי״ח [בב״י עמ׳ ת׳] דדעת הרא״ש [שם] דבנתבשל כמאכל בן דרוסאי אף שלא נתבשל כל צרכו אינו שייך בישול, וא״כ אף אי נימא דסמנים צריכין בישול יותר, הרי אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי פשיטא דשאר בני אדם צריכין בישול, והרי זה רק שליש בישול לשאר בני אדם, ומכל מקום לא חשוב בישול, וכל שכן בזה דכבר נתבשל כל צרכו, אלא דלענין סמנים צריך בישול יותר. אמנם כבר בארתי לקמן דהעיקר כשיטת הט״ז שם [סק״ג], דדבר תורה לא חשוב בישול אחר שליש בישולו אבל מכל מקום אסור, ועל כן יפה כתב הרא״ש דאסור להגיס אף שנתבשל כל צרכו, משום דסממנים צריכין בישול הרבה והרי זה כמו אחר בישול כמאכל בן דרוסאי דאסור, אבל כאן באמת הא דגזרו שמא יגיס היינו בחיוב חטאת, ובנתבשל כל צרכו ליכא חיוב חטאת. וזה ברור בכוונת דבריו. (ישועות יעקב – סק״א)

יח) שם והמגים בקדירה וכו׳ חייב משום מבשל. כתב הטור, חייב משום מבשל כו׳. נ״ב: וכ״כ בש״ע (ס״א): אפילו אינה על האש חייב משום מבשל. וזהו לפירש״י בפ״ק דשבת

הערות וציונים

5. משמע דאוסר משום צובע וא״כ אפילו כ״צ אסור, ואילו כאן כתב משום מבשל וא״כ כ״צ מותר. **6.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

(דף ח״י ע״ב ד״ה מגיס) על מאי דפריך בגמרא וניחוש שמא מגיס בה, פירש״י, מגיס, שהפך בה ובמבשל הוי בישול. והכי אמרינן בפרק המביא [ביצה לד.] אחד נתן את האור וכו׳ ואחד מגיס, כולם חייבין, ומגיס חייב משום מבשל. וכ״כ הרא״ש [שבת פ״א סימן ל״ד] והר״ן [שם ו: ד״ה ומדאמר]. ועיין בב״ח [אות ג׳] מה שכתב על דברי רש״י, דמשמע דרצונו לומר כיון דבדבר המתבשל הוי ליה בישול, א״כ הכא בצמר חייב משום צובע, וכמו שכתבו התוספות שם [ד״ה דילמא], דילמא מגיס בה והוי צובע. ושכן פירש מהרש״ל ז״ל. ועיין מה שכתב הרב ברכות מים (דף כ״ח ע״א)[7]. וראיתי להכנה״ג ז״ל בהגהות הטור[8] על מה שכתב רבנו אפילו אינה על האש, ציין: וכ״כ בלקוטי מהרי״ו [דינין והלכות סימן ל׳]. ע״כ. ודברי מהרי״ו הביאם מור״ם בסימן שי״ח סעיף ח״י. וע״ש בט״ז בסקכ״ג שהביא דברי מהרי״ו, וכתב דאין ראיה מהא דפ״ק דשבת, (דהכא) [דהתם] איירי בצמר ליורה דחמיר טפי כו׳, אבל כאן כבר נתבשל כל צרכו מותר כו׳. ע״ש.

והרב מג״א ז״ל (בסק״ב) כתב, משום מבשל, משמע דאם הוא מבושל כל צרכו מותר, כמו שכתב בסימן שי״ח [סי״ח], אבל התוספות והרא״ש כתבו דהכא אסור כו׳. וקשה דמאי ראיה מייתי מהתם, דמשמע בסעיף ח״י דדוקא בקדרה מבושלת כל צרכה הוא דמותר, אבל צמר ליורה כו׳ אסור, דבזה יש משום צובע, אי נמי שהצמר צריך הרבה בישול כמ״ש הרא״ש והר״ן, ע״ש בט״ז (סקכ״ב). שוב ראיתי במחצית השקל שהביא דהרב תוספת שבת [סק״ד] השיג כן על הרב מג״א, וע״ש מה שכתב בישובו. ועיין מה שכתב הרב שבת של מי (בדף ל״ח ע״ג).

(דברי מנחם – הגה״ט סק״א)

יט) שם והמגים בקדירה וכו׳ חייב משום מבשל. כתב במג״א (סק״ב) דאם הוא מבושל כל צרכו מותר. אבל בירושלמי (פ״א ה״ו) אסור מטעם אחר, שמתירא שמא מתעכל צבעו והוא מוסיף מים, וע״ש בקרבן העדה [ד״ה שמא]. (תוספת ירושלים)

כ) שם והמגים בקדירה וכו׳ חייב משום מבשל. כתב במג״א (סק״ב), משום מבשל, משמע דאם הוא מבושל כל צרכו מותר וכמו שכתב סימן שי״ח סי״ח, אבל התוספות והרא״ש כתבו וכו׳. עיין מחצית השקל בשם תוספת שבת [סק״ד]. ונראה לי פשוט כוונתו של המג״א, דלכאורה קשה על המחבר, הא בסימן שי״ח מחלק בשאר מאכלים בין בישל כל צרכו דמותר ואם לא נתבשל כל צרכו אסור, ובצמר ליורה אסור בין בישל כל צרכו בין לא בישל כל צרכו, ולמה לא מפרש המחבר פה גם כן דבמגיס חייב בצמר ליורה אפילו בישל כל צרכו, וזה כוונת המג״א, דכך משמע מסתימת הלשון דאם בישל כל צרכו מותר, וכמו שכתב בסימן שי״ח בשאר מאכלים, אבל האמת היא דבצמר ליורה לא מיקרי כל צרכו, דאפילו מתבשל כל צרכו עכ״פ חייב משום צובע אפילו ליכא משום בישול, וסמיך על מה שכתב להלן בפירוש בסימן שי״ח דבצמר ליורה אסור אפילו נתבשל כל צרכו. (אהל ברוך)

כא) שם והמגים בקדירה אפילו אינה על האש חייב משום מבשל. כתב הטור (דף קס״ג ע״א שיטה ל״ג), והמגיס בקדירה אפילו אינה על האש וכו׳. נ״ב: וכן כתב בלקוטי מהר״י וייל ז״ל [דינין והלכות סימן ל׳]. (בנסת הגדולה – הגה״ט)

כב) שם והמגים בקדירה אפילו אינה על האש חייב משום מבשל. ומ״ש הרמב״ם בפרק ג׳ [הי״א] והיא על האש, כבר כתב הב״י סימן שי״ח [סעיף ט׳-י׳], דכל שהעבירה מרותחת מעל האור, על האש קרי לה. וע״ש מה שכתב דכלי ראשון מבשל מן התורה אפילו העבירו מעל האש, ואפילו עירוי הוי ככלי ראשון ומבשל מן התורה [כ]כלי ראשון, ואם כן מגיס חייב בכהאי גוונא. ע״ש. (ערך השלחן – סק״א)

כג) שם והמגים בקדירה אפילו אינה על האש חייב משום מבשל. הסכמת האחרונים בסימן שי״ח (סי״ח), דבמבושלת כל צרכה ואינה עומדת על האש מדינא מותר להגיס, אלא שיש להחמיר, ולכן מותר להוציא עם הכף בלי הגסה. אבל בעומדת על האש, אף שמבושלת כל צרכה, או שאינה מבושלת כל צרכה אף שאינה עומדת על האש, יש בו משום מבשל, ולכן לדינא אסור להוציא עם הכף אף בלי הגסה[9]. (תהלה לדוד – סק״א)

כד) שם והמגים בקדירה אפילו אינה על האש חייב משום מבשל. כתב הרע״ב ז״ל ([שבת] בפ״ז מ״ב [ד״ה האופה]): הנותן כיסוי על גבי קדירה העומדת על האש, חייב משום מבשל. ע״כ. ולא מצאתי מי שהביא דין זה. ואי נימא דדמי למגיס, אפילו בעקורה מן האש חייב, וכמ״ש הטור והמחבר, וכדאמרינן בגמרא (דף י״ח ע״ב). ואפשר דמיירי במבושלת כל צרכה, דבעינן עומדת על האש. עיין מגן אברהם סימן שי״ח (סוס״ק מ״ב).

(תהלה לדוד ח״ג – סימן ל״ב)

כה) שם ומותר לפרום מצודות וכו׳. לא מבעיא בלחי[10] וקונקרי[11] שאין הכלי זז ממקומו דודאי מותר, אלא אפילו אם המצודה עבדה מעשה של צידה, דמותר, דהא קי״ל [שבת יח.] דאין אנו מצווים על שביתת כלים. וע״ש בש״ס. (ברכות מים)

כו) שם והם נצודים בשבת. נ״ב: אפילו אם פורס במקום דלא שכיחי חיות דאפשר דלא אתו אלא בשבת, וכל שכן אם פורס במקום דשכיחי, ומניח שיהא ניצוד גם בשבת. ועיין בתוספות (דף י״ז ע״ב ד״ה אין פורסין ובד״ה אלא בכדי כו׳). יע״ש. (ברכות מים)

הערות וציונים

7. נדפס לעיל אות י״ד. **8.** נדפס לקמן אות כ״א. **9.** עיין בחזון עובדיה שבת ח״ד (הלכות מבשל עמ׳ שנ״ו) שכתב שאין איסור משום מגיס כשנתבשל כ״צ אפילו כשהקדירה על האש. ע״ש. **10.** חכה שהדג בולעו ומהדקו, והכלי אינו זז ממקומו. רש״י (שבת יח.). **11.** שעושין סלים, פיה אחד רחב ופיה השני קצר מאד, והדג נכנס שם ומוציא ראשו בפי הקצר, ואין גופו יכול לצאת, וכשבא להחזיר ראשו לפנים ראשי קרומות נכנסין לו תחת לחיו. רש״י (שבת יח.).

אוצר ההלכה

כז) שם ומותר למכור וכו'. דבית שמאי בגמרא [שבת יח:] אסרי משום דמיחלף בשלוחו. וכן הכא דכובס ועבדן בסעיף ב', ואסרי בית שמאי מהאי טעמא. תוספות (שם י"ח ע"ב ד"ה ולבית שמאי). (תורות אמת)

כח) שם ומותר למכור לנכרי ולהטעינו סמוך לחשיכה וכו'. עיין בספר מגן שאול (סימן נ"ז). (ברכי יוסף – סק"א)

כט) שם ומותר למכור לנכרי ולהטעינו סמוך לחשיכה וכו'. עיין באר היטב (סק"ב). ועיין בזכור לאברהם ערך שבת (אות ה'), במי שמכר סחורה לעכו"ם, ובא העכו"ם ליקח הסחורה בשבת, שכתב בשם כמה תשובות דאסור ליתן לו. וכ"כ בעיקרי הד"ט (סימן י"ד אות ה'), ועיין שם (אות פ"א). ועיין בשו"ת בית שלמה (חאו"ח סימן ל"ה) בדין פריקה וטעינה של משאות עכו"ם מבית ישראל. יעו"ש. ועיין בשו"ת השיב משה (סימן י"ב) באחד שמכר כמה חביות יין לאדון אחד בעד סך מסוים וקיבל המעות, וייחד לו מקום במרתף מיוחד, ומסר המפתח לעכו"ם, ואחרי זה באו עגלות מהאדון הנ"ל ביו"ט ליקח היין, ומסר העכו"ם המפתח והיינות לשלוחי האדון, וחוץ לזה הפקיר בעל היין את היין קודם יו"ט. וכתב שם, דאף אם לא הפקיר היין מקודם, נמי אין כאן איסור כלל, והוא דבר פשוט. יעו"ש. ועיין בשו"ת אבני צדק או"ח (סימן כ"ה) מנכדו הגה"צ זצלל"ה מה שכתב על דברי זקינו הנ"ל. יעו"ש[12].

ועיין בשו"ת מהרי"א הלוי ח"ב (סימן ע"ב), בשותפין שקנו יער מאדון אחד, וגוף הקרקע הוא להאדון, רק האילנות הם של הקונה לחטוב אותם, ונמצאים בתוך האילנות שחוטבים מהם עצים לבנין וגם עצים להסקה, אם מותר למכור בחול עצים לעכו"ם, ומבררים האילנות ורושמים שמם עליהם ונותנים דמים, ואח"כ לוקחים אותם מהמחובר בשבת. גם אם מותר למכור לעכו"ם עצים התלושים להסקה, והעכו"ם בוחר לעצמו העצים בשבת. ומצדד שם להקל, ומכל שכן לפי מה שכתב השואל דהישראל התנה בפירוש עם העכו"ם שלא יקח בשבת, וגם צוה כן לשומר היער, אם השומר אינו משגיח על זה ונותן לו בשבת, נראה דמותר להמוכר להעלים עין מזה. יעו"ש.

(ארחות חיים – ספינקא – סק"ב)

ל) שם ומותר למכור לנכרי ולהטעינו סמוך לחשיכה וכו'. בשו"ת השיב משה בחלק או"ח (שאלה י"ב) וז"ל: אחד מכר יין כמה חביות לאדון אחד, וקיבל כל המעות, וייחד לו מקום במרתף מיוחד שלא יהיה שם יינו רק הנמכר לנכרי, ומסר המפתח לערלת, ואח"כ באו בעלי עגלות מהאדון ביו"ט, ומסרה הערלת המפתח ויינות לשלוחי האדון, ושאל אם עביד איסורא. והשיב, כיון דכבר נקנה להאדון על ידי החותם, ליכא מאן דמחמיר, כמבואר במג"א (סימן שכ"ה סק"ד). וגם בלא זה, כיון דלכמה פוסקים נכרי קונה בכסף לבד, ואף אם נאמר דלא קי"ל כן, מכל מקום בהא דייחד לו מקום דהוא חומרא בעלמא כמבואר באורח חיים (סימן שכ"ה), ודאי יש לסמוך על הפוסקים דכסף קונה. ע"ש.

וראיתי כי בני בניו נתקשו מאד בדבריו, דהא בסימן זה במג"א (סק"ד וה') מבואר, דהיכי דמכר חפץ זה להנכרי סמוך לחשכה אסור גם בייחד לו מקום משני טעמים, אחד, כיון דאמת דמכרו לו ואחר החקירה יוודע שמכרו, יחשדוהו שמכר בשבת. וטעם שני, כיון דאין כסף קונה בנכרי, אם כן נגמר הקנין ע"י הוצאה והוי כמוכרו בשבת, ובסימן שכ"ה שאני דהחפץ מכבר של עכו"ם ולא שייך שם הנהו טעמי, רק חומרא בייחד לו מקום. והשבתי להם, דבנידון זה ליכא חד מהנהו טעמי, דכאן מיירי שהנכרי שקנהו בעצמו מוציאו, ויש לחוש שיאמרו סמוך להוצאה קנהו בשבת כיון דהאמת שזה קנהו, אבל בנידון השאלה, הבעלי עגלות לא קנו היין באמת, רק האדון, והרי לא נראה שם בשבת כלל, ומהיכי תיתי יחשדהו שהאדון היה שם בשבת, ואם יחשדהו שמכר להבעלי עגלות זה לא הוי רק כההיא דסימן רמ"ו [במג"א סק"ו] בשאלה, דלא חיישינן לעת הצורך, וזה עדיף, דהיין של הנכרי והוי כההיא דסימן שכ"ה. וטעם שני גם כן לא שייך, דבשלמא כשהלוקח בעצמו מוציאו, אזי נגמר המקח על ידי משיכתו למאן דאמר כסף אינו קונה בנכרי, אבל הכא רק שלוחי הקונה הוציאו, וכתב המג"א בסימן תמ"ח [סק"ד] דאם נכרי שלח נכרי למשוך לא קנה, דאין נכרי נעשה שליח לחברו. ואפילו אם משכוהו לרשות האדון בשבת, הא דעת אמונת שמואל [סימן מ"ה הראשון] וכ"פ [וכמה פוסקים] דאין חצר נכרי קונה לו אפילו עומד בצידו, דחצר דגברא משום שליחות, ואין שליחות לנכרי. ועכ"פ מידי ספיקא לא נפיק, ואם כן הוי ספק ספיקא לקולא, שמא כסף לבד קונה, ואם תמצא לומר דאינו קונה, שמא עדיין לא נתוסף לו קנין ע"י שהונח בחצרו בשבת, ומחמת קנין משיכה מרשות ישראל לרשותו לא נקנה על ידי שלוחים וכמו שכתבתי, ואפילו ע"י פועלים דידם כיד בעל הבית, כתב במחנה אפרים הלכות מכירה (סימן ט"ו) דלא מהני. ואף להנתיבות בסימן פק"ח [ביאורים סק"א] דס"ל אם הגבוהו שלשה טפחים או משכו לרשותו של משלח מהני, מכל מקום הא כתב שם דדוקא שהמשלח עשאו שליח בפירוש לקנות ע"י הגבהה זאת, אבל בסתם להגביה או למשוך לא מהני ע"י שליח, דאין כוונתו לשם קנין, ומה שבא הכא לרשות המשלח לא מהני, וכמו שנתבאר. ומפרט דאתי שפיר לפי מה שכתבתי לעיל סימן רמ"ו[13], דאף דנימא דחצרו של נכרי קונה לו היינו כשמכוין לקנות ע"י חצרו, דמטעם שליחות ודאי לא קני רק מטעם יד, וצריך שיכוין לקנות. ע"ש. וכיון שכן, ליכא רק חשש דיחשדוהו שציוה להוציאו מרשותו, וכההיא דסימן שכ"ה גבי משכון וחפצו של נכרי, דבייחד לו מקום הוי רק חומרא בעלמא, ואפילו הוא חפצו של ישראל כיון דמונח ברשות נכרי, אם כן ודאי יש לסמוך על

הערות וציונים

12. עיין מ"ש בעניין זה הרב ערך שי, נדפס באות הבאה. **13.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח"א בסימן רמ"ו אות רי"א.

אוצר ההלכה

הפוסקים דכסף קונה והוי חפצו של גוי ממש, ועדיף ממשכון, דזה אינו ממושכן כלל.

עוד נשאלתי מהם, על קצת מקומות שנהגו שמוכרין לנכרי מלח או יי״ש בערב שבת, והנכרי מודד ושוקל בשבת ומוכר לאחרים להוציא, ונכרי ראשון לא עשה רק קנין כסף, ולא מיחו בהם חכמים. והרי מבואר כאן במג״א (סק״ה) דאסור להוציא בשבת משום חשד שמכר לו בשבת, גם שמא כסף אינו קונה ונגמר הקנין בשבת ע״י הוצאה מרשותו. והשבתי, דהכא נמי כיון דאין הלוקח ראשון מוציאו, לא נגמר המקח יותר, דאין שליחות לנכרי. וגם חשד שמכר לו בשבת לא שייך רק כשהנכרי שלקח מהישראל בעצמו מוציאו, דאם יוודע האמת שקנהו מן הישראל, יאמרו מדמוציאו עתה בשבת ולא בערב שבת מסתמא עתה קנהו, והכא לכשיוודע להם האמת, ידעו דנכרי המוציא לא קנה מהישראל רק מהנכרי, והראשון לא הוציאו כלל עתה, וליכא רגלים לדבר, והוי רק כשאלה דכתב המג״א בסק״ד ובסימן רמ״ו [סק״ו] דיש להקל לעת הצורך כיון דאחר החקירה ידעו דלא מכר לו. ואף דהנכרי ראשון מודד ושוקל בשבת, אינו מוסיף קנין בזה, כיון דמיכוין רק למדידה כמבואר ביו״ד (סימן קל״ב [ס״ב בהגה]), ואף דבחושן משפט (סימן רי״ש) כתב הטור להיפך, כבר כתבו האחרונים לחלק, דעכו״ם ודאי אינו קונה אם מיכוין רק למדידה. ועיין מ״ש לעיל סימן רמ״ו, דכלים של עכו״ם ודאי משום חצר, וחצר כשקונה משום יד אינו קונה רק בכוונה לקנות, וכמו שכתבו המחנה אפרים וקהלת יעקב [אלגאזי תוספת דרבנן אות ק״מ]. ע״ש. ובעכו״ם אי אפשר לקנות משום שליחות. ומה שכתב באשל אברהם כאן (סק״ה) דעכו״ם אינו קונה בהגבהה, במחכת״ה אשתמיטתיה מ״ש ביו״ד סימן קל״ב.

והשיב לי השואל, דלדברי אם כסף אינו קונה, הרי הנכרי מוכר מלח ויי״ש של ישראל שלא ע״ד קנינו כלל, וזה לא נשמע, דאם כן אפילו כסף לא ליבעי. ועוד, דרוב הפוסקים העלו דנכרי לנכרי נעשה שליח. ואולי אמר דהוי ספק ספיקא, שמא כסף לבד קונה, ושמא אין שליחות. עכ״ל. והשבתי, ודאי אם לא מכרו כלל עושה רק שליחותיה דישראל, וקבלנות אסור בבית ישראל, מה שאין כן כשמכרו וכל קנינין של נכרי בכסף רק אנן לדידן חיישינן, דמצד הדין נגמר המקח בשבת ע״י הוצאה מרשות ישראל, לזה כתבתי דאם אינו מוציאו בעצמו אינו מוסיף גמר קנין, וגם הרי חזינן דאף למאן דאמר מעות אינו קונה בישראל, מכל מקום אמרו בפרק הזהב [בבא מציעא מח.] דברים ומעות קאי באבל, ופרש״י [ד״ה קאי באבל], משום דברים שבאו לכלל מעשה. ואם כן הכא נמי, בשלמא בלא מעות אף שיאמר שמוכר לו ליכא מעשה קנין כלל, ונכרי מוכר של ישראל ושליחותיה עביד, משא״כ כשקנה מערב שבת ונתן מעות דאיכא מעשה קנין, ואף דמדינא אינו מועיל ויכול לחזור, מכל מקום נכרי אדעתיה דקנינו עושה להרויח בשלו ולא בשליחות דישראל כלל, ורק אם מוציאו בעצמו נגמר הקנין לפי הדין והוי כמקח וממכר בשבת, משא״כ כשאחר מוציאו. גם מ״ש דהוי ספק ספיקא עצתו אמונה, ולעיל כתבתי כהאי גוונא גם כן. (ערך שי)

לא) שם סמוך לחשיכה. כתב הטור (שיטה ל״ו), סמוך לחשיכה וכו׳. נ״ב: במשנה [שבת פ״א מ״ח] אמרינן עם השמש, ועיין בספר תוספות יום טוב [שם מ״י]. (כנסת הגדולה – הגה״ט)

לב) שם ובלבד שיצא וכו׳. נ״ב: הרמב״ם ז״ל בפ״ו מהלכות שבת [ה״ט] פירש בהדיא הטעם, דכשיוצא הגוי מבית הישראל בשבת וחפץ ישראל בידו, יראה כמו שהלוהו לגוי או השכירו או פסק עמו או שכר לו בשבת. יע״ש. ולפי טעם זה יש לאסור אפילו ביחד לו מקום. ובסעיף הבא[14] יתבאר. (ברכות מים)

לג) שם ובלבד שיצא מפתח ביתו וכו׳. בחפצים דישראל, אבל דגוי שרי, דכיון שיחד לו מקום, נכנס ברשות הגוי, כדאמרינן בחמץ [פסחים ו.] אם ייחד אינו זקוק לבער. (תורות אמת)

לד) שם ובלבד שיצא מפתח ביתו מבעוד יום. עיין בתוספות יו״ט (שבת פ״א מ״י) דבבין השמשות אסור. ועיין בעולת שבת, ודבריו סתומין. אלא דלדידן דלית לן רשות הרבים והוי שבות דשבות בין השמשות, נראה לפי מה שיתבאר בסימן רס״א (סק״ג) אף לכתחילה מותר ליתן לו או אם הוא בשאלה. ואף שיש מראית עין דמכירה לדעת הרמב״ם ז״ל [הלכות שבת פ״ו ה״ט], הא מראית עין דשבות לא עדיף משבות דשבות. (תהלה לדוד – סק״ד)

לה) שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. כתב הטור (שיטה ל״ו), רק שיצא מביתו כו׳. נ״ב: ויש מתירים שיוציאם העכו״ם בשבת אם יחד לו העכו״ם מקום מבעוד יום בבית הישראל. ויש להחמיר. ספר המפה והלבוש. (שיירי כנסת הגדולה – הגה״ט סק״ב)

לו) שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. בט״ז (סק״ב וסק״ג) ולפענ״ד תמוהים וכו׳. [ע״כ]. הוא חלם והוא מפשר, דמשום דכתב בסק״ב זה הטעם של הרמב״ם [הלכות שבת פ״ו ה״ט], לכן הקשה מה שהקשה, אבל הראבי״ה [סימן קצ״ח] לא סבירא ליה זה הטעם של הרמב״ם, רק כמו שכתב הריב״א שם, שכל זמן שהוא בבית ישראל לא יצא מרשות ישראל ומיחזי כמוליך בשליחותו של ישראל בשבת, ולכן בעינן שיצא מפתח ביתו מבעוד יום, אבל אם ייחד לו מקום לנכרי, קנאו הנכרי מבעוד יום בבית ישראל ולכן מותר להוציאו, כ״כ המרדכי [סימן רנ״ג], וע״ש בהגהת מהר״ם מטיקטין ביאור יותר. ועיין במג״א (סק״ה).

הערות וציונים

14. נדפס לקמן אות ל״ט.

אוצר ההלכה

והא דהקשה [הט"ז] על ראייתו מפשט [העני את] ידו [שבת ב.] מדברי הרא"ש [שם פ"א סימן א'], לא קשיא מידי, שהאמת הוא שלא איירי שם רק באיסור שבת, מכל מקום אם היה איזה חשש בזה מפני מראית עין או משום שאר דבר שתלוי באיסור שבת, לא היה לו לומר פטור ומותר. וזה ברור.

ותמיהני על הט"ז איך כתב כאן בפשיטות הטעם של הרמב"ם, ובסימן רמ"ו ס"ב כתב המחבר טעם אחר, מפני שהרואה יסבור שישראל צוהו להוציאו, וזה הטעם כתב גם כן בהגהת מרדכי פ"א [סימן תנ"ד] ויש נפקא מינה לדינא כמו שכתב הט"ז עצמו שם (סק"ג), ולא הזכיר כלל שם זה הטעם של הרמב"ם, ופסק שם להתיר אם הנכרי דר במקום שאין שם איסור טלטול והוצאה, וזה אינו לטעמו של הרמב"ם. ועיין שם במג"א (סק"ו). ועל רמ"א יש לתמוה, אשר לא שם לבו להגיה שם על דברי המחבר אלה הדברים שהגיה כאן, ונראין הדברים קל וחומר, אם יש להקל כאן כל שכן התם. עיין במג"א (סק"ד). ולהטעם שכתב המחבר שם סימן רמ"ו, הוא הדין שכאן יש להחמיר, שלא כדברי המרדכי בשם ראבי"ה[15]. וע"ש בהגהת מהר"מ טיקטין שכתב שזה ההיתר אהני גם בההיא דסימן רמ"ו. (חמד משה – סק"א)

לז) שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. כ"כ הגהות מרדכי [סימן תנ"ד], וסיים דמשום הוצאה ליכא למיחש, דהא קי"ל [שבת ג.] פשט העני פטור ומותר. ורבים חולקים וסבירא להו דאפילו שכירות לא קניא רק גבי חמץ. וכתב עליו הרב מג"א [סק"ה], וגם גבי חמץ קי"ל בסימן ת"מ [סק"א] דלא מהני ייחד לו מקום, וגם בסימן שמ"ז [ס"א] (בההיא דפשט העני)[16] קי"ל לאיסור, אם כן אין לסמוך להקל. ע"כ. מה שכתב וגם בחמץ לא מהני ייחד, אע"ג דגמרא ערוכה היא (פסחים דף ו' ע"א), קי"ל כרש"י [ד"ה יחד] דבעינן נמי שלא יהא אחריות על ישראל, והכא מסתמא אחריותו על ישראל. ומכל מקום קשה, דנראה דעד כאן לא אמר רש"י אלא באומר לו הנח במקום שתרצה, אבל אם אמר לו הזזית הזה ברשותך עשה בו כרצונך, הוה ליה משכיר ממש ושרי. ועיין להב"י שם [סעיף ב'-ג' עמ' שמ"ז ד"ה ובייחד] שכתב וז"ל: נראה שנזהר רש"י שלא נפרש דמיירי בייחד לו קרן זוית, משום דא"כ הרי הוא חמצו של גוי ברשות הגוי לגמרי. ע"כ. ומ"ש וגם בסימן שמ"ז קי"ל לאסור, הטעם כתב שם הרב מג"א עצמו משום לפני עור וכו', וזה נראה דלא שייך הכא בגוי[17]. (נהר שלום – סק"א)

לח) שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. זהו לשון המרדכי בפרק קמא דשבת [הגהות מרדכי סימן תנ"ד]. וכתב המג"א [סק"ה] הטעם, משום דאכתי לא קנאוהו העכו"ם עד שהוציאו, ואם כן הוה ליה כמוכרו בשבת, אבל אם יחד לו מקום, הוי כאילו קנאו בערב שבת וכו'. ע"ש. לכך הקשו מהא דייחד לו מקום לא מהני [רק] לענין חמץ. אבל אמר אדמו"ה טעם אחר, דאם ייחד לו מקום הוי כמוציא מביתו של גוי, וליכא חשש הוצאה כלל, דאימתי יש חשש הוצאה, כשמוציא מביתו של ישראל. וכתב המרדכי, הא דייחד מקום מהני, ראיה מהא דקי"ל הושיט העני פטור ומותר. פירושו הכי, דאיתא במסכת שבת (דף ג' ע"א) בבא דרישא פטור ומותר, ומקשים תוספות [שם ד"ה בבא] והא קעבר אלפני עור לא תתן וכו'. ואפילו אי מיירי בגוי דלא שייך ביה לפני עור לא תתן וכו', מכל מקום י"ל בגוי וכו'. ולכאורה קשה על תוספות מה שהקשה הרא"ש שם [פ"א סימן א'] והא קתני עני חייב, והאיך מצי למימר דאיירי בגוי. ומתרץ, אלא לעולם בישראל מיירי, ואע"ג דאיכא איסורא דלפני עור וכו', לא איירי הכא אלא באיסור שבת, וקרי ליה פטור ומותר כיון דליכא איסורא משום שבת. לפ"ז למה לא מתרץ תוספות כן, דיותר ניחא מלאוקמי מתניתין בגוי, דהא תני העני חייב. וצריך לפרש דכוונת תוספות באמת כן הוא, ודאי זה לא רצו לתרץ דמתניתין לא איירי אלא באיסורא שבת דמכל מקום לשון פטור ומותר אינו מיושב, דהא מכל מקום אסור משום לפני עיור, אך אם יש מציאות בשום אופן שיהא מותר לגמרי בלי איסור בעולם, אף דהמשנה לא מיירי בכהאי גוונא, מכל מקום שייך שפיר למימר פטור ומותר, וזהו כוונת תוספות, דודאי המשנה לא איירי בגוי, דהא קתני העני חייב, רק כיון דאיכא מציאות גבי גוי דמותר לגמרי דלא שייך לפני עיור, א"כ שייך שפיר לומר פטור ומותר, כיון דלא איירי רק באיסור שבת. אך עדיין קשה הא גבי גוי גם כן יש איסור משום חשש הוצאה, ואם כן ליכא מציאות כלל שיהיה פטור מותר, וזה הקושיא (הקשו) [הוקשה] לו למרדכי גם כן. אלא ודאי דייחד לו מקום מהני, ואם כן שפיר יש מציאות בגוי דפטור ומותר לגמרי. ודו"ק. (מתוק מדבש)

לט) שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. כ"כ בהגהות המרדכי [סימן תנ"ד]. ולפי שראיתי גירסאות מוחלפות, ראיתי לכתוב הגירסא הנכונה ומוגהת מאנשי שם ז"ל וז"ל: וכל מה שאסרו מכירה ונתינה עד כדי שיצא מפתח ביתו, מיירי בשלא ייחד מקום, אבל בייחד מקום קרוב הדבר להתיר, כדתנן [שבת ב.] פשט העני את ידו לפנים ונטל מתוך ידו של בעל הבית, ואוקימנא [שם ג.] דפטור ומותר לבעל הבית. ויש להחמיר שלא להרגיל הגוים בכך. אבי העזרי [סימן קצ"ח]. ולהר"ב מרדכי אינו נראה, דהמדקדק בספר פרק קמא דפסחים [ו.] ימצא דאפילו שכירות לא קנייה אלא גבי חמץ מגזירת הכתוב. ע"כ דבריו. וכוונת המרדכי מבוארת, דהא דבעינן במכירה ונתינה עד כדי שיצא מפתח ביתו, סבירא ליה להמרדכי דהטעם דאסור להלוותו וליתן לו מתנה בשבת, היינו משום שהגוי מוציא אותו מרשות לרשות

הערות וציונים

15. עיין להרב שלמי תודה, נדפס לקמן אות נ"ח. **16.** תוספת זו במקור. יש לחוש לאסור משום מראית העין שיאמרו ישראל צוהו.

17. עיין במחצית השקל שנרגש בזה, ותירץ דכוונת המג"א דגם כאן בגוי

אוצר ההלכה

ברשות ודעת הישראל שחפץ בזה, ומשום הכי בייחד לו מקום מתיר, דאח"כ הגוי לוקח אותו החפץ מדעתו ולא מדעת הישראל, ואין להישראל איסור במה שמוציאו, שהרי מצינו בפשט העני את ידו דבעל הבית פטור ומותר, כל שכן הכא שהגוי מדעתו מוציא, דכבר ייחד לו מקום, והו"ל כמוציא מביתו. אמנם כתב שיש להחמיר שלא להרגיל בכך, ובודאי דחומרא זו היא מפני הרואים שיאמרו שהישראל צוהו להוציא לו בשבת. והר"ר מרדכי כתב דאפילו יחוד מקום לא מהני, דסוף סוף רשותו הוא ואפילו שכירות לא קניא, וסבירא ליה כדעת הרא"ש שכתב על זה בפרק קמא [סימן א'] דבעל [הבית] עובר משום ולפני עור כו', ואפילו בחפץ גוי אסור, דהרואה אומר שנותן על מנת להוציא. יע"ש. ולפי הטעמים שנתבארו בסעיף הקודם[18] אין להקל, והעיקר כמו שכתב מור"ם ויש להחמיר, וכן היא הסכמת כל האחרונים ז"ל.

(ברכות מים)

מ) שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. כל זה במרדכי [סימן רנ"ג] וכמו שכתבתי בג"ד [בגליון דנא]. וכפי מה שכתבתי בג"ד אין מקום לתמיהת הט"ז [סק"ג] כלל, ע"ש בט"ז שהבין הבנה אחרת בדברי ראבי"ה [סימן קצ"ח], והמעיין בדבריו ודברי יבין. ואין להאריך. ומה שכתב הט"ז גם מההיא דפשט וכו' [שבת ג.], חיפשתי ראיה זו במרדכי ולא מצאתיה[19]. גם נלע"ד שאין לו הבנה. גם מ"ש וכתב עוד (הכא) ובאשכנז וכו', גם זה חיפשתי שם ולא מצאתי[20]. ועיין בהגמ' ותראה דברי. וצ"ל שט"ס נפל במרדכי במה שכתב כדתנן, שהיא בדברי ראבי"ה והמדפיס עשה אותה בדברי רבינו יואל. וראיתי להמג"א ז"ל (בסק"ה) שרצה להליץ בעד ראבי"ה מהשגת הט"ז, שראבי"ה סובר דטעם הדין דהוי כמוכר בשבת. ע"ש. ודברי תימה הם להאמין על ראבי"ה שיסבור זה, דא"כ מהאי טעמא תינח מכירה, שאלה והלואה וכדומה מאי איכא למימר. אלא ודאי פשוט דראבי"ה סובר בטעם הדין כהרמב"ם [הלכות שבת פ"ו הי"ט], וכמ"ש בג"ד. וטעם דברי ריב"א כבר כתבתיו בג"ד אין להאריך. גם בדברי המג"א יש מקום עיון מסק"ד וג' לסעיף זה הא מיחלפה שיטתיה. ע"ש. ודוק. ולענין הלכה העיקר כהמחמירים וכמ"ש המג"א. ע"ש.

(תורות אמת)

מא) שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. בט"ז (סק"ג), אם ייחד כו'. ויש להחמיר שלא להרגיל העכו"ם בכך. כצ"ל.

(שמן המאור)

מב) שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. במג"א (סק"ה) להחמיר כו', דהא קיי"ל [שבת ג.] פשט העני פטור ומותר. פירוש, פטור ומותר לבעל הבית. ועיין בט"ז (סק"ג) שהביא לשון המרדכי [שבת סימן רנ"ג].

(שמן המאור)

מג) שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. עיין ט"ז [סק"ג] במה שכתב לדחות ראיית המרדכי [הגהות מרדכי סימן תנ"ד] וז"ל: גם מהא דפשט ידו לפנים [שבת ג.], כבר כתב הרא"ש [שבת פ"א סימן א'] וכו', ולא מיירי אלא באיסורי שבת. וצ"ע דזה שייך דוקא לענין לפני עור, דזה לא הוי מאיסורי שבת, אבל בזה דמוציא מרשות בעל הבית, בלאו לפני עיור איכא איסור מאיסורי שבת, דנראה כמכר לו בשבת, כמו שכתב הרמב"ם [הלכות שבת פ"ו הי"ט], ואמאי פטור ומותר. ושפיר הוכיח הראבי"ה [סימן קצ"ח] מזה להתיר. וצ"ע.

(עצי לבונה – מעין גנים)

מד) שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. במג"א (סק"ה), להחמיר כו', פשט העני. ופירש מחצית השקל דבעל הבית פטור ומותר, אע"ג דאיכא מראית העין שיחשדו לבעל הבית שצוה לעני (להכניס) [להוציא], אלא ודאי דלא חיישינן לזה. ולפענ"ד אפשר לחלק, דשם מיירי שעני הוא ישראל ובודאי עושה מדעת עצמו, כי אם אין דעתו לכך, לא ישמע מבעל הבית לעבור עבירה. ונראה דמשום זה נמי אין שליח לדבר עבירה, כי השליח בודאי עושה זאת מדעת עצמו, כי אם אין רצון השליח, לא ישמע למשלח לעבור עבירה, אבל שאר שליחות עושה רק מפני רצון שולחו, לכן הוי השליח כמוהו. וכן משמע מרש"י קדושין (דף מ"ב ע"ב) ד"ה אין שליח, חשוב לדבר עבירה שיתחייב שולחו, אלא הרי הוא כעושה מעצמו. ע"ש. אבל הכא גבי אינו יהודי נוכל לומר שיחשדו לישראל שצוה לאינו יהודי להוציאו[21].

(דברי צבי)

מה) שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. עיין באר היטב (סק"ב) במה שכתב בשם טורי זהב (סק"ג) דאין להתיר בזה אלא לצורך גדול והפסד. ועיין בקונטרס אחרון ש"ע הרב (סק"ב) שכתב, דבמקום הפסד מרובה מותר בכל גווני, משום דהוי ליה שבות דשבות לדידן דלית לן רה"ר דאורייתא. יעו"ש.

[הערת מהרש"ם: מה שכתב בט"ז הטעם משום דשכירות לא קניא. נראה לפמ"ש הרא"ש סופ"ק דעבודה זרה [סימן כ"ב] ובש"ך יו"ד (סימן קנ"א סקי"ז), דאם בדינא דמלכותא קונה המקום שפיר מהני, הכא נמי בזה. ומ"ש הט"ז דמכל מקום איכא מראית עין, י"ל דתליא במחלוקת שבין הב"י להט"ז ביו"ד (סוס"י ה' סק"ז) ולשיטת הט"ז שם יש להקל].

(ארחות חיים – ספינקא – סק"ג)

---

18. נדפס לעיל אות ל"ב. **19.** כוונת הט"ז להגהות מרדכי (סימן תנ"ד) ששם נמצאת ראיה זו. **20.** כוונת הט"ז להרא"ש (שבת פ"א סימן א'). **21.** עיין מה שכתב בזה הרב שלחן אש, נדפס לקמן אות נ'.

אוצר ההלכה

מו) שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. עיין ט"ז (סק"ג) שזה דעת ראבי"ה [סימן קצ"ח], ומביא ראיה להתיר מדתנן [שבת ב.] פשט העני את ידו לפנים ונטל מתוך ידו של בעל הבית, ואוקימנא [שם ג.] דפטור ומותר לבעל הבית. והקשה הט"ז, כיון דכאן אסור משום מראית עין, א"כ מאי מהני יחוד מקום של עכו"ם. ומההוא דפשט העני ידו לפנים, כבר כתב הרא"ש ז"ל שם [פ"א סימן א'] דודאי איכא איסור לבעל הבית משום לפני עור. ע"כ. לכאורה אין דבריו מובנים, דאדרבא מדכתב הרא"ש ז"ל התם דודאי איכא איסור משום ולפני עור, א"כ בעכו"ם לא שייך זה. ונראה דעיקר ראיות ראבי"ה צריכות ביאור, כיון דעיקר האיסור כאן משום מראית עין שמא יאמרו ישראל צוה לו להוציא, א"כ איכא למימר דבישראל לא גזרו. אלא דראיות ראבי"ה הוא לפי מה דאוקמוהו התוספות [שם ד"ה בבא] הא דפטור ומותר דוקא בעכו"ם, דבישראל איכא איסור משום לפני עיור, ושפיר הוכיח ראבי"ה ז"ל דינו. ולפי זה אתי שפיר דחיית הט"ז, דלדעת הרא"ש ז"ל התם מיירי באמת בישראל, ומאיסור לפני עיור לא מיירי. ובזה אתי שפיר הא דבסימן שכ"ה ס"א מבואר דאף בכרמלית אסור ליתן לתוך ידיו של עכו"ם כשעומד בחוץ ופשט ידו לפנים, ועיין שם בט"ז (סק"א). ויקשה לדעת העבודת הגרשוני (סימן ק"ד) דמתיר בכרמלית זה עוקר וזה מניח. ועיין אבן העוזר (סימן שמ"ט). ועל כרחך צריך לומר דעכו"ם חמור מישראל וכמו שכתבתי.

וכתב הט"ז [שם] דאין להתיר בזה אלא לצורך גדול והפסד.

והנה לדידן דלית לן רשות הרבים הוי שבות דשבות, ומבואר דעת הט"ז דשבות דשבות אסור בצורך גדול והפסד. ודוקא בייחד לו מקום דיש מתירין, התיר בצורך גדול והפסד. אבל לדעת המג"א סימן ש"ז (סק"ז) דבהפסד מרובה מותר, והרב ז"ל ([ש"ע הגר"ז] שם ס"ב) במוסגר כתב דהוא הדין לצורך גדול, א"כ הכא מותר אף בלא ייחד לו מקום. ולכן לא ידענא מה (שחולק) [שחילק] הרב ז"ל בקונטרס אחרון (סק"ב) בין הפסד מרובה לצורך גדול. ואף לדעת הרמב"ם ז"ל [הלכות שבת פ"ו ה"ט] דהחשש הוא משום מראית עין דמכירה, הא מראית עין דשבות דינו כשבות דשבות, עיין מה שכתבתי סימן רמ"ד (סק"ט)[22]. וצ"ע. (תהלה לדוד – סק"ב)

מז) שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. וז"ל המרדכי [הגהות מרדכי סימן תנ"ד]: וכל מה שאסרנו מכירה ונתינה עד כדי שיצא מפתח ביתו לבית הלל, הני מילי כשלא ייחד לו מקום, אבל בייחד לו מקום מותר. ואפילו בלא[23] ייחד, קרוב הדבר להתיר, כדתנן [שבת ב.] פשט וכו'. ויש להחמיר שלא להרגיל הנכרי בכך וכו'. ולאבא מרי וכו', דאפילו שכירות לא קניא אלא גבי חמץ מגזירת הכתוב. יע"ש. וצ"ל לדעת ראבי"ה [סימן קצ"ח] (דצ"ל) [דלית ליה] האי גזירה דכתב הש"ע בסימן רמ"ו [ס"ב] שיאמרו שהישראל צוהו להוציאו לרשות הרבים, דא"כ מה לי ייחד מה לי לא ייחד, וכמ"ש הט"ז [סק"ג] והמג"א [סק"ד] דלטעם זה ליכא לחלק בין ייחד ללא ייחד. יע"ש. ועוד, לא סבירא ליה כטעם שכתב הרמב"ם בפ"ו [מהלכות שבת הי"ט], דשמא יאמרו שמכרו לו בשבת, דלפי טעם זה נמי ליכא לחלק בין ייחד ללא ייחד, וכמ"ש הב"ח [אות ה'] והט"ז [שם]. יע"ש. אלא דסבירא ליה דמדינא אסור משום דהוי כמוכרו לו בשבת, ועל פי זה כתב דהיינו דוקא בלא ייחד לו מקום, משום דאכתי לא קנאו הנכרי עד שיוציאנו והוי ליה כמוכרו לנכרי בשבת, אבל ייחד לו מקום, כבר קנהו מערב שבת ומותר, וכמ"ש המג"א (בסק"ה). אלא לכאורה דאם כן מאי טעמא דשאלה דבעינן כדי שיצא מפתח ביתו, דהא אין איסור בשאלה אף בשבת. וצ"ל דטעמא דשאלה וכל הני דתניא התם דבעינן שיצא מבעוד יום, משום דהוי כנותן לו על מנת להוציא, וכמו שכתבו התוספות [ג. ד"ה בבא] והרא"ש [סימן א'] בפרק קמא דשבת, והיינו דוקא בלא ייחד דאז הוי ברשות ישראל, אבל בייחד לו מקום, אם נימא דשכירות קניא לא הוי כמוציא מרשות ישראל. ועיין לקמן בסימן שכ"ה בהגהה [ס"א] ובמג"א שם [סק"ה].

אלא דקשה לי, דאכתי מה שכתב, ואפילו בלא ייחד קרוב הדבר להתיר כדתנן וכו', דא"כ תקשה ליה (בברייתא) [מברייתא] [שבת יח:] דקתני דבעינן שיצא מפתח ביתו, דמאי טעמא. ודוחק לומר דברייתא פליגא אמתניתין. ולפי מה שכתב הב"ח [שם] דהתירא דראבי"ה דוקא בחפצים של גוי, אבל לא בחפצים של ישראל דאסורים מטעם שכתב הרמב"ם בפ"ו, אתי שפיר, אבל מדברי ההגהה אינו נראה כן, דהא איירי הכא בחפצים של הישראל, ואפילו הכי כתב ויש מתירין אם ייחד לו. יע"ש. א"כ הדרא קושיא לדוכתה. ושוב ראיתי להרב בגדי ישע [על המרדכי אות ל'] שכתב גירסא במרדכי, ואפילו בייחד לחוד קרוב הדבר להתיר, ורצונו לומר אפילו בלא ייחוד המקום רק בייחוד משכון לבד, קרוב הדבר להתיר. יע"ש. ולפ"ז יש ליישב קצת דברי המרדכי לפי הבנת רמ"א[24]. (שלמי תודה)

מח) שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. עיין ט"ז (סק"ג). נ"ב: ולי נראה דראבי"ה ז"ל [סימן קצ"ח] לא משמע ליה כטעם הרמב"ם [הלכות שבת פ"ו ה"ט] בזה, וכמ"ש הטעם בס"ד לעיל סימן רמ"ו על דברי המג"א (סק"ו)[25], דהש"ע לא משמע ליה כטעם הרמב"ם בזה. יע"ש. ודו"ק. (מגן בעדי)

מט) שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. הנה מתוך הלשון משמע דהרמ"א קאי על דברי המחבר דאוסר אם הטעינו סמוך

הערות וציונים

22. נדפס באוצר ההלכה שבת ח"א בסימן רמ"ד אות שכ"ו. **23.** לפנינו הגרסא במרדכי 'ואפילו בייחד'. ועיין לקמן. **24.** המשך הדיבור נדפס לקמן אות נ"ח. **25.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח"א בסימן רמ"ו אות פ"ב.

אוצר ההלכה

לחשיכה, ועל זה כתב הרמ״א דבייחד מקום מותר. ובענייי לא אבין, ובפרט דראיתי דהמחצית השקל [סק״ה] והפמ״ג [אשל אברהם סק״ה] פירשו משום דכסף לא קנה, לכן כיון דלא הוציאו מבית ישראל לא היתה משיכה, אבל ייחד לו מקום שוב קנהו. והוא תימה, דהטעינו משמע שהיתה הגבהה, וקונה אף ברשות המוכר. ולכן היה נראה דאדרבה הרמ״א מיקל דאף בייחד לו מקום מהני כל שכן בהטעינו. והמג״א (סק״ה) כתב דמשמע שם בהגהות מרדכי [סימן תנ״ד] הטעם משום דאכתי לא קנאו, וכשייחד לו מקום קנאו. והוא תימה בעיני, דמאי סלקא דעתיה דקנאו בייחד מקום, ובמאי קנה המקום, ובחמץ הרי איירי בחמצו של עכו״ם. ולולי דמסתפינא הייתי אומר דיש טעות בהגהות מרדכי כמבואר למעיין שיש שם איזה טעות, ובמרדכי עצמו [סימן רנ״ג] איתא דרבנו יואל אוסר להחזיר משכונות של עכו״ם, וראבי״ה [סימן קצ״ח] מתיר בייחד מקום, שכבר יצא מרשות ישראל, וכיון דבהגהות מרדכי כתב גם כן זה בשם ראבי״ה, נראה דזה הוא הדין עצמו של המרדכי, ואיירי במשכון של העכו״ם, ומתיר בייחד מקום, היינו דלא דמי ללא יצא מפתח ביתו מבעוד יום, על זה כתב הרמ״א דאם כבר קנאו והניחו בבית ישראל דזה ודאי דמי למשכון שכבר הוא שלו, וכיון דייחד מקום יכול לצאת אפילו בשבת, דהוי כבית העכו״ם כיון דהישראל כבר השאיל לו המקום, ובזה מדמה ליה לחמץ, והחולקים סוברין דרק בחמץ לא העמידה תורה החמץ ברשות ישראל דיהיה כמו הפקידו, אבל כאן שפיר מיחזי כמוציא מבית ישראל דאסור משום מראית עין, אבל בלא קנאו מקודם ליכא מאן דמתיר. ודו״ק.

מה שכתב המג״א דשכירות לא קניא, ועיין מה שכתבתי בסימן רמ״ו [סק״ח] דקיי״ל כן. הוא תימה, דהא לעיל [סימן רמ״ו סק״ח] אדרבא כתב דלענין הנאה של שכירות הוי שלו, וקניה גם כן הוי הנאה, ולכן חצירו קונה. ועיין מה שכתבתי שם[26].

(גנזי חיים – סק״א)

נ) שם שם הגה ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל. וכתב מג״א (סק״ה), משום הוצאה (רצונו לומר שיחשדוהו שציוהו להוציא) ליכא למיחש, דהא קיי״ל [שבת ג.] פשט העני פטור ומותר, ר״ל אע״ג דיש מראית עין שיחשדו לבעל הבית שצוהו לעני להכניס, אלא ודאי דלא חיישינן לזה וכמו שפירש המחצית השקל.

ובספר דברי צבי סימן רנ״ב[27] כתב דאין ראיה מהתם, דמיירי בעני ישראל שודאי עושה מדעת עצמו, כי אם אין דעתו לכך, לא ישמע לבעל הבית לעשות איסור, דמהאי טעמא נמי אין שליח לדבר עבירה, כי השליח בודאי עושה זאת מדעת עצמו, כי (אולי) [אילו] לא היה רצון השליח, לא ישמע למשלח לעשות חטא, אבל שאר שליחות עושה רק מפני רצון שולחו, לכן הוי כמותו (וכן מוכח מרש״י קידושין מ״ב ע״א ד״ה אין שליח חשוב לדבר עבירה שיתחייב שולחו אלא הרי הוא כעושה מעצמו. ע״כ). אבל הכא גבי גוי, נוכל לומר שיחשדהו לישראל שצוה לגוי להוציאו. עכ״ד.

ולענ״ד אין בדחייתו כלום, חדא, דהתוספות בריש שבת [ג. ד״ה בבא] כתבו בחד תירוצא דמיירי בעני גוי, ומה ששנינו העני פטור או חייב, כמו שכתב הרא״ש שם [פ״א סימן א׳] דלסימן בעלמא נקטיה אילו היה ישראל העני היה חייב או פטור. ואפילו להחולקים דמיירי בעני ישראל, אינם רוצים לומר רק בעני ישראל, אלא דבעני ישראל נמי אפשר לאוקמא, ולא מיירי מאיסור לפי עיור רק מאיסור שבת, אבל דבעכו״ם נמי ומכל שכן דמיירי בזה לא פליגי כלל וכלל. ועוד, דאף דהסברא שכתב הגאון בעל דברי צבי בענין אין שליח לדבר עבירה דבר נאה הוא, דלדבריו י״ל דמה שכתבו הראשונים דבאין שליח לדבר עבירה השליחות בטל, לא רק למאן דאמר אי עביד לא מהני הוא, אלא י״ל לכ״ע כיון דעבירה הוה, דשליח בעצמו אדעתא דנפשיה קעבד ולא על דעת משלחו, וממילא בטיל השליחות מפני דעת השליח. אבל מכל מקום סברתו ניחא לדעת רבינא (בבא מציעא דף י׳ ע״ב) דהיכא דאין השליח בר חיובא מתחייב שולחו, אבל לדעת רב סמא שם דאף דאינו בר חיובא מכל מקום לא מתחייב שולחו, א״כ חזינן דאף דלא שייך איסור גבי השליח מכל מקום לא מתחייב שולחו אלא אדעתא דנפשיה קעבד, ליכא למימר חילוק זה, וא״כ הכא נמי אף שגוי מוציאו יש לחושדו שמא צוה לו, כמו התם בריש מסכת שבת. והרא״ש [סימן ל׳] והרמ״ה [הובא ברא״ש שם] וכן בש״ך (חו״מ סימן קפ״ב סק״א) פסקו כרב סמא.

אך אולי יש ליישב דבריו על פי מה שכתב במשנה למלך (פ״ה מהלכות מלוה ולוה הי״ד [סוף ד״ה שלא]), דאף לרב סמא דגם בשליח שאינו בר חיובא אמרינן אין שליח לדבר עבירה, אבל מודה הוא בשליח עכו״ם דיש שליח לדבר עבירה, דהישראל אף שאינו בר חיובא עכ״פ יודע שלמשלח יש איסור ולא היה לו לעשות דבר זה, אבל נכרי דלא ידע אי יש איסור להמשלח יש שליח לדבר עבירה. אך הגאון בעל מלא הרועים כתב (בערך שליח לדבר עבירה אות י״ג) דהנימוקי יוסף בבבא קמא (דף ע״ט ע״ב) [כט. ד״ה מתניתין היה מושכו] ובפ״ק דבבא מציעא [ה: ד״ה גרסינן], משמע דחולק על חילוקו של המשנה למלך הנ״ל, דאף בלא ידע דיש איסור בדבר להמשלח לרב סמא אין שליח לדבר עבירה, ע״ש גם באות מ״ד שרוצה לחלק. עכ״פ סברא זו במחלוקת גדולה שנוי בין הראשונים ואין לדחות בזה דברי המג״א, בפרט דבלא״ה לא קשיא כמו שכתבתי לעיל דבריש שבת מיירי בעני גוי או עכ״פ בגוי גם כן ודברי מג״א שרירין וקיימין.

(שלחן אש)

נא) שם בהגה אם יחד לו הגוי מקום וכו׳. עיין מג״א (סק״ה). ובמרדכי פרק קמא דשבת [סימן רנ״ג], כתב רבינו יואל, שאסור להחזיר משכונות של גוים בשבת, וראבי״ה [סימן קצ״ח]

הערות וציונים

26. נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ו אות קצ״ה. **27.** נדפס לעיל אות מ״ד.

סימן רנב סעיף א

אוצר ההלכה

מתיר היכא דייחד לו מקום מבעוד יום, שכבר יצא מרשות ישראל מבעוד יום. ובהגהות מרדכי [שם סימן תנ"ד] (ובשלטי גבורים) [ובחדושי אנשי שם] [סימן רנ"ג אות ב'] כתב מהר"ם, וכל מה שאסרנו מכירה ונתינה עד כדי שיצא מפתח ביתו לבית הלל, מיירי כשלא ייחד לו מקום. ע"ש. ונשאלתי, מה יועיל כאן ייחד לו מקום, במה יקנה המקום, דבשלמא בחמץ של גוי קנוי לו המקום, דרשות הנפקד קנוי למפקיד כיון דחפצו מונח שם, נמצא משתמש במקום שהשאיל לו, עיין בטור חושן משפט סימן קפ"ט, ובקצות החושן [סק"א] ונתיבות סימן רי"ש [ביאורים סק"א], אבל הכא אין החפץ של עכו"ם דלא קנהו עדיין, וכסף אינו קונה, ובמה נעשה חצרו, דלא אמרינן באין כאחד רק בגיטה וחצרה, כמ"ש בקצות החושן סימן קצ"ח [סק"ב] ור"ב [סק"ג]. ורצה השואל לומר ע"פ דברי הפרישה ביו"ד סימן ש"ס[28], דודאי על דעת דרבנן תקנה, ומקבל הכסף גם בעד המקום להקנות על ידו. ואני השבתי דזה דוחק, דהנכרי שוה אצלו איסור והיתר, ולא נתכוין כלל ליתן המעות על שכירות המקום, ואי אפשר לעשות קנין בכספו במה שלא כיון, וכהאי גוונא מבואר במקור חיים (סימן תמ"ח [חדושים סק"י]). והנלע"ד לפי מה שכתוב בטור חושן משפט (סימן קצ"ד) גבי נכסי עכו"ם הן כמדבר, כתב רבינו האי [המקח והממכר שער י"ד], אע"פ שזכה בו המחזיק צריך ליתן הדמים לראשון, שאע"פ שלא קנה הראשון גוף השדה, מכל מקום חלה עליו זכות לוקח לתורת משכונא בשעת מתן מעות, וכתב שם הב"י בשם רבנו חננאל, דחלה עליו זכיית לוקח על השדה למשכנתא בשעת מתן מעות, אף דלא קני לגמרי בכסף, היינו לקנות גוף השדה, אבל תורת משכנתא לא פקע מניה. ע"ש. והכא נמי אף דמעות אינו קונה להיות גופו (קונה) [קנוי], מכל מקום תורת משכונא יש לו עליו, דמשועבד הוא לגבות ממנו מעותיו שנתן לו אם לא יחזיר לו המעות. ואם כן ממילא כשייחד לו מקום הרי נתן משכון שלו במקום הזה ונשתמש באותו מקום בחפץ המשועבד לו וזכה בשאלת אותו המקום, והוי כחצר הנפקד דקנוי למפקיד, דאטו אם שואל מקום ונותן בו כלים השאולין לו או ממושכנים אצלו, לא יהא חשוב השמוש לקנות המקום על ידי כן, וכיון שנעשה המקום רשותו ממילא מונח החפץ ברשותו השאול לו וקונה לגמרי כמשכו לרשותו, דקי"ל דלא כהש"ך בסימן קצ"ח [סק"ז] ור"ב [סק"ג], דהצריך לקנות החצר קודם שמניח בו החפץ שרוצה לקנות על ידו בתורת חצר. ועיין בנתיבות (סימן קצ"ד סק"ה) דגם במטלטלין כן הדין, אף דלא קנה בכסף מכל מקום הוי כמשכון על המעות, ואף דלא משך ולא קנה מכל מקום משועבד לו למעותיו כאפותקי ומניה דידיה ודאי גובה. ע"ש. ומ"ש בהגהות מרדכי מכירה ונתינה, עיין בב"ח [אות ה'] דנתינה קאי על חזרת המשכון.

ובזה יש לתרץ סוגיות הש"ס בפרק הזהב ([בבא מציעא] דף מ"ח ע"א), דאמר רבא, קרא ומתניתא מסייע לר"ל וכו', תשומת יד, אמר רב חסדא כגון שייחד כלי להלואתו, פרש"י [ד"ה תשומת יד] דהוי דומיא דפקדון, דאילו כפר בהלואה גרידא, לא מיחייב קרבן שבועה, הואיל ונתנה להוצאה. ומסיק הגמרא, ואילו תשומת יד לא אהדריה, מאי טעמא לאו משום דמחסרא משיכה. וכתב הריטב"א [שם ד"ה ואילו תשומת], תמוה לן טובא אם כן דלא קנה אמאי חייב קרבן שבועה, (ומדמקשי) [ואדמקשי] לרבי יוחנן אמאי לא אהדר, לסייעיה מדצריך קורבן שבועה שמע מינה דממונא כפר לו. ע"ש. ולפי מה שכתבתי אתי שפיר, די"ל דנהי דמוכח כריש לקיש דמעות אינו קונה קנין גמור, מכל מקום בייחד לו כלי להלואתו בשעת מתן מעות, או למאן דאמר מלוה קונה גם לאחר מתן מעות, זכה בו למשכון והוי כאפותקי על כל פנים ומשעבד להלואתו, וכשכופר חשוב ככופר בממון בעין, ועל כן חייב קרבן כשכופר בכל, ומכל מקום לא אהדריה בוהשיב את הגזלה, דאינו מוכרח להשיב לו גוף הכלי כיון דלא קנהו, דמעות אינו קונה ויכול להחזיר לו מעות, וכמ"ש בפני יהושע ובא"ז (שם), אלא דמפרשים דגם קרבן לא מיחייב, ופשטות השמועה נראה דמיחייב קרבן גם בתשומת יד אם ייחד כלי להלואתו, וכהבנת הריטב"א, דאל"כ למה קאמר רב חסדא תשומת יד כגון שייחד כלי.

ואף דנכרי אינו קונה מטלטלין במעות, וכן לריש לקיש גם ישראל מישראל, מכל מקום למשכון שאני, תדע דהא כתב הר"ן ריש פרק שבועת הדיינים [שבועות יח.] לפרש דברי הר"י הלוי דמשיכה לא מהניא לקנות המשכון, כיון דאינו קנין הגוף רק לשעבוד לא קני רק בכסף, ואם כן לריש לקיש איך קונה משכון בשעת הלואה לשעבוד, וכן ישראל מגוי בפרק כל שעה [פסחים ל:][29], למאן דאמר ישראל מגוי צריך משיכה, ועל כרחך דשעבוד שאני, כיון דלא שייך בו משיכה, רק מעות גורם השעבוד. וכעין שכתבו תוספות בעבודה זרה [עא. ד"ה פרדשני], היכא דלא שייך קנין מעות כגון מתנה או בחובו לכ"ע משיכה קונה, הכי נמי להיפך י"ל לענין משכון ושעבוד דלא מהני משיכה, כיון דאין גופו קנוי לכ"ע משתעבד ע"י מעות. ותהילות לאל יתברך, מצאתי סברא זאת גם כן במקור חיים (סימן תמ"ח) ובישע"ק בקונטרס אחרון שם, דהיכא דלא משכחת משיכה או לא מהני, לכולי עלמא מעות קונה.

והנה השיב לי השואל, דהא הנתיבות כתב בפתיחה לסימן רי"ש, דאם קונה החצר על ידי שמוש לבד, אינו כחצרו לקנות על ידו. והשבתי לו, הרוצה לתרץ דברי ראבי"ה דסבירא ליה כרשב"ם [בבא בתרא פה. ד"ה המופקדים] וטור וט"ז [סק"א] וקצות החושן [סק"א] בסימן קפ"ט, ולא כמהרי"ט [ח"א סימן ס"ה] ונתיבות שם, אין מזניחין אותו. וגם הנתיבות לא אמרה רק לראב"ד [הלכות מכירה פ"א הט"ו] וסייעתיה, דס"ל דלא הוי חזקה לקנות פירות על ידי אכילת פירות ותשמישן, אבל לרמב"ם [שם] והמחבר בחושן משפט (סימן קצ"ב [ס"ט]), דקנין קרקע לחלוטין

הערות וציונים

28. לא מצאנו שם. **29.** דתנן התם: ישראל שהלוה את הנכרי על חמצו, אחר הפסח אסור בהנאה. והיינו טעמא משום דקנוי לשעבוד.

סימן רנב סעיף א

אוצר ההלכה

מהני על ידי חזקה של תשמישין לבד, ממילא אם חצרו הוא לחלוטין איך לא יקנה על ידו, והמעיין בנתיבות (סימן קצ"ב [סק"ו]) יראה להדיא כן, והכי מבואר להדיא במהר"ם אלשיך (סימן י'), דלרמב"ם נעשה חצרו לקנות על ידו בתשמיש הנחת חפציו.

אלא מה דהנתיבות בסימן קצ"ב (סק"ו) כתב, ועיין בש"ך (קצ"ח סק"ו). לפע"ד משם מוכח להיפך מלשון הריטב"א [המיוחסים בבא מציעא י. ד"ה והא דאמר], דאם מושאל המקום להשתמש בו הוי חצרו לקנות על ידו, זולת אם אינו מושאל רק להילוך אינו קונה לו. ע"ש. והחילוק מבואר, דאם מושאל להשתמש בו, הרי החפץ מונח ברשותו, דהא יש לו רשות להניח שם חפציו, אבל כשאינו מושאל רק להילוך, אין לו רשות להניח שם חפציו, ולא חשוב חצרו לענין הנחת חפץ שרוצה לקנות, וממילא מבואר דאם קנוי לו להשתמש בו אף רק על ידי קנין השתמשות, חשוב חצרו לקנות על ידו. ויש לחלק בין ישראל לעכו"ם, לפמ"ש בחדושי לפרק הזורק בגיטין (דף ע"ז ע"ב), דאם חצר מטעם יד, צריך שיהיה לו בו קנין הגוף, ובעכו"ם לית ליה משום שליחות רק מטעם יד, וכמ"ש לעיל סימן רמ"ו, וכן מבואר במקור חיים (סימן תמ"ח), משא"כ ישראל דחצר משום שליחות, וכל שליח אינו קנוי לו גופו רק מושאל לו לשמשו.

אמנם הכא י"ל בלא"ה וגם להנתיבות, דלא קאמר הנתיבות רק כשרוצה לקנות על ידי חצרו, צריך שיהא לו קנין ממש בחצר, ולא שעבוד להשתמש לבד, אבל עכו"ם זה דנתן כסף, אלא דצריך שיהא מונח בחצרו גם כן, אבל עיקר הקנין אינו רק על ידי הכסף לא על ידי החצר, דכבר צווחו קמאי דשליחות דגברא הוא מטעם שליחות ואין שליחות לעכו"ם, והמקור חיים בסימן תמ"ח כתב דהקנין על ידי הכסף לבד אלא דמחוסר משיכה אין מעות קונה, דלא גמר ומקנה, אבל כשמונח ברשותו מעות לבד עושה הקנין. ע"ש. ודפח"ח. אם כן הכא נמי, דזה אי אפשר להכחיש דעל ידי שמכניס שם חפציו קונה המקום ונקרא חצרו, כמבואר להדיא בבבא קמא (דף מ"ח ע"ב), אלא דחידש הנתיבות דלקנות על ידו לא מהני רק כשיש לו בו קנין הגוף לפירות, ואם כן הכא דאינו קונה על ידו רק צריך שיהא מונח ברשותו, וכיון דרשותו הוא להניח בו אותו חפץ די והמעות לבד עושה הקנין.

והשתא דאתינא להכי, יש ליישב קושייתו זולת מ"ש דהוי כמשכון, אלא דנהי דכתב הקצות החושן [סימן ר' סק"ה] דלא אמרינן רק בגט גיטה וחצרה באין כאחד, ולא בכתב שטר מתנה על קרקע ונתן השטר על הקרקע ומשום דצריך לזכות בשטר ועיל ידי כך זוכה בקרקע, וכל זמן שלא זכה בקרקע, איך יזכה בשטר דלא עשה שום מעשה קנין בשטר, וזה י"ל גם כן בנותן חפץ לחברו וייחד לו מקום, כיון דלא זכה בחפץ לא זכה במקומו ואין אומרים באין כאחד, אבל בעכו"ם שנתן מעות בעד חפץ וייחד לו מקום, הקנין נעשה ע"י מעות לבד לקנות החפץ, אלא אם מחוסר משיכה לרשותו מגרע לקנין המעות משום דלא גמר ומקני, אבל הכא כיון דקונה ע"י המעות ונעשה החפץ שלו, ממילא נעשה המקום גם כן רשותו ולא מחסרא משיכה, שפיר באין כאחד שלא לקלקל קנין מעות, דלמה לא יגמור להקנות במעות, כיון דממילא לא יהא מחוסר משיכה, ולפי זה אף דלא מיכוין כלל לקנות ע"י המקום מהני, וסגי בכוונת ישראל להקנות באופן המועיל ודעת אחרת מקנה מהני גם בגוי, דלא כקצות החשן (סימן ער"ה [סק"ד]), וכמ"ש בחתם סופר בעבודה זרה (דף ע"א ע"א), וישראל ודאי גמר ומקני לאפקועי איסורא בכל אופן המועיל, וכן מצאתי בפתחי תשובה על יו"ד (סימן (שכ"ח) [ש"כ סק"ו]) מתשובות רע"ק איגר [סימן ל"ז] גם כן, היכא דמכר הבכור לרועה, והרועה נתן לו רק כסף, ואח"כ משכו הרועה לשדה לרעות כדרכו בלא כוונת קנין, דמכל מקום מהני מצד דעת אחרת מקנה. ע"ש. ודו"ק.

אמנם כל זה יתכן על המכירה, אבל על נתינה לא יתכן, אלא דהב"ח [אות ה'] כתב, דראבי"ה קאי עמ"ש המרדכי שם קודם לזה לאסור החזרת משכונות, וע"ז אמר דראבי"ה ס"ל דכל מה שאסרנו מכירה ונתינה היינו בלא ייחד לו מקום, וכוונתו רק אנתינה, דמשמע נמי כשמחזיר לו משכונו. עיין בב"ח. ואם כן לא קאי אמכירה כלל הך דייחד לו מקום, ולפי דברי המג"א י"ל להיפך דקאי רק אמכירה, וכל שכן די"ל דקאי נמי אנתינה דהיינו החזרת משכונות. אלא דדברי הב"ח במחכת"ה דחוקים, דמשמע להדיא דקאי אמכירה ונתינה, דקתני בברייתא [שבת יח:] דנותן לו מתנה. אבל מה דדוחקא לב"ח ולמג"א דכיון דהחשש כשיוציא מרשות ישראל בשבת מחזי כמוציאו בשליחותו, וא"כ גם כשייחד לו מקום יש חשש מפני הרואים, דמי יודע מזה, כמו דחיישינן שלא ידעו שמכר או נתן לו מערב שבת. ולפענ"ד נראה דאין כוונת הראבי"ה כלל משום דנגמר הקנין במכירה ונתינה, אלא דחכמינו ז"ל גזרו שלא יוציא מרשות ישראל בשבת מפני חשד, וכשייחד לו מקום מונח החפץ מערב שבת ברשות עכו"ם, ומיירי דקנה החפץ כדינו מערב שבת בלא"ה, ואם כן כשמניח חפצו באותו מקום קונה המקום דשאלה כשכירות, ואי מפני חשד הרואים י"ל כמ"ש הב"ח בסימן רמ"ו [אות ה'] על דברי המרדכי [שבת סימן רמ"ה] בבהמתו השכורה לעכו"ם ועושה בה מלאכה בשבת, דיאמר לו הישראל בהמתי קנויה לך. והקשה הב"ח, כיון דלהפקירה בינו לבין עצמו אסר המרדכי מפני הרואים, מאי טעמא מתיר בהא. ותירץ, דעכו"ם מפעא פעי ויפורסם דקני לה. ע"ש. וס"ל לראבי"ה דלא סמכינן אזה רק אם רואה העכו"ם איזה התחדשות, ומלתא דתמוה דאמר לו בהמתי קנויה לך משום האיסור, בזה ודאי מפעא פעי, וע"כ בקבלנות במחובר וגם הכא כשמוסר לו בערב שבת חיישינן לחשד ולא סמכינן דמפעא פעי ויספר דעובד בקבלנות וקנה מערב שבת, כיון דאין לו צורך ושום חידוש בספורו, וה"נ בייחד לו מקום, כיון דעושה זה מחשש איסור שאסרו חכמינו ז"ל שלא יוציאנו מביתו בשבת, זה הוי דבר חידוש לעכו"ם ומפעי פעי וליכא חשש מפני הרואים, והמרדכי דפליג על הראבי"ה דשכירות לא קניא רק בחמץ מגזרת הכתוב, היינו כיון דלא קניא עדיין הוי רשות ישראל ונכלל בגזרת חכמינו ז"ל שלא יוציאנו מרשות

אוצר ההלכה

ישראל בשבת, ולא חלקינן אם יש רואים או אין רואים, דאם הוה שכירות קונה וכן ייחד לו מקום דהוה שאלה הוי קונה כשכירות, אינו רשות ישראל ולא נכלל בגזרות חכמינו ז״ל ומפני חשד ליכא, וכמו שכתבתי.

ועל פי זה יש ליישב גם כן קושיות המרדכי על ראבי״ה, דמה יליף מחמץ דשם גזרת הכתוב, ומוכח אדרבה דבמקום אחר שכירות לא קניא, אבל י״ל דס״ל כמ״ש הב״ח בתשובה [הישנות סימן י״ח] **ובחו״מ** (סימן שי״ג [אות ג׳]), דשכירות קניא מדרבנן, ואם כן הכא לענין איסור דרבנן שפיר מיחשב רשות נכרי ומהני ייחד לו מקום דשאלה כמו שכירות בכל מקום, וכדמוכח בבא מציעא (דף צ״ט ע״א). ע״ש.

ומה שכתב בהגהות מרדכי שם ראיה מדתנן פשט העני את ידו ונטל מתוך ידו של בעל הבית דפטור ומותר, הנה לדברי המג״א אתי שפיר, דשם לא צריך ייחד לו מקום דשם לא מיירי במכירה ונתינה, רק מביא ראיה דליכא חשש משום הוצאה, וכמ״ש המג״א. אבל לפי מה שכתבתי גם במכירה ונתינה מה דצריך יחוד מקום משום הוצאה, אם כן מה מייתי ראיה מפשט עני ידו. אמנם הגרסא שם, ואפילו בלא יחוד קרוב הדבר להתיר דתנן פשט וכו׳, ועל כרחך צריך לומר כמו שמפרש הבגדי ישע, דקרוב להתיר בהחזרת משכנות גם בלא ייחד, אבל בחפץ ישראל שמכר ונתן לגוי, על כרחך אסור בלא ייחד, דמפורש בברייתא דצריך שיוציאנו סמוך לחשכה. אלא (בשלטי גיבורים) [בחדושי אנשי שם] על המרדכי ליתא להנהו תיבות, ״ואפילו בלא ייחד קרוב להתיר״, וי״ל לפי מה שכתבתי דהיכא דליכא חידוש לא סמכינן אעכו״ם דמפעי פעי. וכן מוכח ממשכיר מרחץ לעכו״ם דאסור [סימן רמ״ג ס״א] ולא סמכינן דמפעי פעי, אבל בייחד לו מקום אחר שכבר נגמר הקנין, בזה סמכינן דעכו״ם מפעי פעי לספר שייחד לו מקום מערב שבת, כיון דחידוש הוא. וכן בפשט העני ידו דכבר כתבו הרא״ש [שבת פ״א סימן א׳] ומרדכי בריש פרק קמא [הגהות מרדכי סימן ת״נ], דמיירי בעכו״ם עני, והנה לא חיישינן שיאמרו דישראל נתן לו להוציא, כיון דדרך עולם דהנותן שהחפץ בידו נותנו ליד המקבל, וכאן נהפוך הוא, דהעני לקח מיד הבעל הבית, ועל כן מותר לכתחלה ולא חיישינן שיחשדוהו שנתן בידו להוציא בשבת, דעכו״ם מפעי פעי ויספר החידוש. ולפי זה י״ל שפיר כגרסת הב״ח, ואפילו בלא ייחד לו מקום קרוב הדבר להתיר, כדתנן פשט העני וכו׳, דהוא תמוה הא מפורש בברייתא דמסירה ונתינה אסור, רק שיוציאנו מביתו מערב שבת, ובא ראבי״ה לומר דבלא ייחד לו מקום מיירי מה שאסרנו מכירה ונתינה, ואיך מסיק ואפילו בלא ייחד לו מקום קרוב להתיר, אם כן נפל איסור דברייתא בבירא. ומה שכתבו הבגדי ישע והב״ח דקאי אחזרת משכונות, דוחק גדול, דפתח במכירה ונתינה ומשמע דעלה קאי. אבל י״ל דהכי קאמר, ואפילו בלא ייחד קרוב להתיר, כדתנן היינו אם עשה באופן זה כדתנן דעכו״ם לקח מידו ולא שנתן לידו דאיכא הכירא טובא שהוא אינו נותן לו להוציא בשליחותו רק העכו״ם נוטל לעצמו, ואף דגם כשנתן העני לתוך ידו של בעל הבית פטור ומותר לבעל הבית, וכן בנתן בעל הבית לתוך ידו של עני מותר לעני, ושם ליכא לתרוצי כמו שכתבתי, אבל כד דייקת בלשון המרדכי כדתנן פשט העני את ידו ונטל מתוך ידו של בעל הבית וכו׳, וזה הלשון אינו במשנה כלל, אלא שנתן לתוך ידו של בעל הבית או שנטל מתוכה, ולמה דילג ושינה, וליכא למימר דבא להביא ראיה מהוצאה דהכא נמי מיירי בהוצאה, דמה חילוק בין הכנסה להוצאה, דכך לי אם יחשדוהו שבשליחותו הוציא או הכניס, אלא יראה דס״ל בחפצו של גוי ליכא איסור אפילו צוה לו הישראל כמ״ש מהר״ן [שבת א. ד״ה ומקשו] ורא״ש [שם פ״א סימן א׳] בשם תוספות [ג. ד״ה בבא] וכן במרדכי ריש הפרק [שם]. אלא דהרא״ש הקשה, דמי ידע אם החפץ של גוי, אבל י״ל מצד הסברא חזקה כל מה שיש תחת יד אדם הוא שלו כדאיתא בחושן משפט (סימן צ״ט [ס״ג]), ואם כן מסתמא יתלו דשל הנותן היה החפץ עד עתה, ועל כן כשנתן העכו״ם לתוך יד ישראל ליכא חשדא, ועל כן דייק רק מנטל מתוך ידו של בעל הבית דסתמא נתלי דשל בעל הבית הישראל היה, ומכל מקום מותר. ועוד בלא״ה פירש הברטנורה דמיירי בהבעל הבית נותן פת לעני בסל של העני, ואם כן האמת דמיירי בחפץ של הנותן, וע״כ מייתי ראבי״ה ראיה מפשט עני ידו ונטל דאז הפת של בעל הבית דהיינו הישראל ומכל מקום מותר, אבל בנתן העני לתוך יד בעל הבית סלו כיון דהסל של הגוי העני מותר לבעל הבית בלא״ה, כיון דמעולם הסל שלו בלא מכירה ונתינה. (ערך שי)

נב) שם בהגה אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל.

כתב הבאר היטב (סק״ב), ואם האינו יהודי אלם יש להתיר אפילו בלא ייחד. כן פסק בתניא [ש״ע הגר״ז ס״ג].

שם ועיין בתשובת באר עשק (סימן ל׳) שהתיר שם להחזיר לגוי משכונו בשבת. עיין סימן שכ״ה [ס״ג].

שם ומג״א [סק״ה] כתב דאפילו בשכירות החדר אין לסמוך להקל. עיין סימן תמ״ח במג״א (סק״ה) דעכו״ם מישראל לא קני כי אם בכסף ובמשיכה. ועיין ביורה דעה (סימן ש״כ [ס״ו]) ומשמע דאף הגבהה אין קנין לעכו״ם. אשל אברהם [סק״ה]. וביד אפרים כתב דצ״ע למה לא מהני הגבהה, דהא הגבהה הוא משיכה, כמו שכתב בסמ״ע (סימן (קצ״ג) [קצ״ז] סק״ג) דכל שבא לידו של אדם כאילו הוא בביתו. עכ״ל. רצונו לומר א״כ כשנותן כסף ומגביה הוי כמו כסף ומשיכה.

(באר יעקב – קרויזר – ס״ק ב׳–ד׳)

נג) שם בהגה ויש להחמיר. הטעם כמבואר לעיל (סק״א)[30]. ולפי הך טעמא תצא דינא דאפילו בעיר מוקפת חומה אסור.

הערות וציונים

30. כונתו לד״ה ובלבד שיצא, נדפס לעיל אות ל״ב.

אוצר ההלכה

ועיין מ״ש לעיל סימן רמ״ו (סק״ז)[31]. ובגוי אלם יש להקל. וטוב הוא ליחד לו מקום. (ברכות מים)

נד) שם בהגה ויש להחמיר. דסבירא ליה דאינו נקנה לגוי ביחוד מקום. ואין ללמוד מחמץ, דגזירת הכתוב היא, (דהכא) [והכא] בעינן שיוציא. (תורות אמת)

נה) שם בהגה ויש להחמיר. ואי ליכא חשד, דידוע הוא, מותר. הרשב״ץ (ח״ב סימן קס״ז). עיין שם שכתב דמושכר לגוי ודאי שרי. וכבר כתבתי סימן רמ״ו [סק״ד][32] דקי״ל ודאי דשכירות לא קנה, אלא דוקא גבי אונאה וחמץ, וכן אסר בהדיא הגהות מרדכי פרק קמא דשבת [סימן תנ״ד]. ע״ש. (ערך השלחן – סק״ב)

נו) שם בהגה ויש להחמיר. במג״א (סק״ד), יאמרו שמכרו לו בשבת וכו׳. לכאורה לא היה צריך לכל זה לפי מה שכתב בסק״ה דכל שלא הוציא קודם שבת לא קנהו האינו יהודי, והוי ליה כמוכרו בשבת. אלא דנפקא מינה אפילו אם כבר הגביה האינו יהודי. (חדושי מוהרמ״ז)

נז) שם בהגה ויש להחמיר. כתב במג״א (סק״ה) וז״ל: ומסיק על זה דרבים חולקים וסבירא להו דאפילו שכירות לא קניא [וכו׳], ועיין מה שכתבתי סימן רמ״ו סעיף ג׳ דקיימא לן כן. ע״ש. וצ״ע, דהא כתב שם דלענין הנאת השכירות הוי חצירו של השוכר, וא״כ קנה העכו״ם. וצ״ע. (דעת ומזימה)

נח) שם בהגה ויש להחמיר. [33]והא דכתב רמ״א ויש להחמיר, כתב המג״א [סק״ד] דטעמא כמו שכתב הש״ע בסימן רמ״ו [ס״ב], משום דהרואה סבור שישראל צוהו להוציאו. יע״ש. ולפי זה אם היא מוקפת חומה מותר. והמג״א כתב דדוקא בשאלה יש להקל, אבל במכירה יש להחמיר אפילו בעיר המוקפת חומה והנכרי דר בעיר, דהא כשיודע שמכרו לו יאמרו שמכרו לו בשבת. יע״ש. ואפשר לענ״ד לומר דזהו דעת הט״ז שהביא כאן בסק״ב טעמו של הרמב״ם [הלכות שבת פ״ו הי״ט] בסתם, אף שמרן לעיל בסימן רמ״ו כתב טעם אחר. וע״ש בט״ז [סק״ג]. ולפי מה שכתב המג״א אתי שפיר, דגבי מכירה אית ליה טעמא דהרמב״ם, ומשום הכי כתב הכא טעמו דהרמב״ם בסתם. ועיין להרב חמד משה [סק״א][34] שנתקשה בזה.

והמג״א [סק״ה] כתב, דלפי מאי דקי״ל [עבודה זרה טו.] דשכירות לא קניא, א״כ אין לסמוך להקל. יע״ש. ונלע״ד דלפי מסקנת המג״א, י״ל דטעמא דהגהה שכתב ויש להחמיר, היינו מטעם דשכירות לא קניא, וכן הוא במג״א לקמן בסימן שכ״ה [סק״ה], ולפי זה לכאורה גם בכותי אלם אין להקל גם בייחד מקום, דבשלמא לפי מאי דאמרינן מעיקרא דשכירות קניא, א״כ יש לומר דבייחד כיון דמן הדין מותר דשכירות קניא וליכא אלא משום מראית העין שיאמרו שמכרו בשבת, א״כ יש להקל בייחד לו בכותי אלם, משא״כ בלא ייחד דמן הדין אסור, אבל לפי מאי דמסיק המג״א דשכירות לא קניא, א״כ אין חילוק בין ייחד ללא ייחד. וראיתי להרב נתיב חיים שהגיה בדברי המג״א, ולפי הגהתו מבואר דלפי מסקנת המג״א גם בייחד לו מקום ובכותי אלם אין להקל, כיון דשכירות לא קניא כמו שיראה המעיין שם וכמ״ש. אבל מדברי הרב אליה רבא [סק״ד] והרב תוספת שבת [סק״ח] נראה דלא הבינו כן, אלא דגם לפי מסקנת המג״א כן הוא, וצריך לומר לפי זה דטעמא דהמג״א, דכיון שיש אומרים ששכירות קניא יש להקל בכותי אלם בייחד לו מקום. וא״כ לפי דברי המג״א, בשאלה יש להקל בעיר המוקפת חומה, וכמו שמבואר לעיל בסימן רמ״ו [סק״ו], אבל במכירה יש להחמיר גם בעיר המוקפת חומה, וגם בייחד לו מקום, ואפילו השכיר לו החדר, וכמו שכן פסקו האחרונים. ועיין להרב אליה רבה, ודלא כעולת תמיד [סק״א]. לבד בכותי אלם יש להקל בייחד לו מקום, ולהט״ז יש להקל גם בלא ייחד לו מקום. ועיין לקמן בסימן שכ״ה [שם]. (שלמי תודה)

נט) שם בהגה ויש להחמיר. בט״ז (סק״ג), על כן אין להתיר בזה אלא לצורך גדול והפסד. עיין בקונטרס אחרון שלחן ערוך הרב (סק״ב) שכתב דבמקום הפסד מרובה מותר בכל גווני, משום דהוי ליה שבות דשבות לדידן דלית לן רשות הרבים דאורייתא. יעו״ש[35]. (מנחת פתים)

ס) שם בהגה ויש להחמיר. הרב באר היטב [סק״ב] כתב בשם הט״ז [סק״ג] דאף בחפץ של עכו״ם יש להחמיר ולאסור, כי הרואה אינו מכיר של מי החפץ. ע״כ. ולא עיין היטב, כי זה אינו מדברי הט״ז רק מדברי הרא״ש [שבת פ״א סימן א׳], ואם כן אף דהט״ז חולק על הרמ״א במה שהתיר בייחד מקום, י״ל דהיינו דוקא בחפץ של ישראל (או אף במשכון שהיה תחת ישראל וקנאו למשכון דהוי כשלו), אבל בחפץ של עכו״ם, כתב המג״א לקמן (סימן שכ״ה סק״ד) דהרא״ש אינו אוסר רק ליתן לידו, אבל בנוטל הוא עצמו אין בו איסור, ואם כן אולי אף הט״ז סובר כן.

והנה טעמו של המג״א צ״ל דדוקא בחפץ של ישראל חששו יותר שיבואו לחשדו אחר שיתודע להם כי של ישראל הוא, כמו שכתב כאן [סק״ד] לענין חילוק בין שאלה למכר. אמת דלכאורה היה קשה לי, דאם יש חילוק בין חפץ של ישראל לחפץ של העכו״ם, אם כן איך למד הרא״ש חפץ של עכו״ם מחפץ של ישראל בנותן לידו כמ״ש הרא״ש, וכן מסתבר כיון דהאיסור הוא משום מראית עין והרואה לא ידע כי החפץ של עכו״ם. ונראה דסובר המג״א דשאני בנותן לידו, כיון דחזקה דכל מה שיש ביד אדם הוא שלו, ואם כן ברואין שנותן לעכו״ם לא

הערות וציונים

31. נראה שכוונתו לדבור השביעי בסימן רמ״ו ד״ה מפני שהרואה, נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א שם אות ע״ד. **32.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ו אות קי״ב. **33.** תחלת הדיבור נדפס לעיל אות מ״ז. **34.** נדפס לעיל אות ל״ו. **35.** עיין עוד מה שכתב בזה הרב תהלה לדוד (סק״ב), נדפס לעיל אות מ״ו.

ב [ו]**ומותר ליתן בגדיו לכובס נכרי ועורות לעבדן** (פירוש, האומן שמעבד ומתקן העורות. רבנו עובדיה ברטנורא שבת פ״א משנה ח׳ ד״ה לעבדן) **סמוך לחשיכה** [ז]**אם קצץ לו דמים** [*ח]**או שעושה אותם בטובת הנאה,** [ח]**והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת** [ט]**וגם שיעשה הגוי המלאכה בביתו:** הגה ומ״ש לג קנץ משכר בערב שבת [רמ״ע שבת פ״ו סוף סימן ל״ו, ג״י בדעת הר״ן שם ז. ד״ה גרסינן]. ועיין לעיל סימן רמ״ז [סעיף ד׳] דיש מולקין מש עושה לו בשבת להייינו בעובדת הגוי: [י]**ואם ראהו עושה מלאכתו בשבת, אם היה עושה בטובת הנאה צריך לומר [לו] שלא יעשה בה בשבת:** הגה ומ״מ אם נתן לו כמה ימים לפני השבת:

באר הגולה

ו. שם י״ז [ע״ב]: ז. שם תוספות שם בדף י״ט [ע״א ד״ה אלא] והרא״ש [שם פ״א סימן ל״ו; ר״ן שם דף ז׳ ע״א ד״ה ובכולן] והרמב״ם בפרק ו׳ מהלכות שבת [הלכה י״ב]: ז*. ב״י ד״ה וכתוב, בדעת הירושלמי שבת פ״א הלכה ט׳; ב״י ד״ה כתוב בשבלי, ובדעת מהר״י אבוהב בביאורו לטור סימן רמ״ז: ח. רמב״ם שם וסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ט ע״ג] והתרומה [סימן רכ״ב] ושאר פוסקים [מהר״י אבוהב בביאורו לטור סימן רמ״ז, בשם הרשב״א בתשובות כת״י; כל בו סימן ל״א דף ל׳ ע״ד]: ט. ציינתיו לעיל סימן רמ״ד סעיף ה׳ [אות ז׳; ירושלמי שבת פ״א הלכה ח׳; תוספות עבודה זרה דף כ״א ע״ב ד״ה אריסא; רא״ש שם פ״א סימן כ״ג; ר״ן שם דף ו׳ ע״ב ד״ה ומהא; רש״י מועד קטן דף י״ב ע״א ד״ה מקבלי; רמב״ם שבת פ״ו הלכה י״ג-י״ד; מגיד משנה שם הלכה י״ב בשם רשב״א שבת דף י״ט ע״א ד״ה הא דתנן; סמ״ג לאוין ס״ה דף י״ט ע״ג; סמ״ק סימן רפ״ב עמוד ש״א; ספר התרומה סימן רכ״ב; רבנו ירוחם נתיב י״ב ח״ב דף פ״ב ע״ב]: י. רוקח [סימן צ״א; הגהות מרדכי שבת סימן תנ״ב דף ע״ח ריש ע״ג] בשם הירושלמי סוף פרק קמא דשבת [הלכה ט׳]:

אוצר ההלכה

יבואו לחקור כלל והוי ממש כחפץ של ישראל, אבל בנותן לו בחצר אין לחוש רק אם באמת הוא חפצו של ישראל. ודו״ק. (גנזי חיים – סק״ב)

סא) שם בהגה ויש להחמיר. כתב במחצית השקל (סק״ד), אבל במכירה יש להחמיר, ז״ל: אע״ג דאפשר דהעולם יתלו בשאלה, מכל מקום אח״כ כשיחקרו ויודע להם האמת שמכרו לו, יאמרו שתחלה טעו במה שהיו חושבים שהיא שאלה, יחשדוהו ג״כ שבשבת מכרו לו. עכ״ל. ולכאורה אינו מובן אריכות לשונו מה שאמר יאמרו שתחילה טעו וכו׳, זה דקדקו אחדים. ואמרתי בעזה״י שבאור הדברים הוא, שכשיחקרו ויודע להם שמכרו לו, פירוש, ואחרי זה כשיחקרו למי שייך החפץ מפני שיחפצו לקנותו או לשאול או מסבה אחרת, ויודע להם שחפץ זה שייך להנכרי שמכרו להם הבעלים, ובאמת אעפ״כ יש להם לחשוב, הן אמת דעתה שייך החפץ להנכרי, אבל מכל מקום יכול להיות שבשבת היה אצלו בתורת שאלה ואח״כ קנאו ממנו, וא״כ היה בשבת בהיתר גמור, אבל הם לא יחשבו כך אלא יאמרו שמה שחשבו מקודם שהוא בתורת שאלה זה היה טעות, דהא חזו השתא שהוא מכור לו, ומסתמא בעת הוציאו את החפץ מבית הישראל היה אז על ידי מכירה, ויחשדוהו שמכר להם בשבת ולא מערב שבת, ויהיה קצת הוכחה על זה דאם היה מערב שבת לא היה מאמין הנכרי להישראל להניחו אצלו. ואע״ג שיכול להיות שיהיה המציאות בין ערב שבת לשבת רק בשעה קטנה שלא יצטרך הגוי לצאת מבית ישראל קודם, מכל מקום לא יתלו בזה. ודוק. (זרע יעקב – זלזניק)

סעיף ב׳

סב) סעיף ב׳ ומותר ליתן בגדיו לכובס נכרי כו׳. ואם הביאן הגוי בשבת אסור ללובשן. כך כתב מהרי״ל ז״ל בהלכות יו״ט (דף כ״ה) [עמ׳ קפ״ג אות ל״ח]. ע״ש. ועיין מ״ש מרן לקמן בסימן זה דין ד׳. ובמקום אחר כתבתי בזה. (בסא אליהו – קונטרס אחרון)

סג) שם סמוך לחשיכה. איתא בירושלמי (שבת פ״א ה״ט) אמתניתין דב״ש אומרים אין נותנין עורות וכו׳, עד איכן עד כדי הילוך ארבעה מיל. ופירש הקרבן עדה שהוא שיעור בין השמשות, וקאי אבית הלל. והוא דחוק מאד, דלב״ה סימנא למה לי, הא קתני (עד) [עם] השמש, ועיין מ״ש לקמן (סימן רס״א)[36]. ויותר נראה דקאי אבית שמאי בעורות לעבדן, דשיעור ארבעה מילין נקרא כדי שיעשו, כדמצינו בבלי חולין (דף קכ״ב ע״ב) דשיעור עיבוד בעורות הוא ארבעה מילין, וכן כתב שם בפני משה, ולפ״ז גם לדידן בלא קצץ בעינן בעורות כדי הילוך ארבעה מיל. וכן לענין ליתן לצובע אינו יהודי, נראה דבאינו קצץ שיעורו כדי שתקלוט העין מבעוד יום, דקאמר בירושלמי שם (ה״י) [ה״ו] לב״ש אהא דצמר ליורה כדי שיקלוט את העין, מהו מתהני אם לא נצבע כל צרכו, אמר ר׳ אבהו כגון אילין קורייא (שם העיר) דלא מקפידין. (תוספת ירושלים – סימן רמ״ד)

סד) שם אם קצץ. כתב ב״י (דף קכ״ג ע״ג שיטה ג׳), ושלא כדברי הגהות מרדכי [סימן תנ״ד] וכו׳. נ״ב: ולענין הלכה נקטינן כדברי רבינו ז״ל שהוא דעת רוב הפוסקים. ב״ח [אות ו׳]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״א)

סה) שם אם קצץ. נ״ב: כתב המג״א [סק״ו] וז״ל: בזמן הזה כלים לכובס מסתמא היינו קציצה, דקיצבתו ידוע, דאטו בכל פעם יקצוץ עמו, ולכן המנהג פשוט ליתנם ערב שבת סמוך לחשיכה. יע״ש. וזו היא הוראת המרדכי משם התוספות ז״ל, והוא בהגהות [סימן תנ״ד] והביאו מרן הב״י. אמנם הרמב״ם [הלכות שבת פ״ו הי״ב], והתוספות [שבת יט. ד״ה אלא], והרא״ש [שם פ״א סימן ל״ו], והר״ן [שם ז. ד״ה ובכולן], כתבו דבעינן דוקא קצץ,

הערות וציונים

36. נדפס לקמן בסימן רס״א אות קנ״ב.

אוצר ההלכה

וכתב מרן הב״י הטעם, דבלא קצץ מחזי כאילו הוא שלוחו של ישראל וכשנותנו לו ערב שבת נראה כנותנו על מנת לעשות מלאכה בשבת, וכתב כן משם כמה מרבוותא. יע״ש. א״כ לפי טעם זה, אין להתיר אלא בקצץ דוקא, וכן מבואר להדיא בדברי מרן הב״י בש״ע (סימן רמ״ז ס״ב) דאפילו אם בדעתו ליתן לו בעינן קצץ, וכתב המג״א ז״ל שם [סק״ה] דאף על פי שמצפה לשכר אסור, כיון שהישראל לא הבטיחו. יע״ש. והוא הדין הכא לפי טעם מרן ז״ל. אמנם אם אמר ליתן לו שכר, אע״פ שלא פסק כמה, מיקרי קצץ לפק״ד, וכמ״ש מרן שם (ס״ב) דסמכה דעתיה הגוי ובדידיה קא טרח. יע״ש באורך. (ברכות מים)

פו) שם אם קצץ. עיין בג״ד [בגליון דנא] מ״ש משם הב״י [37][הוא לקמן ס״ק שאח״ז[38]], וכפי דבריו נראה דאף דהגוי יודע בודאי דאין לזוז ממנו שיתן לו, וכן דרכם של כל העולם שמביאין לו ועד שישלים יתנו לו שכרו, אפילו הכי אסור. וכן כתב הב״י בהדיא. ומיהו מתשובת רשב״א [ח״ג סימן שס״ח] שהביא הוא עצמו בסימן רמ״ז ס״ב, ע״ש, משמע דטעמא דכל שלא הזכיר בפירוש השכירות לא סמכא דעתיה דגוי, ובישראל קא עסיק, על כרחך לא משמע כן, אלא דכל היכא שהמנהג ידוע שיתן לו שכירותו לבסוף וכמו ההיא דעבדן שאין אצל הגוי ספק שיתנו לו שכרו, נראה דמותר. וכן נראה בעיני להתיר להלכה ולמעשה מאחר שכבר הורה [39][הרשב״א, הביאו] רבנו ב״י ז״ל. (תורות אמת)

פז) שם אם קצץ. וכן אם התנה עמו שיתן לו שכרו, אבל סתמא לא. ואף על פי שדעת הגוי שיתן לו שכרו. וטעמא דמיחשב כאילו הוא שלוחו כיון שאינו מזכיר השכירות וכשנותנו לו בערב שבת כאומר לו לך[40] בשבת, אבל כיון שמזכיר השכירות, גוי בדנפשיה קא עביד ולא מחזי כשלוחו. ב״י. ועיין פר״ח. (תורות אמת)

פח) שם אם קצץ. במג״א (סק״ו) [מסתמא היינו] קציצה, (בקצבתו) [דקצבתו ידוע]. [ע״כ]. צ״ע לעיל סימן רמ״ז ס״ב[41]. ואפשר שהכי פירושו, אין צריך להזכיר לו שיהיה לו שכר כלל, דמסתמא יתן לו, רק בכלים שאין קצבתן ידוע לא סמכא דעתיה דיפרע לו, מדלא אמר ליה קודם לכן שיפרע לו וכמה יתן לו, דכן דרך לישאל. ואם כן סמכא דעתיה אף דלא אמר לו קודם שיתן לו שכר, שמסתמא יתן לו, והא דלא שאל לו קודם כמה יתן, דאין צריך, דקצבתן ידוע. ולשון תוספת שבת מעורבב. [הערת המו״ל הר״ר יצחק במברגר: דהתוספת שבת כתב בסק״ט, וכבר נתבאר בסימן רמ״ז ס״ב דאם התנה עמו שיתן לו שכר, אע״פ שלא פירש כמה יתן לו דינו כקצץ. ע״ש. משמע דגם אם לא אמר כמה יתן לו, ואז הוסיף דאטו בכל פעם יקצוץ ובודאי סמך העכו״ם על מה שקצץ עמו בפעם הראשון. משמע דמכל מקום צריך לקצוץ בפעם הראשון]. ואף בפעם הראשון מותר לו אם קצבתן ידוע, דלא כדמשמע מתוספת שבת. (זכרון אברהם)

פט) שם אם קצץ. במג״א (סק״ו), קציצה דקצבתו ידוע וכו׳. נ״ב: עיין סימן רמ״ז ס״ב. (חדושי מוהרמ״ז)

ע) שם אם קצץ. עיין מג״א [סק״ו], ובנשמת אדם הלכות שבת (כלל (ב׳) [ג׳ סק״א]). (פתחי תשובה)

עא) שם אם קצץ. במג״א (סק״ו), אם קצץ וכו׳. ע״ש בביאור הלכה [ד״ה אם קצץ] שהאריך לבאר מה נקרא שכר וקצץ ושכר ולא קצץ. (זרע יעקב – זלזניק)

עב) שם אם קצץ. כתב מרן בש״ע (סימן רמ״ז סעיף ב׳), שכל שהתנה עם הגוי שיתן לו שכרו, אע״פ שלא פירש לו כמה יתן לו, דינו כקצץ, דסמכא דעתיה של הגוי, ובדידיה קא טרח. ורק בסתם אע״פ שיש בדעתו שיתן לו שכרו אסור, דלא סמכא דעתיה, ובדישראל קא טרח, כל שלא הבטיחו שישלם לו שכרו. עד כאן. והוא מתשובת הרשב״א חלק ג׳ (סימן שס״ח). וכתב המשנה ברורה בביאור הלכה (סימן רנ״ב ס״ב ד״ה אם קצץ), שהחיי אדם (כלל ג׳ דין (ב׳) [ג׳]) העתיק לדינא דברי הגהות מרדכי [סימן תנ״ד], שכל דבר שידוע שלעולם נותנים שכר על מלאכה זו, דינו כקצץ. אולם נראה שקשה מאד לסמוך על זה, שהרי כל הראשונים, הרמב״ם [הלכות שבת פ״ו הי״ב], והרא״ש [שבת פ״א סימן ל״ו], והתוספות [שם יט. ד״ה אלא], והרשב״א [שם ד״ה הא דתנן], והר״ן [שם ז. ד״ה ובכולן], והמאירי [שם יז: ד״ה אמר המאירי המשנה התשיעית], והאור זרוע [ח״ב הלכות ערב שבת סימן ב׳ אות ו׳], כתבו בהדיא בכל המלאכות בעינן קצץ, אע״פ שבודאי לענין כיבוס בגדים אין עושים בחנם, והיינו טעמא שכל שאין הגוי יודע כמה יתן לו, ושמא לא יתן אלא דבר מועט, לא סמכא דעתיה לעשות על דעת שכרו, ועושה על דעת ישראל. ע״כ. נראה בודאי שלא בא לחלוק על מה שפסק מרן שכל שאומר לו ״שיתן לו שכרו״ דינו כקצץ. ודלא כמ״ש (שכתב) בשו״ת קנין תורה ח״ב (סימן ל״ה אות ג׳), שאע״פ שבש״ע (סימן רמ״ז ס״ב) כתב, שאע״פ שלא פירש כמה יתן דינו כקצץ, מ״מ מבואר בביאור הלכה (סימן רנ״ב ס״ב) בשם כל הראשונים, דבעינן קצץ דוקא. ע״ש. וליתא, שכל שאומר לו שיתן לו שכרו, סמכא דעתיה של הגוי ואדעתא דנפשיה קא עביד. והנה מרן הב״י (סוף סימן רמ״ז) כתב בשם הגאון מהר״י אבוהב, שאף אם רוצה הגוי לעשות בחנם אמרינן שמסתמא הוא עושה בשביל איזו טובה שקיבל מהישראל, וחשיב כקצץ, ואדעתא דנפשיה קא עביד. וכן פסק מרן בש״ע (סימן רנ״ב ס״ב). והרמ״א כתב ע״ז בהגה שיש חולקים ואוסרים כשעושה הגוי בחנם, דהיינו משום טובת הנאה. איברא שמרן

הערות וציונים

37. תוספת זו במקור. **38.** נדפס באות הבאה. **39.** תוספת זו במקור. **40.** הלשון ״לך בשבת״ אינה מתיישבת עם עשיית מלאכה, אלא עם שליחות לילך ליתן אגרת (כדלעיל סימן רמ״ז). ובב״י הלשון וכשנותנו לו בערב שבת ״נראה כנותנו לו על מנת שיעשה לו מלאכה״ בשבת וכו׳. **41.** ששם פסק מרן: אבל בסתם אע״פ שיש בדעתו שיתן לו שכר אסור דלא סמכא דעתיה.

הבית יוסף (בסימן רנ״ב) הביא דברי השבלי הלקט [סימן קי״ב] בשם רבי ישעיה, דס״ל דלא כמהר״י אבוהב, אבל גם שם כתב ע״ז מרן, שמדברי הגהות מרדכי [סימן תנ״ד] אין נראה כן, וסיים מרן, דהכי מסתברא, שאע״פ שהוא עושה בחנם שייך למימר ביה נמי דאדעתא דנפשיה עביד, וכמו שכתבתי בב״י בסימן רמ״ז בשם מהר״י אבוהב. ע״כ. ואנו אין לנו אלא דברי מרן שקבלנו הוראותיו. ואכן המגן אברהם (סק״ו), כתב, שבזמן הזה הנותן כלים לכובס מסתמא חשיב קציצה. וכן כתב בספר המנורה הטהורה (סק״ו). וראה עוד להמשנה ברורה בביאור הלכה [ד״ה אם קצץ]. והנה בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק ל׳ הערה כ״ה), כתב בשם הגרש״ז אוירבך, שבזמנינו כיון שמסתמא ישלם לפועל כדרישתו, הרי זה חשוב כקצץ. ״ואפשר״ שאפילו אם הגוי אומר בפירוש שיעשה את המלאכה בשבת, לית לן בה. ע״ש. וזכה לכוין לדברי מרן הבית יוסף (ר״ס רמ״ז), שאחר שהביא מ״ש מהר״י אבוהב בשם הרשב״א, שאפילו אם קצץ אסור לומר לגוי שיעשה בשבת, סיים, ונ״ל דהיינו דוקא כשאומר לו הישראל לעשות המלאכה בשבת, אבל אם הגוי מעצמו אומר לעשות בשבת, שרי, דבדידיה קא טרח, כדי שיטול שכר, ומכיון שהישראל לא ציוהו לעשות בשבת שפיר דמי. ע״כ. וכן פסק המשנה ברורה (סימן רמ״ז סק״ג). ע״ש.

(חזון עובדיה שבת ח״א – מסירת מלאכה לגוי בערב שבת הערה א׳)

עג) שם או שעושה אותם בטובת הנאה. כתב הטור (שיטה ל״ח), אם קצץ לו דמים כו׳. נ״ב: ובספר הקצר כתב רבינו ב״י, או שעושה אותם בטובת הנאה. וכתוב בספר המפה והלבוש: ועיין לעיל סימן רמ״ז [ס״ד] דיש חולקים אם עושה לו בחנם דהיינו בטובת הנאה. (שיירי כנסת הגדולה – הגה״ט סק״ג)

עד) שם או שעושה אותם בטובת הנאה. במג״א (סק״ז) בטובת הנאה וכו׳. עיין סימן רמ״ז שכבר הארכתי בזה[42]. ע״ש. ודלא כדברי המג״א שם [סק״ה וסק״ז]. (בגדי ישע)

עה) שם או שעושה אותם בטובת הנאה. לפי מה שנתבאר בסימן רמ״ז ס״ד שכתב: להחזיק טובה לישראל מפני מה שקבל ממנו. משמע דטובת הנאה שקבל כבר, אבל אם מצפה לשכר מכאן ואילך ולא התנה עמו אסור, כמבואר שם דין ב׳. ויש ללמוד עוד משם, דדוקא כשהגוי אומר מאליו לכבס לו, אבל אם הישראל אומר לו אסור. ע״ש ס״ד ובדברי מור״ם. יע״ש.

וראיתי להרב עולת שבת [סק״ב] שתמה על מרן וז״ל: ויש לתמוה דהא בירושלמי ספ״ק דשבת [ה״ט] משמע דבטובת הנאה צריך (לגוי לומר) [לומר לגוי] אי מצאו עוסק שלא לעשות כו׳ כמבואר במרן לקמן, אלמא דטובת הנאה אינה כשכירות, ומנא ליה להקל דלענין ליתן לגוי, טובת הנאה הוי כמו שכירות. וצ״ע. עכ״ד. ולפק״ד י״ל דמרן לא למד דין זה מהירושלמי, דיש לדחות דהירושלמי מיירי בשכבר נתן, דמר אמר אסור ואתא ר׳ יודן ואמר דיימר דלא יעבד והיינו בטובת הנאה, אבל בשכר עבידתיה עביד כו׳, אמנם ליתן לו לכתחילה אין ראיה משם. ומרן דין זה למד מתורת הגאון מהר״י אבוהב ז״ל, שכן כתב בשמו בסימן רמ״ז מסברא דנפשיה, שכתב וז״ל: וכתב עוד, שאם אמר הגוי לישראל שרוצה להוליך לו כתב בחנם למקום שהוא רוצה, נראה דאפילו בערב שבת שרי, שהרי הגוי מאליו הוא עושה זה, ואינו אלא להחזיק טובה כו׳, והוי ליה כאילו קצץ. יע״ש. נמצא דדעת הגאון הוא דלהחזיק טובה הוי כקצץ, מינה נמי לדין זה. ומיהו לפי דברי הגאון היינו דוקא מאליו כדכתיבנא. ודוק. (ברכות מים)

עו) שם או שעושה אותם בטובת הנאה. צ״ע, כיון דשרי ליתן, אם כן למה צריך למחות בו אם עושה, דמאי שנא. ובאמת בדרכי משה [אות ב׳] חולק על זה ופסק דאסור ליתן. ע״ש. וכוונת הרוקח [סימן צ״א] והירושלמי [שבת פ״א ה״ט] נ״ל דנותנו לו מערב שבת בכדי שיכול לגמור מבעוד יום, והוא לא גמרה בערב שבת, ואז ודאי צריך למחות דלא קצץ, ולעיל (סימן רמ״ז סעיף ד׳) כתב רמ״א וטוב להחמיר, ובאמת בדרכי משה כאן פסק דאסור מדינא, ואין שום דיעה להתיר. ודו״ק היטב.

(זכרון אברהם)

עז) שם או שעושה אותם בטובת הנאה. האליה רבה [סק״ו] השיג על הש״ע דמתיר בחנם. ונראה לפענ״ד דודאי קצץ היינו רק הבטיח לו שכר, ואם כן ודאי בחנם אסור, דאם לא כן מאי הוי לא קצץ. אבל להסוברין דבקצץ בעינן קצבה, שוב שפיר י״ל דבטובת הנאה גם כן לא מיקרי שליחו של ישראל, רק עשה להשלים פעולתו ורצונו מה שרוצה ליהנות להישראל בשביל שקיבל ממנו, דבחנם לא שייך אין העכו״ם סומך דעתו. ורוב האחרונים אוסרין בחנם. (גנזי חיים – סק״ג)

עח) שם בטובת הנאה. עיין ב״י, הביא מקודם הגהות מרדכי [סימן תנ״ד] דכלים לכובס סתמא היינו קציצה, שאינו עושה בחנם. ודחה אותו מכח שהפוסקים כתבו דצריך דוקא קצץ. אח״כ הביא משבלי הלקט [סימן קי״ב], דבחנם אסור ליתן מלאכה לביתו של גוי, אלא אם כן יודע שיכול לגומרה קודם חשכה. וכתב הב״י דאין נראה כן מדברי הגהות מרדכי הנ״ל, והכי מסתברא. ע״ש. והדרכי משה [אות ב׳] תמה, דבעצמו דחה לעיל דברי הגהות מרדכי, ואף דיש לחלק דסתמא גרע מודאי בחנם, מכל מקום מאי ראיה מהגהות מרדכי דמתיר בסתמא, דודאי יתן לו שכר. ע״ש. ונלע״ד לפמ״ש בסימן רמ״ז[43], דיש לפרש כוונת הגהות מרדכי, דבאגרת דעכו״ם ימסור האגרת ולא יהא בידו כלום מהמשלח, ויכול לומר לא כוונתי לשלם לך כלום או סך כך, ועל כן לא סמכיה דעתו, אבל בכלים ועורות דעכו״ם מוחזק, הברירה בידו שלא להחזיר עד שישלם לו שכרו משלם, ועל כן סתמא היינו קציצה שאינו עושה בחנם דמוחזק. אבל

הערות וציונים

42. נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ז אות ס״א. **43.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ז אות י״ט.

אוצר ההלכה

עדיין יש חשש שמא דעת העכו״ם גם כן לעשות בחנם ולא יחזיק כלל בכלים בעד שכר, ועל כן צריך לומר דבחנם בודאי גם כן שרי, וממה נפשך אם מתחלה כוונתו לעשות בחנם שרי, ואם כוונתו בעד שכר, כיון דמוחזק סמכיה דעתיה. ושאר פוסקים חולקים אסתמא, דשמא דעתו אשכר ולא סמכיה דעתו כיון דלא קצץ, ואם כן שפיר כתב הב״י דאין נראה כן מהגהות מרדכי, וגם הוא לא דחה לעיל דבריו רק במה דס״ל בסתמא סמכיה דעתו, אבל במה דמוכח מדבריו דבחנם שרי לא מצינו להפוסקים שיחלקו עליו, ואתי שפיר.

אמנם יש לפרש עוד כוונת הגהות מרדכי, דבחנם בודאי אסור, רק מסתמא שרי בכלים ועורות דאין עושה בחנם, וסגי אם קים ליה לישראל בגווה דעכו״ם דלא יעשה לו בחנם, ואי דאחרים אינם יודעים דברים שבלב, הא לא ניכר אם של ישראל הוא, אבל אגרת דניכר לכל כתב ישראל, בעינן קצץ להדיא, דאם הוא יודע שבשכר עושה, אחרים לא ידעו. וגם לב״י ומהר״י אבוהב דבחנם מותר דודאי כבר עשה לו טובת הנאה, יש לפרש גם כן כוונת הגהות מרדכי דבכלים סתמא שרי, דיודע אם כבר עשה לו טובת הנאה ועושה בעבור זה, ואי דאחר אינו יודע הא אחר בלא״ה אינו יודע של מי הכלים, אבל באגרת דניכר לאחר צריך שידע אחר גם כן, ועל כן צריך קצץ או לפרש להדיא בחנם, דגם אחרים ידעו שכבר עשה לו טובת הנאה.

ולשון המרדכי פרק קמא דשבת [סימן רנ״ו], אין משלחין אגרות אלא אם כן קצץ לו דמים, דאז הגוי אדעתיה דנפשיה קעביד, ודוקא באגרות שכתב ידו של ישראל [הוא] נושא, התם בעי קציצה משום דניכר דשל ישראל ויסברו בשבת נתן לו, אבל קצץ לו מעות להוליך מותר, דגוי אדעתיה דנפשיה עביד. עכ״ל. והוא תמוה, דמה יועיל קצץ להציל מחשד שנתן בשבת. וכבר עמדו בזה המפרשים, ועיין ב״ח בריש סימן זה [אות ה׳] הביא מזה ראיה דלא כהרא״ש [שבת פ״א סימן א׳] דאוסר בחפץ עכו״ם ליתן לו להוציא בשבת, כיון דהחשש מפני הרואים לא ידעו גם כן שהוא של עכו״ם, וכתב הב״ח דהא הכא באגרת דהחשש מפני רואים שיאמרו בשבת נתן לו, ובקצץ לא חיישינן, וכן מוכח מלשון המשנה [שבת פ״א מ״א] ורמב״ם [הלכות שבת פ״ו הי״ב] דרק בחפץ ישראל אסור. ע״ש בב״ח. ועל הראשונים אנו מצטערים והוא בא להוסיף דהא מכל מקום יפה טען הרא״ש.

ונלע״ד על דרך שכתב הט״ז בסימן רמ״ד [סק״ב], דבשדה דאריסות מותר משום דיש שני דרכים להיתר, אריסות וקבלנות, ודרך אחד לאיסור שכיר יום, יתלו (הרועים) [הרואים] ברוב הדרכים, אבל אם נתן השדה בקבלנות נסתר דרך אחד, דאם יחקרו ידעו דאינו אריס, ומכל מקום אפשר לא יעמדו על סוף הבירור אם בקבלנות או בשכיר יום עובד. אמנם המרדכי נראה דסבירא ליה אם הדבר שקול, דיש דרך אחד לאיסור ודרך אחד להיתר, לא חיישינן לחשד, דאדרבה ידינוהו לכף זכות דודאי בהיתר עשה, רק כשיש שני דרכים לאיסור ודרך אחד לבד להיתר, אזי יש חשש חשדא, דיתלו ברוב. ובמחובר דקבלנות אסור היינו טעמא דיש שני דרכים לאיסור, אחד דשכיר יום הוא, ואחד דבשבת נתן לו וכמו שכתב באגרת, וכן כתיב להדיא בפרש״י במועד קטן (דף י״ב ע״א ד״ה מקבלי), במקבלי קיבולת בתוך התחום בשבת אסור דיחשדהו דהיום יהב לו, וקשה על רש״י אם כן מה הועיל בשדה באריסות הטעם דשדה רגילות ליתן באריסות כדאיתא בספ״ק דעבודה זרה [כא:], דמכל מקום יחשדהו דהיום יהב לו דאסור לכולי עלמא גם באריסות, וכמבואר להדיא בספר התרומות [סימן רכ״ב]. ופשוט. וצ״ל דכוונת רש״י דודאי יש חשד דשכיר יום גם כן, אלא אם הדבר שקול מהיכי תיתי יחשדו דשכיר יום הוא, ויתלו בקבלנות, אבל [אם] יש עוד חשד דבשבת יהב לו, ויש שני דרכים לאיסור וצד אחד לבד להיתר, שיתן לו מערב שבת בקבלנות, על כן יחשדהו, ובשדה דסתמא לאריסות ליכא חשד דשכיר יום רק דבשבת יהב, וכיון די״ל קודם שבת יהב, הדבר שקול ולא יחשדהו. וזה כוונת המרדכי גם כן באגרת דניכר כתב ישראל הוי כמחובר דמפורסם, אלא דרגילות לקצוץ ולא שכיח בזה שכיר יום, וכמו בשדה דסתמא לאריסות, דבשלמא במלאכה בביתו יכול לשכור פועל על יום, ואם לא יגמור המלאכה ישכור למחר עוד פועל, אבל אגרת דשולח למקום אחר איך ישכור על יום, וכשישלם היום ולא יגיע מה יעשה, ועינינו רואות דבשליח סתמא בקציצה בקבלנות, ואם כן רק חשד דהיום יהב לו או אתמול, ובשקול לא חיישינן, רק בלא קצץ ליכא לסמוך דיתלו ברגילות לקצוץ, כיון דבאמת אינו וכמ״ש הט״ז, רק דבלא קצץ נמי יש שני דרכים, למאן דאוסר בחנם, מכל מקום יש לומר דמכיר בו דסמכיה דעתו דעכו״ם שישלם לו, וי״ל שמא לא סמכיה דעתו, ולמאן דמתיר בחנם, י״ל דמכיר בו דעושה בחנם בשביל שכבר עשה לו טובת הנאה כזאת, וי״ל שמא מצפה לשכר ולא סמכיה דעתו, עיין בדרכי משה כאן [אות ב׳], ובתוספת שבת (סימן רמ״ז סק״ח). ובין כך ובין כך על כל פנים בסתמא יש דרך לאיסור ודרך להיתר, ועוד יש דרך לאיסור דיהב לו בשבת על כן יחשדהו, אבל בקצץ רק חשד דיהב לו בשבת, וי״ל דיהב לו בערב שבת והדבר שקול ולא יחשדהו, וכוונת דבריו בלא קצץ דאינו ברור דאדעתיה דנפשו עביד, דיש דרך שמצפה לשכר ולא סמכיה דעתו, נהי דיש נגדו דרך היתר, דיודע בו המשלח דעושה בשביל דסמכיה דעתו על השכר שכבר היה לו טובת הנאה ממנו או ודאי יתן לו, מכל מקום הא דרך זו גם כן אינו ברור להיתר דשמא בשבת יהב לו, והוי כמו ספק ספיקא דמחזיקינן כודאי לאיסור והיתר, כן הסברא של הט״ז, דעולם יתלו בהשני דרכים משום האי טעמא, אבל בקצץ דודאי אדעתיה דנפשו עביד ליכא רק ספק אחד ולא יחשדהו, ואם כן בחפץ גוי יש להתיר, דלא חיישינן שיחשדהו שהחפץ של ישראל ונתן לו להוציא, דמהיכי תיתי, כיון דאינו ידוע אם של ישראל הוא והדבר שקול, מה שאין כן בחפץ של ישראל דסתמא לא יעשה בלא דעת בעל הבית, יחשדהו שנתן לו להוציא. ולסברת הט״ז הנ״ל דצריך שיהיה שני דרכים להיתר להציל מחשד ודאי החילוק מבואר, דבחפץ של גוי דמותר לישראל לומר לגוי להוציא לעצמו, וכמ״ש הרא״ש

אוצר ההלכה

[שם] ומרדכי [שם] פרק קמא דשבת, אם כן יש שני דרכים להיתר, דאומר של גוי הוא ואם תמצא לומר של ישראל שמא לא עשהו שליח להוציא אלא לעצמו מוציא, כמו במכר ונתן והשאיל לו וכדומה, אבל אם החפץ של ישראל, לכשיחקרו ידעו דאינו של גוי, אם כן נסתר דרך היתר זה, רק יש דרך לומר בשביל ישראל הוציא, וי״ל לעצמו הוציא ויש לחוש לחשד, ואתי שפיר לשון הגמרא ופוסקים דנקטו דוקא בחפצו של ישראל. (ערך שי)

עט) שם והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת. אפילו בקצץ, ומכל שכן כשאינו עושה רק בטובת הנאה.
(ברכות מים)

פ) שם והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת. דאם כן אף שקצץ מחזי כשלוחו. ופשוט. (תורות אמת)

פא) שם והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת. בתשובת שמלת בנימין ([האמבורג] דף ט״ו) בשידה תיבה ומגדל כעין חנות קטן [שמוכרין בו] על היריד בערב יום טוב, ובליל יו״ט הוצרך לסלק החנות ע״י צווי השררה, שהתיר לקצץ עם אינו יהודי בערב יו״ט לסלק החנות בלילה, כיון דהוא סותר שלא לתקן הוא דרבנן. ואף דמבואר לעיל (סימן רמ״ו)[44] גבי מכר דגם באיסור דרבנן לא מהני קצץ בערב שבת לעשות בשבת, די שלא להוסיף עלה דוקא בשבת ולא ביו״ט. ע״ש. ועיין לקמן סימן תקי״ז (ס״ד) [ס״ב], ובמג״א לקמן (סימן תקט״ו סק״ג).
(פתחי תשובה)

פב) שם והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת. כתב בפתחי תשובה[45] בשם שו״ת שמלת בנימין ([האמבורג] דף ט״ו), בשידה תיבה ומגדל כעין חנות קטן [שמוכרין בו] על היריד בערב יו״ט, ובליל יו״ט יצטרך לסלק החנות ע״י צווי השררה, שהתיר לקצוץ עם אינו יהודי בערב יו״ט לסלק החנות בלילה, כיון שהוא סותר שלא לתקן הוא דרבנן, אף דמבואר לעיל (סימן רמ״ו)[46] גבי מכר דגם באיסור דרבנן לא מהני קצץ בערב שבת לעשות בשבת, די שלא להוסיף עלה דוקא בשבת ולא ביו״ט. ע״ש. ועיין לקמן סימן תקי״ז (ס״ד) [ס״ב], ובמג״א לקמן (סימן תקט״ו סק״ג). (ארחות חיים – ספינקא – סק״ד)

פג) שם והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת. כתב הבאר היטב (סק״ג) בשם הט״ז (סימן ש״ז סק״ג), אם נותן סמוך לשבת ואמר לכובס ראה שאני צריך להם במוצאי שבת, כגון שרוצה ליסע מיד במוצאי שבת, זהו אסור, דהוי ליה כאומר בפירוש שיכבס בשבת. ע״כ. ועיין שם שכתב ואומר לו שהולך לדרכו [במוצאי שבת], משמע משם דאפילו לא אמר לו ראה שאני צריך, רק שגילה דעתו שצריך, ג״כ אסור. תניא [ש״ע הגר״ז סימן ש״ז ס״ט]. וע״ש במשבצות זהב (סק״ב) דאפשר דבחול מותר לומר לו ברמז. ע״ש. ועיין בתוספת שבת שם [סקמ״ח] דישראל אחר מותר לומר לעכו״ם, כיון שאין לו הנאה ממנה הוי כאומר לו עשה מלאכתך דמותר. ודוקא בקציצה, אבל בלא קציצה אסור משום מסייע ידי עוברי עבירה. ע״כ. (באר יעקב – קרויזר – סק״ה)

פד) שם והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת. מותר ליהודי לתת רכבו לתיקון אצל מוסך של גוי, שכל פועליו גוים, בערב שבת, על מנת שיוכל לקחתו חזרה ביום ראשון, באופן שקצב לו סכום תשלום מסויים עבור עבודתו. ובלבד שיש שהות מספקת לבצע התיקונים בערב שבת או במוצאי שבת, ואז אפילו אם הגוי מבצע את התיקונים של הרכב בעצם יום השבת מותר. הואיל ואינו אומר לגוי לעבוד בשבת. ומכל מקום במקום צורך, אפילו אם בהכרח יצטרך הגוי לעבוד גם בשבת להשלמת התיקונים, יש להתיר. ואחינו האשכנזים מחמירים בזה. והמקילים יש להם על מה שיסמוכו.

הנה איסור אמירה לגוי לעשות לו מלאכה בשבת, שייך באמת גם כשאומר לו קודם השבת שיעשה מלאכתו בשבת, וכמו שכתב הרמב״ם (בפרק ו׳ מהלכות שבת הלכה א׳) וזו לשונו: אסור לומר לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת, אף על פי שאין הגוי מצווה על שמירת שבת, ואף על פי שאומר לו כן קודם השבת, ואף על פי שאינו צריך לאותה מלאכה אלא רק לאחר השבת. ודבר זה איסורו מדברי סופרים, כדי שלא תהיה השבת קלה בעיניהם ויבואו לעשות מלאכה בעצמם. ע״כ. וזו לשון מהר״ם מרוטנבורג בתשובה (דפוס פראג סימן ר״ב): יש בני אדם שסבורים שאיסור אמירה לגוי הוא דוקא כשהאמירה היא בעצם יום השבת, אבל כשהאמירה קודם השבת מותר, וטועים הם, דמוכח במסכת עבודה זרה (דף כב.) שגם כשהאמירה קודם השבת אסור. וכן מוכח בשבת (דף יז:). ואפילו לומר לגוי בערב שבת לעשות בשבת דבר שהוא משום שבות בלבד, גם כן אסור, וכדמוכח בשבת (דף קנ.) לא יאמר אדם לגוי מערב שבת שכור לי פועלים בשבת. ע״כ. וכן פסק בעל הלכות גדולות (שבת פרק א׳, י״ז ע״ב). וכן פסק רבינו סעדיה גאון, הובא בפסקי הרא״ש בבא מציעא (פרק ז׳ סימן ה׳), שאסור ליהודי לומר לגוי בערב שבת הילך מעות וקנה לי חפץ בשבת. וכן פסק הרא״ש בשבת (פרק א׳ סימן ל״ו). וכן פסק המאירי (שבת קל.) בד״ה ומכל מקום. וכן כתב הנימוקי יוסף (בבא מציעא צ.) בשם הרשב״א והר״ן. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך (סימן ש״ז סעיף ב׳ וג׳). וראה עוד במשנה למלך (פרק ו׳ מהלכות שבת הלכה ט׳), ובשו״ת בנין ציון החדשות (סימן קל״ג).

אולם כל זה כשאומר היהודי לגוי בערב שבת שיעשה לו מלאכה בשבת, אבל אם קבע לו שכר מסויים על המלאכה שיעשה, ולא אמר לו במפורש שיעשה את המלאכה בשבת, יש להתיר, הואיל ויכול הגוי לעשות את המלאכה של היהודי בערב שבת או במוצאי שבת, ואפילו אם יבצע הגוי את

הערות וציונים

44. ל״מ, ואולי כוונתו לסימן רמ״ה ס״ה. ועיין בב״י סימן רמ״ד ס״ו, ובשו״ת תורת אמת למהר״א ששון (סימן קנ״ו), ובמשנה למלך (פ״ו מהלכות שבת ה״ט), ובאוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ד אות רס״א. **45.** נדפס באות הקודמת. **46.** ראה הערה 44.

אוצר ההלכה

התיקונים בעצם יום השבת, אין בכך כלום, שהגוי על דעת עצמו הוא עושה כן. וכיוצא בזה פסק מרן בשלחן ערוך (סימן רנ"ב סעיף ב' וד'): מותר לתת בגדיו לכובס גוי בערב שבת, וכן עורות לעבדן גוי, אם קצץ לו דמים, והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת, וכל שקצץ דמים, אף על פי שהגוי עושה המלאכה בשבת, מותר לישראל ללבוש הבגד בשבת עצמה, שכל שקצץ לו דמים אדעתא דנפשיה קא עביד. ומקור דבריו בהר"ן (שבת יט. [בדפי הרי"ף ז. ד"ה ובכולן]) גם בשלחן ערוך (סימן ש"ז סעיף ד') פסק בזו הלשון: מותר לתת מעות לגוי מערב שבת לקנות לו בשבת, ובלבד שלא יאמר לו קנה בשבת. ולפי זה גם בנידון שלנו הואיל ואינו אומר לו היהודי לבצע התיקונים של הרכב בשבת, מותר. ואפילו לפי מה שכתב הרמ"א בהגה (בסימן רנ"ב סעיף ד'), שלכתחלה יש להחמיר כדעת האוסרים ללבוש הבגד בשבת כל שידוע שהגוי גמרו בשבת, וצריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשה, אלא אם כן היה הבגד נחוץ לו ללובשו בשבת, שאז יש להקל כדעת מרן. מכל מקום בנידון שלנו שהיהודי משתמש ברכב רק לאחר השבת, לכל הדעות מותר.

אלא שיש עדיין מקום לדון אם היה הזמן מצומצם, ואין שהות מספקת בידי הגוי לבצע כל התיקונים ברכב אלא אם כן יעבוד גם בעצם יום השבת, שלכאורה זה דומה למה שכתב המגן אברהם (בסימן ש"ז (סק"א) [סק"ג]), שאם יום השוק חל בשבת, אסור ליהודי לתת מעות לגוי בערב שבת שיקנה לו חפץ בשבת, אף על פי שאינו אומר לו שיקנה בשבת, שמאחר שידוע הוא שאי אפשר לקנות החפץ כי אם בשבת, הרי זה כאומר לו בפירוש שיקנה בשבת. ושלא כדעת הבית יוסף שמתיר בכל אופן. וכן פסקו הטורי זהב [סק"ג] והאליה רבה שם [סק"ט]. וכן פסק בשו"ת פנים מאירות חלק א' (סימן ל"ח). וכן פסק הגאון רבי זלמן בשלחן ערוך שם (סעיף ט') ועוד אחרונים. ועינא דשפיר חזי בספר הבתים (עמוד רפ"ה) שהביא תשובה להראב"ד וז"ל: שאלה. השוכר גוי בערב שבת עם חשכה, ופסק לו דמים, והתנה עמו שישוב אחר השבת, ואי אפשר לגוי אם לא יעשה מלאכתו בשבת, מהו, אם נאמר הואיל ואי אפשר לו בלא כן הרי הוא כאילו אמר לו שיעשה בשבת, ואסור, או דילמא הואיל ולא אמר לו בפירוש שיעשה בשבת מותר. תשובה, אולי בשביל חמדת השכר יעשה במוצאי שבת, לפיכך מותר. ע"כ. ויש מי שאומר שאין מדקדקים בדבר זה, ובלבד שלא ישכרהו לעשות ביום השבת. עכ"ל. גם בספר המאורות (שבת יח. עמוד נ"ג) כתב, שרבים נוטים להתיר בזה. וכן נראה דעת הרמב"ם בפרק ו', משום דבדידיה קא טרח, אבל מצאתי בחדושי רבי שלמה ב"ר אברהם [מן ההר], שאוסר היכא שיאמר לו הגוי שישוב למחרת השבת והוא מהלך יום אחד, דודאי נראה כמתנה עמו שילך בשבת, ורק בסתם שרי בקצץ, שאם ירצה לא ילך עתה. ע"כ. והגאון רבי אברהם הכהן פימנטיל בספרו מנחת כהן (בקונטרס משמרת השבת שער א' חלק ד') כתב, שלענין הלכה כיון שמרן הבית יוסף סובר בדעת הר"ן שאין לאסור אלא כשאומר בפירוש לקנות ביום השבת. כדאי הוא מרן לסמוך עליו בזה. כיון שעיקר האיסור מדרבנן, ובשל סופרים הלך אחר המיקל. ע"כ. גם הגאון רבי יהודה עייאש בשו"ת בית יהודה חלק א' (חלק אורח חיים סימן מ"ד), דחה דברי הטורי זהב בזה, וכתב שנראה לו עיקר כדעת מרן הבית יוסף, שכל שלא אמר לו בפירוש שיעשה בשבת, אף על פי שאי אפשר לעשותו אלא בשבת, מותר. וכדעת הר"ן ז"ל וכמו שהסכים להלכה בספר מנחת כהן. ע"כ. וראה עוד בספרו מטה יהודה (סימן רנ"ב סק"א)[47]. והן אמת כי בשו"ת זרע אמת חלק א' (סימן ל"ה) העלה להלכה כדברי האחרונים שפסקו להחמיר בזה, ודלא כדעת הבית יוסף והמנחת כהן. וגם בשו"ת חסד לאברהם אלקלעי (חלק אורח חיים סימן ט'), כתב, שהגם שדעת מרן הבית יוסף להקל בזה, וכמו שהסכים עמו בספר מנחת כהן, מכל מקום לא מלאו לבו להתיר באופן כזה שאי אפשר לעשות אלא בעצם יום השבת, אף על פי שאינו אומר לו בפירוש שיעשה כן בשבת. ע"ש. מכל מקום כבר השיב על דבריהם בזה הגאון רבי יוסף חיים בספר רב ברכות (דף קנד.), וכתב, שמאחר שאנו קבלנו עלינו הוראות מרן בין להקל בין להחמיר, לכן יש להורות בזה כדברי מרן הבית יוסף. והניף ידו שנית בשו"ת רב פעלים חלק ב' (חלק אורח חיים סימן מ"ג)[48]. וכתב עוד, שאף על פי שבשו"ת זכור ליצחק הררי (סימן ע"ב) כתב לחלוק על המנחת כהן, הנה אין בהשגותיו כלום, ושפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו. ולכן העיקר להלכה כדעת מרן הבית יוסף והמנחת כהן. ע"כ. וכן כתב הגאון רבי יוסף בירדוגו זצ"ל בשו"ת שופריה דיוסף (חלק אורח חיים סימן כ"ג). וכן העלה בשו"ת ישמח לבב (חלק אורח חיים סימן ט'), שאנו אין לנו אלא דברי מרן שקבלנו הוראותיו, ושאף המנחת כהן העלה לענין פסק הלכה כדברי מרן. והסתמכו ג"כ על דברי הגאון רבי יהודה עייאש הנ"ל. ולכן במקום צורך יש להקל ולסמוך על כל הפוסקים הנ"ל. ואפילו אם המוסך של הגוי נמצא באיזור שגרים גם יהודים, וידוע שם שיש היכר בין מכוניות של יהודיים ובין מכוניות של גוים, בכל זאת אין לחוש למראית העין שיחשדו שהגוי הוא שכיר יום של היהודי, כיון שהדבר ידוע לכל שהדבר נעשה בקבלנות. וכמו שכתב כיוצא בזה בשו"ת משיבת נפש (חלק אורח חיים סימן ו'). וראה עוד בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סימן צ"ה), ובשו"ת מהרש"ג חלק ב' (סימן קל"א). וכל שכן כשאין ידוע שהרכב הזה שייך לאדם מסויים, וכמו שכתב בספר תוספת שבת (סימן רנ"ב ס"ק י"ד), שאף על פי שידוע שהכלי של ישראל, כיון שלא נודע של מי הוא, לא שייך בזה איסור משום מראית העין. ע"ש. וכן עיקר. ושלא כדברי הגאון רבי חיים פלאג'י בספר רוח חיים (סימן רמ"ד סק"א)[49], שלא ירד לכל זה, ואסר בכלים הניכרים של ישראל משום מראית העין. ועיין בשו"ת חסד לאברהם אלקלעי (חאו"ח סימן ט' דף כ"ג סוף עמוד ג'). ובשו"ת ויאמר

הערות וציונים

47. נדפס לקמן אות קל"ג. **48.** נדפס לקמן אות קמ"ב. **49.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח"א בסימן רמ"ד אות קנ"ד.

אוצר ההלכה

יצחק (חאו"ח סימן כ"ה). ובשו"ת תבואות שמש (חאו"ח סימן ל"ו וסימן מ"ח). ודו"ק.

וכתב מרן בש"ע (סימן רמ"ז סעיף ב'), שכל שהתנה עם הגוי שיתן לו שכרו, אע"פ שלא פירש לו כמה יתן לו, דינו כקצץ, דסמכא דעתיה של הגוי, ובדידיה קא טרח. ורק בסתם אע"פ שיש בדעתו שיתן לו שכרו אסור. דלא סמכא דעתיה, ובדישראל קא טרח, כל שלא הבטיחו שישלם לו שכרו. עד כאן.

(חזון עובדיה שבת ח"א – מסירת מלאכה לגוי בערב שבת הערה ג')

פה) שם והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת. כתב הרב משנה ברורה בסימן רמ"ד (ס"ק כ"ד), דאם הישראל מקפיד על הגוי שלא ישב איזה יום בטל, הוי כאילו ציוהו לעשות בשבת. נ"ב: הרב אזיל לשיטתיה לקמן בסימן ש"ז (ס"ק ט"ו) בשם האחרונים, שאם יום השוק בשבת וכו' הו"ל כמזכיר לו יום השבת בפירוש, בין שמבקשו לקנות עבורו או שנותן לו למכור. וכן כתב הכה"ח שם (אות כ"ד) בשם כמה אחרונים ומרן החיד"א במחזיק ברכה [סק"ג]. ע"ש. אבל מדברי מרן בב"י (ריש סימן ש"ז) ע"ד הגמ"י, נראה דאם אינו אומר לו בפירוש לקנות בשבת אע"פ שיום השוק בשבת מותר, ועל זה סמכו כמה אחרונים להקל, ומהם: הרב מנחת כהן (פימינטיל) במשמרת השבת (שער א' פ"ד), ובשו"ת בית יהודה עייאש (ח"א סימן מ"ד), והגרי"ח בספר רב ברכות ובשו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח סימן מ"ג). ועפ"ז התיר בשו"ת יחוה דעת (ח"ג סימן י"ז) בשעת הצורך למסור רכב בערב שבת למוסך של גוים ולקבלו בחזרה ביום ראשון אע"פ שאין זמן לתקנו רק בשבת. ע"ש באורך. ולפ"ז לכאורה יכול ג"כ לקצוץ עם הגוי לכתוב לו ספר מסוים ולהגבילו לזמן קצר ביותר אף שמוכרח לכתוב לו בשבת. ויש להעיר על הרב ילקוט יוסף נר"ו בח"ד (עמ' כ"ב - ל') שבדין המכונית הנ"ל כתב להתיר, ובדין כתיבת הספר הביא דברי האחרונים לאסור ולא העיר כלום. ולענ"ד כיון שרבו האחרונים האוסרים, ופשט דברי הגמ"י (שהובאו בב"י ריש סימן ש"ז) משמע כוותייהו, וכמו שכתבו גם הרב מנחת כהן והרב בית יהודה עייאש הנ"ל. ע"ש. דיינו להקל כדעת מרן במקח וממכר שהם מדרבנן והוי כעין שבות דשבות במקום צורך, וגם אם מטלטל הסחורה מרה"י לרה"ר מ"מ לא נעשה מעשה בגופה, ועוד שיש לצרף בזה דעת הסוברים שאין רה"ר בזה"ז (ואע"ג דאין בקניית הסחורה או מכירתה הפסד מרובה רק מניעת הריוח, מ"מ כיון שאינו אומר לו בפירוש לקנות ולמכור בשבת קיל טפי, וכ"ש שאומר לו כן מלפני השבת. ועיין במשנה למלך (פ"ו מהלכות שבת ה"ט) בשם מהר"א ששון [שו"ת תורת אמת סימן קנ"ו], ובשו"ת נודע ביהודה תנייא (חאו"ח סוף סימן כ"ט). ואכמ"ל). אבל בתיקון הרכב וכתיבת ספר שהן מלאכות דאורייתא, אין להקל לומר לנכרי בסתם כשידוע שמוכרח לעשות מלאכתו בשבת. ויש למסור את הרכב לנכרי מספר שעות לפני כניסת השבת, או לחילופין לקחתו אחר כמה שעות ביום ראשון, באופן שיהיה אפשר לתקנו לפני או אחרי שבת. וגם מרן ז"ל אפשר דמודה במלאכות דאורייתא לאסור, ואפילו בשבות דשבות אין הכרח כ"כ שדעת מרן להקל וכמ"ש בשו"ת זרע אמת ח"א (סימן ל"ה דף מ"ב סע"ב) דאולי מיירי במקום שמצוי קצת לקנות בשאר ימים, ודייק כן מלשון הט"ז שאין כוונתו לחלוק על הב"י לענין דינא אלא בפירוש דברי הגהות מיימוניות. ע"ש.

ולענ"ד המתבונן בלשון הגמ"י (רפ"ו מהלכות שבת) ובב"י, יראה שאין שום הכרח למה שהבינו האחרונים בדעת מרן להקל. וז"ל הגמ"י בפ"ו מהלכות שבת אות ב': אסור ליתן לנכרי מעות בערב שבת שיקנה לו "למחר ביום השוק" כי יש שליחות לנכרי לחומרא, ולא דמי לכל הני דשרו בית הלל עם השמש וכו' דכולהו אדעתא דנפשייהו קעבדי ואם ירצה לא יעשה למחר וכו' אבל הכא אי אפשר אלא למחר ביום השוק. ע"ש. ועל זה העיר מרן בב"י (ריש סימן ש"ז) וז"ל: ונ"ל דיום השוק לאו דוקא, אלא אורחא דמילתא נקט, והוא הדין דאפילו אינו יום השוק "כיון שהוא אומר לו לקנות בשבת" אסור. וזהו עיקר החילוק דבהנך אינו אומר לו שיעשה בשבת. ע"כ. ומזה הבינו האחרונים בשעתו דכל שאינו אומר לו לקנות בשבת אע"פ שידוע שיום השוק בשבת וקונה ביום השוק שרי לדעת מרן. ובמחכ"ת זה תמוה מאד, אלא דמרן הבין בהגמ"י דברים כפשוטן שאומר לו בפירוש לקנות לו "למחר" דהיינו בשבת, וא"כ אפילו אינו יום השוק מאי הוי. וע"ז העיר מרן בצדק שאע"פ שאינו יום השוק כל שאומר לו לקנות לו בשבת אסור, וכדמוכח לשון מרן בהדיא שכתב כיון שהוא אומר לקנות לו בשבת וכו'. וכן מוכח לפני זה בב"י שהביא דברי הגהות מרדכי שאסור ליתן לגוי מעות בערב שבת "לקנות לו בשבת", ועל זה הביא אח"כ דברי הגמ"י. ע"ש. אבל אם לא אמר לו לקנות בשבת רק ביום השוק וידוע שיום השוק נפתח רק בשבת, אה"נ דמודה מרן לאסור כדעת רוב האחרונים. וזהו טעמו של מרן החיד"א במחזיק ברכה שהביא דברי האחרונים לאסור בשתיקה גמורה. וצ"ע על הרב מנחת כהן ובית יהודה (עייאש) והגרי"ח בספר רב ברכות שלא הבינו כן. והגרי"ח עצמו בספר בן איש חי (שנה שניה פרשת וישלח אות י"ד) סתם לאסור במקומות שיום השוק שלהם הוא ביום שבת דוקא אפילו אמר לו בסתם וכו', דהו"ל כאילו אמר לו בפירוש לקנות או למכור בשבת. וסיים: ואע"פ שבספרי הקטן רב ברכות התרתי בכה"ג בנותן לו בסתם ואינו מזכיר לו שבת, לא התרתי בזה אלא בעבור צורך גדול מאד, שהשואל היה מוכרח מאד בדבר זה שאם לא יעשה כן יצא לו נזק גדול וכו', אבל בלתי צורך גדול מאד אין להתיר כי רבו האוסרים. ע"ש. וכל זה במקח וממכר דרבנן, אבל במלאכות דאורייתא כגון תיקון רכב וכדומה נראה דאסור לכ"ע, אא"כ ימסור לו כמה שעות לפני כניסת השבת, או שיקח את זה כמה שעות אחרי צאת השבת בכדי שיעשו. והנלע"ד כתבתי.

(מרן רה"י שליט"א – הערות איש מצליח על המשנ"ב סימן רמ"ד)

פו) שם והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת וגם שיעשה הגוי המלאכה בביתו. נשאלתי באיש אחד שהוא נושה לגוי

אוצר ההלכה

אחד ופשט לו את הרגל, ונתפשרו בזה האופן, שהישראל נותן עורות להגוי ומחשב אותם בסכום מה שמוכר לאחרים, והגוי בוא יבוא לבית הישראל לעשותם מנעלים הנקראים בערבי בלגא, ולא בבית הגוי כי חייש לגניבה, והריוח מתחלק בזה האופן, דהישראל לוקח השליש והגוי שני שלישים, ושליש מהם נותנו להישראל כתורת פירעון, ובא לשאול כיצד הוא עושה ביום השבת.

והרב הי״ו ששלח את השאלה הנזכרת מה שנשאל הוא עליה, ציין במכתבו מה שכתב מרן ז״ל בש״ע סימן רמ״ג (ס״א וס״ב) וסימן רמ״ד (ס״ה), ובסוף דבריו כתב, אפשר לעשות על פי דרך זה, שאומר לגוי דביום ששי אחר חצות ואילך לא יעבוד בביתו של ישראל רק בביתו דנכרי, ונותן לו העורות הרבה, ואז הרשות נתונה ביד הגוי או לעבוד בשבת או שלא לעבוד רק ביום ששי ולהניחם בביתו לכל יום ששי עד שיגמרו, דהשתא אין היכר, ושפיר י״ל דנכרי אדעתא דנפשיה עביד. עכ״ל הי״ו.

וזה מה שכתבתי לו הי״ו: הנה נדון השאלה הזאת הוא נוגע למה שכתב מרן ז״ל בש״ע סימן רמ״ד (ס״ה), אם שכר אינו יהודי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו בגד, הרי זה כותב ואורג בשבת כאילו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד שהוא עושה בכל עת שירצה, והוא שלא יחשוב עמו יום יום ולא יעשה המלאכה בבית ישראל. ועיין שם ס״ו. ונוגע למה שכתב בסימן רנ״ב (ס״ב [וס״ג]), ומותר ליתן בגדיו לכובס אינו יהודי ועורות לעבדן סמוך לחשיכה אם קצץ לו דמים או שעושה אותם בטובת הנאה, והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת וגם שיעשה האינו יהודי המלאכה בביתו, ואם ראוהו עושה [מלאכתו בשבת, אם היה עושה] בטובת הנאה צ״ל שלא יעשה בה בשבת. ואם היתה מלאכה מפורסמת וידוע שהיא של ישראל ועושה אותה במקום מפורסם טוב להחמיר ולאסור. (וש״ע) [וע״ש] בסעיף ד׳, וע״ש במור״ם ולאחרונים ז״ל. ועוד עיין שם בב״י ז״ל מהמפרשים ז״ל הובא להדרישה ז״ל [פרישה אות ג׳], דאע״פ שקצץ אינו מותר אלא דוקא כשהגוי עושה מעצמו, אבל אסור לומר לו לעשות המלאכה בשבת, ואינו מותר אלא דוקא כשהגוי עושה המלאכה בביתו, ועכ״ז אם הישראל רואה את הגוי עושה מלאכה בכליו בשבת צריך למחות בו. ע״ש. ועיין בסימן ש״ז. ובש״ע [סימן רנ״ב ס״ב] לא כתב גבי קצץ אלא שלא יאמר לו לעשות בשבת וגם שיעשה האינו יהודי המלאכה בביתו, ולא כתב עוד דאם ראהו עושה בשבת צ״ל שלא וכו׳, ואפילו בעושה בשכר ולא קצץ, אלא גבי עושה בטובת הנאה כתב כן. וע״ש בב״י דאפילו ברביעי ובחמישי אסור, למה דקי״ל לדינא [סימן רמ״ז ס״א] וכו׳, ולא סבירא ליה כמו שכתב מור״ם ז״ל שם. וע״ש להרב באר היטב ז״ל ([סימן רנ״ב] סק״ד). ע״ש. והביא שם [בב״י ס״ב] מה שכתב הרב המגיד ז״ל על דברי הרמב״ם ז״ל [הלכות שבת פ״ו הי״ב] דנלמד מדין אגרת וכו׳. ע״ש. וצ״ל דסבירא ליה מהאי טעמא דאין לפסוק כהירושלמי [שבת פ״א ה״ט] שהביא שם ולא נזכר בגמרא דידן, ולא קשיא ליה שם להרוקח [סימן צ״א] אלא על מ״ש מהירושלמי ההיפך. ע״ש. אמנם צ״ע על מ״ש בב״י שם ע״ד השבלי הלקט [סימן קי״ב] דאע״פ שהוא בחנם שייך למימר ביה וכו׳ כיון שדעתו לדינא כהרמב״ם ז״ל דאפילו בשכר בעינן קצץ. ואפשר לומר דמה שכתב מרן ז״ל על דברי השבלי הלקט אינו סובר כן לדינא, אלא כוונתו דלהסוברים דבשכר הוי כקצץ מסתברא לומר גם בחנם בעבידתיה וכו׳. אלא דמה שכתב דאין נראה כן מדברי הגהות מרדכי שכתבתי בסמוך, בלא ראות הגהות מרדכי אלא מה שכתב מהגהות מרדכי [סימן תנ״ד] מהתוספות ע״ש, אינו מובן. ושו״ר להרב דרכי משה ז״ל [אות ב׳]. ע״ש. ובנדון השאלה הוי כקצץ וא״כ מותר, אלא שלא יאמר לו לעשות בשבת וגם שיעשה המלאכה בביתו. ובמה שנוטל ישראל עם הגוי ריוח דשבת, עיין שם בסימן רמ״ה ס״א בהגה משם יש אומרים. ושם עוד בס״ד במור״ם. ע״ש. אבל בבית ישראל מבואר ממה שכתבתי דאסור גם בקצץ (וכמש״ע) [וכמ״ש הש״ע] בסימן רמ״ד [ס״א], פוסק עם האינו יהודי על המלאכה וקוצץ דמים והגוי עושה לעצמו, ואע״פ שהוא עושה בשבת מותר, במה דברים אמורים בצנעא שאין מכירים וכו׳, לפיכך הפוסק עם האינו יהודי לבנות לו חצרו או כותלו או לקצור לו שדהו, אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום אסור לו להניחה לעשות לו מלאכה בשבת מפני הרואים שאינם יודעים שפסק וכו׳. ע״ש. ועיין עוד שם בב״י. וכן כתבו התוספות [כא: ד״ה אריסא] והרא״ש [סימן כ״ג] והר״ן [ו: ד״ה ומהא] בסוף פרק קמא דעכו״ם, דדוקא בצנעא בביתו של עכו״ם שרי, וכן כתב רש״י בפרק מי שהפך [מועד קטן יב: ד״ה מקבלי קבולת] גבי מקבלי קבולת בתוך התחום אסור וכו׳. ע״ש.

והנה ע״ש סימן (רמ״ד) [רמ״ג], לא ישכיר אדם מרחץ שלו לכותי מפני שנקרא על שמו וכותי זה עושה מלאכה בו בשבת, דסתם מרחץ לאו לאריסותא עביד ואמרי שכל הריוח של ישראל ושכר את הכותי בכך וכך ליום, ונמצא הכותי עושה מלאכה בשליחותו של ישראל ליום, אבל שדה מותר שכן דרך לקבל שדה באריסות, ואע״פ שיודעים שהוא של ישראל אומרים הכותי לקחה באריסות ולעצמו הוא עובד, ותנור דינו כמרחץ וריחיים דינם כשדה וכו׳. אם מנהג רוב אנשי אותו המקום להשכירם או ליתנם באריסות מותר להשכירם לכותי או ליתנם לו באריסות. ע״ש. וע״ש להרב מטה יהודה ז״ל שם (סק״א)[50] וז״ל: דע דהש״ע לא התיר בשדה אלא בשני אופנים, או בתורת שכירות שהעכו״ם שוכר השדה ונוטל כל הריוח לעצמו דבנפשיה קטרח, או בתורת אריסות שהוא למחצה ולשליש ולרביע, שאע״פ שיש לישראל הנאה בחלק המגיע לו בשדה כשעובד העכו״ם בשבת, מכל מקום כיון שיש לעכו״ם חלק בשדה מקרי דעביד אדעתא דידיה ומותר בין מן הדין בין מפני מראית העין,

הערות וציונים

50. נדפס לעיל באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ג אות ז׳.

כיון דשדה קיימא לאריסותא, אבל אופן שלישי שהוא בקבלנות דהיינו שמשכירה לעכו"ם בדבר ידוע לשנה או לחודש כדי שיקבל עליו העכו"ם כל המלאכה הצריכה לעבודת קרקע והישראל יטול כל הריוח, אע"ג דמן הדין מותר דהכא נמי שייך טעמא דעכו"ם בדנפשיה קעביד, מכל מקום אסור משום מראית העין, דכיון שרואין שהישראל יטול כל הריוח יבואו לחשוב שהעכו"ם הוא שכיר יום והוי שלוחו של ישראל, דלא שייך לומר דארעא לאריסותא קיימא אלא כשהאמת כן הוא שאם יחקרו הדבר ימצאו שכן הוא האמת, מה שאין כן בקבלנות אף אם יתברר להם האמת שהוא בקבלנות [מיחזי להו] לאינשי כשכיר יום, ולכך כיון שאין איסור זה איסור מן הדין אלא מפני מראית העין לא נאסר (אלא) אם הוא חוץ לתחום כמ"ש וכו'. ע"ש. ועיין ש"ע בסימן רמ"ד להרב באר היטב ז"ל (סק"ד) וז"ל: אע"ג דדרך שדה לאריסות וא"כ יסברו שלקחה באריסות כמו שכתוב סימן רמ"ג, י"ל דשאני התם כשיחקרו יוודע להם האמת שקבלו באריסות, אבל הכא שיראו בעת הקציר שאין האינו יהודי נוטל בריוח, ידעי דלאו אריס הוא ויחשדוהו ששכיר יום הוא. ע"ש. גם ע"ש להרב מטה יהודה ז"ל ממ"ש מרן ז"ל בב"י וכו', וכן העלה המגן דוד ([ט"ז] סק"א וסק"ב) וכו', וי"ל דהכי נמי דגם במרחץ מותר במקום דליכא חשש מראית העין וכו'. ע"ש. ודלא כמו שכתב הרב באר היטב ז"ל בסימן רמ"ג (סק"א) וז"ל: דע שלשה חילוקים יש בדין שכירות, אחד ששוכר לכותי שיעשה המלאכה בשדה או במרחץ והרווחים או פירות יחלוקו. השני, שכותי נוטל כל הרווחים או הפירות ויתן לישראל דבר קצוב לכל שנה, והשני חילוקים אלו מותרים בשדה ובמרחץ מדינא דהכותי אדעתא דנפשיה עביד, רק חכמים אסרו השני חילוקים במרחץ משום מראית העין מפני דנקראת על שמו וכו'. אבל החלוקה שלישית דהיינו שיהיו כל הרווחים לישראל רק שישראל נותן לכותי דבר קצוב לכל שנה, זהו ודאי אסור מדינא אפילו בשדה, כ"ש במרחץ, דהוי הכותי שלוחו של ישראל וישראל נהנה ממלאכה בשבת, דאף אם לא יעשה הכותי מלאכה בשבת יטול שכרו הדבר קצוב כל השנה, וליכא למימר דכותי אדעתא דנפשיה עביד. ממילא אם המנהג רוב אנשי המקום להשכירם או ליתנם באריסות כמבואר בס"ב, חזר להיות המרחץ כשדה, השני חילוקים הראשונים מותר והחלוקה שלישית אסור. ודע דכל היתר שכירות דכאן היינו שהוא שוכרו דרך הבלעה עם ימות החול, אבל ליום השבת לבד אסור בכל גווני, עיין ט"ז [סק"ב]. ע"ש. ואתה תבא"ר.

באופן שהדבר מבואר לנדון השאלה, דמלבד שאסור לומר לו לעשות בשבת, עוד בה דאסור לעשות הגוי המלאכה בשבת בביתו של ישראל אפילו היכא דמותר מדינא, כדי שלא יחשדוהו לומר דשכיר יום הוא, וכמו שכתב הרב מטה יהודה ז"ל סימן רמ"ד ([סק"י] אות ג')[51] לבעל הרב דברי יוסף ז"ל [סימן ט'] כנדון הזה שזכר הרב השואל הי"ו, במה שנשאל על ישראל שיש בידו בית אחד שכורה לצורך מלאכת העבדנין שמתקנים ומעבדין שם העורות והפועלים עכו"ם, דגם דלדעת הרמב"ם [הלכות שבת פ"ו הי"ב] דמתיר בשוכר עכו"ם לשנה שיכתוב לו דהוי ליה כקצץ, ופסקו הש"ע [ס"ה], והכא נמי במלאכת העבוד דהעכו"ם הוא שכיר חודש מותר מן הדין, נראה פשוט לאסור בביתו של ישראל דלא שייך ביה צנעא דשכיחי נכנסים ויוצאים. ע"ש.

ומה שכתב הרב ששלח השאלה כנז"ל הי"ו על מה שכתב הרב מטה יהודה ז"ל שם עוד דמלאכת העיבוד היא מלאכת פרהסיא, שהיא מלאכה מיוחדת וידועה ונקראת על שמו של ישראל, ואפילו החצר של עכו"ם אין להתיר, כיון שהכל יודעין שהם פועלים לישראל שהעורות והכלים כולם של ישראל הוו, וכ"ש בנדון זה דאיכא תרתי לריעותא חלילה להתיר וכו'. ע"ש. דהרי בש"ע שם סימן רנ"ב (סעיף ב') פסק דמותר ליתן בגדיו לכובס נכרי ועורות לעבדן וכו' (הגם) [וגם] שיעשה בביתו של עכו"ם. ע"ש. הרי במלאכת העיבוד התיר בבית העכו"ם, ודוחק לחלק בזמנים. עכ"ד. הנה עיין להרב מטה יהודה ז"ל שם סימן רמ"ג (סק"ג)[52] ותנור דינו כמרחץ וכו', היינו לפי מנהגם באותם הזמנים וכו' וכמו שכתב הרב המגיד [שם פ"ו הט"ו] בשם המפרשים ז"ל, וז"ל: שאין דין זה תלוי בדין הדברים אלא לפי המקומות יש שדרכן להשכיר וכו'. ע"ש. גם י"ל דסבירא ליה להרב ז"ל לחלק בין הנושאים, דההיא דסימן (רנ"ג) [רנ"ב] לא איירי בישראל סוחר ידוע שיש לו בית לצורך מלאכת העבדנין שמתקנין ומעבדין שם תדיר בקביעות העורות, ויש לו פועלים עכו"ם לעבוד אצלו לעשות לו מלאכתו והכלים כולם של ישראל, דבכל כי הא סבירא ליה להרב ז"ל דהיא היא שכתב מרן ז"ל בש"ע שם בסימן רנ"ב [ס"ג] ואם היתה מלאכה מפורסמת וידוע שהיא של וכו' טוב להחמיר ולאסור. ע"ש. ואצ"ל דר"ל ואם היתה מלאכה אחרת וכו', אלא דבכהאי גוונא סתם מלאכה אסור גם כמה שזכר ברישא. גם מ"ש מעכ"ת ממה שכתב הרב עצמו שם (סק"ט)[53] דבביתו של עכו"ם גם במלאכה ידועה מותר, דבביתו של עכו"ם לא גזרו. ע"ש. יש לחלק בין המלאכה שהיא ידועה ומפורסמת שהיא של ישראל, דאז יש להתיר בביתו של עכו"ם, דכל בבית הגוי לא גזרו ביה רבנן דלא מינכרא מלתא וכמו שכתב מרן ז"ל שם בב"י בסימן (רנ"ג) [רנ"ב]. ע"ש. להיכא דהמלאכה מפורסמת וידועה לבעליה דבכהאי גוונא יש לאסור. ואתה תחזה מה שכתב מרן ז"ל שם בב"י סימן רנ"ב, ומ"ש מתשובות הרשב"א ז"ל [ח"ה סימן רי"א]. ועיין מה שכתב המג"א ז"ל שם (ס"ק יו"ד), וע"ש להרב מחצית השקל ז"ל.

ומה שלע"ד בנדון השאלה, דאם שם בעליה נקרא עליה יש לאסור גם בביתו של גוי, אלא אם עושה הגוי בצנעא במקום נסתר שאין רואים כלל, דגם דהרב מטה יהודה ז"ל נדונו

הערות וציונים

51. נדפס באוצר ההלכה שבת ח"א בסימן רמ"ד אות רל"ב. **52.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח"א בסימן רמ"ג אות ע"ד. **53.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח"א בסימן רמ"ד אות רכ"ד.

אוצר ההלכה

בדאיכא תרתי לריעותא. ע״ש. הנה הרב ז״ל בטעם השני כתב אין להתיר וכו׳ וכ״ש וכו׳. ע״ש. וכמו שכתב מרן ז״ל שם כי טוב להחמיר ולאסור. ע״ש. איברא דהרב מג״א ז״ל שם (סק״י) כתב, פירוש שאם רואהו עושה בשבת צריך למחות בידו אפילו קצץ אבל לכתחלה רשאי ליתן לו וכו׳. ע״ש. ועכ״פ גם דלא נחלק על דברי הש״ע, כתב להצריך עיון. ועיין מה שכתב בב״י מהרשב״א ז״ל [שם]. ע״ש. וכ״ש בביתו של ישראל דאין להתיר כלל וכמבואר, ואפילו בסחורה של גוי ובא האינו יהודי לנוטלה בשבת מביתו דישראל, עיין מה שכתב הרב אשל אברהם ז״ל שם סימן רנ״ב [סק״ד]. אמנם אם אינו במקום מפורסם או שאין המלאכה מפורסמת וידועה יש להתיר על דרך מה שכתב הרב השואל ומשיב הי״ו בביתו של גוי כשלא יאמר לו לעשות בשבת, ואפילו בדרך רמז אסור לומר לגוי לעשות מלאכה בשבת וכמו שכתב מור״מ ז״ל (סימן [ש״ז סכ״ב]) והרב ערך השלחן ז״ל (סימן [ש״ז סק״ז]) מהרדב״ז ז״ל [ח״ד סימן אלף ר״ב]. ע״ש. וגם דההיא בעושה הגוי המלאכה לישראל לבדו ולא באדעתא דנפשיה, מכל מקום יש לחוש לרואים וכאמור, אלא דהשיעור בעורות שעובד הגוי בשבת יתן לו הישראל גם מהאמצע השבוע או בע״ש אחר חצות וכו׳, ולומר לו סתם שאלו העורות אם תרצה לעבוד אותם בביתך ולהביאם לו וכן על זה הדרך, דחוץ מהשיעור הנזכר לעולם הוא עובד בביתו של ישראל ואותו השיעור שנותן לו יכול לעבוד אותו בביתו וכשיביאם אליו יתן לו ג״כ כזאת, ואם כן אפילו אם הגוי מעצמו הניחם לעבוד אותם בשבת שרי. ופשוט דלא דמי כלל למה שכתב הרב באר היטב ז״ל שם בסימן רנ״ב (סק״ג) ואם נותן סמוך לשבת ואמר לכובס ראה שאני צריך להם במוצאי שבת כגון שרוצה ליסע מיד במוצאי שבת דאסור, דהו״ל כאומר בפירוש שיכבס בשבת. ע״ש. שלא נותן סמוך לשבת, ואין לומר שאני צריך להם במוצאי שבת וכו׳. כן נלע״ד לפום ריהטא מדי אשו׳ר ברהטי׳ם ויקרא לו נחוצת׳ן מאפס מפנאי.
(ויען משה – סימן כ״ד)

פז) שם וגם שיעשה הגוי המלאכה בביתו. נ״ב: אם אין המלאכה ידועה ומפורסמת, כגון עורות דלא ידעי שהם של ישראל, מותר במקום מפורסם ואפילו בתוך התחום. מרן בב״י משם רבינו ירוחם ז״ל [חי״ב נ״ב דף ס״ה ע״ב]. יע״ש.
(ברכות מים)

פח) שם וגם שיעשה הגוי המלאכה בביתו. אבל בפרהסיא אסור, דהרואה סובר שהוא שכיר יום, והוא שלוחו. וכן אם אין היכר בעורות או בכלים שהם של ישראל, שרי אפילו במקום מפורסם.
(תורות אמת)

פט) שם המלאכה בביתו וכו׳. בתשובות לחמי תודה (סימן ג׳) בישראל ששכר חנות מאינו יהודי, והושיב בה אומן אינו יהודי בקבלנות, והיה נקרא שם החנות על ישראל השוכר, שהתיר שהאומן אינו יהודי ישכור החנות מהאינו יהודי בעל החנות, אף שהוא דרך הערמה, כי הישראל מוסיף שכירות להאומן עבור אומנתו, והאומן נותן אותו התוספת להאינו יהודי בעל החנות, דהערמה בדרבנן שרי. ואף דנקרא על שם ישראל, דלא בעינן לעיל (סימן רמ״ג ס״ב בהגה) דישתקע שם ישראל מעליו, אלא בתנור ומרחץ ושדה דהמלאכה והחנות נעשית בגוף הקרקע כמו להחם התנור, אבל לא בחנות דהוא מלאכת מטלטלין, והחנות היא כבית קיבול בעלמא. ע״ש.
(פתחי תשובה)

צ) שם המלאכה בביתו וכו׳. כתב בפתחי תשובה[54] בשם תשובת לחמי תודה (סימן ג׳) בישראל ששכר חנות מאינו יהודי והושיב בה אומן אינו יהודי בקבלנות, והיה נקרא שם החנות על ישראל השוכר, שהתיר שהאומן אינו יהודי ישכור החנות מהאינו יהודי בעל החנות, אף שהוא דרך הערמה, כי הישראל מוסיף שכירות להאומן עבור אומנתו, והאומן נותן אותו התוספת להאינו יהודי בעל החנות עבור דמי שכירות החנות, דהערמה בדרבנן שרי. ואף דנקרא על שם ישראל, דלא בעינן לעיל (סימן רמ״ג ס״ב בהגה) דישתקע שם ישראל מעליו אלא בתנור ומרחץ ושדה, דהמלאכה נעשית בגוף הקרקע, כמו לחמם התנור, אבל לא בחנות דהוא מלאכת מטלטלין, והחנות הוא כבית קיבול בעלמא. ע״ש.
(ארחות חיים – ספינקא – סק״ה)

צא) שם הגה ואם לא קצץ אסור בערב שבת. במג״א (סק״ח) אסור בערב שבת וכו׳, דדעת הרב ב״י דאסור אפילו ברביעי וחמישי. [ע״כ]. והיינו דעת הרי״ף והרמב״ם [הלכות שבת פ״ו ה״כ] שאין מחלקין בין ערב שבת לרביעי וחמישי, אלא בקצץ לעולם שרי, ובלא קצץ לעולם אסור אפילו ביום ראשון. והאי דינא נפקא מדין שליחות האגרת [שבת יט].. ולא היה הגרסא שלפניהם[55] ברביעי וחמישי מותר. אבל דעת הרא״ש [שבת פ״א סוף סימן ל״ו] פוסק כאותו הברייתא דברביעי וחמישי מותר בכל המלאכות אפילו בלא קצץ ואפילו לא יוכל לגומרו קודם שבת, דלא מחזי כשלוחו, ובערב שבת בקצץ מותר אפילו לא יוכל לגומרו, וביוכל לגומרו לא בעי קצץ, אלא לעיל [סימן רמ״ז ס״א] לא התיר רמ״א אלא לעת הצורך לסמוך על הרא״ש, וכאן מתיר בכל ענין, משום דלעיל ניכר כתב יד ישראל ביד העכו״ם. וכבר כתבתי כל זה לעיל בסימן רמ״ז[56]. ע״ש.
(בגדי ישע)

צב) שם הגה ואם לא קצץ אסור בערב שבת. דברי מור״ם מיירי בשאין שהות לעשותן מבעוד יום, דאם יש שהות מותר כמבואר בש״ס [יז:]. ומור״ם אתא לאשמועינן דדוקא בערב שבת אסור, אבל ברביעי ובחמישי מותר, וכההיא דאגרות [שבת יט.] דאית דגרסי התם וברביעי ובחמישי מותר. יע״ש. וכמ״ש הרא״ש ז״ל שם [פ״א סוף סימן ל״ו]. מבואר דס״ל[57] דכל

הערות וציונים

54. נדפס באות הקודמת. **55.** עיין סימן רמ״ז בב״י מה שכתב בביאור דעת הרי״ף והרמב״ם. **56.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ז אות מ״ז. **57.** נראה דכוונתו דמבואר מדברי הרמ״א דמרן ס״ל דכל וכו׳.

אוצר ההלכה

שאין המלאכה נגמרת קודם השבת אפילו מיום ראשון אסור. יע״ש. ומור״ם דעתו להקל פה דבחמישי מותר. ועיין במג״א ז״ל [סק״ח] שחילק בין זה לאיגרת. יע״ש. ומיהו אם יכול לגמור המלאכה קודם השבת לכ״ע מותר אפילו בעושה בשבת. (ברכות מים)

צג) שם הגה ואם לא קצץ אסור בערב שבת. כתב מג״א (סק״ח), אין קפידא וכו׳. נ״ב: עיין סימן רמ״ז ס״ג.

שם זולת בשליחות וכו׳. נ״ב: בשליחות אגרת, כיון שכתב ידו של ישראל נושא וניכר מעשה ישראל. כ״כ המג״א עצמו בסק״ב בסימן רמ״ז, וכן צ״ל כאן דאפילו עושה האינו יהודי בשבת שרי. נראה לי. (חדושי מוהרמ״ז)

צד) שם הגה ואם לא קצץ אסור בערב שבת. מ״ש הרב מג״א (סק״ח) אין קפידא לישראל מתי יעשה. ע״כ. עיין מה שכתבתי סימן רמ״ז (ס״ק ב׳ וג׳)[58]. (תהלה לדוד – סק״ג)

צה) שם בהגה ועיין לעיל סימן רמ״ז. ועיין שם מה שכתבתי שם[59]. (תורות אמת)

צו) שם ואם ראהו וכו׳. ואם ראהו[60] עושה מלאכתו בשבת, אם היה עושה בטובת הנאה צריך וכו׳. כצ״ל. וכ״כ בש״ע הישן משנת שכ״ז. (ארץ חיים)

צז) שם ואם ראהו עושה מלאכתו וכו׳. כתב ב״י (שיטה י״ו), וראהו עושה מלאכה בשבת וכו׳. נ״ב: אפילו נתנם לו כמה ימים קודם השבת. ספר המפה והלבוש. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״ב)

צח) שם ואם ראהו עושה מלאכתו בשבת אם היה עושה וכו׳. כתב ב״י (שיטה כ״ב), ושמא יש לומר כו׳. נ״ב: וכ״כ בספר הרוקח שבידינו [סימן צ״א] והכי נקטינן. ב״ח [אות ו׳]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״ג)

צט) שם אם היה עושה בטובת הנאה. במג״א (סק״ט), ולכן נראה לי וכו׳. [ע״כ]. אין זה מוכרח, דכאן מיירי שנתן לו כמה ימים לפני שבת ובשכר, דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד, אבל ליתן קודם שבת אסור, עיין בב״י. ואפשר שהתוספות שהביא הגהת מרדכי [סימן תנ״ד] שסבירא להו כלים לכובס מסתמא היינו קציצה, משיטת ירושלמי זה [שבת פ״א ה״ט] למדו כן, ואם לא ס״ל כוותייהו בליתן, אבל מה שנתן כבר אפשר דיכול לסמוך עלייהו, ולדינא מכל מקום צ״ע להקל. (חמד משה – סק״ב)

ק) שם אם היה עושה בטובת הנאה. כתב מג״א (סק״ט), ואם [היה] עושה (בשכר) וכו׳, ואם עושה בשכר אפילו לא קצץ אין צריך למחות. וצ״ע. והאליה רבה [סק״ז] כתב, ונראה לי כוונתם שכר ולא קצץ היינו שהתנה ליתן לו שכרו, אלא שלא קצץ כמה יתן לו, וסמכה דעתו שיתן לו כמנהג כדלעיל (סימן רמ״ז ס״ג) דזה שרי. וק״ל, וברור הוא. (בגדי ישע)

קא) שם אם היה עושה בטובת הנאה. משמע דאם עושה בשכר אפילו לא קצץ אין צריך למחות וכמ״ש בב״י, ואע״ג דבשכר ולא קצץ גרע מבחנם, היינו לענין דאסור לכתחלה ליתנו לו, דכיון דלא קצץ בשעה שנתנו לו מחזי כשלוחו, וכאילו נותנו על מנת שיעשה מלאכה בשבת, כמ״ש בב״י. מיהו כל שכבר נתנו לו ולא קצץ, אין צריך לומר לו שלא יעשה בשבת, דכיון שכבר הוא בידו, לדידיה קא טרח ליטול שכרו אם מעט ואם הרבה. כך נראה לי. ובזה מיושב מה שהקשה הרב מג״א [סק״ט]. (נהר שלום – סק״ב)

קב) שם אם היה עושה בטובת הנאה. כתב המג״א ז״ל [סק״ט] וז״ל: ואם היה עושה בשכר אפילו לא קצץ אין צריך למחות. ב״י וב״ח [אות ו׳]. ע״כ. ולפק״ד איפכא מצאתי בדברי מרן בב״י ז״ל, שהרי הביא דברי הרוקח [סימן צ״א] שכתב אא״כ קצץ, ותמה עליו מהירושלמי [שבת פ״א ה״ט] דקאמר דבשכר אין למחות כו׳, ותירץ מרן וז״ל: ושמא י״ל דהכי קאמר אלא א״כ היה עושה בשכר וקצץ. ובודאי דכוונת מרן היינו לומר, דהרוקח מפרש דברי הירושלמי שאמרו אבל בשכר כו׳, שפירוש בשכר היינו שקצץ, ובהכי אתי שפיר דין הרוקח דהצריך קציצה, וא״כ איך יחס על מרן היפך וזווג סברתו עם סברת הב״ח.

ומה שהקשה עוד, וצ״ע דהא בשכר ולא קצץ גרע מבחינם, דהא אסור ליתנם לו כו׳. יע״ש. ולפק״ד קושיא זו היא על הב״ח. ולא קשיא, דכיון דהב״ח הביא פסק הרוקח וסמך עליו דאפילו בשכר לחוד בלא קצץ מותר, אפשר לאוקומי דברי הרוקח דמיירי בנתנם לו בחול וכשהיה שהות, או לא היה שהות ביום ונתנם לו ביום חמישי כסברת הטור דמותר, וראהו עושה בשבת, עלה כתב הרוקח דמהירושלמי יש ללמוד שאם הוא בשכר מותר דבעבידתיה עסיק, אבל בחינם צריך לומר לו כו׳. יע״ש. זוהי כוונת הב״ח על דברי הרוקח, ועלה כתב דהעיקר כפסק הרוקח. יע״ש.

וכל זה דוקא בגוי שעושה מלאכה בחפצים של ישראל כגון עורות וכלים, ברם אם צוה לגוי לעשות לו משלו כגון שידה תיבה וכיוצא משל גוי, דהעצים הוו של גוי, או בגדים והחפץ הוא משל גוי, וראהו עושה בשבת, אין צריך למחות, דהא אי בעי גוי מזבן להו לאחר ויעשה לו לאחרים. וכן כתב בהגהות מרדכי פ״ק דשבת [סימן תנ״ב] דלא שייך לומר אדעתא דנפשיה עביד אלא בגוי שעושה מלאכה בשלו כו׳. יע״ש. וכ״כ המג״א [שם]. והדין דין אמת. (ברכות מים)

הערות וציונים

58. נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ז אות ק״י. **59.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ז אות ע״ד. **60.** נראה דרצונו להגיה מה שכתוב במספר דפו״י תיבת ראוהו.

אוצר ההלכה

קג) **שם אם היה עושה בטובת הנאה.** במג״א (סק״ט) מדחה דברי הב״י והב״ח [אות ו׳]. והן אמת גם בדרכי משה [אות ב׳] להדיא דחנם גרע מלא קצץ[61]. וכן להדיא הירושלמי [שבת פ״א ה״ט] דשכיר בעבידתיה עסיק ולא מחזי כשלוחו.

ותמה הדרכי משה [שם] על הב״י, ואפשר בש״ע נסתפק ושינה לשון טובת הנאה, לכלול מצפה גמול בלא קצץ, ולעיל [סימן רמ״ז ס״ד] פירש לשונו בחנם כפירוש הדרכי משה שהתחיל עמו. (מאורי אור ח״ג – דף ל״ג ע״א)

קד) **שם אם היה עושה בטובת הנאה.** מה שתמה [מג״א] בסק״ט על הב״י וב״ח [אות ו׳] וכו׳, הכל ישבתי שם [בחלק ג׳][62]. (מאורי אור חלק באר שבע – דף קי״ח ע״א)

קה) **שם אם היה עושה בטובת הנאה.** כתב במג״א (סק״ט), וצ״ע דהא בשכר וכו׳. עיין תוספת שבת [סקי״ג]. [הערת המו״ל הר״ר יצחק במברגר: שכתב שדעת הב״י והב״ח [אות ו׳] דאם התנה לתת לו שכר אלא שלא פירש כמה יתן לו, דזה דינו כקצץ, ודלא כמג״א שהבין מדבריהם שדעתם להתיר אפילו שלא התנה לתת לו שכרו. ע״ש. ועיין פרי מגדים (סק״ט)]. (זכרון אברהם)

קו) **שם אם היה עושה בטובת הנאה.** במג״א (סק״ט), גרע מבחנם. נ״ב: היינו ממ״ש בסימן רמ״ז ס״ב. ואפשר לומר שהרב ב״י משמע ליה דשאני הכא, דכובס ועבדן ודאי מלאכה כבידה ובזויה היא, על כן כיון שיש בדעתו של עכו״ם שיתן לו שכר, סמכה דעתיה ואע״פ שלא קצץ עמו, אבל באגרת כיון שאינה עבודה כבידה ובזויה, על כן בעינן דוקא קצץ משום דלא סמכה דעתיה דעכו״ם, דשמא אח״כ יתן לו הישראל דבר מועט, יען דיכול לומר לו מה עשיתי לך ומה הלאיתיך, איגרת לקחת בידך ומבקש שכר כמשא כבד. ועיין מה שכתבתי בס״ד בסימן רמ״ז על דברי המג״א (סק״ח)[63]. (מגן בעדי)

קז) **שם אם היה עושה בטובת הנאה.** עיין מג״א (סק״ט) דכוונת המחבר אבל בשכר אפילו לא קצץ אין צריך למחות, ועל זה השיג המג״א דהא בשכר ולא קצץ גרע מבחנם. ע״ש. ואין בידי להכריע. מכל מקום בעניי לא אדע שום השגה, דהרי על כרחך איירי באופן דלא חיישינן דהוי שלוחו כגון ברביעי וחמישי, ואם כן הא דצריך למחות בידו ולומר שלא יעשה, היינו שלא יהנה הישראל ממלאכת שבת, ולכן בטובת הנאה אף דלדעת הב״י הוי כקצץ, מכל מקום נהנה הוא, דשמא העכו״ם לא ירצה לעשות למחר משום דאין לו פנאי וכדומה, אבל בשכר, הישראל אינו נהנה, דאם לא יעשה היום יעשה למחר, ואם כן שפיר יש לומר דאף בלא קצץ מותר. ומ״ש המג״א בשם הרוקח [סימן צ״א], כבר כתב הב״ח [אות ו׳] דבנוסח הרוקח שבידו לא כתב קצץ רק בשכר מותר. (גנזי חיים – סק״ד)

קח) **שם אם היה עושה בטובת הנאה.** כתב במג״א (סק״ט), וצ״ע דהא בשכר ולא קצץ גרע מבחנם. היינו בסתם, כדאיתא לעיל סימן רמ״ז ס״ב במחבר. ואין לומר דכוונת הב״י והב״ח [אות ו׳] דאיירי שהבטיח לו שכר רק שלא פירש כמה יתן לו, דהא זה מקרי קציצה ממש, וזה מתיר שם המחבר בפירוש בתחלת הסעיף.

שם דדוקא בקצץ וכו׳. דהיינו שפירש לו כמה יתן. (אהל ברוך)

קט) **שם אם היה עושה בטובת הנאה.** כתב במג״א (סק״ט) אם היה עושה וכו׳, וגם הירושלמי [שבת פ״א ה״ט] מיירי בקצץ. עכ״ל המג״א. וע״ש במחצית השקל שהביא לשון הב״י. ולענ״ד כיון שהירושלמי כתב אבל בשכיר, שכן הביאו גם הב״י והב״ח [אות ו׳], פירשו שזהו משמעו בקצץ, דאם הבטיחו רק שכר זה לא נקרא עדיין שכיר, דאם לא יתן לו השכר כראוי אולי לא יקבל ממנו מאומה, ויהיה כל עשייתו רק בחינם ואדעתא דישראל, ולא (הי׳) [הוי] רק כבטובת הנאה שאסור, ולא נקרא שכר בהחלט, כי העכו״ם חושב שאם לא יתן לו כראוי יותר ניחא ליה שיהיה בחנם. (זרע יעקב – זלזניק)

ק) **שם אם היה עושה בטובת הנאה צריך לומר לו וכו׳.** כתב המג״א (סק״ט), ציוה לעכו״ם לעשות לו (מלאכה) [מנעלים] וראהו עושה בשבת, אין צריך למחות בידו, דהא עדיין לא נקרא שם ישראל עליו, ואי בעי עכו״ם מזבן אותן מנעלים לאחר ויעשה לו אחרים. ע״כ. והיינו אף בלא קצץ. ומשמע מדברי הרב ז״ל [ש״ע הגר״ז] דהיינו דוקא בביתו של עכו״ם, שכתב בסעיף ט׳, אם ישראל לא נתן לו כלום, אלא עכו״ם תופר מנעלים מעורות שלו וכו׳ בבית שלו. ע״כ. וכפי הנראה אפילו בקצץ אסור בביתו של ישראל, אף אם העכו״ם עושה מעורות שלו. וכן משמע למדקדק בדבריו דקאי גם על קצץ. ואם העכו״ם עושה מאליו, אם עושה משל ישראל, צריך למחות בידו אף שעושה בביתו של עכו״ם, ולא דמי לקצץ. אבל אם עושה משל עצמו, נראה דאין צריך למחות בידו אף שעושה בביתו של ישראל. עיין סימן רע״ו (סקי״ד) במג״א, ואקוה לדבר שם אי״ה מזה.

כללא דמלתא, קבולת בלא קצץ בעושה משלו ובביתו והיינו דינא דמנעלים, אין צריך למחות בידו. וכתב הרב ז״ל בסוף ס״ט, דאף לכתחילה מותר לצוות את העכו״ם לעשותם לו, רק שלא יאמר לו שיעשה בשבת. ע״כ. ולכאורה כיון דמותר לומר לעכו״ם עשה מלאכה בשלך, כמבואר בסימן ש״ז (סק״א) [סכ״א] ובמג״א שם (סקכ״ט) דמותר לומר לו בשל בשר שלך, וא״כ בעכו״ם עושה מנעלים דאי בעי מזבן להו לאחר, למה לא יהא מותר לומר לו שיעשה בשבת. ובסס״י ש״ז [סעיף ל״ח] בגבינות שעושין העכו״ם בשבת מחלב שלהן, כתב הרב ז״ל מותר לומר לו שיעשה אפילו בשבת, שמותר לומר לעכו״ם עשה מלאכתך אף אם מגיע מזה ריוח לישראל. ע״כ. ולכאורה זה סותר דבריו שבכאן. ולחלק דהכא כבר עשה מקח על המנעלים והתם לא

הערות וציונים

61. כסברת מרן והב״ח. **62.** נדפס באות קודמת. **63.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ז אות ק׳.

ג [כ]**ואם היתה מלאכה מפורסמת וידועה שהיא של ישראל ועושה אותה במקום מפורסם טוב להחמיר ולאסור:** באר הגולה

כ. גם זה ציינתיו

שם [סימן רמ"ד] בסעיף ד' [אות ה'; רבנו ירוחם נתיב י"ב חי"ב דף פ"ב ע"ב; שות הרשב"א ח"ה סימן רי"א]:

אוצר ההלכה

עשה מקח על הגבינות, אינו נראה, דהא הכא אף בלא קצץ מירי. ובאמת בסס"י ש"ז הביא המג"א [סקל"ג] בשם השלטי גבורים [עבודה זרה ז.], אפילו אם אינו עושה הגבינות רק בשבת, אם הישראל מקבלן בחובו ואם לא יקבלם יפסיד חובו שרי. ע"כ. ובשלטי גיבורים סוף פ"ק דעבודה זרה [שם] למד זאת מדברי מהר"ם [הובא במרדכי שבת סימן רמ"ז] שהקיל לקבוע מלאכתו בשבת גבי מכס משום פסידא. ע"ש. ומשמע להדיא דאי לאו משום פסידא, אסור לומר לו שיעשה בשבת, ודלא כמ"ש הרב ז"ל שם, אבל טעמו צע"ג.

קבולת וקצץ בביתו של ישראל, אסור אף שעושה משלו. ובביתו של עכו"ם מותר ליתן לו אף שעושה משל ישראל, ואם רואהו עושה בשבת אין צריך למחות בידו.

עכו"ם העושה בשביל טובת הנאה וצוה לו ישראל לעשות לו מלאכה, לענין ליתן לו דינו כקבולת וקצץ, אבל לענין אם רואהו עושה בשבת, גרע מקצץ וצריך למחות בידו.

עכו"ם העושה מאליו ולא צוה עליו הישראל לעשות לו, בהא לא שייך שמותר ליתן לו בערב שבת, כיון שאינו מצווה לעשות לו. אלא אם נתנן לעכו"ם לפקדון, פשיטא שמותר. אלא אם רואהו עושה בשבת, משל ישראל צריך למחות בידו אפילו בביתו של עכו"ם, ואם עושה משלו, מותר אפילו בביתו של ישראל. ועיין לעיל סימן רמ"ד (סק"א)[64] מה שכתבתי בשם הדגול מרבבה. ומה שכתב שם שהישראל עשה קבולת, נראה דהיינו אפילו קבולת ולא קצץ. ודו"ק. (תהלה לדוד – ס"ק ה'–ט')

קיא) שם הגה ואפילו נתנם לו כמה ימים לפני השבת. עיין ביאור הגר"א [סק"י], דכתב זה הרב לשיטת החולקין שהביא תחילה דבטובת הנאה אסור, א"כ הירושלמי [שבת פ"א ה"ט] דמצריך להפסיק ברואה אותו בשבת היכי משכחת לה דהא אסור לגמרי, ומשום הכי משני [הרמ"א] בנתנם לו כמה ימים קודם שבת, וכשיטת המתירין בסימן רמ"ז [ס"א] בזה בכל גווני. ולכאורה הא משכחת לה בפתח לו האינו יהודי תחילה דמודה הרב דמותר כמבואר בסימן רמ"ז שם [ס"ד]. ועל כרחך צ"ל דבזה ס"ל דהוה לגמרי כקצץ לו שכר דאינו צריך כלל להפסיקו. אבל בחדושי הגרע"א [סק"ז] כתב דמשמע דאפילו בכהאי גוונא צריך להפסיקו. וצ"ע. (חבל יוסף – גנזי חיים)

סעיף ג'

קיב) סעיף ג' ואם היתה מלאכה מפורסמת וכו'. כתב ב"י (שיטה כ"ה), וכ"כ התוספות וכו'. נ"ב: ובה"ע וספר המדות. מהר"ר קרישקאש ז"ל בתשובה כ"י.

(שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"ד)

קיג) שם ואם היתה מלאכה מפורסמת וכו' טוב להחמיר וכו'. הני חלוקים שידועים שהם של ישראל והעכו"ם מכבסן על גבי הנהר, צריך למחות בידו וכו', אבל בדבר ששם ישראל נקרא עליה, מדינא אסור. הרב מגן אברהם (בסק"י). וכתב בספר נתיב חיים, נכון להחמיר שלא ללבוש הני חלוקים שידועים שהם של ישראל אם כבסם הנכרי בשבת בפרהסיא.

(מחזיק ברכה – סק"א)

קיד) שם ואם היתה מלאכה מפורסמת וכו' טוב להחמיר וכו'. אם ידוע שהוא של ישראל פלוני, אסור מדינא, ואם אינו ידוע של מי מותר מדינא, רק שטוב להחמיר. תניא [ש"ע הגר"ז סימן רמ"ד ס"ה]. ועיין בשערי תשובה [סק"ה]. ובחיי אדם (כלל ג' סעיף יו"ד) כתב, דכלים כיון שידוע דמנהג כל העיר ליתן בקבלנות, אע"פ שהוא ידוע שהוא של ישראל והנכרי עושה במקום מפורסם מותר, דלא גרע ממרחץ ותנור. ע"כ. ותמיה לי, דהא המג"א [סק"י] כתב דצריך למחות, ומסתמא מירי שדרכה בקבלנות כמ"ש בסק"ו דקצבתן ידוע, וכוותיה פסקו כל האחרונים. ומ"ש דלא גרע ממרחץ ותנור, גם שם אסור בקבלנות, עיין בט"ז (סימן רמ"ד סק"ב). וצ"ע לדינא. (באר יעקב – קרויזר – סק"ו)

קטו) שם במקום מפורסם וכו'. עיין מג"א [סק"י] ושערי תשובה [סק"ה] בחלוקים שמכבסין על גבי הנהר. ועיין בתשובות לחמי תודה (סימן ג') דלא אסרו אלא ספינה, שאי אפשר אלא בפרהסיא ונקרא שם בעליו עליו, אבל שאר מלאכות מותר אף בפרהסיא. ע"ש. ותשב"ץ ח"ב (סימן נ"ד) כתב, הא דמתירין בית הלל עורות לעבדן [שבת יז:] אע"ג שהאינו יהודי כובס על גבי הנהר, שכל שאינו עושה בבית ישראל מקרי צינעה, דלא פלוג רבנן, שהיודע שזהו מצודתו של ישראל ידע ג"כ שהאינו יהודי אריסו. ועיין בחיי אדם [הלכות שבת כלל ג' ס"י] דבדבר שהוא מפורסם שעושין בקבלנות מותר במקום מפורסם כגון ברחוב. ועיין בנשמת אדם [סק"ג] דאם ידעו בדבר שלשה בני אדם נקרא מפורסם. ע"ש. ובתשובות משיבת נפש (סימן ו' בד"ה בא"ח) שחלק על המג"א ומתיר בחלוקים, שידוע לכל שנותנין אותם בקבלנות. ע"ש. (פתחי תשובה)

קטז) שם במקום מפורסם וכו'. עיין במג"א [סק"י] ושערי תשובה [סק"ה] בחלוקים שמכבסין על גבי הנהר. ועיין בשו"ת

הערות וציונים

64. נדפס באוצר ההלכה שבת ח"א בסימן רמ"ד אות קנ"ז.

אוצר ההלכה

לחמי תודה (סימן ג׳) דלא אסרו אלא ספינה שאי אפשר אלא בפרהסיא ונקרא שם בעליו עליו, אבל שאר מלאכות מותר אף בפרהסיא. ע״ש. ועיין בתשב״ץ ח״ב (סימן נ״ד) שכתב, הא דמתירין בית הלל עורות לעבדן [שבת יז:] אע״ג שהאינו יהודי כובס על גבי הנהר, שכל שאינו עושה בבית ישראל מקרי צינעה, דלא פלוג רבנן, שהיודע שהוא מצודתו של ישראל ידע גם כן שהאינו יהודי אריסו. ועיין בחיי אדם [הלכות שבת כלל ג׳ ס״י] שכתב דבדבר שהוא מפורסם שעושין בקבלנות מותר במקום מפורסם כגון ברחוב. ועיין בנשמת אדם [סק״ג] שכתב דאם ידעו בדבר שלשה בני אדם נקרא מפורסם. ע״ש. ועיין בשו״ת משיבת נפש (סימן ו׳ בד״ה בא״ח) שחולק על המג״א ומתיר בחלוקים, שידוע לכל שנותנין אותם בקבלנות. ע״ש. מובא בפתחי תשובה[65]. (ארחות חיים – ספינקא – סק״ו)

קיז) **שם טוב להחמיר ולאסור.** כתב מג״א (סק״י), טוב להחמיר וכו׳, ולכך צ״ע וכו׳. עכ״ל. ויראה דלפירוש המג״א לא יצדק לשון לאסור, אך האמת הוא דבש״ע הוציא דין זה ממ״ש בב״י על שם תשובת הרשב״א [ח״ה סימן ריי״א], שנשאל על יהודי אחד שקצץ לו גוי ערבה בשבת במקום קרוב לעיר שתהא מזומנת לו במוצאי שבת, ויצא הקול בעיר שהיו שם רבים. והשיב שמותר, דגוי במלאכתו עוסק, אבל יפה עשיתם להחמיר כיון שהוא בפרהסיא. ע״כ. מבואר דהא דהחמיר הוא ליהנות מן הערבה שנקצצה בשבת. ומ״ש הש״ע בסימן רמ״ד [ס״ד] לענין מלאכת פרהסיא שדינה כמו מלאכת מחובר, הדבר ברור דקאי אמה שהזכיר שם, דאם בנו עכו״ם וכו׳ נכון להחמיר שלא יכנסו בו, וע״ז קאמר מלאכת פרהסיא דינו כמחובר, וא״כ יפה כתב הש״ע גם בסימן זה שטוב להחמיר ולאסור, רצונו לומר ליהנות מאותה מלאכה, וכמו שכתב גם בסימן רמ״ד [ס״ג] דנכון להחמיר. (ברכת דוד)

קיח) **שם טוב להחמיר ולאסור.** במג״א (סק״י), אבל האמת יורה דרכו וכו׳, ולכן צ״ע על הרב ב״י וכו׳. לדעתי לא היה הרב ב״י טועה כל כך בדבר אחד לכתוב בסימן רמ״ד [ס״ד] סתם לאיסור, ולהקל כאן, ולא עוד אלא שהתם לא התנה שיהיה במקום מפורסם, וכאן פירש בהדיא כן, ואפ״ה כתב רק וטוב להחמיר, ומשמע ולא מדינא. וז״ל הרב ב״י: ודע דהא דשרי לתת עורות לעבדן וכלים לכובס, דוקא כשהנכרי עושה מלאכה בביתו, אבל אם עושה מלאכה בבית ישראל אסור כדמפורש בירושלמי [שבת פ״א ה״ח], וכ״כ התוספות [עבודה זרה כא: ד״ה אריסא], והרא״ש [שם פ״א סימן כ״ג], והר״ן [שם ו: ד״ה ומהא], ורש״י [מועד קטן יב. ד״ה מקבלי], ורמב״ם [הלכות שבת פ״ו הי״ד], והמגיד משנה בשם רשב״א [שבת יט. ד״ה הא דתנן], וסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ט ע״ג], וסמ״ק [סימן רפ״ב], והתרומה [סימן רכ״ב], ומשמע מדברי כולם דמאי דבעינן שיעשה הנכרי בביתו, אינו אלא משום דכל כהאי גוונא לא מינכרא מלתא שהיא מלאכת ישראל. ואפשר דכל שעושה אותה הנכרי בביתו, אע״פ שהמלאכה ידועה ומפורסמת שהיא של ישראל שרי, דכל בבית נכרי לא גזרו ביה רבנן, וזה דעת רבינו ירוחם בחי״ב [ני״ב דף פ״ב ע״ב]. וכתב עוד, ואם אין המלאכה מפורסמת וידועה לבעליה, כגון עורות לעבדן וכלים לכובס, אפילו עושה אותה במקום מפורסם מותר, אפילו בתוך התחום. ואם המלאכה מפורסמת וידועה לבעליה, ועושה אותה במקום מפורסם אסור. עכ״ל. ולפ״ז אומר אני, דהתם [סימן רמ״ד ס״ד] בספינה, מיירי המחבר שידועה של איזו ישראל היא, והיינו ידועה לבעליה שכתב רבינו ירוחם, וכן הוא כוונת המחבר שם שכתב כגון ספינה הידועה לישראל, וזה ודאי ידוע לכל של איזה ישראל היא מן הסתם, וכן משמע לשון רבינו ירוחם עצמו שכתב כגון עורות וכלים, משמע דכל שלא כה״ג ניכרים וידוע לבעליה, גם כי הספינה הולכת במקום מפורסם, לכן אוסר מדינא לכ״ע, משא״כ הכא מיירי בעורות וכלים, ואף שידוע שהם של ישראל מכל מקום אינם ידועים לבעליה, לכן מדינא נראה לו להתיר כמ״ש בב״י ואפשר וכו׳ וכמ״ש ריי״ו, אעפ״כ לא מלאו לבו להחליט ההיתר, וכמ״ש בב״י ״ואפשר״ וכו׳, דנראה כמסתפק בדבר, לכן כתב וטוב להחמיר, ודוקא בכהאי גוונא, אבל אף שידוע, אם הוא בבית עכו״ם הסכימה דעתו להקל, ואף דכתב ואפשר. ועוד י״ל, דיש חסרון תיבת ״או״ בדבריו, וצ״ל, ואם היתה מלאכה מפורסמת וידוע שהיא של ישראל ״או״ עושה אותה במקום מפורסם טוב להחמיר ולאסור, וקאי רישא אידוע של איזה ישראל, והסיפא בשאינו ידוע. והבוחר יבחר, מכל מקום דברי המחבר צרופים ככסף נבחר.

ודע שדברי המחבר אלו סובבים על מה שכתב בתחילת ס״ב ומותר ליתן, וכך הם סדורים דבריו בב״י, רק שסיים בסעיף ב׳ דברי הרוקח [סימן צ״א] והירושלמי [שבת פ״א ה״ט]. ומה מאד שגג בזה המג״א במחילה מכבודו, שעירב דברי המחבר (וכו׳) [וכתב] פירוש שאם רואהו וכו׳, ודבריו לא קאי כלל על זה, ולדינא אפשר אף שהחמיר לכתחילה ליתן סמוך לחשיכה, אבל אם כבר נתן יום או יומיים קודם לשבת אין צריך למחות אא״כ ידוע של איזה ישראל הם. והאי ״ודוקא״ שכתב המג״א, אין עניינו למ״ש למעלה. ואפשר שכתב זה כעין תירוץ שלא תקשה מהכא להההיא דסוף סימן תרס״ד [סי״א]. מיהו מ״ש אבל וכו׳ מדינא אסור, כבר כתבתי דהמחבר פסק כרבינו ירוחם, דכל שאין ידועה לבעלים אינו אסור מדינא. גם מ״ש מג״א סימן רמ״ד (סקי״ג) בספינה דבעינן דוקא שעושה במקום מפורסם ולכן נקט ספינה דרגילות לעשותה בפרהסיא כמו שכתב סימן רנ״ב ס״ג. עכ״ל. ולא ידעתי למאי כתב כן, דכל תוך תחום העיר קרי מקום מפורסם, כמ״ש שם סימן רמ״ד, ותיבת בפרהסיא שכתב אין לו ביאור (דפורשה) [דפירשה] בפני בני אדם הרבה, ולא כן כתב המחבר סימן רנ״ב רק במקום מפורסם, ולמעט בביתו של נכרי בא. וזה ברור. (חמד משה – סק״ג)

הערות וציונים

65. נדפס באות הקודמת.

ד [ל]**כל שקצץ אף על פי שעשה הגוי מלאכה בשבת מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה, דכל שקצץ אדעתא דנפשיה קא עביד:** הגה ויש מוסרין לנכרו כל שידוע שהגוי גמרו בשבת (הגהות מצרי פ"ק דשבת [סימן ל"ז; גיטין פ"ג סימן י"ד; מרדכי שם סימן תרס"ד], ומהרי"ל [הלכות יום טוב עמוד קפ"ג] וב"י בשם רוקח [סימן ש"ח; הגהות מיימוניות הלכות יום טוב פ"ב אות ל'; אור זרוע מ"ב הלכות שבת סימן ג'] ולריך להממין במועלי שבת בכדי שיעשו (אור זרוע [שם]), והכי נהוג לכתחלה, אם לא שלריך מליו בשבת שאז יש להקל, ואם יש לתלות שנגמר בערב שבת מותר בכל ענין (הגהות מלפסי [שלטי הגבורים שבת ז. אות ג']), ודוקא אם שגר לו הגוי לביתו, אבל מסור ליקח כלים מבית האומן בשבת ויוש טוב (מרדכי פרק קמץ דיוש טוב [גיטין שם] ואור זרוע [שם] והגהות מיימוניות פ"ב מהלכות יום טוב [שם] והגהות מצרי פרק מין לדין [גיטין שם]). וכל זה בכלים שעשה לישראל (בית יוסף) אבל גוי שעושה מנעליס על המקח מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ונוועלם ובלבד שלא יקנוך עמו דמי המקח (הגהות מצרי פרק מין לדין [גיטין פ"ג סימן ז' בשם אור זרוע מ"ב הלכות יום טוב סימן שנ"ח וכה"ר מליהו]):

באר הגולה

ל. הר"ן [שבת דף ז' ע"א ד"ה ובכולן] אהא דשבת דף י"ט [ע"ב; אגור סימן של"ט, בשם שבלי הלקט סימן קי"ב, ובשם ה"ר מאיר]:

אוצר ההלכה

קיט) שם טוב להחמיר ולאסור. כתב ב"י (דף קס"ג ע"ג שיטה מ"א), אבל יפה עשיתם להחמיר, כיון שנעשה בפרהסיא כו'.

נ"ב: וכך פסק בספר הקצר. יעוין בספר מג"א (סק"י), ובספר קרית מלך רב (דף כ"ו ע"א [הלכות שבת פ"ו הי"ב סד"ה ולע"ד]).

(יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"א)

קכ) שם טוב להחמיר ולאסור. במג"א (סק"י), וא"כ הני חלוקים וכו'. ולי נראה דאין צריך למחות, שהרי בסימן רמ"ד ס"א כתוב לשון הרמב"ם [הלכות שבת פ"ו הי"ג], דבמלאכת תלוש צריך שיהיה ידוע לכל שהוא של ישראל, וכאשר הארכתי בזה לעיל[66], שלא כדברי העולת שבת שם [סק"א], וא"כ האיך אפשר שיהיה ידוע לכל שהוא של ישראל. ומה שכתב שאין שם ישראל נקרא עליה כמו שכתוב סוף סימן תרס"ד [סי"א], הוא תשובת הרשב"א [ח"ה סימן רי"א] שמביא הרב ב"י כאן, שאחד אמר לעכו"ם לקצוץ ערבה על יום ראשון שהוא הושענא רבה, והתירו הרשב"א, אלא שיש להחמיר משום רינון, וכן מיירי הכא. אבל בדבר מפורסם כמו ספינה ועשאו במקום פרהסיא, זה דינו כמחובר, וא"כ לא קשיא מידי צריך עיון של המג"א, דכאן י"ל דלא ידוע לכל ואינו אלא חומרא כמ"ש הרשב"א, ולעיל מיירי שידוע לכל, לכן מדינא אסור. (בגדי ישע)

קכא) שם טוב להחמיר ולאסור. היינו אפילו בקצץ, משום דהרואים לא ידעי דקצץ. ומיהו, היינו דוקא במלאכה מפורסמת שהיא של ישראל כדכתב מרן, וכן מבואר בסימן רמ"ד ס"א. יע"ש. אבל כלים לכובס ועורות לעבדן, כתב מרן בב"י משם רבינו ירוחם [נ"ב ח"ב דף פ"ב ע"ב] דאין המלאכה מפורסמת וידועה. יע"ש. ולפי זה צ"ל דמה שאסר המג"א ז"ל [סק"י] בהני חלוקים שהגוי מכבסן על שפת הנהר, אפשר דמיירי בחלוקים שהם ידועים שאין לובשין אותם אלא ישראל, דהגויים אינם לובשים כמותם, דאי לובשים הגויים מאותם חלוקים, מותר לפי מה שכתב בשם רבינו ירוחם. יע"ש. (ברכות מים)

קכב) שם טוב להחמיר ולאסור. במג"א (בסק"י) תמה על הב"י. והמעיין יבחר דעת רבנו, מעשה הרשב"א בחתוך ערבה יצא רינון קול, ולעיל [סימן רמ"ד ס"ד] ספינה ידועה לישראל על שמו ממש. (מאורי אור ח"ג – דף ל"ב ע"ד)

קכג) שם טוב להחמיר ולאסור. מה שתמה [מג"א] בסק"י על הב"י הכל ישבתי שם [ח"ג][67].

(מאורי אור חלק באר שבע – דף קי"ח ע"א)

קכד) שם טוב להחמיר ולאסור. כתב ב"י, ואם מלאכה מפורסמת כו' אסור. נ"ב: וכן פסק בש"ע ס"ג. ועיין להרב מג"א (בסק"י) שתמה, דבסימן רמ"ד ס"ד משמע דמדינא אסור, וכאן כתב טוב להחמיר כו', והצריכו עיון. עיין מה שכתב בזה הרב קרית מלך רב בח"א (דף כ"ו ע"א [הלכות שבת פ"ו הי"ב סד"ה ולע"ד]), ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן רמ"ד בהגב"י [סק"ג][68]. (דברי מנחם – הגב"י סק"ב)

קכה) שם טוב להחמיר ולאסור. במג"א (סק"י), ששם הישראל נקרא עליה מדינא אסור. הכוונה דהכלי הוא של ישראל. (אהל ברוך)

קכו) שם טוב להחמיר ולאסור. כתב במחצית השקל על מג"א (סק"י), אבל האמת יורה וכו', ואין כוונת מג"א וכו'. לא הבנתי דברי המחצית השקל, הלא דברי הב"י קשים להבין, דהא במלאכה מפורסמת אוסר בסימן רמ"ד ס"ד מדינא אסור למסור לו וכמ"ש המג"א בסוף הסעיף קטן, ומה זה שכתב שאין כוונת המג"א לחלוק. וא"ל דכוונת המחצית השקל לומר דהמג"א היתה כוונתו לחלוק על עיקר הדין, כמובן. (אהל ברוך)

סעיף ד'

קכז) סעיף ד' כל שקצץ וכו' מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת וכו'. במחבר [ס"ב] כתב, ומותר ליתן בגדיו לכובס עכו"ם סמוך לחשיכה אם קצץ לו דמים. ע"כ. ועל זה קאי הא דכתב המחבר בסעיף ד' כל שקצץ וכו' מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת. ולכאורה צ"ע לפי מה שכתב רמ"א ז"ל בסימן ש"א (סעיף מ"ו), דבגדים השרויים במים אסור לטלטלן

הערות וציונים

66. נדפס באוצר ההלכה שבת ח"א בסימן רמ"ד אות כ"א. **67.** נדפס באות הקודמת. **68.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח"א בסימן רמ"ד אות כ"ה.

אוצר ההלכה

שמא יבואו לידי סחיטה, א"כ אם היו הכלים בין השמשות שרויין במים ונגמרו בשבת הוו מוקצין, ואף דהוי גמרו בידי אדם, הא דמי לבקעת של ישראל שחקקו עכו"ם, דלא מהני גמרו בידי אדם, כמ"ש המג"א בסימן תקפ"ו (סקכ"ה). ועיין מה שכתבתי בסימן שכ"ה (סקי"א) להסביר חילוקו של המג"א, דבבקעת של ישראל הוי נולד ממוקצה, ולזה לא מהני גמרו בידי אדם, וא"כ הכא נמי אם היו בין השמשות שרויים במים הוי נולד ממוקצה. ואם יש ספק אם היו שרויים בין השמשות, לכאורה הוי ספק מוכן ואסור. ונראה דהך מוקצה שמא יבאו לידי סחיטה קיל, עיין מה שכתבתי שם (סקמ"ג) דלצורך לבישה שרי.

וראיתי באור זרוע ([ח"ב הלכות יו"ט] סימן שנ"ה) שה"ר אליהו ז"ל התיר מנעלים שעשה עכו"ם ביו"ט שלא לצורך ישראל, מטעם דהוי גמרו בידי אדם, ואפילו הוא עכו"ם. ואע"פ שאין הישראל יכול לעשות, הכנה הוא ולא אסורים מטעם מוקצה. וההוא דספ"ק דביצה [יד:] גבי מנעל שאינו תפור, מיירי במנעל של ישראל, שאינו יכול לשלחו ביו"ט, דלא הוי גמרו בידי אדם שאסור ישראל לגומרו, וגם אסור לו לומר לעכו"ם לגומרו. ע"כ. וזה כוונת ההגהות אשירי [ביצה פ"ג סימן ז'] שהביא הב"י סימן זה שכתב ויכול לגומרו ביו"ט. עיין מג"א (סקי"ד). ומדבריו למדנו טעם לחלק בין בקעת של ישראל לבקעת של עכו"ם, דשל עכו"ם כיון דיכול לגומרו מיקרי גמרו בידי אדם, אבל בשל ישראל כיון דהישראל אינו יכול לגומרו, לא מיקרי גמרו בידי אדם. וכן משמעין פשט דברי המג"א בסימן תקפ"ו שם. ולפ"ז י"ל דהיינו דוקא בעכו"ם העושה מאליו, לא מיקרי גמרו בידי אדם מה שעכו"ם יכול לעשות בשל ישראל שלא מדעתו, אבל בקצץ מערב שבת, אף שעל כרחך לא קבע לו שיעשה בשבת, מכל מקום כיון שמוטל עליו לעשות, מקרי שפיר גמרו בידי אדם, ואתי שפיר הא דכלים לכובס.

ומה שהקשה האור זרוע מהא דמנעל שאינו תפור, לא זכיתי להבין, דהתם לא נגמר ולא חזי עדיין, ולזה לא מהני גמרו בידי אדם, ורק בהדר אחזי וכמבואר בביצה (דף כ"ז ע"א). ועיין מה שכתבתי בתהלה לדוד סימן רנ"ט (סק"י)[69]. וצ"ע.

(תהלה לדוד ח"ג – סימן ל"ג)

קכח) שם כל שקצץ אף על פי שעשה הגוי מלאכה בשבת מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה. כתב ב"י (דף קס"ג עמוד שלישי שיטה נ"ג), אבל בהגהות אשירי שם [שבת פ"א סימן ל"ז] כתב דאסור וכו'. נ"ב: וכן נראין דברי ריא"ז שהובאו בשלטי הגבורים פרקא קמא דשבת [ז. אות ב']. ונראה דהיינו דוקא היכא דמסר לו הכלי בערב שבת עם חשיכה, דודאי הנכרי עשאו בשבת, או שיודע בודאי שהנכרי עשאו בשבת, אבל בסתם שמסרו לו והנכרי היה יכול לעשותו קודם השבת, ונעלם ממנו אם עשאו בשבת אם לאו, אפילו להגהות מותר. שלטי הגבורים פרק קמא דשבת [שם אות א']. אמר המאסף: והעולם נוהגין היתר אפילו בשתפרו בשבת, שסומכין אהר"ן [שם ד"ה ובכולן] ואאגור ז"ל [סימן של"ט] שמתירים.

במה דברים אמורים בקבלנות, אבל אם נותנה לנכרי בשכר ידוע בכל יום, אסור לעשותה בשבת, שהרי הוא כאומר לנכרי שיעשה מלאכה בשבת. ריא"ז הובאו דבריו בשלטי הגבורים פרקא קמא דשבת [שם].

המוכר לנכרי, והנותן מתנה לנכרי, והמשאילו והמלוהו, הרי הוא כמלאכה שקצץ עליה שכר, שהנכרי עושה בשביל עצמו. ריא"ז הובאו דבריו בשלטי הגבורים פרקא קמא דשבת [שם אות ב'].

(כנסת הגדולה – הגב"י)

קכט) שם כל שקצץ אף על פי שעשה הגוי מלאכה בשבת מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה. כתב ב"י (ע"ד שיטה ל"ב), דבדידיה קא טרח כו'. נ"ב: הב"ח [אות ו'] האריך בזה, והעלה, דכל שאינו יודע בודאי שנגמרה מלאכתן בשבת או ביו"ט, אם שגרן לו מותר לקבלן, אבל אסור לו לילך לבית האומן ולהביאם. אבל אם ידוע שנגמרה בשבת, אפילו שיגרן לו אסור ללבשן. וכן פסק בשלטי הגבורים [שבת ז. אות ב']. וכן עיקר. והרב ז"ל בספר הקצר היקל עוד כסברת הר"ן [שם ד"ה ובכולן], דאפילו גמרן בשבת מותרים. אבל מהר"י מברונא בתשובה כ"י [סימן קע"ג], דאפילו אם יום איד שלהם ביום השבת אסורין[70].

וכבר נהגו העולם היתר וכמ"ש במהדורא ראשונה[71].

(שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"ה)

קל) שם כל שקצץ אף על פי שעשה הגוי מלאכה בשבת מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה. מבואר בב"י שדעתו לפסוק כדעת הר"ן [שבת ז. ד"ה ובכולן], ושבלי הלקט שכתב האגור [סימן של"ט], והר"ם. ושבלי הלקט (ריש סימן קי"ב) כתב כן משם אחיו הר"י, שכן שמע מפי הר"ם, ולבסוף מסיק כדעת ה"ר ישעיה לאסור. וכתב שם שכן השיב ה"ר אביגדור כ"ץ. וכיון שדעת ה"ר ישעיה, וה"ר אביגדור, ושבלי הלקט, והגהות אשירי [שבת פ"א סימן ל"ז], ומהרי"ל [הלכות יו"ט עמ' קפ"ג אות ל"ח] ורוקח [סימן ש"א] להחמיר, נראה דעיקר לחוש לדבריהם דרבים נינהו, וכל שכן להחמיר וכמ"ש הרמ"א. (אבני צדק)

קלא) שם כל שקצץ אף על פי שעשה הגוי מלאכה בשבת מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה. כיון שאינו עושה בשביל ישראל, רק כדי להשלים מלאכתו. משום הכי הקיל הרב לצורך. אבל פשיטא כל שהישראל אמר לגוי סמוך לחשיכה מדוע לא גמרת, ואומר הנכרי אעשה זאת למענך בשבת, כ"ע מודים דאסור כמו בנר בסימן רע"ו ס"א. אשל אברהם [סקי"א]. (באר יעקב – קרויזר – סק"ז)

קלב) שם כל שקצץ אף על פי שעשה הגוי מלאכה בשבת מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל

הערות וציונים

69. נדפס לקמן בסימן רנ"ט אות צ"ה. **70.** כלומר אף שיש לתלות שלא עשה המלאכה בשבת. **71.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

שקצין אדעתא דנפשיה קא עביד וכו׳. שאלה. מנהג הלועזים שהחלוק לבן שלהם נותנין אותה לכובס נכרי לכבסו וללבנו היטב, ואחר הכיבוס והניגוב והתפשטות הקמטים, מעביר האומן גומ״א די קול״ה על בית הצואר ובתי הזרועות שלה, כדי שיתקשו ויעמדו על עמדם. וגם מעבירין עליו ברזל חלק חם ביותר בחזק יד, כדי שתחליק ויהיה מראיתו מבהיק בלבנונית עזה כשלג. ועל זאת נשאלתי, אם הגוי העביר הגומ״א הלזו בשבת בבקר, מהו ללובשה בו ביום. ואם תמצי לומר דשרי, אי שרי לישראל לשלוח משרתו לבית הגוי או לילך הוא עצמו ליקח החלוק בצפרא דשבתא.

תשובה. פשיט׳ דספרא קחזינא הכא, דשאלה הראשונה הוא מחלוקת בין הפוסקים ז״ל, והובא בב״י וז״ל: כתב הר״ן ז״ל פרק קמא דשבת [ז. ד״ה ובכולן] אמתניתין דוכולן בית הלל מתירין עם השמש, ומסתברא לי דכל שקצץ אע״פ שהגוי עשה המלאכה בשבת, מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה. ולא דמי להיא דאמרינן בפרק כל כתבי [שבת קכב.], גוי שהדליק את הנר, שאם בשביל ישראל אסור להשתמש לאורו, דהתם משום דנכרי אדעתא דישראל קעביד, אבל כל שקצץ אדעתא דנפשיה קעביד, ושרי ישראל להשתמש אפילו בשבת. ע״כ. אבל בהגהות אשירי שם [פ״א סימן ל״ז] כתב, ולי נראה שאסור להלביש בגדים שנתנו לאומן מערב שבת ונגמר מלאכתן בשבת, ואף כי נקצץ שכרן. ובאגור [סימן של״ט] כתב בשם שבלי הלקט [סימן ק״ב], ומורי יעלה לא סבירא ליה האי פסקא שיהא אסור ללבשו, וכן כתב הר״ם. ע״כ. וכתב שם בהג״ה [דרכי משה אות ג׳], דבמהרי״ל [הלכות יום טוב עמ׳ קפ״ג אות ל״ח] פסק לאסור. ע״ש. ומרן ז״ל בש״ע בדין שלפנינו פסק כדעת המתירין, דכל שפסק אף על פי שיעשה הגוי מלאכה בשבת מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה. וגם מרן החבי״ב ז״ל בכנה״ג (הגב״י)[72], העיד על מנהג העולם דנוהגין היתר אפילו כשתפרו בשבת, שסומכין אהר״ן ואאגור ז״ל דמתירין. ע״ש. מיהו מור״ם ז״ל שם בהגה, הביא דעת האוסרין ללבשו בשבת כל שידוע שגמרו בשבת, וכתב והכי נהוג לכתחילה וכו׳. ע״ש. גם הרב ב״ח ז״ל [אות ו׳] אסף וקבץ דעת האוסרים ז״ל, דמדברי ספר התרומה (סימן רכ״ב), וסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ט ע״ד], והגהות מרדכי פרק קמא דשבת [סימן תנ״ד], מבואר דכל מלאכה שגוף ישראל נהנה מגוף המלאכה שנעשית בשבת בשבילו, אסור ליהנות אף על פי שקצץ, כי הא דתנן בפרק כל כתבי [שם], נכרי שהדליק את הנר או עשה האש בשביל ישראל לא ישתמש ישראל לאורו, אף על פי שקצץ ושכרו לכך. ולא דמי לשילוח אגרות [שבת יט.], דאין גוף ישראל נהנה מגוף השליחות, לכך אם קצץ מותר, והאריך בזה, ואסופא דמילתא כתב, דהר״ן ז״ל דמתיר בעשה גוי בגד בשבת ללובשו בשבת, יחיד הוא בדבר זה נגד הני רבוותא ז״ל, והכי נהוג לאיסורא. ע״כ. והגם דזה שכתב דהר״ן יחיד בדבר זה, קשה טובא, דמבואר בב״י דהאגור בשם שבלי הלקט בשם רבו ז״ל ורבנו מאיר ז״ל, התירו ללבשו בשבת כסברת הר״ן ז״ל, וכמו שתמה עליו הרב ברכות המים ז״ל[73] בסימן זה. ע״ש. מכל מקום מידי פלוגתא לא נפקא, ואם כן נלע״ד, כיון דמרן ז״ל פוסק כסברת המתירים, ומור״ם ז״ל תפס לכתחילה סברת האוסרים, כי כן אם הלועז הלז הוא מבני אשכנז, יש לו לתפוס סברת מור״ם להחמיר, כיון דאינהו קבילו עלייהו לנהוג כהוראותיו ואסור להם להקל כסברת מרן כנודע, ואם הוא מבני ספרד, אפילו שידוע שהגוי גמרו בשבת שרי ללבשו כל שקצץ, דודאי אדעתא דנפשיה עביד. והני דרגילי בכל שבוע לתת בגדים לכובס גוי ללבנם ולגוהצם, היינו קציצה דידהו, דהא קצבת שכרם ידועה, וכן כתב הרב מג״א ז״ל (סק״ו) וז״ל: נ״ל דבזמן הזה כלים לכובס מסתמא היינו קציצה, דקצבתו ידוע דאטו בכל פעם יקצץ עמו, ולכן המנהג פשוט ליתנם ערב שבת וכו׳. ע״כ.

ולא עוד, אלא דלדעת מרן ז״ל דנקיט כסברת הר״ן וכל קדושים עמו ז״ל, איכא קולא אחריתי, דאפילו מסר הכלי לגוי בערב שבת עם חשיכה, דהדבר ברור דהגוי עשה מלאכתו בשבת, אפילו הכי כל שקצץ שרי, וכמו שראיתי למרן החבי״ב ז״ל שם [כנה״ג הגב״י], דעל דברי מרן שכתב, אבל בהגהות אשירי, הביא משם הרב שלטי הגבורים ז״ל [שבת ז. אות א׳] וז״ל: ונראה דהיינו דוקא היכא דמסר לו הכלי בערב שבת עם חשיכה, דודאי הנכרי עשאו בשבת, או שיודע בודאי שהגוי עשאו בשבת, אבל בסתם שמסרו לו והגוי היה יכול לעשותו קודם השבת, ונעלם ממנו אם עשאו בשבת אם לאו, אפילו להגהות מותר. ע״כ. הרי דהיכא דידוע לישראל דודאי עשאו הגוי בשבת הוא דפליגי, ולדעת הר״ן ז״ל מותר גם באופן זה. וגם הרב שבלי הלקט משם רבו ז״ל כשהתיר, היינו נמי בכהאי גוונא, שהרי כתב בשבלי הלקט (כלל ל׳ דף כ״ח סע״ב [סימן קי״ב]) על דברי רבינו ישעיא והרב אביגדור ז״ל האוסרים, וז״ל: ומורי יעלה ז״ל כתב דלא סבירא ליה האי פסקא שאם תפר הגוי בגדיו בשבת בקבלנות שיהא אסור ללבשן בו ביום, כגון שנתנן לתופר מבעוד יום, דכיון דקי״ל כבית הלל דשרו עם השמש, מה לי ליהנות ממנו בשבת מה לי ליהנות ממנו לאחר שבת וכו׳. וכן מצאתי בשם ה״ר מאיר ז״ל דמותר ליהנות מהם בשבת. ע״כ. עיניך תחזינה מישרים, דזה שכתב כגון שנתנן לתופר מבעוד יום, היינו עם חשיכה, שאין שהות לתופר להשלים מלאכתו קודם השבת והשלימו בשבת, ואפילו הכי שרי ללבשו בו ביום, דהא מסיים כיון דקי״ל כבית הלל דשרו עם השמש, ופלוגתייהו דבית שמאי ובית הלל היינו בהכי, דבית שמאי לא שרו למוסרו לאומן בערב שבת אלא בכדי שיעשו, דהכי תנן [שבת יז:], בית שמאי אומרים אין שורין דיו וכו׳ אלא כדי שישורו מבעוד יום, אין נותנין אונין של פשתן לתוך התנור אלא כדי שיהבילו מבעוד יום, ולא את הצמר ליורה אלא כדי שיקלוט העין. אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס

הערות וציונים

72. נדפס לעיל אות קכ״ח. **73.** נדפס לקמן אות קל״ו.

אוצר ההלכה

נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום, ומסיים, ובכולן בית הלל מתירין עם השמש, והיינו אע״ג דליכא שהות לגמור מלאכתו בערב שבת. ועיין להתוספות יו״ט ז״ל שם. וכוונתו לומר כלפי מה שכתב לעיל מזה משם רבנו ישעיא ז״ל, דזה שהתירו בית הלל בכל הני מתניתין אינו אלא להעשות מלאכתו בשכר בשבת, ולא שיהנה ממנו בשבת, אהא פליג רבו ז״ל וקאמר דכיון דשרו בית הלל עם השמש גם ליהנות ממנו בשבת שרי, והיינו הגם דבריר ליה מילתא דודאי יעשנו הגוי בשבת. ומזה סיעתא גדולה לחילוק הרב שלטי הגבורים ז״ל הנזכר שכתב דבהא פליגי, אבל היכא דמסרו קודם לכן ולא ידע אם הגוי עשאו בשבת שרי לכולי עלמא, דהרי מדברי הרב שבלי הלקט הללו מבואר כדבריו. ומינה לדינא דקמן, לדידן דסמכינן אתכא דמרן ז״ל, שרי ללבוש הבגד בשבת גם שברור לו שעשאו בשבת עצמו כל שקצץ עמו על השכר, דמעתה כיון שקצץ אדעתיה דנפשיה קא עביד, ולא כדי שילבשנו הישראל בשבת. אך יש אופן דאסור גם לדעת הר״ן, וכמו שכתב הרב פרי מגדים בחדושי אשל אברהם, על מה שכתב הרב מג״א ז״ל (סקי״א), וז״ל: ולא דמי להדלקת נר בריש סימן רע״ו, דהתם אדעתא דישראל קעביד, פירוש שמדליקו בשבת כדי שישתמש בו הישראל עכשיו, מה שאין כן כאן שעושה להשלים פעולתו. ע״כ. וביאר דבריו הרב אשל אברהם ז״ל, דנר הדליקה לצורך ישראל בשבת, ואסור ליהנות ממלאכת שבת אף על ידי גוי כל שהוא לצורך ישראל, מה שאין כן כאן גוי אינו עושה שילבש ישראל היום דוקא, רק להשלים פעולתו, וכפי זה אם הישראל אמר לו סמוך לחשיכה מדוע לא גמרת, ואמר הגוי אעשה זאת למענך בשבת, כולי עלמא מודו דאסור כמו נר. ע״ש. ועיין להרב ברכות המים ז״ל שם. ומזה נראה דיש ליזהר עוד דאם כבר מסר לו הבגד קודם השבת הרבה, ושלח בשבת בבקר את שלוחו לקחתו, כסבור שכבר גמר פעולתו, ומצאו שעדיין לא העביר עליו הגומ״א, וכראות הגוי ששלח הישראל אחריו, נזדרז בה שעתא והעביר הגומ״א, דנראה דלאו שפיר דמי להתיר לבישתו בו ביום, דמעשיו מוכיחין שלא עשאו אלא בשביל ישראל, דאי לגמור פעולתו הרי היה יכול לגומרה מכמה זמן קודם זה שהיה הבגד אצלו.

אלא דאעיקרא דדינא היה מקום לומר דנדון דידן לא דמי כלל לכל הדינים הנזכרים ופלוגתא דאייתינא, דשאני התם דבלתי מלאכת הגוי לא היה ראוי הבגד ההוא ללבישה, וכגון שהיה מחוסר תפירה או כיבוס, שבגד צואי לא חזי ללבישה לאדם נכבד אפילו בחול, ואפילו למאן דהו ביום השבת יום מכובד מכל ימים, ולכך כי עביד ליה בשביל ישראל אסור ללובשו למאן דאמר, אבל החלוק הזה שאנו דנין עליו שכבר הוא תפור ומכובס, והוא הגון ללבוש, אלא דמחוסר בו העברת הגומ״א שעושה עכשיו הגוי בשבת, אימא כיון דבלאו הכי נמי שם חלוק עליו והיה ראוי ללבישה, אלא שעל ידי פעולת הגוי הוסיף בו יופי והגון טפי ללבישה, משום תוספת זה לא יאסר לבישתו, ודמי למה שכתב הרב מג״א ז״ל (סקי״ג) גבי מנעלים, דאם היה המנעל מתוקן כבר מערב שבת רק שהחליקו בשבת שרי, דהא היה יכול ללבשו בלאו הכי. ע״ש. וכתב הרב מחצית השקל ז״ל, דאף על גב דהשתא על ידי התיקון עדיף טפי ללבישה, מכל מקום מותר. וכהאי גוונא מצינו היתר בתבשיל, אם בלי מעשה הגוי היה ראוי לאכילה אינו אוסר מעשה גוי שתקנו יותר. ע״ש. ומדברי הרב מג״א ז״ל הללו למד הרב נתיב חיים ז״ל, דהוא הדין כלי פשתן שנתן הגוי תחת המכבש בשבת שרי דהא יכול ללבשו בלא זה. ע״כ. ולעניות דעתי יש סיעתא לזה ממה שכתב המרדכי ז״ל פרק קמא דשבת (אות ר״ן) וז״ל: ואם נר אחד דולק בשבת וגם הגוי הדליק בשבת עוד הרבה נרות, או נתן שמן בנר או הרבה עצים בשבת, מותר לישראל ליהנות מהם, כיון שמתחילה היה יכול ליהנות קצת מן הנר או מן האש וכו׳. ע״ש. ועיין לקמן סוף סימן רע״ו [ס״ד]. ושוב ראיתי להרב מחצית השקל ז״ל לקמן סימן רנ״ג (סקי״ג). הרי דהגם שהגוי הוסיף אור רב במעשה שבת, שודאי מטי לישראל הנאה טובא ממעשה הגוי, מכל מקום כיון דבלאו הכי היה לו קצת הנאה, שרי לישראל ליהנות מהתוספת, וכדברי הרב מג״א והרב נתיב חיים, והרב מחצית השקל ז״ל, וכן הסכים עמו הרב אליה רבה ז״ל [סקי״א]. ע״ש. ואם כן בנדון דידן נמי נימא, כיון דבלאו הכי חזי ללבישה שרי לכולי עלמא וגם בכל אופן שיהיה.

ברם נראה דהא ליתא, דהגם דחלוק זה כבר הוא מכובס וחזי ללבישה לאיניש דעלמא, מכל מקום לגבי האיש מעם לועז, כל שלא העבירו עליו הגומ״ה לא חזי ללבישה בשום פנים לצאת בו לעיני העם וכדי בזיון, וכפי זה העברת הגומ״ה וחליקת הברזל הוא דמשווי ליה מנא דאי לאו הכי אינו ראוי ללבוש, וזה שכתב הרב מג״א ז״ל דמנעל מתוקן ולא הוחלק ראוי לנועלו, היינו באתרא דליכא קפידא אי המנעל מחוסר חליקה, מה שאין כן בגומ״ה דהאי חלוקה דאיכא קפידא טובא. ויש להוכיח כן ממה שכתב הרב פרי מגדים ז״ל בחלק אשל אברהם ז״ל, שכתב בדעת הרב מג״א ז״ל, דכאן מחליק אם אין הולכים בלא זה דביוש הוא, הוי מלאכה דבר תורה. ע״ש. הרי דהרב מג״א ז״ל ס״ל דהיכא דמתבייש לילך בשוק עם אותם מנעלים שאינם מוחלקים, נמצא דהגוי עביד בחליקה זו מלאכה דבר תורה ואסור בלבישה. גם פה הדבר מפורסם לכל, שכל הלובש החלוק בלי העברת גומ״ה בחלקת צוארה, יהיה לעג וקלס בין הלועזים כשיוצא לשוק לעיניהם, וחזר הדין דנדון דידן קאי בפלוגתא, ואפילו להר״ן ודעימיה ז״ל דשרו כל כהאי גוונא, באופנים האמורים דמודו דאסיר כנזכר יש לאסור גם כן בנדון דידן. ברם בלאו הכי וכגון שנתנו לו וקבלו בסתם, אפילו שידוע לו שגמר מלאכתו בשבת שרי, כל דאיכא קציצה כנדון דידן כמדובר. ותו איכא צד היתר בנדון דידן אפילו לדעת המחמירים ז״ל, שכתב מור״ם ז״ל דאם צריך אליו בשבת דאז יש להקל, ואם כן גם אם הלועז הוא אשכנזי, אם אין לו חלוק אחר מכובס ומלובן מזומן לו בביתו והוא צריך לזה בשבת, מותר לו ללובשה באותו ענין שמתירים את המקילים כמובן.

אוצר ההלכה

ועל מה ששאל עוד, אי שרי לשלוח משרתו לבית הגוי או לילך הוא בעצמו ליקח החלוק אחר העברת הגומ״ה, הנה מרן ז״ל בב״י הביא דברי המרדכי ז״ל פרק קמא דיום טוב [ביצה סימן תרס״ד] בשם רב צמח גאון ז״ל, חלוק שתפרו גוי אסור ליטלו מן הגוי ביום טוב, דהכי פסקינן סוף פרק מקום שנהגו [פסחים נה:] דאפילו בחול המועד אין מביאין כלים מבית האומן, אבל ודאי אם שיגר לו כלים תפורין שנגמרה מלאכתן מערב יום טוב מקבל ממנו, וכן כתב בהגהות מיימוניות [הלכות יום טוב פ״ב אות ל׳] והגהות אשרי [ביצה פ״ג סימן י״ד], ודייק מרן מדקתני סיפא ואם שיגר לו, משמע דהיכא דלא נגמרה מלאכתו מערב יום טוב, אף על פי שהגוי שיגר לו והוא לא הלך ליטלו מבית הגוי אסור וכו׳. ע״ש. וכן כתב מור״ם ז״ל בהגהה, דלא הותר לו אלא בשיגר לו הגוי, אבל אסור ליקח כלים מבית האומן בשבתות וימים טובים. וכתב הרב מג״א (סק״ד), דאפילו לצורך שבת אסור. וכתב הרב יד אפרים ז״ל, דהגם דהרב ב״י ז״ל לא כתב כן אלא לענין אם נגמר ביום טוב ואוסר אף בשיגרו לביתו, סבירא ליה להרמ״א ז״ל דליקח כלים מבית האומן אף דנגמר בערב שבת אסור אפילו שהוא לצורך השבת. ע״ש. נמצא דלקיחת הכלים מבית הגוי אומן חמור טפי מהנאת לבישה, דגבי לבישה מסיק מור״ם אפילו לדעת האוסרים דכל שהוא לצורך השבת שאין לו אחר, יש להקל ולהתיר לבישתו, ואילו בדין ההבאה קא פסיק ותני הרב מג״א ז״ל דאפילו לצורך שבת אסיר.

והיה נראה לומר, דלפום מאי דנקיט מרן ז״ל בדין היתר הלבישה כדעת הר״ן דמתיר, הוא הדין דשרי להביאן מבית האומן, שהרי בב״י אחר שהביא דברי הראשונים ז״ל הנזכרים דאסור ליטול הבגד מבית הגוי כנזכר, כתב וז״ל: ולהר״ן צריך לומר דטעמא דאין מביאין אינו אלא משום טירחא שאינה צריכה, ומשום הכי שרי לצורך המועד, והוא הדין נמי דלצורך שבת ויום טוב שרי להביא כלים מבית האומן, ולא חיישינן למראית העין, דמימר אמרי מאתמול גמר לה ולא הספיק ליטלו, ואי נמי גמר לה היום, דילמא קצץ וגוי בדנפשיה קעביד. ע״כ. נמצא דמרן הקדוש סבירא ליה דכי התיר הר״ן ז״ל ללובשו, הוא הדין נמי דשרי להביאו מבית האומן, ואם כן כיון דאנן נקטינן להיתר הלבישה כהר״ן, הוא הדין דנקטינן להתיר הבאתו מבית האומן.

אלא דלבי מהסס הרבה לסמוך על זה להתיר להביא מבית האומן מכמה טעמי, חדא, דעל דברי מרן ז״ל הללו הכפירים שואגים, הלא המה הרב ב״ח [אות ו׳], והרב מג״א ז״ל (סקט״ו), והרב חמד משה ז״ל [סק״ד][74], דהרואה יראה דלא התיר הר״ן אלא ללובשן בשבת משום דגוי אדעתיה דנפשיה עביד כיון דקצץ, אבל לא קאמר הר״ן ז״ל דמותר לישראל להביאו מבית האומן בשבת, דזה פשיטא דאסור לכולי עלמא אפילו נגמרו מערב שבת ויום טוב, מפני מראית העין וגם משום עובדין דחול, ובזה לא דיבר הר״ן, אלא מיירי דשיגרן גוי לביתו של ישראל, והתיר הר״ן ללובשן בשבת. אי נמי, היכא דבדיעבד הביא הישראל כלים מבית האומן, להר״ן שרי ליהנות ממנו, ולהגהות אשרי אסור, הואיל ועשאו בשביל ישראל. עיין עליהם. ובקושטא דקושייתם הלזו קושיא עצמית, דכיון דהר״ן ז״ל לא התיר בהדיא להביא כלים בשבת, איך נתיר לכתחילה. ותו דהרב אליה רבה ז״ל (סקי״ב) הביא משם האגודה ז״ל פרק קמא דביצה [סימן י״ט], דסבירא ליה לאסור הבאת כלים מבית האומן בשבת אפילו ידוע שנעשה בערב שבת, כמו שכתב הרב ב״ח [אות ו׳], ותמה על מרן ב״י ז״ל. ע״ש. וכיון דחד מן קדמיא הגאון האגודה ז״ל אוסר, איך נעצור כח להתיר, עד דלגודל התמיהה נראה לומר, דהגם דמרן ז״ל כתב כן בב״י בדעת הר״ן, מכל מקום למעשה אינו מסכים בזה, מדחזינן דבש״ע לא פירש ההיתר הלז בפירוש דבידוע שגמרו מערב שבת מותר להביאו, אי נמי אם קצץ אף אם גמרו בשבת מותר להביאו, ולא כתב כן אלא היתר הלבישה לבד. ואיכא לאוקומי למילתיה דאירי בששיגר לו הגוי הבגד לביתו של ישראל כדכתב הרב ב״ח, או בשהביאו הישראל בדיעבד, כמ״ש הרב מג״א ז״ל [שם]. וכיון דלא התיר להביא לכתחילה, למעשה אין הלב גומר להקל בזה על פי מה שפירש בב״י בדעת הר״ן לבד. והגם דהרב ברכות המים ז״ל[75] הליץ בעד מרן ז״ל להצילו מקושיית הרב ב״ח הנזכר, באומרו דמדכתב הר״ן היתר ללבוש סתם ולא פירש דמיירי בששיגרן הגוי, סבירא ליה דבכל גוונא התיר הר״ן ז״ל. ע״ש. אפילו אם נודה לו שכן הבין מרן בדעת הר״ן ז״ל, מכל מקום אם איתא שהוא ז״ל מסכים כן לדינא, כשבא לפסוק הדין בספר הקצר, היה לו לפרש בהדיא דשרי להביא כלים מבית האומן וללובשן בשבת, כשהם צריכים לו, שאין לו אחרים, אפילו אם גמרן הגוי בשבת, מאחר דכלל גדול מסור בידינו, שאין דרך פוסק לסתום דבריו, כל שכן מרן בספר הקצר שבא להורות הוראה לרבים, שלא היה לו לסתום כל כך, ולמה לא הזכיר בש״ע היתר הבאה מבית האומן בשום אופן. כי מזה נראה לתפוס עיקר להחמיר ולאסור לכתחילה לישראל לילך לבית האומן, לא הוא ולא שלוחו בשבת ליקח החלוק שנגמרה מלאכתה אפילו שאין לו חלוק אחר, ואם בדיעבד הביאה וכן אם שיגרה הגוי שרי ללובשה. כנלע״ד כעת.

(פתח הדביר ח״ג – סק״א)

קלג) שם מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ וכו׳. דע דמרן ב״י כתב וז״ל: כתב הר״ן בפ״ק דשבת [ז. ד״ה ובכולן] אמתניתין [שבת יז:] דוכולן בית הלל מתירין עם השמש, מסתברא לי דכל שקצץ, אע״פ שעשה העכו״ם מלאכה בשבת, מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה, דכל שקצץ אדעתא דנפשיה עביד. אבל בהגהות אשירי שם [פ״א סימן ל״ד] כתב: ולי נראה שאסור להלביש בגדים שנתנו לאומן מערב שבת ונגמרה מלאכתן בשבת, ואף כי נמי נקצץ שכרן. ע״כ. ומשמע

---

74. נדפס לקמן אות ק״ס. **75.** נדפס לקמן אות קל״ו.

אוצר ההלכה

דסבירא ליה להגהות אשירי דטעמא דקציצת שכר לא מהניא אלא לענין דלא מיקרי שלוחו של ישראל, והישראל לא עביד איסורא, דעכו"ם כי טרח בדנפשיה קא טרח, דמה שאין כן לענין ליהנות מהמלאכה בשבת עצמה, בכל ענין אסור ליהנות. אבל לדעת הר"ן בכל ענין מהני טעמא דקציצה, דחשיב כאילו אותו הכלי הוא של העכו"ם.

וכפי הנראה לכאורה, דאין נדון זה דנותן לעכו"ם קודם שבת והעכו"ם עושה מאליו בשבת דומה להא דתנן [שבת קכב.] נכרי שהדליק את הנר בשביל ישראל שאסור לישראל להשתמש לאורו, דאסור שם אפילו בקצץ, כמ"ש מור"ם ז"ל בהגה לקמן ריש סימן רע"ו. דהתם אינו עושה המלאכה אלא בשבת, דלא סגי בלאו הכי, דאי אפשר מקודם שבת או אחר שבת, דלא הוצרך ישראל לנר אלא בשבת, ובכהאי גוונא חשיב כאילו אומר לו הישראל בפירוש לעשות בשבת דאסור אפילו בקצץ כדמוכח סימן ש"ז (סעיף ג' וסעיף ד'), ועיין שם במגן דוד ([ט"ז] סק"ג) ובמג"א (סק"ו) [סק"ג].

ומיהו ראיתי למרן ב"י (סימן רע"ו) שכתב וז"ל: והא דתנן [שם] ואם בשביל ישראל אסור, כתוב בסמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ט ע"ד] והתרומה [סימן רנ"ב] דאפילו אם קצץ לו שכר על זה אסור. ולא דמי לשילוח אגרות [שבת יט.] דשרי בקצץ, דהתם אין גוף ישראל נהנה ממלאכת שבת הנעשית בשבילו, וכ"כ בהגהות אשרי בפרק קמא [שם]. עכ"ל. ומשמע דרצה לומר דגוף השליחות שהוא ההליכה אין גוף ישראל נהנה ממנה, שאין הנאת ישראל אלא באותו דבר שנשתלח באגרת, דהיינו גוף האיסור אינו נהנה ממנו, משא"כ בהדלקת הנר דגוף האיסור שהיא ההדלקה נהנה הישראל ממנה, דנמצא דאין לאסור ההנאה מהמלאכה הנעשית בשבת אלא א"כ יהנה מגוף האיסור, אבל בהנאה הבאה אחר עשיית האיסור כי הך דשליחות אגרת, אין לאסור. ולפ"ז בגד שנתכבס או נתפר בשבת אסור ללובשו בשבת, דהרי נהנה מגוף האיסור, וכן הוא בהגהות אשירי בפירוש סוף פרק קמא דשבת [שם] גבי היתר אגרות בקצץ וז"ל: אבל אם הדליק עכו"ם הנר או עשה אש לישראל, תנן בפרק כל כתבי [שבת קכב.] לא ישתמש לאורו אע"פ שקצץ לו שכרו לכך, לפי שגוף ישראל נהנה ממלאכת שבת הנעשית בשבילו, ולא דמי לשלוחי אגרות, דאין גוף ישראל נהנה מגוף השליחות לכך כי קצץ מותר. לשון ספר העיתים. ולי נראה מכאן שאסור להלביש בגדים שנתנו לאומן מערב שבת ונגמרה מלאכתן בשבת ואף כי נקצץ שכרן. עכ"ל. הרי שדין איסור לבישת בגד שנתקן בשבת תלוי באותו החילוק אם נהנה מגוף האיסור או לאו, ולפ"ז הש"ע דהתיר כאן ללבוש הכלי בשבת על כורחין דלא ס"ל החילוק הנזכר, והוא פוסק כדעת הר"ן ז"ל דכתב דכל שקצץ אדעתא דנפשיה עביד, ובודאי טעם איסור תשמיש דנר שהודלק לצורך ישראל הוא טעמא דכתיבנא, כיון שאינו נעשה הדלקת הנר אלא בשבת ולא סגי בלאו הכי, הו"ל כאומר לו בפירוש שיעשה לו בשבת וכדכתיבנא, ומרן ב"י שהביא בסימן רע"ו טעם דהסמ"ג והתרומה בסתם אע"פ שהוא שנוי במחלוקת, סמך על המחלוקת שהביא בסימן זה. ועיין בתשובת מהר"א ששון ז"ל ([תורת אמת] סימן (קנ"ז) [קנ"ו]) ומ"ש בחדושין בשו"ת בית יהודה חלק או"ח (סוף סימן כ"ח). יע"ש.

ומעתה מה שכתב המג"א סימן זה (סק"א) וז"ל: ללבוש הכלי בשבת, ולא דמי להדלקת הנר בריש סימן רע"ו, דהתם אדעתא דישראל קעביד (ר"ן [שם] ושבלי לקט [סימן קי"ב]). פירוש, שמדליקו בשבת כדי שישתמש בו הישראל עכשיו, משא"כ כאן שעושה להשלים פעולתו. עכ"ל. הוא תמוה, חדא דלא נמצא כן בדברי הר"ן ז"ל שהזכיר הך דסימן רע"ו, דאין צריך לפי האמת לשום חילוק, דהיתר דקצץ לא נזכר אלא בדבר שנמסר לעכו"ם קודם השבת ואינו מוכרח שיעשהו העכו"ם בשבת לדעת הישראל דלא סגי בלא"ה וכדכתיבנא. ועוד, דהפירוש שמפרש המג"א בדברי הר"ן לא נרמז בלשונו כלל, דהרי לא כתב אלא דאדעתא דישראל קעביד ותו לא, ומהיכן בא הרמז לחלק בין עכשיו ובין אחר זמן. ועוד, דטעמא פריכא הוא, דמה לי אם כוונתו לשישתמש בו עכשיו או לאו, דהרי סוף סוף הרי הוא נהנה ממלאכת שבת. ועוד, דנתת דבריך לשיעורין, דגבי בגד נמי אם העכו"ם דעתו בגמר התפירה כדי שיתנהו לישראל ללובשו עכשיו בשבת יהיה אסור, והא ליתא, שהרי הר"ן סתם דבריו והתיר ללבוש הבגד בשבת, דמשמע בכל ענין. ואם נאמר שכוונת המג"א לומר דסתם ההדלקה היא לצורך עכשיו וסתם הבגד אינו אלא להשלים פעולתו, וכולה מילתא מיירי בסתמא ואין הדבר תלוי בתשמיש שיהא סמוך או מופלג אלא בדרך אותה מלאכה, הא נמי לא מסתברא, דמי מפיס במלאכות. ועוד, והרי ממלא מים להשקות בהמתו דידיה (בהדלקת הנר)[76] אסור לצורך הישראל אע"ג דלא הוי מילתא פסיקתא במילוי מים שיהנה ממנו לאלתר. לכך נלע"ד עיקר החילוק לדעת הר"ן הוא כדכתיבנא. ותו לא מידי. שוב עמדתי על לשון הר"ן ז"ל במקומו, ונראה דס"ל דהדליק לו הנר לא מיירי בקוצץ אלא שעושה מאליו לצורך הישראל. יע"ש[77].

ואגב נלע"ד דהש"ע בסימן שכ"ה (סעיף י') דכתב, דאם מילא מבור רשות היחיד לכרמלית מותר לאחר שלא הובא בשבילו, דמשמע דלמי שהובא בשבילו אסור, דר"ל בין לאדם ובין לבהמה וכסברת ר"י ז"ל [שבת קכב. תוד"ה משקה] שהביא הטור, דלזה הסכים הר"ן [שם מו: ד"ה הלכך] והמגיד ז"ל [הלכות שבת פ"ו ה"ג] כמ"ש מרן ב"י, ולאפוקי מדרבנו תם [בתוס' שם] שמתיר לאדם הואיל ואפשר לילך שם, והיא הסברא שהביא שם מור"ם בהגה, דליתא לדעת הש"ע שהוא דעת רוב הפוסקים, וכל שכן דגם לר"ת ז"ל דוקא בדיעבד אבל לא לכתחילה, דלכתחילה לכ"ע אסור, וכמ"ש מג"א (סקכ"ה). יע"ש. וזה ברור. ולא דמי להך

הערות וציונים

76. נראה כי תיבות אלו טעות סופר. או שמא צ"ל "כהדלקת" הנר. **77.** עיין להרב ברכות מים מ"ש בזה, נדפס לקמן אות קל"ו.

אוצר ההלכה

דסימן ש״ז [ס״ה] דמותר שבות דשבות, דהתם דוקא לצורך מצוה או לצורך חולי או לצורך גדול, דאז אפילו לומר לעכו״ם בהדיא מותר, ומה ענין זה לכשאין שם צורך גדול, ואין לנו לדמות הדברים זה לזה במקום שלא התירו בעלי התלמוד בפירוש.

ומעתה מה שכתב שם המגן דוד [ט״ז] סק״י) וז״ל: ואע״פ שיש להחמיר בדבר וכו׳, קשה לי, מאי שנא ממה שכתב בסימן רע״ו ס״ג דמותר לומר לעכו״ם לילך עמו וליטול נר דלוק הואיל ואינו עושה רק טלטול בעלמא, הכא נמי כן הוא דלא עביד העכו״ם אלא טלטול בעלמא חוץ לעירוב. עכ״ל. דליתא לענ״ד, א״כ לדעת הש״ע דפוסק כר״י דאסור אפילו בעשה העכו״ם בעצמו, תקשה מהך דטלטול נר דלוק, דהא גם מרן ב״י ז״ל מסכים להתיר אפילו יאמר לו הישראל בפירוש. ולפי האמת לא דמי, דהתם שאני דאשכחן היתר טלטול מן הצד אפילו להישראל גופיה, משא״כ בהבאת מים לא אשכחן שום היתר דהבאה לישראל. ועוד דהתם יש טעם אחר, דיש בטלטול צורך גם לעכו״ם, כמ״ש המג״א שם [סק״א]. ועוד, דאין לדמות השבותין זה לזה. לכך נראה פשוט לאסור במילוי מים ע״י עכו״ם בשבת כדעת הש״ע, ודלא כמו שנתפשט המנהג להקל, ונשתרבב המנהג כל כך עד שיאמרו לעכו״ם בפירוש בשבת להביא מים, ואין להתיר עד שיהא שם צורך גדול. ובאמת אפילו יבוא אליהו ויאמר להם להחמיר, אין שומעין לו בזה. וכל אדם החושש לאיסור שבת יחמיר לעצמו, כי סברת המקילין שהביא מור״ם ז״ל היא סברה יחידית. וה׳ יכפר בעדם כי״ר.

(מטה יהודה – סק״א)

קלד) שם מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ וכו׳. כתב מג״א [סקי״א], ללבוש הכלי בשבת וכו׳, ולא דמי לנר [סימן רע״ו ס״א], דהתם אדליק אדעתיה שישתמש הישראל מיד, ולאחר זמן אינו שוה מידי, ולא נעשה אלא שישתמש מיד, אבל הכא אינו עושה אלא להשלים מלאכתו ולא שישתמש מיד, דחזי לשאר ימים, לכך לא החמירו, דשייך לתלות אדעתיה דנפשיה. ויש אוסרים סבירא להו דדמי לנר, מאחר שנהנה מגוף המלאכה בשבת, ולכן בעינן שימתין במוצאי שבת בכדי שיעשה. ובשני ימים טובים של גליות, מותר ביו״ט שני בכדי שיעשו, ולא חיישינן שיאמר לעכו״ם שיעשה כדי שיהנה ביום, דלא אמרינן כן אלא בעכו״ם המביא דורון לישראל בחנם [ביצה כד:], אבל כשקצץ דעיקרא אדעתיה דנפשיה עביד, ואין בו אלא מפני שהישראל נהנה ממנו, לכן שרי ביו״ט שני ממה נפשך, משום דעכו״ם המביא דורון חזינן דכוונתו לעשות רצון ישראל.

והא דלא אסרינן משום [מוקצה ו]נולד, משום דעשאו מעור של העכו״ם ואין מוקצה לעכו״ם, ולא נולד משום דגמרו בידי אדם. אבל אסור ליקח כלים מבית אומן, והטעם כתב הר״ן [בחדושיו מועד קטן יג.] משום טרחה, וא״כ אם שגרן לו היה לו להיות מותר שאין בו טורח, ומשום הכי שרי להביא לצורך המועד, והוא הדין דלצורך שבת ויו״ט שרי להביא כלים מבית אומן. ולא חיישינן למראית העין, דמימר אמר מאתמול גמר לה ולא הספיק ליטלו, ואי נמי גמר לה היום, דלמא קציץ וגוי בדנפשיה קא עביד. כ״כ הב״י לטעמו של הר״ן ופירוש רש״י [פסחים נה: ד״ה לחצר]. והב״י[78] וב״ח [אות ו׳] פירשו הטעם, שיסברו שנתן לתקנו במועד ויאמרו שאומן תקנו במועד. וצ״ל דאפילו לטעם של הב״י אינו אלא כשהאמת שנגמר בשבת, אבל אם באמת נגמר בחול שרי, כמ״ש דוגמא סימן רמ״ד.

וב״ח [שם] השיג על הרב ב״י, וכתב לשרי ליה מאריה, דהר״ן לא התיר אלא ללובשן בשבת משום דעכו״ם אדעתיה דנפשיה עביד, אבל אינו מתיר לו להביאו, דזה פשיטא דאסור אפילו נגמרו מערב יו״ט ושבת, מפני מראית העין, וגם משום עובדין דחול, אלא מיירי דשגרן לביתו של ישראל והתיר ללבשן. עכ״ל.

והשתא נבוא לפרש דברי המג״א, מ״ש בס״ק י״ד אפילו לצורך שבת אסור, היינו לטעם של הרב ב״י הנ״ל, משא״כ לטעמו של הר״ן. ומ״ש ואפשר וכו׳, היינו נמי לטעמו של הרב ב״י הנ״ל. ומה שכתב דלא כעולת שבת [סק״ג], היינו הא הר״ן כתב טעם אחר משום טורח. ומ״ש בס״ק ט״ו רבינו אליה התירם משום דגמרו בידי אדם, היינו משום שעשאו מעור של העכו״ם, משום הכי מיקרי גמרו בידי אדם, דאין מוקצה לעכו״ם, כנזכר לעיל. ומ״ש ושמא י״ל דשאני מנעלים, היינו ולא שייך טעם של הב״י הנ״ל. וטעם (הר״ל) [הר״ן] לא שייך, מאחר שהוא צורך שבת, אבל בעכו״ם שאינו אומן לא שייך שני טעמים הנ״ל. ואם שגרו לו, לא שייך טעמא דטורח, וא״כ בודאי שרי. כן הוא פירוש דברי המג״א בכאן. והאליה רבה (סקי״ב) כתב כמה דברים היפוך מזה, אבל אני כתבתי לפי הנראה לי מדברי המג״א. ודו״ק.

(בגדי ישע)

קלה) שם מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ וכו׳. עיין מג״א (סקי״א) מה שהקשה מנר וכו׳. ע״ש. וי״ל דלא דמי, דבשלמא גבי נר לצורך שבת לבד הוא עושה, אבל הכא לצורך כל ימי השבוע הוא עושה. וק״ל.

(מתוק מדבש)

קלו) שם מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ וכו׳. נ״ב: כ״כ הר״ן ז״ל [שבת ז. ד״ה ובכולן], אמתניתין דוכולן מתירין בית הלל עם השמש, וכ״כ בשבלי הלקט [סימן קי״ב][79] והביאו האגור [סימן של״ט]. הרי לך סירכין תלתא דסברי הכי. וכתב [האגור] ז״ל דכן כתב הר״מ ז״ל. יע״ש. דלא כמ״ש

הערות וציונים

78. אולי צ״ל והנ״י (נמוקי יוסף) במועד קטן (ו: ד״ה מתני׳). **79.** השבלי הלקט כתב כן בשם מורו והר״מ, אבל איהו גופיה מסיק לאסור.

אוצר ההלכה

הרב ב"ח ז"ל [אות ו' סוד"ה כתב הר"ן] דיחיד הוא הר"ן בדבר הזה נגד כל הני רבוותא. יע"ש. והטעם כתב הר"ן, דכיון שקצץ, גוי אדעתא דנפשיה עביד. ולא דמי להההיא דפרק כל כתבי [שבת קכב.] גוי שהדליק את הנר, שאם בשביל ישראל אסור להשתמש לאורו, דהתם משום דנכרי אדעתא דישראל קא עביד, אבל כל שקצץ אדעתא דנפשיה קעביד. ע"כ. ופירוש דברי הר"ן לפק"ד נראה לי, דלעולם הר"ן מפרש דההיא דפרק כל כתבי מירי אפילו בקצץ, ואפ"ה אסור, וכן יש לדקדק מדלא כתב ולא דמי דהתם לא קצץ, אלא כתב דהתם משום דנכרי אדעתא דישראל. ופירוש דבריו הם אפילו בקצץ, מכל מקום הוא עושה אותה לצורך ישראל שישתמש בו הישראל בשבת עצמו, וגם הישראל כשקצץ עמו לא קצץ אלא שיעשנה לו בשבת, דלשבת הוא צריך לה, אבל גבי כלים לכובס ועורות לעבדן שאין הישראל רוצה שיעשה לו בשבת דוקא, בקצץ שרי, אפילו עשאן בשבת שרי, דגוי אדעתא דנפשיה עביד להשלים פעולתו, ואין כוונת הגוי לכדי שיהנה הישראל כמו נר, ומשום הכי בנר אסור והכא מותר, כך נראה לי לדעת הר"ן. ומשום הכי גבי נר לא תלה הטעם בלא קצץ, משום דס"ל דאפילו בקצץ אסור, ובכלים תלה הטעם בקצץ, דבקצץ מותר, ודלא כמ"ש הרב ב"ח, דמוקי לדעת הר"ן הך דפרק כל כתבי בלא קצץ. יע"ש.

ומרן ז"ל בב"י תמה על הר"ן ממתניתין [מועד קטן יג.] דאין מביאין כלים מבית האומן. יע"ש שהאריך. ותירץ מרן ז"ל, דצריך לומר דסבירא ליה דטעמא דאין מביאין היינו משום טרחא שאינה צריכה, ומשום הכי שרי לצורך המועד, והוא הדין נמי דלצורך השבת שרי להביא כלים מבית האומן, ולא חיישינן למראית העין, דמימר אמרי מאתמול גמר לה ולא הספיק ליטלו, אי נמי קצץ כו'. יע"ש. והב"ח תמה עליו, דלא התיר [הר"ן] אלא ללבוש, אבל להביא פשיטא דאסור אפילו נגמרו מערב יום טוב, מפני מראית העין, וגם משום עובדין דחול, אלא מירי דשגרן גוי לביתו של ישראל. יע"ש. ולפק"ד מרן ז"ל לא התיר אלא לצורך שבת עצמו, ללבוש אותם בשבת, שאין לו אלא הם, כמו שמתירין בחול המועד, ומאי דלא חש לה מפני מראית העין, כבר תיקן מרן, דמימר אמרי מאתמול גמר לה, אי נמי קצץ, ומדכתב הר"ן היתר ללבוש סתם ולא פירש דמירי בשגרן הגוי, סבירא ליה למרן דבכל גוונא התיר הר"ן. (ברכות מים)

קלז) שם מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ וכו'. בב"י ריש סימן רע"ו כתב בשם סמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ט ע"ד], וספר התרומה [סימן רנ"ב], והגהות אשירי [שבת פ"א סימן ל"ז], בנר דאפילו קצץ אסור כיון דנהנה. וכ"כ הגהות מרדכי בפרק קמא [שבת סימן תנ"ד]. ע"ש. וכבר תמהו על מרן דפסק כאן כהר"ן [שם ז. ד"ה ובכולן], דהרי הגהות אשירי [שם] למד מדין הנר לאסור בגד שנגמר בשבת ואפילו קצץ, וכ"כ ריא"ז [הובא בשלטי הגבורים שם אות ב']. ע"ש. וז"ל הריב"ש (סימן ח"י): וכן אם הגוים עושים מלאכה בספינה בשביל ישראל, אסור ליהנות באותה מלאכה בשבת. ואע"ג דהתירו לתת כלים לכובס ערב שבת והגוי מכבס בשבת [שבת יז:], מכל מקום אין ישראל נהנה באותה מלאכה בשבת. ע"ש. מיהו תימה עליו, דלא זכר רבו הר"ן דמתיר ליהנות כיון דקצץ, ועוד דלא שרינן אלא אם יעשה המלאכה הגוי בביתו. ומכל מקום נראה דהגהות אשירי והריב"ש לא ס"ל לחלק בין נר לבגד. וכן פסק הב"ח [אות ו'] ע"ש. ועיין בספר מנחת כהן ([משמרת השבת] שער א' פ"ה). (ערך השלחן – סק"ג)

קלח) שם מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ וכו'. הר"ן [שבת ז. ד"ה ובכולן] כתב דאף דנכרי שהדליק הנר לצורך ישראל אסור, דגבי נר מירי בלא קצץ[80], אבל כאן דקצץ עושה הנכרי לצורך עצמו, וא"כ קשה על הש"ע, דבסימן רע"ו [ס"א] כתב כדברי הסמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ט ע"ד] דבנר אסור אף בקצץ, ולמה התיר כאן בקצץ. וכפי הנראה, דזה היה קשה לבעל מג"א [סקי"א] עיין בדבריו.

ונראה לי ביאור הדבר, דיש באמת שני ענינים בהך דאמירה לנכרי שבות, אחד שאומר לו ביום השבת לעשות לו מלאכתו, וזה אסור, מלבד שהעשיה הוא עבור ישראל ומיחזי כשלוחו, גם הוא בכלל איסור ודבר דבר, שאסור לומר לנכרי לעשות מלאכה, שהאמירה בעסק מלאכה אסורה, ומהאי טעמא לדעת קצת פוסקים אסור לומר לנכרי לעשות מלאכת הנכרי ג"כ, משום דדיבור אסור, אבל שיאמר לו קודם השבת שיעשה לו מלאכה בשבת אין כאן איסור משום ודבר דבר, שהדיבור אינו אסור באמת, רק שהמעשה נעשה בשליחות ישראל, ובזה יש חילוק בין קצץ ללא קצץ. וזה ברור. ובזה יש מקום ליישב לשונות הפוסקים, אלא שאין רצוני להאריך, אבל דברי הש"ע נכונים. (ישועות יעקב – סק"ב)

קלט) שם מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ וכו'. במג"א (סקי"א), דהתם אדעתא דישראל. עיין מנחת כהן ([משמרת השבת] שער א' פ"ה). (זכרון אברהם)

קמ) שם מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ וכו'. כתב ב"י, כתב הר"ן בפ"ק דשבת [ז. ד"ה ובכולן] אמתני' כו'. וכ"כ בשבלי הלקט [סימן קי"ב][81] והביאו האגור [סימן של"ט], הרי לך סרכין תלתא דסבירא להו הכי, ושכן כתב הר"מ. ודלא כב"ח [אות ו'] דכתב דיחיד הוא הר"ן בדבר זה. הרב ברכות מים (דף כ"ח ע"ג)[82]. ועיין בשלטי הגבורים בפ"ק דשבת [ז. אות א'] על דברי הריי"ף ובכולן ב"ה מתירין כו'. והטעם כתב שם הר"ן (שם), כיון דקצץ, גוי אדעתא דנפשיה עביד, ולא דמי להההיא דפרק כל כתבי [שבת קכב.], גוי שהדליק את הנר שאם בשביל ישראל אסור להשתמש לאורו, דהתם משום דהגוי אדעתא

הערות וציונים

80. עיין להרב מטה יהודה (סק"א), נדפס לעיל אות קל"ג, ולהרב ברכות מים, נדפס לעיל אות קל"ו. **81.** השבלי הלקט כתב כן בשם מורו והר"מ, אבל איהו גופיה מסיק לאסור. **82.** נדפס לעיל אות קל"ו.

אוצר ההלכה

דישראל קא עביד, אבל כל שקצץ אדעתא דנפשיה קעביד. ע"כ. והביא דבריו הרב מג"א (סקי"א). וכלומר דלא דמי להההיא דגוי שהדליק את הנר, דהתם אפילו בקצץ (ד)אסור לישראל להשתמש באורו, כמו שכתב הב"י בריש סימן רע"ו משם סמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ט ע"ד] והתרומה [סימן רנ"ב]. ועיין ברכות מים (שם ע"ד) מה שכתב בפירוש הר"ן, ודלא כהרב ב"ח דמוקי לדברי הר"ן הך דפרק כל כתבי דלא קצץ. ע"ש. ועיין מה שכתב הרב מטה יהודה בסימן זה [סק"א][83], ומה שפלפל בדברי הרב מג"א דס"ק י"א. ועיין מה שכתב הרב ערך השלחן (בסק"ג)[84].

(דברי מנחם – הגב"י סק"ג)

קמא) שם מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ וכו'. במג"א (סקי"א), במה שחילק בין הדלקת הנר בשבת כדי שישתמש בו הישראל עכשיו, עיין בסימן תקט"ו במג"א (סוף סק"ג). (דעת ומזימה)

קמב) שם מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ וכו'. ועתה אבוא לברר טעמו של אופן זה דקציצה וקבולת, והוא דכתב מרן ז"ל בב"י בשם הר"ן ז"ל [שבת ז. ד"ה ובכולן], כל שקצץ אע"פ שעשה הגוי מלאכה בשבת מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה, ולא דמי להא דגוי שהדליק את הנר [שבת קכב.], שאם הדליק בשביל ישראל דאסור להשתמש לאורו, דהתם הוא משום דנכרי אדעתא דישראל קעביד, אבל כל שקצץ אדעתא דנפשיה קעביד, ושרי לישראל להשתמש ממנו אפילו בשבת. ע"ש. ובש"ע סימן רנ"ב פסק כהר"ן, והגם כי הב"י הביא מהמרדכי [ביצה סימן תרס"ד] והגהות מיימוניות [הלכות יו"ט פ"ב אות ל'] והגהות אשרי [ביצה פ"ג סימן י"ד], דס"ל כל שנגמר בשבת אפילו בקצץ אסור ללבשו באותו שבת, הנה בש"ע שהוא העיקר, פסק מרן כהר"ן, ורק מור"ם ז"ל הוא שהביא סברת המחמירים, אך בב"י סימן רע"ו הביא בשם סמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ט ע"ד] וספר התרומה [סימן רנ"ב] דסבירא להו גבי נר אפילו בקצץ אסור, דגוף הישראל נהנה ממלאכת שבת הנעשית בשבילו. ע"ש. אבל בש"ע סימן רע"ו לא זכר מרן ז"ל סברה זו שגם בקצץ אסור, ורק מור"ם בהג"ה הביא סברה זו, והיינו משום דמרן ז"ל ס"ל בש"ע כהר"ן דשרי בקצץ, ומאי שנא בגד מן הנר. והגם כי המג"א ז"ל בסימן רנ"ב (סקי"א) עשה חילוק בין בגד לנר, וכן הרב נשמת אדם (כלל ס"ג אות א') ג"כ יצא לחלק באופן אחר, והרב אליה רבא בסימן רנ"ב [סק"ט] ורע"ו [סק"ב] הקשה על המג"א, ודחה חילוק שלו וסבירא ליה בגד ונר שוים, ורק חילק דדין הבגד איירי בעושה הגוי בביתו, ולהכי מהני בקצץ, אבל בדין הנר איירי בעושה בבית ישראל ולא מהני קצץ. ע"ש.

מיהו הרב מנחת כהן בדף קכ"ו [משמרת השבת שער א' פ"ה] העלה כמו שכתבנו, דלדעת הר"ן המתיר בבגד ללבשו בשבת היכא דקצץ, ה"ה דמתיר נמי נר שהדליקו בשבת ליהנות ממנו ישראל בשבת היכא דקצץ, ומרן ז"ל שקבלנו הוראותיו נמי הכי ס"ל, כי הוא פסק כהר"ן בש"ע. ומה שהביא בב"י בשם הסמ"ג וספר התרומה לא כתב כן לפסק הלכה, שכבר לפסק הלכה בש"ע סימן רנ"ב פסק כהר"ן גבי בגד, וילמוד סתום מן המפורש דנר ובגד שוים. מיהו כל זה הוא אם הגוי הדליקו בביתו, ואח"כ הביאו לבית ישראל, אבל אם הדליק בבית ישראל אסור להשתמש לאורו אפילו בקצץ מפני הרואין. ע"ש. וכן כתב הרב מטה יאודה עייאש ז"ל בסימן רנ"ב[85] דנר ובגד דינם שוה, ודעת הר"ן גבי נר כל שקצץ אדעתא דנפשיה קעביד, ומרן ז"ל אשר פסק כהר"ן גבי בגד, גם גבי נר הכי ס"ל. ע"ש. ועיין בש"ע להגאון רבינו זלמן סימן רנ"ב [סי"א]. ע"ש.

והגם כי הרב זכור ליצחק הררי ז"ל (בסימן ע"ב) הביא דברי מנחת כהן והרב מטה יאודה הנזכרים, והשיג על הרב מנחת כהן, וכתב דעת מרן ז"ל גבי נר בקצץ נמי אסור, אין השגותיו כלום לדחות דברי הרב מנחת כהן ז"ל, ושפתי כהן ישמרו דעת. כי מה שטען אמאי לא הביא בב"י לדברי האוסרים בנר שהם סמ"ג וסה"ת, דהן הנה פליגי על הר"ן כמו שהביא לדברי הגהות אשירי, וכן בסימן רע"ו למאי הלכתא הביא דוקא סברת הפוסקים דאינן לפסק הלכה ולא ס"ל כוותייהו וכו', אחה"מ אין זו טענה לעשות ממנה הכרח וכזאת וכזאת נמצא בביתה יוסף בשאר מקומות, ועוד נמי ימצא שיש מקומות שנראה דעתו בב"י נוטה לסברה זו, ובש"ע חזר ונטה דעתו להיפך, ואנו אין לנו אלא דבריו בש"ע, וזה ידוע.

גם מה שטען דחזינן לכללהו ספרי דבי רב, הרא"ה והרמב"ם והרא"ש והטור וגם מרן גופיה, דכל כהאי מלתא דנר דבלתי אפשרי לעשות המלאכה אלא בשבת, אזלי ומודו דאסור אף בקצץ, וכמ"ש פנים מאירות (ח"א סימן ל"ח) וכו' וכו', גם זו אינה טענה ואינה השגה כלל, כאשר יראה הרואה. ועיין בסה"ק רב ברכות (דף קנ"ג ע"ב וקנ"ד ע"א וע"ב), דסברי כמה גדולים כדעת מרן ז"ל בקצץ כל שאינו אומר לו שיעשה זה בשבת ה"ז מותר והגם דלא היה אפשר לעשות זה אלא בשבת. ע"ש. גם מעיקרא דין הנר בקצץ ואינו מזכיר לו שבת אינו מוכרח שיעשה בשבת, כי אפשר שידליק הנר מבעוד יום, וישאר דולק כל הלילה.

נמצא לפ"ד הגדולים הנזכרים דעת הר"ן ז"ל ומרן ז"ל, גבי נר בקצץ שרי לכתחילה, ורק אם הוא בבית ישראל אסור מפני הרואין, דאתו למחשד דעביד באיסורא ולא ידעי שקצץ. (שו"ת רב פעלים ח"ב – סימן מ"ג ד"ה ועתה)

קמג) שם מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ וכו'. ולענין אם גמר והביא בשבת אם מותר ליהנות ממנה. הנה בשבת (דף קכ"ב ע"א) מבואר בנר ומילא מים וכבש בשביל ישראל אסור, והיינו בעכו"ם העושה מאליו. ומשמע שם להדיא דאף בעשאה עכו"ם משלו דינא הכי. עיין

הערות וציונים

83. נדפס לעיל אות קל"ג. **84.** נדפס לעיל אות קל"ז. **85.** נדפס לעיל אות קל"ג.

אוצר ההלכה

שם בר״ן [מו: ד״ה עשה כבש] בשם הרמב״ן ז״ל [ד״ה הא דתנן] גבי כבש. וכן נראה דאפילו בביתו של עכו״ם אסור. וכן מבואר במג״א (סקט״ו), דאף במנעלים שעושה בביתו משלו בעיר שרובה ישראל אסור ליהנות. ודעת הר״ן ז״ל [שבת ז. ד״ה ובכולן] דדוקא היכא דעכו״ם עושה אדעתיה דישראל שיהנה הישראל ממנה בשבת עצמו, עיין מג״א (סקי״א), ולכן בהנך דדף קכ״ב אסור אפילו בקצץ גם לדעת הר״ן ז״ל, דעיקר עושה העכו״ם כדי שיהנה בו הישראל עכשיו. אבל בכלים לכובס, או עכו״ם שעשה כלי לישראל בקבלנות וגמרה בשבת, כיון דעכו״ם אדעתיה דנפשיה קעביד כדי להשלים (קבלותו) [קבלנותו], שרי ליהנות ממנה בשבת. ודעת הגהות אשרי [שבת פ״א סימן ל״ז] דגם זה אסור, כדי שלא יהנה ממלאכתו בשבת. והן השני דעות שהביא המחבר ורמ״א ז״ל בסעיף ד׳. ונראה דהגהות אשירי אף בעכו״ם עושה משלו אוסר, וכן משמע להדיא מדברי המג״א בסימן תקט״ו (סק״ג). ולהר״ן ז״ל פשיטא דאף בעשאה משל ישראל שרי, דהא קאי על כלים לכובס.

וכתב המג״א (סקט״ו), עכו״ם שעושה על המקח ועשאה בשבת, בעיר שרובה ישראל אסור, כמו שנתבאר בסימן תקט״ו ס״ו. ע״כ. משמע להדיא דאף להר״ן ז״ל אסור, והיינו דבעכו״ם עושה מאליו, אף משלו ובביתו אדעתיה דישראל קעביד. והוכחה שלו הוא, מהא דעכו״ם שהביא דורון דצריך להמתין בכדי שיעשו. ובאמת אי נימא דמאכלים דמי לנר כמו שכתב המג״א שם (סק״ג), אין ראיה מהתם, דאיכא למימר דלדעת הר״ן ז״ל כיון שעושה משלו ובביתו ועושה על המקח אדעתיה דנפשיה קעביד, ואף בעשה עם העכו״ם קבולת ולא קצץ, אכתי כיון דאי בעי מזבן ליה לאחר, אדעתיה דנפשיה קעביד. אלא דהמג״א כפי הנראה ס״ל בכאן דאוכלים דמי לכלים ואתי שפיר.

[86]והאור זרוע [ח״ב הלכות ערב שבת סימן ב׳ אות א׳] הביא ראיה דבקצץ אסור ליהנות עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, מהא דמרחץ בעיר שישראל ועכו״ם שרויים בה, דאם רוב ישראל אסור עד כדי שיוחמו חמין [שבת קכב.]. ואע״ג דשקלי אגרא מישראל. ע״כ. וכפי הנראה מרחץ לא דמי לנר, שאין העכו״ם מחמם אדעתא שירחץ בו ישראל בשבת, שישראל אסור לרחוץ בשבת, וקשיא להר״ן ז״ל. ועל כרחך דבעושה מאליו אף על המקח גם הוא ז״ל מודה. אלא דא״כ מה זה שהקשה הר״ן מנר, והא התם בעושה מאיליו. ואפשר לומר להר״ן ז״ל דמתניתין קודם גזירה נשנית, וכדאמרינן בברכות (דף כ״ז ע״ב). אלא דא״כ המחבר דפסק כאן כהר״ן ז״ל, ובסימן שכ״ו סעיף י״ג פסק כמתניתין. ועוד, דאכתי קשיא גם להר״ן ז״ל הא דעכו״ם שהביא חלילין בדף קנ״א ע״א ובסימן שכ״ה סט״ו, והתם על כרחך לא הביאן אדעתא שיהנה מהם הישראל בשבת, דבשבת אין מספידין וכמו שכתב הט״ז שם (סקט״ו). וצע״ג[87].

(תהלה לדוד – ס״ק י׳–י״א)

קמד) **שם מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ וכו׳.** וכתב המג״א (סקי״א), ולא דמי להדלקת הנר בסימן רע״ו [ס״א], דהתם אדעתא דישראל קעביד (ר״ן [שבת ז. ד״ה ובכולן] ושבלי לקט [סימן קי״ב]). פירוש שמדליקו בשבת כדי שישתמש בו הישראל עכשיו, משא״כ כאן שעושה להשלים פעולתו. עכ״ל המג״א. ומבואר מדברי הר״ן ז״ל, דגם בעכו״ם העושה מאליו, אי לא עביד אדעתא שישתמש בו ישראל עכשיו, שרי ליהנות ממנו, דהא קאי על עכו״ם שהדליק את הנר, דהיינו נכרי העושה מאליו. ומ״ש המג״א (בסקט״ו) דעכו״ם שעושה על המקח בשבת בעיר שרובה ישראל אסור, כמ״ש בסימן תקט״ו ס״ו. ע״כ. ומשמע להדיא דאף להר״ן ז״ל אסור, לכאורה על כרחך לומר דעכו״ם העושה על המקח גרע מעכו״ם העושה מאליו. ויתיישב בזה מה שהקשיתי בהשמטה אות מ״ה[88] ממרחץ וחלילין, דהתם בודאי לא עשאן אדעתא שישתמש בהם ישראל בשבת, דאין הישראל רוחץ ומספיד בשבת, אלא דהתם דמי לעכו״ם העושה על המקח. ובאמת י״ל דהתם כיון שעושה כדי שישתמש בו הישראל בכדי שיעשו, הוי כעושה בשביל שישתמש בו הישראל עכשיו.

אלא שדין זה עדיין צ״ע, דהמג״א בסימן תקט״ו [סק״ג] נסתפק בקצץ עם העכו״ם שיביא לו מאכלים והביאם לו בשבת, אי דמי לנר, דדעת העכו״ם שיאכלם בשבת, או אי דמי למלבושים, דנר מחר בא ואיננו אבל מאכלים יכול לאכלם מחר. ע״ש. ויוקשה מאד האיך אפשר לדמות מאכלים למלבושים, דלפי מה שנתבאר במלבושים, אפילו בעכו״ם העושה מאליו מותר לדעת הר״ן ז״ל, ולמה בדורון אסור. וכמו שהביא המג״א ראיה דבעושה על המקח ברובה ישראל אסור מהא דסימן תקט״ו ס״ו, הראיה מבוארת יותר דעכו״ם העושה מאליו אסור מהא דדורון בס״א שם. ולכן נראה לפרש דעת המג״א, דמה שתירץ הר״ן ז״ל דהתם משום דאדעתא דישראל קעביד, היינו דכל עכו״ם העושה מאליו דעתו שישתמש בו הישראל עכשיו, ולכן בעכו״ם העושה מאליו אף בגוונא דמלבושים אסור, ואתי שפיר הא דדורון אף אי נימא דמאכלים דמי למלבושים, ורק בקצץ מסתמא עכו״ם לאו אדעתא שישתמש בו הישראל עכשיו עביד, רק להשלים פעולתו, אא״כ דומיא דנר, דהתם ודאי אדעתא שישתמש בו הישראל עכשיו עביד. וזה ברור ונכון לפענ״ד בפירוש דברי המג״א. ועיין בהרב ז״ל ([ש״ע הגר״ז] סימן תקט״ו ס״א).

(תהלה לדוד ח״ג – סימן ל״ד)

קמה) **שם מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ וכו׳.** במג״א (סקי״א) ללבוש הכלי בשבת, ולא דמי להדלקת הנר וכו׳. עכ״ל המג״א. ואולי י״ל עוד חילוק, דגבי נר נהנה הישראל בשעה שהמלאכה נעשית דהיינו כשהאש בוער שזוהי המלאכה, משא״כ המנעלים באה ההנאה אחר עשיית המלאכה. והיה אפשר לומר שתהיה כוונת הרמ״א ז״ל בריש סימן

הערות וציונים

86. תוספת זו מההשמטות לספר. **87.** עיין להרב המחבר מה שכתב בח״ג (סימן ל״ד) ליישב הכל, נדפס באות הבאה. **88.** נדפס באות הקודמת (ד״ה והאור זרוע).

אוצר ההלכה

רע״ו במה שכתב שם דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עצמה כדברינו אלה. אמנם הרמ״א מחמיר גם כאן אבל רק לכתחילה. ע״ש, ועיין אליה רבה [סק״ט]. (זרע יעקב – זלזניק)

קמו) שם מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ וכו׳. כל שקצץ והגוי עושה מלאכתו בשבת, כגון שתפר לו בגד, והביאו לישראל בשבת, מותר לו ללובשו בשבת, ואף על פי שהלכה רווחת שגוי שהדליק נר בשבת לצורך ישראל, אסור לישראל ליהנות מאורו, שאני הכא שהגוי לא עשה להנאת ישראל אלא אדעתא דנפשיה עביד להשלים פעולתו ולקבל שכרו בהקדם. כן פסק מרן בש״ע (סימן רנ״ב ס״ד), ואף על פי שהרמ״א אוסר, מנהג הספרדים להקל כדעת מרן שקבלנו הוראותיו.

כן הוא דעת הר״ן פ״ק דשבת (דף ז׳ ע״א מדפי הרי״ף) בד״ה ובכולן בית הלל מתירין עם השמש. וכתב, דלא דמי למאי דקי״ל (שבת קכב.), נכרי שהדליק את הנר בשביל ישראל אסור להשתמש לאורו, דהתם הנכרי אדעתא דישראל עביד, אבל הכא כל שקצץ אדעתא דנפשיה קא עביד, ומותר לישראל להשתמש בו אפילו בשבת. ע״כ. וכתב הרב ברכות המים (סימן רנ״ב)[89], דמ״ש הב״ח [אות ו׳ סוד״ה כתב הר״ן] דהר״ן יחידאה הוא, ליתא, שהרי כן כתב השבלי הלקט, והובא בספר האגור [סימן של״ט], הרי לך סרכין תלתא דס״ל הכי. ודלא כהב״ח. ע״כ. [וזת״ד השבלי הלקט (סימן ק״ב), שאחר שהביא שם דעת רבינו ישעיה, שכתב, שאם עשאו בשבת אסור ללובשו בשבת, כתב ע״ז אבל מורי רבינו יהודה אחי כתב דלא ס״ל האי פסקא, דכיון דקי״ל כבית הלל שמתירים עם השמש, אף על פי שתפרו הגוי בשבת, כיון שקצץ מותר ליהנות ממנו בשבת, ולא דמי למאי דקי״ל נכרי שהדליק את הנר שאסור ליהנות ממנו ישראל, דהתם מסתמא אין אדם נוטל שכר בהדלקת הנר, ומיירי שהדליק בחנם, וברשות ישראל הוא דעביד ואדעתא דידיה הוא דקא עביד, אבל הכא בשאר מלאכה דקיבולת, כיון דאמרינן אדעתא דנפשיה עביד היכא דקצץ, לא שני לן בין ליהנות ממנה בשבת או לאחר השבת וכו׳. וסיים, וכן שמעתי מפי הרב רבינו מאיר שמותר ליהנות ממנו אף בשבת. עכ״ל בקיצור]. ואנכי הרואה להמאירי (שבת עמוד ע״ז) שכתב כדברי הר״ן, שמותר להשתמש בהם אף בשבת, שהגוי להנאת עצמו הוא עושה. ע״ש. גם בספר הבתים (עמוד רפ״ו) אחר שהביא המחלוקת הנ״ל בזה, סיים בסוף דבריו, שהעיקר כדעת המתירים להשתמש בו בשבת היכא דקצץ. ע״ש. וכן פסק הנימוקי יוסף (עמוד כ״ג). ואע״פ שבב״י (סימן רע״ו) כתב בשם הסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ט ע״ד] וספר התרומה [סימן רנ״ב] והגהות אשרי (פ״ק דשבת סימן ל״ז), שכל שנגמר בשבת אע״פ שקצץ אסור ללובשו בשבת, מ״מ בש״ע שהוא העיקר לדינא פסק מרן כדברי הר״ן להתיר, ואנו קבלנו דברי מרן הש״ע. וכן כתב בשו״ת רב פעלים ח״ב (סימן מ״ג) ד״ה ועתה[90]. ושם הביא דברי הרב מנחת כהן [משמרת השבת שער א׳ פ״ה], שהעלה שלפי דעת הר״ן שמתיר היכא שקצץ ללבוש הבגד שנתפר בשבת הוא הדין שמתיר אפילו בנר שהדליקו בשביל ישראל היכא דקצץ. וכ״כ הרב מטה יהודה (סימן רנ״ב)[91], וז״ל: ועמדתי על לשון הר״ן במקומו, ונראה דס״ל להר״ן דהא דקי״ל שאם הדליק הגוי בשביל ישראל אסור, לא מיירי בקצץ, אלא שעשה מאליו לצורך ישראל, וכדברי המנחת כהן. ע״ש. וכ״כ הערך השלחן [סק״ג][92], שהריב״ש [סימן י״ח] והגהות אשרי [שבת פ״א סימן ל״ז] לא ס״ל לחלק בין נר לבגד. ע״ש. וכן כתב בשו״ת ישמח לבב (חאו״ח סימן י״ט). [וזה שלא כמ״ש הרב ברכות המים (סימן רנ״ב) דבנר אפילו קצץ אסור לישראל להשתמש לאורו גם אליבא דהר״ן]. וכתב הגאון רב פעלים שם, שאע״פ שהרב זכור ליצחק הררי (סימן ע״ב) כתב להשיג על דברי המנחת כהן, אין השגותיו כלום לדחות דברי המנחת כהן, ושפתי כהן ישמרו דעת. שאין לנו אלא מדברי מרן שפסק כדעת הר״ן. ע״ש. וכן העלה הרה״ג מהר״ש קמחי בספר מימי שלמה (סימן רנ״ב). וכ״כ הכנה״ג בהגהות הבית יוסף[93], שמנהג העולם להתיר אפילו אם תפר את הבגד בשבת, שסומכים על מרן שפסק להתיר כדעת הר״ן והאגור. וכן כתב עוד בשיורי כנה״ג (הגהות ב״י אות ה׳)[94], שכבר נהגו העולם היתר כדעת מרן. ע״ש. ולכאורה נראה בתשובת מהר״ם (ד״פ סימן תרנ״ו) שאוסר. וגם המרדכי (פ״ק דביצה סימן תרס״ד) כתב כן בשם רב צמח גאון, כדברי מהר״ם, והובא בב״י. [וכן הוא באוצר הגאונים פסחים (סימן קפ״ה). ע״ש]. וע״ע בארחות חיים (הלכות שבת סימן שי״ב), ובשו״ת מהר״י מברונא (סימן קע״ב). מיהו י״ל דהתם מיירי בדלא קצץ. (ועיין בשו״ת תשורת שי ח״ב סימן קצ״ח). והרב אבני צדק (סימן רנ״ב)[95] כתב לחוש להחמיר כדברי הראשונים שחולקים על הר״ן, (אך לא ראה דברי הראשונים הנ״ל דס״ל כהר״ן), וכ״כ הרב כף החיים (ס״ק מ״ב) שיש לפסוק בזה כדעת הרמ״א להחמיר, מ״מ אנו אין לנו אלא דברי מרן שקיבלנו הוראותיו. וכן פסקו הרב פתח הדביר [סק״א][96], והרב ערוך השלחן (ס״ק ט״ז).

ומה גם בהגלות נגלות דברי הראשונים הנ״ל.

(חזון עובדיה שבת ח״א – מסירת מלאכה לגוי בערב שבת הערה ב׳)

קמז) שם בהגה וצריך להמתין וכו׳. בדרכי משה אות (ה׳) [ו׳] ולקמן כתבתי, צ״ל ולעיל במקום ולקמן.

(שמן המאור)

קמח) שם בהגה וצריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו. כתב ב״י (שיטה ל״ו), [ואין] כן דעת הרמב״ם כו׳. נ״ב: הב״ח [אות ו׳ ד״ה כתב הרוקח (השני)] הביא לשון הרוקח [סימן קל״ה] ודברי רבינו המחבר שעליו בסגנון אחר, וסיים וזו היא הנוסחא האמיתית[97]. ע״ש. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״ו)

הערות וציונים

89. נדפס לעיל אות קל״ו. **90.** נדפס לעיל אות קמ״ב. **91.** נדפס לעיל אות קל״ג. **92.** נדפס לעיל אות קל״ז. **93.** נדפס לעיל אות קכ״ח. **94.** נדפס לעיל אות קכ״ט. **95.** נדפס לעיל אות ק״ל. **96.** נדפס לעיל אות קל״ב. **97.** לפנינו לא נמצאת שם לשון זו.

אוצר ההלכה

קמט) שם בהגה וצריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו. כתב ב״י (שיטה מ״א), וכן נראה [שהוא] דעת הפוסקים וכו׳. נ״ב: ולע״ד נראה דהרוקח [סימן קל״ה] איירי בלא קצץ, והגהות ש״ע כתב ואסור בכדי שיעשו אפילו בקצץ. ע״כ.

ב״ח [אות ו׳ ד״ה כתב הרוקח (השני)].

(שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״ז)

קנ) שם בהגה וצריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו. ב״ח (אות ו׳). כתב הרוקח [סימן קל״ה], נתן לעכו״ם עצים ועשאן כלים, מטוה ועשאן בגדים, אם עשאן בתוך התחום אסורים לעולם. וכתב עוד, דאם לא נתן העצים והמטוה, או שנתן עורות לעבדן שאינו התחלת הדבר אלא תיקונו, צריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו. וכתב הב״י על החלוקה ראשונה, שהיא שלא כדעת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ו הי״ב], שהרי התיר לכתוב לו ספר ולארוג לו בגד. ועל מה שאסר במוצאי שבת בכדי שיעשו, כתב גם כן שאין טעם בדבר, כיון שלא נעשה בו שום עבירה. ע״כ. וכתב הב״ח [שם ד״ה כתב הרוקח] דהרוקח מיירי בדלא קצץ, דהשתא אדעתא דישראל קעביד, וכיון שהעצים והמטוה של ישראל דנעשה גוף הכלי באיסור, אסור לעולם אם הוא תוך התחום כמו בית [מועד קטן יב.], אבל חוץ לתחום מותר, דלא גרע מבית דשרי בקיבולת אף בלא קצץ, אבל כשהעצים והמטוה של גוי, או שלא נעשה אלא תיקונו, כגון עורות לעבדן, אסור במוצאי שבת בכדי שיעשה, שלא יהנה ממלאכת שבת שנעשה בשבילו.

ויראה דעת הרב ב״י, דלהרמב״ם אין לאסור עולמית מחמת חסרון קציצה, והוא דז״ל הרמב״ם (הלכות שבת פ״ו ה״ח): ישראל שאמר לעכו״ם לעשות לו מלאכה זו בשבת, אע״פ שעבר ומכין אותו מכת מרדות, מותר לו ליהנות באותה מלאכה לערב אחר שימתין בכדי שיעשה, ולא אמרו בכל מקום אלא להמתין בכדי שיעשה, שאם תאמר יהא מותר מיד, שמא יאמר לעכו״ם לעשות לו, וימצא הדבר מוכן מיד, וכאן שאמרו בכדי שיעשה אינו משתכר כלום ממלאכת שבת. וא״כ מבואר אף במקום שחייב מכת מרדות, אינה אסורה עולמית. ולא מצינו בגמרא לאסור עולמית מלאכה הנעשית בשבת רק בישראל העושה מלאכה בעצמו בשבת ובמזיד, כמו שאמרו [חולין טו.] גבי מבשל בשבת, וכמו שכתב הרב המגיד [שם], וברמב״ם הלכות שבת לא מצינו שאוסר מלאכת גוי בשבת עולמית, רק מלאכת פרהסיא, וכמו שכתב בש״ע [סימן רמ״ד ס״ד] לענין ספינה שהיא פרהסיא, אבל מחמת חסרון קציצה לא מצינו לאסור.

ודע דהרמב״ם הוציא דין זה של איסור פרהסיא, מהא דמשני בפרק שואל (שבת דף קנ״א ע״א) בעומד באסטריא, דלא כפרש״י שם [ד״ה ימתין] שהבין הא דמקשה אמאי הכא נמי וכו׳, היא אהא דקאמר יקבר בו ישראל, ולהך פירוש, גם דברי המתרץ (ד)הוא טעם להתיר. אבל הרמב״ם הבין דקושית המקשה הוא דאמאי לא יקבר בו עולמית, ולכך פירש דברי התרצן שנותן טעם לאיסור משום שהוא פרהסיא. והנה אי אמרינן דהרמב״ם סבירא ליה בלא קצץ אסורה עולמית אף במטלטלין, אמאי הוצרך הגמרא לשנות דאיירי בפרהסיא, הוה ליה לשנות בדלא קצץ, ואז לא היה תו יכול להקשות, תינח קבר ארון מאי איכא למימר.

ומה שכתב הרוקח לאסור בתוך התחום, הדבר תמוה, כיון שהוא בבית הגוי הוה בצינעא, ומה לי תוך התחום או חוץ לתחום, ואינו דומה לבית.

והנה הטעם שנתן הרמב״ם לענין המתנת כדי שיעשה, הוא גם כן אינו מוסכם לדברי הב״ח. (ברכת דוד)

קנא) שם בהגה בכדי שיעשו. נ״ב: משום שלא יהנה ממלאכת שבת. וא״כ בשני י״ט של גליות, אם בא בראשון מותר בשני בכדי שיעשו. מג״א ז״ל [סקי״ב]. יע״ש. ועיין סימן תקט״ו [ס״א ובמג״א סק״ה]. **יע״ש.** (ברכות מים)

קנב) שם בהגה בכדי שיעשו. כתב במג״א (סקי״ב), וא״כ בשני י״ט של גליות. פירוש, דהטעם הוי משום שלא יהנה, והוא טעם רש״י [ביצה כד: ד״ה ולערב], משא״כ גבי דורון שהביא הנכרי [שם], דכתב ר״ת [שם תוד״ה ולערב] דטעם הוי משום שלא יאמר לנכרי שיביא בראשון כדי שיהנה בשני.

שם בין לאחרים. דהטעם לרש״י [שם] שלא יהנה ממלאכת שבת.

שם עיין סימן תקט״ו מה שכתבתי. ע״ש במג״א [סק״ג] דכתב דטעם ר״ת לא שייך אלא בדורון, אבל לא בשכר דהוה קצץ. וצריך להבין, הא בטובת הנאה ג״כ הוה כקצץ. ואפשר לחלק. ודו״ק. (אהל ברוך)

קנג) שם בהגה ואם יש לתלות וכו׳. אם היה המנעל מתוקן מערב שבת רק שתקנו והחליקו בשבת שרי, דהא יכול ללבשו בלאו הכי. הרב מגן אברהם (סקי״ג). והוא הדין כלי פשתן שנתן הנכרי תחת המכבש בשבת שרי, דהא יכול ללבשו בלא זה. הרב נתיב חיים. (מחזיק ברכה – סק״ב)

קנד) שם בהגה ואם יש לתלות וכו׳. במג״א (סקי״ג) ואם כו׳ ללובשו בלאו הכי כו׳. צריך עיון קצת בביצה (דף ט״ו ע״א) רבי יהודה אוסר בשחור מפני שצריך לצחצחו, דהיינו להחליקו כמו שפירש רש״י [ד״ה לצחצחו], אם כן שמע מינה דאע״ג שיכול ללבשו, אם אין מחליקו הוי אינו ראוי[98]. (דברי צבי)

קנה) שם בהגה ואם יש לתלות וכו׳. במג״א (סקי״ג) כו׳, דהא היה יכול ללבשו בלאו הכי. ועיין בפרי מגדים [אשל אברהם] שהניח בצ״ע אם אינו יכול ללבשו משום ביוש בלאו הכי, והוי מלאכה דאורייתא. ולכאורה נראה לי ראיה למגן אברהם,

הערות וציונים

98. עיין להרב שלחן אש שכתב לתרץ קושית הרב המחבר, נדפס לקמן אות קנ״ו.

אוצר ההלכה

דנקט במתניתין [שבת יז:] דוקא עורות לעבדן וכלים לכובס נכרי, ולא נקט סתמא עצים לעשות כלי וצמר לעשות בגד, אלא ודאי דבמתניתין אתיא לאשמועינן דאפילו אם הביא בשבת מותר ללבשו. ומתורץ קושית הר"ן [שם ז. ד"ה בית שמאי] על מתניתין הנזכר לעיל דמה אתי לאשמעינן, (וצריך) [והוצרך] לתרץ דאתי לבית שמאי, דכלי שמקבל מלאכה מותר. [ע"כ]. זו ניחא אליבא [דמאן] דמוקי טעמא דבית שמאי משום שביתת כלי, אבל לרבה [שם יח.] לשיטת תוספות [שם ד"ה ולימא מר] ליתא לתירוץ זה. אבל לדברי מג"א ניחא, דהך עורות במה דרוצה להשתמש בשבת חזי נמי קודם עיבוד, דהיינו למזגי, וכלים לכובס דהא יכול ללבשו קודם כבוס, ותיקון בעלמא הוא דעבד, ואף דהוה מלאכה דאורייתא, מכל מקום אינו נהנה כל כך. ור"ן לשיטתיה דהוא שיטת מחבר, אינו יכול לתרץ כמו כן, דסבירא ליה [שם ד"ה ובכולן] בכל הכלים מותר. ואמת צ"ע אמאי נקט דוקא הנ"ך לשיטת הר"ן.

ולפי זה מסודר סידור המשנה, דקתני בתר הכי ושוין שטוענין קורות בית הבד, וטעמו דבית שמאי כדאמר בגמרא [שם יט.], דאי עשה בשבת לא מחייב חטאת, אם כן ממילא משקין היוצא מהן מותר בשבת, כמ"ש המחבר סוף סעיף ה', וכמ"ש מג"א (סק"ח), והוי דומיא דרישא כלי לכובס לבית שמאי אסור ליתן ואם נתן אסור ללבשו אם הביא בשבת, ועל זאת קתני ושוין שטוענין, וממילא נפקא מינה לדידן דמשקין היוצא מהן בשבת מותר לשתות, ומתורץ היטב קושיית התוספות יום טוב (ד"ה ושוין), דנפקא מינה לדידן לענין המשקין. ועיין בתוספות סוכה (דף ט' ע"א ד"ה ואם עשאה). ע"ש. (אומץ יוסף)

קנו) שם בהגה ואם יש לתלות וכו'. במג"א (סק"ג), אם היה המנעל מתוקן מערב שבת רק שתקנו והחליקו בשבת שרי, דהא היה יכול ללובשו בלאו הכי. ע"כ. והקשה בספר דברי צבי מביצה (טו.) רבי יהודה אוסר בשחור מפני שצריך לצחצחו, דהיינו להחליקו כפרש"י [שם ד"ה לצחצחו], אם כן שמע מינה אע"ג דיכול ללבשו, אם אין מחליקו הוי אינו ראוי, והניחו בצ"ע. ולענ"ד לא קשיא מידי, דהא משמע בהדיא מדברי מג"א במה שכתב דיכול ללובשו בלאו הכי, ר"ל לא רק מפני גמירת הכלי, אלא דגם באופן זה דרך ללובשו ואין בושת לילך בהם אפילו בלא חליקה, אבל באין דרך, גם מג"א מודה דאסיר, והתם מפורש בגמרא מר כי אתריה, דבאתריה דרבי יהודה לא היה דרך לילך בלא צחצוח. (שלחן אש)

קנז) שם בהגה ואם יש לתלות וכו'. כתב במג"א (סק"ג), כמ"ש סימן רנ"ג ס"א בהגה ד'. וכתב המג"א שם [סק"ג] כיון דלא נהנה הישראל. (אהל ברוך)

קנח) שם בהגה ואם יש לתלות שנגמר בערב שבת וכו'. נ"ב: הטעם, משום דהא סברת מרן היא להקל בכל ענין. וכתב הרב מג"א ז"ל [סק"ג], דאם היה המנעל מתוקן רק שהחליקו, שרי לכולי עלמא, דהא היה יכול ללובשו בלאו הכי. יע"ש. (ברכות מים)

קנט) שם בהגה ואם יש לתלות שנגמר בערב שבת וכו'. וצ"ע, מדכתב ברישא כל שידוע שהגוי גמרו בשבת אז אסור ללובשו, משמע אבל כשאינו ידוע רק ספק אי גמרו בשבת או בערב שבת מותר ללובשו, והדר כתב ואם יש לתלות, משמע דוקא ביש מקום לתלות שנגמר בערב שבת אז מותר, אבל באין מקום לתלות שבערב שבת נגמר אסור, וקשיא דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא. ואפילו את"ל דמה שכתב בסיפא אם יש לתלות, לאו דוקא קאמר דצריך דוקא במה לתלות שבערב שבת נגמר, אלא סגיא בספק אי בשבת או בערב שבת נגמר, ולא קשיא דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא, אך א"כ קשה מאי קמ"ל עוד הפעם מה שכבר שמענין מריש דבריו, דדוקא בידוע שגמרו בשבת אסור אבל בספק מותר. וי"ל בסיעתא דשמיא, דהאי ואם יש לתלות אמציעתא קאי, דקאמר אם ידוע שגמרו בשבת לא רק בשבת אסור ללובשו, אלא אף במוצאי שבת אסיר בכדי שיעשה, אבל בספק אי גמרו בשבת או בערב שבת, על כל פנים במוצאי שבת מותר מיד, ולא צריך בכדי שיעשה, אבל אם לא רק ספק סתם הוא, אלא יש במה לתלות שנגמר בערב שבת, אז מותר אפילו בשבת, ואפילו אין צריך לו כל כך. (שלחן אש)

קס) שם בהגה אבל אסור ליקח כלים מבית האומן בשבת ויום טוב. במג"א (סק"ד) ליקח כלים אפילו לצורך וכו', ואפשר וכו', דלא כעולת שבת [סק"ג] וכו'. לא ירדתי לסוף דעת הרב בזה, איזה חילוק יש בין אם שיגר לו ובין להביא ע"י נכרי, כיון דמשום איסור שבת ליכא, הואיל ונעשו בערב שבת. ואף לדעתו שדברי רמ"א קאי על הרישא שהתיר לצורך שבת, על זה קאמר ודוקא אם שיגר לו מעצמו אבל לשלוח אחריו אסור אף ע"י נכרי, גם זה תמוה, דהואיל וסמך על דעת המתירין אם צריך אליו בשבת, למה לא יהיה מותר גם לשלוח אחריו, דלהמתירין ודאי דאין חילוק לשלוח אחריו ע"י נכרי או ששיגר לו, ואם יש להתיר יש להתיר בשניהם.

וכדי לברר עיקר דין זה, אציעה נא בקוצר דעת הפוסקים שהביא הרב ב"י בזה. דעת הר"ן [שבת ז. ד"ה ובכולן] כל שקצץ מותר ללבוש אפילו נגמר בשבת, והם דברי המחבר. והמרדכי [ביצה סימן תרס"ד] כתב, כל שנעשה ביו"ט אסור ליטול מן הנכרי ביו"ט, כדאמרינן בפרק מקום שנהגו [פסחים נה:] אפילו בחול המועד אין מביאין כלים מבית האומן, אבל אם שיגר לו כלים תפורין שנגמרו מלאכתן מערב יו"ט, מקבל ממנו. עכ"ל. וכ"כ הגהות מיימוניות, והתנה שידע בודאי שנגמרו מערב יו"ט. ע"ש פ"ב מהלכות יו"ט [אות ל']. וכ"כ הגהות אשרי פרק אין צדין [ביצה פ"ג סימן י"ד]. ובפ"ק דשבת [סימן ל"ז] כתב, שאסור להלביש בגדים שנגמרו מלאכתן בשבת, ואף כי נקצץ שכרן. והאגור [סימן של"ט] בשם שבלי לקט [סימן קי"ב] והר"מ מתירין ללבשן. והרוקח [סימן ש"א] כתב, כל שאין ידוע שנגמרו מלאכתן מערב יו"ט אין

אוצר ההלכה

מקבלין מן הנכרי ואין לובשין, כדתנן [מועד קטן יג.] אין מביאין וכו׳ בחול המועד, כל שכן ביו״ט, אבל נגמרו מערב יו״ט מותר לקבלן. אלו הם דברי הפוסקים.

וכתב הרב ב״י על לשון המרדכי, מדקתני סיפא אם שיגר וכו׳, משמע אם נגמרו ביו״ט אף אם שיגר אסור. ואע״ג דתנן אין מביאין, משמע ליה הוא הדין אם שיגרן האומן אסור ללבשם. ואע״ג דבברייתא [מועד קטן יג:] שרי להביא כלים מבית האומן לצורך המועד, כבר כתב הנמוקי יוסף [שם ו: ד״ה מתניתין אין] הטעם משום דאפילו לזבוני בשוקא לצורך המועד מותר, וא״כ בשבת ויו״ט דלא שייך האי טעמא אסור. אי נמי דלא אסרינן להביא כלים מבית האומן בחול המועד, אלא אם נגמרו מלאכתן במועד, אבל אם נגמרו מערב יו״ט מותר להביאן. וכן הוא כוונת הרוקח. ולהר״ן צ״ל דטעמא שאין מביאין משום טירחא שאינה צריכה, כמו שפרש״י מקום שנהגו [פסחים נה: ד״ה לחצר אחרת] ומשום הכי שרי לצורך המועד, וה״ה נמי דלצורך שבת ויו״ט שרי להביא וכו׳, ולא חיישינן למראית עין, דמימר אמר מאתמול גמר לה ולא הספיק ליטלו, ואי נמי גמר היום, דלמא קצץ וכו׳. עכ״ל. והנה קם ליה הר״ן והאגור בחדא שיטה.

ולא ידעתי למאי דחיק נפשיה אליבא דהר״ן בטעמא דאין מביאין, והרי הר״ן כתב בהדיא סוף פרק מקום שנהגו [יח. ד״ה מתניתין] הטעם מפני מראית עין, וכן כתב פרק מי שהפך [בחדושיו מועד קטן יג:], וגם כאן לא הזכיר שמותר להביא, ויהיה מאיזה טעם שיהיה, ועל כרחך דסבירא ליה כנימוקי יוסף שכתב הטעם משום מראית עין, שלא יאמר נתן לתקן, או תיקנו ביו״ט אם הוא ישראל, כמ״ש הרב ב״י סוף סימן תקל״ד, אבל הר״ן לא מתיר כאן רק אם שיגר לו שמותר ללובשו, וא״כ י״ל לכל הנהו טעמא דאסור להביאו לכתחילה משום גזירה או טירחא, דאם הביא מותר ללבשו, והר״ן לא דיבר בזה כלל, רק לענין איסור לבישה דלית ביה, ודלא כהגהות אשירי והמרדכי. והגהות אשירי והגהות מיימוניות נראה דסבירא להו דכלים שנגמרו ביו״ט אסורים בלבישה בו ביום בכל ענין, מדקתני ואם שיגר וכו׳ שנגמרו מערב יו״ט, וכמו שכתב הרב ב״י. ובכלים שנגמרו מערב יו״ט, בזה אמר אין מביאין אף בחול המועד, וזהו שכתב כלים אסור ליטול מן הנכרי, והיינו שילך ישראל אצל האומן להביאו משם, ואם שיגר לו מותר לקבלו וללבשו. ומה שכתב הרב ב״י ומדקתני וכו׳ ואע״ג וכו׳ משמע ליה וכו׳, לא הוצרך לכל זה, ואין זה בכוונת דבריהם, שהרי כולם לא הזכירו בדבריהם ברישא שעשאה ביו״ט, אלא ודאי דבכל ענין אין מביאין ואף כי נגמרו מערב יו״ט, ולהכי קתני במשנה אין ״מביאין״, הא אם שיגר מותר, דמיירי בשנגמרו מערב יו״ט, דאי כשנגמרו ביו״ט לא היה צורך להשמיענו דאין מביאין, דאף אם שיגר אסור, דאף ללבשו אסור. והא דקתני בברייתא מביאין ביו״ט, היינו לצורך המועד דוקא, והיינו נמי כשנגמרו מעי״ט. או אפשר לומר, דבחול המועד אין חילוק, ואף אם נגמרו ביו״ט אין בהם איסור לבישה, רק להביאם אסור, משא״כ ביו״ט חילקו בזה.

אבן מה שכתב הרב ב״י אי נמי דלא אסרינן וכו׳, משמע מדבריו שרוצה להשוות הברייתא עם המשנה בכל הכלים ואף שלא לצורך המועד, אלא דהמשנה מיירי בכלים שנגמרו ביו״ט והברייתא בכלים שנגמרו מערב יו״ט, אי אפשר לומר כן בכוונת דבריהם, שהרי כתבו ואם שיגר וכו׳ שנגמרו מערב יו״ט, משמע דאפילו הכי אסור להביאם, והרי אלו הכלים שהזכירו לצורך המועד הם. לכן המחוור כמו שכתב הרב ב״י בתחילה, דיו״ט חמור להם בזה מחול המועד, והחילוק הוא כמו שכתב הנמוקי יוסף. ולא הביאו ראיה ממתניתין דקתני אין מביאין, רק שיש איסור בהבאה יותר מאם שיגר, אבל הא ודאי דברייתא ומתניתין בחדא גוונא מיירי, או בנגמרו בחול המועד ואפילו הכי בשאר כלים אם שיגר מותר לקבל, דאין מביאין דוקא קתני, ואם הם לצורך המועד אף להביאם מותר אף דנגמרו בחול המועד, או דמיירי בנגמרו מערב יו״ט דוקא, ואפ״ה שאר כלים להביאן אסור, ולצורך המועד מותר, משא״כ ביו״ט דאפילו הכי להביאן אסור, ואף אם נגמרו מערב יו״ט ואף לצורך המועד. ודברי הרוקח צריכים נגר להולמן, דהתחיל בתרתי שאין מקבלין ואין לובשין אם לא ידוע שנגמרו מערב יו״ט אבל בידוע מקבלין, ומשמע ודאי דרישא וסיפא בחדא גוונא מיירי, אי בהבאה אי בשיגר, והביא ראיה מאיסור הבאה דקתני במתניתין, ועל כרחך לדידיה צריך לומר דאין חילוק בין הבאה לשיגר, אלא החילוק הוא בין נגמרו מערב יו״ט לנגמרו בי״ט. גם אין חילוק בין לצורך המועד או לא, דעל כרחך דשלא לצורך בכל ענין אסור, וגם המשנה בלצורך המועד מיירי. אכן להמרדכי והנמשכים אחריו ליכא לפרש הכי, דא״כ במאי חילקו בין הבאה לשיגר. כל זה ברור. ואפשר דהאי אי נמי שכתב הרב ב״י רק לדברי הרוקח כתב כן, ומעתה הא דכתב רמ״א ויש אוסרין וכו׳ כל שידוע וכו׳, על כרחך כיון לדעת המרדכי והגהות אשירי. ואף כי מדבריהם אין הכרע גמור ואפשר דאוסרים אף בסתם, מכל מקום למד רמ״א כן בדבריהם. והמרשים כתב, ב״י בשם רוקח, וטעה בזה, דלרוקח והגהות מיימוניות ודאי אף בסתם אסור.

ומה שכתב, אם לא שצריך אליו בשבת. היינו שצריך אליו ביותר שאין לו אחרת, שהרי ודאי בהכי מיירי בדברים שהם לצורך המועד, שהרי רוצה ללבשו. ואינו דומה האי שצריך דכתב רמ״א והא דאמרינן בגמרא לצורך המועד, דהתם בא למעט כלים שאין בהם צורך המועד כלל, וכמו שפירש בברייתא התם.

ומה שכתב, ואם יש לתלות וכו׳. כתב מג״א [סק״ג] דהא יש מתירין וכו׳, זה אינו, שרמ״א כתב כן אף לדעת האוסרין, וכמו שכתב בדעת האוסרין כל שידוע. ואין זה לשון הכרעה, כיון שלא הביא כלל דעת האוסרין אף בסתם.

ומה שכתב רמ״א ודוקא וכו׳, קאי אכל מה שנזכר, ואפילו בודאי שנגמרו מערב שבת אסור להביאם בעצמו, בין לטעמא משום טירחא או משום מראית עין כמ״ש הנ״י (להר״ן) [והר״ן], ולכן נראה שע״י נכרי מותר להביאן וכמו שכתב העולת שבת.

אוצר ההלכה

קמא) שם בהגה אבל אסור ליקח כלים מבית האומן בשבת ויום טוב. כתב ב"י, ולהר"ן [צ"ל] דטעמא כו'. נ"ב: עמ"ש על דבריו הב"ח [אות ו' ד"ה כתב ב"י], עיין בספר בית מועד שיטה למועד קטן (בדף ו' ע"ב).
(דברי מנחם – הגב"י סק"א)

קמב) שם בהגה אבל אסור ליקח כלים מבית האומן בשבת ויום טוב. כתב ב"י, והוא הדין נמי דלצורך שבת ויו"ט שרי להביא כלים כו'. עיין בב"ח [אות ו' כתב ב"י] מה שתמה על דבריו. ועיין בברכות מים (דף כ"ח ע"ד)[99] מ"ש דמרן לא התיר אלא לצורך שבת כו' שאין לו אלא הם כו', ומאי דלא חש מפני מראית העין, כבר תיקן כו'. ע"ש. מיהו עיין במאמר מרדכי (בסק"ד), דכתב דיפה כיון מרן דלא הזכיר היתר זה בש"ע כו'. ע"ש. (דברי מנחם – הגב"י סק"ה)

קמג) שם בהגה אבל אסור ליקח כלים מבית האומן בשבת ויום טוב. כתב בספר מנורה הטהורה [סק"ב], אפילו בנגמרה מערב שבת, ואפילו לצורך שבת, בפרט באפשר לו באחרים. וגם בחול המועד אסור כשאינו לצורך מועד, ואף גם בנגמרה קודם המועד. ואם מותר להביאו ע"י עכו"ם, צ"ע לדינא. ועיין עוד שם [סק"ג], דיש ללמוד מדברי (המג"א) [הג"א], דגם במקום דאסור ליקח מבית אומן, אם עבר והביא שרי ללובשו ולא קנסינן ליה. יעו"ש.

[הערת מהרש"ים: מ"ש במג"א (סק"ג) דבתקנו והחליקו מותר, עיין משבצות זהב (סימן רנ"ג סוף סק"י) דמוכח דבאפשר לבטל התיקון שלא יהנה מחויב לעשות כן. וע"ע בדינים אלו במנחת כהן משמרת השבת (שער א' פ"ה)].
(ארחות חיים – ספינקא – סק"ז)

קמד) שם בהגה אבל אסור ליקח כלים מבית האומן בשבת ויום טוב. כתב הבאר היטב (סק"ז), ואפילו ע"י אינו יהודי אסור להביאו. מג"א (סק"ד). כן פסק באשל אברהם. ועיין בחמד משה [סק"ד][100] שמסיק להתיר ע"י עכו"ם.
(באר יעקב – קרויזר – סק"ח)

קמה) שם בהגה אבל אסור ליקח כלים מבית האומן בשבת ויום טוב. במג"א (סק"ד), ליקח כלים אפילו לצורך שבת אסור. ואפשר דאפילו על ידי אינו יהודי אסור להביאו. כן נראה לי, דלא כעולת שבת [סק"ג] וכו'. עיין מחצית השקל. ועיין אליה רבה [סק"ב]. ובמאמר מרדכי [סק"ו] הליץ בעד העולת שבת. ע"ש. (זרע יעקב – זלזניק)

קמו) שם בהגה אבל גוי שעושה מנעלים על המקח מותר וכו'. במג"א (סקט"ו), אפילו עשאו בשבת, ובעיר שרובה ישראל אסור. כצ"ל.
(שמוש חכמים)

קמז) שם בהגה אבל גוי שעושה מנעלים על המקח מותר וכו'. במג"א (סקט"ו) ד"ה שעושה מנעלים. עיין שם מה שכתב בעיר שרובה ישראל אסור, כמ"ש סימן תקט"ו ס"ו. עכ"ל. בספר אליה רבה [סק"ג] כתב דנראה לו להגיה, וכצ"ל: שרובה נכרים מותר וק"ל[101].
(שיורי לקט)

קמח) שם בהגה אבל גוי שעושה מנעלים על המקח מותר וכו'. נ"ב: היינו דוקא בגוי שעושה על המקח, אם הביא שרי ליהנות, דזה לא עשאם אדעתא דישראל. ובעיר שרובה ישראל אסור, כמ"ש בסימן תקט"ו ס"ו. אבל לילך ליקח ממנו אסור, אם לא בגוי שאינו אומן כלל. מג"א (סקט"ו). יע"ש. (ברכות מים)

קמט) שם בהגה אבל גוי שעושה מנעלים על המקח מותר וכו'. במג"א (סוף סקט"ו) בעיר שרובה ישראל אסור. [ע"כ]. מותר, כן הגיה מחצית השקל. [הערת המו"ל הר"ר יצחק במברגר: כן מגיה ג"כ הכרם שלמה. אבל הפרי מגדים (והדגול מרבבה)[102] מגיהים: בעיר שרובה עכו"ם מותר, וכן משמע מתוספת שבת (סקי"ט)].
(זכרון אברהם)

קנ) שם בהגה אבל גוי שעושה מנעלים על המקח מותר וכו'. במג"א (סקט"ו) שעושה כו' בעיר כו'. ונדפס בצידו בשם פרי מגדים בעיר שרובה אינם יהודים מותר, אבל המחצית השקל גורס בעיר שרובה ישראל מותר. וקשה דבסימן תקט"ו סעיף ו' איתא שאסור. ובמקור חיים נמי גורס ובעיר שרובה ישראל, ולא כתב אי אסור או מותר. ולפענ"ד צדקו גירסת הפרי מגדים, דבסימן תקט"ו סעיף ו' ברמ"א דמחצה על מחצה נמי אסור, א"כ אפילו אי גרסינן רובה ישראל אסור קשה, דהא מחצה על מחצה נמי אסור.
(דברי צבי)

קנא) שם בהגה מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם. במג"א (סקט"ו), שכל דבריו דברי תימה הם וכו'. לדעתי אין בהם תימה כלל, שדעת הגהות אשירי [ביצה פ"ג סימן ז'] שכתבו בהדיא שלקחם מנכרי אומן, על כרחך דסבירא להו הטעם שאין מביאין משום מראית עין, כמ"ש

הערות וציונים

99. נדפס לעיל אות קל"ו. **100.** נדפס לעיל אות ק"ס. **101.** וכן הגיה בלבושי שרד. **102.** לפנינו הדגמ"ר הגיה בעיר שרובה ישראל אסור, ואולי צ"ל לבושי שרד.

אוצר ההלכה

הנימוקי יוסף [מועד קטן ו: ד"ה מתני' אין] והר"ן [פסחים יח. ד"ה מתני' מושיבין], ולכן במנעלים שאין בהם חשש מראית עין כמו שכתב הרב ב"י, גם אין בהם משום איסור שבת כמ"ש הטעם שם. ועיין מה שכתבתי (סק"ד)[103].

(חמד משה – סק"ה)

קעב) שם בהגה מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם. במג"א (סקט"ו) שעושה מנעלים כו', אם לא בעכו"ם חנוני. פירוש, ובזה מיירי בהגהות אשירי [ביצה פ"ג סימן ז'] שכתב ובא יהודי ולקחם מהחנות.

(שמן המאור)

קעג) שם בהגה מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם. במג"א (סקט"ו) כתב על הרמ"א, והמעיין בב"י יראה שכל דבריו דברי תימה, דכולי עלמא סבירא להו אין מביאין. עכ"ל. והנה בב"י [כתב] להר"ן [שבת ז. ד"ה ובכולן] טעם אין מביאין משום טרחא, לצורך שבת ויו"ט שרי להביא כלים מבית האומן, ולא חיישינן למראית עין כו'. ע"ש. מבואר בדבריו, לדעת מי שאוסר אין מביאין משום דמחזי שצוהו לעשות בשבת כמ"ש סימן תקל"ד [בב"י ס"ג], אפילו לצורך אסור, ובהא חילוק דנגמר מבעוד יום ודאי שרי, ולהרמ"א תלינן שנגמר מבעוד יום, וכן מוכח בב"י. ומנעלים על המקח שעושה משלו ומוכר אפילו לכתחלה לצורך. ודו"ק.

(מאורי אור ח"ג – דף ל"ב ע"ד)

קעד) שם בהגה מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם. הגה מתיר במנעלים, והנר ישראל [מג"א סקט"ו] חולק, והאליה רבה [סק"ג] מקיים. ועיין מה שכתבתי בחלק שלישי[104].

(מאורי אור חלק באר שבע – דף ק"א ע"ב)

קעה) שם בהגה מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם. מה שתמה [מג"א] בסקט"ו על הרמ"א, הכל ישבתי שם [בח"ג].

(מאורי אור חלק באר שבע – דף קי"ח ע"א)

קעו) שם בהגה מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם. עיין מה שכתב המג"א בס"ק ט"ו, ועיין מה שכתבתי לקמן בסימן ש"י באריכות מזה. ע"ש.

(עצי לבונה – מעין גנים)

קעז) שם בהגה מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם. במג"א (סקט"ו), עיין סימן תקל"ד סק"ו מ"ש. כצ"ל.

שם דהא לא עשאו אדעתא דישראל, ואם עשאו בשבת. כצ"ל.

שם אבל לכתחילה אסור וכו'. פירוש משום מראית עין, כמ"ש סימן תקל"ד (סק"ו). (חדושי מוהרמ"ז)

קעח) שם בהגה מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם. במג"א (סקט"ו). נ"ב: לא ידעתי מ"ק [מאי קאמר], כיון דלהגהות אשירי [ביצה פ"ג סימן ז'] אם הביא אסור וכו', א"כ שפיר מקשה הרב ב"י על הגהות אשירי מיניה וביה, יען שהרב ב"י משמע ליה כטעם הנמוקי יוסף [מועד קטן ו: ד"ה מתני' אין], והביאו בסוף סימן תקל"ד, דטעמא מפני הרואים שיחשבו שנתנם לו לתקן אותם במועד, ויאמרו שהאומן תיקנם במועד, וכן כתב הכא לעיל מזה בשם (הר"ן) [הנמוקי יוסף], וא"כ בגוי העושה על המקח נמי שייך האי טעמא, יען דלאו כולי עלמא ידעי אם הם ניקחים או שהיו מושכרים אצל האומן. ומשני שפיר, דשאני מנעלים מפני הרואים, דלא עושה משלו ומוכר, ועל כן לא חיישינן מפני הרואים, דלא שייך שכירות במנעלים, ולכך אפילו עשאם ביו"ט שרי, דבדידיה קטרח, ושאני ההיא דסימן תקט"ו ס"ו, דהתם משום איסור צידה ומחובר או תחומין נגעו בה, אבל הכא כיון דליכא הני איסורים, ומה גם שהגוי לא סלקא דעתיה שביום טוב יקח ממנו הישראל, וא"כ ודאי שלא עשאו בשביל ישראל. ועיין סימן שכ"ג ס"ד.

(מגן בעדי)

קעט) שם בהגה מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם. המג"א (סקט"ו) תמה על הב"י ורמ"א דכתב הגהה זו על פי דבריו, דהרי מכל מקום אסור משום דאין מביאין כלים מבית האומן. ולי נראה ממה שדקדק הרמ"א וכתב ולנועלם, דהוא על פי דברי הר"ן שבת (דף י"ט ע"א) [ד"ה ובכולן] דכתב דלצורך מותר, ואין מחלק בין חול המועד לשבת בענין זה, ולכן כתב ולנועלם, ר"ל דצריך לו מיד. וגם אפשר דר"ל לנועלם שם בבית העכו"ם, ובכהאי גוונא אין איסור משום אין מביאין כלים מבית האומן. שוב מצאתי תהלות לאל בלבוש [ס"ד] דכתב בלשונו ולנועלם שם, נראה דכתב תיבת שם ונתכוין למה שכתבתי.

(גנזי חיים – סק"ה)

קפ) שם בהגה מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם. במג"א (סקט"ו), והר"ר אליה התיר. עיין סימן שכ"ה [ס"ד] ובט"ז [סק"ג].

שם הואיל וגמרו בידי אדם. עיין לבו"ש[105] דעכו"ם שאינו אומן מותר. עיין מחצית השקל. ולי נראה דהטעם דלא שייך שירבה בשבילו.

(אהל ברוך)

הערות וציונים

103. נדפס לעיל אות ק"ס. **104.** נדפס באות הקודמת. **105.** ל"מ בלבושי שרד וגם בלבוש לא נמצא, אבל המג"א כתב כן להדיא.

ה [מ]**ומותר לפתוח מים לגנה והם נמשכים והולכים בכל השבת, ולהניח קילור** (פירוש, סם של רפואה שנותנים על העין. רש"י שבת יח. ד"ה קילור) [מ*]**עבה על העין אף על פי שאסור להניחו בשבת, ולתת מוגמר תחת הכלים והם מתגמרים מאליהם כל השבת, ואפילו מוגמר מונח בכלי דאין אדם מצווה על שביתת כלים,** [מ**]**ולתת שעורים בגיגית לשרותן,** [ג]**וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום על זיתים וענבים והשמן והיין היוצא מהן מותר** (ועיין לקמן סימן ש"כ סעיף ג'), **וכן בוסר ומלילות שריסקן מבעוד יום מותרים המשקים היוצאים מהם,** [ס]**ומותר לתת חטים לתוך רחיים של מים סמוך לחשיכה:** הגה ונ"ל מיירי להשמעת קול שימרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת, וים מוסריס ברחייס וכל מקום שיש לחוש להשמעת קול (טור ומוספות [שבת יח. ד"ה והשתא] והרא"ש פרק קמא דשבת [סימן ל"ג] וסמ"ג [לאוין ס"ה דף ??? ע"??] וסמ"ק [סימן רפ"ג עמוד רפ"ד] וספר התרומה [סימן רכ"ח] והגהות מיימוניות פ"ו [מהלכות שבת אות ע'] ותשובת מהרי"ו סימן ק"ל ומגור [סימן שמ"ג ותקי"ט; רבנו מנוחל שבת יח:]) והכי נהוג לכתחלה, מיהו במקום פסידא יש להקל כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רמ"ד. ומותר להעמיד כלי המשקולת שקורין זייגי"ר מערב שבת אף על פי שמשמיע קול להודיע השעות בשבת כי הכל יודעים שדרכן להעמידו מלתחלה (מגור [סימן תקי"ט]), ועיין לקמן סימן של"ח [סעיף ג']:

באר הגולה

מ. שבת י"ח [ע"א]: מ*. טור; ב"י סימן שכ"ח ד"ה אבל בתוספות, בשם הרא"ש שבת פ"א סימן ל"ג ור"ן שם דף ו' ע"א ד"ה והאי: מ**. מתניתין שם דף י"ז ע"ב: ג. [מתניתין שם דף י"ח ע"א] שם י"ט [ע"א] ממשנה ו' פרק ב' דעדיות וכרבי ישמעאל [וכפירוש שני בתוספות שם ד"ה רבי; ר"ן שם דף ח' ע"א דבור ראשון, לדעת הרי"ף שם; מגיד משנה שבת פרק ג' הלכה ב' לדעת הרמב"ם]: ס. שם [דף י"ח ע"א] (וכרבה רבנו חננאל והסכמת התוספות והרא"ש סמ"ג וסמ"ק ושאר פוסקים) [וכרב יוסף; רבנו תם בספר הישר חלק השו"ת סימן ו', הובא בתוספות שם ד"ה והשתא; ב"י בדעת הרי"ף שם דף ו' ע"ב, והרמב"ם הלכות שבת פרק ו' הלכה ט"ז]:

אוצר ההלכה

סעיף ה'

קפא) סעיף ה' ומותר לפתוח מים לגנה והם נמשכים והולכים בכל השבת. היינו בערב שבת סמוך לחשיכה. עיין בש"ס [שבת יח.]. (ברכות מים)

קפב) שם ומותר לפתוח מים לגנה והם נמשכים והולכים בכל השבת. לא ידענא מה חשש איסור בזה כיון שנעשה מערב שבת, ואין עושין שום מלאכה בשבת, דהפתיקה כבר נגמרה בחול. ואולי דאין לחוש משום גמרה[106] וכו', וכמו שכתבו התוספות שם [שבת יח.] בד"ה ולימא, אליבא דרבה. אלא דאנן אליבא דרב יוסף קיימינן כמו שמשמע מהך דרחיים, א"כ למה כתב הש"ע דין זה. וצ"ע. ואולי דמשום הנך אחרים נקטה. (תורות אמת)

קפג) שם ומותר לפתוח מים לגנה והם נמשכים והולכים בכל השבת. ובשבת אסור, תולדה דחופר וחורש[107]. (תורות אמת)

קפד) שם ומותר לפתוח מים לגנה והם נמשכים והולכים בכל השבת. בזמננו שמשקים הגנה על ידי ממטרה, סומכים על הלכה זו לפתוח הממטרה בערב שבת סמוך לחשכה, והיא משקה את הגנה בשבת עצמה. ואע"ג שיש כאן השמעת קול של זרם המים הממטיר בעצמה, ולסברת היש אוסרים שהביא הרמ"א כל מקום שיש השמעת קול אסור, מכל מקום במקום פסידא מסיק דיש להקל. ובקיץ אם לא משקים הגנה מעת לעת יש הפסד. ברם אם מותר לסגור אחרי שהשקוה די צרכה, יש שאוסרים באמרם שזה מתקן. ומדיוק לשונו של מרן הקדוש שכתב "בכל השבת" משמע לכאורה שלא מתירים לו לסגור, ונראה פשוט שמרן מיירי היכא שיש מלאכה של ממש לסגור המים, מה שאין כן בנדון דידן שאין כאן אפילו איסור מוקצה, שאינו מטלטל בידו דבר אסור, כי אם בנגיעה בעלמא מזיז הכפתור או סוגר הברז. וגם אין לאסור משום מתקן כי אם כאשר הדבר מקולקל כבר, אבל כשעודנו מתוקן ועושה מעשה בכדי שלא יתקלקל, אין זה נקרא מתקן. וראייתי ממ"ש רב חביבאי הגאון רבנו עובדיה יוסף ומיודעי שליט"א בספרו הבהיר יביע אומר ח"א (סימן כ"א אות ט"ז) שנסתייע לנדונו ממ"ש הנודע ביהודה תניינא (סימן צ"ב) בדין בשר ששהה שלשה ימים בלא מליחה, שצריך לשרותו תוך שלשה ימים, שהתיר לשרותו בשבת אם חל בו יום השלישי, דכיון דהשתא מיהא מיחזא חזי והוא מתקנו רק להבא, שפיר דמי, ולא שייך תקון כהאי גוונא. ע"ש. והוא הדין לנדון דידן[108]. וכעין זה מי שיש לו שעון חשמלי שמכבהו בשעה מסויימת, וחוזר ומדליקו בשעה קבועה לפי הצורך, אם נמלך ולא רוצה שיחזור וידליק, יש שרצו להורות שמותר להוריד הכפתור בשעה שנכבה החשמל, ומרנא החזון איש [סימן נ' סק"ט ד"ה עוד יש] אוסר לא מפני הזזת הכפתור, כי אם שעל ידי הורדת הכפתור מחבר שני הקוים של הזרם, ובמחובר לקרקע נקרא בונה עיין עליו. (נתיבי עם)

קפה) שם ומותר לפתוח מים לגנה והם נמשכים והולכים בכל השבת. ראיתי בגליון יד לאחים (ט"ו שבט תשט"ז)

הערות וציונים

106. נדצ"ל גזירה. **107.** עיין בגמרא מועד קטן (ב:) שנחלקו בזה ורב יוסף, והרמב"ם (הלכות שבת פ"ח ה"ב) ומרן (סימן של"ו סי"א) פסקו כרב יוסף שהמשקה מים חייב משום זורע. ועיין עוד בחזון עובדיה שבת ח"ד (הלכות זורע ה"ג) ובהערה שם באריכות. **108.** עיין בחזון עובדיה ח"ד (הלכות זורע עמ' י"ב).

אוצר ההלכה

מדור שואל ומשיב היתה שאלה, אם פתח המים לגנה בערב שבת אם מותר לסגור ביום השבת. והיתה התשובה שם, שמותר לסגור ביום השבת בלא חשש בדבר. ע"ש. הנה יש להתפלאות על המשיב אם הוא משיב כהלכה, הנה מקור דין זה הוא במסכת שבת (דף ח"י ע"א), פותחין מים וגו' והיא הולכת ומתמלאת כל היום, ומדלא אמרו ומתמלאת בשבת סתם, משמע דאינו יכול לסגור אלא עד עבור יום השבת כולו, וכן הוא לשון הרמב"ם ז"ל [הלכות שבת פ"ג ה"ב] בכולהו הלכתא דשם לא שינה כלום מלשון הש"ס, וכן חש לזה הגהות הרא"ה[109] ז"ל בתוספתא [שבת פ"א הי"א] כשלא הזכיר שם רק שותת בשבת (והשמיט תיבת כולו), כתב הרא"ה כל השבת. ואין לומר דלקולא קמ"ל, דזה פשיטא מה לי מקצת שבת או כולו, אלא לאפוקי שלא לסגור באמצע השבת, ובדיוק פסק מרן ז"ל בלשונו, והם נמשכים כל היום כולו.

ואם באנו להכנס ולטעום טעמא בדבריהם של הגדולים, כיון דהפתיחה לא הותרה כי אם מערב שבת, גם הסגירה כן היא, שהפתיחה לצורך הגנה להרטיבה, גם הסגירה היא לצורכה שלא תתקלקל מרוב המים. ובאמת הפלא ופלא שהמשיב התיר בלתי שום חשש בדבר, ואיך לא חשש שיבוא להתיר לפתוח ביום השבת, ולא יעלה בדעת הרואה לחלק, כמו שמצינו בהרבה ענינים בכיוצא בזה שאין כאן מקומם, ומה הוא יענה על הפתיחה וסגירה של זמן הש"ס שהמים היו נמשכים ע"י בריכות ותעלות בקרקע, ואם בוא יבוא לחלק דבזמן הזה המים נמשכים ע"י צנורות והברזים הם השולחים והמונעים, מנין לנו לחלק בכל זה, והרי זה דומה לכיבוי האש, שאין לחלק בין כיבוי של זמן קדמון שהיה על ידי טרחא בעפר או במים וכיוצא, בין הזמן הזה שהכיבוי ע"י כפתורים שמונעים החיבור של חוטי החשמל, שהוא ודאי אסור להשתמש בכפתורים להניעם, ואם כן כמו כן אסור להשתמש בברזים הצנורות שמוקצים הם למלאכתם בשביל הגנות, ומסתמא אין לחלק בשום דבר מזמן הש"ס לזמן הזה בכיוצא בזה. וכשהרציתי דברנו להעורך ההוא, אמר שדברי הש"ס שאמר כל היום כולו הוא לאו דוקא, ודחוק הוא לדעתי וצריך בירור עוד בס"ד איה"ב[110]. (א"ה, עיין בזה בספר וישב מרדכי ז"ל (סימן כ"ז) תשובת מוהרח"ך ז"ל).

(ויען אליהו – סימן י"ט)

קפו) שם ולהניח קילור עבה על העין. כתב הטור (ע"ב שיטה ב'), ולהניח קילור כו'. נ"ב: יש לדקדק מפני מה השמיט מאי דתניא בברייתא [שבת יח.] מניחין אספלנית על (גבה) [גבי מכה] מערב שבת. ב"ח [סוף אות ז'].

(שיירי כנסת הגדולה – הגה"ט סק"ד)

קפז) שם ולהניח קילור עבה על העין. כתב ב"י (שיטה מ"ה), יתבאר בסימן שכ"ח כו'. נ"ב: כללא דמלתא, בעבה בשבת אסור, אפילו לא עביד אלא לתענוג ותחת העין, משום ממרח, ואין צריך לומר על גב העין או בתוך העין לרפואה, דאסור גם כן משום שחיקת סמנין. אבל בערב שבת שרי אפילו בעבה, ואפילו בתוך העין, ואפילו לרפואה. אבל בצלול, לדעת הפוסקים שרי על גבי העין בדלא עמיץ ופתח, ואפילו בשבת, ואפילו עביד ליה לרפואה, ולדעת התוספות [שבת יח. ד"ה ומתרפאת] אסור אי עביד ליה לרפואה. והדעת מכרעת כדעת המתירין. וכן פסק בש"ע (סימן שכ"ח סכ"א), אלא דאינו מתיר אלא ע"י שריה מערב שבת וכפרש"י ז"ל [שם קח: ד"ה ונותן ע"ג]. ב"ח [אות ז'].

(שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"ח)

קפח) שם להניח קילור עבה על העין. נ"ב: והטור כתב וז"ל: ולהניח קילור עבה על העין, אע"פ שאסור בשבת משום ממרח. אבל קילור רך וצלול אפילו בשבת מותר להניחו ע"ג העין. יע"ש. וראיתי להר"ב ב"ח [אות ז'] שהקשה, דמהכא מוכח אפילו לא נשרה בערב שבת, ולקמן סימן שכ"ח [סכ"א] כתב הטור ז"ל דלא התירו אלא אם כן נשרו מערב שבת. וצ"ע. יע"ש. ולע"ד התם מיירי בקילור שהוא כמו תחבושת, דצריך שרייה כדי שיהיה רך וצלול, משום הכי נקט שם שורה אדם קילורין וכו', אך הכא דפריש בהדיא וכתב, אבל קילור רך וצלול אפילו בשבת מותר כו', לא הוצרך להזכיר שיהיה שרוי, שכיון שהוא רך וצלול, ודאי דבשרוי מיירי. וכוונת הטור פה באה בקצור להורות דהשרוי שהוא רך וצלול בשבת, מותר להניח אפילו בשבת, ולא בא אלא להתיר מה שהיה שרוי באופן שכבר בשבת היה רך וצלול. יע"ש. ומה שתמה עוד הב"ח אמאי לא זכר הטור הך דמניחים אספלנית ע"ג מכה בערב שבת, לפק"ד י"ל כיון שקילור עב לדעת הטור אסור משום ממרח ג"כ, ואיספלנית ג"כ אסורא מהך טעמא, אשמועינן חדא והוא הדין הך. ודוק.

(ברכות מים)

קפט) שם ולתת מוגמר תחת הכלים והם מתגמרים וכו'. כתב ב"י (שיטה נ"ב), אינו מדוייק כו'. נ"ב: עיין בב"ח [אות ח' ד"ה ולתת].

(שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"ט)

קצ) שם ולתת מוגמר תחת הכלים והם מתגמרים וכו'. כתב הטור (דף קס"ג ע"ב שיטה ד'), ומותר לתת מוגמר תחת הכלים וכו'. נ"ב: לא שנא אם הם בעצים או בפחמים[111]. הרדב"ז ז"ל בתשובות החדשות ח"ב (סימן תרל"ז).

(יד אהרן מהדורא בתרא – הגה"ט סק"א)

הערות וציונים

109. ל"מ מפרש זה ונדצ"ל הגר"א. **110.** עיין מה שכתב בזה הרב נתיבי עם, נדפס באות הקודמת. **111.** ר"ל דלא תימא דלא התירו אלא במוגמר על עצים דליכא למגזר בהו שמא יחתה דקא סליק בהו קוטרא, אבל בפחמים דלא שייך בהו האי טעמא גזרינן שמא יחתה בגחלים, קמ"ל דלא שנא.

אוצר ההלכה

קצא) שם ולתת מוגמר תחת הכלים והם מתגמרים וכו׳. ואפילו אם נותן המוגמר על גבי פחמים שרי. הרדב״ז ([ח״ב] סימן תרל״ז). ע״ש שיש שחשב לאסור, ודחה דבריו[112], והכריח דשמעתין מיירי ע״ג גחלים. (ברכי יוסף – סק״ב)

קצב) שם ולתת מוגמר תחת הכלים והם מתגמרים וכו׳ ואפילו מוגמר מונח בכלי וכו׳. ז״ל הטור: ומותר לתת מוגמר תחת הכלים, והם מתגמרים מאליהם כל השבת. וכתב הר״ב ב״ח ז״ל [אות ח׳], וכתב רבינו בסתם, משום דמשמע השתא דהגחלים והמוגמר שעליהם מונחים על הקרקע בלא כלי, ושרי אפילו לבית שמאי כו׳. יע״ש. ולפק״ד הדבר קשה לאומרו דהטור אתא לאשמועינן דבלא כלי מותר ואפילו לבית שמאי [שבת יח.], דלאו הלכתא כוותיה, דהא קי״ל כבית הלל ואפילו בכלי מותר, והך הו״ל לאשמועינן. לכן לפק״ד לא הוצרך לאשמועינן הא, דפשיטא ליה שגם בכלי מותר, ונלמד הוא ממאי דאשמועינן בתר הני דלתת גחלים בכלי מותר, דהם דולקים והולכים כל השבת אע״פ שמשתמש כו׳. יע״ש. (ברכות מים)

קצג) שם ואפילו מוגמר מונח בכלי דאין אדם מצווה על שביתת כלים. במג״א (סקט״ז), כן הוא בהדיא וכו׳. האמת שכן הוא שם בגמרא [שבת יח.], אבל לדברי התוספות שם (ד״ה ולימא) כל זה היינו לרב יוסף, אבל לרבה אף להאומר דמצווה היכי דלא עביד מעשה מותר. ע״ש. (חמד משה – סק״ו)

קצד) שם ואפילו מוגמר מונח בכלי דאין אדם מצווה על שביתת כלים. נ״ב: הרב עולת שבת [סק״ד] הקשה, דיש לתמוה (דאי) [דהא] התם בסוגיא [שבת יח.] אמרינן, והשתא דאמרינן לבית הלל אית להו שביתת כלים דאורייתא, מוגמר וגופרית מאי טעמא שרו, משום דלא קא עביד בהו מעשה. ופירש״י, משום דכלי עצמו לא עביד שום מעשה כו׳. אלמא דבמוגמר לא שייך לאסור משום שביתת כלים, אפילו למאן דסבר דשביתת כלים דאורייתא כו׳. ולפק״ד אישתמיטיה דבהדיא אמרינן בש״ס דלבית שמאי דהוא תנא דשביתת כלים דאורייתא, בין דקעביד מעשה בין דלא קעביד מעשה אסור כו׳, ופריך אי הכי מוגמר וגופרית מאי טעמא שרו בית שמאי, ומשני התם מנח אארעא כו׳. יע״ש. נמצא דלמאן דסבר דשביתת כלים דאורייתא אסר אפילו במוגמר דלא עביד מעשה הכלי. יע״ש. א״כ שפיר דקדק מרן וכתב דאין אדם מצווה כו׳, יען למאן דאמר מצווה לא שנא עביד מעשה לא שנא לא עביד בכלי אסור. (ברכות מים)

קצה) שם ואפילו מוגמר מונח בכלי דאין אדם מצווה על שביתת כלים. במג״א (סקט״ז) דאין כו׳, אבל למאן דאמר כו׳. וצ״ע דתוספות שם ([שבת יח.] ד״ה ולימא) כתבו דלרבה אפילו בית שמאי לא אסרי רק היכא דעביד מעשה. ע״ש. (דברי צבי)

קצו) שם ואפילו מוגמר מונח בכלי דאין אדם מצווה על שביתת כלים. במג״א (סקט״ז) דאין אדם, אבל למאן דאמר דמצווה אסור, כן הוא בהדיא בשבת (דף י״ח סוף ע״א) והעולת שבת [סק״ד] לא דק. עכ״ל המג״א. כוונתו דהעולת שבת כתב על דברי המחבר דכתב על מוגמר דשרי משום דפסקינן דאין אדם מצווה על שביתת כלים, וכתב על זה העולת שבת וז״ל: ויש לתמוה, דהא התם בסוגיא [שבת יח.] אמרינן, והשתא דאמרת לבית הלל דאורייתא, גפרית ומוגמר מאי טעמא שרו, משום דלא קעביד מעשה, ופרש״י ז״ל, משום דכלי עצמו לא עביד שום מעשה וכו׳, כלומר דלא שייך לאסור משום שביתת כלים אלא היכא דהכלי עצמו עושה שום מעשה כגון הריחיים וכיוצא בו, אלמא דבמוגמר לא שייך למיסר משום שביתת כלים אפילו למאן דסבר דאדם מצווה על שביתת כלים, והמחבר כתב וסיים משום דאין אדם מצווה על שביתת כלים, דמשמע מדבריו דלמאן דסבירא ליה שביתת כלים יש לאסור וכו׳, וזה אינו עולה כפשט הסוגיא דהתם. עכ״ל העולת שבת. וע״ז כתב המג״א דלא דק, הן אמת דבתחילת הסוגיא רצה הש״ס לומר כן, מפני ההכרח דברייתא כבית הלל (עיין רש״י ז״ל [שם] וברשב״א ז״ל וביריטב״א ז״ל [ד״ה והשתא]), אבל לפי המסקנא לא כן הוא, דאמר שם, והשתא דאמר רב אושעיא אמר רב אסי מאן תנא שביתת כלים דאורייתא בית שמאי היא, ולבית שמאי בין דקעביד מעשה בין דלא קעביד מעשה אסור, ולבית הלל אע״ג דקעביד מעשה שרי (עיין מאמר מרדכי [סק״ח]), ועיין בעולת שבת מה שמסיק בעצמו על המחבר. (זרע יעקב – זלזניק)

קצז) שם דאין אדם מצווה על שביתת כלים. ועיין בבא קמא (דף מ״ח ע״א) רש״י ד״ה ונטנפו באמצע הדיבור, ולא פטרינן מכי יכרה איש בור ולא שור בור, דשור דידיה הוא, וכמאן דכרייה איהו דמי. וכמו כן לבית שמאי שביתת כלים מהאי טעמא היא לע״ד דאורייתא מטעם דדידיה הוא, וכמאן דעבדיה הוא דמי. וע״ע נדרים (דף ה׳ ע״א) ר״ן ד״ה דאמר באמצע דיבור, מודר אני הימך הוי נכסים בכלל אני, ואם כן שניהם מודרי הנאה זה מזה. עכ״ל. (רבוש הים)

קצח) שם ולתת שעורים וכו׳. כתב ב״י (דף קס״ג ע״ד שיטה מ״ו), הוא מדשרו בית הלל לשרות כרשינין וכו׳. נ״ב: ולי נראה דמה שכתב רבנו ולתת שעורים בגיגית לשרותן, לאו היינו טעמא משום שאסור לשרותן, אלא משום שביתת כלים, דאי לא תימא הכי למאי הוצרך רבינו להאריך ולומר לתת שעורים בגיגית לשרותן, היה די שיאמר ולשרות שעורים ותו לא, אלא ודאי דהטעם הוא משום שביתת כלים, והיינו טעמא נמי שכתב האי פסקא דדינא בין לתת מוגמר תחת הכלים ובין לתת גחלים בכלי, לומר דכי היכי דבהכי הוי טעמא משום שביתת כלים, אף לשרות שעורים בגיגית טעמא הכי הוא. ונפקא ליה הא ממאי דאמרי בגמרא [שבת יח:] גיגית לבית שמאי מאי טעמא [שרו], וכתב

הערות וציונים

112. ראה הערה קודמת.

אוצר ההלכה

רש״י ז״ל, גיגית, שהשכר בתוכו ואי אפשר לשופכו בארץ, והשעורין נשרין כל השבת יותר משמונה ימים והשבת בכלל. עכ״ל. ואחר ראיתי להב״ח ז״ל [אות ח׳] שכתב דמהכא נפקא ליה לרבנו מתוך לשונו. ונראה דהטעם משום שביתת כלים, ודלא כמו שכתב הר״ן רוזילייו[113] דהטעם הוא משום זורע, ואפשר שזו היא דעת מהריט״ץ [סימן ס״ט]. עיש״ב. ומשום הכי לא הטה אזן לזה. ועיין בספר מר זקני [בני חיי] מה שהקשה למר״ן [למורנו ר׳ ניסים] בזה. (יד אהרן – הגב״י)

קצט) שם ולֹּתת שעורים וכו׳. כתב ב״י דלמד הטור זה מדין כרשינין. וצ״ע (דלמא) [דלמה] איצטריך לזה, הא בגמרא [שבת יח:] גיגית ונר וקדירה בהדיא מ״ט שרו וכו׳ לבית שמאי, דלבית הלל לא איצטריך לזה. ואולי טעם לגמרא קאמר. (ר״ל, טעם לגמרא דלא איצטריך לשאול גם לבית הלל מאי טעמא שרו. הוא משום דפשוט הוא מדין כרשינין. וק״ל. ע״ה שלם משאש הי״ן). (תורות אמת)

ר) שם ולֹּתת שעורים וכו׳. דבשבת עצמו אסור, דומיא דכרשינין וחלתית דלקמן (סימן שכ״א ס״ח) דמפרש בגמרא [שבת קמ.] טעמא משום עובדין דחול, ומדרבנן שם בגמרא (עש׳). [ע״ש]. ואם צריך לטלטל, אסור משום טלטול. ואולי שהטלטול עצמו משום עובדין דחול, והיינו הך. ודו״ק. (תורות אמת)

רא) שם ולֹּתת שעורים בגיגית לֹּשרותן. נ״ב: כתב אלי הרב כמה״ר נסים רוזילייו וז״ל: כתב הרב המוסמך מהרי״ט צהלון בתשובותיו (סימן ס״ט) וז״ל: ראיתי ונתון אל לבי על מה שכתב הרמב״ם פ״ח משבת [ה״ב] וז״ל: המשקה את הזרעים בשבת וכו׳ וכן השורה חטים ושעורים, הרי זה תולדת זורע, וכן כל כיוצא בזה. עכ״ל. נסתפקתי אם יכולים לשרות צמוקים וכיוצא בו לעשות שרביט כמו שנוהגים, כי כפי מה שכתב ״וכן כל כיוצא בזה״, משמע שגם דבר זה אסור וכו׳. אמנם מהר״י קארו ז״ל [בכסף משנה שם], כתב והראה לנו מקום ואמר, בזבחים פרק דם חטאת [צד:]. אז שמחתי וששתי, רצתי למצוא דברי חפץ, והערתי את מקומו ומצאתי אליה וקוץ בה, כי סוגיין בגמרא פרק דם חטאת אדרבא משם ראיה היפך מדברי הרמב״ם, דהתם אמרינן, אלא זרע פשתן מאי טעמא לא[114], וכי תימא משום דמקדח, אי הכי חיטי ושערי נמי. הנך אית להו רירא וכו׳. אמנם לכל הפירושים ולכל הגרסאות, סוגיין דהכא הוא היפך מה שכתב הרמב״ם ז״ל, דהא פריך אי הכי חיטי ושערי נמי יהא אסור מטעם מקדח, שר״ל שהוא צומח במים והוי זריעה, ותירץ דאינו אסור חיטי ושערי, ולא דמי לזרע פשתן, משום דזרע פשתן אית ליה רירא, וחיטי ושערי לית להו רירא, הלכך שרו ולא דמו לזרע פשתן וכו׳. א״כ מאי טעמא כתב הרמב״ם ז״ל דחייב משום תולדת זורע. ובאמת קושיא זו מרפסא אגרי, ומשום הכי לא כתב הטור דין זה ולא שאר גדולי המורים, והדבר צ״ע. והתימה על מהר״י קארו שמראה מקום הוא לנו, וממקומו איפכא מוכח. וזה פשוט.

וקנאת ה׳ היא לבשתני, ולכבוד מרן הרב רבן של כל ישראל קמתי ונזדרזתי. תנן בפ״ק דשבת [יז:], בית שמאי אומרים אין שורין דיו וסממנין וכרשינין אלא כדי שישורו מבעוד יום, ובית הלל מתירין. ופרש״י, סממנים, לצבע. כרשינין, למאכל בהמה ביג״ה בלעז. ובית הלל מתירין, משנתן את המים מבעוד יום. ע״כ. והרמב״ם פירש בפירוש המשניות, וכרשינין, הכוסמת, לפי שבתחלה שורין ואח״כ מאכילים אותם לשוורים. ופסקו הרי״ף [ו.] והרא״ש [פ״א סימן ל״ג] מתניתין כלישנא. וכן כתב הטור (סימן רנ״ב) ולתת שעורים בגיגית לשרותן כו׳. וכתב עלה מרן ז״ל: [הוא] מדשרו בית הלל במתניתין לשרות כרשינין. ע״כ. הנה מאי דשני הטור בלישניה ולא נקט כרשינין כלישנא דמתניתין כפי פירוש רש״י שהם ביג״ה בלע״ז, נקט שעורים בשיחתו הצריכה תלמוד ערוך בזבחים דף צ״ד הנזכר בדברי מהרי״ט צהלון, ואפילו לפי פירושו לא מפקינן שריית חטים ושעורים בזבחים אלא מאיסור חיוב חטאת, אמנם מדרבנן אסור, מידי דהוה דמניחין קילור תחת העין בערב שבת עם חשיכה, דבשבת גופיה הוי משום גזירת שחיקת סמנים. זה היה נראה לכאורה, אלא דבגמרא [יח.] גרסינן עלה דמתניתין, מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתו, ופרש״י [ד״ה מאן תנא] דהא מתניתין ליכא גיבול, ואפליגו בה מבעוד יום, מכלל דבשבת חייב חטאת. ע״כ. היוצא מזה, דשריית כרשינין והוא הדין שעורים כדכתב הטור, או שפירוש כרשינין הוא כוסמת כדפירש הרמב״ם במתניתין, שרייתו בשבת חיוב חטאת אית ביה. ולא נעלם מעיני המעיין מה שכתבו התוספות בפרק שני דפסחים [לה. ד״ה כוסמין] על מתניתין אלו דברים שאדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח בחיטין בשעורים בכוסמין, וגרסינן עלה בגמרא, תנא כוסמין מין חיטין, וכתבו התוספות, ואומר ר״י דכוסמין מין חיטין כלומר אף מין חטים, וכל שכן מין שעורים. ע״כ[115]. איך שיהיה, רבינו הטור ז״ל חדושא אתא לאשמועינן למינקט בלישניה שעורים, דלא הוי כזרע פשתן דזבחים דחיוביה הוי משום לש, אמנם חיטים ושעורים חיוב שרייתן בשבת הוי משום זורע, ולא קשה מידי [הא] דמתניתין תנן כרשינין גבי דיו וסממנים, ואמרינן בגמרא מאן תנא דיו בר גיבול הוא, דמידי איריא, האי כדאיתיה והאי כדאיתיה. ועדיפא מינה אשכחן בברייתא [שבת יח.], דתני חיובי חטאת פותקין מים ומניחין מוגמר תחת הכלים, עם קילור ואספלנית דהוו מדרבנן. ומה שכתב הרמב״ם בפרק ג׳ דשבת [ה״ב] ושורים דיו וסממנים עם חשיכה, והשמיט כרשינין, חשש לכדי שהדעת טועה, משום [ד]דיו וסממנים הוו משום לש,

הערות וציונים

113. הובאו דבריו בספר בני חיי, נדפס לקמן אות ר״א. **114.** לפנינו ליתא לתיבת ״לא״. **115.** וכן דעת הטור ביו״ד (סימן שכ״ד) כדעת אביו הרא״ש (הלכות חלה סימן א׳).

וכרשינין הוו משום זורע דוקא, וכל אחד ואחד כבר ביאר דינם בפ״ח, דהשורה חטין ושעורים חייב משום זורע. ודו״ק. ופירוש הגמרא דזבחים כך היא, אלא זרע פשתן מאי טעמא, דהיינו דאשכח ברייתא דקתני השורה זרע פשתן דבשרייתו הוי חיובו כי ההיא דבגד דשרייתו הוי כיבוסו, השתא בעי תלמודא מאי טעמא, אי חיובו הוי משום זורע והיינו דמקדח, אי הכי חיטי ושערי נמי לתני, כדאשכחן במתניתין דאין שורין דיו כו׳, ופירש הרמב״ם כוסמת דהוי מין חטים ושעורים כדכתיבנא משם תוספות, ואמאי ברייתא לא נקט כלישנא דמתניתין. ומשני שפיר, התם קעביד לישה, פירוש ההיא ברייתא דלא תני אלא זרע פשתן הוי חיובו חטאת דידיה משום לש, וחטי וכו׳ חיובו דידהו משום זורע דמקדח, ובזורע לא איירי האי ברייתא. ותו לא מידי. וכל מה שכתב בזה הרב מהרי״ט צהלון, אחרי נשיקת ידיו כד ניים ושכיב אמרה, ושכח מתניתין שגורה בפי הכל, וכתבוה הרי״ף והרא״ש גדולי המורים. גם אשתמיטתיה דברי הטור (סימן רנ״ב). ואחרי הודיע ה׳ אותנו את כל זאת, מה שטרח הרב מהרי״ט להתיר השירבי״ט, לא שארי לן עורבא שריית צימוקים בשבת הוי אסור לכל הפחות מדבריהם. ואפשר דהוי מדאורייתא, ונכלל במה שכתב הרמב״ם וכן כל כיוצא בזה, וחייב בכל שהוא, אמור מעתה קושיתו על מרן ז״ל לא מרפסא אפילו פורתא דגנדרי[116], אמנם היתר השירבי״ט ודאי מרפסא אגרי.

נסים רוזילייו.

וזאת תשובתי אליו:

שר צבא ה׳, עתה באתי לקיים דברותיו קדש, כי הוא צוה ופקד עלי לדון לפני חכמתו הרמה ורחבה מני ים, במה שהוקשה למהרי״ט צהלון בההיא דכתב הרמב״ם פ״ח דשבת [ה״ב] דהמשרה חטים ושעורים בשבת חייב משום תולדת זורע, כאשר מבואר בארוכה בכתב קודשו, והאדון שיחיה ברוב בקיאותו ועומק עיונו, מצא סעד לדברי הרמב״ם ממתניתין פרק קמא דשבת, דקתני אין שורין דיו וסממנים וכרשינין אלא כדי שישורו מבעוד יום, ופירש הרמב״ם זלה״ה בפירוש המשניות, וכרשינין, הכוסמת, לפי שבתחילה שורין ואח״כ מאכילין אותה לשוורים. ע״כ. ומזה הוליד האדון שיחיה כוללות דבריו, דכיון דקיימא לן בפרק שני דפסחים דכוסמין חטים, וכתבו התוספות דאף מין חטים קאמר וכל שכן מין שעורים. ע״כ. אם כן חטים ושעורים חיוב שרייתן בשבת הוי משום זורע, ומחמת זה הוצרך האדון לעקם עלינו הסוגיא דפרק דם חטאת ולהוציא הדברים מפשטן, דהיינו דאשכח ברייתא דקתני בה השורה זרע פשתן חייב, ובעי תלמודא מאי טעמא, אי חיובו הוי משום זורע והיינו דמקדח, אי הכי חיטי ושערי נמי ליתני, כדאשכחן במתניתין דאין שורין דיו וסממנים וכרשינין ופירש הרמב״ם ז״ל כוסמת דהוי מין חטין ושעורים [כדכתבו התוס׳], ואמאי ברייתא לא נקט כלישנא דמתניתין. ומשני, התם קעביד לישה, פירוש, ההיא ברייתא דלא תני אלא זרע פשתן, הוי חיוב חטאת דידה משום לש, וחיטי ושערי הוי חיובו דידהו משום זורע דמקדח, ובזורע לא איירי האי ברייתא. וכל מה שכתבו הרמב״ם והרא״ש והטור בפרק דם חטאת, דמשמע דכוסמת חייב משום זורע, מנא ליה לבלבל השמועה ולפרש [פירוש] דחוק ורחוק בסוגיא, דהיכן מצינו שיקשה הגמרא דליתני בברייתא דבר שלפי דברי הרמב״ם ז״ל כבר הוא שנוי במשנה לפי שיטתיה דמר, ואי משום דבמתניתין משמע דשריית כרשינים בשבת חייב חטאת, דילמא דחיובו הוי משום לש כדמשמע מדברי הראב״ד, הביא דבריו הרב המגיד משנה (הלכות שבת פ״ט הי״ד). ואף על גב דמסוגיא דפרק דם חטאת נראה דחיטי ושערי ליכא לישה, אפשר שאע״ג דכרשינים דהיינו כוסמת הוי מין חטים, מכל מקום בענין זה חלוקים במינם, דבחיטי ושערי לא שייך בהו לישה, אמנם בכוסמין שייך בהו לישה, כמו שמצינו בסוף פרק קמא דטבול יום [מ״ה], דאף על גב דכוסמת מין חטים, אפילו הכי הכוסמת והשעורים בזמן שהם קלופים אינן ראויין למאכל אדם, והחיטה בין שהיא קלופה בין שהיא אינה קלופה חזי למאכל אדם, הכי נמי איכא למימר דאף על גב דכוסמת הוי מין חטים וכל שכן מין שעורים, בכוסמין שייך לישה ובחיטי ושערי לא שייך לישה. איברא שמכותלי בית מדרשו מתוך דבריו נראה שהאדון נרגש מזה, ולזה אגב אורחיה נסתייע מדברי הטור סימן רנ״ב שכתב ולתת שעורים בגיגית לשרותן, וכתב מרן ז״ל [הוא] מדשרו בית הלל לשרות כרשינין. ע״כ. הן אמת שכך נראה מדברי מרן שבא לרמוז שהכל מין אחד, וכבר שמעינן משמעתא דזרע פשתן דפרק דם חטאת, דבשעורים לא שייך לישה, וזה ברור, אם כן הוא הדין דכרשינין דהיינו כוסמת לא שייך לישה, ועל כרחך לומר דטעמא דחייב משום זורע, זה היה לכאורה. אלא דקשה לי בדברי מרן, דאמאי צריך ללמוד דין זה מכרשינין, שהרי תלמוד ערוך הוא שם (דף י״ח ע״א) דפריך למאן דאמר לבית שמאי שביתת כלים דאורייתא, בין דקעביד מעשה בין דלא קא עביד מעשה, ופריך, גיגית ונר וקדירה ושפוד מאי טעמא שרו בית שמאי. ופירש רש״י, גיגית שהשכר בתוכו ואי אפשר לשופכו לארץ, והשעורים נשורים כל

וגברא רבה כיון דסמיך סמיך, ומטיבותיה דמר אם לדין יש תשובה, דלפי דברי האדון עוצם ראיתו של הרמב״ם זלה״ה היא ממתניתין דשריית כרשינין, דהיינו כוסמת שהוא מין חטים, ולא אשכח הרמב״ם ז״ל החיוב חטאת בשריית כרשינין כי אם משום תולדת זורע, אם כן קשה, מה לו למרן בעל כסף משנה להראות לנו ההיא דזבחים, שמפשטן של דברי הסוגיא נראה היפך דין הרמב״ם, ולמה לא כתב שלמד הרמב״ם דין זה משריית כרשינין דמתניתין, דהיינו כוסמת שהוא מין חטים וכל שכן מין שעורים, דבשבת חייב חטאת, ולא משכחת לה כי אם משום תולדת זורע. ותו קשה לפי שיטתיה דמר, דסוף סוף תקשי ליה להרמב״ם דכיון דמפשטא דשמעתא דפרק דם חטאת נראה להדיא דחיטי ושערי אינו חייב משום זורע, מנא ליה לבלבל השמועה ולפרש [פירוש] דחוק ורחוק בסוגיא, דהיכן מצינו שיקשה הגמרא דליתני בברייתא דבר שלפי דברי הרמב״ם ז״ל כבר הוא שנוי במשנה לפי שיטתיה דמר, ואי משום דבמתניתין משמע דשריית כרשינים בשבת חייב חטאת, דילמא דחיובו הוי משום לש כדמשמע מדברי הראב״ד, הביא דבריו הרב המגיד משנה (הלכות שבת פ״ט הי״ד). ואף על גב דמסוגיא דפרק דם חטאת נראה דחיטי ושערי ליכא לישה, אפשר שאע״ג דכרשינים דהיינו כוסמת הוי מין חטים, מכל מקום בענין זה חלוקים במינם, דבחיטי ושערי לא שייך בהו לישה, אמנם בכוסמין שייך בהו לישה, כמו שמצינו בסוף פרק קמא דטבול יום [מ״ה], דאף על גב דכוסמת מין חטים, אפילו הכי הכוסמת והשעורים בזמן שהם קלופים אינן ראויין למאכל אדם, והחיטה בין שהיא קלופה בין שהיא אינה קלופה חזי למאכל אדם, הכי נמי איכא למימר דאף על גב דכוסמת הוי מין חטים וכל שכן מין שעורים, בכוסמין שייך לישה ובחיטי ושערי לא שייך לישה. איברא שמכותלי בית מדרשו מתוך דבריו נראה שהאדון נרגש מזה, ולזה אגב אורחיה נסתייע מדברי הטור סימן רנ״ב שכתב ולתת שעורים בגיגית לשרותן, וכתב מרן ז״ל [הוא] מדשרו בית הלל לשרות כרשינין. ע״כ. הן אמת שכך נראה מדברי מרן שבא לרמוז שהכל מין אחד, וכבר שמעינן משמעתא דזרע פשתן דפרק דם חטאת, דבשעורים לא שייך לישה, וזה ברור, אם כן הוא הדין דכרשינין דהיינו כוסמת לא שייך לישה, ועל כרחך לומר דטעמא דחייב משום זורע, זה היה לכאורה. אלא דקשה לי בדברי מרן, דאמאי צריך ללמוד דין זה מכרשינין, שהרי תלמוד ערוך הוא שם (דף י״ח ע״א) דפריך למאן דאמר לבית שמאי שביתת כלים דאורייתא, בין דקעביד מעשה בין דלא קא עביד מעשה, ופריך, גיגית ונר וקדירה ושפוד מאי טעמא שרו בית שמאי. ופירש רש״י, גיגית שהשכר בתוכו ואי אפשר לשופכו לארץ, והשעורים נשורים כל

עד כאן תורף דברי האדון שיחיה אכי״ר.

הערות וציונים

116. פירוש, מעקה. רש״י קידושין ע. ד״ה דגונדריתא.

אוצר ההלכה

השבת יותר משמונה ימים ושבת בכלל. ע״כ. ומשני דמפקר להו אפקורי. ע״כ. הרי דלבית הלל דלית להו שביתת כלים דאורייתא, דשרו בגיגית אע״ג שהמלאכה נעשית בשבת, וא״כ אמאי הוצרך למילף מדשרו כרשינין. ואפשר ליישב קצת, דאי מהאי דגיגית הוה אמינא דלא שרו בית הלל בגיגית אלא כשהשליך השעורים לתוכו יום או יומיים קודם שבת שהמלאכה ניכרת בחול, אבל להטיל השעורים במים עם חשיכה שאין המלאכה ניכרת אלא בשבת, בהא מודו בית הלל דאסור, שהרי התחלת המלאכה נעשית בשבת, אבל כיון דשרו בית הלל שריית כרשינין סמוך לחשיכה אע״ג דהתחלת המלאכה נעשית בשבת, הוא הדין שעורים בגיגית דשרו. ואע״ג דמשאר בבות דמתניתין שמעינן לה, מכל מקום רצה הרב להביא מההיא דשריית כרשינין דהוי דומיא דשעורים במלאכתם.

אלא דעל כל אלה לא יגהה ממנו מזור, דכיון דמפשטא דהסוגיא דפרק דם חטאת משמע דחיטי ושערי אינו חייב משום זורע, אכתי אית לן למימר דמאי דחייב בשריית כרשינין הוא משום בורר, כדתנן בפרק תולין (שבת דף ק״מ ע״א) אין שורין את הכרשינין ולא שפין אותם, ופירש רש״י, אין שורין, מציף עליהן מים לברור פסולתן. ולא שפים אותם, ביד להסיר פסולתן, דהוי ליה בורר. ע״כ. ואע״ג דהטור (סימן שי״ט [ס״ח]) כתב דנראה כבורר, דמשמע דחיוב חטאת ליכא, אפשר דזה קאי אבבא דאין שפין אותם ביד, אבל בשורין שדרך ברירתן בכך להאכיל לבהמה, הוי תולדת בורר וחייב. אי נמי משום תולדת דש, דהא נמי מפרקא מלבוש הוא, כמ״ש בפרק כלל גדול (שבת דף ע״ד רע״א) פריך וליחשוב נמי כותש, ופירש רש״י [ד״ה ולחשב] חטין במכתשת להסיר קליפתן וכו׳, אלא לאו משום דדמיא לדש, דהא נמי מפרק מלבוש הוא. ע״כ. א״כ שריית כרשינין להסיר קליפתן אע״ג דלא הוה במשכן, תולדת דש מיהא הוי, דהא נמי מפרקא מלבוש היא. ותו קשה, דכיון דזרע פשתן צומח במים כמו שאמרו שם בפרק דם חטאת, אמאי לא חשיב הרמב״ם תולדת זורע, שכתב בסוף פרק ח׳: והנותן זרע שומשמין או זרע פשתן וכיוצא בהם חייב משום [לש] כו׳. ע״כ. ולשיטת הרמב״ם דחיטי ושערי חייב משום זורע, הוה ליה למימר דבזרע פשתן חייב שתים משום לש ומשום זורע.

אשר על כן היה אפשר לומר דהרמב״ם זלה״ה מפרש דמה שכתבו בגמרא דוכי תימא משום דמקדח, אין פירושו צומח כמו שכתב רש״י ז״ל [ד״ה דמקדח], דבזרע פשתן לא שייך צומח, אלא פירוש לשון פתיחה, כמו הקודח כל שהוא חייב דפרק הבונה [שבת דף קב:], דהיינו פתיחת נקב במרצע. ובפרק משקין ([מועד קטן] דף ד׳ סוע״ב) איתא נמי, רב אשי שרא להו לבני מתא מחסיא לאקדוחי נהר בורנין, ופירש רש״י זלה״ה [ד״ה לאקדוחי], לפנות שרטון שבאמצע הנהר. ע״כ. אלמא פתיחת דבר, אף על גב שאינו במרצע, מיקרי קדיחה. והרב בעל המפה (סימן של״ו סי״א) כתב בשם מהרי״ל זלה״ה [הלכות שבת עמ׳ רי״ב אות י״ט], בענפי אילנות שיש בהם פרחים ושושנים, אסור ליתנם במים בשבת, לפי שהם נפתחים מלחלוחית המים. ע״כ. ולכך פריך זרע פשתן מאי טעמא, וכי תימא משום דמקדח, פירוש, שעל ידי השריה נפתחים מלחלוחית המים, אי הכי חיטי ושערי נמי, פירוש, שהם גם כן נפתחים על ידי המים, וקים להו דמהאי טעמא אף על גב דאיסורא איכא חיוב חטאת ליכא. ומשני, התם דזרע פשתן טעמא דחיובא משום לש. ומהא יליף הרמב״ם זלה״ה דהשורה חיטים ושעורים במים חייב משום זורע, כיון שעל ידי המים עין רואה שהם צומחים, אף על גב דאין דרך זריעה בכך, מידי דהוי אזרע פשתן שחייב משום לש אף על גב דאין דרך לישה בכך. ודוגמא לזה כתב הרמב״ם ז״ל (פרק ט׳ דין י״ד) וז״ל: העושה עין הצבע הרי זה תולדת צובע וכו׳. ע״כ. וכתב הרב המגיד וזה לשונו: נראה שרבינו ז״ל מפרש מה שכתב בפרק קמא [שבת יח.] מאן תנא נתינת מים לדיו זה הוא שרייתו, להתחייב משום צובע. ויש לפרש כל הסוגיא בדרך זו, שמה שאינו בר גיבול נגמרה בו מלאכת הצביעה, ומה שהוא בר גיבול, דעתו על הלישה אין בו צביעה, וזה דוחק. וצריך עיון. ובפרק ח׳ ([הט״ז] ד״ה המגבל את העפר הרי זה תולדת לש) כתב הרב בעל לחם רב באמצע הדבור על דברי הרב המגיד וז״ל לענינינו: נראה שהוא מפרש הסוגיא כולה לענין צביעה, והקשה מאן תנא דנתינת מים בדיו חייב משום צובע, ותירץ, רבי היא דאשכחנא דאמר נתינת מים בלישה חייב משום לש, הוא הדין כאן בנתינת מים בצביעה חייב משום צובע וכו׳. ע״כ. עיין שם. ואם כן הכי נמי אית לן למימר, כי היכי דאשכחנא דזרע פשתן שחייב משום לש אף על גב שאין דרך לישה בכך, הוא הדין השורה חטים ושעורים במים שחייב משום זורע אף על גב שאין דרך זריעה בכך. ואם נעלים עין מהקושיא שהקשינו דלמה גבי זרע פשתן לא כתב הרמב״ם ז״ל שחייב שתים, משום לש ומשום זורע, ונאמר דאין הכי נמי, וזה כללו הרמב״ם זלה״ה במה שכתב השורה חטים ושעורים וכיוצא בהם וכו׳, במה שכתב ז״ל ״וכיוצא בהם״ נכלל גם כן זרע פשתן, איכא רווחא פורתא, והוא דהמקשן אסיק אדעתיה דהשורה זרע פשתן אינו חייב משום לש, דאם כן קשיא שלחין, וכי תימא משום דמקדח דהיינו צומח, אי הכי חיטי ושערי נמי. והשתא סלקא דעתין דכיון דאין דרך זריעה בכך פטור, אמנם למסקנת הגמרא דבזרע פשתן חייב משום לש אף על גב דאין דרך לישה בכך, הוא הדין חיטי ושערי דחייב משום זורע אע״ג שאין דרך זריעה בכך ולא נגמרה מלאכת הזריעה, משום דקי״ל כרבי גבי נתינת מים בדיו. ולכל הפירושים צריך לומר שיש קיצור לשון בדברי מרן, כמו שמצינו לו בהרבה מקומות. אלא שעם כל זה עדיין לא נתקררה דעתי גם בזה, כי כל הדרכים בחזקת סכנה, והדבר צריך תלמוד. וצ״ע.

ואבא היום אל העין עין משפט על היתר השירביט שהתיר מהרי״ט צהלון, והשיג האדון עליו, דאפילו לפי פירושו לא מפקינן חטין ושעורים בזבחים אלא מחיוב חטאת, אמנם מדרבנן אסיר וכו׳. ע״כ. וכן הסכים מר בסיומא דפסקא, דשריית צמוקים בשבת לכל הפחות אסור מדבריהם, ואפשר דהוי מדאורייתא ונכלל במה שכתב הרמב״ם וכן כל כיוצא בזה.

אוצר ההלכה

ואני לעצמי לא טעמתי טעם איסור בשירביט, שהם אסרו שריית חטים ושעורים, בין אם נאמר שהוא מדאורייתא כשיטת הרמב"ם, בין אם נאמר דאיסורו מדרבנן, היינו דוקא בחיטי ושערי משום דמקדח ודמי לזורע, וכן זרע פשתן חייב משום לש, אמנם שריית צמוקים במים לא לישה איתא ולא צמיחה איתא, וא"כ מאיזה טעם יהא אסור, ולא גרע מענפי אילנות שמותר להעמיד במים, כמו שכתב הרב בעל המפה בסימן של"ו בשם מהרי"ל. ואפשר שהרב מהרי"ט ז"ל לא ראה דברי הרב בעל המפה בשם מהרי"ל הנזכר, כי בזמנו עדיין לא נתפשט ספר המפה כל כך, ואם היה שולט עינו בדין מהרי"ל ז"ל, ודאי שהיה מביא ראיה לשריית הצמוקים שהיא ראיה גמורה לע"ד לדינו, דכל דליכא צמיחה מותר לכתחילה, והיה מביא ראיה מדברי מהרי"ל הנזכר. וא"כ בשריית צימוקים למאי ניחוש, לא (ל)טעמא דלישה שייך ולא טעמא דצמיחה שייך בהו, ואפילו נתינת ענפי אילנות שיש בהם פרחים ושושנים שכתב שם הרב בעל המפה בשם מהרי"ל זלה"ה שאסור משום שהם נפתחים מלחלוחית המים, משמע דאיסורא איכא אבל חיובא ליכא, והתם דוקא לפי שזה דרך נטיעתם כדמשמע בספר בעל הלבוש [סימן של"ו סי"א]. ע"ש. ואם אסרו לתת קילור תחת העין בשבת, היינו משום גזירת שחיקת סמנים, אמנם בשריית צמוקים למאי ניחוש לה. ואין לומר דגזרינן שריית צמוקים אטו שריית חטין ושעורים דחייב חטאת, דאם כן אמאי מותר לתת במים ענפי אילנות דלית בהו פרחים ושושנים, נגזור אטו חיטי ושערי. ואף אם נאמר דלא דמי נתינת ענפי אילנות במים לשריית חיטי ושערי ולא מיחלפי להו לאינשי, מה שאין כן בשריית צמוקים דדמי לשריית חיטי ושערי ואתו למישרי חיטי ושערי גם כן, מכל מקום אין לגזור גזירות מדעתינו דבר שלא נזכר בגמרא ובפוסקים ז"ל, ושריית מורסן [סימן שכ"ד ס"ג] ושתית[א] [סימן שכ"א סי"ד] יוכיח דלא גזרינן אטו שריית קמח. וזה ברור לע"ד.

איברא דמטעמא אחרינא לבי מהסס בהיתר השירביט, דהא פסקו כל הפוסקים כרב יאודה דאמר בפרק מי שהחשיך ([שבת] דף קנ"ה ע"א) דשוויי אוכלא משוינן מטרח באוכלא לא מטרחינן, ופירש רש"י זלה"ה, מטרח באוכלא, בדבר שהוא אוכל בלא תיקון זה לא מטרחינן. ע"כ. אם כן הצמוקים שבלא תיקון ראוי לאוכל, לא טרחינן ליפותן ולרככן[117]. אלא שלבי בל עמי לדעת מאי שנא מיינו מלין, דהיינו יין ישן דבש ופלפלין שהתירו בפרק תולין [שבת קמ.] לעשות בשבת, מדברי שבלי הלקט [סימן צ"א] שהביא מרן בב"י [סוף] סימן שי"ט, דעשייתו הוא כדי לערב היין בהם כדי שיהא לוקט היין ריחן וטעמן של הדבש והפלפלין, אף על גב שהיין מעצמו בלאו הכי ראוי לשתיה. וכמה דברים שהתירו למטרח באוכלין אע"ג דבלאו הכי ראוין לאכילה. ומנהג פשוט בכל ישראל להתיך החאבייאר[118] על ידי שמן ולימונים, אע"ג דטירחא יתירה היא להתיך בכף. ואף על גב שרבינו המאסף בשכנה"ג סימן שכ"א בהגב"י (אות ו') גמגם על היתר זה, היינו מטעמא אחרינא ולא מטעמא דמטרח באוכלא לא טרחינן, כמו שיראה המעיין שם. ועם כל זה כתב שהוא מנהג פשוט בקושטא ואין פוצה פה ומצפצף, וא"כ כל שכן בשריית הצמוקים שמתכוין לרככן על ידי המים ושילקטו המים טעם הצמוקים דשרי, כיון דלא שייך להו לא לישה ולא זריעה, ומנהג פשוט בכל ישראל ליתן את הזורדיליש במים בשבת כדי לרככן, וכדי שהמים יהא לוקט טעמן, ואין פוצה פה ומצפצף.

(בני חיי – הגה"ט סק"א)

רב) שם ולתת שעורים בגיגית לשרותן. בספר בני חיי[119] הביא דברי הרמב"ם ז"ל (פ"ח מהלכות שבת ה"ב) שכתב: השורה חטין ושעורין כו' חייב משום זורע. והביא דברי מוהריט"ץ ז"ל [סימן ס"ט]. ועיין בהרדב"ז (ח"ב) [ח"ה] בלשונות הרמב"ם ז"ל בסימן מח"ר. ומהרי"ט צאלון ז"ל (שם) התיר לשרות צמוקים לעשות שירביט, וכן הסכים הרב בני חיי, אבל מורנו הרב ניסים רוזילייו אסר. ועיין בסימן של"ו [ס"ב בהגה]. ועיין בספר מחזיק ברכה סימן ש"ך [סק"א][120]. ועיין בספר נחפה בכסף (סימן ה' מחלק יו"ד דף ל"ה ע"ד). (בתי כנסיות)

רג) שם ולתת שעורים בגיגית לשרותן. כתב הטור (דף קס"ג ע"ב שיטה ה'), ולתת שעורים בגיגית וכו'. נ"ב: מותר לתת צימוקים במים ולעשות שירביט בשבת עצמו. מהרי"ט צהלון (סימן ס"ט). ועיין מה שכתב מר"ן [מורנו ר' ניסים] רוזילייו ז"ל בזה, הובאו דבריו בספר מר זקני[121] הרב בעל בני חיי[122]. והוא ז"ל חלק עליו בכמה ראיות והסכים כסברת מהריט"ץ.

(יד אהרן – הגה"ט)

רד) שם ולתת שעורים בגיגית לשרותן. כתב הטור (שיטה ה'), ולתת שעורים בגיגית כו'. נ"ב: עיין בספר בני חיי[123], ובספר מהריט"ץ ז"ל (סימן ס"ט), ובספר נחפה בכסף (חיו"ד סימן ה' דף ל"ה ע"ד). (יד אהרן מהדורא בתרא – הגה"ט סק"ב)

רה) שם ולתת שעורים בגיגית לשרותן. נ"ב: קודם בואי לעיקר דין זה, אמרתי אקדמה דין אחד שנסתפק בו מהריט"ץ בתשובותיו (סימן ס"ט), על ענין אם מותר לשרות צמוקים וכיוצא בו לעשות שורביט כמו שנהוג עלמא, והביא לנו דין הרמב"ם בפ"ח מהלכות שבת (דין ב'), שפסק וז"ל: המשקה את הזרעים כו', וכן השורה חיטים ושעורים, הרי זה תולדת זורע, וכן כל כיוצא בזה. ומדכתב "וכן כל כיוצא בזה", משמע שגם שריית הצמוקים אסור. ע"כ.

הערות וציונים

117. עיין שם בגמרא דנראה דזה דוקא לבהמה, אבל לאדם נראה דשרי נמי למטרח באוכלא. **118.** פירוש, ביצי דגים. **119.** נדפס באות הקודמת. **120.** עיין עוד להרב מחזיק ברכה בסימן של"ו (סק"ט). **121.** הרב יד אהרן היה נשוי לבת ביתו של הרב בני חיי, ולכן כשמזכיר ביד אהרן להרב בני חיי, קראו בשמו מר זקני כי היה זק"ן בית"ו. שם הגדולים (מערכת ספרים אות ב' ערך בני חיי). **122.** נדפס לעיל אות ר"א. **123.** נדפס לעיל אות ר"א.

אוצר ההלכה

ויען רצוני לעמוד בעיקר דין זה, ראיתי לעמוד ולפלפל פלפלת כל שהוא בדברי הרב מהריט״ץ ז״ל. ולמאי דקמן קשה, דתינח דהר״מ אסר שריית חיטים ושעורים משום זורע, מכל מקום בצימוקים ליכא זריעה כלל אפילו אם ישהא אותם במים ימים רבים, ואי אמרו הרמב״ם לא אמרו אלא בחיטים ושעורים ושאר זרעים, כגון זרע גד וזרע חרדל ואפונים, וכל מין זרעוני גינה שצומחים במים, אבל בצימוקים שלעולם אינם צומחים, ולא תצמח שום עשב, אפילו הרמב״ם יודה, ואין הנושאים שוים. ועדיפא מינה מצאתי בפרק לולב הגזול ([סוכה] דף מ״ב ע״א), דבמתניתין תנן, מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה, ומחזירתו למים בשבת. ופירש״י ז״ל, שלא יכמוש. יעש״ב. ואשה דתנן, לרבות הוא דאתא, אפילו אשה, כמבואר שם בש״ס. ודין זה פסקו הר״מ בפ״ז מהלכות לולב (דין כ״ה). והרי התם דאע״ג דעל ידי המים אינו מתייבש, מותר אע״פ שהמים גורמים שישאר הלולב וההדס והערבה בלחותם כמו בהיותם באילן, אפ״ה מותר, כל שכן הך דצימוקים דע״י המים אינם צומחים כלל דליכא למיחש משום תולדת זורע. יע״ש. ולקמן בע״ה יתברך יתבאר דין זה בארוכה.

וכעת חל עלי חובת ביאור מה שהקשה עוד הרב המוסמך הנזכר בדין זה של הרמב״ם, שאין לו שורש, והרב המגיד ומרן ז״ל בכסף משנה ציין בדין זה שמבואר בפרק דם חטאת (דף צ״ד ע״ב), והרב הנזכר כתב, דאחר אשר דק מצא אליה וקוץ [בה], כי אדרבא סוגיא דפרק דם חטאת הויא תיובתיה, דאמרינן התם והכי גרסינן בנוסחאות אשר הגיהו בפרנקפורט, רבא לטעמיה דאמר רבא זרק סודר למים חייב זרק פשתן למים חייב, בשלמא סודר עביד כיבוס, אלא פשתן מאי טעמא. וכי תימא משום דמקדח, אי הכי חיטי ושערי [נמי]. הנך אית ליהו רירי. אי הכי שלחים נמי. הנך עביד לישה. ע״כ. ולכל הפירושים ולכל הגרסאות, סוגיין דהכא הוא היפך מ״ש הרמב״ם, דהא פריך אי הכי חיטי ושערי נמי יהא אסור מטעם מקדח, שרוצה לומר שהוא צומח במים ועביד זריעה, ותירץ דאינו אסור חיטי ושערי, ולא דמי לזרע פשתן. ושוב הקשה, אי הכי שלחים נמי כו׳, ומשום הכי מותר כו׳, וא״כ מאי טעמא כתב הרמב״ם דחייב משום זורע. ובאמת קושיא זו מרפסא איגרי, ומשום הכי לא כתב הטור דין זה ולא שאר גדולי המורים. וכמו כן ראיתי להר״ב מג״א (סימן של״ו [סקי״ב]) שעמד על זה, והקשה הך קושיא. ועוד הקשה (אמאי) בפשתן למה לי טעמא משום לש, הו״ל לומר משום זורע. יע״ש.

ולפקי״ד אחר ההתבוננות יפה בדברי הש״ס, ראה ראיתי שאין משם קושיא להר״מ ואדרבא חיליה הוא מהך סוגיא, וכוונת הש״ס לפק״ד כך היא, דפריך לרבא זרק פשתן למים מאי טעמא [חייב], וכי תימא משום דמקדח, הכוונה להקשות אמאי נקט רבא פשתן דוקא ולא זרע אחר, אי איסור פשתן במים היינו משום דמקדח הו״ל שצומח, אי הכי חיטי ושערי נמי הם צומחים במים וחייב, ואמאי לא נקט אלא פשתן. עלה משני, הנך אית להו רירי, ור״ל לעולם דאי הוי טעמא משום זורע ודאי דהוא הדין חיטי ושערי, אלא טעמא דפשתן היינו משום דאית להו רירי ונדבקים, ואין איסורם משום זורע, כיון דאינם צומחים. ועלה פריך אי הכי שלחים נמי אית להו רירי ונדבקים וליתסר, ומשני התם קא עביד לישה. והכוונה לומר שהזרע פשתן כי מתדבקא ברירא דנפיק מינייהו הוי תולדת לישה, אבל גבי שלחים לא שייך בדיבקותא דידהו ענין לישה, ומשום הכי בזרע פשתן לא מתחייב משום זורע דלש, דע״י הריר שיוצא מהם מתדבקי אהדדי והוי תולדת לישה, וכיון דמתדבקי לא צמחי, ומשום הכי אין איסורן משום זורע אלא משום לש, משא״כ חיטי ושערי דאיסורם משום דהוי תולדת זורע. יעש״ב. ומעתה סרה מעלינו תלונת מוהריט״ץ מעל הר״מ, דלפי שיטה זו שפיר מוכח מהך סוגיא דחיטי ושערי אסור משום זורע. וכמו כן סרה תמיהת המג״א ז״ל, דלמה לי טעמא משום דלש, הו״ל לומר משום זורע, דלא אמר הך משום דכיון דאית להו רירי ומתדבקי לא צמחי ואין איסורם אלא משום לישה. יע״ש. ודוק כי הוא הנכון וברור. ומשום הכי הרמב״ם ז״ל בסוף פרק ח׳ (דין ט״ז) כתב, והנותן זרע שומשמין או זרע פשתן וכיוצא בזה במים, חייב משום לש, מפני שהם מתערבין ונתלין זה בזה. יע״ש. פוק חזי שהר״מ הוסיף בזה שהשומשמין שוין לזרע פשתן, מה שלא הוזכר בש״ס, מוכרח שכוונתו להורות דכמו שהשומשמין במים אינם צומחים כך הפשתן, ואין חיובם אלא משום לש. יע״ש. ואחרי כתבי ראיתי בספר יד אהרן א״ח סימן של״ו [הגב״י] שעמד על זה, ותירץ באופן קרוב לזה, ולא דק לתרץ קושית המג״א. אמנם לפי דרכינו הכל הולך אל מקום אחד, ולא קשיא.

ובהיותי נבוך בזה, חזון הרבתי להר״ב בני חיי ז״ל בסימן זה[124], הביא לנו תשובת הרב המופלא כמהר״ר ניסים רוזיליו ז״ל שעמד בכל זה ורצה לפרש סברת מרן, והקדים לנו סוגיית שבת, והמעיין יראה שדרך הרב ז״ל הולך כדרכינו, ונעים הדברים. אלא שלפי שרצה לתרץ ולתקן ג״כ מה שהקשה מהריט״ץ דא״כ אמאי הרי״ף והפוסקים לא פסקו דין הרמב״ם, הקדים הך דתנן במסכת שבת (דף י״ז ע״ב), אין שורין כו׳, שפסקוה הפוסקים. וסמך שתי ידיו על זה, דטעמא דבשבת לא, היינו משום זורע, ומשום הכי נקט הטור שעורין כו׳. ופירש ש״ר כוונת פרכת הש״ס דפריך א״ה חיטי ושערי נמי כו׳ דפריך מכח הך סוגיא דשבת כו׳. יע״ש.

ולפקי״ד מה שיש מן הקושי בדבריו ז״ל, הוא דאם כוונת הש״ס היא כך, כיון דלרבא הוא דמקשה, הוה ליה להקשות בהדיא הכי, והוה ליה למימר אי הכי חיטי ושערי נמי דתנן אין שורין כו׳, ולא הוה ליה להקשות סתם, כמו שמצינו בש״ס בכמה מקומות דפריך ממקום אחר, ומייתי לה שם בפסחים פרק ערבי

הערות וציונים

124. נדפס לעיל אות ר״א.

פסחים [צט:], דפריך מאי איריא ערבי פסחים כו׳ דתניא כו׳, וכמוהו רבים. יע״ש. אמנם אנוכי הרואה דדרכו ז״ל דרך הקדש בכוונת הש״ס, והוא דרך הישר לדעת הרב המגיד ומרן בעד הרמב״ם, הוא הדרך שכתבתי לפק״ד לעיל.

וראיתי להרב בני חיי שם שבקש לדחות דבריו וז״ל: אם לדין יש תשובה, דלפי דברי האדון עוצם ראייתו של הר״מ הוא ממתניתין דאין שורין את הכרשינין כו׳, דהיינו (דסתמת) [דכוסמת] מין חיטים ולא אשכח הר״מ חיוב חטאת בשריית כרישין כי אם משום תולדת זורע, א״כ מה לו למרן להראות לנו ההיא דזבחים שמפשטן של דברי (הר״מ) [הגמ׳] מורה היפך הר״ם במז״ל, ולמה לא כתב שלמד הר״מ דין זה משריית כרישין כו׳. ולפק״ד לא קשיא מידי, שהרי עין כל רואה עיניו תחזינה שכל מה שהקדים הרב הך סוגיא דאין שורין כו׳, היינו להליץ בעד מה שהרגיש מהריט״ץ בהרגש מועט דהטור והפוסקים ז״ל לא פסקו דין זה, עלה באר דלפי סוגיית זבחים יש להליץ שכבר פסק דין זה מדלא התירו בכרישין דהיינו מין חיטין אלא מערב שבת, שמע מינה דבשבת אסור משום זורע כו׳, אמנם עיקר ושורש דין זה דאיסור השרייה הוא משום זורע לא בא מפורש במסכת שבת, אלא למוד הוא מסוגיית דם חטאת מההיא דזבחים, לפי מה שנתבאר כוונת מרן והרב המגיד בעד הר״ם בהך סוגיא, וא״כ איך היה לו למרן ז״ל להורות לנו שהוציא דין זה מההיא דשבת, דכולם היו תמהים עליו מנא ליה לומר דאיסור השרייה הוא משום זורע, דילמא הוי משום ממרח או שחיקת סמנים שהוא מדרבנן, או משום לש והוי מדאורייתא. אמנם כיון דמסוגיית זבחים עלה בידינו דחיטי ושערי אסור משום זורע, משם יש ללמוד איסור גם לכרישין, ולפרש דטעמא דמתני׳ דבשבת (לא) היינו משום זורע, וכיון דהרמב״ם ז״ל נקט לה בחיטי ושערי, ציין שם הרב המגיד ומרן הך סוגיא דזבחים לפי הדרך שביארנו.

ולמאי דדייק מהריט״ץ דהפוסקים לא פסקוה, כתב הרב ז״ל דכיון דפסקו הך דאין שורין אלא בערב שבת מכלל דבשבת אסור, שמא לדידם היינו טעמא משום זורע, א״כ ה״ה לשאר מיני קוטניות שיש בהם משום זורע. יע״ש.

ומה שכתב עוד וז״ל, ותו קשה לפי שיטתיה, דסוף סוף תיקשי ליה להר״מ כיון דמפשטא דשמעתתא דפרק דם חטאת נראה להדייא דאינו חייב משום זורע, מנא ליה לבלבל השמועה ולפרש [פירוש] דחוק ורחוק בסוגיא כו׳, דהיכן מצינו שיקשה הגמרא דליתני בברייתא דבר שלפי דברי הר״מ כבר הוא שנוי במשנה כו׳. יע״ש. ולפק״ד גם זה ל״ק, דמה שכתב דפשטא דסוגיא מוכח היפך, לפי דרכינו פשט הסוגיא הוא ממש מה שפסק הר״מ, ואינו היפך לשיטת מרן בעד הר״מ, והוא פשט הש״ס. ומה שהקשה דהיכן מצינו, הא לא קשיא, דהא לרבא פריך דאמאי נקט פשתן ולא נקט חיטים ושערי דגם בהם שייך זורע, אלא דהרב הרבה לפרש דכוונת הקושיא הזאת לרבא היא (היה) מכח הך מתני׳ דפשיטא ליה לש״ס דהיינו משום זורע. וזו היא שקשה בדברי הרב דהוי ליה לאתויי הך מתניתין. קושיית היכן מצינו ל״ק, דמאחר דלרבא פריך, שפיר מקשה דהוי ליה לאתויי חיטי ושערי נמי דבהדיא תנן דחייב משום זורע כו׳. ומה שכתב עוד, אלא דעל כל אלה לא יגהה ממנו מזור, דכיון דמפשט דהסוגיא דפרק דם חטאת משמע דחיטי ושערי אינו חייב משום זורע, אכתי איכא למימר דמאי דחייב כו׳ הוא משום בורר, כדתנן בפרק תולין ([שבת] דף ק״מ ע״א) אין שורין את הכרישין כו׳ דהוה ליה בורר כו׳. יע״ש. ולק״ד כבר כתבתי שפשט הש״ס הוא מורה בהדיא דחיטי ושערי משום זורע חייב כמבואר, וזוהי שהבין הר״מ בפשט השמועה, אם כן הוא יפרש דלפי זה הך דאין שורין כו׳ דבשבת חייב, היינו משום זורע, וכן נאמר בעד הפוסקים דפסקו לה כאמור.

ומה שכתב עוד דאמאי הר״מ במז״ל בפ״ח [הט״ז] בדין פשתן ושומשמין לא חשיב תולדת זורע, י״ל משום דהנך תולדת לש אית בהו, זורע לא, דאם יהיו במים ימים רבים לא יצמח אלא מתעפש והולך לאיבוד, משום הכי לא נקט אלא משום לש. יע״ש. ומ״ש הוא ז״ל להליץ בעד הרמב״ם דמפרש מקדח אין פירושו צומח, אלא שנפתח כו׳, ולכך פריך זרע פשתן מאי טעמא, וכי תימא משום דמקדח, פירוש שעל ידי השרייה נפתחים כו׳, אי הכי חיטי ושערי נמי, פירוש שהם גם כן נפתחים כו׳, ומשני, זרע פשתן חיובו משום לש, ומהא יליף הר״מ לחיטי ושערי דחייב משום זורע, כיון שע״י המים עין רואה שהם צומחים אע״ג דאין דרך זריעה בכך כו׳. יע״ש. ולפק״ד מאחר דהוא ז״ל נייד משיטת הרב שכנגדו שהיא היותר נכונה משום שאין זה פשוט, לא ידעתי איך נתקררה דעתו בדרך זה, דגם לפי דרכו קשה, דלמה למד הר״מ דבר זה מההיא דפשתן דחייב בו משום לש אף שאין דרכו בכך הוא הדין לחיטי, הוה ליה למילף מן המפורש יותר בסוגיית שבת (דף י״ח ע״א), דאמרו בש״ס מאן תנא נתינת מים בדיו זוהי שרייתן כו׳, רבי היא, דתניא אחד נותן את הקמח כו׳. יע״ש. וקא מחייב רבי בכל הני אע״פ שאין דרכו בכך. יע״ש. א״כ משם היה לו ללמוד גם לחיטין. ועיין בהגהות אשירי [שבת פ״א סימן ל״ג] שכתב על מתני׳ דאין שורין דיו משם מהרי״ח, דבמים וקמח חייב משום לש כרבי אע״ג דלא גיבל, ולמה כתב מרן דהוציא דין זה מפרק דם חטאת אם לא שמפורש שם מה שאין ללמוד ממקום אחר שבא הדבר מפורש. יע״ש. ועוד, דגם לפי שיטתו קשה מה שהקשה הוא להרב שכנגדו, דלמה בזרע פשתן לא חייב הר״מ משום זורע, כיון דזכר בהדיא זרע פשתן היה לו לאשמועינן דבזה חייב משום שתיים. לכן לפק״ד דרך הרב מבואר יותר וטפי עדיף לפי מה שפירשתי אני הצעיר דברי הש״ס לשיטת הר״ם ז״ל בתחילת דברינו. יעויין שם.

ואבוא היום לענין היתר השורבי׳ט, שהוא לשרות הצימוקים, וכבר כתבתי דלא דמי הך לא לחיטי ולא לפשתן, ולפי זה היה נ״ל להתיר, דלא גרע מההיא דהתיר הרב בני חיי להתיך החבייא״ר שהוא זרע דג. אמנם לכאורה יש לאסור וכהוראת הרבנים ולא מטעמם, אלא מטעם דהוי עובדין דחול וכמו שפסק

אוצר ההלכה

הש"ע (סימן שכ"א (ס"ח) [סי"ח]) דאין שורין את החלתית לא בפושרין ולא בצוננים, וטעמא הוי משום דהוי עובדא דחול כמ"ש רע"ב בפ"ך ממסכת שבת במשנה זו [מ"ג]. יע"ש. וא"כ הוא הדין הכא. וחלתית נאכל בפני עצמו כמבואר בהר"מ הלכות דעות (פ"ד דין ח'). יע"ש. א"כ הוא הדין הכא משום דהוא עובדא דחול אסור. וכן יש ללמוד לאסור ממ"ש מרן סימן ש"כ (ס"ב), זיתים וענבים כו', אם יש יין בגיגית שהענבים בתוכה, אע"פ שהענבים מתבקעים בשבת וכו', משמע דאם לא, יש איסור משום שהענבים מתבקעים בשבת, וא"כ לפ"ז אף שיש שם מים יש לאסור מהמשקה שיוצא ומתבקע בשבת והוא הרוב, שהרי ע"י אותו משקה שיוצא מהצמוקים מתמתקים המים ודאי דאסור, ועוד שהוא גורם ע"י שיתבקעו בשבת. ואל תשיבני ממ"ש הרב ב"ח [שם אות א' ד"ה כתב] שיש להתיר להניח ענבים בשבת אף ע"פ שיתבקעו, די"ל דמיירי ביין דוקא, מכל מקום קשה שהרי מתבקעים בשבת ואפ"ה שרי. וכמו כן יש ללמוד ממה שהתיר שם מרן לסחוט ענבים בדין ד'. יע"ש. ושמא אוכל שאני. (ברכות מים)

רו) שם ולֹא תשורים בגיגית לשרותן. דין השירבי"ט אם יכול לעשותו בשבת, עמ"ש לקמן סימן ש"ך [סק"א] בס"ד. (מחזיק ברכה – סק"ג)

רז) שם ולֹא תשורים בגיגית לשרותן. עיין מה שכתב הרב יד אהרן (בהגב"י)[125]. ועיין בספר בני חיי[126] שהביא דברי מהריט"ץ ז"ל [סימן ס"ט] דהתיר לשרות צמוקים לעשות שירבי"ט, וכן הסכים הרב בני חיי. אבל מורנו הרב ניסים רוזילייו אסר. ועמ"ש הרב מחזיק ברכה בסימן ש"ך (סק"א), בתי כנסיות כאן[127] ובסימן של"ו. (דברי מנחם – הגה"ט סק"ב)

רח) שם וטוענין וכו'. בב"י בד"ה וטוענין כו' הורה ר' יוסי בר' חנינא כר' ישמעאל. כצ"ל. (שמן המאור)

רט) שם וטוענין בקורת בית הבד. כתב ב"י (ע"ב שיטה ב'), הכי נקטינן כו'. נ"ב: ועיין בב"ח [אות ט']. (שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"י)

ריי) שם וטוענין בקורת בית הבד וכו'. כתב ב"י (דף קס"ד ע"א שיטה ל"ד), דלדידהו מתניתין במחוסרין דיכה. נ"ב: עיין בספר ב"ח [אות ט'] ובספר צרור החיים בביאורו להלכות שבת (דף ל"ה ע"א). (יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"ב)

ריא) שם וטוענין בקורת בית הבד וכו'. בב"ח (סעיף ט'), וטוענין קורת בית הבד כו'. ואמרינן בגמרא [שבת יט.] מאי שנא הנך דגזרו בית שמאי ומאי שנא הני דלא גזרו, הני דאי עביד להו בשבת לא מחייב וכו'. ועיין במ"ש הר"ן פרק כירה [שם טו: ד"ה בית שמאי] גבי מתניתין בית שמאי אומרים נוטלין אבל לא מחזירין וז"ל: ולא נראה לי כן, דבית שמאי לטעמייהו אזלו דבעו בכולהו מלאכות שאדם מתחיל מבעוד יום שיעשה מקצת מעשה שלהן קודם לחשכה ערב שבת[128]. והוא תימה, דכפי סוגיא דידן משמע דהכל תלוי אם זאת המלאכה עביד לה בשבת חייב חטאת אינו יכול ערב שבת עם חשכה, וכיון שכן אף אם התחיל לעשותה מבעוד יום כיון שהגמר נעשית בשבת, ואותו גמר דהיינו מכה בפטיש אי עביד ליה בשבת חייב חטאת, אסור להתחיל ערב שבת עם חשיכה, וכן לטעם דשביתת כלים גם כן אסור לגמור בשבת, שהרי הכלי עושה מלאכה דאי עביד ליה האדם עצמו חייב חטאת. ולומר דכיון דמצרכינן שיעשה מקצת מלאכה בערב שבת לא אתי לעשותה בשבת, זה דוחק. ולטעם דשביתת כלים לא אתי שפיר, דהא הא דמשני הגמרא הני דאי עביד להו בשבת לא מחייב כו', אתי בין לטעם דחיוב חטאת בין לטעם דשביתת כלים כמ"ש הר"ן.

ואמרינן בגמרא [יט.], מאן תנא דכל מידי דאתי ממילא שפיר דמי, רבי ישמעאל היא. ופרש"י, דאתי ממילא, כגון משקין הללו שנסחטים מאליהם, ובלבד שיתחיל מבעוד יום. וברבי ישמעאל פירש, יגמור, מאחר שרסקן וצברם בכובד יניחם בכלים ויצאו מעצמן, ומותר לכתחילה. והוכרח לפרש כן, דאי יגמור היינו שיצברם בכובד, אי אפשר, דהא קתני יגמור משתחשך ובשבת אי אפשר לעשות כן, לכך פירש דיגמור קאי לשיניחם בכלים ויצאו מעצמן. ולפ"ז ברבי עקיבא היה לו לפרש לא יגמור לא יניחם.

והקשו התוספות [ד"ה רבי ישמעאל], ודילמא רבי ישמעאל כבית הלל ס"ל, והא דנקט שריסקן משום רבותא דר"ע. ע"ש. ואין זו קושיא כל כך לרש"י, דכוחא דהיתרא עדיף. ועיין במה שכתב רש"י בפרק חבית [שבת קמג:] גבי חלות דבש שריסקן מערב שבת וז"ל [ד"ה חלות דבש]: מאחר שמרוסקין הדבש זב מאליו מתוך השעוה ואין דרך לסוחטו, הילכך רבי אלעזר מתיר. ויש להקשות דא"כ מאי מייתי הכא דרבי אלעזר ס"ל דכל מידי דאתי ממילא שפיר דמי, הרי מאי דקאמר רבי אלעזר דהמשקין מותרין, הוא משום דליכא למגזר שמא יסחוט משום דאין דרך לסוחטו, אבל אין הכי נמי דאי סחיט להו חייב[129]. ואפשר לומר דמאי דקאמר רש"י ואין דרך לסוחטו, ר"ל דכיון דהן מרוסקין והמשקה זב מאליו אין דרך לסוחטו, דכל המשקה זב מאליו, ומשום הכי ליכא למיגזר, דאף כי סחיט להו אינו חייב משום דלא דמי לדש, אבל אם היה דרכו לסוחטו, ודאי משום דעל ידי הרסיקה לא היה יוצא כולו והיה נשאר שם מעט שלא היה יוצא ע"י הרסיקה, וא"כ אם היה סוחטן היה חייב משום דדמי לדש, דכי היכי דדש אם אינן מוציאין החטים אינן יוצאין ממילא, ה"נ

הערות וציונים

125. נדפס לעיל אות קצ"ח. **126.** נדפס לעיל אות ר"א. **127.** נדפס לעיל אות ר"ב. **128.** עיין בש"ס מהדורת עוז והדר בהגהות וציונים שם, וע"פ המוגה שם לק"מ קושיות הרב המחבר. **129.** עיין בחדושי הרש"ש שם שכתב וז"ל: וראיתי בר"ן שהשמיט שלש תיבות אלו, ואין דרך לסוחטו, ונראה שבכוונה השמיטם. ע"כ.

אוצר ההלכה

מה שנשאר לשם אינו יוצא ממילא כי אם על ידי סחיטה, ולהכי כתב רש"י שאין דרכו, מפני שהכל יוצא, ואף אי סחיט אינו חייב. אלא מה שיש להקשות הוא מה שפירש בדברי חכמים, וחכמים אוסרים גזירה אטו שאינן מרוסקין דילמא מרסק להו. ע"כ. דא"כ אמאי קאמר הכא הא מני רבי אלעזר היא, הרי אפילו חכמים מודים בזה, דלא אסרי רבנן אלא משום גזירה אטו שאינן מרוסקין, אבל משום מרוסקין עצמן דילמא סחיט להו ליכא למגזר. ואפשר משום דבדברי רבי אלעזר הוא מפורש נקיט רבי אלעזר, דלרבנן איכא למימר דטעמייהו הוא דילמא סחיט להו.

ומה שהקשה הרב המגיד [הלכות שבת פ"ג ה"ב] להרמב"ם, דאמאי לא חילק בין מחוסרין דיכה לאינן מחוסרין, לכאורה דבריו תמוהין, דהא קיימא לן כבית הלל דמתירין עם השמש [שבת יז:], וא"כ אף שמחוסרין דיכה, ואף אם מחוסרין רסיקה ובשבת נגמר ממילא הרסיקה והדיכה, עם כל זה מותר. ואעיקרא יש להקשות, דמאי אתא הרמב"ם לאשמועינן, וגדולה מזו התירו בית הלל, והרב המגיד מקשה דאמאי לא חילק. ועל רש"י גם כן יש להקשות, דמאי קאמר בגמרא [שבת יט:] הורה רבי יוסי בר חנינא כרבי ישמעאל, הרי בגדולה מזו הלכה כבית הלל. והנראה לומר דס"ל כסברת רבנו ירוחם [נ"ב ח"א דף ס"ה ע"א] הביאו הב"י ז"ל, דבמחוסרין רסיקה אסורין אף לבית הלל, דגזרינן שמא יסחוט, והוי כאותה שאמרו [שבת יח:] אליבא דבית הלל דנותנין צמר ליורה ערב שבת עם חשיכה, דהיינו דוקא ביורה עקורה וטוחה, דאי לא, גזרינן שמא יחתה או שמא יגיס, ולא דמי לגזירת בית שמאי, דהתם גזרו שאם יעשה סמוך לחשכה אתי לומר מה לי שתיעשה ממילא או שאעשנה בידים, אבל גזרת בית הלל היא שמא יחתה כדי לגמור מלאכתו, או שמא יגיס כדי שיצבע יפה, אף כאן שמא יסחוט כדי למהר מעשהו, אבל אי ליכא למגזר כהאי גוונא, לא גזרי בית הלל שמא יטעה ויבוא הוא לעשות המלאכה, ודייקי לה מדתנן [שם יח.] ושוין שטוענין כו', והיה לו למתני ומודים בית שמאי לבית הלל, מדתני הכי משמע דמטעם דמתירין בית שמאי בקורת בית הבד מאותו טעם עצמו מתירין בית הלל, ואינו מטעם דכל המלאכות מותר ערב שבת עם חשיכה, וא"כ באינן מרוסקין גזרינן שמא יסחוט, אבל במרוסקין דאף אם סוחט ליכא איסורא מותר, ואתי כרבי ישמעאל דאמר יגמור, דכל מידי דאתי ממילא שפיר דמי. ור"ע ס"ל דלא יגמור, משום דאף במידי דאתי ממילא, אי סחיט להו חייב וגזרינן שמא יסחוט. ולפ"ז אזדא לה קושיית התוספות, דליכא להקשות דילמא רבי ישמעאל סבירא ליה כבית הלל, דתלמודא ס"ל דכי היכי דגזרי בית הלל שמא יחתה ושמא יגיס, הכי נמי איכא למגזר שמא יסחוט. אלא דתמיה לי דאמאי גזרינן שמא יסחוט, הא כיון דאינן מרוסקין משקין היוצאין אסורין, וכיון שכן ליכא למגזר שמא יסחוט, דהא ליומיה אסורין, ולמוצאי שבת כבר המשקין יוצאין ממילא, ואם לא יצאו כולן, למוצאי שבת יסחוט אותם. ולא דמי לשמא יחתה דצביעה, דאף שהוא צורך חול יחתה כדי לגמור הצביעה, דאי לא, צריך לעשות תקון אחר כדי לצבוע, ומשום הכי אתי לחתות, משא"כ הכא. וזו היא כוונת הטור דתלי טעמא אם המשקין אסורין או מותרין.

והרב מג"א [סקי"ט] הקשה להתוספות, דהא אמרינן בפרק חבית [שבת קמה.] דדבר תורה אינו חייב אלא על סחיטת זיתים וענבים, וא"כ משקין היוצאין משום ובוסר ומלילות כשאינן מרוסקין אמאי אסורין. ע"ש. ואין זו קושיא, חדא דהא רבי יוחנן ס"ל התם דלא דוקא זיתים וענבים, אלא אף כבשים (וכבר בספר אליהו רבא [סקי"ז] תירץ כן). וגדולה מזאת הוה ליה להקשות, דאם כן אמאי יליף סוגיא דידן מרבי ישמעאל דס"ל דכל מידי דאתי ממילא שפיר דמי, שאני התם דליכא איסור, דאין סחיטה אלא בזיתים וענבים. ועוד תיקשה ליה להרמב"ם, שפסק בפ"ח ה"י שאין חייבים מן התורה אלא על סחיטת ענבים [וזיתים] בלבד, ובפרק כ"א הלכה ט"ו פסק דתותים ורמונים אם הכניסן לדורכן משקין שזבו מהן אסורים. ע"ש. אלא ודאי דתותים ורמונים כיון דדמי לזיתים וענבים, דאיכא מאן דסחיט להו כמ"ש הרמב"ם [שם] הי"ב, עשו אותם כזיתים וענבים, הכי נמי בשום ובוסר ומלילות דדמי לזיתים וענבים כמ"ש התוספות [שבת יט. ד"ה השום], עשאום אותם כזיתים וענבים כו'. ועיין בהרשב"א בחדושיו לפרק חבית. (יד המלך)

ריב) שם וטוענין בקורת בית הבד וכו'. כתב בב"י, דהטור ס"ל כמ"ש הרא"ש [שבת פ"א סימן ל"ט] דמתניתין לא חשיבי כמחוסרי דיכה, ר"ל דמיירי כשנתרסקו קודם טעינה, דהשתא על ידי טעינה הו"ל דיכה, אבל אם לא נתרסקו קודם, דהשתא טעינה לא עלתה להם אלא לרסק ועדיין מחוסרי דיכה, משקה היוצא מהם אסור. ע"ש. וקשה, דהרי הרי"ף [שבת סא.] והרא"ש [שם פכ"ב סימן ה'] בפרק חבית פסקו כרבי אלעזר ורבי שמעון בזיתים וענבים שרסקן מערב שבת ויצאו מעצמן מותרים, משמע אפילו מחוסרי דיכה. ועוד קשה, דאם כן רבי אלעזר [שם יט:] דסבירא ליה דמתניתין במחוסרי דיכה, היכי ניחא ליה במאי דאוקמה כרבי אלעזר ורבי שמעון, והא לכ"ע מחסרי דיכה אסורים. אבל הרמב"ן במלחמות [שם ח.] כתב דבוסר יש בו שלש מלאכות, רסוק דיכה ושחיקה לפי שאין בו כונס משקה, אבל בזיתים יש בהם שתי מלאכות רסוק וסחיטה, ולכ"ע לא שרינן בוסר אלא במחוסר שחיקה, ומשום הכי ס"ל לרבי אלעזר דאע"ג דרבי ישמעאל שרי בשחיקה דבתר רסוק ודיכה, שמא לא שרי בסחיטה דבתר רסוק, דזה מלאכה שלישית וזה מלאכה שניה, אבל רבי יוסי בר חנינא ס"ל דמחוסר שחיקה בבוסר ומחוסר סחיטה בזיתים שוו, דאין מחוסרים אלא מלאכה אחת. ע"ש. ואפשר דלזה כיון הרא"ש. ומ"ש הטור ודוקא שנדוכו וכו', לא קאי אלא אבוסר, אבל זיתים כיון דנתרסקו אין מחוסרין אלא סחיטה, וס"ל דלא שרי אלא כשרסקן קודם טעינה, וכן בוסר כשנדוך קודם טעינה, אבל אם לא נתרסקו או לא נדוכו אלא בטעינה מבעוד יום, גזרינן אטו חשיכה. וכן נראה מפירש"י [יח. ד"ה שטוענין]. ע"ש. (ערך השלחן – סק"ד)

אוצר ההלכה

ריג) שם וטוענין בקורת בית הבד וכו'. בש"ס שבת (דף י"ט ע"א) קאמר, דאף דבית שמאי אוסרים בכל המלאכות להתחיל בהם מבעוד יום ונגמרין בשבת, בזה מודים, משום דאף אם עביד להו בשבת ליכא חיוב חטאת. מאן האי תנא, רבי ישמעאל הוא, דתנן השום ובוסר ומלילות שריסקן מבעוד יום, רבי ישמעאל אומר יגמור משתחשך, ור"ע אומר לא יגמור. והקשו התוספות [ד"ה רבי ישמעאל] דילמא טעמיה (דר"ע) [דרבי ישמעאל] דס"ל כבית הלל דלא גזרו מבעוד יום. ועוד קשה, מאי טעמא דרבי עקיבא, אטו מי סבר כבית שמאי[130]. ומתוך כך הוכיחו התוספות דענין יגמור היינו דמותר לאכול.

ולי נראה ענין נכון בדבר זה, דלקמן סוף פ"ג [מז:] קאמר הש"ס, ולא יתן לתוך [הכלי שתחת] הנר מים, ומשום שיקרב כיבוי, וגזרינן מבעוד יום אטו משתחשך. והקשו התוספות [ד"ה מפני שמקרב] דהא בית הלל סברי דלא גזרו מבעוד יום אטו משתחשך. ותירצו, דוקא בדבר שהוא אב מלאכה בודאי לא יעשה משתחשך, אבל בדבר שאינו אסור רק משום שיכול לבוא לידי איסור תורה, גזרינן מבעוד יום אטו משתחשך. ולפ"ז אמינא, במחוסר שחיקה באמת מותר, אלא משום גזירה אטו מחוסר דיכה, וזה דבר הרגיל, דכשהקורה מונח על הבוסר האדם סובר שכבר נידוך ואינו רק מחוסר שחיקה, ובאמת לא נידוך כל צרכו והוא מחוסר דיכה, ולפ"ז מהראוי שאף לבית הלל נגזור מבעוד יום אטו משתחשך, כיון דבאמת הוא מחוסר שחיקה, וא"כ כיון שאין כאן בירור מלאכה דאורייתא חיישינן כמו בכלי תחת הנר. ואמנם רבי ישמעאל דסבור יגמור, משום דסובר אף מחוסר דיכה אינו רק מדרבנן, ולכך לא גזרינן. ור"ע סובר דמחוסר דיכה אסור מן התורה ועל כן גזרינן במחוסר שחיקה מבעוד יום אטו משתחשך. ואמנם רבי יוחנן [יט:] סובר דבמחוסר דיכה אסור לכולי עלמא, משום דיש כאן איסור תורה, אלא דפליגי אי גזרינן מחוסר שחיקה אטו מחוסר דיכה. ולפ"ז קשה, הא במחוסר דיכה דכ"ע יודעין דאיסור תורה הוא מאי טעמא נגזור מבעוד יום אטו משתחשך, הא קיי"ל הלכה כבית הלל דבמלאכה של תורה לא גזרינן מבעוד יום אטו משתחשך. וצריך לומר דאף דלפי האמת במחוסר דיכה אסור מן התורה, מכל מקום כיון דיראו שמתירין מבעוד יום יבאו להתיר גם אחר שתחשך, דלא ידעו החילוק בין מחוסר דיכה למחוסר שחיקה. ובזה נכונים דברי המגיד משנה [הלכות שבת פ"ג ה"ב] שהקשה שלא חילק רבינו בהך דטוענין בקורה. ע"ש היטב. ולכאורה קשה על דבריו[131] בית הבד בין מחוסר דיכה למחוסר שחיקה, ובמה שכתבתי אתי שפיר, וכיון שאין הכרח מדברי הש"ס לגזור לאסור המשקה ולהתיר להטעינותו, לדעתי אין זה נכון. ודו"ק בזה כי קצרתי.

(ישועות יעקב – סק"ג)

ריד) שם וטוענין בקורת בית הבד וכו'. כתב ב"י, וטוענין בקורות בית הבד וכו'. עמ"ש הרב יד המלך (בדף צ"ח ע"ד)[132], ערך השלחן (סק"ד)[133]. (דברי מנחם – הגב"י סק"ד)

רטו) שם וטוענין בקורת בית הבד וכו'. הנה מרן המחבר סתם דבריו, ולא חילק בין מחוסרין דיכה למחוסרין שחיקה, וכהרמב"ם שסתם דבריו וכתב בפ"ג [מהלכות שבת ה"ב], וטוענין בקורת בית הבד ובעיגולי הגת עם חשיכה וכו', ולא חילק בין מחוסרין דיכה למחוסרין שחיקה, וכמו שכתב הרב המגיד שם, ופלוגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא שם [שבת יט.] לענין שיגמור בשבת עצמו, דרבי ישמעאל אומר יגמור, כיון דאינם מחוסרין אלא שחיקה, ורבי עקיבא אומר לא יגמור. ורבי יוסי בר חנינא מדמי כי היכי דלרבי ישמעאל במחוסרין שחיקה יגמור בידים, הוא הדין במחוסרין דיכה [דאתי] ממילא דמותר לטוענן מבעוד יום. ורבי אלעזר אמר לך, דבשלמא אי מיירי רבי ישמעאל גם במחוסרין דיכה ניחא דהוה מייתינן מכל שכן, אבל השתא דמייתינן מרבי ישמעאל דלא מיירי אלא במחוסרין שחיקה, אבל במחוסרין דיכה כולי עלמא סבירא להו דלא יגמור ואפשר דחייב חטאת, לכך לא מייתי מינה, ומייתי מרבי אלעזר דאמר זיתים וענבים שריסקן [מערב שבת] ויצאו מעצמן, שמע מינה דבמחוסרין דיכה מותר מן התורה מדמותרים המשקין היוצאין מהן, ולכך שוין בית שמאי ובית הלל בזה שטוענין קורת בית הבד, כיון דליכא חיוב חטאת. ולפי מאי דמייתינן מרבי אלעזר דמחוסרין דיכה מותר מן התורה, א"כ נאמר לפ"ז הא דקאמר [שם ע"ב] רבי יוחנן במחוסרין דיכה כ"ע לא פליגי, לאו היינו שאסור מן התורה, אלא מדרבנן הוא, כך נראה לי בביאור דברי הרב המגיד. וזהו שפסק מרן כאן וטוענין וכו' ולא חילק, דמרן מיירי בענין אחר, שאין עושין בו דבר משתחשך, ואפילו במחוסרין דיכה דכ"ע מודים בזה, וכל שכן לבית הלל דלית להו שביתת כלים, ולא מחלק הגמרא בין מחוסרין דיכה למחוסרין שחיקה אלא לענין שיגמור בידים בשבת עצמו, וכבר כתבו מרן לקמן בסימן שכ"א [סי"ט] וכמ"ש הרמב"ם בפרק כ"א [הי"ג], וכמ"ש הרב המגיד בפרק ג' [שם]. יע"ש. ובמחוסרין דיכה ס"ל למרן דאינו אסור אלא מדרבנן וכרבי אלעזר, ומשום הכי כתב, והשמן והיין היוצא מהן מותר, וכן בשום ובוסר דינא הכי, דאע"ג דריסקן ועדיין מחוסרין דיכה, מכל מקום המשקין היוצא מהן מותר, וכן פסק מרן לקמן בסימן ש"ך בסעיף ב', זיתים וענבים שנתרסקו מערב שבת, משקין היוצאין מהן מותרים. יע"ש. הרי דפסק בהדיא כרבי אלעזר. והא דפסק בסימן שכ"א [שם] דמחוסרין דיכה אסור לדוך, היינו מדרבנן וכמו שכתבתי. זה נלע"ד ברור בדעת מרן. והעולת תמיד [סק"ד] דבריו תמוהים, דלפי מה שכתבתי, לא קשיא כל מה שהקשה וכמו שיראה

הערות וציונים

130. ז"ל התוספות: ועוד תימה, דר"ע דאמר לא יגמור לא כבית שמאי ולא כבית הלל. ע"כ. אבל מהרש"א מגיה דר"ע דאמר לא יגמור כב"ש ולא כבית הלל. ועיין להרב שלמי תודה (ד"ה ועוד ראיתי) נדפס לקמן אות רט"ו. **131.** דברי ההמ"ח כאן לא מובנים ונראה שיש כאן חיסרון תיבות. **132.** נדפס לעיל אות רי"א. **133.** נדפס לעיל אות רי"ב.

אוצר ההלכה

המעיין שם. ועוד אני תמיה עליו במה שכתב דסבירא ליה להמחבר דהא דאמר רבי ישמעאל יגמור משתחשך, היינו דיגמור ויאכל בשבת, וליכא למיסר משום משקין שזבו. יע״ש. דהא בב״י הוכיח דהטור סבירא ליה בפירוש ״יגמור״ בידים וכהרמב״ם, מדכתב בסימן שכ״א דמחוסרין שחיקה מותר לגמור שחיקתן, דאל״כ מנא ליה האי דינא. יע״ש. וא״כ איך אפשר לומר דס״ל למרן דיגמור ויאכל בשבת, והרי כתב בסימן שכ״א דמחוסרין שחיקה מותר לגמור שחיקתן בידים, א״כ על כרחך דס״ל דפירוש יגמור היינו דיגמור בידים משתחשך. וצ״ע.

והנה הרב המגיד כתב בפ״ג [ה״ב], יש מי שהקשה על רבינו למה לא חילק בין מחוסרין שחיקה למחוסרין דיכה, דמחוסרין דיכה אסיר כדאיתא בגמרא לדעת רבי יוחנן. יע״ש. והנה כעת נזדמן לידי ספר קרית מלך רב [ח״א דף י״ב ע״א], שתמה דאיך אפשר לרבינו לחלק ולומר דבמחוסרין דיכה אסור עם חשיכה, והלא רבינו פסק כבית הלל דמותר להתחיל במלאכה בערב שבת אע״פ שנגמרת מאליה בשבת. יע״ש. ולע״ד אפשר לומר דדעת יש מי שהקשה סבירא ליה בפירוש יגמור כרש״י [יט. ד״ה יגמור], דיגמור מאליה משתחשך, וס״ל דהא דאמר רבי יוחנן במחוסרין דיכה כ״ע לא פליגי כי פליגי במחוסרין שחיקה, היינו דגם לבית הלל אסור במחוסרין דיכה, והיינו טעמא משום דטעינתן היא גומרת ונמצא הכל עשוי בשבת וכמ״ש רש״י שם, ולא התירו בית הלל אלא בהנהו דמתניתין דעיקר המלאכה התחילה להעשות מבעוד יום, משא״כ הכא דהכל עשוי בשבת, וכן כתב מורנו הרב ערך השלחן [סק״ד][134] דכן מוכח מדברי רש״י. וכן יש להוכיח דלפירש״י בית הלל מודים הכא, דאל״כ מנא ליה לרבי יוחנן לומר דמחוסרין דיכה כ״ע לא פליגי, נימא דרבי ישמעאל דאמר יגמור משתחשך, היינו גם במחוסרין דיכה, וכבית הלל דמתירין להתחיל [מלאכה] בערב שבת והיא נגמרת מאליה בשבת, אלא על כרחך דסבירא ליה דגם לבית הלל הכא מודה דאסור ומטעמא שכתב רש״י, או כמ״ש מרן בב״י משם רבינו ירוחם [נ״ב ח״א דף ס״ה ע״א] דכל שלא נטחנו הזיתים ונדרכו הענבים אסור לטעון עליהם מבעוד יום, גזירה שמא יסחוט. יע״ש. ואילו ראה הרב הנזכר דברי מרן לא היה מתמיה בזה. ושוב אחר כותבי, ראיתי למורנו הרב זרע יצחק בחדושיו לשבת [יט.] שפירש כן בכוונת היש מקשין. יע״ש.

ועוד ראיתי להרב הנזכר שהקשה על מה שכתבו התוספות שם בד״ה ורבי ישמעאל וז״ל: ועוד תימה, דרבי עקיבא דאמר לא יגמור, לא כבית שמאי ולא כבית הלל וכו׳, דנראה דסבירא להו דרבי עקיבא אינו מכחיש במה שאמרו ושוין וכו׳, וא״כ מאי תירצו דרבי עקיבא דאמר לא יגמור היינו לגמור כדי לאכול משקדש היום דאסורין אף לבית הלל, סוף סוף מדאמרו במתניתין ושוין אלו ואלו שטוענין וכו׳, משמע דאפילו יסחוט בשבת ליכא איסור דאורייתא, דאל״כ אמאי לא גזרו מבעוד יום כשאר דברים, (ומכ״ש) [ומב״ש] נשמע לב״ה. יע״ש שנדחק בזה. ולא ראה מה שהגיה מהרש״א בתוספות, דרבי עקיבא דאמר לא יגמור, לא כבית הלל. יע״ש. א״כ אתי שפיר תירוץ התוספות, דרבי עקיבא דאמר לא יגמור אתי כבית הלל, וסבירא ליה דאיכא חיוב חטאת, ופליג אמתניתין דקתני ושוין דס״ל דליכא חיוב חטאת, ועיקר קושיית התוספות אינה אלא דלא אתי כב״ה. וברור. ועיין עוד להרב אליה רבא ז״ל [סקט״ז].

עוד כתב הרב המגיד [שם] וז״ל: ורבי יוסי בר חנינא כי קאמר דמתניתין רבי ישמעאל היא, לאו למימרא דרבי יוסי ס״ל דבמחוסרין דיכה ס״ל לרבי ישמעאל דמותר לדוך ולגמור בשבת, דא״כ לא הוו גזרי רבנן במידי, אלא ודאי מדאורייתא כל שריסקן מותר לגמור, ואתו רבנן וגזרי (גם במחוסרין) [כל שמחוסרין] דיכה, ובמחוסרין שחיקה נחלקו. יע״ש. ועיין להלחם משנה מה שהקשה עליו. וזה לי כמה ימים שכתבתי בחדושי למסכת שבת בכוונת הרב המגיד דזו היא בעצמה כוונת קושייתו ״דא״כ לא הוו גזרי רבנן במידי״, והיאך אתיא מתניתין דמשמע דאינו מותר אלא ממילא, ואי איירי במחוסרין רסיקה א״כ הוי חייב חטאת, ואי במחוסרין דיכה גם בידים מותר, והרווחנו בזה קושיא שניה של הלחם משנה. ועתה ראיתי שנתכוונתי לדעת הרב הנזכר בפירוש הרב המגיד ושבח לאל יתברך. ועיין עוד למרן הב״י מה שפירש במתניתין לדעת הטור. (שלמי תודה)

רטז) שם וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום. במג״א (סקי״ז), כמו שכתבו התוספות ד״ה ולימא וכו׳. זה הטעם כתבו התוספות לרב יוסף, אבל לרבה אין זה הטעם, אלא כמו שאמרו בגמרא (דף י״ט ע״א) אחר הפיסקא ושוין, מאי שנא כולהו וכו׳, הנך דאי עביד להו וכו׳. ע״ש. (חמד משה – סק״ח)

ריז) שם וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום. במג״א (סקי״ז) וטוענין כו׳, כמ״ש התוספות כו׳. צ״ע למה צריך ראיה מתוספות, הא משנה מפורשת (דף י״ח ע״א) ושוין אלו ואלו כו׳. ותוספות בד״ה ולימא לא כתבו רק דלרבה ניחא בפשיטות דבית שמאי מודה בקורת בית הבד, אלא ניחא גם לרב יוסף דבית שמאי מודים, משום דאתי ממילא טפי מכל הנך דמתניתין. ע״ש. אבל פשיטא דכ״ע מודים דבית שמאי מודים דטוענין. וצ״ע על המג״א שכתב בפשיטות דבית שמאי מודים כמו שכתבו התוספות, ובדף י״ט [ע״א] בד״ה רבי ישמעאל, כתבו תוספות דר״ע חולק על תנא דמתניתין, וסובר דבית שמאי מחולק נמי אקורת בית הבד כמו שפירש מהרש״א שם[135]. וצ״ע גם על המהרש״א שכתב דהלכה כר״ע מחבירו. ע״ש. ובגמרא שם (דף ח״י ע״ב) פסק בגמרא כר׳ ישמעאל ולא כר״ע. ע״ש. וצ״ע. (דברי צבי)

ריח) שם וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום. במג״א (סקי״ז) וטוענין, בזה אפילו בית שמאי מודו, כמ״ש

הערות וציונים

134. נדפס לעיל אות רי״ב. **135.** צ״ע דהמהרש״א פירש כן רק להוה אמינא.

אוצר ההלכה

התוספות (ד״ה ולימא כו׳) דאתיא ממילא טפי מכל הנך דמתניתין. והעולת שבת [סק״ד] לא דק עכ״ל. והנה ז״ל העולת שבת שם: ומה שכתב מותר לתת וכו׳, מיהו יש לתמוה, דהא מדקתני במתניתין התם [יח:] ושוין אלו ואלו שטוענין בקורת בית הבד ועגולי הגת, פירוש בין בית שמאי ובין בית הלל וכו׳, ועל כרחך צריך לומר כיון דבית שמאי מתיר לטעון קורת בית הבד, דלית ליה שאדם מצווה על שביתת כלים וכו׳. עכ״ל. ע״ז כתב המג״א דלא דק, משום דטעינת קורה מותר אפילו למאן דס״ל שביתת כלים, ומשום הכי לא כלל המחבר דין זה עם הדין דמוגמר ולסיים על שניהם הטעם דאין אדם מצווה על שביתת כלים, עיין פרי מגדים [סקי״ז], משום דזה מותר אפילו למאן דאית ליה שביתת כלים כמ״ש התוספות [שם] וז״ל: ולרב יוסף לא תקשה אמאי לא אסרו בית שמאי טעינת קורה משום שביתת כלים, דהתם אתי ממילא טפי מכל הנך דמתני׳. עכ״ל התוספות. וא״כ אזלא לה קושית העולת שבת. (זרע יעקב – זלזניק)

ריט) שם וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום וכו׳.

במג״א (סקי״ח), לאורויי דדוקא וכו׳. אין זה בכוונת הרב ב״י כלל, והרי עיקר סמיכת הרב ב״י שלא התנה שריסקו קודם הטעינה כמו שמצריך הטור, הוא על הרמב״ם, והרמב״ם בפ״ג מהלכות שבת [ה״ב] כתב בהדיא וטוענין עם חשיכה. ע״ש במגיד משנה ובב״י בשם הר״ן [שבת ח.] ותמצא כל זה מבואר. ולא ידעתי מה יאמר נא על הטור כאן וברמזים [שבת פ״א סימן ל״ט], שהתנה דוקא אם רסקן קודם טעינה, ואפ״ה כתב זה הלשון עצמו וטוענין וכו׳ והגת מבעוד יום, והמחבר העתיק כלשון הטור ממש, רק דילג התנאי של אם ריסקן. ע״ש. וכ״כ רש״י (דף י״ח ע״א ד״ה (ושווין) [שטוענין]), עיין שם כלשון הטור ממש. (חמד משה – סק״ז)

רכ) שם וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום וכו׳. וכתב

המג״א בס״ק י״ח וז״ל: הא דחזר וכתב מבעוד יום, דמלתא דפשיטא היא, לאורויי דדוקא כשטוען מבעוד היום גדול, שנתרסקו הענבים קודם השבת בטעינת הקורה, וא״כ אפילו סחיט להו בידים אח״כ ליכא חיוב חטאת, ולכן המשקין היוצאין מהן מותרין, אבל באמת מותר להטעינו סמוך לחשיכה, אך המשקין היוצאין מהן אסורין, דגזרינן שמא יסחוט. עכ״ל. ונראה לי הא דכתב בהטעינו סמוך לחשיכה דאסורין המשקין היוצאין מהן, משום דאי סחיט להו בידים איכא חיוב חטאת משום דלא נתרסקו ענבים עדיין, מכל מקום מותר להטעינו, והיינו משום דקי״ל כבית הלל דלא גזר אפילו בהנך דאי עביד להו בשבת חייב חטאת, א״כ הכא נמי מותר להטעינו אפילו לא נתרסקו הענבים. הגם דמוכח כן מתוספות (בפ״ב) [בפ״ק] דשבת (דף י״ט ע״א בד״ה רבי ישמעאל אומר וכו׳) שהקשו אפירש״י וז״ל: דלמא ר׳ ישמעאל סבר כבית הלל דשרו אפילו בהנך דלא אתי ממילא, והא דנקיט ריסקן משום רבותא דר״ע. עכ״ל. א״כ משמע מדבריהם דלבית הלל אפילו לא ריסקן שרי. ולהכי כתב המג״א דין זה דמותר להטעינו סמוך לחשיכה לפשיטות גמור.

אבל לפענ״ד נראה דאין כן דעת שאר פוסקים ומכללם דעת המחבר, שהרי בב״י סימן זה כתב וז״ל: ומיהו אם אינו רוצה לשתות בשבת ממשקין היוצאין, לא נתברר בדברי רבינו אם מותר לטעון הקורה עליהם מבעוד יום. ולכאורה משמע דשרי אע״פ שלא נתרסקו, מאחר דקי״ל [שבת יח.] כבית הלל דלית להו שביתת כלים, אבל מדברי הר״ר ירוחם ח״א [ני״ב דף ס״ה ע״א] (כתב) [נראה] שכל שלא נטחנו הזיתים ונדרכו הענבים, אסור לטעון עליהם קורה מבעוד יום, גזירה שמא יסחוט בשבת. וצ״ל לפי דעתו דבטעינת קורה לא חשיבי מרוסקים, ואי הוה סחיט להו בידים בשבת הוה חייב חטאת, הילכך גזרינן בהו שמא יסחוט. ומיהו כבר נתברר דלדעת הרי״ף [שם ח.] והרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ב] שרי, והכי נקטינן. עכ״ל. הרי לפנינו דלדעת הר״ר ירוחם היכא דאי סחיט להו בידים חייב חטאת, אסור נמי לטעון קורה עליהם מבעוד יום, ואף הב״י שכתב שאין כן דעת הרי״ף והרמב״ם, היינו שנתברר מדבריהם דבטעינת קורה חשיבי מרוסקין, משא״כ לדעת הר״ר ירוחם, ואזה כתב הב״י דהכי נקטינן, אבל היכא שלא נתרסקו מבעוד יום, משמע דהב״י מודה לדעת הר״ר ירוחם דאסור לטעון עליהם סמוך לחשיכה, כיון דאי סחיט להו בידים חייב חטאת גזרינן שמא יסחוט.

ונראה לי טעם לדין זה, אף כשהוא לכאורה נגד הסברא כיון דקיימא לן כב״ה, [וכ]מ״ש הב״י דלכאורה משמע דשרי אע״פ שלא נתרסקו מאחר דקי״ל כב״ה, נראה לי טעמו של הר״ר ירוחם מהא דאיתא שם בש״ס (דף י״ח ע״ב), מאן תנא להא דת״ר לא תמלא אשה קדירה עסיסות וכו׳, עד לימא בית שמאי היא ולא בית הלל. אפילו תימא בית הלל, גזירה שמא יחתה בגחלים. אי הכי מוגמר וגפרית נמי ליגזור. התם לא מחתי להו, דאי מחתי להו סליק בהו קוטרא וכו׳. ע״ש. הרי לפנינו מבואר פלוגתא דבית שמאי ובית הלל במתניתין כההיא דאין נותנין אונין של פשתן וכן כל הני מתניתין, דלבית שמאי גזרינן דלמא אתי למעבד כן בשבת ואי עביד להו בשבת חייב חטאת, ובית הלל לא גזור, ואף לבית הלל דלא גזרינן דלמא אתי למעבד כן בשבת, מכל מקום היכא דאיכא למיחש בההוא עובדא גופא דלמא אתי לידי חיוב חטאת, גזרינן אף לבית הלל, כמו ההיא דאונין של פשתן, אי לאו דאמרינן דקשי להו [זיקא] הוי אסרינן לה כמו דאמרינן שלא תמלא אשה קדרה וכו׳, א״כ הכא נמי בטעינת קורה נמי כן הוא, אע״ג דלבית הלל לא גזרינן דלמא אתי לטעון קורה עליהם בשבת אע״פ שלא נתרסקו ענבים דאיכא חיוב חטאת (כסחיטה) [בסחיטה], מכל מקום אסור לטעון עליהם קורה סמוך לחשיכה, משום דגזרינן (כההוא) [בההוא] עובדא גופא דלמא אתי לידי חיוב חטאת, והיינו שמא יסחוט בידים בשבת, כמו דגזרינן שלא תמלא אשה קדרה עסיסות. כן נראה לי (כסברת) [בסברת] הר״ר ירוחם.

ועוד ידי נטויה לומר דהר״ר ירוחם הוציא דין זה וסברא זאת מפירש״י [יט. ד״ה יגמור], שפירש בהסוגיא הא דאמר ר׳ ישמעאל יגמור, היינו דמותר לצבור אותה בכובד מבעוד יום,

אוצר ההלכה

וקשה לפירש״י קושיית התוספות הנ״ל, ויותר קשה לפירש״י הא דאמרינן במסקנא לר׳ יוחנן במחוסרין דיכה כולי עלמא לא פליגי. ועל כרחך צריך לומר לר׳ יוסי בר חנינא דאמר הא מני ר׳ ישמעאל היא, סובר דמשנתנו נמי לאו מחוסר דיכה הוא כמ״ש הרא״ש [פ״א סימן ל״ט], וכמו שפירש הב״י דבריו, דהיינו שנתרסקו קודם טעינת הקורה מבעוד יום חשוב כמו דיכה, א״כ טעינת הקורה סמוך לחשיכה כהאי גוונא שכתב המג״א, אסור, דאז הוי מחוסר דיכה. אי נמי בלא נתרסקו קודם הטעינה, דאז הטעינה אינה חשובה אלא ריסוק בלבד בלא דיכה, נמי אסור אפילו לר׳ ישמעאל, וכיון דמסיק דהורה ר׳ יוסי בר חנינא כר׳ ישמעאל, אלמא הלכתא כר׳ ישמעאל, וקשיא הילכתא אהלכתא, כיון דקי״ל הלכתא כבית הלל א״כ אפילו בלא נתרסקו מותר לטעון הקורה אפילו סמוך לחשיכה כמ״ש המג״א. אבל לפי סברת הר״ר ירוחם אתי שפיר, דיש לומר במחוסר דיכה אי סחיט להו בידים בשבת חייב חטאת, א״כ ממילא אסור נמי בטעינת הקורה מבעוד יום אף לבית הלל, דגזרינן שמא יסחוט בידים וכדפרישית. ולפי מה שכתבתי דמוכח כסברת הר״ר ירוחם משיטת רש״י, ולפמ״ש הט״ז בס״ק ו׳, גם שיטת הרא״ש והטור כפירש״י. וכן יש לפרש שיטת הרי״ף והרמב״ם, וכמ״ש הלחם משנה בפרק ג׳ מהלכות שבת דין ב׳. ע״ש. א״כ אף דמוכח מדברי התוספות כמ״ש המג״א כדפרישית לעיל, מכל מקום דעת יחידאי הוא נגד כל הני רבותי, ע״כ אין להקל בזה, וזמש״ל. (אותות השמים – דרישת ארי – סק״א)

רכא) שם וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום וכו׳. עיין מג״א [סקי״ח]. ועיין ב״י בשם רבנו ירוחם [ני״ב ח״א דף ס״ה ע״א] דבמחוסרין דיכה אסור לטעון, והיינו ע״פ פירש״י [שבת יט. ד״ה יגמור] דיגמור היינו שרשאי להניחו כן, ואם כן הא דאמרינן דבמחוסרין דיכה אסור, היינו דאסור להניח. וקושית התוספות [שם ד״ה רבי ישמעאל] על רש״י דמנא ליה דלרבי ישמעאל ליכא חיוב חטאת, דילמא טעמא דרבי ישמעאל כבית הלל, ודאי לא קשיא לפי זה, דהא במחוסרין דיכה לכו״ע אסור, אלא דרבי יוסי בר חנינא מוקי הכא במחוסרין שחיקה כמו שכתב הרא״ש [פ״א סימן ל״ט]. אלא דהא גופא צריך טעמא, למה אסור הכא לדידן דסבירא לן כבית הלל טפי משורין דיו ואינך דמתני׳ [שם יז:]. ונראה ע״פ דברי התוספות ריש ביצה [ג. ד״ה גזירה], דבסחיטה יש לגזור טפי שמא יסחוט משאר דברים, דבקל יכול לסחוט. ע״ש. ואף דבסחיטה דהכא בקורות אינו קל טפי משאר דברים, מכל מקום איכא למגזר משום סחיטה דיד. ובזה אתי שפיר דכל הסוגיא אינה רק לפרושי טעמא דבית שמאי, אלא דאיצריכא גם לדידן, דהא במחוסר דיכה לכו״ע אסור. ואפשר דבמקום שאין צורך אין להקל. (חבל יוסף – גנזי חיים)

רכב) שם וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום וכו׳. המג״א (סקי״ח) כתב דדוקא כתב מבעוד יום, דאז נתרסקו [קודם השבת] מותרין המשקין, אבל בהטעין סמוך לחשיכה אסורין המשקין. קצת צ״ע, דאם נאמר דאין מתרסקין מיד, א״כ איך אמרו בש״ס שבת (דף י״ט ע״ב) טעמא דבית [שמאי] דמודין בטוענין קורות בית הבד משום דאתיא כרבי ישמעאל דמתיר המשקין, הא במשנה [שם יז:] איתא עם השמש, דהיינו סמוך לחשיכה, ובדברי רבי ישמעאל הא איתא מבעוד יום ואז בא ממילא, אבל סמוך לחשיכה ועדיין לא נתרסקו למה מתירין בית שמאי. ויען כי לא למדתי הסוגיא בעיון היטב אני נבוך בזה. (גנזי חיים – סק״ו)

רכג) שם וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום וכו׳. כתב ב״י (סימן רנ״ב) וז״ל: ומיהו אם אינו רוצה לשתות כו׳, ולכאורה משמע דשרי כו׳, דקי״ל כבית הלל [שבת יז:] כו׳, אבל מדברי רבנו ירוחם [ני״ב ח״א דף ס״ה ע״א] נראה דכל שלא נטחנו כו׳ אסור לטעון עליהם קורה מבעוד יום כו׳. וצ״ל לפי דעתו, דבטעינת קורה לא חשיבי מרוסקין כו׳ חייב חטאת, הלכך גזרינן שמא יסחוט. מיהו כבר נתבאר דלדעת הרי״ף [שם ח.] והר״מ [הלכות שבת פ״ג ה״ב] שרי. עכ״ל. וכל דבריו ז״ל תמוהים, דמאי קיהיב טעמא לאסור לטעון מבעוד יום בלתי מרוסקים משום דטעינה אינה עושה ריסוק לאלתר ואי סחיט להו בשבת אתי לידי חיוב חטאת, הלא בית הלל שרו אף במידי דאתא לידי חיוב חטאת. ועוד, היכא מצינו דעת הרי״ף והר״מ דמתניתין [שם יז:] בדלא נתרסקו, דילמא כל טעינה לאחר ריסוק היא. ועוד, למה ליה למימר לדעת רבינו ירוחם דטעינה לא חשיב ריסוק, אף אי חשיב ריסוק כיון דלא חשיב דיכה הסוחטן חייב חטאת. ואפשר דצ״ל ומשמע דלא חשיבי מרוסקין כו׳ הענבים דוקא. וכן מדברי רבנו ירוחם נראה דכל שלא נטחנו כו׳ אסור לטעון עליהם קורה מבעוד יום כו׳. והכי נקטינן. ומיהו אם אינו רוצה לשתות כו׳ דלית להו שביתת כלים, והאי אסור לטעון עליהם קורה כו׳ היינו לטעון ולאכול בשבת. וצ״ע. (חזון איש – סימן מ׳ סק״ג)

רכד) שם והשמן והיין היוצא מהן מותר. ב״ח (אות ט׳). עיין ט״ז (סק״ו) שהקשה על הב״י שתי קושיות ולכן מיאן בפירוש הב״י בדברי הטור, ופירש הוא ז״ל פירוש אחר. והנה קדמו הב״ח בשתי הקושיות, והקשה עוד קושיא אחת על הב״י. וכדי ליישב הכל אעתיק דברי הטור וז״ל: וטוענין בקורות בית הבד ובית הגת מבעוד יום על זיתים וענבים שנתרסקו מבעוד יום, וטוען עליהם להוציא מהן משקים, והיוצא מהן מותר. וכן בוסר ומלילות שנתרסקו מבעוד יום, וטען עליהם מבעוד יום להוציא מהן משקה, מותרין המשקים היוצאים מהן. ודוקא שנידוכו מערב שבת ואינן מחוסרין אלא שחיקה, אבל לא נידוכו היטב אלא שנתרסקו מעט, אסורין המשקין היוצאין מהן. ע״כ. ובסימן ש״ך כתב הטור, זיתים וענבים אסור לסוחטן, ואם יצאו מעצמן אסורים. ואם נתרסקו יפה מערב שבת, מותרין המשקין היוצאין מהן. ובסימן שכ״א כתב הטור, שום ובוסר ומלילות שרסקן מערב שבת, אם מחוסרין דיכה אסור לגמור דיכתן בשבת, ואם אין מחוסרין אלא שחיקה, מותר לגמור בשבת. וכתב הרמב״ם [הלכות שבת פכ״א הי״ג], לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות בעץ פרור בקערה בשבת. ע״כ. והרב ב״י הביא דברי

אוצר ההלכה

הר״ן [ח. דבור ראשון] שכתב דשלשה דברים יש בדברים הנידוכים למשקים, ריסוק ודיכה ושחיקה. וביאר הרב ב״י דעת הטור, דס״ל דבר שהיה לו ריסוק ודיכה, מותר לגמור שחיקתו בידים בשבת כדעת התוספות [שבת יט. ד״ה רבי ישמעאל]. וגם הב״ח הסכים עמו במה שמפרש דברי הטור, שכתב בסימן שכ״א [אות ח׳] לענין שום ובוסר וכו׳, מותר לגמור בשבת, ר״ל אפילו בידים, מאחר שאינו מחוסר אלא שחיקה. רק שהקשה כמו שהקשה הט״ז. ומפני שיש לתרץ הקושיא שניה[136] ולומר דההיא דסימן ש״ך איירי במחוסרין דיכה, ולכן כתב הב״ח, מדנקט שם שנתרסקו יפה משמע שנידוכו גם כן. והקשה הב״ח עוד לפירוש הב״י, למה כתב הטור דין שום בוסר ומלילות מחצה כאן, ר״ל להתיר משקין היוצאין מהן מעצמן, ומחצה בסימן שכ״א, רצונו לומר דמותר לגמור שחיקתן בידים. והנה על הקושיא ראשונה י״ל משום דקבעי למתני סיפא דבלא נידוכו היטב אפילו יצאו מעצמן אסורין, לכך נקט נמי ברישא יצאו מעצמן, ובאמת שמותר לגמור אף בידים. אי נמי י״ל מאחר דבסימן זה לא איירי ממלאכות האסורות והמותרות בשבת עצמו, רק מדין ערב שבת, ולכך לא קאמר דמותר לגמור בשבת בידים, רק אשמעינן לענין טעינת הקורה בערב שבת. והא דקאמר הכא גבי משקין אי מותרין בשבת אי אסורין, י״ל משום דאינו שרי לטעון הקורה מבעוד יום אא״כ שירצה לשתות המשקה בשבת, וכמ״ש רבינו ירוחם [נ״ב ח״א דף ס״ה ע״א], ולכך הוצרך לאשמועינן אימתי המשקין מותרין, דאז מותר אף להטעין עליהם מבעוד יום ובאם לאו אסור. ובזה מיושב ג״כ קושיא שלישית, דאמאי נקט מחצה כאן וכו׳, הוא משום דכאן איירי מדיני ערב שבת, ואשמועינן דמותר לטעון עליהם מבעוד יום, ושם בסימן (ש״ך) [שכ״א] דאיירי משבת עצמו, לכך כתב שם הא דשרי לגמור בידים בשבת. ודע דקושיא זו היא ראיה ברורה לפירוש הרב ב״י, דמה שכתב בסימן שכ״א מותר לגמור דיכתן בשבת, דר״ל בידים, דאי כפירוש הט״ז, קשה, א׳ הא כבר אשמעינן דין טעינה בסימן זה, ועוד, דשם לא שייך למתני מדיני ערב שבת.

ולענין מה שדקדק הב״ח מהא דכתב הטור שנתרסקו יפה, משמע שהיה בהם גם דיכה, לזה אפשר לומר, כיון דבריש פרק חבית [שבת קמג:] שמשם הוציא הטור דין זה, כתב סתם נתרסקו, דמשמע ריסוק לחוד, א״כ צ״ל דגם הטור לא נתכון לדיכה. ובאמת שגם בש״ע שם [ס״ב] לא הזכיר רק סתם ריסוק. וקצת ראיה דהטור לא נתכון במה שכתב תיבת יפה לומר שהיה שם עוד מלאכה אחרת דהיינו דיכה, והוא מדכתב כאן אבל לא נידוכו היטב וכו׳, משמע דהא דקאמר ודוקא שנידוכו הוא שנידוכו היטב, וא״כ האיך קאמר עלה ואין מחוסרין אלא שחיקה, הא כשנידוכו היטב היו בהם גם שחיקה שאחריה דהיינו היטב והיינו יפה, אלא ודאי דאין להוציא הדבר מפשוטו. ומ״ש הט״ז דהטור לא ס״ל כתוספות, נראה דליתא, מדהביא דברי הרמב״ם [הלכות שבת פכ״א הי״ג] לענין שחיקת הריפות מבואר דמתיר השחיקה, ומבואר גם כן מדכתב הרמב״ם לפיכך וכו׳, משמע דהאי דינא דשום ובוסר איירי גם כן בידים כמו שהבין הרב ב״י והב״ח. (ברכת דוד)

רכה) שם והשמן והיין היוצא מהן מותר. בט״ז (סק״ו), על כן נלפע״ד וכו׳. אין זה הפירוש מחוור כלל בדברי הטור סוף סימן שכ״א, שדבריו הם לקוחים [מהרמב״ם] פרק כ״א מהלכות שבת ממש אות באות, ולכן סיים נמי שם כדברי הרמב״ם לפיכך וכו׳, ומדברים אלו משמע ודאי שמותר לגמור ביד, עיין שם ברמב״ם (הי״ג) דכתב, ואם מחוסרין שחיקה ביד מותר לו לגמור שחיקתן בשבת, לפיכך וכו׳, ואי להטור פירוש יגמור ולא יגמור כפרש״י, מחוסרין שחיקה לאו ביד הוא אלא על ידי טעינה כמו שכתב רש״י [שבת יט. ד״ה יגמור], והכי מוכרח להסוברים דהוה דאתי ממילא. גם לשון לפיכך לא שייך כלל לפי זה, כיון דלא שרי ביד לגמור. גם לשון זה אינו סובל כלל כפרש״י בגמרא דקתני רק יגמור או לא יגמור, אבל הטור פירש וכתב אסור לגמור דיכתן בשבת, ובגמרא הפירוש לא יגמור שאסור להטעינן מבעוד יום וכמו שהביא הט״ז עצמו פירוש רש״י. ועוד, דהאיך יאמר הטור במחוסרי דיכה אסור לגמור דיכתן, והיינו כמו לרבי עקיבא שאסור להניחן מבעוד יום תחת כובדן כדי לגמור משתחשך, והוא דלא כבית הלל, דפסק הוא עצמו וכל הפוסקים דמותר להתחיל כל מלאכה עם חשיכה, ובשלמא לרבי עקיבא עצמו לשיטת רש״י יאמר נא דלא פליגי ב״ש וב״ה בהא, אבל להטור אי אפשר לומר כן בודאי, עיין בתוספות שם (דף י״ט ע״א ד״ה רבי ישמעאל). וזה ברור. ואין לומר דאוסר בזה אף לבית הלל וכדעת רבנו ירוחם [נ״ב ח״א דף ס״ה ע״א] שהביא ב״י סימן זה, א״כ זה יהיה מן התימה שיכתוב דין איסור הטעינה מבעוד יום בסימן שכ״א אשר שם לא מיירי רק בדיני איסור מלאכת שבת גופיה, ולא יכתוב מזה בסימן רנ״ב אשר שם מקור הדינים האסורים והמותרים להתחיל בערב שבת עם חשיכה, והתחיל להעתיק שם טוענין וכו׳, ולא כתב מקור האיסור להטעינו אף מבעוד יום אסור כל שלא נתרסקו, ולא עוד אלא שכתב שם אבל לא נידוכו היטב אלא שנתרסקו מעט אסורים המשקה היוצאין מהן, ולא כתב חידוש גדול מזה דאסור אף להטעינו, אלא ודאי שאין איסור בזה כלל לדעת הטור. ואף שהרב ב״י נסתפק בדעת הטור אם לא נתרסקו אי שרי להטעינו, דלמא כרבנו ירוחם ס״ל דאוסר לדוך, פשיטא לי מכל מה שכתבתי דמתיר להטעינו. ואם יעלה על הדעת לומר שיש ספק בדעת רבינו הטור, מכל מקום מה שכתב בסימן שכ״א אסור לגמור או מותר, היינו ביד, דתרתי לא עביד, להעלים עיקר הדין במקומו ולהעתיקו שלא במקומו. ולכן מכל זה נראה ומוכח שדברי הט״ז בכוונת דברי רבינו הטור בסימן שכ״א שגגה הם, וכוונת הטור שמחוסר שחיקה מותר לגמור אף ביד כדעת

הערות וציונים

136. שהקשה הט״ז (סק״ו).

אוצר ההלכה

התוספות בתירוץ שני של הר״י, וכדעת הרמב״ם והמגיד משנה והר״ן [ח. דבור ראשון], ולא סבירא ליה לרבינו הטור כתירוץ ראשון של ר״י שם בתוספות (ד״ה רבי ישמעאל אומר) שפירשו יגמור פירוש יאכל, ולא יגמור לא יאכל, והטור כתב אסור לגמור דיכתן או מותר לגמור שחיקתן כמו שכתב הרמב״ם, ועיין במגיד משנה פ״ג [ה״ב] בדין דטוענין ותמצא כל זה מבואר, ורבינו הטור לא נטה מדברי הרמב״ם בפירוש יגמור ולא יגמור ימין ושמאל.

ומה שהקשה הט״ז על הרב ב״י ודאי יפה הקשה, שהרי לא התירו במתניתין רק מידי דאתא ממילא, ולפי מה שכתב הרב ב״י בפירוש דברי הטור שהטעינה שאחר הריסוק היא גומרת הדיכה, ומתניתין הא קמ״ל דהטעינה עצמה שרי לכולי עלמא וכן היוצא ממנה ממילא שרי, והוא הדין שמותר אח״כ לאחר שהטעינה כבר לגמור השחיקה ביד, אלא לא מיירי בהא וקמ״ל אף היוצא קודם שחיקה מותר, כיון דשחיקה עצמה מותרת ליכא למיגזר בזה כלל.

מיהו הא ודאי קשיא מסימן ש״כ שכתב הטור בזיתים וענבים שנתרסקו יפה היוצא מהם מותר, והתם ודאי נמי מיירי אם נתרסקו ג״כ עד שאינם מחוסרים דיכה, דאם לא כן היוצא מהם אסור כמו שכתב כאן סימן רנ״ב, וא״כ למה כתב שם היוצא מהם בשבת, אף לכתחילה מותר להוציא מהם ביד. מיהו אפשר לפרש גם התם כן, דהוא הדין דמותר לגמור השחיקה ביד, אלא שקמ״ל שהיוצא קודם שחיקה נמי מותר, ולא נאמר שנאסר בחדא גזירה כל היוצא מזיתים וענבים קודם שחיקה דלמא אתא לסחוט בעוד שלא נתרסקו.

אכן פירוש הרב ב״י בדברי הטור לדוחק בעיני יחשב, דאילו כן הוא כוונתו דהטעינה עושה הדיכה, לא היה לו לכתוב ודוקא שנידוכו מערב שבת ואינם מחוסרים אלא שחיקה, אבל לא נידוכו היטב אלא שנתרסקו מעט אסורים. עכ״ל. כיון דבהכי מיירי עד הנה שהטעינה היא הדיכה, אלא היה לו לכתוב ודוקא שהטעינה מבעוד יום הא לאו הכי אפילו נתרסקו אם לא נידוכו אסורים וכו׳, ולפי פירוש הרב ב״י זה הלשון אין לו ביאור, שכתב ודוקא שנידוכו והוא הטעינה ולא הזכיר שם דיכה עדיין. ולכן הנכון שלדעת הטור אין הטעינה עושה כלום, רק הוצאת המשקין היטב, וכן הוא פרש״י, יע״ש במשנה ([יז:] ד״ה ושוין). ולכן כתב הטור ודוקא שנידוכו קודם הטעינה. ולפ״ז הדרא קושית הט״ז לדוכתא גם מהכא גם מהתם ריש סימן ש״כ, דגדולה מזו היה לו לאשמועינן דמותר לגמור אף ביד. והיה נראה בעיני לפי מה שרש״י הביא שתי גירסאות ([יט:] ד״ה שחיקה), אית דגרסי כי פליגי במחוסרין שחיקה ואית דגרסי במחוסרין סחיטה, ומדברי התוספות שם ד״ה רבי ישמעאל אומר הנזכר לעיל נראה דגרס סחיטה, דכן כתבו לתירוץ השני של ר״י, דשרי לרבי ישמעאל לסחוט בידים אחר הדיכה, ולכן הוצרכו לומר דמתניתין במחוסרי דיכה מיירי, לכן לא הותר אלא דאתא ממילא. ע״ש. אבל רבינו לא ניחא ליה בזה, רק דע״כ ר׳ יוסי בר חנינא דאמר רבי ישמעאל היא, על כרחך דומה בדומה ממש קאמר ומתניתין נמי באינם מחוסרים דיכה מיירי, מיהו גרס בגמרא מחוסרים שחיקה, וכן נראה גירסת הרמב״ם, ולפ״ז כי מתירין לגמור היינו שחיקתן כדי לשחקן כמות שהן, אבל לסחוט המשקה בשלימותן ביד, אף אחר הדיכה אסור, משום גזירה שלא יסחוט הענבים בשלימותן. מיהו דאתא ממילא מותר, כיון שאחר דיכתן הם, באלו עצמן ליכא למיגזר מידי דלמא ישחוק או יסחוט כיון דמותר לשחוק לרבי ישמעאל הוא הדין בסחיטתן אין בהם איסור דאורייתא, ולכן עכ״פ דאתא ממילא מותר.

ומעתה כל דברי רבינו נכונים בטעמן, והוצרך לפרש כן שהרי פסק הלכה כרבי ישמעאל ופסק נמי פרק חבית [שבת קמג:] זיתים וענבים שנתרסקו מערב שבת היוצא מהן מותר, וכן הביאו הברייתא בזו הסוגיא דוקא שיצאו מעצמן. גם דברי הרמב״ם נראה לפרש כן, וכמו שפסק להההיא דסימן ש״כ וסוף סימן שכ״א בפרק כ״א, אלא שכתב בפ״ג טוענין קורות וכו׳ עם חשיכה והמשקין זבין והולכין כל השבת כולה. עכ״ל. ולא התנה שנתרסקו קודם טעינה, י״ל דהתם רק דין היתר טעינה בא לאשמעינן, ודין המשקין עצמן ביאר פרק כ״א, דכל שמחוסרין דיכה אסור לגמור דיכתן בשבת, והוא הדין היוצא מהן קודם דיכה אוסר שמא ידוך, וזהו שכתב (פכ״א הי״ח) זיתים וענבים שריסקן מערב שבת ויצאו מהן משקין מעצמן מותרין, וכן חלות דבש וכו׳ שאין כאן מקום לגזירה שכבר ריסקן מבערב. עכ״ל. ולדידיה היינו ריסקן היטב היינו דיכה, שכבר כתב הכלל המחוסר דיכה אסור, ע״ש הלכה י״ג. והא דקאמר בגמרא [שבת יט.] מאן תנא וכו׳ דאתא ממילא שפיר דמי, היינו דלית ביה איסור דאורייתא. ועיין בפירוש דברי הרב המגיד ובתוספות הנ״ל. וראיה לדבריו דבשחיקה עצמה הוצרך לאשמעינן היתר, שהרי כתב אח״כ היתר שחיקת הריפות, ושם לאו משום סחיטה הוא. כל זה נראה לי ברור. (חמד משה – סק״ט)

רבו) שם והשמן והיין היוצא מהן מותר. והטעם, כיון שכבר נתרסקו מבעוד יום, ולפיכך אפילו סחיט להו בידים ליכא חיובא דאורייתא, ולכן המשקים היוצאים מהם מותרים, כיון דלא שייך למגזר שמא יסחוט. והיכא שמותר לסחוט בידים, מבואר בסימן שכ״א סי״ט דשלשה מיני מלאכות יש, ריסוק ודיכה ושחיקה, ואם נעשו בהן שתי מלאכות דהיינו ריסוק ודיכה, מותרים לסחוט בידים ואז משקין היוצאים מהם בודאי שרי, אבל היכא דלא נעשה רק ריסוק, א״כ אסור לסחוט בידים לכ״ע, ובזה פליגי אם משקים היוצאים מהן אי שרי לשתות, משום דאינה איסור רק מדרבנן, או אפילו לשתות אסור, ואסור המשקין היוצאים מהן. וכן משמעות המג״א כאן [סק״ח] דאוסר לשתות, דדוקא בעוד היום גדול טען ונעשה ריסוק ודיכה, אבל קודם לזה אסור לשתות, אבל טעינת קורה בכל ענין שרי, אע״ג דבב״י מסתפק בזה אי בהאי גזירה מודה ב״ה. ויש מביאין ראיה לזה מדקתני ושוין ולא קתני ומודה ב״ש לב״ה, אלא ודאי תרוייהו שוין בזה. ולבית שמאי קודם ריסוק בודאי אסור טעינת קורה, אבל המג״א הכריע להתיר, דאינו כדאי להמציא גזירה לבית הלל. וק״ל. (בגדי ישע)

אוצר ההלכה

רכז) שם והשמן והיין היוצא מהן מותר. כתב הרב ט"ז [סק"ו], דטור ס"ל דאע"ג דנדוכו יפה ואין מחוסרים אלא שחיקה והמשקה היוצא מהם מותר, מכל מקום אסור לגמור בידים, ומ"ש הטור בסוף סימן שכ"א לשון יגמור, לא בידים קאמר. עכ"ל. וקשה לי, דכיון דהטור שם כתב אם מחוסרין דיכה אסור לגמור דיכתן, ועלה מסיים ואם אין מחוסרים אלא שחיקה מותר לגמור בשבת, היינו ודאי לגמור דיכתן[137]. ועוד מדמסיים עלה, וז"ל: כתב הרמב"ם [הלכות שבת פכ"א הי"ג], ולפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות וכו', שמע מינה דלגמור שחיקתן ודיכתן קאמר. ומ"ש כאן דכל שנדוכו מערב שבת מותרים המשקין היוצא מהן, היינו לאשמועינן דאם לא נדוכו המשקין אסורין, וכל שכן דאתי שפיר לפי מה שחילק הרב מג"א [סקי"ט] בין שום לבוסר ומלילות, דבוסר ומלילות אם לא נדוכו, משקין היוצאים אסור, ושום אע"ג שלא נידוך, משקה היוצא ממנו מותר, ואסור לגמרו בידים בשבת, ולכן הכא דלא הזכיר שום, בעי לאשמועינן שאם לא נדוכו המשקין אסורים, ובסוף סימן שכ"א שהזכיר שום, השמיענו שאסור לגמרו בידים אע"ג דמותר לשתותו אפילו לא נידוך. (נהר שלום – סק"ג)

רכח) שם והשמן והיין היוצא מהן מותר. ט"ז [סק"ו], ותמיה לי וכו'. מיישב באליה רבה [סקט"ז]. ע"ש.
(מאורי אור חלק באר שבע – דף קי"ח ע"א)

רכט) שם והשמן והיין היוצא מהן מותר. וכתב הט"ז [סק"ו], דאפילו אם אינן מחוסרין דיכה אלא שחיקה אסור לסוחטן בידים, ורק המשקין היוצאים מהן מעצמן מותרין. ורא"ש מסימן ש"כ ס"ב בזיתים וענבים שנתרסקו מערב שבת, משקין היוצאין מהן מותרין, משמע אבל לא בידים. והא דכתבו הטור והמחבר בסימן שכ"א [סי"ט], אם אינם מחוסרין אלא שחיקה מותר לגמור בשבת, פירש הט"ז לא יגמור בידים קאמר, אלא כתב כלשון התלמוד וכו'. ועיין אליה רבה [סקט"ז] שהקשה עליו מדסיימו הרמב"ם ז"ל [הלכות שבת פכ"א הי"ג] והטור והשו"ע בסימן שכ"א, לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות בעץ פרור, מבואר דאף לגמור בידים שרי. והב"ח ז"ל [אות ט'] דעתו כהט"ז, והא דסימן שכ"א תירץ דלא מיירי שריסקן להוציא מהן משקין, אלא לעשותן כמין דייסא ולאוכלן בענייהו, משום דהוי כלש או טוחן, וכיון שכבר נידוכו היטב מותר לגמור הלישה והטחינה. ע"כ. והנה מה שכתב טוחן, אף [138][אי נימא] דאין טחינה באוכלין, עיין סימן שכ"א [ס"ט] ובמג"א [סק"י], מכל מקום במלילות דהיינו שבלים עיין מג"א [סימן זה] [סקי"ט] פשיטא דשייך טחינה. ושום ובוסר אפשר שאינם ראויין כמו שהן לאכילה. ע"ש במג"א. אבל מה שכתב הב"ח משום לש, לא ידעתי הכוונה אם שייך לש במה שמתמצה מגופן. ואי הכי יש לדעת אם אין במרסק תפוח משום לש, ואקוה לבאר אי"ה בסימן שכ"א. [139][ועיין מ"ש בסימן שכ"א סקכ"ט. ובאמת דברי הב"ח צ"ב, דלש וטוחן הוי שני הפכים, דלש עושה מגופים נפרדים גוף אחד, וטוחן עושה מגוף אחד גופים נפרדים. ועל כל פנים במרסק תפוח צלי או קארטאפל"ע מבושלים, אין בזה לכאורה לא טוחן ולא לש, שהיו גוף אחד ונשארו גוף אחד].
(תהלה לדוד – סקי"ב)

רל) שם והשמן והיין היוצא מהן מותר וכו'. עיין במשנה ברורה (אות מ"ג) שביאר דברי השו"ע וז"ל: פירוש אף מה שיוצא בשבת, ולא גזרינן שמא יסחוט כמו שגזרו במשקין שזבו בזיתים וענבים וכו', דהתם יש חיוב חטאת אם יסחוט על כן גזרו אפילו בזבו מעצמן, אבל הכא שכבר נדרסו וכו' ובלא"ה זב מעצמו וכו' אין איסור אלא מדרבנן, על כן בזב מעצמו בשבת שרי לגמרי וכו'. עכ"ל המשנ"ב.

והנה אע"ג דלא גזרו בזה, אמנם יהיה אסור מטעם מוקצה דנולד. והיה אפשר לומר דמיבטול באלו דפקידי, כיון דנתרסקו מבעוד יום כבר נעקרו המשקין לצאת, ומה שנסחטין בשבת נתבטלו באלו (עיין אגלי טל (דף נ' ע"ב) [דף נ"ו ע"ב מלאכת דש] אות צ"ה). ואולי תהיה זו כוונת הג"ה במה שכתב לעיין סימן ש"כ ס"ב. אמנם עיין בהגהות הגר"א ז"ל (סקכ"ד) ובדמשק אליעזר בביאור כוונתו. ועיין ערוך השלחן (סימן ש"כ סי"ח) מה שדבר בסחיטת פירות לענין נולד. ע"ש. (זרע יעקב – זלזניק)

רלא) שם וכן בוסר ומלילות שריסקן מבעוד יום. כתב הטור (דף קס"ד ע"א שיטה ב'), וכן בוסר ומלילות שנתרסקו מבעוד יום וכו'. נ"ב: קדירה של דייסא שמשהין אותה על גבי כירה בשבת, למחר כשמורידין אותה, מותר להכניס בה עץ הפרור ולהגיס בה הרבה ולערב אותה, ולהכות בעץ הפרור על צדדי הקדירה או בתוך הקדירה עד שיתערב הבשר והמים, ותסמך ותעשה כולה גוף אחד. אגרות הרמב"ם ז"ל (סימן י"ח) [תשובות הרמב"ם סימן ש"ה]. (בנסת הגדולה – הגה"ט)

רלב) שם וכן בוסר ומלילות שריסקן מבעוד יום וכו'. במג"א (סקי"ט) וצ"ע וכו'. יע"ש עד סופו. ולע"ד דברי תימה הם, דכי לא ידעו התוספות [שבת יט. ד"ה השום] דבוסר הן ענבים שלא בישלו כל צרכן. גם מה שכתב במלילות איכא חיובא דאורייתא כשמפרק אותן משבלים, ודאי הכי הוא, אבל כאן לאו בהכי מיירי אלא כשעדיין לא בישלו וטוענין להוציא מהם ליחותן למשקה, וכן אף אם סוחטן ביד, מהיכי תיתי נגזור שמא יפרק אותן משבליהם. ועוד, הרי ע"י שינוי מותר אף למלול, כמו שכתב הרמב"ם פכ"א [מהלכות שבת הי"ד] והטור סימן שי"ט [ס"ו].

הערות וציונים

137. נראה דר"ל דהרי ברישא שכתב הטור אסור לגמור דיכתן על כרחך בידים היא, דאי להשאירם מונחים תחת הקורה א"כ אמאי אסור, הרי בכה"ג גם זיתים וענבים מותר, וא"כ גם בסיפא שכתב הטור מותר לגמור בשבת היינו לגמור בידים. **138.** תוספת זו מההשמטות לספר. **139.** תוספת זו מההשמטות לספר.

אוצר ההלכה

ועוד אם כן אמאי התירו הרמב"ם והטור אחר הדיכה, כיון שעדיין הם בשבלים אף שדכה אותן, מכל מקום אי מפרקן משבליהם הרי הוא דש.

והנכון שהרמב"ם והטור מיירי כאן שכבר מללן מערב שבת, ואין בהם משום דש, וכהאי גוונא מיירי פלוגתת רבי עקיבא ורבי ישמעאל [שם], ואף שרש"י פירש והמלילות שבלים וכו', המכוון, דשבלים שלא בישלו כל צרכן מקרי מלילות, אבל הגרעינין עצמן לאחר שנתפרקו נקראו נמי מלילות, וכן הוא לשון הטור סימן שי"ט, מלילות שהיו לו מערב שבת, והתם מיירי שמללן מערב שבת, ואילו היה כאן איסור לסחוט השבלים ביד כמו שכתב הרב, היה אסור מק"ו לשוחקן דודאי מפרקן משבליהם ע"י שחיקה, אלא דלא מיירי כאן מזה כלל והעיקר כדברי התוספות.

ומה שתמה על זה דמכל מקום אי סחיט להו לא חייב חטאת דדבר תורה וכו'. אין זה מן התימה, שהרי תותים ורמונים נמי אין בסחיטתן חיוב חטאת וכמ"ש הרמב"ם (פכ"א הי"ב): לפיכך אסור לסחוט תותים ורמונים, הואיל ומקצת בני אדם סוחטין אותן כזיתים וענבים, שמא יבוא לסחוט זיתים וענבים. עכ"ל. ואפילו הכי לרבנן [שבת קמג:] היוצא מהן אסור, ואף לרבי יהודה, אם למשקין היוצא מהן אסור, וא"כ לפ"ז אין לתמוה נמי על בוסר ומלילות. והבוסר נמי, אף שבני אדם סוחטין אותן, מכל מקום אין דינם כענבים שעומדין לכך, ואנו אין לנו אלא מה שאמרו חכמים חיוב מן התורה דהיינו על דריכת זיתים וענבים, אבל הבוסר אין דרכו לתלוש מן האילן בעוד שלא בישלו הענבים והוא הבוסר כדי לדרוך, רק למיעוט בני אדם, לכן אין בו חיוב מן התורה, ומכל מקום אם כבר תלש עומד למשקה יותר משאר פירות, וכמו שנתבאר בטור סימן ש"כ [ס"ה] בשם ר"ת שכתב בענין הבוסר וסחיטתו שיותר עומד למשקה מלאכול. וע"ש בב"י ([עמ' תל"ד] ד"ה וכתב בשבלי לקט) מה שכתב בשם ה"ר יהודה ב"ר בנימין, ולכן אוסר. והטור דימה בענין זה מלילות לבוסר ע"פ מה שראה וידע שדרכן נמי למשקה, אבל השום אינו עומד למשקה יותר משאר פירות. ומפלוגתת ר"י ור"ע אין ראיה כלל, דהתם לאו לענין הוצאת המשקה איירי, רק לענין היתר שחיקה בהם, וכמו שכתבתי (סק"ט)[140] בזה. כך נראה לי ברור.

(חמד משה – סק"י)

רלג) שם וכן בוסר ומלילות שרסקן מבעוד יום וכו'. עיין [מג"א] בסקי"ט על בוסר מה שתמה, עיין באליה רבה [סקי"ז] שמיישב, ותמה עליו. ועוד בשאר קושיות הנ"ל.

(מאורי אור חלק באר שבע – דף קי"ח ע"א)

רלד) שם וכן בוסר ומלילות שרסקן מבעוד יום וכו'. במג"א (סקי"ט), משקין היוצאים אסורים. נ"ב: נראה לי כוונתו, כיון דאי אפשר לאכול החטים שבתוך השבלים משום איסור מפרק, ממילא החיטין הוי פסולת והמשקין הוי כאוכל מתוך פסולת, וכעין שכתבו התוספות במסכת שבת (דף קמ"ד ע"ב [ד"ה חולב]) בטעמא איסור לחלוב בשבת אפילו לתוך האוכל, כיון דהעז אסור באכילה הוי כפסולת, והחלב הוי אוכל מתוך פסולת. והכא נמי החיטין בעינייהו אין ראויין לאכילה, שהרי הן בשבלים ואסור לפרקן, והרי הם כפסולת, והמשקין היוצאים הוי אוכל מתוך פסולת, וכה"ג אסור אפילו בשאר פירות כמו שכתב המג"א (סימן ש"כ סק"ז). (עזרת ישראל)

רלה) שם וכן בוסר ומלילות שרסקן מבעוד יום וכו'. אבל ריסקן בשבת אסורין דיותר עומדין למשקין משאר פירות, כן כתבו התוספות (שבת י"ט ע"א ד"ה השום). והמג"א (סקי"ט) הקשה, דהרי מכל מקום אי סחיט להו בשבת ליכא חיוב חטאת, דאינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים לבד, והרי התוספות שם ד"ה רבי ישמעאל כתבו, דכל היכי דליכא חיוב חטאת המשקין היוצא מהן מותרין, ועיין שם מה שתירץ (מה שכתב דמלילות היינו תבואה דחייב משום דש, צ"ע, דאין דומה המפרק הציר מהמלילות למפרק התבואה מהקש). ובעניי דבריו לא אבין, דמבואר הוא דתותים ורמונים המשקה היוצא מהן אסור כחכמים דפליגי על רבי יהודה [שם קמג:], וזה כוונת התוספות גם כן, דיותר עומדין למשקה יותר משאר פירות, ור"ל והוי כתותים ורימונים. ואם יש לדחות דברי התוספות, יותר יש לדחות מה שכתבו כללא דכל דאין חיוב חטאת המשקין מותרין, והרי תותים ורימונים המשקין אסורין אף דאין חייב רק בדריכת זיתים וענבים. ואכן נראה פשוט דלא כתבו התוספות דכל היכי דאין חיוב חטאת המשקה מותר, רק היכי דפטור החטאת הוא משום דכבר נעשה קצת מהמלאכה, כמו ענבים שנתרסקו דאיירי שם בזה, אבל תותים ורימונים וכן בוסר ומלילות דלא נעשתה בהם פעולה מבעוד יום, וכל המלאכה נעשית בשבת, אסורין המשקין, וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ואסרו כמו זיתים וענבים דלא נתרסקו מבעוד יום דאסורין, וזה ברור.

(גנזי חיים – סק"ז)

רלו) שם וכן בוסר ומלילות שרסקן מבעוד יום מותרים המשקים היוצאים מהם. וצ"ע לדעת ר"ת ז"ל דס"ל דסחיטת בוסר אף לתוך האוכל אסור, דהואיל ואינו ראוי לאכילה הוי כבורר אוכל מתוך פסולת, עיין סימן ש"כ סעיף ה'[141] ובמג"א (סק"ד), א"כ צריך להבין דמאי מהני נתרסק, דלענין בורר אף שרק מעורב שייך בורר, וא"כ למה ביצאו מעצמן מותרין המשקין היוצא מהן ולא גזרינן שמא יסחוט. וכן צריך להבין בדבש לדעת המג"א בסימן שכ"א (סקט"ז) דס"ל דעיקר האיסור משום בורר, דהשעוה אינה ראויה לאכילה, וא"כ מאי מהני נתרסק. ואקוה בעה"י לדבר שם מזה.

(תהלה לדוד – סקי"ג)

הערות וציונים

140. נדפס לעיל אות רכ"ה. **141.** ועיין להרב עזרת ישראל, נדפס לעיל אות רל"ד.

אוצר ההלכה

רלז) שם מותרים המשקים היוצאים מהם. כתב הטור (שיטה ד׳), ודוקא שנידוכו מערב שבת וכו׳. נ״ב: עיין בתשובות הרשב״א ז״ל ([ח״א] סימן תרכ״ג). (כנסת הגדולה – הגה״ט)

רלח) שם מותרים המשקים היוצאים מהם. וכתב בביאורי הגר״א [סקכ״ה] אבל ספר התרומה [סימן רכ״ג] וסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ג ע״א] וסמ״ק [סימן רפ״ב עמ׳ רפ״ד] פסקו כתירוץ הראשון של התוספות [שבת יט. ד״ה רבי ישמעאל], ובמחוסר דיכה אסור המשקה. ע״ש. ומירושלמי נראה גם כן לכאורה דאסור, דאיתא (פ״א ה״ט) מהו ליגע במושך וכו׳, ר׳ יוחנן אמר אסור, ר׳ יוסי בר חנינא אמר מותר, ומסיק מתניתא פליגא על ר׳ יוסי בר חנינא, ושוין שלא יגע במושך. ולכאורה נראה דרבי יוסי בר חנינא לשיטתו דאמר שם בירושלמי כבר נעקרה כל טיפה וטיפה ממקומה, וזה שייך אפילו במחוסרין דיכה, והוא כפי מה שפירש שם הקרבן העדה דרבי יוסי בר חנינא ור׳ יוחנן אזלו לשיטתם בבבלי דפליגי במחוסרין דיכה, ואם כן מסיק מהברייתא במחוסרין דיכה אסור, אבל לא כהגר״א דגם לר׳ יוסי בר חנינא גופיה אסור במחוסרין דיכה. אולם הלשון ושוין שלא יגע במושך, משמע דקאי אמתניתין, אף במקום דגם בית שמאי מתירין לטעון מכל מקום אסור ליגע, וזה נסתר מסוגייתנו ומסוגיא דביצה (דף ג׳ ע״א) דמשמע בפשיטות דבמקום שאינו אלא דרבנן לא גזרינן במשקין שזבו. ואולי יש לומר דהירושלמי לא ס״ל כלל במחלוקת דבית שמאי ובית הלל דהוא תליא רק בדאורייתא, אלא כיון שהותחל כל טיפה מבעוד יום מותר לגמור אף בדאורייתא. עוד יש מקום לומר דרבי יוסי בר חנינא ור׳ יוחנן אזלי לשיטתם בזה לפירוש השני של תוספות, דמחלוקת ר׳ ישמעאל ור׳ עקיבא הוא ביגמור בידים משתחשך, ומוקים לה ר׳ יוחנן במחוסרין שחיקה, ובתלמודין פסק רבי יוסי בר חנינא כר׳ ישמעאל, והא בירושלמי פי״ד (ה״ב) [ה״ב] אמר ר׳ יוחנן שום ששחקו אם היה מחוסר שחיקה אסור ודלא כר׳ ישמעאל. (תוספת ירושלים)

רלט) שם ומותר לתת חטים לתוך רחיים של מים. כתב בית יוסף (דף קס״ד עמוד ב׳ שיטה ל׳), ולענין הלכה כיון שהרי״ף והרמב״ם ור״ת מתירין וכו׳ הכי נקטינן. נ״ב: מיהו נראה לי דלכ״ע אם הרחיים הם של חמור וכיוצא בהם, שאסור להניח בטחינה בהם בשבת אם החמור של ישראל. שלטי הגבורים פרקא קמא דשבת [ו: אות א׳].

מותר לתת חטין לטוחן נכרי בערב שבת, אע״פ שיטחנם בשבת בריחיים שלו. שלטי הגבורים פרקא קמא דשבת [שם]. (כנסת הגדולה – הגב״י)

רמ) שם ומותר לתת חטים לתוך רחיים של מים. אפילו לרבינו בעל הטורים משמע דבריחיים של גוי שרי, אבל לדעת הרוקח [סימן ד״ש] אפילו בשל גוי אסור. ב״ח [אות י׳]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סקי״ב)

רמא) שם ומותר לתת חטים לתוך רחיים של מים. אבל של בהמה תיפוק לי דאסור דשביתתן עליך. רש״י שם [שבת יח. ד״ה ברחיים של מים]. (תורות אמת)

רמב) שם ומותר לתת חטים לתוך רחיים של מים וכו׳. עיין להרב אהל יוסף (סימן ד׳) שהביא מנהגים שונים על זה[142]. ועיין מה שכתבתי אני הדל במקום אחר לענין חיטי דפסחא כדת מה לעשות אם השעה דחוקה. ע״ש. ועיין בספר יד אפרים, ונהר שלום [סק״ד][143], ובספר יד המלך[144], ובחדושי הרז״ה בסימן זה[145], ובמ״ש הרב חמד משה [סקי״א][146], והרב מחצית השקל. ודוק.

ויורה של ורדים אסור להניחה על האש משחשכה, אבל בערב יו״ט מותר. זכור ליצחק (סימן מ״ג) ועיין לקמן (סימן שי״ח). (רוח חיים)

רמג) שם ומותר לתת חטים לתוך רחיים של מים וכו׳. כתב הרב מג״א ז״ל (סק״ך), דאם הריחיים של גוי פשיטא דשרי ליתן לתוכה מבעוד יום, ואם הישראל נותן לגוי החטים מערב שבת, אפילו הגוי טוחנן בשבת שרי, ובלבד שלא יעמוד הישראל אצלו, דאז מיחזי כשלוחו, אבל אם השעה צריכה לכך כגון סמוך לפסח, רשאי הישראל לשמור הריחיים שלא יתחמץ וכו׳. ע״כ.

המנהג פה עירנו אזמיר יע״א בשנים כתקנן, שכוללות העירה יע״א שוכרין בית הריחיים של מים מגוי בכך וכך אריות בעד כך וכך ימים קודם פסח, וטוחנין בו חיטי דפסחא של כל יחידי העיר העי״א, וגובין מכל יחיד שכר הטחינה לפי ערך השכירות שנותנין לגוי. ובכל שבתות שבתוך ימי השכירות שובתין ממלאכת הטחינה, שקושרין הריחיים מעת קבלת שבת עד אחר שמבדיל היאודי השומר אשר שם שיושב ומשמר שם כל השבת כולה. והשתא הכא שהיו הגשמים מועטים ומי הנהר הולכים לאט, הריחיים אינן טוחנין במרוצה, שאין המים דוחפים בכח, ודין גרמא כי קרבו ויאתיון ימי תשלום השכירות, ועדיין כמה מיחידי העיר לא נטחנו החטים שלהם, ודוחקא דצבורא היא העולה על צער בת רבים מדאגתם שמא לא יהיה להם שהות לטחון ולאפות מצה לאכול לטפיהם, ועל כן שאל השואל אם יש צד להתיר שיטחנו הריחיים גם בשבת, דהצלה פורתא מיהא הוי לגמור טחינתם יפה שעה אחת קודם.

דהנה מתוך דברי הרב מג״א ז״ל הנזכר ליכא למילף היתרא לנדון דידן, דלא התיר כשהשעה צריכה לכך אלא

הערות וציונים

142. עיין להרב פתח הדביר (סק״ב) שהביא מנהגים אלו ודן בהם, נדפס באות הבאה. **143.** נדפס לקמן אות רנ״ד. **144.** נדפס לקמן אות רנ״ו. **145.** נדפס לקמן אות רנ״ג. **146.** נדפס לקמן אות רנ״א.

כשהריחיים של גוי והגוי מיטפל בטחינתם, דאז אפילו הישראל עומד שם לשמור שרי ולא מיחזי כשלוחו, אבל בנדון דידן דהדבר ידוע לכל בני העיר שבקרב הימים האלה בית הריחיים הלזה הוא מושכר לכוללות אומה בחירה עם בני ישראל, ואין רשות לשום אומה ולשון להביא שם חטים לטחון, ואפילו הגוי בעל הריחיים עצמו אינו טוחן בתוכו בתוך זמן השכירות אפילו גרעין חטה אחת, ובכהאי גוונא דזה מפורסם לכל נראה דאין להתיר, דטעם ההיתר בטחינה בריחיים נראה דהרואה מצי למתלי דחיטי דגוי הם, וכיון דלא מינכר, אפילו איכא השמעת קול שרי לטחון, דכיון דהריחיים של גוי והרשות בידו לטחון בו מכל אדם אפילו גוי, אחד השומע ואחד הרואה תולה בגוי, והגם דלפי מה שכתבו הפוסקים ז״ל לעיל סימן רמ״ג ורמ״ד, הא דשרינן בדאיכא למתלי, אינו אלא כשאחר שחוקר בדבר ימצא כן שבהיתר הוא שעשו, ברם הכא שאם יחקרו ימצאו שחיטי ישראל נטחנים בשבת, לא שרי אפילו שהריחיים של גוי. אפשר דכל כהאי גוונא דהוי שעת הדחק שהוא סמוך לפסח והימים מועטים והמלאכה מרובה, שרי אפילו בכהאי גוונא. ברם בידוע שבימי השכירות אין טוחנין אלא חיטי דפסחא, בנדון דידן אין להם מקום לתלות דחיטי גוים נטחנים בו, ואם כן יש לומר בכי הא לא התירו, ואפילו בנעילת דלת בית הריחיים בפני עוברים ושבים נראה דלאו שפיר דמי, דהגם דכשהשער סגרו לא יראו את השומר ישראל שיושב ומשמר שם, מכל מקום כיון שידוע שאין ישראל מניחים לטחון שם חיטי חמץ דטריחא להו מילתא לחזור ולהכשירו, ואיכא נמי פסידא דעישון הקמח ואיבודו כנודע, כל ששומעים קול ריחיים טוחנין והוא בתוך התחום ברירא להו דחיטי ישראל הוו שטוחנין בשבת, ומה נועיל בסגירת הפתח דהקול נשמע ומפרסמו.

ושוב ראיתי להרב מוהר״י מולכו ז״ל בתשובת אהל יוסף (סימן ד׳), שהביא שלשה מנהגים שונים בענין זה. האחד, מנהג אנדרינופולי יע״א, שטוחנין קמח לפסח בריחיים של גוי, והשומר יושב שם ביום ובלילה בין בחול בין בשבת, והריחיים טוחנין חטים של ישראל כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, והתיר הרב ז״ל על פי דברי הרב מג״א ז״ל הנזכר במכל שכן, מטעם דהרב מג״א איירי כשהחטים של הישראל השומר, אלא שהריחיים הוא של גוי, ונשא קל וחומר לנדונו להתיר שהחטים גם כן הם של גוי, וגם מה שנותנין הבעלי בתים לטחון חטים ברורים, החטים הם של הגוי, אלא שהבעל הבית בוררם בביתו ומחזירן לריחיים לטוחנן, והאחריות שמא יפול בו טיפת מים הוא על הגוי, ונמצא דהגוי בדידיה קא טרח, ועל כן הגם דהריחיים ברחובה של עיר ואוושא מלתא, בכהאי גוונא שרי. ע״ש. דון מינה לנדון דידן, דבית הריחיים מושכר לישראל וגם החטים הם של ישראל, אפילו נאמר לגוי שהוא יקח החטים של כל אחד בפני עצמו ויטילנו תוך האפרכסת עד שיהיה נטחן, לא שייך לומר בדידיה קא טרח, שאין לו זכות לא בחטים ולא בריחיים, ופשיטא דכי קעביד אדעתא דישראל ובשליחותיה קעביד, והגם דבית הריחיים דנדון דידן אינו ברחובה של עיר כנדון הרב ז״ל אלא חוץ לעיר, מכל מקום כל שהוא תוך התחום הגם דלא שכיחי ישראל התם נראה דאסור, וכמו שכתבתי לעיל סימן רמ״ד (אות ה׳)[147] ממה שכתב הרב מטה יאודה ז״ל שם (סק״ב)[148], דכל שהוא בתוך התחום בכל אופן מיקרי פרהסיא. ע״ש. ולא עוד, אלא דאפילו אם יהיה הענין שבקרב הימים ההם, כבר החזירו כוללות העיר להגוי אחד משני הריחיים הנזכרים שיטחן לעצמו חיטי חמץ מכל הבאים לטחון כנהוג, דבזה נראה דליכא משום השמעת קול, דהרי טחינת הגוי נמי דלית ביה איסורא, דמפורסם לכל שהגוי כבר לקח אחד מהריחיים עביד השמעת קול כזה, והוי ליה כאילו אין כאן קול בטחינת חיטי ישראל, מכל מקום אין זה מצילנו מידי פקפוק, דהרי כתבו הפוסקים שם בסימן הנזכר, דאפילו מלאכה שנעשית בחשאי בלא השמעת קול כמו תפירה אפילו הכי אסור. ע״ש. נמצא דכיון שנעשית מלאכת ישראל תוך התחום בכל גוונא אסירא. ועוד, דכל זה אינו אלא כשאותה מלאכה מדינא שריא, כגון כשנעשית בקבולת וכיוצא ולא נאסר אלא מפני מראית העין, אז הוא דאמרינן דהיכא דאיכא למתלי או שהיא חוץ לתחום שריא, דליכא מראית העין, ברם הכא שאינה בקבולת, שגוף המלאכה אסירא מדינא, דגוי שליחותיה דישראל עביד, אפילו שהיתה חוץ לתחום אסיר, שהרי החטים והריחיים של ישראל וטרח הגוי בשביל ישראל דאסיר מדינא.

והמנהג השני דמייתי הרב ז״ל הוא מנהג שאלוניקי יע״א, דהחטים הם של ישראל והריחיים טוחנים בשבת, והשומר יושב שם לשמור החטים מחימוץ גם בשבת. וכתב הרב ז״ל דמדברי הרב מג״א ז״ל הנזכר שכתב דסמוך לפסח רשאי ישראל לשמור הריחיים אין ראיה, דהתם שלא יתחמץ קאמר, משמע שאין הריחיים טוחנין בשבת, דאם כן אדתלי השמירה בריחיים ליתלי בקמח שהוא העיקר, אם כן כשהריחיים טוחנין בשבת חטים של ישראל נראה דלא שרי, דלפי דברי הרב המפה ז״ל [סימן רמ״ד ס״ו] גבי מוכס יש איסור בדבר לישב שם ישראל בשבת. ע״ש. ואם זה כתב כשהריחיים של גוי, כל שכן בנדון דידן שגם הריחיים הם של ישראל בימי השכירות, דליומיה הוי ממכר דנראה לאסור. (ובמנהג) [והמנהג] השלישי (ש)הוא מנהג ירושלים עיר הקודש תוב״ב, שהחטים של ישראל והריחיים של גוי, שמבטלים הטחינה בשבת וסוגרין בית הריחיים. ע״ש.

ואיברא דזה שכתב הרב ז״ל בכוונת הרב מג״א ז״ל דמדכתב דרשאי הישראל לשמור הריחיים שלא יתחמץ, שמע מינה שאין הריחיים טוחנין בשבת, אחר המחילה רבה דבריו קשים לשמוע, דמריש דבריו מבואר דאיירי שהריחיים טוחנין בשבת, שהרי כתב אפילו גוי טוחנן בשבת שרי וכו׳, ובלבד שלא

הערות וציונים

147. נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ד אות י״ח. **148.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ד אות כ״ט.

אוצר ההלכה

יעמוד ישראל אצלו, דאז מחזי כשלוחו, ואהא הוא דקאמר דאם השעה צריכה לכך וכו׳, רשאי הישראל לשמור הריחיים שלא יתחמץ, ופשוט ומבואר דבאופן הרישא דאיירי שהריחיים טוחנין בשבת, שאוסר בשאר ימות השנה לישב שם ישראל, בההוא גוונא ממש מתיר בחטי דפסחא. ודיוקו דדייק מדכתב לשמור הריחיים אינו כדאי לשנות מה שמפורש בדבריו להדיא, ועל כרחך לומר דנקט ריחיים דכיון דבריחיים של מים איירי עיקר חשש החימוץ אינו בא אלא מצד הריחיים, וכיון דהוא מתחמץ ממילא גם החטים מתחמצים ממנו. ובר מן דין קשה עליו, דאי כמו שהבין הוא ז״ל כאן בדברי הרב מג״א, דבריו סתרי אהדדי מרישא לסיפא, דברישא הורה להתיר כמנהג אנדרינופולי מדברי הרב מג״א ז״ל במכל שכן, דאי התם דהחטים של ישראל השומר התיר הרב מג״א כל שכן בנדונו שהחטים של גוי כנזכר, ואי הרב מג״א לא איירי בשטוחנין הריחיים בשבת, ליכא שום ראיה מדבריו להתיר טחינה בשבת, אלא ודאי שכבר הבין בדברי הרב מג״א כדכתיבנא שטוחנין בשבת.

הדרן לנדון דידן, דלכאורה נראה דהך דקמן אין צד היתר לטחון בשבת, אפילו על ידי גוי ושומר ישראל ישב שם אפילו הדלת סגורה. ברם כד דייקינן פורתא משכחת שריותא, דבשלמא לפי המנהג הקדום שהשומר היה שוקל החיטין של כל אחד, והחכם אשר שם היה גובה ממנו מעות שכר הטחינה לפי משקלו, וצריך היה לכתוב מה שקבל מכל יחיד כדי למסור החשבון עם המעות ביד ממונה הקהל, אז ודאי נראה דלא היה מקום היתר לטחון בשבת, דהיה דומה ממש למנהג השלישי שהביא שם הרב ז״ל הוא מנהג עיר הקודש ירושלים תוב״ב, שהשומר מודד כל שק של כל בעלי הבתים קודם הטחינה, ופורע לגוי בעל הריחיים שכר הטחינה לפי המדות שטחן, ולכן בשבת שאין מציאות לפרוע ולא לכתוב חשבון, מבטלין הטחינה בשבת וסוגרים הריחיים, והכי נמי אם גם עכשיו היה המנהג כן כימי קדם, לא היה צד להתיר. ברם השתא כי מזה שנים אשתני מנהגא בגוונא אחריתי, שפרעון שכר הטחינה פורעין אותו בתוך העיר בבית העצה של הכולל קודם שיוליך החטים לבית הרחיים, ובכהאי גוונא שבעת הטחינה אין צריך שום חשבון ולא פרעון שרי, דלא דמי להכנסת המכס וכיוצא דהשומר שם יושב ומחשב, ולכך אסרו לעמוד השומר שם כלל, אבל כשאין שם חשבון, ושירות השומר בשבת אינו אלא לעמוד על המשמר מחשש גניבה או חשש חימוץ ותו לא, בכהאי גוונא נראה דעמידת השומר שם אינו אסור, דמזה התיר הרב ז״ל שם בנדונו למנהג שאלוניקי יע״א, שאין צריך למשקל, שכל המשאות המשקל שוה בהם לכל אחד מהבעלי בתים אין צריך לא חשבון ולא כתיבה, והיתר זה איתיה גם בעירנו יע״א לפי המנהג החדש הנזכר. והגם דלפעמים מערימים קצת בעלי בתים, שפורעים לכוללות העיר בפחות שאומרים להם שמדת חטים שלהם מועטת, ומחשש זה יש להם בבית הריחיים פלס משקל, וכשהשומר לפי ראות עיניו יראה שיש ערמה בדבר, ושקל בפלס לברר הדבר, אמינא להם דמילתא דלא שכיח כל כך היא, ולו שקול ישקל בימי החול, הנה בשבת ודאי מוותר כוללות העיר לאותו יחיד על ההוא טופיינא דאשתכח יתר על מה שפרע, ואין השומר שוקל החטים בשבת. ותו דעל הרוב באחרית הימים קרוב לחג, כל החטים הנטחנים אינן אלא מעניים ודלים שאין הכולל נוטל מהם שכר טחינה כלל. ואם כן אין כאן לא חשבון ולא משקל, וכיון שכן כשבא הגוי ליתן בריחיים חיטי כל יחיד בפני עצמו ולהשיב קמחיהם איש אל שקו, נראה דישיבת השומר אצלו לא מרעא, כיון דליכא חשבון כנזכר, ואין שירותו אלא לשומרם מגניבה וחימוץ לבד בשב ואל תעשה.

אלא דעדיין מידי ערעור לא יצאנו מתרי אנפי, חדא, הא דאמרן לעיל דהריחיים של ישראל ואין הגוי נהנה בשכר הטחינה כלל, שכבר גבה שכירותו במשלם בכללות על קצבת הימים ששכרוהו בין יטחנו בין לא יטחנו, ואם כן כי טרח הגוי בשירות זה להריק שקי החטים לריחיים ולאסוף הקמח של כל אחד לתוך שקו, האי מילתא לא רמיא עליה ולאו בדידיה קטרח, אלא שליחותיה דישראל קעביד ואסיר. ואפילו ישכירו גוי דעלמא לעשות שירות זה בשבת, הא נמי פשיטא דאסור, כיון שאינם משכירין אותו אלא לשבת בלבד, אפילו שעושה בצנעא שליחותיה דישראל קעביד, וכל שכן טחינת בית הריחיים דהוי פרהסיא שמשמיע קול וכנלמד מדברי מרן ז״ל בב״י סימן רמ״ה, ונביא דבריו בסמוך בס״ד.

ומה גם, דאפילו היתר ישיבת השומר דכתיבנא בסמוך דכל שיושב לשמירה מגניבה וחימוץ לבד שרי, הרי הוא מפוקפק בידינו, דהיתר זה הרב ט״ז ז״ל קאמר ליה לעיל סס״י רמ״ד [סק״ז] על מה שכתב שם מור״ם, ויזהר שלא ישב הישראל אצל הגוי בשבת כשעוסק במלאכתו במטבע, כתב דהיינו דוקא כשיושב לידע ההתעסקות שעושה הגוי בשבת כדי לקבל ממנו חשבון על זה למחר, אבל אם אינו יושב שם אלא לשמור שלא יגנוב הגוי שרי. ע״ש. דמיניה שמעינן לנדון דידן להתיר לשומר לישב שם כנזכר. מכל מקום הרי חלק שם הרב יד אהרן ז״ל בהגב״י[149] על הרב ט״ז, וסבירא ליה דאפילו הכי אסור לישב השומר שם, דהאיסור הוא משום שנקראת על שמו, וכל הרואה אותו יושב שם אומר שהגוי שכירו הוא ואסור, וכן משמעות דברי רמ״א וכו׳, וכן כתב המג״א ז״ל [סק״כ], דהאיסור הוא מפני מראית העין. ומסיק, וכמו שכתבתי עיקר דבכל גוונא אסור לישב שם. ע״ש. וכן כתב הרב גינת ורדים ז״ל ([חאו״ח] כלל ג׳ סימן כ״א) לענין השומר היושב בעדר לראות החליבה כדי ליקח הגבינות, דבשבת יש לאסור ישיבת השומר, אלא אם כן הוא שעת הדחק וצרכי רבים, ועל ידי תנאי שלא יקנה החלב של שבת רק אחר עשיית הגבינה. ע״ש. הרי דאפילו דהוי שעת הדחק וצרכי רבים

הערות וציונים

149. נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ד אות של״ד.

סימן רנב סעיף ה

אוצר ההלכה

כנדון דידן לא הספיק לו זה, והצריך גם כן שהמלאכה הנעשית ביום שבת קודש לא יקרא שם ישראל עליה, ויהיה מלאכת הגוי עד גמר המלאכה, ואז יקנה אותה ישראל בחול, דלא ליהוי הגוי שלוחו של ישראל, אך כיון שהמלאכה היא של הגוי, הוי ודאי דבדידיה קטרח. ואם כן בנדון דידן שבית הריחיים קנוי לישראל בתורת שכירות, והחטים הם של ישראל דאין חלק לגוי בו כלל, איך נתיר לישראל לישב שם לשמור, מאחר דאתו למימר דהגוי שכירו של ישראל ושליחותיה דישראל קעביד, ומאי דהוי שעת הדחק לא יועיל ולא יציל כל ששם ישראל נקרא על המלאכה, כמו שכתב הרב גינת ורדים ז״ל.

והנראה להורות להם את המעשה אשר יעשון, שהבית הריחיים הקנוי להם בשכירות, ישכירוהו לגוי בדבר קצוב על כל השבתות שבימי השכירות, והגוי יתן חיטי כל אחד בבית הריחיים בפני עצמו לטחון כל יום השבת יום ולילה לא ישבותו, וכוללות העיר יפרעו לגוי שכר טחינה מכל מה שטחן על ידו, מלבד שכר טרחו, ובזה נראה שאנו ניצולין מכל ערעורי וכדנבאר בס״ד. ולמדתי היתר זה מדברי מור״ם ז״ל לעיל סימן רמ״ד [ס״ו] לענין יהודי קונה המכס, שכתב וז״ל: וכן יכול להשכיר המכס לכל השבתות לגוי, והגוי יקח הריוח של השבתות לעצמו, ולא חיישינן שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה, דבמקום פסידא כהאי גוונא לא חששו (ב״י), וישראל הממונה על מטבע המלך דינו כדין הממונה על המכס, ואף על פי שמשמיעין קול בשבת בהכאת המטבע. ע״כ. וכך הם דברי מרן ז״ל בב״י סימן רמ״ה, כתוב בהגהות אשרי סוף פרק קמא דעבודה זרה [סימן כ״ד], ישראל וגוי שקבלו מטבע מן המלך, אם התנו וכו׳, ואם לא התנו מתחילה, אם הישראל פקח ישכיר את הגוי שיעשה חלקו בשבת, דבדידהו קא טרחי ומותר וכו׳. ואין דעתו לומר שישכיר את הגוי כשכיר יום וכו׳, דהא ודאי פשיטא דאסור, כיון שאינו משכירו אלא לשבת, אפילו שעושה בצנעא, דהא שליחותיה קעביד וכל שכן מטבע דהוי מלתא דפרהסיא, אלא צריך לומר דהכי קאמר, ישכיר לגוי החלק שיש לישראל בבית המטבע בשבת בכך וכך, ויטול הגוי כל ריוח שבת, דהשתא לאו שליחותיה דישראל קעביד דבדידיה קטרח. ואף על פי שכתב הרא״ש ז״ל [שם סימן כ״ה] דלא שרי להשכיר שדה או מרחץ אלא על ידי הבלעת שאר ימים וכו׳, איכא למימר דהכא [שרי] משום פסידא, וכמו שכתב המרדכי פרק קמא דשבת [סימן רמ״ז] גבי יאודים הקונים המכס וכו׳. ע״ש. והרב ברכות המים ז״ל בסימן רמ״ד (ס״ו)[150] הרחיב וכתב, שהישראל משכיר לגוי המקום שהגוי יעשה לעצמו, ואז מותר כיון דהוי המקום של המלך והגוי לעצמו עושה מותר וכו׳. אמנם אם הגוי עושה לישראל שלא בשכירות המקום אסור, דשליחותיה קעביד וכו׳. ע״כ. הרי דהגם דבמטבע איכא השמעת קול כריחיים דנדון דידן, עם כל זה כל שהריחיים ברשות הגוי שכבר שכר אותו מהישראל כנזכר שרי. ועיין למור״ם ז״ל גופיה בדין שלפנינו, דהגם דמייתי פלוגתא על השמעת קול דריחיים, מכל מקום סיים וכתב דבמקום פסידא יש להקל, כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רמ״ד. ע״ש. הנה דמשוה דינא דהכא לריש סימן רמ״ד להתיר במקום פסידא כשישכיר המקום לגוי ויהיה ריוח השבת כולו לגוי, דהשתא בדידיה טרח הגוי, ושרי בדאיכא פסידא אפילו איכא השמעת קול. ואי משום הפסד ממון התירו, כל שכן שיש להתיר כן משום הפסד מצוה דבל תאכל חמץ וקום אכול מצה, והוי מצוה דרבים ושעת הדחק, והכא דהשכירו הריחיים לגוי ומסרו החיטים מערב שבת לגוי, הגם שהגוי מטחינן בשבת ליכא איסורא כמו שכתבתי בראש אמי׳ר משם הרב מג״א ז״ל. ויצאנו בזה ידי חובת הרב גינת ורדים ז״ל דבעי שלא יהיה שם ישראל על החלב הנחלב בשבת, דהכא נמי כיון דהריחיים של גוי והישראל יהביה ניהליה מערב שבת והוא מעצמו טוחנן בשבת דליכא איסור ובדידיה קטרח, אין כאן שם ישראל על המלאכה, דכיון שכל מה שנטחן בשבת הרי הוא לגוי, הרי הוא עושה להשלים פעולתו ולהרויח כל כמה דמצי, וממילא רווחא דסמי מכאן איסור שכר שבת, שהרי השכר הוא לגוי כנזכר. ותו דבכהאי גוונא שהשכירות הוי לגוי, יש להתיר בשופי שישב השומר שם, דכיון דנתפרסם הדבר שהגוי שכר את הריחיים, לא אתו למימר דלכך יושב ומשמר שם משום שהגוי שכיר שלו, שכבר נודע ונתגלה לכל שהמלאכה עליה דגוי רמיא ורווחא לדידיה הוי, ומוכרח דישיבת השומר שם אינו אלא לשמור החטים מגניבה וחימוץ דוקא. וכן ראיתי להרב עיקרי הד״ט ז״ל או״ח (סימן י״ד אות פ״ז), שהביא משם הרב פחד יצחק ז״ל כ״י (אות ר׳ ערך ראיה והרהור), ביאודי שנתחייב לו גוי אחד ליתן לו כמה גבינות כשרות, שיכול הישראל לעמוד נצב ביום שבת קודש לראות חליבת הפרות והקפאת החלב ועשיית הגבינות, דגוי בדידיה קטרח וכו׳, וכל שכן הכא דהישראל אינו עושה ומדבר כלום וכו׳, וכן עמא דבר שהיאודים הולכים לשמור בעדר ועומדים שם אף בשבת ורואים ואינם מדברים ואין מוחה בדבר. והרב המחבר ז״ל כתב, דהיינו דוקא כשהגוי בשלו הוא עושה ולא בשל ישראל, דאם עושה בשל ישראל אף על פי שעושהו בקבולת כתב הרב גינת ורדים ז״ל דיש לאסור וכו׳, וכן כתב שם משם הרב מוהר״י טראבוט ז״ל, דאף בקבולת אין ליאודי לעמוד שם ביום שבת קודש. הנך רואה בעיניך דכל שהמלאכה על שם הגוי היא נקראת ובדידיה קטרח, הותר לישראל לשמור בשבת אצל הגוי, וכן יעשה בנדון דידן שישב אצלו ויפקח עיניו לשמור שמירה מעליא מגניבה וחימוץ, ובלבד שישתוק ולא ידבר עם הגוי בענין מלאכת הטחינה בשום צד כלל, ובזה נראה דמהני ואריך הכל מתוקן בלי פקפוק בסיעתא דשמיא.

ומידו נראה דאי לא אפשר להו להשכיר בית הריחיים לגוי וששכר שבת יהיה לעצמו כנזכר, אפילו הכי אפשר דיש

---

150. נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ד אות ש״ט.

אוצר ההלכה

להתיר שמערב שבת ימסרו ביד הגוי שקי החטים והוא יטחינם בריחיים, והישראל יהיה שומר שם, ויהיה פתח בית הריחיים סגורה כל השבת, דאפילו שבית הריחיים ברשות ישראל קאי גם בשבת, יש מקום לומר דהגוי בדידיה קטרח, לפי מה שהוגד לי מפי מגידי אמת, שכאשר שוכרין בית הריחיים מהגוי שוכרין גם להגוי בעל הריחיים עצמו או למשרתו הגוי לכל ימי השכירות לכל המלאכות הצריכות לבית הריחיים שיעשם הוא על ידו, כגון לקשור הריחיים ולהתירו, וכן אם יארע איזה קלקול והשחתה בריחיים או מריבוי המים שצפין ועולין למעלה, או שינוחו הריחיים מטחינתן מסיבת מיעוט המים וכיוצא בזה, כמה מיני שירות דאתרמי כל שעתא ושעתא. והשתא יוכלו לפרש מעיקרא גם כן שבכלל השכירות ששוכרין גופו של הגוי למלאכת הריחיים, הוא דבכל עת שיצווהו להשליך החטים לריחיים לטחון ולקבוץ הקמח בין בחול בין בשבת דחייב לעשותו, וממילא שמעינן דאם יהיו צריכין להטחין חטים בשבת, שיטחינם הגוי על ידו, דכפי זה הרי הגוי מושכר להם לכל הימים בין בחול בין בשבת, ובכהאי גוונא שפיר דמי, דעד כאן לא כתב מרן ב״י דלשכור הגוי לשבת איכא איסור, אינו אלא כששוכר לשבת לבד, אבל כששוכרו לכך וכך ימים בקבלנות ושבת בכלל כנדון דידן, שרי דהוי בהבלעת שאר ימים, דכיון דכל מלאכה השייכת לריחיים מוטלת על הגוי, הרי בדידיה קטרח לקיים חיובו ולהשלים פעולתו ולא בשליחות ישראל כלל.

ועל מה שפקפקנו משום איסור שכר שבת הבא ליד ישראל, הרי כתבנו משם ההגהות אשירי והמרדכי ודעימייהו ז״ל, דבמקום פסידא התירו ריוח שבת שלא בהבלעה כנזכר, כל שכן הכא דהוי שעת הדחק וצרכי רבים דסרך מצוה, וכשבא השכר לידם לא הוו ידעי דלטחון חיטיו בשבת לקחו השכר, ובהיתר קבלוהו ומאן מימרי ליה מידייהו. ועל הפקפוק השלישי דהעמדת השומר שבת, הגם דהרב גינת ורדים לא הספיק לו טעמא דצרכי רבים ושעת הדחק להתיר גבי גבינות, כבר כתבנו שצרכי רבים ושעת הדחק דידן עדיפא, דלא דמי צרכי רבים דדבר הרשות דאכילת גבינות לצרכי רבים דדבר מצוה דאכילת מצה, ומה גם שהם סוגרים פתח בית הריחיים, וכל עובר ושב לא ידע אם יש שומר ישראל בתוכו, והגם דאמור רבנן [שבת סד:] כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, הרי כמה חילוקים נאמרו בזה, עיין בתוספות בכמה דוכתי [מועד קטן ח: ד״ה מנסרן, כתובות ס. ד״ה ממעכן], ולהרב לשון למודים ז״ל (או״ח סימן קנ״ז דף ע״ג ע״א והנמשך), ובשאר ספרי דבי רב, ומקצת החילוקים שנאמרו בכלל זה שייכי הכא ושרי, וכל שכן בשעת הדחק וצרכי רבים דלא חיישינן בכהאי גוונא לגזור אפילו בחדרי חדרים. ומכל מקום היכא דאפשר להו נראה דטפי עדיף הדרך הראשון להשכיר בית הריחיים לגוי מערב שבת דהוי יותר מרווח לפי דברינו. וה׳ יצילנו משגיאות אכי״ר. (פתח הדביר ח״ג – סק״ב)

רמד) שם לתת חטים לתוך רחיים וכו׳. עיין באר היטב (סק״ט), ובאשל אברהם על הגליון אות (ב׳) [כ׳]. ועיין בשו״ת מהרי״א הלוי ח״א (סימן קס״ו), באחד שנתן חטים בחול המועד לטוחן וקצץ עמו דמי הטחינה, ומחמת איזה סיבה לא נגמר בהושענא רבא כי אם רוב הטחינה, ומיעוטו נגמר בשמיני עצרת, אם מותר לאכול הקמח בשני ימים טובים או עכ״פ בשבת הבא אח״כ. והעלה שם להתיר. יעו״ש.

ומה שכתב בבאה״ט בשם המג״א [סק״כ] לחלק בין רחיים של מים לרחיים של יד, כתב באשל אברהם מהגאון הקדוש מבוטשאטש, דכבר חלקו עליו כל האחרונים בזה, וכמעט אין גם אחד שיסבור כוותיה. וכ״ע מודו דרחיים של מים ג״כ יש בזה חיוב סקילה כברחיים דיד. יעו״ש דבריו באריכות.

ומה שכתב באשל אברהם על הגליון הנ״ל, עיין באשל אברהם מהגאון הקדוש מבוטשאטש שכתב דאסור לטחון חטים לצורך פסח בשבת קודש, ואין לזה שום צד היתר בשום אופן. יעו״ש[151]. (ארחות חיים – ספינקא – סק״ח)

רמה) שם הגה ולא חיישינן להשמעת קול וכו׳. מותר לתת בגדים לתוך מכונת כביסה בערב שבת סמוך לשקיעת החמה, ולהפעיל המכונה המכבסת באופן אוטומטי את הבגדים בשבת, וכדעת מרן שקבלנו הוראותיו, ובמקום צורך יש להקל בזה גם לאשכנזים.

במסכת שבת (דף יז:) שנינו: בית שמאי אומרים, אין שורים דיו וסממנים בערב שבת אלא כדי שישורו מבעוד יום, ובית הלל מתירים. בית שמאי אומרים, אין פורסים מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצודו מבעוד יום. ובית הלל מתירים וכו׳. ובגמרא (שבת יח.) הסבירו, שהטעם של בית שמאי, מפני שהם דורשים את הכתוב ״ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו״ [שמות כ״ג, י״ג], לרבות שביתת כלים. כלומר, כשם שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת, שנאמר ״למען ינוח שורך וחמורך״ [שם, י״ב], כך מצווה הוא על שביתת כליו בשבת, ולכן אף על פי שהוא אינו עושה שום מלאכה אלא היא נעשית מאליה בשבת, אסור לו להתחיל במלאכה כזאת בערב שבת כיון שהיא נגמרת בשבת על ידי כליו, והרי הוא מוזהר על שביתת כלים בשבת. ובית הלל חולקים וסוברים שאין כל יסוד לאיסור שביתת כלים בשבת, ולכן כל הדברים האלה מותרים, כיון שהמלאכה נגמרת מאליה בשבת. ובתוספתא (שבת פרק א׳ הלכה ט׳) איתא, שבית שמאי דורשים מהכתוב, ״ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך״ [שם כ׳, ט׳], שתהיה כל מלאכתך גמורה מערב שבת, ובית הלל דורשים מהכתוב, ״ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות״ [שם כ״ג, י״ב], קרי ביה ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי, שאף ביום השביעי מותר שתהיה המלאכה נעשית מאליה, ורק לגמור המלאכה בשבת בידים אסור. (וכן הוא

הערות וציונים

151. עיין מה שכתב בזה הרב פתח הדביר (סק״ב), נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

בירושלמי שבת פרק א׳ הלכה ה׳). וידוע שהלכה כבית הלל. וזו לשון הרמב״ם (בפרק ג׳ מהלכות שבת הלכה א׳-ב׳): מותר להתחיל מלאכה מערב שבת אף על פי שהיא נגמרת מאליה בשבת, שלא נאסר עלינו לעשות מלאכה אלא בעיצומו של יום, אבל כשתיעשה המלאכה מעצמה בשבת מותר לנו ליהנות ממה שנעשה בשבת מאליו. כיצד, פותקים מים לגינה מערב שבת והיא מתמלאת והולכת כל יום השבת וכו׳, ושורים דיו וסממנים עם חשכה והם נשורים והולכים כל השבת כולה, ופורסים מצודות לחיה ולעופות ולדגים והם ניצודין והולכים כל השבת כולה וכו׳. וכן פסק הטור והשלחן ערוך אורח חיים (סימן רנ״ב סעיף א׳). ולפי זה לכאורה הוא הדין בנידון שלנו, שמותר לתת בגדים למכונת הכביסה בערב שבת, והם מתכבסים והולכים ביום השבת, כיון שמלאכה נגמרת מאליה על ידי המכונה שהיא אוטומטית.

אולם עדיין יש לדון בזה ממה שאמרו בברייתא בשבת (דף יח.), אבל אין נותנים חטים לתוך הריחים של מים אלא כדי שיטחנו מערב שבת. ומבאר רבה בגמרא שם, שברייתא זו היא אף לדעת בית הלל, שאין להם דין איסור שביתת כלים בשבת, ובכל זאת אסור לתת חטים לתוך הריחים מערב שבת, מפני שהריחים משמיעים קול בשבת, ויש בזה זלזול לשבת. ורב יוסף חולק על רבה, ומעמיד הברייתא כבית שמאי, אבל לבית הלל מותר לתת חטים לריחים מערב שבת והם נטחנים מאליהם בשבת, ואין לחוש להשמעת קול בשבת. ורבינו חננאל שם פסק שהלכה כרבה שיש לאסור נתינת החטים לריחים מערב שבת, מפני שיש בהם השמעת קול בשבת. והתוספות (שבת י״ח סע״א) הביאו דברי רבינו תם שפסק להקל כרב יוסף, שאין לחוש להשמעת הקול, והביא ראיה לכך, וכן הובאו דבריו בתוספות מועד קטן (יב.) ד״ה אמר שמואל, ובתוספות עבודה זרה (כא:) ד״ה אריסא. ע״ש. והתוספות דחו ראיתו, והסכימו לאסור. וכן כתבו הרא״ש [שבת פ״א סימן ל״ג] והמאירי [שם יח. ד״ה פותקין] והריטב״א שם [ד״ה גירסת]. וכן פסקו בספר התרומה (הלכות שבת סימן ר״כ), והאור זרוע חלק ב׳ (סימן ב׳), והרוקח (סימן מ״ב), והגהות מיימוניות (פרק ו׳ מהלכות שבת אות ע׳). וכ״כ הר״י מלוניל וההשלמה ורבי ישעיה מטראני (פ״ק דשבת), והמחזור ויטרי (עמוד קכ״ד), והמרדכי (סימן רמ״ג), והארחות חיים (סימן תל״ח), והניימוקי יוסף (עמוד כ״ד). אולם רב נטרונאי גאון ורב פלטוי גאון (בתשובת הגאונים חמדה גנוזה סימן י׳) פסקו גם כן להקל כרב יוסף, והביאו הראיה של רבינו תם הנ״ל. וכן פסק הנשיא רבי יהודה אלברצלוני בספר העתים (סימן ו׳). וכן העלה הראבי״ה (סימן קצ״ד עמוד ר״נ). ובשו״ת התשב״ץ חלק ב׳ (סימן נ״ד) כתב שכן פסק בעל העיטור. וכן פסק בעל המאור. וכן פסק הריא״ז (פ״ק דשבת עמוד קי״ג). וזו לשון הריב״ש בתשובה (סימן קנ״א): ורבינו חננאל פסק כרבה להחמיר, אף על פי שרב יוסף חולק עליו. וכ״כ בספר הבתים (עמוד רס״ב). אבל הרי״ף והרמב״ם ורבינו תם לא פסקו כן. והרי״ף כתב שתי הסברות בהלכות. ע״כ. וכתב מרן הבית יוסף (סימן רנ״ב), ולענין הלכה כיון שהרי״ף והרמב״ם ורבינו תם מתירים, ועוד שהוא מחלוקת בדברי סופרים, נקטינן להקל, אלא שבמקום שנהגו איסור אין להתיר. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן רנ״ב סעיף ה׳), שמותר לתת חטים לתוך הריחים של מים סמוך לחשיכה, ואין חוששים להשמעת קול שיאמרו ריחים של פלוני טוחנות בשבת. וכתב על זה הרמ״א בהגה, ויש אוסרים בריחים, וכן בכל מקום שיש לחוש להשמעת קול, וכן נוהגים לכתחלה, אבל במקום הפסד יש להקל. ע״כ.

וכתב הפרי מגדים (אשל אברהם ס״ק כ״א), שמעיקר הדין אנו סוברים כדעת רבינו תם וסיעתו, שהשמעת קול מותרת בשבת, וכמו שפסק המחבר בשלחן ערוך, אלא שנוהגים להחמיר לכתחלה לחוש לדעת החולקים במקום שאפשר בלי הפסד. ע״כ. וכיוצא בזה כתב בשו״ת עטרת חכמים (חלק יורה דעה סימן ה׳), שבכל מקום שהתיר הרמ״א במקום הפסד מרובה, נראה שמעיקר הדין הוא סובר להתיר, אלא שחושש לדעת המחמירים במקום שאין הפסד מרובה. וכן כתב הרמ״א עצמו בתורת חטאת. ע״ש. ולפי זה הדבר ברור שבנידון שלנו לדעת מרן השלחן ערוך מותר בפשיטות לתת בגדים למכונת כביסה אוטומטית סמוך לכניסת השבת, והם מתכבסים מאליהם בשבת. ואף לדעת הרמ״א, הואיל וכאן יש צורך בדבר, כי במוצאי שבת יצטרכו לשוב מיד לבסיסם, והשעה דחוקה להם, לכן יש להתיר לעשות כן. וראה עוד בשו״ת קול מבשר חלק א׳ (סימן י״א), ובשו״ת היכל יצחק (חלק אורח חיים סימן י״ט והלאה), ובשו״ת יביע אומר ח״ג (סימן י״ד אות ג׳).

(חזון עובדיה שבת ח״א – מלאכה המתחילה בערב שבת הערה ד׳)

רמו) שם בהגה ויש אוסרים וכו׳. כתב ב״י (שיטה ל״א) אלא שבמקום שנהגו איסור אין להתיר כו׳. נ״ב: והכי נהוג עלמא לכתחלה, ובמקום פסידא יש להקל. ספר המפה והלבוש. וכתב עוד בספר הלבוש: ובשל בהמה לכ״ע אסור, שהרי אדם מצווה על בהמתו. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סקי״א)

רמז) שם בהגה ויש אוסרים וכו׳. וכן עיקר, דכל ראיות הב״י בזה להתיר הם מגומגמות, וע״ש. (תורות אמת)

רמח) שם בהגה ויש אוסרים וכו׳. וכן פסק ר״י הזקן [פירוש ופסקי רי״ד שבת יח. ד״ה וכן], והכלבו [סימן ל״א דף ל״א ע״ב] והרוקח (סימן מ״ב). והרמב״ן במלחמות [ז:] כתב דהרי״ף חשש לזה, וכ״כ בה״ג [הלכות שבת פ״א עמוד קי״ח] והראב״ד [הביאו הרמב״ן שם]. ע״ש. וכ״כ רבינו ירוחם [ני״ב ח״א דף ס״ד ע״ד] דהרי״ף פסק כרבה. ע״ש. ועיין בב״י. (ערך השלחן – סק״ה)

רמט) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. במג״א (סק״כ) כתב, דהא שבות דשבות הוא, דאפילו נותן הישראל לרחיים בשבת ליכא חיוב חטאת עד שיטחון ברחיים של יד. וכן משמע מתוספות דשבת (דף י״ח ע״א) ד״ה ולימא מר כו׳, דטעמא דבית שמאי דגזרינן כו׳, וקשה דמכל מקום קשה לימא גבי רחיים נמי משום גזירה, אלא על כרחך אפילו נתנו בשבת ליכא חיוב

אוצר ההלכה

חטאת. וכ״כ הסמ״ג וסמ״ק[152] בהדיא. עכ״ל. ודבריו תמוהין טובא, חדא, דאם היה רבה מוקים טעמא דברייתא משום גזירה, א״כ היה אתיא כבית שמאי, והוא אינו רוצה לאוקמי הברייתא כבית שמאי, ועיין בתוספות היטב. ואם נאמר דכוונת המג״א דרב יוסף הוה ליה להוכיח לרבה ממתניתין דהטעם משום גזירה, ולאוקמי משום גזירה, ולא משום השמעת קול. גם זה לא נהירא, דילמא רב יוסף עדיפא ליה למימר הטעם משום שביתת כלים מלמימר משום גזירה, כיון דלשיטתו האמת אינו כן, ואף ממתניתין אינו רוצה לדחות דברי רבה כאשר כתבו התוספות דילמא הטעם משום גזירה, אבל באמת שהביא הברייתא אמרינן לרב יוסף הטעם משום שביתת כלים ולא משום גזירה, ומהאי טעמא לא מקשה לרבה לימא מר טעם משום גזירה, כיון דבקושטא הטעם אינו כן. ודוק. ותו יש לתמוה, דא״כ מוגמר וגפרית מאי טעמא שרי, ולעולם רבה סבר שאם טחן בשבת אע״פ שאינו רחיים של יד חייב חטאת, והוא הדין מוגמר וגפרית אם עשה בשבת חייב, ומעתה אין יכול לומר הטעם גבי רחיים משום גזירה, דא״כ קשה מוגמר וגפרית מאי טעמא שרי, ליגזור נמי דילמא אתי למעבד בשבת. וכן מבואר בחדושי רשב״א [שם ד״ה ויש לפרש], דמוגמר וגופרית בשבת חייב חטאת. וכן מבואר מדברי הב״ח בסימן רמ״ו (סעיף ח׳). ע״ש. וכן מוכח מדברי מהרש״א בשמעתין [ד״ה בפרש״י]. ע״ש. וצ״ע.

(באר יעקב – ברלין)

רנ) שם בהגה ויש אופרים ברחיים וכו׳. במג״א (סק״כ) להשמעת קול, ז״ל המג״א: וקשה לימא גבי רחיים נמי משום גזירה, אלא על כרחך אפילו נתנו בשבת נמי ליכא חיוב חטאת. ורבים מקשים על דברי המג״א, היאך סלקא דעתיה לאוקומי ברייתא דרחיים [שבת יח.] משום גזירה, הלא זה הוא לשיטת בית שמאי דאסור ליתן אונין לתוך התנור וכו׳, משא״כ לבית הלל, וטפי ניחא לרבה לוקמי טעמא דמתניתא להשמעת קול אליבא דבית הלל. עוד קשה, איך סלקא דעתיה לוקמי רחיים משום גזירה, מוגמר גופרית מאי טעמא שרי, דשייך נמי גזירה, עיין מה שכתב המהרש״א [שם ד״ה בפרש״י].

ונראה לי ליישב דבריו, על דרך מה שכתבו התוספות בסוגיא דשבת (דף מ״ז ע״ב) בד״ה מפני שמקרב את כיבויו וכו׳, דגזרינן ערב שבת אטו שבת, ובשבת יכול לבוא (ע״י) [לידי] כיבוי. ואם תאמר מאי שנא משריית דיו וסמנים דשרינן עם השמש והכא אסרינן מערב שבת. ותירץ [הרב פור״ת] דהתם ליכא למיחש שמא יעשה כן בשבת, דאב מלאכה הן, אבל הכא איכא למיחש, דלא דמי איסור כל כך. עכ״ל. ולפי זה יש לומר, היכי דאין האיסור חמור בעיני הבריות, מודים בית הלל דגזרינן ערב שבת אטו שבת, והנך דקתני במתניתין, שריית דיו עביד מעשה בידים, ומצודות עופות מפרשי התוספות [שם יז: ד״ה אין פורסין] דמיירי במקום שמצויים עופות וחיות הרבה, ומיד בפרישת מצודה יוכל לבוא לידי צידה, ולכך לא גזור בית הלל אטו שבת, דחמור הוא בעיני הבריות, אבל בנתינת חיטין לתוך רחיים והחיטין נטחן ממילא ע״י הרחיים, דאין האיסור חמור בעיני הבריות, איכא למימר אף בית הלל מודו דיגזור ערב שבת אטו שבת, ולזה כתב המג״א דתיאסר רחיים נמי משום גזירה, דאף בית הלל מודו היכי דאין איסור חמור בעיני הבריות גזרינן ערב שבת אטו שבת כנזכר לעיל. ומוגמר וגופרית שרי דלא שייך ביה גזירה דלמא אתי למעבד בשבת, דאיסור חמור הוא בעיני הבריות להבעיר האש בידים. כך נראה לי ליישב ולדחוק דברי המג״א הנ״ל. ודו״ק. (מור דרור – סימן ל״ג)

רנא) שם בהגה ויש אופרים ברחיים וכו׳. במג״א (סק״כ), וכן משמע בתוספות (דף י״ח ע״א ד״ה ולימא) וכו׳. לא הבנתי דברי הרב בזה, למי הקשה זה דלימא גבי ריחיים נמי משום גזירה, דהרי בית הלל ודאי דלית ליה גזירה זו, שהרי הוא פליג על בית שמאי בכל הנהו דאוסר במתניתין משום גזירה זו, ואי הכי קאמר דלוקמה ברייתא זו דמוגמר וגפרית ורחיים כב״ש, ומשום גזירה אוסר נמי רחיים, האיך יאמר כן דב״ש היא, א״כ מוגמר וגפרית מ״ט שרי יותר מכל הני דמתניתין, ולגזור נמי גם באלו.

ואפשר שהבין הרב הא דכתבו התוספות האי ונראה, כוונתם לתרץ שלא תקשי לתירוצם דטעמא דהשמעת קול טעם דחוק הוא, ולכן רוצה רב יוסף יותר לאוקמי ברייתא זו אליבא דבית שמאי ודלא כהלכתא, מלאוקמי כבית הלל אליבא דהלכתא ומטעמא דהשמעת קול. דלפ״ז קשה למה לא אוקמה רבה מהאי טעמא ומוקמי לה בטעם דחוק, אלא על כרחך דטעם מרווח הוא, ולכן אוקמה רבה כב״ה ומהאי טעמא, ולפ״ז הדרא קושייתם לדוכתא, אי ס״ד דרב יוסף מוקמי לה כב״ש, מאי קאמר לרבה ולימא מר וכו׳, אלא על כרחך דגם רב יוסף בעי לאוקמה כבית הלל, וסבר דאית להו שביתת כלים, והא דקאמר בתר הכי הא מני ב״ש היא, לר׳ אושעיא הוא דקאמר הכי, ויהיה זה סתירה להא דכתבו בד״ה והשתא, דהא דקאמר הא מני, אליבא דרב יוסף קאמר הכי. יע״ש וברא״ש [פ״א סימן ל״ג], וזה מובן. לזה הוכיחו התוספות דרבה לית ליה טעמא דשביתת כלים כלל, ולכן הוכרח לאוקמי הברייתא מטעם הנ״ל, ואף שהוא טעמא דחיקא. ולפי הבנה זו בדברי התוספות על כרחך צריך לומר דלא חשו להא דא״כ תקשי מוגמר וגופרית מאי טעמא שרי, דאם לא כן בפשיטות הוי להו לדחויי קושייתם זו, דלעולם אף לרבה טעמא דחיקא הוא, ואפ״ה (הוכיח) [הוכרח] לאוקמי ברייתא בהאי טעמא ולא בטעמא דשביתת כלים, ואף דסבירא ליה נמי דזה הטעם הוא לב״ש בכל הנהו מתנייתא, משום דקשיא ליה מוגמר וגפרית מאי טעמא שרו, ואכתי לא ידע הא דמשני בסוף לרב יוסף, אלא

הערות וציונים

152. עיין בהגהות והערות לש״ע מהדורת פרידמן שהביאו שהרב נתיב חיים, והרב אבן העוזר בסימן שכ״ח, ובביאור הלכה, כתבו שאין משמעות כזו בסמ״ג וסמ״ק.

אוצר ההלכה

על כרחך דלא חשו התוספות להא, דמכל מקום הוה ליה לתרוצי הכי, כיון דהמקשה לא הקשה מוגמר וגפרית מאי טעמא שרו, אלא הקשה ריחיים מ״ט אסור, ועל זה הוה ליה לתרץ דברחיים מיהא טעמא מרווח לאיסורא יש, ולפ״ז כתב הרב נמי דלפי הבנה זו אכתי קשה לימא נמי גבי ריחיים משום גזירה, אלא ע״כ וכו׳.

ואם כך הוא כוונת הרב, אין דבריו מוכרחים כלל וכלל. חדא, דודאי הכי הוה להו לתרוצי להתוספות, דכיון דקשיא ליה לרבה מוגמר וגפרית לא רצה לאוקמי בטעמא דשביתת כלים, ואם המקשה הקשה מ״ט דריחיים, היינו משום דפשיטא ליה דברייתא בית הלל היא ולא קשיא במוגמר וגפרית, רק ארחיים, ולפ״ז ודאי הוצרך רבה לשנות שינויא שלא תקשי רישא אסיפא. ותו, דודאי רבה ורב יוסף ידעו מסקנתא זו דמפרש הרישא אליבא דרב יוסף, ולכן לא השיב לו רבה כלום על דבריו. ותו, דאין כוונת התוספות כלל לזה, דהא לק״מ דא״כ ס״ל לרבה שזה טעם מרווח, מכל מקום רב יוסף סבירא ליה דטעם גרוע הוא ודחוק כמ״ש הרא״ש, אלא התוספות כתבו זה לשיטתם דלקמן (ד״ה והשתא) דפסקו כרבה בטעמא דהשמעת קול, ומנ״ל הא, דילמא עד כאן לא מוקי לה רבה בהכי אלא משום דלא משכח פירוקא לתרץ הך ברייתא דקשיא רישא אסיפא, ולא ידע להך מסקנא דמתורץ שפיר לטעמא דשביתת כלים, או אף אם רבה ידע זה, ואפ״ה בעי לאוקמא כבית הלל ומטעם הנ״ל, מכל מקום כיון דדברי רב יוסף נכונים דזה טעם גרוע הוא, ומצינן לתרץ הברייתא שפיר כבית שמאי, נימא דהכי הלכתא כרב יוסף, לזה כתבו דרבה לא ס״ל טעמא דשביתת כלים כלל, והוכיחו כן, וא״כ כן הוא כרבה אנן נמי לא מצינן לאוקמי ברייתא רק כב״ה ומטעמא דהשמעת קול. יעויין שם בראש״ש בסידור דברים אלו כן הוא כוונתו, וכן נראה המכוון בדברי התוספות, מלבד זה משמע בתוספות (דף י״ז ע״ב ד״ה אין נותנין) שהנותן חטים לרחיים בשבת חייב, לכן אין לסמוך על זה כלל.

(חמד משה – סקי״א)

רנב) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. כתב מג״א (סק״כ) להשמעת קול וכו׳ דהא שבות דשבות הוא אפילו נותן הישראל לרחיים בשבת ליכא חיוב חטאת עד שיטחון ברחיים של יד, וכן מוכח בתוספות (דף י״ח ע״א) ד״ה ולימא מר וכו׳. וק״ל דמכל מקום קשה לימא גבי רחיים נמי משום גזירה. אלא על כרחך אפילו נתנו בשבת ליכא חיוב חטאת וכו׳. הנה הוי כשגגה היוצא מלפני השליט, וכבר צווחו כולי עלמא עליו ככרוכיא שדבריו תמוהים עד למאד, חדא, דאשתמטתיה (מיניה) דברי הרשב״א כאן [ד״ה ולענין נתינת] ודברי המהרש״א כאן במקומו [ד״ה בפרש״י], דזה אי אפשר לומר, שאם יאמר גבי רחיים טעם משום גזירה, יקשה ברישא דשרי מוגמר וגפרית מאי טעמא שרי, לגזור נמי הכי דלמא יתן בשבת. ועוד מדברי תוספות אלו בעצמו שמביא ראיה מדבריהם, היא סתירתו מוכחת, דמתרצים דלא מסתבר לרב יוסף טעמא דהשמעת קול, ומסתבר ליה טפי לאוקמי כבית שמאי משום שביתת כלים, וא״כ במה פליג רבה עליה דלא מוקי הכי, הלא על כרחך רבה גם כן אית ליה לבית שמאי איסור דשביתת כלים היכא דעביד מעשה כמ״ש לקמן, דאל״כ ברייתא דשביתת כלים אמאן תרמייהו, וא״כ אית ליה פירוש (מרויח) [מרוח] בברייתא לחלק בין רישא לסיפא, דברישא דלא עביד מעשה מותר, משא״כ בסיפא דעביד מעשה אסור משום שביתת כלים. וזה אין לומר דבהא פליגי, רב יוסף ניחא לאוקמי טפי כבית שמאי מלהמציא טעם חדש, ורבה ניחא טפי לאוקמי כבית הלל ודחק להמציא טעם חדש שלא נזכר, חדא, דזה דוחק דפליגי שני אמוראים בהך סברא קלושה, ועוד, מאי דוחקי להתוספות לומר דרבה אית ליה טעמא במתניתין משום גזירה, דלמא גם רבה אית לית במתניתין טעמא משום שביתת כלים, אלא דלא רצה לאוקמי הברייתא כבית שמאי, אלא על כרחך גם זה הוכחתם וכוונתם של התוספות, דבהאי סברא לא פליגי, אלא מאחר דרבה אית ליה במתניתין טעמא משום גזירה משום דלא ניחא ליה לומר שכ׳ היכי דלא עביד מעשה, וא״כ מ״ט אין שורין דיו ברישא דמתניתין, אלא על כרחך משום גזירה, א״כ לא מצי מוקמי הברייתא כבית שמאי, (דאל״כ) [דא״כ] מוגמר וגפרית מאי טעמא שרי, הרי הוכחנו וברורנו שגם דברי התוספות מוכחי דפירשו הכי כנ״ל, כדברי הרשב״א ומהרש״א ז״ל, וא״כ תימה גדולה על הרב הגדול בעל מג״א ז״ל.

ועוד קשה מאיזה טעם נפטרנו מחיוב חטאת, שאין לומר משום דלא עביד מעשה טחינה בידים, אשתמיטתיה דברי התוספות דלעיל [יז:] בד״ה אין פורסין מצודה וכו׳, מאחר דשם אם בשעת פריסתו ילכוד חייב חטאת, וה״ק בתוספתא [שבת פי״ג ה״ה]. ומאי שמה שאינו בודאי שיבוא חיה, ואם באה ג״כ הוא אינו עושה מעשה צידה, רק המצודה, אפ״ה חייב, מכל שכן (הכי) [הכא] במאי שנותן החיטים בידו לריחיים, יודע בודאי שיטחנן, מכל שכן שחייב. ואע״ג שי״ל שזה כוונתו במ״ש אח״כ, מיהו ממ״ש סימן שי״ו גבי מצודה בשם התוספתא משמע דחייב חטאת, מכל מקום האיך סיים א״כ כשאומר לעכו״ם הוי ליה שבות דשבות, האיך מביא ראיה מן התוספות, והתוספות בעצמן כתבו התוספתא הנ״ל, והיא הלכה בש״ע, ובפרט שבא להקל, ועל המתיר להביא ראיה, א״כ לית נגר ובר נגר דיפרקניה. ועוד זה לא מצינו בשום מקום דבר שניחא לראשונים שהם הרשב״א והמהרש״א, והסברא נותנת כך, לחלוק עליהם בסברא רעועה וקלושה ושבורה, ולהקל באיסור תורה. גם האליה רבה [סקי״ח] מקשה קושיא זו, אבל מה שסיים, ועוד דרבה לא ניחא לאוקמי רחיים משום גזירה משום דהוי אתיא כבית שמאי, לכך מוקי משום השמעת קול ואתיא כב״ה, שגג ג״כ בזה שגגה גדולה, דכתב היפוך מדברי התוספות הנ״ל. מכל מקום הדין אמת שיכול לשמור הרחיים כמ״ש סוף סימן רמ״ד. וכן עמא דבר.

(בגדי ישע)

אוצר ההלכה

רנג) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. במג"א (סק"כ). נ"ב: מן "מיהו" עד "ברמב"ם", הוא הגה מאדם אחר, ולא מהרב המג"א[153]. (חדושי הרז"ה)

רנד) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. כתב הרב מג"א [סק"כ], דאפילו נותן לרחיים בשבת ליכא חיוב חטאת, עד שיטחון ברחיים של יד, וכן משמע בתוספות (דף י"ח ע"א ד"ה ולימא וכו'). יע"ש. ולע"ד אע"ג דכוונת התוספות במה שכתבו ונראה וכו' לתת טעם למה רבה נמי לא ניחא ליה לאוקומיה כבית שמאי כמו רב יוסף, מיהו לאו למימרא דמשום דסבר רבה דטעמא דבית שמאי משום דגזרינן לא מוקי לה כבית שמאי, משום דלדידיה לא היה אוסר לתת לתוך הרחיים מבעוד יום, כיון דאפילו אי עביד בשבת לא מיחייב חטאת. אלא כוונתם לע"ד, דבשלמא אם יסבור רבה דטעמא דבית שמאי משום שביתת כלים, איכא לאוקומה לברייתא כבית שמאי, ולומר דטעמא דשרי גפרית ומוגמר משום דלא עביד מעשה כדאיתא בגמרא [שם], מיהו השתא דאמרינן דטעמא דרבה משום דגזרינן, תו לא מצי לאוקומה כבית שמאי, דלבית שמאי גפרית ומוגמר נמי הוה ליה לאסור, וכיון דכבית הלל דוקא מיתוקמא ליה, לא משכחת טעמא אחרינא לאסור ברחיים אלא משום משמיע קול.

כתב עוד המג"א, ועיין בתוספות ספ"ק דעבודה זרה [כא:]. היינו ד"ה אריסא וכו', שר"ת מביא ראיה שמותר ליתן לגוי שיבנה ביתו בקבלנות, ממאי דמוקי הגמרא הא דאסור ליתן חטים לתוך הרחיים של מים כבית שמאי (לשיטתיה שפסק כרב יוסף דמוקי לה כבית שמאי, כמ"ש בשמו הכא [יח.] ד"ה והשתא וכו'), והתוספות חלקו עליו אפילו לשיטתו. ולעד"ן דהתם דוקא יש לחלק, כיון דלא דמי להיכא שהגוי עושה על פיו, עיין שם בתוספות, מיהו לעולם דאתי ממילא חייב כדמוכח מדבריהם (דף י"ז ע"ב) ד"ה אין פורסין שציין הרב מג"א. וכן מוכח ממ"ש שם (דף ד' ע"א) ד"ה קודם וכו', דלא מיקרי התראת ספק אלא כשמחוסר מעשה קודם שיתחייב. ע"ש. והכא אינו מחוסר שום מעשה, הילכך כל שהטיל תוך הרחיים שיעור להתחייב חייב. והרב מג"א עם כי הביא דהתוספות במקומות אחרים כתבו דכל דאתי ממילא חייב, מסיק דהוי ליה שבות דשבות, ונראה דהיינו מפני שסמך על הסמ"ג והסמ"ק[154] שכתבו כן בהדיא. אבל לע"ד צ"ל דלא דמי להדביק פת בתנור ונאפה דחייב, כדאיתא בשבת (דף ד' ע"א). ובמנחות (דף נ"ז ע"א) אמרינן כל דאי לא מהפיך הוה בשיל חייב אע"ג דלא אפיך, דהתם מניחו אצל האש, ופעולת האש לבשל ולאפות, משא"כ טחינה דצריך מניע וכל שהוא המניע חייב, אבל אם קרב הדבר אל המניע לא יקרא הוא פועל. (נהר שלום – סק"ד)

רנה) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. וכתב המג"א [סק"כ], דישראל הנותן חיטים לריחיים בשבת ליכא חיוב חטאת, וכן משמע בתוספות (דף י"ח ע"א) ד"ה לימא מר וכו'. ע"ש. והמג"א קיצר כאן, אבל כוונתו דאיתא שם, אין נותנין חיטים וכו', ומאי טעמא, אמר רבה משום השמעת קול. אמר רב יוסף ולימא משום שביתת כלים, דתניא "ובכל אשר אמרתי (לך) [אליכם]" לרבות שביתת כלים, ומקשים תוספות, למה היה לרב יוסף להביא הברייתא, הא מתניתין הוא [שם יז:] דאסרי בית שמאי משום שביתת כלים. ונראה דרבה סבר דטעמא דבית שמאי לאו משום שביתת כלים הוא, אלא סבר דטעמא דבית שמאי דגזרינן דלמא אתי למעבד בשבת, לכך הוצרך להביא הברייתא. ע"ש. אך עדיין לא הועילו כלום בתרוצם, דעדיין קשה למה לא מביא ר' יוסף מתניתין, דממה נפשך, אי טעמא דבית שמאי משום שביתת כלים, לימא מר משום שביתת כלים, ואי טעמא דבית שמאי משום גזירה דלמא אתי וכו', א"כ לימא מר גבי רחיים ג"כ משום גזירה וכו', אלא ודאי גם אם נותן הישראל תוך הרחיים בשבת ליכא איסור דאורייתא, ולא שייך טעמא משום גזירה דלמא אתי למעבד בשבת, דגזירה לגזירה הוא, בשלמא גבי הנך מתניתין אם עשאן בשבת איכא חיוב חטאת ושפיר שייך למעבד גזירה לגזירה, וזה כוונת המג"א. אבל משום שביתת כלים שייך שפיר לומר גבי רחיים, דבשלמא הוא אינו עושה כלום רק נותן ברחיים והרחיים בעצמו טוחנות ועושה מלאכה דאורייתא. וק"ל. (מתוק מדבש)

רנו) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. כתב המג"א (סק"ך), שאם נותן חטים ברחיים והוא נטחן ממילא אינו חייב חטאת, והביא ראיה ממה שכתבו התוספות [שבת יח. ד"ה ולימא], דלרבה אמאי כו'. ע"ש. ואינה ראיה כלל, דאי הוה מוקי לה הכי הוה אתי כבית שמאי, והוא רוצה להעמידה אפילו כבית הלל.

ובספר מרכבת המשנה [הלכות שבת פ"ג דף נ"ח ע"א] **תמה**, דאמאי לא הביא הר"מ במז"ל הא דחטים דאינו אסור משום השמעת קול, ותירץ, דכיון דכתב [הלכות שבת פכ"ד ה"ד] דכל השמעת קול שאינו מכוין מותר, הכי נמי כאן. ע"ש. וזה אינו, דהתם בהשמעת הקול אין בו שום מלאכה, ומשום הכי כשאינו מכוין לשיר דליכא למגזר שמא יתקן כלי שיר מותר, אבל הכא דבהשמעת הקול הוי מלאכה ואיכא זלזול שבת ואוושא מילתא, ליכא למשמע מינה.

ועוד קשה לדברי הרב מג"א, דמאי שנא מהא דאמרינן במנחות (דף נ"ו ע"ב) הניח שאור ע"ג עיסה ונתחמצה מאליה חייב כמעשה שבת, והיינו דכמו דבמעשה שבת אם הניח בשר ע"ג גחלים והפך בו דחייב ואף דמתבשל ממילא, אף הכא נמי חייב. והא דבעינן הפך, משום דהוי כמאכל בן דרוסאי מצד אחד, זהו פירוש של רש"י [שם נז. ד"ה קמ"ל] לפי המסקנא. אלא שעדיין קשה, דמאי פריך ובשבת כהאי גוונא מי מחייב והא בעינן הפך, והא אף דמהפך מכל מקום ממילא הוא מתבשל, דהוי כמו כשנתן תחילה הבשר ע"ג גחלים דאח"כ מתבשל ממילא, ולא

הערות וציונים

153. עיין להרב בגדי ישע, נדפס באות הקודמת (ד"ה ועוד קשה) ועפ"ז יובנו דברי הרב המחבר. **154.** ראה הערה 152.

אוצר ההלכה

הו״ל להקשות אלא בגופא דשמעתתא אמאי בעינן הפך. ויש ליישב. ולפירוש התוספות [שם נו: ד״ה ומעשה שבת] אתי שפיר. מכל מקום בין לדברי התוספות בין לסברת רש״י, אם נתן בשר ע״ג גחלים ומתבשלת כולה, אף בלא היפוך חייב, כמ״ש בגמרא בתר הכי, ואף דהוי ממילא, וא״כ ברחיים נמי חייב חטאת.

ומה שכתב [מג״א] בסוף דבריו אחר שהביא דברי התוספות דמנחות ומהר״ם במז״ל, וכיון שכן הו״ל שבות דשבות, אין לו מובן[155]. ועיין בספר נדפס מחדש אליהו רבה [סקי״ח]. (יד המלך)

רנז) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. דברי הרב מגן אברהם [בס״ק ך׳] תמהו עליהם הרב פני יהושע [שבת יח. תוד״ה ולימא], והרב נתיב חיים, והרב באר יעקב (דף י״ב)[156]. והרב תוספת שבת [סקכ״ד] עמד בזה, ובא לכלל ישוב דברי הרב מגן אברהם. ע״ש באורך. (מחזיק ברכה – סק״ד)

רנח) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. במג״א (סק״כ), וכן משמע בתוספות (דף י״ח ע״א ד״ה ולימא מר) כו׳. נ״ב: עיין שם כי אפילו ריח משמעות אין שם, כי אי אפשר בשום צד למוקים טעמא דרחיים משום גזירה, דא״כ למה שרי פותקין מים לגינה. (בית מאיר)

רנט) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. גליון מג״א (סק״כ) להשמעת קול כו׳, וקשה דמכל מקום קשה לימא גבי רחיים נמי משום גזירה כו׳. עכ״ל. דברי המג״א תמוהים, דא״כ תקשי מוגמר וגפרית ואינך מ״ט שרי. והרגישו בזה א״ז באליה רבה (אות י״ח) ואבן העוזר סימן שכ״ח, ובספר באר יעקב[157], ודחו פסק המג״א. ועיין מ״ש בקרבן נתנאל [שבת פ״א סימן ל״ג אות ר׳], ובתוספת שבת [סקכ״ד], ובחמד משה [סקי״א][158], ופרדס דוד פרשת בלק (דף קס״ב ע״ד). ועיין לעיל בט״ז סוף סימן רמ״ד [סק״ז] שמתיר אפילו שלא במקום מצוה. (תשובה מאהבה ח״ב – סימן רל״ח)

רם) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. במג״א (סק״כ) להשמעת קול כו׳, משא״כ כשאמר לעכו״ם הו״ל שבות דשבות. זה קאי אדלעיל, כי מה שכתב ועיין בתוספות סוף פרק קמא דעבודת אלילים [כא: ד״ה אריסא] עד ונאפה, הוא כעין הגה כדרכו, אבל עיקר נראה בעיניו כמו שכתב מתחילה, דברחיים ליכא חיוב חטאת כמ״ש הסמ״ג וסמ״ק בהדיא[159], לכן חזר עכשיו אמה שכתב לעיל, כשיאמר לעכו״ם הוי שבות דשבות. כ״כ המחצית השקל. (שמן המאור)

רמא) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. במג״א (סק״כ) הוכיח מתוספות [שבת יח. ד״ה לימא] היתר לעמוד אצלו, דגם אם נותנו ישראל ליכא חשש, כיון דאתי ממילא. אלא שסותר תוספות מצודה [שם יז: ד״ה אין פורסין][160]. ונראה להחזיק כמ״ש תוספות במתניתין [שם ד״ה אין נותנין], בלא עבד מעשה [לא] מחזי כשלוחו, וברחיים מים, מעט רגע של הפתיחה לא יעמוד אצלו, משא״כ ברחיים דיד. וכן במצודה דקדקו להדיא דבשעת מעשה פריסתו ילכוד, והברייתא אסרה לגמרי אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום, לכך אין לומר משום גזירה. אכן בלא״ה תמהו עליו מנלן, דהא צריך לומר משום קול כבית הלל, דאי כבית שמאי משום גזירה, גם מוגמר וגפרית יאסור. ועל כל פנים לדברינו דינו דין אמת. (מאורי אור ח״ג – דף ל״ב ע״ד)

רסב) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. בש״ס דשבת (דף י״ח ע״א) פותקין מים לגינה ערב שבת והם נמשכין והולכים כל השבת וכו׳, אבל ברחיים אסור. ונחלקו רבה ורב יוסף בטעם איסור רחיים, דרבה סובר דאסור מטעם השמעת קול, ואמר ליה רב יוסף ולימא מר משום שביתת כלים. פירוש הדברים, דבאמת ברייתא זו דאוסרת ברחיים כבית שמאי אתיא דסובר שביתת כלים, וזהו מחלוקת הני שתי דיעות אי רחיים אסור משום השמעת קול וכן הלכה, או דאתיא כבית שמאי ואנן דלית לן טעמא דשביתת כלים באמת מותר. וכתבו תוספות [ד״ה ולימא], דלרבה דאסור במתניתין [יז:] משום דגזרינן מבעוד יום אטו משתחשך ולא מטעם שביתת כלים. ולכאורה קשה, אי גזרינן מבעוד יום אטו אחר שתחשך מ״ט פותקין מים לגינה, וכן במוגמר למה לא נגזור אטו אחר שתחשך. וצ״ל דהך ברייתא באמת אתיא כבית הלל דלא ס״ל הך גזירה ומתירין כולם עם השמש, ועל כרחך צריך לומר דהא דאסרו ברחיים משום השמעת קול הוא. ולא הוצרכתי לבאר דבר זה, אך שבעל מג״א [סק״כ] לא הבין כן. עיין עליו. ואני תמה על גדול הדור כמותו שטעה בזה. וזה ברור.

והנה בגוף הדין נבאר דעתינו בזה אי הלכה כרבה או כרב יוסף, ובאמת כי לפי כללי רבה ורב יוסף הלכה כרבה, עיין תוספות מסכת קדושין (דף ז׳ ד״ה שיראי) [ט. ד״ה והלכתא שיראי]. והרשב״א בחדושי שבת [יח. ד״ה ולענין] הביא לשון התוספתא [שבת פ״א ה״ט] וכן הוא בירושלמי [שם פ״א ה״ה], אמרו להם בית שמאי לבית הלל אי אתם מודים שאין צולין בשר בצל וביצה, והנה מבואר מזה דלבית שמאי אסור אף בלי טעם דשמא יחתה בגחלים[161][דבחשש חיתוי בגחלים אף בית הלל מודים דאסור], ושם לא שייך טעם דשביתת כלים, ומכל מקום אסור לבית שמאי, ועל כרחך דמשום גזירה אסרינן לה. ולכאורה חשבתי שמדברי הירושלמי מוכח דהלכה כרבה, וכ״כ הרשב״א. ואחר העיון ראיתי כי מדברי הירושלמי הנ״ל מבואר דהלכה כרב יוסף, דכבר כתבתי דלרבה דס״ל הטעם משום גזירה מבעוד יום אטו

הערות וציונים

155. עיין חדושי הרז״ה, נדפס לעיל אות רנ״ג, ובספר נהר שלום (סק״ד), נדפס לעיל אות רנ״ד, מ״ש בזה. **156.** נדפס לעיל אות רמ״ט. **157.** נדפס לעיל אות רמ״ט. **158.** נדפס לעיל אות רנ״א. **159.** ראה הערה 152. **160.** כוונתו דכתבו שם דבפריסת המצודה חיישינן שמא תכנס חיה ויעבור על איסור דאורייתא, ומוכח דאפילו שהמצודה צדה לבדה ואינו צד בידים, קעבר אאיסורא דאורייתא. **161.** תוספת זו במקור.

אוצר ההלכה

משתחשך, קשה מברייתא דפותקין מים לגינה והיא מתמלאת והולכת מ״ט לא גזרינן בזה, וצ״ל דברייתא אתיא כב״ה ולבית שמאי באמת אסור. והנה בירושלמי שם טעמיה דבית שמאי דכתיב ״ששת ימים (תעשה) [תעבוד ועשית] כל מלאכתך״ [שמות כ׳, ט׳] דהיינו כלה בששת ימים, ובית הלל ״ששת ימים תעשה (מלאכתך) [מעשיך] וביום השביעי״ [שם כ״ג, י״ב], דהיינו שאם מתחיל המלאכה בששה ימים תגמר המלאכה בשבת, וקאמר עלה מה מקיימין בית שמאי קרא דבית הלל, כהדא דתניא פותקין מים לגינה ומתמלאת והולכת כל השבת, מבואר מזה דאף בית שמאי מודים דפותקין מים לגינה, ואם הטעם משום גזירה לבית שמאי, א״כ למה מודים בהך דפותקין. ומבואר מזה דירושלמי סובר טעם האיסור משום שביתת כלים.

והנה התוספות [שבת יח. ד״ה ולימא] הקשו אי נימא הטעם דבית שמאי משום שביתת כלים, אמאי קאמר ומודים שטוענין בקורת בית הבד, הא אף בזה שייך שביתת כלים. ונ״ל ליישב, דבאמת קיי״ל לענין שביתת בהמה דאסור אף לבית הלל, מכל מקום בדבר שאדם עצמו אינו אסור לעשות רק מדרבנן אין אדם מצווה על שביתת בהמה, ומהאי טעמא אין אדם מצווה על תחום בהמתו כיון דבאדם אינו רק מדרבנן, א״כ הוא הדין בשביתת כלים לבית שמאי, בדבר דבאדם ליכא חיוב חטאת אינו אסור בכלים, ואף דקאמר הש״ס לבית שמאי אע״ג דלא עביד מעשה כלל, היינו דאינו עושה מעשה אבל מכל מקום מתעבד בכלי מלאכה שיש בה חיוב חטאת, אלא שאינו נעשה בגוף הכלי, אבל הך דטוענין בקורת בית הבד דגוף המלאכה אינה דבר תורה לא שייך שביתת כלים. והדברים ברורים כשמש.

(ישועות יעקב – סק״ד)

רסג) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. במג״א (סק״כ), יעמוד הישראל אצלו. בזמנינו עוברים על זה היהודים, שיש להם קומרס אצל השרה להספיק לחם לכל בעלי מלחמה, שיש להם ריחים מיוחד טוחנות להם חול ושבת, ומשרתיהם עומדין עליהם ממש [ו]מזרזין אותם בשבת, על מה יסמוכו.

(זכרון אברהם)

רסד) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. במג״א (סק״ך), האינו יהודי טוחנן בשבת וכו׳. נ״ב: ר״ל נותן לתוך הרחיים בשבת.

שם קשה דמכל מקום קשה וכו׳. נ״ב: דבריו תמוהין. ועיין באבן העוזר (סימן שכ״ח) השיג על זה. ועיין תוספת שבת [סקכ״ד].

(חדושי מוהרמ״ז)

רסה) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. עיין מה שכתב המג״א (ס״ק [כ׳]) וסימן שכ״ח (סקנ״ג) גבי עלוקה ודבר המושך ליחה. ע״ש[162].

(שלחנו של אברהם)

רסו) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. כתב ב״י, ולענין הלכה כיון שהרי״ף והרמב״ם כו׳. נ״ב: וכן פסק בש״ע (ס״ה): ומותר לתת חטים לתוך רחיים של מים סמוך לחשיכה. ע״כ. וכתב מור״ם ז״ל, ויש אוסרים ברחיים ובכל מקום שיש לחוש להשמעת קול כו׳. עיין מה שכתב הט״ז (בסק״ז). וכתב הרב מג״א (בסק״ך), ואם הרחיים של גוי פשיטא דשרי כו׳. אבל הב״ח (סעיף יו״ד) כתב, דלדעת הרוקח [סימן מ״א] אפילו בשל גוי אסור כמ״ש בסימן רמ״ו ס״ב. ע״ש. ועיין מה שכתב הרב מג״א שם, שאם נותן חטים ברחיים והוא נטחן ממילא, דאינו חייב חטאת. והביא ראיה ממה שכתבו התוספות בפ״ק דשבת (דף ח״י ע״א ד״ה ולימא מר כו׳). עיין ביד המלך (דף צ״ח ע״ג)[163] מה שכתב על דבריו. ועיין בנהר שלום (ס״ד)[164], ומה שכתבו הרב מחזיק ברכה (בסק״ד)[165], חמד משה ([סקי״א על מג״א] סק״ך)[166], בגדי ישע שם[167]. ועיין מה שהליץ המליץ הגדול הרב מחצית השקל שם, יד אפרים סביב לש״ע (סק״ך), חדושי רז״ה (דף ט״ו ע״א)[168] בסימן זה.

(דברי מנחם – הגב״י סק״ז)

רסז) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. בדגול מרבבה, מוגמר וגפרית כו׳. נ״ב: לפענ״ד כוונת המג״א [סק״כ], דמוגמר וגפרית שאין כאן מלאכה רק שהגחלים בוערין, וכיון דעל כרחך התירו לו זה כמ״ש הרשב״א [יח: ד״ה גיגית], משום שהוא גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בו שצריך להחם חמין, ממילא מותר גם לגמר בגדים ולגפר כלי כסף. בשלמא באונין של פשתן, הלובן הוא המלאכה, וכן ביורה צמר הצביעה היא המלאכה, ובזה גזרו שפיר, אבל במוגמר וגפרית מה שהכלים מתגמרין ומתגפרין לא חשיב מלאכה לחיוב חטאת, רק בוער הגחלים, וזה התירו לצורך העמדת חמין. רק עיקר קושית הגמרא [יח.] אי נימא הטעם משום שביתת כלים, וכיון שהגחלים מונחים בכלי הרי נעשה מלאכה בכלי דהיינו ביעור הגחלים, דאף דאפקרינהו לגחלים, מכל מקום הכלי לא הפקיר. (עזרת ישראל)

רסח) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. כתב מג״א (בסק״כ) וז״ל: אפילו נותן ישראל להרחיים בשבת ליכא חיוב חטאת עד שיטחן ברחיים של יד. מיהו ממה שכתבתי סימן (ש״ך) [שט״ז סק״ט] גבי מצודה בשם התוספות [שבת יז: ד״ה אין פורסין], משמע דחייב בדבר דאתי ממילא. ובמחצית השקל כתב, דהוא מה שכתבו התוספות שם דחיישינן [שמא] בשעת פריסה יכנס חיה להמצודה דהוי מן התורה. ע״ש. ובתוספות (דף י״ז) מבואר

הערות וציונים

162. כוונתו להקשות ע״ד מג״א שכאן כתב דכיון דלא עביד מעשה אלא שנותן לתוך הרחיים הוי גרמא ואינו אסור מדאורייתא. ואילו שם גבי עלוקה כתב דכיון דמיד שנותן העלוקה היא מושכת ליחה הוי כמעשה בידים ואסור מהתורה וסותר לכאן. ועיין בספר חבל יוסף - גנזי חיים מ״ש בזה, נדפס לקמן אות ער״ה. **163.** נדפס לעיל אות רנ״ו. **164.** נדפס לעיל אות רנ״ד. **165.** נדפס לעיל אות רנ״ז. **166.** נדפס לעיל אות רנ״א. **167.** נדפס לעיל אות רנ״ב. **168.** נדפס לעיל אות רנ״ג.

יותר, דאף בניצוד אח"כ, היכא דודאי הוא שיהיה נצוד איכא איסור תורה. ועיין במסכת בבא קמא (דף ס' ע"א), בזורה ורוח מסייעו דחייב, ופירשו התוספות (בד"ה רב אשי), דמעשה הזריה בעצמה לא מקרי זורה, רק שגורם לרוח לזרות, ואפילו הכי חייב. ועיין שם ובמפרשים, והבן. (דעת ומזימה)

רמט) שם בהגה ויש אוסרין ברחיים וכו'. עיין מג"א (סק"כ) בנותן הישראל החטין בתוך הרחיים. ובתשובות הר הכרמל (סימן א' [דף ב' ע"ג]) פקפק על זה דהוי ליה כזורה ורוח מסייעתו [בבא קמא ס.]. ע"ש. ובתשובות מהרי"ם פאדווע מבריסק (סימן נ"ב [ד"ה ולפ"ז נלע"ד ברור]) כתב לחלק, דאם בשעה שנתן הישראל חטים לתוך הרחיים כבר טחן הרחיים, בודאי חייב, כיון דכבר טחן הרחיים ולא נתהוה בזה ענין חדש, כי ממילא כשהישראל נותן החטים ממילא יטחון, ודמיא למדביק פת בתנור דהדבר יבוא ממילא, אבל אם בשעה שנתן הישראל חטים עדיין לא טחן כלל, ואח"כ נתהוה הענין שהתחיל הרחיים לטוחנן פטור, דנתהוה ענין חדש, ודמיא למצודה. ע"ש. ולדעתי אף בטוחן הרחיים עדיין לא דמי לפת בתנור, דהתם לא בא לתוך התנור בשעת אפיה מה שלא היה בעת נתינת הפת, אבל הכא המים שתחת הרחיים כבר הלכו להם ומים אחרים באו תחתיהם, ומאי נפקא מינה לענין המים הבאים אי היו שם כבר מים אחרים אשר כבר הלכו, ומכל מקום דינו אמת כיון דהמים ממשמשים ובאים הרי הוא כזורה ורוח מסייעתו דחייב כהנ"ל.

(פתחי תשובה)

ער) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. במג"א (סק"כ), אפילו נתנו בידים פטור. עיין אבן עוזר (סימן שכ"ח). וברמב"ם ריש פרק י"א מהלכות שבת, נוטל דג מן ספל של מים חייב משום נטילת נשמה. ועיין במשניות עם תפארת ישראל (מכות פ"ג מ"ה [בועז אות ו']) שחקר על דבק פת בתנור. ועיין בספר לחם ושמלה (בסימן קצ"ח [שמלה] אות י"ט)[169] ובקרבן נתנאל פ"ק דשבת (אות ס"ה) [סימן ל"ג אות ר']. (לקוטי שלמה)

רעא) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. עיין באר היטב (סק"ט) בשם המג"א (סק"כ) בנותן הישראל החטין בתוך הרחיים. ועיין בשו"ת הר הכרמל (סימן א' [דף ב' ע"ג]) שפקפק על זה, דהו"ל כזורה ורוח מסייעתו [בבא קמא ס.]. ע"ש. ועיין בשו"ת מהרי"ם פאדווע מבריסק (סימן נ"ב [ד"ה ולפ"ז נלע"ד ברור]) שכתב לחלק, דאם בשעה שנתן הישראל חטים לתוך הרחיים כבר טחן הרחיים בודאי חייב, כיון דכבר טחן הרחיים ולא נתהוה בזה ענין חדש, כי ממילא כשהישראל נותן החטים ממילא יטחון, ודמיא למדביק פת בתנור דהדבר יבוא ממילא. אבל אם בשעה שנתן הישראל חטים עדיין לא טחן כלל ואח"כ נתהוה הענין שהתחיל הרחיים לטחון פטור, דנתהוה ענין חדש ודמיא למצודה. ע"ש. ועיין בפתחי תשובה[170] שכתב דאף בטוחן הרחיים מקודם עדיין לא דמי לפת. יע"ש. ומכל מקום דינו אמת, כיון דהמים ממשמשים ובאים, הרי הוא כזורה ורוח מסייעתו דחייב כהנ"ל.

[הערת מהרשי"ם: מ"ש במג"א דסמוך (לפתח) [לפסח] רשאי לשמור וכו', עיין בחדושי החתם סופר לשבת (דף י"ח סוף ע"א) מ"ש על דברי מג"א, ואבן העוזר (סימן שכ"ח). ולדינא כתב דיש למכור להעכו"ם בעל הרחיים החטים והכלים, ואומרים לו שאם יניח ישראל לשמור אפשר שיחזרו ויקנו ממנו הקמח אחר שבת]. (ארחות חיים – ספינקא – סק"ט)

רעב) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. עיין מה שכתבתי בסימן ש"ה. ועיין בלחם ושמלה סימן קצ"ח (בשמלה סק"ט), העלה דאם הרחיים ריקן ושופך חטים לתוכו בשבת חייב, ואם יש מעט בתוכו ומרבה עליהם פטור, דלא יוכל לטחון עד שיפלו התחתונים ואז ממילא יפלו הבאים אחריהם בלא שום כח אדם, וכהאי גוונא על ידי נכרי הוי שבות דשבות ושרי במקום מצוה. (ערך שי)

רעג) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. כתב המג"א (סק"כ), אם השעה צריכה לכך כגון סמוך לפסח, רשאי הישראל לשמור הרחיים שלא יתחמץ, דהא שבות דשבות הוא, דאפילו נותן הישראל לרחיים בשבת ליכא חיוב חטאת, א"כ כשאומר הוי ליה שבות דשבות ושרי במקום מצוה, וכל שכן היכא דלא אמר ליה כלל. ע"כ. והנה כל האחרונים חלקו על המג"א, וסבירא להו דבנתינת חיטים תוך הרחיים יש איסור דאורייתא. אבל מכל מקום נראה דלענין שיהא הישראל יושב ומשמר, כיון דאין בו אלא משום מראית עין שיאמרו שהוא שלוחו של ישראל העומד עליו, עיין סימן רמ"ד (סק"י)[171], והוי מראית עין דשבות, א"כ הוי כשבות דשבות במקום מצוה דמותר. אלא שגוף דברי הרב מג"א שחשב להו לדבר מצוה, צריך ביאור לפי מה שכתב בסימן רע"ו (סק"ח) דלא התירו שבות רחוקה. ע"ש. א"כ הכא נמי לענין שבות דשבות. ועיין בנודע ביהודה תנינא (סימן מ"ד). (תהלה לדוד – סקי"ד)

רעד) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. עיין להמג"א (בסק"כ) שהוכיח דאפילו נותן הישראל חטים בריחים אינו חייב עד שיטחון בריחים של יד, מדכתבו התוספות (בדף י"ח ע"א) בד"ה ולימא וכו', דטעמא דבית שמאי משום דגזרינן וכו', וקשה דמכל מקום לימא בריחים של יד משום גזירה, אלא על כרחך משום דאפילו נתנו בשבת ליכא חיוב חטאת. יע"ש. ודבריו תמוהים, דאם כן מאי טעמא דמוגמר וגפרית דשרו וכמ"ש מהרש"א שם, וכבר תמהו עליו כל האחרונים.

וראיתי להרב מחצית השקל שכתב משם מוה"ר אהרן כ"ץ

הערות וציונים

169. עיין להרב ערך שי שהביא דבריו בתמצית, נדפס לקמן אות רע"ב. **170.** נדפס לעיל אות רס"ט. **171.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח"א בסימן רמ"ד אות שמ"א.

אוצר ההלכה

זצ״ל, שפירש דהרב מג״א היה מפרש הא דקתני ומניחין מוגמר תחת הכלים וכן גפרית, אין הכוונה דעכשיו סמוך לשבת מניח המוגמר על האש, אלא שהמוגמר הוא מונח זמן רב קודם השבת על הגחלים, אלא עתה סמוך לשבת מניח הגחלים עם המוגמר שעליו תחת הכלים, וכן משמע מלשון הברייתא, וא״כ ליכא למיגזר ערב שבת אטו שבת. יע״ש. ותמהני עליו, דהא כתבו התוספות התם בד״ה והשתא וכו׳ וז״ל: ולי נראה דרב אושעיא לא מוקי לה כבית שמאי, אלא הש״ס הוא דקאמר הא מני בית שמאי היא, אליבא דרב יוסף דמוקי לה משום שביתת כלים וכו׳, ועוד דסוגיא דלקמן לא מיתוקמא אלא כרבה כדפירשתי, וקי״ל כרב אושעיא דמאן תנא שביתת כלים בית שמאי וכו׳. וכוונתם דלרב אושעיא מצינן למימר דלבית שמאי לית להו שביתת כלים אלא היכא דעביד מעשה, והא דאסר באונין של פשתן במתניתין אפילו היכא דלא עביד מעשה, משום גזירה וכרבה. והא דקאמר מאן תנא שביתת כלים בית שמאי, היינו היכא דעביד מעשה, משום דלבית הלל לית להו שביתת כלים אפילו היכא דעביד מעשה, וטעמא דברייתא משום השמעת קול. והא דקאמר הגמרא הא מני בית שמאי, ולבית שמאי אית להו שביתת כלים אפילו היכא דלא עביד מעשה, היינו לרב יוסף דמוקי לה משום שביתת כלים דעל כרחך לדידיה בית שמאי היא, דאילו לבית הלל לית להו שביתת כלים כלל, ועל כרחך לדידיה לבית שמאי אית להו שביתת כלים אפילו היכא דלא עביד מעשה מדאסרו באונין, דליכא למימר דטעמא משום גזירה, דאם כן מאי טעמא דשרו מוגמר וגפרית, אלא על כרחך דטעמא דמתניתין משום שביתת כלים. וא״כ שמעינן דלבית שמאי אית להו שביתת כלים אפילו היכא דלא עביד מעשה, ואי כדברי הרב הנזכר, אם כן מנא ליה להגמרא דלרב יוסף לבית שמאי אית להו שביתת כלים אפילו היכא דלא עביד מעשה, נימא דסבירא ליה דוקא היכא דעביד מעשה הוא דאיכא שביתת כלים כמו לרבה בשיטת רב יוסף, וטעמא דמתניתין דאסר באונין היינו משום גזירה, וטעמא דשרי במוגמר היינו משום דליכא איסור דאורייתא אלא איסור דרבנן, ומשום הכי לא גזרינן משום דהוי גזירה לגזירה, אלא על כרחך דליתא להאי פירושא. וצ״ע.

והנה מה שכתבו התוספות שם בד״ה ולימא, דלרבה על כרחך לומר דסבירא ליה דטעמא דמתניתין משום גזירה, דאי סבירא ליה דטעמא דמתניתין משום שביתת כלים, א״כ למה צריך רב יוסף להביא הברייתא, והא מתניתין היא דאסרי משום שביתת כלים. יע״ש. היינו לפי הנראה שכתבו בד״ה והשתא, דהא דקאמר הגמרא הא מני בית שמאי היא, היינו אליבא דרב יוסף דמוקי לה משום שביתת כלים, א״כ על כרחך לפ״ז דלרבה טעמא דמתניתין משום גזירה, דאי משום שביתת כלים, אם כן למה צריך להביא הברייתא, הא מתניתין היא, אלא על כרחך דלרבה טעמא דמתניתין משום גזירה, והגמרא לקמן דקאמר טעמא משום גזירה היינו אליבא דרבה, אבל לרב יוסף דמוקי לה משום שביתת כלים וכבית שמאי, היינו טעמא דמתניתין משום שביתת כלים, דאל״כ קשה מ״ט דשרי מוגמר וגפרית וכמ״ש. אבל לפי מה שכתבו משם ר״ת דהא דקאמר הא מני בית שמאי היא רב אושעיא בעצמו קאמר הכי. יע״ש. אם כן לפי זה י״ל לרב יוסף דקאמר ולימא מר משום שביתת כלים, היינו דמוקי לה כבית הלל, וסבירא ליה דלבית הלל איכא לחלק בין היכא דעביד מעשה להיכא דלא עביד מעשה, ולפ״ז י״ל דלרבה אפשר לומר דסבירא ליה דטעמא דמתניתין משום שביתת כלים אפילו היכא דלא עביד מעשה, והא דלא פריך רב יוסף ממתניתין משום דרוצה לאוקומי הברייתא כבית הלל, ולכך פריך מברייתא דדריש לה מקרא, וסבירא ליה דמסתמא לא יפלוג בית הלל אדרשה דברייתא, אבל ממתניתין לא מצי למיפרך מינה, דאדרבה בית הלל שרו התם. ועיין להב״ח לעיל בסימן רמ״ו [אות ב׳]. וכן נראה מדברי הרא״ש מפשט דבריו שם [שבת פ״א סימן ל״ג], וכ״כ הרב קרבן נתנאל שם [אות ש׳], עיין שם. וברור. ועיין למהר״ם שם מה שנדחק, ולפי מה שכתבתי אתי שפיר. ועיין בחידושנו שם מ״ש בס״ד. ועיין להרב עולת תמיד [עולת שבת סק״ד]. ודו״ק.

(שלמי תודה)

ערה) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. במג״א (סק״כ), נותן חיטים לרחיים (של מים) ליכא חיוב חטאת, וכתבו בתוספות כו׳. כבר הושג על זה מכל האחרונים. ומיהו מה שכתב להחמיר מדברי התוספות [שבת יז: ד״ה אין פורסין] גבי פורש מצודה, איני יודע ראיה כלל, דהא לא כתבו אלא שבשעת פרישתו יצוד. ע״ש. וכל שכן מה שכתב מאופה [מנחות נו: תוד״ה ומעשה] ודאי לא שייך, דהתם אחר אחרון אנו הולכין, כמו באחד נותן עצים ואחד נותן אור [ביצה לד.]. אבל נראה מדברי הרמב״ם [הלכות שבת פ״י הכ״ב] גבי המשלח כלבים לצוד צבי, ועמד בפניו והבהילו עד שתפסו כלב, חייב. ונראה מקור דברי הרמב״ם מסוף פרק הכונס [בבא קמא ס.] גבי לבה ולבתה הרוח, אם אין בליבויה כדי ללבות פטור. ופריך, מאי שנא מזורה ורוח מסייעתו. ומשני רב אשי, גבי שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה כו׳, משמע דבשבת חייב בכל דהו אפילו אין במעשיו כדי לעשות כל שנגמר על ידו, והכי נמי בנתינת החטים לתוך הרחיים של מים. שוב ראיתי בספר אבן העוזר (סימן שכ״ח) שנתעורר כבר בסוגיא דבבא קמא ובדברי הרמב״ם, וכתב דהוא מדאורייתא, ומטעם זה כתב לאסור להעמיד עלוקה בשבת לחולה שאין בו סכנה, דאיסור דאורייתא הוא. ומכל מקום לענ״ד לאו כללא הוא בכל המלאכות, דאם כן הא דאמרינן בריש פרק מי שהחשיך [שבת קנג.] דנותן על גבי החמור, ומסיק שם [ע״ב] דנותן כשהיא מהלכת ונוטל כשעומדת. ע״ש. ולפ״ז אדרבה חייב ע״ז כעושה בעצמו, ועל כרחך דזה דוקא בזורה דכך הוא דרך מלאכתו, וס״ל להרמב״ם דהוא הדין מלאכת צידה הוה דרכו בכך, אבל גבי עלוקה דהוה משום חובל, ודאי דמלאכת חובל הוה בעצמו כמו מוציא, וכיון דהעלוקה עושה החבלה ודאי ליכא איסור דאורייתא, כמו נותן עליו כשהוא מהלכת הנ״ל. וההיא דהשיך בו את הנחש [סנהדרין עו:], כמו שמביא בשם התוספות [בבא קמא כג. ד״ה תפשוט] כשדחק שיני הנחש בידיו, אבל עלוקה שנושכת בעצמה ודאי ליכא איסור דאורייתא, וטחינה דרחיים של מים בודאי נראה נמי דעיקר

אוצר ההלכה

הטחינה ביד. אלא כיון דרגיל טחינת המים צע"ג, דאולי הוה כזורה. (חבל יוסף – גנזי חיים)

רעו) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. במג"א (סק"כ), אפילו נותן הישראל להרחיים בשבת ליכא חיוב חטאת עד שיטחון ברחיים של יד כו'. נ"ב: עיין באבן העוזר (סימן שכ"ח) משיג על מג"א ומסיק דחייב חטאת. (יגל יעקב)

רעז) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. עיין מג"א (סק"כ) דבנותן לרחיים של מים אף בשבת אין חייב משום טוחן, דטוחן הוא רק ביד. והנה מה שהביא ראיה מהא דלא קאמר ברחיים טעם משום גזירה, כבר תמהו עליו כל האחרונים, דהא רבה מוקי מתניתא כבית הלל דלא גזרו. ואך לענין הדין, דלכאורה אף ברחיים של מים הא דמי לאופה, שאינו רק מדביק הפת ונאפה הפת ממילא, חילקו האחרונים, דהאופה הוא מבישול סמנים והיה [במשכן] ממילא, לכן אף אופה חייב, אבל טוחן דהוא מכתישת סמנים שהיה במשכן ביד, אין ללמוד רחיים שהוא ממילא. ובזה יש ליישב גם קושיית האבן העוזר בסימן (שכ"ה) [שכ"ח], דהקשה מזורה ורוח מסייעתו [בבא קמא ס.].

וחויץ מזה, בזכרוני שכן פירשו הקדמונים בבא בתרא (דף כ"ו ע"א) ובבא קמא (דף ס' ע"א) דקאמר מלאכת מחשבת אסרה תורה, היינו דמלאכת זורה לעולם אינו עושה יותר רק זורה ורוח מסייעת, ואם כן היינו מלאכה דאסרה תורה, ואם כן כאן דמשכחת טוחן ביד אין ראיה דאף ממילא יהיה אסור. אכן לדינא לא אוכל להכריע בזה. ואך מה דמדמה האבן העוזר דהיכי דחייב בנזקין הכי נמי לענין שבת בחיוב מיתה, אישתמיט ליה דברי השיטה מקובצת (בבא קמא דף נ"ו ע"א [ד"ה ונראה]) דמחלק בין השיך בו נחש דפטור לקפצה הנמיה דחייב, דבנזקין חייב בגירי דיליה, אבל חיוב מיתה אין לחייב רק בעושה בגופו. ועיין לקמן סימן (שכ"ה) [שכ"ח סק"י] מה שכתבתי שם בדברי האבן העוזר. (גנזי חיים – סק"ח)

רעח) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. במג"א (סק"כ) העלה דליתן חטים לתוך רחיים של מים בשבת לא אסור אלא מדרבנן, ובספר פתחי תשובה[172], הביא דבתשובת הר הכרמל (סימן א' [דף ב' ע"ג]) פקפק על זה, דהוי ליה כזורה ורוח מסייעתו [בבא קמא ס.]. ע"ש. ולא ידעתי למה הלך למרחוק אל הר הכרמל, הלא בספר אבן העוזר הנספח לשו"ע כתב כן לקמן סימן שכ"ח. ע"ש. ועיין בתשובת מהר"ם שיק או"ח (סימן קי"ד) דהסכים להמג"א. (ילקוט הגרשוני – סק"א)

רעט) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. במג"א (סק"כ) ד"ה להשמעת וכו', אפילו נותן הישראל לרחיים בשבת ליכא חיוב חטאת עד שיטחון ברחיים של יד וכו'. עיין רש"י עבודה זרה (דף ט"ז ע"א ד"ה מטחינו) וכו', מבואר דהוי אב מלאכה. ע"ש ותבין. וי"ל. וצ"ע. (חדושי מהרי"ו)

רפ) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. במג"א (סק"כ), וקשה דמכל מקום קשה לימא כו', אלא על כרחך אפילו נתנו בשבת ליכא חיוב חטאת. דברי המג"א אלו תמוה, וכבר עמדו על זה. ועיין בתשובת מהרי"א הלוי (ח"ב סימן צ"ו) גם הוא מוסיף להקשות, ומצא שם דרך נכון לישב דברי מאורן של ישראל המג"א. ע"ש היטב באורך. ועיין בתשובת שואל ומשיב מהדורא שתיתאה (סימן (כ"ג) [נ"ג] בד"ה והנה) שכתב ליישב גם כן. ועיין בתשובת גורן דוד (או"ח סימן ט"ו) שהאריך בדברי המג"א כאן, ובנידון הוועק אוהרע שמעמידין על שעה לדפוק זמן מה, וגם גלגל אחד בה אשר על ידו מדלקת הנר בצידה, אם מותר להעריך זאת בערב שבת. ועיין בספר אש דת על ל"ט מלאכות במלאכת הטוחן [דף פ"א ע"ב]. ע"ש מה שכתב בזה. (מגיני חיים)

רפא) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. כתב המג"א סימן רנ"ב [סק"כ], דנותן חטים לרחיים של מים אינו חייב כיון דאינו עושה המלאכה. ובמשנה ברורה שם [בבה"ל ד"ה להשמעת קול] הביא דכל אחרונים חולקין, דכיון דאבני הרחיים הולכין ומתגלגלין בטבען, כשנותן החטים לתוכן היינו מעשה הטחינה, כמו בצידה.

ובתוספות שבת (דף י"ז ע"ב [ד"ה אין פורסין]) הלשון סתום, שכתבו דזימנין דאתא לידי חיוב חטאת כגון דבשעת פרישתו ילכוד, ומשמע לכאורה דאם ילכוד לאחר זמן אין כאן חיוב חטאת. אבל אין כוונתם לחלק בין מיידי לבין לאחר זמן, שהרי אפילו מיד הצידה נעשה בכח החיה, ומה לי מיד מה לי לאחר זמן. וכן בתוספתא [שבת פי"ג ה"ה] שהביאו תני סתם ונכנס לתוכה חייב, וכן בתחלת דבריהם כתבו שאינו יודע אם יצוד או לאו, מבואר שאם יצוד חייב. אלא כוונתם דשורין דיו ואידך דתנן [שם], אי עביד להו בשבת עושה עיקר המלאכה בשבת, אבל פרישת מצודה אם לא ילכוד אין כאן מלאכה כלל, ולזה סיימו דמכל מקום גזרינן דזימנין אתי לידי חיוב חטאת, ובשעת פרישתו היינו כל זמן שהיא פרושה מקרי שעת פרישתו, היינו שמתקיימה מעשה הפרישה. אי נמי כוונתם מיד, ומשום שיש מקום לומר דלא גזרינן אלא אם בעושה זאת בשבת מתחייב מיד, ובזה חיישינן דכשמתירין לו עם חשכה זימנין דיתאחר בשבת, אבל בדבר שאין המלאכה מיד יש לומר דלא שייך למגזר דבין כך וכך יזכור ויוציא המצודה, ולזה סיימו דזימנין דילכוד מיד, ונראה דאפילו בלחי וקוקרי חייב חטאת, דלגבי האדם העושה אין חילוק בין מצודה ללחי וקוקרי, ולא חילקו בזה בגמרא (שבת דף י"ח ע"א) אלא לענין שביתת כלים, דבלחי וקוקרי אין הכלי עושה מלאכה, ובמצודה הכלי עושה. ולפיכך נכרי שהביא דגים לישראל ביו"ט שדינו מבואר בסימן תקט"ו [ס"א], אין נפקותא בין צד במצודה לצד בלחי וקוקרי, [שו"ר במג"א סימן (שט"ו) [שט"ז] סק"ט, פירש דברי תוספות כפשוטן. וצ"ע. אח"כ ראיתי בריטב"א שם שפירש ג"כ דברי תוספות כהמג"א,

הערות וציונים

172. נדפס לעיל אות רס"ט.

אוצר ההלכה

וצ״ל לפ״ז דעיקר צידה הוא בכח אדם. ולשון התוספתא, צריך לפרש דבשעה שהוא פורש נכנס, ומה שכתבו תוספות שאינו יודע אם יצוד אם לאו, הוא להטעים דלא דמי לאפיה ובישול. ועדיין צריך תלמוד מה מקרי מיד, דאין לחלק בין הפסק מועט להפסק מרובה. ואפשר דבעינן שיאחוז המצודה בידו, ומצינו כעין זה בבא בתרא (דף כ״ב ב׳), זימנין בהדי דמנח ליה כו׳, ולפ״ז גם בלחי וקוקרי יש חילוק בין מיד לבין לאחר זמן. ועיין מנחות (דף ס״ד ע״א) דפורש מצודה חייב, וצ״ל דאיירי נמי שבשעת פרישה נכנס [ואפשר דבעינן שתהא הצידה מכחו שהפריש המצודה על הניצוד] ולפ״ז יש מקום להקל בנכרי שהביא דגים ביו״ט].

ומיהו דוקא מלאכות שדרכן בכך כמו אפיה ובישול וצידה, אבל מלאכות אחרות אפשר דבעינן מיד. מיהו בנותן חטים לרחיים שהמלאכה נעשה מיד נראין דברי אחרונים ז״ל דיש כאן חיוב דאורייתא, כיון דדרך טחינה בכך.

(חזון איש – סימן ל״ז סק״א)

רפב) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. במג״א (סק״כ), וכ״כ הסמ״ג וסמ״ק בהדיא. תמוה לפי הרמב״ם בפ״ט מהלכות שבת [ה״ד] דאחד נותן האור ואחד העצים ואחד המים כולם חייבים משום מבשל. ובשלמא לפי רש״י ביצה (דף ל״ד ע״א [ד״ה כולן]) לא קשה, ע״ש דכל אחד חייב משום מלאכה אחרת.

שם וכן פירשו התוספות במנחות [נו: ד״ה ומעשה] וכו׳, דומיא דמדביק פת בתנור. שם בגמרא, הניח שאור (של) [על] העיסה והלך לו ונתחמצה חייב כמעשה שבת. ופריך הגמרא, ובשבת מי חייב, והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הניח צלי על גחלים אינו [חייב אלא] אם היפך. והקשו התוספות מהדביק פת בתנור דגם כן ממילא נאפה וחייב. ותירצו התוספות, דגבי פת נאפה כולו משא״כ גבי שאור לא נתחמץ רק אותו מקום, והוה כמו מאכל בן דרוסאי. עכ״פ משמע מתוספות דחייב אפילו ממילא אם נאפה כל צרכו. (אהל ברוך)

רפג) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו׳. במג״א סימן רנ״ב (סק״כ) פסק, דהנותן חטים לרחיים של מים בשבת לא הוי אלא שבות בעלמא, ומדאורייתא לא הוי מלאכה כלל כיון דממילא נטחנים. ובנתיב חיים (להגאון בעל קרבן נתנאל) שם ביאר יפה דעת המג״א, דאין ללמוד טחינה מאפיה דחייב אף דנגמרת מאליה, משום דהעיקר תלוי איך היה מעשה כל מלאכה במשכן, ואפיה במשכן היינו בישול לא היה באופן אחר, אלא שנתבשלו הסממנין ממילא ע״י האש, אבל טחינה מה שהיתה אותה אב מלאכה אצל משכן כתישת הסממנין במכתשת, לא היתה אלא בידים. עכ״ד.

נמצא שלדעת המג״א, פרטי כל מלאכה ומלאכה תלוי באופני עשייתה במקדש, ואין ללמוד שאר מלאכות מאפיה דחייב אף דנגמרת מאליה, משום דהעיקר תלוי איך היה המעשה של המלאכה במשכן, ואפייה במשכן היינו בישול, לא היה באופן אחר אלא שנתבשלו הסממנין ממילא על ידי האש, אבל טחינה, מה שהיה אותה אב מלאכה אצל משכן, כתישת הסממנין במכתשת לא היתה אלא בידים.

וראיתי בפמ״ג (סימן ש״מ משבצות זהב סוף סק״ג) שכתב: ואותן הכותבים דברי סתר בנייר עם חלב שנחלב ולא נתבשל, ונבלע בנייר ואין רישומו ניכר, וכשבא לחבירו נותן אותו אצל האש ושלהבת ומתחמם וניכר הכתב ההוא (עיין בירושלמי [שבת פי״ב ה״ד] כעין זה), אם עשה כן בשבת י״ל דחיוב חטאת ליכא, ומכל מקום מדרבנן אסור דדמי לכותב. וכל שכן במקום שיד סולדת בו, י״ל אפילו נייר חלק בלא משקה יש בו לחלוחית מים וכסיכתא לאתונא דמיא [שבת עד:], וחצי שעור אסור מן התורה אם אין בו שיעור משקין בבישול. עכ״ל הפמ״ג.

ויש לעיין בסברת הפמ״ג, דלמה פשיטא ליה דאין חיוב חטאת על העמדתו בפני השלהבת ונעשה כתב גמור, ויש לדון דההעמדה בפני האש זהו מעשה גרמא לכתיבה, אבל מדבריו נראה דלא מחשיב זה לגרמא, שהרי אומר שאם מעמיד במקום שהיד סולדת בו אז יש בזה משום חיוב מבשל על המים הנבלעים בנייר, ואפילו נייר חלק בלי שום משקה יש בו לחלוחית מים וחצי שעור אסור מן התורה. הרי משמע דלאו גרמא הוא, ומאי שנא דמשום כותב גרמא הוא ומטעם בישול לאו גרמא וחייב.

ולפי דעת המג״א הנ״ל שפיר יש מקום לחלק ביניהם, דבישול תמיד הוא ע״י גרמא, וכל חיוב בישול הוא על מעשה ההעמדה שעל גבי האש, וכאן נמי יש העמדה שמביא לידי בישול, משא״כ לענין כתיבה, דעצם המלאכה הוא מעשה הכתיבה בידים, וכאן ליכא מעשה כתיבה אלא רק העמדה לכתיבה, אבל עצם הכתיבה נעשתה מאליה. ולכן שפיר כתב הפמ״ג שהוא הדין במעמיד ממש ע״ג האש, אע״ג דעצם ההעמדה על האש עשה בידים, אינו חייב משום כותב, משום דמלאכת הכתיבה נעשית אח״כ מאליה, והאב מלאכה של כותב במשכן הוא בכתיבה ממש בידים.

ובספר אבן העוזר (סימן שכ״ח) הביא דעת המג״א וחלק עליו, ופסק דנותן חטים לרחיים של מים בשבת הוי אב מלאכה מקל וחומר דנזקין, דהא בזורק חפץ של חבירו לרחיים וניזק חייב, דהוי כזורק לתוך האש, וקל וחומר בשבת, דאפילו בזורה ורוח מסייעתו דפטור מנזקין [בבא קמא ס.] חייב בשבת.

והנה מה שכתב האבן העוזר ללמוד טחינה מזורה לחייב בנגמר ממילא, כבר נתבאר היטב בזה דעת המג״א דלאו בחדא מחתא מחתינהו לכל המלאכות וכנ״ל, וכן מה דפשיטא ליה להאבן העוזר דבמקום דחייב לענין נזקין מכל שכן דחייב לענין שבת, לכאורה נראה דהא ק״ו פריכא הוא לפי מה שכתב ספר התרומה [סימן ר״ה], הובא בב״י (או״ח סימן ל״ב) וז״ל: אמנם גבי שחיטה כתיב ״וזבחת״ [דברים כ״ז, ז׳], ותנן [חולין לא.] נפלה סכין ושחטה פסולה, הא הפילה כשירה אפילו לאחר יד, ואפ״ה פטור בשבת משום דהוי כלאחר יד. עכ״ל. וע״פ דבריו אלה יש מקום

לומר דבהעמדת עלוקה, אף דלענין מזיק נחשב כאילו עביד בידים ומטעם דאשו משום חציו, עם כל זה לא עדיף מהפיל סכין דכו"ע מודים דכחו הוא בודאי עביד בידים, מכל מקום במלאכת שבת ממשכן ילפינן ובעינן דומיא דהתם, דנטילת נשמה דאילים מאדמים לא הוי ע"י כחו רק בידים ממש. ובכהאי גוונא אמרינן בשבת (דף ע"ג ע"ב) האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי דמסיק רב אשי דפטור לענין שבת, אף דלענין מיתה ברוצח חייב בכהאי גוונא. (עיין מכות דף ח' ע"א).

וביותר יש להפליא על התפארת ישראל (פ"ג דמכות מ"ח), שהאריך שם להקשות למה יתחייב סקילה המדביק פת בתנור, מאי שנא באשקיל על חבירו בידקא דמיא ומת דפטור אכח שני דגרמא בעלמא הוא [סנהדרין עז:], אם כן הכא נמי הרי בכח חמימות הראשון כשהדביק הלחם עדיין לא נאפה, עד שבא כח החמימות השני ולא עשה המדביק כלום. עכ"ל. ודבריו תמוהים (מלבד מה דיש לדון בעיקר הדמיון, אלא אפילו) לפי מאי דסלקא דעתיה דבאפייה גרמא הוא, א"כ מה תמיה היא זו איך מחייבינן ליה, הרי ע"כ בהכי חייביה רחמנא.

ולפי שהוסברו לעיל דברי המג"א שפרטי כל מלאכה ומלאכה תלוי באופן עשייתה במקדש, ואין ללמוד שאר מלאכות מאופה וזורה דחייב אף בנגמרה מאליה, יש ליישב שפיר דברי המג"א מהשגותיו של האבן העוזר, ולומר דלפי האמת חיובי שבת אינם דומים בזה לחיובי נזקין, ויש בדבר זה להקל ולהחמיר, והעיקר תלוי כיצד היתה המלאכה נעשית במשכן, שאם במשכן היתה נעשית ע"י גרמא הוא חייב אפילו שבנזקין כגון זה הוא פטור, וכדאיתא בבבא קמא (דף ס' ע"א) גבי זורה ורוח מסייעתו, דאע"פ דלענין נזקין פטור משום גרמא מכל מקום לענין שבת חייב, וכמו שכתב הרא"ש שם [פרק ו' סימן י"א]: אע"פ דלא הוי אלא גרמא בעלמא בהכי, חייבה תורה כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח. ולעומת זאת במלאכה כזאת שבמשכן לא היתה נגמרת אח"כ מאליה, אע"פ שתחלת המלאכה עשה בידים הוא פטור לענין שבת אע"פ שבנזקין כהאי גוונא הוא חייב, כמו בנדון דידן שהעמיד את הדבר ע"ג האש.

וגדולה מזו מבואר בביאור הגר"א (או"ח סימן שי"ד סק"ד), שאפילו בזורק ממש לתוך האש אינו חייב בשאר מלאכות שהאב מלאכה שלהן במשכן הוא ע"י מעשה בידים, שכתב לענין מסיקין בכלים שלמים ביו"ט, ולא אסור משום סותר, משום דגרמא מותר אע"פ שלענין נזקין אין לך מזיק בידים גדול מזה. ולכאורה זה כדברי המג"א הנ"ל שמצד איסור הבערה הרי הבערה ביו"ט מותר, ולגבי האיסור סתירה שהוא סותר את הכלים, הרי האב מלאכה של סתירה במשכן הוא ע"י מעשה בידים, וכאן הסתירה נגרמת אח"כ מאליה והוי גרמא.

והנה על פי הדברים שהזכרתי לעיל מסביב לדברי ספר התרומה שהובא בב"י או"ח (סימן ל"ב) לענין הפיל סכין וכו', אפשר להסביר דברי הגר"א והפמ"ג הנ"ל, שלכן אין לחייב בסתירה ובכתיבה כשהיא נגמרת אח"כ מאליה, משום דכיון שמלאכות אלו היו במשכן ע"י מעשה בידים מתחילתם עד גמרן, וגם מנהגו של עולם כיום הוא לעשות מלאכה זו בידים מתחילתם עד גמרן, לכן אם עושה מלאכות אלו ע"י מעשה כזה שנגמרות אח"כ מאליהן, הוי כלאחר יד.

ומהאי טעמא היה אפשר להסביר גם דברי המג"א, שלכך פטור בנותן חטים לרחיים של מים, משום שבמשכן היתה דרך מלאכת הטחינה (כתישת הסממנין במכתשת) ע"י מעשה בידים מתחילתן ועד גמרן, ולכן ברחיים של מים שממילא הם נטחנים הוי כלאחר יד. אלא שבנידון מלאכת טחינה לא ניתן להאמר כך אלא אם נלך אחר מה שהיה במשכן, אבל אם ניזול בתר עשיית המלאכה לפי מנהגו של עולם, הרי דרך עשיית מלאכת הטחינה כיום היא ברחיים של מים, משא"כ לענין מלאכות סתירת כלים וכתיבה, גם מנהגו של עולם כיום הוא לעשות המלאכה מתחילתן ועד גמרן, ולפי זה אין ראיה מדברי הגר"א והפמ"ג ממה שכתבו לענין כתיבה וסתירה שגם מנהגו של עולם כיום הוא לעשות מלאכות אלו בידים, למה שכתב המג"א לענין טחינה ברחיים של מים שדרך העולם כיום הוא לטחון ברחיים של מים, והטחינה נגמרת מאליה.

ולכאורה יש להביא ראיה לדברי המג"א, מהא דאמר רבא (שבת דף ע"ד ע"ב), האי מאן דעביד חביתא חייב משום שבע חטאות, וכתב רש"י [ד"ה תנור חייב], אבל גבי חבית ליכא משום מכה בפטיש דמאליה נגמרה מלאכתו בתנור. הרי מבואר להדיא דאין אומרים במלאכת שבת זו דומה לזו, דהרי אופה ומבשל חייב על מה שנגמר מאליו, ומשום מכה בפטיש אינו חייב, והיינו דהעיקר תלוי באופן עשייתה במשכן. אבל יש לדחות דשאני מלאכת מכה בפטיש, שאפילו אם נאמר לענין כל מלאכות של שבת שהוא חייב אפילו נגמרה אח"כ מאליה (וכדברי האבן העוזר דליף ממלאכת זורה לכל מלאכות שבת), היינו משום דתחילתה היתה בידים ונידונה על שם תחילתה, אבל לענין מלאכת מכה בפטיש שגדרה של מלאכה זו היא גמר מלאכה, ודאי שהיא נידונה רק על שם סופה, שרק אז נגמרה המלאכה אבל לא על שם תחילתה שעדיין אין כאן גמר מלאכה.

ובדברי הגר"א הנ"ל יש לעיין, שכתב: דלא אסור משום סותר משום דגרמא מותר. ולכאורה נהי דהוי גרמא, אבל מכל מקום גם גרמא אסור עכ"פ מדרבנן, שהרי עיקר דברי הגמרא: לא תעשה כל מלאכה - עשייה הוא דאסור גרמא שרי (שבת דף ק"כ ע"ב) הם לענין גרם כבוי, וכבר כתב המרדכי [שבת סימן שצ"ט] ופסקו הרמ"א (סימן של"ד (סק"ב) [סכ"ב]), שלא התירו גרם כיבוי אלא במקום הפסד להציל מן הדליקה. (ובשלטי גבורים שבת ק"כ [מה. סוף אות ב'] כתב: מסופקני בכל מלאכת שבת הנעשית בלא מתכוין ע"י גרם בפסיק רישא כי האי דגרם כבוי, אי שריא או דילמא גבי דליקה הקילו). ויעויין בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן מ"ה) בדין להעמיד סם המות לזבובים, שמבואר שם דגרמא בשבת אסור מדרבנן. וכן משמע ברש"י עירובין (דף פ"ח ע"א [ד"ה שופכין לתוכן]) שההיתר בגרמא לענין שבת אינו אלא מדאורייתא,

אוצר ההלכה

אבל מדרבנן אסור, שכתב שם במשנה וז"ל: דאפילו מתכוין לאו "איסורא דאורייתא" איכא הכא, דהא לאו ברשות הרבים זריק להו איהו גופיה "אלא מאיליהן יוצאין" וכו'. ויש ליישב דברי הגר"א ולומר שבנדון דידן לענין הסקה בכלים, כיון דיש בזה שמחת יו"ט הוי כמקום הפסד דהתירו גרם כבוי, (וה"ה לענין מלאכה אחרת. ויעויין שם בסימן של"ד [סכ"ב] בביאור הלכה [ד"ה דגרם כיבוי] לענין גרם כבוי במקום הפסד דמותר, שכתב דהוא הדין לענין שאר מלאכות). ובכלל י"ל דאפשר דלענין גרמא יו"ט קיל משבת, עיין ב"י סימן תקי"ד בשם מרדכי פרק כל כתבי [שבת סימן שצ"ט] שיש מתירין גרם כבוי ביו"ט, אבל רבנו יואל כתב דאפילו ביו"ט אין מותר גרם כבוי רק במקום הפסד. ע"ש. ויעויין בסימן תקי"ד סעיף ג' ברמ"א שכתב: ויש מתירים לחתוך נר שעוה וכו' ומותר להעמיד ביו"ט נר במקום שהרוח שולט כדי שיכבה. ויעוין במג"א [סק"י], ובביאור הגר"א (שם), ובשער הציון שם (סקל"א) שהביא בשם המאמר מרדכי [סק"י], דאפשר דביו"ט לכו"ע שרי גרם כבוי לכתחילה, וכמשמעות התוספות ביצה (דף כ"ב ע"א [ד"ה והמסתפק]), וכן הוא גם כן דעת האליה רבה [סקי"ג] והמטה יהודה [סימן רע"ז סק"ד] וכו'. ע"ש.

(שו"ת הר צבי ח"א – סימן קמ"ח אות א')

רפד) שם בהגה ויש אוסרים ברחיים וכו'. במג"א (סק"כ), דמכל מקום קשה לימא גבי רחיים נמי משום גזירה וכו'. כבר תפסו עליו, דא"כ מוגמר וגפרית [שבת יח.] מ"ט שרי. ונראה שרבינו ס"ל דמוגמר וגפרית דשרי מיירי ע"ג חרס ולא על הגחלת, עיין רש"י ביצה (דף כ"ג רע"א). אע"ג דסתמא קתני כמו שמפורש אח"כ (הנח) [התם] מונח באריעא, אע"ג דמעיקרא סתמא קתני. עיין בזה.

(נפש חיה – מרגליות)

רפה) שם בהגה מיהו במקום פסידא יש להקל. במג"א (סקכ"א), כיון דאיכא פלוגתא וכו'. קשיא לי לפי דבריו למה כתב רמ"א כמו שנתבאר לעיל סימן רמ"ד, והתם הטעם משום פסידא, ובמקום פסידא לא גזרו רבנן כמו שאמרו ריש פרק מי שהחשיך [שבת קנג:], יע"ש בב"י [ריש סימן רס"ו] דבנדון דהתם ליכא פלוגתא כלל, ואפ"ה הקלו במקום פסידא מהאי טעמא. לכן נראה דכוונת רמ"א גם כאן דאף לרבה [שבת יח.] במקום פסידא לא גזרו, דאין זה רק גזירה דרבנן כמו שכתב רש"י [שם ד"ה שיטחנו]. יע"ש. ומה שהקשה העולת שבת [סק"ד] לפי זה מאי הקשו התוספות שם (דף י"ח ע"א ד"ה ולימא) וכי אינו יותר טוב וכו', דלמא הכי קאמר רב יוסף, אמאי מוקמית לה משום השמעת קול ושרי במקום פסידא, לימא משום שביתת כלים, ומהאי טעמא אפילו במקום פסידא אסור. לא עיין בדברי התוספות, דאף דמוקמי לה רב יוסף בטעמא דשביתת כלים, הרי כבית שמאי מוקמי לה ואינה הלכה, דבית הלל לית להו שביתת כלים ואף מדרבנן, ואין בו איסור אפילו לכתחילה, ועל זה שפיר כתבו התוספות דיותר טוב לאוקמי מטעם דהשמעת קול ואליבא דבית הלל ויהיה בו איסור עכ"פ שלא במקום פסידא. יע"ש כי זה ברור.

(חמד משה – סקי"ב)

רפו) שם בהגה ומותר להעמיד כלי המשקולת וכו'. עיין לקמן סימן ש"ח סנ"א מה שכתבתי שם.

(תשובה מאהבה ח"ב – סימן רל"ח)

רפז) שם בהגה ומותר להעמיד כלי המשקולת וכו'. ובסימן של"ח [ס"ג] בש"ע זוג המקשקש לשעות כו'. נ"ב: עיין מזה בספר תרשיש שהם (סימן י"א) אודות הפאנאגראף בשבת.

(חדושי הגדהות)

רפח) שם בהגה ומותר להעמיד כלי המשקולת וכו'. עיין תשובת שואל ומשיב (מהדורא שתיתאה ח"א סימן נ"ג) שהביא בשם תשובת פנים מאירות (ח"ב סימן קכ"ב) ותשובה מאהבה (ח"ב סימן ש"ח [סימן רמ"ג מסימני הספר]) מה שכתב בענין זה, וכתב שם להלכה להתיר להעביר הווייזערס ממקום למקום על מקום הראוי לו.

(מגיני חיים)

רפט) שם בהגה ומותר להעמיד כלי המשקולת שקורין זייגי"ר מערב שבת וכו'. עיין להרב כף החיים (אות ע"ג) בשם שו"ת בן יהודה [סימן קנ"א], בזייגר (מורה שעות) שנעשה באופן שקול דופק לעורר השחר ומדליק גם כן מעצמו נר, דאסור להעמידו בערב שבת. ועיין לו עוד בסימן של"ח (אות כ"ד), שאחר תשובת בן יהודה הנ"ל, כתב וז"ל: אמנם בשואל ומשיב מהדורא תניינא (ח"א סימן ה') כתב להתיר לערוך אותו מערב שבת, וכן כתב בשו"ת מהר"ם שיק [או"ח סימן קנ"ז]. ע"ש. ועיין שו"ת ישיב משה (ח"ב סימן רט"ו), שהתיר להניח מכונה בערב שבת לכבות אליקטריק בשבת. וראיתי להרב ....[173] שהתיר לערוך אותה אפילו ביו"ט, משום דאינה מכבה אלא אחר זמן והוי גרם כיבוי דשרי. ע"ש. וליתא, דכתב בכף החיים הלכות יו"ט סימן תקי"ד (אות ל"א ואות מ"ט), דלדעת מרן ז"ל גרם כיבוי אסור היכא דעומד להדלקה. ע"ש.

(שערי ציון)

רצ) שם בהגה כי הכל יודעים וכו'. לאו דוקא, דאפילו ברחיים כולי עלמא ידעינן שהושמו מאתמול, וכ"כ התוספות (דף י"ז ע"ב ד"ה אין נותנין). ע"ש. אלא טעמא דרחיים כתב רש"י [יח. ד"ה שיטחנו] והטור, דאווושא מלתא טפי ואיכא זילותא בשוקא. ודו"ק היטב.

(תורות אמת)

רצא) שם בהגה ועיין לקמן סימן של"ח. שם כתבו המחבר להדיא, עיין ט"ז שם (סק"ב).

(תורות אמת)

הערות וציונים

173. כאן חסר בספר.

סימן רנב סעיף ו

ו [ע]**לא יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה במחטו** [פ]**בידו ולא בקולמוסו שמא ישכח ויוציא, אבל מותר לצאת בתפילין סמוך לחשיכה לפי שאינו שוכחן:** [פ*]

באר הגולה

ע. שם דף י״א [ע״א]: פ. לפירוש הרמב״ם בסוף פרק י״ט מהלכות שבת וכתב הבית יוסף [סוף ד״ה אבל] ואפשר שזה היה דעת הרי״ף [שבת דף ה׳ ע״א] והרא״ש [שם פ״א סימן כ״ז]: פ*. שם דף י״ב ע״א:

אוצר ההלכה

סעיף ו׳

רצב) סעיף ו׳ לא יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה וכו׳.
לכאורה סתירה בש״ע אדמו״ר [הגר״ז], בסימן רנ״ב סעיף י״ח וז״ל: עכשיו שאין לנו רשות הרבים גמורה אלא כרמלית, אין איסור כלל לצאת סמוך לחשכה כו׳. ובסימן רס״ו סעיף ט״ז אפילו לכרמלית וכו׳, הואיל ופשע בו שיצא עם כיסו סמוך לחשכה. גם מהו הפירוש של הדין שבסוף סימן רנ״ב מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה אפילו בכרמלית, אי ר״ל אינו אסור אבל מצוה עכ״פ איכא, הא בקונטרס אחרון [סקי״ד] אמר דכאן אין גזירה כלל שמא ישכח ויצא, אלא ספק גמור יש שמא יש כבר חפץ אצלו, ואי לא גזרינן, למאי ימשמש סמוך לחשכה, ימתין עד חשיכה ממש, יעוין ברש״י שבת (דף י״ב ע״א ד״ה עם חשיכה).
(שו״ת צמח צדק – חאו״ח קונטרס ספק למו סימן ד׳)

רצג) שם לא יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה וכו׳. והאידנא דליכא רשות הרבים מותר. מג״א [סקכ״ג]. תניא [ש״ע הגר״ז סי״ח]. (באר יעקב – קרויזר – סק״י)

רצד) שם לא יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה במחטו בידו וכו׳. כתב ב״י (ע״ג שיטה ל״ג), ואפשר שזה היה דעת הרי״ף והרא״ש וכו׳. נ״ב: וכ״כ בעל שלטי הגבורים בפרקא קמא דשבת [ה. אות ג׳].

לא אסרו אלא לרשות הרבים, דאי לכרמלית אפילו בידו מותר לצאת, דכיון דאיסור כרמלית אינו אלא גזירה לגזירה גזרינן. שלטי הגבורים פרקא קמא דשבת [שם].
(כנסת הגדולה – הגב״י)

רצה) שם לא יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה במחטו בידו וכו׳. כתב ב״י (שיטה מ״ח), ותמיהא זו כו׳. נ״ב: עיין בב״ח [אות י״א] מה שפלפל בזה, ולבסוף כתב שלענין דינא הלכה כרבי מאיר וכרבא [שבת יא:], אלא כיון דתניא [שם יב.] חנניא אומר חייב אדם למשמש את בגדו בערב שבת עם חשיכה, כל שכן דלמצוה מן המובחר לא יצא לכתחלה סמוך לחשיכה ואפילו תחובה לו בבגדו. ע״כ. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סקי״ג)

רצו) שם לא יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה במחטו בידו וכו׳. כתב ב״י (דף קס״ד ע״ב שיטה מ״ב), וכן נראה סברת הרי״ף [שבת ה.] שלא הביא אלא המשנה בצורתה וכו׳. נ״ב: הרב ב״ח [אות י״א] הרבה להקשות על רבנו ירוחם [נתיב י״ב דף ס״ד ע״ד] ועל מרן ז״ל, ואיכא לאתמוהי הלא אין גילוי בדברי הרי״ף בפרק קמא דשבת דפוסק כאביי וכו׳, ובפרק קמא דשבת נמי איכא לפרושי כאביי אפילו תחובה בבגדו, אי נמי דוקא בידו וכרבא וכדמוקי ליה בגמרא [שבת יא:]. ולזה נראה לומר מדפריך בגמרא בפשיטות מאי לאו דתחובה לו בבגדו, נראה דיותר משמעות יש תחובה בבגדו מדנקיט לה בידיה, ומשום הכי כתב רבנו ירוחם דמדהביא הרי״ף המשנה בצורתה, משמע דלא שנא ליה בין תחובה בבגדו לדנקיט לה בידיה. והנראה מדברי רבנו ירוחם הוא, דנוסחת הרי״ף שהיה בידו כנוסחת הרא״ש ז״ל בפרק המוצא תפילין [עירובין פ״י סימן ו׳], שהביא מחלוקת אביי ורבא בכרמלית, ובודאי דהלכה כרבא לגבי אביי בר מיע״ל קג״ם. וכן נראה מדברי מרן ב״י, שכתב על דברי רבנו ירוחם: וכן נמי יש להקשות על הרא״ש שכתב כדברי הרי״ף לא פחות ולא יותר. ע״כ. ועיין בט״ז [סק״ח], וכן נראה עיקר, ודלא כמו שכתב הב״ח ז״ל דאשתמיט מיניה מה שכתב הרא״ש ז״ל בפרק המוצא תפילין.

ועוד הקשה הרב על רבנו ירוחם, על מה שכתב מדהביא הרי״ף הא דתפילין דמדכר דכיר ולא הביא הא דרבא אלמא לית הלכתא כוותיה, ותמה עליו דאם איתא דהך ברייתא דתני דבי רבי ישמעאל קשיא לרבא, אמאי שתקו בגמרא מינה ולא אותובי לרבא ולאוקומי לרבא בקשיא או לפרוקי ליה. עכ״ל. ולי נראה דאי מהא לא קשיא, דהא בברייתא דבי רבי ישמעאל [שבת יב.] לא קאמר דטעמא דמדכר דכיר, אלא סתמא קתני (דלא) יצא אדם בתפילין סמוך לחשיכה, ואפשר טעמו של רבי ישמעאל הוא משום טעמו של רבא, דכיון דדרך מלבוש עבידא משום הכי יכול לצאת לרשות הרבים סמוך לחשיכה משום דהוי גזירה לגזירה וכרבא, ומשום הכי לא אותיבי בגמרא לרבא מהך ברייתא, אלא מדקא יהיב טעמא משום דמדכר דכיר ולא יהיב טעמא משום דהוי גזירה לגזירה וכרבא, משמע דסתמא דתלמודא לא ס״ל הא דרבא, ולא רצו לאוקומי הך ברייתא דבי רבי ישמעאל דלא כהלכתא. ומה שתירץ הוא ז״ל הוא דוחק. (יד אהרן – הגב״י)

רצז) שם לא יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה במחטו בידו וכו׳. אבל בבגדו מותר, דהו״ל גזירה לגזירה. והקשה הרב ב״י[174] דבלא״ה נמי מותר שהרי בשבת עצמו פטור וכו׳. ע״ש. והקשה עליו הרב ט״ז [סק״ח] דבפרק במה אשה [שבת סא.] מוכח דהא דשמא אתי לאפנויי אינה גזירה, אלא דרך כל אדם וכו׳. יע״ש כל דבריו. וקשיא לי דכי נמי נימא דודאי מפנה, אכתי אינה אלא גזירה דלמא אתי לאתויי ארבע אמות, וקודם שחשכה

הערות וציונים

174. ר״ל דהב״י הקשה אמאי איצטרכינן בההיא דיוצא אדם בתפילין ערב שבת לטעמא דאינו מסיח דעתו, דבלא״ה נמי מותר וכו׳.

אוצר ההלכה

הוה ליה גזירה לגזירה. ואפשר דכוונתו דכל שהוא מפנה ודאי מייתי להו ארבע אמות ברשות הרבים, דמסלקם מראשו ארבע אמות רחוק מבית הכסא קבוע כדלעיל (סימן מ״ג ס״ה). ולע״ד הא דשמא יפנה אינה אלא גזירה, וכמ״ש רש״י [סא. ד״ה דילמא] דלמא שקיל להו אם בא לפנות, וכל שהוצרך לפנות ודאי מייתי להו, דומיא דשלפא ומחויא, דכיון דגזרינן דלמא שלפא בהדי דקא אזלא מייתי ליה, וא״כ בערב שבת הו״ל גזירה לגזירה.

כתב עוד הרב ט״ז, מר חמי [ב״ח אות י״א] כתב דמשום הכי לא הביא הרי״ף פלוגתא דאביי ורבא בכרמלית, לפי שסמך על מה שכתב [ה.] חייב אדם למשמש בבגדו בערב שבת. ע״כ. נראה דרצונו לומר דכיון דחייב למשמש בבגדו דלמא איכא שם מידי ומפיק לרשות הרבים, ואפילו אי מפיק בכהאי גוונא ליכא אלא איסור דרבנן, שמע מינה דגזרינן גזירה לגזירה כאביי [יא:], ולכן לא הוצרך להביא ההיא דאביי ורבא בכרמלית. וכתב עליו הוא ז״ל, ואינו מיושב, דא״כ לא היה לו להביא גם המשנה דלא יצא החייט במחטו ולסמוך על זה. עכ״ל. וי״ל דהוצרך להביאה, לאשמועינן דסמוך לחשכה דהיינו חצי שעה קודם אסור. מיהו הא קשיא לי, דא״כ הו״ל להגמרא לאותוביה מהך ברייתא דחנניה [יב.] לרבא דאמר לא גזרינן גזירה לגזירה. אלא ודאי אינו תלוי זה בזה כלל, דאפילו לרבא דס״ל דלא גזרינן גזירה לגזירה, הכא הכי תקינו להרחקה יתירה, והיינו דלא קאמר אסור לצאת אלא חייב, וגירסא מקצת הפוסקים מצוה, והיינו דמסיים עלה רב יוסף הלכתא רבתי לשבת, ופירש״י [ד״ה הלכתא] דבר גדול יש כאן להפרישו מאיסור שבת. וקושיא זו ק״ל גם על מה שכתב הט״ז דהרי״ף לא ס״ל כרבא, מטעם דמדתלי רבי ישמעאל טעמא דתפילין משום שאינו שוכחן, שמע מינה כאביי דגזרינן גזירה לגזירה. וקשה, דא״כ הו״ל לאותובי מינה לרבא, וכיון דליכא תיובתא לרבא, אין מזה הכרח לפסוק כאביי. אלא מחוורתא כגירסת רבנו ירוחם וב״י, דגרסי בהרי״ף פלוגתא דאביי ורבא לענין כרמלית, ופוסק כרבא דלא גזרינן, וטעמא דמתניתין דאוסר במחטו אפילו בבגדו, כמו שהכריח הרב ט״ז, משום דאיירי באומן דבשבת גופיה חייב חטאת, (ושאר כל אדם מצוה בעלמא למיעבד הרחקה יתירה), ופסק כרבי יהודה, דלא כהרמב״ם [הלכות שבת פי״ט הכ״ו] שפסק כרבי מאיר, וזו היא שיטת הרע״ב בפירוש המשנה [שבת פ״א מ״ג]. וע״ש להרב מו״ר נר״ו בחיבורו שושנים לדוד. (נהר שלום – סק״ה)

רחצ) שם לא יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה במחטו בידו וכו׳. הרב הלבוש כתב, לא יצא אדם בערב שבת סמוך לחשכה במחט שבבגדו או בידו וכו׳, וי״א דוקא בידו אסור וכו׳, אבל בבגדו וכו׳. ע״ש.

ואחזה אנכי להרב החסיד מר זקנינו מהר״א אזולאי בהגהותיו על הלבוש כ״י, שכתב וז״ל: לא דק המחבר בדבריו, דבתחובה בבגדו אפילו אם הוא חייט שרי, דכיון דאפילו אי נפיק בה הכי בשבת לא מחייב חטאת לא גזרינן בה בערב שבת, דגזירה לגזירה לא גזרינן, אלא ע״כ במוציא בידו דוקא. עכ״ל. ודברים ככתבן לא הבנתי, דזהו הסברא האחרת שכתב הרב הלבוש בסמוך, ויש אומרים דדוקא בידו אסור, ומאי קשיתיה להרב מ״ז זלה״ה. ונראה דיש כאן טעות קולמוס, וצ״ל דבתחובה בבגדו אם אינו חייט שרי משום דהוי גזירה לגזירה. וכוונת הרב מר זקיני, דכי פליגי הני בי תרי סברות היינו בחייט. וכן מתבאר בב״י דבחייט אסיר אפילו תחובה בבגדו, וזהו הדעת הראשון שכתב הרב הלבוש בסתם, ושפיר קמותיב עליה מר זקיני הרב, דמדקאמר הרב הלבוש לא יצא אדם וכו׳ במחטו שבבגדו וכו׳, נראה דאיירי בכל אדם אפילו אינו חייט, וזה אינו לפי מה שפירש מרן בדעת הרי״ף [ה.] דדוקא בחייט פליג, וכבר ידוע דהרב הלבוש בנה ספרי יסודתו בהררי קדש ספר בית יוסף. וגם מר זקיני הרב כפי שיטת מרן בב״י קאי, דבזמנו לא היה בדפוס כי אם הבית יוסף. ואפילו ספר בית חדש לא נדפס אלא בסוף ימי מר זקיני הרב, ואפשר שלא ראהו כלל ואשתהוי אשתהי עד שבא בגלילותינו. ועמ״ש האחרונים בדעת הרי״ף. ודוק.
(ברכי יוסף – סק״ג)

רצט) שם לא יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה במחטו בידו וכו׳. אבל אם תחובה בבגדו, כיון דאף בשבת ליכא אלא איסור דרבנן כמ״ש סימן ש״א [סי״ב] לא גזרינן סמוך לחשיכה אטו חשיכה, דקי״ל כרבא [שבת יא:], עמ״ש סימן ש״ן [ס״א]. (ערך השלחן – סק״ו)

ש) שם לא יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה במחטו בידו וכו׳. בש״ס שם (שבת דף י״א ע״א) אהך מתניתין דלא יצא החייט במחטו ערב שבת עם חשכה שמא ישכח ויצא, קאמר הש״ס, תנן התם לא יעמוד אדם ברה״ר וישתה ברה״י, ופליגי התם אביי ורבא בכרמלית אי גזרינן, דאביי סובר דאף בכרמלית גזרינן, ורבא סובר כיון דכרמלית אינו רק מדרבנן לא גזרינן. ואקשינן לרבא ממתניתין דחייט שמא ישכח ויצא, וסבר דאיירי במחט התחובה בבגדו דאף אם יצא אינו רק איסור דרבנן, ומכל מקום גזרינן. ומשני דאיירי במחט בידו דאסור מן התורה. ומעתה לפי פסק הלכה דקיי״ל כרבא נגד אביי, והרי״ף לא הביא זה בהלכות, וכבר תמהו עליו הקדמונים. והרב בית יוסף[175] והחזיק בידו הרב טורי זהב [סק״ח] תירוצו, דסתמא דסוגיא אינו סובר כרבא, דהרי בש״ס (דף י״ב ע״א) שם קאמר דמותר לצאת בתפילין משום דחייב למשמש בתפילין מידכר דכיר, ועל כרחך בתפילין בראש איירי דבזה פסיל היסח הדעת, וכיון שכן קשה, בלא״ה מותר כיון דהתפילין בראשו אף אם יוצא בשבת ליכא איסור תורה, דאין דרך הוצאה בכך. אלא ודאי דאף בדרבנן גזרינן. עכ״ל. ותיתי לי שעלה במחשבה כן לפני. אמנם לפי זה נצטרך לומר דרבא חולק על תנא דבי רבי ישמעאל. וזה דוחק.

הערות וציונים

175. נדצ״ל ב״ח במקום ב״י, וכן לקמן.

אוצר ההלכה

ואמנם באמת נעלם מהרב ב״י והט״ז דברי הרשב״א בשבע שיטות [שם יא: ד״ה אמר אביי], דכתב להדיא, דאף לרבא דסובר דלא גזרינן בדרבנן היינו בשאר דברים, אבל בתפילין כיון דהם דרך תכשיט ודרך (ללבוש בהן) [מלבוש הוא], לכך אף בדרבנן גזרו שלא יצא בהן, לכך גזרו חז״ל להוציאן אף לחצר. ומעתה אי לאו דחייב למשמש בהן היה אסרינן לצאת בהן אף שאין בדבר רק איסור דרבנן, מכל מקום בספק כזה שהוא קרוב לודאי גזרו אף בדרבנן, משא״כ בשאר דברים. וכבר כתבתי דהתוספות [שם יא. ד״ה שמא] במתניתין דלא יצא החייט שמא ישכח, כתבו דהחשש שמא ישכח שהוא שבת, אבל אין החשש שמא ישכח שהמחט תחובה בבגדו ובידו, דהרי קיי״ל [בבא קמא כו:] הכיר בה ושכחה אינו חייב משום שבת, דלא חשיב מלאכת מחשבת, וא״כ קשה, בתפילין גם כן שייך חשש שכחת שבת, דאף דחייב למשמש בהן וידע שהתפילין בראשו, מכל מקום ישכח שהוא שבת. ואמנם לפ״ז אתי שפיר, דבאמת משום שכחת שבת לא גזרו בתפילין דהוי גזירה לגזירה, אלא דהחשש שמא ישכח שתפילין בראשו הוא חשש קרוב, כמו שכתב הרשב״א כיון שהוא דרך לבישה ותכשיט, לכך גזרו בזה ואף באיסור דרבנן, אבל חשש שמא ישכח שהוא שבת, הוא שייך בשאר דברים כמו בתפילין, וכמו דבשאר דברים לא חששו לשכחת שבת בדבר שאף אם יצא בהם לא יעבור רק על איסור דרבנן דהוי גזירה לגזירה, וכיון דחייב למשמש בהן לא שייך שכחת תפילין רק שכחת שבת, ולא גזרו גזירה לגזירה, אבל אי לאו דחייב למשמש בהן, הוי חיישינן שמא ישכח שתפילין בראשו, אף דהכיר בה ושכחה אינו חייב, מכל מקום איסורא דרבנן איכא, ובתפילין שהדבר רגיל מאד הוי חיישינן אף באיסור דרבנן, ולכך הוצרך הש״ס לומר דחייב למשמש, וא״כ נהפך הוא, דיש כאן ראיה לדברי רבא דלא גזרינן גזירה באיסור דרבנן, דאם לא כן נחוש לשכחת שבת. ודו״ק היטב. (ישועות יעקב – סק״ה)

שא) שם לא יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה במחטו בידו וכו׳. כתב ב״י, אבל הרמב״ם כתב בפרק י״ט לא יצא החייט כו׳. נ״ב: שם דין א״ך. ואם יצא פטור כו׳. ומה שכתב בהגהות מיימוניות (אות ח׳) דצ״ע דפסק כרבי מאיר ודלא כרבי יהודה דאמר אומן דרך אומנותו חייב [שבת יא:], עיין להרב המגיד שם מה שנתן טעם לדברי הרמב״ם במה שפסק כר״מ. עיין שם ובדין כ״ו מה שכתב הרב המגיד. ועמ״ש הרע״ב במשנה ג׳ דלא יצא החייט במחטו אפילו תחובה לו בבגדו כו׳, ואומן דרך אומנותו חייב כו׳. ועיין שם בספר קול הרמ״ז זיע״א דכתב דלא ירד לסוף דעתו, אמאי פירש מתניתין אליבא דרבי יהודה, פוק חזי בספר שושנים לדוד שם מה שיצא להליץ מליץ טוב בעד הרע״ב. אבל עיין בספר שבת של מי (בדף כ״ג ע״א), שכתב דהאמת יורה דרכו שדברי הרע״ב קשים הם. ע״ש. ועל מה שכתב הלבוש [ס״ו] לא יצא אדם בערב שבת סמוך לחשיכה במחט שבבגדו או ביד, עיין מה שכתב על דבריו הרב ברכי יוסף (בסק״ג)[176]. (דברי מנחם – הגב״י סק״ט)

שב) שם לא יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה במחטו בידו וכו׳. עיין ט״ז (סק״ח) שהביא קושית הר״ר ירוחם [נ״ב ח״א דף ס״ד ע״ד] וב״י וב״ח [אות י״א] על הרמב״ם, דמדפסק הרמב״ם כאן [הלכות שבת פי״ט הכ״ו] דוקא בידו, משמע אבל בבגדו מותר דהוה ליה גזירה לגזירה וכדרבא [שבת יא:] כמו שכתב ב״י, אם כן קשה למה פסק אח״כ בתפילין לפי שאינו שוכחן, הא אפילו בלא״ה מותר, לפי שהמוציא תפילין בראשו אפילו ברשות הרבים פטור מטעם שהוא דרך מלבוש, כלישנא בתרא דרב ספרא דפרק במה אשה [סא.], שכך כתב הרמב״ם בפירוש (בפמ״ט) [בפרק י״ט הי״ד], והו״ל גזירה לגזירה עכ״ק עש״ע [ע״כ קושייתם עיין ש״ע].

הנה נעלם מהפוסקים הנ״ל מ״ש הרשב״א ז״ל בחדושיו שם [יא: ד״ה אמר אביי] וז״ל: והיינו נמי טעמא דתפילין דאמרינן לקמן [יב.] דמותר לצאת בהן בערב שבת, וקא יהיב טעמא משום דאדם עשוי למשמש בהן בכל שעה, ואילו לרבא למאי איצטריכא להאי טעמא, דהא לדידיה כל שאלו יוצא בשבת ליכא אלא איסורא דרבנן לא גזרינן ביה בערב שבת, ומאי שנא ממחט התחובה בבגדו לרבי מאיר. אלא דטעמא כדאמר, דקרוב הוא לבוא לידי פשיעה, לפי שהתפילין דרך מלבוש הוא ואין דרך לפושטן כשיוצא לחוץ, והלכך אי לאו דמצוה למשמש בהן בכל שעה הוי אסרי לצאת בהן בערב שבת. עכ״ל הרשב״א ז״ל. ועיין מה שכתבתי בחיבורי מתנה טובה שם ליישב קושיית הפוסקים הנ״ל, גם דעת הרי״ף ז״ל שתמוה כמ״ש הט״ז.

וכעת נראה לי ליישב דעת הרמב״ם ז״ל מקושיית הפוסקים הנ״ל, דהנה התוספות שם [יא.] בד״ה שמא ישכח ויצא כתבו, דאין לפרש שישכח המחט לרבא דאמר דלא גזרינן גזירה לגזירה, דהא רבא קאמר בבא קמא (דף כ״ו ע״ב) הכיר בה ושכחה לענין שבת פטור, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, רק שישכח להצניע המחט ויזכור המחט, ואח״כ ישכח שהוא שבת ויצא, וכ״כ כל הפוסקים. ע״ש. והקשה בחדושי הר״ן [המיוחסים שבת יא: ד״ה רבא אמר] בהא דתני דבי רבי ישמעאל יוצא אדם בתפילין ערב שבת עם חשיכה, מ״ט כיון דאסור להסיח דעתו מהן וממשמש בהן כל שעה מדכר דכיר להו. והא החשש הוא שישכח שהוא שבת, ומה בכך דזכור שלבוש תפילין, הא גם במחט גם כן החשש שיזכור מהמחט וישכח שהוא שבת. ותירץ דע״י שזוכר מתפילין שבראשו יזכור ג״כ שהוא שבת[177]. ע״ש.

ונראה לי דהנה בחדושי הרשב״א ז״ל שם כתב דפלוגתא דאביי ורבא אי גזרינן בכרמלית דהוי גזירה לגזירה פליגו, דאביי ס״ל דהוי גזירה קרובה, דאי לא הא לא קיימא הא. ורבא נמי מודה בעלמא היכא דהוי גזירה קרובה גזרינן גזירה לגזירה,

הערות וציונים

176. נדפס לעיל אות רח״צ. **177.** ז״ל שם: כיון שחייב למשמש בהם בכל שעה מפני קבלת עול מלכות שמים, זה יגרום לו שיזכור את יום השבת לקדשו.

אוצר ההלכה

והביא ראיה לזה דבעלמא גזיר היכא דהוי גזירה קרובה, ורק כאן בכרמלית ס״ל דלא הוי כל כך גזירה קרובה, על כן לא גזיר. ע״ש. ולכאורה אינו מובן במאי פליגי אביי ורבא כאן, דלכאורה הוא כעין פלוגתא במציאות.

ונלע״ד דהנה המהרש״א בשבת (דף כ״ד ע״א [תוד״ה גזירה יום טוב]) כתב, דנהי דבגזירה קרובה גזרינן גזירה לגזירה, מכל מקום שלש גזירות לא גזרינן. ע״ש. ולפ״ז י״ל דכאן הוי כעין שלש גזירות לפי מה שכתבו התוספות הנ״ל, דאם ישכח מהמחט פטור לענין שבת ורק דחיישינן שיזכור מהמחט וישכח שהוא שבת, א״כ יש כאן בכרמלית או בתחובה בבגדו ברשות הרבים כעין שלש גזירות. חדא, שמא יהיה זכור מן הכל ולא יצא לחוץ, ואם תמצא לומר שישכח ויצא לחוץ, שמא כמו שישכח שהוא שבת, ישכח נמי בהמחט וליכא איסורא דאורייתא אף ברשות הרבים. וג׳ דהא תחובה בבגדו וליכא איסורא דאורייתא. ומשום הכי סבירא ליה לרבא דלא גזרינן גזירה לגזירה בשלש גזירות וספיקות דאיכא שלש מי יימר. ואביי ס״ל דמכל מקום גזרינן גם בזה, ואתי שפיר טעם פלוגתתם.

ולפ״ז מיושב לנכון קושית הפוסקים הנ״ל דלמה ליה טעמא דיוצא בתפילין מפני שאינו שוכחן, תיפוק ליה דהוי גזירה לגזירה דהיוצא בתפילין לרשות הרבים פטור. ולפי מה שכתבתי אתי שפיר, דהא בתפילין דחייב למשמש בהן כל שעה לא ישכח מהתפילין, וא״כ אי איכא למיחוש שישכח אין חשש רק שישכח שהוא שבת, וא״כ הוי רק שתי גזירות דהיינו שני מי יימר שמא ישכח שהוא שבת ויצא לר״ה דהוי איסורא דרבנן. ושתי גזירות גם לרבא גזרינן, דהוי גזירה קרובה, דכאן אין לומר כמו במחט דאיכא מי יימר לקולא דאם ישכח שהוא שבת שמא ישכח גם מתפילין, דזה אינו דתפילין אין שכחה לפניו, ובזה גם לרבא הוי גזרינן וכנ״ל. ע״כ אשמעינן דמהאי טעמא גופא דאסור להסיח דעת מתפילין ואינו שוכחן דממשמש בהן כל שעה, לא ישכח גם כן שהוא שבת וכמ״ש בחדושי הר״ן ז״ל הנ״ל, דע״י שזוכר קדושת תפילין יזכור ג״כ משבת ולא יצא בהן. והדבר נחמד ונעים בעזה״י.

עוד הקשה הט״ז על הרי״ף ז״ל [ה.] שהביא המשנה כצורתה לא יצא החייט במחטו, משמע אפילו תחובה לו בבגדו, והרי לרבא דלא גזרינן גזירה לגזירה מוקמינן מתניתין בנקיט לה בידיה דוקא, והרי קיימא לן כרבא לגבי אביי לבר מיע״ל קג״ם. ולענ״ד נראה ליישב דהנה בחדושי הרשב״א ז״ל שם כתב וז״ל: אמר אביי, הוא דקסבר אביי דכולה חדא גזירה הוא וכו׳, ולרבא נמי איכא דוכתא דגזר נמי בכה״ג, דאמרינן בפרק במה אשה יוצאה [שבת סד:] דכל שאסור לצאת לרשות הרבים אסור לצאת לחצר, ואפילו בדברים שאם יצא בהם לרשות הרבים פטור דאינו אלא מדרבנן, וטעמא התם מפני שהדבר קרוב הוא לבוא לידי פשיעה לפי שאין האשה עשויה לפשט תכשיטיה כשיוצאה לחוץ, וכן האיש להניח כליו שרגיל בהן וכו׳. עכ״ל. ע״ש.

ויש להקשות לפ״ז מאי פריך לרבא ממתניתין דלא יצא החייט במחטו מאי לאו דתחובה בבגדו, והא י״ל דרבא לא פליג רק בכרמלית דלא הוי גזירה קרובה, אבל חייט במחטו התחובה לו בבגדו דהוי גזירה קרובה, דודאי אין דרך החייט להוציא המחט מבגדו כשיצא לחוץ, כמו אשה שאין דרכה לפשט תכשיטיה ואיש כליו שרגיל בהן כשיצא לחוץ וקרוב לבוא לידי פשיעה כמ״ש הרשב״א ז״ל, והוא הדין חייט לא יפשוט מחטו שרגיל בה, ומודה רבא דגזרינן והוא קושיא עצומה לכאורה.

והנה ליישב דעת הרשב״א ז״ל, נראה לי דודאי דברי הרשב״א ז״ל אמיתיים להלכה, דקיי״ל שם בפרק במה אשה כרב דאמר הכי כל שאסרו חכמים לצאת לרה״ר אסור לצאת לחצר, חוץ מכבול ופיאה נכרית, אבל הרי ענני בר ששון משום ר׳ ישמעאל ברבי יוסי ס״ל התם הכל ככבול ופיאה נכרית דמותר לצאת בהן לחצר. ע״ש. הרי דס״ל דלא גזרינן גזירה לגזירה אפילו בגזירה קרובה, א״כ י״ל דסוגיא דהכא אזלה אליבא דענני בר ששון, דלא מחלק בכך, דלמאן דלא גזר גזירה לגזירה אפילו בגזירה קרובה לא גזרינן, וע״כ פריך שפיר ממתניתין דלא יצא החייט במחטו, מאי לאו דתחובה לו בבגדו, וצריך לשנויי לא דנקיט לה בידו. וא״כ להלכה דקיי״ל כרב דכל שאסור לצאת בהן לרשות הרבים אסור לצאת לחצר ומשום דהוי גזירה קרובה כמ״ש הרשב״א ז״ל, א״כ כאן נמי אפילו תחובה לו בבגדו אסור, וממילא דברי הרי״ף ז״ל נכונים וברורים וזה נכון מאד בעזה״י. (אורח לחיים – זוודסקי)

שג) שם לא יצא אדם וכו׳ שמא ישכח ויוציא וכו׳. בב״ח (סעיף י״א), לא יצא החייט וכו׳. ויש להקשות, דכיון דקאמר לא יצא החייט, מאי שמא ישכח ויצא [שבת יא:], היה לו לומר שמא ישכח ויעבור ארבע אמות ברשות הרבים. והרמב״ם ז״ל [הלכות שבת פי״ט הכ״ו] כתב שמא ישכח ויוציא, ומשמע דסבירא ליה דאפילו לחצר אסור לצאת עם המחט שמא ישכח ויוציא לרה״ר. אבל בשלטי הגבורים [שבת ה. אות ג׳] ובהגהות אשירי [שם פ״א סימן כ״ו] כתבו דלכרמלית מותר לצאת סמוך לחשכה, דלא גזרינן גזירה לגזירה, וא״כ כי קתני לא יצא היינו לרה״ר, ומאי שמא ישכח ויצא. וצריך לומר דהכי קאמר, דאסרו חכמים לצאת לרה״ר ערב שבת עם חשיכה במחטו, שאם היו מתירין אותה שעה לצאת לרה״ר, יבוא לישכח שבת ויצא משתחשך לרה״ר, דכיון דאותה שעה הוא מותר לצאת, יבוא לומר עדיין חול הוא ושוכח משבת ויצא משתחשך, דהשתא שעה אחת קודם זוכר משבת. ובהכי ניחא מ״ש רש״י לעיל (דף ג׳ ע״א [ד״ה ידו לא]) גבי בעיית הטעינו חבירו אוכלין ומשקין מהו, עקירת גופו כעקירת חפץ דמי או לא, אמר ליה חייב ואינו דומה לידו, מאי טעמא ידו לא נייח גופו (לא) נייח, ופירש״י, ידו לא נייח על גבי קרקע. וכתבו התוספות [ד״ה מאי טעמא] דמשמע מפרש״י דאפילו הוא (וגופו ברשות ברה״ר) [וידו במקום אחד] ונתן לתוך ידו והוציא אינו חייב. ע״ש. ולכאורה דבריו תמוהים, דאם כן לרבא [שבת יא:] דאמר דלא גזרינן גזירה לגזירה ומוקי להך מתניתין דהמחט

אוצר ההלכה

בידו, והשתא כפי דברי רש״י הרי ליכא עקירה, וכשעקר המחט עדיין לא היה שבת, וכשבא שבת לא היתה עקירה חדשה, ואף שעמד לפוש, לא מהניא אותה עקירה. וכפי מה שפירשתי אתי שפיר, דהחששא היא שמא יבוא להשכח משבת ויצא לרה״ר משתחשך, ויטול המחט באותה שעה.

אלא דקשה לי, דאם איתא דהכי סבירא ליה לרש״י ז״ל כמו שהבינו התוספות, איך כתב רש״י בריש פרק לולב וערבה [סוכה מג. ד״ה ויעבירנו] גבי מה שאמרו גזירה שמא יעבירנו ארבע אמות ברה״ר, דלמה לא אמרו שמא יוציא מרשות לרשות, ותירץ בתירוץ שני, דאם נטלו שלא להוציאו ואח״ך הוציאו אינו חייב, אלא אם כן עומד לפוש. ע״ש. ומאי מהני אם עומד לפוש, הרי ליכא עקירה, ולא מהני עומד לפוש אלא א״כ היה טעון בכתף, אבל ביד לא מהני. ועיין בריש פרק מי שהחשיך [שבת קנג:] דהקשו, והלא מחמר, ותירצו מניחו כו׳, ומאי תירצו, והלא במעביר לא בעינן עקירה[178]. והקשו התוספות לעיל (דף ג׳ ע״א ד״ה עקירת גופו), דאמאי לא פשיט לה ממתניתין דקתני לא יצא החייב כו׳, ואי עקירת גופו לאו כעקירת חפץ דמי, אמאי לא יצא בה, הא לא מצי למיתי לידי איסורא דאורייתא. וי״ל דאפ״ה אסרו רבנן. ע״כ. וי״ל דלמאן קא מקשה, אי למ״ד דגזרינן גזירה לגזירה, ומתניתין במחט התחובה לו בבגדו, דבשבת גופיה אינו אלא מדרבנן שמא יוציאנה בידו, וגזרו עוד דאף בערב שבת עם חשיכה אסור לצאת במחט התחובה שמא יבוא לצאת משתחשך במחט (הנקובה) [התחובה], ויבוא להוציאה ביד, א״כ מאי מקשו דתיפשוט ממתניתין, הא אף אם נאמר דעקירת גופו לאו כעקירת חפץ, מכל מקום גזרו רבנן גזירה לגזירה, דהיינו דבשבת גזרו שלא להוציא אף בלא עקירה גזירה שמא יוציא בעקירה, וגזרו נמי דאף ערב שבת עם חשיכה יהא אסור, ואי למאן דאמר דלא גזרינן גזירה לגזירה ומיירי בידו, אם כן מאי תירצו דאפ״ה אסרו רבנן, הא איהו לא גזר גזירה לגזירה.

כתבו התוספות [שבת יא. ד״ה שמא] דלמאן דלא גזר גזירה לגזירה, האי שמא ישכח, היינו שמא ישכח המחט מלהצניעה, ואח״כ כשיזכור המחט, ישכח משבת. ע״ש. והוכרחו לזה ממה שאמר תנא דבי רבי ישמעאל [שבת יב.] מותר לצאת בתפילין ערב שבת עם חשיכה משום שממשמש בהן כל שעה. ואי חיישינן שמא ישכח שבת, מאי מהני מאי דממשמש בהן, הרי שוכח עיקר שבת. לכך כתבו כהאי גוונא, דכיון דהמחט אינו ממשמש בה משום הכי אתי לישכח שבת, אבל בתפילין דממשמש בהן כל שעה ובשעה שיוצא הוא בדעתו להצניעם ואחר כך ממשמש בהן, לא אתי להשכח, אבל במחט, אף שבשעה שיוצא בדעתו להצניעה, מכל מקום כיון דאינו ממשמש בה אתי לישכח שבת.

ואמרינן בגמרא [שם יא:], מנא אמינא לה, דתנן וכן בגת כו׳, (ורב אשי) [ורבא] אמר לענין (מעשה) [מעשר] איתמר, וכתב הריטב״א בחדושיו לעירובין פ״ב [כ: ד״ה וכן בגת] דהכי קאמר, דאם מכניס ראשו ורובו בגת מותר לשתות, דהו״ל עראי, אבל אם מכניס ראשו לבד, הרי הוא עומד חוץ לגת ואסור לשתות כו׳. ע״ש. וכתב זה, משום דאי כפשטא דהוי דומיא דשבת דגזרינן שמא יוציאו לחוץ, הוה קשיא ליה דהוי ליה גזירה לגזירה, דהא אכילת קבע במידי דלא נגמרה מלאכתו הוי דרבנן, וכ״כ רש״י ז״ל בפ״ק דפסחים [ט. ד״ה ואי בעית] גבי אין חוששין שמא גררה חולדה. וגזרינן שלא יכניס ראשו לבד שמא יוציא לחוץ, ואף אם יוציא לחוץ הוי גזירה דרבנן, ולכך כתב דכיון דמכניס ראשו לבד חשיב כאילו שותה חוץ לגת. אלא (דר״ש) [דרש״י] נראה מדבריו דהוי משום גזירה. ועיין בשלטי הגבורים [שבת ה. אות ג׳] שכתב דנראה מדברי הרי״ף בעירובין דס״ל דלא גזרינן גזירה לגזירה. ע״ש. והיינו דאי הוה ס״ל דגזרינן ומתניתין היינו לענין כרמלית, הו״ל לפרושי דמה שאמרה מתניתין וכן בגת היינו לענין כרמלית, אבל אי ס״ל דלא גזרינן, ניחא שלא פירש הך אוקימתא דהוי לענין (מעשה) [מעשר], דכיון דל״ש [דלא שייך] אין מדרכו של הרב לפרש. אלא מה שתירץ השלטי גבורים[179] לא הבנתי דבריו, דהוה ליה להרב לפרושי. (יד המלך)

דש) שם לא יצא אדם וכו׳ שמא ישכח ויוציא וכו׳. כתב הטור, לא יצא החייט במחטו. נ״ב: עיין מה שכתב הרב יד המלך (בדף צ״ט ע״ב)[180]. (דברי מנחם – הגה״ט סק״ג)

שה) שם סמוך לחשיכה. כן הוא בטור. אבל לשון הברייתא והרמב״ם (סוף פי״ט), עם חשכה. וכן בההיא דסעיף שאחרי זה דמצוה למשמש סמוך לחשכה. ונראה דבמתניתין דלא יצא החייט [שבת יא.] דוקא גרסינן סמוך לחשכה דהיינו חצי שעה קודם, כמו סמוך למנחה, דהכי תקינו רבנן, אבל בהא דחייב למשמש אין צריך אלא עם כניסת שבת ממש. וכן בההיא דמותר לצאת בתפילין עם חשכה, עד שתחשך מותר ומשתחשך אסור. (נהר שלום – סק״ו)

שו) שם סמוך לחשיכה. ובירושלמי שבת (פ״א ה״ב) איכא מאן דאמר דאסור סמוך למנחה. (תוספת ירושלים)

שז) שם סמוך לחשיכה. דהיינו חצי שעה קודם. נהר שלום [סק״ו][181], אשל אברהם [סקכ״ו].
(באר יעקב – קרויזר – סק״ט)

שח) שם במחטו בידו. במג״א (סקכ״ג), ועיין סימן ש״א ס״ח וכו׳. יע״ש בדבריו (סקי״ט). ועיין מה שכתבתי שם [סק״ח] על דבריו. (חמד משה – סקי״ג)

שט) שם ולא בקולמוסו. כתב ב״י, לבלר בקולמוסו כו׳, בידו קאמר כו׳. ועיין בב״ח [אות י״א]. אמנם עיין באליה

הערות וציונים

178. זהו המשך לקושייתו מאי מהני אם עומד לפוש והרי ליכא עקירה, וע״ז קאמר דאת״ל דבמעביר אין צריך עקירה יקשה מפרק מי שהחשיך. **179.** ר״ל מה שפירש סתימות הרי״ף דמיירי שמחטו בידו ולא בבגדו. **180.** נדפס באות הקודמת. **181.** נדפס לעיל אות ש״ה.

אוצר ההלכה

רבה [סק"כ], ובספר שבת של מי (דף כ"ב ע"ג), שכתבו דאינו מוכרח [דאפשר] אפילו אחר אזנו כו'. ע"ש.
(דברי מנחם – הגב"י סק"ח)

שי) שם שמא ישכח ויוציא. במג"א (סקכ"ד), אבל אין לפרש שישכח החפץ וכו'. יעוין בתוספות סנהדרין (דף פ"ה ע"א ד"ה ור' שמעון) ובמהרש"א שם. (נפש חיה – מרגליות)

שיא) שם אבל מותר לצאת בתפילין וכו'. כתב הטור (דף קס"ד ע"א שיטה ח'), אבל בתפילין מותר לצאת וכו'. נ"ב: ובכיס של מעות אסור, ולא דמי לתפילין. הלכות קטנות (ח"א סימן פ"א)[182]. (יד אהרן – הגה"ט)

שיב) שם אבל מותר לצאת בתפילין סמוך לחשיכה וכו'. כתב ב"י (ע"ג שיטה ל"ו), כל שכן כשהם בידו כו'. נ"ב: הב"ח [אות י"א] תמה עליו, והעלה דלהוציאן בידו בכיסן אסור, אבל אם צרורין בכנף בגדו שרי לצאת עם חשכה.
(שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סקי"ד)

שיג) שם אבל מותר לצאת בתפילין סמוך לחשיכה וכו'. המחבר כתב בתפילין כשהם בידו, לפי מה שביאר כן בב"י דעת הרמב"ם [הלכות שבת פי"ט הכ"א], והוכרח לזה, שפירש במחט בידו דוקא וכרבא דלא גזר גזירה לגזירה [שבת יא:], א"כ אם היה אוסר בתפילין אף כשהם בראשו, יהיה גזירה לגזירה. והאריך הרב ב"י בזה. יע"ש.

ומ"ש הט"ז [סק"ח] דלא שייך היסח הדעת בתפילין כי אם כשהם בראשו, אין זה מוכרח, דיותר יש לחוש כשהם בידו בהיסח הדעת אולי יפילם לארץ או יכנוס עמהם לבית הכסא. ומה שהקשה עוד מהא דקי"ל [שם סא.] שלא יצא בשבת ותפילין בראשו. יע"ש. ומסיק דלכן נראה בתפילין שמא יסירם כשיבוא לפנות ואתא לאתויי ארבע אמות ברשות הרבים וכולה חדא גזירה הוא כמו התם. וכהאי גוונא כתב המג"א [סקכ"ד] בשם הב"ח [אות י"א], והסכים לזה ודלא כב"י. ולע"ד לק"מ על הרב ב"י.

והנה מה שכתב הט"ז דהתם הוה גזירה לגזירה, אגב ריהטא כתב כן, דהתם לא הוה גזירה לגזירה, דגזירה השניה הוא דלמא אתא לאתויי וכו', וזה מן התורה אסור, וכאן שפיר הוה גזירה לגזירה, דאף אם יצא בהם לרשות הרבים בשבת אין בו איסור תורה. אכן כוונתו הוא דשם הוה ספק ספיקא, שמא לא אתא לפנות, ואם תמצא לומר דאתא לפנות ושמא לא אתא לאתויי וכו', אלא על כרחך דזה לא נכנס לסוג ספק כלל, דודאי אתא לפנות ואין כאן אלא ספקא שמא לא אתא לאתויי וכו', זה הוא כוונת הרב. אכן תינח כל זה התם תירץ שפיר בזה, אבל בנדון דידן אכתי ספק ספיקא הוא, ואף אם לא נחשב זה לספק, דהאיסור הוא שמא ישכח ולא יסירם קודם שבת, ושמא אח"כ בשבת ישכח שהוא שבת ואתא לאתויי וכו', ונימא איפכא, שמא יסירם קודם שבת, ואם תמצא לומר שלא יסירם, שמא לא ישכח אח"כ שהוא שבת ולא אתא לאתויי, עיין במג"א (סקכ"ד), והוא מדברי התוספות שם [יא. ד"ה שמא] בסוגיא זו, אלא על כרחך דהא לאו מילתא היא, שהרי חששו לספק ספיקא כי האי גבי מחט.

ואחר העיון י"ל דאיתא במשנה שמא ישכח ויוציאם דהיינו מרה"י לרה"ר או איפכא, והכנסה נמי הוצאה קרי לה, ולמה אמרו חששא כי האי רחוקה ולא אמרו האי חששא דלמא אתא לאתויי, והרי גבי שופר [ראש השנה כט:] ולולב [סוכה מג.] ומגילה [מגילה ד:] אמרו זה הטעם לבד דלמא אתא לאתויי, ויהיה מאיזה טעם שיהיה. יע"ש בתוספות בשלש המקומות. והכא נמי הוה ליה לומר במתניתין האי טעמא. ולכן נראה דכאן לא חששו לזה, דתחילת ליל שבת ברשות הרבים מאי עבידתיה, מאחר שהוא לילה ושבת וצריך לקדש בביתו, אין סברא לומר שישכח כל זה. אכן החשש הוא אחר שיבוא לביתו בלילה ועדיין יהיה המחט בידו יכניסנה לבית, או ישכח שהוא שבת לשעה קלה ויצא עמה מרשות היחיד לרשות הרבים, כגון אם יצא לפנות קטנים או גדולים, או שיצא כך לפני ביתו, ולכן על כרחך בתפילין נמי מיירי שהם בידו, דכיון שהוא בלילה ע"כ יפנה בבית הכסא שבבית ולא ילך בשדה לפנות, וכהאי גוונא אמרינן סימן מ"ג שצריך להסיר התפילין ולהניחם בביתו, אבל אם הם בבגדו בידו אז מותר לכנוס עמהם לבית הכסא עראי, וכה"ג אז יש לחוש שיוציאם מרשות היחיד לרשות הרבים. כל זה הכריח להרב ב"י לפרש דברי הרמב"ם ע"ז הכוונה, ויפה כיון בדברים נכונים.

ומה שכתב הט"ז שלא מצא ברי"ף שום רמז בפרק המוצא תפילין מפלוגתא אביי ורבא, האמת איתו, שהביא המשנה דלא יעמוד ברשות היחיד וכו' כצורתה, ולא הזכיר כרמלית כלל. והיא הנותנת דמתיר בכרמלית, דאילו היה דעתו לאסור וכאביי היה מפרש, דפשטא דמתניתין משמע דוקא ברה"י ולשתות ברשות הרבים אסור וכרבא, אלא על כרחך דבאמת הכי נמי סבירא ליה להרי"ף.

ומה שכתב ראיה מוכרחת מדלא איבעיא להו הך איבעיא כאן על משנה דלא יצא וכו' אי מיירי בידו או בבגדו, אלא דמסתבר טפי דוקא אבגדו. זה תימה, דא"כ מוכח ממתניתין דגזרינן גזירה לגזירה ומאי קמיבעיא להו התם בעירובין. אבל מעיקרא לא מוכח מידי, דהכא ליכא למיבעיא בזה כיון דלרבי יהודה אף בבגדו חייב חטאת, ודלמא מתניתין רבי יהודה היא, לכן קמיבעיא התם דאיכא לאשכוחי גזירה לגזירה אליבא דכולי עלמא. כל זה נראה לי נכון. (חמד משה – סקי"ד)

הערות וציונים

182. בהלכה רווחת שם ביאר הטעם, דאע"ג דאמרינן בבבא קמא (קיח:) ובבבא מציעא (כא:) דאדם עשוי למשמש בכיסו כל שעה, מ"מ בתפילין איסורא רביע עליה דלא יסיח דעתו, ולכן יהיב דעתיה ומדכר משא"כ בכיסו דאיתרע ולא מידכר ליה. ע"ש.

אוצר ההלכה

שיד) שם אבל מותר לצאת בתפילין סמוך לחשיכה וכו׳. הט״ז (סק״ח) והמג״א (סקכ״ד) השיגו על הב״י דכתב דתפילין איירי גם כן בידו, והשיגו עליו דבגמרא [שבת יב.] דאמר דאוסר להסיח דעתו על כרחך איירי בראשו. והנה י״ל דודאי אף באוחזן בידו לא חיישינן שמא ישכחם, דהא מבואר לעיל (סימן צ״ו [ס״א]) דאסור לאחוז תפילין בידו בעת שמתפלל, משום דדעתו על התפילין שלא יפלו, אם כן הכא נמי הסברא דלא ישכחם, ואף הא בש״ס שבת (דף י״ב ע״א) אמר הטעם דמותר לצאת דיליף מציץ דאסור להסיח דעתו. ומכל מקום לדינא יש לעיין, דאולי אף בידו מותר כמו שכתבתי, ובש״ס הוצרך להביא דאף בראשו דליכא למיחש שמא יפלו, מכל מקום אין שוכחן משום איסור היסח הדעת, וכשהן בידו בלא״ה דעתו עליהן. ודו״ק.

(גנזי חיים – סק״ט)

שטו) שם אבל מותר לצאת בתפילין סמוך לחשיכה וכו׳. במג״א (סקכ״ד), אבל בידו אסור דמסיח דעתו מהן. עיין בספר יראים (סימן ט״ו) [השלם סימן שצ״ט דף רט״ז ע״א], ובתשובות חתם סופר[183] מה שכתב בזה, וכתב דיתכן בתפילין שבראש אבל בשל יד מה איכא למימר. ע״ש. ואי״ה יבואר.

(מגיני חיים)

שטז) שם לפי שאינו שוכחן. ב״ח (אות י״א). עיין בגמרא [שבת דף י״א ע״א ועי״ב] בסוגיא דלא יצא החייט במחטו, ובמה שאמרו שם [יב.] תנא דבי רבי ישמעאל, יוצא אדם בתפילין וכו׳. וכתב הב״י, לרבא דסבירא ליה דלא גזרינן גזירה לגזירה, קשה אמאי איצטריך לטעמא דמדכר דכיר, הא בלא״ה מותר משום דאין מוציאם בידו אלא על ראשו, ודמי למחט תחובה בבגדו דהדיוט יוצא בה לפי שאפילו אם יצא בה כך בשבת פטור. ע״כ. וכתב הב״ח, ושארי ליה מאריה, דהא באותה סוגיא [יא:] אמרינן להדיא דזב בכיסו אפילו לרבי מאיר דאפילו באומן אינו חייב חטאת, אינו אלא במידי דלאו היינו אורחיה, אבל כיס לזב דאין דרך הוצאתו אלא בכך, מי שמעת ליה דפטור, לפי זה ודאי הוא הדין בתפילין, כיון דאורחייהו דאין דרך הוצאתן אלא בראשו של המניחן, לא דמי למחט התחובה בבגדו דלאו היינו אורחיה. ותו דבפרק הקומץ [מנחות לז:] איתא, היוצא בטלית שאינה מצויצת כהלכתה בשבת חייב חטאת, ואע״פ (דרך דאין) [דאין דרך] להוציא בכנף בגדו, כדתנן בפרק המצניע [שבת צב.] בשפת חלוקו פטור שלא הוציא כדרך המוציאין, אלא על כרחך כיון דאין דרך להוציא הציצית אלא בכנף בגדו, הוי דרך המוציאין לדידיה, הוא הדין גבי תפילין הוי דרך הוצאתן בראשו. הנה לפי מושכל ראשון נראה לכאורה דדעת הב״ח דהיוצא בשבת ותפילין בראשו חייב חטאת, מפני שדרך הוצאתן בכך, אך אומר אני דמעולם לא עלה כן על דעת הב״ח, דהוא משנה ערוכה פרק במה אשה [שבת ס.] דהיוצא בתפילין בשבת אינו חייב חטאת, וכן הוא בכל הפוסקים והב״ח עצמו. והב״י הביא כאן לחזק קושייתו הא דאמרו שם דאפילו למאן דאמר שבת לאו זמן תפילין, אם יצא בהם אינו חייב חטאת משום דדרך מלבוש עבידא, וכתב, דלא עוד אלא דנפיק בהו זימנין אף לכתחלה, כגון המוצא תפילין [עירובין צה.] וכו׳, וע״כ צ״ל דקושית הב״ח הכי אזלא, דהאיך מדמה הב״י למחט (נקובה) [תחובה], הא תפילין בראשו היינו אורחייהו, ואף דלענין דינא פטור היוצא בהן בשבת כמו היוצא במחט, מכל מקום אינן דומין בטעם הפטור. אמנם אין זה קושיא, די״ל באמת דהכי קאמר הב״י, דדמי למחט (נקובה) [תחובה] לענין דינא והיוצא בהן בשבת פטור בשתיהן, ואף דאינן שוים בטעם מה שפטורין בשבת, מכל מקום ראוי להשוותן לענין שמותר לצאת בהן בערב שבת משום דאין לגזור בהו דשמא יצא בשבת, דהא בתרוייהו פטור מחטאת.

שם. כתב הב״י לתרץ קושייתו הנ״ל, דהא דהוצרך לטעם דמדכר דכיר הוא להיכא דנקיט להו בידו או שהם צרורים בכנף בגדו, דכה״ג בשבת חייב חטאת, ואפ״ה לא גזרו בהו בערב שבת משום דאינו מסיח דעתו מהם, הלכך מדכר דכיר להו. ע״כ. וכתב הב״ח, תימה לרב גדול כמוהו האיך הוציא מתחת קולמוסו דבר זה, דהא האי ק״ו דיליף מציץ [שבת יב.], אינו אלא כשהן בראשו הוא דלא יסיח דעתו מהן כמו הציץ, דאם אינו על עצמו אינו בדין שלא יסיח דעתו ממנו, הוא הדין תפילין. וסיים הב״ח וז״ל: ולפ״ז בהוציאן בידו בכיסן דה״ל דרך המוציאין ובשבת חייב חטאת, אסור בערב שבת, דליכא טעמא דדכיר להו כיון שאינן בראשו אלא בידו, אבל אם הם צרורין בכנף בגדו, שרי בערב שבת, אע״ג דלא שייך טעם דדכיר להו כיון שאינן בראשו, מכל מקום כיון דבשבת עצמו ליכא חיוב חטאת שאין דרך הוצאתן בכך, הוי ליה גזירה לגזירה, וכל זה היפך ממה שכתב הב״י, ויש לדונו [לזכות] דתקפה עליו משנתו. ע״כ. ונראה דמשנתו היא משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי [גיטין סז.], דהלא אמרו בברכות [כג:] ובסוכה [מא:], לא יאחז אדם תפילין בידו וס״ת בחיקו ומתפלל, ופירש״י [ד״ה לא יאחוז] מפני שלבו תמיד עליהם שלא יפלו, וכן הוא בטור וש״ע (סימן צ״ו [ס״א]) וא״כ שפיר כתב הרב ב״י דאינו מסיח דעתו מהם, והא דמביא הקל וחומר מציץ דלכאורה בלא״ה משמע דלא יסיח דעתו שלא יפלו, הוא משום דשם מפורש בהדיא שלא יסיח דעתו. ואפשר שהוא כל שכן, דהשתא כשהם בראשו דליכא למיחש לשמא יפלו אסור להסיח דעתו וכל שכן כשהן בידו. ובאמת כתב הב״י שהוא כל שכן, רק שלא ביאר מאיזה טעם.

וראיתי להב״ח בסימן כ״ח [אות א׳] שכתב אהא דכתב הטור וימשמש בהן כל שעה, כתב הוא ז״ל, ר״ל כל שעה שנזכר מהם, אבל שימשמש כל שעה לא שמענו. וא״כ לפירוש זה, על כרחך הך טעמא דמדכר דכיר להו קאי להיכא דנקיט להו בידו, דאי בראשו, היאך קאמר דמדכר להו, הא השתא אין זה פשיטא שיזכור אותן, אבל כשהן בידו מחויב לזכור אותן תמיד

הערות וציונים

183. לא מצאנו שדיבר בזה.

אוצר ההלכה

שלא יפלו, ואף שאין זה מצד החיוב, מכל מקום הוא זוכרן מעצמו שלא יפלו משום בזיונן.

ולענין מה שחולק על הב"י בהא דאם הם צרורין בכנף בגדו, והביא ראיה מהא דאמרו בפרק המצניע [שבת צב.] בשפת חלוקו פטור שהוא שלא כדרך המוציאין, לזה נראה דשפת חלוקו לחוד וכנף בגדו לחוד, ומקרא מלא דיבר הכתוב "הן ישא איש בשר קודש בכנף בגדו" וגו' [חגי ב', ב'] ואיך דרך הנביא לדבר בדבר שאין דרכו בכך. והנה רש"י ז"ל [שבת שם ד"ה שפת חלוקו] פירש שפת חלוקו שפה התחתונה, מבואר להדיא דוקא בתחתונה מקרי שלא כדרך המוציאין משא"כ בעליונה. וז"ל הב"י בסימן י' [סי"ב], יש לדקדק במלבושים שלנו שהם פתוחים מלפניהם מלמעלה למטה, שהרי יש להם ארבע כנפות, שנים סמוך לצוארו ושנים למטה סמוך לארץ, למה אין מטילין בהם ציצית. ע"ש. א"כ מבואר דלמעלה נמי הוי כנף בגדו, וזה הוי שפיר כדרך המוציאין. וכתב הב"י שם עוד, דיש מלבושים שעיקרן להשתמש בהן לכמה דברים לצרור בהם מעות, ואמרו בגמרא היוצא במעות הצרורים לו בסדינו חייב, וכל הבגדים הם בכלל סדין. היוצא מזה דודאי הרב ב"י מיירי באופן שהוא כדרך המוציאין. (ברכת דוד)

שיז) שם לפי שאינו שוכחן. כתב ב"י (שיטה נ"ד), ואם תאמר אם כן אמאי אצטריכינן בגמרא למיהב טעמא וכו'. נ"ב: מצאתי כתב מהר"ם טיוולי וז"ל: א"מ [אמר משה], טעמא דאינו מסיח וכו', וקושיא מעיקרא ליתא, דשאני תפילין שהדבר קרוב לבוא לידי פשיעה, הלכך אי לאו טעמא דאין מסיח דעתו מהם ומדכר הוא, גזרינן אפילו לרבא דלא דמי למחט תחובה, וכן כתב הרשב"א ז"ל בחדושי שבת [יא: ד"ה אמר אביי]. והאי טעמא דתפילין דאמרינן לקמן דמותר לצאת בהן ערב שבת וקא יהיב טעמא משום דאדם עשוי למשמש בכל שעה, ואילו לרבא למאי איצטריך להאי טעמא, דהא לדידיה כל שאילו יצא בשבת ליכא איסורא אלא מדרבנן לא גזרינן בהו בערב שבת, ומאי שנא ממחט התחובה בבגדו לרבי מאיר, אלא טעמא כדאמרינן דקרוב לבוא לידי פשיעה, לפי שהתפילין דרך מלבוש הן ואין אדם עשוי לפושטן כשיוצא בחוץ, והלכך אי לאו טעמא דמצוה למשמש בהם כל שעה היה אסור לצאת בהן ע"ש. עכ"ל הרשב"א. עכ"ל [מהר"ם טיוולי]. ובודאי שאם היה רואה הב"ח [אות י"א] שהרשב"א דרב מובהק היה, היה מקשה כן, לא היה אומר ושרי ליה מאריה, ובודאי דמאריה סייעיה ולא דמי לזב היוצא וכמ"ש הוא ז"ל. (יד אהרן – הגב"י)

שיח) שם לפי שאינו שוכחן. עיין בב"י שהקשה כיון דקי"ל [שבת יא:] כרבא דלא גזרינן גזירה לגזירה ועל כן אין אסור לצאת במחט סמוך לחשיכה אלא כשהיא בידו כמ"ש המחבר והוא מלשון הרמב"ם [הלכות שבת פי"ט הכ"א], אבל בתחובה בבגדו מותר משום דגזירה לגזירה היא, א"כ למה להו להפוסקים ליתן טעם להא דמותר לצאת בתפילין שבראשו משום דאינו שוכחן כיון דאסור בהיסח הדעת, הא בלא"ה בתפילין שבראשו אין איסור מן התורה כיון דדרך מלבוש הוא, כדאיתא בש"ס בפרק במה האשה [שבת סא.], א"כ הוי לה גזירה לגזירה. וע"ש מה שתירץ על זה. והט"ז [סק"ח] תירץ באופן אחר. ולפענ"ד נראה דהקושיא מעיקרא ליתא, דהא צריכין אנו להבין, הא דמסקינן בש"ס לרבא דלא גזרינן גזירה לגזירה, אין כאן איסור בהוצאת המחט סמוך לחשיכה אלא כשהיא בידו, או בתחובה בבגדו גבי אומן לר' יהודה, אבל בשאינו אומן ובתחובה בבגדו מותר לכ"ע, א"כ קשה האי ברייתא דמייתינן בסוף הסוגיא [יב.], תניא חנניה אומר, חייב אדם למשמש בבגדו ערב שבת עם חשיכה. ופירש"י, שלא יהיה כרוך בו שום דבר פן יוציאנו. וברייתא זו הובאה להלכה בכל הפוסקים, וכ"כ המחבר בסעיף שאחר זה, ומשמע דחיוב זה הוא על כל אדם, ואמאי, הא גזירה לגזירה היא, ואפילו במחט הידוע שתחובה בבגדו מותר לצאת סמוך לחשיכה ואין צריך להסירה. (מהכא) [והכא] אמרינן דאפילו מספק צריך למשמש בבגדו כדי שאם ימצא שום דבר שיסירנה. ועל כרחך צריך לומר הא דמסקינן לרבא דמותר לצאת במחט התחובה, היינו דאין בזה איסור מצד הדין, והא דתני דחייב אדם למשמש וכו', זה אינו חיוב מצד הדין, אלא זהירות בעלמא להפרישו מאיסור שבת, וכמו שפירש"י אהא דאמר רב יוסף הלכתא רבתא לשבתא. ע"ש. וכן משמע מלשון הטור והמחבר, שלא כתבו דין זה בלשון חיוב רק בלשון מצוה למשמש וכו', להורות דזה אינו מן הדין אלא לזהירות בעלמא. ולפ"ז יפה כתבו הפוסקים בדין זה דמותר לצאת בתפילין, דמשמע דאין כאן איסור כלל אפילו מחמת זהירות בעלמא, על כן הוצרכו ליתן טעם משום שאינו שוכחן, דאי משום טעמא דגזירה לגזירה הוא, אף דאין כאן איסור מן הדין מכל מקום איכא משום זהירות. וזה מה שרציתי לבאר. (אותות השמים – דרישת ארי – סק"ב)

שיט) שם לפי שאינו שוכחן. במג"א (סקכ"ד), בתפילין כו' לפי שאינו שוכחן בראשו. פירוש, ולכך ליכא למיגזר בערב שבת סמוך לחשיכה שישכח ויצא בהם בשבת, אבל בשבת גופיה שפיר אמרינן בסימן ש"א ס"ז שלא יצא בתפילין שבראשו, שמא יצטרך ליפנות ויסירן. ועיקר פירושו הוא כב"ח [אות י"א] ודלא כב"י. ועיין בט"ז (סק"ח). (שמן המאור)

שכ) שם לפי שאינו שוכחן. ואע"ג דקי"ל כרבא [שבת יא:] דלא גזרינן בלא"ה באיסורא דרבנן, כבר כתב הרשב"א [שם ד"ה אמר אביי] דמודה רבא בתפלין דקרוב לבוא לידי פשיעה, כיון דדרך מלבוש הם ואין דרך לפושטן כשיוצא לחוץ, ואי לאו האי טעמא [דאינו שוכחן] הוה לן לאסור לצאת בהם בערב שבת. וכ"כ הרב יד אהרן [הגב"י][184]. ע"ש. ומהאי טעמא למאן דאמר

---

184. נדפס לעיל אות שי"ז.

אוצר ההלכה

שבת לאו זמן תפלין [מנחות לו:] אסרו להניח, שמא יצא בהם לרשות הרבים, אע״ג דליכא אלא איסורא דרבנן. עיין בב״י (סימן כ״ט), ומה שכתבתי שם [סק״ב][185]. אלא משום דקרוב לידי פשיעה, ובערב שבת לא גזרו משום דחייב למשמש בהם בזמן המצוה ואינו שוכחן, אבל בשבת דליכא מצוה חיישינן. ולפ״ז אסור להוציא התפילין בידו סמוך לחשיכה, משום דאיכא חיוב חטאת בהוצאתו בשבת לרשות הרבים ואינו חייב למשמש בהם, וכן משמע מלשון הטור, דלא כמו שדחק מרן בב״י. ע״ש. וכן נ״ל להוכיח ממה שכתבו התוספות בפרק הקומץ ([מנחות] דף ל״ו ע״ב [ד״ה אי קסבר]), וא״ת דהכא אמרינן ספק חשיכה לא חולץ ולא מניח, ובפ״ק דשבת [יב.] משמע דספק חשיכה לא. ע״ש. ולא תירצו דהכא מונחים בראשו וליכא אלא איסורא דרבנן, ולכך בספק חשיכה אינו חולץ, אבל בפ״ק דשבת מיירי במוציא בידו דאיכא חיוב חטאת. אלא ודאי דבידו אפילו סמוך לחשיכה אסור. (ערך השלחן – סק״ז)

שכא) שם לפי שאינו שוכחן. עיין מג״א (סקכ״ה) בסופו וז״ל: דמסלקן קודם שבת. ר״ל כששומע קול התקיעה, כמ״ש בתוספת שבת [סקכ״ח]. ע״ש. ועיין בספר דרישת ארי [סק״ב][186] שתירץ קושית הפוסקים, דבלא״ה מותר בראשו דהוי דרך מלבוש, רק קמ״ל דאף דזהירות ליכא בזה כמ״ש בס״ז מצוה למשמש וכו׳, אבל גבי תפילין אין צריך. ע״ש. ועיין ביאורי הגאון רבינו אליהו ז״ל [סקכ״ט] שכתב, והעיקר נראה דלא גזרו סמוך לחשיכה, אבל עם חשיכה גזרו וכו׳. וצ״ע לדבריו מאי פריך בשבת (דף י״א ע״ב) והתניא לא יצא החייט במחטו התחובה לו בבגדו בערב שבת עם חשיכה וכו׳, הא לסברת הגאון ז״ל יש לומר דשם מודה רבא, דעם חשיכה תנן, וגזרו התם יותר, אבל סמוך לחשיכה אין הכי נמי דלא גזרו, אלא ודאי משמע דאין חילוק בזה. רק העיקר הטעם, דאי הוי אמר דהוי דרך מלבוש, היו חוששין דילמא אתי לאפנויי משחשיכה וישכח שהוא שבת ואתי לאתויי ארבע אמות כמ״ש המג״א, לכך אמר לפי שאינו שוכחן, ומיד כששומע קול שופר הוא מסלקן קודם חשיכה. ובהך דסעיף ז׳ מצוה למשמש וכו׳, משמע דהוי רק זהירות בעלמא כמ״ש הדרישת ארי, משום שמא יש אצלו דבר המוקצה כמ״ש המג״א, דאילו משום איסור הוצאה בכרמלית הוי הוצאה כלאחר יד בכרמלית, דתחוב בבגדו ואינו מוציא בידים דשרי, אבל מדינא אף עם חשיכה לא גזרו כלל. ועיין בפרי מגדים [אשל אברהם סקכ״ו] דמשמע דאף בכרמלית אסור להוציא בבגדו, רק דלא חיישינן לזה דהוי גזירה לגזירה, אבל משום מוקצה חיישינן. ע״ש. וצ״ע. (עצי לבונה – מעין גנים)

שכב) שם לפי שאינו שוכחן. בט״ז (סק״ח), אם כן קשה למה וכו׳. עיין בכל זה בחדושי הרשב״א [שבת יא. ד״ה אמר אביי] ובחדושי ריא״ז בגליון הרי״ף [שלטי הגבורים ה. אות ג׳]. [הערת המו״ל הר״ר יצחק במברגר: דריא״ז כתב ג״כ שדוקא מחט בידו אסור לצאת, אבל בבגדו הוה ליה גזירה לגזירה, (וה״ה [והיינו דוקא] לרשות הרבים, אבל לכרמלית גם בידו מותר. בריש ס״ק זה יש ט״ס בט״ז במה שכתב ז״ל הרמב״ם דהביא פלפול ארוך, וצ״ל זה לשון הרמב״ם, והב״י הביא פלפול ארוך, כמ״ש המקור חיים]. (זכרון אברהם)

שכג) שם לפי שאינו שוכחן. כתב ב״י, וא״ת א״כ אמאי איצטריכו בההיא דיוצא אדם כו׳. נ״ב: עיין ביד אהרן (בהגב״י)[187] מה שכתב משם מהר״מ מטיוולי. ועמ״ש הט״ז (בסק״ח), עמ״ש על דבריו הרב נהר שלום בס״ו [סק״ה][188], ערך השלחן (סק״ו)[189], מאמר מרדכי (סקי״ג).
(דברי מנחם – הגב״י סק״ו)

שכד) שם לפי שאינו שוכחן. עיין מה שהאריך בזה מרן ב״י ז״ל. וז״ל הרמב״ן בחדושיו לשבת (דף י״א ע״א [ד״ה והא דאמרינן]) וז״ל: ז״ל ר״ח, הא דתני רבה בר שמואל[190] יוצא אדם בתפיליו ערב שבת עם חשיכה, ק״ל הא היוצא בשבת בתפלין פטור, ואם כן למה ליה משמוש דתפלין. ואפשר לומר דשאני תפלין דדרך מלבוש הוא ואין אדם פושט עצמו בחוץ, דאי לאו משמושין הוה אסיר כמה דאסר בתכשיטין שבחצר. עכ״ל. וכ״כ הרשב״א [שם], והריטב״א ז״ל [יב. ד״ה והיה], ונעזר הב״ח [אות י״א] בדבריו. ע״ש. והמאירי [יב. ד״ה יוצא אדם] כתב וז״ל: (ואפ״ע) [ואע״פ] שאף בלא טעם מותר וכו׳, מכל מקום לרווחא דמילתא נאמרה, כלומר שאף לדעת האומר שגוזרין מכל מקום מותר. עכ״ל. (מעייני ישועה)

שכה) שם לפי שאינו שוכחן. עיין בב״י שהקשה, דלמאי דס״ל כרבא [שבת יא:] דלא גזרינן גזירה לגזירה, א״כ למה ליה הטעם בתפילין לפי שאינו שוכחן, הא בלא״ה מותר שאפילו אם יצא בהן בשבת אינו חייב חטאת, משום דדרך מלבוש עבידא, כדאמרינן בבמה אשה ([שבת] דף ס״א ע״א). ע״כ. והוא קושית הרמב״ן [שם יא: ד״ה אמר אביי] והרשב״א [שם] והריטב״א ז״ל [יב. ד״ה והיה]. והם תירצו שהדבר קרוב מאד לבוא לידי פשיעה, לפי שאין דרך לפשוט מלבוש כשיוצא לחוץ. ומוכחו לה מהא דכל מה שאסרו חכמים לצאת לרשות הרבים אסור לצאת לחצר [שם סד:]. ע״כ. ולכאורה היא ראיה עצומה, דהא אפילו לר״ת ז״ל שפסק כרבי ענני בר ששון, עיין תוספות (דף ס״ד ע״ב ד״ה רבי), היינו דמותר בחצר שאינו מעורבת, אבל בכרמלית לא, כמ״ש ר״י ז״ל. אלא דרבינו ברוך ז״ל חידש דעכשיו שאין לנו רשות הרבים, כל כרמלית שלנו דינו כחצר שאינו מעורבת. אבל בכרמלית דידהו אסור תכשיטין, עיין טור וב״י (סימן ש״ג). ויקשה הא הוי גזירה לגזירה, ולרבא לא גזרינן, וכל שכן שיקשה לדעת הר״י והרמב״ם ז״ל [הלכות שבת פי״ט ה״ח]

הערות וציונים

185. נדפס באוצר ההלכה הלכות תפלין ח״ב בסימן כ״ט אות ל״ח. **186.** נדפס לעיל אות שי״ח. **187.** נדפס לעיל אות שי״ז. **188.** נדפס לעיל אות רצ״ז. **189.** נדפס לעיל אות רצ״ט. ואולי צ״ל סק״ז, נדפס לעיל אות ש״כ. **190.** לפנינו הגירסא תני דבי רבי ישמעאל.

באר הגולה **פ**. שם:

ז **פ**מצוה למשמש אדם בכליו בערב שבת סמוך לחשיכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת:

אוצר ההלכה

שפסקו כרב דאף לחצר שאינו מעורבת אסור. ועל כרחך לומר דבמלבוש הדבר קרוב מאד לבוא לידי פשיעה.

אבל באמת הדבר עדיין צריך ישוב, דטעם זה אתי שפיר רק לרמב"ן וסיעתו דס"ל דהא דאסור לצאת בהם לחצר היינו אפילו חצר המעורבת וה"ה בבית, והטעם שמא ישכח ויצא, ושפיר תרצו שהדבר קרוב מאד לבא לידי פשיעה, אבל לדעת התוספות והרמב"ם ז"ל דדוקא בחצר שאינו מעורבת, אבל במעורבת ובבית מותר, ועל כרחך דלא חיישינן שמא ישכח ויצא, ועיקר הטעם הוא גזירה חצר שאינה מעורבת וכרמלית אטו רשות הרבים, א"כ הדר הוי גזירה לגזירה. ועיין בהרב המגיד (פי"ט ה"ח) שהסביר הדבר, דכולה חדא גזירה הוא. ולקוצר שכלי אין הדבר מובן, דגם בהא דלא יעמוד אדם ברשות הרבים איכא למימר הכי. ודו"ק. ולכאורה על כרחך לומר דהא דרב ורבי ענני בר ששון לא שייכי בהא דאביי ורבא, דהתם אף לרבא כך גזרו מעיקרא, ועיין בדברי הרב ז"ל ([ש"ע הגר"ז] סימן ש"ג ריש סכ"ג). וצע"ג. ועכ"פ לדעת הרמב"ן ז"ל וסיעתו, אסור לצאת בכל התכשיטין סמוך לחשיכה. ולפי מה שפסק הרמ"א ז"ל בסימן ש"י סס"ז כהרמב"ן ז"ל וסיעתו אם לא לצורך כמ"ש בסימן ש"א סל"ג, א"כ גם בכאן יש להחמיר. (תהלה לדוד – סקט"ו)

שכו) שם לפי שאינו שוכחן. בביאור הגר"א ז"ל (אות כ"ט), והעיקר נראה כו' אבל עם חשיכה גזרו כו'. וקשה לכאורה על זה מגמרא דשבת דף י"א ע"ב[191]. ועמ"ש בספר יד משה (דף ד' ע"א ד"ה והתניא כו') תירץ נכון על זה. (חדושי הגהות)

סעיף ז'

שכז) סעיף ז' מצוה למשמש וכו'. וצ"ע דבש"ס [שבת יב.] איתא חייב למשמש. ועיין יבמות [כ.], איסור קדושה היינו עריות דאורייתא, ואיסור מצוה דתנן היינו שניות לעריות דרבנן, וקרי ליה איסור מצוה, שמצוה לשמוע דברי חכמים. ועיין להלן סימן שמ"ה בט"ז ז"ל [סק"ו], מסיק דבזמן הזה לית לן רשות הרבים דאורייתא, על כן קאמר מצוה למשמש וכו'. (רכוש הים)

שכח) שם מצוה למשמש וכו'. בסעיף ו' לא יצא אדם סמוך לחשיכה במחטו בידו וכו' שמא ישכח ויוציא (והוא מתניתין שבת דף י"א ע"א). ובסעיף ז' מצוה למשמש אדם בכליו ערב שבת סמוך לחשיכה וכו' (ברייתא שבת דף י"ב ע"א), ושם איתא חייב אדם למשמש. ובטעם דלמה שינה המחבר מלשון חייב וכתב מצוה, נראה לי לומר בס"ד, דהנה המחבר (סימן שמ"ה סעיף ז') כתב דיני דרשות הרבים, וסיים ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו אינו רשות הרבים. וכתב המג"א [סק"ז] דדעת רוב הפוסקים להקל, וכן כתב הט"ז [סק"ו] וכ"פ בשו"ע (סימן ש"ג סי"ח), ובכמה דוכתי. ע"כ. אולם העולת שבת [סימן שמ"ה סק"ו] בשם כנסת הגדולה [שכנה"ג שם הגב"י סק"ג], האליה רבה [שם סק"ד] והתוספת שבת [שם סקט"ו] הבית מאיר [שם] וברכי יוסף [שם סק"ב] כתבו דמשם אין ראיה, דשם הביא רק דעת המלמדים זכות, ומדכתב המחבר דעה ראשונה בסתמא בסימן שמ"ה, משמע דדעתו דלא בעינן שישים ריבוא. והמשנה ברורה בביאור הלכה סימן שמ"ה [ד"ה שאין ששים], מביא הרבה ראיות דהמחבר סבירא ליה כשיטה הראשונה. לעומת זאת בתשובות בית אפרים או"ח (סימן כ"ו), הובא בתולדות שמואל ח"ג [מצוה ל"ב סעיף ח' דף קס"ד ע"ב], הצדיק את המג"א, והביא כמה ראיות שהרב ב"י סבירא ליה דבעינן שישים רבוא וכמו שכתב בסימן שי"ג סי"ח, והשתא דלית לן רשות הרבים גמור, הוי כל רשות הרבים שלנו ככרמלית. הרי חזינן דבשיטת המחבר אין הכרע, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים, אבל כבר כתב האליה רבה דבמקום שיש עוד צד להקל בודאי יש לסמוך על הסברא האחרונה.

והנה המשנה ברורה בסימן זה [ביאור הלכה ד"ה מצוה] כתב דלכן שינה המחבר וכתב מצוה, דהיה קשה ליה דמתניתין לא אסרו לצאת סמוך לחשיכה אלא אם אוחז דבר האסור לצאת בו בשבת, אבל לא שיצטרך למשמש פן יש לו איזה דבר שאסור לצאת בו, ובמתניתין לא גזרו רק כשרוצה לצאת בהחפץ חוץ לביתו, ובברייתא משמע אפילו כשיושב בביתו סמוך לחשיכה גם כן חייב למשמש, הלכך כתב מצוה דהאי חייב אינו אלא מצוה, משא"כ במתניתין איסורא הוי. ע"כ. אבל באמת קשה לומר דבסברא בעלמא נחלוק ונשנה לשון הברייתא, אלא יש לצרפו למה שכתבתי לעיל דבדברי המחבר אין הכרע אי רחובות שלנו רשות הרבים הם או כרמלית, ואי נאמר דכרמלית הם אז לא גזרינן דלא יצא בערב שבת אטו שבת, דבשבת עצמו הוי רק דרבנן, וא"כ יהיה גזירה לגזירה ומותר כבשבת (דף י"א ע"ב), דפסקינן כרבא נגד אביי בכל מקום חוץ מביע"ל קג"ם, וכן כתב המג"א באמת כאן (סקכ"ג). לכן י"ל דהכריע המחבר כך, דבסעיף ו' גבי לא יצא אדם במחטו בידו דמירי דהחפץ כבר בידו ורוצה גם כן לצאת חוץ לביתו, ואפשר דבאמת לא בעינן שישים ריבוא כסתימת שיטה הראשונה שמביא בסימן שמ"ה, ואם כן רחובות שלנו נמי רשות הרבים הם וליכא רק חדא גזירה, לכן כתב כלשון המתניתין דלא יצא, משא"כ בסעיף ז' דמירי שאין החפץ בידו, רק שצריך למשמש, ויושב גם כן בביתו ואינו רוצה לצאת (כחילוקו של המשנה ברורה הנ"ל), בכגון דא כשיש עוד סברא להקל, [מ]צרפינן לזה שיטת היש אומרים דרחובות שלנו רק

הערות וציונים

191. עיין מ"ש בזה הרב עצי לבונה, נדפס לעיל אות שי"ח.

אוצר ההלכה

כרמלית הן, ואם כן יהיה גזירה לגזירה, לכן שינה הלשון וכתב מצוה (בעלמא) ולא חייב. והרמב"ם ז"ל [הלכות שבת פי"ד ה"א] דלא מביא כלל דבעינן שישים ריבוא אצל תנאי רשות הרבים, וסבירא ליה דגם רחובות שלנו רשות הרבים גמורות הן (ב"י שמ"ה), אזל באמת לשיטתיה כאן וכתב בפי"ט מהלכות שבת הכ"ו חייב אדם למשמש כלשון הש"ס. כנלע"ד בס"ד.

(שלחן אש – תוספת)

שכט) שם מצוה למשמש אדם בכליו. כתב ב"י (שיטה ל"ז), בפ"ק דשבת וכו'. נ"ב: ואין חילוק בין איש לאשה, וכמו שכתב הרוקח [סימן ל"ט]. ב"ח [אות י"א ד"ה מצוה].

(שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סקט"ו)

של) שם מצוה למשמש אדם בכליו וכו'. עיין באר היטב (סקי"א). לא כמקצת בני אדם אשר כמעשהו בחול מעשהו בשבת, להניח מעות עליו נותן כיסו בחיקו למשמרת לעת רעה שיבוא עליו פתאום, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע.

(יפה ללב ח"ה – סק"א)

שלא) שם מצוה למשמש אדם בכליו וכו'. עיין באר היטב (סקי"א). לא כמקצת בני אדם אשר כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, ובחיקו ישא כיס של מעות למשמרת כו', כמו שכתבתי לעיל (דף י"ז ע"א). ושם יש טעות דמינכר.

(יפה ללב ח"ה – השמטות דף קכ"ד ע"ב)

שלב) שם מצוה למשמש אדם בכליו בערב שבת סמוך לחשיכה וכו'. וכתב המג"א (בסקכ"ו) וז"ל: ונראה דאפילו לדידן דליכא רשות הרבים, מצוה למשמש דשמא יש אצלו דבר המוקצה. עכ"ל. ואין להקשות מאי שנא איסור מוקצה דאסור מדרבנן, הא כרמלית נמי איכא איסור דרבנן. כיון דהוצאה לאחר יד הוא בבגדו כדפרישית בס"ק הקודם[192], א"כ משום כרמלית לא הוי צריך למשמש, רק משום איסור מוקצה.

(אותות השמים – דרישת ארי – סק"ג)

שלג) שם מצוה למשמש אדם בכליו בערב שבת סמוך לחשיכה וכו'. עיין במגן אברהם [סקכ"ו] שכתב, דאף לדידן דלית לן רשות הרבים מכל מקום מצוה למשמש שמא יש אצלו דבר המוקצה. ולכאורה דבריו אינן מובנים, דלכאורה מה בכך דלית לן רשות הרבים, הא מכל מקום אסור מדרבנן. וצריך לומר דקושיתו דבאיסור דרבנן לא היה צריך למשמש בבגדו. וא"כ תירוצו אינו מובן דאנו חוששין לדבר המוקצה, הא אין כאן רק איסור דרבנן. וצריך לומר דיש חילוק דהחשש הוצאה לרה"ר לא חשוב דבר קרוב לודאי, ולא גזרו במידי דרבנן, אבל טילטול מוקצה אסור אף בביתו, קרוב הדבר שיבוא לידי איסור וחיישינן. ואמנם באמת לענין הך דמצוה למשמש, מילתא דפשיטא דאף אם ליכא רק חשש איסור דרבנן גזרו בזה, דלמה לא יחוש לכתחלה אף לחשש איסור דרבנן, ושם [שבת יא:] פליגי לענין היכא דצריך לצאת במחט סמוך לחשכה אי גזרינן גזירה לגזירה לאסור עליו דבר הצריך לו, אבל כאן לענין משמוש דבאמת אסור אם יהיה הדבר אצלו, אלא שהוא מסופק אם יש אצלו, פשיטא דהיכי דאפשר לברר הדבר צריך לברר. ואמנם נפקא מינה בין טעמא דידי לטעמו של הרב בעל מג"א היכי דהעיר מעורבת כהלכתא ומוקפת חומה, דבזה ליכא חשש הוצאה ויש חשש מוקצה.

(ישועות יעקב – סק"ו)

שלד) שם מצוה למשמש אדם בכליו בערב שבת סמוך לחשיכה וכו'. וכתב המג"א (סקכ"ו), ונראה דאפילו לדידן דליכא רשות הרבים מצוה למשמש, דשמא יש אצלו דבר המוקצה. וכתב בשו"ע התניא להגאון מורנו רש"ז זצ"ל בקונטרס אחרון [סקי"ד], עיין מגן אברהם, וכוונתו דמוקצה חמיר מכרמלית כמו שכתב בסימן שי"א [סק"ה] וכו'. אבל אין צריך לזה, דכאן אין גזירה כלל, אלא ספק גמור שמא יש כבר חפץ אצלו כיון שרגיל בזה כל ימות החול, ולא אמרינן ספק דברי סופרים להקל, כיון שיכול להתברר מיד דמיא לחסרון ידיעה. ועוד, שאין עושין ספק דברי סופרים לכתחלה, כמ"ש המג"א בסימן יו"ד (סקי"א). ע"ש. עכ"ל.

(ילקוט הגרשוני – סק"ב)

שלה) שם מצוה למשמש אדם בכליו בערב שבת סמוך לחשיכה וכו'. וכתב מג"א (סקכ"ו), דאפילו לדידן דליכא רשות הרבים, מצוה למשמש, דשמא יש אצלו דבר מוקצה. וקשה א"כ למה אמר חייב למשמש בגדיו שמא ישכח ויצא, שמא ישכח הוה ליה למימר, דר"ל שמא ישכח אצלו דבר מוקצה, ואפילו בזמן דליכא רשות הרבים או ביש עירוב חייב למשמש, דשמא ישכח ויצא משמע דרק משום חשש הוצאה חייב למשמש. וי"ל דבשביל שני דברים ימשמש, שמא ישכח היינו מוקצה אצלו ואפילו בזמן הזה דליכא רשות הרבים, או אפילו ביש רשות הרבים ויש עירוב, ועוד אפילו בדבר דלית ביה מוקצה, יש חשש ויצא ביש רשות הרבים ואין עירוב.

(שלחן אש)

שלו) שם מצוה למשמש אדם בכליו בערב שבת סמוך לחשיכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת. ובגמרא ([שבת] דף י"ב ע"א) תניא, חנניא אומר חייב אדם למשמש בבגדו בערב שבת עם חשיכה. ע"כ. וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפרק י"ט הכ"ו. ולכאורה מזה מבואר כהרמב"ן ז"ל [שם סד: ד"ה הא דאמרינן] וסיעתו, דכל שאסור לצאת בו אפילו בבית אסור ואף סמוך לחשיכה וכל שכן משחשיכה, ותיובתא להתוספות [שם ד"ה רבי] והרמב"ם ז"ל [הלכות שבת פי"ט ה"ח] וסיעתם. וליכא למימר דעד כאן לא פליגי אלא במה שאסרו חכמים לצאת בו, אבל במה שאסור מדאורייתא כ"ע מודים דאף בבית אסור שמא ישכח ויצא, דהא מבואר בספר התרומה [סימן ר"מ] וטור (סימן ש"ג) דגם

הערות וציונים

192. נדפס לעיל אות שי"ח.

אוצר ההלכה

זה אינו אסור אלא בכרמלית, וכן הוא בשו״ע שם (סעיף י״ח) דטבעת שיש בהם חיוב חטאת אף בכרמלית אסור. ע״כ. ומבואר להדיא דבבית מותר. ולכאורה היה אפשר לומר, דעיקר הא דחייב למשמש בבגדו היינו שידע מה שיש אצלו בבגדו, וכיון שידע סגי ואין צריך להסירו, ויסירנה כשירצה לצאת לרשות הרבים, דלזמן מועט לא חיישינן לשכחה, ולכן אפילו בשבת מותר להניחן בבגדו כיון שיודע שהן בבגדו לא חיישינן לשכחה, וזה מדוקדק בלשון הרמב״ם ז״ל שכתב, שמא יהיה שם דבר שכוח ויצא בו בשבת. ע״כ. משמע דלדבר שאינו שכוח לא חיישינן. אלא שלשון הטור והשו״ע שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו, משמע דצריך להסירו. ואפשר דלכן כתבו הטור והשו״ע מצוה למשמש, לאשמעינן דהאי חייב דקאמר חנניא אינו אלא מצוה מן המובחר, אבל מדינא מותר. אבל הרמב״ם ז״ל שכתב חייב כלישנא דחנניא, על כרחך לומר כמו שכתבתי. ולכאורה היה אפשר לומר דהא דחנניא היינו כשעומד ברשות הרבים, ושמא ישכח ויעבור ארבע אמות, דומיא דלא יצא החייט במחטו, עיין פני יהושע [שבת יא. ד״ה במשנה], וזה גזירה קרובה מאד, כיון שעומד ברשות הרבים. אבל להוציא ולהכניס מרשות לרשות לא חיישינן אפילו בשבת, וכל שכן סמוך לחשיכה. וכן מבואר בספר התרומה (סימן ריי״ו) על הא דחנניא, שכתב, ויסלקם פן יוציא ברשות הרבים ארבע אמות. ובאשל אברהם [סקכ״ו] כתב דמלשון הר״ם ז״ל [הלכות שבת פי״ט הכ״ו] והשו״ע שמא ישכח ויוציא גבי מחט, משמע דאף בבית אסור. ע״ש. וקשה מה שכתבתי, דהא אפילו משחשיכה מותר לשיטתם.

ועיין במנורה הטהורה (סק״ח) שהקשה למאי דקיימא לן כרבי שמעון דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, א״כ גם כשיוציאנה בידו ליכא חיובא כל כמה דלא יוציאנה לתפור שם, וא״כ הא דשמא ישכח ויצא הוי כעין גזירה לגזירה. וע״ש. והדבר צ״ע, דלכאורה כל היכא דמוציא דבר כדי לשמור הדבר ההוא הוי מלאכה הצריכה לגופה, וכדאמרינן בבמה אשה (שבת דף ס״ב ע״א) פעמים שאדם נותן לאשתו טבעת שיש עליה חותם להוליכה לקופסא, ומניחתו באצבעה עד (שמגיע) [שמגעת] אצל קופסא. ע״כ. אלא דהא בורכא, דעד כאן לא אמרינן התם אלא דהוי הוצאה כדרכה, אבל לא דהוי מלאכה הצריכה לגופה. אלא דבלא זה נראה הדבר פשוט דהיכא דעביד הוצאה לצורך שמירת החפץ הוי מלאכה הצריכה לגופה, ודומיא דהכא מחט התחובה בבגדו.[193] [ומצאתי בפני יהושע בסוף פרק במה מדליקין [שבת לו.] כתב, דמוציא על מנת שלא יגנב הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה].

(תהלה לדוד – סקט״ז)

שלז) שם סמוך לחשיכה. בברייתא [שבת יב.] וברמב״ם [הלכות שבת פי״ט הכ״ו] הגירסא עם חשיכה, היינו עם כניסת שבת ממש. נהר שלום [סק״ו][194]. אבל בטוש״ע כתב סמוך לחשיכה והיינו חצי שעה. אשל אברהם [סקכ״ו].

(באר יעקב – קרויזר – סקי״א)

הערות וציונים

193. תוספת זו מההשמטות לספר. **194.** נדפס לעיל אות ש״ה.

באר הגולה

רנג דיני כירה ותנור ליתן עליה הקדירות בערב שבת. ובו ה' סעיפים:

א [א]**כירה שהיא עשויה כקדירה, ושופתין** (פירוש, ועורכין) **על פיה קדירה למעלה,** [א*]**ויש בה מקום שפיתת שתי קדירות, אם הוסקה בגפת שהוא פסולת של זיתים, או בעצים, אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום** [ב]**להשהותו עליה, אלא אם כן נתבשל כל צרכו** [ב*]**והוא מצטמק** (פירוש הולך וחסר) **ורע לו, דליכא למיחש שמא יחתה,** [ב**]**או שהוא חי שלא נתבשל כלל, דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנו עד למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי. אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו, ואפילו נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו, חיישינן שמא יחתה, ואסור להשהותו עליה אלא אם כן גרף, דהיינו שהוציא ממנו כל הגחלים, או קטם, דהיינו שכסה הגחלים באפר למעט חומם.** [ג]**ואם נתן בה חתיכה חיה, מותר כאילו היתה כולה חיה, דעל ידי כך מסיח דעתו ממנה.** [ד]**ואפילו אינה גרופה** (פירוש, שמשך הגחלים מהתנור, ערוך ערך גרף [הראשון]) **וקטומה** (פירוש, שכסה הגחלים באפר, רש"י שבת דף ל"ו ע"ב ד"ה קטום) **מותר לסמוך לה קדירה בסמוך חוצה לה.** [ה]**ואם הוסקה בקש או בגבבא, מותר לשהות עליה אפילו אינה לא גרופה ולא קטומה:** הגה ואי כירות המתמימות זו מזו ודופן של חרס ביניהם, המתת גרופה וקטומה והשנית אינה גרופה וקטומה, מותר לשהות על הגרופה וקטומה אף על פי שמוסיף הבל משאינה גרופה וקטומה (גמרא פרק כירה [שבת דף ל"ז ע"ב]) : [ו]**ותנור אפילו אם הוסק בקש או גבבא, אסור אפילו לסמוך לו** [ז]**אפילו אם הוא גרוף וקטום:** [הגה] כל זמן שהיד סולדת בו (הגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ו דף פ' ע"ב]) : **וכל שכן שאסור לשהות בתוכו או על גבו.** [ח]**וכופח שהוא מקום שפיתת קדרה אחת, אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה, בגפת או בעצים דינו כתנור:** הגה ותנורים שלנו דינם ככירה (ר"ן פרק כירה [שבת דף י"ז ע"ב ד"ה ממני', שכתב דבמה שנוהגין שם דף ל"ח ע"ב] וכל זה [סימן ל"ג דף ל"ג ע"ד] וכן משמע מפירש"י [שם ד"ה תנור]) : [ט]**ואם שכח ושיהה,** [ט*]**אם הוא תבשיל שבשל כל צרכו, מותר אפילו הוא מצטמק ויפה לו, ואם הוא תבשיל שהתחיל להתבשל ולא בישל כל צרכו, אסור עד מוצאי שבת, ואם עבר ושיהה אסור בשניהם:** הגה עד כמדי שיעשו (הגהות מרדכי [שבת פ"ג סימן ג'] ורמב"ם פרק ג' [מהלכות שבת הלכה ט']). ואם המחזיק גוי בשבת דינו כשבת ושיהה (הגהות מרדכי [שם סימן ג']), ואם המחזיק ישראל דינו כעבר ושיהה (הגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ו דף ע"ט ע"ד]), ואם מצטמק ורע לו, מותר, שהרי לא נהנה מן המיקור (ב"י ד"ה כתוב בהגהות מרדכי), ועיין לקמן ריש סימן רנ"ז : [י]**ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי** (פירוש, שם אדם שהיה אוכל מאכלו שלא נתבשל כל צרכו) **או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, מותר לשהותו על גבי כירה:** [הגה] או לפילו על גבי תנור (המגיד פרק ג' [מהלכות שבת הלכה ח'] והגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ו דף פ' ע"ב] ומיימוני פרק ג' [שם] ור"ן ריש פרק כירה [שבת דף י"ז ע"ב ד"ה ומצלמו] וב"י [ד"ה ולע"ז; תוספות שבת דף י"ח ע"ב ד"ה בשיל]) : **אפילו הוסקה בגפת ועצים, ואפילו אינה גרופה וקטומה, ולא הוזכרה גרופה וקטומה והיסק דקש וגבבא אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי, וכן לענין אם נטל הקדירה מעליה ובא להחזירו עליה בשבת. ואם שכח ושיהה תבשיל שהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי, אסור, ואין צריך לומר אם עבר ושיהה:** [הגה] ונהגו להקל כסברת המחבר [רמ"א שבת פ"ג סוף סימן ג'] : [כ]**וכל זה בענין שהיה שהקדירה יושבת על כסא של ברזל או על גבי אבנים** [כ*]**ואינה נוגעת בגחלים, אבל הטמנה על גבי גחלים לדברי הכל אסור:** הגה ויש מומרים להפילו אם הקדירה עומדת על גבי השם ממש, כל זמן שהיא מגולה למעלה לפי מקרי הטמנה ושרי, וכן המנהג, רק שנזהרים לנתקו קצת קודם השבת מן השם כדי שיוכל ישראל להסירו משם. ואם לא נתקו מן השם, ומצאו על גבי השם בשבת, יש להסירו משם על ידי גוי. ואם ליכא גוי, מותר לישראל להסירו משם, ויזהר שיקחו משם בשת ולא ינענע הגחלים, ואז אף אם ינענען קצת, דבר שאין מתכוין שרי (מרדכי ריש פרק כירה [שבת סימן רל"ג, בשם תוי זרוע ח"ב הלכות ערב שבת סימן ח'] והגהות מיימוניות פ"ז [מהלכות שבת אות כ']) :

א. שבת ל"ו [ע"ב]: **א*.** שם דף ל"ח ע"ב: **ב.** כרבי הושעיא [שם דף ל"ז ע"א] ורבה בר בר חנה [שם ע"ב] לדעת הרי"ף שם [דף ט"ז ע"א] וכן דעת השאילתות והר"י ברצלוני [ספר העתים סימן י"ט] והרמב"ם בפרק ג' מהלכות שבת [הלכה ד'; מגיד משנה שם הלכה ח' בשם הרמב"ן במלחמות שם דף ט"ו ע"ב ובחדושיו שם דף ל"ז ע"א ד"ה מהו]: **ב*.** כן משמע מדברי רבה בר בר חנה שם: **ב**. שבת דף י"ח ע"ב וכדעת התוספות שם דף ל"ח ע"ב ד"ה תנור; סמ"ג לאוין ס"ה דף י"ג ע"ג; סמ"ק סימן רפ"ב עמוד רפ"ו: **ג.** שם י"ח [ע"ב]: **ד.** שם ל"ז [ע"א]: **ה.** שם ל"ו [ע"ב]: **ו.** שם ל"ח [ע"ב]: **ז.** ממשמעות הגמרא שם לדעת כל הפוסקים [רמב"ם הלכות שבת פרק ג' הלכה ה'; מגיד משנה שם בשם רמב"ן בחדושיו דף ל"ח ע"ב ד"ה אלא והרשב"א שם ד"ה הא; ר"ן שם דף י"ז ע"ב ד"ה ולענין]: **ח.** שם [דף ל"ח ע"ב]: **ט.** שם לפירוש הרי"ף [שם דף ט"ז ע"א] והרמב"ם [הלכות שבת פרק ג' הלכה ד']: **ט*.** רי"ף שם ע"ב; רמב"ם שם הלכה ט': **י.** לפירוש רש"י [שם דף ל"ז ע"ב ד"ה ורב ששת] ור"י [תוספות שם דף י"ח ע"ב ד"ה בשיל; שם דף ל"ז ע"ב ד"ה אמר, בשם רבנו חננאל בגליון שם; ר"ן שם דף ט"ז ע"ב בשם רב האי; רשב"א שם דף ל"ח ע"א ד"ה והתימה; סמ"ג לאוין ס"ה דף י"ג ע"ג; סמ"ק סימן רפ"ב; ספר התרומה סימן רל"א; הגהות מיימוניות הלכות שבת פ"ג אות ב'; מרדכי שם סימן רצ"ט בשם אור זרוע ח"ב הלכות ערב שבת סימן ח']: **כ.** טור והרא"ש שם [פ"ג סוף סימן א'] והר"ן [שם דף ט"ו ע"ב סוף ד"ה כירה] בשם הגאונים והמגיד בפרק ג' מהלכות שבת [הלכה ד'] לדעת הרמב"ם, וההגהות [מיימוניות] שם [אות ב'] וספר התרומה [סימן רל"א סוף ד"ה פסק דין] וספר המצות [סמ"ג לאוין ס"ה דף י"ג ע"ד]: **כ*.** טור ורא"ש ור"ן ומגיד משנה שם:

אוצר ההלכה

סעיף א'

א) סעיף א' כירה. בב"י כירה וכו', וכן דעת הרמב"ם בפ"ג, וכתב הרב המגיד שכן דעת הרמב"ן. כצ"ל.

שם ואף על פי שאפשר לפרש דבריהם דאפילו דקאמרי לא אתא אלא למשרי תנור. כצ"ל.

עוד בב"י, כל דבר וכו' בנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו דאף על גב. כצ"ל.

בדרכי משה אות (ה') [ז'], ובאור זרוע כתב וכו' וכל מדינה דלא שכיחי בה רבנן. כצ"ל. (שמן המאור)

ב) שם כירה וכו'. אם הכירות שלנו דינם כמו בימי חכמי הגמרא עיין ב"י. (גור אריה הלוי)

ג) שם כירה וכו'. כירה שהסיקוה בקש ובגבבה וכו' [שבת לו:].

וכתב רש"י, כירה, עשויה כעין קדרה ונותנין לתוכה וכו'. וכתב זה משום דבמתניתין קתני עליה, דמשמע דוקא עליה ולא לתוכה, דאי לא, הוה ליה לומר נותנין בה, ואי סתם כירה הוי הכי, אמאי נקט עליה, להכי כתב רש"י דסתם כירה הוי לתוכה. אלא דיש להבין, דאמאי לא קאמר בגמרא [שם לז.] דמאי דקאמר לא שנו אלא על גבה, דקאי לרישא דקש וגבבה. וכתב רש"י [לו: ד"ה עד שיגרוף], בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף [הגחלים] משום דמוסיף הבל, ואמרינן לעיל [לד:] גזירה שמא יחתה בגחלים. ומשמע מדברי רש"י ז"ל דסבירא ליה דאף בשאינה גרופה ליכא למגזר שמא יחתה בגחלים, דהא כתב דטעמא הוי משום דמוסיף הבל, והאי טעמא לא נאמר אלא בזבל וכדומה דלית ביה גחלים, אלא מחמת דמוסיף הבל אתי למימר מה לי מטמין בזבל מה לי מטמין ברמץ, כיון דהא והא מוסיף הבל, וברמץ אתי לחתויי, אבל כשיש בו גחלים טעמא הוי משום שמא יחתה, אלא ודאי דסבירא ליה דאפילו כשאינה גרופה ליכא למגזר שמא יחתה, וטעמא כמו שכתבו התוספות בריש פרק במה טומנין [שם מז: ד"ה במה], דכיון דשליט אוירא ליכא למגזר, דלא מהניא ליה החתוי, אלא דאיכא למגזר משום דמוסיף הבל, ואתי להטמין ברמץ. אלא שהקשו התוספות [שם לו: ד"ה לא] דאף בגרופה איכא הבל, ועוד הקשו מחנניה דמתיר אף באינה גרופה. ולזה יש לומר דבהא פליגי, דחכמים סברי כיון דמוסיף הבל אתי להטמין ברמץ אף שאינו הטמנה, וחנניה סבירא ליה כיון דלא דמי להטמנה דרמץ מחמת דשליט אוירא, לא גזרינן שמא יטמין וכו'.

כתבו בתוספות [שם] ד"ה חמין ותבשיל וז"ל: ואפילו אי סתם חמין ותבשיל לא הוי בשיל כל צורכו, צריך לומר הא דאסרי בית שמאי להחזיר היינו אפילו חמין שהוחמו כל צרכן, דאי לא, מאי קאמר בגמרא [שם לח:] ואף רבי הושעיא וכו', דילמא הוחם כל צורכו הוה. והקשה הפני משה ([בנבנישתי] ח"ב בסוף הספר [דף ר"נ ע"א]), דלעולם הא דאסור להחזיר היינו בלא הוחם כל צרכו, ומאי דפשיט על דברי רבי אושעיא, הוא משום דאי הוחם כל צרכו, מאי ולא אמר לנו דבר דקאמר רבי אושעיא, הא בהא לא פליגי. ע"ש. ואין זו קושיא כל כך, דהא איכא למימר דמאי דקאמר ולא אמר לנו דבר, משום דהחזירו בשבת, והיה אפשר דבשבת אין מחזירין אפילו הוחם כל צרכו, שכן אמרו מתחלה ואף רבי הושעיא סבר מחזירין, ואפילו בשבת, הרי דתרתי שמעת מינה מרבי הושעיא, דאפילו בשבת דהוה סלקא דעתין דאף דמותר להחזיר היינו בחול, או בליל שבת כמו שכתב רש"י [שם ד"ה מחזירין], אבל ביום לא, להכי א"ר הושעיא ולא אמר לנו דבר, אף שהיה בשבת. ועיין במהרש"א [לו: ד"ה בא"ד ואפילו] שהקשה, דאימא דהיה בקש ובגבבה דמודו ביה בית שמאי דמותר לשהות, דיש לומר דמכל מקום כיון דהיתרא דמתניתין בלשהות לגבי קש וגבבה הוא אפילו בשבת, אית לן למימר דומיא דהכי איירי היתרא לבית הלל בגפת ובעצים וכו'. [ע"כ]. וי"ל דאם כן היכי קאמר ואף רבי הושעיא סבר מחזירין ואפילו בשבת, דמשמע דתרתי מילי בעי למילף מרבי הושעיא, דמחזירין, ומחזירין אפילו בשבת, הא מחזירין ליכא למילף, דאיכא למימר דאיירי בקש ובגבבה, אבל מחזירין דגפת ועצים ליכא למילף דסבירא ליה הכי.

כתבו בתוספות ז"ל [שם] ד"ה וב"ה אומרים, דמחזירין ואין מחזירין הוא אפילו בחול, דמשעה וכו'. וצריך לומר דמה שאסרו בחזרה ולא אסרו בשהייה, דמשמע דאפילו סמוך לחשכה מותר לשהות, הוא משום דחזרה קילא ליה, מכיון שלא נתנו בתחלה, ומשום הכי אסרו אפילו בחול, מה שאין כן בשהייה דלא אתי לשהות בשבת מכיון דהוי תחילת נתינה, לא גזרו (בשבת) [בערב שבת]. כתבו עוד: ומיהו בשבת אפילו רותח אסור להחזיר, דאי לאו הכי, מנא ליה דרבי אושעיא סבר מחזירין אפילו בשבת, דילמא וכו'. ויש לדחות דהש"ס יליף לה מדקתני בברייתא והעלנו לו קומקומוס של חמין מדיוטא התחתונה לדיוטא העליונה, ומזגנו לו את הכוס וכו'. דלמאי הלכתא קתני בברייתא כל אלו המעשים, אלא ודאי לאשמועינן דאף שנצטנן אחר כל המעשים הללו, אף על פי כן החזרנוהו למקומו, ולעולם שאם הוא רותח, אליבא דכולי עלמא מותר להחזיר.

כתבו עוד [שם לז.] בד"ה אא"ב להחזיר תנן, וקשה, דהא חנניא אפילו תוכה שרי, דתנן [שם יט:] ולא חררה על גבי גחלים וכו'. [ע"כ]. ואין לומר דשאני התם דלא אתו לחתויי משום דנשרפת החררה כיון דהוי על גבי גחלים, כמו שכתב הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג ה"ח], דאם כן מאי קאמר בגמרא לקמן [לז:] לשהות תנינא [וכו'] הא קרמו שרי, דילמא שאני התם משום דנשרף ולא אתי לחתויי. ורש"י פירש לקמן [לז: ד"ה הא קרמו] דמתנור קא פריך, משמע דמחררה לא קשה. ואפשר דמשום הכי נדחק הגמרא לעיל [לז.] להחזיר תנן ולומר חסורי מחסרא, דכיון דמתניתין דלעיל [שם יט:] קתני עד שיקרמו הא קרמו שרי, דשמעת מינה דלשהות משהין אף שאינה גרופה, וכי היכי דלא תיתי הך מתניתין דהכא [שם לו:] היפך דהתם, משום הכי נדחק הש"ס לומר להחזיר תנן. עוד הקשו דהא חנניא מתיר במצטמק

אוצר ההלכה

ויפה לו, דהא ביצה מצטמק ויפה לו הוא. והקשה מהרש"ל [לז. ד"ה בא"ד דהא חנניה] דמגופא דמתניתין הוה להו לאתויי, דהא בית שמאי אסרי אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו, ובודאי דהוי משום דמצטמק ויפה לו, ואם כן ממילא כהאי גוונא שרי בית הלל. ותירץ, דזה הוא דוקא אי אמרינן דלשהות תנן ק"ל אמאי אסרי בית שמאי תבשיל שנתבשל כל צרכו כיון דהוי גרופה וקטומה, וצ"ל וכו'. ע"ש. ודבריו תמוהין, דהא כל הכרח דהתוספות דכתבו לעיל [לו: ד"ה חמין] דמיירי במצטמק ויפה לו, הוא משום דאי הוי רע לו, מאי שנא מחמין דהתירו, ואם כן אף אם נאמר להחזיר והוי באינה גרופה, עם כל זה קשה להו מאי שנא חמין מתבשיל, ובהכרח צריך לומר דהוי מצטמק ויפה לו. גם מה שתירץ מהרש"א [לז. ד"ה תוס' ד"ה אא"ב], דבלשהות ליכא הוכחה דמיירי בכל ענין כמו שכתב לעיל [שם לו: ד"ה בא"ד ואפילו], יש להקשות, דאם כן אמאי קאמר בגמרא [לו:] דאי להחזיר תנן הוי כחנניה, הא אף כרבנן מצי אתי. ומה שתירץ עוד, לא הבנתי מאי קאמר. ומה שכתבו התוספות דהא רבי מאיר ורבי יהודה אסרי אפילו במצטמק ורע לו באינה גרופה. הוא ממה שאמרו לקמן (דף ל"ח ע"א) אבל חמין שהוחמו כל צרכן ותבשיל שבשל כל צרכו בין בשוגג בין במזיד יאכל, והיינו דיעבד כמו שכתוב בגמרא [שם], וחמין הוי רע לו.

ואמרינן בגמרא [לז.], אבעיא להו מהו לסמוך וכו'. והקשה מהרש"א [לו: ד"ה תוס' בד"ה וב"ה] דאם כן מאי הכריחו התוספות [שם] דמחזירין איירי אפילו בשבת, דאי לא מאי רבותא דנוטלין וכו'. ע"ש. ואפשר לומר דאם איתא דאיירי בחול, מאי רבותא דנוטלין, ואי משום מחזירין, היה לו לומר אם נטל לא יחזיר, דנוטלין משמע דבעי לאשמועינן דנוטלין, ואי משום דאם תנא אם נטל הוה משמע דיעבד, זה אינו, שהרי אי בחול מיירי ליכא למטעי, אלא ודאי דבשבת איירי, ומשום הכי אי הוה תני אם נטל הוה משמע דיעבד, ולקמן [לז.] דבשבת איירי תנא נוטלין, ולא תני אם נטל, דהוה משמע דוקא אי כבר נטל מחזיר, ובעי לאשמועינן דלכתחילה נוטלין כדי להחזיר.

ואמרינן עוד [שם], אמר רבי הושעיא קטמה וכו' משהין עליה חמין שהוחמו כל צרכן ותבשיל וכו', שמע מינה מצטמק ויפה לו מותר. דסבר לה דהובערה הדרא למילתא קמייתא, ומאי דנקט קטמה והובערה, לאשמועינן דבחמין שלא הוחמו כל צרכן אף שקטמה אפילו הכי אסור, כיון שהובערה, דהא חמין לא אתא אלא לדיוקא, ואין לומר דגם תבשיל אתא לדיוקא, דאם כן לא ליתני תבשיל כלל, ומכל שכן דחמין נפקא, או ליתני תבשיל שלא בשל כל צרכו וחמין שלא הוחמו כל צרכן אסור בקטמה והובערה. והקשו בתוספות [לו: ד"ה שמע מינה] דאימא דאתא למעוטי מרבי מאיר ורבי יהודה [לח.], ועוד הקשו דמאי פריך אי הכי מאי למימרא דהא וכו'. ע"ש. ולזה יש לומר, דאי אמרינן דהדרא למלתא קמייתא, הוי חידוש דאתא למעוטי דלא נימא דלא הדרא למילתא קמייתא, דהכי משמע פשטא דמתניתין [לו:], דקאמר עד שיגרוף או עד שיתן את האפר, דמשמע דבנתינת אפר סגי ואף שהובערה, דאי לא, היה לו לומר אלא אם כן גרופה וקטומה, אבל אי אתא לומר דלא הדרא, מאי למימרא, שהרי בלאו הכי אנא אמינא דלא הדרא. ופירשו בתוספות [שם] דהכי קאמר, דודאי משום דהובערה לא חשיבא כקטומה, דאי חשיבא מאי איריא דנקט שבשל כל צרכו, אפילו לא בשל כל צרכו שרי בקטומה, דהא אפילו רבי מאיר דמחמיר קא שרי חמין שלא הוחמו כל צרכן, שכן אמר לעיל [לז.] משהין בגרופה, ומה הן משהין, בית הלל אומרים חמין, וסתם חמין הן שלא הוחמו כל צרכן, ואם כן קשה מיניה וביה, דקתני [שם] משהין תבשיל שבשל כל צרכו, דבהא רבי מאיר מחמיר דאפילו שבשל כל צרכו אסור, שכן כתבו התוספות לקמן [לח. ד"ה קשיא] גבי קושיא דרבי מאיר אדרבי מאיר, וקתני חמין שהוחמו כל צרכן, דבהא אפילו רבי מאיר דמחמיר, (מותר) [מתיר] אפילו לא הוחמה כל צרכה, ואם כן הוי דלא כמאן, אלא ודאי דלא חשיבא קטומה, וקאמר דמשהין תבשיל שבשל כל צרכו ודאי דהוי מצטמק ויפה לו, וחמין אתא לדיוקא, לומר דאם לא הוחמו כל צרכן אסור, משום דהדרא למילתא קמייתא. ותירצו שאני הכא דקטמא דחשיבא קטומה, ובדין הוא דאפילו לא בשיל, אלא אתא לדיוקא דאם לא קטמה אפילו שבשל כל צרכו אסור, דמצטמק ויפה לו אסור. ולפי זה צריך לומר דסבירא ליה לרבי הושעיא, דבין יפה לו בין רע לו אסור בלא קטמה, דהא אמרינן דאתא לדיוקא דאם לא קטמה אסור בין תבשיל שבשל כל צרכו בין חמין שהוחמו כל צרכן, כרבי מאיר ורבי יהודה דלקמן [לח.] דאסרי אפילו רע להן. אלא שיש להקשות דליתני חמין שהוחמו כל צרכן, וכל שכן תבשיל שבשל כל צרכו, ואין לומר דהוא אתי לדיוקא אחרינא, לומר דוקא חמין שהוחמו כל צרכן, הא לא הוחמו כל צרכן אסור, וכל שכן תבשיל שלא בשל כל צרכו, אבל תבשיל שבשל כל צרכו שרי אפילו מצטמק ויפה לו, (ו)אם כן, עוד היום נימא הכי. ועוד דאי אפשר לומר כן, דהא אפילו רבי מאיר דמחמיר שרי בגרופה חמין שלא הוחמו כל צרכן, והקשו אי הכי מאי למימרא, ואף על גב דאתא לדיוקא, מדנקט בלשון היתר, משמע דאתא לאשמועינן בגופיה. וראיתי להפני משה [בנבנישתי ח"ב בסוף הספר דף רנ"א ע"א] שהקשה דאפילו לגופיה איכא רבותא, דאתא לאפוקי מדרבי מאיר דאסר אפילו (בגרופה) [בגרופה] תבשיל אפילו שבשל כל צרכו. ע"ש. ולא הבנתי דבריו, דאם כן אמאי נקט חמין שהוחמו כל צרכן, אפילו לא הוחמו כל צרכן שרי, דאפילו רבי מאיר דמחמיר מכולהו תנאי, שרי (בגרופה) [בגרופה] חמין שלא הוחמו כל צרכו, כמו שכתבו התוספות לעיל [לז. ד"ה אא"ב להחזיר], ואנן בגופיה בעינן לאשכוחי רבותא. עוד תירצו בתוספות [לז: ד"ה שמע מינה] שאני הכא דקטמה, דלהא מילתא דמצטמק ויפה לו מהני האי קטום, ואתי שפיר דהכא [לז.] תני והובערה, והתם תני ונתלבתה. ופריך מאי למימרא, דהא מסתברא הוא דחשיבא כקטומה דהוי כמו נתלבתה ושרי אפילו שלא בשל כל צרכו, מה תאמר דלאפוקי זה אתא, דדוקא בשל כל צרכו מהני האי קטום, ולא ללא בשל כל צרכו, אם כן בלשון אסור הוה ליה למיתני ולא בלשון היתר.

אוצר ההלכה

והקשה הר״ן [טו: ד״ה כירה] **לפרש״י** [לו: ד״ה עד שיגרוף] שפירש דהטעם דאסור באינה גרופה הוא משום דמוסיף הבל [וכו׳], ועוד שהרי רש״י פירש לעיל [לד: ד״ה ברמץ] שמא יטמין ברמץ משום דמוסיף הבל[1]. ע״ש. ולא הבנתי דבריו שהרי רש״י פירש שם [ד״ה גזירה], שמא יטמין ברמץ, קדרה שלא בשל[ה] כל צרכה, וגזרו רבנן אף בבשל[ה] כל צרכה עד שיגרוף או עד שיקטום. ע״כ. הרי שהתיקון ברמץ הוא גריפה וקטימה, והוה ליה להקשות הר״ן דמאי תיקן, כיון דרמץ מוסיף הבל מאי מהני מה שיקטום[2], ולומר דכיון דהוא רמץ וגם נותן עליו אפר לא הוי מוסיף הבל הוא דוחק, אלא ודאי דכוונת רש״י הוא דאינה גרופה הוי טעמא משום דמוסיף הבל, וליכא למיגזר שמא יחתה כמו שכתבנו לעיל, ובגרופה לית בה משום מוסיף הבל, [מ]שום דכיון דלא התירו חכמים לשהות אלא אם כן גרופה וקטומה, לא אתי להטמין ברמץ, דמימר אמר לא שרו לי רבנן אלא אם כן גרופה וקטומה. וברמץ אינו כן, שהגחלים והאפר מעורבין ואיכא גחלים בעין, ובקטומה ליכא למגזר שמא יחתה, דגלי אדעתיה דלא ניחא ליה בחתוי, כמו שפרש״י [לז: ד״ה שאני] גבי קטמה ונתלבתה, דלא הדרא למילתא קמייתא, דגלי אדעתיה דלא ניחא ליה בחתוי[3], אבל ברמץ ליכא גילוי דעת דלא ניחא ליה, ומשום הכי אסור. אלא שצריך להבין מאי שנא גחלים שעממו [לז.] דהוה ליה כקטומה, הא ליכא גילוי דעת, וזה קשה לכולי עלמא, וצריך לומר דכיון דבשעה שהושיב הקדרה על גבי הכירה היו הגחלים עוממות, ולא הסיר האפר מעל גבה, גלי דעתיה דלא ניחא ליה בחתוי, מה שאין כן ברמץ (דכשמטמין ברמץ אותה שעה הוי החתוי, וכל פעם צריך שיחתה), שאי אפשר להסיר האפר משום דמעורב זה בזה, ואף אם יחתה עכשיו, תכף ומיד צריך לחתות פעם אחר, שכן דרך הרמץ, וליכא גילוי דעת. ובזה נוחין גם כן דברי רש״י, דאין להקשות בגחלים שעממו ניגזור שמא יטמין ברמץ, דכיון דרבנן אסרו שיסיר האפר מעל גבי גחלים לא אתי להטמין. ופירש הר״ן [שם טו: ד״ה כירה] דהכא ליכא למגזר משום מוסיף הבל, דכיון דהוי על גבי הכירה ואינה נוגעת בגחלים אין לגזור. ע״ש. ויש להבין דאם כן בלשהות אמאי התירו תוכה וגבה, דהא אמרינן לקמן [שם לז.] אלא אי אמרת לשהות, מה לי תוכה מה לי גבה, ופרש״י [שם ד״ה אלא] דכיון דהוי גרופה וקטומה אפילו תוכה שרי, ולדברי הר״ן נהי דליכא למגזר משום חיתוי, מכל מקום יהא אסור משום דמוסיף הבל, דהא אינהו סבירא להו דאף בגרופה איכא הבל, ואם נאמר מה שכתבתי לעיל, אם כן מה הקשה לרש״י[4]. שוב ראיתי דלק״מ, שהם גורסים גירסא אחרת בהא דשמא יטמין ברמץ, ולפי אותה גירסא יוצא דרמץ אינו מוסיף הבל, ומה שהקשה הר״ן ז״ל לפרש״י הוא לפי גירסתו.

ומה שכתב רש״י במשנה [לו: ד״ה אבל], בית שמאי אומרים חמין אבל לא תבשיל, דטעמא דנראה כמבשל. י״ל דאם כן אף חמין נמי יהא אסור דמחזי כמחמם, וכתב הרמב״ם פ״ט מהלכות שבת [ה״א] דמחמם את המים חייב. וראיתי להפרי חדש (יו״ד סימן סעיף ח׳ סקי״ח ד״ה עוד הביא), שהביא ראיה לדברי הרמב״ם ממה שאמרו בביצה [לד.] אחד מביא את האור, ואחד מביא את המים, ואחד נותן בתוכה תבלין, כולן חייבין. ופרכינן בשלמא כולהו עבדי מעשה, אלא שופת את הקדרה מאי קעביד, כלומר דהמביא את העצים חייב משום מבעיר, וכן מביא את המים ואינך חייבין משום מבשל, אבל בשפיתה וכו׳, מוכח דמחמם את המים חייב. ע״ש. ולא הבנתי דבריו מאי ראיה, דאימא כשנתבשלו המים, דהא מוכרח שנתבשלו דהא נתן לתוכו תבלין, ובחמום לא מחייב. (יד המלך)

ד) שם כירה וכו׳. כתב ב״י, כירה שהיא עשויה וכו׳. בפ״ג דשבת משנה א׳, כירה שהסיקוה בקש ובגבבה נותנים עליה תבשיל. ופירש הרמב״ם בפירוש המשניות [שם מ״ב] וז״ל: והכירה מקום בנוי בארץ כדי לשפות בו שתי קדירות, ויתנו האש תחת שתי הקדירות וכו׳. וכן פירש הרע״ב [שם מ״א]. ועמ״ש הרב תוספות יום טוב. ועמ״ש הב״ח [אות א׳] בפירוש כירה וכופח ותנור וכו׳. וכתב הרב קול הרמ״ז [שם], נותנין עליה, דוקא עליה שתהא הקדירה תלויה, ולא בתוכה, והכי אמרינן בגמרא. ע״כ. עיין בשושנים לדוד [שם] דתמה על דבריו, דנותנים עליה דמתניתין [שם לו:] אהוסקה בקש ובגבבה קאי, ומאי דאמרינן בגמרא (דף ל״ז ע״א) דדוקא על גבה ולא לתוכה, כשהוסקה בגפת ועצים וכו׳. עש״ב. ועיין בפירש״י במתניתין [שם לו: ד״ה כירה] שכתב, כירה, עשויה כעין קדרה, ונותנין קדירה לתוכה. ע״כ. וכתב זה משום דבמתניתין קתני עליה, דמשמע דוקא עליה ולא לתוכה וכו׳, כתב רש״י דסתם כירה הוי לתוכה. עיין בספר יד המלך (בדף צ״ט ע״ד)[5]. (דברי מנחם – הגב״י סק״א)

ה) שם כירה וכו׳. תנן שבת (דף מ״א ע״א), מוליאר הגרוף שותין הימנו בשבת, אנטיכי אף על פי שהיא גרופה אין שותין הימנה. ומפרש בגמרא, היכי דמי מוליאר, תנא מים מבפנים וגחלים מבחוץ. אנטיכי, רבה אמר בי כירי, חלל יש בכירה שנותנים הגחלים, והמים בחללה השני. ורב נחמן [בר יצחק]

הערות וציונים

1. זה לשון הר״ן שם: והרי הוא עצמו ז״ל פירש לעיל בסוף פרק במה מדליקין (לד: ד״ה ברמץ) מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום, גזירה שמא יטמין ברמץ, ורמץ היינו אפר המעורב בגחלים. אלמא אף על פי שנתן האפר מוסיף הבל הוא וכו׳. וכיון שכן היאך אפשר דכי נתן את האפר דהויא נתינה כל דהוא וכו׳ לא יהא מוסיף הבל. עכ״ל. ומעתה תבין שהערת הר״ן היא על פי מה שפירש רש״י שרמץ פירושו אפר המעורב בגחלים, ולא כדמשמע מהעתקת הרב המחבר שהערת הר״ן היא על פי מה שפירש שרמץ הוי דבר המוסיף הבל, שדבר זה מפורש בגמרא שם. **2.** עיין בהערה הקודמת שזו באמת קושית הר״ן, ושמא היה להרב המחבר גירסא אחרת בר״ן, וצ״ע. **3.** לפנינו הגרסא ברש״י, דלא ניחא ליה בצמוקי. ומכל מקום הכל עולה בקנה אחד. **4.** כלומר שלפי מה שכתב לעיל ביישוב דברי רש״י (שם לו: ד״ה עד שיגרוף) יתיישב גם דברי הר״ן, אלא שאם כן מה הקשה הר״ן על רש״י, הלא גם הוא צריך ליישוב זה. **5.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

אמר בי דודי, שיש לו שני שולים, והגחלים למטה והמים למעלה. ופירש״י דכל הענין מיירי לענין לשהות בשבת, והתוספות [שם ד״ה מוליאר] פירשו לענין למזוג המים חמין ביין, דבאנטיכי הואיל שחומה רב מתבשל היין. ולא ידעתי מדוע לא הביאו בשו״ע כל הענין. ואיתא בירושלמי ([שבת] פ״ג ה״ג), באנטיכי מפני שכותליה מחממתה, וכתב הקרבן העדה [שם ד״ה מפני שהיא מתחממת], דהיינו הבית קיבול גחלים באמצע, והבית קיבול מים מסביב, וקאמר שם בירושלמי, דאנטיכי אם היתה גרופה ופתוחה מותר. ולפי זה בכלי בישול שלנו שקורין סאמאווער, שהוחם מערב שבת, אין מוזגין ממנו בשבת על העשב שקורין טיי, אלא אם כן גרופה וניטל הכיסוי מלמעלה, ואם הגחלים מן הצד, אינה צריכה להיות פתוחה, אבל מכל מקום צריך להיות גרופה, ולא דוקא לענין מזיגה משום בישול, אלא אפילו בלא מזיגה, ואפילו שלא בשביל שתיה כלל אין ליטול הימנו מים בשבת באינו גרוף, מטעם אחר דקאמר שם בירושלמי דבמוליאר שאינו גרוף לא, מפני שהוא עשוי פרקים הוא מתיירא שמא נתאכל פירוקו והוא מוסיף מים. ע״ש. (תוספת ירושלים)

ו) **שם כירה וכו׳**. [הערת מהרש״ם: עיין בספר מנחת כהן למהר״א פימינטיל בספר משמרת השבת שער ב׳ פ״ה ופ״ו כמה חדושי הלכות בדיני שהייה, ועיין שם פ״ז בדיני החזרה, ובפ״ח בדיני הטמנה]. (ארחות חיים – ספינקא – סק״א)

ז) **שם כירה וכו׳ אם הוסקה בגפת וכו׳ אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו וכו׳ ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי וכו׳**. כתב הב״י בסימן (רנ״ה) [רנ״ג] משם הרי״ף [שבת טז.], דאסור להשהות (הכירה) [הקדירה] על פי האש בערב שבת, והביא ראיות, [ואף על גב] דאמרינן בגמרא [שם לז:] אמר (רבה) [רבא] תרוויהו תננהו, אין נותנין חררה אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום, משמע דמותר, ההיא ראיה אינה ראיה, דשאני התם דמדובק הפת בתנור, וכמו שכתב שם הר״ן ז״ל [שם טז: ד״ה תון], יעויין שם בפרק כירה [שם לז:]. ואחרים חלקו על הרי״ף. ע״כ. וקשה, דבשלמא לדעת הרי״ף אתי שפיר דבתחילה בשאיבעיא ליה (שבת דף ל״ו ע״ב) האי לא יתן לא יחזיר הוא אבל להשהות שרי, או דילמא אפילו להשהות אסור, ולא פשיט לה מהאי דחררה, משום דאינה ראיה כמו שנתבאר, אבל לחולקין על הרי״ף דמביאים ראיה מהאי דחררה, וסוברים דסברה אלימא היא, אם כן למה לא פשיט הגמרא הבעיא מההיא מתניתין דלהשהות מותר. וצ״ע. (דברי משה – בן אדרת – סימן קט״ו)

ח) **שם כירה וכו׳ אם הוסקה בגפת וכו׳, אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו וכו׳ ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי וכו׳**. משנה בריש פ״ג [שבת לו:], כירה שהסיקוה בקש או בגבבא נותנים עליה תבשיל, בגפת או בעצים, לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את (הפר) [האפר]. ואבעיא לן בגמרא, האי לא יתן לא יחזיר תנן, אבל לשהות משהין אף על פי שאינו גרוף וקטום, ומתניתין חנניה היא, דתני[א] חנניה אומר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהות על גבי כירה אף על פי שאינו גרוף וקטום, או דלמא לשהות תנן, ואי גרוף וקטום אין, ואי לא לא, וכל שכן להחזיר. ושקלינן וטרינן בשמעתין למפשטה לבעיין ולא אסיקנא מידי בהדיא. ופסק רב אלפס [שם טז.] כמאן דאמר לשהות תנן, ואי גרוף וקטום אין, ואין מותר לשהות אלא דוקא גרוף וקטום, ואי לא לא, ודוקא מצטמק ורע לו ומבושל כל צרכו [מותר אפילו בשאינו גרוף וקטום], אבל אי חסר חד מינייהו, שאינו מבושל כל צרכו או מצטמק ויפה לו אסור. ואם כן לסמוך הנאמר בגמרא [שם לז.] גם כן דוקא בלשהות מותר באינו גרוף, אבל להחזיר אינו מוזכר בגמרא, והוא באמת אסור. זוהי חדא שיטה. אבל רש״י [שם לז: ד״ה ורב ששת], ותוספות [שם ד״ה אמר], וסיעתייהו, פוסקים כחנניה, אם כן לשהות מותר בכל ענין אי בשיל כמאכל בן דרוסאי, אפילו מצטמק ויפה לו, ואין צריך לגרוף אלא בדלא בשיל כמאכל בן דרוסאי, ואם כן לשיטתו מותר לשהות בין בכירה בין בתנור וכופח, כי לא נאמר כל החילוקין במשנתינו אלא בלהחזיר, אבל בלשהות מותר, וכן לסמוך מוכח דמותר בחזרה בגרוף[6]. זוהי שיטה שניה. אבל רז״ה [במאור שם טו:] יש לו שיטה שלישית, שהוא פוסק כמאן דאמר להחזיר תנן, אבל לשהות אף על פי שאינו גרוף וקטום מותר. ומיהו הני מילי בתבשילין שאין צמוקם יפה להן, אבל בתבשילין שצמוקם יפה להם הכי דינייהו, דכל שלא נתבשל אלא כמאכל בן דרוסאי לכולי עלמא אסור להשהותן על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, ואם נתבשלו כל צרכן, איכא מאן דאמר מותר ואיכא מאן דאמר אסור, וכל כהאי גוונא במנהגא תליא. ועתה אפרש דברי הש״ע כיד ה׳ הטובה עלי בעז״ה כל אחד לפי שיטתו.

ומה שכתב בש״ע, או שהוא חי שלא נתבשל כלל. מבואר שלא כדעת הב״ח [אות א׳], דרוצה לפרש לשיטת רב אלפס כל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי מיקרי חי. זה אינו, מאחר שלא נזכר פלוגתא זו בין הפוסקים ראשונים ואחרונים, ולהיש אומרים שנכתב לקמן מוכח מאי דקאמר בפרק קמא [שם יח:] קדירא חייתא ובשיל שפיר דמי, בשיל ולא בשיל אסור, היינו שלא הגיע למאכל בן דרוסאי, דאם כן נקרא בשול לשיטתייהו, ואי הוי מיקרי חי לדעת רב אלפס, לא אשתמיט בשום אחד מן הפוסקים ליכתוב הכי, אלא ודאי ליכא פלוגתא בזה, ואין דקדוקו כדאי בלשון הטור להוציא הדברים מפשטן, וזה גם כן כוונת המג״א (בסק״ב) דלא כוותיה.

ומה שכתב, בכל הלילה יוכל להתבשל בלא חיתוי. משום דבב״י מסתפק דחי לא שרי אלא בתנור, אבל בכירה אפילו לצורך

הערות וציונים

6. נדצ״ל באינו גרוף.

אוצר ההלכה

מחר מחתה, ודקדק בזה הרבה בלשון התוספות [שם לח. ד״ה שכח, לח: ד״ה תנור], אבל בש״ע סתם שאפילו בכירה שרי.

ומה שכתב, אלא אם כן גרוף שהוציא כל הגחלים. היינו דעת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ד] שפירש שגורף כל הגחלים, לאפוקי דעת הרשב״א[7] ורז״ה [במאור שם טז:], שאין צריך להוציא כל הגחלים, דאם כן בתנור נמי לשרי, שהרי אי אפשר לחתות, ומה שאמרו בירושלמי [שם פ״ג ה״א] צריך לטאט בידו, היינו מן הקדירה לצד אחד. אבל הרמב״ם סבירא ליה צריך להוציא כולן, ובתנור הטעם, שאי אפשר שלא ישאר ניצוץ אחד, ומועיל הניצוץ האחד שנשאר[8]. אבל בקטימה שהוא משום היכר, בקטימת כל שהוא סגי, ודלא כאחרונים שרוצים לפרש שצריך לקטום כל הגחלים, ודחקו עצמן בדברי הר״ן [שם טו: ד״ה עד שיגרוף] וליתא, אלא הר״ן שמייתי הירושלמי [שם פ״ג ה״א] אתי לאשמעינן דבקטימת כל שהוא סגי, ואפילו על מקצת גחלים. (בגדי ישע)

ט) שם כירה וכו׳ אם הוסקה בגפת וכו׳ אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו וכו׳ ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרומאי וכו׳. זהו דעת רש״י [שבת לז: ד״ה ורב ששת], ור״י [שם תוד״ה אמר]. ודיעה קמייתא הוא דעת הרי״ף [שם טז.], ורמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ד]. ועיקר ראיות הרי״ף, מהא דאיתא בש״ס [שם לז.] איבעיא להו מהו לסמוך לה, תוכה וגבה הוא דאסור, שמעינן דאסור לשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה. ועוד, דהא אסיקנא לבעיין ואמר מאי הוי עלה, ת״ש כירה שהסיקוה בגפת ובעצים סומכין לה, ואין משהין עליה אלא א״כ גרופה וקטומה, אלמא דהכי הלכתא. והרז״ה [במאור שם טו:] דחה ראיותיו, הא דאיבעיא להו מהו לסמוך היינו בחזרה, והא דפשיט מהא דתניא כירה שהסיקוה וכו׳, היינו דהברייתא סתמא כרבי יהודה, ומדרבי יהודה מתיר לסמוך (כלשהות) [בלשהות], משמע דה״ה לתנא דמתניתין לסמוך בלהחזיר. ורבנו יונה [הובא בראש שם פ״ג סימן א׳] השיג על דברי הרז״ה הנ״ל דאי אפשר לומר כן, דמדנקיט הש״ס תוכה וגבה הוא דאסור וכו׳, ואי בחזרה איירי לא הוה ליה למימר תוכה, אלא על גבה הוא דאסור אבל לסמוך שפיר דמי, או דלמא לא שנא ואין חילוק בין סמיכה לעל גבה, אבל בחזרה דתוכה לא מצי למימר לא שנא בין חזרה דתוכה לחזרה דסמיכה, דעל כרחך שנא ושנא, דלתוכה אסור להחזיר אפילו בגרופה וקטומה כדאמר רב [שם] לא שנו אלא על גבה אבל תוכה אסור, ולסמוך לה מותר דהא על גבה נמי מותר. ומה שאמר שהביא לפשוט הבעיא דמדרבי יהודה בלשהות נשמע לתנא דמתניתין בלהחזיר, הא ליתא, דהא ודאי חמורה משהייה אפילו לרבנן, דהא לענין שהייה לא שנא על גבה ולא שנא תוכה כשהיא גרופה וקטומה שרי, ולענין חזרה, אע״פ שהיא גרופה וקטומה אסור להחזירה לתוכה, הלכך לחנניא נמי אע״ג דשרי לשהות ולסמוך כשאינה גרופה וקטומה, דלמא להחזיר ולסמוך עליו אסור. ועיין כל זה בהרא״ש [שם] באורך.

ולפענ״ד נראה לתרץ קושיית רבנו יונה, דהא איתא התם בהסוגיא אהא דאיבעיא להו האי לא יתן לא יחזיר הוא וכו׳, ת״ש דאמר רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לא שנו אלא גבה אבל לתוכה אסור, אי אמרת בשלמא להחזיר תנן היינו דשני בין תוכה לעל גבה, אלא אי אמרת לשהות תנן מה לי תוכה ומה לי על גבה, מי סברת רבי חלבו אריש קאי, אסיפא קאי ובית הלל אומרים אף מחזירין, אמר רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לא שנו אלא על גבה אבל לתוכה אסור. ופירש״י, אי אמרת בשלמא להחזיר תנן, אבל לשהות משהינן אפילו בשאין גרופה, ורבי חלבו אשריותא דלשהות על שאינה גרופה קאי. היינו דשני בין תוכה לעל גבה, דכי משהי לתוכה שאינה גרופה, מטמין ממש ברמץ. אלא אי אמרת לשהות תנן, דאפילו לשהות בעי גרופה, כיון דגרופה [ו]מבעוד יום הוא נותנה לתוכה, מה לי תוכה ומה לי על גבה. מי סברת אריש, עד שיגרוף. עכ״ל. ותוספות כתבו שם בד״ה אי אמרת וכו׳ וז״ל: ובלאו הכי (אמרינן) [אומר ר״י] דבחנם דחק רש״י לפרש כן, דאיכא למימר שפיר היינו דשני לן בין תוכה לעל גבה מהא דשרי להחזיר בגרופה, ובהשהאה דוקא לא ניחא ליה לחלק, אבל בהחזרה ניחא ליה שפיר לחלק, כדמוכח במאי דמשני מי סברת אריש קאי אסיפא קאי. עכ״ל. ובודאי זו קושיא גדולה אפירש״י, אבל באמת קשה להבין טעמו של דבר, באיזה סברא יש לחלק בין לשהות בגרופה לחזרה בגרופה, דבלשהות בגרופה לא ניחא ליה לחלק בין תוכה לעל גבה, ובחזרה ניחא ליה. וגם מה שכתב רש״י, מבעוד יום הוא נותנה לתוכה. דברים הללו אין להם ביאור. גם מה שכתב, אריש עד שיגרוף. שפת יתר הוא, אף למאי דמסיק דאסיפא קאי נמי אגרופה קאי. עוד קשה לי לפי מה שכתב הב״י אהא דכתב הטור, ואם אינה גרופה וקטומה אסור להחזיר, וז״ל: פשוט שם במשנה [לו:], כירה שהסיקוה בקש או בגבבא נותנין עליה תבשיל, בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר. והאי לא יתן לא יחזיר הוא כדמשמע בגמרא, דלא איבעיא לן אלא אי משמע נמי לשהות או לא, אבל בלא יחזיר לא איבעיא לן, דפשיטא דלא יחזיר הוא. עכ״ל. א״כ לפ״ז מאי קאמר [לז.] מי סברת אריש קאי, הא אף אם נאמר דלשהות תנן, איירי נמי בחזרה, א״כ שפיר קאי אריש אחזרה.

ועיין בב״י [ס״ב] שכתב אהא דכתב הטור, ודוקא על גבה כגון על שפתה או על כסוי שעל חללה וכו׳, וז״ל: שם (עלה ל״ז [ע״א]), אמר רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לא שנו אלא על גבה אבל לתוכה אסור. ופשטא דלישנא משמע דבשולי הקדרה מונחים על דפנות הכירה וממלאים את חללה

הערות וציונים

7. נדצ״ל הר״ן (שם טו: ד״ה עד). דאילו הרשב״א פליג אהרז״ה, וכמבואר בחדושיו (שם לו: ד״ה והר״ז). ע״ש. **8.** וכמו שכתב הרמב״ם שם בהלכה ו׳. ע״ש.

אוצר ההלכה

מיקרי על גבה, וכשהקדרה כולה בתוך חלל הכירה ויושבת על קרקעית הכירה מיקרי לתוכה, וכך הם דברי רש"י [שם ד"ה היינו דשני]. אבל מדברי רבנו שכתב, ודוקא על גבה כגון על שפתה או על כיסוי שעל חללה, נראה שאין מפרש כן, אלא על גבה היינו ששולי הקדרה עומדין על דופן הכירה לא על חללה, או ששם כיסוי על פי הכירה והושיב הקדרה על אותו כיסוי, אבל כל ששולי הקדרה ממלאים את חלל הכירה מיקרי לתוכה. עכ"ל. ודברי הב"י תמוהין, הא בש"ס [שם] אהא דאיבעיא להו מהו לסמוך בה, תוכה וגבה הוא דאסור וכו'. פירש"י, גבה, עובי שפתה או כיסוי שעל חללה. הרי לפנינו דרש"י כתב ממש כלשון הטור, והב"י כתב בשם רש"י להיפוך. ואפשר שהיה להב"י נוסחא אחרת ברש"י, אבל בנוסחא שלפנינו גם לפירש"י כל ששולי הקדרה ממלאים את חלל הכירה מיקרי לתוכה. אבל יש לדקדק לפירש"י למה לא פירש כן לעיל, אהא דאמר רבי חלבו לא שנו אלא על גבה, מאי מיקרי על גבה.

לכן נראה לי לפרש הסוגיא לשיטת רש"י על פי מה שכתבו התוספות [לו:] בד"ה וב"ה אומרים אף מחזירין וכו', דמלשון נוטלין משמע דמיירי בשבת, ורישא דקתני עד שיגרוף מוכח דמיירי בחול, דאי בשבת איך יגרוף. ע"ש. וכתבו עוד שם וז"ל: וקשה לרשב"א היכי שרי להחזיר קדרה על גבי כירה בשבת, והא אמר בפרק המביא כדי יין [ביצה לג:] דבצים וקדרה וחביתא ופוריא מלמטה למעלה אסור משום אוהל. עכ"ל. ולפי מה שכתב הב"י בדעת הטור כל ששולי הקדרה ממלאים את חלל הכירה מיקרי לתוכה, ולפי מה שכתבתי דעת רש"י נמי כן הוא, בודאי לק"מ קושיות הרשב"א הנ"ל, דהא בכה"ג דאסור משום אוהל באמת אסור להחזיר. ולפ"ז יש לומר דזהו טעמו של רבי חלבו דמחלק בין על גבה לתוכה, [ד]אסור משום אוהל. אבל לטעם זה הא דמחלק רבי חלבו בין על גבה לתוכה אינו אלא בשבת, אבל מבעוד יום לא שייך האי טעמא, ולפ"ז ממילא מרווחא שמעתתא, דלפי הס"ד דרבי חלבו קאי ארישא, שפיר מדייק אי אמרת בשלמא להחזיר תנן היינו דשני בין על גבה לתוכה, וקאי אשריותא דלשהות באינה גרופה, והטעם משום מטמין ברמץ כפירש"י [שבת לז. ד"ה היינו], ולא מצי למימר דקאי אשריותא דלהחזיר בגרופה וקטומה, דבגרופה לא שייך מטמין ברמץ אפילו בלהחזיר, ודלא כתוספות [שם ד"ה אא"ב להחזיר], ומשום אוהל ליכא למימר, דהא רישא בחול איירי, אלא על כרחך צריך לומר דקאי אשריותא דלשהות באינה גרופה, וכפירש"י [שם ד"ה לא שנו], אבל אי אמרת לשהות תנן ובגרופה, וכיון דלשהות מבעוד יום הוא נותנה לתוכה, א"כ אין כאן טעם לאסור לתוכה יותר מעל גבה, דמשום מטמין ברמץ ליכא, דהא בגרופה מיירי, וגם משום אוהל ליכא, כיון דמבעוד יום הוא נותנה לתוכה. וזה מדייק רש"י [שם בד"ה אלא] בצחות לשונו, שכתב מבעוד יום וכו'. ומשני, לעולם לשהות תנן, ורבי חלבו קאי אסיפא אחזרה, והטעם דאסור משום אוהל, אבל ארישא לא מצי קאי, אע"ג דהאי לא יתן נמי לא יחזיר הוא, כמו שכתב הב"י, מ"מ רישא בחול איירי, מדקתני עד שיגרוף, ואין כאן איסור משום אוהל, ולזה פירש"י [שם ד"ה] מי סברת אורישא, עד שיגרוף. ולפ"ז יש לומר לפי המסקנא, הא דאס(ו)ר רבי חלבו לתוכה היינו להחזיר בשבת, ואסור משום אוהל, אבל מבעוד יום מותר להחזיר אפילו לתוכה. ולפ"ז אזלא קושיית רבנו יונה לשיטת רש"י, דשפיר מיבעיא לן מהו לסמוך בחזרה מבעוד יום, ושפיר קאמר, או דלמא לא שנא בין תוכה לסמיכה, ופשיט ליה מדרבי יהודה נשמע לרבנן, כמ"ש הרז"ה [במאור שם טו:]. והא דאסור תוכה בחזרה בשבת, היינו טעמא משום אוהל, ואין ענין לזה כלל, ולזה הוצרך רש"י לפרש מאי מיקרי גבה, לומר דתוכה מיקרי כששולי הקדרה ממלא חלל הכירה, וטעמא דרבי חלבו משום אוהל, כי היכא דלא תיקשי סתמא דש"ס אהלכתא, כמ"ש רבינו יונה וכדפרישית. ומתוך מה שכתבתי מוכח דגם לשיטת רש"י אסור בחזרה באינה גרופה בחול, כמ"ש התוספות [שם לו: ד"ה וב"ה], ודלא כב"י [ס"ב]. ועיין מה שאכתוב מזה עוד בס"ק הסמוך[9] בס"ד. (אותות השמים – דרישת ארי – סק"א)

י) שם כירה וכו' אם הוסקה בגפת וכו' אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו וכו' ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי וכו'. רבינו ישעיה הראשון בספר המכריע כ"י (סימן כ"ב), האריך לדחות כל דברי הרי"ף [שבת טז.]. ע"ש באורך. (שיורי ברכה – סק"א)

יא) שם כירה וכו' אם הוסקה בגפת וכו' אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו וכו' ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי וכו'. עיין היטב בסוגיא דריש פרק כירה [שבת לו:] בש"ס ומפרשים, וברי"ף [שם טו:], ובמאור [שם], ומלחמות [שם], ובר"ן [שם].

הנה הרי"ף [שם טז.] פוסק דלשהות תנן, ומתניתין דלא כחנניא. והקשה הרז"ה בספר המאור [שם טו:] דהא רב ששת [שם לז:] אמר להדיא דלהחזיר תנן, ואף רבא דהוא בתרא סייעיה ואמר תרוייהו תנינא, ואסקינן רב ששת דיוקא דמתניתין אתי לאשמעינן, אלמא הא מילתא פשיטותא היא ולא (חזית) [חדית] בה רב ששת אלא דיוקא. ועוד הקשה הרז"ה [שם טז.], דהרי"ף סותר עצמו, דבפרק קמא [ח.] מייתי מימרא דרב על מתניתין דאין צולין בשר בצל וכו', דכדי שיצולו הוא כמאכל בן דרוסאי, והוא כחנניא[10], וכאן פוסק דלא כחנניא. וכתב הר"ן [שם טז: ד"ה תו] לחלק, דהתם שהוא על גבי גחלים ממש לא אתי לחתויי, אבל בתבשיל המונח בכלי שייך שמא יחתה, והביא ראיה לסברתו, דאם לא כן רב סותר את עצמו, דהוא מפרש למתניתין [כ.] דאין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו כמאכל בן דרוסאי, וביצה הוא מצטמק ויפה לו, וכאן [לז:] פוסק לאסור במצטמק

הערות וציונים

9. נדפס לקמן אות קפ"ו. **10.** עיין בגמרא שם דף כ' ע"א.

אוצר ההלכה

ויפה לו, ובעל כרחך צריך לומר כחילוק הנ״ל. והא דאמר רבא תרוייהו תנינא, אין כוונתו להקשות על רב ששת דמאי קמשמע לן, אלא מביא ראיה לדברי רב ששת לפי סברתו דאינו מחלק בזה. עכ״ד הר״ן. ועדיין לא העלה ארוכה בהא דאמרינן ורב ששת דיוקא דמתניתין אתי לאשמעינן, והא טובא קמשמע לן, לאפוקי מדרב דסובר בעל כרחך לחלק כסברת הר״ן, וצריכין אנו לדחוק (בזה) [דזה] גופא כוונת הש״ס, דרב ששת קמ״ל דדייקינן כן ממתניתין, ולאפוקי מדרב. והוא דוחק. ותו יש לדקדק בלשון הש״ס דקאמר ורב ששת דיוקא דמתניתין וכו׳, והרי רב ששת לא אמר דבר מדעתו, ואומר דבר בשם אומרו, והוה ליה למימר ורבי יוחנן דיוקא דמתניתין אתי לאשמעינן. ותו קשה קושיית הרא״ש [שם פ״ג סימן א׳] בהא (דאסר) [דאמר] רבא לשהות תנינא, והא טובא קמ״ל רבי יוחנן דמתניתין דפרקין להחזיר תנן ואתיא כחנניא, דאי לשהות תנן אם כן סתמא בתרא עדיף. ואין לומר דהקושיא היא דכיון דסתמא קמייתא כחנניא, אית לן לפרושי גם האי סתמא כחנניא כדי דלא תקשי סתמא אסתמא, דאם כן אמאי לא פשיט בעיין דלהחזיר תנן, אלא ודאי אית לן לאוקמי טפי מתניתין כפשטא, ולא ניחוש אי פליג הך סתמא אסתמא דלעיל, ואם כן מאי פריך רבא לשהות תנינא. ותו יש לדקדק בסידור הפשיטות[11], דבתחילה [שם לו:] פשיט ממתניתין, ואחר כך ממימרא דרב, ואחר כך מן הברייתא, והוה ליה להקדים הפשיטות מן הברייתא קודם הפשיטות ממימרא דרב. ותו קשה קושיית הרשב״א [שם לח. ד״ה ולענין] על הרי״ף דפוסק דלא כחנניא, אם כן למה דחקינן לאוקמי להחזיר וחסורי מחסרא, והתוספות [שם לז. ד״ה לעולם] כתבו בישוב דברי הגמרא, משום דקיימא לן כחנניא דחקינן לאוקמי מתניתין כוותיה, ולהרי״ף דלא קיימא לן כחנניא, קשה טובא, למה נכנוס בדוחק ולומר דחסורי מחסרא, טפי הוה לן למימר דלשהות תנן.

ולתרץ כל זה נקדים מחלוקת שבין רבותינו בעלי התוספות והרשב״א בדברי רבי יהודה דברייתא [לז.], לדעת התוספות בד״ה אא״ב להחזיר תנן, סבירא ליה לרבי יהודה במצטמק ורע לו אסור באינה גרופה, ולדעת הרשב״א [שם ד״ה רבי יהודה] מותר לרבי יהודה באינה גרופה במצטמק ורע לו, ומביא ראיה לדבריו, דכיון דלרבי יהודה מותר במצטמק ויפה לו בגרופה, ולא גזר גרוף אטו אינו גרוף, הכי נמי לא גזר במצטמק ורע לו אטו מצטמק ויפה לו. והנה הא דהוי פשיטא לרבותינו בעלי תוספות דלרבי יהודה באינה גרופה אסור במצטמק ורע לו, הוא משום דכן הוי משמע להו בלשון הברייתא דאין משהין בשאינה גרופה, וכמו שכתבו התוספות בדף ל״ח ע״א בד״ה קשיא דרבי מאיר אדרבי מאיר. ע״ש. ואף דהאי דאין משהין ע״ג, רבי מאיר הוא דקאמר, מכל מקום מדרבי מאיר נשמע לרבי יהודה, דהא לא מצינו שום מחלוקת בין רבי מאיר ורבי יהודה בדין אינה גרופה. ואמנם לכאורה הלא שפיר קאמר הרשב״א, דכיון דרבי יהודה לא גזר אינו גרוף אטו גרוף, הכי נמי לא גזר מצטמק ורע לו אטו מצטמק ויפה לו, וצריך לומר דהתוספות סבירא להו דבעל כרחך לאו הא בהא תליא, דאם כן בעל כרחך נימא דלבית שמאי דסבירא להו חמין ולא תבשיל, וגזרו בגרופה אטו אינה גרופה, וכמו שכתב הר״ן [שם טו: ד״ה בית שמאי] בטעמא דבית שמאי, ואם כן יסברו גם כן לאסור בחמין באינה גרופה גזירה אטו מצטמק ויפה לו, ותקשי, אמאי לא ביאר רבי יהודה דבית שמאי ובית הלל פליגי גם באינה גרופה, אלא ודאי דלאו הא בהא תליא. והרשב״א צריך לומר דסבירא ליה דהא (דאמרי) [דאסרי] בית שמאי בתבשיל בגרופה, לאו משום גזירה דאינה גרופה, אלא משום דניחא ליה בישוליה ומתחזי כמבשל, וכמו שפירש רש״י במשנה [שם לו: ד״ה אבל], או משום דאי אפשר שלא ישאר ניצוץ אחד וכמו שכתב (הרמב״ן) [הרמב״ם] [הלכות שבת פ״ג ה״ן]. כנלענ״ד בביאור מחלוקת שבין התוספות והרשב״א.

ונקדים עוד דעת הרז״ה בספר המאור [שם טו:] דמתניתין להחזיר תנן, וקיימא לן כחנניא דמשהין בבישול כמאכל בן דרוסאי, ודוקא מצטמק ורע לו, אבל במצטמק ויפה לו כמאכל בן דרוסאי לכולי עלמא אין משהין, ובמבושל כדי צרכו תליא במנהגא. והרמב״ן [במלחמות שם] תמה עליו בתרתי, חדא, דכל שאינו מבושל כל צרכו אלא כמאכל בן דרוסאי, הוא מצטמק ויפה לו על כל פנים עד שיבושל כל צרכו, ועוד, (היכא) [היכי] אמרינן [לז.] אי רבי יהודה קשיא גרופה וקטומה, הא לשיטת הרז״ה איירי משנתנו במצטמק ורע לו, ודילמא גם לרבי יהודה מותר במצטמק ורע לו באינה גרופה, ולא נחלקו בית שמאי ובית הלל באינה גרופה דחמין ולא תבשיל, אלא בגרופה נחלקו בתבשיל, דהוא מצטמק ויפה לו. ועיין שם באורך דבריו. והנה בישוב קושייתו הראשונה יש לומר בפשיטות, דדעת הרז״ה כדעת התוספות בריש סוגיין [לו:] בד״ה חמין ותבשיל, דכתבו, דכיון דבחמין אין יפה להן אלא בכדי צורכן ומכאן ואילך רע להן, ליכא למגזר שמא יחתה. וגם בישוב קושיא שניה יש לומר דדעת הרז״ה כמו שכתבתי לעיל בביאור דעת התוספות [לז. ד״ה אא״ב להחזיר תנן], דכיון דבדברי רבי מאיר על כל פנים מוכח דבאינה גרופה אין משהין אף חמין, דאם לא כן, אמאי לא קאמר אין משהין באינה גרופה, מרבי מאיר נשמע לרבי יהודה. והעולה מדברינו דבדעת רבי יהודה נחלקו הפוסקים אי סבירא ליה דמותר באינה גרופה במצטמק ורע לו, ואי נימא דיסבור באינה גרופה מותר במצטמק ורע לו, וגם נימא לפרש במשנתינו כמו שכתב הרז״ה, ודאי דתקפה עלינו קושיית רמב״ן בהא דפריך הש״ס [שם] אי (ר״מ) [רבי יהודה] קשיא גרופה וקטומה.

ועתה נבוא בעזרת ה׳ יתברך לתרץ קושיא הנ״ל, הנה לכאורה היה נראה בפשיטות בישוב קושיית הרשב״א [שם לח. ד״ה ולענין] על הרי״ף [שם טז.] דהיא קושיא אחרונה שלנו, דיש לומר

הערות וציונים

11. ר״ל דהגמרא (לו:) שרצתה לפשוט האבעיא אי מתניתין מיירי בשהייה או בחזרה, בתחילה פשטה מהמשנה וכו׳.

אוצר ההלכה

דהא דהוי מספקא לן אי להחזיר תנן ולומר חסורי מחסרא, הוא כדי שלא יסתרו המשניות, וכמו שכתב הרא"ש [שם פ"ג סימן א'], ולהאי חלק איבעיא דלשהות תנן, אין אנו חוששין לסתירת המשניות כדי שלא נצטרך לומר חסורי מחסרא. אך לפי מה שכתבתי בשם הר"ן [שם טז: ד"ה תו] לחלק בין היכא דמונח על גבי גחלים ובין היכא דמונח בכלי, בלאו הכי אין המשניות סותרות ושפיר קשה קושיית הרשב"א. וצריך לומר לשיטת הר"ן בדעת הרי"ף דבזה גופא נסתפק, דודאי אי נימא כחילוקו של הר"ן יש לנו לומר דלשהות תנן, ומשנה לא מחסרא דהא אין המשניות סותרות זו את זו, אבל אי לא נימא כחילוקו של הר"ן יש לנו לומר דלהחזיר תנן, וחסורי מחסרא כדי שלא יסתרו המשניות, והרי"ף דמחלק בזה משום דפוסק דלשהות תנן. אך לפי זה לכאורה קשה טובא לשיטת הר"ן, דרב ודאי מחלק בין מונח על גבי גחלים ממש ובין מונח בכלי, אם כן קשה בהא דאמרינן [שם לז.] על דברי רבי חלבו אמר רב אי אמרת בשלמא להחזיר תנן וכו', היך אפשר לומר דרב סובר להחזיר תנן, כיון דמחלק כחילוקו של הר"ן, ואם כן בלאו הכי אין המשניות סותרות זו את זו, ואם כן תקשי על רב אמאי סובר להחזיר תנן ובעל כרחך דחסורי מחסרא, הא אף אי לשהות תנן אין המשניות סותרות זו את זו. ומיהו בזה היה אפשר לומר, כיון דלפי הס"ד דש"ס [שם] דברי רב נאמרים על רישא דמתניתין, יש לומר דהוי פסיקא לרב האי חילוק דין, אי משום דכן הוי משמע ליה בלישנא דמתניתין [לו:] דקתני נותנים עליה תבשיל, דמשמע על גבה, או כך קיבל מרבותיו, ואם כן מזה גופא הכריח לעצמו דלהחזיר תנן, דאי לשהות מה לי תוכה ומה לי על גבה, ומשני דרב אסיפא קאי, ומסברא אומר כן או בקבלה, ועל כל פנים יש לומר דלשהות תנן. ובזה יש לישב לכאורה דברי רבא דאמר לשהות תנינא וכו', דשפיר קאמר לשיטת רבי יוחנן [שם] דאמר להחזיר תנן, והוי קשה ליה מי דחקו דלהחזיר תנן ולומר חסורי מחסרא, והא אף אי לשהות תנן אין המשניות סותרות זו את זו וכחילוקו של הר"ן, ואי משום דגם לרבי יוחנן הוי פסיקא החילוק בין תוכה ובין על גבה כמו דהוי פסיקא לרב, הא באמת אין בזה הכרע, דהא רבי חלבו אסיפא קאי, והוי דחיקא ליה לומר דלרבי יוחנן היה כן בקבלה אורישא, ולחדש פלוגתא בין רב ובין רבי יוחנן, ולכן הוכיח דרבי יוחנן לית ליה חילוקו של הר"ן. וזה דאמר ורב ששת דיוקא דמתניתין קמשמע לן, והכוונה כמו שכתבו התוספות [שם ד"ה דיוקא], דלא תימא דלשהות תנן, דהא כבר כתבנו דאי נימא כחילוקו של הר"ן, לשהות תנן, ואי לא נימא כחילוקו של הר"ן, להחזיר תנן, ואם כן זה גופא דקאמר ורב ששת דיוקא דמתניתין קמשמע לן, דלא תימא כחילוקו של הר"ן, ואם כן בעל כרחך דלשהות תנן, אלא דלא מחלקינן כחילוקו של הר"ן, ולהחזיר תנן, ויותר יתכן דהא דאמרינן ורב ששת דיוקא דמתניתין קא משמע לן, הוא מדברי רבא. ודו"ק.

אך לכאורה נסתר כל זה, דקשה, דממה נפשך אי הא דמשני הש"ס [שם לז.] מי סברת רבי חלבו אורישא קאי וכו' אינו בדרך בירור דאסיפא קאי, אלא דאפשר דאסיפא קאי, אם כן קשה בהא דאמר רבא [שם לז:] לשהות תנינא, דהא גם לשהות איצטריך לאשמעינן, דיש לומר דגם רבי יוחנן סובר כחילוקו של הר"ן, והא דפוסק להחזיר תנן היינו משום דגם הוא קיבל דינו של רב לחלק בין תוכה לעל גבה וכמו דהוי פסיקא לרב, ומזה הוכיח דלהחזיר תנן, וכמו שכתבתי בשיטת (הודחה) [הדחיה] בדברי רב. ובעל כרחך דנימא דהא דאמרינן מי סברת וכו' אמר כן על צד הבירור, דכן הוי משמע ליה דדברי רבי חלבו נשנו אסיפא, וכאשר באמת כן משמעות הלשון, דאמר מי סברת וכו' ולא אמר לעולם אימא לך לשהות תנן, ולרבי חלבו אסיפא קאי, וכמו דאמרינן בדחוי הפשיטות ממשנה ובריייתא, אם כן הוה ליה להוכיח להיפך דבעל כרחך לשהות תנן, דאי להחזיר, אם כן הוה ליה למימר דסלקא דעתך אורישא. ומיהו בזה יש לומר דדוקא לענין לשהות באינה גרופה הוי פשיטא ליה דתוכו אסור, כיון דהוי מטמין ברמץ ממש, וקמ"ל דאף להחזיר בגרופה אסור בתוכו, ולשיטת התוספות [שם ד"ה אא"ב להחזיר] יש לומר דדברי רבי חלבו נאמרים על חזרה, והא דאמרינן אסיפא קאי היינו לפום הסברא דלשהות תנן, ולא נזכר חזרה בורישא. ודו"ק.

איברא דהא קשיא, כיון דהוי פסיקא להמתרץ דרבי חלבו אסיפא קאי, אכתי לפשוט להיפך, דבעל כרחך רב סובר דלשהות תנן, כיון דמחלק כחילוק של הר"ן אם כן ודאי דלשהות תנן, וכמו שכתבתי לעיל. והנה הרשב"א [שם לז. ד"ה ואם] הקשה בכעין זה, אי מהימן ליה רב לידוק מאידך דרב [שם לז:] דסובר מצטמק ויפה לו אסור, וכל שכן כמאכל בן דרוסאי. ותירץ דרב כרבי יהודה דפליג אחנניא, ואף אי מתניתין להחזיר תנן, והא דקא מייתי ראיה, היינו משום דהוא מפרש למשנתינו ואמר לא שנו. עכ"ד. והנה הרשב"א ז"ל יפה תירץ על קושייתו, אבל אנן בדידן לפי מה שכתב הר"ן בדעת הרי"ף, דרב ודאי מחלק בין מונח על גבי גחלים ובין מונח בכלי, שפיר קשה, דאם כן לפשוט דרב מפרש משנתינו לשהות. אך בזה יש לומר דאכתי אפשר דרב סובר להחזיר תנן, ואף דסובר כחילוקו של הר"ן אפילו הכי הוכיח דבעל כרחך מתניתין חסורי מחסרא, דהא באמת סובר רב מצטמק ורע לו מותר[12], ולשיטת התוספות הוא חולק על רבי מאיר ורבי יהודה, ובעל כרחך או דהוי פסיקא ליה כן מצד הסברא, ורב תנא ופליג, או ידע איזה תנא המסייע לו, ואם כן אפשר לומר דמזה גופא הוכיח דלהחזיר תנן, כיון דחמין ודאי מצטמק ורע לו וכמו שכתבו התוספות [שם לז: ד"ה שמע], ואם כן אי נימא דלשהות תנן, בעל כרחך דנימא דגם מצטמק ורע לו אסור באינה גרופה, ולכן סובר דלהחזיר תנן ואתי מתניתין כהלכתא לפי שיטתו. ואף דהוא [שם לז:] פוסק מצטמק ויפה לו אסור, אפשר דהוא מפרש המשנה במצטמק ורע לו, וכשיטת

הערות וציונים

12. וכמו שכתבו התוספות שם (לז. ד"ה אא"ב להחזיר). ע"ש.

אוצר ההלכה

הרז״ה. והגם דדברינו אלה המה לשיטת הרי״ף דחולק על הרז״ה, וגם דלפי גירסת מהרש״ל [שם לז. ד״ה בא״ד אתיא] דגרס בדבריו וכל שכן מצטמק ויפה לו, אם כן יש לומר דגם חמין מיירי בלא הוחמו כל צרכן, והוי כמצטמק ויפה לו וכסברת הרמב״ן [במלחמות שם טו:], הא אין אנו אומרים כן בהחלט, אך אנו אומרים דאין לפשוט מדברי רב, דעל כל פנים אפשר לומר דרב סובר דחמין אף בלא הוחמו כל צרכן הוי כמצטמק (ויפה) [ורע] לו, וכשיטת הרז״ה.

והנה פשוט הדבר דלרמב״ן [שם] ורשב״א [שם לז. ד״ה רבי יהודה] דמפרשי בדברי רבי יהודה דסובר מצטמק ורע לו מותר באינה גרופה, ואף דבאמת הוא דחוק מאד בלשון הברייתא [שם] דתני להדיא ואין משהין בשאינה גרופה, מכל שכן דיש לפרש כן בלשון משנתינו [שם לו:] דלא נחלקו רק בגרופה, אבל באינה גרופה לכולי עלמא חמין ולא תבשיל. ומעתה אי נימא בשיטת רב דיש לפרש בדברי רבי יהודה דבאינה גרופה מצטמק ורע לו מותר, הדרא קושייתנו לדוכתה, דלפשוט מדברי רב דבעל כרחך לשהות תנן, ולא נצטרך להגיה, ואין לומר משום דרצה לפרש המשנה אליבא דדינא דהוי פסיקא ליה דמצטמק ורע לו מותר באינה גרופה, וכמו שכתבתי לעיל, דזה אינו, דהרי אף אם יתפרש המשנה בלשהות, אכתי אפשר דבאינה גרופה מותר מצטמק ורע לו, וכמו דמפרש בדברי רבי יהודה, אלא בעל כרחך אי נימא דרב יסבור להחזיר תנן, לא הוי ניחא ליה לפרש במשנתינו אי נימא דלשהות תנן, דבאינה גרופה משהין חמין, כיון דתני סתמא ולא יתן עד שיגרוף, ואף דלעיל מיניה [שם] התחיל בתבשיל, (ומכ״מ) [ומכל שכן] דלא הוי ניחא ליה לפרש כן בדברי רבי יהודה, וכהנ״ל.

ובזה יובן היטב דבלא זה לא הוה מצי לפשוט מברייתא [שם לז.] דלשהות תנן, דהיה אפשר לומר דילמא להחזיר תנן, ומתניתין במצטמק ורע לו וכפירוש הרז״ה, ורבי יהודה מודה במצטמק ורע לו דמותר באינה גרופה וכקושיית הרמב״ן [במלחמות שם טו:], אבל עתה פשיט ממה נפשך מכח דברי רב, כיון דהוי פסיקא ליה דרבי חלבו אסיפא קאי, אם כן בעל כרחך לרב לשהות תנן, דממה נפשך, אם סובר דאי אפשר כלל לפרש בדברי רבי יהודה דמודה במצטמק ורע לו דמותר באינה גרופה, אם כן שפיר מוכח, דאי רבי יהודה קשיא גרופה וקטומה. ואם אפשר לפרש בדבריו דמותר באינה גרופה במצטמק ורע לו, מכל שכן דאפשר לפרש כן במשנתינו, ואם כן בלאו הכי מוכח דלרב משנתינו בלשהות ולא מחסרא, ואי משום דרצה לאוקמי משנתינו אליבא דהלכתא, הא בלאו הכי שפיר מתוקמא, וכהנ״ל. ודחי דלעולם דגם רב מפרש משנתינו להחזיר, ומשום דהוי משמע ליה אי נימא לשהות בעל כרחך יהיה אסור בחמין אף באינה גרופה, ואין לומר דאם כן מתניתין דלא כרבי יהודה, דיש לומר דתנא דידן סובר כרבי יהודה בחדא וכו׳.

אלא דלפי זה לכאורה הדרא לדוכתה הקושיא על רבא, אמאי קאמר לשהות תנינא, והא על כל פנים בדברי רב ששת אינו מפורש אי סבר רבי יהודה להתיר אף במצטמק ויפה לו, ומיהו במצטמק ורע לו ודאי דמתיר, ואם כן יש לומר ודילמא גם רבי יהודה סובר כחילוקו של הר״ן, ואפילו הכי סובר להחזיר תנן, משום דרוצה לפרש המשנה אליבא דדינא, דמצטמק ורע לו מותר באינה גרופה, וכמו שכתבתי לעיל בשיטת רב. אברא דבאמת שפיר קאמר רבא על דברי רב ששת דאמר על דברי רבי יוחנן דסבר מתניתין להחזיר תנן וכו׳ (דהאי קסבר, רב ששת הוא דקאמר, ועיין מהרש״א [שם לז: בפרש״י בד״ה להחזיר]), והרי דהוא מפרש דלכן אמר רבי יוחנן דלשהות משהין, משום דסובר להחזיר תנן, ואי נימא דרבי יוחנן מחלק כחילוקו של הר״ן, אם כן תלי תניא בדלא תניא, דהא גופא קשיא אמאי סובר להחזיר תנן, דבעל כרחך ידחוק לומר דחסורי מחסרא, ובעל כרחך דאי נימא דסובר דלהחזיר תנן, בלאו הכי הוי פסיקא ליה דינו בלא פירושא דמתניתין, והכריח פירושו במתניתין מכח דינו, ודברי רב ששת בדברי רבי יוחנן המה להיפך. ועיין מהרש״א [שם]. ולכן שפיר קאמר רבא תרוייהו תנינא, ולפי זה מדויק היטב הא דאמר [שם] ורב ששת דיוקא דמתניתין קמשמע לן, כלומר, דודאי בדברי רבי יוחנן אין הכרע דדיוקא קמשמע לן, דהא אפשר דסובר כסברת הר״ן, ובלאו הכי לא מוכח מהאי דאין צולין, אך בדברי רב ששת בעל כרחך צריכין אנו לומר דדיוקא דמתניתין קמשמע לן. וממילא מיושב קושיית הרא״ש [שם פ״ג סימן א׳], דהבעל איבעיא דנסתפק בסברת הר״ן לא הוה מצי להוכיח ממשנה [שם יט:] דאין צולין, דהא בלאו הכי אין המשניות סותרות, אבל רבא שפיר קאמר בשיטת רב ששת, דמיאן בחילוקו של הר״ן. והנה דבר זה מהרש״א [שם לז: בפרש״י בד״ה להחזיר] כתב בשיטת רש״י, דמפרש בדברי רבא דכוונתו אף אי נימא דלשהות תנן. על כל פנים קיימא לן כסתמא בתרא, וכמו שכתב הרא״ש [שם פ״ג סימן א׳], וצריך לומר בכוונתו, דהוה ליה למימר דהלכה כמשנה דאין צולין וכמו שכתב הרא״ש [שם], ולכן הוצרך רש״י [שם לז: ד״ה ורב ששת] לדחוקי בהא דאמרינן דיוקא דמתניתין קמשמע לן, היינו דיוקא דהא אם קרמו שרי, דאי הפירוש דקמ״ל להחזיר תנן, אכתי לא מתרצא, דהוה ליה למימר הלכה כמשנה דאין צולין, וגם לא יהיה מדויק לשון הש״ס דאמר ורב ששת דיוקא דמתניתין קמשמע לן, ולא אמר ורבי יוחנן, וכמו שכתבתי לעיל. ולשיטת הרי״ף אתי שפיר, דדוקא לרב ששת הוצרך לומר דיוקא קמשמע לן, והכוונה על הדיוק דמשנתינו דלהחזיר תנן, דאילו הדיוק הא אם קרמו שרי, הוא דיוק הנגלה, והרי ממקום שבא הרז״ה [במאור שם טו:] להשיג על הרי״ף, משם יש סעד לתמכו. ודו״ק היטב.

ועיין בהרא״ש [שם פ״ג סימן א׳] והר״ן[13] מה שכתבו בשם ה״ר יונה לחזק ראיותיו של הרי״ף, ונלחצו בהאי ראיה דמביא

הערות וציונים

13. ל״מ בר״ן.

אוצר ההלכה

מהאי דלקמן [שם לח:] בתנור, דסבר רב יוסף למימר וכו' אבל לסמוך שרי. ואותביה אביי וכו' אלא כירה שאינה גרופה וקטומה על גבה מי שרי, והרז"ה [במאור שם טו:] השיג עליו דהאי יש לומר דשם מיירי לענין חזרה. ע"ש. ואני בער ולא אדע להבין השגות הרז"ה בזה, דהא הרי"ף שפיר מדייק מדקאמר אביי אלא לאו לסמוך, והרי באמת משנה דכירה [שם לו:] לא איירי לענין סמיכה, דהא שרי לסמוך[14], ובעל כרחך דהא כדאיתא והא כדאיתא, דאף על גב דמשנה הראשונה לא מיירי בסמיכה, אפילו הכי משנה זו מיירי בסמיכה, וכיון דעל כל פנים אין המשניות בנושא אחד, אם כן מנא ליה להוכיח דמיירי לסמוך, דילמא מיירי על גבה ולשהות, אלא ודאי דסוגיא דשם לענין שהייה אתמר. וצ"ע כעת. (שו"ת שמן רוקח ח"ג – סימן ט"ו)

יב) שם כירה וכו' אם הוסקה בגפת וכו' אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו וכו' ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי וכו'. כתב ב"י, וכתב הרי"ף [שבת טז.] מסתברא דמסקנא דבעיין דלא יתן וכו'. עיין מה שכתב הרב קהלת יעקב אלבעלי (דף (ו' ע"א וב') [ה' ע"א ואילך]). (דברי מנחם – הגב"י סק"ה)

יג) שם כירה וכו' אם הוסקה בגפת וכו' אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו וכו' ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי וכו'. ויש עוד דעה שלישית, דעת הרז"ה [במאור שבת טז.] דבדבר שמצטמק ויפה לו לא מהני אפילו בישול כל צרכו, ובמצטמק ורע לו מותר כמאכל בן דרוסאי. והרמב"ן [במלחמות שם טו:] דחה לה בשתי ידים. ע"ש. ולע"ד זהו דרך הירושלמי (פ"א ה"ה), דאיתא גבי בשר בצל וביצה, אמר רבי יודן נצלו כאכילת בן דרוסאי, אסרו דבר שדרכו להתהפך עד כדי שיצלה כל צרכו מבעוד יום. אמר רבי מנא לא מסתבר דלא מותר. ופירשו הפני משה [ד"ה א"ר מנא] והקרבן העדה [ד"ה לא מסתברא], דרבי מנא פליג ומתיר בכמאכל בן דרוסאי. ע"ש. וידוע דבכל מקום הלכה בירושלמי כרבי מנא. ולקמן (ה"י), רבי בון בר כהנא בשם רבנן, תבשיל שנתבשל כל צרכו מותר לשהותו על גבי כירה שאינה קטומה, רבי זעירה בעי בשר בצל וביצה מצטמק ורע לו, וזה מצטמק ויפה לו, ואת אמר הכין. ע"ש. הרי דבבשר בצל וביצה דמצטמק ורע לו, מהני כמאכל בן דרוסאי, אבל תבשיל שמצטמק ויפה לו, אסור אפילו נתבשל כל צרכו. אולם עדיין קשה, דמשמע שם במסקנא דאפילו מצטמק ורע לו אסור. עוד י"ל הירושלמי על פי שיטת הרי"ף, לחלק בין בישול דלא מהני כמאכל בן דרוסאי, ובצלי מהני[15]. ע"ש. ולזאת בהלכה ה' דמיירי בצלי, מתיר רבי מנא כמאכל בן דרוסאי, ובהלכה י' דמיירי בבישול אוסר. אולם עיקר הדבר שהחליט[ו] הקרבן העדה והפני משה, דרבי מנא פליג ארבי יודן ומתיר בכמאכל בן דרוסאי, ולע"ד אדרבה משמע שם דרבי מנא מסייע ליה לרבי יודן דאסור, וזהו טעמא דבית הלל דמחלקי בין בשר ובצל וביצה דאסור [שם משנה י"] ובין צמר ליורה דמתירים [שם משנה ח'], משום דבשר בצל וביצה דרכו לצלות כל צרכו מבעוד יום, וכיון דעדיין לא נצלה כל צרכו אתי להפוך, אבל צמר אין דרכו להשרות כל צרכו, ולא חיישי בית הלל להתהפך. ע"ש.
(תוספת ירושלים)

יד) שם אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה. כתב ב"י (שיטה כ"ו), וכמו שכתוב בכלבו [סימן ל"א ע"ג] וכו'. נ"ב: לא כתב כן הכלבו אלא בגרוף וקטום, ובהגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ד] [לא מיירי בלהשהות אלא] להטמין, אבל בלהשהות בלא הטמנה, אין חילוק בין לצורך הלילה ובין לצורך מחר [אסור] לרבנן באינו גרוף וקטום, וכדעת שאר המפרשים, והכי נקטינן. ב"ח [אות ט'].
(שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"ח)

טו) שם אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה. כתב ב"י (ע"ג שיטה ח"י), ואפשר דדוקא נקט לצורך הלילה וכו'. נ"ב: עיין בספר קרית מלך רב (דף י"ג ע"ג).
(יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"ג)

טז) שם אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה. ב"ח (אות ט'). הב"י כתב על שם ההגה מרדכי [שבת סימן תנ"ד] וכל בו [סימן ל"א דף ל"א ע"ג], דלצורך מחר שרי אף באינו גרוף. והב"ח כתב דלא התירו רק בגרוף. ואין בידי ליישב, שהספרים האלו אינם בידי. (ברכת דוד)

יז) שם אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה. האליה רבה [סק"א] הביא בשם הלבוש [ס"א] דלצורך מחר מותר, והביא דכן כתב הב"י בשם הכלבו [סימן ל"א דף ל"א ע"ג]. ואמת כי הב"י כתב דהכלבו והגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ד] מתירין לצורך מחר, ובהגהות מרדכי לא מצאתי[16]. ואך תימה בעיני, דאם כן בנתן לתוכה חתיכה חיה דאמרינן דמותר משום דמסיח דעתו, משמע דאף דמסיח דעתו ואין דעתו לאוכלה היום בעי חתיכה חיה. והאליה רבה גם כן חולק עליו, וכתב: ובמרדכי [שם סימן ש'] דס"ל לקמן סימן רנ"ד [בב"י ס"ג] בענין בשר על גבי גחלים, משמע כהלבוש דלצורך מחר מותר. כך כתב האליה רבה. והנה משם אין ראיה, דשם הא איירי בחי, ובזה התירו לצורך מחר, ואף דהפוסקים חולקין וסוברין כיון דהוא על גבי גחלים יוכל להתבשל לצורך הלילה, מכל מקום המרדכי יש לומר דסבירא ליה דחי אף על גבי גחלים לא יתבשל עד מחר, והפוסקים אחרים על כרחך סוברין כיון דיכול להתבשל אסור אף דהוא צורך מחר, וכן לקמן (סימן רנ"ד [ס"ח]) גבי עסיות דקיימא לן דאסור אף בחי, וכתבו[17] משום דאין צריכין בישול

הערות וציונים

14. וכדאיתא שם (לז.). **15.** וכמו שהוכיח הר"ן (שבת טז: ד"ה תו) בדעת הרי"ף. **16.** מרן בב"י כתב שההגהות מרדכי נמצאים בפ"ב, ולפנינו הם בסוף פ"א (סימן תנ"ד). ובהגהות והערות של טוב"י מכון ירושלים (הערה מ"ד) העירו שבאמת בדפוס ראשון של המרדכי נדפס בריש פרק ב'. **17.** הרמב"ם (הלכות שבת פ"ג הי"ב) והש"ע שם.

סימן רנג סעיף א

אוצר ההלכה

הרבה, הרי מכל זה דאף לצורך מחר אסור. וגם דברי המהרש"ל בחכמת שלמה (דף כ') [יח: ד"ה האי] צריך עיון לפענ"ד, דרש"י פירש שם (שבת דף י"ח ע"ב ד"ה עסיות) דלכן בעסיות אסור, משום דצריכין בישול הרבה, וכל הלילה אין די להם, ואף לצורך מחר חיישינן לחיתוי[18], וכתב שם המהרש"ל דמכל מקום אי בעי להו למוצאי שבת מותר, וכתב דכן משמע בטור [שם]. ובעניי לא ידעתי מהיכן נשמע בטור זה, ותימה בעיני, דעל כרחך אין תלוי ברצונו, רק אם יוכל להתבשל בלא חיתוי מותר, וכמו שכתבתי, דלולי גרמא חיה אף דעתו למחר לא מהני, הכא נמי אף דעתו למוצאי שבת לא מהני, כיון דעל ידי חיתוי יכול לאכלו ביום, ויותר מזה הא במים כתב הרא"ש [שם פ"א סימן ל"ד] דחיישינן שמא יחתה לאפות מהם במוצאי שבת, והרי במוצאי שבת יהיה יכול להחם ביותר, ומכל מקום חיישינן שיחתה בשבת לצורך מוצאי שבת. לכן ודאי דבריו צ"ע. (גנזי חיים – סק"א)

יח) שם אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה.
הב"י בסוף סימן זה נראה דנסתפק אם נעשה תבשיל לצורך מחר, אם דינו כקדרה חייתא, ובסימן רנ"ד [בב"י ס"ג] כתב משם המרדכי בריש פרק (במה טומנין) [כירה] [שבת סימן ש'] דכתב בהדיא דשרי, וכתב עליו דאין כן דעת כל המפרשים. וכן כתב המג"א שם (סק"כ), דחיישינן שמא ימלך. (שלחנו של אברהם)

יט) שם אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה אלא אם כן נתבשל כל צרכו וכו'. מכאן סמכו להניח קאו"י מבושלת מערב שבת על הנר של הגא"ז דלוק, כדי להשאר בחמימותו כל השבת, דכיון שכבר נתבשל כל צרכו תו לא חיישינן לשמא יחתה, ולא דמי למה שכתב הרב פנים מאירות (ח"א סוף סימן פ"ד) והביא דבריו הרב שערי תשובה לקמן בסימן (רנ"ב) [רנ"ד סק"ב], לאסור בנתינת הסיר של ט"ע סמוך לחשיכה על הספירטוס דלוק, משום שאינו צריך בישול רב ודעתו עליה, וחיישינן שמא יחתה. ע"ש. דהתם היינו עיקר בישולו, אבל הכא שכבר נתבשל שרי. (א"ה. ואף דמרן הצריך שיהא מצטמק ורע לו, עיין להרב כף החיים (באות ד') שכתב בשם הרב גינת ורדים [כלל ג' סוף סימן ד'] דהקאפ"י מצטמק ורע לו. וע"ש באות נ"ד). (זרע יעקב – צבאן)

כ) שם אלא אם נתבשל כל צרכו וכו' דליכא למיחש שמא יחתה וכו'. ראיתי בשו"ת פנים מאירות ([ח"א] סימן פ'), שכתב וז"ל: אם סמוך לשבת לא נגמר בישול הקדירה של היין שרף, והיא עדיין מונחת על הכירה, אינו חייב לעקור כיסוי מהקדירה ולהפסיד ממונו, אלא מניחו כמות שהוא, והיין שרוף עצמו שיהיה נמשך אז, מותר לשתותו בשבת. יעוין שם באורך. (השמים החדשים – סימן ס')

כא) שם מצטמק וכו'. במג"א (סק"א) ד"ה מצטמק, עיין שם שכתב: פירוש, כל דבר שאדם שמח כשיבש ומצטמק. מלחמות [שבת טז.]. עכ"ל. ע"ש. אינו מדוקדק, דהא הכא מצטמק ורע לו מיירי, אלא דר"ל דפירוש מצטמק הוא, שעל ידי הבישול יבש ומצטמק, ויש תבשיל שיפה לו הצימוק, ויש תבשיל שרע הוא לו, ובש"ס [שם לז:] מבואר איזה תבשיל יפה לו. ע"ש, וק"ל. (שיורי לקט)

כב) שם מצטמק וכו'. ומהו מצטמק ויפה לו מפורש בגמרא [שבת לז:], כללא דמלתא כל דאית [ביה] מיחא מצטמק ורע לו, לבר מתבשיל דלפתא, אע"ג דאית ביה מיחא מצטמק ויפה לו הוא. והני מילי דאית ביה בשרא, אבל לית ביה בשרא מצטמק ורע לו, וכי אית ביה בשרא נמי לא אמרין אלא דלא קבעי לאורחין, אבל קבעי לאורחין מצטמק ורע לו, לפדא דייסא ותמרי מצטמק ורע לו הוא. ודיני פירות תפוחים ואגסים אע"פ שהן חיין עדיף מנתבשל כמאכל בן דרוסאי ומפורש לקמן (סימן רנ"ד [ס"ד]). (בגדי ישע)

כג) שם מצטמק וכו'. במג"א (סק"א) מצטמק וכו', פירוש כל דבר שאדם שמח כשיבש ומצטמק וכו'. מלחמות [שבת טז.]. נראה לי שזהו פירוש ויפה לו האמור בש"ס וש"ע, שאין הכוונה שיפה למאכל, אלא על האדם שיפה לו כשהמאכל מצטמק. וראיה לפירוש זה מהא דאיתא בש"ס ([שם] דף ל"ז סוף ע"ב), דתבשיל דלפתא דאית ביה בשרא מצטמק ויפה לו הוא, והני מילי דלא קבעי לה לאורחין, אבל קבעי לה לאורחין מצטמק ורע לו הוא. ופרש"י ז"ל [שם ד"ה לאורחין] שאינו דרך כבוד לפני האורחין בתבשיל המצטמק. אלא דהעיקר תלוי בדעת האדם, אף על פי שגוף התבשיל משביח כשמצטמק. כן נראה לי פשוט בכוונת הרמב"ן והמג"א. (חדושי מוהרמ"ז)

כד) שם מצטמק וכו'. כתב מג"א (סק"א), מצטמק, פירוש כל דבר שאדם שמח כשיבש ומצטמק (מלחמות [שבת טז.]). עכ"ל. ועיין בפרי מגדים שתמה למה לו להביא מהמלחמות, הא בפירש"י שבת (דף ל"ז ע"ב [ד"ה מצטמק]) פירש תיבת מצטמק. ע"ש. אבל באמת המג"א הביא כאן פירוש המלחמות לפרש מה נקרא ויפה, שלא נפרש דקאי אתבשיל אלא דקאי אגברא, כלומר, שאם יצטמק עד שבעל המאכל יעצב, אין זה נקרא מצטמק ויפה, אף שהמאכל יהיה מוטעם יותר על ידו, מכל מקום [אם] כמות המאכל יתמעט כל כך, אין זה נקרא מצטמק ויפה לו, וכמו שכתב הרשב"א[19] לענין נותן טעם לפגם, דאם הרבוי שוה יותר כל כך על חסרונו של הפגם, אין זה נקרא נותן טעם לפגם, ודו"ק[20]. (אמת ליעקב)

כה) שם מצטמק וכו'. [הערת מהרש"ם: עיין תשובת גינת ורדים הספרדי (חאו"ח כלל ג' סוס"י ד'), דתבשיל קאפע הוא מצטמק ורע לו]. (ארחות חיים – ספינקא – סק"ב)

הערות וציונים

18. וכן כתבו הרא"ש (שם פ"א סימן ל"ד), הר"ן (שם ו: ד"ה ת"ר), והטור (סימן רנ"ד סעיף ח'). ע"ע. **19.** עיין בב"י יו"ד (סימן ק"ג סעיף ב') שהביא כן בשם הר"ן (עבודה זרה לב:), אבל הרשב"א סובר שכל שההיתר מרובה מן האיסור מותר. ע"ש. **20.** עיין מ"ש בזה הרב ערך שי, נדפס לקמן אות ס"א.

אוצר ההלכה

כו) שם מצטמק וכו׳. כתב הבאה״ט (סק״י), ואסור אם מצטמק ויפה לו. מה הוי מצטמק ויפה לו, ומצטמק ורע לו, עיין ברא״ש פרק כירה דף ל״ו ע״ב [שבת פ״ג סימן א׳] לפד״א ותמרי ודייסא ומים חמין מצטמק ורע לו, כרוב ופולין ובשר טרוף מצטמק ויפה לו. ולפת שלנו שקורין מייארי״ן וריבין, עינינו רואות שהוא מצטמק ויפה לו, ומה שכתוב ברא״ש לפת״א טעות סופר, וצ״ל לפד״א. ודבר שאין מפורש בתלמוד אין לנו להקל, וכן כתב באליה רבה סימן שי״ח [סק״י] בשם מנחת כהן [משמרת שבת שער ב׳ סוף פ״ב] דאין אנו בקיאין, ואם יש רוטב ובשר יחד ורוטב מצטמק ויפה לו, ולבשר מצטמק ורע לו, כל שנצטנן, נאסר הרוטב כשחממו בשבת, ואף הבשר נאסר דבלע מאיסור. משבצות זהב (סק״ג). (באר יעקב – קרויזר – סק״ה)

כז) שם שהוא חי שלא נתבשל כלל. ומשמע מדברי התוספות, והמרדכי דאפילו הרתיחה מבעוד יום מקרי חיה.

ובמרדכי נסתפק אם מותר להניח קדירה חיה סמוך לחשיכה, אפילו בגרופה וקטומה. וז״ל הרב המאירי [שבת לו:]: וכן הזהירו שלא ליתן מים בקדירה סמוך לבין השמשות, אלא אם כן ירתיחו המים ויתבשלו מבעוד יום. וז״ל ארחות חיים [הלכות שבת סימן ס״א]: פירש רב האי גאון ז״ל, לא חיה ממש, דאילו צונן אסור להניחה סמוך לחשיכה. והרשב״א בחדושיו לשבת [יח: ד״ה אלא] כתב עליו, ואינו עולה יפה לפי דעתי. ע״ש. (מעיני ישועה)

כח) שם שהוא חי שלא נתבשל כלל. במשנה ברורה (סק״א) כתב דאפילו הוחם מותר, כיון דעצם הבישול לא נתבשל כלל. ונראה דרצונו לומר דהוחם ולא הגיע ליד סולדת, אבל כל שהגיע ליד סולדת היינו התחלת הבישול. ולכאורה נפל בבירא דין קדירה חייתא, שהרי אי אפשר לצמצם ליתן סמוך לשקיעת החמה, וכשמקדים הרי בשיל קצת קודם שקיעת החמה, אבל השתא דבעינן התחלת הבישול, שפיר נותן קודם שקיעת החמה באופן שלא יהיה עדיין יד סולדת בשעת שקיעת החמה. מיהו שדא בה גרמא חייא קשה, דאי שדי לתוך קדירה יד סולדת, הרי מיד בשיל קצת, וצריך לומר דקדירה בשיל ולא בשיל היה ונצטנן, ועכשיו נותן גרמא חייא, ומחזירו על גבי הכירה. (חזון איש – סימן ל״ז סקכ״ב)

כט) שם או שהוא חי שלא נתבשל כלל דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנו עד למחר וכו׳. כתב ב״י, קידרא חייתא. נקטינן כדעת רוב הפוסקים דאפילו בכירה מותר. ב״ח [אות ב׳]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״ד)

ל) שם או שהוא חי שלא נתבשל כלל דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנו עד למחר וכו׳. בט״ז (סק״ג), ונראה ראיה וכו׳. דברי (הרי״ף) [התוספות] שהביא הרב ב״י הם [בשבת] דף ל״ח ע״א ד״ה שכח. והט״ז הביא ראיה מדברי התוספות [שם] דף י״ח ע״ב בד״ה בשיל, ואין מכאן אפילו מקצת ראיה לזה, דלשיטתם בדף ל״ח ע״א דתנור עדיף מכירה, שיותר יש לחוש לשמא יחתה בכירה מבתנור, התם הכי קאמר, דאי הוה כמאכל בן דרוסאי, אפילו בכירה שרי לשהותה, ולא חיישינן שמא יחתה, וכל שכן בתנור שלא ניחוש שמא יחתה. אבל סוגיא דהתם ודאי בתנור מירי, דקאי אברייתא דלא תמלא וכו׳ שמביא התם. ועיין בתוספות (דף ל״ח ע״ב) ד״ה תנור, דכן כתבו בהדיא, וכתירוץ זה של תוספות כתבו הגהות אשרי [פ״ג סימן ג׳]. (חמד משה – סק״א)

לא) שם או שהוא חי שלא נתבשל כלל דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנו עד למחר וכו׳. התוספות ([שבת] דף ל״ח ע״א ד״ה שכח]), כתבו בחד תירוצא דזה בתנור דוקא שחומו רב, אבל כירה אסור, דאיכא למיחש שמא יחתה. ע״כ. וטעמם דלעיל בגמרא (דף י״ח ע״ב) איתא, האי קדרה חייתא שרי לאנוחה בתנור, וסבירא להו דדוקא בתנור הוא דשרי, אבל מאי דמסיים עלה הגמרא התם בשיל ולא בשיל אסור, ר״ל, אסור בין בתנור בין בכירה, דכל דלא בשיל כלל, בכירה דוקא איכא למיגזר שמא יחתה, שיחוש שלא יתבשל אפילו עד למחר, אבל כל דבשיל ולא בשיל דבעי ליה לאורתא, איכא למגזר לעולם שמא יחתה למהר בישולו. והיינו דכתבו התוספות התם (בדף י״ח ע״ב [ד״ה בשיל]) וז״ל: צ״ל דלא הוי כמאכל בן דרוסאי, דאי הוי [כמאכל בן דרוסאי] שרי להשהותו על גבי כירה אף על פי שאינה גרופה וקטומה. ע״כ. אלמא פשיטא להו דבשיל ולא בשיל אסור איירי בכירה. והרב ט״ז כתב (בסק״ג) שדברי התוספות שבדף י״ח חולקים על דברי התוספות דדף ל״ח. ולמיעוט דעתי נראה כמו שכתבתי. (נהר שלום – סק״ב)

לב) שם או שהוא חי שלא נתבשל כלל דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנו עד למחר וכו׳. עיין ט״ז (סק״ג) דהב״י הביא חד שנויא בתוספות [שבת לח. ד״ה שכח]. [ע״כ]. משמעות לשונו דהב״י סובר דהתוספות תפסו עיקר זה התירוץ, ובאמת הב״י מביא ראיה דהתוספות סבירא להו דאין לחלק בין תנור לכירה, דלא כתירוץ בתרא, מהא דכתבו (שם ע״ב ד״ה תנור שהסיקוהו) וז״ל: אבל לשהות משהא אפילו תנור שאינו גרוף. ומשמע דכל שכן כירה. והב״ח כתב וז״ל: ותימה דהלא סברת תוספות הוא דתנור שרי טפי מכירה, ומאי אפילו. אמנם אין קושיא זו מוכרחת, דהא סברא זו אינו רק לתירוצא בתרא, אבל זולתו כל סוגיות התלמוד דתנור חמיר מכירה. והא דלא הביא הב״י ראיה שהביא הט״ז, משום דאפשר לדחות דהכי קאמרי, דאם לא כן וכו׳, הוי מותר לשהות על גבי כירה, ורצונם לומר דחנניא לא חייש לחתוי, וכל שכן דמותר לשהות על גבי תנור דחומו רב, דליכא למיחש לחתוי מאחר דכבר נתבשל כמאכל בן דרוסאי, אבל קדרה חייתא יש לומר דאינו מותר אלא על גבי תנור, ולא על גבי כירה, כתירוץ בתרא של תוספות. (ברכת דוד)

לג) שם או שהוא חי שלא נתבשל כלל דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנו עד למחר וכו׳. כתב בט״ז (סק״ג), שמע מינה שהיו מפרשים האי מילתא אכירה וכו׳. אשתמיט ליה לשון התוספות בפרק כירה ([שבת] דף ל״ח ע״ב ד״ה תנור), שמפרשים

אוצר ההלכה

להדיא הך אתנור, משום דקאי אדלעיל [שם יח:] לא תמלא אשה קדירה עסיות וכו׳. ע״ש. אלא דמשם גופיה יש להוכיח דס״ל להתוספות דאין חילוק בין תנור לכירה לענין קדירה חייתא, מדהוצרכו לומר דהך דקדירה חייתא איירי בתנור משום דקאי אדלעיל, ולא כתבו בפשיטות דאי בכירה אפילו קדירה חייתא אסור, אלא ודאי דסבירא להו דאפילו בכירה שרינן קדירה חייתא. מיהו יש לדחות דלא מצי לאכוחי מכח זה דאיירי בתנור, דדילמא גם בכירה שרינן קדירה חייתא, וכתירוץ השני שכתבו בדף ל״ח ע״א ד״ה שכח. ועיין בב״י שדייק מלשון התוספות ד״ה תנור הנ״ל, שכתבו דשרינן קדירה חייתא ובשיל כמאכל בן דרוסאי אפילו בתנור שאינו גרוף וקטום, משמע דכל שכן כירה, מדכתבו אפילו. ע״ש. ותמיה לי, דבתוספות שלפנינו ליתיה תיבת תנור, אלא אפילו באינו גרוף וקטום, אם כן משמע לכאורה איפכא, מדלא כתבו הכא תיבת תנור כדלעיל אמתניתין דמיירי במבושל כמאכל בן דרוסאי, אלא על כרחך דסבירא להו דשם גבי קדירה חייתא בתנור דוקא איירי. ואין להקשות דלפי מה שכתבו התוספות בפרק כירה [שם] דבפרק קמא [יח:] מיירי בתנור, אם כן איך כתבו בפרק קמא (דף י״ח ע״ב [ד״ה בשיל]) להוכיח דבשיל ולא בשיל ר״ל שלא הגיע למאכל בן דרוסאי, משום דאם לא כן שרי להניח על גבי כירה, דלמא תנור שאני דבעינן מבושל כל צרכו, וכדסלקא אדעתייהו הכא בפרק כירה. ויותר קשה שבפרק כירה כתבו דמוכח בפרק קמא דאפילו באינו גרוף וקטום שרי כמאכל בן דרוסאי, לפי מה שכתבו דאיירי התם בתנור, אם כן יש לומר דמיירי גם כן במבושל כל צרכו. זה אינו, דלא סבירא להו להתוספות לחלק בין תנור לכירה לענין זה, אלא דאי איכא לפלוגי בין תנור לכירה, היינו לענין גוף השהייה או לענין גרוף וקטום, אבל למאי דמשמע בפרק כירה על כל פנים דאפילו בתנור שרי אפילו באינו גרוף וקטום, אם כן מסתמא אפילו כמאכל בן דרוסאי שרי, כיון דזה חשיב מבושל כל צרכו לענין כירה, הוא הדין לענין תנור, ופשוט. ועל כל פנים נשמע דאין לנו גילוי דעת מהתוספות לדחות החילוק שבין תנור לכירה לענין קדירה חיה. וכן כתב הרב שלטי גבורים [שם טז.] בשם ראב״ן להדיא לחלק בכך. וכן כתוב בהגהות מרדכי [שם סימן תנ״ו] בשם מהר״ם. וצ״ע. (חדושי מוהרמ״ז)

לד) שם או שהוא חי שלא נתבשל כלל דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנו עד למחר וכו׳. כתב ב״י, אין זה אלא לחד תירוצא דתוספות בפרק כירה. וכו׳. נ״ב: בדף ל״ח ע״א ד״ה שכח קדירה וכו׳. ועמ״ש הט״ז (בסק״ג), שדברי התוספות שבדף ח״י ע״ב ד״ה בשיל ולא בשיל וכו׳, חולקים על דברי התוספות דדף ל״ח ע״א, עיין בנהר שלום (בסק״ב)[21] שכתב דשפה אחת ודברים אחדים הם. ועיין מה שכתב הב״ח (בסעיף ב׳), ובספר קרית מלך רב (ח״א דף י״ג ע״ג). (דברי מנחם – הגב״י סק״ג)

לה) שם או שהוא חי שלא נתבשל כלל דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנו עד למחר וכו׳. כתב מרן בב״י, אף על גב שהגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] והגהות אשירי [שם פ״ג סימן ג׳] כתבו, דהא דשרינן קדירה חייתא, דוקא בתנור שחומו רב, דבלא חיתוי יתבשל עד למחר, אבל כירה דשליט בה אוירא אסור, דאיכא למיחש שמא יחתה, וכן נראה מדברי המרדכי בסוף פרק קמא [סימן רס״א], מכל מקום אין זה אלא לחד תירוצא דתוספות בפרק כירה [שם לח. ד״ה שכח], אבל אחר כך כתבו התוספות עצמם [לח: ד״ה תנור] אמתניתין דתנור, דקדירה חייתא ובשיל כמאכל בן דרוסאי שרי אפילו תנור שאינו גרוף וקטום וכו׳. יעוין שם. והב״ח [אות ב׳] תמה עליו, דהלא סברת התוספות היא דתנור שרי טפי, ואם כן מאי אפילו דקאמרי. יעוין שם. ולע״ד אפשר דדין זה תלוי בשני התירוצים של התוספות [שם לח. ד״ה שכח], דלתירוץ הראשון י״ל דאדרבה התנור חמיר טפי, כיון שחומו רב חיישינן לשמא יחתה למיכלא לאורתא, וכמו שכן דעת הסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ג ע״ג], והסמ״ק [סימן רפ״ב עמ׳ רפ״ו]. ולתירוץ השני דכתבו דמיירי בקדירה חייתא, צריך לומר דהסברא להיפך, דדוקא בתנור הוא דשרי משום דחומו רב, אבל כירה לא. והתוספות כאן [שם לח: ד״ה תנור] אזלי כפי תירוץ הראשון, ולזה כתבו דאפילו בתנור שרי, וכן מוכרח לומר בדבריהם שם, שכתבו: ומשמע דבתנור איירי, דקאי אהא דקתני התם וכו׳. דמשמע דאתו לאפוקי שלא תאמר דהתם מיירי בכירה אבל בתנור אסור, ולזה כתבו דמשמע דמיירי בתנור, ולכאורה קשה למאי הוצרכו לזה, והלא אפילו אי מיירי בכירה כל שכן דמותר בתנור, אלא על כרחך דהתוספות כאן אזלי בתירוץ הראשון, ולפי תירוץ הראשון הסברא להיפך, דתנור חמור מן הכירה, ולזה הוכיחו דהתם מיירי בתנור ואפילו הכי שרי.

אבל ק״ל לדברי התוספות [שם] דמאי ראיה מייתו מגמרא [שם יח:], נימא דלעולם יש לחלק בין כירה לתנור, ובתנור אסור אפילו כמאכל בן דרוסאי, והגמרא לעיל דקאמרה בשיל ולא בשיל אסור, היינו אפילו כמאכל בן דרוסאי, ולא שרי אלא בבשיל כל צרכו, והתוספות לעיל בדף י״ח ע״ב [ד״ה בשיל] לא הוכיחו דבשיל ולא בשיל בלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, אלא משום דקיימא לן גבי כירה דבנתבשל כמאכל בן דרוסאי שרי, אבל השתא לפי ההוה אמינא דיש לחלק בין כירה לתנור, אם כן מאי הוכחה יש מפרק קמא, אכתי נימא דהתם מיירי דוקא בתנור, ובשיל ולא בשיל היינו (באינו) כמאכל בן דרוסאי. ואין לומר דמשמע להו להתוספות דהגמרא שם מיירי בכל גוונא, בין בכירה בין בתנור, אם כן למאי הוצרכו להוכיח דמיירי בתנור משום דקאי אהא דקתני התם. ואפשר ליישב בדוחק, דהתוספות דפרק כירה [לח: ד״ה תנור] פשיטא להו דפירוש בשיל ולא בשיל היינו שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי. וכן נראה מדברי רבנו ישעיה הראשון בספר המכריע (בסימן כ״ב) שכתב וז״ל: ומסוגיא

הערות וציונים

21. נדפס לעיל אות ל״א.

אוצר ההלכה

דשמעתא דהכי נמי אמרן בפרקא קמא [שם יח:] בשיל ולא בשיל אסור, וכבר [פרישנא] דבשיל ולא בשיל דלא מטא למאכל בן דרוסאי, ואיכא לדיוקי מינה דבשיל ולא בשיל הוא דאסיר, הא כמאכל בן דרוסאי שרי. יעוין שם. הרי מבואר דמיפשט פשיטא ליה דהכי פירוש הסוגיא, וקמייתי ראיה מינה דכמאכל בן דרוסאי שרי, ואפשר שזהו דעת התוספות דפרק כירה, ואתי שפיר דבריהם על נכון. אבל נשאר לנו לבאר דברי התוספות דפרק קמא [שם ד״ה בשיל] שכתבו וז״ל: צריך לומר דלא הוי כמאכל בן דרוסאי, דאי הוה כמאכל בן דרוסאי, שרי להשהותו על גבי כירה אף על פי שאינה גרופה. ולכאורה קשה, דאימא דוקא בכירה הוא דשרי, אבל בתנור אסור. וצריך לומר, דהתוספות משמע להו דהגמרא מירי בין בתנור בין בכירה, וכמו שכתב הרב ט״ז [סק״ג]. אבל אכתי קשה על הרב ט״ז, נימא דהתוספות מייתו מכל שכן. ועיין להרב משבצות זהב [סק״ג] מה שכתב בזה.

(שלמי תודה)

לו) שם או שהוא חי שלא נתבשל כלל דכיון שהוא חי מפיח דעתו ממנו עד למחר וכו׳. כתב הט״ז (סק״ג), ופירשו התוספות [שבת יח: ד״ה בשיל] וכו׳, מותר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה. שמע מינה שמפרשים האי מילתא גם אכירה. [ע״כ]. לא ידעתי השמע מינה הזה, דהא כל שמותר באינה גרופה וקטומה מותר גם בתנור. (חבל יוסף – גנזי חיים)

לז) שם שלא נתבשל כלל. כן הוא בטור. משמע דאם התחיל להתבשל אפילו מעט אסור, ואם כן בהכרח הוא דמה שסיים הטור: אבל אם נתבשל קצת אפילו כמאכל בן דרוסאי אסור. כל שכן בפחות מבן דרוסאי דאסור, וכמו שהכריח הרב ט״ז [סק״א], דלא כב״ח [אות ה׳]. אמנם מאי דמייתי עלה מדברי המגיד משנה [הלכות שבת פ״ג ה״ח] שכתב: אבל אם התחיל להתבשל ולא הגיע לשליש בשולו אסור. ע״כ. וכתב עליו הוא ז״ל וז״ל: פירוש, אפילו לא הגיע לשליש, דהוה אמינא דומה לחתיכת חי, קמ״ל דאסור. עכ״ל. עמו הסליחה רבה, לא כן הוא, כי המגיד משנה כתב כן לשיטת הפוסקים החולקים על הרמב״ם [שם ה״ד], והיא דעת היש אומרים שהזכיר בשלחן ערוך, דלאותה שיטה אינו אסור אלא דוקא בשלא הגיע, אבל אם הגיע הוה ליה כמבושל לגמרי ושרי. ע״ש.

וכתב הרב מג״א [סק״ב] דבחי שרי ליתנו סמוך לחשיכה ממש, אבל אם נתנו מבעוד יום אסור וכו׳. ע״ש. והכי איתא בגמרא ([שבת] דף י״ח ע״ב), שרי לאנוחי ערב שבת עם חשיכה. גם הרמב״ם בחבורו [שם פ״ג ה״ח] כתב: אם השליך לתוכו אבר חי סמוך לבין השמשות וכו׳. (נהר שלום – סק״א)

לח) שם שלא נתבשל כלל. ב״ח (אות ה׳). עיין ט״ז (סק״א) מ״ש ודייק מו״ח ז״ל וכו׳. גם הב״י כתב כדברי הט״ז, ודעת תוספות ([שבת לח.] ד״ה שכח) שכתבו שני תירוצים נוטה לפירוש זה, דפחות ממאכל בן דרוסאי אינו בכלל חייתא, וכן הוא בר״ן [שם ו: ד״ה והאי בשיל]. (ברכת דוד)

לט) שם שלא נתבשל כלל. בט״ז (סק״א), וכן כתב המגיד משנה [הלכות שבת פ״ג ה״ח] וז״ל וכו׳. נ״ב: שגג בזה, כי לשון זה דהמגיד משנה הוא לשיטת היש אומרים. ע״ש. וק״ל.

(בית מאיר)

מ) שם שלא נתבשל כלל. במג״א (סק״ב), דכבר נתבשל קצת וכו׳. לאפוקי דעת הב״ח [אות ה׳] שהביא הט״ז (סק״א). וכמו שכתב המחבר בהדיא לדעת היש אומרים. ועיין [במג״א] סקכ״ז שכתב: דאפילו סמוך לקבלת שבת שאין שהות להרתיחו מבעוד יום, שרי בתבשיל חי. עמ״ש שם[22]. (חדושי מוהרמ״ז)

מא) שם שלא נתבשל כלל. כתב ט״ז (סק״א), דאם לא כן למה זכר כלל [וכו׳]. עיין בתוספת שבת [סק״ג]. ולי נראה דהוצרך להזכירו משום הסיפא, להורות דאפילו בגרוף אסור אם לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי. ודו״ק. (זכרון אברהם)

מב) שם שלא נתבשל כלל. כתב הטור, שהיה חי שלא נתבשל כלל. נ״ב: נראה מדבריו דכל שנתבשל קצת קודם חשיכה אסור, דבעינן שיהיה חי לגמרי, כמו שהכריח הט״ז (בסק״א), ודלא כמו שכתב הב״ח (ס״א). וע״ש [בט״ז] דמייתי מדברי המגיד משנה [הלכות שבת פ״ג ה״ח], לא כן הוא, עיין מה שכתב הרב נהר שלום בס״א [סק״א][23]. ועיין מאמר מרדכי (בסק״א) מה שכתב על דברי הב״ח, ובספר בגדי ישע (ס״א)[24]. וכן נוטים דברי הרב מג״א (בסק״ב) שכתב, שהוא חי, פירוש אז שרי וכו׳. ועמ״ש הרב מג״א [שם] ליתנו סמוך לחשיכה ממש, אבל אם נתנו מבעוד יום אסור. הכי איתא בפ״ק דשבת (דף ח״י ע״ב), שרי לאנוחי ערב שבת עם חשיכה. וכן כתב הרמב״ם (בפ״ג דין ה׳). נהר שלום שם. ועמ״ש הרב מג״א אלא אם כן נתבשל כל צרכו וכו׳. וגם בעינן שיהיה מצטמק ורע לו, כמו שכתב הש״ע. מחצית השקל [שם].

(דברי מנחם – הגה״ט סק״א)

מג) שם שלא נתבשל כלל. כתב הב״ח [אות ה׳] בד״ה וכופח וכו׳, וכתב ב״י, ומעתה הא דאמרינן סוף פרק קמא (שבת דף י״ח ע״ב) בשיל שפיר דמי, בשיל ולא בשיל אסור, לדעת הרי״ף [שבת טז.] וסייעתו מעת שהתחיל להתבשל, בין שלא הגיע למאכל בן דרוסאי בין שהגיע, ואפילו נתבשל כל צרכו אלא שהוא מצטמק ויפה לו, מקרי בשיל ולא בשיל ואסור. עכ״ל. ולא נראה כן מדברי רבנו, שכתב: אבל אם נתבשל קצת אפילו כמאכל בן דרוסאי שהוא שליש בשולו וכו׳. דאם כפירוש הב״י, הו״ל לומר בקצרה, אבל אם נתבשל קצת, או אפילו נתבשל כל צרכו, אם מצטמק ויפה לו אסור. ועוד דלאיזה צורך כתב לפרש שהוא שליש בשולו, הלא בין שליש ובין יותר ובין פחות הכל אסור.

הערות וציונים

22. נדפס לקמן אות רפ״ה. **23.** נדפס לעיל אות ל״ז. **24.** נדפס לעיל אות ח׳.

אוצר ההלכה

אלא על כרחך דוקא שליש שהוא ראוי לאכילה לבן דרוסאי חיישינן שמא יחתה לצורך הלילה, אבל פחות משליש שאינו ראוי לאכילה כלל לשום אדם, דינו כאילו הוא חי וכו'. עכ"ל הב"ח.

ונראה דהב"י הוכחתו מדברי הטור וז"ל: כירה שהיא עשויה כקדרה וכו' אם הוסקה בגפת או בעצים אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה לצורך הלילה, אלא אם כן נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ורע לו, או שהיה חי שלא נתבשל כלל (פירוש, אין להשהות כי אם בשני דרכים אלו דוקא, או נתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו, או לא נתבשל כלל שהוא חי, מפני שבשני דרכים אלו דוקא) לא חיישינן שמא יחתה, כיון שנתבשל כל צרכו, ובחי נמי מסיח דעתו ממנו עד למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי. אבל אם נתבשל קצת אפילו כמאכל בן דרוסאי שהוא שליש בשולו, (בא ללמדנו, שלדעת הרי"ף אפילו יגיע למאכל בן דרוסאי שהוא שליש בישולו), מקרי בשיל ולא בשיל ואסור להשהותו. ולאפוקי מדעת רש"י שסבר שאם הגיע למאכל בן דרוסאי שהוא שליש בישולו, מקרי בשיל ומותר להשהותו, ולא כן לדעת הרי"ף. ומכל שכן אם נתבשל פחות מכמאכל בן דרוסאי, שמקרי בשיל ולא בשיל. ומה שהאריך, לרבותא נקט להודיענו כנזכר, ודלא כהב"ח שדקדק מדברי הטור שאם הוא פחות משליש שאינו ראוי לאכילה דינו כאילו הוא חי ושרי להשהותו. מעתה דברי הב"י הם לפי משמעות דברי הטור, כפי דקדוק דבריו ממש. (זרח יעקב)

מד) שם דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנו. בביאור הלכה (ד"ה מסיח) משמע שאם דעתו לאכול בלילה אסור, ולפי זה כל דין קידרא חייתא מכרעא בסתמא, ולכאורה כל נותן קדירה יש בלבו יחוד לאיזה סעודה הוא מכינו, והיה נראה דלא גזרו חכמים אפילו דעתו לאוכלו בלילה ומצפה עליו, כיון דעל הרוב אינן משהין קידרא חייתא אלא לצורך מחר, ובזה ניחא דעת הכלבו [סימן ל"א דף ל"א ע"ג] והגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ו דף פ' ריש ע"א] שהביא ב"י, דבחושב בהדיא לצורך מחר מותר אפילו בשיל ולא בשיל, ומיהו אין הכרח לדיניהם, דשפיר יש לומר דלא פלוג בבשיל ולא בשיל. (חזון איש – סימן ל"ז סקכ"ב)

מה) שם אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו וכו'. כתב ב"י (דף קס"ד עמוד ד' שיטה ל"ב), אסור לדעת הרי"ף [שבת טז.] וסיעתו מעת שהתחיל להתבשל וכו'. נ"ב: לא ידעתי איך לדעת הרי"ף ז"ל נהגו נשי דידן בשבת, שעושין תבשילין שצימוק יפה להם, ומניחין אותם אצל האש, ומגיסין בהם כמה פעמים ועדיין הן אצל האש והצימוק יפה להם. שלטי הגבורים פרקא קמא דשבת [ו: אות ג']. (כנסת הגדולה – הגב"י)

מו) שם אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו וכו'. כתב ב"י (דף קס"ד ע"ד שיטה ל"ב), אסור לדעת הרי"ף [שבת טז.] וסיעתו מעת שהתחיל להתבשל וכו'. נ"ב: לא ידעתי איך לדעת הרי"ף וסיעתו נהגו נשי דידן בשבת, שעושין תבשילין מצטמק יפה להם מניחין אותם אצל האש, ומגיסין בהם כמה פעמים ועדיין הם אצל האש ומצטמק יפה להם. שלטי הגבורים פ"ק דשבת [ו: אות ג']. עיין בספר קרית מלך רב (דף ט"ז ע"ב). (יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"א)

מז) שם אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו וכו' חיישינן שמא יחתה ואסור להשהותו עליה אלא אם כן גרף. מדיוק דבריו משמע דבגרוף אפילו לא נתבשלו כמאכל בן דרוסאי, ולכן השמיט המחבר איזה תיבות שהוסיף כאן הטור. ע"ש. [הערת המו"ל הר"ר יצחק במברגר: שהטור כתב, אבל אם נתבשל קצת, אפילו כמאכל בן דרוסאי שהוא שליש בשולו, ולא נתבשל כל צרכו [וכו']. ע"ש. משמע אם לא נתבשל, אסור אפילו גרוף, וכמו שכתב גם הט"ז (בסק"א) על דברי הב"ח [אות ה'], שדייק מלשון הטור שאם לא נתבשל עדיין כמאכל בן דרוסאי הוי כחי ומותר אפילו באינו גרוף, ועיין הגהות הגרע"א [סק"ה בזה]. ובאמת הרשב"א [שבת לו: ד"ה והאי] מביא שתי סברות בזה, ופסק להתיר כהמחבר, אבל הרא"ש בפסקיו [שם פ"ג סימן א'] בשם ה"ר יונה פסק לאסור. ומדברי הטור משמע קצת גם כן לאסור, ומסתמא אינו חולק עם אביו שהביא דברי רבנו יונה ולא חלק עליו. והמגיד משנה פסק כהמחבר, עיין שם ([הלכות שבת] פ"ג הלכה ד'). ועיין במג"א (סימן רנ"ד סקט"ז). (זכרון אברהם)

מח) שם אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו וכו' חיישינן שמא יחתה ואסור להשהותו עליה אלא אם כן גרף. משמע לכאורה דבגרופה וקטומה מותר אפילו לא הגיע למאכל בן דרוסאי. אבל בכסף משנה בשם הרמ"ך ([הלכות שבת] פ"ט [ה"ג]) מבואר דבלא הגיע למאכל בן דרוסאי אסור אפילו בגרופה, דחיישינן שמא יגיס כלעיל סימן רנ"ב [ס"א]. ובתוספות רע"ק על משניות שבת פ"ג [אות מ"ה], דגם בחדושי הרשב"א [שבת יח: ד"ה ומהא] אוסר בגרוף וקטום בלא הגיע למאכל בן דרוסאי, ומזה תמה על הש"ע שלא נזכר כלום מזה. ולע"ד דזה לא שייך כלל הכא בדיני כירה, דהא גם על גבי קרקע בלא כירה שייך החשש דשמא יגיס בכלי ראשון. לכן נראה דלכתחילה לא יתחיל לבשל מבעוד יום כל שלא יגיע קודם חשיכה למאכל בן דרוסאי, ובדיעבד אם התחיל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי קודם חשיכה, צריך עיון אם יכול להניחה כך בלא סילוק בתנור דידן בגרוף וקטום, דלענין החשש דשמא יגיס אין נפקא מינה אף אם יסלק מהכירה. ואם יכול להטיח פי הקדרה בכיסוי וטיט, שרי בכל ענין. (פתחי תשובה)

מט) שם אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו וכו' חיישינן שמא יחתה ואסור להשהותו עליה אלא אם כן גרף. כתב בפתחי תשובה[25], דמשמע לכאורה דבגרופה וקטומה מותר אפילו לא הגיע למאכל בן דרוסאי, אבל בכסף משנה בשם

הערות וציונים

25. נדפס באות הקודמת.

סימן רנג סעיף א

אוצר ההלכה

הרמ"ך ([הלכות שבת] פ"ט [ה"ג]) מבואר, דבלא הגיע למאכל בן דרוסאי אסור אפילו בגרופה, דחיישינן שמא יגיס כלעיל סימן רנ"ב [ס"א]. ובתוספות רע"ק על משניות שבת פ"ג [אות מ"ה], דגם בחדושי הרשב"א [שבת יח: ד"ה ומהא] אוסר בגרוף וקטום בלא הגיע למאכל בן דרוסאי, ומזה תמה על הש"ע שלא הזכיר כלום מזה. והוא כתב דזה לא שייך כלל הכא בדיני כירה, דהא גם על גבי הקרקע בלא כירה שייך החשש דשמא יגיס בכלי ראשון, לכן נראה דלכתחילה לא יתחיל לבשל מבעוד יום כל שלא יגיע קודם חשיכה למאכל בן דרוסאי, ובדיעבד אם התחיל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי קודם חשיכה, צריך עיון אם יכול להניחה כך בלא סילוק בתנור דידן בגרוף וקטום, דלענין החשש דשמא יגיס אין נפקא מינה אף אם יסלק מהכירה, ואם יכול להטיח פי הקדרה בכיסוי וטיט, שרי בכל ענין.

(ארחות חיים – ספינקא – סק"ג)

נ) שם אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו וכו' ואסור להשהותו עליה אלא אם כן גרף וכו'. משמע דבין הגיע למאכל בן דרוסאי, בין לא הגיע, אסור להשהותו אלא אם כן גרף. וכן כתב הרשב"א בפרק כירה [שבת לו: ד"ה והאי], דבגרופה וקטומה מותר אף שלא הגיע למאכל בן דרוסאי. יעוין שם. וכן כתב הרב המגיד [הלכות שבת פ"ג ה"ד], וכן נראה מדברי התוספות שם בדף ל"ז ע"ב בד"ה מהו, ומדבריהם נראה דלא כהרב ב"ח [אות ה'] שכתב, דכל שלא הגיע למאכל בן דרוסאי מקרי חי, ומותר לדעת הרי"ף [שם טז.] והרמב"ם [שם] גם באינו גרוף. וכן כתב הרשב"א בחדושיו [שם יח: ד"ה האי], דדעת האלפסי והרמב"ם, דבבשיל ולא בשיל, היינו משהתחיל לבשל ועד שנתבשל כל צרכו, ואפילו נתבשל כל צרכו, אם מצטמק ויפה לו אסור. וכן כתב הרמב"ן שם [ד"ה האי], בשיל ולא בשיל פירוש משהגיע למקצת בשול שהוא קודם למאכל בן דרוסאי, עד שיתבשל לגמרי וכו' אסור. וכן כתב ארחות חיים [הלכות שבת סימן נ"ח], ומה שהוכיח מהטור, כבר תירץ הרב ט"ז [סק"א].

אבל אכתי קשה דברי הטור אהדדי, דכאן כתב דמאכל בן דרוסאי הוא שליש בשול, ואילו ביו"ד [סימן ס"ט סכ"א] כתב שהוא חצי בשול. ולפי מה שכתב הב"ח [אות א'] אתי שפיר, דפסק כאן לחומרא משום חומרת שבת, וכמו שכתבו הרשב"א [לח: ד"ה מכלל] והר"ן [יז: ד"ה לא] גבי בעיא דתלאה במקל [לח:], אבל לפי מה שכתבתי קשה. ועוד ק"ל לפמ"ש הב"ח, דאם כן הא דכתב הטור לקמן בסימן רנ"ד [ס"ב], אין צולין וכו' אלא כדי שיגיע למאכל בן דרוסאי, צריך לומר דהיינו חצי בשול ולחומרא, ועיין להמג"א שם [סק"ח], ומסתמיות דבריו לא משמע כן, דמשמע דגם משהגיע לשליש בשול מותר, וכמו שכתב כאן. ודוחק לומר דסמיך אמה שכתב ביו"ד סימן ס"ט גבי דם דבעינן שיגיע לחצי בשול. לכך נלע"ד דהא דכתב הטור שיגיע לשליש בשול, אף על גב דלא נפקא מינה מידי לשיטת רב אלפס והרמב"ם, מכל מקום כתב כן להשמיענו לשיטת רש"י [לז: ד"ה ורב ששת] ור"י [שם תוד"ה אמר], דמשהגיע לשליש בשול מותר גם באינה גרופה וקטומה. והא דלא פירש לשיטת רש"י, סמך אמה שכתב בריש הסימן, ודלא כב"ח דכתב משום דלא נפקא מינה מידי, דליתא, דהא מבואר בכל הראשונים דלרש"י ור"י הא דקאמר בשיל ולא בשיל אסור, היינו שלא הגיע למאכל בן דרוסאי, ועיין ברמזים [קיצור פסקי הרא"ש שם פ"ג אות א']. והא דכתב ביו"ד חצי צלייתו, היינו משום דסבירא ליה להטור דאינו זב כל דמו אלא בחצי צלייתו. ועיין שם בב"י. ועיין [ביו"ד] בסימן ע"ו [ס"ה]. ולפי זה מה שכתב בטור לקמן בסימן רנ"ד [ס"ב] עד שיצולו כמאכל בן דרוסאי, היינו שליש צליה, וכמו שכתב כאן.

ואכתי נשאר לנו לבאר דברי רש"י בפרק קמא [שם יח: ד"ה ובשיל] שכתב, ובשיל שפיר דמי, מבושלת כל צרכה שפיר דמי להניחה, דתו לא בעי חיתוי. יעוין שם. דקשה, דלפי שיטתו דפסק כחנניה, הוה ליה לפרש דגם בנתבשל כמאכל בן דרוסאי נמי שרי. ולפי מה שכתב הב"ח [אות א'] אתי שפיר, דסבירא ליה לרש"י דלא אפשר לפרש כן, משום דסבירא ליה, דכל שלא הגיע למאכל בן דרוסאי, נכלל בכלל חי. אם כן אם מפרשינן דבשיל שפיר דמי, היינו כמאכל בן דרוסאי, אם כן על כרחך לומר, הא דקאמר בשיל ולא בשיל אסור, היינו שלא הגיע למאכל בן דרוסאי, וזה אי אפשר משום דזה נקרא חי ומותר, על כן הוצרך רש"י לפרש הסוגיא כרבנן דחנניה, וליכא למימר דרש"י סבירא ליה לחלק בין כירה לתנור וסבירא ליה כמו שכתבו הסמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ג ע"ג], והסמ"ק [סימן רפ"ב עמ' רפ"ו], דבתנור לא שרי אלא בנתבשל כל צרכו, ועיין עוד להמאור [שם טז.], ועיין עוד להרב ב"ח [אות ז'], דליתא, דמדברי רש"י בפרק כירה (דף ל"ז ע"ב בד"ה ורב ששת) נראה דסבירא ליה דליכא לחלק בין כירה לתנור, וכמו שמבואר. ועיין ברש"י (דף ל"ד ע"ב בד"ה גזירה), ובמה שכתבתי בעניותין שם בס"ד. (שלמי תודה)

נא) שם ואפילו נתבשל וכו'. כתב הטור (דף קס"ה ע"א שיטה ב'), או אפילו שנתבשל כל צרכו אם הוא מצטמק ויפה לו אסור וכו'. נ"ב: עיין בספר קרית מלך רב (דף י"ג ע"א עד דף ט"ו), מה שהאריך בענין זה. (יד אהרן מהדורא בתרא – הגה"ט סק"א)

נב) שם והוא מצטמק ויפה לו. במקום אחר כתבתי בס"ד שיש לומר דאם יפה לבריאות גם כן מיקרי מצטמק ויפה לו, וראיה משבת (דף ל"ח ע"א) דמבעיא ליה ביצים מצומקות מהו, ומה זו שאילה, הלא חיך אוכל יטעם, ואם דאין כל הדיעות שוות, מה ראיה מרב חמא בן חנינא, אלא דהאי בעיא אם הם טובים לבריאות, ומייתי שפיר מרב חמא בן רבי חנינא דאמר אני ואבא (כצ"ל כמו שהוא בירושלמי שבת שם [פ"ג ה"א]), והיינו רבי חנינא שהיה רופא כבירושלמי תענית (פ"א [ה"א]) ובבלי יומא (דף מ"ט ע"א), ואכל ביצים מצומקות, מכלל דיפים לבריאות. וכהאי גוונא עיין לעיל סימן קע"ה [ס"ב] בהג"ה, דבטובים לבריאות מברך הטוב והמטיב. (עובר אורח)

אוצר ההלכה

נג) שם ואסור להשהותו עליה אלא אם כן גרף דהיינו שהוציא ממנו כל הגחלים. כתב ב"י (שיטה כ"ח), ודברי רבנו בגורף וכו'. נ"ב: והכי נקטינן להחמיר, דלא שרי בכירה אלא בגורף כל הגחלים לחוץ, ובתנור אסור אפילו גרפם כולם לחוץ. ב"ח [אות ג']. (שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"ג)

נד) שם ואסור להשהותו עליה אלא אם כן גרף דהיינו שהוציא ממנו כל הגחלים. בסימן זה נתבארו דיני שהייה בשבת, ודיני חזרה בערב שבת ובשבת עצמו. וחזרה בשבת צריך לומר דאיירי באופן שאין בו משום בישול שמבשל התבשיל, דאם כן אין חילוק בין גרופה או אינה גרופה, אלא דאיירי באופן שאין בו משום מבשל אלא חשש שמא יחתה בגחלים. וענין גרוף וקטום היינו שעל ידי מעשה זו לא יבוא עוד לכלל חיתוי בגחלים. ונחלקו הפוסקים אי גרף היינו שהוציא הגחלים חוץ לכירה, או די אם גרף הגחלים לצד אחד והמה מונחים בכירה. ודעת הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג ה"ו] שצריך שיוציא כל הגחלים לחוץ, והר"ן [שבת טו: ד"ה עד שיגרוף] כתב דדי כשגרפן לצד אחד. ובירושלמי [שם פ"ג ה"א] אמרו צריך לטאטאו לחוץ, ומבואר כדברי רבנו. ולי נראה דלחנניה [שבת לו:] דסבירא ליה כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה אף על פי שאינו גרוף וקטום, משום דלא חיישינן שמא יחתה בגחלים, ומכל מקום חזרה אסרינן באינו גרוף, והיינו מטעם דבשהייה שהיא בערב שבת אם כן בעת שיתן הקדרה לתוך הכירה באותו שעה וסמוך לאותו שעה, אף אם יחתה ליכא איסורא, וצריך לומר שיחתה בגחלים לאחר זמן, ולזה לא חייש חנניה, אבל בחזרה חששו, כיון דאיירי בשבת או בערב שבת סמוך ללילה כל כך שאין שהות שיתחמם קודם שבת, חיישינן שמא יחתה תיכף בגחלים. והנה באמת לשיטת הר"ן, עיקר הטעם דמהני גרופה, כיון דעשה מעשה לא יחתה עוד בגחלים, ובאמת לכאורה מה בכך שכעת עשה מעשה, הא מכל מקום יש חשש שיחתה בגחלים לאחר זמן, ונשכח ממנו שגרף הגחלים. אמנם מהיכא תיתי נחוש לזה, הא חזינן דלשהות משהין אף על פי שאינו גרוף, משום דלא חיישינן לחיתוי שלאחר זמן, אלא דחייש לחיתוי בעת הנתינה על האש או סמוך לזה, ועל זה מהני מה שגרף הגחלים, דעל כל פנים בשעה מועטת מידכר דכיר שגרף הגחלים לצד אחד. אבל למאן דסבירא ליה דאף לשהות אין משהין אלא אם כן גרוף או קטום, על כרחך דחייש שאחר זמן יחתה בגחלים, דהרי אסרינן אף אם רצונו ליתן הקדרה לתוך הכירה אף בערב שבת בבקר, אם כן מה מועיל שיעשה דבר שמורה שלא יחתה בגחלים, לאחר זמן ישכח ממנו מה שעשה ויבוא לחתות בגחלים. וגם כיון דאינו גורף בשבת בעת נתינת הקדרה, לא החמירו חז"ל שיגרוף יותר, ודי אם כבר גרף לצד אחד, אבל בשהייה דהיינו בערב שבת למאן דאסר החמירו חז"ל שיגרוף עוד כל הגחלים לצד חוץ. וזה ברור. ובזה אין ראיה מדברי ירושלמי, דהוא סבירא ליה כרבנן דחנניה, אבל למאן דפסק כחנניה, ועיקר הטעם דבעינן שיגרוף הגחלים הוא לענין חזרה, דברי הר"ן נכונים. כן נראה לי הכרעה טובה בין הדיעות. ודו"ק. ועיין ס"ק הסמוך[26]. (ישועות יעקב – סק"ב)

נה) שם או קטם דהיינו שכסה הגחלים באפר וכו'. במג"א (סק"ג), ואפילו הובערה. גמרא [שבת לז:]. נ"ב: עיין בתוספות שם (דף ל"ז ע"ב ד"ה שמע מינה) שכתבו, דהובערה ממש לא חשיב כקטומה אלא לענין תבשיל שנתבשל כל צרכו אף על פי שמצטמק ויפה לו, אבל לא לענין לא נתבשל כל צרכו, ואם נתלבתה שהוא פחות מהובערה חשיב כקטומה לגמרי. ע"ש. ואם כן אין נפקא מינה להיש אומרים לפי זה. (חדושי מוהרמ"ז)

נו) שם או קטם דהיינו שכסה הגחלים באפר וכו'. כתב הבאה"ט (סק"ב), ואפילו הובערה אחר כך שרי וכו'. עיין תוספות [שבת לז: ד"ה שמע מינה] והרשב"א [שם ד"ה הובערה] דוקא לענין נתבשל כל צרכו, אבל פחות מזה לא הוי כקטומה, ובנתלבתה דהוא פחות מהובערה הוי כקטומה לכל מילי. הגהות רע"א [סק"ג]. ועיין באשל אברהם [סק"ג], דלתירוץ ראשון שבתוספות שרי קטמה והובערה אפילו לא נתבשל כל צרכו, והמג"א [סק"ג] נקט לקולא במידי דרבנן, וכפירוש רש"י [שם ד"ה שאני]. עכ"ל. ועיין ברמב"ם (פ"ג מהלכות שבת ה"ד) גחלים שעממו או שנתן נעורת של פשתן הוי כקטמה, ותמה ב"י למה לא הזכירו הטור, ובתוספת שבת [סק"ן] תמה למה לא הזכירו המחבר[27]. מיהו עממו והובערה הדרא למילתא קמייתא, דלא שייך בכאן גלוי דעת. (באר יעקב – קרויזר – סק"ב)

נז) שם שכסה הגחלים באפר. במג"א (סק"ג) שכסה וכו', רק בקטימה כל שהוא סגי. כתב התוספת שבת [סק"ן] דודאי צריך לקטום כל הגחלים, דלא עדיף קיטום מגריפה שצריך לגרוף ולהוציא כל הגחלים, ומה שכתב המג"א דסגי בקטימה כל שהוא, ר"ל דאין צריך ליתן עליו אפר הרבה עד שיהיה הכיסוי עב, אלא די בכיסוי קלוש ודק. כן כתב המחצית השקל. (שמן המאור)

נח) שם שכסה הגחלים באפר. במג"א (סק"ג) כתב וז"ל: ואין צריך לקטום עד שאין ניכר שם אש וכו'. עיין בספר אמתחת בנימין [פרידבורג] על משניות [שבת פ"ג משנה א'] שתמה עליו, דהא בשו"ע כתב בגריפה שצריך שיוציא ממנו כל הגחלים כדעת הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג ה"ו], אם כן לדעה זו לא מהני בקטימה כל שהוא. ע"ש באריכות. ובמחכ"ת לא ראה בר"ן [שם טו: ד"ה עד שיגרוף] שכתב וז"ל: והיינו טעמא דבקטימה סגי לן בכל דהו, ובגריפה בעי גריפה גמורה, משום דבגריפה וכו'. ע"ש היטב. ועיין בכסף משנה בפ"ג מהלכות שבת ה"ח. ודו"ק. (כרם חמד)

הערות וציונים

26. נדפס לקמן אות ע"ג. **27.** עיין מ"ש בזה הרב ערך שי, נדפס לקמן אות ס"א.

אוצר ההלכה

נט) שם שכפה הגחלים באפר. המחצית השקל (בסק"ג) כתב, דצריך לקטום כל הגחלים, דרק שדי בכיסוי קלוש ודק. ע"ש. מדברי הרב ב"י לא משמע כן, שכתב בשם הירושלמי [שבת פ"ג ה"א] דקוטם אין צריך לקטום [עד] שלא ניכר שם אש כלל, וכן גבי גריפה כתב בשם הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג ה"ו] שאינו גורף אלא רוב האש. ע"ש. (דברי צבי)

ס) שם שכפה הגחלים באפר. כתב הבאה"ט (סק"ב), רק בקטימה כל שהוא סגי. ר"ל שאין צריך ליתן אפר הרבה עד שיהא הכיסוי רב, אלא די בכיסוי קליש, אבל ודאי צריך לקטום כל הגחלים, דלא עדיף מגרופה דצריך לגרוף כל הגחלים, אם כן הוא הדין דצריך לקטום כל הגחלים. מחצית השקל [סק"ג]. ובתפארת ישראל על המשניות [יכין שבת פ"ג משנה א' אות ט'] השיג עליו, דהא הר"ן [שם טו: ד"ה עד שיגרוף] הוכיח מדלא קאמר במשנה עד שיטמין הגחלים באפר, משמע דסגי בכיסוי קצת [מהן]. עכ"ל. ואין כאן שום השגה, דאדרבה משם מוכח כמחצית השקל, מדלא קאמר עד שיטמין, משמע דסגי בכיסוי קל, אבל לא מוכח מזה דאין צריך לכסות כל הגחלים, ועוד דהר"ן [שם] הביא הירושלמי [שם פ"ג ה"א] הגורף צריך שיגרוף כל צרכו, וכתב הר"ן, כלומר שצריך שיגרוף שלא ישאר שם גחלים כלל. ובקוטם אמרו מן מה דתני מלבה עליו נעורת של פשתן, הדא אמרה הקוטם אין צריך שיקטום כל צרכו, כתב הר"ן, כלומר שאין צריך לקטום (שלא ישאר) [עד שלא ניכר] שם אש. ולא כתב שאין צריך לקטום כל הגחלים כמו שכתב לעיל, משמע להדיא כמחצית השקל, ועוד שהרי הר"ן [שם] כתב הטעם לחלק בין גרופה לקטומה, דבגרף מקצת ליכא היכרא בהנשארים, אבל כיון שנתן אפר על כל הגחלים איכא היכרא בכלהו. עכ"ל. הרי שכתב בהדיא דצריך לקטום כל הגחלים. (באר יעקב – קרויזר – סק"א)

סא) שם שכפה הגחלים באפר וכו'. כתב מג"א (סק"ג), שיכסה הגחלים באפר, ואין צריך לקטום עד שאין ניכר שם אש כלל, רק בקטומה כל שהו סגי. ר"ן [שבת טו: ד"ה עד שיגרוף]. ואפילו הובערה אחר כך שרי. גמרא [שם לז:]. כיון דגילה דעתו דלא בעי לגחלים סגי. עכ"ל. הנה בגמרא [שם לז.] מבואר גחלים שעממו או שנתן עליהם נעורת של פשתן משהין עליה, והובא ברמב"ם [הלכות שבת פ"ג ה"ד]. ותמה ב"י דרמב"ם הביאו, והטור השמיטה. והך דינא דאפילו הובערה השמיטוה הרי"ף ורמב"ם וטור וש"ע, ואין פותר למה. ואחווה דעתי העניה, דהנה בירושלמי פרק כירה [שבת פ"ג ה"א] ז"ל: הגורף צריך שיגרוף כל צרכו, מן מה דתני הגורף צריך לחטט[28] ביד, הדא אמרה עד שיגרוף כל צרכו. והקוטם עד שיקטום כל צרכו, מן מה דתני מלבה עליה נעורת של פשתן, הדא אמרה אפילו לא קטם כל צרכו, ויידא אמרה דא. פירש המפרש [קרבן העדה ד"ה ויידא], והיכן נאמרה שמועה זו דמלבה עליה נעורת של פשתן. יו"ט שחל להיות ערב שבת. פירש המפרש, ומשני יו"ט שחל בערב שבת, שאסור לגרוף. ע"ש. והנה אינו מובן הירושלמי למאי נפקא מינה היכן נשנית, ואם לומר דדוקא ביו"ט הקילו בכיסוי כל דהו, אם כן איך הוציא תחלה אפילו לא קטם כל צרכו, דמשמע לעולם הדין כן. ואם בא לומר דקמ"ל דביו"ט צריך לעשות כך דוקא, הא בלאו הכי טובא קמ"ל דדי בקטום כזה, וגם בלאו הכי דוחק לומר דמיירי דוקא בחל ערב שבת יום טוב, דתוספתא שנויה סתמא בריש פרק כירה [ה"א], גחלים שעממו או הדליק עליהן נעורת הרי הן כקטומין. וגם בש"ס בבלי [שם לז.] לא נזכר חילוק זה. גם מה שפירש המפרש דביו"ט אסור לגרוף, קשה, דמבואר בסימן תק"ז [ס"ד] דמותר לגרוף הגחלים כולם לחוץ. ע"ש. ולכן נלע"ד דהיינו טעמא, דביו"ט אסור לכסות באפר, דמכבה הגחלים ואסור, כמבואר בסימן תקי"ד [ס"א]. ועל כן הקילו להדליק עליהן נעורת של פשתן, דזה דרך הדלקה, או בגחלים עוממת סגי מהאי טעמא. ואף דיכול לגרוף, אין זה עצה טובה, דרוצה בקיומן שלא תצטנן המאכל או יצטמק ויפה לו, אלא כיון שהוכרחו להקל בקטימה כל דהוא משום יו"ט שחל בערב שבת, לא חלקו חז"ל לעולם, וכעין שכתב במג"א בסימן רס"ג (סקי"ב). ועיין בסוף הסימן בד"ה שייך ומקומו כאן[29]. [שייך למ"ש בריש הסימן לפרש דברי הירושלמי (יודא) [ויידא] אמרה דא, ביו"ט שחל בערב שבת, דהיינו שנתן טעם על דלא צריך לקטום כל צרכו, משום יו"ט שחל בערב שבת, הנה לא תדחה דזה דוחק, דמשמע הלשון דמיירי רק ביו"ט שחל בערב שבת, דכך תמצא בתוספות רי"ד בשבת (דף כ"ה) [כג: ד"ה ורב חסדא], דרב חסדא אמר הא דתנן [שם כ:] אין מדליקין בשמן שרפה, הכא ביו"ט שחל להיות בערב שבת עסקינן, דרב חסדא בכל שבת אסר גזרה משום שבת אחר יו"ט, וזה שאמר הכא ביו"ט שחל בערב שבת עסקינן, כלומר בא ליתן טעם למה נאסר, אבל הוא הדין לכל שבתות משום גזרה, ודמי האי למאי דאמרינן בפ"ק דביצה (דף ב' ע"ב) הכא ביו"ט שחל להיות אחר השבת עסקינן, והוא אוסר כל יו"ט משום האי יו"ט. ע"ש. ואם כן כל שכן שיש לפרש כהאי גוונא לשון הירושלמי, דלעולם יותר קצרין מלשון בבלי. והנה אף דכאן לא אסרו לקטום בכל ערב שבת משום גזרה, מכל מקום לא רצו להחמיר שיצטרך לקטום כל צרכו בכל ערב שבת, כיון שאפשר לבוא (תקשה) [תקלה] מזה ביו"ט שחל בערב שבת, שמחמת רגילתו יטעה לקטום ביום טוב גם כן כל צרכו ויהא מכבה, וכאשר כתבתי מזה בחדושי ריש פ"ד דביצה, דאף במקום דלא רצו לגזור מכל מקום נמנעו מלהחמיר משום חשש תקלה רחוקה שלא תבוא תקלה מהתקנה, ובפרט דבלאו הכי כך דרך חכמינו ז"ל שלא חלקו, וכמו שכתבתי ראיה מהמג"א דסימן רס"ג (סקי"ב), אף לפוסקים דבשמן שרפה לא גזרו כל ערב שבת משום יו"ט שחל בערב שבת, מכל מקום להחמיר בכל ערב שבת שיחויב דוקא לקטום כל צרכו לא רצו שלא יבא תקלה מזה ביו"ט שחל בערב שבת, ועיין מה שכתבתי בסימן רנ"ו[30]. ובא

הערות וציונים

28. כך הגרסא בירושלמי לפנינו. **29.** נדפס בסמוך במוסגר. **30.** נדפס לקמן בסימן רנ"ו אות י"ג.

אוצר ההלכה

הירושלמי לומר, למה הגורף צריך שיגרוף לגמרי, ובקטימה סגי כל דהו, הלא מדינא היה צריך לקטום גם כן כל צרכו כסברת הירושלמי מקודם. ותירץ, דמשום יו"ט שחל להיות ערב שבת הקילו בקטימה יותר. ולפי זה קולא זאת נצמח משום דאסור לכבות ביו"ט ולקטום יפה באפר, ותינח לדעת הרמב"ם [הלכות יו"ט פ"ד ה"ו] וסייעתיה דפסקו לאיסור בהך דסימן תקי"ד (ס"א), דאסור לכבות בשביל שלא תתעשן הקדרה, אבל דעת הרשב"א [עבודת הקדש בית מועד שער ח' סימן ח'] וטור [סימן תקי"ד ס"א] וכמה פוסקים שם, דאם אין לו אש אחר ואם לא יכבנה תתעשן הקדרה, מותר לכבות, דהוי מכשירי אוכל נפש ממש [ד]מותר, דקיימא לן כרבי יהודה [ביצה כח:] ולא כרבנן. ועיין בפ"ב דביצה (דף כ"ב ע"א), דתליא בפלוגתא דרבי יהודה ורבנן. ועיין בהרב המגיד פ"ד מיו"ט [ה"ד], ובב"י סימן תקי"ד[31]. והרא"ש [ביצה פ"ב סימן י"ט] שכתב דגם לרבנן מותר, תמהו עליו הב"ח [סימן תקי"ד אות ב'] ואחרונים שם. ולפי זה הרמב"ם דסבירא ליה דאסור לכבות, שפיר פסק דסגי בקטימה כל דהו, דמלבה עליה נעורת או גחלים שעממו, וכירושלמי דהיתר זה משום יו"ט שחל בערב שבת. אבל הטור דפסק דמותר לכבות דקיימא לן כרבי יודא, אם כן גם ביו"ט יכול לכסות באפר, כיון דצריך להשהות התבשיל שם, אם כן כמו בגרופה דצריך שיגרוף כל צרכו הכי נמי בקטימה. והך תוספתא [שבת פ"ג ה"א] דמתרת משום דס"ל דביו"ט אסור וכרבנן, וכמבואר הטעם בירושלמי. ועיין בב"י כאן הובא לשון הר"ן [שם טו: ד"ה עד שיגרוף], דאיתא בירושלמי [שם פ"ג ה"א] דקוטם אף על פי שלא קטם כל צרכו שרי. כלומר, שאין צריך לקטום עד שלא ניכר שם אש כלל, והכי נמי משמע בגמרא דילן [לו.], מדאמרינן דגחלים שעממו או שנתן עליהם נעורת של פשתן דקה הרי היא כקטומה. ע"ש. והנה הך דגחלים שעממו משוה לכיסה בנעורת, דשתיהן רק כקטימה כל דהו. ולפמ"ש י"ל גם כן מה דהשמיט הטור הך דינא דקטמה והובערה, דס"ל דזה גם כן רק כקטימה כל דהו, דאגלאי מלתא למפרע דלא קטם כל צרכו מדהובערה. אלא דמאן דשרי ס"ל כתוספתא דמדליק עליה נעורת של פשתן, דגם כן מהני אף דמתלבתה אחר כך מסתמא. וכן מוכרח קצת מירושלמי הנ"ל, דבתר הך דמלבה עליה נעורת של פשתן, בעי קטמה ונתלבתה, ומייתי פלוגתא שם. ע"ש. ולכאורה למה יגרע ממלבה עליה נעורת פשתן, דגם כן מתכסה לפי שעה ומתלבה אחר כך, ואי דנעשה אפר מהנעורת, גם בקטמה אף דהובערה נשאר האפר ובזה האש ניכר גם כן. אלא דיש לומר דהיינו לרבנן דס"ל מכשירי אוכל נפש אסור ביו"ט, ואסור לכסות היטב באפר לכבות, על כן הקילו בקטימה כל דהו דמלבה עליה נעורת. אבל לרבי יודא אין צריך לכל זה, דגם ביו"ט מותר לקטום באפר כל צרכו, אם כן יש לומר כמו לגרוף הצריכו כל צרכו, הכי נמי לקטום, וכיון שהובערה אחר כך הרי לא קטם יפה, ועל כן השמיט הטור גם זה. וכן מבואר ברשב"א בשבת (דף ל"ו ע"ב בד"ה עד שיגרוף) דקטמה והובערה שוה לקטם כל שהוא ולגחלים שעממו, וכלהו מחד טעמא. ע"ש. וכן כתבו הרמב"ן [שם ד"ה עד], וריטב"א [שם לז: ד"ה הובערה], ופני יהושע שם [לו: ד"ה ומיהו].

אמנם הרי"ף ורמב"ם דהשמיטו הך דהובערה ולא השמיטו ההיא דנותן עליהן נעורת, עדיין צריך ישוב. ולענ"ד אפשר לומר טעם חדש, דהנה האי גברא דקטמה גילה דעתו שלא ניחא לו בצמוקו, וכפרש"י להדיא בפרק כירה (דף ל"ז ע"ב [ד"ה שאני]), אם כן נהי דאהני לן שלא ניחוש שיחתה, כיון דלא ניחא לו שיצטמק, אדרבה ניחוש שיקטום עוד בשבת, כיון דכבר קטם מחמת דאינו רוצה שיבערו הגחלים שלא יצטמק, ובשלמא אם לא חזר[ה] והובערה הרי נשאר קטום ולמה יקטום עוד יותר, אבל כשהובערה יש לחוש דיקטום ויתחייב משום מכבה. וצריך לומר משום דמכבה הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ואינה רק מדרבנן לרבי שמעון [שבת קה:], ולדעת הטור בסימן רע"ח, אם כן לא גזרינן גזרה לגזרה. ועיין בתוספות סוף פרק כירה [מז: ד"ה מפני]. והנה בפרק במה מדליקין (דף ל' ע"א) מבואר דרבי אושעיא סבירא ליה כרבי שמעון, דמכבה פטור אבל אסור. והנה בריש פרק שמנה שרצים [שם קז:] הוי סתם משנה כרבי שמעון, דאם צד לצורך חייב ושלא לצורך פטור, ורבי יוחנן סבירא ליה [שם מו.] הלכה כסתם משנה, אם כן מהאי טעמא התירו רבי אושעיא ורבי יוחנן קטמה והובערה. אבל הרמב"ם דבפ"א משבת [ה"ד ופ"י (הכ"א)] פסק כרבי יהודא, דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, אם כן יש לחוש שיקטום ויכבה כמו בלא קטם דחיישינן שיחתה, דדא ודא חייב עליהן, ועל כן השמיטו היתר זה. וגם המחבר יפה עשה שהשמיטו, דנוטה גם כן להרמב"ם בסימן רס"ד [ס"ג] ורס"ה [ס"א] דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב. ע"ש[32]. ואם כן קשה לסמוך על המג"א שהביא מה דהראשונים השמיטו. והפני יהושע בפרק כירה [שם לז: ד"ה ומה שהשמיטו] גם כן פקפק על המג"א. ע"ש.

אמנם בביאור הסוגיא נלע"ד על פי זה באופן אחר קצת, וז"ל הגמרא בפרק כירה (דף ל"ז ע"א): אמר רבי יצחק בן נחמני אמר רבי אושעיא, קטמה והובערה משהין עליה חמין שהוחמו כל צרכן ותבשיל שבישל כל צרכו, שמע מינה מצטמק ויפה לו מותר, שאני הכא דקטמה, אי הכי מאי למימרא, הובערה איצטריך ליה, מהו דתימא כיון דהובערה הדרא למלתא קמייתא, קמשמע לן. ותמהו הראשונים, כיון דהשתא סלקא דעתיה כיון דהובערה לא חשוב קטימה, כי משני שאני הכא דקטמה, מה פריך מה למימרא, הא איצטריך טובא לאפוקי ממה דסלקא דעתיה מעיקרא. עוד תמהו, לס"ד דלא צריך לקטום, למה נקט רבי אושעיא קטמה כלל. וגם למסקנא תמוה למה נקט חמין

הערות וציונים

31. ועיין בשו"ת יביע אומר ח"א (חאו"ח סימן ל"א), ובשו"ת יחוה דעת (ח"א סימן ל"ד), ובספר חזון עובדיה (יו"ט עמוד נ"ח), מה שכתב בזה. **32.** ובספר הליכות עולם ח"ד פרשת וארא אות ו' העלה שדעת מרן כר"ש שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה.

אוצר ההלכה

שהוחמו כל צרכן, דהא גם בלא קטם כלל שרי, כיון דמצטמק ורע לו, וכמו שתמה הרמב״ן [שם לז: ד״ה שמע מינה]. אבל לפי מה שכתבתי יש לומר כך, דחזינן דמאן דאמר שמע מינה, הוי פשיטא לו כיון דקטמה אף דהובערה לא הדרא למלתא קמייתא, מדפריך אחר כך מאי למימרא. אבל התרצן סבירא ליה דאין זה פשוט, כדמשני מהו דתימא וכו׳, ועל כן התרצן הבין בדברי המקשן דאמר שמע מינה, משום דסבירא ליה דהדרא למלתא קמייתא דהובערה, ומתרץ שאני הכא דקטמה ולא הדרא למלתא קמייתא, ופריך אי הכי מאי למימרא, דסבירא ליה דזה אין צריך לומר כלל, דודאי לא הדרא למלתא קמייתא, אלא מה דאמר שמע מינה, כוונתו דבשלמא אם מצטמק ויפה לו מותר, ואין צריך לקטום, אם כן מה דקטם לא משום דהוכרח להתירא דשהייה, רק משום דבאמת לא ניחא לו בצמוקו, אם כן כיון דהובערה יש לחוש שיקטום עוד בשבת, וקמ״ל שפיר דלא חיישינן להכי, אבל אם מוכרח לקטום משום להתיר השהייה, אם כן גם האי גברא שמח בצמוקו מסתמא ככולי עלמא, ומה דקטם איסור השהייה הכריחו, ופשיטא דליכא למגזר מחשש דשמא יקטום עוד בשבת, דלמה יעשה זאת כיון דמצטמק ויפה לו, הלואי לא הוצרך לקטום כלל. ומשני דקמ״ל דלא הדרא למלתא קמייתא, וכל זה קמ״ל בתבשיל, אבל בחמין שהוחמו כל צרכן דמצטמק ורע לו, ומותר בלא קטימה, קמ״ל דלא נגזור שמא יקטום, כיון דרע לו וכבר קטם, דגילה דעתו דקפיד שלא יצטמק, והוה אמינא דנגזור שמא יקטום בשבת ויכבה, ואף דמכבה הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, מכל מקום חזינן במכבה גזרו גזרה לגזרה כדאיתא לקמן בסימן רס״ה (ס״א), ועיין שם במג״א [סק״א] ובמחצית השקל. וטובא קמ״ל דלא גזרינן כאן. ולס״ד קתני חמין ותבשיל שניהם, להשמיענו דלא חיישינן שיקטום ויכבה, כיון דגילה דעתו דקפיד וקטם והובערה. ואף דנשמע זה במכל שכן מחמין, מכל מקום רגילות הוא בש״ס למתני חמין ותבשיל בהדדי, וכמו שכתב הרמב״ן[33], אלא דמכל מקום צריך שיהא על כל פנים רבותא בתבשיל גם כן מצד עצמו, אם לא היה א[ו]מר רק תבשיל. ועוד דבחמין אין חשש כל כך, דאין דרך להקפיד על הצימוק מים כל כך, דאין בו פסידא, מה שאין כן תבשיל אף דמצטמק ויפה לו, מכל מקום ניחא לו יותר בתבשיל הרבה למלאות כרסו ולהאכיל להרבה אנשים, וכמו שכתבו הרשב״א[34] והר״ן [לב: ד״ה ודאמרינן] בשילהי עבודה זרה, והובא ביו״ד (סימן ק״ג סעיף ב׳), שאם הגדיל האיסור מדתו של היתר עד שהוא משביח יותר כשאוכלו בגודל מדתו ממה שהוא פוגם בהפסד טעמו אסור. ע״ש. והכא נמי אף דמצטמק ויפה לו, מכל מקום האי גברא דקטמיה, גילה דעתו דניחא לו יותר בגודל מדתו, וזה רבותא יותר מחמין דאינו רק מים, וכמבואר האי חילוק ברמ״א ביו״ד (סימן צ״ה סעיף ג׳), ובט״ז שם (סק״י).

אמנם הרמב״ם והרי״ף צריך לומר דלא מפרשי הכי לקושיא אי הכי מאי (לחומרא) [למימרא], רק כפיר[ו]ש אחד מפירושי הראשונים. אבל מכל מקום סבירא להו דמה דקתני חמין שהוחמו כל צרכן, על כרחך צריך לומר מטעם שכתבתי. וכן לס״ד מה דנקט קטמה, על כרחך צריך לומר גם כן משום דקמ״ל דלא ניחוש שיקטום עוד ויכבה. ומה דפריך מה למימרא, היינו כיון דקמ״ל בחמין דמצטמק ורע להן, תו לא צריך לאשמעינן בתבשיל דמצטמק ויפה לו, דיותר אין לחוש שיקטום עוד, אלא ודאי דקמ״ל היתר השהייה דלא ניחוש בתבשיל שיחתה, כיון דמצטמק ויפה לו והובערה. והרואה במפרשי הש״ס הראשונים ואחרונים, יראה כמה נדחקו בישוב הנהו שתי קושיות. ולפי מה שכתבתי אתי שפיר ברווחא, וכיון דחזינן דהוצרך לאשמעינן דלא ניחוש שמא יקטום, דבלאו הכי הוה אמינא כמו דחייש לשמא יחתה, הכי נמי שמא יקטום ויכבה, אם כן גם עתה סבירא לן דרבי אושעיא ורבי יוחנן לטעמייהו דסבירא להו מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, על כרחך לא גזרו משום שמא יכבה. וכמו שכתבתי לעיל. (ערך שי)

סב) שם חתיכה חיה. כתב ב״י (דף קס״ה ע״א שיטה מ״ו), נראה מדבריו שאפילו נתן דבר שאפשר להתבשל מבעוד יום וכו׳. נ״ב: אבל בחבורו [הלכות שבת פ״ג ה״ח] כתב אבר חי וכו׳. נראה שחזר בו מפירוש המשנה [שבת פ״ג משנה א׳] לחבורו. מצאתי הגהה כתיבת יד. (כנסת הגדולה – הגב״י)

סג) שם חתיכה חיה. ומה שכתב המג״א (בסק״ד) אבל ירק לא מהני. לאפוקי מדעת הרמב״ם בפירוש המשנה [שבת פ״ג משנה א׳] דגם ירק מהני, כמו שכתב הט״ז (בסק״ב), משום דבירק אפילו כולה חי לא שרי, שיוכל להתבשל עד הלילה. (בגדי ישע)

סד) שם חתיכה חיה. כתב מג״א (סק״ד), וכן משמע סוף סימן רנ״ד וכו׳. נ״ב: שם סעיף ח׳. (חדושי מוהרמ״ז)

סה) שם חתיכה חיה. כתב ב״י, אבל הרמב״ם כתב בפירוש המשנה [שבת פ״ג משנה א׳] וכו׳, כגון בשר או ירק וכו׳. נ״ב: וכ״כ בכסף משנה בפ״ג מהלכות שבת דין ח׳. ע״ש. ועיין מה שכתב על דבריו הרב מעשה רקח שם. וכתב הרב מג״א (בסק״ד) דדוקא חתיכת בשר וכו׳, אבל ירק לא מהני. והיינו לאפוקי מדברי הרמב״ם בפירוש המשניות. והרב ט״ז (בסק״ב) כתב, דהרמב״ם בחיבורו שם כתב אבר מן החי, משמע דוקא בשר, וכן ראוי להלכה. (דברי מנחם – הגב״י סק״ב)

סו) שם חתיכה חיה. [כתבו] מג״א [סק״ד] ובאר היטב [סק״ג] ז״ל וז״ל: חיה, דוקא חתיכת בשר, אבל ירק לא מהני. ב״י. ע״ש. ולולי דבריהם ז״ל אינו מוכרח לע״ד שכן דברי מרן ז״ל

הערות וציונים

33. ז״ל הרמב״ן (לז: ד״ה ש״מ): ומיהו קשיא אמאי קאמר חמין שהוחמו כל צרכן דהא אפילו בשאינה קטומה נמי שרי, וי״ל משום סרכא דתבשיל ועיקר. **34.** עיין בב״י (יו״ד סימן ק״ג סעיף ב׳) שהביא כן בשם הר״ן (עבודה זרה לב:), אבל הרשב״א סובר שכל שההיתר מרובה מן האיסור מותר. ע״ש.

אוצר ההלכה

בב״י, דהרי כתב בתחלה: ומדברי הגמרא [שבת יח:] והפוסקים נראה דלא שרי אלא דוקא במשליך לתוכו אבר חי, שאי אפשר להתבשל בלילה, משום דמסח דעתיה מיניה, אבל הרמב״ם כתב בפירוש המשניות [שם פ״ג משנה א׳] וז״ל וכו׳, נראה מדבריו שאפילו נתן בה דבר שאפשר לה להתבשל מבעוד יום כמו ירק וכו׳. ע״ש. ואיך הרמב״ם ז״ל בפירוש המשניות יחלוק על הגמרא, אלא צריך לומר דמה שכתב, ומדברי הגמרא והפוסקים (וכו׳) נראה וכו׳, היינו הוא לכאורה קודם מה שכתב אחר כך, אבל הרמב״ם כתב בפירוש המשניות וכו׳, אמנם למה שכתב אחר זה אבל וכו׳, כן יש לומר נמי בדברי הגמרא והפוסקים, וכדקאמר מלתא בטעמא, דומיא דשרי לשהות על גבי כירה קטומה וכו׳. ע״ש. אכן שוב ראיתי להרב ט״ז ז״ל [סק״ב], והכנסת הגדולה ז״ל (הגב״י)[35] מה שכתבו. יעוין שם.

והנה בעיקר הדין כתב רבנו הטור ז״ל וז״ל: אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה לצורך הלילה, אלא אם כן וכו׳. ע״ש. וי״ל שדעתו אבל היכא דמשהי ליה משעת הנחתו לצורך מחר, דהכין סעודה אחרת לצורך הלילה, שרי בלאו הכי, משום דמסתמא מסיח דעתו ממנו עד למחר כחפצו ורצונו, ומותר כמו קדירה חייתא, ובפרט אם הוא תבשיל הידוע במנהג העולם שאין אוכלין אותו אלא בסעודת שחרית. אבל מרן ז״ל בש״ע כתב סתם, אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום אלא אם כן וכו׳. ע״ש. ואפשר דגם מרן ז״ל איירי נמי אם הוא הניחו סתמא, או לצורך הלילה, וכמו שכתב הטור ז״ל, וסתמו כפירושו, דהרי לא נתבאר דחלק על הטור ז״ל בזה. אלא דשוב ראיתי עוד מה שכתב רבנו הטור ז״ל אחר כך וז״ל: וכל זה בענין שהייה לצורך הלילה, כמו שכתב רבנו חננאל [שם לז.]. וכתב מרן ז״ל שם בב״י, דיש לפרש דלצורך הלילה לאו דוקא, דהוא הדין במשהה לצורך מחר, אלא דמשום דאורחא דמלתא וכו׳, ואפשר דדוקא נקט לצורך הלילה, דאילו לצורך מחר, בכל גוונא שרי לשהויי על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה וכו׳. ע״ש. והנה נודע סברת הסוברים, דהפוסק אף היכא דכותב ואפשר, הוא לקושטא דמלתא[36], ומכל מקום אף דהוא לקושטא, כיון דתירץ שני תירוצים, וכתב לשון ואפשר, נופל הלשון לומר נסתפק, ובמקום אחר בס״ד כתבנו בזה. ועיין שם להרב הפרישה ז״ל [אות י״א]. ועיין שם בהרב ב״ח ז״ל [אות ט׳] וז״ל: נסתפק הב״י וכו׳. ע״ש. ועיין שם מה שכתב הרב שלחנו של אברהם ז״ל[37] וז״ל: נראה דנסתפק וכו׳. ע״ש. ולמה שכתב הב״ח ז״ל על דברי מרן ב״י ז״ל, עיין מה שכתב הרב מאמר מרדכי ז״ל [סק״ח]. ע״ש. ואין הכרח דמרן ז״ל בש״ע חולק על זה מדהשמיטו, דאיכא למימר משום שלא נזכר דין זה בגדולי הפוסקים ז״ל כנודע, וכמו שכתב שם בב״י: אבל לא ראיתי בדברי שום פוסק וכו׳. ע״ש. והכי נמי דמרן ז״ל דעתו דאין לאסור ממה שכתוב בכלבו [סימן ל״א דף ל״א ע״ג], ובהגהות מרדכי [שם סימן תנ״ד]. ע״ש.

הן אמת דכבר הרב שלחנו של אברהם ז״ל ל׳ו זכ׳ר מה שכתב מרן ז״ל בב״י בסימן רנ״ד [ס״ג], שכתב משם המרדכי בריש פרק (במה טומנין) [כירה] [סימן ש׳] דשרי, וכתב עליו דאין כן דעת כל המפרשים, וכן כתב המג״א שם (סק״כ) דחיישינן שמא ימלך. ע״ש. ולא זכר ש׳ר שכן כתב גם כן בסוף סימן רנ״ג, ועיין שם להרב מאמר מרדכי ז״ל [סק״ח] וז״ל: ומכל מקום כבר כתב מרן ז״ל שלא מצא לשום פוסק אחר שכתב כן, גם ממה שכתב בסוף הסימן לענין המנהג, נראה שלא היה סומך להתיר מטעם זה, וממה שכתב לקמן סימן רנ״ד משמע נמי לאיסור, והלכך אין להקל בדבר. ע״ש.

והנה המנהג באתרין, שלא להקפיד בשהייה בתבשיל למחר על גבי כירה, גם בנתבשל קצת או מצטמק ויפה לו, ואיכא למימר לא ידעו ספר, ויש שנהגו לשום מלח או ביצה, וזה גם כן לא קיימא לן כן, וצריך לומר דנהגו כדעת הרמב״ם בפירוש המשניות ז״ל שכתב מרן ז״ל בב״י, ואיזה בעלי תורה מקפידין לשום אבר חי וכמו שכתב מרן ז״ל בב״י. אכן הנה בעת׳ה זה כמה שנים, נהגו להוליך בערב שבת את התבשיל (בתנור) [לתנור] של נחתום לצורך מחר, וכן בכמה מקומות נוהגים כן, כאשר שמענו ונדעם, ולא נשמע דבר זה כלל לשום אבר חי, וצריך לדעת על מה סמכו המנהג הזה, דהגם דבתנור של נחתומין מסלקין את הגחלים לצד אחד והוי כגרוף, הנה מלבד מה שכתב מרן ז״ל שם בב״י וז״ל: ודברי רבנו בגרוף כדברי הרמב״ם בפ״ג [מהלכות שבת ה״ו], דהיינו שמוציא הגחלים בחוץ, אבל הר״ן [שם טו: ד״ה עד שיגרוף] כתב שנראה לו כדעת הרז״ה [שם במאור טז:], דהיינו שגורף הגחלים לצד אחד וכו׳. ע״ש. גם עיין שם להרב ב״ח ז״ל [אות ג׳] שכתב על דברי הר״ן ז״ל וז״ל: ולא משמע בשום מפרש או פוסק שפירש להקל בכך, אלא כפירוש רבנו עיקר, והכי נקטינן להחמיר, דלא שרי בכירה אלא בגרף כל הגחלים בחוץ וכו׳. ע״ש. הנה עוד בה, דגם למה שכתב הר״ן ז״ל [שם יז: ד״ה מתניתין] בשם רבנו חננאל, דתנורים שלנו דינם ככירה, בתנור של נחתומים הנה הוא מבואר שאסור אפילו בגרוף, ובגורף הגחלים לצד אחד, להר״ן שכתב בשם הרז״ה ז״ל נמי אסור, ולדעת הטור ז״ל אסור אפילו גרפם כולם לחוץ, ואם כן מה שנהגו להתיר בתנור של נחתומין (כגורף) [כשגורף] הגחלים לצד אחד, הוא דלא כמאן, ואסור בפשיטות, כיון דהיד סולדת בו וחם ביותר, אם לא שנאמר דנהגו כך כסברת הכלבו [סימן ל״א דף ל״א ע״ג] והגהות מרדכי [שם סימן תנ״ד] להתיר בשהייה לצורך מחר, דלא כדעת מרן ז״ל, דכיון דנהוג על פי סברת איזה פוסק, נהוג ואין לבטלו, כיון דיש לנו סמך מאיזה פוסק, מה גם לכבוד שבת.

ותבט עיני להרב ברכי יוסף ז״ל [סק״א][38], וראיתי לו שכתב ממר זקנו הרב מוהר״א אזולאי ז״ל, וז״ל: מה שנוהגין להשהות תבשיל בתנור או אכופח לצורך שבת שחרית, יפה

הערות וציונים

35. נדפס לעיל אות ס״ב. **36** עיין בשדי חמד ח״ט (כללי הפוסקים סימן ט״ז אות א׳). **37.** נדפס לעיל אות י״ח. **38.** נדפס לקמן אות קס״ג.

אוצר ההלכה

עושים לדעת זה, והיא דעת רש״י [שם לז: ד״ה ורב ששת] וסיעתו, דסתם קדירות דידן כשמשהין אותם כבר הם מבושלות כמאכל בן דרוסאי ויותר, דכל שמותר להשהותו וכו׳, אי נמי אפשר משום דלא איירי בגמרא אלא במשהא לצורך הלילה, אבל משהא לצורך מחר מותר, אף על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה או בתנור, דכיון דלצורך מחר הוא, אסח דעתיה ולא אתי לחתויי, ומכל מקום לצאת ידי כל ספק, נכון להנהיג לשום חתיכת בשר חי בקדירה סמוך לחשיכה, ובזה שרי בלא פקפוק לכולי עלמא. ע״ש.

הנך רואה מה שכתב הרב ז״ל לקיים המנהג וכאמור, ואתה תחזה מה שכתב מרן ז״ל בב״י, ומה שהביא מרש״י ז״ל [שם]. יעוין שם. והרב ז״ל לא זכר ש״ר מדבריו, וגם דהרב הנזכר ז״ל כתב נכון וכו׳, הנכון בל יכון בתנור של נחתומים העשוי לצורך רבים. ויש ליישב עוד לע״ד, דבזה דנהוג רבים להוליך כל אחד קדירתו לתנור של נחתום חוץ לחצירם, הוא אפושי בהתירא, דאין לך היסח דעת גדול מזה, דודאי הוא מונח לצורך מחר, ואינם ברשותו לחוש שמא ימלך, וכמו שכתב המג״א ז״ל [סימן רנ״ז סק״ח], ויבא לחתויי, כי המה קדירות התבשיל מונחים שמה בבית החורף, בד״ץ עירוב״א במקום מיוחד וסגור אצל אדם אחר, שהוא בעל הנחתום או השכור לו, ואין דר שם אדם, ובלאו הכי אינם שלו, וביום השביעי יפתח, ואחר תפלת שחרית הבקר אור והאנשים שולחו כל אחד להכיר את שלו להביאה לסעודת שחרית. והנה צור״ף דמכסים את פי הקדירה בטיט, וגם שמים לכסות את פי התנור של הנחתום, כדי שיהיה שומר חומו, וכל כי האי, ודאי אסוחי דעתייהו מיניה עד למחר כאשר היה בדעתם, ולא חיישינן לחתויי. ועיין בסימן רנ״ד. ומכל מקום הנותן תבשיל בחצירו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, ליש אומרים טוב להקדים, כדי שיגיע למאכל בן דרוסאי דלדידהו מותר, משיאחר שלא הגיע דאז אסור, אלא אם כן יאחר יותר דהוה ליה קדירה חייתא, ואם כן מי שרוצה לצאת גם לדעת סברא קמא דהיא הלכה, שכן היא סברת מרן ז״ל בש״ע, טוב לאחר יותר כדי שתהיה קדירה חייתא לגמרי, ולא תתבשל כלל אפילו קצת. כי הנה מה שכתב הב״ח ז״ל [אות ה׳] לסברא קמא, דכל שלא הגיע כמאכל בן דרוסאי הוה ליה כחי ומותר. ע״ש. עיין להרב ט״ז ז״ל [סק״א], וכבר תמה הרב מאמר מרדכי ז״ל [סק״א], וקי״ם ואשר מה שכתב מרן ז״ל בב״י, או ישים אבר חי, דהוי הכל כחי דשרי לכולי עלמא. ועיין עוד בנהר שלום ז״ל [סק״א][39]. ועל כל פנים מה דנהוג, כאמור יש להם על מה שיסמוכו, וכמו שכתבתי לפום ריהטא.

ודע דעל פי דברי הרב ברכי יוסף ז״ל ממר זקנו מהר״א אזולאי ז״ל שם בסימן רנ״ג, מצאנו ראינו סמך למנהג שמחזירין את הקדירה אם לא יניחו אותה על גבי קרקע, לכירה הגם שאינה גרופה וקטומה, וגם מחזירין לתנור שלנו, דאסור גם בגרוף וקטום, והיינו דנראה דאעיקרא נהוג בזה דלא כמו שכתב מרן ז״ל, אלא כמו שכתב הרשב״ץ ז״ל [ח״ב סימן ק״ל], שרמז הרב ברכי יוסף ז״ל שם אחר זה על דברי מר זקנו ז״ל, והביאו הרב ז״ל שם [סק״ב][40] עוד אחר זה, כדעת הירושלמי [שבת פ״ג ה״א] וכו׳. יעוין שם. (ויאמר משה – אות ג׳)

סז) שם ואפילו אינה גרופה (פירוש שמשך הגחלים מהתנור) וקטומה (פירוש שכסה הגחלים באפר) וכו׳. לא ידעתי מה כיון בהוספת הפירוש, הא המחבר בעצמו כשכתב [לעיל] גרף וקטם, כתב בזה הלשון: אלא אם כן גרף, דהיינו שהוציא ממנו כל הגחלים, או קטם, דהיינו שכסה הגחלים באפר. (אמת ליעקב)

סח) שם מותר לסמוך לה׳. כתב ב״י [שיטה ן׳], בעיא דאפשיטא וכו׳. נ״ב: ומיהו נראה מדברי רבנו בעל הטורים ורבנו המחבר בספר הקצר, דדוקא חוצה לה שדופני הכירה מפסיקין בין תנור לאש מותר, אבל לסמוך אצל האש אפילו שאין הקדירה נוגע בגחלים אסור, וכדעת התוספות בפרק כירה [שבת לז. ד״ה תא שמע]. ויש לתמוה על רבנו בעל הטורים שכתב דלא כדעת אביו הרא״ש ז״ל [שם פ״ג סימן י׳], דמה שכתב הרא״ש אההיא דמביא אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה, מוכח דבשבת נמי שרי לסמוך אצל האש קצת ברחוק, ויש ללמוד מדבריו דסמוך לחשיכה שרי לסמוך כשאין הקדירה נוגעת בגחלים, ואפילו במקום שהיד סולדת שם שרי אפילו להרי״ף ז״ל [שם טז.], וכמו שכתב הב״ח [אות ד׳]. וכן כתב בספר התרומה [סימן רל״א], והסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ג ע״ג], והסמ״ק [סימן רפ״ב עמ׳ רפ״ה], והלכות שהייה למהר״ם ז״ל [הובא בהגהות מרדכי שבת סימן תנ״ו דף פ׳ ע״א], וכמו שכתב הב״ח. ואם כן למה זה רבנו בעל הטורים סתם שלא כדעת אביו הרא״ש ז״ל.
(שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״ה)

סט) שם מותר לסמוך לה׳. כתב ב״י [שיטה ל׳], כתב הרמב״ם ז״ל [הלכות שבת פ״ג ה״י] [כל שאין מחזירין עליו אין סומכין לו בשבת] וכו׳. נ״ב: עיין בב״ח [אות ד׳].
(שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סקי״ט)

ע) שם לסמוך לה׳. ומה שכתב המג״א [בסק״ה] ואין מחזירין לעולם. משום דשיטה ראשונה מפרש לשהות תנן, אם כן [אינה] [אינו] מפורש בגמרא [שבת לז.] סמיכה שמותר אלא בשהייה, אבל בחזרה לא נאמר התירא בגמרא, מה שאין כן לשיטה שניה. (בגדי ישע)

עא) שם לסמוך לה׳. במג״א [סק״ה] לסמוך לה, מבערב וכו׳. כן הוא באמת לשון הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ז] להדיא, ואפילו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה. והפשוט דמלת מבערב מתפרש אפילו בשבת, ומה שמביא הלשון דבתר הכי [שם

הערות וציונים

39. נדפס לעיל אות ל״ז. **40.** נדפס לקמן אות רל״ט.

אוצר ההלכה

ה״ץ] וכל שאין מחזירין עליו וכו׳, זה לא קאי כלל אכירה שיש לו היתר חזרה על כל פנים בגרוף וקטום, מותר בו הסמיכה אפילו בשבת ואפילו בלא גרוף, אלא אתנור וכופח שאין לו שום היתר חזרה, אף (הסמוכה) [הסמיכה] בשבת אסורה, ומשום דמפרש האיבעיא [שבת לז.] כדפרשו התוספות [שם ד״ה מהו] בין בשיהוי ובין בחזרה, ואם כן בחנם חולק לנו את השוים. ומה שכתב לעיין בהרב המגיד [שם], לפום ריהטא איני יודע מה ענין לדבריו, אך עיין לקמן[41]. ומה שכתב וכן משמע בהרי״ף [שם טז.], לא מצאתי שום משמעות[42]. (בית מאיר)

עב) שם לסמוך לה״ה. כתב מג״א (סק״ה), אבל לסברא השניה שרי אפילו בשבת וכו׳. ר״ל לדעת היש אומרים דבסמוך דלא אמרו גרוף וקטום אלא לענין חזרה, ואם כן כל השקלא וטריא בש״ס [שבת לז.] אחזרה בשבת על ידי סמיכה, ועלה מסיק דשרי. מיהו משמע מלשון רמ״א בסוף סימן זה, דדוקא חזרה לחוד הוא דשרי, אבל לסמוך לכתחילה בשבת אסור, ואפשר דאפילו בגרוף וקטום אסור כהאי גוונא אם היד סולדת בו, ואם כן הוא הדין כשנצטנן לגמרי נמי אסור להחזיר, אפילו בתבשיל יבש שאין בו משום בישול, משום דכשנצטנן הוי כסומך לכתחילה כמו שכתב המג״א (בסקל״ו). ועיין מג״א סימן שי״ח (סקל״ח), ובהרא״ש פרק כירה ([שם פ״ג] סימן י״), דמשמע לכאורה דאפילו לכתחילה שרי בסמיכה, ואכתוב מזה בסוף הסימן אם ירצה השם[43]. (חדושי מוהרמ״ז)

עג) שם לסמוך לה״ה. עיין מג״א (סק״ה), הביא בשם הרמב״ם ז״ל [הלכות שבת פ״ג ה״ז] דבשבת אין סומכין, אבל לדיעה שניה אף בשבת מותר לסמוך. כוונת דבריו, דלרבנו [הרמב״ם] דוקא להשהות מותר על ידי סמיכה, אבל לא להחזיר, וכל שכן לסמוך לכתחלה בשבת. אבל לדיעה השנית דמתניתין [שבת לו:] להחזיר תנן, ומכל מקום מותר לסמוך, הוא הדין בשבת מותר לסמוך. וכן נראה דעת הרי״ף [שם טז.], דדייק דמתניתין להשהות מהא דמותר לסמוך, ותמה עליו הרז״ה [במאור שם] דילמא לענין להחזיר קמבעיא ליה אי מתירין סמיכה. ואמנם דעת הרי״ף כדעת הרמב״ם [שם ה״י] דבחזרה אסור לסמוך, וזה פשוט.

ואמנם קשה לי על זה, דבש״ס דשבת [לו:] בהא דמבעיא ליה אי לשהות תנן או להחזיר, בעי הש״ס [לז.] לפשוט מהא (דתנן) [דתניא] שתי כירות המתאימות זו לזו האחת גרופה ואחת שאינה גרופה משהין על הגרופה ואין משהין על שאינה גרופה וכו׳, עקר דברי הכל לא יחזיר, אי אמרת בשלמא לשהות תנן מתניתין רבי יהודה היא, אלא אי אמרת להחזיר תנן קשיא לבית שמאי בחדא ולבית הלל בתרתי. והיינו דכאן קאמר הש״ס עקר לא יחזיר על הגרופה, ובמתניתין [שם לו:] תנן אף מחזירין. וקשה מאי ראיה מייתי, דהרי (לעיל) [לקמן] [שם] בהא דמבעיא ליה להש״ס אי סמיכה מותר, פשיט לה מהך דשני כירות המתאימות משהין על הגרופה, שמע מינה דמותר לסמוך, ודחי הש״ס, שאני (הכא) [התם] דמדליא ושליט בה אוירא, והיינו דלא נפשט מכאן להתיר סמיכה, אבל לפי האמת דסמיכה מותר, אין אנו צריכין לחילוק זה דמדליא ושליט בה אוירא. ומעתה מה הקשה על הך דעקר לא יחזיר אף על הגרופה, דילמא הטעם משום דהוי כמו סמיכה לשאינה גרופה, דלענין שהייה מותר סמיכה ולענין חזרה אסור סמיכה לשיטת רבנו. והוא קושיא הצריכה לפנים, ובחדושי הארכתי בישוב קושיא זו.

והנראה לי בזה על פי מה שכתבתי (בסק״א) [בסק״ב][44] מחלוקת הפוסקים אי הך גרף היינו שיוציא כל הגחלים חוץ לכירה, או די שיגרוף הגחלים לצד אחד בכירה עצמה. והנה לכאורה קשה לשיטת הפוסקים דמהני גרף לצד אחד, ואף דהגחלים המה בתוך הכירה ושייך חיתוי, צריך לומר כמו שכתב הר״ן [שם טו: ד״ה עד שיגרוף], דכיון דקעביד מעשה וגרף הגחלים, מורה דחושש שלא יחתה בהם ושאינו צריך לחתות בגחלים, לכך מיזהר זהיר שלא יחתה, ואם כן מה ראיה מייתי מהך דמשהין על הגרופה לענין דמותר לסמוך לשאינה גרופה, שאני הכא דכיון דעביד מעשה וגרף הגחלים של מקום עמידת הקדירה, מיזהר זהיר שלא יחתה עוד בגחלים, ואטו מי גרע מה שהכירה האחרת יש בה גחלים ממה שגורף לצד אחר באותו כירה עצמה דמותר, אבל לסמוך בחוץ לכירה שאינה גרופה שלא עשה בה מעשה לגרוף הגחלים באמת אסור. ואמנם כבר כתבתי לעיל להכריע דלמאן דאמר דאף שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אסור לשהות, ואף שמעמיד הקדירה בערב שבת מבעוד יום חיישינן שיבוא לחתות בגחלים אחר זמן, אם כן לזה לא מהני מה שגרף ועשה מעשה, דעדיין יש חשש שמא אחר זמן יחתה, אבל לחנניה דסבירא ליה כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהות על גבי כירה, ואינו אסור רק חזרה סמוך לשבת או ביום השבת, בזה מהני מה שגורף בעת ההוא ועביד מעשה. מעתה שפיר דייק הש״ס דמותר לסמוך לכירה מהך דשתי כירות, כיון דעכשיו קיימינן דלא כחנניה, אם כן מה דקעביד מעשה לגרוף, אינו מועיל כלום לאחר זמן, אם כן שפיר מדמי הש״ס הך דשתי כירות המתאימות להך דסמיכה. אבל לענין הך דאסרינן סמיכה לענין חזרה, חילוק גדול יש בין שתי כירות המתאימות, דשם כבר עשה מעשה שגרף הגחלים, וכיון דעיקר האיסור בחזרה הוא משום שהוא בסמוך לשבת או בשבת עצמו, לזה כיון דמהני מה שעשה מעשה לגרוף הגחלים לצד אחד, וכל שכן מה שגרף הכירה האחת, והדבר ברור כשמש בצהרים. ועיין מה שכתבתי (בסק״א) [בסק״ב], ודו״ק היטב[45]. ועיין ס״ק הסמוך[46]. (ישועות יעקב – סק״ג)

עד) שם לסמוך לה״ה. במג״א (סק״ה) לסמוך וכו׳, לסברא השניה וכו׳. וצ״ע מדברי התוספות ([שבת] דף ל״ז ע״א) ד״ה

הערות וציונים

41. נדפס לקמן אות צ״ט. **42.** עיין להרב ישועות יעקב (סק״ג), נדפס לקמן אות ע״ג. **43.** נדפס לקמן אות ת״ל. **44.** נדפס לעיל אות נ״ד. **45.** עיין להרב ערך שי שכתב ליישב קושיות הרב ישועות יעקב, נדפס לקמן אות פ״ז. **46.** נדפס לקמן אות פ״ה.

אוצר ההלכה

מהו לסמוך וכו', ואי מתניתין להשהות תנן, קא בעי לשהות ולהחזיר. ע"ש. וכיון דפשט הגמרא להתיר, אם כן אפילו לדעה ראשונה מותר להחזיר. (דברי צבי)

עה) שם לסמוך לה'. כתב המג"א (סק"ה), משמע דבשבת אסור לסמוך באינה גרופה. ע"כ. ולכאורה הדבר קשה, הא להדיא אמרינן בגמרא (שבת דף ל"ז ע"א) על הא דשתי כירות המתאימות, דבית הלל אומרים אף מחזירין. וכפי הנראה הא הוי קשיא ליה להדגול מרבבה (סק"ה), ופירש כוונת המג"א על לסמוך תחילה בשבת, אבל להחזיר אליבא דכולי עלמא מותר. אבל ממה שכתב המג"א (בסק"ו) אינו נראה כן, שכתב: דלסברא השניה אפילו בשבת שרי, דהאיבעיא קאי על סמיכה בשבת, וקא פשט ליה מהא. עיין שם, ובראש"ז ז"ל (שם פ"ג סימן א'). ע"כ. והתם מבורר דפירוש האיבעיא לענין חזרה, כמו שכתב הרז"ה (במאור טו:), עיין שם ובר"ן (טז. ד"ה ומנא). ולדעת הדגול מרבבה אפילו לסברא הראשונה מותר. והתוספת שבת (סק"ח) תירץ, דתירוצא כיון דמידלא שלט ביה אוירא, קאי לענין חזרה לדעה הראשונה. וכפי הנראה גם הנתיב חיים נתכוין לזה. אבל זה דוחק עצום, עד שכמעט אי אפשר לאומרו, ובפרט בסק"ו שכתב המג"א דלסברא השניה אפילו בשבת שרי. ע"כ. והתם קאי על שתי כירות המתאימות, והתם הא על כרחך אף לדעה הראשונה שרי. והוצרך התוספת שבת (בסק"י) לתרץ, דמיירי היכא דלא מידלא ולא שלט ביה אוירא, ואף על פי כן אינה בתוכה אלא (שתליה) [עליה]. ודבר נפלא להכניס כזאת בדברי המג"א. ויותר נראה דדעת המג"א לדעת הרמב"ם ז"ל (הלכות שבת פ"ג ה"י), דהא דאמרינן בגמרא ומה הן משהין, קאי על גרופה דעלמא, ולא על שתי כירות המתאימות.

ולענין מאי דמשמע דסבירא ליה להדגול מרבבה (סק"ה), דלסברא השניה אפילו לסמוך לכתחילה בשבת שרי. הנה מדברי הפוסקים שפירשו דהאיבעיא היא לענין חזרה, משמע להדיא דבשבת אסור. וכן מבואר ברמ"א ז"ל בסוף הסימן, דדוקא בחזרה הותר סמיכה, אבל לא ליתן לכתחילה בשבת. אלא דמדברי הרא"ש ז"ל (שבת פ"ג] סימן י') שכתב: דמביא אדם קיתון של מים (שם מ:), ומניחה כנגד המדורה דשרי, טעמא משום דדמי לסומך. ע"כ. והביאו המג"א סימן שי"ח (סקל"ח), משמע דסמיכה שרי אפילו לכתחילה בשבת. וראיתי להקני מנורה (סקל"א) שכתב, דלבתר דחידש הרא"ש ז"ל, דטעמא דסמוך למדורה כיון שהצריכוהו להרחיק מן המדורה אית ליה הכירא, איכא למימר דכנגד המדורה עדיף מלסמוך, ואף דכנגד המדורה שרי לכתחילה בשבת, לסמוך אסור, ואינו מותר אלא חזרה. ואם כי הדבר דחוק בלשון הרא"ש ז"ל, אבל הביא ראיה עצומה לזה, מדלא פשטינן האיבעיא דלסמוך מהא דמביא אדם קיתון של מים, אלא על כרחך יש לומר דסמיכה חמורה, והרב ז"ל ([ש"ע הגר"ז] בסעיף כ') פסק דאפילו בשבת שרי. וצע"ג להלכה. (תהלה לדוד – ס"ק א'–ב')

עו) שם לסמוך לה'. כתב הבאה"ט (סק"ד), לסמוך לה, אפילו בשבת. עיין מג"א [סק"ה], דלרי"ף [שבת טז.] ורמב"ם [הלכות שבת פ"ג ה"ז] אסור בשבת. וכתב בדגול מרבבה [סק"ה] דדוקא לסמוך תחילה בשבת אסור לרמב"ם, אבל אם סמך מערב שבת מותר להחזיר, כדמוכח משתי כירות המתאימות [שם לז.], ובהגהת חתם סופר כתב דממג"א (סק"ו) לא משמע כן, ומשתי כירות המתאימות אין ראיה, דהתם משום דמידלו שליט בה אוירא. גם בהגהת רבי עקיבא איגר [סק"ד] השיג על הדגול מרבבה ומסיק דלכתחילה אסור לסמוך, ובחזרה תליא בשני הדיעות שהביא בש"ע. ועיין באשל אברהם (סק"ה), ובמשבצות זהב (סק"י), ובמחצית השקל [סק"ה], נראה דסבירא להו גם כן דלענין סמיכה להחזיר תלוי בשני הדעות, אבל לא לסמוך בתחילה, אמנם בתניא ([ש"ע הגר"ז] סעיף כ') הביא פלוגתא גם לענין לסמוך לכתחילה, ועיין שם בקונטרס אחרון [סק"ג] שכן משמע להדיא ממג"א סוף סימן רנ"ט [דיני שהיה והטמנה בקיצור], ועיין שם בשם רבי עקיבא איגר [סק"ג] דגם שם ר"ל לענין חזרה. (באר יעקב – קרויזר – סק"ג)

עז) שם לסמוך לה'. בביאור הלכה (ד"ה מותר) החליט דלסמוך מותר אפילו בחזרה, אפילו לדעה קמייתא, וחיליה מהא דבעי למפשט משתי כירות המתאימות [שבת לז.], וקתני שם בסיפא דמחזירין. ואין לדבר זה הכרע, דבאמת יש לומר דהכל מספקא ליה, אי מותר לסמוך לשהות ולהחזיר, או שניהן אסורין, או מותר לשהות ולא להחזיר, דכיון דחזינן בגמרא [שם לו:] דחזרה חמירא, ומספקא ליה בסמיכה לאסור, שפיר ראוי לספק בכל מילי, ולמאי דבעי למפשט משתי כירות המתאימות ודאי גם חזרה מותר, אבל האי שינויי דשאני התם דשליט אוירא, נראה דקיימא במסקנא, ונפקא מינה דתנור וכירה המתאימות, משהין על גבי כירה הגרופה, אף על גב דבתנור סמיכה אסורה, ואם כן אין לנו ראיה להתיר חזרה, וכיון שלא נתבאר להיתר ממילא אסורה, והלא לא נתבאר שאסור להחזיר אפילו בישל כל צרכו, ומכל מקום פשוט בפי הפוסקים דאסור להחזיר אפילו בשיל כל צרכו, ומיהו שאני התם דלעולם חזרה ביום השבת הוא לאחר שבשיל כל צורכו. (חזון איש – סימן ל"ז סקכ"ב)

עח) שם הגה שתי כירות המתאימות וכו' מותר לשהות על הגרופה. כתב בט"ז (סק"ד), מותר לשהות על הגרופה וכו', ואני תמה למה הוצרך לכתוב זה וכו'. ע"ש. ולי נראה דלק"מ, דהוה אמינא דוקא לסמוך להכירה שאינה גרופה מותר, משום דעל כל פנים שולט בה אוירא בצד שלא כנגד הכירה דהא עומדת בחוץ, אבל בשתי כירות המתאימות דעומדת תוך הכירה הקטומה וגם נסמך לכירה שאינה גרופה, אם כן לא שליט בה אוירא, ואדרבה אף דכירה גרופה היא מכל מקום אית ביה הבל גדול, וקמ"ל רמ"א דאפילו הכי מותר, וסברא זו מוכרח בש"ס [שבת לז.] למאי דמסיק התם מברייתא דמותר לסמוך.

ולפי זה צריך להבין למה נקט לעיל [שם] בברייתא דשתי כירות המתאימות גרופה ושאינה גרופה, דאין לומר דנקטה לאורויה דעל גב דקטומה מותר, הא אפילו סמיכה ממש מותר, אף על גב דלא שלטה ביה אוירא כל כך, מכל שכן על גב קטומה

אוצר ההלכה

דשלטא ביה אוירא. ואין לומר דאתי לאשמועינן דאפילו תוך הגרופה מותר להשהות אף על גב דהוה סמיכה לשאינה גרופה בצדה, הוה ליה לאשמועינן בחד כירה שאינה גרופה דמותר להסמיך לה. אלא על כרחך צריך לומר דאשמועינן דאפילו בכהאי גוונא דאיכא תרתי לריעותא, דמשהין בגרופה דאיכא משום הבלא דלא שלטא בה אוירא, ונסמך נמי לשאינה גרופה נמי מותר, וזה לא שמעינן מסמיכה דחד כירה שאינה גרופה, משום דעל כל פנים שליט בה אוירא. וק"ל. (אדני פז)

עט) שם הגה שתי כירות המתאימות וכו' מותר להשהות על הגרופה. בט"ז (סק"ד), ואני תמה וכו'. אין כאן תמיה כלל, שאם סברא זו מקוימת, דהא עדיפא הואיל דמידליא ושליט בה אוירא, אם כן תקשה דמוכח איפכא, דלשאר כירה יחידית אינו רשאי לסמוך, דאם לא כן מאי קמ"ל במתאימות [שבת לז.]. וזה אין לומר דאתא לאשמעינן היתר השהיה בגרופה ואיסור בשאינו גרופה, דלהא לא היה צריך לומר שמתאימות, אלא ודאי דהיתירא דסמיכה נמי אתא לאשמעינן, ובלא מתאימות היה לו לאשמעינן, דאין משהין על גבי שאינה גרופה וקטומה אבל סומכין לה, בפרט למאי דמסקינן התם [שם] דמותר לסמוך אפילו לכירה יחידית שאינה גרופה וקטומה. אלא ודאי דאיכא סברא נמי לומר דהוי עדיף שהקדירה עומדת באויר החום, ואף אם יחתה תוך הכירה, יתפשט החום לאויר ולא יועיל בחיתוי, מה שאין כן במתאימות, שכל החום שיתוסף מכירה שאינה גרופה ישאר בכירה שניה, וקמ"ל דאפילו הכי מותר, ובגמרא [שם] מדחי דחי לה, שלא להוכיח מזה לכירה יחידית, וזיל הכא קמדחי לה וכו', אבל למסקנא ודאי דאפשר לומר לומר נמי איפכא דהא עדיפא, ויפה עשה (המ"א) [הרמ"א] שהשמיענו זה. (חמד משה – סק"ב)

פ) שם הגה שתי כירות המתאימות וכו' מותר להשהות על הגרופה. כתב הרב ט"ז [סק"ד], אני תמה למה הוצרך לכתוב זה, דזה לא גרע מסמיכה לכירה, כדאיתא בגמרא [שבת לז.] דמידלי אוירא. ע"כ. ולע"ד אף על גב דהגמרא כי הוה בעי למפשט בעיין אי שרי לסמוך מהך ברייתא דשרי, דחי ליה דלמא שאני התם וכו', אפילו הכי אחר דאיפשיטא בעיין דשרי לסמוך, ראוי שיכתבו גם כן דין שתי כירות המתאימות, שאפשר שיש איזו סברא להחמיר ביה טפי מלסמוך, דאפשר דלסמוך דוקא שרי, דכיון דלא שרו ליה רבנן להשהותה בתוכה לא אתו למיטעי, אמנם בשתי כירות המתאימות נימא דאסור להשהות אפילו על גבי גרופה, שמא יטעה וישהה על גבי שאינה גרופה, כי יסבור כי היא הגרופה. גם מכח הברייתא מוכרח לומר כן, דמדוקיא דהך ברייתא משמע דלסמוך אסור, דאם לא כן הוה ליה לאשמועינן רבותא, דאפילו לסמוך דלא מידלי אוירא שפיר דמי, ובברייתא אחרת התיר לסמוך. אלא ודאי דכי שרי נמי לסמוך אכתי איצטריך לאשמועינן דשתי כירות המתאימות נמי שפיר דמי. (נהר שלום – סק"ג)

פא) שם הגה שתי כירות המתאימות וכו' מותר להשהות על הגרופה. בט"ז (סק"ד), אני תמה. ונראה דאדרבא דבריו תמוהין, דהלא לא הזכירו בגמרא [שבת לז.] דאין משהין על שאינה גרופה. עוד יראה ליישב, דהא לכאורה קשה למאי דדחי [שם] דילמא שאני התם דמדליא שלט אוירא, ומסיק תא שמע כירה שהסיקוהו בגפת ובעצים סומכין לה ואין מקיימין עליה אלא אם כן גרופה וקטומה, ושני המימראות הם בתוספתא [שם פ"ג ה"א], ולסברא דמדליא יקשה דמימרא ראשונה מיותרת דכל שכן הוא, דהשתא דמותר לסמוך על גבי כירה, מכל שכן הכא בשני כירות דמדליא, דאין לומר דאיצטריך להא דאין משהין על שאינה גרופה, הא גם זה מבואר באידך ברייתא דאין מקיימין אלא אם כן גרופה, וצריך לומר לפי המסקנא דאדרבא הוה אמינא איפכא, דוקא לסמוך מותר, דליכא הבל רק מכירה אחת, מה שאין כן בשני כירות אף דמדליא, מכל מקום איכא הבל משני כירות, ושפיר איצטריך לומר דמותר. (ברכת דוד)

פב) שם הגה שתי כירות המתאימות וכו' מותר להשהות על הגרופה. הקשה הט"ז [סק"ד] למה הוצרך לכתוב זה, דהא כבר כתב דמותר לסמוך לו, וזה לא גרע מסמיכה וכו'. ע"ש. ויש לומר דלק"מ, דהוצרך להשמיענו דהוה אמינא אף לסברא ראשונה דאסיר לסמוך באינה גרופה[47], אבל בכהאי גוונא מותר דעדיף משאר סמיכה, קמ"ל דשוה הוא לשאר סמיכה. ודו"ק. (מתוק מדבש)

פג) שם הגה שתי כירות המתאימות וכו' מותר להשהות על הגרופה. הט"ז (בסק"ד) תמה על זה, למה הוצרך לכתוב, דכל שכן הוא מסמיכה דרישא. מ"מ לק"מ, דש"ע כותבו משום דאיכא למטעי לאידך גיסא, מאחר שעומדת על כירה גרופה, ומסקי נמי הבלא מאידך. אף על גב דבגמרא [שבת לז.] מדחי זה שאין ללמוד סמיכה ממנה משום כיון דמדליא שליט בה אוירא, שמע מינה שהוא כל שכן, כותבו שלא יבוא למטעי. (בגדי ישע)

פד) שם הגה שתי כירות המתאימות וכו' מותר להשהות על הגרופה. בט"ז (סק"ד) תמה, ומיישב באליה רבה [סק"ו], וגם דוחה דבריו בסק"ז על הב"י. ע"ש. וגם מה שתמה וחולק בסקי"ח דחה באליה רבה שם [סקל"ט].
(מאורי אור חלק באר שבע – דף קי"ח ע"א)

פה) שם הגה שתי כירות המתאימות וכו' מותר להשהות על הגרופה. בש"ס דשבת (דף ל"ז ע"א), בהא דמבעיא ליה אי מותר לסמוך, בעי למיפשט מהך דשני כירות המתאימות משהין על הגרופה ואף על גב דסליק הבלא מאידך, ודחי הש"ס שאני התם כיון דמדליא שליט בה אוירא. וכיון דאנן קיימא לן דאפילו סמיכה מותר, כל שכן בהך דשתי כירות המתאימות, ולא

הערות וציונים

47. צ"ע דמפורש בש"ע דמותר לסמוך לכירה שאינה גרופה וקטומה.

אוצר ההלכה

הוצרכו הפוסקים להשמיענו דין דשתי כירות, וכן בעל ש"ע לא היה צריך לכתבו. וכבר הרגיש בדבר הט"ז כאן [סק"ד].

ונראה לי דהרי"ו [נתיב י"ב ח"ג דף ס"ט ע"א] ואחריו בעל ש"ע סברי דזה רבותא גדולה, דהנה כבר כתבתי לעיל [סק"ב][48] מחלוקת הפוסקים אי בעינן שיהיה גרופה וקטומה כל צרכה, דהיינו שיגרוף כל הגחלים לחוץ, וכן לקטום על כל הגחלים עד שאי אפשר לחתות בו עוד, או די שיכסה הגחלים באפר למעט החום, ויגרוף לצד אחר הגחלים, ומסקנת הרב בש"ע כאן כשיטת הרשב"א [שבת לו: ד"ה עד], דענין גרף היינו שיוציא כל הגחלים לחוץ, ובקטום סגי שיכסה באפר למעט חומו. טעם הענין דמהני קטימה כל שהוא, כיון דחזינן דעביד מעשה למעט החום שוב לא אתי לחתויי, דנראה מתוך מעשיו שאין צריך להרתיח הקדרה כל כך כיון שעושה מעשה לקטום האש, וסבירא להו להרי"ו והש"ע דבאמת בסמיכה הטעם להקל דלא חיישינן לחיתוי גחלים שלא במקום מושב הקדרה, וכיון דבמקום הקדרה ליכא גחלים, מהיכא תיתי לחוש שמא יחתה בגחלים שבמקום אחר, אבל מכל מקום אין כאן ראיה שאין צריך כלל להרתיח הקדרה מחמת שקוטם הכירה, כיון דמכל מקום מסיק הבל מאידך כירה שאינה גרופה וקטומה, יש די בעיניו ברתיחת הכירה שאצלה שאינה קטומה, וכיון שכן, אם הכירה האחת גחלים שלה לא נגרפו ונקטמו כלל, והכירה השנית נקטמה אבל לא נקטמה כל צרכה, רק כיסה קצת באפר למעט החום, בזה חיישינן שמא יחתה בגחלים במקום מושב הקדרה, כיון שאינה קטומה כל צרכה יש חשש חיתוי בגחלים, ומה שנתן קצת אפר על הגחלים היינו משום שבצדה יש כירה שאינה קטומה ומסיק הבל ממנה לכאן, והיינו דדייק הש"ס בלשונו, אף על גב דמסיק הבלא מאידך. ועיין ברשב"א [שם לז. ד"ה ואע"ג] שנתקשה בלשון זה, ובזה אתי שפיר והבן. ומעתה הא דקאמר הש"ס הטעם משום דסמיכה מותר, אף דאין זה דומה לסמיכה כמו שכתבתי, דאף דסמיכה מותר, מכל מקום בזה דגם בכירה השנית יש גחלים אלא שקטום קצת, מהראוי שלא יהיה מועיל, דכיון דמסיק הבלא מאידך, אין הקטימה שקוטם קצת ראיה שאין רצונו לחתות בגחלים, כיון דמסיק הבלא מאידך, אלא דבאמת לא היה יכול להקשות, דנוכל לומר דבאמת איירי בקטם כל צרכה ודומה ממש לסמיכה, אבל לפי המסקנא דמסיק הש"ס דמדליא ולא אזיל הבל מאידך, אם כן אף שהאחת היא קטומה קצת והשנית אינה קטומה כלל שרי, כמו במשהה רק על קטומה לחוד, ודבר זה השמיענו בעל ש"ע. ודו"ק היטב כי זה דרך נחמד. (ישועות יעקב – סק"ד)

פו) שם הגה שתי כירות המתאימות וכו' מותר לשהות על הגרופה. בט"ז (סק"ד) מותר וכו', ואני תמה וכו'. המחצית השקל (בסק"ד) מתרץ בשם תוספת שבת [סק"י], די"ל דשתי כירות חמירא מסמוכה, דעומדת על גבי גרופה וסליק לה הבלא, וסמוכה בצד כירה שאינה גרופה. ע"ש. ולפענ"ד נראה דס"ד דהא בחד כירה אם גורף הגחלים במקום אחד, ובשאר הכירה נשארו הגחלים שאסור להשהות, כדאיתא בש"ע שהוציא ממנו כל הגחלים, ואפילו במקום הגרוף אסור בכהאי גוונא, אם כן ס"ד דשתי כירות המתאימות דליחשבי כחד כירה, ואסור להשהות או להחזיר על אותה הכירה הגרוף עד שיגרוף גם האחרת, קמ"ל כיון דדופן מפסיק בין שתי כירות, לא הוי ככירה אחת ומותר לשהות בגרוף. (דברי צבי)

פז) שם הגה שתי כירות המתאימות וכו' מותר לשהות על הגרופה. ובט"ז (סק"ד) תמה למה הוצרך לכתוב זה, דהא כבר כתב דמותר לסמוך לו, וזה לא גרע מסמיכה, ואפילו אי הוה סמיכה אסור, מותר בזה, דשאני הכא דמדלי אוירא. והנה בגמרא פרק כירה ([שבת] דף ל"ז ע"א) איבעיא מהו לסמוך בה, תא שמע שתי כירות המתאימות אחת גרופה וקטומה ואחת שאינה גרופה וקטומה, משהין על גבי גרופה וקטומה ואף על גב דקא סליק לה הבלא מאידך, דלמא שאני התם כיון דמידליא שליט בה אוירא. ע"כ. וכתב הרשב"א [שם לז. ד"ה ואע"ג] דהך ואף על גב דקא סליק הבלא מאידך, הוא אריכות לשון. ע"ש. והפני יהושע במשנה דריש פרק כירה [שם לו: סוף ד"ה במשנה], הקשה מהך לישנא על שיטת התוספות [שם ד"ה לא] והראשונים דאיסור שהייה אינו משום דמוסיף הבלא, כמו שהוכיחו לסתור פרש"י [שם ד"ה עד שיגרוף], אם כן מאי קאמרי אף על גב דסליק הבלא מאידך, משמע דאיסורא משום שמוסיף הבל, וכל שכן דלא אתי שפיר התירוץ כיון דמידליא שליט בה אוירא, ואי משום שמא יחתה אדרבה יותר יש לחוש לחיתוי כיון דשליט אוירא. ע"ש. ובאליה רבה [סק"ן] הקשה, דאדרבה נשמע דאסור לסמוך, מדצייר בשתי כירות המתאימות על כרחך משום דמידליא, אבל אם מותר לסמוך למה צייר במתאימות, לימא משהין על כירה גרופה וקטומה ואין משהין על שאינה גרופה וקטומה. והובא במשבצות זהב (סק"ד). ובישועות יעקב [סק"ג][49] הקשה, מאי ראיה הביא הגמרא דמותר לסמוך כשלא עשה שום מעשה, משתי כירות דעשה מעשה באחת וגרף וקטם, וגילה דעתו דלא ניחא לו שיתבשל ויצטמק, והרי להרז"ה [שם טז:] סגי בגירוף מקצת תנור לבד. ע"ש. אמנם לפי מה שכתבתי לעיל[50] מיושב הכל, דהא על הך דשתי כירות [שם לז.], קאי פלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה, וקאמר שם רבי יהודה מה הן משהין על הגרופה וקטומה, בית שמאי אומרים חמין אבל לא תבשיל, ובית הלל אומרים חמין ותבשיל, [בית שמאי אומרים נוטלין אבל לא מחזירין,] ובית הלל אומרים אף מחזירין. ע"ש. והנה רבי יהודה דסבירא ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב [שם עג:], אם כן מכבה הוי חיוב חטאת כמחתה, ואם כן כיון דגרף וקטם לאחת, גילה דעתו דקפיד שלא יצטמק יותר, אם כן נהי דלחיתוי לא חיישינן כיון דגילה דעתו להיפך, אדרבה ניחוש שיקטום גם כירה השניה כיון דסילוק

הערות וציונים

48. נדפס לעיל אות נ"ד. **49.** נדפס לעיל אות ע"ג. **50.** נדפס לעיל אות ס"א.

אוצר ההלכה

הבלין מאידך, ובפרט במצטמק ורע לו, ועל כרחך בסמיכה לא גזרינן. ומשני, כיון דמידליא שליט אוירא ואין צריך לקטום השניה, דבלאו הכי לא יזיק החום לתבשיל וחמין שעל כירה השניה, ואם כן רבותא גדולה קמ"ל הרמ"א דלא נדע מסמיכה, וזה ראיה גדולה למה שכתבתי לעיל[51] בדעת הרמב"ם. ואפשר עוד דזה טעמו של רבי מאיר ורבי יהודה דאסרי באינה גרופה וקטומה גם מצטמק ורע לו, כמבואר בכירה (דף ל"ז ע"א), דלמה ניחוש דיחתה כיון דמצטמק ורע לו וכבר נתחמם ונתבשל כל צרכו, אלא דאדרבה שמא יגרוף ויקטום ויכבה, ורבי יהודה סבירא ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, וגם רבי מאיר סבירא ליה כן לפי מש"כ בתוספות רי"ד בריש פרק שמנה שרצים [שם קז: ד"ה מאן תנא], דרבי מאיר ורבנן דפליגי בסוף פרק האורג [שם קו:] בצידת צרעין, ורבי מאיר מיחייב, אתיא דרבי מאיר כרבי יהודה. ע"ש. וכן צריך לומר לפירש"י במשנה דשמנה שרצים [שם קז.] בד"ה שלא לצורך. ועיין פני יהושע פרק כירה (דף מ"ד ע"א) בד"ה חוץ מן הנר. (ערך שי)

פח) שם הגה שתי כירות המתאימות וכו' מותר לשהות על הגרופה. ט"ז (סק"ד). נ"ב: ואפשר לומר בדוחק, דרמ"א הוצרך לכתוב זה להשמיענו דלא חיישינן שמא יסתור את הדופן החרס שביניהם מבעוד יום כדי שיתרבה ההבל, יען דלאו ברשיעי עסקינן. ואף על גב דסברא זו לא נזכר בתלמוד ובפוסקים ז"ל, מכל מקום כדי ליישב דברי רמ"א כתבתי כן. (מגן בעדי)

פט) שם הגה שתי כירות המתאימות וכו' מותר לשהות על הגרופה. כתב הט"ז (סק"ד), ואני תמה למה הוצרך לכתוב זה וכו', ובגמרא לא אמר זה וכו', אבל הגרוף מותר אפילו אי הוה אסור לסמוך. לא ידעתי כוונתו, דמכל מקום הא קיימא לן דמותר לסמוך, ולמה הוצרך לאשמועינן הא, ועל כרחך דיש בו צד רבותא, ובאמת הוא פשוט, דבכאן יש שני מיני חמימות, למטה ומן הצד. (חבל יוסף – גנזי חיים)

צ) שם הגה שתי כירות המתאימות וכו' מותר לשהות על הגרופה. בט"ז (סק"ד) ואני תמה וכו'. עיין מחצית השקל [סק"ו] מה שתירצו האחרונים. (אהל ברוך)

צא) שם מותר לשהות על הגרופה. במג"א (סק"ו), וקא פשיט ליה מהא וכו'. לא ידעתי מה מלמדנו, דהא אדרבה בש"ס [שבת לז.] משמע דהך דשתי כירות עדיף מסמיכה בכירה, משום דמדליא ושליט בה אוירא. ואפשר דאפילו בשבת שרי ליתן על הכירה השניה, אם לא היתה נסוקת כלל. (חדושי מוהרמ"ז)

צב) שם מותר לשהות על הגרופה. כתב המג"א [סק"ו], ולסברא השניה אפילו בשבת שרי, דהא הבעיא קאי אסמיכה בשבת, וקפשיט ליה מהא. יעוין שם. ומדברי הרמב"ן במלחמות [שבת טו:] נראה דאפילו לסברא הראשונה אף בשבת שרי, דכן מבואר מסיפא דברייתא [שם לז.] גבי פלוגתא דבית שמאי ובית הלל. ועיקר ראיית הרי"ף [שם טז.] אינה אלא מדפשיט מברייתא דקתני סומכין, ומאי ראיה, נימא הא דקתני סומכין היינו בשהייה וכפשטה דברייתא. יע"ש. (שלמי תודה)

צג) שם ותנור וכו'. משנה שם [שבת לח:], ואמרינן בגמרא [שם] סבר רב יוסף על גביו ממש, ופרש"י, על גביו, על שפתו. וי"ל דמה בא לפרש, ודאי שהוא על שפתו. ונראה דבא לומר שלא נפרש כמו שכתב לעיל [לז.] גבי כירה שהסיקוה, תוכה וגבה הוא דאסור אבל לסמוך שפיר דמי, וכתב רש"י ז"ל שם, גבה, עובי שפתה. וכתב כן משום דבכירה שהיא מלאה גחלים, אם מושיבה על גבה ממש ונוגעת בגחלים היינו תוכה, לכך כתב עובי שפתה, שבאותו עובי של שפתה שבולט מהכירה מושיבה, והשתא יש חילוק בין תוכה לגבה. אבל בתנור אינו כן, משום דבתנור הגחלים הם למטה, ואף על שפתה ממש מקרייא גבו.

ובהא דתנור שהסיקוהו בקש וגבבה [שם לח:] דלא יתן, הוא אף גרוף וקטום, דתניא בברייתא [שם], תנור שהסיקוהו בקש [וכו'] ואין צריך לומר בגפת ובעצים, ואם איתא דמיירי באינו גרוף, מאי ואין צריך לומר בגפת ובעצים, הרי כתבו התוספות [שם ד"ה אילימא] דלאביי קש וגבבא שאינו גרוף הוי כגפת ועצים גרוף, אלא ודאי דמיירי אף בגרוף, והשתא הוי אין צריך לומר גפת.

ומה שכתב מהרש"א [שם בד"ה גמרא על גביו], דהוה להו לאביי ורב יוסף לאתויי מהך מתניתין דלסמוך שרי. ע"ש. לא ידענא היכי הוה מצי לאתויי רב יוסף ראיה ממתניתין, דאימא באינה גרופה כירה ותנור שוין. (יד המלך)

צד) שם ותנור וכו'. ותנור וכו' אפילו אם הוא גרוף וקטום וכו'. נ"ב: עיין מה שכתב הרב מג"א (בסק"ח). ועיין ביד המלך (דף ק' ע"ד)[52]. (דברי מנחם – הגה"ט סק"ה)

צה) שם ותנור אפילו אם הוסק בקש או גבבא אסור וכו'. ותנור הכל אסור, כי כל מה שצריך גרופה וקטומה לא מהני ואפילו בקש וגבבא, אף על גב דלא שייך חיתוי גבי קש וגבבא, מכל מקום כיון דהבלא מרובה גזרינן דאתי למטעי ולשהות נמי בגפת ועצים, אבל תבשיל שבשיל כל צרכו ומצטמק ורע לו, שרי אפילו בתנור, אפילו הוסקה בגפת ועצים ולא גרף וקטם, דמה לו (לגרוף) [לחתות], שהרי הוא רע לו. וכופח אם הוסקה בקש וגבבה דינו ככירה, ובב"י מביא דעת הטור הוא שצריך על כל פנים לגרוף ולקטום, אבל מדסתם כאן בש"ע שמע מינה דלא כהטור סבירא ליה, אלא בקש וגבבא אין צריך לגרוף או לקטום. (בגדי ישע)

צו) שם ותנור אפילו אם הוסק בקש או גבבא אסור וכו'. הנה מה דבתנור אסור אפילו גרוף וקטום, כתב הרמב"ם

הערות וציונים

51. נדפס לעיל אות ס"א. **52.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

([הלכות שבת] פ״ג (ה״ה) [ה״ן]) **לפי שהגורף מניח קצת מהאש, ובתנור דחומו רב במעט גחלים יחתה, והביא המג״א דבריו** (בסק״ח). אכן בקש וגבבא דלכאורה נראה טעם דמותר בכירה מפני שאין להם גחלים לחתות בהם, ומיד נשרף ונעשה אפר, ומאי טעם לאסור בתנור. והמג״א (סק״ז) כתב דהתנור נקלט חומו לתוכו טפי מכירה, וסיים דכן כתב רש״י. ואמת כי רש״י כתב כן **בשבת** (דף ל״ח ע״ב ד״ה תנור), ואכן לרש״י ניחא דכתב [שם לו: ד״ה עד שיגרוף] **הטעם בכירה משום תוספת הבל, ולכן בתנור אף בקש וגבבא משום שנקלט חומו יש תוספת הבל (אף בקש), אבל הב״י** כתב דכל הפוסקים חולקים עליו, דלא שייך תוספת הבל רק בהטמנה, אם כן מאי מהני דנקלט חומו לאסור בקש. ועיין במגיני שלמה [שם] שכתב, דרש״י סבירא ליה דחד גזירה הוא כהטמנה. ונראה דאפשר דרש״י דייק כן מדאסור בתנור אף בקש וגבבא כמו שכתבתי. שוב עיינתי ברמב״ם [ה״ה], וכתב דבתנור אף אש של קש יכול לחתות, ובכסף משנה [שם] בשם הרמ״ך ראיתי שכתב וז״ל: דחום התנור מבעיר הקש. משמע מדבריו דהיינו בנשאר קצת מהקש תוך התנור שעדיין לא נשרף.

(גנזי חיים – סק״ב)

צז) שם ותנור אפילו אם הוסק בקש או גבבא אסור וכו׳. במשנה ברורה (סקכ״ב) כתב בשם אליה רבה [סקי״א], דברמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ה] משמע דתנור שהסיקוהו בקש ובגבבא וגרפו דינו ככירה גרופה. והוא תימה, דאדרבה ברמב״ם משמע דבקש וגבבא לא שייך לחלק, דלעולם חשיב כגרוף וקטום, ואחרי דאסרינן בתנור שהוסק בקש וגבבא אין נפקותא בין גרוף לאינו גרוף, ואילו היה חילוק בין גרוף לאינו גרוף, היה הרמב״ם מפרשו בהדיא, שאין כאן מקום לסתום בזמן שכל ההלכות האלו מפורשות ומפורטות בלשון הרמב״ם לכל חלוקיהון, וכן בגמרא [שבת לו:] משמע דבקש וגבבא אין חילוק בין גרוף לאינו גרוף, ואפשר דנתן קש וגבבא על הגחלים של העצים הוי כנתן עליהם נעורת של פשתן. ודברי הטור שחילק בכופח שהסיקוהו בקש בין גרוף לאינו גרוף, כבר נתקשה בהן ב״י. ובמשנה ברורה [שם] כתב, דמבואר בכלבו [סימן ל״א דף ל״א ע״ג] ובחדושי ר״ן [שם טו: ד״ה עד שיגרוף] להקל בתנור המוסק בקש וגרף. וצ״ע בפנים דבריהם.

(חזון איש – סימן ל״ז סקכ״ב)

צח) שם ותנור וכו׳ אסור אפילו לסמוך לו אפילו אם הוא גרוף וקטום. הרב ב״י כתב, שהכל בו [סימן ל״א דף ל״א ע״ד] בשם ספר ההשלמה [שבת דף ל״ו סוע״ב] התיר בתנור גרוף וקטום. וכתב הרב ב״י דאיירי בתנורים דידן ולא בתנור שבימי הש״ס. והנה המעיין בספר כלבו בעינו יראה דאיירי בתנורים שלהם, אלא דפסק כאביי [שם לח:] דסבירא ליה דגם תנור גרוף וקטום מותר, ואין חילוק בין תנור לכירה רק לענין לסמוך על גבה באינה גרופה, דתנור אסור לסמוך וכירה מותרת לסמוך, אבל בגרוף, תנור וכירה שוין הם.

והטעם הפוסקים האוסרין בתנור אף כשהוא גרוף, נלע״ד דלא כמו שכתבו הרבנים האחרונים דס״ל דהלכה כרב אדא [שם] דמפרש למתניתין בגרופה, דבאמת למה לנו להחמיר כרב אדא, ובענין דרבנן שומעין להקל, אלא דנראה לי דהם מפרשים דלפי המסקנא אף אביי מודה דתנור אסור אף בגרופה, דבש״ס שבת (דף ל״ח ע״ב) סבר רב יוסף למימר תוכו [תוכו] ממש, על גביו על גביו ממש, אבל לסמוך שפיר דמי, איתיביה אביי כופח שהסיקו בקש וגבבא הרי הוא ככירה, בגפת ועצים הרי הוא כתנור, ובמאי, אי בשאינה גרופה, אלא כירה שאינה גרופה מי שרי. והלשון תמוה בהא דקאמר אלא שאינה גרופה מי שרי, דמשמע דלאביי איירי בגרופה, זה אינו, דלפי האמת לאביי איירי באינה גרופה, ועיקר החילוק בין כירה לתנור הוא לענין סמיכה. וכבר תמהו בזה רבותינו בעלי תוספות [שם ד״ה אילימא]. ואמנם הדבר נכון מאד, דבאמת אי נימא דבעינן שיגרוף כל הגחלים, בזה קושיית אביי עומדת כחומה, דבגרף אף בתנור מותר, ואמנם אי נימא דלא בעינן גריפת כל הגחלים אלא שיגרוף אותם לצד אחד כמו שנתבאר לעיל [סק״ב][53], ומטעם דחזינן דאינו רוצה לחתות בגחלים, דחזינן דמעמיד אותה במקום שאין שם גחלים, בזה שפיר נוכל לומר דבתנור שחומו רב כשיחתה בגחלים אף שלא במקום הקדרה ירתיח הקדרה, ולכן אף שגרף לצד אחד אסור, משום שמא יחתה. וכן למדתי מלשון הקדמונים בענין זה, המעיין ימצא אותם במקומות[ם] למושבותם. והנה בענין סמיכה בתנור, פשיטא דלא נחלקו במציאות אם יש חום סמוך לתנור או לא, אלא דרב יוסף סובר כיון שאינו מעמיד הקדרה לתוך הכירה רק סמוך, מורה שאינו רוצה שיתחמם הקדרה יותר, ועל כן לא חששו לשמא יחתה, ואם כן כל שכן כשגורף התנור לצד אחד, נראה דאינו רוצה שיתחמם הקדרה יותר, ומהראוי שיהיה מותר אף בתנור כיון שגרף. ומעתה אביי שרצה לדחות דברי רב יוסף דסובר סמיכה מותר אף בתנור, אם כן הוא הדין בגרף הגחלים לצד אחד מהראוי שיהיה מותר אף בתנור, אבל לפי אביי דסמיכה אסור בתנור, שפיר נוכל לומר דאף בגרוף התנור אסור, כיון שחומו רב, והדבר ברור שזה טעם הפוסקים דאין לנו הכרח מדברי אביי לפי המסקנא. ודו״ק.

(ישועות יעקב – סק״ה)

צט) שם ותנור וכו׳ אסור אפילו לסמוך לו אפילו אם הוא גרוף וקטום וכו׳. נ״ב: זולת אם הוא מצטמק ורע לו דשרי מקל וחומר דשיהה מותר בו, כדאיתא בהרמב״ם ([הלכות שבת] פ״ג ה״ח). ומה שמסיים הרמב״ם (שם הלכה י״), וכל שאין מחזירין עליו אין סומכין לו, זה הכלל לא קאי על המאכלים, אלא ר״ל וכל שאין לו היתר חזרה על ידי גרוף וקטום, אין לו היתר סמיכה במאכלים הצריכים לבישול אפילו רק מצטמק ויפה לו. וכל זה דחקתי כדי לבאר מלת מבערב שבהרמב״ם [שם ה״ז], היינו משחשיכה, אבל להבנת המג״א [סק״ה] בודאי אין צורך לכל זה. ואפשר דלהכי כיוון מה שכתב לעיין בהרב המגיד, ור״ל מה

הערות וציונים

53. נדפס לעיל אות נ״ד.

אוצר ההלכה

שפירש שם הרב המגיד [ה״י] ד״ה ואין מחזירין, שקאי אפילו על מצטמק ורע לו. ודוק. (בית מאיר)

ק) שם אפילו אם הוא גרוף. במג״א (סק״ח), שלא תשאר נצוץ אחד. רמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ו]. אבל דעת המאור [שבת טז:] והר״ן ז״ל [שם טו: ד״ה עד שיגרוף], דאם גרף כל הגחלים והוציא לחוץ אפילו בתנור שרי, והא דאמרינן דגרופה לא מהני בתנור, היינו כשאינו מוציא הגחלים לחוץ אלא שגורפן לצד אחד בתוך התנור, דבכהאי גוונא מהני בכירה לחוד אבל לא בתנור, מה שאין כן אם גורף כל הגחלים לחוץ אפילו בתנור מהני. אבל דעת המחבר נראה כדעת הרמב״ם, שהרי פירש בהדיא דגריפה היינו שהוציא ממנה כל הגחלים, ואפילו הכי כתב דבתנור לא מהני. (חדושי מוהרמ״ז)

קא) שם בהגה שהיד סולדת בו. ומה שכתב [המג״א] (בסק״ט) שהיד סולדת בו [וכו׳] וכן משמע בגמרא. היינו בגמרא ([שבת] דף מ׳ ע״ב) מתיר להניח אפילו צונן במקום שאין היד סולדת בו, וכן כתב הש״ע בסוף סעיף ב׳ [בהגה], אבל בסעיף ה׳ מביא שתי דיעות בזה, וע״כ צריכין לחלק דכנגד המדורה לא יבוא לטעות משני (טעמא) [טעמים], חדא שרואה המדורה לפניו ובודאי ידע שהוא מבשל ממש, ועוד [שכיון] שהוא צונן, יעיין היטב שלא יניח במקום שיוכל להיות יד סולדת בו, מה שאין כן כאן אתי למטעי, מאחר שהוא חם ואינו נרגש כל כך בין במקום שהיד סולדת בו לאין היד סולדת בו. (בגדי ישע)

קב) שם בהגה שהיד סולדת בו. במג״א (סק״ט), מיהו בסעיף ה׳ משמע וכו׳. ר״ל דבסוף סעיף ב׳ כתב רמ״א דאם אין היד סולדת בו שרי אפילו בשבת, ובסעיף ה׳ בהג״ה כתב על זה דיש מחמירין. לכן מחלק המג״א דדוקא על גביו שרי, אבל לתוכו אסור אם אינו גרוף, אף על פי שעממו הגחלים. ועיין מה שכתבתי לקמן מזה אי״ה[54]. (חדושי מוהרמ״ז)

קג) שם בהגה שהיד סולדת בו. כתב המג״א (סק״ט), אם אין היד סולדת בו מותר ליתן אפילו על גביו אפילו בשבת [וכו׳], ואפשר דאפילו אין גרוף וקטום שרי, מיהו בסעיף ה׳ משמע דאסור לתת לתוכו. ע״כ. מה שכתב ואפשר דאפילו אינו גרוף וקטום שרי, נראה דאפילו בשיהה יש להסתפק, אבל מה שכתב דבסעיף ה׳ משמע דאסור לתת לתוכו, היינו דוקא לענין חזרה. והתם משמע דבתוכו אסור אף בגרוף וקטום, ובאינו גרוף וקטום אף על גביו אסור. וכל זה לענין חזרה, אבל לענין שיהה בתוכו, פשיטא דלא גרע מעל גביו, דלענין שיהה אין סברא לחלק בין תוכו לעל גביו, כמבואר בגמרא ([שבת] ריש דף ל״ז) עיין שם בתוספות ד״ה אי אמרת בשלמא. ואי מותר בעל גביו, הוא הדין בתוכו. והרב [הגר״ז] ז״ל בקונטרס אחרון (סק״ה) כתב להחמיר באינו גרוף וקטום, אף שאין היד סולדת בו, ורואיתו דהא בסעיף ה׳ מיירי באין היד סולדת בתנור, כמו שכתב רמ״א ז״ל שם, דאם החום כל כך בתנור שהיד סולדת בו אסור, ואף על פי כן הוצרכו לטעם כיון שלא הטמינו בו הוי כגרוף וקטום, משמע להדיא דבאינו גרוף וקטום לא מהני מה שאין היד סולדת בתנור. ע״ש. ובאמת לא הבינותי, דאם כן יש להוכיח גם כן דדוקא חזרה ובתנאי חזרה, דאם לא כן למה הוצרך הב״י (בשם) לטעם הר״ן ז״ל [שם יז: ד״ה ומיהו], דבנטלה משחשיכה מותר להחזיר בלא תנאי חזרה, הא מיירי באין היד סולדת בו, אלא על כרחך דגם לזה לא מהני אין היד סולדת בו, ואם כן איך כתב המג״א והוא מדברי רמ״א ז״ל סוף סעיף ב׳, דאם אין היד סולדת בו מותר ליתן אפילו בשבת. וצע״ג.

ועל כל פנים היה נראה דעל גבי תנורים שלנו דדינם כגרוף וקטום אלא דבעינן דבר המפסיק, ובאין היד סולדת בו דהמג״א מסופק אף באינו גרוף וקטום, איכא למימר דלא בעינן דבר המפסיק. (תהלה לדוד – סק״ד)

קד) שם בהגה שהיד סולדת בו. כתב במג״א (סק״ט בסופו), מיהו בסעיף ה׳ משמע דאסור לתת לתוכו. עיין שם בהג״ה דמביא יש אוסרין. (אהל ברוך)

קה) שם וכל שכן שאסור לשהות בתוכו. איתא בירושלמי ([שבת] פ״ג ה״ב), דרבי [יודן בי רבי] ישמעאל הורה בשעת הדחק מיגרף תנורא, וניתן שלשה ענפי ארז ולתת שם הקדרה, ובלבד דלא ידעון השכנים. וע״ש בגליון הש״ס. (תוספת ירושלים)

קו) שם וכופח שהוא מקום שפיתת קדרה אחת. כירה שלנו היא כופח, שהרי אין בה אלא מקום שפיתת קדרה אחת, ואם כן האידנא שלעולם מבעירין אותה בעצים ופחמים דינה כתנור, שאסור אפילו לסמוך לו בסמוך חוצה לו, ואפילו הוא גרוף וקטום, ואין היתר בה אלא כשהוא חי לגמרי, או נתבשל לגמרי והוא מצטמק ורע לו, ואז שרי אפילו אינו לא גרוף ולא קטום. (שו״ת בית דוד – סימן צ״ח)

קז) שם וכופח וכו׳ אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה. כתב ב״י (ע״ב שיטה נ״א), ואין זה מוכרח וכו׳. נ״ב: עיין ב״ח [אות ה׳]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״ו)

קח) שם וכופח וכו׳ אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה. בט״ז (סק״ו), ותמהתי דודאי מוכח כן וכו׳. אין מזה הוכחה כלל, דכי אמרינן בגמרא [שבת לח:] דנפיש הבליה מדכירה, אבל לא אמרו דחמור מכירה כדי שנהיה מוכרחים למצוא חומרא בכופח מה שאין בכירה. גם מה שחזר וכפל דבריו וכתב, למה זכר שהכופח חמור מכירה. ולא נזכר זה בגמרא כלל, רק דנפיש הבליה מכירה. ועוד למה לנו חומרא גדולה ויתירא מזו שכירה

הערות וציונים

54. נדפס לקמן אות שס״ד.

אוצר ההלכה

שהסיקה בגפת ועצים קטומה וגרופה מותר אפילו על גבה, וכל שכן לסמוך אף שאינה גרופה וקטומה, ובכופח כל זה אסור כתנור, ולמה לו לחפש חומרא בכופח טפי ממה דקתני במתניתין. מיהו בקש וגבבא שוה לכל דבר לכירה, ואף בשאינה גרופה וקטומה מותר להשהות, כי אף דנפיש בכופח הבלא טפי מבכירה, מכל מקום בקש וגבבא מותר, כיון דלא נפיש הבליה כבתנור. וכך הוא הדין, כל שלמטה מתנור, אם הוסק בקש וגבבא מותר להשהות אף כשאינו גרוף וקטום, וכל שלמעלה מכירה, אסור להשהות אם הוסק בגפת ועצים, ותנור וממנו ולמעלה אף אם הוסק בקש וגבבא אסור להשהות, ואין לנו לדקדק אחר שעורי חכמים שכך הוא.

ולעי"ד מדברי התוספות שם ד"ה אילימא, מוכח כדברי הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג ה"ז] ודלא כהטור, ותורף דבריהם דקשה להו למה הוכיח אביי ממתניתין שאסור לסמוך מהוכחה זו שאמרו התם, ולמה לא מוקי לה בגרופה וקטומה כמו רב אדא בר אהבה. ופירשו דלאביי הסברא נותנת לו דאם הוסקה בקש וגבבא ולא גרף וקטם שוה לאם הוסקה בגפת ועצים וגרף וקטם, וכיון דקתני בקש וגבבא הרי הוא ככיריים, על כרחך אף באינה גרופה וקטומה מותר ליתן אפילו על גבה, הוא הדין בגפת ועצים גרופה וקטומה, ולכן מוקי לה בשאינה גרופה, ולענין סמיכה (שותה) [שוה] לתנור. מה שאין כן רב אדא סובר דזה אינו מוכרח, דיש לומר דהוסקה בגפת ועצים אפילו גרופה וקטומה יש בה הבל יותר מקש וגבבא אפילו לא גרוף וקטום. כך הוא תורף דבריהם. וזה מוכיח, דאם לא כן מה ראה אביי להוכיח כן ולא מוקים לה בגרוף וקטום כמו רב אדא. ולפי זה מוכח כדברי הרמב"ם, דכיון דלאביי על כרחך שכן הוא, מהיכי תיתי נאמר שרב אדא פליג עליה בהא, ולא נזכר מזה רמז בגמרא, דאי פליג ולרב אדא אף בקש וגבבא בשאינה גרופה וקטומה אסור להשהות על גבה, היה לו לפרש, אלא ודאי דבסברא בעלמא פליגי כמו שכתבו התוספות.

ומה שכתב הב"ח [אות ה'] בזה, כבר כתב הט"ז דמדברי הרי"ף והרא"ש נראה דלא גרסינן בברייתא הכי. ואני אוסיף דכן מוכח נמי מדברי התוספות שם ד"ה תניא כוותיה, דלא היתה זו הגירסא בברייתא, דאם לא כן למה להם להוכיח ולספק אי גרס בגפת ועצים סומכין או אין סומכין, פשיטא דגרס אין סומכין, דאם לא כן איזה חילוק יש בין קש וגבבא לגפת ועצים, וזה אי אפשר לומר דזה מיירי בגרוף וקטום וזה בלא גרוף וקטום, דבחדא גוונא ודאי מיירי, אלא ודאי דלא גרס כן בברייתא.

(חמד משה – סק"ג)

קט) שם וכופח וכו' אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה. כתב ב"י (דף קס"ה ע"ב שיטה מ"ה), ויש לתמוה על רבינו וכו'.

נ"ב: עיין בספר ט"ז (סק"ו), ובספר קרית מלך רב (דף י"ד ע"ב).

(יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"ב)

קי) שם וכופח וכו' אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה. כן דעת הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג ה"ז], דשרי אפילו בלא גרוף וקטום. אמנם הטור כתב דעל ידי גירוף דוקא הוא דשרי. וכתב הרב ט"ז [סק"ו] דכן מוכח בגמרא [שבת לח:], מדאמרינן דכופח נפיש הבליה מכירה וזוטר מתנור. ע"ע כל לשונו. ולמעוט דעתי איני רואה ראיה מכאן, כי לשני הפירושים חומרת הכופח טפי מכירה, היינו בגפת ועצים ובגרוף וקטום, דבכירה שרי ובכופח אסור, אלא דבקולא שיש בכופח טפי מתנור פליגי, דלהרמב"ם כי היכי דבגפת ועצים (קיל) [חמיר] מכירה ויש לו דין התנור, כן בקש ובגבבא (דחמיר) [דקיל] מתנור יש לו דין כירה דשרי אפילו לא גריף, ופשטא דמתניתין דקתני הרי הוא ככיריים מסייעתו. ולהטור ס"ל דכיון דאמרינן בגמרא זוטר הבליה מן תנור, מיסתייה דנחית ביה דרגא דבתנור אסור אפילו בגרוף, ובכופח בגרוף שפיר דמי. אבל אין זה הכרח להוציא המשנה ממשמעותה, גם מלישנא דרב אדא בר אהבה אין הכרח לפירושו, וכמו שכתב בבית יוסף דרב אדא אסיפא דמתניתין מהדר לפרושי. ובשם הב"ח [אות ה'] הביא ראיה להטור, מברייתא [שם] דקתני כופח שהסיקוהו בקש ובגבבא אין נותנים על גביו. וזו באמת גמרא ערוכה דלא כהרמב"ם, דכיון דלדידיה כופח שהוסק בקש ובגבבא שרי ליתן על גביו בכל גוונא, ברייתא דאסר כופח שהוסק בקש, במאי מוקמת לה. אלא דכבר כתב הרב ט"ז [סק"ו] בזה, דשאר הפוסקים לא גרסי בברייתא אלא כופח שהסיקוהו בגפת ובעצים וכו'. גם מדברי התוספות שם ד"ה תניא וכו', מוכח שזו היתה גירסתם בגמרא.

עוד נלע"ד, דאף על גב דהרב ב"י כתב דלהרמב"ם לא הותר בתנור אפילו קש וגבבא ואפילו גרוף וקטום, ממשמעות לשון הרמב"ם שם (דין ה') נראה דלא אסר בתנור שהוסק בקש ובגבבא, אלא דוקא כשאינו גרוף וקטום. מעתה הא בהא תליא, דהרמב"ם דס"ל דתנור נמי לא אסור בקש אלא באינו גרוף, אם כן כי אמרינן דכופח זוטר הבליה מן תנור, מוכרח דשרי בקש אפילו אינו גרוף. והטור ס"ל דבתנור אסור אף בקש ואפילו גרוף, הילכך מפרש דבכופח נחתינן דרגא כדלעיל. וניחא נמי להרמב"ם מאי (דרב יוסף) [דאביי] [שם] הוה בעי למפשט דלסמוך בתנור אסור ממתניתא דקתני בגפת ועצים הרי הוא כתנור [ואסור], הא ככירה שרי, במאי, אילימא כשאינו גרוף וקטום וכו'. ע"ש. וקשיא טובא, דכיון דאפשר דמתניתין נמי איירי בגרוף וקטום, תו לא תיפשוט בעיין, וכדקאמר רב אדא, אלא מוכרח דס"ל לאביי דרישא דמתניתין תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא לא יתן, מיירי באינו גרוף וקטום (דומיא דמתניתין קמייתא דכירה שהסיקוהו בקש ובגבבא נותנין דאיירי באינו גרוף), דאילו גרוף וקטום שרי, וממילא דגם מה שאמר כופח שהסיקוהו הרי הוא ככיריים, איירי באינו גרוף, וזהו הכרחו דאביי דבעל כרחך סיפא דגפת ועצים וכו' איירי גם כן באינו גרוף וקטום (ומה שאמר אילימא בשאינו גרוף וכו', עיין שם בתוספות [ד"ה אילימא] דהאי לישנא לאו דוקא), ואם כן קשה אלא כירה וכו' אלא לסמוך, ודחי ליה רב אדא, דאף על גב דרישא ומציעתא באינו גרוף, סיפא דבגפת ועצים הרי הוא כתנור, בכופח ותנור גרוף עסקינן.

אוצר ההלכה

ובזה מדוקדק לשון הרמב״ם [שם ה״ז] בדין כופח שכתב: ואם הסיקוהו בקש הרי הוא ככירה שהוסקה בקש ומשהין עליו. וק״ק דכי היכי דביאר בהסיקוהו בגפת ועצים דאין משהין אף על פי שגרף, הכי נמי הוה ליה למימר בהסיקוהו בקש דמשהין אף על פי שלא גרף. ועל פי האמור ניחא, דבקש וגבבא כתב כלשון מתניתין דלא נאמר עלה כלום בגמרא, וסתמו כפירושו דהיינו בלא גרף דומיא דתנור, ובגפת ועצים שאמר רב אדא בגמרא דאיירי בגרוף, מכח הקושיא דאי באינו גרוף אפילו אי הוי ככירה אסור, כתב איהו נמי בהדיא אף על פי שגרף. והטור סובר דאף על גב דלאביי כולה מתניתין באינו גרוף וקטום, לרב אדא כולה בגרוף וקטום, וקיימא לן בפירושא דמתניתין כרב אדא. ולכך פסק דבתנור אפילו גרוף אסור, ובכופח כי הוי גרוף שפיר דמי. אי נמי אפשר דאביי נמי סבירא ליה דבבא דתנור איירי אפילו בגרוף, דאם איתא דבגרף שרי הוה תנן ליה בהדיא, כדתנן ברישא לא יתן עד שיגרוף, ואפילו הכי סובר דבבא דכופח מיירי באינו גרוף, מהטעם שכתבו התוספות שם ד״ה אילימא וכו׳. ע״ש. ולרב אדא בבא דכופח נמי בגרוף וכדאמרן. (נהר שלום – סק״ד)

קיא) שם וכופח וכו׳ אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה. ט״ז (סק״ו) תמה וטעה, כמו שכתב האליה רבה [סק״ז], וציינתי בבאר שבע, גם תמיהתו בסק״ד. אך הכא בלאו הכי טעה בדבר משנה [שבת לח:] בקש וגבבא הוא ככירה, ולדבריו אינו כלום ככירה, ופירוש הטור כתב הב״י שצריך לדחוק. ע״ש. (מאורי אור חלק עוד למועד – דף קס״ח ע״א)

קיב) שם וכופח וכו׳ אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה. כתב ב״י, ויש לתמוה על רבנו וכו׳. נ״ב: עיין מה שכתב הב״ח [אות ה׳], ומה שכתב הט״ז (בסק״ו). ועיין בספר קרית מלך רב ז״ל ח״א (דף י״ד ע״ב) מה שכתב על דברי הט״ז. ועיין מאמר מרדכי (סק״ד) שתמה כן ומה שרצה להליץ וכו׳ ואינו נכון. ע״ש, ובספר נהר שלום (בסק״ד)[55]. (דברי מנחם – הגב״י סק״ד)

קיג) שם וכופח וכו׳ אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה. בט״ז (בסק״ו) וז״ל: דודאי מוכח כן להדיא בגמרא [שבת לח:] דכופח נפיש הבליה מכירה וזוטר מתנור [וכו׳], וצריך לפרש מה חומרתו מכירה ומה קולתו מתנור וכו׳. והאחרונים תמהו עליו, דהחומרא מכירה היא לגפת ועצים דשוה לתנור דלא מהני גרופה וקטומה. ולפע״ד נראה כוונתו מדאמר נפיש הבליה מכירה וזוטר מתנור, משמע דיש דבר אחד דלא הוי ככירה ולא כתנור, מדאמר נפיש הבליה מכירה, אבל עדיין לא הוי כתנור, וכן הלשון וזוטר מתנור, משמע אבל היא לא קיל ככירה, ואם נימא דקש וגבבא אין צריך גריפה וקטימה, אם כן הוי בדבר אחד דומה לכירה ובדבר אחד דומה לתנור, ועל כרחך דבקש וגבבא גופיה דקיל מתנור עדיין חמור מכירה, דצריך גריפה וקטימה. וזה מרומז בלשון הט״ז, דיש חומרא בכופח מכירה לבד, דלשון לבד, פירוש דחמיר מכירה לבד, ועדיין לא הוי כתנור. ועוד יש לפרש דברי הט״ז, מדאמר נפיש הבליה וכו׳, כיון דהגמרא מתרץ בזה הרישא והסיפא, הוה ליה למימר מתחלה זוטר מתנור, דבזה יהיה מתורץ הרישא דבקש וגבבא הרי זה ככירה, ואחר כך הוה ליה למימר ונפיש הבליה מכירה לתרץ הסיפא דבגפת ועצים דינו כתנור. ומדאמר תחלה נפיש הבליה מכירה ואחר כך וזוטר מתנור, על כרחך דקאי על הרישא גופה, דבקש וגבבא גם כן נפיש הבליה מכירה, וצריך גריפה וקטימה. (דעת ומזימה)

קיד) שם וכופח וכו׳ אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה. בשבת (דף ל״ח ע״ב), תניא כוותיה דאביי וכו׳ כופח שהסיקוהו בקש ובגבבא סומכין לו, ואין נותנין על גביו. אי גרסינן ואין נותנין על גביו, על כרחך צ״ל דאביי סבר דעל גביו אסור בכופח אפילו גרוף וקטום, דהא אביי ס״ל דגרוף בגפת ועצים הוי כקש וגבבא, ולא ניחא ליה להחמיר בגרוף בגפת ועצים יותר מבקש וגבבא, ורב אדא בר אהבה סבירא ליה דגרוף בגפת ועצים חמיר טפי. אבל להחמיר בקש וגבבא יותר מבגפת ועצים ודאי ליכא למאן דאמר, ועל כרחך דאביי ס״ל דלענין על גביו כופח כתנור לעולם, בין בקש וגבבא ובין בגרוף בגפת ועצים. וברא״ש [שם פ״ג סימן ד׳] כתב, דהא דתניא כוותיה דאביי אינו אלא לענין סמיכה, דבתנור אסור סמיכה ובכופח סומכין בקש וגבבא, אבל לענין על גבו קיימא לן כרב אדא בר אהבה דבגפת ועצים אפילו גרף וקטם אסור, ואי גרסינן בברייתא ואין נותנין הרי מבואר כאביי דאפילו בקש וגבבא אין נותנין על גביו, ולפיכך הגיה הגר״א [שם] ונותנין על גביו, ואביי לקולא פליג, דאפילו בגפת ועצים אי גרוף שפיר דמי, ובזה לא שמעינן בברייתא, ובתוספות ישנים [שם] כתבו, דאי גרסינן בגפת ועצים סומכין ואיירי בגרוף גרסינן ונותנין על גביו, ואי בקש וגבבא אין נותנין על גביו כל שכן בגפת ועצים וגרף שאין נותנין על גביו, אלא ודאי גרסינן ברישא ונותנין על גביו, וכן הוא ברמב״ם ([הלכות שבת] פ״ג ה״י)

דכופח שהוסק בקש וגבבא מחזירין על גביו.

ובטור כתב, דבכופח שהסיקו בקש וגבבא צריך גריפה וקטימה, ובב״י תמה הלא לא הוזכר גריפה בקש וגבבא, ובב״ח [אות ה׳] כתב ליישב על פי גירסתנו ואין נותנין, והוא תמוה דודאי הגירסא ונותנין, ואי גרסינן ואין נותנין, דין אין נותנין בלא גרף מבואר, אלא דאדרבה קשה מנ״ל להתיר בגרף, ומדברי הב״ח נראה שגירסא ואין נותנין מאפשרת להצריך גריפה בקש וגבבא, אבל אין הדבר מוכרח ואינו מובן, ובב״י מבואר דכונתו דתמה על מה שהצריך הטור גריפה, וכשהעתיק הגמרא העתיק ואין נותנין ואולי ט״ס הוא וצ״ל ונותנין. (חזון איש – סימן ל״ז סק״ה)

קטו) שם בגפת או בעצים דינו כתנור. בב״י הביא דברי המגיד משנה [הלכות שבת פ״ג ה״י], שנחלקו על הר״מ דאסר

הערות וציונים

55. נדפס לעיל אות ק״י.

אוצר ההלכה

סמיכה בכופח שהסיקוהו בגפת ובעצים אף על גב דגרף, ואמרו שלא אסרו סמיכה בכופח אלא בלא גרף, וכתב ב״י [שם] דתליא בגירסא, ואי גרסינן סומכין, מבואר דלא נאסר סמיכה אלא בלא גרף. ונראה דאפילו אי גרסינן ואין סומכין, יש לומר דדוקא בלא גרף, אבל בגרף, נהי דמפרשינן כרב אדא בר אהבה [שבת לח:] דכופח בגפת ועצים לא מהני גריפה להתיר על גבה, מכל מקום אין לאסור סמיכה, כיון דבכירה מותר מתרי טעמי, חדא דסמיכה מותרת אפילו אינה גרופה, וגריפה מתרת אפילו על גבה, ולא יהבינן לכופח תרי חומרי. (חזון איש – סימן ל״ז סק״ה)

קטז) שם הגה ותנורים שלנו וכו׳. יש להסתפק בעל גבי תנורים שלנו שדינם כגרופה וקטומה, ואף על פי כן בעי דבר המפסיק לענין חזרה, עיין מג״א (סקל״א), איך הדין לענין שיהה. ולכאורה אין לחלק ביניהם, אלא שיש להסתפק כיון דקודם שהוסק לא בעינן דבר המפסיק כמו שכתב המג״א (סקמ״ג), אפשר הטעם כיון דאז עדיין אין חשש שמא יחתה, אף דיש חשש שמא יחתה אחר כך לא בעינן היכר, אם כן בשיהה כיון שהוא מבעוד יום, ואין לחוש אלא שמא יחתה אחר כך, אפשר גם כן לומר דלא בעינן היכר. וצ״ע. (תהלה לדוד – סק״ג)

קיז) שם הגה ותנורים שלנו דינם ככירה. במג״א (סק״י), ותנורים וכו׳ של נחתומין. וכתב מחצית השקל, לפי שהנחתום אופה בו תדיר חומו יותר משאר תנורים. וצ״ע דאם כן למה אמרו גבי כופח בהוסק בגפת ובעצים הרי הוא כתנור, הא כופח הוי ככירה, רק שיש בו רק שפיתת קדירה אחת, כמו דאיתא דף ל״ח ע״ב, ולא דמי לתנור של נחתומין דאופין בו תדיר. (דברי צבי)

קיח) שם הגה ותנורים שלנו דינם ככירה. כתב הר״ן [שבת יז: ד״ה מתני׳] בשם רבנו חננאל [שם לח:], דדין התנור דמתניתין [שם] הוא בתנור של נחתומין, אבל תנור דידן כיון דהוא ככירה דנחתומין דינו ככירה [56][דהרי לא חילקו במתניתין בין כירה של בעל הבית לשל נחתומין, וגם כירה דנחתומין מותר, ועל כרחך דדוקא תנור של נחתומין דינו כתנור]. מיהו כופח כיון דחללו מועט ובשביל זה חומו רב ודינו כתנור הוא אפילו כופח דבעל הבית, ודין כופח אינו אלא בחללו צר כפי מדת שפיתה אחת, אבל אם חללו רחב אלא שמכוסה מחציתו למעלה, דינו ככירה. וזו נראה כוונת הכל בו [סימן ל״א דף ל״א ע״ד] שהביא ב״י שכתב, ואלו הכירות שלנו וכו׳ מאחר שגרפה וכו׳. ונראה דנסתפק אם יש לו דין תנור, או אולי יש לו דין כופח, מפני שאין לו אלא שפיתה אחת, ולזה אמר דכיון דהוא רחב בפנים אין לו דין כופח, וגם אין להסתפק בו בדין תנור, כיון דכתב רבנו חננאל דתנורים של בעל הבית דינם ככירה. ובב״י הביא דברי רבנו ירוחם [נתיב י״ב ח״ג דף ס״ט ע״ב] דכירות שלנו אין חילוק בין שפיתת קדירה אחת לשפיתת שתי קדירות. ואולי היו רחבות מבפנים. והר״ן [שם ד״ה ואנן] שכתב דכירות שלנו הם כופח[57], אפשר שבמקומו היו כופחים ממש, ואפשר דס״ל כיון דסתום למעלה בבנין ואין לו אלא שפיתה אחת, מחזיק חומו ודינו ככופח אף על גב דחללו רחב. ותנורים שפיהם מן הצד, חומם אינו משתמר כתנורים שלהם, ולפיכך אין לנו ליתן להם דין תנור, ובב״י שם משמע דהיינו טעמא דהכל בו שכתב דתנורים שלנו דינם ככירה, ואם כן איירי בפיהם מן הצד, וצ״ל לפי זה הא דהזכיר דברי רבנו חננאל, הוא ללמוד דתנאי תנור הוא במדה חמורה בחום, והלכך אין ראוי ליתן דין תנור בזמן שפיו מן הצד, ואם כן בתנור של נחתומין קיימינן, ואפילו הכי אין להם דין תנור. ומיהו נראה דצורת התנור קובעת דינה, ואם יש לבעל הבית תנור בתבנית של הנחתומין, היינו תנור של נחתומין, וכשנשתנו תבניות התנורים אצל הראשונים ז״ל היה להם להכריע על תבנית זו אם הוא תנור או כירה, והכריעו שהוא כתנור, ואין נפקותא בין של נחתומין לשל בעל הבית. ובמשנה ברורה [סקכ״ח] כתב להחמיר בשל נחתומין, ולא משמע כן בראשונים. ואין נפקא מינה בזה לדינא לענין שהייה, דאנו נוהגים היתר בשהייה כחנניא, וחנניא מתיר אף בתנור בלא גרוף. וכן אין נפקא מינה בלהחזיר בתוכה, דאפילו בכירה גרופה אסור להחזיר בתוכה, אלא נפקא מינה לענין להחזיר על גבה, דבתנור אסור ובכירה מותר, וכן לענין לסמוך לה, דבתנור אסור ובכירה מותר. (חזון איש – סימן ל״ז סק״ז)

קיט) שם ואם שכח וכו׳. בב״ח (אות י״א), כל דבר וכו׳. בגמרא [שבת לז:] בעו מיניה מרבי חייא [בר אבא] שכח קדרה על גבי כירה כו׳, איכא דאמרי להיתרא, משום דלא עביד מעשה. וי״ל דלמה נקט האי טעמא ולא נקט משום דהוי דרבנן, והיה אפשר לומר משום דחזינן בפרק הניזקין [גיטין נג:] לרבי מאיר דלא קניס שוגג אטו מזיד בשבת, משום דהוי דאורייתא, אבל בדרבנן קניס שוגג אטו מזיד, ומשום הכי אמר טעמא דלא עביד מעשה, ולא קנסו אף על המזיד. ואידך סבירא ליה דלא שנא לחומרא, שאינו מחלק בכך, והוי כאותה דפרק הניזקין [שם] דבדרבנן קנסינן יותר. אלא דצריך להבין לפי זה, דהא חזינן לרבי מאיר גופיה בברייתא [שבת לח.] דבשכח לא קניס, ואילו התם קניס, וכן לקמן [שם] אמרו בתחילה היו אומרים הוא הדין לשוכח. וצריך לומר דהאי טעמא דלא עביד מעשה מהני כי היכי דלא נקנסיה שוגג אטו מזיד, ולא דמי להמטמא ומדמע [גיטין נב:] דעביד מעשה. והאי דלא עביד מעשה, צריך לומר דכשנתן הקדרה היה על דעת להסירה ממש אלא ששכחה, דאם לא כן אלא שסבור היה שמותר היכי אמרינן דלא עביד מעשה, ואם כן יש להקשות למה שכתב הראב״ד [הלכות שבת פ״ג ה״ט], דבעיא דלקמן [שבת לח.] איירי באומר מותר, ומספקא ליה דאפשר דבהא

הערות וציונים

56. תוספת זו במקור. **57.** הר״ן שם לא כתב כן להדיא, אלא כתב שתנורים שלנו הם ככופח, וכבר כתב (שם ד״ה מתניתין) שתנורים שלנו הם כמו כירה של נחתומין, ולפ״ז כירות שלנו דינם ככופח.

אוצר ההלכה

לא קנסו, והרי הדברים קל וחומר דאפילו בלא עביד מעשה קנסו, כל שכן היכא דעביד מעשה, ולא צריך לגזירה משום שהיו משהין במזיד, אלא דמתחילה אסרו אף השוגג משום דעביד מעשה, והוי דרבנן דקנסינן יותר משל תורה, כמו שאמרו בפרק הניזקין [גיטין נג:], והיא דפרק ב׳ דביצה [טז:] לא עירב ערובי תבשילין, ועבר ואפה, דאפילו במזיד מותר, צריך לומר משום שאין לו עיקר בדאורייתא.

וכתבו בתוספות ז״ל [שבת לח.] ד״ה הא לכתחילה הא דיעבד, לא סגי בהאי שינויא וכו׳. ואפילו אם נאמר דסתם חמין הוי הוחמו כל צרכן, עם כל זה קשה, דהכא אמר חמין שהוחמו כל צרכן בין בשוגג בין במזיד יאכל, משמע הא לכתחילה אסור, ואילו לעיל [שם] קא שרי לכתחילה, אלא דעדיפא מינה מקשה לקושטא דמילתא.

ואמרינן בגמרא [שם] אבעיא להו עבר ושהה מאי, וכתבו התוספות [ד״ה עבר] בדלא בשיל כמאכל בן דרוסאי לא בעי, דכבר פשט לעיל לאיסור והיינו לאחר גזירה, אלא נראה לר״י וכו׳. [ע״כ]. וי״ל במאי קא מיירי, אי קודם גזירה כמו שכתב מהרש״א [שם בד״ה בא״ד ואומר] דדברי רשב״א הם סיום (לתוס׳) [לפירוש] ר״י, אם כן אמאי נקט הבעיא בבשיל כל צרכו, ולא הוי דומיא דבעיא דלעיל, אימא דהספק הוא בלא בשיל, ומספקא ליה אי פליג רבי יהודה אף השוגג, מכל שכן בלא נתבשל כל צרכו דאסור, (ולא הוה ליה למימר דכבר פשט לאיסור דהיינו לאחר גזירה, דעוד היום מוקמי לה קודם גזירה, אלא הכי הוה ליה למימר הא ברייתא היא לעיל דשוגג מותר), אבל אי לא פליג אלא אמזיד, דכוותה נמי בלא נתבשל שוגג מותר, דלא מצינו דפליג רבי יהודה ארבי מאיר בלא נתבשל, אלא ודאי דהתוספות קיימי השתא אלאחר גזירה. ובלא נתבשל לא מצי מיירי, דהא כבר פשט לאיסורא, אלא הספק הוא במצטמק, וסבירא להו להתוספות ז״ל דבמצטמק דקליש איסוריה באותה גזירה דרבו משהין, לא גזרו על המצטמק, כמו דסבירא ליה להרי״ף [שם טז:], אלא הספק הוא דאפשר דרבי יהודה אעיקרא אף במצטמק סבירא ליה דקנסו על השוגג, ואף דלית הלכתא כוותיה, ואחר כך בא רשב״א לתרץ תירוץ אחר, דקודם גזירה מיירי ובלא נתבשל, והספק הוא כמו שכתב ר״י, דבמצטמק [ובשוגג] מה סבירא ליה לרבי יהודה. ולא סבירא ליה לרשב״א דבמצטמק דקליש איסוריה אף לאחר גזירה לא גזרינן, ואמאי, כיון דמזיד אסור, דין הוא שהשוגג נמי יהא אסור. ועיין בספר פני משה [בנבנישתי ח״ב דף רנ״א ע״ג] מה שכתב בזה, דלרשב״א הוא הספק בלא נתבשל, והוא אף במונח, דבמצטמק לא אסר על השוגג, אפשר וכו׳. ע״ש. והוא קצת תימה, דכיון דלא פליג ר״י בפירוש, מהי תיתי לן דפליג. ועיין בהגהות מרדכי [שם סימן תנ״ו].

ולפי ר״י יש להקשות דמאי משני הגמרא, לא, לשבת הבאה הזהיר להן על התבשיל ולא הזהיר להן על החמין, הרי רבי יהודה לא אמר אלא שחמין שהוחמו כל צרכן מותרין, אבל לכתחילה אסור, ואם כן אמאי לא הזהיר להן אף על החמין, והתוספות עצמם כתבו לעיל (דף ל״ז ע״א ד״ה אא״ב), דבין לרבי מאיר בין לרבי יהודה מצטמק ורע לו אסור לכתחילה. ויש לומר דהא דהוה אמינא דרבי יוסי סבירא ליה כרבי יהודה, הוא להקס״ד דאסר להן לאותו שבת, והיינו בשוגג, מדקאמר נשתהו אמרינן דרבי יוסי סבירא ליה כרבי יאודה, דאי לא, מני, דלא מצינו שום תנא דאוסר בשוגג, ודאי דרבי יהודה היא, אבל השתא דאמרינן שהוא לשבת אחרת, רבי יוסי לא סבירא ליה כרבי יאודה אלא כרב, דמצטמק ורע לו מותר לכתחילה, ויפה לו אסור לכתחלה.

ואמרינן בגמרא, מכלל דבצים יפה להן וכו׳, וכתב רש״י [ד״ה והביאו] דבחול היה. דהוה אמינא דבשבת היה, ובענין שאסור להניחם, ואמר רבי דפעם אחת נתארחנו ואכלנו מהן הרבה, דבאם לא היה עושה זה אלא בגרופה (ו)לא היו יוצאין כמו אלו, אלא הכא דעבדו איסורא, ואפילו הכי אכלן, משום דהם עצמם לא נאסרו, דאי לא, מאי אתא רבי לאשמועינן שאכל בצים הרבה, ואם כן תיפשוט בעיין, לזה כתב רש״י בחול היה, ואף אם היה בשבת והיה דרך היתר, היינו נמי בחול, ואתא לאשמועינן דמצטמק ויפה לו הוא. ועיין בספר פני משה [בנבנישתי ח״ב דף ר״נ ע״ד] מה שכתב בזה. (יד המלך)

קכ) שם ואם שכח ושיהה. בש״ס דשבת (דף ל״ח ע״א) בעי מניה רבא מרב נחמן[58], שכח קדרה על גבי כירה ובישלה בשבת [מהו], אמר ליה המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל ולא שנא. וקאמר הש״ס דפליגי אמוראי אי לא שנא להיתרא או לא שנא לאיסורא. והנה לכאורה הדבר תמוה, דנקט מלתא לרבי מאיר, ואנן קיימא לן הלכה כרבי יהודה [סימן שי״ח ס״א], בשלמא למאן דמוקי לה לאיסורא שפיר נקט, דאפילו רבי מאיר דמיקל במבשל, בשכח מודה, אבל למאן דאמר להיתרא, יותר הוי ליה למינקט דברי רבי יהודה. וכבר ראיתי להרשב״א ז״ל [שם ד״ה למחר] שתמה בזה. ונראה לי דרבותא השמיענו, דהנה בש״ס לעיל (דף י״ח ע״ב) אהך דלא תמלא אשה קדרה עסיות ותורמסין, ואם עשתה כן, למוצאי שבת אסורים בכדי שיעשה, כתב הרב מוהר״מ לובלין, אף דלא קעביד איסורא, דהרי עיקר החשש שמא יחתה בגחלים, וכל זמן שלא עבר על זה לא קעביד איסורא, מכל מקום כיון דהדבר רגיל שיחתה בגחלים, חיישינן שמא כבר חיתה באמת בגחלים. [ע״כ]. ומעתה הא דקאמר הש״ס כאן להיתרא, צריך לומר משום דלא חיישינן שמא חיתה בגחלים לאסור התבשיל, כיון דאף אם בישל בשבת אין כאן רק איסור דרבנן[59], וספיקא דרבנן לקולא. והנה באמת אם נימא דכבר חיתה

הערות וציונים

58. לפנינו בגמרא שם, בעו מיניה מרבי חייא בר אבא. **59.** עיין רי״ף (שבת יז.).

בגחלים וחשוב מזיד, כיון דאסור להשהות וקנסו רבנן כאילו עבר במזיד על איסור בישול בשבת, היה בדין שיהיה אסור לעולם לרבי יהודה, דמבשל בשבת במזיד לרבי יהודה אסור לו לעולם, וכיון דאסור לו לעולם, ואנו מסופקין אם כבר חיתה בגחלים, מהיכא תיתי נמי בספיקא, אבל לרבי מאיר דס"ל אף במזיד יאכל למוצאי שבת, א"כ כיון דעיקר הספק אם כבר חיתה בגחלים היינו שיהיה אסור בשבת ולמוצאי שבת מותר, א"כ כשאנו מסופקין אם חיתה בגחלים הוי דבר שיש לו מתירין ואזלינן בספיקו להחמיר, וכיון שכן אתי שפיר, דכיון דמבשל במזיד בשבת גם כן אינו נאסר רק ביום השבת ואחר כן חוזר להיתרו, א"כ חשוב דבר שיש לו מתירים, והוה אמינא דיהיה נאסר מספק שמא חיתה, ומכל מקום אינו אסור רק ביום זה, קמ"ל דמותר. ודו"ק.

ואמנם לפ"ז היה נראה בעיני דאם מצטמק הרבה ורע לו, אפשר דלא חשוב דבר שיש לו מתירים, כיון דאסור ביום השבת באכילה אסור בטלטול גם כן, והקדרה גם כן אסורה בטלטול, א"כ יהיה מוכרח שתשאר (על) הקדרה עומדת כך, והיכי שהמאכל מתקלקל לא חשוב דבר שיש לו מתירים[60], והטעם דהקדרה אסורה משום דנעשה בסיס לדבר האיסור, ובזה יש מקום לחלק בין שכח לעבר ושהה, דבשכח לא נעשית בסיס, ובמניח נעשה בסיס[61] (ובזה אמרתי הא דקאמר הש"ס [שם יח:] אהך ברייתא דלא תמלא אשה קדרה עסיסות ותורמסין, דאתיא כבית שמאי דסובר שביתת כלים, והקשו התוספות[62] דהא הטעם לאסור אף לבית הלל משום שמא יחתה, וגם מה מהני הא דאסור לבית שמאי משום שביתת כלים, הא הש"ס [שם] קאמר גיגית נר וקדרה אפקורי מפקר. ובזה אתי שפיר, דבאמת חיישינן שמא כבר חיתה, ומספק אסור דהוי דבר שיש לו מתירין. ואמנם לזה קשה הא המאכל מתקלקל, וצריך לומר שיוכל לטלטלו אגב הקדרה, ואמנם במניח נעשה בסיס לדבר האסור, ואמנם לבית שמאי דמפקר להו, ובדבר הפקר דלית ליה בעלים לא שייך דנעשית בסיס לדבר האסור, והיינו דקאמר בית שמאי, דלבית הלל לא מפקר להו. כ"כ בחדושי, ופלפלתי הרבה בזה ארוכות וקצרות בפלפול מתוק לחיך, אחר זה הראה לי אחד מתלמידי החריף הגדול החסיד מ'הירצל מטיסמניץ זללה"ה שגם הוא העיר כן בישוב קושיית הרשב"א הנ"ל [שם לח. ד"ה למחר], גלל כן קצרתי, ועשיתי לו מסגרת סביב, למען יהיו שפתותיו דובבות וכו' לזכר עולם יהיה לו).

ובזה אפשר ליישב הא דנקט הש"ס בתחלה שכח קדרה על גבי כירה ובשלה בשבת, ואחר זה נקט עבר ושהה מאי, דבעבר ושהה אפשר לומר דנעשית בסיס לדבר איסור ויש להתיר יותר. ודו"ק היטב. ולענין דינא עיין ס"ק הסמוך[63].

(ישועות יעקב – סק"ו)

קכא) שם ואם שכח ושיהה וכו'. כתב ב"י (עמוד רביעי שיטה ל"ג), ואין זו קושיא וכו'. נ"ב: עיין בשלטי הגבורים [שבת טו:]. (כנסת הגדולה – הגב"י)

קכב) שם ואם שכח ושיהה וכו'. ב"ח (אות י"ב). עיין גמרא ([שבת] דף ל"ח ע"א) שכח קדרה על גבי כירה מהו, ופשט לאיסורא, דלא ליתי לאערומי ולומר שוכח אני. שם אבעיא להו עבר ושהא מהו, והרי"ף [שם טז:] גורס עבר ושכח מהו, ומפרש הר"ן [שם ד"ה והיכא] והב"י, דבעיא ראשונה היא בלא בשיל כל צרכו, והשניה היא בבשיל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, ואף דפשטו בגמרא בלא בישל כל צרכו דגזרינן בשוכח, מכל מקום איכא למימר דמצטמק ויפה לו הוא קיל טפי, וכתב הרי"ף בלא בשיל כל צרכו אסור בשכח, וכל שכן בשהא במזיד, ואי שכח בשיל כל צרכו רק שמצטמק ויפה לו שרינן. ותמה הב"י על הכל בו [סימן ל"א דף ל"א ע"ד] שכתב על שם הרי"ף דמתיר בבישל כל צרכו ומצטמק ויפה לו אף במזיד. וכתב הב"ח, דהוכחת הכל בו הוא דאי מזיד הוי אסור, אם כן אף בשכח אתי לאערומי. ולדברי הב"י בפירוש הגמרא לדעת הרי"ף אין מקום לזה. ועוד השתא בדבר איסור שהוא חמור, דהיינו לא בשיל כל צרכו במזיד, שהוא נלמד במכל שכן, לא סמך הרי"ף על הכל שכן, וכתב בפירוש שהוא אסור, וכל שכן להתיר, האיך שייך לומר דכתב שכח, דאנן ניקום ונימא דאף מזיד שרי, דלכל הפחות הוי ליה לאשמעינן דמזיד שרי, והוי נלמד שכח במכל שכן. (ברכת דוד)

קכג) שם ואם שכח ושיהה וכו'. כ"ה דעת הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג ה"ט] שמפרש שני האבעיות בגמרא [שבת לח.] הכי, דהבעיא ראשונה שכח קדירה על גבי כירה ובשלה בשבת, ומיירי לכל דיעה כדאית לה, לדיעה ראשונה אפילו בשל כמאכל בן דרוסאי אלא לא בשל כל צרכו, ולדיעה שניה בדלא בשל כמאכל בן דרוסאי, ופשט הגמרא לאיסורא משום שהיו משהין במזיד ואומרים שוכחין אנחנו, משום הכי קנסו נמי על השוכח. אבל אבעיא שניה עבר ושהה, פירוש, שהיה מבושל כל צרכו אלא מצטמק ויפה לו, פשט להתירא, מאחר שלא אהני מעשיו הרעים כל כך, שהרי היתה כבר מבושלת כל צרכה. אבל דעת הטור שאין לחלק ביניהם, ומפרש כמו שכתבו התוספות [שם ד"ה עבר] שהיתה אליבא דרבי יהודה וקודם גזירה, והוי שלא אליבא דהלכתא, או כמו שמפרש הרא"ש [שם פ"ג סוף סימן א'] דהא בעיא שניה היתה אם אסור דוקא לו ולא לאחרים, או אפילו לאחרים נמי אסור, ומאחר דלא איפשיטא פסק להחמיר אפילו לאחרים אסור, אבל זה אין חילוק בין בישל כל צרכו למצטמק ויפה לו. ותימה שלא הביא דעת הראב"ד [הלכות שבת שם] שמפרש האבעיא שניה, וכן פירש רש"י[64], באומר מותר ולא ידע הדין, ואפשר דשאר פוסקים סבירא להו דאומר מותר דינו כשוגג כמו שכתב

הערות וציונים

60. עיין ב"י יו"ד (סימן ק"ב סעיף ד') שיש בזה מחלוקת. ובש"ע (שם) כתב: יש מי שאומר דלא שייך דבר שיש לו מתירין היכא שהמאכל מתקלקל. עכ"ל. ועיין בשו"ת יבי"א ח"ב (חאו"ח סימן ד' אות ג'). **61.** עיין סימן ש"ט (סעיף ד'). **62.** לא נמצא כן בתוספות שלפנינו. **63.** נדפס לקמן אות קכ"ז. **64.** לא ידעתי היאך משמע לו כן מרש"י.

אוצר ההלכה

המג״א לעיל סימן רמ״ח (סקי״ח), ופליגי בזה רש״י [שם סח: ד״ה פטור] ותוספות [שם ד״ה אבל], דלרש״י אומר מותר דינו כאונס, אבל התוספות כתבו דאומר מותר דינו כשוגג. (בגדי ישע)

קכד) שם ואם שכח ושיהה וכו׳. אבל הראב״ד [הלכות שבת פ״ג ה״ט] כתב דשוכח אסור דפושע הוא, אבל שוגג דאומר מותר שרי. ע״ש. ועיין מה שכתבתי סימן שי״ח [סק״ג] דבירושלמי [תרומות פ״ב ה״א] מוכח דשוגג דאומר מותר תלוי בפלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי בשוכח, וקיימא לן דהוו כמזיד, וכל שכן לדעת הרדב״ז [ח״ה סימן אלף שע״ח] דבשכח לא קיימא לן כרבי יהודה, אבל אם טעה בדין הוה ליה כמזיד, אלמא דאומר מותר הוי פושע טפי משוכח, היפך הראב״ד. ע״ש. (ערך השלחן – סק״א)

קכה) שם ואם שכח ושיהה וכו׳. כתב ב״י, כיון דלא אפשיטא נקטינן לקולא. נ״ב: ובש״ע (ס״א) כתב: ואם שכח ושהה, אם הוא תבשיל שבשל וכו׳, מותר וכו׳, ואם הוא תבשיל שהתחיל להתבשל וכו׳, אסור עד מוצאי שבת, ואם עבר ושהה אסור בשניהם. ע״כ. הנה מה שכתב תחילה אם הוא תבשיל שבשל כל צרכו מותר, דין זה בעיא [שבת לח.] דלא איפשיטא לפירוש הרי״ף [שם טז:] והרמב״ם ז״ל [הלכות שבת פ״ג ה״ט], ונקטו בה לקולא. ומה שכתב אחר כך דלא נתבשל כל צרכו דאסור, היא בעיא קמייתא דאיפשיטא לאיסורא, ודלא כמ״ש הט״ז (בסק״ז) דתרוייהו הויין בעיי דלא איפשיטו, ונקיטנן באחת לחומרא ובאידך לקולא. עיין במאמר מרדכי (סק״ה). ועיין בספר אבני שהם הנדפס מחדש (בדף ב׳ ע״ב) דמקשה על דברי הש״ע, שכאן פסק דבשכח אסור, וביו״ד (סימן צ״ט ס״ה) פסק דמותר בשוגג. ועיין שם מה שכתב. ועיין מה שכתב הרב יד המלך (בדף ק׳ ע״ד)[65]. (דברי מנחם – הגב״י סק״ו)

קכו) שם ואם שכח ושיהה וכו׳. זה לשון הגמרא [שבת לח.] לפי גירסת הרי״ף [שם טז:]: איבעיא (לא) [להו] עבר ושכח מאי, מי קנסוה רבנן או לא, ת״ש כשהלך רבי יוסי לצפורי מצא בצים מצומקות שנשתהו על גבי כירה ואסר להן, מאי לאו לאותה שבת, לא לשבת הבאה. ופירשו רי״ף [שם] ורמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ט], דהבעיא במצטמק ויפה לו ושכח ושהה, דבלא נתבשל כל צרכו כבר איפשט מקודם דקנסינן בשוגג נמי. והנה עדיין לישנא דעבר ושכח אין לו הבנה כלל, דעבר משמע מזיד ושכח הוי שוגג, ועוד הקשו מה דמשני לשבת האחרת, דאם הבעיא לענין שכח הלא אפשר ישכחו גם לשבת אחרת. עיין בהרב המגיד פ״ג מהלכות שבת [ה״ט], ובהשגות שם. והנלע״ד דאפשר לומר על פי המבואר בריש פ״ב דביצה [טז:], בההוא סמיא דשכח לעשות עירוב תבשילין שני פעמים, ואמר ליה שמואל פושע את. פרש״י [שם ד״ה לדידך], שאין דעתי על המזידין והפושעים שאינן חרדין לדברי חכמים. וכתב הים של שלמה שם [פ״ב סימן ו׳] והובא במג״א לקמן סימן תקכ״ז (סק״ו), דגם בפעם ראשון אם שכח מחמת עצלותו שלא היה חרד על דבר ד׳ ולא מחמת אונס נקרא פושע, דשוכח נקרא פושע, והמג״א גמגם בדבריו. ע״ש. ועיין לעיל סימן ק״ח (סעיף ח׳), ובמג״א (סקי״א), דאם כשהתחיל הזמן היה זכור רק נתעצל מלעשות ואחר כך שכח, דיש פלוגתא אז [אם] חשוב אונס. ע״ש. והנה מבואר בפרק במה מדליקין ([שבת] דף ל״ה ע״ב), דשש תקיעות היו תוקעין בערב שבת, וכשהתחילו לתקוע תקיעה שלישית סלקו החמין והקדרות מעל גבי כירה. ע״ש. ולפ״ז י״ל דהכא [שם לח.] דרבי יהודה אוסר במזיד גם במצטמק ויפה לו ובשוגג אינו אוסר, מבעיא לו עבר ושכח מאי, היינו לא ששכח מתחלה, אלא כשהגיע זמן הסלוק בתקיעה שלישית היה זכור ושמע, רק נתעצל ועבר עד שאחר כך שכח ונשתהה בשבת, ומבעיא לו אם זה דינו כמזיד כסברת הים של שלמה או לא. וגם בלא נתבשל כל צרכו נמי מבעיא, אף דכבר נפשט דאסור משום דהיו עושים במזיד (ואמרא) [ואומרים] שוכחין אנו, לפי מה שכתב הגהות מרדכי [שם סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] דאינו אסור מהאי טעמא רק לו ולא לאחריני, דאין אדם חוטא ולא לו, וא״כ נמי מבעיא בעבר ושכח אם דינו כמזיד ואסור גם לאחריני, או דינו כשוגג [ו]אסור רק לו. ופשט מדרבי יוסי דאסר אף שנשתהו דמשמע בשוגג, וגם מצטמק ויפה דביצים מצומקות, גם משמע דאסר לכולי עלמא כמ״ש הרא״ש [שם פ״ג סוף סימן א׳]. וקאמר מאי לאו לאותה שבת שהיה פעם ראשון מכל מקום אסר, ודחי, לא לשבת הבאה, אם ישכחו עוד בפעם שנית תו יחשבו כמזידין, ועל זה הזהירם שאם יארע להם עוד תהא אסור, דבפעם שניה ודאי מיחשב כפושע, וכמבואר בגמרא הנ״ל, והובא להלכה לקמן בסימן תקכ״ז בבאה״ט (סק״ו). (ערך שי)

קכז) שם ואם שכח ושיהה אם הוא תבשיל שבשל כל צרכו מותר אפילו הוא מצטמק ויפה לו וכו׳. כתבו הפוסקים, דהטעם דמשום שכבר נתבשל כל צרכו לא מיקרי כ״כ נהנה ממלאכת שבת, ובלא נתבשל כל צרכו אסור. ובמה דמבואר בש״ע כאן דאם עבר ושהה אסור בשניהם בכדי שיעשו, היינו דגבי עבר ושהה אין חילוק בין נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו ובין לא נתבשל כל צרכו. ומדכתב לשון זה ובעינן כדי שיעשה בסיפא בעבר ושהה, משמע דבשכח ושהה אף דבלא נתבשל כל צרכו אסור עד מוצ״ש אבל מ״מ לא בעינן כדי שיעשה, דלא גרע מן בשל בשבת ממש דבשוגג אסור עד מוצאי שבת, ובמוצאי שבת מותר מיד, לענין מזיד קיל מן מבשל, דמבשל אסור לעולם, וכאן מותר במוצאי שבת אחר שעור כדי שיעשה. ואמנם מלשון הגהת אשר״י [שבת פ״ג סימן ג׳] מבואר דאף בשכח בלא נתבשל כל צרכו דאסור עד מוצאי שבת בעינן שעור כדי שיעשה, והטעם כמו גבי נכרי שהביא דורון לישראל

הערות וציונים

65. נדפס לעיל אות קי״ט.

בעינן כדי שיעשה [סימן תקט״ו ס״א], דלפי שהוא איסור קל חיישינן שלא יאמר לעשותו הוא הדין בזה. ולדינא צריך עיון. (ישועות יעקב – סק״ז)

קכח) שם ואם שכח ושיהה וכו׳ ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת. מלשון זה ומלשון הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ט] נראה דבשכח אינו אסור כדי שיעשה[66]. וצ״ע לקמן סימן רנ״ד ס״ח. [הערת המו״ל הר״ר יצחק במברגר: אולי יש לחלק דבסימן רנ״ד (ס״ח) קאי בשוגג, ובשוגג שייך קנס, מה שאין כן כאן ששכח ושהה, דין אונס יש לו, דשכחה מקרי אונס כמ״ש המג״א (סימן ק״ח סקי״ד) דכן הוא דעת הרמב״ם, ועיין הגהות הרב זצ״ל לקמן סימן רנ״ד (ש״ע סעיף ח׳)[67]. אבל למג״א סימן של״ד (סק״ב) וסימן תק״ט (סק״ב) דסובר דלענין שבת ויו״ט שכחה פושע הוא, קשה. ובדין זה אי שוכח שוגג או מזיד או אונס מקרי יש פלוגתת הפוסקים, ועיין ספר נזירות שמשון (סימן תצ״ט) שכתב וז״ל: במג״א (סק״ה) דאין לחלק בין מזיד לשוכח, ולא ידענו למה, דהא לעיל בסימן קפ״ד [ס״א] מי שאכל ושכח ולא בירך וכו׳ הוי כשוגג, וכן ביו״ד (סימן רל״ב [ס״ן]) נדרי שגגות וכו׳ קונם אם אוכל ושכח ואכל וכו׳, ואפילו אם אמר יש לי פנאי לעשותו ואח״כ שכח הכריע הט״ז שם (סקי״ט) דהוי אונס, וכ״כ הבית הלל שם [סק״ה] וכ״כ לעיל בסימן ק״ח (ס״ח), גם המג״א [שם סקי״א] הסכים והביא ראיות. ע״ש. גם אם בישל בשבת פסק המג״א בריש סימן שי״ח (סק״ג) דשוכח הוי כשוגג, ואפשר דכאן החמיר גבי עור, שלא התירו רק כדי שלא ימנע לשחוט, אבל במהרי״ל [סימן ס״ט] לא נזכר רק מליחת בשר וניקור הבשר, ובסוף סימן ת״ק [ס״ן] פסקו דלא כוותיה, ואם כן קשה על המג״א שפסקו בריש סימן תק״ט [סק״ב] גבי מכשירין, דשם קיימו כל ראיות הנ״ל, ועיין בסימן תקפ״ז (סק״ו) ועיין לקמן ריש סימן תקל״ח. עכ״ל]. (זכרון אברהם)

קכט) שם ואם שכח ושיהה וכו׳ ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת. פירוש, בכדי שיעשה כמו שכתב בסימן רנ״ד בסעיף ח׳. (דעת ומזימה)

קל) שם ואם שכח ושיהה וכו׳ ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת וכו׳. כתב ב״י (עמוד ד׳ שיטה י״ד), אבל בהלכות שהייה דמרדכי [הגהות מרדכי סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] כתוב וכו׳. נ״ב: והכי נקטינן, והוא הדין נמי לבני בית נמי שרי. ב״ח [אות י״א]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סקי״א)

קלא) שם ואם שכח ושיהה וכו׳ ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת וכו׳. במג״א (סקי״א) אסור וכו׳, משום דסבירא ליה כרבי מאיר [חולין טו.] וכו׳. פירוש, דהגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] כתב, דהכא גבי שוכח אף דאנו אוסרים אפילו בשוגג משום דילמא אתא לערומי, היינו דוקא לדידיה, אבל לאחרים שרי, דליכא למימר שיעשה כן בשביל אחרים, דאין אדם חוטא ולא לו. וזהו משום דסבירא ליה כרבי מאיר דגבי מבשל בשוגג מותר, אבל לדידן דקיי״ל כרבי יהודה [סימן שי״ח ס״א] דגם גבי מבשל סבירא ליה דבשוגג יאכל למוצאי שבת דוקא, ומטעם דקנסו שוגג אטו מזיד, א״כ גם בשהה בשוגג בכלל קנס זה, ואסור גם לאחרים, כן כתב המחצית השקל. ע״ש שהארין. (שמן המאור)

קלב) שם ואם שכח ושיהה וכו׳ ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת וכו׳. כתב מג״א (סקי״א), דאסור לכל וכו׳, משום דס״ל כרבי מאיר [חולין טו.], אבל אנן דקי״ל כרבי יהודה כמ״ש ריש סימן שי״ח וכו׳. ר״ל דבהגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] כתב שם הטעם דשרי לאחרים, כיון דטעמא דאסרו בשוכח כי היכי דלא ליתי לאיערומי במזיד ויאמר שכוח אני, א״כ די כשנאסר עליו לבד תו לא אתי לאיערומי. על זה כתב המג״א דהמרדכי לשיטתו דפסק כרבי מאיר במבשל בשבת דבשוגג שרי, והכא בשהייה על כרחך הטעם דאסור הוא משום דחיישינן להערמה, אבל למאי דקי״ל כרבי יהודא דאפילו במבשל בשבת דלא שייך הערמה דלא נחשדו ישראל על השבתות, אפילו הכי אסור בשוגג משום דקנסינן שוגג אטו מזיד, א״כ הוא הדין בשהייה אסור מטעם זה אפילו לאחרים כמו במבשל בשבת. ולע״ד אין דבריו מוכרחים בזה, דאע״ג דס״ל לרבי יהודה במבשל בשבת דקנסינן שוגג אטו מזיד, מ״מ גבי שהייה דלא קעביד מעשה, מודה רבי יהודה דלא קנסינן שוגג אטו מזיד, אם לא מטעם שגזרו על השוכחין דלא ליתי לידי הערמה כדאיתא בש״ס [שבת לח.], ואפילו רב נחמן בר יצחק [שם] מודה בזה לרבה ורב יוסף. וכ״כ התוספות בהדיא בפרק כירה שם (דף ל״ח ע״א ד״ה בשלמא), דרבי יהודה מודה לרבי מאיר דבשוגג מותר אפילו בתבשיל שלא בישל כל צרכו קודם גזירה שגזרו על השוכחין. ע״ש. וכן מוכח שם בתוספות ד״ה עבר, שמפרש הרשב״א דהבעיא הוא קודם גזירה ואליבא דרבי יהודה ובבשיל בשוגג, ודעת הרשב״א לקיים הבעיא אליבא דהלכתא, דמבעיא ליה בלא בשיל כמאכל בן דרוסאי, ובשוגג, וקודם גזירה. ואע״ג דאיתא לעיל בברייתא לרבי מאיר בשוגג יאכל, מ״מ מבעיא ליה לרבי יהודה דאמר במבשל בשבת בשוגג לא יאכל, דקניס שוגג אטו מזיד, אי גם בשהייה הדין כן, או דלמא בשהייה מודה כיון דלא קעביד מעשה ואינו אסור אלא מדרבנן, לא קניס שוגג אטו מזיד. ומה שכתב מהרש״א ז״ל [שם ד״ה בא״ד ואומר] דמבעיא ליה בבשיל ובשוגג, ובמחילת כבודו ליתיה, דהא כיון דלרבי מאיר אפילו באינו מבושל כל צרכו בשוגג מותר קודם גזירה, כל שכן בבשיל כל צרכו לרבי יהודה, אלא ודאי צריך להיות דמבעיא ליה אליבא דרבי יהודה דוקא, משום דאית

הערות וציונים

66. אמנם בב״י כתב דמדברי הרמב״ם נראה דאסור למוצאי שבת בכדי שיעשו. ועיין להרב נהר שלום (סק״ה) ולהרב שלמי תודה, נדפסו לקמן אות קמ״ג-קמ״ד. **67.** נדפס לקמן בסימן רנ״ד אות רל״א.

אוצר ההלכה

ליה גבי מבשל בשוגג לא יאכל. לפ״ז שפיר מצינו לפרש הבעיא אף בלא בשיל כמאכל בן דרוסאי ואליבא דהלכתא, ומבעיא ליה קודם גזירה, ונפקא מינה אי שרי לאחרים אף לאחר גזירה לדעת הגהות מרדכי הנ״ל. ואולי מה שכתב מהרש״א ז״ל בבשיל, צריך לומר בלא בשיל וטעות סופר הוא, או רצונו לומר בשיל ולא בשיל. עכ״פ זכינו לדין, דלדעת הרשב״א ז״ל בתוספות, היינו אבעיא דעבר ושכח לדידן דקי״ל כרבי יהודה מקודם גזירה אי שרי או אסר, וכיון דלא איפשטא עבדינן לקולא, כמו שכתב הריא״ף ז״ל [שם יז.] על בעיא זו. ונמצא דלרבי יהודה נמי אינו אסור אלא לאחר גזירה ומשום הערמה, וא״כ לאחריני שרי. וניחא השתא דנפקא מינה בבעיא זו גם לאחר גזירה כנ״ל, וכל שכן לדעת הריא״ף ז״ל והמחבר שמפרשים הבעיא בענין אחר, פשיטא דנוכל לומר דגם רבי יהודה מודה לרבי מאיר בשהייה דאינו אסור אלא מטעם הערמה, כמו שכתבו התוספות ד״ה בשלמא, וא״כ שרי לאחרים. ומה שכתוב בהגהות מרדכי שם דקי״ל כרבי מאיר, לקושטא דמילתא כתב כן דפסק כרבי מאיר, ולאו דוקא דאפילו לרבי יהודה שרי בשהייה. ותו נראה לע״ד דודאי גם לדידן שרי, דאע״ג דקי״ל כרבי יהודה מ״מ לא מדינא, דהא רב כי מורי להו לתלמידיו אורי להו כרבי מאיר, אלא מטעם דהאידנא שכיחי עמי הארץ משום הכי החמירו, כדאיתא בפ״ק דחולין (דף ט״ו ע״א), וכמו שכתבו הפוסקים, א״כ דיו שנחמיר במבשל דקא עביד מעשה, ולא בשהייה דלא קא עביד מעשה כי אם משום הערמה, ולאחריני שרי. כך נראה לי. תו מצאתי בהרא״ש ז״ל [שם פ״ג סימן א׳] שמפרש הבעיא אי אסור גם לבני ביתו, דאפשר דאינו אסור אלא לו לבדו, ופשיט דמדקאמר ואסר סתם משמע דלכל בני הבית אסר. ע״ש. וא״כ מוכח על כרחך דלאחריני שרי אפילו לדידן דקי״ל כרבי יהודה, דאם לא כן היכי בעיא למפשט מדרבי יוסי, דלמא רבי יוסי כרבי יהודה ס״ל במבשל בשבת, אלא ודאי דלא פליגי בשהייה, או דמבעיא ליה לרבי יהודה כנ״ל. ומעתה אף אנו נאמר דלגירסא שלפנינו בש״ס דגרסינן בדרבי יוסי ואסר להן, משמע לבני ביתו לחוד הוא דאסר, אבל לאחריני שרי מדלא קאמר ואסר סתמא. ובזה יש ליישב קושיית התוספות [שם ד״ה עבר] שהקשו דלמא רבי יוסי מיירי במזיד, ולפ״ז ניחא, דא״כ לכולי עלמא אסור, אלא ודאי דבשוגג איירי, ואחר גזירה לפירוש ר״י בתוספות שם, ולפירוש הרשב״א שם קודם גזירה. מיהו לבני ביתו ודאי אסור למאי דקי״ל ביו״ד (סימן צ״ט [ס״ה]) גבי מבטל איסור לכתחילה דאסור לכל מי שנתבטל בשבילו, הא לאחריני שרי. כנ״ל.

(חדושי מוהרמ״ז)

קלג) שם ואם שכח ושיהה וכו׳ ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת וכו׳. כתב הרב מג״א [סקי״א] דמה שכתב הגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] דשרי לאחריני, משום דסבירא ליה כרבי מאיר [חולין טו.], אבל למאי דקי״ל כרבי יהודה בסימן שי״ח [ס״א] הכא נמי אסור לכל. ע״ש. ולפי מה שכתבתי סימן של״ט [סק״ב] דלא קי״ל כרבי יהודה אלא במבשל בשבת, אבל באיסור דרבנן כגון מעשר ומטביל כלים לא קנסינן שוגג אטו מזיד, וכן דעת הרמב״ם [הלכות שבת פכ״ג הט״ו], והרשב״א [תורת הבית בית ד׳ שער א׳ דף י״ד ע״א], והרא״ש [חולין פ״ז סימן ל״ה], והריב״ש [סימן רנ״ד]. ע״ש. הכא נמי בשכח, מן הדין מותר גם לו כמו במעשר, ועיין שם בחדושי הרשב״א [שבת לח. ד״ה למחר]. ולא אסרו אלא משום גזירה דיניח במזיד ויאמר שוכח, וא״כ לאחרים שרי דאין אדם חוטא לא לו. מיהו מדברי הרמב״ן במלחמות בפרק כירה [שם יז.] מוכח דכל איסור דרבנן אפילו בשוגג, אסור לכל כמו במבשל, וגם למאי דקי״ל דלא קנסינן שוגג אטו מזיד באיסור דרבנן, היינו דמותר גם לו, אבל אי אסרינן בשוגג כי הכא, יש לומר דלא חלקו בין לו לאחרים כמו במזיד דאסור לכל, ועיין מה שכתבתי סימן רנ״ד [סק״ו][68] וסימן תק״ג [סק״ה].

ודע דהב״י תמה על מה שכתב הכלבו [סימן ל״א דף ל״א ע״ד] דהרי״ף [שם טז:] מתיר, פירוש, שהה במזיד תבשיל שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו. ע״ש. וכן הוכיח הרמב״ן במלחמות [שם], דבמזיד אסור פירוש בדיעבד, ולא התיר אלא בשוגג. ע״ש. ועיין בב״ח [אות י״ב]. ועוד תימה על מה שכתב הכלבו דהרי״ף לא אסר תבשיל שלא נתבשל כל צרכו אלא בעבר ושהה במזיד, וכן כתב ארחות חיים [הלכות שבת סימן ס״ט]. ע״ש. דהא מסקינן בהדיא דגם שוכח אסור, וכן כתב הרי״ף. ע״ש.

(ערך השלחן – סק״ב)

קלד) שם ואם שכח ושיהה וכו׳ ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת וכו׳. כתב מג״א (סקי״א), אסור וכו׳ ולבני ביתו פשיטא דאסור. [ע״כ]. אע״ג לאחרים שרי, וכ״כ הט״ז ביו״ד (סימן צ״ט סק״י). וצ״ע דהרא״ש בפרק כירה ([שבת פ״ג] אות א׳) כתב על דאיבעיא שם בדף ל״ח ע״א עבר ושיהה, מספקא ליה אי גזרו דוקא לאותו ששהה אבל לבני ביתו לא וכו׳. ע״ש. משמע דלהמרדכי [הגהות מרדכי סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] דסובר דפסקינן לקולא, כמו שכתב הרב ב״י, אפילו לבני ביתו מותר[69].

(דברי צבי)

קלה) שם ואם שכח ושיהה וכו׳ ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת וכו׳. כתב הטור, אסור לכל וכו׳. נ״ב: עיין להרב מג״א (בסק״א) מה שכתב על דברי מרן דכתב סתם, שמע מינה דאסור לכל, כמו שכתב רבנו [הטור] וכו׳. ומה שכתב (הגמ״י) [הגהות מרדכי] [שבת סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] דלאחריני שרי וכו׳, אנן קי״ל כרבי יהודה וכו׳, הוא הדין [הכא נמי] אסור לכל וכו׳. ע״ש. ועמ״ש על דבריו הרב ערך השלחן (בסק״ב)[70], נהר

הערות וציונים

68. נדפס לקמן בסימן רנ״ד אות קנ״ה. **69.** עיין מ״ש ליישב הרב שלחן אש, נדפס לקמן אות ק״מ. **70.** נדפס לעיל אות קל״ג.

אוצר ההלכה

שלום (בסק״ה)[71], מאמר מרדכי (סק״ו). ועמ״ש הרב קרית מלך רב (בח״א דף י״ד ע״ג) משם רבי אב׳הו, עמ״ש הרב קהלת יעקב אלבעלי (בדף ה׳ ע״ד), יצחק ירנן (דף מ״ד ע״א).

(דברי מנחם – הגה״ט סק״ב)

קלז) שם ואם שכח ושיהה וכו׳ ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת וכו׳. וכתב המג״א [סקי״א], דאסור לכל כמ״ש הטור, ומה שכתב הגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] דלאחרינא שרי, משום דס״ל כרבי מאיר [חולין טו.], אבל אנן דקיימא לן כרבי יהודה [כמו שכתוב ריש סימן שי״ח], הכא נמי אסור לכל. ע״כ. והיינו דלרבי מאיר דסבירא ליה בהמבשל בשבת בשוגג מותר גם לדידיה, אלא דהכא גזרו אף בשוגג דאתי לערומיה, ודי שנקנס לדידיה. אבל אנן דקיימא לן כרבי יהודה דאף בשוגג אסור לכל, א״כ הכא נמי אסור לכל. והמג״א לשיטתיה בסימן של״ט (סק״ז) דס״ל דאין חילוק בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן. אבל לפי מה שכתבו הפנים מאירות (חלק ראשון סימן ל׳), והשער המלך (פרק (כ״ב) [כ״ג] מהלכות שבת [הט״ן]), והתוספת שבת שם [סק״י], וכן פסק הרב ז״ל שם [ש״ע הגר״ז ס״ז] דבדרבנן קיימא לן כרבי מאיר, א״כ גם לדידן אתי שפיר דברי הגהות מרדכי, וכפי הנראה זה דעת התוספת שבת, שהשמיט בכאן (סקי״ד) הא דכתב המג״א דאסור לכל, ולשיטתיה בסימן של״ט [סק״י]. אבל הרב ז״ל [שם סי״ב] פסק כאן דאסור גם לאחרים. ועל פי זה נראה דאף בטלטול אסור להמג״א, כיון דאסור אף לאחרים, ואף דחזי לכלבים, הא לא קיימא לכלבים, כיון שמותרין למוצ״ש לאחר בכדי שיעשו. עיין מג״א סימן תקט״ו (סק״ב).

והנה גם לדעת המג״א על כרחך צריך לחלק בין דאורייתא לדרבנן, דהא מסתימת לשון כל הפוסקים משמע דלאחר בכדי שיעשה מותר אף לו אף במזיד, ובמבשל אסור לו עולמית, ועל כרחך יש חילוק בין דאורייתא לדרבנן, וכ״מ בלבוש (סימן רנ״ד סעיף ו׳). ודמיא לאמירה לעכו״ם דמותר אף לו לאחר בכדי שיעשה, כמו שנתבאר בסימן ש״ז (סעיף כ׳). והפנים מאירות שם רצה לפסוק דבדרבנן מזיד מותר לאחרים בו ביום, והוא נגד פסק הטור והשו״ע בכאן. ואפילו בהגהות מרדכי לא התיר אלא בשוגג, דכיון דקנסו לדידיה לא אתו לערומיה, אבל במזיד גם הגהות מרדכי מודה דאסור אף לאחרים. וצ״ע.

(תהלה לדוד – ס״ק ה׳– ו׳)

קלז) שם ואם שכח ושיהה וכו׳ ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת וכו׳. וכתב המג״א (סקי״א): מדכתב סתם שמע מינה דאסור לכל כמ״ש הטור, ומה שכתב הגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] דלאחריני שרי, משום דסבירא ליה כרבי מאיר [חולין טו.], אבל אנן דקיימא לן כרבי יהודה [כמו שכתוב ריש סימן שי״ח], אסור לכל. ע״כ. והיינו דלרבי מאיר דסבירא ליה בהמבשל בשבת בשוגג מותר אף לדידיה, א״כ בכאן אף דחמיר משוגג דאתי לאערומי, די אם קנסו לדידיה, אבל לרבי יהודה דבשוגג בו ביום אסור אף לאחרים, פשיטא דבכאן אסור אף לאחרים. והמג״א לשיטתו בסימן של״ט (סק״ז), דסבירא ליה דאין חילוק בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן. אבל לפי מה שכתבו האחרונים דבאיסור דרבנן קיימא לן כרבי מאיר, איכא למימר גם בכאן דאין אסור אלא לדידיה. אבל הרב ז״ל אף שמבואר מדבריו בסימן של״ט ([ש״ע הגר״ז] סעיף ז׳) דבדרבנן קיימא לן כרבי מאיר, מכל מקום פסק בכאן (סעיף י״ב) דאסור אף לאחרים, והיינו כיון דאתי לאערומי, דינו לגמרי כמזיד. אבל דעת החוט השני (סימן ע׳) והפנים מאירות (ח״א סימן ל׳), דבדרבנן אפילו במזיד שרי לאחרים, והוא סותר לדברי הטור דכאן.

וראיתי בשער המלך (הלכות שבת פכ״ג הט״ו) שהביא ראיה דאף באיסור דרבנן במזיד אסור לאחרים, מהא דפסק הטור סימן ת״ה [ס״ט] דפירות שיצאו חוץ לתחום במזיד אסורין לכל. ע״כ. ובאמת הוא דעת התוספות עירובין (דף מ״א ע״ב ד״ה במזיד), וכן דעת הרא״ש ז״ל שם [פ״ד סימן ב׳]. אלא שהמחבר בסימן ת״ה (סעיף ט׳) הביא דעת המרדכי [שם סימן תצ״ז] דלאחרים שרי, וזה לכאורה כהחוט השני והפנים מאירות. אבל האליה רבה שם (סקט״ז) הכריע לאסור לאחרים, וכן פסק הרב ז״ל שם (סוף ס״ט). ובאמת מה שהביא הב״י דברי המרדכי על דברי התוספות והרא״ש ז״ל צע״ג, דכפי הנראה המרדכי בשם מהר״ם ז״ל קאי על שוגג, דסבירא ליה דשלא במקומו הילכתא כרבי אליעזר בן יעקב, דבין שוגגין בין מזידין אסור, ולא משום דקניס שוגג אטו מזיד, אלא משום דחיישינן דילמא מפיק להו, וכמ״ש התוספות שם (דף מ״ב ע״א ד״ה מכלל), ועל זה הביא שפיר ראיה דלאחרים שרי, מהבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר, ומוכח דלאחרים לא גזרינן דילמא מפיק להו. אבל במזיד איכא למימר דגם מהר״ם ז״ל מודה דאסור אף לאחרים.

ובאמת לא אוכל להבין, כיון דאנן פסקינן בריש סימן רע״ו דעכו״ם שהדליק את הנר בשביל ישראל אסור לכל, אף דלית ביה אלא משום אמירה לעכו״ם, דשבות דלית ביה מעשה, האיך אפשר לומר דישראל שעשה שבות דאית ביה מעשה יהיה מותר לאחרים. ועיין מה שכתבתי בסימן שכ״ה (סקכ״ט).

והנה התוספות בדף מ״א שם כתבו, במזיד לא יאכלו, משמע דשום אדם לא יאכל, אע״ג דהבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר [ביצה כה.], כיון שנעשה איסור על ידי ישראל החמירו. ע״כ. והדבר צריך ביאור, דכפי הנראה עכו״ם העושה מאליו לצורך ישראל, הישראל חשיב כשוגג, וכנראה מדברי התוספות שבת (דף קכ״ב ע״א ד״ה ואם), שהקשו מהמבשל בשוגג לרבי מאיר, לעכו״ם שהדליק את הנר לצורך ישראל. וכן הקשו הרמב״ן [שם ד״ה מתני׳], והרשב״א [שם ד״ה גמרא], והר״ן ז״ל [שם מו. ד״ה ואם]. ומבואר דעכו״ם העושה מאליו, הישראל חשיב

הערות וציונים

71. נדפס לקמן אות קמ״ג.

אוצר ההלכה

כשוגג, וא״כ מה הקשו בכאן מהבא בשביל ישראל זה, דהתם בשוגג, והכא במזיד. ולכאורה י״ל דהתוספות סבירא להו דלזה שנעשה בשבילו חשיב כמזיד, ולאחרים חשיב שוגג, ולזאת במסכת שבת שם שכתבו מקודם דאסור אף לאחרים, שפיר הקשו מהמבשל בשוגג. אבל בדברי שאר הפוסקים שכתבתי אי אפשר לומר כן, דלא הקדימו כלל הא דאסור אף לאחרים. וגם בדברי התוספות אי אפשר לומר כן, דאי נימא הכי, על כרחך מה שכתבו כיון שנעשה איסור על ידי ישראל החמירו, היינו אף דלישראל אחר חשיב כשוגג, מכל מקום אסור. וזה אי אפשר, דהא יצאו חוץ לתחום שוגגין מותרין. ויותר נראה לומר דהתוספות בכאן סמכו על מה שכתבו בשבת שם, דבעכו״ם אי שרית ליה, אתי למימר לעכו״ם לעשותו, והיינו דדינו כמזיד, וא״כ שפיר הקשו בכאן מהבא בשביל ישראל זה. ולא זכיתי להבין דברי המהרש״א ז״ל בעירובין (שם ד״ה בפירש״י), שדקדק מדברי רש״י ז״ל, דהא דבשוגג יאכלו היינו אחרים, וכתב ואע״ג דלא קנסינן שוגג אטו מזיד, הכא לא עדיף מעכו״ם שהביא בשביל ישראל, דאסור למי שהובא בשבילו. ע״כ. ואין הדבר מובן לי, דהא מבואר בדברי כל הראשונים ז״ל, דישראל בשוגג עדיף מעכו״ם עושה בשביל ישראל. ולכן המבשל בשבת בשוגג, לרבי מאיר מותר אף לדידיה, ועכו״ם שהדליק את הנר בשביל ישראל אסור. וצ״ע.

ועכ״פ מה שכתבו התוספות והרא״ש ז״ל כיון שנעשה איסור על ידי ישראל החמירו, צריך ביאור, דהא אף עכו״ם שעשה מלאכה דאורייתא סבירא להו דאסור אף לאחרים, כמ״ש בשבת שם, ודוקא בעכו״ם שעשה מלאכה דרבנן אמרינן הבא בשביל ישראל זה וכו׳, אבל בדאורייתא לא, ואף שאין בו אלא שבות, דאמירה לעכו״ם דלית ביה מעשה, א״כ כל שכן בעשה ישראל מלאכה דרבנן שאסור אף לאחרים, ועל כרחך לומר דמה שכתבו התוספות והרא״ש ז״ל, כיון שנעשה איסור על ידי ישראל החמירו, כוונתם גם כן לזה, דהבא בשביל ישראל זה הוי שבות דשבות, אבל הכא כיון דנעשה ע״י ישראל, הוי שבות גרידא ואסור אף לאחרים.

עכ״פ נראה ברור דישראל שעשה מלאכה דרבנן במזיד, אסור אף לאחרים בו ביום. (תהלה לדוד ח״ג – סימן ל״ה)

קלח) שם ואם שכח וישהה וכו׳ ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת וכו׳. כתב עוד המג״א שם [סק״א], ולבני ביתו פשיטא דאסור דהוי ליה כמו שנתבשל בשבילו. ע״כ. והרא״ש ז״ל [שבת פ״ג סימן א׳] כתב, והא דבעי עבר ושהה מאי, מסתפקא ליה אי גזרו דוקא לאותו ששהה אבל לבני ביתו לא. ופשיט ליה מדקאמר [שם לח.] ואסר, משמע דלכל בני בית אסור. ע״כ. ולכאורה הוי משמע מכאן דלאחרים שאינם בני ביתו מותר, וכדעת החוט השני [סימן ע׳] והפנים מאירות [ח״א סימן ל׳] בסימן שלפני זה[72], אבל הנראה מדברי הטור והב״י שפירשו דבני ביתו לאו דוקא, וכוונת הרא״ש ז״ל לאחרים.

וראיתי להרב [הגר״ז] ז״ל בקונטרס אחרון (סימן תק״ג סק״ב) שכתב, ובמזיד בשבת קי״ל בסימן שי״ח [ס״א] דאסור לו לעולם, וכתב שם המג״א [סק״ב] דה״ה למי שנתבשל בשבילו דינו כלו. ואע״פ שאח״כ כתב בשם הב״י להקל בזה, מ״מ הרי בסימן רנ״ג (סק״א) כתב בפשיטות דאנשי ביתו דינו כמו שנתבשל בשבילו. משמע להדיא דמי שנתבשל בשבילו, אין דינו כאחרים, אלא כלו בעצמו, וה״ה לאנשי ביתו. ע״כ. ולא זכיתי לדעת, הלא הוא ז״ל בעצמו בסימן שי״ח (סעיף א׳) פסק דאף למי שנתבשל בשבילו שרי. ובכאן (סעיף כ״ד) פסק דלמי שהוחזר בשבילו אסור. והטעם פשוט לחלק, דלענין לאסור בשבת או בכדי שיעשו, דעיקר האיסור שלא יאמר לעשות או שלא יהנה ממלאכת שבת, בזה למי שנתבשל בשבילו דינו כלו בעצמו, דגם למי שנתבשל בשבילו שייכי הני טעמי. אבל לענין לאסור לעולם, דלא שייכי הני טעמי, דלזה סגי בכדי שיעשו, ועיקר הטעם משום קנס, אין לקנוס אלא העובר.
(תהלה לדוד ח״ג – סימן ל״ו)

קלט) שם ואם שכח וישהה וכו׳ ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת וכו׳. והנה היכא דאסור אף לאחרים, לכאורה אסור בטלטול, עיין מה שכתבתי בתהלה לדוד כאן (סק״ה)[73] ובסימן שי״ח (סק״ב). ולכאורה י״ל לדעת הט״ז בסימן ת״ה (סק״ו), דטעמא דפירות שיצאו חוץ לתחום ע״י ישראל מותרין בטלטול, כיון דהא דאסורין באכילה, אינו אלא משום קנסא, לא קנסו בטלטול. וא״כ בשכח ושהה, איכא למימר דאינו אלא משום קנסא ושרי בטלטול. ואם כי המג״א (סימן תקט״ו סק״ב) כתב הטעם, כיון שיש להם היתר אכילה כשחזרו למקומן, מ״מ הרב [הגר״ז] ז״ל בסוף סימן ת״ה [ס״ט] הסכים לטעם הט״ז.
(תהלה לדוד ח״ג – סימן ל״ז)

קמ) שם ואם שכח וישהה וכו׳ ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת וכו׳. כתב מג״א (סקי״א), אסור לכל כמו שכתבו הטור ודרכי משה [הארוך אות ג׳], ומה שכתב הגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] דלאחרינא שרי, משום דסבירא ליה כרבי מאיר [חולין טו.], אנן דקיי״ל כרבי יהודה [כמו שכתוב ריש סימן שי״ח] הוא הדין [הכא נמי] אסור לכל, ולבני ביתו פשיטא דאסור, דהוה ליה כמו שנתבשל בשבילו, ועיין ביו״ד סימן צ״ט סעיף ה׳. ע״כ. ר״ל שם כתב ט״ז (סק״י) בשם רש״ל [ים של שלמה חולין פ״ז סימן נ״ט] לענין מבטל איסור לכתחלה, דאסור למבטל אם הוא שלו, או למי שנתבטל בשבילו, דבמקום שאסור לו אסור גם לבני ביתו. וראיתי בספר דברי צבי[74] שתמה כאן על המג״א דפשיטא ליה דלבני ביתו אסור אע״ג דלאחרים שרי, הא הרא״ש בפרק כירה ([שבת פ״ג] אות א׳) כתב על האיבעיא שם [לח.] עבר ושהה, דמספקא ליה אי גזרו דוקא לאותו ששהה אבל לבני ביתו לא. ע״ש. א״כ משמע להמרדכי דסובר דפסקינן לקולא כמו שכתב ב״י, א״כ אפילו לבני ביתו מותר, והניחו בצ״ע. ולענ״ד

הערות וציונים

72. נדפס באות הקודמת. **73.** נדפס לעיל אות קל״ו. **74.** נדפס לעיל אות קל״ד.

סימן רנג סעיף א

אוצר ההלכה

לק״מ, דהמג״א כתב דאף דפליגי טור והגהות מרדכי לענין לאסור לאחרים, אבל לבני ביתו אף הגהות מרדכי פשיטא ליה דאסור, ובכוונת הגהות מרדכי שפיר כתב כן, דהא מבואר בהגהות מרדכי דהוא מפרש הבעיא לו ולא לאחרים, ולא כהרא״ש, אבל הא פשיטא ליה דבני ביתו הוי כלעצמו. ואם היה מקום תימה היה תמוה להיפך, האיך מפרש הרא״ש האיבעי[א] אי דוקא לו ולא לבני ביתו, הא ודאי אם נהנה הבני בית של מבטל נהנה גם המבטל או למי ששהה בשבילו, ואם יהיה מותר להם יבוא לבטל או לשהות גם פעם אחרת, דרק אין אדם חוטא ולא לו אמרינן, ולבני ביתו הוי כחוטא לעצמו, ובאמת מפורש בש״ס פרק השוכר את הפועלים [בבא מציעא צב.] דבני ביתו כדידיה דמי, וכמ״ש שם הפר״ח. וי״ל דהרא״ש סבירא ליה כבעל האשכול, דעד כאן לא אמרינן דבמקום שאסור לו אסור גם לבני ביתו אלא בסתמא, אבל אם ידוע שלא נתכוין לבטל בשבילם רק בשביל עצמו, אין לאסור לבני ביתו, והכי נמי י״ל הכא, ובכהאי גוונא נמי מפרש הרא״ש בעי דפרק כירה [שבת לח.], אבל בסתמא נראה דגם הרא״ש מודה דבמקום שאסור לו אסור גם לבני ביתו. אבל בלאו הכי על המג״א הכא ורש״ל ביו״ד אין להקשות כלל וכלל, דהגהות מרדכי שעליו קאי המג״א ודאי בהדיא לא סבירא ליה כהרא״ש. (שלחן אש)

קמא) שם ואם עבר ושיהה וכו׳. כתב ב״י (שיטה מ״ב), אפילו נתבשל כל צרכו אסור וכו׳. נ״ב: ולענין הלכה נראה דנקטינן לקולא, בשיל ומצטמק ויפה לו בין בשכח בין בעבר ושיהה במזיד, ודלא כמו שפסק בש״ע כהרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ט] לחלק ביניהם, גם לא כמו שכתב רבנו [הטור] להחמיר בשניהם, אלא להקל בשניהם, דספיקא דרבנן הוא. מיהו נראה דבעבר ושיהה לא שרינן ליה אלא לשבת אחת, אבל לא לשבת אחרת, וכיון דעבר ושיהה אסור לשבת אחרת, תו ליכא היתרא לדידיה אפילו בשכח, דיעשה במזיד ויאמר שכוח הוא, אבל אי לא עבר ושיהה כלל אלא שכח, מותר אפילו היה שכוח לכמה שבתות. ב״ח [סוף אות י״ב]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סקי״ג)

קמב) שם ואם עבר ושיהה אסור בשניהם. והוא כרבי יהודה [שבת לח.]. אולם בתוספתא ([שם] פ״ג [ה״ב]) מבואר דגם רבי מאיר מודה דמצטמק ויפה לו (מותר) [אסור], רק דסבירא ליה דאף בתבשיל מצטמק ורע לו. ע״ש. ובגמרא יש להאריך בזה. (תוספת ירושלים)

קמג) שם הגה עד בכדי שיעשו. כתוב בהגהות אשרי [שבת פ״ג סימן ג׳], דאפילו בשוגג אסור למוצאי שבת בכדי שיעשו. וכתב הבית יוסף: וכן נראה מדברי הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ט]. ע״כ. ואע״ג דבהרמב״ם לא הזכיר בכדי שיעשו אלא בעבר, אבל בשכח כתב עד מוצאי שבת ותו לא, מ״מ כיון דבתבשיל שלא בשל כל צרכו קנסו שוגג אטו מזיד, משום דרבו המשהים במזיד ואומרים שוכחים היינו, וכמו שכתב הכסף משנה שם, צריך לומר בהכרח דאין חילוק כלל ביניהם וקצר במובן.

ובדרכי משה [הארוך אות ג׳] הביא הא דהבית יוסף דאסור למוצאי שבת בכדי שיעשו, וכתב עליו, ומה שכתב רבנו דאם עבר ושהה אסור לכל, זהו שלא כדבריו. ובמרדכי [הגהות מרדכי שבת סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] כתוב: דאינו אסור אלא למי ששהה. ע״כ[75]. כוונתו דאפילו במבשל בשבת לא אסרו לאחרים במוצאי שבת בכדי שיעשו, ואיך אפשר דבשוהה יחמירו לאחרים בכדי שיעשו. אלא ודאי דלהרמב״ם שכתב בכדי שיעשו, אינו אסור אלא לו בלבד. וסתמיות לשון הרמב״ם מוכיח דאסור לכולי עלמא, וכמו שכתב המג״א [סקי״א] על לשון השלחן ערוך שכתב גם כן אסור סתם כלשון הרמב״ם.

ואין תימה על מה שהחמירו בכאן לאסור גם על אחרים בכדי שיעשו, לא מיבעיא לרש״י [ביצה כד: ד״ה ולערב אסורין], דסבירא ליה דכל היכא דאסרינן בכדי שיעשו היינו טעמא כדי שלא יהנה ממלאכת יו״ט ושבת, וההיא דמבשל שאני דהוה ליה מלתא דלא שכיחא ולא גזרו בה רבנן, והכא הא שכיחא ושכיחא כדאיתא בגמרא [שבת לח.] שהיו משהין במזיד וכו׳. אלא אפילו לר״ת[76] [ביצה שם ד״ה ולערב] דסבירא ליה דהיינו טעמא דאסרו בכדי שיעשו שמא יאמר לגוי לעשות, אבל במבשל בשבת לא ישמע לו ישראל (הובא דבריהם במג״א ריש סימן שי״ח [סק״ב]), הכא כיון דסברי דלאו מידי עבדי, שפיר איכא למיחש שמא ישמע לו.

כתב עוד הרב מג״א [סקי״א], ומה שכתב המרדכי [שם] דלאחריני שרי, משום דסבירא ליה כרבי מאיר [חולין טו.], אבל אנן דקיימא לן כרבי יהודה כמו שכתוב ריש סימן שי״ח, א״כ הוא הדין הכא נמי אסור לכל. ע״כ. ולא הבנתי כוונתו, דאי בשוגג לדידיה נמי שרי לרבי מאיר, ואי במזיד, לרבי מאיר נמי אסור גם לאחריני לבו ביום כמו לרבי יהודה, אלא טעמו דהמרדכי דסבירא ליה דהכא דאינו אלא שיהוי, לא החמירו לאסרו על אחרים. (נהר שלום – סק״ה)

הערות וציונים

75. דברי הרב המחבר מתאימים לדרכי משה דפוס פיורדא, אבל בגירסא שלפנינו כתוב: ומה שכתב רבינו וכו׳ זה שלא כדברי המרדכי וכו׳. עכ״ל. **76.** בתוספות ביצה מובא בשם ר״י ולא ר״ת.

אוצר ההלכה

קמה) **שם בהגה ואם החזירם וכו׳.** אם החזירו ישראל דינו כעבר ושיהה, ואם החזירם עכו״ם דינו כשכח ושיהה. ספר המפה והלבוש. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סקי״ב)

קמו) **שם בהגה ואם החזירם גוי בשבת וכו׳.** עיין (בכ״מ) [בפרי מגדים] [אשל אברהם סקי״ב] בשם הלבוש, דהיינו דוקא שלא מדעת ישראל. ובש״ע הרב (סכ״ה) סתם דלא כלבוש, ולא הזכירו כלל. וצ״ע. (מנחת פתים)

קמז) **שם בהגה ואם החזירם גוי בשבת וכו׳.** עיין בספר מנחת פתים (דף מ״ו ע״ב)[77], שכתב מהלבוש, דהיינו דוקא שלא מדעת ישראל. ובש״ע הרב ([הגר״ז] סעיף כ״ה), סתם דלא כלבוש, ולא הזכירו כלל. וצ״ע. (ארחות חיים – ספינקא – סק״ד)

קמח) **שם בהגה ואם החזירם גוי בשבת וכו׳.** כתב הבאה״ט (סק״ח), לצורך ישראל. ובלבוש [ס״א] כתב בלא ידיעת ישראל. הא אמר ישראל לעכו״ם אסור כאילו הוא בעצמו עשה כן, אשל אברהם [סקי״ב]. (באר יעקב – קרויזר – סק״ד)

קמט) **שם בהגה ואם החזירם גוי בשבת וכו׳.** ר״ל אחרי דמיקילינן בשכח ושהה מבושל כל צרכו ומצטמק ויפה לו שלא למחשב האי שבחא לאסור דיעבד, ומחמרינן בהחזיר בשוגג לאסור מצטמק ויפה לו, והחילוק בין שהה להחזיר, משום דבהחזיר עשה מעשה בשבת ובשהה לא עשה מעשה בשבת, א״כ הדין נותן דבהחזיר אינו יהודי בשבת לצורך ישראל, חשיב כלא עשה מעשה בשבת, ודינו כשהייה, ויש להתיר מצטמק ויפה לו. והגר״א [סקכ״ה] עשה סמוכין לזה מהא דבשל בשבת במזיד אפילו באיסורא דרבנן אסור לו עולמית לרבי יהודה [חולין טו.], ואילו באמירה לנכרי אינו אסור אלא בכדי שיעשו.

ונראה דאם החזיר אינו יהודי בשבת חייב לסלקו, דכי היכי בשהייה אם נשאר על הכירה במקום דשהייתו אסור חייב לסלק, וכמו שכתבתי לעיל [סקכ״א], הכא נמי אם הוחזר בשבת חייב לסלק, דשרש איסור חזרה הוא מחשש דלא ליתי לחתויי וחייב לסלק. ולפ״ז אם לא סילק במזיד חשיב כחזרת מזיד, ובמזיד אסרינן דיעבד בשהייה אע״ג דלא עביד מעשה בשבת, והכא נמי בחזרה אע״ג דלא עביד מעשה אסור דיעבד מצטמק ויפה לו. ולפ״ז אם החזיר אינו יהודי בצוויו של ישראל, אם ידע דחזרה ע״י אינו יהודי אסור והזיד להקל בזה, אסור דיעבד מצטמק ויפה לו, ואין דברי הרמ״א אלא בהחזיר שלא מדעת ישראל, או דשגג שמותר להחזיר ע״י אינו יהודי, וזה כדברי הלבוש [ס״א] שהביא בביאור הלכה [ד״ה ואם]. ומה שתמך המשנה ברורה בדברי הגר״א [סקכ״ה] שכתב דע״י נכרי חשיב כשוגג אין זה יסוד, שאין כוונת הגר״א אלא דחשיב כשכח בעשה שלא מדעתו, אבל בעשה מדעת ישראל לא ממעשה הנחת הקדירה על גבי כירה אתינן עלה אלא מפני שחייב לסלקו ולא סלקו אתינן עלה, וכמו שכתבתי לעיל (סקכ״א)[78].
(חזון איש – סימן ל״ז סקכ״ו)

קנ) **שם בהגה דינו כשכח.** במג״א (סקי״ג), עיין סימן רע״ו וכו׳. שם סעיף ד׳. עיין לקמן סקל״ז[79]. (חדושי מוהרמ״ז)

קנא) **שם בהגה דינו כשכח.** כתב במג״א (סקי״ג), שלא נהנה ממנו כל כך. ולפי זה בנודר הנאה מחבירו מותר להחזיר לו תבשיל, וכן נמי מותר לאכול עמו בשלחן אחד בלילה, אף דכל אחד ואחד נר לעצמו, מ״מ נימא דהוי רבוי אור, ומדמותר ע״י גוי כמו שכתב בסימן רע״ו [ס״ד] בשבת, ה״ה כאן בנדר. ובזה אתי שפיר הא דלא מחלקין בהלכות נדרים בין יום ללילה, ולעולם רשאי לאכול עמו על שלחן אחד, ועל כרחך מטעמא דאמרן. (מגיני חיים)

קנב) **שם בהגה ואם החזירם ישרא׳ וכו׳.** ואפילו בשוגג, כמו שכתב המג״א [סקי״ד]. ולפי מה שכתב הרמב״ן בליקוטיו בריש פרק מי שהוציאוהו [עירובין מא: ד״ה וזו שאמרו], בפירות שיצאו וחזרו דלא הפסידו מקומן, דלא דמי למבשל משום דלא נהנה, דאם לא יצאו לא היתה חזרה. ע״ש. הכא נמי שרי אפילו במזיד, שהרי לא נהנה בחזרה, דכבר היו בשבת על האש. ועיין מה שכתבתי בסימן (ת״ק) [ת״ה]. (שלחנו של אברהם)

קנג) **שם בהגה ואם החזירם ישרא׳ וכו׳.** דעת המשבצות זהב (סק״י), דבעבר והחזיר ונתחמם בדבר שאין שייך בו בישול, מותר לאכול כשיצטנן כבראשונה. ועיין מה שכתבתי בתהלה לדוד (סק״ד)[80] שהדבר צ״ע. ולכאורה יש ראיה לזה מה[א] דבסימן ת״ה (סעיף ט׳) מבואר דפירות שיצאו חוץ לתחום והחזירן, אפילו במזיד יאכלו, ועיין שם במג״א (סקי״ד), ובאליה רבה (סקי״ב), ובתוספת שבת (סקי״ז), ובהרב ז״ל [ש״ע הגר״ז ס״ט]. ומדבריהם יש ללמוד כדברי המשבצות זהב, דאף ישראל שעשה מלאכה דרבנן, לאחר שנתבטלה המלאכה שרי אפילו לדידיה. אלא דהתם יש סברא דלא נעשה בגופן מעשה, כמו שכתב הרמב״ם ז״ל ([הלכות שבת] פ״ו הלכה כ״ד), וכמו שכתב הריטב״א ז״ל [עירובין מא: ד״ה אמר רב פפא] בשם הר״ר יונה ז״ל. והדברים צריכין בירור. (תהלה לדוד ח״ג – סימן ל״ח)

קנד) **שם בהגה ואם החזירם ישרא׳ וכו׳.** דין החזיר בשבת אי נאסר התבשיל לא הוזכר בגמרא, והנה אם לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי בשעה שהחזיר, יש כאן משום מבשל, ולדעת השו״ע (סימן שי״ח [ס״א]) אף בשוגג אסור בו ביום, ולדעת הגר״א שם [סק״א] העיקר כדעת תוספות [חולין טו. ד״ה מורי] דהלכה כרבי מאיר ובשוגג מותר. ואם נתבשל כמאכל בן דרוסאי ולא נתבשל כל צרכו, לדעת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ט ה״ג] והטור ([עיין] לעיל סקי״ג) יש בו משום מבשל, ולדעת הרשב״א [שבת יח: ד״ה צמר,

הערות וציונים

77. נדפס באות הקודמת. **78.** נדפס לקמן אות שע״ה. **79.** נדפס לקמן אות ש״פ. **80.** נדפס לקמן אות קנ״ט.

אוצר ההלכה

ושם לט. ד״ה גמרא], והרא״ש [שם פ״ג סימן י״א] אין בו משום בישול אלא משום איסור חזרה, ובזה יש לדון אי נאסר דיעבד, וכן בנתבשל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו, דאין בו משום בישול (זולת לדעת ריי״ו) ויש בו משום חזרה, והנה בהחזיר במזיד ודאי אסור דיעבד, דעד כאן לא פליגי רבי מאיר ורבי יהודה [חולין טו.] אלא אי קנסו שוגג אטו מזיד בדרבנן, אבל במזיד ודאי אסור, וכן קיי״ל כרבי יוסי ([שבת] דף ל״ח ע״א) דאפילו היה מבושל כל צרכו אם הוא מצטמק ויפה לו חשיב שבח לאסור דיעבד במזיד, אבל אם החזיר בשוגג יש להסתפק אי אסור דיעבד, שהרי בשכח ושהה קודם גזירה היה מותר, ואי אפשר לאסור בהחזיר משום האי גזירה שגזרו בשכח ושהה, שאין לנו בגזירת חכמים אלא מה שגזרו עליה, ואם רבו משהין לא מצינו בגמרא שרבו מחזירין, והחזרה לא שכיחא כולי האי וגם חזרה בשבת חמירא להו, ואין לנו בזה אלא מה שאמרו בגמרא.

ואמנם יש מקום לדון לאסור את המוחזר לדעת הגר״א דהלכה כרבי מאיר, ורבי מאיר גזר בדרבנן שוגג אטו מזיד, ואמנם כבר כתבנו לעיל דמהא דשרי רבי מאיר שוגג בשהה שמעינן דלא מחמרינן בדרבנן אלא ביש לעבירה שם בפני עצמה, אבל בישול ואבזריה דידה לא מחמרינן בשבותין יותר ממלאכה עצמה, וכל שכן לדעת השו״ע דהלכה כרבי יהודה ולא אסרו שוגג אלא בדאורייתא ולא בדרבנן, ועוד דאפילו אי הלכה כרבי מאיר בדאורייתא, אין הלכה כמותו בדרבנן דלא תלי זה בזה, והלא סתמא דמתניתין גיטין (דף נ״ב ע״ב) דהמטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטורין דלא כרבי מאיר, והלכך הדין נותן דתבשיל המוחזר בשוגג אינו נאסר אם לא נעשה בו איסור בישול.

ואמנם לפי מה שכתב הרמב״ן במלחמות ריש פרק כירה [שבת יז.] להוכיח דהלכה כרבי יהודה דאף בשוגג אסור, מהא דשבת (דף ק״ט ע״א) דחייא בר אשי לא אכל שריקא טויא דעבדא דביתהו דזעירי, וכן שם (דף ק״מ ע״א) בחרדל שלשו מערב שבת ומחו ליה בשבת, דאמיה דאביי עבדא ליה ולא אכל, ודביתהו דזעירי עבדא ליה לרב חייא בר אשי ולא אכל, וכן ביצה (דף י״ד ע״ב) דרב פפי לא אכל דייסא, נראה דסבר דכי היכי דאסר רבי יהודה שוגג במבשל ובנוטע ובשאר מלאכות, הוא הדין בשבותין דידהו, והא דמתיר רבי יהודה שוגג בדרבנן אינו אלא בדרבנן דאית ליה שם בפני עצמו, וכמש״כ לעיל, דהרי כל הני דרבנן נינהו, וכבר הקשה כן הגר״א בביאורו סימן שי״ח [סק״א] על הרמב״ן, אבל דעת הרמב״ן דמבשל דרבנן כמבשל דאורייתא, ובורר דרבנן כבורר דאורייתא, וכדמוכח מהא דשרי רבי מאיר ([שבת] דף ל״ח ע״א) שכח קדירה ע״ג כירה ובשלה בשבת וכמש״כ לעיל, הדין נותן לפ״ז דמחזיר בשבת בשוגג לדעת השו״ע דהלכה כרבי יהודה אסור דיעבד, אף במקום דלא הוי איסור בישול אלא איסור חזרה, ואף בבשיל כל צרכו ונצטמק, וצימוקו יפה לו יש לאסור, אע״ג דשרינן מצטמק ויפה לו בשהה בשוגג, י״ל דע״כ לא מבעי לן אלא בשהה דלא קעביד מעשה בשבת, אבל החזיר בשבת כל שיש כאן שבח אסור.

עוד יש מקום לאסור החזיר בשבת אע״ג דקיי״ל דלא קנסו שוגג אטו מזיד בדרבנן[81], משום הא דאמרו (דף ל״ח ע״א) משרבו משהין במזיד גזרו על השוכח, ובכלל גזירה זו כל מלאכות שבת דרבנן דנמצאין חשודין עליהן, וסמך לזה מהא דאמר בירושלמי ריש פרק כירה, דאמר שם דקיי״ל כרבי מאיר וכסתמא דמתניתין דתרומות [פ״ב מ״ג] דמבשל בשבת בשוגג מותר, ופריך מהא דגזרו על השוכח, אמר רבי אילא נחשדו להיות מניחין ולא נחשדו להיות מבשלין, משמע דמה שנחשדו הוא בכלל הגזירה, [82][וזו נראה כוונת הגר״א סימן שי״ח].

ואי המוחזר בשבת אסור, יש לעיין אי דוקא במצטמק ויפה לו, או אפילו במצטמק ורע לו, ואע״ג דבשכח קדירה מערב שבת מותר מצטמק ויפה לו, ומצטמק ורע לו מותר אפילו שהה במזיד, מ״מ בהחזיר בשבת י״ל דאפילו מצטמק ורע לו אסור כיון דהוא מתבשל עכשיו ע״י החזרתו, ואילו היה חי היה מתבשל עכשיו על גבי כירה, הרי הוא בכלל קנס חכמים, וזו נראה כוונת הגהות אשרי ריש פרק כירה [סימן ב׳], שכתבו: וצ״ע אם החזיר באיסור בשוגג אם מותר באכילה אם לא, דדלמא דוקא שכח קדירה ובשלה שנתקן המאכל בשבת באיסור, אבל בהחזרה כבר היה ראוי לאכילה ואינו נהנה כל כך לא. [83][הדברים סתומים דהוי ליה לפרש דהחזיר מצטמק ורע לו, ואפשר דגם במצטמק ויפה לו מסתפק, שהרי מצטמק ויפה לו לא איפשט אי אסור בשוגג, ולדעת הרי״ף [שם טז:] והר״מ [הלכות שבת פ״ו ה״ט] נקטינן לקולא, ומבעי ליה מה דינו בהחזיר בשבת]. וכתבו עוד, ואע״ג דאם נכרי עשה לצורך ישראל מותר כהאי גוונא שאין הישראל נהנה ממנו כל כך, מ״מ כשישראל בעצמו עשה איסור אפשר דקנסוה רבנן. אי מיירי במצטמק ויפה לו צ״ע, מאי פסיקא ליה להתיר בהחזיר נכרי לצורך ישראל, ואי איירי במצטמק ורע לו ניחא, והא דמשמע דהנאה פורתא אית ליה, י״ל דיש לו הנאה דניחא ליה בתבשיל חם, ובברייתא (דף ל״ח ע״א) דשרי חמין שהוחמו כל צורכן, משמע דאע״ג דנהנה במה שלא נצטנן, מ״מ לא אסרינן בשביל זה דיעבד, ואמנם בברייתא שרינן מצטמק ורע לו אפילו שהה במזיד, ובהגהות אשרי משמע דלא מסתפק אלא בהחזיר בשוגג.

ולדינא כתב הרמ״א דאם החזיר והוא מצטמק ורע לו מותר, ומשמע אפילו החזיר במזיד, וכן הדין נותן, כיון דבשהה נמי אסרינן דיעבד ומ״מ במצטמק ורע לו מותר משום שלא נהנה מן האיסור כדתניא (דף ל״ח ע״א), אין לנו לחדש ולאסור בהחזיר, כיון דאין איסורו אלא מדרבנן משום קנסא, אין להחמיר כל שלא נאמר בגמרא, ומשמע דאין צריך להמתין עד שיצטנן, אע״ג דנהנה במה שלא נצטנן, ואם הוא מצטמק ויפה

הערות וציונים

81. כן כתב הפרי חדש ביו״ד סימן צ״ט (סקי״ב), והוכיח כן מדברי הרמב״ם הרא״ש והרשב״א. ע״ש. **82.** תוספת זו במקור. **83.** תוספת זו במקור.

אוצר ההלכה

לו אסור. ולשון הרמ״א ואם החזירו ישראל דינו כעבר ושהה, משמע דאפילו בשוגג אסור, וכ״ה בהדיא במרדכי [הגהות מרדכי סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ד]. ומיהו לדעת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ט] דבשהה בשוגג תבשיל שנתבשל כל צרכו שרי אפילו מצטמק ויפה לו, אין לנו מקור לאסור את המוחזר המבושל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, ואמנם אחרי שבמרדכי אסר והעתיקו הרמ״א, כבר איכא הוראה לאיסור.

ומשי״כ המג״א [סקי״ד] לאסור לו ולהתיר לאחרים, אין לדברים אלו מקום אלא לדעת המרדכי [שם] דלאחר גזירה אין אסור אלא לו, אבל לא משמע כן בגמרא [שם לח.], דהא רבי חייא בר אבא אמר ולא שנא, ודין שוגג כדין מזיד, וכיון דרב נחמן בר יצחק מפרש ליה לאיסורא, הרי דין שוגג כדין מזיד, וכבר כתב כן הגר״א [סקל״ב]. (חזון איש – סימן ל״ז סקכ״ד)

קנה) שם בהגה ואם החזירם ישרא״ל וכו׳. החזיר בשבת תבשיל שבישל כל צרכו והוא מצטמק ורע לו, ע״ג כירה שאינה גרופה, והוא עדיין חם כדרך שבני אדם אוכלין, מותר, אע״ג שאילו לא החזירו היה מצטנן, ודין זה אפילו החזירו במזיד וכל שכן בשוגג.

היה צונן בשעה שהחזירו והוחם, אסור לאכלו אפילו צונן ואפילו החזירו שוגג [84][כן משמע מדברי הרשב״א בתשובה [החדשות מכת״י סימן י״ח] שהביא הרמ״א (סימן רנ״ג ס״ה) וכמש״כ לעיל, וכ״מ מדברי הרמב״ן [שבת לח: ד״ה ושמעינן] שהביא המחבר (סימן רנ״ז ס״א)], וכדין חזרה שהחמיר רמ״א (סימן רנ״ג ס״א) וכמש״כ לעיל[85]. מיהו יש מקום להקל לפי מש״כ המשנה ברורה (סימן שי״ח [סק״ז]) להקל כדעת תוספות [חולין טו. ד״ה מורי] דהלכה כרבי מאיר דבשוגג יאכל. ולמאי דהחמיר הרמ״א [ס״ה] בנצטנן לגמרי בדבר שיש בו לחלוחית יש בו משום בישול, א״כ אין ראוי ליתן חומרת חזרה, כיון שיש במעשיו משום בישול, ומ״מ נראה דאין דברי הרמ״א אלא משום חומרא, אבל מעיקר הדין אין בו משום בישול וכמש״כ לעיל, ועוד דהא בשו״ע [סימן שי״ח ס״א] פסק כדעת הרי״ף [שבת יז.] והר״מ [הלכות שבת פ״ו הכ״ג] דהלכה כרבי יהודה, דבבישל בשוגג לא יאכל.

אם החזיר תבשיל שלא נתבשל כל צרכו במזיד ודאי אסור, בשוגג יש מקום להקל לדעת המשנה ברורה [שם], כיון דלדעת הר״מ [הלכות שבת פ״ט ה״ג] והטור [סימן שי״ח ס״ד] יש בו משום בישול, ומ״מ כיון דבשו״ע [שם ס״א] סתם לאסור שוגג, אף אם נקיל כדעת הגר״א [שם סק״א] אינו אלא בבישול גמור, אבל לאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי לדעת כמה פוסקים אין בו משום בישול ואין כאן אלא איסור חזרה.

היה מבושל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו אפילו החזירו כשהוא חם אסור, ואפשר דוקא בניכר שבחא אבל במצטמק כבר כל צרכו ואין דעת בני אדם כבר על צימוקו, ולא החזירו אלא שלא יצטנן, מותר אפילו החזירו מזיד, וכ״ש שוגג. (חזון איש – סימן ל״ז סקכ״ד)

קנו) שם בהגה החזירם ישרא״ל. במג״א (סקי״ד) החזיר ישראל, בשבת וכו׳. נראה דר״ל בשבת דוקא, הא בערב שבת אפילו סמוך לחשיכה שאין שהות להרתיחה מבעוד יום, דינו כדין שהייה לענין זה, משום דטעמא דמחמירין (בשהייה) [בחזרה] הוא משום דקא עביד מעשה כמ״ש הב״י, וא״כ אם החזיר מערב שבת לא קעביד מעשה, שהרי לא קעבר אבישול אז, אלא שהייה לחוד היא. וכן יש להוכיח מהתוספות [שבת] בדף ל״ח ע״א ד״ה אבל האי, ע״ש, דכהאי גוונא לא מיקרי עביד מעשה, דאם לא כן, לא הקשו שם כלום. ובמצטמק ורע לו, נראה דאפילו במזיד שרי, כדאיתא בש״ס [שם] להדיא לענין שהייה, ה״ה לענין חזרה היכי דליכא משום בישול, אבל בתבשיל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי דשייך בו בישול, פשיטא דאפילו בשוגג אסור אפילו לאחרים, כדין מבשל בשבת בסימן שי״ח [ס״א], וה״ה אם נצטנן לגמרי לדידן כנ״ל. (חדושי מוהרמ״ז)

קנז) שם בהגה החזירם ישרא״ל. במג״א (סקי״ד), דבהגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] וכו׳. עיין בב״י סוף סימן רנ״ז מה שכתב בשמם. (זכרון אברהם)

קנח) שם בהגה ואם מצטמק ורע לו וכו׳. נ״ב: ואם נתחמם בשבת והוא מאכל יבש, נראה דימתין עד שיתקרר. (עזרת ישראל)

קנט) שם בהגה ואם מצטמק ורע לו מותר שהרי לא נהנה מן האיסור. ונראה דהיינו אם לא נצטנן כל כך, שעדיין ראויים לאוכלן צונן כמ״ש בס״ה [בהגה]. דבאינם ראויים לאוכלן צונן פשיטא דנהנה, אף שהצמוק רע לו, כיון שלא היו ראויים לאוכלן בלא זה (וזה דבר פשוט לע״ד, דאף דבהחזיר עכו״ם דבר שמצטמק ויפה לו פסק רמ״א ז״ל דמותר, ומכל מקום בהיחם העכו״ם הקדירה שלא היתה ראויה לאכול צונן שכתב בסעיף ה׳ דאסור, היינו אפילו במצטמק ורע לו, וגרע ממצטמק ויפה לו), אלא דנראה דלענין מה שהתיר המג״א (בסקי״ד) לאחרים, גם בלא היה ראוי לאכול צונן דינא הכי, כיון שהיה מבושל קודם והיה שוגג. ועיין במשבצות זהב (סק״י) שכתב כן, אלא שסיים, אם לא שיצטנן כבראשונה, אז לא נהנה מן האיסור, ומבשל לית כאן, מה שאין כן היכא דשייך בישול אף אם נצטנן אח״כ אסור, דמ״מ נתבשל בשבת. ע״כ. ועיין אשל אברהם (סקל״ז). ולכאורה כן משמע משו״ת הרשב״א ז״ל [החדשות מכ״י סימן י״ח] שהביא הב״י, וז״ל: וכמדומה שאפילו אחר שיצטנן אסור לו לאותו שבת, דקנסינן ליה כל שהזיד ואמר לעכו״ם לעשות לו מלאכה דאורייתא בשבילו. ע״כ. והיינו אף דהרשב״א

הערות וציונים

84. תוספת זו במקור. **85.** נדפס באות הקודמת.

סימן רנג סעיף א

אוצר ההלכה

ז״ל [שבת מ: ד״ה ומ״מ] ס״ל דאין בשול אחר בשול אף בלח ונצטנן, אלא דמיירי באמר לעכו״ם להדליק האש, כמ״ש (רמ״א) [מג״א] (סקל״ז). ומשמע להדיא דאם אמר לו לעשות מלאכה דרבנן, כגון חזרה בנתבשל כל צרכו במקום האסור, מותר לאחר שיצטנן. אבל באמת אין זה כלום, דהא גם בעשה ע״י עכו״ם מלאכה דאורייתא, אכתי לית ביה אלא משום שבות דאמירה לעכו״ם, ואפילו הכי אוסר הרשב״א ז״ל אפילו לאחר שיצטנן, והוא הדין חזרה בישראל במקום אסור דביה מיירי רמ״א ז״ל.

ומודינא בהחזיר עכו״ם דבר שאין בו משום בשול, ורק שלא היה ראוי לאכול צונן, מהני להמתין עד שיצטנן, כמו שמשמע מדברי הרשב״א ז״ל. ונראה אף במצטמק ויפה לו, דמה שמצטמק לא חשוב נהנה כל כך לענין זה, כמ״ש המג״א (סקי״ג). ולמה שלא היה ראוי לאכול צונן מהני נצטנן. אבל בהחזיר ישראל צ״ע אי מהני להמתין עד שיצטנן.

ודע דבהחזיר עכו״ם למקום האסור כהנ״ל, לכאורה אליבא דכולי עלמא מותר לאחרים, לפי מאי דקיי״ל [סימן שכ״ה ס״ח] בתחומין כיון שהוא דרבנן, הבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר, ועיין במג״א (סימן רע״ו סק״א). ואף שהביא שם גם תירוץ הר״ן ז״ל [שבת מו. ד״ה ואיכא], מ״מ האליה רבה [שם סק״א] מביא בשם רבינו ירוחם [נתיב י״ב ח״ב] שדחה טעם זה, וכן מבואר דעת הרב ז״ל שם [ש״ע הגר״ז ס״א] ובסימן שכ״ה (סי״א). ולכן תמהני מאוד ולא זכיתי להבין דעת קדשו שכתב [כאן] בסעיף כ״ה, דבצונן לגמרי שלא היה ראוי לאכול וחממו העכו״ם, אסור לכל אדם לאכלו. ע״כ. ומבואר להדיא דמיירי בדבר שאין בו משום בשול, וא״כ אמאי אסור לכל אדם, וצ״ע. וכן צ״ע מה שאסר שם אף לאחר שנצטנן, וממה שכתב בשם תשובת הרשב״א ז״ל מבואר דבכהאי גוונא מותר לאחר שיצטנן, ואפשר דצריך לדחוק בדבריו ולהעמידם דוקא בדבר ששייך בו בשול. (תהלה לדוד – ס״ק ז׳–ט׳)

קם) שם ויש אומרים וכו׳. כתב הטור (דף קס״ה עמוד ב׳ שיטה א׳), אבל רש״י [שבת לז: ד״ה ורב ששת] ור״י [שם יח: ד״ה בשיל, לז: ד״ה אמר] פסקו וכו׳. נ״ב: עיין בשלטי הגבורים ראש פרק כירה [שבת טו:]. (כנסת הגדולה – הגה״ט)

קמא) שם ויש אומרים שכל וכו׳. במג״א (סקט״ו), וא״כ מותר להושיב וכו׳. אבל בחדושי הרשב״א פ״ק דשבת [לז: ד״ה וכדברי], כתב בשם רבנו האי גאון דאם אינו חם אסור אפילו בחי, ולא שרי אלא כשהתחיל לחמם ולא נתבשלה עדיין. ע״ש. ואף שהרשב״א חולק עליו, מ״מ בזה שהתיר רבנו האי התחיל לחמם משמע דמודה לו הרשב״א ושרי לכ״ע, וא״כ איפכא מוטב, וזה אתי שפיר טפי, דלפי המג״א היה נמנע לקיימו דאי אפשר לצמצם, ובפרט לדידן דמתפללין ברכו קודם לילה וצריך להושיב קודם ברכו, ואפשר דזה לא הוי כקדירה חיה, דכשהגיע הלילה כבר נתחמם. ודו״ק. (זכרון אברהם)

קסב) שם ויש אומרים שכל וכו׳. כתב הרב מג״א ז״ל (סקט״ו) וי״א וכו׳, ובחי לגמרי שרי לכ״ע, וא״כ מוטב להושיב הקדרות בתנור סמוך לחשיכה. ועיין סימן רנ״ד (סעיף ה׳) דמשום הפשטידא צריך ליתנם מבעוד יום. ע״כ. כתב הרב מחצית השקל ז״ל, ואם יש בה גם בשר חי נראה לכאורה דמותר. ע״כ. פירוש דבריו נראה בפשיטות, דמור״ם ז״ל כתב שם [סימן רנ״ד ס״ה], דאין נותנין סמוך לחשיכה פשטידא או פאלדין לתנור, אלא כדי שיקרום פניו למעלה ולמטה, ויתבשל מה שבתוכה כמאכל בן דרוסאי. והיינו דכשנתן הפשטידא בתנור היה הבשר שבתוכו חי ממש, ובנתינה זו בתנור סמוך לחשיכה, נתבשל הבשר קצת כמאכל בן דרוסאי. והשתא מוסיף הרב מחצית השקל ז״ל, דאפילו אם הבשר שבפשטידא כבר היתה מבושלת מקודם, והניחו בתוכה גם בשר חי, נראה לכאורה דמותר, מידי דהוה אנתן אבר חי לתוך הקדרה, דלא חיישינן שמא יחתה דאסח דעתיה מינה. והגם דהרב ז״ל בדיני שבת איירי, מכל מקום סתמיות דבריו מוכח דלכתחילה שרי ליתן בשר חי בתוך הפשטידא אחר שנמלח בלי חליטה ברותחין. ואי הכי קשה דאמאי סתם למילתיה, מאחר דזה הוי מחלוקת קדום בין ההרים הרמים, דלדעת הרמב״ם והגאונים והרא״ה ז״ל [בדק הבית בית ג׳ שער ג׳ דף ע״ג ע״א], וגם הרב הסמ״ג [לאוין קל״ז דף מ״ח ע״ג] והריטב״א ז״ל פרק כל הבשר [חולין קיג. ד״ה ושיעור] עמהם, כמו שכתב הרב ערך השלחן ז״ל (יו״ד סימן ס״ט [סקמ״א]), לא אריך למעבד הכי, ולדעת כל שאר הפוסקים ז״ל ראשונים ואחרונים כל שנמלח הבשר אין אחר מליחה כלום.

ודברי הרמב״ם הם בפ״ו מהלכות מאכלות אסורות (הלכה י׳) שכתב וז״ל: אין הבשר יוצא מידי דמו אלא א״כ מולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה וכו׳ עד שיצאו המים זכים, ומשליכו מיד לתוך מים רותחין, אבל לא לפושרין, כדי שיתלבן מיד ולא יצא דם. ע״כ. וכן דעת הגאונים ודעימייהו, וטעמא דידהו דבשעור מליחה אין המלח מפליט כל הדם, ועדיין נשאר דם האברים בתוכן, ואם אינו נותן הבשר מיד אחר מליחה במים רותחין אלא מבשלו בקדרה אחר מליחה, דהיינו שנותן הבשר במים צוננין בקדירה על האש, ומתחילין המים להתחמם מעט מעט, הרי אותו הדם הנשאר בלוע בבשר שלא נפלט במליחה פורש בקדירה ואסור, אך ע״י נתינתן ברותחין מיד לאחר מליחה, דמא מצמת צמית ולא יצא לחוץ, ודם האברים שלא פירש קי״ל דמותר, ומהאי טעמא פסק שם (הלכה י״ז) וז״ל: עופות שהניחן שלמים ומילא חללן בשר ובצים ובישלן אסורות, שהרי דם יוצא לתוכן, ואף על פי שמלחן יפה יפה. ע״כ. מבואר דלדידהו הגם שמלח הבשר במליח לקדירה דעדיף ממליח דצלי, אפילו הכי לא מהני ליה, דהדם שנשאר בבשר דנפיש מדם היוצא ע״י מליחה פלט השתא בקדירה.

אמנם הראב״ד ז״ל בהשגות, בשתי ההלכות הנזכרות חלק עליו, וגם הרב המגיד ז״ל בהלכה י׳ כתב: ומה שכתב רבנו ומשליכו מיד לתוך המים רותחין, נחלקו עליו ז״ל ואמרו שאחר

אוצר ההלכה

מליחה אין צריך דבר אחר. וכן כתב בהשגות, אמר אברהם זה לא שמענו ולא ראינו מימינו, וכל האדמימות שיצא אחר מליחה ממנו אינו אלא חמר בשר, והמחמיר יותר מכן עליו להביא ראיה. וזה דעת כל האחרונים ז״ל, ואיני מוצא בזה סמך ברור לדברי רבנו. עכ״ל. ובהלכה י״ז כתב ג״כ דכל האחרונים חלוקים בזה, חוץ מהרא״ה ז״ל שהוא סבור כן, ומפרשים דכולה סוגיא בבשר שלא נמלח כדינו לקדירה, שלא היה דרכן למלוח כן, לא לצלי ולא לטפול דם בבצק, אבל במלוח ומוכשר לקדירה, בכל גוונא מותר שאינו פולט דם אח״כ. וזה דעת הר״א ז״ל וכו׳, ועל פיהם נוהגין בזה היתר בכל מקומותינו שאין חוששין אחר מליחה לקדירה כלום. ע״כ. ודברי הרב המגיד ז״ל הללו הביאם מרן ז״ל בב״י יו״ד סימן ע״ז. ע״ש. גם רבנו הטור ז״ל שם סימן ס״ט [סי״ט] הביא דין הרמב״ם ז״ל הנזכר ליתן הבשר במים רותחין, וסיים: ולא נהגו כן, דכיון ששהה שעור מליחה אין חוששין לדם. ע״ש. ומרן ז״ל בב״י שם הביא דהרשב״א ז״ל בתורת הבית [הארוך בית ג׳ שער ג׳ דף ע״ג ע״ב], והר״ן ז״ל בפרק כל הבשר [חולין מא: ד״ה דגים], והריב״ש ז״ל בתשובה (סימן קס״ה), והרשב״א בתשובה (ח״ג סימן רנ״א), חולקים על סברא זו. וסיים, ולענין הלכה כיון דכל הני רבוותא חולקים על הרמב״ם ז״ל, כוותייהו נקטינן, ומיהו היכא דאפשר טוב לחוש לדברי הרמב״ם. עכ״ל. ומור״ם ז״ל בדרכי משה [אות ל״ח] כתב עליו: ומימי לא ראיתי ולא שמעתי מי שהיה חושש לזה. ע״כ. וגם בש״ע (סימן ס״ט סעיף י״ט) פסק, דאחר שנמלח הבשר והודח מותר ליתנו אפילו במים שאינן רותחין, ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחין. ומור״ם ז״ל במפה כתב, והמנהג כסברא ראשונה. ע״כ. וידוע דרך הקדש של מרן ז״ל, דכשכותב סברא אחת בסתם וסברא שניה בשם י״א, דעתו לפסוק כסברא קמייתא שהביא בסתם, דשמע מינה דדעתו לפסוק כדעת כלהו רבוותא החולקים על הרמב״ם ז״ל, וטעם מרן ז״ל שמביא גם הסברא דלא סבירא ליה כוותה, עיין להרב ש״ך ז״ל (יו״ד בכללים שבסוף סימן רמ״ב) שהביא כמה תירוצים על זה. ואולם הכא חדית לן טעמא אחרינא בסוף סימן ס״ט (סקע״ח) וז״ל: ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחין כדי לחלוט ולצמת הדם שנשאר בתוכו, ולהכי הביא המחבר סברא זו, דהיכא דאפשר יש לחוש לעשות כן, וכמו שכתב בב״י, ודעת הרב דאין לחוש לכך כלל, וכמבואר בדבריו בתורת חטאת סוף כלל ט״ו, והטעם דהואיל ששהא שעור מליחה כבר יצא כל דמו, ומה שיוצא אח״כ, אע״פ שהוא אדום, אינו אלא מוהל בעלמא. ע״כ. והגם דמרן ז״ל בש״ע סימן ע״ז וסימן ע״ח פסק בסתם בעופות או גדיים שממלאים אותם בשר שלא נמלח וכו׳, וכן הטופל בצק בעוף שלא נמלח וכו׳, יש לאסור, אבל אם נמלח ושהא כדי מליחה ואח״כ הודח, מותר בכל גוונא. ע״ש. וזה אתי כסברת החולקים על הר״ם, ומפרשים דמה שאסרו מולייתא בפרק כיצד צולין [פסחים עד:] אינו אלא קודם שנמלח, אבל אחר מליחה שרי אפילו בלא חליטת הרותחין, דלא כהרמב״ם ז״ל דמפרש איסור מולייתא דסוגיא גם אחר מליחה, כל דלא חלט ברותחין, ומרן ז״ל שם לא הזכיר סברת הרמב״ם כלל אפילו בשם י״א. י״ל דכיון דבסימן ס״ט כבר הביא סברתו בשם יש מי שמצריך לגלות דעתו דהיכא דאפשר טוב לחוש לעשות כן, סגי ליה בהכי, ובסימן ע״ז וע״ח סמך על מה שכתב בסימן ס״ט, ולכך בשני הסימנים הנזכרים לא כתב אלא מאי דנקיט עיקר להלכה, דלא כהרמב״ם ז״ל. גם הרדב״ז ז״ל בתשובות בחדשות (ח״א סימן ג״ל) שאל השואל דאיך נהגו במצרים לאכול עופות ממולאים דלא כהרמב״ם דאתריה דמר הוא, והשיב דכל האחרונים חלקו עליו בזה, וכן נהגו באותן ארצות, ואחר שהאריך בזה לתת טעמים למנהג, סיים, והמחמיר תבוא עליו ברכה, לפי שדברי הגאונים ז״ל דברי קבלה הם, ולא יאכל מולייתא אלא א״כ ליבנו את הכל תחילה במים רותחין. ע״כ. הנה דגם הרדב״ז דעתו כדעת מרן ז״ל בב״י, דטוב לחוש לסברת הרמב״ם והגאונים ז״ל היכא דאפשר.

אולם הרשב״א ז״ל בתשובה, הביאה מרן ז״ל בב״י (יו״ד סימן ע״ז) והיא בח״ג (סימן רנ״א), האריך לתמוה על סברת הרמב״ם ז״ל הלזו, ומכלל התמיהות כתב וז״ל: אבל הרב ז״ל חשב להמלט ממה שהקשית, והצריך בבשר המתבשל בקדרה להרתיח המים תחילה כדי שיחלט הבשר במים רותחין, וכבוד הרב ז״ל במקומו עומד, שא״כ מליחה מאי מהניא, דמליחה הא אמרינן דאינה מוציאה מידי דם, ואי משום חליטה אפילו בלא מליחה נמי, וטורח במליחה למה וכו׳. ומסיק, סוף דבר לא ידענו דרכו של הרב ז״ל בזה, וגם כל אותה סוגיא שבריש כיצד צולין [פסחים עד.] מוכחת כן, והלכה למעשה בכל גלילות ארצנו להתיר אחר המליחה כמליחת בשר לקדרה, ואין אנו מצריכין מליחה כדבעי לאורחא. עכ״ל. ולע״ד אחרי נשיקת עפרות רגלי קדשו, יש ליישב דעת הרמב״ם ז״ל דבעי מליחה וחליטה, דמר סבר דתרוייהו אצטריכו, וכמו שכתב הר״ן ז״ל שם בהלכות [חולין מא: ד״ה דגים] ובחדושיו בפרק כל הבשר [שם קיב:], וז״ל: שאין המלח מפליט כל הדם שבחתיכה, שכבר כתבו הגאונים דשעור מליחה כדי הילוך מיל[86], ואנו רואין שהמוהל היוצא מהבשר אחר שעור זה יותר מאדים מן הראשון, הלכך ודאי אין מליחה באה אלא להוציא דם שעל פני הבשר והסמוך לו, הא לדם הבלוע בחתיכה לא חיישי, דהוה ליה דם האיברים שלא פירש דשרי, וזהו דעת הרמב״ם, ולפיכך הוא מצריך שלא ליתן בשר בקדרה עד שיהו המים רותחים, שאחר כך אין מפליטין, אדרבא חולטין הבשר ומונעים הדם שלא יצא. ואף על פי כן צריך למלחו, כדי שיצא הדם שעל שטח הבשר והסמוך לו, דאל״כ חיישינן שמא קודם שתרגיש הבשר מחום המים רותחין, תפלוט מן הקרוב לשטחה וכו׳. ע״כ. אלמא תרוייהו מיצרך צריכי, דהמליחה צריכה להוציא

הערות וציונים

86. עיין בב״י יו״ד סימן ס״ט (סעיף ו׳)

דם שעל פני הבשר וסמוך לה, והרתיחה צריכה כדי שיהיו המים חולטים הבשר ומונעים הדם שלא יצא, ולא סגי בחליטה לבד.

באופן דהרשב"א ז"ל מכת המתירים, וגם הריב"ש ז"ל בתשובה (סימן קס"ה) העיד שנהגו היתר בכל המקומות, וכן המנהג פשוט. ע"ש. גם הרב התשב"ץ ז"ל (ח"א סימן ס"ט) נשאל על הבשר דק דק, שנותנין אותו בקדירה מבלי מים אחר מליחה והדחה, ומבשלין אותו בתנור דהיינו צלי קדירה, אי שרי. וגם המולייתא שנוהגין להתיר, דהוי היפך דברי הרמב"ם ז"ל. והשיב דהגם דכן דעת הרמב"ם, מ"מ לא הסכימו עמו, דאחר מליחה אין חוששין לדם, וכן הורה רש"י לביתו[87]. ורז"ל היו אוכלין צלי קדר, שהוא כעין זה שאנו עושין היום. עש"ב. ומאחר דהדבר שנוי במחלוקת, איך הרב מחצית השקל ז"ל סתם למלתיה להתיר להניח בשר חי בתוך הפאשטיד"א, נהי דמשום איסור חיתוי שבת שרי כנזכר, אבל משום איסור דם האיברים הפורש ע"י בישול, אפילו בחול אין היתרו מוסכם, ורבים ונכבדים אסרי ליה, וכמו שכתב ג"כ הרב מגדל עז ז"ל, ומרן ז"ל מסכים דהיכא דאפשר יש לחוש להחמיר כנזכר. והגם דמור"ם ז"ל לקמן סימן רנ"ד מבואר דעתו דאפילו נתנו הבשר שבתוך הפאשטיד"א כשהוא חי ממש ונתבשל סמוך לחשיכה כמאכל בן דרוסאי שרי, אין זה תימה, דמור"ם ז"ל לשיטתיה אזיל, דחזינן דביו"ד לא חשש לחומרא זו כלל. ברם הרב מחצית השקל ז"ל דקאי בדעת מרן, דסבר לחוש לכתחילה היכא דאפשר, ומה גם דעל דברי הרב מג"א ז"ל דאיירי לדעת כ"ע בעיקר המחלוקת דעבר ושיהה, ובעל סברא קמייתא הוא הרמב"ם ז"ל, איך יתכן להתיר בדעתו להניח בשר חי בתוך הפאשטיד"א אחר שהוא ז"ל אסרו בהדיא כנזכר.

ואפילו דינו של מור"ם ז"ל לא ינצל מהגמגום, שהרי מצויין שם דאחד מבעלי סברה זו הוא הסמ"ג ז"ל, וכתבנו לעיל משם הרב ערך השלחן ז"ל, דבדין בשר מלוח הסמ"ג קאי בדעת הרמב"ם ז"ל. ודוחק לפרש דבשר חי דקאמר היינו אפילו אחר חליטה ברותחין, דכיון שחלטה ברותחין לא יבצר ממקצת בישול, ואין זה קרוי חי בפשיטות. ועיין למרן ב"י יו"ד סימן ס"ז [ס"ג] על דברי הרמב"ם ז"ל [הלכות מאכלות אסורות פ"ו ה"ט] גבי שובר המפרקת, שכתב, ואסור לאכול ממנו בשר חי, ואפילו ע"י חליטה אסור. שכפי הבנת מרן ב"י, גם אחר החליטה נקרא בשר חי. והרב דמשק אליעזר ז"ל [ליפשיץ] חדושי דינים על יו"ד [סימן ס"ז], כתב עליו דלא משמע כן מרמב"ם שכתב ואסור לאכול ממנו בשר חי, (כמ"ש) [דמשמע] דהריבותא הוא דאסור לאוכלו חי, אלא שאח"כ מוסיף ואפילו ע"י חליטה אסור, משמע דעד כאן לא איירי כלל מחליטה, דלפי דברי ב"י הכי הוה ליה למימר, ואפילו ע"י חליטה אסור לאוכלו חי, מדכתב ואפילו ע"י חליטה בבבא בפני עצמו, משמע דכל אחד הוא ריבותא בפני עצמו וכו'. ע"כ. דלפי דבריו מבואר דאחר החליטה לא מיקרי בשר חי.

ואפשר ליישב דהרב מחצית השקל ז"ל כי אמרה למלתיה אפילו לדעת הרמב"ם ז"ל אמרה, וכן הסמ"ג ז"ל לא סתר דידיה אדידיה, והך פאשטיד"א דהכא, איירי כגון שעשה נקב בתחתיתו ואופה אותו בתנור ממש שלא ע"י מחבת, שאז כשהתחיל הבשר לזוב דם, הנה עיסת הפאשטיד"א כבולעו כך פולטו לחוץ דרך הנקב. ואל תתמה ממנהגינו שאנו מבשלים הפאשטיד"א תוך מחבת וליכא דאפי ליה בתחתית התנור, שבזמן קדמון כך היו עושים לפעמים, כנלמד מדברי הגהות אשרי פרק בתרא דעבודה זרה [פ"ה סימן ח'], שכתב וז"ל: ומיהו אם זב שומן הבשר חוץ הפאשטיד"א ונבלע בתנור, אע"פ שהפת רחוקה מן הפאשטיד"א, אסור לאוכלה אפילו במלח וכו'. ע"כ. מבואר שהיו אופין הפאשטיד"א בתנור שלא ע"י כלי, שאם היה בתוך הכלי לא היה זב השומן בתנור אלא תוך הכלי. ויותר בביאור כתבו התוספות בפסחים פרק כיצד צולין (דף ע"ד ע"ב ד"ה טפלו), וז"ל: ועוד דבפאשטיד"א לא אמרינן כבולעו כך פולטו, דחזינן דלא פלטי, שמקום מושבם יבש בתנור וכו'. ע"כ. וכ"כ הרב ט"ז ז"ל (סוף סימן ס"ט)[88] משם רבוותא ז"ל, דפאשטיד"א לפי דין התלמוד אסירא. ועיין להרב באר היטב ז"ל סוף סימן ע"ח [סק"ג]. וא"כ נוכל לומר דגם הרב מחצית השקל ז"ל בהכי איירי, וכשעושה בו נקב כדי שיפלוט הדם, דבכי הא שרי אפילו לדעת הרמב"ם והגאונים ודעימיה ז"ל, מידי דהוה אבית השחיטה דמחלחל דאמרו בגמרא [פסחים עד.].

דהנה אמת דה"ה מוה"ר עזרא יהושע ז"ל והביא דבריו מרן החבי"ב ז"ל ביו"ד ([כנסת הגדולה] סימן ע"ו הגב"י אות כ"ה), נסתפק בכהאי גוונא באותם הנוהגים לצלות בשר ע"ג התנור ממש שלא ע"י שפוד כלל, אי שפיר דמי, וגם הרב כנסת הגדולה ז"ל שם שקיל וטרי בהא. מיהו אינהו ז"ל איירו בתנור שגרפוהו והוציאו ממנו כל הגחלים, ולא נשאר בו רק חום התנור לבד, דבכי הא יש צד לומר דלא יפה הם עושים, דשמא אחר שנפלט הדם חוזר הבשר ובולעה, דכיון שאין אש בתנור אין כח בחומו אלא להפליט הדם בתנור ולא לשורפה קודם שיחזור לבלוע, אבל כשאבוקה כנגדו, שיש בתנור גחלים בוערות, כי רב כחו של האש, דמלבד שמפליט הדם יש כח בחום הגחלים לשרוף הדם ולשואבו, ליכא למיחש דיחזור הבשר לבלוע, דתכף ליציאתה נשרפת. עיין שם, ולעט"ר מוה"ר הגדול חקרי לב ז"ל (ח"א מיו"ד סימן ל"ו), דגם כשאין גחלים בתנור מסקי הרבנים הנזכרים ז"ל דשרי לצלות בו, שיש כח גם בחום לשרוף. יע"ש. כ"ש בנדון דידן, דאיירי בשאבוקה כנגדו גחלים בערו ממנו, דאם הפאשטיל לא בישלו במחבת כמנהגינו, אלא עשאו מאפה תנור ביובש, ועשה לו נקב סמוך לתחתיתו, שהדם הנפלט נשרף מיד בצאתו, ואין לעיסה שהות לחזור ולבולעה, דבכי הא שרי להניח בתוכו בשר חי אפילו לדעת הרמב"ם והגאונים ז"ל כמדובר.

הערות וציונים

87. וכדאיתא בתוספות חולין (קיב: ד"ה ודגים). ע"ש. **88.** לא מצאנו בט"ז. ובש"ך סימן ע"ח (סק"א) כתב כן.

אוצר ההלכה

ומנהג מקומינו, שרוב אנשי העיר נזהרים שאחר שמלחו הבשר והדיחוה כדת וכהלכה, כשבאים לשום אותה בדף לנקותה בסכין מווירידין וגידין ווירין וכיוצא, מציתין תחילה את האור בכיריים יפה יפה, ומשימין קדירה מלאה מים על האש כשעור שעד גמר ניקוי הבשר ירתיחו המים יפה, ושוב מניחין הבשר בתוך הקדירה, ושוהין אותה בתוכה עד שיעלה הקצף הנקרא איסקומ׳ה בלע״ז, ומעבירין אותה ע״י כף. ולדעת הרמב״ם ז״ל ע״י הנחת הבשר ברותחין נצמת הדם ואינו יוצא לחוץ, ודם האיברים שלא פירש מותר כל שאינו עתיד לצאת, באופן דמנהג זה עולה יפה, ויוצאין ידי חובת דעת הרמב״ם ודעימיה ז״ל. ונוהגין עוד, שאינן מניחין הבשר בתוך הפאסטיל אלא א״כ מטגנין אותו תחילה בשמן במחבת עד שנכווץ הבשר כמעט דומה קצת לגרגירי פלפלין, ושוב נותנין אותו תוך הפאסטיל ומבשלין אותו במחבת. מיהו יש משפחות שמנהג אבותיהם בידיהם, שאינן נותנין הבשר במים רותחין כלל, אלא אחר שמנקין אותה בדף כנזכר נותנין אותה בקדירה במעט שמן ומלח, ונותנין הקדירה ע״ג האש לבשלה, ואלו המשפחות נוהגות גם כן להניח בשר הדק תוך הפאסטיל אחר המליחה בלי שום טיגון תחילה, אלא שעושין נקב בעיסת הפאסטיל מלמעלה, ואומרים דמה שעושין זה הוא כדי שיצא דרך נקב זה דם הבשר.

ובתחילת ההשקפה היה נראה דשני המנהגים הללו תליין בהך פלוגתא, דמנהגא קמא היינו דתפסו חומרת הרמב״ם והגאונים ז״ל, ואידך מנהגא, היינו שעשו עיקר כדעת החולקים דנקטי לקולא. ברם כד דייקינן פורתא, חזינן דלא היא, ותחילה ראיתי לעמוד על המנהג הראשון, דחלטי בשרא ברותחין כהרמב״ם ז״ל, ונראה דמהאי טעמא נמי מטגנין בשר הפאסטיל תחילה, דס״ל דטיגון כחליטה דמיא, דצמית דמא ולא נפקא לבר, ואתי נמי כהרמב״ם ז״ל, וכנלמד מדברי הרב הקדוש מר **שמואל ויטאל** זצוק״ל, הביא דבריו הרב הגדול חיד״א ז״ל בספר מחזיק ברכה (יו״ד סימן ע״ז אות ד׳), שנסתפק בצפיח׳ה, אי צריך לבשל הבשר תחילה כמו הפאסטילי״ס, או אם נאמר שהפאסטיליס מפני שהבשר נסתם בתוך העיסה לגמרי לכך צריך לבשל הבשר תחילה, אמנם הצפיח״ה שהיא מגולה לגמרי ע״ג העיסה, אין להקפיד בכך. וכתב דטוב יותר לבשל הבשר מקצת, או לטגן אותו על המחבת בשמן שומשמין כמו שעושין, וכן נהגתי כל ימי לחומרא. ע״ש. דש״מ דמר סבר דטיגון מודה ביה הרמב״ם ז״ל דאריך ומהני, והיינו החומרא דהוה נהיג מר שמואל ז״ל לטגנו, והוא כמנהג הראשון הנזכר. אלא שקשה על זה ממה שכתב הרשב״א ז״ל בתשובה הנזכרת, בכלל תמיהותיו על סברת הרמב״ם ז״ל, וז״ל: ועוד אסר לנו הרב ז״ל לטגן עוף או גדי במחבת, שכולנו נוהגין כן, ושם אי אפשר להרתיח המים תחילה, וכך נהגו בכל מקומותינו, וכמדומה אני שאף במקומיכם עושים כן, שעושין בשר דק דק ומערבים בבצים ומטגנין בשמן ע״ג האש במחבת וכו׳. ע״כ. הרי דהרשב״א ז״ל סבר בדעת הרמב״ם דהטיגון אסור כיון שאי אפשר להרתיח המים תחילה, היפך מה שנוהגים המחמירים, והיפך דברי הרב מהרש״ו ז״ל, ואולי שלזה כיוון הרב מחזיק ברכה ז״ל במה שציין תשובת הרשב״א הלזו אחר דברי הרב מהרש״ו הנזכר, לרמוז דמשם בא״ה דגם הטיגון אסר הרמב״ם ז״ל, וזה דבר מוחש לעין כל חוזה, דהגם דהבשר מתכווץ ע״י הטיגון, מ״מ פולט תוך המחבת מוהל הרבה מהבשר, ולדעת הרמב״ם שגם אחר המליחה נשאר דם בלוע הרבה תוך הבשר, כיון שע״י הטיגון פולטו במחבת, קרי כאן דם האברים שפירש דאסור לפי דעתו. וא״כ קשה ממה נפשך, דאם נהגו להחליט הבשר ברותחין לצאת ידי חובת דעת הרמב״ם ז״ל, היה לו לאסור הטיגון ג״כ. ותו קשה, דגם המחמירים הללו נהגו לעשות מולייתא, שממלאין דלועין ופקועות וכיוצא מבשר דק דק שנמלח בלא חליטה ובלא טיגון, וכן עושין אלבונדיג׳ה וקופיטא״ס מבשר זה, וקשה, דאם חששו לסברת הרמב״ם לחלוט הבשר ולטגן בשר דק שמשימין בפאסטיל, דסברי כמוהרש״ו ז״ל דע״י טיגון מתיר הרמב״ם, איך עושין הני מולייתות ואלבונדיגה וקופיטה מבשר חי, דמה בין זה לפאסטיל, והרי זה וזה מתבשלין תוך הקדירה, ואם מה שנשאר בלוע תוך הבשר חשבי ליה דם, הרי נפלט תוך הקדירה וחוזר ונבלע בתבשיל.

מיהו מצאתי ישוב נכון למנהג הראשון שהזכרתי, דלא תיקשי מדידהו אדידהו, מדברי הרב דמשק אליעזר ז״ל [מאפטה] שיטת חולין (פרק כל הבשר אות ל״א דף ש״פ ע״א), אחר שהביא שאפילו הרא״ה ז״ל שהזכיר הרב המגיד ז״ל [הלכות מאכלות אסורות פ״ו הי״ז] דקאי בסברת הרמב״ם ז״ל כתב (בסוף כלל ט״ו), מימינו לא שמענו ולא ראינו ליזהר כסברת הרמב״ם. ע״ש. כתב הוא ז״ל, וז״ל: ואף שהנשים נותנין הבשר קודם בישול במים רותחין, אין עושין כן משום איסור דם כדעת הרמב״ם, אלא משום נקיות. עכ״ל. דלפי זה אתי שפיר, דהני אינשי דנהיגי בחליטה ברותחין לא תפסו חבלא בתרין רישין, דאינהו נמי סבירא להו כדעת החולקים על הרמב״ם ז״ל, דסבירא להו דאחר מליחה לא נשאר עוד דם בלוע בבשר, והאי דנפיק מיניה ע״י בישול אינו אלא מוהל אדום דשרי, ולהכי נהגי לטגן הבשר הגם דנפיק הבלוע בבשר תוך המחבת, דלאו דם הוא, וכן התירו לעצמם לעשות מולייתות וקופיטה ואלבונדיגה מבשר דק בלי חליטה ובלי טיגון, דשרי לדעת החולקים על הרמב״ם ז״ל, וחליטה ברותחין דעבדי בבשר אינו סותר זה, דההוא אינו אלא משום נקיות.

מיהו אאידך מנהגא קשה, דכיון דמתוך מעשיהם מוכח בפשיטות דתפסו להקל דלא כהרמב״ם ז״ל, מה טיבו של נקב זה שעושין בפאסטיל על גבו, דמי הזקיקם לזה, כיון דלא חיישי לסברת הרמב״ם אפילו לכתחילה. ותו דאפילו לסברת הרמב״ם לא תיקנו כלום בנקב זה, דהתינח אם היה הפאסטיל מאפה תנור כנזכר לעיל, אך כיון שהם מבשלים אותם תוך מחבת שיש לו בית קיבול, הרי אפילו אם יפלוט הבשר את דמו דרך הנקב, הרי חוזר עיסת הפאסטיל ובולע הדם הנפלט. וזה מתבאר יפה מדברי עט״ר מורינו הרב הגדול חקרי לב ז״ל (ח״א מיו״ד

סימן רנג סעיף א

אוצר ההלכה

סימן ל״ו), שחקר במאי דקי״ל בטור יו״ד (סימן ע״ו [ס״א]) דאין צריך מליחה לצלי, אם נתן הבשר במחבת בלי שום משקה או מים ונתנו ע״ג האש או בתנור לצלותו, אי חשיב זה כצלי גמור ושרי, או דילמא בכל כי האי בישול חשיב ואסיר בלי מליחה וכו׳. ושקיל וטרי טובא, ובסוף התשובה כתב, דהיתר הדם בצלי אש הוא כמליחה לבישול, שכשם דטבע המלח לפלוט הדם לחוץ, הכי נמי טבע האש לפלוט דם הבשר לחוץ וכו׳, והרי ראינו במליחה דאסרו אי מלח בכלי שאינו מנוקב כמו שאמרו בחולין (דף קי״ג ע״א), וכתבו התוספות ז״ל (דף קי״ב ע״ב ד״ה ודגים), דבשר שבתוך הציר כגון בכלי שאינו מנוקב, אין להתיר, דאין לו שם כח לפלוט מחמת שהוא שקוע בתוך הציר ובולע. ע״ש. וא״כ ה״נ יש לדון דצלי ע״ג כלי שאינו מנוקב דאסיר, דסתם צלי הוא שתולה בשפוד, דהדם שותת לארץ, וכן בצלי ע״ג גחלים וכו׳ דיש מקום לדם לזוב לחוץ, אבל לצלות בכלי שאינו מנוקב, י״ל כשם שאסור גבי מליחה, דכל שהדם שם ואינו נופל למקום אחר הוה ליה כשקוע בדם, דאין לו כח לפלוט ובולע, ה״נ י״ל בצליה. ע״ש. מבואר דכשפולט הדם תוך כלי שאינו מנוקב ואינו נופל למקום אחר חוזר ובולע, מינה נמי אם מה שנוקבין גג הפאסטיל הוא כדי שיפלוט הדם לא הועילו, כיון שהם מתבשלים בתוך המחבת כפולטו כך בולעו, ותו דאי הנקב הוא כדי שיזוב זוב דמה, היה להם לנוקבו בתחתיתו שיהא נח לזוב ממנו, דאע״ג דאפסיקא הלכתא בריש פרק כיצד צולין ([פסחים] דף ע״ד ע״ב), האי מולייתא שרי אפילו פומא לעיל, התם היינו טעמא כדפרש״י ז״ל [שם עד. ד״ה והא], דאע״ג דעכשו אין נקב לצאת הדם, שרי, כבולעו בשר החיצון, כך פולטו, וחום האור שואבו. ע״ש. הרי דהא דשרי, היינו כשלא נעשה הנקב לצאת הדם, אבל זה שנעשה להפליט הדם לחוץ, הוה להו למעבד פומא מלתחת, כמו הקרבן פסח שהיו תולין אותו לצלות, דבית השחיטה היה מלמטה כדי שיפלוט הדם, כמו שאמרו שם בש״ס לעיל מזה, והיינו כשהוא בתנור בלי מחבת, דחום האור שואבו. אכן שמעתי שגם נקב הפאסטיל הוא מטעם זה ולא לזיבת הדם, ואין עושין נקב אחד בלבד, כי אם ארבעה וחמשה נקבים, כדי שישלוט חום האור בבשר מבפנים, ויהיה הדם נצמת מהרה ולא יזוב בעיסת הפאסטיד״א, ולכך עושין אותו למעלה. ע״כ שמעתי. אלא דאכתי קשה קמייתא, דאי תפסו להקל דלא כהרמב״ם, אמאי חיישי שישלוט בו האור ביותר כדי שיצמת הדם, דהא לאו דם הוא אלא מוהל אדום ושרי.

וראיתי לעמוד על דברי רבנו מוהרח״ו ז״ל שהביא שם הרב מחזיק ברכה ז״ל [סימן ע״ז] באות ג׳, דלכאורה אינם מובנים, שכתב וז״ל: ענין סברת הרמב״ם בענין בישול תרנגולת שלימה, והממלאים בתוך חלל התרנגולת בטפילה של בשר מחותך דק וכו׳, יש מחמירין לבשל הבשר שבתוכם בתחילה קודם שיתנוהו במילוי הנזכר משום חשש דם, ואני ראיתי למורי רבנו האר״י ז״ל שלא היה חושש לסברא הנזכרת, אבל אם היו עושין אותו כך ודאי שהוא יותר טוב והגון, אבל בענין הפאסטיליס שעושין מעיסה ובתוכה בשר מחותך, בזה חקרתי לאמו של מורי ז״ל, ואמרה לי שמורי ז״ל היה מזהיר לאשתו שתבשל הבשר ההוא בתחילה טרם שיתנוהו בתוך העיסה. ע״כ. וצריך להבין דעת עליון, דאי לא הוה חייש לסברת המחמירין לבשל הבשר משום חשש דם גבי מולייתות, מאי שנא דבבשר הפאסטיל דבר צוה שתבשל הבשר, והרי ליכא חשש דם כדי שנצריך בישול. וממה שכתב שם באות ד׳, משם מר בריה דרבינא הרב הקדוש מוהרש״ו ז״ל שם בהגהתו, שהפאסטיליס מה שצריך לבשל הבשר שבתוכם, היינו משום שהבשר נסתם [בתוך העיסה] לגמרי, לכן צריך לבשל הבשר תחילה. ע״ש. דמינה משמע דמה שהתיר במולייתא בכל האופנים שהזכיר שם, לא איירי אלא בענין שאין הבשר נסתם לגמרי, ולכן לא חשש לבשל הבשר שבמילוי תחילה, על דרך מה שחילק הרדב״ז ז״ל בתשובה הנזכרת בין כשהמילוי עב ודחוק לכשהוא רפה ואין העור תפור. ברם נראה דהא לא מכרעא, דעד כאן לא מחלק הרדב״ז במילוי בין עב לרפה אלא כדי לשום התרנגולת במים רותחין אחר המליחה, וכתב דכשהמילוי רפה ואינו תפור, יכנסו הרותחין בתוך העוף ומתלבן שפיר, ושוב אינו פולט דם, ברם הני מולייתות ופאסטיליס דקאי בהו רבנו האר״י ז״ל שאין מכניסין אותם ברותחין, אלא שמבשלין אותן תוך מחבת, מאי איכא בין נסתם לגמרי ללא נסתם, הא אפילו לא נסתם כיון שהוא תוך כלי קיבול ואין מקום לדם לצאת החוצה צריך לבשל הבשר תחילה, והרי מבואר בדבריו דהחשש הוא על הבשר שבתוכו, בין במולייתות בין בפאסטיליס, וא״כ מאי איכא בין פאסטיל למולייתא. ומהאי טעמא נמי אין מקום לומר דאיירי כשעיסת הפאסטיל מסולת גסה שמתפררת, דאפילו הסמיקה אוכל הבשר והטפלה כמו שכתב הרמב״ם שם בהלכה י״ט, הא ליתא, דהתם איירי הרמב״ם בצלי, שכתב וז״ל: עופות שטפלן בבצק וצלאן, בין שלמים בין מחותכין, אם טפלן בסלת גסה, אפילו הסמיקה הטפלה, אוכל את הטפלה וכו׳. ע״כ. וכיון דבצלי ע״ג גחלים איירי דיש מקום לדם לצאת ואינה נבלעת בתוכו, שרי אפילו אסמיק, אבל הפאסטיליס המתבשלין במחבת, אפילו יהיה עיסתן דסמידא שמתפררת, לא מגנא ומצלא, דאחר שנפלטה חוזרת ונבלעת בעיסה. ותו קשה אעיקרא בישול זה שצוה לבשל הבשר, וגם המחמירין שנהגו לבשל הבשר תחילה משום דם, מאי אהני ליה, דדוקא כשמשים הבשר ברותחין הוא דאמרו בש״ס דמצמת צמית ושוב אינו פולט הדם, אבל בישול כיון שאינו ברותחין אדרבא מעורר הדם ומוציאו אל תוך הקדרה, דכשמשימין הבשר בתחילה להתבשל הוי במים קרים או פושרין, ומתחממין והולכין לאט לאט עד שיתבשל הבשר, וזה ודאי פולט הבשר, ורותחין דצומת היינו שאחר שהרתיחו המים משימין הבשר בתוכו. וכן קשה בתשובת הרדב״ז (סימן ג״ל) הנזכרת, שכתב בסוף התשובה וז״ל: ואפילו שנהגו למלאת בדרך זה בלי ליבון כלל, מ״מ אין לגעור בהם וכו׳, אבל צריך שיהיה המילוי מבושל אם הוא בשר, דאל״כ המילוי פולט והעוף בולע. ע״כ. הרי דגם הרב ז״ל מצריך שבשר המילואים יהיה מבושל כדי שלא יפלוט תוך העוף המתמלא, וקשה כנזכר, דכיון שאינו ברותחין, מעורר הדם

אוצר ההלכה

שבתוכו ומוציאו תוך הקדירה ושוב חוזר ונבלע בבשר. אם לא שנאמר בדוחק דמה שצוה רבנו האר״י ז״ל לבשל הבשר, היינו שהמוהל היוצא ע״י הבישול, תכף אחר פליטתו על הארץ תשפכנו קודם שיחזור להיות נבלע בבשר, וזה כדי דכשיתחמם הבשר בעת בישול הפאסטיל לא ימצא בבשר שום דם לפלוט בעיסה, וזה טעם הרדב״ז ז״ל, ומדוקדק במה שכתב דאל״כ המילוי פולט והעוף בולע, ואם אחר הבישול אינו משליך המוהל לאיבוד וחוזר ונבלע בבשר המילוי, אכתי המילוי פולט, אלא ודאי שבעת שמבשלו מוציא המוהל, ושוב אין המילוי פולט. וכן שמעתי דמקצת מדקדקים עושים כן בבשר הדק של הפאסטיל, דקודם הטיגון מבשלים הבשר במחבת והמוהל הפורש ממנו משליכין אותו לאיבוד, ושוב מטגנין אותו בשמן כמנהג כדי ליתנו תוך הפאסטיל, וזה מנהג כשר, והכי מתפרשי דברי רבנו האר״י והרדב״ז ז״ל כנזכר.

ואין להקשות על תשובת הרדב״ז ז״ל הנזכרת, דתחילה כתב דכשהמילוי רפה ואין עור העוף תפור, גם הרמב״ם ז״ל מתיר, שהרי יכנסו הרותחין בתוך העוף ומתלבן שפיר ושוב אינו פולט דם, אבל כשהמילוי דחוק באופן שאי אפשר למים ליכנס, אין להורות בו היתר אם לא שילבנו תחילה העוף והמילוי זה לבדו וזה לבדו. ושוב כתב וז״ל: ואפילו שנהגו למלאת בדרך זה בלא ליבון כלל, מ״מ אין לגעור בהם, חדא דמנהג אבותיהם בידיהם, ותו כיון שמים הרותחין באין משני צדדי המילוי, ודאי המים מלבנין אותם קודם שיפלטו לתוך המילוי, שהרי המים מבחוץ ומבפנים, וזה סעד נכון למנהג וכו׳. ע״כ. דקשה, דכיון שכתב תחילה שנהגו למלאת בדרך זה בלא ליבון כלל, ופירושו נראה שסמכו על סברת החולקים על הרמב״ם דאחר שנמלח הבשר אין צריך ליבון ולא כלום, ואין לגעור בהם דמנהג אבותיהם בידיהם, א״כ מאי האי דקאמר בטעם שני כיון שמים רותחין באים משני צדדי המילוי, דמשמע שמלבנין ברותחין כסברת הרמב״ם היפך מה שכתב תחילה. ולק״מ, דלעולם היו מלבנין העוף, אלא דלסברת הרמב״ם לא מהני הליבון אלא באחד משני פנים, או שילבן ברותחים תחילה העוף והמילוי כל אחד לבדו, או שיהיה המילוי רפה, שאז הליבון שאחר המילוי מהני לעכב פליטתן, וכן תראה דכשהמילוי רפה לא הצריך הרב ז״ל שיבשל המילוי תחילה, דאפילו לא יבשלנו והדם בלוע גם במילוי, מ״מ כיון שהוא רפה והרותחין נכנסין ומחלחלין, כל מה שבתוכו מבית ומחוץ הרי מתלבן יפה, ואינן פולטין לא העוף ולא המילוי, וגם בזה מודה הרמב״ם ז״ל. ושוב כתב דרך אחר, דהגם דלכתחילה אין להורות להם היתר לעשותו, מיהו אם נהגו כן אין לגעור בהם, דהיינו שממלאין אותו מילוי דחוק קודם הליבון, ושוב מלבנין העוף כמות שהוא עם המילוי, ואהא קאמר כיון דמנהג אבותיהם בידיהם אין לגעור בהם, ותו כיון דסוף סוף מלבנין העוף ממולא, הרי המים רותחין באים משני צדדי המילוי ומלבנין אותם קודם שיפלטו. ובדרך זה הוצרך להטיל תנאי בישול המילוי, דכיון דאיירי במילוי דחוק, שאין הרותחין נכנסין לתוך המילוי, נהי דאהני הליבון ברותחין להעוף גופיה, שהרי הרותחין מבחוץ ומבפנים ותו לא פלט העוף, אבל כיון שאין הרותחין נכנסין למילוי חיישינן לפליטת המילוי, ועל כן הצריך לבשל הבשר תחילה, דבהכי אין כאן פליטה, לא מהעוף מסיבת הרותחין ולא מן המילוי מסיבת הבישול. אבל לבשל בלי ליבון לא בתחילה ולא בסוף ומבלי השלכת המוהל היוצא לאיבוד, לא דיבר הרדב״ז ז״ל, דמר סבר דבארץ מצרים אין לעשות היפך סברת הרמב״ם ז״ל, כיון דאתריה דמר הוא, וטעם זה משונה מן הטעם הראשון שכתב בתחילת התשובה, דיכולין לעשות דלא כהרמב״ם ז״ל. ע״ש. זה נראה פשוט בכוונתו ז״ל.

ובדרך זה יתורצו דברי רבנו מוהרח״ו ז״ל דלא קשו אהדדי, דבתחילה כתב בענין מילוי תרנגולת ובני מעים דיש מחמירין לבשל הבשר תחילה, ושרבנו האר״י ז״ל לא היה חושש לסברא זו, ושוב כתב שבפאסטיליס הזהיר לבשל הבשר, והוינן בה, מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא, ברם לפי האמור אפשר ליישב, דכיון דבזמן הרדב״ז מאזין ומעיד שהמילוי היה מילוי רפה, והגם שלא היו מלבנין תחילה היו מלבנין אחר המילוי כנזכר, א״כ גם בימי רבנו האר״י ז״ל שהיה בזמן אחד עם הגאון הרדב״ז ז״ל, ושניהם רבני מצרים כנודע, כשהיו עושין מולייתות היה ג״כ באופן זה, המילוי רפה ומרתיחין אותו אח״כ, וכיון דבליבון זה מצמת צמתי העוף והמילוי, ותו לא פלטי דמא כמו שכתב הרדב״ז, לכן לא היה חושש רבנו האר״י ז״ל לסברת אותה חומרא לבשל הבשר תחילה, דאין זה צורך אלא כשהמילוי דחוק כנזכר, דאינו מועיל הליבון למילוי, אבל כשהוא רפה סגי בליבון לשניהם. אבל בפאסטיל שלא היה בו ליבון לא בתחילה ולא לבסוף, היה מצריך לבשל הבשר תחילה, והיינו להשליך המוהל לאיבוד כדכתיב לעיל. ובזה הכל מתוקן בס״ד, ונמצא דבין רבנו האר״י ז״ל ובין הגאון הרדב״ז ז״ל לפי הטעם השני, להיות מושב יקרם במצרים, חששו לסברת הרמב״ם ז״ל להצריך עכ״פ ליבון כמדובר.

ולענין הלכה, הלא הודעתיך כמה מרבוותא קמאי ובתראי ז״ל חלקו על הרמב״ם ז״ל, והרב המגיד ז״ל שומר אדוניו ותמיד מבקש להעמיד דבריו, הנה בדין זה קרא בחיל דלא מצא סמך ברור לדבריו, והחולקים הם רבים ונכבדים, הלא המה, הראב״ד, והרמ״ך [הלכות מאכלות אסורות פ״ו הי״ז], וגם רש״י ז״ל הורה כן לביתו כנזכר, והרשב״א, והר״ן, והריב״ש, ורבנו הטור, ומור״ם, והרב ב״ח ז״ל [יו״ד סימן ס״ט אות י״ז], והכי מסיק התשב״ץ ז״ל שם, ויתר האחרונים. ולא עוד אלא דאפילו הרא״ה ז״ל שכתב הרב המגיד ז״ל דקאי כהרמב״ם ז״ל, חזר וכתב, ולא ראינו ולא שמענו מי שחשש לסברת הרמב״ם ז״ל. ועדיפא מינה, פוק חזי להרב דמשק אליעזר ז״ל, דפירש בדברי הרמב״ם ז״ל באורך, באופן דאיהו נמי אזיל ומודי לסברת הראב״ד ודעימיה ז״ל, וכתב דבפירוש זה ניצול אותו צדיק מכל מה שהקשו עליו, וגם כתבנו משמו לעיל, דזה שנהגו הנשים ללבן הבשר, לא דחששו לדם כהרמב״ם, אלא משום נקיות כנז״ל.

ועיין להרב הגדול מוהרי״ך ז״ל בספר זרע אמת (חיו״ד סימן כ״ד), דמתבאר מדבריו להדיא דשרי לעשות מוליתא מבשר חי אחר מליחה, בלי ליבון ובלא בישול כלל, והוא שנשאל במי שעשה מולייתות מבשר אווז שלא נמלח שנתערב עם בשר אווזות אחרות שכבר נמלחו, והתיר לסתור המולייתות, ולהדיח הבשר יפה יפה ולחזור ולמלחם, והיה בנדון ההוא ספקות הרבה מחמת מחלוקת הפוסקים, ושקיל וטרי בכלהו, ועמד והתירן משום הפסד מרובה שהיה בדבר, ובכל זה לא העלה הרב ז״ל על דל שפתיו סברת הרמב״ם ז״ל הלזו להניח הבשר אחר מליחה ברותחין קודם מילוי המולייתות, לחוש לדעת הרמב״ם ודעימיה לפחות לכתחילה היכא דאפשר לו כפשרת מרן ז״ל, דש״מ דלא תפסו חומרא זו כלל, אלא כדעת הראב״ד ודעימיה ז״ל דאפילו לכתחילה ליכא למיחש להכי, דבריר להו דאחר שנמלח לא נשאר דם בבשר אלא מוהל אדום דשרי.

ואחר כל הכבוד הזה, נראה הדבר פשוט לפקע״ד, דמי שנהג שלא ללבן הבשר אחר מליחה ולא לבשלה ולשפוך המוהל לאיבוד, כדעת רובא דרבוותא ז״ל הנזכרים ויתר מהמה החולקים על הרמב״ם ז״ל, אין לגעור בהם, ואמרינן הנח להם לישראל דמנהג אבותיהם בידיהם, ויש להם על מה שיסמוכו. וכ״ש דאותם שנהגו להניח הבשר ברותחין לא נהגו כהרמב״ם בשאר מילי, כגון בבשר דק שבאלבונדיגאס וכיוצא כנזכר, דזה מכריחנו לומר דהנחת הבשר ברותחין אינו מטעם חשש דם, אלא משום נקיות, כמו שכתב הרב דמשק אליעזר ז״ל כנזכר. ונמצא דהגם דבני עירנו יע״א חלוקים קצת במנהגם, מ״מ אלו ואלו אינם נוהגין כסברת הרמב״ם ז״ל, ודברי הרדב״ז והאר״י הקדוש ז״ל אין ללמוד מהם חיוב לדידן להחמיר כהרמב״ם ז״ל, שהם לא דיברו אלא על בני מצרים דאתריה דמר הוא כנזכר. והרב מחזיק ברכה ז״ל שהביא דבריהם, ג״כ י״ל דלמקומות שנהגו להורות כהרמב״ם ז״ל הביאם, ולשאר העולם למדת חסידות, שהרי לא כתב אלא מנהגו של רבינו האר״י ז״ל, ולא חייב מצד הדין[89], וא״כ הנוהג כהחולקים על הרמב״ם ז״ל שבקינן ליה אמנהגיה, ואין בידינו לכופו מן הדין. כנלע״ד וה׳ ינחנו בדרך אמת אכי״ר. (פתח הדביר ח״ג – סק״ז)

קמג) שם ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי וכו׳. מה שנוהגין להשהות תבשיל בתנור או בכופח לצורך שבת שחרית יפה עושים לדעת זה, והיא דעת רש״י [שבת לז: ד״ה ורב ששת] וסיעתו, דסתם קדירות דידן כשמשהין אותן כבר הם מבושלות כמאכל בן דרוסאי ויותר, דכל שמותר להשהותו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, מותר להשהותו על גבי כופח או על גבי תנור אם התנור מוגף, ואפילו אם הקדרה סמוך לגחלים, ו]הוא שלא תהא נוגעת בגחלים. ואף לדעת הרי״ף [שם טז.] וסיעתו אפשר דשרי, דתנור דידן ככירה דמי, הלכך כל שגרף וקטם שפיר דמי. אי נמי, אפשר משום דלא איירי בגמרא אלא במשהה לצורך הלילה, אבל משהא לצורך מחר מותר אף על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה או בתנור, דכיון דלצורך מחר הוא, אסח דעתיה ולא אתי לחתויי. ומ״מ לצאת ידי כל ספק, נכון להנהיג לשים חתיכת בשר חי בקדירה סמוך לחשכה, ובזה שרי בלא פקפוק לכ״ע, וצריך ליזהר שלא תהיה הקדרה נוגעת בגחלים. מורי זקני הרב החסיד מהר״א אזולאי זלה״ה בהגהותיו כ״י.

והרב מהר״י זיין בתשובותיו שערי ישועה כ״י (שער ה׳ סימן ח׳), העלה דלענין שהייה לצורך סעודת הלילה תנור דידן וכופח דידן הוא ככירה, ומותרין ע״י גריפה וקטימה. ולענין הטמנה לצורך מחר, למטמינין על גבי כופח, יזהרו שיעשו כלי רחב שלא יהא נוגע בצידי הקדרה, [90][שאם הוא נוגע בצידי הקדרה] אף שהבגדים אינם נוגעים בצידי הקדירה, מיקרי הטמנה. ואם אינם יכולים לשים כלי רחב, לפחות יזהרו להשליך חתיכה חיה סמוך לבין השמשות. ולענין חזרת התבשיל על גבי כופח, ובפרט הקאהב״י ששותין ממנה ומחזירין אותה, יש להם על מה שיסמוכו, וירא שמים יחוש לעצמו. עכ״ד. ועיין מה שכתב הרשב״ץ בתשובותיו ח״ב (סימן ק״ל). ועיין מה שכתבתי לקמן סימן שי״ח [סק״ד] בס״ד. ועיין מה שבירר (מהר״ש דוראן) [מהר״א אבן טוואה] בתשובותיו שבסוף התשב״ץ ([הטור השלישי] סימן ח׳ וסימן יו״ד). (ברכי יוסף – סק״א)

קסד) שם ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי וכו׳. וכתב מור״ם דנהגו להקל כסברא האחרונה. כתב מאריה דארעא דישראל הגאון מהר״מ בן חביב בתשובה כת״י, הובא בתשובות זכור ליצחק (סימן ע״ד דף קי״ג), דמה שאנחנו הספרדים נוהגים להשהות התבשיל של ליל שבת שנתבשל כל צורכו על גבי כופח, הגם דסתם תבשילין דידן מצטמק ויפה לו, והם על גבי כופח שהוא מקום שפיתת קדירה אחת, ואין היתר אפילו ע״י גריפה וקטימה לדעת הרי״ף [שבת טז.] והרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ד] (היא סברא הראשונה דמרן ז״ל סתם בתחילה כוותייהו), על כרחין לומר שנתפשט המנהג שלא כדבריהם, אלא כדעת היש אומרים, שהם רש״י [שם לז: ד״ה ורב ששת] (ור״י) [ור״ח] [שם], והר״ן [שם טז: ד״ה תו], ותוספות [שם יח: ד״ה בשיל, לז: ד״ה אמר], והרב המגיד [הלכות שבת פ״ג ה״ח], וסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ג ע״ג], וסמ״ק [סימן רפ״ב עמ׳ רפ״ו] ודעמייהו, שהובאו בב״י, דס״ל דמותר להשהות תבשיל שנתבשל כל צורכו והוא מצטמק ויפה לו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, וכיון דשרי על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, הוא הדין נמי דשרי להשהות על גבי תנור או כופח שאינם גרופים וקטומים, וכמ״ש מרן בב״י משם הר״ן [שם יז: ד״ה ונמצאו], דבכולהו גווני דשרי

הערות וציונים

89. וכבר ידוע מש״כ מרן החיד״א בשו״ת חיים שאל (ריש סימן ח׳), העידותי בכם היום שכל דין אשר הבאתי בברכי יוסף ובמחזיק ברכה אין כוונתי כמסכים והולך לענין דינא, רק אגב ריהטא הבאתים להקל טורח החיפוש מן המעיין וכו׳. ע״ש. והובא בשו״ת יביע אומר (ח״י חאו״ח סימן נ״ה אות ט״ז). **90.** הושלם ע״פ שיורי ברכה (סק״ב).

אוצר ההלכה

להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה שרי נמי להשהות על גבי תנור או כופח שאינם גרופים וקטומים וכו׳. וכתב על זה הרב זכור ליצחק (בדף הנז״ל ריש ע״ג) דהגם דאנחנו הספרדים אזלינן בתר מרן ז״ל בכל הוראותיו, מ״מ אפשר כי בנדון זה היה כן המנהג מימי קדם כדעת היש אומרים (עיין בכללים סימן ה׳ וסימן ז׳), משום כבוד ועונג שבת, כמ״ש מרן בב״י משם הרא״ש [שם פ״ג סוף סימן א׳]. וז״ל הב״י: וכתב הר״ן בפרק כירה [שם טז: ד״ה ותו] שהרז״ה [במאור שם טז.] פסק כמאן דאמר להחזיר תנן, אבל להשהות אע״פ שאינו גרוף וקטום, מיהו הני מילי בתבשילין שאין צימוקם יפה להם, אבל בתבשילים שצימוקם יפה להם וכו׳ אם נתבשלו כל צורכן איכא מ״ד בגמרא (שבת דף ל״ז ע״ב) מותר, ואיכא מ״ד אסור, וכל כהאי גוונא במנהגא תליא, כדמשמע בגמרא [שם לז:] (דלבני מדינחי דמקרבו לרב ושמואל אסור, ולבני מערבא דמקרבו לרבי יוחנן מותר), ואנן דלית לן מנהגא נקטינן כבני מערבא דשרי (עיין במלחמות להרמב״ן שם [טז:]), וכתב הרא״ש [פ״ג סוף סימן א׳] ובשביל שרבו הדיעות בהאי פיסקא וישראל אדוקים במצות עונג שבת ולא ישמעו להחמיר, הנח להם במנהג שנהגו על פי הפוסקים כחנניה. עכ״ל הב״י. וכן נוהגים אצלינו בתבשילים שלצורך הלילה כנז״ל, והחמין שלצורך מחר טומנין בתנור כדלקמן סוף סימן רנ״ט. ויש נוהגים להניח תבשילי הלילה עם החמין שלצורך מחר על גבי כירה קטומה בפחם דק דק, דוגמת נעורת של פשתן הדקה שפסק הרמב״ם (פ״ג מהלכות שבת הלכה ד׳) דמהני כמו אפר. (ארץ חיים)

קמה) שם ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו מותר וכו׳. ומ״ש ויש אומרים וכו׳ הוא צלע״ג, ותימה על כל המפרשים שלא הרגישו בזה אינו מבואר איזה דיעה הוא זה, אם דיעה שניה שכתבתי לעיל[91] או דיעה שלישית, כי התחלת הלשון משמע שהוא דיעה שלישית, שכתב שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי או נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה, א״כ לא הותר אלא חד צד, בנתבשל כמאכל בן דרוסאי ומצטמק ורע לו, או נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, דלדעת רש״י [שבת לז: ד״ה ורב ששת] ותוספות [שם ד״ה אמר] וסיעתהו אין חילוק כלל, אלא כל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי שרי בכל גווני, או הוא דעה שלישית הנ״ל. אבל מדסיים, ולא הוזכרה גרופה וקטומה והיסק קש וגבבא אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי. ולא נקט החילוק השני שהוא שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, (ג״כ הוזכרה החלוקים) שמע מינה דפוסק כדעה שניה שהבאתי לעיל. וכן קשה קושיא גם כן על הלבוש. וצ״ע. ושום אחד מן המפרשים לא הרגישו בזה. (בגדי ישע)

קמו) שם ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו מותר וכו׳. והוא לשון הטור. וכתב הפרישה [דרישה אות ז׳], יש להקשות למה לא נקיט רבותא יותר, דאפילו אם נתבשל רק כמאכל בן דרוסאי מותר, אף במצטמק ויפה לו. ע״ש. וליכא למימר דהטור והמחבר סבירא להו דבכהאי גוונא אסור וכשיטת רז״ה [במאור שבת טז.], דהוי להו לפרש. ומלשון המחבר מבואר להיפך, שכתב, ולא הוזכרה גרופה וקטומה וכו׳, אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי. ולא כתב רבותא אפילו כשהגיע למאכל בן דרוסאי אלא שמצטמק ויפה לו. ועיין בדרישה שם שנדחק בזה. ולע״ד נראה דרבותא אשמועינן, דאע״פ שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, ואיכא למימר כיון שבחתוי מועט כדי לצמקו סגי ליה, יהיב דעתיה ומחתה, קמ״ל דשרי. וכן הוא לשון רב האי גאון שהביא הרשב״א ז״ל ([שם] דף ל״ז [ע״ב ד״ה וראיתי]). אבל בלא נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, פשיטא דמותר.

וראיתי במשבצות זהב (סימן רנ״ט סק״ג) שכתב, ואם מצטמק ויפה לו בעינן כל צרכו כדעת רז״ה (ט״ס רז״ל), ושכן משמע ברנ״ג [ס״א] שם. ע״כ. ובאמת הרז״ה יחיד הוא בדבר, והגאונים דלא כוותיה, ובמלחמות [שם טו:] כתב שהסברא תמוה. [92][וכן מצאתי במנחת כהן ([משמרת השבת] ש״ב פ״ה) שהרז״ה ז״ל יחיד בדעת הזאת ואין להשגיח עליו]. והמשבצות זהב בעצמו כתב כאן (סק״ב) [סק״א], ונוהגין כסברא אחרונה אף במצטמק ויפה לו [ונתבשל] כמאכל בן דרוסאי שרי. ע״כ. וכ״מ דעת הרב ז״ל [ש״ע הגר״ז ס״ט]. אבל בקני המנורה (סקט״ו) דעתו באם נתבשל כמאכל בן דרוסאי ומצטמק ויפה לו אסור. וצ״ע.

ולענין חזרה אין שום חילוק בין מצטמק ויפה לו למצטמק ורע לו, וכמ״ש הרב המגיד ([הלכות שבת] פ״ג ה״י) בשם הרמב״ן ז״ל. וכן הוא לפנינו בחדושי הרמב״ן ז״ל [שבת לז. ד״ה ואין] וכ״כ הר״ן ז״ל [שם טז: ד״ה ותו], דאף במצטמק ורע לו אסור באינה גרופה וקטומה. ונראה דהוא הדין לכל תנאי חזרה, וכפי הנראה מזה למד הרב [הגר״ז] ז״ל בסעיף ט״ו בתנור, דאף מצטמק ורע לו אסור. ונרשם במראה מקום ר״ן, ונתכוין למאי דאמינא. אבל לא ידעתי למה לא כתב זה בסעיף י״ד לענין כירה באינה גרופה וקטומה ולענין תנאי חזרה.

(תהלה לדוד – ס״ק י׳–י״א)

קמז) שם ויש אומרים שכל שנתבשל וכו׳ הגה ונהגו להקל כסברא האחרונה. הרב מנחת כהן ([משמרת השבת] שער ב׳ פ״ה [ד״ה והנה]) כתב דמרן סבירא ליה כרש״י [שבת לז: ד״ה ורב ששת], שהרי בב״י תלה בזה דין פירות הנאכלים חיים, דלהרי״ף אסור ולרש״י מותר, ובסימן רנ״ד [ס״ד] פסק דמותר. ע״ש. וליתא, דמרן סתם כהרי״ף [שם טז.] וכתב דעת רש״י בשם י״א, ובב״י כתב דנהגו ע״פ רש״י, ונכון לצאת ידי ספק. עיין מה שכתב הרב ברכי יוסף נר״ו [סק״א][93] בשם מר זקנו שהוא לשון הב״י ממש, וא״כ איך התיר בפשיטות פירות הנאכלים חיים, אלא צריך לומר אע״ג דבתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי סתם

הערות וציונים

91. נדפס לעיל אות ח׳. **92.** תוספת זאת מההשמטות לספר. **93.** נדפס לעיל אות קס״ג.

סימן רנג סעיף א

אוצר ההלכה

כהרי"ף דחיישינן לחתוי, בפירות דיותר טוב הם נאכלין בלא בשול ממאכל בן דרוסאי, לא חשש והתיר בפשיטות, אע"ג דרבנו ירוחם [נתיב י"ב ח"ג דף ס"ט ע"א] אסר לדעת הרי"ף, כיון דכמה פוסקים התירו אפילו בתבשיל כמאכל בן דרוסאי, וכן משמע בארחות חיים [הלכות שבת סימן שצ"א] והכלבו [סימן ל"א דף ל"ב ע"א] שכתב דין זה סתם בלא מחלוקת. ע"ש[94].

(ערך השלחן – סק"ג)

קסח) שם ויש אומרים שכל שנתבשל וכו' הגה ונהגו להקל כמברא האחרונה. שאלה. איך דעת מרן ז"ל (בסימן רנ"ג ס"א) אם כסתם דאין מותר ליתן על הכירה בשבת אלא א"כ נתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו, או שהיה חי שלא נתבשל כלל. או כי"א שהביא שם דס"ל דכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו מותר להשהותו ע"ג כירה.

תשובה. כללא הוא, דסתם וי"א הלכה כסתם כידוע, שכן ודאי דדעת מרן ז"ל כסתם. ועוד, דדעה ראשונה היא דעת הרי"ף [שבת טז.] והרמב"ם ז"ל [הלכות שבת פ"ג ה"ד], וכללא הוא דמרן ז"ל אזיל בתר רוב עמודי ההוראה. ועוד, דמדברי מרן ז"ל בב"י שכתב בשם הרא"ש [שם פ"ג סוף סימן א'], ובשביל שרבו הדעות בהאי פסקא, וישראל אדוקים במצות עונג שבת ולא ישמעו להחמיר, הנח להם במנהגם שנהגו ע"פ הפוסקים כחנניא. ע"ש. מוכח דהרא"ש ז"ל דעתו מדינא או מספק להחמיר, רק מצד שכבר נהגו ולא שומעים להחמיר, וא"כ הוה להו כל עמודי ההוראה דעתם להחמיר. ועוד, דמדבריו ז"ל שם שכתב דלצאת ידי כל ספק נכון להנהיג שישימו חתיכת בשר חי וגו'. ע"ש. מבואר מזה דאע"ג דנהגו כהמתירין, מ"מ ראוי ונכון להנהיג וגו'. מבואר להדיא דדעתו ז"ל לדינא כהרי"ף והרמב"ם ז"ל להחמיר. וכן מוכח ממה שכתב הב"י בסימן רנ"ז [ס"ח] על דברי הטור ז"ל דהתיר במאכל בן דרוסאי, דלדעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל לאסור. ע"ש. וא"כ מסתמא דדעתו בש"ע כדעתו בב"י אם לא שמצינו שחזר בו להדיא בש"ע, אבל מסתמא אין כאן חזרה. והגם דבש"ע (סימן רנ"ד ס"ד) כתב: פירות שנאכלין חיים מותר ליתנם סביב לקדרה, אע"פ שאי אפשר שיצלו קודם חשיכה. ומבואר בטור ([סוף] סימן רנ"ז), דטעמא הוי משום דקי"ל כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו ע"ג כירה אפילו אינה גרופה וקטומה, ופירות כיון שנאכלין חיים חשיבי כמאכל בן דרוסאי, ויותר הם טובים בלא בישול כלל כמאכל בן דרוסאי. ע"ש. וסברא זו היא דעת הי"א שכתב מרן ז"ל בסימן רנ"ג, וכ"כ מרן הב"י שם. ע"ש. מ"מ נראה דאין זה סותר למה שסתם מרן ז"ל בסימן רנ"ג כהרי"ף והרמב"ם ז"ל, דהרי כתב מרן ז"ל בב"י שם וז"ל: ומה שהתיר בתבשיל כמאכל בן דרוסאי וגו', פשוט הוא דהיינו לדעת רש"י ז"ל [שם לז: ד"ה ורב ששת] וסיעתו, דאילו לדעת הרי"ף והרמב"ם אסור וגו' כמו שנתבאר בסימן רנ"ג. ע"ש. ולא כתב זה על עצם היתר הפירות, נראה דלא דמי להדדי, ובפירות יש להתיר גם לדעת הרי"ף והרמב"ם, ורק בדימוי שדימה (הרי"ף) [הטור] זה למאכל בן דרוסאי, דמשמע דבמאכל בן דרוסאי מתירים, הוא שבא להעיר. והטעם נלע"ד ע"פ מ"ש הטור שם, ויותר הם טובים בלא בישול כלל וגו', או מאיזה טעם אחר שנראה לו למרן ז"ל להתיר בפירות. וכן ראיתי להרב ערך השלחן ז"ל בסימן רנ"ג (אות ג')[95] שדחה דברי הרב מנחת כהן ז"ל [משמרת השבת שער ב' פ"ה], שכתב דדעת מרן ז"ל כי"א מהא דסימן רנ"ד, וכתב על זה, וליתא, דמרן סתם כהרי"ף והרמב"ם, ודעת רש"י בשם י"א, ומה שכתב בסימן רנ"ד להתיר בפירות, היינו משום דיותר טוב הם נאכלים בלא בישול ממאכל בן דרוסאי, ולכן לא חשש והתיר בפשיטות, ושכן משמע באורחות חיים [הלכות שבת סימן שצ"א], והכלבו [סימן ל"א דף ל"ב ע"א], שכתבו דין זה סתם בלי מחלוקת, הגם דרבנו ירוחם [נתיב י"ב ח"ג דף ס"ט ע"א] אוסר לדעת הרי"ף. ע"ש. ואין להקשות דא"כ למה לא התיר מרן ז"ל בסימן רנ"ג לסתם הנזכר רק במצטמק ורע לו, והיה לו להתיר ג"כ כל דעדיף ממאכל בן דרוסאי אפילו במצטמק ויפה לו. די"ל דגבי פירות דמוגבלים מצד עצמם שהם טובים יותר ממאכל בן דרוסאי, ולכן התיר, אבל בבישול שניתן לשיעורים, אסרו בכל אופן, שלא יהיה כל אחד שיעורו בידו. ועוד י"ל, דמ"ש כן הרב ערך השלחן ז"ל אינו רק להורות דיש מקום לחלק, ועיקר הסמיכות על מה שהפוסקים התירו בפירות, ואין הכי נמי דהוי זה מאיזה טעם אחר. ומעתה מבואר דודאי לסתם מרן ז"ל אין להתיר רק במצטמק ורע לו וכאמור.

ואכתי יש לברר איך הוא מנהגנו פה אי ג'רבה יע"א, אם כסתם מרן ז"ל או כי"א שם. ואיך ראוי להתנהג פה בזה. והנה שמעתי מאנשי הבית, דבערב שבת קודש כדי שלא יהיה התבשיל של ליל שבת צונן, מניחין אותו ע"ג כירה או ע"ג דבר אחר שיש בו גחלים, בלתי גרופה וקטומה ובלתי הנחת חתיכה חיה תוך התבשיל. וכנראה שאינם מקפידים בזה לחלק בין מצטמק ויפה לו למצטמק ורע לו. וזה לכאורה שלא כדעת סתם מרן ז"ל, שאינו מתיר רק במצטמק ורע לו, אבל במצטמק ויפה לו אינו מתיר. אך נראה דכיון דדבר זה מסור ביד נשים, אין להוכיח כלל מזה דהמנהג הוא כי"א הנזכר, שאין זה עשוי ביד מורים. ועוד, דאפשר דהראשונים היו בקיאים ונזהרים שלא להתיר רק במצטמק ורע לו, ונשתרבב המנהג ע"י נשים להקל בכל גוונא מחסרון ידיעה.

ועוד, דמדברי מרן ז"ל (בסימן רנ"ג) שכתב, דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנו עד למחר ובכל הלילה יכול להתבשל בלתי חתוי. ע"ש. נראה דמיירי בבא להניח התבשיל הנזכר עד למחר, אבל במניחו רק שעה אחת או חצי שעה בקירוב, עד שיגיע זמן סעודת לילה לאכול ממנה, אין לחוש שמא יחתה, דעל זמן מועט

הערות וציונים

94. עיין להרב שואל ונשאל (ח"א סימן ל"ו וח"ה סימן ל"ב), נדפס לקמן אות קס"ט-ק"ע. ועיין במנוחת אהבה ח"א (פ"ג הערה 1) מה שהעיר על הרב המחבר. **95.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

מסתמא לא יצטרך לחתות. ועוד, דאדרבא אם יחתה יתקלקל שישרף. ומזה י״ל ג״כ דאינו צריך לגריפה וקטימה, דכיון דאינו רק לאיזה זמן מועט אדרבא אם יגרוף ויקטום יצטרך לחתות. וצ״ע עוד בזה במקורן של דברים. ושו״ר להרב כף החיים ז״ל בסימן רנ״ג (סק״ג), דמבואר בדבריו בשם הפוסקים, דבשל יום יש קולא יותר, ושדברי הש״ע שסתם משמע דדעתו לאסור בכל, ואפילו לצורך היום. ע״ש. וכן מתבאר מדברי מרן ז״ל שכתב דכיון שהוא חי וגו׳. אלמא דגם לצורך מחר אסור. ע״ש. מבואר מדבריו דלצורך הלילה ודאי דאין פנים להקל, ולא כמו שרציתי לצדד.

ועוד, דמדברי מרן ז״ל בב״י שכתב, דמה שנוהגים להשהות בתנור או בכופח תבשיל לצורך שבת שחרית יפה הם עושים לדעת רש״י ז״ל וסיעתו, ואפילו להרי״ף והרמב״ם אפשר דשרי וגו׳, ומ״מ לצאת ידי כל ספק וגו׳ נכון להנהיג וגו׳. ע״ש. ש״מ דדעת מרן ז״ל דלא מהני בזה מנהגא, דמ״מ יש לנו לצאת ידי כל ספק לתקן המנהג אליבא דכ״ע, וכן נראה דעתו בהקדמתו להב״י, דרק במקום שנהגו להחמיר יחזיקו במנהגם ואין להקל, אבל אם נהגו להקל ודאי דכל כמה שאפשר לתקן מתק[נ]ינן. ע״ש. ועוד נראה, דגם דראינו שנהגו כן, אין הוכחה מזה דסברי פה אי ג׳רבה ונקטי כרש״י ז״ל ודעימיה, דאפשר לומר דהמורים לא שמעו מזה והנשים עושים על דעת עצמם, וגם אם שמעו לא רצו למחות כיון דיש להם על מה לסמוך. ועוד, דשמא לא יקבלו מהם, ועל דרך שכתב הרא״ש ז״ל [שבת פ״ג סוף סימן א׳] והביאו מרן בב״י שם, דבשביל דרבו הדעות וישראל אדוקים במצות עונג שבת ולא ישמעו להחמיר, הנח להם במנהגם שנהגו ע״פ הפוסקים כחנניא. ע״ש. ומינה י״ל דהטעם דשתקו המורים ולא מיחו, פן לא יקבלו מהם. זהו הנראה לענ״ד בזה.

(שו״ת שואל ונשאל ח״ה – סימן ל״ב)

קסט) שם ויש אומרים שכל שנתבשל וכו׳ הגה ונהגו להקל כסברא האחרונה. שאלה: אם מותר לתת התבשיל שנתבשל כל צרכו מערב שבת על גבי לוח נקוב, ותחתיו נר הנקרא גאזה [פתיליה], לצורך יום השבת להיות התבשיל חם, ואין בכח הנר ההוא לצמק התבשיל כלום, רק לחממו.

תשובה: מרן ז״ל בש״ע סימן רנ״ג (ס״א) כתב, דאם נתבשל קצת או בתבשיל המצטמק ויפה לו יש לאסור שמא יחתה. ובנדון דידן גם כן איכא למיחש שמא יעלה הפתילה להגביר האש על ידי המכונה שבנר הנזכר המיוחדת לכך, ודומה לזה כתב הפנים מאירות (ח״א סוף סימן פ״ד), והביא דבריו הרב שערי תשובה (סימן רנ״ד סק״ב), לחוש בנדונו משום חיתוי, הגם שאין שם גחלים אלא משקה הדולק. ע״ש. והגם דסיים מרן שם דעת יש אומרים להתיר בנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ובנתבשל כל צרכו אפילו מצטמק ויפה לו, ודאי דדעתו כדיעה ראשונה דקיימא לן דאזיל בתר רוב עמודי ההוראה, ודעה ראשונה היא דעת הרי״ף [שבת טז.], והרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ד]. ועוד, דכן מוכח מדבריו בב״י, שהוצרך ליישב ולתקן המנהג על ידי נתינת חתיכת בשר חי באופן המתאים לדעת רוב עמודי ההוראה, ופסקה בש״ע בסעיף א׳ בדעה ראשונה, ואם לא היה דעתו כן, וכן המנהג, הא ודאי דלא היה כותב כן כלל. וכן יש להוכיח מדבריו בב״י בסוף סימן רנ״ז, שכתב על דברי הטור, ומה שהתיר בבישול כמאכל בן דרוסאי וגו׳, פשוט הוא דהיינו לדעת רש״י [שם לז: ד״ה ורב ששת] וגו׳, דאילו לדעת הרי״ף והרמב״ם אסור וגו׳. ע״ש. ועוד, דקיימא לן דדעתו כסתם, ומבואר בסתם דבנתבשל אין להתיר רק במצטמק ורע לו. ומה שכתב הרב מנחת כהן (במשמרת שבת [שער ב׳] פ״ה ד״ה והנה), דדעת מרן להקל כרש״י ממה שפסק סימן רנ״ד סעיף ד׳, ואותה דעה היא כדעת רש״י, וכמו שכתב בב״י סימן רנ״ג. ע״ש. כבר השיגו הרב ערך השלחן בסימן רנ״ג (סק״ג)[96], וכתב דלא דמי לפירות שאין בהם אומד והשערה כתבשיל. ודברי הרב ערך השלחן ז״ל לע״ד מסתייעי הרבה מדברי מרן הב״י סימן רנ״ז, שלא העיר רק על תבשיל כבן דרוסאי ולא על הפירות שכתב הטור. כיע״ש. גם מצד מה שנהגו להקל להניח התבשיל על גבי הכירה ממש לצורך שבת, ואינם משגיחים אם מצטמק ורע לו, וגם אם אינה קטומה, מתבאר מדברי הב״י (סימן רנ״ג) דיש לתקנו אליבא דהרי״ף והרמב״ם. וכן מתבאר מהקדמתו לב״י, דדוקא בעושים כל מעשיהם על פי אותו רב להקל ולהחמיר, וכן נראה דעת מרן באבקת רוכל (סימן רי״ז), וכן כתב הרב ישיב משה ז״ל (סימן רפ״א). ע״ש. ועוד, דמנהג כזה המסור ביד נשים אין ממנו שום הוכחה, אולי לא שמעו, או שמעו ולא מיחו על דרך מוטב שיהיו וגו׳. אי נמי על דרך מה שכתב מרן הב״י בשם הרא״ש [שם פ״ג סוף סימן א׳], דמפני עונג שבת לא ישמעו וגו׳. ע״ש. ועוד, דאם הקילו בדבר מה, ואי אפשר לתקנו מצד שיש להם על מי לסמוך, אין ללמוד להקל על פי שיטה זו אפילו בדומה, דהבו דלא להוסיף עלה, דעל הראשונים אנו מצטערים. ולכן הנלע״ד דלאדם בריא יש להתיר אם עושה כיסוי על המכונה העולה ויורדת שבנר, ולהיות אדוקה הרבה או סגורה במפתח, באופן שאי אפשר להניע בה, וזה דומה לקטומה וגרופה. ולחולה וחיה, אם לא מצא תיקון לזה בקל, יש להתיר, דבמקום חולי לא גזור רבנן. זהו התכלית הנלע״ד.

ולענין העושה כן בדיעבד האם מותר לשתותו בשבת, או דילמא דלא אסר זה רק לכתחילה. נראה פשוט דכיון דהרב הנזכר מדמה לה למה שכתב מרן שם [סימן רנ״ד] סעיף ח׳ ט׳, גם בדיעבד אסור למוצאי שבת עד כדי שיעשו, כמו שכתב מרן שם, ואם עשה כן אפילו בשוגג אסורים עד מוצאי שבת בכדי שיעשו (וכן מבואר להדיא בהפנים מאירות שם). הכו״ח ביום ג׳ אדר א׳ התרפ״ט. ע״ה **כלפון משה הכהן** סילט״א.

(שו״ת שואל ונשאל ח״א – סימן ל״ו)

הערות וציונים

96. נדפס לעיל אות קס״ז.

אוצר ההלכה

קע) שם ויש אומרים שכל שנתבשל וכו' הגה ונהגו להקל כסברא האחרונה. נתבקשתי להעלות בכתב את חוות דעתי עם מנהגי ירושלם בשלשת הענינים דלקמן, **בענין לשהות** כתב הרב ארץ חיים[97] משם מהר"ם בן חביב מארי דארעא דישראל, שאנו הספרדים נוהגים להשהות התבשיל של ליל שבת אף על פי שמצטמק ויפה לו ע"ג כופח שהוסק בעצים. דלהרי"ף [שבת טז.] והרמב"ם [הלכות שבת פ"ג ה"ד] אין היתר אפילו שהוסק ע"י קש וגבבא, על כרחך לומר שנתפשט המנהג שלא כדבריהם, אלא כסברת הי"א, דמותר להשהות אם נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה, וה"ה דשרי ע"ג תנור וכופח, דהגם שהספרדים הולכים ע"פ הוראות מרן, בנדון זה כן היה המנהג מימי קדם משום כבוד ועונג שבת, כמו שכתב הרא"ש [שם פ"ג סוף סימן א'] שבשביל שרבו הדעות וישראל אדוקים במצות עונג שבת ולא ישמעו להחמיר, הנח להם לישראל במנהג שנהגו ע"פ הפוסקים כחנניה. וסיים הארץ חיים שכן נוהגים אצלינו. וכן כתב הכף החיים [סקכ"ג] דלענין דינא המנהג להקל כי"א, שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי משהין אפילו לכתחילה, כמו שכתב בהגה[98]. (נתיבי עם)

קעא) שם ויש אומרים שכל שנתבשל וכו' הגה ונהגו להקל כסברא האחרונה. במתניתין ריש פרק כירה (שבת לו:), כירה שהסיקוה בקש או בגבבא נותנים עליה תבשיל, בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר. (ופירש הר"ן [שם טו: ד"ה כירה] בשם הגאונים, שכל שהיא גרופה או קטומה איכא הכירא ומסלק דעתו מלחתות בגחלים, ומשום הכי אמרו בירושלמי [שם פ"ג ה"א] שאפילו לא קטם כל צרכו שרי, כלומר שאינו צריך לקטום עד שלא יהא ניכר שם אש כלל, אלא כל שעשה היכר די בזה, ואין לחוש לשמא יחתה בגחלים). ובגמרא [שם], איבעיא להו, האי לא יתן לא יחזיר הוא, אבל לשהות (בערב שבת) משהין אף על פי שאינו גרוף ואינו קטום, ומני חנניה היא, דתניא חנניה אומר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה אף על פי שאינה גרופה ואינה קטומה, או דילמא לשהות תנן, ואי גרוף וקטום אין, אי לא לא, וכל שכן להחזיר. ולא איפשיטא בעיין. וגרסינן התם (לז:), אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, קטמה והובערה משהין עליה חמין שהוחמו כל צרכן ותבשיל שבישל כל צרכו, ואפילו בגחלים של רותם, שמע מינה מצטמק ויפה לו מותר? שאני הכא דקטמה. אמר רב ששת אמר רבי יוחנן כירה שהוסקה בגפת ובעצים משהין עליה חמין שלא הוחמו כל צרכן ותבשיל שלא בישל כל צרכו, עקר לא יחזיר עד שיגרוף או שיתן אפר. (ופרש"י [שם ד"ה ומשהין עליה] דלרב ששת אמר רבי יוחנן אפילו לא קטמה משהין עליה, וכחנניה, ואמוראי נינהו אליבא דרבי יוחנן.) אמר רבא תרוייהו תננהי, לשהות תנינא [שם יט:] אין נותנין את הפת בתוך התנור עם חשכה ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פניה, הא קרמו פניה שרי וכו'. ורב ששת נמי דיוקא דמתניתין קמשמע לן. וכתב רש"י ז"ל [שם לז: ד"ה ורב ששת], ואנן דמשהינן קדרה על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, אדחנניה סמכינן, הואיל ותנן סתם מתניתין כוותיה, כדאמרינן הא קרמו פניה שרי, ואף על פי שלא בישל כל צרכו, והכא אמר רב ששת משמיה דרבי יוחנן, דמתניתין דפרקין משום חזרה הוא דבעי גרופה או קטומה, אבל להשהות לא, והני אמוראי דאסרי סבירא להו דמתניתין לשהות תנן. ע"כ. וכן כתבו התוספות (שם בד"ה אמר רב ששת) בשם רבינו חננאל, דהלכה כרב ששת משמיה דרבי יוחנן, דרבא דאמר תרוייהו תננהי סבירא ליה כוותיה. ושכן פסק רש"י. והרי"ף (פרק כירה [שם טז.]) פסק, דמתניתין לא ישהא תנן אלא בגרוף וקטום, ודלא כחנניא, ומימרא דרב ששת ורבא דחויות הן מהלכה וכו'. הילכך כירה שאינה גרופה או קטומה אסור לשהות עליה תבשיל שלא בישל כל צרכו. ואפילו תבשיל שבישל כל צרכו, דוקא במצטמק ורע לו מותר, אבל מצטמק ויפה לו אסור דילמא אתי לחתויי בגחלים, אבל בגרופה וקטומה שרי. ע"ש. וכן פסק הרמב"ם (בפ"ג מהלכות שבת הלכה ד'), וז"ל: תבשיל שלא בשל כל צרכו וכו', או שנתבשל כל צרכו וכל זמן שמצטמק יפה לו, אין משהין אותו על גבי האש בשבת, אף על פי שהונח מבעוד יום, גזרה שמא יחתה בגחלים כדי להשלים בישולו או כדי לצומקו. לפיכך אם גרף האש או שכסה אש הכירה באפר, או בנעורת פשתן הדקה, או שעממו הגחלים שהן כמכוסות באפר וכו', הרי זה מותר לשהות עליה, שהרי הסיח דעתו מזה התבשיל, ואין גוזרים שמא יחתה באש. במה דברים אמורים בכירה שהבלה מועט, אבל תנור שהבלו חם ביותר אף על פי שגרוף וקטום אסור, מפני שהגורף אינו [גורף] אלא רוב האש ועצמה, ואי אפשר לגרוף כל האש עד שלא תשאר ניצוץ אחת, וכיון שהבלו חם, חוששים שמא יחתה כדי לבער הניצוצות הנשארות בתנור. ע"כ. והרמב"ן במלחמות (פרק כירה) הסכים גם כן לדברי הרי"ף, ושכן פסקו רב אחאי גאון בשאילתות, והר"י אלברצלוני. ע"ש. ודברי השאילתות הם בפרשת שלח לך (סימן קכ"ח, ועיין בהעמק שאלה שם אות ג'). וכן פסק המאירי פרק כירה [שם לו:], ושאין ראיה מדין פת שקרמו פניה, ששם אם יחתה יבא לידי חירוך, הואיל ואין מחיצה מפסקת בין האש לפת. ע"ש. אולם בשו"ת הגאונים, תשובות גאוני מזרח ומערב (סימן ס"ב) איתא: והכי אמר רב משה גאון, כל דבשיל ליה כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו על גבי כירה אף על פי שאינה גרופה ואינה קטומה, כדקתני (שבת יט:) אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום, ובגמרא (כ.) וכמה, אמר רבי אלעזר אמר רב כדי שיצולו כמאכל בן דרוסאי, ותניא חנניה אומר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו על גבי כירה אף על פי שאינה גרופה וקטומה, דכל דבשיל כמאכל בן דרוסאי מטיא קדרה בעידנא, ולא אתי לחתויי בגחלים. עכ"ל. והובאה תשובה זו כלשונה בהרא"ש (ריש פרק כירה [פ"ג סימן א']) בשם גאון, וכתב,

הערות וציונים

97. נדפס לעיל אות קס"ד. **98.** המשך הדיבור נדפס לקמן אות רט"ז.

אוצר ההלכה

וכן כתב רב שרירא גאון דהלכה כחנניה, והרב רבי יהודה אלברצלוני הביא עוד גאונים שפסקו כחנניה, ואחר כך כתב על לשון הרי"ף שהוא המחוור שבכולן, ובשאלתות דרב אחאי פסק כהרי"ף. ומה שדחה הרז"ה בעל המאור [שם טז.] ראיות הרי"ף כבר יישבם רבינו יונה ז"ל וכו'. ע"ש. ודברי רבינו שרירא גאון בתשובה הובאו בספר העתים (עמוד כ"ז). ועיין עוד בחדושי הרשב"א (שבת לח.) בד"ה ולענין פסק הלכה, שהביא בשם רבינו האי גאון שפסק כחנניה, ושכן המנהג. ע"ש. וכן כתב הראב"ן שבת (סוף סימן של"ח) שרב צדוק גאון פסק להקל כחנניא. ע"ש. ובבעל הלכות גדולות אספמיא (צד פ"ז) הביא כן בשם רב עמרם גאון, וכן פסק ר"ת בספר הישר (סימן קפ"ט וקצ"א). וראב"ן (סימן של"ח) וראבי"ה (סימן קצ"ז). ואור זרוע ח"ב (סימן ח'). וספר התרומה (סימן רל"א). וכן כתבו הסמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ג ע"ג] והסמ"ק [סימן רפ"ב עמ' רפ"ו]. וכן כתב מהר"ם (בפסקי מהר"ם הנדפס מחדש ירושלים תשי"ז, סימן ס"ט, עמ' פ'). והגהות מיימוניות (בפ"ג מהלכות שבת אות ב'). וכן כתב הרשב"א בחדושיו לשבת (לח.) בד"ה ולענין פסק הלכה. וכן כתבו הריטב"א והר"ן (שם). וכן פסק רבינו ישעיה הראשון בפסקיו (ריש פרק כירה [שם לו:]). וכן כתוב בארחות חיים (בהלכות שבת אות נ"ח), ובשבולי הלקט (סימן נ"ז), ובצדה לדרך (דף פ"ט ע"א). ואף הרא"ש (ריש פרק כירה סוף סימן א') סיים: ובשביל שרבו הדעות בהאי פיסקא, וישראל אדוקים במצות עונג שבת, ולא ישמעו להחמיר, הנח להם כמנהג שנהגו להקל על פי דעת הפוסקים כחנניה. ע"כ.

ומרן השלחן ערוך (סימן רנ"ג סעיף א') פסק בסתם כדעת הרי"ף והרמב"ם וסיעתם, שאין להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה אלא תבשיל שנתבשל כל צרכו, והוא מצטמק ורע לו, אבל אם לא נתבשל כל צרכו, או שמצטמק ויפה לו, אסור להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, דחיישינן שמא יחתה בגחלים. ושוב הביא בשם ויש אומרים דעת רוב הגאונים והראשונים הנ"ל שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר להשהות על גבי כירה אף על פי שאינה גרופה וקטומה, ולא הוזכרה גרופה וקטומה אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי. וכתב הרמ"א בהגה שכן נהגו להקל כסברא אחרונה. והנה לפי הכלל נראה שדעת מרן לפסוק כסתם, וכהרי"ף והרמב"ם וסיעתם, כידוע ממה שכתוב בשו"ת הרמ"ע מפאנו (ריש סימן צ"ז) דכלל גדול בידינו סתם ויש אומרים הלכה כסתם. וכן כתב הש"ך יו"ד (סימן פ"ד ס"ק י"ב, ובכללי הוראת איסור והיתר סימן רמ"ב). ובכנסת הגדולה כללי הפוסקים (אות ס"ב). וכן כתבו הרבה אחרונים, וכמו שכתב הרב יד מלאכי (כללי הש"ע אות י'). ע"ש. אולם הגאון רבי אברהם כהן פיימנטל בספר מנחת כהן (במשמרת השבת [שער ב'] פ"ה) בד"ה והנה יש לי להוכיח וכו', כתב, שאף שמרן הש"ע בסימן רנ"ג לא הכריע כרש"י ותוספות וסיעתם, מכל מקום נראה דלדינא סבירא ליה כוותייהו, ממה שכתב בש"ע (סימן רנ"ד סעיף ד'), פירות הנאכלים חיים מותר ליתנם מבעוד יום סביב לקדרה, אע"פ שא"א שיצלו קודם חשכה. ע"כ. והנה בודאי שדבר זה אסור להרי"ף והרמב"ם, ואינו מותר אלא לרש"י ותוספות וסיעתם דסבירא להו דבמאכל בן דרוסאי שרי להשהותו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, ופירות הנאכלים חיים חשיב כתבשיל שהגיע למאכל בן דרוסאי, וכמבואר בבית יוסף (סוף סימן רנ"ג) וז"ל: כתב רבינו ירוחם בח"ג [נתיב י"ב דף ס"ט ע"א], פירות הנאכלים חיים דינם כתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי ומצטמק ויפה לו, ואסור להשהותן על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, וזהו לדעת הרי"ף וסיעתו, אבל לדעת רש"י וסיעתו מותר כדין תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי דשרי. וכן כתב רבינו (הטור) בסימן רנ"ז בשם רשב"ם. ע"כ. והואיל ומרן הש"ע סימן רנ"ד פסק להתיר לתת פירות חיים סביב הקדרה, אם כן בודאי דלהלכה סבירא ליה כרש"י וסיעתו, שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו בכל ענין ולא חיישינן לשמא יחתה. וזו היא ראיה שאין עליה תשובה. עד כאן דברי המנחת כהן. ודפח"ח[99]. וכן כתב בביאורי הגר"א (סימן רנ"ד סעיף ד' [סקט"ז]) שהיתר הפירות לדעת המתירים במאכל בן דרוסאי. והנה אף שהתוספות (שבת מח. [ד"ה דזיתים]) בשם רשב"ם כתבו, שתפוחים נאכלים יותר מתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי וכו', וכן כתב האור זרוע ח"ב (סוף סימן ח'), והמרדכי בהגהותיו (ריש פרק במה טומנין [שם סימן תנ"ו דף פ' ע"ב]) בשם ה"ר יחיאל, והשבולי לקט (סימן נ"ז), והצדה לדרך (דף פ"ט ע"ג). ע"ש. מכל מקום כיון שבודאי חשיב מצטמק ויפה לו, אין להקל בזה להרי"ף והרמב"ם. והמשנה ברורה בשער הציון (סימן רנ"ד ס"ק כ"ב) כתב בשם הפרי מגדים, דהכא לכולי עלמא שרי, דחשיב כצליה שעל האש, ולהכי סתם הב"י להיתר אף על פי שהוא מסכים יותר לדעת הרי"ף והרמב"ם בסימן רנ"ג סעיף א'. ע"כ. ובאמת שמרן הבית יוסף עצמו לא סבירא ליה הכי, וכנ"ל. ועל כל פנים מכאן סמך למנהג הספרדים ועדות המזרח להקל כדעת רש"י וסיעתו להשהות תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, ודלא כסתם מרן (סימן רנ"ג סעיף א') הנ"ל. (ועיין בחמד משה (סימן רנ"ד סק"ט)[100], ומאמר מרדכי (שם סק"ז), ובשו"ת דברי חזקיה שבתי ח"א (חאו"ח סימן ב' עמ' ז'). ודו"ק). וכבר כתב הגאון מהר"א אבן טוואה בחוט המשולש שבסוף שו"ת הרשב"ץ ([הטור השלישי] סימן ח'), שמנהגינו מיוסד על פי סברת הגאונים ורוב הראשונים דמתניתין [שבת לו.] להחזיר תנן, אבל לשהות משהינן תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי על גבי כירה שאינה גרופה ואינה קטומה. ע"ש. ומכל שכן בחמין שהוא צורך מחר, שמבואר בשבולי הלקט (סימן נ"ז) בשם רבינו שמחה, דהא דאסרינן להשהות קדרה דבשיל ולא בשיל אלא אם כן שדא ביה גרמא חיה, היינו דוקא כשבישל קדרה

הערות וציונים

99. עיין להרב ערך השלחן (סק"ג), נדפס לעיל אות קס"ז, ולהרב שואל ונשאל (ח"ה סימן ל"ב), נדפס לעיל אות קס"ח, שהשיגו על דברי הרב מנחת כהן. **100.** נדפס לקמן בסימן רנ"ד אות פ"א.

סימן רנג סעיף א

אוצר ההלכה

אחת לצורך הלילה והיום, דאיכא למיחש שמא יחתה בגחלים למהר בישולו, לפי שרוצה לאכול ממנו בלילה, אבל אנן דאית לן תרי קדרי חדא לרמשא וחדא לצפרא, לא חיישינן לשמא יחתה בגחלים, דהא אקצייה לקדרה דצפרא מדעתיה. ע"ש. וכיוצא בזה כתב רבינו ישעיה הראשון בפסקיו (ריש פרק במה טומנין [שם מז:]) לענין הטמנה. וכן כתב הראב"ן שבת (סימן של"ח). ע"ש. ומרן הב"י (סוף סימן רנ"ג) הביא דברי השבולי הלקט ורבינו ישעיה, וכתב, שכן משמע מדברי המרדכי ריש פרק כירה [שם סימן ש'], שכל שלצורך מחר לא חיישינן לשמא יחתה, ושאין נראה כן מדברי הפוסקים שבב"י ריש סימן רנ"ד. ע"כ. ועל כל פנים חזי לאצטרופי להקל באופן שהגיע למאכל בן דרוסאי. וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן רנ"ג סק"א)[101] בשם מר זקנו הגאון מהר"א אזולאי ז"ל, שמה שנוהגים להשהות תבשיל בתנור או בכופח לצורך שבת שחרית, יפה עושים לדעת יש אומרים שבסימן רנ"ג (ס"א), שהיא דעת רש"י ותוספות ורוב הפוסקים, דסתם קדרות דידן כשמשהין אותן כבר הן מבושלות כמאכל בן דרוסאי ויותר, וכל שמותר להשהותו על גבי כירה שאינה גרופה או קטומה מותר להשהותו על גבי כופח ותנור. (כמו שכתבו התוספות (שבת לח: ד"ה תנור), וכתב מרן הב"י [סימן רנ"ג ס"א] שכן כתבו הסמ"ג [לאוין ס"ה י"ג ע"ג] והסמ"ק [סימן רפ"ב עמ' רפ"ו]. וכן פסק הרמ"א בהגה). ואפילו לדעת הרי"ף וסיעתו אפשר דשרי משום דלא איירי בגמרא אלא במשהה לצורך הלילה, אבל משהה לצורך מחר אפילו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה ועל גבי תנור מותר, דכיון דלצורך מחר הוא מסח דעתיה ולא אתי לחתויי. ומכל מקום נכון להנהיג לתת חתיכת בשר חי בקדירה לצאת ידי כל ספק וכו'. ע"כ. גם בשו"ת זכור ליצחק הררי (סימן ע"ד) הביא תשובת הגאון מהר"ם בן חביב בכתב-יד, שנשאל על מה שנהגו להקל בזה, וכתב שנראה שנתפשט המנהג בזה שלא כדעת הרי"ף והרמב"ם, וסמכו העולם על דעת רש"י ותוספות ודעמייהו דסבירא להו שכל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, והוא הדין נמי דשרי לשהויי על גבי תנור וכופח, וכמו שכתב מרן הב"י [שם] בשם הר"ן [שם יז: ד"ה ונמצאו] וכו'. וכתב על זה הזכור ליצחק, והן אמת דאנן בכל מילי אזלינן בתר מרן ככל הוראותיו ומשפטיו, מכל מקום בהא לא עבדינן כוותיה דמרן, ואפשר שמשום שכך היה המנהג להקל מימי קדם, קודם שנתפשטו הוראות מרן הש"ע, וכמו שכתב הרא"ש [שם פ"ג סימן א'] שנהגו להקל משום מצות עונג שבת. ולכן יש מקום יישוב למה שנהגו כן. ונהרא נהרא ופשטיה (חולין יח:). ושוב ראיתי בספר מנחת כהן שהוכיח מדברי מרן הש"ע סימן רנ"ד (סעיף ד') שגם הוא סבירא ליה הכי לדינא. עכת"ד. וכן כתוב בשו"ת ויאמר משה (חאו"ח סימן ג')[102], שכן המנהג בג'ירבא, אתריה דמר, והביא סמוכים למנהגם מדברי מהר"א אזולאי הנ"ל. ע"ש. ועיין עוד להגר"ח סתהון בארץ החיים בכללים (סוף כלל ז'), שהביא מה שכתב הש"ך ביו"ד (סוף סימן רמ"ב [פלפול בהנהגת איסור והיתר ד"ה וכ"ת]) שאף במקום שמרן הש"ע אינו מזכיר המנהג, אלא שכתב הדין בלשון סתם ויש אומרים, כוונתו שאם יש מקומות שנהגו כדברי היש אומרים יש להם על מה לסמוך, לכן הביא סברתם. וכתב על זה הארץ חיים, שכן מצא בשו"ת זכור ליצחק הנ"ל בשם מהר"ם בן חביב ז"ל, לענין מה שכתב מר"ן הש"ע או"ח (ריש סימן רנ"ג) סתם ויש אומרים, שאנחנו נוהגים כדעת היש אומרים להקל, וכמו שכתב גם כן הרמ"א בהגה שם שנהגו להקל כדעת היש אומרים. וכן כתב עוד בארץ חיים (סימן רנ"ג)[103]. ע"ש. וכן כתב הרה"ג רבי חזקיה שבתי בשו"ת דברי חזקיה ח"א (חאו"ח סימן ב'). וכן בשו"ת ישכיל עבדי ח"ג (חאו"ח סימן י'). ועיין עוד להרה"ג ר' משה הכהן בשו"ת והשיב משה (חאו"ח סימן י"ח, עמ' כ"ח). ע"ש[104]. (שו"ת יביע אומר ח"ו – סימן ל"ב אותיות א'– ב')

קעב) שם שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי וכו'. והנה לדידן דקי"ל דכל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו, ואין איסור רק בלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, צ"ע אם השהה ע"י עכו"ם מאי דינא. דלכאורה כמו שאסור בהחזיר עכו"ם דבר שלא היה ראוי לאכול צונן עיין סק"ז[105], א"כ כ"ש בהשהה דבר שלא נתבשל (כל צרכו) [כמאכל בן דרוסאי]. ואף שיש לחלק דהתם עשה ע"י עכו"ם האיסור בשבת, אבל הכא עשה ע"י עכו"ם האיסור בערב שבת, אין נראה לחלק. ולדעת הקני מנורה [סקט"ו] דאם נתבשל כמאכל בן דרוסאי ומצטמק ויפה לו אסור, אם השהה בכהאי גוונא ע"י עכו"ם, לכאורה כיון דמשום צמוק לא אסרינן בהחזיר ע"י עכו"ם, ה"נ בשיהה. אבל זה אינו, דהתם האיסור משום נהנה, והצמוק אינו חשוב נהנה כ"כ, כמ"ש המג"א (סקי"ג). אבל בשהה כיון שהצמוק יפה לו, חיישינן שמא יחתה, וההנאה היא מה שנתבשל אח"כ כל צרכו. ועוד אפשר לומר, דשיהה ע"י עכו"ם דינא כשיהה ע"י ישראל, דאף דנעשה השיהה ע"י עכו"ם, הגזירה הוא שמא יחתה ישראל. ונפקא מינה דאף לאחרים אסור, ולא דמי לעשה ע"י עכו"ם איסור דרבנן, עיין מה שכתבתי סק"ט[106]. ועיין קונטרס אחרון שם [ש"ע הגר"ז סקי"א] וצ"ע. (תהלה לדוד – סקכ"ב)

קעג) שם כמאכל בן דרוסאי. כתב ב"י (שיטה כ"ו), אבל מדברי הרמב"ם [הלכות שבת פ"ט ה"ה] וכו'. נ"ב: עיין בב"ח [אות א'], כתבתי דבריו בטור יו"ד סימן ס"ט בהגהת ב"י [ס"ק ש"ה]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"ב)

קעד) שם כמאכל בן דרוסאי. כתב ב"י (דף קס"ה ע"א שיטה כ"ו), אבל מדברי הרמב"ם [הלכות שבת פ"ט ה"ה] וכו'. נ"ב: ומרן ז"ל בספר הקצר בסימן (רנ"ג) [רנ"ד ס"ב] פסק כסברת

הערות וציונים

101. נדפס לעיל אות קס"ג. **102.** נדפס לעיל אות ס"ו. **103.** נדפס לעיל אות קס"ד. **104.** וע"ע בספר חזון עובדיה (שבת ח"א עמודים מ"ד - מ"ח). **105.** נדפס לעיל אות קנ"ט. **106.** נדפס לעיל אות קנ"ט (ד"ה ודע).

אוצר ההלכה

הרמב״ם שהוא חצי בשולו. ויש לתמוה, דביו״ד סימן קי״ג [ס״ח] לעניין בישולי גוים, פסק כסברת רש״י [שבת כ. ד״ה בן דרוסאי] שהוא שליש בישולו. וי״ל דהתם שהוא מדרבנן פסק לקולא, וכמו שכתב הוא ז״ל התם, וזה ברור. ועיין דבר שמואל (סימן ק״מ). ורבנו בעל הטורים פסק כסברת רש״י ז״ל בכל מקום, בין לאיסור שבת כמו לאיסור בישולי גוים. ונראה דממה שכתב ביו״ד סימן ס״ט [סכ״א], דבמקום שאין מלח מצוי שיצלה את הבשר עד חצי בישולו, אין ראיה דס״ל דמאכל בן דרוסאי הוא חצי בישולו, אלא דהתם בזיבת הדם תליא מלתא, וס״ל למרן דבחצי בישול ניזוב כל (אדם) [הדם]. וכ״כ מרן ז״ל שם על דברי רבנו יעקב בעל הטורים, וכן משמע מלשונו בספר הקצר [שם], שלא הזכיר חצי בישול כלל אלא עד שיזוב את דמו. ודלא כמ״ש הב״ח ז״ל [שם אות י״ט] דמה שפסק התם עד חצי בישול הוא משום דס״ל דמאכל בן דרוסאי הוא חצי בישול, ופסק לחומרא משום דדם הוי דאורייתא, וליתא כמ״ש. ועוד דדם שבישלו אינו עובר עליו, עיין מ״ש הרב החבי״ב ביו״ד ([כנסת הגדולה הגב״י] סימן ס״ט [ס״ק ש״ה]). (יד אהרן – הגב״י)

קעה) שם כמאכל בן דרוסאי. ומ״ש המג״א (בסקט״ז) כמאכל בן דרוסאי, עיין סימן רנ״ד (ס״ב) וכו׳. היינו דשם מפורש חצי בישולו, דלא כעולת שבת [סק״א] שכתב שהוא שליש בישולו, שמביא הב״י דיעות בזה. וכתב, אע״ג דלענין מליחה פסקינן חצי בישולו, היינו להחמיר, אבל כאן שהוא רק גזירה שמא יחתה מקיל. על זה כתב דלא עיין סימן רנ״ד. (בגדי ישע)

קעו) שם כמאכל בן דרוסאי. ובהא דחנניא דמתיר אם הוא כמאכל בן דרוסאי, נחלקו הראשונים, דהרמב״ם [הלכות שבת פ״ט ה״ה] פסק דהוי חצי בשולו, ורש״י [שבת כ. ד״ה בן דרוסאי] כתב דהוי שליש בשולו, ומרן [סימן רנ״ד ס״ב] פסק כהרמב״ם. והקשה הרב יד אהרן [הגב״י][107], דלענין בשולי גוים (סימן קי״ג [ס״ח]) פסק דהוי שליש בשולו. ותירץ דבשולי גוים דהוי דרבנן פסק לקולא. ע״ש. ולכאורה יש להקשות דהוי קולא דאתי לידי חומרא, דאם בשלו גוי כמאכל בן דרוסאי, דהוי שליש בשולו, אף שגמרו ישראל אסור, כמו שפסק מרן סמוך לזה, אלא אם כן הוא ערב שבת, או שעת הדחק, או הפסד מרובה, וכיון שכן לאו קולא הוא[108]. ואפשר לומר דהאי דבשלו ישראל וגמרו גוי הוי קולא טפי, דבשליש בשולו תו ליכא משום בישולי גוים, דאי לא, הוה אסור לגמרי, אבל בבשלו גוי דאינו אסור לגמרי, שאם הוא ערב שבת או הפסד מרובה מותר, לא מקרי חומרא מה שאנו אוסרים אם בשלו גוי שליש בשולו, כיון דאינו אסור לגמרי, ולא דמי לבשול ישראל שהיה אסור לעולם.

עוד כתב הרב הנזכר: וממה שכתב [הטור] בסימן ס״ט [סכ״א] שאם אין מלח מצוי וכו׳ אין ראיה, דהתם וכו׳, ולאפוקי מספר הב״ח [שם אות י״ט] וכו׳. וכן הקשה הכנסת הגדולה ז״ל (יו״ד סימן ס״ט הגב״י אות ש״ה). ותירץ הכנסת הגדולה דהא דאמרינן דם שבשלו אינו עובר, היינו כשנתבשל כל צרכו, אבל לא נתבשל כל צרכו וכו׳. ע״ש. והנה מתוך תירוצו ניכר שקושייתו היתה דבאותה צליה שצולין אותו כבר נתבשל הדם ואינו עובר, ואם כן הוא יש להקשות, שהרי למאן דאמר דמאכל בן דרוסאי הוי בחצי בשולו, בשליש בשולו לא מקרי מבושל, וכיון שכן, לא הוי דם שבשלו, ולעולם דפסק לחומרא כמאן דאמר חצי בשולו, משום דבשליש לא הוי דם שבשלו והוי איסור דאורייתא, ולא היה לו להקשות אלא דלאחר שמבשלין הוי איסור דרבנן, אלא דבזה אפשר דהוה ליה כמבטל איסור לכתחילה לפי מה שכתב הרב הנזכר בסמוך לזה דבשליש צלייתו אסור לאוכלו כמו שהוא, דאף על גב דדם האברים שלא פירש מותר, מכל מקום הכא על ידי הצליה פירש ממקום למקום, וכיון שכן, הוה ליה כמבטל בידים. אלא דאעיקרא מה שהקשה על הב״ח אינו קושיא, דאף דנימא דדם שבשלו אינו אסור אלא מדרבנן לא קשה, דאמרינן בפרק כל הבשר [חולין קיא.] כחל עילויה בשרא מותר, דחלב שחוטה דרבנן, כבדא עילויה בשרא אסור, דם דאורייתא. והקשו התוספות [שם ד״ה דם] והרא״ש [שם פ״ח סימן כ״ז] דדם שמלחו אינו עובר עליו, ותירצו דקודם שנמלח היה דאורייתא. ע״ש. הרי שמפני שמתחלה היה איסור תורה, אף שעכשיו אינו אלא דרבנן גזרו, הכא נמי כיון שקודם שנתבשל היה איסור תורה, החמירו בחצי צלייתו. ומה שתירץ הכנסת הגדולה דדם שבשלו אסור מן התורה, אלא שאינו עובר בלאו, הם היפך דברי הרא״ש. ועיין בספר פרי חדש בריש הלכות מליחה.

אלא שבעיקר דברי הב״ח קשה לי, שהרי הטור כתב בסימן ע״ו [ס״ה], צלי שלא נמלח, וחתכוהו על גבי ככר, אף על פי שיש בככר מראה אודם, מותר אם נצלה עד כדי שהוא ראוי לאכילה. ע״כ. והוא כסברת הרשב״א [חולין קיב. ד״ה אמר רב נחמן] שהביא הב״י שם, דלא סגי כמאכל בן דרוסאי אלא בעינן שיהא ראוי לאכילה לרוב בני אדם, דלא כמו שכתב הר״ן [שם מא: ד״ה ככר]. ואם איתא כדברי הב״ח שמה שכתב בסימן ס״ט חצי צלייתו הוא לחוש למאן דאמר דמאכל בן דרוסאי הוי חצי צליה, אם כן הכא אמאי בעי שיהא ראוי לאכילה, דמשמע לרוב בני אדם, דאי לבן דרוסאי היה לו לפרש, אלא ודאי דהטור סבירא ליה דמאכל בן דרוסאי הוי שליש, והכא גבי דם אינו תלוי בבן דרוסאי אלא בזיבת הדם, ואינו יוצא מידי דמו אלא אם כן הוא ראוי למאכל רוב בני אדם דהיינו חצי צלייתו. אלא שיש להקשות על מור״ם [יו״ד סימן ע״ו ס״ה] שכתב על מה שכתב הש״ע שיהא ראוי לרוב בני אדם, כתב, דהיינו חצי צלייתו. ע״כ. דמנא ליה הא, דכיון שראינו שהש״ע בהלכות שבת [סימן רנ״ד ס״ב] פסק דמאכל בן דרוסאי הוי חצי בשולו, אפשר דמה שכתב כאן ראוי לרוב בני אדם היינו יותר מחצי צלייתו. (יד המלך)

הערות וציונים

107. נדפס לעיל אות קע״ד. **108.** עיין דרכי תשובה יו״ד סימן קי״ג ס״ק ס״א.

אוצר ההלכה

קעז) שם כמאכל בן דרוסאי. כתב מג״א (סקט״ז), עיין סימן רנ״ד [ס״ב]. דשם נתבאר שמאכל בן דרוסאי הוא חצי בישולו לענין שבת. (חדושי מוהרמ״ז)

קעח) שם כמאכל בן דרוסאי. קודם שאבאר דיני סימן זה אבאר שעור בישול כמאכל בן דרוסאי, דשיטת רש״י [שבת כ. ד״ה בן דרוסאי] דהוא שליש בישולו, ושיטת שאר פוסקים שהוא חצי בישולו. ותמהו על הטור בשנותו את טעמו, דכאן בסימן זה כתב שהוא שליש בישולו, וביו״ד [סימן ס״ט סעיף כ״א] כתב שהוא חצי בישולו לענין מליחה. והב״ח [אות א׳] כתב דכאן החמיר לענין שבת. ודבריו תמוהין לכאורה מה חומרא הוא לענין שבת, אדרבה אי נימא דחשיב כבר נתבשל כמאכל בן דרוסאי אתי לידי קולא. וכאשר בינותי בדבריו, תוכן כוונתו דכל זמן שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי חשוב חי, וחתיכה חי שרי דלא שייך שמא יחתה, ואם כן חשוב חומרא, דבשליש בישול שייך חשש חיתוי בגחלים לשיטת הפוסקים דלא כחנניה, וסבירא ליה דאף בנתבשל כמאכל בן דרוסאי שייך חשש חיתוי בגחלים. ואמנם באמת לדינא אין דעתי מסכמת לדבריו, וכמו שכתב הט״ז [סק״א], דחי לא מיקרי רק חי ממש. וגם לא ידעתי למה נחמיר כדעת המחמירין, והא כל עיקרו אינו רק חשש דרבנן. ואמנם גם לענין הך מילתא דמבואר בהלכות מליחה, דבמקום שאין מלח מצוי יצלה הבשר כדי שעור מאכל בן דרוסאי, דהיינו חצי צלייתו, ושם גם כן הוא מדרבנן, דדם שבישלו אינו עובר עליו לשיטות רוב הפוסקים. ואמנם באמת זה אינו, דשם קודם שנצלה היה אסור בודאי לבשלו, והיה ברור לנו שיש בו דם, ועתה אנו אומרין שכבר יצא ממנו הדם הראוי לצאת, ומעמידין אותו מספיקא על חזקתו שעדיין לא יצא הדם, והיכי דיש חזקה טובה אף בדרבנן מחמירין דיצלה חצי צלייתו. וכאן לענין שבת, וכמו כן ביו״ד (סימן קי״ג [ס״ח]) לענין שלקות, מקילין בדרבנן דדי בשליש בישולו. ואמנם לדעת הסוברים דנתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי אין בו איסור תורה בנתבשל בשבת[109], אם כן יש כאן איסור תורה ואיסור דרבנן כאחד ידבקו, ולענין איסור תורה בודאי בעינן חצי צלייתו, אם כן אף בדרבנן ראוי להחמיר כמו שכתבתי כמה פעמים בחיבורי זה (בחלק א׳). ולענין בישול בשר בחלב דאינו אסור מן התורה עד שהבשר נתבשל כמאכל בן דרוסאי יש לי מקום עיון. גם נראה לי לשיטת הב״ח דפחות מן מאכל בן דרוסאי חשוב חי, אם כן יש לנו שני ספקות להקל. ודו״ק. (ישועות יעקב – סק״א)

קעט) שם כמאכל בן דרוסאי וכו׳. עיין בירושלמי ([שבת] פ״א ה״ו), גבי צמר ליורה, אילין קורייא דלא קפדין, ועיין מה שכתבתי לעיל (סימן רנ״ב)[110]. אולם צל״ע מאי מהני להירושלמי קורייא שאינן מקפידין, הא להירושלמי לא מהני בתבשיל כמאכל בן דרוסאי כמו שאמרו שם (ה״י), ולפי מה דמוקי לה בעקורה אתי שפיר. (תוספת ירושלים)

קפ) שם הגה או אפילו על גבי תנור. כתב ב״י (ע״ג שיטה ג׳), וה״ה על גבי כופח וכו׳. נ״ב: פירוש שמותר לשהות עליהם אפילו אינו גרוף וקטום, כמו שכתבו התוספות [שבת לח: ד״ה תנור] והרז״ה ז״ל [במאור שם טז.]. אבל הסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ג ע״ג] והסמ״ק [סימן רפ״ב עמ׳ רפ״ה] כתבו, דבתנור דהבלו גדול אסור כשאינו גרוף וקטום, והכי נקטינן. ב״ח [אות ז׳]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״ז)

קפא) שם הגה או אפילו על גבי תנור. נ״ב: וה״ה תוכו. והכלל דכל מה שמותר להשהות ע״ג כירה אפילו באינו גרוף וקטום תו אין חילוק בין תנור לכירה, זולת לענין סמיכה, דבכירה שרי לסמוך אפילו באינו גרוף וקטום, ואפילו לא הגיע למאכל בן דרוסאי, אבל בתנור סמיכה אסור ואפילו גרוף וקטום, דבתנור לעולם אין חילוק בין גרוף וקטום או לאו. והוא פשוט בש״ס [שבת לח:]. (חדושי מוהרמ״ז)

קפב) שם ולא הוזכרה גרופה וקטומה וכו׳ אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי. הנה בחדושי רשב״א (פ״ק דשבת דף ח״י ע״ב [ד״ה ומהא]) כתב דמגיס לא מיחייב משום מבשל רק בהגסה ראשונה, והיינו טעמא דמשהין ע״ג כירה קטומה ולא חיישינן דלמא מגיס, ועוד י״ל דכל דבשל כמאכל בן דרוסאי ליכא משום מגיס. וכתב בתוספות רע״ק ריש פרק כירה [שבת פ״ג אות מ״ה], דלפי תירוץ בתרא דרשב״א, בלא הגיע למאכל בן דרוסאי אסור להשהות אף בגרופה. אולם הרשב״א בריש פרק כירה [שם לו: ד״ה והאי תבשיל] האריך אם מותר להשהות בגרופה וקטומה בלא הגיע למאכל בן דרוסאי, אי חיישינן לחתוי, ומסיק דלא חיישינן, ולא הזכיר כלל דמחששא דשמא יגיס יש לאסור בלא הגיע למאכל בן דרוסאי. ובכסף משנה ריש פ״ט מהלכות שבת [ה״ג] במה שכתב בשם הרמ״ך, מבואר דעתו דקודם מאכל בן דרוסאי אסור לשהות אף בגרוף וקטום, דשמא יגיס וחייב משום מבשל. וחידוש בעיני, דבש״ע (סימן רנ״ג ס״א) נקט בפשיטות להתיר גרוף וקטום בלא הגיע למאכל בן דרוסאי, והאחרונים כולם שתקו ולא העירו דלרשב״א וכן להרמ״ך דאסור משום שמא יגיס. עכ״ל. והנלע״ד דהנה ברמב״ם (פ״ג מהלכות שבת ה״ד) כתב, דבגרוף וקטום מותר להשהות שהרי הסיח דעתו מזה התבשיל, ואין גוזרין שמא יחתה באש. ובכסף משנה שם: כתב הרמ״ך, צ״ע האיך הסיח דעתו, שהרי דעתו לאכלה בלילה, ומי לא עסקינן דאין לו תבשיל אחר כי אם זה, והטעם הנכון משום דעביד [היכר] כיון דגר(ו)ף או קטם דלא אתי לחתוי. וכן פירשו רבותי. עכ״ל. וי״ל לדעת רבנו, דקים להו לרבנן שכל שגרף הוא מסיח דעתו. עכ״ל הכסף משנה. ונלע״ד לתרץ קושיות הרמ״ך, דמי שדעתו לאוכלו בלילה ואין לו תבשיל אחר אינו גורף, וכמ״ש הכסף משנה. ואי דאיך אפשר לומר כן אם מ״מ נמצא מי שאין לו תבשיל ודעתו לאוכלו בלילה

הערות וציונים

109. עיין בב״י סימן שי״ח ס״ד. **110.** נדפס לעיל בסימן רנ״ב אות ח׳.

אוצר ההלכה

ומ״מ גרף וקטם, זה לק״מ, דזה הוי מלתא דלא שכיח שיעשה כן, ובזה לא גזרו. אמנם דעת הרמ״ך, דבשלמא בשלא הגיע למאכל בן דרוסאי יש סברא לומר כן מדגרף הסיח דעת, כיון דאינו ראוי עוד לאכילה וצריך בישול ואש גמור, וגם לא שכיח שיגרוף כל שלא הסיח דעתו. אבל כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ומכ״ש כשנתבשל כל צרכו רק מצטמק ויפה לו, הרי ראוי לאכילה כמות שהוא, וחזינן לחנניה [שבת לו:] דלא חייש עוד שיחתה כיון דאין צריך עוד לבישול הרבה, א״כ גם לרבנן עכ״פ ליכא הוכחה מדגרף דהסיח דעתו מתבשיל זה, וליכא למימר ג״כ דלא שכיח שיגרוף ויקטום כהאי גוונא. ואזיל הרמ״ך לשיטתו שבפ״ט ה״ג שם, דכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי (אינו) [אין] בו עוד משום מבשל, א״כ לדידיה אין צריך עוד בישול ושכיח שיגרוף אף בשלא הסיח דעתו מתבשיל זה. אבל הרמב״ם דבפ״ט מהלכות שבת [ה״ג] ס״ל דאף שנתבשל כמאכל בן דרוסאי חייב משום מבשל, א״כ צריך עוד בישול, ולא שכיח שיגרוף רק כשמסיח דעתו מתבשיל זה. אמנם מה דהוצרך הרמב״ם לטעם חדש זה ולא כתב בפשיטות כהרמ״ך, כיון דגרף הרי גילה דעתו דאין צריך לגחלים בוערות ולא יחתה עוד, הוא משום דאזיל לשיטתו דכל זמן שלא נתבשל כל צרכו יש בו משום מבשל, ממילא כשמגיס בו חייב משום מבשל, א״כ גם בגרוף וקטום יהא אסור להשהות שמא יגיס, וכמו שהקשה הרמ״ך בפ״ט שם, דהא מה שגרף אינו מציל מחשש הגסה, על כן נתן הרמב״ם טעם דמסיח דעתו מתבשיל זה, וממילא ליכא חשש שיגיס ג״כ, ומיושב קושיות הרמ״ך דפ״ט. וע״כ בנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, אף די״ל דאינו ראיה מדגרף דהסיח דעתו מתבשיל זה מלאכלו בלילה, כיון דכבר נתבשל כל צרכו ואין צריך עוד בישול, מ״מ כיון דאינו חייב בו משום מבשל ומגיס, תו אין צריך לטעם זה, דלחשש שמא יחתה לחוד די כיון שגרף גילה דעתו דלא יחתה עוד. והרמ״ך לשיטתו, דס״ל בפ״ט כיון שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אין בו משום מבשל ומותר להגיס, א״כ ליכא חשש רק משום שמא יחתה, ע״כ אף דלא הסיח דעתו מתבשיל זה, כיון דגרף או קטם לא עביד עוד לחתות.

והשתא אתי שפיר דברי הרשב״א, דמעיקרא דהיה ס״ד דמגיס חייב אף לאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, הקשה שפיר, למה משהין על הקטימה, שמא יגיס, וליכא למימר מדקטם הסיח דעתו מתבשיל זה, כיון דכבר נתבשל כמאכל בן דרוסאי אין צריך עוד בישול רב בגחלים בוער[ו]ת, וגם שכיח שיקטום אף דלא הסיח דעתו מזה התבשיל, דהרי חזינן דחנניה לא חייש לשמא יחתה אף שהגיע למאכל בן דרוסאי ואין צריך עוד לגחלים בוער[ו]ת, וא״כ קשה, למה משהין בקטומה בהגיע למאכל בן דרוסאי לכ״ע. ואפשר דהוקשה לו גם לחנניה וכשיטתו דרשב״א שפסק דבהגיע למאכל בן דרוסאי משהין גם כשאינו גרוף, רק בלא הגיע למאכל בן דרוסאי אין משהין רק בגרוף וקטום, דאף דבזה כשקטם יש ראיה דהסיח דעתו מתבשיל זה, דאל״כ לא שכיח שיקטום כשרוצה לאוכלו בלילה ועדיין לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, מ״מ כיון דלחשש שמא יגיס לא מהני קטימה, ויש לאסור גם בהגיע למאכל בן דרוסאי ואז שכיח אף שקטם דלא הסיח דעתו, ממילא יש לאסור להשהות גם כשלא הגיע למאכל בן דרוסאי וקטם אף דלא שכיח, כיון דיש בזה לגזור במקום דשכיח גם כן, וכמ״ש התוספות בפ״ק דשבת (דף י״ד ע״ב בד״ה כיון). ע״ש.

אבל לתירוץ בתרא דמגיס אינו חייב רק בשלא הגיע למאכל בן דרוסאי, א״כ כשהגיע למאכל בן דרוסאי ליכא למגזר משום מגיס, רק בשלא הגיע למאכל בן דרוסאי, ואז כשאינו גרוף וקטום בלא״ה אסור משום שמא יחתה, רק כשקטם דנגזור משום שמא יגיס, בזה כ״ע מודו מדקטם אמרינן דהסיח דעתו מזה התבשיל, כיון דלא הגיע עדיין למאכל בן דרוסאי וצריך עוד בישול רב והוא קטם. ואם ימצא איש שצריך לתבשיל זה בלילה ואינו מסיח דעתו, ומ״מ קטם, זה לא שכיח, וליכא למגזר בו כיון דאין מקום לגזור רק במלתא דלא שכיח לבד, א״כ אין שום פוסק שיסבור בלא הגיע למאכל בן דרוסאי לאסור להשהות בקטום. ואתי שפיר בס״ד. וגם מהרמ״ך (דבפ״ט) אין שום הוכחה שיסבור דבלא הגיע למאכל בן דרוסאי שיהא אסור להשהות בגרוף וקטום, דלא הקשה על הרמב״ם רק בהגיע למאכל בן דרוסאי גם בגרוף וקטום נגזור משום מגיס, וזה שפיר הקשה לשיטתו דלית ליה טעם דהסיח דעתו וכמ״ש, והיינו דוקא בהגיע למאכל בן דרוסאי, אבל בלא הגיע למאכל בן דרוסאי דצריך עוד בישול, מודה דלא שכיח שיגרוף או יקטום רק כשמסיח דעתו מתבשיל זה.

ובזה יש לדחות ג״כ מ״ש בתוספות רע״ק שם, ממה שכתב הרא״ש בריש פרק כירה [שם פ״ג סימן א׳] בשם רבנו יונה, דמה דקתני [שם יט:] אין צולין בשר וכו׳ וכמה כדי שיצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי, אתיא בין לחנניה בין לרבנן וכו׳ ולרבנן בגרוף, הרי אף בגרוף צריך שיצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי. עכ״ל. ולפמ״ש י״ל דגם רבנו יונה לא אמר רק בצלי, דאף שגרף וקטם קודם שנצלה כלל, אין הוכחה דהסיח דעתו, כיון דיכול להיות נצלה לסעודת הלילה גם בגרוף וקטום, כיון דלא מפסיק קדרה, וכמו שכתבו תוספות בפ״ק דשבת (דף ח״י ע״ב בד״ה האי בשרא) דבצלי גם בבשר חי אסור לשהותו, דלא מסיח דעתו מניה, דראוי לאוכלו בלילה, משא״כ בקדרה חייתא מבואר שם [יח:] בגמרא דאסוחי אסח דעתו מניה. ע״ש. ה״נ י״ל ס״ל לרבנו יונה לענין גרוף וקטום קודם שנצלה כמאכל בן דרוסאי. ומ״מ גם בזה דעת כל הפוסקים דלא כוותיה. ומתוק לחיך לשון הגמרא בפ״ק דשבת (דף ח״י ע״ב), וניחוש שמא מגיס בה, בעקורה וטוחה, והשתא דאמר מר גזרה שמא יחתה בגחלים, האי קדרה חייתא שרי לאנוחה ערב שבת עם חשכה בתנורא, מ״ט, כיון דלא חזי לאורתא אסוחי מסח דעתו מיניה ולא אתי לחתויי. וכתב הפני יהושע שם [ד״ה והשתא], הלשון תמוה, דהא כ״ש אי לא גזרינן שמא יחתה, פשיטא דקדרה חייתא שרי. ועוד, מאי השתא דקאמר מר דקאמר, הא הך גזרה דשמא יחתה אשכחן בכמה דוכתי. עכ״ל. ולפי מה שכתבתי אתי שפיר, כיון דאמר

אוצר ההלכה

שמא מגיס ביורה עקורה, קשה קושיות רשב״א, למה אמר דאסור לשהות ע״ג כירה דשמא יחתה, דלפ״ז בגרוף מותר, לימא מחשש הגסה דיהא אסור גם בגרופה, וצ״ל כתירוץ רשב״א, דלא אסור להגיס רק כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי. ועדיין קשה, דילמא שמא יגיס ויהא אסור כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי גם בגרוף וקטום, וצ״ל כמ״ש, כיון דצריך עוד בישול והוא גרוף יש הוכחה דאסח דעתו מתבשיל זה מלאוכלה לאורתא, ממילא מזה נשמע דקדרה חייתא מותר גם בלא גריפה וקטימה, דג״כ אסח דעתו מיניה, ובלי זה, הוה אמינא דלא מהני סברא דאסח דעתו להציל מחשש דשמא יחתה, (ומפרט) [ובפרט] כשאין לו תבשיל אחר, כקושיות הרמ״ך דלעיל. והא דאמר שמא יחתה ולא שמא מגיס, דלא גזרינן משום הגסה, אבל השתא דחיישת לשמא מגיס ומ״מ אמר מר שמא יחתה, מוכח דקדרה חייתא שרי. והוא כפתור ופרח בס״ד.

מידו מדברי הטור אין הוכחה, די״ל מה דהשמיט הך דגחלים שעממו ונתן עליהן נעורת גם קטמה והובערה, דס״ל כיון דתנו לה מאן דס״ל לשהות אסור כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי, אין ראיה רק להתיר לשהות כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי, אבל לענין לשהות כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי אין ראיה, דחמיר, דהרי לחנניה דמתיר גם בלא גריפה וקטימה כלל כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ומ״מ צריך גריפה וקטימה כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, וכן בקטמה והובערה כתבו תוספות שם (דף ל״ז ע״ב בד״ה ש״מ) דדוקא בנתבשל כל צרכו מהני, וא״כ הכי נמי יש לחלק כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי דלא מהני קטימה כל שהו, וכן אין ראיה משהייה לחזרה להקל, דחזרה חמיר. וע״כ הטור דמסיק דכשנתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר לשהות גם באינו גרוף וקטום, א״כ לא נפקא מינה רק לענין לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי לשהות או לחזרה לעולם, ולזה ליכא ראיה מהך ברייתא להקל, על כן השמיטו. ודו״ק. ובאמת יש סברא גדולה לומר דלא מהני קטימה כל דהו רק לענין שהייה בנתבשל כמאכל בן דרוסאי, דהנה מבואר בפירוש רש״י במשנה דריש פרק כירה [לו: ד״ה לא מחזירין] דחומרא דמחזירין משום דמחזי כמבשל בשבת, וע״כ צ״ל לבית הלל בגרוף וקטום דמחזירין, דלא מחזי כמבשל כיון דגרף וקטם. והנה כתב הריטב״א בריש פרק כירה [לו:] בד״ה או דלמא לשהות תנן, ומתניתין דלא כחנניא, דליכא למימר דמתניתין מיירי בלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי דמודה חנניא דאסור, משום דתבשיל סתמא לא משמע הכי. ועוד, אי לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, היכי תנן אף מחזירין, ואמרינן בגמרא [לח:] מחזירין אף בשבת, כיון דקטימה דתנן קטימה כל דהו, הרי מבשל בשבת וחייב מיתה. עכ״ל. ולשיטתו אזיל, דכתב מקודם לזה דעד שיתן האפר משמע קטימה כל דהו, אבל מירושלמי [שבת פ״ג ה״א] דהוה ס״ד דצריך לקטום כל צרכו, לולא דתנו בברייתא מלבה עליה נעורת פשתן, מוכח דעד שיתן האפר י״ל קטימה כל הצורך, כגרופה דכל הצורך קאמר. ועכ״פ יצא לנו מדברי הריטב״א דבקטימה כל דהו מבשל עדיין, אבל בקטימה כל הצורך וכן בגרוף כל הצורך אינו מבשל עוד, וא״כ מה דמהני קטימה כל דהו הוא להיכרא בעלמא דאינו רוצה בחיתוי, וכן בגחלים שעממו אף דאינו רק בקטימה כל שהוא, כמבואר ברמב״ן [לו: ד״ה עד], ורשב״א [שם ד״ה עד], וריטב״א [שם ד״ה ועד], וגם מעשה לא עביד, מ״מ מדהניחן כך ולא חשש ללבותן ולהבעירן יותר, גילה דעתו דאינו חושש לחתות עוד. וכל זה מהני לסלק חשש דיחתה, אבל במחזירין דמחזי כמבשל בשבת, כל זמן דמבשל לא יצאנו מחשש זה, וע״כ צריך שיגרוף או יקטום כל הצורך באופן דתו לא מבשל בכירה. וכן לענין שהייה בלא נתבשל עדיין כמאכל בן דרוסאי, צריך גריפה וקטימה באופן שלא יתבשל עוד, דהא מבואר בריש פרק ט׳ מהלכות שבת [ה״ג] בכסף משנה שם בשם הרמ״ך, (וברשב״מ) [וברשב״א] סוף פ״ק דשבת [יח: ד״ה ומהא], דהיכא דיש בו משום בישול יש לגזור מחשש דשמא יגיס דהוי כמבשל, ולא מהני גרופה וקטומה רק לסלק חשש חיתוי ולא לחשש הגסה, וכתבתי לעיל סימן רנ״ג[111] דהיכא דלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, כיון דגרף וקטם הסיח דעתו מתבשיל זה, כיון דאינו ראוי בלא בישול הרבה עוד, וטעם זה מהני גם לסלק חשש הגסה כאשר ביארתי שם באורך. אמנם תינח בגרוף וקטום כל הצורך, אבל בקטימה כל דהו דעדיין מבשל בטוב, נהי דמהני לסלק חשש חיתוי משום היכרא (דיעבוד) [דעביד] לגלות דעתו דאינו רוצה לחתות, אבל מ״מ לא הסיח דעתו מתבשיל זה ללילה, כיון דמבשל בטוב, א״כ יש חשש הגסה, כיון דלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי מגיס חייב כמבשל וכמ״ש לעיל, וא״כ מוכרח דצריך קטימה כל הצורך, וע״כ הטור דמסיק כהרא״ש דפסק כחנניא, א״כ לא צריך לגרופה וקטומה רק בחזרה או בשהייה כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, ובזה צריך קטימה יפה דוקא באופן דמסיח דעתו מתבשיל זה, אבל קטימה כל דהו עדיין מבשל ואינו רק היכר לחשש חתיה, וע״כ לא הביא הך דגחלים שעממו או נתן עליה נעורת או קטמה והובערה, דג״כ כקטימה כל דהו הוא כמ״ש הרמב״ן ורשב״א, ופשוט הוא כיון דהדרא והובערה הרי לא קטם כל צורך, רק הוי הכירא.

ולפ״ז גם כן יבוא לשון הגמרא [שם לז.] והרי״ף [שם טז.] על נכון, מה דהאריכו להביא הך סיפא דברייתא דגחלים שעממו וכו׳, דכבר כתבתי דלענין לסמוך יש סברא להיפך, דחמיר כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי מאם לא נתבשל עדיין, דבשלמא בנתן על גבי כירה ממש אינו מסיח דעתו מתבשיל זה גם כשלא נתבשל, משא״כ בסמיכה לבד ולא נתבשל עדיין כמאכל בן דרוסאי מסיח דעתו, כיון דגם כשיחתה רחוק שיתבשל לסעודת לילה, והרי דעת הב״ח [אות ה׳] באמת אליבא דהרי״ף [שם] ורמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ד], דכשלא נתבשל כמאכל בן

הערות וציונים

111. דברים אלו ביאר הרב מחבר לעיל בריש החידוש, ונראה שחידוש זה נכתב בשני חלקים שאוחדו לאחד.

אוצר ההלכה

דרוסאי מותר גם ע״ג כירה לשהות אף כשאינו גרוף, ומשום דמסיח דעתו. (ואולי) [ואילו] כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי אסור לדידהו, וא״כ נהי דפליגי עליו האחרונים, מ״מ דוקא בעל גבי כירה, כיון (דבישול) [דבשיל] קצת אינו מסיח דעתו, אבל בסמיכה ודאי סברא אלימתא הוא, וא״כ לכאורה היה אפשר לדחות ראיות הגמרא [שם לז.] דשרי לסמוך מהך ברייתא דקתני [שם] סומכין לה ואין מקיימין עליה אלא א״כ גרוף וקטום, די״ל דמיירי בלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, כיון דלא קתני תבשיל כלל, ואתיא כחנניא דאינו אסור בשהייה רק כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, ובזה התיר לסמוך, וע״כ האריך להביא סיפא דגחלים שעממו או נתן עליהם נעורת פשתן הרי הן כקטומים, דזה הוי קטימה כל דהו דאינו מועיל רק להיכרא ולא שלא יבשל, דעדיין מבשל בטוב וכמ״ש הריטב״א, וא״כ נהי דלחיתוי לא ניחוש, עדיין יש לחוש שמא יגיס, כיון דמבשל ולא הסיח דעתו מתבשיל זה, וע״כ צ״ל דמיירי בנתבשל כמאכל בן דרוסאי ואין בו איסור מבשל ומגיס, ומ״מ מתיר לסמוך, ואם כן נסתר דחיית הראשונים ראיות הרי״ף מהך, לומר דבעיא דלסמוך נפקא מינה כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, וע״כ גם הרי״ף [שם טז.] הביא סיפא דהך ברייתא באמצע מרכז ראייתו דקי״ל דלשהות אסור גם אחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ואם כן יש ראיה מכל זה דגחלים שעממו ונעורת פשתן לא מהני הן לענין חזרה והן לענין כשלא נתבשל עדיין כמאכל בן דרוסאי, ואף דהטור לא פסק כהרי״ף, א״כ ע״כ לא ס״ל כראייתו ג״כ, היינו משום דבלא״ה דחו ראייתו דבעיא דלסמוך הוא לכ״ע, למ״ד לשהות אסור נפקא מינה לשהות, ולחנניא נפקא מינה להחזיר.

ועדיין צ״ע, דהא מבואר בפרק כירה (דף ל״ז ע״א) קטמה ונתלבתה מחזירין עליה, אמנם מבואר שם ע״ב בתוספות בד״ה ש״מ, דנתלבתה הוי פחות מהובערה, והוי לגמרי כקטומה, אלא דצ״ע למה לא הביא הטור הך דקטמה ונתלבתה דמחזירין עליה, ואולי משום דחזינן דבנתלבתה קתני מחזירין, ובהובערה לא קתני רק משהין עליה, וגם זה רק במצטמק ויפה וכמ״ש התוספות [שם], ואנן לא בקיאין מהו הוי נתלבתה שהוא פחות מהובערה, לכך השמיטוה.

והנה לשיטת הפוסקים דגם כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי יש בו חיוב כשמבשלו אח״כ בשבת, כדעת הרמב״ם (פ״ט מהלכות שבת [ה״ג]), ואליבא דב״י בסימן שי״ח [ס״ד] גם הטור ס״ל הכי, א״כ יש בו חיוב מגיס ג״כ, א״כ ע״כ צ״ל הא דמהני גרופה וקטומה כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי לרבנן דפליגי אחנניה, וחיישי באינו גרוף וקטום לשמא יחתה, ולמה לא חיישי שמא יגיס, וצ״ל ג״כ משום כשגרף וקטם הסיח דעתו מתבשיל זה, וכמ״ש הרמב״ם בפ״ג [ה״ד] וכמ״ש לעיל סימן רנ״ג, וצ״ל לרמב״ם דגם בקטימה כל שהיא מסיח דעתו, אבל לפמ״ש לעיל בשם הריטב״א דהיכא דלא קטם רק כל שהו מבשל עדיין ולא שייך לפ״ז לומר דמסיח דעתו, וא״כ י״ל דלא מהני קטימה כל דהו רק בנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, ואין זה דוחק לומר דהברייתא דגחלים שעממו וכו׳ מיירי בנתבשל כל צרכו דוקא, דהא לדעת הרמב״ם וסיעתיה דאחר כמאכל בן דרוסאי יש בו משום בישול, עכצ״ל גם במשנה דריש פרק כירה דב״ה אומרים אף מחזירין, ע״כ מיירי רק בנתבשל כל צרכו, דאל״כ הוי מבשל בשבת. ולפ״ז אתי שפיר יותר דברי הרי״ף דפסק גם בנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו אסור מכח הנהו ראיות שהביא כמבואר בלשונו, ולכאורה מהך ראיה הנ״ל דבעי לסמוך ומסיק מה הוי עלה, אין הוכחה למצטמק ויפה לו לאסור, אבל לפי מה שכתבתי גם זה מוכרח, מדקתני גחלים שעממו וכו׳ דזה לא מהני רק בנתבשל כל צרכו, דאל״כ יש לחוש שמא יגיס. ובגמרא נמי י״ל דהוצרך להביא הך סיפא ג״כ דלא נאמר בלא נתבשל כל צרכו מסיח דעתו, וע״כ לסמוך מותר דלא יועיל לו החיתוי להתבשל ע״י סמיכה, אבל בנתבשל לגמרי אינו מסיח דעתו ויועיל לו החיתוי להצטמק או להחזיק החמימות. ובזה נבין למה אמר רב אושעיא [לז.] קטמה והובערה משהין עליה תבשיל שנתבשל כל צרכו, ודייקו התוספות [לז: ד״ה ש״מ] אבל כשלא נתבשל כל צרכו אף לאחר כמאכל בן דרוסאי לא חשיב כקטומה. ע״ש. דיש לדקדק ממה נפשך, אם חשוב כקטומה, לעולם ליחשב, ואם לא, לעולם לא יחשב כקטומה, אבל לפי מה שכתבתי י״ל דלענין הטעם דמסיח דעתו ודאי לא הוי כקטומה, כיון דהובערה, ראוי לבשל חיש מהר, ומעיקרא דקטמה לא היה כל צרכו שיסיח דעתו, דחזינן דהובערה רק מועיל להיכרא לסלק חשש חיתוי, דגילה דעתו דאינו רוצה לחתות, ואם כן בלא נתבשל כל צרכו עדיין יש חשש מגיס לפוסקים דאחר מאכל בן דרוסאי יש בו משום בישול, אבל כשנתבשל כל צרכו ליכא משום מגיס רק לשמא יחתה, ולזה כבר עביד היכרא דקטמה, ולא נגרע מחמת דהובערה אח״כ. אמנם לרמב״ם דס״ל גם בקטומה כל דהו שייך טעם דמסיח דעתו, כדמוכח מדבריו בפ״ג מהלכות שבת, וכן לפוסקים דאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אין בו איסור תורה משום בישול[112], וכן העלו הפרישה [דרישה אות ד׳] וט״ז [סק״ג] בסימן שי״ח (כדעת) [בדעת] הטור, צ״ל טעם אחר להך דקטמה והובערה דהוי כקטומה, רק בנתבשל כל צרכו ונצטמק ויפה לו. ונ״ל לפמ״ש בפירוש המשנה לרמב״ם ריש פרק במה טומנין [שם פ״ד מ״א] דהא דאין טומנין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום שמא תרתיח, היינו שתעלה הקדרה רתיחה בשבת, ויגלה אותה עד שתניח מהרתיחה, ושוב יכסנה נמצא מטמין בשבת. ע״ש. ולפ״ז י״ל בקטמה והובערה נהי דלשמא יחתה ליכא כיון דקטמה, מ״מ כיון שהובערה, שמא תרתיח הקדרה ויגביהה קצת מע״ג הכירה בשבת שתנוח מרתיחתה ושוב יחזירנה אחר שתנוח מרתיחתה, וזה דבר מצוי בכל תבשיל, ונמצא יבשל בשבת בחזירתה, וכל זה כשלא נתבשלה כל צרכה, דיש בו משום בישול לרמב״ם

הערות וציונים

112. עיין בב״י סימן שי״ח ס״ד.

סימן רנג סעיף א

אוצר ההלכה

וסייעתו, אבל כשנתבשל כל צרכו ליכא איסור דאורייתא בחזירתה לכולי עלמא, אפילו כשמצטמק ויפה לו, ולפוסקים דגם אחר כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בישול, י״ל לפמ״ש רש״י בפרק במה מדליקין דף ל״ד ע״ב בד״ה גזרה שמא יחתה בגחלים משחשכה, שבא לבשל הקדרה שלא בשלה כל צרכה, וגזרו אף בבישלה כל צרכה עד שיגרוף וכו׳. ע״ש. דמוכח דמן הדין לא היה לנו לחוש שיחתה רק כשלא בשלה כל צרכה שיחתה לגמור בישולה, רק משום לא פלוג לא חלקו בגזרתם, והנה כתב התרומת הדשן [כתבים סימן קס״ד] והובא במג״א (סימן תמ״ז סק״ה), דלא מחמירינן בלא פלוג כמו בגוף הגזרה. ע״ש. ובירושלמי ריש פרק במה טומנין [שם פ״ד ה״א] אסרו תבשיל [שנתבשל] כל צרכו מפני תבשיל שלא נתבשל כל צרכו, עוד בירושלמי שם, לפי שהדברים הללו רותחין ומרתיחין והוא נוטלן, והן תשים לתוך ידו ומחזירן והן מוסיפין רתיחה. הרי מפורש דחששו שיגביה התבשיל שלא נתבשל כל צרכו שתנוח מהרתיחה, וכשינוחו יחזירן ומוסיפין רתיחה נמצא יבשל בשבת, וע״כ רב אושעיא נהי בנתבשל כל צרכו לא גזר גזרה לגזרה, אבל בלא נתבשל כל צרכו גזר כיון דהובערה. (ערך שי)

קפג) שם ולא הוזכרה גרופה וקטומה וכו׳ אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי. בחדושי הגרע״א [סק״ה] הוכיח מדברי ה״ר יונה [הובא בהרא״ש שבת פ״ג סימן א׳] בשיטת הרי״ף, דכתב דמתניתין [שבת יט:] דאין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו, היינו שיתן אח״כ את האפר, ש״מ דאפילו גרופה וקטומה לא מהני בלא בשיל, וחזר וכפל זה ממש מדברי הרא״ש [שם]. ע״ש. ולכאורה איני רואה שום הכרח לזה, דודאי אין דרך לצלות דגים, ומתניתין הא גופא קמ״ל, דבלאו גריפה וקטימה אסור אפילו לצלות בשר או חררה ע״ג גחלים, דלא נימא כלישנא דרב אשי בסוף פ״ק [שם יח:] דאפילו ברחא ולא שריק נמי שרי, והו״א דהוא הדין בבשרא אגומרא כדס״ד דהמקשה שם, וקמ״ל דאסור. ועיין ר״ן [שם טז: ד״ה תו] דכתב דע״ג גחלים מודים גם רבנן דשרי, דהוא קל יותר. וה״ר יונה והרא״ש [שם פ״ג סימן א׳] לא ס״ל הכי, ומ״מ י״ל דמתניתין קמ״ל דלא נטעה בהך סברא להתיר אפילו אינה גרופה וקטומה, והכל באינה גרופה וקטומה כמו שדרך לצלות, ואח״כ יתן את האפר, ומ״מ מתניתין קמ״ל דבלא גריפה וקטימה אסור, לאפוקי שלא נטעה כנ״ל. ואין כאן מקום לדקדק דגם בגרופה וקטומה אסור. (חבל יוסף – גנזי חיים)

קפד) שם ולא הוזכרה גרופה וקטומה וכו׳ אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי. כתב בתוספות רע״ק איגר למשניות (פ״ג דשבת אות מ״ה), מחדושי רשב״א פ״ק [שם יח: ד״ה ומהא] אההיא דאמרינן בעקורה וטוחה, משמע בלא הגיע למאכל בן דרוסאי אסור להשהות אף בגרופה, משום גזירה שמא יגיס בה דחייב משום מבשל, וכן נראה מדברי הכסף משנה (פ״ט מהלכות שבת הלכה ג׳) במה שכתב שם בשם הרמ״ך, ומבואר דעתו דקודם מאכל בן דרוסאי אסור לשהות, ולא מהני גרופה וקטומה דשמא יגיס וחייב משום מבשל. וחידוש בעיני, דבשו״ע (סימן רנ״ג ס״א) נקט בפשיטות, ולא הוזכרה גרופה וקטומה אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי, והאחרונים כולם שתקי, ולא העירו דלהרשב״א, וכן לדעת הרמ״ך אסור משום שמא יגיס. עכ״ל. ועיין בספר פתחי תשובה כאן[113]. (ילקוט הגרשוני – סק״א)

קפה) שם ולא הוזכרה גרופה וקטומה וכו׳ אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי. בביאור הלכה (ד״ה אלא), בשם הגרע״א [סק״ה], דיש אוסרין להשהות זה שלא הגיע למאכל בן דרוסאי אפילו ע״ג גרופה. וזה מבואר ברא״ש [שבת פ״ג סימן א׳] בשם ה״ר יונה, דמפרש הא דאמר ספ״ק [שם יט:] אין צולין וכו׳ אלא כדי שיצולו מבעוד יום, היינו אפילו לרבנן דחנניא, ומהני כדי שיצולו שיהא מותר לגרוף קודם שקידש היום ולהשאירן ע״ג הגרופה. ולכאורה משמע שכן דעת הרא״ש שלא העיר בזה כלום, וכן משמע ברשב״א ([שם] דף י״ח ע״ב [ד״ה ומהא]), שכתב דהא דלא חיישינן בקדירה ע״ג כירה שמא יגיס, משום דלאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אין בהגסה משום בישול, ואי מותר בגרופה אפילו לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי אכתי תקשה שמא יגיס, ואפילו אי נימא דבצלי מותר בגרופה אפילו לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי ודלא כה״ר יונה, אכתי בקדירה ראוי לאסור אלא א״כ טוחה משום שמא יגיס. ויש לעיין מאן פליג עלייהו ומתיר אפילו לא הגיע למאכל בן דרוסאי, ובב״י [ס״ב] הביא בשם רבינו ירוחם [נתיב י״ב ח״ג דף ס״ט ע״א] בשם ה״ר יונה, שאם לא הגיע מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי אם נטל לא יחזיר. ומשמע דאין איסור בשהייה. ואמנם בב״י [שם] תמה, אם עכשיו הגיע למאכל בן דרוסאי למה אסור להחזיר. ואמנם לדעת ה״ר יונה ודאי הכי הוא דאסור להחזיר, אלא שיש לדון אפילו לא החזיר משום עבר ושהה או שכח ושהה. וב״י הביא בשם המגיד משנה [הלכות שבת פ״ג ה״י] בשם רמב״ן [שם לח: ד״ה כתב], ורשב״א [שם לו: ד״ה עד], דאסור להחזיר אם לא הגיע למאכל בן דרוסאי עכשיו, ומשמע דשהייה היתה בהיתר, משמע דס״ל דמשהין ע״ג גרופה אפילו לא הגיע למאכל בן דרוסאי. אבל יש לעיין ניחוש שמא יגיס, ולדעת רמב״ן[114] דאחר הגסה ראשונה אין בו משום מגיס ניחא. [115][מש״כ לדייק מלשון המגיד משנה דדעת רמב״ן ורשב״א דבגרופה וקטומה מותר לשהות אפילו לא הגיע למאכל בן דרוסאי, הוא מבואר בהדיא בדבריהם ריש פרק כירה]. (חזון איש – סימן ל״ז סקכ״ב)

קפו) שם וכן לענין אם נטל הקדירה מעליה ובא להחזירו עליה בשבת. משמע דבערב שבת מותר להחזיר גם כן, וכ״כ

הערות וציונים

113. נדפס לעיל אות מ״ח. **114.** לא מצאנו ברמב״ן, אבל הרשב״א (שבת יח: ד״ה ומהא) כתב כן בשם הרמב״ן. **115.** תוספת זו במקור.

אוצר ההלכה

הב״י בשם רש״י, והוציא זה ממה שפירש״י ([שבת] בדף ל״ח ע״ב [ד״ה מחזירין]) אהא דאמר רב ששת לדברי האומר מחזירין מחזירין אפילו בשבת, היינו לומר דלא מיבעי בלילה דמוכח מילתא דאדעתא לאהדורי לצורך מחר שקיל ליה, אלא אפילו ביום דלא מוכח דשקיל ליה אדעתא לאהדורי, וסלקא דעתך אמינא דבטלה לה הטמנה הוי ליה כמטמין לכתחלה, קמ״ל רב ששת דאפילו ביום המחרת נמי מחזירין. עכ״ל רש״י. ומדדחיק רש״י לפרש כן ולא מפרש כפשוטו, דסלקא דעתך אמינא דפליגי בערב שבת אבל בשבת לכ״ע אין מחזירין, קמ״ל רב ששת דבשבת נמי פליגי ולבית הלל מחזירין אפילו בשבת, אלא ע״כ דעת רש״י דבערב שבת לא פליגי, ולכ״ע מחזירין, וכן נראה מתוספות שם [ד״ה אפילו] שהבינו כן בדעת רש״י. אבל לפעד״נ שאין דבריהם מוכרחין, דשפיר יש לומר לדעת רש״י דבערב שבת נמי פליגי, כדמוכח מרישא דמיירי בערב שבת, מדקתני עד שיגרוף, כמ״ש התוספות בריש הפרק [לו: ד״ה וב״ה], ומ״מ הוכרח רש״י לפרש כן, משום דקשיא ליה כיון דקתני בסיפא בדברי בית שמאי נוטלין ולא מחזירין, מוכח דבשבת מיירי, כמ״ש התוספות בריש פרקין [שם], וכיון דמוכח מגופא דמתניתין דבשבת פליגי, א״כ מאי קמ״ל רב ששת, לזה הוצרך לפרש דרב ששת קמ״ל ליום המחרת. ולפי מה שכתבתי בס״ק הקודם[116] מוכח כן לדעת רש״י. ע״ש. ועוד ידי נטויה להוכיח כן, דהא בפ״ק (דף י״ח ע״ב) אהא דאמרינן האי קדרה חייתא שרי לאנוחי ערב שבת עם חשכה בתנורא וכו׳, ובשיל שפיר דמי, ובשיל ולא בשיל אסור, כתבו התוספות בד״ה בשיל ולא בשיל, צריך לומר דלא הוי כמאכל בן דרוסאי, דאי הוה כמאכל בן דרוסאי שרי להשהותו אע״פ שאינה גרופה וקטומה. עכ״ל. והיינו לטעמייהו שפסקו בפרק כירה [לז: ד״ה אמר] כחנניא. וכ״כ הב״י בסימן זה וז״ל: ומעתה הא דאמרינן בסוף פ״ק, בשיל שפיר דמי ובשיל ולא בשיל אסור. לדעת הרי״ף [שם טז.] וסייעתו כל שהתחיל להתבשל, בין שלא הגיע למאכל בן דרוסאי בין שהגיע, אפילו נתבשל כל צרכו ו]מצטמק ויפה לו, מיקרי בשיל ולא בשיל, ולא מיקרי בשיל אלא במצטמק ורע לו. ולדעת רש״י [שם לז: ד״ה ורב ששת] וסיעתו כל שהגיע למאכל בן דרוסאי מיקרי בשיל, ושפיר דמי לשהויי. עכ״ל. וזהו כמ״ש התוספות הנ״ל. אבל מה שכתב הב״י כן לדעת רש״י, דבריו תמוהין, ואשתמיט מיניה דברי רש״י בהסוגיא הנ״ל, דאהא דבשיל שפיר דמי פירש״י [שם ד״ה ובשיל] מבושלת כל צרכה שפיר דמי להניחה וכו׳. ע״ש. הרי לפנינו דפירש״י בשיל בנתבשל כל צרכה, כמ״ש הב״י לדעת הרי״ף. ובאמת צריכין אנו להבין דעת רש״י בזה, הא לשיטתו בהגיע למאכל בן דרוסאי סגי. לכן נראה לי לפרש, הא דאמרינן האי קדרה חייתא שרי לאנוחי ערב שבת עם חשכה, ע״כ סמוך לחשכה ממש, שלא יוכל להתבשל כלל קודם חשכה קאמר, דאל״כ יהיה בשיל ולא בשיל דאסור לשהות. ואזה קאי נמי הא דקאמר בשיל שפיר דמי, והיינו דשרי להניחה אז בתנורא, וזה הוי חזרה דאסור אפילו לחנניא באינה גרופה אלא בנתבשל כל צרכה. ולזה דקדק רש״י בצחות לשונו שכתב שפיר דמי להניחה, ולא כתב לשהויי כמ״ש הב״י, אלא להניחה דהוי חזרה, הרי לפנינו דאף לדעת רש״י אסור בחזרה אפילו בערב שבת. וזו מה שרצינו לבאר.

(אותות השמים – דרישת ארי – סק״ב)

קפז) **שם ואם שכח ושיהה וכו׳.** גם תמיה לי על הש״ע במאי שחזר וכתב עוד פעם שכח ושהה, שאין חילוק בין שתי דיעות, אלא לדיעה ראשונה היתה האבעיא [שבת לח.] בדלא בשיל כל צרכו, ולדעה שניה היתה האבעיא בדלא בשיל כמאכל בן דרוסאי, דאי בשל כמאכל בן דרוסאי שפיר שרי לכתחלה להשהות. ואפשר משום עבר ושהה נקט, מאחר דהדיעה הזו א״א לפרש כמו שפירשו הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ט] והראב״ד [שם] דמיירי בבשיל כל צרכו אלא מצטמק ויפה לו, דזה מותר להשהות אפילו אינה גרופה וקטומה, ועל כרחך צריך לפרש האבעיא (לאחריו) [לאחרים], או באומר מותר, או כדעת התוספות [שם לח. ד״ה עבר] הנ״ל[117], ואין שייך על זה ואין צריך לומר עבר ושהה, ומאי אין צריך לומר היא זו, ועל כרחך צריך לומר שאינו מביא האבעיא זו בש״ע כלל משום דהא מפרשי כדעת התוספות [שם] שהיתה שלא אליבא דהלכתא, ומה שכתב ואין צריך לומר אם עבר ושהה, היינו במזיד, שזוהי בודאי אין צריך לומר.

(בגדי ישע)

קפח) **שם הגה ונהגו להקל כסברא האחרונה.** כתב ב״י (דף קס״ה ע״א שיטה כ״ד), הנח להם וכו׳. נ״ב: וכן נוהגין להקל. ספר המפה והלבוש. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״א)

קפט) **שם הגה ונהגו להקל כסברא האחרונה.** [הערת מהרש״ם:] לפי מה שכתב המג״א סוף סימן ת״צ [סק״ט] בשם תשובת רמ״א [סימן ל״ה], ובמקנה בקונטרס אחרון לאהע״ז (סימן ס״ד [ס״ג]), דהיכי דכתוב ונהגו, היינו שהעם נהגו כן מעצמם אף שאין נכון כן, וכן מוכח מלשון הרא״ש [שבת פ״ג סוף סימן א׳] שכתב הטעם לפי שלא ישמעו לנו הנח להם וכו׳, וכבר כתב הב״י ביו״ד סימן קצ״ו [ס״ו], דהיכי דמקילים משום מוטב שיהיה שוגגים וכו׳, מי שהוא בעל נפש צריך ליזהר. אבל במנחת כהן במשמרת השבת [שער ב׳ פ״ה], הוכיח מהא דסימן רנ״ד (ס״ד) דהעיקר כדעת רש״י [שבת לז: ד״ה ורב ששת] וסיעתו]. (אהמ״ח עיין בראש השנה (דף ט״ו ע״ב) קאמינא לך נהגו וכו׳, וברש״י [שם] ד״ה ואת אמרת וכו׳). (ארחות חיים – ספינקא – סק״ה)

קצ) **שם הגה ונהגו להקל כסברא האחרונה.** במשנה ברורה סימן רנ״ג בבה״ל ד״ה ונהגו כתב, דטוב ליזהר שיהא מבושל כל צרכו קדם חשכה ולסלקו מן האש[118] [ונראה דר״ל אם הוא מצטמק ויפה לו, דאי מצטמק ורע לו אין צריך לסלק], דהא

הערות וציונים

116. נדפס לעיל אות ט׳. **117.** ראה לעיל אותיות קי״ט-קכ״ו. **118.** תוספת זו במקור.

אוצר ההלכה

הרא״ש [שבת פ״ג סוף סימן א׳] כתב דאין למחות משום שלא ישמעו. ואמנם נראה דאין כוונת הרא״ש משום מוטב שיהיו שוגגין, אלא כוונתו ז״ל כיון דהמחמירים הם גדולי עולם כמו השאילתות [פרשת שלח לך סימן קכ״ח][119], והרי״ף [שם טז.] ועוד, היה ראוי להחמיר שלא להכנס לפלוגתא, אבל מפני שיש כאן הרבה פעמים ביטול עונג שבת לא ישמעו להחמיר, אלא כל שאפשר להקל מעיקר הדין יאמרו להקל, ומעיקר הדין אפשר להמקילין להקל אחרי שהם מבני בניהם של אלו שהקילו ע״פ הוראת רבותיהם, וגם כי הוא מדברי סופרים, ולכן הנח להם שיסמכו על דעת רבותינו המקילים. ואפשר שאין להחמיר אחרי שהגאונים לא החמירו לעצמן, וכדאמר גם בגמרא [שם לז:] דרב נחמן בר יצחק מרא דעובדא משהו ליה ואכיל.

(חזון איש – סימן ל״ז סק״ג)

קצא) שם אבל הטמנה וכו׳. כתב הטור [שיטה י״ג], אבל הטמנה [על גבי] גחלים דברי הכל אסור וכו׳. נ״ב: בענין הטמנה בספר תמים דעים סימן [פ״ט] [ס״ט].

(כנסת הגדולה – הגה״ט)

קצב) שם אבל הטמנה על גבי גחלים וכו׳. כתב ב״י [שיטה מ״ז], וכמו שכתבו הרא״ש ז״ל [שבת פ״ג סימן א׳] וכו׳. נ״ב: עיין בב״ח [אות י׳]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״י)

קצג) שם אבל הטמנה על גבי גחלים וכו׳. כתב הב״ח [אות י׳] בד״ה ושיהוי זה אינו הטמנה וכו׳, כתב ב״י, כיון דשולי הקדרה נוגעים בגחלים הוי הטמנה. עכ״ל. ותימה, שהרי בגמרא משמע דלא הוי הטמנה אלא שהקדרה מכוסה. ולכן נראה דהכא נמי ר״ל שהטמינו הקדרה מסביב במוכין ובבלאות בגדים, והושיבו אותו מלמעלה, והיא תלויה באבנים והגחלים למטה, וזהו הטמנה ע״ג גחלים, ושיהוי הוא שהקדרה מגולה ותלויה באבנים והגחלים למטה. ע״כ.

אבל מדברי רבנו הטור שכתב וז״ל: ושיהוי זה אינו הטמנה, אלא כעין כסא של ברזל והקדרה יושבת עליו והיא תלויה באבנים וכיוצא בהם, אבל הטמנה על גבי גחלים דברי הכל אסור, דקיימא לן [שבת לד:] הטמנה בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום אסור. ע״כ. אין נראה שהקדרה תלויה באבנים וגחלים למטה ואינם נוגעים בקדרה, [אלא] נראה שהקדרה יושבת על הגחלים ממש וזהו הטמנה, אף אם אינו מכוסה במוכין ובבגדים. ומה שכתב הטור הטמנה בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום אסור, כוונתו על הגחלים שמוסיפים הבל, וכדפירש רש״י ז״ל בריש פרק כירה [שבת לו: בד״ה עד] וז״ל: עד שיגרוף הגחלים משום דמוסיף הבל. וכן הביא הרשב״א ז״ל [שם ד״ה אלא] משם רב האי גאון ז״ל ורבנו חננאל ז״ל, וז״ל: אלא עיקר משנתינו זו אינה הטמנה, אלא כמו שפירשו רב האי גאון ורבנו חננאל ז״ל, וז״ל רב האי גאון ז״ל: אין טומנין את הקדרה בדבר שמוסיף הבל בחומה ואפילו מבעוד יום. אבל שיהוי על גבי כירה אינה הטמנה, שלא [התירו ל]הניח את הקדרה עצמה בתוך אש שאין קטום, אלא לתלותה עליו ויש ביניהם ריוח, או להניח כסא בתוך אש והקדרה עליו, וכך אנו עושים. ע״כ. וממה שכתב שלא התירו להניח את הקדרה בתוך אש שאינו קטום, משמע דסבירא ליה להגאון ז״ל דבתוך אש קטום טומנין שאינו מוסיף הבל וכו׳. ורבנו חננאל ז״ל כתב כן, שענין משנתינו אינה הטמנה, אלא כעין כסא של ברזל והקדרה יושבת והיא תלויה באבנים או בכיוצא בהן, אבל הטמנה על גבי גחלים דברי הכל אסור, דקיימא לן הטמנה בדבר המוסיף הבל מבעוד יום אסור. עכ״ל הרשב״א ז״ל.

והנה הרואה יראה שהרשב״א ז״ל דקדק מדברי הרב האי גאון ז״ל, וכתב: וממה שכתב שלא התירו וכו׳ משמע דסבירא ליה וכו׳. ופירוש דבריו, אם האש אינו קטום אסור להניח הקדרה על גבי האש ממש, כי זה הטמנה הוא ומוסיף הבל, אבל לתלותה עליו, דהיינו שלא להניחה על גבי האש ממש אלא יש ריוח בינה ובין האש, או להניח כסא בתוך אש והקדרה עליו, אף אם אינו קטום אינו נקרא הטמנה, אבל אם הוא קטום, אף אם הניחה על גבי האש ממש אינו נקרא הטמנה, כיון שהוא קטום. וכן נראה מדברי רבנו חננאל שהביא הרשב״א ז״ל, שהוא ממש כלשון רבנו הטור ז״ל.

ועוד ממה שכתב הטור ושיהוי זה אינו הטמנה, נראה כמו שפירש הב״י את דבריו, שהטור חוזר לגלות ולפרש דבריו שלמעלה, שכתב על דיני השהייה מה שמותר להשהותו, ודבריו מפורשים למעלה. ולא יעלה על הדעת דהבינם בענין הטמנה על גבי האש והקדרה מכוסה במוכין ובבלאות כאשר פירש הב״ח ז״ל, כדי שיצטרך רבנו הטור ז״ל לגלות ולפרש דבריו הראשונים ולומר: ושיהוי זה אינו הטמנה וכו׳. אבל לפי מה שפירש הב״י יבוא על נכון דבריו, שחזר לגלות ולהודיענו ששיהוי זה אינו הטמנה[120][אלא כעין כסא של ברזל והקדרה יושבת עליו, והיא תלויה באבנים, אבל הטמנה על גבי גחלים] שאינם קטומים שזה אסור לדברי הכל, אלא [כעין] כסא של ברזל וכו׳.

ועוד נראה מדברי רש״י, שפירש עמ״ש אמר רבי חלבו לא שנו אלא על גבה אבל לתוכה אסור [שבת ל״ז ע״א], ופירש רש״י [ד״ה לא שנו], על גבה לא נפיש הבלא כולי האי, אבל תוכה אסור, דכי משהי לתוכה מטמין ממש ברמץ. עכ״ל. ופירוש מטמין ממש ברמץ, דהיינו שהקדרה יושבת על קרקעית הכירה על גבי הגחלים ואינה מכוסה במוכין. ואף שדברי רש״י אלו לענין חזרה בכירה גרופה וקטומה, הוא הדין להשהות באינה גרופה וקטומה, שאם אינה נוגעת בגחלים נקרא שיהוי ומותר, ואם נוגעת בגחלים נקרא הטמנה ואסור.

(זרח יעקב)

הערות וציונים

119. עיין העמק שאלה שם. **120.** תוספת זו במקור.

אוצר ההלכה

קצד) שם הגה ויש אומרים דאפילו אם הקדירה עומדת על גבי האש ממש וכו'. כתב ב"י (שטה מ"ג), דמותר להשהות [על גבי גחלים ממש] וכו'. נ"ב: וכן המנהג, רק שנזהרים לנתקו קצת קודם השבת מן האש, כדי שיוכל הישראל להסירו משם, ואם לא נתקו מן האש ומצאו על גבי האש בשבת, יש להסירו משם על ידי עכו"ם, ואי ליכא עכו"ם מותר לישראל להוציאו משם. ויזהר שיקחנו משם בנחת ולא ינענע הגחלים, ואף אם ינענע אותם קצת, דבר שאין מתכוין שרי. ספר המפה והלבוש. (שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"ט)

קצה) שם בהגה כל זמן שהיא מגולה וכו'. עיין בתשב"ץ (ח"ד טור ג' סימן ח') ומה שכתבתי לקמן (סימן רנ"ז)[121]. (פתחי תשובה)

קצו) שם בהגה כל זמן שהיא מגולה וכו'. עיין בתשב"ץ (ח"ד טור ג' סימן ח'). ועיין מה שציינתי לקמן סימן רנ"ז סעיף ח' [סק"ב][122]. (ארחות חיים – ספינקא – סק"ו)

קצז) שם בהגה כל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה וכו'. והש"ע לדעתו דאפילו מגולה למעלה יש משום הטמנה, מוכרח לבאר טעם ההיתר בב"י סימן רנ"ח, משום דהולך ומתקרר אין זה כטומן בדבר המוסיף הבל, וזה אינו מספיק בשבת, שאפילו בדבר [ש]אינו מוסיף אסור. וע"כ טעם ההיתר דסימן שי"ח (סעיף י"ג) משום שצונן מותר להטמין אף בשבת, כדאיתא סימן רנ"ז (סעיף ו'), אבל אין זה מספיק למה שמותר בשבת בסימן שי"ח (סעיף ו') מיחם ע"ג מיחם, שהרי חם אסור בשבת לכ"ע אפילו בדבר שאינו מוסיף. אלא ודאי עיקר טעם הטור אף לשיטת הב"י דאף במגולה למעלה שייך הטמנה, היינו ע"ג גחלים, דלא ימלט שאיזה גחלים מסבבים הקדירה והוי הטמנה במקצת, אבל קדירה ע"ג קדירה שאין העליון נוגע כלל בהדבר המוסיף ההבל אינו כלל דרך הטמנה, וזה לענ"ד הפשוט בכוונת הטור. והט"ז [סימן רנ"ח סק"א] מבאר טעם ההיתר דסימן רנ"ח ודסימן שי"ח, ע"פ שיטת הרמ"א דבמגולה למעלה אין דרך הטמנה. ולשיטת רש"י [שבת נא. ד"ה מותר] בסימן רנ"ז בב"י [ס"ק], דצונן נמי אסור בשבת אף באינו מוסיף הבל, ע"כ מוכח שיטת הרמ"א מדין דסימן שי"ח. אבל לדידי צ"ע שיטת הטור וש"ע, דאיך אפשר דבמגולה למעלה יהא משום הטמנה, הרי פסקינן בסימן רנ"ז (סעיף ז') כל היכי וכו' אפילו מצטמק ורע לו, וע"כ לא משום גזירת בישול בשבת נגעו בו, אלא משום גזירת מבעיר הגחלים, ואפילו במידי דלא שייך בישול לכ"ע, וא"כ איך מוכח ([שם] דף מ' ע"ב) דשמן יש בו משום בישול מדאסר בכלי ראשון, דילמא בכלי ראשון אסור משום גזירת הטמנה בדבר המוסיף הבל דאסור אפילו בצונן, דלדעת הט"ז לזמן מועט ודאי מקרי דבר המוסיף הבל בכלי ראשון, אלא ודאי מוכח שיטת הרמ"א. וצ"ע. (בית מאיר)

קצח) שם בהגה כל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה וכו'. ומדברי הרשב"ץ (בח"ב סימן ק"ל) נראה דכשנוגעת באש אף שאין מכוסה אסור, וכדעת מרן, שכתב שם וז"ל: והרוצים להחמיר כדעת ה"ר יונה [הובא בר"ן שבת כב. ד"ה אבל], אינם מטמינים למעלה בבגדים, אלא [מכסים אותה] בחצי חבית, וזה אינו קרוי הטמנה, שהרי האויר מפסיק בין הקדירה לגחלים, ולמעלה אינה מוטמנת בבגדים וכו'. הרי דאף שאינה מכוסה מלמעלה, הוצרך לומר נמי משום שאינה נוגעת בגחלים, הא אם נוגעת בגחלים אסור. וכן נראה מדברי ארחות חיים [הלכות שבת סימן נ"ט], שכתב משם הרא"ה ז"ל, החמין צריך שלא תשב על גבי הגחלים ממש. ומסתמיות דבריו משמע, דגם באינה מכוסה מלמעלה צריך שלא תהיה נוגעת בגחלים. ועיין להרמב"ן בפרק כירה [שם לו: ד"ה מתני']. וכן מבואר מדברי הרשב"א בפרק במה טומנין (דף מ"ז ע"ב בד"ה קופה). יע"ש. (שלמי תודה)

קצט) שם בהגה מגולה למעלה. במג"א (סק"ז), אצל דופני הקדרה וכו'. כצ"ל. (חדושי מוהרמ"ז)

ר) שם בהגה ואם לא נתקו וכו'. בענין אשה שהסירה בליל שבת הקדירה מעל הכירה ונענעה הכירה או הגחלים, עיין למור"ם בסימן רנ"ג סוף סעיף א' שכתב, שאם לא ניתקן מן האש ונמצאו ע"ג האש בשבת, יש להסירו ע"י אינו יהודי. ואם ליכא אינו יהודי מותר לישראל להסירו משם, ויזהר שיקחנו משם בנחת ולא ינענע הגחלים, ואז אף אם ינענען קצת דבר שאין מתכוין הוא ושרי. ע"ש. הרי דבעבר ונענען לית ליה איסורא כיון שאפשר שלא ינענע.

ואמרו לי שפעם אחת נדבקה הכירה בקדירה, שכשהגביהו הקדירה ניטלה עמה ג"כ הכירה ושוב נפלה מעצמה. נראה ג"כ דזה נמי הוי דבר שאין מתכוין, שאינו מתכוין להגביה רק הקדירה. ועכ"פ בין בזה בין בזה יותר טוב שיתן מה שנדבו לבו לצדקה לכפרה. (שו"ת מגיד תשובה ח"ו – סימן כ"ז)

רא) שם בהגה על ידי גוי. כתב הבאה"ט (סקי"א), בתשובת רמ"א (סימן ק"ב) מתיר לפתוח התנור בליל שבת, והעכו"ם חוזר וסותם, אם נתבשל המאכל כמאכל בן דרוסאי. וצ"ע דאנן קי"ל בסימן שי"ח [ס"ד] דכמאכל בן דרוסאי יש בו משום בישול דבר תורה, אם לא שנאמר שסובר דכמאכל בן דרוסאי רק מדרבנן אסור, ועיין ט"ז סימן שי"ח (סק"ג), ושבות דשבות לצורך שבת שרי, וצ"ע. משבצות זהב [סקי"ח]. וכ"כ הבית מאיר[123] דלא התיר רמ"א אלא בנתבשל כל צרכו, ובנתבשל כמאכל בן דרוסאי אוסר להדיא. עכ"ל. (באר יעקב – קרויזר – סק"ז)

הערות וציונים

121. נדפס לקמן בסימן רנ"ז אות קצ"ה. **122.** נדפס לקמן בסימן רנ"ז אות קצ"ו. **123.** נדפס לקמן אות רנ"ח.

סימן רנג סעיף א

אוצר ההלכה

רב) שם בהגה על ידי גוי. כתב הבאר היטב (סקי"א), כתב בדרשות מהרי"ל [הלכות שבת עמ' רט"ו אות כ"ד] פעם אחת הטמינו בתנור לצורך שבת ונכבה האש, וקראו לגוי בליל שבת והוציא הקדירות והדליק האש והטמין שנית, והתיר מהרי"ל ז"ל החמין לאותה שבת, והזהיר מלעשות עוד, דאיסור קעביד. עכ"ל. וכתב העולת תמיד [עולת שבת סק"א], ונראה דאיירי כשכבר נתבשלו הקדירות כמאכל בן דרוסאי, ואפילו הכי לפענ"ד הפריז על מדותיו להקל יותר מדאי. עכ"ל. ונ"ל בס"ד להוסיף, דמה שכתב מהרי"ל וקראו לגוי, אין ר"ל לצוות לו להדליק האש, אלא לראות מה שנעשה, והבעלים הלכו להם ולא אמרו לגוי דבר, רק מעצמו הדליק האש, וכיון דהוי כמדליק נר בשביל ישראל אמר המהרי"ל שלא לעשות כן בפעם אחרת, דבכה"ג נמי איסור הוא אף שהיה כבר מבושל כמאכל בן דרוסאי, ובזה ג"כ התיר יותר מדאי וכמ"ש העולת תמיד. אבל אילו היה הישראל מצוהו, אפילו בשעת הדחק לא היה מתיר המהרי"ל אע"פ שהיה כבר מבושל כמאכל בן דרוסאי. (שלחן אש)

רג) שם בהגה ואם ליכא גוי מותר לישראל להסירו משם. כתב ב"י (ע"ב בשיטה ל'), ואין נראה כן [מדברי המפרשים] וכו'. נ"ב: בדיעבד יש לסמוך על זה, ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כך. ספר המפה (סימן רנ"ז ס"א). (שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סקכ"ב)

רד) שם בהגה ואם ליכא גוי מותר לישראל להסירו משם. וב"י סימן רנ"ט [ס"ז] לא התיר אלא ע"י גוי. כתב הר"ן פרק כירה [שבת יז: ד"ה ואנו] הביאו ב"י [סימן רנ"ז ס"ח], ולדברי רש"י [שם לו: ד"ה עד] שסובר דכירה קטומה אינה מוספת הבל, אי תנור שלנו ככירה דמי, אע"פ שנוגעת בגחלים שרי. וכתב הרז"ה [במאור שם טז:], ע"פ סברא זו נהגו לאכול החמין הטמונים במקומותינו כמנהג הטמנתם. וכ"כ שלטי הגבורים ריש פרק כירה [שם טו:], ורבנו ישעיה [שם לו:]. ומרדכי [שם סימן ש'] ושבלי הלקט [סימן נ"ז] כתבו, דגזרה שמא יחתה בגחלים הוא דוקא במה שצריך לאכול בלילה, אבל לצורך מחר לא חיישינן לחתוי. אבל אינו נראה כן לשאר המפרשים, ועיין לקמן [סימן] רנ"ז בהגה סעיף א'. ואפילו לדעת אלו המקילים צריך להושיב הקדרה באופן שלא תיגע באש כלל. ב"י בשם שבולי הלקט (רנ"ז) [סימן נ"ז]. וכלבו [סימן ל"א דף ל"א ע"ג], והגהות מרדכי [שם סימן תנ"ד] ס"ל דלצורך מחר לא חיישינן לחתוי. וכן נראה דעת הטור ורבנו שמחה, הביאו מרדכי שם. (גור אריה הלוי – סק"א)

רה) שם בהגה מותר לישראל להסירו. במג"א (סקי"ח) ד"ה מותר לישראל להסירו, עד כתב המרדכי פ"ד דשבת [סימן שכ"ג] דאסור לישראל להסירו משום שמחתה ומבעיר העליונות ומכבה התחתונות. עכ"ל. והוא ט"ס, וכצ"ל ומבעיר התחתונות ומכבה העליונות (וכצ"ל). (שיורי לקט)

רו) שם בהגה מותר לישראל להסירו. במג"א (סקי"ח), מותר לישראל וכו', ומיהו בהג"ה [הגהות מיימוניות] פ"ו [מהלכות שבת אות כ'] כתב דמותר על ידי עכו"ם. משום דהוי דבר שאינו מתכוין, אע"ג דהוי פסיק רישא לא נאסר ע"י עכו"ם. אבל מה שסיים ובשבת שחרית אסור לסלקן כי אם על ידי עכו"ם, לא ידעתי שום רבותא ביום השבת מבערב. ואפשר לומר דכוונתו דאפילו בשבת שחרית שקרוב לודאי שכבר (כיבוי) [כבו] הגחלים, אפ"ה לא יעשה אלא ע"י עכו"ם. (בגדי ישע)

רז) שם בהגה מותר לישראל להסירו. במג"א (סקי"ח), ומבעיר העליונות וכו'. צ"ל ומכבה העליונות ומבעיר התחתונות, וכ"ה בב"י סימן שי"א [ס"ט]. (חדושי מוהרמ"ז)

רח) שם בהגה מותר לישראל להסירו. היינו אם עומד על הגחלים, אבל אם הגחלים מונחים סביב הקדירה אסור, משום שמחתה ומבעיר העליונות ומכבה התחתונות, אף שאין מתכוין מכל מקום הוי פסיק רישיה, ומכל מקום מותר ע"י עכו"ם. מג"א [סקי"ח] בשם (הגמ"ר) [הגהות מיימוניות] [פ"ו מהלכות שבת אות כ'], וכתב באשל אברהם שנדפס על גליון ש"ע, דמשמע שהמרדכי [שבת סימן שכ"ג] מתיר לומר לעכו"ם. ובאליה רבה [סקי"ח] חולק וסבירא ליה דאסור לומר לו, רק אם עשאו מעצמו שרי. ועיין במחצית השקל דסבירא ליה למג"א דשבות דאמירה לגוי מותר אפילו בפסיק רישיה, כמו שכתב בס"ק מ"א, וכן כתב בתניא [ש"ע הגר"ז ס"י], וכתב שם הטעם, דהא העכו"ם אינו מוזהר על השבת רק שאסור לנו לשלחו לעשות, וכאן אין הישראל משלחו לעשות אלא דבר היתר, ומאליו נעשה דבר האיסור. (באר יעקב – קרויזר – סק"ו)

רט) שם בהגה מותר לישראל להסירו. עיין מג"א (סקי"ח), הביא דברי הב"י דבעומדת ע"ג גחלים מאחר שאינה טמונה אינו חותה בגחלים, אלא שמנענע דהוי טלטול מן הצד, ר"ל דבנוגע קצת לא הוי פסיק רישיה לומר דבודאי יבעיר, רק מלאכת טלטול יש בזה, והוי מן הצד. ובדברי המרדכי [שבת סימן רצ"ט] שהביא המג"א, כתב ואינו מנענע, משמע קצת דכל שמנענע יש איסור, ואך הכל לפי הענין. והנה באליה רבה [סקי"ח] כתב, דהמרדכי [שם סימן שכ"ג] כתב דאף ע"י עכו"ם יש לאסור, רק המאכל מותר אף בציוה לו הישראל להסירו. ובעניי נראה דודאי קיי"ל דע"י נכרי כל שאינו מכוין מותר אף בפסיק רישיה, כיון דהוי גם מלאכה שאינה צריכה לגופה, וכן מבואר לקמן, וגם נראה פשוט דאף אם הסירן ישראל מותר המאכל, דלא עשה שום איסור בהמאכל, וזה נראה בעיני פשוט. (גנזי חיים – סק"ג)

ריי) שם בהגה מותר לישראל להסירו. כתב במג"א (סקי"ח), אבל אם הגחלים מונחים סביב הקדירה וכו', משום שמחתה וכו' ומכבה וכו'. עיין בחתם סופר שבת (דף ל"ו בד"ה נותנים) מה שכתב בזה. (מגיני חיים)

ב [ל]כירה שהיא [ל*]גרופה וקטומה ונטל הקדירה מעליה [מ]אפילו בשבת מותר להחזירה [נ]כל זמן שהיא רותחת: [הגה] [ס]ועודה בידו (טור): [ס*]ולא הניחה על גבי קרקע: [הגה] ודעתו להחזירה (טור [ריי"ף שבת דף י"ז ע"ב; רמ"ה שם פ"ג סימן ג'; רבנו ירוחם נתיב י"ב ח"ג דף ס"ט ע"ג; מגיד משנה הלכות שבת פ"ג הלכה י' בשם הגאונים]): [ע]ודוקא על גבה, אבל לתוכה אסור. [פ]ובתנור אסור להחזיר אפילו הוא גרוף וקטום. והוא הדין לכופה אם הסיקו בגפת ועצים: הגה ודוקא שהתנה מבעוד יום ולא נתנה כל צרכו, אסור אפילו לתותה כירה (מיימוני פ"ג [מהלכות שבת הלכה י"ח]). ויש מומרים דכל זה הינו אסור רק כשנטלו מן הכירה מבעוד יום ולא החזירה עד שחשיכה, אבל אם לקחו משם משחשיכה אפילו הניחו על גבי קרקע מותר (ר"ן פרק כירה [שבת דף י"ז ע"ב ד"ה ומיהו] וכל זו [סימן ל"ח דף ל"ח ע"ד]). וכן נוהגים להקל בתנורים שלנו שיש להם דין כירה, ומומכים עצמם על דברי המקילין, וטוב להחמיר, מיהו אם נצטנן לגולי עלמא אסור (ב"י). ויש מומרים דאם הוליח מאכל מן התנור בשבת, אסור להניחו בכירים ובכסתות (הגהות מיימוניות פרק ז') [ד'] [מהלכות שבת אות ח']). יש מומרים דכל שהוא סמוך לחשיכה [הגהות מרדכי שבת סימן תנ"ו דף ע"ט ע"ב; תוספות שם דף ל"ו ע"ב ד"ה וב"ה; רא"ש שם פ"ג סימן ג'; סמ"ג לאוין ס"ה דף י"ג ע"ג] או סמוך לברכו שהוא קבלת שבת לדיין (הגהות מרדכי [שם דף ע"ט ע"ד]), אם הוא סמוך כל כך שאם נצטנן הקדירה אי אפשר להרתיחו מבעוד יום, דינו כמו בשבת עצמו. ויש מקילין בזה [ר"ן שבת דף ט"ו ע"ב ד"ה בית שמאי; רש"י שם דף ל"ח ע"ב ד"ה ממחירין; רמב"ם הלכות שבת פ"ג הלכה י'], והמנהג להקל [ב"י], אך טוב להחמיר בסמוס שמין זורק כל כך. ודוקא על גבי כירה ממש, אבל לסמוך אפילו סמוך לאם בסמוס שהיד סולדת בו, שרי אפילו סמוך לחשיכה (הגהות מרדכי [שם] והגהות מיימוניות [הלכות שבת פ"ג אות ג']). ובתנור אין חילוק בין להחזיר עליו או לסמוך אצלו [הגהות מרדכי שם דף פ' ע"ח]. ודוקא בסמוס שהיד סולדת, אבל אין היד סולדת אם, שרי אפילו בשבת [ב"י] כמו שיתבאר לקמן סימן שי"ח [סעיף י"ד]:

באר הגולה

ל. שם [שבת] ל"ו [ע"ב]: ל*. רש"י שם ד"ה אף; ר"ן שם דף י"ז ע"ב ד"ה ומיהא; רמב"ם הלכות שבת פרק ג' הלכה י'; מ. שם ל"ח [ע"ב]: נ. טור ורבנו ירוחם [נתיב י"ב] בחלק ג' [דף ס"ט ע"א] בשם הר"ר יונה: ס. שם וכלישנא קמא דחזקיה משמיה דאביי [ריי"ף שם דף י"ז ע"ב; רא"ש שם פ"ג סימן ב'; רבנו ירוחם שם; מגיד משנה הלכות שבת פ"ג הלכה י' בשם הגאונים]: ס*. רמב"ם הלכות שבת פרק ג' הלכה י': ע. שם [שבת] ל"ז [ע"א]: פ. [משנה שם דף ל"ח ע"ב], טור והרמב"ם בפרק ג' מהלכות שבת [הלכה י'] ושאר פוסקים [רמב"ן שם ד"ה אלא; רשב"א שם ד"ה הא; ר"ן שם דף י"ז ע"ב ד"ה ולענין]:

אוצר ההלכה

סעיף ב'

ריא) שם בהגה מותר לישראל להסירו. במג"א (סקי"ח). בטור (שי"ח) [סימן שי"א] בסופו, פגה הטמונה בתבן או בקש המוקצה, מותר לתחוב בהן מחט ולהוציאה, אפילו כולה מכוסה יכול לתחוב מחט ולהוציאן. כתב הב"י, מקור הדין בגמרא פרק (כ"פ) [כל הכלים] [שבת קכג.], פגה וחררה טמונה בגחלים. וע"ז כתב הרב המגיד [הלכות שבת פכ"ה הי"ד], פירש"י [עירובין עז. ד"ה וחררה] דאיירי בגחלים שכבו, דבגחלים בוערות אסור משום שמבעיר התחתונות ומכבה העליונות. וע"ז כתב הב"י, היות דהרמב"ם [שם הט"ו] משנה הלשון וכתב חררה על גבי גחלים, ולא כתב כמו הגמרא טמונה בגחלים, מותר אפילו אם לא כבו, כיון שהחררה אינה טמונה רק מונחת על גבי הגחלים אינו מחתה הגחלים רק שהם מתנענעים מאליהם. ומזה הוציא הרמ"א דינו דמותר לישראל אע"פ שהגחלים לא כבו, אבל אז דוקא אם אינה טמונה, אבל אם טמונה אסורה משום מבעיר ומכבה. (אהל ברוך)

ריב) שם בהגה מותר לישראל להסירו. במג"א (סקי"ח), עיין שם שכתב: וכן משמע ברש"י סוף פרק במה מדליקין [שבת לה: ד"ה סילק] דבתקיעה שלישית וכו'. עיין מחצית השקל. (עיין ברשב"א ז"ל מ"ש על פרש"י ז"ל, עיין בהגר"א ז"ל (אות ל"ו) שהוא הביא המקור מהגמרא). (זרע יעקב – זלזניק)

ריג) סעיף ב' כירה שהיא גרופה וקטומה. נ"ב: אבל אינו גרוף וקטום אסור אפילו מצטמק ורע לו, וכן בתנור אפילו גרוף וקטום. (בית מאיר)

ריד) שם כירה שהיא גרופה וקטומה. אבל אינו גרוף וקטום אסור אפילו מצטמק ורע לו, וכן בתנור אפילו גרוף וקטום. (באר יעקב – קרויזר – סק"ח)

רטו) שם כירה שהיא גרופה וקטומה וכו'. והוא הדין אם הוסק בקש ובגבבא בלי גריפה וקטימה. (שמן המאור)

רטז) שם כירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדירה מעליה אפילו בשבת מותר להחזירה וכו'. [124]**ובענין חזרה.** דעת מרן שההיתר הוא דוקא כשעודנו רותח, ולא הניחו מידו, ומבושל כל צרכו. ודעת רמ"א שאיסור חזרה הוא כשנטלו מבעוד יום ולא החזירו עד שחשכה, אבל אם נטלו משחשכה אפילו הניחו ע"ג קרקע מותר. וכתב הברכי יוסף [סק"ב][125] משם התשב"ץ [ח"ב סימן ק"ל], דע"פ הירושלמי [שבת פ"ג סוף ה"א] אם נטלו משחשכה בכל ענין מותר להחזיר, ושכן דעת הר"ן [שם יז: ד"ה ומיהו], והנח להם לישראל. ומיהו אם נצטנן לגמרי לכ"ע

124. תחלת הדבור לענין שהייה נדפס לעיל אות ק"ע. **125.** נדפס לקמן אות רל"ט.

אוצר ההלכה

אסור. ובדבר שאין בו רוטב, כתב המשנ״ב [סימן רנ״ט בכללא דמלתא][126] שאפילו קר כחם דמי, דבדבר יבש שנצטנן קי״ל דאין בישול אחר בישול, וכמו שכתב מרן בסימן שי״ח (ס״ד), ״דבר שנתבשל כבר והוא יבש מותר לשהותו בחמין בשבת״. וכתב המשנ״ב [שם סקל״ג] אבל לא יתנו לכלי ראשון ע״ג האש, מפני דיש מחמירין בע״ג האש שיש בישול אחר בישול, ועוד יש משום חשש חזרה. ובכדי לחמם תבשיל שנתבשל כל צרכו מערב שבת, ונטלה הקדרה מע״ג האש מבעוד יום, אם אין בה רוטב לגמרי והיא צוננת, שדינה כאילו היא חמה כמו שכתבתי לעיל, מותר להניחה ע״ג כירה אם היא גרופה וקטומה, אבל לא בכופח אפילו גרוף וקטום, בין בתוכו בין על גבו ואפילו להסמיכו מבחוץ. וההיתר שכתב בש״ע (סימן שי״ח סעיף ט״ו), הוא דוקא להניחו כנגד המדורה, אבל אם נתן דבר מה להפסיק בין הגחלים ובין הקדרה, כגון ששם טס של ברזל ע״ג הגחלים ונתכסו, מותר להחזיר הקדרה ע״ג אותו טס של ברזל, כמו שכתב הכף החיים (באות י״א), וזה עדיף טפי מגרוף וקטום, שע״י הטס הנזכר מותר אפילו בכופח. וא״כ יהיה מותר להניח תבשיל שאין בו רוטב ע״ג הפלטה של שבת, שזה הטמנה לא נקרא מאחר דקי״ל כהרמ״א, שכשמגולה מלמעלה אפילו אם שוליה נוגעות בגחלים אין זו הטמנה. ואם משום שמניחה ע״ג האש, כיון שהטס של ברזל מכסה כל חוטי החשמל, דעדיף טפי מגרוף וקטום כמש״ל שטס מתיר גם בכופח, אין שום חשש שיחתה, וכיון דמיוחדת פלטה זו לשבתות בלבד, שבחול אין משתמשים בה לגמרי, ודאי דמידכר ולא יבוא לידי כך שישכח שהיום שבת וישים התקע בשקע אם שכח לשומו מערב שבת. ועוד דפלטה זו עיקרה עשויה לשום על גבה הקומקום של מים חמים שמרתיחים את המים מערב שבת, ובהיותו הקומקום רותח מניחו על גבה בכדי שישארו המים חמים כל השבת, ובאגב מניחים עליה גם כן תבשיל שנצטנן ואין בו רוטב, בכדי לחממו, ואין משתמשים בה אך ורק לחמום תבשילים, בכדי שתחוש לשכחה זו. ולכן תבשיל יבש דקי״ל בו דאין בישול אחר בישול כמש״ל, אסור להניחו רק ע״ג האש ממש, וכאן אין זה נקרא ע״ג האש. ואף פעם המים שבקומקום המונחים ע״ג לא מעלים רתיחה, ובקושי שומר חומו, שהטס המפסיק מרחיקו מהאש, והריהו כדין נגד המדורה.

וראה ראיתי להרה״ג בעל ישכיל עבדי שליט״א בח״ה (סימן ל״ד) ובח״ו (סימן ט״ו) שנשאל על זה, והשיב לאסור מכמה טעמים: שקל לקשור החוט אם לא הוכן מערב שבת, שאינו דומה להבערת האש דלא חיישינן, כי שם אדביני ביני מדכר. ועוד שהטס נחשב כאילו גחלת ממש, והוי כאילו נותן ע״ג האש, מאחר שהטס מחובר ואינו מטלטל לחוד. ועוד שזה נקרא תוכו ולא על גבו, וההיתר להחזיר הוא רק על גבו. ושבנידון דידן הריהו נותן האוכלים בתוכה כמעשהו בחול. ולעד״ן שיש להשיב על כל דבריו, על מה שכתב דאיכא למיחש דלמא אישתילי לקשור החוט מערב שבת ויבוא לקשרו בשבת, כבר מלתנו אמורה שפלטה זו אינה עשויה לחימום תבשילים, כי אם לשים עליה הקומקום של מים חמים, ואם שכח ולא הניחו מערב שבת, לא יועיל לו כלום אם יקשור החוט היום, שמים צוננים לעולם לא ירתיחו בפלטה של שבת, ובעצם השימוש בפלטה מידכר דכיר את השבת ולא ישכחנו, לא פחות מפיזור אפר ע״ג גחלים, ובאגב מניחים הקדרה של התבשיל המצונן ויבש על גבה, להפיג צנתו.

ועל מה שכתב דהוי כאילו נותן ע״ג האש, זה אינו, שאפילו שהטס מתחמם הרבה, אין בכך כלום, דטעם איסור להחזיר הקדרה בתוך הכירה ע״ג הגחלים, הוא כמו שכתב הרשב״א (הובאו דבריו במשנ״ב אות נ״ח), דכשמעמידה לתוכה כדרך שמבשלים בה תדיר נראה כמבשל, וכאן אין זה נקרא תוכה כי אם על גבה, כמו שכתב המשנ״ב שאותן הכירות שאין להן תוך אלא הן פשוטות ותוכן וגבן אחד, מותר להחזיר דאין עליהם שם תוך, בדיוק כפלטה זו. ומה שהמכסה מחובר, אין זה חסרון, ואדרבא על ידי כן אין מקום לחששא דחתוי[127]. ועינינו הרואות שהראשונים כמלאכים מצאו לנכון ללמד זכות, ולא להחמיר אם יש להם על מי שיסמוכו, שבמצות עונג שבת ישראל אדוקים מאד, כמו שכתבו הרא״ש [שבת פ״ג סוף סימן א׳] ומהר״ם בן חביב, ולא לגזור גזרות שלא גזרון רז״ל.[128] (נתיבי עם)

ריז) שם אפילו בשבת מותר להחזירה. דבגמרא [שבת לח.] אמרינן דלדברי האומר מחזירין אפילו בשבת, פירש רש״י [שם לח: ד״ה מחזירין] דהיינו אפילו ביום השבת, דלא תימא דוקא בלילה מותר דמוכחא מלתא דשקיל אדעתיה לאהדורא לצורך מחר, אבל ביום השבת לא מוכחא, א״כ בטלה לה הטמנה ראשונה והוי כמישב[129] לכתחילה בשבת, קמ״ל אפילו הכי שרי. ולקמן נכתב בעז״ה שאר פירושים[130]. (בגדי ישע)

ריח) שם אפילו בשבת מותר להחזירה. משנה היא ריש פרק כירה [שבת לו:], ושם אומרים בית הלל אף מחזירין חמין ותבשיל. לכן מי שקורא שם לשון מחזירין מפרשו במבט ראשון שהוא בשבת, ומשום הכי נראה פשיטא מה דאמר רב ששת בגמרא שם (דף ל״ח ע״ב) מחזירין אפילו בשבת. אמנם משקלא וטריא שם, וממה שמפרשי רש״י [ד״ה מחזירין] ותוספות שם [ד״ה אפילו], נפקא שאנו צריכים להרהר בענין לשון מחזירין. שהחזרה שם תלויה בנטילה, כלומר, אם מותר להחזיר את הכלי משחשכה או ביום השבת, כשנטלו מבעוד יום או משחשכה או

הערות וציונים

126. ועיין במשנ״ב סימן רנ״ג (סקס״ח) ובביאור הלכה שם סעיף ה׳ (ד״ה ובלבד). **127.** עיין מ״ש בזה בשו״ת יחוה דעת (ח״ב סימן מ״ה), נדפס לקמן אות שכ״ח, ובחזון עובדיה שבת ח״א (עמ׳ נ״ב - נ״ו), ובספר מנוחת אהבה (ח״א עמוד נ״ט), ומ״ש בזה מרן רה״י בהערות איש מצליח על המשנה ברורה, נדפס לקמן אות ש״ל. **128.** המשך הדבור לענין הטמנה נדפס לקמן בסימן רנ״ז אות ה׳. **129.** ברש״י לפנינו איתא כמטמין. **130.** נדפס לקמן אות רפ״ד.

אוצר ההלכה

ביום השבת עצמו. ובירושלמי דשבת (פרק שלישי סוף הלכה א׳) איתא לענין דבר זה, נטלו מבעוד יום וקדש עליו היום, רבי סימון דתרי בשם רבי הושעיה, הניחו בארץ אסור לטלטלו. רבי לעזר בשם רבי הושעיה, משרת הייתי את רבי חייא הגדול, והייתי מעלה לו חמין מדיוטי התחתונה לדיוטי העליונה ומחזירן לכירה. אמר רבי ירמיה בי ר״ש אפילו מכירה שהבלה ממועט לכירה שהבלה מרובה. ע״כ. ובסוף פרק רביעי שם [ה״ג] איתא עוד הפעם, נטלו מבעוד יום מחזירו מבעוד יום, נטלו משחשיכה מחזירו משחשיכה, נטלו מבעוד יום וקדש עליו היום, רבי בא בשם רב יהודה אם נתקלקלה הגומא אסורה, ומכירה לכירה מותר, מן ההוא דמר רבי לעזר בשם רבי יהושע משרת הייתי את רבי חייא הגדול והייתי מעלה לו חמין מדיוטי התחתונה לדיוטי העליונה ומחזירן לכירה. ומר רבי ירמיה (כר״ש) [בי ר״ש][131] אפילו מכירה שהבלה ממועט לכירה שהבלה מרובה מותר. ע״כ. וממימרא זו דירושלמי יוצא לנו נגד דעת רש״י ותוספות, דלא פלוג אם מחזירין משחשכה או ביום השבת עצמו. ועוד משמע מירושלמי שם, שאפילו נטלו מבעוד יום ולא הניחו על גבי קרקע, מותר להחזירו בשבת עצמו, אפילו אם בשעת נטילה לא היתה דעתו להחזירו או לא, מוכח מילתא דנוטלו אדעתא להחזירו, ולא הוי כמטמין לכתחלה, וזהו מה דאיתא לקמן בבבלי שם [לח:] בשם איכא דאמרי שחזקיה אמר [וכו׳], מכלל שבעודן בידו אע״פ שאין דעתו להחזיר מותר. (דברתי דברי)

ריט) שם אפילו בשבת מותר להחזירה וכו׳. ראיתי לבאר ענין הנוהג פה עירנו ג׳רבא יע״א בענין (חיתוי) [שיהוי] הנוהגים בו היתר, ואין איש שם על לב לדעת אמיתת הדברים ושרש המנהג, האם האמת אתם, ועל מה אדניו הוטבעו, והוא שבערב שבת קודש כל העם מקצה מביאין תבשילין מה שצריכין למחר לנחתום ישראל, והוא מכניסן אז לכבשן שלו, והוא תנור גדול הנקרא בערבי׳ת אלכוש׳א, ומניחן שם להתבשל עד הבקר בסעודת שחרית, ואז מוציאן ומניחן על גבי בגד או מחצלת, ונאספו שמה כל העם ליטול את שלהם, ויש אנשים שאין חפצים לקחתו אז, ומניחין אותו שם, והנחתום חוזר ומכניסו לתוך כבשנו, וסוגר פתח הכבשן בחתיכת דף או ברזל המוכן לו, וישב שם עד הערב, ואז חוזר ומוציאו ונותנו לבעליו, אם יש בזה חשש או לא?

תשובה, הנה מה שיש לצדד בזה הוא ארבעה צדדים, ואחר כך אבאר לכל אחד אם יש לסמוך עליו בס״ד.

א) מה שמניחין התבשילין על גבי בגד או מחצלת, אם נמצא היתר על ידי זה, ומה יתן ומה יוסיף אם הניחם על גבי קרקע או על גבי מחצלת או בגד.

ב) כיון שחוזר ומכסה את פה התנור, אם יש בזה היכר שלא (לחתום) [לחתות] או לא.

ג) אחר שהבעלים בעצמן אינם עושים מאומה רק הנחתום לבדו אשר יוציאם ואשר יביאם, אם חיישינן בזה לחיתוי, דמה שמחתה הוא כדי לאכלו מהרה, או כדי לצמקו יפה כמבואר מהפוסקים, וכאן אפשר דלא שייך זה, דאין אדם חוטא ולא לו.

ד) הכבשן הנזכר אין דרכם בשאר ימי החול לבשל בו שום תבשיל רק משבת לשבת, ואין דרך כלל לחתה, אם כן לא חיישינן שמא ישכח ויחתה כיון שאין דרכו בכך, או דילמא כיון שאופין בה פת ומחתין אותה, יש לחוש גם כן לתבשיל.

תשובה, הנה מתחילה יש לבאר טעם איסור החזרה, אי משום שנותנה על גבי האש ומוספת להתבשל עוד בשבת, או משום דגזרינן שמא יחתה, ואען ואומר דפשוט הוא מטעם חתוי דוקא, וכמו שכן נראה מדברי רש״י בריש פרק כירה [שבת לו: ד״ה עד שיגרוף] דפירש (אפילו) טעם דבעינן עד שיגרוף, משום שמא יחתה. ובגמרא דף ל״ז ע״ב ד״ה ורב ששת משמע שמפרש למתניתין לענין חזרה אייריי. ע״ש (וכן משמע נמי מדברי הפוסקים ז״ל). וכן הדבר מוכרח מצד עצמו, שהרי מה שמתירין בכירה גרופה וקטומה הוא דוקא בנתבשל כל צרכו, וכמו שכתב הב״י ז״ל (סעיף ב׳), ואם כן הרי קיימא לן אין בישול אחר בישול לענין שבת, וכמו שכתב הר״ן ז״ל בפ״ק דשבת [ו: ד״ה ומדאמרינן] ופסקו מרן ז״ל (סימן שי״ח סעיף י״ח), דבנתבשל כל צרכו אין בו עוד בישול, ואם כן אמאי יש לאסור כאן באינה גרופה וקטומה, אלא ודאי דכאן מטעם אחר נגעו בו, והוא החתוי וכאמור. מיהו אין זה מוכרח, ואפשר דתרוייהו איתנהו, ולענין האיסור חיישינן לתרוייהו, אך הוכחה ראשונה הוכחה היא. ואין להקשות על זה דאם כן דטעמה דחזרה משום יחתה, איך אסר רש״י ז״ל[132] בנתבשל כל צרכו, והוא דעת היש אומרים שכתב מרן ז״ל בסעיף א׳, והרי לדידיה כהאי גוונא מותר בשיהוי, וליכא למיחש לשמא יחתה, כיון שראוי לאכלו כך, וכמו שכתב הרב הלבוש ז״ל [ס״א], ואם כן לגבי חזרה נמי למה לא נתיר מטעם זה. דיש לומר לגבי חזרה חיישינן טפי, כיון שהוא בידו ומחזירו על גבי האש יבוא נמי לחתויי. ועוד כיון דקיימא לן אפילו נצטנן קצת מותר להחזירו, וכמו שכתב [רבנו ירוחם] [נתיב י״ב ח״ג דף ס״ט ע״א] הובא דבריו להב״י ז״ל, להכי חיישינן שיחתה כדי להתחמם, לא כן בשיהוי, דאין צריך רק לשמור חומו, בקצת חום סגי לי[ה]. כנלע״ד. ועיין להרב ט״ז (סקי״ג) דמבואר מדבריו שמפרש מטעם תרוייהו, ואפשר דהיכא דנתבשל כל צרכו, דתו ליכא למיחש לבשול, יש א[י]סור מטעם חתוי, ומה דנקט רש״י משום שמא יחתה, היינו דמסתמא כך, שלא ניטלה אלא בשנתבשל, ולכן כשבא להחזיר אין לאסרה מטעם בישול אלא מטעם חתוי. שו״ר

הערות וציונים

131. ע״פ הגהת הרב קרבן העדה. **132.** לא מצאנו ברש״י שכתב כן להדיא, אמנם התוספות (שבת לח. ד״ה קשיא) כתבו וזה לשונם: דפשיטא ליה לתלמודא דמאן דאסר להחזיר אסר אפילו בישל כל צרכו, כדמוכח גבי ואף ר׳ אושעיא סבר כו׳. ע״ש. וא״כ כיון שרש״י פסק דלהחזיר תנן, ובעינן שיגרוף ויקטום בשביל שיוכל להחזיר, א״כ נמצא שאוסר אפילו בבישל כל צרכו.

אוצר ההלכה

להרב ישועות יעקב ז״ל (סק״ב)[133] שכתב להדיא כדברנו, דמה שאסרו חזרה בשבת, צריך לומר דאיירי באופן שלא יש בו בשול, דאם כן אין חילוק בין גרופה וקטומה או לא, ולהכי אין בו חשש כי אם משום חתוי. ועוד כתב, הא לחנניא [שם לו:] דאסרינן חזרה באינו גרוף אף על פי דבשהייה מתירין ולא חיישינן שמא יחתה, משום דבשהייה שהיא מערב שבת, אם כן בעת נתינת הקדירה ליכא איסורא, וגם כן אם סמוך לו, והחששא היא דלאחרי זה, ולזה לא חש חנניא, אבל בחזרה חששו, כיון דאיירי בשבת או בערב שבת סמוך ללילה שאין שהות כל כך להתחמם, ולכך חיישינן שמא יחתה תיכף. ע״ש. הרי שכל דבריו ז״ל הם תנא דמסייע לדברינו, שו״ר להגאון מש״ך ז״ל[134] שנתן טעם למה דאסרינן נתבשל כל צרכו משום דנראה כמבשל בשבת. ע״ש.

ומעתה הבוא נבוא לבאר הצדדין הנזכרים בס״ד, ונתחיל בצד הראשון, אם יש ממש במה שמניחין התבשילין על גבי מחצלת. גרסינן בגמרא ([שבת] דף ל״ח ע״ב) לדברי האומר מחזירין, [מחזירין] אפילו בשבת. אמר רבי זריקא וגו׳ לא שנו אלא שעודן בידו, אבל הניחן על גבי קרקע אסור, ופירש״י ז״ל [ד״ה מחזירין], משום דבטלה לה הטמנה דאתמול, והוה ליה כמטמין לכתחילה. ושוב קאמר בגמרא, בעי (ר״ן) [רבי ירמיה] תלאן במקל מהו, הניחן על גבי מטה מהו. עיין שם דמסיק בתיקו. הרי דיש לחלק בין שהניחן בקרקע לעל גבי מטה ומקל, והיינו משום דגלי אדעתיה דלא ביטל להטמנה דאתמול, אם כן אף אנו נאמר נמי לענין שהניחן על גבי לוח ומחצלת, הרי גלי דעתיה דלא ביטל להטמנה דאתמול, דאין שום סברא לחלק ביניהם. וגם לדעת הרז״ה [במאור שם טו:] ודעמיה דפליגי על רש״י ז״ל [שם לו: ד״ה עד שיגרוף], ולא פירשו הטעם משום הטמנה רק משום שמא יחתה, וכמ״ש ריש פרק כירה, על כרחנו לומר שהם מפרשים להחילוק שיש בין קרקע למטה הוא, משום שעל ידי זה יהיה לו אות ומופת חותך להזכירו שלא יחתה, ואם כן גם כשיניח על גבי מחצלת נמי יש לומר כן, וזה פשוט לענ״ד. אם כן שמעינן מזה דשפיר יש לחלק בין הניחן על גבי קרקע לדבר אחר, דבקרקע אסור ובדבר אחר מותר, והגם דהגמרא מספקא לה, הא קיימא לן ספיקא דרבנן לקולא, וכיון דמטעם גזירה דרבנן נגעו בה שמא יחתה, שפיר יש לומר דחשיב כמו בידו. אלא שראיתי להר״ן ז״ל [שם יז: ד״ה לא] שכתב: כיון שקרוב הדבר לבוא לידי איסורא דאורייתא, פסקו הפוסקים להחמיר. ע״ש. אלא דהרמב״ם ז״ל אינו סובר כן, עיין בפ״ג דשבת [ה״י] שלא חילק אלא דוקא בין על גבי קרקע לבידו, משמע דבשאר דברים לקולא משום ספיקא דרבנן, וכמו שכתב הרב כסף משנה שם וכאן (דב״י) [בב״י], וכן דעתו בש״ע כאן (סעיף ב׳). ע״ש.

נקיטנן מזה דבנדון דידן לקולא, כיון דלדעת מרן דוקא על גבי קרקע ולא על גבי מטה וספסל, ועל כרחך משום שעל ידי זה יזכור שלא יחתה, ואם כן הוא הדין נמי בבגד או מחצלת שיש להקל שגם זה אות הוא. אלא דקשה לי על זה דהנה כתב הר״ן ז״ל [שם טו: ד״ה עד שיגרוף] בטעם הקטימה משום דעל ידי זה יהיה היכרא שלא יבוא לחתות, ואם כן אי אמרת דבלא הניחו על גבי קרקע הוי היכרא, מה צורך לקטימה, והוה ליה למשרי אפילו באינו גרוף וקטום, הן אמת דיש לומר על כל פנים חיישינן שיחתה לאחר זמן, ועיין להרב ישועות יעקב ז״ל (סק״ב)[135] מה שכתב בזה. אלא דבלאו הכי שוב ראיתי להמג״א ז״ל (סק״כ) שפירש טעם איסור על גבי קרקע, משום דבטלה לה שהייה דאתמול והוה ליה כמושיב לכתחילה (דכשרה), ואם כן שפיר מיושב מה דצריך להיות גרוף וקטום. וכן ראיתי להגאון בעל מנחת כהן (בשער שני פרק ז׳ משמרת השבת) שכתב טעם זה. ע״ש. ואיך שיהיה מזה נשמע לנדון דידן דמניחין על גבי מחצלת, דלא בטל לה שהייה דאתמול על ידי זה כמו דאשכחן במטה, דאין שום סברא לחלק ביניהם וכאמור, כיון דלגלי דעתיה דלא מבטל לשהייה דאתמול בעינן לה, ובזה הרי גלי דעתיה, ועוד אפשר דבר זה הוי בכלל מטה הוא, וכי לא נקראת מטה אלא דוקא של כרים וכסתות, הא כל מידי דלשכיבה מקרי מטה, וכדתנן במסכת סוכה [יט:], מחצלת של קנים, עשאה לסכוך מסככין בה וגו׳, לשכיבה אין מסככין בה. הרי שהמחצלת נמי יש שעושין אותה לשכיבה, ואם כן בכלל מטה היא, וכל שכן חתיכת בגד דהוי בכלל מטה.

אלא שמה שיש להחמיר בכאן הוא משום דבעינן גרוף וקטום, וכדמוכח מתניתין דבית הלל אומרים אף מחזירין, דקאי אירישא עד שיגרוף או שיתן את האפר, וכן פסקו כל הפוסקים. והנה לשיטת הר״ן ז״ל [שם טו: ד״ה עד שיגרוף] דפירוש גרוף היינו שמסלק הגחלים לצד אחד, שפיר יש להקל בנדון דידן, דכאן נמי כך מנהגם שגורפין כל הגחלים לצד אחד של תנור ואופין ומבשלין בצד השני, אבל לשיטת שאר הפוסקים ופסק מרן ז״ל כוותייהו בסעיף א׳ דבעינן שיוציא כל הגחלים לצד חוץ, אם כן בכאן לא הועילו מידי, דלא מקרי זה גרוף, ועוד אפשר דבנדון דידן גם הר״ן ז״ל מודה, שהרי טעמא מאי משום דבשנוי כזה הוא נזכר שלא לחתות, וכאן כיון שדרכם הכי הוא, ולא אפשר ליה לאפות או לבשל בתנור זה עד שיסלקו הגחלים לצד אחד, ואפילו בחול נמי עושין כן, אם כן ליכא שום שינוי ודבר המוכיח לזה, ועל כן לא מקרי גרוף.

ועלה בדעתי לומר דכאן חשיב קטום, דקיימא לן גחלים עוממות הרי הן כקטומין כדאיתא בגמרא ([שם] דף ל״ז ע״א) וליכא מאן דפליג בה, וכתב הר״ן ז״ל [שם] בשם הירושלמי [שבת פ״ג ה״א] והובא להב״י ז״ל [ס״א], דקטום אף על גב דלא קטם כל צרכו שרי. כלומר שאין צריך לקטום עד שלא נשאר שם אש כלל. ע״ש. וכתב הטעם, דלא דמי לגריפה, דהתם כיון

הערות וציונים

133. נדפס לעיל אות נ״ד. **134.** לא מצאנו בספר משמרות כהונה, וכן לא בחדושיו על השו״ע, ואולי טעות סופר נפלה וצ״ל מש״ב וכוונתו למשנה ברורה (סקנ״ה). וצ״ע. **135.** נדפס לעיל אות נ״ד.

אוצר ההלכה

דגרף מקצת ליכא היכרא בנשארים, לא כן בקטימה. ע״ש. אם כן משמע דבקטימה גם במקצת חשיב היכר, ואם כן בגחלים עוממות דהוה כקטומין, ועל כרחך משום דהוה ליה נמי היכרא, וכיון דקיימא לן היכרא מקצת חשיב היכרא, הכי נמי דכוותה, וכאן בנדון דידן פשוט הוא דיש כמה עוממות וכמעט כולן, ולהכי שפיר יכולין להחזיר ולא צריך לגרוף ולקטום.

אמנם ראיתי להרב מחצית השקל ז״ל (סק״ג) שכתב בשם התוספת שבת [סק״ו], דמה שכתב הר״ן דאין צריך לקטום עד שלא נשאר שם אש, אין הכוונה דמכסה מקצת ומניח מקצת, אלא כלומר דלא צריך לכסותן בכסוי עב עד שלא יראו כלל, אלא אפילו כסוי דק וקליש סגי, דאם לא כן לא גרע מגריפה דצריך לגרוף כל הגחלים. ע״ש. ודבריו תמוהים לענ״ד, שהרי הר״ן קרי בחיל דלא דמי לגריפה דהתם ליכא היכרא בנשארים, מה שאין כן בקטימה, ועוד לפי דבריו איך תחול קושיית הר״ן ז״ל מאי שנא מגריפה, והרי עיקר טעמא דקטום הוא משום דגלי דעתיה דלא בעי ליה למחתי, וכיון דכאן מיירי שכיסן כולם, הרי שפיר מוכחא מילתא שכן הוא, אפילו דלא כסה בכסוי עב מכל מקום גלוי דעת הוי, לא כן בשגרף מקצת מה גלוי דעת יש בנשאר, ובשלמא אי לא כסה כולן כי אם מקצתן, שפיר חלה קושיית הרב ז״ל מאי שנא דכאן נשאר מקצתן בלא גריפה וכאן נשאר מקצתן בלא קטימה, מה שאין כן השתא לדברי התוספת שבת קשה. וצ״ע. ועוד לשון הר״ן גופיה לא משמע כן, שכתב: אבל קטום כיון שכסה וכו׳ הא עבד ליה היכרא בכלהו. ע״ש. ואי איתא מה הלשון אומרת בכלהו, ומהיכא תסיק אדעתין דדוקא במקצתן ולא בכולן עד שהוצרך לומר בכלהו, כיון דמיירי שקטמן כולן ודאי דהכי הוא. הן אמת דתחילת לשון הר״ן ז״ל מוכח להדיא כדברי התוספת שבת ז״ל, שכתב, אבל מכיון שנתן אפר על גבי ״כל״ הגחלים עבד היכרא בכלהו. ע״ש. ולולי דמסתפינא הייתי מגיה ״מקצת״ במקום כל, ואתי הכל שפיר, אמנם חלילה לי לחלוק על דברי הרב ז״ל או לסתור דבריו אפילו כמלוא נימא, רק להעיר עין הקורא שלא זכיתי להבין דברי קדשו, ומה אעשה כי עונותי גרמו את זאת. ובאמת שכדבריו כן הוא מוכח מהירושלמי [שם] גופיה, דקאמר, מן מה (דאמרה) [דתני] מלבה עליה נעורת של פשתן, הדא אמרה אפילו לא קטם כל צרכה. ע״ש. ואי איתא מה מוכח מזה (שאמרה) [דתני] מלבה עליה וגו׳, אימא דהתם מיירי שמלבה על כלה, אלא ודאי דכך הוא באמת כוונת הירושלמי שמלבה על כלה, אלא שאין צריך לעשות כיסוי [עב], ועל זה מייתי שפיר סייעתא מנעורת של פשתן שהוא כיסוי דק. וכן נמי יש להוכיח מדברי הר״ן גופיה, שהוכיח דהגמרא דידן סובר כן מדאמרינן [שם לז.] גחלים שעממו הרי הן כקטומין. ע״ש. ואי איתא מה ראיה מייתי משם לכאן דלא טמן רק מקצת גחלים ומקצתן לא, שאני התם שעממו כולן, אלא ודאי דכאן מיירי נמי שכסה כולן, אלא שהכיסוי הוא דק, ושפיר הוי דומה (דגחלים) [לגחלים] עוממות.

באופן דיש צדדין לכאן וצדדין לכאן, אבל ודאי שמדברי הרב ז״ל אין לזוז, וכיון שכן, בנדון דידן נמי אין להתיר עד שיהיו כולן עוממות, ואפילו בכהאי גוונא נמי אין נראה ברור להתיר, שהרי דבר זה דגחלים שעממו כתבו הב״י ז״ל בשם הגמרא, והרמב״ם ז״ל [הלכות שבת פ״ג ה״ד], ותמה על הטור ז״ל שלא הביאו, ובשלחנו לא העלאו, אם כן אפשר דקאי בשיטת הטור, ואפשר שמצא טעם למה שלא כתבו, אך יש לומר שהעתיק לדברי הטור כצורתן, ולעולם דהוא הדין נמי זה, וצריך חיפוש בדברי הפוסקים בכללי מרן בזה.

ועוד נראה דבנדון דידן לכולי עלמא לא מהניא קטום ולא מצי להחזיר כלל על ידי זה, דבשלמא אי מאתמול קטמו או עממו הגחלים ולא חתה אותם, אמרינן דשפיר מוכח דלא ניחא ליה בחתוי, דאם לא כן למה קטמם או הניחם כך עוממות, והוה ליה לחתות אז שהיה יכול לחתותן וללבותן, מה שאין כן בזה דנמצאו היום, מאן מוכח דלא ניחא ליה בחתוי, לעולם אימא לך דשפיר ניחא ליה, רק כי שבת היום ואין יכולת בידו לחתות, ואם כן לשעה ישכח ויחתה.

והנה בירושלמי [שם] אמרינן, נטלו מבעוד יום מחזירו [מבעוד יום], נטלו משחשיכה מחזירו משחשיכה, נטלו מבעוד יום וקדש עליו היום, רבי [סימון בר] תדאי בשם רב אושעיא אם הניחו [בארץ] אסור לטלטלו, תלאו ביתד מהו וגו׳. ע״ש. משמע דלא נאסרה רק היכא שנטלו מבעוד יום, אבל נטלו בשבת מותר להחזיר בכל ענין, וראיתי להרשב״ץ ז״ל (ח״ב סימן ק״ל) שכתב שיש מקילין על פי הירושלמי אפילו באינו גרוף וקטום, ואם כן אין לסלק הנוהגים היתר ממנהגם, והנח להם לישראל. ע״ש. ואם כן גם כן דמנהגנו כאן נתייסד על פי הירושלמי הלז. ומה שהוצרכו לתת על גבי חתיכת בגד ולא על גבי קרקע כיון שלפי הירושלמי כן הוא שאפילו על גבי קרקע נמי מותר, וכמו שכתבו הר״ן ז״ל [שם יז: ד״ה ומיהו] והרשב״ץ ז״ל, על כל פנים אפשר דסבירא להו כל היכא דאיכא לתקוני מתקנינן, מה שאין כן אי עושין גריפה וקטימה מאתמול, אינה מחזקת חומה כל כך לבשל התבשילין ולישאר של הערב חמין, ולכן סמכו בזה על הירושלמי.

אמנם אכתי לא עלתה לנו בזה ארוכה, שהרי קיימא לן דוקא סמוך לה ועל גבה הוא דמותר, אבל תוכו אסור, כדאיתא בגמרא [שם לז.] ופסקוה כל הפוסקים. אחר העיון נלע״ד שגם לזה יש למצוא תרופה, כשנדקדק על דברי הרשב״ץ מנא להו להמקילים אפילו באינה גרופה וקטומה, אין הכי נמי במה שנזכר שם דהיינו הניחו על גבי קרקע תלאו וכו׳, שפיר יש לומר דזה לא צריך אלא כשנטלו מבעוד יום והחזירו משתחשך, משום דעלה קאי, אבל דין דגרוף וקטום לא הוזכר שם כלל, ומנא להו להקל בזה, ועל כרחך שהם מפרשים כוונת הירושלמי הכי, דוקא בשנטל מבעוד יום ובא להחזיר למחר הוא דאית ביה דין חזרה, ואם הניחו אסור לטלטלו, אבל נטל היום ובא להחזיר היום, לא שייך בו דין חזרה, ואם כן כל מקום שנזכר בדין חזרה הוי בכלל זה, ולהכי מקילין נמי (במשאינה) [בשאינה] גרופה וקטומה, דזה נזכר בחזרה, ואם כן הוא הדין נמי בנדון דידן לענין תוכו ועל

אוצר ההלכה

גבו דנזכר לענין חזרה, דלא מצי להחזיר רק על גבו, אבל תוכו לא, זה דוקא כשנטלו היום ובא להחזיר למחר, אבל נטלו [למחר] ובא להחזירו למחר לא שייך בו חזרה, ומותר להחזיר אפילו לתוכו.

איברא דתמהני מאד בדברי הרשב״ץ ז״ל כפי קוצר עניות דעתי, דאיך הפה יכולה לומר שאם נטלו היום מחזירין אפילו באינו גרוף וקטום, והלא הירושלמי סובר מתניתין לשהות תנן, דוקא גרוף וקטום כדאיתא בריש הפרק, והטעם משום דחוששין שמא יחתה, ואם כן איך יכול להחזיר השתא מה שנטל בשבת, ואפילו באינו גרוף וקטום והרי הוא משהנו שם, וחיישינן שמא יחתה לסברת הירושלמי. וצע״ג.

ולחומר הנושא יש ליישב על פי מה שכתב הר״ן ז״ל [שם יז: ד״ה ומיהו] לפרש על פי דברי הירושלמי מאי דקאמר רב ששת בגמרא [שם לח.], לדברי האומר מחזירין, [מחזירין] אפילו בשבת, דהיינו אפילו רק ההחזרה לבד נעשית בשבת, ובזה הוא דמחלקינן בין עודן בידו להניחן על גבי הקרקע, אבל אי גם נטלן בשבת בכל גוונא שרי. ע״ש. וכפי זה רב ששת נמי סובר כשיטת הירושלמי דאם נטלן היום ומחזירן היום לא מיקרי חזרה, והנה מצינו לעיל [שם לז:] רב ששת גופיה סבירא ליה מתניתין להחזיר תנן, אבל לשהות משהינן אפילו באינו גרוף וקטום, ועל כרחך דלא [חיישינן] בשהייה לשמא יחתה, ולכן שייך לומר נמי דסבירא ליה מחזירין אפילו באין גרוף וקטום אם נטלו היום, ואפילו שהירושלמי על כרחך דלא סבירא ליה כן, אין מהנמנע דתלמודין פליג, כיון דהני פוסקים סבירא להו דבכהאי גוונא לא שייך דין חזרה, וכמו שכתבתי לעיל בס״ד. ודוחק.

אי נמי יש לומר עוד כפי מה שכתב מרן ז״ל בב״י סוף סימן זה להליץ בעד המשהין בתנור שאינו גרוף וקטום, משום דסבירא להו הא דבעינן גרוף וקטום דוקא שמשהא לצורך הלילה, אבל לצורך מחר מותר אפילו באינו גרוף וקטום, דכיון דלצורך מחר הוא אסוחי אסח דעתיה ולא אתי לחתויי. ע״ש. ואם כן יש לומר דהני מקילין סבירא להו הגם דהירושלמי אסר לשהות על גבי שאינה גרופה וקטומה, דחיישינן שמא יחתה, היינו לצורך הלילה, דליכא זמן ארוך וחיישינן לחתוי, מה שאין כן אי איכא זמן ארוך, כגון שמניחו מהבקר לצורך הערב שבודאי יתבשל ויצטמק כל צרכו, לא שייך שמא יחתה כלל, כיון דבלאו הכי יתבשל. ואין להקשות על זה דאם כן מה צורך להרשב״ץ ז״ל בדברי הירושלמי, והלא בלאו הכי שפיר יש לומר כיון דלא שייך בזה חששא דשמא יחתה, הא ודאי ליתא, דלגבי חזרה קיימא לן שאפילו נתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו דלא שייך בו חתוי, מכל מקום אסור להחזיר באינו גרוף וקטום, והיינו טעמא משום שנראה כמבשל בשבת לכתחילה, וכמו שכתב הגאון בעל מנחת כהן ז״ל (בשער ב׳ פ״ז), והכא נמי אי לאו דברי הירושלמי לא היה מותר משום שנראה כמבשל לכתחילה, אבל לפי דברי הירושלמי ניחא שפיר, דבזה לא שייך דין חזרה, (דמשעה שנוטלו דעתו להחזירו).

שוב ראיתי למרן הב״י ז״ל [ס״ה] שהביא מנהג זה, ובתחילה הליץ בעדו כפי הירושלמי שזכרתי, וכתב: אף על גב דהיינו דוקא בגרופה וקטומה, מכל מקום הא קיימא לן תנור דידן דין כירה יש לו, וכיון דבשעה שמחזיר בו עממו גחליו, הוה ליה כגרוף וקטום. ע״ש. ושוב דחה לזה, שהרי קיימא לן דוקא על גבה ולא בתוכה, ועוד הרי בעינן רותחים, והם נוהגים להחזיר אפילו צוננים, ועוד שהירושלמי הזה לא קיימא לן כוותיה. ע״ש. ועוד עלה בדעתו לסייעו מדברי הכלבו [סימן ל״א דף ל״א ע״ד] ודחהו, באופן שלא העלה שום היתר למנהג זה. ע״ש. וכבר כתבתי מה שכתב הרשב״ץ ז״ל דהמקילין יש להן על מה שיסמוכו [136][על פי הירושלמי הנזכר, ואפילו באינו גרוף וקטום. גם בתשובות מהר״ש דוראן ז״ל בספר חוט] המשולש בטור שלישי סימן ט׳ הביא גם כן מנהג זה, וכתב: ומאחר שדבר זה מפורש בירושלמי, נוכל לסמוך עליו דאין להחמיר אלא בשסלקו מבעוד יום וגו׳, וכן כתב הר״ן [שם יז: ד״ה ומיהו] וכו׳, וכתב דבר זה הרשב״ץ ז״ל ויש מקילין על פי הירושלמי אפילו אין הכירה גרופה וקטומה, ומעתה אין לתמוה על מנהגנו וגו׳, ועוד, דאפילו מקומות שנהגו על פי הירושלמי אין למחות בידם, דיש להם על מה שיסמוכו, הואיל ונזכר זה בפירוש שם, וגם שיש פוסקים מן המפורסמים שסמכו עליו והנהיג להקל. ע״כ. הנה לך הני תרי אשלי רברבי הרשב״ץ ונכדו זלה״ה שהם סוברים לקיים מנהג ישראל, ואומרים כי יש להם על מה שיסמוכו, ודעתן ז״ל שאפילו באינו גרוף וקטום נמי שרי, וכבר כתבתי אני עני דעל כרחך לדעתם ז״ל יש להתיר גם בתוך הכירה גופה. ולפי זה אזדו להו תרי תמיהות דמרן ז״ל, דלא קיימא לן כהירושלמי, ועוד דוקא על גבה שרי ולא בתוכה, והרי דעת הני פוסקים ז״ל דקיימא לן כוותיה ואפילו בתוכה.

ומה שתמה עוד דדוקא רותחים הוא דמחזירין ולא צוננים, באמת אין מנהגנו פה להחזיר צונן, ואפילו שמשהין אותן עד שגומרין ההוצאה אין בכך כלום, שהרי קיימא לן לאו דוקא רותח ממש, אלא אפילו נצטנן קצת מרתיחתו ועדיין יד סולדת בו מקרי רותח, וכמו שכתב הגאון בעל מנחת כהן ז״ל (שער שני פרק ז׳). ע״ש. וכאן המנהג הוא שלאחר גמר הוצאת התבשילין ממש מחזירין האחרים, ובודאי כי עדיין יד סולדת בהן, כי עת הוצאתן הם רותחין ממש ובודאי הגמור כי לא יש שעור כל כך להצטנן עד שאין היד סולדת בו, והגם דלפעמים אינן רותחין כל כך, מכל מקום כיון דמסתמא הכי הוא אין לאסור, וכיוצא בזה כתב מרן הב״י ז״ל.

[137]**גם** ראיתי למרן החיד״א זיע״א בברכי יוסף (סימן שי״ח אות ד׳) שהביא תשובת מהרימ״ט כ״י שכתב: דתנור שלנו גרע

הערות וציונים

136. הושלם על פי ספר חסד ואמת (סימן ב׳). **137.** כאן נדפסו שתי תיבות ״תבשילין ע״ש״, ואין להן שום משמעות, וכן בספר חסד ואמת (סימן ב׳) ליתא לתיבות אלו.

אוצר ההלכה

טפי מכנגד המדורה, כיון שפתחו מן הצד כעין בית הוא, וכשנתנו שם ואין שם מדורה הוא גרע טפי מכנגד המדורה ומנתינה בכלי אחד, ומה שסותמין פה התנור עושין כדי שלא יכנס אויר קר ויצנן התנור. ע"ש. ועל פי סברא זו שפיר ניחא תמיהת מרן שהרי בעינן על גבו ולא תוכו, דבתנורים שלנו שפיהם מן הצד אפילו בתוכו שפיר דמי.

עלה בידינו מכל האמור, שאין לבטל מנהגנו הנזכר כי יש לו סמיכות גדול מהירושלמי והפוסקים ז"ל, והגם דדעת מרן ז"ל לא הסכימה לזה, כבר שמעתי מאדמו"ר הרמ"ז [ה"ר משה זקן] יצ"ו דבדבר של מנהג שנתיסד מקודם יש לסמוך אפילו על סברת יחיד וכיוצא, דאפשר שאותו פוסק דסבירא ליה כן, הוא שתקן אותו מנהג כפי שיטתו. עכ"ד יצ"ו. ובפרט ששמעתי כבר על שמו נר"ו שקבל מחכמי ורבני תונס יע"א, שמנהגי עירנו זאת מיוסדים על פי מנהגי ארזיל יע"א, וכיון דהרשב"ץ ונכדו מנהיגי עיר ארזיל המה, וקיימו ואשרו את מנהגם, בתרייהו גרירן. ועוד דמרן גופיה אפשר דלא בא לדחות המנהג במקומות הנוהגין כן, אלא כדי שלא ליסד מנהג זה גם במקומות (שנהגו) [שלא נהגו כן], ולעולם מה שנהגו נהגו ואין לבטל מנהגם, וכדעת הרבנים הנזכרים. וכן משמע ממה שכתב [הב"י]: שהרי הירושלמי הזה לא קיימא לן כוותיה לרוב הפוסקים. ומאי קושיא, הא כבר כתבתי משם האדמו"ר יצ"ו דהמנהג אין לסתרו אפילו איכא רק סברת פוסק יחיד, אלא ודאי דכוונתו כדי שלא נתלמד למקום אחר, ולכן כתב שפיר דלא קיימא לן כוותיה. ומה דנקט בלשונו, יש למצוא להם היתר וכו'. לאו דוקא הוא, אלא כלומר דממנו נקח להתיר במקומות אחרים.

ובענין ספק השני, כיון שמכסה פה התנור, אם מהני בזה להזכירו שלא יחתה, נראה דאין זה כלום, ואמינא לה ממה שכתב מרן בסימן רנ"ד (סעיף א') לגבי צלי: מותר להניח בתנור אם הוא מכוסה וטוח בטיט, משום שאם בא לפתחו ולחתות יכנס הרוח ויצטנן התנור, ויתקשה הבשר. ע"ש. משמע להדיא, דאי לאו האי טעמא דנכנס הרוח רק ממה שהתנור מכוסה אין מועיל להזכירו שלא יחתה, וכל שכן היכא שאין טוח בטיט, ואפילו לדעת היש אומרים שם בהגה דבתנור שטוח בטיט הכל שרי, וכתב המג"א ז"ל שם [סק"ה] שאפילו בקדירה נמי, כיון שאינו מוכן לחתות שהרי סתום הוא. מכל מקום נראה דוקא היכא שהוא טוח, מה שאין כן בכסוי לבד שבנקל יסירנו, ודאי דאין זה כלום. ובלאו הכי נראה דכאן אין להקל כלל, ודוקא התם שמניחו מבעוד יום [138][וטחו וסתמו אז, ואם כן החששא דיחתה הוא לאחר זמן, בשבת דוקא הוא דחיישינן לה, וכבר הוא סתום ואין לחוש, מה שאין כן כאן שמחזיר בתוך השבת, אם כן חיישינן בשעה שמחזיר ממש שיחתה קודם שיכסה.

ולפי זה נבוא לספק השלישי, דכיון שהנחתום הוא המכניס ומוציא, אי אמרינן אין אדם חוטא ולא לו, הנה נראה דגם זה ליתא, וראיה לזה מדברי הש"ס ([שם] דף ל"ח ע"ב) דקאמר, ואף רבי אושעיא סובר מחזירין ואפילו בשבת, דאמר רבי אושעיא פעם אחת היינו עומדים לעילא מרבי חייא רבה, והעלנו לו קמקום של חמין מדיוטא (העליונה) [התחתונה] לדיוטא (התחתונה) [העליונה] ומזגנו לו את הכוס והחזרנוהו, ולא אמר לנו דבר. ע"ש. ואם איתא מה הוכיח מזה, הא יש לומר דכיון שאינם בעליו המחזירים ליכא למיחש כלל, דאין אדם חוטא ולא לו, גם על רבי אושעיא גופיה קשה מאי אסהדתיה בזה, כיון דבזה ליכא למיחש לחתוי, אלא ודאי דסובר הגמרא ורבי אושעיא דאין לחלק בזה בין בעליו לאנשים אחרים, ובכולם יש לחוש לחתוי. והטעם אפשר לומר דאדעתא דנפשיה עביד, דניחא ליה ליפות מלאכתו בעיני אחרים, (ועל דרך דאמרינן אומן לא מירע אומנותיה).

ובזה נבוא לספק הרביעי, דהכבשן אין מבשלין בו רק לשבת וכו', גם כן נראה דזה אינו מעלה ואינו מוריד, דאפילו אם נימא דכיון דמבשלים בו רק בשבת שאין דרך לחתות תו ליכא למיחש שיחתה, על כל פנים חיישינן בנחתום חדש שמעולם לא בישל שמא יחתה, וכיון שכן, ודאי שאין להתיר בנחתום זה, דאי אפשר לומר זה אסור וזה מותר, דלא פלוג רבנן, וכיוצא בזה כתב הב"י ז"ל על דברי הכלבו [סימן ל"א דף ל"א ע"ד] בסוף סימן זה. ע"ש.

המורם מכל האמור, דכל שלשה הצדדין שצדדנו שלא יהיה חשש שמא יחתה אינם מוסכמים לדעת הפוסקים, וכנזכר לעיל. אבל מכל מקום יש להתיר מטעם הראשון, וראוי לסמוך עליו כיון דתרי אשלי רברבי הרשב"ץ והרשב"ש ז"ל נכדו סמכו עליו. ומה גם שאפשר לומר שגם מרן ז"ל בב"י אין כוונתו לבטל מנהג זה, רק שכוונתו שאין לנהוג מחדש כמנהג זה, אבל מה שכבר נהגו כן יכולים להחזיק במנהגם, וכמו שכתבתי לעיל בס"ד, כנלע"ד להלכה ולא למעשה כלל, עד שיסכימו בזה המורים יצ"ו]. (מלא העומר – עמוד רט"ז)

רכ) שם אפילו בשבת מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת.

בענין הטמנת החמין שאם החזירו ישראל בשבת אסור לכל אדם לאכול ממנו. שמעתי אומרים, שראו גדולי ישראל שאע"פ שהיו הם נזהרים הרבה שלא להחזיר לתנור בשבת, כשהם הולכין לבית אחרים היו אוכלין, ואע"פ שהבעלי בתים לא היו נזהרין ומחזירין המאכלים בשבת לתנור לחממם. וכן העידו על הרב הגדול כמהר"ר אפרים נבון זלה"ה, שסעד ביום שבת בבית אחד מגבירי גדולי העיר, ושמו לפניו קערה לו לבדו, שאל להגביר למה זה לי, אמר לו מפני שהאדון אינו אוכל ממה שהוחם היום, והשיב הרב ואמר בביתי אני אוכל מה שאני רוצה, וכאן אני אוכל ממה שאתם אוכלין. וכן גם כן העידו מהרב כמוהר"י וילנא זלה"ה. והיה הדבר הזה תמוה בעיני, מה ראו על

הערות וציונים

138. מכאן ועד סוף התשובה הושלם ע"פ ספר חסד ואמת (סימן ב').

ככה, כיון שאסור לאכול אותו התבשיל, למה היו אוכלין מפני הכבוד. עד שמצאתי טעם הדבר, אז אמרתי כי לא דבר ריק הוא, ואם ריק הוא, ממני. כתב הב"י ביו"ד סימן קי"ב [סט"ו] וז"ל: מצאתי כתוב בתשובה אשכנזית [שו"ת מהרי"ל סימן ל"ה] בשם רבנו שמחה, דמותר לאכול פת של גוים לנזהר עם שאינם נזהרים משום איבה, ורא"ו מירושלמי דדמאי [פ"ד ה"ב], דהתיר דמאי כהאי גוונא בשבת של פרוגטמיה, פירוש של אסיפה כגון לסעודת מצוה. ע"כ. ומיהו כתוב באותה תשובה, דהיינו דוקא בפת, שהוא עיקר הסעודה, ואם כולם אוכלים והוא אינו אוכל איכא איבה, אבל מי שנהג איסור בחמאה של גוים וכיוצא בה, אסור לו לאוכלה עם מי שאינו נזהר ממנה, דכמה אינשי איכא בשוקא שאין נפשם תאבה לאכול חמאה. עכ"ל הב"י. והנה יש להבין, מה ראיה יש מההיא דדמאי להתיר פת של גוים, דמצינן למימר דדוקא דמאי התירו משום איבה, לפי שהוא ספק איסור, ואפילו ספק גמור לא הוי אלא חומרא בעלמא, כדאמרינן בפרק במה מדליקין (דף כ"ג ע"א) דדמאי מפרישין אותו כשהוא ערום משום דלא בעי ברכה, ואע"ג דעל יום טוב שני שהוא ספק מדבריהם מברכינן, שאני דמאי דרוב עמי הארץ מעשרין הן, ופירש רש"י [שם ד"ה רבא אמר], ספק דדבריהם בעי ברכה, ודמאי אפילו ספק לא הוי אלא חומרא בעלמא, דרוב עמי הארץ מעשרין. עכ"ל. א"כ יש לומר דמשום הכי התירו דמאי, אבל פת של גוים ודאי דדבריהם יהא אסור. אבל אחר ההסתכלות נראה דאדרבה היא הנותנת, כיון דדמאי אין בו ספק וחכמים אסרוהו, הרי האוכלו עבר אדברי חכמים, שלא מפני ספק טבל אסרוהו אלא שרצו להחמיר, וכעין מה שכתב הרמב"ם בהלכות יו"ט (פ"ג) [פ"ו הט"ו] לענין עירוב על תנאי. יעוין שם. וכמ"ש הרב המגיד שם, ובהלכות מאכלות אסורות פ"ג (ה"ך) [הי"ד] בדין גבינה של גוים, א"כ הוא הדין לפת של גוים שאסרו חכמים, התירו משום איבה, וא"כ הוא הדין בנידון דידן, היכא דיש חשש שהוחם בשבת, או בקאב"י שיש חשש שנתבשל בשבת ע"י גוי, שאפילו היה שבישלו ישראל, אין איסורו מדאורייתא אלא מדרבנן הוא דאסור, מותר לאכול אותו תבשיל או לשתות הקאב"י משום איבה, זה יש ליישב טעמן של הרבנים הנזכרים זלה"ה.

ועיין להרדב"ז (בח"א סימן רנ"ו) [ח"ד סימן אלף שס"ח], הובאו דבריו בכנסת הגדולה יו"ד (סימן א' בהגב"י אות מ"א), כתב משם הריטב"א משם רבותיו, בדבר שאין איסורו מבורר ולא מוכרח, לא ישנה אדם מפני המחלוקת. ועיין בתשובות המבי"ט (ח"ג סימן ס"ח). ועיין בהרדב"ז (ח"ב סימן קצ"ט) [ח"ג סימן תתקס"ז] שכתב שהבדינ'גאן [חציל] הוא ודאי ערלה. ובכנסת הגדולה יו"ד (סימן רצ"ט) [שיירי כנה"ג סימן רצ"ד הגה"ט סק"ב] הביא תשובה אחרת [ח"ד סימן אלף שס"ח] שכתב, ומכל מקום איני נמנע לאכול אצל בעלי בתים אע"פ שאני יודע שאוכלים אותן. עכ"ל. וז"ל הירושלמי בפ"ד דדמאי [ה"ב], דתנן המדיר את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות, אוכל עמו בשבת הראשונה אע"פ שאינו נאמן על המעשרות, ובלבד שיאמר לו מעושרין הן. ובגמרא רבי ינאי בר רבי ישמעאל בשם רבי יוחנן בשבת של פרוגמיא התירו משום איבה. אמר רבי אבון, כאן התירו טבלים משום דרכי שלום. רבי חנינא אמר רבי ירמיה בעי, אם מפני דרכי שלום למה לי בלבד שיאמר לו מעושרין הן. עכ"ל. ועיין בפירוש הר"ש ורבנו עובדיא שפירשו, פרוגמיא, סעודת חתן וכלה, לבחור שנשא בתולה. ואיך שיהיה, דברי הירושלמי הם פירוש למה שהתירו במשנה לאכול ממי שאינו נאמן על המעשרות, והיינו על ידי שאלה שיאמר לו מעושרין הן, וא"כ קשה היכי מייתי ראיה משם להתיר לאכול פת של גוים בידוע שהוא פת של גוים, דהתם לא התירו אלא כשאומר לו מעושרים הם, וכאן הם אומרים שהוא פת של גוים, ועל כן נראה שגם רבנו שמחה לא התיר אלא בסתם, שאינו ידוע שהלחם שהביא בשלחן הוא פת של גוים, אבל אם ידוע לא[139]. (זכור לאברהם – סימן ל"א)

רכא) שם אפילו בשבת מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת.

עיין להרב זכור לאברהם אביגדור (סימן ל"א)[140], על מי שנהג שלא להחזיר לתנור בשבת, דבסועד אצל אחרים לא ינהוג חומרא זה. ע"ש. ואני אומר, דאם באנו למוסר ודעת של הרב (בינות) [בנאות] דשא ז"ל [פרק י"א], דהרבה מטעמים שלא לסעוד אצל אחרים בשבת, גם סיבה זו יקחנה לעצמו, אך אם הוא מוכרח, אז ודאי משום יוהרא ולא תתגודדו בשלחן צריך למיכל מהתבשיל ככל המסובין, אכן בקאפ"י יכול לאשתמוטיה ולומר אין לי חפץ עתה בקאפ"י, דכך דרכן של בני אדם דאומרים איני רוצה, ואינן תולין על מה שמחזירין לתנור, ופשוט דלא הכל פושטין ידן לקאפ"י, ויש דתואנה הוא מבקש בלתי צוקאר. ועיין מה שכתב הרב שם חדש ז"ל (דף ח"ן ע"ד). ועיין לעמיתנו בתורה הרב חיים ומלך נר"ו, בספרו החשוב פתח הדביר (בסימן א' אות ח'). ע"ש. ועיין להרשב"א ז"ל (ח"ד סימן רפ"ג) מ"ש שייך להאי סימנא. (רוח חיים)

רכב) שם אפילו בשבת מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת.

בענין חימום החמין הנאכל בשבת בסעודת היום, יש נזהרים שלא להניחו בתנור לחממו ביום שבת עצמו, רק מערב שבת קודם הדלקת נר שבת מניחין אותו בתנור, ואין מוציאין אותו אלא לעת האוכל דוקא. ויש מקילים שאין מניחין אותו בתנור אלא ביום שבת קודש, אפילו שהיה מצונן לגמרי. ונראה דשינוי המנהגים תלוי במחלוקת הפוסקים שהביא מרן ז"ל בב"י סימן שי"ח [סט"ו], בדין אין בישול אחר בישול בלח, דכתב שם משם הר"ן ז"ל [שבת יט. ד"ה ת"ר מביא] דהא דאסרינן לתת דבר המתחמם כנגד המדורה במקום שהיד סולדת, הני מילי בדבר שלא נתבשל, אבל צונן שנתבשל מותר להניחו אפילו בכלי

הערות וציונים

139. עיין ש"ע או"ח סימן קס"ח (סעיף ה'). **140.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

ראשון, או כנגד המדורה אפילו במקום שהיד סולדת בו, שאין דרך בישול בכך, ושכן כתב הרב המגיד ז״ל בפרק כ״ב [מהלכות שבת ה״ד] בשם הרשב״א ז״ל [שם מ: ד״ה מכל מקום מסתברא], וכתב על זה מרן ז״ל שם וז״ל: מיהו כבר נתבאר לעיל שהרבה פוסקים סוברים דהני מילי בדבר יבש שאין בו מרק, אבל תבשיל שיש בו מרק ונצטנן, אפילו נתבשל כל צרכו יש בו משום בישול, ואסור ליתנו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו. ע״כ. הרי דאפילו במצונן לגמרי פליגי אי שרי ליתנו בשבת כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, ומרן ז״ל בש״ע סימן הנזכר (סעיף ט״ו) פסק דביבש שאין בו מרק מותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, ומור״ם ז״ל בהגה פסק סברת הרשב״א והר״ן ז״ל, וכתב דיש מקילין אפילו בדבר שיש בו מרק ונצטנן, וסיים, ונהגו להקל בזה אם לא נצטנן לגמרי. ע״ש. מבואר דאותן הנוהגים להקל ולהניח החמין ביום שבת עצמו, היינו דתפסו סברת הרשב״א והר״ן ז״ל, והמחמירים להניחו בתנור מערב שבת דוקא היינו משום דתפסו חומרת שאר הפוסקים ומרן ז״ל עמהם, דתבשיל שיש בו מרק שנצטנן אפילו שהוא מבושל כל צרכו יש בו משום בישול, ולכך נזהרין שלא להניח בשבת עצמו כי אם תבשיל האורז שאין בו מרק דשרי לכ״ע. ופשרת מור״ם ז״ל שהנהיגו במקומו להקל אם לא נצטנן לגמרי, לא נהוג באתרין, ולא משכחת שלא יצטנן לגמרי עד שחרית של שבת, ומאן דנהג להתיר, נוהג היתרו אפילו שהוא מצונן לגמרי כסברת המתירים הנזכרת. ולפי קוצר עניות דעתי נראה דמי שדבריו נשמעים לאחרים יאמר לו בנחת, דכיון דאנן בני ספרד קבלנו הוראות מרן ז״ל באיסור והיתר, ומרן ז״ל בדין זה מחמיר כנזכר, אין נכון לנו להקל נגד סברתו. מיהו נראה דאין לגעור בו מטעם דעינא דחזי שהמקילים כך קבלו מאבותיהם, ואולי אפשר שהוקבע המנהג כן ביניהם בדורותיהם הראשונים קודם שנתפשטה הוראת מרן, ובכי הא הרשות נתונה ממרן ז״ל גופיה שינהגו כמנהגם[141], עיין פתח הדביר (ח״ב דף קי״ב ע״ב) משם הרב נר מצוה ז״ל, כי כן טוב שלא לגעור מפני כבוד הגדולים ז״ל בעלי סברא זו דנקטי להקל, רק למימר להו בניחותא והשומע ישמע, ועיין להרב שם חדש ז״ל עמוד זמנים (מדף ח״ן ע״א ואילך), שהעלה בכגון זו דשומר נפשו ירחק מהם. ע״ש.

ולענין הנזהר בזה, אי שרי ליה לאכול בשבת בבית אותן שאינן נזהרין מתבשיל שהוחם בו ביום, נגד מנהגו שנהג לאיסור, עיין להרב זכור לאברהם אביגדור ז״ל (סימן ל״א)[142] שכתב וז״ל: שמעתי אומרים, שראו גדולי ישראל שאע״פ שהיו הם נזהרים הרבה שלא להחזיר לתנור בשבת, כשהיו הולכין לבית אחרים היו אוכלין, ואע״פ שהבעלי בתים לא היו נזהרין ומחזירין המאכלים בשבת לתנור לחממם. וכן העידו על הרב הגדול כמהר״ר אפרים נבון ז״ל שסעד ביום שבת קודש בבית אחד מגבירי גדולי העיר, ושמו לפניו קערה לו לבדו, שאל להגביר למה זה לי, אמר לו מפני שהאדון אינו אוכל ממה שהוחם היום, והשיב הרב ואמר בביתי אני אוכל מה שאני רוצה, בכאן אני אוכל ממה שאתם אוכלים. וכן גם כן העידו מהרב כמהר״י וילנא ז״ל. והיה הדבר הזה תמוה בעיני וכו׳, עד שמצאתי טעם הדבר וכו׳, דכתב הרב ב״י ביו״ד סימן קי״ב [סט״ו] משם רבנו שמחה ז״ל, דמותר לאכול פת של גוים לנזהר עם שאינם נזהרים משום איבה, וראייתו מירושלמי דדמאי [פ״ד ה״ב] וכו׳, מיהו כתב באותה תשובה דהיינו דוקא בפת, שהוא עיקר סעודה, ואם כולם אוכלין והוא אינו אוכל איכא איבה, אבל מי שנהג איסור בחמאה וכו׳, כמה אינשי איכא בשוקא שאין נפשם תאבה לאכול חמאה וכו׳, הוא הדין בנדון דידן היכא דיש חשש שהוחם בשבת, ובקאהב״י שיש חשש שנתבשל בשבת ע״י גוי, שאפילו היה שבישלו ישראל, אין איסורו מדאורייתא אלא מדרבנן, מותר לאכול אותו תבשיל ולשתות הקאהב״י משום איבה, זה י״ל טעמם של הרבנים ז״ל הנזכרים. ע״ש.

ולע״ד יש להעיר על זה, מההיא דאיתא בירושלמי דדמאי פרק מאכילין את העניים (מאמר א׳), רבי חגי הוה מיסמך לרבי זעירא, עבר חד טעין מיכלי דקצין, אמר ליה אייתי לי חד קיסם ניחצי שיני, חזר ואמר ליה לא תייתי לי כלום, דאין אתי כל בר נש ובר נש מיעבד כן, הא אזלא מיכלי דגוברא, לא רבי זעירא כשר כל כך, אלא מילין דיוצרין שמע לעבידנין. ע״כ. וכתב ה״ה מוהר״ש יפה ז״ל [יפה מראה], לא רבי זעירא כשר כל כך, לדקדק בחסידות כזה, אלא מצות יוצרנו הודיענו שנעשה אותם, כלומר כדי להזהיר לעם למצות ה׳ החמיר בזה, אע״פ שאין דרכו להחמיר בדברים כאלו. ומכאן תוכחת מוסר, שיש לאדם ליזהר בפני אחרים שילמדו ממנו יותר ממה שיהיה נזהר מצד עצמו. עכ״ל. ועיין להרב הקדוש כהנא רבא בספר אגדת אליהו ז״ל שם. והכי נמי אמרינן בירושלמי דמועד קטן [פ״ב ה״ב], דילפי ממקלקלתא ולא ילפי מתקנתא, ופירש הריטב״א ז״ל בחדושיו שם (דף כ׳ ע״א), הביא דבריו הרב החסיד הרמ״ך ז״ל בספר יד מלאכי (בכללי האלף סימן ו׳), דבכל דבר דאית ביה צד איסור, יש לו לתלמיד חכם להתרחק מן המותר לאחרים, פן ילמדו ממנו להקל באיסורין, כי בני אדם קרובים ללמוד מן הדברים המקולקלים יותר מן הדברים המתוקנים. ע״ש. נלמד מכל זה דיותר ראוי להתנהג בחסידות לעיני כל העם אפילו בדברים המותרים לבני אדם מבצנעא, דכשיקל בפניהם ממנו יראו וכן יעשו להקל יותר ויותר, אבל בינו לבין עצמו אם לא ירצה להחמיר בדבר המותר לית לן בה. ועיין להרב מר גיסי נר״ו בספרו נחמד למראה (ח״א פ״ט דכלאים דף ק״ו ע״א). וכל זה היפך הנהו עובדי דאייתינא בריש מלתין, שהקלו מעלת הרבנים הנזכרים ז״ל בפני אחרים משום יוהרא, ועבוד עובדא בנפשייהו לנהוג היתר בדבר שהיו מחמירין בקרב ביתם. ואפשר לומר דהא דיש להחמיר בפני אחרים, היינו במידי דלא נהגו בו לא איסור

הערות וציונים

141. וכמ״ש מרן בהקדמתו לב״י. ע״ש. **142.** נדפס לעיל אות ר״כ.

אוצר ההלכה

ולא היתר, הגם דמצד עצמו שרי, כיון דאיכא למיחש אם ינהגו בו היתר אתו לידי תקלה, ולאבד ממון חבריהם וכיוצא בדבר זה, אזהרה שמענו שלא להקל בפניהם, דילפי ממקלקלתא. ברם במידי דבלאו הכי כבר פשט היתרו ברוב העם, ולא מסיבת התלמיד חכם המיקל, אע״ג דמקצתם נזהרים ומחמירים, והוא גם כן נהג בביתו להחמיר, כיון דבלאו הכי תפסו רובא כהמקלים, ולאידך גיסא אם ינהוג איסור בפניהם איכא יוהרא כנדון הרבנים ז״ל הנזכרים, בכי הא טפי עדיף לנהוג החומרא בתוך ביתו, ולא בפני אחרים, ועיין מה שכתבתי בעניותי בפתח הדביר ח״א (סימן א׳ אות ח׳) על דברי הרב זכור לאברהם ז״ל הללו בס״ד.

(פתח הדביר ח״ג – ס״ק א׳–ב׳)

רכג) שם אפילו בשבת מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת. כתב הטור, אפילו בשבת מותר להחזירה וכו׳. נ״ב: עיין בספר זכור לאברהם אביגדור (בסימן ל״א דף ט׳ ע״ג)[143] דתמ״ה יתו״ר נפי״ש על מה ששמע שהרב מה״ר אפרים נבון כשהיה אוכל בבית אחרים ביום שבת קודש היה אוכל תבשיל שהוחם בו ביום על ידי גוי, ושוב הודה לדברי הרב, והביא ראיות לדבריו. ע״ש. (דברי מנחם – הגה״ט סק״ג)

רכד) שם מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת. על מאי דנהיג עלמא בצפרא דשבתא, כי כאשר כילו לשתות כל מי הקאב״י שבצלוחית שהוציאוה מן התנור, חוזרין וממלאין אותה מקאב״י מצוננת שהיא מבושלת מערב שבת, ומחזירין הצלוחית לתנור לחממה כדי לשתות ממנה אחר כך, אי שפיר דמי למעבד הכי. וכן היכא ששתו מקצת הקאהב״י שבצלוחית, ומלאו החסרון מקאהב״י מצוננת, דהוו הצוננים מועטים והחמין מרובים, אשר כח בהם לחמם הצוננים קודם שיחזירוה לתנור, אי שרי או לא, אבאר לקמן (בסימן שי״ח אות ו׳) בס״ד. ושם יתבאר דין הנותנין על הקאהב״י מעט מים חמין, או מבשלין הקאהבי מערב שבת במעט מים, וביום השבת נותנים לתוכו מים רותחין להרתיח הקאהב״י אי שפיר דמי או לא. ע״ש. (פתח הדביר ח״ג – סק״ה)

רכה) שם כל זמן שהיא רותחת. כתב ב״י (שיטה מ״ח), כן משמע וכו׳. נ״ב: והב״ח [אות י״ג] כתב דאפילו היא חמה כל זמן שאינה רותחת אסור להחזירה.

(שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סקי״ד)

רכו) שם כל זמן שהיא רותחת. כ״כ הרב ב״י, משמע ודאי שאם שהה בידו עד שנצטנן התבשיל אסור להחזירה, משום דהוי כמבשל, וכ״כ ה״ר ירוחם [נ״ב ח״ג דף ס״ט ע״א] בשם ה״ר יונה, דכל שרובו רוטב ומצטמק ויפה לו, והוא צונן, כשהחזירה ע״ג כירה ומצטמק, הוי מבשל גמור. וכתב עוד, ומ״מ מוכח מהגמרא [שבת לח:] שאם לא נצטנן, אפילו שינה מרתיחתו קצת מותר להחזיר. והנה העולת שבת [סק״ב] תופס לשון אחרון דוקא שינה מרתיחתו קצת, אבל לגמרי לא שרי. והמג״א [סקי״ט] תפס לשון ראשון דוקא נצטנן אסור, ומביא ראיה מסימן שי״ח סט״ו. האליה רבה [סקי״ט] דחה ראייתו, דבסימן שי״ח מיירי להדיא לסמוך, אבל ע״ג כירה אפילו לא נצטנן לגמרי אסור, וכ״ה דעת הב״ח [אות י״ג]. וע״ש. (בגדי ישע)

רכז) שם כל זמן שהיא רותחת. בב״י סימן שי״ח [סעיף ד׳ ד״ה ונראה] כתב, דכל שהיד סולדת בו מקרי רותח. ע״ש. ומדברי הר״ן ריש פ״ד [שבת כב. ד״ה והרב] בשם רבנו יונה, מוכח דכל שנח מרתיחתו קצת, כגון כלי שני, אפילו יד סולדת בו הוי מבשל, וז״ל: ואפילו אם שניהם יד סולדת בהם, איכא מאן דאמר דעירוי אינו ככלי ראשון, וכשמערין המים לאלתר שיצאו מן הכלי אע״פ שהם רותחים פסק כח רתיחתן מלבשל כדין כלי שני שאינו מבשל, ומתבשלים בתוך כלי ראשון. ע״ש. וצ״ל הא דבעי רב אשי [שבת לח:] פנה ממיחם למיחם מהו, מיירי בדבר יבש שאין בו מרק, כמ״ש הב״י [סימן שי״ח ס״ד] בהא דאמרינן כל שבא בחמין וכו׳. ע״ש. ועמ״ש הגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ו דף פ׳ ע״א] דר״ל שסילק הקדרה והניחה ע״ג מיחם אחר. ע״ש. וכן הוכיח הרב מנחת כהן ([משמרת השבת] בשער ב׳ פ״ב) דאם אין היד סולדת בו הוי מבשל, וע״ש בפ״ז שהסכים לדברי הב״י דלא אסרו להחזיר כשאינה רותחת אלא מדין בישול, ודלא כהב״ח [אות י״ג]. ע״ש. (ערך השלחן – סק״ד)

רכח) שם כל זמן שהיא רותחת. כתב הטור, כל זמן שהיא רותחת. נ״ב: עמ״ש הרב מג״א (בסקי״ט). עמ״ש הרב ערך השלחן (בסק״ה) [בסק״ד][144]. (דברי מנחם – הגה״ט סק״ד)

רכט) שם רותחת. במג״א (סקי״ט) רותחת, שהיד סולדת בו וכו׳. ר״ל דאל״כ יש בו משום בישול להמחבר בסימן שי״ח סט״ו, ולהרמ״א כל שלא נצטנן לגמרי אין בו משום בישול אם נתבשל כל צרכו, ולכן כתב רמ״א כאן בהג״ה ושם בשי״ח, ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי. ומ״ש המג״א דאם נצטנן לגמרי יש בו משום בישול, היינו בדבר לח שיש בו רוטב, אבל בדבר יבש אין בו משום בישול בכל ענין כל שנתבשל כל צרכו. וכן בתבשיל המצטמק ורע לו כתב רמ״א שם די״א דאין בו משום בישול, אפילו יש בו רוטב. ע״ש בסעיף ד׳ וסעיף ח׳[145]. וא״כ בדבר יבש שרי אפילו נצטנן לגמרי, כיון דלית ביה משום בישול. וקשה דבסקל״ו כתב המג״א דאם נצטנן לגמרי הוי כתחילת שהייה, דאסור בשבת אפילו בדבר יבש. ונראה לי דלקמן איירי בהניחה ע״ג קרקע לדעת הרמ״א ז״ל, לכן כתב שפיר דאם נצטנן לגמרי הוי כמושיב לכתחילה, משא״כ כאן דאיירי לדעת המחבר שלא הניחה ע״ג קרקע ועודן בידו, בזה אפילו נצטנן לגמרי לא הוי כשהייה לכתחילה, כיון שלא הניחה ע״ג קרקע עדיין, משום הכי שרי היכא דלית ביה משום בישול. כנ״ל נכון. (חדושי מוהרמ״ז)

הערות וציונים

143. נדפס לעיל אות ר״כ. **144.** נדפס באות הקודמת. **145.** וכ״כ בשו״ת יביע אומר ח״ז (חאו״ח סימן מ״ב אות ז׳) שאין בישול אחר בישול בדבר שמצטמק ורע לו. ע״ש.

אוצר ההלכה

רלו) שם רותחת. במג"א (סקי"ט) וז"ל: רותחת, שהיד סולדת בו [וכו'], ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי [וכו'], אבל אם נצטנן הוי בישול. פירוש, בדבר שיש בו רוטב, ובדבר שאין בו רוטב אסור מטעם דהוי כנותן בתחלה. (דעת ומזימה)

רלא) שם רותחת. במג"א (סקי"ט), רותחת שהיד סולדת בו וכו', דלא כעולת שבת [סק"ב]. פירוש, דהעולת שבת כתב וז"ל: כל זמן שהיא רותחת, פירוש, אפילו נח קצת מרתיחה הראשונה כשהיה עומד ע"ג האש, וכן כתב רבנו ירוחם [ני"ב ח"ג דף ס"ט ע"א], אבל אם נח מרתיחה לגמרי, אע"פ שעדיין חם הוא דאין בו משום בישול בשבת, אפ"ה לענין חזרה אסור. וכ"כ הב"ח [אות י"ג] לדעת הטור. ע"ש. עכ"ל העולת שבת. ועל זה כתב המג"א דלא כעולת שבת, אלא אם היד סולדת בו שאינו מחוייב על בישולו מותר גם להחזיר. ורמז למ"ש בסימן שי"ח [סקי"ב] בשם הב"י [שם ס"ד], דכתב, ומשמע לי דכל [ש]היד סולדת בו מקרי רותח, ומביא שם ג"כ לשון רבנו ירוחם [שם], דמשמע ממנו דאם רק לא נצטנן אפילו שנח קצת מרתיחתו מותר, וחזינן מלשונו דכל זמן שהיד סולדת בו נקרא רותח אף אם נח מרתיחה לגמרי, מדכתב אם לא נצטנן. וע"ש בב"י. ועיין בב"ח כאן. (זרע יעקב – זלזניק)

רלב) שם הגה ועודה בידו. כתב ב"י (שיטה ל"ט), ופסק בהם לחומרא וכו'. נ"ב: אבל בעל שלטי הגבורים בפרק כירה [שבת יז: אות א'] כתב דגם הרי"ף ז"ל [שם] דעתו לפסוק לקולא[146]. (בנסת הגדולה – הגב"י)

רלג) שם הגה ועודה בידו. בש"ס [שבת לח:] איתא לא שנו אלא עודו בידו אבל הניח ע"ג קרקע אסור. דתו לא מיקרי חזרה אלא כאילו מושיב לכתחילה ואסור לכ"ע. ויש שם שני לשונות בגמרא אי בעי דעתו להחזירה, והרמב"ם [הלכות שבת פ"ג ה"י] פוסק להקל משום שהוא סתמא דגמרא, אבל שאר פוסקים להחמיר, דבעינן תרוייהו, עודן בידו ודעתו להחזירה. ותו מבעיא בגמרא [שם] הניחה ע"ג מיטה מהו, או ע"ג ספסל, או פינן ממיחם למיחם, המה אבעיות דלא אפשטי' ופסק הרמב"ם להקל, ושאר פוסקים להחמיר, והנה דעת(ו) המחבר כהרמב"ם ודעת רמ"א כשאר פוסקים. וקשה לי, בשלמא כולן ממועטין במה שכתב הרמ"א ועודה בידו דוקא, אבל פינן ממיחם למיחם אינו ממועט, והוי ליה לכותבו לאסור. (בגדי ישע)

רלד) שם הגה ועודה בידו. עיין במג"א (סק"כ). והנה הרי"ף [שבת יז:] והרא"ש ז"ל [שם פ"ג סימן ב'] פסקו לחומרא בהך בעיא דפינה ממיחם למיחם. ע"ש[147]. וראיתי בשו"ת בנין עולם (חלק או"ח סימן ט"ו) שהקשה מהרא"ש בפרק קמא דעירובין (סימן ז'). ע"ש. ולי מהא לא קשיא מידי, דהיה אפשר ליישב על פי מה שכתב בגליון המרדכי פרק החולץ [יבמות סימן כ"א], והובא בדרכי משה ביו"ד סימן רמ"ו [אות ט']. עיין שם וק"ל. אלא קשה לי מהרא"ש במכילתין (פרק ו' סימן ט"ז) עיין שם היטב, וברי"ף שם [ל.], ושם הוא בתיקו, וכתבו הרי"ף והרא"ש דבדרבנן להקל, ואם כן סתרי הרי"ף והרא"ש את עצמם, ופלא על הגאון הנ"ל דלא זכר זאת. ועיין בספר יד מלאכי (בכללי הגמרא סימן תרל"ד). ומה שכתב הרב בנין עולם שם בכוונת הרמב"ם פי"ז מהלכות שבת [הט"ו] דסבירא ליה דבאיסור שבת החמור לא אזלינן בספיקו להקל, כי אם במקום שמצינו בפירוש. עיין שם. נפלאתי עליו, דנעלם ממנו דברי הרמב"ם בפרק כ"ח מהלכות שבת (הלכה ג'), ובהרב המגיד שם, שפוסק להקל בבעיא דלא איפשטא באיסור שבת. ע"ש. והוא פלא. ובעיקר הקושיא של הבנין עולם בהא דאמלתרא, נעלם ממנו דכבר תירץ הקרבן נתנאל (פרק א' אות ג'). ע"ש.

[הגה"ה ועיין בספר דברי חיים (חלק או"ח בדיני ר"ה סימן ב') שכתב וז"ל, וכן באמת פסק הרמב"ם (פי"ט מהלכות שבת [הי"ב]) להדיא לחומרא, דלא תערים ותפרוץ על האגוז. הרי דסובר דתיקו דרבנן (לקולא) [לחומרא]. עכ"ד הקדושים. ואחרי הסליחה רבה מכבודו הרמה, נעלם ממנו דברי הב"י סימן ש"ג [סכ"ג] ד"ה ואינה יכולה וכו'. ע"ש].

ואגב אומר דמ"ש הרב בנין עולם שם וז"ל: לא מצינו זה בש"ס וכו'. נפלאתי לכאורה, דלא זכר דברי הרא"ש בפרק עושין פסין ([עירובין פ"ב] סימן ד'). ע"ש. ועיין ביד מלאכי (סימן קפ"ד). ועיין בקרבן עדה (במסכת עירובין פרק א' הלכה י"ד), ובספר חמד משה (סימן ש"ס). ע"ש היטב. (כרם חמד)

רלה) שם הגה ועודה בידו וכו'. עיין מג"א (סק"כ) בפינה ממיחם למיחם, אי הוי מיחם שני לגבי הראשון כדבר אחר, והוי התחלת הטמנה, או לא הוי התחלת הטמנה. ועיין חולין (דף ס"ז ע"ב) איבעיא כזו, פירשה מתמרה לתמרה מהו, הוי כשורץ על הארץ, או לא הוי כלל כפירש. תיק"ו. ושבת (דף פ' ע"א תוד"ה [אות]) אות אחת בקלמרין ואות אחת בקולמוס ספק אי מצטרפין, אות אחת בקולמוס זו ואחת בקולמוס אחרת מצטרפין, ולהנ"ל מאי פשיטותיה. ופסחים (דף ס' ע"ב) תוספות ד"ה סתמיה להני אוכלין קאי (הפסח), הקשו דמאי נפקא מינה אם להני או לאחריני, סוף סוף סתמא דפסח לא לחולין וזקנים, רק לאוכלין קאי (ולא הוי עקירה מאלו לאלו). ונזיר (דף נ"א ע"א) שני מתים ערומים הנקברין זה עם זה, אין להם תורת טומאת מלא תרווד רקב, ורקבובית, כל חד לגביה חבריה הוי כרקבובות בגדים ולא כרקבובות מת. ובגיטין (דף ע"ב ע"ב) ניתק מחולי לחולי ג"כ נקרא עמד, דעמד מחולי זה ונפל לחולי אחר (אבל לעולם עמד ממש חוזר מגיטו כממתנתו). ובבא בתרא (דף קכ"ד ע"ב) [חד אמר] גבו קרקע נוטל הבכור פי שנים, דהוי מוחזק, דאקרקע קסמכי ולא מעות, וחד אמר איפכא, דלאו קרקע יזיף מאבוהו אלא מעות,

הערות וציונים

146. השלטי גבורים רק צידד לומר שדעת הרי"ף לפסוק לקולא, ולא הכריע בדעת הרי"ף. ע"ע. **147.** הרי"ף נשאר בתיקו ולא כתב דעבדינן לחומרא. ועיין בתפארת שמואל שעל הרא"ש (שם אות י') איך למד דהרי"ף פסק לחומרא.

אוצר ההלכה

ואידך לאו הני מעות יזיף, ואידך מעות ומעות חד הוא. ועיין רשב"ם ז"ל [שם ד"ה גבו קרקע]. ועירובין (דף מ"ב ע"ב) בקופץ מספינה לספינה, דלגבה הספינה ששבת בה לא אמרינן בספינה שהוא עכשיו בה ביתא כמליא דמיא וכוליה כד' אמות דמי. וי"ל. ובאהלות (פי"א מ"ב) נסרים המושכבים זה ע"ג זה, והעליונה גבוה מהארץ טפח חשוב אוהל, אע"ג שאין כאן חלל טפח, משום דלגבה עליונה חשובי התחתונים כאויר. ועיין פסחים (דף כ"ח ע"ב) תוד"ה (נתחמץ) מחמת דבר אחר, כתבו להדיא דמשמעות דבר אחר, משמע שמרי יין וכיוצא, אבל לא ע"י שאור, דעיסה לגבה חברתה לא שמה אחר. (רכוש הים)

רלו) שם ולא הניחה על גבי קרקע. כתב ב"י (דף קס"ו ע"א שיטה מ"ד), ונראה שדעתו לומר דכיון דמידי דרבנן הוא וכו'.

נ"ב: והרשב"ץ (בח"ב סימן ק"ל) כתב, ובבעיא דרבי ירמיה ורב אשי [שבת לח:] נפסוק לקולא, כיון דסלקא בתיקו, וספיקא דרבנן לקולא, ואע"ג דפסקינן כלישנא קמא לחומרא [וכו'], לא דמי ספיקא בתיקו לספיקא דתרי לישני, דכיון דללישנא קמא פשיט לן לחומרא, כוותיה עבדינן, וזה דעת הרמב"ם ז"ל [הלכות שבת פ"ג ה"י]. ע"כ. (יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"ד)

רלז) שם ולא הניחה על גבי קרקע. כתב ב"י, ונראה שדעתו לומר דכיון דמידי דרבנן הוא וכו'. נ"ב: עיין מה שכתב הרב יד אהרן במהדורא בתרא [הגב"י סק"ד][148].
(דברי מנחם – הגב"י סק"ז)

רלח) שם ולא הניחה על גבי קרקע וכו'. כתב ב"י (שיטה נ"א), אבל נטלו משחשיכה אפילו הניחו ע"ג קרקע מותר להחזיר וכו'. נ"ב: ויש מקילין ע"פ הירושלמי [שבת פ"ג ה"א] אפילו כשאינה גרופה וקטומה. ומה שנוהגין כן אין לסלקם ממנהגם, והנח להם לישראל. הרשב"ץ ז"ל (ח"ב סימן ק"ל). ועיין בח"ד [הטור השלישי] בתשובות (מהר"ש צרור) [מהר"א אבן טוואה] ז"ל (סימן ט'). (יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"ה)

רלט) שם ולא הניחה על גבי קרקע וכו'. הרשב"ץ בתשובותיו (בח"ב סימן ק"ל) כתב, דעל פי הירושלמי [שבת פ"ג סוף ה"א] אם נטלו משחשיכה בכל ענין מותר להחזיר, ויש מקילין על פי הירושלמי אף בשאינה גרופה וקטומה, ואין לסלק הנוהגים היתר ממנהגם, והנח להם לישראל. עכ"ד. וגם הר"ן [שם יז: ד"ה ומיהו] הביא הירושלמי בביאור ההלכות, ומשמע דהכי מסיק. וגם בספר ארחות חיים ([הלכות שבת] אות ע') כתב, דלפי הירושלמי אם סילק בשבת מותר להחזירה אפילו הניחה ע"ג קרקע. וע"ש מה שכתב משם הרא"ה. ועיין בתשובות (מהר"ש דוראן) [מהר"א אבן טוואה] שבסוף התשב"ץ ([הטור השלישי (סימן ט')]. (ברכי יוסף – סק"ב)

רמ) שם ולא הניחה על גבי קרקע וכו'. מדין זה נראה דלמדו אבותינו ורבותינו הקדושים ז"ל, ליזהר בכל פעם שהיו מוציאין מן התנור בליל שבת ויומו הצלוחית של הקאהב"י מבושלת לשתות ממנה, ודעתם להחזירה אל התנור, שלא היו מניחין הצלוחית בשום מקום, אלא האשה המוציאתו מן התנור החזיקה בו ותשיתהו בחיקה עד שמחזירתו לתנור, שאם הניחתו ע"ג קרקע, מבואר בדינא דקמן שאסור להחזירה ואפילו לא נצטנן, שהרי הצריך לשני תנאים שיהא מותר להחזירה, כל זמן שהיא רותחת, ולא הניחה על גבי קרקע, משמע דהגם דעדיין היא רותחת אם הניחה על גבי קרקע אסור להחזירה. וטעמא כדכתב רש"י ז"ל שם בפרק כירה ([שבת] דף ל"ח ע"ב) ד"ה אבל הניח על גבי קרקע אסור, להחזיר, דבטלה לה הטמנה דאתמול, והוי כמטמין לכתחילה. ע"ש. והרב הלבוש ז"ל [ס"ב] כתב, דההנחה ע"ג קרקע הוי ליה כאילו הסיח דעתו מלהחזירה. ע"ש. ונראה דהיא היא, דכיון דהסיח דעתו והדר מנח ליה בתנור, לאו חזרה מיקרי, אלא כמניח בתחילה ואסיר. ואין לחלק בזה בין תבשיל למשקה, דהרי שם בש"ס אמר ואף רבי אושעיא סבר אף מחזירין אפילו בשבת, דאמר רבי אושעיא פעם אחת היינו עומדין לעילא מרבי חייא רבה, והעלינו לו קומקמוס של חמין מדיוטא התחתונה לדיוטא העליונה, ומזגנו לו את הכוס והחזרנוהו למקומו, ולא אמר לנו דבר, ואהא קאמר רבי זריקא, לא שנו אלא שעודן בידו, אבל הניחן ע"ג קרקע אסור וכו'. ע"ש. דשמע מינה דגם במשקה כגון מים וקאהב"י חמין הדין שוה בו כמו תבשיל, דמאי דשרי להחזירו היינו בשלא הניחו ע"ג קרקע.

מיהו רבת מבני עמנו אינן נזהרים בזה שלא להניח הצלוחית של קאהב"י ע"ג קרקע, וצריך טעם למה לא מיחו בידם חכמים. ונראה דמאי דשבקו להו אמנהגייהו, משום דעכ"פ יש להם ע"מ שיסמוכו, דכתב הר"ן ז"ל [שם יז: ד"ה ומיהו] והביא דבריו מרן ז"ל בב"י [ד"ה וכתב הר"ן] וז"ל: משמע בירושלמי [שבת פ"ג סוף ה"א] דכל הני פלוגתי ליתנהו אלא בשסילקן מע"ג כירה מערב שבת ולא החזירן עד שחשיכה, אבל נטלו משחשיכה אפילו הניחו ע"ג קרקע מותר להחזיר. ועל דרך זה אפשר לפרש מאי דאמרינן לדברי האומר מחזירין אפילו בשבת, לומר שאף על פי שהחזרה בלבד היא שנעשית בשבת שרי, ובכהאי גוונא הוא דמפלגינן בין עודן בידו להניחן ע"ג קרקע, אבל כשסילק בשבת בכולהו גווני שרי. עכ"ל. ודין זה דהירושלמי והר"ן ז"ל, פסקו מור"ם בהגה והרב הלבוש ז"ל בסעיף זה בשם יש אומרים. וא"כ צלוחית זו שלא סילקוה מתוך התנור מערב שבת אלא משחשיכה, הנה לדעה זו שרי להניחה ע"ג קרקע ומותר להחזירה. והגם דאין כן דעת מרן ז"ל כמבואר שם בב"י, ומטעם זה השמיט סברא זו מהעלותה על השלחן הטהור, ואנו בני ספרד מבעי לן למנקט כסברת מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו

הערות וציונים

148. נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

כנודע, מ״מ רבנן קמאי ז״ל חזינן להו דזה דרכם דרך הקדש, דאינהו בדידהו זהירי למינקט כסברת מרן ז״ל להחמיר, מיהו לדלת העם, כל שיש להם סמוכין דאורייתא, אפילו סמיכה כל דהוא אסברת יחיד ונגד מרן ז״ל, לא מחו בידייהו ושבקי להו אמנהגייהו, וכמו שהוכחתי בס״ד לעיל (סימן רל״ג אות א׳ ד״ה ומאחר עלות), ולמדתי כן מתשובת הרדב״ז ז״ל, ודברי הרב יעב״ץ ז״ל בסדורו עמודי שמים. עש״ב.

וגם בדינא דקמן עיין להרב הגדול חיד״א ז״ל בברכ״י (אות ב׳)[149], הביא לנו תשובת הרב התשב״ץ ז״ל (ח״ב סימן ק״ל), ותשובת הרב כמהר״א ן׳ טוואה ז״ל בספרו חוט המשולש שם בסוף הספר ([הטור השלישי] סימן ט׳), שהשיבו לשואליהם דבר, שאין למחות ביד הנוהגין להקל כהירושלמי, דיש להם על מה שיסמוכו. עש״ב. והגם דהרמב״ם ז״ל מארי דאתרייהו כתב [הלכות שבת פ״ג ה״י] היפך הירושלמי ממש, כמו שכתב מרן ז״ל להדיא בב״י, עם כל זה לא רצו למחות ביד הנוהגים להקל, הגם שקבלו במקומם לפסוק תמיד כהרמב״ם כנודע, דמהא נמי שמעינן כמו שכתבתי שם בסימן רל״ג, דאין למדין מהמון העם, שהניחו להם חכמים דרך בפני עצמם, וכל שיש להם קצת על מה לסמוך סגי להו, ודרך הקדש יקרא לה. ע״ש. דכוותה לנדון דידן דהאיכא כמה מרבותא דתפסו כהירושלמי כנזכר, הנח להם וינהגו כמנהגם.

אי״נ י״ל דמאי דשבקו להו אמנהגייהו, הוא משום דמשקה הקאהב״י כל ששוהין אותה בתוך התנור הוי מצטמק ורע לו, וכנראה בחוש הטעם. וכן כתב הרב שם חדש ז״ל בעמוד זמנים (דף ח״ן ע״ד), שנתן טעם לתשובת הרב כנסת הגדולה ז״ל (או״ח סימן טו״ב) שהורה להתיר בקאהב״י שנתבשל כל צרכו מערב שבת, ליתנו בשבת כנגד המדורה ואפילו הישראל, דהטעם הוא משום דשאני קאהב״י, דהוא מצטמק ורע לו לדברי הכל מותר. ע״ש. גם ה״ה מוהרי״ך ז״ל בספר זרע אמת ח״א (או״ח סימן ט״ל) סבירא ליה הכי דהקאהב״י הוי מצטמק ורע לו. ומטעם זה עיניך תחזינה דיש היתר נוסף בנדון דידן בקאהב״י משאר מילי, דאם לענין להניחו מחדש לתנור כשמבושלת כל צרכה מערב שבת אפילו נצטננה שרי, דהוי מצטמק ורע לו, דבכי הא אפילו דהוי לח אין בישול אחר בישול, וכמו שהארכתי בזה לקמן (סימן שי״ח אות ו׳) בס״ד[150]. ואם להניחה מחדש כנדון מוה״ר כנסת הגדולה ז״ל יש להתיר מטעם זה, כל שכן כשכבר היתה מונחת בתנור מערב שבת והוציאוה בשבת והניחוה ע״ג קרקע, ואין שהות להצטנן בשהיתה חוץ לתנור, דלסברא זו שרי להחזירה, כיון דהויא מצטמק ורע לו. ומיהו קדמונינו ז״ל נראה דתפסו להחמיר כאידך מאן דאמר, דאפילו בדבר לח ומצטמק ורע לו יש בישול אחר בישול, ואסור אפילו להחזירה כשהניחה ע״ג קרקע. ועיין להרב ט״ז ז״ל סימן זה (סקי״ג) שכתב משם הר״ן ז״ל [שם יז: ד״ה ומיהא], דאפילו מצטמק ורע לו אסור בחזרה בנתבשל כמאכל בן דרוסאי, והטעם דהני איסוריהן קרובין לבוא לידי איסור תורה, וסיים, דהוא הדין בנתבשל כל צרכו לדעת הרא״ש ז״ל [שם פ״ג סימן י״א], ולכך היו נזהרין שלא להניח הצלוחית ע״ג קרקע עד חזרתה לתנור.

ונראה פשוט דקרקע שאמרו בש״ס ובפוסקים לאסור חזרתה אם הניחו על גבו, לאו דוקא, דהוא הדין אם הניחו בקרקעית הבית, וכן באצטבא שהיא קבועה כבנין ומחוברת לבית דינה כקרקע, וכמו שהדין פשוט בכמה דוכתי בש״ס דכל המחובר לקרקע כקרקע דמי, ואם הניחו על גבי האצטבא וכיוצא המחוברין בבנין לקרקע אסור להחזירה, ומאי דאיבעיא לן בש״ס [שם לח:] בהניחו ע״ג מטה, וכן בירושלמי [שם פ״ג ה״א] דאמרו הניחו בספסל, נראה דלא איירו התם בדקביעי בקרקע, אלא במטה וספסל שאינם מחוברים לבית בבנין, אלא מטלטלים ממקום למקום דאין דינן כקרקע, ובש״ס דילן סלקא בתיקו, אבל בנין הקבוע בקרקע, לכ״ע אם הניחו עליו אסור להחזירו. מיהו כשאינו קבוע בקרקע כמטה וספסל דהוי בעיא דלא איפשיטא נחלקו הפוסקים, איכא דאמר דאזלינן בה לחומרא, משום דהוי קרוב לבוא לאיסור תורה, ואיכא דפסקו לקולא כיון דספקא במידי דרבנן הוא, עיין בב״י. מיהו מרן ז״ל בדינא דקמן נראה דפסק לקולא, מדלא אסר אלא היכא דהניחה ע״ג קרקע, ומור״ם הוא שכתב ועודן בידו, עיין להרב מג״א ז״ל (ס״ק [כ׳]) שכ״כ דדעת מרן ז״ל לפסוק הבעיא לקולא, דבהניחה ע״ג מטה שרי להחזירה. ולפי זה אפשר למצוא צד היתר אפילו לנוהגים להחמיר, באזהרה פורתא שיזהרו להניחה ע״ג דברים המטלטלים, כגון ע״ג תיבה שבתוך הבית שמצניעין לתוכה מלבושים, וכגון ע״ג שלחן של ארבע רגלים, וכסא וספסל דמטלטלין, דכיון דלא טריח להו מלתא להחזיקה בידם כל זמן שהיא חוץ לתנור, נוח להם להזהר בכך. וזה לדידן דתפסינן כסברת מרן ז״ל דפסק הבעיא לקולא, ואם הניחה ע״ג מטה המטלטלת או ע״ג כלי אחר, שרי להחזירה.

והוא הדין נמי נראה דשרי להניח הצלוחית ע״ג כלי המונח באצטבא, כגון ע״ג טבלה המיוחדת להניח בה כוסות ששותין בהם הקאהב״י, שההנחה ע״ג כלי לאו כהונח ע״ג קרקע דמי, וכנלמד מסוגיית עירובין (דף ק״ב ע״ב) גבי רטיה, דת״ר רטיה שפירשה מעל גבי המכה מחזירין אותה למקומה, וא״ר חסדא לא שנו אלא שפירשה ע״ג כלי אבל פירשה ע״ג קרקע, דברי הכל אסור. ופירש״י, לא שנו, דתנא קמא שרי להחזירה. אלא שפירשה ע״ג כלי, על הכר או על הכסת. אבל ע״ג קרקע, כלכתחילה דמי. ע״כ. ודין זה פסקוהו הטור ומרן והרב הלבוש ז״ל לקמן (סימן שכ״ח סכ״ה), דאם נפלה ע״ג קרקע לא יחזירנה, ע״ג כלי יחזירנה. ע״ש. דשמע מינה דכל ע״ג כלי לאו כלכתחילה דמי, דבמילתיה קמייתא קאי, והוא הדין בדינא דקמן, כשמניחה ע״ג כלי כגון על הטבלה או ע״ג כרים וכסתות, לאו כהניחה על גבי קרקע דמי ושרי להחזירה.

הערות וציונים

149. נדפס לעיל אות רל״ט. **150.** וכ״כ בשו״ת יביע אומר ח״ז (חאו״ח סימן מ״ב אות ז׳) שאין בישול אחר בישול בדבר שמצטמק ורע לו. ע״ש.

אוצר ההלכה

וכי תימא הניחא כשמניחה על גבי שאר כלים, אבל כשמניחה על גבי הטבלה, שכן הוא הדרך בכל ימות החול להניח כלי הקאב״י ע״ג הטבלה הלזו, נימא דהוי (הכלי) [הטבלה] טפלה לו, ויבוטל הטבלה לגבי צלוחית הקאהב״י, והוה ליה כמאן דליכא כלי, וכאילו הצלוחית מונחת ע״ג קרקע, דהכי אשכחן גבי חיוב חטאת, דתנן בפרק המצניע ([שבת] דף צ״ג ע״ב), המוציא אוכלין פחות מכשעור בכלי, פטור אף על הכלי, שהכלי טפלה לו, את החי במטה וכו׳, שהמטה טפלה לו. ע״ש. הרי דלענין חיוב הוצאה, (כשהיא) [כשהיה] דבר שאינו חייב עליו חטאת ע״ג כלי או מטה שהם טפלים לאותו דבר, פטור אף על הוצאתם, ד[כמאן דליתנהו, הוא הדין הטבלא הלזו חשיבא טפלה לכלי של הקהב״י, והגם שמניחו על גבו, חשיבא אותה הטבלה כמאן (דליתה) [דליתא], וכמונח בקרקע דמי. הא ליתא כלל, דכד הוינן בה, אין הטבלה טפלה לכלי של הקאהב״י, דאין הטבלה מיוחדת אלא להניח בה הכוסות, שאין מטלטלין הכוסות אלא עם הטבלה ובה מונחין תמיד, אבל הצלוחית הזה אין שם מקומו תדיר אלא לעתים רחוקות, וכשהיה מונח הכלי בתנור לא היתה הטבלה משמשת לו, ואפילו בעודו יוצק הקהב״י לתוך הכוסות, אין דרכם להניח תדיר הכלי לתוך הטבלה אלא כפי ההזדמן, וכהאי גוונא לא מקרי טפלה לו להיות נחשבת כמונחת בקרקע. ותו, דהא תניא התם בפרק המצניע, ת״ר המוציא אוכלין כשעור, אם בכלי, חייב על האוכלין ופטור על הכלי, ואם היה הכלי צריך לו, חייב. ופרש״י ז״ל, ואם היה צריך לכלי, להשתמש בו תשמיש אחר במקום שמוציאו שם. ע״כ. הרי דאם הוא צריך לכלי לצורך תשמיש דבר אחר, לא הוי טפלה לאוכלין וחייב גם על הכלי, אע״פ שבעת ההוצאה הוציא האוכלין בתוכו. והכא נמי כיון דהוא צריך לטבלה זו לצורך הנחת הכוסות בה, שזהו תשמישה בקביעות, בין בעוד הצלוחית עליה בין כשאינה עליה, וא״כ לא הויא טפלה לצלוחית ליבטל לגבה, ועל כן אם מניח הצלוחית על הטבלה, לא חשיב כמניחה ע״ג קרקע ושרי להחזירה, דהוי כמניחה ע״ג כלי כמטה וספסל, דאבעיא לן ואפסיקא לקולא לדעת הרמב״ם ומרן וסיעת מרחמוהי ז״ל. ודרך אגב תמהתי לכאורה אמאי לא פסק הרמב״ם ז״ל (בפי״ח מהלכות שבת הכ״ח) דין הברייתא הנזכרת, דבהלכה הנזכרת פסק דינא דמתניתין המוציא פחות מכשעור וכו׳, והיה לו לפסוק ג״כ דאם הוא צריך לכלי לצורך דבר אחר חייב על הכלי, והרי ברייתא סתמית היא בלי מחלוקת. ואולי דאתיא מכללא, דהא יהיב הרמב״ם ז״ל טעם לדין המשנה, דאין כוונתו להוצאת הכלי אלא להוצאת מה שבתוכו וכו׳. יע״ש. דשמע מינה דאי כוונתו בהוצאת הכלי אינו להוצאת מה שבתוכו, אלא שהוא צריך לו להשתמש בו תשמיש אחר במקום שמוציאו שם, חייב על הכלי, ונמצא מדיוק דבריו שגם דין הברייתא כלול בו.

באופן דלמדנו מכל האמור, שאם יניח הצלוחית ע״ג כלי אחר, כגון מטה וספסל ושלחן של ארבע רגלים וכיוצא, ואפילו ע״ג הטבלה של הכוסות של קאהב״י, לא חשיב כמניחו ע״ג קרקע, ושרי להחזירו לדעת מרן ז״ל, דנקיט כהרמב״ם וכל קדושים עמו ז״ל דפסקי הבעיא לקולא כמדובר.

שו״ר ההיתר מפורש להרב התשב״ץ ז״ל (ח״ב סימן ק״ל), ששאלו ממנו על אותן המסירים הקדרה של חמין מעל האש ביום השבת, ומושיבין אותה על כלי אחר, ואחר שגורפין ממנה מה שהם צריכים, מחזירין הקדרה על האש, ולגוער בהם השיבו, שבפני חכמים גדולים נהגו היתר בזה ולא מיחו בידם. והרב ז״ל האריך הרחיב להביא דעות הפוסקים ז״ל בזה, ואחר שהביא דעת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ו] כתב, ולפי זה אם הניחו בכלי אחר דמי לעודן בידו, וכיון שדעתו להחזיר מותר. אלא דמשום דנדונו היה שמחזירין הקדרה על האש, על זה כתב שהם טועים, דאין מותר להחזיר לעולם אלא בכירה גרופה וקטומה, אבל זו שאינה גרופה אין לנהוג היתר אפילו מניחין אותה ע״ג כלי אחר. ושוב כתב דלפי הירושלמי דכל אלו הדברים לא נאמרו אלא בסילקו מערב שבת ולא החזירו עד שחשיכה, אבל אם סילקו מע״ג הכירה בשבת מותר להחזירה בשבת אפילו הניחו ע״ג קרקע, ואפילו אין דעתו להחזיר, דהכי איתא התם וכו׳. ולפי זה אם נטלו משחשיכה בכל ענין מותר להחזיר, ויש מקילין ע״פ הירושלמי אפילו כשאינה גרופה וקטומה, וא״כ אין לסלק הנוהגים היתר ממנהגם, והנח להם לישראל. ע״ש. וגם הרב מהר״א ן׳ טוואה ז״ל שם בח״ד בסוף הספר (סימן ט׳) נשאל על זה, וגם הוא התיר בפשיטות להחזירו לכירה כשמניחו ע״ג כלי, על פי סברת הרמב״ם ז״ל, היא הדעת השלישית והרביעית דמייתי התם, דמה שאוסר הרמב״ם הוא בהניחן ע״ג קרקע אפילו דעתו להחזיר, ואם לא הניחן ע״ג קרקע, בין הניחן ע״ג כלי או עדיין הם בידו, צריך שיהיה דעתו להחזיר. ויש מן הפוסקים דסבירא להו בהניחן ע״ג קרקע כהרמב״ם, דאפילו דעתו להחזיר אסור, ואם עדיין בידו אפילו הניחן ע״ג כלי אפילו לא היה דעתו להחזיר מותר להחזיר. ושוב הביא דברי הירושלמי הנזכר, וכתב, ומאחר שדבר זה מפורש בירושלמי, נוכל לסמוך עליו, דאם נטלו בשבת שרי להחזיר בכל ענין. וכן כתב הר״ן ז״ל [שם יז: ד״ה ומיהו], היכא דנטלו בשבת בכלהו גווני שרי. וציין דברי הרב זקנו הרשב״ץ הנזכר, וכתב, אבל אנן קפדינן שלא להניח ע״ג קרקע, זולתי אם יש קצת בורות שאין מדקדקין בכך, ועוד דאפילו במקומו שנהגו ע״פ הירושלמי אין למחות בידם, דיש להם על מה שיסמוכו, הואיל ונזכר זה שם בפירוש, וגם שיש פוסקים מן המפורסמין שסמכו עליו והנהיגו להקל. ע״כ. עיניך הרואות דאם כשהוציאו מן התנור הניחו ע״ג כלי אחר, שרי להחזירו לשתי הדעות האחרונות הנזכרות, אלא דהרמב״ם ז״ל לא התיר בכך אלא בשדעתו להחזיר כנזכר. ובנדון דידן הדבר ידוע ופשוט דדעתם להחזיר הצלוחית של קאהב״י אל התנור, ומותר בשופי להחזירו כשהניחו ע״ג כלי אחר, ואפילו ע״ג הטבלה, ולא חשיב טפלה לו כנזכר. אלא דזימנין שמניחין משקה הקאהב״י בצלוחית של זכוכית, ומשום דחייס עליה דילמא פקע מחום התנור, משימין הצלוחית אל תוך כלי אחר של טיניקיי שממלאים אותו

אוצר ההלכה

מאפר עד חציו, להגן עליו שלא ישבר, הנה כלי זה של טיניקיי נראה פשוט שהוא טפל לו, שאי אפשר להניח הצלוחית בתנור זולתו, ואם כשהוציאו מן התנור חזר והניחו לתוכו, הא לא חשיב הניחו ע״ג כלי אחר להתיר להחזירו לתנור. כנלע״ד.

אכן לסמוך על דברי הירושלמי להתיר להדיא להחזירו אפילו הניחו ע״ג קרקע כנזכר, וכמו שכתב הר״ן ודעימיה ז״ל, נראה דלדידן דתפסנו הוראות מרן ז״ל לא יאות ולא אתחזי לנא לסמוך על זה, דנהי דמלבד דהר״ן והרב התשב״ץ והרב מהרר״א הנזכר כתבו כן, עוד זאת הביא לנו ה״ה חיד״א ז״ל בברכ״י (אות ב׳), שכן כתב הרב ארחות חיים ז״ל (סימן ע׳) לפי הירושלמי הנזכר. ע״ש. נמצא דרבים ונכבדים קיימי בסברא זו, אך כיון דמרן ז״ל בב״י אחר שהביא דברי הר״ן הנזכר כתב וז״ל: ודבר פשוט הוא שאין כן דעת התוספות [שם לו: ד״ה וב״ה] והרא״ש [שם פ״ג סימן ב׳] וסיעתם, שהרי הם אוסרים להחזיר אפילו מבעוד יום סמוך לחשיכה, וכ״ש להחזיר בשסלק משחשכה, וגם הרמב״ם כתב בהדיא היפך הירושלמי הזה, שהרי כתב בפ״ג [ה״י], כל שמותר להשהותו ע״ג האש, כשנוטלין אותו בשבת אסור להחזירו למקומו וכו׳, והוא שלא הניח הקדירה ע״ג קרקע. ע״כ. וכן בש״ע בדין שלפנינו כתב תנאי שלא הניחה ע״ג קרקע, גם בנטל הקדירה בשבת, וכסברת הרמב״ם ז״ל הנזכרת, א״כ הגם דהרשב״ץ ומוהר״א ן׳ טוואה ז״ל הסמיכו המנהג להתיר ע״פ דברי הר״ן והירושלמי כנזכר, מכל מקום אנן בני ספרד יש לנו להחמיר כפסק מרן ז״ל, ומה גם דזה שכתב הרב כמהרר״א ן׳ טוואה ז״ל דנזכר היתר זה בפירוש בירושלמי, אחהמ״ר אין זה מפורש ומוכרח בפירוש הירושלמי, וכמו שראיתי להרב קרבן העדה ז״ל בשיירי קרבן שם (פ״ג דשבת סוף ה״א ד״ה הניחו בארץ), שהביא דברי הר״ן והגהת רמ״א ודברי מרן ב״י, וכתב וז״ל: ולא כתב טעמו של דבר איך דחו הפוסקים דברי הירושלמי, ולי נראה פשוט שגירסתם כפי הגירסא שלפנינו, שאינם גורסין אם הניחו וכו׳, ומלתא באנפי נפשה היא, ואיירי בשבת, ואבעיא דנטלו מבעוד יום וקדש עליו היום לא נפשטה, וכן הסוגיא בהרבה מקומות בש״ס זה, ואיירי בשלא הניחו ע״ג הארץ, נמצא דהירושלמי והבבלי שניהם מודים דאם הניחו ע״ג הארץ אפילו משחשיכה אסור וכו׳. ע״ש. נמצא דמאי דכתבו כל הפוסקים ובפרט הרמב״ם ז״ל הדין בהיפך, לאו משום דנקטי דלא כהירושלמי, אלא דבדברי הירושלמי גופיה יש לצדד ולומר דגם משחשיכה אם הניחו ע״ג קרקע אסור להחזירו, ושני התלמודים כחדא אזלין וכחדא שריין, וכיון שכן אין להחליט להתיר ע״פ מה שמפרש הר״ן ודעימיה ז״ל להקל נגד מה שכתבו גדולי הפוסקים להחמיר, כיון שאין הדין ברור ופשוט בירושלמי, ואין להתיר אלא בהניחו ע״ג כלי אחר כדכתיבנא בעניותין. וזכינו לדעת קדושים הגדולים הנזכרים ז״ל, דבהונח ע״ג כלי אחר שרי להחזירו, ובלבד שלא יצטנן לגמרי, עיין להרב באר היטב ז״ל (סקי״ב). ושוב אחר זמן שכתבתי כל זה בא לידי ספר בני משה להרב כמהר״ם מאג׳אר ז״ל, וראיתי לו שם (בסימן א׳ דף א׳ ע״ב) שגם הוא ז״ל תמה על דברי הרב התשב״ץ והרב כמהר״א ן׳ טוואה ז״ל הנזכרים, דלא משמע כן מהירושלמי, והאריך קצת בזה, ומשום דהוי מגמר בעתיקא לא יכולתי לעמוד על הדבר, והמעיין יראה, ומכל מקום נראה דדינא דכתיבנא קאי שפיר בס״ד. (פתח הדביר ח״ג – סק״ב השני)

רמא) שם ולא הניחה על גבי קרקע וכו׳. מספקא לי לכאורה בהא דאמרינן דכשהניחה ע״ג קרקע אסור להחזירה, אי אינו אלא כשסילק ידו מעליה, אבל אם לא הסיר ידו מעליה כל הזמן שהקדירה חוץ לתנור או לכירה, אפילו הניחה ע״ג הקרקע שרי להחזירה, דיש צד לומר דכיון דטעמא דאיסור חזרה הוא מטעם דההנחה ע״ג קרקע מורה היסח הדעת שאין דעתו להחזירה, א״כ היכא דעבד מעשה המורה דלא אסח דעתיה מינה, והיינו דמנח ידיה עילווה, דזה מורה דאכתי דעתיה עלה להחזירה לתנור אחר שיקח מתוכה מה שהוא רוצה לצורך סעודה זו, אפילו הניחה ע״ג קרקע שרי להחזירה, דכיון דמנח ידיה עילווה כעודה בידו דמי. מיהו מסתמיות דברי הפוסקים ז״ל משמע, דכל שהניחה ע״ג קרקע בכל גוונא אסור להחזירה, וכן מתבאר להדיא מהירושלמי שם (פ״ג דשבת סוף ה״א), וז״ל: תלוי ביתד ונתנו ע״ג ספסל, נאמר אם היה מפוחם מותר ואם לאו אסור. ופירש הרב קרבן העדה ז״ל, תלוי ביתד או שנתנו ע״ג ספסל, דלא דמי לעודו בידו וגם לא להניח ע״ג קרקע מהו. נאמר, פשוט לן דאם היה עדיין רותח גמור מותר, ואם לאו אסור. ע״כ. ואמר תו בירושלמי, א״ר יוחנן ב״ר מרייה בשלא העביר את ידו ממנו, אבל העביר את ידו ממנו אסור. ופירש הרב הנזכר ז״ל [ד״ה בשלא], לא אמרן דתלוי ביתד שרי, אלא דוקא כשהניח גם ידו עליו הלכך שרי, אבל בשסילק ידיו ממנו אסור, דדמיא טפי להניח ע״ג קרקע. ע״כ. מדנחית בירושלמי לפלוגי האי חילוקא, דהעביר ידו דוקא התלוי ביתד להחמיר, ולא חילק כן אהניחו ע״ג קרקע וכדאמרן, ש״מ להדיא דכי הניחו ע״ג קרקע בכל גוונא אסיר, וטעמא נראה דהנחה בקרקע מעשה רב דאסח דעתיה מיניה, ואפילו לא סילק ידו הימנה, ומכאן סמך לדעת האומרים דאם הניחו ע״ג קרקע אפילו דעתו להחזירה אסור להחזירה, שהרי אפילו הניח ידו עליה לא מהני. אלא דגם זה אינו מבואר בדברי הפוסקים דכדי להתיר לתלוי ביתד או הניחו ע״ג ספסל בעי נמי דלא העביר ידו ממנו, ונראה דבכל גוונא התירו הפוסקים ז״ל שפסקו הבעיא לקולא, ולא קי״ל כהירושלמי. (פתח הדביר ח״ג – סק״ג)

רמב) שם ולא הניחה על גבי קרקע וכו׳. מה שראיתי שביום שבת מסירין הקדרה של חמין מעל האש ביום השבת, ומניחין אותה על גבי קרקע, ולוקחין ממנה מה שצריך להם, ומחזירין אותה על האש, יש להם על מה לסמוך כמו שכתוב בתשב״ץ (ח״ב סימן ק״ל) וז״ל: אבל לפי הירושלמי [שבת פ״ג סוף ה״א], כל אלו הדברים לא נאמרו אלא בשסלקו מעל גבי כירה מערב שבת ולא החזירו עד שחשיכה, אבל אם סלקו מעל

אוצר ההלכה

גבי כירה בשבת מותר להחזירה בשבת, אפילו הניחו על גבי קרקע, ואפילו אין דעתו להחזיר וכו'. ולפי זה אם נטלו משחשיכה בכל ענין מותר להחזיר. ויש מקילין על פי הירושלמי אפילו כשאינה גרופה וקטומה. ואם כן אין לסלק הנוהגים היתר ממנהגם, והנח להם לישראל. ע"כ. ועוד ראיתי בח"ד [הטור השלישי] למוהר"א בן טווא ז"ל (סימן ט') שכתב וז"ל: ומעתה אין להם לתמוה על מנהגנו, דהא יש מקומות שנוהגים להתיר לגמרי ע"פ הירושלמי [שם], אבל אנן קפדינן שלא להניח על גבי קרקע זולתי אם יש קצת בורות שאין מדקדקין בכך. ועוד דאפילו במקומות שנהגו על פי הירושלמי אין למחות בידם, דיש להם על מה שיסמוכו הואיל ונזכר זה שם בפירוש, וגם שיש פוסקים המפורסמים שסמכו עליו והנהיגו להקל. עכ"ל. ועיין בשאלה שאחר זה, שכתב על מה שנוהגים במקומנו שמטמינים מערב שבת קומקום של מים חמין, אדעתא דהכי שאם יצטמק התבשיל נותנין בו מאלו המים, וז"ל בסוף התשובה: ומאחר דלא מצינן לדברי האוסר בירור וראיה, והמנהג הזה הוא מימי קדמונים, ראוי להניחם לנהוג מנהגם, והרוצה להחמיר בדבר שאין בו איסור מפורש גורם מחלוקת בר מינן ולא ישמעו לו, וכ"ש שיאמרו שכבר נהגו זה לפני כמה גדולים ולא מיחו בהם. עכ"ל. ובשאלה שלפניה נתן טעם למנהגנו להשהות על הכירות שלנו וגם מטמינים בבגדים והתיר. יעו"ש. ועיין בספר מחזיק ברכה (סימן שי"ח סק"ז) על שלוקחין במגריפה מהקדרה שהיא על האש, אף על פי שעל ידי המגריפה מתהפך שלמעלה למטה, שלכ"ע מותר, משם הרדב"ז [ח"ג סימן תתנ"ד]. והנאני מה שאנו עושים בשבת בבקר שלוקחין איזה דבר מהקדרה על ידי כף, וא"כ ליכא משום מגיס. וכך ראיתי כתוב, דדבר שנתבשל כל צורכו ליכא משום מגיס. (צוף דבש – סימן קפ"ב)

רמג) שם ולא הניחה על גבי קרקע וכו'. כתב ב"י, אבל נטלו משחשיכה אפילו הניחו ע"ג קרקע וכו'. עיין מה שכתב הרב יד אהרן במהדורא בתרא [הגב"י סק"ה][151]. (דברי מנחם – הגב"י סק"ח)

רמד) שם ולא הניחה על גבי קרקע וכו'. הרמ"א מיקל בזה, וכן הוא בירושלמי [שבת פ"ג סוף ה"א], כמו שכתב הברכי יוסף [סק"ב][152]. בכל זאת בירושלים המנהג להזהר שלא להניחו ע"ג קרקע ולא על שום דבר, כפסק מרן. (נתיבי עם)

רמה) שם הגה ודעתו להחזירה. אבל ספר התרומה [סימן רל"א], והמרדכי [הגהות מרדכי שבת סימן תנ"ו דף ע"ט ע"ב], וריא"ז [הובא בשלטי הגבורים שבת יז:], פסקו לקולא, דאפילו הניחה ע"ג קרקע ודעתו להחזירה שרי. וכ"כ ארחות חיים [הלכות שבת סימן ע'] והכלבו בשם הרא"ה[153]. ע"ש. והרמ"ך [הלכות שבת פ"ג ה"י] תמה על הרמב"ם [שם], אמאי לא פסק כן כלישנא בתרא. ומ"ש עליו הרשב"ץ (בח"ב סימן ק"ל) דלא קשיא, דגם הרי"ף [שבת יז:] פסק כן, דראוי להחמיר דקרוב לאיסור תורה. ע"ש. אע"ג דהרי"ף דרכו לפסוק בתרי לישני באיסור תורה לחומרא ובאיסור דרבנן לקולא, אבל הרמב"ם דרכו לפסוק כלישנא בתרא אפילו באיסור תורה. ונ"ל דסבירא ליה כמ"ש הרא"ש בפ"ג דראש השנה [סימן ה'] דהא לא דמי לתרי לישני דעלמא, משום דאורחא למימר אריש תחלה, ואחר כך איכא דמתני אסיפא, וליכא למיקם עלה הי מנייהו בתרייתא. ע"ש.

גם מה שכתב [הרשב"ץ] דלא דמי ספק דתיקו דנקטינן לקולא לספק דתרי לישני, דכיון דללישנא קמא פשיטא לחומרא כוותיה עבדינן. ע"ש. עמ"ש סימן ש"י [תיקוני ערך השלחן אות ב'] וסימן תס"ז [סקי"א] דספק פלוגתא עדיף, ונקטינן ביה לקולא כיון דאיכא מאן דמתיר. ע"ש.

לכן נ"ל טעמו דפסק לקולא בהך בעיא, משום דאיכא אמוראי [שם לח:] אחריני דשרו אפילו ע"ג קרקע, והוה ליה כעין ספק ספיקא, דאם תימצי לומר דהו"ל כהניח ע"ג קרקע, הא איכא מאן דשרי, ומהאי טעמא נמי פסק כלישנא בתרא דעודן בידו אפילו אין דעתו להחזיר מותר, אבל בהניח ע"ג קרקע החמיר כלישנא קמא, כיון דלכ"ע איכא איסור, ובזה אתי שפיר דפסק בהך בעיא דשל שומשמין לחומרא, כמ"ש הב"י סימן רנ"ז [ס"ג], משום דקרוב לבוא לידי איסור תורה. ע"ש. וכן פסק בהך בעיא דלחין אפילו מחמת עצמן אסור. ע"ש מה שכתבתי [סק"ד][154]. (ערך השלחן – סק"ה)

רמו) שם הגה ודעתו להחזירה וכו'. האליה רבה [סקכ"א] דייק מלשון הלבוש [ס"ב] שכתב, ודעתו להחזירה כשהיא רותחת, משמע דאם היתה דעתו להחזירה כשתצטנן לא מהני, והאליה רבה סיים בצ"ע. ולא אדע למה, כי ודאי אם היתה דעתו להחזירה צוננת, אין זה מיקרי דעתו להחזירה, שבודאי יחזור בו אח"כ מדעתו ולא יעשה איסור, ובלאו הכי לא מהני דעתו באיסור. (גנזי חיים – סק"ד)

רמז) שם ודוקא על גבה אבל לתוכה אסור. כתב ב"י (דף קס"ו ע"א שיטה ט"ו), אבל מדברי רבנו וכו'. נ"ב: ליתא, אלא אף רבנו מפרש כפרש"י ז"ל. ב"ח [אות י"ד]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סקט"ו)

רמח) שם ודוקא על גבה אבל לתוכה אסור. דאמר בגמרא [שבת לז.], א"ר חלבו א"ר חמא בר גוריא אמר רב, לא שנו אלא ע"ג אבל לתוכה אסור. וכתב הרב ב"י, פשטיה דלישנא

הערות וציונים

151. נדפס לעיל אות רל"ח. **152.** נדפס לעיל אות רל"ט. **153.** בכלבו (סימן ל"א דף ל"א ע"ד) התיר רק עודה בידו ודעתו להחזירה ולא הביא שם שיטת הרא"ה. **154.** נדפס לקמן בסימן רנ"ז אות נ"ז.

אוצר ההלכה

משמע דבשולי הקדירה מונחים על דפנות הכירה וממלאים את חללה מיקרי ע״ג, וכשהקדירה כולה בתוך חלל הכירה ויושבת על קרקעית הכירה מיקרי לתוכה, וכך הם דברי רש״י בריש פרקין [שם ד״ה היינו דשני]. אבל דעת הטור וכן דעת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״י], דוקא ששולי הקדירה עומדין על דופן הכירה, לא על חללה, או ששם כיסוי על פי כירה, והושיב הקדירה על אותו כיסוי, אבל כל ששולי הקדירה ממלאין את חלל הכירה מיקרי לתוכה, ובזה תבין דברי המג״א בסקכ״ב.
(בגדי ישע)

רמט) שם ודוקא על גבה אבל לתוכה אסור. כתב מג״א (סקכ״ב), למטה בקרקעית הכירה, וכ״כ ב״ח [אות י״ד]. ועיין סעיף ג׳. ר״ל שהב״י כתב על לשון הטור, דמשמע מדבריו דלא מקרי גבה אלא אם הקדירה יושבת על עובי שפת הכירה, או על גבי כיסוי שעל חללה, הא אם יושבת על חלל הכירה וכ״ש כשהיא תלויה באויר הכירה, אע״פ שאינה נוגעת בקרקעית הכירה מקרי תוכה. ע״ז כתב המג״א עיין סעיף ג׳, דשם משמע דאף שמושיב על חלל הקדירה ריקנית מקרי גבה, דשם ודאי אי אפשר ליתן על עובי שפתה.

והנה בהמג״א[155] והר״ן [שבת טו: ד״ה כירה] כתבו בשם רבנו האי, דכולה סוגיא דפרק כירה מיירי שהקדירה יושבת על כסא של ברזל או שהיא תלויה באבנים, וכ״כ הטור. וא״כ לפי מה דאיתא בפרק כירה [שם לז.] גבי שהייה דמיירי אפילו בתוכה, כדאיתא מה לי גבה מה לי תוכה, א״כ מוכח דתלייה באבנים אף שאינה נוגעת בקרקעית הכירה נמי מקרי תוכה, דאל״כ האיך אמרו בש״ס [שם] דתוכה נמי שרי, דהא כשנוגעת בקרקעית הכירה הוי הטמנה ואסור, וע״כ צ״ל מה שהיא תלויה באבנים נמי מקרי תוכה. אמנם המחבר העתיק בס״א או שהיא יושבת ע״ג אבנים, א״כ מוכח מדבריו איפכא, מדהוצרכו הפוסקים להמציא מציאות רחוקה כי האי, ולא כתבו בפשיטות דמיירי שאין הקדירה נוגעת בגחלים, כגון שיושבת על עובי שפתה או תוך חללה, ולמה להו לאהדורי אמציאות רחוקה כי האי. אלא ודאי משום דס״ל דלא מקרי תוכה אלא היכי שהקדירה יושבת על קרקעית החלל, ומש״ה קשיא להו שפיר תוכה האמור בש״ס היכי משכחת לה, הא כה״ג מסתמא נוגעת בגחלים, וא״כ הוה ליה הטמנה, לכן הוצרכו לאוקמי כגון שהקדירה יושבת תוך החלל ע״ג כסא של ברזל או ע״ג אבנים ואינה נוגעת בגחלים. ואין להקשות לפ״ז מאי פריך בש״ס (דף ל״ז ע״א), אלא אי אמרת לשהות תנן מה לי תוכה ומה לי על גבה, דלמא רב מוקי מתניתין כפשטה, משום הכי קאמר דתוכה אסור משום הטמנה, וקמ״ל דאפילו גרוף וקטום הוא מוסיף הבל, וכדעת רבינו האי ז״ל, ולאפוקי דעת רש״י [שם לו: ד״ה עד שיגרוף] שסובר דכירה גרוף וקטום אינו מוסיף הבל. וצ״ל דס״ל דזה מילתא דפשיטא, דאפילו גרוף וקטום מוסיף הבל, כמ״ש הר״ן ז״ל [שם], והטמנה בדבר המוסיף הבל לא איצטריך לאשמועינן דאסור, דמשנה שלימה ריש פרק במה טומנין [שם מז:], כדפרש״י ז״ל בפרק במה מדליקין (דף ל״ד ע״א [ד״ה משחשכה]). ע״ש. אבל דוחק קצת. ונראה להביא ראיה לדעת רמ״א ז״ל דס״ל דכל שמגולה למעלה לא מקרי הטמנה, אפילו נוגעת בגחלים.

עכ״פ נשמע מלשון המחבר והפוסקים דלא מקרי תוכה אלא היכא שהקדירה יושבת תוך חללה, וכדמות ראיה לזה, מהא דבעי למפשט בש״ס [שם לז.] סמיכה בכירה להיתרא, משתי כירות המתאימות, דמשהין ע״ג גרוף וקטום כדאיתא בס״א בהג״ה, ואי ע״ג היינו על עובי שפתה דוקא מלמעלה, א״כ היכי ס״ד למפשט מינה סמיכה לדופן הכירה, הא שם גבי שתי כירות לא קתני אלא ע״ג גרוף וקטום, וא״כ הקדירה יושבת למעלה ואינה נוגעת כלל בכירה השניה שאינו גרוף וקטום, ומאי סמיכה היא זו, אלא ודאי דס״ל להש״ס דלשון ע״ג משמע שהיא תלויה באויר הכירה, כל שאינה יושבת תוך קרקעית החלל, ולכן ס״ד שפיר דדמי לסמיכה, כיון שהקדירה בפנים סמוכה במקצת לדופן הכירה השניה שאינה גרופה וקטומה, ודחי דאפ״ה כיון שאינה סמוכה לגמרי ומדליא במקצת למעלה מחלל הכירה שליט בה אוירא. כנלע״ד. וספר הב״ח אין בידי לעיין שם.

שם בא״ד, וכתב בשלטי גבורים [שם יז:], ובכירות שלנו שהן פשוטות תוכה וע״ג אחת הן וכו׳. ע״ש. דר״ל אותן כירות שאין להם תוך וחלל כלל, אלא שמסיקין מתחתיהן ומושיבין הקדירה למעלה, אבל לא [כעין] תנורים שלנו. וכ״מ לקמן במג״א (סקל״ה) ובב״י. ופשוט הוא. (חדושי מוהרמ״ז)

רנ) שם ודוקא על גבה אבל לתוכה אסור. כתב מרן בב״י, דעל אויר הכירה ע״ג מקרי ושרי, שכן נראה דעת רש״י [שבת לז. ד״ה היינו דשני]. ע״ש. וכן נראה מדברי התוספות ריש פרק כירה [שם לו: ד״ה וב״ה], שהקשו איך שרי להחזיר קדירה ע״ג כירה, הא אהל הוא. ע״ש. ולא שייך אהל אלא על אוירה ולא על דופנה.
וכן דעת מרן בש״ע כמו שכתב המג״א [סקכ״ב].
(שלחנו של אברהם)

רנא) שם ודוקא על גבה אבל לתוכה אסור. במג״א (סקכ״ב), דאפילו תלה הקדרה לתוך אויר הכירה וכו׳. לא עיין בירושלמי שבת (פ״ג ה״א), דמחלוקת הוא שם עד היכן הוא תוכה, עולא אמר עד ג׳, א״ר מנא עד מקום שהוא עושה חריץ באפר המונח בשולי הכירה. וע״ש בגליון הש״ס. ומסיק שם דצריך ליתן שלש חבילות של ענפים לחים וליתן עליהם. ואף שכתבתי לעיל[156] דזה מותר אפילו בתנור, התם הוא דוקא מדוחק ובסתר, משא״כ בכירה מותר בכל גווני, ומהירושלמי זה הוכחה למ״ש סעיף ג׳. והפני משה [שם ד״ה עד איכן] פירש בדרך אחרת.
(תוספת ירושלים)

הערות וציונים

155. לא מצאנו במג״א, ואולי צ״ל בהרא״ש (שבת פ״ג סוף סימן א׳), שכתב כן בשם רבנו חננאל. **156.** נדפס לעיל אות ק״ה.

סימן רנג סעיף ב

אוצר ההלכה

רנב) שם ודוקא על גבה אבל לתוכה אסור. כתב מג"א (סקכ"ב) ד"ה על גבה וכו', דלא מקרי תוכה אלא כשיושב למטה בקרקעית הכירה וכו'. עיין ירושלמי (פ"ג דשבת ה"א), עד איכן עולא אמר עד ג', אמר רבי מנא עד מקום שהוא עושה חריץ. ע"ש. ועיין זבחים (דף כ"ה רע"ב), ורש"י [ד"ה ורידין] ותוספות שם [ד"ה זאת] ראייתם לזה. ע"ש ותבין. ואם מונח הקדירה בגומא בהתנור, ולמעלה שוה הקדירה להתנור, שאין בולטת מהקדירה לאויר התנור, אי בכהאי גוונא מקרי תוכה, עיין כלים (פ"ט מ"א), מבואר דבכהאי גוונא הוי אויר התנור. ע"ש. ועיין ב"י יו"ד סימן קצ"ח [סי"א], כהאי גוונא לענין חציצה. ועיין ר"ש פ"ב דטבול יום [מ"ח] בהג"ה שם. ע"ש. אבל בנדון דידן לענין הטמנה, י"ל דלכ"ע הוי הטמנה וזה פשוט. (חדושי מהרי"ו)

רנג) שם ודוקא על גבה אבל לתוכה אסור. כתב מג"א (סקכ"ב), דלא מיקרי תוכה אלא כשיושב למטה בקרקעית הכירה וכו'. יעוין בירושלמי (שבת פ"ג ה"א) עולא אמר עד ג', א"ר מנא עד מקום שעושה חריץ באפר המונח בשולי הכירה. (נפש חיה – מרגליות)

רנד) שם ודוקא על גבה אבל לתוכה אסור. הנה יש להסתפק בהא דעל גבה דוקא מותר, אם הוא מפני שיש הוכחה מדלא מניחה בתוכה דאינו מבשל, אבל היכא דלא הויא הוכחה אסור מפני דאנו צריכין הוכחה בחיוב, וא"כ היכא דליכא הוכחה אף דליכא ההיפוך, ר"ל שמבשל, מ"מ אסור. אבל לפי דברי המג"א (בסקכ"ב) בשם השלטי גבורים [שבת יז:], נראה דדוקא היכא דאיכא הוכחה דכוונתו לבשל אסור, אבל בליכא הוכחה למבשל הגם שאין הוכחה להפוך מותר. (זרע יעקב – זלזניק)

רנה) שם אבל לתוכה אסור וכו'. ואם עבר והחזיר לא נתבאר מה דינו בתבשיל, ולכאורה נראה דדינו כמו בעבר ושיהה כמ"ש הרמ"א לעיל [ס"א], והוא מהגהות אשר"י [שבת פ"ג סימן ג'] שהובא בב"י, דכל מה שאסור להחזיר אם עבר והחזיר המאכל אסור. אבל לפמ"ש לעיל בריש הסימן[157] לדעת רש"י, הא דאסור להחזיר לתוכה היינו משום אוהל, א"כ אינו ענין לאסור המאכל בשביל זה. (אותות השמים – דרישת ארי – סק"ג)

רנו) שם אבל לתוכה אסור וכו'. עיין בתשב"ץ ח"ד שם ([הטור השלישי] סימן ט'), ובזרע יעקב [גינצבורג] שבת ריש פ"ג [לו: ד"ה ובזה], באותן הנוהגין בליל שבת נוטלין הקפ"ע מכירה ונותנין לתוך התנור אחר שלוקחין משם מאכלי בשר, ושוהין עד למחרת, דיש להם מקום לסמוך, דגרוף וקטום מותר בחזרה אפילו לתוכה, ואין למחות בידם. ע"ש. והוא נגד הפוסקים. ועיין בשערי תשובה לקמן (סימן שי"ח סקל"ה) ובעיקרי דינים [סימן י"ד אות י"ד] בשם קול אליהו [סימן י"ד], שנסתפק לחמם הקאווי כנגד המדורה. (פתחי תשובה)

רנז) שם אבל לתוכה אסור וכו'. עיין בתשב"ץ (ח"ד טור ג' סימן ט'), ובזרע יעקב [גינצבורג] שבת ריש פ"ג [לו: ד"ה ובזה], באותן הנוהגין בליל שבת נוטלין הקפה מכירה ונותנין לתוך התנור אחר שלוקחין משם מאכלי בשר, ושוהין עד למחרת, דיש להם מקום לסמוך, דגרופה וקטומה מותר בחזרה אפילו לתוכה, ואין למחות בידם. ע"ש. והוא נגד הפוסקים. ועיין בשערי תשובה לקמן (סימן שי"ח סקל"ה) ובעיקרי דינים [סימן י"ד אות י"ד] בשם קול אליהו [סימן י"ד], שנסתפק לחמם הקאווע כנגד המדורה, מובא בפתחי תשובה[158]. ועיין בספר מאורי אור בחלק באר שבע (דף ק"א ע"ב)[159] שכתב, דאסור להטמין משקה ששותים בחלב, מכל שכן חלב עצמו, בתנור שמטמינים בו הקדירות מתבשילי בשר לשבת, אף להשים בקדירה מים ולכסותו (בחוץ) [בחון] ומנוסה שקולט ריח מאד, וכמו שכתבו תוספות פ"ה דעבודה זרה [סו: ד"ה רבא] ריח פטום לכ"ע אסור, וכעובדא דרב להדיא בחולין (קי"ב) [קיא:]. ע"ש.

[הערת מהרשי"ם: עיין במג"א (סקכ"ב) דגם בתלה לתוך אויר הכירה מותר. אבל בירושלמי (פ"ג דשבת ה"א), עד היכן הוא תוכה, עולא אמר עד שלשה, אמר רבי מנא עד מקום שהוא עושה חריץ באפר המונח בשולי כירה, ומסיק דיש ליתן שלש חבילות של ענפים לחים וליתן עליהם. וע"ש בפני משה [שם ד"ה עד איכן], ובגליון הש"ס, ובספר תוספת ירושלים סימן זה[160]]. (ארחות חיים – ספינקא – סק"ז)

רנח) שם הגה ודוקא שהתבשיל וכו'. בט"ז (סק"י), בתשובת רמ"א [סימן ק"ב] מתיר. נ"ב: ע"ש כי לא התיר להדיא אלא בנתבשל כל צרכו, ובלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי אוסר להדיא. (בית מאיר)

רנט) שם הגה ודוקא שהתבשיל וכו'. כתב בט"ז (סק"י) וז"ל: בתשובות רמ"א [סימן ק"ב] מתיר לפתוח התנור בליל שבת, והעכו"ם סותם התנור אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי. ונלפע"ד דהרמ"א סבירא ליה כמו שכתב הט"ז בסימן שי"ח [סק"ג], דבמאכל בן דרוסאי אפילו בלא נתבשל כל צרכו בעודו רותח, אינו רק פטור אבל אסור מדרבנן, וע"י עכו"ם הוי שבות דשבות לצורך שבת. (דעת ומזימה)

רס) שם הגה ודוקא שהתבשיל מבושל כל צרכו. כתב ב"י (דף קס"ו ע"א שיטה ה'), מחמתה וכו'. נ"ב: וכ"כ ספר התרומה [סימן רל"א], וסמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ג ע"ג], וסמ"ק [סימן רפ"ב עמ' רפ"ו], ותוספות בפרק כירה [שבת לו: ד"ה וב"ה], ובפ"ט[161] ור"י כה"ג, וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות שבת [ה"ג]. מצאתי הגהה כתיבת יד. (כנסת הגדולה – הגב"י)

הערות וציונים

157. נדפס לעיל אות ט'. **158.** נדפס באות הקודמת. **159.** נדפס לקמן אות שמ"ט. **160.** נדפס לעיל אות רנ"א. **161.** נראה דצ"ל בפרק במה טומנין בשם ר"י כה"ג, והוא בתוספות שם דף מ"ח ע"א ד"ה דזיתים.

אוצר ההלכה

רמא) שם הגה ודוקא שהתבשיל מבושל כל צרכו. משמע דבנתבשל כמאכל בן דרוסאי אסור להחזירו, וכן כתב בב"י לאסור, דשייך בישול בכמאכל בן דרוסאי. ע"ש. ומדברי הרב המגיד בפ"ג [מהלכות שבת ה"י] אין נראה כן, שעל מה שכתב הרמב"ם דשרי להחזירו, כתב דאם לא הגיע למאכל בן דרוסאי אסור, הא אם הגיע למאכל בן דרוסאי שרי, והרמב"ם הוא סובר דשייך בישול בבישול כמאכל בן דרוסאי, כמו שנראה מדבריו בפ"ט [ה"ג], וכמו שכתב מרן בב"י סימן שי"ח [ס"ד]. (שלחנו של אברהם)

רמב) שם הגה ודוקא שהתבשיל מבושל כל צרכו. ולעיל סעיף א' כתב הב"י דדי כמאכל בן דרוסאי, וכן הוא בירושלמי ([שבת] פ"א ה"י), תבשיל שור שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר להחזירו ע"ג כירה קטומה. ומשמע שם בירושלמי דקאי אשבת גופא, מדקאמר עלה דאתי כרבי יוחנן דאמר השופת קדרה ע"ג גחלים (בשבת) מתרין בו שיקחנה מהגחלים, לכשיתבשל כמאכל בן דרוסאי אסור. וע"ש בגליון הש"ס. (תוספת ירושלים)

רמג) שם בהגה אפילו לכירה אחרת. כתב ב"י (דף קס"ו ע"ג שיטה י"ג), כתב הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג הי"א], מותר להחזיר מכירה לכירה וכו'. וכתב הרב המגיד שהוא בירושלמי וכו'. נ"ב: וז"ל הירושלמי בפרק כירה [שבת פ"ג סוף ה"א]: רבי אלעזר משם רבי אושעיה, משרת הייתי את רבי חייא הגדול, והייתי מחזיר לו מכירה העליונה לד[י]וטי התחתונה, ומחזירה מכירה לכירה. אמר רבי ירמיה, זמנין סגיאין הייתי משרת את רבי חייא הגדול, ולא שמעתי ממנו כלום. אמר רבי זריקין לא שמעת מיניה מותר, ש"מ אסור. ומוכרח שמה שאמר רבי ירמיה זמנין סגיאין וכו', כוונתו להקשות על רבי אושעיה שהעיד שהיה משרת את רבי חייא הגדול, והיה מחזיר לו מכירה לכירה, ורבי ירמיה תמה עליו שגם הוא היה משרתו ולא שמע ממנו כלום. ועל זה דחה אותו רבי זריקין וא"ל בתימה, לא שמעת מיניה מותר ש"מ אסור, כלומר ממה שלא שמעת ממנו מותר, משם (אני) [אתה] רוצה ללמוד לאסור, ובאת לתמוה על רבי אושעיה, הא ודאי ליתא, שאין סברה בכך, דאיכא למימר זה שמע וזה לא שמע. ועוד שרבי אושעיה העיד על מעשה שהיה עושה לפני רבי חייא הגדול, ולכך פסק הרמב"ם דמחזירין. אבל אין לומר שדברי רבי זריקין שהשיב על דברי רבי ירמיה הם בניחותא, והכוונה שרבי אושעיה העיד שהיה משרת את רבי חייא הגדול והיה מחזיר וכו', ורבי ירמיה תמה עליו שגם הוא היה משרתו ולא שמע ממנו כלום, ורבי זריקין בא לסייעו, ואמר מאחר שלא שמעת ממנו שמותר ש"מ שאסור, ונדחו דברי רבי אושעיה. הא ודאי בורכא איהו, חדא מצד הסברה, דמה סברה יש שמאחר שלא שמע ממנו (שאסור) [שמותר], יש ללמוד (שמותר) [שאסור], שמאחר שרבי אושעיה העיד על מעשה שעשה לפני רבי חייא הגדול, איך נדחה אותו בדברים בעלמא שאומר שהוא לא שמע, דבשלמא אם גם רבי ירמיה היה מעיד על מעשה שהיה לפני רבי חייא הגדול, היה מקום להסתפק, אבל מאחר שמה שדחה אותו הוא באומרו שלא שמע, זו אינה טענה, שיש לומר אתה לא שמעת ורבי אושעיה שמע. ותו, דבפרק במה טומנין [שם פ"ד ה"ג] מייתי לה להא דרבי אושעיה, ולא מייתי עלה לא דברי רבי ירמיה ולא דברי רבי זריקין, דמשמע שפירוש דברי רבי זריקין הוא כדכתיבנא, ודחה דברי רבי ירמיה, ומשום הכי לא מייתי לה בפרק במה טומנין. וזה פשוט, באופן שנתחוור פסק הרמב"ם ז"ל. ומה שהראה לנו הרב המגיד שהוא בירושלמי, הוא הירושלמי הנזכר וכדכתיבנא. מעתה מ"ש רבנו ירוחם בח"ג [נתיב י"ב דף ס"ט ע"א], ובירושלמי כתב ומכירה לכירה אסור. הם דברים תמוהים, דכבר הוכרחנו בפירוש דברי הירושלמי שמותר, וכדכתיבנא לעיל מזה. ודוחק לומר שהוא מפרש הירושלמי בניחותא, דליתא, וכדכתיבנא. א"נ דפסק כרבי ירמיה, אבל זה דוחק, דמאחר דרבי זריקין ס"ל כרבי אושעיה, הוה ליה לפסוק דמחזיר מכירה לכירה. ולשון מרן ז"ל שכתב ורבנו ירוחם כתב דאין מחזירין, הוא מגומגם, שהוה ליה לומר אבל רבנו ירוחם כתב דאין מחזירין מכירה לכירה. וכ"כ מורי הרב ז"ל. (יד אהרן – הגב"י)

רמד) שם בהגה אפילו לכירה אחרת. כ"כ הרמב"ם פ"ג [מהלכות שבת הי"א], ומרן השמיטו בש"ע. וגם מהריק"ש בהגהותיו כתב ולהחזיר מכירה לכירה אחרת יש מתירין ויש אוסרין, ומכירה לטמינה ומטמינה לכירה דברי הכל אסור. עכ"ל. משמע שנטה לדעת האוסרין. וקצת קשה על מרן ומהריק"ש, דאמאי שבקי להרמב"ם דמתיר בפשיטות וחיישי לדעת רבנו ירוחם [נתיב י"ב ח"ג דף ס"ט ע"א] דאסר, כמו שכתב מר"ן בשמו בב"י. ותו דדעת שפתי הרמב"ם ברור מללו בירושלמי פרק כירה [שבת פ"ג סוף ה"א] ופרק במה טומנין [שם פ"ד ה"ג], וכמו שכתב בפשיטות הרב המגיד. ודברי רבנו ירוחם שכתב איפכא בשם הירושלמי תמוהים, וכמו שתמה הרב מה"ר בנימין הלוי ותלמידו בספר יד אהרן [הגב"י][162]. עש"ב. ובספר מרכבת המשנה [אלפאנדארי הלכות שבת פ"ג הי"א]. (ברכי יוסף – סק"ג)

רמה) שם בהגה אפילו לכירה אחרת. כתב ב"י, כתב הרמב"ם בפ"ג ([מהלכות שבת] דין י"א), מותר להחזיר מכירה לכירה וכו'. עיין מה שכתב שם המעשה רקח. ועיין מה שכתבו הרב יד אהרן (בהגב"י)[163], ברכי יוסף (סק"ג)[164]. (דברי מנחם – הגב"י סק"י)

רמו) שם בהגה אפילו לכירה אחרת. שאלה: מי שכבתה הפלאטה חשמלית אצלו בשבת, האם מותר להעביר סיר התבשיל לפלאטה אחרת בוערת.

הערות וציונים

162. נדפס באות הקודמת. **163.** נדפס לעיל אות רס"ג. **164.** נדפס באות הקודמת.

סימן רנג סעיף ב

אוצר ההלכה

הנה הרמב"ם (בהלכות שבת פ"ג הלכה י"א) כתב: ומותר להחזיר בשבת מכירה לכירה, אפילו מכירה שהבלה מועט לכירה שהבלה מרובה. וכתב הרב המגיד שמקורו בירושלמי (סוף פרק במה טומנין [שבת פ"ד ה"ג]). ומרן הב"י (סוף סימן רנ"ג) הביא על זה את דברי רבינו ירוחם [נ"ב ח"ג דף ס"ט ע"א] שכתב בשם הירושלמי, שאין מחזירין מכירה לכירה, שאם נטל הקדירה מכירה אחת אסור להחזירה לכירה אחרת, דחשיב כאילו נותן ע"ג הכירה לכתחלה בשבת. ומרן בש"ע (סימן רנ"ג ס"ב) כתב: כירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדירה מעליה, בשבת, מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת ולא הניחה ע"ג קרקע. והשמיט הדין שמותר להחזיר אף מכירה לכירה אחרת. אך הרמ"א בהגה שם פסק, שכל שהתבשיל מבושל כל צרכו מותר להחזירו אפילו לכירה אחרת. וכתב על זה הברכי יוסף [סק"ג][165], שמרן השמיט דינו של הרמב"ם, וגם מהריק"ש בהגהותיו נטה לדעת רבינו ירוחם שאוסר, וקצת קשה על מרן ומהריק"ש דאמאי שבקי להרמב"ם שמתיר בפשיטות, מפני דברי ר' ירוחם, והרי דעת שפתי הרמב"ם ברור מללו בירושלמי שהדבר מותר, וכמ"ש הרב המגיד, ומ"ש רבינו ירוחם בשם הירושלמי לאסור, דבריו תמוהים, וכמ"ש מהר"ר ר' בנימין הלוי ותלמידו בספר יד אהרן [הגב"י][166]. וצ"ע. ע"כ. והגאון ר' יעקב רקח בספר שלחן לחם הפנים (סימן רנ"ג עמ' כ"ט) העיר על דברי הברכי יוסף הנ"ל, שבמחכ"ת מנ"ל לומר שמרן שהשמיט דבר זה מהש"ע דעתו לאסור, שהרי אילו כן, היה כותב בש"ע שאסור, ולא כתב אלא כמ"ש הטור. ואף שבבית יוסף הביא דברי רבינו ירוחם באחרונה, אין ראיה מזה שדעתו לאסור היפך דעת הרמב"ם. לכן נראה שמכיון שמרן לא גילה דעתו בש"ע אם להתיר או לא, קם דינא להלכה כדעת הרמב"ם שהתיר. וכמו שהסכימו הרמ"א והלבוש [ס"ב] והמג"א [סקכ"ג] והמעשה רוקח [הלכות שבת פ"ג הי"א] והרב תוספת שבת [סקכ"ח] להתיר.[167][וכן פסק המשנה ברורה ס"ק ס"ב]. עכת"ד. ונראה שצדק בדבריו לדינא. וכבר כתב מרן החיד"א עצמו בברכי יוסף (סימן ש"ב סק"ד) בשם הרב יד אהרן שם, דמה שהשמיט מרן בש"ע למה שהביא בבית יוסף, אינו הכרע, שכמה הלכות מביא מרן בב"י בשם כמה גדולים ואינו מביאם בש"ע לפסק הלכה. והוסיף להביא הברכי יוסף שם דברי הגאון רבי גבריאל איספראנסה, שג"כ כתב שאין הכרע בדבר, דאשכחן כמה דינים מוסכמים לדינא ואין הרב כותבם בש"ע, וסמך על מ"ש בבית יוסף. עכת"ד. וכיו"ב כתב עוד החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן מ"ח), ובשו"ת יוסף אומץ (סימן כ"ט), ובמחזיק ברכה יו"ד (סימן פ"ד סוף סק"ו). וכן כתב בשו"ת זרע אמת ח"א (סימן ט"ו) שהרמ"א יפה עשה בעטו, במה שהוסיף בהגה על דברי מרן את דברי הרמב"ם, ולא כתב זאת בשם "ויש אומרים", מפני שגם מרן מודה לזה. ע"ש. וכ"כ בשו"ת בית דינו של שלמה (חיו"ד סימן י"ב). ע"ש. ובכף החיים (סימן רנ"ג ס"ק מ"ו) הביא דברי הברכי יוסף כאן הנ"ל, וסיים שמדברי מרן הברכי יוסף עצמו נראה שדעתו נוטה להקל. ע"ש. ושוב ראיתי לידי"נ הגרא"י ולדינברג בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ב (סימן צ"א אות ב') שהביא דברי הרה"ג שילה רפאל ז"ל, שהורה להתיר למי שכבה הגאז שלו שהיה עליו סיר התבשיל, להעבירו לפלאטה חשמלית. וכתב אליו שיפה דן ויפה הורה. וכדברי הרמ"א בהגה שמותר להחזיר מכירה אחת לכירה אחרת, ושכן ראה מעשה אצל כמה גדולים שנהגו כן בפשיטות. ע"ש. וכן העלה להקל בשו"ת משנה הלכות חלק ז' (סימן ל"ז). וכן כתב עוד בשו"ת באר משה (ח"ג סימן נ"ח, וח"ד סימן ל"ב אות ב'), ובשו"ת מנחת יצחק ח"ג (סימן כ"ח), ובשו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ב (סימן ס"ט). ע"ש. וע"ע בספר שמירת שבת כהלכתה (תשל"ט, סימן א' אות כ"ג). ע"ש. הילכך נראה להורות הלכה למעשה אף לדידן דאזלינן בתר מרן, שאם כבתה הפלאטה של שבת, והתבשיל שהוא מבושל כל צרכו עודנו חם שהיד סולדת בו, מותר להניחו על פלאטה אחרת, כגון אצל השכן, וכדין חזרה מכירה לכירה. ושוב הראוני שכן העלה בכחא דהיתרא תלמידנו החשוב דעסיק באורייתא תדירא, הרה"ג המפורסם רבי אברהם דניאל שליט"א בשו"ת ברית אברהם ח"ב (סימן י"א), שאחר שפלפל בחכמה בדין זה על דברי האחרונים, העלה במסקנתו להתיר. ע"ש. איישר חיליה לאורייתא. ואחרי כן יצא גם תלמידנו היקר והחביב שוקד על דלתות תוה"ק הרה"ג רבי אסי הלוי נר"ו בשו"ת נחלת לוי (תאו"ח סימן ח') והעלה ג"כ להתיר. ע"ש. ברוך טעמו וחילו.

(חזון עובדיה שבת ח"א – הלכות שהייה והטמנה סוף הערה י"א)

רסז) שם בהגה אפילו לכירה אחרת וכו'. ובמשנה ברורה [סקס"ב] בשם הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג הי"א] אפילו אם הבלה מרובה מראשונה. ונראה דאפילו מסמיכה לעל גבה מותר, דלא אסרו בירושלמי [שבת פ"ד ה"ג] אלא מטמינה לשיהוי אבל כל שיהוי אחת היא. (חזון איש – סימן ל"ז סק"ז)

רסח) שם בהגה אפילו לכירה אחרת וכו'. כתב במג"א (סקכ"ג), או מכירה לטמונה אסור. כן פסק רמב"ם [הלכות שבת פ"ג הי"א], והוא מירושלמי סוף פרק במה טומנין [שבת פ"ד ה"ג]. (אהל ברוך)

רסט) שם בהגה ויש אומרים דכל זה אינו אסור וכו'. נ"ב: עיין במג"א (סקל"ה) והכא הוה ליה להקשות. (בית מאיר)

ער) שם בהגה כשנטלו מן הכירה וכו'. כתב ב"י (ע"ב שיטה נ"ב), וכתבו התוספות [בפרק במה טומנין] וכו'. נ"ב: עיין בלשון התוספות הכתוב בסימן רנ"ז. מצאתי הגהה כתיבת יד. (כנסת הגדולה – הגב"י)

רעא) שם בהגה כשנטלו וכו' מבעוד יום. במג"א (סקכ"ד), כשנטלה מבעוד יום. פירוש הגמרא דלעיל [שבת

הערות וציונים

165. נדפס לעיל אות רס"ד. **166.** נדפס לעיל אות רס"ג. **167.** תוספת זו במקור.

אוצר ההלכה

לח.] דלדברי האומר מחזירין אפילו בשבת, פירוש, כשלא היתה בשבת רק החזרה אבל לא הנטילה, ע"ז קאמר הגמרא הני חילוקין דעודן בידו וכל האבעיות, אבל אם היתה הנטילה והחזרה בשבת, אינו נראה כתחילת (הטמנה) [שהייה] ואז כל אותן התנאים הנ"ל אינן מעכבים. (בגדי ישע)

ערב) שם בהגה כשנטלו מן הכירה מבעוד יום וכו'. ר"ן בפרק כירה [שבת יז: ד"ה ומיהו]. על דברי הר"ן ז"ל הללו, כתב מרן ז"ל בב"י וז"ל: ודבר פשוט הוא שאין כן דעת התוספות [שם לו: ד"ה וב"ה] והרא"ש [שם פ"ג סימן ב'] וסיעתם ז"ל, שהרי הם אוסרים אפילו מבעוד יום סמוך לחשכה, וכ"ש להחזיר כשסילק משחשכה וכו'. ע"כ. עיין להרב בני משה מאג'אר ז"ל (סימן א' דף ה' ע"ב), שהרבה להשיב על דברי מרן ז"ל הללו, דמאי ראיה ממאי דאסרי אפילו מבעוד יום וכ"ש להחזיר משחשכה, דהא מאי דאסרי התוספות והרא"ש מבעוד יום, היינו כשאינו גרוף וקטום, וכן בתנור וכופח אפילו גרוף וקטום, ובודאי דלהירושלמי [שם פ"ג סוף ה"א] כשאינו גרוף וקטום, וכן בתנור וכופח אפילו גרוף וקטום, וכן לענין תוכה וכו', בכל כהאי גוונא אף להירושלמי אסור אפילו כשסילקן משחשכה, דהא מתניתין [שם לו:] היא, ובפירוש איתמר לא יחזיר עד שיגרוף וכו', ובההיא ליכא למ"ד דמותר כשסילקן משחשכה וכו'. עש"ב שהניחו בתימה. ואחהמ"ר אשתמיט מיניה לפי שעה, שכן הקשה על דברי מרן הללו הרב הדרישה ז"ל [אות ט'] בדברות שתים, וע"ש מה שתירץ. יעוין עוד להרב מאמר מרדכי סימן זה (סק"י) שגם הוא נרגש מזה לכאורה, ושוב ביאר דברי מרן ז"ל, וכתב, דצדקו דבריו והם דברים ראויים אליו, ובסוף דבריו הזכיר להרב הדרישה ז"ל. ע"ש. (פתח הדביר ח"ג – סק"ד)

רעג) שם בהגה כשנטלו מן הכירה מבעוד יום וכו'. הב"י הביא דברי הר"ן [שבת יז: ד"ה ומיהו], דהא דאסרינן בהניחו ע"ג קרקע אינו אלא בנטלו מבעוד יום ולא החזירו עד שחשיכה, וסיים, ודבר פשוט הוא שאין כן דעת תוספות [שם לו: ד"ה ב"ה] והרא"ש [שם פ"ג סימן ב'] וסיעתם, שהרי הם אוסרים להחזיר אפילו מבעוד יום וכו'. ואינו מובן, שהרי מה שהם אוסרים היינו באינה גרופה, והכא בגרופה קיימינן דמותר להחזיר, אלא לענין הניחה ע"ג קרקע קיימינן. אלא דלפירוש הר"ן צ"ל דהא דאמר בגמרא [שם לח:] מחזירין אפילו בשבת, היינו שתחלת השהיה ע"ג כירה נעשית בשבת, אבל לפירוש התוספות והרא"ש דמחזירין אפילו בשבת הוא מלתא אחריתא, ממילא לא נזכר בגמרא דידן דין לקח מבעוד יום וחשכה, וממילא אי אפשר להתאים הירושלמי [שם פ"ג סוף ה"א] עם גמרא דידן. ולפ"ז גם לפרש"י [שם ד"ה מחזירין] בהא דמחזירין אפילו בשבת מוכח דלא כהר"ן.

ונראה דאין מקום להקל מדברי הר"ן וכמש"כ ב"י. ומיהו בדעתו להחזיר והניחו ע"ג קרקע, או בעודן בידו ואין דעתו להחזיר, דבזה יש מקילין כמש"כ ב"י בשם ספר התרומה [סימן רל"א], ובמשנה ברורה בביאור הלכה [ד"ה ודעתו להחזיר] הביא עוד פוסקים מקילים, בזה יש מקום לצרף גם דעת הר"ן. ואפשר דהיינו טעם המנהג שהביא רמ"א דמקילין להחזיר בהניחו ע"ג קרקע.

ונראה דאין המנהג רק בדעתו להחזיר, אבל הניחו ע"ג קרקע ואין דעתו להחזיר אין מנהג, ולכן דקדק הרמ"א בס"ב ובס"ג להזכיר דין נתנו ע"ג קרקע להקל, ולא הזכיר אין דעתו להחזיר, דבזה לא מקילינן. ואם נטל הקדירה מבעוד יום וחשכה אף בעודן בידו ודעתו להחזיר אסור להחזיר. ובמשנה ברורה (סקנ"ו) כתב להקל בעודן בידו ואין דעתו להחזיר, ובדעתו להחזיר ונתנן ע"ג ספסל, אבל לא בנתנן ע"ג קרקע. ואינו מובן, שהרי בנטלן בשבת קיימינן, וכבר כתב הרמ"א להקל אפילו נתנן ע"ג קרקע, ויש מקום להקל בנתנן ע"ג ספסל אפילו באין דעתו להחזיר בצירוף דעת הר"ן להקל בנטל בשבת, ומ"מ ראוי להחמיר בחזרה בהניחו ע"ג קרקע אפילו דעתו להחזיר, שכן דעת רוב הפוסקים. (חזון איש – סימן ל"ז סקי"ב)

רעד) שם בהגה אבל אם לקחו משם משחשיכה וכו'. עיין מאי דכתיבנא בסמוך (אות ב')[168] בס"ד. (ברכי יוסף – סק"ד)

ערה) שם בהגה מיהו אם נצטנן וכו'. [הערת מהרש"ם: עיין בט"ז (סקי"ג) דאם יש שם גחלים בוערות אסור להחזיר גם בתנור דידן. אבל המעיין בר"ן ריש פרק כירה [שבת טו: ד"ה עד שיגרוף], ימצא שהחזיק כדעת רז"ה [במאור שם טז.], דגם בגרף הגחלים לצד אחד הוי בכלל גרוף וקטום. ועיין בב"י. אם כן כיון שסמכו על דעת הר"ן להקל, י"ל דגם בכה"ג יש להקל. וגם בסימן שי"ח סט"ו ובהג"ה מוכח דגם נגד המדורה שרי בנתבשל כל צרכו, ובמג"א כאן (סוף סקכ"ב) רמז לזה. וצ"ל דהט"ז מיירי במעמיד במקום הגחלים. וגם במנחת כהן שם ([משמרת השבת ש"ב] סוף פ"ה) מוכח כן. ועיין בברכי יוסף [סק"ב][169] בשם רשב"ץ להקל גם באינו גרוף וקטום, ושאין למחות ביד המקילים, וכן הוא בתשב"ץ (בחוט המשולש טור ג' סימן ט'). ע"ש. אך דבכה"ג אסור לסתום פי התנור. עיין בסימן רנ"ט [ס"ז] ומג"א (סקי"ב) [סקי"א]. ועיין בשערי תשובה (סימן שי"ח סקל"ה) מה שכתב בזה.

ועיין חדושי רעק"א [סק"ו], בדין מי שנטל קדירת חבירו מהכירה ולא היה דעתו להחזירה, אם מותר להחזירה, ותלוי לה בפלוגתת תוספות יבמות (דף פ"ג ע"ב [ד"ה אין אדם]) ור"ש (פ"ז דכלאים [מ"ד]), בדין דבר שאינו נאסר במעשה בלא מחשבה, אי אמרינן אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, וה"נ הא תליא אם דעתו להחזירה או לא. ע"ש. ולפי זה גם להמחמירים כדעת רמ"א שכתב דטוב להחמיר, אם המשרתת עשתה זאת שלא מדעת בעל הבית, יש להקל בעודו בידה, ונהי דהוי שליח, י"ל לתקוני שדרתיך וכו', כדאיתא כה"ג בנדרים (דף ל"ו ע"א) גבי כהנים שפגלו. וע"ש בר"ן [ד"ה אלא]. ועיין מג"א (סימן ש"ט סק"ח). ועיין בב"ח לקמן סוף סימן תמ"ג [אות ו'] דגם בשפחתו הוי כמו מעשה

---

168. נדפס לעיל אות רל"ט. **169.** נדפס לעיל אות רל"ט.

אוצר ההלכה

אחר, וכן הוא במג״א סימן זה (סקל״ח), בשם אור זרוע [ח״ב הלכות ערב שבת סוף סימן ח׳] ודרכי משה [אות ו׳].
(ארחות חיים – ספינקא – סק״ח)

רעו) שם בהגה מיהו אם נצטנן וכו׳. כתב הט״ז (סקי״ג), ואיכא למידק, למה אסרו להחזיר בגרוף אם הניח ע״ג קרקע. טפי הוה ליה להקשות בתנור דאסור אף בגרוף וקטום, וכן (תורה) [תוכה]. וכן בית שמאי [שבת לו:] אסרי תבשיל וחזרה אף בגרוף וקטום, והרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ו] מיישב כל זה, לפי שאי אפשר לטייט בידו, הובא במג״א (סק״ח). ע״ש.
(חבל יוסף – גנזי חיים)

רעז) שם בהגה מיהו אם נצטנן לכולי עלמא אסור. משום בישול. ודע דבסימן זה לא איירי אלא מאיסור חיתוי, ובאופן שאין בו בישול, ומהני היתר דגרופה וקטומה, אבל במקום שיש איסור בישול לא מהני גרופה וקטומה, והמקומות ששייכו בישול נתבארו בסימן שי״ח. ע״ש. (בגדי ישע)

רעח) שם בהגה מיהו אם נצטנן לכולי עלמא אסור. עיין במג״א (סקל״ו) דאפילו בדבר שאין בו מרק, דלית ביה משום בשול, אסור אם נצטנן, דהוה ליה כמניח לכירה לכתחילה בשבת, ולא התירו אלא חזרה. ע״כ. והרב ז״ל ([ש״ע הגר״ז] בסעיף י״ט) סתם הדברים, ואפשר דסמך על מ״ש בראש הסעיף דמיירי בחם קצת. ובאמת צ״ע, דבשלמא לענין תנאי חזרה, איכא למימר דבנטלה משחשיכה אף בלי תנאי חזרה אינו נראה כמושיבו לכתחילה בשבת, כיון שהיה שם בשבת, אבל מה מהני זה לענין היתר תוכה, וכמו שכתב המג״א (בסקל״ה). וע״כ לומר דבנטלה משחשיכה אינו נראה כמבשל, ודמי לכנגד המדורה, א״כ אפילו בנצטנן לגמרי, אם הוא דבר דלית ביה משום בשול, למה לא יהיה מותר. ועיין תוספת שבת (ס״ק ל״א ומ״ו). ובקני המנורה (סקמ״ד) חולק על המג״א (סקל״ו), וסבירא ליה דתנור שלא הטמינו בו רק אפה בו מבעוד יום, כיון דהבלה מועט לא מחזי כמבשל, ושרי בדבר שאין בו מרק. ולפי דבריו מ״ש הרמ״א ז״ל כאן, אם נצטנן לכ״ע אסור, לכאורה היינו אפילו בדבר שאין בו מרק, דהכא מחזי כמבשל. ורק מטעם הר״ן ז״ל [שבת יז: ד״ה ומיהו] דכשנטלה משחשיכה אינו נראה כמושיבה לכתחילה בשבת, ולכן לא בעי תנאי חזרה, ולתוכה באמת אסור כמ״ש במנורה הטהורה (סקי״ג), דהרמ״א ז״ל חזר בכאן ממה שכתב בדרכי משה [הארוך אות ד׳]. ולפ״ז בנצטנן לגמרי אפילו בדבר דלית ביה משום בשול, מחזי כמושיבה לכתחילה בשבת. אבל בסקי״ג חלק לגמרי על המג״א, דסברא זו דנצטנן לא הוי חזרה אלא כמושיבה לכתחילה, לא נזכר בב״י ובדרכי משה[170]. וצע״ג לדינא.
(תהלה לדוד – סקי״ב)

רעט) שם בהגה ויש אומרים דאם הוציא מאכל מן התנור בשבת וכו׳. צ״ע למה כתב כן בשם י״א, דהך דינא מפורש בירושלמי [שבת פ״ד ה״ג] ופסקו הרמב״ם דאסור להחזיר מכירה לטמינה. ע״ש פ״ג [מהלכות שבת הי״א]. ולא ראיתי שום חולק בזה [הערת המו״ל הר״ר יצחק במברגר: מתוספת שבת (סקל״ב) נראה דיש חולקים]. ועיין לקמן סימן רנ״ז (ס״ז) מ״ש שם על הגליון[171], ותראה דאפילו לי״א דשם, הכא ג״כ אסור.
(זכרון אברהם)

רפ) שם בהגה יש אומרים דכל שהוא סמוך לחשיכה וכו׳. ולענין אי בעי תנאי חזרה בסמוך לחשיכה, עיין תוספת שבת (סקל״ה) דעתו דלא בעינן. ותמה על הב״י שלא הזכיר מזה כלום. והנה בהגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ד] מבואר להדיא דאף בגרוף וקטום אסור להניח סמוך לחשיכה, ולא התירו אלא חזרה. והכי משמע להדיא מדברי הב״י, שכתב על דברי הר״ן ז״ל [שם יז: ד״ה ומיהו] דסבירא ליה דבסלקה משחשיכה לא בעינן תנאי חזרה, וז״ל: ודבר פשוט שאין כן דעת התוספות [שם לו: ד״ה וב״ה] והרא״ש ז״ל [שם פ״ג סימן ב׳], שהרי הם אוסרין להחזיר מבעוד יום סמוך לחשיכה, וכל שכן להחזיר כשסלק משחשיכה. ע״כ. והא הר״ן ז״ל לא קאי רק על תנאי חזרה ומיירי בגרוף וקטום, והתוספות והרא״ש ז״ל מיירי באינה גרופה וקטומה, אלא ע״כ דהב״י סבירא ליה דהתוספות והרא״ש ז״ל סבירא להו דאף בגרופה וקטומה בעי תנאי חזרה. והרמ״א ז״ל שהביא דעת הר״ן בשם י״א, וכן הביא דעת התוספות והרא״ש ז״ל בשם י״א, אי נימא דסבירא ליה דלא פליגא, ע״כ דסבירא ליה דגם התוספות והרא״ש ז״ל מודים דלא בעי תנאי חזרה. אבל יותר נראה דסבירא ליה כדעת הב״י, דפליגי אהדדי. וכן המנהג להקל בשניהם כדעת הר״ן ז״ל. וטוב להחמיר בשניהם כדעת התוספות והרא״ש ז״ל.
(תהלה לדוד – סקט״ז)

רפא) שם בהגה יש אומרים דכל שהוא סמוך לחשיכה וכו׳ דינו כמו בשבת. כתב ב״י (שיטה מ׳), ונ״ל וכו׳. נ״ב: עיין בב״ח [אות ט״ו].
(שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סקי״ז)

רפב) שם בהגה יש אומרים דכל שהוא סמוך לחשיכה וכו׳ דינו כמו בשבת. כתב ב״י (שיטה מ״ט), ונ״ל דטעמא וכו׳. נ״ב: עיין בב״ח [אות ט״ו], ובספר קרית מלך רב (דף (י״ד) [ט״ו] ע״ג).
(יד אהרן מהדורא בתרא – הגב״י סק״ז)

רפג) שם בהגה יש אומרים דכל שהוא סמוך לחשיכה וכו׳ דינו כמו בשבת. ב״ח (אות ט״ו). עיין ט״ז (סקט״ו), ות״ל עמדתי על דבריו, דלסברת הב״ח נאסר בבישול כל ערב שבת סמוך לחשכה אטו חשכה.
(ברכת דוד)

הערות וציונים

170. עיין בספר חזון עובדיה שבת ח״א (עמוד פ׳), שכתב שמדברי מרן הב״י והטור מוכח להדיא שבדבר יבש שנצטנן שאין בו משום בישול יש להתיר להחזיר על הכירה. ע״ש. וע״ע בשו״ת תפלה למשה (סימן ג׳ אות ג׳). **171.** נדפס לקמן בסימן רנ״ז אות ק״צ.

אוצר ההלכה

רפד) שם בהגה יש אומרים דכל שהוא ממוך לחשיכה וכו' דינו כמו בשבת. כ"ה דעת התוספות [שבת לו: ד"ה וב"ה] והרא"ש [שם פ"ג סימן ב'], והוכיח[ו] כן מדתנן [שם] לא יתן עד שיגרוף, ולמ"ד לא יחזיר איך שייך לומר בשבת עד שיגרוף דהא בשבת אי אפשר לגרוף, והכי הוה ליה למימר אלא א"כ גרף וקטם, אלא ע"כ דמתניתין איירי בערב שבת סמוך לחשיכה דצריך לגרוף, והיינו נמי דאמר רבי אושעיא [שם לח:] לדברי [ה]אומר מחזירין, מחזירין אפילו בשבת, משום דמתניתין גופיה איירי בערב שבת. והרמב"ם [הלכות שבת פ"ג ה"י] ורש"י [שם ד"ה מחזירין] פליגי על זה, ומפרשי כמ"ש לעיל[172] בשם רש"י. ומקשו התוספות והרא"ש על זה, א"כ דאסרינן להחזיר אפילו בערב שבת, אם יסלק הקדירה מן הכירה בערב שבת בהשכמה, לא יוכל להחזיר. ותירצו על זה שני תירוצים, חדא, אם הוא סמוך כל כך שאם היה קר לא היה יכול להרתיחו, אסרו באותו זמן להחזיר, דאם מותר להחזיר באותו פעם, יחזיר גם בשבת, וכולי חדא גזירה הוא. ועוד תרצו, דאם הוא מבושל כל צרכו ונותנו על כירה שיעמוד בחומו, אסור, [גזירה] שיעשה בשבת, אבל קודם שבישל כל צרכו מותר להחזיר, דאין בו גזירה שיחזיר בשבת, הלא ידוע לכל העולם דאסור לבשל בשבת. ובזה יש להבין דברי המג"א (סקכ"ז). ומקשה התוספת שבת [סקל"ג]: ודבריו תמוהים, דטעם זה אתי שפיר לדעת הטור בסימן שי"ח [ס"ד] דגם שנתבשל כמאכל בן דרוסאי עדיין שייך בישול עד שנתבשל כל צרכו, אבל לדעת הרא"ש [שבת פ"ג סימן י"א] דס"ל דאחר בישול כמאכל בן דרוסאי תו ליכא משום בישול, ואפילו איסור דרבנן אין בו, כמ"ש הב"י סימן שי"ח [ס"ד], א"כ למה כתב הרא"ש דוקא שנתבשל כל צרכו הוא דאסור, דהא גם בכמאכל בן דרוסאי נמי שייך ליגזור ערב שבת אטו שבת. ולק"מ, אע"ג דהרא"ש ס"ל הכי, מ"מ בעיני העולם נקרא זה חי ולדידהו שייך בו בישול, ואפילו רוב הפוסקים חולקים על הרא"ש בזה, ומכל שכן בעיני שאר העולם, א"כ לא שייך למגזר כלל ולא קשיא מידי.

(בגדי ישע)

רפה) שם בהגה יש אומרים דכל שהוא ממוך לחשיכה וכו' דינו כמו בשבת. במג"א (סקכ"ז), ואם אינה מבושלת כל צרכה וכו'. טור והרא"ש [שבת פ"ג סימן ב']. נראה דהכריח להרא"ש ז"ל לפרש כן, מהא דאיתא בפ"ק (דף י"ח ע"ב), האי קדירה חייתא ובשיל כמאכל בן דרוסאי[173] שרי לאנוחה ערב שבת עם חשיכה. ומשמע ליה להרא"ש ז"ל דר"ל עם חשיכה ממש, שאין שהות להרתיחה מבעוד יום אם נצטננה, ואפ"ה שרי. ועוד, דהא קדירה חייתא ע"כ סמוך לחשיכה ממש הוא דשרי, דאל"כ כיון שנתבשל קצת קודם חשיכה, הוה ליה בשיל ולא בשיל, כמ"ש המג"א (בסק"ב וט"ו), ולכן [כתב] המג"א כאן דבחי לגמרי שרי סמוך לחשיכה ממש לכ"ע. ומזה הכריח הרא"ש ז"ל דבלא נתבשל כל צרכו אלא כמאכל בן דרוסאי נמי שרי בסמוך לחשיכה ממש, מדכללינהו לעיל בחדא (בבי) [בבא] עם קדירה חייתא, וקאמר בסתם דשרי לאנוחה ערב שבת עם חשיכה, משמע דבשיל כמאכל בן דרוסאי וחי לגמרי חד דינא אית להו, ולכן הוכרח הרא"ש לפרש מתניתין דידן [שם לו:] בנתבשל כל צרכו, והוא ברור.

והואיל וכן, יש לתמוה על המג"א שכתב דבחי לגמרי גם הסמ"ק [סימן רפ"ב עמ' רפ"ה] וסמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ג ע"ג] והגהות מיימוניות [הלכות שבת פ"ג אות ב'] מודים דשרי סמוך לחשיכה ממש, והוא תמוה, דא"כ דהיא דפ"ק דאמרינן התם סמוך לחשיכה ר"ל סמוך לחשיכה ממש, איך קאמר התם בשיל שפיר דמי, הא בבשיל[174] ס"ל דאסור בסמוך לחשיכה ממש שאין שהות להרתיחו מבעוד יום[175]. וע"כ צ"ל דס"ל להסמ"ג וסמ"ק וסיעתם, דסמוך לחשיכה דהתם היינו שיש שהות להרתיחו מבעוד יום אם נצטנן. וכן מצאתי להדיא בהגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ו דף פ' ע"א] שכתב, דהא דאמרינן בפ"ק דהאי קדירה חייתא שרי לאנוחה ערב שבת עם חשיכה, לאו בסמוך לחשיכה ממש הוא, אלא שעדיין יש שהות ביום להרתיחה וכו', וזה שלא כדברי המג"א. מיהו בכסף משנה פ"ג מהלכות שבת [הי"א] כתב בשם הרמ"ך, דלא חיישינן בקדירה חייתא שמא יגיס, ומשום דאסוחי אסחיה לדעתיה מיניה. ע"ש. וא"כ אפשר דמטעם זה אף בסמוך לחשיכה ממש שאין שהות להרתיח מבעוד יום, ליכא למגזר שירתיח (חום) בשבת, דאסחיה לדעתיה מיניה. אבל כבר כתבתי לעיל שדעת הפוסקים אינו כן. ועוד דאכתי יש לגזור אי שרינן ליה בסמוך לחשיכה כל כך, יתן משחשיכה ממש, משא"כ בגרוף וקטום אית ליה היכירא כיון שיצטרך לגרוף. וצ"ע. ונראה דאין להקל בזה כלל וכדעת הגהות מרדכי, וכדמוכח בש"ס.

ודע שמדברי התוספות בריש פרק כירה ד"ה חמין, מוכח דס"ל כדעת סמ"ג וסמ"ק והגהות מרדכי הנ"ל, ודלא כהרא"ש והטור, שהרי כתבו שם להדיא דעל כרחך מתניתין דקתני לא יחזיר עד שיגרוף, מיירי בלא נתבשל כל צרכו, מדמוקי לה כחנניה ולא כרבנן, ואפ"ה קתני מתניתין עד שיגרוף דהיינו בסמוך לחשיכה, מדלא קתני אא"כ גרף וקטם, כמו שמדקדקים התוספות [שם ד"ה וב"ה] והרא"ש [שם פ"ג סימן ב'] גופיה מזה דמיירי בחזרה סמוך לחשיכה, וא"כ מוכח דגם בלא נתבשל כל צרכו בעינן גרופה אפילו לבית הלל.

ולכאורה יש להכריח שגם דעת הריא"ף ז"ל כן דמתניתין בתבשיל שלא נתבשל כל צרכו איירי, דהא הריא"ף ז"ל [שם טז.] הכריע כמ"ד לשהות תנן, ואפ"ה פסק דבנתבשל כל

הערות וציונים

172. נדפס לעיל אות רי"ז. **173.** בגמרא שם לא כתוב בשיל כמאכל בן דרוסאי, אלא כתוב בשיל שרי. אלא שהרא"ש (פ"א סימן ל"ה) כתב שם דאם נתבשל כמאכל בן דרוסאי חשיב בשיל. **174.** כלומר בבשיל כמאב"ד ס"ל דאסור, דבבשיל כ"צ כ"ע מודו דאסור. **175.** עיין להרב ישועות יעקב (סק"ח), נדפס באות הבאה, שכתב להכריע מהש"ס כשיטה זו.

אוצר ההלכה

צרכו ומצטמק ורע לו שרי להשהות אפילו אינו גרוף וקטום. ע״ש. וא״כ קשה, הא חמין מצטמק ורע להן הוא ואמאי בעי גרופה, אלא ודאי דס״ל דמתניתין בלא נתבשל כל צרכו מיירי, מש״ה בעי גרוף וקטום. זה אינו, די״ל דהאי לא יתן אתבשיל לחוד קאי שהוא מצטמק ויפה לו, כדקתני ברישא נותנין עליה תבשיל, ועלה קאי לא יתן. והא דנקיט בית הלל חמין, אגב בית שמאי דאמר חמין אבל לא תבשיל קאמרי בית הלל דחמין ותבשיל, ובית שמאי אפשר דס״ל באמת דחמין ג״כ בעי גרופה. מיהו ממ״ש הריא״ף ז״ל שם דרבי אושעיא [שם לז.] ס״ל לשהות תנן, וס״ד בש״ס דרבי אושעיא ס״ל נתבשל כל צרכו אפילו מצטמק ויפה לו מותר, א״כ מוכח דס״ל דמתניתין מיירי בלא נתבשל כל צרכו. ואפשר שמזה הוציא המרדכי [הגהות מרדכי סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ב] שדעת הריא״ף ז״ל דמתניתין מיירי דוקא בלא בשיל כל צרכו. ע״ש.

אמנם גם מהא לא נדונה, דלכאורה קשה אמאי לא הוכיחו התוספות מזה, דהא בש״ס [שם לז:] קאמר אדרבי יוחנן דס״ל מתניתין להחזיר תנן, ואהא דרב שמואל בר יהודה משמיה דרבי יוחנן דאמר [שם] מצטמק ויפה לו מותר, וכן אשאר אמוראי לא קא מפרש בהו מידי, משמע דס״ל להש״ס דאפילו לשהות תנן אתי שפיר, דאיכא לאוקמי מתניתין בלא בשיל כל צרכו, לכך נראה דמהא ליכא לאוכוחי מידי, אלא דמתניתין מצי לאוקמי בכל גווני, או בנתבשל כל צרכו או כמאכל בן דרוסאי לחוד. אבל התוספות [שם לו: ד״ה חמין] רצו להוכיח דמתניתין מיירי דוקא בתרוייהו, בבשיל כל צרכו ולא בשיל כל צרכו, לכן הוצרכו להוכיח מהא דהוצרך הש״ס לאוקמי מתניתין כחנניה ולא כרבנן להך לישנא דלהחזיר תנן אבל לשהות משהין, לא מוקי לה בבשיל כל צרכו ואפילו כרבנן, אלא ודאי דמתניתין מיירי דוקא בלא בשיל כל צרכו נמי. וזה לא מוכח מהרי״ף ז״ל מידי, וא״כ יש לומר שדעת הרי״ף כהרא״ש בזה, אלא דס״ל דאי לשהות תנן, מוקמינן מתניתין בלא בשיל כל צרכו ומיירי מבעוד יום ודאי, ואי להחזיר תנן, בסמוך לחשיכה מיירי מתניתין, בבשיל כל צרכו דוקא. ומה שהקשו התוספות דא״כ אמאי לא מוקי לה נמי כרבנן דחנניה, יש ליישב, משום דלא אשכחינן תנא בהדיא דפליג אחנניה אלא רבי מאיר ורבי יהודה בברייתא [שם לז.], ואינהו ס״ל דאפילו נתבשל כל צרכו אין משהין, וכן רבי יוסי (בדף ל״ח סוף ע״א) ס״ל כמו כן דמצטמק ויפה לו אסור. וכ״כ התוספות [שם לז. ד״ה אא״ב] עצמן ארבי [מאיר] ורבי יהודה, דאית להו נתבשל כל צרכו משהין, דלא אשכחן תנא דקאי כוותייהו. ע״ש. ואמטו להכי מוקי לה כחנניה דס״ל בהדיא דאפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי שרי להשהות, וכ״ש נתבשל כל צרכו. כן נראה לי לדעת הרא״ש ז״ל, וראיות התוספות צ״ע.

וכן צ״ל לדעת הטור בסימן שי״ח [ס״ד] שפסק שם דאפילו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, כל שלא נתבשל כל צרכו שייך בו בישול אפילו בעודו רותח, א״כ קשה לכאורה מתניתין דקתני מחזירין דמיירי אפילו בשבת כמו שמוכיחים התוספות [שם לו: ד״ה וב״ה] מלשון נוטלין, והאיך מחזירין בשבת, הא אית ביה משום בישול לדעת הטור וש״ע שם בסימן שי״ח. אלא ודאי דמוקמינן מתניתין בנתבשל כל צרכו דוקא וכדכתיבנא. (ונראה דהתוספות ע״כ ס״ל כדעת האור זרוע [ח״ב הלכות ערב שבת סימן ח׳] ורמ״א [ס״א] דאפילו הקדירה עומדת ע״ג גחלים שרי, משום הכי כתבו דמלשון נוטלין משמע דאיירי בשבת, דהשתא הוי רבותא, דאשמועינן דשרי ליטול הקדירה בשבת מע״ג גחלים, ולא חיישינן שמא יכבה, ואפילו באינו גרוף וקטום נמי שרי, ועוד שגם בקטומה (ישנו) [ישנן] גחלים תחת האפר, שאין צריך אלא קטימה כל שהוא כמ״ש הפוסקים. ועיין מהרש״א [שם לו: תוד״ה וב״ה] שכתב דנוטלין מיירי באינה גרופה וקטומה, וא״כ טובא אשמועינן דלא חיישינן שינענע הגחלים, וכמ״ש רמ״א בהגה״ה [שם]. אבל הרא״ש והטור לשיטתם אזלי, דס״ל כדעת רבנו האי ז״ל והמחבר, דמיירי כולה סוגיא שאין הקדירה נוגעת בגחלים, דאל״כ הוה ליה הטמנה. ע״ש. וא״כ אפילו תימא דבשבת איירי, אכתי אין רבותא כלל בנוטלין, כיון שאין הקדירה עומדת ע״ג גחלים אלא על כסא של ברזל, וע״כ צ״ל דקתני נוטלין משום מחזירין, ולפ״ז מצי לאוורויי אפילו בערב שבת ג״כ. כן נראה לי ברור). מיהו יש לומר דהטור וש״ע לא דייקי לשון נוטלין, וס״ל דמיירי מתניתין בערב שבת, וקתני נוטלין משום מחזירין כמ״ש מהרש״א ז״ל. והא דאמר רב ששת [שם לח.] מחזירין אפילו בשבת, לאו אמתניתין [שם לו:] קאי, דמתניתין בחול דוקא איירי, אלא דרב ששת מילתא באפי נפשה קאמר, דאשמועינן דלמ״ד מחזירין אף בשבת נמי מחזירין בבשיל כל צרכו, אבל מ״מ מתניתין מיירי בחול דוקא. ובזה מתורץ קושיית התוספות ישנים [שם], שהקשו דאמאי הוצרך הש״ס [שם לז.] לאוקמי מתניתין בחסורי מחסרא, הא שפיר מצינו לאוקמי בפשיטות דלהחזיר תנן, ותרתי בבי דקתני רישא, מיירי בערב שבת, כדמוכח לישנא דעד שיגרוף, וסיפא בשבת. ע״כ. מה שאין כן לדעת הש״ע ניחא, דהוכיח הש״ס דע״כ מתניתין לא מיירי בשבת, משום דתבשיל משמע אפילו בלא בשיל כל צרכו, וא״כ בשבת יש בו משום בישול, ע״כ הוצרך לומר דחסורי מחסרא. ולפ״ז להתוספות [שם לו: ד״ה וב״ה] שכתבו דמתניתין מיירי נמי בשבת, וס״ל ג״כ דמתניתין ע״כ איירי בלא בשיל כל צרכו, ואפ״ה מחזיר בשבת, ע״כ ס״ל דכשנתבשל כמאכל בן דרוסאי תו אין בו משום בישול אפילו לא נתבשל כל צרכו, וכדעת הרא״ש [שם פ״ג סימן י״א], והרשב״א [שם יח: ד״ה צמר, לט. ד״ה גמרא], והר״ן [שם יז: ד״ה לא] שהבי[א] הב״י סימן שי״ח [ס״ד].

ויש לתמוה למה פסק בש״ע כהטור והרמב״ם [הלכות שבת פ״ט ה״ג] ולא הביא דעת התוספות וסיעתם כלל, ותו מוכח מדברי התוספות אלו דס״ל כדעת הסמ״ק וסמ״ג והגהות מיימוניות, דסמוך לחשיכה אין מחזירין אפילו בתבשיל שלא נתבשל כל צרכו אלא כמאכל בן דרוסאי, ואפילו בחי נמי אין מחזירין, כמו שכתבתי לעיל בשם הגהות מרדכי.

אוצר ההלכה

תו כתב המג״א בטעמו של הרא״ש והטור בלא נתבשל כל צרכו דשרי ליתן על הכירה סמוך לחשיכה, משום דלא חיישינן שיתן בשבת, דודאי לא יבשל בשבת וכו׳. כן הוא בב״י, כמ״ש הט״ז [סקט״ו] בשמו ג״כ. אבל תמיה לי טובא, דהא בנתבשל כמאכל בן דרוסאי תו לית ביה משום בישול לדעת הרא״ש פרק כירה ([שבת פ״ג] סימן י״א), וכמ״ש הב״י בסימן שי״ח [ס״ד] בשמו, והא תינח לדעת הטור וש״ע דס״ל דכל שלא נתבשל כל צרכו יש בו משום בישול, משא״כ להרא״ש גופיה קשה ודאי, דהא ע״כ מירי שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, דאל״כ אפילו שהייה אסורה באינו גרוף וקטום. לכך נראה דס״ל להרא״ש דבשבת לא שכיח תבשיל שלא נתבשל כל צרכו, לכן במילתא דלא שכיחא לא גזרו ערב שבת אטו שבת. וכ״מ בלשון הרא״ש עצמו שכתב ערב שבת דומיא דשבת, שכבר התבשיל מבושל כל צרכו, משמע דסתמא דמילתא לא שכיח בשבת עצמו תבשיל שאינו מבושל כל צרכו. ופשוט הוא. (חדושי מוהרמ״ז)

רפו) שם בהגה יש אומרים דכל שהוא סמוך לחשיכה וכו׳ דינו כמו בשבת. הגם כל חיבורי זה נתייסד רק על דברים הנוגעים לדינא להלכה ולמעשה, עם כל זה כאן מוכרח אני להאריך בסוגיית הש״ס וממנו נקח אח״כ לבאר דברים להלכה. בש״ס דמסכת שבת ריש פרק כירה [לו:], בית שמאי אומרים נוטלין ולא מחזירין ובית הלל אומרים אף מחזירין, וקאמר הש״ס שם [לח.] לדברי האומר מחזירין אפילו בשבת, ופרש״י שם [לח: ד״ה מחזירין], אף ביום השבת, דלא תימא דוקא בלילה מחזירין. והתוספות [ד״ה אפילו] פירשו דעיקר פלוגתן איירי בחול, ובזה פליגי בגרוף, ובאינו גרוף אף לבית הלל אין מחזירין אף אי נימא דמותר לשהות, ואמנם לא ביארו לן כל הצורך. ואמנם הרא״ש ז״ל [שם פ״ג סימן ב׳] יצא לחלק, דאם התבשיל מבושל כל צרכו דאז אסור אפילו בערב שבת, דגזרינן ערב שבת אטו שבת עצמה, אבל כשאינו מבושל כל צרכו, שרי סמוך לחשיכה, דתו ליכא למיגזר ערב שבת אטו שבת, דבודאי לא יטעה בזה לבשל בשבת, דכ״ע יודעין דאסור לבשל בשבת. את״ד הרא״ש לפי כוונת הרב ב״י. ואני תמה בזה, שהרי התוספות [שם לו: ד״ה וב״ה] הוכיחו דע״כ איירי בחול, מדקתני עד שיגרוף או עד שיתן אפר, וע״כ בחול, דבשבת האיך יגרוף, והוה ליה למימר אלא א״כ גרוף, והנה שם [לז:] הביא הש״ס ברייתא[176], כירה שהסיקוהו בגפת ועצים משהין עליה חמין שלא נתבשלו כל צרכיו וכו׳, עקר, דברי הכל לא יחזיר עד שיגרוף או עד שיתן את האפר, ולשיטת התוספות שם איירי הברייתא ג״כ בחול מדקתני עד שיגרוף, וחזינן דאף דמותר לשהות מ״מ להחזיר אסור אף בחול, ואף דשם איירי בלא נתבשל כל צרכו ואסור בשבת מן התורה ותו ליכא למיטעי, מ״מ גזרינן ערב שבת אטו שבת באינה גרופה. עוד נלענ״ד להביא ראיה באף דלא נתבשל כל צרכו מ״מ אסור בערב שבת דגזרינן אטו שבת, לפי מה שכתב הר״ן [שם טו: ד״ה בית שמאי] דטעמייהו דבית שמאי דאף בגרופה אסור להחזיר אף בחול, משום דלטעמייהו אזלי דס״ל לעיל [יז:] דכל המלאכות אסור להתחיל מבעוד יום ושתהא נגמרת בשבת, והוא הדין בזה אסור להחזיר מבעוד יום שתתבשל בשבת, ולקמן [סק״ל][177] אבאר דבריו באריכות. והנה בש״ס שם (דף י״ח ע״א), ושוין אלו ואלו שטוענין בקורת בית הבד, וקאמר הש״ס [שם יט.] מאי שנא הני, ומשני הני דאי עביד בהו בשבת לית בהו חיוב חטאת, לכך לא גזרו בית שמאי מבעוד יום ג״כ אף אם נגמר בשבת. מבואר מזה דהא דאסרי בית שמאי כאן וגזרו מבעוד יום ע״כ בלא נתבשל כל צרכו, דאז אי עביד בשבת יש בהו חיוב חטאת, לכך גזרו בית שמאי מבעוד יום ג״כ, ובית הלל דס״ל דמותר להחזיר, דלא גזרו מבעוד יום כמו דלא גזרו בכל המלאכות, ושמא יחתה ג״כ לא שייך בזה כיון דגרופה, ולזה קאמר הש״ס לדברי האומר מחזירין אפילו בשבת, היינו היכא דלא שייך בישול רק משום שמא יחתה, בזה לבית הלל אף בשבת מחזיר, דלא תימא דוקא בחול אבל בשבת גזרינן שמא יחתה אף בגרופה, קמ״ל. זהו המתבאר מתוך שיטת הר״ן ז״ל [שם טו: ד״ה בית שמאי]. עכ״פ מבואר דאף בלא נתבשל כל צרכו באינה גרופה אסור אף לבית הלל, וזה דלא כשיטת הרא״ש ז״ל.

ובזה ישבתי על נכון הך מילתא דקשאי בה כמה עידנין בהא דקאמר הש״ס שם [דף ל״ז] בע״ב, אמר רבי יוחנן כירה שהסיקוה משהין עליה חמין ותבשיל שלא נתבשל כל צרכו, עקר לא יחזיר עד שיגרוף או עד שיתן את האפר. וקאמר רבא תרוייהו תנינהו, לשהות תנינא, ולא חררה על גבי גחלים עד שיקרמו פניה, הא קרמו פניה שרי. להחזיר תנינא, ובית הלל אומרין אף מחזירין, ועד כאן לא שרי בית הלל אלא בגרופה, אבל בשאינה גרופה לא. והוא תמוה, למה ליה למידק מדיוקא, הא בפירוש תנינא במתניתין [שם לו:] לא יתן עד שיגרוף, ועכ״פ לא מחזירין עד שיתן את האפר. ואמנם לפי מ״ש אתי שפיר, דמתניתין הוי אמינא דאיירי בנתבשל כל צרכו, ולכך גזרינן מערב שבת אטו משתחשך, כיון דנתבשל כל צרכו גזרינן כמ״ש הרא״ש, אבל בלא נתבשל כל צרכו הוה אמינא דלא ניגזור, משום דכ״ע יודעין דאסור לעשות מלאכת תבשיל בשבת, לכך אשמעינן רבי יוחנן דאף בלא נתבשל כל צרכו גזרינן, ואסור להחזיר עד שיגרוף, אבל בהא דפליגי בית שמאי ובית הלל בגרופה, ובית שמאי אוסרין אף בגרופה אף דלא שייך שמא יחתה, וע״כ הטעם משום דגזרו ערב שבת אטו שבת, כמ״ש הר״ן [שם טו: ד״ה בית שמאי], וקשה הא בית שמאי מודים בטעינת קורת בית הבד משום דליכא חיוב חטאת, וא״כ הוא הדין בזה, אמאי גזרו בית שמאי בגרופה, וע״כ דאיירי בתבשיל שלא נתבשל כל צרכו, דבזה יש חיוב חטאת בשבת, ומ״מ באינה גרופה גזרו ביה, והיינו כמ״ש הטעם דלענין חשש שמא יחתה בגחלים לא שייך לחלק בין נתבשל כל צרכו ללא נתבשל, וא״כ קשה מאי קא משמע לן רבי יוחנן. ודו״ק היטב.

הערות וציונים

176. לפנינו אלו דברי ר׳ יוחנן. **177.** נדפס לקמן אות רצ״ז.

אוצר ההלכה

ואמנם לכאורה פליאה דעת ממני מה חילוק יש בתבשיל שלא נתבשל כל צרכו בין גרופה לשאינו גרופה, דאי חיישת שאם נתיר מבעוד יום יבואו להתיר גם משתחשך, א"כ אף בגרופה דלא שייך חשש חיתוי בגחלים, מ"מ הרי הבישול בעצמו הוא אסור מן התורה, ואי לא גזרינן מבעוד יום אטו משתחשך, א"כ אף באינה גרופה למה נגזור בחזרה יותר מבשהיה, ועוד הרי חזינן דבכל המלאכות לבית הלל מותר להתחיל מבעוד יום והם נגמרים בשבת, ולא גזרינן ערב שבת אטו שבת, ולמה יגרע מלאכת תבשיל משאר מלאכות שנגזור בזה ערב שבת אטו שבת. אמנם הדבר נכון דבאמת לא חיישינן שאם נתיר בערב שבת תבשיל שלא נתבשל כל צרכו, יבואו להתיר אחר שהחשיך תבשיל שלא נתבשל כל צרכו, דזה בודאי אין חוששין כמו בכל המלאכות, אלא שאם נתיר בערב שבת ולא ניחוש לשמא יחתה, א"כ אף בשבת יתירו להחזיר תבשיל שמתבשל כל צרכו בשבת, ולא יחוש לשמא יחתה. כן צ"ל, וזה ברור מאד. ועיין ס"ק הסמוך[178]. (ישועות יעקב – סק"ח)

רפז) שם בהגה יש אומרים דכל שהוא סמוך לחשיכה וכו' דינו כמו בשבת. עיין ברא"ש [שבת פ"ג סימן ב'] וטור, הביאם הט"ז (סקט"ז), דדוקא אחר גמר בישולו, אבל בלא נגמר כל צרכו מותר להחזיר סמוך לחשיכה. וכתב הב"י הטעם, דבלא נגמר לא שייך למיגזר דיחזיר בשבת, דודאי לא יבוא לבשל בשבת. ע"כ. והב"ח [אות ט"ו] וכל האחרונים דחו דבריו, דא"כ למה לא אסר הרא"ש רק בנתבשל כל צרכו, הא הרא"ש סבירא ליה לקמן סימן שי"ח, דאם נתבשל כמאכל בן דרוסאי שוב אין בו בישול, וא"כ אף כמאכל בן דרוסאי לא יחזיר, שמא יחזיר בשבת. ואך בדברי הרא"ש כתבו טעם אחר, והוא דוחק לפענ"ד. ואך נראה טעם הרא"ש, דכל דנתבשל כל צורכו וסילקו מהכירה, שוב אין צריך להחזיר לולי דרוצה לאכול אח"כ, וא"כ הוי סילוק גמור ואסור להחזיר, אבל בלא נתבשל כל צורכו, הרי הוא עומד ודאי להחזיר שיתבשל כפי הצריך, א"כ הסילוק לא הוי סילוק גמור. וכן נראה מלשון הרא"ש שכתב וז"ל: היינו אחר שנגמר בישולה וכו', דכיון דאינה מתבשלת עוד על הכירה, הוי כתחילת שהייה וכו', משמע דעיקר הוא כיון דאינה מתבשלת הוי כמעמידה בתחילה, אבל באמצע בישולה לאו התחלה הוי. (גנזי חיים – סק"ה)

רפח) שם בהגה יש אומרים דכל שהוא סמוך לחשיכה וכו' דינו כמו בשבת. כתב הב"י בד"ה ומ"ש רבנו כל זמן שהיא רותחת וכו', במסקנת דבריו כתב, ואם כן מה שמתיר כאן להחזיר, כשנתבשל כל צרכו לגמרי הוא דוקא, שאם לא נתבשל כל צרכו, אע"פ שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אסור להחזיר כל שיש עדיין חום בכירה שהקדרה רותחת מחמתה. עכ"ל. דין זה להחזיר אפילו בשבת בכירה גרופה וקטומה כאשר כתב הטור. ובסמוך כתב הב"י בד"ה ומ"ש רבנו דהא דאסור להחזיר מבעוד יום וכו', ונראה לי דטעמא דכל זמן שלא נתבשלה כל צרכה מותר להחזיר אפילו סמוך לחשיכה, ולא גזרינן דלמא וכו'. ע"כ. פירוש, מה שמותר להחזיר אם לא נתבשלה כל צרכה הוא דוקא קודם חשיכה, אבל משחשיכה אסור. ואם נגמר בישולה אסור להחזיר אף מבעוד יום אם אין שהות להרתיח, דגזרינן אטו היכא שנטל בשבת, וזה באינה גרופה וקטומה, אבל אם לא נתבשלה כל צרכה, שוה דינם בין אם גרופה וקטומה או אינה גרופה וקטומה, שאסור להחזיר בשבת, ומבעוד יום מותר ואפילו אם אין שהות ביום להרתיח קודם שתחשך. (אין) [כן] נראה מפשט דברי הב"י. (זרח יעקב)

רפט) שם בהגה יש אומרים דכל שהוא סמוך לחשיכה וכו' דינו כמו בשבת. כתב במג"א (סקכ"ז), דינו וכו' אם אינה מבושלת כל צרכה מותר להחזיר סמוך לחשיכה וכו', דודאי לא יבשל בשבת. פירוש, כיון דהאי חומרא היא יסודה מהרא"ש פרק כירה [שבת פ"ג סימן ב'] דכתב משום הכי אסור סמוך לחשיכה, משום שמא ילמוד היתר גם אחר חשיכה, וזה לא שייך בשאינה מבושלת כל צרכה שילמוד היתר לבשל בשבת. (אהל ברוך)

רצ) שם בהגה סמוך לברכו. כתב המג"א [סקכ"ז], ובגמרא [שבת לה:] וכו' סמוך לברכו. נ"ב: כלומר סמוך לתקיעה שלישית שהיא כברכו לדידן, אף שסמוך כל כך שאינו יכול להרתיח קודם התקיעה שלישית. (בית מאיר)

רצא) שם בהגה סמוך לברכו. עיין מג"א (סקכ"ו) הקשה מהא דפרק במה מדליקין (דף ל"ה ע"ב), וממתין כדי להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע ושובת, ופרש"י [ד"ה להדביק] והר"ן [טו. ד"ה תנן], שמותר להדביק פת בתנור שיקרמו פניו קודם שתחשך, מבואר מזה דמותר להדביק פת בתנור אף שיקרמו פניה בתוספת שבת, דהיינו אחר שלש תקיעות. והנה הגם כי לדעתי אין ראיה מלשון הר"ן ורש"י, דאפשר דהא דקאמר ששוהא כדי שידביק, היינו שיקרום פניו ג"כ קודם התקיעות, אלא דאף אי נימא כפשטו של דברים, בלאו הכי אין הענינים דומין, דבודאי מה דגזרו חז"ל חזרה בערב שבת אטו שמא יעשה כן בשבת, וכיון דתוספת שבת לכל הדברים דינו כשבת עצמו, בודאי יכול ליכלל זה שיעשה כן בשבת, דאף דתוספת שבת איסורו אינו חמור כמו שבת עצמו, אבל כיון שאנו דנין שאם נתיר לעשות חזרה סמוך לשבת באופן שאין שהות להתבשל קודם שבת יבוא לעשות כן בשבת, וה"ה אם נעשה כן סמוך לתוספת שבת באופן שאין שהות שיתבשל קודם תוספת שבת, בודאי יעשה כן בשבת, כי בעיני כל אדם תוספת שבת דינו כשבת עצמו, וכשיעשה כן בשבת ויחתה גחלים יבוא לידי חיוב חטאת או סקילה, אבל בזה שמדביק פת בתנור ויש שהות שיקרמו פניו בתנור קודם חשכה, א"כ עיקר החשש שמא יבוא

הערות וציונים

178. נדפס לקמן אות רצ"א.

אוצר ההלכה

לחתות בתוספת שבת, וכיון דליכא חיוב סקילה בתוספת שבת, אף אם אסור מן התורה לא גזרו שמא יחתה, דבשוגג במקום דליכא חיוב חטאת ליכא איסורא, כמו שכתבתי כלל זה לעיל סימן י״ב, ובמזיד ג״כ כיון דליכא איסור גדול, (כי) לא גזרו ביה. וזה ברור מאד בטעם הענין כפתור ופרח. (ישועות יעקב – סק״ט)

רצב) שם בהגה סמוך לברכו. כתב המג״א (סקכ״ו), סוף פרק במה מדליקין [שבת לה:] כתבו רש״י [ד״ה להדביק] ור״ן [טו. ד״ה תנו] דמותר להדביק פת בתנור אם יש שהות ביום שיקרמו פניהם קודם שתחשך. אין כוונתו לאסור בשביל חזרה (כמו שהבין בתוספת שבת [סקל״ד] והקשה עליו, הובא במחצית השקל [סקכ״ו]), דהא כתב מיד בסמוך דכל זמן שלא נתבשל כל צרכו לא שייך איסור חזרה. אלא כוונתו (על מש״כ הרב לאסור דאינו יכול להרתיח סמוך לברכו) דכמו דשעור שיקרמו פניהם אין צריך לשער אלא לכשתחשך ולא לאמירת ברכו, דהא שם ג״כ הוא מיד [אחר] ג׳ תקיעות האחרונות, ה״נ שעור דשירתיח היינו ג״כ לשחשיכה ולא לברכו. וזה נכון. (חבל יוסף – גנזי חיים)

רצג) שם בהגה סמוך לברכו. כתב במג״א (סקכ״ו), וכן כתב המגיד משנה סוף פ״ה [מהלכות שבת הי״ט] וכו׳, דהא לא אסור מדאורייתא וכו׳. עיין בנשמת אדם (הלכות שבת כלל ב׳ [סק״א]) שתמה על [דברי] המג״א האלו, דהמגיד משנה [הלכות שביתת עשור פ״א ה״ו] סבירא ליה דתוספת שבת דאורייתא, והמעיין בפמ״ג באשל אברהם כאן נראה הרגיש בזה, ולכן כתב דאפילו למ״ד תוספת שבת הוא דאורייתא, מ״מ לא גזרינן כי אם בשבת שיש כרת וסקילה. ע״ש היטב בזה. אלא דצ״ע למה שכתב הפמ״ג בסימן רס״ו במשבצות זהב (סוף סק״ו), דקודם זמן[179] לכו״ע תוספת דרבנן, וא״כ אתי שפיר דברי המג״א. ומצאתי כ״כ בתשובות עמודי אש ([אייזנשטיין] כללי תורה סימן ד׳ כלל ב׳ דף כ״ו ע״א). ע״ש אריכות דברים בענין זה. (מגיני חיים)

רצד) שם בהגה סמוך לברכו. כתב במג״א (סקכ״ו), סמוך וכו׳ קודם שתחשך. דלא כרמ״א [שכתב] קודם ברכו. (אהל ברוך)

רצה) שם בהגה סמוך לברכו. כתב מג״א (סקכ״ו), סמוך לברכו וכו׳, ובגמרא סוף פרק במה מדליקין [שבת לה:] כתבו הרש״י [ד״ה להדביק] והר״ן [טו. ד״ה תנו] שמותר להדביק פת בתנור סמוך לברכו וכו׳, קודם שתחשך. עכ״ל המג״א. עיין באליה רבה [סקכ״ח] ובישועות יעקב [סק״ט][180] מה שהעירו על זה. ולענ״ד צ״ע, דאולי יש לחלק בדין חומרא דתוספת שבת לענין זה, דהנה לקמן בסימן רס״א (ס״ב) כתב שם המחבר וז״ל: וזמן תוספת זה וכו׳ רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות ממנו מקצת עושה, ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה יום מחול על הקודש. ע״ש. ונמצא שיש תוספת שבת מוכרחי ויש תוספת שבת כאשר מקבל עליו, וא״כ י״ל דהתקיעות היו הרבה קודם זמן תוספת שבת, רק שהיו מקבלין שבת ברצונם, והיה אפשר הפת להקרם קודם התוספת שבת המוכרח, וסמוך לברכו הוא בתוספת ההכרחי, וא״כ יש לחלק ממ״ש רש״י ז״ל למ״ש הגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ד], והסברא נותנת לחלק בין מניח סמוך להההכרחי והרצוני, דהוא כשאם מניח בזמן הקדום, בעת שמניח הלא יש זמן להקרמת פנים קודם תוספת שבת הודאי, אלא שאח״כ הוא מקבל מקדם, עיין סימן רס״ג (סי״ב) וזה עושה אחר שהניח, משא״כ כשהניח סמוך לזמן ההכרחי, וגם בזה יש גזירה יותר שלא יעשה גם משתחשך, דבזה דומה התוספת לחשיכה ששניהם קבועים ומוכרחים, משא״כ בתוספת הרצוני.
(זרע יעקב – זלזניק)

רצו) שם בהגה ויש מקילין בזה. כתב ב״י (ע״ב שיטה כ״ו), אבל הר״ן ז״ל [שבת טו: ד״ה ב״ש] דחה דברי התוספות [שם לו: ד״ה וב״ה] וכו׳. נ״ב: עיין בספר קרית מלך רב (דף ט״ו ע״א). (יד אהרן מהדורא בתרא – הגב״י סק״ו)

רצו) שם בהגה ויש מקילין בזה. זהו דעת הר״ן [שבת טו: ד״ה ב״ש] הובא בב״י, דאין לגזור ערב שבת אטו שבת, ואין ללמוד מבית שמאי לבית הלל, דבית שמאי לטעמייהו דאוסרין בכל המלאכות להתחיל בערב שבת שיהיו נגמרים בשבת [שם יז:], אבל לדידן קיי״ל כבית הלל דאין גוזרין ערב שבת אטו שבת. והרב ב״י כתב שגם דעת רש״י להתיר בחול, והיינו דלקמן (דף ל״ח ע״א) קאמר הש״ס, לדברי האומר מחזירין, מחזירין אפילו בשבת, ופרש״י [לח: ד״ה מחזירין], אפילו ביום השבת, דלא תימא דוקא בלילה. ומדלא פירש מחזירין אפילו בשבת משום דפלוגתתן בחול, שמע מינה דבחול לא פליגי, ואף באינה גרופה מותר לבית הלל. וכשאני לעצמי הייתי אומר דמדברי רש״י אין ראיה, דהא דלא פירש רש״י מחזירין אפילו בשבת כפשוטו, ומשום דפלוגתתן בחול, משום דקשיא ליה לרש״י דקאמרו בית שמאי [שם לו:] נוטלין אבל לא מחזירין, ומה קמ״ל דנוטלין, ע״כ בשבת איירי, וא״כ ע״כ דמחזירין אפילו בשבת, וא״כ מאי קא משמע לן דאפילו בשבת מחזירין, וע״כ פרש״י דמחזירין אפילו בשבת, היינו ביום השבת, וזה פשוט מאד.

ובתשובה שכתבתי בענין זה להרב הגדול מוהר״ר יצחק ז״ל אבד״ק טיסמניץ הוכחתי דרש״י על כרחך סובר דאף בחול אסור להחזיר, וכשיטת התוספות [שם לו: ד״ה וב״ה] דבאינה גרופה אסור להחזיר בחול, דהנה הש״ס (דף ל״ז ע״א) מדייק שם דמתניתין להחזיר תנן אבל לשהות משהין אף שאינו גרוף ואינו קטום, מהא דאמר רבי חלבו לא שנו אלא על גבה אבל תוכה אסור, אי אמרת בשלמא להחזיר תנן, היינו דשני בין תוכה לעל גבה, אלא אי אמרת להשהות תנן, מה לי תוכה ומה לי על גבה.

הערות וציונים

179. המוזכר בסימן רס״א (ס״ב). ע״ש. **180.** נדפס לעיל אות רצ״א.

אוצר ההלכה

ומשני מי סברת רבי חלבו ארישא קאי, אסיפא קאי, ובית הלל אומרים אף מחזירין, ואמר רבי חלבו לא שנו אלא על גבה, אבל תוכה אסור להחזיר. והנה רש"י פירש, אי אמרת להחזיר תנן, אבל לשהות משהין אע"פ שאינה גרופה, היינו דשני בין תוכה לעל גבה, דבאינה גרופה שייך לחלק בין תוכה לעל גבה, אבל אי אמרת לשהות תנן ואף לשהות בעינן גרופה וקטומה, וכשגרף מה לי תוכה ומה לי על גבה. והנה הא דלא פרש"י כפשוטו דלהחזיר שפיר יש לחלק בין תוכה לע"ג, ולשהות לא ניחא ליה לחלק בין תוכה לע"ג, על כרחך צריך לומר דלרש"י אין סברא לחלק בין תוכה לע"ג רק באינה גרופה. ותמהו רבותינו בעלי תוספות [שם ד"ה אא"ב] דא"כ מה משני הש"ס אסיפא קאי ובית הלל אומרים אף מחזירין, ואמר רבי חלבו לא שנו אלא ע"ג אבל תוכה אסור, עדיין כיון דסיפא איירי בגרף, מה לי תוכה או על גבה. ובאמת הדבר תמוה, וחלילה לומר על מאיר עינינו שיהיה בהעלם עין ממנו סיפא דסוגיא. אמנם דברי רש"י נכונים, דבאמת יש לנו שני טעמים על איסור תוכה, או משום דמחזי כמבשל יותר כשנותן הקדירה לתוכה מאשר נראה כשנותן הקדירה ע"ג, או דכשנותן הקדרה לתוכה יש חשש יותר שיחתה בגחלים מאם נותן על גבה. והנה לפי טעם דמיחזי יותר כמבשל כשנותן לתוכה, אינו שייך לגזור בערב שבת, דהרי אף מלאכה גמורה מותר להתחיל בערב שבת והיא נגמרת בשבת, וא"כ הא דאסרינן כאן באינה גרופה בערב שבת לשיטת הרא"ש [שם פ"ג סימן ב'] דוקא בכבר נתבשל כל צרכה, דאז חיישינן שמא יעשה בשבת, דלא מיחזי כמבשל ויבוא לחתות, ולפי מה שבארתי אף בלא נתבשל כל צרכו חיישינן שמא יבוא להחזיר בשבת תבשיל שנתבשל כל צרכו ויבוא לחתות, אבל לחוש שמא יבוא להחזיר תבשיל שלא נתבשל כל צרכו ויעבור על איסור תורה, בזה לא חיישינן באמת, כמו דלא אסרו כל המלאכות בערב שבת, ולא גזרו לבית הלל שמא יעשה כן בשבת, וכיון שכן, שפיר קשה מה לי תוכה ומה לי על גבה אף לענין חזרה, כיון דבגרופה לא שייך חשש חיתוי בגחלים, וחשש נראה כמבשל פשיטא דלא שייך בערב שבת, דאדרבה אם נראה כמבשל פשיטא דלא גזר ערב שבת אטו שבת, דלא יעשה בשבת מלאכה, וע"כ הוצרך רש"י ז"ל לומר דבאמת קאי על דיוקא, דאמר אין מחזירין עליו באינה גרופה, אבל לשהות משהין, ולא חיישינן שמא יחתה בגחלים אף באינה גרופה, אבל תוכה אסור, דחיישינן שמא יחתה בגחלים כיון שהקדרה אינה גרופה. אבל אי אמרת לאסור בגרופה בחול, ומתניתין [שם לו:] איירי בחול מדקתני עד שיגרוף ולא קתני אלא אם כן גרף, וכיון דאיירי בחול ע"כ לא משום חשש מבשל, דאיך נגזור בערב שבת אטו שבת בדבר שיש חשש איסור תורה, אבל לפי המסקנא דמסיק אסיפא קאי, ובית הלל אומרים אף מחזירין והיינו בשבת, מדקתני נוטלין כמ"ש התוספות [שם ד"ה וב"ה]. ובשבת פשיטא דשייך לחלק בין תוכה לע"ג, דאף בנתבשל כל צרכו, מ"מ כשנותן הקדרה לתוכה מיחזי כמבשל בשבת. וזה ברור בדעת רש"י ז"ל, וזה כוונת מאורן ורבן של ישראל בלי ספק. עכ"פ למדנו מזה דגם רש"י סובר דאף בחול אסור להחזיר באינה גרופה וכשיטת התוספות, והיינו מטעם שמא יחזור בשבת תבשיל שנתבשל כל צרכו, ואתי לחתויי בגחלים, ולא חלקו בין נתבשל כל צרכו ללא נתבשל, וכל מה שכתבתי בזה הם דברים ברורים מאד. (ישועות יעקב – סק"י)

רחצ) שם בהגה ויש מקילין בזה והמנהג להקל. כתב ב"י ((ע"ג) [ע"ב] שיטה כ"ח), והעלה וכו'. נ"ב: וכן נהגו להקל. ב"ח [אות י"ג]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סקט"ז)

רצט) שם בהגה והמנהג להקל אך טוב להחמיר וכו'. כתב ב"י (ע"ג שיטה ג'), ולכן לא נהגו ליזהר וכו'. נ"ב: אך טוב להחמיר במקום שאין צורך. כ"כ ספר המפה. (שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סקי"ח)

ש) שם בהגה והמנהג להקל אך טוב להחמיר וכו'. וכל זה באינה גרופה אבל בגרופה וקטומה מותר בודאי. ואמנם לפי מ"ש לעיל לענין להחזיר בשבת בגרופה וקטומה דיש חילוק בין עודה בידו להניחה ע"ג קרקע, יש להסתפק אם גם בערב שבת במקום שאין שהות להרתיח קודם השבת אי יש לחלק בין עודה בידו להניחה על גבי קרקע. וראיתי בראי"ש [שבת פ"ג סימן ב'] שכתב בפשיטות דכל הני חילוקי דינים שנאמרו בזה לחלק בין עודה בידו להניחה על גבי קרקע, ובין דעתו להחזיר וכו', היינו לענין להחזיר בשבת אף בגרופה וקטומה, אבל מבעוד יום אין חילוק בגרופה וקטומה, דאף שהניחה מידו ולא היה דעתו להחזיר מ"מ מותר, ויבואר לקמן טעם הדבר. ואמנם הרא"ש עצמו בפרק במה טומנין (ר"פ) [שם פ"ד סימן ב'] כתב וז"ל: על אותן אנשים שגורפין הכירה ומחזירין הקדרה ומכסין אותה באפר קר, והיה דעת הרא"ש לאסור משום דחשוב כהטמנה, ואח"ז דחה דאין זה הטמנה, אך מה שאינן מדקדקין ומניחין אותה ע"ג קרקע, ובש"ס לעיל [לח:] מבואר לא שנו אלא שעודן בידו וכו'. עכ"ל הרא"ש. ולפי מה שכתב הרא"ש עצמו דמבעוד יום אין חילוק בין הניחה על גבי קרקע לעודן בידו, א"כ בהך עובדא ליכא חשש כלל, כיון דמבעוד יום הם עושים, ומחלפיה שיטת הרא"ש, והוא תימה רבתי. ובימי ילדותי הרביתי דברים בישוב דברי הרא"ש, ואחר זמן חפשתי בספרים ומצאתי להרב בעל ברכת הזבח בספר תפארת שמואל [על הרא"ש שם] שהרגיש בה, ותמה על הרא"ש[181]. ומעתה לדינא אין אתנו יודע אם להתיר מבעוד יום כדברי הרא"ש בפרק כירה, שכפי הנראה כן דעתו להלכה במקומו, ובפרק במה טומנין כתב רק דרך פילפול.

והנה בטעם הדבר דמבעוד יום אין חילוק בין הניחה על גבי קרקע או עודן בידו, נראה דבאמת הרא"ש בעצמו כתב

הערות וציונים

181. עיין שם שגם יישב קושיא זו.

אוצר ההלכה

דהא דגזרינן ערב שבת אטו שבת היינו במקום דלא שייך לחשש בישול בשבת, דהיינו בנתבשל כל צרכו, וא"כ כיון דליכא חשש מבשל, ומשום חשש חיתוי קאתינן עלה, בגרופה ליכא חשש כלל, ומה בכך שהניחה ע"ג קרקע. ואף דלקמן [שם פ"ד סימן ג'] כתב דדבר קר שמרתיח חשוב כמבשל אף שנתבשל כבר כל צרכו, ואם כן יש לחוש אם נתיר בהניחו ע"ג קרקע, אולי יעמידנו ע"ג קרקע עד שיתקרר ואח"ז יחזירנו ויבוא לכלל בישול. וצ"ל דגם בזה אין חשש, דבודאי לא יעשה כן בשבת כיון דחשוב בישול. ואפשר דהרא"ש בפרק במה טומנין כוונתו ג"כ דבאמת עיקר ההיתר שמטמינין בזו משום דתחילה לא נתן לשם הטמנה, כיון שמבשלין קדרות אלו כל היום, וכיון דאסרינן הניחו ע"ג קרקע משום דחשוב כנתינה חדשה בשבת, א"כ אף בזה חשוב כנתינה חדשה לעת ערב, משום הטמנה ליום מחר, וע"כ תירץ דסמכינן על הך לישנא דדעתו להחזירה לא חשוב כנתינה מחדש, וא"כ ה"ה בזה לא חשוב כמטמין כעת. ויהיה איך שיהיה כוונת הרא"ש, כיון שהעולם נהגו היתר בדבר, ודברי הרא"ש בפרק כירה מפורשים להיתר, אין בנו כח למחות בידם והנח להם לישראל וכו'. (ישועות יעקב – סקי"א)

שא) שם בהגה אבל לחמיר וכו'. במג"א (סקכ"ח), טוב להחמיר וכו'. מה שכתב וליתנו ע"ג התנור, היינו אפילו תנור דידן[182], דלא גרע מכירה שאינה גרופה למאן דמחמיר סמוך לחשיכה כמו בחזרה בשבת, כ"כ המחצית השקל. (שמן המאור)

שב) שם בהגה טוב להחמיר וכו'. כתב מג"א (סקכ"ח), [ואין ליטול הקדירה מהכירה] וליתנו ע"ג תנור שאינו גרוף וקטום וכו'. דבריו אין להם ביאור כלל, דהא בתנור אין חילוק בין גרוף וקטום או לאו, ואם ר"ל תנורים שלנו, איני יודע מה מלמדינו בזה, דהא אפילו על אותה כירה עצמה אסור להחזיר כמ"ש רמ"א ז"ל. ועוד, דהיינו כירה היינו תנור שלנו, א"כ למה פתח בכירה וסיים בתנור. ואין לומר דבא ללמדינו שיש להחמיר שלא ליתן אפילו ע"ג מעזיבת התנור, זה אינו, שהרי בסעיף ג' (סקל"א) צידד להקל ע"ג מעזיבה, וכתב בסוף סימן זה שהעולם נוהגין היתר ליתן ע"ג מעזיבה, ויש להם ע"מ שיסמכו. ונהי דס"ל להמג"א שלכתחילה יש להחמיר כדעת רמ"א שם, מ"מ היינו בשבת עצמו, משא"כ בסמוך לחשיכה שאינו אלא חומרא בעלמא, כמ"ש רמ"א שטוב להחמיר, למה נחמיר ע"ג מעזיבה שלדעת המג"א (בסקל"א) חשיב כגרוף וקטום. ע"כ נראה לי שט"ס הוא במג"א, וצ"ל אפילו גרוף וקטום, ומיירי בתנור גמור, ואף שכבר כתב המחבר בשבת עצמו, אפ"ה אשמועינן המג"א שאפילו בסמוך לחשיכה יש להחמיר בזה. ומ"ש עין סעיף ג', ר"ל דע"ג מעזיבה יש להקל בסמוך לחשיכה כנ"ל.

ודע שלדעת המחמירין בסמוך לחשיכה בחזרה ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה, כתב הרא"ש [שבת פ"ג סימן ב'] דבגרופה וקטומה שרי להחזיר אפילו הניח ע"ג קרקע. ע"ש. ואם שרי להחזיר לתוכה יש להסתפק בדבריו. מיהו להניח לכתחילה מבואר בהגהות מרדכי [שם סימן תנ"ו דף ע"ט ע"ד] דאסור אפילו בגרופה וקטומה. ולענין סמיכה בכירה שאינה גרופה וקטומה, שרי בסמוך לחשיכה אפילו בסמיכה לכתחילה, כן משמע בהגהות מרדכי שם. ואפשר שטעמו דלענין חזרה על גבה תנן [שם לו:] בהדיא לשון חזרה, משמע דלכתחילה אסור, אבל גבי סמיכה לא תנן בהדיא חזרה, וההיא ברייתא [שם לז.] דאין מקיימים עליה כרבנן דחנניה אתיא, ומדרבנן נשמע לדידן וכו', ולכן אפשר לומר דבכל גווני שרי לסמוך. ע"ש.
(חדושי מוהרמ"ז)

שג) שם בהגה אבל לסמוך אפילו סמוך לאש וכו'. פירוש סמוך לאש שאינו בתוך התנור. והנה דין [זה] הוא מהגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ו דף פ' ע"א], ויליף לה מסמיכה בכירה שאינה גרופה וקטומה דמסקינן דשרי, ולמ"ד להחזיר תנן מיירי בסמוך לחשיכה. ע"ש. והתוספות בפרק כירה (סוף דף ל"ז ע"א ד"ה ת"ש) כתבו שאין ללמוד מכאן לסמוך אצל האש, דשאני סמיכה לכירה שדופן הכירה מפסיק. ע"ש. ולכאורה יקשה, אדמדמי לה לסמיכה בכירה, טפי איכא לדמויי לתנור, דאסור לסמוך ואפילו סמוך לחשיכה, כמ"ש בהגהות מרדכי שם, וא"כ נראה דכ"ש סמוך לאש ממש. לכן נראה דמיירי במקום שהיד סולדת בו, אבל אינו סמוך לאש ממש, דבכה"ג בשבת עצמו אינו אסור אלא בתבשיל דשייך בו בישול, כמ"ש הרא"ש פרק כירה (סימן י') אההיא דאמרינן התם [מ:] דשרי להניח קיתון של מים כנגד המדורה במקום שאין היד סולדת בו. ופירש הרא"ש ז"ל, דבדבר שאין בו בישול כגון תבשיל שנתבשל כל צרכו, אפילו במקום שהיד סולדת בו שרי, ובלבד שיהיה רחוק קצת מן האש, והכי משמע לישנא דכנגד המדורה ולא אצל המדורה. ע"ש. ובמג"א סימן שי"ח (סקל"ח) הביאו. והכי ס"ד דהתוספות [שם לז. ד"ה ת"ש] דשרי לשהות אפילו בתבשיל דשייך בו בישול, כגון שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי או שנצטנן לגמרי כמ"ש המג"א (בסקכ"ט), דומיא דסמיכה בכירה, לזה כתב דשאני הכא שדופן הכירה מפסיק. ולפ"ז אתי שפיר דלסמיכה בתנור נמי לא דמי, דשם הסמיכה לדופן התנור ממש, וכיון שתנור הבלו חם ביותר, הסמיכה לדופנו הוי כסמיכה לאש ממש, משא"כ ברחוק קצת מן האש דומיא דכנגד המדורה, אפשר דשרי בסמוך לחשיכה אפילו היכי דשייך בו בישול, כיון שעדיין אינו שבת. אבל בסמוך לאש ממש פשיטא דיש לחוש לחיתוי כמ"ש הרא"ש ז"ל להדיא בפרק כירה (סימן י'), וא"כ לא עדיף מלסמוך לתנור דאסור בסמוך לחשיכה או בתבשיל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי. ונראה דגם הגהות מרדכי איירי בכה"ג. וכן משמע מדברי המג"א כאן (בסקכ"ט) שכתב, אפילו נצטנן לגמרי, דאל"כ אפילו בשבת שרי כדלקמן (סימן שי"ח סט"ו). ושם מבואר דמיירי ברחוק קצת ממקום

הערות וציונים

182. עיין חדושי מוהרמ"ז, נדפס באות הבאה.

אוצר ההלכה

האש כמש"ל, וכ"כ המג"א שם (סקל"ח). אלא שהגהות מרדכי [שם] כתבו דאין לדחות משום שדופן הכירה מפסיק, דלא גרע מבשרא אגומרי ובשיל כמאכל בן דרוסאי דשרי להניח ערב שבת עם חשיכה[183]. ע"כ. ודבריו צ"ע, שהרי מסיק הוא עצמו בסוף העמוד, דהך דבשרא אגומרי ובשיל וכו' מיירי בשיש שהות מבעוד יום להרתיח ואין שהות לגמור בשולו, וא"כ האיך מייתי משם ראיה לסמוך סמוך לחשיכה שאין שהות להרתיח מבעוד יום. ואפילו לדעת הרא"ש והטור שהביא המג"א (סקכ"ז), וכתבתי שם[184] דמפרשים ההיא דבשרא אגומרי (מקדירה) [וקדירה] חייתא מיירי בסמוך לחשיכה ממש, מ"מ היינו דוקא במידי דלא בשיל כל צרכו, ומטעם שכתבתי שם, ואפילו בתוך התנור שרינן התם, משא"כ במידי דבשיל כל צרכו ליכא למ"ד דשרי, וכ"ש לדעת הגהות מרדכי עצמו דמסיק התם דההיא דקדירה חייתא מיירי בסמוך לחשיכה, שעדיין יש שהות להרתיח מבעוד יום, ולכן דין זה צ"ע, ובפרט שהתוספות נסתפקו בזה. מיהו לדעת הרא"ש והטור (שבסקכ"ז) יש להקל בזה, כיון דס"ל דהך דפ"ק (דף י"ח ע"ב) מיירי אפילו בסמוך לחשיכה ממש. וצ"ע. (חדושי מוהרמ"ז)

דש) שם בהגה אבל לסמוך אפילו סמוך לאש וכו'. כן נוטה דעת מרן ב"י, וכן משמע מדברי הר"ן [שבת יט. ד"ה ת"ר מביא], גבי מביא אדם קיתון של מים ונותן כנגד המדורה.

הגה בהא דאמרינן (דף יח:) דקדירה חייתא שפיר דמי, כתב המג"א [סק"ב] דאזלינן בתר בין השמשות, אע"פ שהוא סילק ידיו מבעוד יום. ונראה דלאו דוקא עם חשיכה אלא משעה שקיבל עליו שבת. ואף לדעת המג"א שכתב (בסקכ"ז) לענין חזרה לדעת התוספות [שם לו: ד"ה ב"ה] דחשיבא מבעוד יום, דדוקא סמוך לחשיכה הוא דאסור, הכא ודאי משעה שנאסר עליו לבשל משערינן. (מעיני ישועה)

שה) שם בהגה אבל לסמוך אפילו סמוך לאש וכו'. והוא מהגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ו דף פ' ע"א] בשם מהר"ם ז"ל. וקאי התם על הא דסבירא ליה דאפילו סמוך לחשיכה בעי גרופה וקטומה ותנאי חזרה, וע"ז כתב דלסמוך סמוך לחשיכה שרי אפילו כשאינה גרופה, ומשמע דבשבת כהאי גוונא אסור. והנה מהר"ם ז"ל הוא מהפוסקים כחנניא, ולדעתם סמיכה בשבת שרי בשאינה גרופה, כמ"ש המג"א (בסק"ו), ולמה שכתבתי בסק"ב[185] לא בעי תנאי חזרה. ואי נימא דבסמוך לחשיכה אפילו לא נתבשל כל צרכו אסור כדעת הסמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ג ע"ג] וסייעתו שכתב המג"א (בסקכ"ז), אתי שפיר, דלסמוך דוקא בערב שבת שרי, אבל בשבת אסור משום בשול. ובאמת גם לדעת הגהות מרדכי משמע דאף בסמוך לחשיכה נתבשל כל צרכו עדיף, דכתב [שם] גבי תנור אפילו בישל כל צרכו אסור, משמע דכ"ש בלא נתבשל כל צרכו. אלא דבהגהות מרדכי גבי כירה [שם דף ע"ט ע"ד] משמע דמיירי בנתבשל כל צרכו, א"כ אפילו בשבת שרי. וע"כ לומר דבשבת סבירא ליה דבעי תנאי חזרה ובסמוך לחשיכה מותר. וצ"ע.

והנה לשון רמ"א ז"ל שכתב, אבל לסמוך אפילו סמוך לאש וכו', משמע דסמיכה עדיף מסמוך לאש. וא"כ ע"כ בסמיכה בשבת לא בעי תנאי חזרה כמו שכתבתי בסק"ב, וע"כ הא דלא התיר הכא לסמוך אלא בסמוך לחשיכה, היינו בלא נתבשל כל צרכו, ודומיא דסמוך לאש שכתב המג"א בסקכ"ט. וע"כ דסבירא ליה דגם בלא נתבשל כל צרכו אסור בסמוך לחשיכה כהסמ"ג וסייעתו. ואפשר דגם להטור דסבירא ליה דבלא נתבשל כל צרכו לא גזרו בסמוך לחשיכה, מ"מ בלח ונצטנן לגמרי גם הטור מודה. וכ"מ מדברי המג"א שם, דאוקי הא דסמוך לאש בלח ונצטנן. ובאמת בהגהות מרדכי משמע דבסמוך לחשיכה ובשבת חד דינא אית להו. ע"ש.

והנה אי נימא דסמיכה לשאינה גרופה בשבת בעי תנאי חזרה, איכא למימר דסמיכה לא עדיף מע"ג, אלא דדינה כגרופה וקטומה וכמ"ש רמ"א ז"ל בסוף סימן זה. א"כ איכא למימר דאפילו סמיכה לגרופה וקטומה בעי תנאי חזרה, דע"כ לומר דגם בסמיכה נראה כמבשל לכתחילה בשבת, מדבעי תנאי חזרה, א"כ מה יושיעני זאת שסומך לגרופה. ובקני המנורה (סקל"א) כתב סמיכה בגרופה שרי בשבת לכתחילה. ויותר מזה משמע בהר"ן ז"ל [שבת יט. ד"ה תנן] גבי מביא אדם קיתון של מים, דבגרוף וקטום שרי גם הנתינה לכתחילה. אלא דהרשב"א ז"ל שם [מ:] כתב דאסור[186], ועכ"פ אין להחמיר בסמיכה. ולא זכיתי כלל להבין דבריו הקדושים, דאיך אפשר להתיר הנתינה לכתחילה בגרוף וקטום, דהא בעינן תנאי חזרה. והר"ן והרשב"א ז"ל [ד"ה מביא] כתבו שם על גבי האש ממש אסור מפני שנראה כמבשל, דהא אסור להחזיר בכירה שאינה גרופה וקטומה, וכ"ש לתת לכתחילה. ע"כ. וכוונתם דלתת לכתחילה אסור אפילו בגרופה וקטומה. אלא שבסוף דבריהם כתבו, דבנתבשל כל צרכו אין בשול אחר בשול, והוא שלא יתן על גבי אש. וסיים הר"ן ז"ל אבל על גבי אש ממש אסור, אא"כ גרוף או קטום. ע"כ. ואי אפשר להבין כוונתו כפשוטה, אלא דצ"ל או שכוונתו גרופה וקטומה ובתנאי חזרה. או אפשר דהר"ן סבירא ליה דבמדורה וגרופה וקטומה אינו נראה כמבשל, ולכך לא בעי תנאי חזרה, אף שהדבר דחוק מאוד, דאי נימא הכי, א"כ נימא דבמדורה אף על גבי אש אינו נראה כמבשל. וצ"ע. ועכ"פ בתנור ובכירה אין סברא לומר דבגרופה וקטומה שרי הנתינה לכתחילה, והוא היפך הגמרא. וסמיכה אי נימא דשייך בה נראה כמבשל, אף בכירה גרופה איכא למימר הכי כמ"ש. (תהלה לדוד – ס"ק י"ג–י"ד)

שו) שם בהגה אבל לסמוך אפילו סמוך לאש וכו'. היינו דעל גבי אש דינא כע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה. (תהלה לדוד – סקי"ז)

הערות וציונים

183. וכדאיתא בשבת (יח:). **184.** נדפס לעיל אות רפ"ח. **185.** נדפס לעיל אות ע"ה. **186.** עיין להרשב"א שם בד"ה ומכלל דנראה דס"ל כהר"ן.

אוצר ההלכה

שז) שם בהגה אבל לסמוך אפילו סמוך לאש במקום שהיד סולדת בו שרי אפילו סמוך לחשיכה. המג"א [סקכ"ט] כתב דאפילו נצטנן לגמרי. ולכאורה לפי מ"ש הרא"ש [שבת פ"ג סימן ב'] דדוקא היכי דליכא חשש בישול גזרינן ערב שבת אטו שבת, אבל היכי דאיכא חשש בישול לא שייך למיגזר, כמו בכל המלאכות דמתירין בית הלל בערב שבת ולא גזרינן שמא יעשה זה בשבת, דיש איסור עשיה בשבת מן התורה, א"כ בנצטננה לגמרי דקיי"ל דיש בו בישול דבר תורה, א"כ מותר לעשותו בערב שבת ולא חיישינן שמא יעשה כן בשבת, וא"כ אף ליתנה ע"ג כירה שרי. (ישועות יעקב – סקי"ב)

שח) שם בהגה אפילו סמוך לחשיכה. כתב המג"א (בסקכ"ט), לסמוך סמוך לחשיכה אפילו נצטנן לגמרי, דאל"כ אפילו בשבת שרי לסמוך, כמו שכתוב סעיף ט"ו שם בסימן שי"ח. וזה בדבר שיש בו רוטב, אבל דבר יבש אפילו בנצטנן לגמרי, מותר אף בשבת לסמוך. (דעת ומזימה)

שט) שם בהגה אפילו סמוך לחשיכה. כתב מג"א (סקכ"ט), דאל"כ אפילו בשבת שרי וכו'. נ"ב: משמע דבנצטנן לגמרי אסור בשבת, אע"ג דסמיכה אצל האש קיל מנתינה קדירה ע"ג קדירה כמו שכתב במחצית השקל לקמן סימן שי"ח (סקכ"ו), ובלבושי שרד שם, צ"ל דהכא מיירי בדבר שיש בו רוטב, דשייך ביה בישול אחר בישול, (אפילו) [אבל] ביבש לגמרי מותר אפילו בשבת. עיין מג"א לקמן (סוף סקל"ב). ועיין ס"ה שם, ובפמ"ג משבצות זהב (סקי"ב). (יגל יעקב)

שי) שם בהגה ובתנור אין חילוק בין להחזיר עליו או לסמוך אצלו. וכתב הט"ז [סקט"ז], היינו בתנור שבזמן התלמוד, וכבר כתב זה בפנים מהשו"ע [ס"א], ואיני יודע לאיזה ענין כתבו רמ"א ז"ל. ע"כ. וכפי הנראה דרמ"א ז"ל נתכוין למה שכתב הגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ו דף פ' ע"א] בשם מהר"ם ז"ל, דאסור לסמוך לדופן התנור סמוך לחשיכה או סמוך לברכו אפילו גרוף וקטום, ואפילו נתבשל כל צרכו. ע"כ. ואשמועינן דאף לענין סמוך לחשיכה, אין חילוק בתנור בין ע"ג ובין לסמוך לו. ואף במבושלת כל צרכה דמטעם שיהה מותר, מכל מקום סמוך לחשיכה אסור, דהוי כחזרה בשבת, ובתנור סמיכה וע"ג חדא נינהו. ובמשבצות זהב [סקט"ז] כתב, דהוי אמינא דשרי לחזור ע"מ שיקח קודם שבת. ע"ש. ומשמע דבנתבשל כל צרכו (דהשהייה) [דהשהייה] מותרת גם סמוך לחשיכה מותר, (דאל"כ הוי ליה לאוקמיה בנתבשל כל צרכו) ולא ידעתי למה. ומ"ש הרב ז"ל ([ש"ע הגר"ז] בסעיף כ"ג) דסמיכה סמוך לחשיכה מותר בתנור, ונרשם הגהות מרדכי. הגהות מרדכי כתב כן בכירה, ומזה נלמד לתנורים שלנו דדינם ככירה, וכן כוונת הרב ז"ל בתנורים שלנו. אבל בתנור שלהן מבואר להדיא בהגהות מרדכי דאסור, ובאמת לא ידעתי למה השמיט הרב ז"ל בסעיף ט"ז דבתנור שבימיהם אפילו לסמוך אסור. (תהלה לדוד – סקט"ו)

שיא) שם בהגה ודוקא במקום שהיד סולדת וכו'. הא דאסור להחזיר לתוך הכירה בשבת בגרופה או ע"ג, ולסמוך בתנור, אינו אלא אם החום גדול שהיד סולדת בו, אבל אם אין היד סולדת בו מותר, שאין דין השהייה מדין הטמנה בדבר המוסיף הבל, שאין בשהייה הטמנה אלא הוא איסור מיוחד, וכמו שהאריך הר"ן [שבת טו: ד"ה כירה] והרז"ה [במאור שם], ולא אסרו חכמים אלא במקום שהיד סולדת בו, וכמש"כ הב"י והרמ"א בהגה. ומדברי המשנה ברורה בבה"ל ד"ה אבל, מבואר שפירש דבעינן שיהא התבשיל הניתן שם והוא אין יד סולדת בו, יוכל להתחמם ולבוא לידי שעור יד סולדת בו, והוא חום יותר גדול מיד סולדת בו במקום הזה, וכבר דן בזה הב"י סימן שי"ח [סי"ד] ד"ה מותר, לענין נגד המדורה, והכריע כן, דאע"ג דאין היד שולטת כאן, מ"מ כל שזה שניתן כאן לא יבוא לידי יד סולדת בו מותר, וכמו שפירש הרא"ש [שם פ"ג סימן י'].

ובי"י הביא דברי הכלבו [סימן ל"א דף ל"א ע"ד], שדן בתנור שאפו בו מערב שבת ורוצה ליתן לתוכו בשבת [פנאד"ש] להתחמם, וכתב לצדד להתיר משום שגרפו מערב שבת, ואף אם נשארו בו גחלים כבר כהו כל גחליו. ואינו מובן, הלא אסור להחזיר לתוכה של כירה אפילו קטומה ואפילו גרופה, וא"כ אפילו אי יהבינן לתנור דידן דין כירה אסור להחזיר, וכל שכן ליתן לכתחלה בשבת, ואי איירי שאי אפשר לבוא לחום שהיד סולדת בו, הוה ליה לפרש זה, ומשמע דאיירי דאפילו יכול לבוא לידי יד סולדת בו שרי [187][וס"ל דאפיה אחר אפיה אין בו משום בישול אף שנצטנן, וכדאיתא סימן שי"ח [ס"ה]], ולא חלקו חכמים בדבר [ודלא כהר"ן לעיל סק"ן], אבל כאן שלא הסיקה כלל לשהות עליה, אין דרך לישאר למחר גחלים, ובכגון זה לא שייך כל כך לדון משום לא פלוג. וכן מבואר בב"י שם.

ודנה הב"י לא מצא שום היתר להחזיר ביום השבת לתוך התנור כשהיה התבשיל בתנור, ואע"ג דכתב הר"ן [שם יז: ד"ה ומיהו] דבירושלמי [שם פ"ג ה"א] מפרש דאם נטל מערב שבת על מנת להחזיר ועודן בידו עד שחשכה מחזירין, ובזה פליגי אמוראי בהניחה ע"ג קרקע, מ"מ אין ללמוד מזה דאם נטל הקדירה בשבת מחזירין אפילו לתוכה, דודאי גם הירושלמי מודה דהא דאמרו בית שמאי [שם לו:] נוטלין אבל לא מחזירין, היינו אפילו נטל בשבת אין מחזירין. וכן הא דאמר רב [שם לז.] דבית הלל לא התירו אלא על גבה אבל לא לתוכה, היינו אפילו נטל בשבת. אלא דהירושלמי סובר דבזה לכו"ע מחזירין אפילו הניחה ע"ג קרקע, ולא נחלקו אלא בנטלה מבעוד יום וחשכה, ודברי הדרכי משה [אות ד'*] תמוהים בזה, וכמש"כ המג"א (סקל"ה) (ולשון המשנה ברורה (סקס"ז) שכתב דהמג"א מצדד כב"י, אינו מכוון,

הערות וציונים

187. כל ההוספות בדיבור זה הינן במקור.

ג [צ]**המשכים בבקר וראה שהקדיחה תבשילו, וירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר ולהניח קדרה ישנה ריקנית על פי הכירה, ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדרה ריקנית, ויזהר שלא ישים קדירתו על גבי קרקע, ושתהיה רותחת:** הגה וכבר נתבאר [סעיף ג'] שמותגיס להקל לף מס נמנה על גבי קרקע:

באר הגולה

צ. הגהות מרדכי שם [סימן תנ"ו דף פ' ע"א]:

אוצר ההלכה

דהמג"א אינו מניח כלל מקום לדברי הדרכי משה), ובמשנה ברורה שם כתב לישב המנהג משום שאין התנור חם כל כך להרתיח, ר"ל להחם כשעור יד סולדת בו. ואין לקבוע כן, אחרי שבגמרא [שם לח:] מבואר דאין מחזירין ביום השבת לפירש"י [שם ד"ה מחזירין][188], וכן הכלבו [שם] נדחק להתיר ליתן לתנור שאפו אבל לא לתנור ששהו בו ליום השבת, וא"כ אין הדבר פסוק בסתמא עד שיודע לך. ולפעמים יש שומן על קרקעית הכלי שנוח להם לבוא ליד סולדת בו אף שכל הבשר או התבשיל לא יבוא ליד סולדת בו, ולכן אין להקל עד שברי לו שהתנור כבר מצונן ולא יבוא ליד סולדת בו. ויש להסתפק אם סמוך לפיו אין יד סולדת בו ובעמקו יד סולדת בו אי מותר להחזיר, ומסתבר דאסור, שאין למסור לכל אחד תורתו בידו, ואין כאן מחיצה המגדרת בין מקום האסור למקום המותר, ולפיכך אם יש שם גחלים עדיין אין כאן היתר ליתן במקום שאין יד סולדת בו, כיון שנותן לתוכו, ובמשנה ברורה (סקס"ח) כתב להקל אם הגחלים לצד אחד. וכל זה תמוה, שאין כאן שום היתר מן הדין להחזיר לתוכה אפילו גרופה וקטומה, וכמש"כ לעיל, ואין כאן רק לדון להתיר במקום שאין היד סולדת בו, ואם מותר בתוכה בסמוך לפיו שאין היד סולדת בו א"כ אפילו גחלים בוערות מותר, כדין נותן כנגד המדורה בסימן שי"ח (סי"ד), ואם תוכה אסור טפי [וכמש"כ במשנה ברורה שם סט"ו [סקצ"ד] לענין דבר שנתבשל כל צרכו, דאע"ג דמותר כנגד המדורה אסור בתוך התנור, וכמש"כ הרא"ש מ' ב' [שם פ"ג סימן י"] לחלק ביניהן], א"כ אף אם הוא קטום או גרוף לצד אחד אסור, [ועיקר דברי הישועות יעקב [סק"ב][189] דלענין איסור חזרה סגי בגרוף לצד אחד אף דלמ"ד לשהות בעינן הוצאת הגחלים, אינו מובן, ואינו תחת ידי לעיין בו]. ולדינא נראה דכל שהיד סולדת בו בפנים אסור להחזיר אף אם יעמיד סמוך לפיו, וכל שכן כשיש עדיין גחלים בוערות אפילו הן עוממות, ומיהו אם נהגו להחזיר למקום שאין יד סולדת אין כח למחות. ובמשנה ברורה (סק"צ) הזכיר היתר להחזיר אפילו התנור יד סולדת בו ע"פ המנהג שכתב רמ"א, ואין להיתר זה שום מקום כמש"כ המג"א [סקל"ה], ואף הרמ"א כתב טוב להחמיר, אבל הטבה זו חיובית מעיקר דינא המפורש בגמרא [שם לז.] אבל תוכה אסור, ואין שום צד בהלכה לדון בזה, ובאמת לא הוזכר ברמ"א היתר חזרה לתוכה אלא בדרכי משה [אות ד'*].

ועיקר דברי הר"ן [שם יז: ד"ה ומיהו] צ"ע, דהא בגמרא דידן לא הוזכר מחלוקתן בנטל מבעוד יום, וסתמא לא איירי בהכי, והנה הר"ן נזהר מזה וכתב לפרש מחזירין אפילו בשבת, ר"ל דהחזרה הוא נתינה בתחלה בשבת, דעדיין לא היה בשבת על הכירה. ועדיין צ"ע, דהא מייתא עלה בגמרא [שם לח:] ובירושלמי [שם פ"ג סוף ה"א] דרב אושעיא דהעלנו לו קומקמוס של חמין וכו', ומאן דכר שמיה נטילה מבעוד יום. ולולא דברי הר"ן, יש לפרש הא דאמר בירושלמי נטלו מבעוד יום וקידש עליו היום הוא מאמר כרות, ור"ל בזה לא, ומצוי בירושלמי כן שלא סיימו, ור"ל בתמה שמא אף בזה מותר, ודאי לא, ורבי סימון בן תדאי הוא מלתא באפיה נפשיה.

(חזון איש – סימן ל"ז סק"ח)

סעיף ג'

שיב) סעיף ג' יכול להסיר ולהניח קדרה ישנה וכו'. וכתב עליו הרב הר' ישראל בנימין זלה"ה וז"ל: לא נמצא דין זה אלא בהגהות מרדכי, והביאו בית יוסף (בדף קס"ו ב'), ובמרדכי (דף קע"ח ע"ד) [שבת סימן תנ"ו דף פ' ע"א] למ"ד מלאכה שאינה [צריכה] לגופה חייב, גם זה יהיה חייב משום מלבן, אם הקדרה של מתכת. ולדעתי שזה אסור בכל ענין ואפילו בשל חרס ישנה, וראיה מההוא גברא [שבת מח.] דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא, ונזהיה (רבא) [רבה] משום דאולודי קא מוליד, הכא נמי אולודי קא מוליד חום בקדרה הישנה ואסיר. וכי תימא שאני הכא שאינו מתכוין לחמם אלא להגן, אכתי הוה ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה, וחייב עליה לדעת הרי"ף [שם יט:][190] והרמב"ם [הלכות שבת פ"א ה"ז], ואפילו לדעת הפוסקים דפטור, אסור מיהא הוי. ובעל מגדל עוז (בסוף דף פ"ט) [שם פ"ט ה"ד] הביא לשון הירושלמי[191], האי מאן דשחין חסף חייב משום מבשל. פירוש שמחמם כלי חרס. עכ"ל. מה שכתב אם הקדרה של מתכת אסור, כן נראה גם מדברי רבינו, שהרי כתב ולהניח קדרה ישנה ריקנית, וסתם קדרה היא של חרס. ועוד דלא שייך חילוק בין ישנה לחדשה אלא בשל חרס, דבשל מתכת בין חדשה בין ישנה משחממו עד שתעשה גחלת הרי זה תולדת מבשל, כמבואר בדברי הרמב"ם ז"ל פ"ט מהלכות שבת [ה"ו]. אבל בשל חרס לא שייך בה מלאכה אלא בחדשה שמחסמה, והיא גמר מלאכתה, וחייב משום מבשל, כמבואר ג"כ שם, כדאמרינן בביצה פרק

הערות וציונים

188. ר"ל שאחר שרש"י פירש שמה שמותר להחזיר ביום השבת פירושו בבוקר, א"כ מה שאסור להחזיר ביום שבת פירושו אפילו בבוקר שמסתמא כהו כבר כל הגחלים. **189.** נדפס לעיל אות נ"ד. **190.** עיין להרב המגיד (הלכות שבת פ"א ה"ז) שהביא מחלוקת בדעת הרי"ף כמאן ס"ל, וע"ע ברמ"ך שהובא בכסף משנה שם. **191.** לא מצאנו בירושלמי שלפנינו.

אוצר ההלכה

המביא (דף ל״ד ע״א) על ברייתא אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים וכו׳, בשלמא כולהו קא עבדי מעשה, אלא שופת הקדרה מאי קעביד, ותירצו הכא בקדרה חדשה עסקינן, ומשום לבון רעפים נגעו בה. ופרש״י, בקדרה חדשה עסקינן, שנותנין אותה ריקנית על האור לחסמה. הרי דדוקא בחדשה הוא דאיכא מלאכה דחסימה, אבל בישנה ליכא מלאכה. ומה שכתב ולדעתי שזה אסור אפילו בשל חרס ישנה, וראיה מההוא גברא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא ונזהיה רבה וכו׳, הכא נמי אולודי קא מוליד חום בקדרה ישנה ואסיר. אחר המחילה אני אומר דלא היא ודלא דמיא כלל, דגרסינן בפרק במה טומנין ([שבת] דף מ״ח ע״א), רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא, חזיוה לההוא עבדא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא, נזהיה רבה, אמר ליה רבי זירא מאי שנא ממיחם על גבי מיחם, אמר ליה התם אוקומי קא מוקים הכא אולודי קא מוליד. ופרש״י, אפומא דקומקומא, מיחם של חמין, והכוזא היתה מלאה צונן. מאי שנא ממיחם ע״ג מיחם, דתניא בברייתא בסוף פירקין [נא:] דשרי. התם אוקומי קא מוקים, שהמיחם העליון גם יש בו מים חמין והתחתון אינו אלא מעמיד חומו שלא יפיג. ע״כ. הרי דטעמא דאיסורא דעליה נזהיה (רבא) [רבה] הוא משום דקמוליד חום במים שבכוזא, לא משום הכוזא, והטעם הוא דבמים אית בהו משום מבשל דהוי מלאכה גמורה, וכיון שכן, גזרינן במוליד בהו חום שלא יבוא לעשות מלאכה, דכל מוליד איסורו מדברי סופרים, כמבואר בפ״ב דביצה (דף כ״ג ריש ע״א) כתב רש״י, דקא מוליד ריחא, ונכנס בחרס שלא היה בו ריח, ואסור מדרבנן, שהמוליד דבר חדש קרוב הוא לעשות מלאכה חדשה. ע״כ. ומ״ש אכתי הוה ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה, כבר נתבאר דשופת קדרה ישנה ריקנית לא עביד מידי ולית בה מלאכה. ומ״ש ואפילו לדעת הפוסקים דפטור איסור מיהא הוי, גם זה ליתא, דאפילו דאית להו מלאכה שאינה צריכה לגופה אית ביה איסורא אפילו דלא מיכוין, היינו במידי דאית בה מלאכה, אבל הכא לית בה מלאכה כלל, כי לא מיכוין מותר גמור. ומה שהביא מהירושלמי שהביא המגדל עוז האי מאן דשחין חסף, היינו חסף חדש לא ישן. ואליבא דהרב איכא להקשות טובא, איך אנו מתירין להניח בשבת דבר שנתבשל כל צורכו כנגד המדורה ואפילו במקום שהיד סולדת, כדאיתא בטור או״ח סימן שי״ח [סט״ן], שהרי מוליד בו חום, ולהרב ליתסר מיהא משום דקא מוליד ביה חום. וכן הא דתנן [שבת קמה:] [כל שבא] בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת ומוקמי לה הפוסקים דאפילו נצטנן, וכן בסימן רנ״ג [ס״ה] מתיר ליתן אנפאנאדא וכיוצא בה להתחמם (כנגד) [על פי קדירת חמין] לפי שאין דרך בשול בכך, והיא [דעת] סמ״ג [לאוין ס״ה דף כ״א ע״א], וסמ״ק [סימן רפ״ב עמ׳ רח״צ], ורבי ירוחם [נ״ב ח״ג דף ס״ט ע״ד] משם הרשב״א ז״ל [שם מ: ד״ה ומכלל], וגם מפירוש רש״י [שם נא: ד״ה כדי], והרמב״ם [הלכות שבת פכ״א הי״ג], והרמב״ן ז״ל [שם ד״ה והא], על הא דתנן [שם] אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד, ההלכה עולה כדברי סמ״ק וסמ״ג. ואף לדברי בעל התרומה [סימן רל״ה] ודעמיה דאסרי ליתן אינפאנאדא כנגד האש להתחמם, הוא דוקא ביש בה שומן קרוש ועל ידי האש נימוח ונעשה משקה דקא מוליד האי משקה, משום דמדמה לה לשבירת הברד, אבל בדבר יבש דאין בו דבר הנימס לא קאסרי בעל התרומה ודעימיה כמבואר בטור או״ח סימן שי״ח [סט״ז]. אלא עיקרן כיון דלית כאן איסור מלאכה והוא אינו מתכוין אלא להגן ליכא למגזר, כמו שמתירין להניח כנגד המדורה לחמם מטעם כיון שאין בו משום [בשול], ומניח בענין שאין דרך בשול, בכך לא גזרינן, הכא נמי דכוותה, (וקי״ל) [וקיל] טובא (מנה) [ממניח], דהכא לא מכוין כלל לחמם אלא להגן בעלמא, מה שאין כן במניח כנגד המדורה שמכוין להניח שם כדי להתחמם, ואפילו הכי מותר.

(שו״ת מהר״י פראג׳ – סימן כ״ז)

שיג) שם יכול להסיר ולהניח קדרה ישנה וכו׳. הרב מהר״ר ישראל בנימין חלק על דין זה בתשובה כ״י, והרב מהר״ר יעקב פראג״י מהמה בתשובותיו (סימן (כ״ח) [כ״ז])[192] יצא לישע, והסכים בדין זה, והשיב על דברי הרב הנזכר. עש״ב.

(ברכי יוסף – סק״ה)

שיד) שם יכול להסיר ולהניח קדרה ישנה ריקנית וכו׳. (ר״ל) [ק״ל] דהא ודאי ע״י האש יוצא מה שבלוע בתוך הקדרה, שהיא בלועה ממים ומתבשל, ולא דמי לשומן שעל פני הפאנאדא״ש, דהתם הרי נקרש ונעשה אוכל, משא״כ הכא הוא משקה, אלא שבלוע ואינו נראה, והמחבר ז״ל גופיה בסימן שי״ח [ס״ד] פסק דתבשיל שנתבשל כל צרכו אם נצטנן יש בו משום בישול, ולכן אין לסמוך ע״ז.

(משחא דרבותא ח״ב – חדושי מהרמ״א)

שטו) שם יכול להסיר ולהניח קדרה ישנה ריקנית וכו׳. ראיתי להרב משחא דרבותא[193] שחלק על זה מטעם בישול הבלוע, דקיימא לן בסימן שי״ח [ס״ד] דיש בישול אחר בישול. יע״ש. ועיין בפרק המביא ([ביצה] דף ל״ד ע״א) שהקשו, אלא שופת קדירה מאי קא עביד, מבואר דמדאורייתא ליכא חיוב, וא״כ אתמהא מנין הרגלים לומר שיש לגזור מיהא מדרבנן ולחלוק על מילתא דאיתמרא משמיה דקמאי, כמו שכתב הב״י. ועיין להרב כרתי ופלתי יו״ד (סימן פ״ז ס״ג). ועיין להמג״א ז״ל [סק״ל].

(מעיני ישועה)

שטז) שם יכול להסיר ולהניח קדרה ישנה ריקנית על פי הכירה. כבר נתבאר (בסק״ד)[194] דכפי הנראה ע״ג מעזיבה שלנו, אם אין היד סולדת בו, לא בעינן דבר המפסיק. ובסוף סימן רנ״ט כתב המג״א [בדיני שהייה והטמנה], דאם מניחו במקום שאין יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו, מותר לסמוך אצל התנור אבל לא

הערות וציונים

192. נדפס באות הקודמת. **193.** נדפס באות הקודמת. **194.** נדפס לעיל אות ק״ג.

אוצר ההלכה

עליו, אא"כ יש דבר המפסיק. ע"כ. ולכאורה משמע דאף שאין היד סולדת בו בעי דבר המפסיק. אבל אינו מוכרח לפמ"ש הרב [הגר"ז] ז"ל בקונטרס אחרון (סק"ד) דיד סולדת בו היינו בגוף התנור, א"כ יכול להיות דגם המג"א מיירי שם דיד סולדת בגוף התנור, אלא שאין יכול להתחמם עד שתהיה היד סולדת בתבשיל. וראיתי שיש מגיה ברמ"א ז"ל [ס"ה], ויש מחמירין בזה שאם החום כ"כ בתנור שהיד סולדת בו אסור. ע"כ. וא"כ יכול להיות שאין שום איסור באין יד סולדת בתנור. ועכ"פ לענין ע"ג תנורים שלנו באין דבר המפסיק, אפשר יש להקל באין יד סולדת בתנור. ובסמוך לחשיכה גם הרב [הגר"ז] ז"ל מתיר באין יד סולדת בו, עיין סוף סעיף כ"ב. (תהלה לדוד – סקי"ט)

שיז) שם על פי הכירה. כתב המג"א [סקל"א], וא"כ י"ל שע"ג תנורים שלנו. נ"ב: [בשבת] דף ל"ז ע"א פירש רש"י, גבה, עובי שפתה או כיסוי שעל חללה. הרי אף שהכיסוי מפסיק בין האש, מ"מ לא הוי כגרוף וקטום. וע"כ לומר דהכא שבכיון נותן הקדירה, חשוב להגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ו דף פ' ע"א] כבגרופה, שזה היכר שלא יבוא לחתות, משא"כ הכיסוי שממילא היא, וא"כ שפיר דעת המחמירין שמביא. (בית מאיר)

שיח) שם על פי הכירה. במג"א (סקל"א), הגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ו דף פ' ע"א] מגיד משנה פכ"ב [מהלכות שבת ה"ד], וכן מבואר סימן שי"ח סעיף ח' וכו'. כצ"ל. הנה לדעת המגיד משנה שם שרי בכה"ג אפילו ליתן לכתחילה בשבת, משום דדמי לכנגד המדורה דלקמן (סימן שי"ח סט"ו), והוא בעל דיעה הראשונה שבסימן שי"ח (סעיפים ז' ח'). אך מדברי הגהות מרדכי והמחבר מבואר דלא חשיב אלא כגרוף וקטום, מש"ה לא שרי אלא חזרה אבל לא ליתן לכתחילה בשבת, ואפילו הניחו ע"ג קרקע אסור. ולפ"ז צ"ל דבסעיף ה' גבי פנאדי"ש, מיירי שהמיחם אינו על האש דבכה"ג שרי לכ"ע. אלא שהמחבר בסימן שי"ח [ס"ח] הכריע שם כדעת המגיד משנה (פכ"ב), ואפילו המיחם ע"ג האש שרי, משום דדמי לכנגד המדורה דלא חיישינן לחיתוי דאיכא הכירא, ואפילו להניח לכתחילה שרי. וא"כ קשה למה כתב המחבר בכאן שיזהר שלא יניח הקדירה ע"ג קרקע. ותירץ המג"א שם בס"ח (סקכ"ו), דדוקא גבי אפיה או צליה דלא שייך בו בישול כלל הכריע המחבר להקל, משא"כ בתבשיל לח דשייך בו בישול אם נצטנן, אפילו רותח אסור ליתן לכתחילה בשבת, שמא יניח עליו כשהוא קר, ולא שרי אלא חזרה לחוד. ע"ש. אבל לדינא הסכים המג"א שם לדעת המגיד משנה. ע"ש. והנה המג"א למד מדברי הגהות מרדכי שכתב דאחר שנתן קדירה ריקנית ע"ג כירה חשיב כגרוף וקטום, דבתנורים שלנו שרי להחזיר ע"ג, כיון שהמעזיבה מפסקת בין הקדירה לאש חשיב כגרוף וקטום. אלא שאח"כ צידד בזה שאפשר לומר דשאני הכא דהוי היכרא, משא"כ במעזיבה, ובסוף סימן זה [סקמ"ג] כתב שהעולם נוהגין היתר בע"ג מעזיבה, ויש להם על מה שיסמוכו. ולע"ד קשה לסמוך ע"ז, שהרי דעת המחבר בסימן רנ"ד (ס"א) דאפילו בתנור טוח בטיט יש לחוש שיסתור הטיחה ויחתה בגחלים, כמ"ש המג"א בסק"ג שם ובסימן רנ"ז סקי"ט, וא"כ ה"נ אמאי לא ניחוש שיסיר הקדירה הריקנית ויחתה כמו דחיישינן התם, הלא כך יכול לחתות עכשיו כמו מקודם שהיתה הקדירה שעם התבשיל ע"פ הכירה. ועוד שאפשר לחתות מן הצד, ולא עדיף זה מתנור טוח בטיט לדעת המחבר דחיישינן (שיסור) [שיסיר] הסתימה, וה"ה בזה. אלא ע"כ שדעת המחבר בזה מטעם היכרא, וכדעת המגיד משנה (פכ"ב) דמדמה לה לכנגד המדורה שבסימן שי"ח (סקל"ח), דהתם נמי טעמא משום היכרא, אלא דאפ"ה בדבר לח לא התירו אלא חזרה מטעם שכתבתי בשם המג"א, משא"כ בתנור שלנו דליכא היכרא, א"כ מה בכך שהמעזיבה מפסקת, אם אינו טוח בטיט במקום הפתח יש לחוש שיגלה התנור ויחתה, שהרי סמיכה בתנור אסור אע"פ שהדופן מפסיק, וכ"ש ע"ג התנור דסליק הבלא מלעיל, דיש לחוש לחיתוי אם לא שטוח בטיט לדידן, כמ"ש רמ"א סוף סימן רנ"ז, או שאין היד סולדת בו כמ"ש [כאן] סוף סעיף ב', מזולת זה אסור, כמ"ש רמ"א בסוף סימן זה. כנ"ל. וכ"מ בהגהות מרדכי [שם סימן תנ"ו דף פ' ע"א] להדיא דאסור אפילו ע"ג מעזיבה שהדופן מפסיק. ע"ש. (חדושי מוהרמ"ז)

שיט) שם על פי הכירה. כתב המג"א (בסקל"א), על פי הכירה דהוי ליה כירה כגרופה וקטומה, שהרי הקדירה סותמת את פי הכירה. ע"ש. ועיין במג"א סימן רנ"ח.

שם (בסוף סקל"א), וז"ל התשב"ץ [קטן סימן כ"ז]: אם יש דפין מותר להניח ע"ג הדפין וכו', וכל זה כשהתבשיל חם. ע"ש. לדעת המחצית השקל אינו אסור בקר רק בדבר לח. ועיין בסקל"ג. ולדעת הפמ"ג [אשל אברהם סקל"ג], יש חילוק בין ע"ג קדירה ריקנית ובין ע"ג קדירה עם תבשיל. (דעת ומזימה)

שכ) שם על פי הכירה. דזה הוי כגרופה וקטומה. מג"א [סקל"א]. ומהאי טעמא מותר ליטול קדירה חמה מן התנור שמטמינים בו ולהעמידו בתנור שמסיקין בו בשבת בחורף ע"י הפסק קדירה, דהיינו שיעמוד הקדירה החמה על גבי קדירה ריקנית, דזה הוי כגרוף וקטום כמ"ש המג"א, וגם לא מקרי תוכה כיון שאינה יושבת למטה בקר[ק]עיתו, כמו שכתב המג"א (סקכ"ב). נשמת אדם (כלל כ' סימן ט'). וצ"ע, דנראה דדוקא שם דפיו למעלה מכירה, בזה כתב המג"א דכיון דאין יושב בקרקעיתו לא חשיב תוכה, משא"כ כשכולה תוך התנור. וגם בהא דסעיף ג' כתב המג"א [סקל"א] כיון שהקדירה סותמת פי הכירה משום הכי הוי כגרוף וקטום, משא"כ כשנותן לתוכה לא הוי כגרוף וקטום, וצ"ע. (באר יעקב – קרויזר – סק"ט)

שכא) שם על פי הכירה. כתב הבאה"ט [סקכ"ו], וכ"כ מהרי"ל [הלכות שבת עמ' ר"ט] אם הונח עץ או דף על תנור וכו'. [ע"כ]. משמע דבעינן שיניח איזה דבר להיכר. מג"א [סקל"א]. ועיין במחצית השקל [שם] דדוקא להחזיר מותר, אבל תחלת שהייה אסור. וכל זה כשהתבשיל חם, אבל נצטנן מבואר הדין בסימן שי"ח [סט"ו]. עכ"ל. ובתניא [ש"ע הגר"ז קונטרס אחרון

אוצר ההלכה

סק״י] כתב אפילו בתחילה מותר, דאף שהמג״א למד זה מסעיף ג׳ דמיירי בחזרה, מכל מקום ממה שכתב המג״א, וכן משמע בסימן שי״ח סעיף ט״ו, ושם מיירי אפילו התבשיל קר, וכן כתב המג״א בהדיא בסוף סימן רנ״ט [בדיני שהייה והטמנה], דאפילו תבשיל קר שרי בדבר המפסיק, ומשמע אפילו בתחילה, דכיון שנצטנן הוי כהתחלה, מיהו בנצטנן לגמרי בעינן שלא יהא בו משום בישול דהיינו שאין בו מרק, וכן על תנור בית החורף מותר להעמיד כהאי גוונא. וקודם שהוסק נהגו להקל ליתן על גביו בלא הפסק, ואין למחות בידם, כיון דיש להם על מה שיסמכו. תניא [סכ״ו]. (באר יעקב – קרויזר – סקט״ו)

שכב) שם על פי הכירה. כתב במג״א (סקל״א), שהרי הקדירה סותמת את פי הכירה וכו׳. לכאורה אין ללמוד מזה לכירות שלנו, אפילו אם מניחים למעלה שום דבר להיכרא, דמ״מ יכול לחתות למטה במקום האש, ושם לא עשה שום היכר, דבשלמא בזמניהם שהאש היה נתון דרך פי הכירה, וא״כ שם היה פי הכירה מכוסה לא היה יכול לחתות כלל. וכן מדברי מהרי״ל [הלכות שבת עמ׳ ר״ט] ותשב״ץ [קטן סימן כ״ז] לכאורה נמי אין ראיה כל כך, דדלמא מיירי במניח על תנור, שאין דרך לבשל עליו רק בתוכו, וסגי בהכירא דדף שעליו, אבל בכירות שלנו העשוין לבישול ע״ג והאש מתחתיהם, ואין פיהם סתום כלל, מנ״ל דמהני האי היכרא למהוי כגרוף וקטום, כיון דבמקום האש אין שם שום היכר, ולמה לא יצטרך שיהיה ההיכר במקום אש, כגון לסגור פי הכירה במקום שמשימין האש. ואולי כיון שעכ״פ סתום הוא בדלת של מתכות העשוי לזה, תו לא דמי לגזירת חז״ל שגזרו בכירה שאינה גרופה, שהיה האש פתוח לגמרי בטרם שהעמיד קדירתו עליו. אלא דלפי זה לא היה צריך לעשות שום היכר למעלה, ואולי לחומרא בעלמא עושין על צד היותר טוב. ודו״ק. (יגל יעקב)

שכג) שם על פי הכירה. ובתוך התנור ודאי אסור, וכמש״כ במשנה ברורה שם [סימן שי״ח סקצ״ד]. ומש״כ במשנה ברורה שם דאם נותן דבר המפסיק מותר, תמוה, דלא נאמר אלא במעמיד על גביו, אבל תוך אויר התנור, דכל האויר חם ואין הפסק בין קרקעיתו לקדירה [אינו] מתיר כלום, וכ״כ במשנה ברורה שם [שער הציון אות קי״ח] בשם החיי אדם [כלל כ׳ סי״ד]. (חזון איש – סימן ל״ז סק״ט)

שכד) שם על פי הכירה וכו׳. במשנה ברורה (סקפ״א) דן בנותן ע״ג תנור בשבת בתנורי דידן שפתחן מן הצד, וכתב בשם המג״א [סקל״א] לדמות להא דסעיף ג׳ בנותן קדירה ריקנית להפסיק בין קדירת התבשיל לבין הכירה, והביא דברי מהרי״ל [הלכות שבת עמ׳ ר״ט] דצריך הפסק אחר. והנה בטור כתב, דעל גבה מקרי על שפתה או על כיסוי שעל חללה[195] [והוא לשון רש״י ([שבת] דף ל״ז ע״א ד״ה גבה), והוא מוכח בגמרא, דהא מבעי ליה בסומך, וע״ג הכיסוי ודאי חמיר מסומך לדופן, ומדמבעי ליה לסמוך לדופן מכלל דעל הכיסוי אסור. וזה שהזקיקו לרש״י ז״ל לפרש זה. ובמשנה ברורה בבה״ל [ד״ה ליתן עליה] דן מלשון הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ד] בזה. ואין ראוי לספק בזה, ולשון הרמב״ם אינו מורה בזה, דסתם שהייה נקט]. וב״י פירש על שפתה, היינו על עובי הדופן, ואפשר דעל שפתה היינו שפיתת הקדירה על חללה. ומ״מ מבואר בטור דהעמיד על הכיסוי לא מקרי סמיכה אלא על גבה. והנה הא דמהני הפסק קדירה ריקנית, נראה דהוא שינוי, שאין דרך בישול בכך וגם ממעט את החום הרבה, אבל הכיסוי שדרכו בכך ואינו ממעט החום כל כך הוא בכלל על גבה, וכל שכן דדופן התנור עצמו לא חשיב הפסק ולא חשיב כסומך, דדרך החום לבקוע למעלה, ולא מקרי סומך אלא מן הצד. ואע״ג דבהגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ו דף פ׳ ע״א] נקט לשון גרוף וקטום, אינו אלא סמך בעלמא, אבל עיקרו דחשיב כסומך ועדיף מסומך. ומ״מ דוקא חזרה מותר, אבל ליתן לכתחלה בשבת אסור, וגם לסמוך בשבת לכתחלה אסור, ואע״ג דליתן כנגד המדורה שרי אפילו לכתחלה בשבת בדבר שנתבשל כל צרכו והוא חם[196], י״ל דלסמוך אצל התנור הוא בגזירת חכמים טפי. ובתוספות ישנים (דף ל״ז ע״ב) כתבו, דדוקא בשמן שאין בו משום בישול שרי כנגד המדורה אף במקום שיד סולדת בו למ״ד שאין בו משום בישול, אבל תבשיל אסור אפילו כנגד המדורה. וכן משמע בתוספות שם (דף ל״ז ע״א) ד״ה ת״ש, דדוקא במפסיק דופן שרי אבל מפסיק אויר לא. ואמנם מדברי הרא״ש [שם פ״ג סימן י׳] נראה דמותר ליתן כנגד המדורה בנתבשל כל צרכו לכתחלה בשבת, ומדמה ליה כלסמוך, ומשמע דגם לסמוך מותר לכתחלה בשבת, וכ״כ במשנה ברורה (סקט״ו) בשם הבית מאיר[197], אמנם מהא דמבעי ליה בגמרא [שם] מהו לסמוך, משמע דבשבת ודאי אסור, דכיון דגזרו על תוכה וגבה, גזרו על הסמיכה, ורק להחזיר שרי, וכ״כ במשנה ברורה שם [שער הציון אות כ״א] בשם חדושי הר״ן [שם לח: ד״ה תניא], והנה בהפסיק בקדירה ריקנית נמי לא שרינן אלא חזרה.
(חזון איש – סימן ל״ז סק״ט)

שכה) שם על פי הכירה וכו׳. שהייה דנהוג בארצנו הקדושה שפתילת האש למטה תחת הפטפוט ושופתין הקדירה למעלה על הפטפוט, והאש תחת שולי הקדירה, דינו ככירה שאינה גרופה, ואף אם מעמידין פח של מתכת ומשימין הקדירה בתוך הפח, מ״מ לא חשיב כדין נתן קדירה ריקנית על הכירה להפסיק, דהכא לא הוי רק ככיסה את הכירה בכיסויה והעמיד הקדירה על הכיסוי, דזה חשיב על גבה, וכמש״כ לעיל (סק״ט)[198], והלכך אם נטל אין מחזירין בשבת אפילו עודה בידו ודעתו להחזיר. ואם העמיד קדירה ע״ג קדירה, קדירה העליונה נוטל ומחזיר, דע״ג קדירה אין בו משום איסור שהייה וכמש״כ (סק״ט). והלכך כל שאין בו משום איסור בישול, כגון שהוא דבר

הערות וציונים

195. תוספת זו במקור. **196.** וכמבואר בסימן שי״ח (סט״ו). **197.** נדפס לעיל אות ע״א. **198.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

יבש שאין בו מרק, או תבשיל שהוא רותח, ואפילו נצטנן אבל לא נצטנן לגמרי, מחזירין ע"ג הקדירה, ואפילו היה טמון נותנו ע"ג קדירה העומדת על הפטפוט, ולא חשיב כמשהה בתחלה בשבת. נטל את שתי הקדירות ורוצה להחזיר את העליונה תוך הפח אסור, אפילו אם יעמיד קדירה ריקנית להפסיק דחשיב כמשהה בתחלה בשבת. רצה להחזיר את התחתונה נותן קדירה ריקנית להפסיק ומחזיר (נראה דוקא קדירה של חרס ישנה מותר ליתן אבל של מתכת כשהיא ריקנית יש לחוש לבישול כדאיתא ברמב"ם ([הלכות שבת] פ"ט ה"ו), דהמחמם את המתכות עד שנעשה גחלת הרי זה מבשל. ואף אם עדיין לא נעשה גחלת נראה דאסור).

מן האמור נלמד, כפי שרגילין להעמיד התבשיל תוך הפח למטה ועליו קומקום של חמין, את החמין נוטל ומחזיר כל זמן שהקדירה תוך הפח. לקח הקדירה מן הפח, אי אפשר עוד להחזיר החמין. היה לו עוד קומקום טמון במוכין, (או בקבוק מתוכן לשמור את החמין שקורין טרמו"ס), מותר ליתן לתוך הקומקום שעל הקדירה, כל זמן שהחמין שנותן לא נצטננו לגמרי (והיו מבושלין מערב שבת). (חזון איש – סימן ל"ז סקי"א)

שכו) שם עַל פִּי הכירה וכו'. ומכל מקום נראה שנכון להחמיר לתת טס של מתכת או אזבסט להפסיק בין האש לקדרה, שאז הוי כדין כירה קטומה, שהותר להשהות עליה, שכיון שעשה היכר ע"י נתינת האפר אין לחוש שמא יחתה בגחלים, וה"ה בנתינת אזבסט וכדומה, דהוי היכר, כיון שאין רגילים לעשות כן בימות החול, וכמ"ש המג"א (סימן רנ"ג ס"ק ל"א), שלפי מ"ש מרן הש"ע (שם סעיף ג') שקדרה ריקנית המפסקת בין הכירה לקדרה הו"ל כמו כירה גרופה וקטומה, י"ל דשרי ליתן קדרה ע"ג תנורים שלנו אע"פ שהאש בתנור, כיון שיש מעזיבה מפסקת בין האש לקדרה. ושכן מוכח בסימן שי"ח (סט"ו). ומהרי"ל [הלכות שבת עמ' ר"ט] כתב שאם מונח דף על התנור מותר להניח עליו קדרה. וכ"כ האגודה [שבת סימן נ"ג]. וז"ל התשב"ץ ([קטן] סימן כ"ז): "אם יש דפין ע"ג התנור מותר להניח קדרה ע"ג הדפין". ומשמע דס"ל דבעינן שיניח שום דבר עמו להכירא. ע"כ. וכ"כ האליה רבה שם (ס"ק ל"א), ובתוספת שבת (ס"ק מ'), ובש"ע הגר"ז (סעיף כ"ו). וכן פסק המשנה ברורה שם (ס"ק פ"א). ע"ש. וא"כ גם כשיש טס מתכת או אזבסט על הפתיליה להפסיק בין האש לקדרה הו"ל ככירה גרופה וקטומה ושרי. וכן ראיתי בשו"ת זרע אמת ח"ג (חאו"ח סימן כ"ו) שנשאל, בכירה שהאש דולקת בה במשך כל יום השבת, ומכוסה בטס של ברזל שיש בו נקבים קטנים, אם מותר לתת קדרת תבשיל בשבת ע"ג הטס לצורך סעודת שחרית, והשיב, שדין זה תלוי במחלוקת שהובאה בש"ע (סימן שי"ח ס"ח) אם מותר לתת תבשיל צונן שנתבשל כל צרכו ע"ג מיחם שעל האש, ומסקנת הש"ע להתיר, וה"נ הו"ל כמניח ע"ג מיחם, שהטס מפסיק בין הכירה והאש לקדרה, ועדיף מגרופה וקטומה, וכמ"ש במנהגי מהרי"ל (הלכות שבת דף ל"ו), שמהרי"ל עצמו עשה מעשה לתת תבשיל צונן ע"ג תנור שיש בו אש ע"י חציצה. וכ"כ בבאר היטב (סימן רנ"ג ס"ק כ"ו), והוא מהמג"א שם. ודון מינה ואוקי באתרין דהו"ל כגרופה וקטומה. ע"כ. וחזות קשה הוגד לי בחזון איש (סימן ל"ז אות ט')[199], שהביא דברי המשנ"ב הנ"ל שע"י היכר של דבר המפסיק מותר ליתן לכתחלה אפילו בשבת, וכ"ש בערב שבת, דהו"ל כגרופה וקטומה. והעיר ע"ז מפירוש רש"י (שבת לז.) ד"ה גבה, שעל גבה מקרי על שפת הכירה או על הכיסוי שעל חללה. וכ"כ הטור. ומוכח שעל הכיסוי לא מקרי סמיכה לכירה, אלא על גבה, והיינו טעמא שהכסוי דרכו בכך, ואינו ממעיט החום כל כך, ולא דמי להפסק בקדרה ריקנית, דהוי שינוי שאין דרך לבשל כן, וגם ממעטת החום הרבה. ע"כ. והניף ידו שנית שם (סימן ל"ז אות י"א)[200], שהשהיה שנהגו בארצנו שפתילת האש למטה תחת הפטפוט, ושופתין הקדרה למעלה על הפטפוט, והאש תחת שולי הקדרה, נראה שדינה ככירה שאינה גרופה, ואף אם נותנים פח של מתכת, ומשימין הקדרה בתוך הפח, מ"מ לא חשיב כנותן קדרה ריקנית על הכירה להפסיק, דהכא לא הוי אלא רק כאילו כיסה הכירה בכיסויה והעמיד הקדירה על הכיסוי, שזה חשיב על גבה וכו'. ע"ש. ותמיהני דמה ענין כיסוי כירה לכאן, והרי אין הכיסוי הזה בא לשמש הכירה, אלא כל נתינתו היא להפסיק בין האש לקדרה, וא"כ אין לך היכר גדול מזה. וכבר ראיתי בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סימן קי"ז) בד"ה ולכאורה, שהעיר על מ"ש בהגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ו דף פ' ע"א] שאם כיסה הכירה בקדרה מקרי גרוף וקטום, שהרי רש"י והטור כתבו, דהא דשרי להחזיר ע"ג כירה גרופה וקטומה, היינו דוקא על גבה, או שמניח על הכסוי של ברזל שעל חללה, ולדברי הגהות מרדכי הא מטעם הכסוי בלבד מקרי גרופה וקטומה. ותירץ, דהטור מיירי בכסוי שאינו ממלא כל החלל שעל הכירה, ומלשון הגהות מרדכי נראה שלא תלה ההיתר משום היכר שהניח עליה כיסוי, אלא היינו טעמא משום שהכירה מכוסה, ולא גזרו חז"ל אא"כ יש לחוש לחיתוי במקום עמידת הקדרה, אבל לחיתוי שבמקום אחר לא חששו. וכל שחז"ל לא גזרו אין לנו לגזור מדעתינו, וכמ"ש המג"א (סימן י"ג סק"ז). ובאמת שמעולם לא שמענו למי שטעה בזה ובא לידי חיתוי בכה"ג וכו'. ע"ש. וא"כ ראית החזון איש הנ"ל נדחה קראו לה. וכן מצאתי בשו"ת שבט הלוי ([ח"א] חאו"ח סימן צ"א) שהעיר כן לנכון ע"ד החזון איש הנ"ל. והעלה שמנהגם של ישראל תורה הוא להקל בזה. ע"ש. וכן ראיתי בספר תולדות זאב על שבת ח"ב (ריש פרק במה טומנין דף קצ"ב סוף ע"ב), שתמה על החזון איש הנ"ל, שהרי בנתינת פח של מתכת אין לך היכר גדול מזה, ועדיף מגרופה וקטומה. ע"ש. וכ"כ בספר שם חדש על היראים ח"א (דף נ"ח ע"א וב') שהמנהג שנהגו בירושלים ת"ו

הערות וציונים

199. נדפס לעיל אות שכ"ד. **200.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

לתת טס של מתכת ע״ג הכירה, כדי שיהיה הפסק בין האש לקדרה וכו׳. ע״ש. וכ״כ בספר כף החיים (סימן רנ״ג ס״ק י״א), שאם נותנים חתיכת פח או ברזל לכסות האש שבכירה, מותר להשהות קדרה עליה, דחשיבא כגרופה וקטומה, והביא ראיה מדברי מהרי״ל והמג״א הנ״ל. ע״ש. וכ״כ בשו״ת מהר״ם בריסק ח״ב (סימן ע״ו), שאע״פ שכתב המשנ״ב בבאה״ל (סימן רנ״ג ס״א) בד״ה ונהגו להקל, שמדברי מרן הש״ע [שם] שהביא בסתם דעת הרי״ף והרמב״ם שפסקו לחומרא, וסברת המקילים בשם וי״א, משמע שדעתו נוטה להחמיר, ולכן בודאי שראוי להזהר בזה לכתחלה וכו׳, מ״מ עינינו הרואות שלא קבלו העם חומרא זאת, ומנהג ישראל תורה הוא (תוספות מנחות כ: [ד״ה נפסל]), לפי שאנו נותנים ברזל המפסיק בין האש לקדרה, ובכה״ג חשיב כדין כירה גרופה וקטומה ולכ״ע שרי, וכמ״ש הרשב״א והר״ן וכו׳. ע״ש. וכ״כ בשו״ת מהרש״ג ח״ב (סימן נ׳). וכ״כ הרה״ג מהר״י שרים בתשובה שהובאה בשו״ת דברי חזקיה ח״א (סימן ב׳). וכן העלה בשו״ת ישכיל עבדי ח״ג (חאו״ח סימן י׳ סוף סעיף ב׳). ע״ש. ועיין בשו״ת שואל ונשאל ח״א (סימן ל״ו), ובשו״ת ישכיל עבדי חלק ו׳ (חאו״ח סימן ט״ו אותיות ב׳-ג׳), ובשו״ת ציץ אליעזר חלק ז׳ (סימן י״ז). ודו״ק. (שו״ת יביע אומר ח״ו – סימן ל״ב אות ד׳)

שכז) שם ויזהר שלא ישים קדירתו על גבי קרקע וכו׳. ועיין בתוספת שבת [סקמ״ב] שכתב, דהא דבסעיף ה׳ דכתב המחבר מותר לתת ע״פ קדירת חמין בשבת תבשיל שנתבשל בערב שבת כל צרכו כגון פאנדי״ש לחממן, לפי שאין דרך בשול בכך, ומשמע דלא בעי תנאי חזרה, והכא בעי תנאי חזרה, דשאני הכא דקדירה ריקנית דרך בשול בכך, אבל בסעיף ה׳ בקדירה מלאה חמין, אין דרך בשול בכך, ולא בעי תנאי חזרה. ע״ש. ולפ״ז בעל גבי מעזיבה שלנו, שכתב המג״א (בסקל״א) דדמי לקדירה ריקנית, בעי תנאי חזרה. והדגול מרבבה חולק, דבסעיף ה׳ יש טעם הר״ן ז״ל [שבת יט. ד״ה תנו רבנן מביא] שהביא במג״א (סקל״ד), דפנאדי״ש הוא דבר שאין דרכו לאפות ע״ג כירה. ולכאורה לפ״ז גם ע״פ קדירה מלאה חמין בעי תנאי חזרה. אבל זה אינו, דלגרסתו במג״א סימן שי״ח (סקכ״ו) דקושייתו למה בעי בכאן סעיף ג׳ תנאי חזרה, ושם הכריע דמותר אף להניח בתחילה, וע״ז תירץ המג״א דיש חילוק דיבש קר מותר, ולח חם אסור. וע״ז משיג המג״א שם וכתב: ומכל מקום יש להקל ושרי ליתן עליו לח חם. ע״ש. והיינו דלא קי״ל כהך דהכא בסעיף ג׳, ומבואר דאפילו קדירה ריקנית לא בעי תנאי חזרה, וכן ע״ג מעזיבה שלנו. והרב ז״ל (בס״כ) [ש״ע הגר״ז סכ״ו] בקדירה ריקנית סתם הדברים, אבל ע״ג מעזיבה התיר בלא תנאי חזרה, דעדיף מקדירה ריקנית, עיין קונטרס אחרון (סקי״ו) [סק״י].

(תהלה לדוד – סקי״ח)

שכח) שם ויזהר שלא ישים קדירתו על גבי קרקע וכו׳. הקשה המשנה ברורה [ביאור הלכה ד״ה ויזהר], למה כאן בסעיף ג׳ לא התיר המחבר בהפסק קדירה ריקנית אלא חזרה, ולקמן סעיף ה׳ מתיר ליתן לכתחלה לחם ממולא בשר צונן על הקדירה שעל הכירה לחממו. וכתב בשם הפמ״ג [אשל אברהם סקל״א] דקדירה ריקנית משמשת לכירה, וחשיב כמעמיד על הכירה, אבל מעמיד על הקדירה שתבשיל בתוכה חשיב כמעמיד על הקדירה, ולא כמעמיד ע״ג כירה. ואפשר שאם יש חום עולה לקדירה עליונה להרתיחה, כגון שאם התחתונה גדולה ומלאה וכבדה להרתיח, והעליונה קטנה ונוחה להרתיח, היתה העליונה מרתחת קודם לתחתונה, ודאי חשיבא כעומדת על הכירה, אלא היה כאן היתר של הגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ו דף פ׳ ע״א]. ודוקא להחזיר, אבל לא ליתן לכתחלה בשבת, אבל באמת כל שהתחתונה מלאה היא בולעת חום הכירה, ואין החום עולה לעליונה אלא מחום הקדירה, והלכך גרע ממפסיק בקדירה ריקנית, דהתם חום הכירה סלקא למעלה.

(חזון איש – סימן ל״ז סק״ט)

שכט) שם ויזהר שלא ישים קדירתו על גבי קרקע וכו׳. שאלה: תבשיל צונן שהיה מונח במקרר מערב שבת, האם מותר לחממו על הפלאטה של שבת, או יש בזה איסור משום שנראה כמבשל בשבת?

תשובה: במשנה במסכת שבת (דף קמה:) שנינו: ״כל שבא בחמין לפני השבת שורין אותו בחמין בשבת, וכל שלא בא בחמין מערב שבת, מדיחין אותו בחמין בשבת״. כלומר, דבר שנתבשל כל צרכו מלפני השבת, מותר לשרותו בחמין של כלי ראשון כדי לחממו בשבת, שאין בישול אחר בישול. אבל דבר שלא נתבשל מערב שבת אסור לשרותו בחמין של כלי ראשון בשבת, שהרי הוא מבשל בשבת, אלא רק מותר להדיח אותו בשבת במים חמים של כלי שני, שכלי שני אינו מבשל. ופירשו בגמרא [שם], דבר שבא בחמין מלפני שבת, כגון עוף שנתבשל כל צרכו מערב שבת, מותר לשרותו בחמין בשבת כדי לחממו. והוא הדין שמותר להעמידו כנגד האש כדי שיתחמם. וכן פסק מרן השלחן ערוך (בסימן שי״ח סעיף ט״ו), שדבר שנתבשל כל צרכו מותר להניחו כנגד מדורה אפילו במקום שהיד סולדת בו. וראה בשו״ת קול אליהו (חלק אורח חיים סימן י״ד), ובברכי יוסף (סימן שי״ח אות ה׳).

והנה דעת רש״י (שבת יח: [ד״ה מגיס]), והרא״ש (פרק ג׳ דשבת סימן י״א), ורבינו יונה המובא בהר״ן (ריש פרק ד׳ דשבת [ד״ה והרב]), שדוקא תבשיל יבש כגון חתיכות בשר או חתיכות דגים וכיוצא בהן, אין בו משום בישול בשבת, מאחר שכבר נתבשל מערב שבת, אבל תבשיל לח, כגון מרק שנצטנן, יש בו משום בישול אחר בישול, ואסור לחממו באופן שתהיה היד סולדת בו. אבל הרמב״ם [הלכות שבת פ״ט ה״ג] והרשב״א [שם מ: ד״ה מכל מקום מסתברא] והר״ן [שם יט. ד״ה ת״ר מביא] סוברים שאף בלח שנצטנן אין בישול אחר בישול. ומאחר שהיא מחלוקת באיסור תורה הלכה כדברי האוסרים בלח. וזו לשון מרן השלחן ערוך (סימן שי״ח סעיף ד׳): ״תבשיל שנתבשל כל צרכו ונצטנן יש בו משום בישול בשבת, ואסור לחממו בשבת, במה דברים אמורים בתבשיל שיש בו מרק, אבל תבשיל יבש מותר לשרותו בחמין

אוצר ההלכה

בשבת". ומבואר בבית יוסף (סימן רנ"ג [ס"ב]) בשם רבינו יונה ורבינו ירוחם [נ"ב ח"ג דף ס"ט ע"א], שלא נקרא תבשיל לח לענין זה אלא כשרובו רוטב ומרק, אבל תבשיל של בשר או דגים, ויש בו קצת רוטב ושומן, מאחר שרובו יבש, אין בו משום בישול אחר בישול. וכן הסכים הגאון רבי אברהם פימנטיל בספר מנחת כהן (בקונטרס משמרת השבת פרק ב'), ושכן מסתבר, שהרי אין לך תבשיל של בשר שאין בו מוהל ושומן, ועם כל זה נידון כתבשיל יבש לענין זה, וכן כתבו הפרי מגדים ([משבצות זהב] סימן רנ"ג אות י"ג), והגאון רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון בדעת תורה (סימן שי"ח סעיף ט"ו). לפיכך, תבשיל של בשר או דגים, ותפוחי אדמה, וכיוצא בזה, כל שרובו יבש מותר לחממו בשבת, גם באופן שמגיע ליד סולדת בו, אבל תבשיל לח כגון מרק, אף שיש בו חתיכות בשר, מכיון שרובו צלול ולח, אסור לחממו בשבת, שיש בו דין בישול אחר בישול.

אולם אף על פי שמותר לחמם תבשיל יבש בשבת, מכל מקום לא הותר להניחו על כירים של גז או פתיליה של נפט וכיוצא בזה כדי לחממו, שמא יחתה בגחלים, כלומר, שמא ישכח ויגביה את הפתילה של האש כדי למהר את חימומו של התבשיל. ורק כנגד האש או על גבי קדרה המונחת על האש וכיוצא בזה מותר לחמם. וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן רנ"ג סעיף ה') וזו לשונו: "מותר לתת בשבת על פי קדרת חמין תבשיל שנתבשל כל צרכו מערב שבת כגון פאנדיש (בצק אפוי הממולא בשר מבושל), וכיו"ב, כדי לחמם, לפי שאין דרך בישול בכך". ע"כ. וכן כתב עוד מרן בשלחן ערוך (סימן שי"ח סעיף ח'), שמותר להניח בשבת תבשיל קר שנתבשל כל צרכו, על גבי מיחם שעל האש, שכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, כגון תבשיל יבש, מותר להניחו על גבי קדרה שעל האש. ע"ש. ולכאורה הוא הדין שמותר להניח התבשיל שנתבשל כל צרכו והוא יבש, על הפלאטה החשמלית, מפני שיש הפסק בין האש לקדרת התבשיל, וכאילו הוא נותנה על קדרת החמין. אולם יש להעיר על זה ממה שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן רנ"ג סעיף ג'), המשכים בבוקר וראה שהקדיח תבשילו וירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר התבשיל, ולהניח על פי הכירה קדרה ישנה ריקנית, ואז ישים הקדרה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדרה הריקנית, "אבל יזהר שלא ישים קדירתו על גבי קרקע, ושתהיה רותחת". ע"כ. ומבואר שאם רק הונח התבשיל על גבי קרקע אסור להחזירו אפילו על קדרה ריקנית, והטעם הוא משום שנראה כמבשל לכתחילה, וכמו שכתבו הרשב"א והר"ן (שבת לח:). וכן כתבו האחרונים. ואם כן יש לומר שאף בפלאטה חשמלית אסור להניח תבשיל צונן משום שנראה כמבשל. אלא שלפי זה יש להקשות, שהרי מרן השלחן ערוך עצמו התיר להניח בשבת תבשיל שנתבשל כל צרכו על גבי קדרת חמין או על גבי מיחם. וכבר עמד בזה בספר תוספת שבת (סימן רנ"ג ס"ק מ"ב) שלכאורה דברי השלחן ערוך סותרים זה את זה. ותירץ, שבקדרה ריקנית אסור מפני שנראה כדרך בישול לכתחילה, אבל על גבי קדרה מלאה מותר שאינו נראה כמבשל. וכן כתב הפרי מגדים [אשל אברהם סקל"ג] שלהעמיד התבשיל על גבי קדרת חמין או מיחם יש להתיר, שאינו דומה למעמיד על גבי כירה, אבל כשהקדרה שעל האש ריקנית, שאינה עומדת שם אלא רק לסתום חום הכירה, דמי לכירה גרופה וקטומה שאסור לתת עליה תבשיל לכתחילה בשבת משום שנראה כמבשל. ע"כ. והסכים לזה במשנה ברורה בביאור הלכה (סימן רנ"ג סעיף ג') בד"ה ויזהר. וראה עוד בחזון איש (בהלכות שבת סימן ל"ז אות ט')[201]. ולפי זה המניח על גבי פלאטה חשמלית, דומה למניח על גבי קדרה ריקנית שיש לאסור. אולם המגן אברהם (סימן שי"ח ס"ק כ"ז) מחלק בזה בין תבשיל לח רותח שאסור להניחו בשבת גם על גבי קדרה של חמין, משום שיש לגזור שמא יניחנו צונן, ויש בישול אחר בישול בלח, אבל תבשיל יבש אפילו צונן מותר להניחו בשבת על קדרה (אפילו ריקנית), שאין בישול אחר בישול ביבש. ע"ש. (וכן כתב המחצית השקל סימן רנ"ג ס"ק ל"ד, ושכן דעת המגן אברהם). וכן פסק הגאון רבי ישמעאל הכהן בשו"ת זרע אמת חלק ג' (חלק אורח חיים סימן כ"ו), להתיר לחמם בשבת תבשיל יבש שנתבשל כל צרכו מערב שבת על גבי פח מתכת מנוקב (או אזבסט) שעל האש, ונסתייע ממה שכתב המהרי"ל [הלכות שבת עמ' ר"ט], שאם הונח דף על התנור מותר להניח עליו קדרה של תבשיל לחממו. ואם כן הוא הדין שאם שם פח של מתכת מנוקב בנקבים קטנים על גבי הכירה שיש בה גחלים בוערות, הרי המחיצה של ברזל מפסקת בין הגחלים לתבשיל, והרי זה כנותן על קדרה שעל האש. ע"ש. וכן כתב הגאון רבי חיים דניאל שלמה פינסו בספר שם חדש חלק א' (דף נ"ח סוף ע"א), ושכן המנהג להקל בירושלים. ע"ש. וכן פסק בשו"ת עמק המלך (סימן מ"ח). ע"ש. ולפי זה מותר להניח בשבת תבשיל יבש על פלאטה חשמלית, הואיל והפח של הפלאטה מפסיק בין חוטי החשמל לקדרת התבשיל שהוא יבש, ואין בישול אחר בישול ביבש. ובשו"ת מהר"ם שיק (חלק או"ח סימן קי"ז) כתב לחלק, שבקדרה חמה שרוצה להעמיד חמימותה, אפילו מניחה על גבי קדרה ריקנית אין היכר כל כך בזה, וחיישינן שמא יבוא לחתות האש, אבל קדרה שיש בה תבשיל צונן, והוא יבש, כיון שנותנה על גבי קדרה, יש היכר בדבר שאינו מתכוין שירתח ויתבשל, וכיון שיש היכר שוב אין לחוש שמא יחתה באש. ע"כ. ולפי זה גם כן יש להתיר נתינת תבשיל יבש צונן על פלאטה חשמלית, שמכיון שהפח מפסיק בין חוטי החשמל הבוערים ובין הקדרה, הרי זה כמניח על גבי קדרה ריקנית שמותר. ועוד שבפלאטה אין כל אפשרות להגביה החום, ולא שייכא הגזרה דשמה יחתה בגחלים. וכן הזכיר סברא זו הגאון רבי צבי פסח פראנק בשו"ת הר צבי (חלק או"ח סימן קל"ו). ועוד שיש לומר שלא חששו חז"ל

הערות וציונים

201. נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

לגזרה דשמא יחתה, אלא דוקא בגחלים שבכירה שדרכן לדעוך קימעא קימעא, ואינן נשארות במצב אחד של חום, ולכן חששו שמא כשיראה שהן עוממות ודועכות, ישכח שהוא שבת ויחתה בגחלים להבעירן, אבל בפלאטה חשמלית או בכירים של גז שנשארות באותו מצב תקין של החום במדה שוה, אין מקום לגזור משום גזרה שמא יגביה מדת החום, אפילו אם היתה אפשרות במציאות להגביה מדת בחום בפלאטה חשמלית. וסברא זו נזכרה בדברי הגאון רבי יוסף גרשון הורביץ, בגידולי ציון חלק ט׳ (סימן י״א). ע״ש. וראה עוד בזה בשו״ת מהר״ם בריסק חלק ב׳ (סימן ע״ו), ובשו״ת ערוגת הבושם (חלק או״ח סימן נ״ז), ובפתח הדביר חלק ג׳ (סימן שי״ח [סק״ן]), ובדגול מרבבה (סימן רנ״ג), ובספר תהלה לדוד (שם ס״ק י״ח)[202], ובספר פקודת אלעזר בן טובו (סימן שי״ח [ס״ז]) ועוד. ואמנם הרה״ג רבי עובדיה הדאיה בשו״ת ישכיל עבדי חלק ו׳ (חלק או״ח סימן ט״ו) כתב לאסור להניח בשבת תבשיל על הפלאטה החשמלית לחממו, ואף על פי שהפח מכסה את חוטי החשמל, יש לומר שלא התירו אלא פח חיצוני שניכר שנעשה לשם הפסק, מה שאין כן בזה שהוא מחובר מעיקרו. ע״ש. אולם הרב עצמו הדר תבריה לגזיזיה בספרו ישכיל עבדי חלק ז׳ (סימן כ״ח אות ח׳), וכתב, והנה עתה בראותי שרבים וכן שלמים משתמשים בשבת בפלאטה החשמלית ואין פוצה פה, נתתי אל לבי להבין על מה סמכו להתיר, ובאתי לידי הכרה שבזה יש להקל, משום שהפלאטה החשמלית מלכתחילה נעשית לשם שימוש בשבת, ונקראת ״פלאטה של שבת״, ואם כן הרי יש בה סימן לכל אדם שהיום שבת, ולא יבוא להשתמש בה באיסור, כגון להחזיר עליה תבשיל שלא נתבשל כל צרכו, או תבשיל לח צונן, וכיוצא בזה, ומכיון שאין האש נראית לעין ואין כאן חשש חיתוי, לפיכך נהגו להתיר, ואדרבה הפלאטה עדיפא מכיסוי של פח שעל הכירה, ששם עלול להסיר הפח מעל הכירה שלא מדעת, מה שאין כן בפלאטה שאי אפשר בשום פנים להוציא הכיסוי מעל חוטי החשמל, ומכיון שעשויה לשם כך, אין לך סימן והיכר גדול מזה לזכור את יום השבת, ואפילו החזון איש שאוסר בפתיליה[203], אפילו אם מעמידים עליה פח של מתכת, יודה כאן להתיר, ששם האש נראית מתחת הכיסוי של הפח, מה שאין כן בפלאטה שהיא עצמה סימן על השבת וכל עיקרה נעשית לשם כך יש להתיר. ע״כ. והניף ידו שנית להתיר בזה בספרו ישכיל עבדי חלק ז׳ (חלק אורח חיים סימן מ״ד, שאלה ט״ו, אות ג׳, דף ע״ה סוף ע״ב). ע״ש. וכן עיקר.

בסיכום: תבשיל צונן שנתבשל כל צרכו מערב שבת, והיה מונח במקרר, מותר לחממו בשבת על פלאטה חשמלית של שבת, אפילו חום שהיד סולדת בו. וכן מותר לחממו על אזבסט (או פח מתכת מנוקב) המונח על כירים של גז, ובלבד שרוב התבשיל יבש, אף שיש בו קצת רוטב, אבל אם היה רוב התבשיל רוטב, אסור לחממו בשבת על הפלאטה. שיש דין בישול אחר בישול בלח. (שו״ת יחוה דעת ח״ב – סימן מ״ה)[204]

שלישי) שם ויזהר שלא ישים קדירתו על גבי קרקע וכו׳. בביאור הלכה בד״ה ויזהר שלא ישים וכו׳, הביא בשם הפמ״ג [אשל אברהם סקל״א] דלא דמי לסעיף ה׳, דהתם איירי בעומדת על גבי קדרת חמין או תבשיל, ולא נחשב כלל כעומד ע״ג כירה, ולכן מותר אף ליתן לכתחילה בשבת, משא״כ הכא שהקדירה ריקנית ועומדת רק לסתום את חום הכירה וכו׳, נעשית הכירה על ידי זה רק כשאר כירה גרופה וקטומה דאסור ליתן עליה בשבת תבשיל לכתחילה. ע״ש. ולפ״ז נראה דה״ה שאסור להניח לכתחילה תבשיל ע״ג פלאטה לחממו בשבת. אולם בשו״ת יחוה דעת (ח״ב סימן מ״ה)[205] כתב לחלק על פי דברי המג״א (סימן שי״ח סקכ״ו) דהכא מיירי בתבשיל לח ולכן אסור, והתם מיירי בתבשיל יבש וכו׳, ולכן פסק דכל שהוא יבש ואפילו רק רובו יבש מותר להניחו לכתחילה ע״ג פלאטה לחממו בשבת. ובספר מנוחת אהבה (ח״ב פ״י סעיף כ״ח) כתב טעם להתיר לפי שאין רגילים כלל לבשל ע״ג פלאטה. ע״ש. (וע״ע בשו״ת תפלה למשה ח״א סוף סימן ל״ב). ולענ״ד טעם זה קרוב לדברי הר״ן [שבת יט. ד״ה תנו רבנן מביא] שהובאו בב״י (סוף סימן רנ״ג), שכתב דאפשר דשרי לתת פנאד״ש (כופתאות) על גבי כירה או ע״ג כסא ברזל כל שהוא מצטמק ורע לו, שהדבר מוכיח שלא נעשה אלא בשביל שיתחמם. אולם מרן בב״י סיים על זה דלא ברור ליה היתרא, ואפילו באופן שאינו על האש ממש, ודבר שאין דרכו לאפות בתנור נכון לאסור וכו׳. ע״ש. וכל שכן בפלאטה שהפח המפסיק הוא גוף אחד עם חוטי האש, שכן חיברה היוצר מתחילה, והוא כגחלת של מתכת ממש. ולא קעביד שום היכר בידים כמו קדירה שכתב מרן (בסימן רנ״ג ס״ה) שהיא מפסקת, ומינכרא מילתא טובא, וכן בהפסק פח שהתירו האחרונים. ואע״פ שאין דרך לבשל על הפלאטה, מ״מ היא מסוגלת לבשל לאט לאט כמו שהורה הנסיון, וכח הבישול שלה לא פחות מבישול של כירה שאינה גרופה וקטומה בימי חז״ל, שהרי הכירה הנ״ל אינה יכולה לבשל חתיכת אבר חי אלא במשך כל הלילה (דמהאי טעמא אמרינן דמסח דעתיה מינה עד למחר כמבואר בראש הסימן). ואפילו נחשוב הפלאטה ככירה גרופה וקטומה לפי שהאש בה מכוסה, מ״מ לא שרינן בגרופה וקטומה אלא החזרה על פי התנאים המבוארים בסעיף ב׳ ולא ליתן לכתחילה בשבת. ואף שיש לחלק דכירה דרכה לבשל ולא כן הפלאטה שדרכה לחמם בלבד, מ״מ לאידך גיסא כירה גרופה וקטומה היא קרה כקרח (שאע״פ שבתחילה כשגרף וקטם עודנה חמה, מ״מ אח״כ מצטננת) ואינה יכולה לבשל כלל, ואפ״ה אסרו חכמים ליתן עליה לכתחילה בשבת. והוא הדין או כל שכן לפלאטה שהיא ממש גחלת של מתכת ויכולה לבשל, רק שאין דרך לבשל עליה. ולו שקול ישקלו שתיהן, במאזנים ישאו יחד.

הערות וציונים

202. נדפס לעיל אות שכ״ז. **203.** נדפס לעיל אות שכ״ה. **204.** ועיין עוד בחזון עובדיה שבת ח״א הלכות שהייה והטמנה הערה י״א. **205.** נדפס באות הקודמת.

ד יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמים ונותנין אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק: [הגה] ועיין לקמן סימן שי"ח:

באר הגולה
ק. נימוקי יוסף ריש פרק ב' דבבא בתרא

[דף י' ע"א] בשם רבנו יונה [עליות דרבנו יונה שם דף י"ט ע"א ד"ה תנן התם; רבנו ירוחם נתיב י"ב ח"ג דף ס"ט ע"ב; כל בו סימן ל"א דף ל"ב ע"א; ר"ן שבת דף י"ח ע"א ד"ה גרסי', לדעת רש"י שם דף ל"ח ע"ב ד"ה של צונן]:

אוצר ההלכה

ובאמת דעת הרב חזון איש זצ"ל (הובאו דבריו בשו"ת שבט הלוי ח"א חאו"ח סימן צ"א, ועיין בשו"ת יביע אומר ח"ו חאו"ח סימן ל"ב אות ד'[206]) שדין פח של מתכת ככירה שאינה גרופה וקטומה, ואסר אף להשהות עליו מערב שבת בלי הפסק קדירה. ע"ש. וכל שכן בפלאטה שהכל גוף אחד. ואף שהאחרונים נחלקו על החזון איש בזה וס"ל דסגי בפח של מתכת להיכרא, מ"מ בפלאטה שאני שכך היא עשויה, וכשנותן עליה לכתחילה בשבת, מידי מיחזי כמבשל לא פלט. ושמעתי ממגידי אמת שרגילים להניח התבשיל על הפלאטה ביום ששי בשעות הצהרים כשאינו מבושל כלל, ועד למחר ביום שבת בבקר מתבשל כל צרכו. והגע עצמך אם יתרגלו רוב העולם לבשל כיום על מיקרוגל (שממהר להכין האוכל תוך מספר דקות, לקיים מה שנאמר ואכלתם אותו בחפזון) וכי יהיה מותר לחמם תבשיל על כיריים של גאז, כיון שאין כבר דרך לבשל על הגאז? הא ודאי ליתא. וכבר הארכתי בזה בס"ד בירחון "אור תורה" התשמ"ג (סימן ל"ה) והסכים אתנו הגר"ש משאש (שליט"א) בשו"ת שמש ומגן הנד"מ (חאו"ח סימן ג"ן), ע"ש שבשפלנו זכר לנו. וכן דעת הגרצ"פ פראנק והגרש"ז אוירבך והגרב"צ אבא שאול זצ"ל ועוד כמה מחכמי דורנו ספרדים ואשכנזים, שאסור לחמם תבשיל יבש על גבי הפלאטה רק בהפסק פח או קדרה. וכ"ש תבשיל שיש בו מרק דקי"ל יש בישול אחר בישול בלח. ומה שכתבו קצת אחרונים (הובאו בכה"ח סימן שי"ח אות ס"ב) דאם רובו יבש מותר, הוא בנוי ע"פ נוסחא מוטעית בב"י סימן רנ"ג בשם רבנו ירוחם [ני"ב ח"ג דף ס"ט ע"א], ובאמת ברבנו ירוחם גופיה ליתא הכי, אלא דכל "שיש בו" רוטב אסור. וכן העתיק מרן עצמו בב"י סוף סימן רנ"ח ובסימן שי"ח ובש"ע שם סעיף ד'. ע"ש. וסמי חדא מקמי תלת. וכ"כ הגר"מ לוי זצ"ל במנוחת אהבה (ח"ב פרק יו"ד הערה 148) שבבית יוסף ליתא מלת שרובו רוטב, רק שיש בו רוטב. ע"ש[207]. ואכמ"ל. **נאמ"ן ס"ט.**

(מרן רה"י שליט"א – הערות איש מצליח הארוכות על המשנ"ב)

סעיף ד'

שלא) סעיף ד' יש למחות. במג"א [סקל"ב] ואם אין רוטב בקטנית אפילו נצטננו לגמרי וכו'. כצ"ל.

(שמוש חכמים)

שלב) שם יש למחות. במג"א (סקל"ב), יש למחות וכו', ומערין עליהם רוטב של בשר, וא"כ כיון שהקטניות בכלי שני וכו'. ואין לומר דהוי דבר גוש, וא"כ אפילו הן בכלי שני הויין כמו כלי ראשון, דזה אינו נאמר רק להחמיר, וכמ"ש בעצמו לקמן [סימן שי"ח סקמ"ה], ולא להקל. ומ"ש אך לדברי רש"י ס"ל דהוי כמטמין, היינו מה שפירש רש"י [שבת לט: ד"ה בטלה] גבי מעשה דאנשי טבריה בטלה הטמנה, וא"כ מעשה דאנשי טבריה הטמנה הוי, ורש"י פירש (שהיה) [שהיו] מערבין חמין בצונן. ומיהו לא קיימא לן [הכי] כמו שהקשה התוספות [שם לח: ד"ה מעשה] על פירוש רש"י שם. ואם אין רוטב בקטניות שרי, משום דאין בישול אחר בישול בדבר יבש לכ"ע. (בגדי ישע)

שלג) שם יש למחות. כתב מג"א (סקל"ב), שהקטניות בכלי שני ומערין עליהם מכלי ראשון הוה ליה בישול וכו'. פירוש אם יש רוטב בקטניות, אבל אם אין רוטב תוך הקטניות כלל לא שייך בישול, כדמסיק בסוף דבריו. ומ"ש שיש ליזהר שלא להגיס בהן בכף, אינו אלא זהירות בעלמא כמו שכתב בשי"ח (סקמ"ד). ומ"ש מ"מ יש ליתן הקטניות בסוף לרוטב, לחוש לדעת המחבר. ופשוט. (חדושי מוהרמ"ז)

שלד) שם יש למחות. במג"א (סקל"ב), יש וכו' שהקטניות בכלי שני וכו'. מדברי מחצית השקל שכתב הקטניות ע"י בישול מתדבקים, משמע שקטניות הם עבים. והנה בדבר גוש, כתב הט"ז ביו"ד סימן צ"ד (סקי"ד) בשם איסור והיתר [הארוך כלל ל"ו דין ז'], דדבר גוש מבשל בכלי שני. וכן יראה דעת הש"ך בסימן ק"ה (סק"ח). ע"ש. אבל הפנים מאירות (בסימן צ"ד) כתב בשם מנחת יעקב [בתורת חטאת כלל ס"א סקמ"ה], דגם איסור והיתר סובר דאינו מבשל, רק מפליט ומבליע. וכן כתב החוות דעת בסימן צ"ד (סקכ"ז). ע"ש. ומדברי מג"א הכא נראה נמי דסובר דאינו מבשל, דאל"כ כיון שהקטניות בכלי שני נשארו בחום כל כך דמבשל, א"כ לא הוי בישול כשמערה עליהם רוטב, דמחצית השקל כתב דהוי בישול כשמערה הרוטב כיון שכלי שני אינו מבשל, א"כ מוכח דמג"א נמי סובר דגוש אינו מבשל בכלי שני. (דברי צבי)

שלה) שם יש למחות. במג"א (סקל"ב), ואפילו שנותן הרוטב תחילה. עיין מחצית השקל שכתב דגבי קטנית לא שייך עירוי. ע"ש. קשה הלא אדרבה ביבש לא שייך כלי שני, ועדיף מעירוי, דהוא עצמו חום כלי ראשון. ואפשר לומר דמיירי

הערות וציונים

206. נדפס לעיל אות שכ"ו. ודברי החזון איש זצ"ל נדפסו לעיל אות שכ"ה. **207.** עיין בחזון עובדיה שבת ח"א (עמודים פ"ב - פ"ח) שהאריך בדין זה והעלה להקל. עש"ב. וראה עוד בשו"ת יביע אומר (ח"ז חאו"ח סימן מ"ב אות ז').

אוצר ההלכה

דיש בו קצת רוטב, ולא הוי יבש גמור. אמנם אח״ז מצאתי בספר דברי צבי[208] דעמד בזה, וכתב וז״ל: מדברי מחצית השקל וכו׳ משמע שהקטניות הם עבים. והנה [בדבר גוש כתב] הט״ז ביו״ד סימן צ״ד (סקי״ד) בשם איסור והיתר [הארוך כלל ל״ו דין ז׳], (בדבר) [דדבר] גוש (מבשר) [מבשל] בכלי שני, וכן יראה דעת הש״ך בסימן ק״ה (סק״ח). אבל הפנים מאירות [סימן צ״ד] כתב בשם מנחת יעקב [בתורת חטאת כלל פ״א סקמ״ה], שגם איסור והיתר סובר דאינו מבשל רק דמפליט ומבליע. וכן כתב החוות דעת [סימן צ״ד סקכ״ז]. ע״ש. ומדברי המג״א נראה נמי דסובר דאינו מבשל, דאל״ה כיון שהקטניות בכלי שני נשאר בחום כלי ראשון א״כ לא הוה בישול כשמערה עליהם, דמחצית השקל כתב דהוי בישול כשמערה הרוטב כיון שהקטניות בכלי שני, וכלי שני אינו מבשל, א״כ מוכח דמג״א נמי סובר דגוש אינו מבשל בכלי שני. עכ״ל. ועתה עיינתי גם בספר בגדי ישע[209] שהתעורר בזה. עיין משנה ברורה סימן שי״ח (סקנ״ה) [סקמ״ה]. (זרע יעקב – זלזניק)

שלט) שם יש למחות וכו׳. כתב ב״י (ע״ד שיטה י׳), והגאון מהר״י אבוהב [סימן רנ״ז ד״ה ועוד כתב ה״ר יונה] כתב, ולי נראה שהרב יונה סובר וכו׳. נ״ב: וכן תירץ בעל שלטי הגבורים בפרק במה טומנין [שבת כא: אות ג׳]. (כנסת הגדולה – הגב״י)

שלי) שם יש למחות וכו׳. שמא אחד מהם אין יד סולדת בו והשני יד סולדת בו, ומתבשלים זה עם זה, ובסימן שי״ח [סעיף ד׳ וט״ו] נתבאר דיש חילוק בין דבר יבש לדבר לח. ט״ז [סקי״ז]. ובמג״א [סקל״ב] כתב, לפי מה שכתוב בסימן שי״ח סעיף ט״ו דאי לא נצטנן אין בו משום בישול, א״כ גם כאן שרי, וכן מעשים בכל יום שנותנים לתוך הקערה קטניות ומערין עליהם רוטב. אך יש ליזהר שלא לערות בכף כמו שכתוב בסימן שי״ח [סי״ח], ומכל מקום יש ליתן הקטניות לבסוף. ע״כ. ר״ל דלגבייהו לא שייך עירוי. מחצית השקל, אשל אברהם. וע״ש באשל אברהם דצ״ל ולכתחילה יש ליזהר שלא להגיס בכף, מיהו אם לא נתבשלו הקטניות כל צרכם, אז אסור מדינא להגיס, ואם הגיס אסור התבשיל. (באר יעקב – קרויזר – סק״י)

שלא) שם יש למחות וכו׳. והיינו משום דשמא אחד יד סולדת בו והשני אין יד סולדת בו. והמג״א (סקל״ב) השיג על זה דאין לחוש, דמבואר בסימן שי״ח [סט״ו], דכל שלא נצטנן לגמרי אין בו משום בישול. ע״ש. והנה לשון המחבר משמע דהקומקום של חמין היו טמונים, וכן משמע דהקדירה עומדת על הכירה כבסעיף הקודם, וא״כ הא כבר כתב המג״א (סקכ״ג) בשם הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״א] דאם היתה הקדירה טמונה ובא להשיבו לכירה אסור, וכ״ש כה״ג דמפניהו לקדירה אחרת פשיטא דאסור ולק״מ. ואך מדברי הב״י לא משמע דאיירי בכה״ג. ואכן מ״מ נראה לפי מה שראיתי באיזה ספר כמדומה בחיי אדם, שכתב בשם הפוסקים, דבמים לא שייך לומר דאין בישול אחר בישול אם נצטננו, דאין דרכן להתבשל רק דמרתיחן, ואם נצטננו חוזרין לכמות שהיו, וא״כ פשוט דאין ראיית המג״א ראיה ממה דנותנין קטניות וכו׳, דמים שאני דאם אין היד סולדת בהם הוי בישול. וצ״ע. (גנזי חיים – סק״ו)

שלט) שם יש למחות וכו׳. בב״י כתב שהרשב״א [הובא ברבנו ירוחם נ״ב ח״ג דף ס״ט ע״ב] מיקל בזה. וטעם האוסרים הוא משום שמא האחד היד סולדת בו והשני לא, וכשמערבים מתבשלים. ולפי זה אם המים והתבשיל על כירה אחת, ששניהם מדת חום אחידה להם, יהיה מותר לערות מים חמים אלה ע״ג התבשיל העומד גם הוא באותה כירה כשהתבשיל מצטמק.

ולערות מים חמים מכלי ראשון על קפה קלוי, כיון דיש מאן דאמר דיש בישול אחר קליה, צריך ליזהר לתת המים חמים לתוך הכוס, ואח״כ יתן הקפה בתוכו. ולפי הבן איש חי (פרשת פקודי אות ג׳) דהא דקי״ל בסימן (ש״ם) [ש״כ ס״כ] אין צביעה באוכלים, הוא דוקא אוכלים ממש, אבל במשקים יש להזהר. ולכן מערב שבת ישרה במים חמים קפה קלוי וביום השבת כשרוצה להכין כוס קפה, יתן קצת ממי השריה האלה בכוס, ואח״כ יערה עליהם מים חמים. ע״ש. והגאון יביע אומר השיגו כמו שכתב בח״ב מספרו סימן (ק׳) [כ׳], ומסקנתו להלכה ולמעשה דאין צביעה במשקים ג״כ, וסיים בדברי השם חדש ״שכיון שרבו המתירים אין אדם רשאי להחמיר במקום שנהגו להקל״. וכמו כן בהכנת הטה יתן בתחילה בתוך הכוס המים החמים ואח״כ יערה עליהם מי התמצית, ולא רשאי לתת בתחילה מי התמצית בכדי לחוש לסברת המאן דאמר דיש צביעה במשקים, שאם יתן בתחילה מי התמצית לתוך הכוס ואח״כ יערה עליהם המים החמים נכשל באיסור חמור, דקי״ל יש בישול אחר בישול בלח. והביא להקת של רבני ירושלם שכתבו שעושים מעשה לתת תמצית של מי צבע למים רגילים ואין פוצה פה, ולכן נתפשט המנהג כהוראת הגאון יביע אומר, לשים בתחילה המים החמים ואח״כ מי השריה של הטה או הקפה. (נתיבי עם)

שמ) שם יש למחות ביד הנוהגים וכו׳. משמע אפילו במניחו בחוץ, והמג״א [סקל״ב] נוטה לשריותא, ובכלבו [סימן ל״א דף ל״ב ע״א] משמע דוקא על האש. ועכ״פ נהגו קצת אפילו להחזיר לתנור, וזה ודאי צריך למחות. וגם לא טוב בימי הסתיו בהוצאת הקדרות ומעמידם ע״ג התנור, נותנין מים חמין לתבשיל הצמוק, וחוזר ומתוקן ומבשל היטב.
(מאורי אור ח״ג – דף ל״ג ע״ב)

שמא) שם יש למחות ביד הנוהגים וכו׳. עיין מה שכתבתי בחלק שלישי[210] שהנר ישראל [מג״א סקל״ב] נוטה לשריותא, ובקושטא דברי הרמ״א, ועיין לקמן סימן שי״ח [סט״ו][211]. אולי

הערות וציונים

208. נדפס באות הקודמת. **209.** נדפס לעיל אות של״ב. **210.** נדפס באות הקודמת. **211.** ר״ל דזהו באמת כוונת הרמ״א שכתב ועיין לקמן סימן שי״ח. וא״כ מה חידש המג״א.

אוצר ההלכה

כוונתו כדבריו, ויש קצת ש"ע חסר זו הנוסחא, לכן כותב הנר ישראל לעצמו. וכוונת הרמ"א טפי י"ל דוקא בסמוך כדלקמן, משום דלהחזיר הוי נתקיימה מחשבתו כפירוש רש"י במתניתין דכירה [שבת לו: ד"ה אבל], או כהטמנה כמ"ש הב"י להחמיר דלא כתוספות. (מאורי אור חלק באר שבע – דף קי"ח ע"א)

שמב) שם יש למחות ביד הנוהגים להטמין וכו'. כתב ב"י (ע"ד שיטה י"ג), ונכון למחות ביד הנוהגים היתר בדבר כיון דאיכא כמה רבוותא דאסרי. נ"ב: ועיין בספר התשב"ץ ח"ד [הטור השלישי] בתשובות (מהר"ש צרור) [מהר"א אבן טוואה] ז"ל (סימן י'), שכתב שעל דברי הר"ן [שבת כב. ד"ה והר"ר יונה] יש לסמוך. ומאחר שלא מצינו לדברי האוסר בירור וראיה, וכבר הנהיגו כן מימי קדמוניות, ראוי להניחם במנהגם.

(יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"ח)

שמג) שם יש למחות ביד הנוהגים להטמין וכו'. כתב ב"י, ונכון למחות ביד הנוהגים היתר בדבר וכו'. עיין מה שכתב הרב יד אהרן במהדורא בתרא [הגב"י סק"ח][212].

(דברי מנחם – הגב"י סק"ט)

שמד) שם יש למחות ביד הנוהגים להטמין וכו'. עיין בתשב"ץ שם [ח"ד הטור השלישי] סימן י', שלמד זכות עליהם.

(פתחי תשובה)

שמה) שם יש למחות ביד הנוהגים להטמין וכו'. עיין בתשב"ץ (ח"ד טור ג' סימן יו"ד), שלמד זכות עליהם. יעו"ש.

(ארחות חיים – ספינקא – סק"ט)

שמו) שם יש למחות ביד הנוהגים להטמין וכו'. ובמשנה ברורה [סקפ"ד] בשם אחרונים להקל כל זמן שלא נצטנן לגמרי. ובב"י הביא בשם הרשב"א [הובא ברבנו ירוחם נ"ב ח"ג דף ס"ט ע"ב] להקל אפילו אם הקדירה על הכירה. ונראה דדוקא בכירה גרופה וקטומה, דאל"כ אסור להחזיר והמים חמין שנטל מכירה אסור להחזיר לאותה כירה וכל שכן לכירה אחרת, ואיך יתן המים לקדירה שע"ג כירה שאינה גרופה. ואף בכירה גרופה אין היתר אלא אם המים היו ג"כ ע"ג כירה או סמוכין לכירה במקום שיד סולדת בו, אבל אם היו טמונים אסור, דהו"ל מחליף מהטמנה לשהייה. וכן אם היו במקום שאין יד סולדת בו אף שהן עדיין חמין שיד סולדת בו מחום בישולן אסור, דמקום שאין יד סולדת לא חשיב שיהוי והוה ליה משהה בתחלה בשבת.

(חזון איש – סימן ל"ז סק"י)

שמז) שם יש למחות ביד הנוהגים להטמין וכו'. שאלה: האם מותר לערות מים רותחים בשבת אל תוך התבשיל שנצטמק, לאחר שהורד התבשיל מעל האש?

תשובה: כתב רבינו יונה באגרת התשובה (יום ה' כלל א' סימן ג'):

"מכשלה גדולה בידי מקצת העם, שטומנים מערב שבת קומקום של מים חמים, כדי לתת לתוך הקדרה בשבת כשהתבשיל מצטמק, ופעמים שהמים אינם חמים כל כך שהיד סולדת בהם, וכשמערים אותם לקדרה שהיד סולדת בה מתבשלים בתוכה, ונמצאו מבשלים בשבת. ועוד שאפילו אם המים חמים הם רותחים והיד סולדת בהם, כשמערים אותם מתוך הקומקום, פסקה רתיחתם לאלתר, ואינם יכולים לבשל, כמו שאמרו בירושלמי (שבת פ"ג ה"ה) שעירוי אינו ככלי ראשון, והוו כדין כלי שני שאינו מבשל, ומתבשלים בקדרה שהיא כלי ראשון, כי מים מבושלים שפסקה רתיחתם יש בהם משום בישול". וכן כתב כל זה בעליות דרבנו יונה (בבא בתרא יט. [ד"ה תנן התם]). ע"ש. וכן הובא בנימוקי יוסף (פרק ב' דבבא בתרא יט.). ע"ש. והר"ן (שבת, ריש פרק במה טומנין מח. [כב. ד"ה והרב]) הביא דברי רבינו יונה, וכתב לחלוק על זה, משום שהלכה רווחת בידינו (שבת קמה:), כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת, לפי שאין בישול אחר בישול. ולא ידענו הפרש בין מים מבושלים לתבשיל אחר, והדבר צריך עיון ובדיקה. ע"כ. (וכן כתב הר"ן בחדושים המיוחסים להריטב"א שבת מח. בד"ה ומנהגינו). ורבינו המאירי בספר בית הבחירה (שבת, ריש פרק כירה, בד"ה זו היא, עמ' קמ"ב), הביא דברי רבינו יונה הנ"ל, שערער על מה שנהגו לערות מים רותחים לתוך קדרת תבשיל שנצטמק, שאפילו שניהם היד סולדת בהם, יש לאסור, כי עירוי אינו כדין כלי ראשון שמבשל, ומיד כשמערה את המים פסקה רתיחתם לאלתר, ונעשו כדין כלי שני שאינו מבשל, ומתבשלים בתוך הקדרה שהיא כלי ראשון, ומים מבושלים שפסקה רתיחתם יש בהם משום בישול, וסיים המאירי, ודברים נכונים הם. ע"כ. אולם במאירי (שם מ: עמ' קנ"ד, בד"ה מביא) כתב בשם גדולי הדורות, שכל שנתבשלו המים מאתמול אין בהם עוד משום בישול, ולכן התירו לערות מים חמים בתוך החמין כמנהג של עכשיו. ע"כ. והכוונה היא להרשב"א שהובא בבית יוסף (סימן רנ"ג), שדעתו להתיר בזה, ודלא כרבינו יונה. וכן כתב בשו"ת בשמים ראש (סימן קפ"ו), שאין דין בישול במים הרתוחים מערב שבת. ע"ש. וכן בארחות חיים (הלכות שבת אות נ"ג) כתב, שפשט המנהג אצל הנשים להתיר בזה, ובלבד שלא יעשו כן בעוד הקדרה על האש, ושכן כתב רבינו יונה שאסור אפילו היו המים חמים ביותר, אבל ביורה עקורה אין בזה משום בישול. ע"ש. (ומה שכתב בשם רבינו יונה, אינו מדוייק, כי רבינו יונה אוסר אפילו כשהקדרה הורדה מעל האש). ומרן הבית יוסף (סימן רנ"ג) כתב, שדעת רבינו ירוחם [נ"ב ח"ג דף ס"ט ע"ב] לאסור כדברי רבינו יונה. וכתב עוד, שרבינו הגדול רבי יצחק אבוהב [סימן רנ"ד ד"ה ועוד כתב] תירץ קושית הר"ן הנ"ל, כי מה שאמרו כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת, זהו דוקא בדבר יבש, כגון התרנגולת של רבי אבא שהיתה מבושלת

הערות וציונים

212. נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

מערב שבת, והיה נותן אותה לתוך תבשיל חם בשבת כדי לחממה, (שבת קמה:), אבל דבר לח, כגון מרק חם, או מים חמים שפסקה רתיחתם, יש בהם משום בישול, וכמו שחילק כן בפירוש רבינו הטור לקמן (סימן שי״ח [ס״ד]). וכן דעת רש״י [שם לד. ד״ה משחשכה] והרא״ש [שם פ״ג סימן י״א]. וסיים על זה מרן הבית יוסף, ולכן נכון למחות בידי הנוהגים היתר בדבר, כיון שהרבה פוסקים אוסרים. ע״כ. וזו לשון מרן בשלחן ערוך (סימן רנ״ג סעיף ד׳): ״יש למחות בידי הנוהגים להטמין מערב שבת קומקום של מים חמים ונותנים אותם לתוך הקדרה בשבת כשהתבשיל מצטמק״. ע״כ. והדבר ברור שמרן אוסר אפילו אם היו המים רותחים שהיד סולדת בהם, משום שתיכף כשיצאו מן הקומקום פסקה רתיחתם, שעירוי אינו ככלי ראשון, כמבואר בשלחן ערוך יורה דעה (סימן ס״ח סעיף י׳), שעירוי אינו מבשל אלא כדי קליפה, ומוכח שאין רתיחת העירוי מוחלטת כמו כלי ראשון רותח שמבשל לגמרי. ובפרט לפי מה שכתב בחדושי הרמב״ן (עבודה זרה עד:) שעירוי שמבשל כדי קליפה הוא רק מדרבנן. וראה עוד בחדושי הרשב״א בתורת הבית (בית ג׳ שער ג׳). ובשו״ת תמים דעים (סימן ע״ח). ובחדושי הריטב״א (רייכמן, שבת לט. ושם מב:), ובמאירי (שבת מב. ופסחים ל:). ועיין בש״ך יורה דעה (סימן ק״ה סק״ה), ובפרי חדש יו״ד (סימן ס״ח ס״ק י״ח), ובערך השלחן (שם סק״ד). ואכמ״ל. ולכן כשהוא מערה מים חמים לתוך תבשיל חם, הרי זה חוזר ומבשל את המים, דקי״ל יש בישול אחר בישול בלח, כמ״ש מרן בשלחן ערוך (סימן שי״ח סעיף ד׳), שתבשיל שהוא לח שיש בו מרק, יש בו דין בישול אחר בישול. ואמנם ראיתי בספר אגלי טל (בהשמטות דף קל״ח ע״ב) שכתב, שאם עדיין המים חמים שהיד סולדת בהם, אלא רק שיצאו מכלי ראשון, גם מרן המחבר מודה שאין בהם עוד משום בישול, ואף על פי שרבינו יונה כתב במפורש שגם באופן כזה יש בהם משום בישול, והובא בבית יוסף, מכל מקום בשלחן ערוך לא הובאו כלל דברי רבינו יונה לא בסימן רנ״ג ולא בסימן שי״ח. ע״כ. אולם במחכ״ת נראה שזה אינו, שמאחר שבבית יוסף הביא מקור הדברים מרבינו יונה, (עם ההסבר של רבינו הגדול רבי יצחק אבוהב בדעת רבינו יונה, שבמים אמרינן יש בישול אחר בישול), ודאי שלזה כיון גם בשלחן ערוך, שמיד כשיצאו מכלי ראשון פסקה רתיחתם ויש בהם משום בישול, שבכל מקום שסתם מרן דבריו בשלחן ערוך, ודאי כוונתו כמו שכתב בבית יוסף, וכמו שכתב כן הגאון רבי חיים פלאג׳י בשו״ת לב חיים חלק א׳ (סימן צ״ט דף קלח ע״ב), ובשו״ת תעלומות לב ח״ג (דף ק״ט ע״א). ע״ש.

אמנם יש מקומות בחוץ לארץ שנהגו להקל בזה לערות מים רותחים בשבת אל תוך התבשיל שנצטמק, וסומכים על סברת הרשב״א והר״ן שאין בישול אחר בישול אפילו בלח ורוטב, וכמו שכתב הגאון רבי אברהם אבן טוואה בשו״ת חוט המשולש, שבסוף שו״ת התשב״ץ (הטור השלישי סימן י׳), שאחר שהביא מחלוקת רבינו יונה והר״ן, כתב שנ״ל להכריע כדברי הר״ן, שסתם אמרו חז״ל כל שבא בחמין מערב שבת, ולא חילקו בין לח ליבש, ועל האוסר להביא ראיה לחלק בזה, ומכיון שהמנהג בפאס להקל משנים קדמוניות, ראוי להניחם במנהגם, מאחר שנהגו כן בפני גדולים ולא מיחו בידם. ע״כ. וכן כתב בשו״ת פרחי כהונה (סימן ל״ג). ובשו״ת מים חיים משאש (סימן קנ״ב). ובשו״ת מקוה המים חלק ג׳ (סימן מ״ב). ובשו״ת תבואות שמש (חלק אורח חיים סימן כ״ו). וכולם מעידים על מנהג מרוקו שנהגו להקל בזה, ושלא כדברי מרן השלחן ערוך. (ומה שכתב בשו״ת מקוה המים שם, שלפי מה שנוהגים שנותנים את המים החמים ואת קדרת התבשיל, שניהם במקום אחד על גבי הפלאטה של שבת, בזה גם מרן מודה שיש להקל, כיון שלשניהם דרגת חום שוה, אינו מחוור, שעל כל פנים כשיוצק את המים מכלי ראשון, מיד פסק כח רתיחתם, שהרי אין דינם עוד ככלי ראשון, אלא כעירוי, וחוזרים ומתבשלים בקדרה). ומכל מקום לא יעשה כן במקומינו שקיבלנו עלינו הוראות מרן ככל אשר יאמר כי הוא זה, ומרן ז״ל פסק כדעת רבינו יונה והרא״ש והטור ורבינו ירוחם, שיש בזה משום בישול אחר בישול. ומכל שכן לפי מה שכתב הגאון מסוכטשוב בספר אגלי טל (מלאכת האופה, אות ח׳ ס״ק י״א, ואות י׳ ס״ק י״ט), שאפילו לדעת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ט ה״ג] וסיעתו שסוברים שאין בישול אחר בישול גם בלח, כגון רוטב ומרק, מכל מקום במים שרתיחתם זהו בישולם, כל שפסק כח רתיחתם יש בהם משום בישול, ושזוהי דעת רבינו יונה. ע״ש. וכן כתב בספר חמדת ישראל (דף נ״ב ע״א). ויש מקום לומר כי גם יוצאי מרוקו שנהגו להקל כדברי הר״ן וסיעתו, עתה שזכו לעלות לארץ ישראל צריכים להחמיר כמנהג ארץ ישראל שנהגו כדעת מרן שהוא רבם של גלילות אלו ומרא דאתרא. ובפרט לפי מ״ש בשו״ת שואל ונשאל חלק ב׳ (סימן כ״ט), שמכיון שקבלנו הוראות מרן, אין להקל כנגדו אפילו אם יש מנהג להקל, שכן מוכח ממה שכתב מרן הבית יוסף בהקדמתו, שאם נהגו להחמיר היפך ממה שהכריע להקל ישארו במנהגם, אבל להיפך שנהגו להקל נגד הכרעתו נראה שצריכים להחמיר כפסק מרן. ע״ש. וכן כתב עוד בספרו הלכה למשה ח״ב (כללי הוראה עמ׳ שס״ד). ע״ש. וכן כתב בשו״ת בני בנימין (סימן ט״ו, דף כ״ח ע״א). ע״ש. ובאמת שכן חשב לדייק הפתח הדביר חלק ג׳ (סימן רמ״ח סק״י דף ל״א ע״א)[213] מדברי מרן בהקדמתו הנ״ל, אך שוב הביא דברי הרב נר מצוה שכתב שגם במנהג להקל נגד פסק מרן הולכים אחר המנהג. ע״ש. ומכל מקום כתב שם הפתח הדביר (בסימן רנ״ג סק״א דף מג ע״ג)[214], שאף שאין לגעור במקילים היפך פסק מרן, במקום שנהגו להקל, שאפשר שכן נהגו עוד בדורות הראשונים קודם שנתפשטו הוראות מרן, מכל מקום מי שדבריו נשמעים יאמר להם בנחת שמכיון שאנו בני ספרד קבלנו הוראות מרן, אין נכון להקל נגד סברתו. ע״ש. וכל שכן כששינו מקומם מחו״ל לארץ

הערות וציונים

213. נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ח אות קס״ד. **214.** נדפס לעיל אות רכ״ב.

ישראל, ואין דעתם לחזור לחו״ל, שעליהם לנהוג כמנהג ארץ ישראל להחמיר. (ועיין עוד בשו״ת יביע אומר חלק ו׳ חלק אורח חיים סימן ל״ג).

ואין לכחד שמבואר במגן אברהם (סימן רנ״ג [סקל״ב]) שלפי דעת הרמ״א בהגה (סימן שי״ח סעיף ט״ו) שסובר שאין בישול אחר בישול אפילו בלח, כל עוד לא נצטנן לגמרי, כדעת הרשב״א [שבת מ: ד״ה מביא] והר״ן [שם יט. ד״ה ת״ר מביא], ושכן מנהג יוצאי אשכנז, לפ״ז אין לאסור להם לערות מים רותחים לתבשיל שנצטמק, שהואיל וכבר נתבשלו אין בישול אחר בישול. וכן פסק במשנה ברורה (סימן רנ״ג ס״ק פ״ד). וראה עוד בספר תורת שבת (סימן רנ״ג [סקכ״ט]), ובשו״ת מנחם משיב ח״ב (סימן מ״ב), ובשו״ת באר משה חלק ג׳ (סימן נ׳). אולם נראה שאף על פי שבני אשכנז היוצאים ביד רמ״א יש להם על מה שיסמוכו, אבל לנו שקבלנו הוראות מרן אין להקל כלל. ואף על פי שהרה״ג רבי עמרם אבורביע ז״ל בספר נתיבי עם (סימן רנ״ג)[215] כתב, שאם המים חמים שהיד סולדת בהם ושוים ברתיחתם לתבשיל, ששניהם היו מונחים על הפלאטה של שבת, והיחמו, יש להקל. (וראה עוד בשו״ת מענה לשון חלק א׳ סימן כ״ה). עמו הסליחה, שאין דבריו נכונים בזה להלכה, שהואיל ולדעת מרן יש בישול אחר בישול בלח, ומבואר בדברי רבינו יונה שמיד שיצאו מכלי ראשון פסק כח רתיחתם, וחוזרים ומתבשלים כשנותנם לקדרת התבשיל שהיא כלי ראשון, ממילא יש לאסור אפילו אם היו המים חמים מאד באותה דרגה של התבשיל, וכמו שהסביר מרן הבית יוסף (סימן רנ״ג) בשם רבינו הגדול רבי יצחק אבוהב. ואף שכמה אחרונים הביאו רק הטעם הראשון של רבינו יונה, שפעמים שאחד יד סולדת בו והשני אין יד סולדת בו, מכל מקום נראה שעיקר טעמו של רבינו יונה הוא משום שפסק כח רתיחת המים ביציקתם מהקומקום שלהם, שאילו לא היה אלא הטעם הראשון לבדו, לא היה מספיק לגזור כשהמים חמים שהיד סולדת בהם, אטו מים חמים שאין היד סולדת בהם, שאין לנו לגזור גזירות מדעתינו לאחר חתימת הש״ס. ובתשובת הגאון בעל יד הקטנה שהובאה בשו״ת השיב משה סימן י״א, כתב עוד סברא להחמיר, מצד תערובת המים חמים בתבשיל, ונהפך הכל לטעם התבשיל ורוטבו. אולם הגאון המחבר שם כתב לדחות סברתו בשתי ידים. ותנא דמסייע ליה הר״ן ז״ל. אך האגלי טל מלאכת האופה (אות ח׳ סק״ז) כתב בדעת רבינו יונה כעין סברת הגאון בעל יד הקטנה. ע״ש. וכן כתב כיוצא בזה בשו״ת דברי מלכיאל חלק ב׳ (חלק יורה דעה סימן מ״ד אות מ״ו), ובשו״ת מנחם משיב ח״ב הנ״ל (סימן מ״ב). ע״ש. והלום ראיתי בשו״ת שמש ומגן ח״א (סימן ח׳) מ״ש להתיר בזה, ודבריו שם אינם נכונים, כאשר עיני המעיין תחזינה מישרים, ואני על משמרתי אעמודה. וע״ע מש״כ בשולי הסכמתי לשו״ת תפלה למשה ח״א בראש הספר. ע״ש.

ומידו בדיעבד אם עבר ויצק מים חמים אל תוך התבשיל שנצטמק, אין לאסור לאכול התבשיל אפילו בשבת עצמו, ואף על פי שרבינו יונה באגרת התשובה כתב לאסור את התבשיל שהוסיפו עליו מים חמים אף בדיעבד, מכל מקום להלכה נראה לדידן שיש להקל, שהואיל ומעשה שבת אינם אסורים מן התורה, שנאמר ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם, היא קודש ואין מעשיה קודש, (כתובות לד.), לכן בכל דבר השנוי במחלוקת אם יש בו משום בישול או לא, הרי זה בכלל ספקא דרבנן לקולא. וכן מבואר בפרי מגדים (סימן שי״ח אשל אברהם סק״י). וכן פסק המשנה ברורה (סימן שי״ח סק״ב). וראה בשו״ת זית רענן חלק א׳ (סימן ה׳). ודו״ק.

(חזון עובדיה שבת ח״א – הלכות שהייה והטמנה הערה י״ג)

שמח) שם יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמים וכו׳. הרב מהר״א בן טוואה [חוט המשולש הטור השלישי] בסימן יו״ד כתב, כשיצטמק התבשיל נותנים בו מרק ממקום אחר, ואין להסתפק בהיתרו אפילו הוא בצונן, וכן כתבו המפרשים וכן כתבו ה״ר יונה והר״ן. ע״ש. נראה דסבירא להו לחלק בין מרק למים, שאפילו ה״ר יונה [עליות דרבנו יונה בבא בתרא יט. ד״ה תנן התם] שפקפק על אותן הנוהגים להטמין קומקום של חמין מבעוד יום, ליתן לתוך הקדרה כשהתבשיל מצטמק, מודה במרק. ולמד זה מלשון הר״ן [שבת כב. ד״ה וה״ר יונה] כשתמה על ה״ר יונה מדתנן [שם קמה:] כל שבא בחמין וכו׳, כתב, ולא ידעתי הפרש בין מים מבושלים לתבשיל אחר, ומסיק הוא דיש לסמוך על דברי הר״ן, ואין לחלק בין מרק למים. ע״ש. אבל הב״י כתב משם מהר״י אבוהב [סימן רנ״ז ד״ה ועוד כתב הר״י], שדעת ה״ר יונה ההיא דכל שבא בחמין וכו׳ הוא בדבר יבש, אבל בדבר לח כמו מים או תבשיל אם פסק רתיחתן יש בהם משום בשול. וכתב שזה דעת הטור בסימן שי״ח. א״כ ודאי יש לאסור במרק צונן, לפי מה דקיימא לן בסימן שי״ח (ס״ד) דבדבר לח יש בו בשול אחר בשול אם נצטנן. אכן אם היד סולדת בו, הב״י בסימן שי״ח [ס״ד] כתב, דכל שהיד סולדת בו מקרי רותח, וזה נראה שלא כדעת ה״ר יונה, שכתב ואפילו אם שניהם היד סולדת בהם איכא מאן דאמר דעירוי לאו ככלי ראשון, אע״פ שהם רותחין פסק כח רתיחתן מלבשל וכו׳. ומכל מקום כתב יש למחות ביד הנוהגין כן, מטעם שכתב ה״ר יונה דפעמים אין היד סולדת בו, ועוד טעם אחר שכתב הכלבו [סימן ל״א דף ל״ב ע״א]. ומכל מקום נראה שאפילו בכהאי גוונא נראה שבדיעבד אין לאסור התבשיל, אם נתנו מרק צונן בתבשיל נראה לאסור כל התבשיל, לפי מה שפסק מרן בסימן שי״ח [ס״ד]. (אבני צדק)

הערות וציונים

215. נדפס לעיל אות של״ט.

באר הגולה

ר. הר״ן פרק ג׳ דשבת [דף י״ט ע״א ד״ה תנו רבנן מביא] בשם הרשב״א [שם דף מ׳ ע״ב ד״ה ומכלל]:

ה ⌜**מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת, תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו, כגון פנאדי״ש וכיוצא בהן לחממן, לפי שאין דרך בישול בכך, אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי המיחם ודאי אסור**: הגה והוא הדין שמסור להניחו על גבי כירה מפילו גרופה וקטומה, דלמ״ד מזרה ובדרך שנתבשל. ויש מתירין ליתן לתוך תנור שמפו בו מבעוד יום, דמחמר שלמ״ד הטמינו בו רק מפו בו מבעוד יום, לא נשמר בו רק הבל מעט, ואין לחוש לבישול (כל בו [סימן ל״ג דף ל״ג ע״ד]), ובלבד שלמ״ד נצטנן לגמרי [דרכי משה אות ד׳], ויש מחמירין בזה. ומה שהוא כל כך בתנור שהיד סולדת בו, מסור. ועיין לקמן סימן שי״ח [סעיף מ׳]. וכל הדברים שמסור לעשות מדברים אלו מסור לומר לגוי לעשותו, לכן מסור לומר לגוי להחם הקדירה אם נצטנן, ואם עשה כן מסור למכלו מפילו לזון (ב״י והרשב״ץ בשובה [המדפוס מכ״י סימן י״מ]). ממנו אם לא נצטנן כל כך שעדיין רתויים למכול, אם חממו לותן הגוי מותרין למכול [הגהות מרדכי שבת סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ב; הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק ג׳ אות ג׳; שמ״ג לאוין ס״ה דף י״ג ע״ג; סמ״ק סימן רפ״ב עמוד רפ״ו; ספר התרומה סימן ל״ג ד״ה פסק; תרומת הדשן סימן ק״ו]. לכן נוהגים שהגויס מוליכים הקדירות מן התנורים שמטמינים בהם, ומושיב לותן מצל תנור בית המורף או עליו, ומבערת תחר כך התנור ההוא, ועל ידי זה הקדירות מוזרים ונרתחים. מצל על ידי שירחל מסור בכי האי גוונא (תרומת הדשן [שם]). מצל מם הקדירות עדיין חמין מותר להטמידן מצל תנור בית המורף, מחמר שנתבשל התנורים שלנו יש להם דין כירה, וסמיכה בכירה שמינה גרופה וקטומה כדין גרופה וקטומה לענין נתינה עליה. וכבר נתבשר שנהגו להקל בחזרה בשבת מפילו הניחה על גבי קרקע, והוא הדין לסמוך לתנור שמינו גרוף וקטוס, הואיל והקדירה עדיין חם ומבושל כל צרכו, וכן המנהג פשוט להתיר. ועיין לקמן סימן שי״ח [סעיף ט״ו]:

אוצר ההלכה

סעיף ה׳

שמט) סעיף ה׳ מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת וכו׳. צ״ל ע״פ תנאים לקמן סימן שי״ח (ס״ו וס״ז). ובסימן רנ״ח דשרי מבעוד יום דוקא, צריך לומר בלא נתבשל כל צרכו, דלא יסתרו דברי הש״ע, כדמוכח בב״י לקמן שם. או לקמן באיכא רוטב. אבל בכלי שני שרי גם בשבת, אף להטמין בתוכו, כמ״ש האליה רבה [סימן רנ״ח סק״ג], וכ״מ בב״י. ואסור להטמין משקה ששותים בחלב, מכל שכן חלב, בתנור [של] קדרות שבת. אף להשים בקדרה מים ולכסותו, בחנתי ונסיתי שקולט ריח מאד, וכמ״ש תוספות פ״ה דעבודה זרה [סו: ד״ה רבא אמר] ריח פטום לכולי עלמא אסור[216]. וכעובדא דרב להדיא בחולין (קי״ב) [קיא:]. (מאורי אור חלק באר שבע – דף ק״א ע״ב)

שנ) שם מותר לתת וכו׳ כגון פנאדי״ש וכו׳. והיינו משום דכיון שאין בו רוטב אין בו משום בשול, ומשום חיתוי ליכא שאין דרך בשול בכך. כן כתב המגיד משנה בפרק כ״ב [מהלכות שבת ה״ד] וכמ״ש המג״א [סקל״ג], וכן כתב מרן ב״י בסימן שי״ח [סט״ו] על דברי הר״ן [שבת יט. ד״ה ת״ר מביא], וז״ל: מיהו כבר נתבאר לעיל שהרבה פוסקים סוברים דהני מילי בדבר יבש שאין בו מרק, אבל תבשיל שיש בו מרק ונצטנן, אפילו נתבשל כל צרכו [יש בו משום בישול], ואסור ליתנו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת וכו׳. יע״ש. הרי מבואר דלדעת מרן שפסק דבצונן יש בו משום בשול, אסור ליתנו כנגד המדורה, והוא הדין על גבי כלי ראשון. ואע״ג שבב״י כתב דטעם ההיתר הוא משום שאין דרך בשול בכך, וא״כ לכאורה לפי זה יש לומר דגם בשיש בו מרק ונצטנן שרי, הא ליתא, דדוקא בדבר שאין בו בשול כגון יבש, אבל יש לאסור מטעם דמיחזי כמבשל, אהני לן האי טעמא למשרי, אבל בדבר שיש בו מרק ונצטנן, דלדעת הפוסקים דשייך ביה בשול, וכן היא דעת מרן [סימן שי״ח ס״ד], ודאי דאסור בכל גוונא, אף בשאין דרך בשול בכך. וכן מבואר בדברי הר״ן [שם] והרשב״א [שם מ: ד״ה ומכלל], ופשוט. ולא הוצרכתי לכתוב, אלא מפני שראיתי להרב בית מנוחה [דף רט״ו ע״א דינים השייכים לסעודת שחרית של שבת ס״ג] שכתב, דלפמ״ש בב״י דהטעם הוא משום שאין דרך בשול בכך, א״כ גם בדבר שיש בו מרק שרי. יע״ש. וליתא וכמ״ש, ובודאי לא ראה הדברים בשורשן. ולע״ד אין לסמוך על הוראה זו למי שרוצה להחמיר כדעת מרן. ומנהג העולם שנותנין תבשיל להתחמם על פי קדירת חמין בשבת, סומכין על הרשב״א [שם מ: ד״ה ומ״מ מסתברא] והר״ן [שם יט. ד״ה ת״ר מביא] והרמב״ן[217] והרמב״ם [הלכות שבת פ״ט ה״ג], דסבירא להו דתבשיל שנתבשל כל צרכו, אף כשנצטנן אין בו משום בשול, ולפי זה שרי ליתן על גבי כלי ראשון, אף אם הכלי הראשון על גבי האש, וכמו שהסכים מרן לקמן בסימן שי״ח (ס״ח) גבי דבר יבש, דאף אם הכלי הראשון על גבי האש שרי, אבל על גבי האש ממש אסור, משום דמיחזי כמבשל.

והנה בדין זה יש לדעת, דמאי שנא מדלעיל (בסעיף ג׳), שצריך ליזהר שלא ישים קדירתו על גבי קרקע. ולפמ״ש המג״א

הערות וציונים

216. התוספות שם לא כתבו דריח פטום לכולי עלמא אסור, אלא כתבו שרב סובר שדווקא בריח פטום אמרינן ריחא מילתא היא, ולא בריח שאינו פטום. ע״ש. וכוונת הרב המחבר שגם לרבא שם דס״ל ריחא לאו מלתא היא מודה בריח פטום. אבל יש חולקים וכדאיתא בפסחים (עו:). ע״ש. **217.** לא מצאנו שהרמב״ן כתב שאין בישול אחר בישול בלח.

אוצר ההלכה

לקמן בסימן שי״ח סעיף [קטן] כ״ו, יש לומר דלעיל מיירי בדבר שיש בו מרק, ובלאו הכי מוכרח לומר ששם מיירי בשיש בו מרק, מדכתב שצריך שתהיה רותחת, ובדבר יבש אין צריך שתהיה רותחת, שאין בו משום בשול, ולכך צריך שלא להניחה על גבי קרקע, אבל בפנאדי״ש הוא יבש, ולכך שרי בכל גוונא. וכן כתב הגאון דגול מרבבה לקמן דכך היא כוונת המג״א, דדין זה דסעיף ג׳ לא מיירי אלא בשיש בו מרק. יע״ש. אבל הפרי מגדים באשל אברהם [סקל״ג] כתב, דכיון דהקדירה ריקנית, לא הוה אלא ככירה גרופה, ולכך לכתחלה אסור. וקושיית המג״א לקמן [סימן שי״ח] בסעיף [קטן] כ״ו, היא מסעיף זה, וכמו שפירשו כן כל האחרונים כוונת המג״א לקמן. וכן נראה עיקר, ודלא כהרב דגול מרבבה ז״ל.

(שלמי תודה)

שנא) שם מותר לתת וכו׳ כגון פנאדי״ש וכו׳. וכתב המג״א ז״ל [סקל״ג], היינו טעמא כיון שאין בו רוטב אין בו משום בישול כמו שכתוב סימן שי״ח סט״ו. ע״כ. וראיתי להרב פני אהרן ז״ל (בסו״ס ט״ו) שהקשה עליו דאפילו יש בו מרק שרי, דאינו נותנו אלא ע״פ קדירת חמין, ואין דרך בישול בכך, וכמו שנתבאר בב״י, אבל לשרות אותו בתוך מים חמין, ודאי איכא משום בישול אם יש בו רוטב, או כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, אבל ע״פ קדירת חמין אפילו יש בו רוטב אפשר דשרי. ע״כ. ואחהמ״ר דבריו הם מן המתמיהין, שהרי מרן ז״ל בש״ע (סימן שי״ח ס״ח) כתב וז״ל: להניח דבר קר שנתבשל כל צרכו ע״ג מיחם שעל האש, י״א שדינו כמניחו כנגד המדורה, וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו כגון שיבש, מותר להניחו ע״ג מיחם שע״ג האש. וי״א דהוי כמניח ע״ג כירה לכתחילה ואסור, וראשון נראה עיקר. ע״כ. הרי מבואר דמרן ז״ל השוה דין נתינה ע״ג קדירת חמין לנתינה כנגד המדורה, ובנתינה כנגד המדורה לא התיר כי אם ביבש. וכ״כ בסעיף ט״ו, דבר שנתבשל כל צרכו והוא יבש שאין בו מרק, מותר להניחו כנגד המדורה אפילו בהיד סולדת בו. ואיך הרב פני אהרן ז״ל רצה לחלק ביניהם, והתיר בדרך אפשר בנתינה ע״פ קדירת חמין אפילו יש בו מרק. וביותר תימה על הרב בית מנוחה (בדף כ״ה [דף רט״ו ע״א דינים השייכים לסעודת שחרית של שבת] אות י״ג), דכתב בפשיטות בשם הרב פני אהרן ז״ל שהתיר בנתינה ע״פ קדירת חמין אפילו יש בו מרק. ע״ש. ואיהו לא אמרה אלא בדרך אפשר, ואף גם זאת היא מן התימה וכנ״ל. וצ״ע.

(שערי עזרה – סימן ט״ז אות א׳)

שנב) שם כגון פנאדי״ש וכו׳. במג״א [סקל״ג], ומשום חיתוי נמי. נ״ב: אי משום הא לא איריא, דהא איסור חזרה יש אפילו בגרופה וקטומה בהעמידה ע״ג קרקע, ומכל שכן בדבר צונן, ואע״פ שבגרוף וקטום שוב אין גזירת חתוי, ומטעם דמחזי כמבשל, כמבואר בחדושי רשב״א [שבת מ: ד״ה ומכלל], משא״כ ע״ג קדירה, כיון שאין דרך בישול בכך לא מיחזי כמבשל.

(בית מאיר)

שנג) שם כגון פנאדי״ש וכו׳. במג״א (סקל״ג), שהקדירה מפסקת וכו׳. עיין סימן שי״ח (סקכ״ו), ומה שכתבתי לעיל (בסקל״א)[218] באורך. (חדושי מוהרמ״ז)

שנד) שם כגון פנאדי״ש וכו׳. הרב במג״א (סקל״ג) כתב, דכיון שאין בו רוטב אין בו חשש בישול, ומשום חיתוי ליכא למיחש כיון שאין דרך בישול בכך. היינו כמבואר לקמן (סימן שי״ח [ס״ח]) דמותר להניח דבר שנתבשל כל צרכו על גבי מיחם שאצל האש, כיון שמפסיק אין זה דרך בישול. ואף דלקמן הביא הש״ע שתי דיעות בזה, ודעת י״א דאסור, אמנם כאן שהר״ן [שבת יט. ד״ה ת״ר מביא] התיר להניחו על גבי כירה ממש, דכיון שאין דרכו לאפות ע״ג כירה, שהדבר מוכיח שאינו עושה בשביל אפיה רק כדי שיתחמם לחוד. אמנם הש״ע לא התיר רק ע״פ קדרה שהקדרה מפסקת, דבזה יש להו שני צדדין להקל, והוי כספק ספיקא במידי דרבנן דאזלינן לקולא אף היכי דקרוב לבוא לידי איסור תורה. (ישועות יעקב – סקי״ג)

שנה) שם כגון פנאדי״ש וכו׳. בדגול מרבבה ד״ה היינו לפי מה שהכריע הש״ע וכו׳, אבל באמת אפילו בעומד על האש (שכ׳) [שרי] כמבואר וכו׳. נ״ב: היינו בפנאדי״ש וכיוצא בו שאין דרכו בכך. (יגל יעקב)

שנו) שם כגון פנאדי״ש וכו׳. כתב מג״א (סקל״ג), פאנדי״ש וכו׳ משום חתוי נמי ליכא למיגזר וכו׳. עכ״ל. לכאורה מה שייך למיגזר משום חיתוי, הא מיירי כשנתבשל כל צרכו וכו׳ (עיין בביאור הגר״א [סקס״א]). בשלמא בלא זה היה אפשר לומר מפני שנראה כמבשל בשבת כמ״ש כמה פעמים בפוסקים ובמפרשים, אבל חיתוי מה שייך בזה, אמנם זה נזכר ברא״ש [שבת פ״ג סימן י׳] עיין סימן שי״ח (סקל״ח). ועלה בדעתי לומר ומצאתי זה ג״כ בתוספת שבת וז״ל (בסקמ״ג): דלא התירו אלא חזרה, (וכיון) [וכאן] דמושיב לכתחילה יש לחוש שמא יחתה בשעה שמושיב, כי כן רגילים לעשות. עכ״ל. ואם יחתה אף כי לא יתחייב משום בישול דהא מיירי דנתבשל כל צרכו, וגם אפילו מצטמק ורע לו, וגם ביבש, וגם אפילו כשלא נצטנן, עיין בהגר״א ז״ל [שם], אלא מ״מ הלא מבעיר הוא, וזה יעשה מפני הרגלו, שכן הרגל האדם בעת שמושיב הקדרה מסדר הוא את הגחלים. ולפי זה צריך לומר מה שאמרו מפני שנראה כמבשל כמו שכתבו כמה פוסקים, צריך לומר לא מפני מראית העין, אלא מפני שאצלו בעצמו כשמעמיד לכתחילה נראה אצלו ובעיניו כמו שמבשל, ועל ידי זה יעשה הרגלו ויחתה. ובזה יוסבר טעמיה

הערות וציונים

218. נדפס לעיל אות שי״ח.

אוצר ההלכה

דהר"ן ז"ל [שם יט. ד"ה ת"ר מביא] הנזכר בסקל"ד וז"ל: ואפשר דבר שאין דרכו לאפות ע"ג כירה וכו'. צ"ל מפני שאין דרך לאפות, א"כ אין שייך לומר שנעשה הרגילו בעת שמניח לכתחילה לבשל או לאפות ולא שייך סרכיה נקיט. וטעם הב"י דאוסר כמ"ש המג"א (סקל"ד) הנזכר, הוא או משום גזרה משום דבר שדרכו בזה ויחתה, או דסבר דאין די בסברא זו להתיר, מפני שמ"מ תחלה הוא אצלו ויחתה כהרגלו.

וחשבתי להסביר ע"פ דברי הנזכרים, החילוק בין חזרה למניח לכתחילה, מפני שכשמניח הקדרה הוא מסדר מקום למושבו וממילא מבעיר, משא"כ בחזרה דלא שייך, דחזרה שאני, מפני שכשמחזירו למקומו הלא כבר מסודר מקודם. אמנם לפי מה שכתב הרמ"א ז"ל בסעיף ב' דאפילו לכירה אחרת מותר, ולא משמע שם דמיירי בדוקא שכבר היה מונח שם איזו כירה שכבר מסודר (שזה היה אפשר לומר), א"כ נפלה סברא זו, אבל פשוט שכיון שהוא יודע שהוא רק מחזיר א"כ לא שייך שיחתה כהרגלו, דבזה לא שייך לומר שנראה בעינינו כמבשל שהוא יודע שרק מחזיר הוא. עיין ספר אגלי טל להגאון מסוכטשוב ז"ל (דף קכ"ט אות ב'). (זרע יעקב – זלזניק)

שנז) שם פנאדי"ש. במג"א (סקל"ג) בסופו, סימן שי"א ס"ו. נ"ב: צ"ל שי"ח סט"ז. (יגל יעקב)

שנח) שם פנאדי"ש. כתב במג"א (סקל"ג), ואם יש בו שומן אסור. נ"ב: דוקא כשהשומן צף למעלה, אבל משום שומן שבתוכו לא אסור. ע"ש סימן שי"ח (ס"ק (נ"ב) [מ"ב]). (אהל ברוך)

שנט) שם הגה והוא הדין וכו' דלא התירו אלא חזרה. פירוש, מה שהיה עומד כבר כאן, ואינה נתינה חדשה, ומשום הכי שרי לעיל סעיף ג' להניח ע"ג קדירה, מאחר שאינה נתינה חדשה, מה שאין כן כאן שלא היתה כאן מקודם רק עכשיו בא ליתנה שם והוא גרע טובא, ולכך הוא אסור. (בגדי ישע)

שם) שם הגה והוא הדין וכו' דלא התירו אלא חזרה. נ"ב: לאפוקי ליתן על גבו הוי תחילה נתינה, כיון שהוא צונן ואסור. (בית מאיר)

שסא) שם בהגה שאסור להניחו. במג"א (סקל"ד), שאין דרכו לאפות ע"ג כירה וכו'. ר"ל אלא בתנור גמור, שרי ליתן ע"ג כירה שאין דרכו לאפותו שם, אבל ע"ג תנור שדרך לאפות הפנאדי"ש בתוכו ודאי דאסור. אבל דעת הב"י לאסור, משום דהר"ן [שבת יט. ד"ה ת"ר מביא] עצמו כתב בלשון אפשר, משמע דלא ברור ליה, כמ"ש הב"י, משום הכי לא שרי הכא אלא ע"ג מיחם ולא ע"ג כירה. (חדושי מודהרמ"ז)

שסב) שם בהגה ויש מתירין וכו'. כתב מג"א (סקל"ה), ובלבוש [ס"ה בהג"ה] משמע דאפילו הטמינו בו שרי להחזיר לתוכה אחר סעודת שחרית וכו'. והיתר אע"ג דהניחו ע"ג קרקע, דסומכים על האי דיעה דלעיל [ס"ב], שלא נאמר הניחו על גבי קרקע אלא דוקא כשנטלו מבעוד יום והחזירו משחשיכה כנ"ל, ועל קושיא שאינו מותר לתוכה אלא ע"ג, כתב משום דלא נשאר רק חמימות מועט שרי אפילו לתוכה. (בגדי ישע)

שסג) שם בהגה ויש מתירין וכו'. במג"א (סקל"ה), ויש מתירין וכו', ומה שחילק הב"י בין ע"ג לתוכה זה לא נזכר בדברי הר"ן, כצ"ל. (שמן המאור)

שסד) שם בהגה ויש מתירין וכו'. במג"א (סקל"ה), וצ"ע דהר"ן [שבת יז: ד"ה ומיהו] לא כתב היתר זה וכו'. באמת שדברי הדרכי משה [הארוך אות ד'] צע"ג בזה, דמה שכתב שחילוק זה לא נזכר בהר"ן, אדרבה היא הנותנת, שהר"ן לא מיירי מחילוק שבין תוכה לעל גבה אלא לענין הניחה ע"ג קרקע, אבל לענין היתר תוכה פשיטא דלא שייך סברא זו, שהרי הירושלמי [שבת פ"ג סוף ה"א] שממנו הוציא הר"ן דין זה לא מיירי שם אלא מענין הניחה על גבי קרקע, אבל בענין חזרה לתוכה לא נזכר שם, והיא מימרא שלימה בש"ס דילן [שם לז.] משמיה דרב, דלא שנו אלא על גבה אבל תוכה אסור. גם הרמ"א בסעיף ב' בהג"ה לא כתב דברי הר"ן אלא לענין הניחה ע"ג קרקע. וכן מוכח להדיא מדברי הר"ן [שם טז. ד"ה ומנא] במה שכתב להכריע דבעיא דלסמוך הוא למ"ד לשהות תנן, דאי לענין חזרה לא הוה ליה למימר תוכה וגבה הוא דאסור, דתוכה אסור לעולם אפילו בגרופה וקטומה, משמע להדיא דאפילו בחזרה בשבת שסלקו בשבת עצמו אפ"ה אסור לתוכה, דאל"כ יש לומר דהש"ס מיירי שסלקו בשבת עצמו דתוכה וגבה אחת הן, אלא ודאי דליתיה. ועוד דלפ"ז לא משכחת החילוק שבין תוכה לעל גבה, אלא בסלק הקדירה מערב שבת ובא להחזיר בשבת ועודה בידו, דבהניחה ע"ג קרקע אפילו ע"ג אסור, וא"כ כיון דאפילו בעודה בידו אסור להחזיר לתוכה כ"ש בשסלקו בשבת והניחו ע"ג קרקע, לכן דברי הדרכי משה צע"ג.

אמנם המעיין בב"י יראה לעינים כי לא מן השם הזה הכתוב בדרכי משה הם דברי רמ"א כאן בהג"ה כמו שהבין המג"א, אולם דבריו כאן בהג"ה הם בנויים ע"פ דברי הב"י כמו שאבאר. והוא שהב"י כתב, שהעולם נוהגין היתר בחזרה בשבת לתוך התנור מטעם שהתנורים שלנו דין כירה יש להם, ואף שאינו גרוף וקטום מ"מ ביום השבת כבר עממו גחליו והוי כקטומה כדאיתא בש"ס (דף ל"ז סוף ע"א), והשיג הב"י על זה מטעם דתוכה אסור אפילו בגרוף וקטום לכ"ע. ע"ש. וזה שכתב המג"א בשם הלבוש [ס"ה בהג"ה], דאפילו בתנור שהטמינו בו שרי מטעם שכבר עממו גחליו, ולכן נדחק לענין היתר תוכה דאסור אפילו בגרופה וקטומה. אבל אח"כ צידד הב"י למצוא להם היתר מצד אחר, ע"פ מ"ש הכלבו [סימן ל"א דף ל"א ע"ד] דבתנור שלא הטמינו בו לצורך שבת רק אפו בו מבעוד יום אין לו כי אם הבל מועט ושרי ודאי. אך הב"י פקפק על זה מלשון רש"י (בדף ל"ח ע"ב) משמע דאפילו בשבת שחרית יש בו הבל מרובה, ולכן אין לחלק מסברא דא"כ נתת דבריך לשיעורין. ע"ש ותראה כדברי.

אוצר ההלכה

לפ״ז משמע דבתנור שלא הטמינו בו מבעוד יום רק אפו בו, הודה הב״י דבזה אפילו תוכה שרי, כיון שאין בו כי אם הבל מועט ומסתמא אין היד סולדת בו, וכמ״ש רמ״א בהג״ה סוף סעיף ב׳ דאפילו בתנור שרי כה״ג, אלא שדעתו להחמיר בזה מסתמא דאולי בכל זה יש עדיין הבל מרובה, ואין לחלק כן מסברא דא״כ נתת דבריך לשיעורין ולא מטעם א[י]סור תוכה. מעתה הנך רואה בעיניך מדהתנה הרמ״א ז״ל בתנור שלא הטמינו בו, מבואר שמודה בזה להב״י דאפילו בגרופה וקטומה תוכה אסור, דאל״כ אפילו בתנור שהטמינו בו נמי שרי ביום השבת שכבר עממו גחליו כדאיתא בב״י, שזה חשיב כגרוף וקטום, וגם הב״י הודה לזה, אלא שבא על זה בטענה אחרת מטעם תוכה, וכיון שהרמ״א ס״ל דגם תוכה שרי, למה התנה שיהיה בתנור שלא הטמינו בו כמו שכתבו הכלבו והב״י בסוף, אלא ודאי דס״ל להרמ״א דלא שרי תוכה אלא בענין זה דוקא, דכיון שלא הטמינו בו לא נשאר בו אלא הבל מעט ואין היד סולדת בו מסתמא, והיש מחמירין סוברים דלא אמרינן כן מסתמא כמ״ש הב״י. ולכן סיים רמ״א ז״ל דאם ידוע שהיד סולדת בו ודאי אסור אע״ג דחשיב כגרוף וקטום, משום דתוכה אסור בגרופה וקטומה לכ״ע אפילו להר״ן ז״ל. ולפי מה שהבין המג״א דס״ל תוכה שרי בגרופה וקטומה, א״כ יקשה אפילו יד סולדת בו נמי. אלא ודאי דרמ״א ז״ל מודה דתוכה אסור, וכוונת רמ״א ז״ל כמ״ש. כן נראה לי ברור. ולפ״ז מבואר דאפילו לדעת המתירין לא שרי אלא בתנור שלא הטמינו בו דוקא, וכמ״ש הב״י להדיא, ודלא כהלבוש. וממה שכתבתי נתבאר לך דמה שכתב הרמ״א בתנור שלא הטמינו בו וכו׳, ויש מחמירין, לא מירי שידוע בודאי שאין היד סולדת בו, דא״כ מה לי הטמינו בו או לאו, אלא בסתמא מירי כמ״ש, ולכן לא זכר הרמ״א ברישא שאין היד סולדת בו. וא״כ נוכל [לומר] דהמחמירין ג״כ לא החמירו אלא בסתמא, כמבואר בב״י, אבל אם ידוע שאין היד סולדת בו מודים דשרי כמ״ש רמ״א (סעיף ב׳). ואין צריך לחלק בין תוכה לע״ג כמו שחילק המג״א לעיל (בסק״ט) לפי שהוקשה לו מה שכתב רמ״א כאן אמה שכתב בסוף סעיף ב׳, ולפי מה שכתבתי ניחא. ובלבד שלא יניח ע״ג הגחלים ממש, משום דהגחלים עצמן יד סולדת בהן, ועוד שיבוא לידי כבוי דפסיק רישיה הוא.

אמנם מדברי המג״א בסוף סימן רנ״ט בכללי דיני שהייה והטמנה, מבואר דאפילו במקום שאינו יכול להתחמם עד שתהא היד סולדת בו אפ״ה אסור להניח ע״ג התנור שלנו. ותמיה לי שסותר דברי עצמו דלעיל (סק״ט), וכ״מ להדיא בהגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ו דף פ׳ ע״א] דאפילו ע״ג תנור שרי, ואין לומר דמיירי התם בתנור גרוף וקטום, דא״כ אפילו יד סולדת בו שרי להחזיר, ועוד דמבואר התם דמיירי בתנור שבזמן הש״ס כמ״ש הט״ז בסעיף ב׳ [סקט״ז] על דברי רמ״א, ובתנור אין חילוק בין גרוף וקטום או לאו. ואל תטעה ממ״ש הר״ן פרק כירה דף מ׳ [יט. ד״ה ת״ר מביא] דעל גבי כירה אסור אפילו תבשיל שבישל כל צרכו, זה אינו, דשם קאי איד סולדת בו. ע״ש. לכן דברי המג״א שם צ״ע.

ובענין אין יד סולדת בו כתב הב״י בשם רבנו ירוחם [נ״ב ח״ג דף ס״ט ע״ג] סימן שי״ח [סי״ד], שהכוונה על המקום, שאם ינתן היד באותו מקום לא תהיה סולדת בו, מותר להניח שם קיתון של מים אפילו בשבת. והב״י השיג ע״ז דמדברי הרא״ש [שבת פ״ג סימן י׳] משמע שאין המקום גורם, אלא דקאי אקיתון שבעינן שהקיתון של מים לא תוכל לבוא לידי כך שתהיה היד סולדת בו באותו מקום לעולם. ולכאורה דבריו צ״ע, שמלשון הר״ן פרק כירה דף מ׳ [יט. ד״ה ת״ר מביא], והביאו הב״י שם, שכתב ז״ל: והיינו נמי הך דיד סולדת בו, לומר שכל שהוא קרוב מן המדורה כל כך בכדי שתהא היד סולדת שם מחמת חום האש אסור. ע״כ. משמע נמי כדברי רי״ו. לכך נראה שט״ס הוא בב״י, שהרי לא הביא שם לפני זה דברי רי״ו, ואיך כתב אע״פ שמפשט דברי רי״ו וכו׳. ומצאתי בדפוס דיהרנפורט שכתב ר״י במקום רי״ו, אך גם זה ליתיה, דמלשון ר״י אין הכרע כלל, לכן נראה שצ״ל מפשט דברי הר״ן כנ״ל, על זה כתב הב״י שמדברי הרא״ש לא נראה כן, והיינו מדהוצרך הרא״ש לדחוק מה שאמרו בש״ס [שם מ:] יד סולדת בו אסור, ר״ל חשיב בישול וכו׳, ולא פירש דר״ל במקום שהיד סולדת בו כמו שפירש הר״ן, אלא ודאי דלא ס״ל כהר״ן. ומדברי רמ״א בסעיף ב׳ שכתב במקום שהיד סולדת בו משמע לכאורה כדברי הר״ן שהמקום גורם, ואפשר בתנור מודה הב״י. וצ״ע.

ודע שהרמב״ם ז״ל השמיט הך מימרא דרבי חלבו אמר רב [שם לז.], לא שנו אלא ע״ג אבל תוכה אסור, ותמה בב״י על זה וכתב, שאפשר שסמך על מ״ש [הלכות שבת פ״ג ה״י] ואין מחזירין לעולם אלא ע״ג כירה גרופה וקטומה וכו׳, מלשון ע״ג שכתב, ממילא משתמע דתוכה אסור. ע״כ. וקשה בעיני שישמיט הרמב״ם ז״ל מימרא שלימה בש״ס ויסמוך על דיוק לשונו, ומה לו לקמץ מעט דיו. ותו קשה לי, שהרי איתא בש״ס [שם] בשתי כירות המתאימות זו לזו, משהין ע״ג הגרופה וקטומה ואין משהין על שאינה גרופה וקטומה, ובשהייה מבואר בש״ס [שם] דאפילו תוכה שרי בגרופה וקטומה, וסמיכה קי״ל נמי דשרי, א״כ פשיטא דאפילו תוך הכירה הגרופה וקטומה נמי שרי, ואפ״ה קתני לשון על גבה והוא הדין תוכה, אלמא דלשון על גבה לאו דוקא, והאיך סמך הרמב״ם ז״ל על זה. ויותר תמוה, שעד שאנו מתמיהין על הרמב״ם ז״ל, אותה תמיה עצמה קיימת על הרי״ף ז״ל, שגם הוא השמיט מימרא דרבי חלבו אמר רב, וברי״ף ז״ל אינו עולה תירוץ הב״י כלל.

ולכאורה היה נראה דס״ל להרי״ף והרמב״ם ז״ל דטעמא דרב דמפליג בין תוכה לע״ג משום דאיהו לא מפליג בין עודן בידו לעל גבי קרקע, לכן קאסר להחזיר לתוכה משום דמחזי כמטמין בשבת לכתחילה, מה שאין כן ע״ג איכא היכרא ולא מחזי כמטמין לכתחילה, ולפי זה לרבי (אמי) [אבא] אמר רבי תדאי [שם לח:] דמחלקין שם בין עודן בידו להניחה על גבי קרקע, ובעי נמי דעתו להחזיר, אפילו תוכה נמי שרי, דהשתא לא מיחזי כתחילת הטמנה, לכן לא מפליג בסוף הסוגיא להני

אוצר ההלכה

אמוראי בין תוכה לעל גבה, אף דנחתי התם הני אמוראי לחלק בענין חזרה טובא, אלא ודאי דלא ס״ל כהא דרב, ורב לא סבר כוותייהו, ופסק הרי״ף ז״ל כוותייהו משום דמסקנא דסוגיא הכי הוא. וקצת יש ראיה לזה מהא דאמר רבי אושעיה [שם], עומדין היינו וכו׳ ומזגנו לו את הכוס והחזרנוהו למקומו. משמע למקומו הראשון ממש שהיה בתחילה בשהייה תוך הכירה ממש, שהרי בשהייה אפילו תוכה שרי, אלא ודאי כיון שהיה בידו עדיין אפילו תוכה שרי. תדע שהרי בכירה גרופה וקטומה ליכא חשש חיתוי מדשרי ע״ג, אלא גזירה דרבנן בעלמא הוא שלא יתן לכתחילה בשבת, ולא התירו אלא חזרה, וכיון דבעינן עוד כל הני עודן בידו ודעתו להחזיר, תו ליכא למגזר מידי. כן היה נראה לכאורה, אלא שדוחק קצת בעיני.

ולכן נלע״ד ליישב והוא ע״פ מה שכתבו הבעל המאור [שם טז:] והר״ן [שם טו: ד״ה כירה] וגם הטור והמחבר, שכולה סוגיא איירי שהקדירה יושבת על כסא של ברזל וכו׳, דאל״כ חשיב הטמנה, וכ״כ בשם רבנו האי ז״ל. והנה הרי״ף והרמב״ם ז״ל לא זכרו מזה כלום והניחו הענין כפשוטו, ובודאי ידעו מדברי רבנו האי ז״ל, וכתב הרב המגיד [הלכות שבת] פ״ג דין (ו׳) [ד׳]) שלא הוצרכו לכותבו[219]. ע״ש. ודבריו צ״ע דאיך לא זכרו כלל זה שהכל תלוי בו, ואיך חשבו זה לפשיטות במה שרבנו האי הוצרך להזכירו, ועוד שרבים חולקים על זה, רש״י [שם לו: ד״ה עד שיגרוף] וסיעתו ושאר פוסקים שהביאם רמ״א ז״ל בהג״ה [ס״א] דס״ל דבכל גווני לא חשיב הטמנה. ובאמת יותר היה נראה שדעת הרי״ף והרמב״ם ז״ל ס״ל כדעת רמ״א, דכיון שמגולה למעלה לא הוי הטמנה, וכמ״ש האור זרוע [ח״ב הלכות ערב שבת סימן ח׳] ושלא כדברי רבנו האי, והרב המגיד לא ראה מי שחולק על זה לכן הוצרך לדחוק כנ״ל, אבל לדעת רמ״א ז״ל ניחא בפשיטות, וזה סיוע גדולה להאור זרוע ורמ״א וסיעתו. אמנם כדי ליישב דברי הרי״ף והרמב״ם דלעיל ג״כ, נראה דס״ל כשיטת רש״י ז״ל [שם לו: ד״ה עד שיגרוף] ודעימיה, דכירה גרופה וקטומה אינו מוסיף הבל, לכן שרי להטמין מערב שבת. ואפילו לדעת בעל המאור [שם טז:] והר״ן [שם טו: ד״ה כירה] שהשיגו עליו וכתבו דכירה גרופה וקטומה נמי מוסיף הבל, אפשר ליישב דין זה להרי״ף והרמב״ם ז״ל, והוא דאע״פ שכירה גרופה וקטומה מוסיף הבל, מ״מ שרי, כיון דטעמא דאין טומנין בדבר המוסיף הבל הוא משום שמא יטמין ברמץ ויבוא לחתות בגחלים [שם לד:], א״כ כל שגורף וקוטם ליכא למגזר, שהרי הוא עצמו מחזיר עליו לגורפו, ואיך יבוא להטמין ברמץ, וכ״כ הר״ן עצמו שם [שם טו: ד״ה עד שיגרוף] דטעמא דגריפה משום היכרא הוא, דכל שגרוף וקטום לא יבוא לחתות, אף על פי שישארו שם גחלים מן הצד. ע״ש. ואפשר לכוין גם דעת רש״י ז״ל לזה, ומ״ש עד שיגרוף משום דמוסיף הבל, ר״ל לכן בעינן גרופה וקטומה כי היכי דלהוי ליה היכרא, ולפי זה חנניה דמתיר בשהייה בשאינה גרופה וקטומה מיירי בשהייה על גבה דוקא, אבל תוכה ודאי אסור משום הטמנה, וכדפירש רש״י ז״ל להדיא בדף ל״ז ע״א ד״ה היינו דשני. ע״ש. מה שאין כן בגרופה וקטומה שרי מבעוד יום אפילו תוכה. והא דאמר רב תוכה אסור, בשבת דוקא, ומשום הטמנה הוא, כדמוכח מפרש״י ז״ל דתוכה הוי הטמנה, ובשבת אסור להטמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, מטעם דשמא ימצא קדירתו שנצטננה וירתיחנה תחילה קודם הטמנה, כדפרש״י ז״ל בפרק במה מדליקין (דף ל״ד ע״א [ד״ה וטומנין]). ע״ש. לכן אפילו בכירה גרופה וקטומה אסור, שיש לחוש שירתיח קודם שיבוא לידי הטמנה, ופשיטא שאינו מועיל היכר שנעשה בערב שבת מבעוד יום לזה שלא ישכח כל השבת, ועוד גם במקום אחר, דאין אפטרופוס לשכחה כל היום, מה שאין כן הך גזירה דיטמין ברמץ, הוא חששא דילמוד היתר במתכוין, וזה לא חיישינן בכירה גרופה וקטומה, דהא ודאי אית ליה היכרא טובא, וכיון דא[י]סור תוכה משום הטמנה הוא, לא הוצרך הרמב״ם ז״ל לכתבה, וסמך על מ״ש בפרק ד׳ שם כל דיני הטמנה, ולכן גם הרי״ף ז״ל השמיטה, כיון דטעמא לאו משום שהייה הוא, אלא משום הטמנה, והכא לא איירינן בדין הטמנה, ולכן סמך על מ״ש בפרק במה מדליקין [שם יד:] הך מימרא דרבה שם, ועוד בפרק במה טומנין [שם כא:], ואתי שפיר הכל. אמנם למ״ש בתירוץ ראשון יש מקום למנהגינו שנוהגים להחזיר המאכל בשבת לתוך התנור, והנראה לעניות דעתי כתבתי ואתה תבחר.

(חדושי מוהרמ״ז)

שפה) שם בהגה ויש מתירין וכו׳. כתב הרב מג״א (סקל״ה), וצ״ע דהר״ן [שבת יז: ד״ה ומיהו] לא כתב היתר זה וכו׳, אבל לענין היתר תוכה לא מהני זה. אותם הנוהגין דבליל שבת נוטלין הקאהב״י מכירה שאינה גרופה, ונותנין לתוך התנור, אחר שלקחו משם מאכלי בשר, ושוהין שם הקאהב״י עד למחרת ביום שבת קדש, ולפי הש״ע זה איסור גמור הוא, דהחזרה אסור לתוכה אע״פ שהיא גרופה, והיתרא שכתב רמ״א בסוף סימן רנ״ג פקפק המג״א, דלענין תוכה לא איירי שריותא דהר״ן, וגם משמע בב״י ורמ״א והלבוש ז״ל [ס״ה בהג״ה] כשהיד סולדת בו לכ״ע אסור, והם נותנין לתוך התנור כשהיד סולדת בו, וגם למחר עדיין יד סולדת בו. אבל לפי מה שביארתי, יש להם מקום לסמוך, דהיכא דלא שייך הטמנה גם לתוכה שרי, דאנן לא ניידינן מסברת המקשן, והנח להם לישראל וכו׳, ואין למחות בהם. הרב זרע יעקב אשכנזי ז״ל בשיטתו לשבת ריש פרק כירה (על דף ל״ו ע״ב).

(פתח הדביר ח״ג – סק״ח)

שפו) שם בהגה ויש מתירין וכו׳. כתב המג״א (סקל״ה), כיון שלא הטמינו בו הוה ליה כגרופה וקטומה. משמע בפשיטות דכוונתו אפילו כשהיד סולדת בו. (והגר״א) [והפמ״ג]

הערות וציונים

219. אע״פ שלא כתב כן בפירוש, מ״מ כיון שכתב: אין בכל דברי רבינו שבפרק זה עסק להטמנה כלל, ואין כונתו שתהיה הקדרה טמונה בגחלים קטומים וכו׳. עכ״ל. נמצא דס״ל להרב המגיד שהרמב״ם סובר כן בפשיטות.

אוצר ההלכה

[אשל אברהם סקל״ה] היסב הדברים לאין היד סולדת בו, והקשה על הרב, ולא זכיתי להבין, דאין היד סולדת בו פשיטא דאין שום איסור.

שם בא״ד, וצ״ע, דהר״ן [שבת יז: ד״ה ומיהו] לא כתב היתר זה אלא כשהניחה על גבי קרקע וכו׳. לא הבנתי מה צריך לו זה לעיין, הרי הב״י כתב כן בהדיא דהר״ן לא קאי אלא לענין זה. והדרכי משה [הארוך אות ד׳] כתב דזה אינו אלא סברת הב״י, אבל אפשר דגם לענין איסור תוכה, דמשמעות הש״ס דלא שייך אלא לחזרה, י״ל דבכה״ג דנטל בשבת גופא לא מיקרי חזרה כלל, דכן מוקי הירושלמי [שם פ״ג ה״א] כל הסוגיא בחזרה בשבת דוקא מערב שבת לשבת. וכן מבואר בסעיף ב׳ בהגה דבחזרה דערב שבת לא מיתסר זה. ע״ש בביאורי הגר״א [סקמ״ו].
(חבל יוסף – גנזי חיים)

שסז) שם בהגה ויש מתירין וכו׳. במג״א (סקל״ה), וצ״ע דהר״ן לא כתב וכו׳. ר״ל דמה שכתב הר״ן [שבת טז: ד״ה ומיהו] החילוק בין נוטלו מערב שבת לנטלה בשבת, היינו לענין שהניחו ע״ג קרקע, ואיכא למימר דבטלה שהייה ראשונה, ועל זה כתב אם נוטלה בשבת לא בטלה שהייה ראשונה, משא״כ לענין תוכה, אין נפקא מינה בין ערב שבת לשבת, דהתם הטעם משום שמא יחתה. (אהל ברוך)

שסח) שם בהגה לתוך תנור שאפו מבעוד יום. עיין מג״א (סקל״ג). ובתשובת כתונת יוסף (סימן י״ב) התיר לשום תוך התנור שהוסק מאתמול התבשיל או פשטידא שנתבשל מערב שבת כל צרכו, אע״פ שהשומן צף על התבשיל ונקרש, ובשומו בתנור ע״י הבל שנשאר שם מערב שבת נימוח והמס ימס, אך לתת על גבי אש בשבת אסור לאכול התבשיל אפילו למוצאי שבת. עיקרי דינים [סימן י״ד אות ל״ט]. (פתחי תשובה)

שסט) שם בהגה לתוך תנור שאפו מבעוד יום. עיין במג״א (סקל״ג). ועיין בעיקרי דינים [סימן י״ד אות ל״ט] בשם תשובת כתונת יוסף (סימן י״ב), שהתיר לשום תוך התנור שהוסק מאתמול התבשיל או פשטידא שנתבשל מערב שבת כל צרכו, אע״פ שהשומן צף על התבשיל ונקרש, ובשומו בתנור ע״י הבל שנשאר שם מערב שבת נימוח והמס ימס, אך לתת ע״ג אש בשבת אסור לאכול התבשיל אפילו למוצאי שבת.
(ארחות חיים – ספינקא – סק״י)

שע) שם בהגה לא נשאר בו רק הבל מעט. נ״ב: שאין היד סולדת בו[220]. (אהל ברוך)

שעא) שם בהגה שלא נצטנן. כתב המג״א (סקל״ו), דאפילו דבר שאין בו מרק וכו׳ דהוה ליה כמניח לכירה לכתחילה בשבת וכו׳. וצ״ל דבמניח לכתחלה גזרו טפי לשמא יחתה, אע״פ דמיירי בגרוף וקטום מכל מקום גזרו לשמא יחתה, שאף הגרוף אין גרוף כל האש וכמו שכתבו הפוסקים, משא״כ בחזרה ליכא למגזר כוליה האי לשמא יחתה. מיהו נראה דע״י נכרי מותר בדבר יבש אפילו תוכה, אפילו דבר יבש שנתבשל כבר קודם שבת, דליכא אלא משום שמא יחתה ואינה אלא שבות, שרי ע״י נכרי לצורך סעודת מצוה לתת אחר סעודת שחרית בתנור שהטמינו בו לצורך שבת, כיון שאין היד סולדת בחום. מכל מקום היכא דאיכא למיחש שיקילו יותר אין להקל. וק״ל.
(שיורי לקט)

שעב) שם בהגה שלא נצטנן. במג״א (סקל״ו), דלית ביה משום בישול אסור אם נצטנן וכו׳. הוצרך לזה משום דבמקום שאין היד סולדת בו בלאו הכי לית ביה משום בישול, וע״כ הטעם משום דהוי כמושיב לכתחילה. ולפי מה שכתבתי לעיל [סקל״ה][221] דהכא איירי בסתמא שאינו ידוע שאין היד סולדת בו, א״כ אפשר לומר דדוקא בדבר דשייך ביה בישול איירי, דחיישינן אז לענין בישול דאורייתא שמא יש בו הבל עדיין, משא״כ לענין שהייה דרבנן לא חיישינן. ועיין בב״י ומה שכתבתי לעיל (בסקל״ה). ועיין מג״א (סקי״ט) ומה שכתבתי שם[222].
(חדושי מוהרמ״ז)

שעג) שם בהגה שלא נצטנן לגמרי. במחצית השקל (סקל״ו), בנצטנן לגמרי אסור משום בישול וכו׳. נ״ב: הפרי מגדים כאן [אשל אברהם סקל״ן], ובמשבצות זהב ס״ק (י״ב) [י״ג], וכן בתניא [ש״ע הגר״ז ס״כ], ובחיי אדם [כלל כ׳ סי״ד], ובנזר ישראל [ליקוטי רימ״א סימן ו׳ סק״א], כולם לדבר אחד נתכוונו, לחלק בין דין דכאן דמניח לתוך התנור ממש, אסור אפילו ביבש בנצטנן לגמרי, משא״כ לסמוך סמוך לאש, או ליתן ע״ג קדרה אחרת, שאין דרך בישול בכך, מותר בדבר יבש לגמרי אפילו בנצטנן לגמרי, אע״פ דהוי כמשים לכתחלה בשבת, וכמ״ש מג״א לקמן (סימן ש״ח סקל״ח) בשם הרא״ש [שבת פ״ג סימן י׳]. אבל קצת צ״ע לכאורה מסקכ״ד שם, דלחד דיעה אסור, וגם צל״ע מלשון מג״א לעיל (סקכ״ט) דמשמע דבשבת אסור, וצריך לומר דשם מיירי בדבר שיש בו מרק. עיין מחצית השקל שם. (יגל יעקב)

שעד) שם בהגה בתנור שהיד סולדת בו אסור ועיין לקמן. בב״י לא הוזכר זה, ונ״ל שצריך למחוק מלת אסור, וו׳ של ועיין, שהרי בסימן שי״ח [ס״ח] נתבאר דין מקום שהיד סולדת בו אפילו נגד האש עצמו, כ״ש בתנורים שלנו שאין שם אש.
(גור אריה הלוי – סק״ב)

שעה) שם בהגה לכן אסור לומר לגוי להחם הקדירה אם נצטנן וכו׳. פעמים שיש שבות משום נתינה במקום חם דגזרו שמא יחתה, וקורין איסור זה איסור חזרה, ויש שאסור משום בישול. כיצד, תבשיל שבישל כל צרכו והוא חם יד סולדת,

---

הערות וציונים

220. עיין בחידושי מוהרמ״ז, נדפס לעיל אות שס״ד (ד״ה אמנם), ולהרב חבל יוסף - גנזי חיים, נדפס לעיל אות שס״ו. **221.** נדפס לעיל אות שס״ד. **222.** נדפס לעיל אות רכ״ט.

אוצר ההלכה

אין בו משום איסור בישול. דבר יבש אע״פ שהוא צונן גמור אין בו משום בישול. דבר שיש בו מרק והוא צונן במחלוקת שנויה, ולפי המנהג מחמרינן בנצטנן לגמרי ומקילינן במפושר. ובמקום שאין בו משום בישול מותר ליתן כנגד המדורה ובלבד שלא תגע הקדירה באש, ומותר ליתן ע״ג מיחם העומד על האש. ואין נפקא מינה במצבו הקדום של התבשיל, אם היה עדיין חם ממה שהוחם מבעוד יום או שהיה מוטמן עד עכשיו או שהיה עומד ע״ג כירה, בכל אופן מותר ליתנו כנגד המדורה או על המיחם. ואם נצטנן לגמרי אסור ליתנו כנגד המדורה או על המיחם במקום שאפשר לו לבוא לידי יד סולדת, אף אם בדעתו להסירו קדם שיהא יד סולדת, וג״כ אין נפקותא במצבו הקדום. ואמנם לענין ליתנו ע״ג הכירה או לתוכה או לסמוך לה מבחוץ, היכי דאין בו משום איסור בישול משתנים הדינים לפי שינוי המצבים הקודמים של התבשיל, שאם היה חם מבעוד יום או שהיה מוטמן אסור להשהותו עכשיו ע״ג כירה אפילו גרופה, ואפילו לסמוך לה מבחוץ, ואפילו התבשיל עדיין חם יד סולדת, כל שהמקום שנותנו יש בכחו להחם חם של יד סולדת. היתה הקדירה עומדת על הכירה או תוכה או סמוך לה והסירה בשבת, מותר להחזירה ע״ג כירה או לסמוך לה בין שהיא חם יד סולדת ובין שהיא פושרין, ואם הוא דבר יבש אפילו נצטנן לגמרי [223][לדעת המשנה ברורה [ביאור הלכה ד״ה ובלבד], ולדעת המג״א [סקל״ו] נצטנן לגמרי אסור], אבל אסור להחזירה לתוך הכירה אפילו עודנה חם, במה דברים אמורים בגרופה, אבל אינה גרופה, גבה אסור וסמוך לה מותר. והנה אסרינן כאן ע״י אינו יהודי כל השבותין, בין האסורין משום בישול, כגון תבשיל נצטנן לגמרי כנגד המדורה או ע״ג מיחם, ובין האסורין משום חזרה, כגון אלו שהיו מוטמנין ועכשיו רוצה להניחן על הכירה או אצלה, או שהסירן מעל הכירה ורוצה להחזירן לתוכה, שאלו אפילו חמין אסורין.

ונראה דעת הרמ״א לאסור כאן אמירה לנכרי, ולא דמי לשבות דשבות במקום מצוה דמתירין כדאיתא סימן ש״ז (ס״ה), דהכא בנצטנן לגמרי בדבר שיש בו מרק לדעת האוסרין יש בו בישול דאורייתא, ודבר יבש או תבשיל חם ונותן ע״ג כירה או תוכה או סמוך לה באחד מהאופנים האסורים, לא שייך להתיר משום שבות דשבות, דאין האיסור הנתינה, אלא מציאות מצב זה אסרו חכמים, ששרשו שמא יחתה, והכל בכלל הגזירה, אם יעמיד בעצמו או ע״י נכרי, ואפילו העמיד נכרי או קוף חייב להסיר, וכמו קדירה בשיל ולא בשיל העומדת מערב שבת משקידש היום חייב להסירה, וכמש״כ במשנה ברורה (סק״י), הכי נמי היכי דאסרו חכמים החזרה. ונותן ע״י נכרי גרע מנתן קוף, שהרי זה נותן ממש, ומה לי בידים ומה לי ע״י גרמא דידיה. ובמשנה ברורה בבה״ל [ד״ה להחם הקדרה] כתב בשם אחרונים להקל לצורך שבת אמירה לאינו יהודי היכי דהאיסור משום חזרה, ולהאמור אין לנטות מדעת האוסרין בזה. ואמנם ליתן כנגד המדורה או ע״ג מיחם תבשיל שנצטנן לגמרי, שכתב המשנה ברורה להקל כדעת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ט ה״ג] והרשב״א [שבת מ: ד״ה ומ״מ מסתברא], דאפילו נצטנן לגמרי אין בו משום בישול, ונהי דמחמרינן ע״י ישראל, ע״י אינו יהודי אין להחמיר, הדבר מסתבר, אחרי שאנו מקילין ע״י ישראל בלא נצטנן לגמרי והוא ע״כ כדעת הרמב״ם והרשב״א והר״ן [שם יט. ד״ה ת״ר מביא] וכמש״כ לעיל.

ולהאמור יש לעיין בשריותא דהרמ״א ליתן ע״ג התנור ע״י אינו יהודי קדם שהוסק ואח״כ מבעיר האינו יהודי את התנור, ונהי דליכא משום אמירה לנכרי במה שמבעיר התנור אפילו בקדירה צוננת, שעיקרו משום היסק התנור להחם הבית, ואע״ג שיש כאן פסיק רישיה של הבישול, מ״מ לא אסרו אמירה לנכרי כה״ג, וכמש״כ במשנה ברורה [סקצ״ט], מ״מ כיון שניתן לדעת ישראל שתשאר הקדירה ע״ג כירה שאינה גרופה, למה אין זו בכלל גזירת חזרה, ומה תועלת שריותא יש בזה שבשעת הנחת הקדירה עדיין לא הוסק התנור, מ״מ מתקיימת מחשבתו להחם התבשיל המוחזר ע״ג כירה שאינה גרופה שאסרו חכמים משום גזירת חיתוי, וע״כ צ״ל דחשבו הדבר לשהייה מערב שבת ולא כחזרה, כיון שבשעת הנחה התנור צונן. ואמנם י״ל דהחזרה ע״ג התנור בתנורים שפתחן מן הצד אינו בכלל ע״ג הכירה, דכירות שלהן עיקר הבישול הוא על גבן, ואפילו מעמיד ע״ג הכיסוי אין הכיסוי הפסק, שהכיסוי דק והחום עובר בעדו ודרך לבשל גם על הכיסוי, אבל ע״ג התנור אין דרך לבשל, וחומו מועט מפני עובי הכיפה, ואין משמשין שם רק לשמירת החום, וחשיב כנותן נגד המדורה או ע״ג מיחם שעל האש, או כסומך, וזו כוונת המשנה ברורה (סקפ״א), ולפ״ז היה מותר ליתן גם אחר שהוסק, ונהי דמחמרינן לאחר שהוסק, אבל קדם שהוסק מקילינן, וכן מקילינן לאחר היסק בנותן דף להפסיק ולמעט חומו.

(חזון איש – סימן ל״ז סקכ״א)

שעו) שם בהגה אסור לומר לגוי להחם וכו׳. עיין בספר ערך השלחן (אות ו׳)[224] מה שכתב בזה. יע״ש.

(בתי כנסיות)[225]

שעז) שם בהגה אסור לומר לגוי להחם וכו׳. כתב הב״י סוף סימן רנ״ט בשם המרדכי [שבת סימן שכ״ג], דאי איכא גחלים לוחשות סביב הקדרה, לא יסלק הקדרה, דהוה ליה מחתה, מבעיר עליונות ומכבה תחתונות, ולא יאמר לגוי לסלק, דשבות שיש בו מעשה הוא, אבל אין לאסור התבשיל בסילוק הגוי, דמבעיר אפילו בישראל מלאכה שאינה צריכה לגופה וליכא אלא איסור דרבנן לרבי שמעון, וכן כתב הגהות מרדכי ריש פ״ד [סימן

הערות וציונים

223. תוספת זו במקור. **224.** נדפס באות הבאה. **225.** כנראה שחידוש זה מנכד הרב המחבר, שכן הספר ערך השלחן נדפס לאחר פטירת הרב בתי כנסיות.

אוצר ההלכה

תנ״ו דף פ׳ ע״ב]. ונ״ל דהוא אזיל לטעמיה, כמו שכתב הגהות מרדכי בפי״ז [סימן תס״ט], דהרי״ף סבירא ליה דשבות שיש בו מעשה, כגון להחם חמין שיש מעשה בגוף הדבר, אסור לומר לגוי, ולא שרינן אלא שבות דטלטול בעלמא. יע״ש. אבל אנן קי״ל דאמירה לגוי בשבות דרבנן אפילו יש מעשה בגוף הדבר שרי. וכ״נ דעת הרי״ף [שם נו.] דשבות שיש בה מעשה ר״ל מלאכה דאורייתא. וכ״כ הרשב״א [קל: ד״ה הא] והר״ן ריש פרק רבי אליעזר [נו: ד״ה אבל]. עש״ב. ועיין מה שכתבתי סימן של״ט [סק״ב] בשם רבנו יונה והריטב״א [עירובין סח. ד״ה ובשם הרב החסיד] דלא קנסו אלא בבישול ודכוותיה, דנעשה בגוף הדבר מעשה חדש. וא״כ הכא אפילו סילק הקדרה ישראל אין לאסור התבשיל אפילו למ״ד מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, כיון דליכא מעשה חדש בגוף התבשיל, אלא דמבעיר ומכבה אחר שסילק הקדרה, ואע״ג דהרשב״א [החדשות מכ״י סימן י״ח] אסר התבשיל שחממו אע״ג דלא נעשה מלאכת איסור בגוף התבשיל, דנתבשל כבר מערב שבת, התם סוף סוף נהנה הוא על ידי מלאכת איסור. מיהו הרב מנחת כהן ([משמרת השבת] שער ב׳ סוף פ״ו) החמיר בכהאי גוונא באמירה לגוי במלאכה שאינה צריכה לגופה, כיון דרבי יהודה סבירא ליה דחייב עליה, וכן כתב הרמב״ם [הלכות שבת פ״א ה״ז]. ע״ש. ואף לפי מה שכתבתי סימן תרנ״ה [סק״א] להקל באמירה לגוי באיסור תחומין אפילו דחוץ לי״ב מיל, כיון דאיכא מאן דאמר דהוי דרבנן, ואיכא מאן דשרי אמירה לגוי אפילו במלאכה גמורה. ע״ש. מכל מקום במלאכה שאינה צריכה לגופה יש להחמיר בלאו הכי, כיון דאם היה צריך לה אסור מן התורה, ואין הכל בקיאין לחלק בין מלאכה הצריך לה למלאכה שאין צריך לגופה. עיין בב״י סימן של״ד [סכ״ו] ומ״ש סימן רע״ח. (ערך השלחן – סק״ו)

שעח) שם בהגה אסור לומר לגוי להחם הקדירה אם נצטנן וכו׳. עיין מה שכתבתי בעניותי בסוף ספרי הקטן לב חיים ח״ג אחר סימן ק״ן, ובספר דרכי הים (דף ס״ח ע״א). (יפה ללב ח״ט – סק״א)

שעט) שם בהגה להחם הקדירה. במג״א (סקל״ז) וז״ל: ורמ״א כתב סתם אסור לומר לנכרי להחם וכו׳, דסבירא ליה דלדידן דסבירא לן דאסור לחממו מדאורייתא וכו׳. עכ״ל. נ״ב: ובאמת אנן סבירא לן דמותר, כיון שאינו נותנו על גבי האש ממש, כמו שכתב גם הרמ״א שם (סימן שי״ח סט״ו). ע״ש. וצ״ע[226]. (חדושי הרז״ה)

שפ) שם בהגה להחם הקדירה. במג״א (סקל״ז), [סבירא ליה] להרשב״א דאפילו לישראל שרי וכו׳. ר״ל דהרשב״א [שבת יח. ד״ה צמר, לט. ד״ה גמרא] ס״ל דאפילו נצטנן לגמרי, כל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי לית ביה משום בישול, וא״כ כל שאינו נותנו על גבי הכירה או האש ממש אלא מן הצד ברחוק קצת שרי, כדלקמן סימן שי״ח [סי״ד] גבי מדורה, אבל לענין נצטנן לא נזכר כלל (בע״ש) [בש״ע] דעת הרשב״א כי אם בב״י שם [ס״ד] הביאו.

שם דאסור לחממו מדאורייתא וכו׳. ר״ל דס״ל דבנצטנן לגמרי אפילו נתבשל כל צרכו יש בו משום בישול, ועל זה כתב דכל שלא היה ע״ג האש ממש אלא מן הצד, יש להקל, מאחר שלדעת הרשב״א [שם מ: ד״ה מ״מ מסתברא] והר״ן [שם יט. ד״ה ת״ר מביא] מותר אפילו לכתחילה, וגם דעת הרמב״ם ז״ל [הלכות שבת פ״ט ה״ג] נראה כן כמ״ש בב״י שם. ולפ״ז היה נלע״ד דאפילו נתנו האינו יהודי ע״ג הכירה ממש שרי, כיון דקי״ל כהיש מתירין לקמן (סימן ש״ז סעיף ה׳) בשבות דשבות במקום צורך גדול או מצוה, א״כ לדעת הרשב״א וסייעתו לא היה בזה אלא שבות דשבות ושרי אפילו לכתחילה, ומ״ש רמ״א דאסור בדיעבד אפשר דמיירי שלא היה צורך כל כך[227]. מיהו אפשר דתרי קולי לא מקילינן, ואפילו לדעת המרדכי [שבת סימן שכ״ג] דהיכי שעשה האינו יהודי איסור דרבנן שרי בדיעבד, מ״מ לדידן הוי איסור דאורייתא, ואין להקל לדידן אלא במקום ששאר פוסקים מתירין לכתחילה, כמ״ש בשם הב״ח בסימן רנ״ד סקי״א, ועיין לעיל (סקי״ב) שם הוי ג״כ אסור דאורייתא כיון שלא נתבשל כל צרכו לדידן, ואף שלדעת התוספות, והרא״ש [שם פ״ג סימן י״א], והרשב״א [שם יח: ד״ה צמר, לט. ד״ה גמרא], והר״ן [שם יט. ד״ה ת״ר מביא], אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בישול אלא משום חזרה מדרבנן בלחוד, אפ״ה אסור. (חדושי מוהרמ״ז)

שפא) שם בהגה להחם הקדירה. במג״א (סקל״ז) וז״ל: ורמ״א כתב סתם אסור לומר לעכו״ם להחם [וכו׳], דסבירא ליה דלדידן דסבירא לן דאסור לחממו מדאורייתא וכו׳. ע״כ. וכתב עלה בספר חדושי רז״ה[228] וז״ל: ובאמת אנן סבירא לן דמותר, כיון שאינו נותנו על גבי האש ממש, כמו שכתב גם הרמ״א שם (סימן שי״ח סט״ו). ע״ש. וצ״ע. עכ״ל. ולא עיין יפה, דהרי בהדיא מסיק שם הרמ״א וז״ל: ויש מקילין לומר דכל שאינו נותנו על גבי האש או הכירה, אפילו סמוך מותר, ונהגו להקל בזה אם לא נצטנן לגמרי. וכמו שכתבתי לעיל סימן (רס״ג) [רנ״ג]. עכ״ל. הרי דבנצטנן לגמרי אסור, וא״כ כשאומר לעכו״ם, יש בו חשש בישול, וכן כתב המג״א בסימן זה (סקי״ט), דבנצטנן לגמרי הוה בישול. ועיין סקל״ו ובתוספת שבת שם [סקמ״ט]. (בני משה – השגות אות י״ח)

שפב) שם בהגה להחם הקדירה. כתב ב״י, וז״ל הרשב״א בתשובה [החדשות מכ״י סימן י״ח], מי שבישל תבשילו וכו׳. נ״ב: עיין מה שכתב הרב מג״א (בסקל״ז). (דברי מנחם – הגב״י סקי״א)

הערות וציונים

226. עיין להרב בני משה (השגות אות י״ח), נדפס לקמן אות שפ״א, מה שכתב על דברי הרב המחבר. **227.** עיין להרב חזון איש (סימן ל״ז סקכ״א) מ״ש בזה, נדפס לעיל אות שע״ה. **228.** נדפס לעיל אות שע״ח.

אוצר ההלכה

שפג) שם בהגה להחם הקדירה. כתב המג"א (סקל"ז), אם לא חממו עכו"ם ע"ג אש או הכירה ממש יש להקל, מאחר שגדולי פוסקים מתירין אפילו לישראל לעשותו, (דס"ל דאין בשול אחר בשול אפילו בלח ונצטנן). ועיין בב"י סוף סימן רנ"ט בשם המרדכי [שבת סימן שכ"ג], דאם צוה לעכו"ם לעשות לו מלאכה דרבנן, אין אוסרין התבשיל. ע"כ. ולכאורה מהמרדכי אין שום ראיה, דהתם אין הישראל נהנה כלל ממה שמבעיר הגחלים, אבל היכי דהישראל נהנה, נראה דאף במלאכה דרבנן אסור, ואפילו העכו"ם עושה מאליו בשביל ישראל, דהא עכו"ם שהביא מחוץ לתחום אסור. וגם בלא זה דברי המג"א צ"ע, דמאי איריא בלא חממו עכו"ם ע"ג אש או ע"ג הכירה, הא אף בחממו ע"ג אין בו אלא איסור חזרה דרבנן, ולדעת המרדכי אין אוסרין התבשיל. ואפשר לדחוק בלשון המג"א מה שהביא מהמרדכי, היינו דבאיסור דרבנן אין אוסרין התבשיל אחר שיצטנן. אלא שלזה לא הוצרך להביא מהמרדכי, שהוא כמבואר להדיא בשו"ת הרשב"א ז"ל [החדשות מכ"י סימן י"ח] כמו שנתבאר (בסק"ז)[229]. ולדעת המג"א דאף בלח ונצטנן לגמרי יש להקל בצוה לעכו"ם לעשות, א"כ כל חזרה ע"י עכו"ם מותר לאחר שיצטנן, דמשום בשול סמכינן על גדולי הפוסקים שמתירין אפילו לישראל, ומשום חזרה כיון דלא הוי אלא דרבנן, מותר לאחר שיצטנן. וכ"מ במג"א דלהלכה לא קי"ל כרמ"א ז"ל אא"כ צוה לעכו"ם להדליק האש, ודברי הרב ז"ל [ש"ע הגר"ז סכ"ה] צ"ע כמ"ש בסק"ט[230].

ודע דמלשון הרשב"א ז"ל [שם] שכתב, דקנסינן ליה כל שהזיד ואמר לעכו"ם לעשות לו מלאכה דאורייתא בשבילו. מבואר להדיא דדוקא בצוה לעכו"ם לעשות, וכן דייק המג"א בלשונו בריש ס"ק (ל"א) [ל"ח] שכתב, פירוש שצוה לעכו"ם לעשותה. ע"כ. אבל אם העכו"ם עושה מעצמו בשביל ישראל, אף דמשמע מאור זרוע [ח"ב הלכות ערב שבת סוף סימן ח'] שהביא הדרכי משה [אות ז'], אם הישראל ידע שהקדירות נתקררו לגמרי אסור, היינו דוקא קודם שיצטנן, אבל לאחר שיצטנן משמע דמותר. ועיין אליה רבה (סקל"ז) ובתוספת שבת (סק"נ) (ע"ש שדבריו צ"ע). אלא שהרב ז"ל [שם] אף בעשה העכו"ם מעצמו אסור, אף לאחר שיצטנן, וזה צע"ג. (תהלה לדוד – סק"כ)

שפד) שם בהגה להחם הקדירה. במג"א (סקל"ז בסופו), דאם ציוה לעכו"ם לעשות לו מלאכה דרבנן וכו'. עיין באשל אברהם, דהיינו דוקא כשאין הישראל נהנה מזה, אבל כשנהנה הישראל אסור. יעו"ש. ועפי"ז לא קשה קושיית מחצית השקל (סקל"ט). (מנחת פתים)

שפה) שם בהגה ואם עשה כן אסור לאכלו וכו'. לא קאי אלא אם הוחמה הקדירה ע"י הגוי, דקי"ל [סימן שי"ח ס"ד] יש בישול אחר בישול ברוטב שנצטנן, והוי חד שבות דאמירה לגוי, אבל באינך דלעיל דהוי שבות דשבות, כגון שצוה הגוי להניח דבר יבש על כירה גרופה וכו', דמותר בדיעבד, אין איסורה אלא מדרבנן שמא יחתה, ואמירה לגוי שבות, ובדיעבד מיהא מותר. ולכך דקדק הג"ה דכתב דין קדירה דגוי דאיסורה מדאורייתא. ולהרשב"א [שבת מ: ד"ה ומ"מ מסתברא] דסבירא ליה אפילו ברוטב שנצטנן אין בישול אחר בישול, מותר לסמוך אפילו ישראל, וע"ג כירה נמי אם עשה הגוי נמי שרי, דהוי שבות דשבות. ועיין במג"א שם [סקל"ז]. (מעין גנים – די אבילה)

שפו) שם בהגה ואם עשה כן אסור לאכלו וכו'. והרמ"א (סימן רנ"ג ס"ה) כתב, דאם אמר לאינו יהודי להחם הקדירה אסור אפילו דיעבד ואפילו לאכלו צונן אסור, ומשמע דאפילו מצטמק ורע לו אסור, מבואר דכל שיש בו איסור בישול חשבינן ליה שבחא לאסור אפילו נצטנן. ומיהו מקור דברי הרמ"א הם בתשובת הרשב"א [החדשות מכ"י סימן י"ח] שהביא ב"י, והרשב"א [שבת מ: ד"ה מ"מ מסתברא] ס"ל דאין בישול אחר בישול אפילו בדבר לח, והא דאסר הרשב"א הוא משום שצוה לו לאינו יהודי להבעיר אש, כמבואר ברשב"א שם. ושמעינן דמצונן לחם חשיב ליה שבחא, דלמה נחמיר באמירה לנכרי יותר מעבר ושהה לרבי מאיר ([שם] דף ל"ח ע"א) דכל דליכא שבחא מותר לאכול, וע"כ דהרשב"א חשיב ליה שבחא, ומיהו אי הטמין את החם בדבר המוסיף הבל, מותר, אע"ג דלולא ההטמנה היה מצטנן, מ"מ כיון דלא מינכרא שבחא מותר.

ומבואר ברשב"א דכל דהוחם באיסור וראוי לקנסו אסרינן לכל השבת דשרינן אם החזיר מבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו אף אם החזיר מזיד כמש"כ במשנה ברורה (סימן רנ"ג סקל"ו), אינו אלא בהחזיר חם, אבל החזיר צונן אסור, דחומו חשיב שבחא, והלכך אפילו היה דבר יבש שאין בו משום בישול לכו"ע, מ"מ אסור דיעבד משום איסור חזרה, ואפילו החזיר ע"י אינו יהודי, וכמו שכתבתי (סקכ"א)[231], ואפילו צונן אסור לאכלו, וזה דלא כמו שכתב המשנה ברורה (סימן רנ"ג ס"ה בבה"ל ד"ה להחם) בשם הפמ"ג [אשל אברהם סקל"ז]. (חזון איש – סימן ל"ז סקכ"ז)

שפז) שם בהגה ואם עשה כן אסור לאכלו אפילו צונן. כתב ב"י (דף קס"ז ע"א שיטה ב'), וכמדומה [שאפילו אחר שנצטנן אסור לו לאותה שבת] וכו'. נ"ב: ובדרשות מהרי"ל ז"ל [הלכות שבת אות כ"ד עמ' רט"ז] כתוב, פעם אחת הטמינו בתנור לצורך שבת ונכבה האש, וקראו לגוי בליל שבת והוציא הקדירות והדליק האש והטמין שנית, והתיר מהרי"ל ז"ל החמין לאותו שבת, והזהיר מלעשות עוד, דאיסורא קא עביד.

(שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סקכ"א)

שפח) שם בהגה ואם עשה כן אסור לאכלו אפילו צונן. כתב ב"י (שיטה נ"ג), וז"ל הרשב"א בתשובה [החדשות מכ"י

הערות וציונים

229. נדפס לעיל אות קנ"ט. **230.** נדפס לעיל אות קנ"ט. **231.** נדפס לעיל אות שע"ה.

אוצר ההלכה

סימן י״ח], מי שבישל תבשילו מערב שבת כל צורכו וכו׳. נ״ב: עיין בתשובות הרב החבי״ב ז״ל (ח״ב סימן י״ז) מה שגמגם בתשובה זו.

קאבי שנתבשל כל צורכו מערב שבת וצריכין לחממו בשבת, אם השפחה עשתה מדורת אש ומחממת אותה, אם משימים אותה ע״ג האש ממש, אפילו אם היא עושה מעצמה אסור לישראל לשתותו, וכ״ש אם הישראל אומר לה לחממו. ואם אינו משים אותו ע״ג האש ממש אלא כנגד המדורה, אפילו לעשות הישראל עצמו שרי. וע״ג האישטריב׳די, אם רגלי האישטריב׳די נוגעות באש אסור, ואם אינן נוגעות שרי. הרב החבי״ב ז״ל בתשובה (ח״ב סימן י״ז).

(יד אהרן מהדורא בתרא – הגב״י ס״ק ט׳–י׳)

שפט) שם בהגה ואם עשה כן אסור לאכלו אפילו צונן. עיין להרב עדות ביעקב ז״ל בליקוטיו (סימן ק״ו), שהקשה על סברת הרשב״א ז״ל [החדשות מכ״י סימן י״ח] הלזו, מדתנן [עבודה זרה פ״ג מ״ט] ישן יוצן. ולהרב קרבן אליצור ז״ל (דף צ״ה ע״א)[232].

(פתח הדביר ח״ג – סק״ט)

שצ) שם בהגה ואם עשה כן אסור לאכלו אפילו צונן וכו׳. כתב מג״א (סקל״ח) שכתב הדרכי משה [אות ז׳] בשם אור זרוע [ח״ב הלכות ערב שבת סוף סימן ח׳], ש[ב]בית רבו לפעמים מתקרר התבשיל, והעבדים מדליקין האש סמוך לקדירות וכו׳, וכתב האור זרוע הטעם דמסתמא לא ניחא ליה ישראל בזה, והגוי לעצמו הוא עושה. ואף שכתב הש״ע בסימן (ע״ח) [רע״ו ס״ג], דאם הוליך הגוי הנר בשבי[ו] דאסור, התם הטעם דהא אנן קא חזינן דמינח ניחא ליה במעשיו של גוי ומתהנה מאורו, אבל [הכא] מסתמא לא ניחא ליה בכך, ובלאו הכי היה אוכל התבשיל אע״פ שנתקרר. ודמי למה שכתב שם ההג״ה [ס״א], דאם הדליק הנר בביתו של ישראל, אין צריך ישראל לצאת מביתו, והטעם דלא מוכחא מילתא שרוצה בכך הישראל, ואמור אדרבא מסתמא לא ניחא ליה הישראל בכך. ומיהו בכל אלו אם עשה כך, צריך למחות בו, וכמו שכתב שם המג״א [סק״ד], ונכון. ולפעמים אף שנהנה הישראל בשבת (לצאת) ממלאכת האיסור מותר, שלא עשה הגוי בשביל ישראל כלל, כהך דמנעלים שכתב הש״ע (סימן רנ״ב ס״ד), דאינו נעשה אלא להשלים מלאכתו, מה שאין כן בנר, אע״ג דקיצץ, כיון שנעשית המלאכה בשביל ישראל בשבת, וכל עיקרו אינו עושה אלא בשביל ישראל. ועיין סימן רנ״ב מה שכתב המג״א [סקט״ו] בשם הר״ן [שבת ז. ד״ה ובכולן].

(מעין גנים – די אבילה)

שצא) שם בהגה ואם עשה כן אסור לאכלו אפילו צונן וכו׳. במג״א (סקל״ח), ואם עשה כן, פירוש שצוה לאינו יהודי וכו׳. כוונתו דאם לא כן אינו אסור, משום דאינו יכול לאסור של ישראל, כמו שהביא אחר כך בשם האור זרוע [ח״ב הלכות ערב שבת סוף סימן ח׳]. וצ״ע שהרי מהאגודה [סימן נ״ה] שמביא בס״ק שאחרי זה משמע, דאף שעשה האינו יהודי מדעתו אסור, שהרי כתב שהטמינה השפחה, משמע שעשתה כן מדעת עצמה, וכ״מ מדברי המג״א עצמו בסקי״ב עיין שם[233]. ותו קשיא לי על היתר זה, שהרי בסימן רמ״ד (ס״ג) פסק המחבר דאם בנו האינם יהודים לישראל באיסור נכון להחמיר שלא יכנסו בו, ואמאי לא נימא דאין אוסר של ישראל, ורמ״א ג״כ לא התיר אלא בהתנה עם האינו יהודי בפירוש שלא לעשות לו מלאכה, הא לא התנה אף על פי שעשו שלא מדעתו אסור, ובמג״א שם [סקי״ב] כתב דאם עשה הא״י לטובת ישראל אפילו התנה אסור, ועל כרחך מיירי שם שהמלאכה היא של ישראל מדכתב המג״א דבקיבולת שריא, ואם הוי העצים מהבית הכל של א״י, אין לך קיבולת יותר מזה, וכ״כ בספר דגול מרבבה דמיירי התם שהמלאכה היא של ישראל. ואין סברא לחלק בין מטלטלין למחובר לענין זה, דסוף סוף (לזה) [למה] יאסור על כרחו, ולכן דבריו בכאן צ״ע. ועיין סוף סימן תקמ״ג [ס״ג בהג״ה].

שם משום דאווישי מילתא וכו׳ ראוי לאסור עליהן. פירוש, בחופה דוקא. (חדושי מוהרמ״ז)

שצב) שם בהגה ואם עשה כן אסור לאכלו אפילו צונן וכו׳. מג״א (סקל״ח) ד״ה ואם וכו׳, וכשעושין העבדים לאו כל כמינייהו לאסור על כרחינו וכו׳. צ״ע הכוונה, (דאיך) [דאין] שייך בזה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו במידי דמעשה, וכמו בנותן חלב בתבשיל של חבירו, וכמו שכתבו תוספות יבמות (פ״ב א׳) [פג: ד״ה אין], ורק במידי דמחשבה שייך לומר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ע״ש. ויש לומר דהתם במידי דאיסורא, דאם נפל מעצמו לתבשיל ג״כ אסור, ומשום הכי כתבו תוספות הנ״ל דלא שייך בכהאי גוונא לומר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אבל הכא דאם נתחמם מעצמו שרי, ומשום הכי אם חימם עכו״ם בלתי ידיעת הבעלים הישראל, שייך אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ועיין כהאי גוונא תוספות תמורה (דף ד׳ סוף ע״ב ד״ה רבא). ע״ש. (חדושי מהרי״ו)

שצג) שם בהגה אסור לאכלו וכו׳. ואם הושיב העכו״ם סמוך לתנור, ולא על גבי האש והכירה ממש, היקל המג״א [סקל״ז] כיון דיש מקילין ע״י ישראל. אשל אברהם. וכן פסק בתניא [ש״ע הגר״ז סכ״ה] דאפילו עשה לצורך ישראל מותר בדיעבד. (באר יעקב – קרויזר – סקי״א)

שצד) שם בהגה אסור לאכלו אפילו צונן. כתב במג״א (סקל״ח), ואם עשה כן, פירוש שצוה לעכו״ם לעשותה, ונ״ל דמהרי״ל [הלכות שבת עמ׳ רט״ו אות כ״ד] נמי מיירי בכה״ג שנתבשל הבשר קודם שבת, דלא כעולת שבת [סוף סק״א]. ז״ל (התו״ש) [העולת שבת]: כתב בדרשות מהרי״ל, פעם אחת הטמינו בתנור לצורך שבת ונכבה האש, וקראו לגוי בליל שבת והוציא

הערות וציונים

232. ועיין בספר הליכות עולם ח״ד (עמוד ל״א), מ״ש על דברי הרשב״א הללו. **233.** עיין להרב מנחת פתים מה שכתב ליישב, נדפס לקמן אות שצ״ו.

אוצר ההלכה

הקדרות והדליק האש והטמין שנית, והתיר מהרי"ל ז"ל החמין לאותו שבת והזהיר מלעשות עוד דאיסורא קעביד. עכ"ל. ועל זה כתב העולת שבת, ונראה דמיירי בשכבר נתבשלו הקדירות כמאכל בן דרוסאי, ואפ"ה לענ"ד הפריז על מדותיו להקל יותר מדאי. עכ"ל העולת שבת. ועל זה כתב המג"א ונ"ל וכו'.
(זרע יעקב – זלזניק)

שצה) שם בהגה אם לא נצטנן כל כך וכו' אם חממו אותן הגוי מותרין לאכול. כתב ב"י (ע"ד שטה מ'), וכתוב בתרומת הדשן [סימן ס"ו] וכו'. נ"ב: ודוקא בתבשיל שנתבשל כל צרכו או לפחות כמאכל בן דרוסאי, אבל אם אינו מבושל כהאי גוונא ודאי אסור, דהוה ליה כמבשל גוי בשבת לצורך ישראל, ואע"ג דיש למצוא היתר בדבר שכבר נעשה שלא לאסור התבשיל, מכל מקום לכתחלה יש להחמיר. מהר"ם איסרלאס ז"ל בתשובותיו (סימן ק"ב). ומהרי"ל ז"ל בדרשותיו [הלכות שבת אות י"ז עמ' ר"י] חילק בין זמנים הראשונים לזמנים האלו.
(שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"כ)

שצו) שם בהגה לא נצטנן. במג"א (סקל"ט), ובאגודה [שבת סימן נ"ה] כתב. ולע"ד דמיירי שראה ישראל בעל הבית ושתק, ולכך אסרו התבשיל כיון שאי אפשר לאוכלו צונן, והתירו הבשר, אבל אם עשתה בלא דעת ישראל גם התבשיל מותר כדלעיל (סקל"ח), וכן נראה בש"ע הרב (סעיף כ"ה) שמפרש כן, דלא כמחצית השקל. (מנחת פתים)

שצז) שם בהגה לא נצטנן. עיין במג"א (סקל"ט) ובמחצית השקל שם. ועיין בספר מנחת פתים (דף מ"ו ע"ב)[234] שכתב, דמיירי שראה ישראל הבעל הבית ושתק, ולכך אסרו התבשיל, כיון שאי אפשר לאוכלו צונן, והתירו הבשר. אבל אם עשתה בלא דעת ישראל גם התבשיל מותר, כדלעיל (סקל"ח), וכן נראה בש"ע הרב (סעיף כ"ה) שמפרש כן, דלא כמחצית השקל.
(ארחות חיים – ספינקא – סקי"א)

שצח) שם בהגה לא נצטנן. באגודה [שבת סימן נ"ה] כתב, מעשה היה שהטמינה שפחה חמין משחשיכה, ואסרו התבשיל שהיה צונן, והתירו הבשר שהיה ראוי לאכול צונן. מג"א [סקל"ט]. וצ"ע דהא המרק נבלע בבשר. אשל אברהם [סקל"ט]. (באר יעקב – קרויזר – סקי"ב)

שצט) שם בהגה אם חממו אותן הגוי וכו'. לפי שבסעודת נישואין וכיוצא יש שמביאין גוים להחם התבשילין שנתבשלו קודם השבת, לכן הרבה מהסועדים שם בראותם התבשילין חמים כל כך חוששים שמא הוחמו על ידי גוים ומושכין ידיהם ואינם אוכלים. ואנכי ראיתי בספר שיורי ברכה סימן שי"ח [סק"א] כתב וז"ל: בב"י מבואר שהרשב"א [שבת מ: ד"ה מ"מ מסתברא] והר"ן [שם יט. ד"ה ת"ר מביא] סברי דכיון דנתבשל כל צרכו מותר להחזירו אפילו נצטנן. וא"כ נראה דע"י עכו"ם אין להחמיר, כיון דאיכא מאן דשרי אף על ידי ישראל. מהר"ש שער אריה והרב מהרי"ל ואלי בהגהותיו כ"י. עכ"ל. ומ"מ דוקא אם העכו"ם מצא הכירה בוערת ונתן עליהם התבשילין לחממן, אבל אם הבעיר הכירה ונתן עליה עוד פחמים, שעשה העכו"ם מלאכה דאורייתא וחמם התבשילין, אסור לאכול מאותם התבשילין, לפי שנתחממו מאיסור מלאכה דאורייתא בשביל ישראל. ומכ"ש כשישראל הוא מצוה לעכו"ם לעשות מלאכה דאורייתא. ונ"ל שבלא ידע אם התבשילין אלו הוחמו ביום השבת, שאפשר שמערב שבת שמו אותם על הכירה וטמנו אותם שלא יצטננו, ליכא חששא ומותר לאכול, שאף אם נאמר שהוחמו על ידי עכו"ם, שמא לא הבעיר הגחלים אלא מצא הכירה בוערת והניח עליה התבשילין שנצטננו. כן נ"ל. (צוף דבש – סימן מ"ב)

ת) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו' ומושיב אותן וכו' ומבערת אחר כך התנור וכו'. כתב הב"י בסוף סימן רנ"ג, דבמידי דרבנן אפילו פסיק רישיה מותר. יע"ש. ותמיה לי בגמרא סוף פרק כירה ([שבת] דף (ע"ו) [מ"ו] ע"ב) אמרינן גבי גורר מנורה ושלחן, בין גדולים בין קטנים, משום דאיסורו הוי מדרבנן. וכתב שם רש"י [ד"ה איסורא], משום שאפילו יכוין אינו חייב משום עושה חריץ, אלא דוקא (בזורה) [כדרכו במרא וקרדום], ואפילו הכי אמרינן דטעמא משום דלא הוי פסיק רישיה, הא אם הוי פסיק אסור, וכתב הכי הב"י בסימן של"ז. יע"ש[235]. (דברי משה – בן אדרת – סימן קי"ד)

תא) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו' ומושיב אותן וכו' ומבערת אחר כך התנור וכו'. בט"ז (סקי"ח), ומבערת וכו' ובעיקר וכו'. הרמ"א בתשובה סימן (ק"ג) [ק"ב] כתב על שם מהר"י מולין [שו"ת מהרי"ל סימן ס'] וז"ל: ולחזור ולסתום התנור, אם יש גחלים לוחשות, שמא הוי פסיק רישיה, וע"י כותי מנהג פשוט להתיר. וא"כ כ"ש דמותר בכהאי גוונא דבשעה שמושיבתו אין שם אש. ומבישול נכרים [יו"ד סימן קי"ג ס"ה] אין ראיה, די"ל שאני התם דעיקרו מדרבנן ועשו חיזוק לדבריהם. ועיין פרק בן סורר [סנהדרין עד:] גבי הנהו קוואקי ודימוניקי, דמשמע קצת מאחר דעיקר דכוונת השפחה להחם בית החורף שרי. דאין לדחות דשאני התם דאיכא חשש דפקוח נפש, כבר כתב בשו"ת משאת בנימין (סימן (פ"ב) [פ"ן]) דאין מקום לסברא זו. (ברכת דוד)

תב) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו' ומושיב אותן וכו' ומבערת אחר כך התנור וכו'. אע"פ שעי"ז הקדירות חוזרים ונרתחים אין לחוש, ז"ל הלבוש: אפילו נתקררו הקדירות לגמרי, מאחר דעיקר כוונת השפחה להיתרא, דהיינו לחמם הבית החורף, דשרו רבנן אמירה לעכו"ם משום דהכל חולים אצל הצינה, ומה שהחמין נרתחים

הערות וציונים

234. נדפס באות הקודמת. **235.** עיין להרב בגדי ישע, נדפס לקמן אות ת"ב, ולהרב ישועות יעקב (סקי"ד), נדפס לקמן אות ת"ו.

אוצר ההלכה

אח״כ מאליהן, ועל דעת זה היא מושיבתה שמה על התנור, מ״מ מאחר שבשעה שמושיבתה שם על התנור אין שום אש בתנור, והבערה שהיא מבערת אח״כ עיקר כוונתה לבית החורף לחממו ושרי, אע״ג דפסיק רישא הוא לענין חמין, מ״מ בדבר שאינו אלא מדרבנן יש חילוק בין מתכווין גמור לאינו מתכווין. ופירוש מה שכתב בדבר שאינו רק מדרבנן, היינו אמירה לעכו״ם דוקא, דהא מצינו לענין בישול עכו״ם שהוא ג״כ מדרבנן, ואסרינן ביו״ד סימן קי״ג [ס״ה] אם יודעת מן החמין, אע״ג דכוונתה ג״כ לדבר אחר, כמ״ש בט״ז [סקי״ח], אלא עיקר הטעם לענין אמירה לעכו״ם הקילו בזה. (בגדי ישע)

תג) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו׳ ומושיב אותן וכו׳ ומבערת אחר כך

התנור וכו׳. בט״ז (סקי״ח) כתב, דנראה לדמות ליורה דעה סימן קי״ג [ס״ה] וכו׳, ואפילו היה ספק לאסור שמא כוונה גם על התבשיל, כמו התם. נ״ב: עיין בדברי עצמו שם (סק״ה) מסיק הטעם שמצוי הוא לכוין גם לבישול, והיינו על דרך שכתב הכא בסימן שכ״ו סוף הסימן [סק״ד] לשיטת הרא״ש [שבת פרק כ״ג סימן ט׳], דזה גרע מספק, דהוא נתכוין לשניהם, ודלא כמו שכתב הכא לעיל מזה. ועכ״פ בישול הבשר הוא טפל ליבוש הכלי, דמנא ליה הא, דאל״כ פשיטא דקשה, הא ספק דרבנן הוא, וא״כ אדרבה הא חזינן בסימן שכ״ו [סי״ג] דאם רוב גוים שרי, ולא אמרינן כוונתו אף על המועט, הוא הדין הכא כוונתו על העיקר, דהיינו חימום הבית חורף, שהוא הרוב נגד התבשיל. אמנם בלא ראיה יוכל להחמיר ולומר דהכא כיון שעושה מעשה להעמיד התבשיל, זה מוכיח שכוונתו אף על המועט, משא״כ בסימן שכ״ו. (בית מאיר)

תד) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו׳ ומושיב אותן וכו׳ ומבערת אחר כך

התנור וכו׳. בט״ז (סקי״ח), ומבערת וכו׳, והכי אשכחן בתשובת מהר״ם במרדכי בשבת. כצ״ל. (שמן המאור)

תה) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו׳ ומושיב אותן וכו׳ ומבערת אחר כך

התנור וכו׳. במג״א (סק״מ), א״כ אסור. פירוש במקום דשייך בישול, הא במקום שאין בו משום בישול הוי שבות דשבות. עיין סימן ש״ז ס״ה, ושכ״ה ס״י. (חדושי מוהרמ״ז)

תו) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו׳ ומושיב אותן וכו׳ ומבערת אחר כך

התנור וכו׳. בתרומת הדשן [סימן ס״ו] כתב להקל בזה, כיון שכוונת העכו״ם להבעיר האש בשביל היסק בית החורף והתבשיל ממילא מתחמם הוי דבר שאינו מתכוין, ואף דהוא פסיק רישיה, מ״מ במידי דרבנן מותר פסיק רישיה. והט״ז כאן [סקי״ח] כתב דדין זה אין לו מקום סמיכה. עיין בדבריו. והנה זה לי ימים רבים הקשיתי מהא דקאמר הש״ס במסכת סוכה (דף ל״ג ע״ב) גבי הדס שענביו מרובות מעליו פסול, ואם מיעטן כשר, ואין ממעטים ביו״ט, משום רבי אלעזר ב״ר שמעון אמרו ממעטין, והא מתקן מנא ביו״ט, וקאמר כגון שליקטן לאכילה והוי דבר שאינו מתכוין, ואקשינן עלה, והא פסיק רישיה ולא ימות הוא. והנה הך דתיקון מנא אינו רק איסור דרבנן דמיחזי כמתקן, דבודאי מה שלוקט מדבר התלוש ומתקן שיהיה ראוי להדס של מצוה אינו מתקן מנא דבר תורה, אלא דאסור מדרבנן משום דמיחזי כמתקן, וכן פירש רש״י להדיא [שם לג. ד״ה] עבר וליקטן, דאסור משום שבות דמיחזי כמתקן. וא״כ מה הקשה הש״ס דהוי פסיק רישיה, דהא באיסור שבות דרבנן לא אמרינן דפסיק רישיה אסור. ואני תמה על האחרונים ביחוד על הט״ז שלא הרגיש בזה על דברי התרומת הדשן. והנראה דבאמת יש לחלק בענין זה, דשבות דאמירה לנכרי לא על מעשה שעושה הנכרי קאתינן לאסור, דהרי הנכרי יכול לעשות לצורך עצמו מה שירצה, ואף לצורך הישראל לבלי חשש שמא יאמר לנכרי לעשותו היה מותר, רק דאמירה של ישראל לנכרי לעשות מלאכה אסרו חכמים, ונסמך על קרא ״ודבר דבר״ [ישעיה נ״ח, י״ג], ומעתה כשאומר לנכרי להניח הקדרה על האש קודם בישול, לא ציוהו לעשות מלאכה, וכשצוהו להבעיר בית החורף לא קעביד איסורא, ואף שהקדרה תתבשל מאליה, על זה לא צוהו, דדבר שאינו מתכוין הוא, ואינו בכלל האמירה, ואף דפסיק רישיה הוא, היינו דפסיק רישיה אסור דחשוב מלאכת מחשבת, אבל אין אמירתו לנכרי על עשיית מלאכה, והדבר ברור כשמש. והאמת כי לא ידעתי למה יאסור בהעמידה הישראלית קדרה על התנור קודם הסקת התנור, דהרי עמידה זו אין בה איסור להעמיד על תנור קר, והנכרי המסיק לצורך צנה מה קעביד הרי היתרא הוא, אלא דכיון שיודע שהנכרי יסיק אחר כך, הוי כמכוין לבשל, אבל בכלל האמירה ליכא איסורא, ואף שמהרהר שהנכרי יעשה מלאכה מותר. כנ״ל ברור דאין בזה חשש איסור. ואמנם הדין באמת נכון הוא, אך לישנא דהתרומת הדשן שכתב דלא אסרינן פסיק רישיה במידי דרבנן, ע״כ צריך לחלק ולומר כיון דשם מחשש דיבוא לתקן כלי קאסרינן לה, אף פסיק רישיה אסור, דיש בזה חשש איסור תורה, ובזה אתי שפיר לפי מה דמשני דאית ליה הושענא אחריתא, וכתבו התוספות [שם ד״ה מודה] דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, והקשו דהא מדרבנן אסור, ובזה אתי שפיר, כיון דאף בתיקון גמור כשהוא מלאכה שאינה צריכה לגופה אינו רק מדרבנן, כשלקטן לאכילה הוי דבר שאינו מתכוין, ופסיק רישיה במידי דרבנן אינו אסור וזה ברור.

(ישועות יעקב – סקי״ד)

תז) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו׳ ומושיב אותן וכו׳ ומבערת אחר כך

התנור וכו׳. באו״ח סימן רנ״ג סקי״ח השיג הט״ז על התרומת הדשן [סימן ס״ו] במאי דהתיר התרומת הדשן להניח ע״י גוי כלי ע״ג התנור בית החורף, ושהעכו״ם מסיק התנור, כיון דלא מכוין וכו׳, [מ]מאי דקיי״ל גבי בישול עכו״ם בטור יו״ד סימן קי״ג

אוצר ההלכה

[ס״ה] וכו׳, לפיכך אם ידע העכו״ם שהיה בשר בתנור, אפילו חממו ליבש בו כלי אסור, חיישינן שמא כיון גם לבישול בשר וכו׳. ואם בדבר שאין לו עיקר מן התורה כך, מכל שכן כאן. יע״ש בדבריו כי קצרתי. ולענ״ד לא דמי זה לזה, דבבישול עכו״ם אף שאינו מכוין לבשל בשביל ישראל רק שהוא מכוין לבישול, הרי זה בכלל בישולי עכו״ם, דהא בישולי עכו״ם אסורין אף באינו מכיר לישראל כלל, והנכרי (בשול) [בישל] כבר לעצמו, אסור לישראל לאכלו מגזירות בישולי עכו״ם, לכן אמרינן דחיישינן אף דחממן ליבש בו כלי, דילמא כיון ג״כ לבשל הבשר כיון דידע דיש שם בשר, משא״כ גבי שבת דאף דמתכוין הנכרי לבשל אינו אסור לישראל רק במכוין בשביל ישראל, ובמכוין בשביל ישראל במכירו גזירה שמא יאמר לו ישראל לבשל בשבילו, וא״כ בתנור בית החורף דמותר לישראל לומר לו להחם בשביל הצינה, (ו)א״כ אף דאפשר דמתכוין הנכרי לבשל בסתם, מ״מ אין בישול סתם אוסר בשבת לישראל. ואפשר דכאן אף דמכוין בשביל ישראל [מותר], דהא עיקר טעם דאסור אם הנכרי מכוין לבשל בשביל ישראל משום שמא יאמר לו ישראל לבשל בשבילו, כמבואר בגמרא [שבת קכב.] ובש״ע [סימן רע״ו ס״א], דילפינן מהאי מתניתין דנכרי שהדליק את הנר וכו׳. יע״ש. ולזה יש לומר דוקא התם דישראל ירצה לאכול, אם יאכל ממה שנכרי מבשל לעצמו אז יצוה על הנכרי לבשל בשבילו, ואמירה זו אסורה, משא״כ גבי תנור בית החורף למה ליה לישראל לומר להחם הקדירה ולעשות איסור, כיון דיכול לומר סתם להחם התנור בשביל הצינה, וממילא יתחמם הקדירה. וגם בלא״ה אין איסור בישול עכו״ם דומה לאיסור בישול שבת, דהתם היתה גוף הגזירה לאסור התבשיל מטעם חיתון, משא״כ דכאן אמירת התבשיל הוא איסור המלאכה מהבישול, והתבשיל דאסור אינו אלא קנס חכמים, ובכה״ג לא קנסו וכמ״ש למעלה.

ועיין במג״א שם (סקל״ז). ודוק.

(ספר יהושע – פסקים וכתבים – סימן תקס״א)

תח) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו׳ ומושיב אותן וכו׳ ומבערת אחר כך

התנור וכו׳. כתב במג״א (בסק״מ) וז״ל: ולכן נוהגין שהעכו״ם נותנין התבשיל שנתקרר לגמרי על התנור קודם שהוסק. ובט״ז [סקי״ח] השיג על היתר זה. ע״ש. ולפע״ד נראה דגם הרמ״א והמג״א לא התירו רק בתבשיל שנתקרר, דבזה נוכל לסמוך על הרשב״א [שבת מ: ד״ה מ״מ מסתברא] המובא בסקל״ז, ובזה אפשר גם הט״ז מודה, אבל בדבר חי שיש בו בישול מדאורייתא אסור אף קודם שהוסק. (דעת ומזימה)

תט) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו׳ ומושיב אותן וכו׳ ומבערת אחר כך

התנור וכו׳. עיין באר היטב ושערי תשובה (סקכ״ד). בדין אם מותר לומר לעכו״ם להשים תבשיל קר על שפארין או ענגלישע קעכין, ואח״כ עושה העכו״ם מדורה תחתיו, וממילא נתחמם התבשיל, רבו הדיעות בזה, וארשום בזה דעת גדולי הפוסקים האחרונים. בתוספת שבת (סימן רנ״ט [סקי״ח]) כתב להתיר ע״י עכו״ם. וכן כתב בשו״ת בר ליוואי סימן (ח׳) [ז׳] להתיר ע״י נכרי, ומיקל יותר שאם שכח הישראל והעמיד התבשיל בעצמו על התנור נמי מותר בדיעבד. וכ״כ להיתר בתפארת ישראל על משניות (בכלכלת שבת סימן א׳). ועיין בספר פדה את אברהם (מערכת ש׳ אות ה׳). ועיין בשו״ת שואל ומשיב מהדורא תליתאה ([ח״ג סימן ג׳), שהחמיר בזה, וכתב שם שכמה מכשולות באו מזה. יעו״ש. וכ״כ בש״ע מהר״ש גאנצפריד (סימן פ׳ סקכ״ו) בשם הגאון מהר״ם א״ש, שיש ליזהר מזה. וכ״כ להחמיר בשו״ת טוב טעם ודעת (סימן קע״ה). ועיין בשו״ת מהריא״ז ענזיל (סימן מ״ו ע״א), שפסק לאסור שפיתת הקדירה ע״ג ענגלישע קעכין, אפילו ע״י עכו״ם וקודם הסקה. יעו״ש. והעולם נוהגין היתר ע״י עכו״ם בזה האופן, אשר קודם שיעשה האש תחתיו, יניח העכו״ם התבשיל על הקעך או שפאר, ומניחים תחת קדירת התבשיל מחבת או לבינה להיכר שאינו לצורך בישול, ואח״כ עושה מדורה תחתיו ומתחמם הקאווע, ובזה האופן נוהגין להתיר, והנח להם לישראל וכו׳. וכעין זה כתב בשו״ת אבני צדק או״ח (סימן כ״ו), להתיר בזה האופן. יעו״ש.

ודע דכל ההיתר הנ״ל דוקא בחורף בשעת הקור, שעושין אש בבית ע״י עכו״ם בלאו הכי, מטעם דהכל חולים הן אצל הצינה. אמנם באופן אחר לעשות אש בבית בשביל שיתחמם התבשיל, זה הוא ודאי איסור גמור, וראוי לקנוס אותו לאסרו אפילו בצונן, ומ״מ מי שאינו מוכרח גדול לחמם תבשיל, אפילו באופן ההיתר שכתבו יזהר גם מזה. ועיין מענינים אלו בשו״ת כתונת יוסף (סימן י״ב), ובזרע יעקב [גינצבורג] ריש פ״ג [שבת לו: ד״ה ובזה], ובתשב״ץ ח״ד ([הטור השלישי] סימן ט׳), ובקול אליהו (סימן מ״ט). ועיין בשו״ת מהרי״א אסאד (או״ח סימן ע״ח), בדין לעמוד פשטידא הנעשה משומן על התנור בשבת. שוב ראיתי בספר יפה ללב (ח״ב סימן ש״ל אות ב׳), שהביא בשם ספר אורחות יושר וז״ל: וכן ביום שהקור גדול יעשה מדורה, ואם ירצה לחמם התבשילין או הקאב״י שנעשה מערב שבת, מותר לחמם, כיון שהמדורה נעשית בהיתר, ואין בישול בשבת, כיון שנעשה התבשיל מערב שבת. והמחבר יפה ללב כתב על דבריו, דזה דוקא אם ליכא חששא שנוגע באש או מתנועע המדורה, דאז איכא איסורא. ועיין בספר בית מאיר (סימן שי״ח [סי״ן]), דמתיר להעמיד דגים אפוים בחמאה במקום חם כדי להפיג צינתם, דלא דמי לשומן, כי חמאה דרכה לאכול כשנקפה. יעו״ש.

ועיין בשו״ת גור אריה יהודה (סימן ע׳) דמותר ליתן שמן זית בחורף שנקרש אצל התנור כדי להפשירו לאכלו, משום דמעיקרא היה אוכל והשתא אוכל. יעו״ש. ועיין במג״א סימן קנ״ח (סק״ז). ודו״ק. (ארחות חיים – ספינקא – סקי״ב)

תי) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו׳ ומושיב אותן וכו׳ ומבערת אחר כך

התנור וכו׳. [הערת מהרש״ם: מדברי מג״א (סק״מ) מבואר דגם בנצטנן לגמרי מקילים בזה ע״י עכו״ם, אף שע״י ישראל הוי

אוצר ההלכה

בישול גמור, ודלא כשואל ומשיב תליתאה (ח"ג סימן ג'). וגם דברי מג"א סימן זה (סקמ"ג), הם לגבי ישראל. ומה שהשיג המג"א (סימן שי"ד סק"ה) על דברי תרומת הדשן [סימן ס"ד], יבואר שם בס"ד דדבר זה אם בדרבנן אסור פסיק רישיה תליא באשלי רברבי, ומ"מ גבי שבות דאמירה לעכו"ם, דקיל טפי משאר שבות, י"ל דלכ"ע יש להקל. ומה שתמה הט"ז [סקי"ח] על תרומת הדשן [סימן ס"ו] מיו"ד סימן קי"ג [ס"ה], עיין בשו"ת ספר יהושע בפסקים וכתבים (סימן תקס"א)[236], שתירץ דברי תרומת הדשן. אבל גוף הסברא במכוין לשני דברים של היתר ואיסור, אי הוי בכלל דבר שאינו מתכוין, עיין רשב"א [שבת קז. ד"ה תוספתא] ור"ן סוף פרק האורג [שם לח. ד"ה מתניתין השני]. ועיין בספר הקובץ על הרמב"ם פ"א מהלכות שבת ה"ו ופ"י הכ"ג. ועיין באליה רבה סימן שט"ז (סקי"ד) שתמה על דברי רשב"א מש"ס סוכה (דף ל"ג ע"ב), וביצה (דף ל"ו ע"א), ושבת (דף ק"ג ע"א). ועיין תשובת משיב כהלכה (חיו"ד סימן כ'), ושואל ומשיב תליתאה (ח"ב סימן קס"ט וח"ג סימן ג'). ומה שכתב שם מהא דמנחות (דף ס"ד ע"א)) ורמב"ם (פ"ב משבת הט"ז), דמוכח כהרשב"א, י"ל דפטור אבל אסור. ועכ"פ גם התרומת הדשן לא התיר רק בתנור שנעשה רק להסקה לחמם הבית, אבל בענגלישע קעכין להעמיד התבשיל במקום שמבשלים כל השנה, לכ"ע אסור, מכמה טעמים המבוארים בשו"ת טוב טעם ודעת מהדורא קמא (סימן קע"ה). וע"ש בהשמטות שהחמיר גם להעמיד בתנור קטן שבצד התנור הנ"ל, שקורין אייבולע. אבל בשו"ת בית שערים סימן (נ"ה) [נ"ו], כתב שהמנהג להתיר בזה, אבל להעמיד במקום בישול גם הוא אוסר שם. וגם בתשובות שואל ומשיב שם ותשובות מהריא"ז ענזיל (סימן מ"ו) אוסרים בזה. גם יש להזהיר, דגם במקום שמקילים בתנור קודם היסק ע"י עכו"ם, היינו בזמן הקור שמסיקים באמת לצורך הצינה, אבל בזמן שאין מסיקים ע"י הקור, אלא שמערימים להסיק בשביל העמדת התבשיל, בודאי הוא איסור גמור, וגם בדיעבד התבשיל אסור. ובדבר מה שכתב המג"א (סקל"ז), דהיכי דיש מתירים לישראל, אזי עכ"פ גם לדידן יש להקל ע"י עכו"ם, ע"ע בפמ"ג (באשל אברהם סימן שי"ד סקי"א), דפלוגתת הב"י [שם ס"ז] וים של שלמה [ביצה פ"ד סימן ט'] בזה. וע"ש בב"י (בד"ה והסמ"ק כתב וכו')].

(ארחות חיים – ספינקא – סקי"ג)

תיא) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו' ומושיב אותן וכו' ומבערת אחר כך

התנור וכו'. ולמ"ש המג"א (בסקמ"ג), דלישראל ע"ג אפילו ליתן עליו קודם ההיסק אסור, כיון דלבסוף יהיה בתוכו אש, גזרינן שמא יחתה. ע"כ. ובאיסור שמא יחתה אין חילוק בין ע"י ישראל לע"י עכו"ם, כמו שכתב רמ"א ז"ל, וכל הדברים שאסור וכו' אסור לומר לעכו"ם לעשות. על כרחך לומר דבעכו"ם כיון דלענין היכי דיש בשול מותר קודם היסק, לכן גם לשמא יחתה לא חיישינן, עיין קונטרס אחרון (סקי"א). ולפ"ז מ"ש המג"א בסימן רנ"ד (סקכ"ו) דאסור ליתן מים לתוך הקדירה שבתנורים דחיישינן שמא יחתה, היינו אפילו קודם היסק. ומה שהוצרך המג"א בכאן [סקמ"א] לומר דישראל אסור ליתן המים אפילו קודם שהסיקו דהוי פסיק רישיה, ע"כ מבואר דסמוך לחשיכה שרי, צ"ע. והרב [הגר"ז] ז"ל שם כתב, דהמג"א דהכא מסתפקא ליה אי היכא דקבעי להדחת כלים שייך שמא יחתה, או מסתפקא ליה אם קודם היסק שייך שמא יחתה, או אפשר דהכא מיירי בדלא בעי ליה להדחת כלים, ולכן הוצרך לאסור משום פסיק רישיה. וכל זה לדעת הרמ"א ז"ל והמג"א. אבל דעת הט"ז [סקי"ח] משמע, דאף קודם היסק יש בו משום בשול, וגם משום שמא יחתה. וא"כ י"ל דאף בנותן מים לתוך קדירה הקבועה בתנור כדי שלא תבקע הקדירה, אף דהתם גם הט"ז מודה דאין בו משום מבשל, כיון שכוונת עכו"ם שלא תבקע הקדירה, מ"מ כיון שהישראל חפץ בהן להדחת כלים, שייך שמא יחתה, וקודם היסק לא מהני מידי. ודו"ק.

ובעיקר קושיית הט"ז על התרומת הדשן [סימן ס"ו], צל"ע אם אין זה ענין למה שנחלקו הרשב"א [שבת קז. ד"ה תוספתא] והר"ן ז"ל [שם לח. ד"ה מתני' השני], בנועל את ביתו לשמרו ומתכוין שיהיה הצבי נצוד בתוכו, הובא במג"א (סימן שט"ז סקי"א).

(תהלה לדוד – סקכ"א)

תיב) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו' ומושיב אותן וכו' ומבערת אחר כך

התנור וכו'. כתב הבאה"ט (סקכ"ג), וט"ז [סקי"ח] חולק על היתר זה וכו'. בהגהת הגר"ב פרנקל חולק על הט"ז, דכיון דעיקר האיסור משום אמירה לנכרי או משום שהוא שלוחו, א"כ כיון דעיקר ההיסק לחמם הבית דמותר, דהכל חולין אצל הצינה, שוב ליכא למימר במה שמחשב הנכרי שיועיל גם לתבשילין. גם בישועות יעקב (סקי"ד)[237] כתב דזה היתר גמור, וכן פסק בחיי אדם [כלל כ' סט"ו]. ועיין בשערי תשובה סימן שכ"ה [סק"ו] דיש מצוים להסיק התנור אף שאין קרירות רק בשביל הקאפפע, וזה אסור. [ע"כ]. ואם נתן העכו"ם לאחר שהסיק, יש להתיר בדיעבד. [ו]אף אם נתן הישראל אחר שהסיק, יש לנו להתיר בדיעבד, כיון דרשב"א [שבת מ: ד"ה מ"מ מסתברא] סבירא ליה דאין בישול אחר בישול אפילו נצטנן לגמרי. ומדברי מג"א [סקל"ז] ואשל אברהם הנ"ל משמע, דדוקא לסמוך שרי אבל לא על גבי כירה, א"כ מכל שכן על תנור בית החורף בשעה שהוא בוער. וכל זה להעמיד על תנור בית החורף שאין דרך לבשל שם, אבל על ענגלישע קאך כתב בטוב טעם ודעת קמא (סימן קע"ה) דאסור להעמיד ע"י עכו"ם אפילו קודם שהסיק, וכן כתב בשואל ומשיב מהדורא תליתאה (ח"ג סימן ג') שחלילה וחלילה להתיר להעמיד על ענגלישע קאך, וכן כתב בשו"ת מהרא"ז ענזיל (סימן מ"ו) וכן כתב בשו"ת בית שערים סימן (נ"ה) [נ"ו]. ובתנור קטן שבתנור בית החורף כתב שם שכבר נהגו היתר בכל המקומות. ע"ש. ונ"ל

הערות וציונים

236. נדפס לעיל אות ת"ז. **237.** נדפס לעיל אות ת"ז.

אוצר ההלכה

בתנור קטן שקורין ברוט רעהר אסור, דגם שם מבשלים. ואפשר דהבית שערים מיירי שעמד במקום שאינו יכול לבשל שם, וכן כתב בקצור ש"ע סימן פ' [סקכ"ז] בהגה שם [פאת השלחן] בשם הגהת מהר"ם א"ש ליזהר מזה להעמיד על ענגלישע קעך[238].
(באר יעקב – קרויזר – סקי"ג)

תיג) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו' ומושיב אותן וכו' ומבערת אחר כך התנור וכו'. בט"ז (סקח"י) ובמג"א (שם סק"מ). נ"ב: עיין היטב בספר תרשיש שהם (סימן ה'). (חדושי הגהות)

תיד) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו' ומושיב אותן וכו' ומבערת אחר כך התנור וכו'. כתב הט"ז (סקי"ח), ובעיקר היתר בעל תרומת הדשן [סימן ס"ו] לא עמדתי וכו'. [ע"כ]. עיין (הגהמ"ר פ"א) [הגהות מיימוניות] [הלכות שבת פ"ו אות כ'] הובא במג"א (סקי"ח), דכיון דאין אומרים לו לא לכבות ולא להבעיר רק לסלק הקדירה וכו', אין איסור אף דהוה פסיק רישיה, וא"כ אף שהוא פסיק רישיה לענין הבישול, אין כאן איסור. וצ"ל דכוונת הט"ז דהתם אין ההנאה מן המלאכה, אבל הכא שהוא נהנה מזו המלאכה, אפשר דהוא מכוין למלאכה זו. אבל לא מסתבר, כיון דבשעת ההעמדת הקדירות אין שום איסור, ואח"כ כשמבעיר דשרי בשביל לחמם את הבית והמעשה הוא היתר, מה לנו בכוונתו, וכדמשמע בסימן שי"ח [ס"ב] דהשוחט לחולה מותר לבריא, ומשמע דאפילו מכוון גם לבריא ג"כ מותר, דאל"כ הוה לאסור לעולם, גזירה שמא יכוון לבריא. ומיהו יש לחלק דהתם המלאכה גופה היתר לחולה, אבל הכא הבישול אם מכוין לו אסור, וביומא (דף פ"ד ע"ב) נפל תינוק לים פורש מצודה, אע"ג דצייד כורא. ע"ש[239]. ומ"מ התם לא אפשר. וצ"ע. (חבל יוסף – גנזי חיים)

תטו) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו' ומושיב אותן וכו' ומבערת אחר כך התנור וכו'. כתב בט"ז (סקי"ח), בתרומת הדשן (סימן ס"ו) כתב אפילו נתקרר לגמרי יש להתיר, דהשפחה מתכוונת לחום בית החורף, דשרי בה רבנן משום דהכל חולים אצל צינה וכו'. והט"ז הקשה עליו טובא, וסיים שאין לבעל נפש לסמוך על היתר זה. ובשו"ת דברי חבר בן חיים (דף ק"ט) כתב, ששמע ממרן בעל חתם סופר ז"ל (הנ"ל) נאנח ואמר, מה שאני סומך על היתר זה הוא, כי כשם שמה שאנו מניחים להסיק בית החורף משום שאנו חולים אצל צנה, מטעם זה אני סומך על היתר זה, כי בלי מאכל חם אי אפשר לי בימות החורף. ומאכל טמון שקורין שאלינט לא היה יכול לאכול, ובקיץ באמת לא אכל כל היום כי אם הקאפעע בבקר. ע"ש. (ועיין בתוספת שבת [סקנ"ב] שתירץ קושיית הט"ז, וכבר קדמו האליה רבה [סקל"ט] דאמירה לנכרי קיל יותר משאר איסורי דרבנן. ע"ש. ועיין גם בישועות יעקב כאן [סקי"ד][240]).
(ילקוט הגרשוני – סק"ב)

תטז) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו' ומושיב אותן וכו' ומבערת אחר כך התנור וכו'. כתב הט"ז (סקח"י), דבתרומת הדשן (סימן ס"ו) כתב אפילו נתקרר לגמרי יש להתיר, דהשפחה מתכוונת לחום בית החורף דשרו בה רבנן משום דהכל חולים אצל הצנה, ונהי נמי דהחמין נרתחים על (ידיכן) [ידיהן] מאליהם בודאי, ועל דעת כן היא מושיבתו על התנור, מ"מ בשעה שהיא מושיבתו על התנור אין שום אש בתנור, והבערה דאח"כ עיקר הכוונה הוא לבית החורף. ע"כ. והקשה ט"ז ממה שכתוב בטיו"ד סימן קי"ג [ס"ה], דאם ידע העכו"ם שהיה בשר בתנור, אפילו חממו לייבש בו כלי אסור, דחיישינן דשמא כיון גם לבישול בשר. ע"כ. הרי דאפילו לענין בישול עכו"ם שאין לו עיקר מן התורה החמירו לחוש שמא נתכוון לבישול הבשר, ועכ"פ בישול הבשר הוא טפ(ו)ל ליבוש הכלי, ואפילו הכי אסור, א"כ מכ"ש כאן שהעכו"ם מתכוין בבירור לחימום התבשיל ועל דעת כן מושיבו שם, למה נתיר אח"כ בהבערת התנור, כיון שעיקר כוונה שלה לחמם הבית החורף, הלא כוונתה ג"כ על התבשיל, ואפילו היה ספק היה לאסור, שמא כיוונה גם על התבשיל כמו התם, וכ"ש שיש כאן ודאי. ולענ"ד לא קשה, דמי יאמר דהתרומת הדשן ס"ל כהטור בזה התם, הא רוב הפוסקים לית להו כהטור בזה, אלא דגם התם מותר, וגם המחבר ורמ"א השמיטו דין הטור התם, אלמא לית להו כוותיה, אדרבה בהדיא כתב בשו"ע יו"ד (סימן קי"ג ס"ה) אבל אם כיוון העכו"ם לבישול כגון שהסיק התנור לבשל בו והיה בו בשר תחילה ונצלה, אע"פ שלא כיוון לזה הבשר, שהרי לא ידע בו, אסור. ע"כ. אלמא בהדיא דלית ליה כהטור, אלא צריך לכוון לבשל, אבל לייבש שרי. והרמ"א ג"כ הכי ס"ל התם, ושפיר העתיק כאן דברי התרומת הדשן דלית ליה כהטור התם. ועוד הא על טור הקשה שם בט"ז [סק"ה] ממה שכתב אח"כ, דאם היפך בו עכו"ם ואין ידוע אם סלקו, דלא חיישינן שמא סלקו, וק"ו בחממו לייבש כלי. ותירץ, שאני סילוק דלא הוי דבר מצוי כ"כ לעשותו, [מה שאין] כן בחמם לייבש כלי, שמצוי הוא לכוין גם לבישול. ע"כ. א"כ להטור גופא מחלק הט"ז בין מצוי לכוין לבישול או לא. וי"ל דסבירא ליה לתרומת הדשן דבחמם בית החורף אין מצוי שיכוון רק לחימום דבית החורף, ולא אבישול.
(שלחן אש)

תיז) שם בהגה לכן נוהגין שהגוים מוציאים הקדירות מן התנורים וכו' ומושיב אותן וכו' ומבערת אחר כך התנור וכו'. נ"ב: כוונת הרמ"א אפילו לומר לעכו"ם קודם ההיסק

---

238. עיין להרב ארחות חיים - ספינקא (סקי"ב), נדפס לעיל אות ת"ט. **239.** עיין שו"ת רב פעלים ח"א (חאו"ח סימן י"ב), ושו"ת יביע אומר ח"י (חאו"ח סימן נ"ה אות י"ב). **240.** נדפס לעיל אות ת"ו.

אוצר ההלכה

שיעמיד הקדירות על התנור. ואע״ג דרמ״א כתב אצל התנור, לאו דוקא, דמיירי בתנורים שלנו. (אהל ברוך)

תיח) שם בהגה ומבערת אחר כך התנור. צ״ל ומבערת הכותית אח״כ התנור. (זכרון אברהם)

תיט) שם בהגה עֹל ידי ישראל אסור. במג״א (סקמ״א), מטעם שכתבתי וכו׳. ר״ל שאין כוונתו אלא שלא לבקע הקדירה, וגבי ישראל נמי אם היה עושה כן הוי דבר שאין מתכוין בפסיק רישיה, משום הכי שרי אמירה לאינו יהודי, משא״כ לחמם בית החורף אם היה ישראל עושה כן היתה מלאכה דאורייתא, משום הכי הוצרך טעמא דשרי אמירה לאינו יהודי להחם בית החורף, והוי חימום המים דבר שאינו מתכוין.

שם כמו שכתוב סימן ש״ך סי״ד וכו׳. נ״ב: וסימן שי״ח סט״ז.

שם שיניח הכלי תוך המים וכו׳. ר״ל תוך כלי שני, אבל בכלי ראשון יש בו משום בישול כמו שכתב בסימן שי״ח (סק״מ), דדוקא בשומן שתוך הפשטיד״א שהוא יבש אין בו בישול, משא״כ כשהוא בעין בפני עצמו, אבל תוך כלי שני שרי אע״פ שהשומן נמוח אינו ניכר תוך המים כמ״ש בשי״ח סט״ז. ובגליון הש״ע נ״ב כאן: עיין ט״ז סימן שכ״ו סק״ג. (חדושי מוהרמ״ז)

תכ) שם בהגה עֹל ידי ישראל אסור. במג״א (סקמ״א), ובסימן שי״ד סוף סעיף א׳. [נ״ב]: וסימן רע״ז (סק״ז). (זכרון אברהם)

תכא) שם בהגה עֹל ידי ישראל אסור. כתב במג״א (סקמ״א), ואע״ג דהוי פסיק רישא לגבי התבשיל, מ״מ באמירה לעכו״ם לא קפדינן. עיין פמ״ג [אשל אברהם שם] ביאר דפסיק רישיה דרבנן מותר אמירה לעכו״ם. ועיין בספר חקר הלכה אות א׳ בענין אמירה לעכו״ם, וגם באות ג׳. (מגיני חיים)

תכב) שם בהגה עֹל ידי ישראל אסור. במגן אברהם (סקמ״א) איתא שם באמצע הדיבור וז״ל: מזה נראה לי היתר שאם נתן העובד גלולים מים לתוך הקדירה הקבוע בתנור ונתחממו, שמותר הישראל ליהנות מהם להדיח בהם כלים. ע״כ. ומתוך דבריו שכתב להדיח כלים, נראה דוקא להדיח כלים, אבל לאכילה או לשתיה אין מותר ליהנות מהם, כי המים נתבשלו בשבת ואסור, שהגוף נהנה בשבת מדבר שנתבשל כל צרכו בשבת. ועל כן אותם קדרות בבתי מלונות של היהודים שקבועות בתנורים גדולים, ועל ידי סילון הקבוע בצד האחד בקדירה זו, ובצד האחר בכלי גדול מאד מלא מים קרים, מקלח קצת המים הקרים משם לקדירה ובקדירה נתחממו המים, ובכל פעם ופעם שנוטלין מים רותחים מן הקדירה שבתנור, חוזרין ומקלחין כמו כן מים קרים על ידי הסילון ממילא מן הכלי הגדול לקדירה ושם נתחממו בשבת. נראה שבפעם הראשון שנוטלין המים מן הקדירה בשבת, שאותן מים מותר ליהנות בהם בכל ענין, שודאי כבר היו בקדירה קודם השבת וקודם השבת כבר נתחממו שם. אבל המים שמקלחין אחר כך לקדירה הם אסורים לאכילה ולשתיה בשבת כי נתחממו בשבת. אך יש לצדד בדבר אם המים המקלחים אחר כך הם מועטין, שנתבטלו תוך המים שהם עדיין מקודם השבת בקדירה זו, כגון שלקח אך מעט מים בפעם הראשון מן הקדירה בשבת. ובזה יש עוד לומר כי קמא קמא בטיל (עיין בש״ע יו״ד סימן קל״ד סעיף ג׳ שם. ועיין מה שכתוב באשל אברהם של פרי מגדים על סעיף זה [סקמ״א] שמתיר לכתחילה המים לא לבד להדיח כלים אלא אפילו לשתות טעם וקאפע. עיין שם). ועכשיו נוהגין בכמה בתים ליתן התבשילין מבעוד יום על התנור הנקרא גאזאפען, ולהשהותם שם כל הלילה עד למחר עד זמן האכילה, והגאז דולק והולך שם מקודם צאת הכוכבים בערב שבת עד שמכבה אותו הנכרי אחר כך בשבת או אחרי כן במוצאי שבת. וממילא שאסור לומר לנכרי שיכבה הגאז בשבת, בין שאמר(ו) לו היהודי קודם השבת בין בשבת עצמו, אבל מותר לומר לו אחר השבת למה לא כיבית האש של הגאז בשבת שעברה אחרי שראית שלאחר שניטל הקדירה מן התנור לא היה צריך שדולק הגאז עד מוצאי שבת, אע״פ שמבין הנכרי מתוך דבריו שרצונו שיעשה כן בשבת הבאה. ועיין עוד סימן ש״ז סעיף ב׳. (זכרון יוסף צבי)

תכג) שם בהגה עֹל ידי ישראל אסור. מה שכתבתי בחלק הראשון של הערותי בסעיף זה[241], צריך עוד הוספה בענין קדרות שקבועות בתנורים גדולים, כי ממה נפשך הישראל עצמו אסור ליטול בשבת גם בפעם הראשונה המים הרותחין מן הקדרה שקבועה על האש, כי ע״י נטילה זו, הישראל עצמו גורם לכתחלה שהמים הקרים מקלחים בשבת לקדרה זו על האש, ושיתבשלו שם מים בשבת כמו שפירשנו שם. ולכן גם באותם בתים אשר נבנו בהם הסילונות על האש, כדי שיהיו שם תמיד בקיץ ובחרף מים רותחים, אסור הישראל לפתוח הברזא כדי ליהנות מן המים הרותחים, אבל על ידי נכרי יש צד היתר כמו שפירשנו שם בחלק הראשון. (דברתי דברי)

תכד) שם בהגה עֹל ידי ישראל אסור וכו׳. כתב הבאה״ט (סקכ״ד), אבל ישראל אסור ליתן המים אפילו קודם שהסיקו. [ע״כ]. לכן צריך ליתן מבעוד יום. מג״א סוף סימן רנ״ד [סקכ״ו]. וסמוך לחשיכה אסור אא״כ יש שהות שיתחמם חצי חימום מבעוד יום, ואם עבר ונתן אפילו בשוגג ולא נתחמם שליש חימום מבעוד יום, אסור אפילו להדיח בהם כלים עד מוצ״ש בכדי שיעשה, ומכל מקום אם נתן שם קודם שהסיק התנור אפשר דיש להקל. תניא [ש״ע הגר״ז] סימן רנ״ד [סט״ו]. ועיין באשל אברהם כאן [סקמ״א] שהקשה אפילו נתן מבעוד יום מה בכך, הא נתקררו המים ובבקר הוי מבשל, וכי תימא במקום

הערות וציונים

241. החלק הראשון של ספר דברתי דברי הוא זכרון יוסף - צבי, ונדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

פסידא שלא יתבקע שרי, ועדיין יש לגמגם כל שעיקר כוונת ישראל שיהא המים לטיי"א או לקאפפ"ע. ואפשר דסומכין על אותן דסבירא להו דאין בישול אחר בישול, ועדיין צ"ע. ולענין הטמנה בבית עכו"ם, הפרי חדש יו"ד (סימן קי"ח אות י"ח) התיר בחותם אחד או אפילו במפתח לחוד, אבל לחתום בנייר ולקרוע בשבת אסור. ובשו"ת חכם צבי (סימן ל"ט) כתב להיפך, דלא מהניא מפתח ואפילו חותם אחד לא מהניא, ואומן לא מרע לא שייך כאן, ונייר מותר לומר לעכו"ם לקרוע. וכתב במשבצות זהב [סקי"ח], איני יודע טעמו, דברמב"ם פ"י מהלכות שבת [ה"י וי"א] כתב, (וי"א) קורע בחמתו חייב, הוא הדין הקורע [נייר] להוציא המאכל, ובאיסור תורה אסור. ושובר חביות ריש סימן שי"ד [ס"א] היינו בזפת וע"ש ס"ז. עכ"ד. (באר יעקב – קרויזר – סקי"ד)

תכה) שם בהגה אם הקדירות עדיין חמין מותר להעמידן וכו'.

ומה שכתב אבל אם הקדירות עדיין חמין מותר להעמידן לתנור בית החורף אפילו הישראל בעצמו, והיינו דוקא לדיעה שניה הנ"ל, דמותר סמיכה בחזרה, אבל לדעת רב אלפס אסור כמו שכתבתי לעיל[242], רק אנו סומכים על חנניה. (בגדי ישע)

תכו) שם בהגה אצל תנור. במג"א (סקמ"ג), דיש להם ע"מ שיסמוכו וכו'. עיין לעיל סקל"א ומה שכתבתי שם[243] דהעיקר כדעת רמ"א. (חדושי מוהרמ"ז)

תכז) שם בהגה אצל תנור. במג"א (סקמ"ג), אבל על התנור אסור כיון שאינו גרוף וקטום. ומשמע מלשון רמ"א דאפילו קודם היסק אסור [וכו'], ומיהו העולם נוהגין היתר בזה. פירוש, קודם היסק. ועיין בסוף סימן רנ"ט בקיצור דינים. (דעת ומזימה)

תכח) שם בהגה וכבר נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת וכו' והוא הדין לסמוך וכו'. מבואר דסבירא ליה להרמ"א דלא שרי סמיכה אלא היכי דנטלו בשבת. וצ"ע, דהא לקמן (סימן שי"ח סעיף ט"ו) מתיר דבר יבש שנתבשל כל צרכו ואפילו נצטנן להניחו כנגד המדורה, מטעם דדמיא לסמיכה, וכמו שכתב הרא"ש [שבת פ"ג סימן י'] הביאו במג"א שם (סקל"ח), ומבואר שם דאפילו תבשיל שנתבשל כבר ימים רבים קודם שבת, אלמא דסמיכה לעולם שרי, ולמה ליה האי טעמא שכתב שנהגו להקל בחזרה אפילו הניחה על גבי קרקע, דמהאי טעמא לא היה מותר אלא בנטלו בשבת. ודו"ק. (שיורי לקט)

תכט) שם בהגה וכבר נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת וכו' והוא הדין לסמוך וכו'. נ"ב: לפום ריהטא איני יודע אחרי שכבר תלה ההיתר במה שתנורים שלנו דין כירה להם, מה ענין חילוק בהעמיד ע"ג קרקע לגבי סמיכה, ומה הצורך לתלות היתר סמיכה במנהג הקולא דחזרה. (בית מאיר)

תל) שם בהגה וכבר נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת וכו' והוא הדין לסמוך וכו'. משמע מדבריו דסמיכה לכתחילה אסור בשבת, אבל בערב שבת סמוך לחשיכה מבואר בהגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ו דף פ' ע"א] שהבאתי בס"ב[244] דשרי לסמוך אפילו לכתחילה. מיהו מלשון הרא"ש פרק כירה ([שבת פ"ג] סימן י') והמג"א בשי"ח (סקל"ח) הביאו, משמע דסמיכה בכירה שרי אפילו לכתחילה בשבת, כמו נגד המדורה דשרי במקום שאין בו משום בישול, ואדרבה משמע מלשונו דסמיכה בכירה עדיף מכנגד המדורה כיון שהדופן מפסיק בין הקדירה לאש, אבל סמיכה לדופן התנור (שבזמן הש"ס, אבל תנורים שלנו דינן ככירה) ממש ודאי דאסור, וברחוק קצת שרי כמו כנגד המדורה וכמש"ל בס"ב בהגה"ה. כנלע"ד ברור. (חדושי מוהרמ"ז)

תלא) שם בהגה וכבר נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת וכו' והוא הדין לסמוך וכו'. נ"ב: ועיין בראש ([שבת פ"ג] סימן יו"ד) משמע שם דבסמיכה אף לכתחילה שרי להשים, וכל שכן הניחה על גבי קרקע. וצ"ע. (חדושי הגרשוני)

תלב) שם בהגה והוא הדין לסמוך לתנור שאינו גרוף וקטום הואיל והקדירה עדיין חם ומבושל כל צרכו. אבל בדבר קר אם יש בו רוטב דיש בו בישול אסור לסמוך. ובדבר יבש קר אף דהוי כנותן בתחלה ואסור אפילו בגרוף וקטום, מ"מ לסמוך מותר. עיין סקל"ז, ובסימן שי"ח סעיף ט"ו. (דעת ומזימה)

הערות וציונים

242. נדפס לעיל אות ח' ו-ע'. **243.** נדפס לעיל אות שי"ח. **244.** נדפס לעיל אות ש"ג.

סימן רנד סעיף א

רנד דיני תבשילין המוכנים מערב שבת כדי להגמר בשבת. ובו ט' סעיפים:

א [א]אף על פי שבשר חי מותר להשהותו, הני מילי בקדירה, [א*]אבל בצלי שאצל האש אסור להניחו סמוך לחשיכה שממהר להתבשל ואתי לחתויי, והני מילי בבשר שור או עז, [ב]אבל בשר גדי [ב*]ועוף [ב**]שהם מנותחים לאברים מותר דלא חיישינן לחיתוי, [ג]שאם יחתה בגחלים יתחרך (פירוש, יצא מגדר הצלי ויכנס בגדר הנשרף) הבשר, שאינו צריך אלא חמימות האש בלבד. [ד]ואם הוא בתנור וטח פיו בטיט, בין גדי ועוף שלמים בין בשר שור או עז מותר דלא חיישינן לחיתוי, [ה]שאם בא לפתוח התנור ולחתות תכנס הרוח ויצטנן התנור ויתקשה הבשר ויפסד: הגה ומיהו מילוק זה אין מסתבר הוא מי שנמצא לגמרי או שנתבשל קצת (בית יוסף [ד"ה וכתבו, בשם סמ"ג לאוין ס"ה דף י"ד ע"ג ומ"ק סימן רפ"ג עמוד רפ"ז וספר התרומה סימן רכ"ד), וכל זמן שתלג הגוף שלם אף על פי שמין עליו רותח וכרעיו מקרי שלם (הגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ו דף ע"ט ע"ג]). ויש מהמירין וסוברין דנתנור טוח בטיט הכל שרי, ועל גבי התם שהוא מגולה הכל מסוכן, ונתנור שפיו מכוסה מלא שמינו טוח בטיט אז יש למלך בין גדי ועוף ושאר בשר כדרך שנתבאר (טור והגהות מיימוני [שבת פ"ג סימן ל"ה וסימן מ"] ובית יוסף [שבת דף י"ח ע"ג ד"ה ובמרדכי] ומ"ג [שם] ומ"ק [שם] וספר התרומה [שם]), והכי נהוג בכשרות זו:

באר הגולה

א. שבת י"ח [ע"ב]: **א*.** תוספות שם ד"ה האי; רא"ש שם פ"א סימן ל"ה; ר"ן שם דף ו' ע"ב סוף ד"ה נמצא בשם בעל הלכות גדולות סימן ז' פ"א עמוד קיט; מגיד משנה הלכות שבת פ"ג הי"ד: **ב.** שם כלישנא בתרא וכרב ירמיה, הרי"ף [שם דף ו' ע"ב] והרמב"ם בפרק ג' [מהלכות שבת הלכה י"ג; רא"ש שם] והתוספות [שם ד"ה התם]: **ב*.** סמ"ג לאוין ס"ה דף י"ד ע"א; סמ"ק סימן רפ"ב עמוד רפ"ז; ספר התרומה סימן רכ"ד; מרדכי שבת סימן רנ"א; הגהות מיימוניות הלכות שבת פ"ג אות ז'; בעל המאור שם דף ו' ע"ב ד"ה ומאי; ר"ן שם: **ב**.** שבת דף כ' ע"א: **ג.** לפירוש רמב"ם שם: **ד.** שם בגמרא [כלישנא בתרא לרב ירמיה]: **ה.** לפירוש הרמב"ם שם:

אוצר ההלכה

סעיף א'

א) סעיף א' אף על פי שבשר חי וכו'. אמרינן בפרק קמא [שבת יח:], דטעמא דמותר לתת אונין של פשתן לתוך התנור הוא משום דכיון דקשה ליה זיקא כו'. ופריך וליחוש שמא יגיס כו', ופרש"י דחייב משום מבשל. וכן הביאו הרא"ש [פ"א סימן ל"ד ופ"ג סימן י"א] והרשב"א[1] פירושו, ור"ל דאף שקלט העין וליכא משום צובע, עם כל זה חייב משום מבשל, ובודאי דהבישול הוא משום הצבעים, דאי משום צמר לא שייך בישול. וזה קצת תימה, דכיון דמשליך הצמר לתוכה בודאי שכבר נתבשל הצבע לגמרי ותו ליכא משום מבשל כמו שכתב הר"ן ז"ל הביאו הב"י לקמן, ואם כן דכיון שאינה רותחת לית בה משום מגיס, וכיון שכבר נתן הצמר ליורה וקלט העין משמע שכבר נח מרתיחתו. ואפשר שמשום הכי פירשו התוספות דחייב משום צובע, ועיין במהרש"א [תוד"ה דילמא מגיס].

ואמרינן בגמרא [שם], איכא דאמרי ברחא ושריק מותר כו', וכתבו בתוספות ז"ל [ד"ה התם] דההיא מתניתין [יט:] דמשלשלין את הפסח בתנור דמשמע דוקא בני חבורה כו', ההיא בתנור פתוח כו'. והקשו הרשב"א [ד"ה כי פליגי] ומהרש"א [תוד"ה התם בשרא], דא"כ מאי פריך בגמרא והאמר מר כו'. ע"ש. ואפשר שמה שכתבו התוספות דמיירי בפתוח הוא למסקנא דכשהוא שלם לא קשה ליה זיקא, ועם כל זה הקשו לרב אשי דאף בברחא לא קשה ועם כל זה התיר אף בלא שריק, לזה תירצו דהתם בפתוח ולא התיר רב אשי אלא במכוסה, אבל למאי דסלקא דעתין דאף בגדי שלם קשה ליה זיקא לא אפשר לאוקומי בפתוח דהא קשה ליה, ובודאי מדתני משלשלין ודאי שהוא בענין דלא קשה ליה, ועל פי זה היה אפשר לומר דמזאת הסוגיא לית תברא לרב אשי, דקושיית הגמרא היא והאמר מר דגדיא כו' וכ"ש דקשה לרב אשי דהתיר בברחא, וליכא לאוקומא בפתוח מכיון דקשה ליה. ותירצה דבשלם [לא] קשה ליה, וכיון שכן לא קשה אף לרב אשי, דמיירי בפתוח. ובודאי שזה התירוץ היה פשוט להגמרא, מדלא הקשתה לרב אשי ותירצה.

ולפי מה שכתב הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג הי"ג] דטעמא דגדיא הוא משום שאם יחתה יתחרך הבשר שאינו צריך אלא חמימות האש בלבד, יש להקשות דמאי קאמר רבינא האי קרא חיה כיון דקשה ליה זיקא כבשרא דגדיא דמי, הרי הטעם דגדיא אינו משום דקשה ליה זיקא. וי"ל דרבינא סבירא ליה כלישנא קמא דקאמר דגדיא ושריק מותר אבל דגדיא ולא שריק ודברחא ושריק סבירא ליה (לרב) [כרב] ירמיה דאסיר, דבעי תרתי דקשה ליה זיקא וממהר להתבשל, ומשום הכי קאמר רבינא האי קרא חיה כיון דקשה ליה ובודאי דהוי שריק וגם הוי נוח להתבשל כבשרא דגדיא דמי, והרמב"ם פסק כרב אשי. ומה שכתב הב"י [סימן רנ"ג ס"א ד"ה ומה שכתב ואם נתן] דמאי דקאמר הרמב"ם בפירוש המשנה [ריש פ"ג] שאם הטיל ירק חי בתוך הקדרה שמותר להשהות, דטעמא הוי משום היכר, הוא מוכרח מתוך סוגיא זו, דהא אי לאו דקשה ליה זיקא הוה אסור, ובודאי שהוא משום דנוח להתבשל ואתי לחתות וכ"ש ירק חי, אלא ודאי דטעמא הוי משום היכר. (יד המלך)

הערות וציונים

1. הרשב"א בדף יח: (ד"ה צמר ליורה) כתב כן בפירושו השני אך לא הזכיר זאת בשם רש"י. ואולי צריך לומר הר"ן (ו: ד"ה ת"ר).

סימן רנד סעיף א

אוצר ההלכה

ב) שם אף על פי שבשר חי וכו'. כתב בב"י [ד"ה אבל] אע"פ שבשר חי וכו' ויפסיד הבשר עכ"ל ואח"כ כתב. כצ"ל. כן מצאתי מוגה בדפוס דיהרנפורט.

שם שרי לשהויי כדין קדירה דכל שנתבשל. כצ"ל.

שם ומ"ש ואם בשוגג כו' על הדרך הנזכר פ"ג [מהלכות שבת הי"ח] בשוכח, ולי נראה שהוא מותר לרדות בסכין כל כו'. כצ"ל. וכן הוא במגיד משנה [שם פ"ה הי"ט].

שם כתב רבנו ירוחם בח"ג [ני"ב דף ס"ז ע"ד] כו' בשום דבר שיתחוב בו או במקל. כצ"ל.

שם וע"פ מה שנתבאר בסימן רנ"ב. צ"ל רנ"ג. (שמן המאור)

ג) שם אף על פי שבשר חי וכו'. כתב הרב ב"י בסימן רנ"ד, דלהרמב"ם [הלכות שבת פ"ג הי"ג] מאי דאמרינן בש"ס [שבת יח:] כל מידי דקשה ליה זיקא, לא קאי אלא אברחא ושריק וכו' אבל בגדיא בלאו האי טעמא שרי משום דמתחריך. יעו"ש. וקשה לפי זה מאי דאמר רבינא האי קרא חייא שפיר דמי, כיון דקשה ליה זיקא לא מגלי ליה כבשרא דגדיא דמי, משמע דטעם היתר דגדיא משום דקשה ליה זיקא. וצריך לדחוק ולומר דלענין היתר דקרא חייא לחודיה הוא דמדמי ליה לגדיא, ומ"מ חלוקין בטעמם, דקרא משום דקשה ליה זיקא וגדיא משום דמתחריך, ודוחק, דהוה ליה למימר כברחא ושריק דמי. ועיין יד המלך[2] מה שתירץ, וכדבריו משמע בהגהות מיימוניות פ"ג דשבת [אות ז'] ממה שכתב בתחלת דבריו. ודוק. אבל להרב ב"י דסבירא ליה דהרמב"ם פסק כלישנא בתרא וכרב ירמיה, הא דרבינא צ"ע.

ודע דבש"ס משמע דבשרא אגומרי חמור מברחא ולא שריק, וא"כ לרב ירמיה דאוסר בברחא ולא שריק כ"ש דאוסר בבשרא אגומרי, ואפילו בגדיא, וכמו שכתבו הרב המגיד והרב ב"י, דהא דכתב הרמב"ם סתם אין צולין בשר ע"ג האש דהיינו בשרא אגומרי בכל מיני בשר איירי.

וראיתי להרב נהר שלום [סק"א][3], ולהרב מעשה רוקח, ולהמרכבת המשנה, דהקשו דכיון דהרמב"ם פסק כרב ירמיה דבברחא ולא שריק אסור, למה אסר בבשרא אגומרי, דזה התירוץ הוא לרב אשי, אבל לרב ירמיה מתניתין [שבת יט:] דאין צולין וכו' מיירי בברחא ולא שריק. יעו"ש. ודבריהם נעלמו ממני, דודאי רב ירמיה לא פליג אדינא, אלא דלא צריך לאוקומי בבשרא אגומרי, ומ"מ מאחר דחזינן דרב אשי דמקל בברחא ולא שריק אוסר בבשרא אגומרי כ"ש לרב ירמיה דמחמיר בברחא ולא שריק דאוסר בבשרא אגומרי. וצ"ע. (א"ה. עיין בלחם משנה שם פ"ג הט"ז. יעו"ש). (יבא הלוי)

ד) שם אף על פי שבשר חי מותר להשהותו וכו'. כדי להבין דברי הש"ע אביא הגמרא עם פירושה, דאמרינן בגמרא [שבת יח:] והשתא דאמר מר כל מידי דקשי ליה זיקא לא מגלי ליה, הלכך גדיא בין שריק ובין לא שריק שפיר דמי, דברחא ושריק נמי שפיר דמי, דברחא ולא שריק רב ירמיה מדיפתא אסיר ורב אשי שרי, וקיימא לן כרב ירמיה. ולרב אשי דשרי והא תנן [יט:] אין צולין בשר ובצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום, התם בשרא אגומרא. עכ"ל הגמרא. ופירושו דבצלי איירי, להכי אפילו חי גמור אסור דאפשר לצלות בלילה. והנה הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג הי"ג] והמחבר כתבו הטעם דשרי בגדי בין שריק ובין לא שריק, משום שאינו צריך רק לחמימות מעט, לכך לא חיישינן שמא יחתה שאם יחתה יתחרך, ולכך אפילו הוא חוץ לתנור ליכא למיחש, ומיירי סמוך לגחלים, אבל אם הוא מונח על הגחלים ממש אף בגדי אסור, דכיון שהוא מונח על הגחלים ממש בודאי אינו חושש על מה שיתחרך כי חפץ הוא שיצלה מהרה באיזה אופן שיהיה. אך אפילו מונח על הגחלים ממש ונצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, שרי גם לדעה ראשונה בסימן רנ"ג [ס"א] דס"ל דגבי תבשיל לא מהני כמאכל בן דרוסאי, אבל בצלי המונח על הגחלים ודאי שרי כשהוא כמאכל בן דרוסאי, דכהאי גוונא ודאי לא יחתה אחר מאכל בן דרוסאי שחושש לפסידא דצלי שלא יתחרך, כיון שכבר נצלה כמאכל בן דרוסאי יצלה בלאו הכי שפיר. ובבשר שור ועז סבירא להו להרמב"ם והמחבר דשרי כשהוא טוח בטיט והוא בתוך התנור מטעם דודאי לא יפתח התנור, דאם יפתח תכנס הרוח ויתקשה הבשר ויפסיד. ולכן אם הצלי מונח בקדירה דאז אינו מתקשה, אם הוא חי לגמרי ודאי שרי, ואם נתבשל קצת י"ל דג"כ שרי מאחר שהוא טוח בטיט, אע"פ שלא כתב זה הרב ב"י מבואר מעצמו כמו שאמרה הגמרא לפ"ז [לפני זה] ביורה עקורה וטוחה, שמע מינה בטוחה יש היכר די שלא יתגלה כנ"ל. ולפי זה הא דמשני התם בבשרא אגומרא, היינו שמונח על הגחלים ממש, דכהאי גוונא אינו חושש לחירוך אלא שיצלה מהרה לכך לא שרי אלא כמאכל בן דרוסאי וכו'. אבל לדעת הרא"ש [שם פ"א סימן ל"ה] והטור שהביא הרב בהג"ה, עיקר טעמא דשרי בגדי משום דקשיא ליה זיקא ולא מגלי כיסוי של התנור, ובזה שרי אף כשפי התנור מכוסה ואינו טוח בטיט, אבל ברחא לא שרי אלא כשטוח בטיט סביב הכיסוי, בכהאי גוונא הוא דליכא למיחש לחיתוי דלא טרח כולי האי לסתור הטיחה שסביב פי התנור, ומהאי טעמא שרי אפילו הוא בקדירה. ואינהו מפרשי דהא דמשני התם בבשרא אגומרא היינו שהתנור אינו מכוסה כלל אלא הוא פתוח לגמרי, ולהכי אסור אפילו בגדי. מיהו כשהוא כמאכל בן דרוסאי אז שרי גם לדעה ראשונה שבסימן רנ"ג ואפילו אינו מונח על הגחלים אלא בסמוך לגחלים, דבצלי כשהוא כמאכל בן דרוסאי ליכא למיחש שמא יחתה. כל זה מבואר בהרב ב"י. והנה מה שכתב המג"א (בסק"א) משמע בצלי קדר שרי. דמאחר שהוא בקדירה אינו חזי על הלילה עד למחר, וא"כ מותר כמו שכתוב בסימן רנ"ג [ס"א] דומיא דבשר חי. (בגדי ישע)

הערות וציונים

2. נדפס לעיל אות א'. **3.** נדפס לקמן אות מ"ו.

אוצר ההלכה

ח) שם אף על פי שבשר חי מותר להשהותו הני מילי בקדירה וכו'. [כתב הטור], אע"פ שבשר חי מותר להשהותו הני מילי בקדירה, שאינה ממהרת להתבשל ומסיח דעתו ממנה עד למחר וכו'. פירוש, אם הוא חי גמור שלא התחיל להתבשל ומסיח דעתו ממנו ולא (יכול) [יבוא] לחתות. וזה לדעת הרי"ף [שבת ו:, טז:] וסייעתו. ולדעת רש"י [שבת לז: ד"ה ורב ששת] וסייעתו, חי לאו דוקא, אלא הוא הדין אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי, מקרי בשיל ושפיר לשהויי, ועיין סימן רנ"ג [ס"א].

כתב הב"י, ופירש"י (שבת דף י"ח ע"ב) גדיא, קשיא ליה זיקא וכו'. עכ"ל. ומשמע דהוא הדין אם הבשר תוך התנור סמוך לגחלים ואין פי התנור מכוסה כלל, חשיב מנח אגומרי, ואפילו דגדיא אסור, דעד כאן לא שרי בלא שריק אלא בשפי התנור מכוסה מיהא, דלא מגלי ליה משום דקשה ליה זיקא. עכ"ל. והקשה עליו הפרישה [דרישה סק"א] וז"ל: ויש להקשות, דלמה כתב דלא מגלי ליה משום דקשה ליה זיקא, הלא מתחיל בדברי רב אשי דמוקי לה בבשרא אגומרי, וא"כ כשהוא בתוך התנור ופיו מכוסה, בלאו הכי נמי לא חיישינן, כיון דאינו מוכן לו לחתות אלא צריך לטרוח עצמו לפתוח וליטול כיסויו. ע"כ. והוא ז"ל תירץ, שהב"י נתן טעם שיהא מותר לכ"ע אפילו לרב ירמיה. ע"ש. ולע"ד מעיקרא ליכא קושיא על דברי הב"י, כי התחיל בדברי רב אשי, וגם סיים בסברת רב אשי, שרש"י ז"ל פירש בבשרא אגומרי, שאינו בתנור דאפילו כיסוי ליכא ומוכן להפוך בו ולחתות. ע"כ. אבל ברחא ולא שריק אע"ג דלא קשיא ליה זיקא, כיון שהתנור מכוסה הגם שאינו טוח בטיט, אינו מוכן להפוך בו ולחתות כיון שמכוסה, ואינו אסור לדעת רב אשי כי אם כשאין כיסוי לתנור, דאז אפילו גדי דקשה ליה זיקא אסור, דהוי דינו כבשרא אגומרי ומוכן להפוך בו. אבל אם התנור מכוסה אף אם אינו טוח בטיט, כיון דקשה ליה זיקא לא מגלי ליה. ובודאי שאין כן לסברת רב ירמיה שאוסר בברחא ולא שריק, אבל מכ"ש שאסור לסברת רב ירמיה אם אין פי התנור מכוסה אפילו בגדי, ולא אתא הב"י לאשמועינן אלא רבותא שהגם שרב אשי מתיר בכל אם התנור מכוסה, אסור בכל אם אינו מכוסה, וכמו שכתבו התוספות [יח: ד"ה התם] וז"ל: דלרב אשי כשהתנור פתוח הוי כמו בשרא אגומרי ואסור. (זרח יעקב)

ו) שם הני מילי בקדירה וכו'. נ"ב: עיין תשובת גבעת שאול (סימן ג') מדין יין שרף שלא נגמר קודם שבת.
(חדושי מוהרמ"ז)

ז) שם הני מילי בקדירה וכו'. כתב ביד אפרים על ס"א בש"ע: וכתב בפנים מאירות [ח"א סימן פ'] וכו', שורפי יין שרף מתבואה. [ע"כ]. גם בתשובת גבעת שאול (סימן ג') נשאל בזה, וע"ש מה שכתב בזה, והביא שם דברי הפנים מאירות הללו ומפלפל בדבריו. עשה"ב. (מגיני חיים)

ח) שם אבל בצלי שאצל האש אסור וכו' והני מילי בבשר שור או עז אבל בשר גדי ועוף וכו'. כתב ב"י בד"ה אע"פ שבשר חי וכו', וכן פסק הרמב"ם בפ"ג [מהלכות שבת הי"ג] וכו'. נ"ב: וכן פסק המאירי [שבת יח: ד"ה זה שביארנו], ועיין במלחמות [שם ו:]. הגה כ"י. (נוכח השלחן)

ט) שם אבל בשר גדי וכו' שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר וכו'. כתב ב"י (דף קס"ז ע"ב שיטה יו"ד). ולפי זה אפילו אין פי התנור מכוסה כו'. נ"ב: עיין בספר קרית מלך רב (דף (ט"ו) [ט"ז] ע"ג). (יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"א)

י) שם אבל בשר גדי וכו' שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר וכו'. זה דעת רבנו משה בר מיימון [שבת פ"ג הי"ג], לפיכך אין צריך להיות טח בטיט, דאפילו הכי לא יחתה משום דמתיירא שמא יתחרך, ואפילו מגולה שרי לדעת רמב"ם. ויש מחמירין שכתב רמ"א דבתנור המגולה הכל אסור הוא דעת תוספות בשבת (דף י"ח ע"ב), דאיתא שם בד"ה התם בבישרא אגומרי, וא"ת משלשלין את הפסח (עם התנור) [בתנור] משום דבני חבורה זריזין הן [שם כ.], והא בלאו הכי נמי שרי דאין אסור אלא בישרא אגומרי. וי"ל דמיירי שהתנור פתוח דהוי כמו בישרא אגומרי. עכ"ל התוספות. משמע דלא סבירא להו הטעם משום יתחרך, רק שאם בא לפתוח התנור יכנס הרוח וכו' ויתקשה וכו'. (אף) [אך] יש לדקדק בתוספות למה (לא) משני הש"ס לקמן [כ.] על הא דמשלשלין את הפסח, התם מנתח הכא לא מנתח, ובזה תירוצא לחוד לא סגי, דלא גרע מברחא ולא שריק רק משום דמגולה הוא, לשני בקיצור הכא מגולה והתם מכוסה. וצ"ל דתוספות סבירא להו בשביל סברא דתכנס הרוח שפיר יש לחלק בין מנותח לשלמים, אבל בשביל הך סברא שמא יתחרך ליכא חילוק בין מנותח לשלמים, דאף דהוא שלמים אפילו הכי לא יחתה דילמא יתחרך. וא"כ לפי סברת המקשן דלא ידע לפלוגי בין מנתח לשלמים הייתי אומר כסברת הרמב"ם דטעמא משום שמא יתחרך, דאי טעמא משום שמא תכנס הרוח למה באמת לא מחלק בין מנתח לשלמים, דבשלמים ודאי אין הרוח קשה כל כך כמו במנותח, אלא ודאי כסברת הרמב"ם. א"כ לא שייך לשנוי הכא מגולה, דלדעת הרמב"ם גם במגולה שרי. ולכך משני התם מנתח וכו', כלומר דהטעם משום רוח, וא"כ אי לאו טעמא דבני חבורה זריזין הן היה אסור גבי פסח משום דמגולה, אך לפי דעת הרמב"ם צריכין אנו לדחוק ולומר דבלא מנתח גרע טפי מברחא ולא שריק כי היכא דלא (הקשו אליבא) [תיקשי אליביה] קושיית תוספות, דתירוצא [דידהו] לא שייך (אליבא) [אליביה], דהא סבירא ליה אף במגולה שרי. ודו"ק.
(מתוק מדבש)

יא) שם אבל בשר גדי וכו' שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר וכו'. כן כתב הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג הי"ג], ועיין בב"י. ונראה טעמו, דאם לא כן מאי פריך [שבת כ.] גבי משלשלין הפסח וכו' והאמר מר גדיא וכו', לישני דמיירי בתנור פתוח, אלא ודאי דבשר גדי בלאו הכי שרי לכולי עלמא דלא חיישינן לחתוי שמא יתחרך, וא"כ על כרחך דרב אשי לא שרי בבשר שור אלא משום דקשיא ליה זיקא, והשתא אתי שפיר מתניתין [שם יט:] דאין

אוצר ההלכה

נותנין פת לתנור ומשלשלין הפסח, וע״ש בחידושי הרשב״א [יח: ד״ה דגדיא]. מיהו קשה דא״כ היכי אמר רבינא [שם יח:] האי קרא חייא כיון דקשי ליה זיקא כבשרא דגדיא דמי, הא בשר גדי לאו מהאי טעמא הוא, דבלאו הכי לא חיישינן לחתוי ואפילו בתנור פתוח שרי. ואפשר דרבינא סבירא ליה כלישנא קמא דבשר גדי שרי משום דקשי ליה זיקא ובשר שור דלא שריק אסור, ולכך מדמה קרא חייא לבשר גדי, אבל אנן קי״ל כלישנא בתרא מהא דפריך גבי משלשלין והאמר מר גדיא וכו׳ דמשמע דגדי שרי בכל גוונא אפילו בתנור פתוח. מיהו בבשר שור פסק דלא כרב אשי משום דבלישנא קמא סבירא ליה לרב אשי דאסור, ורבינא נמי קאי כוותיה. ואפשר דרבינא נמי סבירא ליה דבשר גדי שרי אפילו בתנור פתוח, אבל קרא חייא לא שרי אלא בתנור סתום, אלא דמדמה להו לענין זה דקרא חייא קשי ליה זיקא טפי כבשר גדי, דאפילו מאן דאסר בבשר שור דלא קשי ליה זיקא כל כך, בקרא חייא ובשר גדי מודה דקשי להו זיקא טפי, מיהו בשר גדי בלאו הכי מותר אפילו בתנור פתוח. ולא הזכיר רבנו דין קרא חייא בפירוש, וסמך אמה שכתב [בהלכה י״ד] וכן כל דבר וכו׳. ע״ש. והיינו דפסק דלא כרב אשי משום דרבינא לא סבירא ליה כן, דאם לא כן טפי הוה ליה לדמויי קרא חייא לבשר שור דשרי מהאי טעמא גופיה דקשי ליה זיקא, ועיין בהרז״ה ז״ל [במאור ו:]. (ערך השלחן – סק״א)

יב) שם אבל בשר גדי וכו׳ שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר וכו׳. כן הוא דעת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ג]. ועיין במרן ב״י מה שכתב בפירוש הסוגיא לדעתו. ונלע״ד דהכריחו להרמב״ם לפרש כן, דקשיא ליה מאי דפריך בגמרא שם (דף ך׳ ע״א) גבי משלשלין את הפסח בתנור, והאמר מר גדיא בין שריק בין לא שריק שפיר דמי, ומאי פריך, נימא דמיירי בתנור פתוח, וכמו שכן הוא מוכרח לתרץ אליבא (דר״י) [דרב אשי] דאמר דאפילו ברחא ולא שריק נמי שפיר דמי, וכמו שכתבו התוספות שם [יח: ד״ה התם], וע״ש במהרש״א. ועוד קשיא ליה למאי הוצרך הגמרא שם (בדף י״ח ע״ב) לאוקומי ההיא מתניתין [יט:] דאין צולין בבשרא אגומרי, לישני דמיירי בתנור פתוח. ולזה הוכרח הרמב״ם לפרש הא דקאמר כל מידי דקשה ליה זיקא לא מגלי, לא קאי אלא אברחא ושריק, ומשום דכיון דנפיש הבליה תו לא מגלי ליה דקשה ליה זיקא. אבל בגדיא בלאו הכי שרי מטעמא דאם יחתה יתחרך הבשר ויפסיד, ושרי לכולי עלמא בין שריק בין לא שריק. ולפי זה אף אם התנור פתוח או שהוא חוץ לתנור סמוך לגחלים שרי בגדיא מטעם זה. ולפי זה אתי שפיר פירכת הגמרא בדף ך׳, דלא מצי לשנויי בתנור פתוח דהא בגדיא שרי גם בתנור פתוח מטעם הנזכר, ומשום הכי הוצרך הגמרא לתרץ התם מנתח הכא לא מנתח, וכיון דלא מנתח צריך בשול ואם יחתה בגחלים לא יתחרך הבשר, ומשום הכי חיישינן וכמו שכתב בב״י. ובזה אתי שפיר נמי שהוצרך הגמרא לשנויי ההיא דאין צולין בשר בבשרא אגומרי, דניחא ליה לשנויי הכי כי היכי דתיקום בכל בשר גם בבשר גדי, דהא מתניתין סתמא קתני, ועיין להרב לחם משנה [שם הט״ז]. והיינו טעמא דכי מנח אגומרי א״כ אינו חושש אלא שיצלה מהרה ואע״פ שיתחרך, הלכך חיישינן לשמא יחתה, וכמו שכתב הרב המגיד. יע״ש. ושו״ר למו״ה ערך השלחן ז״ל [סק״א][4] שכ״כ. יע״ש. וע״ע בתשובות פנים מאירות סימן (פ״א) [פ׳]. ולפי זה יש קולא וחומרא על גבי האש מה שאין בסמוך, וכן בסמוך, דבסמוך אצל האש מותר בגדי גם בלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, ובשור ועז אינו מותר גם בנתבשל כמאכל בן דרוסאי, וכמו שכתב מרן בב״י, דלדעת הרמב״ם אינו מותר בכמאכל בן דרוסאי אלא אם מונח על גבי האש, וכמו שכן פסק בש״ע, ואם הוא טח בטיט מותר גם בלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי מטעמא דקשה ליה זיקא, אבל ע״ג האש אסור גם בבשר גדי בלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, ומטעם הנזכר, ובכמאכל בן דרוסאי שרי גם בבשר עז, דכיון שהגיעו למאכל בן דרוסאי אם יחתה בגחלים יחרוך אותם ולמה יחתה להפסידו. וכתב המג״א [סק״ט] דעל גבי האש אסור גם בטוח בטיט, דהא לפי דעת הרמב״ם היינו טעמא דשרי בטוח בטיט משום דקשה ליה זיקא, ואם יגלהו יתקשה הבשר ויפסיד, אבל על גבי האש לא יתקשה הבשר. כן נראה לי טעמו[5]. ושו״ר להלבוש שכתב וז״ל: אין צולין וכו׳, ואפילו הוא בשר גדי אסור, דכיון שהניחו ע״ג גחלים אינו חושש לא לזיקא ולא לחרוכי, אלא רוצה שיצלה מהרה אע״פ שיתחרך ואע״פ שהרוח קשה לו, הלכך חיישינן שמא יחתה. יע״ש. הרי מבואר כדברי המג״א דבמונח על גבי גחלים לא חייש לזיקא ואסיר אפילו טח.

והנה ראיתי להמאור [ו:] שכתב וז״ל: וסוגיין בגמרא בבשרא דגדיא וברחא בין שריק בין לא שריק כולהו בשפוד של צלי התלוי בתנור עסקינן, שאין דרך לחתות את הגחלים שבתנור בעוד שהצלי בתנור שלא יקטום את הצלי, לפי שהיו תנוריהם קטנים, וגם אין דרך זה להוציא לחוץ ולהחזירו משום דקשה ליה זיקא, וזהו טעמו של רב אשי שמתיר אפילו בברחא ולא שריק. ורב ירמיה מדפתי סבר ברחא ולא שריק לא קשה ליה זיקא ומפיק ליה ומהדר ליה ואתי לחתויי. יע״ש. והנה מדבריו משמע דאף אם התנור מגולה, אפילו הכי מותר משום דקשה ליה זיקא, דאם לא כן למה הוצרך לזה, תיפוק ליה משום דאם יגלהו קשה ליה זיקא, אלא על כרחך דסבירא ליה דאף אם הוא מגולה לא קשה ליה זיקא אלא דוקא אם יוציאו לחוץ, ולזה הוצרך לומר דלא חיישינן שיחתה בגחלים והבשר שם משום שלא יקטום את הצלי, ואם יוציאו לחוץ קשה ליה זיקא, וזהו כדעת הרמב״ם שמתיר בבשר גדי אף אם התנור פתוח. אבל איכא בינייהו דלדעת הרמב״ם מותר גם בחוץ לתנור בסמוך לאש, אבל לדעת המאור זה ודאי אסור, וא״כ מה שמתיר הרמב״ם בבשר גדי גם בחוץ לתנור זו סברא יחידית ולא נמצא

הערות וציונים

4. נדפס באות הקודמת. 5. וכן פירש הדגול מרבבה.

אוצר ההלכה

מבואר לשום פוסק שסובר כן. ומ״מ כיון דמרן פסק כן הכי נקטינן.

וני״ל דאף לפי מה שכתב ההגהה דנהגו להחמיר כדעת הטור דבתנור מגולה הכל אסור, מ״מ אם נתן בשר גדי חוץ לתנור מותר בדיעבד, דיש לסמוך על דעת הרמב״ם דמתיר לכתחלה בזה, וכמו שכתב הב״ח [סוף אות א׳] גבי בשר שור ועז דלא שריק, דיש לסמוך על הפוסקים כרב אשי. יע״ש. וכן נראה מדברי המג״א שכתב (בסק״א) אם עבר, ודוקא אם נתן על גבי האש מגולה, אבל כשנתן לתוך התנור מכוסה אפילו בשר עז שרי בדיעבד מאחר דיש מתירין אפילו לכתחלה. יע״ש. ויש לדקדק בדבריו שכתב ודוקא שנתן ע״ג האש שהוא מגולה, ולכאורה למה הוצרך לומר ע״ג האש, דהא במגולה הכל אסור, ועל כרחך לומר הא דנקט ע״ג האש, משום דאם אינו ע״ג האש אז בבשר גדי מותר כיון דאיכא דעת הרמב״ם דמתיר לכתחלה, אבל ע״ג האש ומגולה לכ״ע אסור. והא דלא כתב המג״א בהיתר דדיעבד אלא בתנור מכוסה, נ״ל דהוא הדין גם בבשר גדי אף אם הוא מגולה דיש להתיר, וכמו שמבואר מדיוק ריש דבריו, אלא דכתב מכוסה להתיר גם בעז. ועוד י״ל דפשיטא ליה להמג״א בזה דיש לסמוך על דעת הרמב״ם כיון שקבעה מרן להלכה, אלא שחידש דגם בבשר עז אם הוא מכוסה יש לסמוך על דעת הפוסקים כרב אשי. כנ״ל ברור, ודלא כהרב מחצית השקל[6]. יע״ש.

והנה המג״א (בס״ק ו׳) כתב, ומיהו משמע במאור דאף לסברא השניה דוקא בתנורים שלהם שהיו קטנים והיו חוששים שמא יתחרך, אבל בתנורים שלנו אין היתר לצלי כמאכל בן דרוסאי להאוסרים בסימן רנ״ג [ס״א]. יע״ש. ותמיה לי דלא כתב המאור כן אלא בגדי ולא שריק וכן בברחא דמותר גם בלא נתבשל כלל, ובזה הוא שחילק בין תנורים שלנו לתנורים שלהם, אבל בנתבשל כמאכל בן דרוסאי לא דיבר בזה כלום. אבל ראיתי להרמב״ן במלחמות בריש פרק כירה [טז.] שמבואר מדבריו דלשיטת האוסרים בסימן רנ״ג, היינו טעמא דצלי מותר כמאכל בן דרוסאי משום שלא יקטום, וכמו שכתב המאור גבי גדי ולא שריק. יע״ש. וכמו שכתב המג״א. ולענין דינא יש להקל בזה וכמו שכתב האליה רבה ז״ל [סק״ג]. יע״ש.

ועיין בהלבוש [ס״א] שכתב בסברא הראשונה שהיא סברת הרמב״ם, דטוח בטיט מותר מטעמא דלתרתי לא חיישינן. יע״ש. והוא תמוה, דהא לסברא הראשונה שהיא סברת הרמב״ם דהאי טעמא דטוח בטיט מותר משום דקשה ליה זיקא, ויש נפקותא לדינא בין אלו השני טעמים וכמו שכתב המג״א [סק״ג]. ושו״ר להרב משבצות זהב [סק״א] שנתעורר בזה. יע״ש מה שפירש בדבריו.

וראיתי בהגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ר דף ע״ט ע״ג] וז״ל: פר״ח דהלכתא כאיכא דאמרי וכרב אשי, בין גדיא בין ברחא בין שריק בין לא שריק שפיר דמי וכו׳, סוף דבר בין חי בין בשיל ולא בשיל מותר, דכיון שהוא בתנור אצל הגחלים ולא בעי חיתוי, להכי לא חיישינן דילמא יחתה, ולשמא ישכח ויחתה לא חיישינן כיון דפי התנור מוגף, ולא דמי להיכא דמונח בקדירה דהוה חיישינן באונין של פשתן [שבת יח:] דילמא מחתה אי לאו משום דקשה להו זיקא וכו׳, דהא כיון דהקדירה מפסקת בינו ובין הגחלים בעי חיתוי ולהכי חייש מתניתין וכו׳. והא דאין נותנין פת בתנור [שם יט:] אפילו מוגף וכו׳, משום דפת בעי חיתוי טפי מבשר, אי נמי דהוי ליה כבשרא דגדיא דלא מינתח דלא קשה ליה זיקא כולי האי וחיישינן דילמא פתח התנור לאחתויי. יע״ש. וק״ל דאכתי קשה מברחא, דאע״ג דלא קשה ליה זיקא אפילו הכי בלא שריק מותר אם התנור מוגף. וכי תימא דברחא נמי קשה ליה זיקא, והיינו טעמא דמתיר רב אשי וכמו שכתב המאור. יע״ש. א״כ מאי קשיא ליה גבי אונין והוצרך לשנויי דאיכא חילוק בין צלי שאצל האש לקדירה, והא טעמא דרב אשי נמי דמתיר בברחא הוא מטעם דקשה ליה זיקא, ולכך הוצרך הגמרא לומר גבי אונין משום דקשה ליה זיקא. ועוד ק״ל דמה יענה לסוגיא דדף ך׳ ע״א דמשני הא דמנתח הא דלא מנתח, ואי כרב אשי מה מועיל דלא מנתח דלא קשה ליה זיקא, והא רב אשי מתיר גם בברחא ולא שריק. ועיין בתוספות [יח: ד״ה התם] שהוכיחו מכאן דהלכתא כרב ירמיה. ובמרדכי בפ״א [סימן רנ״א] פירש הסוגיא הא דמנתח הא דלא מנתח וז״ל: ורב אשי דשרי באינו שלם ומתבשל מהרה. יע״ש. ועיין להרב בגדי ישע [אות כ״ז]. אבל מדברי הגהות מרדכי שכתב כבשרא דגדיא דלא מנתח, משמע שמפרש הגמרא כפירש״י, וא״כ קשה מה שהקשיתי. ולפי מה שכתבתי דסבירא ליה כהמאור אתי שפיר, דמפרש הגמרא כהמאור, דכיון דלא מנתח לא קשה ליה זיקא כלל, ורב אשי דמתיר בברחא היינו משום דקשה ליה זיקא, וכן נראה מדבריו שהוצרך לדמויי לבשרא דגדיא דלא מנתח ולא לברחא והיינו משום דברחא קשה ליה זיקא, מה שאין כן בבשרא דגדיא דלא מנתח דלא קשה ליה זיקא כלל, וגם רב אשי מודה בזה דאסור. אלא דקשה מה שהקשיתי. ועוד מדכתב בריש דבריו דלא חיישינן שמא ישכח ויחתה כיון דהתנור מוגף. יע״ש. משמע דעיקר הטעם תלוי משום דסתום הוא ולא משום דקשה ליה זיקא. וזה יש לפרשה בדוחק דכוונת דבריו כיון דסתום הוא א״כ לא חיישינן שיגלה ויחתה משום דקשה ליה זיקא. אבל עדיין קושיא הראשונה במקומה עומדת. וחבירי וידי״ן החו״ש ח״ק כמה״ר רבי שמואל מאני נר״ו אמר לי די״ל דלפי תירוץ זה אין הכי נמי דאין אנו צריכין לדבריו הראשונים, ואזיל בתירוץ זה כשיטת המאור. אלא דעדיין לשונו אינו מדוקדק, דכתב דלא קשה ליה זיקא כולי האי, אדרבה הוה ליה למימר דלא קשה ליה כלל. וצ״ע. ומאפס הפנאי לא יכולתי להאריך, וה׳ יאיר עינינו בתורתו אכי״ר.

(שלמי תודה)

הערות וציונים

6. שכתב דאע״ג דלהרמב״ם מותר לכתחלה בבשר גדי בתנור פתוח, מ״מ לא סמכינן עליה אפילו בדיעבד.

אוצר ההלכה

יג) שם ואם הוא בתנור וכו׳. כתב הלבוש [ס״א] וז״ל: אבל אם הוא בתנור וטח פיו בטיט, בין גדי ועוף אפילו שלמים בין שור שה ועז אפילו מנותחים מותר, דלא חיישינן לחתוי כיון שהוא טוח בטיט וכו׳. יע״ש. וי״ל במאי דכתב אפילו מנותחים, דמאי רבותא במנותחים יותר מבשלמים, אדרבא איכא רבותא בשלמים דצריכין לחיתוי ביותר ואפילו הכי לא חיישינן כיון שאם יפתח התנור קשה להם הרוח. וכן מה שכתב דלתרתי לא חיישינן, טעם זה אינו אלא לדעת הטור ורש״י [שבת יח: ד״ה גדיא] דסבירא להו דבשר גדי הרוח קשה לו, ולכך כתב דאם התנור סתום אפילו אינו טוח בטיט מותר כיון שהרוח קשה לו, ובשר עז אפילו מנותח אסור אם התנור אינו טוח בטיט, אבל כשטוח בטיט לתרתי לא חיישינן. אבל לסברת הרמב״ם ז״ל [הלכות שבת פ״ג ה״ג] שהעתיק הש״ע, וגם הוא דהתיר בכל מידי דבשר אם התנור סתום וטוח, טעמו הוא משום דהרוח קשה בין לבשר שור ועז או גדי ועוף שלימים. והפרש גדול יש בין שני הטעמים הנזכרים, דלטור בשר גדי ועוף על הגחלים אסור אם אין התנור סתום, משום דלא קשיא ליה זיקא אלא כשהתנור סתום שמקבץ ההבל וכשיפתח התנור יוצא אותו הבל ומתקרר התנור ונפסד הבשר. ולהרמב״ם ז״ל שרי משום שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר שאין צריך אלא חמימות האש בלבד. ובשר עז ושור שאינו מתחרך הבשר כשיחתה בגחלים אסור אם התנור אינו טוח בטיט, וכשטוח בטיט אז הרוח קשה לו ולא חיישינן שמא יפתח התנור ויחתה. והלבוש ז״ל ערבב סברת הרמב״ם ז״ל עם סברת הטור ז״ל. ואפילו מנותחים דכתב העתיקה ג״כ מלשון הטור, ולטור רבותא יש במנותחים, דלא מיבעיא אם העז שלם דצריך חיתוי גדול להצלות דאסור אם אין התנור טוח, אלא אפילו כשאינו שלם ואין צריך חיתוי גדול, אפילו הכי אסור משום דאין הרוח קשה לו וחיישינן לחיתוי. ובמקום אחר הארכתי בס״ד.
(מטה יהודה – סק״א)

יד) שם ואם הוא בתנור וכו׳. כתב הלבוש [ס״א]: אבל אם הוא בתנור וטח פיו בטיט, בין גדי ועוף אפילו שלמים בין שור שה ועז אפילו מנותחים וכו׳ (דלכתחילה) [דלתרתי לא] חיישינן וכו׳. עכ״ל. לא דק במאי דכתב אפילו מנותחים, דמאי רבותא במנותחים יותר מבשלמים, אדרבא רבותא בשלמים דצריכים לחיתוי רב כדי להצלות ואפילו הכי לא חיישינן כיון שאם יפתח התנור קשה להם הרוח. וכן מה שכתב דלתרתי לא חיישינן, טעם זה אינו אלא לדעת הטור ורש״י ז״ל [שבת יח: ד״ה גדיא] דסבירא להו דבשר גדי הרוח קשה לו, ולכך כתב דאם התנור סתום אפילו אינו טוח בטיט מותר כיון שהרוח קשה לו, ובשר עז אפילו (אינו) מנותח אסור אם התנור אינו טוח בטיט, אבל כשהתנור טוח בטיט לתרתי לא חיישינן. אבל לסברת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ג] שהיא שהעתיק הש״ע, וגם הוא דהתיר בכל מידי דבשר אם התנור סתום וטוח, טעמו הוא משום דהרוח קשה בין לבשר שור ועז או גדי ועוף שלימים. והפרש גדול יש בין שני הטעמים הנזכרים, דלטור בשר גדי ועוף על הגחלים אסור אם אין התנור סתום, משום דלא קשיא ליה זיקא אלא כשהתנור סתום שמקבץ ההבל וכשיפתח התנור יוצא אותו הבל ומתקרר התנור ונפסד הבשר. ולהרמב״ם ז״ל שרי משום שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר שאין צריך אלא חמימות האש בלבד. ובשר עז ושור שאינו מתחרך הבשר כשיחתה בגחלים אסור אם התנור אינו טוח בטיט, וכשטוח בטיט אז הרוח קשה לו ולא חיישינן שמא יפתח התנור ויחתה. והלבוש ז״ל ערבב סברת הרמב״ם ז״ל עם סברת הטור ז״ל. ואפילו מנותחים דכתב העתיקה ג״כ מלשון הטור, ולטור רבותא יש במנותחים, דלא מיבעיא אם העז שלם דצריך חיתוי גדול להצלות דאסור אם אין התנור טוח, אלא אפילו כשאינו שלם ואין צריך חיתוי גדול, אפילו הכי אסור משום דאין הרוח קשה לו וחיישינן לחיתוי. ובמקום אחר הארכתי בס״ד.
(מטה יהודה – סק״א)

טו) שם ויתקשה הבשר. כתב במג״א (סק״ג) וז״ל: ויתקשה הבשר, משמע דאם הוא בקדרה לא מהני טוח בטיט דהא לא יתקשה. עכ״ל. דבריו סותרין זה את זה תוך כדי דיבור, שהרי כתב תחלה [סק״א] דבצלי קדר שרי אפילו אצל האש, קל וחומר בתנור טוח בטיט. ואם ר״ל בקדרה עם מים, ג״כ מפורש בש״ע [ריש סימן רנ״ג] דמותר, לפי שאינו ממהר להתבשל אסח דעתיה מינה עד למחר, ולא חיישינן לשמא יפתח התנור ויחתה שהחיתוי אינו מועיל לבשר חי בקדרה למהר הבישול. וצ״ע[7].
(חדושי הרז״ה)

טז) שם ויתקשה הבשר. ומה שכתב [המג״א] (בסק״ג) משמע בקדירה לא מהני, לפי מה שכתבתי לעיל[8] יכול להיות שדעה זו ג״כ מודה, שאינו טורח להסיר כדמוכח בגמרא לפ״ז [לפני זה]. והא דצריך לטעמא שיתקשה הבשר והוה ליה לשרי בלאו הכי, אפשר דבאמת שרי מתרי טעמי, ונפקא מינה אפילו אינו טוח בטיט הדק היטב רק שלא יכנס הרוח, ואם אינה מכוסה יפה אפשר שיכנס ג״כ הרוח. ומהג״ה אין ראיה, דנקט לשיטת שאר הפוסקים הנ״ל, אבל אינו מפורש (של שיטות) [שלשיטת] הרמב״ם אסור, (שאר) [דלשאר] הפוסקים צריך עכ״פ לטוח שיהיה טרחה בפתיחתו. (בגדי ישע)

יז) שם ויתקשה הבשר. במג״א (סק״ג), ועיין לקמן בהגה וכו׳. נ״ב: דסבירא ליה דמהני טיח אפילו בקדרה כמו שכתב סק״ה (וט׳) [וי״ט], עיין סק״ו. (חדושי מוהרמ״ז)

יח) שם ויתקשה הבשר. במג״א (סק״ג), בקדירה. ואינו חי לגמרי [הערת המו״ל הר״ר יצחק במברגר: גם הנתיב חיים מפרש כן]. (זכרון אברהם)

הערות וציונים

7. עיין להרב זכרון אברהם, נדפס לקמן אות י״ח. **8.** נדפס לעיל אות ד׳.

אוצר ההלכה

יט) שם ויתקשה הבשר. במג״א (סק״ג), ויתקשה כו׳. כתב מחצית השקל דלדעת הג״ה דסבירא ליה כרש״י [שבת יח: ד״ה שריק], אם טוח בטיט אפילו בקדרה שרי. וקשיא לי למה כתב רמ״א ויש מחמירין, דהיינו דעת רש״י שמחמיר דגדי בעי תנור סתום, הא יש ג״כ קולא לרש״י דבבשר שור או עז או גדי מהני טוח בטיט[9] ולהרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ג] לא מהני. ועיין בט״ז (סק״א). (דברי צבי)

כ) שם ויתקשה הבשר. עיין מג״א (סק״ג) שכתב, משמע דאם הוא בקדירה לא מהני טוח בטיט דהא לא יתקשה. ע״כ. ולפי דבריו אסור להטמין טשאלינט אם נתבשל קצת קודם חשיכה. וצ״ל דהא דמטמינין קודם חשיכה, הוא משום דפסקינן כדעת רש״י [שבת יח: ד״ה שריק] שהביא הרמ״א דבטח בטיט הכל שרי. ואך לפענ״ד צ״ע למה לא זכרו המחבר לקמן, וגם מנא ליה להמג״א דבקדירה לא יתקשה, כיון דהרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ג] לא מפרש כלל קשיא ליה זיקא רק אברחא דיצטנן התנור ועל ידי זה יתקשה, והוא הדין בקדירה דאם יפתח התנור יצטנן ויתקשה כיון דעל כרחך הצינון מקשה אותו. וצ״ע. (גנזי חיים – סק״א)

כא) שם בהגה או שנתבשל קצת וכו׳. ומה שכתב [המג״א] (בסק״ד) שנתבשל קצת ולא הגיע למאכל בן דרוסאי שרי. היינו בשרא דגדיא או ברחא ושריק. והיכא דאסור כגון ברחא ולא שריק, אם הגיע למאכל בן דרוסאי או לא הגיע תליא בפלוגתא בסימן רנ״ג [ס״א], להאוסרים (שיהה) [שהיה] ג״כ כאן הכל אסור, ולהמתירין שם מתירין גם כאן בהגיע למאכל בן דרוסאי. ומיהו בקדירה אפילו גדיא אסור להרי״ף [שבת טז.] וסייעתו, דלא קשיא ליה זיקא לסברת התוספות[10], ולסברת הרי״ף[11] כאן לא יתחרך, א״כ לשיטתו דלעיל דאסור לשהות גם כאן אסור. (בגדי ישע)

כב) שם בהגה וכל זמן שחלל הגוף שלם אף על פי שאין עליו ראשו וכרעיו מקרי שלם. עיין תוספות נזיר (דף נ״א סוף ע״ב ד״ה נמלה וד״ה מי) מבואר שם דהיכי דלא חסרו רק הרגלים שוב לא מקרי שלם. ע״ש וצ״ע. (חדושי מהרי״ו)

כג) שם בהגה וכל זמן שחלל הגוף שלם אף על פי שאין עליו ראשו וכרעיו מקרי שלם. עיין בט״ז יו״ד סימן ע״ב (סק״ט). (נפש חיה – מרגליות)

כד) שם בהגה ויש מחמירין וכו׳. בט״ז (סק״א), ולפ״ז צ״ע וכו׳. ולי נראה דלק״מ על רמ״א, דכיון דכבר כתב סימן רנ״ג [ס״א] דנהגו להקל כדעת רש״י [שבת לז: ד״ה ורב ששת] וסייעתיה אף בבישול אחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, וכן במצטמק ויפה לו, לכן לא הוצרך לכתוב כאן הקולא יותר בצלי מבישול, כיון דלדידיה גם בבישול אית ביה קולא זו. מיהו מה שכתב דלהרי״ף [שבת טז.] והרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הט״ז] אית ביה בצלי זו הקולא, לא נראה לי, דלשיטתם ודאי אף בצלי אינו מותר להשהות רק במצטמק ורע לו. ואף דבהא מודינא ליה דכוונת הטור להתיר בכל ענין אף שאינו על האש מדלא כתב על גבי אש, היינו משום דכתב כן לשיטתו ולשיטת הרא״ש [פ״ג סוף סימן א׳] שפסקו כרש״י וסייעתיה ודלא כרי״ף ורמב״ם גבי תבשיל בסימן רנ״ג, אבל להרי״ף והרמב״ם ודאי דליתא לשיטת המחבר, שהרי הרמב״ם כתב בהדיא על גבי גחלים, וגם להרי״ף פירש הר״ן [ו. ד״ה והאי, טז: ד״ה תו כתב] כן לשיטתו, ע״ש בב״י [כאן ס״ב] שהביא דבריו. ועל הטור ורמ״א לק״מ, כיון דהכריעו סימן רנ״ג כרש״י וסייעתיה. (חמד משה – סק״א)

כה) שם בהגה ויש מחמירין וכו׳. אע״ג דלענין טוח בטיט יש קולא, מ״מ דבצלי דקיימינן ביה הוא מחמיר. ומה שהקשה הרב טורי זהב [סק״א]. ע״ש. לק״מ, דלפי מה שפסק רמ״א סימן רנ״ג [ס״א] דכמאכל בן דרוסאי מותר לשהות, א״כ השתא אין לו לרב לכתוב אלא לחומרא ולא לקולא, דאפילו לטעם חירוך ג״כ מותר כשהגיע למאכל בן דרוסאי. ודוק. הרב נתיב חיים. (מחזיק ברכה – סק״א)

כו) שם בהגה ויש מחמירין וסוברין דבתנור טוח בטיט הכל שרי וכו׳. במג״א (סק״ה), אפילו בקדירה וכו׳. פירוש, אבל לדעת המחבר בקדירה אף אי שריק לא מהני (דקא) [דלא] קשיא ליה זיקא, וכן כתב הרא״ש [שבת פ״א סימן ל״ה] דבקדירה לא שייך האי טעמא דקשיא ליה זיקא. והוא הדין לדעה זו בתנור מכוסה פיו ואינו טוח, אפילו בדגדיא אם הוא בקדרה אסור, והיינו בקדרה שיש בה בשר עם מים, אבל בצלי קדר דינו כמו צלי שאצל האש, ולדעה זו בדגדיא מותר אפילו לא שריק. וגם לדעת המחבר אם הוא שריק מותר דקשיא ליה זיקא, והכי משמע מפירש״י [שבת יז: ד״ה אונין] דפירש באונין שהם בקדרה, והרי מזיק ליה זיקא [שם יח:]. ובמרדכי פ״ק [סימן רנ״א] מתיר בצלי בין על השפוד בין בצלי קדרה כ״ש תוך התנור, ובהגהותיו פרק כירה [סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] אוסר בקדרה. וצ״ע. ודע לדעת המחבר בצלי קדר שאצל האש אפילו בדגדיא אסור, שאינו נחרך כיון דקדרה מפסקת בין הבשר לאש. (חמד משה – סק״ב)

כז) שם בהגה ויש מחמירין וסוברין דבתנור טוח בטיט הכל שרי וכו׳. במג״א (סק״ה), בקדירה. אפילו אינו חי [הערת המו״ל הר״ר יצחק במברגר: וכן כתב הפמ״ג אשל אברהם סק״ה]. (זכרון אברהם)

כח) שם בהגה ויש מחמירין וסוברין דבתנור טוח בטיט הכל שרי וכו׳. במג״א (סק״ה), הכל שרי, אפילו בקדירה, כיון שאין מוכן לחתות שהרי סתום הוא. כוונת המג״א

הערות וציונים

9. ר״ל כשנמצאים בקדירה. **10.** נדצ״ל רש״י (שבת יח: ד״ה גדיא). **11.** הרי״ף כאן העתיק הגמרא כצורתה, ונדצ״ל הרמב״ם.

אוצר ההלכה

בטעמא שכתב כיון שאין מוכן לחתות, נקט משום קדירה, דאם אינו בקדירה שרי מטעם דאם יפתח התנור תכנס הרוח ויתקשה הבשר. (אהל ברוך)

כט) שם בהגה ועל גבי האש שהוא מגולה וכו׳. במג״א (סק״ו), ומיהו כשנצלה וכו׳. כבר כתבתי לעיל (סק״א)[12] שאין זה מוכרח, ולא הא בהא תליא, דפלוגתא שבסימן רנ״ג [ס״א] הוא פלוגתא אחרת, והרי״ף [שבת טז.] הוא מן האוסרים שם, והר״ן [ו: ד״ה והאי] כתב שסובר בזה כשיטת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הט״ז], וא״כ י״ל דלכל האוסרים שם ס״ל דאין חילוק בין בישול לצלי, ומוקי לה להא דאין צולין בבישרא אגומרי וכפירוש הרמב״ם כמו שכתב המחבר בס״ב, דהיינו שמונח על גבי גחלים ממש. עיין סק״ז[13] מה שכתבתי בזה. (חמד משה – סק״ג)

ל) שם בהגה ועל גבי האש שהוא מגולה וכו׳. כתבו המג״א [סק״ו] וט״ז [סק״א], דלפי דעת היש מחמירין שהם התוספות[14], סבירא להו דכשנצלה כמאכל בן דרוסאי שרי בתנור מגולה אפילו להאוסרין ב[ריש] סימן רנ״ג בקדירה וכו׳. והקשה הט״ז, וצ״ע למה כתב רמ״א כאן בלשון יש מחמירין, והא יש ג״כ קולא לענין אחר בן דרוסאי וכו׳. ע״ש. ואמר אדמ״ו הרב דלק״מ, דרמ״א לשיטתו אזיל דסבירא ליה בסימן רנ״ג כדעת המתירין אפילו בקדרה אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי, א״כ גם לדעתו כאן שרי כמאכל בן דרוסאי, א״כ ליכא קולא לדעת תוספות, ולענין קודם שנתבשל כמאכל בן דרוסאי איכא חומרא, וכתב שפיר בלשון יש מחמירין. וק״ל. (מתוק מדבש)

לא) שם בהגה ועל גבי האש שהוא מגולה וכו׳. ומה שכתב [המג״א] (בסק״ו) שהוא מגולה, משמע אפילו הוא בתנור כל שאינו מכוסה כלל אסור, לאפוקי מסברא ראשונה שסוברת בשר גדיא שרי. משום דאינו מחתה שלא יתחרך, מה שאין כן לדעה זו הטעם משום דקשיא ליה זיקא, ובמגולה לא שייך דקשיא ליה זיקא, אסור. והיינו דמשני הש״ס [יח:] התם בבשרא אגומרא, דהיינו שהוא מגולה, ולהכי קודם שהגיע למאכל בן דרוסאי אסור שמא יחתה מאחר שמוכן לחתות, אבל כשהגיע למאכל בן דרוסאי מתיר המתניתין משום דאינו מחתה, אבל לדעה ראשונה אינו מותר בהגיע למאכל בן דרוסאי אלא דוקא שמונח על גחלים ממש ומתיירא לחתות יותר שיתחרך ואין צריך לחיתוי מאחר שהוא כמאכל בן דרוסאי, אבל אם אינו מונח על גחלים ממש אפילו הגיע למאכל בן דרוסאי חיישינן שמא יחתה ודוקא ברחא. כל זה לדעת האוסרים בסימן רנ״ג (שיהה) [שהיה], אבל אם שם שרי דמקרי בשיל גם כאן שרי. וק״ל. והמג״א קיצר בדבריו. (בגדי ישע)

לב) שם בהגה ועל גבי האש שהוא מגולה וכו׳. במג״א (סק״ו), לאפוקי מהסברא וכו׳. נ״ב: פירוש, דלסברא הראשונה הטעם משום חרוך, אבל לסברא השניה הטעם משום כניסת הרוח שזה לא שייך כשהוא מגולה.

ומייש דהא אינהו וכו׳. ר״ל דאין צולין בשר משמע אפילו גדי וכו׳. ועיין ט״ז [סק״א]. (חדושי מוהרמ״ז)

לג) שם בהגה ועל גבי האש שהוא מגולה וכו׳. כתב המג״א [סק״ו], דלדעת שאר הפוסקים אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי שרי אפילו להאוסרים בסימן רנ״ג [ס״א] ואפילו מונח סמוך לאש, דהא אינהו מפרשים הא דתנן [שבת יט:] אין צולין וכו׳ אלא כדי שיצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי, בבשרא אגומרי, היינו שהוא מגולה. עכ״ל. יעוין שם. והא ודאי לא מיכרעה מידי, דאינהו לא באו אלא לומר דכשהתנור מגולה חיישינן לחיתוי, ולעולם מתניתין כפשטה וכדפריש לה הר״ן [ו: ד״ה והאי, טז: ד״ה תו כתב] דמיירי כשהן בעצמן מונחים על האש, והלא הר״ן ז״ל הוא אחד משאר המפרשים.

עוד כתב המג״א (סק״ו), מיהו משמע בהמאור דדוקא בתנורים שלהם שהיו קטנים וכולי, אבל בתנורים שלנו אין היתר לצלי כמאכל בן דרוסאי להאוסרים בקדירה וכו׳. עיין שם. והביאו האליה רבה [סק״ג]. ותמהני שלא נמצא כן בהמאור[15].

אמרינן בגמרא (דף י״ח ע״ב) האי קרא חיה שפיר דמי, כיון דקשה ליה זיקא כבשרא דגדיא דמי. וכתב הרב המאירי [שם ד״ה כבר] ואלמלא כן היינו אוסרים אע״פ שהיא חיה לגמרי מפני שבשולה קל. ורבנו ירוחם [נ״ב ח״ג דף ס״ח ע״א] כתב וז״ל: דלעת חיה לשום אותה בתנור לצלותה מערב שבת דינה כבשר גדי. (מעיני ישועה)

לד) שם בהגה ועל גבי האש שהוא מגולה וכו׳. כתב מג״א (סק״ו), ומיהו בשנצלה כמאכל בן דרוסאי שרי אפילו להאוסרים בריש סימן רנ״ג, דהא אינהו מפרשי הא דאין צולין כו׳ [שבת יט:] במגולה, שמע מינה דהא כמאכל בן דרוסאי שרי, מה שאין כן לסברא הראשונה אין היתר אלא כשמניח על גבי הגחלים ממש. לא זכיתי להבין אנה מצא מתירין אף שאינו ע״ג הגחלים ממש. הרי שיטת רש״י [לז: ד״ה ורב ששת] להתיר לגמרי אף דקדירה כחנניא. והרז״ה [במאור טז:] הניח זה בקושיא על הרי״ף, וה״ר יונה [מובא בראש פ״ג סימן א׳] (והרא״ש) כתב באמת דצריך אח״כ גרוף וקטום, והרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ג] הוא שפירש משום שהוא על גבי גחלים ממש הקילו, ומי מיקל יותר. ואף שבלשון הר״ן ריש פרק כירה [טז: ד״ה תו כתב] הוא סמוך לאש, לאו דוקא (כמו שמוכרח בלשון המג״א עצמו (סק״ד) [סק״ב] שכתב לשון זה בשיטת המחבר), ותדע דבמתניתין סוף פ״ק כתוב ג״כ על האש. ע״ש. (חבל יוסף – גנזי חיים)

לה) שם בהגה ועל גבי האש שהוא מגולה וכו׳. המג״א (סק״ו) כתב, ומיהו כשנצלה כמאכל בן דרוסאי שרי אף

הערות וציונים

12. נדפס לעיל אות כ״ד. **13.** נדפס לקמן אות ס׳. **14.** שבת יח: ד״ה התם, כמבואר בדיבור הקודם, נדפס לעיל אות י׳. **15.** לפנינו נמצא בדף ו׳ ע״ב.

סימן רנד סעיף ב

ב [ו]אין צולין בצל וביצה ובשר [ו*]על גבי גחלים אלא כדי שיצלו מבעוד יום [ז]משני צדדיו כמאכל בן דרוסאי שהוא חצי בישולו, [ז*]אפילו הוא בשר גדי, דכיון שהניח על גבי גחלים אינו חושש אלא שיצלה מהרה ואף על פי שיתחרך, הילכך חיישינן שמא יחתה, [ח]אבל כשנצלה כמאכל בן דרוסאי לא חיישינן דלמא אתי לחתויי אפילו אם הוא בשר שור, שמאחר שהוא ראוי לאכילה למה יחתה להפסידו:

באר הגולה

ו. שם [דף י"ט ע"ב - דף כ' ע"א]: ו*. גמרא שם דף י"ח ע"ב לדעת הרמב"ם הלכות שבת פ"ג הלכה י"ז

וט"ז: ז. ב"י מהא דמנחות נ"ז [ע"א] ומהרמב"ם פרק ט' דשבת [הלכה ה']: ז*. ב"י ממשמעות הרמב"ם שם פ"ג הלכה ט"ז: ח. הר"ן [שבת דף ו' ע"ב ד"ה והאי] והרב המגיד שם בפרק ג' דשבת [הלכה ט"ז]:

אוצר ההלכה

להאוסרין בסימן רנ"ג [ס"א] בקדירה. המחצית השקל הקשה, דהא זה רק לתירוץ הר"ן [ו: ד"ה והאי, טז: ד"ה תו כתב] דכתב דהא דהרי"ף [ח.] הביא המשנה שבת (דף י"ט ע"ב) דאין צולין עד שיתבשל כמאכל בן דרוסאי, אף דרבא (בדף ל"ז ע"ב) הביא ממשנה זו ראיה דקי"ל כחנניא דמותר לשהות, והרי"ף [טז.] כתב דאסור לשהות ולא כחנניא, משום דהרי"ף סבירא ליה דאין זו ראיה גמורה משום דבצלי שאני. אבל להרא"ש [פ"ג סימן א' בשם רבנו יונה] דמתרץ דהרי"ף יפרש המשנה בגרוף וקטום, א"כ אסור להשהות אף דנצלה כמאכל בן דרוסאי. וכתב דלא רצה המג"א להחמיר כל כך. ע"ש. ובחנם דחק, דבלאו הכי הרי המחבר בסעיף ב' וכן הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג הי"ח] פסקו בחררה על גבי גחלים דמותר בקרימת פנים, ועל כרחך כתירוץ הר"ן, ולפי דברי הרא"ש צ"ל דחררה על גבי גחלים אסור להרי"ף, דהרי כתב דאף דהמשנה דחררה אתיא כחנניא מ"מ משנה דאין צולין אתיא כרבנן ובגרופה, וא"כ הרמב"ם דפסק כמשנה דחררה סובר כתירוץ הר"ן, ועיין סק"ה[16] מה שכתבתי בזה, לכן הארכתי קצת כאן. (גנזי חיים – סק"ב)

לו) שם בהגה ועל גבי האש שהוא מגולה וכו'. במג"א (סק"ו), לאפוקי מסברא הראשונה שסוברת שבשר גדי שרי. היינו לסברת הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג הי"ג] דגדי שרי בלי טיחה כיון דגדי רך הוא ומתקלקל אם יחתה (שיתקשה) [שיתחרך] הבשר, וא"כ מותר אפילו אינו מכוסה. מה שאין כן לשיטת רש"י [שבת יח: ד"ה גדיא] דגם בגדי צריך להיות עכ"פ מכוסה דקשה ליה זיקא, וא"כ בתנור אם התנור פתוח אסור.

שם ומיהו אם נצלה כמאכל בן דרוסאי שרי אפילו להאוסרין בריש סימן רנ"ג. היינו שיטת הרי"ף [שבת טז:] שהיא דעה ראשונה של השו"ע. דהא על כרחך אין הרי"ף מחלק בין האי דינא דמתניתין [שבת לו:] דאוסר אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי, ובין האי [שם יט:] דאין צולין אלא אם כן שיצולו מבעוד יום וע"ז מפרש הגמרא דעד שיתבשל כמאכל בן דרוסאי. ועל זה מחלק הר"ן [טז: ד"ה תו כתב] דהרי"ף אף שפסק כחכמים דלא מהני כמאכל בן דרוסאי, ואפילו הכי הביא [שם ח.] האי מתניתין דאין צולין וגם האי גמרא דמיירי כמאכל בן דרוסאי, כתב הר"ן על זה דגם חכמים מודים בהאי דאין צולין, כיון דלא מפסיק מידי בין האש ובין הבשר לא חיישינן לחיתוי דסליק קוטרא ויתעשן הבשר א"כ מותר כמאכל בן דרוסאי. מה שאין כן לסברא הראשונה, היינו לפי שיטת המחבר שהיא דעת (הר"ן) [הרמב"ם], מפרשים החילוק בגמרא דאין צולין (מותר) [בשר] משום דמונח אגומרי ממש, ואז אסור כיון דלא שייך האי תירוץ דלא יחתה משום שמא יתחרך הבשר, דהא חזינן דלא חייש כיון שהניחו ע"ג גחלים ממש. (אהל ברוך)

לז) שם בהגה ובתנור שפיו מכוסה וכו'. נראה לי דאם יש בתנור שפיו מכוסה בשר גדי וגם בשר שור תליא בפלוגתא, דלשיטת הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג הי"ג] כל שאינו טח פיו בטיט לא קשה ליה זיקא, והא דשרי בבשר גדי היינו דלא חיישינן לחיתוי משום שיתחרך הבשר, א"כ בכהאי גוונא אסור דחיישינן שמא יחתה הגחלים לגבי בשר השור. אבל לשיטת הטור הא דשרי בתנור שפיו מכוסה בבשר גדי משום שאם יפתח התנור קשה ליה זיקא ולא חיישינן שמא יפתח, א"כ אפילו אם יש בשר שור ג"כ בתוך התנור נמי מותר מהאי טעמא. והא דכתב הרמ"א אדעת הטור יש מחמירין, אע"ג דחומרא דאתי לידי קולא הוא בכהאי גוונא דפרישית, מ"מ כיון דלענין הדינים שהוזכרו בדברי המתיר חומרא הוא כתב הלשון יש מחמירין. אבל צ"ע הא דסיים הרמ"א וכתב והכי נהוג כסברא זו, אי מחמת חומרא כתב כן דיש להחמיר כדעת הטור, א"כ בכה"ג דפרישית יש לחוש ולהחמיר כדעת הרמב"ם, או נאמר דהרמ"א פסק לגמרי כדעת הטור ע"פ המנהג, דהכי נהוג בין לחומרא ובין לקולא. וצ"ע. (אותות השמים – דרישת ארי – סק"א)

סעיף ב'

לח) סעיף ב' אין צולין וכו'. הרב ב"י הביא הגהת מרדכי [שבת סימן תנ"ד] וז"ל: כתב ראבי"ה[17], מה שנהגו להטמין קדרה בגחלים בערב שבת, כבית הלל נהגו, דתנן [שבת יט:] אין צולין וכו', ובית הלל [יז:] מתירין עם השמש, ומוקי לה רב אשי [יח:] בבישרא אגומרי, ומשום שמא יחתה ליכא דכיון דעביד מחיצות אבנים סביב הגחלים וגם קטמן באפר איכא היכר ולא יחתה, ועוד וכו'. עיין שם סוף פ"ק דשבת. והרב ב"י קיצר

הערות וציונים

16. נדפס לקמן אות קל"ג. **17.** בהגהות והערות שבטור מהדורת שירת דבורה כתבו שבדפו"ר מובא בשם הראב"ן, ונמצא בראב"ן סימן של"ח.

אוצר ההלכה

בדבריו, וכתב הרב ב"י דכתב דמתניתין דאין צולין בית שמאי היא דבית הלל מתירין עם השמש. ואין דבריו נכונים, דמתניתין דברי הכל היא, גזירה שמא יחתה, וכן פסקו כל הפוסקים דאין צולין. עכ"ל. ולי נראה דבריו נכונים, דהלא המשנה דאין צולין בתר ושוין מיתניא[18], וזה ודאי דכולי עלמא מודים בה בית שמאי ובית הלל, מיהו לבית שמאי תרתי איסורי יש בה, הראשון משום דבעינן שלא יצלה בשבת כמו שאוסר כל דבר הנגמר בשבת, ואונין של פשתן יוכיח דבית הלל מתירין אם התנור טוח בטיט דקשיא ליה זיקא ולא מגלי להו, ובית שמאי אוסרים משום דנגמרים בשבת, והשני משום שמא יחתה. נמצא לבית שמאי אף במקום שאין חשש שמא יחתה מ"מ אסור לצלות עד שיצלה מבעוד יום, ולבית הלל הטעם הראשון אינו, לבד טעם השני שמא יחתה, ובמקום דליכא למיחש שמא יחתה מותר. והמשנה שסתמה דבריה וכתבה סתם אין צולין, ולא התנה בדגדיא או דברחא ושריק דמותר, היינו משום שרצה לשנות דבר שתרוייהו שוים בו בית שמאי ובית הלל ומילתא דפסיקתא, והיינו במקום שיש לחוש שמא יחתה. ואי אפשר לטעות ולומר שבית הלל בכל ענין אסרי, דאונין של פשתן השנוי קודם יוכיח דבית הלל מתירין עם השמש. מיהו במקום דליכא למיחש שמא יחתה, לבית הלל מותר עם [השמש] אף שלא נצלה מבעוד יום, ולבית שמאי אפילו הכי אסור אלא כדי שיצולו מבעוד יום. וכך הם דברי ראבי"ה, שאף שהמשנה סתמא קתני אין צולין ומשמע בכל ענין, ואף שליכא למיחש שמא יחתה, היינו משום כי היכי דליתי אף כבית שמאי, אבל לבית הלל דהטעם משום שמא יחתה דוקא ולא משום איסור צליה בשבת, כמו שמסיק רב אשי, דדוקא בישרא אגומרי אסור לבית הלל, מה שאין כן לבית שמאי בכל ענין אסור ואף בדגדיא ושריק, לפי זה בנדון זה דליכא למיחש שמא יחתה מותר, ודבריו ברורים. (חמד משה – סק"ו)

לט) שם אין צולין וכו'. הרב ב"י כתב, דלדעת רש"י [שבת לז: ד"ה וכב ששת] וסיעתו בסימן רנ"ג [ס"א] דשרי להשהות כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי, קמ"ל מתניתין אין צולין (דף י"ט ע"ב) דשרי להשהויי כדין קדרה, דכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי שרי לשהויי. וצ"ע א"כ עיקר חסר במשנה דנקט סתם אין צולין, ובגמרא (דף כ' ע"א) מפרש כדי שיצולו היינו כמאכל בן דרוסאי. ועוד קשיא לי, דאמאי צריך למתניתין לאשמעינן דמותר כמאכל בן דרוסאי, דהא אפילו בכירה שרי לשהויי בשיעור כמאכל בן דרוסאי מכל שכן בצלי, דהא לרי"ף [שבת טז.] וסיעתו שאוסרים בשיהוי בכירה בשיעור כמאכל בן דרוסאי, אפילו הכי מתיר בצלי כמו שכתב בשם הרי"ף והר"ן [ו: ד"ה והאי, טז: ד"ה תו]. ולפענ"ד נראה פשוט דלרש"י אתי המתניתין לאשמעינן דבצלי אפילו בחי אסור לצלות עד כשיעור מאכל בן דרוסאי כמו שכתוב בס"א, אע"ג דבכירה מותר להשהות בחי אפילו אם לא הגיע כשיעור מאכל בן דרוסאי. (דברי צבי)

מ) שם אין צולין בצל וביצה ובשר וכו'. לשון רבנו הטור ז"ל: אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי. ע"כ. והיא משנה ערוכה פ"ק דשבת דף י"ט ע"ב. וכתבו התוספות [שבת מח. ד"ה דזיתים] והרא"ש ז"ל [שם פ"ד סימן ב'] ריש פרק במה טומנין, דמשום הכי אין צולין בצל משום שאינו טוב לאכילה כל כך כמו תפוחים. ע"ש. והקשה על זה הרב תוספת שבת ז"ל (סק"ז), דלפי זה אין לשון המשנה מדוייקת כל כך, דתני בה אין צולין בשר בצל וביצה, דתחילה נקט לא זו אף זו דבשר אין ראוי לאכול כלל כשהוא חי, ובצל ראוי לאכול כמות שהוא חי, וביצה אין ראוי לאכול כל כך כבצל וכו', וא"כ בצל וביצה הוי זו ואין צריך לומר זו וכו'. ע"ש. ואפשר שלטעם זה שינה מרן ז"ל לישנא דמתניתין ושביק ובשר לבסוף כדי שיהיו שלשתן בדרך זו ואין צריך לומר זו. ועיין להרב ז"ל גופיה (סק"י) שנרגש משינוי לשון מרן ויישב באופן אחר, וסיים, ועיין סקט"ו מה שכתבתי שם. ונראה דצ"ל ס"ק טו"ב, וכיוון למאי דכתיבנא. אלא דעל כל פנים לשון המשנה קשה לפי דברי הרא"ש הנזכרים, דהיכי תני תנא בחדא חלוקה זו ואין צריך לומר זו ולא זו אף זו וכדמקשי הרב ז"ל, והיה לו לסייע עצמו מדברי התוספות ריש מעילה ד"ה ששחטן בדרום שהקשו דהתם תני זו ואין צריך לומר זו והדר תני לא זו אף זו, ואין זו שיטת תנאים. ע"ש מה שתירצו. והיכי תני תנא הכא לא זו אף זו וזו ואין צריך לומר זו בהדי הדדי ואין זו שיטת תנאים. ועיין למורנו הרב נשמת חיים ז"ל בדרושיו (דף ע"א [ע"ד]) שהוכיח במישור מכח סוגיא דריש הוריות, דבשתי חלוקות לא קפיד תנא ונקט חדא בדרך זו אף זו וחדא בדרך זו ואין צריך לומר זו, משום דהוי חדא לחיובא וחדא לפיטורא ואינו רוצה לשנות הסדר דנקט ברישא, אבל בחלוקה אחת קפיד תנא דלא למינקט אלא בחדא גוונא. ע"ש. והכא הוי חדא חלוקה לאיסורא ונקיט תרי גווני. ומה גם דמרן ז"ל בהאי כללא חזינן ליה דדבריו נראין כסותרין, דבכלליו שבספר יבין שמועה דף נ"ט ע"ב [שער שלישי אות ד'] ובתשובותיו אה"ע בסוף שיטת כתובות כתב משם רש"י והתוספות דטובא אשכחן דתחילת המשנה בזו אף זו ובסיפא בזו ואין צריך לומר זו ובהיפך, ואילו ממה שכתב מר ניהו רבה ז"ל גופיה בב"י א"ח סימן תקל"ד [סעיף ד' ד"ה ומיהו] משמע איפכא, וכמו שהקשה הרב הגדול חיד"א ז"ל בספר שער יוסף (דף ט' ע"ג מהספר). מעתה איך נוכל לומר דמפני שנרגש דמתניתין לאו בחדא סוגיא אזלא איכפל לשנות הבבות, ומה גם דהגם דהוא שינה מ"מ קשה לישנא דמתניתין, דסוף סוף הגירסא כצורתה דקשיא בדוכתה קיימא. (פתח הדביר ח"ג – סק"א)

מא) שם אין צולין בצל וביצה ובשר וכו'. שינה מלשון המשנה [שבת יט:], ובמשנה נקיט בלא זו אף זו, לא מיבעיא בשר אלא אפילו בצל וביצה שראויין לאכול חיין יותר מבשר (עיין מג"א ס"ק י"ג במה שכתב ולא דמי לבצל (בס"ד)

הערות וציונים

18. ר"ל דהמשנה אין צולין נשנית בדף י"ט ע"ב לאחר המשנה ושוין שנשנית בדף י"ח ע"א.

אוצר ההלכה

[בס״ב]). פשוט מפני שרוצה לאסוקי אפילו הוא בשר גדי וכו׳ שזה קאי על בשר, ולזה הוכרח לשנות. (זרע יעקב – זלזניק)

מב) שם אין צולין בצל ביצה ובשר על גבי גחלים וכו׳. המחבר שונה לשון הרמב״ם לפי פירושו בב״י, וז״ל הרמב״ם פ״ג [מהלכות שבת הט״ז]: אין צולין בשר וכו׳ על גבי האש אלא כדי שיצולו מבעוד יום ויהיו ראויין לאכילה, ואם נשארו אחר כן על האש בשבת עד שיצולו הרבה מותר, מפני שהן כמצטמק ורע לו, שאם יחתה יחרוך אותן שעל גוף האש הן. עכ״ל. ופירש הרב המגיד דפירוש דין זה הוא בכל בשר, וכשהבשר עצמו מונח על גוף האש. וכל שהוא ראוי לאכילה מפורש שם בגמרא [שבת כ.] כמאכל בן דרוסאי. ומדברי רבנו פ״ט [ה״ה] משמע שהוא חצי בישולו. עכ״ל. ומה שכתב המגיד משנה בכל בשר, היינו אפילו בדגדיא, והכי מסקינן דף י״ח ע״ב לרב אשי בבישרא אגומרי. ואף שפשטא דש״ס שם הוצרך לאוקמי הכי רק לרב אשי דמתיר בתנור ולא שריק אפילו דברחא, אבל לרב ירמיה משמע דלא צריך לאוקמי המשנה בהכי אלא בדברחא ולא שריק, ואפילו אם הוא תוך התנור, שהרי ללישנא קמא אוקמוה בהכי לרב אשי בדברחא ולא שריק, ואנן קי״ל כרב ירמיה בהא, מ״מ י״ל דאפילו הכי הדין דין אמת, דבבישרא אגומרי לכולי עלמא אסור, ובדברחא ולא שריק כבר כתב הרמב״ם קודם לזה [הי״ג] שאסור אף בתנור. והנה במשנה ליתא מה שכתב על גבי האש, אלא הרמב״ם כתב כן לאשמעינן דין זה דבישרא אגומרי.

ורש״י פירש בגמרא בישרא אגומרי, שאינו בתנור, דאפילו כיסוי ליכא ומוכן להפוך בו ולחתות. עכ״ל. ולכאורה קשה, דלא הוצרך לפרש כן לשיטתו, דהוא נמי שיטת הטור, דהא דמותר בגדיא ולא שריק היינו שהוא מכוסה בתנור הפתח בדלת וכהאי גוונא מטעם איידי דקשי ליה זיקא וכו׳ או מאיזה טעם שיהיה, הא באינו מכוסה כלל אף אם הוא בתוך התנור אסור, וא״כ הוא הדין לרב אשי, ולמה ליה לפרושי שהוא חוץ לתנור, ליפרש שהוא בתוך התנור ואינו מכוסה. וצ״ל דהכריחו לזה מדקמתרץ בבישרא אגומרי ולא קאמר בתנור שאינו מכוסה, אלא שמע מינה דכל שהוא בתוך התנור אף שאין התנור מכוסה פיו כלל שרי ולא חיישינן שמא יחתה, והוא דלא כמו שכתב הטור דאף בדגדיא דוקא שמכוסה פי התנור. והא דכתב רש״י דאפילו כיסוי ליכא, לא קאי אתנור רק דהתנור גופיה קרוי כיסוי למה שבתוכו, ואם הבשר בתוכו צריך להוציאו כדי לחתות, מה שאין כן אם הוא חוץ לתנור. וקצת נראה סיוע לזה מהא דפריך [כ.] למתניתין דמשלשלין את הפסח וכו׳, ולמה לא משני דמיירי בתנור פתוח. אלא משמע דאף אם הוא פתוח כל שהוא בתוך התנור לא חיישינן לחיתוי. ובהגהות מרדכי [סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] תירץ והוכיח מזה דסתם תנור מכוסה הוא. והוא דוחק. ועיין בב״י שנסתפק בדברי הסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ד ע״א] וסמ״ק [סימן רפ״ב] שכתבו חוץ לתנור, אם דעתם כ״ש [כל שהוא] תוך התנור לא בעי כיסוי, ולפי מה שכתבתי גם דעת רש״י כן הוא.

ולשיטת הרמב״ם דפירש בדגדיא ולא שריק אפילו הוא חוץ לתנור אצל האש, דלא חיישינן שמא יחתה דיתחרך דאין צריך אלא חמימות האש כמו שכתב המחבר ס״א, על פי זה כתב הרב ב״י דהא דאין נותנין היינו שמונח על הגחלים ממש, ולכן כתב סתם בשר משמע אפילו דגדיא. ואף שבדגדיא ליכא למיחש שמא יחתה, כאן שהניחו ע״ג גחלים א״כ אינו חושש אלא שיצלה מהרה וכמו שכתב בש״ע. ולענ״ד הדברים דחוקים מאד דלמה לא ניחוש נמי לזה אחר שנצלה כמאכל בן דרוסאי, וכי כל העולם כולו אוכלין כך, והרי זה אינו רוצה לאכלו כך עד שיצלה כולו כראוי לכל אדם, וגם כוונתו שיצלה מהרה ולא חש לחירוך, א״כ ודאי איכא למיחש שמא יחתה שיצלה כל צרכו מהרה. והנראה שלא הוצרכנו לסבול דוחק כזה בדברי הרמב״ם, ויש לפרש כוונתו דהא דלא חיישינן שמא יחתה בדגדיא, היינו אם הוא תוך התנור ואפילו אינו מכוסה משום דסגי ליה חמימות התנור לצלות היטב ולמה יחתה להפסידו. וזה שכתב שאין צריך אלא חמימות האש, וכוונתו על חמימות התנור שנתחמם מאש, מה שאין כן אם הוא חוץ לתנור דאין לו חמימות רק מגוף האש מגחלים אלו, ודאי שיש לחוש שמא יחתה ואף שהוא אצל האש, אולי יכבו הגחלים הסמוכים לבשר מלחות הבשר הנוטף או יצטרך חמימות יותר ע״י גחלים מרובים מאלו, ולכן סתם וכתב בשר, משמע כל בשר במשמע, וגם כתב ע״ג האש, כוונתו שאינו צולה ע״י חמימות התנור רק ע״י חמימות האש. גם מה שכתב שעל גוף האש הם, כוונתו שאין הפסק ביניהם והבשר צריך לאש, אבל פירושו שאצל האש הוא ולא ע״ג גחלים ממש. וכהאי גוונא כתב נמי שם פ״ג ה״ח תבשיל חי או מצטמק ורע לו מותר לשהותו על גבי האש וכו׳, ופירושו ודאי אצל האש ולא ע״ג גחלים ממש, או שפירושו הכא והתם למעלה מן האש, אבל מ״מ לא על הגחלים ממש קאמר. ואין להוכיח מהא דאמרינן ביצה (דף כ״ג ע״א) בישרא אגומרי, דהתם נמי למעלה מן האש קאמר. ע״ש. ותמיהני על הרב המגיד, שהוא עצמו פירש על מה שכתב הרמב״ם שאין צריך אלא חמימות האש, כוונתו שבחמימות התנור די להם, ולמה יצא כאן מחוץ לשיטתו ופירש על גבי האש ממש, וזה אי אפשר לכוין בדבריו לפע״ד, וכל דברי המחבר הוא לפי שיטה זו, ולי נראה עיקר כמו שכתבתי.

ומה שכתב המחבר עוד שיצלה מבעוד יום משני צדדים, כן כתב בב״י ע״פ מה שכתב הרמב״ם בפ״ט [מהלכות שבת ה״ה] לענין חיוב הצולה בשבת, דחייב אם צלה משני צדדיו כמאכל בן דרוסאי, והוא ע״פ דברי רבי יוחנן במנחות (דף נ״ז ע״א). ולפי זה היה לו לחלק דאם נצלה כל צרכו אפילו מצד אחד שרי כמו שפסק הרמב״ם נמי התם, וכן הוא שם בפירוש רש״י [ד״ה ואם] ותוספות [ד״ה ואם], שהרי הב״י כתב שהדין הכא כמו התם. ואפשר דאפילו הכי איכא למיחש שיהפך הבשר שיצלה צד השני ג״כ. אכן לא נזכר חששא זו בגמרא ופוסקים אלא שמא יחתה, דהוא מעשה זוטא ויוכל לבא ע״י שכחה מעט, מה שאין

אוצר ההלכה

כן להפך הבשר, ואף אם יהפך אותו לא עביד איסורא עד שיצלה, ובתוך כך יזכור שהוא שבת ויסלקנו. אבל נ"ל אף דכתב הרב ב"י שזה דומה להתם דמאי שנא, ונראה דשנא ושנא, דהתם הטעם הואיל ועדיין אינו ראוי לאכול אפילו ללסטים, הוה כמו שלא צלה כלל לכן פטור דלא קעביד מידי, אבל הכא הטעם דכל שנצלה כך שוב האש יחרוך אותו אם יחתה, ולכן לא חיישינן שמא יחתה דשוב אין צריך רק חמימות מעט רחוק מן האש שיגמור צלייתו, ולפ"ז אף אם נצלה מצד אחד אותו שכנגד האש לא אתא לחתויי, דאי משום שיצלה בצד השני א"כ יצא שכרו בהפסדו שיפסיד אותו צד שכבר נצלה. והרי אם נצלה מבחוץ אף שאפשר שתוכו לא נצלה כלל לא חיישינן לחיתוי מהאי טעמא, ואין לומר נמי שמא יהפוך הבשר, דכבר כתבתי והוכחתי שאין לחוש לזה. ולכן נראה כל שנצלה כמאכל בן דרוסאי באותו צד שע"ג האש תו אין לחוש ושרי. כל זה נראה לי עיקר בדברי הרמב"ם. (חמד משה – סק"ד)

מג) שם אין צולין בצל וביצה ובשר וכו' כמאכל בן דרוסאי שהוא חצי בישולו ואפילו הוא בשר גדי. וא"ת והא בס"א פסק בשר גדי ועוף מנותחים דשרי, ומשמע אפילו לא נצלה חצי בישולו. וליכא למימר דמיירי בנצלה חצי בישולו, א"כ משמע דבבשר שור ועז דאסר הש"ע לעיל מיירי אף בנצלה חצי בישולו, וליתא, דאמרינן הכא דאם נצלה חצי בישול מותר אפילו בשר שור. וג"כ אין לומר דבגדי שלם מיירי הכא, דסתמא קאמר דמשמע דלא שנא. והיה נראה לתרץ, דלעיל מיירי להשהותו לצורך מחר, ולכך שרי דמסח דעתיה, כיון דיכול להצלות כל הלילה לא אתי לחתויי, ואם יחתה אדרבא מתחרך הבשר, ובשר שור כיון שאינו מתחרך חיישינן נמי שמא ימלך ויחתה לאוכלו בלילה. וכאן מיירי דרצה לאכלו בלילה, וחיישינן לחיתוי כדי למהר לאוכלו בלילה. אלא דמרן ב"י ז"ל כתב, ואין כן דעת כל הפוסקים, אע"ג דהמרדכי ז"ל [סוף סימן ש'] סבירא ליה חילוק זה, וכן כתב בשבולי הלקט [סימן נ"ז], לא משמע כן מהמפרשים שכתבתי בריש סימן זה, אלא מאחר שראוי לאכלו בלילה אתי לחתויי ואע"פ שאינו צולה אלא לצורך מחר.

והאמת הוא דלעיל מיירי בצלי שאצל האש ולא היה על גבי גחלים, דחייישינן שמא יתחרך, ולכך בגדי ועוף שרי שאם יחתה יתחרך הבשר. וכאן מיירי בצלי שהניח על גחלים ממש, דאינו חושש אלא שיצלה מהרה ואע"פ שיתחרך. ומה שכתב הלבוש [ס"ב] אינו חושש לא לזיקא וכו', דר"ל אם היה התנור סתום דבכהאי גוונא דוקא הרוח קשה לו וכאן אינו חושש, וליתא, דהכא מיירי דהבשר על הגחלים ולא היה בתוך התנור כמו שהוכחתי. ואפשר דר"ל בתנור והניחו על הגחלים וסתם התנור דבהא שייך קשי להו זיקא.

ומכאן משמע דסתם הש"ע כהרי"ף [שבת טז.] שאוסר לשהות אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי, הכא שהם עצמם מונחים על האש שרי דכיון שהגיעו למאכל בן דרוסאי אם יחתה בגחלים יחרוך אותם. אבל לרש"י [לז: ד"ה ורב ששת] דסבירא ליה דשרי להשהות כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, א"כ מאי איריא ע"ג גחלים, אפילו אינם אלא אצל האש שרי כדין נתבשלה כמאכל בן דרוסאי דשרי לשהויי. וכן משמע לעיל בסימן רנ"ג [ס"א] דהביא סברת הרי"ף ז"ל בסתם משמע דכך דעתו. (ועיין במג"א (סק"ח) [סק"ו], ובמגן דוד [ט"ז] (סק"א). יעש"ב). (מטה יהודה – סק"ב)

מד) שם אין צולין בצל וביצה ובשר וכו' כמאכל בן דרוסאי שהוא חצי בישולו ואפילו הוא בשר גדי. ואם תאמר והא בסעיף א' פסק הש"ע בשר גדי ועוף מנותחים דשרי, ומשמע אפילו לא נצלה חצי בישולו. וליכא למימר דלא התיר אלא היכא דנצלה חצי בישולו וסמך על מה שכתב בסעיף ב', דא"כ משמע דבבשר שור ועז דאסר הש"ע לעיל מיירי אף בנצלה חצי בישולו, וליתא, דהא אמרינן הכא דאם נצלה חצי בישולו מותר אפילו הוא בשר שור. וכמו כן אין לומר דבגדי שלם מיירי הכא, דהא סתם קאמר, משמע לא שנא שלם לא שנא מנותח. והיה נראה לתרץ דלעיל מיירי להשהותו לצורך מחר ולכך שרי דמיסח אסח אדעתיה, כי כיון דיכול להצלות כל הלילה לא אתי לחתויי, ואם יחתה אדרבא מתחרך הבשר, ובשר שור חיישינן כיון שאינו מתחרך וחיישינן שמא ימלך ויחתה לאכלו בלילה, וכאן מיירי דרצה לאכלו בלילה, וחיישינן לחיתוי כדי למהר לאכלו בלילה. אלא דהב"י ז"ל כתב, ולא כן דעת כל הפוסקים, אע"ג דהמרדכי [סוף סימן ש'] סבירא ליה חילוק זה, וכן כתב בשבולי הלקט [סימן נ"ז], לא משמע כן מדברי המפרשים שכתבתי בריש סימן זה, אלא מאחר שראוי לאכלו בלילה אתי לחתויי ואע"פ שאינו צולה אלא לצורך מחר.

והאמת הוא דלעיל מיירי בצלי שאצל האש ולא היה על גבי גחלים, דחייש שמא יתחרך, ולכן בגדי ועוף שרי שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר, ובכאן מיירי בצלי שהניחו על גבי גחלים דאינו חושש אלא שיצלה מהרה ואע"פ שיתחרך. ומה שכתב הלבוש [ס"ב] אינו חושש לא לזיקא וכו', דר"ל אם היה התנור סתום דבכהאי גוונא דוקא הרוח קשה לו וכאן אינו חושש, וליתא, דהכא מיירי דהבשר על הגחלים ולא היה בתוך התנור כמו שהוכחתי, ואפשר דר"ל בתנור והניחו על הגחלים וסתם התנור דבהא שייך קשי להו זיקא.

ומכאן משמע דסתם הש"ע כדעת הרי"ף [שבת טז.] שאוסר לשהות אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי, הכא שהם עצמם מונחים על האש שרי שהגיע למאכל בן דרוסאי [ד]אם יחתה הגחלים יחרוך אותם. אבל לרש"י ז"ל [לז: ד"ה ורב ששת] דסבירא ליה דשרי להשהות כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, א"כ מאי איריא ע"ג גחלים, אפילו אינם אלא אצל האש שרי כדין נתבשלה כמאכל בן דרוסאי דשרי לשהויי. וכן משמע לעיל בסימן רנ"ג [ס"א] דהביא סברת הרי"ף ז"ל בסתם משמע דכך דעתו. (ועיין במג"א (סק"ח) [סק"ו], ובמגן דוד [ט"ז] (סק"א). יעש"ב). (מטה יהודה – סק"ב)

אוצר ההלכה

מה) שם בצל וביצה ובשר. ולכאורה שוין הן, וכי היכא דבשר בקדירה שרי בחי לגמרי, (ה״ג) [הכי נמי] בצל וביצה. וכן משמע מלשון הרב ז״ל [ש״ע הגר״ז ס״ה]. אבל באשל אברהם (סק״ג) כתב בבצל דדמי לירק ואף חי בקדירה אסור. וצ״ע. וכן צ״ע בביצה וכ״ש בביצת התרנגולת שאין לך קל לבשל יותר ממנה, עיין שבת (דף פ׳ ע״ב). (תהלה לדוד – סק״ג)

מו) שם ובשר על גבי גחלים. היא דעת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הט״ז], דמפרש דהיינו מאי דאמרינן בגמרא [יח:] התם בבשרא אגומרי. וק״ל כיון דבגמרא לא מתרצינן הכי אלא לרב אשי דשרי אפילו בברחא ולא שריק, אבל לרב ירמיה אין צריך לחדש חילוק זה, דלדידיה ההיא דאין צולין איירי בברחא ולא שריק, וכדמוקמינן לה ללישנא קמא אליבא דרב אשי, [ומ]אחר דפסק כלישנא בתרא וכרב ירמיה למה אסר בבשרא אגומרי. בשלמא להרא״ש[19] ודעימיה ניחא, דהם מפרשים דהא דמוקי לה בבשרא אגומרי ר״ל שאינו תוך התנור או שאינו מכוסה עיין בב״י, ואין זה חידוש דחדית הגמרא, דמעיקרא נמי לא התיר דגדיא אלא דוקא תוך התנור ומכוסה, הילכך אע״ג דלא משני הכי אלא לרב אשי היינו משום דלרב ירמיה אין צריך לאוקמה אבשרא אגומרי דיש לאוקומה אפילו בתנור מכוסה ובברחא ולא שריק, אבל הדין לעולם קיים אפילו לרב ירמיה, אבל להרמב״ם קשה. ואפשר דכיון דקיימא לן כרב ירמיה דלא כרב אשי, ועיין בתוספות [ד״ה התם] שני טעמים ובהרא״ש [פ״א סימן ל״ה] עוד טעם אחר, למאי נפקא מינה טרח הגמרא לפרש מתניתין דאין צולין אליביה דרב אשי, אלא ודאי לאשמועינן דלפי ההלכה נמי ישנו לחילוק זה. ונראה קצת ראיה לשיטת הרמב״ם ממאי דבלישנא קמא מוקי למתניתין דאין צולין לרב אשי בברחא ולא שריק, דלהרא״ש[20] קשה דכיון דמעיקרא נמי לא התיר דגדיא אלא תוך תנור ומכוסה, אמאי לא מוקי לה בבשרא אגומרי. אבל להרמב״ם כל כמה דמצי לאוקומה מבלי שנחלק חילוק חדש ניחא ליה. (נהר שלום – סק״א)

מז) שם על גבי גחלים וכו׳. במג״א (סק״ז), על גבי גחלים, סמוך לגחלים. היינו לשיטת שאר הפוסקים דהטעם במשנתנו [שבת יט:] הוא משום דמוכן לחתות מאחר שהוא חוץ לתנור, א״כ למה לן (לדוקחי) [לדחוקי] לאוקמי ע״ג גחלים שלא ליקח בשבת שמא יכבה, משום הכי מוקי פירושו בסמוך. ועיין מה שכתוב סימן רנ״ג [סוף סעיף א׳ בהגה] בדיעבד מותר ליקח דהוי דבר שאינו מתכוין. אבל לשיטת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ג] כל הטעם דמתניתין הוא משום שאינו חושש על החירוך מאחר שהניחו ע״ג גחלים ומשום הכי בעינן כמאכל בן דרוסאי, צריך לומר שממתין וכו׳. ועל סק״ט כבר השגתי עליו לעיל בס״ק ג׳[21], דבשריק לכל הדעות שרי דאין חולק בזה וכן משמע בב״י, ועוד יש לי ראיה ברורה מן הגמרא הנ״ל [יח:]. (בגדי ישע)

מח) שם על גבי גחלים וכו׳. במג״א (סק״ז), ולהרמב״ם ״והמחבר״ צ״ל דאין הכי נמי וכו׳. כצ״ל. (חדושי מוהרמ״ז)

מט) שם על גבי גחלים וכו׳. וצריך ליזהר מלהסיר עד שיכבו הגחלים. מג״א [סק״ז]. אע״ג דכתב המג״א סימן רנ״ג סקי״ח דאם אינה טמונה בגחלים רק על גבי גחלים מותר להסירו ע״י ישראל, היינו בדיעבד. מחצית השקל. ובתניא [ש״ע הגר״ז סעיף ב׳] כתב (דל״ק) [דלא דמי] לסימן רנ״ג, דשם אין הקדירה מכבה, אבל הבשר מכבה קצת במוהל הנוטף ממנו בשעת סילוקו. עכ״ל. וכשאין מונח על הגחלים ממש רק אצל הגחלים, לא מהני כמאכל בן דרוסאי להב״י דהרי אינו מפסידו בחיתוי כמו שכתבתי בסעיף א׳ [סק״ו]. מג״א [סק״ו]. ולפי מה שנתבאר בסימן רנ״ג [ס״א בהגה] דהמנהג כהמתירים להשהות כל שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי, לפי זה מותר להשהות צלי שנצלה כמאכל בן דרוסאי אפילו חוץ לתנור סמוך לגחלים. תניא [שם]. (באר יעקב – קרויזר – סק״א)

נ) שם על גבי גחלים וכו׳. במג״א (סק״ז), סמוך לגחלים. צריך פירוש למה לו להביא דעת המרדכי [שבת סימן רנ״א] כיון דהמחבר סובר כדעת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הט״ז].

שם ועמ״ש סימן רנ״ג סוף ס״א. הכוונה על הגה״ה שבדיעבד בשעת הדחק מותר לישראל ללקחו מן הגחלים רק שיזהר שלא לנענע. (אהל ברוך)

נא) שם כדי שיצלה מבעוד יום משני צדדיו כמאכל בן דרוסאי וכו׳. ולכאורה מנא ליה דכדי בן דרוסאי מצד אחד לא מפסיד ליה בחיתוי. אולם לכאורה בעינן משני צדדין דבלא זה חיישינן שמא יתהפך, כמו שאמרו בגמרא מנחות [נז.] דחייב במהפך עד שיצלה משני צדדין, כדמשמע בירושלמי ([שבת] פ״א ה״ה) דעיקר טעמא משום שדרכו להתהפך. אולם זה אינו מספיק אלא בבישול כמאכל בן דרוסאי, אבל בדינא דלעיל בגדי ועוף מנותח דלא שייך שיפסידנו בההיפוך, וצ״ל דתלמודין לא חייש כלל להיפוך אפילו בדבר שדרכו להתהפך. וצ״ע בזה. ובעיקר הדבר אי מהני להירושלמי בצלי כמאכל בן דרוסאי כתבתי לעיל סימן רנ״ג [ס״א ד״ה אלא][22]. ע״ש. (תוספת ירושלים)

נב) שם כמאכל בן דרוסאי שהוא חצי בישולו. הכא אזיל לחומרא וביו״ד סימן קי״ג [ס״ח] פסק שליש בישולו לקולא, ועיין מה שכתב בספר יד אהרן סימן רנ״ג[23]. (ברכי יוסף – סק״א)

נג) שם כמאכל בן דרוסאי שהוא חצי בישולו. אבל הרוקח (סימן ל״ח) והגהות מרדכי פרק כירה [סימן תנ״ר] וריא״ז [הובא בשלטי הגבורים שבת טז.] והטור כתבו שהוא שליש בשולו. ע״ש.

הערות וציונים

19. דברי הרא״ש בזה סתומים וזוהי שיטת רש״י והטור, עיין ב״י. **20.** ראה הערה קודמת. **21.** נדפס לעיל אות ט״ז. **22.** נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות י״ג. **23.** נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות קע״ד.

אוצר ההלכה

וכן פסק ביו״ד סימן קי״ג [ס״ח]. ע״ש. וכבר כתב הב״ח סימן רנ״ג [אות א׳] דבאיסור שבת ודם ביו״ד [סוף] סימן ס״ט פסק לחומרא, אבל באיסור שלקות דרבנן פסק לקולא. ע״ש. ועיין מה שכתבתי ביו״ד (ריש סימן ס״ט) דנקטינן כרש״י [חולין קכ. ד״ה הקפה] והרי״ף והרמב״ם [הלכות מאכלות אסורות פ״ט ה״ו] דסבירא להו דדם שבשלו נמי חייב עליו, ושכן הוכיח הר״ן בחידושיו חולין דף ק״ך [ע״א ד״ה תנן] והרדב״ז [ח״א] סימן (תצ״ט) [קצ״ט], וגם הרב קרית ספר בהלכות מאכלות אסורות פ״ו כתב דאיסורא דאורייתא איכא כמו חצי שיעור. ע״ש. ואף למ״ד דדם שבשלו מדרבנן, כיון דעיקר הדם מתחלה עד שלא נתבשל היה מן התורה החמירו בו, וכן כתב הב״ח ביו״ד [שם סוף אות י׳] גבי גוי מסיח לפי תומו דאינו נאמן מהאי טעמא. ע״ש. ולכך פסק ביו״ד עד שיזוב כל דמו דהיינו חצי צלייתו כמו שכתב הטור שם שהוא עד כדי שיהא ראוי לאכילה לרוב בני אדם כמו שכתב רמ״א ביו״ד שם סימן ע״ו [ס״ה]. ע״ש. ודלא כהרב כנסת הגדולה ביו״ד סימן ס״ט (אות ש״ה). ע״ש. (ערך השלחן – סק״ב)

נד) שם כמאכל בן דרוסאי שהוא חצי בישולו. כתב הרב מג״א ז״ל (סק״ח), עיין ביו״ד סימן קי״ג [ס״ח] דיש אומרים שהוא שליש בישול, והכא פסק לחומרא משום חומרא דשבת. ע״כ. ויש להרגיש דאמאי לא הקשה ממה שכתב הטור לעיל סימן רנ״ג דמאכל בן דרוסאי שליש בישול, וכתב מרן ז״ל בב״י שכן דעת רש״י ז״ל [שבת כ. ד״ה בן]. אלא דבהא נמי איכא למימר דהכא לחומרא והכא לחומרא, ועיין מג״א לעיל (סקט״ז). וכיוצא לזה כתב הרב דמשק אליעזר ז״ל שיטה חולין (דף שס״ה ע״ג) וז״ל: מאכל בן דרוסאי לרש״י הוי שליש בישול ולרמב״ם [הלכות שבת פ״ט ה״ה] חצי בישול, ולפיכך הטור או״ח סימן רנ״ג לענין שבת החמיר לחייבו כשמבשל כדי שליש בישולו, ולענין צלי שאין צריך למולחו עוד החמיר ביו״ד סימן ס״ט שהוא כחצי בישול. ע״כ. ועיין להרב ב״ח ז״ל לעיל סימן רנ״ג [אות א׳]. ומה שהקשה על דבריו הרב יד אהרן ז״ל שם[24], מה שהקשה מדין דם שבישלו אינו עובר עליו, יש ליישב בפשיטות כמו שכתב הרב ערך השלחן ז״ל בדינא דקמן (אות ב׳)[25]. ודוק כי קצרתי. (פתח הדביר ח״ג – סק״ב)

נה) שם אפילו הוא בשר גדי. במג״א (סק״ט), ואפילו שריק וכו׳. לא ידעתי מאין הוציא פלוגתא זו בין דעת המחבר והוא דעת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ג והט״ז], לדעת רמ״א והוא דעת הטור, ולא נזכר פלוגתא זו בב״י כלל אלא בצלי שאצל האש מגולה, דלהרמב״ם בדגדיא שרי ולהטור אסור כמו שנתבאר בש״ע [ס״א]. אבל היכי דשריק דהטעם משום דקשי ליה זיקא להרמב״ם, ולהטור משום דלא ישכח כל כך לפתוח ולחתות, למה יהיה אסור להרמב״ם אם הוא ע״ג גחלים ממש. ואפשר דמשום שירא שלא יחרך ולא יראנו אתא לפתוח, ואינו נראה כלל, לכן נ״ל דאין מקור לפלוגתא זו, ואף להרמב״ם כל היכי דשריק לית לן בה רק בקדירה כמו שנתבאר לעיל (סק״ב)[26]. (חמד משה – סק״ה)

נו) שם אפילו הוא בשר גדי. וכתב מג״א (סק״ט), אפילו הוא בשר גדי, ואפילו שריק אסור להרב ב״י בסעיף א׳, מה שאין כן לרמ״א שם שרי בשרוק. עכ״ל המג״א. כלומר דלהרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ג והט״ז] דסבירא ליה הטעם משום שמא יתחרך, רק אם הוא על גבי גחלים חזינן דלא חייש לחירוך ויש לחוש לשמא מחתה, ולשמא תכנס הרוח לא חייש הרמב״ם כלל, א״כ בשריק ליכא מעליותא. מה שאין כן לדעת תוספות[27] דסבירא להו הטעם משום שמא תכנס הרוח, א״כ בשרוק מותר אפילו גבי גחלים. וס״ל דהא דכתב המג״א שריק לאו דוקא, דבטח בטיט ודאי אף לדעת הרמב״ם שרי, דהטעם משום היסח הדעת הוא, אלא כלומר במכוסה ואינו טח בטיט, בכה״ג אסיר לדעת הרמב״ם ע״ג גחלים. ואמ״ו [ואמר מורנו ורבנו] עם כל זה אינו מוכרח, די״ל ודאי הרמב״ם סבירא ליה ג״כ הטעם משום שמא תכנס הרוח, רק דסבירא ליה ג״כ הטעם משום שמא יתחרך, [ו]לענין מגולה אף דלא שייך האי טעמא שמא תכנס הרוח, מ״מ לא חיישינן שמא יחתה משום האי טעמא שמא יתחרך, ובמקום דלא שייך האי טעמא שמא יתחרך ושייך האי טעמא דשמא תכנס הרוח ג״כ שרי, דלא יחתה בגחלים בשביל הכנסת הרוח, וא״כ י״ל אף לדעת הרמב״ם בתנור מכוסה אפילו הוא על גבי גחלים שרי, דאף [דלא] שייך שמא יתחרך, מ״מ לא יחתה דשמא תכנס הרוח דהא תנור מכוסה. וק״ל. (מתוק מדבש)

נז) שם אפילו הוא בשר גדי. במג״א (סק״ט), שריק. עיין תוספת שבת [סקי״ד] וחמד משה [סק״ה][28], ואפילו לפי סברת חמד משה איכא נפקותא, דסתם [פי התנור] סתום ולא טח בטיח. ודו״ק. (זכרון אברהם)

נח) שם אפילו הוא בשר גדי. במג״א (סק״ט), ואפילו שריק אסור. לכאורה אין הכרח כלל לזה דאף דע״ג גחלים אינו חושש שיתחרך, מ״מ בשריק והבלו מרובה י״ל דחושש שיתקשה מחמת הרוח, וכבר התעורר בזה בדגול מרבבה. והנה י״ל לכאורה דהכריח זה מסוגיא דמשלשלין את הפסח [שבת יט:] דמפרש טעמא משום דבני חבורה זריזין, ופריך למה לי האי טעמא, תיפוק ליה דגדיא שרי, ותירץ דלא מנתח. ע״ש. והנה בשלהי עירובין [קג.] דאפילו לא אמרינן בני חבורה זריזין כהנים זריזין אמרינן, ובסוף פרק (מקום שנהגו) [תמיד נשחט] [פסחים סה.] גבי הדחת עזרה בשבת מסיק דשבות שאינה צריכה לא התירו, וא״כ כל שכן דבבני חבורה ודאי לא התירו שבות שאינה צריכה, ואי סלקא דעתך דיש היתר בשריק, למה הוצרכו להתיר השבות, למה לא יעשה ע״י שריק, ועל כרחך דגם שריק לא מהני.

הערות וציונים

24. נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות קע״ד. **25.** נדפס באות הקודמת. **26.** נדפס לעיל אות כ״ו. **27.** שבת יח: ד״ה התם, כמבואר בדברי הרב המחבר בסעיף א׳, נדפס לעיל אות י׳. **28.** נדפס לעיל אות נ״ה.

ג [ט]**אם עבר או שכח ונצלה בשבת באיסור, אסור:** באר הגולה

ט. הגהות אשרי סוף פרק קמא דשבת [סימן מ׳]:

אוצר ההלכה

ולשיטת רש״י [יח: ד״ה שריק] דודאי אין איסור בשריק, וכמו שכתב הרב בס״ה גבי פת, י״ל דכיון דהוא טורח לא הצריכוהו לכך. וצ״ע. (חבל יוסף – גנזי חיים)

נט) שם אפילו הוא בשר גדי. במג״א (סק״ט), אסור להרב ב״י בסעיף א׳. דטעמו משום שאם יפתח התנור (יתקשה) [יצטנן] התנור [ויפסד הבשר], וזה לא שייך בגחלים דאדרבה מתבערות יותר. (אהל ברוך)

ס) שם למה יחתה להפסידו. במג״א (סק״י), אבל וכו׳. דבריו אלו נראין כסותרין את דברי עצמו מה שכתב סק״ו, דאף להאוסרין בסימן רנ״ג [ס״א], מ״מ בצלי שנצלה כמאכל בן דרוסאי שרי, והכא כתב דאף בשנצלה כמאכל בן דרוסאי אסור אצל האש, וזה ודאי דמשנה דאין צולין [שבת יט:] בכל בשר איירי, וא״כ אם נצלה כמאכל בן דרוסאי שרי, ודבריו שם משמע דאף אצל האש שרי. וצ״ל דשם קאמר לכל האוסרים חוץ מהרמב״ם שכיון שאינו מפסידו אתא למחתה, וזה מוכרח לדעת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הט״ז] שכתב שאם יחתה יחרוך אותן שעל גוף האש הם. אבל לדעת שאר האוסרים יש לומר דסבירא להו בפירוש בשרא אגומרי [שבת יח:] כדעת הטור שפירש אצל האש, ואפילו הכי אם נצלה כמאכל בן דרוסאי שרי. ולפי מה שכתבתי לעיל (סק״ד)[29] בביאור דברי הרמב״ם אין זה מוכרח, וי״ל דאף הרמב״ם הכי סבירא ליה כשאר האוסרים. וכל זה כתבתי לשיטת המג״א, אבל כבר כתבתי לעיל (סק״א[30] וסק״ג[31]) שלדעתי אין חילוק להאוסרים בסימן רנ״ג בין בישול לצלי בענין זה. ע״ש. ומוקי לה להא דבישרא אגומרי ע״ג גחלים כמו שכתב הרמב״ם, ולפי דברי המגיד משנה והב״י דוקא ע״ג גחלים ממש ליכא למיחש שמא יחתה אם נצלה כמאכל בן דרוסאי שיפסידו, אבל אם אינו ע״ג גחלים ממש אסור כמו בבישול, ולפי מ״ש ודאי דמוכח דלהאוסרים יש חילוק בין בישול לצלי נ״ל. (חמד משה – סק״ז)

סא) שם למה יחתה להפסידו. ובמה שכתב [המג״א] (סק״י) אבל כשאינו מונח וכו׳ דהרי אינו מפסידו בחיתוי. היינו בבשר ברחא וכנ״ל. והיינו דוקא לדעת האוסרים, אבל לשיטת רמ״א בהג״ה [ס״א] שרי בצלי שהגיע למאכל בן דרוסאי גם ברחוק קצת, וגם להאוסרים ברנ״ג [ס״א] הכא שרי. אכן דעת הט״ז באמת דבצלי כשהוא כמאכל בן דרוסאי לכל הדעות שרי. ודו״ק. (בגדי ישע)

סב) שם למה יחתה להפסידו. המג״א (סק״י) כתב, דכשאינו מונח ע״ג גחלים ממש לא מהני כמאכל בן דרוסאי. אף דעיקר המשנה [שבת יט:] דאיירי ע״ג גחלים הוא לאסור קודם מאכל בן דרוסאי, מ״מ כיון דלא מצינו היתר כמאכל בן דרוסאי רק ממשנה זו, אין לנו להתיר יותר להאוסרין בסימן רנ״ג [ס״א] להשהות, כן כוונת המג״א. (גנזי חיים – סק״ג)

סעיף ג׳

סג) סעיף ג׳ אם עבר וכו׳. כתב ב״י (דף קס״ז ע״ג שיטה מ״ב), וכ״כ הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הט״ז] וכו׳. נ״ב: והכי נקטינן. מיהו היכא דשכח או עבר וצלהו באיסור, כדאין כל הני רבוותא לסמוך עליהם בדיעבד. ב״ח [סוף אות א׳]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״א)

סד) שם אם עבר וכו׳. במג״א (סקי״א), אם עבר וכו׳ אסור, ודוקא כשנתן ע״ג האש שהוא מגולה. ועיין במחצית השקל דאפילו בגדי אסור במגולה, דאין לסמוך על דעת המחבר [ס״א] והרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ג] אפילו בדיעבד. ולפע״ד נראה דהמג״א לא קאי רק בעז, כיון דציין על המחבר, והמחבר מתיר בגדי אפילו לכתחלה אפילו במגולה, ועל כרחך דהמחבר קאי על עז דאפילו בדיעבד אסור במגולה אף דיש פוסקים כרב אשי [שבת יח:], מ״מ רוב הפוסקים פסקו כרב ירמיה. וגם כרב אשי גופיה יש שתי לשונות. ולכן מסיים דבמכוסה אפילו בשר עז שרי בדיעבד, וסמכינן בזה על דעת הפוסקים דפסקו כרב אשי דאפילו בלא שריק מותר אפילו בעז. ובגדי סמכינן בדיעבד על דעת המחבר אפילו במגולה. (דעת ומזימה)

סה) שם אם עבר וכו׳. [הערת מהרש״ם: כתב במג״א (סקי״א) בשם ב״ח [סוף אות א׳], דהיכי דיש מתירים לכתחלה אזי עכ״פ בדיעבד מותר. וע״ע במג״א סימן שכ״ג (סקי״א) ואשל אברהם שם, וסימן תקל״ג (סק״ב) ואשל אברהם שם, ועיין בב״י סימן תנ״ו [ס״ב] ד״ה כתב רי״ו וכו׳]. (ארחות חיים – ספינקא – סק״א)

סו) שם אם עבר וכו׳. כתב המג״א (סקי״א) בשם הב״ח [סוף אות א׳], דבדיעבד כשנתן לתוך התנור מכוסה אפילו בשר עז שרי מאחר דיש מתירין לכתחילה. ע״כ. והיינו אותן הפוסקים כרב אשי [שבת יח:] בלישנא בתרא דאף ברחא ולא שריק שרי. וכתבו הב״י והב״ח דהם ספר התרומה [סימן רכ״ד], והסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ד ע״א] והסמ״ק [סימן רפ״ב עמ׳ רפ״ז]. והנה בספר התרומה (סימן רכ״ג) מבואר דגריס (בדף כ׳ ע״א) הא לאו הכי לא, והא אמר רב אשי ברחא בין שריק בין לא שריק שפיר דמי, ומתרצינן התם

הערות וציונים

29. נדפס לעיל אות מ״ב. **30.** נדפס לעיל אות כ״ד. **31.** נדפס לעיל אות כ״ט.

אוצר ההלכה

מנתח וכו׳. וכן כתב הב״ח שכן היא גירסת ספר התרומה. וא״כ בלא מינתח אין להתיר אף דיעבד. ואף לגירסא זו גם בגדיא בעי מינתח. וכן משמע בהגהות מרדכי [סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] וז״ל: הלכתא כאיכא דאמרי וכרב אשי, בין ברחא בין גדיא בין שריק בין לא שריק שפיר דמי. ע״כ. ואח״כ כתב דפת הוי ליה כבשרא דגדיא ולא מינתח, וחיישינן דלמא פתח התנור לחתויה. וצ״ע על הב״ח והמג״א שסתמו דבריהם.

ומה שכתב הב״י בשם הסמ״ג והסמ״ק צע״ג, דאף דפסקו כרב אשי, אבל היינו כלישנא קמא, שכתבו מותר לתת שפוד של בשר עוף (בסמ״ג כתב בשר או עוף והוא ט״ס) אם הוא מנותח לנתחים בתוך התנור ופיו מכוסה כרב אשי דשרי גדי בין שריק בין לא שריק. ע״כ. ומבואר דסבירא להו דברחא ולא שריק אסור. וצע״ג לענין דיעבד, דאין לנו מי שמתיר ברחא ולא שריק אלא הספר התרומה והגהות מרדכי, אבל הסמ״ג והסמ״ק אוסרין[32].

והנה בספר התרומה מבואר דרב אשי דשרי מיירי שצולה הבשר בתוך התנור מכוסה או בקדירה או בשפוד. אבל בהגהות מרדכי מבואר דבקדירה לא מהני מה שפי התנור מכוסה, וצע״ג לענין דיעבד. (תהלה לדוד – ס״ק א׳–ב׳)

סז) שם אם עבר וכו׳. כתב המג״א (סק״א), אבל כשנתן לתוך התנור מכוסה אפילו בשר עז שרי בדיעבד מאחר דיש מתירין לכתחלה. ע״כ. והיינו הפוסקים כרב אשי [שבת יח:] דאף ברחא ולא שריק שרי. ודעת ספר התרומה [סימן רכ״ג-רכ״ד] והגהות מרדכי [סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] דאף לרב אשי דשרי בעי קשה ליה זיקא, אלא דסבירא להו דגם ברחא קשה ליה זיקא במנתח[33]. ויתיישב בזה קושית התוספות (דף י״ח ע״ב ד״ה התם). וראיתי שגם דעת הרז״ה ז״ל כן והביאו הר״ן ז״ל [ו: ד״ה נמצא]. והפני יהושע [יח: בתוס׳ ד״ה התם] כיון לזה (אם) [עם] שלא ראה דבריהם. ולכן בלא מנתח לפע״ד קשה להקל אף בדיעבד. (תהלה לדוד ח״ג – סימן ל״ט)

סח) שם אם עבר וכו׳. כתב הבאה״ט (סק״ג), כשנתן לתוך התנור מכוסה אפילו בשר עז שרי בדיעבד. ב״ח [סוף אות א׳], מג״א [סק״א]. מאחר דיש מתירין אפילו לכתחילה. אבל בשר גדי והתנור פתוח, אע״ג דלרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ג] מותר לכתחילה, מ״מ אנן לא סמכינן ע״ז אפילו דיעבד. מחצית השקל. ובתניא [ש״ע הגר״ז ס״ג וקונטרס אחרון סק״ב] כתב, דהוא הדין גדי מנותח סמוך לגחלים בתנור פתוח או חוץ לתנור יש להתיר בדיעבד במכ״ש דהמתירין בתנור מכוסה דלא נזכר בש״ע, כ״ש לדעת הרמב״ם שפוסק כמותו בש״ע [ס״א], וגם לא סיים [מור״ם] רק והכי נהוג, והיינו לכתחילה אבל בדיעבד אין לנו הכרעה, וממילא הלך אחר המיקל (כבס״ט) [בדברי סופרים][34]. (באר יעקב – קרויזר – סק״ב)

סט) שם אם עבר או שכח ונצלה בשבת באיסור אסור. יש ללמוד מכאן דאף בגזירה דרבנן קנסינן ליה שלא יאכל. ואין לאוסרו עולמית עליו כיון דאינו אסור אלא מדרבנן, וכמו שכתב הש״ע בדין רידוי [ס״ה], דשרו למוצאי שבת בכדי שיעשו, והתם נמי אינו אסור אלא מדרבנן גזירה שמא יחתה. ונראה דג״כ בכאן צריך להמתין למוצאי שבת בכדי שיעשו כמו בדין רידוי הנזכר. ולאחרים מותר מיד בו ביום כיון דאינו אסור מדאורייתא, וראיה מדין פירות שבאו מחוץ לתחום ואין במינם במחובר דשרי לאחרים שלא הובאו בשבילם [סימן שכ״ה ס״ח], וכמו ששם אין אנו חוששין שמא יאמר למי שבאו בשבילו שיאמר לעכו״ם להביא אחרים דאין אדם חוטא ולא לו, הוא הדין נמי בכאן, ואין שייך כאן שיאמר ישראל לחבירו שיעשה לו צלי דאין אדם חוטא וכו׳. ודוק[35]. (מטה יהודה – סק״ג)

ע) שם אם עבר או שכח ונצלה בשבת באיסור אסור. יש ללמוד מכאן דאף בגזירה דרבנן קנסינן ליה שלא יאכל. ואין לאסרו עולמית עליו כיון דאינו אסור אלא מדרבנן, וכמו שכתב הש״ע בדין רידוי [ס״ה] דשרי למוצ״ש בכדי שיעשו, והתם נמי אינו אסור אלא מדרבנן גזירה שמא יחתה. ונראה דגם כן בכאן צריך להמתין למוצאי שבת בכדי שיעשו כמו בדין הנזכר. ולאחרים מותר מיד בו ביום כיון דאינו אסור מדאורייתא, וראיה מדין פירות שבאו מחוץ לתחום (ואף) [ואין] במינם במחובר דשרי לאחרים שלא הובאו בשבילם [סימן שכ״ה ס״ח], וכמו ששם אין אנו חוששין שמא יאמר למי שבאו בשבילו שמא יאמר לגוי להביא אחרים דאין אדם חוטא ולא לו, הוא הדין נמי בכאן, ואין שייך כאן שיאמר ישראל לחבירו שיעשה לו צלי דאין אדם חוטא ולא לו. (משחא דרבותא ח״ב – חדושי מהרמ״א)

עא) שם אם עבר או שכח ונצלה בשבת באיסור אסור. כתב הרב מטה יהודה [סק״ג][36] דלאחרים מותר כיון דאינו אסור מן התורה, וראיה מדין פירות שבאו מחוץ לתחום [סימן שכ״ה ס״ח]. ע״ש. ולא ראה דהטור סימן רנ״ג אסר, והרב מג״א [סק״א] הסכים כן, דלא כהגהות מרדכי [סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ג] דמתיר. ע״ש. ועיין מה שכתבתי סימן רע״ו [סק״א], דכמה רבוותא סבירא להו דדוקא באיסור תחומין היקלו משום דאינו שוה בכל, דמה שהוא חוץ לתחום זה הוי תוך תחום זה, או משום דאיסור דרבנן הנעשה ע״י גוי הוא, אבל שאר איסורים דרבנן הנעשה ע״י ישראל אסור לכל. והרב המאירי[37] ורבנו ירוחם [נ״ב ח״ב דף פ״ב ע״ד] התירו ולא קיי״ל כן. ע״ש. (ערך השלחן – סק״ג)

הערות וציונים

32. עיין עוד מה שכתב בזה הרב המחבר בח״ג סימן ל״ט, נדפס באות הבאה. **33.** עיין מה שכתב בזה הרב המחבר לעיל (סק״א), נדפס באות הקודמת. **34.** כך הגרסא בקונטרס אחרון שם. **35.** עיין מה שהעיר על דבריו הרב ערך השלחן סק״ג, נדפס לקמן אות ע״א. ועיין עוד לרב שלחנו של אברהם בסעיף ה׳, נדפס לקמן אות קנ״ג. **36.** נדפס לעיל אות ס״ט. **37.** בסימן רע״ו שם ציין שהמאירי הובא בלשון למודים סימן ר״א (ד״ה עוד). ועיין במאירי ביצה כד: ד״ה זה.

סימן רנד סעיף ד

ד פירות שנאכלים חיים מותר ליתנם סביב לקדירה אף על פי שאי אפשר שיצלו קודם שחשכה, ומיהו צריך ליזהר שלא יחזיר הכיסוי אם נתגלה משחשיכה ושלא להוסיף עליו עד שיצולו, מפני שממהר לגמור בישולם בשבת:

באר הגולה

י. טור בסימן רנ״ז [סוף הסימן] בשם הרשב״ם והתוספות

[שבת דף מ״ח ע״ב ד״ה דזיתים] והרא״ש בריש פרק ד׳ דשבת [סימן ב׳; סמ״ג לאוין ס״ה דף י״ג ע״ד; סמ״ק סימן רפ״ב עמוד רפ״ו; ספר התרומה סימן רל״א דיני הטמנה]:

אוצר ההלכה

סעיף ד׳

עב) סעיף ד׳ פירות וכו׳. לא ירדתי לסוף כוונת המחבר בזה, שמקור זה הדין הוא מדברי התוספות פרק במה טומנין (דף מ״ח ע״א ד״ה דזיתים) בשם רבנו שמואל, ושם כתבו גדולה מזו שמותר לשומן אצל האש, והמחבר כתב לשון הטור [סוף סימן רנ״ז], וכן כתב הרא״ש ריש פרק במה טומנין [פ״ד סימן ב׳] בשם רשב״ם, והטעם דחשיבי כמו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי כיון שראויין לאכלן חיין כמו שכתב מג״א (סק״ג), וכן כתבו התוספות והרא״ש בשם (רשב״א) [רשב״ם]. ומכל אלו אין ראיה, שהם פוסקים כחנניה גם גבי תבשיל וכדעת המתירין בסימן רנ״ג [ס״א]. גם הרשב״א פוסק כן, כמו שכתב המגיד משנה בשמו פ״ג [מהלכות שבת ה״ח]. אבל המחבר הלא דעתו עיקר כדעת האוסרים בסימן רנ״ג, שהרי כתב דעת המתירין שם ליש אומרים, א״כ למה התיר כאן בזה בפשיטות. ואין לומר דשאני ליה בין צלי לבישול דא״כ היה לו להזכיר זה בב״י, ולא כתב רמז ורמיזה לזה בב״י, בפרט לפי מה שכתב מג״א (סק״י) לדעתו דאף בצלי אסור אצל האש. גם אין לומר שדימה פירות לבשרא דגדיא, דמי הגיד לו נביאות זה, שמא דומין לשאר בשר, ועוד וכי כל הפירות בחדא מחתא מחתינהו, ודבריו צריכים בר נגר להלמן. עיין סק״ט[38] עוד מזה. (חמד משה – סק״ח)

עג) שם פירות שנאכלים חיים וכו׳. עיין לקמן סימן שי״ח דין י״ד, ועיין בשו״ת הרדב״ז (ח״ב) [ח״א] סימן רי״ג [ד״ה ולענין אם]. (ברכי יוסף – סק״ב)

עד) שם פירות שנאכלים חיים וכו׳. עיין מה שאכתוב לקמן סימן שי״ח אות (ז׳) [ט׳] בס״ד.
(פתח הדביר ח״ג – סק״ג)

עה) שם פירות שנאכלים חיים מותר ליתנם וכו׳. במרדכי ריש פרק כירה [סימן ש׳] כתב הוא הדין ביצים ומים ע״ש וצע״ג. ועיין סוף הסימן. [הערת המו״ל הר״ר יצחק במברגר: בהמרדכי איתא והוא הדין שמותר להטמין תפוחים וכו׳, והוא הדין לביצים חיים ומים לצורך מחר. ע״ש. וכתב לי דודי הרב מוהר״ש נ״י וז״ל: הש״ע סימן רנ״ז ס״ז כתב, כל היכא דאסרינן הטמנה, אפילו בקדרה מבושלת כל צרכה אסרינן, ואפילו מצטמק ורע לו, וכתב רמ״א וכן עיקר כו׳. ע״ש. וא״כ שפיר קמתמה הגאון רא״ב [רבי אברהם בינג] ז״ל על המרדכי האיך התיר בהטמנה לצורך מחר ביצים חיים או מים להטמינם בגחלים. והנה דברי המרדכי הללו הובאו ברמ״א (סימן רנ״ז ס״א) בשם יש אומרים, דכשמטמין לצורך מחר מותר לטמון מבעוד יום בדבר שמוסיף הבל (ומציין שם על המרדכי ריש פרק כירה וב״י סוף סימן רנ״ג בשם שבולי הלקט [סימן נ״ז]). וכתב רמ״א על זה: ובדיעבד יש לסמוך על זה, ובלבד שלא יהיה רגיל לעשות כן. וכתב על זה בביאורי הגר״א וילנא ז״ל וז״ל: ובלבד כו׳ שהרי נדחו דבריו, דהטמנה אפילו בחייתא אסור כמו שכתבו בתוספות [לט: ד״ה ממעשה] כנ״ל וה״ר יונה כו׳ וכמ״ש בס״ו, ואפילו בשהייה בבשיל אין חילוק [וכו׳] שוה לשהייה, אבל אנן דקיי״ל דאפילו מצטמק ורע לו אסור כמו שכתוב סעיף ז׳, דמיא להחזיר ישראל בסימן רנ״ג ס״א. עכ״ל הגאון רבי אליהו וילנא זצ״ל, ועכ״ל דברי דודי נר״ו. ועל ש״ע כאן אין להקשות, דשפיר הביא פירות משום דראויים לאוכלן חיים כמו מבושלים, אבל ביצים חיים ומים, אף על גב דראויין חיים, מ״מ אינן טובים כל כך כפירות. ועיין מג״א כאן [סקי״ג וסקכ״ן].
(זכרון אברהם)

עו) שם פירות שנאכלים חיים מותר ליתנם וכו׳. כתב בספר מנורה הטהורה [קני המנורה סקי״ב], דפירות יער וכדומה דאינם נאכלים חיין הדין כמו בקדירה, ולא שרי בכל גווני אלא לאחר בישול כמאכל בן דרוסאי. יעו״ש.

שם שנאכלין חיין כו׳. עיין בספר כרם שלמה דאין לדמות הך דינא לדין בישולי עכו״ם [יו״ד סימן קי״ג], דלא דמי זה לזה. יעו״ש מה שהאריך קצת בענין זה.
(ארחות חיים – ספינקא – סק״ב)

עז) שם פירות שנאכלים חיים מותר ליתנם סביב לקדירה. כתב הרב תוספת שבת (סקי״ז) וז״ל: ביו״ד סימן קי״ג [ס״א] גבי בישולי עכו״ם דקי״ל דשרי בדבר הנאכל כמות שהוא חי, כתב שם הפר״ח [סק״ג ד״ה ויש לדקדק] דאזלינן בהא בתר רובא דעלמא, דהיינו אם רובא דעלמא אוכלים אותו כמות שהוא חי, אף דאנשי מקום אחד אינם אוכלים אותו כמות שהוא חי לא משגחינן בהו דבטלה דעתם אצל כל אדם, והוא הדין נמי להיפך, אם רובא דעלמא אינם אוכלים אותו כמות שהוא חי אף שאנשי מקום אחד אוכלים אותו כמות שהוא חי, בטלה דעתייהו וחל עליהם בעל כרחם גזרת בשולי עכו״ם. והוא הדין לענין דינים דהכא אזלינן בתר רובא דעלמא לענין גזרת חיתוי, דאם רובא

הערות וציונים

38. נדפס לקמן אות פ״א.

אוצר ההלכה

דעלמא אוכלים אותו כשהוא חי, אף שאנשי מקום אחד אינם אוכלים אותו כמות שהוא חי, לא חל עלייהו גזרת חיתוי, ואם רובא אין אוכלים כמות שהוא חי, אף על מקום שאוכלים אותו גם עליהם תעבור כוס גזרת חיתוי. מיהו מסיק הפר"ח שם על פי הגהת אשרי [עבודה זרה פ"ב סימן ל"ד] דאם תליא במנהג מקומות, ולא ברירא הי מינייהו רובא, אזלינן כל מקום אחר מנהגו, ומשם נלמד גם לדין דהכא. עכ"ל הרב תוספת שבת.

ודע דמהריק"ש בתשובותיו הנדפסות מחדש ספר אהלי יעקב (בסימן ח"ן) נשאל מהרב הגדול מהר"י בנימין לענין בישולי גוים, על אדם אחד שאינו אוכל גבינה חיה ונאפה ע"י עכו"ם, אי אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם או אזלינן בתר דידיה. והשיב הרב ז"ל, דאזלינן בתר אורחא דעלמא ולא אזלינן בתר דעתו של זה. עש"ב. ואני בעניי במקום אחר[39] דחיתי כל ראיות הרב ז"ל. גם ראיות הרב פר"ח מקצתם הביא הרב הגדול השואל מהר"י בנימין ודחאם. ועל הרבנים הגדולים מהריק"ש ומהר"י בנימין הנזכרים קצת קשה דלא זכרו דברי הגהות אשרי פרק אין מעמידין שהביא הרב פר"ח. ומיהו לענין דינא אפשר דגם הרב מהריק"ש יודה כשהם מנהג מקומות ולא ברירא לן הי רובא, דכל אחד יעשה לפי מקומו. אף ע"ג דיש מקום לצדד להפך מתוך דברי תשובתו כאשר יראה המעיין, מ"מ הלא טוב לנו להשוות הדעות, ומה גם הכא דמדברי הגהות אשרי למד כן הפר"ח, וא"כ הוא הדין הכא כמו שכתב הרב תוספת שבת.

ברם הריטב"א ז"ל בחדושיו לעירובין (דף כ"ח ע"א [ד"ה נמצאת למד]) מסיק, דכל שהמנהג משונה, אפילו נהגו ביה בחד אתרא בטלה דעתם לגמרי לגבי דידהו, כהא דחזיז [עירובין שם] וכההוא דהוצל [שבת צב.]. וכל שאין המנהג משונה אלא שאין שאר העולם בוחרין בו, ואע"פ שהיו יכולין לנהוג כן, היכא דנהוג נהוג היכא דלא נהוג לא נהוג, והוא היכא דנהוג אתרא. והיכא שהמנהג הוא יפה וראוי לכל מקום וכו', הרי אותו מקום שנוהגין רובא דעלמא וכו'. ומנהגא דגברא חד או משפחה אחת לא חשיב למהוי רובא דעלמא, ומיהו לדידהו אפשר דמהני מנהגא וכו'. נראה לי [שהיא] תרומה טהורה מכל דברי רבותי ז"ל. עכ"ל. ולפי דבריו יש לדון גם בדין בשולי גוים ובדין זה דקמן. איברא דבדין בשולי גוים יש להתישב קצת לפי מה שכתב הריטב"א בחידושיו לע"ז סוף דף ל"ז ואין כאן מקום לעמוד בזה. ובשו"ת זרע אמת הנדפסים עתה והם לאחד המיוחד הרב המפורסם מהרי"ך נר"ו, ראיתי (באו"ח סימן ע"ג) שעמד בזה, ומסיק כחילוק זה דהריטב"א, דהיכא שהמנהג משונה בהא אמרו בטלה דעתו, ותמה על דברי הרב פר"ח הנזכרים, וגם בדברי הריטב"א הנזכרים שקיל וטרי. ע"ש באורך. וכבר כתבתי כמה זימני כי בעת אשר מדפיסים קונטריסי מחזיק ברכה או"ח הזה מדפיסים גם כן תשובות הרב הנזכר נר"ו, ואין הפנאי מסכים להתישב בדברי קדשו, אלא דאגב חביבותיה אנא נפשאי אגב רהטאי שמיט ואכיל פירי קצת חידושי דינין מספרו הבהיר ומכניסם בין הדבקים והיו למאורות.

(מחזיק ברכה – סק"ב)

עח) שם פירות שנאכלים חיים מותר ליתנם סביב לקדירה. עיין מה שכתבתי סימן רנ"ג [סק"ג][40]. כתבו האחרונים דהכא נמי אזלינן בתר רובא דעלמא כמו בדין בשולי גוים שכתב הפר"ח ביו"ד סימן קי"ג [סק"ג ד"ה ויש לדקדק], דאם רוב העולם אוכלים אותו חי, אף דאנשי מקום אחד אין אוכלים אותו חי בטלה דעתם אצל כל אדם, וכן איפכא. ע"ש. ולי נראה דלענין חיתוי אין לחלק, דהא מאכל בן דרוסאי ודאי אין רוב העולם אוכלים אותו כך בשליש בישול או חצי בישול. ואע"ג דביו"ד [סימן ע"ו ס"ה] מוכח דחצי בישול ראוי הוא לאכילה לרוב בני אדם ע"ש, מ"מ אין אוכלים אותו כך, ואפילו הכי לא חיישינן לחיתוי כיון דראוי לאכילה, וכ"ש פירות דעדיפי כמו שכתב הטור [סוף] סימן רנ"ז. ע"ש.

(ערך השלחן – סק"ד)

עט) שם פירות שנאכלים חיים מותר ליתנם סביב לקדירה. רצו לדמות דין זה לבשולי גוים דאזלינן בתר רובא דעלמא, דאם רוב העולם אוכלין אותו חי, אף דאנשי מקום (אחר) [אחד] אין אוכלין אותו חי בטלה דעתם, וצדקו דברי הרב ערך השלחן [סק"ד][41] דלענין חתוי אין לחלק בהכי. ע"ש דברים נכונים בטעמם. ועיין מה שכתב הרב מג"א [סקי"ב], ובמה שפלפל בחכמה בזה הרב מאמר מרדכי (סק"ז). ועיין להרב כרם שלמה. ועיין בספר פני אריה (סימן ד"ן) בסימן זה מה שכתב.

(רוח חיים)

פ) שם פירות שנאכלים חיים מותר ליתנם סביב לקדירה. כתב בתוספת שבת [סקי"ז] לדמות דין זה לבשולי גוים דאזלינן בתר רובא דעלמא, דאם רוב עולם אוכלין אותו חי, אף דאנשי מקום אחד אין אוכלין אותו כשהוא חי, לא חל עליהם גזירת חיתוי, ואם רובא דעלמא אין אוכלין אותו חי, אף שאנשי מקום אחד אוכלין אותו חי, חל גם עליהם גזירת חיתוי, ואם לא ברירא האיך נהוג רובא דעלמא, אזלינן בכל מקום ומקום לפי מנהגו. ע"כ. הן אמת שכן כתב הפר"ח לענין בישול עכו"ם (ביו"ד סימן קי"ג [סק"ג ד"ה ויש לדקדק]), אבל יש רבים חולקים עליו וסבירא להו דגם שם אזלינן בכל אדם בתר דידיה ולא בתר רוב העולם. וגם בלאו הכי (אינו) [איני] מבין הדמיון להתם, דשם אסרו חכמים בישול עכו"ם סתם בלי חשש מעשה של יחידים, לכן שפיר אמרינן דאם רוב העולם אוכלין אותו דבר חי, אף דאנשי איזהו מקום אין אוכלין חי, [לא] חל עליהם איסור

הערות וציונים

39. עיין שיורי ברכה יו"ד סימן קי"ג סק"א. **40.** נדפס לעיל בסימן רנ"ג אות קס"ז. **41.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

בישול עכו״ם בזה הדבר מעיקרא, אבל הכא הא בחתוי תליא מלתא דגזירה, א״כ אפילו אם רוב העולם אוכלים חי, מ״מ אם זה האיש אינו אוכלו חי שפיר גזרינן ביה שמא יחתה בגחלים, דבשביל שאחרים אוכלין אותו חי, אכתי הוא אינו אוכלו חי וישכח ויחתה כמו שרגיל לבשל או לצלות בחול. ואין לו שום דמיון לדהתם דלא הויא הגזירה משום איזהו מעשה שיעשו היחידים, דאם הגזירה תלוי במעשה ודאי כל אחד יעשה כמו שרגיל לעשות, ועוד דהתם כיון דנאכל שלא ע״י הדחק, אעפ״י שלא הוי לגמרי טוב חי כמבושל שוב לא גזרינן, מה שאין כן הכא חמור, שגזרו אפילו אם רק לא טוב לגמרי כשהוא חי (וכמו שכתב במג״א סקי״ג וסקכ״ו) אעפ״י שבכה״ג לא שייך בדבר זה משום בישול עכו״ם, לכן נ״ל דאפילו רוב העולם אוכלים אותו חי, לא רק אם באותו מקום אין אוכלין אותו חי אסור אלא אפילו רק אותו אדם אינו אוכל אותו חי אסור לו, והכא דתליא במעשה הרגיל לעשות בזה הדבר לא שייך בטל דעתו. (שלחן אש)

פא) שם מותר ליתנם סביב לקדירה וכו׳. במג״א (סקי״ב) בפירוש סמוך לגחלים וכו׳. כוונתו דאי הגחלים סביב לקדרה ונותן הפירות על הגחלים, דא״כ הקדרה גופה אסור להשהות אצל הגחלים להרי״ף [שבת טז.] וסייעתו, ועל כרחך הגחלים רחוקים מהקדרה, וא״כ הפירות שנותן סביב לקדרה הם סמוכים לגחלים מצד אחד. ומה שכתב ועיין סעיף ב׳, ר״ל דנתבאר שם דכל שהוא כמאכל בן דרוסאי שרי. אכן כל דבריו צ״ע, דאם הגחלים סביב הקדירה בלא זה אסור אף להמתירים בסימן רנ״ג [ס״א], דכאן בהטמנה מיירי כמו שסיים המחבר, ובהטמנה אף כמאכל בן דרוסאי אסור כמבואר סימן רנ״ז [ס״ז]. ולענין הפירות, אם היו על הגחלים ממש, שפיר היה היתר בזה כמו שכתוב סעיף ב׳, אבל סמוך לגחלים אין בהם היתר לדעת המחבר כמו שכתב מג״א עצמו סק״י. ויותר קשה לי שהב״י עצמו כתב סימן רנ״ג [ס״ה ד״ה כתב רבנו ירוחם] **בשם רבנו ירוחם** [ני״ב ח״ג דף ס״ט ע״א], דלשיטת הרי״ף והרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ד] **שם** אין היתר בפירות אלו. ואין לומר נמי דמיירי כשאין כאן גחלים כלל וכגון בכירה גרוף וקטום, א״כ מאי קמ״ל, דזה פשוט דכל שאין חשש שמא יחתה אין בו איסור שהייה אפילו נתבשל קצת, וצע״ג ליישב דבריו. (חמד משה – סק״ט)

פב) שם מותר ליתנם סביב לקדירה וכו׳. במג״א (סקי״ב), סביב הקדירה, פירוש סמוך לגחלים. פירוש דמאי איסורא דסמוך לקדירה, אבל סמוך לגחלים אתי שפיר דלא חיישינן שמא יחתה, [ד]הוי כנצלה כמאכל בן דרוסאי ומותר לדעת התוספות [שבת יח: ד״ה בשיל] והרא״ש [פ״ב סוף סימן א׳] ואסור לדעת הרי״ף [שבת טז.] וסייעתו, וכן כתב הרב ב״י סימן רנ״ג שאינו מתיר בשיהה אפילו הוא כמאכל בן דרוסאי, וא״כ תיבת דאל״כ הוא ט״ס ונ״ל למוחקו. (א״כ) [אי נמי] כוונתו סביב לקדירה והגחלים מונחים ג״כ סביב לקדירה, א״כ עומדים על הגחלים, וזה מיקרי הטמנה לדעת הרי״ף[42], לכך פירש סביב הקדירה היינו סביב הגחלים ולא על גבי גחלים. (בגדי ישע)

פג) שם מותר ליתנם סביב לקדירה וכו׳. במג״א (סקי״ב), פירוש סמוך לגחלים. נ״ב: ר״ל שאז הוי כבישרא אגומרא דסעיף ב׳, לדידן שמפרשים פיו מגולה היינו בישרא אגומרא, ועיין בו (ס׳ ק״ו) [סק״ו]. (בית מאיר)

פד) שם מותר ליתנם סביב לקדירה וכו׳. במג״א (סקי״ב), סביב כו׳ דאם לא כן אסור להרי״ף וסייעתו. ר״ל דבסימן רנ״ג [ס״א] תפס המחבר עיקר כדעת הרי״ף [שבת טז.] וסייעתו דאפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי אסור לשהות, וא״כ למה יהא מותר בפירות, דאף דפירות שנאכלין חיין חשיבי כמאכל בן דרוסאי כמו שכתב המג״א (בסקי״ג), מ״מ הוי לן לאסור להרי״ף וסייעתו. לכן כתב פירוש סמוך לגחלים, דהיינו הקדירה הוא רחוק מהגחלים ופירות מונחים סביב הקדירה סמוך לגחלים. כן פירש המחצית השקל. ואח״כ הקשה וז״ל: מיהו גם לשון המג״א שכתב סמוך לגחלים גם הוא לאו דוקא, דהא בא לפרש דברי הרב ב״י, והרב ב״י הא סבירא ליה בסעיף א׳ כהרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הט״ז] בהא דבשרא אגומרא, ולדידיה הלא כתב המג״א (בסק״ו) דאין להתיר אפילו כשהוא כמאכל בן דרוסאי אלא מונח ע״ג גחלים ממש. עכ״ל. ותירוצו דחוק. ע״ש. ונלע״ד דהמג״א סובר לחלק בין בשר ופירות, דבבשר אם נצלה כמאכל בן דרוסאי והוא ע״ג גחלים ממש לא אתא לחתויי, דלמה יחתה להפסידו, אבל אם הוא סמוך לגחלים אינו מפסיד הבשר בכך, לכן חיישינן שמא יחתה. אבל בפירות דרך הפירות הם כשהם ע״ג אש שהמשקין או אוכל שבתוכו יוצאין לחוץ ולא נשאר בתוכו כלום, לכן בזה מיירי סמוך לגחלים ואפילו סמוך לגחלים לא אתא לחתויי גבי פירות מפני שמפסידן, והוי הדין בפירות סמוך לגחלים כמו בבשר ע״ג גחלים, לכן כתב המג״א ועיין סעיף ב׳. כן נלע״ד כוונתו. (שמן המאור)

פה) שם מותר ליתנם סביב לקדירה וכו׳. היינו על גבי גחלים כמו שכתב המג״א [סקי״ב][43], ודלא כהרב מנחת כהן (ש״ע) [משמרת השבת שער שני] פ״ה [ד״ה והנה], שכתב דדעת מרן כי״א שכתב בריש סימן רנ״ג. ע״ש. ועיין להרב מטה יהודה (סק״ב)[44]. (שלחנו של אברהם)

פו) שם מותר ליתנם סביב לקדירה וכו׳. עיין במג״א (סקי״ב) דמיירי סמוך לגחלים, דאם לא כן אסור להרי״ף וז״ל [שבת טז.] וסייעתו. ע״כ. ולכאורה על כרחך צריך

הערות וציונים

42. ברי״ף לא מצאנו שכתב כן, רק הר״ן (שבת טו: סוף ד״ה כירה) שהביאו מרן הב״י לעיל סימן רנ״ג ס״א (ד״ה ומה שכתב רבנו לחלק). **43.** עיין להרב מחצית השקל. **44.** נדפס לעיל אות מ״ג.

אוצר ההלכה

לומר כן אף לדידן, דאי בהטמין אותו סביב לקדירה חמה טמונה, הא מבואר בסימן שי״ח ס״ו דדבר חם שהיד סולדת בו מותר להניח ע״ג קדירה הטמונה, וכתב הט״ז שם (סק״ט) דהיינו אפילו לא נתבשלה כל צרכה, כיון שאי אפשר לבוא לידי בישול גמור. וא״כ פשיטא דאף לכסותה מותר דהוי הטמנה במעמיד הבל, דקדירה חמה הוי מעמיד הבל כבסימן רנ״ח, והטמנה במעמיד הבל ונתגלה מותר לכסותה. ואין להקשות דאי מיירי שהטמינם סביב הקדירה שהוא סמוך לגחלים הא הוי הטמנה במוסיף הבל לפי מה שכתוב בסימן רנ״ז ס״ח דמחמת האש מוסיפין הבל. י״ל דמיירי בנתן עליה כלי רחב והבגדים מלמעלה כמו שנתבאר שם, ועיין מג״א שם (סק״ג). וז״ל התוספות (דף מ״ח ע״א ד״ה [ד]זיתים): ואם הטמין תפוחים עם הקדירה אסור לחזור כרים וכסתות על הקדירה שעמהם, אע״ג דאם אין שם תפוחים מותר להחזיר כדתנן כסהו ונתגלה מותר לכסותו, כשיש עם הקדירה תפוחים אסור. דאם מחזיר קודם שנתבשלו נמצא מבשל בשבת. ע״כ. ומבואר דמיירי בהטמנה ולא הזכירו שיש גחלים בתנור. ומשמע לכאורה דסבירא להו כהב״ח [ריש סימן רנ״ח], דדבר שלא נתבשל כל צרכו אפילו חם אסור להניחו ע״ג קדירה חמה הטמונה, דמקרב בשולו. אלא דלפי זה צריך ביאור מה שכתבו שם ד״ה מאי שנא וז״ל: איך הוי בעי למשרי אע״פ שמבשל, מי לא ידע דתולדת אור כאור. ע״כ. ומאי קושיא, הא שפיר איכא למימר דהוי ס״ל דאין בשול אחר בשול אפילו בלח ונצטנן. אלא על כרחך דהתוספות ס״ל דהאי סוגיא והא דמניחין מיחם ע״ג מיחם מיירי בלא נתבשלו כל צרכם, וזה כדעת הט״ז. ועל כרחך לומר מה שכתבו התוספות דאם מחזיר קודם שנתבשלו, היינו קודם שתהיה היד סולדת בו, ובזה אפילו הט״ז מודה דאם נתחמם עד שהיד סולדת בו נמצא מבשל בשבת. וכן צ״ל לשון הרב ז״ל [ש״ע הגר״ז] שהוא פוסק בסימן שי״ח סי״ד כהט״ז, וכאן בס״ד מבואר דמיירי בהטמנה בדבר שאינה מוסיף הבל אצל קדירה חמה.

(תהלה לדוד – סק״ד)

פז) שם מותר ליתנם סביב לקדירה וכו׳. פירוש, סמוך לגחלים, דאם לא כן אסור לדעה ראשונה בסימן רנ״ג [ס״א]. מג״א [סקי״ב]. ר״ל שהם דבוקים לגחלים ממש והיינו ע״ג גחלים, דאצל הגחלים אסור להב״י כמו שכתב בס״א [סק״ו]. מחצית השקל. ולפי המנהג כדעה שניה בסימן רנ״ג מותר כאן אפילו אצל הגחלים. תניא [ש״ע הגר״ז ס״ד].

(באר יעקב – קרויזר – סק״ג)

פח) שם אף על פי שאי אפשר שיצלו קודם שחשיכה. במג״א (סקי״ג), דתפוחים חיין לצולן מותר. כצ״ל.

(שמוש חכמים)

פט) שם אף על פי שאי אפשר שיצלו קודם שחשיכה. במג״א (סקי״ג), וכן כתב באגודה [שבת סימן ע״ב] וכו׳. לא הבנתי זה, דמתחלה כתב דתפוחים מותרים, וכן כתבו התוספות בפרק במה טומנין דף מ״ח ע״א ד״ה דזיתים.

(חמד משה – סק״ו)

צ) שם אף על פי שאי אפשר שיצלו קודם שחשיכה. במג״א (סקי״ג), וכן כתב באגודה [שבת סימן ע״ב] דתפוחין חיין לצולן אסור. ותימה למה אין נאכלים חיים, ונ״ל דצ״ל דתפוחי יער לצולן אסור.

(בגדי ישע)

צא) שם אף על פי שאי אפשר שיצלו קודם שחשיכה. במג״א (סקי״ג), וכן כתב באגודה [שבת סימן ע״ב] דתפוחים. צ״ל יער, שאין טובים לאכול חי, לצלותן סמוך לחשיכה אסור.

(בית מאיר)

צב) שם אף על פי שאי אפשר שיצלו קודם שחשיכה. במג״א (סקי״ג), דתפוחים. יער, והחמד משה [סק״י][45] לא היה לו ספר אגודה [שבת סימן ע״ב]. [הערת המו״ל הר״ר יצחק במברגר: בדפוסים הישנים של המג״א היה כתוב וכן כתב באגודה תפוחים חיין לצולן אסור, וכן היה כתוב בהמג״א שהיה לפני החמד משה, ועל כן הקשה מה שהקשה. ובדפוס אחרינא כבר הוגה תפוחי יער ע״פ הגהת המקור חיים והפמ״ג. והנתיב חיים מגיה: וכן כתב באגודה דחבושין חיין וכו׳].

(זכרון אברהם)

צג) שם אף על פי שאי אפשר שיצלו קודם שחשיכה וכו׳. במג״א (סקי״ג), ולא דמי לבצל כו׳ מ״מ אין טוב לאכלו כמו תפוחים. עיין תשובת מהרש״ם (ח״ב סימן רס״ב) דלפי זה אם טיגן עכו״ם אסורים. ע״ש.

(מגיני חיים)

צד) שם ומיהו צריך ליזהר שלא יחזיר הכיסוי. הנה לכאורה בסוף ביצה [לד.] גבי אחד נותן המים ואחד הבשר ואחד התבלין ואחד המגיס כולן חייבין, יש לדקדק למה לא תני ואחד המכסה וכו׳. ואולי י״ל דהמכסה היינו נמי מגיס, וכמבואר בחולין (קח:) בסוגיא דטיפת חלב דכסה הוה כניעור. ומ״מ זה דוקא בכיסוי על גוף הקדירה, אבל הכא במוסיף דבר שאינו מוסיף הבל דאינו אלא מקיים שלא יצא ההבל, צ״ע לכאורה מנא לן לאסור זה אפילו מדרבנן. ולפי מה שכתבתי לעיל סימן רנ״ב[46] דלבה ולבתה הרוח, אפילו אין בלבוי כדי ללבות חייב בשבת, י״ל דהכא נמי חייב בכהאי גוונא. ועיין מג״א סימן רנ״ז (סקי״ג). וצ״ע.

(חבל יוסף – גנזי חיים)

צה) שם ומיהו צריך ליזהר שלא יחזיר הכיסוי וכו׳. ואף ע״י עכו״ם אסור. אשל אברהם [סקי״ד].

(באר יעקב – קרויזר – סק״ד)

הערות וציונים

45. נדפס לעיל אות פ״ט. **46.** נדפס לעיל בסימן רנ״ב אות ער״ה.

סימן רנד סעיף ה

ה [כ]**אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור אלא כדי שיקרמו** (פירוש, שיעלה על פני הלחם קרום וקליפה מחמת האש. ערוך ערך קרם [הראשון]) **פניו המודבקים בתנור ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פניה שכנגד האש:** הגה וכל שפורסה ומין המוטין נמשכין קרוי קרימת פנים (הגהות מיימוניות פ״ג [מהלכות שבת אות כ׳]). ופשטיד״ש או פלאדו״ן צריך שיקרוש פניו למעלה ולמטה ויתבשל מה שבתוכה כמאכל בן דלוסקי (בית יוסף [ד״ה וכתוב עוד] בשם סמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ד ע״ג] והגהות מיימוניות [שם; סמ״ק סימן רפ״ג עמוד רפ״ו]): [ל]**ואם נתן אותם סמוך לחשיכה ולא קרמו פניהם, אם במזיד אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו,** [מ]**ואם בשוגג,** [מ*]**אם אין לו מה יאכל מותר לו לרדות ממנו מזון שלש סעודות, ואומר לאחרים שאין להם מה יאכלו באו ורדו לכם מזון שלש סעודות. וכשהוא רודה לא ירדה במרדה** (פירוש, ברחת ובמזרה (ישעיה ל׳, כ״ד) תרגומו מרדה, פאל״ה בלע״ז. ערוך ערך מרדה [השני]) **אלא בסכין וכיוצא בו שלא יעשה כדרך שעושה בחול,** [נ]**ואם אי אפשר לרדות בשינוי ירדה במרדה.** [נ*]**ואם נתנו בכדי שיקרמו פניה, כיון דלא עבד איסורא וצורך שבת הוא רודה כדרכו, ושלא לצורך היום אסור אפילו** [נ**]**בשינוי:** הגה וכל זה בתנור שמינו טוח בטיט (הגהות מרדכי [שבת פ״ק סימן ל״ה]), אבל אם הוא טוח בטיט או שמינו מופה לצורך שבת רק למונעו שבת דיש לו זמן למפותו מותר, דלמ״ג גזרינן בכי האי גוונא שמא ימתח (כל בו [סימן ל״ג דף ל״ג ע״ג]):

באר הגולה

כ. שם [שבת דף י״ט ע״ב - דף כ׳ ע״א] וכרבי אליעזר [ר״ן שם דף ח׳ ע״ב ד״ה מתני׳ אין; מגיד משנה הלכות שבת פ״ג הלכה י״ח לדעת הרמב״ם]: ל. רמב״ם בפרק ג׳ מהלכות שבת [הלכה י״ח] מדין עסיות ותורמסין [שם] דף י״ח [ע״ב]: מ. שבת קי״ז [ע״ב]: מ*. ממשמעות הרי״ף שבת דף א׳ ע״ב; ר״ן שם דף מ״ג ע״ב ד״ה תנו: נ. הר״ן ריש פרק קמא דשבת [דף ב׳ ע״א דבור ראשון]: נ*. ר״ן שם וכן כתב בדעת הרמב״ם הלכות שבת פ״ג הלכה י״ח; מגיד משנה שם פ״ה הלכה י״ט: נ**. ר״ן שם:

אוצר ההלכה

סעיף ה׳

צו) סעיף ה׳ אין נותנין וכו׳. כתב הטור (דף קס״ז עמוד ב׳ שיטה ד׳), ואין נותנין פת בתנור וכו׳. נ״ב: ונראה בעיני שלא נאמר כן אלא באופה פת מועטת לצורך השבת, אבל באופה פת מרובה לצורך חול אסור להניחו בתנור אחר חשיכה. ואם שכחו בתנור מציל ממנו שלש סעודות בלבד. ריא״ז הובאו דבריו בשלטי הגבורים פרקא קמא דשבת [ח. אות ב׳].

(בנסת הגדולה – הגה״ט)

צז) שם אין נותנין סמוך לחשיכה וכו׳. כתב הטור, ואין נותנין פת כו׳. נ״ב: הרמב״ם (בפ״ג מהלכות שבת דין ח״י) כתב עם חשיכה כלשון המשנה [שבת פ״א מ״י] דקתני עם חשיכה, עיין מה שכתב הרב תוספות יו״ט (בד״ה עם חשיכה), וע״ש בשושנים לדוד.

(דברי מנחם – הגה״ט סק״א)

צח) שם אין נותנין וכו׳ פת לתנור וכו׳. [הערת מהרש״ם: עיין מלבושי יו״ט [סק״ו] שעל הלבוש בשם שערי דורא (סימן ע״ה), דאם לא הספיק לתת הפת לתנור עם חשיכה, ימכור הלחם לעכו״ם בדבר מועט והעכו״ם יאפנו בשבת. וכתב על זה, דאף שהבי״י ביו״ד סימן קי״ב [סי״ב] הביא בשם האגור [סימן אלף ש״ב] שלש תקנות ולא הזכיר תקנה זו, נ״ל לסמוך על השערי דורא, ובפרט שנראה מלשונו שהיה קבלה בידיו מרבותיו כן. עכ״ד. וצ״ע להקל, ובפרט בזמן הזה שרבו המתפרצים. ועיין שו״ת מלחמות ארי (סימן ז׳) דאסור ליתן בשבת פת יבש בתנור שיתחמם ויתרכך על ידי זה דהוי מתקן, ועיין מג״א סימן שכ״א (סק״ז). וגם בלאו הכי אסור עיין סימן רנ״ג (ס״ב וס״ג)].

(ארחות חיים – ספינקא – סק״ג)

צט) שם אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור וכו׳. יש להסתפק אם מותר אדם לומר לעכו״ם ערב שבת עם חשיכה ואין שהות ביום כדי שיקרמו פני הפת בתנור שיאפה לו. ונראה דשרי, דקי״ל דאפילו בבין השמשות מותר לומר לעכו״ם להדליק לו הנר כדאיתא בסימן רס״א [ס״א], אפילו הוא ספק איסור דאורייתא, בשבות דרבנן בבין השמשות לא גזרו, הוא הדין נמי בכאן דאפילו בבין השמשות שרי לומר לעכו״ם לאפות לו את הפת כדי שיעשה שלש סעודות ויותר. ואע״פ שהש״ע לא התיר אלא כדי שלש סעודות דוקא, התם שאני שאותה הרדייה יש בה טורח יותר וחכמה וישראל הוא שרודה, אבל בכאן שהתנורים שלנו אין ברדייתם טורח וחכמה וגם העכו״ם הזה בלאו הכי עוסק ברדייה שרי, וכ״ש קודם בין השמשות דאין שם אלא איסורא דרבנן דשרי. כנלע״ד לכאורה, ובמקום אחר הארכתי בס״ד, ועיין בחידושין בשו״ת בית יהודה (חלק או״ח סימן כ״ח). יעש״ב ודוק.

(מטה יהודה – סק״ד)

ק) שם אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור וכו׳. אם מותר אדם לומר לגוי ערב שבת עם חשיכה ואין שהות ביום כדי שיקרמו פני הפת בתנור שיאפה לו, נראה דשרי, כיון דקי״ל דאפילו בבין השמשות מותר לומר לגוי להדליק לו את הנר, כדאיתא בסימן רס״א [ס״א], אפילו היה ספק איסור דאורייתא, בשבות דרבנן בבין השמשות לא גזרו, הוא הדין נמי בכאן דאפילו בבין השמשות שרי לומר לגוי לאפות לו את הפת כדי שיעשה שלש סעודות ויותר. ואע״פ שהש״ע לא התיר אלא כדי שלש סעודות, [דוקא] התם שאותה הרדייה יש בה טורח יותר וחכמה וישראל הוא שרודה, אבל בכאן שהתנורים שלנו אין ברדייתם טורח וחכמה וגם הגוי הוא שעוסק ברדייה שרי, וכ״ש קודם בין השמשות דאין שם אלא איסור דרבנן דשרי.

(משחא דרבותא ח״ב – חדושי מהרמ״א)

אוצר ההלכה

קא) שם אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור וכו'. ועיין בספר הבהיר מטה יאודה בסימן זה [סק"ד][47] שכתב דמותר אדם לומר לגוי ערב שבת עם חשיכה שיאפה לו אע"פ שאין שהות ביום כדי שיקרמו פני הפת בתנור. ע"ש ובספר ערך [ה]שלחן [סק"ז][48]. (בתי כנסיות)

קב) שם אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור וכו'. כתב הרב בית יהודה (סימן כ"ח [ד"ה ואכתי]) דלמאי דקי"ל [סימן רס"א ס"א וסימן שמ"ב] דלא גזרו על השבות בין השמשות, הכי נמי נותנים פת לתנור בין השמשות כדי שיקרמו פניו קודם הלילה, ומסתברא דהוא הדין בתוספת שבת לא גזרו על השבות כל שכן מבין השמשות. ע"ש. ועיין בסימן שצ"ג [ס"ב] דאיכא מאן דאמר דקבל עליו תוספת שבת חמור מבין השמשות, אבל אנן קיי"ל כרבנו יואל [הובא במרדכי שבת סימן ר"צ] דשרי. ע"ש[49]. וכן מוכח ברש"י דף ל"ד [ע"א ד"ה אי הכי] גבי מטמין, דאפילו בשבות מעליא דאיכא גזרה דאורייתא לא גזרו בין השמשות, ועיין מה שכתבתי סימן רס"א [סק"א][50]. ע"ש.

עוד כתב דמותר לומר לגוי לאפות סמוך לחשיכה אפילו לא יקרמו פניו, דהוי ליה שבות דשבות במקום מצוה. ושלא לצורך יותר משלש סעודות, אע"ג דאסור לומר לגוי אין לאסור הפת בדיעבד, כיון דהוי שבות דשבות. ע"ש. ובהדיא כתב כן הב"י סוף סימן רנ"ט בשם המרדכי [בהגהותיו סימן תנ"ו דף פ' ע"ב] דאין לאסור התבשיל במלאכה דרבנן שעשה הגוי באמירת ישראל, וכן דעת הרשב"א [שו"ת החדשות מכת"י סימן י"ח] הובא בב"י סימן רנ"ג [ס"ה ד"ה וז"ל הרשב"א]. ע"ש.
(ערך השלחן – סק"ז)

קג) שם אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור וכו'. עמ"ש הרב מטה יאודה ז"ל (בסק"ד)[51] דמותר לומר לגוי לאפות סמוך לחשיכה אפילו לא יקרמו פניו כו', וכן כתב בספרו בית יאודה (סימן כ"ח), כתב הרב ערך השלחן (בסק"ז)[52] דכן כתב הב"י סוף סימן רנ"ט בשם המרדכי [בהגהותיו סימן תנ"ו דף פ' ע"ב] כו', וכן דעת הרשב"א [שו"ת החדשות מכת"י סימן י"ח] הובאו דבריו בב"י סימן רנ"ג [ס"ה ד"ה וז"ל הרשב"א]. ע"ש.
(דברי מנחם – הגב"י סק"ו)

קד) שם אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור וכו'. והאשל אברהם [אופנהיים] שנדפס עם הבאר היטב בסימן של"א (סק"ג), הביא בשם בית יהודא [או"ח סימן כ"ח] שהתיר לומר לעכו"ם לאפות לו פת בערב שבת. אף שלא יאפה מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי, ומטעם דהוי שבות דשבות במקום מצוה. ולפי מה שכתבתי בתהלה לדוד סימן רנ"ג (סקכ"ב)[53] דאף בנעשה ע"י עכו"ם הגזירה הוא שמא יחתה ישראל לא הוי שבות דשבות.

ובהא דלצורך שבת אי חשיב דבר מצוה לענין לדחות שבות, דעת הרב ז"ל [ש"ע הגר"ז] בקונטרס אחרון (סימן רס"א סק"א) דאין זה מקרי לדבר מצוה כשיש לו מה לאכול, ועיין מה שכתבתי בתהלה לדוד (סימן ש"ו סק"ג), ובכמה מקומות דברתי מזה. ועתה ראיתי שיש להעיר על זה מהא דבריש פרק המביא הקשו התוספות [ביצה כט: ד"ה המביא] מהא דמפנין אפילו ארבע וחמש קופות [שבת קכו:], על הא דהמביא כדי יין לא יביאם בסל ובקופה. ע"ש. ולכאורה מאי קשיא להו, הא במפנין לא שרינן אלא מפני האורחין ומפני ביטול בהמ"ד, והיינו לדבר מצוה. ועל כרחך לומר דהא דהמביא כדי יין היינו לצורך יו"ט כמו שכתב רש"י ז"ל שם ד"ה אבל מביא על כתיפו, אחת ושתים דמוכח דלצורך יו"ט. ע"כ. ובכה"ג הא דלא יביאם בסל ובקופה מיירי לצורך יו"ט (ואפשר דלזה נתכוין הרב ז"ל שכתב בסימן שכ"ג ס"ד המביא כדי יין לסעודה וכו'), ושפיר קשיא להו להתוספות, דדמי למפני האורחים ומפני בטול בית המדרש. ומוכח דצורך יו"ט מקרי לדבר מצוה, ומסתמא שבת ויו"ט שוין. ואפשר דגם לענין זה יו"ט עדיף, וכדאשכחן כמה דברים שהתירו משום שמחת יו"ט.

והנה התוספות שם תירצו דביו"ט שיכול להוציאו לחוץ ורואין אותו אסור, שהרואה אומר לצורך חול הוא מביא ואיכא משום עובדין דחול. ע"כ. משמע דעובדין דחול לא שרינן לצורך שבת ויו"ט, ולדבר מצוה שרינן עובדין דחול כמו שכתבתי בתהלה לדוד סימן של"ג סק"א, וכן מבואר להדיא בריטב"א ז"ל (סוכה דף מ"ב ע"ב [ד"ה גמרא ושאר]). ואפשר דהכא גרע משאר עובדין דחול, שהרואה אותו אומר לצורך חול הוא מביא כמו שכתבו התוספות.

עיקר קושית התוספות צריך להבין, דהא התם בריש דף ל' אמרינן אם אי אפשר לשנות מותר. ופירש"י ז"ל, כגון שזמן אורחים הרבה. וכן פסקו בטוש"ע סימן תק"י (ס"י). וא"כ והיינו דינא דמפנין. ועיין במג"א שם (סקי"ז) דאף אורחים מאותה העיר, שאין להם דין דבר מצוה כמבואר ברמ"א סימן של"ג ס"א, מותר. וצ"ע. (תהלה לדוד ח"ג – סימן מ')

קה) שם אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור אלא כדי שיקרמו פניו וכו'. לכאורה לספר התרומה [סימן רכ"ד] שפסק כרב אשי [שבת יח:] כמו שכתבתי בסק"א[54] ואפילו בבשר עז שרי בפי התנור מכוסה, א"כ גם בפת לתנור שפיו מכוסה שרי. ונפקא מינה גם לדידן בדיעבד כמו שכתב המג"א (סקי"א). אבל בהגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ו דף ע"ט ע"ג] מבואר דבפת לתנור לא מהני

הערות וציונים

47. נדפס לעיל אות צ"ט. **48.** נדפס באות הבאה. **49.** ועיין בלוית חן (סימן קכ"ד), דיחיד שקיבל עליו שבת מבעוד יום לא חמיר מבין השמשות, אבל אם הצבור קבלו עליהם אסור לו לעשות כל שבות בעצמו אפילו לדבר מצוה. ע"ש. **50.** נדפס לקמן בסימן רס"א אות נ"ג. **51.** נדפס לעיל אות צ"ט. **52.** נדפס באות הקודמת. **53.** נדפס לעיל בסימן רנ"ג אות קע"ב. **54.** נדפס לעיל אות ס"ו.

תנור מכוסה דהוי כלא מנותח. וע״ש שמוכח לה בראיה מוכרחת. (תהלה לדוד – סק״ו)

קו) שם אין נותנין ממוך לחשיכה פת לתנור אלא כדי שיקרמו פניו וכו׳ ולא חררה וכו׳ שיקרמו פניה. כתב הרב פרי מגדים ז״ל בחלק משבצות זהב (סק״ב) תוך חצאי לבנה וז״ל: אם בא לחם בזכר וחררה נקבה בלשון המחבר אין לחוש, כי מצאנו פת בלשון נקבה משלי י״ז א׳ וכ״ג ח׳, ולחם בא בזכוריו (מלכים-א׳ י״ד, ג׳) ״עשרה לחם״, (תהלים ק״ד, [ט״ו]) ״ולחם לבב אנוש יסעד״. ובתורה (במדבר ד׳, [ז׳]) ״ולחם [התמיד עליו] יהיה״. ואל תשיבני מ״לחם תנופה שתים״ (ויקרא כ״ג, י״ז), קאי על תנופה מורם מנחה חדשה, עיין רש״י שם. עכ״ל. ואחהמ״ר דבריו תמוהים טובא לע״ד, חדא דאעיקרא מי הזקיקו ליכנס בתגר זה לדקדק כל כך בלשון מרן ז״ל מלשון זכר ללשון נקבה בדבר שאין בו רוח חיים דליכא קפידא בהא וזכרהו ונקבהו[55]. ותו דכיון דמרן ז״ל לא הזכיר לחם אלא פת כלישנא דמתניתין, איך כתב מעיקרא דבא לחם בזכר בלשון המחבר, ואיך מיישב דלחם זכר, והא פת עכ״פ נקבה, מלבד שכן הוא מלשון המקרא כמו שהביא הוא ז״ל, כן הוא ג״כ בלשון רז״ל פת הצנומה [ברכות לט.] הפת שעיפשה [שם מ:] פת שאפאה גוי [תוספתא עבודה זרה פ״ד הי״א] וכיוצא הרבה, ומרן דנקט פת אמאי נקט יקרמו פניו ולא פניה. ועיין לרש״י ז״ל בשבת (דף ל״ה ע״ב) ד״ה להדביק פת בתנור, שכתב, ועדיין יש שהות כדי שיקרמו פניה. ע״ש. היפך מרן ז״ל. ואם ר״ל דכיון דלחם זכר נקט נמי פת זכר, הא לא מסתבר, דכיון דבלשון תורה ורז״ל הבדילו ביניהם דלחם בא בזכר ופת בנקבה, אמאי מרן ז״ל היפך הנקבה לזכר, אלא ודאי דמרן ז״ל לא נחית לדקדק בכך, ולא היה צריך הרב ז״ל להאריך בדקדוק זה.

גם מה שכתב בפשיטות דלחם בא בזכר, לא זכר ״שמנה לחמו״ [בראשית מ״ט, כ׳], הרי דאיכא בקרא לחם לשון נקבה. ומה שנרגש מקרא דלחם תנופה שתים ויישב דקאי על תנופה וציין דברי רש״י, אחר המחילה רבה דבריו מוקשים לע״ד, דהן אמת דרש״י ז״ל פירש לחם תרומה המורם לשם גבוה וזוהי המנחה החדשה וכו׳, אבל לא יתכן לומר דשתים קאי אתנופה, דכולה חדא מנחה היא ולא שתים. ואשתמיט מיניה דברי רד״ק ז״ל בספר השרשים שורש לחם, שביאר קרא דשמנה לחמו כלומר כל מאכל שתוציא ארצו יהיה שמן, ומלת שמנה נופלת על ארצו כאילו אמר ארץ שמנה יהיה לחמו והוא חסר כמו ומאכלו בריאה וכו׳, או אומר שמנה על לחמו וירצה בו עוגה או חלה שהוא לשון נקבה וכן לחם תנופה שתים ר״ל חלות וכו׳. ע״כ. הנה דשתים לא קאי אמנחה אלא אחלות היפך דברי הרב ז״ל. ועיין בזוה״ק סדר ויחי (דף רמ״ו ע״א) בפסוק ״מאשר שמנה לחמו״, דתחלה כתב בכל אתר רזא דלחם נוקבא וכו׳, ואי תימא ״והלחם אזל מכלינו״ [שמואל א׳ ט׳, ז׳] ולא אזלת וכו׳, שו״כ [שוב כתב] דזמנין כתיב דכר ולזמנין נוקבא וכלא חד מלה. ע״ש. (פתח הדביר ח״ג – סק״ד)

קז) שם אלא כדי שיקרמו פניו וכו׳. עיין במגן אבות להגה״ק מהר״ם בנעט זי״ע במלאכת האופה [דף ג׳ ע״ב], שהעלה שבקרימת פנים כבר הוי אפיה וחייב לענין שבת. והביא ראיה דלגבי לחם הפנים סגי בקרימת פנים [מעילה ט., ירושלמי שבת פ״א ה״י], ובמנחות [צה:] איתא דאפית לחם הפנים אינה דוחה שבת, והרי בקרימת פנים סגי לענין לחם הפנים, (אלא) [וא״כ] על כרחך צריך לומר דגם לענין שבת הוי כן. עכד״ק.

והגאון קול סופר ז״ל [שבת אות כ״ו] כתב לדחות, די״ל כיון שאיקרי אפיה לענין לחם הפנים הוי ג״כ אפיה לענין שבת, כמו שכתב השער המלך [הלכות מאכלות אסורות פ״ח ה״ו ד״ה כי] לענין האוכל גיד [הנשה] של נבילה כידוע. ע״ש.

והיום אור ליום ו׳ נצבים וילך עטר״ת לפ״ק, בלמדי בשבת (דף צ״א ע״א), שחקר הגמרא אם זרק כזית תרומה לבית טמא, אם אמרינן מדמצטרף לטומאה חייב ג״כ לענין שבת, או דילמא לענין שבת צריך כגרוגרת, ולא נפשטה האיבעיא. ע״ש היטב. ולכאורה אם אמרינן אחשביה אמאי לא נפשטה האיבעיא. וצ״ע מכאן לסברת השער המלך וקול סופר הנ״ל.

איברא הגאון מנחת חינוך (מצוה שי״ג אות ג׳) [מצוה רפ״א אות ז׳] העלה, דלא אמרינן כיון שלא כדרך הנאה חייב לענין יום כפור, חייב ג״כ לענין שאר דברים, כיון שביום כפור אין צריך אכילה כסברת שאגת אריה [סימן ע״ו ד״ה ולדידי]. ע״ש. הוא הדין י״ל כאן, דלענין טומאה אין צריך שיוציא דוקא מרשות הרבים לרשות היחיד, דגם אם היה מעיקרא ברשות היחיד והכניסו לבית טמא הוי מצטרף ונטמא, אבל לענין שבת צריך להוציא מרשות הרבים לרשות היחיד, על כן מסתפק הגמרא.

ועכ״פ סברת מנחת חינוך הנ״ל תליא בספיקא דגמרא הנ״ל. ולענין לחם הפנים צריך לומר דצריך האפיה לסברת קול סופר. וצ״ע בכל זה היטב, וכתבתי להערה. (אפיקי מים)

קח) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. כתב ב״י (ע״ד שיטה כ״ג), וגם רבנו פסק כרבי אליעזר [שבת יט:] וכו׳. נ״ב: עיין בב״ח [אות ד׳]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״ב)

קט) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. (עיין בספר ב״ח [אות ד׳], ועיין בספר יצחק ירנן (פ״ג מהלכות שבת הי״ח). יעו״ש). (בתי כנסיות)

קי) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. עיין בט״ז (סק״ב) ובמג״א (סקט״ו) מה שכתבו בזה. ול״נ שהרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ח] ודאי פסק כרבי אליעזר [שבת יט:] כמו שכתב

הערות וציונים

55. עיין יד מלאכי כללי התלמוד כלל ש״ט.

אוצר ההלכה

המגיד משנה, ופירוש הרב ב״י מוכרח בדבריו וז״ל: אין נותנין את הפת וכו׳ ולא חררה וכו׳ אלא כדי שיקרמו פניה המדובקים בתנור או באש. עכ״ל. וזה נראה לכל מעיין שמה שכתב פניה המדובקים קאי נמי על באש שכתב אח״כ, והוצעת דבריו המדובקים בתנור או המדובקים באש, ועל כרחך שקאי על חררה, דאילו על הפת לא שייך זה הלשון, שהפת מדובק בתנור ולא באש, רק הוה ליה למימר או שכנגד האש, וכן כתב הטור או פניה שכנגד האש. והט״ז שגג בזה שכתב שלשון הרמב״ם והטור אחד הם או פניה שכנגד האש, ולא כן הוא. גם דברי המג״א אינם במכוון בדברי הרמב״ם לפ״ז. ודברי הטור ודאי דהכי משמע דפסק כת״ק, וכמו שפירשו תוספות אליבא דרש״י [ד״ה מדובקים] דרבי אליעזר לחומרא ות״ק לקולא, או שפסק כרבי אליעזר ולפי מה שכתבו התוספות דלקולא פליג לפי הירושלמי [שבת פ״א ה״י], עיין בגמרא דף כ׳ ע״א בפרש״י ותוספות ד״ה איבעיא להו.

ולולא דברי תוספות היה נ״ל לפרש בדרך אחר, וסוגיא דהתם הכי אזלא, איבעיא להו תחתון האיך דגבי תנור ולקולא פליג, דת״ק מצריך פנים העליון, ומדסתם דבריו ודאי משמע כל פנים העליון קאמר והיינו אף מה שלצד חוץ, וזה ודאי חומרא הוא שאינו ממהר כל כך (להתקרב) [להתקרם], שאינו לא נגד האש ולא בצד התנור, או דילמא האיך דגבי האש וזה קולא יותר, דלת״ק ודאי הכי הוא דכל פנים העליון ואף אותו שלצד חוץ, ולרבי אליעזר בפנים שכנגד האש לחודיה סגי, ולפ״ז זה קיל יותר לרבי אליעזר מכמו שקאמר האיך דגבי תנור, וע״ז (פשוט) [פשיט] ליה דרבי אליעזר לא מקיל כל כך נגד הת״ק רק בהאיך דלגבי התנור סגי אבל לא בפנים שכנגד האש לחודיה, ולפ״ז הא דכתב רש״י וחומרא הוא וכו׳, היינו שחומרא הוא לרבי אליעזר בזה יותר משאם נאמר דפנים שכנגד האש קאמר, אבל נגד הת״ק לעולם לקולא הוא פליג לשני האופנים. ומעתה דברי הירושלמי שהביאו התוספות כפשטם הוא, דבלחם הפנים אף לרבי אליעזר בעינן כל פנים העליון כמו לת״ק דהכא, כי זה לא יעלה על הדעת לומר דהאיך דלגבי התנור יקרום קודם פנים שכנגד האש. גם אתי שפיר לפ״ז דפנים דקאמר ת״ק היינו פנים ממש, וצד התחתון שבצד התנור לא שייך לקרותו פנים. ולפ״ז אין להקל כלל כמו שכתב הטור בפנים (יש) [ש]כנגד האש, כי אין כאן מי שסובר כן לפי המסקנא. ודברי הרמב״ם אפשר לכוין לזה, דהמדובקים בתנור קאי אפת וכרבי אליעזר, ואו באש קאי אחררה. אכן יבטל דעתי אף להחמיר נגד דעת התוספות והטור המקילים, והבוחר יבחר. (חמד משה – סקי״א)

קיא) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. כתב ב״י (דף קס״ז ע״ד שיטה כ״ג), גם רבנו פוסק כרבי אליעזר [שבת יט:] וכו׳. נ״ב: מדברי הרא״ש [שבת פ״א סימן מ׳] נראה דפוסק כת״ק, וכן כתב רבנו ברמזים, וא״כ מסתמא רבנו אינו סותם דבריו דלא כהרא״ש אביו ז״ל. וכן מצאתי כתוב למהר״ם טיוולי וז״ל: א״מ [אמר משה], מדברי הרי״ף [ח.] והרא״ש שהביאו המשנה בצורתה, משמע שדעתם לפסוק כת״ק. וכן נראה שהוא דעת התוספות [כ. ד״ה איבעיא] דפירשו לפירוש רש״י ז״ל [ד״ה מדובקים] דבעיא דגמרא אליבא דרבנן אתיא, דהכי קמבעיא ליה, אם תחתון דקאמר רבי אליעזר דגבי תנור, הא דקאמרי רבנן עד שיקרמו פניה אחד מפניה, ואפילו בעליון סגי. ואי תחתון דקאמר רבי אליעזר האיך דגבי האור, א״כ הא דקאמרי רבנן עד שיקרמו פניה (אחד מפניה ואפילו בעליון סגי, ואי תחתון דקאמר רבי אליעזר האיך דגבי האור א״כ הא דקאמרי רבנן עד שיקרמו פניה) היינו כל פניה. ופושט דרבי אליעזר לחומרא, ומינה דרבנן (לחומרא) [לקולא]. ולפי דברי התוספות לפי הירושלמי [שבת פ״א ה״י] הוי פירוש הבעיא איפכא, דאם תחתון דקאמר רבי אליעזר דגבי תנור, הא דקאמרי רבנן עד שיקרמו פניה כל פניה. ואם תחתון דקאמר רבי אליעזר האיך דגבי האור, א״כ הא דקאמרי רבנן עד שיקרמו פניה, אחת ואפילו בתחתון סגי. ופושט דרבי אליעזר לקולא, הלכך הא דקאמרי רבנן עד שיקרמו פניה, כל פניה קאמרי. וכן פסק רבנו ירוחם [ני״ב ח״ג דף ס״ז ע״ד], והיינו כרבנן וכפירוש התוספות לפי הירושלמי, ודלא כרבי אליעזר, וכן משמע מדברי רבנו ברמזים שהביא דברי ת״ק והשמיט דברי רבי אליעזר, הלכך נראה דגרסינן בדברי רבנו ופניה, ולא גרסינן או פניה, כדי שיסכים לדבריו ברמזים ולדעת הרי״ף והתוספות והרא״ש ורבנו ירוחם.

ומה שכתב הר״ן [ח. ד״ה מתני׳ אין] דקי״ל כרבי אליעזר דמשנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי [עירובין סב:], לא הבינותי דבריו, דרבי אליעזר סתם במתניתין, ורבי אליעזר סתם הוא רבי אליעזר בן הורקנוס. ושמא בגירסת הר״ן היה כתוב רבי אליעזר בן יעקב, אבל גירסת הרי״ף והרא״ש ז״ל והרב המגיד [הלכות שבת פ״ג הי״ח] אינה כן, ולפי גירסתם אין הלכה כרבי אליעזר, ולפיכך נדחק הרב המגיד ליישב דברי (הרשב״א) [הרמב״ם] שפוסק כרבי אליעזר, וכתב שסובר דרבי אליעזר לפרושי אתא, אי נמי ששואל בגמרא אליביה, וכל זה הוא לפי גירסתו שגורס פניה הדבוקים בתנור, אבל לפי גירסת ספרי הרמב״ם שבידינו שגורסים שאינם דבוקים בתנור אתי שפיר כת״ק. וזו הגירסא נראית עיקר, שמכוונת עם דברי הרמב״ם בפירוש המשנה. עכ״ל.

ועיין בב״ח [אות ד׳] ובט״ז [סק״ב] שנדחקו בזה מאד.

(יד אהרן – הגב״י)

קיב) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. כתב הטור (דף קס״ז ע״ב שיטה ה׳), אלא כדי שיקרמו פניו הדבוקים בתנור כו׳. נ״ב: מגלת ספר (דף י״א ע״א), ועיין בספר ב״ח [אות ד׳] ובספר קרית מלך רב (דף ט״ז ע״ד).

(יד אהרן מהדורא בתרא – הגה״ט סק״א)

קיג) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. במתניתין [שבת יט:] פליגי ת״ק ורבי אליעזר, דת״ק סבירא ליה כדי שיקרמו פניה, ורבי אליעזר אומר כדי שיקרום התחתון שלה. ובגמרא [כ.] איבעיא להו תחתון האיך דגבי תנור או דלמא תחתון האיך דגבי האור, תא שמע רבי אליעזר אומר כדי שיקרמו פניה

אוצר ההלכה

המדובקים בתנור, ופירש״י [ד״ה מדובקים], וחומרא היא דפניה שכלפי האור ממהרים לקרום. וכתבו התוספות [ד״ה איבעיא], דעל פי פירושו אי תחתון דרבי אליעזר האיך דגבי תנור, הא דקאמרי רבנן עד שיקרמו פניה אחד מפניה, ואפילו בעליון סגי, ואי תחתון דרבי אליעזר האיך דגבי האור, הא דקאמרי רבנן עד שיקרמו פניה כל פניה. עכ״ד. וקשה, דבשלמא אי תחתון דרבי אליעזר האיך דגבי האור ורבנן כל פניה קאמרי, ניחא דלרבנן בין בפת בין בחררה בעינן כל פניה, ולרבי אליעזר סגי ליה בתרוייהו בהאיך דגבי האור. אבל אי תחתון דרבי אליעזר האיך דגבי תנור, ורבנן אחד מפניה סבירא להו, קשה מאי סבירא ליה לרבי אליעזר בחררה, דבה ודאי פניה שע״ג הגחלים מקדימים ליקרם, וא״כ אי קסבר בחררה נמי דבעינן שני פניה, הוה ליה למימר ובחררה כדי שיקרום העליון. ונלע״ד דבחררה מודה דסגי ליה באחד, והטעם משום דכל האיסור בכאן אינו אלא משום חיתוי, דאילו משום מבשל ליכא כל שנתנו קודם שחשכה, וכן כתב הרמב״ם פ״ג [מהלכות שבת הי״ח], הילכך בפת פליגי אי איכא למגזר אי קרמו (פניה הא׳) [אחד מפניה] או לא, אבל בחררה כל שקרמו (פניה הא׳) [אחד מפניה] אם בא לחתות נפסד. והקשו התוספות [שם] לפירש״י, דבירושלמי [שבת פ״א ה״י] משמע דרבי אליעזר להקל בא, דקאמר התם ומודה רבי אליעזר בלחם הפנים שאין קרוי לחם עד שיקרמו פניו בתנור, משמע דהכא סגי בקרימה כל דהו. ולע״ד רש״י אינו מפרש דבלחם הפנים בעינן שני הפנים קרומים כהתוספות, משום דלהתוספות כיון דהפן שמתעכב ליאפות הוא דגבי האור, א״כ לשון עד שיקרמו פניו בתנור דקאמר בירושלמי לא דייקא, והוה ליה למימר עד שיקרמו פניו דלגבי האור, ומכח זה מפרש דסבירא ליה לירושלמי דרבי אליעזר פניו דלגבי האור קאמר דלא כש״ס דילן, והוא קולא דממהר ליאפות, וקאמר עלה דמודה בלחם הפנים דבעינן שני הפנים ואף ההיא דגבי תנור, וזהו בתנור שהזכיר.

והרמב״ם בחבורו פ״ג כתב וז״ל: אין נותנים את הפת בתנור עם חשכה ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פניה שהם מודבקים בתנור או באש. ע״כ. וכתב המגיד משנה דפסק כרבי אליעזר, אם מפני שסובר דהוא מפרש ת״ק, או מפני ששאלו בגמרא מה היא כוונתו נראה שהלכה כמותו. וכתב הכסף משנה שחזר בו ממה שכתב בפירוש [המשניות פ״א מ״י] שאין הלכה כרבי אליעזר. ע״כ. והיה נלע״ד לומר דהרמב״ם מפרש כפירש״י דפנים המודבקים בתנור מתעכב ליאפות, וא״כ לרבי אליעזר בעינן שיקרמו אף פנים המודבקים בתנור, ובחררה מודה דסגי בפנים דגבי האור. וזה שכתב פניה שהם מודבקים בתנור או באש, דבלחם בעינן דוקא דגבי תנור ובחררה סגי בפנים דלגבי האש. מיהו כיון שבפירוש המשנה הרמב״ם כתב בהדיא כהתוספות דהצד דלגבי תנור קופאים קודם, ניחא לן טפי לומר דבחבורו נמי כיוון להקל בשניהם, בלחם עד שיקרום פנים שכלפי תנור שהוא נקרם תחלה, ובחררה פנים דלגבי האש.

ועל דברי המגיד משנה ק״ל מנא ליה להרמב״ם דרבי אליעזר לפרש, כיוון דתנן בלישנא דפליג ׳רבי אליעזר אומר׳. ועוד דמדקאמר הירושלמי ומודה רבי אליעזר בלחם הפנים משמע דפליגי רבנן עליה. ועל טעמו השני ג״כ קשיא לי, חדא דמאי דשקיל וטרי לפרש דברי התנא לא מיקרי שקלא וטריא להוכיח משם שכן הלכה. ועוד דאין זה שקלא וטריא לרבי אליעזר כיון דנפקא מינה לרבנן וכמו שכתבו התוספות לפירש״י, אלא דלהרמב״ם הפירוש להיפך, דאם תחתון דרבי אליעזר האיך דגבי תנור רבנן בעי שיקרמו שני פניה, ואם דרבי אליעזר האיך דגבי האור לרבנן סגי באחד. וי״ל דאם איתא דלא שקיל וטרי לרבי אליעזר אלא משום רבנן, הוה ליה לקבוע הבעיא אתרוייהו ולימא הכי, רבנן כל פניה קאמרו ותחתון דרבי אליעזר האיך דגבי תנור, או דלמא רבנן אחד מפניה קאמרו ותחתון דרבי אליעזר האיך דגבי האור, אלא ודאי להורות בא דהלכה כרבי אליעזר. ואע״ג דבעלמא כל דשקיל וטרי להבין דברי התנא לא גמרינן מינה לפסוק הכי, שאני הכא דגם דברי רבנן סתומים והוה ליה למיבעי אתרוייהו. ועוד דגם מהירושלמי מוכח בהדיא דהלכה כרבי אליעזר, מדקאמר ומודה רבי אליעזר בלחם הפנים וכו׳, ואי לאו דהלכה כמותו מאי נפקא מינה אי מודה בלחם הפנים או לא.

וראיתי להתוספות יו״ט [פ״א מ״י] שכתב בשם הר״ן [ח. ד״ה מתני׳ אין] דיש גורסים ראב״י, ולאותה גירסא אין צריך לכל זה, שמשנתו קב ונקי [עירובין סב:].

והטור כתב וז״ל: אין נותנים פת לתנור ולא חררה אלא כדי שיקרמו פניה הדבוקים בתנור או פניה שכלפי האש. עכ״ל. ופירש הב״י, דפניה הדבוקים בתנור קאי לפת ואו וכו׳ קאי לחררה, ופסק כרבי אליעזר על פי פירוש רש״י דהוי לחומרא (ואפילו הכי בחררה סגי בכלפי האש כדלעיל). והרב ט״ז [סק״ב] כתב שפסק כרבי אליעזר ע״פ התוספות לקולא, ומה שכתב פנים הדבוקים בתנור או וכו׳, תרוייהו קאי בין אפת ובין אחררה. והזכירו צד האש אע״פ שנלמד במכל שכן, דהיא גופא קמ״ל דאטו כולי עלמא ידעי שצד התנור חמור וכו׳. ע״ש.

ולפי דרכו ג״כ לא היה צריך לזה, דכיון דבחררה ודאי דפנים דכלפי האש נקרמים תחלה היה יכול לומר דתרוייהו להקל, ומה שכתב דבוקים בתנור קאי אפת ומה שכתב או וכו׳ קאי אחררה וכפירוש הרב ב״י. מיהו כיון דחזינא דהרא״ש [שבת פ״א סימן מ׳] העתיק המשנה כצורתה, נלע״ד דסבירא ליה דהלכה כת״ק, ואפשר שזו היא גם שיטת הטור, ומפרש כפירוש רש״י דפנים שכלפי האור מקדים ליקרם, וכיון שרבי אליעזר סבירא ליה פנים שכלפי התנור דוקא בעינן, לת״ק סגי באחד משניהם, ואפילו בקרמו פנים שכלפי האש לבד. ומה שהוצרך לכתוב פנים שכלפי תנור, אפשר לומר חדא מתרתי, או משום דלאו כולי עלמא ידעי שצד האור נקרם תחלה, או משום דראה דפליגי בהא רש״י והתוספות הי מינייהו קדים ליקרם, לכך הוצרך להזכיר ג״כ קרימת פנים שכלפי התנור, דאי הוה מזכיר פנים שכלפי האש לבד, הייתי יכול לומר דדוקא קאמר וכפירוש התוספות והרמב״ם, לכך הזכיר שניהם שלא ליתן מקום לטעות בדבריו.

אוצר ההלכה

א״נ אפשר לומר שיהיו דברי הטור מסכימים למה שכתב הרב עטרת ראשי ה״י בחבורו שושנים לדוד, דהרמב״ם ורש״י לא פליגי, אלא בשגרוף וקטום מקדים הפן אחד, ובשאינו גרוף הפן האחר. ע״ש. והיינו דקאמר כדי שיקרמו וכו׳, היינו לומר דסגי בפן שנאפה תחלה, אם בגרוף האחד ואם באינו גרוף האחר.

והשי״ע שכתב כדי שיקרמו פניה המדובקים בתנור וכו׳, פשוט לע״ד דלחומרא אמרה וכפירש״י שהוא מה שהזכיר בב״י, דאילו פירוש הרמב״ם לא הזכירו כלל. והרב מג״א [סקט״ו] כתב דזה יותר בקל מתקרם, ולכן גבי חררה נמי סגי כשיקרמו פניה שכנגד האש דשם פשיטא דצד שכנגד האש מתקרם ראשון וכו׳, ומכח זה תמה אח״כ [סקט״ז] על הרמ״א שכתב דבעינן בפשטיד״א שתאפה התחתון והעליון, דזה דלא כהש״ע, והיה לו לומר ויש אומרים, והניחו בצ״ע. ולע״ד נראה דדעת הש״ע להחמיר כדאמרן, ולא קשיא על הרמ״א, ואין הוכחה מהחררה כי לפירוש רש״י נמי הוכחנו לעיל דרבי אליעזר מודה בחררה דסגי בצד הנקרם תחלה, והוא שכלפי האש. סיים הרב מג״א: עיין ברמזים ותמצא שדעת הטור כת״ק, וכמו שכתבו התוספות לפירוש רש״י דבאיזה צד שיקרום סגי. ע״ש ודוק. וכן דעת הרמב״ם. [ע״כ]. ובמה שכתב שדעת הטור כת״ק, זכיתי לדעת גדול כמו שכתבתי בסמוך. ובמה שכתב שכן דעת הרמב״ם, לע״ד אי אפשר לומר דאיהו נמי פסק כת״ק כמו להטור, דכיון דפירש בפירוש המשנה דפנים שכלפי תנור ממהרים ליקרם, א״כ כיון דלרבי אליעזר סגי כל שקרמו פניה שכלפי תנור, מוכרח דלת״ק לא סגי אלא דוקא בשקרמו פניה שכלפי האור, ואיהו כתב דכל שקרמו פניה שכלפי תנור מהני. ורחוק הוא לומר דמזה הדר ביה מפירושו, ויותר ראוי לומר דהדר ביה ממה שכתב בפירושו שאין הלכה כרבי אליעזר, ובחבור פוסק כרבי אליעזר דפנים שכלפי תנור מהני, וכמו שכתב מרן ז״ל בכסף משנה ותו לא מידי. (נהר שלום – סק״ב)

קיד) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. בב״ח (אות ד׳) ואין נותנין פת לתנור וכו׳, ובגמרא [שבת כ.] איבעיא להו כו׳. ולפי דברי רש״י ז״ל [ד״ה מדובקים] אותו צד שכנגד האש ממהר לקרום יותר מאותו צד שכנגד התנור, ולפירוש התוספות [ד״ה איבעיא] הוי איפכא. ויש להקשות ממה שאמרו בפרק חלק [סנהדרין קב:], דשאל מנשה מהיכן עבדינן המוציא, ואמר ליה מהיכא דקרים בשולא. ופרש״י שם [ד״ה מהיכא] שלשה פירושים, הראשון דגרסינן מהיכא דקרים בשולא, ובא למעט תוכו של פת דלא קרים. השני דגרסינן מהיכא דקדים בשולא, וכתב רש״י דהיינו הך, דהפירוש הראשון גם את השני הכל יוצא למקום אחד, דבא למעט תוכו של פת. וכן כתב הט״ז בריש הלכות בציעת הפת [סימן קס״ז סק״ב] דבתנורים שלהם שהיה הפת באויר אין חילוק בין תחתון לעליון דהכל מתבשל בבת אחת. יע״ש. ולפי דברי רש״י ז״ל דהכא, הרי יש חילוק בין תחתון לעליון (אלא אם נאמר שהכל מתחיל להתבשל כאחת אלא שזה מתבשל מהר). ופסק הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ח] כרבי אליעזר, וכתב הרב המגיד דסבירא ליה דרבי אליעזר לפרושי דברי ת״ק קאתי. ע״ש. והירושלמי [שבת פ״א ה״י] הויא תיובתיה, דקאמר מודה רבי אליעזר בלחם הפנים, ומודה למאן, לאו מכלל דפליגי. (יד המלך)

קטו) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. המג״א (סקט״ו) מסיים: ע״ש ודוק. נ״ב: דקדקתי והפירוש בהטור אמת, אבל מה שכתב בדעת הב״י ליתא. (בית מאיר)

קטז) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. בט״ז (סק״ב), המדובקים כו׳, דכלפי האור ממהר לקרום ופירשו[56] התוספות. כצ״ל. (שמן המאור)

קיז) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. כן פירשו הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ח] **ורע״ב** [שבת פ״א מ״י] דרבי אליעזר להקל אתא דסגי בצד אחד שיקרום תחלה, וכן דעת ריב״א [שבת כ. תוד״ה איבעיא] **והרשב״א** [יט: ד״ה הא דתנן] **והר״ן** [ח. ד״ה מתני׳ אין] **וארחות חיים** [הלכות שבת סימן ס״ב] **והכלבו** [סימן ל״א דף ל״ב ע״ב]. ע״ש. ופסק רבנו כרבי אליעזר, ע״ש במגיד משנה. ואפשר משום דבירושלמי [שבת פ״א ה״י] אמרו מודה רבי אליעזר וכו׳, משמע דקי״ל כוותיה. אבל בפירוש המשנה כתב דאין הלכה כרבי אליעזר, וכן פסקו הסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ד ע״א] ורבנו ירוחם [נ״ב ח״ג דף ס״ז ע״ד] דבעינן שיקרמו שני פנים, וכן כתב ארחות חיים [שם סימן ס״א] וכן חררה אין נותנים אלא כדי שיקרמו פניה פירוש עליון ותחתון. ע״ש. וכ׳ הרוקח [סימן ל״ח] והטור ברמזים [פ״ק סימן מ׳] (כ׳) דברי ת״ק, ואין נראה שיהיו חולקים על כל הנך רבוותא דסבירא להו דרבי אליעזר להקל, אלא סבירא להו כסמ״ג ורבנו ירוחם וארחות חיים דבעינן שיקרמו שני פנים, ודלא כספר מג״א [סקט״ו]. ע״ש. (ערך השלחן – סק״ה)

קיח) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. עיין בט״ז [סק״ב]. והנה רבנו בפירוש המשנה כתב כשיטת התוספות [שבת כ. ד״ה איבעיא]. ול״נ שאין הענינים דומים, דבתנור של מתכת שחומו רב מחמת המתכת, ופשיטא דהיינו צד התנור שהפת יושב עליו וצד שכנגד האש שוה מתכת לחרס. וכן תנור שמסיקין בו בכל יום וצד התחתון מחזיק חום. ואמנם בסתם תנורים של חרס וכשאין מסיקין בו בכל יום צד שכנגד האש מתחמם קודם, וזה ברור דלרבנן העיקר תלוי במעלה ולרבי אליעזר לפי המסקנא עיקר תלוי בצד התחתון. ועתה שיטת רש״י [ד״ה מדובקים] נכונה, דידוע דלחם הפנים היה נאפה בתנור של מקדש שהיה של מתכת ואופין בו בכל יום, ושפיר קאמר הירושלמי [שבת פ״א ה״י] דאף דרבי אליעזר סבירא ליה דעיקר תלוי בתחתון, מודה בלחם הפנים דבעינן שיקרם פניו של מעלה, ואף דשם צד התחתון

הערות וציונים

56. וכן הגיה הרב יד אפרים, ועיין בש״ע מכון ירושלים הגהות והערות אות כ״א.

אוצר ההלכה

נאפה תחילה. ועיין ש"ס דפסחים (ל"ו) [לז.]. ובזה אתי שפיר הא דדקדקו הפוסקים דהלכה כרבי אליעזר מדבעי הש"ס אליבא דידיה, ולכאורה אין זה מוכרח דהרי נפקא מינה גם לרבנן, דכמו דסבירא ליה לרבי אליעזר סבירא להו לרבנן להיפך, ובזה אתי שפיר, דבין כך ובין כך לרבנן בעינן שיקרמו שני הצדדים, והא דכתב הרמב"ם[57] צד שכנגד האש, אחרה קאי, כמו שכתב הרב ב"י. ויתכן יותר לגרוס בדבריו וצד שכנגד האש, והיה בדעת הרואה דהוא וא"ו המחלקת וכתב או. ודו"ק כי קצרתי, ויבואר בחידושי מסכת שבת באריכות. (ישועות יעקב – סק"א)

קיט) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. בט"ז (סק"ב), בצד זה דרבי אליעזר להקל. ועוד י"ל דהנה לקמן סימן תס"א ס"ג פסקינן שיעור דאין חוטין נמשכין ממנה, והוא מברייתא דפסחים [לז.] ומנחות [עח:], ותוספות כתבו שם [מנחות ד"ה פורסה] דהוא שיעור קרימת פניו, ואי נימא פניו שכלפי האש, אז אין הכרח עדיין שלא יהיו חוטין נמשכין, דאף שלצד מטה נאפית מ"מ אם הלחם עב יוכל להיות שעדיין אינו אפוי כל צרכו. אבל אי אמרינן פניו שלצד התנור, אז כיון דחום התנור גרם שנקרם לצד (האחד) [האחר] על כרחך דגם מבפנים אין נמשכין חוטין. וא"כ למה אמרה ברייתא דשם חוטין נמשכין ולא נקיט לישנא דכאן קרימת פנים, מזה נראה דכאן הלכה לקולא ושם צריך יותר חוטין נמשכין [הערת המו"ל הר"ר יצחק במברגר: ועיין תוספת שבת (סק"כ)], והיה נראה מזה דהלכה קרימת צד אחד. (זכרון אברהם)

קכ) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. כתב מג"א (סקט"ו) פניו כו', שדעת הטור כת"ק כו'. עיין במחצית השקל שהאריך, ולפענ"ד נראה דלכן כתב הרב ב"י שדעת הטור לפסוק לחומרא כרבי אליעזר [שבת כ.] פניו המדובקים בתנור, שפנים כלפי האור ממהר לקרום, ומה שכתב הטור פניו כלפי האור קאי אחררה, עיין בהרב ב"י, משום דקשיא להרב ב"י דאי אמרינן דפניו המדובק בתנור ממהר לקרום, האיך כתב הטור שיקרמו פניו המדובקים בתנור דהיינו קולא או פניו כלפי האור, למה צריך לאשמעינן פניו כלפי האור, דהא מותר בפניו כלפי תנור דממהר לקרום. וליכא לפרושי דפניו כלפי תנור קאי אפת ופניו כלפי האור קאי אחררה, דזה אינו דהא חררה קיל מפת כמו שכתב מג"א ומחצית השקל בשם לבוש [ס"ה]. לכן מפרש הרב ב"י דהטור נקט לחומרא, פניו כלפי התנור דאינו ממהר לקרום, ומה שכתב הטור פניו כלפי האור קאי אחררה דקיל מפת וסגי בפניו כלפי האור. (דברי צבי)

קכא) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. כתב מג"א (סקט"ו), נ"ל דסבירא ליה דזהו יותר בקל מתקרם כו'. היינו באין אור בתנור, ורש"י מודה לזה, אבל ביש אור בתנור בזו כתב רש"י [שבת כ. ד"ה המדובקים] דצד עליון נקרם תחלה. ועיין בהגהות אדמ"ו זצוק"ל במשניות ותמצא נחת. ועיין בדרישה [פרישה אות ד'] שכ"כ פירוש יפה על הטור ורמב"ם [הלכות שבת פ"ג הי"ח] מכח זה. ומשום הכי כתב המג"א כאן לכן גבי חררה סגי קרימת פניה נגד האש, דאיזה שקרם תחלה סגי. והיינו דסבירא ליה כפירש"י דרבי אליעזר לחומרא, והיינו ביש אור בתנור בעינן תחתון, וכנראה מלשון הגמרא תחתון נגד האור, ושמע מינה דמיירי ביש אש בתנור. ופסק כת"ק דאפילו בקרימת העליון סגי ביש אש, וממילא באין אש בתנור דנקרם התחתון תחלה סגי בקרימת תחתון, וזה הוכיח מרמזים [שבת פ"א רמז מ'] דהביא רק דברי ת"ק ולא רבי אליעזר, ועל כרחך איירי ביש גחלים דומיא דחררה ע"ג גחלים, ופסק כת"ק. ודברי מחצית השקל מדוחקים למעיין שם. (אומץ יוסף)

קכב) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. עיין מה שכתב הרב יד המלך (בדף ק"א ע"ד)[58] מהא דאיתא בפרק חלק [סנהדרין קב:] גבי שאלת מנשה מהיכן עבדינן המוציא כו'. ע"ש. (דברי מנחם – הגה"ט סק"ב)

קכג) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. כתב ב"י, ופירש"י [שבת כ. ד"ה מדובקים] וחומרא היא שפנים שכלפי האור ממהרים לקרום כו'. נ"ב: אמנם הרמב"ם בפירוש המשנה [שם פ"א מ"י] פירש איפכא וז"ל: ורבי אליעזר סבר כו' כדי שיקרמו פניה הדבקים בחרס התנור שהם קופאים קודם מן הפנים כו', ואין הלכה כרבי אליעזר. ע"כ. וכן פירשו הרע"ב והתוספות (בדף כ' ע"א) ד"ה איבעיא להו מהירושלמי [שבת פ"א ה"י]. ע"ש. וכי תאמר בלבבך שיהא ביניהם מחלוקת במציאות איזה צד נאפה תחילה, פוק חזי בספר שושנים לדוד דביאר עליה דרש"י איירי בתנור שאינו גרוף כו', והרמב"ם והרב ב"י מיירי בתנור גרוף כו'. עש"ב. ואולם הרמב"ם בחיבורו (פ"ג מהלכות שבת דין ח"י) כתב וז"ל: אין נותנין את הפת בתנור עם חשיכה ולא חררה ע"ג הגחלים, אלא כדי שיקרמו פניה שהם מדובקים בתנור או באש. וכתב שם הרב המגיד דהרמב"ם פסק כרבי אליעזר, אם מפני שסובר שהוא מפרש דברי ת"ק או מפני ששאלו בגמרא כו', נראה שהלכה כמותו. ע"כ. והרב כסף משנה שם כתב, ואע"פ שבפירוש המשנה פסק דלא כרבי אליעזר, איכא למימר דהדר ביה כו'. ע"ש. וכן כתב כאן בבית ועד לחכמים בב"י.

והתוספות יו"ט הביא משם הר"ן [ח. ד"ה מתני' אין] דכתב דרבי אליעזר בן יעקב היא, וקי"ל [עירובין סב:] דמשנתו קב ונקי. ע"כ. ועיין במרכבת המשנה אלפאנדרי (בדף ח"ן ע"ג) שתמה על דברי הרב המגיד במה שכתב דרבי אליעזר מפרש דברי ת"ק, דמן הירושלמי [שם] נראה דפליגי כו', ועל מה שכתב הר"ן דרבי אליעזר בן יעקב היא, הקשה דרבי אליעזר סתם המוזכר במתניתין הוא רבי אליעזר בן הורקנוס ואין הלכה כמותו. וכתב דשמא בגירסתו היה כן. ע"ש. ועיין בב"ח [אות ד']

הערות וציונים

57. לפנינו ברמב"ם (פ"ג הי"ח) פניה שהם מודבקים בתנור או באש. ע"ש. וצ"ל הטור. **58.** נדפס לעיל אות קי"ד.

אוצר ההלכה

שתמה כן על הרב המגיד ועל הר"ן. ע"ש ובפרי חדש בקונטרס מים חיים (דף י"ב ע"ב), ועיין מה שכתבו הרב נהר שלום (בסק"ב)[59], מעשה רוקח (בפ"ג מהלכות שבת דין ח"י), מאמר מרדכי (סק"ח), ועיין ביד אהרן בהגב"י[60]. (דברי מנחם – הגב"י סק"א)

קכד) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. כתב ב"י, גם רבנו פסק כרבי אליעזר [שבת כ.], ומה שכתב עד שיקרמו פניה כו' קאי אפת, ופניה שכנגד [האש] (האי) קאי אחררה. ע"כ. וכן צדיק עתק בש"ע ס"ה. ע"ש. ועמ"ש הרב מג"א (בסקט"ו), ועיין ברמזים [שבת פ"א רמז מ'] ותמצא שדעת הטור כת"ק כו'. והקשה הרב מעשה רוקח (בדף קנ"ד ע"ד) דלא ידע מאין הוציא דבר זה כו'. עמ"ש הרב מחצית השקל ז"ל (בסקט"ו) על דברי הרב מג"א, ובנהר שלום בסוף סימן זה [סק"ב][61], ועל מה שכתב[62] דהש"ע שכתב כדי שיקרמו פניה המדובקים בתנור כו', דפשוט דלחומרא אמרה וכפירש"י [כ. ד"ה מדובקים] כו', והרב מג"א שכתב (בסקט"ו) דזה יותר בקל מתקרם כו', ומכח זה תמה על מור"ם (בסקט"ז) כו' דהוה ליה למימר ויש אומרים כו', דלדעתו דעת הש"ע להחמיר ולא קשיא על מור"ם כו'. עש"ב. וכן ראיתי להרב בגדי ישע (בסקט"ז)[63] שכן כתב. ע"ש. ועמ"ש הרב מאמר מרדכי (בסק"ט). אמנם לפי מה שכתב הרב מחצית השקל בדברי הרב מג"א, דסבירא ליה דהב"י בש"ע חזר בו וסבירא ליה כפירוש התוספות [שבת כ. ד"ה איבעיא] דגם בפת סגי בצד שקל לקרום כמו בחררה, שפיר מקשה הרב מג"א למור"ם. ועש"ב. ועמ"ש הב"ח [אות ד'], עמ"ש על דבריו הרב קרית מלך רב ח"א (בדף טו"ב ע"א), ועמ"ש הרב שבת של מי ז"ל (בדף מ' ע"ג), ערך השלחן (סק"ה)[64]. (דברי מנחם – הגב"י סק"ב)

קכה) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. כתב בט"ז (סק"ב), ואיני יודע מה הרויח בזה, דחררה ופת שניהם דין אחד להם. לא ידעתי מנא ליה זה, דאף דבת"ק תני [שבת יט:] בסתמא, אבל רבי אליעזר י"ל דלא נקט אלא התחתון, זה שייך גבי פת. (חבל יוסף – גנזי חיים)

קכו) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. עיין מג"א (סקט"ו) דסבירא ליה דזה יותר בקל מתקרם, ולא כהתוספות שבת (דף כ' ע"א ד"ה איבעיא להו) בשם רש"י [שם ד"ה מדובקים] דרבי אליעזר דאמר פנים המדובקין בתנור הוא חומרא, רק כהירושלמי [שבת פ"א ה"י] דרבי אליעזר מיקל. אך המג"א כתב דהטור פירש כרש"י ומ"מ מיקל דפסק כת"ק, עיין מחצית השקל ופמ"ג. ובאמת תימה לי על הב"י ולא זכיתי להבין דבריו שכתב דהטור פסק כרבי אליעזר, וצ"ל הטעם מדבעי הש"ס אליביה, והרי הרא"ש [שם פ"א סימן מ'] לא הביא כלל הש"ס מה דבעי, רק המשנה כצורתה, א"כ ודאי דפסק כת"ק, ומסתמא לא פליג הטור על הרא"ש.

ואך בעיקר דברי התוספות שכתבו דלרש"י רבי אליעזר מחמיר מת"ק, ולכן הקשו מהירושלמי דשם מבואר דרבי אליעזר מיקל, והרי רש"י כתב בזה הלשון בד"ה מדובקים בתנור, וחומרא הוא, דפנים שכלפי האור ממהרין לקרום. ומזה דייקו התוספות דצ"ל דחכמים מקילין, ולפ"ז צריך לומר הא דבעי הש"ס אליבא דרבי אליעזר ולא בעי אליבא דרבנן, צריך לדחוק משום דקבלה היתה בידם דהלכה כרבי אליעזר, וזה דוחק, וכ"ש להמג"א דכתב דהרא"ש פסק כת"ק, א"כ למה בעי אליביה דרבי אליעזר, ואך כבר כתבו ספרי הכללים[65] דדרך הש"ס לעשות האיבעיא ממה דפשט אח"כ.

אכן תימה בעיני דהרי רש"י (אח"כ)[66] בד"ה דגבי תנור כתב וז"ל: פנים הפונים למטה לחלל התנור לצד האור. והיה די שיאמר הפונים לחלל התנור, ולמה הוצרך לומר למטה לצד האור. ולכן נראה דרש"י יסבור ג"כ כהירושלמי דבאיזה צד שיקרום סגי, והצד של חלל התנור הוא מאחר לקרום, ורק דיש להפת שלשה צדדים, והיינו דתנורים שלהם שדבקו הפת בצדדים לא גרפו התנור והיה עדיין בו האש, ולכן בצד הפונה להאש זה ממהר לקרום, וזה פשוט, וא"כ רבי אליעזר דאמר שיקרום התחתון, י"ל דמיקל הרבה, ואף הצד שכנגד האש סגי, או תחתון, ר"ל המדובק בתנור והוא שולי הפת בעת שמונח על השלחן, לכן נקרא תחתון, ומסיק דמחמיר ובעי רבי אליעזר פנים המדובקין, אבל רבנן מחמירין טפי ובעי כל פניה, והיינו אף צד של חלל התנור שלמעלה ולא לצד האש. ואף דיש לפרש דרבנן מקילין יותר וסוברין דאף צד שלמטה בצד האש סגי, מ"מ חוץ ממה דמבואר בירושלמי דרבי אליעזר מיקל, ומה גם מש"ס דילן דבעי לרבי אליעזר אולי סגי בצד של האש, א"כ היה פשוט להם דלרבנן לא מהני, דאם לא כן למה לא בעי אליבא דרבנן, ועל כן אמר בירושלמי דבלחם הפנים אף רבי אליעזר מודה דבעי כל פניה. כן נראה לשיטת רש"י. אכן לשיטת שאר פוסקים אדבר אי"ה בס"ק שאח"ז[67]. (גנזי חיים – סק"ד)

קכז) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. כתב הב"י (בד"ה ואין נותנין פת בתנור וכו'), גם רבנו פסק כרבי אליעזר [שבת כ.], ומה שכתב עד שיקרמו פניה המדובקים בתנור קאי אפת, ופניה שכנגד האש קאי אחררה. ע"כ. והקשה עליו הב"ח [אות ד'] וז"ל: דאם ר"ל המדובקים בתנור קאי אפת ופניה שכנגד האש קאי אחררה כמו שכתב הב"י, קשה דסתרי אהדדי, דפניה המדובקים בתנור הוה קולא, ופניה שכנגד האש הוה חומרא לדעת התוספות (כי הוא ז"ל מפרש כנגד האש, פניה העליון וחומרא הוא לדעת התוספות [שבת כ. ד"ה איבעיא]), ולפירוש רש"י [ד"ה מדובקים] איפכא, המדובקים בתנור הוא חומרא ופניה כנגד האש הוא קולא. והא ודאי לא אפשר, דהיאך יפסוק באחת כת"ק ובאחת כרבי אליעזר וכו'. עכ"ל. והוא ז"ל יישב דברי הטור

הערות וציונים

59. נדפס לעיל אות קי"ג. **60.** נדפס לעיל אות קי"א. **61.** נדפס לעיל אות קי"ג. **62.** הרב נהר שלום. **63.** נדפס לקמן אות קל"ט. **64.** נדפס לעיל אות קי"ז. **65.** עיין יד מלאכי כללי התלמוד כללים פ"ה - פ"ז. **66.** הסוגריים במקור. **67.** נדפס לקמן אות קל"ג.

אוצר ההלכה

כת״ק שמחמיר, וכדעת התוספות שהביאו ראיה מהירושלמי [שבת פ״א ה״י], דמוכיח מהתם דרבי אליעזר מיקל, מדקאמר מודה רבי אליעזר בלחם הפנים שאינה קרויה לחם עד שיקרמו פניה בתנור, משמע דהכא סגי בהקרמה כל דהו ומיקל. אבל עכ״פ נראה מהירושלמי שפניה שכנגד האש נקרא כל דהו, ומתלמודא דידן מוכח שפניה שכנגד האש קרימא מעליא, וכיון דספיקא היא ולא ידעינן אי הדבוקים בתנור חומרא לדעת ת״ק, או פניה שכנגד האש, לכן כתב רבנו שניהם לצאת ידי ספק. ומשמע מדברי הב״ח דמה שכתב רבנו, תרוייהו על פת בתנור, ותרוייהו על חררה ע״ג גחלים, וחומרא כדעת ת״ק.

גם הפרישה [אות ד׳] הקשה קושיא זו על הב״י, ותירץ וז״ל: שרבנו המחבר סבירא ליה ג״כ שהלכה כרבי אליעזר ולקולא, וסבירא ליה דלהכי וכו׳, ולהכי כתב כדי שיקרמו פניה הדבוקים בתנור או פניה שכנגד האש, דזה או זה סגי. דכשאין שם אש סגי בפניה הדבוקים בתנור, וכשיש שם אש סגי בפניה שכנגד האש. ע״כ.

ומשמע מדבריו שרבנו פסק כרבי אליעזר ולקולא הוא, ותרוייהו קאי על פת בתנור וסגי בחדא מנייהו. וכמו שחילק אם יש בתנור אש סגי בפניה שכנגד האש, ואם אין שם אש, סגי בפניה הדבוקים בתנור שנקרמים תחילה. כאשר יישב למעלה שרש״י וסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ד ע״א] אינם חולקים, שסמ״ג סבירא ליה רבי אליעזר לקולא, ורש״י סבירא ליה דרבי אליעזר לחומרא, דחד סבירא ליה דאין שם אש, וחד סבירא ליה שנשאר עוד שם גחלים.

והנה לפי מה דפירש הב״ח דברי רבנו שהוא לחומרא וכדעת ת״ק וצריך שיקרמו שניהם, קשה דלמה לא פירש כן גם לדעת הרמב״ם, שכתב כדי שיקרמו פניה המדובקים[68] בתנור או באש, שהם דומים לדברי הטור, דהיינו המדובקין בתנור לפי סברת הירושלמי, או באש לפי סברת תלמודא דידן, ושניהם אליבא דת״ק, וכמו שכתב בפירוש המשניות דאין הלכה כרבי אליעזר. ואדרבא פירש הוא ז״ל דברי הרמב״ם, או באש קאי אחררה שכן כתב וז״ל: וכן נראה מדברי הרמב״ם שפוסק כת״ק, שכתב כדי שיקרמו פניה שאינן מדובקין בתנור, או באש. דכיון דרבי אליעזר מיקל ואמר כדי שיקרמו פניה המדובקין בתנור, א״כ ת״ק מחמיר כדי שיקרמו פניה שאינן מדובקין בתנור, ולפי שהחררה אינה מדובקת מסביב בדופני התנור אלא מונחת על קרקעיתו סמוך לגחלים או ע״ג גחלים ממש, כתב ג״כ או באש ותרוייהו כת״ק ולחומרא. ע״כ. הרי שהוא ז״ל פירש דברי הרמב״ם אליבא דת״ק לחומרא כאשר פירש הב״י דברי רבנו אליבא דרבי אליעזר.

ומה שכתב דלפי פירוש הב״י קשה דסתרי אהדדי וכו׳, אולי דכך הוא סברת הב״י לפי דברי הטור, אם הוא לפי דעת התוספות דרבי אליעזר לקולא, זה פירושו, מה שכתב עד שיקרמו פניה הדבוקים בתנור, קאי אפת הממהרים לקרום פניה הדבוקים לתנור. ופניה שכנגד האש, קאי אחררה דהיינו החררה ע״ג גחלים ופניה התחתון הוא כנגד האש וממהר לקרום. ולפי פירש״י לחומרא אליבא דרבי אליעזר, עד שיקרמו פניה הדבוקים בתנור, קאי אפת, שפניה שכנגד האש נקרם תחילה, ומה שכתב או פניה שכנגד האש, קאי אחררה דהיינו פניה העליונים שהם כנגד אויר התנור וכנגד האש, לא פניה שע״ג גחלים. ומפני זה שינה בלשונו רבנו וכתב או פניה שכנגד האש, ולא כתב פניה שע״ג גחלים, להודיענו שמה שהוא חומרא בפת בתנור לפי דעת רש״י, קולא הוא לגבי חררה, כיון שהיא ע״ג גחלים. ואולי שכן הוא פירוש דברי הרמב״ם, והב״י קצר בלשונו הטהור. אבל מהמשך דברי הב״י, משמע שהוא מפרש דברי רבנו לדעת רש״י ולחומרא כרבי אליעזר.

וא״ת דאיך פת בתנור אמר עד שיקרום פניה התחתון ובחררה פניה העליון. י״ל דנראה זה מדקדוק דברי רש״י, שכתב, חומרא היא שפניה שכלפי האור ממהרים לקרום, וזה ודאי קאי אפת בתנור. דאם נאמר שקאי גם על החררה ע״ג גחלים, אי אפשר לומר שפניה העליון ממהרים לקרום, כיון שהיא ע״ג גחלים. אלא דוקא אפת בתנור. וכיון שחומרא היא, מסברא צ״ל בחררה פניה שע״י גחלים ממהרים לקרום, ולא די בזה אלא עד שיקרמו פניה שכנגד האש כדברי רבנו.

ומה שיישב הפרישה דברי רבנו דהלכה כרבי אליעזר ולקולא וסגי בחדא מינייהו. קשה דרבי אליעזר קאמר כדי שיקרום התחתון שלה, פניה הדבוקים בתנור דוקא. ודוחק הוא לפרש שמה שמיקל רבי אליעזר, משום דלא נשאר גחלים, אבל אם נשאר גחלים סגי בקרימת פניה שכנגד האש, דאין נראה כן מדבריו, שסתם. וגם בדברי רבנו אין משמע חילוק זה. אבל חילוק הב״י קרוב יותר, שהפת בתנור אינה דומה לחררה ע״ג גחלים, מפני שפת בתנור מסתברא דפניה שכנגד האש נקרם תחילה, ולא כן חררה ע״ג גחלים, כפירש״י לחומרא. (זרח יעקב)

קכח) שם כדי שיקרמו פניו המודבקים בתנור. התוס׳ בשבת דף כ׳ ע״א בד״ה איבעיא וכו׳, הביאו דבירושלמי [פ״א ה״י] משמע דלהקל בא וכו׳. ע״ש. וכן פירש הרמב״ם בפירוש המשניות וז״ל: ור׳ אליעזר סבר כי אפילו לא נשאר מן היום אלא כדי שיקרמו פניה הדבקים בחרס התנור שהם קופאים קודם מן הפנים שהם כלפי אויר התנור, ואין הלכה כר׳ אליעזר. ע״כ. (ובפרישה סימן רנ״ד סק״ד יש דילוג בהעתקת דבריו). וכן הר״ן בהלכות הביא דברי הירושלמי. ע״ש. והכי דייק לענ״ד לישנא דמתניתין דקאמר ת״ק כדי ״שיקרמו״ פניה מבעוד יום, וז״ל שני הפנים שלה, ור׳ אליעזר קאמר דסגי כדי שיקרום התחתון שלה, ר״ל הפן התחתון בלבד, דאי לאחמורי אתא הול״ל עד שיקרום

הערות וציונים

68. נראה דהב״ח גרס ברמב״ם פניה שאינם מדובקים, וכנראה מלשונו שהעתיק הרב המחבר בהמשך, וכן ממה שהקשה הב״ח על פירוש הרב המגיד דלדבריו צריך להגיה ברמב״ם פניה המדובקים ולמחוק תיבת שאינן. ע״ש.

אוצר ההלכה

התחתון שלה, ועוד דהא ר׳ אליעזר קאי בין בתנור בין בחררה ע״ג גחלים, והא ודאי בחררה התחתון שכלפי הגחלים נקרם לפני העליון המגולה לאויר, וא״כ על כרחך לקולא אתא. והא דלא פשיט הש״ס מגופה דמתניתין, אפשר משום דמיבעיא ליה נמי במציאות איזה נקרם ראשון בתנור, אם הפנים הדבוקים לדופן התנור או הפנים שלצד אויר התנור, דהא קמן דרש״י והתוספות פליגי בזה, ויש צד לומר שהפנים הדבוקים נאפים מיד לפי שמתחממים מדופני התנור משא״כ הפנים המגולים לאויר, ויש צד להיפך, שהפנים שכלפי אויר התנור הם קרובים יותר לאש שבשולי התנור ולכן נאפים מיד. ויתכן דהא והא איתנהו, שאם הפת דבוקה בדופני התנור מלמעלה וכן אם גרף הגחלים והאש מן התנור אז הפנים הדבוקים לחרסו של תנור ממהרים לקרום, ואם הפת דבוקה בתחתית התנור סמוך לאש ולא גרף הגחלים אזי הפנים שכלפי האויר ממהרים לקרום. ועיין להפרישה (סימן רנ״ד סק״ד). ופשיט ליה כצד ראשון מברייתא. ובזה ניחא דלא בעי כלל אליבא דתנא קמא (וזו הרגשת הרב מגיד משנה בפ״ג מהלכות שבת הי״ח, וכתב שמטעם זה פסק הרמב״ם כר׳ אליעזר מדבעי הש״ס אליביה. ע״ש. ור״ל דבעיא זו עצמה הוה מצי למיבעי אליבא דת״ק, ולא קשיא קושית הגר״א סימן רנ״ד סקי״ח. ע״ש. ועיין בבבא קמא דף ק״ו ע״א מכדי דרב לא סבירא לך משכוני נפשך וכו׳. ע״ש). ולפי האמור ניחא, דפשיטא ליה להש״ס דת״ק מחמיר, מדנקט פניה סתמא משמע דכולהו פנים בעינן, אלא דמיבעיא ליה בדר׳ אליעזר איזה תחתון קאמר ואיזה מקדים לקרום. והטור או״ח (סימן רנ״ד) כתב, אלא כדי שיקרמו פניה הדבוקים בתנור או פניה שכנגד האש, וכתב מרן בב״י שפסק כר׳ אליעזר, ומ״ש פניה המדובקים בתנור קאי אפת ופניה שכנגד האש קאי אחררה. ע״ש. ונ״ל שהוא כפירוש התוספות והרמב״ם הנ״ל דר׳ אליעזר להקל אתא, ובפניה כנגד האש פשיטא דהוי קולא לגבי חררה, שהם מקדימין ליאפות וכאמור. וחסרה שורה אחת בב״י, שאחר שהביא פירש״י דרבי אליעזר להחמיר אתא צריך להוסיף: ״אבל התוספות פירשו דר׳ אליעזר להקל אתא ושכן מוכח בירושלמי, וכ״כ הר״ן והרמב״ם בפירוש המשניות״. ובחנם נתחבטו בו המפרשים ז״ל. ועיין להמג״א (סקט״ו) שכתב דהטור פסק כת״ק ושכן הוא ברמזים [פ״א סימן מ׳] וכפירש״י דת״ק מיקל. ע״ש. והוא תמוה, דלשון הטור כדי שיקרמו פניה המדובקים בתנור הוא כר׳ אליעזר ולא כת״ק כלל. ואע״פ שהטור ברמזים (בקיצור פסקי הרא״ש) פסק כת״ק, מ״מ בחיבורו פסק כר׳ אליעזר ולקולא וכדעת התוספות (וכן בתוספי הרא״ש לשבת הביא דברי התוספות דבירושלמי משמע דלהקל בא). ושוב ראיתי להרב מחצית השקל שהאריך מאד ליישב דברי המג״א. ע״ש.

וראיתי להב״ח (סימן רנ״ד), ודבריו לענ״ד תמוהים מאד. חדא מה שהקשה על המגיד משנה דצריך לומר שחזר בו ממה שפסק בפירוש המשניות וגם צריך למחוק תיבת שאינן וכו׳. ע״ש. לא קשיא דהמגיד משנה גריס בדברי הרמב״ם שהם מדובקים, ולא שהגיה כן מסברתו, וא״כ על כרחך לפי זה שחזר בו ממה שכתב בפירוש המשניות. ומ״ש שדברי הטור צ״ע לפירוש הב״י דפניה המודבקים בתנור הוי קולא ופניה שכנגד האש הוי חומרא לפי דעת התוספות וכו׳. ע״ש. תמוה, דודאי גבי חררה פניה שכנגד האש הוי קולא שהם מקדימים ליאפות, וזה פשוט מאד ואין צריך לפנים (וכ״כ הפרישה והמג״א). ומ״ש עוד דק״ל לרבינו על דברי התוספות, דהא הירושלמי חולק אתלמוד שלנו, דבירושלמי קאמר דמודה ר׳ אליעזר בלחם הפנים דבעי קרימה מעליא, דהיינו שיקרמו פניה בתנור, אבל הכא סגי בקרימה כל דהו בפניה שכנגד האש. ע״ש. במחכ״ת לק״מ, דהירושלמי קאמר שיקרמו פניה בתנור ולא שיקרמו פניה המדובקים בתנור, וא״כ י״ל בפשיטות דהכוונה שיקרמו פניה שכנגד האש בתנור (ובפרט לפי מה שכתבתי לעיל דפניה תרתי משמע, א״כ עד שיקרמו פניה בתנור ר״ל ב׳ הפנים), אבל הכא סגי בקרימה כל דהו בפניה המדובקים. ומה שתירץ הרב ז״ל דנהי דסברת הירושלמי הפוכה מסברת הבבלי בהא מילתא (איזה פנים מקרימים תחילה), מ״מ נקטינן מיהא דר׳ אליעזר להקל אתא. ע״ש. תמה תלמיד אחד יצ״ו דאדרבא מסתבר טפי למימר שהירושלמי והבבלי חולקים בדעת ר׳ אליעזר אם בא להקל או להחמיר מאשר לומר דפליגי במציאות. עכ״ד. ויפה העיר. ומאי דמסיק הב״ח שדעת הטור להחמיר דלא שרי אלא בכדי שיקרמו פניה המתאחרים לקרום, אלא דלא ידעינן איזה פנים מתאחרים לקרום כיון דפליגי בזה הבבלי והירושלמי, וכיון דספיקא היא נקטינן לחומרא עד שיקרמו שניהם. לענ״ד קשה לפרש כן, דהטור שבא לפסוק לא היה לו לסבך אותנו בחנם, והיה לו לומר בלשון קצרה וברורה כדי שיקרמו פניה הדבוקים בתנור ושכנגד האש. ודו״ק. גם דברי הפרישה (סק״ד) תמוהים, שכתב לפרש בכוונת הטור דאו או קתני אם יש אש או אין אש. ע״ש. וזה אינו במשמעות לשון הפוסק כלל שיסתום דבריו כל כך ומחכה לאוקימתות, ואדרבא הפירוש הפשוט והטבעי הוא פירוש מרן, שחוזר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, בפת בתנור הפנים הדבוקים, ובחררה הפנים שעל גבי האש (דאל״כ אמאי שביק לדין חררה כלל ולא כתב בה ולא מידי), אלא שנשמטה בב״י שיטת התוספות והפוסקים דר׳ אליעזר להקל אתא. והוא מוכרח, שלא יתכן שייעלמו מעיני מרן ז״ל דברי התוספות בדוכתא והר״ן בהלכות והרמב״ם בפירוש המשניות והוא עצמו מזכירם בהמשך דבריו. ולפי האמור אין צריך גם למה שכתב הפרישה בדעת מרן דבחררה הקילו וכו׳ וסיים וכל זה דוחק. ע״ש. ותשקוט האר״ש. [ועיין להרש״ש שניסה ליישב שיטת רש״י ע״פ הירושלמי דלת״ק בעינן כל פנים ואף הפנים שלמעלה דכלפי ראש התנור המתאחר להיקרם מכולן ור״א ודאי להקל בא. ע״ש. ולא יכונו דבריו רק בלחם שיש לו ארבעה פנים, אבל הלחם הנדבק בדופני התנור כפי שאנו מכירים בחו״ל הוא כעין פיתות שלנו שיש להם רק שני פנים עליון ותחתון ותו לא. והא דלא בעי לת״ק אפ״ל לפירש״י דסתם פנים משמע הכל ולא נסתפקנו בדברי ת״ק אלא מכח פלוגתא דר״א. ודו״ק].

(מרן רה״י שליט״א – ירחון אור תורה אב התשמ״ה סימן קל״ג בתוספת נופך)

אוצר ההלכה

קכט) שם פניו המודבקים בתנור. עיין בתוספות [שבת כ. ד"ה איבעיא] הביאו לשון הירושלמי [שם פ"א ה"י] דלענין לחם הפנים אינו קדוש עד שנקרמו כל פניו. הנה קשה לי דאם כן משכחת לה שיגמור אפייתו בשבת מן התורה ולא יפסול בלינה, כגון שקרמו פניו מערב שבת והיינו פנים המדובקין בתנור, דאז כבר חשוב קרמו פניו לענין שבת, ומן התורה בנתבשל כמאכל בן דרוסאי אין בו בישול עוד[69], אח"ז הוציאו מן התנור ויוכל לאפות עד גמר קרימת פנים לענין לחם הפנים, ולא מיפסל בלינה דהרי אין התנור מקדש עד שיקרמו פניו ויהיה ראוי להיות נקרא לחם הפנים. ואמנם בלחם הפנים דנאפה בדפוס אי אפשר שיקרמו פניו שלמטה עד שלא יקרום פנים שלמעלה, וכן כתב בספר אבן העוזר כאן (ואמנם מה שכתב להעמיס כן בלשון הירושלמי, אין דבריו נכונים, דמשמע דלענין לחם הפנים אינו נקרא לחם ולענין שבת קרוי לחם). וא"כ לא משכחת לה הך דינא שיקרום התחתון שלה קודם העליון.

ובזה אתי שפיר מה שהקשה הש"ס במסכת מנחות (דף צ"ה ע"ב) ואפייתן בפנים, אלמא תנור מקדש, והדר תני ואינן דוחות את השבת, א"כ מיפסל בלינה. ולכאורה משכחת לה בכהאי גוונא שנקרם התחתון, ולענין שבת קרוי קרימת פנים ולענין לחם אינו קרוי קרימת פנים. וצ"ל דהקושיא מלחם הפנים דנעשה בדפוס. ובזה ישבתי על נכון מה שתמהו על דברי רש"י שפירש שם (מה) [מאי] מבפנים במקום זריזים, דפירש כהנים זריזים ואפו אותו שלא יחמיץ. וקשה תינח לחם הפנים, אבל שתי הלחם למה לן מקום זריזים, הרי "חמץ תאפינה" [ויקרא כ"ג, י"ז] כתיב בהו. ובזה אתי שפיר דעיקר הקושיא מלחם הפנים דנעשה בדפוס. ודו"ק היטב כי קצרתי. (ישועות יעקב – סק"ב)

קל) שם פניו המודבקים בתנור. כתב באבן העוזר וכו' אלא על כרחך גם בלחמי תודה [מנחות עח:] פליג רבי אליעזר, אלא בלחם הפנים [ירושלמי שבת פ"א ה"י] מודה רבי אליעזר, והטעם דלחם הפנים נאפה תוך הדפוס שלהם כו'. ע"כ. ועיין בתוספות דמנחות ריש פרק שתי הלחם (דף צ"ד ע"א ד"ה (עושי') [ובדפוס]) ובתוספות יו"ט שם במשניות [פי"א סוף מ"א], דהוכיחו שלחם הפנים חוץ לדפוס היה נאפה. ע"ש היטב. וצ"ע על אבן העוזר שנעלמו ממנו. ולפי דבריהם דברי ירושלמי ניחא כפשטו, דבעלמא סגי בקרימת תחתון משום דלמעלה נמי שולט חום האש, אבל גבי לחם הפנים דלתוספות אין למעלה שולט חום האש, משום הכי לא סגי בקרימת תחתון לבד. (אומץ יוסף)

קלא) שם פניו המודבקים בתנור. הנה רש"י פירש בפ"ק דשבת דף כ' [ע"א ד"ה מדובקים] דרבי אליעזר לחומרא, דיותר מהר נקרם פנים שכלפי האור. ותוספות [ד"ה איבעיא] הקשו דבירושלמי [שבת פ"א ה"י] אמר דמודה רבי אליעזר בלחם הפנים דאינו קרוי לחם עד שיקרמו פנים שבתנור, משמע דהכא סגי בקרימה כל דהו לרבי אליעזר. והאחרונים[70] תירצו דשאני תנור דמקדש שהיה מתכת. ולענ"ד י"ל דשאני תנור שהיה בימי הש"ס שהיו מדבקין הפת בתנור למעלה בצדדי התנור ופני הפת פונה למטה נגד האור שבתנור, ועל כן מבעיא בגמרא איזה תחתון קאמר רבי אליעזר וכפרש"י שם, דאותו צד שאינו דבוק לתנור הוא ג"כ תחתון ונוטה למטה נגד האור, ועל כן פשיטא לו לרש"י דצד שנגד האור נאפה תחלה, דיסוד האש דרכו לעלות למעלה, וכל חמימות חרסי התנור למעלה במקום שהפת דבוק רק מכח האש שלמטה, ורחוק יותר מהאש ממה שפני הפת שכלפי האור רחוקים כפי עובי הפת. אמנם בלחם הפנים הפת נתנן בדפוסים בעת אפייתן. ועיין בתוספות במנחות פרק שתי הלחם (דף (כ"ד) [צ"ד ע"א]) בד"ה ובדפוס, כתבו דאי אפשר לברר אם היה מתקן הלחם חוץ לדפוס או תוך הדפוס, ואם בתוך הדפוס נתונה אי אפשר להדביקה. ע"ש. ועיין בלחם משנה (פ"ה מתמידין ומוספין ה"ח) כתב דמלשון הרמב"ם שכתב שלשה דפוסין היו, אחד שנותנין בו החלה והיא בצק, והשני שאופין אותו בו, משמע שנותנין הבצק בתוך הדפוס מדכתב שנותנין בו החלה. ע"ש. ומלשון רש"י שם [ד"ה ועדיין] שכתב ומתקן הבצק בתוך הדפוס, משמע ג"כ כרמב"ם לפ"ז. ואף דלפי מה שהכריח התוספות יו"ט שם [פי"א סוף מ"א] דסברת הרע"ב שם דבחוץ היה מתקן הבצק בתוך הדפוס ובתנור היה הדפוס בתוך הבצק, אין ראיות הלח"ם כלום דרמב"ם פליג אתוספות. ובאמת מדברי התוספות גופייהו מוכרח כן, דהתוספות הוכיחו סברתם מדפריך שם בגמרא ולהדרא לדפוס קמא, כיון דאפי לה נפחא, על כרחך צריך לומר שהלחם חוץ לדפוס, דאי בתוך הדפוס, כיון דכמין דפוס היה לה בתנור היכי מינפחה הא אין הדפוס מניחה. ע"ש. ועדיין מה הועילו אם הלחם חוץ לדפוס, נהי דיכול להתנפח מחוץ אבל בפנים הרי הדפוס מעכב מלנפוח, ועדיין להדרה לדפוס קמא כיון דהדפוס בא תוך הלחם, ומה שחוץ מינפח לא אכפת לנו דאין מחיצות בדפוס קמא לעכב מבחוץ. ועל כרחך צריך לומר דתוספות ר"ל דרק דפוס שבתנור בא בתוך הפת. ודו"ק. וחידוש על תוי"ט שלא הכריח כן מהתוספות גופייהו. ומ"מ נלע"ד דרמב"ם לית ליה גם זה, מדכתב שאופין אותו בו משמע שנאפה תוך הדפוס. ועיין באבן העוזר שפירש דברי הסמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ד ע"א] ג"כ שנאפה תוך הדפוס, וא"כ לא נדבק הפת בתנור ומונח בדפוס בקרקע התנור, ובזה ודאי צד התחתון נאפה תחלה, וכיון דרבי אליעזר סבירא ליה דלא חשוב אפוי עד שיקרום צד המתאחר לקרום, ממילא מודה בלחם הפנים דלא קרוי לחם עד שיקרום פניה בתנור היינו צד העליון שזה מתאחר בלחם הפנים, ואמר פניה בתנור כי צד התחתון פניה בדפוס, והט"ז [סק"ב] נדחק במלת בתנור. ומחמת דהוה אמינא

הערות וציונים

69. לדעת כמה פוסקים, עיין לקמן סימן שי"ח (סעיף ד') בב"י ובביאור הלכה שם ד"ה אפילו. **70.** כן כתב הרב ישועות יעקב (סק"א), נדפס לעיל אות קי"ח.

אוצר ההלכה

דלרבי אליעזר לעולם תלוי בצד התחתון הסמוך לחרסי התנור, ולפ״ז בלחם הפנים דמונח בדפוס על הקרקע התנור וגם הדפוס הוסק וכפרש״י במנחות שם, היה יוצא קולא מדברי רבי אליעזר, על כן אמר דמודה רבי אליעזר בלחם הפנים דאינו קרוי לחם עד שיאפה פניה בתנור וכמו שכתבתי. והתוספות לשטתייהו דסבירא להו דהדפוס היה תוך הפת והפת נדבק למעלה, על כן שפיר הקשו, אבל רש״י לשיטתו דהפת נכנס תוך הדפוס וא״כ לא נדבק בתנור וכמו שכתבתי. ולפי זה גם לרש״י בתנורים שלנו צד הדבוק לתנור נאפה תחלה. ועיין באבן העוזר, ופירושו בסמ״ג אינו לא כתוספות דפירשו דהדפוס תוך הבצק, ולא כרש״י דפירוש דהדפוס ג״כ הוסק. ודו״ק. (ערך שי)

קלב) שם המודבקים בתנור. כתב ט״ז (סק״ב), המדובקים בתנור וכו׳, ולפ״ז ר׳ אליעזר קאמר כאן להקל וכו׳, ופסקו הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ח] והטור כרבי אליעזר כמו שכתב הרב המגיד וז״ל: ורבנו פוסק כרבי אליעזר, אם מפני שהוא מפרש דברי הת״ק וכו׳. הנה מה שכתב דרבי אליעזר להקל, כן מפורש בפירוש המשניות להרמב״ם. עיין בו. אמנם שם מסיים ואין הלכה כרבי אליעזר. ועיין בתוי״ט שכתב דפסקו הרמב״ם והרע״ב דלא (כר״ע) [כר״א], אך בספרי הרמב״ם שלפני המגיד פסק כמותו וסובר דלפירושא קאתי וכו׳. אבל הר״ן [ח. ד״ה מתני׳ אין] כתב דרבי אליעזר בן יעקב הוא, וקי״ל [עירובין סב:] דמשנתו קב ונקי. ע״כ. והמעיין בר״ן ימצא שכן היתה לפניו הגירסא במשנה רבי אליעזר בן יעקב. ויעוין בכסף משנה הלכות תשובה פ״ב ה״ח, אישות (פ״ט) [פ״ז] הט״ז, שם פי״ב ה״א, נערה פ״ג ה״ו, תרומות פ״ה ה״ט, ביאת מקדש פ״ח י״ב, עבודת יוה״כ פ״ג ה״ב, ועבדים פ״ג ה״ד, ובאור זרוע ח״ג בבא קמא סימן רל״ח. וכן ברדב״ז ח״ב סימן כ״א[71] ושעל הרמב״ם בתרומות (פ״ט ה״ו), שגם בברייתא אמרינן האי כללא דמשנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי, והלכה כמותו אפילו נגד רבים ות״ק. ועיין בגמרא יבמות (דף ל״ז ע״א), וברש״י שם דף מ״ט (ע״א) [ע״ב ד״ה משנת וד״ה ונקי], ובקידושין (ס״ז) [ס״ב] ע״ב [בד״ה כמאן אי] ובתפארת ישראל מנחות (פ״ט מ״ג אות כ׳).

אולם נפלאים דברי הכסף משנה בהלכות בית הבחירה פ״ב (הי״ט) [הי״ח] (ועיין במשנה למלך שם) ומחוסרי כפרה (פ״ה ה״ט), שכתב, ופסק כרבי יהודה [נגעים פי״ד מי״א] לגבי (ר״ל) [ר״ש], אע״ג דרבי אליעזר בן יעקב פליג עליה בברייתא [ערכין יז:] לא חש ליה כיון שלא נשנה במשנה. וגם הרדב״ז בהלכות מעשר שני (פ״י הי״ג) ובתשובותיו בלשונות הרמב״ם (וניניציאה ח״א סימן מ״ט) [ח״ה סימן אלף תכ״ב] כתב דהך כללא אך במשנה ולא בברייתא. והנה יסתרו דברי עצמם בדוכתי טובי שהבאתי, וכן מה שכתב הכסף משנה בהלכות ביאת מקדש (פ״ז ה״ח) ומקואות (פ״ד ה״י) שאין הלכה כרבי אליעזר בן יעקב כשרבים פליגי עליו, גם זהו להיפוך מאשר כתבו בדוכתי טובי שציינתי. ועיין בהגר״צ חיות נדרים דף כ״ג ע״ב, ט״ז יו״ד [ריש] סימן ט״ו ונקודות הכסף שם, ובתפארת ישראל תרומות פ״ג מ״ה [בועז אות ג׳].

ואחי המופלג בתוי״ר [בתורה ויראה] מוה״ר ברוך נ״י העירני, שלפי דברי הרא״ש בעירובין (פ״ד סימן ב׳) שכתב כי באמרם ״קב ונקי״ רמזו שבק״ב הלכות אוקמא גירסתו, (וכעין זה ראיתי בהגהות מצפה איתן יבמות (דף ט״ז ע״א) על אמרם בגטין (מ״ז) [סז.] רבי עקיבא אוצר בלום, שלרמז בא כי ״אוצר בלום״ בגמטריא שע״ה, רמז שהלכה כר״ע בשע״ה הלכות – אבל לא אדע מנין זה לו) הן על כרחך הכוונה גם בברייתא, שעמד על החשבון ומצא שאך בל״ו הלכות מוזכר ראב״י במשנתינו, ובהן עצמן עדיין הכרעה בעינן באיזו כוונו על ראב״י הראשון שעליו אמרו הך כללא ואיזהו מראב״י השני, ועכ״פ אין במשנה ק״ב הלכות מראב״י, ועל כרחך הכוונה גם בברייתא.

ובהגהותי לבבלי כתבתי בקידושין (דף ס״ב ע״ב) ליישב בזה דברי התוספות שם ד״ה ואמר וכו׳, אע״ג דהלכה כרבי אליעזר בן יעקב בעלמא דמשנתו קב ונקי, הכא לית הלכתא כוותיה וכו׳, והלכה כרב נחמן בדיני [כתובות יג.] וכו׳. שלכאורה מאי אולמיה דהאי כללא שהלכה כרב נחמן בדיני מכללא דהלכה כרבי אליעזר בן יעקב (ועיין ש״ך חו״מ סימן ס״ו ס״ק קכ״ב), אמנם על פי דברי הרא״ש אלו שפיר יונח שרב נחמן מצינו דסבירא ליה הך כללא משום דרבי אליעזר בן יעקב רב גובריה עיין מנחות (דף כ״א ע״ב), וא״כ למה באמת לא פסק רב נחמן בזה כרבי אליעזר בן יעקב, מוכח שידע רב נחמן שהלכה זו אינה מאותן הק״ב שאסתייע מילתא שהלכה כמותו, ושפיר סמכינן על הכרעת רב נחמן.

אמנם אחרי העיון נראה ברור שהרמב״ם לא סבירא ליה הך כללא אפילו במשנה, והטעם נראה משום ששמואל לית ליה האי כללא, עיין שבת (דף קי״ג ריש ע״א) ועירובין (דף ס״ב ע״ב), וכן רב הונא עיין נדרים (דף כ״ד ע״ב ושם דף מ״ו ע״ב). ועוד הרבה אמוראים, עיין תוספות בכורות (דף כ״ג סוף ע״ב ד״ה משנת). והנה בכלאים (פ״ה מ״ג), שם (פ״ו מ״ב), ביכורים (פ״א מ״ה), שבת (פט״ו מ״ב), יבמות (פי״ג מ״ג), מנחות (פ״ה מ״ו), ובכורות (פ״ג מ״א), לית מאן דפליג עליה דרבי אליעזר בן יעקב במשנה וממילא הלכתא כוותיה, וכן הרבה ממאמרי רבי אליעזר בן יעקב שבמשנה הן אך הנהגות ומדות, ובאחדים הכריעו בגמרא להדיא שהלכה כרבי אליעזר בן יעקב, מדהוצרכו להכרעה ביחוד מוכח דלא סבירא להו הך כללא. ושאר דוכתי שהובאו דברי רבי אליעזר בן יעקב במשנה לא פסק הרמב״ם כמותם, עיין בהלכות כלאים פ״ד ה״ז, שם פ״ז (י״א) [ה״ג], תרומות פ״ג ה״ח, שמיטה ויובל פ״א (ה״ט) [ה״ח], בית הבחירה פ״ה הי״א (ועיין בפירוש המשניות מדות ספ״א), מעשה הקורבנות פ״ז ה״ח, תמידין ומוספין פ״ד (ה״ח) [ה״ז], מחוסרי כפרה פ״א ה״ב, נגעים (פ״י) [פ״ו] ה״ד, כלים (פ״ז) [פי״ז] ה״ו, ושם (פכ״ז הט״ו) [פכ״ב ה״ג], שכולם המה דלא

הערות וציונים

71. נראה דצ״ל ר״א, ובדפוס ורשה התשובה נמצאת בח״ה סימן אלף תקס״ה.

כרבי אליעזר בן יעקב שבמשנה, וברובא דרובא לא נחת מרן הכסף משנה או הרב המגיד ליישב פסקו, וכבר הבאתי שמאן דסבירא ליה הך כללא פוסק כרבי אליעזר בן יעקב אפילו נגד רבים, ואין מקום לפי זה למה שכתב מרן הכסף משנה במקומות שתים שעלתה לו בזה ליישב פסקו של הרמב"ם, כי יגיד עליו רעו. ושמחתי במוצאי בתוי"ט עירובין פ"ח מ"י [ד"ה וחכמים] שהעיר דהרמב"ם לית ליה הך כללא, והביא ראיה מסוטה [פ"ט מ"ד], ולפלא שלא העיר מדוכתי טובי שציינתי. אולם מה שכתב שם שגם הרא"ש [מועד קטן פ"א סימן ח'] לית ליה האי כללא, יסתור דברי עצמו שבלחם חמודות[72] עירובין פ"ד סימן ב' שהבאתי. אבל ראייתו מוכרחת שהרי"ף לא סבירא ליה האי כללא. ומעתה הרי שני עמודי ההוראה הרי"ף והרמב"ם לא נקטו האי כללא להלכה אף במשנה, וכמו שהארכתי לעיל סימן ע' בכללא דהלכה כרשב"ג במשנתינו בס"ד. (נפש חיה – מרגליות)

קלג) **שם ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פניה שכנגד האש**. עיין ט"ז (סק"ב) שחולק על הב"י מה שכתב דפניה שנגד האש קאי אחררה, ורק דפסקו כרבי אליעזר [שבת כ.] ובחד צד סגי. ומה שכתב הט"ז לפרש דמה שאמרו בירושלמי [שבת פ"א ה"י] דמודה בלחם הפנים עד שיקרמו פניה בתנור, אין ר"ל צד התנור, רק הכוונה קודם שהוציאו מהתנור. לא ידעתי למה הוצרך לזה, ולא פירש בתנור היינו לחלל התנור. והנה אף שאין אני כדאי לפרש פירוש שאינו מבואר בכל הראשונים, אכן לאשר היו הרבה דברים אשר נתקשיתי בהם, ותהלה לאל כי עלה בידי לתרץ ע"פ מה שאפשר דברי הראשונים לכוונה אחרת, לא אמנע מלכתוב מה שנלפענ"ד. הראשון קשה לי, דאף אם נפרש כמו שכתב הב"י דנגד האש קאי אחררה, מ"מ קשה למה בחררה סגי בצד שנגד האש כיון דבפת לא סגי. ומצאתי שכבר כתב המחצית השקל דזה היה קשה להמג"א [סקט"ו].

גם יש לעיין דהרב המגיד [הלכות שבת פ"ג הי"ח] כתב דהרמב"ם פסק כרבי אליעזר, קשה למה לא פסק כחכמים. ואף דכתבו הטעם משום דהש"ס בעי אליביה, דילמא לרבנן פשיטא להש"ס מאי פניה דקאמרי, בין אם נפרש לחומרא דבעי שני צדדים או צד אחד. ואף דיש לומר דמדרבי אליעזר נשמע לחכמים, א"כ אדרבה אין ראיה דמדבעי אליביה לכן הלכתא כוותיה, רק כיון דפשט מרבי אליעזר בעי אליביה, ובפרט לפי מה שכתבתי בס"ק הקודם[73] דיש לפת ג' פנים ויש לפרש תחתון היושב לצד האש או המדובק, לכן בעי אליביה, א"כ אין ראיה כלל, דשמא לרבנן דלא אמרו תחתון ליכא למיבעי כלל. גם הקשיתי דרבא דפשט מהך משנה דקיי"ל כחנניא [בדף ל"ז ע"ב] דמותר לשהות, למה לא הוזכר בכל הש"ס דרבי אליעזר ג"כ סבירא ליה כחנניא. וגם כבר הבאתי [בסק"א] [בסק"ב][74] דהר"ן [ו: ד"ה והאי, טז: ד"ה תו כתב] והרא"ש [פ"ג סימן א'] הקשו דרבא דדייק מהך משנה דמותר להשהות, וא"כ למה הרמב"ם [שם ה"ד] והרי"ף [טז.] דפסקו דאסור לשהות פסקו כהך משנה. וכתב הר"ן [שם] דהרי"ף סבירא ליה דאין ראיה ממשנה זו, ואך הרא"ש הא כתב דמשנה דחררה ודאי אתיא כחנניא, והרמב"ם פסק כמשנה דחררה ג"כ.

והנה ראיתי בלבוש שכתב דלכן בחררה סגי בהצד שכנגד האש, דאז לא חיישינן שמא יחתה משום דיתחרך. והנה בין אם נאמר דנגד האש בנקרם שוב הוי כמאכל בן דרוסאי, ושוה ממש להך דסעיף ב', לכן הרמב"ם מתיר כאן כמו בסעיף ב'. או דנאמר דבחררה אף יותר חייש לחירוך, לכן אף בלא הגיע למאכל בן דרוסאי מותר להשהות, א"כ צ"ל דת"ק לא מתיר משום דאין סובר להתיר מטעם זה, וא"כ נראה דלכן פסק הרמב"ם כרבי אליעזר. ורצוני דעל כרחך צ"ל דלהת"ק הטעם משום דמותר להשהות, על כרחך דאינו סובר להתיר מטעם דחושש שיתחרך, דאם כן איך דייק רבא דמותר להשהות, שאני הכא דחושש שיתחרך, וא"כ רבי אליעזר דמיקל על כרחך לאו מטעם דמותר להשהות מתיר, רק מטעם דאז או כבר נאפה כמאכל בן דרוסאי, או דבחררה חייש לחירוך אף בלא הגיע למאכל בן דרוסאי כמו שכתבתי לעיל, לכן פסק כרבי אליעזר. אכן הרא"ש [שם] דפסק כרש"י [לז: ד"ה ורב ששת] בסימן רנ"ג דמותר להשהות, לא הביא מה דבעי אליביה דרבי אליעזר, דלדידיה הלכה כת"ק. ואם נאמר דהטור מקיל דסגי בצד אחד, על כרחך נאמר דסובר דת"ק מיקל כמו שכתב המג"א (סקט"ו), ולדידיה על כרחך נאמר דבנאפה צד אחד הוי כמאכל בן דרוסאי, לכן מותר להשהות. ודו"ק. [השמטה: אמנם בתשובה כתבתי דהרמב"ם ודאי ג"כ פסק כהת"ק, ורבי אליעזר מחמיר, ולפי זה על כרחך צ"ל כהר"ן דלא חשו לדברי רבא, דצלי שאני]. (גנזי חיים – סק"ה)

קלד) **שם הגה וכל שפורסה וכו'**. עיין מה שכתבתי בזה סימן תס"א (סק"ב), ויש נפקא מינה לדינא גם כאן.
(חמד משה – סקי"ב)

קלה) **שם הגה וכל שפורסה ואין החוטין נמשכין קרוי קרימת פנים**. עיין בזה בשו"ת דברי שאול ויוסף דעת [שואל ומשיב חמישאה] סימן י"ב מה שהאריך בזה.
(ארחות חיים – ספינקא – סק"ד)

קלו) **שם הגה וכל שפורסה ואין החוטין נמשכין קרוי קרימת פנים**. והנה זה מדברי התוספות מנחות (דף ע"ח ע"ב ד"ה פורסה) גבי לחמי תודה, ומשוי הרמ"א לחמי תודה לשבת. ולכאורה הוא תימה, וכבר מצאתי שתמה בזה בספר מנורה הטהורה [סק"ד], דאם נאמר דפסקו כרבי אליעזר לקולא, והתוספות הביאו הירושלמי דמשוה רבי אליעזר בלחם הפנים דבעי כל פניה, וא"כ אם בלחם הפנים סגי באין חוטין נמשכין, דבסתמא לחם הפנים שוה ללחמי תודה, א"כ על כרחך דבשבת אף אם חוטין נמשכין מותר. ועל כרחך התוספות מנחות דמשוו

הערות וציונים

72. לפנינו נמצא בקרבן נתנאל (אות פ'). **73.** נדפס לעיל אות קכ"ו. **74.** נדפס לעיל אות ל"ה.

אוצר ההלכה

לחם הפנים לשבת אזלי אליבא דת״ק. ואף שבאבן העוזר מחלק בין לחם הפנים ללחמי תודה, כבר כתב החת״ס [בהגהותיו לש״ע] דדבריו הם רק המצאה על דרך חידוד.

ולפי מה שכתבתי בס״ק הקודם[75] דמאן דפסק כחנניא [שם לו:] דמותר לשהות פוסק כת״ק, א״כ הרמ״א דפסק בסימן רנ״ג [ס״א] כחנניא, י״ל דפסק כת״ק, ויסבור דשוה ללחם הפנים. ואך לפ״ז יהיה נשמע מה שנסתפקתי בס״ק הקודם אי שיעורא דרבי אליעזר הוא כמאכל בן דרוסאי או שיעורא דת״ק הוא כן, וא״כ כיון דמבואר בסעיף ב׳ דבצלי כמאכל בן דרוסאי מותר להשהות, על כרחך דסובר דשיעורא דת״ק דמחמיר הוא כמאכל בן דרוסאי, ורבי אליעזר מיקל יותר וסובר דבפת לא בעינן כמאכל בן דרוסאי, וכן התוספות כתבו דהוא כמאכל בן דרוסאי בלחמי תודה. (גנזי חיים – סק״ו)

קלז) שם בהגה ופשטידא״ או פלאדו״ן צריך שיקרום פניו למעלה ולמטה וכו׳. כתב מג״א (סקט״ז) צ״ע וכו׳. אין כאן צ״ע, דזה לא פליג, רק דפשטידא שאני כיון (דעילוי) [דמילוי] מפסיק לא מהני קרימת פנים האחד כי אם שיקרמו שני הפנים, דהחום שלמעלה לא הגיע לתחתון או מתחתון לעליון. ויש ללמוד זה ממצה שנמצא בה גרגיר, עיין סימן ת״ס ס״ו [בחמד משה שם], גם מדברי הרב ב״י נראה דלא לחלוק הביאו. ע״ש. (חמד משה – סקי״ג)

קלח) שם בהגה ופשטידא״ או פלאדו״ן צריך שיקרום פניו למעלה ולמטה וכו׳. כתב ב״י (שיטה כ״ח), וכתב עוד בהגהות [מיימוניות] פ״ג [אות כ׳] בשם סמ״ג ז״ל [לאוין ס״ה דף י״ד ע״א] דפשטידא ופלדין וכו׳. נ״ב: ונראה דפשטידא הכל מודים דצריך שיקרום שני הפנים ממנה, ולא דמו לפת וחררה, דבפת וחררה כיון שאין בתוכן דבר, בקרימת אחת מפניה מסתמא כבר נאפה כמאכל בן דרוסאי, אבל בפשטידא ופלדי״ן שיש בתוכן דבר, בקרימת אחת מפניה לא נתבשל הפשטידא כמאכל בן דרוסאי. וכפי זה יפה פסק הרב בעל המפה דפשטידא ופלדי״ן צריך שיקרמו שתי פניה למטה ולמעלה, ולא כתב וי״א, דהכל מודים בזה. ועיין בב״ח [אות ד׳] ובמג״א (בס״ק י״ו). (יד אהרן – הגב״י)

קלט) שם בהגה ופשטידא״ או פלאדו״ן צריך שיקרום פניו למעלה ולמטה וכו׳. במג״א (סקט״ז), למעלה ולמטה, צ״ע וכו׳. ובאמת לק״מ, מאחר שאינו מבורר בדברי הרב ב״י שהוא להקל אלא אם נפרש כפירוש התוספות [שבת כ. ד״ה איבעיא] דפנים המודבקים בתנור הוא ממהר לקרום, אבל אם נפרש כפירוש רש״י [ד״ה מדובקים] דפנים המודבקים מאחר לקרום, א״כ הוא חומרא, דאם נקרם למטה מכ״ש שנקרם למעלה, וכמו שכתב הט״ז באריכות (בסק״ב), וזהו כלל בכל הארבעה ש״ע דמאי שאינו מבורר בפירוש בדברי המחבר להיפוך, אע״פ שכוונתו כן, אינו כותב רמ״א וי״א. ומכ״ש כאן יש לומר בלאו הכי לא קשיא מידי, (דהכי) [דהכא] גרע שמכח שממולאין מעכב האפיה כמבואר לקמן בסימן תס״א[76]. ע״ש. (בגדי ישע)

קמ) שם בהגה ופשטידא״ או פלאדו״ן צריך שיקרום פניו למעלה ולמטה וכו׳. כתב מג״א (סקט״ז) על הרמ״א דהוה ליה למימר י״א כיון שחולק. ונראה דעתו גם להב״י בפשטי״ד צריך שני צדדין כמו בצלי דסעיף ב׳ דממהר להתבשל, וכמו שכתוב בסעיף א׳, והמג״א פירש שם [סק״ב] הוא הדין מיני קטנית שממהרין, היינו קטנית הרכים. ולהדיא משווה אותם בסימן רנ״ז (סקי״ט) לפשטי״ד, וכן משמע להדיא בב״י. ודוק. (מאורי אור ח״ג – דף ל״ג ע״ב)

קמא) שם בהגה ופשטידא״ או פלאדו״ן צריך שיקרום פניו למעלה ולמטה וכו׳. בנזר ישראל [מג״א] סקט״ז תמה ויישבתי בחלק שלישי[77].
(מאורי אור חלק באר שבע – דף קי״ח ע״א)

קמב) שם בהגה ופשטידא״ או פלאדו״ן צריך שיקרום פניו למעלה ולמטה וכו׳. כתב ב״י, וכתב עוד וכו׳ בשם סמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ד ע״א] דפשטידא כו׳. עמ״ש הרב יד אהרן (בהגב״י)[78], מאמר מרדכי (סק״י). (דברי מנחם – הגב״י סק״ג)

קמג) שם בהגה ופשטידא״ או פלאדו״ן צריך שיקרום פניו למעלה ולמטה וכו׳. [הערת מהרש״ם: עיין באבן העוזר ובחידושי חת״ס לשבת דף י״ח ע״ב [ד״ה ובגיליון][79] מה שכתבו בזה]. (ארחות חיים – ספינקא – סק״ה)

קמד) שם בהגה ופשטידא״ או פלאדו״ן צריך שיקרום פניו למעלה ולמטה וכו׳. זה דלא כמו שכתב הב״י דבקרימת צד אחד סגי. מג״א [סקט״ז]. ובדיעבד אם עבר ונתן ולא קרמו אלא פניו המדובקים בתנור שמן הסתם אותו צד קרם תחלה מותר לאכלה בשבת. ובדגול מרבבה כתב דגם הרמ״א סבירא ליה דסגי בקרימת צד אחד, אלא בפשטיד״א חלק העליון והתחתון אינם גוש אחד וכל אחד צריך קרימת פנים, ומה שכתב רמ״א למעלה ולמטה ר״ל חלק העליון שלמעלה מהמוליתא וחלק התחתון שתחת המוליתא. וכן כתב בחמד משה [סקי״ג][80]. אמנם במחצית השקל השיג עליו, כיון שהגהת רמ״א נובע מהסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ד ע״א] שפוסק לחומרא דבעינן משני צדדין. אמנם בדגול מרבבה כתב דבסמ״ג כתב עוגה, ורמ״א בכיון לא העתיק עוגה, וכוונתו לפסוק בפשטיד״א כסמ״ג ולא מטעמיה רק מטעם שהם שני גופים מחולקים. ע״ש. לפ״ז בפשטיד״א אפילו דיעבד אסור אם לא נקרם למעלה ולמטה. (באר יעקב – קרויזר – סק״ה)

הערות וציונים

75. נדפס לעיל אות קל״ג. **76.** נראה דצ״ל סימן ת״ס ס״ז. ועיין במג״א שם (סק״ן). **77.** נדפס באות הקודמת. **78.** נדפס לעיל אות קל״ח. **79.** ובש״ע מהדורת פרידמאן הביאו דבריו באוצר מפרשים אות ז׳. **80.** נדפס לעיל אות קל״ז.

אוצר ההלכה

קמה) שם בהגה ופשטידא או פלאדון צריך שיקרום פניו למעלה ולמטה וכו'. המג"א (סקט"ז) הקשה, הא המחבר פוסק דצד אחד סגי ולמה לא כתב הרמ"א בלשון י"א. והנה הרמ"א הרי כתב ופשטידא וכו', ואם דעתו לחלוק על המחבר היה כותב אף בפת, משמע דהסכים להשו"ע. אכן נראה פשוט דפשטידא שהוא ממולא הוי כמו שני לחמים זה ע"ג זה, לכן בעי למעלה ולמטה ויהיה כל אחד בצד אחד נקרם. שוב ראיתי שכבר קדמני בזה החמד משה [סק"ג][81], הביאו המחצית השקל. וראיתי דאבן העוזר מדקדק מלשון הפמ"ג דכתב שם בפת, ואינו דקדוק גמור, דר"ל הפת צריך שני צדדים והמאכל בתוכו וכו'. [השמטה: בתשובה כתבתי דמה שכתבתי (בסק"ו) [בסק"ז] בשם האחרונים דדברי המג"א צ"ע, כתבתי דלפי הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג הי"ח] דמפרש שלא חיישינן שיחתה משום שיתחרך, לכן שפיר כתב המג"א דאף בפלאדין אין לחוש, ואף דממולא ומפסיק באמצע לא חיישינן]. (גנזי חיים – סק"ז)

קמו) שם בהגה ופשטידא או פלאדון צריך שיקרום פניו למעלה ולמטה וכו'. במג"א (סקט"ז), צ"ע דזה דלא כמו שכתב הב"י וכו'. נראה לדעתי השפלה דרמ"א לא סבירא ליה בפשט המחבר כמו שכתב המג"א [סקט"ז] דהמחבר סובר כרבי אליעזר וכפירוש התוספות [שבת כ. ד"ה איבעיא] שרבי אליעזר להקל בא ובחד צד מותר, אלא דסובר דהמחבר סובר כרש"י [ד"ה מדובקים] דפניה לצד התנור מאחרים להתקרם, וממילא צריך שני פנים לקרום כרבי אליעזר לחומרא. או אפשר דרמ"א סובר היות דלשיטת התוספות דרבי אליעזר מיקל וחכמים מחמירים, ולפי זה יש תרי צדדים להחמיר, היינו ספק אולי הלכה כת"ק וכפירוש התוספות להחמיר או הלכה כרבי אליעזר וכפירוש רש"י המחמיר. ומה שכתב הרמ"א דינא דפשיטא, הכוונה רק להודיענו דאף דבעינן קרימת שני הפנים, בכל זה ג"כ לא די להתיר כיון דצריך גם לבשל המילוי בתנור כמאכל בן דרוסאי. (אהל ברוך)

קמז) שם בהגה שיקרום פניו למעלה ולמטה. במג"א (סקט"ז), ופשוט דבכירה וכו'. אינו פשוט, דיש פלוגתא גדולה בזה, כתבתיה לעיל ריש סימן רנ"ג[82]. (זכרון אברהם)

קמח) שם בהגה שיקרום פניו למעלה ולמטה. במג"א (סקט"ז), ופשוט דבכירה גרופה וקטומה הכל שרי. הנה דעת רבנו יונה ברא"ש ריש פרק כירה אינו כן, דמפרש למשנה [שבת יט:] דאין צולין בשר בצל וביצה עד שיצולו מבע"י להרי"ף ואליבא דרבנן [ד]מיירי בגרופה וקטומה. ע"ש. אלא לפי מה שכתבו המחבר [ס"ב] והרמ"א בהך דאין צולין, דלהרמב"ם [הלכות שבת פ"ג הט"ז] מיירי על גבי גחלים ממש, ולפיכך מותר אחר שנצלה כמאכל בן דרוסאי שלא יחתה להפסידו לחרכו, ולהטור גם אצל אש מותר, גם לרי"ף דאוסר בבישול אחר מאכל בן דרוסאי, מ"מ בצלי מודה דשרי, דבצלי אין צריך לחתות כל כך וכמו שכתב בט"ז (סק"א), א"כ לא סבירא להו סברת ה"ר יונה אליבא דרי"ף כלל, ולדידהו ודאי פשוט דבגרופה וקטומה שרי, וכמו שכתב המג"א, דהא הם לא נחתו לתירוץ ה"ר יונה כלל. ודו"ק. (ערך שי)

קמט) שם בהגה למעלה ולמטה. במג"א (סקט"ז), ועוגה או בצק שאופין בקדירה דינם כפת וכו'. פירוש, ואינו דומה לצלי קדר דמותר בחי, ובמאכל בן דרוסאי תלוי בשתי הדיעות שבסימן רנ"ג [ס"א], ועיין בסק"א, אבל כאן בפת בקדירה חי אסור וקרימת פנים מותר. ובלבד שאינו ממולא בבשר, הא ממולא עם בשר הוי כצלי קדר. (דעת ומזימה)

קנ) שם אם במזיד אסור עד מוצאי שבת. ולא דמי למבשל בשבת בריש סימן שי"ח דאסור לו לעולם, שאני התם דהוא עבר על איסור דאורייתא. לבוש. (בגדי ישע)

קנא) שם ואם בשוגג. כתב הטור (שיטה ח'), בשוגג מותר לו לרדות ממנו מזון שלש סעודות וכו'. נכתב בצדו: עיין בספר משפטי שמואל (סימן ק"ך) שהאריך בזה הרבה ופלפל בסוגיית הגמרא [שבת ד.], ובדברי רש"י והתוספות והרמב"ם [הלכות שבת פ"ט ה"ה] והטור ז"ל. ועיין בתשובה להרמב"ן ז"ל (סימן ר"ה), ובתשובה לרבנו ב"י ([שו"ת בית יוסף] סימן (ב') [א' ד"ה שאלה ותשובה] מדיני כתובות), ובספר משפט צדק (חלק שני סימן פ"ה)[83]. (כנסת הגדולה – הגה"ט)

קנב) שם ואם בשוגג וכו'. נ"ב: ואם עכו"ם נתנו לצורך ישראל, אולי דינו כשוגג דלעיל סימן רנ"ג ס"א בהג"ה רביעית. (עזרת ישראל)

קנג) שם ואם בשוגג אם אין לו מה יאכל. משמע דבמזיד אפילו אין לו מה יאכל אסור, ואפילו לאחרים שאין להם מה יאכלו אסור. ואפילו למה שכתב המג"א (סימן ת"ה דין י"ד) דבאיסורי דרבנן ואין לו מה יאכל שרי ואפילו במזיד, היינו דוקא בעיקרו דרבנן, אבל הכא עיקרו דאורייתא אם נעשה בשבת. וכן בדין ג' נראה דאפילו לאחרים אסור, ולא דמי לפירות שבאו מחוץ לתחום [ביצה כה.], דתחומין דרבנן. (שלחנו של אברהם)

קנד) שם ואם בשוגג אם אין לו מה יאכל מותר לו לרדות וכו'. כתב ב"י (ע"ד שיטה ט"ל), ואע"ג דבעסיות ותורמוסין כו'. נ"ב: עיין בספר לחם משנה [הלכות שבת פ"ג הי"ח], ובספר קרית מלך רב (דף (ט"ז) [י"ז] ע"א).
(יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"ב)

קנה) שם ואם בשוגג אם אין לו מה יאכל מותר לו לרדות וכו'. הרמ"ך [הו"ד בכסף משנה הלכות שבת פ"ג הי"ח] תמה מאי שנא משיהה תבשיל שלא נתבשל כל צרכו דאפילו בשוגג אסור,

הערות וציונים

81. נדפס לעיל אות קל"ז. **82.** נדפס לעיל בסימן רנ"ג אות מ"ז. **83.** ל"מ, ואולי צ"ל סימן ס"ח (דף קנ"ו ע"ד בדפוס שלוניקי תקנ"ט).

אוצר ההלכה

ועיין מה שכתב הב״י דלא קנסו בשוגג לגבי שלש סעודות משום כבוד שבת. וקשה הא במבשל מיו״ט לשבת לא קנסו אפילו במזיד [סימן תקכ״ז סכ״ג] משום כבוד שבת דאין לו מה לאכול, ואע״ג דהב״י סימן תק״ג כתב בשם הרשב״א [ח״ה סימן ח׳] לחלק בין יו״ט לשבת, כבר כתבתי שם [סק״ה] דהרמב״ם [הלכות שבת פכ״ג הט״ו] והרשב״א עצמו בספר עבודת הקודש [שער ג׳ סימן ד׳] סבירא להו דאין חילוק בין יו״ט לשבת, אלא דכל שאפשר בשאלה אסור במזיד בשבת ויו״ט, אבל פת ותבשיל דלא אפשר בשאלה מותר. ע״ש. וצ״ל דהכא כיון דאיכא גזרה דאורייתא שמא יחתה החמירו בו כמבשל בשבת במזיד, ועיין מה שכתבתי סימן של״ט [סק״ב]. (ערך השלחן – סק״ו)

קנו) שם ואם בשוגג אם אין לו מה יאכל מותר לו לרדות וכו׳.

ואין ספק דברייתא דשבת [קיז:] דמתיר בשוגג אתיא כר״מ פרק כירה [לח.] דמתיר גם בתבשיל בשוגג, אבל לדידן גם בפת אסור אפילו שוגג [הערת המו״ל הר״ר יצחק במברגר: משום דקנסינן שוגג אטו מזיד, ורק היכא דאין לו מה יאכל לא קנסינן כמו שכתב המג״א (סקי״ז)]. (זכרון אברהם)

קנז) שם ואם בשוגג אם אין לו מה יאכל מותר לו לרדות וכו׳.

כתב ב״י, ואע״ג דבעסיות ותורמוסין משמע דאפילו בשוגג אסורין כו׳, הכא משום כבוד שבת כו׳. עיין במג״א (סקטו״ב). ועיין בכסף משנה (בפ״ג מהלכות שבת דין ח״י) שהביא דהרמ״ך תמה להרמב״ם דאיהו גופיה פסק [שם ה״ט] בשהיית תבשיל שלא נתבשל כל צרכו דאפילו בשוגג אסור כו׳. ע״ש. עיין במרכבת המשנה אלפאנדרי ז״ל (בדף ח״ן ע״ג) מה שתירץ בזה משם מהר״י כהן, ועיין בחידושי הריטב״א בדף מ״ז ע״ד[84], קרית מלך רב ז״ל ח״א (דף טו״ב ע״א), ועיין בב״ח [סוף אות ה׳] מה שיצא לחלק בין הכא לגבי עסיות ותורמוסין כו׳, ועיין במג״א שם דנפקא מינה בין שני הטעמים ממה שכתב רבנו למה שכתב הב״ח. ועיין במאמר מרדכי (סקי״א) שכתב דלא ירד לסוף דעתו מהא דכתב מרן בס״ז כו׳, עיין מה שהליץ הרב מחצית השקל בעד הרב מג״א, ועיין מה שכתב הרב ערך השלחן (סק״ו)[85]. (דברי מנחם – הגב״י סק״ה)

קנח) שם ואם בשוגג אם אין לו מה יאכל מותר לו לרדות וכו׳.

ואע״ג דבעסיות ותורמוסין אסורין גם בשוגג עד מוצאי שבת וכמו שכתוב בסעיף ח׳, משום כבוד שבת לא קנסו לגבי שלש סעודות בשוגג. כן כתב מרן בב״י, וכן כתב המאירי בדף ל״ז [ד״ה גדולין] משם גדולי הדורות. יע״ש. ודלא כהב״ח [אות ה׳]. ולפ״ז גם בתנורים שלנו היכא דעבד איסורא אסור לרדות יותר משלש סעודות, דמ״מ גזרינן שמא יחתה וכסעיף ח׳, וכמו שכתב המג״א בסעיף קטן י״ז, דמותר לרדות יותר משלש סעודות היינו היכא דנאפה בהיתר, דאע״ג דבתנור שלהם אסור לרדות יותר משלש סעודות ואף ע״י שינוי ואפילו היכא דנאפה בהיתר, מ״מ בתנורים שלנו מותר לרדות היכא דנאפה בהיתר יותר משלש סעודות, וכמו שכתב המג״א [סקכ״ג]. יע״ש. ודלא כהרב בית יהודה (בסימן כ״ח) דמתיר בתנורים שלנו אף היכא דנאפה באיסור לרדות יותר משלש סעודות. יע״ש. ולפי מה שכתבתי לא קשה מה שהקשה שם. יע״ש. (שלמי תודה)

קנט) שם ואם בשוגג אם אין לו מה יאכל מותר לו לרדות וכו׳.

כתב הב״ח [אות ה׳] בד״ה ואם נתן אותה וכו׳, ואם תאמר אמאי לא גזרו כאן שוגג אטו מזיד, כי היכי דאסרו שוגג אטו מזיד גבי שהייה על הכירה וכו׳. וי״ל דלא גזרו חכמים אלא בדברים דשכיחי טובא וכו׳. עכ״ל.

ועוד אפשר לומר, שאם נתן אותה סמוך לחשיכה ולא קרמו פניה אסור גזרה שמא יחתה, וכמו שכתב הרמב״ם ז״ל בפ״ג [הי״ח] דכל שנתנה בכדי שיקרמו פניה לא חיישינן שמא יחתה, משום דמפסיד ליה. ומינה שמעינן, שאם לא קרמו פניה חיישינן שמא יחתה. א״כ היא גופא גזרה, ואם נגזור עוד בשוגג אף אם לשנות ולרדות בסכין שלא כדרך החול, הוי גזרה לגזרה לכן לא גזרו. ועוד יש לומר דהא דמותר לו לרדות שלש סעודות דוקא כשאין לו מה יאכל, וכיון דשלש סעודות הם חובה לכן לא אסרו בשוגג. (זרח יעקב)

קס) שם ואם בשוגג וכו׳ מותר לו לרדות ממנו מזון שלש סעודות וכו׳. ת״ר [שבת קיז:] שכח פת בתנור כו׳ מצילין ממנה מזון שלש סעודות. ולדברי רבנו חננאל [שם ד:] דפירש כשהוא (מבושל) [אפוי] אין בו משום רדיה ומותר לכתחלה, אבל כשאינו אפוי יש בו משום רדיה, צ״ל דמה שאסרו בכאן לרדות כי אם בסכין ומזון שלש סעודות הוא כמו שכתב הרמב״ן ז״ל במלחמותיו פ״ק דשבת [א:], שהוא מציל מפני הדלקה וכל למעוטי בהצלה שפיר דמי, דהיינו מאי דמשני כל היכא דאפשר לשנויי משנינן, דאין הכי נמי שהיה מותר כדרכו מפני דחכמה היא, אבל היכא דאפשר על ידי שינוי שמתוך כך לא יציל הרבה משנינן. והרי״ף ז״ל [שם] תירץ דטעמא דהתירו בכאן הוא משום כבוד שבת, אבל אי לאו משום כבוד שבת היה אסור אפילו ע״י שינוי. והרב המגיד [הלכות שבת פ״ה הי״ט] כתב דע״י שינוי מותר אף אי ליכא משום כבוד שבת. ויש להקשות לדברי הרי״ף דמאי שנא ממה שאמרו בירושלמי [ביצה פ״ה ה״ב] והביאו הרי״ף [שם כ.] על מאי דתנן [לו:] אין מטפחין, דטפוח כלאחר יד שרי, והיינו ודאי משום דכיון דלא הוי אלא איסורא דרבנן, כלאחר יד שרי. וכן קשה ממאי דתנן [שבת קמא.] הקש שע״ג המטה מנענע בגופו. (יד המלך)

קסא) שם בשוגג וכו׳. במג״א (סקי״ז), בשוגג וכו׳, וא״כ בתנורים שלנו. פירוש, אע״ג שאין שייך אותו שבות של רדיית הפת בתנורים שלנו, אפילו הכי אסור יותר משלש סעודות. מ״מ קשיא לי מאי איסור יש בו, בשלמא לענין אכילה שייך שפיר,

---

הערות וציונים

84. אולי כוונתו לדף קי״ז ע״ב מדפי הגמרא ד״ה ת״ר שכח. **85.** נדפס לעיל אות קנ״ה.

אוצר ההלכה

מאחר שהיה כולה אסורה אלא שמתירין בשעת הדחק, אין לו היתר יותר משלש סעודות, אבל לענין הוצאה, מאחר שאין בו שבות למה נאסור. ואפשר מאחר שהוא אסור באכילה הוי כמו מוקצה, ואין לו ליטול אלא מה שצריך לאכול והשאר נשאר בדינו. וק"ל. (בגדי ישע)

קסב) שם בשוגג וכו'. כתב מג"א (סקי"ז), וא"כ שרי בתנורים שלנו. ואפשר דהטעם הוא כיון דאסור לרדות אלא שלש סעודות ובאין לו לאכול, א"כ אין שכיח שיעשה במזיד ויאמר שוכח אני, לכן לא גזרו בו, ואם זה הוא הטעם א"כ בחררה ע"ג גחלים או בתנורים שלנו היה אסור בכל ענין. [הערת המו"ל הר"ר יצחק במברגר: ר"ל אם הטעם כמו שכתב הב"ח [אות ה'] דפת (חיה) [חמה] אינה טובה, הוי אסור לדידן, דהא פת שלנו טוב יותר חמה מאינו חמה, ואם כן גזרינן. כן נראית כוונת הרב זצ"ל. ונראה שההגה שייך על "ול"נ להחמיר" שכתב המג"א]. (זכרון אברהם)

קסג) שם בשוגג וכו'. דעת המג"א (בסקי"ז) דאף בתנורים שלנו אסור לאכול יותר משלש סעודות בהדביק באיסור. ופשיטא דאסור לרדות יותר, דלא עדיף מאין דעתו לאכול שבס"ק כ"ג (ולמה שכתבתי בסימן רנ"ג ס"ק ה'[86] כיון שאסור לו ולאחרים אסור בטלטול). ולכן פירש המג"א [סקכ"ג] מה שכתב המחבר (ס"ז) דבתנורים שלנו שאין בהם רדיה מותר להוציא יותר משלש סעודות, היינו בהדביק בהיתר. אבל בהדביק באיסור אף בתנורים שלנו אסור להוציא יותר משלש סעודות. ולפי זה הא דכתב שם המחבר ומ"מ לא יוציא ברחת, היינו דוקא היותר משלש סעודות, דכיון דמיירי בהדביק בהיתר הא אפילו בתנורים שלהם מותר לרדות שלש סעודות כדרכו. אלא דהב"י כתב ומיהו כי אסר רבנו ירוחם [ני"ב ח"ג דף ס"ז ע"ד] להוציא ברחת אפשר דאפילו לצורך שלש סעודות אסור. ע"כ. והיינו דהב"י מסתפקא ליה, דאפשר דרבנו ירוחם סבירא ליה דאפילו בהדביק בהיתר לא ירדה במרדה וכדעת הרמב"ן ז"ל [במלחמות א:]. אבל להמחבר דפסק כהר"ן ז"ל [ב. דיבור ראשון] דבהדביק בהיתר רודה כדרכו אף בתנורים שלהם, א"כ כ"ש בתנורים שלנו. ובדבר זה כיונתי לדעת הקני המנורה (סקכ"ט). אבל דברי הב"י לא זכיתי להבינם מאי מסתפקא ליה בדעת רבנו ירוחם, דהא כתב להדיא על הך דשכח פת בתנור דזה מיירי שנתנה לתנור בערב שבת לצורך שבת בהיתר.

והנה מה שכתבתי כיון שאסור לו ולאחרים אסור בטלטול, ראיתי שהדבר צ"ע, כיון דמותר לומר לאחרים שאין להם מה יאכלו בואו ורדו לכם. ואף דמוקצה לעשירים הוי מוקצה ואפילו עניים אין מטלטלין כמבואר בסימן ש"ח (סנ"ג) [סנ"ב], על כרחך לומר דזה הוי מוקצה מחמת איסור דרביע עליו, והיכא דמותר לאחרינא אפילו לדידיה שרי בטלטול. ע"ש במג"א (סקע"ט) בשם התוספות [מו: ד"ה מי (השני), קכז: ד"ה כיון]. וכפי הנראה צ"ל דגם הר"ן ז"ל [כא. ד"ה ומהא] מודה בכהאי גוונא. דהא בתחומין דקי"ל [סימן שכ"ה ס"ח] הבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר, וכפי הנראה דלמי שהביאו בשבילו הוא מיקרי בעליו. וצע"ג. (תהלה לדוד – סק"ז)

קסד) שם בשוגג וכו'. כתב במג"א (סקי"ז) בשם הב"ח [אות ה'] דפת חמה אינה טובה כל כך. עיין ראשית חכמה בקונטרס חופת אליהו [שער יו"ד] דהאוכל פת חמה נתמעט כוחו. ע"ש. ועיין בגמרא יומא [פד.] מזה. ומה שאמרו בגמרא שבת [קיט:] לאכול פת חמה במוצאי שבת קודש, יש לומר דהיינו להחם הפת שכבר נאפה, ועיין נדרים (דף כ"ד ע"א) אם אתה אוכל אצלי פת חמה (מידיד נפשי הרה"ג מקריפטש שליט"א). ועיין מחצית השקל כאן שכתב דאין לאכול פת רותח, א"כ כוונת הב"ח על פת רותח, וזה בודאי אין לאכול ואפילו סכנה יש בדבר, עיין בהסכמת הגאון מלבוב ז"ל לספר קטן הנקרא שמירת הנפש. ואין כאן מקום להאריך. (ילקוט הגרשוני – סק"א)

קסה) שם מותר לו לרדות ממנו מזון שלש סעודות וכו' ואם אי אפשר לרדות בשינוי וכו'. [עיין] שו"ת בית יהודה (א"ח סימן כ"ח).

מותר לומר לעכו"ם לאפות סמוך לחשכה, ומותר לומר לו לרדות כדרכו, וזה דוקא לצורך שלש סעודות, אבל ליותר ממזון שלש סעודות אסור אף לומר לעכו"ם. ואם העכו"ם מתעצל או להכעיס אינו נותנו לתנור כי אם סמוך לחשכה, אין לחוש ומותר, ולא יוליכנו ישראל עצמו אח"כ לביתו כי אם ע"י עכו"ם. בית יהודה בתשובה הנזכרת. (ברכי יוסף – ס"ק ג'–ד')

קסו) שם ואומר לאחרים שאין להם מה יאכלו באו ורדו לכם וכו'. כתב ב"י, וכן הא דאמרינן אומר לאחרים כו'. נ"ב: וכן כתב הריטב"א שם בחידושיו [קיז: ד"ה ת"ר שכח]. ע"ש. (דברי מנחם – הגב"י סק"ד)

קסז) שם ואם נתנו בכדי שיקרמו פניה וכו' וצורך שבת הוא רודה כדרכו וכו'. כל דברי המחבר אלו הם כדברי הר"ן [ב. דיבור ראשון], ופירש הסוגיא דפרק כל כתבי (דף קי"ז ע"ב) שכח פת בתנור וכו', בעבר בשוגג והדביק בכדי שלא יקרמו פניה מבעוד יום, אבל אם קרמו פניה מבעוד יום אין צריך לשנות, וכתב שכן משמע מדברי הרמב"ם פ"ג [הי"ח], וז"ל שם: ואם נתן וכו' עד בכדי שיעשו, ואם בשוגג מותר לו לרדות ממנה מזון שלש סעודות של שבת, וכשהוא רודה לא ירדה במרדה כדרך שהוא עושה בחול אלא בסכין וכיוצא בו. עכ"ל. ולפענ"ד מדבריו ריש פכ"ב לא משמע כן, וז"ל: המדביק פת בתנור מבעוד יום וקדש עליו היום, מציל הימנה מזון שלש סעודות, ואומר לאחרים וכו', ואף ע"פ שהרדיה אינה מלאכה, כשהוא

הערות וציונים

86. נדפס לעיל בסימן רנ"ג אות קל"ו.

אוצר ההלכה

מציל לא ירדה במרדה אלא בסכין כדי לשנות. עכ״ל. ואילו גם הכא כוונתו שהדביק באיסור, למה לא חילק גם כאן בין שוגג למזיד כמו בפ״ג. ועוד היה לו לאשמעינן היתר רדיה בלתי שינוי בהדביק בהיתר. ועוד למה כתב סתם מקודם לזה רדיית הפת אע״פ שאינה מלאכה אסרו אותה חכמים, והיה לו לבאר דהיינו שלא לצורך. גם מהנראה כי סוגיית הש״ס שם פרק כל כתבי אינה מסכמת לזה, שהרי לדברי הר״ן (הוא) [הא] דמצריך שינוי על כרחך קנסא הוא משום דהדביק באיסור, ולכן בהדביק בהיתר אין צריך לשנות, ולפ״ז כשהקשו שם איני וכו׳ ותירץ כמה דאפשר וכו׳, היה לו לתרץ דהדביק באיסור קנסו ליה.

ולהרב המגיד דרך אחר בזה וז״ל סוף פ״ה [הי״ט]: התחיל לתקוע תקיעה שלישית וכו׳ או כדי להדביק פת בתנור, פרש״י [שבת לה:] ועדיין יש (שעות) [שהות] כדי שיקרמו פניה שהיו ממהרין וכו׳. ויש שהקשה והא קי״ל רדיית הפת אסורה מדברי סופרים כמו שכתב פכ״ב, וכן קשה מפ״ג דכתב אין נותנין פת וכו׳, ודחק הרמב״ן ז״ל [במלחמות א:] שהוא מותר כל שקרמו פניה מבעוד יום לרדות מזון שלש סעודות ובסכין. ולי נראה שמותר לרדות בסכין כל מה שירצה, ולא אסרו רדיית הפת אלא ברודה במרדה כדרכו, והוא עצמו מדבריהם, ואם היתה אסורה מן התורה היה השינוי בסכין אסור מדבריהם, ועכשיו שהוא עצמו מדרבנן, בשינוי מותר גמור. והא דשאלו פ״ק [ד.] הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה וכו׳, התם דוקא במרדה כדרכו, והיכי דאי אפשר בשינוי קמיבעיא להו. עכ״ל. וצ״ל גם לדבריו דסוגיא דפרק כל כתבי שאף ע״י שינוי לא התירו לו להציל כי אם כדי שלש סעודות, אם הדביק באיסור מיירי. אבל יקשה גם עליו דברי הרמב״ם דפרק כ״ב מהדחוקים עצמם שהקשיתי להר״ן. גם דבריו עצמן לדוחק בעיני יחשבו, דבשלמא אם היה רדיה במרדה מלאכה חשובה, היה באפשרי לחלק דכיון דמלאכה גופה שבות היא ע״י שינוי מותר לכתחילה, אבל כיון דכל עצמה של רדיה אף במרדה אין בה מלאכה כלל, לא שייך לחלק בכך, ואם גזרו ואסרו לרדות בכל ענין אסרוה.

ולדעתי זהו כוונת הש״ס פרק כל כתבי, דהקשו איני וכו׳, ולכאורה קשה מאי מקשה, וכי לא ידע דאפילו הכי מדרבנן אסור ואף שאינה מלאכה. ואי קשיא ליה דא״כ ע״י שינוי נמי ליאסור, על זה לא קמשני מידי כמה דאפשר וכו׳. אבל לפי מה שכתבתי קושיתם היא דכיון דאינה מלאכה ואפילו הכי אסרוהו, או דלא צריך שינוי או דלא מהני שינוי, וקמשני ע״ז כמה דאפשר וכו׳, והיינו כמו שפרש״י שם שלא יהא כעובדא דחול, וכהאי גוונא ביו״ט נמי הצריכו שינוי בכמה דברים מהאי טעמא, אבל באמת אין חילוק בעיקר הגזירה בין ע״י מרדה או ע״י שום דבר. גם קשה לי בין לדברי הר״ן ובין לדברי הרב המגיד, דאין זה במשמעות הגמרא דקאמר שכח פת בתנור, והוה ליה למימר שכח והדביק פת בתנור. גם הרמב״ם פכ״ב כתב המדביק פת בתנור מבעוד יום, ולדרכם היה לו לומר עם חשיכה, מכל זה צ״ל דעת הרי״ף והרמב״ם בסוגיית הש״ס דכל רדיה אסורה משום שבות בין ע״י מרדה ובין ע״י סכין וכל כלי, וכמשמעות הגמרא שבדף ד׳ ע״א, דשאלו הדביק פת בתנור וכו׳, משמע אף ע״י שינוי קמיבעיא ליה בין בהדביק בהיתר ובין בהדביק באיסור, אלא דלצורך שלש סעודות מותר להציל בין הדביק בהיתר ושכח לרדות ובין הדביק באיסור בשוגג, ובסכין דוקא אם אפשר שלא יהא כעובדא דחול, ואם אי אפשר לשנות מותר לרדות גם ע״י מרדה. אבל אם הדביק באיסור במזיד או אפילו הדביק בהיתר והיה לו (שעות) [שהות] לרדות מבעוד יום והזיד ולא רדה עד שקדש היום, אפילו לצורך שלש סעודות וע״י שינוי אסור. והא דקתני שכח פת בתנור מירי שהדביק בהיתר ושכח לרדות ואפילו הכי אינו רשאי להציל רק כדי שלש סעודות וע״י שינוי אם אפשר. ודברי הרמב״ם בפ״ג שם מחלק בין הדביק באיסור במזיד או בשוגג, ובפרק כ״ב מיירי בהדביק בהיתר ושכח לרדות, ומינה מוכח הא אם לא שכח רק במזיד לא רדה, דינו כמו בפ״ג דאף לשלש סעודות אסור, ולא הוצרך לפרש זה דסמך על מה שכתב בפ״ג דין (המגיד) [המזיד]. גם דרכו לעולם לכתוב כדין המפורש (בם ס׳) [בש״ס] כידוע, וכיון דבגמרא לא אמרו אלא שכח, גם הוא העתיק כן, וזה מוסכם לדעת הרמב״ן, אלא שמשמע מדבריו דאף אם הדביק בהיתר והזיד ולא רדה מותר לרדות כדי שלש סעודות, ולפי מה שכתבתי אינו כן, דשכח א׳ [אמרו] בגמרא, אבל מזיד דינו כהדביק באיסור.

והא דיש מקשים מסוף פרק במה מדליקין שהביא הרב המגיד, י״ל דאין כוונת הש״ס ששוהה שיעור כדי שיוכל המדביק להדביק הפת, אלא לשיעורא בעלמא נקטיה שישהה שיעור זה אחר תקיעה השלישית. ואם דוקא אמרו הטעם של שהיה זו כדי שיוכל להדביק פת בתנור לצורך שבת מי ששכח ולא הדביק עד הנה או שלא היה לו פנאי, י״ל נמי דבכהאי גוונא עשאוהו כשוגג והתירו לו לרדות כדי שלש סעודות. או י״ל שהשהיה אחר תקיעה השלישית היתה נמי כדי להדביק ולרדות, והרי הזכירו ההדבקה ולא הזכירו הקרימה וסמכו על המובן, הוא הדין שסמכו בזה על המובן, והרי אמרו ג״כ במשנה [יט:] אין נותנין וכו׳ אלא כדי שיקרמו ולא הזכירו הרדיה. ולפי מה שכתב רמ״א בהג״ה (ס״ו) [ס״ה] על כרחך היינו לצורך שבת, דאי למוצאי שבת אף בלא הקרמה שרי. ועוד יש לומר לפי מה שכתבתי בחו״מ סימן של״א[87] דפועל צריך להמתין ולעשות מלאכה בערב שבת עד שיעור כדי לצלות דג, א״כ אין לך אונס גדול מזה, ואפשר דהתירו לו להדביק ולרדות בשבת כדי שלש סעודות לכתחילה. כך נ״ל בכל זה. (חמד משה – סקט״ו)

קסח) שם וצורך שבת הוא רודה כדרכו וכו׳. נראה לי האי לצורך שבת דקאמר היינו לצורך מזון שלש סעודות, אבל אם יש לו מזון שלש סעודות אפילו אם רוצה לאכול מהן

הערות וציונים

87. דין זה כתב הרמ״א שם בסעיף א׳, ואולי צ״ל ״לפי מה שכתוב״ וכו׳.

אוצר ההלכה

בשבת לאו צורך שבת מיקרי, דאל"כ נאמר דאפילו אם יש לו שלש סעודות הואיל דרוצה לאכול מהן בשבת מותר לו לרדות כדרכו כיון דלאו עביד איסורא, א"כ קשה הא דכתב הרמ"א בהג"ה אם אינו אופה לצורך שבת רק למוצאי שבת מותר, ודין זה הוא מכלבו [סימן ל"א דף ל"ב ע"א] והובא בב"י, והיינו דיש לו מזון שלש סעודות דאז אינו אופה לצורך שבת דהא אסור לרדותו וכן כתב המג"א (בסק"כ). ע"ש. ואי אמרת היכא דלא עביד איסורא מותר לו לרדותו, א"כ לא משכחת לה האי דינא של הכלבו, כיון דמותר ליתנו בתנור הרי מותר נמי לרדותו, אלא על כרחך כדפרישית. וזו מה שרצינו לבאר.

(אותות השמים – דרישת ארי – סק"ב)

קסט) שם אסור אפילו בשינוי. במג"א (ס"ק ח"י) אסור כו', דרדיה שבות כו'. וצ"ע דבס"ק כ"ג כתב מג"א דאפילו בתנורים שלנו דליכא שבות אסור לרדות. (דברי צבי)

קע) שם אסור אפילו בשינוי. כתב מג"א (סקי"ח), משום דרדיה שבות היא. ע"כ. נ"ל דהאמת כתב דכן סבירא ליה למג"א, אבל גם להר"ן [שבת א:] דסבירא ליה דרדיה לא משום שבות אסרו חכמים, רק משום עובדא דחול, מ"מ אסור אפילו ע"י שינוי לצורך חול, דאפילו בטלטול אסור משום מוקצה ומכל שכן להכין משבת לחול. (שלחן אש)

קעא) שם בהגה טוח בטיט. במג"א (סקי"ט), ולהרב ב"י אסור וכו'. אין זה מוכרח, דגם בפת יש לומר כן שיכנס הרוח ויפסיד הלחם מחמת שיצטנן התנור שלא תיאפה יפה ולא יגמור אפייתו, ושוב אף אם ירצה לחזור ולהחם התנור אחר השבת מי יודע לשער שלא תחרוך הלחם. (חמד משה – סקי"ד)

קעב) שם בהגה או שאינו אופה לצורך שבת רק למוצאי שבת מותר. ובמג"א סימן רנ"ז (סק"ב) הקשה, דבסימן תר"ט כתב הרמ"א דאסור להטמין לצורך מוצאי יוה"כ, ולמה התיר כאן בפת. ונלע"ד דהא שם מבואר הטעם בטור ובמג"א דהוי כמכין מיוה"כ לחול במה שנגמר ונתבשל ביוה"כ. ולכאורה צ"ע, דהא יסוד עירוב תבשילין הוא להתיר לבשל ולאפות מיו"ט לשבת מחמת שהתחיל מערב יו"ט, ונמצא שלא התחיל מלאכה ביו"ט אלא גמר אותה כמו שכתב בהג"ה ריש סימן תקכ"ז, וא"כ כ"ש כשהטמין בערב יום כיפור שהתחיל בחול ונגמר ממילא בלא מעשה כלל ביוה"כ דהיה לו להתיר. וצ"ל דשאני ביו"ט די"ל הואיל ומקלעי אורחים חזי לו גם ביו"ט, על כן מהני עירוב ובאופן דליכא למימר הואיל גם עירוב תבשילין לא מהני, וכמו שכתב המג"א ריש סימן תקכ"ז, וא"כ היכא דליכא למימר הואיל לא מהני הך סברא דהתחיל מעיו"ט וגמר ביו"ט, ועל כן ביוה"כ דאסור לכ"ע דליכא למימר הואיל גם גמר מלאכה אסור להכין לחול, וא"כ אתי שפיר הכא בשבת דחזי לאורחים, דנהי דהוא אסור לרדות כיון דיש לו מזון שלש סעודות וכמו שכתב המג"א [סק"כ], מ"מ אי מקלעי אחריני דאין להם מותר לומר להם בואו ורדו לכם כמו שכתב המחבר באם הדביק באיסור בשוגג, וכ"ש הכא דהדביק בהיתר גמור למוצאי שבת, וא"כ חזי בשבת לאחריני וי"ל הואיל, ממילא מותר להכין למוצאי שבת כיון דהתחיל מערב שבת בחול רק נגמר ההכנה בשבת ממילא. (ערך שי)

קעג) שם בהגה רק למוצאי שבת. כתב מג"א (סק"כ), בתנורים שלנו אסור לאפות למוצאי שבת, כי היכי דאסרינן בכל התבשילין ולא מחלקים בין רוצים לשבת או למוצאי שבת, דגזרינן שמא ימלך לאוכלה בשבת ויחתה, הוא הדין בפת. עכ"ל. לע"ד אין ראייתו מוכרחת מתבשיל לפת, דמבואר בירושלמי ספ"ק [ה"י] דפת להכי סגי בקרימת פנים מבעוד יום אף לרבנן דבתבשיל אסור לשהות כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי, משום דנשים זריזות בפת יותר, דפת חמה אינה יפה לאכול וקשה לגוף, ונרמז במג"א גופא לעיל (סקי"ז) בשם הב"ח [אות ה']. וא"כ נהי דמ"מ גם בפת אסרו ליתן בתנור סמוך לחשכה אם אין פנאי שיקרום מבעוד יום, כיון דהוא רוצה לאכול בלילה פת חמה גזרו עליו שמא יחתה, אבל באמת דעתו רק למוצאי שבת י"ל דלא גזרינן שימלך כיון דפת חמה קשה ולא שכיח כמו תבשיל. וצ"ע. אלא די"ל כיון דבריש פרק כירה [שבת לז:] אמר רבא לשהות תנינא, אין נותנין את הפת וכו', הא קרמו פניה שרי, שמע מינה דלא ס"ל סברת הירושלמי דפת שאני. והב"ח דהביא ראיה מהירושלמי, י"ל מחמת דקאי על דברי הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג ה"ד] דפוסק דאסור לשהות אף לאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי ומ"מ פוסק [שם הי"ח] בפת דקרמו פניה שרי, ושפיר י"ל כסברת ירושלמי לחלק, דהנך אמוראי דסבירא להו לשהות אסור מחלקי כן. ועל כן הרמ"א דמסיק לעיל סימן רנ"ג [ס"א] דלשהות שרי, ובראייתם מהך דרבא כמבואר בראשונים, הרי דלא קי"ל כהירושלמי לחלק בזה, ושפיר דימה המג"א פת לתבשיל. אלא דלפ"ז היה לו להמג"א בסקי"ז להחמיר מהאי טעמא דלא כהב"ח, ועל כרחך צ"ל דנהי דבסימן רנ"ג נהגו להקל י"ל משום דהוי פלוגתא באיסור דרבנן, א"כ בפת דנפקא מינה להיפך י"ל ג"כ לקולא אולי הלכה כמאן דמחלקי בין פת לתבשיל, וא"כ הכא נמי אין ראיית המג"א מוכרחת. ודו"ק. (ערך שי)

קעד) שם בהגה רק למוצאי שבת וכו'. במג"א (סק"כ), דגזרינן שמא ימלך. לא נתבאר כל דיני שהייה וחזרה האיך דינם בערב יום הכיפורים למוצאי יום הכיפורים. [הערת המו"ל הר"ר יצחק במברגר: ר"ל דמערב יוה"כ למוצאי יוה"כ לא שייך גזרת שמא ימלך. ונלענ"ד שעל מג"א אינו קשה, דהא אנן פסקינן על פי רמ"א (סימן תר"ט) שאין מטמינים מערב י"כ למוצאי י"כ, ועיין הגהת רע"א (סימן תר"ט סעיף א'), וע"ע נזירות שמשון שם שכתב טעם נכון לאסור וז"ל: עיין בטור וב"י שתמהו מאי טעמא לאסור, ונ"ל משום כשיטמין בערב יום הכיפורים יטמין כדרכו בכל ע"ש שהוא רק לשמור חומו עד מקצת היום למחר, ואח"כ ביום הכיפורים יהא נזכר שצריך לשמור עד הלילה, יוסיף עליו איזה דבר ביום הכיפורים, או להיפך כיון שאינו בקי בהטמנה כזו יקדיח תבשילו ביותר ואח"כ ביום הכיפורים יעשה לו איזה תקנה באיסור. ודו"ק]. (זכרון אברהם)

באר הגולה **ו** [ס]**ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות קודם שיאפה כדי שלא יבא לידי איסור סקילה:**

ס. שם בגמרא [דף ד' ע"א]:

אוצר ההלכה

קעה) שם בהגה רק למוצאי שבת וכו'. כתב במג"א (סק"כ), וא"כ אסור לרדותו בשבת רק למוצאי שבת ולכן שרי. עיין לקמן סימן תר"ט במג"א (סק"א), ובפמ"ג ובמחצית השקל שם. (מגיני חיים)

סעיף ו'

קעו) סעיף ו' ואם נתנו בשבת אפילו במזיד וכו'. כתב הטור (דף קס"ח ע"א שיטה א'), ואם נתנו בשבת אפילו במזיד כו'. נ"ב: עיין בב"ח [אות ו']. (שיירי כנסת הגדולה – הגה"ט סק"א)

קעז) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד וכו'. ז"ל הרמב"ם פ"ט [מהלכות שבת ה"ה]: שכח והדביק פת בתנור ונזכר, מותר לו לרדותה קודם שתאפה ויבוא לידי מלאכה. עכ"ל. וכתב הרב המגיד, בגמרא איתא פ"ק הדביק וכו' קודם שיבוא לידי איסור סקילה, ולמעלה מזה בסוגיא (דף ד' ע"א) מפורש דלאו דוקא במזיד אלא אפילו בשוגג, ולזה כתב רבנו שכח, וכ"ש במזיד. עכ"ל. ולפענ"ד אין זה מוכרח בדעת הרמב"ם, דאף דזה מימרא מפורשת בגמרא דברי רב אחא בריה דרבא דמתני כן בפשיטות אמר רב ביבי, ע"ש בפרש"י [ד"ה בהדיא], אבל התוספות שם [ד"ה מתני] כתבו דיש ספרים גרסינן בעי רב ביבי, וא"כ הוה איבעיא דלא איפשטא. ואין זה כל שכן משוגג דאין בו רק איסור חטאת לבד, די"ל בשוגג לא קנסוהו שיגמור המלאכה על ידו, אבל במזיד קנסוהו שיגמור המלאכה על ידו ויהיה העוון סקילה תלוי בראשו, ואף שחיובא אין בו כמו שכתבו התוספות שם (ד"ה קודם), מ"מ עוון סקילה יהיה עליו. וי"ל שפסק הרמב"ם כן לשיטתו שפסק נמי בדין פשט ידו מלאה פירות בשוגג לא קנסוהו, במזיד קנסוהו, ומסתימת דבריו בפי"ג [ה"כ] משמע אפילו משחשיכה קנסוהו. ואף שרש"י [ג: ד"ה בשוגגן] כתב דאין לדמות דין זה להתם, הרי הרמב"ן [ג: ד"ה ואסקינא] והרשב"א [ד. ד"ה והלכך] והרא"ש [פ"א סימן ג'] מדמי להו אהדדי, ואפשר שגם דעת הרמב"ם כן, שאין זה מדרכו לעזוב דברי הש"ס בפשטות ולכתוב דין אחר שלא נזכר בש"ס ולסמוך על הק"ו, ועיין בב"י סימן שמ"ח כל זה. ולכן פסק בשניהם שלא לקנוס בשוגג ולקנוס במזיד, ולא רצה לחלק בין מבעוד יום למשחשיכה כמו שחילקו הרמב"ן והרשב"א והרא"ש.

והנה הטור השווה מדותיו, שכתב כאן בפת כמו שכתב המחבר במזיד, וכגירסת הספרים לפי פירש"י בפשטות ולא בדרך איבעיא, ובסימן שמ"ח גבי פשט ידו התיר נמי משחשיכה דלא קנסוהו, והוא כשיטת הרמב"ן והרשב"א והרא"ש להשוות שניהם. אבל המחבר שהתיר כאן בפת אפילו במזיד, ושם בסימן שמ"ח אוסר אף משחשיכה במזיד להחזירה, והוא כשיטת רש"י שחילק ביניהם ושאין ללמוד זה מזה. אבל עליו להביא ראיה, דכיון שכן מנא ליה שאף משום איסור חיוב חטאת לבד נמי התירו, דילמא דוקא משום איסור סקילה התירו, והרי בש"ס לא רצו לתרץ אימא קודם שיבוא לידי איסור חיוב חטאת, ותירצו אימא וכו' לידי איסור חיוב סקילה, ומפשט ידו ליכא למילף זה לשיטתו. ע"ש בתוספות ד"ה ואלא. וצ"ע. (חמד משה – סקט"ז)

קעח) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד וכו'. כתב מג"א (סקכ"א), אפילו במזיד, אבל המגיד משנה [הלכות שבת פ"ט ה"ה] כתב וכו', ואין צריך למה שנדחק הב"ח [אות ו']. אדרבא לפי דברי המגיד משנה קשה יותר וצריך לתירוצו של הב"ח, דהרב המגיד מתרץ דברי הרמב"ם דנקט שכח דהיינו שוגג, וכתב דלרבותא כתב כן, לא מיבעיא במזיד מתירין כדי שלא יבוא לידי איסור חמור שהוא סקילה, אפילו בשוגג דליכא חיוב חטאת מאחר שנזכר, אפילו הכי מתירין לו. וא"כ קשה יותר על הטור והש"ע דנקטו אפילו במזיד, הלא בשוגג רבותא יותר אם מתירין. ותירץ דהטור והמחבר יש להם רבותא בהיפוך, בשלמא שוגג יש להתיר מאחר שיוכל להיות איש חשוב ובא לידי שוגג, אבל במזיד הוה אמינא הלעיטהו לרשע וימות [בבא קמא סט.], קא משמע לן דאפילו הכי שרי. ואגב זה כתב שהטור מתרץ קושיית התוספות [שבת ד. ד"ה ואלא] על המקשן דמקשה דכיון דאהדר ואדכר ליכא חיוב חטאת, ומתרץ לידי איסור סקילה קאמר. ומקשים התוספות למה לא נקט איסור חטאת, אע"פ שאינו חיוב חטאת מ"מ איכא איסור חטאת. וע"ז תירץ הטור משום שהוא רבותא כנ"ל, וא"כ דברי המג"א תמוהים.

ומה שכתב כיון שלא נעשה איסור על ידו, וגם חבירו (לא) פשע, הוא שני תירוצים בתוספות [שם ד"ה וכן]. בתחילה (מקש"י) [מקשה] והא אמרינן בעירובין [לב:] ניחא ליה לחבר לעבד איסורא קלילא ואל יעשה עם הארץ אסורא רבה, ועל זה תירצו, שהחבר גרם לו ששלח לו פירות טבלים, לכך ניחא ליה לחבר לתרום שלא מן המוקף כדי שלא יאכל עם הארץ טבלים. ואח"כ מקשה מרבי אליעזר ששחרר עבדו כ[ד]י לזכות הציבור [גיטין לח:], ושהכהנים היה מקריבין קרבן מחוסר כיפורים אחר תמיד שיעשה זה פסחו [פסחים נט.], ועל זה תירצו שם לא פשע. וא"כ כשבאו תוספות לתירוץ זה, לא צריכי לתירוץ דלעיל, משום הכי כתב שהאי תירוצא עיקר, ועוד בזה מתורץ קושיא מ[סוף] סימן ש"ו ע"ש ובחו"מ סימן ע"ג [בסמ"ע סק"כ ובט"ז סק"א]. ע"ש.

ואם הדביק פת בזמן תוספת שבת לא התירו לרדות שאינו אלא עשה, ועיין סימן רנ"ג ס"ק כ"ו במג"א.

וכתב האליה רבה [סקי"ז] (הרמב"ן) [בשם הראב"ן] [סימן שמ"ח] דאפילו בתנורי דידן שאין בהן דין רדיית פת אסור לאחר, כיון שיש איסור מוקצה. (בגדי ישע)

אוצר ההלכה

קעט) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד וכו׳. וכתב המג״א (בסקכ״א) וז״ל: אבל המגיד משנה בפרק ט׳ [מהלכות שבת ה״ה] כתב דשוגג הוי רבותא טפי, דהא כיון שנזכר ליכא חיוב חטאת, דבעינן תחלתן וסופן שגגה, ואפילו הכי שרי לרדות קודם שיבוא לידי איסור חטאת. עכ״ל. ונראה מדבריו דלשון הטור והמחבר שכתבו אפילו במזיד אינו מדוקדק, דיותר שייך לשון אפילו אשוגג וכמו שכתב הרב המגיד, ומהטעם שכתב המג״א משום דליכא חיוב חטאת רק איסור חטאת. נראה לפע״ד דאלו ואלו דברי אלקים חיים, דהא הרב המגיד כתב כן אדברי הש״ס [שבת ד.] כמבואר שם בדבריו, ובש״ס איירי בזמן המקדש, שפיר שייך חילוק זה דבשוגג ליכא חיוב חטאת רק איסור חטאת, מה שאין כן במזיד דאיכא חיוב סקילה כמ״ש. אבל הטור והמחבר שלא איירי רק בדינים הנוהגין בזמן הזה כדרכן, ובזמן הזה ליכא שום חיוב בלאו הכי לא בחטאת ולא בסקילה, ושייך שפיר לומר הרבותא אמזיד לפי טעמו של המג״א. וזו מה שרצינו לבאר. (אותות השמים – דרישת ארי – סק״ג)

קפ) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד וכו׳. לשון הטור[88]. והרמב״ם בפ״ט [מהלכות שבת ה״ה] כתב, שכח והדביק [פת] בתנור ונזכר מותר לרדותה. וכתב המגיד משנה דמוכח בסוגיא דלאו דוקא במזיד אלא אפילו בשוגג. ע״ש. ותימה על מהריק״ש [בערך לחם] שכתב דבשוגג אפילו המדביק עצמו אין מורין לו לרדות. ע״ש. הא לכ״ע בין בשוגג בין במזיד מותר לו לרדותה. ואפשר דסבירא ליה דהיינו דוקא כשנזכר, אבל אם לא נזכר וראו אחרים, אין מורין לו לרדות כיון דכבר נעשה האיסור בשוגג וממילא יגמר בשוגג[89], והיינו דפריך [שבת ד.] אי בשוגג ולא אדכר למאן התירו, ולא אוקמא בכה״ג דראו אחרים ואמרו ליה רדה. אבל הרשב״א בחידושיו [ד״ה אילימא] תירץ בזה דהתירו לו משמע דבא לישאל. ע״ש.

ודע דלא התירו אלא לו, אבל אחרים אסורים לרדות דאין אומרים לאדם חטוא כדי שיזכה חבירך, עיין בב״י [סוף] סימן ש״ו. ותמהני על מרן בתשובותיו חלק אבן העזר (שו״ת בית יוסף דיני כתובה] סימן (ב׳) [א׳ ד״ה שאלה ותשובה]) שכתב דמורה אחד התיר מינקת מזנה שתנשא, דמוטב להתיר איסור קל ולא יבואו לידי איסור חמור כמו שהתירו רדיית הפת, ולא דמי, דהכא ממילא בא לידי איסור סקילה, אבל בנדון דידן לא יבוא לידי איסור אלא בקום עשה, ועוד וכו׳. ע״ש. ונהפוך הוא, דכיון דהתירו רדיית הפת אע״ג דכבר נעשה האיסור וממילא יגמר, כ״ש דהוה ליה להתיר איסור קל כדי שלא יעשו איסור חמור בקום עשה דעדיין לא נעשה האיסור, וכן כתבו התוספות בהדיא [שם ד״ה וכי] בשם ריב״א. ע״ש. וגם ההיא דפרק בכל מערבין [עירובין לב:] קשיא עליה, דאף דהוי קום עשה שרינן איסור קל משום איסור חמור. מיהו הא הו״ל לדחויי דהתם נעשה האיסור על ידו. ועוד דגבי רדיית הפת לא התירו אלא לו אבל אחרים אסורים, והכא נמי היכי שרינן לישא אותה כדי שלא יכשלו אחרים, וכי אומרים לאדם וכו׳. והרב ברכי יוסף נר״ו בסימן א׳ [סק״ז][90] הקשה מדין שפחה שנהגו בה מנהג הפקר דכופין את רבה לשחררה כדי שתנשא ביו״ד סימן רס״ז [סעיף ע״ט], ותירץ דהוי שב ואל תעשה כמו שכתב מהריב״ל [ח״ד סימן ד׳], אבל הכא וגבי רדיית הפת בקום עשה הוא, וצריך לחלק כמו שכתב מרן, דאם לא כן קשה על הרשב״א [ח״א סימן תשנ״ה, ח״ז סימן ד׳, ובמיוחסות סימן רנ״ב] מרדיית הפת. ע״ש. וכבר כתבתי דלא התירו גבי רדיית הפת אלא לו אבל אחרים אסורים לרדות, וא״כ סייעתא דהרשב״א היא. וקשה על מהריב״ל דנדון הרשב״א הוי כרדיית הפת דלא התירו לאחרים. ועיין מה שכתבו התוספות דשפחה כיון דרבים נכשלים בה הוי ליה כמצוה דרבים, ומוכח דסבירא להו דהוי בקום עשה כיון שכותב גט שחרור, וכבר השיג הרב שער המלך ז״ל על מהריב״ל בזה (בפ״א) [בפ״ו] דשבועות [ה״ה ד״ה כתב הרשב״א]. ע״ש. ועיין מה שכתבתי סימן תמ״ו [סק״א].

וצריך טעם אמאי לא העמידו דבריהם הכא במקום כרת כמו ערל והזאה ואיזמל [פסחים צב.]. וליכא למימר דאין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה אלא עשה קל ולא לא תעשה החמור אפילו הוי שב ואל תעשה, וכהאי גוונא כתב הריב״ש (סימן שפ״ז), עיין מה שכתבתי סימן ש״ה [סק״ו]. והרב מג״א כתב דלק״מ, דהא חשיב בפסחים (דף צ״ב ע״א) כמה דברים שלא העמידו דבריהם במקום כרת. ע״ש. ובאמת שכן כתב הרשב״א [ח״א סימנים רצ״ז, תש״ט] הביאו הב״י סימן ש״ז [ס״ה]. אבל הרמב״ם והראב״ד בפ״ו דקרבן פסח [ה״ו] כתבו טעמים לחלק בין ערל והזאה ואיזמל לאונן וכו׳, ולטעם הראב״ד ניחא דלא העמידו דבריהם במקום כרת אלא בדבר שיכול לבוא לידי איסור כרת, כגון הזאה שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים, אבל לטעם הרמב״ם קשה, דהא בערל העמידו דבריהם משום דאפשר שלא יבוא לידי חיוב שלא יטבול, כ״ש הכא דפשע שלא היה לו להביא עצמו לידי איסור סקילה. לכן נ״ל דהכא עובר בקום עשה כיון שהדביק בידים, ומן התורה בידו לרדות קודם שתאפה לתקן האיסור חשיב מעשה, וכ״כ הרמב״ם והכסף משנה בסוף הלכות כלאים [פ״י ה״ל] בשם הריטב״א [מכות כא: ד״ה גמ׳ אמר] ובפ״ג דאבל [ה״ד]. ע״ש. ואפילו לבש וכשנודע לו לא עשה מעשה, מוכח בברכות (דף כ׳ ע״א) דהוי קום עשה. ע״ש. וא״כ אין איסור רדייה דרבנן עומד במקום סקילה דהוי בקום עשה מן התורה דבידו לרדות. וכ״ש לפי מה שכתב הר״ן [שבת א: ד״ה אמר] דלאו שבות גמור הוא אלא עובדין דחול. ע״ש. ועיין בתשובות בית יהודה (סימן כ״ח). (ערך השלחן – סק״ח)

הערות וציונים

88. ר״ל שדברי הש״ע הם לשון הטור. **89.** עיין מה שהוסיף בזה בשיירי ערך השלחן, נדפס באות הבאה. **90.** ועיין מה שכתב בזה במחזיק ברכה כאן (סק״ג), נדפס לקמן אות ר״ב.

אוצר ההלכה

קפא) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד וכו׳. הרמב״ם בפ״ט [מהלכות שבת ה״ה] והסמ״ג דף י״ד [ע״א לאוין ס״ה] כתבו, שכח והדביק פת בתנור ונזכר מותר לרדותה. וכתב המגיד משנה, דמוכח בסוגיא דלאו דוקא במזיד, אלא אפילו בשוגג. וכבר תמהתי בספר ערך השלחן [סק״ח][91] על מהריק״ש [בערך לחם] שאסר בשוגג, ואפשר דלא התירו אלא בנזכר, אבל אם לא נזכר וראו אחרים אין מורין לו לרדות כיון דכבר נעשה האיסור וממילא יגמר בשוגג. ע״ש. אבל ראב״ן בסוף סימן של״ח כתב וז״ל: הדביק פת בתנור במזיד מותר לרדותה קודם שתגמר אפייתה ויבוא לידי איסור סקילה, אבל בשוגג ונזכר אסור לרדותה, דאיסור דעבד עבד ולא אתיא בגמרו לא חטאת ולא סקילה. עכ״ל וצ״ע. (שיירי ערך השלחן)

קפב) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד וכו׳. עיין במגן אברהם [סקכ״א]. ומלשון השלחן ערוך משמע דדוקא שלא יבוא לידי איסור סקילה התירו חז״ל, אבל היכא דליכא חיוב סקילה לא התירו, וכמו דדייק רב ביבי התירו לרדותה שלא יבוא לידי איסור סקילה. והנה בתחלה קאמר הש״ס (שבת דף ג׳ ע״ב) התירו לרדותה שלא יבוא לידי חיוב חטאת, וקאמר הש״ס איך משכחת חיוב חטאת, הא קי״ל [שם קב.] כל חייבי חטאת אינן חייבים עד שתהא סופן שגגה. והקשה הרשב״א [שם ד. ד״ה אילימא] דילמא אירי שאחרים רואים אותו והוא לא בא לשאול לב״ד אם יתירו לו האחרים. ותירץ הרשב״א שכיון שמתירין לו מודיעין לו ושוב ליכא חיוב חטאת, ולמה יתירו לו. מבואר מזה דהיכי דליכא חיוב חטאת אין מתירין לו, והוא הדין למסקנא בעינן חיוב סקילה. ובזה ישבתי מה דקשה לי אי נימא דשגגת כרת וקרבן שמיה שגגה וכן הלכה [רמב״ם הלכות שגגות פ״ב ה״ב], א״כ מה שהקשה הש״ס התירו למאן, אי נימא לדידיה הא כל חייבי חטאת אין חייבין עד שתהא סופן שגגה, הא משכחת לה דאידכר שיש איסור לאו בדבר ומ״מ חשוב שגגה. ובזה אתי שפיר, דכיון דבשביל שלא יעבור על איסור לאו אין מתירין לו, וא״כ כשמתירין על כרחך שאומרין לו שיש איסור כרת וקרבן בדבר, וא״כ שוב ליכא חיוב קרבן ולמה יתירו לו. וזה ברור מאד. ומעתה נראה לי דהיכי דליכא איסור סקילה ולא חיוב קרבן אין מתירין לו, ונפקא מינה לענין תוספת שבת או בין השמשות דהעמידו חז״ל דבריהם אף לדעת האומרים תוספת שבת דבר תורה. ודו״ק בזה כי קצרתי. (ישועות יעקב – סק״ג)

קפג) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד וכו׳. כתב הטור, ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדותה קודם שיאפה כו׳. וכן כתב מרן בש״ע ס״ו, ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות קודם שיאפה כו׳. אבל הרמב״ם (בפ״ט מהלכות שבת דין ה׳) כתב וז״ל: שכח והדביק פת בתנור בשבת ונזכר, מותר לו לרדות קודם שתאפה ויבוא לידי מלאכה. ע״כ. וע״ש בהרב המגיד שכתב דמפורש בשבת (דף ג׳ ע״ב) דלאו דוקא הדביק במזיד, אלא אפילו בשוגג כו׳, ועיין שם דסבירא ליה דשוגג הוי רבותא טפי, ועיין במג״א (בסקכ״א). ואולם עיין שם בלחם משנה על דברי הרב המגיד, ומה שכתב בסוף דבריו, אבל רבנו שכתב כדי שלא יבוא לידי מלאכה, אין (קשר) [קשה] לו כלל. ע״כ. ועיין מה שכתב הרב מעשה רוקח, כנראה שלא הציץ מה שכתב הרב לחם משנה. ועל מה שכתב הרב קרית מלך רב בח״א, עמ״ד על דבריו הרב שרשי הים בח״א (דף מ״א ע״ג). ועל מה שכתב מהריק״ש ז״ל [בערך לחם] דבשוגג אפילו המדבק עצמו אין מורין לו לרדות, עיין מה שכתב על דבריו הרב ערך השלחן (בסק״ח)[92]. (דברי מנחם – הגה״ט סק״ג)

קפד) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד וכו׳. כתב המג״א (סקכ״א) וז״ל: אבל המגיד משנה פ״ט [מהלכות שבת ה״ה] כתב דשוגג הוי רבותא, כיון שנזכר א״כ ליכא חיוב חטאת כו׳, אפילו הכי שרי לרדות קודם שיבוא לידי איסור חטאת. ע״ש. ואין צריך למה שנדחק הב״ח [אות ו׳]. עכ״ל. וכוונתו עיין במחצית השקל.

ולפענ״ד נראה בפירוש דברי המחבר דקאי אסעיף ה׳, שכתב שם וז״ל: ואם נתן אותם סמוך לחשיכה ולא קרמו פניהם, אם במזיד אסור עד מוצ״ש בכדי שיעשו, ואם בשוגג אם אין לו מה יאכל מותר לו לרדות ממנו מזון שלש סעודות וכו׳. ולזה הוסיף כאן דזהו דוקא אם נתנו מבעוד יום [אלא שלא היה פנאי שיקרמו פניו], אבל אם נתנו בשבת עצמה, אז אפילו במזיד דאסרינן בסעיף ה׳ לרדות עד מוצ״ש אבל כאן מותר לו לרדות, א״כ שפיר נקט אפילו במזיד, משום דבס״ה מחמרינן במזיד יותר מבשוגג. ודו״ק. וניחא שפיר הא דנקט בלשונו: ואם נתנו, בוא״ו, משום דקאי אדלעיל, וגם סעיף ז׳ דבתר הכי קאי נמי אסעיף ה׳ הנ״ל. ודו״ק. (אמת ליעקב)

קפה) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות. כתב המג״א [סקכ״א] בשם רבנו ירוחם [נ״ב ח״ג דף ס״ז ע״ד], דדוקא הוא אבל אחרים אסורים לרדות. ע״כ. ועיין אליה רבה (סקי״ז) הביא בשם ראב״ן [סימן שמ״ו] דאיסור רדיה קודם שיבוא לידי איסור סקילה הוא מטעם מוקצה דבצק הוא ואינו ראוי. ולפ״ז אפילו בתנורים שלנו אסור לאחר לרדות. ע״כ. והנה זה דבר ברור דבצק הוי מוקצה כמו שכתב הרא״ש ז״ל בסוף פרק אין צדין [ביצה פ״ג סוף סימן י״ז] והביאו הטור בריש סימן שכ״ה. ואף דמשמע מדברי רש״י ז״ל [ד״ה חלה] ותוספות [ד״ה ועל] בביצה (דף כ״ז ע״ב) דחזי לכלבים, התם כיון דאסורה לאדם לאחר יו״ט עומדת לכלבים, אבל מידי דבר אכילה הוא אלא דלא חזי למיכל עד מוצ״ש, לכלבים נמי לא קאי, כמו שכתב הרז״ה [שבת נט: ד״ה טעמא] הובא במג״א סימן ש״ח (סקנ״ו), ועיין מג״א ריש סימן תקט״ו [סק״ב]. ולכן לא זכיתי כלל להבין דברי התוספת

הערות וציונים

91. נדפס באות הקודמת. **92.** נדפס לעיל אות ק״פ.

אוצר ההלכה

שבת (סקכ״ט) שכתב (שהיה) [שיהא] דעתו להאכילם לכלבים. ולא ידעתי כלל מה מהני שיהיה דעתו לכך בשבת והא לא קאי לכלבים. והוא בעצמו הסכים לדברי המג״א בסימן ש״ח [סקפ״ד]. ומה שכתב האליה רבה דבזה מתורץ קושיית התוספות (דף ג׳ ע״ב) ד״ה התירו. ע״כ. והנה לאו התוספות לבדם הם שהקשו כן, אלא הרי״ף [א:] ורבנן שהביא והרבה קדמונים, ואחד מהם לא אמר טעם משום מוקצה. ודברי האליה רבה בעצמו צ״ע, דבסימן ש״ח (סקס״ט) השיג על המג״א וסבירא ליה דאף דברים שאינם ראוים חיים לאדם ועומד לאדם למוצ״ש מותרין בטלטול כיון שראוים לכלבים, ועל כן צ״ל לדעתו דבצק אינו ראוי גם לכלבים. ומה שכתבו רש״י ז״ל והתוספות בביצה התם דיריצנה לפני כלבו היינו בשכבר נאפית. וצ״ע [93][עיין תוספות רע״א (אות ק״פ) ובגליון הש״ס חולין (דף ט״ו ע״ב), ודבריו צ״ע. עיין אות (תשנ״א) [תשמ״ט במפתחות]]. (תהלה לדוד – סק״ח)

קפו) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות וכו׳.

המג״א (סקכ״א), ודוקא הוא אבל אחרים אסורים לרדות. ע״כ. ועיין באליה רבה (סקי״ז) שהביא בשם ראב״ן ז״ל [סימן שמ״ו] דאיסור רדיה הוא משום דבצק הוי מוקצה. וכתב התוספת שבת (סקכ״ט) לפ״ז אף שהתירו לו לרדות צריך להזהירו שיהיה דעתו לאכילה לכלבים לתקן איסור מוקצה. ועיין בתהלה לדוד (סק״ח)[94] שתמהתי ע״ז מאי מהני שיהיה דעתו לאכילה לכלבים הא לא קאי לכלבים כמו שכתב המג״א ריש סימן תקט״ו [סק״ב]. ושוב ראיתי בתוספות רע״א שבת אות ק״פ ובגליון הש״ס חולין (דף ט״ו ע״ב), דעתו דמידי דחזי לאדם במוצ״ש ובשבת חזי לכלבים, אף להפוסקים דאסור לטלטלו כמו שכתב המג״א (סימן ש״ח סקנ״ו), מ״מ אם רוצה להאכילו לכלבים מותר, דעתה שמזמינו לכלבים עומד לכלבים ולא אמרינן הואיל ואתקצאי ביה״ש וכו׳. ע״כ. וזה כמו שכתב התוספת שבת. ורמזתי לזה בהשמטות אות ע״ז. ושם אות תשמ״ט הקשיתי, דלדבריו בכל מוקצה שאינו ראוי אם יזמינו בשבת לתשמיש המותר יהיה מותר לטלטל לצורך אותו תשמיש. ועיין מה שכתבתי בסימן ש״י סק״ב, ואקוה אי״ה לדבר מזה בסימן נ״א [ד״ה ולכאורה].

(תהלה לדוד ח״ג – סימן מ״א)

קפז) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות וכו׳.

המג״א הקשה (בסקכ״ב) למה לא העמידו דבריהם במקום סקילה כמו שאמרו בפסחים [צב.], העמידו דבריהם במקום כרת גבי ערל (הקזה) [הזאה] איזמל. ותירץ המג״א דאין זה קושיא, דהא חשיב התם כמה דברים שלא העמידו, אונן וכו׳. ע״כ. ודבריו תמוהים, דבא לתקן קושיא אחת והניח קושיא אחרת יותר ממנה, ותקשי התם אמאי לא העמידו כמו הנך. ולענ״ד נראה לחלק חילוק נכון בין הנהו דהתם גופייהו, וממילא תפול הקושיא. והוא דאמרינן התם בפסחים, ערל וגר שלא טבל וכו׳ (חסר כאן), וקושטא דמילתא נ״ל שכל אדם שהוא חייב ואין צריך שום תיקון ומדאורייתא כך הוא חייב, כגון הא דאונן ומצורע ובית הפרס, ודאי לא העמידו. אכן באשר הוא צריך תיקון ואז יתחייב, חכמים אסרו לעשות התיקון כיון שהם אינם אלא מעכב מסיר המונע. וא״כ אין כאן קושיא. ובלא זה אין כאן קושיא, דהתם איסור כרת והכא איסור סקילה. ויש לעיין בהרמב״ם בהנהו דינים. (תורות אמת)

קפח) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות וכו׳.

עיין מג״א (סקכ״ב). עיין מה שכתבתי בריש מכילתין שם [ח״ג דף ב׳ ע״ד]. (מאורי אור חלק באר שבע – דף קי״ח ע״א)

קפט) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות וכו׳.

עיין בספר מגן אברהם [סקכ״ב] הביא בשם ספר קיקיון דיונה [שבת ד.] שהקשה אמאי לא נימא כמו גבי ערל הזאה [פסחים צב.] דהעמידו חז״ל דבריהם אף במקום כרת, והרב מג״א דחה דבריו דלמה ידמה דבר זה להך דערל, ואנן מצינו בכמה דברים דלא העמידו חז״ל דבריהם. ולי נראה דעדיין קשה, דהרי התוספות הקשו שם [ד״ה קודם] מה קמבעיא ליה אי התירו או לא התירו, הרי לא ישמע לדברינו כדי שלא יבוא לידי חיוב סקילה. ותירצו דאי ימנע מחמת שלא התירו לו חכמים באמת אינו מחויב סקילה. ולפ״ז קשה לכאורה להיפך, למה יתירו לו חכמים הרי אם לא יתירו לו וימנע מחמת דברי חז״ל לא יתחייב סקילה. וצ״ל כמו שכתבו התוספות [ישנים שם] דזהו גופא מספקא להש״ס, אי כשימנע מכח דברי חכמים פטור מסקילה ולכך לא התירו, או דאף כשנמנע מחמת דברי חז״ל חייב סקילה ולכך התירו משום חיוב סקילה. ומעתה שפיר הקשה הרב, כיון דחזינן שם דאינו מחויב כרת כשנמנע מחמת מאמר חז״ל, דא״כ איך יעמידו חז״ל דבריהם הא לא ישמע לנו, וא״כ הוא הדין כאן אם יהיה נמנע מכח דברי חז״ל ליכא חיוב סקילה, ולשון זה משמע דדוקא משום סקילה התירו. ודו״ק כי זה ברור.

(ישועות יעקב – סק״ד)

קצ) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות וכו׳.

עיין בספר מג״א [סקכ״ב] הביא בשם ספר קיקיון דיונה [שבת ד.] שהקשה אמאי לא העמידו דבריהם במקום כרת כמו ערל הזאה איזמל. בספר מג״א תמה עליו, דהא מצינו דברים שלא העמידו חז״ל דבריהם וכמבואר בש״ס דפסחים (דף צ״ב ע״א), ודילמא הך דרב ביבי דומה להני דברים שלא העמידו חז״ל דבריהם במקום כרת. ולע״ד דברי הרב בעל קיקיון דיונה נכונים, דבאמת טעמא בעי מדוע העמידו חז״ל דבריהם בהני תלת ולא העמידו חז״ל בהני תלת אחריני. ונראה ביאור הדבר על דרך זה, דהך דהעמידו חז״ל לעשות מילתא דרבנן כדאורייתא, והיינו הך גזירה דשמא יעבירנו ארבע אמות ברה״ר, אם באמת יעבור ארבע אמות ברה״ר יש בזה חיוב מיתה, וכשהעמידו חז״ל דבריהם

הערות וציונים

93. תוספת זו מההשמטות לספר. ועיין מה שכתב הרב המחבר בזה בח״ג סימן מ״א, נדפס באות הבאה. **94.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

לעשותו כשל תורה הוי כאילו יש בו חיוב מיתה ג״כ, ולא אתי עשה שיש בו כרת ודחי. וכמו כן ערל, דהחשש הוא שיאמר כשיגע בטומאה לשנה הבאה דאין צריך הזאה כמו (שבעת) [שכעת] אין צריך הזאה, ולא ידע דאישתקד עכו״ם היה ולא מקבל, א״כ יבוא לכלל עשיית פסח בטומאה דיש בו כרת, ולכך העמידו חז״ל דבריהם. אבל אונן שאוכל בקדשים וטמא שנכנס במחנה לויה אין בו כרת, ומעתה כשגזרו על אנינות לילה [ו]על מצורע שחל שמיני בע״פ, אף אם נחשוב כשל תורה אין בו כרת, ואיך יעמידו חכמים דבריהם נגד עשה שיש בו כרת. וזה מדוקדק מאד בלשון הש״ס, מוטב שיבוא עשה שיש בו כרת וידחה עשה שאין בו כרת, ואמר רבי יוחנן דבר תורה אפילו עשה אין בו. עיין שם היטב בש״ס. והדבר תמוה למה נקט עשה שאין בו כרת. ובזה אתי שפיר, דכוונת הש״ס דאף אי יעמידו דבריהם כשל תורה יהיה עשה שאין בו כרת. ולא תיקשי מהך דבית הפרס, ואמנם המעיין בתוספות [צב: ד״ה בודקין] דבית הפרס באמת מותר לכהן לילך אף ללמוד תורה או לערב עירובי תבשילין, אלא הא דקאמרי חז״ל בודקין לעושי פסח, היינו דבעושי פסח מהראוי שחז״ל יחמירו שלא יבוא לכלל פסח בטומאה, לכך היה להם לחז״ל להחמיר בזה ועיין שם היטב, וא״כ אתי שפיר הא דהעמידו חז״ל דבריהם. ומעתה אתיא שפיר קושית בעל קיקיון דיונה. ודו״ק היטב. (ישועות יעקב – סק״ה)

קצא) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות וכו׳.

במג״א (סקכ״ב), מותר כו׳ הקשה כו׳. ולפענ״ד לתרץ, דשם [פסחים צב.] גבי ערל הזאה ואיזמל העמידו דבריהם דהוי שב ואל תעשה, אבל הכא שעשה מעשה שהדביק פת בתנור, ואם לא התירו לרדות היה עובר למפרע כשהדביק ע״י מעשה איסור סקילה. וכן מחלק הגמרא בברכות (דף כ׳ [ע״א]). ועוד יש לומר, דאע״ג שהעמידו דבריהם במקום כרת, באיסור סקילה דחמיר מכרת לא העמידו דבריהם, ואפילו בשוגג, חמיר שגגת מיתה משגגת כרת, דבכתובות (דף ל״ה ע״א) אמרינן דר׳ יוחנן סובר דחייבי מיתות שוגגין פטורין מלשלם, ומתניתין דהבא על אחותו [שם כט.] מוקי רבי יוחנן [שם לב:] בלא אתרו ביה דהוי שגגת כרת דחייב בתשלומין, א״כ מוכרח דשגגת מיתה חמור. (דברי צבי)

קצב) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות וכו׳.

כתב מג״א (סקכ״ב), הקשה בספר קקיון דיונה כו׳, ואין זה קושיא כו׳. לא הבנתי, כי תוספות ישנים במסכת שבת (דף ד׳ ע״א בתוס׳ ד״ה קודם שיבא כו׳) ע״ש, מתרץ בטוב, דהתם אם העמידו דבריהם לא מחייב כרת, אבל הכא לאחר דפשיט ליה האי טעמא דאף אם יאסור לו לרדות מחייב סקילה, משום הכי לא העמידו דבריהם. ומלבד זה לא הבנתי, דעיין בתשובות שאגת אריה (סימן ל״ב) כי חכמים לא העמידו אלא בשב ואל תעשה, אבל הכא מיקרי קום עשה. ועיין שם היטב. והוא לכל השיטות כמו שכתבו תוספות שבועות (דף י״ז ע״א [ד״ה או]). ואף בלא תעשה אם הוא באמת שב ואל תעשה העמידו דבריהם, כמו בשומן הגיד בקרבן פסח[95], אבל הכא עבירה בא ע״י מעשה. וצ״ע. (אומץ יוסף)

קצג) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות וכו׳.

עיין במג״א (סקכ״ב) שהביא קושית בעל קיקיון דיונה [שבת ד.], ומה שתירץ דאין זו קושיא, דהא חשיב התם הרבה דברים שלא העמידו דבריהם במקום כרת. ע״כ. ע״ש. ועיין בנתיב חיים שתירץ קושית הקיקיון דיונה על פי מה שכתב הר״ן [א: ד״ה אמר] שרדיית הפת לא אסרו חכמים משום שבות אלא משום עובדא דחול, משום הכי איכא למימר לא העמידו דבריהם. ולפ״ד יקשה לע״ד מה פריך הש״ס בשבת (דף ג׳ ע״ב) תפשוט דלא התירו, והיא ק״ע [קושיא עצומה] לע״ד לפי תירוץ הנתיב חיים. אכן גם לדעת המג״א שכתב סתם דאין כל השבותים שוים, וכמו שכתב במג״א סימן ש״ז (סק״ז) ובכמה דוכתי אחריני דאין מדמין דבר לדבר בעניני השבותים, עדיין יקשה איך פריך, דתפשוט דלא התירו הואיל ואין מדמין בשבותים לענין זה. וי״ל דמכח כל שכן פריך, דאם בקנס העמידו דבריהם במקום חטאת, כל שכן ברדיית הפת שהיא איסור גמור. ולפי זה תתיישב קושית התוספות שם בד״ה בשוגג דניפשוט משינויא קמא דלמטה מעשרה אסור להחזירה למה שכתבו התוספות בד״ה מי, דגרס מי אסרוה. וגם קושית רש״י ז״ל בד״ה בשוגג, דנפשוט מהא דלא קנסו בשוגג להיתר לק״מ לפי זה, ואין צריך למה שנדחקו התוספות בזה. ודו״ק. (דברי חכמים – ערך השלחן)

קצד) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות וכו׳.

במג״א (סקכ״ב), הקשה בספר קיקיון דיונה [שבת ד.] למה לא העמידו דבריהם במקום כרת כמו בערל [פסחים צב.]. ולכאורה בפשיטות דהכא כיון שהתחיל האיסור בידים, אף שאין עליו חיוב עכשיו, כיון דמה שאינו נוטל הוא בשביל שאסרו חכמים עליו, מ״מ אין להעמיד דבריהם שיעשה האיסור, וכן משמע קצת בדברי התוספות [שבת שם ד״ה קודם].
(חבל יוסף – גנזי חיים)

קצה) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות וכו׳.

המג״א (סקכ״ב) הקשה בשם ספר קקיון דיונה [שבת ד.], למה לא העמידו דבריהם כמו הזאה ואיזמל [פסחים צב.]. וע״ש. ותימה לי על קושייתו, דהרי בדף קי״ז [ע״ב] פריך הש״ס למה לי סכין, ומתרץ כיון דיכול לשנות משנינן, משמע דמן הדין אף בלא שינוי מותר, וכמו שכתב הר״ן [א: ד״ה אמר] דלאו שבות גמור הוא. ואף בלא זה כיון דחזינן דאף לצורך אכילה אין איסור ברדיה, כ״ש דכדי שלא יבוא לידי איסור אין לאסור הרדיה. שוב ראיתי באליה רבה [סקי״ד] מתרץ כן.

---

95. עיין רמב״ם הלכות קרבן פסח פ״י הי״א.

אוצר ההלכה

אך להיפך קשה לי, למה לא ביארו דירדה ע״י שינוי כמו התם, גם יש לעיין במרדה באופן שמקלקל הפת ולא דרך רדיה, אם אסור משום שבות, והרי חזינן [שבת קיז.] בהפשט עור בשקיל בברזא חתיכות חתיכות, לאו מלאכה הוא, א״כ הכא נמי כ״ש שבות דלא שייך ביה כה״ג, וא״כ מה בעי הש״ס אם הדביק פת בתנור אם מותר לרדותה קודם שיבוא לידי חיוב חטאת, ירדה באופן שיתקלקל הפת ולא יהיה אף שבות, ולא יבוא לחיוב חטאת וסקילה. גם ביותר נראה דהא קרי ליה חכמה ואינה מלאכה, ואיסור שבות הוא משום חכמה, ובמקלקל ודאי דלאו חכמה הוא ולמה יהיה בזה איסור. וצ״ע. (גנזי חיים – סק״ח)

קצו) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות וכו׳.

עיין במג״א (סקכ״ב). הנני מעתיק בכאן מכתב שכתבתי בילדותי (ג׳ ויצא תרמ״ד), להגאון מו״ה זוסמאן אליעזר סופר אבדק״ק האללאש שליט״א (וכעת בפאקש), וז״ל: גי״ה [גוילי ידיו הטהורות] הגיעני, וראיתי מה שתירץ הדר״ג על הקושיא שהקשיתי ברמב״ם פ״א מהלכות חמץ ומצה [ה״ג], דקונה חמץ בפסח הוי לאו שיש בו מעשה ולוקין עליו, ואמאי הלא יש בידו לחזור מן הקנין תוך כדי דיבור, ומה שאינו חוזר לא הוה מעשה אלא שב ואל תעשה. ותירץ הדר״ג נר״ו על פי דברי הריטב״א במכות [כא: ד״ה גמרא אמר רב ביבי] דאם לא פשט כלאים אין זה שב ואל תעשה יען מתחלה עשה מעשה, וה׳ יודע שגם אני תירצתי לי כן, ובאמת שכן מבואר בתוספות יבמות (דף ל׳ ע״ב ד״ה כלהו וכו׳). יע״ש. וברוך שכוונתי לדעת הגדולה.

ועפ״י הדברים האלה תירץ הדר״ג גם קושיית בעל קיקיון דיונה [שבת ד.] המובא במג״א סימן רנ״ד (סקכ״ב) על פסק המחבר שם ס״ו, דאם נתן הפת לתנור בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות קודם שיאפה כדי שלא יבוא לידי איסור סקילה, והקשה הנ״ל למה לא העמידו חכמים דבריהם במקום כרת כמו בערל הזאה ואיזמל [פסחים צב.] וכו׳. ולפי זה ניחא, דבאופה בשבת הגם שיכול לסלקו מ״מ אם לא מסלקו חייב בעבור התחלת המעשה, וא״כ הלא לא העמידו חכמים דבריהם אלא בשב ואל תעשה, כדאיתא ביבמות (דף צ׳ ע״ב), אבל בנתן פת לתנור אם לא ירדנו חייב על מעשה ראשון, והוי כקום ועשה. והוא נכון מאד, וראויים הדברים למי שאמרן. וכבר קדמו בעיקר הדבר הגאון מו״ה שלמה קלוגר מבראד זצ״ל בספר החיים, וביתר ביאור כתב הגאון הנ״ל במכתבו לידיד נפשי הגאון אבדק״ק פ׳ [פישפיק] לאדאני הנדפס בספרו יד יוסף להלכות שבת סימן רנ״ד [רביד הזהב סק״ז] יע״ש שהראה מקום לתוספות מנחות (דף נ״ו ע״ב [ד״ה ומעשה]), שכתבו דמדביק פת בתנור חייב על מעשה ראשון אע״פ שלא הפך בו ונאפה ממילא, ודימה הדבר למה שכתב נמוקי יוסף ב״ק [י. ד״ה אשו משום חציו] גבי אשו משום חציו לענין הדלקת נר בערב שבת, דמחשבין הדלקתו שאח״כ כמאן דאגמריה בידים בשעה שהתחיל להדליק, והכא נמי בהדביק פת בשבת אנו רואין משך האפיה כאילו נגמר בשעה שהתחיל המעשה, ואם לא ירדנו הרי הוא עובר אדאורייתא בקום ועשה. ודבריו נעימים יע״ש. (ואמנם במחכ״ת בעל קיקיון דיונה, לא ידענא אפילו ריח קושיא, דכבר כתבו תוספות ישנים בשבת (דף ד׳ ע״א) דלא דמי להההיא דפסחים (דף צ״ב ע״א) דהעמידו חכמים דבריהם במקום כרת ולא מחייב כיון דאסרי ליה רבנן, דשאני הדביק פת בתנור כיון דפשע. יע״ש. וא״כ לא קשיא מידי. ודברי תוספות ישנים אלו נעלמו גם מהגאון ישועות יעקב סימן הנ״ל (אות ד׳)[96], דאם לא כן לא היה ממליץ בעד קקיון דיונה, יע״ש). עכ״ל. ועוד הארכתי במכתבי הנ״ל בסוגיא דשבת דף ד׳ אך אין כאן מקומו. (ילקוט הגרשוני – סק״ב)

קצו) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות וכו׳.

לחכם אחד. מה שכתב כבודו על קושיית הקיקיון דיונה [שבת ד.] המובא במג״א (סימן רנ״ד סקכ״ב) דאמאי התירו לרדות הפת כדי שלא יבוא לידי איסור סקילה, והלא מאי שנא מהזאה וערל ואיזמל [פסחים צב.] שהעמידו דבריהם בשב ואל תעשה. יעו״ש. וקשה, הלא שם הוי רק ביטול מצות עשה בשב ואל תעשה, מה שאין כן הכא דבא לידי איסור סקילה בקום ועשה, דאף על גב דהפת נאפה ממילא, עם כל זה מבואר בתוספות שבועות (דף י״ז ע״א [ד״ה או]) דהיכי דתחילת הלבישה הוי ע״י מעשה, אז גם השהיה בלי מעשה חשוב מעשה. עכתו״ד. וכת״ה העיר לחלק היכי דתחלתו היה ע״י מעשה איסור שפיר נחשב למעשה, מה שאין כן במעשה היתר לא הוי מעשה כלל, ולכן גם בנידון דידן מה שנותן הפת הוי בהיתר ורק האפיה הויא באיסור, שוב לא נחשב האינו מעשה כמעשה. ורק שכתב דבשאגת אריה (סימן ל״ב) מסיק דאין חילוק בין מעשה איסור למעשה היתר. הנה השו״ת שאגת אריה אין תחת ידי, רק כן כתב גם כן במשנה למלך (פרק ג׳ מהלכות ביאת מקדש הלכה כ״א בסופו) דמסברא יש לחלק בין מעשה איסור למעשה היתר. רק מתוספות נזיר (דף י״ז ע״א [ד״ה אילימא]) משמע שאין חילוק. ולכאורה משמע דדברי התוספות הם נגד הסברא. אולם לפי עניות דעתי גם מצד הסברא אי אפשר לחלק בין מעשה היתר למעשה איסור, דזאת ידוע דגוף הדין דלאו שאין בו מעשה אין לוקין אינו מצד הסברא, דמצד הסברא אין לחלק בין שעבר עבירה על ידי מעשה או בלי מעשה, רק הא דלאו שאין בו מעשה אין לוקין הוא מחוק התורה דנלמד מלאו דחסימה ובלאו דחסימה היינו על ידי מעשה, עיין מכות (דף י״ג ע״ב). והנה בלאו דחסימה לוקה אפילו היכי שחסמה בביתו קודם שעשתה מלאכה כמו שכתוב בש״ס בבא מציעא דף [צ׳] ע״ב דחסמה מבחוץ וכו׳, וכן פוסק הרמב״ם (פי״ג משכירות ה״ב), אף דחסמה מבחוץ הוי בהיתר ואח״כ לא עשה בה מעשה ג״כ לוקה. וממילא לפענ״ד אין אני מבין גוף הקושיא הנ״ל, דמה דמיון יש הא דיכולים חז״ל לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה דוקא, הא על ידי מעשה לא

הערות וציונים

96. וכן בסק״ה, נדפס לעיל אותיות קפ״ט-ק״צ.

אוצר ההלכה

יוכלו לעקור, מה דמיון יש מעשה דחיוב מלקות למעשה על ידי אדם בפעולה ממש. דיש לומר דרק לענין לאו שאין בו מעשה נחשב השהיה למעשה, כיון דגם בלאוי דחסימה אין עושה רק פעם אחד העבירה היינו שחוסם אותה, וממילא כל זמן שעבדה העבודה הרי הוא באיסור הקודם מה שחסם אותה, אף שבשעת החסימה היתה החסימה בהיתר סוף סוף לא יכולה לאכול, אם כן הוא הדין כל היכי שיהיה באיזהו לאו מעשה אפילו בהיתר, שוב גם השהיה בלי מעשה נחשב למעשה לחייב עליו מלקות, דכל לאוין נלמד מחסימה, אבל היכי שאנו צריכין מעשה ממש כגון שלא יוכלו חכמינו ז״ל לעקור משום דהוי מעשה, בזה בודאי ליכא שום ספק דאם לא ירדו הפת רק יהיה יושב בטל, בודאי נחשב זה לשב ואל תעשה ויכולים חכמינו ז״ל לעקור. (ומה שכתב כת״ר דהכא מיקרי המעשה בהיתר, לא אדע למה נקרא זו המעשה מעשה של היתר, הלא אסור ליתן פת אפילו מערב שבת עד שיקרמו פניה. ועוד הא מפורש דבנותן בשבת איירי, ע״ש בסעיף ו׳).

[97]**א״יש** הנה ראיתי באחרון אחד שחקר בהא דאמרינן [יבמות צ.] יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה ולא בקום ועשה, מהו קום ועשה ושב ואל תעשה, דיש לפרשו בשני פנים: אם הדבר תלוי בגוף האיסור אם הוא קום ועשה או שב ואל תעשה. או אופן העבירה צריך להיות בשב ואל תעשה. עד כאן. והנה כאן הוא האיסור בעצמו קום ועשה, רק מעשה העבירה הוא בשב ואל תעשה היינו בלי מעשה. ואי אמרינן דתלוי בהעברת האיסור ולא בגוף האיסור שפיר מקשה הקיקיון דיונה. אבל יש לתרץ הקושיא ולומר שתלוי בגוף האיסור ולא בהעברת האיסור, והגוף האיסור הוא בקום ועשה על כן התירו לרדות הפת וכו׳. והבן. ועוד יש לומר דהנה הא דמחלקינן בין קום ועשה לשב ואל תעשה, היינו בשב ואל תעשה יכולים חז״ל לעקור דבר מן התורה ולא בקום ועשה, אם הדבר תלוי במדרגות חומר האיסור, דקום ועשה הוא דבר חמור ואין כח בידם לעקור, ושב ואל תעשה אינו כל כך חמור ויש בידם כח לעקרו וכו׳, או דבאמת מצד עצמו אין חילוק כלל בין קום ועשה לשב ואל תעשה, והא דמפלגינן ביניהם הוא מטעם דמן התורה חייב במצוה זו, ויש לעומת זה גם כן מצוה מן התורה לשמוע לדברי חכמים שאסרו, ושני הדינים האלו סותרין זה את זה, על כן שב ואל תעשה עדיף. ואם יאמרו הטעם דשני דינים אלו סותרין זה את זה ועל כן אמרינן שב ואל תעשה, יש להבין שפיר קושיית הקיקיון דיונה, דהא הכא נמי הוא שב ואל תעשה ושפיר מקשה. והתירוץ של המג״א הוא באמת בתוספות יבמות דף ז׳ ע״ב ד״ה מוטב (ועיין בחידושי ר׳ עקיבא איגר שתירץ כאן בחידושיו. ויש עוד לחלק בין כרת לסקילה). ועיין עוד בפרי מגדים בפתיחה כוללת (חלק א׳ אות ט׳) וז״ל: ואם יש כח לעקור בלאו שב ואל תעשה, יראה דהוי כעשה כל זמן שאין בקום ועשה, ואיזהו נקרא שב ואל תעשה צריך להתיישב הרבה].

ואגב אכתוב מה שכתבתי על קושית העולם בלאו הניתק לעשה למה אין לוקין, הא כל לאוין הוא לאו הניתק לעשה, לעשה תשובה, ועשה דתשובה מתקן הלאו. ותירץ העולם דעשה דתשובה לא מיקרי ניתק לעשה, כיון דגם בלאו דחסימה איכא גם כן עשה דתשובה ואפילו הכי לקי. עם כל זה עדיין טעמא בעי, כיון דעיקר הסברה דלאו הניתק לעשה אין לוקין הוא משום דהעשה מתקן הלאו, והלא עשה דתשובה ג״כ מתקן הלאו. ואדרבה נילף מחסימה דלאו הניתק לעשה לוקין, דגם בלאוי דחסימא איכא עשה דתשובה המתקן את הלאו ואפילו הכי לוקין, נימא גם בכל לאוי הניתק לעשה דלוקין. ואין לומר כיון דלאו הניתק לעשה איכא תרי עשה, העשה דכתיבה בה ועשה דתשובה. עם כל זה מה לי חד עשה המתקן הלאו או תרי עשה המתקנים הלאו. רק לפי עניות דעתי דעיקר הטעם דעשה דתשובה לא מיקרי לאו הניתק לעשה משום דאף שעשה תשובה אין בית דין של מטה מוחלין לו, עיין בש״ס מכות (דף י״ג ע״ב). (עיין מדבר קדמות מהחיד״א מערכת ת׳ אות טו״ב).

[הגי״ה מנכד המחבר: י״ל עוד בזה, דהנה מהו תשובה, התקנת האדם את דרכיו באופן רצוי להבורא יתברך, וזהו ענין ששייך תמיד ולעולם גם קודם שחטא ועבר, וממילא הוי ליה העשה דתשובה גם קודם להלא תעשה, ומבואר במסכת מכות (דף י״ד ע״ב) דלא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו, וכפירוש רש״י [ד״ה כל], ותוספות שם [ד״ה כל] דהיכא דשייך העשה קודם שעבר הלאו לא אמרינן לאו הניתק לעשה. ובזה מתרץ הנודע ביהודה תניינא (או״ח סוף סימן צ׳) דברי הרמב״ם [הלכות חמץ ומצה פ״א ה״ג] שפסק מלקות על בל יראה במעשה כגון שקנה חמץ, והקשו הא הוי ליה לאו הניתק לעשה דשריפה, וניחא ד״תשביתו״ הוא מחצות, ובל יראה הוא בלילה. עיין שם כי דבריו בקיצור נמרץ]. (פתחא זוטא – סימן י״ד)

קצח) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות וכו׳. כתב במג״א (סקכ״ב), הקשה בספר קיקיון דיונה [שבת ד.] למה לא העמידו דבריהם וכו׳. עיין בשושנת העמקים (כלל ג׳) דדוקא בשב ואל תעשה העמידו אבל בקום ועשה לא. ועיין מכות (דף כ״א ע״ב) רב אשי אומר אפילו לא שהה אלא כדי לפשוט, ובתוספות שבועות (דף י״ג) [י״ז] ע״א ד״ה או), דכיון דתחילת הלבישה ע״י מעשה אף השהיה הוי כמעשה. ע״ש. א״כ כיון דרדיית הפת הוי תחילתו ע״י מעשה, הוי כקום ועשה ולא העמידו דבריהם בזה. (מגיני חיים)

קצט) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדות וכו׳. וכתב מג״א (סקכ״ב), דבהרבה דברים לא העמידו

הערות וציונים

97. הערת המו״ל רבי שרגא פייוויש שנבלג.

אוצר ההלכה

דבריהם במקום כרת (כבפסחים צב.). ולא פירש דבריו מה החילוק. ונ״ל בכוונתו דר״ל דאפילו במקום כרת יש חילוקים, דיש דברים שהעמידו ויש דברים שלא העמידו, א״כ באיסור סקילה בכל מקום לא העמידו. ושוב מצאתי בספר דברי צבי[98] על או״ח דבאמת מחלק בין איסור כרת לאיסור סקילה. ולענ״ד גם המג״א כיוון לזה. ולולא מסתפינא הייתי אומר, מה שכתב הרמב״ם [הלכות שבת פ״ט ה״ה] דין זה דהמחבר בלשון אחר, תחת ״אפילו במזיד״, בשוגג, ועיין מג״א (סקכ״א) דשוגג הוי רבותא טפי. וי״ל דהכי קאמר, לא מבעי במזיד דיש איסור סקילה מותר לרדות ולא העמידו דבריהם במקום כרת וסקילה, אלא אפילו בעשאו בשוגג דאם לא יורידו יהיה רק חיוב חטאת, אימא דאסור לרדות דהעמידו דבריהם במקום חטאת, קמ״ל דאפילו במקום חטאת לא העמידו דבריהם. (שלחן אש)

ר) שם ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לרדות וכו׳. כתב מג״א (סקכ״ב), דהא חשבו התם [פסחים צב.] הרבה דברים שלא העמידו דבריהם במקום כרת וכו׳. יעוין שבת דף קל״ג ע״א, ובמקום אחר הארכתי. (נפש חיה – מרגליות)

רא) שם ואם נתנו בשבת וכו׳ מותר לרדות קודם שיאפה כדי שלא יבוא לידי איסור סקילה. בב״ח (אות ו׳). אבל לאחרים לא מבעיא לן דאין אומרים לאדם חטוא בשביל שיזכה חבירך. וכתבו בתוספות [שבת ד. ד״ה וכי] דהוא דוקא מפני שבא לו ע״י פשיעתו, והקשו דמאי שנא מחציה שפחה וחציה בת חורין [גיטין לח:] דכופין את רבה מפני דהוו עבדי בה איסורא, הרי ע״י פשיעתן בא להן, ותירצו כו׳. (ויש להקשות דהא מחוסר כפורים [פסחים נט.] נמי פשע דהיה לו להביאו קודם, אלא אם נאמר דהוי בשב ואל תעשה). והיה אפשר לומר דלא דמי, דהכא בשאין אנו אומרים שיחטא אינו נמשך האיסור, ואדרבא מכאן ולהבא לא יעשה עוד כן כיון דנתחייב חטאת, אבל התם באיסור הוא נמשך ורבו המתפרצים.

מה שכתבו התוספות אח״ך [ד״ה קודם] דלא קטלינן ליה משום דנמנע מכח איסור דרבנן, והביאו ראיה לזה מערל ואזמל [פסחים צב.] דפטור מכרת, יש להקשות דהתם נמי מנא לן, עיין במהרי״ט ח״ג בחידושיו למסכת שבת. (יד המלך)

רב) שם ואם נתנו בשבת וכו׳ מותר לרדות קודם שיאפה כדי שלא יבוא לידי איסור סקילה. מרן בתשובותיו הנדפסות מחלק אה״ע [שו״ת בית יוסף] ריש דיני כתובה [סימן א׳ ד״ה שאלה ותשובה (דף י״ג ע״ג מדפוס מנטובה)] הביא דעת מורה אחד שהתיר מינקת מזנה שתנשא, דמוטב להתיר איסור קל ולא יבואו לידי איסור חמור כמו שהתירו פ״ק דשבת [ד.] לרדות הפת, והכא נמי נתיר כדי שלא יבואו לאיסור קדשה ונדה. וכתב מרן דלא דמי להא דרדיית הפת, דהכא ממילא בא לידי איסור סקילה, מה שאין כן בנדון דידן דלא יבוא לידי איסור חמור אלא בקום עשה. ועוד דאיסור רדיית הפת הוא איסור קל, אבל איסור מינקת איסור דרבנן חמור וסכנה לולד. ועוד דגבי הדביק פת בתנור יבוא לידי איסור סקילה חמורה ואמטו להכי שרו דלא ליתי לידי איסור סקילה, וכל היכא דלא אתי לידי איסור סקילה כהמינקת מזנה שלא חשש המורה אלא לנדה וקדשה לא התירו. עד כאן דבריו של גדול מרן ז״ל.

והוינן בה בעניותין בספרי הקטן ברכי יוסף או״ח (סימן א׳ אות ז׳ דף ג׳ ע״ד), דשני חילוקים ראשון ואחרון, הלכה רווחת [יו״ד סימן רס״ז סעיף ע״ט] דשפחה שנוהגים בה מנהג הפקר כופין רבה ומשחררה הויא תיובתיהו, דליכא איסור סקילה ולא אתי ממילא. אמנם חילוק שני דרדיית הפת שייך נמי לשפחה, דכתב הר״ן [גיטין כ: ד״ה כל] דעשה דשחרור אינו עשה גמור, ולהכי רבי אליעזר שחרר עבדו להשלימו לעשרה [ברכות מז:]. ועוד דליכא איסורא אלא בעושה דרך חנינה לא כשעושה לצרכו, ולפי זה לא דמי איסור מינקת דחמיר ואיכא סכנה לולד. אמנם השני חילוקים אחרים קשים מדין שפחה, ושם באתי לכלל ישוב. ע״ש באורך בס״ד.

ועתה נ״ל פשוט דלק״מ, דהרואה יראה בתשובת מרן ז״ל כי ריב לו עם המורה שכותב דברים בלתי הבנה וכדי בזיון וקצף לדון ולהורות, ולכן הוכיחו שמדין זה דרדיית הפת שהביא ראיה יש לחלק כל אלו החילוקים. ולא נעלם ממרן ז״ל שכל חילוק מאלו יש להקיפו בהלכות לקיימו או לדחותו ואתיא מכללא דין שפחה ודכוותא, אך כוונת מרן ז״ל שהמורה שלא הביא כי אם דין זה דרדיית הפת ותו לא, היה לו להשגיח דמה דמות יערוך לנדונו, וגבה טורא בינייהו, והוא היה בעיניו לראיה חותכת, ואינו כן שהחילוקים ברורים, ואם הוא נרגש מאיזה מהם היה לו להעיר עליו ולהביא ראיה להיפך לא לכתוב ראייתו סתמית מדין רדיית הפת, ועל זה היטב חרה לו למרן דיש לחלק כמה חילוקים והוא לא ידע. ולא רצה מרן להאריך, דלמורה הלז יספיק להראות לו שאינו מרגיש בכמה חילוקים ומביא ראיה למשרי תרבא באין מבין, שאם יש למשקל ולמטרי בכל חילוק הוא לא נרגש ולא נכנס בחצר החיצונה ובהי עייל לפני ולפנים. ובעיקר הדין לא חש מרן ז״ל להתיר מדין זה דשפחה, דיש לחלק כחילוקו השני דעשה ד״לעולם בהם תעבודו״ [ויקרא כ״ה, מ״ו] אינו עשה גמור וגם דלצרכו ליכא עשה וכדברי הר״ן הנזכרים, והכא תקנתא דרבנן דחמירא משום סכנת הולד. ועוד דבנדונו שנתקדשה כבר אהני לה ואין להתיר לכנסה כמו שביאר שם מרן, ולא רצה להאריך בזה דלא אתא אלא להשיב על דברי המתיר ולהוכיחו. ומיהו מהר״י מינץ בתשובותיו (סימן ה׳) התיר בנדונו ומייתי ראיה להיתרא מדין שפחה הנזכר, ומרן לא חש לה כמדובר. ועיין בהגהה אה״ע סימן י״ג [סי״א] ובאחרונים.

וכבר רמזתי שם שעל דברי הר״ן הנזכרים שכתב דליכא איסורא דעשה דלעולם בהם תעבודו אלא בעושה דרך חנינה לא

---

98. נדפס לעיל אות קצ״א.

אוצר ההלכה

כשעושה לצרכו, תמה הרב מגן אברהם לעיל (סימן צ׳ ס״ק ל׳) מהא דפריך הש״ס בברכות (דף מ״ז ע״ב) על רבי אליעזר דשחרר עבדו מהא דאמר רב יהודה אמר רב המשחרר עבדו עובר בעשה, ומשני מצוה שאני, והדר פריך מצוה הבאה בעבירה היא, ומשני מצוה דרבים שאני. ולדברי הר״ן מאי פריך מצוה בעבירה, דלדבריו ליכא עבירה כלל.

ואחזה אנכי להרב אליה רבה שם (סימן צ׳ ס״ק טו״ב) שכתב, מה שתמה מג״א על הר״ן, עיין בחידושי רשב״א פרק השולח [גיטין לח:] ויתיישב. עכ״ל. והרב סתם את דבריו ולא אבין, כי הרשב״א שם [ד״ה הא דאמרינן] הביא דברי הרמב״ן [שם] שכתב כדברי הר״ן, והקשה עליו דליכא בעבד כנעני משום ״לא תחנם״ [דברים ז׳, ב׳] ומותר לתת לו מתנת חנם, אלא הכא מצוה דרבים שאני ולאפרושי רבים נמי מאיסורא עדיף ושרי. ושוב שקיל וטרי בהא ומסיק וז״ל: ושמא נאמר דכל שאמר האב שחררו אומדין אותו שעשה לו טובה שהוא חייב לו כך על גמולו, דאחזוקי אינשי בעוברין על עשה לא מחזקינן, וכיון שכן הרי [הוא] כמוכרו לו, אבל במעשה דרבי אליעזר, משום מעשה היה ולא משום גמילות טובה, לפיכך הוצרכו לתרץ מצוה שאני, וכן נמי בההיא דעבדא[99] מאינשי איסורא, אי לאו משום מצוה היה אסור לשחררה מטעם זה, דשחרור גמור היה זה ולא כעין מכר, ועל דרך זה הוא שאסרה תורה לשחרר את העבדים בלא גמילות טובה אלא מרצון הלב לבד, והלב יודע אם לחסד אם לגמילות טובותיו. עכ״ל. עיניך הרואות דברי הרשב״א דמייתי מדברי הרמב״ן שהם כדברי הר״ן, והוא ז״ל הקשה עליו דגבי עבד כנעני ליכא לא תחנם ומשום הכי פריך דהוא מצוה דרבים וכו׳. ולא ידעתי כוונת הרב אליה רבה שכתב דבדברי הרשב״א יתישב מה שהקשה הרב מג״א על הר״ן, ואדרבא מדברי הרשב״א שמענו דהרמב״ן סבר כהר״ן, ויקשה על הרמב״ן, וכמו שכבר הקשה קושיא זו עצמה על הרמב״ן הרב החסיד מהר״י אלגאזי בספר שארית יעקב (דף ט״ז ע״ד), וכבר אנכי העירותיהו בספרי הקטן ברכי יוסף או״ח (סימן נ״ה אות ד׳), דלא זכר שתמיהתו של כת הקודמין היא, המה ראו כן תמהו על הר״ן שכתב לדברי הרמב״ן בשם יש מתרצין. וגם על הרשב״א לא יבצר מהרגיש, דהוא ז״ל שדחה דברי הרמב״ן, אמאי לא קשיתיה כקושיין דאם כדבריו מאי פריך מצוה הבאה בעבירה היא.

ותו יש להרגיש במאי דמסיק הרשב״א דמאי דאסר רחמנא לשחרר העבדים היינו בלא גמילות טובה, ומעשה דרבי אליעזר משום מעשה היה ולא משום גמילות טובה, ולהכי אצטריכו לשנויי מצוה שאני, דאינו מוכרח לומר דלא משום גמילות טובה, ודילמא לעולם היה גמול טובה ממנו ולכל זמן, ובאותו פרק ראה מעשה ונזכר שגמול טובה היה ושחררו, ומאי פריך, והרי במצוה שחררו או עשה קורת רוח לא פריך מידי, ולא הוצרך לבאר הש״ס הטעם דקבל טובה וליכא עשה דהוה פשיטא לש״ס, ומאחר שכן מאי פריך לרבי אליעזר, והלא במצוה שחררו, אמדינן דעתיה דודאי דקבל טובה, דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן, והדברים ק״ו כלפי הקדש מעשה ברבי אליעזר. ותו בברכות דף מ״ז דמוקי לה להאי עובדא דתרי עבדי הוו חד שחרר וחד צירף, לפי האי אוקימתא מתישב טפי לומר דהאי דשחררו קבל טובה הימנו ומשום הכי שחרריה ליה ולא לחבריה ומאי פריך, ואמאי הוצרך לשנויי מצוה שאני דאיכא למפרך מצוה הבאה בעבירה עד שנצטרך לומר מצוה דרבים שאני, ולישני ליה דהיה גמול טובה ובהא ליכא עשה וכמו שכתב הרשב״א כמדובר לעיל.

ואפשר לומר דדעת המקשן דמדחזינן דתני תנא האי עובדא דרבי אליעזר סתמא, שמע מינה דרבי אליעזר לא היה גמול טובה, דאי כל עצמו דהתנא דשנה בברייתא האי עובדא לאשמועינן הלכתא דגמול טובה ליתיה בעשה דלעולם בהם תעבודו, אמאי סתם, היה לו לומר ושחרר עבדו דעשה לו נחת רוח, דהשתא דסתם נראה דלא אתא להכי, רק יושר צדקת רבי אליעזר השמיענו דלהשלים מנין שחרר עבד אחד, וזה מורה דלא היה כדאי העבד לזה ולא היה רבי אליעזר גמול טובה, שאם היה גמול טובה דבעבורה כדאי לשחרור אינו שבח כל כך לרבי אליעזר. ומה גם ב]פרק שלשה שאכלו [שם] דמוקי לה בתרי, הוה ליה לתנא להזכיר שהיו שנים, דאז היה רמז קצת דקבל טובה מזה שהוא משחרר כמו שכתבתי לעיל, ומדסתם שמעינן דלא מיירי בקבל טובה ומשום הכי פריך ומשני.

וראיתי בספר נתיב חיים [על גליון הש״ע] לעיל סימן רמ״ח שתירץ שם בן הרב המחבר לקושיית הרב מגן אברהם על הר״ן הנז׳ דאתאן עלה וז״ל: ולא קשיא מידי, דהר״ן מפרש דזהו בעצמו כוונת הגמרא מצוה דרבים שאני, ר״ל כיון דאינו משחררו בשביל טובת עבד רק משום מצוה דיהיו עשרה מפני זה מותר לשחררו, ובזה מיושב הבה״ג [סימן כ״א הלכות אבל עמ׳ רמ״ה] שהקשו שם התוספות [ברכות מז: ד״ה מצוה] מהאי סוגיא, ובזה ניחא דברי הרמב״ם בפ״ט דעבדים [ה״ו] שלא כתב דוקא מצוה דרבים, ומה שתירץ הרב לחם משנה דחוק, דהא מסיים הרמב״ם וכן כל כיוצא בזה, אבל לדברינו מיושבים, דה״ג והרמב״ם רוח אחרת עמם דמפרשים כהר״ן. עכ״ל. וכתב על דבריו הרב המחבר וז״ל: ומה שתרצת על קושיית מג״א על הר״ן דזה באמת משני התרצן ומחדש לו סברת הר״ן, ישר וראוי לאומרו. עכ״ל. ואע״ג דקלסיה הגאון אביו ז״ל וקרי עליה יישר כאשר יישׂ׳ר איש את בנו, לי ההדיוט אינו מן היושר לפרש מצוה דרבים שאני דרצה לומר דאין זה לטובת העבד, דאי הכי מאי איריא רבים אפילו דיחיד וכיוצא, כל שהוא לצרכו ואינו לטובת העבד שרי. ומה שכתב דתירוץ הרב לחם משנה דחוק דמסיים הרמב״ם וכן כל כיוצא בזה, לק״מ דאדרבא זה מורה דלא שרי אלא כעין להשלים עשרה דהוי מצוה דרבים. ובאמת שיש להרגיש על מרן בכסף משנה ובב״י סימן רס״ז דמייתי דברי

הערות וציונים

99. ברשב״א לפנינו הגרסא ״דמעברא מאינשי באיסורא״.

הר״ן, ועלה כתב מה שאמרו פרק שלשה שאכלו דפריך מצוה הבאה בעבירה ומשני מצוה דרבים ושתיק. ושוב ראיתי בספר תפארת למשה ביו״ד סימן רס״ז שפירש דברי הרמב״ם כמו שכתב הרב לחם משנה, והקשה קושיית המג״א הנזכרת, ותמה על דברי מרן כאמור. ומה שהקשה שם על הר״ן דלא שייך לא תחנם, נעלם ממנו שכן הקשה הרשב״א בחידושיו על הרמב״ן, דהוא מארי דהך שינויא דכתב הר״ן, וכמו שרמזתי לעיל. וע״ש בחידושי הרשב״א באורך.

ועלה בדעתי לומר דסברי הרמב״ן והר״ן דבפרק שלשה שאכלו המקשן דפריך מצוה הבאה בעבירה לא ירד לזה דכיון דאינו לטובת העבד לא שייך לא תחנם, והבין הדברים כפשוטן, ומשום הכי פריך עלה, והתרצן לשיטתו השיבו מצוה דרבים שאני. אבל באמת באומרו מצוה שאני מתורץ דהכונה דאינו עושה לטובת העבד וליכא לא תחנם דזה טעם ״לעולם בהם תעבודו״. ולעוררנו על זה הש״ס בגיטין מתרץ מצוה שאני לחוד ולא מייתי הקושיא והתירוץ דקאמר פרק שלשה שאכלו, להורות דהעיקר דכיון שאינו לטובת העבד שרי, והרמב״ן והר״ן על סוגיית השולח קיימי ומפרשי שפיר. וזה דעת הרמב״ם שלא פירש מצוה דרבים רק לצורך מצוה, ואע״ג דקאמר כגון וכו׳, הוה ליה למימר ברישא מצוה דרבים, אלא דסמיך על הסוגיא דהשולח. וגם הרא״ש שם [פ״ד סימן כ״ג] לא מייתי אלא מצוה שאני. ומיהו בברכות פרק שלשה שאכלו [פ״ז סימן כ׳] כתב דאלים עשה דרבים והקשה על הלכות גדולות [שם], וכן כתב פרק ואלו מגלחין [מועד קטן פ״ג סימן ג׳] דמ״מ שמעינן מסוגיא דהתם הכי, אף דלענין עבד לא צריכנא להא כדאמרן.

ועוד אפשר לומר דהש״ס פרק שלשה שאכלו קאי, אמאי דאמר התם דשחרר חד ונפיק בחד כרבי יהושע בן לוי דסבר דעבד מצטרף, ומשום הכי סבר המקשן דאי תימא דתנא דברייתא סבר דליכא עשה דלעולם [בהם] תעבודו כשאינו עושה בשביל חנינה, והא אתא לאשמועינן, הוה ליה לפרש דהוו תרי עבדי ושחרר חד ונפיק בחד, והוי רבותא אע״ג דהרואה אומר דעשה דרך חנינה לזה דשחררו ולאחר הניחו עבד ואפילו הכי שרי, דיש לנו לומר דר׳ אליעזר ודאי לא כיוון לזה ושני העבדים שוים אצלו, ולא שחרר לחד משום חנינה, ושפיר. ומדהתנא לא פריש דהוו תרי, ודאי לא כיוון לזה אלא דפשטו משום מצוה, ואהא פריך מצוה הבאה בעבירה היא, ומשני מצוה דרבים שאני כפשטו כי רבים אלימי לאפקועי עשה. אמנם למאי דלא קי״ל [סימן נ״ה ס״ד] דעבד מצטרף, שפיר מצינן למימר דכשאינו דרך חנינה אלא לצרכו שרי, ולא היה בהאי עובדא אלא חד ושחררו למצוה דהוי לצרכו ושרי. ומשום הכי בסוגית השולח לא קאמר אלא מצוה שאני ותו לא. ומכלל דברינו אתה תחזה דיש להשיב על סגנון שתירץ הרב יד אליהו (סימן ז׳), ואין להאריך. ודוק כי קצרתי.

ועד אחרן נשאתי את עיני וחזה הוית להרב שבות יעקב (בח״א סימן צ״ה) שהביא ראיה מדברי מהר״ם מינץ הנזכר שהתיר לישא מינקת מזנה מכח דין שפחה הנזכר לנדונו, דמשום מצוה לקיים דברי המת דחינן גזירת מנקת, דהרי מצינו [גיטין מ.] דמשום מצוה לקיים דברי המת דחינן עשה דלעולם בהם תעבודו, ונרגש מדברי התוספות בגיטין (דף ל״ח ע״א [ד״ה כל]), וכתב וז״ל: אי משום הא לא תברא, דהרשב״א דוחה דעת התוספות בשתי ידים וכו׳. וממה שכתב עוד הרשב״א לתרץ אין סתירה, שכתב וכו׳ אומדין אותו שעשה לו טובה וכו׳ (הם דברי הרשב״א שהבאתי לעיל), וא״כ לפ״ז אפשר לומר דמצוה לקיים דברי המת אינו דוחה העשה דלעולם בהם תעבודו, גם זה אינו וכו׳. ותו דא״כ קשיא אמאי הוצרך הש״ס לתרץ גבי רבי אליעזר מצוה שאני וכו׳, אמאי לא משני שאני ר״א דעבדו עשה לו איזה טובה וכו׳. ותו דמשמעות דברי הרשב״א לפי תירוץ זה דמה (שאסרה) [שאמרה][100] התורה לעולם בהם תעבודו הוא דוקא בחינם בלי גמילות טובה וכמו שכתב הרשב״א שם בשם הרמב״ן וכו׳, אכן כבר דחה תירוץ זה עצמו הרשב״א וכו׳, ועיקר צ״ל דלהכי דחינן עשה דלעולם בהם תעבודו מקמי מצוות אלא כמו שכתב הר״ן תחילה משום דלאו עשה גמור הוא, ויליף מהר״י מינץ שפיר דדחינן ג״כ מטעם דמופקרת תקנת חכמים דמינקת, וא״כ הוא הדין בנידון דידן משום מצוה לקיים דברי המת. עכ״ל.

ומה שהקשה על הרשב״א דאמאי הש״ס לא משני דר״א קבל טובה מעבדו, כבר אנן בעניותין לעיל באנו לכלל ישוב. ומה שעלתה על דעתו דמסקנת דברי הרשב״א הם כדברי הרמב״ן, והוצרך לדחותו, הוא שפת יתר ודקארי לה מאי קארי לה. ומה שכתב ועיקר צ״ל וכו׳ דלאו עשה גמור וכו׳, אם כוונתו לאסוקי בדעת הרשב״א, עמו הסליחה דהרשב״א סבר דעשה גמור הוא, ודעתו דהגם דמותר לתת מתנת חנם לעבד, מ״מ אין לשחררו בלאו הבא מכלל עשה דלעולם בהם תעבודו, אכן אם קבל טובה הוי ליה כנותן דמי עצמו ושרי, וזה מבואר בדברי הרשב״א. ואם נאמר דכוונת הרב ז״ל לומר דמחוורתא דמילתא היינו תירוץ זה דאינו עשה גמור, משום דדברי הרמב״ן והתוספות דחאם הרשב״א, ודברי הרשב״א עצמו לא הונח לו בהם, ומשום הכי מסיק כשינויא דלאו עשה גמור, על זה יש להרגיש, דהוא עסוק בדברי הרשב״א, והיה לו לפרש דארוכה לא עלתה לדברי הרשב״א, ולכן אין לנו אלא דעשה זה אינו גמור, וקצר הרב בזה. ומה שכתב דיליף מהר״י מינץ שפיר וכו׳, לי ההדיוט אינה ראיה, דשאני בעשה דלעולם בהם תעבודו דלאו עשה גמור הוא, ומשום הכי דחינן ליה במופקרת. אמנם גזירה דמינקת דהוא איסור דרבנן חמור דאיכא סכנה לולד, מנין לנו לדחותו, על דרך שכתב מרן בתשובה הנזכרת דשאני רדיית הפת דקיל. וכ״ש דלא דחינן איסור מינקת משום מצוה לקיים דברי המת, דאי אמרת דלקיים דברי המת מצוה, כ״ש דהוי מצוה לקיים דברי רבותינו בגזרתם דאיכא לאו דלא תסור, ומה גם דאיכא סכנה לולד. ודוק. (מחזיק ברכה – סק״ג)

הערות וציונים

100. כן הוא בשבות יעקב.

אוצר ההלכה

רג) שם ואם נתנו בשבת וכו' מותר לו לרדות קודם שיאפה כדי שלא יבא לידי איסור סקילה. כתב הרב מג"א ז"ל (סקכ"א), אבל אחרים אסורים לרדות, דאין אומרים לו לאדם עשה חטא קל בשביל שלא יעשה חברך איסור חמור וכו'. ע"ש. עיין לעט"ר מורינו הרב הגדול ז"ל בספר שרשי הים ח"א דף מ"א (ע"א) [ע"ג] ואילך, שהאריך הרחיב בענין זה ברוחב מבינתו עד דף מ"ו ע"א. (פתח הדביר ח"ג – סק"ה)

רד) שם ואם נתנו בשבת וכו' מותר לו לרדות קודם שיאפה כדי שלא יבא לידי איסור סקילה. ודוקא לו התירו לרדות במרדה ולעבור איסור דרבנן שלא יבוא לידי איסור חמור, אבל אחרים אסורים, דאין אומרים לו לאדם שיעשה איסור קל כדי שלא יעשה חברו איסור חמור, כן מבואר יוצא מסוגיא דפ"ק דשבת (דף ד' ע"א). והתוספות שם בד"ה וכי אומרים לו לאדם חטא כו', קמו עמדו שמצינו מקומות שאומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך וכו', ומאי דאמרו בהשולח [גיטין מא:] מי שחציו עבד וחציו בן חורין כופין את רבו ועושה אותו בן חורין, אע"ג דכל המשחרר עבדו עובר בעשה ד"לעולם בהם תעבודו" [ויקרא כ"ה, מ"ו], ומשני שאני פריה ורביה דמצוה רבה היא, כדמשני התם ברבי אליעזר, והיינו בפרק שלשה שאכלו (דף מ"ז ע"ב) שנכנס לבהכ"נ ולא מצא שם עשרה, ושחרר את עבדו להשלימו לעשרה, מצוה דרבים שאני.

והואיל ואתא לידן זה, אמרתי אעלה בתאמ"ר מה שכתבו התוספות שם בברכות (ד"ה מצוה דרבים שאני), מכאן קשה להלכות גדולות [סימן כ"א הלכות אבל עמ' רמ"ה] דפסק דמי שמת לו מת ביו"ט האחרון, דאבלות נוהג, ולא אתי יו"ט האחרון דרבנן ודחי אבלות דאורייתא כו', דהכא חזינן דאתיא תפלה דרבנן ודחיא קרא ד"לעולם בהם תעבודו". ומצאתי כתוב בפרק כל כתבי הקדש להרב ר' אב"א, דלא ידע מאי קשיא להו, הלא אם אמרו דאתיא דרבנן ודחי דאורייתא הוא כדדייק בגמרא מצוה דרבים כו', דהיינו להוציא רבים ידי חובתם כמו שפירש"י [ד"ה מצוה], אבל התם באבילות, אפילו דיו"ט שני הוא דרבים, מ"מ במה שמתאבל זה על מתו אין ביטול שמחת יו"ט לרבים, ושכן מצא להרמ"ז זיע"א שהקשה קושיא זאת על התוספות והצריכו עיון. ע"כ. ועל מה שכתבו עוד התוספות וכן משמע נמי בריש כתובות [ד.] כו', מצאתי כתוב לא"א אבי מלך שכתב וז"ל: האי וכן קאי הדין גופיה דה"ג דפסק דאבילות אינו נדחה משום יו"ט, והתוספות ז"ל סברי דהוא נדחה, ומייתו ראיה נמי ממסכת כתובות גבי חתן ששבעת ימי המשתה מבטלין אבלות דאורייתא אפילו דלא שייך ביה מצוה דרבים, וכ"ש יו"ט שני דאיכא ביה מצות רבים אליבא דידהו, וא"כ שפיר נדחה אבלות מקמי יו"ט. והוכרחתי לפרש אפילו שהדברים פשוטים, לפי שראיתי למהרש"א שהקשה להתוספות דמאי עשה ומצוה דרבים איכא בשבעת ימי המשתה של חתן טפי מבאבלות דחתן. ע"כ. דאחרי המחילה רבה לא הבנתי מאי קא קשיא ליה, מאחר דהתוספות לא משום דשייך בחתן מצוה דרבים נגעו בה, אלא לעיקר דינא דמצינו דאבלות נדחה קא מייתי ראיה מחתן, וכ"ש גבי יו"ט דאיכא ביה מצוה דרבים וק"ל. ע"כ מצאתי כתוב.

אמר הבן ס"ט, הנה מה שתמה הרב א"א הרא"ש על דברי התוספות הלא בראשי, דע דכן בקדש חזיתי להרב פרי האדמה (בח"ב דף ק' ע"ג) שתמה כן, ובנה קושיא על דברי הרא"ש שכתב שם [ברכות פ"ז סימן כ'] מכאן תשובה לבה"ג כו', דמאי קשיא ליה על בה"ג, דלעולם דהוא מודה דמצוה דרבים אלים היינו כשאותה המצוה עושים אותה רבים ע"י עקירת העשה כו', אבל גבי אבלות אם מקיים זה האבלות אין אחרים מבטלים מצות יו"ט שני אלא הוא לבדו. וע"ש. ואולם אפשר לומר בדברי התוספות והרא"ש, דכוונתם לומר דאם באולי בנדון דידן שיהיו עשרה באבלות, אפילו הכי לדעת בה"ג דמבטלים מצות הרגל בשביל אבלות שהיא דאורייתא, וזוהי תיובתא מהך עובדא דרבי אליעזר דשחרר עבדו. שוב בחפשי מצאתי ראיתי למר בריה דרבינ'א הרב ברכות מים (בדף ע"ט ע"א) דרצה לתרץ הכי, וע"ש מה שכתב. ועיין בספר לשון למודים (בדף ל"ו ע"ב) דהוא בנה קושייתו על דברי התוספות במה שכתבו הא דשבעת ימי משתה מבטלין אבלות דאורייתא כו', וטעמא מאי דהא מההיא סוגיא נראה דבעינן מצוה דרבים כו', ובשבעת ימי משתה מה מצוה דרבים איכא כו', דבשלמא ביו"ט שני קשיא להו שפיר לבה"ג כו' דשמחת הרגל מצוה דרבים היא כמו שכתב הרא"ש כו', ושכן עינו רא'ה למהרש"א שתמה כן, ושכתב דיש ליישב כו'. ע"ש. ומה שכתב דיש ליישב, אפשר לומר כמו שכתב הרב א"א הרא'ש דהתוספות לא משום דשייך בחתן מצוה דרבים נגעו בה אלא לעיקר דינא כו' כמו שכתבתי לעיל, וע"ש בלשון למודים מה שכתב.

ובחילוקי התוספות שם בשבת הקשו הפוסקים לתשובת מרן [שו"ת בית יוסף] בדיני כתובה (סימן (ב') [א' ד"ה שאלה ותשובה]), עיין בברכ"י (חאו"ח סימן א' סק"ז), ובמחב"ר כאן (סק"ג)[101], שורשי הים (ח"א דף מ"א ע"ד), ערך השלחן כאן (סק"ח)[102]. וחילוק שלישי כתבו התוספות שם דהא דאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך הוא דוקא כשפשע חברו, כההיא דהדביק פת בתנור שפשע חברו כו', אבל כשלא פשע חברו כו' ואנוס היה, כל כהאי גוונא אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך. ע"ש. וכתב הרב מג"א (בסוף ס"ק א"ך) דהעיקר תלוי באם פשע כמו שכתבו בעירובין בתוספות [לב: ד"ה ולא]. ע"ש, ועיין בספר משפטי שמואל (בדף קנ"ד ע"א), דחילוק זה בין פשע ללא פשע תפסו התוספות עיקרי כו', שהרי בעירובין כו' לא הזכירו תירוץ של מצוה רבה. ע"ש[103] ובהגה סביב להרא"ש בפ"ק דשבת [סימן ג'] שהסכים בחילוק זה, וכן כתב רבנו ירוחם ז"ל כמו

הערות וציונים

101. נדפס לעיל אות ר"ב. **102.** נדפס לעיל אות ק"פ. **103.** במשפטי שמואל שם דחה דברי מי שרצה לומר דתירוץ של פשע עיקר, ולא הזכיר לתוספות בעירובין.

ז [ע]**בתנורים שלנו שאין בהם רדייה מותר להוציא יותר משלש סעודות בסכין או בשום דבר שיתחוב בו, ומכל מקום לא יוציא ברחת משום דמחזי כעובדין דחול:**

ע. רבנו ירוחם [נתיב י"ב] בחלק ג' [דף ס"ז ע"ד]:

באר הגולה

אוצר ההלכה

שכתב הרב משפטי שמואל (דף קנ"ב ע"ד)[104]. ע"ש. ועיין מה שאכתוב לקמן בס"ד בסימן ש"ו בהגב"י [סקי"ב וסקי"ג]. ומאי דמקשו התוספות מחציה שפחה וחציה בת חורין דכופין את רבה כו', ותירצו כו', עיין מה שכתב הרב יד המלך (בדף ק"ב ע"א)[105]. (דברי מנחם – הגה"ט סק"ד)

רח) שם מותר לו לרדות וכו'. מ"מ אם אפשר לרדות ע"י שינוי ישנה. תניא [ש"ע הגר"ז סי"ב]. (באר יעקב – קרויזר – סק"ו)

רו) שם כדי שלא יבא לידי איסור סקילה. עיין מה שכתבו התוספות ([שבת] דף ד' ע"א ד"ה קודם), שכתבו דאם היו אוסרים חכמים לא יתחייב סקילה, דהא אינו נמנע אלא מדברי חכמים. וא"כ מה טעם הוא זה כדי שלא יבוא. וי"ל דהתם תקנו חיוב סקילה והכא איסור סקילה, ולהכי אתי שפיר הטעם ההוא היטב. (תורות אמת)

סעיף ז'

רז) סעיף ז' בתנורים שלנו וכו' מותר להוציא יותר משלש סעודות. כתב מג"א (סקכ"ג), ומירי בהדביק בהיתר וכו'. כתב האליה רבה [סקי"ח] דהכא שרי משום פסידא שלא יפסוד הלחם בשהייתו עד מוצאי שבת, כמו בדליקה סוף סימן של"ד דאינו אסור אלא שמא יכבה. ע"ש. ויש לדחות דבריו, בשלמא שם לא פשע, וזה בלאו הכי פלוגתא גדולה בין גדולי המורים הגאונים [שם ס"ב] אם מותר לטלטל מוקצה משום הפסד ממון, וממש רוב האוסרים, (והכי) [והכא] גרע שפשע[106], בודאי ליכא מאן דמתיר. (בגדי ישע)

רח) שם בתנורים שלנו וכו' מותר להוציא יותר משלש סעודות. עיין מג"א [סקכ"ג] דהיינו בהדביק בהיתר. וא"כ פשוט דהיינו אפילו שלא לצורך שבת. ואע"ג דלצורך חול גם טילטול בעלמא אסור, פשוט דהכא היינו במקום הפסד, דאפילו כלים שמלאכתם להיתר אפילו מחמה לצל מותר, כ"ש אוכלים שלא יפסדו, ודברי המג"א מגומגמים. (חבל יוסף – גנזי חיים)

רט) שם בתנורים שלנו וכו' מותר להוציא יותר משלש סעודות. וכתב המג"א (סקכ"ג), ונ"ל דוקא כשרוצה לאכול ממנו בשבת, אבל אסור לרדות לצורך חול, דאפילו טלטול בעלמא אסור, דאסור להביא יין בשבת לצורך מוצ"ש. ע"כ. וכתב על זה האליה רבה (סקי"ח), דלע"ד הכא מותר משום הצלה, מדפריך הש"ס בשבת (דף קי"ז ע"ב) מכדי בהתירא קטרח נציל טפי. ע"כ. והסכים עמו התוספת שבת (סקל"ב). ולכאורה אין משם ראיה, דמאי דמקשינן נציל טפי היינו יותר משלש סעודות, אבל דוקא כשרוצה לאכול ממנו בשבת כמו שכתב המג"א. אבל באמת הדבר צ"ע, דלפי מאי דפסקו הרי"ף [שם כ.] והרמב"ם [הלכות שבת פכ"ה הכ"ג] והרא"ש ז"ל [שם פ"ג סימן י"ח], וכן הטור והשו"ע בסימן ש"י ס"ו כרב יוסף [שבת מג.], דטעמא דאין נותנין כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה משום דקמבטל כלי מהיכנה, מבואר דבלאו הכי שרי, דהצלה שאינה מצויה ג"כ התירו. ואע"ג דהביצה מוקצה ואינה ראויה בשבת וגרע מאין דעתו לאכול בשבת, ואע"פ כן בהצלה התירו. והיא ראיה מוכרחת לכאורה להאליה רבה. ואקוה לבאר זה אי"ה בסימן שכ"א ס"ז [סק"ו]. והרב ז"ל [ש"ע הגר"ז ס"י] פסק כהמג"א. וצ"ע.

ובהדביק באיסור בתנורים שלנו כתב הקני המנורה (סקכ"ח) בשם האליה רבה [שם], כיון דאסור לאכול בשבת יותר משלש סעודות וא"כ אסור בטלטול, אסור להציל גם במקום פסידא. ע"כ. ובהאליה רבה כפי הנראה יש בשם ט"ס. והנה מה שכתב דאסור בטלטול כבר כתבתי בס"ק ז'[107] דהדבר צ"ע. ואם אין בהם איסור טלטול ואין לאסור רק מה שאינו רשאי לאכול מהן בשבת, כבר נתבאר דבכהאי גוונא בהצלה התירו הטורח, וכגוונא דכופין כלי על הביצה בשביל שלא תשבר אף שאינו ראוי לאכילה בשבת. ובאמת גם לדעת המג"א דאם אין דעתו לאכילה בשבת אסור, אבל בהדביק באיסור להציל יותר משלש סעודות כדי שיאכלו אחרים בשבת, צ"ע בתנורים שלנו, דבשלמא בתנורים שלהם שהאיסור הוא הרדיה, צ"ל לאחרים בואו ורדו לכם שלא יעשה הוא הרדיה בשביל אחרים. אבל בתנורים שלנו שהרדיה אינה אסורה ורק מטעם טרחא, מה לי שטורח שיאכל הוא עצמו או שיאכלו אחרים. וכי אסור לטרוח בשבת בשביל שיאכלו אחרים בשבת. ואי משום שנאפה באיסור, הא התירו שלש סעודות בין לו בין לאחרים כיון שאין לו מה יאכל. (תהלה לדוד – ס"ק ט'–י')

ריי) שם בתנורים שלנו וכו' מותר להוציא יותר משלש סעודות. וכתב המג"א (סקכ"ג), דוקא כשרוצה לאכול ממנו בשבת, אבל אסור לרדות לצורך חול. ע"כ. והאליה רבה (סקי"ח) השיג עליו מדמקשינן (בדף קי"ז ע"ב) מכדי בהתירא קטרח נציל טפי. ע"כ. ועיין מה שכתבתי בזה בסימן שכ"א (סק"י) [סק"ו] ובסימן של"ד (סק"א). ולכאורה היה אפשר לומר דגם ברדיית הפת שייך אי שרית ליה, וכן נראה לכאורה מדברי הרמב"ן ז"ל

הערות וציונים

104. נראה שכוונת הרב משפטי שמואל למה שכתב רבנו ירוחם (נ"ב ח"ג דף ס"ז ע"ד) שלא התירו לחבירו לרדות קודם שיעבור הוא איסור דאורייתא. ע"ש. ולא כפי שנראה מדברי הרב המחבר שרבנו ירוחם כתב לחלק בין פשע ללא פשע. **105.** נדפס לעיל אות ר"א. **106.** צ"ע דהאליה רבה מיירי שהדביק בהיתר, וכתב מיהו כשנתנו באיסור אין להקל אף בפסידא. **107.** נדפס לעיל אות קס"ג.

ח [פ]**לא ימלא אדם קערה עסיות ותורמוסין** (פירוש, מיני קטניות הגדלות בארץ ישראל ולא בבבל. ערוך ערך עסיות) **ויתן לתוך התנור ערב שבת סמוך לחשיכה,** [צ]**מפני שדברים אלו אינם צריכים בישול רב ודעתו עליהם לאכלם לאלתר, ומפני כך אף על פי שלא נתבשלו כל עיקר הרי הם כשאר תבשיל שהתחיל להתבשל ולא נתבשל כל צרכו שאסור להשהותו,** [ק]**והוא הדין לכירה וכופח:** [הגה] כמ"ן גרופין וקטומיס ומפסר לחמות (בית יוסף [ד"ס וטעם] ומגיד משנה פ"ג [מהלכות שבת הלכה י"ג]): [ק*]**ואם עשה כן** [ר]**אפילו בשוגג אסורים למוצאי שבת עד כדי שיעשו:**

באר הגולה

פ. שבת י"ח [ע"ב]: צ. לפירוש הרמב"ם בפרק ג' מהלכות שבת [הלכה י"ב]: ק. המגיד שם ובית יוסף: ק*. ברייתא שם: ר. בית יוסף ממשמעות הברייתא שם:

אוצר ההלכה

במלחמות [שבת ב:]. אבל זה אינו, דא"כ אף ברוצה לאכול בשבת, למה מותר יותר משלש סעודות, ובדליקה לא התירו להציל אלא שלש סעודות. והרמב"ן ז"ל לא כתב אלא לדעת הראשונים דסבירא להו דאין שבות ברדיית הפת, ולא אמרו בדף קי"ז ע"ב מצילין שלש סעודות אלא בבא להציל, שאין מצילין מן הדליקה אלא מזון שלש סעודות, והכל מפני שאדם בהול על ממונו ואי שרית ליה אתי לכבויי. אבל לדעת הרי"ף ז"ל דלעולם משום שבות יש בו ולא התירו בין בבא להציל בין בעלמא אלא בשינוי ולכבוד השבת, שלא גזרו בשבות כלאחר יד לצורך השבת. ע"כ. ומבואר דלא שייך בזה אי שרית ליה.

ולכאורה מכאן מבואר דשבות ע"י שינוי אינו מותר לצורך שבת אלא שלש סעודות. ועל כרחך או דשבות ע"י שינוי אסור לצורך מצוה (עיין מה שכתבתי בסימן של"א סק"ח) או דלצורך שבת לא מיקרי לדבר מצוה, עיין לעיל סימן ל"ט[108]. ובתהלה לדוד (סק"י)[109] נסתפקתי לדעת המג"א דאם אין דעתו לאכול ממנו בשבת אסור לרדות, מ"מ בדעתו לרדות כדי שיאכלו אחרים אפשר דשרי. דבתנורים שלנו כיון שאין בהן איסור משום רדיה ורק משום טירחא, וכי אסור לטרוח בשבת בשביל שיאכלו אחרים. ועיין מה שחידשתי בזה בסימן שכ"ב סק"ז.

(תהלה לדוד ח"ג – סימן מ"ב)

ריא) שם בתנורים שלנו וכו' מותר להוציא יותר משלש סעודות. עיין מג"א (סקכ"ג) שכתב ומירי שהדביק בהיתר כמ"ש. ור"ל כמו שכתב סקי"ז, דבהדביק באיסור אף דיכול לרדות אסור יותר משלש סעודות. וצ"ע דהרי אין לו הוכחה, רק כמו שכתוב סעיף (ח') [ה'], ומשם אינו נשמע רק דאסרוהו לאכול, אבל איסור רדיה לא נשמע, ואך אסור משום דמה דאין צריך לאכול הוי לצורך חול כמו שכתב אחר כך. ומדבריו לא משמע כן, דהרי אח"כ כתב ונ"ל דאסור וכו'. וצ"ע.

(גנזי חיים – סק"ט)

ריב) שם מותר להוציא יותר משלש סעודות וכו'. במג"א (סקכ"ג) ונ"ל דוקא וכו'. הרב ב"י כתב בהדיא דאפילו יותר משלש סעודות מותר, ודבריו מוכרחים בפירוש דברי רבנו ירוחם [נ"ב ח"ג דף ס"ז ע"ד] אשר שם מקור דין זה, אלא כוונת מג"א לאו דוקא שרוצה לאכול כל הפת שבתנור, אלא שרוצה לאכול ממנו מקצתו, ומותר ע"י זה להוציא כל הפת, דבכל אחד יוכל לומר זה אני אוכל, ואח"כ יאכל איזה שירצה. ודין זה יש ללמוד מהלכות יו"ט בכמה מקומות. כן נ"ל כוונתו. (חמד משה – סק"ז)

ריג) שם מותר להוציא יותר משלש סעודות וכו'. כתב הבאה"ט (סקי"א), ודוקא כשרוצה לאכול ממנה בשבת. ר"ל שרוצה לאכול מקצת, מותר על ידי זה להוציא כל הפת, דיכול לומר על כל אחד זה (אינו) [אני] רוצה לאכול, ודבר זה יש ללמוד מיו"ט. חמד משה [סקי"ז][110]. (באר יעקב – קרויזר – סק"ז)

ריד) שם יותר משלש סעודות. כתב מג"א (סקכ"ג), [אבל שאר תבשילין אם נתן באיסור] אפילו בשוגג אסור. לפ"ז בחררה ג"כ אם יש לו שלש סעודות אסור, ובאין לו מותר, ולשון ש"ע ג"כ משמע דקאי גם אחררה.

שם אסור עד מוצאי שבת. ולענין כדי שיעשה עיין מה שכתבתי סימן רנ"ג ס"א[111]. (זכרון אברהם)

רטו) שם יותר משלש סעודות. כתב מג"א (סקכ"ג) ד"ה יותר וכו', כמו שכתוב בהג"מ הלכות פסח[112] דאסור להביא יין בשבת לצורך מוצ"ש וכו'. ואם צריך להיין למוצ"ש לצורך פדיון הבן, ובלילה לא ימצא לקנות, אם מותר לו להביאו בשבת, צ"ע. ועיין מנחות (דף מ"ח ע"א) עמוד וחטא בשבת בשביל שתזכה בשבת אמרינן, עמוד וחטא בשבת בשביל שתזכה בחול לא אמרינן וכו', מוכח דאסור בכהאי גוונא. וצ"ע. ועיין מחצית השקל לקמן [סוף] סימן תרפ"ח ג"כ בזה לענין מגילה על מוצ"ש. ע"ש. (חדושי מהרי"ו)

רטז) שם ומכל מקום לא יוציא ברחת וכו'. כתב ב"י (דף קס"ח ע"א שיטה י"ט), ומיהו כי אסר ברחת כו'. נ"ב: עיין בספר בית יאודה (ח"א סימן כ"ח). (יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"ג)

סעיף חי

ריז) סעיף ח' לא ימלא אדם קערה עסיות ותורמוסין וכו' מפני שדברים אלו אינם צריכים בישול רב וכו'. כתב ב"י (דף קס"ח ע"א שיטה מ"ג), אבל הרמב"ם ז"ל כתב וכו'. נ"ב: עיין בב"ח [אות ז']. (שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"ג)

הערות וציונים

108. נדפס לעיל אות ס"ז. **109.** נדפס באות הקודמת. **110.** נדפס באות הקודמת. **111.** נדפס לעיל בסימן רנ"ג אות קכ"ח. **112.** לפנינו נמצא בספר המנהגים לר' יצחק אייזיק טירנא דף י"ד ע"א, ובהוצאת מכון ירושלים בעמוד נ"ה.

אוצר ההלכה

ריח) שם לא ימלא אדם קערה עפסיות ותורמוסין וכו' מפני שדברים אלו אינם צריכים בישול רב וכו'. כתב ב"י (דף קס"ח ע"א שיטה מ"ב), אבל הרמב"ם כתב בפ"ג [מהלכות שבת הי"ב] דעסיסיות ותורמוסין וכו'. נ"ב: וקשה (דמ"ש) [דבפרק] אין צדין [ביצה כה:] משמע דתורמוסין קשין בישולם ששולקין אותם שבע פעמים, וכמו שכתבו רש"י ז"ל [שבת יח: ד"ה עפסיות] ורבנו כאן שצריכין בישול הרבה. ואין לומר דמה שכתב הרמב"ם אין צריכין בישול רב מירי בפעם שביעי שכבר שלקו אותם שש פעמים, דמלשון הרמב"ם ז"ל לא משמע הכי, שכתב: ומפני כך אף על פי שלא נתבשלו כל עיקר כתבשיל שלא בישל כל צרכו. ע"כ. הרי שכתב שלא בישל כל עיקר. ודוחק לומר דמה שכתב שלא בישל כל עיקר היינו שלא בישל כל עיקר אחר שבישלו אותם שש פעמים, דלישנא שלא בישל כל עיקר לא משמע הכי. ועוד דעסיסיות כלילנהו בהדי תורמוסין, ובעסיסיות לא מצינו ששולקים אותם שבע פעמים, דאי עסיסיות בעי שבע פעמים, אמאי בפרק אין צדין נקט תורמוסין יותר מעסיסיות, אלא ודאי דלא סבירא ליה להרמב"ם כן. וצ"ע. ועיין בב"ח [אות ז'] שהקשה כן משם רש"ל [בהגהותיו לטור], ותירץ כמו שתירצתי, ואינו תירוץ. (יד אהרן – הגב"י)

ריט) שם לא ימלא אדם קערה עפסיות ותורמוסין וכו' מפני שדברים אלו אינם צריכים בישול רב וכו'. זהו דעת רבנו [רמב"ם הלכות שבת פ"ג הי"ב] בטעם הענין דלכך חיישינן לזה אף שלא נתבשל עדיין. אמנם הרב המגיד הביא בשם הפוסקים דאדרבה עסיסיות ותורמוסין צריכין בישול הרבה, וכאן איירי שמעמיד קדרה עסיסיות ותורמוסין לצורך מוצאי שבת, ומ"מ חיישינן שמא יחתה בגחלים לצורך הלילה, שאם לא יחתה אף למוצאי שבת לא יהיה נגמר. עכת"ד. וכפי הנראה שכן הוא דעת רש"י ז"ל [ד"ה עפסיות וד"ה האי], ולכך נקט הש"ס (שבת דף י"ח ע"ב) גבי מים לא ימלא נחתום חביות של מים, דדוקא נחתום שצריך מים הרבה למוצאי שבת ללוש בהן, וכיון שמעמיד חביות של מים חיישינן, אף דעיקר כוונתו לצורך הלילה אם לא יחתה בגחלים לא יהא נגמר במוצאי שבת בתחילת הלילה. ונראה לי להביא ראיה לדעת הי"א שהביא המגיד משנה, והיא ג"כ שיטת רש"י, דבש"ס שם (דף ל"ח ע"א) בעיא הוא בשכח קדרה ע"ג כירה ובישלה בשבת מהו, אמר ליה המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל ולא שנא. מאי ולא שנא, רבה ורב יוסף דאמרי להיתרא, מבשל דעביד מעשה במזיד לא יאכל והכא דלא עביד מעשה במזיד נמי יאכל. עיין שם היטב. והקשו התוספות [ד"ה אבל], דלהך לישנא קשה מהך ברייתא [דעסיסות] דמבואר להדיא דעד מוצאי שבת אסורים בכדי שיעשו, ולא תירצו כלום. ונ"ל ליישב, דבש"ס דביצה (דף י"ז ע"א) גבי מי שלא הניח עירובי תבשילין ועבר ואפה מהו, מסיק הש"ס דמותר[113]. ואקשינן מהך דמעשר בשבת במזיד לא יאכל, ומוקי הש"ס דאית ליה פירי אחריני דאין בזה שוב צורך (יו"ט) [שבת] ולכך אסור. ואח"ז מקשינן מהא דמבשל בשבת במזיד לא יאכל, ומשני הש"ס איסורא דשבת שאני. וכתבו הפוסקים דהא דלא משני באית ליה תבשיל אחר, דסתם אין לו תבשיל חם בשבת ודוחק הוא לאוקמי באית ליה תבשיל אחר, ועל כן הוכרח הש"ס לומר איסור שבת שאני. ופירש"י [ד"ה איסורא], כיון דקעביד בשבת מעשה שיש בו חיוב חטאת, לכך אף בדיעבד אסור. ובזה נלע"ד דהא דקאמר הש"ס דדוקא מבשל דקעביד מעשה, היינו דבזה שייך חומרא דשבת, אבל עכ"פ עבר על איסור דרבנן דמניחו[114] על גבי כירה בשבת, ולא גרע מן מעשר בשבת, ועכ"פ היכי דליכא צורך שבת אף בדיעבד אסור. וכבר כתבתי דבשבת מסתמא דמילתא אין לו תבשיל אחר חם, לכך סבירא להו לרבה ורב יוסף להתירא. אמנם דלא תמלא אשה קדרה עסיסות ותרמוסין, דלשיטת י"א איירי שמעמיד הקדרה לצורך מוצאי שבת, וכיון דבלאו הכי אי אפשר ליהנות מקדרה זו בשבת, גרע מאית ליה פירי אחריני, דשם עכ"פ נהנה גם מפירות אלו, אבל בזה דאי אפשר להנות בשבת כלל פשיטא דלא גרע מן מעשר וטבילת כלים בשבת דאסור משום דקעבר במזיד על איסור. וא"כ כיון דליכא צורך שבת ועל כן אסור אף בדיעבד, ויש ראיה לשיטת הרב המגיד. ודו"ק היטב, כי בזה יתישבו הרבה קושיות. (ישועות יעקב – סק"ו)

רכ) שם לא ימלא אדם קערה עפסיות ותורמוסין וכו' מפני שדברים אלו אינם צריכים בישול רב וכו'. כתב הטור, מפני שאלו צריכין בישול רב כו'. עיין מה שכתב הרב מעשה רוקח בפ"ג מהלכות שבת דין י"ב. (דברי מנחם – הגה"ט סק"ה)

רכא) שם לא ימלא אדם קערה עפסיות ותורמוסין וכו' מפני שדברים אלו אינם צריכים בישול רב ודעתו עליהם לאכלם לאלתר. ולכאורה נראה דדוקא אם דעתו לאכלו לאלתר, אבל אם דעתו לאכלו למחר אז שרי, דלא חיישינן לשמא יחתה כיון שיש שהות הרבה להתבשל. ושוב ראיתי דליתא, וצ"ל דלאו דוקא שדעתו לאכלם לאלתר אלא אף לצורך מחר אסור גם לפי טעם זה, דמ"מ חיישינן שמא ימלך לאכלם בלילה ויחתה כדי שימהרו להתבשל. וכן כתב הלבוש (בס"ח) [בס"ז], וכן היא דעת מרן בב"י בסוף סימן רנ"ג, שכתב על מה שכתב המרדכי בר"פ כירה [סימן ש"] ושבלי הלקט [סימן נ"ז] דכל לצורך למחר לא חיישינן לחיתוי, ואין נראה כן מדברי המפרשים שאכתוב בסימן שאח"ז בס"ד. וכן כתב בסימן זה דמאחר שראוי לאכול בלילה אתי לחתויי. יע"ש. וכן פסק הב"ח בסימן רנ"ג [אות ט'], וכן הסכים האליה רבה [שם סק"א], וזו היא כוונת הלבוש בסימן זה [ס"ח] שכתב וז"ל: כיוצא בו לא ימלא אדם חבית של מים ויתן לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה אפילו לצורך מוצאי שבת,

---

הערות וציונים

113. לפנינו בש"ס הבעיא לא איפשטא, אמנם הרמב"ם (הלכות יו"ט פ"ו ה"י) פסק להתיר, וכתב הרב המגיד שם בשם המפרשים דהו"ל ספיקא דרבנן ולקולא. **114.** ר"ל שמשהה אותו מערב שבת.

אוצר ההלכה

דשמא יתקרר במוצאי שבת סמוך לחשיכה וכו׳. וכוונתו דלא מיבעיא אם הוא לצורך שבת דאסור, דאע״ג דיש שהות להתחמם מ״מ חיישינן דשמא ימלך לשתותו בלילה ויחתה וכמו שכתוב בסעיף שלפני זה, אלא אפילו אם הוא לצורך מוצאי שבת אסור דחיישינן דשמא יתקרר. אבל אכתי קשה דלמה לי טעם זה, תיפוק ליה משום דחיישינן שמא ימלך. ואפשר לומר דנפקא מינה אפילו היכא דאיכא גילוי מלתא דלצורך מוצאי שבת הוא מחמם, כגון נחתום שחימם מים מרובים דאיכא גילוי מלתא דמחמם להו ללישה, אפילו הכי אסור דחיישינן לשמא יתקרר. ושו״ר להרב אליה רבה [בסימן זה סקכ״ב] שנתקשה בזה, וכתב דנפקא מינה בטעם זה לדבר שאין מספיק לו יום ולילה להתבשל. יע״ש. וכן נראה עיקר, ודלא כהרב בית דוד [סימן ק״א][115] שכתב להיתר מה שנוהגים קצת להטמין קיתון של מים בתנור כשטומנין את החמין כדי לשתותו למחר בזמן הקור, מטעם כיון דלצורך מחר הוא מטמינם א״כ לא חיישינן לשמא יחתה, ותמה על הלבוש שכתב לא ימלא וכו׳ אפילו לצורך מוצאי שבת, דמשמע דלא מיבעיא לצורך שבת דאסור, דמנא ליה דין זה, דמפשט הרא״ש [שבת פ״א סימן ל״ד] והטור משמע דדוקא לצורך מוצאי שבת הוא דאסור משום דחיישינן שמא יתקרר. יע״ש. ולע״ד דהלבוש יסודתו בהררי קודש דברי מרן שהבאתי, דמבואר דאף לצורך מחר חיישינן לשמא יחתה, ולכך כתב דלא מיבעיא אם הוא לצורך שבת לשתייה, דודאי חיישינן לשמא יחתה משום שממהר להתחמם וכמו שכתב הרמב״ם בפ״ג [הי״ב], אלא אפילו הוא לצורך מוצאי שבת אסור מטעם דשמא יתקרר. ולפ״ז יש לעורר על המנהג. ואפשר דסמכו על מה שכתב המג״א (בס״ק כ״ו) דדוקא להדחה הוא דאסור, אבל לשתייה מותר משום דראוי לשתות כשהוא חי. יע״ש. וכיון דמנהגנו עכשיו דמשהין ע״ג כירה שאינה גרופה הוא ע״פ דעת רש״י [שבת לז: ד״ה ורב ששת], והולכים בדעתו דסבירא ליה דהלכתא כחנניה דכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו ע״ג כירה שאינה גרופה, וכמו שכתב בב״י בסימן רנ״ג, א״כ הוא הדין במים דראוי לשתותו חי לא גרע ממאכל בן דרוסאי דמותר לשהותו ע״ג כירה שאינה גרופה וקטומה, וכמו שכתב מרן בב״י בסימן רנ״ג. יע״ש. ועיין להרב אליה רבא [שם] שהסכים להיפך, דדוקא בשתייה הוא דחיישינן לשמא יחתה, אבל אם הוא להדחה שרי, דלא חיישינן לשמא יחתה בזה. יע״ש שהביא ראיות לזה. (שלמי תודה)

רכב) שם לא ימלא אדם קערה עפסיות ותורמוסין וכו׳ מפני שדברים אלו אינם צריכים בישול רב ודעתו עליהם לאכלם לאלתר. שיהה לצורך יום השבת, הנה בטור (סימן רנ״ג) כתב, וכל זה לענין שוהה לצורך הלילה. ע״כ. וכתב על זה הב״י, אפשר דדוקא נקיט לצורך הלילה, דאי לצורך מחר בכל גוונא שרי כמו שכתוב בכל בו [סימן ל״א דף ל״א ע״ג] ובהגהות מרדכי (בפ״ב) [בפ״א סימן תנ״ד], אבל לא ראיתי בשום פוסק זולתם שחלק בכך. ע״כ. ובסוף סימן רנ״ג כתב בשם שבולי הלקט [סימן נ״ז], אנן דמשהינן קדירה על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, (אהכא) [אדחנניא] סמכינן, דאמר [שבת לז:] כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו. וגדולה מזה כתב רבנו ישעיה זצ״ל [פסקי ריש״ד ריש פרק במה טומנין] דכל מידי דשרי להשהותה על גבי כירה שרי נמי לטומנה וכו׳. ודוקא במה שהוא עתיד לאכול בלילה איכא למגזר שמא יחתה, אבל בהטמנה שאנו עושין לצורך מחר ליכא למגזר וכו׳. עכ״ל. וכן משמע מדברי המרדכי [סימן ש׳] דכל לצורך מחר לא חיישינן לחתוי, ואין נראה כן מדברי המפרשים שאכתוב בראש סימן שאחר זה. עכ״ל הב״י. וכן כתב בסימן רנ״ד. והדבר אינו מובן לי, וכפי הנראה שתי מחלוקות הן, הכל בו והגהות מרדכי שהביא בריש הסימן, והשבלי הלקט והמרדכי שהביא בסוף הסימן ובכאן. ולכאורה אמינא דהמרדכי והשבלי הלקט מיירי בהטמנה וכמו שכתב רמ״א ז״ל בסימן רנ״ז ס״א. והכל בו והגהות מרדכי מיירי בשיהה. ולפי זה הוי איכא למימר דאף שכתב רמ״א ז״ל דבדיעבד יש לסמוך ע״ז, היינו דוקא בהטמנה אבל לא בשיהה. ועיין בב״ח סימן רנ״ג [אות ט׳] דעתו גם כן להקל בהטמנה יותר [מ]בשיהה. אבל באמת לענ״ד דברי השבלי הלקט הן גם בשוהה על גבי אינה גרופה וקטומה ולא נתבשל כל צרכו, ואפילו הכי שרי לצורך מחר אף דאית ביה איסור שיהה גם כן. ולענ״ד אי אפשר לפרש באופן אחר, דמתחילה כתב וכל מה שמותר להשהות מותר להטמין. ואח״כ כתב דלצורך מחר מותר להטמין והיינו בבשיל ולא בשיל, ומיירי להדיא באינה גרופה וקטומה לא בשאר דבר המוסיף הבל, וכדמסיים עלה בשם ה״ר בנימין שלא תהא הקדירה ע״ג גחלים. ע״ש. וכן דברי המרדכי שבריש פרק כירה בשם אור זרוע [ח״ב הלכות ערב שבת סוף סימן ח׳] לע״ד משמע דאף בשיהה מתיר, שכתב מותר להטמין בגחלים תפוחים חיין כי הם ראויין לאכילה יותר משנתבשל כמאכל בן דרוסאי, והוא הדין ביצים חיים ומים כדי שיהיו חמים לצורך מחר, הכל מותר להטמין בגחלים לצורך מחר, אבל לצורך ליל שבת נראה שאסור שמא יחתה. ע״כ. ודבריו צ״ב, דעל כרחך ביצה לא דמי לתפוחים, דהא אין צולין ביצה אלא כדי שתצלה מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי, וכן מים כמו שכתב המג״א (בסקכ״ו). אלא דפירוש דבריו כך, דמתחילה כתב באור זרוע דעת הר״י ז״ל דאורליניש דכל שמותר להשהות מותר להטמין בגחלים, והיינו כמאכל בן דרוסאי וקדירה חייתא. ופירוש קדירה חייתא היינו לצורך מחר. ועל זה סיים, מעתה מותר להטמין תפוחים אפילו לצורך ליל שבת דהיינו כמאכל בן דרוסאי, והוא הדין ביצים ומים לצורך מחר דהיינו קדירה חייתא. ומבואר דלצורך מחר מותר אף בשיהה. וכן כתב האשל אברהם (סק״כ) דבדיעבד שרי. אבל הרב ז״ל [ש״ע הגר״ז] סתם מאוד הדברים, ומשמע דסבירא ליה דבשיהה לצורך מחר אף בדיעבד אסור. וצע״ג. (תהלה לדוד – סק״ה)

הערות וציונים

115. נדפס לקמן אות רל״ו.

רכג) שם ויתן לתוך התנור וכו׳. כתב מג״א (סקכ״ד), לתוך התנור וכו׳. אבל תנורי דידן ככירה דמי ומהני גריפה וקטימה. ומיהו טוח בטיט וכו׳, וכבר השגתי עליו[116] שהוא לכולי עלמא. (בגדי ישע)

רכד) שם ויתן לתוך התנור וכו׳. אפילו גרוף וקטום. מג״א [סקכ״ד]. ובתנורים שלנו דדינם ככירה דוקא כשאינו גרוף וקטום. תניא [ש״ע הגר״ז סי״ג]. ואם נתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר לפי המנהג כדיעה שניה שבסימן רנ״ג [ס״א]. תניא [שם]. (באר יעקב – קרויזר – סק״ח)

רכה) שם ויתן לתוך התנור וכו׳. כתב במג״א (סקכ״ד), אפילו גרוף וקטום, כמו שכתוב סימן רנ״ג. סעיף א׳ בתנור לדעת המחבר, אבל בתנורים שלנו מתיר הרמ״א דהוי כמו (כבה) [כירה].

עוד כתב במג״א שם, שרי לרמ״א. אפילו אינו גרוף וקטום, כיון דטוח בטיט ואית ליה היכרא. (אהל ברוך)

רכו) שם מפני שדברים אלו אינם צריכים בישול רב וכו׳. בשערי תשובה שם בשם פנים מאירות [ח״א סוף סימן פ״ד] נידון נתינת סיר של טע״א סמוך לחשיכה על כלי הברזל, ונותנין תחתיו משקה חריף. נ״ב: עיין מה שכתבתי בזה בספר חמדת משה (סימן ח׳) ובהשמטות ובמלואים. (חדושי הגהות)

רכז) שם והוא הדין לכירה וכופח הגה כשאינן גרופין וקטומים וכו׳. במג״א (סקכ״ה), ומיהו וכו׳. עיין מה שכתבתי בזה בסימן רנ״ג (סק״ג)[117]. (חמד משה – סקי״ח)

רכח) שם והוא הדין לכירה וכופח הגה כשאינן גרופין וקטומים וכו׳. במג״א (סקכ״ה), ונקט לשון רבים וכו׳. ולפי דעת הטור [סימן רנ״ג] דבעי בכופח בהוסק בקש וגבבא גרופה וקטומה אתי שפיר כפשוטו, וא״כ כתב כאן כדעתו, אע״ג דלעיל סתם, מ״מ לא כתב ג״כ בהיפוך. וק״ל. (בגדי ישע)

רכט) שם והוא הדין לכירה וכופח הגה כשאינן גרופין וקטומים וכו׳. כתב במג״א (סקכ״ה), ומיהו בכופח אם הוסק בעצים לא מהני גריפה. [ע״כ]. דהוה דינו כמו תנור, עיין סימן רנ״ג סעיף א׳ דכופח בגפת ועצים דינו כמו תנור ואסור אפילו בגרופה. וא״כ קשה על הרמ״א דנקט גם כופח. (אהל ברוך)

רל) שם ואם עשה כן אפילו בשוגג אסורים למוצאי שבת עד כדי שיעשו. הקשה מהר״ם מלובלין [שבת יח:] והלא אינו אלא משום גזירת שמא יחתה, והרי לא חתה. ולא קשיא מידי, מ״מ עבר אגזירות דרבנן וקנסוהו. וק״ל. (בגדי ישע)

רלא) שם ואם עשה כן אפילו בשוגג אסורים למוצאי שבת עד כדי שיעשו. לעיל סימן רנ״ג [סק״ו][118] הבאתי בשם מוהר״מ לובלין [שבת יח:] שהקשה, אי נימא דעיקר הטעם דאסור כדי שלא יהנה ממלאכת שבת, א״כ כאן דלא קעביד איסורא שיהיה נהנה ממנו למה יאסור, וזה הוא כוונת מהר״מ לובלין, ולא נעלם ממנו שיש איסור דרבנן בזה, אלא דאינו נהנה ממנו ולא שייך לאסור בזה. והאמת דלפי דעת האוסרים בנכרי שהביא דורון לישראל אף ביו״ט שני [סימן תקט״ו ס״א בהגה] ואע״פ שאחד מהן בודאי חול, מ״מ גזרינן שמא יאמר לנכרי לעשותו, א״כ הוא הדין בזה גזרינן, דאם נתיר בדיעבד קודם לכן שמא יעשה כן מכאן ולהבא. אבל אם הטעם כדי שלא יהנה קשה הא באמת לא קעביד איסורא, אף שאסור לכתחלה מ״מ בדיעבד לא היה לנו לאסור. ומה שתירץ הרב דחיישינן שמא כבר חיתה בגחלים כיון דהדבר שכיח, דהרי מהאי טעמא אסור לכתחילה דחיישינן שמא יחתה, הרי דשכיח הוא שיחתה. וכבר הקשיתי לעיל דהרי עכ״פ מידי ספיקא לא נפיק וספיקא דרבנן לקולא, דהרי התבשיל לא נאסר מן התורה כלל אף במבשל בשבת ממש. ואמנם בש״ס דשבת (דף י״ח ע״ב) מוקי להך ברייתא[119] כב״ש דאית להו שביתת כלים וכאן הכלי קעביד איסורא. וכולם תמהו דהרי כאן קאמר הש״ס הטעם משום שמא יחתה בגחלים, וגם למה יאסור משום שביתת כלים, הא הש״ס קאמר להדיא דגיגית נר וקדרה אפקורי מפקר להו. ונראה לי דבאמת משום שמא יחתה בגחלים לא היה לנו לאסור בכדי שיעשו כדי שלא יהנה ממלאכת שבת, דהרי אין כאן מלאכת שבת, ומשום שמא כבר חיתה בגחלים חשוב ספיקא במידי דרבנן, ואמנם כיון דבאמת שייך בזה איסור שביתת כלים, אלא דאנן מקילין מטעם דקדרה מפקר להו, והיינו דחז״ל עשו הדבר כהפקר כמו שכתב הרשב״א [ד״ה גיגית] הבאתי לעיל סימן רמ״ו [סק״א][120]. אבל אם באנו להקל מחמת שהוא איסור דרבנן, א״כ חז״ל העמידו דבריהם ולא עשו אותו כהפקר, גם הוא עצמו כיון דחזינן דעבר על גזירות חז״ל חיישינן שמא לא הפקיר, והארכתי בזה בחידושי למסכת שבת בפילפול עצום. ואכ״מ להאריך. (ישועות יעקב – סק״ז)

רלב) שם ואם עשה כן אפילו בשוגג אסורים למוצאי שבת עד כדי שיעשו. הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ב] לא כתב כאן דין שוגג, וצ״ע דבשוגג נראה מלשון הרמב״ם להדיא דאין צריך כדי שיעשה, וכמו שכתבתי לעיל סימן רנ״ג ס״א[121] דמלשון הש״ע ג״כ משמע הכי, ואי דעת הרמב״ם דגם בשוגג צריך כדי שיעשה, א״כ אמאי כתב כאן עבר ושיהה, הוה ליה למנקט רבותא אפילו שכח ושיהה, ועל כרחך דבשכח אין צריך כדי שיעשה, ולכן נקט עבר, ובשכח סמך אלעיל הלכה טי״ת. ואפשר דשוגג ג״כ נכלל בכלל עבר [הערת המו״ל הר״ר יצחק במברגר: כן משמע גם כן מתוספת שבת (סקל״ו), ועיין מה שכתבתי לעיל סימן רנ״ג אות מ״ה[122]], ואינו מותר אלא בשוכח דעדיף משוגג,

הערות וציונים

116. נדפס לעיל אות ד׳. **117.** נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות כ״ט. **118.** נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות ק״כ. **119.** אע״ג דהש״ס העמיד הברייתא כב״ה, מ״מ כוונת הרב המחבר להקשות לפי ההו״א דרצה להעמידה אליבא דב״ש. **120.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ו אות ז׳. **121.** נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות קכ״ח. **122.** נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות קכ״ח (הערת המו״ל הראשונה).

באר הגולה ש. שם [בברייתא]:

ט ש כיוצא בו לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה, ואם עשה כן אסורים למוצאי שבת בכדי שיעשו:

אוצר ההלכה

ושכח אין שייך כאן. וצל"ע ברמב"ם (פ"ו הכ"ג) דנראה ברור ברמב"ם דבמלאכת ישראל אין צריך כדי שיעשה וכמו שכתב הרב המגיד שם, וכן פסק הש"ע לקמן סימן שי"ח [ס"א], וא"כ למה הצריך כאן כדי שיעשה. וגם ברמב"ם. ולפי דברי הרב המגיד שם ס' [סברא] דאפילו במזיד אין צריך כדי שיעשה, וכן מבואר יותר לקמן שם בש"ע, וא"כ אמאי הצריך הרמב"ם כאן ולעיל בסימן רנ"ג בעבר ושיהה כדי שיעשה. וצריך לומר דלעצמו שייך ס' [סברא] שלא יהנה לכולי עלמא אף לרמב"ם. ועיין היטב בלח"מ (פ"ו הכ"ג), ועדיין צ"ע דעבר ושיהה אסור אפילו לאחרים כדי שיעשה, ועבר ובישל מותר לאחרים מיד למוצאי שבת. [הערת הנ"ל: אולי ליישב עם הסברא שהובאה בט"ז ריש סימן שי"ח, דבבישל במזיד לא בעי בכדי שיעשה משום דבדבר שעושה ישראל בידים ודאי ליכא למיחש דאתי לבשולי בהדיא. ע"ש. אכן בעבר ושיהה דאינו עושה דבר בידים ודאי צריך לגזור דיעשה הוא או אחרים גם להבא ועל כן אסור בכדי שיעשה]. (זכרון אברהם)

סעיף ט'

רלג) סעיף ט' כיוצא בו לא ימלא חבית של מים וכו'. ובטור כתב לא ימלא נחתום, גם פירש הטעם שמא יתקרר סמוך לחשכה במוצאי שבת ויחתה כדי שיתחמם לאלתר כשתחשך. והרב ב"י בשם הרמב"ם [הלכות שבת פ"ג הי"ב] כתב, משום דמים הוו כתבשיל דבשיל ולא בשיל. יע"ש. וכתב בכנס"ה ז"ל [לא נודע איזהו מקומן][123], ומיירי דקא בעי ליה להדחה ואז צריכין להיות חמין, ולפי זה אסור ליתן מים לתוך הקדרות שבתנורים, אף ע"ג דמתכוין שלא יבקע הקדרה, מכל מקום הא קא בעי ליה להדחה, לכן צריך ליתן מבעוד יום. ע"כ. ודבריו אלו קאי על תיבת אסורים בתרא, והמרשים נראה שטעה ששם הסימן על אסורין (בתרא) [קמא]. והנה האי הדחה דקאמר נראה דהיינו להדיח במוצאי שבת. והנה מה שכתב דמיירי דקא בעי להדחה, אינו שייך אלא לפי טעם הטור שמא יתקרר סמוך לחשכה במוצאי שבת ויחתה כדי שיתחמם לאלתר לכשתחשך, דלטעם הרמב"ם דמים אין צריכין בישול הרבה ודעתו עליהם לשתותם לאלתר, ומפני כך אף על פי שלא נתבשלו כל עיקר כתבשיל שלא בשל כל צרכו שאסור לשהותו בתנור כו', מיירי דקא בעי לשתיה. ולפי זה כשהם מעט מים דהוי ודאי לשתיה, לטעם הטור מותר דהא לא שייך שמא יתקרר סמוך לחשכה במוצאי שבת כו', דהא מקמי הכי שתי להו. ו]כשהן מים מרובין דבעי להו להדחה למוצאי שבת, לטעם הרמב"ם ז"ל מותר, דהא לא שייך לומר דעתו עליהן לשתותם לאלתר. נמצא הם סברות הפוכות, דלדעת הטור כשהם מרובין להדחה אסורין וכשהם מועטים לשתיה מותרים, ולדעת הרמב"ם ז"ל כשהם מרובין מותרים וכשהם מועטים אסורים. ולכאורה נראה למעשה לאסור בשניהם, במרובין מפני דעת הטור ובמועטים מפני דעת הרמב"ם. והנה מה שכתב (בסכ"ה) [במג"א] [סקכ"ו] לכן צריך ליתן מבעוד יום, קשה, דהא לא מהני אלא לדעת הרמב"ם ז"ל, דכשהוא מבעוד יום לא צריך לחתות, אבל לדעת הטור אכתי איכא למיחש שמא יתקרר סמוך לחשכה במוצאי שבת. והנה מה שנוהגין ליתן מעט מים לשתיה בתנור ערב שבת עם חשכה, נראה דאין למחות בידם כיון שיש להם על מה שיסמוכו, דהיינו דעת הטור, והוא גם כן דעת התוספות [יח: ד"ה לא ימלא] והרא"ש ז"ל [פ"א סימן ל"ד], כמו שכתב הרב ב"י שם, אע"פ שלפי דעת הרמב"ם אסור. ומכל מקום טוב ליזהר ליתן מבעוד יום, דאז שרי אף לדעת הרמב"ם. (שו"ת בית דוד – סימן ק')

רלד) שם כיוצא בו לא ימלא חבית של מים וכו'. כתב הטור (דף קס"ח ע"א שיטה ה'), ולא ימלא נחתום חבית של מים כו'. נ"ב: מיירי דקא בעי ליה להדחה ואז צריכין להיות חמין כו', ולכך צריך ליתנו מבעוד יום. מג"א (סקכ"ו). ועיין בספר בית דוד (חא"ח סימן ק')[124] שכתב כן משם בכנה"ג, ומכח זה כתב שם המגיה לא נודע איזהו מקומן, וט"ס נפל בדבריו וצ"ל מג"א. וכתב שם מהר"י דוד ז"ל שמה שאנו נוהגין ליתן מעט מים לשתיה בתנור ערב שבת עם חשכה, אין למחות בידם כיון שיש להם על מה שיסמוכו. ומ"מ טוב ליזהר ליתן מבעוד יום לצאת ידי חובה אליבא דכולי עלמא.

(יד אהרן מהדורא בתרא – הגה"ט סק"ב)

רלה) שם כיוצא בו לא ימלא חבית של מים וכו'. עיין מה שכתב הרב בית דוד (סימן ק')[125], ושם הביא משם כנסת הגדולה דמיירי דקבעי ליה להדחה וכו', והמעתיק לא ידע איזהו מקומן כמו שכתוב שם. אבל הוא טעות קולמוס, וצ"ל מגן אברהם [סקכ"ו], כמו שתראה שהם דברי מגן אברהם. ויש עוד ט"ס בדברי הרב בית דוד. ע"ש. (ברכי יוסף – סק"ה)

רלו) שם כיוצא בו לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור וכו'. מה שנוהגין קצת להטמין קיטון של מים בתנור כשטומנין את החמין כדי לשתות למחר בזמן הקור, נראה דשרי. ומה שאמרו בפ"ק דשבת (דף י"ח ע"ב) לא ימלא נחתום חבית של

הערות וציונים

123. תוספת זו במקור. וצ"ל מג"א (סקכ"ו). יד אהרן (מהדורא בתרא הגה"ט סק"ב), ברכי יוסף (סק"ה), נדפסו לקמן אותיות רל"ד-רל"ה. **124.** נדפס באות הקודמת. **125.** נדפס לעיל אות רל"ג.

אוצר ההלכה

מים ויניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה, ואם עשה כן למוצאי שבת אסורים בכדי שיעשו גזירה שמא יחתה בגחלים, דנראה דהכא נמי יש לגזור שמא יחתה בגחלים כדי למהר בחמימות המים, דאע״ג דלצורך החמין אין צריך לחתות מפני שהוא לצורך מחר ועד אותה שעה מתבשל בלא חתוי, מ״מ לצורך המים יחתה, דאע״ג דלצורך שתית מחר מטמינם, מ״מ אפשר שירצה לשתות בלילה בסעודה ויחתה למהר בחמימותם. י״ל דלא גזרו אלא במטמין מים ללוש בהם מיד במוצאי שבת, והיינו דנקט נחתום, והיינו משום דאיכא למיחש דאף על גב דמתחממים בלא חתוי מ״מ יחזרו ויצטננו באורך הזמן שיש על מוצאי שבת, וכשיבוא בליל מוצאי שבת ללוש לא יהיו חמין ראויים ללוש ויהיה מחתה בהן תוך היום כדי שימצאו במוצאי שבת מוכנים מחמימות כראוי. וגם הוא דוקא כשמטמין מים לבד בתנור, דרגילות הוא להטמין במעט אש, ויש לחוש שעד מוצאי שבת לא יעמוד חומו בהם וצריך חתוי. אבל במטמין בתנור שמטמין בו חמין שיש בו אש הרבה, וגם הוא לשתיה ביום השבת, דודאי עומד בו החום שנתחמם בלילה עד רוב היום ככולו, אין צריך חיתוי ואין לגזור בו. וראיה ממה שכתבו התוספות שם [ד״ה לא] וז״ל: לא ימלא נחתום, כדמסיק גזירה שמא יחתה, אע״פ שיש שהות הרבה להתחמם, חיישינן שמא יצטנן, לפי שרגילין לחמם על אש רפה, ויהא צריך לחתות. ע״כ. משמע דמיירי שאינו מטמין המים לצורך הלילה, וכל שאינו לצורך הלילה לא חיישינן שירצה לשתות מהן בלילה, דאי חיישינן שירצה לשתות בלילה מאי קשיא להו ז״ל שיש שהות הרבה, הלא מ״מ יש לחוש שירצה לשתות בלילה שאין שהות הרבה, אלא על כרחך לא חיישינן שירצה לשתות בלילה, ומשום הכי קשיא להו דהרי יש שהות הרבה עד מוצאי שבת להתחמם ואינו צריך חיתוי, ותירצו שכיון שהוא אש רפה חיישינן שאחר שיתחממו יחזרו ויצטננו עד מוצאי שבת, ויחתה ביום שבת אחר שנצטננו כדי שיהיו חמין במוצאי שבת. וא״כ היינו דוקא באש רפה, אבל בתנור של חמין שהוא בהכרח באש חזקה לא חיישינן שיחזרו להצטנן. וגם היינו דוקא בשביל שיש שהות רב עד מוצאי שבת, ויש לחוש שכשיהיה כל כך יחזור להצטנן, אבל כשהוא לשתות ביום שאין שהות הרבה לא חיישינן שיחזרו להצטנן. וא״כ באלו המים שמטמינים עם החמין ליכא למיחש מידי, לא שיבוא לשתות מהן בלילה, ולא שיחזרו ויצטננו ביום, אי משום דהוי אש חזקה ואי משום דליכא שהוי רב.

אמנם מלשון הרב הלבוש ז״ל [ס״ט] נראה דאסור, שכתב לא ימלא אדם חבית של מים ויתן לתוך התנור ערב שבת עם חשכה, אפילו לצורך מוצאי שבת, דשמא יתקרר במוצאי שבת סמוך לחשכה ויחתה בגחלים בשבת כדי שיתחמם לאלתר לכשתחשך כו׳. משמע מדקאמר אפילו לצורך מוצאי שבת, דלא מיבעיא לצורך שבת, ובודאי דלצורך שבת הוא לשתיה דלישה לא אפשר, אלמא לצורך שתיה פשוט יותר דאסור. וצ״ע מנין לו ז״ל זה, שלא מצינו מי שאמר כן, אדרבא משמע דדוקא לצורך מוצאי שבת הוא דאסור[126]. וז״ל הטור: לא ימלא נחתום חבית של מים סמוך לחשכה ויניח תוך התנור, שמא יתקרר סמוך לחשכה במוצאי שבת ויחתה כדי שיתחמם לאלתר לכשתחשך כו׳. וז״ל הרא״ש [פ״א סימן ל״ד]: ת״ר לא תמלא אשה קדרה עששיות ותורמוסים ותניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה, גזירה שמא יחתה בגחלים. כיוצא בו לא ימלא נחתום חבית של מים ויניח לתוך התנור ע״ש עם חשכה גזירה שמא יחתה, כי עששיות ותורמוסים צריכין בישול רב ולא יספיק להם להתבשל עד מוצאי שבת אם לא יחתה בהם, וחבית של מים שמא תתקרר סמוך לחשכה במוצאי שבת ויחתה בגחלים כדי שיאפה לאלתר משתחשך. ע״כ. משמע דבצריכים לו למוצאי שבת דוקא מיירי, ומשום שמא יתקרר בתוך כל כך זמן. וז״ל המגיד משנה ז״ל פ״ג מהלכות שבת [הי״ב]: ואחרים פירשו דטעם איסור בעששיות והתורמוסים מפני שהם צריכים בישול הרבה, ואין היום והלילה די להם, והוא רוצה לאוכלן במוצאי שבת, ויש לחוש שמא יחתה בהם בשבת כדי שיהיו מוכנים לו למוצאי שבת מיד, וזהו הטעם בנחתום שרוצה שיהיו חמין למוצאי שבת כדי ללוש בהם, וזהו שהזכירו נחתום. ע״כ. (שו״ת בית דוד – סימן ק״א)

רלז) שם כיוצא בו לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור וכו׳. לא אסר להניח חבית של מים סמוך לחשכה אלא במטמין מים ללוש במוצאי שבת, אבל מה שנוהגין להטמין מים בתנור כשמטמינים החמין כדי [לשתות] למחר בזמן הקור, נראה דשרי. (והם) [וגם] דוקא כשמטמינים מים לבד בתנור במעט [אש], אבל כשמטמין בתנור שיש בו (חמים) [חמין] שיש (אז) [אש] הרבה וגם הוא לשתיה, אין לגזור בו ושרי. וממה שנראה מלשון הלבוש [ס״ט] היפך זה, צ״ע מנין לו זה. הרב מהר״י דוד בספר בית דוד (חאו״ח סימן ק״א)[127].

(יד אהרן מהדורא בתרא – הגה״ט סק״ג)

רלח) שם כיוצא בו לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור וכו׳. יש נוהגין להטמין קיתון של מים בתנור כשטומנין החמין כדי לשתות מהם למחר בזמן הקור, והרב בית דוד (סימן ק״א)[128] כתב דשרי, והקשה על דברי הרב הלבוש [ס״ט]. עש״ב. (ברכי יוסף – סק״ו)

רלט) שם לא ימלא חבית של מים וכו׳. עיין מג״א (סקכ״ו) דמפרש לה בבעי לה לשתיה או להדיח. ונדחק לפרש כן במחבר דקאי בשיטת רמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ב] דכל הני איסורי משום שדעתו לאכלן לאלתר, אבל לרא״ש [שבת פ״א סימן ל״ד] וטור מיירי בנחתום שרוצה ללוש בהם למוצאי שבת,

הערות וציונים

126. עיין מה שכתב הרב שלמי תודה להעיר על דברי הרב המחבר, נדפס לעיל אות רכ״א. **127.** נדפס באות הקודמת. **128.** נדפס לעיל אות רל״ו.

אוצר ההלכה

ורצונו שיהיו חמין, ולכך חיישינן הכא שמא יצטנן, ובסמוך לצאת השבת יחתה כדי שיתחממו ויוכל ללוש בהם תיכף בלילה. יעו״ש. ולכאורה נראה דהמחבר דאזיל בזה בשיטת רמב״ם, פליג על הרא״ש, ובכהאי גוונא שצריך לו למוצאי שבת שרי. אבל לקמן סימן שכ״ו סעיף י״א פסק המחבר דמרחץ שהסיקוהו בערב שבת ולא פקקו נקביו, אסור למוצאי שבת בכדי שיעשה, דגזרינן שמא יחתה, אף שכבר גזרו על הרחיצה ואין צריך לו רק למוצאי שבת. וא״כ צ״ל הטעם כהרא״ש הנ״ל, כיון דצריך להם למוצאי שבת גזרינן שמא יחתה סמוך לצאת השבת. ולא דמי לפת לעיל בהגה סעיף ה׳ דשרי כשאופה למוצאי שבת, דשם אין צריך שיהיה חם רק שיאפה, ועד מוצאי שבת סבר יש (שעות) [שהות] שיאפה, מה שאין כן במים שצריך שיהיו חמים. ומשם יש לתמוה על האליה רבה כאן [סקכ״ב] שכתב דגם הרא״ש דאוסר היינו בבעי לאכילה, אבל להדחה לא גזרינן שמא יחתה, דהא בסימן שכ״ו בעי לרחיצה ואפילו הכי גזרינן שמא יחתה. ועל פי הנ״ל נראה פשוט דמה שנוהגים הבלנים להטיל מים צוננים ליורה (במ״ש) [בערב שבת] סמוך לערב, כדי שיטילו למחר למקוה שלא תהיה צונן לאנשים ההולכים לטבול בבוקר, דאסור מחשש שמא יחתה, וכן כתב בתשובות חסד לאברהם ([תאומים מהדורא קמא] או״ח סימן ל׳). אבל יש לצדד קולא בדיעבד, כיון דלא בעי למים עד בוקר שרי כהמרדכי [סימן ש׳] הובא בב״י [סימן רנ״ג], דהא דאין צולין היינו כשרוצה לאכול בערב דוקא, ונהי דלכתחלה לא סמכינן על זה, בדיעבד יש לסמוך על מרדכי, כדסמך רמ״א עליו בריש סימן רנ״ז לענין הטמנה למחר, והוא הדין לענין שהייה, וכן משמע במג״א לעיל (סק״כ) ובפמ״ג שם. ואולי יש לומר דהכא עדיף טפי ולכ״ע שרי, דשם חיישינן שמא נמלך ויאכל בלילה כמו שכתב מג״א הנ״ל, אבל הכא על כרחך עושה לצורך האנשים הטובלים, והם לא ילכו לטבול בלילה רק בבוקר. וגם אין לחוש כמו בנחתום דילמא יצטנן סמוך לבוקר ויחתה כהרא״ש, דיש לומר דלא גזרו כן רק (כדבעי) [בדבעי] לה למוצאי שבת ועד מוצאי שבת יצטנן, משא״כ (כדבעי) [בדבעי] לה לבוקר ועד בוקר לא יצטנן. ודוק. (מנחת פתים)

רמ) שם לא ימלא חבית של מים וכו׳. המג״א (סקכ״ו) הקשה, הא מים ראוין לשתות חיין. ותירץ דאינם טובים כל כך. ולכאורה קשה למה הוצרך לזה, הא כתב הרא״ש (שבת פ״א אות ל״ד) דחיישינן שמא יחתה בהם כדי שיוכל לאפות בהם מיד למוצאי שבת, והיינו דלזה צריכין מים חמים. ונראה דהרא״ש דמפרש בעסיות ותורמסין כרש״י [יח: ד״ה עסיות] דקשה להתבשל, ואף בבעי להו למוצאי שבת אסור, מפרש גם מים דקתני התם דאיירי בבעי להו למוצאי שבת. אבל השו״ע דפירש דעסיות ותורמסין אין צריכין בישול רב ודעתו לאכלן מיד, ע״כ במים ג״כ איירי שדעתו לשתות מהם בשבת בלילה. אך לכאורה עדיין קשה, דאף דרוצה לשתות מיד, מ״מ למה לא ניחוש דיניחם למוצאי שבת לאפות ולבשל.

ונראה דלק״מ, דלכאורה קשה בדברי הרא״ש דכתב שמא יצטננו ויחתה לאפות בהם, א״כ למה קתני ערב שבת עם חשיכה, אף מבעוד יום הרבה למה לא ניחוש שיצטננו ויחתה לאפות בהם. וצ״ל דאין הכי נמי, היכי דדעתו על מוצאי שבת אף מבעוד יום אסור, רק הברייתא סתמא קתני, לכן בנותנן עם חשיכה ודאי אין דעתו לשתות מהם, רק יניחם למוצאי שבת, אבל סתם בנתן מבעוד יום ודאי דעתו לשתות מהם, א״כ חזינן דאף הרא״ש סבירא ליה דאם דעתו לשתות בלילה לא חיישינן דיניחם עד מוצאי שבת. אך מה שכתב המג״א די״ל דאיירי בבעי לה להדחה לכן חיישינן שיחתה, צ״ע, דאולי אף ברוצה לשתות חיישינן שיקח מהם להדחה ויחתה. [השמטה: שוב נראה דלא ניחוש למים שמא יניחם למוצאי שבת, דלכאורה בדברים שמותר כמו בחתיכה חיה דאמרינן דעד למחר ודאי אף בלא חיתה יגמור, למה לא ניחוש דיצטרך עוד לבשלו. וצ״ל דלזה לא חיישינן, דיזכור ובודאי לא יבעיר בשבת, וכשישהה לצורך מחר מסתמא הניח שם גחלים שיהיה די עד למחר. וא״כ במים שצריך בשבת, מסתמא לא הניח שם גחלים כל כך שיהיה עד מוצאי שבת, ושמא יוסיף עצים לא חיישינן כמו שכתבתי, והראיה דלא הזכירו בש״ס אם יש שם גחלים כפי הצריך. ודו״ק כי קצרתי].
(גנזי חיים – סק״ר)

רמא) שם לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור וכו׳. במג״א (סקכ״ו), מים לתוך הקדירות. אבל אם האש אינו ממש תחת הקדרה כמו שהוא מן הסתם, אז הוה לה הקדרה כסמוכה אצל האש דנזכר סימן רנ״ג סעיף ב׳ בהגה. (זכרון אברהם)

רמב) שם לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור וכו׳. והרב ז״ל [ש״ע הגר״ז סעיף י״ד-ט״ו] כתב דגם במים השעור הוא שליש או חצי בישול, ויתבאר אי״ה בסימן שי״ח [סקי״ז].

מה שכתב המג״א (סקכ״ו) דחיישינן שמא יחתה, עיין מה שכתבתי בסימן רנ״ג (סקכ״א)[129]. ולדעת הרב ז״ל המג״א מסתפקא ליה בהא אי חיישינן כה״ג שמא יחתה, ולכן פסק [סט״ו] דבדיעבד יש להתיר בשוגג אם נתנן קודם שהוסק. והיינו דוקא בערב שבת, אבל בשבת אף קודם שהוסק אף דיעבד אסור משום פסיק רישיה. (תהלה לדוד – ס״ק י״א–י״ב)

רמג) שם לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור וכו׳. ואם יש שהות שיוכל לבשל חצי חימום, מותר לפי מנהגינו כדעה שניה בסימן רנ״ג [ס״א]. תניא [ש״ע הגר״ז סט״ו]. (באר יעקב – קרויזר – סק״ט)

רמד) שם לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור וכו׳. כתב הבאה״ט (סקי״ג), או י״ל דהכא איירי דקא בעי לה

הערות וציונים

129. נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות תי״א.

סימן רנד סעיף ט

אוצר ההלכה

להדחה. ואליה רבה [סקכ"ב] התיר בבעי להדחה. אשל אברהם [סקכ"ו]. **ובתניא** [ש"ע הגר"ז סט"ו] **פסק דאסור.**
(באר יעקב – קרויזר – סקי"א)

רמה) שם ויתן לתוך התנור. הוא הדין על גבי התנור אסור כשאין התנור טוח בטיט, ובדיעבד אולי יש לסמוך על **מהרי"ל** [הלכות שבת עמ' ר"ט סימן ט"ז] **שבמג"א** (סימן רנ"ג ס"ק ל"א) דתנור דידן מפסיק מעזיבה ושרי, אבל לכתחלה אין לסמוך ע"ז כי אם כשיתן איזה דבר להפסיק. ועיין בש"ע הרב סימן **רנ"ג** (סעיף כ"ו).
(מנחת פתים)

רמו) שם ואם עשה כן אסורים. אם לא נתחמם שליש מבעוד יום. **תניא** [ש"ע הגר"ז סט"ו].
(באר יעקב – קרויזר – סק"י)

רנה הכנת האש קודם הכנסת השבת. ובו ג׳ סעיפים:

א [א]אין עושים מדורה מעצים סמוך לחשיכה עד שיצית בהן האור בענין שתהא השלהבת עולה מאליה [ב]בלי סיוע עצים אחרים, ואם הוא עץ יחידי [ג]צריך שיאחוז האור ברוב עביו וברוב היקפו, [ד]ואם לא הודלקה כל כך אסור ליהנות בה בשבת גזירה שמא יחתה בה ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת, וכשהודלקה כשיעור [ה]יכול להתחמם כנגדה בשבת ולהשתמש לאורה בין אם היא על גבי קרקע או על גבי המנורה, ואפילו היא מדברים שאין עושים מהם פתילה לשבת:

באר הגולה

א. שבת י״ט [ע״ב - כ׳ ע״א]: ב. שם כ׳ [ע״א] וכשמואל: ג. שם וכרב פפא: ד. רמב״ם פרק ג׳ מהלכות שבת [הלכה י״ט; מגיד משנה שם מברייתא דעססיות ותורמוסין שם דף י״ח ע״ב]: ה. שבת כ״א [ע״א]:

אוצר ההלכה

סעיף א׳

א) סעיף א׳ אין עושים מדורה וכו׳. משנה [שבת יט:], ואמרינן בגמרא [שם כ.], מנא הני מילי ״לא תבערו אש״ וכו׳ [שמות ל״ה, ג׳], אי הכי אפילו בשבת וכו׳. ומכאן יש להקשות למה שכתב הכסף משנה סוף הלכות בית הבחירה [פ״ח ה״ב] על מה שכתב הרמב״ם, חוץ מלילי שבתות שאין בידם אור אלא בודקין בנרות הדלוקין שם מערב שבת. וכתב הרב, ואע״ג דאין שבות במקדש וטלטול הנר אינו אלא שבות, שאני הכא [דאפשר בנרות הדלוקים מערב שבת] וכו׳. ע״ש. והרי הכא דאפשר מבעוד יום, ואע״פ כן התירו משום דאין שבות במקדש, ובגבולין כדי שתאחוז האור ברובן.

ובגופא דשמעתא יש להקשות דקאמר מנא הני מילי, דהא הכא אין איסורו אלא מדרבנן, והיה לו להקשות מאי טעמא במקדש התירו, ובודאי דכוונת המקשה הוא, מדחזינן דלא גזרו במקדש, ודאי הטעם הוא דאפילו אם יחתה בשבת לית לן בה דמותר, ועל זה מקשה מנא הני מילי. ומאי דאמרו מאחיזין את האור הוא מפני שכבר אפשר לעשות מערב שבת, וא״כ מאי מקשה רב חסדא אי הכי אפילו בשבת נמי. ולפי מה שכתב הט״ז ביו״ד [סימן קי״ז סק״א] דדבר שהתירו הכתוב בפירוש אין כח ביד חכמים לאוסרו, הוה אתי שפיר.

ואמרינן בגמרא, ברובן רב אמר וכו׳, ושמואל אמר כדי שלא יאמרו וכו׳. ורצונו לומר, דרב אתא לאפוקי שלא נאמר ברוב מנין העצים כפשט המשנה, ואתא שמואל לומר דדוקא הוא ברוב מנין, וכמה ידליק ברובן, כדי שלא יאמרו הבא עצים. או אפשר דכוונת שמואל הוא, דנקט המשנה ברוב מנין, דבהכי אין צריך להביא עצים (התחתון) [ולהניח תחתיהן], והוא הדין בכל מידי דאין צריך להביא עצים.

תני רב חייא לסיועי לשמואל, שתהא שלהבת עולה מאליה ולא על ידי דבר אחר, אלמא בהכי הויא הדלקה. ואף דהך ברייתא אתא למעוטי שלא ידליק בשמנים ופתילות שאסרו חכמים להדליק בשבת, מכל מקום תרתי שמע מינה, דהיינו הך, דכיון דאסר הכתוב אותן שמנים ופתילות מפני שאינה עולה מאליה אלא על ידי דבר אחר, מינה דכשמדליק צריך שתהא שלהבת עולה מאליה, אלמא דבהכי הויא הדלקה. ולדברי רב משמע דאף שעולה מאליה אסור דחיישינן, ונהי דבפתילה קי״ל [סימן רס״ד ס״ח] דצריך שידליק ברוב היוצא, והיינו מפני שהוא עץ יחידי, והכי נמי במקדש ודאי דצריך רוב היוצא, מכל מקום מדתלאו הכתוב בשלהבת עולה מאליה, משמע דבמדורה ג״כ די בשלהבת עולה מאליה.

והקשה רש״י [שם כ. ד״ה תני], דמה שאמרו ולא ע״י דבר אחר [וכו׳, ועוד] לאו מתניתא היא (ועוד) וכו׳, ורבותינו תנו לה לענין מדורה. דהך ברייתא לאו היינו ברייתא דלקמן לענין מקדש, אלא הך ברייתא מיירי לענין מדורה בשבת שתהא שלהבת עולה מאליה ולא ע״י דבר אחר. וכתב רש״י, ואני מצאתי אותה בתורת כהנים [אמור פרשה י״ג פסקא ז׳] לענין מנורה. ע״כ. ולה״ד [ולא הבנתי דבריו], דהא רמי בר חמא ג״כ הביאה לקמן לענין מנורה, אלא שרבותינו אמרו דהך ברייתא היא ברייתא אחריתי לענין מדורה בשבת, והיה לו לומר ואני לא מצאתי אותה לענין שבת, ואף זו לא היה קשה, דכמה ברייתות מייתי תלמודא שלא נמצאו בתוספתא, ועוד דבתורת כהנים לא מייתי אלא להעלות שתהא שלהבת עולה מאליה ולא יותר.

אמרינן בגמרא [שם], עץ יחידי רב אמר ברוב עביו, ואיכא דאמרי ברוב היקפו, אמר רב פפא הילכך בעינן רוב עביו ורוב היקפו. וצ״ל דרב פפא מספקא ליה איזהו חמור או רוב עביו או היקפו, דאי לא, היה לו לומר כחמור שבהם. ומכאן יש ראיה למה שכתב הר״ן פרק כירה [יז: ד״ה לא שנו] גבי פינן ממיחם למיחם מהו, דאיסורי שבת אף שהן דרבנן אזלינן בספיקם לחומרא מפני שקרוב לבוא לידי איסור תורה, דהא הכא דגזרה דרבנן היא, ואמר רב פפא דבעינן תרתי, ואמאי, תיסגי בחדא מינייהו, או קל יהא או חמור.

תו אמרינן כתנאי, עד שישחת ממלאכת האומן, רבי יהודה אומר וכו׳, ולפי דברי התוספות [שם ד״ה עד] יש לומר דאינו אפילו זכר בעלמא. ויש לומר דהכי קאמר קרא ״את שני קצותיו אכלה האש ותוכו נחר״ [יחזקאל ט״ו, ד׳], דהיינו בידוע שתוכו נחר, ״היצלח למלאכה״ [שם], שאם לא אכל שני קצותיו היה תוחלת ממנו, שאפשר שיכבה ויהא ראוי למלאכה, אבל כיון ששני קצותיו אכלה אש שוב אין תקוה ממנו שיאכל כולו ממילא.

ומה שהקשה הרשב״א [שבת כ: ד״ה הא] גבי מה שאמרו עצים של בבל אין צריכין רוב דהיינו וכו׳, דהשתא פתילה צריכה רוב היוצא וכו׳. יש לומר, דהתם היינו כשעושה פתילה מן הצמר

סימן רנה סעיף א

אוצר ההלכה

שבו היא מסכסכת, אבל הכא דעושה מדורה משוכא דארזא גופיה שיש צמר בתוכו, אותו הצמר מסייע לעצים, ואף שהיא מסכסכת, מכל מקום מדלקת העצים. (יד המלך)

ב) שם אין עושים מדורה וכו׳. כתב הטור, אין עושין מדורה וכו׳. עיין מה שכתב הרב יד המלך[1] בסימן זה.

(דברי מנחם – הגה״ט סק״א)

ג) שם אין עושים מדורה וכו׳. עיין בשו״ת לב חיים (ח״ג סימן ס״ח), שנשאל במי שהדליק בשבת על ידי זכוכית, כשמשים אותו בחמה הוא נדלק מאליו, אם יש בזה איסור דלא תבערו וגו׳. ואם תמצי לומר דאסור, יש להסתפק אם נותן הזכוכית נגד השמש מערב שבת, וכשזרח השמש בשבת נדלק מאליו, אי איסורא איכא. והשיב, כשעשאו ביום השבת עצמו ודאי דעבר אמימרא דרחמנא ד״לא תבערו אש״ [שמות ל״ה, ג׳], שכ״כ בחוות יאיר [סימן קפ״ח] דאסור, ואף דבספר טל אורות במלאכת המבעיר [דף צ״ב ע״ג] חלק עליו והתיר, זה הוא רק במדליק נר מטעם שרגא בטיהרא למאי מהניא, אבל אם היום קר הרבה ועל ידי זה נעשה מדורה ונתחמם הבית, או לבשל וכדומה שעושה פחם, בודאי חייב. ואפילו אם עשאו מערב שבת והודלק בשבת בזריחת השמש נמי אסור מדינא. יעו״ש. ועיין בשו״ת שער הזקנים ח״ב בית מלוא ([סימן י״ט] דף (פ״ו) [פ״ג ע״ד] בד״ה עוד) בשם הלק״ט (הוא בתשובת הלק״ט ח״א סימן קפ״ט) שכתב, דבאש המתהוה על ידי הזכוכית שמתעגל ניצוץ השמש ונבער בו, הוא תולדות החמה והוא דרבנן. ע״ש.

(ארחות חיים – ספינקא – סק״א)

ד) שם אין עושים מדורה מעצים סמוך לחשיכה וכו׳. מקורו בשבת (דף כ׳ ע״א) במתניתין, ובגבולין כדי שתאחז האור ברובו. ע״ש. בספר מתא דירושלים על ירושלמי (מועד דף י״א) הביא ששמע מרבו הגאון בעל חתם סופר זצ״ל, מעשה שעשו אנשי פראנקפורט בענין בישול קאפעע בשבת, שהיו מסדרין עצים דקים זה אצל זה, ושמו למטה מערב שבת חבל של גפרית שקורין לונט, והחבל הלז היה מהבהב כל הלילה, ובאור יום הגיע אש החבל אצל העצים ואז נדלקו העצים ונתבשל הקאפעע. וכתב עלה, ולפענ״ד נראה דאינו יכול לעשות כן, דהרי תנינן בגבולין עד שיצית האור ברוב מערב שבת, ועיין שבת (דף כ׳ ע״ב) דמקשה, הרי אפילו פתילה צריך להדליק ברוב היוצא. ואפשר דעצים שלהם הוי כמו שוכא דארזא. וצ״ע. עכ״ל.

(ילקוט הגרשוני – סק״א)

ה) שם מדורה מעצים וכו׳. יש מי שעושה מערכת עצים, ומדליק מרחוק חבל ארוך, וכשמגיע האש אצל המערכה בוערת בעצים, נשאל הרב החסיד מהר״ר יעקב מולכו בתשובותיו כ״י, אם מותר להוסיף ולגרוע בשבת על אותה מערכה. והעלה הרב ז״ל, דמותר ליקח מהם ולהוסיף, ואין כאן לא משום מכבה ולא משום מבעיר, וכן כתב הטור (סימן תק״ב), מדורה העשויה מעצים דקים, מותר להסיר מהן כל זמן שלא אחז בהן את האור. ועיין בב״י שם והוא הדין הכא. ובודאי דמיירי דליכא משום מוקצה. זהו תורף דברי הרב בתשובותיו כ״י (סימן ב״ן). (ברכי יוסף – סק״א)

ו) שם מדורה מעצים וכו׳. ה״ה חיד״א ז״ל בברכי יוסף [סק״א][2]

הביא מתשובת ה״ה מהר״י מולכו ז״ל, שנשאל במי שעושה מערכת עצים ומדליק מרחוק חבל ארוך, וכשמגיע האש אצל המערכה בוערת בעצים, אם מותר להוסיף ולגרוע בשבת על אותה המערכה. והעלה הרב ז״ל דמותר ליקח מהם ולהוסיף ואין כאן לא משום מכבה ולא משום מבעיר, והביא שכן כתב הטור ז״ל (סימן תק״ב) גבי יו״ט. ע״ש. ובני נחמד הארוס החכם הנעלה כה״ר **אברהם פונטרימולי** הי״ו רצה לדמות זה להיא דאמרינן פרק כל כתבי ([שבת] דף ק״כ ע״א), אמר רב יהודה אמר רב, טלית שאחז בה האור מצד אחד, נותנין עליה מים מצד אחר, ואם כבתה כבתה. ופריך, מיתיבי טלית שאחז בה האור מצד אחד, פושטה ומתכסה בה ואם כבתה כבתה, וכן ספר תורה שאחז בו האור וכו׳. ומשני, הוא דאמר כרבי שמעון בן ננס. ופרש״י [ד״ה הוא דאמר], דשרי לעכובי דליקה בעור גדי. ע״כ. ופריך, אימור דאמר רבי שמעון בן ננס מפני שהוא מחרך, גרם כיבוי מי אמר. ופרש״י, גרם כיבוי, כהאי גוונא כשמגיע למים הוא כבה. מי אמר, דילמא הא דקתני במתניתין ועושין מחיצה לאו בחדשים המתבקעים קאמר. ומשני, אין מדקתני סיפא רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים וכו׳ ומכבין את הדליקה, מכלל דתנא קמא שרי. ע״כ. נלמד מסוגיא זו דעד כאן לא פליגי תנא קמא ורבי יוסי אלא בגרם כיבוי, אבל אם אינו נותן עליה מים דליכא גרם כיבוי, אלא דמעכב הדליקה מלבוא עליו על ידי עור גדי שרי לכולי עלמא, הוא הדין נמי זה שלוקח מעצי המערכה קודם שיגיע אליו האש, דליכא משום מכבה, שהרי אינו נותן מים, אלא על ידי שמרחיקו מהמערכה לא יאחז בה האור פשיטא דשרי. וקשה על הרב מהר״י מולכו ז״ל, דאמאי טרח להביא מדין יו״ט ולא פשיט לה מהאי דינא דאיירי בשבת דהתירו בדליכא גרם כיבוי אלא עיכוב דליקה בלבד, והכא נמי שרי לפחות לסלק מעצי המערכה ולא חשיב זה מכבה ולא גורם כיבוי, וכן שרי להוסיף ולא הוי מבעיר. אלו דברי בני הנזכר הי״ו.

וכיוצא לזה תנן בסוף פרק כירה ([שבת] דף מ״ז ע״ב), נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות, ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה, דהותר לתת כלי תחת הנר מפני שהוא לעכב הניצוצות שלא יבעירו במקום שנופלין, וכל עיכוב דליקה בלבד שרי. אבל נתינת המים דהוי גרם כיבוי או שמקרב כיבויו כדאמרו שם בש״ס אסור, הרי דעיכוב דליקה שרי. הוא הדין הכא שע״י שהוא מרחיק עץ מעצי המערכה מעכבו מלהדליק. ועיין שם

הערות וציונים

1. נדפס באות הקודמת. 2. נדפס באות הקודמת.

סימן רנה סעיף א

אוצר ההלכה

בתוספות (ד״ה מפני) שהקשו וז״ל: ואם תאמר מאי שנא שריית דיו וסממנים ופרישת מצודה דשרינן בפרק קמא [יז:] עם השמש, והכא אסרינן מערב שבת שלא יבוא לעשות בשבת. ותירץ הרב פורת, דהתם ליכא למיחש שמא יעשה כן בשבת דהא אב מלאכה הם, אבל הכא איכא למיחש, דלא דמי איסור כל כך במה שמניח כלי תחת הניצוצות, ואיכא למיחש שמא יבוא לידי כיבוי, שיתחיל ליתן המים קודם נפילת הניצוצות וקודם גמר הנתינה יפלו ומכבה בידים, או שיגביה הכלי עם המים כנגד הניצוצות וכו׳. ע״ש. וכפי דבריהם נראה דיש לחלק בהיתר דין שלפנינו, דדוקא אם האש בוער בחבל בריחוק מקום, דליכא למיחש שבעוד שהוא פוחת מעצי המערכה או מוסיף יגיע האש למערכה, בהא הוא דשרי, ברם אם כבר הגיע האש סמוך לקצה החבל שבצד המערכה דאיכא למיחש שקודם שיסלק ידו מלתת עצים במערכה או מליקח מהם, יגיע האש וידלקו כל עצי המערכה, לפי דברי הרב פורת ז״ל ודאי אסור, דזה נקרא מכבה ומבעיר בידים.

אלא דלכאורה קשה, דבדין מדורה דסימן תק״ב הנזכר, פסקו דמותר להסיר מהם אפילו לכתחילה כל זמן שלא אחז בהם האור. וקשה, דבהגהות אשירי ז״ל (פ״ב דביצה סימן טו״ב) כתב משם האור זרוע ז״ל [ח״ב הלכות ערב שבת סימן כ״ח] וז״ל: אם (חתיכה קטנה) [היו חתיכות קטנות] של חלב בנר דולק, ונוטל אחת מן החתיכות מן הנר הרחוקות מן הפתילה, אין נראה שיהיה חייב, ומיהו לכתחילה ודאי אסור בין בשבת בין ביו״ט. ע״כ. הרי דהגם דאותה חתיכת חלב רחוקה מהפתילה הדולקת שעדיין לא שלטה בה חום האור, אפילו הכי לא אשתרי להסירה ממקומה לכתחילה בין בשבת בין ביו״ט, ואילו גבי עצים הותר להסירו אפילו לכתחילה. וחזינא דמקור דין זה דמדורה שפסק הטור בסימן תק״ב הם דברי הרי״ף [יא:] והרא״ש ז״ל [סימן י״ח] בפ״ב דביצה (דף כ״ב ע״א) עלה דאמר רב התם קינסא שרי, ופירשה הרי״ף ז״ל דהכוונה כמו שכתב רבנו הטור ז״ל, דמדורה העשויה מעצים דקים מותר להסיר מהם כל זמן שלא אחז בהם האור, וכן כתב הרא״ש בשם הערוך [ערך קנב] כמו שכתב מרן ז״ל בב״י סימן תק״ב [ס״ב], וכן כתב המרדכי ז״ל שם [סימן תרפ״ב] משם רבנו חננאל ז״ל. ובאותה סוגיא עצמה כתוב (בע״א) [בהג״א] דין חתיכת החלב הנזכר, והיאך יתקיימו שני מקראות הללו.

ויותר קשה למה שכתב הרב תפארת שמואל ז״ל שם על דברי ההגהות אשרי הנזכר באות (ו׳) [ז׳] על מה שכתב אבל אם חתיכה קטנה וכו׳ וז״ל: ואפשר בזה הרא״ש מודה שאינו חייב, מאחר שאינו מהותך, וגם אינו מחובר לאותו חלב שדולק, הוי כגורם כיבוי ממש. ע״כ. ועיין עוד שם באות (ז׳) [ח׳]. ואיך רצה להשוות הדעות, והלא לדעת הרא״ש גבי מדורת עצים מבואר דאפילו לכתחילה שרי, וכטעמא דיהיב דהוי כגורם כיבוי ממש, דכתב שם הרא״ש [סימן י״ז] דקי״ל כרבנן דגרם כיבוי מותר, ואם כן נמצא דלא לבד דאינו חייב בהסרת חתיכת החלב, אלא דגם לכתחילה שרי. ודוחק לפרש דבריו דהכי קאמר, דמודה הרא״ש דאינו חייב, דהא איהו סבירא ליה דגרם כבוי מותר ופשיטא שאינו חייב, אבל פליג עליה במה שסיים דלכתחילה ודאי אסור, וסבירא ליה דגם לכתחילה מותר. דמלבד דוחקו, קשה מי הזקיקו להזכיר דעת הרא״ש בזה, ואם רצה להזכירו היה לו לומר בהיפך, דזה שכתב דלכתחילה אסור, הרא״ש פליג עליה, דאפילו אם נאמר דהגם דהזכיר הרא״ש פירוש הערוך הלז, סבירא ליה להלכה כאידך פירושא שכתב לעיל מיניה לגירסת קנבא[3], מ״מ כיון דמר סבר דגרם כיבוי מותר וזה חשיב גרם כיבוי, ודאי דמתירו לכתחילה היפך דעת הגהות אשרי. ונמצא דהוא ז״ל השוה את החלוקים, דהרי דין החלב ומדורת עצים שוין, ושניהם חלוקין מדין השמן, שהרי מרן ז״ל בש״ע שם (סימן תק״ב ס״ב) כשפסק דין זה, העתיק לשון הרמב״ם ז״ל [הלכות יום טוב פ״ד ה״ג] וז״ל: אגודה של עצים שהודלקה במדורה, כל עץ שלא אחזה בו האש מותר לשמטו, ואינו דומה למסיר שמן מהנר. ע״כ. וטעם החילוק ביאר הרב הלבוש ז״ל שם וז״ל: דהתם הפתילה הדולקת יונקת מכל השמן, וכל מה שאתה מסלק אתה מכחישו ומכבה, מה שאין כן כאן כל אחד דולק בפני עצמו וכו׳. ע״ש. ובהגהות מיימוניות (פ״ד מהלכות יו״ט ה״ג אות א׳) כתב, דהא דאין מסלקין את פי הנר למעלה, היינו כגון שמטה הנר ונמצא ריקם מן השמן, אבל אם יש בו חתיכות חלב על הפתילה והסיר האחת אינו אסור וכו׳ כיון שאין בו אלא גרם כיבוי. ע״ש. ועל כרחך לומר דלא התיר אלא להסיר הרחוקה, ולא מאותן שעל הפתילה סמוך למקום הדלקתה, שאם כן חשיב כמטה הנר ממש, שהפתילה יונקת בעת ההיא גם מאותה חתיכה, אלא ודאי ברחוקה קאמר, דלא דמי לשמן אלא לעצים שכל אחד דולק בפני עצמו, וכן כתב המרדכי ז״ל (פ״ב דביצה סימן תרפ״ג) לחלק בין שמן לחתיכת חלב, ושם לא כתב שהסרת החתיכה היתה מעל הפתילה הדולקת, וכדכתיבנא.

וכיון דכל הפוסקים, הרי״ף, והרא״ש, והרמב״ם, והטור, והגהות מיימוניות, והמרדכי, ומרן ז״ל, פסקו דין הקינסא להתיר לכתחילה, מה טעם הרב אור זרוע ז״ל לאסור בחתיכת חלב הרחוקה לכתחילה אפילו ביו״ט. ומהאי טעמא נראה דבהגהות מיימוניות מתיר לכתחילה כנזכר. ואפשר לומר דדעת הגהות אשרי ז״ל, דדין חתיכת חלב לא דמי לגמרי למדורת עצים ולא לגמרי לשמן, דחלב הגם דהחתיכה היא רחוקה מהאש, מ״מ איכא למיחש שמא חום האש מתיך החלב קצת מרחוק, ולא יבצר ששואב האור קצת ממנו ויונק, לכך בדיעבד אמרינן דאינו חייב, כיון דעל כל פנים לא דמי לשמן שכולו מחובר עם הנר ויונק האור מכל השמן. ומ״מ לכתחילה אין להתיר, משום שאינו דומה למדורה לגמרי, דהתם העץ שלא אחז בו האור אינו משתנה מכמות שהיה ואין האש יונק ממנו, מה שאין כן בחלב כמדובר.

הערות וציונים

3. דהיינו שגורס בביצה שם ״קנבא״ במקום ״קינסא״, וכגרסת הגמרא לפנינו.

סימן רנה סעיף א

אוצר ההלכה

שו"ר להגאון רש"ל ז"ל בים של שלמה (פ"ב דביצה סימן כ"ח) שהביא דברי ההגהות אשרי הללו וז"ל: וכתב האור זרוע, שאם היתה חתיכה קטנה של חלב או של שעוה מונח בנר הדולק ונוטל אחת וכו' אינו נראה שיהא חייב בזה, דאף הרא"ש מודה מאחר שאינו מחובר לאותו חלב שדולק והוי כשאר גרם כיבוי שעושה דבר חוצה לו, ומ"מ כתב האור זרוע דלכתחילה ודאי אסור לעשות כן בין בשבת בין ביו"ט, והיינו דסבירא ליה דלא שרינן גרם כיבוי לכתחילה אם לא משום הפסד ממון, אכן לפי דברי הטור דלקמן שרי, וכן כתב המרדכי שאין בו איסור. וכתבו התוספות [ביצה כב. ד"ה והמסתפק] דלפי דבריהם יש להתיר קנדיל"ה [נר] משעוה שהיא גדולה לחתוך ממנה למטה, כיון דבשעה שהוא חותך אותה אינו מכהה אורה כלל אף על פי שהוא גורם כיבוי וכו', ולדעת הרא"ש חייב משום מכבה, מאחר שעשה גרם כיבוי בשעוה הדולקת וכו'. ומיהו כבר כתבנו שדברי תוספות עיקר, וכן פסק המרדכי פרק כל כתבי [שבת סימן שצ"ט], והוא הדין נמי דשרי נר הדולק בבית הכנסת לתחוב בחול. ואף שהמרדכי כתב בשם רבנו יואל דאפילו כהאי גוונא לא שרינן ביו"ט, דגרם כיבוי לא שרי אלא במקום היזק דוקא, לא נהירא, דדוקא בגרם כיבוי ממש שכבה אש הדולק כבר, דפלוגתא דרבי יוסי ורבנן בפרק כל כתבי [שבת קכ.], אבל מה שאינו מכבה ממש אלא כשמגיע לשם אין לו יותר במה לישרף וכלה מאליו, שרי אפילו לכתחילה כדברי התוספות. אך לא מלאני לבי להקל מאחר דלדברי הרא"ש חייב וכו', אבל ליקח חתיכת חלב מן הנר כשהוא דולק שרי אפילו לכתחילה כדברי התוספות, דאף הרא"ש מודה בזה שאין בו חיוב. עכ"ל.

עיניך תראינה דהגאון רש"ל ז"ל מפרש דמאי דאסר האור זרוע לכתחילה, היינו משום דמר סבר דגרם כיבוי שלא במקום הפסד אסור, והתוספות והרא"ש סבירא להו דבכל גוונא שרי, ולכך הגם דלחתוך מגוף הקנדיל"ה הדולקת לא רצה להתיר נגד הרא"ש כיון דמחתך בגוף דבר הנדלק, מיהו להסיר חתיכת חלב או שעוה הרחוקה מהחלב הנדלק חלק על הגהות אשרי ז"ל והתיר לכתחילה בשופי, כיון דקי"ל דגרם כיבוי מותר דלא הוי מכבה בידים. ולפי זה נתאמת אצלנו דהאור זרוע פליג על הרא"ש בגרם כיבוי שלא במקום פסידא, דלהרא"ש שרי, ולהאור זרוע אסור, וממילא נראה דהאור זרוע דאסר לכתחילה בחתיכת חלב, הוא הדין דאסר גם בעץ שלא אחז בו האור בלכתחילה דחשיב ליה גרם כיבוי, ולהרא"ש ז"ל ושאר כל הפוסקים הנזכרים, דסבירא להו דשרי לשמט עץ שלא אחז בו האור, הוא הדין בחתיכת חלב, דחד טעמא אית להו.

וכן ראיתי אחרי כתבי להרב ט"ז ז"ל (סימן תקי"ד סק"ו) שהביא לשון רש"ל בים של שלמה הנזכר, ושוב כתב וז"ל: ובהגהות אשרי פ"ב כתב, שיש ליזהר מליקח חתיכת חלב וכו', וזה שלא כדברי רש"ל שהם על פי המרדכי פ"ב, אבל העיקר נראה כרש"ל, שהרי מצינו שמותר ליקח עץ שלא אחז בו האור כמו שכתוב סימן תק"ב. ע"כ. הרי דמכריח להתיר בחתיכת חלב מדשרינן קיחת העץ, שמע מינה דחד דינא אית להו כדאמרן. אלא דזה שכתב וזה דלא כדברי רש"ל וכו', אחהמ"ר הוא מגומגם, שהרי רש"ל שם כבר הביא דברי הגהות אשרי הנזכר וחלק עליו בפירוש, ולא שייך לכתוב כן אלא אם רש"ל כתב בהיפך ולא הזכיר להגהות אשרי. ועיין להרב חמד משה ז"ל (סימן תקי"ד סק"ב) שדחה ראיית הרב ט"ז ז"ל הלזו וחילק ביניהם, ואחהמ"ר אין חילוקו מבורר לע"ד.

ומו"ם ז"ל בדרכי משה לקמן (סימן רס"ה אות ב') הביא דברי האור זרוע ז"ל בשינוי רב וז"ל: באור זרוע, אם היו חתיכות חלב בנר, מותר ליקח חתיכה אחת הרחוקה מן הפתילה, דלא הוי אפילו גרם כיבוי, אבל ריב"א אוסר. וכן אסור לחתוך מן הנר של שעוה בשעה שהוא דולק. עכ"ל [האור זרוע]. ונראה דאף ביו"ט דאין איסור משום מוקצה, אסור משום מכבה, אבל בשבת פשיטא דאסור משום מוקצה. ע"ש. ולא ידעתי מהיכן העתיק דברי האור זרוע הללו להתיר אפילו לכתחילה ליקח חתיכה הרחוקה, דבדברי האור זרוע שלפנינו בהרא"ש פ"ב דביצה, ושלפני רש"ל בים של שלמה, כתוב בפירוש דלכתחילה ודאי אסור, ולא כתב אלא שאינו חייב, ואיך כתב משמו דמותר. גם זה שכתב דריב"א אוסר, לא ידעתי אנה הוזכרה סברת ריב"א הלזו. ותו דיהיב טעמא להיתרא משום דאפילו גרם כיבוי ליכא, ואדרבה מדחזינן דאסר לכתחילה, שמע מינה דסבירא ליה דאיכא גרם כיבוי, אלא דסבירא ליה דלא הותר גרם כיבוי אלא בדאיכא פסידא, וכדכתב רש"ל ז"ל. והיה נראה לעשות ט"ס, ולא יתכן למחוק ולשנות כמה תיבות בכמה ספרים, ולא ראיתי מי שהעיר בדברי הרב דרכי משה ז"ל הללו[4].

איך שיהיה הדרן לנדון הרב מהר"י מולכו ז"ל, דנראה דההיתר פשוט להוסיף ולגרוע עצים לכולי עלמא, דהגם דבדין הסרת חתיכת החלב הנזכר דדמי לדין זה איכא פלוגתא, דלדעת הגהת אשרי שלפנינו אין להתיר לכתחילה כנזכר, משום דסבירא ליה דגרם כיבוי שלא במקום הפסד אסור, כמו שכתב רש"ל ז"ל, מ"מ הכא שרי, חדא שהרי עינינו הרואות דבההוא דינא דחלב רבו המתירים, עיין להרב מג"א ז"ל סימן תקי"ד (סק"ו) [סק"ה] דנקיט עיקר היתרו של רש"ל ז"ל הנזכר, דלא כהרב ב"ח ז"ל [אות ד']. ע"ש. גם הרב אליה רבה ז"ל שם (סקי"ב) סבירא ליה הכי, וכתב שכן הסכימו האחרונים, וכן משמע סימן תק"ב (ס"ב). ע"ש. והיינו טעמא דס"ל דגרם כיבוי אפילו שלא במקום הפסד שרי. וכיון שכן ממילא שריותא נפקא לנדון מהר"י מולכו ז"ל.

הערות וציונים

4. אמנם באור זרוע שלפנינו (בהלכות ערב שבת סימן כ"ח) מבואר כדרכי משה, שכתב שם בשם ריב"א דין זה שליטול חתיכת חלב אחת הרחוקה מן הפתילה, לכתחלה ודאי אסור בין בשבת בין ביו"ט, ועל זה כתב האור זרוע, ובעיני נראה דליקח חתיכה מן הנר הדולק שפיר דמי, דאין זה אפילו גרם כבוי וכו', ואע"פ שכך נראה בעיני איני מורה הלכה למעשה אלא כדברי ריב"א. ע"ש.

אוצר ההלכה

אלא דגם לדעת החולקים ואוסרים גבי חתיכת חלב הנזכר, מ״מ נראה דבנדון דידן כולי עלמא מודו להתיר, דבשלמא התם דהאש בוער תחת העצים התחתונים, אלא שעדיין לא הגיע האש לאותו העץ העליון, וכן בחתיכות החלב דעל כל פנים יש שם חלב הנדלק סמוך לפתילה, אלא שזו החתיכה רחוקה מהאש, וכיון דעל כל פנים יש שם אש, יש סברא לומר דבהסרתו חשיב גורם כיבוי, ובאנו למחלוקת אי שרי או לא. אבל בנדון הרב מוהר״י מולכו ז״ל, שכל המערכה אין בה אש כלל ואפילו בתחתיתה, אלא שעתיד האש לבוא שם מאותו הנדלק בראש החבל מול מערכה, בכהאי גוונא דאין שם אש כלל בעת שמסיר מקצת עצים או מוסיף עליהם, אין סברא לומר שיהיה מכבה או אפילו גורם כיבוי כלל, דשניא טובא משאר הדינים כנזכר, ומינה דאפילו אם ימצא דריב״א ז״ל אוסר, והיינו נמי סברת הגהת אשרי שלפנינו שאוסר לכתחילה, בנדון זה מודה כמדובר.

וראיית בני אברהם הי״ו מההיא דטלית שאחז בו האור דפרק כל כתבי שכתבתי בראשית מאמר, איכא למשדי עלה נרגא, דהגם דההוא דינא דרב יאודה פסקו הטוש״ע [סימן של״ד סכ״ד], והרמב״ם ז״ל פי״ב מהלכות שבת [ה״ו], וכן הסכים הרמב״ן ז״ל [שבת קכ. ד״ה האי], מ״מ הרי״ף והרא״ש ז״ל השמיטוהו, וכתב הר״ן ז״ל שם [מה. ד״ה גמ׳ טלית] דהראב״ד והרמב״ן ז״ל נתנו טעם לזה, דסבירא ליה להרי״ף ז״ל דנתינת מים על הטלית מצד אחר הוי מקרב כיבוי, דהוי טפי מגורם כיבוי, ולדידן דסבירא לן כרב אשי [שם מז:], אע״ג דגורם שרי מקרב אסור, ולא קי״ל כרב יאודה להתיר ליתן מים מצד אחר. עש״ב. וא״כ מה עזרנו להביא ראיה מדין שאינו מוסכם. ואפילו אם תמצי לומר דהראיה היא מדעת מרן ז״ל שקבלנו הוראותיו באיסור והיתר כנודע, והוא ז״ל פסק לקמן בסימן של״ד (סכ״ד) להתיר. ע״ש. מ״מ אכתי איכא לדחויי, שהרי עינינו הרואות לכל הני רבוותא ז״ל שהקלו במקום דליקה טפי מהיכא שאינו בהול, ולכך כתבו דהגם דגרם כיבוי התירו בשעת דליקה, אין ללמוד מזה להתיר שלא בשעת דליקה. וגם מרן ז״ל שאני ליה בהכי, שהרי כתב בב״י סימן רס״ה [ס״ד] על מה שכתב הטור דמ״מ מותר להדליק בעששית, דברי רבנו ירוחם [נ״ב ח״ב דף ס״ז ע״ג] בשם הרמ״ה[5] [תשב״ץ קטן סימן י׳] דנתינת מים בנר מבעוד יום אין בו משום גרם כיבוי, וביאר דבריו דמשום דאין איסורו אלא משום גרם כיבוי שרי בערב שבת, כיון שלא עשאו בשבת, אבל מקרב כיבוי אפילו בערב שבת אסור. וכתב הרב מאמר מרדכי ז״ל שם (סוף סק״ד) וז״ל: ואין להקשות דבגורם כיבוי קי״ל דשרי אפילו בשבת וכל שכן מערב שבת, דיש לומר דלא שרי אלא במקום דליקה וכיוצא, עיין סימן של״ד [סכ״ב] ובתוספות סוף פרק כירה [שבת מח: ד״ה מפני]. ע״כ. הרי דגרם כיבוי שלא במקום דליקה אסור לדעת מרן ז״ל, וא״כ גם עיכוב דליקה שלא מצינו היתרו אלא גבי דליקה דאיכא בהלה והפסד, אין ללמוד ממנו לשאר דינים. אבל הדין מבואר מכח הראיות דכתיבנא בעניותין כמדובר. וגם ראיית בני הנזכר הי״ו יש להעמידה דאיכא למילף מהתם בהדרגה, דהגם דהתם נמי הוי עיכוב דליקה, מיהו איכא נתינת מים בטלית שגורם ג״כ כיבוי ממש, מה שאין כן הכא דבסילוק עץ שלא אחז בו האור אין שם אלא עיכוב דליקה דוקא, ולא כיבוי דבר שכבר התחיל לידלק ושרי.

(פתח הדביר ח״ג – סק״א)

ז) שם בענין שתהא השלהבת עולה מאליה וכו׳. ואיתא בירושלמי (פ״א ה״א), חריות (ענפי דקל) מלמטה ועציו מלמעלה, כיון שעלה האור בינתיים, מותר. (תוספת ירושלים)

ח) שם שתהא השלהבת עולה מאליה וכו׳. כתב בתוספת שבת [סק״א] שמהני שריק בטיט. ואולי גם סתימה הנהוגה באבן מועיל. ועץ יחידי אין שכיח כעת בהסקה הנהוגה, ועצים הדקין מצטרפין עם עץ העב, ואין צריך רק להתאחז האור שתהא השלהבת עולה, ואולי עץ על גבי גחלים בוערים, גם כן קיל. וצלע״ע. כן כתב באשל אברהם מהגה״ק מבוטשאטש. יעו״ש.

ועיין עוד בתוספת שבת [שם] שכתב, דהוא הדין בתנור של בית החורף, צריך להזהר בערב שבת להסיק מבעוד יום שתהא השלהבת עולה מאליהן. ועיין בספר מנורה הטהורה [קני המנורה סק״א] שכתב, דגם על ידי עכו״ם אסור, דמכל מקום חיישינן לחיתוי, ודוקא בשבת הוא דשרינן משום דהכל חולים אצל הצינה, מה שאין כן בערב שבת דהיה אפשר לעשות בהיתר. יעו״ש. (ארחות חיים – ספינקא – סק״ב)

ט) שם שתהא השלהבת עולה מאליה וכו׳. וכתב התוספת שבת [סק״א], תנור בית החורף, אם הסיקוהו סמוך לחשיכה, צריך (שיוצת) [שיצית] אותו עד שתהיה שלהבת עולה, או שיטיח בטיט. ע״כ. ודבר זה צ״ע, דהא בסימן שכ״ו (סי״א) אמרינן, דמרחץ שלא סתמו נקביו מערב שבת אסור שמא יחתה בגחלים. ומשמע לכאורה אף שהשלהבת עולה מאליה או שהדליק ברוב עביה והיקפה חיישינן שמא יחתה, דדוחק גדול לומר דהא דמרחץ מיירי בלא עלה שלהבת מבעוד יום, והא דסתמו נקביו מערב שבת מותר ולא גזרינן שמא יחתה המדורה, היינו טעמא כיון שאין צריך לה (להנקבים) [דהנקבים] סתומים למה יחתה, דמסתימת גמרא והפוסקים לא משמע הכי. ולכן נראה לחלק בין מדורה למרחץ, דמדורה אין צריך אלא לשלהבת, וכיון שיבעיר ויודלק מאליו שוב לא יחתה, אבל במרחץ שצריך לסתמו, מועיל החתוי אף שדולק יפה, וכמבואר מכל גזירות שמא יחתה בגחלים דשהיה והטמנה דהיינו אף שהעצים כבר נשרפו. וכל שכן שצריך לומר כן ליש אומרים דסעיף ב׳ דבפחמין כל שהוא. ולפי זה בתנור בית החורף דגם כן צריך לחמם הבית, א״כ אף בשלהבת עולה מבעוד יום, יש לחוש שמא יחתה, ואין היתר אלא לטוח בטיט.

הערות וציונים

5. דרכו של רבנו ירוחם בספרו לקרוא למהר״ם מרוטנבורג בשם ״הרמ״ה״.

סימן רנה סעיף א

אוצר ההלכה

והנה מה שכתב המחבר בסימן רע"ו (ס"ה), דמותר לומר לעכו"ם לעשות מדורה בשביל הגדולים אם הקור גדול, שהכל חולים אצל הקור. ע"כ. על כרחך דחשבינן להו כחולה שאין בו סכנה דמותר אמירה לעכו"ם, אבל אי נימא כמו שכתבתי בסימן רנ"ג (סקכ"ב)[6] דכשהעכו"ם הסיק חיישינן שמא יחתה ישראל, וא"כ הוי כשבות ע"י ישראל, דאסור בחולה שאין בו סכנה אם אין בו סכנת אבר, לדעה השלישית שבסימן שכ"ח (סי"ז). ומדברי הרב [הגר"ז] ז"ל בקונטרס אחרון (סימן תק"ז סק"ד ד"ה כתב המג"א) משמע דחשבינן ליה כסכנת אבר, ואתי שפיר דמותר שבות ע"י ישראל.

ועיין בקני המנורה [סק"א] שכתב, דבערב שבת אסור אפילו על ידי עכו"ם, כיון שאפשר לעשות בהיתר, ודוקא בשבת שרי. ע"כ. ונראה דהיינו לכתחילה, אבל אם כבר הדליקה מערב שבת ולא עלתה השלהבת מאליה, בדיעבד במקום שהקור גדול מותר להתחמם נגדה, ואפילו הדליק ע"י ישראל לדעת הרב ז"ל, ואפילו אם גם בשבת עדיין לא עלתה השלהבת מאליה. ומה שכתב המחבר דאסור ליהנות, וכתב המג"א (סק"ב) אפילו (הדליקה) [הודלקה] אח"כ לגמרי, היינו במקום שאין הקור גדול. (תהלה לדוד – סק"א)

י) שם שתהא השלהבת עולה מאליה וכו'. הוא הדין בתנור בית החורף הדין כן, אלא אם כן טוח בטיט. תוספת שבת [סק"א], משבצות זהב [סק"א]. ואולי גם סתימה הנהוגה באבן מועיל. אשל אברהם מהגאון מבוטשאטש.
(באר יעקב – קרויזר – סק"א)

יא) שם ואם הוא עץ יחידי וכו'. כתב הטור (דף קס"א ע"א שיטה י"ב), ואם הוא עץ יחידי וכו'. נ"ב: הסמ"ג ובעל התרומות השמיטוהו הא דעץ יחידי, ואיני יודע למה. ועל רבנו יש להקשות, דאמאי השמיט מימרא דר' יוחנן [שבת כ:] דסילתי צריכין רוב[7]. וי"ל דמאחר דכבר פסק לקמן בסימן רס"ד [ס"ח] דהמדליק צריך שידליק ברוב היוצא, מכל שכן סילתי, וכמו שדחו בגמרא. וזה פשוט. אך תימה על בעל התרומות [סימן רכ"ו] שפסק דסילתי אין צריכין רוב, והא בגמרא אדחו הא דסילתי ואמרו דצריכה רוב. ואפשר לומר על צד הדוחק, דסבירא ליה דלא שבקינן פשיטותא דרבי יוחנן משום אתקפתא דרב יוסף, והכי משמע לישנא דמתקיף לה, דאם איתא דפשיטות דברי רבי יוחנן לא משמע סילתי, לא הוה ליה לומר מתקיף לה, אלא הכי הוה ליה לומר, אמר רב יוסף מאי עצים אילימא סילתי וכו', וכמו דאמרינן בכמה דוכתי בגמרא. אלא ודאי דפשיטות דברי רבי יוחנן משמע סילתי, ומשום הכי לא שבקינן פשיטותא דרבי יוחנן משום אתקפתא דרב יוסף, ואין הכרח דרבי יוחנן סבר הא דעולא וכו'. זה היינו יכולים לתרץ על צד הדוחק לדעת בעל התרומות, אבל לדעת הסמ"ג ז"ל [לאוין ס"ה דף ט"ז ע"ב] שפסק ההיא דעולא, ופסק [שם ע"א] דסילתי אין צריכין רוב, צ"ע. וכבר עלה על דעתי לומר דמה שכתב הסמ"ג דסילתי שרי, היינו דלא בעי רוב כל אחד ואחד, אבל צריכין רוב מנין, ובזה מודי רב יוסף, ולא קשיא מהמדליק צריך שידליק ברוב היוצא. והבן. והוא דוחק בדברי הסמ"ג. ועיין שם בהגהת סמ"ג (דף י"ו ע"א), ואיני יודע אל מי מקדושים שהקשה כן והניחה בצ"ע. (יד אהרן – הגה"ט)

יב) שם ואם הוא עץ יחידי וכו'. קשיא לי בשבת (דף כ' ע"א), מאי רובן, אמר רב רוב כל אחד וכו'. ופירש רש"י, כל עץ ועץ, ולא תימא כיון שאחזה ברוב מנין העצים. וקאמר בגמרא עץ יחידי רב אמר רוב עביו, ואמרי לה ברוב היקפו. ע"ש. וקשה, דהא אפילו בעצים הרבה בעי רב רוב כל אחד ועל כרחך או רוב עביו או רוב היקפו, ובגמרא משמע דעץ יחידי יש לו דין אחר מהרבה עצים. (דברי צבי)

יג) שם ואם הוא עץ יחידי וכו' ברוב עביו וברוב הקיפו וכו'. כן הוא בגמרא. וקשה כיון דיש פלוגתא, למה פסק רב פפא כחומרת שניהם, הא בדרבנן ספיקו לקולא[8], והוה ליה למימר דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. [הערת המו"ל הר"ר יצחק במברגר: נראה שהרב זצ"ל היה לו הגירסא בגמרא רב אמר ברוב עביו, ושמואל אמר ברוב היקפו, כמו שגורס גם כן הרי"ף [שם ח:], ועל כן קשה לו למה לא פסק רב פפא כרב דברוב עביו סגיא. אכן לפי גירסתנו בגמרא (דף כ' ע"א), וכן נראה שהיה גירסת רוב הפוסקים, רב אמר רוב עביו, ואמרי לה רוב היקפו, נראה שהאמרי לה בשיטת רב קאמר, הלכך פסק רב פפא כחומרת שניהם. (אאמ"ו הגאון זצ"ל תירץ הך קושיא אשר נשאלה לפניו (כפי העולה בזכרוני) על פי גירסת הגהות מיימוני [שבת פ"ג אות מ'], אמר רב פפא הלכתא בעינן וכו', ועיין עוד פרי מגדים ביו"ד (סימן מ"א משבצות זהב סק"א) גבי הלכך בעינן כזית במקום מרה וכזית במקום חיותא, שכתב, וצ"ל דכיון (דמצינו) [דמסיק] [בחולין מו.] הלכך בעינן תרוייהו תו לא נכנס בספק. ע"ש, ונראה קצת ראיה לסברת הפרי מגדים מפרק שלוח הקן (חולין דף קל"ח ע"ב), אמר רבינא, הלכך עוף טהור וכו'. ע"ש. ופסקו כן הפוסקים. ואולי י"ל עוד משום דהוה כעין שכתבו הפוסקים בספק דרבנן משני צדדים, עיין יצחק ירנן[9] הלכות חוה"מ (אות קצ"ה), והלכות סוכה (אות קמ"ב), והלכות פסחים (אות ק"ד), לכן פסק רב פפא הלכתא להחמיר בשניהם. שה"ל [שמחה הלוי]). (זכרון אברהם)

הערות וציונים

6. נדפס לעיל בסימן רנ"ג אות קע"ב. **7.** עיין בגמרא שם דרבי יוחנן לא אמר אלא עצים של בבל לא צריכים רוב, ומתקיף לה רב יוסף מאי היא אילימא סילתי השתא פתילה אמר עולא המדליק צריך שידליק ברוב היוצא סילתי מבעיא, אלא וכו'. דמינה נשמע דסילתי צריכים רוב. **8.** עיין מ"ש בזה הרב יד המלך, נדפס לעיל אות א' (ד"ה אמרינן). **9.** הוא פירוש של הר"ר יצחק דב הלוי במברגר זצ"ל על ספר מאה שערים להרי"ץ גיאת. ונדפס הכל בשם שערי שמחה ע"י בנו רבי שמחה הלוי (שה"ל), אביו של הר"ר יצחק הלוי במברגר המו"ל ספר זכרון אברהם.

אוצר ההלכה

יד) שם ואם הוא עץ יחידי וכו' ברוב עביו וברוב היקפו וכו'. כתב הטור, ואם הוא עץ יחידי וכו'. עיין מה שכתב הרב הנזכר [יד המלך] בסימן זה[10]. (דברי מנחם – הגה"ט סק"ב)

טו) שם אסור ליהנות בה. כתב מג"א (סק"ב), אסור ליהנות בה, פירוש אפילו הודלקה וכו'. והטעם ג"כ כנ"ל, מאחר שעבר על איסור דרבנן שאסרו לעשות מדורה אלא דוקא שיעשה מבעוד יום שידליק רוב עוביה והיקפה. (בגדי ישע)

טז) שם אסור ליהנות בה. הרב מחצית השקל (בסק"ב) כתב לעיין במוהר"ם לובלין בשבת (דף י"ח ע"ב), ועיינתי שם דמקשה על האי דת"ר לא תמלא אשה [וכו'] גזרה שמא יחתה בגחלים, דלטעם זה אין אסור אלא לכתחילה, ובברייתא קתני אם עשה כן אסור למוצאי שבת בכדי שיעשו, (ופירשו) [ופירש"י] שלא יהנה ממלאכת שבת, ומאי מלאכת שבת איכא, ומתרץ בדוחק. ע"ש. ולפענ"ד לא קשיא מידי, דהרב ב"י בסימן רנ"ד [ס"ח] כתב על האי דתורמוסין שאסורין למוצאי שבת אפילו בשוגג, כדאסיקנא בפרק כירה משרבו משהין במזיד גזרו על השוכח. והנה בפרק כירה (דף ל"ח ע"א) בהשהה קדרה על גבי כירה גם כן לא עשה איסור בשבת, רק שעבר אדרבנן שאמרו לא ישהה גזירה שמא יחתה, ואף על פי כן אסור עד מוצאי שבת. ואם כן הוא הדין בההיא דתורמסין דאסור שמא יחתה אסור עד מוצאי שבת. ורש"י שפירש שלא יהנה ממלאכת שבת, דכיון דחכמים אסרו בישול זה, אף על גב שבישל מעצמו בשבת, הוי ליה כנהנה ממלאכת שבת שאסור מדרבנן במלאכה זו. (דברי צבי)

יז) שם אסור ליהנות בה. נ"ב: ואם שהה אצל אש זה מאכל שנתבשל מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי, נראה דהמאכל מותר, כיון שלא נעשה איסור במאכל רק באש. (עזרת ישראל)

יח) שם אסור ליהנות בה בשבת. (ע"כ) [הא] דלא אסור במוצאי שבת בכדי שיעשה כמו בסימן רנ"ג (ס"א) וסימן רנ"ד (ס"ח), צ"ל משום דהכא אינו נהנה מן המדורה מה שדלקה בשבת כמו בתבשיל ששם נהנה ממה שנתבשל. ואם כן יצא לנו דין, דאם נתחמם הבית על ידי תנור בית החורף, באופן כזה אסור (לחמם) [להתחמם] עד שיצטנן החמימות של שבת. ודו"ק. (אהל ברוך)

יט) שם אסור ליהנות בה בשבת וכו'. ואפילו הכי מותר לעשות מדורה בשבת על ידי גוי כדלקמן סימן רע"ו (ס"ה). (זכרון אברהם)

כ) שם יכול להתחמם כנגדה בשבת וכו'. כתב הבאר היטב (סק"ג), אין לישב בסמוך אצל זנבות האודים וכו'. ט"ז (סימן ער"ה סק"ו). [ע"כ]. ובאליה רבה [שם סק"ט] מתיר. משבצות זהב [סק"ו], לבושי שרד סימן ער"ה [סק"ז], וגם בנתיב חיים שם חולק על ט"ז.

אחד הלך אצל גוי השותה טוטו"ן [טבק לעישון], והיה הגוי מוציא העשן והישראל ממלא בפיו ובולע ופולט, אסור שמא ירבה בשבילו, גם מפני חילול ה' שימלא פיו שחוק על זה. אדמת קודש (ח"א סימן ד'). לפ"ז אם ממלא צלוחיתו מערב שבת מעשן הטוטו"ן כדי לשתות בשבת מותר. זכור לאברהם ([מערכת ש'] הלכות שבת אות ט'). (באר יעקב – קרויזר – סק"ב)

כא) שם ולהשתמש לאורה. כתב ב"י, אבל עושין מהם מדורה בין להתחמם כנגדה בין להשתמש לאורה וכו'. נ"ב: ויש לחקור, מי שעשה מדורה בשבת, אם יפטר מלהדליק נר שבת, כיון שטעם הדלקת נר שבת הוא משום שלום הבית והא איכא, ובפרט אם עושה מדורה על גבי מנורה דהוה ליה כנר ממש.

ויש לצדד כן מדקתני ברייתא [שבת כא.] שכל השמנים והפתילות שאסרו חכמים בשבת מותר לעשות מהם מדורה, והיינו לצאת י"ח נר שבת, דאי לא תימא הכי, ליתני דנר אחר מותר להדליק בהם, דהא איכא מאן דאמר לקמן סימן רס"ד [ס"א בהגה] דאם יש נר שבת כדינה מותר להשתמש כנגד נר אחר (שהוש) [שהוא] פסול. יע"ש. ולשמועינן רבותא דנר אחר משמנים ופתילות שאסרו חכמים מותר להשתמש בו לאורו. אלא ודאי אתא לאשמועינן דבמדורה אף שיצא י"ח נר שבת, מותר להדליק בפתילות ושמנים האסורין לנר, כיון דלית בהו גזירה שמא יטה וכו'. ובספר המפה לקמן סימן תרע"א [ס"ד] כתב בשם אור זרוע [ח"ב הלכות חנוכה סימן שכ"ו], שלא ידבק שני נרות יחד לנר שבת דהוי כמדורה, וכן כתב בספר עולת שבת [סימן רס"ג סק"א], דלא יעשה נרות כרוכין זה בזה דהוי כמדורה. ועיין בשיירי כנה"ג סימן רס"ג [הגה"ט סק"ג] ובמגן אברהם סימן הנזכר [סק"א], ונראה מדבריהם שם שמדורה סתם שאינן כרוכין הנרות זו עם זו לכולי עלמא אין יוצא בהם י"ח, וצריך טעם לדבריהם. (בני חיי – הגב"י סק"א)

כב) שם ולהשתמש לאורה. וכתב מרן בב"י ז"ל וז"ל: אבל עושין מהם מדורה בין להתחמם כנגדה בין להשתמש לאורה וכו'. עיין מה שכתב הרב בני חיי ז"ל[11], ועיין מה שכתב בספר יצחק ירנן ([הלכות שבת פ"ג] הי"ט). יעו"ש. (בתי כנסיות)

כג) שם ולהשתמש לאורה. ראיתי להרב יצחק ירנן (בדף מ"ה ע"א [הלכות שבת פ"ג הי"ט]) שדחה דברי הרב בני חיי[12] דאם רוצה לעשות מדורה במקום נר שבת דיוצא ידי חובת נר, דליתא להא. יע"ש. ובערי אורומילי משנים קדמוניות הגם דבשאר לילות משימין נרות של חלב, הנה בליל שבת משימין עששית של שמן זית לכבוד שבת דמצוה בשמן זית [סימן רס"ד ס"ו], וגם

הערות וציונים

10. נדפס לעיל אות א'. **11.** נדפס באות הקודמת. **12.** נדפס לעיל אות כ"א.

סימן רנה סעיף ב

ב [1]**יש אומרים שהפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי מפני שהם דולקים והולכים:**

באר הגולה
1. טור ורבנו ירוחם [נתיב י"ב] בחלק ג' [דף ס"ח ע"א] וכרבי יהודה שם כ' [ע"א]:

אוצר ההלכה

עתה בזמנינו שיצא שמן גאז דאורה רב, עם כל זה בליל שבת נזהרין להדליק שמן זית אפילו מי שאין ידו משגת, אשריהם ישראל. וכבר ראיתי גם כן להרב מעשה רוקח (דף קנ"ד ע"ד) שדחה דברי הרב בני חיי הנ"ל. ועיין להרב מלאכת שלמה קמחי נר"ו (סימן ג') לענין הדלקה במיג'וניס שאינו כמדורה. יע"ש.

ועל דברי המג"א בסימן זה[13] דבמקום מצוה שרי אמירה לגוי, עיין להרב ארעא דרבנן ([מערכת האל"ף] אות ע"ז), ולהרב שער המים ([חלק השו"ת] דף ט' ע"ב). (רוח חיים)

כד) שם ולהשתמש לאורה. כתב הטור, ולהשתמש לאורה וכו'.

נ"ב: עיין בספר בני חיי[14] שרצה להוכיח דבמקום נר שבת אם רוצה לעשות מדורה יצא י"ח נר וכו', ודלא כמו שכתב מור"ם בסימן תרע"א [ס"ד]. ע"ש. אמנם עיין בספר יצחק ירנן (בדף מ"ה ע"א [הלכות שבת פ"ג הי"ט]) דכתב, דאין מכאן ראיה וכו', ולעולם דאינו יוצא י"ח נר שבת וכו', עיין שם באורך, ובמעשה רוקח בפ"ג מהלכות שבת (דין י"ט). ועיין מה שכתבתי לקמן בס"ד בסימן רס"ג בהגהות הטור [סק"ב].

(דברי מנחם – הגה"ט סק"ג)

סעיף ב'

כה) סעיף ב' יש אומרים שהפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי. כתב ב"י (דף קס"ח ע"ב שיטה י"א), אבל מדברי הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה [שבת פ"א מי"א] נראה וכו'. נ"ב: וכן כתב בספר התרומה [סימן רכ"ו], וסמ"ג [לאוין ס"ה דף ט"ז ע"א], וסמ"ק [סימן רפ"ב עמ' רצ"ד], והר"ן [שבת ח. ד"ה מתני' משלשלין][15]. וכן נראה דעת הרי"ף [שם] והרא"ש ז"ל [פ"א סימן מ"א] שהביאו המשנה ולא פסקו כרבי יהודה. מצאתי הגהה כתיבת יד. (כנסת הגדולה – הגב"י)

כו) שם יש אומרים שהפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי. כתב ב"י (דף קס"ט ע"ב שיטה ח'), ומשמע לרבנו דרבי יהודה אינו חולק על תנא קמא וכו'. נ"ב: עיין בב"ח. (שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"א)

כז) שם יש אומרים שהפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי. אבל רמב"ם [הלכות שבת פ"ג הי"ט, ובפירוש המשניות שבת פ"א מי"א] ושלטי הגבורים ספ"ק דשבת [ח. אות ד'] לא חילקו. (גור אריה הלוי – סק"א)

כח) שם יש אומרים שהפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי. כתב הטור (שיטה י"ג), ובפחמין אפילו לא אחז וכו'. נ"ב: הרב בעל שלטי הגבורים [שבת ח. אות ד'] תמה על רבנו דאמאי פסק כיחידאה. ועוד דרב יוסף [שבת כ:] תני מה הן הדברים שאין צריכין רוב, ולא תני פחמין, משמע דלית הלכתא כרבי יאודה. ונראה דמה שפסק רבנו כרבי יאודה, הוא משום דסבירא ליה דרבי יאודה לאו לאפלוגי אתא, אלא לאוסופי על דברי ת"ק אתא. ומשום הכי לא קתני רב יוסף פחמין, דהא כבר הוזכר במתניתין דלכולי עלמא לא בעינן רוב. וזה פשוט, וכמו שכתב מרן כאן ובספר כסף משנה [הלכות שבת פ"ג ה"כ]. ואפשר דמה שהוכרח הרב לומר דרבי יאודה פליג אתנא קמא ולאו לאוסופי קא אתי, משום דהא אמרינן בעלמא [עירובין פא:] דכל אימתי ובמה דברים אמורים אתא לפרושי, והכא לא קתני לא אימתי ולא במה דברים אמורים, ומשום הכי הוכרח לומר דפליגי, וגם מזה אין הכרח, עיין בט"ז (סק"ב). ע"ש.

(יד אהרן – הגה"ט)

כט) שם יש אומרים שהפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי. כתב ט"ז (סק"ב), יש אומרים שהפחמין [וכו'], ואין להקשות [וכו'], יש לומר דאימתי ובמה הוה ודאי לפרש. ומ"ש דאימתי ובמה הוה ודאי לפרש, צ"ע, דזה אינו אלא לר' יהושע בן לוי, אבל לרבי יוחנן במה הוא לחלוק כדאיתא בסנהדרין (דף כ"ד ע"ב). ואף שהתוספות פרק בני העיר (מגילה דף כ"ז ע"א ד"ה כוותיה) כתבו, דהלכה כריב"ל לגבי רבי יוחנן, מכל מקום בענין זה דאימתי ובמה נראה דעת התוספות דלא כתרוייהו, אלא כרמי בר חמא דפליג עלייהו, וסבירא ליה דאימתי ובמה הוא לחלוק כמ"ש בסנהדרין סוגיא הנ"ל. ותדע שכן הוא, דאם לא כן אין מקום לדברי התוספות מסכת יום טוב (דף ט' ע"ב ד"ה ולא היא) שהקשו ז"ל, ואם תאמר והא כל מקום דתנא במה הוא לחלוק וכו', קשה ודקארי להו מאי קארי להו, הא כאן איירי אליבא דרבי יהודא, וריב"ל סבר דכל מקום שאמר רבי יהודה במה הוא לפרש, וכבר כתבנו דתוספות סבירא להו דהלכה כריב"ל לגבי רבי יוחנן, ועל כרחך צ"ל דתוספות סברי בזה דהלכה כרמי בר חמא דפליג אתרוייהו וסבירא ליה דאף במה הוא לחלוק. וראיה לזה דרבי אבהו קאי כוותיה דרמי בר חמא, והוא מדקאמר שם [סנהדרין כו:] הלכה כרבי יהודא, מכלל דרבנן פליגי עליה, וכמ"ש בחושן משפט (סימן ל"ד [סט"ז]), וא"כ שפיר הקשו התוספות מסכת יו"ט, ולפי זה דברי הב"ח וט"ז צ"ע.

הערות וציונים

13. הרב ארעא דרבנן שם ציין בזה למג"א סימן רנ"ה, ונראה שזו ט"ס וצ"ל מג"א סימן תרנ"ה. ע"ש. **14.** נדפס לעיל אות כ"א. **15.** לפנינו סה"ת סמ"ג וסמ"ק כתבו דין זה שבפחמין כל שהו, והר"ן העתיק את פירוש רש"י שעל המשנה בדברי ת"ק ורבי יהודה. וצ"ע.

אוצר ההלכה

ואחר כותבי ראיתי תוספות גיטין (ח׳ ע״ב) [ז׳ ע״ב ד״ה אמר רבי יהודה] כתבו קצת דברי. (ברכת דוד)

לז) שם יש אומרים שהפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי. במשנה [שבת כ.] רבי יהודה אומר בפחמין כל שהוא, לדעת הטור גם הת״ק סבירא ליה הכי, ורבי יהודה לפרש דבריו בא, דבזה מודה ת״ק. והרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ט, ובפירוש המשניות שבת פ״א מי״א] פליג, וסבירא ליה דרבי יהודה פליג את״ק, ואם כן הלכה כת״ק. ומשום הכי כתב ויש אומרים. ופסק להקל, משום דהוא מלתא דרבנן. (בגדי ישע)

לא) שם יש אומרים שהפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי. זה דעת הסמ״ג (לאוין ס״ה [דף ט״ז ע״א]), והטור, ורבנו ירוחם [נ״ב ח״ג דף ס״ח ע״א], דסבירא להו דרבי יהודה דתנן [שבת כ.] בפחמין כל שהוא, לא פליג, וכמ״ש ז״ל. ומה שכתב בספר אליה רבה [סק״ב] דהטור סמך על הירושלמי [שבת פ״א הי״א] דקאמר (ביני) [כיני] מתניתא אף בפחמין כל שהוא, ומפרש דמתניתין כדת וכדין היא, אינו מחוור, דלשון זה אינו לפסוק הלכה, אלא הפירוש כן הוא ורגיל מאד לשון זה בירושלמי. והנכון דסברי הסמ״ג והטור וסיעתם דאינו חולק. והראיה שהטור בקצור פסקי הרא״ש [פ״א סימן מ״א] כתב נמי דפחמין כל שהוא, משמע דסבר הכי מגופה דמתניתין, ומשום הכי כתבה אף בדברי אביו, ואי אמרת דחיליה דהטור מהירושלמי, הרי הרא״ש לא הביא הירושלמי, ובודאי פוסק כת״ק, ואיך כתב בעד הרא״ש כרבי יהודה, אלא מוכח דהכי משמע ליה מצד המשנה עצמה ומכח הסברא.
(ברכי יוסף – סק״ב)

לב) שם יש אומרים שהפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי. כתב ב״י, אף בפחמין כל שהן. כן הוא גירסא בירושלמי [שבת פ״א הי״א], וכן כתב הרע״ב, ופסק דלא כהרמב״ם ז״ל [הלכות שבת פ״ג הי״ט, ובפירוש המשניות שבת פ״א מי״א]. ע״ש בתוספות יום טוב (בפ״ק דשבת משנה י״א). וכתב עוד, ואין להקשות מדלא נקט אמר רבי יהודה, שהרבה נמצאים כיוצא וכו׳. ע״ש. ועיין מה שהקשה הב״ח מהא דסוף פרק חלון [עירובין פא:]. יע״ש. ועיין מה שכתב על דבריו הרב מאמר מרדכי (סק״ב), ועיין מה שכתבו הט״ז (בסק״ב), יד אהרן (בסוף הגה״ט)[16], ברכי יוסף (סק״ב)[17]. (דברי מנחם – הגב״י סק״א)

לג) שם יש אומרים שהפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי. הוא דברי רבי יהודה במתניתין שבת (דף כ׳ ע״א). וכתב הב״י דהטור פוסק כרבי יהודה, דסבירא ליה דרבי יהודה לפרושי מילתא דת״ק אתא. והב״ח כתב, דודאי כיון שלא נזכר אימתי ובמה, ודאי לחלוק הוא, רק לכן פסק כרבי יהודה, כיון דעל הא שאמרו במשנה ובגבולין שתאחז האור ברובו, ואמר רב ברוב עצים, ושמואל אמר כדי שלא יאמרו הבא עצים ונניח תחתיהן, ותני רבי חייא לסייע לשמואל דעד שתהא שלהבת עולה מאליה, ועל כרחך שמואל פסק כרבי יהודה, דבפחמין הרי אין צריך להביא עצים ולהניח תחתיהן, לכן פסק הטור כרבי יהודה. וזה דוחק גדול, דהרי רב ושמואל פליגי בדברי הת״ק, ואם רבי יהודה כשמואל, על כרחך בדברי הת״ק אין לפרש כשמואל, ורק אם תאמר דרב ושמואל פליגי אם רבי יהודה לחלוק בא או לפרש, והרי הב״ח לא ניחא ליה בזה.

ולכאורה נראה, דהיה להטור דוחק לומר דת״ק ורבי יהודה פליגי במציאות, אם בגחלים ודאי אין צריך יותר ובעצמו ידליק כמו שלהבת עולה בעצים, דהרי ת״ק מתיר בשלהבת עולה, ועל כרחך דלפרושי אתא. ואכן לשאר פוסקים והיינו הרמב״ם [פירוש המשניות פ״א מי״א], דכתבו דלא פסק כרבי יהודה, נראה דס״ל דת״ק ורבי יהודה פליגי בזה, דעל הרוב בפחמין אף בכל שהוא ידליק מסתמא, לכן לא חיישינן לגזור משום מיעוט, הא דאף בפחמין לפעמים בכל שהוא לא ידליק, ות״ק חושש ואף בפחמין סובר דצריך דוקא שנדע שאין צריך שוב חיתוי. ונראה דאולי לא פליגי הפוסקים כלל, והכל לפי ענין הפחמין, דיש פחמין רכים דבהדליק כל שהוא שוב אין צריך חיתוי, ובפחמין קשים צריך שידליק עד שידע דיהיו דולקים, וכן נכון לדינא. גם בענין התנור יש חילוק דפעמים ידליק על ידי הרוח בעצמו. (גנזי חיים – סק״א)

לד) שם יש אומרים שהפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי. כתב ט״ז (סק״ב) ד״ה יש אומרים, ואין להקשות הא אמרינן בהרבה דוכתי כל אימתי וכו׳, יש לומר דאימתי ובמה הוי ודאי פירוש, אבל בלאו הכי אינו מוכרח וכו׳. חדושו של הט״ז מצאתי בב״י או״ח סימן רכ״ח [ס״א] בשם תשובת הרא״ש [כלל ד׳ סימן ד׳]. יעו״ש. וברמב״ן נדרים (דף נ״ח) [נ״ה] ע״ב) ג״כ כן. ע״ש. וכן מצאתי דבר זה ברא״ש סוכה (דף כ״א ע״ב [פ״ב סימן א׳]) במשנה הסומך סוכתו וכו׳. ע״ש. ועיין עוד תוספות יו״ט (פ״ד דשביעית מ״ה) בשם הכסף משנה [הלכות שמיטה פ״א הכ״א] ג״כ כן. ועיין עוד תוספות יו״ט פ״ג דבכורים (מ״ג [מ״ו] ובי״ש [ובני יששכר] שם בזה באורך. ועיין עוד כסף משנה (פ״ח מהלכות פרה אדומה ה״א) בזה, ועיין או״ח לקמן סימן ש״ב (סעיף (ה׳) [ד׳]) ובב״י, וכפי הנראה שם תלוי בשתי דעות בזה. ע״ש. (חדושי מהרי״ו)

לה) שם יש אומרים שהפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי. זה כרבי יהודא בשבת (פ״א מי״א), וסבירא ליה להטור כהרע״ב שם ורבנו ירוחם [נ״ב ח״ג דף ס״ח ע״א], דרבי יהודא לא פליג את״ק, דלא כרמב״ם [הלכות שבת פ״ג הי״ט, ובפירוש המשניות שבת פ״י מי״א] דפוסק דלא כרבי יהודה, דת״ק פליג עליו. וכתב ט״ז [סק״ב], אף דבגמרא [עירובין פא:] אמרו כל אימתי ובמה דאמר רבי יהודה אינן אלא לפרש, דמשמע

הערות וציונים

16. נדפס לעיל אות כ״ח. **17.** נדפס באות הקודמת.

סימן רנה סעיף ג

ג [ז]מדורה של זפת ושל גפרית ושל קש וגבבא אפילו לא אחז בהם [האור] אלא כל שהוא שרי, וכן מדורה של קנים ושל גרעיני תמרים [ח]כשהם מפוזרים, אבל אם הקנים אגודות והגרעינים בסל צריכים שיצית בהם האור עד שתהא שלהבת עולה מאליה, [ט]ויש אומרים בהיפך:

באר הגולה

ז. שם [דף כ' ע"ב]: ח. לגירסת הרי"ף שם [דף ח' ע"ב]

והרמב"ם פרק ג' מהלכות שבת [הלכה כ"א]: **ט.** לגרסת הרא"ש שם [פ"א סימן מ"א] והטור:

אוצר ההלכה

דאם אמר רבי יהודה בלא אימתי ובמה, לחלוק בא, מכל מקום יש לומר דבאימתי ובמה ודאי לפרש בא, אבל בלא אימתי ובמה הכל לפי הענין, וכאן דמסתבר דלפרש בא אמרינן הכי. ע"כ. ועיין ביד מלאכי (אות שי"ב) דכתב הך כללא והביא כמה ראיות, ולא הרגיש דהט"ז קדמו בזה[18], וגם לא הזכיר כלל הך מתניתין דשבת, דנראה דפליגו בזה הכלל הרמב"ם רע"ב טור ורבנו ירוחם.

והתוספת שבת [סק"ה] תמה על המחבר שהשמיט לגמרי דעת הרמב"ם, ותירץ, משום דמלתא דרבנן הוא פסק לקולא כהטור. ע"כ. וקשה, דעל האי מתניתין [שבת יט:] דמאחיזין את האור ברובו, איתא בגמרא [כ.] מנא הני מילי, אמר רב הונא "לא תבערו אש בכל מושבותיכם" [שמות ל"ה, ג'], בכל מושבותיכם אי אתה מבעיר, אבל אתה מבעיר במדורת בית המוקד, מתקיף לה רב חסדא, אי הכי אפילו בשבת נמי, אלא אמר רב חסדא, קרא כי אתא למשרי אברים ופדרים הוא דאתא, וכהנים זריזין הן. ע"כ. הרי לרב הונא באחיזת אור בגבולין יש איסור דאורייתא, דהא מקרא יליף, ואף על פי שלרב הונא לא הוי רק משום גזירה שמא יחתה, על כל פנים הוה ליה ספיקא אי יש בו איסור דאורייתא או דרבנן, וא"כ אכתי הוה ליה להביא להמחבר על כל פנים גם דעת הרמב"ם דהוי לחומרא. וי"ל דסבירא ליה לתוספת שבת דמה שאמר רב הונא מקרא, אין הכוונה דלדידיה יש באחיזת אור בגבולין איסור דאורייתא, דכיון שהתחיל מבעוד יום והמלאכה נגמרת מאליה בשבת, פשיטא לכולי עלמא דלא הוי רק משום חשש גזירה מדרבנן, ורצה רב הונא לאסמוכי אקרא, ובחדושי גפי אש בס"ד (ח"ב פ"א (מי"ב) [מי"א]) הארכתי בזה בס"ד. (שלחן אש)

סעיף ג'

ל) סעיף ג' מדורה של זפת ושל גפרית וכו'. בגמרא [שבת כ:] איתא עוד, [תני רב יוסף] של גבינה ושל רבב, וברא"ש [פ"א סימן מ"א] הגירסא של גבבא ושל רבב. וקשה, הא במתניתא מוסיף גבבא. [הערת המו"ל הר"ר יצחק במברגר: ר"ל, הרא"ש הביא גבבא בתני רב יוסף ולא הביא גבינה, והביא עוד הפעם גבבא במתניתא, אכן בגליון הרא"ש בש"ס דפוס לעמבערג כבר הוגה גבינה בתני רב יוסף]. (זכרון אברהם)

לא) שם וכן מדורה של קנים ושל גרעיני תמרים וכו'. עיין ב"י בד"ה מדורה של זפת וכו' (בסוף הדיבור), ולפי גירסת רש"י [שבת כ: ד"ה רב כהנא וד"ה גרעינין] וכו'. נ"ב: וכן דעת המאירי [שם ד"ה קנים וד"ה גרעיני]. יע"ש. הגה כ"י. (נוכח השלחן)

לב) שם כשהם מפוזרים וכו'. הטעם דשוב הם דולקין מאליהם. וי"א הוא דעת רש"י [שבת כ. ד"ה קנים מבדרן], דכשהם אגודים אין צריכין רוב והם דולקין מאליהם, ותליא בחילוף הגירסא בגמרא. (בגדי ישע)

לג) שם אבל אם הקנים אגודות וכו'. עיין ב"י, דתלוי בחילוף גירסאות, והטור סבירא ליה להיפך, דבאגדן אין צריכין רוב. ועיין סימן תק"ב מה שכתב דיש מחלוקת בין הרמב"ם [הלכות יו"ט פ"ד ה"ג] להטור באגדן אם מותר להסיר מהם[19]. ואולי הוא תלוי בדין דכאן, דלהטור דבאגדן הוי כהדליק הכל, לכן אין להסיר מהם דהוי כמסתפק מן השמן. ולא היה בידי כעת פנאי לעיין בזה וכתבתי להערה. (גנזי חיים – סק"ב)

הערות וציונים

18. צ"ע דבפירוש כתב שם דעת הט"ז שגם הוא סבירא ליה כן. ע"ש. **19.** המעיין בב"י שם יראה שאם אגדן ואחז בהם האור לכ"ע אסור להסיר מהקנים, והמחלוקת היא דוקא כשלא אגדן ואחז בהם האור, דלהטור שלא חילק משמע שאוסר ולהרמב"ם מותר.

באר הגולה

רנו שש תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת. ובו סעיף אחד:

א שבת ל״ה [ע״ב]:

א [א]**כשהיו ישראל בישובן היו תוקעים בערב שבת שש תקיעות כדי להבטיל את העם מן המלאכה:** הגה ונהגו בקהילות הקדושות שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה שמכריז שליח צבור להכין עצמן לשבת והוא במקום התקיעות בימיהם, וכן ראוי לנהוג בכל מקום:

אוצר ההלכה

סעיף א'

א) סעיף א' כשהיו ישראל בישובן היו תוקעים וכו'. כתב הטור (דף קס״ח ע״א שיטה כ״ב), שש תקיעות תוקעין בערב שבת וכו'. נ״ב: עיין בהגהות הרי״ף ז״ל ממסכת שבת [טו. חדושי אנשי שם]. (בנסת הגדולה – הגה״ט)

ב) שם כשהיו ישראל בישובן היו תוקעים וכו'. כתב הטור (דף קס״ח ע״א שיטה כ״ב), שש תקיעות תוקעין בערב שבת וכו'. נ״ב: זה היה כשהיו ישראל בישובן, כמו שכתב רבנו ב״י בספר הקצר. וכתוב בספר המפה, ונהגו בקהלות הקדושות שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה שמכריז שליח צבור להזמין עצמן לשבת, והוא במקום התקיעות בימיהם, וכן ראוי לנהוג בכל מקום. ע״כ. ועיין בב״ח.
(שיירי כנסת הגדולה – הגה״ט סק״א)

ג) שם כשהיו ישראל בישובן היו תוקעים וכו'. ונראה לי, דאם רוצה עתה בזמן הזה לנהוג בעירו לתקוע כדי להבדיל את העם מן המלאכה, רשאי לעשות, אלא דמה שנתבטל היינו מפני פחד הגוים, ועתה דאינו כשנים שעברו, יכולין בכל עיר ועיר לעשות כתקנה קדומה, דהא אף בחוץ לארץ היה כן, כמ״ש הרב מעשה רוקח (פ״ה מהלכות שבת הח״י), ועיין להרב נחמד למראה (ח״ב דף צ״א ע״ד). והן בעוון, שאר אומות יש להם שלשלת גדולה דמקיש בקנה שקורין קאנפאנה, זוג דמקשקש דנשמע למרחוק, ולמה יגרעו ישראל מהם שלא לתקן כדי להבדיל את העם ממלאכה בשבתות וימים טובים, ולזמן שלש תפלות וכיוצא כמו שהיה במקדש, ואנכי תקנתי לתקוע בעשיית המצה בערב פסח זכר למקדש כמו שכתבתי בסה״ק חיים לראש [ענין עשיית המצה אות ז'] בעזרת שדי, ועיין עקרי הד״ט (סימן י״ד אות ב'). (רוח חיים – סק״א)

ד) שם כשהיו ישראל בישובן היו תוקעים וכו'. נ״ב: הרמב״ם (בפ״ה מהלכות שבת דין י״ח) כתב וז״ל: כל מדינות ועיירות של ארץ ישראל תוקעין וכו', וכתב הרב המגיד כל מדינות ועיירות של ארץ ישראל[1] וכו', דמשמע אבל לא בחוצה לארץ. וכתב הרב מעשה רוקח, דמהגמרא בשבת (דף ל״ה ע״ב) מוכח דאפילו בחוץ לארץ היו תוקעין, מדפריך מאנשי בבל וכו', דמשמע דלאו דוקא בארץ ישראל וכו', ומה שכתב הרמב״ם של ישראל, ר״ל בזמן שהיו העיירות שלהם ואפילו בחוצה לארץ, ומה שכתב שכן העתיק הרב ב״י ז״ל, לא מצאתי. וכתב דאיכא למימר דלאו דוקא וכו'. ע״ש. ועיין מה שכתב הרב נחמד למראה נר״ו (בח״ב דף צ״א ע״ד). (דברי מנחם – הגה״ט סק״א)

ה) שם כשהיו ישראל בישובן היו תוקעים וכו'. כנראה שאין זה נוהג בזמן הזה, וממה שכתוב ביו״ד (סימן קכ״ט ס״ו) נראה שנוהג זה אפילו בזמן הזה, שאין דרך רבנו הטור ומרן בש״ע לכתוב רק דינים דנהיגי בזמן הזה. וצ״ע.
(יפה ללב ח״ג – קונטרס אחרון סק״א)

ו) שם כשהיו ישראל בישובן היו תוקעים וכו'. בתל תלפיות (מחברת ט' אות קי״ט) העיר גדול אחד באותן הקאלאניען [מושבות] שנתיישבו בארץ ישראל תובב״א ונכנסו ב״ה לרשות ישראל לגמרי, אם צריכין לקיים תקיעות הללו בזמן הזה, וע״ש בסוף המאמר דעת הרה״ג העורך נ״י בזה[2].
(ילקוט הגרשוני – סק״א)

ז) שם היו תוקעים וכו'. והטעם עיין ילקוט ראובני פרשת בראשית ([דפוס אמסטרדם] דף י״ב ע״ב) משם כנפי יונה.
(יפה ללב ח״ג – סק״א)

ח) שם היו תוקעים בערב שבת וכו'. כתב הרמב״ם פ״ה [מהלכות שבת הי״ח] שהיה במקום גבוה. וכתב המגיד משנה, מדאיתא בגמרא [שבת לה:] מקום צנוע יש לו בראש גגו ששם מניח שופרו. ע״כ. ובתוספתא פ״ד דסוכה [ה״ו] איתא בהדיא עולה לראש הגג גבוה שבעיר. ע״כ. (נהר שלום – סק״א)

ט) שם היו תוקעים בערב שבת וכו'. כתב הטור, במקום גבוה. כן כתב הרמב״ם (בפ״ה דין י״ח). וכתב שם הרב [המגיד] ז״ל דכן מפורש בגמרא, מקום צנוע יש לו בראש גגו ששם מניח שופרו. ע״כ. מסקנא בגמרא במסכת שבת (דף ל״ה ע״ב), אלא

הערות וציונים

1. בדפוסים שלפנינו כתוב בהרב המגיד עיירות של ישראל, ולא כתוב ארץ ישראל. אבל בדפוס קושטא (רס״ט) נמצא כן בלשון הרב המגיד. **2.** וז״ל שם: לכן לבי אומר לי כי אין הדבר תלוי ביכולת או בלתי יכולת, כי אם צריך להיות אחוזת ישראל, ולא רק שהעיר צריך להיות אחוזת ישראל, כי אם כל המדינה צריך להיות ברשות ישראל. וטעם הדבר הוא, כדרך שמצינו במסכת ר״ה [כב:] בקידוש החודש שהיו משיאין משואות, ואח״כ נתקלקלו ושלחו שלוחים, כמו כן כאן יש לחוש שאחד מהעמים יצחק בנו ויתקע בשופר שלא בזמנו כדי להטעות את ישראל, לכן טוב יותר שילך השומר מבית לבית שהוא דבר שאינו יכול להזדייף. על כן לענ״ד הדבר צריך מתינות רב לעשות או לחדול עד כי יבוא המורה צדק לנו ואימתו על כל הברואים, ולא יהיה חשש קלקול.

סימן רנו סעיף א

אוצר ההלכה

מקום צנוע יש לו לחזן הכנסת בראש גגו ששם מניח שופרו וכו׳. ופירש״י בראש גגו, שתקע שם. ומשמע דשם היה תוקע. ואולם ראיתי להרב נהר שלום [סק״א][3] ראו הביא לן תוספתא דפ״ד דסוכה [ה״ו] דאיתא בהדיא עולה לראש הגג גבוה שבעיר. ע״כ.

(דברי מנחם – הגה״ט סק״ב)

י) שם היו תוקעים בערב שבת וכו׳. וכתב הרמב״ם (פ״ה מהלכות שבת הי״ח), ובמקום גבוה היו תוקעין כדי להשמיע כל אנשי המדינה וכל אנשי המגרש שלה. וכתב הרב מעשה רוקח שם (דף קנ״ח ע״א) וז״ל: ובעיר הזאת ויניציאה יע״א מצאתי להם מנהג זה, שבערב שבת קדש סמוך לשבת תוקעין בחצוצרות להבדיל את העם ממלאכה שלש פעמים, והוא מנהג טוב, וגם כשחל יו״ט בערב שבת קדש תוקעים כמנהגם על ידי עממים, להזהיר הנשים שיכינו עצמן להדליק. ע״כ. ופה עירנו אזמיר יע״א, יש מבואות שאחד מבני המבוי שמכריז ואומר בקול רם הגיע עת ההדלקה, וגם זה מנהג טוב ויפה, ומה גם בימות החורף דעל הרוב הוא יום המעונן, ואית דלא קיימי ליה שעתא מכוון היטב לידע זמן הראוי להדליק, וגם אנשים מיוחדים מת״ח לסובב נתיבות בשביל בעלי החנויות, וכמו שכתבו מור״ם בהגה והבאר היטב (סק״א), וכל המקדים לקבל שבת תקדמנו ברכות טוב.

(יפה ללב ח״ז – סק״א)

יא) שם היו תוקעים בערב שבת שש תקיעות וכו׳. כתב הטור (שיטה כ״ט), שהה כדי לצלות דג קטן וכו׳. נ״ב: כמאכל בן דרוסאי, ובפת כדי לקרום פניה עליון ותחתון. ב״ח.

(שיירי כנסת הגדולה – הגה״ט סק״ב)

יב) שם היו תוקעים בערב שבת שש תקיעות וכו׳. כתב הטור, או כדי להדביק פת בתנור וכו׳. עיין בהרב המגיד ז״ל בפ״ה מהלכות שבת (דין י״ט), דיש מי שהקשה, דהא קיימא לן דרדיית הפת אסורה מדברי סופרים וכו׳. ע״ש בלחם משנה מה שכתב ובמעשה רוקח ז״ל, ועיין מה שכתבו הרב מאמר מרדכי (בסק״א), שבת של מי (דף ס״ג ע״ג).

(דברי מנחם – הגה״ט סק״ג)

יג) שם היו תוקעים בערב שבת שש תקיעות וכו׳. בטור איתא, דאחר תקיעה שלישית שוהה כדי צליית דג קטן או להדביק פת בתנור, ותוקע ומריע ותוקע ושובת. וכתב הב״ח, דכדי צליית דג קטן, היינו שיצלה כמאכל בן דרוסאי קודם קבלת שבת, ונמשך אחריו העולת שבת. ובתוספת שבת [סק״א] השיגם מדברי רש״י [שבת לה: ד״ה להדביק], ור״ן [שם טו. ד״ה תנו], והרב המגיד [הלכות שבת פ״ה הי״ט], כאן [סק״א] ובסימן רנ״ג ס״ב [סקל״ד], דסגי שיצלה עד חשכה אף בזמן תוספת שבת. ונלע״ד דיש להוכיח מטור והרי״ף והש״ס כדבריו, דהנה בש״ס פרק כירה ([שבת] דף ל״ז ע״א) אבעיא להו, מהו לסמוך וכו׳ מאי הוי עלה, ת״ש כירה שהסיקוה בגפת ובעצים, סומכין לה ואין מקיימין אלא אם כן גרופה וקטומה, גחלים שעממו או שנתן עליהם נעורת של פשתן דקה, הרי היא כקטומה. ע״כ. והנה אינו מובן לאיזה צורך האריך בלשון הברייתא בגחלים שעממו או שנתן וכו׳, ומרישא כבר הוכיח דמותר לסמוך, ואם דיש לדחוק דבאמת לא צריך לסיפא לענין הבעיא, רק מסיק הסיפא לענין דינא, זה דוחק. וגם ברי״ף [טז.] קשה יותר, דהוכיח דמסקנא דשהייה אסרו אף כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי, דהא אסיקנא לבעיין מאי הוי עלה, ת״ש כירה שהסיקוה בגפת ובעצים סומכין לה ואין משהין על גבה אלא אם כן גרופה וקטומה, וגחלים שעממו או שנתנו עליהן נעורת של פשתן דקה הרי הן כקטומה, אלמא דהכין הוא הלכתא. עכ״ל. דמשמע דלא מוכח הלכתא זולת הסיפא דגחלים שעממו וכו׳, והא די ברישא, ואם רוצה להשמיענו דין דגחלים שעממו וכו׳, הוה ליה לכתבו אחר כך בפני עצמו לא באמצע ראייתו, והטור השמיט לגמרי הך דגחלים שעממו ונתן עליהם נעורת, ותמה הב״י לעיל (סימן רנ״ג [ס״א ד״ה ומ״ש אלא א״כ]) דהרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ד] הביאו, ולמה השמיטו הטור. וכבר כתבתי בזה לעיל ריש הסימן[4].

ועתה נראה, דהנה בירושלמי [שבת פ״ג ה״א] מבואר דהך דנעורת של פשתן מיירי ביו״ט שחל בערב שבת. ולא ימנע משני פנים, או דכוונתו דרק ביו״ט הקילו בזה משום דאי אפשר לקטום באפר שלא יכבה, או מחמת יו״ט לא פליג, והקילו בכל ערב שבת לענין קטומה דסגי בכל דהו, וכמו שכתבתי לעיל. וזה מוכרח לומר בהירושלמי, מדלענין גריפה צריך לגרוף כל צרכו ובקטומה הקילו, על כרחך צריך לומר משום יו״ט שחל בערב שבת וכמ״ש לעיל. והנה התוספות בפרק כירה (דף ל״ז ע״א [ד״ה מהו לסמוך]) שם כתבו, דלמאן דמתיר לשהות כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי, קאי הבעיא דלסמוך על קודם שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ובזה דחו הראשונים ראיית הרי״ף הנ״ל. ונלע״ד דמוכח כדברי הרי״ף באופן זה, דהנה מבואר בפ״ק דשבת (דף י״ח ע״ב) דקדרה חייתא שרי גם באינו גרוף וקטום, דאסוחי מסח דעתו מיניה, אם כן יש לומר לפי זה דלסמוך חמיר כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי מאם לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, דטעמא דלסמוך לא חיישינן לחיתוי דאינו מועיל לו החתוי הרבה, אם כן י״ל בשלמא על גבי כירה אסור בשיל ולא בשיל, דלא מסח דעתו, דעל ידי חיתוי יתבשל בטוב לסעודת הלילה, אבל לסמוך מחוץ כשנתבשל קצת ולא נתבשל כמאכל בן דרוסאי גם כן מסיח דעתו, דעל ידי סמיכה לא יתבשל ללילה אף שיחתה, אבל כשנתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי דראוי לאכילה ואינו מסיח דעתו, וסומכו שיתבשל מעט או יצטמק יותר או לא יצטנן, אם כן יש לחוש שיחתה שלא יכבה האש לגמרי, ואם כן עדיין אינו מוכח מברייתא דשרי לסמוך, דיש לומר דמיירי בלא בשיל כמאכל בן דרוסאי, וס״ל כחנניה דלשהות אינו אסור רק כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, ובזה מותר לסמוך, מה שאין כן

הערות וציונים

3. נדפס באות הקודמת. **4.** נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות ס״א.

אוצר ההלכה

לרבנן דלאחר מאכל בן דרוסאי אסור לשהות, י״ל גם לסמוך אסור, דאינו מסיח דעתו ויחתה. ויש הוכחה קצת לזה, דבמשנה ריש פרק כירה [לו:] קתני חמין או תבשיל, ובהך תוספתא לא קתני חמין ותבשיל, ועל כרחך משום דסתם חמין ותבשיל כשנתבשל על כל פנים כמאכל בן דרוסאי, כמו שכתבו המפרשים ר״פ כירה. ועיין בתוספות שם [ד״ה חמין]. אמנם מדתני נתן עליה נעורת וכו׳ דמיירי ביו״ט שחל בערב שבת, או דהקילו בכל ערב שבת משום יו״ט וכנ״ל, על כרחך צריך לומר דמיירי בשכבר נתבשל כמאכל בן דרוסאי, דבלא נתבשל עדיין כמאכל בן דרוסאי לפני חשכה, בלאו הכי אסור לבשל מיו״ט לשבת, כיון דלא שייך הואיל וחזי לאורחים, וכמו שכתב המג״א [ריש] סימן תקכ״ז, ועל כן האריך להביא סיפא דברייתא, ממילא מוכח כהרי״ף דבעיא דלסמוך ומה הוי עלה מיירי בנתבשל כמאכל בן דרוסאי, דלא כתוספות, דאם לא כן למה הביא הסיפא וכמ״ש.

והנה הך דגחלים שעממו הוי גם כן כנתן עליה נעורת, וכמו שכתבתי לעיל סימן רנ״ג בשם רמב״ן ורשב״א וריטב״א [שבת לו: ד״ה עד שיגרוף], דכולהו מחד טעמא דהקילו בקטום כל שהו. ואם כן הטור דמסיק כהרא״ש דשרי בנתבשל כמאכל בן דרוסאי גם באינו גרוף וקטום, לא נפקא מינה ביו״ט כלל, ואם כן צריך קטימה מעליא בלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, כמו גרופה דצריך לגרוף כל צרכו, על כן השמיט הטור. ואי דנפקא מינה לענין חזרה, יש לומר כיון דלא הוזכרה קולא זאת רק לענין שהייה, ליכא למילף לחזרה דחמיר משהייה לכולי עלמא, דלחנניה שהיה מותר גם באינו גרוף וקטום וחזרה אסור, ולרבנן גם בגרוף וקטום חמיר חזרה לענין תוכה. ורמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ד] הביאו, דסבירא ליה דשהייה אסור גם לאחר מאכל בן דרוסאי, ונפקא מינה ביו״ט שחל בערב שבת, על כן הקילו בקטימה כל שהו. ולפי זה מוכח דאין צריך להיות כמאכל בן דרוסאי קודם תוספת שבת, דאם לא כן, עדיין נפקא מינה בלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי קודם תוספת שבת דצריך להיות גרוף או קטום, ומכל מקום מותר ביו״ט לבשל כהאי גוונא, דשייך הואיל ומקלעי אורחים עד חשכה דעדיין יו״ט הוא גם כן, ויו״ט מכין לעצמו, ואם כן עדיין איך מוכיח מהך ברייתא דלסמוך שרי בנתבשל כמאכל בן דרוסאי. ודו״ק. ובלאו הכי לענין חזרה אין צורך להקל משום יו״ט כיון דאפשר בשהייה ולא יטול ולא יצטרך להחזיר.

ולולא דמסתפינא הוה אמינא דבר חדש, מה דלחנניה מותר לשהות אחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ולמה לא ניחוש שיחתה כיון דאינו ראוי לאכול עדיין לרובא דעלמא, דמי אוכל כבן דרוסאי, (ומפרט) [ובפרט] דלכאורה יותר יש לחוש אחר מאכל בן דרוסאי מקודם מאכל בן דרוסאי, וכמ״ש הב״ח (ר״ס רנ״ג) דכשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי אסח דעתו מההוא מאכל לסעודת הלילה. אלא דיש לומר מתחלה לא רצו חכמינו ז״ל להחליט איסור לשהות רק באופן שיש תקנה בגריפה וקטימה ולא יצטרך להתבטל מעונג שבת, וכן מצינו ברדיית פת לעיל (סימן רנ״ד ס״ה) דלא אסרו רק כשאינו לצורך שבת, או אפשר על ידי שינוי. ע״ש. ואם כן י״ל כיון דביו״ט שחל בערב שבת אסור לכבות ואי אפשר לקטום, וגם לגרוף אסור ביו״ט, זולת כשיש צורך אוכל נפש ואי אפשר בלאו הכי, כמבואר בסימן תק״ז [ס״ד] וסימן תקי״ד [ס״א], ואם כן אם נחמיר שאסור לשהות בלא גריפה וקטימה, הוי חומרא דאתי לידי קולא, דיגרוף ויקטום מה שהיה אסור בלאו הכי, ואם כן י״ל מהאי טעמא אין סברא לאסור השהייה בערב שבת שחל ביו״ט, ולאסור בערב שבת חול לבד לא רצו דלא פלוג, דיותר אמרינן לא פלוג לקולא מלחומרא, כמו שכתבו תוספות בעירובין (דף ס״ה ע״ב ד״ה התם), אלא דביום טוב אסור לבשל לשבת, רק אם קודם חשכה נתבשל על כל פנים כמאכל בן דרוסאי, די״ל הואיל ומקלעי אורחים חזי ליה היום, כמו שכתב המג״א (ריש סימן תקכ״ז), ועל כן סבירא ליה לחנניה דנתבשל כמאכל בן דרוסאי לא אסרו לשהות, רק כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי. ובזה מובן הטעם דמודה חנניה דלהחזיר אסור גם אחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אלא אם כן גרף וקטם, דלכאורה קשה, כיון דהטעם דשמא יחתה, מאי שנא חזרה משהיה, אלא היינו טעמא דלענין חזרה אין צורך להקל משום יו״ט שחל בערב שבת דלא יטול ולא יצטרך להחזיר, ומזה הטעם גם כן לא אסרו לשהות אף שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי לפני קבלת שבת רק עד חשיכה, כמ״ש רש״י בפרק במה מדליקין (דף ל״ה ע״ב [ד״ה להדביק פת]), וכן דעת הרב המגיד [הלכות שבת פ״ה הי״ט] והר״ן [שם טו. ד״ה תנן]. ואולי להחזיר אסור גם קודם קבלת שבת כמ״ש הגהות מרדכי [סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ד], ועיין בתוספת שבת (סימן רנ״ג סקל״ד) שהוכיח מהגמרא כן, והיינו טעמא לפי מה שכתבתי, דהא ביו״ט מותר לבשל לשבת באופן שיהיה כמאכל בן דרוסאי גם אחר קבלת שבת, דמכל מקום יום טוב הוא גם כן ויו״ט מכין לעצמו, מה שאין כן לענין חזרה אין צורך להקל דלא יטול ולא יחזיר. ולפי זה י״ל דבהא פליגי חנניה ורבנן, דרבנן סבירא להו דמשום יו״ט הקילו בגחלים שעממו או נתן עליהן נעורת פשתן, ולא יצטרך לגרוף ולקטום לכבות, ממילא יש להצריך גריפה וקטימה גם אחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, וחנניה סבירא ליה דצריך גרופה וקטומה כל הצורך. ובזה אתי שפיר נמי מה דאמר בירושלמי דביו״ט שחל בע״ש מלבה עליה נעורת של פשתן, וכתב הרב קרבן העדה [שם ד״ה ומשני], משום דביו״ט אסור לגרוף, והרי מבואר בסימן תק״ז [ס״ד] דמותר לגרוף לצורך, אלא היינו טעמא דלולא איסור שהייה לא היה צורך אוכל נפש לגרוף, ועל כן לא החמירו שיגרוף או יקטום כל הצורך, דהוי חומרא דאתי לידי קולא, והברייתא דמתיר בגחלים שעממו או ליתן נעורת של פשתן, סבירא לה כרבנן דאסור לשהות, ועל כן רמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ד] דפסק כרבנן, מביא הך היתרא דנעורת פשתן או גחלים שעממו, והטור דמסיק כחנניה השמיטו. דבחזרה לכולי עלמא לא מהני לפ״ז, כיון דאין צורך דלא יטול ולא יחזיר ביו״ט. וכל מ״ש לעיל באריכות לשון הגמרא והרי״ף בהבאת סיפא דברייתא דגחלים שעממו אתי שפיר גם כן לפי אופן זה.

אוצר ההלכה

ובזה י״ל קושיות פני יהושע ר״פ כירה (בתוספות בד״ה לא יתן), דמאי שנא בהטמנה דמודה חנניה דגם לאחר כמאכל בן דרוסאי אסור בדבר המוסיף הבל גם מבעוד יום, ובלשהות סבירא ליה דמותר, והא תרוייהו משום שמא יחתה, ואדרבה הטמנה הוי כגזרה לגזרה משום שמא יטמין ברמץ ושמא יחתה הרמץ, ובלשהות רק חדא גזרה שמא יחתה. ולפי מה שכתבתי י״ל, דהא חזינן בהטמנה במוסיף הבל אסרו חכמינו ז״ל בהחלט בלא תקנה, ולא חשו למניעת עונג שבת, כיון דבלאו הכי אינו מבשל כל כך, ואינו מוכרח כל כך או מאיזה טעם, מה שאין כן לשהות לא אסרו בהחלט, רק התירו בגרופה וקטומה, על כן סבירא ליה לחנניה דמתחלה לא רצו לאסור השהייה רק כשיש תקנה דגרופה וקטומה, ועל כן לאחר כמאכל בן דרוסאי נאסור יהא איסור מוחלט ביו״ט שחל בערב שבת, דאי אפשר לגרוף ולקטום דמכבה, על כן לא אסרו רק קודם כמאכל בן דרוסאי, דביו״ט בלאו הכי אסור לבשל לשבת אם לא שיתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, מה שאין כן לאחר מאכל בן דרוסאי אם יתסר השהייה נמצא ישאר תבשילו ביו״ט באמצע תבשילו, דיצטרך לסלקו מהכירה ויתבטל מעונג שבת, אבל הטמנה דאסרו בהחלט ובכל ערב שבת אין תקנה לדבר, הרי דלא חשו דיהא מחמת זה מניעת עונג שבת, ואם כן לא שנא קודם מאכל בן דרוסאי או לאחר כך. (ערך שי)

יד) שם היו תוקעים בערב שבת שש תקיעות כדי להבדיל וכו׳. ז״ל העולת שבת: ז״ל הברייתא [שבת לה:], שלישית להדליק, ותוקע ומריע ותוקע ושובת. מכאן ראיה שאין קבלת שבת תלויה בהדלקה. ובאמת הכל תלוי בכוונה, ונשי דידן מכוונים לקבל שבת בהדלקתן, ואם פירש בהדיא שאינו מקבל בהדלקה לית מאן דפליג על זה, ואין צריך לראיה. (בגדי ישע)

טו) שם היו תוקעים בערב שבת שש תקיעות כדי להבדיל וכו׳. כתב הרא״ש סוף פרק במה מדליקין [שבת פ״ב סימן כ״ד] וז״ל: מכאן משמע שקבלת שבת אין תלויה בהדלקת הנר, שהרי אחר שהדליק יוכל לצלות. ע״ש. ולולי דברי הרא״ש אפשר דלאו ראיה, דשם בגמרא [לה:] איתא, סילק המסלק הטמין המטמין והדליק המדליק, ושוהה כדי צליית דג קטן, או כדי להדביק פת בתנור, ותוקע ושובת. ע״ש. והנה על כרחך כדי להדביק פת בתנור, דצריך שהות כדי שיקרמו פניה כדאיתא דף י״ט ע״ב, וכן כתב הרב המגיד בפ״ה מהלכות שבת (הלכה י״ט), אם כן נוכל לומר שקודם הדלקת הנר היו מניחין הדג לצלות וגם הדביק פת בתנור, כמו שנקט הגמרא סילק המסלק והטמין המטמין קודם הדליק המדליק, ומה גבי סילק המסלק צריך קודם הדלקת הנר, אף על גב שאינו אסור לסלק בשבת רק משום שמא ינענע הגחלים, כמו שכתב מג״א ([סימן רנ״ג] סקי״ח), מכל שכן לצלות דג או להדביק פת בתנור שהיא בתקיעה שלישית קודם הדלקת הנר. ומה שאיתא בגמרא שהיה שוהה לאחר תקיעה שלישית כדי צליית דג קטן או כדי להדביק פת, היינו שהיו שוהין כדי שיצלו הדג מבעוד יום, ושוהה כדי שיקרם הפת, אבל הצליה להניח הדג לצלות וכן הדבקת פת בתנור היה כבר קודם תקיעה שלישית. (דברי צבי)

טז) שם היו תוקעים בערב שבת שש תקיעות כדי להבדיל את העם מן המלאכה. במסכת סוכה (דף נ״ג ע״ב) פרש״י ז״ל (ד״ה בין קדש לחול), כשקדש היום להודיע שחשכה ויש מעתה חיוב סקילה במלאכה. נראה מפירושו שהיה התקיעה אחרונה סמוך לחשיכה ממש, כדכתב שמאז חיוב סקילה. וצ״ע שהרי בפרק במה מדליקין [שבת לה:] מבואר, דלרבי יהודה הנשיא בין לפרש״י [ד״ה לחלוץ] ובין לתוס׳ [ד״ה ר״י הנשיא] היתה התקיעה רביעית להדליק את הנר, והכי מבואר בתוספתא [סוכה פ״ד ה״ז] שבהרביעית דהיינו ג׳ אחרונות היו מדליקין, וכבר מבואר [שבת לד.] דספק חשיכה אין מדליקין, ושמע מינה דהשלש אחרונות מבעוד יום היו קודם בין השמשות, ואפילו לרבי נתן דסבירא ליה שלישית להדליק, מכל מקום הא לא הוה שוהה בין השלישית לרביעית, דהיינו שלש האחרונות, כי אם כדי צליית דג קטן, שהוא לדעתי הרבה מעט משעור בין השמשות, ונמי מוכח מיניה דהתקיעות אחרונות לא הוי סמוך לחשיכה אלא לכל הפחות סמוך לבין השמשות. ורציתי לדחוק דמה שכתב להודיע שחשיכה, אין ר״ל חשיכה ממש, דפשיטא זה כולי עלמא רואים, אלא ר״ל שחשיכה ספק חשיכה, דהיינו בין השמשות, ויש מעתה חיוב סקילה היינו ספק חיוב סקילה. אבל גם זה אינו, דאיך אפשר שהתקיעה אחרונה היתה סמוך לבין השמשות ממש, איך אמר ר׳ יוסי בר חנינא שם [לה:], שמעתי שאם בא להדליק מדליק, הא בגמר התקיעה היה על כל פנים בין השמשות דהיינו ספק סקילה, ועל כרחך לא פליגי רבנן עליה, כי אם כן נתת דבריך לשעורין, אבל בזמן התקיעה מודו ליה, ולר׳ יוסי בר חנינא מוכח דגמר התקיעה מבעוד יום היתה ולהוספה מחול על הקודש. וצ״ע. והכי מפרש בעצמו פרק במה מדליקין [שם ד״ה להולין], ועיין סימן רס״א[5]. (בית מאיר)

יז) שם שש תקיעות. עיין קני המנורה שהביא הא דאמרינן בגמרא (שבת דף ל״ה ע״ב), תקיעה שלישית סילק המסלק והטמין המטמין. וכתב על זה, ותימה למה היו צריכין לסלק למאי דקיימא לן דבמבושל כל צרכו שרי השהייה גם במצטמק, ויש ליישב. ע״ש. והדבר פלא, דהא זה מה שכתב רמ״א ז״ל בסימן רנ״ג (ס״א), שנזהרין לנתקו קצת מן האש קודם השבת כדי שיוכל הישראל להסירו משם. וע״ש במג״א (סקי״ח) שהביא הא דבתקיעה שלישית סלקו הקדירות, משמע דאסור לסלקן בשבת. ובאור זרוע ([ח״ב הלכות ערב שבת] סימן ח׳) כתב, ואף על גב דתניא סוף פרק במה מדליקין סילק המסלק, היינו שלכתחילה יש לסלק

הערות וציונים

5. נדפס לקמן בסימן רס״א אות צ״ז.

אוצר ההלכה

מערב שבת, ואם שכח מסלקו אפילו בשבת. ע״כ. וכל זה הוא מחשש שלא יבעיר הגחלים, ומאי קשיא ליה להקני המנורה וצ״ע. (תהלה לדוד – סק״א)

יח) שם שש תקיעות. בספר מנורה הטהורה [קני המנורה] הקשה, במה שכתב הטור בתקיעה שלישית סילק המסלק והוא מהגמרא [שבת לה:], והרי למאן דפסק כחנניה (בסימן רנ״ג [ס״א]) דמותר להשהות, וכן היא דעת הטור, אם כן אין צריך לסלק. ע״ש. וכבר ראיתי באיזה מקום בקדמונים דהפוסקים כחנניה ס״ל דר״ל דסילק היכי דהקדירה הוא אצל האש, דאסור לסלק בשבת משום דמנענע הגחלים. ועתה חיפשתי ומצאתי כן לעיל (סימן רנ״ג סוף סעיף א׳) בביאור הגר״א [סקל״ו] דכתב דדייק משם, ולא ציין מקור ההיא מאיזה פוסק הוא, ותהלות לאל כי הוא כמו שכתבתי. (גנזי חיים – סק״א)

יט) שם הגה ונהגו בקהילות הקדושות שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה וכו׳. כתב הרב מג״א ז״ל, ראוי לנהוג לשלוח איש לבטל בעלי מלאכות ממלאכתן, וגם ראוי לבטל החנויות שיסגרו חנותן כמו שעה קודם השבת. ע״ש. מנהג עירנו יע״א, שהרב המרביץ תורה נר״ו בעצת ממוני הקהל יצ״ו, ממנין תלמיד חכם קבוע ונוטל פרס מהכולל, ומחזר בכל ערב שבת בשעה אחת עשרה ורביע מהיום, להזהיר לכל בעלי החנויות מוכרי מחיה וכל מידי דמיכל, שיסגרו חנותן וילכו לבתיהם לקבל שבת. והאיש אשר לא ישמע לקולו, ניתן לו רשות מבית דין הצדק יב״ץ מתחילת מנויו, לגזור עליו בכח התורה שחייב לסגור חנותו. וכיוצא לזה כתב הרב ב״ח ז״ל לקמן (סימן רס״א סוף אות ב׳), דמחוייבים לבטל החילול ה׳ ולהעמיד שוטרים ולהעניש הסרבנים המאחרים לקבל שבת. ע״ש. והיינו מנהגא דידן ממש שממנין תלמיד חכם על כך והוא גוזר ומעניש על ככה. והגם דהסכמת עירנו יע״א, דשום תלמיד חכם אפילו מפורסם אינו רשאי ליטול את השם לגזור על אחרים בכח התורה, כי אם המרביץ תורה שהוא ממונה מהצבור דוקא, עם כל זאת משום צורך השעה היתה הרש׳ת ביד התלמיד חכם ההוא דוקא בעת ההיא לגזור אומר בכח התורה שיעשה כך, הגם דבשאר דברים ובשאר העתים לא ניתן לו כח זה. ומצינו כיוצא לזה בירושלמי (פ״ק דחגיגה ה״ח) דאיכא סמיכת זקנים לזמן קצוב ולא יותר. ואיכא טעמא רבא לזה, דאין דנין אפשר משאי אפשר, שעד שילך ויודיע הדבר להרב מרביץ תורה שפלוני חנוני מסרב לסגור חנותו, ועד שימצא השליח בית דין לשלחו אצל המסרב לגזור בכח התורה מאת הרב נר״ו, תחשך השמש ויהי לילה, לכך ניתן לו הרשות משעה ראשונה כיון דהשעה נחפזת. ומצינו כיוצא לזה מנהג אחר, דהגם דאין אדם רשאי לחתום בצ״ל [בצוה לחתום] בעד אחר כי אם אותם המנויים מהצבור נאמני הקהל, מכל מקום ניתן רשות לשליח צבור לחתום בצוה לחתום בעד החתן יחיד קהלתו שאינו יודע לחתום, הגם שאינו מנוי מהקהל לחתום בעד אחרים, והיינו מהאי טעמא שאם ישוטטו לבקש איה סופר מי יימר דמזדקק להו, וגם דאשתהי טובא, וכדי דלא לאטרוחי עשו שאינו זוכה כזוכה, והכא נמי דכוותה. ודומה לזה קיימא לן בענין הזמנה לדין, דהגם דאין מחרימין עד שלשה ימים, כדילפינן בגמרא [יבמות פט:] מ״אשר לא יבוא לשלשת הימים״ [עזרא י׳, ח׳], מכל מקום אם השעה צריכה לכך כגון שהתובע אכסנאי, מחרימין מיד בפעם אחת, כמו שכתב מור״ם ז״ל בחושן משפט (סימן י״ד ס״א). ועוד דנדון זה אפילו לא היה החכם מנוי מהרב נר״ו לכך, כיון דאפרושי מאיסורא הוא אפילו בפני רבו שרי להחרים, כמו שאמרו בפרק הדר (עירובין דף ס״ג ע״א), רבינא הוה יתיב קמיה דרב אשי, חזייה להההוא גברא דקאסר לחמריה בצינתא בשבתא, רמא ביה קלא ולא אשגח ביה, אמר ליה ליהוי האי גברא בשמתא, אמר ליה כי האי גוונא מי מתחזא כאפקרותא, אמר ליה ״אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה׳״ [משלי כ״א, ל׳], כל מקום שיש חילול ה׳ אין חולקין כבוד לרב. ע״ש. והכא נמי דאפרושי מאיסורא דחילול שבת הוא, שכבר הוא קרוב לקדש עליו היום, לא מבעיא האי צורבא מרבנן שנתמנה על כך ושליחותיה דרב קעביד, אלא אפילו תלמיד חכם אחר, ואפילו בפני הרב רשאי ומחויב לגזור בכח התורה לסגור חנותו בעת ההיא, דאפרושי מאיסורא הוא, ואהני מה שנתמנה מפי הרב כדי שהחנוני יפחד וישמע לגזרת כח התורה שגוזר עליו, שיודע שהוא שלוחו של הרב ולא ימרה את פיו מיראת העונש, מה שאין כן אם לא היו נותנים כח זה, הגם שהוא מצד עצמו חייב להפרישו, מכל מקום אינו שומע לדבריו. ומכל מקום החכם עיניו בראשו לראות את הנולד, ואל ימהר להוציא דבר מפיו, ואל יתחלל כבוד התורה על ידו ח״ו, דפקר טפי, אם לא שיודע בבירור שאימתו מוטלת עליהם ודבריו נשמעים, ואם לאו, יודיע צערו להרב המרביץ תורה נר״ו. ועיין למוה״ר נר״ו בספר כף החיים הנדפס מחדש ממש (סימן ז״ך אות כ״ט).

ומצוה להודיעם דאותו ריוח שירויחו בעת ההיא לא יראו סימן ברכה לעולם, מקל וחומר דהעושה מלאכה מן המנחה ולמעלה כדלעיל סימן רנ״א [ס״א], וכן כתב הרב החסיד בספר דעת חכמה ז״ל (פרק י״ד דשער השבת) וז״ל: גם באנו להודיע להבהולים על ממונם לחלל שבת בשביל ממון, שאותו הריוח לא יצליח בידם, כמו שכתב בספר העיקרים, שביום שבת הנהגת העולם על ידי כוכב שבתאי, והוא לשון חרבן ושממה, וכל המלאכות שיעשו ביומו לא יצליחו וכו׳. ע״ש. והוא הדין הנעשית בתוספת שבת נמי מקל וחומר דמן המנחה ולמעלה כנזכר. (פתח הדביר ח״ג – סק״א)

כ) שם הגה ונהגו בקהילות הקדושות שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה וכו׳. הרב מחצית השקל ז״ל נרגש על דברי הרב מג״א ז״ל (שם) שכתב, שיסגרו חנותן כמו שעה קודם השבת, וז״ל: אף על גב שכתב דעל כל פנים בעי שתי שעות ומחצה קודם הלילה, ולמה כתב שדי בשעה קודם השבת. ותירץ דרצונו לומר שעה קודם קבלת שבת, וקבלת שבת שעה ומחצה קודם הלילה, אי נמי שבחר הרע במיעוטו, שאי אפשר להנהיג הצבור לבטל הרגלם, לכן על כל פנים יראו מנהיגי הדור

סימן רנו סעיף א

אוצר ההלכה

לבטל כמו שעה. ע״ש. ומנהגא דידן, החכם אינו מצוה לסגור החנויות כי אם בבא שעת אחת עשרה ורביע ולא קודם, לא אתי לשום אחד מהתירוצים הנזכרים, דלפחות היה להם לסגור באחת עשרה. ואולי דגם זה נתקן לבחור הרע במיעוטו, דקודם לכן אין שומעין לו, ובאותה שעה חוזרים הסוחרים ושאר בעלי אומנויות מעסקם, ולא היה להם פנאי מקודם לקנות פירות ושאר מיני מאכל, לכך הקלו לאלו המוכרים מידי דמיכל כדי שימצאו לקנות באותה שעה ולא יתבטלו מעונג שבת. ואשכחן דומה לזה לקמן בהלכות חול המועד (בסימן תקל״ט סעיף י׳ וי״א), דהתירו למוכרי פירות ותבלין למכור בפרהסיא כדרכם בכל ימות השנה כל דבר שידוע שהוא לצורך יום טוב האחרון. ע״ש. וגבי תעניות נמי פסק מרן ז״ל לקמן (סימן תקע״ה ס״ד) באותן שבע תעניות דאית בהו חומרא שנועלין החנויות, אפילו הכי התירו ביום חמישי לפתוח כל היום חנויות המוכרות מאכל מפני כבוד השבת. ע״ש. שמע מינה דגם בזמן שנאסר משא ומתן ואיכא נעילת חנויות, התירו לפתוח ולמכור מאכל מפני כבוד השבת. הוא הדין בעת ובעונה הזאת דיש מי שהיה לו אונס, ולא היה יכול לקנות מקודם או מפני רוב עסקיו או מפני חסרון הלבנה, אל נא ימנע מכבוד שבת. ועיין להרב מג״א ז״ל לעיל (סימן רנ״א סק״ה) שדימה דין מלאכה בערב שבת למלאכת חול המועד ללמוד קולא מהתם להכא. ועיין עוד למרן מלכא מורנו ה״ה חקרי לב ז״ל (חאו״ח סימן פ״ח דף קפ״ז), ומה שכתבתי אני עני לעיל (סימן רנ״א אות ו׳)[6] בס״ד. ומיהו אין זה אלא באונס גמור אמיתי שאי אפשר לו להקדים לקנות צרכי שבת מקודם, אבל אם מחמת עצלות שסומך עצמו שגם בין השמשות ימצא חנות פתוחה אינו מקדים לקנות צרכי שבת, הרי זה חוטא ומחטיא את הרבים וענשו מרובה רח״ל. גם צריך להזהיר לכל מוכרי פירות אלו, דאחר שנעלו חנותן, שימהרו לרחוץ עצמם ולהחליף שמלותם לקבל שבת, לא כאלה ההולכין לביתם ויושבים למנות המעות ולחשוב מה שהרויחו וכיוצא, דעבדי איסורא רבא, ועל ראשי הקהל מוטל להזהירם כמו שכתב הרב מג״א ז״ל. (פתח הדביר ח״ג – סק״ב)

כא) שם הגה ונהגו בקהילות הקדושות שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה וכו׳. הסוחרים והסרסורים שבעירנו יע״א, מאחרים יותר לבוא. וכבר למד עליהם זכות עט״ר מוה״ר נר״ו בספרו החשוב כף החיים הנד״מ (סימן ז״ך אות כ״ט)[7], שהם אנוסים ומוכרחים וכבר הם מצטערים על כך. ע״ש. והגם דכתב הרב מג״א ז״ל לעיל (סימן רנ״א סק״א) דהא דאמרו העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה, אין פרקמטיא בכלל, כבר כתב הגאון הרב שניאור זלמן ז״ל בש״ע שלו [ס״א], דאף שהיא מותרת אחר המנחה, ראוי לשלוח איש לסגור החנויות כמו שעה קודם הלילה, כי פעמים רבות יוצא מהם מכשלה גדולה ונמשך המשא ומתן עד הלילה ממש. ע״ש. וכלומר שלזה כיוון הרב מג״א ז״ל כאן. ותו, דלפי מה שכתב הרב יד אפרים ז״ל לעיל (סימן רנ״א) לבאר ראיית הרב מג״א ז״ל מההיא דסוף פ״ב דשבת [לה.] דתקיעה שניה היתה לבטל העיר וחנויותיה, מבואר דפרקמטיא אסורה מזמן תקיעה שניה ואילך, ועכשיו נאסרה כשהוא סמוך לשבת, ואם כן כל מה שעוסקים בפרקמטיא סמוך לשבת אסורא עבדי. ומה גם דלדעת כל הפוסקים המפורסמים הרי״ף [יומא ב:] והרא״ש [שם פ״ח סימן ח׳] ודעימיה ז״ל, זולת הרמב״ם ז״ל, להוסיף מחול על הקדש בשבת ולשבות באותו זמן ממלאכה, הוי מצות עשה דאורייתא, והכי סבירא ליה למרן ז״ל לקמן (סימן רס״א ס״ב), ועיין להרב מג״א ז״ל שם [סק״ח]. ופוק חזי מה שכתב הרב חיי אדם ז״ל (כלל ה׳ אות א׳) וז״ל: וכל אדם חייב על כל פנים לפרוש ממלאכה לפחות חצי שעה קודם הלילה, כי צריך להוסיף מעט מחול על הקדש בין בכניסתו בין ביציאתו, והוא מצות עשה מן התורה, וילפינן מדכתיב ביום הכפורים ״ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש וכו׳ תשבתו שבתכם״ [ויקרא כ״ג, ל״ב], ואמרינן [יומא פא:] וכי בתשעה מתענין וכו׳, אלא שצריך להוסיף מחול על הקודש, וכתיב ״תשבתו שבתכם״ ילפינן דכל מקום שנאמר שבות כמו שבת ויום טוב צריך להוסיף, וזמן תוספת זה הוא קודם בין השמשות, והעושה מלאכה בתוספת שבת עובר על עשה, והעושה בין השמשות חייב באשם תלוי שאז הוא ספק לילה, ואפילו מסופק אם כבר הגיע בין השמשות אסור, ובזמן מועט מאד יכשל חס וחלילה, ולכן יהיה כל אחד נזהר מאד שלא יכנס חס וחלילה בספק איסור כרת, וימהר לקבל שבת כל מאי דאפשר, ומכל שכן בימים הקצרים שבפתאום תשקע החמה ויוצאים הכוכבים ונמצא שחילל שבת, ועל כל פנים לא יתאחר חצי שעה כי בין השמשות עם תוספת שבת עולה כמעט לחצי שעה. עכ״ל לשון הזהב. פקח עיניך וראה, כי המתאחר ושוהה בעסקיו בשביל הנאת ריוח ממון, יכול לפגוע חס וחלילה בספק איסור כרת, דהיינו מזיד ולא אתרו ביה, כמו שכתב הרמב״ם ריש הלכות שבת, והוא לא ידע ואשם, ועל כן אף כי אין מדרכי בספר הזה להעתיק דברי מוסר וזריזות, מכל מקום חומר הענין מחייב לפקוח עינים עוורות לכל מי שנגע יראת ה׳ בלבו, שיראה להקדים ולהקל מעסקיו ביום שלפניו או ביום הששי עצמו בבקר השכם כל מאי דאפשר, כדי שבהגיע שעה אחת עשרה ורביע יהיה פנוי מעסקיו ילך וישוב לביתו לקבל אור קדושת שבת בשמחה ומה טוב חלקו ומה נעים גורלו.

והנני מוסיף להביא פה מה שכתב הרב קרבן שבת ז״ל [סוף פרק י״ב], והביא דבריו הגאון מליסא בספר דרך החיים בקונטרס עניני שבת (דף י״ז ע״א וב׳), שכתב וז״ל: וגם יושבי קהלות נכשלים בזה לחשוב חשבונות והרהורים, והשטן מקטרג ומצליח במעשיו, ורוב משא ומתן שיש בו ריוח הרבה מזדמן דוקא בשבת או בכניסת שבת, ואדם בהול על ממונו, ועל ידי זה אנחנו ישראל הערבים זה לזה הגיע לנו הצרות האלה, אשר על

הערות וציונים

6. נדפס לעיל בסימן רנ״א אות פ״ו. **7.** וראה גם כן מה שכתב בספרו רוח חיים (סק״ב), נדפס לקמן אות כ״ז.

אוצר ההלכה

כן כל איש אשר נגע רוח אלהים בלבו רוח קדושה וטהרה יחוס על כבוד קונו יתברך, כי היום קצר והמלאכה מרובה והאדם עצל במלאכת שמים, ואם לא עכשיו אימתי, ואל יפנה אל אלילי כספו וזהבו כי לה׳ הארץ ומלואה וכו׳, ומה יועיל הון ביום עברה, וחס וחלילה הרבה שלוחים למקום ובסיבה קלה לא יועיל לו כל הונו, כי מצודת אלהינו פרוסה על כל החיים ופתאום ימות בר מינן, ולא ירד אחריו כבודו ויעזוב לאחרים חילו ואין אדם חוטא ולא לו וכו׳, והבוטח בה׳ חסד יסובבנו, ומה גם כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו העגומה לבל יפילה בעמק הבכא אשר אין לה מנוחה. ומביא שם שבעירו היו אנשי מעשה וראשי הקהילה עם שני שמשים מסבבים את העיר מבית לבית שתי שעות קודם הלילה, והיו רואים בכל החדרים, ואם מצאו איזה מלאכה שלא נגמרה וידעו שתגמר בשבת, היו משברים הכלי ולא היו חסים על איבוד ממון, וגם החנויות היו סוגרים, אשריהם בזה ולבא. ע״ש. והעתקתיו ליראי ה׳ וחושבי שמו, שיהיו נשמרים מהאיסור והדומה לו, והוא יישר ארחותיו ויצליח במעשיו תמיד, ושם (בדף ז׳ ע״א) כתב משם גדול אחד, שהנזהר בתוספת שבת להוסיף כפי כחו, הנה שכרו אתו שיזכה לבנים, כלשון הכתוב ״לסריסים אשר ישמרו את שבתותי [וגו׳] ונתתי להם [וגו׳] יד ושם טוב מבנים ומבנות״ [ישעיה נ״ו, ד׳-ה׳]. ע״ש. ועינינו הרואות כמה וכמה הפסד מרובה אירע לכל הסוחרים העי״א שהפסידו כל הריוח ובא לו לקר״ן רחמנא ליצלן וה׳ הוא היודע, וקרוב לודאי דעוון חילול שבת גרם והיא היתה בעכרנו, על כן באה אלינו הצרה הזאת, יהא רעוא יפתח ה׳ אוצרו הטוב וישפיע לנו שפע וברכה רבה ברכת ה׳ היא תעשיר אכי״ר. (פתח הדביר ח״ג – סק״ג)

כב) שם בהגה שכל שהוא סמוך לשבת. כתב מג״א (סק״א), יש להקדים אמירת ברכו, ואין להמתין על אדם גדול שעדיין לא בא אם הוא סמוך לחשיכה, כי זכות הוא לו שלא יתחלל שבת על ידו, והחכם עיניו בראשו [קהלת ב׳, י״ד]. עכ״ל. נלענ״ד רמז על חכם העיר הרב ואב״ד, שממתינים עליו בערב שבת עד שיבוא לבהכ״נ, שיהא ראש ותחלת המנין שלא יצטרכו להמתין עליו כלל, אבל הכסיל מאחר לבוא עד שכולם נאספים בבהכ״נ שימתינו עליו, כדי להראות שעליו צריך להמתין, ועליהם רמז קהלת [שם פסוק י״ג] ״וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך״, פירוש, מביאתו של הרב לבהכ״נ בערב שבת לקבלת שבת נראה חכמתו או סכלותו, אי בא כשעדיין אור הוא או מאחר עד שתחשך, ומפרש והולך ״החכם עיניו בראשו״ רב שהוא חכם ישים עיניו ולבו להיות זריז שיבוא בראש הנאספים לבהכ״נ, והרב ״הכסיל בחשך הולך״ כשכבר חושך הולך, כדי שיהיה נראה כבודו שממתינים עליו. (שלחן אש)

כג) שם בהגה כחצי שעה או שעה. לעיל בסימן רמ״ב[8] כתבנו, שבירושלים המנהג להדליק 40 דקה לפני השקיעה, וכן הוקבע זמן ההדלקה לירושלים בערב שבת בכל הלוחות השנתיים[9]. (נתיבי עם)

כד) שם בהגה שמכריז שליח צבור להכין עצמן לשבת. וזהו שאמר בזוהר פרשת בשלח (דף מ״ז ע״א), ״וקראת לשבת״ [ישעיה נ״ח, י״ג] מבעוד יום. יע״ש. והיינו שהוא יקרא לשבת לקבלו מבעוד יום, ולא ימתין שהשבת יקרא אותו לאמר מתי תשבות ממלאכתך, שכבר הוא שבת ובאתי אליך. (יפה ללב ח״ג – סק״ב)

כה) שם בהגה וכן ראוי לנהוג וכו׳. דברי באר היטב שראה רוב העולם מקילים קודם ברכו אף בלילה ממש, חס מלהזכיר דיבה כזאת אפילו במיעוט ישראל, ואם ראה, הוא בבורים ופושעים. אכן זאת צריך ליזהר, בקהילות שיש שני בית הכנסת, ובאחת רוב צבור, לפעמים מקצר החזן ואומרים ברכו קודם האחרת, אסור גם להם, ודלא כבאר היטב (בסימן רס״ג סקי״ח) שהתיר סתם[10]. (מאורי אור – חלק באר שבע דף ק״ב ע״א)

כו) שם בהגה וכן ראוי לנהוג וכו׳. עיין בבאר היטב (סק״א) במה שכתב שראה רוב העולם מקילין וכו׳. כתב בספר מאורי אור [חלק באר שבע דף ק״ב ע״א][11] דחס מלהזכיר כזאת אפילו במיעוט ישראל, ואם ראה, הוא בבורים ופושעים. אכן זאת צריך ליזהר, בקהילות שיש שני בית הכנסת ובאחת רוב צבור, ולפעמים מקצר החזן ואומרים ברכו קודם האחרת, אסור גם להם, ודלא כבאר היטב (בסימן רס״ג סקי״ח) שהתיר בסתם. יעו״ש. (ארחות חיים – ספינקא – סק״א)

כז) שם בהגה וכן ראוי לנהוג בכל מקום. עיין באר היטב, ועיין לעיל (סימן רנ״א אות ב׳)[12] מה שכתבתי שם. ויפה מנהג איזה מבואות בעירנו אזמיר יע״א, דמכריז מי שיש לו שעה מכוונת לומר הגיע זמן הדלקה או קבלת שבת, והוא טוב עד מאד, שלא יקדימו בשביל העניים דהשמן בצמצום, ולא יאחרו לפגוע בחילול שבת ובפרט ביום המעונן, ואשריו לו מי שעושה זאת והוא כקונה מזכה את הרבים בחג, ומי יתן והיה דבכל מקום דישראל דרים שם בכל המבואות שיכריזו כן לומר קבלת שבת, או הגיע עת הדלקה כאמור.

ואנכי עם בית דיני הי״ו עשינו הסכמה בפירוש לרופי״ט הטינקיג׳יס[13], כי בערב שבת כשיגיע שעה עשירית יסגרו כולם החנויות, כדי שלא יכשלו ח״ו בעון חילול שבת, כי לפעמים יבוא אליהם איזה שר וגדול מאומות העולם, ויתן להם

הערות וציונים

8. נדפס לעיל באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ב אות רל״ו. **9.** עיין בחזון עובדיה שבת ח״א (עמ׳ קפ״ד ד״ה והנה ראיתי) מה שכתב בזה. **10.** עיין בספר חזון עובדיה שבת ח״א (הלכות בין השמשות וקבלת שבת ס״י) שכתב, שאם יש בעיר בתי כנסת רבים, אין אחד מבתי כנסת נמשך אחר בהכ״נ אחר ודלא כהרב מאורי אור. ע״ש. **11.** נדפס באות הקודמת. **12.** נדפס לעיל בסימן רנ״א אות י״ד. **13.** פירוש, אגודת הצמרים, עושי מלאכה בצמר.

אוצר ההלכה

לעשות איזה מלאכה וימשך המלאכה עד הלילה ואין מציל מידו, אבל כשיקדים ויסגור החנות קודם הוא ניצול מזה, יהי רצון שנהיה זוכים לעשות הסכמה זאת לכל שאר אומניות.

וגם לאנשים שאינן בעלי מלאכה כסוחרים וסרסורים, יש להם ליזהר לפחות כי בשעה אחד עשר יתבטלו מעסקם ויסגרו החנויות שלהם, והגם כי תינח לסוחרים שהם בחיריים, מה שאין כן הסרסורים שרשות אחרים עליהם ומושלים בהם גוים, יש להם ליזהר ממלאכה, כגון כתיבה וחתימה והדלקה וגם שלא לצאת עמהם מעות, וליזהר שלא ילכו מהשוק לבתיהם בדברים האסורים לצאת בשבת במקום שאין בו עירוב, וכל כיוצא בזה והדומה לזה הרי הוא אסור משעה אחד עשר וחצי. גם יזהרו שאם ימצאו שם בשוק באיזה מקום נקי ופנוי שיתפללו תפלת מנחת ערב, כי שמא מרוב הטירדה והבלבול בערב שבת סמוך בין השמשות ישכחו מלהתפלל תפלת מנחה, וצריך בזה זהירות וזריזות, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים, ועיין לעיל סימן רנ"א דכבר רמזתי מ"ש בקונטרס כף החיים בזה [סימן ז"ך אות כ"ט]. (רוח חיים – סק"ב)

כח) שם בהגה וכן ראוי לנהוג בכל מקום. עיין באר היטב (סק"א), ובקונטרס צוואה מחיים מרבנו הגדול אבי התעודה בסימן מ"ד (דף ט"ז ע"א). (יפה ללב ח"ב – סק"א)

באר הגולה

רנז דיני הטמנת החמין. ובו ח' סעיפים:

א א[א]ין טומנין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, ב[ב]אבל בספק חשיכה טומנין בו, ואין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום, ג[ג]ואם הטמין בדבר המוסיף הבל התבשיל אסור אפילו בדיעבד, ד[ד]ודוקא בצונן שנתחמם או שנצטמק ויפה לו, אבל בעומד בחמימותו כשעה **ראשונה מותר:** הגה ויש מומרים לחם שכח והטמין בשוגג בדבר המוסיף הבל שרי לאכול (הגהות מרדכי [שבת סימן מנ"ו דף ע"ט ע"ב]). ויש מומרים לכל זה מינו מאכל אלא כשעושה לצורך הלילה, אבל כשמטמין לצורך מאכ מותר להטמין מבעוד יום בדבר שמוסיף הבל (מרדכי ביש פרק כירה [שם סימן ע'], וב"י ס"ס רנ"ג בשם שבלי הלקט [סימן נ"ז]), ובדיעבד יש לסמוך על זה, ובלבד שלא יהיה רגיל לעשות כן:

א. שבת ל"ד [ע"א]: ב. [משנה וגמרא שם] לגירסת רש"י [שם ד"ה ה"ג אמר] וכן כתבו הר"ן [שם דף י"ד ע"ב ד"ה אמר רבה] והרא"ש [שם פ"ב סימן כ"ג; מגיד משנה הלכות שבת פ"ד הלכה ב']: ג. ר"ן [שם דף י"ח ע"א ד"ה גרסי'] מסילון דאנשי טבריא, שם ל"ח [ע"ב]: ד. רמב"ן [שם דף ל"ט ע"ב ד"ה ושמעינן]:

אוצר ההלכה

סעיף א'

א) סעיף א' אין טומנין. במג"א (סק"א), אין כו', דשמא ימצא כו'. כן פירש רש"י (שבת דף ל"ד ע"א ד"ה גזירה). ע"ש. וקצת צ"ע, דבדף ל"ח ע"א אמרינן מבשל דלא אתי (לערומי) [לאיערומי], ופירש רש"י דלא נחשדו ישראל על השבתות. ע"ש. ואמאי חשו רבנן כאן בהטמנה שיבשל קדרה צוננת[1]. (דברי צבי)

ב) שם אין טומנין וכו'. בפרק במה (טומנין) [מדליקין] [שבת לד.], ופירש רש"י [ד"ה משחשיכה] דקתני טומנין את החמין, וסתם הטמנה בדבר שאין מוסיף הבל, דאילו בדבר המוסיף אפילו מבעוד יום אסור, כדתנן [מז:] אין טומנין לא (בזפת) [בגפת] כו'. ויש להקשות, דמאי מייתי מהתם דאימא דהוי משחשיכה, והיה לו להביא מדתנן [נא.] לא כסהו מבעוד יום לא יכסנו משתחשך. ואפשר דהכי קאמר, דאילו בדבר, כלומר דאי מתניתין איירי בדבר המוסיף וכל שכן בדבר שאינו מוסיף, ותרצה לומר הא ודאי חשיכה אין טומנין בדבר המוסיף אבל בדבר שאינו מוסיף טומנין אפילו משחשיכה, ובודאי דמתניתין דלקמן קאי אהך מתניתין במאי דמפורש בה, לא למאי דיוצא מדיוקא. אלא דכפי זה היה לו לומר בקצור דההיא מתניתין קאי להך דהכא, והנראה שנרגש דמדאמר [רבא] מפני מה אין טומנין בדבר שאינו מוסיף [משחשיכה], מכלל דבדבר המוסיף פשיטא ליה דאסור אפילו מבעוד יום, ולימא דמתניתין דקתני וטומנין בכל גוונא אייריי, הא ודאי [חשיכה] אין טומנין כלל, והיה לו לרבא להקשות בין בדבר המוסיף בין בדבר שאינו מוסיף, ולזה תירץ דזה אינו, דבדבר המוסיף אפילו מבעוד יום אסור, דאי לא, הך דתני במה טומנין אמאן תרמייה, אי אספק חשיכה בכל גוונא שרי, אי אודאי חשיכה בכל גוונא אסור. ופירש רש"י הכי, משום דרבא קאי אהך מתניתין דהכא, ומשמע דמזאת המשנה יש הכרח, וכל זה איננו שוה. (ולקמן [בע"ב] פירש [ד"ה מפני] דבדבר המוסיף אסור מבעוד יום דהא אסרינן משחשכה וס' [וסתם] חשכה הוא בדיעבד, אבל ס' [סתם] הטמנה הוא מבעוד יום). ולקמן [לט:] אמרינן ממעשה שעשו אנשי טבריה בטלה הטמנה בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום, ומשמע דמדוכתא אחריתי לא נפיק, והתוספות כתבו שם [ד"ה ממעשה], דהוה מוקמי לה בספק חשיכה. ע"ש. ויש לדחות, דהא תני לקמן לא כסהו מבעוד יום, אלמא דרישא דבמה טומנין אייריי אפילו מבעוד יום. ולפי גירסת הרי"ף [יד:] יש להקשות, דאמאי בדבר המוסיף ואינו מוסיף לא גזרו בין השמשות שמא יטמין ברמץ, ושמא כיון דהוי כעין שתי גזירות כמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה, לא גזרו בין השמשות, ולא גזרו בין השמשות אלא היכא דהוי גזירה אחת, והרמב"ם בפירוש המשנה נראה שתירץ תירוץ אחר.

כתבו התוספות ריש פרק במה טומנין [שבת מח. ד"ה דזיתים], ומה שנהגו להסיר הקדרה מעל הכירה ומניחין על הקרקע, שמא ס"ל כו', וכן כתב הרא"ש ז"ל [פ"ג סימן ב'] דאפילו בערב שבת אסור. ע"ש. והוא תימה, דלעיל [שם] פירש דבערב שבת הכל שרי[2], וצריך לומר דלא קאי הכל שרי אלא לעודן בידו, אבל לא להניחו על גבי קרקע, והוא דוחק, דמאי שנא הא מהא. וטעמא דמסתבר דהכל שרי, משום דהוה ליה בתחלת שהייה, אבל בחזרה דקילא להו אתי לעשות בשבת, אבל [תחילה] [תחלת] שהייה לא אתי למעבד בשבת. (יד המלך)

ג) שם אין טומנין וכו'. עיין בתשובות הרי"ף הנדפסות מחדש (סימן ר"ץ), ועיין מה שכתב הרב מגן אברהם (סק"ב), ועיין מה שכתב עליו בספר נתיב חיים. ע"ש. (מחזיק ברכה – סק"א)

ד) שם אין טומנין וכו'. כתב הטור, אין טומנין כו'. נ"ב: עיין מה שכתב הרב יד המלך ז"ל בסימן זה[3].
(דברי מנחם – הגה"ט סק"א)

ה) שם אין טומנין בשבת וכו'. נתבקשתי להעלות בכתב את חוות דעתי עם מנהגי ירושלים בענין הטמנה. מפורש בסימן רנ"ז דאין טומנים בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, ולכן אסור לתת כסות ע"ג החמין או המיחם של מים חמים

הערות וציונים

1. עיין במלחמות (שבת יד:) שכ' לבאר עפ"ז דעת הרי"ף. 2. וכן הקשה הרב קרבן נתנאל שם (אות מ'). ע"ש מה שתירץ. 3. נדפס לעיל אות ב'.

סימן רנז סעיף א

אוצר ההלכה

בשבת, ובדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום אסור. ואם הקדרה נשארה מבעוד יום ע״ג הכופח בדרך ההיתר כמו שכתבתי למעלה[4], אם היא מכוסה בבגדים, אפילו שמחמת עצמם אינם מוסיפים הבל, מ״מ מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל, ואינו מותר לכסות בבגדים הקדרה עצמה, אלא אם הוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדרה, כגון ששם כלי רחב על גבי הקדרה שאינו נוגע בצדי הקדרה ונותן הבגדים על אותו כלי אז מותר. ובב״י כתב משם הר״ן [שבת כב. ד״ה ומנהגנו], דאין איסור אלא היכא דלא מפסיק אויר בין הקדרה לעצים, אבל אם יש הפסק בין הגחלים לשולי הקדרה, אפילו שכסה הקדרה בבגדים, שנמצא שהשהה אותה ע״ג דבר שמוסיף הבל וטמנה למעלה בדבר שאינו מוסיף הבל שרי, מאחר שכל חד מנייהו מותר. והגם שמרן [ס״ח] חלק ע״ז וסבירא ליה שזו נקראת הטמנה, מאחר שהאש שלמטה מחמם הבגדים ונקראים מוסיפים הבל. כבר כתב מהר״ם בן חביב גאון ירושלם הובאו דבריו בארץ חיים[5], שבנדון זה מנהגנו כן מימי קדם. וכתב עליו הארץ חיים שגם בצפת נוהגים כן. (נתיבי עם – סימן רנ״ג)

ו) שם אין טומנין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל. לגירסת הרי״ף [שבת יד:] **והרמב״ם** [הלכות שבת פ״ד ה״ב], **רמז דבר** שאינו מוסיף הבל הוא. עיין במגיד משנה. ונראה לי דסבירא להו כמו שכתב המרדכי [שם סימן ש״כ], דלא אסרו דבר שהוא חם מחמת דבר אחר לפי שהולך ומתקרר, ורמז אף שהוא חם מחמת האש גזרו בו שמא יחתה. וכן כתב הרז״ה בפרק כירה [במאור טז:] דיש מתירין להטמין בגחלים קטומות מהאי טעמא דעוממות והולכות. ע״ש. ובזה ניחא מה שתמה הרב מנחת כהן [משמרת השבת שער שני פ״ח ד״ה והנה אני] דבסוף פרק במה טומנין [נא.] מוכח בהדיא כגירסת רש״י, דטעמא דאין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל גזירה שמא ירתיח. ע״ש. דיש לומר דרמז ודאי חם הוא מחמת האש, ולא חיישינן שיטמין בו דבר שאין רוצה בחמומו, ולכן פינה ממיחם למיחם שרי, דלא גזרינן שמא יטמין ברמץ, דהשתא אקורי וכו׳ ורמץ מחמם הוא, אלא דלא אסרו אלא שמא יחתה כיון דהולך ומתקרר. ועיין בלחם משנה [שם ה״ג]. (ערך השלחן – סק״א)

ז) שם אין טומנין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל וכו׳.

[6](עיין למרן החבי״ב ז״ל בכנה״ג (בהגה״ט)[7], ובספר אור יקרות בחדושיו לשבת (דף ב׳ ע״ג), ובספר מטה יאודה, ובספר מזבח אדמה[8], ובספר ערך השלחן. ובמה שכתב הרב ב״ח ז״ל, עיין מה שכתב בספר יצחק ירנן שם בפ״ד ה״א). (בתי כנסיות)

ח) שם אין טומנין וכו׳ אבל בספק חשיכה טומנין בו. היא גירסת רש״י בגמרא [שבת לד.], דלדידיה הא דתנן ספק חשיכה וכו׳ וטומנים את החמין וכו׳, היינו בדבר שאינו מוסיף הבל. ולגירסת הרי״ף [יד:] ודעימיה, וטומנים דמתניתין הוי אף בדבר המוסיף. ובגמרא אמרינן אמתניתין מפני מה אמרו אין טומנים בדבר שאינו מוסיף הבל משחשיכה, ולפירוש רש״י [ד״ה משחשיכה] ניחא, דמדשרי להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל בספק חשיכה דייקי מינה דאילו ודאי חשכה אסור, אבל להרי״ף קצת קשה, דדלמא בספק חשיכה טומנים אף בדבר המוסיף, ומשחשיכה אסור בדבר המוסיף, וכולה מתניתין דבמה טומנין [שם מז:] היינו בשבת. ואפשר דהיינו דרש״י אחר שפירש למשנתנו דטומנין את החמין בדבר שאינו מוסיף, סיים, אבל משחשיכה ודאי אין טומנים בהם כדמפרש בגמרא. ע״כ. והוא הכרח לפירושו, דכיון דמפרשינן למשנתנו דטומנין את החמין בדבר שאינו מוסיף הבל, ניחא מאי דאיתמר בגמרא בתר הכי, והוא נלמד מדיוק משנתנו. והרא״ש [שם פ״ב סימן כ״ג] והטור קאי בשיטת רש״י, (ולשון הטור שכתב ובערב שבת מותר להטמין וכו׳, מגומגם קצת, דלדידיה ספק חשיכה וערב שבת שוים הם לענין זה). והרמב״ם [הלכות שבת פ״ד ה״ב] קאי בשיטת הרי״ף. ותמהתי על הש״ע שלא פסק כהרי״ף והרמב״ם כדרכו, ובפרט דהגאונים קאי כוותייהו, וכבר כתב הרב דרכי משה בהקדמת ספרו כי פעמים הש״ע נטה מזה הכלל. (נהר שלום – סק״א)

ט) שם אין טומנין וכו׳ אבל בספק חשיכה טומנין בו. בש״ס בשבת (דף ל״ד ע״א) אמר (רבה) [רבא], מפני מה אין טומנין בדבר שאינה מוספת הבל משחשיכה, [גזירה] שמא ירתיח, ופירש רש״י [ד״ה משחשכה], [שמא] ימצא קדרתו צוננת וירתיחנה קודם שיטמין. ומפני מה אין טומנין בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום, גזירה שמא יטמין ברמץ, ויטמין ומה בכך. ופירש רש״י, דהא (א״ה) מבעוד יום הוא. ומשני, שמא יחתה בגחלים. [ולעיל פריך אי הכי] בין השמשות נמי, ופירש רש״י דקאי על דבר שאינו מוסיף דאינו אסור רק בלילה, ויהיה אסור בין השמשות גם כן, ואנן קיימא לן בבין השמשות טומנין את החמין. ומשני, סתם קדרות בין השמשות רותחות הן. וגירסת הרי״ף [יד:] והרמב״ם [הלכות שבת פ״ד ה״ב-ה״ג], מפני מה אין טומנין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום גזירה שמא ירתיח, פירוש, שמא יעלה קדרתו (רותחת) [רתיחות] ויצטרך לגלותה בשבת ואחר זה יחזיר אותה לכיסוי שלה ונמצא מבשל בשבת[9], ואי הכי בין השמשות נמי, ומשמעות הענין דבין השמשות מותר אף בדבר מוסיף הבל, ומשני סתם קדרות בין השמשות רותחות, כלומר כבר נחו מרתיחתן ושוב (אינו) [אינן] מרתיחין יותר, ומפני מה אין טומנין בדבר (המוסיף) [שאינו מוסיף] הבל משתחשך, גזירה שמא יטמין ברמץ, דרמץ הוא דבר שאינו מוסיף הבל ואתי לחתות בגחלים. וא״כ יוצא לדינא דמותר בין השמשות להטמין

הערות וציונים

4. נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות ק״ע. **5.** נדפס לקמן אות קצ״ז. **6.** חידוש זה הוא של נכד הרב המחבר. **7.** נדפס לקמן אות קנ״ח. **8.** נדפס לקמן אות קע״ג. **9.** ברמב״ם כתב הטעם דאז נמצא טומן בדבר המוסיף הבל בשבת שהוא אסור.

אוצר ההלכה

אף בדבר המוסיף הבל אף דאסור מבעוד יום, וכל הקדמונים תמהו בזה על הרי״ף שנדחק לפרש פירוש אחר בדברי הש״ס. ולי נראה דהרי״ף נימוקו עמו וכן עיקר לפי פסק הלכה, דהרי הדבר תמוה הא דהקשה הש״ס בפשיטות אי הכי בין השמשות נמי, דילמא הטעם דבין השמשות לפי דלא גזרו על שבות בין השמשות, וכאן כיון דאינו אסור רק בלילה ואין כאן רק איסור דרבנן מותר בין השמשות, והרי כאן צורך שבת הוא כדי לאכול בשבת דברים חמים, והיכי דיש צורך שבת לא גזרו בין השמשות. ואמנם רש״י לטעמיה דסבירא ליה דלא גזרו על שבות בין השמשות אף היכי דליכא צורך שבת ולא שום דבר מצוה, ולדידיה הך מתניתין דאין מעשרין את הודאי אתיא דלא כהלכתא וס״ל דגזרו על שבות בין השמשות, ומכל מקום תנינן בהך מתניתין דטומנין את החמין, שפיר הקשה אי הכי בין השמשות נמי, אבל לדעת הרבה פוסקים דמתניתין כרבי [עירובין לב:] וכפסק הלכה [סימן שמ״ב] דלא גזרו על שבות בין השמשות, והא דאין מעשרין את הודאי משום דאירי דאין בזה צורך שבת, ומערבין וטומנין את החמין משום דהם צורך שבת, וא״כ מה הקשה הש״ס בפשיטות אי הכי בין השמשות נמי, הא לפי פסק הלכה קיימא לן דלא גזרו על שבות בין השמשות. ועל כן פירשו הם דהקושיא מהא דאין טומנין בדבר המוסיף הבל אף מבעוד יום, ומכל מקום בין השמשות מותר, וקשה ליתסר ממה נפשך בין אם הוא יום או לילה, כיון דעיקר הטעם דלא גזרו על שבות בין השמשות משום שהוא ספק יום, וזה לא שייך כאן דאף ביום אסור, ומשני דסתם קדרות רותחות הן. ודו״ק.

אמנם קשה לי דבש״ס דשבת (דף ל״ט ע״א) אהך דאין טומנין ביצה בחול, מאי טעמא, רבה אמר גזירה שמא יטמין ברמץ, ורב יוסף אמר משום שמזיז עפר ממקומו, והקשו התוספות [שם ד״ה אלא] אטו מי פליג רב יוסף אהך גזירה דשמא יטמין ברמץ, הא מהאי טעמא אין טומנין בדבר המוסיף הבל. ותירצו לחלק דוקא מבעוד יום אסור אבל בלילה אין כאן איסור[10], דמהיכא תיתי יטמין ברמץ בשבת ויעבור על איסור בישול. ולשיטת הרי״ף כיון דעיקר הטעם דאין טומנין בדבר שאינו מוסיף משתחשך הוא משום הטמנת רמץ, א״כ אמאי לא נימא טעם דאיסור הטמנת ביצה בשבת הוא משום איסור רמץ. ונראה לי דהרי״ף והרמב״ם סברי לחלק, דדוקא בתבשיל שכבר נתבשל ונתחמם חייש שמא יטמין ברמץ, אבל בביצה חיה לא שייך טעם הטמנת רמץ, ועיין ברשב״א בשבע שיטות[11] [לט. ד״ה ולרבה] שכ״כ ליישב קושיית התוספות. ובזה אמרתי ליישב מה שהקשיתי שם בש״ס דשבת דקאמר מאי בינייהו, פירוש בין טעם דרבה לטעמיה דרב יוסף, וקשה אמאי לא קאמר איכא בינייהו מבעוד יום, דלרבה אף מבעוד יום אסור משום שמא יטמין ברמץ, ולרב יוסף לא שייך מזיז עפר ממקומו מבעוד יום, בשלמא לשיטת התוספות דמבעוד יום אף רב יוסף מודה דשייך חשש רמץ, וכמו שאסרו להטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום, ועיקר פלוגתתם רק אי שייך חשש הטמנה ברמץ בלילה, אם כן לא הוי מצי למימר נפקא מינה מבעוד יום, אבל לשיטת הרשב״א דרב יוסף סובר דלא שייך כלל חשש מטמין ברמץ בביצה חיה, א״כ הוי מצי למימר נפקא מינה בין רבה לרב יוסף אם מותר להטמין ביצה [חיה] מבעוד יום, אלא ודאי כשיטת הרי״ף והרמב״ם דהטמנה ברמץ אינו אסור מדינא רק בלילה, דרמץ הוא בכלל דבר שאינו מוסיף הבל, ואף לרבה אינו אסור רק בלילה, דמשום דבר המוסיף הבל אינו אסור בביצה דלא שייך שמא ירתיח. ועיין היטב מה שכתבתי בזה והבן כי הם דברים ברורים. (ישועות יעקב – סק״א)

י) שם טומנין בו. כתב במג״א (סק״ב), ועיין סימן תר״ט וכו׳.

הטור הביא שם פלוגתת הגאונים שיש אוסרים להטמין מערב יום כיפור למוצאי יום כיפור, ותמה עליהם מאיזה טעם יש לאסור, ופלוגתא זו הובא גם כן במרדכי [יומא סימן תשכ״ה] והגהות מיימוניות [הלכות שביתת עשור פ״א ה״ג][12]. והיה נראה לי לתת טעם לדבריהם, משום דאמרינן גבי שבת, מפני מה התירו להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל בין השמשות ספק חשיכה, דסתם קדירות בין השמשות רותחות הן, עיין בגמרא [שבת לד.] ובב״י סימן זה, וזה הטעם שייך דוקא בשבת, דהקדירות עומדות לאוכלן בשבת, אבל בערב יום כיפור אין זה מוכרח, ואדרבא סתם קדרות בעת ההיא צוננות הם, לכן אסרו אותן הגאונים להטמין בערב יום כיפור כלל, דלא למיתי להטמין כמו בערב שבת ספק חשיכה. או י״ל ממשמעות דבריהם שמשמע שיש לאסור הטמנה, אלא שמשום כבוד שבת התירו, ואם כן אף למוצאי שבת מותר, דכיון שהתירו שוב לא חילקו, מה שאין כן בערב יום כיפור דעיקר הטמנה למוצאי יום כיפור הוא לכן אסרו. גם יש לחלק, דאין מצוה כל כך בסעודת מוצאי יום כפור כמו במוצאי שבת, ולפי כל זה לא קשה מידי על רמ״א. (חמד משה)

יא) שם טומנין בו. כתב מג״א (סק״ב) טומנין וכו׳, עיין סימן תר״ט

דאסור להטמין לצורך מוצאי שבת לרמ״א, דאסור משום שמכין ביום הכפורים לחול, וצ״ע למה כתב סימן רנ״ד ס״ה דמותר לאפות לצורך מוצאי שבת וכו׳. ע״ש. ואמר אדמ״ו דלא דמי, בשלמא בשבת שרי משום הואיל ואי מיקלעי אורחים חזיא ליה לבו(א) ביום ולא הוי מכין, מה שאין כן ביום הכפורים דלא שייך הואיל, והוי שפיר מכין, וק״ל. (מתוק מדבש)

יב) שם טומנין בו. כתב מג״א (סק״ב) טומנין וכו׳, וצ״ע וכו׳,

ואפשר דסבירא ליה וכו׳. ובלאו הכי לק״מ, בשלמא מוגמר וגפרית שהוא עושה אב מלאכה ומי פתי יסור הנה לעשות אב מלאכה בשבת, מה שאין כן הטמנה שאין כאן שום נידנוד

הערות וציונים

10. כלומר דבשבת עצמה לא שייך למגזר בחמי חמה אטו חמי האור. **11.** חדושי הרשב״א במהדורא הראשונה יצאו רק על שבע מסכתות ולכן נקראו בשם שבע שיטות. **12.** בהגהות מיימוניות שם הובאה דעת המתירים בלבד.

איסור אלא גזירת שמא יחתה, א"כ שפיר שייך למגזר אם מתירין על מוצאי שבת יעשה על שבת, ושמה שייך שמא יחתה, ואין זה גזירה לגזירה כי גבי הטמנה כולה חדא גזירה. (בגדי ישע)

יג) שם טומנין בו. במג"א (סק"ב) טומנין כו'. מה שכתב דהא מותר ליתן מוגמר וגפרית, נקט לשון הגמרא דשבת (דף י"ח ע"א), אבל בש"ע לא הזכיר גפרית רק מוגמר (בסימן רנ"ב סעיף ה'). והמג"א כתב, כמו שכתוב ריש סימן רנ"ב, ר"ל מאי דאמרינן שם בסעיף א' דמותר לשרות דיו וסממנים במים והם נשרים כל השבת אף על פי שהוא לצורך חול. (שמן המאור)

יד) שם טומנין בו. כתב מג"א (סק"ב), ועיין סימן תר"ט דאסור להטמין לצורך מוצאי שבת לרמ"א וכו'. גם יש לחלק דסעודת מוצאי יום הכפורים חשיב כמו יו"ט לדעת גאונים דשם ולכן אסרו [הערת המו"ל הר"ר יצחק במברגר: זהו לכאורה היפך הסברא שכתב החמד משה (סוף) סימן זה. ע"ש[13]], אבל סעודת חול לא חשיבא ואינה צריכה הכנה, וכמו שכתב רש"י ריש ביצה [ב: ד"ה ואין יו"ט]. גם לא נזכר שם בהדיא דאסור משום הכנה, וי"ל דטעם גאונים דשם דכמו דאסור להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל בשבת משום שמא ירתיח [שבת לד.], כן היה מהראוי שלא יהיה מוטמן אפילו בערב שבת, רק משום כבוד שבת התירו, אבל לצורך מוצאי שבת אסור. [הערת הנ"ל: גם זה הוא היפך סברת החמד משה שם, ועיין מה שכתבתי לעיל סימן רנ"ד (אות ה') [סעיף ה' אות נ"ח][14] בשם הנזירות שמשון [סימן תר"ט], ולפי טעמו ודאי קשה קושיית המג"א על הרמ"א]. (זכרון אברהם)

טו) שם טומנין בו. כתב מג"א (סק"ב), טומנין כו', ועיין סימן תר"ט כו'. עיין מחצית השקל. אבל עטרת זקנים כתב שם [סק"א] דלכך אין להטמין מערב יום כיפור למוצאי יום כיפור שיהיה נפשו עגומה עליו, כמו שפירש רש"י שבת דף קט"ו [ע"א] גבי קניבת ירק. א"כ מותר להטמין מערב שבת למוצאי שבת דלא שייך טעם זה. (דברי צבי)

טז) שם טומנין בו. במג"א (סק"ב) הקשה על רמ"א (דאסור) [דאוסר] להטמין לצורך מוצאי יום הכפורים (בסימן תר"ט), ולעיל (סימן רנ"ד ס"ה) מתיר ליתן פת לצורך מוצאי שבת. עוד כתב דחידוש הוא, דהא מותר ליתן מוגמר וגפרית כמו שכתוב סימן רנ"ב [ס"ה], אף שהוא לצורך חול. ואני בענ"ד כבר כתבתי בסימן רנ"ד[15] דשאני יום הכפורים דאסור לאכול ואינו מכין לעצמו, מה שאין כן בשבת מכין לעצמו, וכמו שאמרו בעירובין (דף ל"ח ע"ב) בעירוב דתחלת שבת קונה עירוב ושבת מכין לעצמה, והכא נמי אף דיש לו פת הואיל אי מקלעי אורחים חזי להו, והכי נמי במוגמר וגפרית ראויים הכלים להשתמש בהן גם בשבת, על כן אין בו איסור משום הכנה משבת לחול, כיון דהתחיל מערב שבת ונגמר ממילא ההכנה בשבת בזה אמרינן הואיל ואי בעי, או מקלעי אורחים חזי להו בשבת עצמה, ובאונין של פשתן שנותנין לתנור מבעוד יום, וכן שאר דברים שאינו ראוי בשבת כלל, בזה לא שייך הכנה, דאינה רק בדבר הנגמר כדמוכח ריש ביצה [ב:], כל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה, ולא אסר משום דנגדלה מאתמול כשנגמרה היום דלא חשיבא הכנה רק כשנגמרה. (ערך שי)

יז) שם טומנין בו. ואסור לטמון בערב שבת לצורך מוצאי שבת. רמ"א סימן תר"ט. מג"א [סק"ב]. ובחמד משה[16] כתב, דוקא ערב יום הכפורים אסור לצורך מוצאי יום הכפורים, דהא הטעם דמותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל בין השמשות, דסתם קדירות בין השמשות רותחות הן, וזה שייך בשבת דהקדירות עומדות לאכילה, מה שאין כן ביום הכפורים, אדרבא סתם קדירות בעת ההיא צוננות (הוא) [הן], אם כן מהאי טעמא אסור להטמין כלל, ועוד דמשמעות דבריהם שיש לאסור הטמנה אלא משום כבוד שבת התירו, אם כן אף למוצאי שבת מותר, דכיון שהתירו שוב לא חילקו, מה שאין כן בערב יום כיפור, דעיקר הטמנה למוצאי יום כיפור, לכן אסרו. גם יש לומר דאין מצוה כל כך בסעודת מוצאי יום כיפור כמו במוצאי שבת. ובאשל אברהם הביא בשם הלבוש [סימן תר"ט] ואליה רבה [שם][17] דיום כיפור שאני דמיחזי כרעבתנותא, וזה הטעם לא שייך למוצאי שבת. (באר יעקב – קרויזר – סק"ב)

יח) שם טומנין בו. עיין מג"א (סק"ב). נ"ב: ולי נראה דשאני סימן תר"ט, כיון דביום הכיפורים אסור באכילה, על כרחך הוי הכנה שמתבשל ביום הכפורים לצורך חול, מה שאין כן ההיא דסימן רנ"ד סוף סעיף ה', כיון דיום השבת מותר באכילה אם כן הוי ראוי לשבת, וכיון שאפילו בשוגג נתן הפת לתנור סמוך לחשיכה אם אין לו מה יאכל מותר לרדות ממנו מזון שלש סעודות, כמבואר שם, אם כן כל שכן שאם אינו אופה לצורך שבת רק למוצאי שבת שאם הוצרך ממנו לשבת דמותר לרדות ממנו, יען דלא עבד איסורא כלל, אם כן הוי ראוי לשבת ולא הוי אופה בשבת לצורך חול. וההיא דסימן תר"ט לא דמי למה שכתב רש"י בריש מסכת ביצה (דף ב' ע"ב) ד"ה ואין יו"ט מכין לשבת וכו', לית לן למיסר ביצה שנולדה ביו"ט לחול משום דאיתכן בידי שמים, דסעודת חול לא א(י)צרכא רחמנא זימון מבעוד יום דלא שייך בה מוקצה. ע"כ. דחמין שמטמין סמוך לחשיכה דיום הכיפורים לא מיקרי בידי שמים אף על גב שמתבשל מאליו, ופשוט. (מגן בעדי)

יט) שם טומנין בו. כתב מג"א (סק"ב), [ואפשר דסבירא ליה לרמ"א] דהטמנה גופה חידוש הוא דהא מותר ליתן מוגמר וגפרית וכו'. באמת שם [שבת יח:] אינו מוכרח כל כך דאינו לצורך שבת. ויותר היה לו להביא מעסיות ותורמוסין

הערות וציונים

13. נדפס לעיל אות י'. **14.** נדפס לעיל בסימן רנ"ד אות קע"ד. **15.** נדפס לעיל בסימן רנ"ד אות קע"ב. **16.** נדפס לעיל אות י'. **17.** הלבוש הוא שכתב דטעם האיסור הוא משום דמחזי כרעבתנותא, והא"ר ביאר מדוע כתב טעם זה ומה הוקשה ללבוש.

אוצר ההלכה

לפירוש רש"י [שם ד"ה האי קדרה] ותוספות [ד"ה לא ימלא], דמפורש למוצאי שבת, וכן בחבית מים שם, ואפילו הכי מפורש בש"ס דדוקא בשביל גזרה דלא יחתה הא בלאו הכי ליכא איסורא. ואולי י"ל דהתם דוקא דתני דאסורין בדיעבד הוצרך לפרש משום חיתוי, אבל בלאו הכי ליכא איסורא בדיעבד, אבל לכתחלה אין ראיה. ומכל מקום מכולה מתני' דשם יש ללמוד כן.
(חבל יוסף – גנזי חיים)

כ) שם טומנין בו. המג"א (סק"ב) הקשה דבסימן תר"ט איתא דאסור להטמין לצורך מוצאי שבת, ולמה מותר לאפות לצורך מוצאי שבת. וכתב לתרץ, כיון דהטמנה גופיה חידוש, הבו דלא להוסיף. ולפי דבריו אף בערב יום הכפורים מותרת אפיה. והנה אף דבסימן (תכ"ט) [תר"ט] אירי בערב יום הכפורים, מכל מקום הטעם דמכין לחול שייך אף בשבת, ובעניי תימה, דא"כ למה כתבו דין זה רק ביום הכפורים ולא בשבת. ולכן נראה דרק שם אסרו, דעיקר הכנה דעומד בתנור זה ודאי (אינן) [אינו] אסור בשבת אף למוצאי שבת, כיון דיכול לאכול ממנו בשבת, ואין להוסיף במה שלא אסרו, ורק בערב יום הכפורים כיון דאסור ביום הכפורים אסור למוצאי יום הכפורים. ובפרט דנראה דשם עיקר הטעם כמו שכתב הלבוש דמיחזי כרעבתן, והיינו דמראה בעצמו דהתענית קשה עליו, כמו שאמרו [ירושלמי פסחים פ"י ה"ד] דרשע מה אומר "מה העבודה הזאת לכם" [שמות י"ב, כ"ו], כמה קשה העבודה לפסח. והכא נמי צריך לשמוח בתענית יום הכפורים דהוא סליחת העוונות, וכל זה לא שייך בשבת. וא"כ נראה דודאי בשבת אין איסור להטמין למוצאי שבת. ואפיה, אולי אף בערב יום הכפורים אין לתת פת בתנור לצורך מוצאי יום הכפורים, ואולי הבו דלא להוסיף גם לזה. ודו"ק.
(גנזי חיים – סק"א)

כא) שם טומנין בו. במג"א (סק"ב), וצ"ע וכו'. אפשר לחלק, דגבי יום הכפורים מוכח שלא לשם אותו יום הוא מטמין (א"כ) כיון שיום הכפורים אסור באכילה, ואף כי יש קטנים הוי מיעוט, ועוד הא גופא אם יש בביתו קטנים למה הוא מטמין רק למוצאי יום הכפורים. עיין בנתיב חיים מה שכתב בזה.

שם (באמצע הס"ק), ועיין סימן תר"ט דאסור להטמין לצורך מוצאי שבת וכו', ואפשר וכו', דאף בהטמנה גופה חידוש הוא וכו'. עיין מחצית השקל. והנה עיין אור זרוע הגדול הלכות ערב שבת (אות ט' בסופו), וז"ל שם: וכבר היה אוסר רבי יצחק הלבן זצ"ל להטמין הטמון[18] מערב יום הכפורים לאכול במוצאי יום הכפורים ולא שמעתי טעמו וכו', ונראה בעיני שכן הוא כדבריו דאסור כדתניא [שבת יח:] לא תמלא קדרה עסיסות ותורמוסין וכו', משמע להדיא דאסור לכתחלה מפני שנראה כמבשל משבת לחול, דאין שייך בכאן לאסור משום שמא יחתה הואיל ולא בעי לה עד מוצאי שבת וכו'. ע"ש.

והנה בטעמא דמילתא לחלק בין הטמנה למוגמר, נראה הגם שכתב שחידוש הוא, מכל מקום צריך טעמא קצת, ונראה דכאן גבי הטמנה ניכר יותר שהוא מטמין לצורך חול, פירוש, שמחזיקו חם לצורך מוצאי יום הכפורים שיהיה לו תיכף מה לאכול, מה שאין כן גבי מוגמר וגפרית, הגם שבודאי אין צריך לשבת, מכל מקום אין ניכר כל כך שהוא הכנה לצורך חול, דהלא יכול לגמריה גם ביום ראשון או שני ולא איכפת לו אם יעשה בחול או בשבת, ובמקרה עושה אותה בשבת, אבל לא בכוונה הכין לחול רק שיהיה הכלי מוגמר ומגופר, אבל בהטמנה ניכר שמטמין כדי שיהיה לו מה לאכול תיכף במוצאי יום הכפורים והוי מכין לחול. ודו"ק. (זרע יעקב – זלזניק)

כב) שם טומנין בו. הנה התוספות חדשים והתפארת ישראל [בועז] במשנה שבת (פ"ב מ"ז) תמהו על כפל הלשון דספק חשיכה ספק אינה חשיכה, ותירצו דלהכי נקיט תרוייהו, משום דלעולם הספק קאי על צד האיסור, כמו ספק ממזר, ספק אשת איש וכדומה, ולפיכך כשאומר ספק חשיכה היינו בערב שבת, וספק אינה חשיכה היינו בבין השמשות של מוצאי שבת, וע"ש. והנה לפי זה תקשי, דכיון דבמשנה שם תנן וטומנין את החמין, ע"כ יהיה מכאן ההכרח דמותר להטמין לצורך מוצאי שבת, ולקמן בסימן תר"ט נחלקו בזה המחבר והרמ"א. ע"ש. ויותר מזה קשה, דהא ההיתר של הטמנה בבין השמשות אמרינן בגמרא [שבת לד.] משום דסתם קדירות רותחות הן בבין השמשות, ואם כן זהו דוקא בבין השמשות של ערב שבת, מה שאין כן בבין השמשות של מוצאי שבת. וצ"ע.[19][ומצאתי אחר כך, שהגאון רבי עקיבא איגר בתוספותיו הקשה כן].

ואם נבוא לדקדק בזה, נמצא דהטור כאן כתב: אין טומנין בשבת וכו', אבל ספק חשכה ספק אינה חשכה טומנין, אבל המחבר שינה מלשון הטור, ואף דלא חזינן פלוגתא ביניהו, אם לא דנימא דבאמת פליגי הטור והש"ע בזה אי טומנין למוצאי שבת, ומה שהתיר הש"ע בסימן תר"ט טעמא אחרינא יש בזה, וצ"ע. (אמת ליעקב)

כג) שם ואין טומנין וכו'. כתב ב"י (דף קס"ח ע"ג שיטה ח'), כלומר אם נתיר לטומנן בדבר המוסיף כו' ויחזור ויכסה כו'. נ"ב: עיין בספר לחם משנה [הלכות שבת פ"ד ה"ב] ובספר קרית מלך רב (דף י"ז ע"ג). (יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"א)

כד) שם ואין טומנין וכו'. הרמב"ם [הלכות שבת פ"ד ה"ב] פירש גזירה שמא תרתיח הקדירה בשבת ויצטרך לגלותה עד שתנוח מרתיחתה, ויחזור ויכסה בשבת ונמצא טומן. וכתב הרב לחם משנה, ואם תאמר וכי יכסה מאי הוי, הא כתב לקמן [ה"ד] דנתגלו מותר לכסותן, ויש לומר היינו דוקא בדבר שאינו מוסיף הבל, ועוד דנתגלו מחמת עצמן. ע"ש. ולא זכר דהר"ן תירץ כן [שבת יד: ד"ה אמר רבא מפני מה]. ע"ש. וכן סיים הרמב"ם שהרי

הערות וציונים

18. בשבלי הלקט (סימן ש"ט) הגרסא "לעשות טמון", ובאור זרוע מהדורת מכון ירושלים הגרסא "להטמין חמין". **19.** תוספת זו במקור.

אוצר ההלכה

אינו מוסיף וכו׳. ובלאו הכי יש לומר דהכא כיון דמגלה עד שתנוח מרתיחתה, כשמחזירה הו״ל כתחלת הטמנה. מיהו מה שכתב דוקא דנתגלו מחמת עצמן, תמהני עליו דליכא מאן דאמר הכי אלא הרא״ש [שבת פ״ד סימן י״ב] לפי מה שכתבו התוספות [שם נא. ד״ה כיצד] דרבן שמעון בן גמליאל פליג אתנא קמא, וכן כתב הכלבו [סימן ל״א דף ל״ב ע״א] בשם הר״ף. ע״ש. אבל הרמב״ם [שם ה״ד] התיר אפילו להחליף הכיסוי, וכל שכן לגלות ולחזור לכסות בכיסוי עצמו, דלא מחזי כתחלת הטמנה, וכן דעת כל הפוסקים עיין בבית יוסף. (ערך השלחן – סק״ב)

כה) שם ואין טומנין וכו׳. כתב ב״י, אבל הרי״ף גורס כו׳. נ״ב:

עיין מה שכתב הרב ערך השלחן (בסק״א) [בסק״ב][20],

וספר יצחק ירנן דף מ״ה ע״א [הלכות שבת פ״ד ה״ב].

(דברי מנחם – הגב״י סק״א)

כו) שם ואין טומנין בדבר המוסיף הבל. אם בלל ועירב דבר המוסיף הבל, כגון גפת וחבריו, עם דבר שאינו מוסיף הבל כגון תבן יבש וחבריו, מהו להטמין בו. דין זה הגם שלא נתבאר בתלמודא דידן, מכל מקום הוא מבואר בירושלמי פרק במה טומנין (הלכה א׳) וז״ל: דרש רבי אחא בשם רבי חנינא, הגפת מלמטן ותבן מיכן ומיכן אסור וכו׳, אכין בעי בללן מה הן, נישמעינה מן הדא טומנין בכסות ובכנפי יונה, רבי יוסא בן פזי בשם רבי יוסי בר חנינה, הדא דתימר בשלא רבת רקבוביתן, אבל אם רבת רקבוביתן אסור לטמון בהם. ע״כ. ופירש הרב קרבן העדה ז״ל, הגפת מלמטן, תחת הקופה והתבן בתוך הקופה, אי נמי שהתבן מפסיק מכל צדדי הקדירה אסור, אלא הא קא מבעיא לן בללן מה הן, כשבלל דבר שאין טומנין בו בדבר שטומנין בו מהו, אם הוא מותר או אסור, דכשהן נבללין ומעורבין מעכב טפי החום ממה שמפסיק התבן או הקופה במקום אחד בפני עצמו. בשלא רבת רקבוביתן, שלא נתרבה הרקבון, דמה שנרקב מוסיף הבל. אבל אם רבתה רקבוביתן אסור לטמון בהם, ודוקא שהנרקב הוא הרוב, אבל אם שאינו נרקב ונרקב שוין שרי, שמעינן אם בלל דבר המוסיף עם שאינו מוסיף אזלינן בתר רובא, ואם דבר שאינו מוסיף הוא הרוב שרי. ע״כ. ויש להרגיש קצת על דברי הרב ז״ל, דנראה דלאו רישיה סיפיה, דהנה מה שכתב דאם נרקב ושאינו נרקב שוין שרי, נראה דהדין עמו, דהכי דייק לישנא דרבי יוסי בר חנינה, דלא אמר אם רוב רקבובית אסור ואם רוב שאינו נרקב שרי, דאי הוה אמר הכי, היה אפשר לומר דמחצה על מחצה נמי אסור, דומה לכל הני מתניתין דפרק ב׳ דמכשירין ממשנה ב׳ ואילך עד סוף הפרק, דתנן, ברזל טמא שבללו עם ברזל טהור, אם רוב מן הטמא טמא, ואם רוב מן הטהור טהור, מחצה על מחצה טמא וכן כולהו. ואילו הכא לא אמר רבי יוסי בר חנינה כלשון הזה, אלא אמר דאם לא רבת רקבוביתן מותר להטמין, ופירושו משמע דלא רבת הנרקב על שאינו נרקב, דתרוייהו שוו בשיעורייהו מותר, דקים ליה לרבי יוסי בר חנינה דכל דליכא רובא מדבר המוסיף אלא מחצה על מחצה, אין כח בדבר המוסיף להוסיף הבל, שהמחצית מאותו שאינו מוסיף מעכבו. אלא דמאי דמסיק לפשיטות הבעיא וכתב שמעינן אם בלל וכו׳ אזלינן בתר רובא, ואם דבר שאינו מוסיף הוא הרוב שרי. זה קשה להלום, דממקום שבא ללמוד פשיטות הבעיא שמעינן רבותא דלא בעינן דליהוי רוב שאינו מוסיף כדי להתיר, דגם במחצה על מחצה שרי. איך שיהיה יש לתמוה על הפוסקים הרמב״ם והטור ומרן והרב הלבוש ז״ל, שלא פסקו דין הירושלמי הלז, שלא מצינו בתלמודא דידן היפך זה.

ועיין להרב אליה רבה ז״ל (סק״א) שהביא סוף דברי הירושלמי הנז׳, הם דברי רבי יוסי בר חנינה שהובא לקמן אפירושא דמתניתין דטומנין בפירות דחילק בין רבתה רקבוביתן ללא רבתה. ע״ש. והרב תוספת שבת ז״ל (סקט״ו) הביא דבריו שם ונתן טעם למה שהשמיטוהו הפוסקים, משום דסבירא להו דגם ברבתה הרקבובית אינו מוסיף הבל טפי ממוכין הלחין מחמת דבר אחר, אלא דהירושלמי לשיטתיה אזיל דאוסר גם לחים מחמת דבר אחר, אבל לדידן דקיימא לן דוקא מחמת עצמן ולא מחמת דבר אחר גם ביש בהם רקבון נמי שרי. ע״ש. ועין רואה דישובו זה אינו מעלה ארוכה אלא למה שהשמיטו מהחילוק בין רבת רקבוביתן ללא רבתה, ואין זה ענין למאי דאנן קיימין, דאפילו נימא כוותיה דמר, דאנן קיימא לן דאינו אסור רק לחין מחמת עצמן ולא מחמת דבר אחר, אכתי קשה מה שהשמיטו דין הבעיא גופה בבלל דבר המוסיף בשאינו מוסיף, דהא בר מריקבון דהוי מוסיף הבל איכא מילי טובא דקחשיב תנא דמתניתין דמוסיפין הבל, וגם לדידן מיבעי לן למידע מהו הדין בזה, ואכתי קשה על הפוסקים ז״ל שלא השמיענו כזאת דאם מחצה מוסיף ומחצה שאינו מוסיף שרי להטמין, וכל שכן בדאיכא רובא דאינו מוסיף, ואי רובא ממוסיף אסיר.

ועלה על דעתי לומר דתלמודא דידן פליג בהא אירושלמי, וסבירא ליה דאסור להטמין בדבר המוסיף אפילו על ידי תערובת שאינו מוסיף, משום גזירה דאי שרינן ליה על ידי תערובת אתי לאטמוני בדבר המוסיף לחודיה בעיניה, והגם דזה לא נמצא מפורש בתלמוד בדין הטמנה, אפשר ללמדו מדין שמנים שאסרו חכמים להדליק בהם בשבת, לפי שאין נמשכין יפה אחר הפתילה ואתי להטויי, ואמרינן בפרק ב׳ דשבת (דף כ״א ע״א) בעא מיניה אביי מרבה, שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת, מהו שיתן לתוכן שמן כל שהוא וידליק, מי גזרינן דילמא אתי לאדלוקי בעינייהו או לא, אמר ליה אין מדליקין, מאי טעמא לפי שאין מדליקין. ופירש רש״י ז״ל, לפי שאין מדליקין, בעינייהו וגזרינן הא אטו הא. ע״כ. הרי דכל שמנים שאסרו חכמים להדליק בהם היכא דאיתנהו בעינייהו, אסרו גם

הערות וציונים

20. נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

על ידי תערובת בשמנים המותרים, דגזרו דילמא אתי לאדלוקי באותן האסורים בעינייהו. הכא נמי דכוותה, אי שרינן ליה להטמין על ידי תערובת דבר שאינו מוסיף עם דבר המוסיף, אתי לאטמוני במוסיף לחודיה, ועל כן סתמו לאסור הטמנה בדבר המוסיף הבל ולא חילקו בין על ידי תערובת לכשהוא בעיניה, למימרא דבכל גוונא יש לאסור ואפילו על ידי תערובת משם גזירה כנזכר. והיה נראה סעד לזה, דהירושלמי לא גזר דילמא אתו לאדלוקי בשמנים פסולים בעינייהו, מדאמרינן התם בירושלמי בפרק במה מדליקין (ה״א) אמר רבי אבהו, שנה לי רבי יונתן בן עכמאי, בת כהן שהיתה עומדת ערב שבת עם חשיכה ובידה נר ובתוכו שמן שריפה, הרי זו מוספת לתוכו שמן חול כל שהוא ומדלקת, אמר ליה רבי זעירא ומה הוה טיביה, אמר ליה אדם גדול היה ובקי במשנתינו היה, ופירשה רבי חייא דכפר תחמין קומי רבי ומניתיה חכים. ע״כ. ופירש הרב קרבן העדה ז״ל, מוספת לתוכו שמן חול כל שהוא ומדלקת, אף על גב דאין מדליקין בשמן שריפה בשבת, כשהוסיפו בו שמן כל שהוא שמן חולין שרי. ע״ש. והרי שמן שריפה הוא מהשמנים הפסולים לנר שבת דקחשיב תנא דמתניתין, ואפילו הכי מתיר בירושלמי על ידי שיוסיף שמן חולין כל שהוא, ולא גזרו דאי שרית ליה על ידי תערובת אתי לאדלוקי בשמן שריפה בעיניה, ומסתברא דהוא הדין לשאר שמנים פסולים דשרי להדליק בהו לרבי יונתן בן עכמאי על ידי נתינת שמן כשר כל שהוא. וזה היפך ממש מתלמודא דידן דאסר רבה להדליק בשמן פסול על ידי נתינת שמן כל שהוא משום גזירה דילמא אתי לאדלוקי בעינייהו. והשתא דאתית להכי יש מקום לומר נמי, דהגם דאשכחן בירושלמי דמתיר להטמין מוסיף ושאינו מוסיף במחצה על מחצה, תלמודא דידן לא סבירא ליה הכי, דהירושלמי לשיטתיה אזיל להתיר על ידי תערובת משום דלא גזר, אבל תלמודין דאשכחן ליה דבשמנים גזר בתערובת אטו בעיניה, גם בהטמנה יש לומר דאוסר על ידי תערובת מוסיף ואינו מוסיף, משום גזירה אטו בעיניה.

ברם כד הוינן בה חזינן דהא לאו מילתא, דהגם דתלמודא דידן גבי שמנים גזר ואסר על ידי תערובת, מכל מקום גבי הטמנה בדבר המוסיף יש לומר דמתיר על ידי תערובת רוב שאינו מוסיף או מחצה על מחצה, והוא דאיקרא מאי דחזינן בתלמודא דידן דגזרו גבי שמנים, אינו אלא ברובא דפסול ומיעוט דכשר, שכן הוא בעיית אביי, מהו שיתן לתוכו שמן כל שהוא וידליק, וי״ל דמאי דפשיט רבה לאסור אינו אלא בנותן כל שהוא דהיתר, אבל במחצה על מחצה או רובא דהיתרא מודי דשרי ולא גזרינן דילמא אתי לאדלוקי בעינייהו, דבשלמא אי הוה שרינן להדליק בפסול בנותן כל שהוא מן הכשר, היה מקום לגזור דעביד איניש דטעי ומימר אמר דשמן הכשר הלא מצער ולא מעלה ולא מוריד, וכיון דשרית ליה במועט, אתי לאדלוקי גם בלי מיעוט דכשר, דסבר הא והא חדא היא גם בפסול בעיניה שרי, אבל אי לא שרו רבנן להדליק בתערובת אלא בדאיכא רוב דהיתר או לפחות מחצה על מחצה, לא שייך למגזר דטעי ומתיר להדליק בפסול בעיניה, דמי פתי לא ידע להבחין דדוקא ברוב או מחצה על מחצה הוא דשרי שיש חלק גדול בכשר לבטל ריעותת הפסול, ואיך יבוא לטעות ולהתיר להדליק בפסול בעיניה דגבה טורא בינייהו. והיינו דרבנו הטור ומרן ז״ל כשפסקו דין זה לקמן (סימן רס״ד ס״ד) דייקי בלישנייהו וכתבו, אפילו נתן מעט שמן זית בשמנים אלו שאין נמשכין ואז נמשכין, אפילו הכי אין מדליקין בהן משום גזירה שמא לא יתן בהם שמן. ע״כ. דשמע מינה דלא שייך למיגזר שלא יתן בהם שמן אלא כשנתיר לו דסגי בנתינת שמן מועט לא בנותן שמן הרבה. וכן ראיתי להרב פרי מגדים ז״ל בחלק משבצות זהב שם (סק״ג) שכתב וז״ל: והוי יודע דמשמע מעט שמן, הא עירבם בשמנים כשרים ברוב שרי, דבתר רובא אזלינן וכו׳, אבל הרמב״ם ז״ל בפרק ה׳ מהלכות שבת (הלכה ט׳) כתב, חלב מהותך נותן שמן כל שהוא ומדליק, אבל שמנים פסולים אפילו עירבם בכשרים אסור שאין נמשכין. לשיטתיה אזיל, דכל שיש מעט מפסול אין נמשך וכו׳. ע״כ. הנך רואה דכתב לדעת מרן ז״ל, דאם נתן רוב משמנים כשרים שרי, דבתר רובא אזלינן, ולפי דרכנו יש לומר דאפילו מחצה על מחצה שרי, ולא אסר אלא מעט מהכשר(ה) דבההיא שייך גזירה, וכנלמד מהירושלמי שלפנינו גבי הטמנה, דבלא רבתה הרקבובית התיר, הגם ששניהם שוו בשיעוריהן. ואפילו לדעת הרמב״ם ז״ל דסתם וכתב אפילו עירבם בכשרים, ומשמע דאפילו איכא רוב מן הכשר אסור, הרי כתב דטעמו דכל דאיכא אפילו פורתא מהפסול איננו מניח לו לימשך אחר הפתילה מצד רוע טבעו דשמן הרע, הא לאו הכי גם הרמב״ם מודה דאין לאסור ולגזור אלא בדליכא אלא מיעוט משמן טוב. ומינה נמי לדין הטמנה דקמן דלא התיר הירושלמי אלא בדאיכא רובא דשאינו מוסיף או מחצה על מחצה, איכא למימר דגם תלמודא דידן והפוסקים ז״ל מודו בהיתר זה, ולא גזרינן דילמא אתי לאטמוני בדבר המוסיף בעיניה, דהא לא אשכחן דאסרו בשמנים משום גזירה אלא בנותן שמן דהיתר מועט, הא בדאיכא רובא דהתירא לדעת הרב משבצות זהב, או אפילו מחצה על מחצה לדידן שרי. וכיון דליכא סתירה מדין שמנים לדין הטמנה שפיר יש לומר דכולי עלמא מודו ביה, והגם דמהירושלמי דשמן תרומה משמע דאפילו במיעוט היתר התירו ולא גזרו, דהא אמר רבי יונתן בן עכמאי מוספת עליו שמן כל שהוא ומדלקת, אין מזה שום סתירה לדברינו, דאי כפשטיה קשה מאי שנא גבי הטמנה דלא התירו אלא במחצה על מחצה והכא התירו אפילו בכל שהוא, וגם קשה דהוי היפך תלמודא דידן דפשיט רבה לאסור בשמן כל שהוא, אלא ודאי דיש לחלק בין שמן תרומה לשאר שמנים פסולין, וכי התיר רבי יונתן בן עכמאי אינו אלא בשמן תרומה, אבל בשאר שמנים גזר כתלמודא דידן, וכמו שכתב הרב שלום ירושלים ז״ל[21] שם בפירוש שני, דדוקא בשמן

הערות וציונים

21. נדפס בשנת התקפ״א בתוך תלמוד ירושלמי סדר מועד בעיר ווין והוא פירוש על הירושלמי לר׳ נחום טריביטש זצ״ל.

סימן רנז סעיף א

אוצר ההלכה

שריפה מותר, דגזירה רחוקה היא מתוך שמצוה עליו לבערו, והרי לחד מאן דאמר לית ליה גזירה זו, משום הכי היקל בנותן לתוכו שמן, אבל באינך גזר. ע״כ. הרי כדכתיבנא. וגם בדין הטמנה היכא דהרוב ממוסיף ומיעוט שאינו מוסיף אוסר, דהוי גזירה קרובה וחייש לה כדגזר בשאר שמנים, ולא שרי אלא כשהרוב שאינו מוסיף או מחצה על מחצה כאידך ירושלמי. ובכן נמצא דשני תלמודין כחדא אזלין וכחדא שריין, ודין ההטמנה גם כן מוסכם.

ולפי שיטת הרב קרבן העדה ז״ל בשיירי קרבן (שם ד״ה ופירשה) דלא אזיל כשיטת הרב שלום ירושלים ז״ל, שכתב וז״ל: לא נתבאר במאי פירשה, ונראה לי דלעיל אמרינן טעם דאין מדליקין בשמן שריפה לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב, ובבבלי [שם כג:] אמרינן עוד טעם אחר, שמתוך שמצוה עליו לבערו גזרינן שמא יטה, ונפקא מינה בין שני הטעמים שמן שריפה שנתן לתוכו שמן חולין, למאן דאמר לפי שאין שורפין אפילו על ידי תערובת אסור, דהא מכל מקום הקדשים נשרפים, ואי אמרינן מתוך שמצוה וכו׳, כיון שכבר נתבטל בחולין תו לא חש לבערו, דכי גזרו רבנן בעיניה אבל על ידי תערובת לא, כי היכי דלא גזרו בחלב מהותך וקרבי דגים על ידי תערובת, כדקאמר רב ברונא משמיה דרב בבבלי בפרקין [כא.] וכו׳. ע״כ. הנה מדלא כתב הרב ז״ל טעם דשמן שריפה חששא רחוקה היא, מוכח דלא סבירא ליה הכי, אלא עיקר טעמא משום דלא גזרו אלא בעיניה ולא על ידי תערובת, וגם לדידיה יש לומר דלא פליג אתלמודא דידן, דגזרו בשמנים פסולים שנתן לתוכן שמן מעט לפי שאין מדליקין בעינייהו, דשאני שמנים דלא הוי גזירה לגזירה, כמו שכתב הרא״ש פרק במה מדליקין [סימן ב׳], דבשמנים פסולים דגזרינן שמא יטה לאו גזירה היא, אלא דודאי יטה. או כמו שכתב הרב ט״ז ז״ל סימן רס״ד (סק״ד) דכולה חדא גזירה היא, דכי גזרו על השמנים גזרו גם על ידי תערובת, מה שאין כן גבי שמן שריפה, דאם באנו לאסור גם על ידי תערובת הוי גזירה לגזירה, ולהכי מדמי ליה לחלב מהותך, דהתם שרי בתערובת משום דהוי גזירה לגזירה, ולא דמי לשמנים והוא הדין בשמן שריפה.

חוזרנו לדין הטמנה, דיש לומר בפשיטות דגם תלמודא דידן אזיל ומודה דשרי להטמין בתערובת מחצה על מחצה מוסיף ושאינו מוסיף, וכדכתיבנא דדמי לחלב מהותך ושמן שריפה דלא גזרו אלא במוסיף בעיניה, אי נמי במעט שאינו מוסיף מעורב בו, דמתבטל ההיתר באיסור, מה שאין כן במחצה על מחצה, וכל שכן ברוב שאינו מוסיף, דקים להו לרבנן דנתבטל כח המוסיף בכך, דודאי מדינא שרי ולא שייך למיגזר אטו בעיניה, דהוי גזירה לגזירה ועיין באות שאחר זה[22].

(פתח הדביר ח״ג – סק״א)

כז) שם ואין טומנין בדבר המוסיף הבל. בירושלמי (שבת פ״ד הלכה א׳) בעי אם בלל דבר המוסיף הבל עם דבר שאינו מוסיף הבל מהו, ופשיט דאזלינן בתר רובא. כמו שכתבתי בסמוך[23].

(תוספת ירושלים)

כח) שם ואין טומנין בדבר המוסיף הבל וכו׳. עיין בספר מנורה הטהורה [קני המנורה סק״ב] שכתב אף לצורך הלילה וכן משמע בסוף הג״ה, ועיין שם (סק״ה) הטעם, ובפרט דהרבה קדמונים כתבו דהא דאסרו בהטמנה טפי הוא משום דגילה דעתו דניחא ליה החום טפי, ממילא יש להחמיר גם לצורך הלילה יותר מבשהייה. ועיין בישועות יעקב [בסק״ג][24] מה שמצדד ליישב מנהג ישראל שנהגו להטמין קאפפע בחול, דהלא מבואר כאן בש״ע סעיף ג׳ דהטמנה בחול הוי דבר המוסיף הבל. יעו״ש.

(ארחות חיים – ספינקא – סק״א)

כט) שם ואין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום. בריש פרק במה טומנין [מז:] פירש רש״י, הבא לסלק קדירה מעל גבי כירה. ובתוספת שבת [סקי״א] הקשה, הא גם צונן אסור להטמין. ולפע״ד כוונתו דקדירה חייתא מותר להטמין דלא שייך שמא יחתה, כמו דאמרינן לענין שהייה (בס״פ) [בסוף פ״א] דשבת [יח:] ולעיל סימן רנ״ג [ס״א], ולרש״י שהייה והטמנה חדא, כדפירש ריש פרק כירה [לו:] ובפרק במה מדליקין (דף ל״ד ע״ב) וכדעת היש אומרים בהג״ה ס״ז דחי שרי להטמין. ועוד נראה דרש״י בא ליתן טעם לסידור פרק במה טומנין אחר פרק כירה, וכבר כתב הרז״ה ריש פרק כירה [טז:] דלפיכך פירש רש״י שם [לו: ד״ה עד] דאסרו לשהות על שאינה גרופה וקטומה משום דמוסיף הבל, מחמת דראה רש״י שנשנית פרק כירה בין שתי הטמנות, דסוף במה מדליקין בספק חשכה טומנין החמין ואחר פרק כירה במה טומנין. ע״ש. וגם כאן בא ליתן טעם למה נשנית במה טומנין אחר פרק כירה ולא נשנית מיד אחר הטמנה דסוף פרק במה מדליקין, אף דשהייה דפרק כירה גם כן משום דמוסיף הבל, מכל מקום הטמנות עצמן שייכי יותר להדדי, על כן פירש רש״י הבא לסלק קדרה מעל גבי כירה, דהיינו כיון דאסור לשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, ועל כרחך בתקיעה שלישית שבערב שבת סילק המסלק והטמין המטמין כדאיתא בפרק במה מדליקין (דף ל״ה ע״ב), ועל כן סדר הנכון למיתני במה טומנין אחר פרק כירה, מה שאין כן הטמנה דמשנה סוף פרק במה מדליקין דמיירי בספק חשיכה. ולפי זה נמי מוכח דקדרה חייתא שרי להטמין בדבר המוסיף הבל דאם לא כן הדרא קשיא לדוכתה למה נשנית אחר פרק כירה. (ערך שי)

ל) שם ואם הטמין בדבר המוסיף הבל התבשיל אסור אפילו בדיעבד. כתב במג״א (סק״ד), ואע״פ [ד]בשכח ושהה מתיר בסימן רנ״ג. פירוש, דשם מתיר הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״ט], אם נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו מתיר, והכא אסור במצטמק ויפה לו. וק״ל. (בגדי ישע)

הערות וציונים

22. נדפס לקמן אות ל״ג. **23.** נדפס לקמן אות ק״ג. **24.** נדפס לקמן אות ס״ה.

אוצר ההלכה

לא) שם ואם הטמין בדבר המוסיף הבל התבשיל אסור אפילו בדיעבד. כן כתבו התוספות [ד"ה ממעשה] והרשב"א [ד"ה אמר רב חסדא] והר"ן [במיוחסים ד"ה אמר רב חסדא][25] דף ט"ל ע"ב. ע"ש. והגהות מרדכי ריש פרק ג' [סימן תנ"ו דף ע"ט ע"ד] כתב דאפילו בשוגג אסור בשיהה והחזיר והטמין. ע"ש. גם המרדכי ריש פ"ד [סימן שכ"א] לא התיר אם נתן רמץ בשוגג, אלא משום דהטמין בדבר היתר, מה שאין כן מעשה דאנשי טבריה דעיקר ההטמנה בדבר המוסיף הבל היא. ע"ש. ואף על גב דיש לומר דהמרדכי סבירא לה דשיהה בשוגג אסור, ופסק בהך בעיא לחומרא, אבל למאי דקיימא לן דשיהה בשוגג מותר, הכי נמי מטמין מותר, מכל מקום כיון דהמרדכי אסר בהדיא בשוגג, וכן משמע בתוספות והרשב"א והר"ן, דמעשה דאנשי טבריה בשוגג הוא[26], דאם לא כן פשיטא דלא גרע משיהה, הכי נקטינן דאפילו בשוגג אסור גם לאחרים, דלא כהרב אליה רבה [סק"א]. ע"ש.
(ערך השלחן – סק"ג)

לב) שם ואם הטמין בדבר המוסיף הבל התבשיל אסור אפילו בדיעבד. בענין זה יש לי מקום עיון בטומן בדבר המוסיף הבל מבעוד יום אי אסור בדיעבד. והנה הר"ן [יח. ד"ה גרסינן] דייק מהא דקאמר הש"ס במסכת שבת (דף ל"ט ע"ב) גבי מעשה דאנשי טבריה שהביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, ואמרו חכמים אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה, ואם ביו"ט אסורין ברחיצה ומותרין בשתיה, והש"ס מדמה הך דאנשי טבריה למטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום, ומבואר מזה דאסור בדיעבד. והמרדכי [בהגהות סימן תנ"ו דף ע"ט ע"ב] כתב לדחות, דאפשר דאנשי טבריה מזידין היו. ואני אומר דיש הוכחה ברורה דאנשי טבריה שוגגין היו, דלכאורה קשה, דהרי במטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום במזיד צריך שימתין בכדי שיעשה, ואף דבמבשל בשבת מותר למוצאי שבת משום דשוגג היה [סימן שי"ח ס"א]. ואם כן קשה הא דקאמר הש"ס במסכת שבת אהך דאנשי טבריה דקתני דאסורים ברחיצה, [ופריך הש"ס] הא אף אם לא הוחמו באיסור אסור לרחוץ בשבת, ואף בחמין שהוחמו בערב שבת. ודילמא הא דקאמר כחמין שהוחמו בשבת היינו דבעינן להמתין כדי שיעשה כיון דנעשה בהן איסור, אבל אי לא היה בזה איסורא היו מותרין על כל פנים ברחיצת כל הגוף למוצאי שבת קודם שיעור כדי שיעשה, אלא ודאי דאיירי בשוגג ומכל מקום אסורים בשבת.

ואמנם עדיין קשה לפי מה דמשמע מדברי הגהות אשרי [שבת פ"ג סימן א'] הובא ברמ"א לעיל סימן רנ"ג [ס"א], דאף בשוגג אסור למוצאי שבת בכדי שיעשה, עיין מה שכתבתי בזה לעיל [סימן רנ"ג סק"ז][27], וכתבתי לעיל הטעם, דאף דגבי מבשל בשבת לא החמירו לאסרו בכדי שיעשה משום דלא חשוד לעבור על איסור תורה, אבל להשהות לא מיחזי בעיניו כאיסורא משום דלא קעביד מעשה בשבת, א"כ עדיין קשה, אף אי נוקמיה בשוגג מכל מקום מה הקשה הש"ס דבלאו הכי אסור בשבת לרחוץ אף בחמין שהוחמו בערב שבת, והא יש נפקא מינה לענין רחיצה במוצאי שבת בשיעור כדי שיעשה.

ונראה לפע"ד דבר נחמד בזה, דבאמת לא היה לנו לאסור כלל במוצאי שבת, דהרי הטמנה לצורך מוצאי שבת ליכא איסורא, שלא יבוא לכלל חיתוי בגחלים, דדבר שנעשה לצורך מוצאי שבת, בלי חיתוי יתבשל בזמן רב כזה, ומעתה כשאנו אוסרין התבשיל ביום השבת אף שיהיה מותר למוצאי שבת קודם שיעור כדי שיעשה לא יבוא לחתות בגחלים, וביותר לפי דעת רבנו שמואל [שבת מז: תוד"ה במה] דהטמנה ושהייה שוין הם דאינו אסור במטמין לצורך מחר רק כשמטמין לצורך הלילה עיין לקמן סעיף ז', וכל שכן אם לא יוכל לאכלו כל יום השבת עד מוצאי שבת בודאי לא יחתה בגחלים, וממ"נ אם יטמין דבר שצריך ליום השבת הרי אסור עד מוצאי שבת, ואם לא יטמין רק דבר שצריך למוצאי שבת לא יבוא לחתות, ועל כל פנים חשוב מילתא דלא שכיחא שיזדמן (בזה) דבר זה יותר מן מבשל בשבת דאין צריך להמתין בכדי שיעשה. וצריך לומר דהטעם דפוסקים דמצרכי להמתין בכדי שיעשה, דכיון דעיקר הטעם דאסור עד מוצאי שבת הוא משום שלא יעבור על זה במזיד, ובכלל זה הוא ג"כ איסור בכדי שיעשה, דהרי אי אפשר לחלק הענין ולומר דעד זמן מוצאי שבת ימתין ולא יותר, כיון דטעם אחד לשניהם, ולולי שגזרו חז"ל שלא יעבור על זה היה מותר בשבת, ג"כ לא חלקו חז"ל בענין זה וזה ברור מאד, אבל לענין רחיצת כל הגוף דבלאו הכי אסור בשבת אף בחמין שהוחמו בערב שבת, א"כ עיקר מה שמטמין הוא לצורך מוצאי שבת, ואם כן אף בלי חיתוי בגחלים יהיו המים חמים בזמן מרובה כל כך, ואם כן ליכא חשש שמא יחתה בגחלים לצורך מוצאי שבת, ובשבת בלאו הכי אסור אף בלי חשש שיעבור על זה כיון דרחיצה אסור בשבת, כנ"ל נכון ליישב לשון הש"ס ודו"ק היטב.

ואמנם לענין דינא אילו הייתי כדאי להכריע הייתי אומר דלא בעינן שיעור כדי שיעשה (וכדי) [ודי] אם נאסר בשבת לחוד וממילא לא יבוא לחתות מטעם שכתבתי. והנה רבנו קלונימוס הובא במרדכי דביצה [סימן תרע"ה][28] כתב דבשבת לא בעינן להמתין, אבל ביו"ט מחמירין יותר, כמו דקאמר הש"ס במסכת ביצה (דף ב' ע"ב), שבת דחמירא לא אתי לזלזולי ביה יו"ט דקיל אתי לזלזולי ביה. ונ"ל דראייתו דקשיא ליה הא דקאמר הש"ס בהך עובדא דאנשי טבריה, אי נימא רחיצת כל הגוף הא אסור אף בחמין שהוחמו בערב שבת, ואי רחיצת פניו ידיו ורגליו הא מותר ביו"ט, והקשו התוספות [שם ד"ה אלא פניו] אמאי לא הקשה הש"ס מיו"ט לחוד אי רחיצת כל הגוף הא אף בחמין שהוחמו מערב יום טוב אסור לרחוץ, ורחיצת פניו ידיו

הערות וציונים

25. ובר"ן שעל הרי"ף בדף ח"י ע"א ד"ה גרסינן. **26.** עיין מה שהעיר בזה הרב פתח הדביר (סק"ב), נדפס לקמן אות ל"ג. **27.** נדפס לעיל בסימן רנ"ג אות קכ"ז. **28.** זהו המקור שנראה שאליו התכוין הרב המחבר אך שם לא מוזכר רבנו קלונימוס אלא רבנו יואל. ע"ש.

אוצר ההלכה

ורגליו מותר אף בחמין שהוחמו ביו״ט, ובזה אתי שפיר, דהא דאירי בחמין שהוחמו בערב יום טוב, והא דקאמר כחמין שהוחמו ביו״ט היינו לענין שיעור כדי שיעשה, דביו״ט אסור בכדי שיעשה, דהרי במבשל דעביד איסור תורה אסור ביו״ט לעולם. ודו״ק היטב[29]. (ישועות יעקב – סק״ב)

לג) שם ואם הטמין בדבר המוסיף הבל התבשיל אסור אפילו בדיעבד. לכאורה איכא למידק, דבירושלמי פרק במה טומנין [ה״א] מייתי עובדא דברתיה דרבי ינאי, דהוות משמשא קומוי אבוי, והוות מעלה קומוי תבשילין רותחין, אמר לה היך איתעבידא, אמרה ליה כמרא בגיפתא, אמר לה לא תהי עבדה כן אלא כמרא גו קופתא וכו׳. ע״ש. ופירש הרב קרבן העדה ז״ל, היך איתעבידא, במה טמנת את התבשיל. הכי גרסינן כמרא בגיפתא, והכי פירושו, טמנתי אותו בגפת (וכו׳). לא תהא עבדא הכי, דהא תנן ולא בגפת. ע״כ. מדהזהירה על העתיד שלא תעשה עוד כן, ולא אמר הדין תבשילא אסיר למיכל, נראה דבדיעבד שלא היתה יודעת הדין וכבר הטמינה בגפת המוסיף הבל לא נאסר התבשיל, והוה ליה להירושלמי לאותובי עליה ממעשה דאנשי טבריא דמתניתין [שבת לח:] דתני כחמין שהוחמו בשבת אסורין ברחיצה ובשתיה. ואם נאמר דלא שאל את פיה עד גמר האכילה, לא מסתבר, דלא היה נמנע הירושלמי מלומר מעשה שהיה מן דחסל מיכלא אמר לה וכו׳, והיה משמיענו הדין דהתבשיל נאסר באכילה. כי מזה נראה סיעתא לדברי ההגהות מרדכי בפרק כירה [סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ב] ופסקו מור״ם ז״ל בהגה כאן בשם יש אומרים וז״ל: והיכא דבשיל כל צרכו, אף על גב דאסור להטמין ברמץ המוסיף הבל, מכל מקום אם שכח שוגג והטמין בדבר המוסיף הבל שרי לאכול, או אם מצא גחלים לוחשות ובוערות סביב הקדירה ותחתיה מותר בדיעבד לאכול, והא דאמר רב חסדא [לט.] ממעשה שעשו אנשי טבריא סמוך[30] לקדירה אסור להטמין בדבר המוסיף הבל, והתם אסרו לשתות מים שהוחמו בשבת, התם כל עיקר ההטמנה היתה בדבר המוסיף הבל בחמי טבריא, אבל מצא בשוגג גחלים מועטים או תחתיה ועיקר הטמנה היתה בדשן או בכר וכסת או דבר אחר של היתר, התם מותר התבשיל, אי נמי התם במזיד. ע״כ. הנה דמתיר הגהות מרדכי לאכול התבשיל בשכח והטמין בשוגג בדבר המוסיף הבל, ומסתייעין מילתיה ממעשה רב דהירושלמי הנזכר. ואיברא דהרב ט״ז ז״ל (סק״ב) כתב דאין כאן מחלוקת, וכולי עלמא מודו דאם עיקר ההטמנה היתה בדבר המוסיף הבל אסור התבשיל אפילו בדיעבד, כההיא דאנשי טבריא, ותמה על מור״ם ז״ל דהמציא מחלוקת. ע״ש. ולפי דבריו דליכא מאן דסבר להתיר תבשיל שהוטמן בדבר המוסיף הבל, אם כן תבשילין רותחין אלו דברתיה דרבי ינאי שהטמינה אותם בגפת שמוסיף הבל, ודאי אסורין באכילה לכולי עלמא, והדרא קושיין לדוכתה. וצריך לידחק ולומר שלא שאלה אלא אחר שגמר מלאכול, עם שזה אינו מספיק, דעל כל פנים היה לו להצטער על שבא בפיו תבשיל שאסור לאכלו. ומיהו עיין להרב אליה רבה [סק״ד] ולהרב תוספת שבת ז״ל [סק״ז] שהקשו על הרב ט״ז ז״ל, דלפי התירוץ האחרון דכתב בהגהות מרדכי אי נמי התם במזיד, מוכח דלא כתירוץ ראשון, דכל דהוי בשוגג אפילו שהיתה ההטמנה בדבר המוסיף הבל שרי בשוגג, ועיין להרב פרי מגדים ז״ל שם, שהליץ בעד הרב ט״ז, דסובר לדינא עיקר כמו שכתב מעיקרא, דכל שהטמין במוסיף הבל בשוגג נמי אסור, דאנשי טבריא אומר מותר הוא, ואפילו הכי אסרו להם חכמים משום הטמנה. ע״ש. ועיין להרב ערך השלחן ז״ל (אות ג׳)[31], ואילו היה רואה הירושלמי הלז, אפשר דלא היה כותב דהעיקר לדינא כתירוץ ראשון, מאחר דאין כן משמעות הירושלמי הנזכר כדאמרן.

ומה גם דמצד אחר נמי קצת קשה על תירוצא קמא דמחלק בין ההיא דרב חסדא לדין זה, דהתם עיקר ההטמנה היתה בדבר המוסיף הבל, אבל מצא בשוגג גחלים מועטים ועיקר ההטמנה היתה בדבר היתר מותר התבשיל, דמשמע דגם בכהאי גוונא דעיקר ההטמנה היתה בדבר היתר ומצא גחלים מועטים, אפילו הכי לכתחלה היה אסור אלא דבדיעבד התבשיל מותר, ולפי דברי הירושלמי [שבת פ״ד ה״א] דאייתינא לעיל (באות א׳)[32], היכא דבלל דבר המוסיף הבל עם שאינו מוסיף והרוב הוא מדבר שאינו מוסיף, ואפילו מחצה על מחצה שרי להטמין אפילו לכתחלה, והכא נמי דעיקר ההטמנה היתה בדבר היתר בדשן וכיוצא שאינו מוסיף, והיה שם מיעוט גחלים מעורבים בדשן, שרי אפילו להטמין לכתחלה, שזה הרוב שאינו מוסיף הבל מעכב חום המוסיף ומבטלו. ואולי יש לחלק בין גחלים לשאר מילי המוסיפין הבל, דגחלים שאני, כיון דעיקר הגזירה היתה שמא יטמין ברמץ דהיינו אפר שיש בו גחלים, אפילו הם מועטין יש לאסור להטמין לכתחלה, ולא התירו בירושלמי לכתחלה אלא בגפת וחבריו. (פתח הדביר ח״ג – סק״ב)

לד) שם ואם הטמין בדבר המוסיף הבל התבשיל אסור אפילו בדיעבד. כתב במג״א (סק״ד), משמע דסבירא ליה אפילו בשוגג אסור, ואע״ג דבשכח ושהה מתיר בסימן רנ״ג [ס״א]. ונלע״ד דהיינו טעמא דשהייה לא נאסר מתחלה בהחלט, רק אמרו צריך שיגרוף או יקטום, ועל כן יש לומר דלא רצו לאסור רק כשאפשר בתקנה, ועל כן בשכח ושהה אם תיאסר יהא אסור בשבת בהחלט, אבל הטמנה אסרו בהחלט במוסיף הבל, ועל כן ימנע מהנאה זאת שלא יוסיף להתחמם ולהצטמק, אם כן גם בשכח ושהה בדיעבד אסור ליהנות מהטמנה זאת, דלו יהא שבא לישאל אם יטמין נאמר לו שלא יטמין ולא יוסיף הבל, אבל שהייה כשישאל נאמר לו שיקטום מעט להיכרא ולא ימנע מהנאת השהייה. (ערך שי)

הערות וציונים

29. עיין להרב ערך שי מה שכתב ליישב קושיות הרב המחבר, נדפס לקמן אות קע״ו. **30.** לשון סמך וראיה. בגדי ישע שם. **31.** נדפס לעיל אות ל״א. **32.** נדפס לעיל אות כ״ו.

אוצר ההלכה

לה) שם ואם הטמין בדבר המוסיף הבל התבשיל אסור אפילו בדיעבד. המג"א (סק"ד) כתב דמשמע דאף שוגג אסור. אכן באליה רבה [סק"א] כתב דאף הר"ן [יח. ד"ה גרסינן] אינו אוסר רק במזיד, דיליף מסילון דאנשי טבריה [שבת לח:]. והפמ"ג דעתו דיש לפסוק כהמחבר ולא כהרמ"א דמתיר בשוגג, וכתב דאנשי טבריה שוגג הוי, דאומר מותר שוגג הוא. ובעניי תימה על כל הנך גאונים, דהרי ודאי הא דאסור הוא משום קנס, ועל זה כתב הרמ"א דבשוגג אין לקנוס, ועל זה כתב המג"א דמלשון הש"ע משמע לקנוס אף בשוגג משום מזיד, כן נראה כוונתם.

וע"ז תימה בעיני, דאיך לומד הר"ן מאנשי טבריה, והרי התם לא עשו שום איסור, ומנא ליה דאסור אף (דמעבד) [בדיעבד], דהרי הם לא באו לשאול בשבת ואסרו להם, ורק הכי איתא התם (דף ל"ח ע"ב), אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואם ביו"ט כחמין שהוחמו ביו"ט, ואי משום דכבר עשו הסילון ואי דיעבד מותר למה אסרו, ודאי דאין זה דומה כלל, דכי מי שהטמין בערב שבת ובא תיכף לשאול וכי לא נאמר לו דיוציא הקדירה ממקום שהטמין שם, והרי עדיין אפשר בחזרה, ולמה יתירו להם, דזה ודאי הוי כלכתחלה.

ואכן נראה כוונת הר"ן דזה פשוט דלא אמרו חכמים דישברו הסילון, דהרי שפיר יכולין לשתות ממנו בחול, ושם אין (כאן) שום איסור בעשיית הסילון, ויכול לקיים הסילון כדי לשתות בחול וביו"ט, ומ"מ אסרו להם בשבת אף דאין כאן שום איסור, ממילא נשמע דאף דיעבד אסור, ואין זה כאומר מותר, ושום עבירה אין כאן, וא"כ כל שכן בעשה עבירה דאסור. ואך הרמ"א דהביא הנך פוסקים דמתירין בשוגג, נראה דסובר דאין למילף שוגג משם, דשם דאפשר לעקור הסילון הוי כלכתחלה, ואף דאין מחויבין לעקור, מ"מ אם היו רוצין שיהיה לשבת היו מחויבין לעקור הסילון, ואסרו להם לשתות בשבת, לכן אין מחויבין לעוקרו וישמש הסילון לצורך חול ויו"ט, אבל היכי דכבר עשה בשוגג כי האי גוונא אין ראיה לאסור. גם יש לחלק, דשם אין מפסידין כלל ויהיה כאילו לא עשו, אבל להפסיד שלא יוכל לאכול אין לנו, וא"כ אפשר דאף הר"ן לא אסר בשוגג, ולכן לולי שאין תלמיד כמוני מכריע, היה נראה כהאליה רבה דפוסק כהרמ"א דשוגג מותר, ודוק. (גנזי חיים – סק"ב)

לו) שם התבשיל אסור וכו'. בין לו בין לאחרים עד מוצאי שבת. תניא [ש"ע הגר"ז ס"א]. (באר יעקב – קרויזר – סק"ג)

לז) שם ודוקא בצונן שנתחמם או שנצטמק ויפה לו אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה מותר. ולכאורה נראה דצונן שנתחמם היינו אף אם היה ראוי לאכול כך כשהיה צונן. ולא דמי להא דסימן רנ"ג (ס"ה בהג"ה), דבלא נצטנן כל כך שאינו ראוי לאכול שרי, שאני התם דמצטמק ויפה לו שרי, כמו שכתב הרמ"א ז"ל בסעיף א', ע"ש במג"א (סק"ג). אבל הכא דמצטמק ויפה לו אסור, נראה לכאורה דאף דלא נצטנן כל כך שאינו ראוי לאכול אסור, וכן משמע ממה שכתב, אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה מותר, ומשמע להדיא דכל שמתחמם אסור. (תהלה לדוד – סק"א)

לח) שם או שנצטמק ויפה לו. במג"א (סק"ה) או שנצטמק וכו'. פירוש, דעולת שבת [סק"א] מקשה דברי הש"ע אהדדי, דכאן לא אסר אלא מצטמק ויפה לו, ובסעיף ז' אוסר אפילו מצטמק ורע לו, ותירץ שני תירוצים, דלקמן מיירי לצורך היום, וא"כ אפילו מצטמק ורע לו יש לחוש שיחתה שיעמוד בחמימותו, מה שאין כן כאן מיירי לצורך הלילה למה יחתה מאחר שהוא מצטמק ורע לו. וזה דוחק, מדכתב רמ"א ויש אומרים דוקא לצורך הלילה, על כרחך מיירי המחבר בין על היום ובין על הלילה. ותירוץ שני, דמצטמק ויפה לו לאו דוקא אלא הוא הדין מצטמק ורע לו, ונקט יפה משום סיפא, בעומד בחמימותו שרי אפילו יפה לו. דזה פשיטא [ד]דוחק לומר דהש"ע לאו דוקא נקט, לכך נחית המג"א לחלק בין תחלה לדיעבד. ומה שכתב בש"ע בעומד בחמימותו, פירוש, שלא נצטמק אלא נשאר כמו שהיה א"כ לא אהני מעשיו כל כך. (בגדי ישע)

לט) שם או שנצטמק ויפה לו. כתב ב"י, וכתב הר"ן בפרק כירה [יח. ד"ה גרסינן] כו'. נ"ב: וכן פסק בש"ע ס"א. ומה שכתב כאן הרב דרישה ז"ל [אות א'], עיין מה שכתב על דבריו הרב מאמר מרדכי (בסק"א). ועמ"ש הרב מג"א (בסק"ה) [עיין] בגדי ישע (סק"ה)[33]. [ומה שכתב] מג"א (סק"ו) והוא הדין המטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל דשרי כו'. עיין מאמר מרדכי (סק"ב) דכתב דלא דמו אהדדי כו'. ע"ש. (דברי מנחם – הגב"י סקי"א)

מ) שם או שנצטמק ויפה לו. לכתחלה אסור אפילו מצטמק ורע לו. מג"א [סק"ה]. תניא [ש"ע הגר"ז ס"א]. (באר יעקב – קרויזר – סק"ד)

מא) שם אבל בעומד בחמימותו וכו'. ומצטמק ורע לו. תניא [ש"ע הגר"ז ס"א]. (באר יעקב – קרויזר – סק"ה)

מב) שם אבל בעומד בחמימותו וכו'. אם הוא מצטמק ויפה לו לעולם יש שבחא, אלא במצטמק ורע לו אם היה צונן ונתחמם אסור אבל אם עומד בחומו מותר. ואפשר דר"ל אם לא נתבשל כל צרכו אף שהיה חם מקדם ועכשיו הוא חם אסור, אלא אם היה מבושל כל צרכו מותר, אבל צונן וחם שהזכיר הרמב"ן [שבת לט: ד"ה ושמעינן], משמע דאפילו בבשיל כל צרכו אם היה צונן והוחם אסור. ולפי זה הא דאמר (דף ל"ח ע"א) אבל חמין שהוחמו כל צרכן ותבשיל שבישל כל צרכו בין בשוגג בין במזיד יאכל, היינו דוקא בחם מערב שבת. והנה לדעת ה"ר יונה

הערות וציונים

33. נדפס באות הקודמת.

סימן רנז סעיף א

אוצר ההלכה

[הובא ברבנו ירוחם נתיב י״ב ח״ג דף ס״ט ע״א] **והרא״ש** [שבת פ״ג סימן י״א] דכל שנצטנן יש בישול אחר בישול, יש לומר דברייתא בחם קאמר, דצונן הוי כלא נתבשל. אבל לדעת הרשב״א [שבת מ: ד״ה ומ״מ מסתברא] דאפילו נצטנן אין בישול אחר בישול, הרי שם תבשיל שבישל כל צרכו כולל בין חם בין צונן, ועוד אפילו לדעת הרא״ש תבשיל שבישל כל צרכו היינו אפילו צונן, שהרי לרבנן דחנניא דאסרי לשהות תבשיל שלא בישל כל צרכו ושרו בבשיל כל צרכו היינו אפילו עכשיו הוא צונן, דאע״ג דיש בו דין בישול מותר, דלא אתא לחתויי כיון דכבר הוא מבושל, והלכך סתם תבשיל שבישל כל צרכו היינו בין חם בין צונן, והדין נותן כיון דכבר נתבשל לא חשיב שבחא, ואף אי חשיב שבחא ליסגי להמתין עד שיצטנן. והרמ״א סימן רנ״ג (ס״ה) כתב, דאם אמר לאינו יהודי להחם הקדירה אסור אפילו דיעבד ואפילו לאכלו צונן אסור. ומשמע דאפילו מצטמק ורע לו אסור, מבואר דכל שיש בו איסור בישול חשבינן ליה שבחא לאסור אפילו נצטנן, ומיהו מקור דברי הרמ״א הם בתשובת הרשב״א [החדשות מכ״י סימן י״ח] שהביא ב״י, והרשב״א סבירא ליה דאין בישול אחר בישול אפילו בדבר לח, והא דאסר הרשב״א הוא משום שצוה לו לא״י להבעיר אש, כמבואר ברשב״א שם, ושמעינן דמצונן לחם חשיב ליה שבחא, דלמה נחמיר באמירה לנכרי יותר מעבר ושהה לרבי מאיר (דף ל״ח ע״א) דכל דליכא שבחא מותר לאכול, ועל כרחך דהרשב״א חשיב ליה שבחא, ומיהו אי הטמין את החם בדבר המוסיף הבל מותר אע״ג דלולא ההטמנה היה מצטנן מכל מקום כיון דלא מינכרא שבחא מותר.

ומבואר ברשב״א דכל דהוחם באיסור וראוי לקנסו אסרינן לכל השבת אפילו נצטנן כבר, ולפי זה הדין נותן דגם בהחזיר בשבת דשרינן אם החזיר מבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו אף אם החזיר מזיד כמו שכתב במשנ״ב סימן רנ״ג (סקל״ו), אינו אלא בהחזיר חם, אבל החזיר צונן אסור דחומו חשיב שבחא, והלכך אפילו היה דבר יבש שאין בו משום בישול לכו״ע, מכל מקום אסור דיעבד משום איסור חזרה, ואפילו החזיר על ידי א״י וכמו שכתבתי (סקכ״א)[34], ואפילו צונן אסור לאכלו, וזה דלא כמו שכתב המשנ״ב (סימן רנ״ג ס״ה בביאור הלכה ד״ה להחם) **בשם הפמ״ג** [אשל אברהם סקל״ז].

(חזון איש – סימן ל״ז סקכ״ז)

מג) שם אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה מותר. כתב מג״א (סק״ו), והוא הדין המטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל בשבת דשרי, דאינו אלא עומד בחמימותו. ולכאורה צ״ע, דהא מבואר בסעיף ד׳ דאפילו בדבר שאינו מוסיף שייך שתוספת זה גורם לה להתבשל, וע״ש במג״א (סק״ג). ואם כן בכהאי גוונא פשיטא דאסור בדיעבד. וצריך לומר דהמג״א לא נתכוין אלא לסתם מטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, אבל באמת משכחת לה בנתחמם. ובר״ן ז״ל בפרק במה טומנין [כג: ד״ה אמר] גבי מותר להטמין את הצונן, מבואר להדיא דגם בדבר שאינו מוסיף הבל שייך כדי לחממה, [35][ובריש פרק כירה כתב הר״ן ז״ל, וכל שמחמם את הצונן מוסיף הבל. וצע״ג]. והרב [הגר״ז] ז״ל השמיט כל זה.

(תהלה לדוד – סק״ג)

מד) שם אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה מותר. כתב הבאה״ט (סק״ג), והוא הדין המטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל. [ע״כ]. דבדבר המוסיף הבל אסור אפילו עומד בחמימותו, וצ״ע. הגהת רבי עקיבא איגר [סק״א]. כוונתו דאם לא כן מה קא משמע לן המג״א [סק״ו] בדבר שאין מוסיף הבל, מיהו יש לומר דבדבר המוסיף הבל בעי דוקא שיהיה מצטמק ורע לו.

(באר יעקב – קרויזר – סק״ו)

מה) שם אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה מותר. כתב המג״א [סק״ו] דהוא הדין במטמין בדבר שאינו מוסיף הבל בשבת. ומשמע אפילו מצטמק ויפה לו ואפילו לא בישל כל צרכו. והדבר צ״ע, שהרי לא התיר הרמב״ן [שבת לט: ד״ה ושמעינן] עומד בחמימותו אלא מצטמק ורע לו שאין כאן שבחא, אבל מצטמק ויפה לו או שעדיין לא נתבשל כל צרכו הרי בהטמנתו נעשה שבח, דכל שמשתמר חומו הולך ובשיל, וכמו שכתב המשנ״ב בביאור הלכה לקמן סעיף ד׳ (ד״ה גורם) בשם אחרונים ז״ל, א״כ ראוי למיסר שבחא שנעשה באיסור.

(חזון איש – סימן ל״ז סקכ״ח)

מו) שם הגה ויש אומרים דאם שכח והטמין בשוגג בדבר המוסיף הבל שרי לאכול. וכתב המג״א [סק״ז], ודוקא תבשיל שנתבשל כל צרכו, אבל אם נגמר בשולו בשבת אסור, וכן מבואר בהגהות מרדכי [שבת סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ב]. ע״כ. והנה בהגהות מרדכי התחיל, והיכא דבשיל כל צרכו. אלא שצ״ע ממה שהקשה שם ממעשה שעשו אנשי טבריא, הא התם בלא נתבשל כל צרכו. ואפשר דסבירא ליה דגם מעשה מאנשי טבריא היה במבושל כל צרכו ונצטנן, (ובצונן ונתחמם אף במצטמק ורע לו אסור, ואתי שפיר אף דחמין מצטמק ורע לו, עיין משבצות זהב סק״ב). ועיין תוספת שבת (סק״ח) שכתב דהגהות מרדכי סבירא ליה כדעה הראשונה בריש סימן רנ״ג. ע״ש. וזה אינו נראה, דהגהות מרדכי נראה דפסק כחנניא. ועל כל פנים אם מצטמק ויפה לו לדעת הגהות מרדכי מותר בהטמין בשוגג, ועדיף מהחזיר ישראל בשוגג שאסור במצטמק ויפה לו, ולכן פשיטא דלפי מה שכתב המג״א בסימן רנ״ג (סקי״ד) דגם בהחזיר ישראל ומצטמק ויפה לו שרי לאחרינא, כל שכן בהטמין בדבר שאינו מוסיף הבל דבר שמצטמק ויפה לו, כיון דדעת הגהות מרדכי דאף לו מותר. והרב [הגר״ז] ז״ל השמיט דעת היש אומרים ולא זכיתי להבין כוונתו.

(תהלה לדוד – סק״ב)

הערות וציונים

34. נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות שע״ה. **35.** תוספת זו מההשמטות לספר.

אוצר ההלכה

מז) שם הגה ויש אומרים דאם שכח והטמין בשוגג בדבר המוסיף הבל שרי לאכול. כתב הבאה"ט (סק"ד), ודוקא תבשיל שנתבשל כל צרכו. כתב בתוספת שבת [סק"ח] דהגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ו דף ע"ט ע"ב] סבירא ליה כדעה ראשונה בסימן רנ"ג, אבל לדידן דסבירא לן כדעה שניה שרי בנתבשל כמאכל בן דרוסאי. לפי זה לא הוה למג"א [סק"ז] לסתום. לכך נ"ל דס"ל להמג"א דכיון דבסעיף ז' פסק רמ"א דאסור לכתחלה להטמין אפילו מצטמק ורע לו, אף על גב דלענין שהייה מותר מצטמק ורע לו אפילו לדעה ראשונה, הרי דהטמנה חמורה לענין לכתחלה, סבירא ליה למג"א דגם לענין דיעבד אין להקל יותר משהייה לדעה ראשונה. מחצית השקל. וכן כתב באשל אברהם [ס"ק ז'-ח'] דדוקא נתבשל כל צרכו, אבל כמאכל בן דרוסאי אסור בהטמנה, (והב"י) [והמג"א] יליף לה כמו מה דאסור בשהייה, דהיינו קודם שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אסור בשכח, אם כן הוא הדין בהטמנה דאסור אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי, אסור גם כן בשכח. [ובסק"ח כתב], וליש אומרים דסבירא להו דשהייה והטמנה שוין, אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי שרי אפילו לצורך הלילה, ולצורך מחר אפילו לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי שרי. ע"כ. אמנם התניא [ש"ע הגר"ז ס"א] כתב, (ויש) [וליש] אומרים קמייתא אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי או שהוא חי לגמרי מותר כמו בשהייה, ויש אומרים השני סבירא להו דאפילו אין חי אלא שמסיח דעתו עד למחר דינו כחי לגמרי. ומלשון המג"א משמע כאשל אברהם ומחצית השקל, דהא בסק"ז כתב שנתבשל כל צרכו, ובסק"ח כתב כמאכל בן דרוסאי.

(באר יעקב – קרויזר – סק"ז)

מח) שם הגה ויש אומרים דאם שכח והטמין בשוגג בדבר המוסיף הבל שרי לאכול. הדברים סתומים בלשון [הגהות] המרדכי. ויש שם בתחלת הפרק [שבת סימן תנ"ו דף ע"ט ע"ב] דהטמין בדבר המוסיף הבל בשוגג מותר, וההיא דמתני' [לט.] שעשו אנשי טבריא במזיד, ולחד תירוצא שם מחלק בין טמן כל הקדירה לנמצאו מעט גחלים סביבות הקדירה. ואינו מובן, דבתחלת הדברים כתב דאם שגג והטמין בדבר המוסיף הבל שרי, ומשמע דאפילו בהטמנה גמורה, ועוד דקדק בתחלת דבריו ז"ל שהיה כבר מבושל כל צרכו, משמע דלא התיר אלא מצטמק ויפה לו, ואם כן לא קשיא ממעשה דאנשי טבריא. והנה הדין נותן דהטמין דינו כשכח ושהה וכמו שכתבתי לעיל [סקכ"ג], ויהא מותר מצטמק ויפה לו, אבל בלא בשיל כל צרכו ובישל בשבת אסור. והרמ"א (סימן רנ"ז) הביא יש אומרים דאם שכח והטמין שרי לאכול, וכתב המג"א [סק"ז] דוקא בבשיל כל צרכו דלא עדיף משהייה, ר"ל דהלא לאחר גזירה[36] אסרינן שהה בשוגג לדידן בלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, ולרבי מאיר ורבי יהודה בלא נתבשל כל צרכו, ושמעינן דאין היתר מטעם שבחו מועט אלא בבשיל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, אבל כל שלא נתבשל כל צרכו אף שכבר נתבשל כמאכל בן דרוסאי מקרי שבחא לענין לאסור דיעבד, ולענין עיקר קנסא מסתבר דלא קיל הטמנה משהייה, והרי אסרו במעשה דאנשי טבריא, וכיון דאסור במזיד אסור בשוגג, דכשם שחשודים להשהות חשודים להטמין, וכמו דאסרינן בהחזיר בשוגג.

ויש כאן בלשון הגר"א ז"ל [סק"ו] דברים בלתי מובנים, שבדבריו ז"ל משמע דהאי יש אומרים היינו דעת רשב"ם [שבת מז: תוד"ה במה] דכל שמותר להשהות מותר להטמין, ואינו מובן דאם כן מאי איריא דיעבד ושוגג, אפילו לכתחלה נמי, ובלשון המרדכי הלא מפורש להתיר שוגג בבשיל כל צרכו וכדברי המג"א.

ומידו לדינא, למאי דסיים הרמ"א דדיעבד סמכינן על דעת האומרים דשהייה לצורך מחר מותר ועל דעת האומרים דדין הטמנה כדין שהייה, אם כן כל שכן דיש להקל בהטמין לאחר שכבר נתבשל כמאכל בן דרוסאי דקיימא לן דבשהייה מותר, ואין דברי המג"א אלא לפרש דעת יש אומרים קמא שהביא הרמ"א, ואפשר שגם כוונת הגר"א דנדחה גם יש אומרים קמא, היינו שאין להתיר בהטמין לאחר שבשיל כמאכל בן דרוסאי מחמת דעת רשב"ם, אבל אכתי יש להתיר דיעבד בבשיל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, וכמו שכתב המג"א בדעת יש אומרים קמא.

(חזון איש – סימן ל"ז סקכ"ה)

מט) שם בהגה ויש אומרים דכל זה אינו אסור אלא כשעושה לצורך לילה אבל כשמטמין לצורך מחר מותר להטמין מבעוד יום בדבר שמוסיף הבל. מרדכי ריש פרק כירה [שבת סימן ש'], ובית יוסף סוף סימן (רנ"ז) [רנ"ג] בשם שבלי לקט [סימן נ"ז]. ובית יוסף סימן רנ"ד [ס"ג] כתב, דמדברי שאר פוסקים משמע שמה שראוי לאכול בלילה אתי לחתויי אעפ"י (שאינה) [שאינו] צולה אלא לצורך מחר. ובחידושי גפי אש פ"ג מ"ד דשבת [ד"ה אמרו להם חכמים] כתבתי בהאי דאמר רב נחמן [שבת לט:] כבר תברינהו אנשי טבריה לסילונייהו, דלהמרדכי ושבולי לקט אילו לאו הוו (נוהגו) [נהגי] אנשי טבריה מתחלה להטמין רק איום השבת ולא אלילה, היה שרי למלאות הסילון מים צוננין מערב שבת ולסתום אותו מכל צד ולהניחו בתוך אמה של חמין בערב שבת, וסמוך לבין השמשות היה להם לסותמו שלא יבוא מים לשם בשבת, ולהניחם שם כל הלילה, ובשבת הוה מצי ליטלן לרחיצה, וכקושיית בעל זרע יעקב [דף כ"א ע"ב] שהקשה כן אמרדכי דלמה תברינהו לסילונייהו, דנהי לצורך הלילה לא הוו מצי למלאות, אבל היה להם למלאות באופן זה. ואני אומר אין הכי נמי אילו מתחלה לא הוו (נהגו) [נהגי] להטמין רק ליום השבת היה אפשר לעשות כן, אבל כיון שהיה כבר פרוץ גדר במנהגם היתר לגמרי להטמין אפילו אלילה, לכן היו צריכין להרחיק מאד מהאיסור ולתבור סילונייהו לגמרי שאין להטמין

הערות וציונים

36. עיין בגמרא שבת דף ל"ח ע"א.

סימן רנז סעיף ב

ב [ח]**אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו אסור להטמין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, ומכל מקום לשים כלי על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים או כדי שלא יתנתך בעפרורית שרי, שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדירה:** [הגה] ועיין לעיל סימן רנ"ג:

ג [ו]**אלו הם דברים המוסיפים הבל, פסולת של זתים** [ו]**או של שומשמין, וזבל ומלח וסיד וחול, בין לחים בין יבשים, ותבן וזגין** [ח]**ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין,** [ח*]**ואלו דברים שאינם מוסיפים הבל,** [ח**]**כסות ופירות וכנפי יונה:** [הגה] וי"א שמלה (מהר"ר אפרים [פרמ"ג בהגהות הטור]): **ונעורת של פשתן ונסורת של חרשין** (פירוש, הקש הדק הנופל מן העץ כשמגררים אותו במגרה, רמב"ם בפירוש המשניות שבת פ"ד משנה ב'): הגה יש מומרים להטמין בקלעים אף על פי שמוסיפין הבל, דלמא לא שכיחא לן גזרו בה רבנן (מוספות [בפרק במה טמנין דף י"ט ע"א ד"ה משום, מירושלמי שבת פ"ד ה"ו] מהרלב"ח פ"ו יחפור [בפרק במה טמנין סימן תקי"ב]):

באר הגולה

ה. הר"ן שם [דף י"ט ע"א ד"ה תנו רבנן מביא]:
ו. שם מ"ד [ע"ב]:
ז. שם לדעת הטור והר"ן [שם דף כ"ב ע"א ד"ה גמ'] ורבנו ירוחם [נתיב י"ב בח"ג [דף ס"ח ע"ב; רמב"ם בפירוש המשניות שבת פ"ד משנה א'] וכן נראה מדברי

רמב"ם בפרק (ג') [ד'] [מהלכות שבת הלכה א']: ח. לדעת הרמב"ם שם: ח*. משנה שם דף מ"ט ע"א: ח**. רבנו ירוחם נתיב י"ב ח"ג דף ס"ח ע"ב; תוספות שם ד"ה אבל:

אוצר ההלכה

אפילו ליום השבת, דהעם לא ידעו לחלק כיון שהיו רגילין להטמין אפילו על לילה, אבל בעלמא להמרדכי ושבולי לקט שמעולם לא נהגו היתר אלילה, יש לומר דמותר ליום השבת באופן שכתב הבעל זרע יעקב.

(שלחן אש)

ג) שם בהגה לצורך לילה. במג"א (סק"ח), לצורך לילה וכו'.

פירוש, משום דסבירא להו כדעת המקילין [ס"ז בהגה] דסבירא להו הטמנה לא חמירי משהייה, וא"כ כמו בשהייה מותר אם מבושל כמאכל בן דרוסאי או לצורך מחר, כן נמי הדין בהטמנה. ויש להקשות הוי ליה לאסור שמא ימלך ויאכל לצורך הלילה כמו שכתב המג"א בעצמו בסימן רנ"ד ס"ה [סק"כ], ואם זה לענין שהייה מכל שכן לענין הטמנה שהיא חמורה. ואפשר דזה באמת כוונת המג"א בסימן רנ"ד ס"ה (סק"כ) שמסיים ועיין סימן רנ"ז ס"א בהג"ה ודוק. [ומ"ש בהגה] ובדיעבד יש לסמוך על זה. פירוש, טמן לצורך מחר, אבל לא ירגיל בכך.

(בגדי ישע)

נא) שם בהגה אבל כשמטמין לצורך מחר וכו'. במרדכי שם [שבת סימן ש'] מבואר דגם מים מותר ליתן סמוך לחשיכה שיהיו חמים למחר. ועיין מה שכתבתי לעיל סימן רנ"ד[37].

(מנחת פתים)

סעיף ג'

נב) סעיף ג' אלו הם דברים המוסיפים הבל. כתב הטור (ע"ב שיטה א'), ואלו דברים המוסיפין הבל וכו'. נ"ב: עיין במרדכי פרק (היו) [במה] טומנין [סימן ש"כ - שכ"א] ובשלטי הגבורים אשר סביבו. (בנסת הגדולה – הגה"ט)

נג) שם אלו הם דברים המוסיפים הבל וכו'. עיין מה שכתב הרב מחנה יאודה (דף קמ"ב ע"א וע"ב [חו"מ סימן קנ"ה ס"ח]) נפלאות מתורתו בדינים אלו. ועיין זכור ליצחק (סימן ע"ה).

(רוח חיים – סק"א)

נד) שם אלו הם דברים המוסיפים הבל וכו'. כתב הרב מג"א ז"ל [סק"ט], קופה של צמר שטמן בה אסור להניחה על גבי גפת של זיתים וכו', אבל על גבי גפת של שומשמין שרי. ע"ש. ונראה מסתמות הפוסקים דהוא הדין כל הנך דחשיב במתניתין, אבל הרב המאירי [מז: ד"ה אמר המאירי] כתב על מתניתין, שלא סוף דבר להטמין בתוכן שאסור, אלא אפילו היה סודר או קופה מפסיק ביניהם, והוא שאמרו קופה שטמן בה אסור להניחה וכו', יעוין שם[38]. (מעיני ישועה)

נה) שם אלו הם דברים המוסיפים הבל פסולת של זתים או של שומשמין וכו'. כתב ב"י (שיטה מ"ח), אי נמי שמפני שהוא קרוב לבוא לידי איסור תורה החמירו בספיקו כו'. נ"ב: עיין לעיל סימן רנ"ג, ועיין בספר מגלת ספר (חלק לאוין דף י' ע"ד).

(יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"ב)

נו) שם אלו הם דברים המוסיפים הבל פסולת של זתים או של שומשמין וכו'. וכן כתב הטור, והב"י הביא הסוגיא דריש פרק במה טומנין [שבת מז:], ולאחר שהביא הסוגיא כתב וז"ל: ומשמע דבעיין לא איפשיטא, וכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא, אלא שכתב הר"ן [שם כב. ד"ה גמ'], וסלקא שמעתין הכי דגפת דמתניתין אפילו דשומשמין, וכן כתב הרב רבנו ירוחם [נתיב י"ב ח"ג דף ס"ח ע"ב], וכן כתב רבנו, ואפשר שטעמם (בדלא) [מדלא] דחי בדרך דילמא אלא לעולם אימא לך, משמע דקושטא דמילתא הכי איתיה, א"נ שמפני שהוא קרוב לבוא לידי איסור דאורייתא החמירו בספיקו. עכ"ל. ונראה לי דנפקא מינה בין הני שני טעמים, הא דאיתא בש"ס [שם] דאמר רבי זירא קופה שטמן בה אסור להניחה על גפת של זיתים, והכי הלכתא, והביאו

הערות וציונים

37. נדפס לעיל בסימן רנ"ד אות רל"ט. **38.** עיין להרב אותות השמים - דרישת ארי (סק"א), נדפס לקמן אות נ"ו.

אוצר ההלכה

המג״א (בסק״ט), ועל כרחך לדעת הפשטן דבעי למיפשט מיניה דמתניתין דוקא של זיתים תנן, ולא אסיק אדעתיה לחלק בין איסור הטמנה לבין אסוקי הבלא, א״כ כל מה דאסור להטמין בתוכה אסור נמי להניח על גבה קופה שטמן בה, א״כ כל הני דחשיב במתניתין דאסור להטמין בתוכם אסור נמי להניח עליהם, והא דרבי זירא נקט גפת, חדא מינייהו נקיט קופה שטמן בה, אבל למאי דדחי הש״ס דלעולם לענין הטמנה דשומשמין נמי אסור, לענין אסוקי הבלא דזיתים מסקי הבלא דשומשמין לא מסקי, ומותר להניח עליהן קופה שטמן בה, לפי זה כל הני דחשיב במתניתין דאסור להטמין בתוכם, מכל מקום מותר להניח עליהם קופה שטמן בה כמו בשומשמין, כיון דעל כרחנו אנו צריכין לחלק בין איסור הטמנה לאסוקי הבלא, א״כ מהי תיתי לן לאסור, אבל אי נאמר דשומשמין מותר בהטמנה וכסברת הפשטן, אם כן כל הני דחשיב במתניתין כמו דאסור להטמין בהם אסור נמי להניח עליהם. א״כ דין זה אי מותר להניח קופה שטמן בה על הני דחשיב במתניתין דאסור להטמין בהם חוץ מגפת, תלוי בהאי איבעיא, אי מותר להטמין בגפת של שומשמין אזי אסור להניח על הני דחשיב במתניתין, ואי נאסור להטמין בגפת של שומשמין אזי מותר להניח על כולן חוץ מגפת של זיתים וכדפרישית. א״כ הא דפסקו הפוסקים בהטמנה דשומשמין לחומרא מטעם הראשון שכתב הב״י, דהאיבעיא איפשיטא משום דקאמר לעולם, א״כ ממילא איפשיטא נמי הא דמותר להניח על כולם חוץ מגפת של זיתים, אבל אי נאמר דהאיבעיא לא איפשיטא רק דהחמירו בספיקו כמו שכתב הב״י בטעם השני, א״כ זיל הכא לחומרא והכא לחומרא ואסור נמי להניח על גבי כל הני דחשבינן במתני דאסור להטמין בתוכם, ודין זה צ״ע לדינא ועיין במה שכתבתי עוד מזה בסמוך בסעיף ח׳ [סק״ד][39] בס״ד. (אותות השמים – דרישת ארי – סק״א)

נז) שם אלו הם דברים המוסיפים הבל פסולת של זתים או של שומשמין וכו׳. כן כתבו כל הפוסקים לחומרא, ועיין בב״י הטעם. וקצת קשה דבסימן רנ״ג [בב״י ס״ב ד״ה ומ״ש ואפילו] פסק הרמב״ם [הלכות שבת פ״ג ה״י] לקולא בהך בעיא [לח:] דתלאו במקל וכו׳, ע״ש מה שכתבתי [סק״ה][40]. וכן הרי״ף [כב:] והרא״ש [פ״ד סימן ה׳] פסקו לקולא בהך בעיא דלחין מחמת עצמן דוקא אסור. ע״ש. ועיין בלחם משנה [שם פ״ד ה״א]. אבל הרשב״א [מז: ד״ה לעולם] והר״ן [במיוחסים שם ד״ה לעולם] בחדושיהם כתבו טעם נכון בשם רבנו יונה לפסוק כאן דשל שומשמין נמי אסור. ע״ש. (ערך השלחן – סק״ד)

נח) שם אלו הם דברים המוסיפים הבל פסולת של זתים או של שומשמין וכו׳. עיין להרב הגדול מר יאודאי גאון ז״ל בספרו הנורא מחנה יאודה (דף קמ״ב ע״א [חו״מ סימן קנ״ה ס״ח]). (פתח הדביר ח״ג – סק״ג)

נט) שם אלו הם דברים המוסיפים הבל פסולת של זתים או של שומשמין וכו׳. כתב ב״י, וכן כתב הרמב״ם בפירוש המשנה [שבת פ״ד מ״א]. נ״ב: וז״ל: גפת כבר ביארנו שהוא פסולת הזיתים כו׳, וכן פסולת השומשמין כו׳. ומה שכתב רבנו וכן נראה מדבריו בפ״ד (דין א׳), שכתב כגון (הזפת) [הגפת] וסתם דבריו, משמע דכל מין גפת קאמר. ודע דהסמ״ג בלאוין ס״ה [דף י״ג ע״ד] כתב, וגפת שהוא פסולת זיתים. ע״כ. ועיין במגלת ספר (דף י׳ ע״ד) דכתב כיון דבעיין לא איפשיטא סבירא ליה להסמ״ג כיון דמדרבנן הוא אית לן למינקט לקולא. ע״ש. ועל מה שכתב רבנו ז״ל אי נמי מפני שהוא קרוב לבוא לידי איסור תורה כו׳, ע״ש במגלת ספר שתמה דהרמב״ם אינו סובר כדעת הר״ן כמו שכתב בפ״ג [ה״י], עיין שם, ובמרכבת המשנה אלפאנדרי ז״ל (דף (כ״ט) [נ״ט] ע״א) בהגהותיו על הרב כסף משנה, ועיין בלחם משנה בפ״ד מהלכות שבת (דין א׳) שכתב וכו׳, דמתניתין סתמא קתני. ע״כ. וע״ש. ועיין מה שכתב הרב מרכבת המשנה ז״ל (בדף נ״ט ע״א) ומחנה יאודה (בדף קמ״ב ע״א [חו״מ סימן קנ״ה ס״ח]). ועיין ביד אהרן (בהגה״ט)[41], נהר שלום ס״ג [סק״ב][42].
(דברי מנחם – הגב״י סק״ב)

ס) שם אלו הם דברים המוסיפים הבל פסולת של זתים וכו׳ בין לחים בין יבשים. בירושלמי פרק במה טומנין (הלכה א׳) אמרינן, תמן תנינן כן בגפת חדשה אבל בישנה טהור, ואיזוהי חדשה ואיזוהי ישנה, רבי יוסי ברבי בון בשם ר״י חדשה בתוך י״ב חודש ישנה לאחר י״ב חודש. ע״כ. ופירש הרב קרבן העדה ז״ל, תמן תנינן, בכלים פ״ט [מ״ה]. וכן בגפת, פסולת של זיתים לאחר שהוציאו שמנן וכו׳. טהור, שכבר כלה הלחות שבו והרי הם כעצים, אם כן בגפת לאחר י״ב חודש מותר לטמון. עכ״ל. ושם בשיירי קרבן (ד״ה אבל בישנה) כתב וז״ל: ופירשתי בקונטרס דמייתי לה הכא ללמוד מינה דבכהאי גוונא מטמינין בגפת, וגם זה לא ראיתי לאחד מן הפוסקים שהביאו. עכ״ל.

ולע״ד אחהמ״ר לא כן אנכי עמדי בכוונת הירושלמי, ולכך גם הפוסקים ז״ל לא מפלגי בדין הטמנה בין גפת חדשה לישנה, משום דסבירא להו דגם בישנים אסור להטמין. והוא דהוא ז״ל הבין דהאי דמייתי הירושלמי הך מתניתין הכא, אדישא דמתניתין קאי דקתני אין טומנין בגפת, דאין איסורו אלא בחדשה דהיינו תוך י״ב חודש, אבל בישנה שרי להטמין. ולע״ד קשיא טובא על פירושו זה מכמה אנפי, חדא, דהתנן [שבת מז:] להדיא גבי גפת וחבריו דאין טומנין בהם בין לחים בין יבשים, והיינו משום דקים להו לרבנן דגפת וחבריו מוסיפין הבל בטבען אפילו בעודן יבשים שלא נשאר בהם שום לחלוחית. ואם כן תימה על עצמך איך נתיר בגפת ישנה להטמין בה מטעם שכבר כלה לחותן כמו שכתב הרב ז״ל אחר דתנא דמתניתין אסר להטמין אפילו ביבשים. ואם כוונתו לפרש בין לחים בין יבשים תרוייהו תוך י״ב חודש, אבל אחר י״ב חודש אקרו ישנים, וקאמר

הערות וציונים

39. נדפס לקמן אות ר״א. **40.** נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות רמ״ה. **41.** נדפס לקמן אות פ״א. **42.** נדפס לקמן אות פ״ב.

אוצר ההלכה

הרב ז״ל דאין הכי נמי דשרי להטמין בהם, ולהכי לא תני תנא במקום לחים ויבשים בין חדשים בין ישנים, הא נמי ליתא, דחדשה וישנה ולחה ויבשה חדא מילתא היא, דכשהיא ישנה כלה הלחות שבה והרי היא יבשה, וכשהיא חדשה עדיין היא לחה, וכדכתב גם כן להדיא הגאון הר״ש ז״ל בפירוש מתניתין דכלים הנזכרת. ותו, דטעמא רבה איכא לאפלוגי בין הטמנה לטומאה, דבשלמא גבי טומאה אין התנור טמא אלא מחמת המשקין טמאים היוצאים מהגפת, ולכך דוקא בגפת חדשה שהמשקה יוצא ממנה על ידי ההיסק טמא התנור מאוירו, אבל בישנה טהור דליכא משקה ולא פלט מידי על ידי ההיסק, מה שאין כן בענין הטמנה, דכיון דתנן במתניתין לאסור בין לחים בין יבשים, שמע מינה דגפת אפילו יבש היה כעץ, טבעו להוסיף הבל גם אם אין בו לחות ולא יזוב שום משקה ממנו כלל, ואם כן איך יצוייר ללמוד קולא מטומאה להטמנה דלא שייכי אהדדי ודתיהם שונות. ותו קשה, דאי כפירוש הרב ז״ל, הוה ליה להירושלמי לאתויי הך מתניתין דכלים בריש הסוגיא, הן בעודנו אך עסוק בחלוקה דגפת, ואמאי נטר לה בסוף הסוגיא בתר דפריש סיפא דמתניתין לא בתבן ולא בזגין וכו׳ בזמן שהן לחין, ומפרש לא סוף דבר לחין ממש, ולדידיה מאן דכר שמיה הכא דינא דגפת דרישא, דהא סליק מיניה (ומפי׳) [ומפרש] דסיפא.

אכן נלע״ד, דמאי דמייתי תלמודא הך מתניתין הכא, לאו לדינא דגפת הוא דמייתי לה, אלא לפרושי סיפא דמתניתין דקתני בתבן וחבריו דאין טומנין בהם לחים אבל טומנין בהם כשהן יבשין. וכיון דההיתר והאיסור תלוי בלחות ויבשות, מיבעי לן למידע עד אימתי נקראו לחין, ואהא מייתי הך מתניתין דכלים, דבההיא נמי תני גפת חדשה וישנה והדין תלוי בזה, ומפרש חדשה תוך י״ב חודש ישנה לאחר י״ב חודש, כי ממנו נקח לדין הטמנה בתבן ודומיו דמפליג בהו תנא בין לחים ליבשים, דעד י״ב חודש מיקרו לחים, מכאן ואילך איקרו יבשים והותר להטמין בהם, והוי דומה בדומה, דהדין תלוי בלחות ויבשות כי התם לענין טומאה, אבל בחלוקה קמייתא דלא בגפת דהדין שוה בהם בין לחים בין יבשים, לא שייך לחלק בהם בין תוך י״ב חודש לאחר י״ב חודש כדי להתיר להטמין בהם אחר י״ב חודש כמו שכתב הרב ז״ל.

וראיה גדולה לפירוש זה בדברי הירושלמי, ממאי דחזינן בירושלמי דעבודה זרה פרק אין מעמידין (ה״ה) דתנן התם, החרצנים והזגין של נכרים אסורים וכו׳ דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים לחים אסורין יבשים מותרין. ואתמר עלה התם בירושלמי, תמן תנינן וכן בגפת חדשה וכו׳ איזוהי חדשה וכו׳. ע״ש. והתם על כרחך לפרש דמאי דמייתי הך מתניתין היינו לפרושי לחים ויבשים דאמרו חכמים במתניתין דמי״ב חודש ואילך הותרו חרצנים וזגים של נכרים ולית בהו איסור יין נסך ושרו אף באכילה, דלענין יין נסך הדין תלוי באם נשאר עדיין לחלוחית משקה בחרצנים דאסור, ללא נשאר דשרי, דומה לדין גפת לענין טומאה, וכן פירש שם הרב פני משה ז״ל, והוא פשוט. הוא הדין הכא מאי דמייתי הך מתניתין דכלים, היינו לפרושי סיפא לא בתבן וכו׳ בזמן שהן לחים אבל טומנין בהם כשהן יבשים, דתוך י״ב חודש הוו לחין, לאחר י״ב חודש הוו יבשים, ולעולם דגבי גפת כיון דתני תנא לאסור אפילו יבשים, גם לאחר י״ב חודש אסור להטמין בהם, ולכך שפיר עבוד רבותינו הפוסקים ז״ל דסתמו לאסור, שכן הוא באמת גם דעת הירושלמי, והוא מוכרח לע״ד, ואדרבא דבריו הקדושים שגבו ממני. וצ״ע.

ואחרי כתבי ראיתי להרב פרי מגדים ז״ל חלק משבצות זהב סימן רנ״ט (סק״א) שהביא דברי הרב קרבן העדה ז״ל הנזכר דגפת לאחר י״ב חודש מותר להטמין בהם, ותמיהתו הנזכרת למה לא הביאו הפוסקים דין זה ולא הרגיש עליו כלום. ע״ש. ואחהמ״ר גם עליו יפול התימה איך לא נרגש מכל מה שכתבנו, דנראה דדינא אין לחלק בכך גבי גפת.
(פתח הדביר ח״ג – סק״ד)

סא) שם אלו הם דברים המוסיפים הבל פסולת של זתים וכו׳ בין לחים בין יבשים. (כתב ידידי הרה״ג מקריפטש נר״ו) עיין בקרבן העדה לירושלמי [שבת פ״ד ה״א ד״ה טהור] דבעבר עליהם י״ב חודש שרי להטמין בהם. ע״ש.
(ילקוט הגרשוני – סק״א)

סב) שם אלו הם דברים המוסיפים הבל פסולת של זתים וכו׳ בין לחים בין יבשים. ואם הפסולת של זיתים כבר עברו עליהם י״ב חודשים מותר להטמין בהם, ושוב אין מוסיף הבל, כן מבואר בירושלמי (שבת פ״ד ה״א), ועיין בקרבן העדה [ד״ה טהור] ושיירי קרבן שם [ד״ה אבל בישנה] בזה. ואם עירב דבר שמוסיף הבל עם דבר שאין מוסיף הבל אסור גם כן להטמין בהם, דהוי כמטמין בדבר שמוסיף הבל לבד, עיין ירושלמי הנ״ל, ופני משה שם בזה. (חדושי מהרי״ן)

סג) שם ומלח. מדסתם משמע בין שחופרין בין שנעשה ממים שמבשלים. (באר יעקב – קרויזר – סק״ח)

סד) שם ופיד וחול. עיין להרב הגדול מר יאודאי גאון ז״ל בספרו החשוב מחנה יאודה (דף קמ״ב ע״ב וג׳ [חו״מ סימן קנ״ה ס״ח]). (פתח הדביר ח״ג – סק״ה)

סה) שם וחול. זה ימים רבים בעת בואי לק״ק זאלקווא, נשאלתי מהרב הגדול מהור״ר יצחק פרענקיל ז״ל אב״ד דק״ק טיסמניץ על דבר מנהגנו להטמין בערב שבת הקאווע בחול, מדוע לא מיחו החכמים במנהג גרוע שנהגו נגד המשנה והתלמוד וכל הפוסקים. עכ״ל החכם זצ״ל. וזאת אשר השבתיו, דע ידידי שהיה בדעתי למנוע המנהג הזה בימי ילדותי, ואחר זה חזרתי מדעתי, הנח להם לישראל מנהגם כי יש להם על מה שיסמכו.

ראשון תחלה, דעת הרשב״ם בתוספות ריש פרק במה טומנין [שבת מז: ד״ה במה] דשהייה והטמנה אסורה רק בבשיל

אוצר ההלכה

ולא בשיל, אבל בבשיל כל צרכו מותר, והתוספות חולקין על זה, ומכל מקום יש סמיכה על דעת הרשב״ם הנ״ל להתיר קאווע כי נתבשלת כל צרכה. ואני תמה על החכם השואל, דהרי לא הוצרך להביא ממרחץ לחמו, והדבר מבואר כאן בש״ע בהגהת מו״ה רמ״א סעיף ז׳, וסיים רמ״א שבמקום שנהגו להקל על פי סברא זו אין למחות בידם. ומעתה יש די התנצלות מבלי לבטל מנהגם. והנה במג״א [סק״ז] כתב דהוא הדין בנתבשל כמאכל בן דרוסאי לדעת המקילין בשהייה. ולדעתי נראה דכיון דעיקר הטעם משום דמחלוקת הפוסקים הוא וספיקא דרבנן לקולא, ובענין הא דמקילין בשהייה בנתבשל כמאכל בן דרוסאי הוא ג״כ מספיקא דרבנן, וכיון דיש בזה שני צדדי איסור מחמירין בדבר, כמו שהארכתי בחידושי קונטרס הספקות דשני ספקות בדרבנן להחמיר. והנה הפוסקים כתבו דאף במצטמק ורע לו אסור אף בדיעבד בהטמנה[43], והביאו ראיה מש״ס דשבת (לט.) במעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, ואמרו להם חכמים דאסורים ברחיצה ושתיה, ומבואר שם דאף דחמין הוחמו מבעוד יום וחמין שהוחמו כל צרכן חשיבי מצטמק ורע לו מכל מקום אסור בהטמנה אף בדיעבד, והטמנה אסורה משום שמא יחתה ואסירי אף בדיעבד. ונראה לפע״ד ליישב הדבר על מכונו, דבודאי חמין שעיקרן לשתיה כשהוחמו כל צרכן חשיבי מצטמק ורע להן, ועל כל פנים לא חשיבי מצטמק ויפה להם, אבל חמין שעיקרן לרחיצה, שדרך לערב מים חמים במים צוננים כדי שיהיה יפה לרחיצה ואינו צריך שיהיה משובחים בטעם, דהרי עיקרן עומד לרחיצה, אף בהוחמו כל צרכן לא חשיבי מצטמק ורע לו, דאם יהיה חמים הרבה יערב לתוכן מים צוננין, ומה שהם חמין יותר טובים הם, ולכך שם כיון דלענין רחיצה שייך חשש [שמא] יחתה בגחלים ועיקרן לרחיצה, ממילא כיון דעבר על זה אסורים אף בשתיה וזה ברור.

ובזה נפתחו שערי בינה בדברי התוספות שם [לט:] בד״ה אלא פניו ידיו ורגליו, דהקשו שם דממתניתין הוי מצי למידק דאסור אף רחיצת פניו ידיו ורגליו כמו דאסור בשתיה. והדבר תמוה, דהרי מעשה שבת אסורים באכילה ושתיה למאן דאמר ומותרין בהנאה, וא״כ אף דאסורים בשתיה מכל מקום מותרין בהנאה דהיינו לרחיצת פניו ידיו ורגליו, ובדבר זה הרגיש הגאון בעל ספר מגיני שלמה [שם]. עוד הקשו הפוסקים, דלפי האמת דמותר ביום טוב ברחיצת פניו ידיו ורגליו, אמאי נקט בסיפא כחמין שהוחמו ביום טוב ומותרין בשתיה, הוה ליה למינקט רבותא דאף ברחיצת פניו ידיו ורגליו מותרין. ואמנם כל הדברים נכונים, דהא דהקשו התוספות דכיון דתני דאסורים בשתיה, על כרחך דאסירי ברחיצת פניו ידיו ורגליו, דאי נימא דברחיצה באמת מותר משום דלא גזרו לאסור הנאה, א״כ אמאי יהיו אסורים בשתיה, כיון דהוא מצטמק ורע לו, ואי דקנסו אותו לפי שלענין מרחץ הוי מצטמק ויפה לו, הרי קיימינן השתא דלענין מרחץ באמת מותרים בדיעבד, וא״כ לא הועילו כלום במה שאסרו לשתיה, דלענין שתיה בלאו הכי לא יחתה בגחלים דהוי מצטמק ורע לו, ולענין מרחץ לא אסרו בדיעבד הנאה, אלא ודאי דאסרו בדיעבד מרחץ ג״כ, וא״כ פשיטא דהרחצת פניו ידיו ורגליו אסור. ובזה נתיישב לנכון הא דנקט בסיפא ומותרין בשתיה ולא נקט דמותר ברחיצה, דרבותא אשמעינן דאף בשתיה מותר, דהוה אמינא ברחיצה מותר משום דלא קנסו להנאה ובשתיה קנסו. ואין לומר דבשתיה מותר דמצטמק ורע לו, דהרי כתבו הפוסקים דסיפא דיום טוב לא אירי שהביאו מבעוד יום רק ביו״ט עצמו, ועיין בספר פני יהושע ודו״ק היטב. על כל פנים אין כאן ראיה משם לאסור בדיעבד.

השנית, הנה לא נעלם מעיני כל שנחלקו קדמונים אי בעינן דוקא הטמנת כל הכלי באופן שאין מקצתה מגולה אבל אי מקצת כלי מגולה לא חשוב הטמנה. ועיין בהגה״ת מו״ה רמ״א סימן רנ״ג [ס״א]. ובאמת לדעת הרבה פוסקים דאף שמקצתה מגולה חשוב הטמנה, ואמנם יש לסמוך על פוסקים המקילין במילתא דרבנן, וכן נראה דעת רש״י ז״ל, דפירש במתני׳ שם [מט.] אהך דטומנין בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן, כיצד הוא עושה, נוטל הכיסוי והן נופלות, ופירש רש״י דאע״ג דכולה טמונה בהן אין אסור דלא נעשה בסיס להן. ע״ש היטב. ולכאורה קשה אמאי דחק רש״י לפרש כן, הא בפשיטות מצי לאוקמי שאין הכיסוי טמונה ולכך יכול ליטלה, אלא ודאי דאף בדבר המוסיף הבל אין איסור רק בכולה טמונה, וא״כ קשה מאי אשמעינן מתניתין דטומנין בגיזי צמר כיון שאינו מוסיף הבל, הא אף במוסיף הבל אינו אסור, ועל כרחך דאירי בכולה טמונה, ואם כן איך יטול הכיסוי, ועל כן פירש רש״י דלא נעשית בסיס וזה ברור. ואמת שדעת המרדכי [שם סימן שכ״ג] דהך דנוטל כיסוי והן נופלות אירי במקצתה מגולה, וכן פסק להלכה בש״ע סימן רנ״ט [ס״א], מכל מקום דעת רש״י לא כן הוא[44]. וכן דעת התוספות שם (דף נ״א ע״א [ד״ה או]) בהך דטמן בדבר הניטל. ע״ש היטב. ובאמת שדברי הש״ע תמוהין בעיני, דלשיטת המרדכי דבעינן מקצתה מגולה, על כרחך דסבירא ליה דאף באין כל הקדירה טמונה חשיב הטמנה, דאי לאו הכי מאי (אירי) [איריא] גיזי צמר, הא אף בדבר המוסיף הבל מותר להטמין במגולה למעלה, ולהפוסקים דדוקא כל הקדירה טמונה חשוב הטמנה על כרחך דסבירא להו כשיטת רש״י דאף באין הכיסוי מגולה מותר לטלטל, וקשה על הש״ע דמזכה שטרא לבי תרי, ולקמן [סימן רנ״ט סק״א][45] יבואר מה שנראה לי בביאור לשון הסוגיא בהך דנוטל את הכיסוי, כעת נראה לעיין בגוף הדין. והנה בש״ס דשבת [מז:] בהא דבעי שם אהך דאין טומנין בגפת, אי גפת של זיתים תנן אבל דשומשמין שפיר דמי, או דילמא דשומשמין תנן

הערות וציונים

43. עיין במשנה ברורה (סקל״ד) שכתב דבדיעבד מותר לכ״ע במצטמק ורע לו, ומקורו מהב״י והש״ע (ס״א), וצ״ע. **44.** עיין רש״י (נא. ד״ה הרי זה) שכתב להדיא אם אין מקצת פיה מגולה לא יטול. וא״כ גם לדעת רש״י דמיירי שכולה טמונה מ״מ מקצת פיה בעינן שיהיה מגולה כדי שיהיה לו במה לאחוז, שהרי הגיזין הם מוקצה. **45.** נדפס לקמן בסימן רנ״ט אות ח׳.

וכל שכן דזיתים. וקפשיט הש"ס שם מהך דקופה שטמן בה אסור להניחה על גבי גפת של זיתים, שמע מינה של זיתים תנן, ודחי שם דילמא להטמין אף בגפת של שומשמין אסיר, לענין אסוקי הבלא דוקא של זיתים מסקי הבלא. ע"ש היטב. והנה אי נימא דאף באינה טמונה כולה חשיב הטמנה ואסור להטמין בדבר המוסיף הבל, א"כ הא דנקט כאן קופה שטמן אסור מילתא דפשיטא, דאי לא טמן פשיטא שאסור להניחה על גבי גפת של זיתים, דהרי הוא מטמין בגפת ואפילו בשומשמין אסור, רק כיון שטמן בקופה והוא מניח כל הקופה על גבי גפת של זיתים היה מקום לומר דמותר דאין כאן הטמנה כלל כיון שהקופה מפסקת, קמ"ל דזיתים מסקי הבלא ודוקא זיתים ולא דשומשמין, אבל באין קופה מפסקת פשיטא דאסור להניח הקדרה על גבי גפת אפילו דשומשמין דהוא הטמנה, אבל אי נימא דבעינן שכל הקדירה תהיה טמונה בדבר המוסיף הבל, א"כ בלא הטמין הקדירה בקופה פשיטא דמותר להניחה על גפת של זיתים, רק כיון שטמן בקופה לכך אסור להניח על גבי גפת דהוי מטמין בדבר המוסיף הבל, דהיינו כיון שהזיתים מסקי הבלא והקופה מתחמם חשוב הטמנה בקופה במטמין בדבר המוסיף הבל, א"כ הא דנקט קופה שטמן בה דוקא הוא, אם כן שפיר נוכל לומר דרבותא נקט דאפילו להניחה על גבי גפת של זיתים דוקא בקופה שטמן אסור, אבל להניח הקדירה עצמה על גפת של זיתים מותר, אף דזיתים הם מוסיפין הבל יותר משומשמין, ויש ראיה לכאורה לדעת הפוסקים דהטמנה אסור אף במגולה מקצתה.

(ישועות יעקב – סק"ג)

סו) שם וחול. עיין תוספות שבת (דף ל"ח ע"ב ד"ה לא) דחול דקריר מקרר, דחמים מחמם, ובחול שהוחם בחמה אף דקריר מחמם. משבצות זהב [סק"ג]. (באר יעקב – קרויזר – סק"ט)

סז) שם ותבן. בין שהוא ארוך בין נחתך לחתיכות דקות. משבצות זהב [סק"ג]. (באר יעקב – קרויזר – סק"י)

סח) שם ותבן וזגין ומוכין ועשבים וכו'. כתב הטור (דף קס"ח ע"א שיטה ב'), **ותבן וכו'.** נ"ב: **והרמב"ם** [הלכות שבת פ"ד ה"א] נראה שלא היה גורס תבן בסיפא, שכתב, וזגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין וכו'. הרי משמע שלא היה גורס תבן, אבל מן הגמרא משמע קצת דגרסינן תבן, מדאמרינן בפסקא [שבת מח.] ולא בתבן וכו', אמר ליה וכי מפני שאין לו קופה של תבן. ע"כ. ואין מזה הכרח, אבל ממה שכתב בפירוש המשנה נראה להדיא שהיה גורס תבן, שכן כתב, "אבל" חוזר על הכל ר"ל תבן וזגין וכו'. הרי דהיה גורס תבן, ואיני יודע אמאי השמיט תבן בספר היד ועיין לקמן. (יד אהרן – הגה"ט)

סט) שם ותבן וזגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין. ושגגה יצאה מתחת קולמוסו, דזו לשון הרמב"ם מפני שלא היה גורס תבן בסיפא, אבל למאי דהכניס הרב ז"ל ג"כ תבן בהך סיפא, הדבר ברור שגם תבן אינו מוסיף הבל אלא בלח אבל לא ביבש[46]. ב"ח [אות ב'].

(שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"ב)

ע) שם ותבן וזגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין. ק"ק למה פתח בארבעה וסיים בשלשה, ואם כוונתו לומר דבתבן לא שנא לחים לא שנא יבשים, היה לו לומר ברישא עם השומשמין וזבל וכו', ואם התבן דינו כמוכין היה לו לומר ארבעתן, ואחרי סמוך ראיתי להב"ח ז"ל [אות ב'] שנרגש מזה, יעש"ב. (ועיין במגן דוד [ט"ז] סק"ג, ובמג"א סק"י ודו"ק).

(מטה יהודה – סק"א)

עא) שם ותבן וזגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין. קשיא לי טובא, פתח בארבעה וסיים בשלשה, דהא קאמר תבן וזגין ומוכין ועשבים. ואם כוונתו לומר דבתבן לא שאני לן בין לחים בין יבשים, היה לו לומר ברישא עם השומשמין וזבל וכו', ואם התבן דינו כמוכין, היה לו לומר ארבעתן, מאי שלשתן.

שוב ראיתי שתמה ב"ח [אות ב'] תמיהה זו.

(משחא דרבותא ח"ב – חדושי מהרמ"א)

עב) שם ותבן וזגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין. כתב מג"א (סק"י), צריך לומר דחשיב לתבן וזגין כחדא. [ע"כ]. יותר נכלל בעשבים והכל דוחק. [הערת המו"ל הר"ר יצחק במברגר: ובלבוש לא נזכר תבן כלל].

שם אמנם ברמב"ם [הלכות שבת פ"ד ה"א] לא הזכיר תבן. צ"ע במגיד משנה ובפירוש המשנה. [הערת הנ"ל: ר"ל שמהרב המגיד (פ"ד ה"א) משמע שרק בקצת ספרי רבנו לא נזכר תבן, ובפירוש המשניות לרמב"ם [שם פ"ד מ"א] נזכר להדיא].

שם ומדסתם שמע מינה דאפילו לחין מחמת דבר אחר אסור. צ"ע במגיד משנה ובפירוש המשנה להרמב"ם. [הערת הנ"ל: ר"ל שהרב המגיד (פ"ד מהלכות שבת ה"א) כתב וז"ל: ובקצת ספרי רבנו לא נזכר תבן וכו', ומלשון רבנו שכתב אפילו מחמת עצמן, נראה שדעתו שיותר הם מחממין בשלחין מחמת דבר אחר וכל שכן שאסור. ע"ש. ובפירוש המשניות [שם] כתב הרמב"ם להדיא וז"ל: ואמרו בזמן שהם לחים אינו רוצה בזה העשבין בלבד, אבל חוזר על הכל, ר"ל תבן וזגין ומוכין ועשבין, ואינו רוצה באומרו לחים שיהיו שרויים במים, אבל רוצה שיהיה בהם לחלוחית טבעית. עכ"ל. אך מלשון זה של הרמב"ם היה נראה להיפך מדעת הרב המגיד והיה סיוע לבעל מג"א, אבל באמת אפשר לפרש לשון פירוש המשניות לרמב"ם, לא תימא דוקא שרויים במים, אלא גם אם יש בהם לחלוחית טבעית נמי הדין הכי, ואם כן לא קשה על הרב המגיד[47]. (זכרון אברהם)

הערות וציונים

46. ר"ל וא"כ הול"ל בזמן שארבעתן לחים. **47.** וכן פירש הרב יד אהרן, נדפס לקמן אות פ"א.

אוצר ההלכה

עג) שם ותבן וזגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין. כתב במג״א (סק״י) ד״ה [ששלשתן לחין], צריך לומר דחשיב לתבן וזגין כחדא. דלא כט״ז [סק״ג]. וכן נראה, דהא הרמב״ם בפירוש המשניות [שבת פ״ד מ״א] הזכיר תבן, ובפסקיו [שבת פ״ד ה״א] לא הזכיר רק גפת[48], ועל כרחך צריך לומר כדבריו ז״ל. ודע מה שכתב ומדסתם שמע מינה אפילו לחין מחמת דבר אחר, ריהטא דלישנא תפס, אבל לדברי המחבר דהוא כדברי הרמב״ם לחין מחמת עצמן רבותא יותר מלחין מחמת דבר אחר, והוא פשוט. (שו״ת חמדת שאול – סימן כ״ח אות כ״ב)

עד) שם ותבן וזגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין. נ״ב: ראיתי להרב שושנים לדוד בריש פרק במה טומנין [דף ע״ט ע״ב מדפי הספר] שכתב וז״ל: הרמב״ם ז״ל בפ״ד מהלכות שבת (דין א׳) כתב, זגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין. ולא ידענא טעמא מאי דילג ותבן. וטפי קשיא לי על מרן ז״ל שבש״ע (סימן רנ״ז ס״ג) כתב, ותבן וזגין ומוכין ועשבין בזמן ששלשתן לחין ע״כ. והלא ארבעה הן וצ״ע. ושוב עינו ראה להרב מג״א שכתב דחשיב לתבן וזגין כחדא, ובאמת הרמב״ם לא הזכיר תבן. ע״כ. הנה דברי הרב מג״א ז״ל הם בסק״י, עיין שם ובט״ז סק״ג. וכבר הב״ח [אות ב׳] הרגיש כן בדברי מרן, עד שכתב ושגגה יצאה מתחת קולמוסו. ע״ש. והרב [המגיד] ז״ל (בפ״ה) [בפ״ד] מהלכות שבת שם כתב דבקצת ספרי רבנו לא נזכר תבן. ע״כ. וכתב במרכבת המשנה אלפאנדרי [שם] דלא ידע למה, שהרי מן הגמרא נראה שגורסין תבן במתניתין כו׳, והרמב״ם בפירוש המשנה גורס תבן וכו׳, ואמאי השמיט בספר היד תבן. ע״ש וביד אהרן בהגהת הטור[49] לפנים. וראיתי להרב מעשה רקח (בפ״ד מהלכות שבת דין א׳) דעמד בזה, ועלה מן הישוב דברי הרמב״ם ומרן דסבירא להו דתבן ועשבים חדא מילתא היא, דתבן מין עשב הוא (והאי) [ודאי] כו׳, עש״ב. ועיין מטה יהודה (בסק״א)[50]. (דברי מנחם – הגה״ט סק״ב)

עה) שם ותבן וזגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין. כתב מג״א (סק״י), כיון דמסיים המחבר בזמן ששלשתן לחין, צ״ל דחשיב לתבן וזגין כחדא. ובאמת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ד ה״א] לא הזכיר תבן, ומדסתם שמע מינה דאפילו לחין מחמת דבר אחר אסור. ע״כ. והוא תימה דמה ראה רמב״ם לחשוב תבן בכלל זגין ותנא דמתניתין (ריש פ״ד דשבת) תני תבן וזגין, אלמא לאו חדא נינהו. וכן קשה על יפה עינים שכתב דלהרמב״ם תבן בכלל עשבים, הא תנא דמתני׳ חשיב תבן לחודא ועשבים לחודא, וגם ליכא למימר דלא גריס רמב״ם במתניתין תיבת תבן, דבהדיא כתב בפירוש המשנה [פ״ד מ״א] וז״ל: אתבן קאי. וצ״ע. ומה שכתב ומדסתם ש״מ אפילו לחין מחמת דבר אחר אסור, משמע יותר סברא לאסור לחין מחמת עצמן, וברמב״ם בפירוש המשנה איתא איפכא, דיותר סברא לאסור לחין מחמת דבר אחר מבלחין מחמת עצמן, אבל מרבנו עובדיה ברטנורא שם משמע כמג״א, דהרב רבנו עובדיה ברטנורא פסק לאסור רק בלחין מחמת עצמן ולא בלחין מחמת דבר אחר א״כ למג״א דאסיר שניהם, אבל על כל פנים מחמת עצמן סברא יותר לאסור מחמת דבר אחר. (שלחן אש)

עו) שם ותבן וזגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין. ועיין בט״ז [סק״ג] ובמג״א [סק״י]. והגר״א בביאוריו [סקי״ב] כתב דתבן הוא תוספת רמ״א, וש״ע כתב לשון הרמב״ם [הלכות שבת פ״ד ה״א] דלא כתב תבן, וזהו שכתב ששלשתן. עכ״ל. והנה לכאורה צריך לומר דיש כאן חלופי גירסאות, והיינו דהרמ״א מצא גירסת הטור וכן הרבה מן הראשונים, והש״ע סמך אגירסת הרמב״ם, ותלי בגירסת הירושלמי [שבת פ״ד ה״א] שהביא הפמ״ג [משבצות זהב סק״ג]. וע״ש. וצ״ע בזה, שהרי הב״י לא דן בגירסא זו כלל, ואיך השמיט גירסת הטור בלא שום טעם. וצ״ע. (ובאמת המעיין בדפוס ויניציא שנת שכ״ה בש״ע שנדפס בחיי המחבר בלי הגהות הרמ״א יראה שתיבת תבן כבר כתובה שם). (אמת ליעקב)

עז) שם בזמן ששלשתן לחין. כתב הטור או״ח סימן רנ״ז, ואלו דברים המוסיפין הבל כו׳, ותבן וזגין ומוכין ועשבים לחים, אבל יבשים טומנין בהם, וטומנין בכסות ובפירות וכו׳. והביא הב״י דברי הרי״ף [שבת כב:] דאיבעיא לן לחים דמתניתין מחמת עצמן או דילמא לחין מחמת דבר אחר, וכתב הרי״ף וסלקא דמחמת עצמן תנן, ומוכין לחין מחמת עצמן היכי משכחת לה כגון [מ]מרטא דביני אטמא וכסות לחה דעבידא ממרטא דביני אטמא. וכתב הב״י דנראה מדבריו דלחין מחמת עצמן מחממות טפי, וכן פירש רש״י [שם מט. ד״ה לחין], ולפי זה לחין מחמת דבר אחר מותר, וכן דעת הרא״ש [שם פ״ד סימן ה׳]. אבל מדברי הרמב״ם בפ״ד [ה״א] נראה שהוא ז״ל מפרש בלחין מחמת דבר אחר מחממין טפי דאסור בכל גווני, ותמיה על הטור שלא הזכיר מזה כלום. ואחר זה הביא הב״י בשם רבנו ירוחם [נתיב י״ב ח״ג דף ס״ח ע״ב] וז״ל: הרי״ף הביא הא דתני רבי אושעיא [שם] טומנין בכסות יבשה אבל לא בכסות לחה, ותימה הוא כי נראה דפליג אמתניתין דקתני סתם טומנין בפירות ובכסות ומשמע בין לחין בין יבשין. [עכ״ל רבנו ירוחם]. ואע״ג דבספרי הרי״ף ליתא להא דתני רבי אושעיא, מכל מקום מדכתב וכסות לחה דעבידא ממרטא דביני אטמא יש ללמוד דהכי סבירא ליה, דאם לא כן למה ליה לאתויי הא דכסות לחה, ואע״פ שהפוסקים לא פסקו להא דתני רבי אושעיא, משום דנראה דפליג אמתניתין (ושרי) [דשרי] סתם להטמין בכסות ובפירות כמו שכתבו התוספות [שם ד״ה אבל], אפשר דהרי״ף סובר דלא פליג, דמתניתין

הערות וציונים

48. המילה גפת אין לה ביאור ואולי צ״ל ג׳, ור״ל דבמשניות הזכיר ארבעה דברים ואילו בפסקיו הזכיר רק שלשה דברים, ובזה רצה להכריח כהמג״א שתבן וזגין חשיבי כחד. **49.** נדפס לעיל אות ס״ח. **50.** נדפס לעיל אות ע׳.

אוצר ההלכה

גלי לן מוכין לחין מחמת עצמן אין טומנין בהם, ומיניה נשמע (דכסות) [לכסות] ופירות דכל שהן לחין מחמת עצמן אין טומנין בהם, והדר תני טומנין בכסות ובפירות סתם, לומר דאפילו הם לחין טומנין בהם והוא שיהיו לחין מחמת דבר אחר, וכדפירש רבי אושעיא. עכ"ל [הב"י]. ותמהני על פה קדוש יאמר דבר זה, א"כ רישא דקתני אין טומנין בתבן ובמוכין בזמן שהן לחין מיירי דוקא בלחין מחמת עצמן, אבל בלחין מחמת דבר אחר טומנין, ובסיפא דקתני טומנין בכסות ובפירות מיירי בלחין מחמת דבר אחר, אבל מחמת עצמן אין טומנין, אם כן כסות דינו שוה למוכין, א"כ אמאי (חולקן) [חילקן] התנא בתרי בבי, הוי ליה למיתני בחד בבא דאין טומנין במוכין ובכסות. ויותר היה נראה לי לומר דהרי"ף מפרש כמו הרמב"ם דלחין מחמת דבר אחר מחממות טפי, וקא מבעיא לן דאם אפילו מחמת עצמן נמי מוסיף הבל, וכתב הרי"ף (וסלקא) [וסלקא] דמחמת עצמן תנן, ר"ל דאפילו מחמת עצמן נמי מוסיף הבל, ורישא (מיירי) דאין טומנין במוכין מיירי בין מחמת עצמן ובין מחמת דבר אחר, וסיפא דקתני וטומנין בכסות משמע בין לחין מחמת עצמן ובין לחין מחמת דבר אחר, ורבי אושעיא פליג אמתניתין, ורי"ף דמפרש וכסות לחה מחמת עצמן ממרטא דביני אטמא ש"מ דפסק כרבי אושעיא, ותמיהת רבנו ירוחם קיימת למה פסק כדעת יחיד נגד סתמא דמתניתין, וספר רבנו ירוחם לא היה (בידו) [בידי] לעיין בו. ודו"ק. (פנים מאירות ח"ב – סימן ל"ו)

עח) שם בזמן ששלשתן לחין. כתב ב"י (ע"ד שיטה ד'), אפשר דהרי"ף סובר דלא פליג כו'. נ"ב: עיין בספר פנים מאירות (ח"ב סימן ל"ו)[51]. (יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"ג)

עט) שם בזמן ששלשתן לחין. עיין מה שכתבו ב"י ופנים מאירות (ח"ב סימן ל"ו)[52]. (ברכי יוסף – סק"א)

פ) שם בזמן ששלשתן לחין וכו'. כתב ב"י (דף קס"ח ע"ד שיטה ג'), אבל מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד נראה וכו'. נ"ב: והכי נקטינן לחומרא. ב"ח [אות ב'].
(שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"א)

פא) שם בזמן ששלשתן לחין וכו'. כתב ב"י (ע"ד שיטה ב'), וכן כתב הרמב"ם (באי') [בפירוש] המשנה, עד אבל הרמב"ם ז"ל בפ"ד וכו'. נ"ב: מדברי מרן ז"ל משמע דהרמב"ם ז"ל פליג דידיה אדידיה (אפי') [מפירוש] המשנה לספר היד, והכריחו ממה שכתב בפירוש המשנה [שבת פ"ד מ"א] וז"ל: ואינו רוצה באמרו לחין שיהו שרויים במים, אבל רוצה שיהיה בהם לחלוחית טבעית, ויתכן להיות זה (בשמן) [בצמר] אם יהיה מבין ירכות הצאן וכו'. עכ"ל. הרי מלשון זה משמע דסבירא ליה כדעת הרי"ף ז"ל [כב:] דלחין מחמת עצמן דוקא הוא דאסור. ולי נראה לומר דלא פליג מפירוש המשנה לספר היד, ומה שכתב אבל רוצה שיהיה בהם לחלוחית טבעית וכו', לאו לאפוקי דלחין מחמת דבר אחר שיהיה מותר להטמין, אלא דנקט לחין מחמת עצמן דאסור ומכל שכן לחין מחמת דבר אחר. ומה שכתב ואינו רוצה באומרו שיהיו שרויים במים, כוונתו בזה לומר דמאי דתני במתניתין לחין, לא תיסק אדעתך שכוונתו שהן לחין מחמת דבר אחר ואתי לאפוקי לחין מחמת עצמן דמותר, אלא כוונת התנא הוא לחין מחמת עצמן ומכל שכן לחין מחמת דבר אחר, זה אפשר לומר בדבריו. (יד אהרן – הגב"י[53])

פב) שם בזמן ששלשתן לחין וכו'. בגמרא [שבת מט.] איבעיא להו לחים מחמת עצמן או לחים מחמת דבר אחר, וכתב רש"י [ד"ה לחין] דלחים מחמת עצמן מחממות טפי, וכן הוא דעת הרא"ש [שם פ"ד סימן ה']. ודעת הרמב"ם בחבורו פ"ד [מהלכות שבת ה"א] להיפך, והרי"ף [כב:] כתב, וסלקא דמחמת עצמן תנן. וכי היכי דלא לישוויה להרמב"ם חולק אהרי"ף רביה, אפשר דהכי נמי קאמר הרי"ף, דסלקא דמחמת עצמן תנן ואפילו הכי הוה ליה מוסיף הבל, ונקט לישנא דתלמודא לחים מחמת עצמן הוא או דלמא לחים מחמת דבר אחר, ולא אמר לחים אף מחמת עצמן. וכן נמי בפירוש הרמב"ם [פירוש המשניות פ"ד מ"א] שכתב, אינו רוצה באומרו לחין שיהיו שרויים במים, אבל רוצה שיהיה בהם לחלוחית טבעי[ת], הכי נמי קאמר דאפילו יש בהם לחלוחית טבעי[ת] הוה ליה מוסיף הבל. וניחא לפרש הכי ולא לומר דהדר ביה מפירושו לחבורו. אבל הבית יוסף כתב דהרמב"ם בפירושו והרי"ף קיימי בשיטת רש"י. והטור כתב סתם ששלשתן לחים, וכבר תמה עליו מרן. והרב דרכי משה [אות ג'] כתב דדעת הטור כהרמב"ם דאפילו לחים מחמת עצמן כל שכן לחים מחמת דבר אחר ולכן לא חילק ביניהם. ע"כ. ומכל מקום קשה, דסתם כהרמב"ם ולא הזכיר כלל סברת אביו ורש"י ז"ל. והש"ע אע"ג שתמה בב"י על הטור שלא חילק, אפילו הכי לא נמנע מלהעתיק בש"ע כלשון הטור, דכיון דלשון הרי"ף לא מכרעא יש לפסוק כהרמב"ם לגבי הרא"ש. (נהר שלום – סק"ב)

פג) שם בזמן ששלשתן לחין וכו'. במג"א (סק"י) ששלשתן וכו', ומדסתם וכו'. והנה רש"י [שבת מט. ד"ה לחין] וכל הפוסקים פירשו לחים מחמת עצמן מחממות טפי, אבל הרמב"ם [הלכות שבת פ"ד ה"א] פירש איפכא, דלחין מחמת דבר אחר מחממות טפי. ועיין באליה רבה [סק"ט] שהקשה עליו מירושלמי [שבת פ"ד ה"א] שמפורש איפכא. (בגדי ישע)

פד) שם בזמן ששלשתן לחין וכו'. ולא חילק בין לחין מחמת עצמן ללחין מחמת דבר אחר, וכן כתב הטור לחין סתמא, ובש"ס [שבת מט.] הוא איבעיא דלא איפשיטא אי לחין מחמת עצמן או מחמת דבר אחר, ופירש רש"י [ד"ה לחין] דלחין מחמת עצמן מחממות טפי, וכן פירש הרא"ש [שבת פ"ד סימן ה'],

---

הערות וציונים

51. נדפס באות הקודמת. **52.** נדפס לעיל אות ע"ז. **53.** חידוש זה נדפס בספר בהגה"ט, ובאמת הוא טעות דפוס ושייך להגב"י שעליו הרב המחבר קבע דבריו.

אוצר ההלכה

ופסק לקולא דלחין מחמת דבר אחר מותר. והב"י מתמה על הטור שלא כתב מזה כלום, והדרכי משה [אות ג'] כתב וז"ל: ונראה דעת הטור כדעת הרמב"ם [הלכות שבת פ"ד ה"א] דאפילו לחין מחמת עצמן וכל שכן לחין מחמת דבר אחר ולכן לא חילק ביניהם עכ"ל. ודבריו תמוהין, דהא הרמב"ם והרא"ש פליגי בתרתי, חדא, דהרמב"ם פסק האיבעיא לחומרא ותרוייהו אסירי, בין לחין מחמת עצמן ובין לחין מחמת דבר אחר, והרא"ש פסק האיבעיא לקולא כיון דספיקא דרבנן הוא. ושנית, דהרא"ש מפרש כפירוש רש"י דלחין מחמת עצמן מחממות טפי, ולכן פסק דלחין מחמת דבר אחר מותר, והרמב"ם מפרש דלחין מחמת דבר אחר מחממות טפי. וכל זה אנו מוכרחים לומר לדעת הרמב"ם שכתב בלשון אפילו לחין מחמת עצמן, משמע דלחין מחמת דבר אחר מחממות טפי, אבל הטור דלא כתב כן רק מדסתם וכתב ולא חילק כלל, מוכח דפוסק האיבעיא לחומרא אע"פ שספיקא דרבנן היא, ודלא כהרא"ש אביו, אבל מנא לן לומר ולהרבות המחלוקת בין רבנו הטור להרא"ש אביו גם בפירוש של האיבעיא. ולפעד"נ כדי למעט מחלוקת הטור על הרא"ש אביו שאין דרכו בכך, היה נראה לומר דהטור אין חולק בזה על הרא"ש דיש לפסוק האיבעיא לקולא כיון דספיקא דרבנן היא, אבל בפירוש של האיבעיא הוא חולק עליו ולא בהחלט, והיינו דלהרא"ש פשיטא ליה כפירוש רש"י דלחין מחמת עצמן מחממות טפי והאיבעיא היא בלחין מחמת דבר אחר ולא איפשיטא, וכיון דספיקא דרבנן הוא פסק לקולא, אבל הטור ספוקי מספקא ליה אי כפירוש רש"י והרא"ש או כפירוש הרמב"ם, ומשום הכי אף דספיקא דרבנן הוא הוצרך לחומרא, דאם לא כן בטלה לה דינא דמתניתין מכל וכל. וצ"ע. (אותות השמים – דרישת ארי – סק"ב)

פה) שם בזמן ששלשתן לחין וכו'. רבנו ישעיה הראשון [פירוש ופסקי רי"ד שבת מט. ד"ה פיסקא בין לחין] פסק לחומרא, דבין מחמת עצמן בין מחמת דבר אחר אסור, וכן פסקו הרמב"ם [הלכות שבת פ"ד ה"א] והטור. ע"ש. אבל הרי"ף [שבת כב:] והרא"ש [פ"ד סימן ה'] פסקו לקולא, כיון דאיסור דרבנן הוא. ע"ש. וקשה, מאי שנא מהך בעיא דפרק כירה [לח:] תלאו במקל וכו' דפסק לחומרא [רא"ש שם פ"ג סוף סימן ב']. ע"ש. ועוד דבירושלמי [שם פ"ד ה"א] אמר, לא סוף דבר לחין אפילו יבשים שנתלחלחו נמי אסור. ע"ש. ואפשר דמהירושלמי פסק הרמב"ם כאן לחומרא, ואין צריך למה שכתב הלחם משנה. ע"ש. וכן דעת כל האחרונים, דלא כהרב אליה רבה [סק"ט] דפסק כהרי"ף והרא"ש. ע"ש. ומה שהקשה על הרמב"ם, דמאי דייק הש"ס [שם מט.] מוכין לחין מחמת עצמן היכי משכחת לה. ע"ש. כבר כתב הרב לחם משנה דמתניתין קתני כל הנך דומיא דמוכין. ע"ש. (ערך השלחן – סק"ה)

פו) שם בזמן ששלשתן לחין וכו'. מדברי הש"ע כאן מבואר דאין חילוק בין לחים מחמת עצמן או מחמת דבר אחר. ובש"ס דשבת (דף מ"ט ע"א) הוא בעיא דלא איפשיטא, וכיון דספיקא במידי דרבנן הוא ראוי להקל בזה, וכן הוא דעת הרי"ף [שם כב:] באמת, אמנם הטור סתם בזה להחמיר, וכן פסק הרמב"ם ז"ל [הלכות שבת פ"ד ה"א], ונראה מדבריו ג"כ דהוא מפרש בעיית הש"ס להיפך, וסבירא ליה דלחים מחמת דבר אחר מחממין טפי ועל כן כתב אפילו מחמת עצמן. וקשה לי על דבריו, דהרי הש"ס פשיט שם להך בעיא מהא דתניא אין טומנין בכסות לחה ובפירות לחים, כסות לחה מחמת עצמה האיך משכחת לה, ולפי שיטת הרמב"ם מה קושיא, דהא במחמת דבר אחר בודאי אין טומנין, ובעית הש"ס הוא אם לחין מחמת עצמן מחממות ג"כ וא"כ מה ראיה מייתי, דלמא באמת איירי במחמת דבר אחר, והוא תימה לשיטת רבנו[54]. ועוד, דהרמב"ם סותר דברי עצמו, דבפירוש המשנה כתב להדיא כשיטת רש"י.

ולדינא, למאן דאסר לעיל בשל שומשמין אף דהוא מילתא דרבנן ומהראוי להקל בספיקו, מכל מקום החמירו בזה כיון שקרוב לבוא לידי איסור תורה, כמו שכתב הבית יוסף, והוא הדין כאן בהך ספיקא, דבעיא דלא איפשיטא הוא. ולקמן יבואר עוד ראיה להחמיר בזה. (ישועות יעקב – סק"ד)

פז) שם בזמן ששלשתן לחין וכו'. כתב הרב מג"א ז"ל (סק"י), דמדסתם משמע דאפילו לחים מחמת דבר אחר אסור. ע"ש. בירושלמי פרק במה טומנין (סוף הלכה א') אמרינן, לא סוף דבר לחים אפילו יבשים שנתלחלחו וכו', רבי יוחנן בר שילא הדא אמרה ההן דכמר איידה צריך מחסרתיה ציבחר דהוא אתי מיסב והוא שפכה ומרתחה. ע"כ. ופירש הרב קרבן העדה ז"ל, האי מאן דמטמין בהנך דתני במתניתין דמטמין בהם יבשים ולא לחים, צריך מחסרתיה ציבחר, צריך שיראה שלא יהיה הכוס או הקדרה מלאה, שאם יבוא ליתנה לתוכה ישפך מעט על הצמר ויהיו לחין ומרתיחין המאכל. ע"כ. ולדעת הרב מג"א ז"ל דס"ל דאפילו לחים מחמת דבר אחר קיימא לן דאסור, יש ליזהר באזהרת רבי יוחנן בר שילא הנזכר, שלא להטמין כלי מלא משקה על כל גדותיו. וכבר הרב ז"ל שם בשיירי קרבן (סוף ד"ה לא סוף דבר) תמה על הרמב"ם [הלכות שבת פ"ד ה"א] ומרן ז"ל, איך לא פירשו דין זה לפי מה שכתב הרב מג"א ז"ל. ע"ש. וזו מן התוכחות דאנן לא קיימא לן הכי, ולא נאסר להטמין אלא בלחין מחמת עצמן, דאפילו מוכין הא אוקי לה בגמרא [שבת מט.] כגון ממרטא דביני אטמי, וכן כתבו רוב הפוסקים, וכמו שכתב הרב באר היטב ז"ל (סק"ו). ועיין להרב אליה רבה ז"ל [סק"ט]. וגם הרב תוספת שבת ז"ל (סק"ד וסקט"ו) כתב בפירוש דברי הרמב"ם להשוות דעתו עם דעת כל הפוסקים, ומסיק, דקיימא לן דוקא לחין מחמת עצמן הוא דאסור להטמין ולא מחמת דבר אחר, ויישב בזה מה שהשמיטו הפוסקים דין רבת הרקבובית דהירושלמי. ע"ש. ובהכי ניחא נמי שלא פסקו גם דין זה דהירושלמי, כיון דלדידן לחין מחמת דבר אחר שרי להטמין

הערות וציונים

54. עיין בלחם משנה שם שנרגש בזה ויישב, והביאו הרב ערך השלחן (סק"ה), נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

שאין מוסיף הבל, אין צריך ליזהר בזה, דגם אם ישפך המשקה על הצמר ונתלחלח אינו מוסיף הבל.

שו"ר להרב פרי מגדים ז"ל בחלק משבצות זהב לקמן סימן רנ"ט (סק"א) [סק"א] שהביא דברי הירושלמי הנזכר דצריך מחסרתיה ציבחר, ופירוש הרב קרבן העדה דנעשים לחים מחמת דבר אחר ומוסיפין הבל. ע"ש. ושתיק ליה, ולא ביאר דאין זה אלא לדעת האומרים דאנן קיימא לן דגם לחים מחמת דבר אחר אסור, אמנם לדעת רוב הפוסקים ז"ל דסבירא להו דוקא לחין מחמת עצמן הוא דאסור, אין צריך ליזהר שיהיה חסר מעט, כיון דאפילו אם ישפך ויתלחלחו לא חשיבי לחין כנזכר. שוב אחר זמן רב נדפס ספר דברי מנחם, לאהובינו הרב כמהר"ם נר"ו מר בריה דרבינא הרב מטה שמעון ז"ל, וראיתי מה שכתב בסימן זה (הגה"ט) [הגב"י] אות ג'[55], ואתה תחזה.

(פתח הדביר ח"ג – סק"ו הראשון)

פח) שם בזמן ששלשתן לחין וכו'. כתב ב"י, אבל מדברי הרמב"ם (בפ"ה) [בפ"ד] דין א' נראה שהוא ז"ל מפרש דלחין מחמת דבר אחר מחממין טפי כו'. נ"ב: ע"ש בלחם משנה דהקשה, דמאחר דהך בעיא לא איפשיטא איך פסק לחומרא, דמידי דרבנן היה לו לפסוק לקולא כמו שפסק הרא"ש [שבת פ"ד סימן ה']. ותירץ דמתניתין [שם מז.] משמע ליה לחין בכל גוונא. עיין מה שכתב על דבריו הרב מרכבת המשנה אלפאנדרי (בדף ח"ן ע"ד ודף נ"ט ע"א), מעשה רקח ז"ל שם (דף קנ"ה ע"ב), יצחק ירנן (דף מ"ה ע"א), קהלת יעקב אלבעלי (דף ו' ע"ג), נהר שלום ס"ג [סק"ב][56]. ודע דדעת הטור כהרמב"ם דאפילו לחים מחמת עצמן, כל שכן לחים מחמת דבר אחר ולכך לא חילק ביניהם, כן כתב הרב דרכי משה [אות ג'], ורבנו פסקו בש"ע (ס"ג). ועיין במג"א ז"ל (סק"י) דכתב, מדסתם שמע מינה דאפילו לחין מחמת דבר אחר אסור. וכתב שם הרב נהר שלום כיון דלשון הרי"ף לא מכרעא יש לפסוק כהרמב"ם לגבי הרא"ש. ע"ש.

(דברי מנחם – הגב"י סק"ג)

פט) שם בזמן ששלשתן לחין וכו'. ואיתא בירושלמי (שבת פ"ד ה"א) דצריך שיראה שלא יהא הקדרה מלאה שלא ישפך ויהא לחין, והירושלמי לשיטתו דאפילו יבשין שנתלחלחו, ודלא כהרא"ש [פ"ד סימן ה'] שמקיל בלחין מחמת דבר אחר. עיין בית יוסף ומג"א [סק"י]. (תוספת ירושלים)

צ) שם בזמן ששלשתן לחין וכו'. כתב הבאה"ט (סק"ו), דוקא לחין מחמת עצמן אסור. לפי זה מוכין לחים אין בנמצא רק ממרטא דביני אטמא. אשל אברהם [סק"י].

(באר יעקב – קרויזר – סקי"א)

צא) שם בזמן ששלשתן לחין וכו'. וכתב המג"א [סק"י], מדסתם שמע מינה דאפילו לחין מחמת דבר אחר אסור. בשבת פרק במה טומנין (דף מ"ט ע"א) איבעיא להו, לחין מחמת עצמן או לחין מחמת דבר אחר, תא שמע וכו', אי אמרת בשלמא לחין מחמת דבר אחר שפיר וכו', ממרטא דביני אטמא. פירש רש"י, לחין מחמת עצמן מחממות טפי. והרמב"ם בפ"ד [מהלכות שבת ה"א] כתב, אפילו לחין מחמת עצמן. והקשה הלחם משנה וז"ל: ויש תימה בדברי רבנו, מאחר דהך בעיא לא איפשיטא איך פסק לחומרא במידי דרבנן. עוד הקשה, איך רצו לפשוט הך בעיא מדהזכירו במשנה מוכין, לחין מחמת עצמן היכי משכחת, הא אפשר לאשכוחי להו מחמת דבר אחר דאסור מכל שכן, אבל לרש"י אתי שפיר. ע"ש דתירוצו דחוק. ובתוספת שבת [סק"ד] דחהו בשתי ידים מוכיחות, וגם תירוצו דחוק מאד. ובפשיטות נלע"ד דרמב"ם לא רצה לפרש כרש"י, מדלא אמר בגמרא או דילמא לחין מחמת דבר אחר נמי וכיוצא, בלישנא דמשתמע דכל הבעיא רק על לחין מחמת דבר אחר, ע"כ סבירא ליה דגמרא מבעיא לה אם לחין מחמת עצמן אבל מחמת דבר אחר לא, או לחין מחמת דבר אחר ולחין מחמת עצמן לא, ובכלל זה נמי אולי לחין בין מחמת עצמן בין מחמת דבר אחר, ומה דמסתפק בשני צדדין היינו דלכל אחד יש מעלה וחסרון, כי לחין מחמת עצמן יש בו לחלוחית קבועה שאינה עוברת, כמו שכתב המאירי בריש פרק במה טומנין, ובחדושי רשב"א [מט. ד"ה מרטא] בשם רב האי גאון, אבל לחין מחמת דבר אחר הלחות בא במקרה ועוברת מהר, וכשיטמין בה קדרה רותחת מתיבש מהחמימות, אלא דכל זמן שלא נתיבשה מוספת הבל יותר מלח מחמת עצמו. ובתוספות בריש פרק במה טומנין (דף מ"ח ע"א) בד"ה דזיתים, כתבו בשם רבנו ברוך דיש לחלק בין תוספת הבל דגפת לתוספת הבל דכירה, שהכירה אין חומה אלא מחמת האש ובכל שעה הולך ומתקרר, אבל הגפת מוסיף הבל מעצמו. ור"י שם לא סבירא ליה הך סברא. והכא נמי בלח מחמת דבר אחר הולך ומתיבש, ממילא אינו מוסיף הבל אחר כך כשיבש, נמצא הולך ומתקרר, רק מתחלה יש לומר מרתיח יותר, וזה הספק בגמרא, ורצה לפשוט ממתניתין ומרבי אושעיא דעל כרחך מיירי במוכין לחין מחמת דבר אחר, ויהא חדא על כל פנים דלחין מחמת דבר אחר תצא מהספק, ודחי, ונשאר הבעיא. וכיון שהבעיא על שניהם אי אפשר לפסוק להקל, דאם כן נתיר בין לחין מחמת דבר אחר בין מחמת עצמן, ומשנה מפורשת לחין אסור, על כן פסק הרמב"ם לחומרא. ומה דכתב אפילו מחמת עצמן, היינו טעמיה דחזינן דסלקא דעתין לפשוט לחין מחמת דבר אחר דאסור ודחה בגמרא בשנויי במרטא דביני אטמא, אבל על לחין מחמת עצמן לא סלקא דעתין כלל לפשוט משום מקום, וסתמא דמלתא משמע כסלקא דעתין דמיירי בלחין מחמת דבר אחר, על כן כתב אפילו לחין מחמת עצמן, דבזה הספק עצום יותר להקל, דהא לסלקא דעתין דפשט לחין מחמת דבר אחר לאיסור, ממילא הוה מקלינן בלחין מחמת עצמן, דספק דרבנן לקולא.

הערות וציונים

55. נדפס באות הבאה. **56.** נדפס לעיל אות פ"ב.

אוצר ההלכה

והנה בירושלמי פרק במה טומנין [ה״א], לא סוף דבר לחין אפילו יבשין ונתלחלחו, מן אילין מוכין (דלא) [ומוכין לאו כ]יבשים שנתלחלחו הן, רבי יוחנן בר שילא הדא אמרה ההן דכמר איידה, צריך מחסרתיה ציבחר, דהוא אתי מיסב והוא שפכה ומרתחה. ע״כ. פירוש, כיון דלחין מחמת דבר אחר אסור, המטמין ביבשים צריך לחסר מעט מהקדרה שלא תהא מלאה דשמא ישפך ויתלחלח ויוסיף הבל. ותמהו האחרונים איך כתב הרמב״ם היפך מהירושלמי, דפשיטא לירושלמי דמחמת עצמן פשוט יותר לאיסור. עוד תמה בשיירי קרבן העדה שם למה לא הזכיר[ו] הרמב״ם וש״ע הך דין שלא יטמין קדרה מלאה, כיון דפסקו דגם לחין מחמת דבר אחר מוסיף הבל. ולפי מה שכתבתי יש לומר, כיון דבבבלי מוכח דמיבעיא לו בשניהם, דלא כירושלמי דלחין מחמת עצמן פשוט יותר, מדלא קאמר או דילמא לחין מחמת דבר אחר נמי, ורצה לפשוט מחמת דבר אחר אבל מחמת עצמן לא סלקא דעתיה למיפשט כלל, על כן כתב אפילו מחמת עצמן וכמו שכתבתי, והירושלמי דפשיטא ליה דלחין מחמת דבר אחר גם כן אסור מאילין מוכין, וכסלקא דעתיה דבבלי על כן גזר אומר שלא יטמין מלא שמא ישפוך, אבל הרמב״ם דלא מחמת ודאי פסק לאיסור רק מחמת ספק דלא איפשט, אם כן די לאסור בודאי לחין מחמת דבר אחר והבו דלא לוסיף עלה גזרה שמא ישפך, כיון דאפילו ישפך רק ספק מוסיף הבל חשוב והוי כספק ספיקא.

אמנם עדיין קשה איך יכתוב הרמב״ם היפך סברת הירושלמי מחמת דקדוק קל בבבלי, כיון דאפשר לפרש כפירוש רש״י ולא יחלוקו ירושלמי ובבלי. לכן נלע״ד על פי מה שכתבתי דהספק הוא דלחין מחמת עצמן אינו עובר ומחמת דבר אחר לפי שעה מרתיח יותר, אלא כיון שהולך ומתיבש ממילא הולך ומתקרר ככירה שחומו מחמת האש שכתב רבנו ברוך [מח. תוד״ה דזיתים] דלא חשיב מוסיף הבל. אמנם נראה דזה תליא בגרסאות הגמרא דבפרק במה מדליקין [לד:], דלרש״י הא דאין טומנין בדבר המוסיף הבל משום שמא יטמין ברמץ ושמא יחתה, ולרמב״ם הטעם שמא ירתיח, היינו מחמת שמוסיף הבל תעלה רתיחה ויגלנה שתנוח מהרתיחה ויחזור ויכסנה בשבת, כמו שכתב בפ״ד מהלכות שבת [ה״ב]. והנה לחשש דירתיח, כיון דלחין מחמת דבר אחר מתחלה מוסיף הבל יותר כאשר פשוט לו לרמב״ם דמחמת דבר אחר מוסיף הבל יותר, א״כ יש חשש יותר דבתחלת שבת תרתיח, אבל לרש״י וגירסת תוספות וראשונים משום דיטמין ברמץ ויחתה, והנה לענין שהייה לא חיישינן בגרופה וקטומה דיחתה, א״כ מהסברא במטמין בדבר דלא שייך שיחתה שלא למגזר, אם לא משום דהטמנה חמורה כמו שכתבו התוספות, כיון דמטמין למחר וכשיטמין ברמץ למחר ודאי יחתה שלא יתקרר, א״כ במטמין במוסיף הבל לפי שעה ומתקרר אחר כך ואינו רמץ ודאי לא יטמין למחר דאזי מתקרר ואזל טעם החומרא. והנה בירושלמי ריש פרק במה טומנין מתחלה אמר הטעם דירתיח ויגביה התבשיל שתנוח מהרתיחה ויחזיר וכטעם הרמב״ם, אבל אח״כ מסיק גזרו טמינה מפני כירה, היינו שמא יטמין ברמץ ויחתה כטעם רש״י וראשונים דלעיל פרק במה מדליקין (דף ל״ד ע״א) וכמו שכתב הקרבן העדה שם, כיון דמסיק לבסוף טעם זה סבירא ליה לירושלמי זה הטעם לעיקר, ועל כן סבירא ליה לחין מחמת עצמן פשיט יותר לאיסור, כיון דאינו הולך ומתקרר ודרך להטמין בו למחר, ובכהאי גוונא יש חשש יותר דיחתה וכמבואר ברא״ש ותוספות ריש פרק במה טומנין, ומכל מקום פשיט דגם מחמת דבר אחר אסור. ואפשר בזה מדויק הלשון בירושלמי, לא סוף דבר לחין אפילו יבשין ונתלחלחו, דהיינו לאו לחין שמתחלתן ועד סופן לחים ואין עוברת הלחלוחית דהיינו לחין מחמת עצמן, אלא אפילו יבשין ונתלחלחו דסופן להתיבש, ואולי באמת סבירא ליה לירושלמי תרי טעמי, משום שמא ירתיח, ומשום שמא יטמין ברמץ, דהא תרתי קאמר באמת לפני זה רק (דה״מ) [דאי הוה מייתי] רק טעם דשמא יטמין ברמץ (וה״א) [והוה אמינא] דוקא לחין מחמת עצמן שסופן לחין נמי, ועל כן קא משמע לן גם יבשין ונתלחלחו אף דעוברת הלחות וליכא טעם דיטמין ברמץ, מכל מקום אסור נמי דשמא ירתיח, אבל בגמרא דילן לפי גירסת רי״ף ורמב״ם בפרק במה מדליקין דלא אמר רק הטעם דירתיח, וכיון דלחין מחמת דבר אחר כל זמן שלא נתיבש מרתיח יותר, על כן פשיטא לו לרמב״ם דלחין מחמת דבר אחר יותר אסור, והגמרא דמספקא ליה יש לומר באמת מסופק איזה מהנהו טעמי עיקר, ורצה לפשוט דלחין מחמת דבר אחר אסור, ועל כרחך הטעם שמא ירתיח, ודחה דאין ראיה ולא נפשט במקומו, אבל כיון דלעיל בפרק במה מדליקין [לד.] חזינן דרבה אמר הטעם דירתיח, ממילא נדע דודאי לחין מחמת דבר אחר אסור, ומכל מקום לא פסק הרמב״ם להתיר לחין מחמת עצמן, כיון דאפשר אף לטעם דירתיח אסור, דמכל מקום מוסיף הבל ג״כ, או אפשר כיון דלפי גירסת רמב״ם בפרק במה מדליקין פשיטא טעם דירתיח, על כן פשיטא לגמרא דבבלי לחין מחמת דבר אחר ודאי אסור ומספקא ליה בלחין מחמת עצמן כיון דאינו מרתיח כל כך וכדפירשו נושאי כלי הרמב״ם דמפרש הבעיא רק על לחין מחמת עצמן, ופסק לחומרא מטעם שכתבו הכ״מ[57] (והלח״ש) [והלחם משנה] שם, אבל הירושלמי דסבירא ליה טעמא דשמא יטמין ברמץ לעיקר, ועל כל פנים מפורש שם תרתי טעמא, על כן פשיטא לו יותר לחין מחמת עצמן דתרוייהו שייכי בה אבל מחמת דבר אחר לא שייך בו רק טעם דירתיח והוה אמינא דלא נאמר טעם דירתיח, ומוכח ממוכין דגם מחמת דבר אחר אסור, וגם לירושלמי יש לומר סבירא ליה דלטעם דירתיח יותר פשוט לחין מחמת דבר אחר, ועל כן בבבלי דלא סבירא ליה רק טעם דירתיח, פשיטא לו יותר לחין מחמת דבר אחר, אלא כיון דחזינן

הערות וציונים

57. אם כוונתו לכסף משנה, לא מצאנו שכתב טעם לזה.

אוצר ההלכה

דגם לטעם דירתיח אוסר הירושלמי לחין מחמת עצמן, על כן פסק הרמב״ם גם בזה לאיסור.

וז״ל ספר התרומה פרק במה טומנין [סימן רל״א]: אין טומנין לא בגפת וכו׳, אפילו מבעוד יום, וטעמא כדאיתא שלהי במה מדליקין [לד.] גזרה שמא יטמין ברמץ של גחלים, וזה אסור שמא יחתה בגחלים. וכי תימא האיך נהגו להטמין בכירה וכו׳, אי נמי לא גזרו אלא בדבר שמוסיף הבל מחמת עצמו כגון מלח וסיד, אבל דבר שהוא חם מחמת דבר אחר לא גזרו לפי שהולך ומתקרר, ולא דמי לרמץ שחמה מחמת האש ואסרו, דרמץ היינו האש עצמו דשייך בו שמא יחתה. עכ״ל. הרי דסבירא ליה הטעם דיטמין ברמץ, וסבירא ליה דצריך דוקא חם מחמת עצמו, ורמץ אף דג״כ מתקרר כיון דחומו מחמת אש, ומכל מקום אסרו להטמין בו, היינו טעמא דזה הוי האש עצמו ושייך בו שמא יחתה, מה שאין כן דבר החם מכח האש ככירה ועתה אין בו אש דלא שייך חשש חתוי אינו אסור כיון דהולך ומתקרר. וצריך ביאור, כיון דאסרו הטמנה במוסיף הבל משום שמא יטמין ברמץ, א״כ כיון דרמץ הולך ומתקרר כן היה להם לאסור גם בחם מחמת דבר אחר אף שהולך ומתקרר, כיון דבכל דבר המוסיף הבל לא שייך חשש חתוי א״כ מה לנו אם מתקרר או לא, כיון דהגזרה משום רמץ דמתקרר ושייך בו חתוי. ונ״ל כוונתו דבגפת וכיוצא בדבר דלא שייך חתוי לא הוה לן לאסור כלל, כמו בשהייה דמותר על גרוף וקטום ולא גזרו גרוף וקטום אטו אינו גרוף וקטום, וצריך לומר דהטמנה חמורה, כיון שסתמא מטמין לצורך מחר וצריך יותר חתוי כמו שכתבו תוספות [מז: ד״ה במה] ורא״ש [פ״ד סימן א׳] ריש פרק במה טומנין, על כן כשמטמין בגפת וכיוצא לצורך מחר דמוסיף הבל ואינו מתקרר חששו דאתי להטמין ברמץ לצורך מחר, ורמץ דרכו להתקרר בלא חתוי, ועל כן שכיח שיחתה שלא יתקרר כיון דמטמין למחר, אבל מטמין בחם מחמת דבר אחר שמתקרר וחתוי לא שייך בו, א״כ סתמא אינו לצורך מחר, ואף כשכוונתו לצורך מחר מכל מקום לא צריך שיחזיק חומו הרבה עד למחר דיודע שיתקרר על כרחו, וכיון דאינו מקפיד על החזקת החום הרבה עד למחר ליכא למגזר בו שמא יחתה, דלא גרע משהייה דמותר בגרוף וקטום, ועל פי זה יבא על נכון מה שכתב הרמ״א בסמוך[58]. (ערך שי)

צב) שם בזמן ששלשתן לחין וכו׳. בגמרא שבת (דף מ״ט ע״א) בעי אי לחין מחמת עצמו או לחין מחמת דבר אחר ולא איפשיטא. וכתב הרא״ש [שם פ״ד סימן ה׳] דיש להקל בלחין מחמת דבר אחר. אכן הרמב״ם [הלכות שבת פ״ד ה״א] אינו מחלק, משמע דסבירא ליה דאין חילוק. וכן כתב הב״י והמג״א (סק״י) ולכן ג״כ סתם הש״ע. ובאליה רבה [סק״ט] האריך, ופוסק להקל כמו שכתב הרא״ש דכיון דעיקרו הוא דרבנן. והנה האליה רבה תמה על הרמב״ם הביאו הב״י דפירש האיבעיא להיפך, דלחין מחמת דבר אחר יותר מוסיף הבל, ובעי אי גם מחמת עצמן אסור. ואך האליה רבה תמה עליו והקשה עליו שתי קושיות, הראשונה, דהגמרא רצתה שם למיפשט מדקתני תבן וזגין ומוכין, וקאמר בשלמא כולהו משכחת לחין מחמת עצמן, אלא מוכין לחין מחמת עצמן היכי משכחת לה, ודחי משכחת במרטא. ע״ש. והנה לפירוש רש״י והרא״ש ניחא דבעי למפשט, דאי תימא דאין איסור רק בלחין מחמת עצמן, מוכין אמאי אסור והא לא משכחת מחמת עצמן, אבל להרמב״ם דלחין מחמת דבר אחר ודאי אסור, ורק בעי בלחין מחמת עצמן אי ג״כ אסור, א״כ מאי פריך מוכין מחמת עצמן היכי משכחת לה, וכי משום דלא משכח לה לא הוי ליה למחשביה, אין הכי נמי דמוכין דחשוב היינו מחמת דבר אחר, אבל כל הנך אף מחמת עצמן כיון דמשכחת בהו איסור. והיא קושיא גדולה לכאורה.

עוד הקשה, דאיך נוכל לומר דלחין מחמת עצמן מותר, א״כ למה קתני בלחין אמרו ולא ביבשין, לימא חידוש יותר, בלחין מחמת דבר אחר אמרו ולא בלחין מחמת עצמן, בשלמא לרש״י שפיר יש לפרש ולא ביבשין, ר״ל דכבר נתיבשה לחותן, ור״ל בעדיין לחין אמרו ולא בכבר נתייבשו, דהרי לא בעי רק אם מותר מחמת שנתלחלחו אחר כך.

ונראה לבאר הענין, ומקודם נתרץ קושיא השניה וממילא תתורץ גם הראשונה, והנה נראה דאדרבה להרמב״ם ניחא יותר, דלכאורה מאי בעי, הא סתם לחין קתני, ומשמע בין אם לחין מחמת עצמן או מחמת דבר אחר, ומהיכי תיתי לחלק, דהרי כן כתב גם הב״י והמג״א, דכיון דכתב הרמב״ם סתם[59], משמע בכל לחין שיהיו והכי נמי משמע ממתניתין, ומאי בעי.

ואך נראה פשוט, דלחין מחמת עצמן אין בלחותן כל כך לחות שיהיה טופח על מנת להטפיח, לכן בעי אי דוקא לחין מחמת דבר אחר דיש בהם לחות הרבה, אבל מחמת עצמן יבש מיקרי, או דילמא אף מחמת עצמן דיש לחות בתוכן ג״כ מיקרי לחין. ולפי זה ממילא מיושב מה שהקשה דלימא רבותא ולא לחין מחמת עצמן, ולמה אמר ולא ביבשין. ולפי מה שכתבתי לא קשה מידי, דהא בעיית הש״ס היא כן, אם יבשין דקתני היינו אף לחין מחמת עצמן מיקרי יבשין, ופשוט. ועתה נתרץ גם קושיא הראשונה, דהנה בענין פירוש של לח מצינו לו שני פרושים, הראשון דיש עליו ליחלוח מים, גם יש לפרש לחין הוא מה שקורין בל״א פריש [טרי], וכדוגמא דתנן בפ״ג דפאה (משנה ג׳) המחלק בצלים לחין לשוק ויבשין לגורן, ומיקרי לח כשנוטלן מהשדה אף דמכל מקום יבשין הם, והכא נמי בעי הש״ס אם לחין פירושן פייכט [לח] בל״א, שיש עליהן טפיחת מים, או לחין ר״ל פריש בל״א, ועל זה אמר אם לחין פירושן פריש, במוכין

הערות וציונים

58. כוונת הרב המחבר לדברי הרמ״א בסעיף ח׳ שהתיר להטמין בתנור טוח בטיט, ועיין מה שכתב הרב המחבר שם, נדפס לקמן אות רי״ח. **59.** הרמב״ם לא סתם דבריו אלא כתב במפורש ואפילו לחין מחמת עצמן, והמג״א (סק״י) שכתב ומדסתם וכו׳, כוונתו למרן בש״ע.

אוצר ההלכה

לחין מחמת עצמן היכי משכחת, ועל כרחך לחין רצונו לומר פייכט שיש עליהן מים, ולא קשה מידי.

ולפי זה נראין לדינא דברי המג״א, דמה שכתב האליה רבה כיון דמילתא דרבנן הוא יש לנו להקל כמו שכתב הרא״ש, זה רק לפי פירוש הרא״ש דהאיבעיא היא במחמת דבר אחר, א״כ בלחין מחמת דבר אחר יש לנו להקל. אבל להרמב״ם דהאיבעיא היא בלחין מחמת עצמן ולא איפשיטא, א״כ היה צריך להקל בלחין מחמת עצמן, וכיון דיש לנו ספק בפירוש הדברים אין לנו להקל כלל, דא״כ נתיר שניהם וזה אינו. והאליה רבה לשיטתו דדחה פירוש הרמב״ם לכן כתב להקל, ואף אם אין הפירוש כמו שכתבתי מכל מקום ודאי אין לדחות דברי הרמב״ם, וא״כ ודאי יש לנו להחמיר וכמו שכתבתי. והאליה רבה הביא עוד דבירושלמי משמע כפירוש הרא״ש, דקאמר לא סוף דבר לחין אלא אפילו יבשין שנתלחלחו. והנה אמת כי מהירושלמי במה טומנין (הלכה א׳) מוכח דמחמת דבר אחר הוא רבותא יותר, ואך לפי זה שוב אין לנו להקל, ואדרבה יש לומר דלכן לא מחלק הרמב״ם ואוסר הכל, דכן כתבו הפוסקים[60] כמה פעמים דהיכי דספק בש״ס שלנו ופשוט בירושלמי אין להניח פשטות הירושלמי מכח ספק ש״ס שלנו, וכיון דהירושלמי אוסר לכן פסק להחמיר. אמת כי הירושלמי דייק ממוכין וזה דחה הש״ס דממוכין אין ראיה, אך אף בזה יש לומר דרק דיחויא בעלמא דחי לה דמשכחת מרטא דביני אטמא, אבל סתם מוכין משמע דבכל מוכין אין להטמין. [הערת המביא לבית הדפוס: עיין קרבן העדה שם]. (גנזי חיים – סק״ג)

צג) שם בזמן ששלשתן לחין וכו׳. עיין ירושלמי הנ״ל [שבת פ״ד ה״א], דכיון דבלחין אסור וביבשים מותר דאין מוסיף הבל, ועל כן אם טמן הקדירה ביבשים דמותר להטמין בהם, שלא ימלא הקדירה עם התבשיל כדי שלא ישפוך מהקדירה עליהם מחמת הניענוע ויהיו לחין. ע״ש. ובעל כרחך דהירושלמי סבירא ליה דגם לחין על ידי דבר אחר אסור. ע״ש. ועיין מג״א (סק״י) לא הביא מזה. (חדושי מהרי״ו)

צד) שם בזמן ששלשתן לחין וכו׳. כתב הב״ח [אות ב׳] בד״ה ואלו דברים המוסיפים הבל וכו׳, אבל מדברי רבנו שכתב בסתם, משמע להדיא דמפרש כפירוש הרמב״ם [הלכות שבת פ״ד ה״א] דמחמת דבר אחר מחממות טפי, וסלקא דאף מחמת עצמן מוסיף הבל, וכל שכן לחין מחמת דבר אחר ולכן כתב בסתם, והכי מסתברא. [דאי כפירוש רש״י והרי״ף ודעימיה צריך לומר דמתניתין לחין ממרטא דביני אטמא דוקא קאמר וזה דוחק], אבל להרמב״ם ורבנו לחין סתמא תנן, בין מחמת דבר אחר בין ממרטא דביני אטמי בכל לחין אסור, דמוסיפין הבל, והכי נקטינן לחומרא. עכ״ל. אבל מרן הב״י, אחר שהביא סברת הרי״ף [שבת כב:] ורש״י [שם מט. ד״ה לחין] ורבנו ירוחם [נתיב י״ב ח״ג דף ס״ח ע״ב] והרמב״ם בפירוש המשנה [שם פ״ד מ״א] והרא״ש [שם פ״ד סימן ה׳], שפירשו דלחין מחמת עצמן מחממות טפי, ולפי זה לחין מחמת דבר אחר מותר, כתב וז״ל: אבל מדברי הרמב״ם, בפ״ד [ה״א], נראה שהוא ז״ל מפרש דלחין מחמת דבר אחר מחממין טפי ואסור בכל גווני. שכן כתב, או זגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין ואפילו מחמת עצמן, והתימה על רבנו שלא הזכיר מזה כלום. עכ״ל. שנראה מדברי הרמב״ם דלחין מחמת דבר אחר מחממין טפי ואסור אף מחמת עצמן, ולא כפירוש המשניות שלו.

והטור שסתם וכתב, ותבן וזגין ומוכין ועשבים לחים אבל יבשים טומנין בהם, אין הכרע בדבריו אם פסק כהרי״ף ורש״י והרא״ש או כהרמב״ם. פירוש, דבריו מתפרשים לשתי הסברות באופן זה, ותבן וזגים ומוכין ועשבים לחים (ר״ל לחים מחמת עצמן דוקא אין טומנין בהם, דאי דעתו גם מחמת דבר אחר היה לו לפרש כאשר פירש הרמב״ם), אבל יבשים טומנין בהם (אף אם לחים מחמת דבר אחר נקראים יבשים, שיבשים מלחותם הטבעית), וכסברת הרי״ף ורש״י והרא״ש. או מתפרשים דבריו באופן אחר, ותבן וזגין ומוכין ועשבים לחים (אין טומנים בהם ואפילו לחים מחמת עצמן, ואם הוי פירושו דוקא מחמת עצמן, היה לו לפרש ולומר וטומנין בהם אם לחים מחמת דבר אחר או יבשים, וכאשר דקדק הדרישה [אות ב׳]), ומדכתב אבל יבשים טומנין בהם, דוקא יבשים, [אבל לחים] ואפילו מחמת דבר אחר [אין טומנין] וכדעת הרמב״ם. ובהיות שאין הכרע מסתימות דבריו, לכן כתב הב״י והתימה על רבנו שלא הזכיר מזה כלום.

ונראה שהב״י הכריע (כדברי) [בדברי] הטור, שיותר מתפרשים כדעת הרי״ף ורש״י והרא״ש ולקולא, לכן פסק בש״ע ותבן וזגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחים, אבל יבשים טומנין בהם. ע״כ. ותפש לשון הטור וסתם כמוהו. וכן הוסיף על דבריו תיבות אלו בזמן ששלשתן לחין, ופירוש דבריו, בזמן ששלשתן לחין דוקא מחמת עצמן, אבל אם לחים מחמת דבר אחר נקראו יבשים וטומנים בהם. ולכן נקט שלשתן לחים, דהם ארבעה, אך כיון שתבן אינו נקרא כי אם יבש מלחלוחיתו, אם כן אינו נכלל עמהם, כי לא יהיה לח מחמת עצמו. ולא נחת לפסוק כהרמב״ם, דאם כן היה לו לנקוט ואפילו מחמת עצמן כלשון הרמב״ם.

והדרישה יישב דברי הטור כפי סברת הרמב״ם, דבין לחים מחמת עצמן ובין לחים מחמת דבר אחר אסור. וקשה, שבפרישה [אות ה׳] כתב וז״ל: ועשבים לחים, גם אמוכין קאי, ודוקא לחים מחמת עצמן. ע״כ. ומזה נראה שהוא מפרש דברי הטור כדעת הרי״ף, וצ״ע. עוד אפשר לפרש מה שנקט בש״ע בזמן ששלשתן לחין, שמקודם תפש כלשון המשנה, ותבן וזגין ומוכין ועשבים, והדר חשיב לתבן ועשבים לחד, ומפני זה

הערות וציונים

60. עיין להרב יד מלאכי כללי הבי״ת (אות צ״ד), ובעין זוכר מערכת בי״ת (אות י״א).

אוצר ההלכה

נקט בזמן ששלשתן לחין, ומחמת עצמן דוקא ולקולא, וכדעת רוב פוסקים. (זרח יעקב)

צה) שם ואלו דברים שאינם מוסיפים הבל. כתב הטור (דף קס"ג עמוד ראשון שיטה ל"ג), ובערב שבת מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל וכו'. נ"ב: הדשן שהוא אפר חם דבר שאינו מוסיף הבל הוא ושרי להטמין בו. רש"ל ז"ל בתשובה (סימן ס'). (בנסת הגדולה – הגה"ט)

צו) שם ואלו דברים שאינם מוסיפים הבל. כתב ב"י (ע"ד שיטה י'), וכתוב בסמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ג ע"ג] וסמ"ק [סימן רפ"ב עמ' רפ"ן] וספר התרומה [סימן רל"א דיני הטמנה] דאף על גב דאסור לתת גחלים וכו'. נ"ב: עיין בתשובת רש"ל (סימן ס'). (בנסת הגדולה – הגב"י)

צז) שם ואלו דברים שאינם מוסיפים הבל. אפר חם אי חשיב מוסיף הבל ואסור להטמין בו או לא. הנה רש"ל ז"ל בתשובה (סימן ס') פסק דאפר חם דבר שאינו מוסיף ושרי להטמין בו אלא אם כן מעורב בגחלים, והביאו דבריו הרב עטרת זקנים [סק"א] והרב אליה רבה ז"ל (סוף סקי"א). ולכאורה קשה, דבירושלמי פרק במה טומנין (הלכה א') אמרינן, תני אין טומנין ברמץ, אמר רבי זעירא הדא אמרה אפר שצנן מותר לטמון בו. ופירש הרב קרבן העדה ז"ל, אין טומנין ברמץ, היינו אפר חם, דחיישינן שמא יהיה בו גחלת ויחתה בהם בשבת. אפר שצנן, דלא שייך ביה שמא יחתה, מותר לטמון בו ואינו מוסיף הבל. ע"כ. משמע דכל שהאפר חם חיישינן שגחלים מעורבין בתוכו, וחמימותו מעיד כן, דאם לא היה בו גחלים היה מצטנן, ולהכי לא למד רבי זעירא להתיר אלא אפר שצנן, ולפי דברי הגאון רש"ל ז"ל לישמועינן רבי זעירא רבותא טפי, דאפילו אפר חם שרי להטמין בו, שהרי לא אסר תנא תוספאה אלא רמץ, ורמץ היינו אפר שיש בו גחלים וניצוצות של אש, וכיון דטעם האיסור שמא יחתה, אפילו חם כל דליכא גחלים לישתרי, משמע דהירושלמי סבר דלא משכחת אפר חם אלא בדאיכא גחלים דקות או ניצוצות אש מעורבין, דכאשר כלו אפילו הניצוצות האפר מצטנן, היפך דברי רש"ל ז"ל. והיה נראה לומר דרש"ל לא איירי באפר שהחום שלו בא מחמת גחלים שנעשו אפר שחומם מחמת הגחלים, אלא באפר שכבר נצטנן מזה ימים ושוב נתחמם תוך כלי על גבי האור, ואחר שנתחמם שם היטב בא להטמין בתוכו, בכי הא דוקא הוא דמתיר, דליכא למיחש אפילו לניצוץ אחד של אש ואינו מוסיף הבל, והירושלמי איירי בגחלים שנעשו אפר, דכל עוד שהוא חם, קרוב לודאי שיש בו לפחות ניצוצות אש. ברם הרואה תשובת רש"ל ז"ל במקומה, יראה בעיניו שזה אי אפשר לאומרו, שהרי הביא שם שרבים טעו וסברו דאפר חם מוסיף הבל, ומפרשים מה שכתב הסמ"ג ז"ל [לאוין ס"ה דף י"ג ע"ד] דאם מצא למחר קצת גחלים בוערות עם הדשן שטמן בו הקדירה אין בכך כלום, כיון שעיקר ההטמנה היתה בדבר היתר, דאין הפירוש שטמן בתוך הדשן, דאם כן עיקר ההטמנה היתה בדבר איסור, אלא הכי פירושו, ולמחר מצא גחלים מעורבין עם הדשן, ולא ידעינן אם מן הדשן או מן התנור שטמן בה, וכיון שהוא ז"ל מפרש דברי הסמ"ג ז"ל כפשטן, דאפילו מצא למחר קצת גחלים בוערות עם הדשן שטמן בו הקדירה, קרי ליה עיקר ההטמנה בדבר היתר, שמע מינה דהיה חמימות האפר מחמת שנשרפו שם הפחמין ונעשו אפר מיקרי דרך הטמנה, כיון דחיפש ולא מצא בו גחלים בשעת ההטמנה, ונראה היפך הירושלמי. ויותר קשה על הרב אליה רבה ז"ל, דשם בתחלת אותו סעיף הביא מאותה סוגיא דהירושלמי דרבת רקבובית, וסמוך לזה הביא דברי רש"ל אלו, ולא הקשה עליו מהירושלמי בסוגיא זו עצמה, ועיין להרב קרבן העדה ז"ל בשיירי קרבן (ד"ה אפר שצנן) שתמה על הפוסקים ז"ל שהשמיטו דין זה, ויותר היה לו לתמוה דרש"ל ז"ל בתשובה זו נראה דפסק בהיפך, והאחרונים ז"ל הביאו דבריו ולא נרגשו מהירושלמי.

ולענין מעשה היה נראה דלהטמין באפר חם שנתחמם תוך כלי נראה דשרי דליכא למיחש למידי, והירושלמי נמי נראה דמודי בהכי, אם לא שנחוש דאתי לאטמוני באפר חם מגחלים שנעשו אפר, דלא משמע להו לאינשי חילוק ביניהם, וצריך יישוב. (פתח הדביר ח"ג – סק"ו השני)

צח) שם ואלו דברים שאינם מוסיפים הבל. איתא בירושלמי (שבת פ"ד ה"א) אפר שצנן מותר להטמין בו. וע"ש בשיירי קרבן [ד"ה אפר שצנן], ונועם ירושלמי [ד"ה תני שם]. (תוספת ירושלים)

צט) שם ואלו דברים שאינם מוסיפים הבל. דשן חם בלא גחלים, עיין שו"ת רש"ל (סימן ס') דאין מוסיף הבל, דמקרר בכל עת. עטרת זקנים [סק"א], אשל אברהם [סק"ט]. גם המג"א מביא[ו] (בסק"ח). ועיין שם דבספר התרומה [סימן רל"א בפסק דיני הטמנה] כתב, אף אם מצא למחר בתוכו קצת גחלים שרי בדיעבד. עכ"ל. (באר יעקב – קרויזר – סק"א)

ק) שם ואלו דברים שאינם מוסיפים הבל כסות וכו'. כתב הטור (דף קס"ח ע"ב שיטה ג'), וטומנין בכסות ובפירות וכו'. נ"ב: ואפילו הן לחים, והכי נקטינן. ב"ח [אות ג']. (שיירי כנסת הגדולה – הגה"ט סק"א)

קא) שם ואלו דברים שאינם מוסיפים הבל וכו' וכנפי יונה. כתב ב"י (באותה שיטה), ובכנפי יונה וכו'. נ"ב: או בשאר נוצות. ספר המפה. (שיירי כנסת הגדולה – הגה"ט סק"ב)

קב) שם ואלו דברים שאינם מוסיפים הבל וכו' וכנפי יונה. לא נתבאר אם דוקא אותן נוצות שיש להם קנים הוא שאין מוסיפין הבל והותר להטמין בהם, או אפילו הנוצות הדקים שרי דהני נמי אין מוסיפין, ומדברי מור"ם ז"ל במפה ובדרכי משה [אות ד'] שכתב משם מוהר"א [פראג] בהגה דלאו דוקא כנפי יונה אלא הוא הדין כל נוצה. ע"ש. אין הכרע, דאפשר כוונתו לאו דוקא כנפי יונה, דהוא הדין כנף שאר עופות, והיינו דוקא שיש

אוצר ההלכה

להם קנים, או אפשר כוונתו דהוא הדין נוצה של שאר הגוף בין דיונה בין דשאר עופות, וכן נראה מדברי הגאון מהר״ר שניאור זלמן ז״ל בש״ע שלו [ס״ה] שכתב כל מיני כסות ופירות ונוצות כל העופות. ובנה אצלו ציון, רמ״א ז״ל. ע״ש. גם מה שפירש רש״י ז״ל בש״ס [מט.] כנפי יונה, נוצה. לא מוכח מידי, דאולי לאפוקי אתא דלא נימא דהטמנה דהכא היינו בכנף גופיה כמות שהוא עם העור והעצמות והנוצות שבה, דומה לאותה ברייתא דמייתי תלמודא בשבת (דף ק״ח ע״א) בפסוק ״ושסע אותו בכנפיו״ [ויקרא א׳, י״ז] להכשיר את העור, דמוכח דכנף נאמר על כללות הכנף עם העור והעצמות, לאפוקי מהא קאמר דכנפי יונה דהכא גבי הטמנה אינו אלא נוצה לחודא, ואכתי לא ידעינן אם בגסה אם בדקה.

ולכאורה היה נראה, דמדלא נקט תנא דמתניתין נוצה סתם דכולל גם דקה אלא כנפי יונה, משמע דלא הותר להטמין אלא בגדולות שיש בהם קנים, שהמקום המיוחד לאלו הגדולות בגוף העוף היינו בכנפים, ולהכי נקט בדוקא כנפי יונה, למעוטי הדקות, דהדקה לא יקרא בשם כנף. והכי תנן בחולין (דף נ״ו ע״ב), ואלו כשרות בעוף וכו׳, נמרטו כנפיה, רבי יהודה אומר אם ניטלה הנוצה פסולה. ופירש רש״י ז״ל נמרטו כנפיה, היינו נוצה גדולה שעל כל גופה פלומא״ש בלעז. נוצה היא הדקה הסמוכה לבשר שאין לה קנים ובלעז מל״ש. ע״כ. הרי דכנפים היינו נוצות גדולות שיש להם קנים דוקא. וכן כתב רש״י ז״ל בשבת (דף ע״ד ע״ב) עלה דתנו רבנן התולש את הכנף וכו׳, נוצה גדולה מן כנף העוף. ע״כ. והכא נמי דנקט תנא כנפי יונה, אינו מתיר להטמין אלא בגדולות שאינן מוסיפין הבל, אבל דקות דמוסיפין לא שרי. ובהכי ניחא דלא פליג רבי יהודה אתנא קמא כדפליג על נעורת של פשתן, דתנן רבי יהודה אוסר בדקה ומתיר בגסה, והכי נמי היה לו לחלוק בכנפי יונה לאסור בדקה, אלא משום דאעיקרא תנא קמא נמי לא התיר אלא בנוצות גדולות, אבל דקות גם תנא קמא מודה דאין להטמין בהם דמוסיפין הבל. ובחידושי על המשניות (פ״ד דשבת מ״א) יישבתי בזה בס״ד מה שהקשה הרב בית דוד ז״ל[61] שם על פירוש רש״י ז״ל הנזכר שפירש כנפי יונה נוצה, דרצונו לומר דהוא הדין נוצה אחרת וכדכתב מור״ם ז״ל, וקשה, אמאי לא תני בנוצה סתם, ושמא באלו היו רגילים להטמין דמחממין יותר משאר נוצות, כמו שהיונה עצמה מאכל חם הוא, ומילתא דשכיחא נקט. ע״ש. ואני הדל כתבתי שם ליישב, דלהכי דייק תנא למיתני כנפי יונה, דהיינו נוצה שיש לה קנים, דבהא דוקא הוא דשרי, ולא תני נוצה סתם, דזימנין משמעות נוצה על הדקה הסמוכה לבשר שאין להם קנים, וכמו שכתב רש״י בחולין כנזכר ובשאר דוכתי, ונוצה דקה לא שרי להטמין בה דמוסיף הבל, ברם השתא דתני כנפי יונה, הגם דמפרשינן נוצה, לא נפיק מכלל אותן נוצות שיש להם קנים, כיון דפירוש כנפי יונה הוא, על כרחך לפרשו נוצה דומיא דכנפים. אלו דברי שם.

אלא דכפי זה קשה, אמאי לא קחשיב תנא נוצה דקה בכלל הני דמוסיפין הבל לאסור להטמין בהם כיון דכולי עלמא מודו בה. ותו, דאעיקרא אין זה מוכרח דכי תני כנפים היינו הגדולות שיש בהם נוצה, דנהי דכן כתב רש״י ז״ל בנמרטו כנפיה כנזכר, מכל מקום שמעינן ליה לרש״י ז״ל שם בחולין (דף מ״ו ע״ב) אמימרא דרב יוסף דהתם, האי ריאה דאוושא אי ידעינן היכא אוושא מותבינן עלה גדפא או רוקא או גילא, אי מבצבצא טריפה ואי לא כשרה, כתב וז״ל: מושיבין על אותו מקום כנף פלומ״א בלעז. גילא, קש. ע״כ. והגם דגבי נוצות גדולות שיש להם קנים נמי כתב לעיל פלומ״ש בלעז כי הכא, מכל מקום מוכרח לומר דהכא דוקא דקות שאין להם קנים קאמר דליהוי דומיא דגילא שהוא קש, דהוי קל מאד שעל ידי הנפיחה מתנדנד כמו הקש ויוכל כל אדם להרגיש בו הבצבוץ, מה שאין כן גדולה שיש לה קנים שאינה קלה כל כך כקטנה, ואפשר דמבצבץ ואינו מרגיש בה. וכפי זה נמצא דלשון כנף שייך גם על הנוצה דקה, ואיך כתב באידך לישנא דדף נ״ו [ע״ב] דכנפים היינו נוצה גדולה. וכבר הרגיש הרב מעדני יום טוב ז״ל שם דף מ״ו [פ״ג סימן י״ג אות ר׳] בסתירת שתי לשונות רש״י אלו, וז״ל: גדפא פירש רש״י פלומ״א, נראה שהוא הדק שעל בטן העוף וכו׳, אלא דלקמן אמתניתין דאלו כשרות בעוף כתב רש״י, נמרטו כנפיה היינו נוצה גדולה וכו׳. ע״ש שהניחו בתימה. ומרן החבי״ב ז״ל בכנה״ג יו״ד (סימן (ל״ז) [ל״ו] הגה״ט אות ד׳) העתיק דבריו ולא תירץ כלום. ולע״ד נראה ליישב, דדוקא היכא דתני תנא כנפים לחוד אפשר לכלול בו נוצה גסה ודקה, דלפי האמת שכיחי תרוייהו בכנפים, ולכך גבי ריאה דאוושא לא נמנע רב יוסף לומר גדפא ולא כיוון על הדק שבבטן העוף כדכתב הרב ז״ל דהא גדפא קאמר, אלא דגם בגדפא יש בו דק מאד, וסמך על המבין דפשיטא דאין סברא שיהיה על הגדולה שבכנף, דהא בעינן דחזי למבדק בה ריאה דאוושא דומיא דגילא, אמנם היכא דתני כנפים ונוצה כמתניתין דנמרטו כנפיה, וכן מתניתין דפ״א דטהרות (מ״ב) דתנן הכנפים והנוצה מיטמאות ומטמאות, על כרחין כנפים היינו הגדולות שיש להם קנים, וכן (פסק) [פירש] שם הרא״ש ז״ל, וז״ל: פירוש כנפים נוצה גדולה, הנוצה היא הדקה. ע״ש. וכן מתפרשין דברי הרמב״ם ז״ל בפירוש המשניות. ע״ש. ולכך פירש רש״י בנמרטו כנפיה, דהיינו נוצה גדולה ולא דקה, דאי לא תימא הכי במאי פליג עליה רבי יהודה דאמר ניטלה נוצה פסולה. ויש להרגיש על מרן החבי״ב ז״ל, איך לא יישב קושיית הרב מעדני יום טוב בסימן (ל״ז) [ל״ו] לפי פירושו בנמרטו כנפיה שכתב בסימן ט״ן [הגב״י סקכ״ד]. ואולי הרב מעדני יום טוב ז״ל לא כיוון להקשות דברי רש״י אהדדי, וגם מרן החבי״ב ז״ל הבין כן

הערות וציונים

61. כוונתו לפירוש רבי דוד קורינאלדי על המשניות.

אוצר ההלכה

בדבריו, ולכך לא רמי אנפשיה לתרץ, דאין כאן קושיא, שהרי רש"י ז"ל לא כתב גבי ריאה דאוושא אלא גדפא כנף פלומא, ואין בלשון זה הכרע שעל הדקה קאמר, אדרבא מדכתיב פלומא בלעז משמע דעל הנוצה הגדולה קאמר, שהיא הנקראת פלומא, אבל הדקה הסמוכה לבשר נקרא בלעז מל"ש, כמ"ש רש"י בחולין (דף נ"ו ע"ב) כנזכר. ומה שכתב הרב מעדני יום טוב ז"ל, נראה שהוא הדק שבבטן העוף, שבלשון אשכנז קורין אותו גם כן פלומא, אולי דאין הכרעתו שהוא הדק ממה שבלשון אשכנז הנקרא פלומא, דמה יוכיח מלשון אשכנז ללועזות בלעז, הרי בלעז אין קורין פלומא אלא לגדולה, ורש"י לא דבר על לשון אשכנז, אלא רצה להכריע שעל הדקה קאמר, כדי שיהיה דומיא דגילא וכדאמרן. ושוב כתב אלא דלקמן אמתניתין וכו', לאו לאקשויי מייתי דברי רש"י אלו אלא למיהדר ביה ממה שכתב שעל הדק שבבטן העוף קאמר, דלא יתכן זה מכח אידך לשון רש"י כנזכר. ואם כן מוכרח דכשכתב רש"י כנף פלומא לא כיוון אלא על הגדולה. ואי משום שיהא ניכר הבצבוץ גם בגדולה ניכר, דנהי דבקנה שלה אינו ניכר, מיהו שני קצותיו שהם קלים יותר בהם ניכר כמו בגילא שהם מתנדנדים על ידי הנפיחה, ונשארו דברי רש"י כמשמען דגדפא היינו נוצה גדולה.

והשתא אתאן למתניתין דקמן דתני טומנין בכנפי יונה, דלפום תירוצא קמא דכתיבנא דהיכא דלא תני בהדיה גם נוצה הוי פירוש כנפי[ם] בין גדולה בין קטנה, אם כן הכא גבי הטמנה דלא תני נוצה, כי התיר תנא להטמין בכנפי יונה היינו אפילו בדקה, דקים ליה לתנא דאפילו בדקה אינו מוסיף הבל ושרי. מיהו ממאי דכתיבנא דאין כאן קושיא ומסקינן דגדפא היינו נוצה גדולה דוקא, אין להוכיח דהוא הדין הכא, דזה אי אפשר כלל מכח מה שהקשינו לעיל, דאם כן ליתני תנא איסור דהטמנה בנוצה דקה בהדי הני דמוסיפין הבל, דזה מכריחנו לומר דכנפי יונה היינו אפילו הדקה שבהם שאין מוסיפין הבל, ואפשר דמטעם זה לא כתב רש"י ז"ל כנפי יונה פלומא בלעז כדכתב בשאר דוכתי, דאי הכי הוה משמע דכוונתו על הגדולה דוקא שאותה קורין פלומא, וגם לא כתב מל"ש בלעז, שאין כוונתו על הדקה לבד דבכנפים נמצאו דקות וגסות, ולכך כתב סתם כנפי יונה נוצה, למכלל תרוייהו דבין בגסה ובין בדקה הותר להטמין דאפילו הדקה אינה מוספת הבל, כנלע"ד. ועיין למורנו הרב המובהק מג"ן [מר גיסי נסים] אברהם נר"ו בשפת הנח"ל ([נחמד למראה] ח"ב פ"ד דשבת ה"א ד"ה כנפי יונה) מה שכתב בזה, ושם זכר עשה למה שכתבתי בעניותי בקונטרס האותיות אשר לי מערכת נו"ן בס"ד, ומה שכתב שם שיש לעמוד על דברי הרב תועפות ראם ז"ל [סדר ויקרא דף נ"ז ע"א ד"ה בכנפיו], עיין למר בריה דרבינ'א ז"ל בספר בית ישחק (דף ע"א ע"ד [הלכות מעשה הקרבנות פ"ז הכ"ב]).
(פתח הדביר ח"ג – סק"ז הראשון)

קג) שם כסות ופירות וכנפי יונה. בירושלמי שבת (פ"ד ה"א), הדא דתימר כשלא רבתה (ריקבות) [רקבוביתן] אבל אם רבתה (ריקבוביתו) [רקבוביתן] אסור לטמון בו שהריקבון מוסיף הבל. עוד איתא שם בירושלמי דטומנים בסלעים של זהב ונחושת ואין טומנים בסלעים של כסף והביאו התוספות בבא בתרא (דף י"ז ע"א [ד"ה סלעים]). (תוספת ירושלים)

קד) שם הגה יש אומרים דמותר להטמין בסלעים. יש אומרים שמותר להטמין בסלעים אף על פי שמוסיפין הבל דמילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן. ספר המפה.
(שיירי כנסת הגדולה – הגה"ט סק"ג)

קה) שם הגה יש אומרים דמותר להטמין בסלעים. במג"א (סקי"א) בסלעים וכו'. באליה רבה [סקי"א] מביא עוד טעם בשם הירושלמי [שבת פ"ד ה"א], שאין הסלעים מוסיפים הבל. עוד בירושלמי, אין טומנין בסלעים של כסף אבל טומנין בשל זהב ושל נחושת. כתב רש"ל בתשובה [סימן ס'] והביאו המג"א לקמן (בסקי"ח), אפר חם דבר שאינו מוסיף הבל שרי לטמון בהם, אלא אם כן מעורב בו גחלים. וקשה לי הא עיקר גזירה היתה שמא יטמין ברמץ, שמקשה ויטמין, ומשני שמא יטמין ברמץ שיש בו גחלים ויחתה וצ"ע. (בגדי ישע)

קו) שם הגה יש אומרים דמותר להטמין בסלעים. זהו שיטת רבנו תם בתוספות בבא בתרא (דף י"ט ע"א) בד"ה משום דמשתכי, דכיון דדרך סלעים לשבר את הקדרה הוי מילתא דלא שכיחא שיטמין בזה. ואמנם ר"י פירש דסלעים באמת אין מרתיחין כלל ולכך מותר להטמין בהם, והא דקאמר הש"ס שם משום דמשתכי, היינו אמתניתין דבבא בתרא [יז.] קאי, דלכך מרחיקין הסלעים מכותל חברו, משום דהסלעים משתכין הכותל ומחלידין אותו (ומעלת) [ומעלין] עפר תיחוח. וכן הוא בירושלמי מסכת שבת [פ"ד ה"א], תמן תנינן ואת הסלעים משום שמרתיחין וכאן לא תני סלעים. תמן והכא אינן מרתיחין אלא שעושין עפר תיחוח ומלקין הכותל. והמפרש בעל קרבן העדה [בשיירי קרבן] תמה על הפוסקים ועל רמ"א שנעלם מהם לשון הירושלמי. ואני כבר כתבתי בחיבורי בעלי תוספות מדברי ירושלמי הנ"ל, ואמנם באמת דברי הפוסקים נכונים, דסתמא דסוגיא במסכת בבא בתרא אינו סובר כדברי ירושלמי, דאמתניתין דתנן אלא אם כן הרחיק שלשה טפחים וסד בסיד, וקבעי הש"ס [יט.] היכי תנן וסד בסיד או סד בסיד, וקפשיט הש"ס מהך דלא ערבינהו לכל הני דברים השנוים במשנה, ודחי לה דילמא משום דלא דמי, האי היזקא דרישא משום מתונא וסיפא משום הבלא. מבואר מזה דהטעם דסלעים משום הבלא, אלא ודאי כמו שכתבו הפוסקים, דכיון דמשברים הקדרה לא שכיח שמטמין בהם. ואמנם עוד פירוש אחר הביאו הפוסקים, דהא דקאמר הש"ס דמשתכי, היינו שהבל שבתוכם משתכין המאכל שבתוך הקדרה. והנה קשה לי עדיין, נהי דמשברין הקדרה אין דרך להטמין בהם, מכל מקום קדרה של מתכת מאי איכא למימר, דפשיטא דאינן משברין הקדרה של מתכת. וצריך לומר כיון דסתם קדרה של חרס הוא לא חשו חז"ל להטמנה בקדרה של מתכת. ובזה נראה לפע"ד ליישב הא דהשמיטו הפוסקים ובעל ש"ע כאן דין המבואר להדיא

ד [ט]**אף על פי שאין טומנין בשבת אפילו בדבר שאין מוסיף הבל, אם טמן בו מבעוד יום ונתגלה** [ט*]**משחשיכה מותר לחזור ולכסותו,** [י]**וכן אם רצה להוסיף עליו בשבת מוסיף,** [כ]**וכן אם רצה ליטלו כולו ולתת אחר במקומו בין שהראשון חם יותר מהשני בין שהשני חם יותר מהראשון, אפילו לא היה מכוסה אלא בסדין יכול ליטלו ולכסותו בגלופקרין,** [ל]**והוא שנתבשלה הקדירה כל צרכה, אבל אם אינה מבושלת כל צרכה אפילו להוסיף על הכסוי אסור, שתוספת זה גורם לה להתבשל:**

באר הגולה

ט. שבת נ"א [ע"א]; **ט*.** סמ"ג לאוין ס"ה דף י"ג ע"ד; סמ"ק סימן רפ"ב עמוד רפ"ו-רפ"ז; ספר התרומה סימן רל"א; ירושלמי שבת פ"ד הלכה ג', וכן נראה מדברי הרמב"ם הלכות שבת פ"ד הלכה ד'; **י.** שם בגמרא; **כ.** שם כרבן שמעון בן גמליאל [ראש שבת פ"ד סימן י"ב בשם ה"ר יונה; רי"ף שם דף כ"ג ע"ב; ר"ן שם ד"ה תנו; רבנו ירוחם נתיב י"ב ח"ג דף ס"ח ע"ג; ספר התרומה שם; הגהות סמ"ק שם; סמ"ק שם; מגיד משנה שם בשם רמב"ן שבת דף נ"א ע"א ד"ה כיצד והרשב"א שם ד"ה אע"פ]; **ל.** טור וסמ"ג [שם דף י"ג ע"ד] וסמ"ק [שם עמוד רפ"ו] והתרומה [שם; הגהות מיימוניות הלכות שבת פ"ג אות ח']:

אוצר ההלכה

בירושלמי דאין טומנין בסלעים של כסף שמוסיפין הבל, וכבר הרגיש בזה המפרש שם [בשיירי קרבן ד"ה מ"ד] והניח (בש"ע) [בצ"ע] דברי הפוסקים. ובזה אתי שפיר, דבאמת מילתא דפשיטא דאין דרך להטמין בסלעים והוי מילתא דלא שכיחא, אלא דהירושלמי סובר דאף במילתא דלא שכיחא גזרינן בהטמנה וכמו שכתבתי לעיל דהוא קאמר טעם אחר דלא תנן כאן משום דסלעים אינן מסקין הבלא, אבל לדידן דקיימא לן כהך תירוצא דמשתכי משום דטעם דמתניתין משום הבלא וכמו דקאמר הש"ס, לכך השמיטו הפוסקים הך דסלעים של כסף, והדברים ברורים. (ישועות יעקב – סק"ה)

קז) **שם הגה יש אומרים דמותר להטמין בסלעים.** עיין להרב הגדול בספרו הבהיר מחנה יאודה ז"ל (דף קמ"ב ע"ב [חו"מ סימן קנ"ה ס"ח ד"ה והנה]). (פתח הדביר ח"ג – סק"ז השני)

קח) **שם הגה יש אומרים דמותר להטמין בסלעים.** היינו אבנים שמוציאים [מהם] אש. אשל אברהם (סקי"א).
(באר יעקב – קרויזר – סקי"ב)

קט) **שם הגה יש אומרים דמותר להטמין בסלעים.** כתב מג"א (סקי"א) בסלעים וכו', אבל דבר שלפעמים טומנין בהם אע"ג דלא שכיח גזרי רבנן. עיין מחצית השקל. ויש להסביר לחלק בין גיזי צמר ובין סלעים, דסלעים הוא לא שכיח בחיוב מפני שמזיק לכלי ולמאכל, מה שאין כן גיזי צמר דלא שכיחא בשלילה הוא. ויש להטעים הדבר, דבגיזי צמר כיון דהא דלא מטמינן בו הוא מפני חשיבותו, א"כ אפשר דיארע בזמן מן הזמנים כשיהיה להם הרבה עד שלא יחשבו אצלו כל כך יטמינו בהם, מה שאין כן סלעים כיון שהם מקלקלים בודאי לא יטמינו בהם. ודו"ק. רמז לדבר עיין מ"א פ"ז דפאה, רבי יוסי אומר אין שכחה לזיתים וברע"ב ז"ל שם.
(זרע יעקב – זלזניק)

קי) **שם הגה יש אומרים דמותר להטמין בסלעים.** כתב במג"א (סקי"א) בסלעים, דלא שכיח כלל שיטמין בסלעים שמשברים הקדירה או שמקלקלים המאכל. עכ"ל. מכאן מוכיח בשו"ת בית ישראל [לאנדא] (סימן ע"א) דגזירת הטמנה הוא רק על אוכלין ומשקין אבל אבן או ברזל חם מותר להטמינו. ע"ש.
(אמרי המזג)

סעיף די

קיא) **סעיף די אם טמן בו מבעוד יום ונתגלה משחשיכה.** כתב ב"י (שיטה ט"ל), ראוי לחוש ולאסור וכו'. נ"ב: וכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן להקל, דבנתגלה מבעוד יום ממילא, מותר לכסותו משתחשך, ואם מגלהו מבעוד יום אדעתא לכסותו ושכח מותר לכסותו משתחשך. ב"ח [סוף אות ד'].
(שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"ג)

קיב) **שם אם טמן בו מבעוד יום ונתגלה משחשיכה.** אבל נתגלה מבעוד יום אסור. ודעת הרא"ש [שבת פ"ד סימן י'] דאפילו נתגלה מבעוד יום מותר, וכתב הב"י, דהתוספות [שם נא. ד"ה כסהו] והרא"ש סיימו עלה, אבל אם גילהו בידים מבעוד יום כדי שלא לכסותו משתחשך, אסור לכסותו משתחשך, דהו"ל תחלת הטמנה. ע"כ. הרא"ש כתב כך, אבל בתוספות בכל הנוסחאות שלפנינו כתב, אבל אם גילהו בידים מבעוד יום כדי לכסותו משתחשך אסור לכסותו. על כן אפשר שהב"י הגיה כך בתוספות מכח דברי הרא"ש. ועוד דאם איתא דאפילו בגילהו כדי לכסותו משתחשך, הו"ל למימר "אפילו" כדי לכסותו, אלא ודאי צריך לומר כדי שלא לכסותו. ומיהו נלע"ד ממה שראיתי דבפסקי תוספות [פ"ד אות רכ"ד] פסק סתם גילה מבעוד יום לא יכסנו משתחשך, מוכרח דאפילו כדי לכסותו קאמרי שאסור.
(נהר שלום – סק"ג)

קיג) **שם אם טמן בו מבעוד יום ונתגלה משחשיכה.** כתב הטור, אבל אם גילה מבעוד יום אדעתא שלא לכסותו אסור כו'. וכן היא הגירסא באשיר"י [שבת פ"ד סימן י'], אבל התוספות ז"ל בשבת (דף נ"א ע"א ד"ה כסהו ונתגלה) כתבו, אבל אם גילהו בידים מבעוד יום כדי לכסותו משתחשך כו'. ע"ש. ועיין מה שכתב הב"ח (בס"ד), ט"ז (סק"ד), מאמר מרדכי (סק"ו), נהר שלום ס"ד [סק"ג][62].
(דברי מנחם – הגה"ט סק"ג)

הערות וציונים

62. נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

קיד) שם אם טמן בו מבעוד יום ונתגלה משחשיכה. במג״א (סקי״ב), אבל אם נתגלה מבעוד יום וכו׳. בעיא היא בירושלמי שבת (פ״ד ה״ג), ועיין ביאורי הגר״א [סקט״ו] שהביא הירושלמי דפשיט דאסור. אבל בקרבן העדה שם [ד״ה נתגלה מבעו״י] פירש דהבעיא לא נפשט. ע״ש. ובאמת נראה דהגר״א לשיטתו לקמן סימן רנ״ט [סק״ן], דגם בנטל מבעוד יום וקידש עליו היום נפשט בירושלמי לאסור, אבל לפי מה שכתבתי שם[63] דגם בנ(י)טל מותר, אם כן כל שכן בנתגלה דמותר. (תוספת ירושלים)

קטו) שם אם טמן בו מבעוד יום ונתגלה משחשיכה. כתב הבאה״ט (סק״ז), וב״ח [אות ד׳] מיקל אפילו אם נתגלה מבעוד יום. מעצמו ושכח לכסותו. אשל אברהם [סקי״ב]. ומחצית השקל כתב, אפילו גילהו במזיד מבעוד יום, דוקא אם היה דעתו שלא לכסותו כלל או לכסותו בשבת, אבל גילהו מבעוד יום על מנת לכסותו מבעוד יום, ושכח לכסותו מבעוד יום מותר לכסותו בשבת. (באר יעקב – קרויזר – סקי״ד)

קטז) שם אם טמן בו מבעוד יום ונתגלה משחשיכה. בתוספות [שבת נא. ד״ה כסהו] הכריחו דעל כרחך מבעוד יום, דומיא דלא כסהו כו׳. פירוש, דהכי משמע בהדיא דדוקא לא כסהו כלל מבעוד יום אבל כסהו שרי. ומה שהוכיחו[64] מהירושלמי [שבת פ״ד ה״ג], הנה בתחלה נפרש מה שהרגישו[65] דבתוספות הגירסא אבל גילה [מבעוד יום כדי] לכסותו משתחשך, וברא״ש [שבת פ״ד סימן י׳] והטור הגירסא שלא לכסותו משתחשך, ונראה פשוט דברא״ש וטור חסר תיבת עד שתחשך[66]. דודאי אין כוונתם בגוונא דלא יכסה כלל, דהיינו לא כסהו כלל, דמאי הוה מה שהיה תחלה מכוסה כיון דאח״כ גלוהו, אלא כוונתם שלא יכסה עד שתחשך, והיינו ממש כדברי התוספות לכסות משתחשך, וכן היא הגירסא בפירוש בהגהות מיימוניות [שבת פ״ד אות ב׳]. ע״ש. ובזה אשמועינן דאע״ג דהיה דעתו תחלה לכסות משתחשך לא מהני. וא״כ גם בגילה בידים, אם היה דעתו תחלה לחזור לכסות מבעוד יום ושכח, זה ודאי לא גרע מנתגלה מאליו דמהני. ואם כן יש לומר בפשיטות דנתגלה דבירושלמי לאו דוקא, או ט״ס וכוונתו גלוהו, ולכולי עלמא גם בגלוהו גם כן הכי דינא, אלא דלשיטת התוספות דוקא בגלוהו, ולכאורה היה מקום להקל כן לדינא. (חבל יוסף – גנזי חיים)

קיז) שם אם טמן בו מבעוד יום ונתגלה משחשיכה. כתב מג״א (סקי״ב) ונתגלה וכו׳, ועיין סימן רנ״ג ס״ב בהגה. נ״ב: כוונתו על הא דיש אומרים דחזרה אינו אלא אם לקחו מבעוד יום וכו׳. (אהל ברוך)

קיח) שם ונתגלה משחשיכה. כתב ב״י[67] (דף קס״ט ע״א שיטה כ״ו), ויש לתמוה וכו׳. נ״ב: מצאתי כתוב למהר״ם טיוולי וז״ל: אמר משה, מה שכתבו הסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ג ע״ד] וסמ״ק [סימן רפ״ב עמ׳ רפ״ו] והלכה כתנא קמא, לאו אליבא דנפשייהו קאמרו אלא אליבא דר״י הוא, דנראה כן מפירושו כמו שכתב הרא״ש [שבת פ״ד סימן י״ב], דלכאורה מפירושו משמע דהלכתא כתנא קמא מאחר דפירש דפליגי, ומכל מקום לא פסיקא להו זה אליבא דר״י, (דו״ל) [דיש לומר] דמה שפירש ר״י דרבן שמעון בן גמליאל פליג אתנא קמא, משום דקשיא ליה שאם בא לפרש דברי תנא קמא באיזה ענין מתיר להוסיף, והלא כשנוטל הגלופקרין ומניח (הסכינין) [הסדינין] אינו אלא פוחת, וזה בהדיא דהלכתא כרבן שמעון בן גמליאל דמיקל, והדר ביה ממה שכתב לעיל והלכתא כתנא קמא, והיינו טעמא דלא פסיק להו אליבא דר״י אי פוסק כתנא קמא או כרבן שמעון בן גמליאל הלכך תקע עצמו לפסוק כרבן שמעון בן גמליאל, וכן הוא דעת הסמ״ג שכתב ז״ל: והיכא דהטמין בהיתר מבעוד יום מותר ליקח מן התבשיל משתחשך ולחזור ולכסותו כדתנן נתגלה פירוש משתחשך מותר לכסותו, ותניא נוטל הסדינין (ונוטל) [ומניח] הגלופקרין, ואי האי פס(י)קא הוה אליבא דתנא קמא וכמו שכתב לעיל והלכתא כתנא קמא, אמאי מייתי ברייתא דרבן שמעון בן גמליאל, הלכך על כרחך לומר דהדר ביה הסמ״ג מפסק הראשון ופסק כרבן שמעון בן גמליאל דמיקל כמו שכתב הסמ״ק בהדיא. נמצאנו (לדין) [למדין] שמה שכתבו הסמ״ק וסמ״ג דמותר לגלותו בידים ולחזור ולכסותו, היינו למאי דסליק להו פסקא דהוה אליבא דרבן שמעון בן גמליאל, הלכך מה שכתבו התוספות בשם ר״י בכהאי גוונא מירי, אבל לדברי תנא קמא שאינו מתיר אלא דוקא להוסיף, ודאי דלהחליף או לגלותו ולחזור ולכסותו אסור דהא דוקא להוסיף קאמר דשרי, ולמאי דמשמע לכאורה מדברי ר״י דקיימא לן כתנא קמא, ודאי דמתני׳ דקתני כסהו ונתגלה וכו׳, צריך לפרש דוקא נתגלה בדיעבד אבל לכתחלה אסור לגלותו, דהא לא שרי תנא קמא אלא להוסיף דוקא, ועלו דברי הרא״ש כהוגן עכ״ל. ועיין שהם דברים דחוקים. ועיין בב״ח ז״ל [אות ד׳]. (יד אהרן – הגב״י)

קיט) שם ונתגלה משחשיכה. בברייתא [שבת נא.] אם בא להוסיף מוסיף, כיצד, רבן שמעון בן גמליאל אומר נוטל הסדינין ומניח הגלופקרין. וכתבו התוספות [ד״ה כיצד] בשם ר״י דלא גרסינן כיצד הוא עושה, דרבן שמעון בן גמליאל פליג אתנא קמא דלא שרי אלא להוסיף אבל להחליף אסור, ורבן שמעון בן גמליאל שרי אף להחליף, וכל שכן ליטול ולהחזיר אותו דבר, דלא הוי כל כך תחלת הטמנה. עכ״ל. מלשונם מוכח דדוקא בדעת רבן שמעון בן גמליאל דשרי להחליף יש ללמוד במכל שכן ליטול ולהחזיר אותו דבר בעצמו, דהשתא ומה ליטול דבר קל ולהניח כבד (אסור) [מותר], ליטול קל ולהניח קל לא כל שכן, אבל בדעת תנא קמא דלא שרי אלא להוסיף אין ללמוד דלישרי ליטול ולהחזיר אותו דבר בעצמו, דדוקא באינו נוטל מה שכבר

הערות וציונים

63. נדפס לקמן בסימן רנ״ט אות נ״ט. **64.** ר״ל המפרשים, ועיין בב״י. **65.** עיין ב״ח (אות ד׳). **66.** וכן הגיה הב״ח על הרא״ש שם. **67.** ט״ס נפלה בספרי היד אהרן דדיבור זה נדפס בהגהות הטור ומקומו בהגהות הב״י.

אוצר ההלכה

הניח אלא חוזר ומוסיף עליו שרי, אבל כל שנוטל מה שהניח אף על פי שחזר והניחו בלי שהוסיף עוד כלום, אסור לתנא קמא, דדמי טפי להטמנה חדשה. ואף על פי שהדבר מבואר, מצאתיו גם כן מפורש במהרש"א, וסיים עלה, דאם כן מתניתין דלעיל דמשמע דמתיר אף לגלות בידים ולהחזיר כמו שכתבו התוספות לעיל [ד"ה כסהו], על כרחך לא אתי כתנא קמא אלא כרבן שמעון בן גמליאל וכו'. ע"ש. ותמהתי על הרב ב"י שכתב דלדברי התוספות תנא קמא לא שרי אלא להוסיף ולא להחליף וכו', אבל לגלות ולחזור ולכסותה בבגדים עצמן שרי לכתחלה דלא מיחזי כתחלת הטמנה, ולא עלה על דעת ר"י לאסור לגלותו ולחזור ולכסותו דדבר פשוט הוא דשרי. ע"כ. ולי אני עבדו לא משמע כן מתוך דברי התוספות עצמן וכדאמרן[68]. (נהר שלום – סק"ד)

קכ) שם ונתגלה משחשיכה. והקשה הט"ז [סק"ד], ותימה דהא התוספות [שבת נא. ד"ה כסהו] הוכיחו שפיר דעל כרחך שרי לגלות אף לכתחלה מההוא דקדירה דמבואר במתניתין דלעיל מיניה [מט.] דשרי ליטול ולהחזיר, וכן כתב הרא"ש [שבת פ"ד סימן י"] גם כן כדברי התוספות מקודם לזה, וא"כ האיך כתב הרא"ש אחר כך [סימן י"ב] דמצינו לפרש דמתני' לא איירי אלא בדיעבד דוקא, קשה מאי שנא מהא דקדירה דשרי אף לכתחלה. ודחק דמה שכתב הרא"ש כן, כתב בדרך קושיא על התוספות וכו'. וזה דוחק, ואין לשון הרא"ש משמע כן. אבל באמת לא קשה כל כך, דאף על גב דהתוספות מדמה לקדירה, משום הכי אין מוכח שאין לפרש בענין אחר, הלא יש סברא לחלק, דשם על כרחך צריך לומר דלא נתקלקל הגומא, וכשמחזיר נראה שנותן למקום מושבה הראשון, מה שאין כן כשמסיר הכלים מן הקדירה ונותנ(י)ם אחר כך (נראין) [נראה] כנותן בתחלה. ואם כן מה שמפרש במתני' הוא לפי האמת כמו שפירש רבנו יונה, (ואינו מוכרחים) [וכיון דאינו מוכרח] לחלק ביניהם הסברא פשוטה שדינייהו שווין וכן משווה אותן התוספות, אבל קודם שנדע סברת ר"י, והרא"ש רוצה לאוקמי המתניתין כתנא קמא, ובמתניתין בחזרת הקדירה לא מצינו פלוגתא, אמרינן דמתניתין ראשונה מתיר לכתחלה להחזיר הקדירה לכולי עלמא, ומתניתין דידן אינו מתיר אלא בדיעבד, והחילוק הוא כמו שכתבתי, כן נראה לי לפרש הרא"ש בלי דוחק ודו"ק.

ומה שכתב המג"א (בסקי"ב) אבל נתגלה מבעוד יום אסור לכסותו משחשיכה, כן משמע לשון הש"ע, והיא כמו גירסת התוספות שלפנינו ולא כמו שהביא הרא"ש. ומה שכתב ועיין סימן רנ"ג (ס"ב) בהג"ה, היינו מה שכתב (בסקכ"ד) שם כשנטלו מבעוד יום ומחזירו משחשיכה גרע. אבל הב"ח [אות ד'] מקיל בזה, והיינו דעת הרא"ש הנ"ל [סימן י'] שמביא גירסת התוספות היכי שגילה מבעוד יום אדעתא שלא לכסותו, אבל בלאו הכי שרי. והסכימו עמו כל האחרונים[69]. (בגדי ישע)

קכא) שם ונתגלה משחשיכה. כתב מרן [בב"י], ויש לתמוה שהרי התוספות [שבת נא. ד"ה כיצד] כתבו כו'. עיין בדברי מהרש"א [שם], וט"ז [סק"ד]. ולע"ד נראה דמה שכתבו התוספות ז"ל וכל שכן ליטול ולהחזיר כו', היינו דמה שהתיר המשנה ליטול ולהחזיר כו', היינו מה שהתיר המשנה כיסהו ונתגלה מותר לכסותו, דפירשו התוספות ז"ל לעיל [ד"ה כיסהו] דהיינו נתגלה מבעוד יום מותר מש[ת]חשך, אבל אם כו' כדי לכסותו משתחשך אסור, כגירסתינו לעיל בדברי התוספות ז"ל, דהיינו דאפילו אם גילהו בידים כדי לכסותו משתחשך אסור לכסותו משתחשך דהוי כהטמנה מעיקרא, כתבו הכא (דלהרשב"א) [דלרבן שמעון בן גמליאל] שרי, דכיון דמתיר אפילו להחליף, ודאי דמתיר אפילו גילהו בידים כדי לכסותו משתחשך, דהוי בההוא כיסוי ממש, ודוקא רבנן דאסרי להחליף אסרי במתניתין בגילהו מבעוד יום כו', דסתמא קתני מתניתין דוקא כסהו ונתגלה כו', ממילא מותר, הא גילהו בידים בכל ענין אסור אפילו גילהו לכסותו, דשקולין הן הא דלהחליף עם דינא דמתניתין, וזהו שכתב הרא"ש [שבת פ"ד סימן י"ב] ולהך פירושא כו', ומתניתין כו', אבל לכתחלה אסור לגלות כו'. ע"ש. דהיינו דאסור בכל גוונא אפילו גילהו כדי לכסותו משתחשך. ומה שכתב הרא"ש לעיל [בסימן י'] ומיהו כו', אדעתא שלא לכסותו כו', קאי לפירוש הר"ר יונה, דתנא [קמא] נמי מתיר להחליף, אם מתניתין דמתיר כסהו כו' הוי אפילו גילהו בידים כו', דהא בהא תליא, כיון דמתיר להחליף כל שכן גילהו כו', דההוא הוי כיסוי ממש, לזה כתב הרא"ש לעיל ומיהו כו', אדעתא שלא לכסותו כו', אפילו להאי פירושא אסור. אבל לגירסת ר"י והר"ר פורת תליא האי דינא בין תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל, והתוספות קיימי לעיל בהאי פירושא, לכך כתבו דאפילו גילהו כו', זה נראה לקיים גירסתינו בתוספות, ומתיישבים דבריהם ודברי הרא"ש ז"ל, ודו"ק. (ידיו של משה)

קכב) שם ונתגלה משחשיכה. כתב ב"י, ויש לתמוה שהרי התוספות [שבת נא. ד"ה כיצד] כתבו כו'. נ"ב: עיין במהר"מ מלובלין (שם בד"ה כיצד הוא עושה כו') שכתב, שמה שכתב ר"י שם בד"ה כסהו ונתגלה כו', דאינו אלא לפי סברת רבן שמעון בן גמליאל, ומוקי מתני' כרבן שמעון בן גמליאל ולא כתנא קמא ושלא כדברי הרא"ש. ע"ש ובמהרש"א. ועיין מה שכתב הרב קרבן נתנאל (בדף ז' ע"ג) [שבת פ"ד סימן י"ב אות ב'] על דברי רבנו, ט"ז (סק"ד), יד אהרן [הגב"י][70] משם מהר"מ מטיוולי, ידיו של משה בסימן זה[71].

שם אבל לגלות ולחזור ולכסותה בבגדים כו'. נ"ב: עיין בנהר שלום בס"ד [סק"ד][72] מה שתמה על דבריו. (דברי מנחם – הגב"י ס"ק ח' – ט')

הערות וציונים

68. המשך דברי הרב המחבר נדפסו לקמן באות קכ"ו. **69.** עיין במשנה ברורה בשער הציון אות כ"ד. **70.** נדפס לעיל אות קי"ח. **71.** נדפס באות הקודמת. **72.** נדפס לעיל אות קי"ט.

אוצר ההלכה

קכג) שם ונתגלה משחשיכה וכו׳. וז״ל הרא״ש ז״ל [פ״ד סימן י׳]: (אבל) [ומיהו] אם גילהו מבעוד יום אדעתא שלא לכסותו משתחשך נראה דאסור. משמע להדיא דאם גילהו משתחשך, אפילו אדעתא שלא לכסותו מותר. אבל התוספות [נא. ד״ה כיסהו] כתבו, אבל אם גילהו מבעוד יום כדי לכסותו משתחשך אסור. ועיין קרבן נתנאל [אות ע׳]. ולשיטתם (גלוהו) [גילהו] משתחשך אינו מותר אלא כשהיה דעתו לחזור ולכסותו. והרב ז״ל [ש״ע הגר״ז ס״ח] פסק דאפילו לא היה בדעתו לחזור ולכסותו מותר. והנה אי אמרינן דחזרת הטמנה בעי תנאי חזרה, עיין סימן רנ״ט (סק״ב)[73], אם כן הא מתנאי חזרה הוא דעתו להחזיר, ואיך אפשר להתיר בלא היתה דעתו לחזור ולכסותו. ואפשר דהכא עדיף כיון שאינו נוטל הקדירה ממקומה אלא שמגלה ההטמנה. (תהלה לדוד – סק״ד)

קכד) שם ונתגלה משחשיכה וכו׳. בין נתגלה מאליו בין שגילהו בידים אפילו לא היה בדעתו לחזור ולכסותו, ואפילו לכתחלה יכול לגלותו ולחזור ולכסותו. תניא [ש״ע הגר״ז ס״ח]. (באר יעקב – קרויזר – סקי״ג)

קכה) שם ונתגלה משחשיכה וכו׳. אם נטל את הבגד המכסה את הקדרה משתחשך על דעת שלא להחזירו, ונמלך להחזירו, כתב הב״ח [אות ד׳] שאסור להחזירו, דהוי כתחלת הטמנה. וכ״כ בתורת שבת (סקי״ב). וע״ע בתורת חיים סופר (סק״כ). והקרבן נתנאל ([שבת פ״ד סימן י״ב] אות ב׳) כתב, שלפי מסקנת הרא״ש כדברי רבנו יונה, מותר להחזירו. וכן פסק בש״ע הגר״ז (סימן רנ״ז ס״ח), שאפילו גילהו בידים ולא היה בדעתו לחזור ולכסותו מותר לחזור ולכסותו. ובספר תהלה לדוד (סק״ד)[74] כתב לדייק ממה שכתב הרא״ש, אבל אם גילהו מבעוד יום אדעתא שלא לכסותו משתחשך נראה שאסור, משמע להדיא שאם גילהו משתחשך אפילו אדעתא שלא לכסותו מותר, ומדברי התוספות [שבת נא. ד״ה כיסהו] לא משמע כן. ע״ש. וכן כתב בערוך השלחן (סק״כ) וז״ל: ודע שאין חילוק בין כשגילה דעתו לחזור ולכסותו, ובין על דעת שלא לכסותו שרי, שלא חילקו הפוסקים בזה. ע״ש. והוה ליה ספקא בדרבנן ולקולא. ומשמע שאם גילהו מבעוד יום על דעת לכסותו אח״כ, ושכח ולא כיסהו, מותר לכסותו אחר שתחשך. כן כתב הב״ח [סוף אות ד׳]. וכן כתב בספר יד יוסף (סק״ח). ועיין בלשון הבית יוסף ובאליה רבה (סק״ד [סקי״ג]. ודו״ק.

(חזון עובדיה שבת ח״א – הלכות שהייה והטמנה הערה ז׳)

קכו) שם וכן אם רצה ליטלו כולו וכו׳.[75] כתב עוד הרב ב״י, וז״ל הרמב״ם בפ״ד [מהלכות שבת ה״ד]: ומותר להחליף הכיסוי בשבת, כיצד, נוטל כסות ומניח כנפי יונה או נוטל כנפי יונה ומניח כסות, וכתב הרב המגיד עליו, שנראה מדבריו שרבן שמעון בן גמליאל בא לפרש שלא התירו להוסיף אלא על ידי חילוף הכיסוי בטוב ממנו, אבל להוסיף כיסוי אסור. ולי נראה שאין בדבריו (הכרח) [הכרע], דהא אפשר שיותר ראוי לאסור להחליף בטוב ממנו ממה שראוי לאסור להוסיף כיסוי על כיסוי, ואם כן הרמב״ם דנקט שמותר להחליף הכיסוי בטוב ממנו לרבותא נקטיה, ומינה נשמע דכל שכן שמותר להוסיף כיסוי על כיסוי. עכ״ל. וקודם לזה בסמוך כתב הרמב״ם וז״ל: חמין שטמנם בערב שבת ונתגלו בשבת מותר לכסותן, שהרי אינו מוסיף ומותר להחליף וכו׳. ע״כ. ופשוט שמה שכתב שהרי אינו מוסיף לאו היינו לומר שאינו מוסיף הבל, דהא פשיטא דלאו במידי דמוסיף הבל עסקינן, דביה אסור להטמין אפילו מבעוד יום, אם כן כשאמר שהרי אינו מוסיף, בא לומר דלא תימא דהרי זה כמטמין מחדש בשבת, לזה אמר שאינו כן, דבשלמא אם היה מוסיף על הכיסוי הראשון עוד כיסוי שני אז ודאי הוה ליה כמטמין מעיקרא, אבל כיון שאינו מוסיף על מה שכבר היה בו בתחלה שפיר דמי, ואם כן כשאמר אחר כך ומותר להחליף וכו׳, הוא דוקא בטוב ממנו, דכיון דאינו מוסיף עליו כיסוי אחר נוסף על הראשון לא דמי להטמנה חדשה. וזהו שכתב כיצד וכו׳, וצדקו דברי הרב מגיד משנה לע״ד. (נהר שלום – סק״ד)

קכז) שם וכן אם רצה ליטלו כולו וכו׳. כתב ב״י, ולי נראה שאין בדבריו (הכרח) [הכרע] כו׳. עיין בנהר שלום בס״ד [סק״ד][76] מה שכתב על דבריו. ועיין מה שכתב הרב מעשה רקח בפ״ד מהלכות שבת דין ד׳. (דברי מנחם – הגב״י סק״י)

קכח) שם וכן אם רצה ליטלו כולו וכו׳. כ״כ הרמב״ם [הלכות שבת פ״ד ה״ד] ושאר פוסקים, וז״ל הרמב״ם: חמין שטמנן מערב שבת ונתגלו בשבת מותר לכסותן שהרי אינו מוסיף, ומותר להחליף הכיסוי בשבת וכו׳. וכתב הרב המגיד, מתוך דברי רבנו נראה שרשב״ג בא לפרש שלא התירו להוסיף אלא על ידי חילוף הכיסוי בטוב ממנו, אבל להוסיף אסור. ומרן בכסף משנה ובב״י כתב שאין בדבריו הכרע, דהא אפשר שהיה ראוי לאסור להחליף הכיסוי בטוב ממנו ממה שראוי [לאסור] להוסיף כיסוי על כיסוי, ואם כן רבנו דנקט דמותר להחליף לרבותא נקטיה. ע״ש. ולפי זה מה שכתב הרמב״ם שהרי אינו מוסיף היינו שאינו מוסיף הבל, דלא התירו לחזור ולכסות אלא דוקא בדבר שאינו מוסיף הבל, וכן כתב הרמב״ן [בחדושיו] בסוף פרק ב׳. אבל מדברי הרב לחם משנה שם נראה שלא הבין כן, שכתב שם בהלכה ב׳, ואם תאמר וכי יכסה אותה מאי הוי, הא כתב רבנו לקמן דכשנתגלו מותר לכסותן. ויש לומר היינו דוקא בדבר שאינו מוסיף. ע״ש. ולכאורה הא סיים הרמב״ם וכתב שהרי אינו מוסיף, ואם כן מאי קמ״ל ומה חידש בתירוצו הלא הוא מפורש בדברי הרמב״ם. ואפשר דהרב לחם משנה מפרש דברי הרמב״ם כפירוש הרב המגיד, דלא התיר אלא להחליף אבל להוסיף אסור, וזהו שכתב הרמב״ם אם נתגלו מותר לכסותן, ולא הוי כתחלת הטמנה שהרי אינו מוסיף, אלא אותו הכיסוי עצמו מחזירו. ועוד

הערות וציונים

73. נדפס לקמן בסימן רנ״ט אות נ״ג. **74.** נדפס לעיל אות קכ״ג. **75.** תחילת דברי המחבר נדפסו לעיל באות קי״ט. **76.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

כתב הרב לחם משנה, ועוד שנתגלו מחמת עצמן אבל אם הוא גילם אסור. יע"ש. ותמיה לי שהרי כתב דאפילו להחליף מותר כל שכן להחזיר אותו כיסוי שמותר, והא דנקט ונתגלו למעוטי דאם נתגלה בחול אסור אף אם נתגלה מאליו, וכמו שכתב מרן בב"י, אבל בשבת אף אם גילה בידים מותר. וכן ראיתי למורנו הרב ערך השלחן [סק"ב][77] שתמה עליו כן. יע"ש. (שלמי תודה)

קכט) שם וכן אם רצה ליטלו כולו ולתת אחר במקומו וכו'.
והיינו דוקא הכיסוי שלמעלה מותר להחליף, אבל ליטול הקדרה ממקום זה ולהטמין במקום אחר בעיא היא בירושלמי (שבת פ"ד ה"ג) מטמינה לטמינה צריכה, כלומר בעיא היא. (תוספת ירושלים)

קל) שם וכן אם רצה ליטלו כולו ולתת אחר במקומו וכו'. עיין בתוספות רעק"א ([על המשניות שבת] אות ע"א) שהקשה מזה לדעת הרמב"ם ז"ל [בפירוש המשנה סוף פ"ד] והביאו המחבר בסימן רנ"ט (ס"ג), דאפילו טמן בדבר שמותר לטלטל אם נתקלקלה הגומא לא יחזיר. ע"ש. ונראה דהכא עדיף טפי, כיון שאינו נוטל הקדירה ממקומה אלא שנוטל ההטמנה, ועל כרחך צריך לומר כן, וכמו שכתבתי (בסק"ד)[78].
(תהלה לדוד ח"ג – סימן מ"ג)

קלא) שם בין שהראשון חם יותר מהשני בין שהשני חם יותר מהראשון. והנה בהטור הגירסא להיפוך בין שהשני חם ממנו או קר ממנו, והוא על פי גירסת הש"ס [שבת נא.], ונראה משום דהוי זו ואין צריך לומר זו. אבל לענ"ד י"ל דשפיר הוי לא זו אף זו, לא מיבעיא דהשני חם ממנו דודאי נקרא הוספה ולא הטמנה חדשה, דמה שנוטל את הסדין לא מפני שמבטל ההטמנה הראשונה אלא מפני שרוצה להוסיף בהטמנה בבגד עב, אלא אפילו אם מסלק את הראשון מפני שהוא חם ביותר א"כ אינו רוצה בהטמנה כזו, והוה אמינא שזה הוי סילוק ומה שמטמין אח"כ בסדין ליהוי כהטמנה חדשה, קמ"ל דשרי ולא מיחשב כחדשה. ואפשר לומר עוד, דאם היה מכוסה בסדין ורוצה להוסיף בהטמנה, היה יכול להניח את הסדין במקומו ולתת עליו עוד בגד ואין הכרח לסלקו, לכן אפילו אם מסלקו לא נקרא ביטול, מה שאין כן אם היה בגד עב ועתה רוצה בקר על כרחו הוא מוכרח לסלקו, א"כ הוה אמינא דהוי הטמנה חדשה.

וכזה השבתי להרשז"פ נ"י שדקדק לגירסת הש"ע דתני מקדם בין שהראשון חם (ב)יותר, ודקדק דדבר פשוט הוא ומאי צריך לאשמעינן כיון דממעט הוא בהטמנה, ואמרתי לו דאדרבא בזה יש ג"כ חידוש וכנזכר, ואחר זמן בזה ישבתי גירסת הש"ס. ועיין בהרא"ש [שבת פ"ד סימן י"ב] שכתב דהוי זו ואין צריך לומר זו. (זרע יעקב – זלזניק)

קלב) שם שתוספת זה גורם לה להתבשל. כתב ב"י (דף קס"ט ע"א שיטה מ"א), וכן כתוב בסמ"ק [סימן רפ"ב עמ' רפ"ו] וכו'. נ"ב: ויש חולקים עליהם כמו שתמצא בסימן רנ"ג. מצאתי הגהה כתיבת יד. (כנסת הגדולה – הגב"י)

קלג) שם שתוספת זה גורם לה להתבשל. כתב הרב מג"א [סק"ג], פשוט דכשטמונה בדבר שאינו מוסיף הבל שאין גורם בישול כלל, אלא מיירי בדרך שכתב בסעיף ח'. ע"כ. ולשון הטור והש"ע לא משמע כן, דהא במידי שאינו מוסיף הבל עסיק ואתי, ומניה סליק, ועליה קאמר והוא שנתבשלה. גם לשון סמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ג ע"ד] הובא בב"י שכתב סתם אסור להוסיף כיסוי אפילו על קדרה שאינה מבושלת כל צרכה, משמע דבכל כיסוי קאמר ואפילו בגדים וכדומה דאינם מוסיפים הבל. ועוד דעדיין לא הוזכר היתרא דבסעיף ח', ובפרט דהטור גמגם על ההיתר ההוא, ואיך יקדים לכתוב ובלבד שנתבשלה וכו' ותהיה כוונתו כשתהיה הטמנתו על הדרך ההוא. ואע"ג דמצד עצמו אינו מוסיף הבל, רוב הפוסקים התירו להוסיף בשבת דלא דמי להטמנה חדשה, מכל מקום אין לנו אלא מה שאמרו, ולא אמרו אלא במבושל כל צרכו אבל בלאו הכי אסור להוסיף, כנלע"ד מסתמיות הפוסקים. (נהר שלום – סק"ה)

קלד) שם שתוספת זה גורם לה להתבשל. כתב המג"א (סקי"ג), גורם להתבשל וכו', אלא מיירי כדרך שנתבאר בס"ח. היינו אם עומד על הכירה, ומביאו המג"א לקמן (בסקי"ח) דכירה אין חומה מחמת עצמה ומתקרר והולך, מיקרי דבר שאינו מוסיף הבל, ויוכל להתבשל בטוב, מזה מיירי כאן וק"ל. (בגדי ישע)

קלה) שם שתוספת זה גורם לה להתבשל. כתב המג"א [סקי"ג], פשוט (דכשמטמינה) [דכשטמונה] בדבר שאינו מוסיף הבל שאין גורם בישול כלל, אלא מיירי בדרך שכתב בס"ח. ע"ש. וכל מעיין ישפוט בצדק שאין זה פשטות כוונת הטור וש"ע, אלא הפשוט כשמטמין דבר רותח שעומד ברתיחתו ומבשל, אף שמטמין בדבר שאינו מוסיף הבל אלא מעמידו בחמימותו וברתיחתו, כל שעה שמאריך הרתיחה והבישול נתבשל המאכל יותר, ובהוספה גורם בישול. וזה מוכח מפירוש רש"י (דף נ"א ע"א), ונוטל את הגלופקרין, אם ירא שמקדיח תבשילו. אף שגלופקרין אינם מוסיפין הבל.

אמנם דברים אלו הם בב"י בשם הסמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ג ע"ד], וזה לשון הסמ"ג: ופירות חיות מותר להטמין אפילו סמוך לחשיכה כיון שנאכלות חיות, אמנם משחשיכה אסור להטמינם ולא להוסיף כיסוי עליהם אפילו על קדירה שאינה מבושלת כל צרכה, אע"פ שהתבשל כמאכל בן דרוסאי, דבתוספת כיסוי בשבת הוי ליה מבשל בשבת. ודבריו צ"ע מה שכתב ופירות חיות מותר להטמין, במה, אי בדברים המוסיפין הבל מה בכך שהם חשובים כמבושלים, ומי עדיפי מתבשיל

---

77. נדפס לעיל אות כ"ד. **78.** נדפס לעיל אות קכ"ג.

סימן רנז סעיף ד

אוצר ההלכה

שנתבשל כל צרכו שכתב בעצמו מוקדם לזה שאסור, ובהתוספות [שבת מח. ד"ה דזיתים] לא התירו אלא לצלות אצל האש משום דהוי כנתבשלו כמאכל בן דרוסאי שלכולי עלמא מותר כמבואר סימן רנ"ד (סעיף ב'). ועיין במג"א סימן רנ"ד (סקי"ב) [סקי"ג]. (ורבנו ירוחם [נתיב י"ב ח"ג דף ס"ט ע"א] שבב"י סימן רנ"ג [בסופו ד"ה כתב רבנו ירוחם] שתולה דין דתפוחים בפלוגתת רש"י [שם לז: ד"ה ורב ששת] ורי"ף [טז.], על כרחך דאירי כשנותן התפוחים בקדירה על גבי כירה שאינו גרוף, דהוי שיהוי כיון שהקדירה מפסיק בין התפוחים להאש) אבל הטמנה מנא לן. ואי בדברים שאין מוסיפין הבל מהיכא תיתי דליאסרו משחשיכה, הא צונן ממש לכולי עלמא חוץ מרש"י ז"ל [שם נא. ד"ה מותר להטמין] דמותר באינו מוסיף הבל אפילו בשבת כמבואר סעיף ו'. וגם מה פעולה טובה שלומד להתיר פירות חיים צוננים באינו מוסיף הבל. ועל כרחך לומר דאירי ודאי במוסיף הבל, ומכל מקום לומד היתר הטמנה בעינם בלא קדירה מדין צלי שאצל אש, דאטו הטמנה מיגרע גרע, דהא אינה אסורה אלא מגזירה דשמא יטמין ברמץ ויחתה, וזה לא שייך בפירות בעינם, דאף אם יטמינם ברמץ לא אתי (לחתויי) [לחתויי] מן הטעם המבואר (סימן רנ"ד סעיף ב') בצלי. (וא"כ ודאי אינו מובן לדברי באורי מהרש"ל על הסמ"ג [עמ' י"ט] ציין בלשון זה, ופירות חיות מותר להטמין כו', מפני שנאכלות חיות, והוסיף לכתוב והוא הדין קדירה המבושלת כל צורכה. עכ"ל. ומה ענין קדירה להכא דודאי אסור בהטמנה). אך א"כ דאירי מהטמנה בדבר המוסיף הבל, צריך ביאור מה שכתב תו, אמנם משחשיכה וכו' אפילו על קדירה וכו' דבתוספת כיסוי הוי ליה מבשל, ומבואר מיניה הא נתבשל כל צרכו שרי, הא בדבר המוסיף הבל אסור כנ"ל. ותו, הא דין זה שבטור וש"ע שהועתק מהסמ"ק [סימן רפ"ב עמ' רפ"ו][79] איירי מדברים שאין מוסיפין.

אמנם אף שפירוש המג"א בהטור וש"ע רחוק הוא, מדלא דברו עד הנה מאומה מענין הטמנה דסעיף ח', מכל מקום קרוב מאוד לפרש בם דברי הסמ"ג, דמוקדם להנ"ל איירי מעסק הטמנה הלזו, והכי סגנון דבריו, ופירות חיות מותר וכו', כנ"ל בדברים המוסיפין הבל. אמנם משחשיכה אסור להטמינם בדבר המוסיף הבל, ולא להוסיף כיסוי עליהם, ודברים שאין מוסיפין הבל אם הוא בדרך ההטמנה דסעיף ח', ולא מבעיא דעל פירות חיות אסור מטעם בישול בשבת, אלא אפילו על קדירה שנתבשל אלא שאינה מבושלת כל צרכה נמי אסור להוסיף מטעם זה. ואף בדברי התוספות ריש (ב"מ) [במה טומנין] קרוב מאוד לפרשם (בפירוש) [כפירוש] המג"א, אלא דאיירו בתבשיל שנתבשל כל צרכו, ולהכי כתבו שאין האיסור בהוספה בשבת אלא מטעם התפוחים, וכן פירש הבאורי מהרש"ל הנ"ל. ודוק. ועם כל זה שפירוש המג"א מוכרח בתוספות וסמ"ג והגהות מיימוניות הלכות שבת [פ"ג אות ח'], מכל מקום לדינא מסתבר לי פירושו בהטור וש"ע בפשוט כדהוכחתי מרש"י. וגם לשון הסמ"ג אין הכרח (בפירוש) [כפירוש] המג"א, אלא דהכי פירושו אמנם משחשיכה אסור להטמינם בדבר המוסיף הבל, ולא להוסיף כיסוי עליהם מדברים שאין מוסיפין, אם כבר היו מוטמנים מבעוד יום בדברים המוסיפין הבל והתחילו להתבשל, שוב אף ההוספה בדאינו מוסיף גורם להתבשל מהרה, וזה אף בקדירה שאינה מבושלת כל צורכה אסור, לאפוקי בנתבשל כל צרכו ונטמן מבעוד יום מותר להוסיף עליו. ודוק. (בית מאיר)

קלו) **שם שתוספת זה גורם לה להתבשל.** פסק מר"ן ז"ל באו"ח (סימן רנ"ד ס"ד, וסימן רנ"ז ס"ד) ומור"ם ז"ל בהג"ה סוף סימן (רע"ו) [רנ"ט], דאסור לגרום בישול בשבת, דהיינו להתבשל מהרה ע"י כיסוי שעושה לו. וכתב הרה"ג כמוה"ר משבי"ר [משה בירדוגו] זלה"ה [שו"ת דברי משה סימן ס"ד] על זה וז"ל: ולפי זה כפי המנהג שלנו שאנו משהין הקדירה של חמין על גבי כירה וטומנין אותה בבגדים מבעוד יום, יש להזהר שלא להוסיף על הכיסוי ההוא בשבת כל זמן שלא נתבשלה הקדירה כל צרכה. ולא מיבעיא להניח הבגדים על הקדירה דאסור אפילו מבעוד יום, כמו שכתב הרא"ש ז"ל [הובא בטור סוף סימן רנ"ז], אלא אפילו לתקנתא דהרא"ש שכתב שעושה כלי רחב על הקדירה בענין שאין הבגדים נוגעים בגוף הקדירה, אסור להוסיף משום דגורם שיתבשל מהרה. וכן אם כיסהו ונתגלה נראה דאין להחזירו, מידי דהוי אקדירה שהניחה על גבי קרקע דאינו מחזירה [סימן רנ"ג ס"ב], ולכן גם הבגדים כיון שגורמים להתבשל מהרה אין להחזירם כל זמן שלא נתבשלה הקדירה כל צרכה. אך אחר שנתבשלה כל צרכה ודאי דמותר להחזירן, אע"ג דבקדירה קיימא לן [שם] דאסור להחזירה כשהניחה על גבי קרקע, היינו לפי שנראה כמבשל בשבת כיון שמניחה על גבי הכירה, אבל הבגדים שהם מונחים על הקדירה שאינו אלא משום גורם בישול, לכן כיון שנתבשל[ה] כל צרכה מותר להחזירן. ומה שהתירו חז"ל להוסיף כיסוי ולהחזיר הכיסוי אם נתגלה, היינו אם אין הקדירה על האש, דזו היא הטמנה דכוליה תלמודא.

ובענין ההטמנה שכתב הרא"ש [שם] שאם האש תחתיה אסור להטמין אפילו מבעוד יום, כמו שכתב הש"ע סימן (רנ"ב) [רנ"ז ס"ח] שעל ידי האש הוא מוסיף הבל, מכל מקום מנהג עירנו הוא כמו שכתב הר"ן ז"ל [כב. ד"ה ומנהגנו] בשם הרמב"ן [לח: ד"ה ולענין], שכתב דאפילו אם האש תחתיה מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל מבעוד יום. ואם אין הבגדים נוגעים בקדירה לכולי עלמא אין כאן הטמנה, ואפילו ביום שבת אם נתבשלה הקדירה כל צרכה, וכמו שכתבתי בסמוך, אמנם המדקדקים הם עושים כסברת הרא"ש ז"ל. עכת"ד ז"ל.
(השמים החדשים – סימן כ"ג)

קלז) **שם שתוספת זה גורם לה להתבשל.** המג"א [סקי"ג] כתב דמיירי בדרך שכתב בסעיף ח', והביאו האליה רבה

הערות וציונים

79. הסמ"ג והסמ"ק כתבו אותה לשון ממש, ולא מוכן מדוע פשיטא ליה דהסמ"ק מיירי בדברים שאין מוסיפים טפי מהסמ"ג.

באר הגולה ה מ**אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת מותר להטמינו נ בדבר שאינו מוסיף הבל:**

מ. שם כרבן שמעון בן גמליאל [רמב"ם הלכות שבת פ"ד הלכה ה']: נ. טור ורמב"ם בפרק ד' מהלכות שבת [שם]:

אוצר ההלכה

[סק"ב], ונחלק עליו המור וקציעה, וסתמא דמילתא לא משמע הכי, ומדברי הרמב"ם משמע כדעת המג"א ז"ל. ע"ש. (מעיני ישועה)

קלח) **שם שתוספת זה גורם לה להתבשל.** וכתב על זה המג"א [סק"ג], פשוט דכשטמונה בדבר שאינו מוסיף הבל שאין גורם בישול כלל, אלא מיירי בדרך שכתב בסעיף ח'. ע"כ. והיינו שאין הקדירה עומדת על גבי גחלים, ומלמעלה נתן כלי רחב ונתן בגדים על גבי אותה כלי. (עיין אשל אברהם, ולשון המחצית השקל אינו מדוקדק). ולדעת המג"א [סק"ח] להרמ"א ז"ל אף שעומדת על גבי גחלים מותר בכהאי גוונא. ודברי המג"א צע"ג לדעתי, דהא אנן בהטמנה עסקינן ובבגדים נתונים על כלי רחב אין כאן הטמנה, ומותר לכאורה להטמין כהאי גוונא לכתחלה בשבת בדבר המעמיד, והכא אינו מותר אלא להוסיף ולהחליף. (תהלה לדוד – סק"ו)

קלט) **שם שתוספת זה גורם לה להתבשל.** דבר שאינו מוסיף הבל לא שייך גורם בישול, אלא מיירי שתחתיו דבר המוסיף הבל ואין נוגעת בגחלים, ולמעלה נתן בגדים ואין נוגעים בקדירה דשרי, אסור להוסיף בשבת דבזה גורם בישול. מג"א. אשל אברהם [סק"ג]. ובבית מאיר[80] כתב דגם באינו מוסיף הבל אלא שמעמיד הרתיחה, כל שעה שמאריך הרתיחה נתבשל המאכל יותר. (באר יעקב – קרויזר – סקט"ו)

קמ) **שם שתוספת זה גורם לה להתבשל.** דהיינו באופן דסעיף ח', שלמטה הוא מוסיף הבל. (אהל ברוך)

סעיף ה'

קמא) **סעיף ה' אם פינה התבשיל וכו'.** דאמרינן בגמרא [שבת נא.] וכן היה רשב"ג אומר לא אסרו אלא אותו מיחם אבל פינה ממיחם למיחם מותר. ומפרש הגמרא הטעם, דליכא למגזר שמא ירתיח, דהשתא אקורי מיקר לה ארתוחי מרתח לה. ודייק הר"ן [כג: ד"ה אמר] דדוקא כשפינן כדי לקררן הוא דשרי דמשום דליכא למגזר ביה, דהשתא אקורי במתכווין כנ"ל. אבל הרמב"ם בפ"ד [מהלכות שבת ה"ה] כתב, דהיינו טעמא דשרי מפני שלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל, אבל פינהו מותר כמו שהתירו להטמין הצונן, וכן עיקר. וא"כ מה שכתב במג"א [סק"ד] רמב"ם ור"ן, זה אינו אלא לדעת הרמב"ם הוא דשרי לטעם זה, אבל לא לדעת הר"ן כנ"ל. ומטעם זה שכתב אינו ג"כ אלא לטעמו של הרמב"ם[81].

ומ"ש ולא דמי למ"ש בסימן רנ"ג ס"ב [סק"כ] וכו'. ונ"ל דזהו הסברא, בשלמא כאן דמיירי דטומן דבר שאינו מוסיף הבל, וא"כ ליכא בזו הטמנה למיחש כלל לשמא יחתה, אלא שהוא בכלל גזרתם דאין טומנין שמא ירתיח, ואי מקרר ליה או שמיקרי צונן אינו בכלל אותו הגזירה, מה שאין כן לעיל דהטעם שמא יחתה ויש מקום [לגזור] שמה שיוכל לחתות, ואם פינה ממיחם למיחם יש מקום יותר ששייך למגזר שיחתה, [וא"ר] [ואם כן] לעיל הוא חסרון גדול שיש לאסור יותר בפינה. (בגדי ישע)

קמב) **שם אם פינה התבשיל וכו'.** כתב מג"א [סק"ד], ומטעם זה נראה דאפילו החזירו לכלי ראשון נמי שרי וכו'. עיין בר"ן פרק כירה [יז: ד"ה בעי] איבעיא דרב אשי פינן ממיחם מוכח בפירוש איפכא. [הערת המו"ל הר"ר יצחק במברגר: שהר"ן שם כתב וז"ל: אי נמי [הכא] [הכי][82] פירושא, קא מבעיא לן פינה ממיחם למיחם מהו להחזיר למיחם ראשון ולהחזירה על גבי כירה, אי הוי כהניחו על גבי קרקע או לא, והגמרא הניח האיבעיא בתיקו. ע"ש. ועיין אליה רבה [ס"ק י"ד וט"ו].

שם ולא דמי למה שכתוב סימן רנ"ג וכו'. וכן הקשו תוספות [דף (ל"ה) [ל"ח ע"ב ד"ה פינה]].

שם דהתם היינו טעמא דאסור להניח על גבי כירה וכו'. וכן תירצו תוספות ישנים בריש המסכת [לח: ד"ה פינה][83]. [הערת הנ"ל: במג"א שהיה לפני[84] כתוב "מג"א סקי"ד ולא דמי [וכו']], וכן הקשו תוספות [דף (ל"ה) [ל"ח ע"ב]], וכן תירצו תוספות ישנים בריש המסכת. עכ"ל. ודודי הרב מו"ה שלמה נר"ו הגיה כמו שכתבתי בפנים על פי העתקתו. וכתב עוד, וז"ל: כוונת הגאון כפשוטו, הואיל ובתוספות ישנים איתא דבפרק כירה מיירי דבעי לה ללילה איכא למיחש לחיתוי, והיינו כדברי המג"א הואיל דאסור להניח על גבי כירה לכתחלה, מה שאין כן בחזרה והיינו בצורך אכילה ללילה כמו שמשמע בהדיא בסימן רנ"ג [ס"א] דבחי מותר דמסיח דעתו ממנו עד למחר. ע"ש]. (זכרון אברהם)

הערות וציונים

80. נדפס לעיל אות קל"ה. **81.** נראה דהרב המחבר הבין בב"י כהדרישה (אות ד') דמ"ש בב"י "אבל הרמב"ם וכו'" אלו דברי הב"י. אמנם אלו הם דברי הר"ן והוא עשיים והעיקר כדברי הרמב"ם, וממילא לא קשה על המג"א. **82.** כך הגיה שם בהגהות מא"י. **83.** מה שכתב הרב המחבר "בריש המסכת" אינו מובן, ומכל מקום המקור שצויין בסוגריים נראה שהוא המקור אליו התכוון הרב המחבר. **84.** ר"ל בהגהות הרב המחבר שנמצאו על גליונות המג"א שלו. ראה בהקדמה לספר זכרון אברהם (עמ' 5).

אוצר ההלכה

קמג) שם אם פינה התבשיל וכו'. כתב במג"א (סקי"ד), ולא דמי למ"ש סימן רנ"ג ס"ב. כוונתו על מה שכתב המג"א בסק"כ, ע"ש בשם הרמ"א. אבל קשה לי, הא להמחבר אפילו פינה ממיחם למיחם שרי כשעודה בידו. וצ"ע. אולם נראה כוונת המג"א דקשה לו למה החריש פה הרמ"א בהגה ולא כתב להחמיר פה בפינה מכלי לכלי. ועיין תוספות (דף ל"ח ע"ב) ד"ה פינה ממיחם למיחם, דבעי רב אשי וסלקא בתיקו, דהתם בשהייה אבל הטמנה שרי טפי כשהוא יותר קר דבחיתוי מועט לא יועיל. ועיין תוספות ישנים (דף נ"א ע"א) ד"ה אבל פינה. (אהל ברוך)

קמד) שם אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה וכו'. כתב מג"א (סקי"ד), שלא אסרו להטמין אלא בכלי ראשון שהוא בכלי שנתבשל בו וכו'. ודעת הר"ן פ"ג דשבת [יט. ד"ה מתני'] דלא הוי כלי ראשון רק אם עומד על הגחלים, אבל אם עומדת הקדירה בצידי הגחלים לא הוי כלי ראשון. ע"ש. ועיין שיירי קרבן על הירושלמי הנ"ל [שבת פ"ג ה"ג ד"ה מפני], תמה הרבה על דברי הר"ן הנ"ל, ואולי לענין הטמנה נוכל לסמוך על הר"ן הנ"ל, וצ"ע. (חדושי מהרי"ו)

קמה) שם אם פינה התבשיל בשבת וכו' מותר להטמינו וכו'. כתב מג"א (סקי"ד) מותר כו', ואפשר דאפילו בכלי ראשון אם נתקרר כו'. וצע"ג דבגמרא (דף נ"א ע"א) איתא, פינה ממיחם למיחם מותר, השתא אקורי קא מיקר לה כו'. ופירש רש"י, אקורי מיקר לה, במתכוין. וכן כתב הרב בית יוסף בשם הר"ן [כג: ד"ה אמר] דדוקא כשפינן לקררן במתכוין, והרמב"ם [הלכות שבת פ"ד ה"ה] כתב דשרי משום שפינהו מכלי ראשון. ע"ש. אבל כשהיא בכלי ראשון ולא פינן בודאי לכולי עלמא אסור אע"ג שנתקרר קצת, דאם מהני נתקרר א"כ למאי כתבו כלל כשפינן, דבפינן ג"כ נתקרר, א"כ הוי להו לומר נתקרר, אלא ודאי דלא מהני נתקרר בלא פינן. (דברי צבי)

קמו) שם אם פינה התבשיל בשבת וכו' מותר להטמינו וכו'. כתב מג"א (סקי"ד), ואפשר דאף בכלי ראשון אם נתקרר קצת שרי להטמין. לכאורה לפי גירסתנו בגמרא [שבת נא.] השתא מוקירו מוקיר ליה לא מרתח ליה. משמע דוקא בעשה מעשה שמגלה שהוא מקררו. ונראה שזהו טעם רש"י [שם ד"ה מותר] שפירש להטמין הצונן שלא יתחמם, דמשמע ליה גבי פינה דוקא שעשה מעשה לקררו אע"ג דה"ה [דהרי הוא] כבר בכלי שני שה"ה [שהרי הוא] כצונן אסור, על כן פירש דהתם שלא יתחמם. ובשיטת הרמב"ם [הלכות שבת פ"ד ה"ה] צריך לומר דסבירא ליה דאע"ג דהוא בכלי שני, מכל מקום אם לאו שעושה מעשה לקררו חיישינן בזה דמחזי כרותח, אבל בלא מעשה כלל ודאי אסור. וכן מוכרח בזה מדברי התוספות ישנים [שם ד"ה אבל] שכתבו אהא דרצה רבי לאסור להטמין הצונן אי לאו דהעיד רבי ישמעאל ברבי יוסי בשם אביו, וכי לא ידע הא דרשב"ג דפינה מותר. ותירץ דשאני פינה דעשה מעשה. וא"כ בלא מעשה ודאי אין להתיר אלא בצונן גמור. ואולי דגם המג"א כוונתו שהעמידו להצטנן ועשה מעשה וצ"ע. (חבל יוסף – גנזי חיים)

קמז) שם אם פינה התבשיל בשבת וכו' מותר להטמינו וכו'. כתב הבאה"ט (סק"ח), ואפשר אפילו בכלי ראשון אם נתקרר קצת וכו'. עד שאין יד סולדת בו. אשל אברהם [סקי"ד]. תניא [ש"ע הגר"ז ס"ט]. ובקונטרס אחרון שם [סק"א] הניח בצ"ע. ע"ש. (באר יעקב – קרויזר – סקי"ז)

קמח) שם אם פינה התבשיל בשבת וכו' מותר להטמינו וכו'. כתב במג"א (סקי"ד) מותר להטמינו כו', ואפשר דאפילו בכלי ראשון אם נתקרר קצת שרי. היינו באין יד סולדת בו. פמ"ג. (שמן המאור)

קמט) שם אם פינה התבשיל בשבת וכו' מותר להטמינו וכו'. בגמרא שבת (דף נ"א ע"א) אבל פינה ממיחם למיחם מותר. פירוש, מותר להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל. ופירש הרמב"ם ([הלכות שבת] פ"ד ה"ה) דזהו בכלל מותר להטמין את הצונן כיון דהוא כלי שני. ודוקא בדבר שאינו מוסיף הבל, אבל בדבר המוסיף הבל אף הצונן אסור אפילו מבעוד יום, וכדאמר (דף ל"ט ע"א) שמא יטמין ברמץ, אע"ג דביצה צוננת, וכדאמר שם, אמר רב חסדא ממעשה שעשו אנשי טבריא ואסרי להו רבנן בטלה הטמנה כו' ואפילו מבעוד יום אע"ג דהוי צונן, וכבר פירש כל זה הר"ן סוף פרק במה טומנין [כג: ד"ה הלכך], וכן הוא ברמב"ם שם ובש"ע (סימן רנ"ז ס"ו). ואם נצטנן שאין היד סולדת, אף בכלי ראשון לא עדיף מכלי שני ומותר לטומנו בדבר שאינו מוסיף הבל בשבת, ומה שכתב במשנ"ב בשער הציון (סקכ"ט) לתלות הדבר בפלוגתא של ב"י והרמ"א בסימן שי"ח, לפי מה שכתבתי לעיל [סקי"ג] דברי הרמ"א הם משום שסומכין על דעת הפוסקים דאפילו בדבר לח אין בישול אחר בישול אלא שנהגו להחמיר בנצטנן לגמרי כדעת המחמירין, אבל כל שאין יד סולדת בו הוא בכלל צונן, וכמו שכתב ב"י סימן שי"ח וז"ל: ומשמע לי שכל שהיד סולדת בו מקרי רותח, וכן הביא ב"י שם [ד"ה והא דאמרינן] לשון רבנו ירוחם [נתיב י"ב ח"ג דף ס"ט ע"ב] וז"ל: ומכל מקום מוכח מהגמרא שאם לא נצטנן אפילו שינה מרתיחתו קצת מותר להחזירה. ומבואר דאם נצטנן עד שאין יד סולדת הוי בכלל צונן, [85][ויותר מזה מבואר לעיל סקי"ג דאפילו יד סולדת אם הוא בכלי שני יש בו משום בישול], והמתירים אינם מחלקים כלל בין יבש ללח, ואפילו בצונן גמור מותר, כמבואר דבריהם בב"י שם, ועל כרחך דברי רמ"א כדעת המתירים אלא גדר גדרו במנהגא להחמיר בנצטנן לגמרי, וכמו שכתבתי לעיל (סקי"ג). (חזון איש – סימן ל"ז סקל"א)

קנ) שם אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת מותר להטמינו וכו'. כתב הבאה"ט

---

85. תוספת זו במקור.

אוצר ההלכה

(סק״ח), דלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל וכו׳. משמע כל שהורק מכלי ראשון שנתבשל בה, אף שנתן לכלי ראשון ריקנית ועדיין יד סולדת בו דאז הוי דין כלי ראשון, אפילו הכי כל שאין באותה קדירה שנתבשלה בתחלה, ליכא למיגזר שמא ימצא קדירתו צוננת. משבצות זהב [סק״ח].
(באר יעקב – קרויזר – סקט״ז)

קנא) שם אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת מותר להטמינו וכו׳. המג״א (סקי״ד) כתב, דנראה דאם החזירו לכלי ראשון נמי שרי דכבר אין לו דין כלי ראשון. והפמ״ג במשבצות (סק״ה) כתב, דאף שנתן לכלי ראשון ריקנית שהיד סולדת בו דאז לא הוי כלי שני, מכל מקום מותר. ואמת כי נראה גם כוונת המג״א כן, דמה שכתב אין לו דין כלי ראשון, רצונו לומר כלי הראשון שהיה מתחלה בו, אבל אין כוונתו דאין לו דין חמימות דכלי ראשון, דמנא ליה זה, ואף דהפמ״ג ביו״ד[86] צידד וכתב דכלי ראשון אם הורק ממנו (בתבשיל) [התבשיל] יש לומר כבר עברה חמימותו ואין לו דין כלי ראשון, מכל מקום אם היתה כוונת המג״א כן, היה כותב איזה ראיה לזה, מכל מקום לשון המג״א אח״כ שכתב אם פינן הוה ליה צונן, משמע דדין כלי שני יש לו, ואמת כי נראה דאין צריך לזה, דכיון דפינן גילה דעתו שלא ירתיחנה, כמו שכתב הלבוש דאף גילוי דעת מהני בזה, וצ״ע. (גנזי חיים – סק״ד)

קנב) שם אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת מותר להטמינו וכו׳. ע״ש במשנ״ב (סקכ״ח). ובפמ״ג (משבצות זהב סק״ה) כתב, דאף שנתן לכלי ראשון ריקנית שעדיין יד סולדת בו, אפילו הכי כל שאין באותו קדירה שנתבשלה בתחלה מותר להטמינו. ע״ש. מזה מוכיח בשו״ת קרן לדוד (סימן ע״ז) דלערות חמין בתוך כלי לא מקרי הטמנה, דאם לא כן האיך שרי ליתנו (לכ״ב) [לכלי ראשון] שיד סולדת בו הא זה בעצמו הטמנה הוא, אלא על כרחך הטמנה מיקרי רק אם עושה בדרך שניכר הוא הטמנה, כמו אם מטמין בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה, אבל ליתן איזה מאכל ומכל שכן משקה בכלי דאי אפשר להעמיד בלי כלי אין זה מקרי הטמנה. ע״ש.
(אמרי המזג)

קנג) שם אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת מותר להטמינו וכו׳. כתב במג״א (סקי״ד), ומטעם זה נראה דאפילו החזירו לכלי ראשון נמי שרי. עיין בספר חמודי דניאל הלכות תערובות (ה״א) [אות כ״ג] שכתב לדחות דברי המג״א בכמה ראיות ועיין במחצית השקל כאן, ואי״ה יבואר. (מגיני חיים)

קנד) שם אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל. מותר לקחת קפה או תה מעל האש ולהריקם לתוך הטרמוס.
(ילקוט כהונה – הלכות הטמנה ס״ב)[87]

קנה) שם אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל. הגאון יביע אומר (ח״א סימן י״ד)[88] פסק להלכה כסוברים שמותר בשבת לערות מים רותחים לתוך קנקן העשוי להעמיד בו חום המים מעת לעת הנקרא טרמוס ואין כאן הטמנה. ע״ש. ומצאתי תנא דמסייע ליה מור ניהו רבא גדול גאוני זמננו החזון איש בהלכות שבת (בסוף סימן ל״ז) שסיים בזה״ל: ונראה לפי זה דמותר לערות מים ממיחם לבקבוק ״טרמו״ בשבת דאפילו אם נחשוב את הטרמו כמוטמן במוכין אכתי יש כאן היתר כלי שני. ואפשר דכלי מרוצף סביבו בבגד לא חשיב הטמנה, דלא גזרו אלא להטמין את הכלי בבגד, אבל ליתן בתוך כלי אינו בכלל הטמנה, דהרי כל כלי מגין על מה שבתוכו שלא יצטנן במהרה ולא אסרו ליתן בתוך הכלי בשבת, ולפי זה אף לפרש״י שרי, עכל״ה. (נתיבי עם)

קנו) שם אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל. בשבת (נא.), וכן היה רשב״ג אומר לא אסרו (הטמנה) אלא באותו מיחם, אבל פינה ממיחם למיחם מותר, השתא אקורי קא מקיר ליה, ארתוחי קא מירתח ליה? ופירש רש״י, אבל מפנה הוא ממיחם למיחם אחר, ומטמין, זהו לשון התוספתא [שם פ״ד הי״ב]. והיינו נמי דאמרינן פינהו ממיחם למיחם מותר, דהשתא ליכא למיגזר שמא ירתיח, דהשתא אקורי קא מיקר להו ״במתכוין״, ארתוחי מרתח להו בתמיה. עכ״ל. מבואר יוצא מפרש״י שאין להתיר בפינה ממיחם למיחם אלא דוקא כשמתכוין לקרר. וכן כתב המאירי (שם בד״ה זה שהתרנו) וז״ל: אם פינה ממיחם למיחם מותר, ואין כאן גזירה שמא ירתיח, שהרי הוא מתכוין לצנן בפנינו, והיאך נחוש לשמא ירתיח. עכ״ל. וכן כתב הרב אהל מועד בהלכות שבת (דף מ׳ ע״ב, נתיב י״א). אבל הר״ן [כג: ד״ה אמר] כתב, דרש״י לשיטתו דסבירא ליה דהא דמותר להטמין את הצונן, היינו מפני החמה שלא יחמו, אבל להטמין את הצונן לחממו אסור, משום הכי הוצרך לפרש דמאי דשרינן בפינן ממיחם למיחם, היינו שפינן כדי לקררן, ובכהאי גוונא דוקא הוא דשרינן, משום דליכא למיגזר בה, דהשתא אקורי קא מיקר להו במתכוין, אחומי קא מיחם להו. אבל להרמב״ם והגאונים דסבירא להו דמותר להטמין את הצונן כדי להפיג צינתו, הכי נמי בכל ענין שרי. וכמו שכתב הרמב״ם (פ״ד מהלכות שבת ה״ה), משום שלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל בו, אבל אם פינהו מותר כמו שהתירו להטמין את הצונן. ודברי הגאונים עיקר. עכת״ד. וכ״כ בחידושי הרמב״ן [נא. ד״ה אמר] והרשב״א [שם ד״ה לא] והריטב״א [במיוחסים]

הערות וציונים

86. עיין יו״ד סימן צ״ב במשבצות זהב (סק״ל), ובסימן צ״ד בשפתי דעת (סק״ח). **87.** ע״פ שו״ת שמחת כהן חאו״ח (סימן ע״ז). **88.** עיין באות הבאה מ״ש בספר חזון עובדיה שבת ח״א, והא ע״פ הנדפס בשו״ת יביע אומר שם בתוספת מרובה.

אוצר ההלכה

שם. וכן כתב בספר צרור החיים לתלמיד הרשב"א (עמוד מ"ג [ד"ה מחליף]), ושכן מוכח מהתוספתא. ע"ש. וכן פסק הטוש"ע (סימן רנ"ז ס"ה).

וראיתי להדרישה (אות ד') שהביא הגמרא דהשתא אקורי קא מיקר וכו', וסיים: וכתב הב"י, שהר"ן דייק מפרש"י דדוקא כשפינן כדי לקרון הוא דשרי, משום דליכא למגזר ביה, דהשתא אקורי קא מיקר וכו'. אבל הרמב"ם כתב דהיינו טעמא דשרי שלא אסרו אלא בכלי ראשון, והא דכתב הב"י אבל הרמב"ם כתב וכו', לא בעי למימר דרמב"ם לא סבירא ליה כלל הטעם דהשתא אקורי קא מיקר ליה וכו', דהא גמרא ערוכה היא, אלא על דברי הר"ן קאי שפירש דדוקא כשפינן כדי לקרון הוא דשרי, דמשמע דבעינן שיכוין לקרון, אבל הרמב"ם סבירא ליה שאין צריך שיהא פינן במתכוין כדי לקרון, אלא הוא הדין אם ממילא נתקרר מותר. עכ"ל. ותמהני על גדול שכמותו שנעלם ממנו כי הר"ן עצמו סיים שיטת הרמב"ם, והוא ג"כ מסכים שכן עיקר. ודלא כמו שהבין שהם דברי מרן הב"י, שמביא דברי הרמב"ם לדחות דברי הר"ן ודיוקו מפרש"י, ולא סיימוה קמיה דמר שהם דברי הר"ן, וכאשר יראה הרואה. ובאמת שיש לעמוד לפי טעמו של הרמב"ם (פכ"ד) [פ"ד] מהלכות שבת ה"ג, דהיינו טעמא דגזרינן שלא יטמון התבשיל בדבר שאינו מוסיף הבל בשבת עצמה, משום שמא יטמין ברמץ ויהיה בו ניצוצות של אש ונמצא חותה בגחלים. ע"ש. (וזה דלא כגירסתנו בגמרא (שבת לד.) דהיינו טעמא גזירה שמא ירתיח, ופירש רש"י שמא ימצא קדירתו צוננת כשירצה להטמינה, וירתיחנה תחלה ונמצא מבשל בשבת. ע"כ). ואם כן מאי קאמר הכא, דהיינו טעמא דשרי כשפינן ממיחם למיחם, דהשתא אקורי קא מיקר ליה ארתוחי קא מרתח ליה. דאטו הוי טעמא שמא ירתיח, והלא לטעמו אין זה אלא משום גזירה שמא יטמין ברמץ, ונמצא חותה בגחלים. ואין לומר שהרי כשיחתה בגחלים הוא לצורך שירתיח התבשיל, ושייך לומר ארתוחי קא מרתח ליה. שאין במשמעות לשון הרמב"ם שיחתה בגחלים במתכוין, שאם כן הוי גזרה לגזרה, שמא יטמין ברמץ ושמא אז יחתה בגחלים. אלא שנמצא חותה בגחלים ממילא. וכן כתב להדיא הרמב"ם בפירושו (ריש פרק במה טומנין). ע"ש. שו"ר שעמד בזה הלחם משנה, והניח בקושיא. גם הרב מנחת כהן (ש"ב פ"ח) כתב שמכאן ראיה ברורה לגירסת רש"י. ע"ש. אולם הרמב"ן בספר המלחמות (סוף פרק במה מדליקין [יד:]) הקשה על גירסת רש"י, שבודאי הדבר קשה לחוש פן ימצא קדרתו מצוננת, ידליק את האור לכתחלה וירתיחנה, שהרי לא נחשדו ישראל על השבתות, ואין כאן סרך שיטעו בדבר.

ולכן נלע"ד לומר דהרמב"ם לא גרס להאי טעמא בש"ס, ולכן הוצרך לתת טעם אחר ולומר שלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל בו, ודימה ג"כ דין זה למה שאמרו דמותר להטמין את הצונן. וכן ראיתי בספר העתים ([הלכות ערבי שבתות] סימן כ"ד) דלא גריס להאי טעמא דבש"ס, וכן מוכח מהרי"ף [כג:] והרא"ש [סוף סימן י"ב] דלא גרסי ליה. וכן כתב בדקדוקי סופרים [אות ע']. ע"ש. שו"ר להרב מאמר מרדכי (סימן רנ"ז סק"ח) שעמד ג"כ על דברי הרמב"ם מהגמרא דהכא, וכתב, שהרמב"ם גרס הכא אחומי קא מיחם ליה, והיינו מטעם גזירה דשמא יטמין ברמץ, דעיקר הטעם שם שמא יחתה, והכוונה דכיון דאקורי מיקר ליה, ליכא למיחש שמא יטמיננו ברמץ ויחתה בו לחממו. עכ"ל. ונראה שהמאמר מרדכי סבור שאף הטמנה ברמץ לא הוי עיקר טעמא אלא משום שמא יחתה, ומשום הכי קאמר הש"ס אחומי קא מחים ליה. ולפע"ד אין זה מחוור, אלא בהטמנת הרמץ גופא הוי האיסור, שהוא מכבה ומבעיר בזה, וכמ"ש בכריתות (כ.), וא"כ אין צורך להזכיר חמום הקדירה. ומצאתי להגאון מרכבת המשנה, שכתב, דהרמב"ם לא גרס האי טעמא כלל, וכן גירסת הרי"ף שלא הביא טעם זה. וגם רבנו הביא טעם אחר להתיר פינה ממיחם למיחם. ואתי שפיר קושיית הלחם משנה. ע"ש. (אך מה שנסתייע מהתוספתא דליתא להאי טעמא, אינו מוכרח, שי"ל שזה טעם הגמרא אחר דברי הברייתא. ועיין תוספות (בבא בתרא כה. ד"ה מפני). ע"ש). וכן כתב השפת אמת (שבת נא. [ד"ה אבל פינה]) שהרי"ף והרמב"ם לא גרסי לשון זה בגמרא, וכדמוכח מדברי הר"ן. וכן כתב מה"ר נהוראי ג'רמון בספר יתר הבז בקונטרס צדקה לחיים (דף ע"ה ע"ג), שכן גירסת הרמב"ם. ויישב בזה קושיית הלחם משנה. ע"ש. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"א סימן צ"ג). ודלא כהחזון איש [סימן ל"ז סקל"ב]. ע"ש. וע"ע בשו"ת זכור ליצחק הררי (סימן ע"ה) מ"ש בזה. ולפ"ז יש להעיר על מה שכתב הדרישה הנ"ל, דאף הרמב"ם סבירא ליה האי טעמא, דהא גמרא ערוכה היא, דהא לשיטת הרמב"ם אי אפשר להעמיד גירסא זו וכאמור.

ולפ"ז י"ל דברי המג"א (סי' רנ"ז ס"ק י"ד) שהביא דברי הרמב"ם, וכתב, שנראה שאפילו החזירו לכלי ראשון שרי. ואפשר דאפילו בכלי ראשון אם נתקרר קצת שרי להטמינו. ע"ש. והמאמר מרדכי (שם) כתב להעיר על זה, שנראה דאף להרמב"ם לא שרי אלא היכא דעביד מעשה שמקרר אותם, משום הכי איכא היכרא במילתא, ולא אתי לארתוחי, ואע"פ שאינו מקרר מכל מקום היכרא איכא, וא"כ אם עדיין הוא בכלי ראשון שנתבשל בו, אע"פ שנח מרתיחתו, ונתקרר קצת, כמו שהיה מתקרר אילו פינהו לכלי אחר, אסור להטמינו, כיון שאין שם שום היכר ואיכא למיחש דילמא אתי לארתוחי. ע"ש. ונראה שכל זה נמשך לפי הגירסא דידן, השתא אקורי קא מיקר ליה, משום הכי בעינן היכרא וגלוי דעת מיהא, אע"פ שאינו עושה כן במתכוין, ואפשר שכן הוא דעת הלבוש שכתב, שכיון שפנהו לקדרה אחרת, גילה דעתו דלא איכפת ליה בחמימותו, דהא מתקרר ע"י שפינהו, ושוב ליכא למיגזר ביה שמא ירתיחנו. עכ"ל. נראה דסבירא ליה דאף על גב דקיימא לן כרמב"ם וסיעתו ושרי אפילו בלא מתכוין, מכל מקום בעינן שיהיה איזה היכר ע"י מעשה שעושה, שנראה שאינו חפץ בחמימותו. אולם לגירסת הרי"ף והרמב"ם דלא גרסי להאי טעמא, י"ל שאין צורך לשום היכר, וכל שנתקרר קצת לא גזרו חכמים. וראיתי להאליה רבה (ס"ק ט"ו) שתפס בזה על הלבוש, שנראה שזה אינו אלא לפ"ד רש"י דבעינן שיתכוין לקרר. אבל לרמב"ם אין צריך גילוי דעת, אלא לא גזרו אלא

אוצר ההלכה

בדבר חם בכלי ראשון שנתבשל בו. ע״כ. וגם הפמ״ג (משבצות זהב סק״ה) הרגיש על לשון הלבוש, וכתב דאפשר דלאו דוקא הוא. ע״ש. ועיין עוד בשו״ת ציץ אליעזר חלק י״א (סימן כ״ט אות ג׳). ודו״ק.

אלא שבעיקר הבנת המאמר מרדכי בדעת המג״א, שאף אם נתקרר קצת, אבל עדיין היד סולדת בו, ג״כ יש להקל, אין כן דעת האחרונים, וכמו שכתב הפמ״ג (אשל אברהם ס״ק י״ד), שזה אינו אלא בנתקרר עד שאין היד סולדת בו, אבל אם היד סולדת בו משמע שאסור כשהוא בכלי ראשון. ע״כ. וכ״כ בש״ע הגאון ר״ז [ס״ט] והמשנ״ב [סקכ״ח] והכה״ח [סקל״ג]. ואע״פ שיש לצדד בזה, מ״מ לפע״ד יש להחמיר בכלי ראשון שהיד סולדת בו, אע״פ שנח מרתיחתו ונתקרר כמו אילו פינהו לכלי אחר, כיון שבלאו הכי דעת רש״י והמאירי ואהל מועד דבעינן שיהא מתכוין לקררו, וצריך לפנותו לכלי אחר שתהא ניכרת מחשבתו מתוך מעשיו, ומשום הכי סבירא להו דאסור להטמין את הצונן כדי להפיג צינתו, ואע״ג דאנן לא קיימא לן הכי, מ״מ אין להוסיף ולהקל גם בכלי ראשון שהיד סולדת בו. ועיין בתוספות (שבת נא. ד״ה אבל) שכתבו, וא״ת ורבי דלא ידע לעיל אם מותר להטמין את הצונן, וכי לא שמיע ליה מאבוה רשב״ג דשרי הכא בפינה ממיחם למיחם. וי״ל דהכא דוקא דמוכחא מילתא שנתכוין לצנן שפינהו ממיחם למיחם, אבל קיתון של מים דלא מוכח מידי יהא אסור להטמין. מתוס׳ ר׳ יהודה. ע״כ. ולכאורה אתי כשיטת רש״י דלא שרי רשב״ג אלא היכא שמתכוין לצנן. ויש לדחות דכוונתם שרבי היה דוחה שאין ראיה מזה די״ל דבמתכוין דוקא שרי רשב״ג, אבל לפום מאי דמסיק רבי גופיה כרבי יוסי דשרי, וקאמר כבר הורה זקן, י״ל דאף היכא דלא מוכח ואינו מתכוין לצנן שפיר דמי.

וראיתי להרב קרבן העדה (סוף פרק במה טומנין) בשיורי קרבן, שהקשה לדברי רש״י, דלא שרי להטמין את הצונן אלא שלא יחמו, אבל להפיג צינתן אסור. דא״כ הא דקאמר בגמרא, אמר רב הונא אמר רבי אסור להטמין את הצונן, והתניא רבי התיר להטמין את הצונן, לא קשיא הא מקמיה דלישמעיה מרבי ישמעאל ברבי יוסי, הא לבתר דלישמעיה. ע״כ. ומאי קושיא אימא כאן להקר כאן להפיג צינתן. ע״ש. ולכאורה בלאו הכי יש להקשות, דהא כתב הר״ן [כג: ד״ה הלכך], דלא שרי אלא דוקא בדבר שאינו מוסיף הבל, אבל בדבר המוסיף הבל אפילו להטמין צונן גמור ואפילו מבעוד יום אסור. וראיה לדבר ממעשה שעשו אנשי טבריה ואסרו להן חכמים, והתם צונן ומבעוד יום הוה. עכ״ל. וכן פסק בש״ע (סי׳ רנ״ז ס״ו), וא״כ נימא הא בדבר המוסיף הבל הא בדבר שאינו מוסיף הבל, וע״כ דקושטא הוא דמשני, וכדמייתי עובדא דיתיב רבי וקאמר אסור להטמין את הצונן, אמר לפניו רבי ישמעאל בר׳ יוסי, אבא התיר להטמין את הצונן, אמר כבר הורה זקן. ע״ש. ומוכח דהוה סבירא ליה לרבי מעיקרא דאסור להטמין את הצונן אפילו להקר, ואפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, ולבסוף הדר הוא לכל חסידיו. ודו״ק.

ניהדר אנפין לנ״ד, והנה ממ״ש הרמב״ם שלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם בכלי ראשון שנתבשל בו, מוכח דבנדון דידן משרא שרי, שהרי אפילו אם פנהו לכלי ראשון אחר שעדיין היד סולדת בו מותר להטמין, וכמו שכתב הפמ״ג (משבצות זהב סק״ה), שכן משמע הלשון: בכלי ראשון שנתבשל בו, (ודוחק לדחות ולומר, דהרי מוכח מדברי האחרונים (הנ״ל ד״ה אלא), דכלי ראשון שהורד מעל האש ואיננו חם שהיד סולדת בו, מכל מקום איכא בהכי משום הטמנה, וא״כ י״ל שהרמב״ם אף בחום שאין היד סולדת בו מיירי, ומשום הכי לא אסר אלא בכלי ראשון שנתבשל בו, אבל אם היד סולדת בו אסור אפילו בכלי אחר. ודו״ק). וא״כ כל שכן בנדון דידן שיש להתיר בפשיטות, שהרי דופני הקנקן הם קרים וצוננים, ובודאי שיש לכלי זה דין כלי שני לכל דבריו, כיון שלא היה על האש. ועיין בתוספות (שבת מ: ד״ה וש״מ), שכתבו, שהכלי ראשון מתוך שעמד על האור דופנותיו חמין ומחזיק חומו זמן הרבה, ולכך נתנו בו שיעור שכל זמן שהיד סולדת בו אסור, אבל כלי שני אף על פי שהיד סולדת בו מותר שאין דפנותיו חמין והולך ומתקרר. עכ״ל. מוכח מדבריהם דכח הכלי ראשון הוא מתוך שעמד על האור, ואע״פ שגם כלי זה הוא מחזיק חומו זמן מרובה, לאו בהא תליא טעמא. ועיין בפר״ח יו״ד (סימן ס״ח ריש ס״ק י״ח), שהוכיח מהירושלמי [שבת פ״ג ה״ד] שאין חיוב מבשל מן התורה אלא כשהאור מהלך תחתיו, אבל אם העבירו מן האש אפילו כלי ראשון שהיד סולדת בו אינו מבשל מן התורה, אלא מדרבנן אסור. ע״ש. ועיין בפמ״ג (משבצות זהב שם, בד״ה הדין השני). ועל כל פנים זה ברור שאין לכלי זה דין כלי ראשון אף על פי שהוא שומר חומו זמן מרובה, וא״כ פשוט שאין בזה דין הטמנה, ודמי לפנהו ממיחם למיחם. ואע״פ שלדעת רש״י וסיעתו בעינן שיהיה מתכוין לצנן, משא״כ בנדון דידן שמתכוין לשמור חומו וקנקנו מוכיח עליו, אנן קיימא לן כדברי הרמב״ם והגאונים והש״ע שפסקו להקל אפילו באינו מתכוין לצננו, וממילא הכא נמי משרא שרי, וכן מצאתי להגאון ר׳ עזריאל הכהן מונק, אב״ד ברלין, בשו״ת כהנא מסייע כהנא (סימן ה׳) שכתב להתיר בנדון דידן, משום דנקטינן כדעת הרמב״ם והש״ע הנ״ל. ע״ש. ואפילו אם היו בקנקן הזה מים חמים שעירום באותה שעה, ועל ידי זה עוד הכלי חם, מותר לערות לתוכו מים חמים אחרים ולהטמינם. והרי הוא כמבואר.

אולם ראיתי להגרי״ל צירלסאהן ז״ל בשו״ת מערכי לב (בהשמטות סימן ה׳) שנשאל בנדון דידן, וכתב, דלא דמי לדין דפינהו ממיחם למיחם דשרי, דשאני התם שמפנהו מכלי חם לכלי צונן, מה שאין כן בנדון דידן שאף שהכלי הוא כלי מצונן, מיהו המשקה החם הבא לתוכן, הרי אינו מתקרר כלל מצד דפני הכלי, אלא אדרבה שומר בשלמות את חומו הקודם, ואין כאן כלי מצונן בתור ממוצע בין הכלי ראשון ובין הדבר שמטמינים בו, אלא שהכלי הזה הוא עצמו הדבר שמטמינים בו, וא״כ הרי ודאי שחוזר גביה למקומו האיסור של הטמנת חמין בשבת. עכת״ד. ולפע״ד אין דבריו מחוורים בזה, שהרי בודאי ע״י שדפנות הכלי צוננים, מוכרחים המים להצטנן קצת

אוצר ההלכה

כשנוגעים בדופנותיו, והרי אם לא יכסו את הכלי יצטננו המים לאט לאט, וא״כ כשעירו הרותחין לתוכו והוא מגולה כ״ז שמערה לתוכו הרי האויר שולט בו ונפחת קצת מחום רתיחתו. וגם הרי נתבאר שאין לכלי זה דין כלי ראשון, ואילו לדברי הרב מערכי לב הנ״ל יוצא שיש לו דין כלי ראשון ממש. ולפע״ד זה אינו, וכמו שנתבאר לעיל בסמוך. (שו״ר להגאון האדמו״ר מגור במכתבי תורה (סימנים פ״א, פ״ג)[89], בהא דאמרינן בפסחים (מא.) פסח שבישלו בחמי טבריה, ורצה להעמיד דברי הברייתא כגון שבישלו בירושלים בחמי טבריה שנשארו חמין בתוך טרמוס. ושוב דחה דאם כן לפי זה צריך לומר דהטרמוס דינו ככלי ראשון, ורחוק הוא לומר כן. ע״ש. וכן כתב בפשיטות בשו״ת אגרות משה (חאו״ח סימן צ״ה) שדין הטרמוס ככלי שני. וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (פרק א׳ סעיף (ע׳) [נ״ב]). וכ״כ בשו״ת בצל החכמה (ח״ב סימן ע״ד), ובשו״ת זקן אהרן וואלקין (ח״ב חאו״ח סימן י״ד), ובשו״ת בית אליהו (סימן י״ב), ובשו״ת דברי שלום קרויז ([סוף] סימן כ״ו), ובשו״ת שאלי ציון (ס״ס י׳, עמוד צ״ב). וכן עיקר. וע״ע בשו״ת תורת יקותיאל (סימן ע״ד)). ובר מן דין אטו מי גרע נדון דידן מדין מערה מכלי ראשון לכלי ראשון אחר שעודנו חם שהיד סולדת בו, ובכל זאת מותר להטמינו, וכמ״ש הרמב״ם שלא אסרו אלא בדבר חם בכלי ראשון שנתבשל בו, וא״כ לו יהבינא להרב מערכי לב כל דיליה, שאין כאן כלי מצונן ממוצע בינתים, יש להתיר ג״כ שלא אסרו אלא בכלי ראשון שנתבשל בו דוקא. ונראה שנעלם מהרב מערכי לב דעת הרמב״ם והגאונים בזה, ולכן כתב מה שכתב.

וראיתי בשו״ת קרן לדוד (סימן ע״ז), שנשאל ג״כ בנדון דידן, וכתב, דלא דמי לפינה ממיחם למיחם דאפילו בכלי ראשון שרי כמו שכתב הפמ״ג. דדוקא התם כשפינהו לכלי אחר, דהא גופא אינו בגדר הטמנה כלל, ואין אנו דנים אלא על מה שמטמין אח״כ הכלי עם התבשיל בדבר המעמיד הבל, משום הכי שרי, שכיון שפינהו מקודם לכלי אחר, שוב לא גזרו עליו לאסור להטמינו, מה שאין כן כאן דהא גופא מה שנותנו לכלי זהו בכלל הטמנה, ושפיר י״ל דאסור בשבת, ולא שייך להתיר משום שהוא כלי אחר, דמאי נפקא מינה אם מטמין הכלי עם האוכל או האוכל לבדו בכלי שהוא בגדר מעמיד הבל וכו׳. ע״ש. ולפע״ד גם בכלי זה אכתי לא הוי הטמנה בעת ערוי הרותחין לתוכו, עד שיכסנו היטב בפקק ובמכסה העליון, וכמבואר לעיל שאם ישאר מגולה למעלה הוא מצטנן והולך, וא״כ שפיר דמי לפינה ממיחם למיחם, ובפרט אחרי דברי הרמב״ם שלא גזרו אלא בכלי ראשון שנתבשל בו, אין מקום לחלק ביניהם, שהרי אפילו ליתנו לכלי ראשון אחר שהיד סולדת בו מותר, ולא אמרינן דזהו עצמו חשוב כמטמין. וכן ראיתי להקרן לדוד עצמו אח״כ שהרגיש בזה, ולכן אסיפא דמילתא מסיק התם דאין להחמיר בזה. ע״ש. ויש לצרף עוד דאף הכיסוי והפקק שלמעלה אינם בגדר הטמנה, עפמ״ש בש״ע (סימן רנ״ז ס״ב) שמותר לשום כלים על התבשיל, בכדי לשמרו מן העכברים, או כדי שלא יתטנף בעפרורית, שאין זה כמטמין להחם, אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדרה. וכתבו האחרונים שם, שאפילו נותן בגדים שמעמידין את החום של הקדרה שלא יצטנן, אפילו הכי שרי, כיון שאינו מכוין לזה. ע״ש. והכי נמי הכא הכיסוי שלמעלה שומרו ג״כ שלא יפול לתוכו עפרורית וכיו״ב. ודו״ק.

וחזי הוית להרב מערכי לב הנ״ל, שכתב לצדד להקל בזה, דהנה גדר הטמנה הוא הטמנת הכלי עם התבשיל שבתוכו, אבל הטמנת עצם התבשיל בלי שום כלי אינו בגדר הטמנה שגזרו חז״ל, והטרמוס שבתוכו היא הטמנת עצם התבשיל להעמיד חומו, להיותו אחת מהמצאות זמנינו, הרי לא היה עדיין בשעת הגזרה, ואופן אחר בשביל הטמנת התבשיל עצמו בלי כלי בתוך דבר המעמיד הבל כי האי גוונא, הרי אין במציאות כלל, ממילא כיון שאין לך מילתא דלא שכיחא גדולה מזו, הרי לא חלה ע״ז גזירת חז״ל מעולם. וכמו שכתבו כהאי גוונא בתוספות בבא בתרא (יט. [ד״ה משום]) גבי הטמנה בסלעים, דכיון דלא שכיחא כלל, שרי להטמין בהן, דבמלתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן וכן מנהג שלנו וכו׳. והובאה דעה זו בהרמ״א (ס״ג). וכן פסק בהחלט בש״ע הגר״ז (ס״ז). עכת״ד. והנה מצינו הטמנה באוכל עצמו מבלי שום כלי במתני׳ (שבת לח:), ולא יטמיננה בחול. ובגמרא (שם לט.) אמר רבה גזרה שמא יטמין ברמץ. ע״ש. וכ״כ להוכיח מזה בשו״ת קרן לדוד הנ״ל. והביא שכן מבואר בש״ע הגר״ז (במהדורא בתרא לסימן רנ״ט), דבגוף המאכל בלי כלי ג״כ שייך איסור הטמנה. וגם בקדרה שהוא דבר קשה הוי בכלל הטמנה. ע״ש. ואף הרב מערכי לב סיים בסוף דבריו, שלא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, הלכך נראה שאין להקל אלא בשביל חולה שאין בו סכנה. אבל לא באופן אחר. ע״ש. אולם כבר נתבאר לעיל שהעיקר להקל בזה מטעמא אחרינא. וכן ראיתי בשו״ת מנחת יחיאל (סימן קכ״ח) שפסק ג״כ להקל מהטעם שכתבנו. וכתב שברור ופשוט שדין כלי זה כדין כלי שני. ע״ש. (ומ״ש שם בשם התוספות (נא.) דסבירא להו דבעינן דוקא במתכוין לצנן, כבר כתבנו לעיל שאינו מוכרח. ע״ש).

ובהיותי בזה ראיתי להרב מערכי לב שהביא דברי הרב קרבן העדה (ריש פרק במה טומנין [בשיירי קרבן ד״ה לא]), שהקשה על הרמ״א [בס״ג] שכתב הטעם דטומנין בסלעים אע״פ שמוסיפין הבל, דמילתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן. ע״כ. והם דברי ר״ת בתוספות בבא בתרא (יט.), והיאך עזב טעם הירושלמי שסובר דלפיכך מותר להטמין בסלעים, משום שאין מרתיחין, ונ״מ לטומן בדבר המוסיף הבל, דלא שכיחי להטמין בהם, לדעת הירושלמי אסור ולדעת ר״ת מותר. וכתב על זה, שלחנם השיג על הרמ״א, דנהי דלהירושלמי אין אנו זקוקים גבי סלעים לכללא דכל מילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן, מיהו

---

89. נדפס בספר לקוטי יהודה פרשת בא עמוד ע׳ ד״ה כי אם צלי אש וכו׳. ע״ש.

אוצר ההלכה

ודאי שאף הירושלמי סבירא ליה האי כללא, ולדוגמא הביא דברי הירושלמי (פ"ו דעירובין [ה"א]) דסבירא ליה להאי כללא. עכת"ד. ותמיהני על דבריו, שהרי בירושלמי שם, פריך, אית תני טומנים בסלעים, ואית תני אין טומנין. מאן דאמר טומנים בסלעים, של זהב ושל נחושת, מאן דאמר אין טומנין בסלעים, של כסף. והא ודאי דסלעים של כסף מילתא דלא שכיחא לאטמוני בהו, ואפילו הכי אסור להטמין בהם להירושלמי, אלמא דאפילו בהטמנה דלא שכיחא אסור לדברי הירושלמי אם מוסיף הבל. וכדברי הקרבן העדה. ועיין תוספות שבת (דף י"ד ריש ע"ב) דהואיל וגזרו רבנן, לא פלוג ואפילו במלתא דלא שכיחא. ע"ש. ובאמת שלא כל הענינים שוים לומר בכולם מילתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן. והיכא דאיתמר איתמר וכו'. ועיין בשו"ת בית שלמה (חיו"ד סימן כ"ט) בהגה [דף י"ט ע"א]. ע"ש. (ודע דמה שהקשה עוד הקרבן העדה דלא משני טומנים בסלעים, דהיינו אבנים שאין מוסיפין הבל. כבר הקשו כהאי גוונא בתוספות בבא בתרא (יז. ד"ה סלעים), ויישבו דהוה מצי לשנויי הכי, אלא ניחא ליה לשנויי כולהו במתכת. וע"ש במהרש"א). תדע, דהתוספות בבא בתרא (יט.) כתבו בתירוץ הראשון, דהואיל ואין דרך להטמין כלל בסלעים לפי שמשברין הקדרה, והוה ליה מילתא דלא שכיחא כלל לא חש למתנייה. ע"כ. הרי דסבירא להו בתירוץ זה דאף דהויא מילתא דלא שכיחא כלל, מ"מ אסור להטמין בהם, אלא שלא חש לשנותם בהדיא. ואף לתירוץ השני דשרי במילתא דלא שכיחא כלל כגון סלעים שמשברים הקדרה, מ"מ בדבר אחר דלא שכיח להטמין בו אסור, וכגון גיזי צמר שאין דרכן של בני אדם להטמין בהם, ואסור להטמין בהם בשבת, וכמ"ש בבבא בתרא שם. ועכ"פ קושיית הקרבן העדה י"ל לאידך גיסא, דאף להרמ"א שפסק להתיר להטמין בסלעים משום דהוי מלתא דלא שכיחא, היינו דוקא משום דלא שכיחא כלל, שמשברין הקדרה, אבל בדבר אחר אסור אע"ג דלא שכיחא. וכמ"ש המג"א [סקי"א] ושאר אחרונים. ולהכי אין נפקא מינה כל כך לדינא בין טעם הירושלמי לטעם הרמ"א. וע"ע בספר מחנה יהודה אשכנזי (דף קמ"ב ע"ב [חו"מ סימן קנ"ה ס"ח]) שג"כ כתב דבהא גזרו אפילו במלתא דלא שכיחא. ע"ש.

ותבט עיני להגאון ישועות יעקב (סימן נז"ר סק"ה)[90], שעמד ג"כ בקושיית הקרבן העדה, וכתב ליישב דסבירא ליה להרמ"א דהש"ס דידן פליג על הירושלמי בזה, דהתם בבבא בתרא קאמר בגמרא, דהא דלא ערבינהו ותנינהו לרישא דמתני' (דלא יחפור בור שיח ומערה וכו'), עם הסיפא (מרחיקים את הגפת ואת הזבל ואת המלח ואת הסיד ואת הסלעים) בהדי הדדי, משום דלא דמי האי היזקא להאי היזקא, רישא היזקא דמתונא (לחות ורטיבות) סיפא היזקא דהבלא. ע"כ. הרי להדיא דסלעים הוי היזקא דהבלא, דלא כהירושלמי דסבירא ליה הטעם משום שעושים חלודה ומלקים את הכותל. עכת"ד. ולפענ"ד אין זה מוכרח. דהא התוספות הביאו פירוש הר"ח, שמפרש משום דמשתכי (דאיתא בש"ס דידן) כדברי הירושלמי דהיינו חלודה. והסכים לזה ר"י, והביאו דברי ה"ר מרדכי שהביא ראיה לזה מהירושלמי הנ"ל. ע"ש. ותקשי להו מ"ש בש"ס דידן דהוי היזקא דהבלא. ובאמת שהרמ"ה ז"ל בספר יד רמה (שם), הרגיש בזה לדעת רבא דקאמר דמשתכי לקדרה, (ומפרש שמשברים הקדרה כפרש"י), דהא דקתני להו גבי נזקין, מהאי טעמא קתני להו, משום דסתרי ליה לכותל ולאו משום הבלא, והא דתני להו גבי גפת וזבל ומלח וסיד, משום דשוו בשיעור הרחקה דידהו. עכ"ל. ופשוט דליכא למיתני לסלעים בהדי רישא דהוי דוקא היזקא דמתונא. גם ראיתי הלום בהגהות הגר"מ שטראשון, שהביא מהשטה מקובצת בשם תוס' הרא"ש שהרגיש בזה, וכתב, ובהדי זרעים ומחרישה הוי ליה למתנייה אלא דדמי להנך שהם מטלטלין ואינם קבועים. ע"כ. וע"ש.

והלום ראיתי למהרי"ל צירלסאהן בשו"ת גבול יהודה (חלק או"ח ריש סימן ו') שהאריך בזה, והביא מספר מתא דירושלם על הירושלמי, שכתב לדחות קושית הקרבן העדה כעין דברי הישועות יעקב הנ"ל, וכתב דהסלעים להירושלמי הוי כהיזק דמתונא. והאריך להשיג על זה. ע"ש. ויש להעיר בדבריו, לא עט האסף. ולא זכר שר דברי הישועות יעקב. (והנה בישועות יעקב שם הביא דברי הירושלמי גבי סלעים של כסף, וכתב, דהירושלמי לשטתו דסבירא ליה דאף במלתא דלא שכיחא אסור, ולהכי הוצרך לומר דהסלעים רק מחלידין, ולהכי לא הביאו הפוסקים דבר זה. ע"ש. וזה היפך דברי האחרונים שכתבו דאף לדידן אסור להטמין גם במילתא דלא שכיחא. וכנ"ל. ע"ש. ודו"ק).

אמנם ראיתי בשו"ת לבושי מרדכי (מה"ת חאו"ח סימן נ"ה) שכתב להחמיר בנדון דידן, אא"כ יערה הרותחין לכלי שני, וממנו לתוך הכלי הזה. ע"ש. וכן ראיתי להגאון הראגצ'ובי בשו"ת צפנת פענח ח"א (סימן רע"ג אות ד') דס"ל להחמיר, דהוי בגדר אנטיכי, שהכסף חי אשר בטרמוס הוא דבר שמוסיף הבל. וכדאיתא בירושלמי (שבת פרק ד'), שסלעים של כסף מוסיפים הבל. ע"ש. וכ"כ בח"ב (סי' כ"ז [אות ב']). ע"ש. אכן לפע"ד אין דבריהם מוכרחים, והמעיין ישר יחזו פנימו שהעיקר בזה להקל. ומשום מיעוט של כסף חי אין לאסור הטרמוס, שעיקרו היא הזכוכית שחופה את הכסף חי. וע"ע בספר פרדס יוסף (פרשת צו דף פ"ג ע"ב), מ"ש בזה. גם אין לזה שום דמיון לאנטיכי, לפי מה שכתב הר"ן[91], שהאנטיכי היתה עשויה פרקים פרקים, ולפי שהיא מתחממת מכותליה אפילו היא גרופה איכא למיחש בה שמא יתאכל דבקה ויוסיף מים בשבת, דאי לא תימא הכי, אטו אנטיכי חמיר טפי מתנור וכו'. ע"ש. וכן מצאתי בספר דרכי חיים ושלום (סימן תכ"א) שהביא שהגאון ממונקאטש בעל מנחת אלעזר בתשובה כתב יד העלה להקל בזה. ע"ש. וכ"כ בספר דברי

הערות וציונים

90. נדפס לעיל אות ק"ו. **91.** במיוחסים (מא.).

ו [ס]**מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפוג צנתו, [ע]אבל בדבר המוסיף הבל אפילו להטמין צונן גמור ואפילו מבעוד יום נמי אסור:**

באר הגולה
ס. שם במשנה לפירוש הרמב"ם

שם [הלכה ד'] והר"ן [שם דף כ"ג ע"ב ד"ה אמר] ובשם הגאונים: **ע.** ר"ן [שם ד"ה הלכך] מסילון דאנשי טבריא, שם ל"ח [ע"ב]:

אוצר ההלכה

ישראל וועלץ (סוף ח"ב עמ' פ"ד) בשם הגאון מהרש"ג. ע"ש. וכן בשו"ת גנזי יוסף (סימן קנ"א) הביא בשם מר חמיו הגאון בעל פרי השדה להקל. ע"ש. וכ"כ בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"ב סימן נ"ח), שנראה לו פשוט כביעתא בכותחא שאין בזה דרך הטמנה כלל וכו'. ע"ש. ובשו"ת מלמד להועיל (סימן מ"ה) כתב בשם הרה"ג זעקיל במברגר שנראה לו היתר גמור בדבר. ושוב כתב שיש לגמגם קצת בזה. ע"ש. ואין כאן מקום לגמגום כלל. וכ"כ הרה"ג ר' זעקיל עצמו בשו"ת נטיעה של שמחה (סימן ט' - י'), שאין שום חשש בדבר משום איסור הטמנה. ע"ש. (וכן העיר בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"א סימן כ"ט אות ד'). וכן ראיתי למופת דורנו הגאון חזון איש (ס"ס ל"ז) שפסק להקל. [וראה עוד בספר פאר הדור על החזו"א ח"א עמ' קנ"א]. (ומה שעמד החזון איש על מה שכתב הרמב"ם שלא אסרו אלא בכלי ראשון, שהוא צ"ע, שהלא בפירוש אמרו בגמרא דהיינו טעמא דהשתא אקורי קא מיקר ליה וכו', נעלם מעינו הבדולח מה שכתב המרכבת המשנה שהרמב"ם אינו גורס כן בגמרא, וכן הרי"ף בהלכות לא גרס ליה, וכן הגאונים לא גרסי הכי בגמרא, וכמש"כ לעיל. ושו"ר בשו"ת שבט הלוי (חאו"ח סימן צ"ג) שהעיר כן. אולם מה שכתב השבט הלוי לחלוק על החזון איש בעיקר הדין, במחכ"ת אין דבריו מחוורים, ודברי החזו"א עיקר להלכה. וכבר האריך בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י"א סימן כ"ט) להשיב על דברי הרב שבט הלוי. ע"ש). וכן העלה הגאון רבי משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (חאו"ח סימן צ"ה). וכן ראיתי בשו"ת גבעת הלבונה (סימן כ"ה), שהעלה כדברינו להתיר עירוי מים רותחים לתוך הטרמוס, מדין פינה ממיחם למיחם, כיון שעל כל פנים בשעת העירוי המים מתקררים מדפנות הטרמוס, ולכן אין חילוק בין המערה לכלי רגיל, לבין המערה בכלי הטרמוס. ע"ש. וכן דעת הגר"י וייס בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן מ"ד אות כ"ב). וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב הנד"מ (חאו"ח סימן פ"ד). וכן העלה בשו"ת זקן אהרן וואלקין (ח"ב סימן י"ד). וכן פסק ידידי המנוח הגר"ח הכהן בספר זכרי כהונה (מערכת ש' אות ל"א). ע"ש. וכן ראיתי לידידי הרה"ג מהר"ח נאה (נ"י) בספר קצות השלחן (בבדי השלחן סימן ע"א אות ל"ו) שכתב ג"כ להתיר בנדון דידן, וכמש"כ. וכבר הבאנו דברי הרב קרן לדוד [סימן ע"ז] והרב מנחת יחיאל [סימן קכ"ח] שפסקו ג"כ להקל בזה, ודבריהם נכונים להלכה ולמעשה. וכן העלה ידידי הגאון רבי אליעזר יהודה ולדינברג בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י"א סימן כ"ט). ע"ש. וע"ע בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן ח'), ובשמירת שבת כהלכתה (פרק א' סעיף (ע') [נ"ב]). וכן פסקו גם בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סימן ע"ד), ובשו"ת באר משה (ח"א סימן י"ב), ובשו"ת בית אבי (ח"ג סימן צ"ה), ובשו"ת שאילת משה (חאו"ח סימן ל"ב), ובשו"ת שאלי ציון (סוף סימן י'), ובשו"ת פאת שדך (סימן ס'). וראיתי לידידי המנוח הרה"ג רבי עמרם אבורביע זי"ל בספר נתיבי עם (סי' רנ"ז)[92] שהביא מה שכתבנו להקל בזה בשו"ת יביע אומר (ח"א סימן י"ד), וסייענו מדברי החזון איש שג"כ פסק להקל. וכן ידידי המנוח הרה"ג ר' יעקב משה טולידאנו זי"ל בירחון קול תורה (סיון תשי"ז עמ' ט"ז) הזכיר דברינו הנ"ל. ע"ש. ודו"ק. והשי"ת יעב"א.

(חזון עובדיה שבת ח"א – הלכות שהייה והטמנה הערה י')

סעיף ו'

קנז) **סעיף ו' מותר להטמין וכו'.** אבל בדבר המוסיף הבל אפילו להטמין צונן גמור ואפילו מבעוד יום נמי אסור. הגה כתב יד[93].

בטור אם טמן בהם מבעוד יום ונתגלו אפילו מבעוד יום יכול לחזור ולכסותו וכו' כצ"ל. הגה כתב יד[94].

ברכ"י (אות ב')[95] וכזו וכזה העיר הרב עצמו בכנה"ג ביו"ד סימן קי"ג בהגב"י אות י"ד וכו'. כצ"ל. (נוכח השלחן)

קנח) **שם מותר להטמין בשבת דבר צונן וכו'.** כתב הטור (דף קס"ט עמוד ראשון שיטה ו'), וצונן מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל וכו'. נ"ב: בגמרא [שבת נא.] מחלק רבי אמי בין אדם חשוב לאדם שאינו חשוב, והרמב"ם [הלכות שבת פ"ד ה"ד] ורבנו בעל הטורים ז"ל לא הזכירוהו. ויראה לי הטעם, שהם סוברים דאף על גב דרבי אמי חילק בין אדם חשוב לשאינו חשוב, מדחזינן לרב נחמן דהלכתא כוותיה בדיני, ולדעת מקצת פוסקים נאמר כלל זה אפילו לגבי כולי עלמא[96], נראה דלא חש לזה, וגם רב יוסף תמה על רבי אמי אמאי הקפיד, כוותייהו נקטינן דאין לחלק בין אדם חשוב לשאינו חשוב. ועיין במה שכתבתי בטור יו"ד סימן קי"ג (דף ק"ז עמוד ראשון שיטה ה') בהגהת (הטור) [ב"י] ז"ל [סקי"ד] בסייעתא דשמיא.

(כנסת הגדולה – הגה"ט)

הערות וציונים

92. נדפס באות הקודמת. **93.** נראה דרצונו להגיה בש"ע במקום "ואפילו" להטמין צונן גמור דצ"ל "אפילו", ועיין להרב אמת ליעקב מ"ש בזה ובהערה שם, נדפס לקמן אות קע"ז. **94.** נראה דרצונו להוסיף בטור את המלים "אפילו מבעוד יום" משום דיש דפוסים שנשמטו מהם מלים אלו ועיין בב"ח (אות ד'). **95.** נדפס לקמן אות ק"ס. **96.** עיין בסוף ספר כנסת הגדולה שהאריך בכלל זה.

אוצר ההלכה

קנט) שם מותר להטמין בשבת דבר צונן וכו׳. כתב הטור (דף קס״ט ע״א שיטה ה׳), וצונן מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל כו׳. נ״ב: עיין בכנה״ג [הגה״ט][97], ובספר אור יקרות בחדושיו לשבת (דף ב׳ ע״ג).

(יד אהרן מהדורא בתרא – הגה״ט סק״א)

קם) שם מותר להטמין בשבת דבר צונן וכו׳. כתב הרב כנה״ג [הגה״ט][98], בגמרא [שבת נא.] מחלק רבי אמי בין אדם חשוב לשאינו חשוב, והרמב״ם ורבנו בעל הטורים לא הזכירוהו, ויראה לי הטעם שהם סוברים דאע״ג דרבי אמי חילק בין אדם חשוב לשאינו חשוב, מדחזינן לרב נחמן דהלכתא כוותיה בדיני, ולדעת מקצת פוסקים נאמר כלל זה אפילו לגבי כולי עלמא, נראה דלא חש לזה, וגם רב יוסף תמה על רבי אמי אמאי הקפיד, כוותייהו נקטינן דאין לחלק בין אדם חשוב לאינו חשוב. עכ״ל.

וכן וכזה העיר הרב עצמו בכנה״ג ביו״ד סימן קי״ג (הב״י) [הגה״י][99] אות י״ד, דאמאי הפוסקים השמיטו התם גבי בשולי עכו״ם הא דאדם חשוב דאיתמר בשמעתין שילהי פרק במה טומנין, וצדד הרב כמה צדדין. והנה מעיקרא סבר דסברי הפוסקים דהא דאדם חשוב דקאמר בסוגיין קאי להיתר הטמנת צונן, והדר קשיתיה דאמאי הרמב״ם והרא״ש לא הזכירו הא דאדם חשוב בהטמנת צונן, ותירץ דקיימא לן כרב נחמן ורב יוסף, אי נמי דרבי אמי סבר דהני לישני דעולה על שלחן מלכים ונאכל כמות שהוא חי פליגי, והקפיד אמאי לא חייש רב נחמן ללישנא דשלחן מלכים וכו׳. עכ״ד.

ומה שכתב הרב ביו״ד דהרא״ש לא הביא הא דאדם חשוב בהטמנת צונן, הוא אגב שיטפיה, דהרי בכל הרואה דהרי״ף והרא״ש כתבוה הכא בשמעתין בהלכותיהם בדוכתא [רי״ף שבת כג:, רא״ש שם פ״ד סימן י״ב].

ומה שתירץ דרבי אמי סבר דהנך לישני פליגי וכו׳, קצת קשה, דאי הכי מאי קאמר רב יוסף מאי טעמא איקפד ואייתי לישנא דנאכל כמות שהוא חי, והוי ליה לצדד דרבי אמי סבר דפליגי הנך לישני ומשום הכי איקפד אמאי לא חייש וכו׳, אלא מוכח דהוה פשיטא להו דנאכל כמות שהוא חי כולי עלמא מודו דלישנא דפומבדיתאי אוסופי מוסיף אדסוראי.

ותו דרבי יוחנן סבירא ליה דבאין עולה על שלחן מלכים או נאכל כמות שהוא חי שרי כמו שהוכיח הרא״ש [עבודה זרה פ״ב סימן כ״ח], וכיון דעבד כרבי יוחנן וכרב למאן דאמר אמאי איקפד, אי משום ספיקין בלישני בדרב הא אפילו פליג רב בהדיא הלכתא כר׳ יוחנן.

וטפי ניחא באידך שינויא והם דבריו הכא בסימן זה דהפוסקים פסקו כרב נחמן וכרב יוסף ולא כרבי אמי.

מיהו אכתי יש להעיר דהרי הרא״ש מייתי לה וכדאמרן, והטור נקיט בשיפולי דאבוה ורביה. וכן הקשה הרב כנה״ג גופיה [בשיירי כנה״ג] ביו״ד סימן קנ״ב [הגב״י סק״א] בדין אדם חשוב.

ועלה בדעתי לומר, דאפשר הפוסקים דקדקו לשון הש״ס דקאמר הוא סבר אדם חשוב שאני, דהוה ליה למימר בקצרה אדם חשוב שאני, ומדקאמר הוא סבר, שמעינן דליתא (דלר׳) [לדרבי] אמי ולדידן לא שאני לן בין חשוב לאינו חשוב. וזה על דרך מה שתירץ הרב ש״ך ביו״ד סימן רמ״ו [סק״ח] משם הרב אביו, דהרמב״ם דייק מה שאמר הש״ס [חגיגה טו:] רבי מאיר קרא אשכח וכו׳, דרבי מאיר סבירא ליה הכי ולא קיימא לן כוותיה. כי האף אמנם דקדקתי במקום אחר עליו דהיכי קאמר דהרמב״ם לא סבר התם כרבי מאיר ואשכחן דעביד עובדא (כנפשיה) [בנפשיה] כמ״ש הריב״ש בתשובה (סימן מ״ה), ולפי זה אף דהתם קאמר הש״ס רבי מאיר קרא אשכח הלכתא היא. מכל מקום אפשר דהא דידן דדייק הש״ס לומר הוא סבר אדם חשוב שאני אלימא טפי למשמע מינה דאינה הלכה. אי נמי אפשר לחלק, דהדקדוק בגמרא אהני להיכא דהסברא מסכמת שלא יהיה הלכה רווחת, וכשהדקדוק והסברא יחדיו יהיו תמים אז הפוסקים נדחה קראו לה, והכא הכריעו בדעתם לאמת דקדוק הלשון.

ובהכי אתנח לן מאי דהוינן בה בהגהותינו להרמב״ם [שו״ת חיים שאל ח״ב סימן ל״א דין ז׳], דמדאמרינן בברכות (דף מ״ח ע״א) ואיהו סבר רובא דמנכר בעינן, ופסק׳ו אנשי אמנה פוסקי הלכות הכי דרובא דמנכר בעינן[100], אלמא דהגם דקאמר הש״ס ואיהו סבר הלכתא היא. ולפום מאי דאמרן אכתי יש מקום לומר דהאי דוקיא דלישנא לא סגי עד דאיכא (כהדיה) [בהדיה] סברא מכרעת דאינה הלכה, והתם מסתבר לפוסקים דרובא דמנכר בעינן.

ואחר זמן ראיתי למהר״י זיין בגינת ורדים (יו״ד כלל ה׳ סימן ט׳) ולהרב המחבר שם (סימן יו״ד), שפירשו ודקדקו אותה שאמרו פ״ב דמועד קטן (דף י״א ע״ב) בההיא דמריון והוא סבר אדם חשוב שאני כדדייקינן בעניותין. אלא דהרא״ש שם פ״ב דמועד קטן בפסקיו [סימן ה׳] ובחדושיו כ״י לא גריס בההיא דמריון ״והוא סבר״ אדם חשוב.

וראיתי בספר אור יקרות למהר״ם יצחקי הנדפס חדש, מה שכתב בחדושי שבת (דף נ״א ע״א) על דברי הרב כנה״ג בדין זה שהבאתי למעלה שהפוסקים פסקו כרב נחמן דלית ליה הא דאדם חשוב, וז״ל: וקשה דרב נחמן גופיה אית ליה האי סברא דאדם חשוב שאני בכתובות (דף פ״ה ע״ב) גבי קריבתיה וכו׳, דאמר רב נחמן עשינו עצמנו כעורכי הדיינין עד ולבסוף סבר אדם חשוב שאני, ופירש רש״י לפי שלמדין הימנו וכו׳, והכא אמאי לא חש לזה, ואפשר דהכא לא חש דכיון דמה שעשה הוא דין פשוט להיתרא לכולי עלמא אין לחוש שמא יטעה הרואה ויקל יותר, אבל בההיא דכתובות דהענין ההוא לא הותר אלא לקריביה, אז סבר רב נחמן דלאדם חשוב יש לו לחוש שמא ילמדו ממנו, דלאו כולי עלמא ידעי חילוק זה ויבואו לעשות אף

הערות וציונים

97. נדפס באות הקודמת. **98.** נדפס לעיל אות קנ״ח. **99.** וכן הגיה בספר נוכח השלחן, נדפס לעיל אות קנ״ז. **100.** עיין סימן קצ״ז ס״ב.

אוצר ההלכה

שלא לקרובים ואסור משום עורכי הדיינים, אך לפי מה שכתב התויו״ט פ״ק דאבות [מ״ח], ולפי זה אף שלא לקרובו שרי בשאינו חשוב. צ״ע. עכ״ל.

ואם [כן] מאן דמותיב הא שפיר קמותיב, הא גופא קשיא בש״ס דרב נחמן אדרב נחמן, דבהטמנת צונן ומיא דאחים עכו״ם לא חש לאדם חשוב, והתם חייש, ואין נראה לומר דרב נחמן שמע דאיקפד וקבלה.

ותו יש מקום להקשות על הטור דלא פסק כרבי אמי אף בלא זה דרב נחמן דפרק הכותב, דהא רבי יוחנן בכתובות (דף נ״ב ע״ב) חייש לאדם חשוב, והגם דרב נחמן בשמעתין לא חייש, הא כתב הרא״ש פרק הזהב [בבא מציעא פ״ד סימן כ״א] דלא אמרו הלכתא כרב נחמן בדיני אלא לגבי רב ששת. והא איכא למידק על הרב כנה״ג, כי בעוד שהוא מיישב דעת הטור כתב דלדעת מקצת פוסקים הלכה רב נחמן בדיני לגבי כולי עלמא ולא זכר דהרא״ש פליג, והטור מסתמא סבור כאבוה. ותו דביו״ד מיישב גם כן דעת הרא״ש, והרא״ש לא סבר הכי. ומה גם השתא דאשכחן דרבי יוחנן פליג, והרא״ש השיג על הרי״ף פרק הזהב [לב.] דפסק כרב נחמן נגד רבי יוחנן.

הן אמת דמסוגיית פ״ק דכתובות (ריש דף י״ג) דאמרינן קשיא הלכתא אהלכתא, דקיימא לן הלכתא כרב נחמן בדיני ובהא אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה (כר״נ) [כרבן גמליאל]. וכתב הריטב״א בחדושיו [יב: ד״ה הכי] דהוה קים ליה דהלכתא כשמואל בהא. משמע דכי אמרינן הלכתא כרב נחמן בדיני הוא אף נגד שמואל.

וחזיתיה להרב כנה״ג בסוף חלק או״ח בכללים בדף אחרון, קשיתיה מהא דכתובות, וניחא ליה דנוסחא זו אינה מעיקר הש״ס וכו׳. עש״ב. ודבריו קשים דמחק הספרים והא ניחא ליה טפי משינוייא אחריתי והביא ראיות לזה. והרואה יראה שאינן ראיות כלל, ואשתמיטיתיה דהרי״ף והרא״ש פ״ק דמכות [הרי״ף ב:, והרא״ש סימן י״א] כתבו הלכתא כרב נחמן בדיני כדאיתא פרק קמא דכתובות, ואין ספק שכיוונו לסוגיין, וכן כתבו הרב (מעדני מלך) [פלפולא חריפתא][101], והרב שפתי כהן חו״מ סימן (ס״ז ס״ק קכ״ב) [ס״ו ס״ק קי״ח]. והיותר קשה שהרב הנזכר עצמו הזכיר שם דברי הרא״ש פ״ק דמכות. גם הריטב״א והר״ן הביאו לשון הש״ס כנוסחתינו. ובמקום אחר הארכנו בעניותינו לדקדק עוד בדברי הרב כנה״ג. ואחרי שנים רבות נדפס ספר יד מלאכי ובאות קס״ג [בכללי הה״א] הרבה להשיב על הרב כנה״ג.

ולכך הדברות ולכל האמירות הלכתא כרב נחמן בדיני אמרו ולא באיסורי, וא״כ הפוסקים הוה להו לפסוק כרבי אמי ולא כרב נחמן, והאיכא רבי יוחנן דחייש באדם חשוב כדעת רבי אמי. ותו דקשה רב נחמן ארב נחמן.

לכן נראה דאף לפירוש התוספות יו״ט לא קשה ואין יחס להני עובדי דרבי יוחנן ורב נחמן עם מאי דקמן, דיש לומר דמאי דחייש[י] רבי יוחנן ורב נחמן הכא באדם חשוב, לאו משום (שלמדו) [שילמדו] ממנו, רק דהאדם גדול צריך שמירה שלא יליזו עליו ההמון שמלמד טענות לבעלי הדין, דאפילו רבא בבתרא (דף קמ״ט ע״א) מרתח קרתח ואמר קא מגמרי טענתא לבני נשא מפסדו לי, וכל שכן אשר דלת עם הארץ יחדיו ירננ׳ו על גדולי הדור דמגמרי טענתא אשר לא כדת, אבל הכא בשמעתין מאי דחייש רבי אמי היינו שלא ילמדו ההמון להקל באיסורים ולא קרב זה אל זה. ועיין מה שכתב הרשב״ץ (ח״א סימן פ״ט) והרב באר שבע בתשובה סימן מ״ח [ד״ה ומעתה], ובשו״ת דברי יוסף סימן מ״ה [דף צ״ב ע״א ואילך] ואנן בעניותין כתבנו בזה בחו״מ בסימן טו״ב [סקכ״ג]. עש״ב. (ברכי יוסף – סק״ב)

קסא) שם מותר להטמין בשבת דבר צונן וכו׳. בשבת (דף נ״א ע״א) אמרינן, אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה אטמין לי צונן ואייתי לי מיא דאחים קפילא ארמאה, שמע רבי אמי ואיקפד, אמר רב יוסף מאי טעמא איקפד כרבוואתיה עביד, חדא כרב וחדא כשמואל וכו׳, הוא סבר אדם חשוב שאני. ומרן השמיט חילוק זה דאדם חשוב הכא וביו״ד (סימן קי״ג ס״א) גבי בשולי גוים, לפי שהלך אחרי הרמב״ם והטור שהשמיטוהו, וכבר האחרונים נתעוררו על זה, אף אנן נמי תנינא להא דתנו רבנן בתראי וכתיבנא בעניותין בענין זה והנטפל בספרי הקטן ברכי יוסף בסימן זה [סק״ב][102] ובחו״מ בסימן טו״ב [סקכ״ג]. ע״ש באורך.

וכדו חזיתיה להרב קרבן נתנאל שם פרק במה טומנין [סימן י״ב אות ש׳] שכתב וז״ל: והוא סבר אדם חשוב שאני, הש״ס מיישב דעת רבי אמי מה שהקפיד בתחלה, אבל אחר שאמר ליה רב יוסף שתרוייהו כרבוותא עביד, והם לא חילקו בין אדם חשוב, הודה רבי אמי לדבריו, ומשום הכי הטור והרמב״ם לא חילקו בזה (וכ״פ) [וכ״ה] בכנה״ג [הגה״ט][103] ומג״א [סקט״ו]. עכ״ל. ומה שכתב דרב יוסף אמר לרבי אמי ורבי אמי הודה לדבריו, לא חזינא כהאי סימנא בש״ס, ואדרבא מוכח דרב יוסף שאל במתיבתא דרבנן מאי טעמא איקפד, והשיבו דהוא סבר אדם חשוב שאני, ולא אמרו בש״ס אמר ליה רב יוסף מאי טעמא קפיד מר, אלא משמע דידע רב יוסף דהקפיד ושאל מאי טעמא הקפיד. וגם לפי סדר זמנים יותר קרוב דרב יוסף לא דבר בשעת ההקפדה רק אחר זמן בישיבה, דרבי אמי נראה דקדם קצת לרב יוסף ולכל הפחות היה בסוף ימי רבי אמי, ואם רבי אמי הוא חבירו של רבי אסי, רבי אמי היה בארץ ישראל. ואם נאמר שהיה רב אמי בבלאה שהוא מזכיר בירושלמי נראה נמי שהיה קודם, באופן שבין לפי סדר זמנם שבתם וקימתם בין לפי לשון הש״ס נראה דדברי רב יוסף לא היו בעת ההיא שהקפיד ולא דבר עם רבי

הערות וציונים

101. בספר פלפולא חריפתא שנדפס בפני עצמו בין יתר חדושיו דרכו לציין מקורות לדברי הרא״ש, וגם כאן על דברי הרא״ש שכתב כדאיתא בכתובות ציין מקור (יג.) וכמו שכתב הרב המחבר משמו, אך מדפיסי הש״ס הכניסו את כל ציוני המקורות שלו בתוך דברי הרא״ש, ואת שאר חידושיו השאירו בפני עצמם תחת השם פלפולא חריפתא, ולכן זה לא נמצא בפלפולא חריפתא שעל דפי הש״ס. **102.** נדפס באות הקודמת. **103.** נדפס לעיל אות קנ״ח.

אוצר ההלכה

אמי. וגם לפי שיטתו לא מסתבר שהודה רבי אמי, כי מהש״ס מוכח דרבי אמי ידע למימרי דרב ושמואל ועם כל זה הקפיד, דאדם חשוב צריך לפרוש מהיתרות כאלו והנח להם. ואם כן מה היה לו לרבי אמי לשווי נפשיה הדרנא, ומה הוסיף רב יוסף על מה שידע רבי אמי כדי שיחזור בו, הלא רב יוסף לא קאמר אלא הני מימרי דרב ושמואל, ואיהו כבר ידע דרב ושמואל מילתא פסיקתא קאמרי ולא פלוג בין אדם חשוב לאינו חשוב ועם כל זה הקפיד, ומאיזה טעם חזר בו בשמעו דברי רב יוסף, דודאי לא חייש לרב יוסף דסבר דדבר השוה בכל הני שריותא כי היכי דלא חש לרב נחמן דעביד עובדא בנפשיה.

ותו דאמרינן במועד קטן (דף י״ב ע״ב), רבי יהודה נשיאה נפק בחומרתא דמדושא ואשתי מיא דאחים קפילא ארמאה, שמע רבי אמי איקפד, אמר רב יוסף מאי טעמא איקפד אי משום חומרתא וכו׳, אי משום דאשתי מיא דאחים קפילא ארמאה וכו׳, אדם חשוב שאני. וא״כ רבי אמי הקפיד על רבי יהודה נשיאה נמי דאשתי מיא דאחים וכו׳, ורב יוסף קאמר מאי טעמא איקפד וכו׳. ומוכח דהני עובדי דרב נחמן ורבי יהודה נשיאה לא הוו בפרק אחד, ואי אמרת דרב יוסף בדידיה דרבי אמי קמשתעי ורבי אמי הודה לו, מאי טעמא קפיד זימנא אוחרי תניינא. ותו דלשון הש״ס דקאמר אדם חשוב, ולא קאמר הוא סבר כנוסחת שבת, מוכח יותר דהש״ס קאמר לקושטא לדעת רבי אמי ולא לסלקא דעתיה דרבי אמי.

ומה שרמז על הרב כנסת הגדולה והרב מגן אברהם, הרואה יראה שהרב כנה״ג בסימן זה [הגה״ט][104] כתב ליישב, דהרמב״ם [הלכות שבת פ״ד ה״ד] והטור פסקו כרב נחמן ורב יוסף דפליגי על רבי אמי. ע״ש. והרב מג״א [סקט״ו] הביא בקצור נמרץ משם כנה״ג דאפילו אדם חשוב שרי ותו לא. ולזה יש לומר דמה שרמז הרב הנזכר להרב כנה״ג והמג״א הוא לומר שכן פסקו דאדם חשוב שרי, אבל לא לענין פירוש השמועה.

והרב פרי חדש ביו״ד סימן קי״ג [סוף סק״ג] כתב, דכיון דרב נחמן ורבי יהודה נשיאה הכי הוו עבדי עובדא אף דרבי אמי איקפד עלייהו אין דבריו של אחד במקום שניים, ועוד דמעשה רב. עכ״ד. וראיתי להרב תוספת שבת לעיל סימן רנ״ד (סק״ז) שכתב עליו, דבש״ס פרק במה טומנין קאמר והוא סבר אדם חשוב שאני, ובמועד קטן קאמר הש״ס סתם אדם חשוב שאני ולא קאמר והוא סבר, והיינו משום דבבשולי גויים סבר הש״ס דאדם חשוב צריך לפרוש, ומשום הכי קאמר סתם הש״ס במועד קטן אדם חשוב שאני, אבל פרק במה טומנין דהן בכלל הטמנת חמין ובהא לא סבר הש״ס להחמיר באדם חשוב, להכי קאמר והוא סבר אדם חשוב, כלומר ואנן לא סבירא לן הכי, ובזה נדחו דברי הרב פרי חדש דהש״ס במועד קטן מסיק אדם חשוב שאני והכי קיימא לן. זהו תורף דברי הרב ע״ש באורך.

ויש להעיר על דבריו, דמה יש לו עם הרב פרי חדש, והרי הרמב״ם והטור השמיטוהו בבשולי גוים, ותיקשי לדידיה דאיך לא חשו הרמב״ם והטור לסתמא דתלמודא דקפסיק ותני אדם חשוב שאני, אמנם נראה דאין לדקדק מזה דסתמא דתלמודא סבר הכי, אלא לייתובי לרבי אמי קאמר, ומה גם דאשכחן דבענין זה עצמו פרק במה טומנין קאמר והוא סבר, דמשמע דלא קיימא לן כוותיה, ואין לנו לדחות דמשום הטמנת צונן דוקא קאמר הכי כמו שכתב הרב הנזכר, וטפי ניחא להו להרמב״ם והטור לומר דלאו דוקא במועד קטן.

ותו יש להעיר עליו דאשכחן בש״ס דקאמר ואיהו סבר והוא הלכה, כמו שכתבתי בספרי הקטן ברכי יוסף [סק״ב][105]. ושם כתבתי דהכלל עם הסברא יתקיים, דכי קאמר בש״ס והוא סבר אם הסברא מבחוץ הוי כאידך וישימו הסני״ף דקאמר הש״ס והוא סבר לומר דאנן לא קיימא לן הכי, והכא סבירא להו להרמב״ם והטור דהסברא הוא במיא וצונן להתיר לכל, ומשום הכי דייקינן מה שאמר והוא סבר, כלומר ואנן לא קיימא לן כוותיה, ולישנא דמועד קטן לאו דוקא ודוק היטב. (מחזיק ברכה – סק״ב)

קסב) שם מותר להטמין בשבת דבר צונן וכו׳. והרמב״ם [הלכות שבת פ״ד ה״ד] והטור בכאן וביורה דעה (סימן קי״ג) השמיטו הא דסבירא ליה לרבי אמי דאדם חשוב אסור [שבת נא.], והש״ך ביו״ד סימן קנ״ב [סק״ב] כתב, משום דפשיטא הוא דאדם חשוב ירחיק עצמו בכל מה שיכול. ע״ש. ועיין בב״י סימן תקל״ז [סעיף ט״ו] דקדק על הפוסקים כהאי גוונא שלא כתבו דאדם חשוב אפילו אין לו מה יאכל אסור. ע״ש. אלא י״ל כיון דרב נחמן עבד עובדא ורב יוסף נמי תמה על רבי אמי פסקו כן, כעין מה שכתב הב״י שם, וכן תירצו הכנה״ג [בהגב״י סק״ד] והפר״ח [סוף סק״ג] ביו״ד סימן קי״ג. ע״ש. (ערך השלחן – סק״ו)

קסג) שם מותר להטמין בשבת דבר צונן וכו׳. על מה שכתב הכנה״ג (בהגה״ט)[106] דבגמרא [שבת נא.] מחלק רבי אמי בין אדם חשוב, והרמב״ם [הלכות שבת פ״ד ה״ד] ורבנו לא הזכירוהו כו׳. עיין מה שכתבו הרב ברכי יוסף (בסק״ב)[107], מחזיק ברכה (סק״ב)[108], ערך השלחן (סק״ו)[109]. ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן רמ״ה בהגב״י [סק״ט][110], בעי חיי חיו״ד סימן קנ״ד (דף ק״ז ע״א), חיים שאל ח״א, בשיורי ברכה (דף (ה׳) [כ׳] ע״ג)[111], מעשה רוקח (בפ״ד מהלכות שבת דין ד׳). (דברי מנחם – הגב״י סק״ז)

קסד) שם מותר להטמין בשבת דבר צונן וכו׳. כתב במג״א (סקט״ו), אפילו אדם חשוב שרי. דבשבת (דף נ״א ע״א)

הערות וציונים

104. נדפס לעיל אות קנ״ח. **105.** נדפס באות הקודמת. **106.** נדפס לעיל אות קנ״ח. **107.** נדפס לעיל אות ק״ס. **108.** נדפס לעיל אות קס״א. **109.** נדפס באות הקודמת. **110.** נדפס באוצר ההלכה שבת ח״א בסימן רמ״ד אות קצ״ח. **111.** בספר חיים שאל שנדפס במהדורא ראשונה בחיי הרב המחבר בשנת התקמ״ט בליוורנו הודפסו כל ההגהות לברכי יוסף הנקראים בשם שיורי ברכה בסוף ח״א ולשם התכוין הרב המחבר לציין וכמו שצויין, והיום השיורי ברכה הוכנס בתוך הברכי יוסף ונמצא ביו״ד סימן קי״ג סק״ד. ע״ש.

אוצר ההלכה

דרבי אמי אדם חשוב הוה ואיקפיד[112] ע״ש, על זה כתב המג״א דלא כרבי אמי. והנה רש״י פירש שם, אדם חשוב, שהרואה אותו שהוא מקיל עומד ומקיל יותר. ופלא קצת בעיני, דבעבודה זרה (דף ח׳ ע״ב) פירש רש״י גבי הא דלא יאכל עם העכו״ם אחר שנים עשר חודש לנישואין, ושם פירש רש״י [ד״ה דאדם] דאדם חשוב שאני משום שהעכו״ם שמח בו, ומשמע דלא הוה טעמא משום שילמדו אחרים להקל יותר. ולפי רש״י פה בשבת אסור בכל מקום אדם חשוב, ולפי רש״י שם משמע דרק שם אסור לאדם חשוב משום שעכו״ם שמח בו, משמע דלאו מצד מכשול, ואם כן הכא ג״כ מותר. אבל לפי מה שמפרשים דאדם חשוב הכוונה מצד מדת חסידות, לא קשה כלום. ואם כן בכל אופן מותר אפילו אדם חשוב, דרק מדת חסידות שהאמוראים פרשו עצמם. (אהל ברוך)

קסה) שם מותר להטמין בשבת דבר צונן וכו׳. איתא בגמרא (שבת נא.) אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה אטמין לי צונן (בשבת), ואייתי לי מיא דאחים קפילא ארמאה, שמע רבי אמי ואיקפד, אמר רב יוסף מאי טעמא איקפד, הא כרבוותיה עביד, חדא כשמואל, דאמר רב יהודה אמר שמואל מותר להטמין את הצונן, וחדא כרב, דאמר רב כל שנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי גוים. ואיהו סבר אדם חשוב שאני, (פירש רש״י שהרואה אותו מיקל, הוא עומד ומיקל יותר). והרמב״ם [הלכות שבת פ״ד ה״ד] והטור השמיטו זה. וכתב הכנה״ג (יו״ד סימן קי״ג [הגב״י סקי״ד]), ובשו״ת בעי חיי (חיו״ד סימן קנ״ד דף ק״ז ע״ב), דס״ל דאע״ג דרבי אמי ס״ל בהנך תרי מימרי דאדם חשוב שאני, לית הלכתא כוותיה, מדחזינן לרב נחמן דעביד עובדא, ואף רב יוסף תמה על רבי אמי דאמאי איקפד, הילכך נקטינן כוותייהו. עכת״ד. והפר״ח (יו״ד סימן קי״ג סוף ס״ק (י״ג) [ג׳]) הוסיף על פי דברי הגמרא מועד קטן (יב:), דרבי יהודה נשיאה אישתי מיא דאחים קפילא ארמאה, שמע רבי אמי איקפד, אמר רב יוסף מאי טעמא איקפד, הא אמר רב כל שנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי גוים. ומשני, אדם חשוב שאני. ומכיון שאף רבי יהודה נשיאה לא חש להא, הוי ליה רבי אמי יחידאה לגבייהו, ולא קיימא לן כוותיה. ודלא כהש״ך (יו״ד סימן קנ״ב [סק״ב]) שכתב, דהרמב״ם והטור לא כתבוהו מרוב פשיטותו, ואינו מחוור, אלא הדבר ברור להתיר אף לאדם חשוב, וכדכתיבנא דרבי אמי יחידאה הוא. ע״כ. וכן כתב הגאון רבנו חיים בן עטר בספר פרי תאר (סימן קי״ד סק״ט), שאף בדין הטמנת הצונן לא קיימא לן כרבי אמי, אלא הלכתא כרב נחמן דעבד עובדא. ולכן השמיטוהו הפוסקים. ע״כ. גם הרב דגול מרבבה ביו״ד (סימן קי״ג) כתב להתיר אף לאדם חשוב, ודלא כהש״ך (סימן קנ״ב). וע״ע בב״י ובב״ח יו״ד (סימן קנ״ב), שג״כ כתבו להתיר אף באדם חשוב. וכן כתב הערך השלחן יו״ד (סימן קי״ג סק״ג) כדברי הכנה״ג, שכיון דרב נחמן עביד עובדא, ורב יוסף נמי תמה על רבי אמי, קיימא לן כוותייהו, ודלא כהש״ך (סימן קנ״ב). ע״כ. (ורבנו ירוחם [נתיב י״ז ח״ז] דף קס״א ע״א) כתב בזה״ל: מים שבשלם גוי מותר לשתות מהם, כי ראויים הם לשתותן חיים, כן פשוט בשבת. ע״כ. ולא חשש כלל לקפידתו של ר׳ אמי).

ואפשר להוסיף עוד הא דמועד קטן (יב.), רב חצדו ליה חצדא (שקצרו את שדה תבואתו) בחול המועד, שמע שמואל איקפד, ורב מאי טעמא עביד הכי, רב אין לו מה יאכל הוה, ושמואל לא סיימוה קמיה, אי נמי אדם חשוב שאני. וכתב על זה מרן הב״י (סימן תקל״ז אות ט״ו), ואיכא למידק דלמה לא כתבו הפוסקים שאדם חשוב אסור בכל ענין, ואפשר שכיון דרב סבירא ליה דשרי אפילו לאדם חשוב, נקטינן כרב, דהלכתא כוותיה באיסורי. ע״כ. ובחדושי החת״ס ליו״ד (סימן קי״ג) הוסיף, על פי המבואר בפ״ב דעבודה זרה (ל:) בשכר תמרים של עכו״ם, דרב פפא ורב אחאי מתירים לשתותו, ופשוט שהיו מבשלים אותו, אלא שמכיון שנאכל חי סבירא להו דליכא משום בישולי גוים, ומכיון דרבנן בתראי רב פפא ורב אחאי עבדי עובדא בנפשייהו ליכא למיחש לקפידותיה דרבי אמי. ואף בהטמנת הצונן יש לדייק מסתמא דתלמודא (שבת נא.), ואיהו סבר אדם חשוב שאני, דאיהו סבר הכי, ואנן לא סבירא לן כוותיה. הילכך גם לאדם חשוב מותר. וכן נכון להלכה בלי פקפוק כלל. ושו״ר כן בדגול מרבבה. ע״כ. והדיוק מלשון ואיהו סבר, נאמר גם מפי הכנה״ג בשו״ת בעי חיי (סימן קנ״ד דף ק״ז סע״א). וכן כתב הרב מעשה רוקח (פ״ד ה״ד), דרבנו התיר לכל אדם להטמין דבר צונן משום דבגמרא איתא, ואיהו סבר אדם חשוב שאני, משמע דאיהו דסבירא ליה הכי, ואנן לא קיימא לן כוותיה. ומרן החיד״א בברכי יוסף (סימן רנ״ז [סק״ב])[113] הוסיף טעם, דהיכא דאיתמר הכי והסברא נותנת כן, אין לחלק בין אדם חשוב לשאר אנשים. ועיין עוד במחזיק ברכה סימן רנ״ז [סק״ב][114]. וכן המג״א (סימן רנ״ז ס״ק ט״ו) פסק כהכנה״ג להתיר הטמנת צונן גם לאדם חשוב. ובמחצית השקל שם כתב ג״כ לדייק כן מלשון ואיהו סבר, משמע דלדידן גם לאדם חשוב שפיר דמי. וכן כתב להקל בערוך השלחן (ס״ק כ״ב). וכן כתב הרב תוספת שבת (סימן רנ״ד ס״ק י״ז), שלענין הטמנת הצונן אף לאדם חשוב מותר. וכן מצאתי הלום בספר המאורות (שבת נא. עמוד צ״ב) שכתב להדיא, שאפילו אדם חשוב לית ליה למיחש בהא. (דהיינו הטמנת הצונן, ודבר הנאכל חי אין בו משום בישולי גוים). (ובשו״ת באר שבע (סימן מ״ח, בדפו״ח דף ק״ו ע״א בד״ה ומעתה) כתב, דהא דאמרינן (שבת נא.) אדם חשוב שאני, היינו דוקא התם כדי להתרחק מבישולי גוים, וכל אדם חשוב ראוי לו להחמיר על עצמו, שמא הרואה יבוא להקל יותר, ואין משם ראיה לשאר איסורים. ע״ש. וכבר השיג עליו בשו״ת דברי יוסף אירגאס (סימן מ״ה דף צ״ב ע״א), דאשתמיט מניה דבהדיא אמרו בגמרא שאפילו בשאר איסורין אדם חשוב שאני וכו׳. ע״ש. וכ״כ בספר יד מלאכי (כלל ו׳) [כללי האל״ף אות ו׳]. ע״ש. וע״ע להחיד״א בספר ברכי יוסף (חו״מ סימן י״ז אות כ״ג), ובספר יעיר אזן (מערכת א׳ אות ל׳). ע״ש).

מיהו המהריק״ש בהגהותיו [ערך לחם] יו״ד (סימן קי״ג) כתב, דאדם חשוב יש לו להחמיר. וכן נראה מדברי המאירי (שבת נא.

הערות וציונים

112. בגמ׳ נאמר על רבי אמי שהקפיד על רב נחמן משום דאדם חשוב הוא. **113.** נדפס לעיל אות ק״ס. **114.** נדפס לעיל אות קס״א.

אוצר ההלכה

[ד״ה מים]). ע״ש. ומה שכתב הברכי יוסף בשיורי ברכה (יו״ד סימן קי״ג סק״ד), שכן כתב הרשב״ץ (ח״א סימן פ״ט) להחמיר, (שבכל אלו הדברים של עכו״ם ראוי לכל אדם חשוב לקדש עצמו במותר לו, וכל שכן בדברים שאינם אלא משום תענוג, ויש לו להקל לאחרים, ולהחמיר לעצמו), כבר כתב מרן החיד״א עצמו בספר יעיר אזן (מערכת א׳ אות ל׳), שאין כוונת הרשב״ץ לאסור בכל דבר הנאכל חי, אלא הדבר ברור דהרשב״ץ קאי בהנהו מיני מתיקה שעשויים מסולת ודבש, (שיש מקום להחמיר משום הסולת, שהסולת יש בו משום בישולי גוים. וגם הרב המגיה בתשובת הרשב״ץ שם העיר, מדברי הרשב״ש בנו (בסימן תרכ״ח) שאסר מדינא לפי שהסולת עיקר). ע״ש. והרב מזמור לדוד פארדו יורה דעה (סימן קי״ג, דף ק״ז ע״א) כתב, שמכיון שהרי״ף [כג:] והרא״ש [פ״ד סימן י״ב] הביאוהו (בשבת נא.) יש להחמיר. וכ״כ עוד הרב מזמור לדוד (סימן קי״ד דף ק״ט רע״א). ע״ש. (ועיין עוד בספר עין המים יו״ד סימן קי״ג סק״ב). אולם לפע״ד נראה, שמכיון שהרמב״ם והטור ומרן הש״ע לא חילקו בזה בין אדם חשוב לשאר אדם, ורוב האחרונים הסכימו לדבריהם להקל, וכן כתב בעל המאורות, הכי נקטינן. (ועיין בשו״ת קול מבשר (ח״ב סימן כ״ח אות ל״ה), שטעמו של הרמב״ם שהשמיט החילוק בין אדם חשוב, דסבירא ליה שאדם חשוב אינו מצוי בזמנינו. ע״ש. וכיו״ב כתב הש״ך ביו״ד (סימן רמ״ו סק״ח), שבזמן הזה אין חילוק בין גדול לקטן, כמו שאמרו (שבת דף קי״ב ע״ב), שאם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם. וכיו״ב כתב המנחת יעקב (כלל ע״ה אות ל׳), דסבירא להו להטור והש״ע, שאע״פ שבזמן הש״ס היה ראוי לאדם חשוב להחמיר בדבר הנאכל חי, כי היכי דלא ילפי אינשי להקל יותר, מ״מ בזמן הזה אין חוששים לזה. והיינו טעמא משום שבזמן הש״ס המון העם היו מוחזקים לאינם בני תורה, יותר מאשר בזמן הזה, ולכן היה מקום אז לחוש שמא ילמדו להקל יותר, ומשום שאז היתה כל גירסתם בעל פה, ולא היתה כל משנתם סדורה בפניהם כמו עכשיו, שכל ההלכות נדפסו ונתפשטו לפנינו ברמב״ם ושלחן ערוך והפוסקים. וכמ״ש בשו״ת מהרלנ״ח ריש סימן [ק]ל״ח. ע״ש. וע״ע בספר בית דוד ביסטריץ (יו״ד סימן קי״ג), ובהגהות עתים לבינה (עמוד ל״ג [הלכות ערבי שבתות סימן כ״ד ס״ק קפ״א]). ודו״ק).

(חזון עובדיה שבת ח״א – הלכות שהייה והטמנה הערה ט׳)

קמו) שם מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל כדי שלא יצטנן ביותר. כתב ב״י (דף קס״ט ע״א שיטה נ״ז), וכתב הר״ן [שבת כג: ד״ה אמר] פירש רש״י מותר להטמין כו׳. נ״ב: עיין בחדושי הרשב״א [שם נא. ד״ה אמר], ובספר אור יקרות בחדושיו לשבת (דף ב׳ ע״ג).

(יד אהרן מהדורא בתרא – הגב״י סק״ד)

קמז) שם מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל כדי שלא יצטנן ביותר. (ס״ד וצונן מותר כו׳)[115].

אמר רב יהודה [אמר שמואל] מותר להטמין את הצונן כו׳ [שבת נא.], ופירש רש״י [ד״ה מותר], כגון מים צוננין שאין דרכן להטמין תחת כר או כסת לחממן, שאין מתחממין כו׳, ומשמע דהרשב״א ז״ל [שם ד״ה אמר] לא הוה גריס האי גירסא בדברי רש״י, ומשום הכי הקשה דהא דרכו בכך. ע״ש. אלא שיש להקשות דמה חילוק יש בין מים לתבשיל, הא כיון שהמים אין מתחממין התבשיל גם כן אינו מתחמם. וצריך לומר דהכי קאמר, דהמים מצד עצמם הם ראויים לשתות, אלא דבעי חמין כדי למזוג הכוס, וכיון שאין מתחממין כראוי להם, אלא חמום דלמזיגה לא מהני כלל, ולשתות הרי הם ראויים לשתות מצד עצמם, משום הכי אינו מטמין אותם, אבל בתבשיל כיון שהוא צונן אינו ראוי לאכילה, אפילו שיעשה מעט חמום מטמין אותם, ולפי דברי רש״י אם הטמין אותם כדי לחממם אסור.

אבל הרמב״ם [הלכות שבת פ״ד ה״ד] פירש זאת השמועה שמטמין לחממו, ולדבריו קשה מה שאמרו בירושלמי [פ״ד ה״ג] להטמין שלג וצונן רבי אוסר[116], ושלג ודאי שמטמין שלא יתחמם, דאין לומר שמטמין כדי שיתחמם שיצאו מימיו כדי לשתותן, דהא בריש הפרק הביאו שם שני טעמים למה אסור להטמין משחשכה, דחד אמר שיעשה כל צרכו מבעוד יום, וחד אמר מפני ביטול [בית] המדרש, מה נפק מבינהון להטמין שלג וצונן [כו׳] [על דעתיה דרבי בא] מותר [וכו׳], ובודאי דהטעם הוא שזה [ה]ענין אינו נעשה מבעוד יום, והשתא תינח שלג אבל צונן מאי איכא למימר. ואם נאמר דפירוש הירושלמי הוא שזה הדבר אינו נעשה אלא מבעוד יום, תינח צונן שלג מאי איכא למימר. אבל לפירוש רש״י ז״ל שהוא לצננו ניחא שזה הענין אינו נעשה אלא מבעוד יום שלא יתחמם. ולפי מה שכתב הרב לחם משנה שטעם הרמב״ם שלא אסרו להטמין את הצונן אף שהוא לחממו מפני שלא יבוא להטמין ברמץ שאינו רוצה לחממו הרבה, ניחא הך ירושלמי, שזה הוא ענין שאינו נעשה מבעוד יום אלא משחשכה שלא יתחמם הרבה, ולא גזרו אלא במידי דנעשה מבעוד יום וגם משחשכה, גזרו משחשכה. אבל אעיקרא מה שכתב הרב לחם משנה אין לו מובן, שהרי כתב הרמב״ם ז״ל בפירוש המשנה [פ״ד מ״א] דרמץ אינו מוסיף הבל, והביאו הרב לעיל מזה. אלא נראה דטעם הרב הוא משום דלא גזרינן אלא במידי דשכיח, ומשום הכי פנהו ממיחם למיחם מותר להטמין, דדרך הוא שהמיחם (הוא) ראשון שמוציא מן הכירה מטמינו שישתמר חומו, ואינו מפנהו ממיחם למיחם להטמינו מפני שמתקרר, וכיון שכן היכא דאירע שפינהו ממיחם למיחם הוי דבר דלא שכיח ולא גזור רבנן, וכן להטמין את הצונן הוי דבר דלא שכיח, שאם היה רוצה להטמינו לא היה מצננו, וכיון דהוי דבר דלא שכיח לא גזרו, ועל פי זה גם כן מתיישב הירושלמי.

(יד המלך)

קמח) שם מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל כדי שלא יצטנן ביותר. עיין מה שכתב הרב יד

הערות וציונים

115. עיין להרב רוח חיים (סק״ב) ובהערה שם, נדפס באות הבאה. **116.** לפנינו הגרסא בירושלמי רבי מתיר.

אוצר ההלכה

המלך (דף ק״ב ע״ג)[117] במה שיש הפרש בין מים לתבשיל בזה, ובדבור המתחיל נפל טעות סופר בדפוס, בסעיף ובלשון[118]. יע״ש. ועיין להרב (ערוך) [ערך] השלחן (אות ו״ו)[119] שהביא דאדם חשוב ירחיק עצמו בכל מה שיכול אפילו אין לו מה יאכל. יע״ש. (רוח חיים – סק״ב)

קסט) שם מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל כדי שלא יצטנן ביותר. כתב ב״י, אבל הרמב״ם כתב (בפ״ד דין ד׳) מותר לטמון דבר הצונן בשבת כו׳. וכן כתב הרשב״א בחדושיו [שבת נא. ד״ה אמר]. ע״ש. וע״ש בלחם משנה מה שתמה על דברי הרמב״ם, ועיין מה שכתב על דבריו הרב יד המלך בסימן זה[120], ועיין מה שכתב הרב שושנים לדוד (בפ״ד מ״ב), ועיין מה שכתב על דבריו הרב שבת של מי בדף פ״ה ע״ד [נא. ד״ה מתני׳]. (דברי מנחם – הגב״י סק״ד)

קע) שם מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל וכו׳ אבל בדבר המוסיף הבל אפילו להטמין צונן גמור וכו׳. וכן מותר להטמין בחול, אף על פי דבמתניתין [שבת מז:] חשיב ליה בהדי דברים המוסיפים הבל, הני מילי דבר חם, אבל קריר מקריר. ואם הוחם בחמה וכן אבק דרכים אסור בהם בשבת אפילו צונן, אבל בערב שבת מותר להטמין בהם, ולא דמי למעשה שעשו אנשי טבריא [שם לח:] ואסרו להם, דשאני הכא משום דמה שהוחם בערב שבת בליל שבת הוא מתקרר, כן משמע מדברי הרמב״ן [שם לט. ד״ה הא דאמר רבה] והרשב״א [שם ד״ה ולרבה] והריטב״א [במיוחסים שם ד״ה ולפלוג] בחדושיהם. ע״ש. (מעיני ישועה)

קעא) שם מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל וכו׳ אבל בדבר המוסיף הבל אפילו להטמין צונן גמור וכו׳. ובחול צונן מותר להטמין צונן, דאמרינן בפרק לא יחפור [בבא בתרא יט.] דחול דקריר מקרר. מחצית השקל. (באר יעקב – קרויזר – סקי״ח)

קעב) שם מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל וכו׳ אבל בדבר המוסיף הבל אפילו להטמין צונן גמור וכו׳. ונראה דבחול שרי להטמין צונן אפילו בשבת, דהא חול מקרר את הצונן, רק בחול שהוחם בחמה אסור להטמין אפילו צונן כמו שכתבו תוספות (שבת דף ל״ח ע״ב ד״ה לא), ויתר דברים דלעיל סעיף ג׳ ודאי אסור להטמין בהם אפילו צונן גמור. (מנחת פתים – הוספות)

קעג) שם להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל. הנה להניח תבשיל צונן במקום שאין התבשיל מתחמם כדי שהיד סולדת בו, כמו להניחו על גבי הבארב״ירה שהוא גג התנור, שביום שבת כבר הותש חום התנור אפילו שיהיה מה שיהיה אין הדבר המונח שם מתחמם כדי שהיד סולדת בו מותר, כמו שכתוב בסוף קונטרס קטן שהודפס לענין רבית וכיוצא מהגאון הרב בעל הסמ״ע. יע״ש[121]. ועיין בש״ע סימן שי״ח סעיף ח׳ וסעיף ט״ו וטו״ב וסימן רנ״ג. (מזבח אדמה)

קעד) שם להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל. להניח תבשיל צונן במקום שאין התבשיל מתחמם כדי שהיד סולדת בו כמו להניחו ע״ג הבירא״בירה שהוא גג התנור, שביום שבת כבר הותש חום התנור אפילו שיהיה מה שיהיה אין הדבר המונח שם מתחמם כדי שהיד סולדת בו מותר. מזבח אדמה (דף ב׳ ע״א)[122]. (דברי מנחם – הגב״י סק״ו)

קעה) שם אבל בדבר המוסיף הבל אפילו להטמין צונן גמור וכו׳ אסור. כתב ב״י (ע״ב שיטה ט׳), וכתב עוד הר״ן [שבת כג: ד״ה אמר] וכו׳. נ״ב: אבל ריא״ז הובאו דבריו בשלטי הגבורים פרק במה טומנין [שם אות א׳] כתב דצונן גמור מותר להטמין אפילו בדבר המוסיף הבל אחר חשיכה. (כנסת הגדולה – הגב״י)

קעו) אבל בדבר המוסיף הבל אפילו להטמין צונן גמור ואפילו מבעוד יום נמי אסור. זה נלמד מסילון דאנשי טבריא (בדף ל״ח ע״ב) שהביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה. פירש רש״י [ד״ה אם בשבת], אותן שבאו בשבת. ובגמרא [לט:] אמר רב חסדא ממעשה שעשו אנשי טבריא ואסרי להו חכמים בטלה הטמנה בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום. פירש רש״י [ד״ה בטלה], דהא מבעוד יום נתנו שם הסילון ומפני שהצוננים מתחממין בכך, ואף על גב דממילא, אסור. והפני יהושע שם [לח: ד״ה במשנה] תמה על רש״י דפירש מים הבאין בשבת, הא יליף למטמין מבעוד יום, משמע אפילו המים הבאין מבעוד יום כפירוש רש״י להדיא, דמפני שהצוננים מתחממין בכך אע״ג דממילא אסור. ובמחילת כבודו לא נהירא לי, דלדבריו אם עירב צוננים לחמין בערב שבת יהיו אסורין בשבת, דהא לרש״י מיירי שנתערבו המים הצוננין ובאין לתוך החמין, עיין בתוספות [ד״ה מעשה] ור״ן שם [יח. ד״ה גרסינן], אבל ודאי אינו, דמטמין היינו כשמוסיף הבל בשבת, ועל כן ביצה בחול לא חשוב שם מוסיף הבל כשמטמין מבעוד יום דמתקרר בלילה, כמו שכתבו הרמב״ן [לט. ד״ה הא דאמר רבה] ורשב״א [שם ד״ה ולרבה], והכא נמי כבר נתערב בערב שבת ונעשה אחד ולא חשוב מוסיף הבל בשבת אחד מחברו, וליכא הטמנה בשבת כיון דהכל אחד, ולא דמי להטמנה ברמץ דכל חד באפי נפשו קאי בשבת. ובתוספות ור״ן כתבו דבמעורב לא שייך בו הטמנה, וגם רש״י סבירא ליה כן, רק סבירא ליה דוקא כשכבר נתערב מערב שבת, אבל כשמתערב בשבת

הערות וציונים

117. נדפס באות הקודמת. **118.** נראה שהט״ס היא רק בסעיף, שכן דרכו של הרב יד המלך לקבוע חדושיו על דברי הטור ולאותיות הב״ח קורא בשם סעיפים, ולפ״ז מ״ש וצונן מותר הוא לשון הטור. **119.** נדפס לעיל אות קס״ב. **120.** נדפס לעיל אות קס״ז. **121.** קונטרס זה נדפס בסוף ספר מזבח אדמה (דף נ״ט ע״ב ד״ה המעמידים). אמנם בקונטרס הלז שנדפס בפני עצמו ליתא להערה זו. **122.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

בשעת העירוב הוי מטמין ובזה פליג על התוספות ור״ן, רק הא לא עביד בידים בשבת כלל אלא כיון דהביא הסילון מבעוד יום גרם לזה שיתערב בשבת ויוסיף הבל בשבת ממילא, וזה מדמה הגמרא למטמין מבעוד יום דמוסיף הבל על ידי כן בשבת ממילא.

והנה בגמרא שם (דף ל״ט ע״ב) מאי רחיצה, אילימא רחיצת כל גופו, אלא חמין שהוחמו בשבת הוא דאסורין הא חמין שהוחמו מערב שבת מותרין, והתניא חמין שהוחמו מערב שבת למחר רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו אבל לא כל גופו. והקשה בישועות יעקב בסימן זה (סק״ב)[123] להגהות אשירי [שבת פ״ג סימן ג׳] שהובא לעיל סימן רנ״ג ס״א בהג״ה דגם בשוגג אסור למוצאי שבת בכדי שיעשה, אף דמבשל בשבת בשוגג מותר למוצאי שבת מיד משום דלא חשיד לבשל בידים, מה שאין כן בשכח ושהה מערב שבת דלא מחזי בעינו לאיסור משום דלא קעביד מעשה בשבת, א״כ מה הקשה הש״ס דבלאו הכי אסור בשבת לרחוץ אף בחמין מערב שבת, והא יש נפקא מינה לענין רחיצה למוצאי שבת בכדי שיעשה. עוד הקשה למרדכי [בהגהותיו סימן תנ״ו דף ע״ט ע״ב] שכתב דמטמין בשוגג מבעוד יום מותר, ואין ראיה ממעשה דאנשי טבריא דמיירי במזיד, (דאיך) [דאם] מיירי במזיד א״כ אסור למוצאי שבת בכדי שיעשה, ומה פריך דגם בהוחמו מערב שבת אסור לרחוץ, הא יש לומר דקאמר דהוי כחמין שהוחמו בשבת כדי לאסור גם למוצאי שבת בכדי שיעשה. ע״ש. והנה לדעת הטור וש״ע לקמן סימן שי״ח [ס״א] דבין מזיד בין שוגג מבשל בשבת למאן דמתיר למוצאי שבת מתיר מיד ולא צריך בכדי שיעשה רק אם נעשה על ידי גוי, וצריך לומר דבהך דלא תמלא אשה קדרה עסיסות דפרק קמא דשבת (דף ח״י ע״ב) דאסור למוצאי שבת בכדי שיעשה, התם שאני כיון דלא עביד בשבת מידי רק התחיל מערב שבת קיל בעיני הבריות יותר, וא״כ איך נאמר דנפקא מינה למוצאי שבת בכדי שיעשה, דאיך קאמר כחמין שהוחמו בשבת הא באמת הוחמו בשבת, רק מחמת דבשבת ממילא הוחם על ידי הבאת הסילון מערב שבת דהוה אמינא דמותר, על זה (אמרא) [אמרו] דהוה כחמין שהוחמו בשבת בידים לא על ידי הבאת הסילון מערב שבת, ותינח לאסור לשבת, אבל אם הכוונה רק לאסור במוצאי שבת, אדרבה כשהוחמו בידים בשבת מותר למוצאי שבת מיד דבין שוגג בין מזיד למאן דמתיר מתיר מיד למוצאי שבת, ועל כרחך לא באו לומר רק לענין האיסור בשבת, ועל כן פריך דלרחוץ כל גופו אסור בשבת אף בחמין שהוחמו מערב שבת ולא קשה מידי. אלא דיש להקשות לשיטת רש״י [חולין טו. ד״ה רבי יהודה] ורמב״ן [טו. ד״ה וכל] והלכות גדולות [שבת פכ״ד עמ׳ ק״מ] דגם במבשל בשבת סבירא להו דאסור לערב בכדי שיעשו כהובא בב״י ריש סימן שי״ח, משום שלא יהנה ממלאכת שבת כמו שכתב הב״ח [אות א׳], ובהגהות מהרלנ״ח שם [אות א׳], ולדידהו קשה קושיות הישועות יעקב. ונלע״ד דהא הטעם שלא יהנה ממלאכת שבת והיינו אף בחול אסור דלא ליהוי שבת (מוכין בחול) [מכין לחול], וכמו שכתב הטור בסימן תר״ט בשם רב שרירא, דמותר להטמין מערב יום כיפור למוצאי יום הכפורים שהוא מכין מחול לחול, אע״ג דשהי ביום הכפורים על גבי כירה והטמינו לשמור חומו אין בכך כלום, ולמוצאי יום הכפורים ישהה שיעור מה שתחום הקדרה באותו חום. עכ״ל. הרי דלא משום שנעשה באיסור צריך להמתין בכדי שיעשה, רק שלא יהא שבת מכין לחול אם יאכל מיד ויהנה ממלאכת שבת בחול, כן יש לומר לרש״י וסיעתיה, מה דאסור למוצאי שבת עד בכדי שיעשה, שלא יהנה ממלאכת שבת בחול, דהוה (חול מכין לשבת) [שבת מכין לחול], והיינו דוקא כשאסור בשבת בכל העולם לכל דבר, נמצא אינו ראוי רק לחול וכשיהא מותר מיד נמצא נהנה ממלאכת שבת, דלולא נעשה בשבת היה צריך להמתין עד שיעשו אותו בחול, והנה לס״ד דגמרא דפריך אילימא רחיצת כל גופו, הוה סלקא דעתיה דפניו ידיו ורגליו מותר לרחוץ גם בשבת, א״כ חזי לו גם בשבת ממילא הוי כשבת לעצמו מכין, כמו בהואיל ומקלעי אורחים וכמו שכתבתי לעיל בריש הסימן[124], ממילא גם למוצאי שבת מותר לרחוץ גם כל גופו [מיד] כיון דראוי בשבת עצמו להרבה בני אדם לרחוץ פניהם וידיהם ורגליהם. ובלאו הכי נמי לק״מ, דלס״ד דרק לרחוץ כל גופו אסור אבל פניו ידיו ורגליו שרי אף דהוי כהוחמו בשבת באיסור, ממילא על (כן) [כרחך] לא אסרינן משום שיהנה ממלאכת שבת דלטעם זה הוה ליה לאסור גם לרחוץ פניו ידיו ורגליו, אבל לפי האמת דבאמת אסור כיון דהוחמו באיסור יש לומר גם למוצאי שבת אסור בכדי שיעשה שלא יהנה ממלאכת איסור, וזה פשוט. (ערך שי)

קעז) שם אבל בדבר המוסיף הבל אפילו[125] להטמין צונן גמור ואפילו מבעוד יום נמי אסור. והנה דברי הש״ע הם ממש לשון הר״ן [כג: ד״ה הלכך], הביאו בב״י, אבל שם כתוב אבל בדבר המוסיף הבל אפילו להטמין וכו׳ בלא וא״ו[126], ובאמת אין ביאור לוא״ו זה, וראיתי בש״ע של המשנה ברורה ושם הגירסא אפילו, ודו״ק. (אמת ליעקב)

קעח) שם אפילו להטמין צונן גמור וכו׳ אסור. כתב הלבוש ז״ל, וז״ל: ואפילו אין כוונתו אלא כדי שתפוג צינתו, אסור להטמין אפילו מבעוד יום בדבר המוסיף הבל. יע״ש. דמשמע כדי שתפוג צינתו הוא דאסור, הא אם כדי שלא יצטנן ביותר מותר, ולאחר המחילה ליתא, דבדבר המוסיף הבל לא שנא לכדי שתפוג צינתו או לכדי שלא יצטנן ביותר וזה פשוט. ודו״ק. (מטה יהודה – סק״ב)

קעט) שם אפילו להטמין צונן גמור וכו׳ אסור. בלבוש כתב, ואפילו כדי שתפוג צינתו אסור בדבר המוסיף הבל. ולא דק, דמשמע כדי שתפוג צינתו הוא דאסור, הא אם כדי שלא יצטנן ביותר מותר, וליתא, דבדבר המוסיף הבל לא שאני לן אם בכדי שתפוג צינתו או כדי שלא יצטנן ביותר. (משחא דרבותא ח״ב – חדושי מהרמ״א)

הערות וציונים

123. נדפס לעיל אות ל״ב. **124.** נדפס לעיל אות ט״ז. **125.** בקביעות הרב המחבר הגרסא היתה ״ואפילו״ וע״ז נסוב החידוש. **126.** כך הגרסא בש״ע דפו״ר.

ז כל היכא דאסרינן הטמנה, אפילו בקדירה מבושלת כל צרכה אסרינן ואפילו מצטמק ורע לו: הגה וכן עיקר, ויש מקילין ומומריס דכל שהוא מי לגמרי ומתבשל כל צרכו מותר בהטמנה כמו בשיהוי [מור וכרוע מ״ב הלכות ערב שבת סימן מ׳; טור בשם רשב״ם], וכמו שמתבאר לעיל סימן רנ״ג [סעיף מ׳], ובמקום שנהגו להקל על פי קבלה זו אין למחות בידם, אבל אין לנהוג כן בשאר מקומות:

[סימן רל״א] לדעת רבנו תם שם במשנה דף מ״ז [ע״ב תוספות ד״ה במה; ר״ן שם דף כ״א ע״ב ד״ה וכתבו; רבנו ירוחם נתיב י״ב ח״ג דף ס״ח ע״ב בשם הגדולים]:

באר הגולה

פ. סמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ג ע״ד] וסמ״ק [סימן רפ״ב עמוד רפ״ו] והתרומה

אוצר ההלכה

קפ) שם אפילו להטמין צונן גמור וכו׳ אסור. כתב ב״י, וכתב עוד הר״ן [שם כג: ד״ה הלכך] אבל בדבר המוסיף הבל כו׳. עיין מה שכתב הלבוש, ועיין מה שכתב על דבריו הרב מטה יהודה (בסק״ב)[127]. (דברי מנחם – הגב״י סק״ה)

סעיף ז׳

קפא) סעיף ז׳ כל היכא דאסרינן הטמנה אפילו בקדירה מבושלת כל צרכה וכו׳. כתב ב״י (דף קס״ט ע״ב שיטה ל״ה), וגם רבנו ירוחם [נתיב י״ב ח״ג דף ס״ח ע״ב] כתב כו׳. נ״ב: וכן פסק בספר הקצר. וכתוב בספר המפה: וכן עיקר, אע״פ שיש מקילין כו׳, ובמקום שנוהגין להקל על פי סברת המקילין אין למחות בידם אבל אין לנהוג כן בשאר מקומות. ע״כ.
(שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״ד)

קפב) שם בהגה ויש מקילין ואומרים דכל שהוא חי לגמרי או נתבשל כל צרכו וכו׳. וכתב המג״א (בסקי״ז), דלדעת יש אומרים אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי. וכתב האליה רבה [סקט״ז], ולא נראה דסבירא ליה לרמ״א הכי, דהכא בהטמנה מודים דאסור, והא ראיה לזה, שהרי בב״י הביא שלש מחלוקות, אחד דאסור אפילו בנתבשל כל צרכו, ואחד דמתיר אפילו כמאכל בן דרוסאי, ואחד אסור כמאכל בן דרוסאי ומתיר בכל צרכו, ואם איתא דכוונת רמ״א אפילו כמאכל בן דרוסאי שרי, לא הוי ליה להזכיר נתבשל כל צרכו, ועוד דדעת המתירים כמאכל בן דרוסאי דחה הב״י לגמרי. עכ״ל. ואפשר דגם דעת המג״א הכי, שאין דעת הרמ״א להתיר כמאכל בן דרוסאי, דאפילו היש מקילין אין מתירין אלא במבושל כל צרכו, אלא המג״א הביא שיש עוד דיעה שפוסק ומדמה (שיהה) [שהייה] להטמנה והיא דעת הרשב״ם [שבת מז: תוד״ה במה], ואע״פ שצריך למחות ביד אותן שרוצים להקל כך, מכל מקום נפקא מינא בדיעבד ובשוגג שיש לסמוך שלא לאסור המאכל. וק״ל. (בגדי ישע)

קפג) שם בהגה ויש מקילין ואומרים דכל שהוא חי לגמרי או נתבשל כל צרכו וכו׳. וכתב המג״א (בסקי״ז) וז״ל: ולדעת יש אומרים אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי. עכ״ל. ונראה דהני יש אומרים הוא דעת הרשב״ם שהביאו התוספות בריש פרק במה טומנין [מז: ד״ה במה] והובא בטור בסימן זה, דאין להחמיר בהטמנה יותר מבשהייה, ועל כן הוצרך המג״א להוציא דברי הרמ״א ממשמעותן שכתב או נתבשל כל צרכו דלאו דוקא הוא. ולכאורה אין צורך לזה, דהא הב״י כתב בשם רבנו ירוחם וז״ל: ורבנו ירוחם בח״ג [נתיב י״ב דף ס״ח ע״ב] כתב שלא פירש רבנו תם מה דינו אם נתבשל כל צרכו, וטעמו דמשום דנקיט רבנו תם כמאכל בן דרוסאי, אפשר בדוקא נקטיה. עכ״ל. א״כ לדעת רבנו ירוחם אפילו רבנו תם מודה בנתבשל כל צרכו, א״כ יש לומר האי יש אומרים שכתב הרמ״א הוא דעת רבנו ירוחם, ואין צריך להוציא דברי הרמ״א ממשמעותם כלל. אבל לפי מה שכתב המג״א לעיל (בסק״ח) אהא דכתב הרמ״א לעיל בסעיף א׳ בהג״ה ודוקא כשהטמין לצורך הלילה הוא דאסור, דזה תליא בהני יש אומרים שמביא כאן בסעיף ז׳, על כרחך הני יש אומרים הוא דעת הרשב״ם. ע״ש. (אותות השמים – דרישת ארי – סק״ג)

קפד) שם בהגה ויש מקילין ואומרים דכל שהוא חי לגמרי או נתבשל כל צרכו וכו׳. [עיין] לעיל סימן רנ״ג [ס״א] ששני דיעות, לדעת קצת פוסקים בנתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו, וא״כ לדעת רשב״ם [שבת מז: תוד״ה במה] דסובר שהייה והטמנה שוה, א״כ הוא הדין בזה לדעת אלו בנתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו דלא שייך שמא (יטה) [יחתה]. ואמנם לשון הש״ע לא משמע כן, ואפשר כיון דעיקר הטעם דמקילין בנתבשל כמאכל בן דרוסאי משום דמילתא דרבנן אזלינן לקולא, וכמו כן הא דתפס הרמ״א להקל כדעת הרשב״ם בהטמנה היינו ג״כ משום ספק במילתא דרבנן, וידוע דהיכי דיש צדדים להחמיר, אף בדרבנן מחמירין[128]. על כן מחמירין כאן. (ישועות יעקב – סק״ד)

קפה) שם בהגה ויש מקילין ואומרים דכל שהוא חי לגמרי או נתבשל כל צרכו וכו׳. כתב הבאה״ט (סק״ט), ולדעת יש אומרים אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי. [ע״כ]. ואליה רבה [סקט״ז] סבירא ליה דגם לדיעה שניה דסימן רנ״ג, בהטמנה דוקא נתבשל כל צרכו. ולשון הרב כמו בשיהוי משמע לגמרי [מדמי להו]. אשל אברהם [סקי״ז] ועיין מה שכתבתי לעיל סעיף א׳ [סק״ז][129]. (באר יעקב – קרויזר – סק״כ)

קפו) שם בהגה ויש מקילין ואומרים דכל שהוא חי לגמרי או נתבשל כל צרכו וכו׳. המג״א (סקי״ז) כתב, ולדעת יש אומרים אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי. ועיין מחצית השקל בשם האליה רבה [סקט״ז] שדחה דבריו, דדעת הרמ״א דתרי קולי לא מקילינן, דהטמנה [כשהייה] וגם לסמוך על דעה השניה

הערות וציונים

127. נדפס לעיל אות קע״ח. **128.** עיין מה שכתב הרב המחבר בסק״ג, נדפס לעיל אות ס״ה. **129.** נדפס לעיל אות מ״ז.

ח אף על פי שמותר להשהות קדירה על גבי כירה שיש בה גחלים על פי הדרכים שנתבארו בסימן רנ"ג, [צ]אם היא מכוסה בבגדים אף על פי שהבגדים אינם מוסיפין הבל מחמת עצמן מכל מקום מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל [(*)][ואסור], [ק]ומיהו כל שהוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדירה אף על פי שיש אש תחתיה כיון שאינו עושה דרך הטמנה שרי, הלכך היכא שמעמיד קדירה על גבי כירה או כופח שיש בהם גחלים ואין שולי הקדירה נוגעים בגחלים שיהוי מקרי ומותר על פי הדרכים שנתבארו בסימן רנ"ג, [ר]ואם נתן על הקדירה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדירה ונתן בגדים על אותו כלי רחב מותר, דכיון שאין הבגדים נתונים אלא על אותו כלי רחב שאינו נוגע בצידי קדירה אין כאן הטמנה. [ש]וכן מותר להניח הקדירה בתנורים שלנו על ידי שיתן בתוכה חתיכה חיה, והוא שלא תהא הקדירה נוגעת בגחלים, ואף על פי שמכסה פי התנור בבגדים, כיון שאין הבגדים נוגעים בקדירה לאו הטמנה היא ושרי: הגה והטמנה שעושין בימינו שלו שמטמינים בתנור ובתין פי התנור בטיט שרי לכולי עלמא (מור וכרוע [ס"ג הלכות ערב שבת סימן מ"ו], ותרומת הדשן סימן ס"ה, ומגור [סימן שנ"ד; הגהות מרדכי שבת סימן תנ"ד בשם רשב"ן]), וכמו שנתבאר לעיל סימן רנ"ד [סעיף ו'], ויתבאר לקמן סוף סימן רנ"ט. ומיהו להטמין לשבת כדי שיאכל ממין בשבת, כי זה מכבוד ועונג שבת, וכל מי שמינו מממין בדברי המכמיס ומוסר מכילת ממין בשבת מיישינן שמא מין הוא (הר"ז [במאור] פרק (במה טומנין) [כירה] [שבת דף ט"ו ע"ב], וכל בו [סימן ל"ו דף ל"ג ע"ב]):

צ. טור ושאר פוסקים [תוספות שבת דף מ"ח ע"א ד"ה דזיתים; סמ"ג לאוין ס"ה דף י"ג ע"ד; סמ"ק סימן רפ"ב עמוד רפ"ו; ספר התרומה סימן רל"א; ר"ן שם דף כ"ב ע"א ד"ה אבל, בשם ה"ר יונה והרשב"א שם דף מ"ז ע"ב ד"ה גמ']: **(*)** כצ"ל על פי הב"י: ק. טור לדעת הרא"ש [שבת פ"ד סימן ב'], והר"ן שם [דף כ"ב ע"א ד"ה ויש; תוספות שם; מרדכי שבת סימן ש"כ; סמ"ג שם; סמ"ק שם; ספר התרומה שם; רבנו ירוחם נתיב י"ב ח"ג דף ס"ח ע"ב]: ר. ר"ן [שם ד"ה ולפי] לדעת רבנו יונה והרשב"א [שם; רבנו ירוחם שם דף ס"ח ע"ג]: ש. מדברי הרא"ש שם [והגהות מרדכי שבת סימן תנ"ו דף פ' ע"א]:

אוצר ההלכה

דפסקו דשהייה מותר כמאכל בן דרוסאי[130]. ע"ש. ואנכי לא אדע, דאם מחמיר כדיעה הראשונה, א"כ אף נתבשל כל צרכו אין להתיר עד שיהא מצטמק ורע לו, וצ"ע. (גנזי חיים – סק"ה)

קפז) שם בהגה ויש מקילין ואומרים דכל שהוא חי לגמרי או נתבשל כל צרכו וכו'. כתב במג"א (סקי"ז), ולדעת היש אומרים (בסימן רנ"ג) שהביא המחבר, (ד)מתירים אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי. [ע"כ]. ומה שכתב הרמ"א פה כל צרכו, מחמיר הוא בזה בהטמנה כשיטת הרי"ף [טז.] בסימן רנ"ג [ס"א], משום לחוש קצת לשיטת רבנו תם [שבת מז: תוד"ה במה] דמחמיר בהטמנה מבשהייה. (אהל ברוך)

קפח) שם בהגה או נתבשל כל צרכו וכו'. בלבוש כתב וז"ל: יש אומרים דכל שהוא חי לגמרי או נתבשל כל צרכו מותר בהטמנה כמו בשיהוי, דליכא למגזר בה שמא יחתה, דאסוחי מיסח דעתיה מיניה, או מצטמק ורע לו כמו בשיהוי דסימן רנ"ג וכו'. יע"ש. והיינו מה שכתב ההגה או נתבשל כל צרכו וכו'. ופירוש ומצטמק ורע לו כמו בשיהוי, דלא שרי להשהות אלא אם מצטמק ורע לו דוקא, כמו שכתב הש"ע לעיל סימן רנ"ג (סעיף א'). יע"ש. ומן התימה על הלבוש ז"ל דכתב או נתבשל כל צרכו מותר וכו' סתם, דמשמע אפילו מצטמק ויפה לו, דכן משמע ממה שכתב אחר כך או מצטמק ורע לו וכו', ואם כן קשה דהא במצטמק ויפה לו לא אסח אדעתיה מיניה ואיכא למיחש שמא יחתה, כמו שכתב הוא ז"ל לעיל ריש סימן רנ"ג. יע"ש. וצריך לומר דהכא מיירי באופן שנתבשל כל צרכו, ובמה ששוהה על האש אינו יפה לו ולא רע לו דנשאר כמות שהוא, וליכא חששא דחיתוי מכיון דאסח אדעתיה מיניה. ודו"ק. (מטה יהודה – סק"ג)

קפט) שם בהגה או נתבשל כל צרכו וכו'. פירוש, ומצטמק ורע לו כמו בשיהוי, דלא שרינן להשהות אלא אם מצטמק ורע לו. (משחא דרבותא ח"ב – חדושי מהרמ"א)

קצ) שם בהגה מותר בהטמנה וכו'. נ"ל דהיינו דוקא בדבר המוסיף הבל ומבעוד יום, אבל בדבר שאינו מוסיף הבל ומשחשיכה אין חילוק, וצ"ע. ולא ראיתי לאחד מהאחרונים שפירש כן ודו"ק היטב. [הערת המו"ל הר"ר יצחק במברגר: לכאורה הוא מה שכתב הפמ"ג אשל אברהם (סקט"ו) [סקט"ז]]. (זכרון אברהם)

קצא) שם בהגה מותר בהטמנה וכו'. היינו במוסיף הבל ומטמין מבעוד יום יש מקילים בכל צרכו, אבל באין מוסיף הבל ובשבת לכולי עלמא אסור, אפילו נתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו. אשל אברהם [סקט"ז]. (באר יעקב – קרויזר – סקי"ט)

קצב) שם בהגה מותר בהטמנה כמו בשיהוי וכו'. כתב הטור (ע"ב שיטה י"ט), וכיון שנאכלים חיים חשיב כמאכל בן דרוסאי כו'. נ"ב: וכן פסק הרדב"ז בתשובות החדשות (ח"א סימן רי"ג). (יד אהרן מהדורא בתרא – הגה"ט סק"ב)

קצג) שם בהגה אבל אין לנהוג כן וכו'. ובדיעבד נראה לי דשרי. הגהת רבי עקיבא איגר. ע"ש שהביא ראיה.
(באר– יעקב –קרויזר – סקכ"א)

סעיף חי

קצד) סעיף ח' אף על פי שהבגדים אינם מוסיפין הבל מחמת עצמן מכל מקום מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל

130. האליה רבה דחה דבריו, אך לא כתב בפירוש דדעת הרמ"א דתרי קולי וכו', אלא התוספת שבת (סקכ"ג) כתב כן. ע"ש.

אוצר ההלכה

ואסור. כתב ב"י (ע"ג שיטה מ"ב), [וכתב הגאון מהר"י אבוהב ז"ל שנ"ל מדברי ה"ר יונה שהוא מחמיר יותר מהרא"ש] ואינו מתיר לשים בגדים כלל אפילו אם אינם [נוגעים][131] בקדרה כו'. נ"ב: וז"ל הרשב"ץ בח"ב (סימן ק"ל): (והרוצה) [והרוצים] להחמיר כדעת הרב [ר'] יונה ז"ל [הובא בר"ן שבת כב. ד"ה אבל] אינם מטמינים למעלה בבגדים, אלא מכסים אותה בחצי חבית, וזה אינו קרוי הטמנה, שהרי האויר מפסיק בין הקדרה לגחלים, ולמעלה אינה מוטמנת בבגדים אלא מכוסה בחצי חבית ואין זה קרוי הטמנה, וכן אני נוהג. ע"כ. ועיין בח"ד בתשובת מהר"ש צרור ז"ל[132] ([הטור השלישי] סימן ח').

(יד אהרן מהדורא בתרא – הגב"י סק"ה)

קצה) שם אף על פי שהבגדים אינם מוסיפין הבל מחמת עצמן מכל מקום מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל ואסור.

עיין באר היטב [סק"י]. ובתשובות תשב"ץ ח"ד טור השלישי (סימן ח') דמתיר באין נוגעים בגחלים אפילו אם הקדרה למעלה מכוסה בבגדים, דלא מיקרי הטמנה אם למטה יש אויר. ולדעת רש"י [שבת לו: ד"ה עד שיגרוף] דבכירה (קטומה) [שקטומים] הגחלים באפר לא מיקרי מוסיף הבל, מותר אפילו בנוגע בגחלים הקטומים באפר ומכוסה בבגדים. ע"ש. (פתחי תשובה)

קצו) שם אף על פי שהבגדים אינם מוסיפין הבל מחמת עצמן מכל מקום מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל ואסור.

עיין באר היטב (סק"י), ועיין בתשב"ץ (ח"ד טור השלישי סימן ח') דמתיר באין נוגעים בגחלים אפילו אם הקדירה למעלה מכוסה בבגדים, דלא מיקרי הטמנה אם למטה יש אויר. ולדעת רש"י [שבת לו: ד"ה עד שיגרוף] דבכירה שקטומים הגחלים באפר לא מיקרי מוסיף הבל, מותר אפילו בנוגע בהגחלים הקטומים באפר ומכוסה בבגדים. ע"ש. מובא בפתחי תשובה[133].

(ארחות חיים – ספינקא – סק"ב)

קצז) שם אף על פי שהבגדים אינם מוסיפין הבל מחמת עצמן מכל מקום מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל ואסור.

כתב הטור וז"ל: אבל הטמנה שמטמינין רוב העולם שמניחין הקדירה על הכירה ומכסין אותה וסביבותיה בבגדים איני יודע טעם להתיר וכו'. וכתב מרן בב"י משם הר"ן ריש פרק במה טומנין [כב. ד"ה ויש] דאין איסור אלא היכא דלא מפסיק אוירא בין הקדירה לגפת וכו', אבל היכא דמפסיק אוירא שיהוי מקרי ולא הטמנה, ואע"ג שהקדירה למעלה טמונה בקופה שרי, דמה שבקופה דבר שאינו מוסיף הבל הוא, ונמצא שהשהה אותה על גבי דבר המוסיף וטמנה למעלה בדבר שאינו מוסיף דשרי מבעוד יום, ונמצא השיהוי שלמטה ענין לעצמו וההטמנה שלמעלה ענין לעצמו וכל חד מינייהו שרי, ומנהגינו עכשיו הוא על פי סברא זו, שטומנין את החמין בבגדים ובדבר שאינו מוסיף הבל, והקדירה עומדת על גבי כירה קטומה שהיא מוספת הבל, וזו היא שיטת הרמב"ן [מז: ד"ה הא]. עכ"ל. ובפרק כירה [יז: ד"ה ואנו] גבי ונמצאו כללי השמועה וכו', כתב ג"כ וז"ל: ואנו עכשיו מניחין את החמין על גבי כירה ואין הקדירה נוגעת על הגחלים, וכל כי האי גוונא שיהוי מקרי ולא הטמנה, ואע"פ שמכסין אותה בבגדים מלמעלה, ההיא הטמנה בדבר שאינו מוסיף היא שמותרת מבעוד יום. עכ"ל. וכתב הרב מהר"א בן טווא בתשובת חוט המשולש שבסוף התשב"ץ ([בטור השלישי] סימן ח') על דברי הר"ן הללו וז"ל: ואע"פ שרבנו יונה [הובא בר"ן שבת כב. ד"ה אבל] אוסר אלא א"כ משים עליה כלי רחב (וכמו שפסק מרן ז"ל בש"ע כנז"ל) ויש שמחמירין כוותיה ומשימין חצי חבית על הקדירה, הנה הרוב נהגו כהרמב"ן ז"ל שכדאי הוא לסמוך עליו. עכ"ל. וכתב הרב זכור ליצחק (סימן ע"ד דף קי"ג ע"א) משם גאון ירושלים הרב מהר"מ בן חביב בתשובותיו כת"י שמנהגינו ג"כ כמו שכתב הר"ן ז"ל כנז"ל, וכתב על זה הזכור ליצחק (בדף הנז"ל ריש ע"ג), שהגם דאנחנו הספרדים הולכים אחרי הוראות מרן ז"ל והוא ז"ל חולק על זה (עיין פמ"ג באשל אברהם אות י"ח ביאור דעת מרן ז"ל היטב), מכל מקום אפשר שבנדון זה מנהגינו כן מימי קדם וכו' (כדלעיל סימן רנ"ג ס"א[134] ובכללים סימן ה'). וכן נוהגים פה עיה"ק צפת ת"ו אותם שמניחים תבשילי הלילה עם החמין שלצורך מחר על גבי כירה קטומה שכתבתי בסימן רנ"ג. (ארץ חיים)

קצח) שם אף על פי שהבגדים אינם מוסיפין הבל מחמת עצמן מכל מקום מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל ואסור.

הנה הגם שמבואר בגמרא (שבת דף ל"ד סע"א) שבדבר שאינו מוסיף הבל מותר להטמין בערב שבת, ובגדים דבר שאינו מוסיף הבל הוא, וכדתנן (שבת מח.) טומנין בכסות וכנפי יונה, מ"מ כאן יש מקום להחמיר, הואיל ועל ידי האש שמתחת לקדרה גם הטמנה בבגדים מוסיפה הבל. ובאמת שנחלקו הראשונים בזה, וכמבואר בהר"ן (ריש פרק במה טומנין [כב. ד"ה אבל]), שדעת רבנו יונה והרשב"א [מז: ד"ה גמ' קופה], שלא התירו להשהות קדרה ע"ג כירה גרופה וקטומה, אלא כשמניחה מגולה ורק כיסויה עליה, כמעשהו בחול, אבל כשהיא מוטמנת למעלה בבגדים, גלי דעתיה שהוא מקפיד על חימומה, ולצורך מחר הוא דקא בעי לה, והוי ליה מטמין בדבר המוסיף הבל, ולכן אסור להשהותה ע"ג כירה קטומה גזרה שמא יחתה בגחלים. אבל הרמב"ן [שם ד"ה הא דאמרינן] סובר, שמותר להטמין את החמין בבגדים ושאר דברים שאינם מוסיפים הבל, ולהניחו על גבי כירה קטומה, אע"פ שמוסיפה הבל, משום דשיהוי ענין לעצמו והטמנה ענין לעצמה, והא דאמרינן (שבת מז:) קופה שטמן בה (שנתן בה מוכין וטמן בה את הקדירה, רש"י) אסור להניחה ע"ג גפת של זיתים מפני שמוסיף הבל, היינו דוקא היכא דלא מפסיק אוירא בין גפת

הערות וציונים

131. הוספה זו ע"פ טור הוצאת שירת דבורה. **132.** צ"ל מהר"א אבן טואה, ותשובות מהר"ש צרור הם בטור השני. **133.** נדפס באות הקודמת. **134.** נדפס לעיל בסימן רנ"ג אות קס"ד.

אוצר ההלכה

לקדרה, ונמצא כולה מוטמנת, והוה ליה כאילו הטמין בדבר שאינו מוסיף הבל ואח"כ נתן על הכל דבר המוסיף הבל דאסור, אבל היכא דמפסיק אוירא שיהוי מקרי ולא הטמנה, ונמצא שהשהה ע"ג דבר המוסיף הבל, והטמין למעלה בדבר שאינו מוסיף הבל, דשרי מבעוד יום, ונמצא השיהוי שלמטה ענין בפני עצמו, והטמנה בבגדים שלמעלה ענין בפני עצמו, וכל חד מנייהו שרי. וכן מנהגינו. ע"כ. וכן סיים הר"ן שם (דף כ"ב ע"א מדפי הרי"ף) ד"ה ומנהגינו, וז"ל: ומנהגינו עתה כשיטת הרמב"ן, שטומנים את החמין בבגדים, כשקדרת החמין עומדת על גבי כירה קטומה, אע"פ שהיא מוסיפה הבל, ומשום דסבירא לן שהשהייה ענין לעצמה, וההטמנה ענין לעצמה, ולא אסרינן אלא בדלא מפסיק אוירא בין הגפת לקדרה, שנמצאת כולה מוטמנת. ע"ש. וכן כתב המאירי (פרק כירה עמוד קמ"ב) סוף ד"ה זו היא, וז"ל: וראיתי לגדולי קטלוניא שכתבו, שמנהגינו נכון להלכה, כי מנהגינו אינו בדין הטמנה, אלא בדין שהייה, כי אין הקדרה נוגעת בגחלים, וההטמנה ענינה הוא שהקדירה שמסלקים מעל הכירה מטמינים אותה בגפת, אבל זו יושבת על כסא של ברזל, ואע"פ שמכסים אותה בבגדים אינה הטמנה לגחלים, אלא יש כאן שהייה מצד אחד שמותרת לעצמה, והטמנה מצד אחר, שמותרת בפני עצמה ג"כ הואיל ונעשית מבעוד יום בדבר שאינו מוסיף הבל. ע"כ. וז"ל הריטב"א בחדושיו (שבת מז: [ד"ה גמ' קופה]), ושאלו רבותינו בעלי התוספות, שהואיל וקופה שטמן בה אסור להניחה ע"ג גפת של זתים, דמוסיף הבלא, א"כ מה מקום היתר למה שנהגו להטמין בבגדים ע"ג כירה קטומה וכו', ואומר ר"ת, דשאני קופה שבתחלה טמן הקדרה לתוכה, וכשמניחה על הגפת חשיב מטמין בדבר המוסיף הבל, ואסור, אבל קדרה שמניחה ע"ג כירה מגולה אין זו הטמנה, והנחת בגדים שלאחר מכן הוי ליה הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל. ואין ההפרש הזה מחוור כל הצורך. אבל עוד כתבו בזה טעם אחר, דשאני הכא שנתן הקדרה בקופתה ע"ג הגפת ממש בלא שום הפסק אויר, משא"כ בקדרותינו שיש הפסקת אויר בין הקדרה לגחלים ורמץ, ואינו טומן בדבר המוסיף הבל. וכן היה אומר מורי הרב ז"ל בשם רבנו הגדול ז"ל. ויש מחמירים לתת בין הבגדים לקדרה כלי חרס להפסיק כדי שלא תהיה כאן הטמנה חשובה. והמחוור יותר לתת הקדרה על פטפוט מנוקב, והרמץ הקטום תחת הפטפוט, דהשתא איכא הפסק בין הקדרה לרמץ, וליכא הנחה על גבי דבר המוסיף הבל כלל. ע"כ. ובחדושי הר"ן פרק כירה (לח.) ד"ה איבעיא להו, כתב וז"ל: ודוקא בשהייה שרי חנניה לפי שאין הקדרה נוגעת בגחלים כלל, או אפילו נוגעת בגחלים הרי כל הקדרה מגולה, אבל במטמין אפילו בגרופה וקטומה אסור, דהוי ליה מטמין בדבר המוסיף הבל שאסור אפילו מבעוד יום. ומה שנהגו עכשיו להטמין בבגדים, לא חשיבא הטמנה, לפי שאין הקדרה נוגעת בגחלים כלל, ובגדים עצמם אינו דבר המוסיף הבל, ושהייה מקרי ולא הטמנה. ומיהו אם הניחה על גבי גחלים והטמינה בבגדים ודאי אסור, שהרי כולה טמונה וכו', וכמו שאמרו בריש פרק במה טומנין קופה שטמן בה אסור להניחה על גבי גפת של זיתים. וכן דעת הרא"ה ז"ל. ע"כ. ואע"פ שהנמוקי יוסף ריש פרק לא יחפור [בבא בתרא י.] הביא להלכה דברי רבנו יונה שאוסר. ע"ש. מ"מ הנמוקי יוסף עצמו בפרק (כירה) [במה טומנין] (עמוד פ"ח) כתב, ומנהגינו עכשיו ע"פ שיטת הרמב"ן, שטומנין את החמין בבגדים שאין מוסיפים הבל, וקדרת החמין עומדת על גבי כירה קטומה שהיא מוסיפה הבל, וכי אסרינן הכא דוקא בדלא מפסיק אוירא בין הגפת לקדרה, שנמצאת כולה מוטמנת. וכן כתב בספר אהל מועד ח"א (הלכות שבת דף מ' ע"ב נתיב י') וז"ל: מותר להטמין החמין בבגדים מבעוד יום, מפני שהקדרה אינה נוגעת בגחלים, והשהייה בפני עצמה מותרת כל שהכירה קטומה, וההטמנה מבעוד יום בבגדים ג"כ מותרת, מפני שהוא דבר שאינו מוסיף הבל. ע"כ. וכן כתב רבנו ירוחם ([נתיב י"ב ח"ג] דף ס"ח רע"ג), שבכמה מקומות נהגו היתר לתת הקדרה ע"ג כירה קטומה, ומכסים הקדרה בבגדים, כשאין הקדרה נוגעת בגחלים. וכן כתב הרב צדה לדרך (דף פ"ט ע"ב [מאמר רביעי כלל ראשון פרק י"ג]). וע"ע בשו"ת התשב"ץ (ח"ב סימן ק"ל). ע"ש.

והנה מרן השלחן ערוך (סימן רנ"ז סעיף ח') פסק בזה"ל: אע"פ שמותר להשהות קדירה ע"ג כירה שיש בה גחלים, ע"פ הדרכים שנתבארו בסימן רנ"ג, אם היא מכוסה בבגדים, אע"פ שהבגדים עצמם אינם מוסיפים הבל, מ"מ מחמת אש שתחתיהם מוסיפים הבל, ואסור. ומיהו כל שהוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדרה, אע"פ שיש אש תחתיה כיון שאינו עושה דרך הטמנה שרי. הלכך היכא שמעמיד קדרה על גבי כירה שיש בה גחלים ואין שולי הקדרה נוגעים בגחלים שיהוי מקרי ומותר, ואם נתן על הקדרה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדרה ונתן עליו הבגדים מותר, שכיון שאין נוגעים בצדי הקדרה אין כאן הטמנה. ע"כ. והסביר בספר מנחת כהן (בקונטרס משמרת השבת [שער שני] ספ"ח), שכוונת מרן הש"ע שצ"ל שני תנאים, שהקדרה אינה נוגעת בגחלים, וגם שהבגדים אינם נוגעים בצדי הקדרה, ושזהו הפירוש האמיתי בדעת מרן, ודלא כמו שהבין הלבוש שמספיק תנאי אחד להיתר. ע"ש. נמצא שדעת מרן הש"ע כדברי רבנו יונה והרשב"א דלא מהני הפסק אויר בלבד בין הקדרה לגחלים. אולם הגאון מהר"א אבן טוואה בשו"ת חוט המשולש (סימן ח') כתב, שכל שאין הקדרה נוגעת בגחלים שיהוי מקרי ולא הטמנה, ואע"פ שמכסין אותה בבגדים מלמעלה, ההיא הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל הוא שמותר מבעוד יום. וזוהי סברת הרמב"ן והר"ן. ואע"פ שרבנו יונה אוסר אלא אם כן משים עליה כלי רחב ונותן עליו הבגדים, ויש נוהגים להחמיר כמוהו ונותנים חצי חבית על הקדרה, (וכמו שכתב הרשב"ץ בח"ב סימן ק"ל), מכל מקום הרוב נהגו להקל כדעת הרמב"ן ז"ל שכדאי הוא לסמוך עליו. וסיים, הנה נתבאר לך בדברינו שאם אין הכירה נוגעת בגחלים, אפילו היא מכוסה בבגדים מותר. וזהו מנהגינו שמיוסד על דעת הגאונים. וכן הסכימו להקל רש"י והרז"ה בעל המאור והרמב"ן והר"ן, וכדאי הם לסמוך עליהם להקל, ובפרט שכבר נהגו כן בכל קהלות אלו, ומנהגם של ישראל תורה הוא. ע"כ.

אוצר ההלכה

וכן כתב הגאון שערי ישועה (שער ה׳ סימן ח׳), שאע״פ שמרן סבירא ליה להחמיר בהטמנת בגדים כל שיש אש תחת הקדרה, מ״מ נהגו העולם להקל בזה, וסמכו על מה שכתב הר״ן בשם הרמב״ן להקל בזה. ועוד שההטמנה נעשית לצורך מחר, שרבו הפוסקים להקל בזה. ועל פי זה נתפשט המנהג להקל. ע״כ. וכן כתב הגאון ר׳ משה בירדוגו (בעל ״ראש משביר״, שכתב עליו מרן החיד״א [בשם הגדולים] ערך משביר, שהגאון ר׳ חיים בן עטר היה מספר בשבחו ביושר העיון. וכתב עליו רבנו חיים בספרו חפץ ה׳ (שבת י: ד״ה ותירץ), רוח הקודש הופיעה בבית מדרשינו, ונתכוונו לו אני ואחי הגדול, גדול החכמים בדורינו אשר נפשי קשורה בנפשו הרב רבי משה בירדוגו. ע״ש. וראה עוד בספר אור החיים (דברים א׳, (יז) [ט״ז]), וז״ל: ושמעתי מפי חכם גדול חסיד וגדול בישראל חביב עלי כנפשי הרב ר׳ משה בירדוגו זלה״ה וכו׳. ע״ש), בשו״ת דברי משה (סוף סימן ס״ד), שהמנהג להקל כדעת הרמב״ן והר״ן, שאפילו האש תחת הקדרה מותר להטמין מבעוד יום בבגדים. ע״ש.

והגאון מהר״ר משה בן חביב בתשובה כתב-יד, והובאה בשו״ת זכור ליצחק (סימן ע״ד דף קי״ג ע״ב), כתב ג״כ שהמנהג לכסות בבגדים בערב שבת הקדרה שע״ג כירה או כופח שאינם גרופים ולא קטומים, ונראה שסוברים כדעת הרמב״ן שהובא בב״י (סימן רנ״ז) שכל שיש אויר מפסיק בין קדרה לגחלים שיהוי מקרי ולא הטמנה ושרי. אי נמי יש לומר שסמכו על מה שכתב השבלי הלקט שבב״י (ס״ס רנ״ג) בשם רבי ישעיה הראשון [פסקי הרי״ד ריש פרק במה טומנין], דכל מידי דשרי להשהותו ע״ג כירה שאינה גרופה וקטומה שרי לטומנו בדבר המוסיף הבל מבעוד יום, וכל שכן הוא, ולא נאסר להטמין אלא דבר שאסור להשהות, דאע״ג דבדבר המוסיף הבל ליכא למיחש לחתוי, גזרינן שמא יטמין ברמץ, כדאמרינן לעיל (לד.). ודוקא במה שהוא עתיד לאכול בלילה גזרינן ברמץ שמא יחתה, אבל הטמנה שאנו עושים לצורך מחר ליכא למיגזר שמא יחתה. ע״כ. וכן משמע במרדכי ריש פרק כירה [סימן ש׳] שכל שהוא לצורך מחר לא חיישינן לחיתוי. וכן כתב שבלי הלקט בשם רבנו שמחה. עכ״ד הב״י. [וכ״כ הראב״ן סימן של״ח]. ועל פי זה נתפשט המנהג להקל. וכתב על זה הרב זכור ליצחק (שם רע״ג), שאף שמרן לא פסק כן, ואנן בדידן בכל מילי אזלינן בתר מרן ככל הוראותיו ומשפטיו, אפשר שכך היה מנהגם מימי קדם, קודם שנתפשטו הוראות מרן ז״ל, משום כבוד ועונג שבת, וכמ״ש כיו״ב הרא״ש בפרק כירה [סוף סימן א׳]. ונהרא נהרא ופשטיה. ומכל מקום ירא שמים יחוש למה שסיים הגאון מהר״ם בן חביב לתת כלי רחב על הקדרה באופן שלא יהיו הבגדים נוגעים בצדי הקדרה, דבכהאי גוונא לא מקרי הטמנה כמ״ש מרן הש״ע. עכת״ד. [וכן הובא בארץ חיים (סימן רנ״ז)[135]. וכן בספר מימי שלמה להגר״ש קמחי (סימן רנ״ז), צדיק עת״ק רוב דברי המהר״ם בן חביב להקל בזה. וסיים, והעתקתי רוב דברי הרב, יען וביען ראיתי שיש חסידים ואנשי מעשה שגוערים במי שמיקל בזה כמנהג העולם, ובודאי אילו ראו דברי המהר״ם בן חביב והזכור ליצחק לא היו מוחים בדבר. ע״כ. ובשו״ת ישכיל עבדי ח״ג (סימן י׳ פרק ד׳ אות ז׳), ובספר גידולי ציון הנד״מ (סימן י״א)]. והנה מה שצירף המהר״ם בן חביב בטעם המנהג שסמכו על מה שכתב רבנו ישעיה הראשון, דבמטמין לצורך מחר מותר אפילו בדבר המוסיף הבל, אף שמרן הב״י (ס״ס רנ״ג) סיים על זה שאין כן דעת המפרשים, וכ״כ עוד בב״י (סימן רנ״ד), וע״ע במאמר מרדכי (סימן רנ״ד ס״ק י״ג). ובספר תהלה לדוד שם (סק״ה)[136]. ע״ש. מ״מ מרן עצמו בבית יוסף (ס״ס רנ״ג) בד״ה ומכלל הדברים כתב, דמה שנוהגים להשהות תבשיל לצורך שבת שחרית, בתנור או בכופח, יפה הם עושים, שאפילו לדעת הרי״ף והרמב״ם אפשר דשרי משום דתנור שלנו ככירה דמי, כמש״כ לעיל בשם רבנו חננאל, הילכך כל שקטם שפיר דמי. אי נמי אפשר שלא אסרו בגמרא אלא במשהה התבשיל לצורך הלילה, אבל אם משהה לצורך מחר אפילו ע״ג כירה שלא גרופה ולא קטומה, כיון דלצורך מחר הוא, אסוחי אסחיה לדעתיה ולא אתי לחתויי. ע״ש. וידוע מה שכתב השדי חמד (כללי הפוסקים סימן ט״ז אות א׳), שפוסק שכותב לשון אפשר, כן דעתו בודאי. ע״ש. וכן פסק הרמ״א בהגה (סימן רנ״ז ס״א). וכן הברכי יוסף (ריש סימן רנ״ג)[137] בשם מו״ז הגאון מהר״א אזולאי כתב שהמנהג מיוסד על פי דברי ר׳ ישעיה הראשון וסיעתו. ע״ש. וכן כתב בהגהות הרמ״ך על הרמב״ם (פ״ה הלכה י״ט), שדעת רבותיו לאכול חמין בשבת, ופירוש מה שאמרו בגמרא (שבת לה:) סילק המסלק היינו מה שרוצה לאכול בלילה, והטמין המטמין על גבי כירה מה שרוצה לאכול למחר. ע״כ. וכן כתב בשו״ת שערי ישועה (שער ה׳ סימן ח׳). ובשו״ת ויאמר יצחק בליקוטים (דף כ״ח ע״ב אות ח׳) כתב, ומנהג עירנו כמ״ש הר״ן בשם הרמב״ן, שאפילו האש תחת הקדרה מותר להטמין הקדרה בבגדים שאינם מוסיפים הבל. ע״ש. וע״ע בשו״ת ויאמר משה (חאו״ח סימן ג׳)[138], ובשו״ת והשיב משה (סימן י״ח עמוד כ״ט). ע״ש. ויש גם לצרף מה שכתב הרמב״ן (שבת לח: ד״ה ולענין), שלפי פירש״י הטמנה מותרת בגרופה וקטומה, ואפשר שעליו סמכו במנהגי ההטמנה שבמקומותינו והסמוכים לנו. ע״ש. וכן כתב המאירי (שבת עמוד ק״מ), שלדעת גדולי הרבנים בכירה גרופה או קטומה מותר להטמין בבגדים ובכל דבר שאינו מוסיף הבל. ומכאן סמך למנהגינו שאנו טומנים בבגדים על גבי כירה קטומה. ע״ש. וכן כתב בספר ההשלמה (שבת לז: עמוד ר״מ), שלפי פירוש רש״י יש להתיר ההטמנה של החמין שלנו שטומנים ע״ג כירה קטומה. ופוק חזי מאי עמא דבר, וכל דבר שהלכה רופפת בידיך הלך אחר המנהג. ע״כ. וכדברים האלה כתב בספר המאורות (עמוד ע״ט). ועיין עוד בספר הרוקח (סימן צ׳), ובספר הפרנס (סימן קנ״ו). ע״ש. גם יש לצרף דעת רשב״ם ורבנו יוסף מאוליינש

הערות וציונים

135. נדפס לעיל אות קצ״ז. **136.** נדפס לעיל בסימן רנ״ד אות רכ״ב. **137.** נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות קס״ג. **138.** נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות ס״ו.

אוצר ההלכה

בתוספות (שבת מ״ז ס״ב) שכל שהוא כמאכל בן דרוסאי אין בו איסור משום הטמנה דלא חיישינן לחיתוי. ע״ש. וכן כתבו הראבי״ה (שבת סימן (קצ״ט) [קצ״ז] סוף עמוד ר״נ ועמוד רצ״ג [סימן ר״ה]), והאור זרוע (ח״ב סימן ח׳ דף ג׳ רע״ד). וכן פסק רבנו ישעיה הראשון בפסקיו (עמוד רפ״ה) וז״ל: נ״ל דכל מידי דשרי לשהותו ע״ג כירה [שאינה] גרופה וקטומה לא גזרינן שמא יטמין ברמץ ולא אתי לחתויי. ע״ש. וכן כתב הריא״ז בפסקיו (ריש פרק במה טומנין). וע״ע להראב״ן (סוף סימן של״ח) ובספר האגודה (פרק כירה סימן נ״ג). ואף שר״ת ושאר פוסקים חולקים על זה וקיימא לן כוותיהו, מ״מ כיון שהרמ״א בהגה (סימן רנ״ז ס״ז) הביא דעת המקילים וכתב שבמקום שנהגו להקל על פי סברא זו אין למחות בידם. וע״ע בישועות יעקב שם (סק״ג)[139]. ע״ש. חזי לאצטרופי לסניף עם יתר הסברות הנ״ל, דהוה ליה תרי ותלת ספקות להקל. ומכל שכן בפלאטה חשמלית שאין כל אפשרות להגביה את מדת החום שלה, ולא שייכא בכהאי גוונא הגזרה דשמא יחתה בגחלים, שי״ל שאפילו לדעת הרשב״א ורבנו יונה משרא שרי. [ומכל שכן להרמב״ן וסיעתו שכל שיש הפסק מותר, וכאן חוטי החשמל שבתוך הפלאטה אויר מפסיק ביניהם לפחית העליונה של הפלאטה, וגם הפחית עצמה מפסיקה בין האש שבחוטי החשמל לקדרה. (וכן כתב בספר נתיבי עם סימן רנ״ג עמוד ק״כ[140])].

והנה חכם אחד חשב לדחות טעם זה משום שבהטמנה בדבר המוסיף הבל הגזרה היא משום שמא יטמין ברמץ, וברמץ אסור שמא יחתה, לפיכך כל הטמנה אסורה אפילו אין בדבר ההוא עצמו שום חשש חיתוי, כשם שאסור להטמין בגפת. והנה אף שמצינו כיו״ב בשו״ת מהרש״ל (סימן ס׳) שכתב, שאסור להטמין הקדרה באפר חם בתוך תנור שהוא סתום על ידי שטחין פי התנור בטיט, ואין לומר שמאחר שהוא סתום וטוח בטיט לא שייך ביה שמא יחתה, דליתא, דאטו מי עדיף מגפת דלא שייך ביה חיתוי כלל, ואפילו הכי אסרו להטמין בו משום גזרה שמא יטמין ברמץ. ע״ש. מכל מקום הרמ״א בהגה (ס״ס רנ״ז) כתב, והטמנה שנהגו להטמין בתנור וטחין פי התנור בטיט, שרי לכ״ע. ע״כ. וכ״כ האליה רבה (סימן רנ״ז ס״ק י״ח), שכל שהוא טוח בטיט לא גזרינן שמא יחתה. ע״ש. וכן פסק בש״ע הגר״ז (שם סעיף י״ב). ע״ש. וכן מבואר להדיא באור זרוע הגדול (ח״ב סימן ח׳ דף ג׳ ע״ג) וז״ל: ומעתה תימה שבכל רינוס וצרפת מטמינים בגחלים. אבל מה שאנו רגילים בארץ כנען שאנו מטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט לכ״ע שרי כדאמרינן (שבת יח:) וכו׳. וכתב המשנה ברורה בשער הציון (סימן רנ״ז ס״ק מ״ו), שאילו ראה מהרש״ל ודעמיה סברת האור זרוע לא היו מחמירים בזה. ע״ש. ורבנו תם בספר הישר בחלק החדושים (סימן רל״ה עמוד קמ״ד) כתב, והחמין שלנו שאנו טומנים, אע״פ שיש סביבותיו רמץ כגובה אצבע, אין כאן איסור, דהטמנה משמע שמכוסה הקדרה ברמץ רובה או כולה. ע״כ. וכל שכן בפלאטה דלא שייך בה חיתוי כלל, הילכך אין לחוש כלל בזה. וכן כתב הרה״ג ר׳ יצחק חזן בשו״ת יחוה דעת (סימן כ״ח), שבפלאטה חשמלית לא שייך בה חיתוי כלל, ואין בה שום איסור של הטמנה, ואף מרן יודה בזה. וע״ש. וכן כתב הרה״ג ר׳ שלום משאש בשו״ת שמש ומגן (ח״ג סימן נ׳ ד״ה בסימן ל״א). ע״ש. וכן כתב ביתר אריכות הרה״ג רבי יהושע מאמאן בשו״ת עמק יהושע (ח״ד סימן כ״ז). ע״ש. אולם בקדרה שעל פתיליה של נפט נכון לחוש לדעת הר׳ יונה והרשב״א ומרן הש״ע להניח כלי רחב על הקדרה, ועליו יניח הבגדים כדי שלא יכסו הבגדים את צדי הקדרה. ומכל מקום המנהג להקל אף בזה, כשנותנים פח או אזבסט בין הפתיליה לקדרה, ויש להם על מה שיסמוכו. כמבואר לעיל. והנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם. והנלע״ד כתבתי.

(חזון עובדיה שבת ח״א – הלכות שהייה והטמנה הערה ב׳)

קצט) שם אף על פי שהבגדים אינם מוסיפין הבל מחמת עצמן מכל מקום מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל ואסור וכו׳. בגמרא שבת (דף מ״ז ע״ב), קופה שטמן בה אסור להניחה על גפת של זיתים. ה״ר יונה והרשב״א שהביא הר״ן [כב. ד״ה אבל] פירשו שזה שמעמיד על הגפת אין בו משום מטמין, ואילו לא נתן בגדים על הקדירה אלא נתן הקדירה בקופה והניח הקופה על הגפת שרי, אלא הכא על ידי הגפת הקדירה והבגדים שעליה מוסיפים הבל, ושבין הבגדים להיות דבר המוסיף הבל, והלכך אם שהה הקדירה על גבי כירה אסור לכסותה בבגדים דשבין הבגדים להיות מוסיפין הבל. ונראה דלפי זה אין חילוק בין גרוף ואינו גרוף ואפילו בגרוף אסור.

ונראה דהא דפסיקא להו דלא חשיבא הטמנה ממש במה שמעמיד הקדירה על הגפת, דא״כ למה נקט קופה שטמן בו, משמע שטמן כבר בקופה קודם שהניחה על הגפת, לישמעינן שאין להעמיד על הגפת, דחשיב הטמנה אף שאין הקדירה טמונה קודם שנתנה על הגפת כגון שלא כיסה הקדירה בבגדים, ואת״ל דקופה עצמה חשיבא כבגדים אכתי מש״ל שהקופה גדולה ויש אויר בין קדירה לדפנות הקופה דלא חשיבא הטמנה, אלא שמע מינה דכהאי גוונא באמת מותר, והטעם נראה דכיון דקופה מפסקת בין גפת לקדירה אין זה דרך הטמנה, תדע שהרי גפת של שומשמין אע״ג שאין טומנין בו, מכל מקום דרך הקופה אינו מעלה הבל, הרי שהקופה חוצצת, והלכך גם בגפת של זיתים אין דרך הטמנה בכך.

ודעת רמב״ן [שם ד״ה הא] דמעמיד על גפת של זיתים חשיבא הטמנה ממש, כיון דאין הקופה חוצצת בפני הבל של הגפת בשל זיתים. ואפשר לפרש לדעת רמב״ן, דנקט קופה שטמן בה שדברו בהוה, דבלא הטמנת בגדים אין מעמידין על הגפת, שאין בכח הגפת שתחת שולי הקדירה לשמור חום הקדירה בזמן שאויר שסביבות הקדירה מתמיד לקרר הקדירה, ואפשר שמטעם

הערות וציונים

139. נדפס לעיל אות ס״ה. **140.** נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות רט״ז.

אוצר ההלכה

זה באמת לא חשיבא הטמנה בדבר המוסיף הבל ומותר להעמיד על הגפת, אמנם בזמן שהקדירה מכוסה אז מחשבא הטמנה מצד הגפת עצמן, ואין צריך לומר דהבגדים שב דינן כדבר המוסיף הבל, והלכך סבירא ליה להרמב"ן דקדירה שעל גבי כירה מותר לכסותה בבגדים בזמן שיש אויר בין קדירה לגחלים, וכן בגרופה והקדירה על קרקעית הכירה, שאין על הקרקע שם הטמנה.

ובתוספות (דף מ"ח ע"א ד"ה דזיתים) כתבו ליישב המנהג שמסיקין את הגומא וגורפין אותה, ומשימין הקדירה בתוכה ומכסין אותה בבגדים, ולא דמי לקופה שמניחין על הגפת, דלא אמרו אלא בגפת שראוי לשקוע קדירה בתוכה וראויה להטמנה והלכך גזרו אף במטמין בבגדים ומעמיד על הגפת, אבל מעמיד על רצפת הגומא לא גזרינן. ועוד כתבו בשם רבנו ברוך דשאני כירה גרופה שהבלה פוחת והולך אבל גפת מוסיף הבל לעולם. והנה לטעם רבנו ברוך אין היתר רק בגרופה, אבל בקטומה או שאינה גרופה וקטומה כלל, אסור לכסות בבגדים, אבל לתירוץ ראשון אפשר דדוקא בגרופה מותר אבל בקטומה אפילו הקדירה על גבי פטפוט אסור, ומיהו אם הקדירה על גבי גחלים ממש ודאי אסור, ואפילו בלא כיסוי בגדים אסור להעמיד הקדירה על גבי גחלים דזה מקרי הטמנה.

והנה בש"ע (סימן רנ"ז ס"ח) סתם להחמיר כדעת ה"ר יונה והרשב"א, וכתב במשנה ברורה שם (סקמ"ג) בשם יש אומרים דדוקא באינה גרופה מחמרינן, אבל בגרופה דגם דעת תוספות להקל אפשר להקל ומותר לכסות, ושאין למחות במקילין בזה, אבל בקטומה אין להקל.[141] [ואף שיש מקום לומר דלתירוץ ראשון בתוספות אין לאסור רק בנוגעת הקדירה בגחלים דומיא דמניח על הגפת, מכל מקום אין הדבר מוכרע, דיש לומר דכל שגחלים תחת הקדירה ומעלים הבל על הקדירה ועל הבגדים הוא כמניח על הגפת. וכיון דלתירוץ רבנו ברוך אסור אף בקטום ואף באין הקדירה נוגעת בגחלים וכן דעת ה"ר יונה והרשב"א והטור וכן דעת הש"ע אין להקל].

והנה במשנה ברורה [סימן רנ"ג סקפ"א] כתב בתנור שפתחו מן הצד שמתירין להשהות על גבה כדין גרופה וקטומה, [ולמש"כ לעיל [סק"ט] הטעם משום שהכיפה עבה ואין האש מגיע עליה וחשיב כסומך] מותר לכסות לדעת המקילין לכסות בגרופה. והדברים צ"ע, שהרי טעם רבנו ברוך שהולך ומתקרר ליכא כאן, שהרי אש התנור הולך ומחמם והוי ככירה קטומה ולא כגרופה, ולא נאמר טעם רבנו ברוך אלא בגרף עכשיו האש ואין כאן רק חום הקדום.

והנה הרא"ש [פ"ג סוף סימן א'] והר"ן [טו: ד"ה כירה] הביאו דברי רבנו חננאל והגאונים דמשנת כירה איירי בקדירה על גבי פטפוט של ברזל או על גבי דופני הכירה, אבל אם הקדירה על גבי גחלים אסור משום הטמנה. והנה לפי דעת הרמב"ן דקופה שטמן בה אסור להניחה על הגפת הוא משום דחשיבא הטמנה על הגפת, מבואר שאיסור הטמנה הוא אפילו בנותן דבר המוסיף הבל תחת שולי הקדירה לחוד ואינו מטמין כל הקדירה בתוכו, אבל לדעת ה"ר יונה והרשב"א דאסור לכסות הקדירה בבגדים אפילו בזמן שאויר מפסיק בין הקדירה לגחלים, אין ראיה שתהא חשיבא הטמנה בנותן הקדירה על גבי גחלים בזמן שכל הקדירה מגולה, דקופה שטמן בה ונתנה על הגפת איכא טעמא אחריתא דהבגדים שבים לדין דבר המוסיף הבל, ואמנם מדסתמו הרא"ש והר"ן הדברים, משמע דזה פשוט מסברא דכל שמטמין חלק אחד מן הקדירה כמטמין כולה כיון שהטמנה זו מוספת הבל בתבשיל, וכן מבואר בטור סוף סימן רנ"ז בשם הרא"ש שדקדק שתהיינה דפנות החפירה גבוהות מן הקדירה ויתן לוח על החפירה, ומשמע דכל שהבגדים על הקדירה אסור אף אם אין הבגדים סביבות הקדירה.

והנה הרז"ה [במאור טז:] הביא מי שאומר דגחלים ג"כ לא מיקרי דבר המוסיף הבל בזמן שהם קטומות ועוממות והולכות. ולא נראה כן דעת הפוסקים שלא חילקו בדבר וסתמו שהקדירה לא תגע בגחלים [וכן רהיטא שמעתא (דף ל"ד ע"ב) דגזרו שמא יטמין ברמץ שיש בה גחלת, ואיך יתכן שמותר באמת להטמין ברמץ שיש בו גחלת בזמן שהגחלים עוממות, ובאמת צ"ע לדעת המתירים איך יפרשו סוגיא זו, ואולי גירסתם כגירסת הרי"ף בגמרא שם [יד:], ולגירסת הרי"ף מבואר כן וכמו שכתב הר"ן [שם ד"ה אמר רבה] לתמוה בזה, אבל יש לומר דגזרו על שם הטמנה שמא יטמין ברמץ ויחתה, ולא אמרו משום בישול, משום שסתם קדירה בשבת מבושל כל צרכו, והלכך אמרו שמא יחתה ואיכא משום הבערה].

כתב ב"י (סימן רנ"ז) וז"ל: וכן כתוב בסמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ג ע"ד] וסמ"ק [סימן רפ"ב עמ' רפ"ו] והתרומה [סימן רל"א דיני הטמנה] וז"ל: ואסור לתת גחלים בוערות תחת הקדירה שמטמין אע"פ שאין גחלים סביבה כדאמרינן קופה שטמן כו'. והנה אם הכוונה הקדירה שמטמין היינו שמטמין בבגדים, יש לעיין מאי איריא שמטמין, אפילו בלא בגדים אין להעמיד על הגחלים שהרי קדירה על גבי גחלים היינו הטמנה, ואפשר דאפילו במפסיק אויר קאמר, אבל ממה שסיים אע"פ שאין גחלים סביבה, משמע דאף אם הגחלים נוגעים בשולי הקדירה לא מקרי הטמנה כל שאין גחלים סביב הקדירה, אבל לשון הר"ן והרא"ש בשם הגאונים מבואר דדוקא בקדירה על גבי פטפוט של ברזל מציל מהטמנה.

ובב"י סימן רנ"ג [ד"ה ומ"ש רבנו לחלק] הביא דברי הגהות מיימוניות [שבת פ"ג אות ב'] בשם ראבי"ה [סימן קצ"ז], והמרדכי [סימן רצ"ט] בשם אור זרוע [ח"ב הלכות ערב שבת סימן ח'] דמותר להעמיד גם על הגחלים, ובאור זרוע מפורש הטעם דסבירא ליה כדעת רשב"ם [שבת מז: תוד"ה במה], דכי היכי דשיהוי

הערות וציונים

141. כל ההוספות בסוגריים מרובעים בחידוש זה הינם במקור.

אוצר ההלכה

שרי הכי נמי הטמנה שרי. ואנן לא קיימא לן כן אלא במקום שנהגו וכמו שכתב הרמ"א (סימן רנ"ז ס"ז) ודוקא בנתבשל כל צרכו.

ובדרכי משה סימן רנ"ג (אות ג') כתב דבסימן רנ"ז מבואר דלא מקרי הטמנה אלא במכסה מלמעלה, ולכן סתם לדינא להקל ליתן בגחלים. והוא תמוה מאד שאין לזה זכר בסימן רנ"ז, דהתם מבואר דמכסה מלמעלה חשיב כמטמין בדבר המוסיף הבל אפילו כשאין הקדירה על הגחלים, אבל על הגחלים שפיר יש לומר דחשיבא הטמנה, ואין מקום להקל ליתן בגחלים אלא ממה שכתב הרז"ה ומדעת רשב"ם וכמו שכתבתי לעיל, ואין כן דעת רוב הפוסקים.

מיהו באור זרוע הוזכר עוד היתר לשהות על הגחלים, וז"ל: ושיהוי זה אינה הטמנה אלא כגון כסא של ברזל כו', ע"כ פירוש רבנו חננאל זצ"ל, משמע מלשונו שלשהות על גבי גחלים ממש אסור, ומלשון רש"י [לז: ד"ה ורב ששת] שפירש ואנן דמשהינן על גבי כירה כו', משמע שאף על הגחלים מותר כו' [צ"ע היכי משמע כן מלשון רש"י], ואוקמא רב אשי בבשרא אגומרי כו', ותו דתנן כו' ולא חררה על גבי גחלים כו' ואע"ג דמלשון רש"י משמע דבחררה שבתנור עסקינן מכל מקום הא איהו נפשיה פירש דבתנור שאינו גרוף וקטום עסקינן, [אינו מובן אף אי איירי בתנור, מכל מקום החררה על גבי גחלים שבתוכה, ואי אפשר לפרש על גבי גחלים דתנן היינו כנגד הגחלים, מה הועיל במה שפירש רש"י שהתנור אינה גרופה] וללישנא אחרינא נמי שפירש כו', ושמע מינה דכל שהוא כמאכל בן דרוסאי כו' מותר לשהותו על גבי גחלים ממש, דהואיל שהיה שם מבעוד יום לא חיישינן דלמא אתי לחתויי, אבל ודאי להטמינו בתוך גחלים לצורך מחר בהא ודאי מסתברא כפירוש רבנו חננאל דאסור. [עכ"ל]. ולא נתפרש כוונתו ז"ל מה בין רישא לסיפא, אי רישא לצורך לילה וסיפא לצורך מחר, הלא הטמנה לצורך לילה נמי אסור, גם לשונו ז"ל לא משמע דבא לחלק בין לצורך היום לצורך מחר, ואי כוונתו לחלק בין מעמיד על גבי גחלים למקיף הגחלים סביב הקדירה הוה ליה לפרש, ונראה כוונתו ז"ל לחלק בין מעמיד ומכוין להטמנה, ובין משאיר הקדירה בלא כוונת הטמנה.

כתב במשנה ברורה סימן רנ"ג (סקס"ט) דמותר להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל בזמן שהקדירה מגולה למעלה, על פי דברי הרמ"א שאין הטמנה אלא א"כ הקדירה מכוסה למעלה, ולהאמור לעיל הדבר צ"ע ואין מקום להקל בזה, והטמנה בגחלים יש עוד צד היתר מדעת רשב"ם וכמו שכתבתי לעיל, אבל הטמנה בשבת אין שום סניף להקל ואין להקל בשום הטמנה המשמרת את החום אף שאין כל הקדירה מכוסה.

כתב במשנה ברורה סימן רנ"ז (סקכ"ד) בשם רש"ל [בתשובה סימן ס'], דאפר חם או שארי דברים חמים לא מיקרי דבר המוסיף הבל. והוא על פי דעת רבנו ברוך בתוספות (דף מ"ח ע"א [ד"ה דזתים]) והיש מפרשים שהביא רז"ה, [אלא שלהיש מפרשים אף ביש בהם גחלים ובזה החמיר רש"ל] ומיהו לא הקילו בזה הרא"ש והטור, ובמשנה ברורה (ס"ק (י"ג) [מ"ג]) כתב בשם אחרונים להקל בשהה על גבי כירה גרופה וכיסה בבגדים משום דיש כאן סניף מדעת רמב"ן [שבת מז: ד"ה הא] דלא מצרפינן שהייה והטמנה למחשב מטמין במוסיף הבל. אבל הטמנה גמורה באפר חם לא מצינו שהקילו, ואמנם אם יצטנן קודם שחשכה אף שיהיה עדיין חם בין השמשות ודאי יש להקל.

(חזון איש – סימן ל"ז סקי"ט)

ר) שם מכל מקום מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל. וקטום לא מהני. ומשמע כשאין אש תחתיה ומכוסה בבגדים לא מיקרי מוסיף הבל, דכירה הולכת ומ[ת]קררת, הא כולה טמונה בכירה ונוגעים בדפנות, אף בגרף יש לומר מוסיף הבל. וכן כתב בתניא [ש"ע הגר"ז ס"י], דאם הכירה גרופה אין איסור. כתב בחיי אדם [הלכות שבת] כלל ב' [ס"ה] מה שנוהגין להטמין קאפפע בגומא שעל גבי התנור ומכסין בבגדים למעלה, אף שאינו נכון לדעת כמה פוסקים, ומצריכין להניח על כל פנים דף על הקדירה ואחר כך לכסות בבגדים, אמנם יש להם על מה שיסמוכו, אבל מה שנוהגין ליתן חול לתוך הגומא שהוא דבר המוסיף הבל, אף על פי שאין מטמין כולה בתוכו רק ששולי הכלי עומד על החול ולמעלה מכוסה בבגדים אסור. וע"ש בכלל כ' [סכ"ב] דיעשה כן, שלא יטמין כולה רק חציה או שליש בחול, ואחר כך יכפה עליו קדירה בענין שלא תגע בקדירה הכלי רק יהא אויר בין הכלי לקדירה ואז יכול ליתן על הקדירה בגדים או כרים, כיון שאין ההטמנה נוגעת בכלי שיש בו הקפפע. עכ"ל.

(באר יעקב – קרויזר – סקכ"ב)

רא) שם מכל מקום מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל ואסור וכו'. וזהו מתוספות ריש פרק במה טומנין [שבת מח.] בד"ה דזיתים מסקי הבלא וכו', מכאן יש לאסור וכו', ואח"כ כתבו, ורבנו ברוך פירש שיש לחלק בין תוספת הבל דגפת לבין תוספת הבל דכירה שלנו, לפי שהכירה אין חומה אלא מחמת האש ולעולם מתקרר והולך, אבל הגפת מוסיף הבל מעצמו. עכ"ל. והסכמת הפוסקים כמו שכתבו התוספות בתחלה שיש לאסור. ונראה לי לפי מה שכתבתי לעיל בריש הסימן[142], לטעם השני שכתב הב"י אהא דפסקו הפוסקים לאסור הטמנה בגפת של שומשמין אע"ג דלא איפשיטא איבעיא וספיקא דרבנן הוא, כיון דקרוב הדבר לידי איסור תורה החמירו בספיקו, הכא נמי יש לאסור להניח קופה שטמן בה על גבי כל הני דחשיב במתני' דאסור להטמין בתוכם. ע"ש. מכל מקום נראה דהני דחשיב במתני' דאסור להטמין בהן כשהן לחין ולא כשהן יבשין, מותר להניח עליהן קופה שטמן בה, דהא בודאי טבע הלח שהוא מתייבש והולך, והרי זה ככירה שלנו דמותר להניח על גבה

הערות וציונים

142. נדפס לעיל אות נ"ו.

סימן רנז סעיף ח

אוצר ההלכה

לדעת רבנו ברוך שהובא בתוספות הנ״ל מטעם שמתקרר והולך, הכא נמי כן הוא, אע״פ דלא קיימא לן כרבנו ברוך, מכל מקום כיון דלטעם הראשון שכתב הב״י בריש הסימן בלאו הכי מותר להניח על כל הני דחשיב במתני׳ חוץ מגפת של זיתים כמו שכתבתי לעיל, א״כ בכהאי גוונא כיון דיש עוד צד היתר לדעת רבנו ברוך אין להחמיר כל כך, וזו מה שרצינו לבאר.

(אותות השמים – דרישת ארי – סק״ד)

רב) שם ואין שולי הקדירה נוגעים בגחלים. כתב רבנו בית יוסף ז״ל בסימן רנ״ג [ד״ה ומ״ש רבנו לחלק], דכל ששולי הקדירה נוגעים בגחלים הוי הטמנה אפילו הקדירה מגולה. אבל הב״ח בסימן זה [אות ז׳] וסימן רנ״ג [אות י׳] כתב דלא הוי הטמנה אלא כשמטמין הקדירה ומכסה אותה מסביב ועל פיה בדבר שאינו מוסיף הבל ואחר כך מעמידה על גבי כירה למטה בתוכו מליאה גחלים, אי נמי שקוטם הגחלים באפר צונן הרבה, (ומחמם) [ומעמיד] הקדירה הטמונה ומכוסה על אותם גחלים.

(שיירי כנסת הגדולה – הגה״ט סק״ו)

רג) שם ואין שולי הקדירה נוגעים בגחלים. במג״א (סק״ח) נוגעים בגחלים וכו׳. היינו המחבר אזיל לטעמו דכתב בסימן רנ״ג [ס״א] דזה מיקרי הטמנה כשנוגעת בגחלים, אבל לדעת הרמ״א דאפילו נוגעת בגחלים לא מיקרי הטמנה.

(בגדי ישע)

רד) שם ואין שולי הקדירה נוגעים בגחלים. משמע דבנגיעה בעלמא חשיב הטמנה, אף על פי שאין גוף הקדירה טמונה כלל, וכן דעת הרשב״א בחדושיו [שבת מז: ד״ה ועוד] והביא ראיה לדבר, אבל הרמב״ן [שם ד״ה הא] כתב דלא חשיבא הטמנה אלא כשגוף הקדירה טמונה, והריטב״א [במיוחסים שם ד״ה גמ׳] דחה ראייתו של הרשב״א ולא הכריע, אבל מדברי הרא״ש [פ״ד סימן ב׳][143] משמע כדעת הרמב״ן, שכתב וז״ל: דשאני התם וכו׳, וגם ראוי להטמין בתוך הגפת, הלכך איכא למיחש דילמא אתי להטמין בה, וכן הוא לשון התוספות [מח. ד״ה דזיתים וכו׳].

(מעיני ישועה)

רה) שם ואין שולי הקדירה נוגעים בגחלים וכו׳. דעת המחבר דבעומדת על הגחלים הטמנה מיקרי, ויש להסתפק אם גרף את הגחלים לצד אחד ושולי הקדירה נוגעין בקרקע הכירה או הכופח מה דינא. ומקום הספק הוא, לפי מה שכתב המג״א (בסקי״ח) היכא שגורפין הרמץ ונותנין הקדירות לצורך מחר ומכסין אותם באפר צונן, יש שני טעמים להתיר, ראשון, דאף אם נימא דכירה גרופה מוסיף הבל, כיון שאין ראוי להטמין בתוך הקרקע לא גזרינן שמא יטמין ברמץ, וטעם שני, דכירה אין חומה אלא מחמת האש וכל שעה מתקרר והולך לא מיקרי מוסיף הבל. ולפי זה, לטעם הראשון אפילו יש גחלים בכירה, כיון שאין הקדירה עומדת עליהן אלא על הכירה, לא גזרינן שמא יטמין ברמץ, אבל לטעם שחומה מתמעט, אם כן כשיש גחלים בתוך התנור אין חומה מתמעט והוי התנור גופה דבר המוסיף הבל, ומבואר בחדושי הרשב״א ז״ל ריש פרק במה טומנין [מז: ד״ה ועוד], דלאותן הסוברין הטמנה במקצת שמיה הטמנה והיינו דבעומדת על הגחלים הטמנה מיקרי, הוא הדין בעומדת על שאר דבר המוסיף הבל. ולכאורה מלשון ספר התרומה [סימן רל״א דיני הטמנה] משמע להדיא דאף שיש גחלים בתנור לא אכפת לן אף לטעם דכל שעה מתקרר, דלאחר שכתב הטעם דכל שעה מתקרר, כתב, ואסור להניח מן הגחלים תחת הקדירה אף על פי שאינן סביבות הדפנות. וכן כתב הסמ״ק [סימן רפ״ב עמ׳ רפ״ן]. משמע להדיא דדוקא אם הגחלים נוגעין בקדירה, אבל אם אינם נוגעים אף שהם בתנור לא אכפת לן. וכן כתב הסמ״ג [לאוין ס״ה דף י״ג ע״ד] (אלא שהוא לא כתב הטעם דכל שעה מתקרר), וכן משמע מדברי המחבר שכתב, וכן מותר להניח הקדירה בתנורים שלנו וכו׳, והוא שלא תהיה הקדירה נוגעת בגחלים. משמע להדיא ששולי הקדירה נוגעין בגוף התנור ויש שם גחלים, אלא שאין נוגעין בהקדירה. ולפי זה צ״ע מה שכתבו רבנו חננאל והגאונים [הובאו בר״ן שבת טו: ד״ה כירה ובמאור שם ד״ה שהסיקוה] דהא דשיהה ביושבת על כסא של ברזל, ולא אוקמיה בגרף הגחלים מתחתיה סביבותיה והא דעד שיגרוף היינו עד שיוציא את כל הגחלים, ודוחק גדול לומר דסבירא להו כהרז״ה [במאור שם טז:] והר״ן ז״ל [שם טו: ד״ה עד] דבגרף הגחלים לצד אחד סגי.[144] [ואפשר דבתנור וכירה שבזמן הגמרא לא משכחת לה כל כך].

(תהלה לדוד – סק״ז)

רו) שם ואין שולי הקדירה נוגעים בגחלים וכו׳. כתב המג״א (סקי״ח), דלדעת רמ״א ז״ל אפילו בשולי הקדירה נוגעים בגחלים ונתן על גבה כלי רחב ונתן בגדים על אותה כלי רחב מותר. ע״ש. ודעת האליה רבה (סקי״ז) דבזה אף רמ״א ז״ל מודה כיון שהוא מכוסה בבגדים אף שהוא על גבי כלי רחב.

(תהלה לדוד – סק״ח)

רז) שם ואין שולי הקדירה נוגעים בגחלים וכו׳. והנה על גבי מעזיבה של תנור שלא גרפוהו ויש אש בתוכו, לכאורה תלוי בשני הטעמים, דגם בכאן אין לומר דחומה מתמעט כיון שיש אש בתוכה. אבל מה שצ״ע בזה, דלפי מה שנתבאר (בסק״ז)[145] דלדעת הסוברין הטמנה במקצת שמה הטמנה, היינו בכל דבר המוסיף, ואסור לעמוד על גפת של זיתים אף שאינה טמונה. ע״ש. ואם כן צ״ע הא דמבואר בסימן שי״ח (סעיף ז׳) הפלוגתא לענין הנחה על גבי מיחם שעל גבי האש[146]. ודעת הרשב״א ז״ל [שבת מ: ד״ה ומכלל] דמותר, וכן דעת הרב המגיד

הערות וציונים

143. אמנם הב״י בסימן רנ״ג (ד״ה ומ״ש רבנו לחלק) למד מדברי הרא״ש בפ״ג סימן א׳ דסבירא ליה כהרשב״א. ע״ש. ועיין בקרבן נתנאל (שבת פ״ג אות ח׳) שנרגש בסתירה שיש בדברי הרא״ש, ע״ש מה שיישב. **144.** תוספת זו מההשמטות לספר. **145.** נדפס לעיל אות ר״ה. **146.** הובאה בבית יוסף סימן רנ״ח.

אוצר ההלכה

(בפרק כ״ב הלכה ד׳), והא הם הסוברין דהטמנה במקצת שמיה הטמנה, כמו שכתב הרב המגיד (בפ״ג ה״ד) שאפילו נגיעת הקדירה באש לא. על כרחך צריך לומר דמיחם שעל גבי אש לא מיקרי דבר המוסיף הבל. (ואף דבשבת אף דבר המעמיד אסור, לענין זה כולי עלמא מודים דהטמנה במקצת לא הוי הטמנה במעמיד הבל עיין [בש״ע הגר״ז] קונטרס אחרון (סק״ב). גם אפשר לומר דמיירי בלא נתבשל באותה קדירה, עיין מג״א סקי״ד).

ולפי זה יש להסתפק בעל גבי מעזיבה של תנור שלנו שדינו כדין מיחם שעל גבי אש, עיין סימן רנ״ג במג״א (סקל״א), ובתוספת שבת שם (סקי״ח) [סק״מ]. דלכאורה אפשר לומר דלא מיקרי דבר המוסיף הבל, ולפי זה אפשר דאף לטומנה בבגדים מבעוד יום מותר, עיין סימן רנ״ח (סק״א)[147].

(תהלה לדוד – ס״ק ט׳ – י׳)

רח) שם ואם נתן על הקדירה כלי רחב וכו׳. כתב ב״י (ע״ג שיטה א׳), ואפשר [דהוא הדין אם הלוח או הכיסוי] כו׳. נ״ב: לפע״ד אין כאן ספק. ב״ח [אות ו׳].

(שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״ה)

רט) שם ונתן בגדים על אותו כלי רחב מותר. שהטמנה הוא כשהקדירה טמונה מכל צד, ושהוי שאינה טמונה.

(גור אריה הלוי – סק״א)

ריא) שם הגה והטמנה שעושין במדינות אלו וכו׳. כתב הטור (דף קס״ט ע״א שיטה י״ג), כתב אדוני אבי ז״ל, יש נוהגין לעשות חפירה וכו׳. נ״ב: וההטמנה שעושין במדינות אלו שמטמינין בתנור וטחין פי התנור בטיט שרי לכולי עלמא, ומצוה להטמין (בשבת) [לשבת] כדי שיאכל חמין בשבת, וכל שאינו מאמין בדברי חכמים ואוסר אכילת חמין בשבת חיישינן שמא מין הוא. ספר המפה והלבוש.

(שיירי כנסת הגדולה – הגה״ט סק״ד)

ריב) שם הגה והטמנה שעושין במדינות אלו וכו׳. כתב הטור (ע״ב שיטה כ״א), ומיהו צריך ליזהר וכו׳. נ״ב: אנו שמטמינין בתנור או בכירים המוסיפין הבל אף כי לפעמים נשארים בו גחלים לוחשות, אסור לפתוח התנור ולחזור ולסותמו בליל שבת כל שלא נתבשלו המאכלים שבו כמאכל בן דרוסאי. ועל ידי גוי, אף על פי שיש למצוא צד היתר בדבר אם כבר נעשה, מכל מקום לכתחלה אסור. מהר״ם איסרלאס ז״ל [שו״ת הרמ״א] סימן ק״ב. (שיירי כנסת הגדולה – הגה״ט סק״ה)

ריג) שם הגה והטמנה שעושין במדינות אלו שמטמינים בתנור וכו׳. [מה שכתבו] בט״ז [סק״ו] ואליה רבה [סקי״ח] להזהר [להניח הקדרה ב]ריחוק מן הדופן, במחילת כבודם תנורים כולם הפסק למעלה, שאי אפשר לדחוק, ואין צריך מכל צד, דלמטה ודאי אינו[148].

(מאורי אור חלק באר שבע – דף קי״ח ע״א)

ריד) שם הגה והטמנה שעושין במדינות אלו שמטמינים בתנור וכו׳. כתב הבאה״ט (סקי״ב), דהא עיקר ההיתר שיש הפסק אויר בין הכירה לדופן וגם הדף הסותם התנור לא יגע בקדירה וכו׳. צ״ע מה בכך דמצד אחד היא דבוקה, הא בשאר צדדין אין דבוקה, תניא [ש״ע הגר״ז קונטרס אחרון סק״ג], מחצית השקל. ועיין שם במחצית השקל, דלשון הב״ח [אות ו׳] מורה דאי דבוק בחד צד אסור. וכל זה אם נוגע בדופן התנור, אבל בדף הסותם, עיין בב״י שנסתפק אי הוי הטמנה כיון שהוא דבר שאין מוסיף הבל, והב״ח כתב דאין כאן ספק דאין זה הטמנה. עכ״ד.

(באר יעקב – קרויזר – סקב״ג)

רטו) שם הגה והטמנה שעושין במדינות אלו שמטמינים בתנור וכו׳. (מתוך מכתב לר׳ בנימין כהן הי״ו כ״ח אדר א׳ התשמ״ט). מותר לשים קדירה בתנור מערב שבת, דמסתמא יש אויר למעלה מהסיר או מן הצד, ולא נקרא הטמנה.

(שיירי הנפש – צבאן – מערכת ת׳ אות ז׳)

רטז) שם הגה והטמנה שעושין במדינות אלו שמטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט שרי וכו׳. ועיין בזה בפמ״ג סוף סימן רנ״ט במשבצות זהב, ושם נאמר דכשחל יו״ט בערב שבת ראוי להקדים ולהטמין מבעוד יום השאלינט, שיתבשל על כל פנים כמאכל בן דרוסאי חצי בישולו מבעוד יום, לפי מה שכתב המג״א בסימן תקכ״ז [בריש הסימן] דלדידן רק משום הואיל. יע״ש. (ילקוט הגרשוני – סק״ב)

ריז) שם הגה והטמנה שעושין במדינות אלו שמטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט שרי לכולי עלמא. מקצת המקומות שמטמינין ומושיבין הקדירות על גבי גחלים, בתנור שרוק וחתום מבחוץ, ראוי למחות בידם ולהכותם על כך עד שישמעו. רש״ל בתשובה (סימן ס׳).

---

147. נדפס לקמן בסימן רנ״ח אות כ״ב. **148.** כוונת המחבר שודאי בעינן הטמנה מכל הצדדים ולא סגי בצד אחד כדי לאסור, דאי תימא הכי יש לאסור תמיד כיון שהקדירה נוגעת בצידה האחד בקרקע.

כבדו התנור היטב ואחר כך הטמינו הקדירות על אותו מקום ונשארו גחלים בתנור חוץ למקום הטמנה והתנור סתום, אינו ישר בעיני, ומכל מקום אם אינו ברור שישמעו מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין מאחר שיש להם במה לתלות. רש"ל (סימן ס'). (כנסת הגדולה – הגה"ט)

ריח) שם הגה והטמנה שעושין במדינות אלו שמטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט שרי לכולי עלמא. ובשו"ת רש"ל (סימן ס') כתב, דלא מהני טיחת פי התנור בטיט כשיש גחלים בתנור, ואותם שמשימין (הסדרות) [הקדרות] על גבי הגחלים ואומרים מאחר שהתנור שרוק לית ביה חשש, ראוי למחות בידם ולנדותם, כי הגחלים מוסיפין הבל. א"כ כמו בגפת אף דלא שייך בו חתוי מכל מקום אסור, הכא נמי בשרוק פי התנור. ולא דמי למטמין בתנור כשאין בו גחלים, דזה לא חשיב מוסיף הבל דבכל שעה מתקרר. והמג"א (סקי"ט) כתב דרש"ל החמיר מאד ופוק חזי מה עמא דבר. והנה לכאורה דברי רש"ל מוכרחין, אבל לפי מה שכתב בספר התרומה [סימן רל"א דיני הטמנה] הבאתי לעיל לשונו [בס"ג][149] דכתב, דבדבר שהוא חם מחמת דבר אחר לא גזרו, לפי שהולך ומתקרר, ולא דמי לרמץ כשחמה מחמת האש ואסרו, דרמץ היינו האש בעצמו דשייך בו שמא יחתה. עכ"ל. ומדלא תירץ דאש בעצמו מוסיף הבל ואינו מתקרר, שמע מינה דבזה דמי לתנור שחומו מחמת האש דג"כ הולך ומתקרר לולא החתוי, על כן הוצרך לומר דבזה שייך שמא יחתה, וכוונתו כמו שכתבתי לעיל דעל ידי החתוי לא יתקרר ויוסיף הבל, וכן מוכח בתוספות [שבת מח. ד"ה דזיתים] ורא"ש פרק במה טומנין בתחלתו, דגם רמץ בגחלים לולא החתוי מתקרר ואינו עומד בחומו עד למחר, ממילא בתנור שרוק דלא שייך חשש חתוי דמדכר דכיר כמו שכתוב בסימן רנ"ד [ס"א], מותר להעמיד גם על גבי גחלים דג"כ הולך ומתקרר ולא חשוב מוסיף הבל כיון דחתוי לא שייך בו ובלא חתוי הולך ומתקרר ולא דמי לגפת, ועל כן יש על מה לסמוך על ספר התרומה, כיון דגם הב"י בסימן רנ"ח פסק כוותיה דחום מחמת אש לא חשיב מוסיף הבל דהולך ומתקרר. ובפמ"ג בסימן זה ובסימן רנ"ט [משבצות זהב סק"ג ד"ה ובתנור] גמגם לאסור מכח דברי רש"ל הללו ובא לו זה ג"כ מכח דסבר דגחלים חשוב מוסיף הבל בלא חתוי גם כן. (ערך שי)

ריט) שם הגה והטמנה שעושין במדינות אלו שמטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט שרי לכולי עלמא. עיין עטרת זקנים [סק"א] ומשבצות זהב (סק"ו) מה שהביא[ו] בשם שו"ת רש"ל [סימן ס'], דבהטמנה ממש לא מהני פי התנור טוח בטיט. וכן הוא בביאורי מהרש"ל להסמ"ג [לאוין ס"ה עמוד י"ט ד"ה והכלל העולה]. אבל בשו"ת רמ"א ז"ל (סימן ק"ב) כתב בטוח בטיט מהני גם בהטמנה. וכ"כ האליה רבה (סקי"ח) והתוספת שבת (סקכ"ו), וכן כתב המשבצות זהב בסימן רנ"ט [סק"ג ד"ה ובתנור] בשם הנחלת צבי [סוף סימן רנ"ז] וכך נוטה דעת הרב ז"ל ([ש"ע הגר"ז] סעיף י"ב). (תהלה לדוד – סק"ה)

רכ) שם הגה והטמנה שעושין במדינות אלו שמטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט שרי לכולי עלמא. דלאו הטמנה היא, כיון שאין נוגע בדופני התנור, הא הטמנה בגחלים מכל צד בטשאלינ"ט וטח פי התנור אפשר דלא מהני כנראה משו"ת רש"ל (סימן ס'). אשל אברהם [סקי"ט]. ובמשבצות זהב [סק"ו] כתב, דגם בהטמנה מהני טוח בטיט, וכן כתב בתניא [ש"ע הגר"ז סעיף י"ב], מה שנוהגין להטמין קאפפע בגומא שעל גבי התנור, אם הגומא קטנה שנוגע הקדירה בכל צד אסור. אמנם בתניא [שם] בקונטרס אחרון [סק"ג] כתב, כיון דהקדירה רחבה באמצע, אי אפשר ליגע בכל דופנה, ונגיעה במקצת לא שמיה נגיעה. לפי זה כשאין הקדירה רחבה באמצע כמו קאפפע שולען ונוגע בכל הדפנות מסביב יש לאסור, אמנם אם מכסה למעלה בדף, כבר כתבתי [סקכ"ג][150] דהב"י מסופק ולהב"ח [אות ו'] פשיטא ליה דמותר לכסות על הדף בבגדים. ואם הגומא אין עמוקה שאין הקדירה כולה בגומא, פשיטא דאין כאן הטמנה.
(באר יעקב – קרויזר – סקכ"ד)

רכא) שם הגה והטמנה שעושין במדינות אלו שמטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט שרי לכולי עלמא. (הערת המביא לבית הדפוס, קטע זה נמצא במקום אחר ואנו סדרנוהו במקומו): מה שכתב הרמ"א סוף סימן רנ"ז דטחין פי התנור בטיט, פשוט דזה לא מהני בדבר שיש בו איסור משום הטמנה, דהא מעשה דאנשי טבריה [שבת לח:] דאסור משום הטמנה עיקר הפירוש דהסילון עבר דרך חמי טבריה, וא"כ אין לך טוח בטיט יותר מזה, דלא שייך שמא יחתה, רק כוונת הרמ"א באופן דלא שייך הטמנה כיון דאינו נוגע בקדירה, ולרווחא דמילתא כתב דבטוח בטיט כל שכן דאין לחוש שיחתה, אבל ודאי בהטמנה ממש אף דמניחו במקום שמטיח אחר כך בטיט לא מהני להתיר בדבר המוסיף הבל. (גנזי חיים – סק"ו)

רכב) שם הגה והטמנה שעושין במדינות אלו שמטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט שרי לכולי עלמא. במשנה ברורה (סימן רנ"ז סקמ"ז) הביא פלוגתת אחרונים ז"ל אי מהני שריק לענין הטמנה, וכתב [בשער הציון אות מ"ו] דבאור זרוע [ח"ב הלכות ערב שבת סימן ח'] מבואר להיתר, וקרוב הדבר שאילו ראוהו המחמירים לא היו מחמירים. ונראה דאין מדברי האור זרוע סמך לדין זה, והטמנה בארץ כנען שהזכיר לא היה כלל בגחלים אלא אצל הגחלים אי גריף, או על גבי פטפוט, שהרי הזכיר היתר בשיל, (ובריש דבריו סבירא ליה דהטמנה אסור אפילו בבשיל), וגם במה שסיים בהטמנת ריינוס וצרפת שהם מטמינים בגחלים, משמע דברישא לא איירי במטמין בגחלים, ואילו כל ההיתר בהטמנתם של ארץ כנען הוא משום דשריק, ובארץ ריינוס וצרפת

149. נדפס לעיל אות צ"א. **150.** נדפס לעיל אות ריי"ד.

אוצר ההלכה

לא היה שריק, היה ראוי לקצר ולהדגיש החילוק ביניהן, אלא באור זרוע מילי מילי נקט, והטמנת ארץ כנען ודאי שרי, שהם נותנים בתנור ולא בגחלים ושריק. (חזון איש – סימן ל״ז סק״כ)

רכג) שם הגה והטמנה שעושין במדינות אלו שמטמינים בתנור ושחין פי התנור בטיט שרי לכולי עלמא. כתב במג״א (סק״ט), ומיהו להרב בית יוסף לא מהני טיחה כמו שכתבתי שם. נ״ב: סק״ג, דבקדירה לא מהני טיח משום דלא שייך הטעם שיתקשה הבשר.

שם ובמקומות שלא נהגו וכו׳, אלא אם כן כיסה הגחלים באפר כמו שכתוב שם. סימן רנ״ג [ס״א] דאף בשהייה אסור אף לרמ״א כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי ואינה גרופה.

שם והשלטי הגבורים במרדכי [שבת סימן ש״כ אות ב׳] כתב וכו׳. זה כתב השלטי גבורים על מה שהביא המג״א לעיל (בסקי״ח). ועוד הקשה שם, מאי טעמא מתירין להניח על גבי פטפוט של ברזל ותחתיהן אש וגחלים וטומנין על גבי הפטפוט, ועל זה כתב דהכא לא שייך חשש שמא יטמין ברמץ כיון דהגחלים לפניו. (אהל ברוך)

רכד) שם בהגה שמטמינים בתנור. תנורים שטומנין בהם חמין בערב שבת, והתנורים הם של גוים ואיכא למיחש לאיחלופי, סגי להו בחותם אחד, ואפילו במפתח לחודיה סגי. עיין ביו״ד סימן קי״ח במה שכתב שם הפר״ח ז״ל ותבין. (השמים החדשים – סימן כ״ד)

רכה) שם בהגה שרי לכולי עלמא וכו׳. עיין בספר מנורה הטהורה [קני המנורה סקכ״ד] שכתב וז״ל: והעולם אינם נזהרים לבשל הקטניות וכדומה כמאכל בן דרוסאי גם במקום שאין טחין התנור, והנח לישראל כי יש להם מקום לסמוך על המקילין בשהייה בכל תבשיל שהוא לצורך מחר, ובפרט דההרגל נעשה טבע שלא לאכול הטשאלינט בלילה. אבל הקאפפע נכון להחמיר במקום שאין טוח בטיט שלא להעמידם אלא כדי שיוכלו להתבשל קצת הבישול מבעוד יום, וכמעט אין לחלק בבישולה, כי במה שהיא כמאכל בן דרוסאי בשאר תבשילין הוא אצלה גמר בישולה, ונכון שיגמור בישולה קודם הלילה ונתינתו בתנור יהיה בשיעור שיכול להרתיח מבעוד יום, וגם בחזרה ראוי להחמיר בהניח על גבי קרקע וכדומה. יעו״ש. (ארחות חיים – ספינקא – סק״ג)

רכו) שם בהגה ומצוה להטמין לשבת כדי שיאכל חמין וכו׳ (ר״ן פרק במה טומנין). אכילת חמין, מצויין ר״ן פרק במה טומנין וליתא, ובדרכי משה סימן (רנ״ח) [רנ״ט אות ב׳], בשם בעל המאור פרק במה טומנין נמי ליתא[151], אכן באבודרהם [סוף סדר שחרית של שבת, עמוד קע״ז] ומטה משה [סימן ת״ע] כתב ששמע בשם הרז״ה. (מאורי אור חלק באר שבע – דף קמ״ה ע״ב)

רכז) שם בהגה ומצוה להטמין לשבת כדי שיאכל חמין וכו׳ (ר״ן פרק במה טומנין). נ״ב: טעות הדפוס וצ״ל פרק כירה, ושם בבעל המאור [טז:] כתב קצת בלשון אחר, תחת ואוס״ר כתב ואינו אוכל כו׳ וסיים עליו ואם מת ״יתעסקו בו עממין״. ע״ש. ועיין פתחי תשובה ביו״ד סימן קט״ז [סק״י], ובמרדכי פרק כל הבשר [חולין סימן תרפ״ז], ובט״ז או״ח סימן תקנ״א (סק״ו) [סק״י], ובירושלמי פ״ד דשבועות[152] ה״ב. (יגל יעקב)

רכח) שם בהגה וכל מי שאינו מאמין וכו׳. נ״ב: עיקר מקומו בשערי תשובה להגאונים (תשובה ל״ד) באורך, דבר נידוי הוא וצריך להפרישו מישראל. (המאיר לארץ – סולובייצ׳יק)

רכט) שם בהגה וכל מי שאינו מאמין בדברי החכמים ואוסר אכילת חמין וכו׳. הנה רבים נוהגים לאכול צונן בשבת מפני קלקול האיסטומכה או מפני חומרת ההטמנה דלא אפשר להו מבעוד יום, וכל כי האי גוונא נראה דכיון דיש סיבה גדולה אין קפידא, כי חלילה אינו בשביל שאין לו אמנה בדברי חכמים, ורחמנא לבא בעי, העיקר הוא וכל מעשיך יהיו לשם שמים. והביטה וראה להרב כרם שלמה אשכנזי בסימן רנ״ד, דיסד ז׳ פרקים בפסקי דיני הטמנת החמין, לא הניח דבר קטון וגדול. ע״ש ויאירו עיניך. וגם הרב החסיד בעל דבר שמואל, בספר (הזכרון) [הזכרונות] [זכרון ט׳ פ״א] רחב פיו בדיני הטמנה ובט״ל מלאכות של שבת אחת אל אחת כסדר שחיבר הרב טל אורות ז״ל והגאון [שלחן] עצי שטים. (רוח חיים – סק״ג)

רל) שם בהגה וכל מי שאינו מאמין בדברי החכמים ואוסר אכילת חמין וכו׳. עיין באה״ט (סקי״ג). ועיין בבראשית רבה (פרשה י״א [פסקא ד׳] דף י״ב ע״ד) דמשמע דרבנו הקדוש היה אוכל תבשילין של צונן. כיע״ש. והא ודאי משום שהיה מזיק לו החמין שהיו (לו מטמין) [מטמינים לו], וכאשר הוא מאמר הרופאים כן. (יפה ללב ח״ג – סק״א)

רלא) שם בהגה וכל מי שאינו מאמין בדברי החכמים ואוסר אכילת חמין וכו׳. עיין שם בבעל המאור [שבת טז:] שכתב, ואם מת יתעסקו בו עממין. ודוקא כשאין אוכל מחמת שסובר שאסור, אבל אם אין אוכל מחמת שמזיק לו, קרוב בעיני לומר שאסור לאכול חמין, דהא מצער ליה. מטה משה [סימן ת״ע] בשם כלבו [סימן ל״א דף ל״ב ע״א], וסיים במטה משה, ומי שאין אוכל בכהאי גוונא צונן, עליו נאמר ״כסיל בחושך הולך״ [קהלת ב׳, י״ד], ועל מיתתו אין לקונן, כי דמיו בראשו ומה יתאונן, והמכבדו [כראוי] בצל שדי יתלונן.
(באר יעקב – קרויזר – סקכ״ה)

רלב) שם בהגה וכל מי שאינו מאמין בדברי החכמים ואוסר אכילת חמין וכו׳. בדברי הבעל המאור [שבת טז:] לא

הערות וציונים

151. לפנינו נמצא במאור הקטן בפרק כירה (טז:). **152.** לא מצאנו שם, ואולי צ״ל פ״ד דשביעית.

אוצר ההלכה

כתב דאוסר להטמין, ורק כתב ואינו מטמין. אבל הרמ"א היה לו לדוחק לומר דמי שאינו מטמין יהיה בחשש מין. אכן כל רואה יראה כי דברי נביאות נזרקה בפי בעל המאור, וכל בעלי דיעות נפסדות אין מטמינין ואומרים כי החמין מזיקין להבריאות אף שהם בריא כאולם, אבל צדיקים ילכו בם ואין מזיק להם, ויזכו לברכת בעל המאור שאמר והמטמין הוא המאמין ויזכה לקץ הימין. (גנזי חיים – סק"ו)

רלג) שם בהגה וכל מי שאינו מאמין בדברי חכמים ואוסר אכילת חמין בשבת חיישינן שמא מין הוא. בדומה לזה ברמב"ם הלכות שבועות (פי"ב הי"ב) אף על פי שמותר וכו', ומי שלבו נוקפו בדבר זה אינו אלא שמץ מינות וכו', ובמרדכי פרק כל הבשר [חולין סימן תרפ"ז], מי שנוהג שלא לאכול בשר אחר גבינה, בימי חורפי הייתי מתלוצץ בבני אדם שהיו עושים כך, ואדרבא היה נראה לי בעיני כמו מינות וכו'. וראה בתשובות הרא"ש (כלל כ"א אות ח') אתה רבי יעקב ברבי משה כבר כתבתי לך שנהגו בכל גליות ישראל להתיר, ואתה אסרת אותו וכתבת לי ראיותיך, ואני הודעתיך שאין בהם ממש והזהרתיך שתחזור בך, והנה הוגד לי שאתה עומד במרדך לכן אני גוזר עליך וכו', ואם לא אני מנדה אותך, ואם היית בימי הסנהדרין היו ממיתין אותך, כי אתה בא לעקור תלמוד שסידר רב אשי ולחלוק על כל הגדולים שהיו עד היום הזה, לכן חזור בך ואל תטוש תורת משה רבנו ע"ה. ובפתחי תשובה יו"ד סימן קט"ז (סק"י), הרוצה להחמיר על עצמו אחרי ביטול בששים או כלי שני הוי כמו מינות. והנה לכאורה צ"ע מחולין (דף ל"ז ע"ב) שהפליגו במעלת מי שאינו אוכל מבהמה שהורה בה חכם, אמנם יעוין שם (דף מ"ד ע"ב) הני מילי מילתא דתליא בסברא, ועיין בברכי יוסף יו"ד סימן י"ז [סק"ב] ובפתח עינים לעין יעקב חולין (ו') [ז'. ד"ה אי נמי]. ויעוין בבני יששכר (מאמרי אדר, [מאמר ב'] שקל הקודש דרוש ז'), שהעלה שאם השי"ת מזמין שדבר איסור יתערב ברוב היתר, מצוה שיאכל ישראל חתיכה ההיא ולא יחמיר וכו', ע"ש שהאריך. (נפש חיה – מרגליות)

באר הגולה

רנח שמותר להשים ערב שבת דבר קר על קדירה חמה. ובו סעיף אחד:

א שבת נ"א לגרסת הרי"ף והרא"ש:

א [א]מותר להניח מבעוד יום כלי שיש בו דבר קר על גבי קדירה חמה, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל:

אוצר ההלכה

סעיף א'

א) סעיף א' מותר להניח וכו'. כתב הטור (דף ק"ע ע"א שיטה א'), כלי שיש בו דבר חם וכו'. נ"ב: עיין בשלטי הגבורים פרק במה טומנין [שבת כב. אות א'].
(כנסת הגדולה – הגה"ט)

ב) שם מותר להניח וכו'. עיין מה שכתב רש"ל [חכמת שלמה שבת נא:] דליש ספרים שהוא כמו (התוספתא) [הגמרא][1]. ונראה שלטעם שנתן רש"י [שם ד"ה קדירה] לא הוי כמו (התוספתא) [הגמרא].

וכתבו התוספות לעיל (דף מ"ח ע"א ד"ה מאי שנא [ממיחם]), דאין לחלק דגבי מדורה יזהר שלא יבשל כיון שהוא אצל האש, אבל הכא אפילו אין יד סולדת אסור, דשמא יבוא לטעות ויניח עד שיתבשל. ור"ל דטועה בדין, מכיון שאין יד סולדת ואינו אצל האש. אבל אצל האש אינו טועה ומזדהר. ומשום הכי הקשו, דהא גבי מיחם שרינן לתת לתוכו מים מרובין ולא גזרינן שיתן מים מועטים מכיון שאינו אצל האש. ועל זה תירצו, דלעולם במה שאומרים לו חכמים אינו עושה היפך דבריהם, אלא שהגזירה היא דילמא משתלי שישכח ויתבשל, ולפיכך בעינן מקום רחוק, ועיין במהרש"א.

ועיין בהב"י ז"ל [ד"ה ומצאתי כתוב] מה שכתב משם מהר"י ן' חביב, ואינו מיושב הטעם שנתן הטור מפני שמוליד חום. ועוד יע"ש. (יד המלך)

ג) שם מותר להניח וכו'. כתב הטור, כלי שיש בו דבר חם וכו'. נ"ב: עיין מה שכתב הרב יד המלך[2] בסימן זה.
(דברי מנחם – הגה"ט סק"א)

ד) שם מותר להניח וכו'. עיין בטור ובגמרא (שבת דף נ"א ע"ב) דשרי מיחם על גבי מיחם, לא בשביל שיחמו אלא בשביל שיהיו משומרין. וכתבו תוספות [מח. ד"ה מאי שנא ממיחם] בשם רשב"א, דהא דשרינן לתת קיתון של מים נגד המדורה, היינו ברחוק מן המדורה, שלעולם לא יכול לבוא לידי בישול, אבל בקרוב אסור אפילו להפשיר, דילמא משתלי ואתי להניחן שם עד שיתבשל. ורש"י בסוגיא דכירה (דף מ' ע"ב [ד"ה לא שיחמו]) סבירא ליה דלהפשיר שרי אפילו בקרוב למדורה, ולדידיה יחזרו שתי קושיות תוספות התם לדוכתא, מברייתא דמיחם על גבי מיחם. ובספרי גפי אש (ח"ב פ"ד מ"א בד"ה (אין) [אבל] טומנין בהן) הארכתי בס"ד בענינא דההוא עבדא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקמא באופן נכון בס"ד. ע"ש. ותלמוד מהתם להכא בענין מה שכתב הטור ז"ל. (שלחן אש)

ה) שם מותר להניח מבעוד יום. ובסימן רנ"ח דשרי מבעוד יום דוקא, צריך לומר בלא נתבשל כל צרכו, דלא יסתרו דברי הש"ע, כדמוכח בב"י לקמן שם. או לקמן[3] באיכא רוטב. אבל בכלי שני שרי גם בשבת אף להטמין בתוכו, כמ"ש האליה רבא [סק"ג], וכ"מ בב"י. ואסור להטמין משקה ששותים בחלב, מכל שכן חלב בתנור [של] קדרות שבת. אף להשים בקדרה מים ולכסותו, בחנתי ונסיתי שקולט ריח מאד, וכמ"ש תוספות פ"ה דעבודה זרה[4] ריח פטום לכולי עלמא אסור. וכעובדא דרב להדיא בחולין (קי"ב)[5]. (מאורי אור חלק באר שבע – דף ק"א ע"ב)

ו) שם מותר להניח מבעוד יום וכו'. וקשה לי למה קיצר כאן הש"ע הרבה, ז"ל הברייתא [שבת נא:]: מניחין מיחם על גבי מיחם, היינו נחושת על נחושת, וקדירה על גבי מיחם, היינו חרס על נחושת, וקדירה על גבי קדירה, ומיחם על גבי קדירה, וטח את פיה בבצק, ולא בשביל שיחמו אלא כדי שיהיו משומרין. ופירש רש"י [ד"ה וטח], מניחין אפילו בשבת. זה הוא סוף פרק במה טומנין. ובריש פירקא [מח.], רבה ורבי זירא איקלעי לבי ריש גלותא, חזי להההוא עבדא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקמא, נזהיה רבה, ואמר ליה [ר' זירא] מאי שנא ממיחם על גבי מיחם, [אמר ליה] התם אוקמי קא מוקים הכא אלודי קא מוליד. ומקשה התוספות [ד"ה מאי שנא ממיחם] ממה נפשך, אי יכול להיות שם יד סולדת בו, מאי טעמא דרבי זירא דמתיר, ואי היה שאין יכול להיות יד סולדת בו מאי טעמא דרבה דאסר. ותירצו, שהיה יכול להיות שם יד סולדת בו אלא הוא לא רוצה אלא שיפשר, ורבה אסרו דומיא דכנגד המדורה במקום שאין יכול להיות יד סולדת בו מותר, ובמקום שיכול להיות יד סולדת בו אסור. ואם כן כלל הדין, דבר שאין שייך בו בישול ולא נולד, מותר להניח שם בכל ענין. ודבר ששייך בו בישול, אסור להניח אלא במקום שאין יכול להיות יד סולדת בו. כך כתב הרב ב"י וכן הלבוש, אבל מערב שבת מתיר הכל רק בדרך המותר בשהייה.

ועיין בט"ז שמחלק בין שעות מועטים להרבה, ועל כן לא יפה עושין וכו'. חולק עליו האליה רבה [סק"ג]. ויפה השיג עליו, שאין כאן חילוק אחר אלא כמו שכתבתי לעיל בשם הב"י

הערות וציונים

1. עיין במהרש"א (שם) ד"ה וקדירה וכו', מ"ש על דברי מהרש"ל. **2.** נדפס באות הקודמת. **3.** דיבור זה מקורו בסימן רנ"ג ונדפס שם באות שמ"ט, לכן מה שכתב "לקמן" ר"ל בסימן רנ"ח, וכוונתו דמיירי הכא בדאיכא רוטב ולכן לא התיר בשבת עצמה. **4.** עיין שם דף ס"ו ע"ב תוד"ה רבא אמר. **5.** עיין סימן רנ"ג הערה 216.

סימן רנח סעיף א

אוצר ההלכה

אם יכול להיות יד סולדת בו, דאי לאו הכי הוי ליה בכלל מותר להטמין צונן. (בגדי ישע)

ז) שם מותר להניח מבעוד יום וכו׳. הרב בגדי ישע[6] ז״ל כתב על זה, וקשה לי, למה קיצר כאן הש״ע הרבה, וז״ל הברייתא [שבת נא:]: מניחין מיחם על גבי מיחם וכו׳. וטרח להביא הסוגיא ודברי התוספות [שם מח. ד״ה מאי שנא ממיחם], ודברי מרן ז״ל בב״י, וכתב: כלל הדין, דבר שאין שייך בו בישול ולא נולד מותר להניח שם בכל ענין, ודבר ששייך בו בישול, אסור להניח אלא במקום שאין היד סולדת בו וכו׳, אבל בערב שבת מותר הכל רק בדרך המותר בשהייה וכו׳. ע״ש. ואחרי המחילה רבה אין כאן קושיא על מרן ז״ל, כי בחכמה יסד ארי״ש וקיצר פה שלא להביא כל הדינים שבטור וב״י בסימן זה, שהוא ז״ל בחר שלא לכתוב כאן רק הדין השייך לערב שבת מבעוד יום לבד, דלפי סדר הסימנים השתא קיימינן בסימן זה בדיני ערב שבת, אבל שאר הדינים שהוזכרו פה בטור וב״י לא שייכי אלא לשבת גופיה, וכתבם בש״ע לקמן סימן שי״ח, כי שם ביתו, דיני מבשל בשבת. ע״ש ס״ו וס״ז וח׳. ופשוט.
(פתח הדביר ח״ג – סק״א)

ח) שם מותר להניח מבעוד יום כלי שיש בו דבר קר. עיין להרב יד המלך פאלומבו ז״ל (דף ק״ב ע״ד)[7], ולהרב בגדי ישע[8]. ועיין מה שכתב בספר מאמר מרדכי, ולהרב זרע אמת (ח״א בחידושיו לשבת סימן יו״ד). ועיין בספר פרי מגדים ומחצית השקל על דברי הט״ז. ודוק. (רוח חיים)

ט) שם מותר להניח מבעוד יום כלי שיש בו דבר קר וכו׳. כתב הטור (דף ק״ע ע״א שיטה ד׳), שהרי מוליד חום בשבת וכו׳. נ״ב: ובמקצת ספרים כתוב כאן, ודוקא בענין שיכול להתבשל מחום התחתון. ב״ח. (שיירי כנסת הגדולה – הגה״ט)

י) שם מותר להניח מבעוד יום כלי שיש בו דבר קר וכו׳. כתב ב״י, וכך כתב הרמב״ם בפ״ד. נ״ב: בדין ו׳. ועל מה שכתב [הרמב״ם] אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר צונן על גבי כלי חם בשבת וכו׳, ראיתי שם להרב מעשה רקח דהקשה, דאם כן איך התירו לחמם דבר צונן כלל, על כל פנים מוליד בו החום כי הכא. ע״כ. ויש לומר דהא דאסור הכא, היינו דוקא כשהקדרה התחתונה היא כל כך חמה, שיכול העליון להתבשל בחומה ולהרתיח. (דברי מנחם – הגב״י סק״א)

יא) שם מותר להניח מבעוד יום כלי שיש בו דבר קר וכו׳. ובשבת אסור אם יתחמם עד שיד סולדת בו מכלי ראשון, דנמצא מבשל בשבת, אבל אם אי אפשר שיתחמם שיהא יד סולדת בו בעליונה, אף בשבת מותר צונן בדבר שאין מוסיף הבל. משבצות זהב. (באר יעקב – קרויזר – סק״א)

יב) שם מותר להניח וכו׳ על גבי קדירה חמה וכו׳. כתב ב״י (דף ק״ע ע״ב שיטה ד׳), [ומצאתי כתוב וכו׳ לשון מהר״י בן חביב]. עכ״ל וכו׳. נכתב בצדו: ועיין בב״ח. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״א)

יג) שם מותר להניח וכו׳ על גבי קדירה חמה וכו׳. כתב ב״י, מצאתי כתוב [וכו׳] לשון מהר״י בן חביב. עמ״ש הב״ח ז״ל, עמ״ש הרב מאמר מרדכי (בסק״א).
(דברי מנחם – הגב״י סק״ג)

יד) שם מותר להניח וכו׳ על גבי קדירה חמה וכו׳. בטור כתב, כלי שיש בו דבר חם יכול להניחו וכו׳, אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר קר וכו׳, דוקא כשהוא בענין שיכול להתבשל. וכתב מהר״י בן חביב, לכאורה כוונתו, שבכל דבר חם אין ראוי לחוש לבישול אע״פ שהוא בענין שיכול להתבשל מחום התחתון, ולא חילק כלל בדבר חם בין תבשיל שנתבשל כל צרכו או רק כמאכל בן דרוסאי, ובשניהם התיר. והוא סותר למה שכתב הטור בסימן שי״ח, דתבשיל קר יש בו משום בישול גם כשנתבשל כבר כל צרכו, ותבשיל חם אין בו משום בישול רק אחר שנתבשל (כמאכל בן דרוסאי) [כל צרכו]. והתשובה, דמיירי דמעמידו רק להפשיר, ואם התחתון חם כל כך שהעליון יכול להתבשל כשיעמוד זמן רב, אסור גם להפשיר. ע״כ. והב״ח בסימן זה תמה עליו, דעדיין לא תירץ כלום, כיון דבקר אסור כיון שיכול להתבשל, הכי נמי בחם לאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, כיון דיש בו משום בישול. ותירץ באופן אחר בדוחק, ומכח זה העלה דאסור גם בחם לאחר כמאכל בן דרוסאי אפילו לפשר, אם יכול להתבשל. ע״ש. ולע״ד לא קשיא קושיות הב״ח, לפי מה שהעלו הפרישה [דרישה אות ד׳] והט״ז [סק״ג] בסימן שי״ח בדעת הטור, דלאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בישול לחייבו חטאת רק איסור דרבנן יש, וכן הב״ח גופא כתב שם [אות ב׳], דדעת הטור דאינו ברור דיש בו משום בישול לחייבו חטאת, רק לחומרא אסור. ע״ש. ועל כן שפיר תירץ דמיירי רק לפשר, דאינו אסור רק מכח דמוכח מדברי רבה [שבת מח.] דגזרינן שמא יניחנו מחמת שכחה עד שיתבשל, והיינו דוקא אם נצטנן, דאם יתבשל יש בו חיוב חטאת גזרינן, אבל בחם לאחר כמאכל בן דרוסאי, דגם כשמבשלו ליכא רק איסור דרבנן, אם כן כשמניחו רק לפשר אין לגזור, דאין לנו לחדש גזרה לגזרה מה דלא מוכח מהגמרא. ואפילו להב״ח דאחר מאכל בן דרוסאי יש ספק אי יש בו בישול מן התורה, מכל מקום לענין לגזור להעמיד לפשר, הוי ספיקא דרבנן, דאם גם כשנתבשל ליכא איסור תורה, מותר להעמיד למיחם על זמן מועט לפשר לבד, דלא גזרינן גזירה לגזירה. (ערך שי)

טו) שם מותר להניח וכו׳ על גבי קדירה חמה וכו׳. הב״ח נתקשה במה שהקשה מהר״י בן חביב על דברי הטור

הערות וציונים

6. נדפס באות הקודמת. **7.** נדפס לעיל אות ב׳. **8.** נדפס לעיל אות ו׳.

אוצר ההלכה

מסימן זה, שכתב בסתם דביש בו דבר חם דמותר, ולא חילק, הלא אם לא נתבשל אלא כמאכל בן דרוסאי דאסור לבשלו כדלקמן בסימן שי״ח, והכא מיירי בעל כרחך דהתחתון כל כך חם שהעליון יכול להתבשל ממנו, דאם לא כן אפילו העליון הוא קר מותר, כדלקמן סימן שי״ח [סי״ז]. וכך כתוב בהגה״ה במקצת ספרי רבנו, דלאחר שכתב שהרי מוליד בו חום בשבת, כתוב שם, ודוקא בענין שיכול להתבשל מחום התחתון. ע״כ. והשיב על זה, דרבנו מיירי הכא שאין מניח העליון שהוא קר אלא להפשירו, ואפילו הכי אסור, כיון שיכול לבוא לידי בישול, ולכן לא כתב לחלק ברישא כשעליון הוא חם בין שהוא כמאכל בן דרוסאי ובין נתבשל כל צרכו, כיון דלא איירי כאן לענין מבשל.

וכתב עליו הב״ח וז״ל: ואם קושייתו בכאן קושיא, איני מבין תשובתו, דכיון דאין איסור כשהעליון הוא קר אלא דוקא כשהוא בענין שהעליון יכול להתבשל, היאך מתירו כשהעליון הוא חם, כיון דאפילו כשהוא חם נמי אסור אם לא נתבשל אלא כמאכל בן דרוסאי, דאע״פ דאין דעתו אלא לשמור חומו, אפ״ה אסור כיון שיכול לבוא לידי בישול כמו אילו היה קר. ואם כן הוה ליה לרבנו לפרש כאן חילוק זה ולא להתירו בסתם, כמו שהקשה הרב. אבל נלפענ״ד דאין כאן קושיא, דרבנו לא בא כאן לפרש כל חלוקי דינים שבדין זה, אלא בא בקצרה להורות שאין בדין זה שום איסור הטמנה, ולכן כשהעליון הוא חם מותר להניחו אפילו בשבת, וכשעליון הוא קר אסור בשבת, מפני שמוליד בו חום בשבת. אבל בערב שבת מותר, ואין בו משום איסור הטמנה בדבר המוסיף הבל דאסור אפילו מבעוד יום. ומ״ש רבנו בסוף דבריו שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל, אירישא נמי קאי דכשהעליון הוא חם דמותר אפילו בשבת. דהטעם הוא לפי שאין בזה איסור הטמנה, דאסור הוא אפילו בתבשיל חם. אבל ודאי דמה שמותר דכשהעליון הוא חם, איכא חילוק בין בשיל כל צרכו ללא בשיל אלא כמאכל בן דרוסאי. וכן מה שאסור כשהעליון הוא קר, איכא חילוק בין יכול העליון להתבשל לאין יכול להתבשל. ולא כתבו רבנו כאן, לפי שאין כאן מקומו לכתבו אלא לקמן בסימן שי״ח. עכ״ל הב״ח.

והמעיין בעומק דברי הב״ח יראה שהם כישוב הרב מהר״י בן חביב ז״ל, ושניהם בסגנון אחד בדעת הטור, שבסימן זה סתם וכתב בקצרה, שמה שמותר להניח דבר חם על הקדרה כדי שישמר חומו ולא יצטנן, (דוקא תבשיל שנתבשל כל צרכו ורותח דוקא). ומה שאסור להניח דבר קר על גבי קדרה חמה (אם אינו רותח, אפילו נתבשל כל צרכו). ומדתבשיל שנתבשל כל צרכו ורותח דוקא הוא שמותר להניחו על גבי קדרה חמה בשבת, מינה ילפינן איסורא דאם אינו רותח או אפילו רותח ונתבשל כמאכל בן דרוסאי דוקא, ומכל שכן אם אינו רותח. ועוד מינה ילפינן, דהא דאסור להניח על גבי קדרה חמה בשבת, היינו דוקא אם הוא באופן שיכול העליון להתבשל, שכל כך הקדרה חמה, אבל בלאו הכי שאין העליון יכול להתבשל, מותר להניח אפילו קר, דהוי כתחת הכר או תחת הכסת. ומה שסתם בסימן זה ופירש בסימן שי״ח, נלמד סתום מן המפורש.

ומה שנקט מהר״י בן חביב, ואל זה כיוון רבנו יעקב באמרו ודוקא שהוא בענין שיכול להתבשל, ר״ל שאע״פ שאין כוונתו אלא לפשר בלבד, כיון שהוא בענין שיכול להתבשל אסור אפילו להניחו שם, ולא דיבר כאן כלל לענין מבשל. דקדק בלשונו להודיענו, שהטור כוונתו על דבר שנתבשל כל צרכו ואין צריך בישול והניחו לפשר בלבד, כיון שאינו רותח והקדרה בענין שיכול להתבשל לכן אסור. וזהו מה שדקדק לומר, ולא דיבר כאן כלל לענין מבשל, וכתירוץ הב״ח, והכל עולה (למקור) [למקום] אחד. וכמו כן אם העליון חם דהיינו רותח ונתבשל כל צרכו, דמותר להניחו ע״ג קדרה חמה בענין שיכול להתבשל כיון שהוא רותח. (זרח יעקב)

טז) שם כלי שיש בו דבר קר על גבי קדירה חמה וכו׳. כתב מרן [בב״י], והתשובה בזה גלויה וכו׳, היינו דוקא במקום שאינו יכול לבוא לידי בישול וכו׳. יש להקשות מהא דאמרינן (שבת דף מ׳ ע״ב), אמר רבי יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית וכו׳, ושמע מינה הפשרו הוא בשולו. ופרש״י הפשרו, במקום הראוי לבישול זה הוא בשולו. ע״ש. ואם איתא לדברי ר״י [שם מח. תוד״ה מאי שנא ממיחם], ממאי דזהו בישולו וחייב, דלמא הטעם שאסר משום דכיון דיכול לבוא לידי בישול אסור אפילו הפשר. ודוק. (ידיו של משה)

יז) שם כלי שיש בו דבר קר על גבי קדירה חמה וכו׳. כתב ב״י, והתשובה בזה גלויה וכו׳. נ״ב: עיין מה שכתב הרב ידיו של משה[9] בסימן זה. (דברי מנחם – הגב״י סק״ב)

יח) שם על גבי קדירה חמה. כתב במג״א (סק״א) קדירה וכו׳, [ואם הקדירה התחתונה עומדת על גבי האש] יש לה דין שיהוי ועיין סימן רנ״ג. כן הוא בדפוס ישן, ובמג״א דפוס פראג שנדפסו בשנת תקמ״ה הדפיסו מלת הטמנה, כלומר שיש לה דין הטמנה. וזהו כמו שכתב בספר תוספת שבת, דהיאך מצי למימר דיש לה דין שיהוי, דהא מקרי דבר המוסיף הבל מחמת אש שתחתיה, כמו שכתוב בסימן רנ״ז ס״ח, לכן כתב דמלת שיהוי הוא טעות סופר, וצ״ל הטמנה. זהו תוכן דברי התוספת שבת. ומדברי הפרי מגדים למדתי שאין צריך להגיה, וז״ל: הלכך אם העליונה נוגעת בתחתונה במקצת, או אפילו באויר, ומכוסה עליונה בבגדים, אסור כהטמנה כבסימן רנ״ז ס״ח. ואם עליונה מגולה, אף אם טמונה מקצתה בתחתונה, אף להמחבר אפשר שאין זה הטמנה, ומכל שכן להרמ״א בסימן רנ״ג ס״א כל שאין כולה טמונה, ומיהו דין שיהוי יש לעליונה אע״ג דהקדירה תחתונה מפסקת. ובסימן רנ״ג ס״ג אמרינן דהקדירה ריקנית על פי הכירה הוי כגרופה וקטומה, כמו שכתב המג״א שם (סקל״א),

---

הערות וציונים

9. נדפס באות הקודמת.

סימן רנח סעיף א

אוצר ההלכה

זהו ריקנית וצוננת, מה שאין כן הכא כשהתחתונה חמה ועומדת על גבי האש יש לעליונה גם כן דין שיהוי. עכ״ל. ואם כן מיושב קושיית התוספת שבת, דבזה לא מקרי הטמנה, דלדעת רמ״א לא מקרי הטמנה כלל כל זמן שהוא מגולה למעלה, כמו שכתב בסימן רנ״ג ס״א. ואף לדעת המחבר שם דמצריך שלא תהא הקדירה נוגעת בגחלים, היינו דוקא הקדירה התחתונה עצמה, כמו שכתב שם: וכל זה בענין שיהוי שהקדירה יושבת על כסא של ברזל וכו׳ ואינה נוגעת בגחלים, אבל הטמנה על גבי גחלים אסור. ואם כן כשהקדירה מפסקת בודאי לא הוי הטמנה, ולא גרע הקדירה עליונה משהקדירה יושבת על כסא של ברזל דמקרי שיהוי, ולא שייך לומר דהקדירה התחתונה מקרי דבר המוסיף הבל מחמת אש שתחתיה, כיון שאין העליונה טמונה כדרך הטמנה, כמו שכתב הט״ז כאן. ודוק. (שמן המאור)

יט) שם על גבי קדירה חמה. כתב במג״א (סק״א) ועיין סימן רנ״ג. נ״ב: בס״ג וס״ה. ועיין סימן שי״ח [במג״א] ס״ק כ״ו. (חדושי מוהרמ״ז)

כ) שם על גבי קדירה חמה. כתב מג״א קדרה וכו׳ יש לה דין שיהוי. ופירש מחצית השקל, דהמג״א מפרש דלהכי הוצרך הרב ב״י לטעם דבקדרה חומה מתמעט, דאזיל לשיטתיה בסימן רנ״ג (סעיף א׳) דקדרה עומדת על גבי גחלים, אף על גב שמגולה למעלה מקרי הטמנה וכו׳. ע״ש. ולא אוכל להבין, דש״ע בסימן רנ״ג סעיף א׳ כתב: וכל זה בענין שיהוי שהקדרה יושבת על כסא של ברזל וכו׳ ואינה נוגעת בגחלים, אבל הטמנה על גבי גחלים וכו׳. ומדנקט שהקדרה אינה נוגעת בגחלים, משמע שכסא של ברזל או אבנים נוגעים בגחלים, והקדרה עומדת עליהם ולא מקרי הטמנה, אם כן הוא הדין הכא שהניח על גבי קדרה חמה והעליונה לא נגעה בגחלים, לא מקרי הטמנה אלא שיהוי להמחבר, אם כן אין צריך לטעם דחומה מתמעט. ודברי ט״ז קשים קצת, שבתחילה כתב דברי הרב ב״י שחומה מתמעט, ולסוף כתב שש״ע כתב אין זה כטומן, כיון שרק מונח עליו. (דברי צבי)

כא) שם על גבי קדירה חמה. כתב במג״א (סק״א), ואם הקדירה התחתונה עומדת על גבי האש יש לה דין שיהוי, ועיין סימן רנ״ג. כוונתו דשם בסעיף ג׳ ובסעיף ה׳ איתא דאפילו בשבת שרי, ומיהו שם מיירי באינה עומדת אצל האש[10]. ועיין בסימן שי״ח (סעיף ז׳) איתא שתי דיעות בעומדת אצל האש. ומיהו שם מיירי דהקדירה העליונה רותחת, וכאן בעליונה קר אינו מותר אלא מבעוד יום, והקדירה תחתונה אינה עומדת אצל האש, ובעומדת תחתונה אצל האש, אסור אפילו מבעוד יום בעליונה קר, מטעם שיהוי. (דעת ומזימה)

כב) שם על גבי קדירה חמה. וכתב המג״א, ואם הקדירה התחתונה עומדת על גבי אש, יש לה דין שיהוי. ע״כ. וכתב בתוספת שבת דהוא טעות סופר וצ״ל דין הטמנה, דהא מקרי דבר המוסיף הבל מחמת האש שתחתיה כמו שנתבאר בסימן רנ״ז ס״ח. ע״כ. ודבר זה צריך עיון גדול, דעל כרחך צריך לומר דמיחם שעל גבי אש הוא עצמו לא מקרי דבר המוסיף הבל, דאם לא כן איך מותר ליתן על גביו לאותן הסוברין הטמנה במקצת שמיה הטמנה, וכמו שכתבתי בסימן רנ״ז (סק״ט)[11]. אלא דבטמונה בבגדים מלמעלה, לומר מחמת אש שתחת המיחם הבגדים מוסיפין הבל, זה צ״ע, דלא מבעיא לדעת רמב״ן [בחדושיו שבת ריש פרק במה טומנין] והר״ן ז״ל [שם כב. ד״ה ויש], דהא דקופה שטמן בה אסור להניחה על גבי גפת של זיתים, היינו דוקא היכא דלא מפסיק אוירא בין קדירה לגפת, שאע״פ ששולי הקופה מפסיקין, אכתי הטמנה מקרי, והוי ליה כאילו הטמין בדבר שאינו מוסיף, ונתן הכל על גבי דבר המוסיף. ע״כ. דפשיטא דבעל גבי מיחם קשה לומר כן, דדוקא בקופה שטמן בה שייך לומר כן. אלא אפילו לדעת הרשב״א ז״ל [שם מז: ד״ה ועוד] דאף בדמפסיק אוירא בין קדירה לגפת אסור, מכל מקום נראה דבמיחם מפסיק גם הרשב״א ז״ל מודה דמותר. וזה לשון הרשב״א ז״ל (בדף מ׳ ע״ב [ד״ה ומכלל]) בסוגיא דמביא אדם קיתון, והביאו הר״ן ז״ל [יט. ד״ה ת״ר מביא]: מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו, ואע״פ שהקדירה נתונה על האש, אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי מיחם ודאי אסור, שהרי אסור להטמין משחשיכה אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו, ואפילו בדבר שאינו מוסיף הבל. ע״כ. והובא בב״י בסימן רנ״ג [ס״ה ד״ה וכתב הר״ן], ובסימן זה. ומשמע להדיא דגם סוף דבריו קאי על קדירה שנתונה על גבי אש, ואף על פי כן לא אסר אלא משחשיכה. ולפי זה אתי שפיר מה שאנו מטמינין על גבי התנור בבגדים, דדמי לעל גבי מיחם שעל גבי אש. ובמשבצות זהב (סס״י רנ״ט סק״ג [ד״ה הטמנה]) כתב, כירה קטומה ודאי אינו מועיל בהטמנה, ואפילו ישים עליה קדירה ריקנית וכדומה ויתן עליה קדירה ויכסה בבגדים אסור. ולא דמי לסימן רנ״ג במג״א (סקל״א), התם שהייה, הא הטמנה [וכו׳]. ע״כ. ולפ״ז גם על גבי מעזיבות שלנו אסור. ועתה ראיתי שגם בקני המנורה (סק״א) כתב כן, ולפע״ד דברי הרשב״א והר״ן ז״ל משמע כמו שכתבתי.

ומה שנוהגין להטמין על גבי מעזיבה בלי דבר המפסיק, נראה דדוקא בלא נתבשל כל צרכו הצריכו דבר המפסיק, אבל לא בנתבשל כל צרכו. ולכן יותר נראה דמה שכתב המגן אברהם יש לה דין שיהוי קאי על הקדירה התחתונה, וכמ״ש התוספת שבת בסוף דבריו. אלא שצריך עיון, דהא קאי על דברי המחבר, ולדעת המחבר נוגעת בגחלים הטמנה מקרי. ואפשר לדחוק דמה

הערות וציונים

10. עיין להרב משנה ברורה שם (סקפ״א, סקפ״ה), ולהרב כף החיים (סקס״ז, סקע״א), דכתבו דמיירי אף בקדירה שעומדת אצל האש. ע״ש. וע״ע בשו״ת יחוה דעת (ח״ב סימן מ״ה). **11.** נדפס לעיל בסימן רנ״ז אות כ״ז.

אוצר ההלכה

שכתב המג"א אם הקדירה התחתונה עומדת על האש, היינו שאינה נוגעת בגחלים. וכן צריך על כרחך לומר מה שכתב המחבר בסימן שי"ח (סעיפים ז' - ח') להניח על גבי מיחם שעל האש, דמיירי שאין המיחם נוגע בגחלים, דאם לא כן, איך מותר להניח המיחם עצמו, ודוחק לומר דמיירי בהניח המיחם באיסור. (תהלה לדוד – סק"א)

כג) שם על גבי קדירה חמה. ואם הקדירה חמה עומדת על האש, יש לה דין שיהוי. מג"א. אע"ג דבסימן רנ"ג (ס"ג) מותר ליתן על גבי קדירה ריקנית[12], היינו צוננת, מה שאין כן כשתחתונה חמה ע"ג האש, יש לעליונה גם כן דין שיהוי. **ובתניא** [ש"ע הגר"ז בקונטרס אחרון] **כתב, דבסימן שי"ח** (ס"ח) הכריע הש"ע להקל דלא דמי לכירה, כמ"ש המג"א עצמו שם (בסקכ"ו), וכן פסק בתניא סימן רנ"ג [סכ"ו] דמותר ליתן על גבי קדירה חמה הטמונה על גבי האש. (באר יעקב – קרויזר – סק"ב)

כד) שם שאין זה כטומן וכו'. כתב ב"י, פשוט הוא, שהרי אין הקדירה חמה וכו'. עיין מה שכתב הרב מאמר מרדכי (סק"ב). (דברי מנחם – הגב"י סק"ד)

כה) שם שאין זה כטומן וכו'. כתב מרן בב"י, דטעמא דלא חשיב כמטמין בדבר המוסיף הבל, שהרי אין הקדירה חומה מוסיף. משמע דבהנחת הכלי על המיחם חשיב הטמנה, ואזיל לטעמיה בסימן רנ"ז (ס"ח) דבנגיעת הקדירה על הגחלים חשיב הטמנה אף שגוף הקדירה עומדת מגולה, ואם כן לכאורה קשה, דאמאי שרי [בסימן שי"ח ס"ו] להניח מיחם על גבי מיחם לשמור חומו בשבת. ודוחק לומר דמיירי כשפינהו ממיחם למיחם[13], ואע"פ כן אין בו משום בישול כיון דעדיין יד סולדת בו. ועיין למוה"ר בספר ערך השלחן בסימן רנ"ג (אות ד')[14]. אבל מדברי הרשב"א בריש פרק במה טומנין [שבת מח. ד"ה אבל] גבי מניחין מיחם על גבי מיחם שכתב בשם רבנו יונה, משמע דלא חשיבא הטמנה אלא כשמניח המיחם על גבי המיחם ומטמין את שניהם בכרים וכסתות, ואז חשיב כדבר המוסיף הבל, ואסור להטמין בו אף הצונן, כיון דמוליד בו חום וחומו ניכר. ומדברי מרן בסימן שי"ח (סי"ז) משמע דאף שמוליד בו חום וחומו ניכר לא חשיב כדבר המוסיף הבל, דהא לדעת מרן הך הנחת המיחם על גבי המיחם חשיבא הטמנה. ונראה דאף לדעת הרשב"א אינו אסור אלא משחשיכה, וכן משמע מלשון הר"ן [שם יט. ד"ה ת"ר מביא] שהביא מרן ב"י בסימן רנ"ג [ס"ה ד"ה כתב הר"ן] בשם הרשב"א [שם מ: ד"ה ומכלל] שכתב וז"ל: שמותר לתת על פי קדירה וכו' לחממן וכו', שהרי אסור להטמין משחשיכה וכו'. ומדכתב לחממן משמע דמיירי בצונן, ומוכרח הוא, דהא כתב הוא עצמו בריש פרק במה טומנין דאם הוא חם מותר אפילו בשבת, ועל כרחך לא אסר אלא מטעם זה, כיון שמוליד בו חום וחומו ניכר חשיב כדבר המוסיף הבל, והתם לא אסר אלא משחשיכה. וכן משמע ממה שהקשה בחדושיו בפרק כירה (דף ט"ל [ע"א ד"ה ועם]) וז"ל: דקשיא לי, דרבה אמאי נקט רמץ דמוסיף הבל, הא משחשיכה אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל נמי אסור. והתם מיירי בצונן, ועל כרחך מטעם זה הוא דאסור כיון דמוליד בו חום.

אך לכאורה קשה, דהא ליכא מאן דפליג בזה דאין טומנין את החמין בשבת אפילו בדבר שאין מוליד בו חום, וצריך לומר דהכא שאני, כיון דהך הטמנה היתה מערב שבת, אף שתבשיל זה לא היה טמון מערב שבת, מותר, ולא גזרו בזה. וצ"ע. (מעיני ישועה)

כו) שם שאין זה כטומן וכו'. כתב הטור (סימן רנ"ח), ואם הניחו בערב שבת מותר, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל. לדעת הטור לעיל (סימן רנ"ג), כל שמעמיד על גבי גחלים מקרי הטמנה, והיה מקום לומר דמעמיד מיחם על גבי מיחם הוי כמעמיד על גבי גחלים, ואמר דזה מותר. אבל קשה, דהלא חם על גבי חם מותר אפילו בשבת, הרי שאין בזה משום הטמנה. ועוד, שהרי דברי הטור בקר. ונראה דבשניהם חמים ודאי לא איצטריך לאשמעינן, אלא בעליון קר אשמעינן דלא נאסר אלא משום שבא לידי בישול, אבל משום הטמנה ליכא, דאם כן גם מבעוד יום אסור, אלא דוקא בשבת משום בישול.

והנה אם העמיד קר על גבי חם וכיסה בבגדים בשבת, כתב הר"ן [שבת כב. ד"ה ומקשו] בשם ה"ר יונה, דזה אסור אפילו כשאי אפשר לבוא ליד סולדת, דזה מקרי מטמין את החמין, ולא כמטמין את הצונן, ואסור בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, אבל מבעוד יום מותר, דאפילו אי חשבת ליה למטמין את החמין, אכתי הוא כמטמין בדבר שאינו מוסיף הבל דמותר. ויש כאן מקום עיון ממה שכתב הטור (סימן רנ"ז), דאם כיסה בבגדים והניח הקדירה בתוך כירה הגרופה אסור, דחשיב כמטמין בדבר המוסיף הבל כיון דהכירה מוסיפה הבלה בבגדים, וכבר הקשו כן האחרונים ז"ל במשנה ברורה (סימן רנ"ח בבה"ל ד"ה שאין). ונראה דמוסיף הבל מחמת הקדירה אינו בכלל גזירת חכמים, שהרי לעולם כשמטמין את החמים בדבר שאינו מוסיף הבל, הם מוסיפים הבל על ידי הקדירה עצמה, והלכך אף כשמעמיד על קדירה אחרת גם כן מותר, שלא אסרו להעמיד שתי קדירות תחת כיסוי אחד. ואם אינו מכסה התחתון אלא העליון, לא חמיר מאילו כיסה שניהם, וזה שכתב ב"י (ס"ס רנ"ח) שאין זה מוסיף הבל מצד עצמו אלא הולך ומצטנן, ר"ל דענין זה אינו עושה דין מוסיף הבל כאן, אבל הוספת הבל של כירה שפיר הוי בכלל הגזירה, והלא גם רמץ הולך ומצטנן ועיקר הגזירה שמא יטמון ברמץ.

הערות וציונים

12. כוונתו להקשות על המג"א, דאם איתא דיש לקדירה העליונה דין שהוי, קשה מסימן רנ"ג (ס"ג) שהתיר מרן לתת אותה על גבי קדירה ריקנית שאצל האש אפילו בשבת. ומתרץ דשאני התם שמניח הקדירה על גבי קדירה צוננת, שאז אע"פ שהתחתונה אצל האש, אין לעליונה דין שיהוי. **13.** עיין סימן רנ"ז ס"ה. **14.** נדפס לעיל בסימן רנ"ג אות רכ"ז.

סימן רנח סעיף א

אוצר ההלכה

ודין שמטמין את הצונן על גבי חם בשבת, ליכא מאן דפליג עליה דה"ר יונה, וכן מבואר בר"ן [שם יט. ד"ה תנו רבנן מביא] בסוגיא דנותן אדם קיתון של מים כו', והוא מדברי הרשב"א [שם מ: ד"ה ומכלל]. ומה שכתב במשנה ברורה (סימן רנ"ח) בשער הציון [סק"ד] לדחות דמשום בישול אתינן עלה, אינו מובן, דבר"ן מבואר דמשום הטמנה בשבת אתינן עלה. ויותר מבואר הדבר ברשב"א, שסיים בהדיא דאע"ג דמותר להטמין הצונן שיפוג צינתו, מכל מקום ע"ג מיחם אסור, וכדברי ה"ר יונה. ובמשנה ברורה שם בשער הציון [סק"ז] כתב להקל בדעתו להפיג צינתן, וזה תימה דלאו במחשבתו תלוי, אלא במניח תחת הכר שאין כאן תוספת הבל הוא בכלל מותר להטמין את הצונן, אבל על גבי מיחם אין זה בכלל היתר צונן, אלא דינו כמטמין חמין בשבת, ומעשה הטמנה זו אסורה.

(חזון איש – סימן ל"ז סקי"ח)

כז) שם שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל. הרב ט"ז ז"ל כתב וז"ל: בב"י כתב הטעם שהרי אין הקדירה חמה מוספת הבל, אדרבה חומה מתמעט והולך. ונראה לי שאין בכלל זה אלא מה שרוצה להטמין לשעות הרבה, שאפשר שתתקרר הקדירה קודם כלות הזמן ההוא, אבל אם רוצה לשעה מועטת, וליקחו משם בעוד הקדירה חמה, אסור, דהוי דבר המוסיף הבל על כל פנים. ועל כן לא יפה עושים שבימות החורף לוקחים כלי ובתוכו משקה, ותוחבין אותו בשבת לתוך כלי מלא מים חם שיפיג צנתו בתוכו, שזהו דרך הטמנה ממש וכו'. ע"ש. ויש להרגיש עליו, דדינו של מרן הכא איירי בערב שבת מבעוד יום, דשרי להניח דבר קר על גבי קדירה חמה שאין זה כטומן במוסיף הבל, ור"ל כיון דבערב שבת אסור להטמין בדבר המוסיף הבל ושרי בשאינו מוסיף, משום הכי שרי בערב שבת שאינו מוסיף הבל, דכל שעה מתקרר והולך, אבל בשבת גופיה הלכה רווחת היא בש"ס [שבת לד.] ופסקוהו לעיל סימן נז"ר [ס"א], דאפילו בדבר שאינו מוסיף הבל אסור. ואם כן כיון שהמעשה שראה היה בשבת שתוחבין כלי מים צוננין לתוך החמין, לא היה צריך להצעה זו ולחלק בין זה שנותנו לשעה מועטת לנותנו לשעות הרבה, דאפילו שאינו מוסיף כיון שעושה כן בשבת אסור. וכן הוא לשון רבנו הטור: אין מניחין כלי שיש בו דבר קר על גבי קדירה חמה בשבת, שהרי מוליד בו חום בשבת, ואם הניחו בערב שבת [מותר], שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל. הרי דבשבת עצמו אסור, אפילו שאינו טומן במוסיף. וכבר ראיתי להרב מאמר מרדכי ז"ל (סק"ב) שכתב על דברי הרב ט"ז ז"ל הללו, דיש לדקדק במה שכתב דלא יפה עושים וכו' דמיירי בשבת, ולא היה לו לכתוב זה על דברי הש"ע כאן שהם בערב שבת. ע"ש.

ואפשר לידחק דכוונת הרב ט"ז ז"ל ללמוד דינו שהוא בשבת מאיסור דערב שבת בדרך זה, דהנה בערב שבת אסור להטמין בדבר המוסיף ומותר בשאינו מוסיף, ובשבת גופיה שרי ליתן מים צוננין לתוך כלי שני של מים חמין, ולא לתוך כלי ראשון, כבסימן שי"ח (סי"ג). והשתא יליף הרב ט"ז ז"ל, דכמו דבערב שבת אפילו בדבר שאינו מוסיף, דהיינו על גבי קדירה, אי הוי דרך הטמנה, דהיינו שמכוין לחממו ומוציאו קודם שתתקרר אסור, דהוי כטומן במוסיף, הגם דהוי בדבר המותר, הוא הדין והוא הטעם בדבר המותר בשבת, כגון מים צוננין לתוך מים חמין בכלי שני, דאי מטמין הכלי כולו בתוכו דהוי דרך הטמנה וכוונתו לחמם דוקא, יש לאסור בשבת אפילו בכלי שני, ולהכי כתביה הכא ושנאו לקמן בסימן שי"ח (סקי"ט). ע"ש. ועיין להרב אליה רבה ז"ל [סק"ג] שדחה דינו של הרב ט"ז ז"ל, והעלה להתיר כיון דבכלי שני איירי. ועיין מה שכתב על דבריו הרב פרי מגדים ז"ל בחלק משבצות זהב מה שכתב ליישב דברי הרב ט"ז, ונביא דבריו באות שאחרי זה[15]. (פתח הדביר ח"ג – סק"ב)

כח) שם שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל. הא דאסר הרב ט"ז להטמין צונן לתוך החמין אפילו בכלי שני, אי הוי דוקא כשהכלי השני הוי יד סולדת בו, או אפילו כשאין היד סולדת בו. הנה הרב פרי מגדים ז"ל בחלק משבצות זהב בדין זה כתב וז"ל: והנה הרב ט"ז בכאן חידש דין אחד, והוא, דודאי כלי שיש בו מים חמין, אף בכלי שני שיד סולדת בו וכו', כשטומן לזמן מועט ורוצה שיתחמם בה, ודאי מקרי מוסיף הבל וכו'. ע"כ. גם לקמן סימן רנ"ט במשבצות זהב בדיני שהיה והטמנה [סק"ג ד"ה הטמנה] כתב וז"ל: ומה הם הדברים המוסיפין הבל, מבואר ברנ"ז ס"ג. ומדברי הרב ט"ז [סימן] רנ"ח למדנו חידוש, דאפילו חמין בכלי שני שיד סולדת בו (ויש לומר דוקא יד סולדת בו) מוסיף הבל מקרי, אי מטמין לפי שעה וכו'. ע"כ. הרי שכתב דוקא יד סולדת בו, והוכרח לאוקומי למילתיה בהכי, למען הציל אותו מקושיות הרב אליה רבה ז"ל [סק"ג], ולהעמיד דין הרב ט"ז ז"ל. כיע"ש. ואין זה סותר למה שכתב (הרב ט"ז) [הרב חיי אדם] ז"ל (בכלל ב' אות ח') וז"ל: אסור להטמין כלי עם משקים צונן בכלי שיש בו חמין, אף על גב דאינן חמין כל כך שיהיה שייך בישול, אם מטמין כולו בתוכו הוי הטמנה ואסור. ט"ז סימן רנ"ח. וכל שכן דאסור להניח בתוכו כשהוא חם כל כך שיכולים הצוננין להתבשל, ואז אסור אפילו אין מטמין כולו בתוכו. עכ"ל. ולכאורה ראוי להתבשל ויד סולדת בו חד מלתא היא, כדמשמע מדברי (הרט"ז) [הש"ע] ז"ל לקמן סימן שי"ח (סעיף טו"ב) שכתב: אסור ליתן צונן על המיחם אפילו להפשיר, כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה מניחו שם הרבה היה בא לידי בישול, דהיינו שיהיה יד סולדת בו. ע"כ. ומשמע דכשבא לידי בישול מפרש דהיינו כשהיד סולדת בו, וכיון דהרב חיי אדם ז"ל מפרש דברי הרב ט"ז בשאינו חם כל כך שאינו בא לידי בישול, משמע דאין יד סולדת בו, ואפילו הכי אסור במטמין כולו, וזה דלא כהרב פרי מגדים ז"ל דמפרש להו ביד סולדת בו כנזכר.

הערות וציונים

15. נדפס באות הבאה.

אוצר ההלכה

מיהו לפי האמת נראה דלא פליגי כלל, דגם הרב חיי אדם מודה דאין היד סולדת בו שרי, ומה שכתב שאינו חם כל כך, לאו היינו שאין היד סולדת בו, אלא כדמסיים למילתיה שאינו מתבשל, והיינו כדאמרינן בפרק כירה (דף מ׳ ע״ב) דכלי שני אינו מבשל ולהכי שרי. והתוספות ז״ל שם בד״ה ושמע מינה כלי שני אינו מבשל כתבו וז״ל: תימה מאי שנא כלי שני מכלי ראשון, דאי יד סולדת, אפילו כלי שני נמי מבשל, ואם אין יד סולדת, אפילו כלי ראשון נמי אינו מבשל. וי״ל שכלי ראשון מתוך שעמד על האור דפנותיו חמין, ומחזיק חומו זמן מרובה, ולכך נתנו בו חכמים שיעור דכל זמן שהיד סולדת בו אסור, אבל כלי שני אף על גב דיד סולדת בו מותר, שאין דפנותיו חמין והולך ומתקרר. עכ״ל. מבואר להדיא דיד סולדת בו יכול להיות בכלי שני הגם דאינו מבשל, ודוקא בכלי ראשון שעמד על האור הוא דאם היד סולדת בו ודאי מבשל, מה שאין כן בכלי שני. וגם הרב ט״ז ז״ל בדין זה בכלי שני אייריי, וכמבואר להדיא בדבריו בסימן שי״ח (סקי״ט), ולכך כתב הרב משבצות זהב ז״ל דאיירי בהיד סולדת בו, ולכך כשכולו טמון אסור הגם דכלי שני אינו מבשל, כיון דהוי דרך הטמנה, דאי בכלי ראשון תיפוק ליה דמבשל. וגם הרב חיי אדם ז״ל הכי הוא דקאמר, דהגם דאינו חם בשיעור המבשל, דאפילו אם היד סולדת בו כיון דכלי שני הוא אינו מבשל, אפילו הכי אסור להטמין כולו, ומיהו היינו דוקא כשהיד סולדת בו כנזכר. מיהו זה שסיים הרב חיי אדם וכתב, וכל שכן דאסור להניח בתוכו כשהוא חם כל כך שיכולים הצונן להתבשל וכו׳, קשה, דכיון דבכלי שני איירינן עד השתא, היכי משכחת לה שיהיה חם שראוי להתבשל הצונן בתוכו, הלא כלי שני לעולם אינו מבשל אפילו יד סולדת בו, ולא היה לו לומר דאסור להניח בתוכו וכו׳, דמשמע דקאי אכלי שני דאיירי ביה ברישא בדין הט״ז, רק הוה ליה למנקט למלתיה בכלי ראשון. ועיין להגאון מוה״ר שניאור זלמן ז״ל בש״ע שלו בקונטרס אחרון (סימן נז״ר סק״ג) במה שכתב על דברי הרב ט״ז ז״ל הללו, כי דבריו צריכין ביאור. ועיין לקמן סימן רנ״ט בדיני שהיה והטמנה להרב מגן אברהם ז״ל שכתב: אבל לתת לתוכן קנקן עם משקין פשיטא דאסור. ע״ש. והרב מחצית השקל ז״ל שם הביא דברי הט״ז ז״ל הללו, ודייק מינייהו דאם צוננין מגולין למעלה אין בו איסור הטמנה. ואולם היינו דוקא כשהכלי שבו החמין הוא כלי שני דאין בו משום בישול, אבל מגן אברהם פה אייריי שנותנין כלי עם הצוננין תוך הקדרה הקבועה בתנור, וזה יש לו דין כלי ראשון, ואסור משום בישול אפילו הצוננים מגולין למעלה

ואחר זמן רב בא לידי בתורת שאלה ספר זרע אמת ח״א להה״ה מהרי״ך ז״ל, וראיתי לו שם בחידושיו לשבת (סימן י׳) שעמד באורך על דינו זה של הרב ט״ז ז״ל וחלק עליו, ונעשה סניגור למנהג שנוהגין להניח ביצים מגולגלים קרים בתוך כלי שני, דכיון דאינו אלא צונן, ואינו מטמין אלא בכלי שני דאין בו כדי להוסיף הבל אלא להפיג צינתן, לית דין צריך בשש דודאי שרי, ודלא כהמגן דוד. ושוב הביא דברי הרב אליה רבה (סק״ג) שכתב כן לחלוק על הרב ט״ז, דבדבר שאינו מוסיף הבל כגון כלי שני, מותר להטמין בשבת כדי שתפוג צינתו, והנאהו. ע״ש. ונראה דלפי דברי הרב פרי מגדים ז״ל הנזכר, דמוקי דברי הרב ט״ז דוקא כשהיד סולדת בו ניחא, דגם הרב ט״ז אפשר יודה בהיתרו של הרב זרע אמת ז״ל שאין היד סולדת בו, ולהיות שכבר נעתקתי לענינים אחרים איני מחליט הדברים, ואתה תחזה[16]. (פתח הדביר ח״ג – סק״ג)

כט) שם שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל. כתב הט״ז, דעיקר טעם ההיתר, כיון שאין כולו טמון בתוכו ממש רק מונח עליו. אבל אם רוצה להטמין כלי שיש בו צוננים בתוך כלי חם לשעה מועטת, אסור בשבת. עיין שם דפתח דהוי מוסיף הבל, ולפי זה גם בערב שבת אסור, (וסיים לענין שבת דזה אסור גם באינו מוסיף הבל). ובעיקר הדין אם מטמין בקדרה חמה מבעוד יום אם מותר, לדעת רבנו ברוך[17], והוא מה שכתב הב״י כאן שאין הקדרה מוספת הבל אדרבה חומה מתמעט והולך, מותר גם להטמין תוך הקדרה, אבל לדעת ר״י שבתוספות פרק במה טומנין ([שבת] דף מ״ח ע״א בד״ה דזתים), דכל שהוא דרך הטמנה אסור גם בחם מחמת אש וחומה מתמעט, אם כן הכא נמי אסור, דזהו ודאי דרך הטמנה ממעשה דאנשי טבריא [שבת לח:] שהביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין. אלא דרבנו ברוך סבירא ליה דשם חם מחמת עצמו אין חומו מתמעט, ולפי מה שכתבתי לעיל [סימן רנ״ז ס״ג ד״ה אמנם][18] דתליא בחלופי הגרסאות בפרק במה מדליקין (דף ל״ד ע״ב), דאין טומנין מבעוד יום בדבר המוסיף הבל, דלגירסת רי״ף [שם יד:] ורמב״ם [הלכות שבת פ״ד ה״ב] משום שמרתיח, אם כן הכא נמי נהי דמתקרר לזמן מרובה, מכל מקום לשעה מועטת יש לחוש שירתיח. אלא דלפי גירסתם מותר להטמין בין השמשות במוסיף הבל, כמבואר ברמב״ם בפ״ד מהלכות שבת [שם]. ולגירסת רש״י ושאר פוסקים דגזרה שמא יטמין ברמץ, והיא גם כן סברת רבנו ברוך בספר התרומה [סימן רל״א], שפיר אמרינן בדבר שאינו חם מחמת עצמו דמתקרר והולך, מותר גם בדרך הטמנה, ואם כן בין השמשות יש לומר דמותר ממה נפשך להטמין כלי [מלא] במים צוננין וכדומה תוך כלי חמה אם אינה כלי ראשון, דבכלי ראשון בלאו הכי אסור, דמבשל אסור בין השמשות, אבל בכלי שני אף דמטמין רק לשעה מועטת דודאי מוסיף הבל, ומטמינה כולה ואינה מגולה מלמעלה, דבכהאי גוונא אוסר הט״ז כאן, וכמ״ש

הערות וציונים

16. עיין בשו״ת תפלה למשה ח״א (סימן ל״ד אות ד׳) שהעיר, שאין דברי הט״ז נכונים כלל לדעת מרן, ושכ״כ החזון איש (סי׳ ל״ז סקל״ב), נדפס לקמן אות ל׳. **17.** כן נראה ממה שכתב בספר התרומה (סימן רל״א דיני הטמנה) שמותר להטמין קדירה על קרקע חמה, משום שחומה מתמעט והולך. **18.** נדפס לעיל בסימן רנ״ז אות צ״א.

אוצר ההלכה

הט״ז בסימן שי״ח (סקי״ט), מכל מקום בין השמשות יש לומר כמו שכתבתי.

ובלאו הכי מה שחידש הט״ז דכשמטמין לשעה מועטת אסור במה שמוסיף הבל בשעה מועטת אף דמתקרר אח״כ, ועיין בפרי מגדים, צריך עיון, דהא מבואר בתוספות [מז: ד״ה במה טומנין] ורא״ש [פ״ד סימן א׳] ריש פרק במה טומנין, דהטמנה מה דהחמירו בה משהייה, לפי דשהייה סתמא לאכילת הלילה, אבל הטמנה לצורך מחר, ובשהייה דהוא מגולה אינו צריך לחתוי כל כך כיון דהוא לצורך הלילה, וגם מעט חתוי אין מועיל לו כל כך, אבל הטמנה דסתמא למחר צריך חתוי שלא יתקרר, ומעט חתוי מועיל לו כיון שטמון. ע״ש. ומה דאיצטריכו שני טעמים, יובן ממה שכתב מהר״ם מלובלין שם [תוד״ה במה], והיינו דודאי לצורך הלילה יועיל לו גם מעט חתוי אף דמגולה, דעדיין הקדרה והכירה חמין, אלא דלזה יש לומר דאין צריך חתוי, דבלאו הכי חם. ואם משהה לצורך מחר או כבר נצטנן דצריך חתוי, לזה אמרו דאינו מועיל לו חתוי כיון דמגולה. ע״ש. ואם כן בהטמנה לצורך שעה הוה ליה למימר דאינו חמיר משהייה, והרי שהייה מותר על גרופה וקטומה דלא שייך שיחתה, מכל שכן בגפת וכדומה, אלא כיון דסתם הטמנה למחר, לא חלקו חכמים, ואם כן במטמין בדבר המתקרר למחר, דמודה הט״ז דמותר להטמין בו לצורך מחר, ממילא אין לאסור גם לצורך שעה, כיון דלצורך שעה אין צריך חתוי, והוי כשהייה דמותר על כירה גרופה. ולא פלוג לא שייך בזה, כיון דאם [ה]טמין בזה לצורך מחר, ודאי מותר. (ערך שי)

ל) שם שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל. ובמשנה ברורה [סק״ב] כתב בשם אחרונים ז״ל, דכלי צונן אסור לתחוב לתוך חמין משום הטמנה, והא דמבואר בגמרא (דף מ׳ ע״ב) דבמקום דליכא משום בישול מותר אפילו בכלי ראשון, וכן הוא בש״ע (סימן שי״ח סי״ג) דמותר ליתן לתוך כלי שני, היינו באינו תוחב כל הכלי. והוא על פי דברי רמ״א [סימן רנ״ג ס״א] שאין הטמנה במגולה מלמעלה. אמנם למה שכתבתי (ס״ק י״ט)[19] דמקצתה טמונה מקרי הטמנה, ואפילו העמידה על גבי גחלים ולא כיסה כלל הויא הטמנה, אם כן מוכח בגמרא דאין נתינה בחמים בכלל הטמנה, וכמו שכתבתי לעיל. והלכך מותר להשקיע כוס צונן מוקף צמיד פתיל תוך חמים כל שאין בו משום בישול, כגון בכלי שני, או מבושל ונצטנן באופן שאין בישול אחר בישול כגון יבש, או אפילו לח לדעת הרמב״ם [הלכות שבת פ״ט ה״ג] ושאר פוסקים, ואין בזה משום הטמנה, ואף אם יגיע ליד סולדת מותר, כיון דאין כאן שם הטמנה כלל.

והנה למדנו מהאמור, כשצריכין להחם את המרק או התבשיל המבושלים כל צרכן מערב שבת, בשביל תינוקות או בשביל מפונקים, מותר ליתן הכוס תוך מים חמים בכלי שני אף שהיד סולדת, ואין בזה לא משום בישול ולא משום הטמנה, ואף בכלי ראשון אם אי אפשר לכוס להתחמם שיהא יד סולדת.

(חזון איש – סימן ל״ז סקל״ב)

לא) שם שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל. הנה הט״ז (סימן רנ״ח סק״א) כתב, שלא יפה עושים בימות החורף שלוקחים כלי שיש בו משקים צוננים ונותנים אותו לתוך כלי מלא מים חמים כדי שיפוגו צינתן, שזהו דרך הטמנה ממש, כיון שכל הכלי טמון בתוכו, והטמנה אסורה אפילו לזמן מועט. ע״ש. וכ״כ עוד הט״ז סימן שי״ח (ס״ק י״ט). וכן פסק המשנה ברורה (סימן רנ״ח סק״ב). אולם האליה רבה (סימן רנ״ח סק״ג) כתב על דברי הט״ז, ולפע״ד יפה עושים, שהרי המים החמים בכלי שני הם, וא״כ מקרי אינו מוסיף הבל, כדמשמע בש״ע (סימן רנ״ז ס״ה), ושם (בסעיף ו׳) מבואר שמותר להטמין הצונן בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל כדי שתפוג צינתן. וגם הרב בגדי ישע (סימן רנ״ח)[20] כתב על דברי הט״ז, שיפה השיג עליו האליה רבה. ע״ש. וכן פסק בש״ע הגר״ז (סימן שי״ח סעיף כ״ג) וז״ל: מותר להעמיד קיתון של מים או של שאר משקים צוננים בתוך כלי שני שיש בו מים חמים, ואפילו להטמינו כולו בתוכו מותר, לפי שמותר להטמין את הצונן לחממו בדבר שאינו מוסיף הבל, ומים חמים בכלי שני נחשבים כדבר שאינו מוסיף הבל. ע״ש. וע״ע בש״ע הגר״ז (סימן רנ״ז [סק״ב]) בקונטרס אחרון. וכן מצאתי להגאון זרע אמת בחידושיו לשבת ח״א (סוף סימן י׳) שפסק, שמותר להטמין את הצונן אפילו דרך הטמנה ממש, ולפי זה שפיר עבדי הנוהגים להניח ביצים מגולגלות קרות בתוך מים חמים בכלי שני, כיון שאינן אלא צוננים ואינו מטמין אלא בכלי שני, שאינו מוסיף הבל, ולית דין צריך בשש. ודלא כהט״ז שאסר אף בכלי שני כשטומן את כל הכלי במים חמים של כלי שני, ובקשתי לי חבר ומצאתי להרב אליה רבה (סימן רנ״ח סק״ג), שפסק שיפה עושים הנוהגים כן, והנאני שכיוונתי לדעתו, אלא שאני הכרחתי דבר זה בראיות בריאות וטובות. ומניה ומני יתקלס עילאה. ותו לא מידי. ע״כ. גם התוספת שבת (סימן רנ״ח סק״א) כתב, שדברי הט״ז בזה אינם מוכרחים. וכן כתב בספר תורת שבת (סימן רנ״ח סק״א) לדחות דברי הט״ז. וכן כתב הרב מאורי אור (חלק באר שבע דף ק״א ע״ב)[21], שמותר להטמין בשבת את הצונן בתוך כלי שני, וכמ״ש האליה רבה. וכן משמע בבית יוסף. ע״כ. וכן העלה להקל בשו״ת שאלי ציון ח״א (סימן י׳ עמוד פ״ו). ע״ש. (וע״ע בספר מאמר מרדכי ס״ס רנ״ח, ובספר יד יוסף סימן שי״ח סוף ס״ק מ׳). ומצאתי להריא״ז (בפרק ד׳ הלכה ב׳ אות ב׳) שכתב, ונראה בעיני שתבשיל שנצטנן לגמרי מותר להטמינו בתוך מים חמים לחממו, ואפילו אחר חשכה, שלא אסרו להטמין אחר חשכה משום שמא ירתיח, אלא בדבר שהוא חם קצת, אבל בדבר שהוא צונן מותר, שאפילו דבר חם קצת מותר ליתנו בכלי שני. ע״כ. וכיוצא בזה כתב המאירי (שבת לח: עמוד ק״נ). ע״ש. וכן משמע

הערות וציונים

19. נדפס לעיל בסימן רנ״ז אות קצ״ט. **20.** נדפס לעיל אות ו׳. **21.** נדפס לעיל אות ה׳.

אוצר ההלכה

מסתימת לשון מרן הש״ע (סימן שי״ח סעיף י״ג): מותר ליתן קיתון של מים או של שאר משקים בכלי שני שיש בו מים חמים. ע״ש. ולא חילק אם כולו שקוע בתוך המים החמים או מקצתו, משמע שמותר בכל אופן. וכן פסק החזון איש (סימן ל״ז ס״ק ל״ב)[22] ד״ה ובמשנה ברורה, שמותר להשקיע כלי שיש בו משקה צונן ומכוסה יפה בצמיד פתיל, לתוך כלי שיש בו מים חמים, והוא כלי שני, ואפילו אם יגיע ליד סולדת בו מותר, כיון שאין כאן שם הטמנה כלל. ע״ש.

וראיתי בשלחן שלמה (סימן רנ״ח עמוד קט״ז) שכתב, דמה שכתב המשנה ברורה שאסור לתת כלי שבו משקה צונן בתוך כלי מלא מים חמים שיתחמם בתוכו, נראה כי על כרחך צריך לומר שכוונתו על כלי ראשון ולא על כלי שני, שהרי מפורש בש״ע (סימן שי״ח סעיף י״ג), שמותר לתת קיתון של מים או של שאר משקים בכלי שני של מים חמים. עכ״ל. ותמיהני שלא ראה דברי הט״ז (בסימן שי״ח ס״ק י״ט) שאוסר להדיא להטמין הכלי של צונן ליתנו כולו בתוך כלי שני של מים חמים, ומשום דס״ל דמרן הש״ע שם מיירי שאין מכניסו כולו לתוך המים החמים. ואף המשנה ברורה בשער הציון (סימן רנ״ח סק״ה) כתב, והא״ר פקפק ע״ד הט״ז אם הכלי הוא כלי שני, והפרי מגדים מיישבו. ע״כ. ועל פי זה פסק המשנה ברורה לאסור. אם כן מוכח שלדעתם אסור גם במים חמים שבתוך כלי שני. ועיין בשו״ת אבני ישפה סימן נ״ד (ענף ג׳ אות ב׳). ודו״ק. ומיהו לדינא יפה כיוון דבכלי שני לא שייך סרך הטמנה. וכן כתב בספר המנורה הטהורה (בקני המנורה סימן שי״ח ס״ק ל״ו). ע״ש. והנה בשמירת שבת כהלכתה (פרק א׳ סעיף נ׳ עמוד כ״א) כתב להחמיר שלא יכסו המים החמים לגמרי את הבקבוק שבו חלב צונן. ע״כ. וקצת קשה שאחר שראה דברי החזון איש וסיעתו שחלקו על הט״ז, למה החמיר שלא יטמין את הצונן לגמרי בתוך כלי שני. והרי סתם חימום הבקבוק הוא לצורך תינוק קטן, וקיימא לן שכל צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי. וכמ״ש הרמ״א בהגה (סימן שכ״ח סעיף י״ז). ואפשר שלא החמיר אלא בעירוי מכלי ראשון על הבקבוק הצונן, דבהכי מיירי התם, ובכל זאת באמת שאין טעם להחמיר, כיון דקיימא לן שעירוי אינו מבשל אלא כדי קליפה, הבקבוק עצמו הוי כדי קליפה, ומה גם שהעירוי שמבשל כדי קליפה אינו אלא מדרבנן, כמש״כ בשו״ת יביע אומר ח״ד (סימן ל״ג אות ט״ז). ע״ש. ועוד שכל זה לא שייך לאיסור הטמנה. והמורם מכל האמור, מה שנוהגים לחמם חלב בתוך הבקבוק לתינוק, בתוך מים חמים, יפה הם עושים. וכן ראיתי הלום להרה״ג ר׳ משה לוי בשו״ת תפלה למשה ח״א (סימן ל״ד) שהעלה כן. ע״ש. ומ״מ הרוצה להחמיר לצאת ידי חובת הט״ז, לא יטמין כל הבקבוק לתוך המים החמים לגמרי, אלא רק עד צואר הבקבוק, ומכיון שמקצתו מגולה, לא חשיבא הטמנה, וכדמוכח מלשון הט״ז. וכ״כ בשו״ת שבט הלוי ח״ה (סימן ל״א אות א׳), ובשו״ת משנה הלכות חלק י״א (סימן קצ״ט).

(חזון עובדיה שבת ח״א – הלכות שהייה והטמנה הערה ח׳)

הערות וציונים

22. נדפס באות הקודמת.

סימן רנט סעיף א

רנט כמה דיני הטמנה וטלטולם. ובו ז' סעיפים:

א [א]**מוכין** (פירוש, כל דבר רך קרוי מוכין, כגון צמר גפן ותלישי צמר רך של בהמה וגרירת בגדים בלוים, רש"י שבת דף מ"ז ע"ב ד"ה מוכין) **שטמן בהם דרך מקרה אסור לטלטלן,** [ב]**אלא מנער הכיסוי והן נופלות,** [ב*]**וכגון שמקצתן מגולה, שאין זה טלטול אלא מצדו.** [ב**]**ואם יחדן לכך מותר לטלטלן. אבל** [ג]**אם טמן בגיזי צמר, אפילו לא יחדן לכך מותר לטלטלן. והני מילי סתם גיזין שאין עומדין לסחורה, אבל אם נתנם לאוצר לסחורה צריכים יחוד, ואם טמן בהם בלא יחוד מנער הכיסוי והן נופלות,** [ד]**דהיינו לומר שנוטל כיסוי הקדירה שיש תורת כלי עליה, ואף על פי שהם עליה לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להן:**

תוספות [שם דף מ"ח ע"א ד"ה וכי] והרא"ש [שם פ"ד סימן ז'] והטור [ריש הסימן] והר"ן [שם דף כ"ב ע"ב ד"ה אמר] ושאר פוסקים [רש"י שם דף מ"ח ע"א ד"ה מוכין; רשב"א שם דף נ' ע"א ד"ה אלא]: ד. בפירוש רש"י שם [דף מ"ט ע"א ד"ה נוטל כיסוי]:

באר הגולה

א. שבת מ"ח [ע"א] כאביי: ב. [משנה] שם מ"ט [ע"א]: ב*. טור: ב**. גמרא שם מ"ט ע"ב בתירוץ ראשון לרבא: ג. שם וכרבא וכאוקימתא דרבינא [שם דף נ' ע"א],

אוצר ההלכה

סעיף א'

א) סעיף א' מוכין. יבשים[1]. ועיין בירושלמי ריש דף כ"ח [שבת פ"ד ה"א], צריך מחסרתיה ציבחר, וכתב המפרש [קרבן העדה ד"ה צריך], שלא תהא הקדירה מליאה, שלא ישפוך ונמצא לחים מחמת דבר אחר, ומוסיף הבל. משבצות זהב [סק"א]. (באר יעקב – קרויזר – סק"א)

ב) שם מוכין וכו'. כתב במג"א (סק"א), מוכין, מוקצין הם למלאכה וכו'. (עיין בכלכלת שבת [כללי המוקצה] מוקצה מחמת איסור שבגופו. והנה מה שחילקן הכלכלת שבת בשני סוגין, איסור שבגופו [אות ט'], ולא חזי למידי [אות ב'], משום דכל אחד יש בה סברא להיות מוקצה מה שאין בחברתה. דלא חזי למידי, כגון עפר או אבנים שאין עומדין לבנין המה גרועין ביותר, אבל בעומדין לבנין חשובין ביותר, וכן להיפוך דעומדין למלאכה הם עומדין למלאכת איסור). והנה מה שדקדק הרר"ק נ"י ממה שכתב המשנה ברורה [סק"ג] שהוא משום חסרון כיס, אמנם פשוט הוא דהמג"א כתב דעצם מוקצה דמוכין הוא מפני דלמלאכה הן עומדין, ומה שכתב המשנה ברורה מפני חסרון כיס, הוא דגם אם טמן וכבר גילה דעתו בזה שלהטמנה עשאו, וגבי גיזי צמר מהני זה, וגבי מוכין לא מהני אלא אם כן יחדן לעולם, על זה כתב שהוא מפני חסרון כיס, ואם כן כל זמן שלא יחדן לעולם אמרינן דרק במקרה הטמין בהם, אבל בודאי אחר כך יעשה אותן למלאכה, ועדיין הוא בכלל הקפדה, ולזה פירש המג"א דמלאכתו לאיסור, ולזה הוי מוקצה מחמת חסרון כיס, עיין תוספת שבת [בהקדמתו ל]סימן ש"ח [בכללי מוקצה] בשם תשובת הרא"ש [כלל כ"ב סימן ח']. (בהקדמתו לסימן ש"ח בכללי מוקצה).

ועוד יש לומר, דנראה דמוקצה מחמת חסרון כיס לא שייך רק בכלי שמלאכתו לאיסור, כדמשמע מפשטות לשון הש"ע בסימן ש"ח [ס"א], מה שאין כן באינו כלי דלא חזי לאכילה, דהוא מוקצה שבגופו דהוא מוקצה מחמת עצמו, כיון דלא שייך בו שימוש לכן הוא מוקצה, לא מטעם הקפדה, אלא משום דלא שייך בו שימוש, מה שאין כן כלי שמלאכתו לאיסור, דבאמת הוא חזי לשימוש ועומד, רק דבעליו מקפידין לשמש בו למלאכה אחרת, ולזה הוא בסוג מוקצה מחמת חסרון כיס. ועיין בתפארת ישראל פרק כל הכלים ([שבת פי"ז] משנה ד' אות כ"ט). (זרע יעקב – זלזניק)

ג) שם מוכין שטמן בהם וכו'. לא אוכל להבין דברי תוספות שבת (דף מ"ח ע"א) ד"ה וכי מפני וכו', ואם תאמר וכו', ותירץ ר"י וכו', ואומר רשב"א וכו'. וקשיא לי, מדנקט תוספות בקושיא דמתניתין [שם מט.] איירי אפילו בטמן, ולכן קאמר בגמרא שם [נ.] דגם רבא סבר דאפילו טמן אין מטלטלין. ע"ש. אם כן מאי קאמר תוספות דרבא קאמר בגיזי צמר טמן בהן מטלטלין, דהא הגמרא ידע הכא דרבא לא יאמר כן, דהא הגמרא ידע דמוכח ממתניתין דאפילו טמן אין מטלטלין. ועוד קשיא על תוספות, דלמאי דמשני רבינא, הכא נמי מיירי במוכין של הפתק, אם כן חזר קושיית תוספות למקומו, מאי קבעי, הא תנן במתניתין שאין מטלטלין, כיון דאיבעיא של הגמרא בשל הפתק ומתניתין נמי איירי בשל הפתק לרבינא.

ובדוחק נוכל לתרץ דלא נוכל לפשוט ממתניתין, משום דגיזי צמר של הפתק חשיבי טפי ממוכין של הפתק, וכמו שמחלק תוספות בין גיזי צמר למוכין שאין של הפתק. אבל קשיא דכיון דבעיא מיירי בשל הפתק, ואביי שאוסר אוסר רק של הפתק, אם כן צריך לומר הברייתא דמייתי סייעתא לאביי מיירי נמי בשל הפתק, אם כן היכי דחי הגמרא וקאמר אם לא טמן וכו', אבל אם טמן מטלטלין, והא בברייתא איתא נמי גיזי צמר, וכיון דברייתא איירי בשל הפתק, אם כן אסור בגיזי צמר בטמן בהם כמו שמוכח ממתניתין. ולא אוכל להבין מה שכתב הרא"ש (דף מ"ט ע"ב) [פ"ד סימן ז'], אם נאמר דלא פליג רבא על אביי, צריכין אנו לומר דמוכין חשיבי מגיזי צמר. וכן פסק בש"ע. וקשה דמייתי סייעתא מברייתא טומנין בגיזי צמר

הערות וציונים

1. עיין סימן רנ"ז ס"ג.

אוצר ההלכה

ובמוכין, וסבר הגמרא לומר דהברייתא מיירי בטמן, אם כן קשיא בברייתא גיזי צמר. (דברי צבי)

ד) שם מוכין שטמן בהן דרך מקרה אסור לטלטלן. כתב הטור (דף ק"ע שיטה ו'), מוכין שטמן וכו'. נ"ב: אבל אם טמן בהם בשבת אחרת מותר לטלטלם. ב"ח [אות א'].
(שיירי כנסת הגדולה – הגה"ט סק"א)

ה) שם מוכין שטמן בהם דרך מקרה אסור לטלטלן וכו' אבל אם טמן בגיזי צמר וכו'. דבגמרא בריש פרק במה טומנין [שבת מח.] בעי מיניה רב אדא (ב"א) [בר מתנא] מאביי, מוכין שטמן בהן מהו לטלטלן בשבת, אמר ליה וכי מפני שאין לו קופה של תבן עומד ומפקיר קופה של מוכין, כלומר ולא בטלה להטמנה ואסור לטלטלן. ואחר כך כתוב במשנה [שם מט.] טומנין בשלחין ומטלטלין אותן, בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן, אמר רבא [שם ע"ב] לא שנו אלא שלא טמן בהן, אבל טמן מטלטלין אותן. איתיביה ההוא מרבנן בר יומיה, בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן, כיצד הוא עושה נוטל את הכיסוי והן נופלות, כלומר בהנך דטמן אסור לטלטלן. אלא אי אתמר הכי איתמר, אמר רבא לא שנו אלא שלא יחדן להטמנה אבל יחדן להטמנה מטלטלין אותן. רבינא אמר בשל הפתק שנו. וכתב הרא"ש [שם פ"ד סימן ז'] דאביי ורבא לא פליגי, והא דאמר אביי דאין מטלטלין אותן, דמוכין חשיבי מגיזי צמר, לפיכך אפילו טמן בהם דרך מקרה אין מטלטלין. אבל התוספות (דף מ"ח ע"א [ד"ה וכי מפני]) כתבו דגיזי צמר חשיבי, או אביי בשל הפתק מיירי. אבל הרי"ף [שם כב.] והרמב"ם [הלכות שבת פכ"ו הי"ב] לא מחלקין, אלא החילוק הוא בין יחדן להטמנה כמו שאמר רבא לאחר שחזר, אלא הכי אתמר כנ"ל. ופסק המחבר להקל כדברי שאר הפוסקים, דאם יחדן לכך מותר לטלטלן שהוא אליבא דכולי עלמא, ואם לא יחדן לכך כדעת הרא"ש הנ"ל גם כן מותרין לטלטל, שאין חשובין כל כך כמו מוכין, אבל נתנן לאוצר גם הרא"ש מודה, דהיינו כתירוץ רבינא בשל הפתק אסור לטלטל. (בגדי ישע)

ו) שם מוכין שטמן בהם דרך מקרה אסור לטלטלן וכו' אבל אם טמן בגיזי צמר וכו'. ודין זה הוא מהרא"ש שכתב כן בפרק במה טומנין (דף נ' ע"א) [שבת פ"ד סימן ז'], וז"ל: אם נאמר דלא פליג רבא על אביי, צריכין אנו לומר דמוכין חשיבי מגיזי צמר. ע"ש. ועיין בתוספות בריש פרקין [מח.] בד"ה וכי מפני שאין לו קופה של תבן וכו', שהקשו שם אהא דקאמר לימא מסייע ליה, וז"ל: וכי מייתי מברייתא דמסייע ליה לייתי ממתניתין, דלא מצי למדחי מתניתין כדדחי ברייתא, וליכא למימר דמתניתין איכא לאוקמי בשל הפתק כדמוקי לקמן רבינא, על כרחך סוגיא דהכא לא סבירא כרבינא, מדלא מוקי ברייתא דמייתי בשל הפתק, ותירץ ר"י דגיזי צמר חשיבי טפי ממוכין ואסורין לטלטל יותר. עכ"ל. ולפי זה קשה לפמ"ש הרא"ש הסברא להיפך דגיזי צמר חשיבי טפי, אם כן קשה קושיות התוספות. ונראה לי לפרש, דהא בלאו הכי יש לדקדק בהאי ברייתא דקתני טומנין וכו', ואין מטלטלין אותו, ולפי הס"ד האי אין מטלטלין אותן קאי אטומנין כמו שפירש"י [שם ד"ה ואין מטלטלין], וכן הוא לפי האמת, רק בש"ס מדחי ליה דמשום הא לא איריא, אבל לפי האמת קאי אטומנין, אם כן קשה, אמאי לא קתני תקנתא כיצד הוא עושה כדקתני במתניתין לקמן. ונראה לפי מה שכתב הר"ן [שם כב: ד"ה אמר], והביאו הב"י בסימן זה, דרבא לא פליג על אביי, והיינו הא דאמר רבא דאם טמן בהן מטלטלין אותן, היינו דוקא באותו שבת, אבל לשבת הבא אסור, ואביי דאמר אסור, היינו בשבתות אחרים, אם כן הא דמייתי הברייתא לסייע לאביי, הא דקתני בברייתא אין מטלטלין, היינו לשבת הבא, אבל באותו שבת מותר, ואין צריך להאי תקנתא דקתני במתניתין כלל. ולפי זה שפיר יש לומר דסוגיא סבירא כרבינא, ומשום הכי לא מייתי ממתניתין, דמוקי לה בשל הפתק. והא דלא מוקי לה הברייתא נמי בשל הפתק, דאם כן אף באותו שבת אסור לטלטלן כדמוכח במתניתין, ותיקשי אמאי לא תני תקנתא כיצד הוא עושה כדקתני במתניתין. ואין אנו צריכין לתירוץ התוספות לומר דגיזי צמר חשיבי טפי. ולפי זה יש לומר אף על גב דהרא"ש אינו סובר כהר"ן בזה, היינו דלא סבירא ליה לומר הא דאמר רבא מטלטלין, היינו דוקא לאותו שבת, דהא במתניתין סתמא קתני, ודלמא איירי בטמן ולשבת הבא, אבל הא דקתני בברייתא אין מטלטלין ולא קתני כיצד הוא עושה, היינו משום דבאותו שבת ודאי מותר, וממילא לא קשה תו קושיית התוספות כדפרישית. (אותות השמים – דרישת ארי – סק"א)

ז) שם מוכין שטמן בהם דרך מקרה אסור לטלטלן וכו' אבל אם טמן בגיזי צמר וכו'. הרב אליה רבה [סק"א] הסכים דאין חילוק בין מוכין לגיזי צמר, שהרי התוספות [שבת מח. ד"ה וכי מפני] כתבו בשם ר"י איפכא, דגיזי צמר חשיבי טפי ממוכין, ומסקנתם שם דאין חילוק, וכן סבירא ליה לרשב"א [שם ד"ה אי משום]. וכן דעת בעל הלכות גדולות [הלכות שבת פ"ג עמ' ק"כ], והרא"ש [שם פ"ד סימן ז'] והר"ן [שם כב: ד"ה אמר רבא] בתירוץ אחרון. ע"ש. וכן הוא בהדיא בחידושי הרשב"א [שם נ. ד"ה אלא] בשם רבינו יונה דאין חילוק, וכן כתב רבנו ישעיה הראשון [בפסקיו שם מח. ד"ה פיסקא ולא במוכין] דגיזי צמר חשיבי טפי, ולא קיימא לן כאביי, אלא כיון שטמן פעם אחת מותר לטלטלן. ע"ש.
(ערך השלחן – סק"א)

ח) שם מוכין שטמן בהם דרך מקרה אסור לטלטלן וכו' אבל אם טמן בגיזי צמר וכו'. מדברי הש"ע כאן מבואר דמוכין חשיבי טפי, ובש"ס דשבת (דף מ"ח ע"א) מוכין שטמן בהן מהו לטלטלן, אמר אביי וכי מפני שאין לו קופה של תבן עומד ומפקיר קופה של מוכין. ואקשינן עלה מברייתא, דתניא טומנין בגיזי צמר ובציפי צמר ובמוכין, ואין מטלטלין אותם. ומשני הכי קאמר אם לא טמן (אותם) [בהן] אין מטלטלין אותם. והקשו התוספות [שם ד"ה וכי מפני], אמאי לא הקשה ממתניתין דתנן טומנין בגיזי צמר ואין מטלטלין אותם, ושם משמע אפילו בכבר טמן בהן, ותירצו דגיזי צמר חשיבי טפי מן מוכין. מבואר מדברי התוספות היפך דעת הש"ע, דאדרבא גיזי צמר חשיבי טפי.

אוצר ההלכה

ולענ״ד נראה ליישב קושיית התוספות, והוא, דהנה התוספות לעיל בהא דקאמר הש״ס (דף ל״ט ע״ב) שם ממעשה שעשו אנשי טבריה ואסרו להם חכמים, [בטלה] הטמנה בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום, והקשו שם [תוד״ה ממעשה] דבלאו הכי מתניתין היא, אין טומנין בדבר המוסיף הבל, ועל כרחך מבעוד יום, דביום השבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל אין טומנין. ותירצו דהא איירי בין השמשות. וחזרו והקשו דמוכח ממתניתין דטומנין בגיזי צמר ואין מטלטלין, ועל כרחך מבעוד יום, דבין השמשות אי אפשר להטמין משום איסור טילטול, ותירצו דהוה מוקמינן כרבי [עירובין לב:] דכל דבר שהוא משום שבות לא גזרי ביה רבנן.

והנה בדברים המוקצים דמהני יחוד, או מחשבה או מעשה, כמו חריות של דקל שגדרן לשריפה ונמלך עליהן לישיבה [שבת נ.], קיימא לן דבעינן שיהיה היחוד מבעוד יום, ולא מהני אם ייחד לישיבה בין השמשות. וטעמא דמילתא, כיון דבין השמשות לענין איסור מלאכה דאורייתא חשוב תחלת שבת, ואנן בעינן הכנה ביום הראוי לעשות בו מלאכה, אף דלענין איסור מוקצה חשבינן בין השמשות כמו יום, היינו משום דלא גזרו על שבות בין השמשות, אבל מה שמייחדו בין השמשות לא מהני, וזה מבואר בפוסקים, וזה תורף מגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכל היום. ומעתה קשה מה מקשה הש״ס מברייתא דמוכין, דלמא איירי שטמן בהן בין השמשות, דהרי טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל בין השמשות, ומותר להטמין אף שאינו רשאי לטלטלו משום דלא גזרו על שבות בין השמשות, אבל ביום השבת אין מטלטלין אותו, דאף שטמן בו בין השמשות, דהרי אף יחוד גמור לא מהני, כיון דבתחלת בין השמשות לא חזי לטלטל לא מהני מה שיחדו בין השמשות, וכל שכן דלא מהני מה שטמן בו, והוא קושיא גדולה. והנראה לענ״ד והוא דבמתניתין [שם מט.] דקתני בגיזי צמר ואין מטלטלין אותם, כיצד הוא עושה נוטל את הכיסוי והן נופלות, וכתב המרדכי ז״ל [סימן שכ״ג] דאף דהכיסוי נעשה בסיס לדבר האסור ואסור, מיירי הכא כשהוא מגולה קצת, דאז לא נעשה בסיס. ולכך בברייתא דטומנין בגיזי צמר דקתני אין מטלטלין אותן ולא נקט כיצד הוא עושה דנוטל את הקדירה והן נופלות, דהתם מיירי בכיסה לגמרי ואינו מגולה קצת, דאז אסור לעשות כן משום דהכיסוי הוי בסיס לדבר האסור. ומעתה אתי שפיר דלא הוה מצי לאוקמי דהברייתא דמוכין איירי בין השמשות, דאם כן קשה, דאמאי לא נקט כיצד הוא עושה נוטל את הכיסוי והן נופלות מאליהן, ואף דמיירי במכוסה לגמרי ואינו מגולה כלל דאז הוי בסיס לדבר האסור, מכל מקום כיון דהטמין בין השמשות, אם כן מבעוד יום הוי ראוי לטלטל דהא עדיין לא נעשית בסיס לדבר האסור, (ואמת) [ואימתי] נעשית בסיס לדבר איסור, בין השמשות, שוב מהני מה שמיחדו בין השמשות, ומותר לטלטל הכיסוי ממה נפשך, ושפיר הוכיחו הש״ס דהטמנה לא הוי יחוד מדקתני אין מטלטלין אותה. ומעתה מיושב קושיית התוספות, דממתניתין דטומנין בגיזי צמר לא הוה מצי להקשות, דהא במתניתין באמת קתני הך דכיצד הוא עושה נוטל את הכיסוי, וכי אם כן שוב שפיר איכא למימר דמיירי בין השמשות, ולכך אף דהטמנה הוי יחוד, מכל מקום לא מהני, דבין השמשות לא מהני יחוד וכמו שכתבתי, ומכל מקום מותר ליטול את הכיסוי, אף אי נימא דמיירי בכיסה לגמרי מכל מקום לא הוי בסיס לדבר איסור, כיון דלא נעשה בסיס רק בין השמשות, שוב מהני מה שמייחדו בין השמשות דהטמנה הוי יחוד, וזה נכון בישוב קושיית התוספות. (ישועות יעקב – סק״א)

ט) שם מוכין שטמן בהם דרך מקרה אסור לטלטלן וכו׳ אבל אם טמן בגיזי צמר וכו׳. כן כתב הטור, והוא מהרא״ש [שבת פ״ד סימן ז׳] שכתב ליישב דלא פליג אביי דסבירא ליה במוכין אפילו טמן אסור לטלטלן, ארבא בלישנא קמא דסבירא ליה דגיזי צמר אם טמן מותר לטלטלן, דמוכין חשיבי מגיזי צמר, או בשל הפתק איירי. ע״ש. נראה דמספקא ליה במוכין אי עדיפי מגיזי צמר. אבל התוספות [שם מח. ד״ה וכי מפני] והרשב״א [שם ד״ה אי משום] דקיימי בשיטת הרא״ש, כתבו בפשיטות דמוכין שאין של הפתק אם טמן [בהם] מותר לטלטל. וסוגיא דלעיל [מח.] הכי מוכחא דמוכין לא עדיפי מגיזי צמר, מדלא סייעא לאביי ממתניתין דגיזי צמר שמע מינה דגיזי צמר חשיבי טפי, וכמו שכתבו שם התוספות, ואם כן היכי מצינן למימר השתא להיפך כדי שלא נאמר דאביי פליג אלישנא קמא דרבא. ומכל מקום אף שהתוספות והרשב״א חולקים על הרא״ש, נראה עיקר פסק המחבר, שהרי לדעת הרי״ף [שם כב.], והרמב״ם [הלכות שבת פכ״ו הי״ב] לא קיימא לן כלישנא קמא דרבא, ומוכין כל שלא יחדן אף שטמן בהן אסור, אלא דאנן קיימא לן להקל בדרבנן כדברי הפוסקים כלישנא קמא דרבא, וכיון דס״ל להרא״ש ולהטור במוכין דגם ללישנא קמא דרבא מוכין עדיפי, אם כן במוכין הוה להו הרי״ף, והרמב״ם, והרא״ש, והטור להחמיר, והכי נקטינן. (אבני צדק)

י) שם מוכין שטמן בהם דרך מקרה אסור לטלטלן וכו׳ אבל אם טמן בגיזי צמר וכו׳. בפרק במה טומנין ([שבת] דף מ״ח ע״א) בעא מיניה רב אדא בר מתנה מאביי, מוכין שטמן בהן מהו לטלטלן בשבת, אמר ליה וכי מפני שאין לו קופה של תבן עומד ומפקיר קופה של מוכין. לימא מסייע ליה טומנין וכו׳ ובמוכין ואין מטלטלין אותן. אי משום הא לא איריא, הכי קאמר אם לא טמן בהן אין מטלטלין. ובתוספות שם בד״ה וכי, ואם תאמר מה קבעי הא תנן במתניתין טומנין בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן, והיינו אפילו טמן, דהא קתני בהדיא כיצד עושה מנער וכו׳, וכי מייתי מברייתא לסייע, לייתי ממתניתין, דלא מצי למדחי כדדחי ברייתא, ותירץ ר״י דגיזי צמר חשיבי טפי ממוכין, ואסורין לטלטלן יותר. והרא״ש [שם פ״ד סימן ז׳] ופוסקים הקשו דרבא סבירא ליה (שם מ״ט ע״ב) דגיזי צמר שטמן בהן מטלטלין אותן, ותירצו דגיזי צמר אינן חשובין כמוכין, אם כן הדרא קושית תוספות לדוכתה. והרמב״ם [הלכות שבת פכ״ו הי״ב] סבירא ליה דמוכין וגיזי צמר שוין בחשיבותן. ולולא דבריהם אפשר לומר, דמאן דבעא סבר דיש לומר כיון שטמן בהן ולא טמן בתבן, מוכח דלא קפיד עלייהו לעשות מהן סחורה ולבדין דוקא,

אוצר ההלכה

ועל כן אינן מוקצין דחזי למזגא עלייהו, כיון דלא קפיד עלייהו, וכדמסיק שם מהו דתימא חזי למזגא עלייהו. ע"ש. ועיין מג"א כאן (בסק"ד) דבקפידא תליא מלתא. ועיין בקונטרס אחרון להגאון מה"ר זלמן ז"ל בסימן זה [סק"א] [ש]החזיק בדברי מג"א, דלא כהאבן העוזר. ואביי פשיט לו וכי מפני שאין לו קופה של תבן עומד ומפקיר קופה של מוכין, והיינו דאין הוכחה מדטמן בהן ולא בתבן, דיש לומר לא היה לו תבן לפי שעה. והנה בירושלמי פרק במה טומנין [פ"ד ה"א] מבואר דדברים המוסיפין הבל כשהן לחין, אסור להטמין בהן גם כשהן יבשין קדרה מלאה, שמא ישפך מעט ויהיו לחין, על כן צריך לחסר מהקדרה קצת. עיין שם, הבאתיו לעיל[2]. והנה תבן ומוכין מבואר במשנה דבמה טומנין [מז:] דכשהן לחין אסור להטמין בהן, ועל כן לא הוכיח ממשנה דגיזי צמר [מט.], דודאי על ידי שטמן בהן פעם אחת ולא יחדן להטמנה לא נעשו כלי עדיין, וליכא למימר דמכל מקום יש הוכחה מדטמן בהן ולא בתבן שמע מינה דלא קפיד עלייהו, ממילא לא הוי מוקצה, דיש לומר לפיכך לא טמן בתבן דרצה להטמין קדרה מלאה, ועל כן הוכרח להטמין בגיזי צמר, אבל מכל מקום קפיד ועתיד להחזירן לעשות מהן סחורה, ומקפיד עלייהו ולא חזי למזגא, מה שאין כן מוכין דשוין לתבן דאם לחין מוסיפין הבל, יש לומר שפיר מדטמן בהן ולא טרח לחזר אחר תבן, שמע מינה לא קפיד עליהן, על כן קאמר רק לסייע מברייתא דתני בה גם מוכין.

ולפי זה יש לומר גם כן דרבא לא פליג אדאביי דאמר וכי מפני שאין לו קופה של תבן עומד ומפקיר קופה של מוכין, דיש לומר כיון דתבן ומוכין דינן שוה בלחין וביבשין, אם כן ודאי לא מפקיר קופה של מוכין להטמין בהן תמיד, דלמה יעשה זאת, דנהי דהשתא לא טמן בתבן תלינן שלא היה לו לפי שעה תבן, ולשבת אחר יזמין לו תבן וכמו שכתב הב"ח [אות א'] לפרש דברי אביי כן, וע"כ לא אמרינן מדטמן בהן פעם אחת יטמין בהן לעולם דליחשבו כלי כאילו יחדן להטמנה. וכל זה במוכין, אבל בגיזי צמר דעדיפי מתבן, דבתבן כשישפך בהן נעשו לחין ומוסיפין הבל ואסור להטמין בהן, ועל כן אי אפשר להטמין בהן קדרה מלאה, מה שאין כן גיזין דאינן בכלל מוכין, דאף דפרש"י [שם מז: ד"ה מוכין] דבכלל מוכין היינו גם כן תלישי צמר, רק מכל מקום גיזי צמר אין בכלל זה, דהא תנו ריש במה טומנין ולא במוכין כשהן לחין, ובמשנה שאחריה תנו טומנין בגיזי וכו', ועל כרחך תלישי צמר רך לחוד וגיזי צמר לחוד, ועל כרחך סבירא ליה לרבא דאם טמן בגיזי צמר שאינן של הפתק מטלטלין אותן, דליכא למימר דודאי לא מבטלן להטמנה כיון דיכול להטמין בתבן, דתבן אינן ראוין להטמנה כגיזי צמר, וכיון שאין כאן ודאי לומר דלא מבטלי להו, לא אסר רבא, כיון דכל עיקר משום מוקצה דרבנן, מה שאין כן מוכין דאינן ראוין להטמנה יותר מתבן, פשיטא לו לאביי דודאי לא מבטל להו להטמנה, כיון דיכול להטמין בתבן כמו במוכין, יכול להכין לו לשבת אחרת תבן. (ערך שי)

יא) שם מוכין שטמן בהם דרך מקרה אסור לטלטלן וכו' אבל אם טמן בגיזי צמר וכו'. החילוק בין מוכין לגיזי צמר מבואר בב"י בשם הפוסקים, דמוכין חשיבי יותר. ואף דכתבו קצת דאביי דאוסר במוכין איירי גם כן בשל הפתק בנתנן לאוצר לסחורה, מכל מקום לא רצה הב"י להקל, וכמו שכתב דמשמע מרש"י [שבת מח. ד"ה מוכין] גם כן דמוכין חשיבי יותר. והאחרונים הקשו, דאם כן יקשה קושיית התוספות (דף מ"ח ע"א ד"ה וכי מפני), דהקשו מאי בעי רב אדא מאביי בטמן במוכין אי מטלטלין אותן, הא תנן [שם מט.] דבטמן בגיזי צמר אין מטלטלין, וליכא למימר דידע דשם איכא לאוקמי בשל הפתק, דאם כן מאי קאמר לימא מסייע ליה וכו', לוקמו ברייתא בשל הפתק. והתוספות שם תירצו דגיזי צמר חשיבי יותר משל מוכין. אכן לדבריהם דמוכין חשיבי יותר, יקשה קושיית התוספות. ודוחק לומר דבס"ד סבר דגיזי צמר חשיבי טפי, ובמסקנא סבר דמוכין חשיבי טפי. ועיין במנורה הטהורה [סק"א] דמסיק דברי השו"ע בצ"ע.

ונראה ליישב קושיית התוספות, דהנה מבואר כאן דיחדן ודאי מהני, ורק כבר כתב המג"א [סק"ב] שהבאתי בס"ק הקודם[3] דבעי יחדן לעולם, וכתבתי בס"ק הקודם דאם נאמר דיחדן לשבת אחד מהני, אם כן מה שטמן בהם ודאי דהוי יחדן, ואם כן רב אדא דבעי מהו לטלטלן, היינו בלא יחדן לעולם, ובעי כיון שטמן בהם ויחדן לשבת זו אי מהני, וזה פשוט, ואם כן יש לומר דלא מיקרי יחדן רק בידע שיצטרך בשבת לטלטלן, והיינו שיצטרך לגלותן זה מיקרי יחדן, אבל באם לא יצטרך בשבת לטלטלן, יש לומר דאין זה מיקרי יחדן, ולפי זה לקמן במשנה [מט.] בגיזי צמר דתנן כיצד הוא עושה מנער הכיסוי והן נופלין, ואם כן שפיר יכול לגלות ולא יטלטלן כלל, ובפרט לפי מה שכתבו התוספות (בדף קכ"ג ע"א ד"ה האי פוגלא), דבמנער הכיסוי והן נופלות אף טלטול מן הצד ליכא, לכן לא הוי יחדן, אבל הוא בעי אם אי אפשר לגלות ועל כן יצטרך לטלטלן אם זה הוי כיחדן ומותר, ואביי השיב לו דיחדן לא מהני דאין מפקיר אותן, רק בעי יחדן בפירוש לעולם. ודו"ק. (גנזי חיים – סק"ג)

יב) שם מוכין שטמן בהם דרך מקרה אסור לטלטלן וכו' אבל אם טמן בגיזי צמר וכו'. משום דאין חשובין כמו מוכין. כן הוא בראש [שבת פ"ג סימן ז'] טור וב"י. ולדידהו נלענ"ד דצריך לומר מה שאמרו בגמרא (מח.) אהא דאמר אביי מוכין שטמן בהם, וכי מפני שאין לו קופה של תבן עומד ומפקיר קופה של מוכין, לימא מסייע ליה טומנין בגיזי צמר וכו', ובמוכין ואין מטלטלין אותן, וקס"ד דאף על פי שטמן בהם קאמר דאין מטלטלין, ומשווה גיזי צמר למוכין, היינו רק בסלקא דעתין, אבל למסקנא דבלא טמן קאמר דאין מטלטלין, אם כן בטמן בהן

הערות וציונים

2. נדפס לעיל בסימן רנ"ז אות צ"א (ד"ה והנה). **3.** נדפס לקמן אות כ"ט.

אוצר ההלכה

הוי כמו יחדן לכך. ואביי דעל כרחך לא סבירא ליה הכי, אלא בטמן במוכין אסור לטלטלן, אם כן מה ששמענו ממנו שמענו, היינו מוכין דדמיה יקרין כפרש"י [שם ד"ה עומד], דלא בטלי גבי הטמנה, אבל גיזי צמר שלא שמענו שאוסר, וגם אין דמיה יקרים, מותר לטלטל בטמן.

בטור ושו"ע השמיטו לגמרי דין המפורש בש"ס [שם מט.] דטומנין בשלחין. וגם מחלק הטור בגיזי צמר דלכתחילה אין טומנין ובדיעבד מותר, ותמהו עליו, חדא למה השמיט דין טומנין בשלחין, ועוד הא מתניתין דומיא דשלחין תנן גיזי צמר, וכמו בשלחין טומנין אפילו לכתחילה, הכי נמי בגיזי צמר. ונראה לי, דהנה רש"י [שם ד"ה ומטלטלין אותן] והרע"ב [שם פ"ד מ"ב] כתבו דשלחין שטומנין בהם מטלטלין אותן, בין טמן בין לא טמן בהם. ועתה י"ל בס"ד להטור ז"ל דיש שלשה חילוקים בדבר, היכא דאפילו בטמן אסור לטלטל, בזה על כל פנים לכתחילה אין טומנין בהם, ובדבר דמטלטלין בטמן ובלא טמן אין מטלטלין, באלו אפילו לכתחילה טומנין, והיכא דאפילו בלא טמן (אין) מטלטלין, אפילו לאשמעינן לא צריך דטומנין בהם, כל כך פשיטותא הוא. לכן בשלחין דמטלטלין אפילו לא טמן בהם, כ"כ פשיטא דטומנין בהם לכתחילה, דאפילו לאשמעינן לא צריך להטור, אבל בגיזי צמר דאפילו בטמן בהם אין מטלטלין, לכתחילה אין טומנין בהם, ובהני דבטמן מטלטלין ובלא טמן אין מטלטלין מותר לטמון אפילו לכתחילה, אבל על כל פנים אינו פשוט כל כך דלא צריך לאשמעינן. ובספרי גפי אש (ח"ב פ"ד משנה ב') הארכתי בזה בס"ד. (שלחן אש)

יג) שם וכגון שמקצתן מגולה. (צ"ע) [כ"כ] ג"כ הטור וכו'. וצריך עיון דלא משמע כן מפרש"י במשנה דטומנין בשלחין ([שבת מט.] ד"ה נוטל את הכיסוי). ע"ש. ולא מדברי התוספות (דף נ"א ע"א ד"ה נוטל) שכתבו הא דנוער את הכיסוי והן נופלות, אפילו אינם מגולין מקצתן. מלבד המרדכי [שם סימן שכ"ג] כתב וז"ל: ודוקא כשהכיסוי מגולה ועל ידו נופל המוקצה, אבל ליגע במוקצה ולהסירו לא. עכ"ל. אכן סיים: כיון דאפשר בכוש וכרכר כר"א בן תדאי. עכ"ל. ומשמע [היכא] דלא אפשר, שרי. וצריך עיון[4]. (חמד משה – סק"א)

יד) שם וכגון שמקצתן מגולה. התוספות בפרק במה טומנין ([שבת] דף נ"א ע"א ד"ה או שטמן וכו'), כתבו בהדיא דמתניתין [שם מט.] דנוער את הכיסוי והן נופלות, אפילו אינו מגולה מקצתו. ונלע"ד דהיינו היכא דהכיסוי יוכל לנערו אף בכולו מכוסה, והטור והש"ע איירי באינו יכול לנעור אלא אם כן מקצתו מגולה, דאז ודאי דבעינן דוקא מקצתו מגולה.

וכתב הרב ט"ז [סק"ב], קשה לי מאי שנא מההיא דפרק נוטל [שם קמב:], ולקמן סימן ש"ט [ס"ה] באבן דעל פי החבית וכו'. ע"ש. ולעד"נ דהתם לא שרינן ליה אלא לטלטל החבית והוא היתר, וזה מותר אפילו לרשב"ג דבהיתרא קא טרח, מה שאין כן הכא דאי אפשר לו לטלטל הקדרה ולא הכיסוי כדי להטותה שיפלו הגיזין אלא אם כן מקצתו מגולה, דכולה טמונה תוך גיזי צמר. ומה שכתב דהתוספות דפרק במה טומנין [נא: ד"ה אינו] כתבו דלרבנן דרבן שמעון בן גמליאל שרי ליטול בידים, אין הכי נמי, אלא דכיון דלרוב הפוסקים קיימא לן כרבן שמעון בן גמליאל, הדר דינא דאסור ליטול בידים, להכי בעינן מקצתו מגולה. ובהגהות אשירי [שם פ"ד סימן י"ג] אחר שהעתיק דברי התוספות כתב, וצריך עיון כמאן הלכתא. ע"כ. ומכל מקום מה שכתב דהתם בשוכח והכא במניח, זה אמת, אלא דלהתוספות [שם נא. ד"ה או שטמן] והיא דעת בעל התרומה [סימן רנ"ד ד"ה פרק נוטל] בסימן ש"ט [ס"ד], כיון שאין דעתו להניחו לכל השבת הוה ליה כשוכח, והילכך אי מקצתו מגולה שפיר דמי להטותה על צדה, דאילו במניח אפילו להטותה על צדה אסור. ולרש"י [שם ד"ה או שטמן] דהוה ליה מניח אף על גב דדעתו ליטלו בשבת, היינו טעמא דשרי הכא לנער משום שאין הכיסוי עשוי אלא לכסות קדרה, וכמו שכתבתי בדבור דלקמן[5]. ומזה תראה דמה שסיים הרב בדבריו דהא דסעיף א' הוא דלא כבעל התרומה, ומה שכתוב בסעיף ז' הוא דוקא לבעל התרומה, והניחו בצריך עיון. לע"ד ליתא אחר המחילה רבה, כי הא דסעיף א' ככ"ע אתיא. (נהר שלום – סק"א)

טו) שם וכגון שמקצתן מגולה. כתב הטור, וכגון שמקצתן מגולה וכו'. וכן כתב מרן בש"ע סעיף א'. ועיין בחמד משה (בסק"א)[6], דהקשה דלא משמע כן מפירש"י בשבת (דף מ"ט ע"א ד"ה נוטל כיסוי וכו'), ולא מדברי התוספות (בדף נ"א ע"א ד"ה או שטמן וכו'), מלבד המרדכי [שם סימן שכ"ג] שכתב: ודוקא כשהכיסוי מגולה וכו', [כיון דאפשר וכו'], ומשמע היכא דלא אפשר שרי, וצריך עיון. עיין שם, ובט"ז (סק"ב). ועיין מה שכתב הרב שבת של מי (בדף פ"ו ע"א), וקרא בו שמיט"ה דברי הרב חמד משה. ועל מה שהקשה הט"ז (בסק"ב) מאי שנא מההיא דפרק נוטל [שם דף קמב:], ולקמן סימן ש"ט [ס"ה] באבן על פי החבית וכו', יש לומר דשאני התם דאוחז החבית שהיא מותרת לטלטלה. שוב מצאתי להרב מאמר מרדכי (בסק"א) שתירץ כן. ע"ש. ועיין מה שכתב הרב חמד משה ז"ל (בסק"ב)[7].
(דברי מנחם – הגה"ט סק"ב)

טז) שם וכגון שמקצתן מגולה וכו'. בט"ז (סק"ב), קשה לי וכו'. לא ידענא מאי קשיא ליה, דהכא מירי כמו ההיא דספר התרומה [סימן רנ"ד ד"ה פרק הנוטל] ממש אם אי אפשר ליקח הקדירה כלל, עיין מג"א (סק"ט). (חמד משה – סק"ב)

יז) שם וכגון שמקצתן מגולה וכו'. כתב ט"ז (סק"ב), וכגון שמקצתן מגולה, קשה לי מאי שנא וכו', וצריך לומר וכו', אלא דקשה לי וכו'. הנה כבר קדמו רש"י ז"ל פרק במה

הערות וציונים

4. עיין להרב דברי מנחם (הגה"ט סק"ב), נדפס לקמן אות ט"ו. **5.** נדפס לקמן אות ס"ט. **6.** נדפס לעיל אות י"ג. **7.** נדפס באות הבאה.

אוצר ההלכה

טומנין [שבת נא. ד״ה או שטמן] קרוב לקושיא זו, ומתרץ זה התירוץ ממש. והנה רש״י סמך קושייתו אהא דטמן בדבר הניטל וכסה בדבר שאינו ניטל, דקאמר שם דאינו נוטל ומחזיר, ועל זה הקשה דיפנה סביבותיה וכו׳, ומתרץ שנעשה בסיס וכו׳, אבל אהא דטמן וכיסה בדבר שאינו ניטל לא הקשה כלום ממתניתין דהאבן, דהא באמת לא שרי במתניתין לטלטל האבן רק החבית מטה על צדה, ורבי סתם לן כרבן שמעון בן גמליאל ודלא כרבנן שהביאו התוספות פרק במה טומנין [נא: ד״ה אינו נוטל]. ומעתה נבוא לדברי הט״ז, אי קושייתו אהא דאמר בש״ע מנער את הכסוי והן נופלות, דמשמע קצת דאף שאוחז הכיסוי במקום המגולה, אסור לטלטל אותה למקום אחר עם המוכין שעליהם, אלא מנער אותה במקומה, ועל זה הקשה דהא בצריך למקומו שרי לטלטל החבית למקום אחר אף על פי שהאבן עליה. קשה, חדא דהא אין זה צריך למקומו רק צריך לגופה של קדרה, וגבי חבית כהאי גוונא נמי מטה על צדה במקומה. ועוד, דאם כן מאי משני דנעשה בסיס וכו׳, הא אי הוי בסיס אפילו במקומה אסור לנערה, וכמו שכתוב בפירוש בגמרא [שם קמב:], לא שנו אלא בשוכח, ופירש״י ז״ל לא שנו, הא דמטה חבית על צידה אלא בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס, ואסור להטות אפילו במקומו. ועוד מה שכתב שכן כתבו התוספות סוף פרק במה טומנין, אינו ענין לקושיא זו, דשם אמרי דמותר לטלטל אפילו האבן עצמה לרבנן דפליגי על רבן שמעון בן גמליאל, דודאי אין לומר דכוונת הט״ז להקשות מדברי תוספות אלו דיהא מותר לטלטל גם כאן אפילו המוכין עצמן כמו שמותר שם לטלטל האבן עצמה לרבנן, אין זה אלא תימה, דהא רבי סתם לן כרבן שמעון בן גמליאל ודלא כרבנן. ועוד דגם לפי זה פשיטא לא יצדק האי תירוצא דבסיס. ומכל זה מבואר דאין מקום למה שהקשה מסעיף ז׳, ואף לפי הבנתו, היה יכול לתרץ קושיא זו דאיירי בכיסוי כעין כלי חרס וכמו שכתבו התוספות [שם נא. ד״ה או שטמן]. והב״י הביא דברי תוספות, והוא כדעת בעל התרומות [ספר התרומה סימן רנ״ד ד״ה פרק נוטל].

(ברכת דוד)

יח) שם וכגון שמקצתן מגולה וכו׳. דברי הט״ז [סק״ב] בזה כבר מושגים מכל אחרונים, ואין להטריד בם. (בית מאיר)

יט) שם וכגון שמקצתן מגולה וכו׳. בט״ז (סק״א) [סק״ב] תמה, ומיישב באליה רבה [סק״ב].

(מאורי אור חלק באר שבע – דף קי״ח ע״א)

כ) שם וכגון שמקצתן מגולה וכו׳. עיין ט״ז (סק״ב). נ״ב: ולי נראה דהכא לא הוי כצריך למקומו, שהרי אין צריך למקום הקדירה, אלא דהוי כצריך לגוף החבית דלא שרי אלא להטות וכו׳, כמבואר שם בסוף סימן ש״ט, והכא נמי הוא צריך לגוף הקדירה בעצמה, ולכך לא שרי אלא לנער הכיסוי והן נופלות, ואם כן אין מוכרח לומר דהתם מיירי בשוכח [8][עיין מה שכתב המג״א בסוף סימן ש״ט], אלא שאפילו במניח ורק שלא היה בדעתו שישארו שם כל השבת, וכסברת בעל התרומות [ספר התרומה סימן רנ״ד ד״ה פרק נוטל], ואם כן אתי שפיר מה שכתב בסעיף ז׳, ותו לא מידי. (מגן בעדי)

כא) שם וכגון שמקצתן מגולה וכו׳. עיין ט״ז (סק״ב). ודבריו אין להם הבנה, דהקשה מהא דשרי לטלטל החבית (שבת דף קמ״ב ע״ב), והרי החבית אינו מוקצה. גם מה דהביא מדברי התוספות סוף במה טומנין (שבת דף נ״א ע״ב ד״ה אינו נוטל), דסבירא להו לרבנן דמותר ליטול בידים דבר שאינו ניטל, והרי קיימא לן כרבן שמעון בן גמליאל. וכל דבריו מגומגמים. ויש לפרש קצת כוונתו, דבפרק נוטל (שם) משמע דבאבן דמטה על צידה אתיא כרבן שמעון בן גמליאל, ולרבנן דנוטל הפסולת אף דמוקצה הוא, הכא נמי נוטל האבן, ואם כן הרי חזינן דבאוכל מרובה אף לרבן שמעון בן גמליאל נוטל הפסולת, והכא נמי כיון דלא אפשר, ליהוי כאוכל מרובה ויטלטל אף המוקצה, ועל זה מתרץ כיון דהניח נעשתה אף הקדירה בסיס, כן היה נראה קצת לפרש דבריו. ואכן אחרי זה עיינתי וראיתי כי באמת רש״י בבמה טומנין (דף נ״א ע״א ד״ה (הרי זה) [או שטמן]), הקשה כעין זה דיפנה הצדדים, ומתרץ דהקדירה נעשית בסיס, והתוספות (שם ד״ה או) סבירא להו דלא נעשית בסיס, ואך סברו דלרבן שמעון בן גמליאל אסור לעולם לטלטל האבן, והביאם הב״י [ס״ה ד״ה טמן בדבר]. ואך במנורה הטהורה [סק״ו] הקשה לרש״י, דקודם שמתרץ דמניח ונעשה בסיס, למה לא פריך ביותר דאף בטמן וכיסה בדבר שאינו ניטל יטלטל המוקצה עצמו, כיון דידע דיצטרך לטלטל לא היה לו להניח, ורק לטלטל ההיתר דאין איסור טלטול במוקצה מן הצד קשה ליה. (גנזי חיים – סק״א)

כב) שם וכגון שמקצתן מגולה שאין זה טלטול אלא מצדו. כן הוא לשון רבנו הטור ז״ל, וכ״כ הרב הלבוש ז״ל [ס״א] שאין זה אלא טלטול מן הצד שהתירו אפילו במוקצה. ע״כ. משמע מדבריהם להדיא דאפילו שמקצתו מגולה ואוחז בקדרה באותו מקום המגולה חשיב מן הצד, אלא שחכמים התירוהו אפילו במוקצה. וקשה דבפרק כל הכלים ([שבת] דף קכ״ג ע״א) משמע איפכא, דת״ר פגה שטמנה בתבן וקדרה שטמנה בגחלים, אם מגולה מקצתה מותר לטלטלה, ואם לאו אסור לטלטלה, רבי אלעזר בן תדאי אומר תוחבן בכוש או בכרכר והן מנערות מאליהן. אמר רב נחמן הלכה כרבי אלעזר בן תדאי, למימרא דסבר רב נחמן טלטול מן הצד לא שמיה טלטול, והאמר רב נחמן האי פוגלא וכו׳, הדר ביה רב נחמן מההיא. ע״כ. ופרש״י ז״ל אם מגולה מקצתה, שיכול לאוחזה במקום המגולה דאפילו טלטול מן הצד ליכא, שאין צריך להגביה התבן אלא מגביה מקום המגולה והתבן נשמט ונופל. ע״כ. הרי דכשמקצתו מגולה אפילו טלטול מן הצד ליכא. ועיין להתוספות שם (ד״ה האי פוגלא). אלא דלרבי אלעזר בן תדאי דמיקל טפי, הגם דליכא מקום

הערות וציונים

8. תוספת זו במקור.

סימן רנט סעיף א

אוצר ההלכה

מגולה תוחבו בכוש ואז הוי טלטול מן הצד, אלא דלאו שמיה טלטול ושרי והלכתא כוותיה, אבל בדאיכא מגולה לא צרכינן לטעמא דטלטול מן הצד לא הוי טלטול, מאחר דאפילו טלטול מן הצד ליכא, ושרי גם למאן דאמר דשמיה טלטול ואסיר. ואיך כתבו הטור ומרן והרב הלבוש ז״ל בזה דהוי טלטול מן הצד. ואפשר דשאני תבן וגחלים שברמץ מגיזי צמר, דתבן מתוך שהוא דק וחלק וכן גחלים שבחררה שהם דקים ומעורבים ברמץ, במעט שהתחיל להגביה התאנה והחררה הם נשמטים ונופלים במקומם, וכיון דאינו מגביה התבן וכפירש״י, אפילו טלטול מן הצד לא הוי ושרי לכולי עלמא, אבל גיזי צמר שאינם דקים וחלקים, אדרבא נדבקים ונאחזים זה בזה ולא שמטי מהדדי, הגם שאינו אוחז אלא מקום המגולה שבקדרה, מכל מקום על ידי אחיזתו על כרחו מגביה מקצת הצמר על גבי הכיסוי, וגם מפחדו שלא יפלו הגיזין לתוך הקדרה אינו מנערו תכף באחיזת הכיסוי, אלא אחר שמרחיקו מהקדרה הוא מנערו שיפלו לחוץ, ולהכי חשיב מיהא טלטול מן הצד, אלא דשרי.

(פתח הדביר ח״ג – סק״ב)

כג) שם ואם יחדן לכך וכו׳. נסתפקתי אם יחדן להטמנה ולא הטמין עדין בשבת זה, אם מותר בטלטול או לא. והנה צריך לעיין בהגהות הגרע״א זצוק״ל בסימן ש״ח (סק״א).

(זרע יעקב – זלזניק)

כד) שם ואם יחדן לכך מותר לטלטלן. כתב המג״א (סק״ב), ביחדן לעולם. ובלבוש (ס״ב) מבואר דלשבת אחת סגי בזה, משום דאבנים ועצים גריעי יותר, לכך צריך יחוד לעולם, וכן משמע בטור, והב״ח [אות א׳] מיקל יותר, דאם טמן גם לשבת אחרת מותר גם שלא יחדן בפירוש. (בגדי ישע)

כה) שם ואם יחדן לכך מותר לטלטלן. דקדק הרב מאמר מרדכי [סק״ב], דמדלא קאמר לעולם כמו בסעיף ב׳, משמע דהכא לא בעי לעולם, דאינן מוקצין כמו אבנים, והכי מוכח מדקדוק מרן ב״י, וכן משמע בלבוש [ס״ב] יעויין שם, ודלא כהרב מג״א [סק״ב]. זה תוכן דבריו. ועיין בב״ח [אות א׳] בין פעם אחת לשתי פעמים. ועיין להרבנים בספר צפיחת בדבש (סימן ז״ך וסימן כ״ח). ובאותו נדון עיין לב חיים (ח״ב סימן קפ״ז) מה שכתבתי בס״ד. ובחילוק בין גיזי צמר למוכין, עיין בספר ערך השלחן [סק״א][9], ובספר יד המלך[10]. (רוח חיים – סק״א)

כו) שם ואם יחדן לכך מותר לטלטלן. הרב מג״א ז״ל (סק״ב) כתב, פירוש, יחדן לכך לעולם. והרב מאמר מרדכי ז״ל [סק״ב] חלק עליו וכתב דהכא לא בעי יחוד לעולם, והביא כמה מהפוסקים דמשמע כן מדבריהם, ומשינוי לשון מרן ז״ל דכאן כתב סתם ואם יחדן לכך, ובסעיף ב׳ גבי אבנים כתב צריך שייחדם לכך לעולם. ע״ש. ועיין להרב המורה כמה״ר יאודה דאנון ז״ל בתשובה על ענין הביז׳ה מאנו שנותנין לחתן ביום הכניסה בשבת שלפני החופה, אי שרי לתת מטבע כסף על ידי יחוד מערב שבת. ונדפסה תשובה זו בספר הבהיר צפיחת בדבש (סימן ז״ך) ושם (בדף ס״ו סע״ד) הקשה על הרב מאמר מרדכי ז״ל שדבריו אלו הם הפך דברי רש״י בשבת (דף נ׳ ע״א ד״ה יחדן). ומה שכתבתי אני עני על תמיהתו זו בתשובה שלאחריה (סימן כ״ח דף ע״ט ע״ד) בס״ד. ועיין להרב בגדי ישע ז״ל[11], ולהרב דברי מנחם [הגה״ט סק״ג][12] נר״ו. (פתח הדביר ח״ג – סק״א)

כז) שם ואם יחדן לכך מותר לטלטלן. כתב הטור, ואם יחדם לכך וכו׳. נ״ב: כתב הרב מג״א (בסק״ב), פירוש, שיחדן לכך לעולם וכו׳. ע״ש. אמנם מדברי הלבוש (בס״ב) מבואר דלשבת אחת סגי בזה, דשאני אבנים ועצים דגריעי יותר, לכך צריך יחוד לעולם. והב״ח [אות א׳] כתב, הא דבעינן יחוד דוקא כשלא טמן בהם כי אם שבת אחת, אבל כשטמן בהם שתי שבתות גלי דעתיה שיחדן להטמנה וכו׳, ודייק כן מלשון רבינו וש״ע שכתבו[ו] וטמן בהם דרך מקרה, משמע פעם אחת. ע״ש.

ועמ״ש הרב מאמר מרדכי (בסק״ב), ודלא כהרב מג״א.

(דברי מנחם – הגה״ט סק״ג)

כח) שם ואם יחדן לכך מותר לטלטלן. כתב הבאר היטב (סק״ב), לעולם. אבל בלבוש [ס״ב] ונחלת צבי [עטרת צבי סק״ב] מבואר, דמוכין סגי ביחדן לשבת זו בלבד. וב״ח [אות א׳] מיקל יותר, דאם הטמין שתי שבתות במוכין סגי. והך יחדן משמע שאומר בפיו, לא במחשבה. אשל אברהם [סק״ב].

(באר יעקב – קרויזר – סק״ב)

כט) שם ואם יחדן לכך מותר לטלטלן. עיין מג״א (סק״ב), דהיינו אם יחדן לכך לעולם, והראה מקום לסימן ש״ח [סכ״ב]. ופירש הרב מחצית השקל, דהביא ראיה כמו אבנים לכסות החבית דבעינן יחוד לעולם משום דלא שכיח לכסות בהם. ע״כ. ולא אבין, דאם כן היה לו להביא מכאן סעיף ב׳, דמבואר באבנים דצריך שיחדן לכך לעולם. וגם הא דבסעיף ב׳ קאמר באבנים דבעי יחדן לעולם, משמע דכאן לא בעי לעולם. ואך נראה בלאו הכי דאין לדמות כלל זה לאבנים, דהרי לעיל סימן רנ״ז [ס״ג בהגה] ובמג״א שם (סק״י״א) כתב דבסלעים אין שכיח כלל לטמון בהם. [ע״כ]. אבל מוכין מיקרי שכיח קצת. ואך בפרי מגדים [אשל אברהם סק״ב] ראיתי בשם הלבוש [ס״ב] ונחלת צבי [עטרת צבי סק״ב], דחלקו על המג״א וכתבו דהכא סגי ביחדן לשבת אחת, וכן האליה רבה [סק״ד] הסכים עמהם.

ואכן בעניי הוא תימה, דנראה דדברי המג״א המה מוכרחין, דאם לשבת אחת הוי יחדן, אם כן וכי מה שטמן בהם לא הוי יחוד, ואמת כי דעתם צריך לומר דסוברין דבעי שיחדן בפה, וכאן אף שטמן בהם לא הוי יחוד. אכן בעניי הוא תימה, דבשלמא לקמן (סימן ש״ח) דשם מחלקין הפוסקים באבנים, דביחדן לכסות החבית בעינן יחדן לעולם, דאם לא כן הוי כמתנה

הערות וציונים

9. נדפס לעיל אות ז׳. **10.** נדפס לקמן אות ל״א. **11.** נדפס לעיל אות כ״ד. **12.** נדפס באות הבאה.

סימן רנט סעיף א

אוצר ההלכה

לטלטל מוקצה, דאין דרך אבנים לכסות בהם. ולפצוע אגוזים סגי במיחדן לשבת זו, והיינו דשם איירי ברוצה לכסות ולפצוע בשבת, אם [כן] בעינן הכנה על ידי דיבור וכדומה. אבל כאן בהטמין בערב שבת ועשה בערב שבת מעשה ההטמנה, אין לך יחוד יותר מזה. וגם הרי דעתו לגלות ולטלטל אותם, והדיבור אינו רק כתנאי, ואיך יגרע המעשה מהדיבור, ועל כרחך דבעי יחדן לעולם כמו שכתב המג״א, לכן לא מהני מה שטמן בהם. כן נראה ברור ואמת. (גנזי חיים – סק״ב)

ל) שם ואם יחדן לכך מותר לטלטלן. כתב במג״א (סק״ב) יחדן לכך, פירוש, יחדן לכך לעולם. עיין פרי מגדים [אשל אברהם סק״ב] דלא סגי ייחד במחשבה רק בעינן בפה. ועיין רש״י סוכה (דף ד׳ ע״א) בד״ה תבן ובטלו, בפיו לשבעה. ע״ש. ואמנם נראה בלא אמר רק עשה כן שלשה פעמים, הוי כמו אמר בפירוש ומותר ליטלן. וברמב״ם (פרק כ״ו מהלכות שבת הי״ב) כתב, אם יחדן לתשמיש. כפי הנראה אפילו פעם אחת, אם השימוש הוא שעל ידי זה מוכרח להשתמש בו, שימוש זה הוי כמו יחדה לעולם בפירוש. הבן. (מגיני חיים)

לא) שם אבל אם טמן בגיזי צמר וכו׳. משנה [שבת מט.] טומנין בגיזי צמר וכו׳. ויש לדקדק לפי מה שכתבו התוספות [שם מח. ד״ה וכי מפני] דאם הם של הפתק מה שייך לומר דחזי למזגא. ע״ש. תיקשה להו אמתניתין דאוקימנא בשל הפתק, ובשלחין מטלטלין משום דחזי למזגא, ומדברי התוספות משמע דלא שייך למזגא בהפתק. ואפשר כמו שכתבו התוספות לקמן [נ. ד״ה רבינא] דמתניתין בכל גוונא מיירי, או אפשר דשלחין שאני. ומה שכתב הרשב״א [שם ד״ה אלא] משם רבינו האיי גאון ותמה עליו, נראה דבמה שכתב הרא״ש [שם פ״ד סימן ז׳] יתיישב, דמתניתין בכל גוונא איירי, (ובשאינן) [וב]של הפתק קאמר לא שנו אלא שלא יחדן, (ובשל) [ובשאינן של] הפתק קאמר לא שנו וכו׳ אבל טמן בהם מטלטלין אותם.

ואמרינן בגמרא [שם מט.] רבי אלעזר בן עזריה אומר קופה מטה על צידה ונוטל. ויש סיוע למה שכתב הר״ן [שם כב: ד״ה מתניתין] ממה שאמרו בגמרא [שם נ:] אי באינו מתקלקל שפיר קאמרי רבנן, ומאי טעמא דרבי אלעזר. והיה לו להקשות עדיפא מינה, דמה תיקן רבי אלעזר בהטות על צידה, הא אפילו באינו מתקלקל אסר רבי אלעזר, אבל לדברי הר״ן אתי שפיר, דבשמטה על צידה אינו נוטל הקדרה אלא לערות התבשיל, ולהא קס״ד י״ל דמאי שמא יטול, דבשלמא להמסקנא הכי קאמר, שמא יטול בענין שאינו יכול להחזיר, דהיינו שמא יתקלקל. וצריך לומר דהכי קאמר שמא יטול על דעת להחזיר, ומן הדין אינו יכול להחזיר, ועצה טובה קא משמע לן.

נשא) ל התרומת הדשן (סימן ס״ז) אי מותר להניח כלים על גבי דבר המוקצה או ליטול משם, והשיב, יראה דשרי מההיא וכו׳. ולא היה צריך הרב לזה, דהא משנה ערוכה היא, קופה מטה על צידה ונוטל וכו׳, וחכמים אומרים נוטל ומחזיר, הרי דלדברי הכל היכא שלא נתקלקלה מותר להחזיר אף שנוגע במוקצה. ושם בהך תשובה הביא מה שכתב הרא״ש ז״ל [ביצה פ״א סימן א׳] דאסור ליגע בכלי בביצה, וחילק דשאני התם שהנגיעה היא בשביל המוקצה, דומיא מה שכתבו התוספות [שבת מג: ד״ה דכ״ע] לענין טלטול מן הצד. ומכאן סתירה למה שכתב הט״ז (סימן ש״ח (סקי״ז) [סקי״ח]) דמותר להעביר העצמות מעל השולחן על ידי סכין, דהא הכא דאפילו על ידי הכלי לא יגע בביצה, מפני שהוא לצורך המוקצה. אבל קשה ממה שכתב הרא״ש [פ״ג סימן י״ט], והתוספות [שם] פרק כירה, דלא אמרינן טלטול מן הצד לא הוי טלטול אלא דוקא כשעיקר טלטולו משום דבר המותר, אלא שאי אפשר לו לטלטל אותו דבר המותר אלא אם כן יטלטל עמו דבר האסור, בכהאי גוונא שרי, אבל כשעיקר טלטולו בשביל דבר האסור, אף על פי שמטלטל אותו מן הצד, אסור. וכתב הרא״ש דהקשה ה״ר יונה מקש שעל גבי המטה, ותירץ דהתם אף טלטול אין כאן, שהרי אין מטלטלו בידו אלא בגופו כלאחר יד, הילכך אף על גב דלקש שהוא מוקצה הוא צריך, מדמה ליה לטלטול מן הצד. ע״ש. נמצא דטלטול מן הצד שהוא לצורך דבר המותר דומה לטלטולו כלאחר יד אף שהוא לצורך דבר האסור.

ועל פי זה מתיישבין דברי הרא״ש [שם פ״ד סימן י׳] שכתב במשנתינו דאם נתקלקלה ההטמנה לכולי עלמא אסור, שאינו מטלטלו בקדרה עצמה, שמתיירא וכו׳. ע״ש. ומשמע דמן הדין מותר, ואמאי, הא מטלטל לצורך המוקצה דומיא דקש שעל גבי המטה, אלא דהכא הוי כלאחר יד, דאין דרך לטלטל הגיזין אלא בידו או במקלו אבל בקדרה אין דרך לטלטל, ומשום הכי אם היה מטלטל בקדרה היה מותר. והתוספות ז״ל [שם נ: ד״ה הכל] שכתבו שאף בקדרה אסור לטלטל, אפשר דסבירא להו דהוי דרכו, מכיון שהקדרה צריך להטמינה שם. ואם כן לדברי הרא״ש לטלטל העצמות על ידי סכין ודאי דאסור, משום שכן דרך הוא לטלטל בכלי כמו ביד, ולדברי התוספות כל שכן דאסור. ועיין בספר יד אהרן [סימן ש״ח הגה״ט ד״ה דף ר״ד ע״א שיטה י״א] מה שהקשה להרב ט״ז, ואעיקרא צריך להבין דמאי מדמה לה לטלטול מן הצד, דהתם [שם קכג.] צריך (לזרוק) [לפגה] וממילא מטלטל המוקצה, אבל הכא [שם מג:] עיקרו לטלטל דבר המוקצה, והתם אינו מטלטל בידו רק (הקדרה) [הפגה], וממילא מטלטל המוקצה, אבל אינו מטלטל רק המוקצה. ולדברי התוספות גם כן צריך להבין מאי מקשו מהתם. (יד המלך)

לב) שם אבל אם טמן בגיזי צמר וכו׳. כתב הטור, אבל אם טמן בגיזי צמר וכו׳. נ״ב: עיין מה שכתב הרב יד המלך[13] בסימן זה. (דברי מנחם – הגה״ט סק״ד)

לג) שם אבל אם טמן בגיזי צמר אפילו לא יחדן לכך מותר לטלטלן. כתב ב״י, ונראה דאף על גב דהרי״ף והרמב״ם

---

13. נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

הוו רוב בנין וכו'. עיין מה שכתב הרב מאמר מרדכי (בסק"ג) על מה שהקשה הרב אליה רבה [סק"א] על דברי רבינו.
(דברי מנחם – הגב"י סק"א)

לד) שם אבל אם נתנם לאוצר לסחורה צריכים יחוד. כתב המג"א [סק"ד], ודוקא כשמקפיד עליהם. עיין באבן העוזר דיפה השיגו. (בית מאיר)

לה) שם אבל אם נתנם לאוצר לסחורה צריכים יחוד. עיין מג"א (סק"ד). המחצית השקל מקשה בשם אבן העוזר, דבסימן ש"ח [ס"א בהגה] בכלים המיוחדים לסחורה בעינן שיקפיד, דקיימא לן כרבי שמעון [שבת יט:] דלית ליה מוקצה, אבל גיזי צמר שהן עצמן מוקצים כמו צרורות, דמודה רבי שמעון דהוי מוקצה, רק שעל ידי הטמנה אמרינן שיחדן לכך, מה שאין כן בעומדים לסחורה הם מוקצים מצד עצמם, ולא בעינן שיקפיד. עכ"ל. ולפענ"ד דהמג"א מדמה שפיר, כמו בסימן ש"ח אף על גב דהוי כלי אפילו הכי אסור בטלטול אם יחדם לסחורה ומקפיד עליהם, וביחדם לסחורה ואינו מקפיד הוי כמו שלא יחדם ומותר בטלטול, אם כן הכא נמי בגיזי צמר, אף על גב דבלא טמן הוי כמו צרורות, אבל בטמן בהם הוי תורת כלי ומותר בטלטול, ולהכי אף על גב דיחדם לסחורה, הוי כמו אם לא יחדם כמו בסימן ש"ח עד שיחדם לסחורה ומקפיד עליהם יוצאים מתורת כלי כמו בסימן ש"ח. (דברי צבי)

לו) שם אבל אם נתנם לאוצר לסחורה צריכים יחוד. כתב הבאר היטב (סק"ג), ודוקא כשמקפיד עליהם וכו', ובספר אבן העוזר חולק דאפילו אין מקפיד עליהם אסור. כן כתב באשל אברהם [סק"ד] בשם אליה רבה [סק"ו]. וכ"כ בתניא [ש"ע הגר"ז] בקונטרס אחרון [סק"א]. וכ"כ בבית מאיר[14] דיפה השיג באבן העוזר. (באר יעקב – קרויזר – סק"ד)

לז) שם אבל אם נתנם לאוצר לסחורה צריכים יחוד. המג"א (סק"ד) כתב דדוקא כשמקפיד עליהן, כמו בסימן ש"ח [ס"א בהגה] בכלים המיוחדין לסחורה, דאין אסור לטלטלן רק במקפיד עליהן. והאבן העוזר הביאו הרב מחצית השקל חולק על המג"א, וכתב דשם בסימן ש"ח בכלים אין מוקצין רק משום דעומד לסחורה, לכן סגי באינו מקפיד עליהן, אבל הגיזין דאינן כלים הוי מוקצה אף באינו מקפיד, והכא נמי אף דהטמין בהם כיון דמסתמא יחזירם לאוצר הוי מוקצה בלא יחדן ואף באינו מקפיד עליהן. ע"כ. ובעניי נראית הסברא כהמג"א, דודאי אף בלא הניחן לאוצר, וכי איירי דוקא שדעתו הוא דאף אם יקרא לו קונה שירצה לקנות לא ירצה למוכרם רק יחזיקם תמיד להטמין בהם, והרי איירי בלא יחדן לעולם להטמין, ואם כן ודאי דעתו שאם יבא אחד לקנותם ימכרם, ורק דמכל מקום מותר כיון דאינו מקפיד עליהם, אף דאפשר דיעשה אחר כך מהם בגד או ימכרם, ואם כן בהפתק למה יאסרו, על כרחך משום דהוקצו לסחורה, ואם כן עיקר טעם איסור בהפתק היינו משום דנתנן לאוצר מקפיד עליהן, כן נראה לפענ"ד, אכן אין בידי להכריע להקל, וצריך עיון. (גנזי חיים – סק"ד)

לח) שם אבל אם נתנם לאוצר לסחורה צריכים יחוד וכו'. אפשר כאן מודה מג"א [סק"ב] דיחדן לשבת אחת סגי, ואפשר אפילו במחשבה שיחשב עליהם קודם הטמנה. אשל אברהם [סק"ד]. (באר יעקב – קרויזר – סק"ג)

לט) שם שנוטל כיסוי הקדירה וכו'. במג"א (סק"ה), נראה לי וכו'. כן כתב השלטי גבורים בשם ריא"ז פרק במה טומנין [שבת כג: אות ד'], וכן כתב המרדכי שם [סימן שכ"ג].
(חמד משה – סק"ג)

מ) שם שנוטל כיסוי הקדירה וכו'. כתב המג"א (סק"ה), שנוטל הכיסוי וכו', נראה לי אם יכול לתחוב וכו'. וכתב האליה רבה [סק"ג] דאשתמיטתיה (מיניה) דברי המרדכי פרק במה טומנין [שבת סימן שכ"ג] וז"ל: אבל אסור ליגע בו ולהסירה כיון דאפשר בכוש וכו'. משמע באי אפשר בכוש מותר אפילו ליגע, וצ"ע. וקשה לי עליו, משום האי דיוקא אין להמציא דין חדש, שהרי בגמרא [שם קכג.] הוא ר' אליעזר בן תדאי דאמר תוחב בכוש ובכרכר, ולא התיר אלא טלטול מן הצד, ואפילו על זה פליגי רבנן, ואם כן אין יכולין להתיר יותר מר' אליעזר בן תדאי, ופשיטא כדברי המג"א שאין מותר אלא על ידי כוש, וליתא דברי האליה רבה. ודו"ק. (בגדי ישע)

מא) שם שנוטל כיסוי הקדירה וכו'. כתב הטור, מנער הכיסוי והן נופלות. ע"ב: כתב הרב מג"א (בסק"ו) [בסק"ה] כגון שמקצתן מגולה, ואם אינה מגולה אם יכול לתחוב כוש ולנער שרי, כמ"ש סימן שי"א (ס"ט), וכן משמע מהמרדכי בפרק במה טומנין [שבת סימן שכ"ג]. ע"ש. ועל מה שכתב הרב אליה רבה [סק"ג] על דברי הרב מג"א, עיין מה שכתב הרב שבת של מי (בדף פ"ו ע"א). (דברי מנחם – הגה"ט סק"א)

מב) שם שנוטל כיסוי הקדירה וכו'. וכתב המג"א (סק"ה), כגון שמקצתו מגולה, ואם אינו מגולה, נראה לי דאם יכול לתחוב כוש ולנער שרי. ע"כ. וכתב על זה באליה רבה (סק"ג), ואשתמיטתיה דעת המרדכי פרק במה טומנין [שבת סימן שכ"ג] וז"ל: אבל ליגע בו ולהסירו לא, כיון דאפשר בכוש וכו'. ע"כ. ומשמע באי אפשר, מותר אפילו ליגע וצריך עיון. עכ"ל האליה רבה. ולא אוכל להבין, האם אפשר להתיר טלטול מוקצה בשבת משום אוכל נפש, והמרדכי נראה דסבירא ליה כרבנן דפליגי על רבן שמעון בן גמליאל ([שם] בדף קמ"ב ע"ב), וכמו שכתבו התוספות ([שם] דף נ"א ע"ב ד"ה אינו), ועיין בהגהות אשרי [שם פ"ד סימן י"ג]. אלא דבאפשר בניעור גם רבנן מודו, ועל כן לא אמרינן התם דמתניתין רבן שמעון בן גמליאל ולא רבנן אלא סיפא דהיתה בין החביות מגביה, אבל רישא דמטה על צדה גם רבנן מודו. וכל זה דעת המרדכי, אבל לדידן ליכא ספיקא דפסקינן

הערות וציונים

14. נדפס לעיל אות ל"ד.

באר הגולה ב [ח]הנותנים אבנים ולבנים סביב הקדירה צריכים שייחדם לכך לעולם, שהרי כל זמן שלא יחדן אינם חשובים לו ומשליכן, הילכך אסור לטלטלן אם לא שיצניעם ומייחדן לכך:

ה. טור, והרשב"א בתשובה [ח"א סימן תשנ"ז]:

אוצר ההלכה

כרבן שמעון בן גמליאל, ולענ"ד אין בזה שום צריך עיון. וראיתי לאחד שפסק להלכה דמותר ולא הצריך עיון, ולענ"ד אינו. (תהלה לדוד ח"ג – סימן מ"ד)

מג) שם שנוטל כיסוי הקדירה וכו'. כגון שמקצתה מגולה. ואם אינה מגולה, אם יוכל לתחוב כוש ולנער שרי. מג"א [סק"ה]. היינו שתוחב הכוש בתוך הכיסוי להגביהו ולהסירה מהקדירה, ואף שמטלטל ההטמנה על ידי כיסוי הוי טלטול מן הצד ולא שמיה טלטול, אבל לנער ההטמנה בהכוש אסור, דאם לא כן למה לי כוש, ידחפנו בקנה או בדבר אחר, אלא ודאי דוקא שיתחוב הכוש אבל לא יטלטלנו על ידי הכוש, דבשלמא אם יטלטל הכיסוי דהוא חשוב בפני עצמו, ואינו משמש כלל להאיסור אלא האיסור מיטלטל מאליו, מה שאין כן כשמטלטל ההטמנה על ידי הכוש, עיקר הטלטול הוא האיסור. תניא [ש"ע הגר"ז] בקונטרס אחרון [סק"ג]. עש"ב. ועיין במרדכי [שבת סימן שכ"ג] שכתב, אבל ליגע במוקצה ולהסירו לא, כיון דאפשר בכוש. משמע דאם אי אפשר בכוש שרי ליגע, וצ"ע. חמד משה [סק"א][15], אליה רבה [סק"ג], אשל אברהם [סק"ה].
(באר יעקב – קרויזר – סק"ה)

מד) שם דלא נעשית בסיס להן. כתב מג"א [סק"ו], דהא אין הכסוי [וכו']. וכן כתב הרשב"א [שבת נא. ד"ה אבל נראה]. (זכרון אברהם)

מה) שם דלא נעשית בסיס להן. כתב ב"י, ואף על פי שהם עליה לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להם. רש"י בשבת (דף מ"ט ע"א ד"ה נוטל כיסוי וכו'). ומסיים שם: שאין עשוי אלא לכסות הקדירה. ע"ש. ועל מה שכתב הרב מג"א (בסק"ו), עיין מה שכתב על דבריו הרב מאמר מרדכי (בסק"ד).
(דברי מנחם – הגב"ר סק"ג)

מו) שם דלא נעשית בסיס להן. עיין מג"א (סק"ו) שכתב, (דר"ל) דהא אין הכיסוי תשמיש להצמר, אדרבה הצמר משמש להקדירה לחממו. הנה לא ידעתי מקור לדברים אלו, ובהגהות חתם סופר ראיתי דמציין לרש"י [שבת] דף מ"ט ע"א ד"ה נוטל כיסוי), והנה מלשון רש"י שם משמע הטעם כיון דהצמר על הכיסוי ולא על הקדירה, ולא שייך לומר דהכיסוי בסיס להצמר, כיון דהכיסוי הוא רק לשמש הקדירה, אבל מלשון המג"א מסוף לשונו נראה, דהכוונה דכל דבר המשמש לזה אין זה בסיס, כיון דהצמר משמש הקדירה, אין הקדירה בסיס להצמר. ויש קצת לעיין דבדף קמ"ב ע"ב גבי חבית משמע דנעשה החבית בסיס להאבן. שוב ראיתי במנורה הטהורה [סק"ה] הביא דברי הב"י בסימן ש"ט דהטעם הוא דוקא בכיסוי, וכמו שכתב [רש"י] דהכיסוי לא נעשה בסיס, כיון דהכיסוי הוא משמש הקדירה, ולא עיינתי שם כי לא הארכתי בכל זה, רק לקצר מה שאכתוב בסמוך אחר זה[16], עיין שם. (גנזי חיים – סק"ה)

מז) שם דלא נעשית בסיס להן. כתב במג"א (סק"ו), דלא נעשית בסיס, דהא אין הכיסוי תשמיש להצמר, אדרבה הצמר משמש להקדירה לחממו. עכ"ל. נ"ב: אבל ברש"י על המשנה ([שבת] דף מ"ט ע"א [ד"ה נוטל]) מפרש הטעם משום דאין הכיסוי עיקר הכלי, וכל שאין המוקצה על עיקר הכלי לא נעשה בסיס.
עיין משנה אחרונה (פי"ח דכלים משנה ב') ד"ה ואין גוררין.
(אמרי המזג)

סעיף ב'

מח) סעיף ב' הנותנים אבנים ולבנים סביב הקדירה וכו'. כתב הטור (ע"ב שיטה א'), ואותן אבנים וכו'. נ"ב: אפילו טמן בהם שבתות הרבה אסור לטלטלם אם לא שייחדן לכך. ב"ח [אות ג']. (שיירי כנסת הגדולה – הגה"ט סק"ב)

מט) שם הנותנים אבנים ולבנים סביב הקדירה צריכים שייחדם וכו'. כתב הבאר היטב (סק"ד), והוא הדין עצים העומדים להסקה אסור לסתום בהן פי תנור דלא יוכל לטלטלן בשבת. עיין במג"א סימן רס"ד [סק"ט] שלא לסתום בעצים שלא יבא לידי דליקה. עכ"ל. לפי זה אפילו אין מוקצה אסור. (באר יעקב – קרויזר – סק"ו)

נ) שם הנותנים אבנים ולבנים סביב הקדירה צריכים שייחדם לכך. ועיין באשל אברהם (סק"ז) שכתב: ואם מיוחדין לתשמיש קדירה [וכו'], מכל מקום צריך עיון אי מותרין ליקח ולפצוע בהם אגוזים. ע"כ. ובסימן ש"ח ([משבצות זהב] סקי"א) כתב: ונשבר חודה או ([עוקצה] [חורה] וייחדה לתשמיש אחר, שרי מחמה לצל. ע"כ. וכן משמע מדברי הרב ז"ל שם ([ש"ע הגר"ז] סעיף נ' ונ"ג). ובביצה (דף ח' ע"ב) אמרינן הכניס עפר לכסות בו צואה מותר לכסות בו דם צפור. ע"כ. ואקוה לדבר מזה אי"ה בסימן ש"ח סכ"ב [סקכ"ט ד"ה לכאורה]. (תהלה לדוד – סק"א)

נא) שם הנותנים אבנים ולבנים סביב הקדירה צריכים שייחדם לכך. כתב הבאר היטב (סק"ד), והאבנים המונחים על גבי כירה שרי לטלטלינהו דמיוחדין לתשמיש. קדירה, ומכל מקום צריך עיון אם מותרין ליקח לפצוע בהם אגוזים, דלזה לא קיימי. אשל אברהם [סק"ז].
(באר יעקב – קרויזר – סק"ז)

הערות וציונים

15. נדפס לעיל אות י"ג. **16.** נדפס לקמן אות ע"ה.

ג [1]הטומן בקופה מלאה גיזי צמר [*]שאסור לטלטל, והוציא הקדירה, כל זמן שלא נתקלקלה הגומא יכול להחזירה, ואם נתקלקלה לא יחזירנה. ואפילו לכתחלה יכול להוציאה על דעת להחזירה אם לא תתקלקל, ולא חיישינן שמא יחזירנה אף אם תתקלקל. [2]ויש אומרים שאפילו טמן בדבר שמותר לטלטל, אם נתקלקלה הגומא לא יחזיר, מפני שתצטרך הקדירה לעשות לעצמה מקום כשמחזירה, ונמצא כמי שטומן בשבת:

באר הגולה

1. שם במשנה [דף מ"ט ע"א] וכדמפרש לה רב בגמרא נ' [ע"ב]; רי"ף שם דף כ"ג ע"א; רא"ש שם

פ"ד סימן י']: [*]. רש"י שם ד"ה שאסור; רבנו ירוחם נתיב י"ב דף ס"ח ע"ג: 2. לדעת הרמב"ם בפירוש המשנה שם [פ"ד משנה ב'], וכתב הב"י שכן נראה [מהא דהשמיט דין זה] מחבורו:

אוצר ההלכה

סעיף ג'

נב) סעיף ג' יכול להחזירה. כתב הרב אליה רבה [סק"ט], דוקא שלא העמידה על גבי קרקע. יע"ש. ולא משמע כן מדברי הרא"ש ריש פרק במה טומנין [שבת פ"ד סימן ב'], וכן כתב הרב המאירי בהדיא [שם נא. ד"ה מקצת בני אדם] וז"ל: ויראה לומר אף הניחה על גבי קרקע, ואף על פי שבפרק כירה [שם לח:] אמרו דוקא בעודה בידו, לא נאמר אלא בחזרה על גבי כירה או בדבר המוסיף הבל. (מעיני ישועה)

נג) שם יכול להחזירה. וכתב האליה רבה (סק"ט) בשם לחם משנה [ליפשיץ, שבת פ"ד משנה ב'] דוקא שלא העמידה על גבי קרקע כדלעיל (סימן רנ"ג [ס"ב]). ע"כ. משמע דבעי כל תנאי חזרה. והנה נצטנן לגמרי אף שבחזרה אסור, בהטמנה נראה דאדרבה מעליותא היא, וכגוונא דפינה ממיחם למיחם דמותר, מטעם דמותר להטמין את הצונן, עיין במגא"א (סימן רנ"ז סק"ד). אבל שאר תנאי חזרה איכא למימר דבעי. ואף דלא הזכירו דבר זה שאר הפוסקים, מכל מקום כיון דדעת הרמב"ם ז"ל [בפירוש המשניות שם] דאם נתקלקלה הגומא אסור חזרה אף בדבר שמותר לטלטל, כמו שכתב המחבר בשם יש אומרים, ואף דסברא ראשונה עיקר כמו שכתב האליה רבה בשם הנחלת צבי [עטרת צבי סק"ג], מכל מקום נראה דבלא תנאי חזרה אין להקל בנתקלקלה הגומא. ואף בלא נתקלקלה הגומא צריך עיון להקל נגד דעת הלחם משנה והאליה רבה. (תהלה לדוד – סק"ב)

נד) שם יכול להחזירה וכו'. יש להסתפק לדעת היש מקילין שברמ"א ז"ל בסימן רנ"ז (סעיף ז'), דבנתבשל כל צרכו מותר להטמין בדבר המוסיף מבעוד יום, אי שרי חזרה, דבשבת עצמה אפילו בדבר שאינו מוסיף נראה דכ"ע מודים דאפילו בנתבשל כל צרכו אסור, אבל חזרה צריך עיון. (תהלה לדוד – סק"ג)

נה) שם ואם נתקלקלה לא יחזירנה. במגא"א (סק"ח), לא יחזירנה וכו'. אבל הרא"ש [שבת פ"ד סימן י'] כתב דודאי יטלטל הגיזין בידו, דמתיירא לעשות כן על ידי הקדירה פן ישפוך התבשיל.

יש אומרים הוא דעת הרמב"ם בפירוש המשנה [שבת פ"ד משנה ב'], אבל דעה ראשונה הוא דעת רש"י [שם מט. ד"ה ואין מטלטלין] והרא"ש [שם] והטור, דעיקר האיסור אינו אלא בשביל איסור טלטול. (בגדי ישע)

נו) שם ואם נתקלקלה לא יחזירנה. דחיישינן שמא יטלטל בידו, דעל ידי הקדירה לא יטלטל פן ישפך התבשיל אם ינענע הצמר על ידי הקדירה, כן כתב הרא"ש [שבת פ"ד סימן י'], וכן כתב הרב המאירי [שם מח. ד"ה וראב"ע] בהדיא. (מעיני ישועה)

נז) שם ואם נתקלקלה לא יחזירנה. וכתב המגא" (סק"ח) בשם התוספות [שבת נ: ד"ה הכל מודים], והכא גרע טפי מטלטול מן הצד דשרי, דהכא צריך לטלטל אילך ואילך. ע"כ. ועיין [ש"ע הגר"ז] בקונטרס אחרון (סק"ג). והנה לפסק השו"ע בסימן שי"א (ס"ח) דטלטול מן הצד להשתמש בגוף המוקצה אסור, ולהכי קש שעל גבי המטה לא ינענעו אלא בגופו, עיין שם במגא (ס"ק כ"ד כ"ה), אם כן הכא דמטלטל כדי לשמור החום אסור טלטול מן הצד. והתוספות שכתבו כן, איכא למימר דאזלו לשיטתם דסבירא להו דטלטול מן הצד להשתמש בגוף המוקצה מותר, עיין קונטרס אחרון (סימן רע"ו סק"ג), אבל לדידן לכאורה אתי שפיר בפשיטות. ואפשר דהכא עיקר הטלטול דצריך למקומו, דבלא אותן גיזין שנפלו שמטלטל יש די לשמור החום. (תהלה לדוד – סק"ד)

נח) שם ואם נתקלקלה לא יחזירנה. מגא" (סק"ח) והכא גרע טפי וכו'. עיין לקמן סימן שי"א (סקכ"ד).
(זרע יעקב – זלזניק)

נט) שם ויש אומרים שאפילו טמן בדבר שמותר לטלטל וכו'.
עיין ביאורי הגר"א [סק"ו] שהביא בשם הירושלמי (סימן) ([שבת] פ"ד [ה"ג]), דאם נתקלקלה הגומא אפילו משחשיכה שאסור. ותמיהני האיך אפשר דפשיטא ליה להירושלמי דאסור, הא אפילו מטמינה לטמינה למקום אחר נשאר בירושלמי שם בבעיא ולא אפשיט, כמו שכתבתי לעיל סימן רנ"ז [ס"ד][17]. אבל פשטות הירושלמי נראה דקאי אנטלו מבעוד יום. ונראה דהגר"א לשיטתו לעיל (סימן רנ"ז [סקט"ו]) דגם בנתגלה מבעוד יום נפשט הבעיא לאיסור, משום הכי מוכרח לפרש דכל שכן בנטלו מבעוד יום אסור, והך דנתקלקלה הגומא דאסור על כרחך קאי גם אנטל משחשיכה, אבל לפי מה שכתבו שם הקרבן העדה [ד"ה נתגלה

הערות וציונים

17. נדפס לעיל בסימן רנ"ז אות קכ"ט.

באר הגולה **ד** [ח]**טמן בדבר שאינו ניטל וכיסה פיה בדבר הניטל, מגלה הכיסוי ואוחז בקדירה ומוציאה:**

ח. שם נ"א [ע"א]:

אוצר ההלכה

מבעוד יום] והפני משה [ד"ה וקדש], דבנתגלה נשאר בבעיא עיין שם, אם כן יש לומר גם בנטלו מבעוד יום מותר, רק בנתקלקלה הגומא מבעוד יום אסור, אבל משחשיכה מותר אפילו בנתקלקלה הגומא. (תוספת ירושלים)

ס) שם ונמצא כמי שטומן בשבת. בחידושי הגרע"א [סק"א] מקשה דהא מותר לשנות מהטמנה להטמנה. ובאמת זה יש ליישב בפשיטות, דמכל מקום דוקא באינו עושה גומא חדשה, אבל גומא חדשה גרע טפי. אבל עיקר דברי הב"י לא זכיתי להבין כלל, דכתב דמשום הכי לא הביא הרמב"ם דין זה, דאזיל לשיטתיה בפירוש המשנה [שבת פ"ד משנה ב'] דהאיסור הוא משום דהוה כהטמנה חדשה (ואפילו בדבר הניטל), ואם כן פשיטא דאסור להטמין לכתחילה בשבת. [ע"כ]. והיכי שייך למימר פשיטא מידי דהוצרך רב לאשמועינן דנתקלקל (הכ"מ) [הגומא] שאסור, ובש"ס [שבת נ:] מקשה על רב[18] בפירוש, ובעי להתיר אפילו בנתקלקל, ואף על גב דשני לה ודאי אינו פשוט, וצע"ג. (חבל יוסף – גנזי חיים)

סא) שם ונמצא כמי שטומן בשבת. תמוה לי, הא כבר מוטמן מערב שבת, והוי מהטמנה להטמנה דקיימא לן בסימן רנ"ז (סעיף ד') דאפילו ליטלו כולו ולתת אחר במקומו שרי, וצע"ג. (תוספות ר' עקיבא איגר למשניות פ"ד דשבת אות ע"א)[19].

בתפארת ישראל למשניות (פ"ד דשבת) כתב בהלכתא גבירתא, מאכל שהוציא משאלינט אפען [תנור] אסור להטמינו תחת כרים. ועיין בפרי מגדים כאן סוף הסימן במשבצות זהב דכתב דמשכחת אופן דמותר. ע"ש. (ילקוט הגרשוני – ס"ק א'–ב')

סב) שם ונמצא כמי שטומן בשבת. עיין הגהות הגרעק"א זללה"ה [סק"א] וז"ל: וקשה לי, הא לא גרע מהטמנה להטמנה דמותר כדלעיל סימן רנ"ז (סעיף ד'), וצ"ע. עכ"ל. ויש ליישב דהתם מירי או דלא נתבטל עדיין הטמנה ראשונה, כגון שנשאר קדרות תחת ההטמנה, או נאמר דהיכא שמטמין עכשיו אינו עושה הטמנה חדשה, כי כבר טמונים שם איזו קדרות. עיין לעיל סימן קע"ח [ס"ב] לענין שינוי מקום בסעודה. ועוד יש לומר, דהכא גבי גיזה כיון שמתפזרין ויפלו החיצוניות והפניימיות והתיכונות, ואותם שהיו טמונים בהם מקודם יהיו גם עכשיו טמונים אם ירצה להחזיר להם, ואם כן לא נתבטלה הראשונה. ואם תאמר הלא לעיל [סימן רנ"ז ס"ד] מירי אם נוטל הבגדים לגמרי ונותן חדשים במקומם, על זה יש לומר דהלא התם מירי שעומדים על גחלים, רק מלמעלה מכבס הבגדים ובאופן המותר. עיין שם מג"א (סק"ג), ואם כן מקום עמידתן לא נשתנה, אבל כאן ישתנה מקום עמידתן. אבל הדין מהטמנה להטמנה יש ליישב כמו שכתבתי. (זרע יעקב – זלזניק)

סעיף די

סג) סעיף די טמן בדבר וכו'. עיין מג"א [סק"ט] וז"ל: ואם טמן וכו' עד דלא נעשה בסיס להם כמו שכתוב בסעיף א'. עכ"ל. ר"ל כמו שכתב סק"ו, אדרבה הצמר משמש להקדירה לחממו. ועיין שבת (דף נ"א ע"א) ברש"י ד"ה או שטמן וכו', וז"ל: ואם תאמר יפנה סביבותיה וכו', אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור וכו'. הרי דלא סבירא ליה הסברא הנ"ל, אלא אף הקדרה נעשה בסיס לזה שכיסה בדבר שאינו ניטל. אך התוספות שם [ד"ה או שטמן] חלקו עליו, וסבירא להו לר"ת ור"י דלא הוי בסיס כיון שדעתו ליטלן בשבת, ומפרשים שם הברייתא בענין אחר. ע"ש. ומשמע נמי דלא סבירא להו הסברא של המג"א מטעם דהצמר משמש להקדירה, אלא מטעם דלא חשיב כמניח כיון שדעתו ליטלן בשבת. אך צריך עיון, דשם במתניתין (דף מ"ט ע"א) פירש"י גופיה בד"ה נוטל הכסוי וכו', דלא נעשית בסיס לחן, שאינו עשוי אלא לכסות הקדירה. ומשמע דהיינו כסברת המג"א הנ"ל, הואיל דהצמר משמש להקדירה לחממה לא הוי בסיס כלל, ואם כן לכאורה סתרי שם דברי רש"י אהדדי. והמג"א לא הביא דבריהם ז"ל, וצ"ע. (עצי לבונה – מעין גנים)

סד) שם טמן בדבר וכו'. כתב המג"א [סק"ט], ואם טמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל, מפנה סביבותיה ואוחז בקדירה ומוציאה, דלא נעשה בסיס להם כמו שכתוב סוף סעיף א'. ר"ן [שבת כג: ד"ה וכן]. ע"כ. ולכאורה זה דלא כדעת המלחמות [שם מח: ד"ה אמר] שכתב המג"א בסימן ש"ט (סק"ו), דאפילו הניח על דעת כיסוי נעשה בסיס. ומה שכתב המג"א, כמו שכתוב סוף סעיף א', לא דמי, דהתם לא להניחן על כיסוי הקדירה נתכוין אלא להטמין הקדירה, וכמו שכתב הב"י בסימן ש"ט [ס"ד] שהוא דעת רש"י ז"ל [שם מט. ד"ה נוטל]. אבל אם הכיסוי עצמו מוקצה נעשה בסיס. ויקשה עוד יותר, דהא הר"ן ז"ל גופא משמע להדיא דסבירא ליה כרמב"ן ז"ל דאף במניח על דעת כיסוי נעשה בסיס, וכדמשמע מדבריו בפרק נוטל [שם נט: ד"ה גמ' לא שנו] שהקשה מחריות לאבן שעל פי החבית, ולדעת הרז"ה ז"ל [במאור שם מח:] לא קשיא מידי, דגם באבן שעל החבית לא נעשה בסיס במניח על דעת כיסוי. וכן מבואר עוד להדיא מדבריו בפרק במה טומנין [שם כג. ד"ה ונשאל]. והרב ז"ל [ש"ע הגר"ז] בכאן סעיף ג' הביא דברי הר"ן ז"ל להלכה, ובסימן ש"ט (ס"ו) משמע דגם במניח על דעת כיסוי נעשה בסיס. ובדוחק

הערות וציונים

18. לפנינו תיבת "רב" מסוגרת, והעירו דברא"ש ליתא. **19.** וכן הקשה בהגהותיו על הש"ע (סק"א).

ה [ט]**טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל, אם מקצת הקדירה מגולה נוטל ומחזיר, ואם לאו אינו נוטל:** באר הגולה ט. שם:

אוצר ההלכה

היה אפשר לחלק, דהכא הכיסוי משמש לחמם את הקדירה גופה, אבל התם הכיסוי והחביות שניהם לשמש את היין, ודוחק. ולהלכה איכא למימר דהכא איכא עוד דעת ר"ת ז"ל [שם נא. תוד"ה או, ספר הישר סימן רמ"ד] וספר התרומה [סימן רנ"ד], דלא שייך בסיס כיון שדעתו ליטלו בשבת, ולכן סתם המג"א כהר"ן ז"ל, אבל בהניח על דעת (שישייר) [שישאר] שם כל השבת, הביא [סימן ש"ט סק"ו] מחלוקת הרז"ה והרמב"ן ז"ל.

(תהלה לדוד – סק"ה)

סעיף ה'

סה) סעיף ה' טמן וכו'. והיכא שיש הגחלים סביב לקדירה, לא יאמר הישראל לגוי ליטלנו. כן כתב ב"י [ד"ה כתוב במרדכי]. ומדברי המגיה (סימן רנ"ג סעיף א') נראה דמתיר אפילו לישראל[20]. (גור אריה הלוי – סק"א)

סו) שם טמן וכיסה וכו'. פירוש, טמן בדבר הניטל, וכל שכן בדבר שאינו ניטל, אם מקצת הקדירה מגולה נוטל ומחזיר, ואם לאו אינו נוטל, משום דהקדירה נעשית בסיס לדבר האסור. ואף על גב דבסעיף א' פסק דלא נעשה כיסוי הקדירה בסיס, שאני התם דהכיסוי לא נעשה בסיס אלא כדי לכסות הקדירה, והכא דהקדירה אין לה כיסוי והניח עליה דבר שאינו ניטל, נעשית בסיס. (עיין מה שכתב המג"א סק"ט).

(מטה יהודה – סק"א)

סז) שם טמן וכיסה וכו'. פירוש, טמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל, אם מקצת וכו', ואם לאו וכו', משום דקדירה נעשית בסיס לדבר האסור. ואף על גב דאמרינן בסעיף א' דלא נעשה כיסוי הקדירה בסיס, שאני התם דהכיסוי לא נעשה בסיס אלא כדי לכסות הקדירה, והכא דהקדירה אין לה כיסוי והניח עליה דבר שאינו ניטל, נעשית בסיס.

(משחא דרבותא ח"ב – חדושי מהרמ"א)

סח) שם טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל. כתב הטור (דף ק"ע ע"ב שיטה ז'), טמן בדבר הניטל וכו'. נ"ב: עיין בשלטי הגבורים פרק במה טומנין [שבת כג: אות ד'] ובדברי ריא"ז שהובאו שם. (כנסת הגדולה – הגה"ט)

סט) שם טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל. בגמרא [שבת נא.] איתא, או שטמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל. וכתב רש"י [שם ד"ה או שטמן], ואם תאמר יפנה סביבותיה הואיל ודבר הניטל הוא, ויאחזנה בדופניה ויטנה על צדה ויפול הכיסוי, כי ההיא דתנן לקמן [שם קמב:] האבן שעל פי החבית וכו', הא אוקימנא התם בשכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור, והיכא דמגולה מקצתו אין זה טלטול, שמצדדו והכיסוי נופל מאליו. והקשו עליו התוספות [ד"ה או שטמן] הובא בב"י, מה בין זה לאבן שעל פי החבית דאסרינן במניח להטותה על צדה. ולע"ד כל דאין מקצת פיה מגולה אלא כולה מכוסה בדבר שאינו מוכן, צריך לעשות טלטול גמור להגביה כדי להפיל הכיסוי מעליה, או לפחות לצדדו ממש, (והיינו דלא כתב רש"י תיבת ויגביהנה כמו שכתבו התוספות) וזה וזה אסור. אבל כל שמקצת פיה מגולה אין צריך שיטנה תחלה על צידה, אלא בהדי דאוחז בקדרה ממילא נשמט הכיסוי ונופל, כיון שהכיסוי אינו ממלא כל שטח הפה אלא מקצתו, ואין זה טלטול כלל.

עוד הקשו, דלעיל [שם מט.] במתניתין שרי לנער הכיסוי שהניח עליו גיזי צמר להפיל הגיזין, ואפילו אינו מגולה כלל. ונראה דהתם רש"י [שם ד"ה נוטל כיסוי] פירש אמתניתין וז"ל: שלא נעשה בסיס להן. והתם דוקא שהגיזי צמר לא הונחו שם לכיסוי של הקדרה שהקדרה כבר מכוסה, ועל הכיסוי יש גיזי צמר, בזה אמרינן שלא נעשה בסיס להן, שאין הכיסוי עשוי אלא לכסות קדרה ולא להיות בסיס לגיזין, וכמו שכתב רש"י שם אמתניתין. אבל הכא לפי המתבאר מדברי רש"י שהדבר שאינו ניטל הוא עצמו כיסוי לקדרה, שהקדרה מכוסה בו, נעשה הקדרה בסיס לכיסוי ואסור לטלטל הקדרה מחמת הכיסוי. וכן מההיא דפרק נוטל [שם קמג.] דבית הלל אומרים מסלק את הטבלא כולה לא קשיא, דהתם נמי אין הטבלא נעשית בסיס לעצמות וקליפין, שלא נעשית לקבל עצמות. ועיין מה שכתבתי סימן רס"ה ((ס"ב) [ס"ג] [סק"א]) בס"ד.

ובהגיעי לסימן ש"ט, ראיתי כי הרב ב"י חזר והעתיק דברי התוספות הנזכרים, וכתב עליהם וז"ל: נראה לי דרש"י ז"ל נזהר מזה, שכתב נוטל כיסוי של קדרה שיש תורת כלי עליה, ואף על גב שהם עליה לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להם, שאין עשוי אלא לכסות קדרה, כלומר דגיזין הללו לא להניחם על כיסוי הקדרה נתכוון אלא להטמין הקדרה, הילכך ליכא למימר בהו נעשו בסיס לדבר האסור. עכ"ל. (נהר שלום – סק"ב)

ע) שם טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל. וכתב המג"א (בסק"ט) וז"ל: ואם טמן בדבר הניטל וכסה בדבר שאינו ניטל, מפנה סביבותיה ואוחז בקדרה ומוציאה, דלא נעשית בסיס להן, כמו שכתוב בסעיף א'. עכ"ל. והמג"א כתב זה לפשיטות גמור. ולפעד"נ דין זה צריך לפני ולפנים, הא בסוף פרק במה טומנין [שבת נא.] בתוספות (בד"ה או שטמן וכו') הקשו אפירש"י [שם ד"ה או שטמן] וז"ל: וקשה, דאי חשיב הכא כמניח, אם כן במגולה

הערות וציונים

20. ודוקא במקום שאין גוי. כמבואר שם.

אוצר ההלכה

מקצתה היאך נוטל ומחזיר, מה בין זה לאבן שעל פי החביות דאסרינן במניח אפילו להטותה על צידה. ועוד קשה לר״ת דהא תנן [שם מט.] נוער את הכיסוי והן נופלות, אפילו אינן מגולות מקצתן. על כן פירש ר״ת דלא חשיב כמניח כיון (שאין) [ש]דעתו ליטלו בשבת [וכו׳], והכא מיירי בכיסוי כעין כלי חרס [וכו׳], שאי אפשר לנער אף אם יפנה סביבותיה וכו׳. ע״ש. ורש״י ז״ל נשמר מקושיות התוספות, מקושיא ראשונה נשמר במה שפירש״י כאן וז״ל: והיכא דמגולה מקצתו אין זה טילטול, שמצדדו והכיסוי נופל מאליו. כלומר דאין זה דומה לאבן שעל פי החבית דאסור במניח אפילו להטותה, דכאן הכיסוי נופל מאליו במה שמצדדו ואין כאן טילטול כלל. ומקושיא שניה נשמר במה שפירש״י במתניתין [מט.], נוטל כיסוי, של קדרה שיש תורת כלי עליו, ואף על גב שהן עליה לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להן, שאין עשוי אלא לכסות את הקדרה. ע״ש. וכן כתב הב״י בסימן ש״ט [ס״ד]. והנה לדעת ר״ת דלא חשיב כמניח, והברייתא איירי דכסה באופן דאי אפשר לפנות ולנער, אבל היכא דאפשר אין הכי נמי דמפנה וכמו שכתב המג״א, אבל לדעת רש״י הרי לפנינו דאסור לפנות משום דחשיב כמניח. ובסימן ש״ט (סעיף ד׳) כתב המחבר כדעת רש״י, ודעת ר״ת כתב בשם יש אומרים, וכתב שם המג״א (בסק״ד) דבמקום פסידא יש לסמוך על דעת ר״ת. ע״ש. אם כן העיקר כרש״י דהוי כמניח, אם כן אסור לפנות, הגם דהר״ן [שם כג: ד״ה וכן] כתב דמותר לפנות, ומטעם שהקדרה לא נעשה בסיס להצמר, אדרבה הצמר משמש לקדרה, ולטעם זה אפילו לדעת רש״י דהוי כמניח מכל מקום מותר, וכמו שפירש״י במתניתין אכיסוי של הקדרה, דלא נעשית בסיס להן שאין עשוי אלא לכסות את הקדרה, ולהר״ן גם הקדרה בלא כיסוי לא נעשית בסיס להצמר, משום דהצמר משמש לקדרה, ומשום הכי מותר לפנות וליטול אפילו דאמרינן דהוי כמניח כדעת רש״י בזה, וכן פירש הר״ן במתניתין [שם כב: ד״ה מתני׳ טומנין], וכן כתב המג״א לעיל בסעיף א׳ [סק״ו] אהא דכתב המחבר דלא נעשית בסיס להן משום דהצמר משמש לקדרה כלשון הר״ן, ודלא כרש״י שכתב הטעם משום שאין עשוי אלא לכסות הקדרה, וטעם זה לא שייך אלא גבי הכיסוי ולא גבי קדרה, וזהו שמסיים המג״א כאן בלשונו: כמו שכתוב בסעיף א׳. והיינו כדפרישית. אבל מדברי הטור והמחבר מוכח דלא כהר״ן. ומה שכתב הב״י בסימן ש״ט [ס״ד] כלומר [וכו׳], הוא מגומגם קצת, שהרי כתב(ו) בסעיף א׳: וכגון שמקצתן מגולה, שאין זה טילטול אלא מצדו. עכ״ל. ולהר״ן אין צריך לזה, דהא בלאו הכי מותר משום דלא נעשה הקדרה בסיס להן, אלא על כרחך דהם סוברים לגמרי כרש״י, על כן הוצרכו לטעמו של רש״י דאין זה טלטול. וכיון דלשיטת רש״י, והטור והמחבר נמשכין אחריו, אסור לפנות, אין להקל. וזמש״ל. (אותות השמים – דרישת ארי – סק״ב)

עא) שם טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל. הקשה רש״י ז״ל [שבת נא. ד״ה או שטמן] דיפנה סביבותיה, ותירץ דהוה ליה כמניח וכו׳. וי״ל דמה חילק בין מגולה למכוסה, התם נמי ינער הקדרה. ואפשר היה לומר, דכיון דהוי מניח נעשה בסיס בין הקדרה ובין ההטמנה שסביבותיה, ואינו יכול לפנות סביבותיה דהוי מוקצה, לא כן כשהיא מגולה, ועל זה הקשו התוספות ז״ל [שם ד״ה או שטמן] וכו׳. אבל סוף דברי רש״י לא משמע כן, שכתב, והיכא דמגולה מקצתו אין זה טלטול וכו׳. דהא בהכי איירינן אפילו כשהוא מכוסה על ידי ניעור, אלא דכיון שהוא מניח נעשית בסיס ההטמנה, ולהכי אינו יכול לפנותה, לא כן כשהיא מגולה קצת, שאין לו צורך לפנותה, והוי על ידי ניעור שהוא. ועוד למאי אצטריך לאתויי סיפא דמתניתין [שם קמב:] ואם היתה בין החביות וכו׳. אלא נראה כמו שכתב מהרש״א [תוס׳ בד״ה או שטמן], דכשהיא מכוסה ומפנה סביבותיה, צריך להגביה כדי שיפול הכסוי. וכן הביאו התוספות לשון רש״י ויגביהנה. אלא די״ל דלמה צריך ההגבהה דוקא. ואפשר דלעולם הכסוי אינו מכוון על פי הקדרה דוקא, אלא מעט גם כן למטה, ומשום הכי אינו יכול לנער, שאף שמנער אינו נופל הכסוי, אבל כשהיא מגולה מנער משם ויש לו מקום ליפול. ולקושיית התוספות י״ל דס״ל לרש״י דכי אמרינן דבמניח אסור, היינו דוקא היכא דצריך להגביהה, אבל בניעור אף במניח מותר. ומה שהקשו גבי כר דבמניח אסור אף דלא הוי אלא ניעור, אפשר כמו שכתבו התוספות שם [קמב: ד״ה לא שנו] דיש חילוק בין חבית לכר, ומשום הכי איצטריך תנא למתני בין כר בין מעות, זה הס״ד סבירא ליה לרש״י לקושטא דמילתא לגבי מניח.

ומצאתי סעד לזה ממה שכתב רש״י בפרק כל הכלים (דף קכ״ה ע״ב), דהתם הביאו רישא דמתניתין ניעור, ומימרת רב[21] דלא שנו אלא בשוכח, ורש״י כשבא לפרשה כתב וז״ל: לא שנו, דמותר לטלטל החבית והאבן עליה, דקתני ואם היתה בין חביות, שירא להטותה שלא תפול, יגביהנה ומטה על צדה והיא נופלת. ע״ש. ומה לו להביא הך סיפא אחר שבגמרא כבר הביאו רישא דמתניתין ועלה הביאו הך דרב, אלא ודאי דסבירא ליה דהך חילוקא לא נאמר אלא לגבי מגביה לא בניעור, ודכר שאני, כמו שכתבתי. ועיין במהרש״א שם [רש״י בד״ה לא שנו].

ועוד הקשו התוספות [נא. ד״ה או שטמן], דמאי שנא ממאי דתנן [מט.] מנער את הכסוי וכו׳. ורצונם להקשות לפירושם דנעשה בסיס, וכבר רש״י [נא. ד״ה נוטל] פירש דהכסוי לא נעשה בסיס, וכמו שכתב הב״י. ונראה דקושיית התוספות היא דסתם הטמנה אחת היא, דכמו דבמתניתין [מט.] מניחין כלי על גבי קדרה ועליה הכיסוי, כמו כן בברייתא, ועל זה הקשו דמאי שנא דבמתניתין תני מנער אף דמכוסה והכא בעינן שיהא מגולה, ולתירוצם ניחא, דהכא הכסוי הולך עד למטה ומשום הכי אסור,

הערות וציונים

21. המימרא שם היא בשם ר׳ יוחנן, אמנם בדף קמ״ב ע״ב מופיעה אותה מימרא בשם רב.

אוצר ההלכה

אבל במתניתין אינו הולך עד למטה, ואוחז בשפת הכסוי ומנער. ולדברי רש"י צריך לומר שהוא מגולה קצת לעשות הניעור. ועיין בדברי הטור שכתב תחילה שמגולה קצת, ואחר כך לא הביא חלוקת טמן בדבר הניטל [וכיסה בדבר שאינו ניטל][22], וכתב המ"א דסבירא ליה כר"ת, ואם כן לא היה צריך למגולה. ואפשר דמגולה דקאמר, היינו שאינו הולך הכסוי עד למטה, אלא שפת הכיסוי הוא מגולה כדי לאחוז משם ולנער. (יד המלך)

עב) שם טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל. הרב בעל הלבושים באו"ח (סימן רנ"ט סק"ה) כתב, טמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל ואין הכיסוי מגולה קצת, יש אומרים שמפנה סביבות הקדירה ומטה על צידה והכיסוי נופל, ויש אוסרין, שכיון שהניח כיסוי שאינו ניטל עליו, הויא הקדירה בסיס לדבר האסור ואסור לטלטלו כלל. עכ"ל. וקצת קשה, דהא הקדירה אינה נעשית בסיס כיון דצריך לה דבר האסור המכוסה, וכמו שכתב הר"ן בפרק במה טומנין [שבת כב: ד"ה מתני' טומנין] במתניתין דנוטל את הכיסוי והן נופלות, וכמו שפסק הוא עצמו בדין א'. ומדברי רש"י דפרק במה טומנין (דף נ"א ע"א [ד"ה או שטמן]) על התוספתא [שבת פ"ד הי"ג] דטמן וכיסה ליכא שום ראיה, כמו שפירשתי בקונטריסי הקטן [שבת של מ"] על מסכת שבת הנז' בדף נ"א על דברי רש"י ד"ה או שטמן בדבר שאינו ניטל, בשם הרב בעל מגיני שלמה. יע"ש. ודבריו צ"ע.

(יעקב לחק – קונטרס קשיא סיפא אות י"ז)

עג) שם טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל. כתב הטור, אם טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל וכו'. נ"ב: כתב הרב מטה יהודה (בסק"א)[23] טמן וכיסה וכו', אם מקצת הקדירה מגולה נוטל ומחזיר, ואם לאו אינו נוטל, משום דהקדירה נעשית בסיס לדבר האסור, ואף על גב דבסעיף א' פסק דלא נעשה כיסוי הקדירה בסיס, שאני התם דהכיסוי לא נעשה בסיס וכו', והכא דהקדירה אין לה כיסוי והניח עליה דבר שאינו ניטל, נעשית בסיס וכו'. ע"ש. ועיין בספר שבת של מי (בדף פ"ו ע"א) שכ"כ משם הרב מגיני שלמה. וכתב עוד, דאף על גב דהקדירה עצמה אינו בסיס לדבר האסור כמו כיסוי קדירה דמתניתין, כיון דאינו מגולה קצת ואין בידו לאחוז הקדירה, הויא דבר הניטל דהטמנה בסיס לדבר שאינו ניטל הכיסוי כיון דאינו משמש להן אלא להקדירה ולכן אסור. ובכן הקשה להלבוש בסעיף ה' דכתב, טמן בדבר וכו'. דלעולם הקדירה אינו נעשה בסיס אפילו לרש"י [שם נא. ד"ה או שטמן], כמו כיסוי קדירה, וכמו שכתב הלבוש בסעיף א', והצריכו עיון. ושגם הרב נהר שלום [סק"ב][24] הלך בסיגנון הלבוש, ושדבריו תמוהים. עיין שם, ובקונטרס יעקב לחק דף נ' ע"ב (סימן טו"ב)[25]. ועיין מה שכתב הרב ערך השלחן (בסק"ב)[26].

(דברי מנחם – הגה"ט סק"ה)

עד) שם טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל. כתב ב"י, והתוספות [שבת נא. ד"ה או שטמן] הקשו עליו וכו'. נ"ב: עיין מה שכתב הרב יד המלך בסימן זה (סעיף ג')[27].

(דברי מנחם – הגב"י סק"ב)

עה) שם טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל וכו'. צריך עיון למה לא כתב ביותר, כמבואר שם בש"ס ([שבת] דף נ"א ע"א) דאף ברק כיסה בדבר שאינו ניטל[28], והיה לו להביא המחלוקת רש"י [ד"ה או שטמן] ותוספות [ד"ה או שטמן]. ואך המג"א (סק"ט) הביא דין זה בשם הר"ן [שם כג: ד"ה וכן], דאם רק כיסה בדבר שאינו ניטל, מפנה כל סביבותיה ואוחז בקדירה ומוציאה. וכבר פירשו התוספות (שם ד"ה או שטמן), דהא דאמרו כיסה בדבר שאינו ניטל, היינו באי אפשר לפנות רק אם יגע במוקצה, ולכן סתם השו"ע דזה הוי כהטמין וכיסה בדבר שאינו ניטל.

אבן בסתירת דברי רש"י, דבמשנה (דף מ"ט ע"א ד"ה נוטל) כתב דלאו בסיס הוא, ובדף נ"א ע"א ד"ה הרי זה[29] כתב דהוי בסיס, קיהו המפרשים, ועיין בהגהות חתם סופר על הגליון. ועיין במנורה הטהורה [סק"ג] בשם המגיני שלמה, דרש"י לטעמיה (דף קכ"ה ע"ב [ד"ה לא שנו]), דאף דנעשה בסיס, מכל מקום מותר בטלטול מן הצד, דשם כתב דבמניח דנעשה בסיס היינו דוקא בסופו דמגביה החבית, אבל להטות החבית אף במניח מותר[30]. ורק הקשה דבדף קמ"ב ע"ב ד"ה נעשה, כתב רש"י דאף להטות אסור. ובעניי אף במקומו כאן לא אבין, דלמה במפנה סביבותיו כתב רש"י דאסור משום בסיס, והרי אף במפנה ויטול הקדירה הוי טלטול מן הצד, ולא עיינתי במגיני שלמה.

ואבן מה שנראה לפענ"ד הוא, ומקודם נתרץ דברי רש"י מדף קכ"ה לדף קמ"ב, דבדף קכ"ה דאמר שם רבי יוחנן לא שנו אלא בשכח אבל (במגביה) [במניח] נעשה בסיס, כתב רש"י בד"ה לא שנו דמותר לטלטל, דקתני ואם היתה בין החבית מגביה וכו'. ועיין מהרש"א תמה דהרי הש"ס לא הביא רק הרישא דמטה על צדה, ולמה פרש"י דקאי אסיפא, וכן בדף קמ"ב דקאמר הש"ס לשון זה, ופרש"י [שם ד"ה לא שנו] דקאי על הרישא, והוא תימה גדולה לכאורה התימה של המהרש"א וצריך עיון, כאשר כתב בחידושי הגאון רע"א [דרוש וחידוש שם קכה: ד"ה שוב ראיתי]. ואשר נראה לי, דהנה זה דאמר דבמניח נעשה החבית בסיס להאבן הוא נגד הסברא לכאורה, וכמו שכתב המג"א כאן

הערות וציונים

22. בטור הוצאת שירת דבורה הובאה חלוקה זו בסוגרים מרובעות, וכתבו שם בהגהות והערות (אות ט') שכן הוא ברוב דפו"י. **23.** נדפס לעיל אות ס"ו. **24.** נדפס לעיל אות ס"ט. **25.** נדפס באות הקודמת **26.** נדפס לקמן אות ע"ז. **27.** נדפס לעיל אות ע"א. **28.** מבואר דסבירא ליה דהש"ע מיירי בטמן וכיסה בדבר שאינו ניטל, וכן הבין המג"א (סק"ט). אמנם עיין להרב מטה יהודה (סק"א) נדפס לעיל אות ס"ו, ולהרב משחא דרבותא נדפס לעיל אות ס"ז, שכתבו שדברי הש"ע מיירי בטמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל. **29.** ובמהדורת עוז והדר ד"ה או שטמן. **30.** ר"ל דממה דפירש רש"י דמה שאמרו בגמרא שם, לא שנו אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור, קאי אסיפא דמתניתין (שם קמב:) היתה בין החביות, ולא אריש אאבן שעל פי החבית מטה על צדה, שמע מינה דסבירא ליה לרש"י שאף על פי שהחבית נעשית בסיס לאבן, מכל מקום מותר להטותה.

באר הגולה **ו יום טוב שחל להיות בערב שבת, [י]יש מי שאוסר להטמין באבנים משום דהוי כמו בנין, [כ]ויש מתירים:**

י. שבלי הלקט [סימן נ"ז] בשם רבנו יהודה בר נתן: כ. שם בשם רבי בנימין:

אוצר ההלכה

(סק"ו), דהא אדרבה האבן משמש להחבית, וכן שם [קכה:] רב יוסף קאמר דבמניח מותר, דנעשה כיסוי להחבית, ומאן דאוסר הוא מטעם דאין הכנה מהני להאבן בלא מעשה או (יחדו) [יחוד], אבל שיהיה החבית בסיס הוא כנגד הסברא, ועיין מה שכתבתי בס"ק הקודם[31].

ואך צריך לומר כוונת הש"ס דכל האיסור הוא כיון דהניח והיה יודע שאי אפשר בלא טלטול, לא היה לו להניח באותו ענין שיצטרך לטלטל, כמו שכתבתי כאן (סק"א)[32], וסברא זו מוזכרת בתוספות (דף קכ"ג ע"א ד"ה האי פוגלא), ומה דאמרו דהוי בסיס, רצונם לומר כיון דידע דאסור לטלטלו, אם כן אקציה אף החבית. ואכן מאן דסבירא ליה דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול, לא שייך דידע דלא יוכל אחר כך לטלטל החבית, דאדרבה הא ידע דיכול לנערו ולא יטלטלו רק מן הצד. ועתה הבט וראה דבר חידוש, דבדף קכ"ה בעל המימרא של לא שנו אלא בשכח הוא ר' יוחנן, ובדף קמ"ב בעל מימרא הוא רב, וכל המפרשים לא דקדקו בזה, והנה בדף מ"ג ע"ב מבואר דרב סבירא ליה דטלטול מן הצד שמיה טלטול, ואכן אנן פסקינן דלא שמיה טלטול, ומסתמא כר' אלעזר בן תדאי [שם קכג.] גם ר' יוחנן סבירא ליה כן. ולפי זה הכל ניחא, דבדף קמ"ב שפיר פירש ארישא, כיון דרב סבירא ליה דטלטול מהצד אסור, אם כן לא היה לו להניח באופן דיצטרך להטות החבית, אבל בדף קכ"ה פירש לפי ההלכה דטלטול מן הצד מותר, לכן דוקא בסיפא אסור במניח, אבל כשאין צריך רק להטות, אף במניח מותר, ודו"ק כי כל זה נראה נכון.

ולפי זה נראה דרש"י כאן בדף נ"א דמפרש דבמניח אסור, היינו דהברייתא דאסרה בכיסה בדבר שאינו ניטל אף דיכול לפנות הוא משום דודאי הברייתא לא אתיא כר' אלעזר בן תדאי, וסוברת דאף טלטול מן הצד אסור, ולא דרש"י סבירא ליה כן להלכה, דודאי לדידן דקיימא לן דלא שמיה טלטול מודה רש"י להר"ן דיכול לפנות מהצדדים ויטול הקדירה והן נופלות, ומה שכתב רש"י במשנה [שם מט. ד"ה נוטל] דלא הוי הכיסוי בסיס, זה כתב לפי האמת, וכמו שכתבתי, דמה דאמרינן בדף קמ"ב דנעשה בסיס הוא לאו דוקא, וזה הוא שכתב כאן דלמה לא נימא דהכיסוי עצמו נעשה מוקצה מכח בסיס, לזה כתב דאין סברא, דאין הכיסוי משמש להגיזין רק הגיזין משמשין להכיסוי, וכמו שכתב המג"א (סק"ו). ודו"ק. (גנזי חיים – סק"ו)

עו) שם אם מקצת הקדירה מגולה. לפי מה שכתבתי בסמוך [סק"ב][33], לרש"י [שבת נא. ד"ה או שטמן] איירי שהדבר שאינו ניטל הוא כיסוי הקדרה, ובעינן דוקא שפי הקדרה מגולה קצת, דאז אין זה טלטול כלל דנופל מאליו, דאי לאו הכי אסור אפילו להטותה על צידה, דסבירא ליה דהוי ליה מניח, ולהתוספות [שם ד"ה או שטמן] איירי שהקדרה כסויה ועליה גיזין, וסבירא להו דאין זה מניח ושרי כל דאפשר לאוחזה בדפנותיה ולהטותה על צידה, ובריייתא [שם] דתני אם היה מגולה וכו', איירי בכיסוי שהקדרה בלועה בתוכו, ואי אפשר לנער הכיסוי אלא אם כן יגביה קצת בידים הכיסוי, ולכך הצריך הברייתא שתהיה מגולה קצת ולא תהיה כסויה יפה כדי שיפול אם יטנה על צידה. (נהר שלום – סק"ג)

עז) שם אם מקצת הקדירה מגולה נוטל וכו'. ואם תאמר הא תנן בפרק נוטל [שבת קמב:] מעות שעל גבי הכר הכר והם נופלות, ואמרו לא שנו אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור, וכן בנר שעל גבי הטבלא אמרינן בפרק כל כתבי [שם קכ:] לא שנו אלא בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור. י"ל דהיינו טעמא דאם מגולה מקצתו מותר, דגלי דעתיה דלא עשאו בסיס, כיון שדרך העולם לכסות כל הקדרה וזה הניח מקצתה מגולה לכתחלה, עשה שיתפוס הכסוי משם ויטלנו, ובתר מחשבתו אזלינן דהא שני לן בין שוכח למניח. והכי נמי אמרינן בפרק כל הכלים [שם קכג.] פגה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים, אם מגולה מקצתה מותר לטלטלה, אלמא אף על גב דהגחלים והתבן מוקצים, אם מגולות מקצת מותר, כיון שדרך העולם לטמון כולם וזה הניח מקצתן מגולים, גלי דעתיה וחשב לטלטלם ממקום המגולה, אבל במעות שעל גבי הכר, וכן בנר שעל גבי טבלא, אין שם גילוי דעת. לשון רבנו ישעיה הראשון כ"י[34].

אבל הרשב"א בחידושיו [נא. ד"ה אבל], והר"ן [כג: ד"ה וכן] הסכימו למה שכתב הרז"ה [במאור מז:] דאין הקדרה בסיס לכסוי והטמנה, דהם תשמישים לה, [ו]היינו טעמא דפגה וחררה. עש"ב. וכן חלק ריא"ז [הובא בשלטי הגבורים שם כג: אות ד'], דאפילו אינו מגולה מקצתו מותר. ע"ש. ודלא כהרב מטה יהודה ז"ל [סק"א][35]. ע"ש. (ערך השלחן – סק"ב)

סעיף ו'

עח) סעיף ו' יום טוב שחל להיות בערב שבת יש מי שאוסר להטמין באבנים משום דהוי כמו בנין ויש מתירים. ובביצה (דף ל"ב ע"ב) אמרינן אבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביו"ט. איתיביה רבא לרב נחמן אין מקיפין שתי חביות

הערות וציונים

31. נדפס לעיל אות מ"ו. **32.** נדפס לעיל אות כ"א. **33.** נדפס לעיל אות ס"ט. **34.** כעת נדפס תחת השם פסקי הרי"ד (שבת נא.) **35.** נדפס לעיל אות ס"ו.

ז [ל]**תנור שמניחין בו החמין וסותמין פיו בדף ושורקין** (פירוש, מחליקין, ערוך ערך שרק (השני); רש"י ברכות דף מ"ד ע"א ד"ה דשריק) **אותו בטיט, מותר לסתור אותה סתימה כדי להוציא החמין** [ל*]**ולחזור ולסותמו, ואם יש בו גחלים לוחשות מותר על ידי גוי:** הגה ויש מתירין שלא לסתור סתימת התנור הטוח בטיט על ידי ישראל מפני שעשוי על ידי גוי, וכן מפני שפסר לעשותו על ידי ישראל קטן, לפי שעשה ישראל גדול, ומפני שפסר, יעשה גדול על ידי שינוי קלת, וכי נהוג (תרומת הדשן סימן ס"ה ומגור [סימן שנ"ד בשם שו"ת מהרי"ל סימן ס']). ונראה לי הא דמותר לחזור ולסתום התנור היינו ביום, דכבר כל הקדירות מבושלות כל צרכן, אבל בלילה שמוך להטמינתו, דיש לפקפק שמא הקדירות עדיין מיני מבושלות כל צרכן, אסור לסתום התנור דגורם בישול, כמו שנתבאר סימן רנ"ז סעיף ד', ואפילו על ידי גוי אסור, כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רנ"ג (ושאר דיני חזרה בשבת עיין לקמן סימן שי"ח):

באר הגולה

ל. תרומת הדשן [סימן ס"ה] והאגור [סימן שנ"ד] בשם מהר"י מולין [שו"ת מהרי"ל סימן ס'] בשם המרדכי [שבת סימן שכ"ב]:

ל*. אגור שם בשם מהרי"ל שם:

אוצר ההלכה

לשפות עליהן את הקדירה, אמר ליה שאני התם דקעביד אהלא (ופירש רש"י ז"ל, שיש לו גג, אבל הכא ליכא גג). אמר ליה רבה זוטא לרב אשי, אלא מעתה בנה אצטבא ביו"ט הכי נמי דשרי, אמר ליה התם בנין קבע אסרה תורה, בנין עראי לא אסרה תורה, וגזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע, הכא משום כבודו לא גזרו רבנן. ופירש רש"י ז"ל משום כבוד הבריות לא גזר. ע"כ. ולכאורה לפי תירוצא דרב אשי שוב אין צריך לחלק בין יש לו גג או אין לו גג, ולא קשיא מהא דאין מקיפין, דהתם ליכא כבוד הבריות ואפילו בנין אסור, אבל היכא דאיכא כבוד הבריות אפילו אוהל מותר. ולפי זה לדעת היש מתירין דטעמם דכבוד שבת עדיף מכבוד הבריות ולא גזרו ביה רבנן, אם כן אפילו אוהל מותר. אלא דדעת המג"א בסימן שי"ב (סק"י) דתרוצא דשאני התם משום דקעביד אהלא, קאי להלכה, ועל כרחך צריך לומר דסבירא ליה דהא דתרץ רב נחמן שאני התם דקעביד אהלא, היינו דצורך אוכל נפש ביו"ט שרי כמו כבוד הבריות. וכן מצאתי להרב המאירי שם וז"ל: אבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביו"ט, דבנין עראי הוא ומשום כבודו לא גזרו. והקפת חביות אף על גב דאיכא צורך אוכל נפש, התם איכא אהלא בשפיתת קדירה עליהם. עכ"ל. ומבואר דפירוקא דרב נחמן קאי גם למסקנא, דאף דטעמא דאבנים של בית הכסא דמותר לצדדם הוא משום כבוד הבריות, אכתי גם הקפת חביות הוי לן למשרי משום צורך אוכל נפש, אלא דשאני התם דקעביד אהלא. ולפי זה דעת היש מתירין צ"ע, דאי נימא דהיינו בדלא עביד אהלא אם כן פשיטא דמותר, דכיון דלצורך אוכל נפש ביו"ט שרי, פשיטא דשרי מיו"ט לשבת. ודעת היש אוסרין פשיטא דצ"ע, דכיון דביו"ט שרי בדלא קעביד אהלא, איך אפשר לאסור מיו"ט לשבת, וצע"ג. (תהלה לדוד – סק"ו)

עט) שם ויש מתירים. במג"א (סק"י), ויש מתירין וכו'. פירוש, משום דלא אסרה התורה אלא בנין קבע, אבל בנין עראי מותר, אך חז"ל גזרו ואסרו בנין עראי אטו בנין קבע, ומשום כבוד שבת לא גזרו. (בגדי ישע)

סעיף ז'

פ) סעיף ז' תנור שמניחים בו החמין וכו'. כתב כמה"ר יצחק גאלייגו ז"ל באורך על ענין הטמנת החמין בשבת, ובסוף דבריו כתב וז"ל: הכלל העולה, דלא מצינו היתר להטמין בתנור אלא כשהגחלים הם גרופים לצד אחד, ואפילו בזה יש קצת איסור, וזה לדעת הרז"ה [במאור שבת טז:] דוקא, ואף דנראה מדברי הפוסקים דההטמנה שאסורה מבעוד יום הוא כשהדבר שעושין ההטמנה ומוסיף הבל הוא נדבק לקדירה, וכן נראה מדברי הר"ן [כב. ד"ה ויש] שכתב, שאם אין הקדרה נוגעת בגחלים לא חשיב הטמנה, אף על גב דנותנים כרים וכסתות למעלה לקדירה. [ע"כ]. ואין לחלק בין זה לתנור, דכיון שנותנים כסוי על הקדירה הוה ליה כתנור, ואף אם נחלק, מכל מקום תנור שלנו הרי הוא ככירה[36].

ועוד מצינו היתר לקדירות שבשלו כל צרכן להחזיר בתנור אפילו נתקררו ואין זמן מבעוד יום[37] כדי להרתיח לדעת הגאונים, ואף זה כבר כתבתי דאין זה ברור כל כך בדבריהם. אבל בקדירה שלא נתבשלה כל צרכה ונתקררה, ואין שהות ביום כדי להרתיח, לית דין ולית דיין להתיר. ולפי שראיתי בדורנו זה הנך נשי דנהיגי היתר כתבתי כל זה, ומוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות. ונראה לי דבהטמנה שטומנים מבעוד יום, אף על פי שיש גחלים בתנור והם במקום אחד גרופים, אז ודאי אין לומר להם שום דבר כיון שיש קצת היתר. וגם במה שטומנים תבשיל שנתקרר וסלקו מן הכירה ואין שהות להרתיח, ותבשיל שנתבשל כל צרכו והוא לצורך מחר, אין לגעור בהם, לפי שאינן שומעות ויהיו מזידות, והוא שיהיה התנור גרוף כדעת הרז"ה ז"ל, אבל אם אינו גרוף או שהוא גרוף ולא נתבשל כל צרכו אלא כמאכל בן דרוסאי, אסור כל שנתקרר וליכא שהות ביום כדי להרתיח. כן נראה לי, והמחמיר תבוא עליו ברכה. עכ"ל. (בני חיי – הגב"י סק"א)

הערות וציונים

36. וכמו שכתבו הר"ן (שבת יז: ד"ה מתני' תנור) בשם ר"ח (שם לח:), והכלבו (סימן ל"א). והובאו בב"י (סימן רנ"ג). ע"ש. וכן פסק מור"ם שם (ס"א). ע"ש. **37.** זה כדעת התוספות (שבת לו: ד"ה וב"ה) ועוד ראשונים שהובאו בב"י סימן רנ"ג (ס"ב). ע"ש. אמנם כבר כתב שם מרן הב"י שלא נהגו העולם להיזהר בכך, וכדעת רש"י (שם לח: ד"ה מחזירין) וסיעתו.

אוצר ההלכה

פא) שם מותר לפתור אותה פתימה. כתב ב"י (דף ק"ע ע"ד שיטה ל"ה), והאגור [סימן שנ"ד] כתב וז"ל: השיב מהרר"י מולן ז"ל וכו'. נ"ב: וכיוצא בזה כתוב בתשובת מהרי"ל (סימן ס"ב) [ס'], וספר אגודה [שבת פ"ד סימן ע"ג] הובאו דבריו בסוף תשובות מהר"י וייל ז"ל [חדושי אגודה, שבת ד"ה במה טומנין]. (בנסת הגדולה – הגב"י)

פב) שם מותר לפתור אותה פתימה. דין זה הובא גם כן לקמן (סימן שי"ד סעיף י'), ועיין מה שכתבתי שם בסעיף ו' בס"ד. (בתי כנסיות)

פג) שם מותר לפתור אותה פתימה וכו'. כתב בט"ז (סק"ג), וכן סיים וכו'. עיין בב"י דזה לא תלוי בשלמעלה, ותרתי מילי נינהו. והא דבסיס כתב ב"י סוף סימן שי"א. ע"ש. (חמד משה – סק"ד)

פד) שם מותר לפתור אותה פתימה וכו'. הטעם כתוב בתרומת הדשן (סימן ס"ה) בשם רש"י [עירובין לה. ד"ה ובעי] ואור זרוע [ח"ב הלכות שבת סימן ע"ח אות י"ב], דלא שייך סתירה דאורייתא באהל וקרקע היכי שאינו עושה לפתח אלא לפתוח בעלמא, אלא דמחזי כסותר מדרבנן. ומתוך כך איכא למימר דשריקת התנור דלא נעשה כלל לקיום רק לשמור החום לפי שעה ולמסתור למחר קיומא, שרי אפילו לכתחילה. עכ"ל. (בגדי ישע)

פה) שם מותר לפתור אותה פתימה וכו'. כתב ב"י, כתוב בתרומת הדשן (סימן ס"ה) וכו'. נ"ב: עמ"ש הט"ז ז"ל (בסק"ג), ומה שהשיגו האליה רבה [סק"ז], עיין מאמר מרדכי (סק"ו)[38]. (דברי מנחם – הגב"י סק"ד)

פו) שם מותר לפתור אותה פתימה וכו'. ועיקר הטעם מבואר בתרומת הדשן (סימן ס"ה), כיון שכתב רש"י ז"ל בעירובין (דף ל"ה ע"א [ד"ה ובעי]) דסתירת פתח אינה אלא מדרבנן, יש להתיר היכא דעשוי לסותרה ביום. ע"כ. ומבואר דאם היה דאורייתא, אף שעשוי לסותרה ביום לא היה מתיר. ואקוה לדבר מזה אי"ה בסימן שי"ג (ס"ו). (תהלה לדוד – סק"ח)

פז) שם לפתור אותה פתימה. נשאלתי באיש שהיה מוציא המים שרופים [עראק] בערב שבת, ובעת המנחה נתן היורה על האש, וסתם בינה ובין האלמבי"ק[39] כנהוג, וכסבור שתגמר קודם חשכה, ואחר כך נתברר לו שעדיין לא הגיע זמנה להגמר, וצריכה לשהות כמו שתי שעות עד לאחר תפילת ערבית, אם יהיה מותר להסיר האלמבי"ק מעל היורה ולהוריד היורה מעל האש או לא, משום שאם יניחנה להשאר על האש תפסד היורה ותשחת, ועוד דשכיחי גנבים ומתיירא שלא תגנב, והיורה וכליה שאולים הם אתו.

ונראה לי דלהסיר האלמבי"ק ודאי אסור, דהא צריך הוא להסיר הדבק שבינו ובין היורה ללא צורך. ואין זה דומה לטיחת פי התנור שמותר לפותחו בשבת, דשאני התם שרוצה ליקח המאכל או הפת מתוכו, מה שאין כן הכא, ולכן הוריתי לו (שיקים) [שיקח] היורה עם האלמבי"ק שעליה בעודם סתומים, ולהורידם מעל האש לארץ. ואף על פי שהיורה כלי שמלאכתו לאיסור והוא מוקצה, אכתי פסולת הדבלה או הצימוקים שבתוכה לכשיצטננו ראויים הם למאכל בהמה, ומעשים בכל יום דאנו מאכילים אותו לבהמות. וק"ל. (פני משה)

פח) שם ולחזור ולסתמו. הדבר ברור דהא דמותר לחזור ולסותמו, לא לסותמו בטיט מירי, אלא לסותמו בדף בעלמא בלא טיט, דלכאורה יש לאסור מפני חשש כבוי והבערה דגחלים, אבל לסותמו בטיט ודאי דאסור, וכן כתב מרן ב"י בסימן תק"ז [ס"ז] בשם הר"ן [ביצה יח. ד"ה גמ'] דיש איסור משום ממרח. עוד נראה דיש איסור משום בנין, דהא עיקר היתר זה לפותחו כתב בתרומת הדשן [סימן ס"ה], והביאו מרן בב"י (סימן שי"ד [ס"י]), משום דלא שייכא סתירה דאורייתא אפילו בקרקע היכא דאינו עושה אלא פיתחא בעלמא, וזה דוקא בסתירה, אבל בסתימה ודאי דיש בו משום בונה. וכן דייק לשון המרדכי [שבת סימן שכ"ב] שכתב, ושורקין אותו בערב שבת. ולפי זה האי דכתב הר"ן ז"ל דיש חשש משום ממרח, הוא הדין דהוה מצי למימר משום בונה. (מעיני ישועה)

פט) שם ולחזור ולסתמו. כתב האליה רבה (סקי"א), ראיתי בדרשות מהר"ש שהתיר לטוח פי התנור ביו"ט שחל בערב שבת בגללי בקר שהטילו ביו"ט, ולא הוי נולד, כמו נהרות המושכין ומעיינות הנובעין. ע"כ. והנה הא דלא הוי נולד כמו נהרות וכו', היא גמרא מפורשת בשבת (דף קכ"א ע"ב). אלא דצ"ע אי לא הוי מוקצה, ואפילו הטילו מערב יו"ט אסור, דכפי הנראה דמי לצואת אדם ולצואת תרנגולין, דלדעת הריי"ף [מה:] והרא"ש ז"ל [פט"ז סימן י"א] הוי מוקצה. עיין סימן ש"ח (סעיף ל"ד). ולומר כיון דחזי לטוח בו פי התנור לא הוי מוקצה צ"ע, דמי עדיף מטיט שברחוב דבעי שיהיה דעתו עליו. עיין סימן תק"ז במג"א (סקט"ו), וצ"ע. (תהלה לדוד – סק"ז)

צ) שם ולחזור ולסותמו ואם יש בו גחלים לוחשות מותר על ידי גוי. כתב הרב עולת שבת ז"ל (סק"ה) וז"ל: אבל על ידי ישראל אסור מפני שמבעיר בסתימת התנור, ומשמע דלפתוח התנור מותר גם בדאיכא גחלים לוחשות, ולא הוי כמכבה, ולמעשה צ"ע. ע"כ. ויש להרגיש עליו איך התיר לדינא לפתוח התנור בגחלים לוחשות ולא הצריך עיון אלא למעשה, והא איסורו מתבאר מתוך תשובת הגאון מהרא"י ז"ל בתרומת הדשן (סימן נ"ט), שתחילה הביא משם יש מחמירין שלא לסגור חלון פתוח כנגד הנר, וכן שלא לסגור פי התנור בעוד שהגחלים בו לוחשות, ועל ידי סגירת פי התנור או החלון דרך הרוח להיות מפיח דרך החור, ועל ידי כך מבעיר את הגחלים יותר משאם

הערות וציונים

38. ועיין להרב חמד משה (סק"ד), נדפס לעיל אות פ"ג. **39.** כלי הקולט את האדים.

אוצר ההלכה

היה הרוח מנשב לה להדיא, והוא ז״ל כתב שהיה נראה להביא ראיה לאסור מהא דגרסינן בפרק כל כתבי ([שבת] דף ק״כ ע״ב), נר שאחורי הדלת מותר לפתוח ולנעול כדרכו, לייט עלה רב משום דהוי פסיק רישיה דהרוח מכבה את הנר, ושוב דחאו, ואסיפא דמילתא כתב: הואיל והוכחנו דהכיבוי קרוב לפסיק רישיה מן ההבערה, אם כן נוכל לומר דרב מודה לתנא דנעילה שרי משום דלאו פסיק רישיה הוא, ולא לייט אלא לפותח משום דהוי פסיק רישיה. ע״כ. והגם דכל מאי דשקיל וטרי התם הוא בנדונו בדלת הפתוח כנגד הנר, מכל מקום לפי דבריו אלה תורה יוצאה נמי לסגירת ופתיחת פי התנור שהזכיר בתוך התשובה, דדעתו ז״ל דלפתוח התנור אסור דהוי פסיק רישיה טפי, דודאי מכבה, דהא משוי גחלים לוחשות לנר, שעל ידי הפתיחה מכחיש אורן ועל ידי הסתימה מבעירן, וקאמר דסגירה מותר דלא הוי פסיק רישיה. ואם כן מאחר שמרן ז״ל אוסר הסתימה בגחלים לוחשות, וכדמפרש מר לטעמיה משום דהוי מבעיר, אתי בקל וחומר לפתיחה דהוי פסיק רישיה טפי דיש לאסור, ואיך קאמר הרב ז״ל דלפתוח מותר ולא הוי מכבה, הא הכיבוי הוי פסיק רישיה טפי מההבערה. וכן כתב מור״ם ז״ל בדרכי משה [אות ג׳], ובתשובה (סימן ק״ב) בשם הרב תרומת הדשן בתשובה הנזכרת, דלסגור פי התנור מותר. וכן כתב מרן החבי״ב ז״ל בשיירי כנסת הגדולה (הגב״י אות א׳)[40] בשמו. מבואר להדיא דהבינו בתרומת הדשן כדכתיבנא, דלפתוח הוי פסיק רישיה טפי ואסור, אבל לסגור מותר, ואם כן איך נייחס בדעת מרן דלפתוח מותר, מאחר דהוא החמיר אפילו בלסגור. גם ראיתי להמג״א ז״ל דקאי היפך שיטת הרב עולת שבת ז״ל שכתב (בסקי״א) וז״ל: מותר על ידי גוי, אבל על ידי ישראל אסור, דהוי פסיק רישיה. ומשמע בתרומת הדשן דהוא הדין לפותחו אסור אם ידוע שיש בו גחלים לוחשות, דהרוח מבעיר הגחלים, וכמו שכתוב סימן רע״ז (סעיף ב׳). ע״כ. ופירש דבריו הרב מחצית השקל ז״ל וז״ל: רצונו לומר דבש״ע לא דיבר כי אם מאיסור הסתימה, ובתרומת הדשן אוסר גם הפתיחה וכו׳. ע״כ. ומשמע דבעי למימר דגם מרן ז״ל סבירא ליה דהפתיחה נמי אסור. והגם דבביאור דברי הרב תרומת הדשן ז״ל משמע דחלוקים הם הרב מג״א ז״ל עם מור״ם ז״ל, דהרי מור״ם ז״ל הבין בדעתו דפתיחה מותר, ולא אסר אלא סתימה כנזכר, ואילו הרב מג״א קאמר דמשמע בתרומת הדשן דפתיחה נמי אסור, משמע דסבירא ליה דבסגירה אסר הרב תרומת הדשן, ומכל מקום לענין פתיחה גם הוא ז״ל מוכיח מתשובת הרב תרומת הדשן לאסור, היפך מאי דפשיטא ליה להרב עולת שבת ז״ל.

והסתירה האחרת המבוארת, שהרב עולת שבת ז״ל כתב שעל ידי הסתימה מבעיר ועל ידי הפתיחה הוי כמכבה, ואילו הרב מג״א ז״ל כתב דעל ידי הפתיחה מבעיר. עיין להרב מאמר מרדכי ז״ל [סק״ז] שעמד בזה. (פתח הדביר ח״ג – סק״ג)

צא) שם ולחזור ולסותמו ואם יש בו גחלים לוחשות מותר על ידי גוי. ובב״י בשם האגור [סימן שנ״ד] כתב אם יש וכו׳. ולולא דמסתפינא אמינא דכן צריך לומר כאן בש״ע, ולפי זה יהיה פירושו: לחזור לסתמו אם יש בו גחלים לוחשות מותר על ידי עכו״ם, וישראל אסור. והכל קאי אסתימת התנור. אבל לפתוח התנור ביש בו גחלים לוחשות אין מבואר בש״ע[41]. ויובן בזה כוונת המג״א (סקי״א) שכתב, ומשמע בתרומת הדשן [סימן נ״ט] דהוא הדין לפותחו אסור וכו׳, ומובן גם כן פירוש המחצית השקל. ע״ש. מה שאין כן לנוסחא דידן, וכן הוא בלבוש דמתחיל הדבור ואם יש בו גחלים לוחשות מותר וכו׳, ותיבות לחזור ולסותמו אריש קאי, אין מקום לפרש הך מותר על ידי עכו״ם רק אפתיחה ואסתימה וממילא מוכח דעל ידי ישראל אסורים שניהם, אם כן מה הוסיף מג״א בשם תרומת הדשן, וגם אין מקום לפירוש מחצית השקל כמובן. והיה נלענ״ד בכוונת המג״א על פי נוסחתינו בש״ע, דמלשון הש״ע משמע דעסיק בהיה התנור גם כן שרוק לא שמענו רק דאסור לפתחו, דכיון דהיה סגור היטב בשריקה הוא דהוי פסיק רישיה דמבעיר על ידי פתיחה וסתירה, והוה אמינא אם היה סתום רק בדף ולא שרוק, כיון דבלאו הכי אויר נכנס לתנור מותר לפתחו, על זה קאמר המג״א דמשמע בתרומת הדשן דאסור, ודלא כמחצית השקל. (תנובת יהודה)

צב) שם ולחזור ולסותמו ואם יש בו גחלים לוחשות מותר על ידי גוי. לפתוח התנור שקורין טשאלינט, אם חשש גחלים בוערות בו, וכל שכן אם חשש שהקדירה תזיז גחלי אש, יש לפתוח על ידי עכו״ם, או בשעת הדחק על ידי קטן, ויותר נכון בשאין עליו מצות חינוך ואינו בנו, וכן בקטנה, ובקטנה יש אומרים שאין מוטל מצות חינוך כל כך. על ידי זה בשעת הדחק נכון יותר על ידי קטנה. כ״כ באשל אברהם מהגאון הקדוש מבוטשאטש, וכן כתב בספר כרם שלמה בדיני שהיה והטמנה ([סוף סימן רנ״ד] פ״ז אות ד׳) דאם יש בתנור גחלים לוחשות אז אין לפותחו רק על ידי עכו״ם. ואם הגחלים סביב הקדירה לא יקח הישראל הקדירה מעל הגחלים, ועל ידי עכו״ם שרי, דפסיק רישיה שרי על ידי עכו״ם. (ארחות חיים – ספינקא – סק״ב)

צג) שם ואם יש בו גחלים לוחשות וכו׳. כתב ב״י (דף ק״ע ע״ד שיטה ל״ח), ולחזור ולסותמו וכו׳. נ״ב: ובתרומת הדשן (סימן נ״ט) כתב דמותר לסגור פי התנור אף כשיש בו גחלים לוחשות. וכתב מהר״ם איסרלאס ([שו״ת הרמ״א] סימן ק״ב) דהיינו דוקא בתבשיל שנתבשל לפחות כמאכל בן דרוסאי, אבל כל זמן שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי אסור אף ביום שבת, כל שכן בליל שבת. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״א)

צד) שם ואם יש בו גחלים לוחשות וכו׳. עיין בשו״ת ארץ צבי ([תאומים] סימן כ״ב) באמצע התשובה אודות סתימת פי

הערות וציונים

40. נדפס לקמן אות צ״ג. **41.** עיין להרב פתח הדביר (סק״ג), נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

תנור בית החורף (הנקרא קוימען בל״א) בשבת, וכתב שם שלעת הצורך הגדול יש להקל, ובאינו סותמו לגמרי. ואם ידוע שאם יכניס קיסם לתוכו לא ידלק מאליו, יש להקל לסתום אפילו על ידי ישראל. יעו״ש. (ארחות חיים – ספינקא – סק״א)

צה) שם ואם יש בו גחלים לוחשות וכו׳. יש להסתפק אם פתח ומצא גחלים לוחשות וראה שלא נתבשלו הקדירות כמאכל בן דרוסאי מה יעשה, דהא יש איסור שמא יחתה, ולסלק הקדירות מהאש לכאורה יש איסור מוקצה למה דאמרינן בביצה (דף כ״ז ע״א) דסתם קדירות בין השמשות מוקצות הן. ואף דאמרינן התם דהוי גמרו בידי אדם, היינו דלכי גמר בשוליה והדר אחזי לא אמרינן הואיל ואיתקציה בין השמשות איתקצאי לכולא יומא, אבל בבין השמשות כשעדיין לא אחזי מוקצות הן. וכן צריך לומר על כרחך לדעת ראב״ן ז״ל [סימן שמ״ו] שנתבאר בסימן רנ״ד (סק״ח)[42], דאיסור רדיה מקודם שיבואו לידי איסור סקילה הוא מטעם מוקצה. וקשה הא הוי גמרו בידי אדם וכמו שכתב הרא״ש ז״ל [ביצה פ״ג סימן י״ז], עיין טור ושו״ע סימן שכ״ה (ס״ד), ובמג״א שם (סק״י). אלא על כרחך דכל היכא דעדיין לא אחזו, לא מהני גמרו בידי אדם. ולכאורה יש לומר דלא גזרו בכהאי גוונא שמא יחתה, כיון שהתחלת הנתינה היתה בהיתר. אבל זה צ״ע, דלכאורה דוקא בקטמה והובערה אחר כך מאליה, אמרינן כיון שגילה דעתו דלא בעי לגחלים סגי, עיין מג״א (סימן רנ״ג סק״ג), ואין הכי נמי בנפתחה מאליה יש לומר דלא חיישינן שמא יחתה, אבל אם פתח בידיים על ידי עכו״ם, יש לומר שביטל מה שגילה דעתו מקודם. ועל ידי עכו״ם נראה דמותר לטלטלו עיין סימן רע״ו [ס״ג], ובמג״א שם (סקי״א), ובסימן רע״ט במג״א שם (סק״ט). וזה לא מיקרי טלטול לצורך דבר המוקצה, כיון שעושה רק מחמת איסור שמא יחתה.

ואם מצא קדירות שנתבשלו כל צרכן עומדות על גבי גחלים, והתנור מכוסה על גביו בבגדים, לפי דעת האליה רבה שנתבאר בסימן רנ״ז (סק״ח)[43] צריך לסלק הבגדים. ובאינם עומדים, רק שהגחלים גרופות לצד אחד עיין מה שכתבתי שם (סק״ז)[44]. (תהלה לדוד – ס״ק י׳–י״א)

צו) שם ואם יש בו גחלים לוחשות מותר על ידי גוי. פירוש, אבל לא על ידי ישראל, משום דשמא יש גחלים בפי התנור, וכשיסתום התנור יחתה הגחלים ומבעיר העליונות ומכבה את התחתונות, וכן כתב הרב ב״י ז״ל בשם המרדכי [שבת סימן שכ״ג][45]. יעו״ש. (עיין מ״ש המג״א (סקי״א). ודוק).

(מטה יהודה – סק״ב)

צז) שם ואם יש בו גחלים לוחשות מותר על ידי גוי. פירוש, אבל לא על ידי ישראל, משום דשמא יש גחלים בפי התנור, וכשיסתום יחתה בגחלים ומבעיר את העליונות ומכבה את התחתונות. ב״י בשם המרדכי [שבת סימן שכ״ג][46].

(משחא דרבותא ח״ב – חדושי מהרמ״א)

צח) שם ואם יש בו גחלים לוחשות מותר על ידי גוי. במג״א (סקי״א) אבל על ידי ישראל אסור, דהוי פסיק רישיה. ולהערוך [ערך סבר] דפסיק רישיה דלא ניחא ליה שרי, גם על ידי ישראל שרי, דהוה פסיק רישיה דלא ניחא ליה.

(ברית אברהם – אות ר״ל)

צט) שם ואם יש בו גחלים לוחשות מותר על ידי גוי. כתב ב״י, והאגור [סימן שנ״ד] כתב וכו׳, ולחזור ולסותמו וכו׳. וכן פסק בש״ע (ס״ז): ואם יש בו גחלים לוחשות מותר על ידי גוי. ע״כ. ולא על ידי ישראל, דכשיסתום התנור יחתה בגחלים ומבעיר וכו׳. עמ״ש הרב מג״א (בסקי״א), (וע״ש) [ומשמע] בתרומת הדשן דהוא הדין לפותחו אסור אם יודע שיש בו גחלים וכו׳. [ע״כ]. הוא בתרומת הדשן סימן נ״ט. וכן כתב הלבוש (בס״ה) [בס״ז]. (דברי מנחם – הגב״י סק״ה)

ק) שם ואם יש בו גחלים לוחשות מותר על ידי גוי.[47] עיין במשנה תמיד (פ״ה [מ״ה]) גבי נתפזר כקב גחלים מכבדן לאמה, ובשבת כופה עליו פסכתר. והתם הא ניחא ליה לכבות. וצריך לומר דאף בניחא ליה הוא דרבנן, ואין שבות במקדש. ועיין שם בתוספות יום טוב. (פתחי תשובה)

קא) שם ואם יש בו גחלים לוחשות מותר על ידי גוי וכו׳. כל הסעיף צל״ע, דתניא בתוספתא פסחים (פ״ז [ה״א]), ארבעה עשר שחל להיות בערב שבת משלשלין את הפסח לתנור עם חשכה, ועושין לו למודין ונותנין עליו מערב שבת, ונותן על גביו כיסוי ונוטלו בשבת, ובלבד שלא יחזיר, ואם החזיר הרי זה חייב מפני שבא לידי מירוח [וכו׳], מבקרו ועודהו בתנור, אם נצלה נוטלו ואם לאו ממתינין לו עד שיצלה. ע״ש. והשתא הא דאסר הרמ״א סתירת התנור הטוח בטיט, קשה, הא התם גם כן טוח, מדמחייב עלה בחזרה משום ממחק, אפילו הכי קתני נוטלו בשבת. מיהו בזה יש לומר דתנורי פסחים שלהם היה תלוש, כדמשמע בתענית (פ״ג [מ״ח]) גבי הכניסו תנורי פסחים, וכהאי גוונא ביצה (דף ל״א ע״ב) חותמות שבקרקע וכו׳ ולא חותך, ושבכלים חותך. אולם קשה לפי שיטת התוספות שם[48] דהיינו דוקא קשור בחבל, אבל בבנין גמור יש בנין וסתירה בכלים. ע״ש. גם מה שכתב הב״י דבגחלים לוחשות אסור בעצמו, הא התם גם כן הוא גחלים לוחשות כדקיימא לן (פסחים דף ע״ה ע״א)

הערות וציונים

42. נדפס לעיל בסימן רנ״ד אות קפ״ה. **43.** נדפס לעיל בסימן רנ״ז אות ר״ו. **44.** נדפס לעיל בסימן רנ״ז אות ר״ה. **45.** שם מיירי לענין סילוק והחזרה של קדירה מעל גבי גחלים, וכנראה שלמד משם הרב המחבר שהוא הדין לסתימת התנור שיש לחוש שמא יחתה. **46.** ראה הערה קודמת. **47.** עיין להמג״א (סקי״א) שכתב דעל ידי ישראל אסור לסתום פי התנור דהוי פסיק רישיה, ועל זה מעיר הרב המחבר. **48.** ל״מ שם אלא בשבת (קמו. ד״ה מתיר). ע״ש.

אוצר ההלכה

תנור שהסיקו וגרפו וצלה בו הפסח, אין זה צלי אש. ע"ש. ואפילו הכי נוטלו בשבת. גם מה שאסר הרמ"א לסתום בלילה סמוך להטמנתו, הא התם אי לאו משום מירוח היה מותר להחזיר בלילה, ומשמע לכאורה אף אם עדיין מבקרו אם נצלה כל צרכו אם לאו. (תוספת ירושלים)

קב) **שם מותר על ידי גוי**. אם אינו סותם לגמרי ומניח הרבה פתוח, מותר גם על ידי ישראל, אבל מעט פתוח אסור דדמי למפוח, דהרוח מפיח ואסור. מג"א [סקי"א].

בהגה כל צרכן. אף נתבשל כמאכל בן דרוסאי קיימא לן בסימן שי"ח [ס"ד] דיש בו בישול. ועיין ט"ז (סימן רנ"ג סק"י) שהעתיק תשובת רמ"א [סימן ק"ב] דכמאכל בן דרוסאי שרי, ולמאי דקיימא לן בסימן שי"ח אסור. ולומר לעכו"ם לסתום בטיט בשבת, אף בנתבשל כל צרכו אסור, דהוי ממרח. אשל אברהם [סקי"ב]. (באר יעקב – קרויזר – סק"ח)

קג) **שם מותר על ידי גוי**. במג"א (סקי"א), וצריך לומר דמה שכתבו האגור וכו'. נ"ב: דהנה המג"א הביא בתחלת הסעיף קטן דעת האגור [סימן שנ"ד] ומהרי"ל [סימן ס'] דאוסרים לסתום על ידי ישראל, דהוי פסיק רישיה משום מכבה ומבעיר, ועכשיו מביא המג"א הסיום של דבריהם שכתבו, אם אינו סותמו לגמרי דלמא הוה שרי. ולפי דברי התרומת הדשן [סימן נ"ט] שכתב שיש אוסרים לסתום משום דמפיח דרך נקב קטן, אם כן אם אינו סותם לגמרי חמור יותר, דמפיח דרך נקב קטן, וזה שלא כתרומת הדשן, על כן כתב המג"א וז"ל: פירושו שמניח הרבה פתוח. דהיינו מה שכתבו האגור ומהרי"ל דאם אינו סותמו לגמרי דלמא שרי, הכוונה שמניח הרבה פתוח. וכתב, אבל אם מניח רק נקב קטן פתוח פשיטא וכו'. (אהל ברוך)

קד) **שם הגה ויש מחמירין שלא לסתור וכו'**. משום דסבירא להו יש סתירה ובנין אפילו בדבר שאינו עשוי לקיום אלא להתירו בשבת. ולסברא קמייתא התירו משום דאין בנין וסתירה בדבר שאינו עשוי לקיום[49], ועיין בב"י ז"ל. ודו"ק. (מטה יהודה – סק"ג)

קה) **שם הגה ויש מחמירין שלא לסתור וכו'**. דסבירא להו יש בנין וסתירה אפילו בדבר שאינו עשוי לקיום אלא להסירו בשבת. ולסברא קמייתא התירו משום דאין בנין וסתירה בדבר שאינו עשוי לקיום. (משחא דרבותא ח"ב – חדושי מהרמ"א)

קו) **שם הגה ויש מחמירין שלא לסתור פתימת התנור המטוח בטיט על ידי ישראל אם אפשר לעשות על ידי גוי וכו'**. עיין להרב דברי מרדכי גאלנטי (סימן יו"ד) מה שכתב בענין לפתוח חבית שמחפין כיסוי בטיט. יעו"ש. (רוח חיים – סק"ג)

קז) **שם בהגה הא דמותר לחזור ולסתום התנור היינו ביום דכבר כל הקדירות מבושלות כל צרכן וכו'**. כתב ב"י (שיטה ט"ל), אבל על ידי גוי או תינוק מנהג פשוט להתיר וכו'. נ"ב: ונראה לי דהיינו ביום דכבר כל הקדירות מבושלות כל צרכן, אבל בלילה סמוך להטמנתו דיש לספק שמא עדיין אין הקדירות מבושלות כל צרכן, אסור לסתום התנור אפילו על ידי גוים, דגורם בישול, ספר המפה. ומכוונין דבריו במה שכתב בתשובה (סימן ק"ב), וכתבתיו לעיל בסמוך (אות א')[50]. (שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"ב)

קח) **שם בהגה הא דמותר לחזור ולסתום התנור היינו ביום דכבר כל הקדירות מבושלות כל צרכן וכו'**. עיין בספר חיי אדם (כלל ב' [ס"ז]) דהוכיח במישור על פתיחת התנור בלילה וחזור וסותמו דאיכא קדרות דלא נתבשלו כל צרכן והוה ליה מבשל בשבת, עיין שם דהחמיר באיסורו. וזה דבר קשה להזהר, והן בעוון אין נקי מזה, והירא את דבר ה' יזהיר לבני ביתו דלא ישימו בתנור דבר דלא נתבשל כל צורכו בכיריים תחילה מבעוד יום, ולא יהיה דבר דמצטמק ויפה לו, ובפרט בבעים [ביצים] שיהיו צלוים קודם הערב שמש, דאז כשיפתחו התנור להביא לסעודת הלילה וסותמין אותו אחר כך, לא יהיה חשש מזה, שלמדנו להועיל הרב ז"ל כי דבריו חיים וקיימים. ואף גם זאת במקום שהרוח מצויה בפני פי התנור דיפתחו ויסתמו כהרף עין, ולא יתאחרו להוציא דבר, ותהיה המוציאה כמחיצה לפני פי התנור, מגלה טפח ומכסה טפחים, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת ומה יעשה ישראל כי רובם בדוחק ובצער, עשר נשים בתנור אחד, זו סוגרת וזו פותחת. ועיין להרב בני חיי [הגב"י סק"א][51] מה שכתב בזה הענין של הטמנה בתנור דהוא קשה מכמה צדדים. יעו"ש. ועיין להרב קרית מלך רב (דף ט"ז). ועיין להרב משחא דרבותא (דף ג"ן ע"ד)[52]. ועיין זכור ליצחק (סימן ע"ד). (רוח חיים – סק"ב)

קט) **שם בהגה הא דמותר לחזור ולסתום התנור היינו ביום דכבר כל הקדירות מבושלות כל צרכן וכו'**. מכאן תוכחה לרבת מבני עמנו העי"א, כי על לא הודע שלהם נכשלים בזה שסמוך לבין השמשות מניחים בתנור כמה קדירות חיות וביצים לצלותם לצורך מחר, שהדבר ברור שאי אפשר להתבשל וליצלות קודם חשכה, והם פותחים וסוגרים התנור בתחילת הלילה כדי להוציא מאכלי סעודת הלילה, והרי סתימת התנור גורם בישול וכדברי מור"ם ז"ל, וכן כתב רבינו הטור ז"ל לעיל סוף סימן נז"ר[53], והיא סברת רבוותא קמאי, התוספות [שבת מח. ד"ה דזיתים], והרא"ש [שם פ"ד סימן ב'], והסמ"ג [לאוין ס"ה דף י"ג ע"ד], והסמ"ק [סימן רפ"ב עמ' רפ"ו], וספר התרומה [סימן רל"א דיני הטמנה], ורבנו ירוחם ז"ל [נ"ב ח"ג דף ס"ט ע"א], כמו שכתב מרן

הערות וציונים

49. כמבואר בסימן שי"ד (סעיף י'). **50.** נדפס לעיל אות צ"ג. **51.** נדפס לעיל אות פ'. **52.** נדפס לעיל אות ק"ה. **53.** אף על פי שהטור שם דיבר על פירות שנתנם סביב הקדירה, מכל מקום כיון שכתב שצריך להיזהר שלא יחזיר הכיסוי ולא להוסיף עליו מפני שממהר הבישול, למד הרב המחבר שהוא הדין שאסור לסתום פי התנור מפני שממהר הבישול.

אוצר ההלכה

ז״ל שם בב״י [ס״ח]. וכל שכן אם יש שם גחלים לוחשות, שפתיחת התנור וסתימתו גורם כיבוי והבערה, כדכתיבנא משם כל הפוסקים ז״ל באות הקודם[54].

ואין להליץ בעדם ממה שכתב המרדכי בריש פרק כירה [סימן ש׳], דכשם שמותר להטמין תפוחים ואגסים חיים, הוא הדין דשרי להטמין ביצים חיים ומים כדי שיהיו חמין למחר, הכל מותר לצורך מחר, אבל לצורך הלילה נראה דאסור שמא יחתה בגחלים למהר בישולם. ע״ש. דהתם איירי המרדכי בשאינו פותח וסותם התנור, דאפילו הכי היה מקום לאסור שמא יחתה, וקאמר דכיון שאינו צריך לו עד למחר ליכא למיחש להכי, אך כשפותח וסוגר בעוד שהקדירות חיות תוך התנור, פשיטא דכולי עלמא מודו דאסור משום בישול כנזכר, וכל שכן שאפילו בגזירת שמא יחתה דמתיר המרדכי כבר כתב מרן ז״ל שם בב״י סוף סימן נז״ר: וכבר כתבתי בסימן רנ״ד [ס״ג] דלא משמע הכי מדברי המפרשים. ע״ש. וכלומר דאפילו שאין צריך לו עד למחר איכא גזירה שמא יחתה. נמצא דסברת המרדכי יחידאה היא. ובפותח וסוגר היכא דהגחלים לוחשות והקדירות חיות איכא תרי תלת איסורי, הן גרם בישול, הן מכבה ומבעיר כמדובר.

ואציגה נא עמך מה שכתב הרב חיי אדם ז״ל (הלכות שבת כלל ב׳ אות ז׳) וז״ל: יש שפותחין התנור בלילה וזה איסור גמור, דשמא יש קדירות שלא נתבשלו עדיין כל צרכן, ועל ידי שסותמו אחר כך גורם בישול, לכן אסור אפילו להוסיף בגדים על התנור, כי על ידי זה גורם חימום ובישול. ואפילו על ידי גוי אסור לסותמו. ואם סתמו ישראל או הוסיף בגדים, אפילו בדיעבד אסור המאכל. ואם גוי סתמו אפשר להתיר בדיעבד וכו׳. מלבד שיש עוד איסור מכבה ומבעיר כשיש אש בתנור, וכן צריכין להזהר כשמעמידין בקאחל׳ע של תנור בית החורף קאהב״י [קפה] או שאר דברים, אף על פי שכבר הוא מבושל, וכל שכן אם עדין לא נתבשל וסותמין הקחל׳ע, צריך להזהר שאם נפתח משחשיכה שלא יסתום בשבת כל זמן שאינו חם כל צרכו, ובדברים חיים עד שיהא מבושל, כידוע דעל ידי סתימה הוא מתבשל. עכ״ל. ומצוה להודיעם למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם. ובפרט בחופות שמבעירין את הבערה, ״ואתונא אזה יתירא״ [דניאל ג׳, כ״ב][55], דבלי ספק איכא איסור מכבה ומבעיר בפתיחת התנור וסתימתו, וכל שכן כשמכניסין בתוכו מאכלים חיים, וכל הקרואים שאוכלים שם עבדי איסורא, לכן יזהרו שכל התבשילים יבשלו אותם כל צרכם מערב שבת, והגחלים לא יהיו לוחשות, רק יכסו אותן היטב באפר בכדי שלא יכבה או יבעיר אותן הפתיחה והסתימה, ובציר בהכי לא חזינא היתרא לאכול התבשילים ההם, מלבד איסורי תורה הנעשים על ידי הפותח והנועל, וה׳ יזכנו לשמור שבת כהלכתו מדי שבת בשבתו. (פתח הדביר ח״ג – סק״ד)

קי) שם בהגה הא דמותר לחזור ולסתום התנור היינו ביום דכבר כל הקדירות מבושלות כל צרכן וכו׳. עיין מה שכתב הרב בני חיי בסימן זה [הגב״י סק״א][56] משם מהר״י גאלייגו. (דברי מנחם – הגב״י סק״ו)

קיא) שם בהגה אסור לסתום התנור דגורם בישול. ולכאורה היינו במצא גחלים לוחשות, ומה שכתב רמ״א ז״ל הא דמותר לחזור ולסתום התנור, היינו על ידי עכו״ם, דאי בדליכא גחלים, אם כן הוי ליה כתנור הגרוף, וכבר נתבאר בסימן רנ״ז (סק״ז)[57] דתנור הגרוף איכא למימר דמיקרי אינו מוסיף הבל, דכל שעה מתקרר והולך. ובדבר שאינו מוסיף אינו גורם בישול כלל כמו שכתב המג״א שם (בסק״ג), וכן הוא דעת הט״ז בסימן שי״ח (סק״ט). אלא שהעולת שבת [סק״ה] כתב דמירי באין גחלים לוחשות. ואכתי איכא למימר דגחלים לוחשות הוא דליכא, ומותר לפתוח ולסתום שהרוח לא יבעיר, אבל גחלים עוממות או קטומות איכא, ואפשר לבוא לידי בישול, דגחלים עוממות או קטומות היינו רמץ שמעלה הבל, כמו שכתב הר״ן ז״ל בריש פרק כירה [שבת טו: ד״ה כירה][58]. וצ״ע. עיין ס״ק כ״א[59]. (תהלה לדוד – סק״ט)

קיב) שם בהגה אסור לסתום התנור דגורם בישול. פשוט הדבר דאין רצונו לומר דגרמא בעלמא הוא, דאם כן היה מותר לסתום, דהרי גרמא מותר בכל מלאכת שבת כמו שכתוב בסימן של״ד סעיף כ״ב בביאור הלכה שם ד״ה דגרם כבוי מותר. ע״ש[60]. אלא ר״ל דסתימת פי התנור גורמת הבישול כאילו היה נותן עצים בתנור, כיון דעל ידי סתימת התנור מוסיף הבל וממהר להתבשל, כמו שממהר להתבשל על ידי הוספת אש או עצים, וגרמא נקרא רק אם מעשה זה של סתימת התנור או נתינת עצים היה נעשה על ידי גרמא בעלמא לא בידיו, וכדאמרינן סנהדרין (דף ע״ז ע״ב) כח שני גרמא בעלמא הוא, אבל כיון שעושה סתימת התנור בידיו, הרי עושה מעשה הבישול בידיו ממש, לא בגרמא בעלמא. כנלע״ד ברור בכוונת רמ״א ז״ל.

עוד יש לומר בכוונת הרמ״א ז״ל דלא נטעה לומר דהוספת הבל הוא איסור בפני עצמו, כמו שהיה מוסיף אש או עצים, ואם כן יש בו משום לתא דהבערה, לזה אמר ״דגורם בישול״, אבל אם אין שם בתנור תבשיל, אין שום איסור בסתימת התנור שהוא גרוף אף שמוסיף הבל. (אמרי המזג)

קיג) שם בהגה דגורם בישול. כתב הבאר היטב (סק״ז), וע״י עכו״ם יש לפקפק ולהתיר בדיעבד וכו׳. דבלאו הכי היה מתבשל. מג״א [סקי״ב]. ובתנורים שלנו אילו היה פתוח ודאי נצטנן התנור, והיה נשאר כך ולא היה ראוי לאכול, והוה כמבשל להדיא. אשל אברהם [סקי״ב]. כשמעמידין קאפפע או שאר דברים (בקחלים) [בקאכלע] של תנור בית החורף, אף על פי שהוא כבר

הערות וציונים

54. נדפס לעיל אות צ׳. **55.** פירש״י, והכבשן הוסק מאד. **56.** נדפס לעיל אות פ׳. **57.** נדפס לעיל בסימן רנ״ז אות ר״ה. **58.** לא כתב שגחלים עוממות או קטומות היינו רמץ, אלא כתב שמוסיפין הבל יותר מרמץ. ע״ש. **59.** נדפס לקמן סוף אות קכ״ב. **60.** עיין מה שהאריך בזה בספר חזון עובדיה שבת (ח״ד עמוד ש״נ ואילך).

אוצר ההלכה

מבושל וסותמין הקאכלע, צריך ליזהר שאם נפתח משחשיכה שלא יסתום בשבת כל זמן שאין חם כל צרכו, ובדברים חיין עד שיהיה מבושל, דידוע דעל ידי הסתימה הוא מבשל. חיי אדם (כלל ב׳ [ס״ז]). וצ״ע דכשהוא מבושל אפילו אינו חם אמאי אסור, דבהטמנה כהאי גוונא מותר להוסיף, וצ״ע.
(באר יעקב – קרויזר – סק״ט)

קיד) **שם בהגה דגורם בישול**. במג״א (סקי״ב), ועיין סימן רנ״ז ס״א בהגה. נ״ב: דכתב שם דדוקא וכו׳, שמחלק בין צורך לילה או למחר. ודו״ק.

שם במג״א, דבלאו הכי היה מתבשל. נ״ב: עיין סימן שכ״ה [ס״י] בהגה. ודו״ק. (אהל ברוך)

קטו) **שם בהגה דגורם בישול וכו׳**. במג״א (סקי״ב) ד״ה דגורם בישול, עד דיני שהיה והטמנה בקיצור. כללא דמילתא, בזמן הזה אין לנו שום הטמנה כיון שמגולה למעלה, אך להרב ב״י [סימן רנ״ג ס״א] צריך שלא תהיה הקדירה נוגעת בגחלים, ואם כן הוה ליה שהיה וכו׳. עכ״ל. הך ואם כן, קאי אכללא דמלתא וכו׳, ר״ל כיון דאין לנו הטמנה, יש לו דין שהיה.

בא״ד ואם מניחו במקום שאין יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו, מותר לסמוך אצל התנור אפילו צונן ויש בו רוטב. כך צריך לומר. (שיורי לקט)

קטז) **שם בהגה דגורם בישול וכו׳**. במג״א [סקי״ב] בכללא דמלתא וכו׳, אך להרב ב״י [סימן רנ״ג ס״א] צריך שלא תהא הקדירה נוגעת בגחלים. [ע״כ]. אבל הרמ״א חולק שם עליו, ופסקינן כהרמ״א.

ומ״ש ובבשר חי וכו׳, ובצלי ועוגה וכו׳. [ע״כ]. והוא הדין ירקות וקטניות ושאר מינים הרכים. וגם אם אינו רוצה לאכול מהם בלילה, חיישינן שמא ממליך לאכול מהם בלילה, כמו שכתב סימן רנ״ד (סק״כ). אבל בריש סימן רנ״ז [בהגה] משמע דלא חיישינן להכי. וכבר נתבאר סימן רנ״ג [ס״ב] דסגי אם יוכל להתבשל כמאכל בן דרוסאי קודם שתחשך, אף על פי שאינו יוכל להתבשל כמאכל בן דרוסאי קודם ברכו, כמו שכתב המג״א בסימן רנ״ג (סקכ״ו).

ומ״ש ובתנור טוח בטיט הכל שרי. [ע״כ]. ואם אינו טוח בטיט אלא שמכוסה פי התנור, מותר בגדי ועוף המנותח, משום דלא מגלי ליה משום דקשיא ליה זיקא.

ומ״ש ואם יש בו גחלים לוחשות אין לפתוח אלא על ידי נכרי. [ע״כ]. דהוי דבר שאינו מתכוין. אף על גב דהוי פסיק רישיה, מותר על ידי עכו״ם, מה שאין כן על ידי ישראל. ומהאי טעמא נמי אם עומדת על הגחלים מותר על ידי עכו״ם ולא על ידי ישראל, אבל אם לא אפשר מותר על ידי ישראל, דהוי דבר שאינו מתכוין, מה שאין כן כשהגחלים סביב דהוי פסיק רישיה, לכך אינו מותר אלא על ידי עכו״ם כנ״ל.

ומ״ש להניח תבשיל חם אצל התנור שרי. [ע״כ]. משום דהוא כמו סמיכה. ותנורי דידן ככירה דמו[61] לכך מותר.

ומ״ש ואם נתן לבנה או דבר אחר על התנור שרי. [ע״כ]. משום דהוי ככירה גרופה וקטומה דמותר להחזיר[62], ועל פי הקדירה שרי[63], לכך על ידי היכר זה מותר, דלא יחתה בלאו הכי, מאחר שיש דבר מפסיק, אם כן זה ההיכר הוא חומרא בעלמא.

ומ״ש בתבשיל קר אסור. [ע״כ]. היינו משום בישול. ומשום הכי על ידי עכו״ם שרי קודם שהוסק, משום דעל ידי ישראל פטור אבל אסור, ועוד דאין כוונת העכו״ם רק לחמם הבית ולא התבשיל, כמו שכתוב בסוף סימן רנ״ג [ס״ה בהגה]. ודוקא במקום שיוכל להיות שיד סולדת בו, אבל במקום שאין יכול להיות יד סולדת בו אפילו על ידי ישראל שרי לסמוך. ודבר שאין בו רוטב מותר, משום דאין בישול אחר בישול. ואם לא נצטנן לגמרי מתיר לקמן בסימן שי״ח (ס״ד) [סט״ו][64] דלא שייך בו בישול. וכל זה מיירי בערב שבת, אבל בשבת עצמו אסור ליתן על גבי כירה אף על פי שהיא גרופה וקטומה, דלא התירו אלא חזרה, אבל נתינה בתחילה אסור[65], והיינו במקום שאסרינן משום שמא יחתה, אבל במקום שאמרינן שמותר דלא שייך ביה בישול אין החילוק אפילו בשבת עצמו שרי.

ומ״ש ומותר לסמוך אצל התנור וכו׳, והוא הדין לתוך הקכלי״ן. [ע״כ]. היינו כמבואר הטעם לעיל, והיינו דוקא הקכלי״ן שאינן מגופפין מכל צד, אבל אם מגופפין מכל הצד שקורין רע״ר, זה נקרא תוכו ואסור אפילו בדבר המפסיק, כן שמעתי מפי גדולי המורים.

ומ״ש והוא הדין במיני פירות ומשקין. [ע״כ]. וכבר נתבאר סימן רנ״ד [ס״ד] דפירות שטובים לאכול כמות שהן חיין דינן כנתבשלו כמאכל בן דרוסאי.

ומ״ש אבל לתת לתוכן קנקן עם משקין פשיטא דאסור. [ע״כ]. כבר הבאתי לעיל בסימן רנ״ח[66] דברי האליה רבה [סק״ג] דשרי, ודברים של טעם הן בלי שום פקפוק, דמותר להטמין הצונן זולת במקום שיוכל להיות יד סולדת בו.

ומ״ש וישראל אסור ליתן לתוכו מים לקדירה, ההוא אפילו קודם שהוסק. [ע״כ]. גם אם אין עיקר הכוונה רק שלא יתבקע הקדירה פסיק רישיה הוא ואסור, לכך על ידי עכו״ם שרי. כנ״ל לפרש דבריו. (בגדי ישע)

קיז) **שם בהגה דגורם בישול וכו׳**. במג״א [סקי״ב] דיני שיהוי וכו׳ כללא דמלתא וכו׳, ואם כן הוה ליה שיהוי. כצ״ל.

הערות וציונים

61. עיין לעיל הערה 36. **62.** כמבואר בסימן רנ״ג (סעיף ב׳). ע״ש. **63.** כמבואר בסימן רנ״ג (סעיף ה׳). ע״ש. **64.** זוהי דעת הרמ״א, אבל מרן סובר שאסור כמבואר שם ובסעיף ד׳. **65.** כמבואר ברמ״א (סימן רנ״ג סעיף ה׳). ע״ש. **66.** נדפס לעיל בסימן רנ״ח אות ו׳.

אוצר ההלכה

[ומ"ש] ובבשר צריך ליתנו חי סמוך לחשיכה ממש. ר"ל אבל הרבה קודם חשיכה אסור, דיהא נתבשל קצת קודם חשיכה ואיכא למיחש שמא יחתה, כן פירש המחצית השקל. ואם כן לדידן שאנו מקדימין אמירת ברכו זמן הרבה קודם חשיכה, נפל ההיתר דבשר חי בבירא, דכשנתנו חי קודם ברכו עדיין איכא למיחש דיהא נתבשל קצת קודם חשיכה ושמא יחתה אחר כך[67].

[ומ"ש] ודבר שאין בו רוטב אפילו קר כחם דמי. [ע"כ]. דביבש אפילו קר אין בו משום בישול, ואף על פי שכתב המג"א בסימן רנ"ג (סקל"ו) דבנצטנן לגמרי אפילו יבש שאין בו מרק דליכא משום בישול, מכל מקום אסור דהוי כמניח לכתחילה, ולא הותר רק חזרה, צריך לומר דוקא תוך התנור החמיר לעיל, אבל הכא דמיירי על גבו הקיל בזה. כ"כ המחצית השקל.

[ומ"ש] והוא הדין לתוך הקכלין. פירוש, מה שאנו קורין רער.

[ומ"ש] ועל גבי קדירה הקבוע בתנור נמי דינא הכי. ר"ל דינו כקכלין, כ"כ התוספת שבת [סקי"ט דיני שיהוי והטמנה ד"ה ולהניח]. והיינו דהא קדירה הקבוע בתנור יש לו דין קדירה העומדת על גבי אש, ודינו מבואר במג"א סימן רנ"ח. כ"כ המחצית השקל. (שמן המאור)

קיח) שם בהגה דגורם בישול וכו'. במג"א (סקי"ב), אצל התנור אבל לא עליו וכו'. נ"ב: עיין סימן רנ"ג ([במג"א] סק"ט).

שם קודם שהוסק שרי וכו'. נ"ב: עיין סימן רנ"ג ([במג"א] סק"מ). (חידושי מוהרמ"ז)

קיט) שם בהגה דגורם בישול וכו'. בסוף הסימן כתב המג"א דיני שהיה והטמנה בקיצור וז"ל: כללא דמילתא וכו', עד דאם כן הוה ליה שהיה וכו'. ר"ל דלרמ"א בסימן רנ"ג [ס"א] דס"ל כיון שמגולה למעלה לא הוי הטמנה, עיין שם [במג"א] סעיף קטן (י"ח) [י"ז], ועל כל פנים הוי ליה שהיה, וצריך ליתן חי או כמאכל בן דרוסאי או טוח בטיט. ואף דלא מהני טיחה להמחבר בסימן רנ"ד [ס"א] אלא בצלי שיתקשה, מכל מקום לרמ"א שם הכל שרי, אפילו בקדירה, כמו שכתב המג"א [שם] (סק"ב) [סק"ה].

ומ"ש ועל התנור נהגו היתר וכו'. ר"ל כמו שכתב בסימן רנ"ג (סקל"א וסקמ"ג) דיש להם על מה שיסמוכו, כיון שהמעזיבה מפסיק בין האש והוי כגרוף וקטום. ומה דבעי אחר שהוסק ליתן דבר אחר מפסיק, נראה לי הטעם דהא המג"א כתב בסימן רנ"ח, ואם הקדרה התחתונה עומדת על גבי האש יש לה דין שהיה (והתוספת שבת כתב (דאין) [ד]צריך לומר הטמנה, והאחרונים מיאנו בזה עיין שם), ואף על גב דהתחתונה מפסקת, וצריך לחלק מסימן רנ"ג (ס"ג) דשם הוי ריקנית וצוננת, מה שאין כן כשהתחתונה חמה על גבי האש, יש לעליונה גם כן דין שיהוי כמו שכתב הפרי מגדים [אשל אברהם סימן רנ"ח]. ואם כן קשה לפ"ז מאי מהני המעזיבה המפסיק בין האש, דהוי כקדירה חמה על האש דשייך מכל מקום גביה דין שיהוי, לכך הוצרך המג"א או שיהיה קודם היסק דהוי כקדירה קרה, או שיתן דבר אחר מפסיק אחר ההיסק, דזה נמי הוי היכר, דדוקא בקדירה חמה על גבי האש לא הוי שום היכר כלל, ואתי לאחתויי, ויש דין שיהוי אף בעליונה, מה שאין כן כשיש דבר קר המפסיק, איכא היכרא דלא אתי לחתויי, וליכא דין שיהוי והוי כגרוף וקטום.

ומ"ש ובתבשיל קר אפילו קודם שהוסק אסור כי אם על ידי אינו יהודי. היינו מטעם דיש בישול אחר בישול, וכמו שכתב בסימן רנ"ג (ס"ק (י"א) [מ"א]) דהוה ליה כאחד נותן הקדירה וכו'. וכל זה בשבת, אבל בערב שבת מותר להשהות אפילו תבשיל קר על גבי המעזיבה דמפסיק בין האש דהוי כגרוף וקטום. ואף בחי לגמרי כגון חלב חי מותר ליתן אף סמוך לחשיכה בכהאי גוונא, דאף דכתוב בסימן רנ"ד (ס"ט) דלא יתן מים ערב שבת עם חשיכה לתוך התנור. היינו משום שמא יחתה וכמו דמסיק גם כאן.

[ומ"ש] ואם נתן ישראל ערב שבת סמוך לחשיכה אסור. [ע"כ]. דבקדירה הקבוע בתנור שייך שמא יחתה, ולכן צריך שיוחמו מבעוד יום, אבל משום איסור בישול ליכא גביה כלל, כיון דנתן המים קודם שבת מעט לא איכפת לן מה דמבשל ממילא בשבת, (עיין שם סקכ"ו), ואם כן בזה דנותן על גבי המעזיבה דמפסיק, דהוי כגרוף וקטום ולא שייך שמא יחתה דיש היכרא, או קודם היסק או שיתן על גבי דבר אחר המפסיק כנזכר לעיל, ממילא מותר אף סמוך לחשיכה, דזה אינו איסור כלל מה שנתבשל ממילא בשבת, כיון דנתן עליו קודם שבת מעט, ובכולן בית הלל מתירין עם השמש.

אך מכל מקום מה שנוהגין שמכסין הקדירה בבגדים בערב שבת ונותנין על גבי התנור, זה הוי הטמנה בדבר המוסיף הבל. כמו שכתוב סימן רנ"ז (ס"ח) דאף דהבגדים אינם מוסיפים הבל מחמת עצמן, מכל מקום מחמת אש שתחתיהן מוסיפין הבל. ועיין שם [במג"א] (סקי"ג) [סקי"ח], ובפרי מגדים שם [אשל אברהם]. ואינו מותר אלא בנותן כלי רחב שאינו נוגע בצידי הקדירה. ע"ש. ואף דהרמ"א כתב שם בסעיף א' דיש אומרים דלצורך מחר מותר להטמין מבעוד יום בדבר המוסיף הבל, מכל מקום אינו מתיר שם אלא בדיעבד, ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן. ולפי זה אין היתר אף בערב שבת אלא בנתבשל כל צרכו כמו שכתב שם רמ"א בסעיף ז' דמותר בהטמנה כמו בשהיה. ויש להחמיר גם בזה דאין זה היתר כל כך, עיין בב"י [שם ס"ז]. ועיין במג"א שם (סקי"ד) [סקי"ז] דאף כמאכל בן דרוסאי מהני בזה. ואף דכתב שם דבחי לגמרי נמי שרי, זה מיירי בבשר חי דוקא, דמסח דעתיה מיניה, אבל בחלב חי ממהר להתבשל ושייך שמא יחתה. ואף דלענין איסור שהיה ליכא בכהאי גוונא, דיש מעזיבה המפסיק או בטוח התנור בטיט, מכל מקום אסור מכח הטמנה

הערות וציונים

67. דאולינן אחר חשיכה ולא אחר ברכו. ועיין להרב בגדי ישע, נדפס באות הקודמת, ולהרב עצי לבונה, נדפס לקמן אות קי"ט.

אוצר ההלכה

כמו שכתב בעטרת זקנים [שם ס"ג] בשם רש"ל [בשו"ת סימן ס'], וכן כתב הפרי מגדים [אשל אברהם שם סקי"ט] דלזה לא מהני טוח בטיט כלל.

ובמחצית השקל [שם סקי"ט] כתב דמהני גם להטמנה טוח בטיט, וצ"ע. ואם כן צריך לומר דלאו לכל מילי השוה הרמ"א הטמנה לשיהוי, ואינו מותר להטמין אלא בנתבשל כל צרכו או בשר חי סמוך לחשיכה ע"ש סימן רנ"ג (סק"ה) [סק"ב]. אבל בחלב חי וכדומה, אף דאיסור שיהוי ליכא, כגון בטוח בטיט או על גבי תנור המפסיק כנזכר לעיל, מכל מקום אסור להטמין, דהוי מוסיף הבל על ידי האש שתחתיו, אבל בלא הטמנה מותר להשהות חלב חי אף סמוך לחשיכה על גבי דבר המפסיק כנזכר לעיל, ומכל שכן בתבשיל שנתקרר לגמרי, רק המג"א מיירי כאן בשבת, דאז אסור על ידי ישראל אפילו קודם שהוסק, דשייך בישול בדבר לח. ובחלב חי ממש וכדומה אסור בשבת אפילו על ידי אינו יהודי, ואף קודם שהוסק, דהוי בישול גמור ואסור אף דיעבד, ועיין סימן רנ"ד [במג"א] (סקי"ד) [סקי"ג] ובפרי מגדים שם דאף בפירות דראויין לאוכלן חיין הוי בשבת בישול גמור[68], ולא דמי לתבשיל קר דיש דעות אם יש בישול אחר בישול או לא[69]. ולכן מקילינן גם כן אם לא נצטנן לגמרי דלא הוי בישול אם נתחמם אחר כך כמ"ש סימן רנ"ג ס"ה [בהגה]. ומשום הכי כתב (רמ"א) [מג"א] דבדבר שאין בו רוטב אפילו קר כחם דמי, והיינו דלא שייך בדבר יבש בישול אחר בישול. ואף דבסימן רנ"ג (סקל"ו) כתב, דמכל מקום אסור דהוה ליה כמניח בכירה לכתחילה בשבת, דלא הותר אלא חזרה. [ע"כ]. צריך לומר דשם מיירי לתוך התנור, אבל על גביו מותר להשהות אף בשבת בגרוף וקטום לכתחלה, וזה הוי כגרוף וקטום, כיון דמעזיבה מפסיק בין האש כנזכר לעיל. וכן מוכח להדיא בסימן רנ"ג (ס"ה) דהתיר ליתן הפאנדיש על פי קדירה חמה בשבת. אף דכתב שם (סקל"ו): ואפילו בדבר שאין בו מרק וכו' (הול"ל) [דהוה ליה] כמניח לכירה לכתחלה בשבת. ועל כרחך צריך לומר דשם מיירי להחזיר לתוכה, דזה אסור אף ביבש אם נצטנן, דלא הותר אלא חזרה כגון דהוא חם קצת הוי חזרה, אבל בנצטנן לגמרי הוי כמושיב לכתחלה. ואף בחזרה מחלק הב"י דאסור להחזיר לתוכה אף בגרוף וקטום אלא על גבה. אך הדרכי משה [שם אות ח'] סבירא ליה דבחם קצת שרי בגרופה וקטומה אף לתוכה. ועיין שם (בסקל"ה) דהמג"א פקפק בזה לענין היתר תוכה, וכתב דעת המחמירין. ועל כל פנים אף דמקילין כרמ"א בדבר חם אף להחזיר לתוכה, (ובגרוף וקטום דוקא, אבל לא ביש גחלים לוחשות בתנור אחר סעודת שחרית, דודאי אסור להחזיר אף אם התבשיל עדיין חם, וגם אסור לפתוח התנור כמו שכתב [המג"א כאן] ס"ק י"א, וגם אסור להוציא הקדירה אם הגחלים סביב רק על ידי אינו יהודי כמ"ש סימן רנ"ג ס"ק י"ח), אבל בנצטנן לגמרי ודאי אסור אף בדבר יבש להחזיר לתוכה לכולי עלמא, אבל על פי קדירת חמין דזה הוי על גבה מותר ליתן פאנדי"ש, כיון דאין בו בישול לא הוי כמושיב לכתחילה בנותן רק על גבה, אך בדבר שיש בו רוטב אסור אפילו על גבה אם נצטנן, מחשש בישול. והא דבעינן שם בסעיף ג' דוקא שתהיה הקדירה רותחת, והא אף בצוננת מותר ליתן על גבה, ומצאתי שהתוספת שבת [שם סקמ"ב] הקשה כן[70]. יש לומר דשם מיירי בדבר שיש בו רוטב, ואסור מחשש בישול, דאף דהקדירה מפסקת והוי כגרוף וקטום, לא הותר על גבה אלא דבר יבש או שתהיה קדירה רותחת, דאז מותר גם כן על גבה, דלא הוי כמושיב לכתחלה אלא דוקא בתוכה כנ"ל. ומצאתי במחצית השקל [שם סקל"ד] שכתב ג"כ כן, ונהניתי.

ובפרי מגדים שם [אשל אברהם סקל"ג] מחלק כמו שכתב התוספת שבת, בין קדירה עם תבשיל ובין ריקנית דהוי כמושיב לכתחלה בנצטנן לגמרי. ע"ש. ולא משמע כן מהפוסקים, כיון דאף ריקנית מפסקת והוי כגרוף וקטום, הוי נמי מה שמושיב עליו נקרא על גבה, ומה לי מלאה או ריקנית בזה, אלא ודאי כנזכר לעיל, דשם בלח מיירי, דיש חשש בישול ואסור אף על גבי קדירה, לכן צריך שם להיות רותחת דוקא.

ואתי שפיר נמי בזה הא דכתב [המג"א] בסימן רנ"ח דכשתחתונה חמה על גבי האש, יש לעליונה גם כן דין שיהוי. ובסימן רנ"ג [סקל"ג] כתב דהקדירה מפסקת. דליכא לחלק כמו שכתב הפרי מגדים [אשל אברהם סימן רנ"ח] דשם הקדירה צוננת. דהא שם (בסקל"ג) כתב בשם המגיד משנה [הלכות שבת פכ"ב ה"ד] גבי פאנדי"ש גם כן לפי שהקדירה מפסקת, והא שם מיירי בקדירה חמה על גבי האש. אך לפי הנזכר לעיל יש לומר, כיון דביבש מיירי, אף דיש לה דין שיהוי, כיון דהקדירה מפסקת הוי כגרוף וקטום, וחשש בישול ליכא גביה, לכן שרי אף בצונן. אבל בלח כיון דבצונן לגמרי אסור מחשש בישול, לכן אף בתבשיל חם נמי דין שיהוי יש לה, וצריך דוקא דבר המפסיק שיהיה קר, או שהקדירה התחתונה יהיה קר או על גבי המעזיבה קודם שהוסק, או אף אחר שהוסק שיתן על גבה דבר אחר המפסיק, כמו שכתב המג"א [שם סק"ג] משום היכרא. (ועיין במג"א סימן שי"ח ס"ק כ"ו דוקא דבר יבש מותר על גבי כירה גרופה, אבל מבושל ברוטב אפילו הוא חם אסור, דגזרינן שמא יתן עליו כשהוא קר, דאינו מותר אלא חזרה. רק בקדירה מפסקת עדיף מכירה, דשרי ליתן עליו תבשיל חם. ע"ש וצ"ע). ושפיר כתב המג"א דבדבר שאין בו רוטב אפילו קר כחם דמי דמותר להניח על גבה ולא הוי כמושיב לכתחלה בזה כנזכר לעיל, ודמי להך דפאנדי"ש

הערות וציונים

68. אף על פי שלא כתבו כן בפירוש, מכל מקום ממה שכתבו שפירות שראויים לאכילה חיים דינם כדבר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, נמצא שהמבשלם בשבת הוי כמבשל בישול גמור, וכמו פסק מרן בסימן שי"ח (סעיף ד'). ע"ש. **69.** וכדאיתא בטור (סימן שי"ח סעיף ד'). ע"ש. **70.** ותירץ, שיש לחלק בין הנחה על גבי קדירת חמין, שאין דרך בישול בכך ולא חיישינן שמא יחתה, ובין הנחה על גבי קדירה ריקנית, דמקרי דרך בישול וחיישינן. והביאו בקצרה המחבר בסמוך.

אוצר ההלכה

דנותן על גבי קדירת חמין ואתי שפיר. ואם אינו יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו אף שאין בזה בישול אסור נמי עליו, אלא אם כן יש דבר המפסיק היינו נמי בלח. והוא הדין לתוך הקאכלי"ן, דליכא הטמנה דהוי הפסק אויר, כמו שכתב הט"ז (סימן רנ"ז סק"ו) דדוקא מודבק לדופן או לדף הסותם הוי הטמנה. ועיין סימן רנ"ג במג"א (סק"ז). מכל מקום בעינן נמי דבר אחר המפסיק בלח כנזכר לעיל. ועל גבי קדירה הקבועה בתנור נמי דינא הכי, דהא זהו ממש דכתב המג"א בסימן רנ"ח דיש לו דין שיהוי, ובעינן בדבר לח דבר המפסיק אף בחם, ובצונן אסור אפילו על ידי אינו יהודי, אבל ביבש מותר ליתן על גבה ממש, דהיינו הך דינא דפאנדי"ש הנזכר לעיל.

ומ"ש המג"א לתת לתוכן קנקן עם משקין דפשיטא דאסור. [ע"כ]. אף דלא הוי הטמנה, כגון דהצוננים מגולין למעלה, מכל מקום כיון דזה הקדירה הוי דין כלי ראשון, ואסור משום בישול.

ומ"ש אם נתן האינו יהודי המים שרי ליהנות מהם. [ע"כ]. עיין לעיל סימן רנ"ג (סקמ"א) דכתב דאפשר אף לאחר שהוסק שרי. ועיין שם דאסור להדיח הכלי (משום) על ידי עירוי, וצריך שיניח הכלי תוך המים. ומכל שכן שאסור לערות על טייא וקאווע, דמבשל כדי קליפה אם לא דנתבשל אתמול, ואף על זה מפקפק הפרי מגדים [אשל אברהם שם סקמ"א] דמהפך מה שלמטה למעלה, ומבשל גם עתה מה שלא נתבשל אתמול רק כדי קליפה. ע"ש. ועיין סימן רנ"ג (סקל"ה) [סקל"ב] דיתן הקטניות לבסוף לרוטב, רק באין רוטב בקטניות שרי אף בנצטנן לגמרי, ואף להגיס בכף מחמיר הרמ"א בסימן שי"ח [סי"ח] אפילו בנתבשל כל צרכו, ואם כן מכל שכן בזה היכא דלא נתבשל כלל דאסור לערות עליו.

ומ"ש אם נתן הישראל המים סמוך לחשיכה אסור. [ע"כ]. אבל סמוך לברכו כתב המג"א (סימן רנ"ג סקכ"ו) דשרי. אבל לכתחלה צריך שיוחמו מבעוד יום, כמו שכתוב סוף סימן רנ"ד במג"א (סקכ"ו) דחיישינן שמא יחתה. אבל היכי דטוח בטיט דלא שייך שמא יחתה לרמ"א [שם ס"ה] מותר אף סמוך לחשיכה כנ"ל. ועיין בפרי מגדים [אשל אברהם סימן רנ"ג סקמ"א] דהקשה מה מהני אם נתן המים מבעוד יום, הא נתקרר המים בלילה, והוי למחר שיהוי בכירה שאינה גרופה. וכוונתו היה לטיי"א וקאוו"ע גם כן, ואסור לשהות המים למחר, ואפשר דסומכין על הפוסקים דאין בישול אחר בישול. ע"ש. ואיני יודע מה תיקן בזה, דהא מכל מקום השהוי אסור בשבת בכירה שאינה גרופה. ויש לומר דהוי כמו שנתן האינו יהודי קודם שהוסק דשרי ליהנות מהם, ואף לכתחלה משמע שם [במג"א סקמ"א] דשרי, דיליף לה מתבשיל דמותר ליתן האינו יהודי קודם שהוסק. (אך הט"ז שם ס"ק י"ח חולק גם בזה, ואוסר אף על ידי אינו יהודי קודם שהוסק) ואם כן בזה דנתן בהיתר מבעוד יום לא גרעה מזה, דמכל מקום עיקר כוונתו לא היה אלא שלא יבקע הקדירה. ועיין סימן שי"ח מה שכתבתי בזה. כן נראה לי ביאור דברי המג"א בדינים אלו.

(עצי לבונה – מעין גנים)

קכ) שם בהגה דגורם בישול וכו'. במג"א (סקי"ב) כללא וכו' הוה ליה שהיה. לכאורה צריך לומר הטמנה, דבסימן רנ"ג [ס"א] סובר הרב ב"י דנוגעת בגחלים הוי הטמנה, אבל במקור חיים גורס שיהוי, ופירש כיון דלא הוי הטמנה הוי שיהוי. ע"ש. וצריך לומר שהמג"א כתב לדעת רמ"א בסימן רנ"ג שם. וכן משמע במחצית השקל. (דברי צבי)

קכא) שם בהגה דגורם בישול וכו'. [כתב המג"א] בסוף סימן רנ"ט בקיצור דינים: ודבר שאין בו רוטב, אפילו קר כחם דמי. וכתב המחצית השקל דביבש אפילו קר אין בו בישול אחר בישול. ואף שכתב המג"א בסימן רנ"ג (בסקל"ו) דמכל מקום אסור, דבנצטנן לגמרי הוי כמניח לכתחלה, התם בתוך התנור החמיר, אבל הכא דמיירי בעל גבו מותר. ע"ש. וכוונתו בתנור בית החורף, דתנור מפסיק הוי כמו קדירה מפסקת, דמבואר בסימן רנ"ג במג"א (סקל"ג) ובמחצית השקל שם דעדיף מגרוף וקטום, ומותר בדבר שברוטב. (דעת ומזימה)

קכב) שם בהגה דגורם בישול וכו'. כתב המג"א [סקי"ב] בדיני שהיה והטמנה: אם הגחלים סביב הקדירה, לא יקח הישראל הקדירה כי אם עכו"ם וכו', והוא הדין בליל שבת. ע"כ. וסיים הרב ז"ל [ש"ע הגר"ז הלכות הטמנה ושהייה בקצרה] במוסגר, רק שיזהר שלא יכסה אותם בבגדים מלמעלה כשמעמידין על הגחלים, אפילו הן עוממות. [עכ"ל]. וכבר נתבאר [סימן רנ"ז סק"ז][71] דאף באינם נוגעות בגחלים, אם מכסה בבגדים, הוי הטמנה בדבר המוסיף הבל שאסור אפילו מבעוד יום, דמחמת האש הבגדים מוסיפין הבל. עיין סימן רנ"ז (ס"ח). ובשבת עצמו פשיטא דאפילו אין אש בתנור אסור להטמין בבגדים, דהיינו הטמנה בדבר המעמיד הבל, וצריך לדחוק בלשון הרב ז"ל[72].

כתב עוד המג"א, ולהניח תבשיל חם אצל התנור שרי אפילו הוסק כבר. ע"כ. והיינו בשבת, אבל בערב שבת אפילו סמוך לחשיכה אפילו קר שרי, כמו שכתב המג"א בסימן רנ"ג (ס"ק כ"ט). ומה שכתב המג"א תבשיל חם, לכאורה היינו בלח, אבל ביבש אפילו בנצטנן לגמרי מותר להניח אצל התנור, וכמו שסיים דדבר שאין בו רוטב אפילו קר כחם דמי. ומבואר דעת המג"א דלסמוך לא בעי תנאי חזרה (עיין סימן רנ"ג סק"ב), דאי בעי תנאי חזרה אסור בנצטנן לגמרי, כמו שכתב המג"א (שם סקל"ו). ועיין מה שכתבתי שם (ס"ק י"ד)[73], ולקמן (סוף ס"ק כ"א).

הערות וציונים

71. נדפס לעיל בסימן רנ"ז אות ר"ה. **72.** דמשמע דרק במניח את הקדירות על הגחלים צריך להיזהר שלא לכסותן בבגדים, אבל אם אינן נוגעות בגחלים, אין איסור לכסותן. אלא שצריך לדחוק בלשונו דלאו דווקא על הגחלים אלא הוא הדין באינן נוגעות. **73.** נדפס לעיל בסימן רנ"ג אות ש"ה.

אוצר ההלכה

כתב עוד המג״א, ועל התנור נהגו היתר אם לא הוסק, ואם נתן לבינה על התנור ונותן הקדירה עליה, שרי אפילו הוסק. ע״כ. והיינו בשבת, ובדבר שאין בו משום בשול, אבל בערב שבת לענין שיהה בלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, עיין מה שכתבתי סימן רנ״ג (סק״ג)[74] אי בעינן דבר המפסיק. ועיין מה שכתבתי שם (ס״ק ד׳[75] וי״ט[76]) באין היד סולדת בו יש להסתפק אי בעי דבר המפסיק אפילו בשבת. ובסמוך לחשיכה גם הרב ז״ל [סימן רנ״ג סעיף כ״ב] מתיר באין היד סולדת בו[77].

וכתב עוד המג״א, בתבשיל קר לאחר שהוסק אפילו על ידי עכו״ם אסור, כי אם לצורך חולה או קטן שאין להם מה לאכול. ע״כ. והיינו בשבת, דמותר אמירה לעכו״ם לחולה שאין בו סכנה או לקטן, כמבואר בסימן שכ״ח (סי״ז) במחבר ורמ״א ז״ל. אבל להשהות בערב שבת על ידי עכו״ם, לכאורה הוי שבות דשבות, דלדעת המג״א בסימן ש״ז (סק״ז) שרי אפילו במקצת חולה דהיינו מצטער. אלא דלפי מה שכתבתי בסימן רנ״ג (סקכ״ב)[78] אפשר דאף בהשהה עכו״ם, הגזירה היא שמא יחתה ישראל, ולא דמי לשבות דשבות. אבל ליתן לכתחילה לתוך תנור גרוף וקטום בשבת דבר שאין בו משום בישול שאסור מטעם דנראה כמבשל, נראה דמותר על ידי עכו״ם אפילו במצטער.

וכתב עוד המג״א, והוא הדין במיני משקין ופירות דינא הכי. ע״כ. ועיין בהרב ז״ל שפירש כוונתו, דשייך בהו בישול כלח ונצטנן לגמרי. וכל זה בשבת, אבל מערב שבת כבר נתבאר בסימן רנ״ד (ס״ד) דפירות הנאכלין חיין וטובים לאוכלם חי כמבושל, דינם כמאכל בן דרוסאי, ומותר להשהותם לדידן[79] על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה. ומים אף על גב דראוין לשתות חיים, מכל מקום אינם טובים כל כך כפירות, עיין מג״א שם (סקכ״ו). ולכן צריך עיון בחלב, דלפי הנראה גם כן אינם טובים כל כך חיים כמו פירות. ובחיי אדם [כלל ב׳ ס״ג] כתב דחלב הוי כפירות. וצ״ע.

וכתב עוד המג״א, ועל גבי קדירה הקבוע בתנור נמי דינא הכי. ע״כ. התוספת שבת [בדיני שיהוי והטמנה בקיצור] פירש דדינה כקכלין דבעי דבר המפסיק. והרב ז״ל פירש דדינה כאצל התנור, ולא בעי דבר המפסיק. ולכאורה יש להקל כיון שאינו אלא מנהג.

כתב עוד המג״א, אבל לתת לתוכן קנקן ומשקין פשיטא דאסור. ע״כ. והנה בנצטנן לגמרי ויכול להתחמם עד שתהיה היד סולדת בו ודאי פשיטא דאסור משום בשול, ולא עדיף מעל גבי מיחם (בסימן שי״ח סעיף ו׳). אלא דאי נימא כדעת הט״ז (בסימן רנ״ח, ובסימן שי״ח ס״ק י״ט) דיש בזה משום הטמנה, אם כן אפילו בחם אסור משום מטמין בשבת בדבר המעמיד הבל, וצריך להיות מגולה קצת. ויש עוד להסתפק כיון דלכאורה המג״א מיירי ביש אש בתנור, אם כן יותר נראה דזה מיקרי דבר המוסיף הבל, דלכאורה יותר דמי לקופה שטמן בה שאסור להניחה על גבי גפת של זיתים, ולא דמי למיחם שעל גבי אש, עיין מה שכתבתי סימן רנ״ח (סק״א)[80], ואם כן אפילו מערב שבת אסור.

כתב עוד המג״א, וישראל אסור ליתן מים לתוך הקדירה ההיא אפילו קודם שהוסק, אך אם נתנן עכו״ם קודם שהוסק שרי להנות מהן. (ע״כ). וגם אם נתן ישראל סמוך לחשיכה אסור. [ע״כ]. והנה אם כוונת העכו״ם כדי שלא תבקע הקדירה, משמע דגם הט״ז בסימן רנ״ג (סקי״ח) מודה דאין בזה משום מבשל, ודוקא היכא דאיכא למימר דגם כוונת העכו״ם לחמם התבשיל אסור משום מבשל, אבל אם הישראל חפץ באותן המים כדי שידיח בהם כלים, לדעת הט״ז יש לאסור שמא יחתה, אבל לדעת הרמ״א ז״ל [שם ס״ה] כיון דהיכא דשייך בישול מותר כשהעכו״ם נותן קודם ההיסק, גם משום חתוי אין לאסור. ואם נתנן ישראל קודם היסק מערב שבת, דעת הרב ז״ל בסוף סימן רנ״ד [סט״ו במוסגר] דבדיעבד אפשר יש להקל בשוגג. ולכאורה הוא מטעם דקודם היסק לא גזרינן שמא יחתה, ואם כן אף בשבת ומניח לתוך התנור צונן יבש, והוסק אחר כך התנור על ידי עכו״ם, אפשר להקל בשוגג. אבל כפי שאני מבין מדבריו בקונטרס אחרון (סימן רנ״ג סקי״א) ארכביה על תרי (רחשי) [ריכשי], דאפשר דמשום הדחת כלים לא אתי לחתויי. עיין מה שכתבתי סימן רנ״ג (סקכ״א)[81], וכולי האי ואפשר, ולכן אין להקל.

דעת הבית אפרים (סימן כ״א) דאם הניח ישראל על גבי תנור שלנו שיש עליו מעזיבה צונן לח קודם היסק, יש להקל בדיעבד. ע״ש. ועדיפא מיניה דעת הרב ז״ל בסימן רנ״ג (סעיף כ״ה במוסגר) דבדיעבד יש לסמוך על הרשב״א ז״ל [שבת מ: ד״ה מביא] דבלח ונצטנן אין בו משום בשול אחר בשול[82]. וצריך עיון.

ולכתחלה לתוך תנור חם לכתחילה בשבת, אסור אפילו גרוף וקטום, ואפילו אין יד סולדת בו, ואפילו דבר יבש שנתבשל כל צרכו, ואפילו סמוך לחשיכה כל כך שאם היתה הקדירה צוננת לא היה יכול להרתיחה. וליקח מהתנור בשבת ולהחזיר, נהגו להקל לתוך התנור שלא הטמינו בו בלא נצטנן לגמרי ואין יד סולדת בו בתנור, וטוב להחמיר. עיין סימן רנ״ג ברמ״א סעיף ב׳ וסעיף ה׳. ודווקא שהתבשיל מבושל כל צרכו, כמו שכתב הב״י סימן רנ״ג, והובא ברמ״א ז״ל [שם] ריש סעיף ב׳, ומבואר שם דהטעם משום בישול, וכמו שכתב הט״ז שם (סק״י). אלא שצריך עיון, דאי נימא דכירה גרופה אינה מוספת הבל, עיין מה שכתבתי סימן רנ״ז (סק״ז)[83], ובדבר שאינו מוסיף הבל הא כתב המג״א

הערות וציונים

74. נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות קט״ז. **75.** נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות ק״ג. **76.** נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות שט״ז. **77.** מעיקר הדין מתיר הגר״ז לתת סמוך לחשיכה גם למקום שהיד סולדת בו, אלא שטוב להחמיר ולא לתת סמוך לחשיכה היכא שהיד סולדת בו. כן מבואר בדבריו שם. **78.** נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות קע״ב. **79.** כהרמ״א (סימן רנ״ג סעיף א׳) שכל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה. **80.** נדפס לעיל בסימן רנ״ח אות כ״ב. **81.** נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות תי״א. **82.** וכן דעת הרבה ראשונים, ועל צבאם הרמב״ם. עיין בב״י (סימן שי״ח סעיף ד׳), ובספר מנוחת אהבה (פ״י הערה 88). **83.** נדפס לעיל בסימן רנ״ז אות ר״ה.

אוצר ההלכה

שם (סקי״ג) דאינו גורם בישול. ולכאורה היה אפשר לומר דבאינו מבושל כל צרכו לא עדיף מנצטנן לגמרי, דאף בדבר יבש שאין בו משום בשול אסור לדעת המג״א (סימן רנ״ג סקל״ו), דנראה כמושיבו לכתחילה, והכא נמי בלא נתבשל כל צרכו. ולפי זה בנטלה משחשיכה דנוהגין (לחזור) [להחזיר] לתוכה, ועל כרחך דאינו נראה כמבשל בשבת (עיין מה שכתבתי שם סקי״ב), אפילו בלא נתבשל כל צרכו מותר, אבל מדברי הב״י מבואר דמטעם בישול אתי עלה, וצע״ג דנראה דעת הב״י דכירה גרופה אינה מוספת הבל כיון שחומה מתמעט, וכמו שכתב בסימן רנ״ח גבי מיחם, ועל כרחך דגם באינו מוסיף הבל שייך גורם בישול, ודלא כהמג״א, וצע״ג.

ודע דכל מ״ש דביבש קר מותר להניח, היינו לדעת הסוברים דאין צלי אחר בשול, אבל (י״א) [יש חולקים], עיין סימן שי״ח במג״א (סקי״ז). (תהלה לדוד – ס״ק י״ב – כ״א)

קכג) שם בהגה דגורם בישול וכו׳. כתב הבאר היטב [דיני שהיה והטמנה בקיצור], ולהניח תבשיל חם אצל התנור שרי. היינו חזרה, דליכא קולא (בחזרה) [בסמיכה] רק דאינו גרוף וקטום הוי כגרוף וקטום, וכן ההיתר לבינה על התנור, גם כן [רק] לענין חזרה דהוי כגרוף וקטום. לפי זה מה שכתב ודבר שאין בה רוטב, קר כחם דמי. אין זה ברור, דנצטנן לא מקרי חזרה, לפי זה גם בחזרה אסור אף בגרוף וקטום. הגהת ר׳ עקיבא איגר [סק״ב].

שם לא הוסק. אפילו רוצה להסיק מיד.

שם לבינה או דבר אחר. אבל אם לא נתן, אסור בשהוסק אפילו אין היד סולדת בו.

שם על ידי עכו״ם קודם שהוסק. ואז מותר אפילו על גביו. תניא [ש״ע הגר״ז הלכות הטמנה ושהייה בקצרה].

שם וה״ה במיני משקין ופירות דינא הכי. פירות ומיני משקין דינם כתבשיל שיש בו רוטב ונצטנן לגמרי, בין לאיסור ובין להיתר. תניא.

שם ועל גבי קדירה הקבוע בתנור נמי דינא הכי. דינו כאצל התנור. תניא. (באר יעקב – קרויזר – ס״ק י׳ – ט״ו)

קכד) שם בהגה דגורם בישול וכו׳. מה שכתב המג״א (סוף דיני שהיה והטמנה): וישראל אסור ליתן מים בקדירה אפילו ערב שבת סמוך לחשיכה. הוא מדין שהיה, כיון דלא נתבשל כל צרכו אסור, ואף דהעכו״ם מסיק התנור לא (משהיה) [שרי]. (גנזי חיים – סק״ז)

קכה) שם בהגה ואפילו על ידי גוי אסור. כתב ב״י, וכתוב בהגהותיו, וצריך ליזהר שלא יאמר לגוי לסלקן וכו׳. נ״ב: אבל אנן קיימא לן דאמירה לגוי בשבות דרבנן אפילו יש מעשה בגוף הדבר שרי. וכן נראה דעת הרי״ף [שבת נו.] דשבות דיש בה מעשה ר״ל מלאכה דאורייתא. וכן כתבו הרשב״א, והר״ן ריש פרק רבי אליעזר [שם קל:]. עש״ב. עיין מה שכתב הרב ערך השלחן בסימן רנ״ג (סק״ו)[84]. (דברי מנחם – הגב״י סק״ז)

הערות וציונים

84. נדפס לעיל בסימן רנ״ג אות שע״ז.

רס דיני הכנסת שבת. ובו ב' סעיפים:

א [א]**מצוה לרחוץ** [הגה] כל גופו, ומס מי מפסר לו ילמן (טור) **פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת, [ב]ומצוה לחוף** (פירוש, לנקות) **הראש [ג]ולגלח הצפרנים בערב שבת:** הגה ומס היו סעורות למסו גדולות מצוה לגלמן (מור זרוע פרק מלו מגלמין), וכשנוטל לפרניו לף יטול מומן כסדרן, ויתחיל בשמאל בקמיצה ובימין בסנמר, וסימן לזה דבהג"ח בשמאל **ובדלג"ה בימין** (מגודלים [עמוד שס"מ]) וספר המוסר [פ"ד סוד הלפרנים עמ' קי"ח]):

באר הגולה

א. שבת כ"ה [ע"ב] מהא דרבי יהודה בר אילעאי: ב. מרדכי שם [סימן רפ"ז] ושבלי הלקט [סימן נ"ח]: ג. כל בו [סימן ל"ה] וספר חיי עולם [ספר היראה לרבנו יונה אות ש"ט]:

אוצר ההלכה

סעיף א'

א) סעיף א' מצוה וכו'. רצונו לומר, מצוה לשמוע דברי חכמים. כן כתב בספר אליה רבה [סק"א] משם ראב"ן [סימן שמ"ג]. ולי ההדיוט נראה דמצוה משום כבוד או עונג שבת, וכן משמע מדברי הרמב"ם ריש פרק שלשים [מהלכות שבת] שכתב, שעל ידי הנביאים נתפרש כבוד ועונג שבת, איזהו כבוד, זה שאמרו חכמים שמצוה על אדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת מפני כבוד השבת. עכ"ל. אלמא שזו מצוה לכבד השבת. ורבנו ירוחם (ריש נתיב י"ב [דף ס"ה ע"א]) כתב וז"ל: רחיצת וכו', כל תיקונים שעושה לכבוד שבת הוא מצוה משום עונג שבת. עכ"ל. איברא דלשון התלמוד [שבת כה:] דקאמר אדברי רב נחמן ואני אומר מצוה, מאי מצוה, דאמר רב יהודה אמר רב כך מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי וכו', משמע כראב"ן. אבל לפום מאי דאמרן, ומוכח מהרמב"ם ורבנו ירוחם, אפשר לומר דהכי קאמר, מאחר דרב קאמר רשות, ללמד יצא דאין זה כבוד או עונג שבת, ומאי מצוה דאמר רב נחמן, מהיכא גמיר דזה כבוד שבת, ומשני, ממנהגו של רבי יהודה בר אלעאי ידענו שזה כבוד שבת. (ברכי יוסף – סק"א)

ב) שם מצוה וכו'. פרק במה מדליקין (דף כ"ה ע"ב), אמר רב נחמן בר רבא אמר רב, הדלקת נר בשבת חובה, רחיצת ידים ורגלים בחמין בערבית רשות, ואני אומר מצוה. מאי מצוה, דאמר רב יהודה אמר רב כך מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי, ערב שבת מביאין לו עריבה מליאה חמין ורוחץ בה פניו ידיו ורגליו וכו'. ע"ש. וכתב ראב"ן (סימן שמ"ג): רחיצת ידים ורגלים בחמין ערב שבת מצוה, וכל שכן רחיצת כל הגוף, ממנהגו של רבי יהודה ברבי אלעאי ערב שבת ממלאין לו עריבה מליאה חמין בשלא היה מרחץ, ורוחץ פניו ידיו ורגליו וכו', ומצוה לשמוע דברי חכמים. עכ"ל. ומשמע מדבריו דמפרש מה שאמרו רחיצת ידים ורגלים מצוה, דהמצוה הוא לשמוע דברי חכמים. וכ"כ הרב אליה רבה [סק"א] בשמו.

ויש להעיר, דבשלמא גבי נטילת ידים במסכת חולין (דף ק"ו ע"א) דאמרינן מאי מצוה, אמר אביי, מצוה לשמוע דברי חכמים. רבא אמר, מצוה לשמוע דברי רבי אלעזר בן ערך וכו', התם ניחא, דלאביי מצוה לשמוע דברי חכמים שתקנוה, ולרבא מצוה לשמוע דברי רבי אלעזר בן ערך דאמר מכאן סמכו חכמים לנטילת ידים מן התורה כדמייתי לה התם. אבל הכא מאי מצוה לשמוע דברי חכמים, אי כוונת רב נחמן על רבי יהודה בר אלעאי, לא אתיא שפיר מצוה לשמוע דברי חכמים, דהוא לא דיבר מזה רק שהיה נוהג מנהג זה, ובהכי לא שייך מצוה לשמוע דברי חכמים במנהג שהיה נוהג חסיד אחד, ויהיה זה אחד מכמה אלפים פרטי ועניני חסידות ודקדוקי מצוות שהיה נוהג רבי יהודה בר אלעאי, דכל מקום שנאמר חסיד בש"ס קאי עליו או על רבי יהודה בן בבא [בבא קמא קג:]. ותו, הש"ס אמאי לא קאמר ליה בהדיא, מאי מצוה, מצוה לשמוע דברי חכמים דאמר רב יהודה אמר רב כך מנהגו וכו', כדקאמרי לה אביי ורבא התם גבי נטילת ידים. ואפשר דאין כוונת ראב"ן דמאי דקאמר רב נחמן מצוה הכוונה מצוה לשמוע דברי חכמים, רק ודאי רב נחמן דאמר מצוה, כוונתו מצוה משום כבוד ועונג שבת, ומייתי ראיה דזה כבוד שבת ממנהגו דרבי יהודה בר אלעאי, אלא דראב"ן בתר דמייתי דהוא מצוה ומנהגו של רבי יהודה בר אלעאי, איהו אמר מדנפשיה ומצוה לשמוע דברי חכמים שלימדונו שהוא מצוה. והוצרך לזה משום דקאמר כך מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי, ונימא דזהו חסידות של רבי יהודה בר אלעאי, וחסידות יקרא העושה כמעשהו ממנו ולא כל אדם מתנהג בחסידות. לזה אמר מצוה לשמוע דברי חכמים שאמרו שהוא מצוה לכל, ויש לכל אדם לנהוג כן.

הן אמת דיש להרגיש על רב נחמן דאמר מצוה, דהוא אתי מכח מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי, והלא מי הוא שאמר הך מנהגא הוא רב, ורב גופיה אמר רשות, והוא בא לחלוק על רב מכח דברי רב עצמו במנהגו של רבי יהודה בר אלעאי. ואפשר לומר דרב נחמן דאמר ואני אומר מצוה, לפרש דברי רב אתא, וכוונתו, דרב אמר רשות משום דאמר הדלקת נר שבת חובה, ומשום הכי נקט רחיצת ידים ורגלים רשות, דמצוה לגבי חובה רשות קרי לה, ולעולם דרב סבר דהוי מצוה, ולא הוצרך לפרש, דסמך רב על מימרא אחרת שאמר מנהגו דרבי יהודה בר אלעאי. וכוונת רב נחמן היינו, דאע"ג דרב קאמר רשות, אני אומר שזה הרשות הוא מצוה משום כבוד שבת, ויליף לה דרב גופיה אמר מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי, ובודאי סובר שהוא מצוה, אלא נקט רשות לגבי חובה דהדלקת הנר. מעין דוגמא דאמרו בחולין (דף ק"ה ע"א), מצוה לגבי רשות חובה קרי לה, והכי נמי סבר רב נחמן, דרב קרי רשות לרחיצה לגבי הדלקה, ולעולם דרחיצה מצוה, ולפרושי לרב אתא. וכבר ראיתי להתוספות [שבת כה: ד"ה חובה], והרשב"א בחידושיו [שם ד"ה הדלקת נר], והרא"ש בפסקיו [שם פ"ב סימן י"ח], שכתבו בענין הדלקת הנר, דרב קאמר חובה לגבי רחיצה דאינו מצוה כל כך. עיין שם. אלמא מצוה היא גם

אוצר ההלכה

לרב, אלא דאינה כל כך כהדלקה. ואף אנו נאמר דרב נחמן מפרש דברי רב דרשות דקאמר הוא מצוה, אלא דנקט רב רשות לגבי הדלקת הנר שהוא מצוה וחובה. ומאי דאמר רב נחמן ואני אומר, לאו לאפלוגי אתא, אלא לפרושי, וכוונתו ואני אומר בפירוש דבריו מצוה, וכדאמרן.

אחר זמן ראיתי בספר אלפסי זוטא להרמ"ע מפאנו זצ"ל כתיבת יד, שכתב בפרק במה מדליקין וז"ל: בעטרן מאי טעמא לא, מתוך שריחו רע שמא יניחנו ויצא. והיינו דקתני מפני כבוד השבת, וכן הלכה, דאמר מר הדלקת נר שבת חובה, רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית מצוה, אלא דלגבי חובה רשות מקרי. עכ"ל. ונראה שהבין בש"ס כדאמרן. שמח לבי ויגל. וראיתי בשאלתות דרב אחאי גאון (פרשת תצוה [שאילתא ס"ג]) שכתב, אמר רב חסדא בר חנן בר אבא אמר רב, הדלקת נר בשבת חובה, רחיצת ידים ורגלים חובה, דאמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אלעאי וכו'. כנראה דהכי הוה גריס בש"ס, או ט"ס הוא וצ"ל רחיצת ידים ורגלים מצוה דאמר רב יהודה וכו'. ועל כל פנים נראה דגירסא אחרת היתה לו להגאון ז"ל. (מחזיק ברכה – סק"א)

ג) שם מצוה וכו'. כתב הטור, מצוה על כל אדם כו'. נ"ב: עיין מה שכתב הברכ"י (בסק"א)[1] ובמחב"ר (סק"א)[2].
(דברי מנחם – הגה"ט סק"א)

ד) שם מצוה לרחוץ. הכי גרסינן בגמ' שבת (דף כ"ה ע"ב). ובשאילתות דרב אחאי משבחא בפרשת תצוה [שאילתא ס"ג] גריס חובה לרחוץ כו'.
(יפה ללב ח"ה – השמטות ותיקונים סק"א)

ה) שם מצוה לרחוץ וכו'. ראיתי חסידים ואנשי מעשה דכל ערב שבת היו רוחצים במרחץ ואח"כ טובלים במקוה טהורה, ובערב היו רוחצים פניהם ידיהם ורגליהם בחמין.
(ברכי יוסף – סק"ג)

ו) שם מצוה לרחוץ וכו'. עיין ברמ"א סימן רס"ב [ס"ג] דירחוץ סמוך לערב וילבש מיד בגדי שבת. ואם אירע שהלך למרחץ מבעוד יום, יחזור וירחוץ ידיו ורגליו סמוך לערב. זכור לאברהם [ח"א הלכות שבת אות ר' ערך רחיצה בשבת] בשם שירי כנסת הגדולה [סימן רס"ב הגה"ט סק"ג]. אחר שירחוץ גופו בחמין יטבול, כי הטבילה בערב שבת הוא קדושה גדולה. של"ה [ח"ב מסכת שבת פרק נר מצוה אות י"א]. ויטבול לא פחות משלש טבילות, ורוב העולם נוהגים לטבול ארבע טבילות נגד ארבע אותיות השם, ויש נוהגין לטבול ארבע עשרה טבילות. יסוד ושורש עבודה [שער העליון פ"א]. מורי ז"ל כשהיה עולה מן הטבילה לא היה מנגב עצמו במטפחת ואמר כי הם מי שבת וראוי הגוף לשאוב מהם. ש"ע האר"י [תוספת שבת סט"ו][3]. אחר הרחיצה בחמין ילבוש מיד בגדי שבת ויצא לקבל שבת מיד אם אפשר, ולא יעשה מלאכה אחר הטבילה כי אם לצורך שבת. תוספת שבת [סק"א] בשם כתבים. צריך לטבול גם בשבת שחרית, כי כמו שיש הפרש בין קדושת שבת לחול כן יש הפרש בין קדושת ליל שבת לקדושת יום שבת. נגיד ומצוה [עמ' קכ"ח ד"ה שחרית של שבת]. אם לא היה באפשר לרחוץ בחמין בערב שבת, ירחץ בשבת פניו ידיו ורגליו בחמין שהוחמו בערב שבת. נזר ישראל [סימן ל"ד לקוטי רימ"א סק"ב] בשם שלחן עצי שיטים [סימן ה' סעיף ב' סקי"ב].
(באר יעקב – קרויזר – סק"א)

ז) שם מצוה לרחוץ וכו'. על פי האר"י ז"ל יש לטבול בכל ערב שבת, וכתב הברכ"י (באות ג')[4] וז"ל: ראיתי חסידים ואנשי מעשה דכל ערב שבת היו רוחצים במרחץ ואח"כ טובלים במקוה טהרה, ובערב היו רוחצים פניהם ידיהם ורגליהם בחמין. וקודם רחיצה זו היה האר"י ז"ל גוזז צפרני ידיו ורגליו, והיה מקפיד לרחוץ פניו בתחילה ואח"כ ידיו ואח"כ רגליו ומנגב אותם. ולפי דברי הכה"ח (באות ד'), הטבילה תהיה אחר רחיצת פניו ידיו ורגליו, ושכ"כ בפרי עץ חיים [שער השבת פ"ג]. וזה דלא כמ"ש הברכ"י דלעיל (שם).
(נתיבי עם)

ח) שם מצוה לרחוץ וכו' ורגליו. כשרוחץ רגליו יזהר שלא ירחץ רגליו זו ע"ג זו אלא ירחץ בידיו כל רגל בפני עצמו, שהרוחץ רגליו זו ע"ג זו הוא אחד מהדברים המשכחים את הלימוד כדאיתא בהוריות (דף י"ג ע"ב). (פתח הדביר ח"ג – סק"ג)

ט) שם מצוה לרחוץ וכו' ורגליו. ראה בעיניך במנהג רבנו האר"י ז"ל הנזכר [שער הכוונות דף ס"ב ע"ד ענין רחיצת פניו ד"ה אח"כ], שאחר שרחץ רגליו היה מנגב אותם, דנראה דקפידא הוי לנגבם. ואפשר משום דאמרינן בפרק ערבי פסחים (דף קי"א ע"ב), אמר רב יוסף, הני תלת מילי יהיב ארבונא לנהורא, מאן דסריק רישיה יבש וכו', ומאן דסיים מסאני עד דמייתוני כרעא. ופרש"י ורשב"ם ז"ל ארבונא, עיורון. אדמתנא כרעא, בעוד שרגליו לחים ממי הרחיצה. ע"כ. ודברי הש"ס הללו הביאם הרב תוספת שבת ז"ל פה (סוף סק"א) וסיים, והעולם אין מקפידים בכך ושומר פתאים ה'. ע"ש. והביא דבריו הרב מחצית השקל ז"ל [סוף סק"א]. והאר"י ז"ל היה מנגבם בפועל לינצל מזה, והוי זהיר בזה ויאירו עיניך. (פתח הדביר ח"ג – סק"ד)

י) שם מצוה לרחוץ וכו' ורגליו. עיין מחצית השקל [סוף סק"א] בשם תוספת שבת [סק"א], דצ"ע למה אין העולם נזהרין שלא לנעול המנעלים בעוד שרגליהם לחות שקשה לעורת דעינא כמבואר בפסחים (דף קי"א ע"ב). ונראה מסברא דאין מזיק רק בלובש על רגליו ממש, אבל כעת רגילין לילך בבתי רגלים שקורין זאקען [גרביים] ובודאי אינו מזיק, גם על ידי הבתי רגלים נתקנחו מלחותן. (גנזי חיים – סק"א)

הערות וציונים

1. נדפס לעיל אות א'. **2.** נדפס באות הקודמת. **3.** עיין בבן איש חי (ש"ב פרשת לך לך סי"ז) שכתב, אדם שיקשה עליו דבר זה לעשותו מצד מזגו, ינגב כל גופו ורק ישאיר מקום אחד בגופו בלא ניגוב, וטוב שישאיר זרועותיו. **4.** נדפס לעיל אות ה'.

אוצר ההלכה

יא) שם מצוה לרחוץ וכו' בחמין. דקדוק לשון בחמין, לאפוקי מנהג קצת בני אדם שבימות הקיץ רוחצים בשפת הים או בנהרות או אפילו בבית במים צוננין דלאו שפיר עבדי, דהמצוה היא דוקא בחמין וכמנהגו של רבי יהודה בר אלעאי [שבת כה:], והכי הוי נמי דרשת הכתוב "נשיתי טובה" [איכה ג', י"ז], זו רחיצת ידים ורגלים בחמין בערב שבת. ועל דרך הסוד ג"כ צריך בחמין דוקא, וכמו שגלה סודו רבנו האר"י ז"ל בספר הכוונות כ"י (דף ר"ה ע"ב) [דף ס"ב ע"ד ענין רחיצת פניו ד"ה אח"כ], שכתב שם רבנו מהרח"ו ז"ל על מנהג האר"י ז"ל וז"ל: אח"כ היו מביאין לפניו עריבה של מים חמין, ורוחץ בהם תחילה פניו ואח"כ ידיו והיה מנגבם במטפחת, ואח"כ רוחץ רגליו במים חמין ומנגב אותם. וביאר שם טעם רחיצה זו מה שרמזו בזוהר הקדוש סדר ויקהל (דף ר"ג ע"ב), כי המים חמין הללו הם סוד שלהובא דאשא, כי שלשה מקומות אלו פניו ידיו ורגליו הם מקום אחיזת הקליפות בקדושה באדם דעשיה, וע"י רחיצתם בחמין מגרשת הקליפות, ולכן בעת רחיצתו בחמין יכוין בסוד כוונת שלהבת יה, כי זו השלהבת יוצאה משם י"ה כדי לגרש ולהפיל הקליפות למטה. גם אותיות שלהב"ת הם אותיות שבת לה', והאריך שם הרבה בסודן של דברים. וכיון דטעם רחיצה זו על סוד שלהובא דאשא שהיא המורידה את הקליפה, מסתברא ודאי שיהיה במים היותר חמין שאפשר לו לסבול, וכל שכן דלא מהני צוננין לגרש הקליפות, וכך היה מנהגו של עט"ר מעלת הרב אדוני אבי הרא"ש ז"ל, לרחוץ בערב שבת במים חמין ביותר. ועיין להרב תוספת שבת ז"ל (סק"א). וכ"כ הרב הגדול חיד"א בספר דבש לפי (מערכת הרי"ש אות יו"ד) משם הרב תורת חיים ז"ל בעירובין [דף י"ט ע"א ד"ה ההוא דמחייבי], דרחיצת חמין בערב שבת דוגמת הטבילה שמטבילין הנשמה בנהר דינור להסיר ממנה כתמי העוונות. ע"ש. גם הביא שם דברי רבנו האר"י ז"ל הנזכר, וסיים, ולכן ברחיצה זו יכוין להבריח הרעה והזוהמא של הגוף ורוח הטומאה השורה על האדם בימי החול. ע"ש.

(פתח הדביר ח"ג – סק"א)

יב) שם מצוה לרחוץ וכו' בחמין. בפנים (אות א')[5] כתבתי בענין רחיצת פניו ידיו ורגליו בערב שבת, דבעי לעיכובא בחמין ולא בצונן, וכמו שהבאתי מזוה"ק ודברי רבנו האר"י ז"ל. ועתה ראיתי להרב הקדוש המקובל בספר באר מים חיים ז"ל על התורה, שבסדר בהעלותך בתחילת הסדר העמיק הרחיב בסוד רחיצה זו בחמין, שהרמב"ם השוהו לחיוב סעודות שבת, והוא בחינת טבילה באש לשרוף אש התבערה של היצה"ר מחמדת תאוות העולם, כי כשיבער האדם בקרבו אשו של הקב"ה אז אש אוכלת אש. וכתב, דחיוב זה מדברי נביאים ופסקוהו בש"ס, ורחיצה בחמין הוא חיוב יותר מטבילה בארבעים סאה. עש"ב.

(פתח הדביר ח"ד – השמטות לח"ג)

יג) שם מצוה לרחוץ וכו' בחמין. עיין באשל אברהם מהגה"ק מבוטשאטש שכתב, שגם למצוה מן המובחר די ברחיצה בצונן כל גופו. ובחורף דטריחא מילתא לרחוץ בחמין או בצונן כל גופו לריחוק מקום המקוה, די בפניו ידיו ורגליו לבד. יעו"ש. וכתב עוד שם לענין רחיצת נשים בערב שבת שנוהגין להקל. יעו"ש.

[הערת מהרשי"ם: עיין בראשית חכמה שער הקדושה פ"ז, שלפי דברי הזהר פרשת ויקהל [דף ר"ד ע"א], נ"ל דאחר טבילה שבערב שבת אסור לעשות שום מלאכה אלא לצורך השבת].

(ארחות חיים – ספינקא – סק"א)

יד) שם מצוה לרחוץ וכו' בערב שבת. אם אי אפשר לרחוץ בערב שבת יכולים לרחוץ ביום חמישי לכבוד שבת. ב"ח [אות א'] משם מרדכי הארוך. וכ"כ שלטי הגיבורים סביב המרדכי [שבת סימן רפ"ז אות א'], והביאו מור"ם בדרכי משה [אות א'].

(ברכי יוסף – סק"ד)

טו) שם מצוה לרחוץ וכו' בערב שבת. עיין שלטי גבורים שעל המרדכי (סופ"ב דשבת [סימן רפ"ז אות א']) דאם אי אפשר לו לרחוץ בערב שבת ירחץ בחמישי בשבת. ע"ש. ועיין רש"י תענית (דף ט"ו ע"ב [ד"ה ובחמישי]) שהבאתי לעיל (סימן רנ"א [ס"ב]) גם כתב כן. ונ"ל פשוט דהוא הדין ביום רביעי יוכל לרחוץ על שבת קודש דמאי שנא יום חמישי מיום רביעי, אבל ביום שלישי לא הוי לכבוד שבת קודש דשוב לא הוי מקמי שבתא[6]. וזה פשוט.

[הערת הרי"ר נחום ווידנפלד: העיר כבוד תורתו משלטי גבורים שאפשר לרחוץ ביום חמישי לכבוד שבת אם אי אפשר בערב שבת, והוסיף כבוד תורתו דהוא הדין מיום רביעי דמקרי קמי שבתא. אבל יותר חידוש בשיטה מקובצת בבא קמא (דף פ"ב ע"א [ד"ה זה המשמש]) לגבי עונה, דאמרינן התם מערב שבת לערב שבת, דלהכי תני כן לאשמעינן דמיום רביעי ואילך, כדאמר בנדה (דף ל"ח ע"א) חסידים הראשונים כו'].

(חדושי מהרי"ו)

טז) שם מצוה לרחוץ וכו' פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת. רבנו הטור ז"ל מביא מאי דאמרינן בפרק במה מדליקין (דף כ"ה ע"ב) דאמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי, ערב שבת מביאין לו עריבה מלאה חמין ורוחץ פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין ודומה למלאך ה' צבאות. ע"ש. וכתב הגאון מוה"ר יעקב ז"ל מליסא במחזור תפלה דרך החיים בקונטרס עניני שבת (דף ט"ז ע"ד) משם רבנו האר"י ז"ל, דרחיצת ידים ורגלים בערב שבת הוא דוגמת הכהנים במקדש שהיו צריכין קידוש ידים ורגלים, ועל זה כתב וז"ל: ונראה לי שלכוונה זו היה רבי יהודה בר אלעאי מלביש עצמו בבגדי פשתן אחר הרחיצה כמו שאמרו בגמ', כי כמו שהכהן גדול שהוא מלאך ה' קידש ידיו ורגליו ולבש אח"כ בגדי פשתן כדי שיתהפך לו הקטיגור לסניגור, כן היה ממש כוונתו של רבי יהודה בר אלעאי בזה, כדי שכל המקטרגים בערב שבת

הערות וציונים

5. נדפס באות הקודמת. 6. עיין גיטין (עז.).

אוצר ההלכה

יתהפכו לו לסניגורים, שבערב שבת מסתלקת הטומאה, ולפ״ז נראה לי שהציציות שהיו בסדינין דרבי יהודה בר אלעאי היו של פשתן וכמ״ש התוס׳ שם [ד״ה סדין] ודלא כפירש״י [ד״ה בסדינין], דאל״כ מה היה מועיל לו לבישת הפשתן אחרי שהיה מעורב בהם מין אחר תכלת, והא העיקר דוקא שלא יהיה מעורב בו כלל מין אחר ואפילו חוט אחד, אלא על כרחך לומר שהציציות היו פשתן. עכ״ל. ואחהמ״ר לא זכיתי להבין דבריו, דהרואה יראה דמחלוקת רש״י והתוס׳ ז״ל שם, אינו אלא על כסות של התלמידים שהיו מחבין ממנו כנפי כסותם, והוא אמר להם לא כך שניתי לכם סדין בציצית ב״ש פוטרים וב״ה מחייבין והלכה כב״ה, ועל כסות התלמידים הוא דפליגי, דרש״י ס״ל דלא היה להם ציצית כלל גזירה משום כסות לילה, והתוס׳ ס״ל דהיה להם ציצית ממינו דהיינו של פשתן. אבל הכסות של רבי יהודה בר אלעאי מבואר בגמ׳ דהיה מטיל בו תכלת, משום דס״ל הלכה כב״ה דמחייב בציצית, דהיינו תכלת בשל פשתן דדרשינן סמוכים כמבואר שם, ואיך כתב הרב ז״ל דציצית של סדינין דרבי יהודה בר אלעאי היו של פשתן כמ״ש התוס׳ וכו׳, היפך המבואר בש״ס וברש״י ותוס׳ דסדינין של רבי יהודה בר אלעאי היו מצוייצין בתכלת כנזכר. ואי משום דהעיקר שיהא הבגד של פשתן ולא יהיה חוט אחר מעורב בו, אכתי יש לקיימו, דאפשר דהקפידא היא בגוף הבגד שלא יהא ארוג בו אפילו חוט אחד ממין אחר, וכן סדינו של רבי יהודה בר אלעאי היה כולו פשתן דוקא, אבל חוטי הציציות הנתלין בו דאינן אלא פתיל ולא אריג בבגד, אין בהם קפידא אם הם ממין אחר, דהני חוטין קיימי לחודייהו ואינן מעורבין בגוף הבגד. (פתח הדביר ח״ג – סק״ה)

יז) שם מצוה לרחוץ וכו׳ ידיו ורגליו וכו׳ בערב שבת. כתב בספר סיפור החיים (סדר וירא), דכשם שאין ליטול הצפרנים בבת אחת ידיו ורגליו ביום אחד דמתקנא הסט״א ומתגבר, כך לא ירחוץ ידיו ורגליו כאחת מטעם זה, וכיון דאמר ״ורחצו רגליכם״ [בראשית י״ח, ד׳], ממילא דאין ליטול ידיהם באותו יום. זה תורף דבריו. ובני הגדול אברהם אוהבי נר״ו בספרו שמו אברהם (מערכת הבי״ת [אות י׳], דף ג״ם רע״א), הרבה להשיב עליו שדבריו תמוהים, בשגם בנטילת הצפרנים נמי נדחה קרו לה לסברה זו. כיע״ש. ומאי דאשכחן הוא רגליו זו (בזו) [על גבי זו], דקשה לשכחה ברחיצה כנודע [הוריות יג:]. ואף בכסדרן לשלא כסדרן בצפרנים, אין קפידא לפי רבנו האר״י [שער הכוונות ענין רחיצת פניו דף ס״ב ע״ד ד״ה ענין העירוב], כמ״ש הרב יד אהרן ז״ל [הגב״ר][7] ומחזיק ברכה[8].

[וברמז קשי׳א בל׳א תירו׳ץ שכתב אבודרהם [עמ׳ שס״ח], ומטה משה [סימן תי״א] כיע״ש, הנה מוה״ר כנה״ג [הגב״ר][9] הביא ״תיקוץ״, אך באדני פז[10] העתיק ״אל״ בשביל האות [א׳], והרב מאמ״ר [סק״א] הגיה דצ״ל ״אתה״[11]. יע״ש. והיינו האמת משבשתא כיון דא״ל. איך שיהיה, נקוט מיהא מ״ש מוה״ר בתי כנסיות[12] מהרב ח״ל[13] מדבר (פ״ג דשבת [דף כ״א ע״ב ד״ה וצריך]), להזהר שלא יקוץ על בגדיו ולא ילקטם שם כי גורם רעה לעצמו, ואם אשה נדה תעשה כך לא תצא מטומאתה ותגרום להפיל ולדותיה. עכ״ד. (רוח חיים – סק״א)

יח) שם מצוה לרחוץ וכו׳ ולגלח הצפרנים וכו׳. נראה דמרן ז״ל לא קפיד אסדרא, דהא נקיט ברישא מצוה לרחוץ ושוב לגלח הצפרנים, ולפי מנהגו של רבנו האר״י ז״ל לפי מה שהעיד עליו רבנו מוהרח״ו ז״ל בספר הכוונות כ״י (מדף ר״ג ע״א ואילך) [דף ס״ב ע״א ואילך], הוא היה מסדר סדר קדושה כל המעשים בזה אחר זה, שכתב וז״ל: מנהג מורי ז״ל תכף בסיומו תפלת שחרית דיום ששי היה הולך לבהכ״נ וכו׳, וקורא בו הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום וכו׳, ואחר קריאת הפרשה היה טובל הטבילה של ע״ש וכו׳, והיה אומר מורי ז״ל, כי כיון שכבר קרא הפרשה כבר יש באדם כח לקבל תוספת שבת, ולכן לא היה טובל קודם שיקרא הפרשה זולתי דרך מקרה, ואף גם מקרה זה לא היה טובל רק אחר שהתחילה שעה חמישית מיום ששי כמש״ל על ה׳ יתירה דיום הששי וכו׳, אח״כ היה מתפלל מנחה, ואחר מנחה היה מקיים מצות העירוב, אח״כ היה חותך וקוצץ צפרניו מידיו ומרגליו וכו׳, אח״כ היו מביאין לו עריבה של מים חמים ורוחץ וכו׳. ע״כ. ומדקאמר לשון ואח״כ בכל חד מינייהו ש״מ דקפיד אסדרא שלא להקדים ושלא לאחר מסדר זה, ואלו מרן ז״ל הקדים הרחיצה לקציצת הצפרנים, ובסימן רפ״ה כתב דין קריאת שמו״ת דהיינו ביום השבת. אבל נראה כדאמרן, דמרן ז״ל מילי מילי קתני ולא נקיט להו כסדרן. ויש קצת סעד לזה מדקאמר מצוה לרחוץ, ושוב כתב ומצוה לחוף ולגלח, ואי כסדרן, הוה סגי ליה בחד מצוה דלימא ומצוה לרחוץ ולחוף וכו׳, אלא ודאי לאורויי דלאו על הסדר קאמר. ועל קריאת שמו״ת, סרכיה דרבנו הטור ז״ל נקיט מרן ז״ל, שכתב, דמצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל כמ״ש במכילתא (סדר בא)[14] דשבעה דברים צוה רבי את בניו, ואחד מהם אל תאכלו בשבת עד שתקראו הפרשה. ושם בב״י כתב מרן ז״ל, דמדברי הגהות מיימוניות (פי״ג מהלכות תפלה [אות ש׳]) נראה קצת דדוקא בשבת קודם אכילה הוא דהוי מצוה מן המובחר ולא קודם לכן, ושוב הביא דראה מדקדקים שמתחילין לקרותה בערב שבת וגומרין אותה בשבת. ע״ש. ורבנו האר״י ז״ל לא היה קוראה אלא ביום ששי, זולתי אם אירע לו איזה אונס גדול מאד, שאז היה קוראה בשבת אחר תפלת שחרית קודם סעודה כמ״ש שם (דף ר״ג ע״א). ע״ש.

אך זוהי שקשה, דלפי הסדר הנזכר טבילה קודמת הרבה לקציצת הצפרנים, והרי הרב הקדוש של״ה ז״ל במסכת שבת (דף

הערות וציונים

7. נדפס לקמן אות צ׳. **8.** ל״מ שדיבר שם מזה, רק בברכ״י (סק״ה). ע״ש. נדפס לקמן אות צ״א. **9.** נדפס לקמן אות ק״ג. **10.** נדפס לקמן אות ק״ד. **11.** וכן הוא באבודרהם וכמ״ש שם במאמ״ר. **12.** נדפס לקמן אות ל״ד. **13.** הוא הרב חמדת ימים. **14.** במכילתא לפנינו ליתא. אך הובא בחופת אליהו שבסוף ספר ראשית חכמה (ריש שער ו׳).

אוצר ההלכה

קל״א ע״א) [ח״ב פרק נר מצוה אות ט׳-י׳] **כתב**, דיטול צפרניו וילך לטבילה כאשה המטהרת מנידתה וכו׳, ובזה יקויים מצוה גוררת מצוה, כי כשגדלים הצפרנים מצוי טיט ביניהם ויש לחוש אז בכל נט״י, שכל דבר החוצץ בטבילה חוצץ בנט״י וכו׳. ע״ש. **וגם לקמן** (דף קל״ח ע״א) [שם פרק תורה אור אות פ״ה] **כתב** בהגהה וז״ל: נלע״ד הסדר הנכון ליטול הצפרנים קודם קריאת שמו״ת, ואח״כ קריאת שמו״ת, ואח״כ הטבילה. ע״כ. וכ״כ בשמו הרב אליה רבה ז״ל (סק״ד). גם קשיא לי על הרב יעב״ץ ז״ל בעמודי שמים (דף של״ה ע״א אות ח״י) **שכתב** וז״ל: אחר חצות לאחר טבילה קורין שמו״ת וכו׳. ע״ש. והוא פלאי שכל חיבורו סידר עפ״י מנהגי האר״י ז״ל ותמיד מביא דבריו, וכאן איך כתב הפך דבריו ולא הזכירו. ובאות ט״ז הזכיר מנהג האר״י ז״ל לטבול, וכאן כתב היפך דבריו בתרתי, הן בסדרו שהאר״י ז״ל הקדים שמו״ת לטבילה כנזכר, והן בזמן שהאר״י ז״ל היה קוראה תכף בסיימו תפלת שחרית והוא מצוה לקרותה אחר חצות. וצ״ע. (פתח הדביר ח״ג – סק״ו[15])

יט) שם לרחוץ וכו׳. הרב מג״א ז״ל לעיל (סימן קנ״ח סק״ז) בדין נטילת ידים לאכילה, כתב משם ספר התשב״ץ ז״ל סימן (קנ״א) [רפ״ז], שלא ינגב ידיו בחלוק[ו] שקשה לשכחה. ע״ש. ועיין להרב פרי מגדים ז״ל בחלק אשל אברהם (שם) דמספקא ליה בהא וז״ל: אפשר חלוקו ממש הא שאר בגדים לא, או אפשר כל בגדיו במשמע. עכ״ל. ועט״ר מוה״ר נר״ו בספר הבהיר כף החיים הנד״מ ממש בנט״י לסעודה (סימן ב״ך אות ד׳), כתב בפשיטות דלאו דוקא חלוקו, וציין דברי הרב אשל אברהם ז״ל הנזכר וחסד לאלפים [הערת בן הרהמ״ח סק״ב], ואין בידי כעת ספר חסד לאלפים. ונראה דה״ה בכל פעם שצריך לנגב ידיו יש ליזהר בזה שלא יבא לידי שכחה, וכן נראה שהבין עט״ר מוה״ר נר״ו, שהרי העתיקו שם בספר הנזכר גם באזהרות ודינים דנט״י שחרית (סימן ח׳ אות ג׳) הגם דליתיה במג״א אלא בנט״י דסעודה, ש״מ דכל ניגוב בחלוק או שאר בגדים בכל אופן ניגוב גורם שכחה. וא״כ נראה דגם כשמנגב ידיו מרחיצת פניו וידיו לכבוד שבת, יש ליזהר שלא ינגב לא בחלוק ולא בשאר בגדיו. ואפשר דלזה כיון רבנו מהרח״ו ז״ל [שער הכוונות דף ס״ב ע״ד ענין רחיצת פניו ד״ה אח״כ] שביאר מנהגו של רבנו האר״י ז״ל וכתב, והיה מנגבם במטפחת, דמאי אתא לאשמועינן ומאי נפקא מינה אם לא לאפוקי חלוקו ושאר בגדיו כנזכר. (פתח הדביר ח״ג – סק״ב)

כ) שם לרחוץ וכו׳ בערב שבת. כתב ינ״פ [ידיד נפשי] הה״ג מקריפטיש שליט״א: עיין באור זרוע [ח״ב הלכות ערב שבת סימן ז׳] דמצוה להזיע במרחץ. ועיין בראשית חכמה בקונטרס חופת אליהו (שער ו׳) דהמזיע עומד משכח תלמודו. וברש״י שבת (דף מ׳ ע״א ד״ה ומשתטף) לא נראה כן. ע״ש.

עוד כתב במג״א (ריש הסימן), וצ״ע דמשנה שלימה שנינו וכו׳. קדמו בתשובת בית יעקב (סימן מ״ח), וכתב לחלק בין יש לו מי שיטרח בשבילו. ע״ש. (ילקוט הגרשוני – סק״א)

כא) שם הגה כל גופו וכו׳. כתב בספר אליה רבה [סק״א], משמע דכל גופו מצוה ביותר, וכן משמע בטור. וברמזים [שבת פ״ב רמז י״ח] כתב, וכל שכן כל הגוף. וצ״ע, איך לא היה מקיים רבי יהודה בר אלעאי מצות כל גופו [שבת כה:]. וראב״ן [סימן שמ״ג] כתב, כשלא היה מרחץ מיירי. והוא דחוק. ועוד, דהא לרב [שם] אף ידים ורגלים רשות, ואין לומר דמודה רב שכל גופו מצוה, דא״כ למה ליה לחלק בין הדלקת הנר לרחיצה, הוה ליה לחלק ברחיצה גופה. ועוד, בעובדא (דב״ה) [דהלל] [שבת לא.] ואבישי [סנהדרין צה.] ורבא [ביצה כז:], משמע שלא היה במרחץ, וכי כולם לא היה אפשר להם ברחיצה. וכן במרדכי [שבת פ״ב סימן רפ״ז] ואגודה [שבת פ״ב אות מ״ו] לא כתבו דמצוה אלא בפניו ידיו ורגליו. עכ״ל. והדבר ברור דדעת הטור דרחיצת הגוף הוא מצוה מן המובחר, דאם עשאה, מצוה גדולה ונוטלין עליה שכר שעושה כבוד גדול לשבת, ואי לא עביד הכי, אינו עובר על מצוה ואין לו סרך עונש. וכן כתב מור״ם בדרכי משה [אות א׳] גבי לחוף ראשו, דמקבל עליה שכר אם מקיימה אבל לא נענש עליה אם אינו מקיימה, משם אור זרוע [ח״ב הלכות ערב שבת סימן ז׳]. וכיוצא בזה הוא רחיצת הגוף לדעת הטור. ומדרגה אחרת הוא לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין, דבזה אין (לא) [לו] להתרשל. ומה שכתב הטור בקיצור פסקי הרא״ש [שם] וכל שכן כל הגוף, כוונתו, כלפי דרב אמר רחיצת ידיו ופניו רשות, קאמר דמצוה היא ולא רשות כרב נחמן, ואהא קאמר וכל שכן כל הגוף, דמצוה היא מן המובחר.

ומה שהקשה דאיך רבי יהודה בר אלעאי לא היה מקיים זה, וכן אינך (ב״ה) [דהלל] ואבישי ורבא. הן אמת דמצאה החקירה מקום לנוח גבי רבי יהודה בר אלעאי טפי, משום דאינך היה מקום לומר דתדיר היו רוחצים גופם, ובההיא זימנא אתרמי חפ׳ו ראשם. אבל רבי יהודה בר אלעאי כך היה מנהגו, ואיך לא עביד מצוה מן המובחר, והרי כל דוכתא דאתמר מעשה בחסיד אחד, הוי רבי יהודה בר אלעאי או רבי יהודה בן בבא [בבא קמא קג:]. ואפשר לומר, דרבי יהודה בר אלעאי היה רגיל לטבול במקוה טהורה או בנהר, על דרך שאמרו במדרשו של הרשב״י, ולעת ערב היה רוחץ פניו ידיו ורגליו במים חמין. אבל מי שאינו טובל, מצוה מן המובחר לרחוץ גופו.

ומאי דקשיא ליה דלרב אף ידים ורגלים רשות ואין לומר דמודה רב וכו׳, לפי האמור אין סברא דכל גופו לרב יהיה מצוה ורחיצת פניו ידיו ורגליו רשות, דנהי דאי רוחץ כל גופו הוי מצוה מן המובחר, אבל אי לא עביד אין עליו סרך נדנוד עובר על מצוה, וכיון דאף רחיצת פניו ידיו ורגליו הוא רשות, מהיכא תיתי דכל גופו יהיה מצוה. ואעיקרא לא קשיא מידי מרב, דלדידיה רחיצה לא מקרי מצוה, ומאי קשיא ליה על הטור, הא אשכחן לפנים בישראל אבשי (ובית הלל) [והלל] חייפי רישייהו, ואיך

הערות וציונים

15. בספר דיבור זה מופיע ללא ס״ק, ומ״מ הרהמ״ח דילג מסק״ה לסק״ז ועל כן ציינו כך.

אוצר ההלכה

קאמר רב דאף רחיצת פניו ידיו ורגליו רשות, ומאי אית לך למימר דלרב הכל רשות ולא מיקרי מצוה דכל ישראל אית להו למעבד הכי, והכי נמי נימא לטור. ומאי דאייתי דהמרדכי והאגודה לא כתבו אלא פניו ידיו ורגליו, משמע מדבריו דלא מצא חבר להטור. ואני בעוניי אומר דגם ראבי"ה שממנו מקור דברי המרדכי סבירא ליה כהטור, כמו שכתב בשמו בשלטי הגבורים סביב המרדכי (פ"ב דשבת [סימן רפ"ז אות א']). וגם רבנו ירוחם [ני"ב ח"א דף ס"ה ע"א] כתב, רחיצת ידים ורגלים או מרחץ וכו' מצוה משום עונג שבת.

ונראה דנפקא להו לראבי"ה והטור ורבנו ירוחם, ממה שאמרו שם בשבת (דף כ"ה ע"ב) "ותזנח משלום נפשי" [איכה ג', י"ז] זו נר של שבת, "נשיתי טובה" [שם] זו מרחץ, אמר רבי יוחנן זו רחיצת ידים ורגלים בחמין. אלמא לרבי ירמיה דקאמר נשיתי טובה זו מרחץ משמע דמצוה לרחוץ כל גופו, אלא דרבי יוחנן קאמר זו רחיצת ידים ורגלים בחמין, דאפילו רחיצה פורתא לא הו"ל, דאי אמרינן זו מרחץ, נראה דמרחץ לא הו"ל, אבל רחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין הו"ל, וזה אינו, דכל עיקר לא הו"ל ולהכי דריש זו רחיצת ידים ורגלים. אבל גם רבנו ירוחם מודה לרבי ירמיה דמרחץ בערב שבת הוא דבר גדול, ומהכא נפקא לפוסקים.
(ברכי יוסף – סק"ב)

כב) שם הגה כל גופו וכו'. בברכי יוסף [סק"ב][16] כתבתי, דמשמע מדברי הרב אליה רבה [סק"א] דלא מצא חבר להטור, ובו בפרק לא היה בידי ספר ראב"ן, ועתה ראיתי להראב"ן [סימן שמ"ג] שכתב, וכל שכן רחיצת כל הגוף, כמו שכתבתי לעיל לשונו, וכבר הרב אליה רבה עסיק בו וראתה עינו דראב"ן עומד בשיטת הטור. (מחזיק ברכה – סק"ב)

כג) שם הגה כל גופו וכו'. וכן איתא בטור. צ"ע, דבשבת (דף כ"ה ע"ב) מוכיח הגמ' מרבי יהודה בר אלעאי שהיה רוחץ פניו ידיו ורגליו דמצוה לרחוץ פניו ידיו ורגליו, א"כ מנא להו דמצוה לרחוץ כל גופו[17]. והרמב"ם בפ"ל מהלכות שבת [ה"ב] כתב שמצוה לרחוץ פניו כו', גם כתב הרמב"ם שם ומתעטף בציצית, משמע שהרמב"ם למד כן מרבי יהודה בר אלעאי שם שהיה מתעטף, ושאר פוסקים לא כתבו מזה שיתעטף בציצית. (דברי צבי)

כד) שם הגה כל גופו וכו'. כתב הטור, מצוה לרחוץ כל גופו. צ"ע דבפרק במה מדליקין (שבת דף כ"ה ע"ב) ליתא רק ידיו ורגליו. ובני ר' יצחק נ"י הראני שדברי הטור מיוסדין על השאילתות דרב אחאי פרשת בראשית [שאילתא א']. ע"ש.
(כתבי רי"ד)

כה) שם הגה כל גופו וכו'. כתב הטור, ואם אי אפשר לרחוץ כל גופו וכו'. נ"ב: וכן דעת מור"ם כל גופו כו',

ועמ"ש הרב אליה רבה [סק"א], עיין מה שכתב הברכ"י (בסק"ב)[18] ובמחב"ר (סק"ב)[19]. (דברי מנחם – הגה"ט סק"ב)

כו) שם הגה כל גופו וכו'. נ"ב: כן איתא להדיא ויקרא רבה פרשה ל"ד [פסקא ג'], ושאלתות דרב אחאי (בראשית פ"א), אבל מההוא דרבי יהודה בר אילעאי (שבת דף כ"ה ע"ב) שהביא הב"י וכן באר הגולה הכא [סק"א], אין ראיה על כל גופו, דדילמא רק פניו ידיו ורגליו, וכן ממ"ש הגר"א ז"ל [סק"א] מן "נשיתי טובה" כו', אין ראיה כלל על מצוה.
(המאיר לארץ – סולובייצ'יק)

כז) שם הגה כל גופו וכו' בחמין. עיין בסידור חסד לאברהם למהר"א טובייאנה (דף צ"ב ע"ב) שכתב כן, ומדברי הזוהר פרשת ויקהל [דף ר"ד ע"א] משמע דמצוה מן המובחר לרחוץ כל גופו בבית המרחץ, והן הם דברי הרב חמדת ימים בשבת פ"ג (דף כ"ז ע"א) [דף כ"ד ע"א] ושכן משמע מלשון הבראשית רבה פרשת תולדות [פרשה ס"ג פסקא ח']. יע"ש. וז"ל הרמב"ם (פ"ד מהלכות דעות הלכה י"ו): דרך הרחיצה שיכנס אדם למרחץ משבעה ימים לשבעה ימים וכו', ורוחץ כל גופו בחמין שאין הגוף נכוה בהן, וראשו בלבד בחמין שהגוף נכוה בהן, ואחר כך ירחץ גופו בפושרין ואח"כ בפושרין מן הפושרין עד שירחץ בצונן, ולא יעבור על ראשו מים לא פושרין ולא צונן, ולא ירחץ בצונן בימות הגשמים וכו'. ע"ש.

ובספר דבש לפי (מערכת רי"ש אות יו"ד) כתב הרב ז"ל: רחיצה בחמין בערב שבת דוגמת הטבילה שטובלין הנשמה בנהר דינור להסיר ממנה כתמי העונות, כן ע"י רחיצה זו בחמין בערב שבת יוסר מהאדם כתמי עוונותיו. קרבן שבת (דף ט"ז ע"ד) בשם הרב תורת חיים בעירובין (דף ז' ע"ג). ושם הביא דברי רבנו האר"י ז"ל דרחיצה זו נגד ההוא שלהובא דאמרו בזוהר ויקהל [דף ר"ג ע"ב], ולכן ברחיצה זו יכוין להבריח הרע והזוהמא של הגוף, ורוח הטומאה השורה על האדם בימי החול יברח ממנו. ע"ש. ובספר ליקוטי עצות (ערך שבת אות א') כתב, רחיצת חמין בערב שבת הוא בחינת תיקון הברית. יע"ש.
(יפה ללב ח"ב – סק"א)

כח) שם פניו ידיו ורגליו וכו'. מנהג העולם לרחוץ הידים ואחר כך הפנים. אך כל דברי רבותינו בדקדוק עצום, דתחילה יש לרחוץ פניו, וידים שניות, ואחר כך הרגלים. וכך היה נוהג רבנו האר"י זצ"ל ככתוב בספר הכוונות [דף ס"ב ע"ד ענין רחיצת פניו ד"ה אח"כ], והיה טעמו על דרך האמת. עיין שם באורך. (מחזיק ברכה – סק"ג)

כט) שם פניו ידיו ורגליו וכו'. כתב הרב מחב"ר ז"ל [סק"ג][20], מנהג העולם לרחוץ ידיו ואח"כ הפנים, אך כל דברי רבותינו בדקדוק עצום דתחילה יש לרחוץ פניו וידים שניות

הערות וציונים

16. נדפס באות הקודמת. **17.** עיין למרן החיד"א בברכ"י (סק"ב) שעמד בזה, נדפס לעיל אות כ"א. **18.** נדפס לעיל אות כ"א. **19.** נדפס לעיל אות כ"ב. **20.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

ואח״כ הרגלים, וכך היה נוהג רבנו האר״י ככתוב בספר הכוונות [דף ס״ב ע״ד ענין רחיצת פניו ד״ה אח״כ], והיה טעמו על דרך האמת עש״ב. עכ״ד. ואפלא מהרב ז״ל דפומיה איהו ממלל ורברבן באורייתא וכל רז לא אנס ליה, למה לא הביא ראיה מפום בדת׳א הרב בית דוד בחאו״ח (סימן ב׳) דאייתי משמא דגמרא פ״ו דשבת (דף ס״א ע״א) דת״ר: כשהוא רוחץ רוחץ של ימין ואח״כ של שמאל, כשהוא סך סך של ימין ואח״כ של שמאל, והרוצה לסוך כל גופו סך ראשו תחילה מפני שהוא מלך על כל איבריו. ע״כ. וכתב מני״ר הרב מאריה דביתא ז״ל: למדנו מכאן שהרוצה לרחוץ כל גופו רוחץ ראשו תחילה כמו בסך כל גופו, דמאי שנא, והא דנקט הגמרא בסך ולא ברוחץ, משום דסיים מילתיה בסך נקט דין כל גופו בסך. עכ״ל. וממילא נמצא למד, דגם אם רוחץ פניו ידיו ורגליו דרוחץ פניו תחילה כשמן הטוב על הראש כשהוא סך. וק״ל.

אך בספר נגיד מצוה (דף נ״ד ע״ב) [עמ׳ קי״ז] כתב וז״ל: הזהר שתחילה תרחץ ידיך ופניך ואח״כ הרגלים במים חמין בערב שבת, כי הלא תחילה צריך לטהר הראש ואחר כך להעלות הרגלים אשר הם תמיד למטה. עכ״ד. כנראה דלא קפיד כי אם שירחץ פניו קודם רגליו, אבל ידיו נראה מסדר דבריו שירחץ ידיו קודם פניו, וכמו שראיתי להדיא כן להרב חמדת ימים בפ״ג (דף כ״ח ע״ב) [דף כ״ה ע״ב ד״ה ושוב] שכ״כ: ירחץ תחילה ידיו ואח״כ פניו ואח״כ רגליו. יע״ש. והנראה לי לומר, דאם הוא רוחץ ע״י זולתו אזי יעשה שירחצו פניו תחילה ואח״כ ידיו ואח״כ רגליו כסדר הגוף, אבל אם ליכא אחר עמו שהוא עצמו רוחץ בידו, אזי יש לו להקדים ידיו שיהיו ידיו תחילות, שלא יתכן לרחוץ פניו בידיו מטונפות, וגם משום והזה הטהור וכו׳[21], או אם ירחץ ע״י דבר אחר שאינו נוגע בידיו על פניו. הגם הלום ראיתי בסידור חסד לאברהם למהר״א טובייאנה (דף צ״ד ע״א) שכתב ז״ל שירחוץ פניו בתחילה ואח״כ ידיו ואח״כ מנגב אותם ואח״כ רוחץ רגליו כמ״ש האר״י [שער הכוונות דף ס״ב ע״ד ענין רחיצת פניו ד״ה אח״כ], ודלא כהרב חמדת ימים שמקדים ידיו קודם. ע״ש. ועיין בעולת שבת לקמן בסימן ש׳. (יפה ללב ח״ב – סק״ב)

ל) שם פניו ידיו ורגליו וכו׳. עיין מה שכתבתי בח״ב (דף י״א ע״ד אות ב׳)[22]. ועיין למורנו הרב מדרש תלפיות (דף כ׳ ע״ב) שכתב וז״ל: אמר המאסף, בני ישמעאל אחר שרוחצים פניהם וידיהם רוחצים רגליהם, ונמצא שמלבד שאין להם טהרה מבפנים גם מבחוץ אין להם טהרה. כצ״ל[23]. יע״ש. ובכן ראוי לאיש הישראלי שאחר שירחץ רגליו שיחזור וירחוץ ידיו משום טהרה. ועיין מה שכתבתי בח״א (סימן ד׳ אות כ״ב) ובח״ב (שם [קונ״א סימן ד׳] אות ד׳ דף צ״א ע״א).

ועל מ״ש בספר רוח חיים (אות א׳)[24] משם ספר סיפור החיים (סדר וירא), דכשם שאין ליטול הצפרנים בבת אחת ידיו ורגליו ביום אחד דמתקנא הסט״א ומתגבר, כך לא ירחץ ידיו ורגליו כאחת מטעם זה, וכיון דאמר ״ורחצו רגליכם״ [בראשית י״ח, ד׳] ממילא דאין ליטול ידיהם באותו יום. ע״כ. עם דאין להקשות עליו מענין קידוש ידים ורגלים שמקדש הכהן בביהמ״ק לבזה הזמן, שאין בנו כח להגביר על הסט״א אחר החורבן כמו בזמן ביהמ״ק קיים ובמקום המקדש שהיה כח ויכולת מספיק להתגבר על הסט״א, וכדרך שכתבתי בנדפס בח״ב (דף צ״א ע״א [קונ״א סימן ד׳ אות ד׳]) משם הרב אשל אברהם טובייאנה ז״ל. עיין שם דבריו. מ״מ כל כי האי דמצוה לרחוץ פניו ידיו ורגליו בערב שבת, וכמו כן למ״ד שמצוה לכתחילה לרחוץ בשחרית פניו ידיו ורגליו כמו שכתבתי בח״א (שם סימן ד׳ אות א׳), גמירי שומר מצוה לא ידע דבר רע, ואפילו בנטילת הצפרנים עצמם כיע״ש. ודו״ק.
(יפה ללב ח״ג – סק״א)

לא) שם פניו ידיו ורגליו וכו׳. עיין מה שכתבתי בח״ב (אות ב׳ דף י״א ע״ד)[25]. וכמו כן בקינוח (כן) בסדין או במטפחת, תחילה יקנח פניו ואח״ך ידיו ולבסוף רגליו, דהכי אף אנן נמי תנינן בפרק כ״ב דשבת (דף קמ״ז ע״א) מסתפגין באלונטית אחת פניהם ידיהם ורגליהם. ועיין מה שכתבתי בח״ב (אות ב׳ דף י״ב ע״א). (יפה ללב ח״ה – סק״א)

לב) שם פניו ידיו ורגליו וכו׳. עיין מה שכתבתי בח״ב (אות ב׳ דף י״א ע״ד)[26]. וכמו כן בקינוח כשמקנח אותם בהסדין או המטפחת יהיה כסדר הזה וכסדר אבריו מראשו ועד רגליו וכמש״ל (דף י״ז ע״א אות א׳)[27] ושם יש יתור מלת ״כן״.
(יפה ללב ח״ה – השמטות דף קכ״ד ע״ב)

לג) שם ומצוה לחוף הראש וכו׳. והעלה ארוכה, מצות ה׳ ברה מאירת עינים, דמי שאינו מסרק ראשו ושערותיו מעורבבות מביא לידי עיוורון [נדרים פא.], כמ״ש בספר תהלות ה׳ [דף צ״ב ע״ד] על פסוק ״ולא יכולתי לראות עצמו משערות ראשי״ [תהלים מ׳, י״ג]. (יפה ללב ח״ה – סק״ב)

לד) שם ולגלח הצפרנים. ויהא נזהר מאד שלא יפלו על בגדיו, וכל שכן שלא לקצוץ אותם על בגדיו ולקולטן שם, כי הוא גורם רעה לעצמו. ואם אשה נדה תעשה ככה ביום טהרתה לקוץ אותם על בגדיה, מעולם לא תצא מידי דופנה של טומאתה ותגרום להפיל ולדותיה. ושומר נפשו ירחק מהן. חמדת ימים פ״ג דשבת (דף כ״ח ע״א) [דף כ״א ע״ב ד״ה וצריך]. (בתי כנסיות)

לה) שם ולגלח הצפרנים. כתב הרב מג״א ז״ל [ריש הסימן], שאין לקוץ צפרני הידים והרגלים ביום אחד, ואין לקוץ אלא בערב שבת או בערב יום טוב. והנכון שיקוץ מן הרגלים ביום חמישי ומן הידים ביום ששי, ובשאר הימים אין לקוץ כלל. ע״ש.
(יד אהרן – הגב״י)

הערות וציונים

21. וצ״ע, דהא קמן רבנו האר״י ז״ל דהיה רוחץ בעצמו ובכל זאת הקדים לרחוץ פניו. **22.** נדפס באות הקודמת. **23.** תיבה זו נוספה ע״פ ההשמטות ותקונים לח״ג בדף קס״ד ע״א. **24.** נדפס לעיל אות י״ז. **25.** נדפס לעיל אות כ״ט. **26.** נדפס לעיל אות כ״ט. **27.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

לו) שם ולגלח הצפרנים. הרב מגן אברהם [ריש הסימן] הביא משם ספר מגיד מישרים [משלי כ״ג, ו׳], שאין לקוץ צפרני ידים ורגלים ביום אחד, ואחריו נמשכו הרב אליה רבה [סק״ז] והרב תוספת שבת [סק״ב] וכתבוהו להלכה פסוקה. וכן ראיתי בעולת שבת [סק״א] שמצא כתוב, דיש סכנה מי שנוטל של ידיו ורגליו ביום אחד. ואני אומר דאין לחוש לזה, דבספר הכוונות [דף ס״ב ע״ד ענין רחיצת פניו ד״ה ענין העירוב] מסדר מהר״ש ויטאל ז״ל שהעתיק מטהרת יד הקדש מר אביו מהרח״ו זצ״ל כתוב, שרבנו האר״י ז״ל יום הששי היה נוטל צפרני ידיו ורגליו, וכתב שם סוד צורך קציצת הצפרנים ורחיצת חמין בערב שבת. וגם מהש״ס נדה (דף י״ז ע״א) משמע, דאם קוברן או שורפן ליכא למיחש למידי. (מחזיק ברכה – סק״ד)

לז) שם ולגלח הצפרנים. נהגו קצת לחתוך איזה דבר אחר נטילתן משום חומרא. תוספת שבת [סק״ב]. ואין לחוש לזה, וכבר כתב הרב הנזכר שם דמסיק בש״ס [נדה יז.] ולא היא, לכולא מילתא חיישינן, וא״כ אין טעם למנהג זה. ובמקומנו אין גם אחד נוהג כן. (מחזיק ברכה – סק״ה)

לח) שם ולגלח הצפרנים. עיין מ״ש לעיל בבאר שבע[28] וגם על קרני השלחן. ע״ש. ובכרך גדול אצל האיסוף, כילה למדן אחד שלחן חשוב באכסניא, והם חכמים בעיניהם לא ידעו הבין, גם מניחים שערות הזקן תוך ספרים קדושים, וציינתי עליהם בבאר שבע ריש או״ח [דף ט״ז ע״א], א״כ גם במסרק. ומילדותי השלכתי כל הנמצא לחוץ באשפה.
(מאורי אור חלק קן טהור – דף קס״ה ע״ב)

לט) שם ולגלח הצפרנים. על מה שכתב הרב מג״א [ריש הסימן] שאין לקוץ צפורני ידים ורגלים ביום אחד כו׳, עיין מה שכתב הרב מחזיק ברכה (בסק״ד)[29], שהאר״י זיע״א יום הששי היה נוטל צפורני ידיו ורגליו כו׳. ע״ש.
(דברי מנחם – הגה״ט סק״ד)

מ) שם ולגלח הצפרנים. כתב ב״י, כתוב בכל בו [סימן ל״ח] שצריך ליזהר בתגלחת צפרנים כו׳. ויהא נזהר מאד שלא יפלו על בגדיו, וכל שכן שלא לקצוץ אותם על בגדיו ולקלטן שם, כי הוא גורם רעה לעצמו. ואם אשה נדה תעשה ככה ביום טהרתה לקוץ אותם על בגדיה, מעולם לא תצא מידי דופנא של טומאתה ותגרום להפיל ולדותיה, ושומר נפשו ירחק מהן. חמדת הימים בפ״ג דשבת (דף כ״ח ע״א) [דף כ״א ע״ב ד״ה וצריך].
(דברי מנחם – הגב״י סק״א)

מא) שם ולגלח הצפרנים. הרב מג״א [ריש הסימן] הביא מספר מגיד מישרים [משלי כ״ג, ו׳] שאין לקוץ צפורני ידים ורגלים ביום אחד, והרב חמדת ימים בפ״ג דשבת (דף כ״ג ע״ב) [דף כ״א ע״ב סוד״ה הנה] הביא משם מהרח״ו שלא היה חושש לזה, וכתב הוא ז״ל: אכן אני נזהר שלא לנטלן ביום אחד שיש סמך לזה בגמרא בנדה (דף י״ז ע״א), אמר רשב״י, חמשה דברים העושה אותם דמו בראשו וכו׳, והנוטל צפרניו וזורקן לרה״ר וכו׳, ולא אמרן אלא דשקיל בגנוסטרייא דהיינו מספריים, ולא אמרן אלא דשקיל דידיה ודכרעיה. משמע דאיכא קפידא בדבר שלא ליטול דיד ורגל ביום אחד. יע״ש. ואחרי המח״ר משמעות זה איני מכיר, דלא מצאה הקפידא מקום לנוח אלא כשזורקן לרה״ר במקום שה״ן הנשי׳ם, הא לאו הכי ליכא קפידא משם אפילו דשקיל דידיה ודכרעיה יחד ביום אחד. מה גם אם קוברן או שורפן דליכא למיחש כלל כדמשמע נמי שם, וכמ״ש להדיא הרב מחב״ר (אות ד׳)[30]. עיין עליו. ומ״ש וצריך להזהר שלא ליטול צפרנים בימי החול רק בערב שבת מהטעם המבואר למעלה. עש״ב. כ״כ נמי המג״א [שם] בשם מגיד משרים הנזכר, וכ״כ הרב שפתי כהן עה״ת בפרשת נשא (דף ריי״ב ע״א [ד״ה וכתב ספר הרוקח]), ועל שפתי״ו יוסיף לקח שכתב בזה״ל: ושמעתי שאין לקוץ אותם כי אם ביום ששי אחר חצות, שהן שולטין בימי החול, וכיון שבא שבת אין להם כח, ובאים עליהם בעקיפין שקוצצים אותם בדילוג ויד שמאל קודם, באים עמהם בעלילה כדי שלא יתגברו וישלטו עלינו וכו׳. ע״ש. ואני שמעתי ולא אבין, דאם בתגלחת הראש אמרו דצריך להקדים ולא לאחר עד אחר חצות שהוא עת מנחה גדולה אף אם התפלל מנחה, מפני כי בהגיע תור זמן המנחה אז הוא עת תגבורת הדינים ביותר כי הוא עת נטיית השמש כמ״ש בזוהר (פרשת חיי שרה [דף קל״ב ע״ב]), והואיל וענין התגלחת הוא סילוק הדינים איכא משום לא תחסום שור בדישו, כמ״ש הרב חמדת ימים פ״ג דשבת (דף כ״א ע״א) [דף י״ט ע״ב ד״ה הנה]. יע״ש[31]. הואיל וכן פשיטא נמי דס״ל דהוא הדין בתגלחת הצפרנים דצריך להקדים ולא לאחר עד אחר חצות, שהרי אף תגלחת הצפרנים הוא סילוק הדינים כמו תגלחת הראש, שכן איתא בזוהר פרשת אחרי (דף ע״ט [ע״ב]): תנא מאי דכתיב ״ואיבה אשית בינך ובין האשה״ [בראשית ג׳, ט״ו], ארבעה ועשרים זיני מסאבותא אטיל חויא בנוקבא כד אתחבר עמה, כחושבן ואיב״ה, ועשרים וארבעה זינין לתתא ושערא רבה וטופרין סגיאו וכדין דינין מתערין בכולא. והביא דבריו הרב הנזכר שם (דף כ״ג ע״א) [דף כ׳ ע״א ד״ה גם], יע״ש שמבואר יוצא דגם ענין תגלחת הצפרנים הוא משום סילוק הדינים, אם כן אינו ראוי לגלחם אחר חצות מטעם הנזכר כמו תגלחת הראש דמאי שנא זו מזו.

איברא שכעת לא ראיתי הדבר מפורש גבי גילוח צפרנים שאמרו להקדים בבקר קודם חצות כמו שכתב בגילוח הראש, ואפילו הרב מחב״ר כאן (באות ו׳)[32] שכתב, ודאי הטוב והישר להסתפר בערב שבת בבקר לכבוד שבת כדמשמע בנזיר (דף ה׳ ע״א) וכמ״ש הרב אליה רבה [סק״ח] וכן לקוץ הצפרנים

הערות וציונים

28. נדפס לקמן אות צ״ג. **29.** נדפס לעיל אות ל״ו. **30.** נדפס לעיל אות ל״ו. **31.** עיין בשו״ת יחוה דעת (ח״ד סימן כ׳), שהעלה להקל להסתפר אחר חצות אם התפלל מנחה, אפילו לדעת האריז״ל. **32.** נדפס לקמן אות ס״ו.

אוצר ההלכה

בערב שבת וכו׳. עיין עליו. עיניך תראינה שלא כתב בפירוש וכן לקוץ הצפרנים בערב שבת בבקר כדכתב בראש אמיר בגילוח הראש, ולא כתב וכן לקוץ הצפרנים בערב שבת כי אם לאפוקי שלא יהיה ביום חמישי כיעש בדברי קדשו. וקל. ברם ממש הבאה"ט לקמן בסימן רפה (סק"א) נראה קצת כדכתב הש"ך בשם שמעתי. דוק והבן. וכן משמע ממש בספר הכוונות פרי עץ חיים (שער יח[33] פג דף נו ע"ב) מהחברים: אחר קריאת הפרשה יקוץ צפורניו להעביר מהם זוהמת וכו׳, ולעיל שם (בע"א) באותו פרק כתוב מהחברים: ומצות שמות בזמנה יום הששי אחר חצות שאז נפרד הקליפה מהקדושה, ובסוד שמות אנו מפרידין הקליפה מהקדושה. יעש. ועיין לקמן בסימן רפה (אות ה׳). (יפה ללב חב – סקג)

מב) שם ולגלח הצפרנים. הא דאמרי בנדה שם (דף יז ע"א), שלשה דברים נאמרו בצפרנים, קוברן צדיק שורפן חסיד זורקן רשע, כתב הרב שך שם ([בפירושו עה"ת פרשת נשא דה וכתב ספר הרוקח] דף רבי ע"א) הטעם, שהם מצד הטומאה שנדבקו באדם אחר שחטא, ויש להם בו אחיזה שעל ידם באים נגעי בני אדם ולילית, ויש להם קצת תועלת להולדה, לזה אין זורקין אותם לפי כשהם בגוף הם מסייעים להוליד, ועל זה אמר דוד המלך ע"ה "ובחטא יחמתני אמי" [תהלים נא, ז], וכשזורקים אותם אין להם כח ונפרדו מן הגוף עושין היפך ההולדה, שאם תעבור עליהם מעוברת תפיל, ולזה אין לזלזל בהם. יעש. ועיין גכ להרב עיון יעקב בחידושיו לשם (דף קט ע"ג בדה שורפן חסיד) שכתב וז"ל: עיין בתוספות [דה שורפן] ובמפרשים, ובאמת שערות אדם יוכיח שאין מקפידין עליהם לשורפם או לגונזם, ואולי כיון דהצפרנים באין מהלובן שהוא השכבת זרע של אדם כדאיתא לקמן (פג [לא.]), על כן אין נכון לזורקם כיון שהוא מתולדת היצה"ר, להכי שורפן חסיד וגונזן צדיק כדי לבער הסט"א. נראה לי. עכ"ל. אפס כי עז דרש"י ביחזקאל (סימן ה׳ [פסוק ג׳]) בפסוק "ולקחת משם מעט במספר וצרת אותם בכנפיך" כתב ז"ל[34]: וצרת אותם, מכאן רמז שכל המסתפר שערו לא יזרוק אותם אלא יגנוז אותם. עש שכתב כן בשם סוד מישרים. שזהו נראה היפך ממה שכתבו הרב חמדת ימים שם בפג דשבת (דף כא ע"א) [דף יט ע"ב דה והנה] והרב חסד לאברהם טובייאנה (דף צב ע"א) משם המקובלים בעלי הסוד, כי שערות הראש הם מורין על הדינין, כי ע"כ יזהרו בעת התגלחות לבלתי יפול משערות התגלחת עליו אלא ינערו אותם מעליו מיד, וסימניך "אם יפול משערת ראשו ארצה" [שמואל-א׳ יד, מה] שם רמז שדרכו של שער להפיל אותו ארצה תכף ומיד. יעש. וצי.

וטעם מדוע השורפן חסיד יתקרי, נלע"ד ע"פ מה שאמרו בזוהר פרשת אחרי (דף עט ע"א סע"א) וז"ל: דתאנא ברזי דמסאבותא זוהמא דטופרין יתער זוהמא אחרא ובגיני כך בעיין גניזא, ומאן דאעבר לון לגמרי כאלו אתער חסד בעלמא דתניא וכו׳, ומאן דאעבר לון כאילו אסגי חסד בעלמא ודינין בישין לא משתכחין, ויעבר ההוא זוהמא וטופרהא דרשים ביה וכו׳. יעש. הא קמן דקאמר דמאן דאעבר לון לגמרי דהיינו ששורפן ומעבירן מכל וכל, כאילו אתער חסד ואסגי חסד בעלמא, על כן ראוי לזה לקרותו חסיד כיון דעל ידו אתער ואסגי חסד בעלמא כאמור. ועיין בספר יד נאמן (דף יד ע"א). (יפה ללב חב – סקג)

מג) שם ולגלח הצפרנים. עיין מה שכתבתי בחב (דף יב ע"א)[35] ובקונטרס זה לעיל (דף ט׳ ריש ע"ד)[36]. ועיין נמי בספר מורה באצבע (סימן ד׳ אות קלג) שנראה שאין להקפיד ליטול צפורני ידיו ורגליו ביום אחד זה אחר זה.
(יפה ללב חג – השמטות דף קסד ע"א סקא)

מד) שם ולגלח הצפרנים. עיין מה שכתבתי בחב (אות ג׳ דף יב ע"א)[37] וחג (אות א׳ דף קסד ע"א)[38]. וע"ע בספר יוסף אומץ (סימן לז אות ז׳ דף לא ע"א) וז"ל: אזהרת הר"ד אבודרהם בנטילת הצפרנים שלא לקוץ של ידיו ורגליו ביום אחד אין לחוש[39], דרבנו האר"י ז"ל לא חש לה, ומי שכתב איפכא לאו קושטא הוא כמ"ש במקומו בס"ד. עכ"ד שם.

ועל מה שאמרו בנדה (דף יז ע"א) קוברן צדיק שורפן חסיד, כתב ארחות חיים הלכות ברכות (דף מא ע"א [סימן סז]), קוברן צדיק שזה דינם, שורפן חסיד פירוש משום הכי נקרא חסיד, דאע"ג דיודע דשריפת צפרניו מזיק לגופו אפילו הכי שורפן כדי שלא יהיה לעולם מכשול כו׳. ע"ש[40]. ועל זה אני אפרש, דזה היינו דוקא אם הוא בבית יחידי ואין איש מאנשי הבית שם בבית ושכנו הקרוב אל ביתו שמגיע לו נזק מריחו, דרשאי אדם לחבול בעצמו, אך אם מגיע היזק ריח רע לזולתו מזה, הרי זה נקרא חסיד שוטה כל שחובל באחרים, ודיו לעבד כדינו והיה כצדיק שעושה לפום דינא. ומדברי הזוהר רעיא מהימנא סדר פנחס (דף רמח ע"ג) מתבאר, דאין זה כי אם כשהן מאשה נדה, ומשם מתבאר גכ דאין לשורפן, דאפילו אם עומד יחידי והוא בשדה והנה אין שם איש וקול אדם ראוי לחוש על נזק גופו, שהרי אמרינן בשבת (דף קכט ע"א ודף קמ ע"ב) בל תשחית דגופא עדיף, וכש בבריא היזקא דהוא מזיק לגופו כאמור. וסמא דכלא הוא להשליכן בחור של בית הכסא או באיזה מדרון שלא יש ספק מכשול כלל וזה יקרא חסיד ועליו תבוא ברכת טוב. ועיין בחושן משפט סוף סימן תכז. (יפה ללב חה – סקג)

מה) שם ולגלח הצפרנים. כתב במגא [ריש הסימן], השורף צפרניו חסיד קוברן צדיק זורקן רשע. [ע"כ]. אפילו

הערות וציונים

33. שער זה נקרא שער השבת. **34.** נדפס בפירוש רש"י בחלק מהדפוסים. **35.** נדפס לעיל אות מ"א. **36.** נדפס לעיל אות ל׳. **37.** נדפס לעיל אות מ"א. **38.** נדפס באות הקודמת. **39.** לשון הרב יוסף אומץ היא, אזהרת הר"ד אבודרהם בנטילת הצפרנים, אין לחוש וכו׳. וכוונתו למש"כ האבודרהם שיזהר שלא יטול הצפרנים כסדרן. והזהירות גבי נטילת צפרני ידיו ורגליו ביום אחד היא מהמגיד מישרים (משלי כג, ו׳), הובא במגא בריש הסימן. **40.** וכבר כתבו כן התוספות בנדה שם (דה שורפן) בשם הערוך.

אוצר ההלכה

כשנוטלן בשיניו, כן מבואר במועד קטן (דף י״ח ע״א). ועיין במחצית השקל מש״כ בשם הפר״ח [יו״ד סימן קט״ז סק״ט], ובחידושי לשם כתבתי דאין ראיה כ״כ. עיין שם הדברים באורך. (מגיני חיים)

מו) שם ולגלח הצפרנים. במג״א ריש הסימן, והשורף צפרניו וכו׳. נוהגים לחתוך מעץ אחרי שחותכין הצפרנים, ומקורו מגמ׳ נדה שם [יז.] לפי הס״ד שאם גז מידי בתרייהו לית לן בה. (נפש חיה – מרגליות)

מז) שם ולגלח הצפרנים. עיין בבאה״ט [סק״ב] שהביא הא דנדה [יז.] שלשה דברים נאמרו בצפרנים שורפן חסיד וכו׳, וכתבו התוס׳ [שם ד״ה שורפן] מדברי הערוך [ערך שלש], ששריפת צפורן מזקת לאדם. ואמרתי להעיר, דלפ״ז מי שמוצא צפורנים של אדם אחר לא שפיר עביד לשרפן כיון שמזיקו. (זרע יעקב – זלזניק – דף מ״ז ע״ב)

מח) שם ולגלח הצפרנים וכו׳. אמרינן במועד קטן (דף י״ח ע״א) דרבי יוחנן זרקינהו לטופריה בי מדרשא, דטעמא דזורקן רשע שמא תעבור עליהן אשה עוברה ותפיל, ואשה בי מדרשא לא שכיחא. ואי מכנשי להו ושדינהו אבראי, כיון דאשתני אשתני. ולמד מכאן הרב פרישה [סימן רמ״א אות ד׳] הביאו בספר אליה רבה [סק״ז], דאם חותך בביתו ונפל מידו איזה מהם, יכבד המקום ויזיזם ממקומם ולית לן בה. והרב אליה רבה חלק עליו, דדוקא כשהשליכן חוץ לחדר הוי שינוי מקום, וכן משמע בהרי״ף [שם י.]. עכ״ל. ואני אומר, דלשון התלמוד דקאמר כיון דאשתני אשתני, משמע כהרב פרישה דבשינוי ממקום שנפלו סגי, דאי לא, הוה ליה למימר לש״ס כיון דאפיק להו אבראי לית לן בה. וכן משמע מלשון רש״י [ד״ה כיון דאשתני] שכתב, כיון דאשתני מההוא דוכתא דהוי מעיקרא, אשתני ולא מזקי. עכ״ל. ופשטן של דברים כהרב פרישה. וכן משמע בפירוש אשר סביב הרי״ף [י.] המיוחס לרש״י, שכתב, כיון דאשתני, שנדנדו ממקומם למקום אחר, אשתני דאינם מזיקין. ע״כ. (ברכי יוסף – סק״ו)

מט) שם ולגלח הצפרנים וכו׳. לפנים (אות ו׳)[41] הבאתי מאי דפליג[י] הפרישה [סימן רמ״א אות ד׳] והרב אליה רבה [סק״ז], ואנן בעניותין כתבתי דמרש״י משמע כהרב פרישה. ע״ש. ועתה נדפס ספר פרישה, וראיתי שם בסימן רמ״א שהביא דברי רש״י ועליו כתב דבריו. ע״ש.

אין חילוק בכל זה בין צפרני ידים לצפרני רגלים. הרב פרישה שם. (שיורי ברכה – ס״ק א׳–ב׳)

נ) שם ולגלח הצפרנים וכו׳. במועד קטן (דף י״ח ע״א) ובנדה (דף י״ז ע״א) אמרו: שלשה דברים נאמרו בצפרנים, קוברן צדיק, שורפן חסיד, זורקן רשע. ופירש רש״י בנדה [ד״ה חסיד] וז״ל: חסיד עדיף מצדיק, כשקוברן איכא למיחש דהדרי ומגלו. עכ״ל. והתוס׳ [ד״ה שורפן] פירשו שם בשם הערוך [ערך שלש] ששרפת צפורן מזקת לאדם, ולכך הוא חסיד, שמחמיר לשורפן אע״ג דמזיק לו.

ויש לחקור, דהא אמרינן פרק אלו מגלחין [מועד קטן שם] דרבי יוחנן זרקינהו בי מדרשא דאיתתא בי מדרשא לא שכיחא, וכי תימא זמנין דמכנשי ושדי להו אבראי, כיון דאשתני אשתני. ופירש״י כיון דאשתני, מההוא דוכתא דהוו מעיקרא, אשתני ולא מזקי. והרי״ף [י.] והרא״ש [פ״ג סימן י״ט] שם כתבו על ברייתא דשלשה דברים נאמרו בצפרנים הנזכרת, דזורקן רשע, שמא תעבור עליהם אשה מעוברת ותפיל, [ודוקא] היכא דנפלי, אבל אי כניש להו לבתר דנפלי ושדי להו אבראי לית לן בה דכיון דאשתני אשתני. והשתא כי שקיל איניש צפרני, כניש להו מסתמא, והדר אמאי צריך למקברינהו הא מצי למשדי להו אבראי ולא מזקי, דכיון דאשתני אשתני. ותו דאמרו דקוברן צדיק משום דאיכא למיחש דהדר מיגלו, וחסיד שורפן דליכא למיחש תו, וכמ״ש רש״י והתוס׳ פרק כל היד [נדה שם], ומאי חשש איכא, כיון דאשתנו מדוכתא קמא אפילו מיגלו לא מזקי ואמאי צריך לשורפן, ובפרט למאי דתרגמה הערוך [שם] דשרפתן קשה ומזקת לאדם, ואמאי עביד מלתא דלתזק כל דליכא למיחש למידי אף דמיגלו. ואעיקרא, קוברן חסיד הוי, כיון דמצי למבדרינהו ולא מזקי דהא כי שקילינהו מנח להו והדר אף דמבדר להו לא מזקי.

וחזה הוית להרב פרי חדש ביורה דעה (סימן קי״ו ס״ק ט׳) שכתב וז״ל: ומ״מ מסתברא לן דהני מילי כי כניש להו מדוכתא קמא דנפלי ביה ממילא, אבל אי כניש להו בחד דוכתא אדעתא דלבדורינהו בתר הכי, בההוא דוכתא דמבדר להו הוה ליה דוכתא קמא ומזקי. והכי מוכח וכו׳ שקלינהו לטופריה חביט להו באפיה [מועד קטן שם]. וכתב רש״י ז״ל חביט להו, מרוב כעס, והדר מכנש להו דזורקן רשע. והא הכא דמסתמא מקמי דחבטינהו כניש להו בחד דוכתא, וכי זרקינהו בתר הכי מאי הוי והא אשתני ולא מזקי, אלא משמע דכי כניש להו בחד דוכתא אדעתא למזרקינהו לא מקרי האי דוכתיה דמעיקרא, וכי זריק להו בתר הכי מזקי. עכ״ל. ועל פי דברי הרב ז״ל תנוח דעתנו, כי הן האדם הנוטל צפרניו במקום שה״ן הנשי׳ם, מן הדין צריך שיהיה על דעת לפנותם משם מפני שלא תעבור עליהם אשה, וכיון שכן דוכתא קמא לא חשיב, והמקום אשר יניחם אחר כך הוא נחשב ראשון ומזיקים, ולכן מן הדין צריך לקוברם, וזהו הדין הגמור, ולכן נקרא צדיק שעושה כדינם כמ״ש הערוך בערך שלש, וא״כ כיון דמקום קבורתם נחשב ראשון אם נתגלו מזקי, ולכן החסיד שורפם. ולפי זה מה שכתבו הרי״ף והרא״ש ודוקא היכא דנפלי, היינו שנפלו ממילא שלא על דעת לאוספם אחר כך, ואחר כך אי כניש להו ושדי להו אבראי לית לן בה. אבל אי מדעתיה נפלי למכנשינהו בתר הכי ולמשדינהו, מקום שיפולו לא חשיב, וכי שדי להו לבתר מזקי בההוא דוכתא דשדינהו. וקצת קשה על הפר״ח שלא הביא ראיה לדבריו מגופא דברייתא דקוברן צדיק

הערות וציונים

41. נדפס באות הקודמת.

סימן רם סעיף א

אוצר ההלכה

שורפן חסיד כדאמרן. והראיה דמייתי מדברי רש"י יש לדחות, דקשיא ליה לרש"י אמאי הש"ס לא פריך ברישא על דשקלינהו לטופריה וזרקינהו שמואל לאפיה דפנחס אחוה דהתניא זורקן רשע, כי היכי דפריך על רבי יוחנן בתר הכי, והו"ל להש"ס להקשות ולתרץ אעובדא דשמואל דאייתי ברישא והדר לשתוק אעובדא דרבי יוחנן. אי נמי לפרוך אתרוייהו כמ"ש הרשב"א במשמרת הבית בכי האי גוונא. ומשום הכי כתב רש"י והדר מכנש להו, להורות דאפשר לומר הכי, ומשום הכי לא פריך הש"ס עלה, ויהיה זה כמו כשמפרש רש"י בש"ס לס"ד לישב הסוגיא. ועוד יש לדחות לפי דעת הרב אליה רבה [סק"ז], דלא מהני אלא היכא דשדי להו אבראי, וכמו דמשמע ממרוצת לשון הרי"ף והרא"ש [שם] וקיצור פסקי הרא"ש, ומשום הכי הכא בעובדא דשמואל דחבטינהו באפיה ולא שדינהו אבראי, מוכרח רש"י לומר דהדר כנשינהו, אבל אה"נ דאם הניחם בתחילה בבית על דעת להשליכם בחוץ, כל שהונחו בבית הוא מקום ראשון אף שגם הוא בהנחתן כיון ליטלם תכף, אם משליכן אחר כך לא מזקי, ואין ראיה לחילוק הרב פר"ח. ואף שבעניותנו בברכי יוסף [סק"ו][42] סייענו לדברי הרב פרישה מדברי רש"י, מ"מ אינו מוכרח ויד הדוחה נטויה לדחות. ולמדנו שדעת הרב פר"ח כהרב פרישה כמבואר. (מחזיק ברכה – סק"ז)

נא) שם ולגלח הצפרנים וכו'. על מה שכתב הברכ"י (בסק"ו)[43] דרבי יוחנן זרקינהו לטופריה בי מדרשא כו', עיין מה שכתב במחב"ר (סק"ז)[44] ובברכ"י בקונטרס אחרון בסימן זה [שיורי ברכה סק"א][45]. (דברי מנחם – הגה"ט סק"ה)

נב) שם ולגלח הצפרנים וכו'. מותר להשליך הצפרנים בבית המרחץ שרוחצים שם האנשים לחוד, הגם שהמים משפשפין אותם שם ממקומן ויורדין לתוך הנהר, כיון דאישתני מההוא דוכתא דהוי מעיקרא לא מזקי לאשה מעוברת ההולכת עליהם. ואם אדם חותך צפרניו בביתו שהנשים שכיחים ונפל מידו קצת, אזי יכבד אותו מקום או ינקה שם ויזיזם ממקומם ולית לן בה. פרישה [סימן רמ"א אות ד']. וכן הסכים בברכ"י [סק"ו][46] דדי בהזזה ממקומם ולא בעינן להזיזם מהחדר[47].

כתב בבאה"ט (אות ג') ליזהר לכתחלה[48]. ובברכ"י [סק"ה][49] דפשט המנהג דאין נזהרין בזה כלל. (הלכות עולם)

נג) שם ולגלח הצפרנים וכו'. כתב הבאה"ט (סק"ב), השורף צפרניו חסיד וכו', נדה י"ז ע"א. הטעם, שמא תעבור עליהם אשה ותפיל, כי כן סגולת הצפרנים הקצוצים. ואמרינן בפרק אלו מגלחין [מועד קטן יח.] דמהאי טעמא בבית המדרש דלא שכיחא אשה מותר לזורקן, ואע"ג דאפשר שיכבדו אותן לחוץ ושם תעבור עליהם אשה מעוברת, לא חיישינן כיון דאין הצפרנים במקומן הראשון שהניחו בשעת קציצה שוב אין מזיקין, ומהאי טעמא אם בשעת קציצה נפלו לארץ יכבד מקום ההוא. אמנם בפר"ח יו"ד (סימן קט"ז [סק"ט]) כתב, דאם בשעת קציצה היה בדעתו להעבירן משם ולהניח במקום אחר, אותו מקום אחר יש לו סגולת מקום הראשון ומזיקים. מחצית השקל [ריש הסימן ד"ה השורף צפרניו]. ובאשל אברהם [ריש הסימן] כתב, דוקא לחדר אחר אבל אם מכבד באותו חדר למקום אחר מפקפק באליה רבה [סק"ז] אי מהני. (באר יעקב – קרויזר – סק"ג)

נד) שם ולגלח וכו' בערב שבת. עיין בדברינו לקמן (סימן רפ"ה סעיף ד'). ואם שכח לגלח צפרניו או שתיקן צפרניו כהוגן [ובשבת נסדק], ואירע מילה בשבת ואין שם מוהל אחר או שיש שם מוהל אחר, באיזה אופן שמותר לתקן צפרניו בשבת עיין בדברינו לקמן (סימן של"א ס"ו). ואשה ששכחה ליטול צפרניה וצריכה לטבול טבילת מצוה, עיין בש"ע יו"ד (סימן קצ"ח) ובפתחי תשובה שם כי שם מקומו. ועיין בעיקרי הד"ט (סימן י"ד) מ"ש בזה. ועיין בשו"ת מהרא"פ (סימן כ"א) שהחמיר דאין להתיר ע"י נכרי, והסכים לדעת הט"ז [סקכ"א] לנקר הצפרנים, וכתב דזה הדרך נראה לו על צד היתר ברור. יעו"ש[50]. (ארחות חיים – ספינקא – סק"ב)

נה) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת. כתב ב"י (דף ק"ע ע"ד שיטה נ"ג), כתוב בכלבו [סימן ל"ה] שצריך ליזהר בתגלחת צפרנים בכל ערב שבת וכו'. ונכתב בצדו: וכן כתב בספר חסידים (סימן נ"ח). (כנסת הגדולה – הגב"י)

נו) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת. כתוב בספר מטה משה סימן הנזכר [תי"א], איתא במדרש: פעם אחת נפטר רב אחד ונתראה לתלמיד בחלום, וראה התלמיד שהיה לו כתם על מצחו, ושאל לו מפני מה אירע כך, ואמר לו מפני שלא הייתי נזהר לגלח הצפרנים בכל ערב שבת. (שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"ב)

נז) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת וכו'. מנהג פשוט להסתפר בכל ערב שבת לכבוד שבת, ויש נמנעים מלהסתפר ביום ששי שחל ראש חודש, ואומרים שכך נמצא באזהרות רבנו יהודה החסיד [בצוואתו סימן מ"ח]. ואני ראיתי באזהרות הנזכר שכתב, דבר"ח אסור להסתפר אפילו נפל שאר הימים. ובקושטנדינא יע"א ראיתי שאינם חוששים לזה, ומסתפרין אפילו ביום ששי שחל בראש חודש, אבל בתיריא נהגו שלא להסתפר ביום ששי שחל להיות בראש חדש, וכן נהגתי אני אחר בואי פה תיריא יע"א. ועיין במ"ש בס"ד בטור זה סימן תצ"ג (דף של"א עמוד ג' שיטה ל"ח בהגהת בית יוסף ז"ל). (כנסת הגדולה – הגב"י)

הערות וציונים

42. נדפס לעיל אות מ"ח. **43.** נדפס לעיל אות מ"ח. **44.** נדפס באות הקודמת. **45.** נדפס לעיל אות מ"ט. **46.** נדפס לעיל אות מ"ח. **47.** ועיין מחזיק ברכה (סק"ז), נדפס לעיל אות נ'. **48.** ר"ל דלכתחלה צריך ליזהר במ"ש מור"ם בשם אבודרהם שלא יקצוץ צפרניו כסדרם. **49.** נדפס לקמן אות צ"א. **50.** עיין בספר לוית חן (סימן קי"ז) שהעלה להתיר ליטול צפרניה ע"י נכרית, ואם אין שם נכרית תטבול ע"י ניקור יפה תחת הצפרנים. ועיין עוד שם בסימן פ"ד, ובחזון עובדיה שבת (ח"ג עמ' תס"ח).

אוצר ההלכה

נח) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת וכו׳. כתב המג״א [ריש הסימן], ויש שאין מגלחין בר״ח שיש סכנה בדבר. ומ״ש בשם מגיד מישרים [משלי כ״ג, ו׳] שאין ליטלן ביום אחד, וכתבו ג״כ שיש סכנה בדבר, ונתנו סימן ״לא תחסום שור בדישו״. (בגדי ישע)

נט) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת וכו׳. אם חל ר״ח בערב שבת או המולד, אז יטלם לפני המולד, שבזה אין חילוק בין תגלחת הראש לתגלחת הצפרנים. חמדת ימים פ״ג דשבת (דף כ״ג ע״ב) [דף כ״א ע״ב ד״ה וצריך]. ויע״ש בע״א [דף י״ט ע״ב ד״ה הנה] בתגלחת הראש שכתב כן: וכשחל ר״ח ערב שבת, יגלח את שערו יום חמישי לפני המולד דחמירא סכנתא, ואע״פ דראויה שבת שתגין עלינו, שוא״ת עדיף וכן נהגתי וכן נהגו החברים ה׳ ישמרם. ע״ש. וכ״כ מורנו הרב בשיירי כנה״ג (סוף אות א׳)[51] שנהג כן, וזה שכתב הרב חמדת ימים שבזה אין חילוק בין תגלחת הראש לתגלחת הצפרנים, שכן בצוואת רבי יהודה החסיד [סימן מ״ח] משוה תספורת הראש עם הצפרנים כאחד שלא יהיה בר״ח, שכן כתב, לא יגלח אדם הראש ולא הזקן בר״ח, וכן לא יטול אדם צפרנים בר״ח. ע״כ. וראש חודש מיקרי משעת המולד. (יפה ללב ח״ב – סק״ה)

ס) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת וכו׳. כתב המג״א [ריש הסימן], ויש מקומות שאין מגלחין בר״ח אפילו חל ביום ששי כי כן ציוה רבי יהודה חסיד. ע״כ. ולפנינו הוא בצוואת רבי יהודה חסיד (סימן מ״ח). וכתב שם בסימן מ״ט: וכן ליטול צפרנים בר״ח, אבל אינו מבואר שם דמיירי בערב שבת, ולכאורה בערב שבת שייך שומר מצוה וכו׳. וכן לפי הנראה, דלטבילת אשה אין נזהרין בזה. וצ״ע. (תהלה לדוד – סק״א)

סא) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת וכו׳. כתב הבאה״ט (סק״ב), כתב בצוואת רבי יהודה חסיד [סימן מ״ח] שלא ליטול הצפרנים ולא לגלח בראש חדש. ובספר שומר שבת [דיני ערב שבת ס״ח] כתב בשם החכם רבי צמח, יש להסתפר ביום חמישי, ואם שכח יסתפר ביום ששי אע״פ שהוא ר״ח, דשומר מצוה לא ידע דבר רע, כמו שמותר ללוש במים (שנפלו עליו) [שעברה עליהם] התקופה, אבל נטילת הצפרנים דוקא ביום ששי. עכ״ל. משמע דרצונו לומר דגם כשחל בר״ח יטול הצפרנים. כתב בספר מילי דחסידותא [על ספר חסידים סימן נ״ז] מהגאון מבוטשאטש, בליל דר״ח אין קפידא, וליל שבין ימי ר״ח קיל. וכן לענין הקפידא שלא ליטול צפרני ידיו ורגליו ביום אחד, יש לומר שאין סמיכות לילה אצל היום, ועכ״פ אין חשש בלילה שאחר היום. כתב בזכור לאברהם [הלכות שבת אות צ׳ ערך צפרניים]: עיין להרב חמדת ימים [דף כ״א ע״ב ד״ה וצריך] שלא ליטלם בחול אם לא שחל ר״ח בערב שבת או המולד. ע״כ. יטלם קודם הטבילה וקודם שיקרא שמו״ת. אשל אברהם [ריש הסימן] בשם אליה רבה [סק״ד]. ועיין לקמן (סימן רס״ח ס״ק י״ב)[52] שהביא בשם ספר חסידים [סימן נ״ח], מעשה בחסיד אחד שראה לחסיד אחד אחר מותו שהיו פניו מוריקות, ואמר מפני שהיה מדבר בשעה שאומרים ויכולו ובברכת מגן אבות וביתגדל ושלא היה נזהר ליטול הצפרנים בערב שבת. כתב בספר ארחות חיים הנדפס מחדש [סק״ג][53], דבשו״ת אלף המגן (סימן י״ב) מסיק דהנזהר ליטול הצפרנים בכל ערב שבת מותר ליטלם אפילו כשחל בר״ח. כתב בזכור לאברהם [שם]: צריך ליזהר שלא יפלו על הבגד וכ״ש שלא לקוצצם על בגדיו, ואשה צריכה ליזהר ביותר שלא תפול על בגדיה. (באר יעקב – קרויזר – סק״ב)

סב) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו׳. כתב ב״י (דף ק״ע ע״ד שיטה כ״ג), כתוב בכלבו [סימן ל״ה] שצריך ליזהר בתגלחת צפרנים בכל [ערב] שבת כו׳. נ״ב: וכל שכן שצריך ליזהר בתגלחת הראש בכל ערב שבת במקום שנוהגין להסתפר בכל שבוע, ומפני שבמקומו לא היו מסתפרין כי אם אחת לששה חדשים, או לא היו מסתפרין כל עיקר כמנהג הלועזים עכשיו, נקט צפרנים ולא תגלחת. ואיסתפקא לן איזה עדיף, לגלח וליטול צפרנים ביום חמישי לכבוד השבת ולא ביום ששי שגורם גידול ביום השבת, או לגלח וליטול צפרנים ביום ששי עדיף דמיחזי טפי לכבוד השבת. וממה שכתב המרדכי פרק במה מדליקין [שבת פ״ב סימן רפ״ז] דלחוף הראש ביום השבת דוקא ביום ששי[54] ולא ביום חמישי, אלא אם כן אי אפשר ביום ששי. ע״כ. אין ראיה, דשאני חפיפת הראש מתגלחת הראש וצפרנים כיון דביום השבת הוא מגולח משער והצפרנים. גם מדברי התוספות בפרק בתרא דתענית [ל. ד״ה ותרוייהו] שכתבו דבתשעה באב שחל להיות בחמישי בשבת, דמותר לספר מחצות ואילך לכבוד השבת, דאין להמתין עד ערב שבת מפני טורח השבת, אין להביא ראיה דטוב להסתפר ביום חמישי מביום ששי, דאם בתשעה באב התירו כל שכן בשאר ימים, חדא, דאפשר דדוקא תספורת דאיכא טרחא יתירה מה שאין כן בתגלחת צפרנים. ואף בתספורת אפשר דלא התירו התוס׳ אלא במקום שבערב שבת יש לו טירחא בודאי, אבל כל שאין לו טירחא בודאי שרי. ומה גם למפרשים דלא התירו התוס׳ ביום תשעה באב עצמו אלא ביום רביעי ערב תשעה באב, וכמ״ש הב״ח בסימן תקנ״א [אות י״א].

ובימי חרפי שמעתי ממורי ורבי החכם השלם כמהר״ר צמח הנרבוני, דעדיף וכשר הדבר להסתפר ביום חמישי מלהסתפר ביום ששי, שאם יסתפר ביום ששי גורם גידול שער בשבת, שהשער מתחיל לגדול מיום שני לתספורת. והיה מביא ראיה מהא דאמרינן פרק כהן גדול [סנהדרין כב:], מלך מסתפר בכל יום שנאמר ״מלך ביפיו תחזינה עיניך״ [ישעיה ל״ג, י״ז], ואי

הערות וציונים

51. נדפס לקמן אות ס״ב. **52.** הרב אליה רבה הביא כאן מדרש זה בשם ספר חסידים, והובא בקצרה בטור סימן רס״ח. ע״ש. **53.** נדפס לקמן אות ע״ג. **54.** במרדכי לפנינו לא כתב דחפיפת הראש צריך להיות דוקא בערב שבת ולא בחמישי, אלא דיש מצוה לחוף הראש בערב שבת. ע״ש.

אוצר ההלכה

ביום השני אינו חוזר לגדל פרע מה צורך להסתפר בכל יום, ולפי זה טוב להסתפר ביום חמישי מביום ששי, ואפשר דהוא הדין בצפרנים. אבל על ראייתו ז״ל אני מהסס, דאפשר דהשער חוזר לגדל אפילו באותו יום שמסתפר אחר שעה או שעות, ומפני שאי אפשר לו להסתפר בכל שעה ושעה נתנו לו גבול בכל יום. ועוד, ממקום שבא הוא ז״ל, ראיה שמסתפר בערב שבת, דהא מלך מסתפר בכל יום, ויום ששי בכלל, דאין סברא לומר דבחול יסתפר בכל יום, וביום[55] שבת לא יסתפר ביום ששי. ושמא למלך שמסתפר בכל יום לא חששו אם יסתפר ביום ששי לכבוד השבת, אבל להדיוט שאינו מסתפר אלא משבוע לשבוע טוב להסתפר ביום חמישי. אבל מההיא ברייתא גופא יש להביא ראיה דמסתפרין בערב שבת, דמסיים שם וכהן גדול מסתפר מערב שבת לערב שבת, דליכא למימר דערב שבת לאו דוקא אלא יום חמישי, דהוה ליה למימר וכהן גדול מסתפר משמונה לשמונה ימים, מדקתני מערב שבת לערב שבת משמע בערב שבת מפני כבוד השבת ומפני משמרות המתחדשות שיראוהו ביופיו כדאמרינן שם בפרק כהן גדול.

ואיכא למידק קצת, דאמאי איצטריך לטעמא דהואיל ומשמרות מתחדשות, תיפוק לי מפני כבוד השבת כמו שמסתפרין כל אדם. וי״ל דכלפי מה שאמרו שם דכהן הדיוט מסתפר אחת לשלשים יום, ויליף לה מדכתיב ״ראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו ראשיהם״ [יחזקאל מ״ד, כ׳], ויליף פרע פרע מנזיר, מה להלן בשלשים אף כאן לשלשים, והתם בכל כהנים איירי, בא ליתן טעם מה נשתנה כהן גדול משאר כהנים בזה ואומר הואיל ומשמרות מתחדשות. אח״כ בא לידי ב״ח, וראיתי כתוב שם [אות א׳] בשם רש״ל ז״ל [בהגהות הטור], ויטול צפרניו בכל ערב שבת, ומצוה להסתפר לכבוד שבת ויום טוב, ואפילו מצפרא בערב שבת מנכרא דליקרא דשבת קא עביד, אבל ביום חמישי בשבת לא הוי יקרא דשבתא. ואף דגרסינן בפרק מרובה [בבא קמא פב.] מעשר תקנות שמכבסין בגדים בחמישי לכבוד השבת, שאני התם דטרידי לכבס בערב שבת. ותו, דאין לובשין אותם בערב שבת[56], מיהו היכא דאי אפשר לרחוץ בערב שבת, כמה דאפשר (למקדם בשבת) [למקרב לשבת] טפי מעליא. ובנטילת צפרנים יש טעם יפה בדבר על מה שאין נוטלין ביום חמישי. ע״כ. גם מטה משה (סימן תי״א) כתב כן. ויראה דהא דחילק מההיא דמרובה לתספורת הוא דבכיבוס בגדים (ד)איכא טירחא יתירא בערב שבת. ומה יענה הרב שבסמ״ק [סימן צ״ו][57] כתוב לספר ולכבס בההיא דתשעה באב שחל להיות בחמישי בשבת, וכ״כ התוס׳ [תענית שם] וכמ״ש למעלה, הא קמן, דתספורת ככיבוס הוא לענין טירחא. ויראה דכוונת הרב ז״ל, דבברייתא קאמר לכבס משום דבכיבוס לעולם איכא טירחא, ומינה למדו התוס׳ דהיכא דאף בתגלחת איכא טירחא דמי לכיבוס בסתם ומותר בחמישי, אבל כל דליכא טירחא אין להסתפר. וכן אני נוהג שלא להסתפר בחמישי אלא בדאי אפשר להסתפר ביום ששי, כגון אם יש לחוש שלא ימצאון ספרים ביום ששי, או כשאני יוצא בשיירא ביום ששי, או שחל ר״ח ביום ששי, שמנהגי שלא להסתפר ביום ר״ח שחל ביום ששי. ומיהו יש להסתפק היכא דנפל ר״ח ביום ששי, ולא נסתפר ביום חמישי שלפניו מחמת שכחה או אונס, אם לא יסתפר ביום ששי מפני הסכנה, או אם יסתפר לכבוד שבת ושומר מצוה לא ידע דבר רע, כמו שהתיר המרדכי בפרק כל שעה [פסחים פ״ב סימן תקצ״ג] ללוש במים שלנו שעברו עליהם התקופה מטעם דשומר מצוה לא ידע דבר רע. ואע״פ דהכי מסתברא, נהגתי שלא להסתפר.

(שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״א)

סג) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו׳. ולגלח הצפורנים ביום ה׳ כתב בשיירי כנסת הגדולה [הגב״י סק״א][58], ובימי חורפי שמעתי ממ״ו כמוהר״ר צמח הנרבוני, דעדיף וכשר הדבר להסתפר ביום חמישי מלהסתפר ביום ששי, דאם יסתפר ביום ששי גורם גידול שער בשבת, שהשער (מתגדל) [מתחיל] ליגדל ביום שני לתספורת. וראייתו מפרק כהן גדול [סנהדרין כב:], מלך מסתפר בכל יום שנאמר ״מלך ביופיו״ [ישעיה ל״ג, י״ז], ואי ביום שני אינו חוזר לגדל, מה צורך להסתפר בכל יום כו׳. ולי נראה דלא דק, דהכי פירושו, מסתפר בכל יום ר״ל בכל יום שצריך לספר, (שגידול) [שגדל] וצמח הרבה ושהה יותר מיום אחד, אבל ביום אחד אינו מתחיל לצמוח. והב״י[59] מוכח דפי׳ הכי, דא״א לומר דמסתפר בכל יום ממש, הא אנן חזינן דביום שני (לספירתו) [לתספרתו] לא צמח כלל וכלל, והיאך אפשר לגלח דא״א לקרוץ בזוג, אלא על כרחך צריך לומר כמו שכתבתי, דמיירי ששהה שלשה או ארבעה ימים בכדי שגדל יותר משיעור ראשו של זה בצד עקרו של זה, וקמ״ל דמלך לא ימתין עד ערב שבת כמו כהן גדול (דהאי שיעורו איכא נמי בכהן גדול כדאיתא פ״ד דנדרים [נא.] בהר״ן ובהרא״ש), וכהן גדול אין צריך לגלח מה שגדל באיזה ימים יותר משיעור הנ״ל, רק ימתין עד ערב שבת. והוא ברור.

ובעיקר הדין יש לתמוה מאוד על הפוסקים אשר נתנו טעם דאין לגלח ביום חמישי משום דגדל בשבת, מה בכך אם גדל וצמח בשבת בידי שמים, דאם כן יהיה אסור לברוך ולהרכיב אילנות אלא קודם שלשה ימים קודם שבת, כיון דלכל הפחות בעינן שלשה ימים לקליטה, ואם יהיה שבת תוך זמן הקליטה יהיה אסור להבריך קודם השבת, וזה לא מצינו בכל הש״ס ופוסקים. וא״ת דהתם מיד קודם השבת מתחיל זמן הקליטה, רק דלא נקלט היטב ונגמרים לאחר שלשה ימים, אם כן דלמא הכא נמי מתחיל מיד לצמוח מיעוטי דמיעוטי רק דלא ניכר, וכי נביאים אנחנו. ולדעתי האמת כן הוא דמתחיל מיד

הערות וציונים

55. אולי צ״ל ״וליום שבת״. **56.** עיין ביאורו בלבושי שרד (סק״א). **57.** המעיין בדברי הסמ״ק יראה דדוקא בחל תשעה באב בערב שבת כתב דמותר לכבס ולספר ביום חמישי, וא״כ לא קשה מדבריו על מהרש״ל. ע״ש. **58.** נדפס באות הקודמת. **59.** נדצ״ל ״והכי מוכח דפירושו הכי״.

אוצר ההלכה

לצמוח, והטעם של הפוסקים דלא יתחיל לגלח ביום חמישי לית ביה מששא, דלא מצינו זה בכל הש״ס, ואדרבא מצינו במתניתין דתענית [טו:] דאנשי מעמד היו מגלחין ביום חמישי וכמ״ש במג״א [ריש הסימן]. ותו קשה, הא בתנור ובכירה גרוף וקטום מותר להטמין מערב שבת מבעוד יום, קשה טובא הא גורם לבשל בשבת וזהו גירי דיליה, מכל שכן מה שיצמחו השערות דאינו רק בידי שמים. ואין לומר בתנור מבשל קצת כבר מבעוד יום, דלמא בשערות נמי הכי כדאמרן, אלא על כרחך צריך לומר דאין לחוש לזה, ומותר לגלח בכל זמן שירצה, אמנם עיקר המצוה הוא בערב שבת כדי שיכנס לשבת מהודר. וק״ל.

ועל פי זה אפשר לומר דזהו כוונת הפסוק ״ששת ימים (תעשה) [תעבוד ועשית כל] מלאכתך ויום השביעי שבת לה׳ אלהיך״ [שמות כ׳, ט׳-י׳], ודקדקו המפרשים למה לי היתר מלאכה בששת ימים, דבמצות שביתת שבת סגי. ובמה שכתבתי ניחא, להורות דשרי לעשות בערב שבת לנטוע ולזרוע, אף דגורם זמן הקליטה הצמיחה בשבת, דאין לחוש לזה, כיון דכבר נתן הקב״ה בטבע לכל הנזרעים והניטעים שיצמיחו לא חשיב מלאכה. וק״ל. (אדני פז)

סד) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו׳. כתב ב״י (דף ק״ע ע״ד שיטה כ״ג), כתוב בכלבו [סימן ל״ה] שצריך ליזהר בתגלחת הצפרנים וכו׳. נ״ב: החבי״ב ז״ל בשיירי [הגב״י סק״א][60] נסתפק איזה עדיף, להסתפר וליטול הצפרנים ביום ששי לכבוד שבת, או ביום חמישי שאינו גורם גידול בשבת, וכתב דביום ששי עדיף אם לא בשעת הדחק. והיה לו להביא ראיה מאנשי משמר [תענית טו:] שהיו מסתפרין בחמישי בשבת, וכתב רש״י ז״ל [ד״ה בחמישי], דרך רוב בני אדם לספר בחמישי ולא בערב שבת מפני טורח שבת. ע״ש. וראיתי להרב מג״א ז״ל [ריש הסימן], שאחר שכתב דברי רש״ל [בהגהות הטור] יש לספר בערב שבת ולא בחמישי, כתב, וצ״ע דמשנה שלימה שנינו, ובחמישי בשבת מותרים מפני כבוד שבת, ותירץ דאפשר דמ״מ מצוה מן המובחר בערב שבת, אלא שאנשי משמר לא היו פנויים בערב שבת. ע״ש. ותמהני על הרב ט״ז ז״ל שכתב בס״ק א׳, שאחר שכתב דברי רש״ל שבנטילת צפרנים יש טעם בדבר על מה שאין נוטלין ביום חמישי, כתב, והטעם שמעתי דדרך השערות והצפרנים המגולחים להתחיל לצמוח ביום שלישי שאחר הנטילה, על כן אין לעשות שיהיה זה בשבת, ועל כן גם בגילוח שערות אין לעשות ביום חמישי. עכ״ל. ומה יענה לאנשי משמר שהיו מסתפרין ביום חמישי, ובפרט למה שכתב רש״י שדרך רוב בני אדם לספר בחמישי ולא בערב שבת. ועוד, אם איתא שאינו מתחיל לצמוח השערות כי אם מיום שלישי, א״כ אמאי המלך מסתפר בכל יום [סנהדרין כב:], הא לא יש לו שער כלל. עיין בשיירי [שם], ובספר בית יעקב (סימן מ״ח). (יד אהרן – הגב״י)

סה) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו׳. בט״ז (סק״א) מצוה לרחוץ וכו׳, ולענין נטילת צפרנים. עיין שו״ת בית יעקב (סימן מ״ח) שמשיג על דין זה. (ברכת דוד)

סו) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו׳. ודאי הטוב והישר להסתפר בערב שבת בבקר לכבוד שבת, כדמשמע בנזיר (דף ה׳ ע״א) וכמ״ש הרב אליה רבה [סק״ח], וכן לקוץ הצפרנים בערב שבת. ואם יש צורך להסתפר ביום חמישי או ליטול הצפרנים שהוא ערב חג השבועות וכיוצא, אם ר״ח ביום הששי לנוהגים, או צורך אחר, שפיר דמי, ואין לחוש למ״ש איזה אחרונים כמבואר למעיין בדבריהם ואין להאריך. ועיין מה שכתב הרב אליה רבה [שם]. ודוק. (מחזיק ברכה – סק״ו)

סז) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו׳. כתב בט״ז (סק״א) מצוה וכו׳, ועוד דאין לובשים אותם בערב שבת. רצונו לומר, אם יכבס בערב שבת לא ילבש אותו בערב שבת דקשה הוא ללובשו מיד. כ״כ הפרי מגדים [משבצות זהב סק״א]. (שמן המאור)

סח) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו׳. ציינתי בבאר שבע[61] דברי הרמ״א בדרכי משה, גלוח צפרנים שרי מיום רביעי ואילך, וכן משמע בתשובת בית יעקב (סימן מ״ח).
(מאורי אור חלק עוד למועד – דף קס״ח ע״א)

סט) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו׳. לענין תגלחת ביום חמישי, הרב בית יעקב בתשובה (סימן מ״ח) נשאל על זה, אם יש סמך למה שנוהגין המדקדקים שלא לגלח הראש ביום חמישי כדי שלא יבא יום שלישי לגילוחו ביום השבת, והשיב, שכן ראה בספר מטה משה [סימן תי״א] שכתב בשם ספר הגן, שהיה מקפיד שלא ליטול הצפרנים ולגלח ביום חמישי. והרב ז״ל דחה זה מדאמרינן בתענית (דף ט״ו ע״ב) במתניתין, אנשי משמר ואנשי מעמד אסורים מלספר וכו׳, ובחמישי מותרים מפני כבוד השבת, ופירש״י [ד״ה בחמישי], שרוב בני אדם נוהגים להסתפר בחמישי ולא בערב שבת מפני הטורח. אלמא דליכא איסור להסתפר בחמישי. ע״ש. ויש להביא עוד ראיה מברייתא במסכת סנהדרין (דף כ״ב ע״ב) דקתני, המלך מסתפר בכל יום שנאמר ״מלך ביופיו״ וכו׳ [ישעיה ל״ג, י״ז]. ואם איתא דאין השער מתגדל אלא ביום שלישי לגילוחו, אמאי הוצרך לגלח בכל יום, ולא היה צריך לגלח אלא אחר שלשה ימים, ומזה מוכח דהשער מתגדל בכל יום, ומשום הכי המלך מגלח בכל יום. ואפשר לומר, דאע״פ שהשער אינו גדל אלא ליום שלישי, מ״מ מגלח בכל יום להסיר העפרורית שבראשו שהוא מתהווה בכל יום ואיכא יפיו בזה.

הערות וציונים

60. נדפס לעיל אות ס״ב. **61.** נדפס לקמן אות צ״ג.

אוצר ההלכה

והנה הרב בית חדש ז"ל בסימן ר"ס [אות א'] כתב בשם רש"ל [בהגהות הטור] וז"ל: ויטול צפרניו כל ערב שבת, ומצוה להסתפר לכבוד שבת ויו"ט ואפילו מצפרא דערב שבת, דמנכרא מלתא דליקרא דשבת קעביד, אבל ביום חמישי לא מנכרא יקרא דשבת. ובנטילת צפרנים, יש טעם בדבר על מה שאין נוטלים ביום חמישי. ע"ש. הרי דבתגלחת פשיטא ליה דשרי להתגלח ביום חמישי, אלא משום דלא מנכרא דליקרא דשבת. ועיין להרב ט"ז [סק"א], שאחר שהביא לשון רש"ל הלזו כתב וז"ל: ומה שיש טעם לנטילת צפרנים, שמעתי הטעם, משום דדרך הצפרנים והשער לצמוח ביום השלישי, ועל כן גם גילוח השערות אין לעשות ביום חמישי. ע"ש. וצ"ע, שהרי מדברי רש"ל מבואר דיכול לגלח ביום חמישי אי לאו משום דלא מנכרא דליקרא דשבת, ונטילת צפרנים כתב דיש טעם ואנחנו לא נדע. ושו"ר להרב שכנה"ג [הגב"י סק"א][62] דפשיטא ליה מלתא דביום חמישי אין לאסור כלל. ע"ש.

ואגב אורחין ראינו להרמב"ם בפ"א מהלכות ביאת מקדש [דין י"ב] שכתב, דאנשי משמר אסורים לספר ולכבס בשבתן וכו'. ומרן הכסף משנה [שם] כתב: בפ"ב דתענית, ומסיים שם במשנה ובחמישי מותרים מפני כבוד השבת. ואיני יודע מפני מה השמיטה רבנו. ע"ש. והרב משנה למלך שם כתב עליו וז"ל: דכבר כתב רבנו דין זה לעיל [סוף פ"ו מהלכות כלי המקדש]. ע"ש. ונראה דכוונת מרן, משום דשם הרמב"ם לא כתב אלא אנשי מעמד אסורים וכו', ובחמישי מותרים מפני כבוד השבת וכו'. הרי שלא כתב אלא אנשי מעמד, וקושיית מרן היא על אנשי משמר, דהכא כשכתב דאנשי משמר אסורים מלספר וכו', היה לו לכתוב ג"כ דמותרים לספר בחמישי מפני כבוד השבת וכמ"ש גבי אנשי מעמד. (די השב – סימן ז')

ע) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו'. בענין תגלחת ביום חמישי עיין למרן החבי"ב ז"ל בשכנה"ג [הגב"י [סק"א]][63] ויתר האחרונים ז"ל, ומ"ש הרב הגדול חיד"א ז"ל בברכ"י לעיל [סימן רל"ב [סק"ג]], ומה שכתבתי אני הדל ס"ט שם [אות ג'] בס"ד.

(פתח הדביר ח"ג – סק"ז)

עא) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו'. על מה שכתב השכנה"ג [בסק"א][64], ואף דגרסינן בפרק מרובה כו'. נ"ב: משנה שלימה שנינו בריש פ"ב דתענית [ט:] לענין המשמרות ובחמישי [מתירין] [מותרין] מפני כבוד השבת, ופירש"י [ד"ה ובחמישי], שרוב בני אדם נוהגים להסתפר ביום חמישי ולא ביום ששי מפני הטורח. ע"כ מ"כ מכ"י להרמב"ם אחי וראש מהרמ"ז זיע"א.

(דברי מנחם – הגה"ט סק"ו)

עב) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו'. נ"ב: עיין מה שכתב שם הבאה"ט [בסק"ב] משם הט"ז [סק"א], דאין להסתפר ביום חמישי מפני שגדלין בשבת, ודחאה הרב הנזכר מהא דאנשי משמר דהיו מסתפרין ביום חמישי [תענית ט:]. יע"ש. והרב מלך שלם בליקוטיו [דף קנ"א ע"ג] כתב, דממ"ש התוס' פ"ב דתענית [דף טו"ב ע"א ד"ה ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת] יש להביא ראיה דמותר להסתפר ביום חמישי. יע"ש.

(א"ה, לא ידעתי מאי ראיה מצא הרב מלך שלם הנ"ל מדברי התוס' הנ"ל להתיר להסתפר ביום חמישי יותר מדברי המשנה והש"ס שלשם, דהא המעיין יראה דהתוס' שלשם לא באו אלא לפרש פשט דברי הש"ס כדרכן במסכת תענית, דשם איתא בש"ס על מאי דאמרו במתניתין שם ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, מאי טעמא, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כדי שלא יכנסו למשמרתן כשהם מנוולים. ע"כ. ופירשו שם בתוס' דמאי טעמא אין מותרין להסתפר בכל ימי השבוע כי אם ביום חמישי, כדי שלא יכנסו וכו', ולא ימתינו מלהסתפר עד יום חמישי. הרי מבואר דאין ראיה דמותר להסתפר ביום חמישי אלא מדברי המשנה שאמרו ובחמישי מותרין וכו', וכבר הביא ראיה זו הרב מג"א ז"ל בסימן זה [ריש הסימן], ועוד ממתניתין דפרק בתרא דתענית [כו:] על שבוע שחל תשעה באב להיות בתוכה, דאמרו שם ג"כ ובחמישי מותרין וכו', להקשות על דברי רש"ל [בהגהות הטור] דאסר להסתפר ביום חמישי, והביא דבריו הרב יד אהרן [הגב"י][65], והרב באה"ט [סק"ב] בסימן זה. ואם יש לדחות על דברי המתניתין הנ"ל כמ"ש המג"א, ג"כ יש לדחות על דברי התוס' הנ"ל כמו שיראה המעיין. וצ"ע). (יקהיל שלמה)

עג) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו'. עיין באר היטב ושערי תשובה [סק"ב] אם מותר לגלח ביום חמישי. ועיין בתוספת שבת כאן [סק"ג], ובספר שושנים לדוד בפ"ב דתענית [משנה ז'] מובא בזכור לאברהם הלכות שבת [אות ג' ערך גילוח], ובספר שלחן עצי שטים בדיני ערב שבת [סימן ה' סעיף י"ב] ובשו"ת די השב [סימן ז'][66] שהסכימו כולם דמותר לגלח ביום חמישי.

ובענין התגלחת ונטילת צפרנים בר"ח, עיין באה"ט [סק"ב] ובשו"ת חסד לאברהם הספרדי [סימן ט"ז]. ועיין בסידור דרך החיים בדיני ערב שבת, שכתב דאסור ליטול צפרנים ולגלח בר"ח אפילו כשחל ביום ערב שבת קודש. וכ"כ בקצור שלחן ערוך [כלל ע"ב סימן י"ד]. אמנם בשו"ת אלף המגן [סימן י"ב] האריך לחלוק עליהם, ומסיק דלא מיבעיא במי שנוהג ליטול צפרנים בכל ערב שבת דודאי יכול ליטלם אף בערב שבת זה שחל בו ר"ח, אלא אף הנוהג ליטול בערב שבת אחת לשתי שבתות מפני שאין צפרניו גדולים כל כך, המיקל גם בכה"ג לא הפסיד, ואולי נקרא גם זריז ונשכר לקיים מצותו לכבוד שמים מפני כבוד שבת. יעו"ש.

הערות וציונים

62. נדפס לעיל אות ס"ב. **63.** נדפס לעיל אות ס"ב. **64.** נדפס לעיל אות ס"ב. **65.** נדפס לעיל אות ס"ד. **66.** נדפס לעיל אות ס"ט.

אוצר ההלכה

ומ"ש בבאה"ט [שם] בשם תולעת יעקב הטעם דנשים שעוברין על צפרנים סכנה שמא תפיל וכו', עיין בספר כרם שלמה שכתב, דאם מכנשן לחדר אחר לית לן בה, אבל באותו חדר למקום אחר מפקפק באליה רבה [סק"ז] אי מהני. ע"ש. ועיין עוד בכרם שלמה, דאבל שחל יום שלשים שלו בשבת, אעפ"י שמותר לו לרחוץ בערב שבת כדאיתא ביו"ד (ס"ס ת' [בהגה]) אבל ליטול הצפרנים בסכין אסור בערב שבת, דאילו רחיצה הוא תוך שלשים מצד המנהג, אבל נטילת הצפרנים הוא מצד הדין. עיין בשו"ת פנים מאירות ח"ב (סימן קמ"ח). ועיין תוספות מועד קטן (דף י"ט ע"ב ד"ה הלכה) דאם חל שלשים בשבת שאינו מגלח בערב שבת. (ארחות חיים – ספינקא – סק"ג)

עד) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו'. עוד הביא לנו הרב מג"א [ריש הסימן] משם ספר מטה משה [סימן תי"א] שכתב בשם [ספר] הגן, שלא ליטלן ביום חמישי מפני שגדלין בשבת. ומה שתמה הרב אדני פז ז"ל[67] מה בכך אם גדל וצמח בשבת בידי שמים וכו'. עש"ב. אחר המחילה לא דק, דמה שאמרו שלא ליטלן ביום חמישי מפני שגדלין בשבת, ר"ל, כיון דקוצצין להסיר המותרות, אין זה מכבוד שבת ששוב באותו יום יתחילו לצמוח המותרות כדפירש הרב מחצית השקל ז"ל. וכן ראיתי להרב פרי מגדים בחלק משבצות זהב כאן (סק"א) שכתב וז"ל: ומ"ש הט"ז ביום חמישי שיהיה זה בשבת, עיין אליה רבה [ס"ק] ה' כתב, דהטעם כיון דצומח בשבת א"כ אין זה תיקון כבוד שבת שחוזר לצאת. יע"ש. וזה ברור, ולק"מ כל מה שהקשה בזה הרב אדני פז, ואדרבא עליו יש לתמוה שלא עיין יפה. ומה שקשה הוא על דברי מורנו הרב שכנה"ג (באות א')[68] דמספק"ל איזה עדיף, לגלח וליטול צפרנים ביום חמישי לכבוד שבת ולא ביום ששי שגורם גידול ביום השבת, או לגלח וליטול צפורנים ביום ששי עדיף דמיחזי טפי לכבוד שבת, והביא מה ששמע מרבו מהר"ר צמח הנרבוני דעדיף וכשר הדבר להסתפר ביום חמישי מלהסתפר ביום ששי, שאם יסתפר ביום ששי גורם גידול שער בשבת שהשער מתחיל לגדל מיום שני לתספורת. יע"ש. דמה בכך שיצמח השערות בשבת, דאינו רק בידי שמים ומה איכפת לן בזה, כי על כן נראה דעדיף לגלח וליטול הצפרנים ביום ששי, אי משום דמיחזי טפי שעושהו לכבוד שבת ואי משום שיכנס לשבת מהודר טפי, דמטעם זה מלך מסתפר בכל יום משום מלך ביופיו. ויע"ש להרב עצמו שהעלה כן ושכן היה מנהגו כיעש"ב, ולהרב אדני פז שם. ועמש"ל בסימן רס"ב (אות ב').
(יפה ללב ח"ב – סק"ד)

עה) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו'. כתב הט"ז (סק"א), דדרך השערות והצפורנים המגולחין להתחיל לצמוח ביום השלישי על כן אינו נכון שיהיה זה ביום השבת. עכ"ל. אין האיסור בשביל התחלת הצמיחה, דהרי מותר זה בזריעה ובכמה דברים, אלא שניכר ההצמחה ואין זה כבוד שבת. אבל באמת מתחילין לצמוח תיכף, ומשום הכי מלך מסתפר בכל יום [סנהדרין כב:], וכן אנשי מעמד שא"א להם בערב שבת מסתפרין ביום חמישי [תענית טו:] וכמו שכתב במג"א [ריש הסימן], ודלא כהיד אהרן [הגב"י][69] שנתקשה בזה. (חבל יוסף – גנזי חיים)

עו) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו'. כתב במג"א (ריש הסימן), ואפשר דמ"מ מצוה מן המובחר בערב שבת, אלא שאנשי מעמד לא היו פנויים בערב שבת. עיין בתשובת עמודי אש (סימן ה') שתמה על זה. (מגיני חיים)

עז) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו'. כתב הט"ז (סק"א), שמעתי הטעם דדרך השערות והצפרנים המגולחים לצאת ביום שלישי שאחר הנטילה וכו'. מהפלא הלא אנשי המשמר היו מגלחים ביום חמישי (תענית דף ט"ו ע"ב), ועיין בפסחים (דף נ"ה ע"א) ובירושלמי כלאים (פ"ב ה"ב) שהרכבה קולטת לשלשה ימים, ולטעם זה יאסר ג"כ בחמישי בשבת. ויעוין בירושלמי דמאי (פ"ז ה"ד) על אמרם אדם עומד מערב שבת ואומר הרי זה תרומה למחר, הרי כי אם אינו עושה מעשה בשבת מותר, ויעוין במנחת חינוך (מצוה רצ"ח אות ח' ד"ה והנה). וגם הנה נודע מהמציאות שהשערות מתחילות מיד לצמוח, ועיין (בפס') [בספר] שופטים (ט"ז, כ"ב) "ויחל שער ראשו לצמוח כאשר גלח"[70]. ושמעתי טעם מפני שיום ששי הוא יום איד לישמעאלים ודרכם לגלח לכבודו ביום חמישי, לכן הקפידו על זה חכמי המערב, דוגמת דברי הרמ"א לקמן (סימן תקפ"א סוף סעיף ב'). (נפש חיה – מרגליות)

עח) שם ולגלח הצפרנים בערב שבת הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו'. כתב מג"א (ד"ה כתב הב"ח) וז"ל: יש לספר בערב שבת ולא ביום חמישי כו', וצ"ע דמשנה שלימה שנינו כו', ואפשר דמ"מ מצוה מן המובחר בערב שבת כו', ויש מקומות שאין מגלחין בר"ח אפילו חל ביום ששי שכן צוה ר"י חסיד [בצוואתו סימן מ"ח]. עכ"ל.

והנה מה שכתב בסוף דבריו ויש מקומות וכו', יש לפרש דקאי אדברי הרמ"א שכתב ואם היו שערות ראשו גדולות מצוה לגלחן, ועל זה הביא בשם כנסת הגדולה [הגב"י][71], דאם חל ר"ח ביום ששי אין מגלחין משום צוואת רבי יהודה החסיד. אלא דאם נפרש כן אינו מדוקדק מה שכתב ויש מקומות בוא"ו, דהא לא קאי אדלעיל במה שדן אם הוא דוקא בערב שבת או ביום חמישי. גם אינו מדוקדק מה שדן אח"כ בדברי המחבר שכתב דמצוה לגלח צפרנים בערב שבת, מה שכתב בשם מגיד מישרים

הערות וציונים

67. נדפס לעיל אות ס"ג. **68.** נדפס לעיל אות ס"ב. **69.** נדפס לעיל אות ס"ד. **70.** מיהו עיין לרד"ק ולהרב מצודות דוד מה שפירשו בפסוק זה. ודו"ק. **71.** נדפס לעיל אות נ"ז.

אוצר ההלכה

[משלי כ״ג, ו׳], ומה שכתב בשם מטה משה [סימן תי״א] על זה, דכל זה קאי אדברי המחבר הנ״ל ואמאי הקדים להוסיף על דברי הרמ״א שהובא אח״כ בפנים.

ולפיכך נ״ל לפרש דהמג״א קאי אדלעיל, שכתב, דהא דכתבו המחבר והרמ״א דמצוה לגלח בערב שבת הוא למצוה מן המובחר, אבל אם מאיזה טעם שהוא לא יכול לעשות בערב שבת יכול הוא להקדים ביום חמישי, וזה נמי לכבוד שבת, ולזה מביא ראיה מיש מקומות שאין מגלחין בר״ח אפילו חל יום ששי אלא מגלחין ביום חמישי, ואלמלי לא היה זה לכבוד שבת לא היינו חוששין לצוואתו, דשומר מצוה לא ידע דבר רע, ועל כרחך משום דאפילו מסתפר ביום חמישי נמי יקיים כבוד שבת, ומשום מצוה מן המובחר לא דחינן צוואתו.

ויצא לנו לפ״ז דין מחודש, דבאם ר״ח חל ביום חמישי וביום ששי דאז אם לא ירצה להסתפר בר״ח על כרחו יצטרך להסתפר ביום רביעי, וזה ודאי דלא הוי לכבוד [שבת], וא״כ יהא צריך לגלח בערב שבת משום מצוה מן המובחר.

ולכאורה היה אפשר לדייק דלא כמו שכתבתי להתיר מדכתב המג״א לקמן (סימן תצ״ג ס״א (בסק״ג) [בסק״ב]) וז״ל: מיהו כו׳ וכשחל ר״ח בשבת מותרין הכל לישא באותו שבת (ב״ח ומנהגים). עכ״ל. וזה ודאי דכוונתו לאותו ערב שבת, דבשבת בלא״ה אין נושאין נשים, ועל כרחך צריך לומר דכוונתו כמו שביאר במשנ״ב (סק״ה) משום שעיקר הסעודה תהיה בשבת ואית ביה תוספת שמחה שבת ור״ח. וע״ש. והנה המשנ״ב שהעתיק דין זה שם כתב בזה״ל: יש להתיר להסתפר בערב שבת מפני כבוד השבת וגם לישא אשה בו ביום וכו׳. אבל המג״א שהשמיט תספורת ולא הזכיר רק נישואין, לכאורה משמע דס״ל דתספורת אסור בלא״ה משום צוואת רבי יהודה החסיד הנ״ל. אבל לפענ״ד אין זה מוכרח, דלא הזכיר אלא נשואין משום דקאי אדברי הש״ע בסעיף א׳, ועדיין לא הוזכרה תספורת לאיסור. ודו״ק שם. והרי כל האחרונים הזכירו גם תספורת להיתר, ובעל כרחך ר״ח אייר לעולם הוא שני ימים וא״א שיהיו שבת וראשון[72], וע״כ שהם ששי ושבת ואיך יגלח בר״ח, ועל כרחך מכיון דא״א לגלח ביום חמישי, מותר לו לגלח בר״ח מכיון שהוא לכבוד שבת. ודו״ק. (אמת ליעקב)

עט) שם הגה ואם היו שערות ראשו גדולות. עיין לרש״י בחומש פרשת אמור בפסוק ״את ראשו לא יפרע״ [ויקרא כ״א, י׳], שכתב, ואיזהו גדול פרע יותר משלשים יום. יע״ש. (יפה ללב ח״ג – סק״ג)

פ) שם הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו׳. כתב הרב מור וקציעה, מי שהוא חלוש הטבע והוא נשוי שיש לו לקיים מצות עונה, הוא לא יסתפר בערב שבת, מפני שתגלחת מחלשת כדאיתא בגמ׳ בבכורות[73]. אין צריך לומר בימות החורף דצריך כל אדם למעט בגילוח הראש לגמרי, ביחוד בארצות הללו הצפוניות. ויש קצת ראיה דאפילו הלל הנשיא לא היה מגלח בערב שבת וכו׳. זת״ד. ועוד הביא שם, דאפילו הכהנים לא היו צריכים להסתפר אלא משלשים יום לשלשים יום. יע״ש. ועתה בדורינו זה לא נשאר האי מלתא כי אם לת״ח בלבד, דפירש רש״י (ביומא דף ע״ב)[74] דהם תשושי כח, והם לפרקים משבת לשבת דוקא, אך שאר אינשי רבו משערות ראשם, וכמעשיהם בשבת כך בחול. עכ״פ אזהרה שמענו מרז״ל, דלא יתן שום שער משערו על האש לשרוף, כי גורם לקבור את בניו בר מינן. ורבים נותנים שערות זקנם הנתלשים בתוך הספר, וגם זו לא נכון הדבר, אלא ישליכם למקום מוצנע. (רוח חיים – סק״ב)

פא) שם הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו׳. וכ״כ הרב ארחות חיים (דף ס״א ע״ד [הלכות שבת סדר תפלת ערב שבת סימן י׳]) וז״ל: ולגוז שערותיו וצפורניו כי היכי דליגזו ליה חובותיו דהיינו עוונותיו. כיע״ש. ובזה יפה כתבתי בח״ב (דף י״ב ע״ג אות ז׳)[75] משם המקובלים, שהמתרשלים מלהגלח בערב שבת בלי אונס ניכר שראויים לעונש, מצד חובותיו שעוונותיו על עצמותיו כל זמן דלא ליגוז צפורניו (ושערותם) [ושערותיו], שבגילוחם הוא נקי וכר כמדובר.

ועיין לעט״ר מורנו הרב רוח אפינו אבי התעודה בספר רוח חיים לקמן בסימן תקס״ו (אות ד׳), שכתב וז״ל: הרב טורי אבן הכריח ממה שאמרו בראש השנה (דף ח״י ע״ב), דבתענית צבור אסור בתספורת, ותמיה ליה למה השמיטוהו הפוסקים[76]. וכן הביא הרב כרם שלמה [סימן תקס״ז]. יע״ש. ולפ״ז כשחל להיות עשרה בטבת בערב שבת, ראוי להזהר שיסתפר ביום חמישי או לא יסתפר אם אינו נוהג בכל שבוע. ולי נראה דכבוד שבת אלימא, וכיון דמעשיו לשם שמים לכבוד שבת לא קפדינן, דבר הלמד מדין תשעה באב, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת[77]. יע״ש[78]. וכן המנהג דלא קפדינן ומסתפרין אף אם חל עשרה בטבת בערב שבת, בשגם מי שדרכו להסתפר בכל ערב שבת דאין לשנות מפני כבוד השבת, אכן מי שדרכו להסתפר בכל שבוע ביום חמישי שאין לו שהות ביום ששי ואירע שבעה עשר בתמוז או תענית אסתר ביום חמישי יזהר שלא יסתפר בו ביום, ומרדכי שנסתפר ביום תענית ציבור [מגילה טז.] שאני, שהיה משום כבוד מלכות, דאפילו ביו״ט דאורייתא הותר כדמצינו ביוסף כמו שאמרו ז״ל [ראש השנה י:][79]. (יפה ללב ח״ג – סק״ב)

הערות וציונים

72. עיין סימן תכ״ח ס״ב. **73.** במור וקציעה הוצאת מכון ירושלים כתבו דצ״ל ברכות (נז:). ע״ש. **74.** לא מצאנו שם. ובראש השנה (טז.) בד״ה אקצירי פירש רש״י כן. ומקורו מנדרים (מט:). ע״ש. **75.** נדפס לקמן אות פ״ד. **76.** ל״מ שכתב כן, אדרבה הקשה שם על מאי דאמרינן דר׳ יהושע ירד וסיפר, דאטו תענית צבור אסור בתספורת, והניח בקושיא. ע״ש. ומשמע דפשיט״ל דשרי, היפך דברי הרב כאן. אלא שהרב כרם שלמה הכריח כן, וכתב שהטורי אבן תמה מדוע השמיטו הפוסקים, ולפנינו בטורי אבן ליתא לתמיהה זו. וצ״ע. **77.** עיין תענית (טו:). **78.** עד כאן דברי הרב רוח חיים. **79.** שם מבואר שיוסף יצא מבית האסורים בראש השנה, וכתוב בתורה שבו ביום התגלח לכבוד המלכות.

אוצר ההלכה

פב) שם הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו׳. משמע דאין מצוה לגלח בכל שבוע כי אם אחר גדל פרע שער ראשו, ועיין מה שכתבתי בנדפס [סק״ג][80], והכל לפי האדם. ומ״ש מורנו הרב מדרש תלפיות (ענף גילוח דף פ״ט ע״ב) אסור לגלח ביום חמישי, קשה, הא אנשי משמר היו מסתפרים ביום חמישי [תענית טו:]. ועיין באה״ט (סק״ב). ומ״ש עוד אסור לגלח ערב שבת אחר חצות שהוא עת זמן מנחה גדולה. אמר המאסף, הכוונה לומר באותה שעה שהוא עת מנחה גדולה לא יגלח אבל אח״כ יגלח. ע״כ. ממ״ש בספר נגיד ומצוה (דף ג״ן ע״א) [עמ׳ קי״ג ד״ה תמיד], תמיד היה נזהר מורי ז״ל שלא לגלח אחר חצות שהוא עת מנחה גדולה, ואפילו בערב שבת היה נזהר מאד. ע״כ. נראה דאחר חצות אין להסתפר כלל, והיה טעמו, משום דכד מטא שעתא דצלותא דמנחה דינא תקיפא שלטא וכל דינין מתערין כדאיתא בזוהר [יתרו דף פ״ח ע״ב], ולכך טוב שלא יהיו מסתפרין בזמן שדינין מתערין. וכן משמע ממ״ש אאמו״ר בספר כף החיים (סימן כ״ז אות י״ב). יע״ש. ועיין מה שכתבתי בח״ב (דף י״ב ע״א וב׳)[81].[82]

(יפה ללב ח״ג – השמטות דף קס״ד ע״א סק״ב)

פג) שם הגה ואם היו שערות ראשו גדולות וכו׳. עיין מה שכתבתי בח״ג (אות ב׳ דף ט׳ ע״ד)[83]. אכן מי שדרכו להסתפר בכל שבוע ביום חמישי שאין לו שהות ביום הששי, ואירע צום גדליה או תשעה באב או י״ז בתמוז או תענית אסתר ביום חמישי שלא להסתפר כן כתבתי. הן עתה הדרי בי בתענית אסתר, דלא דמי לשאר תעניות הנזכרות, וכמו שאכתוב לקמן בסימן תרפ״ו (ס״ב בהגה [סק״ב]). (יפה ללב ח״ו קמא – סק״א)

פד) שם הגה ואם היו שערות ראשו גדולות מצוה לגלחן. עיין למורנו הרב בשכנה״ג שם (באות א׳)[84] שכתב, שצריך ליזהר בתגלחת הראש בכל ערב שבת במקום שנוהגין להסתפר בכל שבוע מק״ו מגילוח צפרנים. וכ״כ הרב חסד לאלפים (אות ב׳), וגם הרב חמדת ימים בפ״ג (דף כ׳ ע״ב ודף כ״א ע״א) [דף י״ט ע״ב ד״ה והנה] והרב חסד לאברהם טובייאנה (דף צ״ב ע״א) החמירו בזה, וכתבו, שהמתרשלים מלהגלח בערב שבת בלי אונס ניכר שראויים לעונש, ועליהם נאמר ״ובוזי יקלו״. עיין עליהם. וגם יש קצת ראיה דיש לגלח בכל ערב שבת שכן מצינו בבני מלכים שמגלחים מערב שבת לערב שבת כדאיתא בפ״ק דנזיר (דף ה׳ ע״א), ותנן בסוף פרק י״ד דשבת, כל ישראל בני מלכים הם. ועיין באליה זוטא (סק״ג) ובשו״ת יד אליהו (סימן ל״ב).

(יפה ללב ח״ב – סק״ז)

פה) שם הגה ואם היו שערות ראשו גדולות מצוה לגלחן. משמע כמו שאמרו במדרש רבה פרשת נשא (פ״ט דף כ״ה ע״ב [פסקא כ״ד]): רבי נהוראי אומר מגלח אחת לשלשים יום, יליף ליה מכהנים שנאמר בהם ״וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו״ [יחזקאל מ״ד, כ׳], ויותר משלשים יום הוי פרע, וגבי כהנים מ״ט אין רשאין לגדל פרע משום כבוד, הכא נמי איכא כבוד, והוא הדין הכא דאיכא כבוד שבת. ועיין בח״ג (אות ג׳ דף ט׳ ע״ד)[85]. ולא כדאיתא התם רבי יוסי אומר מגלח מערב שבת לערב שבת שכן מצינו בבני טבריא ובני צפורי מגלחין מערב שבת לערב שבת. ע״ש. דא״כ היה לו למור״ם לכתוב כאן הגה גם מצוה לגלח ראשו בערב שבת כמו שנוהגים בני טבריא ובני צפורי כנזכר. ועיין מה שכתבתי בח״ב (אות ז׳)[86].

וזאת לפנים בח״ב (אות ו׳ דף י״ב ע״ג)[87], הנה הבאתי מה שכתב הרב עיון יעקב בחידושיו לנדה (שם) שערות אדם יוכיח שאין מקפידין עליהן לשורפן כו׳. יע״ש. עתה ראיתי אור גדול מנורת זה אב בספר עיני כל חי (שם דף קס״ט ע״א), די מלכא תמה עליו איך נעלם מיניה דשערות לא יתכן לשורפן כו׳. עש״ב. ועיין מה שכתבתי בח״ג ביורה דעה (סימן קי״ו אות כ״ג דף ל׳ ע״ד). ולכאורה קשה ממה שאמר הכתוב ביחזקאל (סימן ה׳, [א׳-ב׳]) ״ואתה בן אדם קח לך חרב חדה תער גו׳ והעברת על ראשך גו׳ שלישית באור תבעיר גו׳ והשלישית תזרה לרוח״. אך רש״י שם [פסוק ג׳] אחר סמוך שכתב וזרה אותם, כתב ז״ל:[88] מכאן רמז שכל המסתפר שערו לא יזרוק אותם אלא יגנוז אותם שכל מה שנאמר במקראות הללו הוא לרעה. יע״ש. ומינה נשמע דהוא הדין שלא ישרוף אותם. ועיין נמי בספר רפואה וחיים למאר״י טב מני״ר מרן אבא זלה״ה (דף ס׳ ע״ב אות ר״ל). וא״כ מ״ש הרב יד נאמן [דף י״ד ע״א] שערות הזקן לאו דוקא. ובלאו הכי אין טוב לשרוף לא שערות ולא צפורנים שריחם עושה רע ושני״ם [ושומר נפשו ירחק מהם].

וזה שכתב רש״י שם ביחזקאל (סימן ה׳, [ג׳]) בפסוק ״ולקחת משם מעט במספר וצרת אותם בכנפיך״, מכאן רמז שכל המסתפר שערו לא יזרוק אותם אלא יגנוז אותם, עיין להרב החזקוני פרשת נשא בפסוק ״וגילח הנזיר גו׳ את ראש נזרו ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש״ גו׳ [במדבר ו׳, י״ח] שכתב וז״ל: לפי שהוא קדוש, כמו שכתוב למעלה ״קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו״ [שם פסוק ה׳], לכך ראוי לשרפו פן יכשלו בו בני אדם. יע״ש. ש״מ דבשער ראש דעלמא שאינו קדוש ליכא קפידא אם יזרוק אותן, ואין צריך גניזה כל שכן שריפה. ומ״ש בספר עיני כל חי (דף מ״ה סע״א): אלא דאכתי יש להתבונן, דהשורף שערותיו קובר את בניו ב״מ, ואיך התורה אמרה ״ונתן על האש״, ואולי להורות דשומר מצוה לא ידע דבר רע. וכן הגם הלום שם בדף קס״ט ע״א על מ״ש הרב עיון יעקב ז״ל, שערות אדם יוכיחו שאין מקפידין עליהן לשורפן, כתב ז״ל: והוא חידוש בעיני איך נעלם מיניה דמר דשערות לא יתכן לשורפן אלא לגונזן דוקא, כי ב״מ גרמא דנפיל דקובר את בניו ח״ו כנודע. כנ״ל. ונעלמה מעיני כל חי שלא אמרו שהוא קשה לקבור בניו ב״מ כי אם

הערות וציונים

80. ונדפס לעיל אות ע״ט. **81.** נדפס לעיל אות מ״א. **82.** עיין שו״ת יחוה דעת ח״ד (סימן כ׳). **83.** נדפס לעיל אות פ״א. **84.** נדפס לעיל אות ס״ב. **85.** נדפס לעיל אות ע״ט. **86.** נדפס באות הקודמת. **87.** נדפס לעיל אות מ״ב. **88.** ראה הערה 34.

סימן רם סעיף א

אוצר ההלכה

בשערות הזקן דוקא, כמו שכתבתי שם בח״ג ביו״ד (סימן קי״ו אות כ״ג). וכל יקר ראתה עינו להרב יד נאמן ז״ל מדציינו, ואיך תלי תניא בדלא תניא. וצ״ע. (יפה ללב ח״ה – סק״ד)

פו) שם הגה ואם היו שערות ראשו גדולות מצוה לגלחן. נ״ב: סמך לזה נ״ל מהמכילתא פרשת בשלח [מסכתא דשירה פרשה ב׳], רבי אומר ערב שבת היה מגלח, שכן דרך מלכים כו׳. וישראל בני מלכים הם, כדאיתא בבבא מציעא (דף קי״ג ע״ב). (המאיר לארץ – סולובייצ׳יק)

פז) שם הגה ואם היו שערות ראשו גדולות מצוה לגלחן. נראה שיש להביא מקור לזה מן הש״ס מהא דאיתא בשבת (דף ט׳ ע״ב), לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה, וברש״י שם [ד״ה עד שיתפלל] הקשה, דבאמת הא אפילו בחול נמי. וע״ש מה שכתב. אבל הר״ן [א. ד״ה ומקשו] כתב וז״ל: י״ל דתנא בעי למנקט סדורא בדברים האסורים בערב שבת ובתר הכי בשבת עצמה כו׳, והיינו נמי שהתחיל לשנות לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה אע״פ שאינו מאיסורי שבת כלל לפי שהוא יותר מבעוד יום וכו׳. ע״ש. ונראה שמכאן יש לדקדק דמצוה להסתפר בערב שבת. (אמת ליעקב)

פח) שם בהגה לגלחן. כתב בספר ילקוט ראובני (פרשת וירא דף מ״ג ע״ב) משם סודי רזא, מגלחין הצואר כדי שתהא רצועה (של תפילין של ראש) על בשרו. יע״ש. ובמקום שאין ספר ישראל בקי לספר כראוי נהגו להקל להסתפר מהגוי בקי וכמ״ש ביורה דעה (סימן קנ״ו סעיף א׳). יע״ש. וכ״ש אם הוא אדם חשוב שיבוא הגוי לביתו וה׳ן איש מאנשי הבית שם בבית דליכא למיחש כלל. וכתב בספר פלא יועץ באות גימל (ערך גילוח), שאם נוהג להסתפר ע״י גוי שלא יתגלח אלא מט״ו לט״ו[89] לבחור הרע במיעוטו, וכן הוא היה נוהג כיע״ש. וכן מנהגי. ויאמר קודם הגילוח ״ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו״ [בראשית א׳, כ״ז]. כיעש״ב. (יפה ללב ח״ח – סק״א)

פט) שם בהגה לגלחן. ראיתי לעורר כאן על מ״ש בספר רוח חיים [סק״ב][90] מובא בכה״ח [סקי״ב] שכתב, ולא יתן שום שער משערו על האש לשרוף, כי גורם לקבור בניו ב״מ ח״ו. והוסיף בעל כה״ח: ולא ראיתי נזהרין בזה ושומר פתיים ה׳. ע״כ. והנה ביחזקאל (סימן ה׳, [ג׳]) כתב רש״י על הפסוק ״ולקחת משם מעט במספר, וצרת אותם בכנפיך״, וז״ל[91]: וצרת אותם, מכאן רמז שכל המסתפר שערו לא יזרוק אותם אלא יגנוז, שכל מה שנאמר במקראות האלו הוא לרעה (סוד מישרים). עכ״ל רש״י. והנה עתה הולכין אצל הספר להסתפר, והספר נוטל השערות ומשליכם לאשפה ואין נזהרים כלל לגונזם, וצריך לומר נמי בזה ״ושומר פתיים ה׳״. והנה במסתפרין בביתם ונוטלים השערות ומשליכם לבית הכסא, אפשר שזה מקרי גניזה, דהעיקר שלא יזרקם, אבל לזרקם לאשפה ודאי לאו גניזה הוא. ואולי מה שנוטלים השערות וכורכים בנייר זה הוי כגנוז, ואף שאח״כ יתיר הכריכה, מ״מ שוב לא יזיק כיון דמעיקרא היו כרוכין וגנוזים, דומה למה שאמרה הגמ׳ (מועד קטן דף י״ח ע״א) בצפרנים דאי אשתנו מההוא דוכתא דהוי מעיקרא תו לא מזקי, ועכ״פ הנח להם לישראל וכו׳ כי לא יאונה להם רע ונגע לא יקרב באהליהם, בפרט שמסתפרין לכבוד שבת ויו״ט ומקיימים בתספורת מצות ״לא תקיפו״ ״ולא תשחית״, ולא יניחו בלוריות ומקיימין מצות ״ובחוקותיהם לא תלכו״, ועוד כמה מצוות שמגינות עליהם שלא יבוא תקלה להם ולא יוזקו ח״ו משום דבר, וגם הנזיר שרף שערות ביום תגלחתו תחת דוד השלמים. (שלחן אש)

צ) שם בהגה וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן וכו׳. לא יטול הצפרנים כסדרן, ויתחיל בשמאל בקמיצה ובימין באצבע. ספר המפה משם אבודרהם [עמ׳ שס״ח]. ומהרח״ו זצוק״ל בספר נגיד ומצוה [עמ׳ קט״ו] כתב, ומורי ז״ל היה חותך הצפרנים כסדרן ולא היה חושש לסברת אבודרהם. וכתבו הט״ז [סק״ב] והמג״א [סק״א], שכן כתב התשב״ץ [קטן, סימן תק״ס] משם מהר״ם ז״ל. (יד אהרן – הגב״י)

צא) שם בהגה וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן וכו׳. כתב בספר יש נוחלין (דף כ״ו ע״א בהגהה [פ״ד אות ל״ה]) שכן כתב האר״י זצ״ל. ואין זה אמת, דהאר״י לא חש להא ונוטל כסדרן [שער הכוונות דף ס״ב ע״ד ענין רחיצת פניו ד״ה ענין העירוב], וכן כתבו כל האחרונים משם האר״י זצ״ל. וראיתי להרב מגן אברהם [סק״א] שכתב, דלכתחילה יטול בשמאל וכו׳ כמ״ש הר״ד אבודרהם [עמ׳ שס״ח]. ובספר אליה רבה [סק״ן] כתב, דמי ישמע להקל דחמירא סכנתא וכו׳. ע״ש. ועמהם הסליחה, דאם היה איזה נדנוד בדבר ודאי שהאר״י זצ״ל היה נזהר, והשתא דלא נזהר כלל ואדרבא כתבו שהיה מלעיג על זה, ליכא שום ספיקא כלל, ואין טעם ליזהר אף לכתחילה. וכן פשט המנהג בגלילותינו ואין גם אחד נזהר בזה כלל. (ברכי יוסף – סק״ה)

צב) שם בהגה וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן וכו׳. כתב הרב אליה רבה ז״ל [סק״ו]: מי ישמע להקל ליטול צפרניו כסדר שיש סכנה. ובספר זכור לאברהם הנדפס מחדש (דף קמ״ט) [הלכות שבת אות צ׳ ערך צפרניים] הביא מה שכתבתי אנא זעירא בברכ״י [סק״ה][92] דאין טעם ליזהר וכו׳, ועל זה בסוף דבריו הביא דברי הרב אליה רבה דמי ישמע להקל דחמירא סכנתא. ע״ש. ומאד יש לתמוה על הרב אליה רבה וביותר על הרב זכור לאברהם, דאם רבנו האר״י ז״ל ידע דיש חשש סכנה היה מחמיר, וכבר נודע תוקף קדושתו וחסידותו וידיעתו, ומאחר דהוא לא היה חושש מי יחוש יותר ממנו דרוח אלהין קדישין ביה, באופן

הערות וציונים

89. זה לשון הרב פלא יועץ: ובמקום שיש ספר ישראל לא יגלח ע״י עכו״ם, כי כתבו המקובלים שהמתגלח ע״י עכו״ם מסיר צלם האלקים מעליו, וזה טעמי שאין אני מתגלח אלא מט״ו לט״ו ימים, לבחור הרע במיעוטו וכו׳. **90.** נדפס לעיל אות פ׳. **91.** ראה הערה 34. **92.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

דיש לתמוה על הרב אליה רבה, ועל ספר זכור לאברהם שהביאו אחר מה שכתבתי על דבריו. ואין להאריך.
(שיורי ברכה המלוקט – סק״א)

צג) שם בהגה וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן וכו׳. והנה בדרכי משה סימן (ר״ס) [רמ״א] על צפרנים כסדרן, ששמע בשם חכמי צרפת וקבעו בהגה. ובאה״ט [סימן ר״ס סק״ג] בשם האר״י [ספר הכוונות דפוס קארעץ דף י״ב ע״א] ותשב״ץ [קטן, סימן תק״ס] שהלעיגו. ובזאת תדע דברינו לעיל בהלכות ברכות שא״צ לחוש על שמעתי בלא טעם, דזמנין טובא שיחת חולין הוא, שאין להמציא דבר חדש אחר בעלי התלמוד ומדרשים כמו שכתבתי לעיל, רק חכם אחד באומדנא דלבא לעשות כוונים למלאכת שמים נקט מנהגא להתעוררות, כדכתיבנא בדוכתי טובא. ובהא נמי, אולי נתכוון במעשהו להורות בלבול הבריאה שלא כסדרן בחטא הראשון אדם, שנמשך כתנת צפורן והפוך הסדר שמאל צד הדין תחלה שנעשה ראשון ועיקר, ורמז נמי קמיצה ראשון, שצריך לכפר פניו במנחה קומץ, אח״כ יראה פניו בימין אצבע הזאת חטאת, לעורר פני החסד. והשומע לדברי האר״י ישכן בטח, כי רבנו הרמ״א כיון שפרס המפה לכל העם העתיק מנהגים כאלו דעכ״פ רמז איכא, כמ״ש בעצמו בהלכות פורים [דרכי משה סימן תר״ץ אות ד׳] בנקישת המן, וכוונתו כדברינו, ואטו לא ידע רבנו שאין בכך כלום. אכן בחתיכת עץ מקרני השלחן שהביא באג״ש ונהגו העם בלא הודע, ואשם תלוי במעתיקים, כי לא נחש ביעקב ובעוונות הרבים הכבידו עול המלעיגים בדברים כאלו, ובדפוס ישן ז״ב מיחו הרבנים להדפיס עוד האג״ש ככתוב בהסכמתם.

וגם העתק הבאה״ט [סק״ב] ידים ביום אחד[93], ובר״ח, וביום חמישי, מעט מקפידים, ומאן דלא קפיד עדיף שלא להמציא תורה חדשה בבל תוסף. וכל הצוואות בשם הר״י חסיד ודכוותן, לאו בני סמכי כלל, וכן בשדוכין ודירות ובניינים אשר תלו באילן גדול, והן הנה בחזקת איסור לא תנחשו עיין יורה דעה (סימן קע״ח). ורבים אומרים לנפשם רני פלט וגדלו והצליחו, וגם משהו צפורן כמשלש ימים מה בכך, ובמה שאין מגדיל צפורנים ומסירים כל שבועיים כמו גילוח בהגה, והרמ״א עצמו בדרכי משה סימן רמ״א העתיק מיום רביעי ואילך. ע״ש.
(מאורי אור חלק באר שבע – דף ק״א ע״א)

צד) שם בהגה וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן וכו׳. כתב ב״י (בד״ה מצוה על כל אדם) שצריך ליזהר בתגלחת הצפרנים וכו׳. בספר שבחי האר״י הנקרא ארחות צדיקים[94] דפוס ליוורנו (דף פ״ג ע״א) כתב, שהיה הרב קוצץ כסדרן ולא היה חושש לסדר הכתוב באבודרהם [עמ׳ שס״ח] בענין קציצת הצפרנים. ע״כ. נ״ב: עיין לעיל (דף כ״ח ע״א) שכתב שם היפך זה, ואמנם מה שכתב כאן הוא העיקר, וכ״כ הרב משנת חסידים [מסכת יום הששי פרק ה׳ אות ו׳] והרב חסד לאברהם בשם ספר הכוונות (הרמ״ך בן הרב המחבר ז״ל). (נוכח השלחן)

צה) שם בהגה וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן וכו׳. על מה שכתב מור״ם (בסעיף א׳) דלא יטול כסדרן ויתחיל בשמאל כו׳, ונתן בהן סימן כו׳, עיין בכנה״ג (בהגב״י)[95] דמצא סימן אחר, קשיא (בלי) [בלא] תירוץ, וע״ש פירושו כו׳, ושהנוטל צפרניו כסדר שהוא קשה לעניות ולשכחה ולקבור בנים בר מינן כו׳. ע״ש. ועיין מה שכתב הרב מאמר מרדכי (בסק״א). וכתב הט״ז (בסק״ב) דבתשב״ץ [קטן, סימן תק״ס] כתוב שמהר״מ לא דקדק בזה, ושכ״כ בכוונת האר״י זיע״א [שער הכוונות דף ס״ב ע״ד ענין רחיצת פניו ד״ה ענין העירוב], וכ״כ הרב מג״א (בסעיף א׳) דהאר״י [ספר הכוונות דפוס קארעץ דף י״ב ע״א] היה מלעיג על זה ולא היה חושש לכך כו׳, מיהו יש ליזהר לכתחילה. ע״כ. וכ״כ הבאה״ט (בסק״ג). ובספר אליה רבה ז״ל [סק״ו] כתב, דמי ישמע להקל דחמירא סכנתא כו׳. וכתב הברכ״י (בסק״ה)[96] דעמהם הסליחה, דאם היה איזה נדנוד בדבר ודאי שהאר״י זיע״א היה נזהר כו׳, ואדרבה כתבו שהיה מלעיג כו׳, ואין טעם ליזהר כו׳. ע״ש. ועיין בשיורי ברכה [המלוקט] בסימן זה[97] מה שתמה על הרב אליה רבה, וביותר על הרב זכור לאברהם [הלכות שבת אות צ׳ ערך צפרנים] שהביא דבריו אחר מה שכתב על דבריו בברכ״י ושאין להאריך. ע״ש. ועיין מ״ש הרב יד אהרן בהגב״י[98] מספר נגיד ומצוה [עמ׳ קט״ו ד״ה קציצת הצפרנים]. ע״ש. (דברי מנחם – הגב״י סק״ב)

צו) שם בהגה וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן וכו׳. כתב הבאה״ט (סק״ג), מיהו יש ליזהר לכתחלה. מג״א [סק״א]. באליה רבה [סק״ו] אחר שהביא דברי האר״י כתב, מי ישמע להקל מאחר דחמירא סכנתא. וכתב בברכ״י[99]: מאד תמיה לי, דאם רבנו האר״י היה יודע שיש סכנה היה מחמיר, דכבר נודע תוקף קדושתו וחסידותו וידיעתו, ומאחר שהוא לא היה חושש מי יחוש חוץ ממנו. עכ״ל. ועיין במשבצות זהב [סק״ב] דבתוספת שבת [סק״ד] כתב בשם (כוונות) [הגהת יש נוחלין] [פ״ד אות ל״ה] להיפך שהאר״י היה מקפיד על זה. (באר יעקב – קרויזר – סק״ה)

צז) שם בהגה וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן וכו׳. האר״י ז״ל [שער הכוונות דף ס״ב ע״ד] לא היה חושש לזה, וגם היה גוזרן של הידים והרגלים ביום אחד. (נתיבי עם)

צח) שם בהגה וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן וכו׳. נטילת צפרנים צריך שלא תהא כסדר אלא בדרך זו, יד ימין אגהב״ד, ויד שמאל דבהג״א, והנוטל (ידיו) [צפרניו] כסדר קשה לעניות, ולשכחה, ולקבור בנים בר מינן. הרב דרכי משה או״ח (סימן רמ״א) בשם אבודרהם [עמ׳ שס״ח] ובהגה (בסימן ר״ס ס״א). ע״ש. ומיהו מרן החיד״א בברכ״י שם [סק״ה][100] כתב

הערות וציונים

93. כוונתו שלא לקוץ צפרני הידים והרגלים ביום אחד. **94.** נדפס בתוך ספר ליקוטי ש״ס להאריז״ל (ליוורנו תק״ן) **95.** נדפס לקמן אות ק״ג. **96.** נדפס לעיל אות צ״א. **97.** נדפס לעיל אות צ״ב. **98.** נדפס לעיל אות צ׳. **99.** לשון זו נמצאת בשיורי ברכה המלוקט (סק״א), נדפס לעיל אות צ״ב. ע״ש. **100.** נדפס לעיל אות צ״א.

אוצר ההלכה

דאין לחוש לזה. ע״ש. [ומנהגנו בביתנו לקוץ בדילוג ובסירוגין, ואין חוששים לסדר שכתב אבודרהם בדיוק. והוא ע״פ דברי הרב צגייר עשוש ז״ל בספר ערבי נחל (בערבית). כך רשום בזכרוני. וכן כתב ההמ״ח ז״ל בספר שיירי הנפש (מערכת הצד״י אות ד׳)[101]. ונראה לי שכן הבינו מלשון הרב מגן אברהם (סימן ר״ס סעיף קטן א׳), וזה לשונו: לא יטול אותם כסדרן והאר״י היה מלעיג על זה וכו׳, מיהו יש ליזהר לכתחילה. ע״כ. שר״ל יש ליזהר מיהא שלא ליטול כסדרן אע״פ שהאר״י ז״ל לא חשש גם לזה. **נאמ״ן ס״ט**].
(נפש חיה – צבאן – מערכת צ׳ אות א׳)

צט) שם בהגה וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן וכו׳. גזיזת הצפרנים כבר כתבנו בנפש חיה ח״א מערכתין[102]. ואנחנו נוהגים כמ״ש הרב נאמ״ן הי״ו שם שהעיקר לחתוך שלא כסדרן. ע״ש. (שיירי הנפש – צבאן – מערכת צ׳ אות ד׳)

ק) שם בהגה ויתחיל בשמאל וכו׳. כתב רמ״א ז״ל, ויתחיל בשמאל בקמיצה ובימין באצבע. ע״כ. לכאורה של ימין צריך ליטול תחילה כדאמרינן במסכת שבת (דף ס״א ע״א), כשהוא רוחץ רוחץ של ימין תחילה. ועיין סימן ב׳ במג״א (סק״ד). ורק משום הסימן קשי״א ק׳מיצה ש׳מאל י׳מין א׳צבע כתב הרמ״א ז״ל שמאל תחילה. וכן מבואר באבודרהם [עמ׳ שס״ח], שכתב תחילה יד ימין ואח״כ יד שמאל. אלא שבכל בו (סוס״י פ״ז) כתב, מתחיל בשמאל וכו׳ ואח״כ נוטל בימין. ועיין אליה רבה (סק״ו). ועכ״פ הנוהגין כמ״ש המג״א (סק״א) בשם האר״י ז״ל, פשיטא דצריכין לטול של ימין תחילה שהוא דינא דגמרא. (תהלה לדוד – סק״ב)

קא) שם בהגה ויתחיל בשמאל וכו׳. משמע מלשונו שנוטל משל שמאל בתחלה, והוא שלא כנהוג, דלעולם הא ימין קודמת. וצ״ל דנטילת צפרנים כחליצה חשיבא דמקדימין של שמאל כדי שתהא ימין נעולה[103]. וצ״ע. ואפשר דנקט השמאל תחלה משום הסימן שהזכיר [בדרכי משה סימן רמ״א], דהיינו קשי״א שהוא קמיצה שמאל ימין אצבע. וצ״ע למעשה.

וראיתי בשל״ה (מסכת שבת [ח״ב פרק נר מצוה אות ט׳]) שהביא בשם שבילי אמונה נתיב ז׳ וז״ל: יטול צפרניו בערב שבת ויתחיל מהשמאל מהקמיצה ומסיים באגודל, ובימין יתחיל וכו׳. הרי שלשונו מוכיח דתרוייהו קמ״ל, דמתחיל מיד שמאל וגם מקמיצה. ודוק בלשונו דגבי ימין כתב בבי״ת ׳בימין׳, וגבי שמאל כתב במ״ם ׳משמאל׳. ודו״ק. ומצאתי אח״כ באליה רבה [סק״ו] בהדיא דמתחיל משמאל, ועל כרחך צריך לומר כמו שכתבתי דהויא כחליצה. (אמת ליעקב)

קב) שם בהגה ויתחיל בשמאל בקמיצה וכו׳. כתב בכנה״ג (הגב״י)[104] שמות האצבעות גודל אצבע וכו׳. עכ״ל. עיין להחיד״א שכתב שיש דעת אחרת בקריאתן ר״ל בסדרן. המגיה[105]. (נוכח השלחן)

קג) שם בהגה וסימן לזה דבהג״א בשמאל ובדאג״ה בימין. הנוטל צפרניו צריך ליטלם על זה הסדר: יד ימין א׳ ג׳ ה׳ ב׳ ד׳, יד שמאל ד׳ ב׳ (ג׳) ה׳ [ג׳] א׳.[106] ומצאתי כתוב בענין זה סימן אחר, קשיא בלא תירוץ. פירוש: ק׳מיצה ש׳מאל י׳מין א׳צבע, ב׳אזהרה ל׳ך [א׳תה] ת׳קוץ י׳ום ר׳ביעי ו׳הלאה צ׳פורניך. כדי שיהיה התיקון לכבוד השבת, וסימן זה רומז בנטילתם על זה הסדר, קשיא, ואין לשאול הטעם למה, כי אין בו תירוץ. ושמעתי בשם חכמי צרפת ופרובינצא, שהנוטל צפרניו כסדר שהוא קשה לעניות ולשכחה ולקבור בנים, אלא נוטל על הסדר שאמרנו.

וגרסינן בפרק ואלו מגלחין [מועד קטן יח.], ת״ר שלשה דברים נאמרו בצפרנים, קוברן צדיק, פירוש, דאיכא למיחש דהדרי ומגלי, שורפן חסיד, פירוש, עדיף מצדיק. זורקן רשע, וטעמא מאי, שמא תעבור עליהם אשה ותפיל. והני מילי אדוכתא דנפילי, אבל אי כניש להו לבתר דנפלו ושדי להו אבראי לית לן בה, דכיון דאשתני אשתני. והא דזרקינהו רבי יוחנן בי מדרשא, משום דהתם לא שכיחי נשי. שמות האצבעות הם: גודל אצבע אמה קמיצה זרת. ולאחר שיטול צפרניו צריך ליטול ידיו. הר״ד אבודרהם בסוף ספרו [עמ׳ שס״ח]. (כנסת הגדולה – הגב״י)

קד) שם בהגה וסימן לזה דבהג״א בשמאל ובדאג״ה בימין. סימן להתחלת אצבעות, קשיא בלא תירוץ, שהוא ר״ת קמיצה שמאל ימין אצבע בהזהר אל[107] תקוץ יום רביעי והלאה צפורנים. כנסת הגדולה [הגב״י][108]. (אדני פז)

קה) שם בהגה וסימן לזה דבהג״א בשמאל ובדאג״ה בימין. נ״ב: ומצאתי סימן לזה בענין אחר קשי״א בל״א תירו״ץ, סימן, ק׳מיצה ש׳מאל י׳מין א׳צבע ב׳אזהרה ל׳ך א׳תה ת׳קוץ י׳ום ר׳ביעי ו׳הלאה צ׳פורניך, כי עד יום רביעי הוי משבת שעברה ולכן יקוץ אותם מיום רביעי ואילך לכבוד שבת, וטעם נטילתן כדרך זה היא קשיא בלא תירוץ. הרמ״א בספר דרכי משה לעיל (סימן רמ״א) בשם הר״ד אבודרהם [עמ׳ שס״ח]. ולפי הטעם שכתבנו לעיל (באות ג׳)[109] בשם הש״ך, מצינו פירוקא טעם יפה דמתורצת שפיר הקושיא כנזכר. ותשקוט הארש. (יפה ללב ח״ב – סק״ח)

קו) שם בהגה ובדאג״ה בימין. בעטרת זקנים סימן (רס״א [רמ״א] כתב אגהב״ד. (באר יעקב – קרויזר – סק״ד)

הערות וציונים

101. נדפס באות הבאה. **102.** נדפס באות הקודמת. **103.** ר״ל חליצת נעלים שקודם חולצין של שמאל כמבואר בש״ע (סימן ב׳ ס״ה). **104.** נדפס באות הבאה. **105.** א״ה: לא מצאתי להחיד״א כלום מזה, לא בברכ״י ולא במחב״ר. ואולי צ״ל הרמ״א, וכוונתו שהכנה״ג כתב בשם אבודרהם יד ימין אגהב״ד ויד שמאל דבגה״א. והרמ״א בהגה כתב דבהג״א בשמאלו ובדאג״ה בימין. ע״ש. ול״נ שט״ס נפל בכנה״ג, שהרי סיים וסימניך קמיצה שמאל ימין אצבע. וא״כ לא שייך אגהב״ד בימין, ובודאי יש שם ט״ס וצ״ל כדברי הרמ״א יד ימין בדאג״ה ויד שמאל דבהג״א, ומתחיל מהאגודל. ועל זה נתן סימן קמיצה שמאל ימין אצבע. ודו״ק. **נאמ״ן ס״ט**. **106.** עיין מ״ש ע״ד הכנה״ג הללו מרן רה״י נר״ו בהגהותיו לספר נכח השלחן, נדפס באות הקודמת. ע״ש. **107.** עיין להרב רוח חיים (סק״א), נדפס לעיל אות י״ז. **108.** נדפס באות הקודמת. **109.** נדפס לעיל אות מ״א.

באר הגולה **ב** [ד]כשיהיה קרוב לחשיכה ישאל לאנשי ביתו בלשון רכה, עשרתם [ערבתם] [ד*]הפרשתם חלה, **ויאמר להם הדליקו את הנר:** הגה וכמקום שמין מעשריס מין לריך לומר עשרתם (טור [בשם מהר"ס מרוטנבורג]):

ד. שבת ל"ד [ע"א]:

ד*. טור בשם מהר"ם מרוטנבורג:

אוצר ההלכה

סעיף ב'

קז) **סעיף ב' כשיהיה קרוב לחשיכה וכו'.** כתב הטור (דף ק"ע ע"ב שיטה י"ט), וכשיהיה קרוב לחשיכה ישאל לאנשי ביתו וכו'. נ"ב: אל יניח אדם מפתח קשור באזורו ביום ששי פן ישכחנו בשבת וישאנו עליו, ולא יניח מעות בחלוקו פן ישכחם וישאם. ספר חסידים סימן (תתנ"ט) [תתנ"ו], ועיין בסימן (תת"ס) [תתנ"ז]. (בנסת הגדולה – הגה"ט)

קח) **שם קרוב לחשיכה.** פירוש, שיהיה בענין בשעה שידליקו הנרות עדיין הוא יום ודאי, כדי שיוסיף מחול הקודש, שהוא דאורייתא. (אדני פז)

קט) **שם קרוב לחשיכה.** לישנא דמתניתין בפרק במה מדליקין (דף ל"ד ע"א) ערב שבת עם חשיכה, ומתבאר שם מהש"ס ומפרש"י ז"ל [בגמ' ד"ה עם חשכה], דעם חשיכה היינו מבעוד יום, דיש שהות לעשר ולערב, והוא קודם ספק חשיכה דהיינו בין השמשות, וכמ"ש שם הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות [שבת סוף פ"ב] והם דברי מרן ז"ל לקמן (רס"י רס"א). והגם דלא נתבאר כמה הוא שיעורו קודם בין השמשות, הנה כיון דכתב רש"י ז"ל במתניתין [ד"ה עם חשכה], שאם ימהר להזכירם מבעוד יום יפשעו ויאמרו עדיין יש שהות. ע"ש. נראה דעם חשיכה היינו שלא נשאר שהות ביום אלא כדי לעשות שלשה דברים הללו ולא יותר, שאחר זה כבר הוא בין השמשות, והגם דמלשון רש"י הנזכר משמע דעם חשיכה לא הוי מבעוד יום, ואילו הוא ז"ל גופיה בגמ' פירש עם חשיכה מבעוד יום, הדבר פשוט דמבעוד יום שם כולל לשני זמנים, הן לזמן שעדיין היום גדול והן לזמן הסמוך לבין השמשות, דגם זמן זה קרוי מבעוד יום, כיון דעדיין אינו בין השמשות ויש שהות לעשר ולערב. ואפשר דקרי ליה סמוך לחשיכה דהוי חצי שעה קודם בין השמשות משום דלשון סמוך הכי משמע, וכמ"ש מרן ז"ל בב"י לעיל (סימן רל"ב [ס"ג]) גבי סמוך למנחה משם הר"ן ז"ל [שבת ד. ד"ה גמ' האי סמוך], דהיינו חצי שעה קודם זמן המנחה, והוא ש"ס ערוך בפסחים [צט:] וכדכתיבית בעניותי בפתח הדביר ח"ב (סימן רל"ב אות ו' דף קי"א) בס"ד.

והגאון ראב"ן ז"ל בתשובה דבתחילת הספר (סימן ב') כתב וז"ל: שאלני רבי אברהם הלוי ז"ל הא דאמרינן שמוסיפין שעה מחול על הקודש כדתניא בפרק בתרא דיומא [פא:] וכו', ותנן בפרק במה מדליקין, שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה וכו' עד הדליקו את הנר, אלמא סמוך לחשיכה מדליקין ואין מוסיפין מחול על הקודש. ונ"ל האי סמוך לחשיכה היינו סמוך לשקיעת החמה, ומשקיעת החמה ועד צה"כ היא שעה שמוסיפין מחול על הקודש, דת"ר [שבת לד:] בין השמשות ספק כולו מן היום ספק מן הלילה, ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה ועד צאת הכוכבים. וספק חשיכה דמתניתין הוא בין השמשות, ועם חשיכה דקתני שמדליקין בה את הנר היינו משקיעת החמה ואילך וכו'. ע"ש. ולכאורה קשה על הרב מהר"א הלוי ז"ל, דאיך מדקדק מלשון המשנה דתנן ערב שבת עם חשיכה דמדליקין סמוך לחשיכה בלי תוספת, והרי לשון "עם" פירושו קודם, כמ"ש התוס' ז"ל בפשיטות בפרק אמר להם הממונה (דף ל"ז ע"ב ד"ה אמר אביי) דמה שאמר רבי יוחנן בפ"ק דברכות [ט:] גבי ק"ש ותיקין גומרין אותה עם הנץ החמה דפירושו קודם הנץ החמה, ע"ש שהביאו ראיה. והכא נמי דתנן עם חשיכה היינו קודם חשיכה ואפילו יהיה מעט קודם חשיכה סגי, דבאותו המעט האיכא תוספת מחול על הקודש, וכמ"ש התוס' ז"ל בפ"ק דראש השנה (דף ט' ע"א ד"ה ורבי עקיבא) וז"ל: וק"ק, בפרק מקום שנהגו ([פסחים] דף ד"ן ע"ב) בעי למימר דהא דיום הכפורים ספקו אסור, בבין השמשות שלו איירי, ואמאי, אפילו ודאי יום סמוך לחשיכה אסור בכניסתו או ודאי לילה סמוך ליום ביציאתו משום תוספת, וכמו כן קשה בפרק במה מדליקין דתנן ספק חשיכה אין מדליקין. ושמא משום דסגי בתוספת משהו נקט הכי, ועוד, דרבן גמליאל פ"ק דמועד קטן (דף ג' ע"ב) לית ליה תוספת כלל וכו'. ע"ש. הנה לפניך דהתוס' הקשו קושיית הרב מהר"א הלוי ז"ל ממש, דדייק מדתנן ספק חשיכה אין מדליקין דהיינו בין השמשות הא מעט קודם מדליקין, ופשטא משמע אפילו בלא שום תוספת, וכמו שכן דעת רבן גמליאל דלית ליה תוספת כלל, ומשנו בתירוצא קמא, דלעולם איכא תוספת אך משום דבמשהו סגי קאמר הכי, ואיך הוא ז"ל הניח קושייתו בתימא. ומאי דלא מקשו התוספות מרישא דמתניתין דתנן ערב שבת עם חשיכה אומר הדליקו את הנר וכדמקשי הרב מהר"א ז"ל, נראה דבההוא ודאי פשיטא ליה דלישנא דעם חשיכה היינו קודם חשיכה ואין מקום להקשות דהאיכא תוספת, אך מדיוקא דסיפא דחיקא להו טפי דלא אסרה המשנה להדליק אלא בבין השמשות גופה, ומשמע דליכא תוספת אפילו משהו, ואפילו הכי משנו דתוספת משהו מיהא איכא. ועיין לעט"ר מורנו הרב המופלא בספר מראה הגדול ז"ל (ח"א דף ע"ט ע"ב וג'), שיישב קושיית הרב טירת כסף ז"ל [וישלח דף ס"ב ע"ד] על פי דברי התוס' דיומא הנזכרים. והוא תירוץ נכון. מיהו מה שסיים שם בלשונו וכתב דלישנא דעם בכל מקום פירושו קודם. ע"ש. לשון בכל מקום לאו בדוקא, שהרי התוס' דיומא באותו דיבור כתבו דעם משמע בסמוך לו או מלפניו או מלאחריו, הרי דלאו בכל מקום פירושו קודם, דהאיכא דוכתי דפירושו אח"כ, אלא דלענין תירוצו לקושיות הרב טירת כסף ז"ל שפיר קאמר כמו שיראה הרואה. ועיין להרב חיים שנים (סימן י"ב דף כ"א ע"ד) ובמפתחות שם.

אוצר ההלכה

אלא דתירוצו של הגאון ראב"ן ז"ל הנזכר צריך ביאור לפק"ד,

שכתב דהאי סמוך לחשכה היינו סמוך לשקיעת החמה, ומשקיעת החמה עד צאת הכוכבים היא שעה שמוסיפין מחול על הקודש דת"ר וכו', ואיזהו בין השמשות משקיעת החמה ועד צה"כ וכו'. ע"כ. דמשמע מדבריו דמעט קודם בין השמשות וכל זמן בין השמשות הוא זמן התוספת, ואם הדבר כן קשיא טובא, דתוספת ובין השמשות אי אפשר להיות שניהם בזמן אחד, שהרי התוספת אינו אלא עשה בלבד ובין השמשות ספק כרת, וכ"כ הרב המגיד ז"ל פ"ה מהלכות שבת [ה"ד] בשם הרמב"ן, והביאו מרן ז"ל בב"י לקמן (סימן רס"א) וז"ל: שתוספת זה אי אפשר שיהיה בעוד השמש זורחת על הארץ, דהתנן [שבת יז:] ובכולן ב"ה מתירין עם השמש, ואי אפשר שיהיה ג"כ בין השמשות שהרי תוספת זה אינו אלא עשה ובין השמשות ספק כרת הוא, אלא ודאי זמנו של תוספת היינו מתחילת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות, והזמן הזה שהוא שלשה מילין ורביע, רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות מקצת ממנו עושה, ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש. ע"כ. וכ"כ בהגהות מיימוניות פ"א מהלכות שביתת עשור [אות ג']. וא"כ איך כתב הגאון ראב"ן ז"ל דמשקיעת החמה ועד צאת הכוכבים הוא שעת תוספת. ועלה על דעתי לומר, דשקיעת החמה דכתב ראב"ן ז"ל היינו שקיעה (אחת) [ראשונה] וכדעת ר"ת דשתי שקיעות יש, ומתחילת השקיעה עד בין השמשות שהוא סוף השקיעה (ארבעה) [שלשה][110] מילין ורביע. מיהו אין הלשון סובלו, שכתב דנמשך שעת התוספת עד צאת הכוכבים, דנראה דכל זה הוא זמן בין השמשות וקשה כנזכר. ועיין מה שכתבתי אני בעניי לקמן סימן רס"א (אות ג')[111] בס"ד.
(פתח הדביר ח"ג – סק"י)

קי) שם קרוב לחשיכה וכו'. מנהגן של ישראל תורה מתקנת

הקדמונים ז"ל, לקרות בכל ערב שבת שיר השירים כולו ונדפס בספרי תיקוני שבת. וכ"כ הגאון מהר"ר יעב"ץ ז"ל בסידור עמודי שמים במוסך השבת (דף של"ו ע"ב אות ל"א) וז"ל: אח"כ יכין עצמו לקבל המלך בשמחה, ובטוב לב יקרא שיר השירים כולו בבת אחת לא פסקי פסקי. מי שירצה לקרותו לא יבצר ממנו ספר החומשים לקרותו מתוכו, אמנם מי שאין לו פנאי לגמרו כולו, יאמר לפני קבלת שבת אלו ארבעה פסוקים שסימנם יעקב[112]. ע"כ. ולא ידעתי מה ענין יעקב כאן, ואעיקרא מה שייכות שיר השירים לקרותם בערב שבת. ואפשר לתת טעם, דאמרו בזוהר הקדוש סדר תרומה (דף קד"ם ע"א) דבשיר השירים אית ביה כללא דכל אורייתא, כללא דכל עובדא דבראשית, כללא דרזא דאבהן, כללא דגלותא דמצרים, וכד נפקו ישראל ממצרים [ותושבחתא דימא], כללא דעשר אמירן וקיומא דהר סיני, וכד אזלו ישראל במדברא עד דאעלו לארעא ואתבני בי מקדשא. כללא דעטורא דשמא קדישא, כללא דגלותהון דישראל ביני עממיא ופורקנא דילהון, כללא דתחיית המתים עד יומא דאיהו שבת לה'. מאי דהוה ומאי דהוי ומאי דזמין למיהוי לבתר ביומא שביעאה כד(י) יהא שבת לה', כולא איהו בשיר השירים. ע"ש. ולכך נאה ויאה לאומרו בערב שבת קדש, דהוי זכר ליציאת מצרים כדכתיב בדברות אחרונות "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת" [דברים ה', ט"ו], וגם השבת הוי זכר למעשה בראשית, וגם שהוא רמז לעולם שכולו שבת וזמן הגאולה בסוף אלף הששי המיוחסת בשם ערב שבת בין השמשות, והיא השעה המיוחדת לקריאתו מכח כל הטעמים השייכים הנזכרים. ועיין להרב פרי מגדים ז"ל בחלק אשל אברהם לקמן (סימן ת"ץ סק"ח) שנתן טעם למנהג, דהגם דתיקנו לקרות שיר השירים בפסח, אין אומרים אותו כי אם בשבת שבתוך הפסח דוקא, דשבת רומז לעולם הבא [קהלת רבה פרשה א' פסקא ל"ו], ושיר השירים יש בו רמזים הרבה על זה. ע"ש.

וכד הוינא טליא שאלתי את פה קדוש עט"ר מעלת הרב מר אבי

ז"ל על זה, והוא השיב לי לפום פשטא, כי יען שיר השירים קדש קדשים ואין כל העולם כולו כדאי כיום שניתן שיר השירים לישראל [ידים פ"ג מ"ה], אין בכל ימי השבוע שעה מקודשת כשעה זו שהאדם פשט בגדי חול וטבל או רחץ פניו ידיו ורגליו והלבש מחלצות, ואז ניכר ומתגלה תוספת אור קדושת השבת בגוף האדם, (אנא) [אנה] נמצא שעת הכושר כשעה זו שיהיה גוף האדם במצב קדושה זו שיהיה ראוי לקרות שיר השירים קודש קדשים.

אלה הם אמרי קדוש זצוק"ל.

והרב המקובל מהר"א מקראקא ז"ל בעל ספר מעשה רוקח

פירוש המשניות נתן טעם לזה, שיש בשיר השירים קי"ז פסוקים לא פחות ולא יותר, דאמרו בזוהר הקדוש (סדר נח דף ס"ב ע"ב): תלת זימני ביומא רווחין לחייבי גהינם בכל פעם שעתא ופלגא בשעה שישראל מתפללים, ולבתר תייבין לאשייהו. וידוע שביום השבת אית לון נייחא בכל כ"ד שעות לילה ויום, ובשיתא יומין דחול יש קמ"ד שעות, הסר משם ארבע שעות ומחצה בכל יום זמן השלש תפלות דאית לון נייחא כנזכר, שעולה לששה ימים ז"ך שעות דאית לון רווחא ונייחא, נשאר בשבוע קי"ז שעות שהם נידונים, ולזה דרשו [יבמות קט:] בפסוק "הנה מטתו שלשלמה וכו' מפחד בלילות" [שיר השירים ג', ז'-ח'] מפחדה של גהינם, אלמא שהיה מתפחד מגהינם, לכך אמר קי"ז פסוקים להנצל מזה, ולכן תיקנו הקדמונים ז"ל לקרות כל שיר השירים בכל שבת, לומר, מי שאומר אותו בכוונה שלימה ניצול מדינה של גיהנם בכל שבוע קי"ז שעות. וע"ש עוד טעמים אחרים. וזה העתקתי מספר עבודה ומורה דרך ז"ל (דף קל"ו ע"א). ועתה נדפס ספר הבהיר כף החיים לעט"ר מוה"ר נר"ו וראיתי לו שם בסימן כ"ח (אות ב') שהביא ג"כ דבריו בקצור.

עיניך תחזינה דהרב ז"ל תפס בהבנת הזוה"ק דאמר דנייחין שעתא ופלגא דהיינו כפשטיה, ועיין להרב הגדול חיד"א

הערות וציונים

110. נראה דכך צ"ל. **111.** נדפס לקמן בסימן רס"א אות ק"ע. **112.** י'שקני מנשיקות פיהו וכו', ע'ורי צפון וכו', ק'ול דודי וכו', ב'אתי לגני וכו'.

אוצר ההלכה

ז״ל בהגהותיו שם בזוה״ק [ניצוצי אורות אות ה׳], שכתב משם רבנו מהרח״ו ז״ל שביאר דהכוונה שניצולין ממדור שביעי הקשה שנקרא שעתא ופלגא, אך שאר דיני גהינם לא בטיל מיניה, ומכח זה כתב איהו גופיה בשיורי ברכה יורה דעה (סימן שע״ו אות ז׳), הביא דבריו הרב זכור לאברהם ז״ל ח״ג (יו״ד אות ק׳), דרבים נהגו לצוות לבניהם לומר שמנה קדישים בכל יום מכח שאמרו בזוה״ק דהקדיש מועיל לשעתא ופלגא, ובשמונה קדישים ניצול מגהינם כל שתים עשרה שעות, וכתב דמהרח״ו ז״ל גלה סודו דכוונת שעתא ופלגא אינו כפשוטו, אלא מדרגא אחת בגהינם שנקרא שעתא ופלגא וכו׳. ע״ש. וכל זה נראה היפך דברי הרב מעשה רוקח ז״ל הנזכר. (פתח הדביר ח״ג – סק״ח)

קיא) שם קרוב לחשיכה וכו׳. הדבר פשוט שיש ליזהר שלא להפסיק בדיבור בקריאת השיר השירים בשום אופן, ואפילו לדבר בלשון הקודש, שלא יגרום ח״ו שום קיצוץ ופירוד במילין קדישין דרזי דרזין חלילה, ואפילו בשאר לימודים כתיב ״הקוטפים מלוח״ וכו׳ [איוב ל׳, ד׳][113], כ״ש וק״ו בשיר השירים קודש קדשים. וכ״כ הרב נוהג כצאן יוסף ז״ל (דף ל״א ע״ב) שלא יפסיק באמצע, ותמה על המחלקים אותו לעשרים וארבע פסקות לשנות פרקי שבת בינתיים, ואיך יאמר אחריו בזכות פסוקיו תיבותיו וכו׳ וצירופיו והוא פירד הצירופים ח״ו. ע״ש. ועוד הזהיר שם, שיקראנו בעמידה ופניו למזרח. ע״ש. ולא ראיתי נזהרים בזה. (פתח הדביר ח״ג – סק״ט)

קיב) שם ישאל לאנשי ביתו וכו׳. ואם אינו בביתו כשמגיע סמוך לחשיכה אלא בבהכ״נ או במקום אחר, צריך לשלוח שליח לביתו להזכירם על דברים אלו. הגאון מוהר״ר שניאור זלמן בש״ע שלו [ס״ה]. וכתב שלמד כן ממשמעות לשון מרן ז״ל בב״י לקמן (סימן ע״ר) דנתן טעם למנהג הספרדים שקורין משנת במה מדליקין קודם ערבית שע״י קריאת פרק זה יזכור השלשה דברים שצריך לומר בתוך ביתו ויזהיר עליהם. ע״כ. הרי דהגם שהלך לבהכ״נ להתפלל חיובא רמייא עליה להזהיר לבני ביתו בהני תלת מילי. ועיין להרב ב״ח ז״ל שם. והטעם הוי כדי לקיים ההדלקה בשעתה ולא יקדים ולא יאחר. וכן ראיתי להדיא להגאון ראב״ן ז״ל (סימן שמ״ב), דמייתי הא דאמר ההוא סבא [שבת כג:] ובלבד שלא יקדים ולא יאחר, וכתב, ונ״ל שמכאן סמכו הראשונים והנהיגו לשגר התינוקות מבהכ״נ לבתיהם להשמיע הדלקת הנר בזמנה לפני קבלת צבור השבת בתפלת שבת, ולא יקדימו להדליק קודם תפלת מנחה ולא יאחרו להדליק אחרי קבלת שבת, כדי לעשות ההדלקה כמצותה, ולהכי נמי הנהיגו לומר המשנה במה מדליקין וכו׳. ע״ש. מבואר כמ״ש. וכן מבואר בדברי רש״י ז״ל במתניתין [שם לד. ד״ה עם חשכה] שכתב, שאם ימהר להזכירם מבעוד יום, יפשעו ויאמרו עדיין יש שהות. ע״ש.

באופן שצריך לקיימה בשעתה לא קודם ולא אח״כ.

(פתח הדביר ח״ג – סקי״א)

קיג) שם ישאל לאנשי ביתו וכו׳. ואם הוא בבית הכנסת כשמגיע סמוך לחשיכה או במקום אחר ישלח שליח להזהירם.

תניא [ש״ע הגר״ז ס״ה]. (באר יעקב – קרויזר – סק״ו)

קיד) שם בלשון רכה וכו׳. זה לשון רב אחא משבחא גאון בשאלתות פרשת תצוה [שאילתא ס״ג]: צריך לומר בניחותא, משום דאמור רבנן [גיטין ו:] אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו. עכ״ל. וזה כמ״ש הרב מגן אברהם [סק״ב]. והרב תוספת שבת [סק״ו] בתחילה תמה על הרב מגן אברהם, ושוב יישב דבריו, והם דברים מבוארים, ונעלם ממנו דברי הגאון ז״ל.

עוד ראיתי להרב תוספת שבת בסוף הסימן, שהביא מאי דדייק מהרש״א באגדתיה [גיטין ז.] על הא דאמר רב אשי אנא לא שמיעא לי הא דרבה בר בר חנה וקיימתיה מסברא, דגם רבה בר בר חנה אמר כן מסברתו, ותירץ הרב תוספת שבת, דמלשון רבה בר בר חנה דאמר ״אע״ג״ משמע דמסתבר שאין צריך לומר בניחותא, דכיון שאומר כן סמוך לחשכה באופן שאין שהות להתאחר, תו אין קפידא בלישנא, דודאי ישמעו לו כיון שאין שהות ביום, ומסיק, דמ״מ צריך לומר בניחותא והיינו לרווחא דמילתא, ולפ״ז אין זה מצד הסברא. אבל רב אשי דקאמר וקיימתיה מסברא, משום דסבר דצריך לצוות גם על עירובי חצירות, ומסתברא דצריך לומר בנחת שלא יתעצלו לומר עדין יש שהות לערב בין השמשות דשרי בעירובי חצרות. עכ״ל. ואין דבריו מחוורין, דמהרש״א על סוגית גיטין קאי, וכן הוא נר״ו העתיק רבה בר בר חנה דהכי הגירסא פ״ק דגיטין [שם], כי בשבת (דף ל״ד ע״א) הגירסא היא רבה בר רב הונא, ותירוצו בנוי על הא דאמר אע״ג דאמור רבנן וכו׳, ובגיטין הגירסא היא אמר רבב״ח הא דאמרי רבנן שלשה דברים וכו׳, ומהרש״א עלה קאי, ונפל היסוד. ותו, דהא אמר כי היכי דלקבלו מיניה, ומוכח דאינו לרווחא דמילתא. ומאי דקאמר דרב אשי היה מצוה גם על עירובי חצירות וכו׳, מה יענה דרש״י בגיטין על מימרת רבב״ח פירש ערבתם עירובי חצירות. ותו, דנראה לכאורה דלשון ערבתם כולל שניהם. הן אמת, דהתוס׳ שם בגיטין [ד״ה ערבתם] הקשו על רש״י ופירשוה בעירובי תחומין.

ואפשר לומר דבר פשוט, דרבה בר בר חנה דייק אומרם ״צריך״ אדם לומר בתוך ביתו, דהול״ל שלשה דברים יאמר אדם בתוך ביתו, ומדאמר צריך משמע לעיכובא, ומשום הכי קאמר דלימא בניחותא כי היכי דלקבלו מיניה. וזהו שדקדק לומר צריך למימרינהו בניחותא ולא אמר בעי למימרינהו בניחותא, לרמוז לשון צריך דמשנתנו. וזה שאמר רב אשי דקיימתיה מסברא, דלא דייקנא לשון צריך דמתניתין. הן אמת דהא דצריך אם הוא לעיכובא אינו מוסכם כידוע. וגם גירסת אע״ג דאמור רבנן צריך וכו׳ מתישב לדרכנו, כלומר אף דגודא רבא שדו באומרם צריך דהוי לעיכובא, לא תימא לבוא עליהם בחזקת היד מאחר דהוא דבר מוכרח ולעיכובא, רק אדרבא צריך למימרינהו

הערות וציונים

113. ר״ל דהפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים (חגיגה יב:).

אוצר ההלכה

בניחותא כי היכי דלקבלו מיניה, ואדרבא לשון צריך מחייב לומר בנחת כי היכי דלקבלו. ואעיקרא אינו דקדוק, דר"ל דרב אשי קיימו מעצמו אף דלא שמע מימרא זו, וכן הוא לשון הגאון בשאלתות [שם]: אמר רב אשי אנא לא הוה שמיעא לי וקיימתיה מסבראי. (מחזיק ברכה – סק"ח)

קטו) **שם בלשון רכה וכו'**. הנה רז"ל הזהירו שלא יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, והכי איתא בש"ס במסכת גיטין (דף [ו' ע"ב]) כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו סוף הוא בא לידי שלש עבירות, גילוי עריות ושפיכות דמים וחילול שבת. ע"ש בפירש"י [שכתב פעמים שמדלקת נר או מבשלת משחשיכה מפני אימתו והוא אינו יודע]. ובאזנינו שמענו שבזמננו זה אירע שאשה אחת הביאה התבשיל אל הבית [ביום שבת מהכבשן] ומצאתו שלא נתבשל, ומיראת בעלה החזירתו על הכירה בשבת עד שנתבשל. וכתבתי זה להודיע כמה גדולים דברי חכמים. (נוכח השלחן)

קטז) **שם בלשון רכה וכו'**. ובטור כתב, בנחת בלשון רכה כי היכי דליקבלו מיניה, כמ"ש בב"י משמא דגמרא [שבת לד.]. וכן איתא בזוהר פרשת ואתחנן [דף רס"ט ע"א] בפסוק "ושננתם וגו' בשבתך בביתך" [דברים ו', ז'] לאנהגא גרמיה בביתיה בארח מישר ובאורח תקונא, דילפון מיניה בני ביתיה, לאנהגא גרמיה עמהון בנחת ובחידו ולא יטיל דחילו בבני ביתיה יתיר וכו'. ע"ש. וזה בכל עת ובכל זמן, כל שכן בערב שבת כי צריך ליזהר יותר בזה. ועמ"ש בספר מורה באצבע (סימן ד' אות ק"מ). (יפה ללב ח"ב – סק"ט)

קיז) **שם בלשון רכה וכו'**. כתב במג"א (סק"ב), בלשון רכה, דאסור לאדם שיטיל אימה יתירה בתוך ביתו, שמתוך היראה הם מחללין שבת וכו'. עכ"ל. והנה התוספת שבת [סק"ז] היה ס"ל בדעת המג"א, דמה שאמרו בגמ' [שבת לד.] צריך למימרינהו בניחותא כי היכי דלקבלו מיניה, לאו נתינת טעם הוא דמשום הכי יקבלו מיניה משום שאומר בניחותא, דהרי באמת אם היה מדבר עמם קשות כל שכן שהיו מוכרחים מחמת אימה לקבל מיניה, ולפ"ז היה קשה ליה להמג"א מפני מה לא אמרו בגמרא שידבר עמם קשות כי היכי דלקבלו מיניה, ומתרץ על זה המג"א משום דאסור לאדם להטיל אימה. זהו דעת התוספת שבת בכוונת המג"א. אבל להבעל מחצית השקל ז"ל לא היה ניחא ליה בפירוש הזה, דא"כ היה לו להמג"א להביא רק את דברי הש"ס דאמרו כי היכי דלקבלו מיניה, ולמה לו להמג"א להביא את תירוצו שתירץ על קושייתו שהיה קשה לו על דברי הש"ס, הלא לענין דליקבלו מיניה אין לנו שום נפקא מינה מזה, דהרי גם כשידבר קשות יקבלו מיניה. אשר על כן מפרש המחצית השקל בכוונת המג"א, דס"ל להמג"א דמה שאמרו כי היכי דלקבלו מיניה, הכוונה היא דאם לא יאמר בנחת אז מחמת אימה ישקרו לומר לו שכבר עשרו הפירות אף שבאמת לא עשרו ולא יפעל כלום בדיבורו, וזהו כוונת המג"א כי היכי דליקבלו מיניה צריך לומר דוקא בלשון רכה, אבל בלשון קשה לא די שלא יקבלו מיניה אלא אדרבה עוד באין לידי כמה עבירות. (אמרי המזג)

קיח) **שם בלשון רכה וכו'**. כתב מג"א (סק"ב), בלשון רכה, דאסור לאדם שיטיל אימה יתירה בתוך ביתו. עכ"ל. משמע דרק משום אל יטיל כו' הוא. ונ"ל דכאן היא מצוה מיוחדת לומר בלשון רכה כדי שיתקבלו דבריו, ועיין בגמ' בפ"ק דגיטין [ו:] דמוכח הכי. ודו"ק. (אמת ליעקב)

קיט) **שם עשרתם וכו'**. ובמקום שאין מעשרים אין צריך לומר עשרתם. אנן בדידן בא"י צריכים לומר עשרתם, ובפרט בזמננו זה שרבים יש להם גינה על יד הבית, וקוטפים במו ידיהם מהמחובר את הפירות שעתידים לאכול בשבת, צריכים לומר עשרתם, שאם לא עשרם מערב שבת לא יוכל לעשרם בשבת. ומכיון שרבו הנוסחאות של סדר ההפרשה של תרומות ומעשרות, ורובם ככולם אינם מתאימים להלכה, ובפרט הנוסחאות הנפוצות בלוחות השנה שחסר בהם אחד מהעיקרים בהלכה וכן ראיתי ג"כ בספרים רבים, ולכן מוצא אני חובה לעצמי לפרסם זה ברבים למען יתקנו את המעוות.

יסוד ההלכה להפרשת תרומות ומעשרות בבת אחת הוא במשנה דדמאי (פ"ה מ"ב): הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת, נוטל אחד משלשים ושלש ושליש ואומר, אחד ממאה שיש כאן, "הרי זה בצד זה חולין" והשאר תרומה על הכל. וכתב הרב תפארת ישראל [יכין אות י"ד]: ונ"ל דדוקא צריך לומר כן, דאל"כ מדמפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר יחד, חיישינן שמא יקדים תרומת מעשר לתרומה גדולה, להכי יאמר כן להיכרא, וזה כל מה דקמ"ל במתניתין דהכא. והגר"א בפירושו הארוך נתן טעם אחר למה צריך לומר מקודם הרי זה חולין, משום דדין תרומה גדולה להפריש דוקא מאומד כדתנן [תרומות פ"א מ"ז] אין תורמין לא במדה, ותרומת מעשר דוקא במדה, כדתנן [אבות פ"א מט"ז] ואל תרבה לעשר אומדות. ודין תרומה גדולה להפריש קודם לתרומת מעשר וא"כ היכי ליעביד, אם יאמר שנים ממאה הרי זה תרומה נמצא דתורם במדה, ואסור לתרום במדה. וגם תרומת מעשר שנשאר לא יהיה במדה אחד ממאה מה שיפריש אח"כ לא ישאר לתרומת מעשר כשיעור או פחות או יותר, דאי אפשר שבכאן ישאר בצמצום כדי תרומת מעשר דהא מתחילה נטל מאומד וכו', ואם יקדים מתחילה תרומת מעשר ויאמר הרי זה מעשר וכו', ונמצא דהמעשר הוא במדה והתרומה הוא מאומד כדינו, הא אסור להקדים וליתן תרומת מעשר קודם תרומה גדולה, לכך אומר מתחילה הרי זה חולין, נמצא מה שנשאר הרי זה באומד, לכך אמר והשאר תרומה כדינו שניתן מאומד. עכ"ל. וכן בהלכה, הרמב"ם [הלכות תרומות פ"ג הכ"ד] והש"ע [יו"ד סימן של"א סכ"ח] כתבו בהדיא וז"ל: הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחד, מפריש אחד ממאה ומעט יותר ואומר: אחד ממאה שיש כאן הרי הוא בצד זה שהפרשתי והרי הוא חולין, והנשאר מזה שהפרשתי שהוא המעט היתר על אחד ממאה הוא תרומה

אוצר ההלכה

על הכל, והמעשר שראוי להיות למאה חולין אלו הריהו בצד זה שהפרשתי, וזה הנשאר יותר על התרומה שהפרשתי הריהו תרומת מעשר על הכל (במשנה כתוב אחד משלשים ושלש משום שהיו מפרישים לתרומה גדולה תרי ממאה, משא"כ האידנא דתרומה גדולה בזמן הזה שיעורה בכל שהוא). עכ"פ מדברי כולם אנו למדים שצריך לומר "אחד ממאה שיש כאן הרי הוא חולין", (בזמננו אומרים "טבל" במקום "חולין" מכיון שמשתמשים במלת חולין אחר שנתקן והופרשו ממנו התרומה והמעשר). וכן היתה הגירסא בספרים הישנים כמו שכתוב בנוסח שבסוף ספר שערי דמעה (הו"ד בארץ חיים [סימן של"א ס"ד]), ואילו בנוסחאות שראיתי במועצות הדתיות וכן בכמה ספרים חדשים ובלוחות, השמיטו את המלים האלה "אחד ממאה שיש כאן הרי הוא חולין" או "עודנו בטבלו". והריני להעתיק כאן את הנוסחא המתוקנת עם קצת מההלכות הנחוצות:

קודם כל ייחד מטבע לפדיון מעשר שני וכרם רבעי, ויהיה מונח אצלו במקום שמור וצנוע. וכל אלה שקוטפים מפירות גנתם או לוקחים ממי שידוע להם שאינו מפריש תרומות ומעשרות, ישים כל הפירות בכלי, ויקח בידו או בכלי קטן מעט יותר מאחוז אחד ממאה, ויברך ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו להפריש תרומות ומעשרות. ואח"כ יאמר: החלק אחד ממאה שבידי עודנו טבל, והיותר על חלק אחד ממאה הוא תרומה גדולה על הכל. ויוסיף לומר: החלק אחד ממאה שבידי ועוד תשעה חלקים כמוהו אשר בצפון הכלי שלפני הרי הם מעשר ראשון, וזה החלק אחד ממאה שבידי הרי הוא תרומת מעשר. (ובשנת א, ב, ד, ה, של השמיטה) יוסיף לומר: ומעשר שני הרי הוא בדרומו של הכלי שלפני. ויברך ברכה זו, ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו על פדיון מעשר שני, ויאמר: מעשר שני זה וחומשו יהיה מחולל על פרוטה אחת במטבע שיחדתי לפדיון מעשר שני וכרם רבעי, והמעשר שני יצא לחולין. (ובשנה ג, ו, של השמיטה) במקום "ומעשר שני הרהו בדרומו של הכלי שלפני" יאמר ומעשר עני הרי הוא בדרומו של הכלי שלפני, והריני מפקיר נכסי, והנני זוכה בו כאחד מעניי ישראל.

כל זה היינו כשברור לו שהוא טבל גמור, אבל אם הוא מסופק שמא הופרש ממנו תרומות ומעשרות יאמר הנוסח הנזכר בלי ברכה.

והפירות האלו שבידו שהם עכשיו תרומה גדולה ותרומת מעשר אינו רשאי לאבדם בידים, אלא יקברם או יגנזם עד שירקבו. ואם אין לו מקום כזה, יכרכם יפה בנייר חזק ויתנם בחבית האשפה שאין זה מאבדם בידים. ואם מכיר כהן נאמן שיש לו בהמות יתנם לו על מנת להאכילם לבהמותיו (שבזמן הזה שהתרומה הולכת לאיבוד אין כאן הפסד תרומה), וכל שכן אם זילף מים על התרומה (כמובן לפני שיקרא לה שם) מותר בשופי ליתנם לכהן להאכילם לבהמתו, שבזה מקיים מצות שרפה תרומה טמאה כמו שכתבתי לעיל בסוף סימן קמ"ז לשיטת רש"י. וכשנותנם לכהן יזהירנו שלא להאכילם לבהמתו בשבתות ובימים טובים כמ"ש שם.

והשנים של המעשרות ותרומות בירקות ופירות האדמה ובננות בכללם, מתחילות מאחד בתשרי, והולכים בהם אחר הלקיטה. ובפירות האילן ראש השנה שלהם הוא ט"ו בשבט והולכים בהם אחר החניטה (חוץ מהאתרוג שהולכים בו אחר הלקיטה, ובפירות הדר מסתפקים בהם ומפרישים לפעמים מעשר שני ומעשר עני מספק).

כשישער שהמטבע שיחד לפדיון נשאר בה רק פרוטה אחת או שתים יחללנה על פרי ששוה פרוטה וישמידנו בכבוד, ושוב חוזר לפדות במטבע עצמה.

אין מפרישים תרומות ומעשרות מפירות שנה זו על פירות שנה אחרת. ואין תורמים ממין על שאינו מינו. בזמן הזה שהתרומה הולכת לאיבוד מפריש לכתחילה מן הרע על היפה.

בשנת השמיטה מפריש מעשר עני, הפרשת תרומות ומעשרות בשנה זו היא בלא ברכה. (נתיבי עם)

קכ) **שם עשרתם ערבתם וכו'**. כתב ב"י (שיטה נ"ו), עשרתן ערבתן וכו'. נ"ב: עכשיו שאנו נוהגין לערב עירובי חצרות בערב פסח בעד כל השנה אין צריך לומר ערבתן, וכן עשרתן דאין אנו נוהגים במעשר, אבל אומר הפרשתם חלה כמו שעשה הר"ם. ב"ח [אות ב']. (שיירי כנסת הגדולה – הגב"י סק"ג)

קכא) **שם עשרתם ערבתם וכו' הדליקו את הנר**. יש לדקדק קצת על הסדר הזה, דהא אמרינן בשלהי פרק ארבע מיתות ([סנהדרין] דף ס"ח ע"א): היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות, וא"כ היה להם לזרז מתחלה בהדלקת הנר ואח"כ בערבתם ועשרתם. וצ"ל דהזרוז הוא כסדר המעשים, דמתחלה צריך לעשר ואח"כ לערב שהרי אין מערבין בטבל, ולבסוף יש להדליק את הנר. (אמת ליעקב)

קכב) **שם ערבתם וכו'**. בש"ס בשבת (דף ל"ד ע"א) אמרינן, הא גופא קשיא, אמרת עם חשכה אין ספק חשכה לא, והדר תני ספק חשכה מערב, אמר רבי אבא אמר רב חייא בר אשי לא קשיא, כאן בעירובי תחומין כאן בעירובי חצירות. והקשה הרב תוספת שבת [סק"ז] דהו"ל לשנויי הא לכתחילה הא דיעבד, ומה שתירץ הוא דוחק.

ואפשר דהתרצן לא בעי לשנויי הא לכתחילה הא דיעבד, דלקושטא סבר דעירובי תחומין לא מצי לערב ספק חשכה, ואילו הוה משני הא לכתחילה הא דיעבד, הוה משמע דגם עירובי תחומין בדיעבד מצי לערב בספק חשכה, וזה אינו אמת, דאסמכוה רבנן אקראי והוי תקון מעליא וכמו שפירש"י [ד"ה בעירובי תחומין], וא"כ התרצן מוכרח לשנויי כדשני ללמד דעת ודין אמת. והמקשן שהקשה לא נעלם ממנו דמצי לאוקומי הא לכתחילה הא דיעבד, אלא דגם הוא סבר דעירובי תחומין לא מצי מערב בספק חשכה דהוי תקון מעליא כמדובר. אך עיקר

אוצר ההלכה

קושייתו דערבתם דתנן הוא כולל תחומין וחצרות, וכי היכי דתנן ספק חשכה אין מעשרין הודאי אבל מעשרין הדמאי אע״ג דעשרתם כולל ודאי ודמאי, כן הו״ל למתני ספק חשכה אין מערבין עירובי תחומין אבל מערבין עירובי חצרות, וזהו עוצם תכלית קושייתו דתנא גופיה לא מפליג בינייהו כי היכי דמפליג במעשר, והשתא דתני ברישא ערבתם ותני סיפא מערבין משמע דתרוייהו מערב בספק חשכה, והא קשיא ליה דעירובי תחומין בספק חשכה לא מצי מערב, ומשום הכי הוקשה לו במתניתין ולא הונח לו בהני שינויי, ופריך סתמא לראות מה ישיב לו והדר יקשה עליו. והתרצן חידש לו דעירובי תחומין הוא חסר המציאות בספק חשכה, דלא יש זמן לילך להניח עירובו בסוף אלפים אמה, ולזה אין צורך לתנא לפרש דמערבין עירובי חצרות, דודאי לא איירי בעירובי תחומין דבספק חשכה מחוסר זמן, ובשלמא במעשר הוצרך התנא למתני משום דלא אסיר אלא משום ספק חשכה, ואי תני סתמא הוה אמינא דמעשר ודאי נמי, אבל בעירובי תחומין דבלאו הכי אפילו תימא דמצד בין השמשות משום דהוי מתקן לא חיישינן, מ״מ הוא חסר מציאות דלא יש זמן ללכת עד אלפים אמה להניח העירוב דמקמי הכי הוי ודאי לילה, ומשום הכי לא חש התנא לפרש. והיינו דמשני כאן בעירובי תחומין כאן בעירובי חצירות, כלומר הדבר מוכרח מעצמו לומר דמיירי בעירובי חצירות, ולק״מ.

ובהכי מתרצתא מאי דקשיתיה להרב ט״ז לקמן (סימן שצ״ג [סק״ד]), דלישני למ״ד [שאם קבל תוספת שבת אין מערבין] הא דקבל תוספת שבת והא דלא קבל, וכבר בעניותנו תרצנו בברכי יוסף שם (סימן שצ״ג [סק״ג]). ועל פי האמור נמי לא קשיא, דערבתם הוא כולל עירובי תחומין ועירובי חצרות, ולא אפשר דמערבין בספק חשכה אף שלא קבל תוספת שבת עירובי תחומין, משום דהוי תקון מעליא, והא אשמועינן התרצן דדין קבל תוספת שבת פשיטא ליה לדעת הך מאן דאמר. ואם נפשך לומר דמאי משני ליה התרצן, דאין צורך לפרש במתניתין דסיפא בעירובי חצירות משום דהוא חסר המציאות בעירובי תחומין, הא משכחת לה דהתחיל ללכת וכי מטי להניח עירובי תחומין באותו רגע היה ספק חשכה, ואפשר לטעות דמצד המציאות אינו חסר משום דהתחיל לילך עם חשכה, ואשמועינן דאם עד שלא הניח העירוב היה ספק חשכה יכול להניחו והרי דיש מקום לטעות והיה לו לחלק בחלוקת עירוב כדמפליג במעשר. הא לאו מילתא היא, משום דיש כמה חילוקי דינים בזה כמ״ש הרמב״ם (פ״ז מהלכות עירובין). ע״ש באורך. ותו דתנא באדם העומד בתוך ביתו קאי, ואם כן ליכא למטעי. ודוק היטב. (מחזיק ברכה – סק״ט)

קכג) שם ערבתם וכו׳. כתב מג״א (סק״ג), הדליקו כו׳ משום מצוה כו׳. וקשיא לי בשבת (דף ל״ד ע״א) פירש רש״י במתניתין [ד״ה ספק חשיכה], סבר גזרו על השבות בין השמשות. ועירובי חצירות דמותר בין השמשות דחומרא בעלמא ולא מקרי שביתה מעלייתא, כמו שפירש רש״י בגמ׳ [ד״ה בעירובי תחומין], א״כ מוכח דעירובי חצירות לא הוי שבות.

גם מה שכתב מג״א דמשום מצוה התירו לערב בין השמשות, קשה, דהרב ב״י כתב בסימן רס״א דהטור סבר באינו מצוה לכ״ע גזרו בין השמשות, והא דמוקי למתניתין כמ״ד גזרו, משום דמתניתין קתני סתמא אין מעשרין הודאי אפילו לצורך מצוה, הובא בתוי״ט במשנה שם [שבת פ״ב מ״ז], א״כ ש״מ דאע״ג דהמתניתין סובר דגם למצוה גזרו בין השמשות אפילו הכי מותר לערב עירובי חצרות, ועל כרחך משום דלא הוי שבות, וא״כ מותר נמי בלאו מצוה. (דברי צבי)

קכד) שם ערבתם וכו׳. עמ״ש הרב מג״א (בסק״ג), עיין מה שכתב על דבריו הרב מאמר מרדכי ז״ל (בסק״ב). (דברי מנחם – הגה״ט סק״ג)

קכה) שם ערבתם וכו׳. עיין מג״א (סק״ג) שמסיק וא״כ לכתחילה יש להזהירם וכו׳. ואם תאמר א״כ לפ״ז תקשה קושיית העולם שהביאה המהר״מ [לובלין] בשבת (דף ל״ד ע״א בד״ה הא גופא קשיא) נימא דלכתחילה יש להזהירם. והנלפע״ד ליישב, דמדחשיב עירוב באמצע בין מעשר להדלקת הנר, משמע דדמי להו ממש, ועם חשיכה אין ספק חשיכה ספק אינו חשיכה לא. וא״ת דילמא עשרתם נמי היינו מעשר דמאי ודמי לערב[תן] בזה גם הוא, וי״ל דא״כ כל שכן דיקשה, דהו״ל להקדים הדלקת הנר שצריך להיות עם חשכה דוקא, להני תרתי שהאזהרה בהם היא רק לכתחלה. (דברי חכמים – ערך השלחן)

קכו) שם ערבתם וכו׳. בטור כתב עירובי חצירות, והנה בגמרא [שבת לד.] פריך, עם חשכה אין ספק חשכה לא והדר תני ספק חשיכה מערב וכו׳, אמר רב כאן בעירובי תחומין כאן בעירובי חצירות. פרש״י [ד״ה בעירובי תחומין] דעירובי תחומין חמיר דאסמכוה אקרא. וא״כ למה כתב הטור ערבתם עירובי חצירות. עיין ט״ז בסימן רס״א (סק״ב). והנה רש״י במשנה שם [ד״ה ערבתם] פירש, ערבתם, עירובי חצירות ועירובי תחומין. וזה י״ל דאם א״צ רק לערב עירובי חצירות מותר לערב בין השמשות, אבל יש לו לערב גם עירובי תחומין, כיון דאסור לערב עירובי תחומין גם עירובי חצירות אסור דחיישינן לזלותא, וכמ״ש האחרונים לענין כשנזדמן לו ספק דרבנן יחד עם ספק תורה, וממילא כשצריך לערב שניהם צריך לשאול קודם בין השמשות על שניהם, דאם ישאל רק על עירובי תחומין ובעירובי חצירות יסמוך שיערב בין השמשות הוי ג״כ זלותא, דלעירובי תחומין דאסמכוהו אקרא מחמיר ובעירובי חצירות מיקל, ואף דרב אמר רק כאן בעירובי תחומין כאן בעירובי חצירות, ולפ״ז הוה ליה למימר כאן בעירובי תחומין ועירובי חצירות וכאן בעירובי חצירות לבד, זה לא קשה, דעיקר בא לחלק דעירובי תחומין חמיר ורישא מיירי שצריך לערב עירובי תחומין וסיפא בעירובי חצירות, וממילא נמשך מזה כשצריך לשניהם ביחד דג״כ לחומרא משום עירובי תחומין.

וי״ל דרב לשיטתו לא ס״ל סברא זאת, דבביצה (דף כ״ד ע״ב) גבי גוי שהביא דגים לרבן גמליאל ואמר מותרין הן, ואמר רב

אוצר ההלכה

שם מותרין לקבל ולא באכילה. וכבר עמדו האחרונים שם דמאי שנא ספק מוכן לענין אכילה מטלטול. ולענ"ד דהנה פרש"י בביצה [ב: ד"ה לטעמיה], דלרבה דהכנה דאורייתא מוקצה אסור מן התורה מ"והכינו את אשר יביאו" [שמות ט"ז, ה'], ומבואר באור זרוע שם [ח"ב הלכות יום טוב סימן שנ"ב] דהיינו לענין אכילה לא לענין טלטול, ד"והכינו" מירי במאכל, וכ"כ במג"א (ריש סימן תק"ג). וזה פשוט. וכן מבואר בפני יהושע בביצה [שם ד"ה אלא אמר רבה]. ואפילו לתוספות דפליגי ארש"י, מ"מ עכ"פ מוקצה חמיר לענין ספק בדאורייתא, וכמ"ש במרדכי ריש פרק אין צדין [סימן תרפ"ה], ובמהרש"א בביצה (דף ג' ע"ב [בגמ' ד"ה אלא]) בשם תוספות ישנים. אמנם יש לומר דהיינו משום דאסמכוהו עכ"פ אקרא ד"והכינו", וכל זה לענין אכילה אבל לענין טלטול כל עיקרו רק דרבנן על כן ספקו לקולא. אמנם עדיין כיון דהספק נולד לענין אכילה ולענין טלטול הוי לנו למיחש משום זלותא, ועל כרחך דרב לא ס"ל סברא זאת, ואנן קיי"ל בספק מוכן דגם בטלטול אסור י"ל שפיר משום סברא זאת, ועל כן לרב גופא לא הוה מצי למימר כאן בעירובי תחומין ובעירובי חצירות, ואף דרש"י פירש שם בביצה [כד: ד"ה ולוי אמר] דרב לא בא רק לפרש דברי רבן גמליאל ולא משום דס"ל כוותיה, מ"מ לא רצה רב הכא להכניס עצמו לאוקמה מתניתין דלא כרבן גמליאל דוקא, ובלא"ה האחרונים שם הקשו על רש"י דמשמע דרב ס"ל כרבן גמליאל מדמפרש דבריו, עיין שם בפני יהושע [ד"ה ואמר מותרים הם].

וכ"ז זה אינו מעלה ארוכה להטור וכן לפרש"י בגיטין (דף ו' ע"ב [ד"ה ערבתם]) דפירש ערבתם עירובי חצרות לבד, דהוא נגד הגמרא הנ"ל. ונלע"ד, דכבר תמהו על קושיות הגמרא דלמא בדיעבד כשלא עירב מותר לערב בין השמשות אבל לכתחילה לא יכניס עצמו לספק דרבנן, וכמ"ש הטו"ז בסימן רס"א [סק"ב] ובפני יהושע ואחרונים, ולא מצאתי תירוץ מרווח על זה, עד שכמעט נראה מוכרח מכאן דמותר לעשות ספק דרבנן לכתחלה. ועיין במג"א (סימן תס"ז), ובפרי מגדים שם (סק"א), ובסימן תפ"ט בטו"ז [סק"ה] ובמשבצות שם, ובטו"ז פ"ק דגיטין (שם). אמנם לפע"ד ראיה ברורה לאיסור, דבפ"ק דביצה (דף ד' ע"א) מבואר דספק דרבנן כשיש לו מתירין למחר אסור, דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, ממילא הוא הדין כשיכול לעשות בהיתר קודם שיבוא לספק דרבנן. וזה ברור ומוכרח. אמנם לס"ד דש"ס שם [ג:] ורב פפא שם דס"ל דספק דרבנן מותר גם כשיש לו מתירין, ולא אמרינן עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר כמו בביטול איסור, לפי זה י"ל דספק דרבנן הוי היתר גמור, דמתחלה לא גזרו כלל רק על הודאי, אם כן י"ל נמי דמותר להכניס עצמו לכתחלה לעשות ספק דרבנן, וכעין שאמרו בעירובין (דף ס"ז ע"ב) בדרבנן עבדינן עובדא והדרא מותבינן תיובתא, דאף כשיתברר דטעה לא עשה איסור דשוגג בדרבנן א"צ כפרה וכמ"ש הנתיבות בסימן רל"ד [משפט האורים סק"ג], וכן משמע קצת מקידושין (דף מ"ה ע"ב) גבי קדשה אביה ונכנסה לחופה שלא מדעת אביה, דס"ל לרב דמותרת לאכול בתרומה ולא חיישינן שמא יבוא האב וימחה, אף דגם לרב ספק הוי לענין ממון. ע"ש ובירושלמי שם [פ"ב ה"א]. מזה משמע נמי דס"ל לרב משום דאיסור דרבנן הוא לא חיישינן שיתברר איסורו, דמ"מ הוי רק שוגג ולא עבדה איסור כלל, דמתחלה לא אסרו רק על הודאי למי שיודע שודאי אסור. אלא דבאמת גם בקידושין שם לא קיי"ל כרב, ובלא"ה נמי רב על כרחך ס"ל דספק דרבנן מותר בדבר שיש לו מתירין, דהא בריש פרק אין צדין (דף כ"ד ע"ב) בנכרי שהביא דגים אמר רב מותרין בטלטול ואסורין באכילה, וכתבתי לעיל דספק מוכן לענין אכילה הוי ספק תורה דילפינן מוהכינו, ורב נמי ס"ל בפ"ק דביצה (דף ד' ע"א) הכנה דרבה, ואף לתוספות שם [ד"ה אלא בהכנה] דהכנה דרבה היינו לענין הכנה מיו"ט לשבת דוקא, מ"מ אסמכוה אקרא דוהכינו לאסור מה שלא הוכן מערב שבת ומערב יום טוב שלא לאכלו בשבת וביו"ט, וכל זה לענין אכילה אבל לענין טלטול ליכא אסמכתא מוהכינו דלא מיירי רק לענין אכילה, ועל כרחך ס"ל לרב ספק מוכן מותר לטלטל ואסור באכילה, וכמו דס"ל כאן בעירובי תחומין דאסמכוהו אקרא ספקו להחמיר. והנה עדיין קשה דגם לטלטל יאסר ספק מוכן דהוה דבר שיש לו מתירין, דגם לענין טלטול ס"ל לרב אשי ספק דרבנן דבר שיש לו מתירין אסור בריש ביצה (דף ד' ע"א), וכן עמד הפני יהושע שם [ד"ה רב אשי אמר]. ומזה מוכרח דרב ס"ל גם בדבר שיש לו מתירין ספק דרבנן מותר, וע"כ לשיטתם י"ל שפיר דמותר לכתחלה להכניס עצמו לספק דרבנן דלא ס"ל לרב בספק דרבנן סברא דעד שתאכלנו באיסור דלא חשוב שום נדנוד איסור, ונודע דרך הש"ס כמה פעמים דהתרצן הוא גופא המקשן כמ"ש התוספות בבבא מציעא (דף כ"א ע"א ריש פרק אלו מציאות בד"ה וכמה) על כן מתרץ כאן בעירובי תחומין כאן בעירובי חצרות, אבל אנן דקיי"ל ספק דרבנן אסור כשיש לו מתירין למחר, דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, הכי נמי כשיכול לעשות היתר מקודם שיבוא לספק איסור, מחויב לעשות בהיתר ודאי, ועל כן גם לענין עירובי חצירות צריך לכתחלה לעשות דוקא קודם בין השמשות, וא"כ אתיא שפיר דברי רש"י בשבת וגיטין ודברי הטור בס"ד. (ערך שי)

קכז) שם ערבתם וכו'. כתב מג"א (סק"ג), ונ"ל שצ"ל ערבתם עירובי חצירות כמו שכתב הטור, ואע"ג דמותר בין השמשות, משום מצוה התירו, ולכתחילה יש לזהר. בט"ז סימן הסמוך [סימן רס"א סק"ב][114] מקשה על זה, דא"כ מאי פריך בש"ס רישא לסיפא ומוקי רישא בעירובי תחומין, לימא דלכתחילה צריך ליזהר. ולולי דברי קדשו לק"מ, דודאי מה שאמרו דצריך לזהר לכתחילה אינו מדינא כלל, דהרי משמע בהדיא בסוגיא גבי הטמנה [שבת לד.] אי הכי בין השמשות נגזר כו', משמע דליכא כלל גזירה בבין השמשות. ועוד דבמקום מצוה ליכא שום שבות,

הערות וציונים

114. עיין שם דקושיית הט"ז היא מדוע נקט הטור עירבתם עירובי חצרות ובגמרא מוקמינן לה בעירובי תחומין.

אוצר ההלכה

ואפילו הכי אסרו במתניתין עירובי תחומין אף דקיי"ל [סימן תט"ו ס"א] אין מערבין אלא לדבר מצוה, ועל כרחך משום דהיה לו לערב מקודם, ובהני דהטמנה ועירובי חצירות שרי, ועל כרחך דלא גזרינן כלל על זה, אלא דלזהירות בעלמא קאמר הטור שלא יבוא לידי כך לכתחילה, וא"כ אי אפשר לפרש כן כלל דהא משמע דדוקא עם חשיכה אבל מקודם לא וכמו שכתב רש"י [שם ד"ה עם חשיכה] שמא יפשעו שעוד היום גדול, ומשמע דאם הזכיר מקודם צריך להזכיר שנית עם חשיכה, וכ"כ בהדיא בהגהות אשר"י [שם פ"ב סימן כ"א]. ע"ש. וא"כ אם קאי בעירובי חצירות שרשאי לכתחילה בבין השמשות א"כ הוא צריך להזכיר פעם שניה בספק חשיכה ג"כ ולא סגי ליה עם חשיכה, וגם דברי הטור אינו אלא לכתחילה, אבל אם לא יראה שערבו צריך ג"כ להזכיר שנית גם בספק חשיכה. (חבל יוסף – גנזי חיים)

קכח) שם ערבתם וכו'. עיין מג"א [סק"ג] דצ"ל ג"כ ערבתם עירובי חצירות כמ"ש הטור. והנה בטו"ז בסימן שאח"ז [סק"ב] הקשה על הטור, דהרי הש"ס שבת [דף ל"ד ע"א] על הך משנה דשלשה דברים צריך לומר בתוך ביתו עם חשיכה ערבתם וכו', פריך עם חשיכה אין ספק חשיכה לאו והדר תני ספק חשיכה מערב, ומשני כאן בעירובי תחומין צריך לומר עם חשיכה, כאן בעירובי חצירות מותר בספק חשיכה, ועל כרחך משמע דעירובי חצרות אין לומר עם חשיכה. ונראה דקושייתו היא, דמשמע דהש"ס פריך למה יאמר עם חשיכה כיון דאף אח"כ בספק חשיכה מותר לערב, ועל זה משני דלא קאי רק על עירובי תחומין, אבל עירובי חצירות באמת לא יאמר עם חשיכה, לכן שפיר הקשו על הטור.

ואכן נראה דלפ"ז באמת קשה על הש"ס, דמנ"ל דמזה דקתני עם חשיכה משמע דאח"כ אסור לערב עד דרמי המשניות אהדדי, נימא דהא דקתני עם חשיכה אתי למעט קודם לזה, דהרי כן אמרו[115] דדוקא עם חשיכה אבל הרבה קודם לא, דילמא יפשעו ויאמרו עוד יש שהות ויפשעו ולא יערבו, אבל אח"כ אה"נ דג"כ מותר, ודוחק לומר דאם מותר בספק חשיכה אין לומר עם חשיכה, דאכתי יש לחוש דילמא [י]פשעו, דודאי במעט זמן לא שייך שיאמרו עדיין יש שהות. ולכן יש לומר דכל קושיית הש"ס משום דקתני אח"כ מיד ספק חשיכה אין מעשרין וכו', משמע דקאי על הך דלעיל דקתני דיאמר עם חשיכה, משום דבספק חשיכה אין מעשרין ושוב לא יוכל אח"כ לומר ערבתם, ולכן פריך דהא קתני דאף ספק חשיכה מערבין, ומשני הא דאח"כ אסור הוא בעירובי תחומין, אבל ודאי הא דצריך לומר עם חשיכה קאי על כל הדברים, ולא אתי למעט רק בעוד יום גדול, דודאי אין שייך דימתין על זמן היותר דחוק ומה דיכולין להקדים ודאי מקדימין.

ואכן מה שמתרץ הטו"ז הוא ג"כ נכון, ותהילות לאל בלמדי בסוגיא כוונתי לדבריו אף דאשתמיט מיני דברי הטו"ז, ויען כי לפי מ"ש הטו"ז עדיין לא הוסברה כוונת הש"ס, וגם יישבתי בזה דברי רש"י הסותרים, לכן אעתיק מה שאמרתי שם בחידושי. והנה רש"י במשנה פירש ערבתם, עירובי חצירות ועירובי תחומין, וקשה הא הש"ס מוקי לה רק בעירובי תחומין, ויותר קשה דבגיטין [דף ו' ע"ב] לא פרש"י רק ערבתם עירובי חצירות, וכבר תמהו שם התוס' [ד"ה ערבתם], דהרי הש"ס מוקי לה רק בעירובי תחומין ולמה פרש"י היפך הש"ס. ונראה דהיה פשוט לו לרש"י דעל כרחך המשנה גם בעירובי חצרות איירי, דאל"כ יצטרך אח"כ לשאול עוד הפעם על עירובי חצרות, ולמה לא קתני במשנה שישאל אח"כ בספק חשיכה על עירובי חצירות, ועל כרחך דערבתם כולל בין תחומין בין חצרות, ורק הש"ס אמר דלכן צריך דוקא עם חשיכה ולא בספק חשיכה משום תחומין הוא, דערבתם כולל גם תחומין, לכן צריך קודם ושואל על שניהם, ומיושב דברי רש"י במשנה.

אך דברי רש"י בגיטין עדיין לא נתיישבו. ונראה דהנה לכאורה קשה, איך דייק הש"ס עם חשיכה אין ספק חשיכה לא, דהרי ודאי לכתחילה הנכון דיאמר בעוד יום אף דגם בספק חשיכה מערבין, וכי לא עדיף לערב ביום, וכבר הקשה כן הפני יהושע [שם תוד"ה ערבתם], וגם אם יאמר בין השמשות יחלוף הזמן ולא תהיה שהות לערב. ונראה דהש"ס דייק מדקתני עירבתם הדליקו את הנר, דהיה לו לומר תחילה הדליקו ואח"כ ערבתם, דהרי כוונתו בשאלה זו דאם עדיין לא עירבו שיערבו, וכיון דהדלקה צריך מבעוד יום ועירוב סגי בין השמשות וא"כ צריך להקדים הדלקה, ועל זה משני דעירוב קודם הדלקה הוא בתחומין, אבל לשאלה ודאי צריך אף בעירובי (תחומין) [חצירות] מבעוד יום כקושיית הפני יהושע, לכן נראה לרש"י לפרש יותר דעיקר המשנה הוא משום עירובי חצירות, דבתחומין אין מהדרך כלל לשאול, דאין מערבין תחומין אלא מדעתו [סימן תי"ד ס"א], גם אין שכיח שיצטרך תמיד עירובי תחומין, ושלשה דברים משמע דצריך לשאול בכל ערב שבת, לכן פירש דקאי על עירובי חצרות דצריך בכל ערב שבת, ורק מדיוק דקתני ערבתם תחילה דייק דתחומין אסור ספק חשיכה, וא"כ בגיטין דלא הביא כלל לשון המשנה רק השלשה שאמרו חכמים צריך לשאול צריך לומר בניחותא, פירש רש"י דקאי על חצרות דזה צריך לשאול, אבל בשבת דרש"י קאי על המשנה, פירש דקאי על שניהם. ע"כ הוא מחידושי הש"ס. ואך אח"ז ראיתי כי השתי הסברות שכתבתי דאין שייך לשאול שתי פעמים בערבתם וגם תחומין אין הדרך לעשות בכל שבת, זה כבר נזכר בטו"ז. ותהלות לאל חזקתי הדברים כנראה לכל. (גנזי חיים – סק"ב)

קכט) שם ערבתם וכו'. כתב הטור, וכשיהיה קרוב לחשיכה ישאל אנשי ביתו בנחת בלשון רכה עשרתם ערבתם עירובי חצירות. ועיין בהגהות רל"ח [סק"א] הקשה, דבגמ' שבת [דף ל"ד ע"א] אקשינן רישא דמתניתין אסיפא, דברישא קתני עם

הערות וציונים

115. כן כתב רש"י שם ד"ה עם חשיכה.

אוצר ההלכה

חשיכה עירבתם משמע אבל ספק חשיכה לא, ובסיפא קתני ספק חשיכה מערבין, ומשני, לא קשיא כאן בעירובי תחומין כאן בעירובי חצירות. ופירש רש"י [ד"ה בעירובי תחומין], דעירובי חצרות שרי בספק חשיכה, דחומרא בעלמא ולא מקרי שביתה מעליא. והטור על כרחך הכי ס"ל דפסק בסימן רס"א דמערבין עירובי חצירות בין השמשות ולא עירובי תחומין, א"כ על כרחך הרישא דערבתם היינו עירובי תחומין, ואיך פסק כאן שישאל עירבתם עירובי חצירות.

ועיין תשובת חת"ס (או"ח סימן ס"ה) שהקשה השואל על שיטת בה"ג [הלכות חנוכה עמ' קנ"ח] שס"ל שבהדלקת נר שבת מקבל שבת, א"כ מאי מקשה הש"ס מרישא לסיפא, נימא דזמן הנחת עירוב היא בין השמשות כבסיפא, אלא דזה למי שלא הדליק הנר, אבל ברישא דתנן דמזהיר גם דהדליקו את הנר על כרחך צריך הוא להקדים ולשאול עירבתם, לפי שאם ידליקו תחלה תו לא יהיו רשאים לערב. וע"ש מה שתירץ. ונראה דזה תליא במה שהאריך הטו"ז [סימן ת"ר סק"ב] לפלפל בשיטת המרדכי [שבת סימן ר"צ] אם קבלת שבת חמור מבין השמשות או בהיפך. וי"ל דהש"ס ס"ל כאן דאם נימא דהנחת עירוב אסור אחר קבלת שבת, הוא הדין דיהיה אסור בבין השמשות גם בלא קבלת שבת, ועל כן לא מצי הש"ס לתרץ כן, וי"ל דהטור ס"ל דקבלת שבת חמור מבין השמשות, והיינו מטעם דהא חזינן דבבין השמשות מותר שבות לצורך מצוה, דבמקום מצוה קיי"ל כרבי [שבת ח:] דס"ל דכל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות, אבל לאחר קבלת שבת לא שרינן שבות אפילו במקום מצוה. וא"כ שפיר כתב הטור דצריך לשאול גם על עירוב חצרות, משום דאיירי שמדליק נר שבת ומקבל שבת ושוב אסור גם שבות. והא דפסק בסימן רס"א דבבין השמשות מערבין עירובי חצירות, היינו בלא קיבל שבת, אמנם הש"ס כאן על כרחך לא ס"ל כרבי כדמוכח בהסוגיא, וס"ל דבבין השמשות חמור כמו בקבלת שבת, על כן לא מצי הש"ס לתרץ כן.
(חדושי מהר"י שטייף)

קל"א) שם ערבתם וכו'. היינו משום שאשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו כמ"ש בריש סימן שס"ז, ומדכללינהו עשרתם עם ערבתם והפרשת חלה, שמע מינה דגם בהפרשת תרומות ומעשרות מפרישה האשה שלא מדעת בעלה כדין הערוב והחלה ומברכת כאינך. עכשיו המנהג בירושלם שכל בית כנסת מערב עירובי חצרות ושתופי מבואות מערב פסח לערב פסח, כמ"ש רמ"א בסוף סימן שס"ח, וקונים חלת מצה אחת עבה ששוקלת בערך 460 גרם לצאת גם לסברת רש"י שכתב מרן שם בסעיף ג', שסובר ששיעור הערוב הוא כשמונה ביצים, ולחוש לסברת רמ"א (בסימן שס"ו ס"ו) שסובר שכל העירוב ביחד יהיה פת שלם, לכן עושים מצה עבה וגדולה כנזכר, ובמקומות שלא רגילים במצות עבות אפשר לערב בחבילה של מצות דקות ושלמות המכילה כחצי קילו, שלדעת מרן הקפידה היא רק שלא לערב בפרוסה.

וכך הוא סדר העירוב, גדול הכנסת לוקח בידו העירוב ומרים אותו בכדי לזכות בו הוא, ואומר לאיש אחר "זכה בערוב זה לאחינו בני ישראל הגרים עמנו בעירנו ושיבואו לדור בעיר זו, שיסמכו עליו לטלטל על ידו מרשות לרשות בשבתות ובימים טובים", ולוקח בידו הזוכה ומגביהו טפח ואומר "זכיתי להם", וחוזר המזכה ונוטלו מיד הזוכה ומברך ברכה זו "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו על מצות ערוב", ואומר: בערוב זה יהא מותר לנו ולכל בני העיר הזו, להוציא ולהכניס מן הבתים לחצר, ומן החצר לבתים ומבית לבית ומחצר לחצר, ומגג לגג, אף לכלים ששבתו בתוך הבית, ומבתים וחצרות למבוי ולכל הבתים והחצרות שבעיר זו, ומעליה לתחתית ומתחתית לעליה ומזוית לזוית ומרשות לרשות, בשבתות ובימים טובים להוציא כל שיש לו תורת כלי ואינו מוקצה, לנו ולכל המסתופפים עמנו ולכל מי שיתוסף בעיר זו מכאן ועד ערב פסח הבא עלינו לטובה ואז נעשה שוב ערוב וכן נעשה בכל שנה בעהי"ת. ותולים המצה במקום שלא ממשמשים בו בני אדם בכדי שלא יתקלקל, ואם במשך הזמן נרקב מניחים ערוב אחר. (והוכרחתי להעתיקו כאן מפני שבכל המחזורים יש בזה בלבול, שכתוב בהם שהזוכה נוטלו מיד המזכה ומברך). וכפי עדותו של מרן חיד"א (ברכ"י סימן שפ"ז [סק"ג]) מנהג ירושלים לעשות שיתוף בשמן וערוב בפת, ויכול להיות שהרב הראשי עושה שיתוף לחוד. אמנם בבתי הכנסיות עושים רק אחד, שסומכים אעירוב במקום שיתוף כמ"ש מר"ן ורמ"א בסימן שפ"ז [ס"א], וישנם כמה יחידי סגולה שעושים כן בכל ערב שבת כמ"ש המשנ"ב בסימן שס"ח (סקכ"א) דיותר טוב לערב בכל ערב שבת. והאר"י ז"ל היה מערב שנים בכל ערב שבת, עירובי חצרות על לחם אחד ושיתופי מבואות על לחם שני, ובליל שבת היה בוצע על הפת של שתוף וביום שבת בשחרית היה בוצע על של עירוב. שער הכוונות [דף ס"ב ע"ד ענין רחיצת פניו ד"ה ענין העירוב].
(נתיבי עם)

קל"א) שם ערבתם וכו'. כתב המג"א (סק"ג), וא"כ לכתחילה וכו'. מוכח דבדיעבד אם הניח עירוב יברך, דאל"כ הול"ל שיש ליזהר להקדים משום ברכה. ועיין בחכמת שלמה למהרש"ק להלן (ריש סימן רס"א) שנסתפק בזה.
(נפש חיה – מרגליות)

קל"ב) שם ערבתם וכו'. לשון הטור: וכשיהיה קרוב לחשיכה וכו' ערבתם עירובי חצירות וכו'. הנה צריך יישוב איך יפרש הטור את דברי הגמ' בשבת [לד.], דמקשינן התם, הא גופא קשיא, אמרת שלשה דברים וכו' עם חשכה [אין] ספק חשכה (אין) ספק אינה חשכה לא, והדר תני ספק חשכה מערבין וכו'. לא קשיא כאן בעירובי תחומין כאן בעירובי חצירות וכו'. וא"כ דברי הטור סתרי אהדדי, דכיון דפירש ערבתם דרישא היינו עירובי חצירות א"כ על כרחך יפרש הסיפא בעירובי תחומין, ואיך כתב [הטור בסימן רס"א] דבין השמשות מערבין עירובי חצירות ולא לתחומין. (וכבר הקשה כן בהגהות מהרל"ח).

והנה הרא"ש [פ"ב סימן כ"א] אמתניתין דשלשה דברים צריך אדם לומר וכו', מנה"מ, אמר רבי יהושע בן לוי דכתיב "וידעת

אוצר ההלכה

כי שלום אהלך ופקדת נוך" וגו' [איוב ה' כ"ד] פירש וז"ל: ופקדת נוך זה עירובי חצירות תיקון הנוה. והקשה הקרבן נתנאל [אות נ'] דהא לקמן פירש הרא"ש דאפילו ספק חשכה מערבין עירובי חצירות, וא"כ על כרחך ערבתם קאי אעירובי תחומין. ומטעם קושיא זו הגיה בדברי הרא"ש דצ"ל "ופקדת נוך" זה עירובי תחומין, והיינו שעוקר נוהו וקובע במקום עירובו. ע"ש. והנה אם נאמר דטעות נפלה בדברי הרא"ש שהיה כתוב עירובי תחומין וכתבו בטעות במקומו עירובי חצירות, אבל הר"ן [יד.] נמי פירש הכי וביתר ביאור, שכתב, ופקדת נוך זה עירוב שהוא דבר הצריך לנוה לטלטל מבית לבית. הרי מוכח להדיא דמפרש ערבתם דרישא דהיינו עירובי חצירות, ואפילו הכי מפרש סיפא דמתניתין ומערבין היינו עירובי חצירות. גם השאילתות (הובא בגמרא על הגליון) [שאילתא ס"ג] וז"ל: ואי לא מערבי כיון דלא שרי לטלטוליה מאני ליכא שלמא בביתא וכו'. הרי שפירש נמי דערבתם קאי אעירובי חצירות, וא"כ לפי מה שהבין הקרבן נתנאל דמאן דמפרש ערבתם דמתניתין בעירובי חצירות יוכרח לפרש סיפא דמתניתין דספק חשכה מערבין היינו עירובי תחומין, וא"כ תהיה דעת השאלתות דעירובי תחומין קילי מעירובי חצירות, ומן התימה שלא הביאו הפוסקים דעת השאלתות בזה. והתוס' שם (בד"ה לא קשיא) הסכימו לפירש"י דעירובי תחומין חמיר, ולא הביאו רק דר"ת רצה מתחלה לפרש דעירובי חצירות חמירי וחזר בו, והא השאילתות ס"ל כן באמת דעירובי חצירות חמירי. גם מהתוס' משמע דלמ"ד תחומין דאורייתא בודאי אין לספק דעירובי (חצירות) [תחומין] חמירי (דהא הקשו אר"ת מר' מאיר דאית ליה תחומין דאורייתא [עירובין לה:] ואפילו הכי אית ליה דמערבין בכל דבר. ע"ש). והשאילתות הא פסק דתחומין דאורייתא, וא"כ לפי דברי הקרבן נתנאל תקשי דידיה אדידיה. גם רש"י בגיטין [ו: ד"ה ערבתם] פירש ערבתם היינו עירובי חצירות, ואפילו הכי פירש בסוף פרק במה מדליקין [שבת לד.] דעירובי תחומין אין מערבין בין השמשות ועירובי חצירות מערבין. הן אמת שהתוספות בגיטין [שם] נקטו דדעת רש"י כמו שרצה ר"ת לפרש מתחלה דעירובי חצירות חמירי, ובסוף פרק במה מדליקין חזר בו רש"י מדפירש דעירובי תחומין חמיר טפי. אבל מה נעשה דבמתניתין דסוף פרק במה מדליקין [שם] פירש"י ערבתם עירובי תחומין וחצירות, וזה לכ"ע אי אפשר, דהא חד מינייהו בודאי אפשר לערב בין השמשות, וא"כ למה לומר תרוייהו עם חשכה, אותו שמותר בין השמשות ישתהה מלאומרו עד בין השמשות. (כדפירש"י בריש המשנה [ד"ה עם חשיכה] שאם ימהר להזכירם יפשעו ויאמר[ו] עדיין יש שהות).

ולישב כל זה נראה דזה כולי עלמא מודו דהמצוה היא רק לערב עירובי חצירות וכמו שפירש השאלתות וכן הרא"ש והר"ן, דזה שייך לעונג שבת, אלא דהגמ' מתרץ דמשום הכי הוא מקדים לזרזם סמוך לחשכה ואינו ממתין עד בין השמשות אף שאפשר להמתין מלומר ערבתם עד בין השמשות היינו משום עירובי תחומין, ונהי דלא היינו מתקנים זרוז בעירובי תחומין דמה לנו אם לא ילך למחר למקום פלוני (ואף דאין מערבין אלא לדבר מצוה מ"מ אין זה שייך לעונג שבת שנחייבנו בזרוז), אבל כשתקנו לומר ערבתם משום עירובי חצירות הא נכלל גם עירובי תחומין לכך הקדימוהו לאומרו עם חשכה. (וכן תירץ המהרל"ח). ועולין כל דברי רש"י למקום אחד, דבמתניתין פירש ערבתם היינו עירובי תחומין וחצירות דכללו שניהם בכלל ערבתם, ובגמ' מותבינן מרישא לסיפא ומתרצינן דברישא הקדימו משום עירובי תחומין דאסורים בין השמשות, אבל בגיטין דאמרינן אע"ג דאמרו רבנן שלשה דברים צריך אדם לומר וכו', פירש אע"ג דמצוה לזרז מ"מ נימרינהו בניחותא וכו', וא"כ צריך לפרש על מי חלה מצות זירוז, ולכן ביאר שם דערבתם היינו עירובי חצירות. אח"כ מצאתי בר"ן בפרק במה מדליקין [יד:] שכתב וז"ל: ואוקימנא דמערבין עירובי חצירות וכו', והיינו דתנן לעיל דצ"ל וכו' ערבתם, דמשמע עם חשכה אין בין השמשות לא, ומשום עירובי תחומין תנא הכי. עכ"ל. הרי מפורש כמו שכתבתי. (וכן משמע מדברי הב"ח דמפרש הכי בדברי הטור).
(אמת ליעקב)

קלג) **שם הפרשתם חלה וכו'**. לכאורה בחלת חוץ לארץ דקיי"ל [ביצה ט.] אוכל והולך ואח"כ מפריש א"צ לשאול להם אם הפרישו חלה, דמה בכך אם לא הפרישו חלה הרי אוכל והולך ואח"כ מפריש. וכבר ראיתי בספר כנסת יחזקאל בסוף חלק או"ח [סימן כ"ג ד"ה עוד בשרתי] שכתב, דמה שנהגו העם שלא לומר אלו דברים ערב שבת עם חשכה הוא מה"ט דאינן יכולים לומר הפרשתם, דאז יהיה משמע שאם לא הפרישו חלה אין תקנה לדבר, ובאמת יש תקנה דאוכל והולך ואח"כ מפריש, ועל כן בחל ערב פסח בשבת דאין תקנה להיות מפריש אח"כ דהרי אין להשהותו וכמ"ש המג"א לקמן (סימן תק"ו [סק"ח]) צ"ל ערב שבת עם חשכה שלשה דברים, ובמקום עשרתם יאמר הפרשתם חלה. וכן קיימתי מסברא דנפשי ודרשתי זה ברבים בתחילת בואי לכאן שנת תקס"ה. (ישועות יעקב – סק"א)

קלד) **שם הפרשתם חלה וכו'**. עיין באשל אברהם מהגה"ק מבוטשאטש שכתב טעם להמנהג שלא נוהגין עכשיו לומר נטלת חלה, מצד שבדורות הללו קוראים הלחמים שאופין לכבוד שבת קודש בשם חלה, ועל ידי זה מדכר דכירי ליטול חלה ואין חשש עוד בזה לשכחה. ודברי הפוסקים שכתבו לשאול על נטילת חלה, מיירי במקום שאין נהוג לקרות שם כל העיסה חלה. ועכ"ז מי שנזהר להזכיר בכל ערב שבת קודש קודם הדלקת הנרות הוא עושה על הצד היותר טוב. יעו"ש.
(ארחות חיים – ספינקא – סק"ד)

קלה) **שם הפרשתם חלה וכו'**. באמת אינו חיוב גמור, דחלת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש אפילו לכתחלה [ביצה ט.], וכ"כ בשו"ת כנסת יחזקאל [סימן כ"ג ד"ה עוד בשרתי] דמה"ט אין נזהרים עכשיו בזה. אבל טוב ליזהר שכבר נהגו מדורות ראשונים להפריש קודם אכילה דחייש שמא ישכח כמ"ש

אוצר ההלכה

רשב״ץ (ח״ב סימן רצ״א [פ״ו ה״ח]). וכ״כ מהרש״ל. על כן מהאי טעמא טוב להזהירם. תניא [ש״ע הגר״ז] בקונטרס אחרון [סק״ב]. (באר יעקב – קרויזר – סק״ז)

קלו) **שם הפרשתם חלה וכו׳ הגה ובמקום שאין מעשרין אין צריך לומר עשרתם**. והנה דברי הרמ״א האחרונים הוא מהטור, שכתב וז״ל: והר״מ מרוטנבורק לא היה אומר עשרתם שאין מעשר האידנא, אלא היה אומר הפרשתם חלה וכו׳. ע״ש בטור. והנה לכאורה קשה, אמאי לא הוזכרה הפרשת חלה במתניתין דבמה מדליקין. וצ״ל דכיון דאמר עשרתם גם הפרשת חלה בכלל זה דהא תרומה מיקריא, ולפיכך הר״מ שלא היה אומר עשרתם היה אומר הפרשתם חלה, אבל המחבר שהעתיק לשון המשנה והיה אומר עשרתם למה לו לומר גם הפרשתם חלה, ולמה נשתנה זה מזמן המשנה. גם יש לדקדק קצת, כיון דהפרשתם חלה הוא במקום עשרתם דמתניתין, אמאי הפסיק ביניהם בשאלת ערבתם, וזה נוטה לנוסחת המג״א (בסק״ג) שלא היה כתוב בספרו ערבתם. וע״ש בלבושי שרד [סק״ד]. (אמת ליעקב)

קלז) **שם הדליקו את הנר**. כתב באבודרהם [עמ׳ קנ״ז] דלכך אינו שואל אותם אם הדליקו דבודאי לא הדליקו, דאמרינן [שבת כג:] ובלבד שלא יקדים ולא יאחר, אבל עשרתם ערבתם יכול לשאול דאפשר הקדימו. ואין טעם זה מספיק כ״כ, דהרי אם רצונו להדליק הנר מבעוד יום רק שיקבל עליו שבת תיכף אחר הדלקה רשאי, רק שלא יקדים להדליק הנר קודם ושלא יקבל שבת עדיין כמ״ש התוס׳ שם (ד״ה ובלבד) [ברכות כז. ד״ה דרב], וכן הוא בטור וש״ע לקמן (סימן רס״ג [ס״ד]). ויותר נכון מ״ש הט״ז [סק״ג] שאין צריך לשאול אם הדליקו את הנר דהרי עין רואה שאין כאן נר דולק וזה פשוט[116]. (ישועות יעקב – סק״ב)

קלח) **שם הדליקו את הנר**. והטעם בזה מצד שנשים דעתן קלות ונשים עצלניות הן, ובדבר חמור כזה וזמן בהול בטרדות, לזה יזרזה. ואולי מי שיודע באשתו שהיא זריזה בזה ויש לה זמן קבוע שזוכרת שלא לאחר ההדלקה א״צ לזרזה. כ״כ באשל אברהם מהגה״ק מבוטשאטש, יעו״ש שהאריך קצת בזה. (ארחות חיים – ספינקא – סק״ה)

קלט) **שם הגה ובמקום שאין מעשרין אין צריך לומר עשרתם**. כ״כ הטור משם מהר״ם מרוטנבורק. והכי איתא בירושלמי [שבת פ״ב ה״ז]: אמר רבי חגי, רבי שמואל בר רב יצחק הוה מפקד גו ביתיה, עירבתן הדליקו את הנר, ולמה לא אמר עשרתן, אלא כל מה דהוה אכיל מן שוקא הוה אכיל. (ברכי יוסף – סק״ז)

הערות וציונים

116. עיין שם באבודרהם, שכתב גם טעם זה.

רסא זמן הדלקת הנרות לשבת. ובו ד' סעיפים:

א [א]**ספק חשיכה** [א*]**והוא בין השמשות** [והיינו כדי שיעור הלוך שלשה רבעי מיל אחר שקיעת החמה טור בסימן רצ"ג וכדלקמן סוף סעיף ב' ושיעור מיל הוא שליש שעה פחות חלק שלשים], **אין מעשרין את הודאי, ואין מטבילין את הכלים, ואין מדליקין את הנרות, ואין מערבין עירובי תחומין** (ועיין לקמן סימן תע"ו סעיף ג'), **אבל מעשרין את הדמאי, וטומנין את החמין, ומערבין עירובי חצרות** (ועיין לקמן סימן שצ"ג [סעיף ג']): [ב]**ומותר לומר לגוי בין השמשות להדליק נר לצורך שבת,** [ג]**וכן לומר לו לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפז עליה:** הגה וכן מי שקבל עליו שבת שעה או שתים קודם תשיכה יכול לומר להדליק הנר ומותר לבריס שלריך (מהרי"ו סימן קי"ו) (ועיין לקמן סימן שמ"ג):

באר הגולה

א. שבת ל"ד [ע"א]:

א*. רש"י שם ד"ה ספק חשכה:

ב. רבנו יונה [הובא בטור סימן שמ"ב]:

ג. הרמב"ם בפרק (ד') [כ"ד] מהלכות שבת [הלכה י'], הביאו הטור והב"י סימן שמ"ב:

אוצר ההלכה

סעיף א'

א) סעיף א' ספק חשיכה. בתשובות מהר"י מברונא (סימן קמ"ט), לענין בין השמשות אם ילדה אז תרנגולת ביצה, הוא סימן דיום הוא לענין פירות הנושרין אצלה, דתרנגולת אינה מולידה בלילה [ביצה ז.]. ועיין מה שכתבתי לקמן (סימן של"א) מזה. (פתחי תשובה)

ב) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות. כתב הטור (דף קע"א עמוד ראשון שיטה ד'), וזמנו משתשקע החמה ואילך וכו'. נ"ב: הר"ם אלשקאר ז"ל (סימן צ"ו) האריך הרבה בזה, והעלה שהנכון כדעת הרי"ף [שבת טו.] והרא"ש ז"ל [שם פ"ב סימן כ"ג]. ועיין בתשובות הרדב"ז ז"ל (סימן ט"ו) [ח"ה סימן אלף שע"ט] שנשאל, שהרמב"ם ז"ל סותר את עצמו מהלכות שבת [פ"ה ה"ד] (או) להלכות קדוש החדש [פ"ב ה"ט]. ועיין בתשובות נדפסו מחדש להרדב"ז (ח"א סימן רפ"ב) [ח"ד סימן אלף שנ"ג]. ועיין בספר בנימין זאב (סימן רכ"ג), ובהגהות הרי"ף ז"ל [דרך תמים] במסכת שבת[1]. (כנסת הגדולה – הגה"ט)

ג) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות. בתירוץ ר"ת ז"ל [שבת לה. תוד"ה תרי] דשתי שקיעות הן, האריך מענה הרב מהר"ם אלשקאר (סימן ס"ט) [צ"ן]) משם הגאונים ז"ל לדחות דבריו. כתבנו בזה בסימן תנ"ה גבי שאיבת המים למצה.

וכתוב בספר באר הגולה[2] דשיעור מיל היינו שליש שעה פחות חלק שלשים. ונראה לי שלמד זה מהיא דפסחים פרק מי שהיה טמא (דף צ"ד ע"א), רבי יאודה אומר עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום, תדע כמה מהלך אדם בינוני ביום עשרה פרסאות, ומעלות השחר עד הנץ החמה ארבעת מילין, משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעת מילין, נמצאת עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום. ופירושה, מעלות השחר עד צאת הכוכבים מהלך אדם עשרה פרסאות שהם ארבעים מיל, וכשנחלק ארבעים מיל לי"ב שעות יפול שלשה מילין לשעה פחות אחד מעשרה בשעה, שהרי בשלש שעות נוגע עשרה מילין, נופל לכל שעה שלשה מילין ושליש, ושלשה מילין ושליש הם עשרה שלישים, נמצא עשרה שלישי מיל בשעה, אם כן כשנחלק השעה לעשרה חלקים, שליש מיל לכל חלק עשירית, יעלו בתשעה חלקים שלשה מילין, הרי שלשה מילין מהלך אדם בשעה אחת פחות חלק עשירית ממנה, נמצא בשלשה עשיריות מן השעה מהלך אדם מיל אחד, ושלשה עשיריות מן השעה הוא שליש השעה פחות שליש אחד מן העשירית של השעה, ושליש העשירית הוא חלק אחד בשלשים ממנה, נמצא המיל הוא שליש שעה פחות חלק שלשים.

גם יש לפשוט החשבון יותר בנקל בזה האופן, בשליש שעה פחות חלק שלשים, מיל אחד. אם כן יש שלשים וששה מילין בשתים עשרה שעות פחות שלשים וששה פעמים חלק שלשים, השלשים פעמים חלק שלשים הם שעה אחת שלמה שיש בה שלשה מילין, ומותר בה שלש פעמים חלק שלשים, תצרף שלשה מילין אלו עם שלשים וששה הנזכרים, הם שלשים ותשעה מילין, נשארו תשע פעמים חלק שלשים, שהם שליש שעה פחות חלק שלשים, הוא מיל אחד, הרי ארבעים מיל בי"ב שעות. אחר כך ראיתי שהרב תרומת הדשן (סימן (קס"ט) [קס"ז]) כתב והוכיח כן מגמרא זו אך לא טרח לפרש החשבון, והרב מרן ז"ל בב"י הביאו ופסקו להלכה בש"ע חלק יורה דעה (סימן ס"ט [ס"ו]) לענין מליחה שהוא שיעור מיל, ופירש שם הרב תרומת הדשן דהך שליש שעה פחות חלק שלשים היינו שעה בינונית, ר"ל שהיום והלילה שוים.

אבל צריך לי עיון, כי הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה בפסחים פרק אלו עוברין במשנת בצק שבסדקי ערבה [פ"ג מ"ב], כתב וז"ל: ושיעורו כדי שיהלך אדם ברגליו הליכה בינונית מיל אחד, והוא שיעור מן הזמן שהוא שני חומשי שעה משעות ההשויה. עכ"ל. ולפי זה נוגע שני מילין וחצי לשעה אחת, ולפי הנ"ל נוגע שלשה מילין ושליש לשעה, ולפי דברי הרמב"ם ז"ל

הערות וציונים

1. וז"ל: שיטה כ"ז, אמר שמואל כוכב אחד יום. נ"ב: לשון הרא"ש ז"ל בתוספותיו בריש פ"ק דברכות [ב: ד"ה ואע"פ], ואם תאמר אם כן למה נחלקו תנאים לענין בין השמשות, נחזי אנן מנין הכוכבים. וי"ל לפי שאין אנו בקיאים בשיעור הכוכבים דבעינן לא גדולים ולא קטנים. עכ"ל. **2.** בש"ע פרידמאן הוצאת מכון ירושלים כתבו בהגהות והערות, שהביאור בענין זמן בין השמשות בגוף הש"ע הוא תוספת ממהדורת באר הגולה.

אוצר ההלכה

מהלך אדם ביום שלשים מילין, שהרי שתים עשרה שעות הם ששים חומשים, תן שני חומשים לכל מיל הם שלשים מיל, וצ״ע היך יפורש מה שאמרו בגמרא עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום, הלא אינו אלא אחד משבעה ומחצה ביום. ובתרומת הדשן (סימן קכ״ג) בהגה הביאו הרב ב״י בסימן תנ״ט ובש״ע שם [ס״ב], דשיעור מיל היינו רביעית שעה וחלק עשרים, והיא היא שליש פחות חלק שלשים, ויבחן בשלשה שעות שהוא עשרה מילין, לכל שעה שלשה מילין, ונותר בה אחד מעשרה בשעה, אם כן בשלש שעות תשעה מילין, ונותר בהן שלש עשיריות הוא מיל אחד שלם, ולפי ההגהה לארבעת מילין צריך שעה וחומש, אם כן בשש שעות יהיו עשרים מיל, הוה ליה עשרה בשלש.

(שו״ת בית דוד – סימן ק״ב)

ד) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות. כתב הטור (דף קע״א ע״א שיטה ד׳), וזמנו משתשקע החמה ואילך כו׳. נ״ב: עיין מה שרמז הרב החבי״ב בעל כנה״ג [הגה״ט][3] להרדב״ז ז״ל (סימן רפ״ב) [ח״ד סימן אלף שנ״ג], שהרמב״ם סותר את עצמו מהלכות שבת [פ״ה ה״ד] להלכות קדוש החדש [פ״ב ה״ט]. ועיין בקונטרס בי שמשי למהר״ח אלפאנדרי ז״ל המובא בסוף ספר רב יוסף להרב מהר״י קצבי [דף ח׳ ע״ד סימן א׳].

(יד אהרן מהדורא בתרא – הגה״ט סק״א)

ה) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות. בשיעור בין השמשות נתחבטו בו קמאי ובתראי, והרב מנחת כהן האריך ועשה מאמר שלם, ואחרי דרך מבא השמש[4] להרב הנזכר, הביטו אליו ונהר׳ו הרב פר״ח בקונטריס נדפס סוף שמן למאור [קונטרס בינה ודעת][5], ומהר״ח אלפאנדרי במוצל מאש שבספר רב יוסף [דף ח׳ ע״ד סימן א׳], ושם [בסוף הסימן] כתב מהרח״א דדעת הרמב״ן כר״ת, שכן כתב (הריטב״א) [הרשב״א] [שבת לד: ד״ה ולזה] בשמו. ואין צורך לזה, דדברי הרמב״ן מבוארים בספרו תורת האדם בענין אבילות ישנה [עמ׳ רנ״א]. ועיין בספר בתי כהונה ((ח״ב) [ח״ג] סימן ד׳).

וראיתי להרב גנת ורדים בתשובה כ״י [נדפסה בשו״ת מהר״י פראג׳י סימן מ״ו], שכתב שהעולם נהגו בכל גלילות ישראל כסברת הגאונים, ובמוצאי שבת בכדי שהות שנים שלשה מילין מדליקין. ומהר״ל ן׳ חביב (פ״ב דקידוש החדש [ה״ט]) ייחס דעת זה להרי״ף והרמב״ם והרא״ש, ודברי הנגיד רבנו אברהם בן הרמב״ם כסברא זו כמ״ש מהר״ם אלשקר בתשובה (סימן צ״ו), ומשמע דקי״ל כסברת הגאונים, ואפילו תימא דהמחלוקת שקול, אין בידינו לבטל המנהג.

והרב מהר״ר יעקב פראג׳י מהמה בתשובותיו כ״י (סימן (נ״א [מ״ז]) השיב על הרב הנזכר, דהגאונים ס״ל כר״ת, ורב האיי גאון והרי״ף והרמב״ם ס״ל כר״ת. ומ״ש הרב הנזכר בתשובתו דמהר״ם אלשקר מאריה דארעא דמצרים, אדרבא נודע וגם מפורסם דהרדב״ז מאריה דאתרא, והרב המוסמך מהר״ר חיים אבואלעפיא הזקן בנו של הרב המוסמך מהר״ר יעקב אמר דבתלמוד מוכח ופשוט כסברת ר״ת אין בו ספק, אלא דדשו בו רבים היפך ר״ת ויפה שתיקה לחכמים. ולשון הרמב״ם בפירוש המשנה פ״ק דברכות [מ״א], יש בו ט״ס, ומנוסחת הגרי מבואר שצ״ל ועמוד השחר וכו׳ בכדי שעה וחומש מן שעות ההשויה וכו׳ אשר די גובהם מן הארץ נ״א מילין, ובכן מה שהוכיח הרב מנחת כהן ליתא. עכ״ד הרב מהר״ר יעקב הנזכר.

(ברכי יוסף – סק״א)

ו) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות. עיין להרב ב״ח ז״ל [אות ב׳], הביא דבריו הרב מג״א ז״ל [סק״ט], דהעלה דיש להחמיר כסברת הרא״ם ז״ל בספר יראים [סוף סימן רע״ד] בדין בין השמשות. ועיין מ״ש ה״ה חיד״א ז״ל בברכ״י [סק״א][6] ובמחב״ר [סק״ז][7] בדין שיעור בין השמשות, וציין דברי רבני האחרונים ז״ל בזה. ועיין להרב שם חדש ז״ל על דברי ספר יראים (עמוד זמנים דף פ״ב ואילך) שהאריך בזה. (פתח הדביר ח״ג – סק״א)

ז) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו׳. כתב מג״א (סק״א), ואם נסתפק אם הוא בין השמשות אסור. שלא תימא דהוא ספק ספיקא, ספק בין השמשות או לאו, ואת״ל בין השמשות דילמא הוא יום, דזה אינו ספק ספיקא, דהוי ספק מחמת חסרון ידיעה ולא מיקרי ספק ספיקא, כמבואר ביו״ד (נ״ה [ש״ך סק״ד] ונ״ג [ש״ך סקט״ו וט״ז סק״ח]) ודוכתא טובא. או י״ל דשם ספק חד הוא, דאינו ספק אלא אם הוא יום או לילה כמו שכתב המג״א בסימן תל״ט [סק״ג], ובדיני ספק ספיקא ביו״ד (סימן ק״י [אות י״א-י״ב]). ע״ש. (בגדי ישע)

ח) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו׳. במשנה דשבת (דף ל״ד ע״א), ספק חשכה ספק אין חשכה אין מעשרין את הודאי. ופרש״י, ספק חשכה, כגון בין השמשות. ולשון רש״י אינו מובן. וכתב הרב ב״ח [אות א׳] דכוונתו דאם אנו מסופקין אם כבר הגיע לזמן בין השמשות או לא הגיע עדיין, גם כן אין מעשרין את הודאי, וכמו דקאמר הש״ס שם [לה:], אתון דלא קים לכו בשיעור כי חזי במתא תרנגולת וכו׳. עיש״ה. הרי אף דמסופק אם כבר הגיע זמן בין השמשות גם כן אין מעשרים. ולי נראה דאין ראיה מדברי רש״י לדינא, דהנה באמת אנן קיי״ל דלא גזרו על שבות בין השמשות, ואמנם היינו במקום צורך גדול או במקום מצוה, וא״כ קשה, הך מתניתין דספק חשכה אף אי נפרש דהיינו בין השמשות, הא מכל מקום לא גזרו על שבות בין השמשות, וצריך לומר דכאן אין כאן מצוה ולא צורך שבת כלל, ואיירי במעשר לצורך חול, ומעתה בספק בין השמשות פשיטא דיש להקל, כיון דלצורך מותר א״כ בספק מהראוי להתיר אף

הערות וציונים

3. נדפס לעיל אות ב׳. **4.** זהו שם המאמר בספר מנחת כהן בו דן בענין זה. **5.** הנקרא גם קונטרס דבי שמשי, ונדפס גם כן בסוף ספר מים חיים להפר״ח. **6.** נדפס באות הקודמת. **7.** נדפס לקמן אות קמ״ו.

אוצר ההלכה

שלא לצורך, והא דקאמר אתון דלא קים לכו וכו', דמבואר דאף בספק בין השמשות אסור, היינו להדליק את הנר דהוא איסור תורה וגזרו אף בספק בין השמשות, ורש"י לטעמיה דס"ל דמתניתין אתיא כמ"ד דגזרו על שבות בין השמשות, והיינו אף לצורך מצוה או צורך גדול, גלל כן אף בספק אם הוא בין השמשות גזרו, אבל לדידן אין ראיה, דבאמת אף בספק בין השמשות מקילין. ובזה מיושב לשון רש"י דסובר דמתניתין לא אתיא כרבי [עירובין לב:], ולמה אינו מחלק בין מקום מצוה לדבר הרשות, ובזה אתי שפיר, דרש"י לטעמיה דפירש ספק חשכה היינו ספק בין השמשות, ואי מותר לצורך מצוה היה לנו להתיר בספק בין השמשות אף בדבר הרשות. (ישועות יעקב – סק"ב)

ט) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו'. כתב במג"א (סק"א) בשם הב"ח [אות א'], דאפילו מסופק אם בין השמשות הוא. והב"ח דייק כן מדתנן [שבת לד.] ספק חשכה וכו', ולא תנן בין השמשות. ולענ"ד קשה על זה מהירושלמי (פ"א דדמאי [ה"ד]), דעל משנת מפרישין אותו בין השמשות, קאמר הירושלמי, הדא דתנינן ספק חשכה ספק לא חשכה, אלמא דדא ודא אחת היא. ואולי יש לדחות, דבמשנה דשבת איירי דאין מעשרין הודאי נקטה ספק חשכה וכו', אבל בדמאי מותר אפילו בין השמשות, וזה גופא קמ"ל הירושלמי, דלענין דמאי הנך שתי משניות שוות הן.

מיהו קשה על הב"ח, למה פירש רש"י [שם ד"ה ספק חשכה] דמשנה דשבת אתיא כמ"ד גזרו על שבות בין השמשות, דהלא גם כמ"ד לא גזרו אתיא, דהלא לסברתו על כרחך צריך לומר דשבות זה חמור, כיון דאפילו בספק חשכה גזרו עליו, וממילא דנוכל לומר דגם למ"ד בעלמא לא גזרו על שבות בין השמשות, מודה בזה. (ואולי יש לדחות קצת, דהואיל ונאסר גם בין השמשות, לכך מחמרינן גם בספק בין השמשות משום בין השמשות, אבל כל כמה דלא נאסר בין השמשות, דהיינו למ"ד לא גזרו על שבות בין השמשות, מהיכא תיתי לאסור [בספק] בין השמשות). (כתבי רי"ד)

י) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו'. כתב במג"א (סק"א), ואם נסתפק אם הוא בין השמשות אסור. נראה דהוא משום דבסוף סימן ר"ס כתוב שישאל לבני ביתו הפרשתם בשהוא סמוך לחשיכה, שמע מינה דבספק חשיכה אסור להפריש. (ברית אברהם – אות ר"ל)

יא) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו'. עיין באה"ט (סק"א) דאם נסתפק אם הוא בין השמשות אסור. ועיין במחצית השקל הטעם משום דהוה ליה ספק ספיקא משם אחד. אמנם בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן ר"ל) כתב דספק יום ספק בין השמשות הו"ל ס"ס גמור. יעו"ש. מובא בספר מנחת פתים (דף מ"ו ע"ב)[8].

ועיין בשו"ת מהר"י מברונא (סימן קמ"ט), לענין בין השמשות אם ילדה אז תרנגולת ביצה, הוא סימן דיום הוא לענין פירות הנושרין אז, דתרנגולת אינה מולידה בלילה [ביצה ז.]. ועיין בדברינו לקמן (סימן של"א סעיף ה' [סק"ב]).
(ארחות חיים – ספינקא – סק"ב)

יב) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו'. ואם נסתפק אם הוא בין השמשות אסור. ב"ח [אות א'] ומג"א [סק"א]. ובתוספת שבת [סק"א] כתב, אף דהוה ספק ספיקא, שמא עדיין אינו בין השמשות, ואם תמצי לומר הוא בין השמשות שמא לאו לילה הוא, מ"מ לא הוי ס"ס, דהוי ספק חסרון חכמה, ועוד דאינו מתהפך. ובמחצית השקל כתב דהוה שם ספק חד, אם לילה הוא. והנה לפ"ד המשאת בנימין [סימן נ'] הובא בש"ך יו"ד (סימן נ"ה [סק"ד]), דספק ספיקא מהני גם בחסרון חכמה, וכן לדעת הסוברים דס"ס שאינו מתהפך וס"ס משם אחד הוי ס"ס, כהובא סברתם בכללי ס"ס בש"ך ואחרונים, הדרא קושיא לדוכתא. אמנם לפמ"ש הרא"ש ביומא פרק יום הכפורים ([פ"ח] סימן ח'), דתוספת שבת קודם בין השמשות הוא. ע"ש. אם כן ליכא ס"ס לפימ"ש בגור אריה למהר"ל (בשבת דף ל"ד ע"א [ד"ה שניהם]) דבין השמשות מהנמנע לשום אדם לדעת אם מן היום הוא או מן הלילה. א"כ כשריבתה התורה להוסיף מחול על הקודש, על כרחך היינו לפני בין השמשות יום לא יצא ידי חובת תוספת שבת רק לפני בין השמשות, דאם תמצי לומר בין השמשות הוא אף דלא לילה הוא, מ"מ ודאי מכלל תוספת שבת הוא ואסור כל מה דאסור בין השמשות. ובמרדכי ס"פ במה מדליקין [שבת סימן ר"צ] פליגי רבנו יואל ורבנו שמריה אם קיבל שבת להוסיף מחול על הקודש אם חמיר מבין השמשות או לא, ועל כל פנים משמע דגם רבנו יואל מודה דמה דאסור בין השמשות גם בתוספת שבת אסור. ואפילו לסברת האומרים דתוספת שבת בתוך בין השמשות כמ"ש הר"ן בביצה פרק המביא [טז: ד"ה תנן], לרמב"ם [הלכות טומאת מת פ"ט הי"ב] דספק מן התורה לקולא אמרינן דתוספת שבת הוי בעשה בתוך בין השמשות[9]. אם כן י"ל שמא עדיין אינו בין השמשות, ואם תמצי לומר שהוא בין השמשות, מ"מ כיון דתוספת שבת אין צריך להיות כל בין השמשות, דאין לו שיעור, כמ"ש הרמב"ן [תורת האדם ענין אבילות ישנה עמ' רנ"ב][10], ותוספות בראש השנה (דף ט' ע"א [ד"ה ורבי עקיבא]), י"ל עדיין לא הגיע זמן תוספת שבת, מ"מ בזה י"ל דספק ספיקא גם כן להיפך, שמא לילה הוא, ואת"ל אינו לילה שמא על כל פנים הגיע זמן תוספת שבת, וספק ספיקא זה עדיף יותר, דספק אחד מחמיר יותר מחברו, דלילה הוי בכרת ותוספת שבת רק עשה ובכהאי גוונא לא חשיב

הערות וציונים

8. נדפס לקמן אות ט"ו. **9.** הר"ן לא כתב כן בפירוש בדעת הרמב"ם, אלא כתב דלמ"ד דספק דאורייתא לחומרא מה"ת, תוספת שבת צריכה להיות חוץ מן הזמן שהוא נזהר בו מן הספק. משמע דלמ"ד ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן שפיר שייך לעשות התוספת בבין השמשות. **10.** הו"ד בר"ן שבת (טו. סוף ד"ה אמר רבה).

אוצר ההלכה

מש(ו)ם אחד. ואם נאמר דבין השמשות דהוה ספק כרת חמיר מתוספת שבת דאינו רק עשה ומותר בכל שבותים כגון לעשר ולערב עירובי תחומין, הוה שפיר ס״ס, שמא עדיין אינו בין השמשות הוא, ואת״ל בין השמשות הוא, שמא אינו לילה רק תוספת שבת ואסור להדליק ומותר לעשר, והוי גם כן ספק ספיקא שאינו משם אחד, כיון דספק אחד מתיר יותר מחברו כמבואר בכללי ס״ס.

ולפ״ז יש הוכחה מכאן דבתוספת שבת כל השבותים האסורים בין השמשות אסורים גם בתוספת שבת, אמנם לערב עירובי חצרות ולטמון חמין דמותר בין השמשות מותר גם בתוספת שבת, ואפילו קיבל עליו שבת לדעת רבינו יואל במרדכי והובא בטור לקמן (סימן שצ״ג). ולפ״ז במסופק אם הגיע בין השמשות הוי ס״ס, שמא עדיין אינו בין השמשות, ואם תמצי לומר בין השמשות, מכל מקום מותר לערב עירובי חצרות. ולפ״ז יש לומר מה דפריך בפרק במה מדליקין (דף ל״ד ע״א) הא גופא קשיא, אמרת צריך לומר עם חשכה אבל ספק חשכה לא מצי לערב, והדר קתני ספק חשכה מערבין, דכבר כתבתי[11] דתמוה, דלמא מערבין בדיעבד אבל לכתחלה אסור להכניס עצמו לספק דרבנן וצריך לערב קודם בין השמשות. אמנם לפ״ד הב״ח דספק חשכה היינו ספק אם הגיע בין השמשות, דיש ספק ספיקא, אפשר לומר דמותר להכניס עצמו לס״ס בדרבנן, וכן מצאתי בפני יהושע שם [ד״ה במשנה]. אמנם תינח אם ס״ס הוי כודאי, אבל אם עדיין אינו רק כספק, אף דהוא לקולא עדיין י״ל דאין לעשות לכתחלה ס״ס. והנה מבואר בפוסקים דאין מוציאין ממון בספק ספיקא, דספק ספיקא הוי רק כרוב ואין הולכין בממון אחר הרוב, ועיין בא״ז פ״ק דבבא מציעא דרוב גם כן הוה רק ספק, רק דתורה התירה ספק כזה, אם כן עדיין י״ל דאין להכניס עצמו לספק לכתחלה.

אמנם במקום אחר כתבתי דלרב דס״ל בבבא בתרא (דף צ״ב ע״ב) דהולכין בממון אחר הרוב, וכן ס״ל בפ״ק דכתובות (דף ט״ו ע״ב) דגם בפקוח נפש הולכין אחר הרוב, ועל כן בתינוק הנמצא במקום רוב עכו״ם אין מפקחין עליו הגל, על כרחך דס״ל דרוב לא חשוב ספק רק ודאי, אבל שמואל ס״ל אין הולכין בממון אחר הרוב ומפקחין הגל גם ברוב עכו״ם, דרוב לא הוי רק ספק, ועל כרחך ס״ס דהוי כרוב, הכא נמי לרב מותר לעשות לכתחלה ס״ס, ועל כן הוצרך רב לתרץ כאן בעירובי תחומין כאן בעירובי חצרות, אבל לדידן גם בעירובי חצרות צריך לערב קודם שמסופק אם הוא בין השמשות דאין לעשות ס״ס גם כן לכתחלה, ועל כן פרש״י בגיטין [ו: ד״ה ערבתם] ובמשנה בשבת [לד. ד״ה ערבתם], ערבתם, עירובי חצרות. וגם הטור י״ל עפ״ז אף דלא הזכיר מתוספת שבת, וכתב ב״י דס״ל כרמב״ם דלא כתב דצריך להוסיף בשבת ויו״ט, ואם כן ליכא למימר דהוה ס״ס, דאם כן גם לעשר ולערב עירובי תחומין והדלקת הנר הוה לן להתיר מכח ס״ס בספק הגיע בין השמשות, מ״מ י״ל דס״ל להטור כמ״ש הר״ן להרמב״ם דתוספת שבת הוא בתוך בין השמשות. ודו״ק.

ומצאתי בפני יהושע בראש השנה (דף ט׳ ע״א [תוד״ה ור״ע]) שתירץ קושיות תוספות שם, מה דתנן ספק חשיכה אין מדליקין וכו׳, הא גם ודאי יום סמוך לחשכה צריך להוסיף, ותירץ דבתוספת שבת מותר לעשר ולערב ולהדליק ע״י נכרי, מה שאין כן בין השמשות. ולפמ״ש יש הוכחה לסברת התוספות דתוספת שבת אסור בשבותין דאסור בין השמשות, דאל״כ למה קתני ספק חשכה ולא בין השמשות, דעל כרחך הכוונה אף שמסופק אם הוא בין השמשות כמ״ש הב״ח, וא״כ הוה ליה למימר דבאמת מותר משום ספק ספיקא, שמא לא הגיע לבין השמשות ולתוספת שבת, ואת״ל כבר הוא מתוספת שבת, שמא לאו לילה ומותר בשבות ואסור להדליק, והוה ס״ס שאחד מתיר יותר מחברו, ועל כרחך צריך לומר דבתוספת שבת אסור בשבות [דאסור] בבין השמשות. אלא דהפני יהושע בשבת [לד. ד״ה במשנה] תירץ לפ״ז בלאו הכי קושיות התוספות דנקט ספק חשיכה אף דמסופק אם הגיע לזמן תוספת שבת, ונראה דתוספות ס״ל דמ״מ ספק חשכה כולל דמסופק ג״כ שמא לילה הוא ג״כ, כמ״ש הב״ח, וע״כ הקשו דהל״ל אפילו יודע ודאי יום הוא סמוך לבין השמשות אסור משום תוספת שבת. (ערך שי)

יג) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו׳. כתב הבאר היטב (סק״א), ואם נסתפק וכו׳. נ״ב: אע״ג דבין השמשות הוי ספק, א״כ הוי ספק ספיקא, מ״מ הוי ספק חסרון ידיעה, תוספת שבת [סק״א]. ואפילו הוא יום המעונן שהוא ספק לכל העולם, מכל מקום הוי ספק חסרון ידיעה, דודאי אין מעונן בכל העולם, ובלאו הכי שני הספיקות חד הוא, שמא הוא לילה או לא. מחצית השקל. (באר יעקב – קרויזר – סק״א)

יד) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו׳. כתב מג״א (סק״ב) [סק״א], ספק אם הוא בין השמשות אסור. עיין רלב״ח פ״ב מקידוש החודש [ה״ט], שכתב ליישב דברי הרמב״ם [הלכות שבת פ״ה ה״ד] שכתב דמשתשקע בין השמשות, ובפירוש המשנה [שבת פ״ב מ״ז] כתב, דלאחר שקיעת החמה יוצא כוכב אחד ועדיין הוא יום עד שיצאו שנים הוא בין השמשות. דבאמת גם רבה אמר משמיה דשמואל [שם לד:] דמשתשקע החמה בין השמשות, והדר אמר רב יהודה אמר שמואל [שם לה:] דכוכב אחד כו׳. ע״כ. פירוש, דעיקר בין השמשות הוא אחר שיצאו שני כוכבים, אלא דכשאינו יכול להבחין בכוכבים יש להסתפק משעת שקיעת החמה, ובזה הוא דפליגי רבה ורב יוסף אי תיכף משעת שקיעה יש להסתפק, ורב יוסף ס״ל שם דכל זמן שפני מזרח מאדימין ליכא לספוקי בבין השמשות, (וספק) [ופסק] כרבה דתיכף משקיעת החמה. והכל באינו מבחין בכוכבים, אבל אם מבחין, כל זמן שאין שני כוכבים הוא יום. ואם כן הרי מפורש בש״ס

הערות וציונים

11. נדפס לעיל בסימן ר״ס אות קכ״ו.

אוצר ההלכה

דגם ספק בין השמשות אסור. ובזה יתיישב הא דכתב הרי"ף [טו.] דפלוגתא דרבה ורב יוסף פסקינן לחומרא, דלא איתברר הלכתא. ע"ש. ולכאורה הוא תמוה מאד, דבהדיא מבואר [שם לה.] דאביי ורבא הוה דאוי למערב, דהוא כרב יוסף כל זמן שפני מזרח מאדימין. ע"ש. וכן קשה טובא הא דאמר רבא שם [לה:] אתון דלא (מתחזי לכל) [קים לכו] שיעורא דרבנן אדשימשא אריש דיקלא איתלו שרגא, והרי לרבה דינא הכי דתיכף משתשקע החמה הוא בין השמשות (ולשיטת ר"ת [לה. תוד"ה תרי] דשני שקיעות, אתי שפיר, אבל לשיטת הגאונים והרמב"ם והגר"א, קשה טובא). אבל לפי זה אתי שפיר הכל, דבאמת היכא שיכול להבחין בכוכבים שאין שני כוכבים, גם לרבה מותר אפילו אחר שקיעה כל זמן שפני מזרח מאדימין וכנ"ל. אבל הכסיף כבר העליון אסור ודאי אפילו רואה שאין שני כוכבים, וזה שהיו אביי ורבא דאוי למערב, היינו כשראו שאין שני כוכבים, והיו מקילין אחר שתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין, דזה מותר אפילו לרבה כנ"ל. וגם כל אחד היה יכול לסמוך, ולדידן דלא מתחזי לן שיעור דכוכבים (וכ"ה להדיא בש"ס בתר סוגיא דכוכבים, והוא מפורש כהרלב"ח), על כן צריכין אנו להחמיר תיכף משתשקע החמה, דספק אם הוא בין השמשות אסור כהמג"א. (חבל יוסף – גנזי חיים)

טו) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו'. כתב במג"א (סק"א), ואם נסתפק אם הוא בין השמשות אסור. עיין מחצית השקל הטעם משום דהוה ליה ספק ספיקא משם אחד. אמנם בשו"ת ר"ח או"ז (סימן ר"ל) כתב דספק יום ספק בין השמשות הוה ליה ספק ספיקא גמור. יעו"ש. (מנחת פתים)

טז) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו'. דיני בין השמשות עיין בספר מנחת כהן באריכות, ועיין בספר כרם שלמה יו"ד (סימן רס"ו), ועיין בספר חידושי רז"ה להגאון מו"ה וואלף אלעסקר מבראד גם כן אריכות גדול בזה, ולהביא אפילו תמצית דבריו היה צריך קונטרס מיוחד. ועיין מג"א [סק"א] ואליה רבה [סק"א] בשם הב"ח [אות א'], דאפילו ספק אם הגיע בין השמשות והוי ספק ספיקא, אפילו הכי אסור. וכתב מחצית השקל משום דשני הספיקות משם אחד. ע"ש. ואולי זהו כוונת המשנה [שבת פ"ב מ"ז] דנקט בכפל ספק חשיכה ספק אינו חשיכה והול"ל בקיצור ספק חשיכה, ועיין בתוספות חדשים [שם]. ולפ"ז י"ל דהכי קאמר, ספק חשיכה ספק אינו חשיכה דיש שני ספיקות, ספק אם הוא חשיכה, וספק אינו אפילו ספק חשיכה, אפילו הכי אין מעשרין את הודאי וכו'. (ילקוט הגרשוני – סק"א)

יז) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו'. כתב במג"א (סק"א), ואם נסתפק אם הוא בין השמשות אסור. עיין תשובת בית יצחק (ח"ב יו"ד סימן צ"ה אות א') מה שכתב בזה. (מגיני חיים)

יח) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו'. הנה הב"ח [אות א'] כתב להחמיר אף בנסתפק אם הגיע זמן בין השמשות. וכתב הפמ"ג (במשבצות זהב סק"א), דאע"ג דאיכא ספק ספיקא, שמא עדיין לא שקעה החמה, ושמא בין השמשות יום הוא, מכל מקום הספק דשמא שקעה החמה, הוי ספק חסרון חכמה, שאפשר שאחרים יודעים שכבר שקעה החמה, וספק חסרון ידיעה אינו נחשב לספק. והמשנה ברורה בבאה"ל (ריש סימן רס"א) כתב על זה, ועוד נ"ל דמש"ה לא חשיב ספק ספיקא, שהוא משם אחד, שמא יום שמא לילה, וקי"ל דספק ספיקא משם אחד לא מהני להקל, כמ"ש התוס' (כתובות דף ט.). ע"כ. וכבר קדמו בטעם זה המחצית השקל (ריש סימן רס"א). וכ"כ בספר בגדי ישע (ריש סימן רס"א)[12]. ומיהו בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן ר"ל) עשה ס"ס כה"ג, ספק ביום חתמו, ואת"ל בין השמשות, שמא בין השמשות יום הוא. וכ"ה שם בהגהות מהר"ם יפה (סימן רל"ב). ובאמת שאם לדין יש תשובה, דהא כל הני איסורי שבות מדרבנן, וכבר כתבו האחרונים דבאיסור דרבנן מהני אף ספק ספיקא משם אחד, כמ"ש הגאון ר' יצחק אלחנן בשו"ת עין יצחק חלק או"ח (סימן א' אות י"ט), דדוקא באיסורי תורה בעינן שלא יהיה ספק ספיקא משם אחד, אבל באיסורי דרבנן מהני ספק ספיקא אף משם אחד. וכ"כ בשו"ת תשורת שי ח"א (סימן שפ"ה), שבאיסור דרבנן אין לנו להחמיר אלא בספק אחד, אבל כשיש ספק ספיקא אפילו משם אחד יש להקל. ע"ש. וכ"כ בשו"ת בנין עולם (חיו"ד ר"ס ל"ג). וכן כתב הגאון מהר"ש ענגיל ח"ב (ריש סימן ל"ט). וכ"כ בשו"ת יהודה יעלה אסאד ח"ב (סימן קל"ז) ד"ה אמנם, שהגאון כרתי ופלתי בתפארת ישראל כתב, דבדרבנן מהני ספק ספיקא להקל אפילו בספק ספיקא משם אחד. ושכ"כ בספק מנחת יצחק על הלכות נדה (דף ט' ע"ד). ע"ש. וכ"כ בשו"ת שואל ונשאל (ח"ב חיו"ד סימן ק"ג). ע"ש. וכתב עוד העין יצחק שם (בחאו"ח סימן ט"ז סוף אות ה'), שזהו כעין מ"ש הפרי מגדים (יו"ד כללי ס"ס ס"ק ט"ו), שאפילו למ"ד דבעינן ספק ספיקא המתהפך, הני מילי בדאורייתא, אבל בדרבנן מהני ס"ס אף שאינו מתהפך, והוא הדין לספק ספיקא משם אחד.[13][ויש להוסיף עוד טעם לפי מ"ש הגאון מלובלין בשו"ת תורת חסד (חאו"ח סימן י"א אות ז'), דהא דלא מהני ס"ס משם אחד אינו אלא מדרבנן. ע"ש. וכ"כ בספר בית יצחק (שער הספקות סימן י"ז), דהא דלא מהני ס"ס משם אחד, אע"פ שהרוב להיתר, מכל מקום החמירו בו חכמים ממשום דהוי מיעוט המצוי לאיסורא. ולכן אמרו דלא מהני ס"ס משם אחד. ע"ש. וכתב עוד שם (סימן י"ח), דהא דלא מהני ס"ס משם אחד אינו אלא מדרבנן. ע"ש. וכ"כ בספר שערי תורה לעווי ח"ב (כלל מ' פרט ג' אות י"ב דף קמ"ח ע"ב), דמדאורייתא כל שיש שני צדדים להקל משרא שרי, ומאי דלא מהני ס"ס משם אחד אינו אלא חומרא בעלמא מדרבנן. ע"ש. וכ"כ בשו"ת עמודי אש (קונטרס הספקות אות ב', דף נ"ג סוף ע"ג) ושם (דף נ"ג ע"ד) הביא שכן דעת

הערות וציונים

12. נדפס לעיל אות ז'. **13.** תוספת זו במקור.

אוצר ההלכה

חוט המשולש (טור א׳ סימן ב׳). וכ״כ בשו״ת מנחת יצחק (חלק ו׳ סימן קט״ז) בד״ה ושוב ראיתי, בשם הגאון יד שאול (יו״ד סימן ש״ל). וכ״כ בשו״ת דברי יציב (בחאו״ח סימן ק״נ אות ט׳, ובחיו״ד סימן קמ״ט), ובשו״ת חלק לוי (חיו״ד סימן ק״ח) ד״ה עכ״פ, ובשו״ת מלמד להועיל (חיו״ד ס״ס מ״ה). ע״ש. ולפ״ז מכיון שכל הטעם דלא מהני ס״ס משם אחד אינו אלא מדרבנן, באיסור דרבנן לא גזרינן. וע״ע במש״כ בשו״ת יביע אומר ח״ז (חאו״ח סימן מ״א עמוד קכ״ה בהערה). ודו״ק].

ועתה נשוב לדברי הפמ״ג שכתב דה״ט דלא מהני הך ספק ספיקא משום דהוי ספק חסרון חכמה, דלא מקרי ספק. וכן כתבו הרב תוספת שבת (סימן רס״א סק״א), והרב בגדי ישע (סק״א). והנה הספק דבין השמשות הוי ספק גמור דמהני לכ״ע, כדאיתא להדיא (בשבת לד.) דבין השמשות ספקא הוא וספקא דרבנן לקולא. ובאמת שמבואר בשו״ת משאת בנימין (סימן נ׳) דאע״ג דספק חסרון ידיעה לא חשיב ספק, מ״מ אם יש ספק ספיקא לא אכפת לן אי הוי ספק חסרון ידיעה. והסביר בשו״ת בית שלמה (חיו״ד סימן קס״ב), דהיינו טעמא משום דהא דספק חסרון ידיעה לא חשיב ספק אינו אלא מדרבנן, אבל מדאורייתא ספק גמור הוא, וכשנצטרף ספק אחר יש להקל, דהוי ספק ספיקא בדאורייתא וספק אחד בדרבנן. ע״ש. ועיין עוד בספר מנחת יעקב בקונטרס הספקות (סימן ל״ד), שהביא דברי המשאת בנימין לדינא. ע״ש. וכן בשו״ת תשורת שי חלק א׳ (ר״ס רנ״ה) הסתמך על המשאת בנימין להקל בזה. וע״ע בספר שדי חמד דברי חכמים (ס״ס ס״ח) בד״ה ודע. וכ״כ הגאון מהרש״ם בספר דעת תורה (א״ח סימן תס״ז דף קע״ד ע״ד), שאע״פ שהש״ך חולק על זה מ״מ העיקר להקל כדעת המשאת בנימין. וע״ע בשו״ת מהרש״ם חלק א׳ (סימן ס״ח) בד״ה ועכ״פ. ע״ש. ועוד שבין השמשות שלנו שהוא אחר שקיעת החמה, שנכסית השמש מעינינו, אינו אלא לר׳ יהודה, אבל לר׳ יוסי כל זמן בין השמשות דר׳ יהודה יום גמור הוא, ורק לאחר מכן (כשיעור מהלך חמשים אמה, הרא״ש פ״ב סימן כ״ג), הוי בין השמשות כהרף עין (כדאיתא בשבת לה.). ומעיקר הדין הלכה כר׳ יוסי, כדקי״ל בעירובין (מו:) דר׳ יוסי נימוקו עמו. וכמ״ש המשנה ברורה בביאור הלכה (ס״ס תט״ו), שמעיקר הדין בודאי שהלכה כר׳ יוסי נגד ר׳ יהודה, שהלכה כר׳ יוסי מחבירו. ולהכי אמרינן בפסחים (ב.) ״והא קי״ל דעד צאת הכוכבים יממא הוא״, ומיהו לענין מלאכה בשבת מחמירינן כר׳ יהודה (כדאמר בשבת לה.). וע״ע בשער הציון (סימן רל״ג ס״ק כ״א), ובביאור הלכה (סימן שמ״ב) ד״ה בין השמשות. הילכך אם הוא מסופק אם הגיע זמן בין השמשות שלנו, בודאי שיש להקל בכל הני שבותים דרבנן. וכן מצאתי להגאון ישועות יעקב (סימן רס״א סוף סק״ב)[14] שכתב, שמכיון דלצורך מצוה מותר בבין השמשות, בספק בין השמשות יש להתיר שבות אף לדבר הרשות. ע״ש. וכן עיקר.

(חזון עובדיה שבת ח״א – בין השמשות וקבלת שבת הערה ג׳)

יט) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו׳ אין מעשרין וכו׳.

כתב ב״י (דף קע״א ע״א שיטה ט״ו), דאם איתא דרש״י הכי ס״ל כו׳. נ״ב: עיין בספר בית יאודה ח״א (חאו״ח סימן כ״ח [ד״ה ואכתי]). (יד אהרן מהדורא בתרא – הגב״י סק״א)

כ) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו׳ אין מעשרין וכו׳.

כתב מרן [בב״י], מתניתין קשיתיה דקתני סתמא וכו׳. עיין שם בגמרא [שבת לד.] לפי גרסת רש״י דאמרינן ואמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין וכו׳, אי הכי בין השמשות נמי וכו׳, ופרש״י [ד״ה אי הכי] ותנא דמתניתין אית ליה [וכו׳]. ע״ש. ואי אמרת דמתניתין איירי דוקא במקום הרשות, מאי פריך משם להטמנה, הרי הטמנה הוי מצוה כמ״ש הרב ב״י (סימן שמ״ב) והרב מג״א ([כאן] סקי״ב), אלא ודאי דמשמע ליה לתלמודא דמתניתין סתמא קתני אפילו במקום מצוה כדברי מרן.

ועיין בט״ז (סימן ת״ט סק״ב) וז״ל: יש לתמוה על הטור במ״ש (סימן שצ״ד) אבד המפתח בשדה וכו׳, זה אינו שהרי בסימן שצ״ה וכו׳ מצוה וכו׳. [עכ״ל]. וכן הרב ב״י וכו׳ לדעת הרמב״ם. ע״ש. ויש להקשות, אם איתא דעירובי חצרות הוי דבר מצוה, מאי חילק המשנה בין מעשרין לעירובי חצרות, הרי לדבר מצוה מעשרין. ובודאי דזה אינו קושיא, דחילוקא דמתניתין הוי בין עירובי תחומין לעירובי חצרות דאף על פי דאין מערבין עירובי תחומין אע״פ דהוי מצוה, מערבין עירובי חצרות, ועיין בדברי הרב המגיד (פכ״ד מהלכות שבת [ה״י]) כתב וז״ל: ופ״ו מהלכות עירובין יתבאר תירוץ [דבר] זה וכו׳, ושם (הלכה י״ג) כתב בתוך דבריו וז״ל: והטעם נראה לי דלכתחילה אין מערבין שיהיה התחלת העירוב בספק וכו׳. ע״ש. אפילו הכי מערבין עירובי חצרות כיון שאיסורו קל כפרש״י שם, ועיין בדברי הרב תוספות יום טוב במשנה. ועיין בהרב כסף משנה (פרק כ״ד ה״י) הביא דברי הרב אברהם בנו של הרמב״ם ז״ל, ומ״ש דהוא הדין אם היה טרוד, למד מדתנן מערבין עירובי חצרות, ואין בהנחתן מצוה אלא שנטרד ונחפז ולא הניח מבעוד יום וכו׳. ע״ש. וצ״ע דא״כ לפי זה מאי חילק המשנה בין מעשרין למערבין, שהרי הרמב״ם התיר בכל הענינים בנחפז וטרוד[15]. ועוד דמלשון הרמב״ם משמע דנחפז וטרוד עכשיו בין השמשות לזה הענין, ולא משום דהיה נחפז מקודם. ודוק. (ידיו של משה)

כא) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו׳ אין מעשרין וכו׳.

רש״י פירש [שבת לד. ד״ה ספק חשיכה] דהך מתניתין אתי כמ״ד דגזרו על שבות בין השמשות. ואמנם לי נראה דבזה אף רבי [עירובין לב:] מודה דלענין מעשר אינו רשאי בין השמשות, דבאמת [ב]איסור לעשר ביו״ט מצינו טעמים שונים, או משום דמיחזי כמתקן, דטבל בתחילה לא היה ראוי לאכילה ועכשיו נתקן. וטעם שני משום דמיחזי כמקח וממכר, וטעם זה כתב רבינו בפכ״ג מהלכות שבת [הי״ד]. ועל כן נראה לי לפמ״ש הרע״ב [עירובין פ״ג מ״ג], דאף דלא גזרו על שבות בין השמשות,

הערות וציונים

14. נדפס לעיל אות ח׳. **15.** עיין להרב מחזיק ברכה (סק״א), נדפס לקמן אות מ״ג, שכתב בדעת הרמב״ם דמעשרין למצוה או טרוד לא שכיח.

אוצר ההלכה

אבל בהצטרפות שני שבותים גזרו עליהם בין השמשות. ומעתה נראה לי דהוא הדין אם יש באיסור אחד שני טעמים וכל אחד מהן כדאי לעצמו לגזור עליו בשבת, בהצטרף שני טעמים כאחד גזרו עליו בין השמשות. ומעתה ניחזי אנן, דבאמת קיי״ל דאף דמאי אסור להפריש עליו ביום השבת, ובין השמשות מותר. והנה רש״י פירש הטעם דמותר להפריש על דמאי בין השמשות, דלאו תיקון מעליא הוא. וקשה לדידיה אם כן אמאי אסור להפריש מדמאי בשבת. ומשום כך נראה לי דבאמת עיקר הטעם דדמאי שרי להפריש בין השמשות אף דבאמת חשוב תיקון, דמעיקרא לא חזי ליה ועכשיו חזי ליה, רק כיון דקיי״ל מפריש והוא שלו, ואין צריך ליתנו לכהן כלל, א״כ אין בכאן גדר מקח וממכר, הואיל ולא נפיק מרשותיה אין כאן גזירת מקח וממכר, אבל תיקון שייך בזה, על כן אין כאן רק שבות אחד ולא גזרו עליו בין השמשות, אבל בשבת עצמו די בשבות דמיחזי כמתקן לחודא, אבל בין השמשות בעינן שני טעמים. כמו כן בהך דאין מטבילין את הכלים, יש לנו טעם דמיחזי כמתקן וגם טעם דשמא יעבירנו[16], ואם אין בשבות אחד כדאי לאסור בין השמשות, בהצטרף שני טעמים אסור בין השמשות, וביותר לפמ״ש במקום אחר בטעם דשמא ישהה, דהא דצריכין לטעם דמתקן ולא מטעם דשמא ישהה לחוד, משום דהיה לנו להתיר מטעם טבילה בזמנה מצוה, וזה לא שייך בין השמשות. ולקמן יבואר באריכות דברים נפלאים תהילות לאל. (ישועות יעקב – סק״א)

כב) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו׳ אין מעשרין וכו׳.

כן מבואר במשנה בשבת (דף ל״ד ע״א), ופירש״י [ד״ה ספק חשיכה] דמשנה אתיא דלא כרבי [עירובין לב:] דס״ל דלא גזרו על שבות בין השמשות. וראיתי לדו״ז הגאון ז״ל בישועות יעקב [סק״א][17] שהקשה דלמא לעולם כרבי, והרי הברטנורא כתב בפ״ג דעירובין [מ״ג] דגזרו בשני שבותין אף לרבי, והוא הדין כאן יש שני שבותין, וכמ״ש הרמב״ם (בכה״ג) [בפכ״ג] משבת [הי״ד], משום מתקן ומשום מקח וממכר, ובכהאי גוונא גם רבי מודה. והנה לכאורה רציתי לומר לפמ״ש בשו״ת אא״ז שער אפרים (סימן כ״ו) בשם אא״ז הגאון מוה״ר העשיל ז״ל לחלק בדברי הרע״ב, דדוקא היכא דשני שבותין אינם באים ביחד הוא דגזרו על שני שבותים, כגון התם במגדל דמביא סכין ממקום אחר ואח״כ פוסק החבל, אבל היכא דבאו ביחד כגון בעולה באילן דמשתמש באילן ומוריד מכרמלית לרשות הרבים בבת אחת, בכהאי גוונא הותרו אף שני שבותין[18]. ובזה מיושב דברי הברטנורא שלא יסתרו זה את זה. ואם כן גם כאן הא השני שבותין באים ביחד, בעת שמתקן הוה כמתקן והוה כמקח וממכר, אם כן בכהאי גוונא הותרו ביחד. אך זה אינו, דיש לומר דגזירת מקח וממכר גם כן לא בא רק בעת נותנו לכהן, ואם כן השבות דמתקן בא מקודם ושפיר גזרו על שני שבותין, דמקח וממכר לא שייך בעת שמפרישו רק אם יתנו לכהן. אמנם י״ל דכיון דעיקר המצוה הוא שיתנו לכהן, וא״כ כל שלא נתן עוד לא תיקן כלום, ולא שייך משום מתקן כל שלא נגמר התיקון, ושפיר לא בא איסור מתקן רק בעת נותנו לכהן שאז נתקן בשלימותו, וא״כ באו ביחד.

ובזה יש ליישב קושית התוספות בשבת (דף מ״ג ע״א [ד״ה טבל]), דאמאי טבל מוכן אצל שבת שאם עבר ותקנו מתוקן, וגבי בכור ס״ל לר׳ שמעון דאם עבר וביקרו אינו מבוקר. ולפמ״ש אתי שפיר, דכיון דעיקר האיסור בהפרשת המעשרות הוא משום דמחזי כמתקן, ואם נימא דאם עבר ותקנו אינו מתוקן, שוב לא עשה איסור כלל, משא״כ שם דמשום דן את הדין הוא אסור, כמ״ש רש״י בסוגיא דבכור שנפל לבור [ביצה כו: ד״ה אין זה], ואם כן לכך אף אם עבר וביקרו אינו מבוקר. ובזה יש ליישב גם הקושיא השניה שהקשו, דהיאך מותר בטבל הא אתקצאי לבין השמשות. ולפמ״ש אתי שפיר, דבאמת לכאורה אין מקום לקושייתם, דהא לא גזרו על שבות בין השמשות ולא אתקצאי כלל בין השמשות, וכבר העיר בזה בישועות יעקב, אך הא איכא שני שבותין ובכה״ג גזרו וכמ״ש הברטנורא. אמנם לפמ״ש אתי שפיר, דאם נימא מגו דאתקצאי ואם עבר ותקנו אינו מתוקן, שוב לא תיקן כלל וליכא משום מתקן. ודו״ק.

נחזור לענייננו, דיש לומר דמתקן לא נגמר רק בנתנו לכהן. ומיהו זה דחוק. והעיקר נראה לי דהנה בטבל יש כאן עוד איסור, משום טלטול טבל, דלא חזי לטלטול, וכן אמרו ביבמות (דף צ״ג ע״א) וביומא בסוגיא דבולמוס [פג:], ועיין בתוספת יוה״כ למהר״ם בן חביב שם [ד״ה גמרא אפשר בחולין]. ולפ״ז אם נימא דגזרו כאן על שני שבותין משום דלא באו בבת אחת, א״כ יהיה אסור ליתנו לכהן ושוב יהיה אסור בטלטול, דאף דתרומה מותר לטלטל כמבואר בפרק מפנין [שבת קכו:], היינו משום דחזי לכהנים, אבל כאן כיון דאסור ליתנו לכהן שוב יהיה אסור בטלטול ואיכא שני שבותין, וכיון שבין כך ובין כך עובר על שני שבותין מוטב שיתנו לכהן ויתקנו לגמרי ואז חזי בטלטול, כיון דבעת שמפרישו הוא עושהו תרומה ובין כך ובין כך עובר על שני שבותין. ובזה ניחא מה שלא הזכיר הרמב״ם הך טעם דטלטול, ועיין במהר״ם בן חביב שם, ולפמ״ש אתי שפיר, דבעת שמפרישו לשם תרומה תיקון מעליא הוא א״כ חזי לטלטול. ועדיין צ״ע ביבמות וביומא שם ואכ״מ. ובזה י״ל הא דמותר להפריש דמאי בין השמשות ופירש״י [שבת לד. ד״ה אבל מעשרין] דלאו תיקון מעליא הוא, וקשה א״כ אמאי אסור בשבת, ולפמ״ש אתי שפיר, דבאמת לדידן דקיי״ל כרבי, אם כן לא גזרו על שבות בין השמשות, וכאן לא שייך מ״ש דאסור בטלטול ואיכא משום שני שבותין, דבדמאי לא שייך שבות דטלטול דהא מותר לטלטל את הדמאי כדאמרו פרק מפנין דחזי לעניים.

הערות וציונים

16. כמבואר בביצה (יח.). **17.** נדפס באות הקודמת. **18.** עיין בחזון עובדיה שבת ח״א (בין השמשות וקבלת שבת הערה ה׳) שהאריך בעניין זה של שני שבותים הבאים כאחד ובנפרד.

אוצר ההלכה

ובלאו הכי יש לומר לפמ״ש התוספות בגיטין (דף ל״א ע״א [ד״ה במחשבה]) ובכמה מקומות, להקשות דאמאי אין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת, הא אפשר להפריש במחשבה דנותן עיניו בצד זה, ובכהאי גוונא לא שייך משום מתקן, ותירצו דתחלת טבל חמור. ע״ש. וא״כ בדמאי דודאי שרי על ידי שיתן עיניו בצד זה, וא״כ שפיר לא שייך מתקן, דלאו תיקון מעליא הוא, ועיין בחולין (דף ז׳ ע״א) ובתוספות שם [ד״ה ודילמא], מבואר דבדמאי שרי ע״י שנותן עיניו בצד זה. איברא דלפ״ז יקשה אמאי אסור בשבת, ואף דהרמב״ם נותן עוד טעם דמחזי כמקח וממכר, וא״כ בלאו הכי לא קשה קושיית התוספות, אבל בדמאי לא שייך מקח וממכר כלל, דאין צריך לתנו לכהן. וצ״ע. ובגוף דברי הגאון זקני מוהר״ר העשיל ז״ל שמחלק בדברי הברטנורא, לפענ״ד יש לחלק בפשיטות, דעד כאן לא אסר שני שבותין אף לרבי רק גבי מגדל, דהשבות שמביא סכין הוא שבות מבחוץ ואם היה לו סכין מוכן לא צריך לעבור על שבות זה, מה שאין כן היכא דגוף הדבר אי אפשר לעשות כי אם בעברו על שני השבותין אפשר דלא גזרו בזה וצ״ע בזה.

והנה שאל אותי מוהר״מ מקראקא, בהא דפריך עם חשיכה אין ספק חשיכה לא, והדר תני ספק חשיכה, והרי עירובי תחומין היא על כרחך יותר ממיל, אם כן לכך צריך עם חשיכה כדי שיוכל לבא שם, דבין השמשות היא מיל. והשבתי דהא תחומין די״ב מיל הוא מן התורה, וא״כ מיל אינו רק דרבנן ומותר בין השמשות דלא גזרו על שבות. מיהו רש״י פירש במשנה דמתניתין ס״ל דגזרו על שבות בין השמשות. מיהו לפמ״ש הב״ח [אות א׳] דספק חשיכה ספק אינה חשיכה, היינו בספק אם היא בין השמשות, אם כן בכהאי גוונא ודאי מותר. עוד יש לי לומר דעשרתם ערבתם הוא לשון עבר, ומשמע דהטעם משום דאם לא עשרו וערבו תו אין לו תקנה, אם כן יקשה הא יוכל לערב בין השמשות. עכ״ל.

(דברי שאול – עדות ביוסף)

כג) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו׳ אין מעשרין וכו׳.

הרב ב״י כתב, דרש״י שפירש במשנה (שבת דף ל״ד ע״א) אין מעשרין דקסבר גזרו על השבות בין השמשות, יכול לסבור כהרמב״ם [הלכות שבת פכ״ד ה״י] דמאן דאמר לא גזרו הוא לצורך מצוה או טרוד, ומתניתין [שבת לד.] קשיתיה דקתני סתמא אין מעשרין, משמע אפילו למצוה אין מעשרין, ומשום הכי אוקמא כמאן דאמר גזרו כו׳. עכ״ל. ולפענ״ד קשה קצת על הטור, דבסימן שמ״ב כתב, לא גזרו על השבות בין השמשות, ולצורך מצוה או טרוד מותר. וכאן כתב סתם אין מעשרין, דמשמע אפילו לדבר מצוה, כמו שכתב הרב ב״י על רש״י דמתניתין.

וצ״ע על התוי״ט במשנה שם [פ״ב מ״ז] שכתב וז״ל: פירש הר״ב, דקסבר האי תנא דגזרו כו׳, וכן פירש רש״י, משמע דאנן לא קיי״ל הכי. וקשיא דהא בית הלל בפרק קמא [שם יז:] לא התירו אלא עם השמש. עכ״ל. וצ״ע דבפ״ק (במשנה ט׳) כתב התוי״ט בד״ה וטוענין, פירש הר״ב, משום דאי נמי עביד בשבת ליכא חיוב חטאת, ובכל הנך דלעיל שייך חיוב חטאת, ובאין מוכרים לאינו יהודי משום דאינו יהודי עושה דבר דבישראל אסור מן התורה, מחלף בשלוחו. עכ״ל. א״כ לא מוכח ממתניתין דפ״ק דב״ה אוסר שבות בין השמשות, והא דב״ה מתיר רק עם השמש ולא בין השמשות, משום דשייך בהו חיוב חטאת, ומכירה לאינו יהודי דאסר בין השמשות משום דחמיר משאר שבותין, דהא בדבר דאסור בשבת מדרבנן בית שמאי מודה דמותר, ובמכירה לאינו יהודי אע״ג דהוי דרבנן בשבת, ב״ש אוסר עם השמש, אם כן הוא הדין לבית הלל, אע״ג דשאר שבות מותר בין השמשות, מכירה לאינו יהודי דשבות חמור הוא אסור בין השמשות.

וראיתי בתוספות חדשים שם[19] שמתרץ על קושית תוי״ט שם שמקשה למה החמירו בתחומין בספק חשיכה. ומתרץ התוספות חדשים דלאו משום שבות דבין השמשות, אלא דעירובי תחומין צריך להניח בשעה שודאי יום, כמ״ש התוספות (בדף ל״ד ע״א [ד״ה שניהם]) בנאכל עירובו בין השמשות דלא יצא בעירובי תחומין. עכ״ל. וצ״ע דמייתי מתוספות, והא רש״י שם פסק דכשר בין השמשות בעירובי תחומין, וכן פסק הרמב״ם בפ״ו מהלכות עירובין (הלכה י״ג), וכן פסק בש״ע בסימן תט״ו (סעיף ג׳) בדעה ראשונה שעיקר בכל מקום. ואפילו לדעת תוספות תמוהין דברי תוספות חדשים, דתוספות ורשב״א [עירובין עו. ד״ה הכי השתא] כתבו, דהא דמתירין בין השמשות מיירי בעירובי חצרות, אבל עירובי תחומין כתבו תוספות בעירובין (דף ל״ו) [עו. ד״ה שניהם], משום דחמירי אין מערבין בין השמשות ערב שבת, אם כן נשאר קושית תוי״ט אמאי לא החמירו גם בעירובי חצרות דצריך להניח כשהוא ודאי יום כמו בעירובי תחומין. (דברי צבי)

כד) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו׳ אין מעשרין וכו׳.

כתב ב״י, מתניתין קשיתיה כו׳. נ״ב: עמ״ש הרב ידיו של משה (דף ס״ט ע״ב)[20]. (דברי מנחם – הגב״י סק״א)

כה) שם ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו׳ אין מעשרין וכו׳.

הנה רש״י שבת (דף ל״ד ע״א ד״ה ספק) פירש דסבירא ליה דגזרו על שבות בין השמשות, וא״כ לפי מה דקיי״ל דלא גזרו, מעשרין בין השמשות. ותירץ הב״י דמיירי באין צריך לשבת ולא היה טרוד. וזה דוחק, דסתם פירות צריך לשבת והוי מצוה. ואכן נראה דודאי משמע דאין מעשרין לכולי עלמא, דאם מטעם דס״ל דגזרו שבות, למה נקט אלו, כיון דכל שבות אסור, ודוחק לומר דעיקר מילתיה נקט משום סיפא. לכן סברו הפוסקים דאף לרבי [עירובין לב:] כאן גזרו. ואם אין זכרוני כוזב לי כמדומה דראיתי במקום אחד בירושלמי דאמר, מתוך שאתה אוסרו יזהר להכין

הערות וציונים

19. ל״מ בתוספות חדשים שם, ועיין שם שכן תירצו הראשון לציון והגרעק״א. **20.** נדפס לעיל אות כ׳.

אוצר ההלכה

מבעוד יום. ור״ל דאם יהיה מותר בספק חשיכה, לא יזרז עצמו ויאמר עדיין יש לי שהות, וביני ביני יקדש היום ולא יהיה לו מה לאכול, לכן אסרו עליו בין השמשות, וכדוגמא ריש ברכות [ד:]. (גנזי חיים – סק״א)

כו) שם והוא בין השמשות. בב״י, ומה שכתב רבינו והוא בין השמשות כו׳ הכסיף עליון והשוה לתחתון לילה. כצ״ל[21]. (שמן המאור)

כז) שם בין השמשות והיינו כדי שיעור הלוך שלשה רבעי מיל וכו׳. מרן ז״ל פסק כאן כסברת ר״ת[22] [שבת לה. תוד״ה תרי], ועל פי זה יוצא שבערב שבת קילא מלתא ובמוצ״ש חמירא טובא. והמנהג הפשוט הוא כסברת הגאונים. וכתב על זה רביה דמרן חיד״א בעל נחפה בכסף [ח״א דף קנ״ד ע״ג], שבעה״ק ירושלים לא נהגו כוותיה דמרן בזה, ושודאי שהוא מנהג קדום להתפשטות קבלת הוראות מרן. וכן הרב פרי האדמה [ח״ד הלכות שבת פ״ה ה״כ] והרב בתי כהונה [ח״ג סימן ד׳ דף ט׳ רע״א], והברכ״י [סק״א][23] כתבו בפשיטות שנוהגים כשיטת הגאונים, ושכן נוהגים בא״י, ומסיק בברכ״י דאפילו תימא דמחלוקת שקולה היא, אין בידינו לבטל המנהג. והגאון יביע אומר (בח״ב סימן כ״א) אחרי שהביא כד׳ פוסקים הסוברים כר״ת, סיים שמצוה לפרסם ברבים חומר האיסור, ושכל בעל נפש יחוש על עצמו ולחומרא נעשה כר״ת שלא לעשות מלאכה במוצ״ש עד שעה וחומש אחר זמן השקיעה, וכן במוצאי יוה״ך גם לענין אכילה, ע״ש, מאחר שמרן וגם רמ״א סוברים כן, ע״ע. (נתיבי עם)

כח) שם שלשה רבעי מיל. ועוד מ״ט אמות קודם צאת שלשה כוכבים בינונים[24]. (באר יעקב – קרויזר – סק״ב)

כט) שם שלשה רבעי מיל אחר שקיעת החמה. פירוש, אחר סוף שקיעה, דמתחלת שקיעה עד צאת הכוכבים ארבעה מילין כרבי יהודה בפסחים (דף צ״ד ע״א).
(מאורי אור ח״ג – דף ל״ג ע״ב)

ל) שם שלשה רבעי מיל אחר שקיעת החמה טור בסימן רצ״ג. לפי הב״י דהטור לא ס״ל כר״ת [שבת לה. תוד״ה תרי] ורמב״ן [תורת האדם ענין אבילות ישנה עמ׳ רנ״א] דשתי שקיעות הן, רק סבירא ליה כאביו הרא״ש, א״כ צ״ע האיך העתיק כאן דברי הטור, דלדידיה בין השמשות מתחיל מיד מתחלת שקיעה, ולדברי המחבר דס״ל בסעיף ב׳ כר״ת וכרמב״ן, דבין השמשות מתחיל רק אחר הילוך שלשה מיל ורביע (ותחלת) [מתחלת] השקיעה, אפשר ס״ל כהר״י אבוהב שכתב הב״י דנדחק ליישב דברי הטור כדעת ר״ת. (שו״ת חמדת שאול – סימן כ״ח)

לא) שם ושיעור מיל הוא שליש שעה וכו׳. ועיין לקמן בסימן תנ״ט (ס״ב)[25], ולהרב באר היטב שם (סק״ט).
(יפה ללב ח״ב – סק״א)

לב) שם אין מעשרין. מי ששכח ולא הפריש חלה מעיסתו ערב שבת, אם נזכר בשבת, נראה ודאי דאינו יכול להפריש בשבת, אע״ג שהיא מדרבנן שלא תשתכח תורת חלה [יו״ד סימן שכ״ב ס״ג], מ״מ מתקן הוא ואסור בשבת, כמו שאסור להפריש דמאי ולערב עירובי חצרות, אע״פ שהדמאי דבר קל, שרוב עמי הארץ מעשרין, וכן עירובי חצרות דהוי חומרא בעלמא, ועם כל זה אסור בשבת כדמשמע ממתניתין דסוף פרק שני דשבת [לד.], ספק חשכה אין מעשרין כו׳, אבל מעשרין את הדמאי ומערבין, משמע הא בשבת עצמו לא, ומ״מ לאכול מהפת בשבת יכול על דעת להפריש למחר, ובלבד שישייר יותר ממה שרוצה להפריש בעד חלה, דחלת חוץ לארץ אוכל ואח״כ מפריש, כמו שכתוב בטור יו״ד (סימן שכ״ג).

אבל אם נזכר בערב שבת בין השמשות, נראה דיכול אז להפריש, דמדמינן לה לדמאי ועירובי חצרות דהוו דברים קלים, והכי נמי חלה דהוי משום שלא תשתכח תורת חלה, ולא מדמינן ליה למעשר ודאי ולא לעירובי תחומין, אע״ג דיש אומרים דעירובי תחומין דרבנן, כבר כתב הר״ן [שבת יד: ד״ה גמ׳ אוקימנא] דכיון דאסמכינהו רבנן אקראי חשיב תיקון מעליא. וכמו כן אין לדמות לטבילת כלים, אף על גב דאיכא למ״ד דטבילת כלים דרבנן כמו שכתב הרב ב״י [יו״ד] בסימן ק״ך) בשם הרשב״א [תורת הבית הארוך בית ד׳ שער ד׳ דף ל״ה ע״ב], והיא דעת הרמב״ם לדעת הר״ן [עבודה זרה לט: ד״ה גמ׳], משום דהתם נמי אסמכוה רבנן אקרא בשלהי מסכת עבודה זרה [עה:], ולכן חשיב שפיר מתקן מעליא, אבל חלה שאינה אלא דרבנן בלא אסמכתא ובשביל שלא תשתכח תורת חלה, ודאי דמדמינן לה לדמאי ועירובי חצרות ויכול להפריש החלה בין השמשות.
(שו״ת בית דוד – סימן ק״ג)

לג) שם אין מעשרין. כתב הטור (שיטה י״א), אבל מעשרין את הדמאי ומערבין עירובי חצרות וכו׳. נ״ב: וכן אם שכח מלהפריש חלה, יכול להפריש חלה בין השמשות, דמדמינן לה לדמאי ועירובי חצרות, ואם לא הפריש עד שנכנס שבת, אינו יכול להפריש, מ״מ יכול לאכול מהפת בשבת על דעת להפריש למחר, ובלבד שישייר יותר ממה שרוצה להפריש בעד חלה, הרב מהר״י דוד ז״ל בספר בית דוד חאו״ח (סימן (ק״ל) [ק״ג])[26].
(יד אהרן מהדורא בתרא – הגה״ט סק״ב)

לד) שם אין מעשרין. כתב מג״א (סק״ב), והוא הדין דאסור

הערות וציונים

21. רצונו להגיה מ״ש בדפו״י הגרסא הכסיף התחתון והשוה לעליון. **22.** עיין להרב מאורי אור (ח״ג דף ל״ג ע״ב), נדפס לקמן אות כ״ט. **23.** נדפס לעיל אות ה׳. **24.** וכ״כ בש״ע הגר״ז (ס״א), והוא מדברי הרא״ש (שבת פ״ב סימן כ״ג). **25.** ועיין להרב בית דוד (סימן ק״ב), נדפס לעיל אות ג׳. **26.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

להפריש חלה. וכתב הרב עולת שבת [סק״א], אפילו אין לו דבר אחר לאכול בשבת, משום שיכול להניח עד אחר שבת, דחלת חוץ לארץ אוכל והולך ואחר כך מפריש. לפ״ז בערב פסח שחל להיות בשבת מותר להפריש בין השמשות. (בגדי ישע)

לה) שם אין מעשרין. מי ששכח להפריש חלה בארץ ישראל בערב שבת, אם יש תיקון כדי לאכול בשבת, עמ״ש הרב קרית מלך רב ח״ב בשו״ת (סימן ט׳).

מי ששכח להפריש חלה בערב שבת, וערב פסח בשבת, עמ״ש הרב מג״א (סימן תק״ו [סק״ח]), ומ״ש הרב פנים מאירות (ח״ב בשו״ת סימן צ״ו). (ברכי יוסף – ס״ק ה׳–ו׳)

לו) שם אין מעשרין. מסתברא אשה ששכחה והדליקה קודם שהתפללה מנחה או שכחה להפריש חלה, מתפללת ומפרישה אח״כ[27], כיון שלא קיבלו הצבור שבת וגם היא לא ענתה ברכו במנין עשרה, דעדיף משאר תרתי דרבנן, בשגם תוספת שבת אינו רק דרבנן.

ובאיש שאינו מקבל שבת בהדלקתו, יזהר שלא יברך זמן ביו״ט שחל בשבת, דאז יש להחמיר, דאם לא כן מה פריך בעירובין (דף מ׳ ע״ב) מזמן דיום הכפורים, הא אפשר להתנות, אלא על כרחך בזמן לא מהני, רק בברכת הדלקה דמוכחא מילתא עיקר הדלקה בחול, אכן בברכת זמן מושך קדושת היום. וגם אשה שרוצה להתנות משום איזה צורך, אז לא תברך זמן, אבל בהדלקה גופא שטעתה ובירכה זמן קודם הדלקה, מכל שכן ברכת הדלקה בכל שבת, אין לחוש בדיעבד, דעיקר קבלתה דוקא בצירוף הדלקתה ולמה יבטל הטפל את העיקר שהברכה משמשת להדלקה, רק לכתחלה נוהגת להדליק קודם כדעת י״א [סימן רס״ג ס״י], וגם לשון הש״ע [שם] אחר שבירכה והדליקה משלכת הפתילה, כדעת ראשון. (מאורי אור חלק באר שבע – דף ק״א ע״ב)

לז) שם אין מעשרין. כתב הטור, אין מעשרין את הודאי כו׳. עיין מה שכתב הרב בית דוד ז״ל (בסימן ק״ג)[28]. ועמ״ש הרב ערך השלחן (בסק״ב)[29] ובקונטרס אחרון שם[30]. (דברי מנחם – הגה״ט סק״א)

לח) שם אין מעשרין. בדין אשה שקבלה שבת בהדלקת הנרות מבעוד יום ושכחה ליטול חלה, אי מותרת ליטול חלה, עיין בשו״ת שואל ומשיב מהדורא תניינא (ח״ב סימן כ״ג) דמותרת ליטול חלה. ואם היה אופן הנ״ל בבין השמשות אי מותרת יעויין שם. ועיין בספר מאורי אור בחלק באר שבע (דף ק״א ע״ב)[31] שכתב, דמסתברא אשה ששכחה והדליקה קודם שהתפללה מנחה, או שכחה להפריש חלה, מתפללת ומפרישה אח״כ, כיון שלא קיבלו הציבור שבת וגם היא לא ענתה ברכו במנין עשרה, דעדיף משאר תרתי דרבנן, בשגם תוספת שבת אינו רק דרבנן.

ואם מותר ליקח חלה בין השמשות של ערב שבת, עיין במג״א (סק״ב). ובנתיב חיים על הגליון, דאם אין לו לחם לבן אחר דמותר. ועיין בזכור לאברהם בהלכות שבת (אות חלה) שכתב להתיר. ובענין הדלקת נרות בערב שבת ושיעור בין השמשות, עיין בשו״ת חסד לאברהם ([מהדו״ק] סימן כ״ב) מ״ש בזה, ובספר מנורה הטהורה בקני המנורה (סק״ב). יעו״ש. (ארחות חיים – ספינקא – סק״א)

לט) שם אין מעשרין. הוא הדין דאסור להפריש חלה, מג״א [סק״ב]. ואם אין לו לחם לבן אחר, מותר. נתיב חיים. וכ״כ באשל אברהם שנדפס על גליון ש״ע (סימן שמ״ב) בשם בית דוד [סימן ק״ג][32], וכ״כ בשמו בברכי יוסף [סק״ג][33], אמנם באשל אברהם ובמחצית השקל כתבו דאסור, ד[ב]הפרשת חלה ליכא מצוה, דחלת חו״ל אוכל ואח״כ מפריש. (באר יעקב – קרויזר – סק״ג)

מ) שם אין מעשרין. כתב מג״א (סק״ב), והוא הדין להפריש חלה. ולענ״ד לא היה נראה כן, דהא בשבת ויו״ט גופייהו דעת הר״ח [הובא בהרא״ש] וה[ר]אב״ד [הלכות יום טוב פ״ג ה״ח] והרא״ש [פ״א סימן י״ג] בריש ביצה ועוד פוסקים, להקל בחלת חו״ל, ולמה נחמיר גם בבין השמשות, ואף שאפשר לאכול ואח״כ להפריש, הא חזינן דעת הני רבוותא שיותר טוב להפריש גם בשבת והיינו שמא ישכח, וכ״כ בספרי על יו״ד ([חדרי דעה] סימן שכ״ח) דלכתחילה ודאי אסור זה, ועיין לקמן סימן תנ״ז ט״ז (סק״ג), ואם כן בבין השמשות ודאי יש לפסוק כוותיה. ועוד נ״ל דגם המחמירין מודים בבין השמשות, דהא פריך שם בביצה [ט.] למאן דאסר מדשמואל דאוכל והולך ואח״כ מפריש. ע״ש. ולמה לא פריך אשמואל ממתניתין [שבת לד.] דלא התיר בדמאי אלא בין השמשות אבל בשבת ויו״ט אסור, כדתנן בשלהי ביצה [לו:] אין מגביהין תרומות ומעשרות ביו״ט ואין צריך לומר בשבת, ועל כרחך דס״ל להש״ס דתרומת חו״ל קיל טפי מדמאי, ואף על גב דדמאי אסור, חלת חו״ל מותר, וא״כ בבין השמשות דמקילינן בדמאי, כל שכן בחלת חוץ לארץ. והא דנקט הטור והשו״ע בסימן הקודם הפרשתם חלה, אינו אלא לזהירות בעלמא כמו עירובי חצרות כמש״כ שם[34]. (חבל יוסף – גנזי חיים)

מא) שם אין מעשרין. וכתב מגן אברהם [סק״ב], והוא הדין דאסור להפריש חלה. ע״ש. וכתב שו״ת שבות יעקב (חלק ג׳ סימן י״ט), דהיכא דאשה שכחה והדליקה נר, ואחר כך נזכרה שלא לקחה חלה, דהאשה תצוה לְאַחֵר שיפריש החלה ולברך והיא תענה אמן, אבל אם עדיין יום ממש, אפשר שהיא בעצמה תוכל להפריש חלה. ע״ש. וכתב בעל שואל ומשיב מהדורא תניינא (חלק ב׳ סימן כ״ג), למאי דקיי״ל בסימן (שכ״ב [שמ״ב] דלצורך מצוה לא גזרינן בין השמשות, משום זה מותר

הערות וציונים

27. וכן פסק בחזון עובדיה שבת ח״א (הלכות הדלקת נרות ס״י), שאפילו נתכוונה לקבל שבת בהדלקה, יכולה להתפלל מנחה אח״כ. **28.** נדפס לעיל אות ל״ב. **29.** נדפס לקמן אות ע״ג. **30.** נדפס לקמן אות ע״ג. **31.** נדפס לעיל אות ל״ו. **32.** נדפס לעיל אות ל״ב. **33.** נדפס לקמן אות ע״ה. **34.** נדפס לעיל בסימן ר״ס אות קכ״ז.

אוצר ההלכה

להפריש בין השמשות, ואף (דיוכלון) [דיכול] לאכול ומפריש אחר כך, דשמא ישכח מלשייר, וגם הנשים מחשבין למצוה גדולה להפריש חלה בערב שבת, ואפילו בשבת גופא היה מקום להתיר להפריש חלה, כיון דלא הוי מתקן כיון דאין צריך להתיקון כיון דיכול לאכול ואח"כ להפריש, ובבין השמשות אף שמדלקת נר שבת פשיטא דמותר. ע"ש. אבל באשל אברהם החדש [בוטשאטש] שכתב דלא מפריש בין השמשות, ואף הבעל לא מפריש כיון דמצוה להפריש חלה ניתנה להאשה, ואחר האפייה אין חילוק אם הפריש מקודם אכילה או אם אוכל ואחרי זה מפריש, לכן אוכל ו[מ]שייר מכל חלה מקצת, ובמוצאי שבת מפרשת. ע"ש. (שיח יצחק – גוטקינד)

מב) שם אין מעשרין. עיין מג"א (סק"ב) דהוא הדין דאסור להפריש חלה, וכן משמע סוף סימן ר"ס. וכוונתו, מדהוצרך לומר עם חשיכה הפרשתם חלה, על כרחך דבין השמשות אסור. ועיין מחצית השקל דתמהו עליו דהא המג"א עצמו בסימן ר"ס (סק"ג) כתב, דאף דמותר לערב עירובי חצרות בין השמשות, מ"מ לכתחילה יש ליזהר שלא יבוא לידי כך, ויאמר קודם בין השמשות ערבתם, והכא נמי אין ראיה ממה דצריך לומר הפרשתם קודם בין השמשות דאסור בין השמשות. ומה שתירץ המחצית השקל, חוץ מה שהוא דוחק, גם הדין שכתב דליכא שבות, לא נהירא. ואך דברי המג"א נראה פשוט, דמשמע לעיל בדבריו שלא היה גורס ערבתם בדברי השו"ע, והיינו דהמחבר סובר דכיון דמותר בין השמשות, אין צריך לומר עם חשיכה, כמ"ש כל האחרונים, עיין בגליון השו"ע. אך המג"א לעצמו כתב דהנכון עם הטור, וא"כ מדברי השו"ע שפיר דייק מדכתב דישאל הפרשתם חלה, שמע מינה דחלה אסור בין השמשות, וזה פשוט וברור, אחר שכתבתי זה מצאתי שכן כתב הפרי מגדים. (גנזי חיים – סק"ב)

מג) שם אין מעשרין את הודאי. לפי מ"ש מרן לקמן (סימן שמ"ב) דלא גזרו על שבות בין השמשות בדבר שיש בו מצוה או דוחק, הכא מיירי כשאין מצוה או דוחק במעשר זה. והיא שיטת הרמב"ם (פכ"ד מהלכות שבת [ה"י]). ויש לתמוה על תמיהת מרן בב"י על הטור (סימן שמ"ב) שכתב דאם היה טרוד והוצרך לעשר פירות בין השמשות שרי, ומרן שם בב"י תמה, דאי בודאי הא סתמא תנן [שבת לד.] אין מעשרין את הודאי, וצידד כמה צדדין. והוא פלא, דהא הרמב"ם מוקי לה בדליכא מצוה ואינו טרוד. ומעיקרא יסוד שיטה זו הוא ליתובי תרי סתמי דלא ליפלגו, דהכא תנן אין מעשרין את הודאי, ופרק בכל מערבין [עירובין לב:] אוקימנא מתניתין דהתם דלא גזרו על שבות בין השמשות כרבי, ובחילוק זה שכתב הרמב"ם אתו כלהו משניות כהלכה, ומאי ק"ל על הטור. וכבר ראיתי להרב פרישה תמה כן על מרן שם סימן שמ"ב. והב"ח שם והרב תוספת שבת [סק"ד] השיגו על מרן דההיא דאין מעשרין הודאי שלא במקום מצוה, ולא השלימו דבריהם דמרן מקשה על הטור דשרי בטרוד, והו"ל להב"ח ותוספת שבת לומר דאין מעשרין באינו טרוד ולא מצוה. **ועלה** בדעתי ליישב קצת דברי מרן, והוא דעל שיטת הרמב"ם קשה, דמשנתנו דקתני אין מעשרין את הודאי אבל מעשרין הדמאי, ליפלוג וליתני בודאי, דאין מעשרין ודאי כי ליכא מצוה ואינו טרוד, אבל מעשרין הודאי כשהוא מצוה או טרוד. וצריך לומר דמעשרין למצוה או טרוד לא שכיח, דמסתמא יש לו לאכול בשבת, וגם לאו אורח ארעא לאטרודי על המעשר, וכיון דלא שכיח, טפי ניחא לתנא לשנות דמאי. אבל השתא דהטור אכפל ותני דאם הוא טרוד לעשר שרי, הגם דאין דין זה מוזכר בהדיא בש"ס, מוכח דסבר הטור דהוא שכיח, ולכן אף שלא נזכר בש"ס, להיותו דבר מצוי טרח לכותבו, א"כ להטור תיקשי דמשנתנו סתמא תנן. וליכא למימר דמיירי באינו מצוה ואינו טרוד, דקשה ליפלוג וליתני בדידה, והיינו דקשיתיה למרן על הטור, דאילו על הרמב"ם לק"מ, שהמדקדק בדברי הרמב"ם (פכ"ד מהלכות שבת [ה"י]) שכתב חילוק דבר מצוה או טרוד, וסיים, כיצד מותר וכו' אבל אם לא היה שם דוחק ולא דבר מצוה אסור, לפיכך אין מעשרין את הודאי וכו', מוכח להדיא דבמעשר לא שכיח מצוה או טרוד, ועל הרוב ליכא מצוה וטרדא, ואתי שפיר מתניתין דסתמא קתני ולא מפליג בדידיה דלא שכיח. אבל מדחזינן להטור דקפיד לכותבו אף שלא נזכר בש"ס והרמב"ם, משמע למרן דסבר דשכיח ומשום הכי הקשה על הטור. זה אפשר ליישב קצת דברי מרן לחומר הענין. ובשאר דברי מרן שם יש להעיר, ועמ"ש מהרש"ל בתשובה (סימן מ"ו). ודוק היטב.

וממוצא דבר עין רואה דשיטת הרמב"ם ברורה ולא קשיא עליה דלפלוג וליתני בדידה, דסבר ז"ל דמעשר רובו ככולו ליכא מצוה וטרדא, והשמיענו בזאת בנועם שיח אמרי קדוש ולשונו הצח. א"נ אפשר דלא קשיא לשיטת הרמב"ם דמשנתנו ליפלוג וליתני בדידה, על דרך דאמרינן בעלמא דתנא בפלוגתא לא קמיירי, והכא נמי תני אין מעשרין את הודאי בין למ"ד גזרו על השבות בין השמשות בין למ"ד לא גזרו, ולמ"ד גזרו בכל גווני אין מעשרין כי ליכא מצוה או טרדא, ומשום הכי לא מפליג בדידה משום דבעי למתני מתניתיה אליבא דכ"ע.

ואי בעית אימא הכי תריץ שיטת הרמב"ם, דהא קתני אין מדליקין את הנרות, ורש"י פירש דזו ואין צריך לומר זו קתני, וכבר נודע דהוי דוחק. והגם דלהרמב"ם אין מעשרין דליכא מצוה, ומדליקין איכא מצוה, ולא הוי זו ואין צריך לומר זו וכמו שהאריך הרב תוספת שבת [סק"ד], מ"מ הן לו יהי דלא הוי זו ואין צריך לומר זו, מ"מ מילתא דפשיטא טובא מצד עצמה ומשנה שאינה צריכה היא, ובכל מה שטרח הרב תוספת שבת לא הרוה צמאונינו בזה. אמנם אפשר דתנא דיוקא נקטיה אין מדליקין, לומר אינהו הוא דלא מדלקי הא על ידי גוי שרי, דהוי מצוה ובין השמשות לא גזרו על השבות, דהול"ל ספק חשכה ספק אינה חשכה אין הדלקת נרות, ומדקתני אין מדליקין, משמע אינהו הוא דלא מדלקי הא על ידי גוי שרי, דלא גזרו על השבות בין השמשות במקום מצוה. ומהשתא דממשנה יתירה שמעינן דבמקום מצוה לא גזרו על השבות, מעתה לא איצטריך

אוצר ההלכה

למפלג בדידה במעשר ודאי כדוקיין, דהא ממשנה יתירה אתה תשמע דלא גזרו על השבות במקום מצוה.

במה שכתב הרב תוספת שבת בדעת רש״י, המעיין יראה מה שיש לדחות ולפקפק, ואין להאריך. (מחזיק ברכה – סק״א)

מד) שם אין מעשרין את הודאי. הרמב״ן במלחמות בפרק ערבי פסחים [פסחים כא:] כתב הטעם, משום דספק חשכה קובעת למעשר ונאסר באכילת עראי, והו״ל מתקן. והרב מגלת ספר (עשין כ״ט [דף י״ט ע״ד]) הקשה, דאם כן פירות שלא נגמרה מלאכתן שאין שבת קובעת למעשר יהא מותר לעשרן, דלא הוי מתקן כיון שלא נאסרו באכילת עראי, ומתניתין [שבת לד.] סתמא קתני, דאם לא כן הא דקתני סיפא אבל מעשרין הדמאי, ליתני רבותא דמעשרין אפילו ודאי פירות שלא נגמרה מלאכתן. ע״ש. ולזה י״ל דהא דתנן דמאי, לאשמעינן הא דוקא בספק חשכה מתעשרין, אבל בודאי חשכה לא, כמ״ש לפנים [סק״ב][35]. ע״ש. מיהו הרמב״ן עצמו בפ״ק דביצה [במלחמות ד:] כתב, דלכולי עלמא אין מגביהין תרומות ומעשר בשבלים, ואף על פי שלא נטבלו. ע״ש. ובאמת דרשב״ם בפרק ערבי פסחים [קה. ד״ה כשם שקובעת] כתב דשבת קובעת [ל]פירות שלא נגמרה מלאכתן, וכ״נ דעת הרי״ף שם [כא:], ועיין בשיטה מקובצת לביצה. ומ״מ קשה, הא חלת חוץ לארץ דיכול לאכול ואח״כ יפריש הוי מתקן, דמעיקרא חול והשתא חלה, כטעם הרמב״ן, וה״נ אפילו לא קבע ושרי לאכול עראי כל שכן דהוי מתקן.

ודע שדעת רש״י בביצה [יט. ד״ה מידע ידע] דלצורך מצוה דוקא לא גזרו על השבות בבין השמשות כמ״ש לפנים [סק״א][36], ועיין בב״י, והכי קי״ל בסימן שמ״ב, ועמ״ש שם [סק״א] הטעם דקי״ל כרבי [עירובין לב:], ודלא כמהרימ״ט (חיו״ד סימן ב׳) בתוך התשובה. ע״ש. (תקוני ערך השלחן – סק״א)

מה) שם אין מעשרין את הודאי. עמ״ש בספרי ערך השלחן יו״ד (סימן ק״ך אות טו״ב). עש״ב. (שיירי ערך השלחן)

מו) שם אין מעשרין את הודאי. כבר כתבתי [סק״ב][37] דשיטת רש״י דלדידן דקיימא לן דלא גזרו על שבות בין השמשות מעשרין את הודאי. ולפ״ז יש לי מקום עיון בהא דקאמר הש״ס במסכת שבת (דף מ״ג ע״א) טבל מוכן הוא אצל שבת, שאם עבר ותיקנו מתוקן. והקשו התוספות שם [ד״ה טבל], דאף אם יתקנו, מכל מקום קודם שתיקנו היה מוקצה. ולפי זה אין מקום לקושייתם, דהרי לכאורה למה חשוב מוקצה בין השמשות (דהרי עיקר מוקצה הוא בין השמשות כידוע), ובין השמשות יכול להפריש תרומות ומעשרות לדידן דהלכה כרבי [עירובין לב:] דלא גזרו על שבות בין השמשות, אמנם כל זמן שלא תיקנו, מידי דלא חזי ליה חשיב מוקצה, אבל אחר שתיקנו רק דנימא מגו דאיתקצאי לבין השמשות, הא באמת בין השמשות מותר לתקנו דלא גזרו על שבות בין השמשות, וזה ברור מאד.

ואמנם אמרתי דעדיין קושיית התוספות במקומו עומד, דהרי התוספות הקשו שם בהא דקאמר שאם עבר ותיקנו מתוקן, דהא קיי״ל [תרומות פ״ב מ״ג] דמעשר בשבת במזיד לא יאכל, ותירצו דכאן איירי בלית ליה פירי אחריני. והנה התוספות במסכת שבת שם [ד״ה בעודן עליו] הקשו למ״ד יש מוקצה לחצי שבת מהא דמניחין סל לפני האפרוחים, דהא איתקצאי למקצת שבת. ותירצו לחלק דלאכילה דוקא אמרינן דיש מוקצה לחצי שבת, אבל לטלטול לא מהני מוקצה לחצי שבת. ומעתה קשה, בטבל נהי דבין השמשות היה בידו לתקנו, מכל מקום הא יש מוקצה לחצי שבת, שבעת שעבר זמן בין השמשות והיה אסור לתקנו, בעת ההוא נעשה מוקצה דאסור לתקנו, ואי דלטלטל שרי אף דאיתקצאי לבין השמשות, כיון דאסור באכילה ואין היתר בו ביום א״כ ממילא אף לטלטל אסור, דאף אם עבר ותיקנו אינו מתוקן, כמו מעשר בשבת דלא התירו רק לצורך שבת ומשום דלית ליה פירי אחריני, וכאן בלאו הכי אסור באכילה משום מוקצה דחצי שבת, ולא שייך היתר זה דלית ליה פירי אחריני והוי צורך שבת, דכיון דאסור באכילה אין כאן צורך שבת וממילא אף בטלטול אסור, וכמו שנראה מדברי התוספות, דא״כ לא היו מקשים מהך דאם עבר ותיקנו, דכאן איירי לענין היתר טלטול (ובאמת צריך לחלק בין זה דחזינן דהחמירו במוקצה לחצי שבת לענין אכילה ומתירין טלטול, ולא אמרינן כיון דאסור באכילה ממילא אסור בטלטול, ובין הך דאסרינן משום דעבר ותיקן דאמרינן דאם אסור באכילה ממילא אסור. וצריך לומר כיון דמקילין בזה ולא חשבינן ליה מוקצה לענין טלטול, אף מחמת איסור אכילה אין לאסור בטלטול, אבל היכי דאסור באכילה מצד דעביד איסורא אסור בטלטול ג״כ והבן זה). והנראה לי בזה דבאמת האחרונים כתבו דאף דאסור באכילה, מכל מקום מותר בטלטול, ודעת הרבה פוסקים דכיון דאינו אסור באכילה רק מטעם קנס, מותר בטלטול.

ואמנם עדיין יש מקום לקושית התוספות, ד[ב]נדרים (דף ל״ו ע״ב) דבעיא הוא בתורם משלו על של חברו אי צריך דעת בעלים, ולא איפשט. והרמב״ם [הלכות תרומות פ״ד ה״ב] פסק דתורם משלו על של חברו אין צריך דעת בעלים. ואמרתי דיצא לו לרבינו דברישא דהך מתני׳ [תוספתא שבת פ״ד הלכה ו׳-ז׳] תניא, נשברה לו חבית של טבל בראש גגו וכו׳, ואח״ז קתני חבית של טבל שנשברה מביא כלים ומניח תחתיה, והיינו דברישא משמע דאיירי שהבעלים כאן, דקתני נשברה לו חבית, ובזה פשיטא דטבל מוכן הוא שאם עבר ותיקנו דהרי בידו להפריש, אבל בסיפא דנשבר חבית של טבל ואין הבעלים כאן, ומכל מקום אם עבר ותיקנו, היינו האחר, יפריש משלו על של חברו דאין צריך דעת בעלים, ומזה הוציא הרמב״ם דינו דיכול לתרום משלו על של חברו אף בלי דעת בעלים, ועיין בחיבורי לרמב״ם באריכות. והנה הטעם בזה דאין צריך דעת בעלים משום דזכות הוא לו

הערות וציונים

35. נדפס לקמן אות ע״ג. **36.** נדפס לקמן אות נ״ג. **37.** נדפס לעיל אות ח׳.

אוצר ההלכה

והיינו דהפירות יהיו מתוקנים, אבל אי נימא דמעשר בשבת לא יאכל, ולדעת הרבה מן הפוסקים אם הפריש במזיד אסור לו לעולם, וא״כ אין בזה זכות לבעלים כיון דאסורים לאכול, וא״כ ממילא מה שהפריש אין בו ממש ואסור בטלטול כמו טבל, כנלע״ד לפרש לשון התוספות. ובזה ישבתי לנכון קושית התוספות (ד״ה נשברה לו חבית של טבל) [שבת מב: ד״ה הצלה] דאמאי לא הקשה מברייתא זו, ובזה אתי שפיר, דעיקר קושית הש״ס דהוי סובר כיון דיש מוקצה לחצי שבת, אף אם עבר ותיקנו מ״מ קודם שתיקנו הוי מוקצה, ואף דבין השמשות מותר להפריש מ״מ אחר עבור בין השמשות נאסר להפריש, ואף דאין מוקצה לחצי שבת לענין טלטול, כיון דלענין אכילה חשוב מוקצה אין כאן צורך שבת, וא״כ אם עבר ותיקנו אינו מתוקן, כמו במעשר בשבת בלי צורך שבת דאם עבר ותיקנו אינו מתוקן, ואי דמ״מ אינו אסור בטלטול כיון דאינו מתוקן א״כ ליכא זכות ואיך יוכל האחר להפריש, והדר הוי טבל ואסור בטלטול, אבל מהך דנשברה לו חבית של טבל דהבעלים כאן, פשיטא דמהני הפרשה להתיר איסור טבל ומותר בטלטול. ודו״ק היטב.

(ישועות יעקב – סק״ג)

מז) שם ואין מטבילין את הכלים. כתב הטור (דף קע״א ע״א שיטה ב׳), ואין מטבילין את הכלים וכו׳. נ״ב: אבל על ידי הערמה, כגון ששואב מים כדי לשתות בו, או לשאר צורך ומלאהו מים מותר. ב״ח [אות ג׳] בשם הגהות מיימוניות [הלכות שבת פכ״ג אות ה׳].

וכן מותר ליתן הכלי במתנה לגוי כדי שיטבלנו. ב״ח[38].

(שיירי כנסת הגדולה – הגה״ט ס״ק א׳–ב׳)

מח) שם ואין מטבילין את הכלים. נראה דטבילת כלים חדשים קאמר, דאילו כלים שנטמאו לא נפקא מינה מידי האידנא. וקשה דבסימן שכ״ג [ס״ז] פסק שמותר להטביל כלים חדשים אפילו בשבת. וצ״ל דהיינו למ״ד התם דאסור.

כתב הרב ט״ז [סק״ב], בהגמ״י [הלכות שבת פכ״ג אות ה׳] כתב על שם הרי״ף[39], דמותר להטביל כלי בשבת על ידי הערמה, כגון ששואב מים וכו׳. ע״כ. והרמ״א בסימן שכ״ג [ס״ז] כבר הביא דין זה. וק״ל על מה שכתב כן בשם הרי״ף, והא הרי״ף [ביצה י.] ס״ל דשפיר דמי בלא הערמה, כמ״ש הרא״ש שם בביצה [פ״ב סימן י״ב] הובא בב״י. (נהר שלום – סק״א)

מט) שם ואין מטבילין את הכלים. כתב המג״א (סק״ג), הטעם משום דמתקן מנא. ומקשים העולם הא רש״י מפרש הטעם בש״ס דביצה (דף י״ט ע״א (ד״ה דקא רהיט במרוצה וכו׳) [ד״ה מידע ידע דבעי הערב שמש]), הלכך בין השמשות דיום טוב אסור משום דמטביל כלים שלא לצורך, דאין יכול להשתמש בו עד שיערב שמשו של מחר וכו׳. יע״ש. משמע דטעמא לאו משום תיקון מנא הוא[40]. ואמר אדמ״ו דלק״מ, דודאי רש״י ס״ל ג״כ הטעם משום תיקון מנא, רק דקמ״ל דאכילת קדשים מצוה היא, וא״כ אם היתה הטבילה לצורך אכילת קדשים היה מותר לטבול בין השמשות, דתיקון מנא הוא שבות בעלמא, ולא גזרו על שבות בין השמשות במקום מצוה, לכך מפרש רש״י הטעם משום הערב שמש, וא״כ אף לקדשים אין מטבילין משום דאינו מתקן עד למחר כנ״ל, אבל לצורך אכילת חולין ודאי הוא דאסור משום תיקון מנא.

ועוד י״ל דרש״י רוצה לפרש הטעם למ״ד לעיל (דף י״ח ע״א) על הא דאין מטבילין ביו״ט, רבה ס״ל הטעם משום שנראה כמתקן כלי, ורב ביבי ס״ל הטעם גזירה שמא ישהה, פירוש אי שרית לי[ה] לאטבלינהו ביו״ט, משהינן לי[ה] עד יו״ט שהוא זמן פנוי לו, ואתי בתוך כך לידי תקלה להשתמש בהו, וא״כ ס״ל לרש״י בשלמא ביו״ט שייך שפיר דמשהי לי[ה] עד יו״ט כל הכלים שהיו לו לטבול שהוא זמן רב, אבל על בין השמשות לא שייך לומר דמשהי להו עד בין השמשות של יו״ט שהוא זמן מועט, ולתיקון מנא לא חיישׁ(ינן) רב ביבי, לכך מפרש רש״י הטעם משום הערב שמש, אבל לדידן דפסקינן כרבה דהטעם משום מתקן מנא, א״כ אף בין השמשות אסור מהאי טעמא ואפילו לחולין וק״ל. (מתוק מדבש)

נ) שם ואין מטבילין את הכלים. כתב מג״א (סק״ג), ואין מטבילין, דמתקן מנא. כתב הרב עולת שבת [סק״א], למה יקרא תיקון מנא, מאחר דלדידן לית לן טומאה וטהרה אלא טבילת כלים חדשים, ופסקינן ביו״ד [סימן ק״כ סט״ז בהג״ה] אם השתמש בו לא נאסר המאכל, א״כ לאו תיקון הוא, כמו שפסק בסימן תק״ט (ס״ה) לענין ליבון השפוד. ותירץ, כיון דמדאורייתא צריך טבילה ואסור לכתחילה להשתמש בו נקרא תיקון.

(בגדי ישע)

נא) שם ואין מטבילין את הכלים. עיין בתשובת שער אפרים [סימן ט״ו, ועיין לקמן] סימן שכ״ג [ס״ז], ובמ״ש לקמן סימן תק״ט [סק״ב] בס״ד. (ברכי יוסף – סק״ב)

נב) שם ואין מטבילין את הכלים. אע״ג דמרן סתם לקמן (סימן שכ״ג [ס״ז]) דמותר להטביל בשבת, ובשלמא תנא דמתניתין תני ליה משום טהרות, אבל לדידן דליכא אלא טבילת כלים חדשים הנלקחים מהגוי, והא סתם לקמן דמותר ולא הוה ליה למתנייה. יש לומר דכבר כתבו ז״ל דזמנין דהטור ומרן אגב תנו מילתא דלא שכיחא, והכא נמי לשון המשנה נקט אגב אינך. וגם דכבר לקמן כתב דירא שמים ישאילנו לגוי וכו׳, ונמצא דיש

הערות וציונים

38. צ״ע דהב״ח לא כתב שהגוי יטבילנו, אלא רק שיתן הכלי במתנה לגוי. וכ״פ מרן בסימן שכ״ג (ס״ז) וביו״ד סימן ק״כ (סט״ז). **39.** ט״ס הוא בט״ז, וצ״ל הר״ף (רבנו פרץ בתוספותיו ביצה יח. ד״ה מדלין), ותוקן בשלחן ערוך מהדורת פרידמאן בהוצאת מכון ירושלים. **40.** ובשבת (לד.) כתב רש״י, ואין מטבילין את הכלים, דהוי נמי שבות כדאמרינן במסכת ביצה דנראה כמתקן כלי.

אוצר ההלכה

לחוש למ״ד אסור להטביל, ומשום הכי לחוש למ״ד כדחש לקמן, תני אין מטבילין.

ומיהו אכתי קשה, דאע״ג דלקמן כתב מרן דירא שמים יחוש למ״ד אסור להטביל, מכל מקום הכא בין השמשות איכא ספק ספיקא, ספק אי הלכה כמ״ד אסור להטביל, ואם תמצי לומר דהלכתא כוותיה, ספק יום ואינו שבת. ואפשר דבדבר שתיקונו בנקל ירא שמים אינו סומך על ספק ספיקא, והכא אפשר להשאיל[41] לגוי או לשאוב בו מים, ושפיר כתב אין מטבילין.

[42][לפנים] (דף (ז״ן) [ג״ן] ע״ב שיטה ט״ו) ירא שמים אינו סומך על ס״ס וכו׳, ואשכחן דחסידות הוא לפרוש מספק ספיקא כמ״ש הרב שאלת יעבץ (ח״ב סימן קע״ז), ועיין מה שכתבתי בעניותי בברכי יוסף (סימן שמ״ג אות ד׳). ע״ש ודוק. והגם דזה חסידות גמור, מכל מקום הכא דבנקל תקונו, אף ירא שמים אינו סומך על ס״ס כמ״ש בפנים. ודוק].

וראיתי להרב תוספת שבת (סק״ז) שהשיג על הט״ז [סק״א], דהכא כתב דאף אי אין לו כלים אלא אלו שאינם טבולים לא יטבלם אלא ישאילם לגוי[43]. ולפמ״ש [הט״ז] סימן שכ״ג [סק״ו] דאחר שבת צריך להטבילם, מאי אולמא דהך תקנתא. אך לפי מה שכתב הוא נר״ו שם [תוספת שבת סימן שכ״ג סקי״ג], וכ״כ בכנה״ג [יו״ד סימן ק״כ הגב״י סקס״ב] דאין צריכים טבילה, ניחא. עכ״ד. ואין כאן השגה כלל, דליום שבת דבו ביום נתנו במתנה ואחר כך לקחו בשאלה ליתא לדררא דאיסורא כלל, דליום זה שאול ודאי מיקרי ואין טעון טבילה, אך באפוקי שבתא דהוברר דמחזיק בו כשלו יטבילנו. ונראין דברי הרב ט״ז דצריך אחר כך טבילה, ולפחות אחר איזה ימים, ולא גרע ממשכון ודעתו לשקועיה [יו״ד סימן ק״כ ס״ט], ועמ״ש הרב מג״א (סימן י״ג [סק״ח]). והפר״ח ביו״ד (סימן (קכ״ב) [ק״כ סקמ״ב]) הצריך ברכה, ודלא כהרב כנה״ג והרב תוספת שבת. (מחזיק ברכה – סק״ב)

נג) שם ואין מטבילין את הכלים. מוכח ברש״י בביצה (דף י״ט [ע״א ד״ה מידע ידע]) דלצורך יו״ט ושבת להשתמש בו מותר, והיינו לדידן דקיימא לן כרבי [עירובין לב:] דלא גזרו על השבות בבין השמשות לצורך, ע״ש במהרש״א [ד״ה בפרש״י מעשיו], ועמ״ש סימן שמ״ב.

והב״י כתב דרש״י [שבת לד. ד״ה ספק חשיכה] פירש דהאי תנא ס״ל גזרו על השבות בבין השמשות, משמע דס״ל דלרבי אפילו שלא לצורך מצוה לא גזרו על השבות, דאם לא כן אף כמ״ד לא גזרו מצי אתיא בדליכא צורך מצוה, ואפשר משום דקתני סתם אין מעשרין. ע״ש. ומפירושו בביצה מוכח כן בהדיא, דס״ל דדוקא לצורך שבת ויו״ט לא גזרו על השבות בבין השמשות. והא דמוקי מתניתין כמ״ד גזרו, נ״ל טעמו מדפריך הש״ס [שם] גבי מטמין, אי הכי בין השמשות נמי ניגזור, והא מטמין לצורך שבת הוא, משמע דס״ל דהאי תנא אית ליה דגזרו על השבות כפירוש רש״י שם מדקתני אין מעשרין את הודאי משמע אפילו לצורך מצוה, דאם לא כן אמאי תני בסיפא מערבין וטומנין דלא הוו שבות מעליא, וגם עירובי חצירות מצוה היא כמ״ש סימן שמ״ב [סק״ב], ליתני מעשרין אפילו ודאי לצורך מצוה. ועיין בתשובת בית יאודה (סימן כ״ח).
(ערך השלחן – סק״א)

נד) שם ואין מטבילין את הכלים. עיין בט״ז [סק״א] שכתב דאי אין לו כלים אחרים מותר להטביל כלי לצורך שבת בין השמשות, מיהו כיון דיש תקנה כמבואר בסימן שכ״ג [ס״ז][44] ליתנו במתנה לעכו״ם ויחזור וישאיל הכלי ממנו, אסור לטבול בין השמשות. ולענ״ד דברי הט״ז אינן מוכרחין, והוא במה דמבואר לקמן בש״ע [שם] שהביא שתי דעות אי מותר להטביל כלי חדש הטעון טבילה, וכתב דירא שמים יצא ידי שתי הדעות ויתן הכלים לעכו״ם במתנה וכו׳. וכתב הרב בעל מג״א שם [סקי״ב], דאע״ג דאסור ליתן מתנה בשבת כמ״ש בסימן [ש״ז] [ש״ו סקט״ו], הכא משום צורך שבת שרי. ולכאורה דבריו צריכין ביאור, דהא לפי דעה זו דס״ל דמותר לטבול כלים חדשים בשבת, א״כ אין כאן צורך שבת כלל ואסור ליתן במתנה, ואיך יוצא בזה ידי שניהם. אמנם הדבר נכון כיון דרוצה לצאת ידי שניהם, וא״כ עכ״פ אסור להשתמש בהכלים כיון דאינו יכול לטבול, דהא לדעה שניה אסור לטבול כלים חדשים בשבת, ושוב הוי צורך שבת ומותר ליתן במתנה לעכו״ם, ומעתה בין השמשות דמותר להטביל הכלים אם אין לו כלים אחרים, שוב לא מתירינן ליה לעשות איסור בשבת וליתנו במתנה לעכו״ם, דהא מתנה אסור ליתן בשבת ואין זה צורך שבת כיון דיכול לטבול בין השמשות, דמותר מצד הדין. אמנם אם יכול ליתנו בין השמשות לעכו״ם, דאז ודאי לא מתירינן ליה לטבול, דהא אף אם נימא לחומרא דהוא שבת כעת, טוב יותר ליתן במתנה מלהטביל וכמ״ש לקמן. (ישועות יעקב – סק״ד)

נה) שם ואין מטבילין את הכלים. הקשה דודי ומסרפי [אחי אמי] החו״ש כמוהרר״ח [הרב רחמים] הכהן, דהא בסימן שכ״ג [ס״ז] כתב שמותר להטביל כלים חדשים בשבת ויש אוסרים, הרי בשבת עצמה סתם לן כדעת המתירין, ואיך בספק חשיכה קא פסיק ותני דאין מטבילין את הכלים. והשיב לו הרב מוהר״י קובו שד״ר מירושלים תובב״א, דהאי דספק חשיכה מיירי בכלים טמאים שהם מן התורה וההיא דסימן שכ״ג מיירי בטבילת כלים חדשים שהם מדרבנן, והשיב לו שזו תשובה פשוטה ליישב דברי מרן אהדדי, אלא דקשה ממ״ש הט״ז בסימן רס״א וז״ל [חבל על דאבדין][45]. (נוכח השלחן)

נו) שם ואין מטבילין את הכלים. כתב הרב עולת שבת ז״ל [סק״א], דאע״ג דמדברי רש״י [שבת לד. ד״ה ואין מטבילין]

הערות וציונים

41. נדצ״ל אפשר ליתנם לגוי ולחזור ולשאול ממנו. **42.** תוספת זו מקונטרס אחרון סק״א. **43.** נדצ״ל יתנם לגוי במתנה ויחזור וישאלם. **44.** ובט״ז ציין ליו״ד סימן ק״כ סט״ז. **45.** ועיין בט״ז (סק״א) ובמשנה ברורה (סק״ה). ודו״ק. נאמ״ן ס״ט.

אוצר ההלכה

והרב בפירוש המשניות [שבת פ״ב מ״ז] מוכח דטבילה זו היינו לכלים שנטמאו, מכל מקום כיון דפסק מרן דין זה להאידנא דליכא טומאה וטהרה, על כרחך לומר דקאי אטבילת כלים חדשים וכדעת יש אוסרים בסימן שכ״ג (ס״ז). מיהו קשה לזה למה לא הגיה מור״ם כלום, דהא ביו״ד (סימן ק״ך סט״ז) מסיק דאם נשתמש בכלי בלא טבילה אינו אוסר המאכל, וא״כ הטבילה לא חשיב תיקון כלל, וכדפסק לקמן (סימן תק״ט ס״ה בהגה) דמותר ללבן השפוד שצלו בו בשר שאינו מלוח ביו״ט, דכיון דאם צלו בו בדיעבד בלא ליבון אינו אוסר, לא חשיב תיקון מעליא, הכא נמי הגם דכלי זה צריך טבילה דאורייתא, כיון שאינו אוסר המאכל שנשתמש בו בלא טבילה לא חשיב הטבילה תיקון ולשתרי. וי״ל דהגם דאינו אוסר, כיון דאם ישתמש בו בלא טבילה איסורא קעביד, חשיבא הטבילה תיקון מעליא ולא דמי לשפוד. ע״ש.

ולעיין אחהמ״ר איכא למישדי נרגא בהאי תירוצא, דהרי דמאי יוכיח, דהגם דאסרו חכמים לאכול דמאי עד שיעשר, אפילו הכי תנן במתניתין [שבת לד.] דמעשרין את הדמאי בין השמשות, וטעמא כיון דרוב עמי הארץ מעשרין לא חשיב תיקון מעליא, ואמאי לא נימא דליתסר לעשר דמאי בין השמשות כיון דע״י הפרשה זו ניצול מאיסור, והצלה מאיסור חשיב תיקון מעליא כדברי הרב ז״ל, אלא ודאי דאין זה חשיב תיקון. והגם דאמרינן בריש פרק שלשה שאכלו [ברכות מז.], אכל דמאי מזמנין עליו כיון דאי בעי מפקר לנכסיה והוי עני, ולא חשיב מצוה הבאה בעבירה כיון דרוב עמי הארץ מעשרין וכמו שאמרו שם בגמרא, ועיין לרע״ב שם במתניתין [ברכות פ״ז מ״א], אין זה אלא לענין דלא ליהוי בוצע ברך, להא מלתא הוא דלא חשיב מצוה הבאה בעבירה כיון דאי בעי מפקר וחזי ליה, מ״מ לא נכחד דהאוכל בלא הפרשת דמאי קעבר אדרבנן, דאסרו לאכול עד שיעשר, ואפילו הכי שרי לעשר בין השמשות ולא חשיב תיקון.

אבל מה שיש ליישב דעת מור״ם ז״ל לקושיא זו, נראה כמו שתירץ בני הבכור בכבורתו נר״ו, דהא דמותר ללבן שפוד שצלו בו בשר שאינו מלוח ביו״ט לדעת מור״ם, לאו היינו טעמא משום דאינו אוסר המאכל כדכתב הוא ז״ל, דמור״ם בדרכי משה שם [אות א׳] כתב, דטעם ההיתר משום דצליית שאינו מלוח היה בו ביום ולא היה אפשר ללבנו מערב יו״ט ולהכי שרי. ע״ש. אולם הטעם שכתב הוא ז״ל דאינו אוסר המאכל, כתבו הרב מג״א ז״ל שם (סקי״ב) מסברא דנפשיה, אחר שהביא טעם מור״ם ז״ל, כתב, ולי נראה דלטעם רבי אברהם פראג אפילו היה אפשר ללבנו מערב יו״ט שרי ללבנו ביו״ט, כיון דמדינא אין צריך ליבון אלא שנהגו ללבנו לא חשיב תיקון. ע״ש. שמע מינה דמור״ם ז״ל לא קאי בשיטה זו, וסבר דאם היה אפשר ללבנו מערב יו״ט, הגם דאינו נאסר המאכל היה אסור ללבנו ביו״ט, וא״כ לדידיה לק״מ מהתם, דהכא בבין השמשות קיימינן, שקנה הכלים מבעוד יום והיה אפשר להטבילם קודם בין השמשות, והגם דאין המאכל נאסר כשנשתמש בלא טבילה, חשיב תיקון ואסור וכפסק מרן ז״ל, ולכך לא הגיה עליו כלום. אלו דבריו הי״ו.

ומייש הרב עולת שבת ז״ל [סק״א] דמרן קאי אטבילת כלים חדשים וכדעת יש אוסרים בסימן שכ״ג [ס״ז], לכאורה הדבר תמוה, דהכלל ידוע דכשכותב מרן ז״ל סברא ראשונה בסתם ושניה בשם י״א, דעתו כסברא ראשונה, ונמצא בסימן שכ״ג דעתו להתיר להטביל אפילו בשבת כלים חדשים, ואיך יאסור כאן בבין השמשות, וכבר הוקשה זה לרבני האחרונים ז״ל, עיין לה״ה חיד״א ז״ל במחב״ר [סק״ב][46] שיישב קושיא זו בשני פנים, ולהרב פרי מגדים ז״ל בחלק אשל אברהם (סק״ג), ולהרב מאמר מרדכי ז״ל (סק״ב), ולהרב נהר שלום ז״ל (סק״א)[47], והוא תימה איך שום אחד מהם לא הזכירו להרב עולת שבת ז״ל.

(פתח הדביר ח״ג – סק״ב)

נז) שם ואין מטבילין את הכלים. כתב ב״י, ופירש״י כו׳. נ״ב: עמ״ש הרב ערך השלחן (בסק״א)[48].

(דברי מנחם – הגב״י סק״ה)

נח) שם ואין מטבילין את הכלים. כתב הט״ז [סק״א], באם הוא צריך לו לשבת ואין לו יותר, אפשר דיכול להטביל בין השמשות, אלא שיש היתר אחר דהיינו ליתנו לעכו״ם במתנה. ע״כ. ודעת האליה רבה [סק״ב] לדעת הב״ח [אות ג׳], דאף באי אפשר ליתנם לעכו״ם, כיון דאפשר ע״י הערמה דימלאנה מים, לא התירו שבות בין השמשות. ע״כ. ומשמע דתקנתא דליתנה לעכו״ם במתנה, עדיף מימלאנה מים, ועיין תוספת שבת (סק״ז).

ולכאורה כל זה באי אפשר לטובלה על ידי עכו״ם, אבל באפשר ע״י עכו״ם הכי עדיף, דהוי שבות דשבות בין השמשות דאפשר דמותר אף לדבר הרשות. ועיין בסימן שמ״ט בט״ז [סק״א], דפחות פחות מארבע אמות בכרמלית מותר בין השמשות, משמע להדיא אף לדבר הרשות, אף דשבות דפחות פחות מד״א הוא שבות חמור דאסור בין השמשות אף לדבר מצוה כמ״ש המחבר שם [ס״ה][49], מ״מ שבות דשבות מותר בין השמשות, וכן מבואר בדברי הרב ז״ל שם [ש״ע הגר״ז ס״ג] ובסימן תנ״ה (סי״ב) [סי״ד]. וא״כ מותר להטביל כלים ע״י עכו״ם בין השמשות אף באם אין צריך לו לשבת. ואפילו למ״ש הט״ז ביו״ד (סימן (כ׳) [ק״כ] סקי״ז) דאין ראוי לעשות כן לכתחילה, היינו מטעם דאיך יברך על מה שיטבול עכו״ם והישראל אינו עושה כלום, אבל בכאן דלא קפדינן על הברכה כמבואר מהך תקנתא דימלאנה מים, דגם בהך תקנתא לא יברך[50], א״כ עדיף ע״י

הערות וציונים

46. נדפס לעיל אות נ״ב. **47.** נדפס לעיל אות מ״ח. **48.** נדפס לעיל אות נ״ג. **49.** בש״ע שם כתב בסתם שאסור אפילו בין השמשות, ולא כתב לאסור אף לדבר מצוה. **50.** אם יברך על טבילת כלים שמטבילם דרך הערמה, עיין במשנה ברורה סימן שכ״ג (סקל״ו) ובביאור הלכה שם. ועיין בלוית חן (סימן ע״ה).

אוצר ההלכה

עכו״ם. ולכאורה הכא עדיף משאר שבות ע״י עכו״ם, דלגבי עכו״ם אין בו שום תיקון, דחזי ליה קודם טבילה כמו אחר טבילה, ועדיף מפסיק רישא ע״י עכו״ם בסוף סימן רנ״ג. ואפשר כיון דעכו״ם עושה באמירתו ובציוויו של ישראל חשוב מתקן גם לגבי עכו״ם. וצ״ע. ודברי המשבצות זהב אינם מובנים לי, וגם דבריו בסק״א ובסוף סק״ב סתרי אהדדי. וצ״ע. וגם משמע מדבריו דשבות בין השמשות בעינן לדבר מצוה, וזה אינו נראה. (תהלה לדוד – סק״ג)

נט) שם ואין מטבילין את הכלים. כתב הבאר היטב (סק״ב), או על ידי הערמה כגון ששואב מים כדי לשתות בו. ט״ז. [ע״כ]. בט״ז לא נזכר זה, רק שיכול ליתן במתנה[51]. ועיין במשבצות זהב [סק״א] שטוב יותר שיטבול הוא בעצמו ויברך, דבהערמה לא יברך. (באר יעקב – קרויזר – סק״ד)

ס) שם ואין מטבילין את הכלים. כתב הט״ז (סק״א), בטבילת כלי שצריך לו לשבת ואין לו אחר, יכול לטבול בין השמשות, אלא שיש היתר אחר, דהיינו ליתנו לעכו״ם במתנה (כמ״ש ביו״ד סימן ק״כ סט״ז), אם כן לא נתיר השבות אפילו בין השמשות. ע״כ. ובאה״ט [סק״ב] מביא עוד תקנה בשם ט״ז על ידי ערמה, כגון ששואב מים כדי לשתות בו, והיתר זה בסימן שכ״ג ס״ז, ובט״ז שלפנינו הכא לא כתב רק תקנה ראשונה ליתן לעכו״ם במתנה, רק בסק״ב הביא ט״ז בשם (רי״ף) [רבנו פרץ] [בתוספותיו ביצה יח. ד״ה מדלין] אידך תקנה. ואף דנראה מדברי רמ״א לקמן סימן שכ״ג דתקנה לשאוב מים עדיף טפי מתקנה שכתב המחבר שיתן לעכו״ם במתנה ואח״כ ישאלנו ממנו, ואף על פי די״ל דט״ז מיירי בכל הכלים אפילו בהני דלא אפשר לשאוב בהם מים, או במקום דליכא מקוה לטובלם, ואם כן לא שייך תקנת שאיבת מים כדי לשתות, מ״מ אולי יהיה ראיה מהט״ז למה שפסק בשו״ת שבסוף אבני מילואים (סימן י׳ וי״א), דרק ביו״ט מותר להטביל כלים על ידי הערמה ששואב מים ולא בשבת, לכן לא הביא הט״ז הכא תקנת הערמה דשאיבת מים, וגם לא ציין לעיין בתקנה דליתן לגוי באו״ח (סימן שכ״ג ס״ז), אלא יו״ד (סימן ק״כ סט״ז), להורות דלא כרמ״א בסימן שכ״ג שכתב תקנת ערמה גבי שבת, אלא כביו״ד דלא כתב הרמ״א תקנת ערמה כלל, והניח לתקנת המחבר ליתן לגוי במתנה, ואף שכתב (בסק״ב) דברי (הרי״ף) [ה״ר פרץ] בשבת דמערים לשאוב מים, מ״מ להלכה אולי לא סבירא ליה כוותיה רק ביו״ט, לכן לא הביאו בסק״א.

ועב״פ הא ודאי חזינן דס״ל לט״ז דתקנה ליתנו לגוי עדיף מלטובלם בעצמם בין השמשות, ואולי אפילו הרשב״ש (סימן תס״ח) מובא בפתחי תשובה (יו״ד סימן ק״כ [סקט״ו]), דאוסר הערמה דליתנו לגוי ולחזור ולשואלו, היינו בשבת עצמו, אבל בין השמשות מודה דמותר הערמה בספק, בפרט אם טבילת כלים רק מדרבנן הו״ל ספיקא דרבנן לקולא. ולמש״כ הרשב״ש טעם שני לאסור (בתשובה א׳) דאסור ליתן להם מתנת חנם, משום לאו דלא תחנם[52], אם כן אפילו בבין השמשות אוסר. אבל לדידן דלית לן כהרשב״ש אלא כהמחבר בשו״ע או״ח סימן שכ״ג (ס״ז), וביו״ד סימן ק״כ, שכתב דבתקנה דליתן לעכו״ם לכולי עלמא מותר, ודאי שפיר כתב הט״ז דהאי תקנה עדיף מלטבול בעצמו בבין השמשות, ואפילו בכלי זכוכית דודאי לא הוי טבילתם רק מדרבנן, וספיקא דרבנן לקולא, מכל מקום כיון דאפשר בתקנה ליתן לגוי במתנה הכי עדיף טפי, דספק יום ספק לילה לא הוי ספק לקולא, וכמ״ש התוספת שבת [סק״א] מפני דהוי ספק מחמת חסרון ידיעה.

ובה נלענ״ד מ״ש הב״ח [אות א׳], מובא במג״א (סק״א), דאם נסתפק אם הוא בין השמשות גם כן אסור, וכתב במחצית השקל בכוונתו דר״ל אע״ג דהוי כעין ספק ספיקא, וכתב תוספת שבת [שם] הטעם דהוי [ספק מחמת] חסרון (מחמת) ידיעה, ומחצית השקל כתב דלא צריך לטעם זה, דהא כבר כתבו תוספות ריש כתובות [ט. ד״ה ואי בעית] דשם אונס חד הוא ולא מקרי ספק, הכא נמי שני ספיקות חד הם אי הוי לילה או יום. ע״כ. ולענ״ד אין כוונת ב״ח דהוי כעין ס״ס, דודאי שם ספק חד הוא, אלא ר״ל כיון דספק אי הוי בין השמשות, א״כ יותר קרוב שהוא יום, ולא הוי ספק השקול, דבין השמשות הוי כמחצה על מחצה, וכיון דספק אי קודם בין השמשות הוי צד שהוא יום גדול מצד שמא הוא לילה, מ״מ אף בכה״ג כיון דהוי חסרון ידיעה לא הוי ספק כלל, דבין השמשות גופא לא נכנס מעולם בגדר ספק דהיה מחמת חסרון ידיעה ואם כן אפילו לא הוי ספק השקול, כן הוא, ולזה צריך לטעמא דספק מחמת חסרון ידיעה. (שלחן אש)

סא) שם ואין מטבילין את הכלים. כתב מרן בש״ע (סימן רס״א) ספק חשיכה וכו׳, אין מטבילין את הכלים. הנה מרן כתב כלשון המשנה, והטור, שכתבו כן. ולכאורה לענין הטבלת כלים משום טומאה וטהרה, כמבואר בביצה (יח.), שהיה שייך בימי המשנה, כדאמרינן בחגיגה (כה.) חברייא מדכן בגלילא, ניחא. אבל ידוע שהטור ומרן הש״ע אינם כותבים אלא דינים השייכים לזמן הזה, ועניני טומאה וטהרה אינם אלא בגדר הלכתא למשיחא. ואם הכוונה על הטבלת כלי סעודה חדשים הנלקחים מנכרי, בשלמא להטור ניחא, דס״ל (בסימן שכ״ג) כהרא״ש אביו, שבשבת ויו״ט אסור להטביל כלי סעודה אלו, דהוי כמתקן, וקמ״ל שגם בספק חשיכה אסור להטבילם. אבל מרן הב״י (סימן שכ״ג) פסק כדעת הרי״ף והרמב״ם שמותר להטביל כלי סעודה הנקחים מנכרי, אף ביום השבת ויו״ט. וכן פסק מרן בש״ע להקל. וה״ט כי אין לדמותם לכלי טמא, שמטמא את האוכלים הנוגעים בו. אבל כלי סעודה אלו, אין נאסר המאכל

הערות וציונים

51. הט״ז הזכיר זאת בסוף סק״ב משם רבנו פרץ, ועיין להרב שלחן אש, נדפס באות הבאה.

52. עיין מה שהאריך לדון בדברי הרשב״ש הללו הרב פתח הדביר בסימן רמ״ו (סק״ה), נדפס לעיל באוצר ההלכה שבת ח״א שם אות רי״ח.

הנוגע בהם, ורק יש מצוה להטבילם. וכ״ש לפי מ״ש מהר״ח אור זרוע (סימן ס״א והלאה), שאין איסור להשתמש בכלי סעודה אלו בלי טבילה, שאין הטבילה בהם אלא גזירת מלך, ומצוה בעלמא הוא דרמי עלייהו להטבילם. וכ״כ רבינו ישעיה הראשון בפסקיו (סוף ע״ז). וכ״כ בפסקי ריא״ז שם, שלפי זה פשוט שאין כאן שום תיקון בהטבלת כלי סעודה אלו בשבת. ומכיון שאפילו בשבת מותר להטבילם כל שכן בספק חשיכה. וא״כ למה הביא מרן דין זה לגבי ספק חשיכה. ודוחק לפרש לפי מה שסיים מרן (בסימן שכ״ג), שירא שמים יצא ידי כולם, שיתן כלי סעודה אלו לעכו״ם במתנה, ויחזור וישאלנו ממנו. ולכן כתב מרן כאן דין הטבלת כלי סעודה, להחמיר בספק חשיכה, כיון שאפשר לצאת י״ח כל הפוסקים ע״י נתינה לגוי, כי בודאי נראה שלא כתב מרן הש״ע (סימן שכ״ג) להחמיר לירא שמים אלא בשבת עצמו, אבל בספק חשיכה דאיכא ספק ספיקא בריוח בודאי שאין מקום להחמיר כלל, מאחר שמעיקר הדין נקטינן כהרי״ף והרמב״ם שהתירו להטבילם אף בשבת עצמו. ודמי למאי דקי״ל דמעשרים את הדמאי וכו׳ (עיין לוית חן סימן ע״ב). וכן ראיתי להמאמר מרדכי (סימן רס״א סק״ב) שכתב כאמור. והנכון כתירוץ שכתב מרן החיד״א במחזיק ברכה (סק״ב)[53], שתירץ ע״פ מה שכתבו בעלי הכללים דזמנין דהטור ומרן באגב תנו מילתא דלא שכיחא. ע״כ. ויותר על כן נ״ל ע״פ מ״ש בשיורי כנה״ג (סימן שי״ט הגב״י אות י״ב), דמרן הש״ע תפס כלשון הרא״ש, אע״ג דלדידיה לא ס״ל הכי. וכ״כ עוד הכנה״ג (יו״ד סימן ס״ו הגב״י סוף סק״ה). ע״ש. והכא נמי תפס מרן לשון הטור, אף דלדידיה לא ס״ל. וכיו״ב כתב הגאון מהר״י עייאש בספר מטה יהודה (סימן תקפ״ב סוף דין ב׳), שמרן הש״ע נגרר אחר לשון התוס׳ שכתבו כן, אבל לדידיה ס״ל שלעולם אינו חוזר, וכן הוא האמת להלכה. ע״כ. וכ״כ המשנה ברורה (סימן שי״ח ס״ק ס״ב), דמרן תפס לשון רבינו ירוחם אף דלדידיה לא ס״ל. ע״ש. [54][ועיין בשו״ת שאגת אריה (סימן נ״ז). ודו״ק].

(חזון עובדיה שבת ח״א – בין השמשות וקבלת שבת בהערה ג׳)

סב) שם ואין מדליקין את הנרות. לכאורה קשה, דמהיכא תיסק אדעתין ליכנס עצמו בספק סקילה לקיים מצות חכמים. ונראה דהיינו טעמא דהגהות מרדכי [שבת סימן תס״ו דף פ״ג ע״א] דפירש אין מדליקין אפילו ע״י גוי, וכן פירש הרע״ב [שבת פ״ב מ״ז] בשם רבותיו. מיהו י״ל במה שנדקדק בלישנא דמתניתין דתנן ספק חשיכה ספק אינה חשיכה, ולא תני בין השמשות של ערב שבת אין מעשרין וכו׳, וכדתנן [שבת קלו.] בין השמשות של ערב שבת נימול לעשרה. אלא היינו לומר דאפילו נסתפק לו אם נכנס בין השמשות או לא, סלקא דעתך אמינא כיון דלא איתבריר ליה שהוא בין השמשות נחזיקנו ליום וידליק, קא משמע לן דאפילו הכי אסור, וכמ״ש הב״ח [אות א׳], הביאו הרב מג״א (סק״א). ועיין ברש״י [שם לד. ד״ה ואין מדליקין] שהקשה דהוה ליה זו ואין צריך לומר זו, ועיין מ״ש בס״ד בסימן תר״ח [סק״א].

ובכוליה פרק במה מדליקין תנן נר לשון יחיד, והכא נרות לשון רבים, אפשר דהכא דקאי במי שעבר ולא הדליק עד בין השמשות דתו לא מדליק לאותו שבת, תני נרות, לומר דבשבת אחר מדליק נרות טפי, כדאיתא בסימן רס״ג [ס״א בהגה] במי שמדליק בכל שבת שנים ופעם אחת שכח, שמדליק שלשה, וכן מי שאינו מדליק לעולם אלא אחד ידליק אז שנים. אי נמי תנן הנר לאשמועינן כוונת ההדלקה, כי הנ״ר גימטריא רנ״ה מספר איברי הנקבה[55], עיין במשנת חסידים מסכת תוספת שבת (פ״ג מ״א). ותנן נרות לאשמועינן מאי דאיתא עוד שם משנה ג׳, ומפני שיש נר כיוצא בזה וכו׳. ע״ש. (נהר שלום – סק״ב)

סג) שם ואין מדליקין את הנרות. קתני [שבת לד.] אין מעשרין ואין מטבילין, ואין צריך לומר אין מדליקין, ולאו למימרא דמשנה שאינה צריכה היא, אלא למדנו ממנה דדוקא אין מעשרין ואין מטבילין דכל חד תיקון מעליא הוא דומיא דאין מדליקין, לפיכך אסרום בין השמשות אף על פי שהם משום שבות, אבל שבות קל כגון נתנו באילן נתנו בבור דתנן פרק בכל מערבין [עירובין לב:], לא גזרו עליו בין השמשות. הרמ״ע ז״ל בספר אלפסי זוטא כ״י. וזו שיטה מחודשת, ואפשר דכוונת הרב ז״ל כמ״ש הריטב״א בחידושי עירובין (דף ל״ב ע״ב) משם הראב״ד, דלא התיר רבי לעשות מעשה בשבות דרבנן בין השמשות, אלא שעל גבי עירוב היקל לדונו כאילו יכול לעשות כן שלא לפסול עירובו, וכתב שם הריטב״א שהוא הנכון. ומיהו אין לשון הרמ״ע משמע כן. ודוק היטב. (מחזיק ברכה – סק״ג)

סד) שם ואין מערבין עירובי תחומין. כתב הטור, אבל לא עירובי תחומין כו׳. נ״ב: ואם עירב הוי עירוב, הרמב״ם ז״ל פ״ו דהלכות עירובין [הי״ג], ומביאו רבינו בעל הטורים ז״ל בסימן תט״ו. (שיירי כנסת הגדולה – הגה״ט סק״ג)

סה) שם ואין מערבין עירובי תחומין. כתב מרן ז״ל סימן רס״א בל״ה, ספק חשיכה וכו׳, דלדידן דקיימא לן כמאן דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות אם הוא לדבר מצוה, א״כ מעשרין את הודאי לצורך שבת. ואף רש״י ז״ל שכתב במתניתין [שבת לד. ד״ה ספק חשכה] דאתיא כמ״ד גזרו על השבות וכו׳, משום דמתניתין סתמא קתני, ומשמע אפילו לדבר מצוה וכו׳. ועיין סימן שמ״ב. ולפ״ז היה נראה דהוא הדין עירובי תחומין, כיון דאין מערבים אלא לדבר מצוה, וממילא איתרצא מה שהקשו התוספות (שם ד״ה שניהם קנו) לפירוש רש״י דמיירי רבא בעירובי תחומין, תיקשי דיוקא דמתניתין דרישא דאוקמא לה בעירובי תחומין, וניחא להו דהני מילי לכתחילה. יע״ש. ולפ״ז לק״מ, דאוקימתא דרבא[56] היינו

הערות וציונים

53. נדפס לעיל אות נ״ב. **54.** תוספת זו במקור. **55.** עיין בכורות (מה.) מחלוקת תנאים באיברי הנקבה י״א רנ״ב וי״א רנ״ג. והכא אתיא כמ״ד רנ״ג איברים ושני זרועות הזכר כמ״ש שם במשנת חסידים. **56.** לפנינו הגרסא א״ר אבא, ובהגהות וציונים ש״ס עוז והדר (אות ד׳) ציינו שבכל הדפוסים הישנים הגירסא אמר רבא וכו׳.

אוצר ההלכה

למתניתין דס״ל כמ״ד גזרו על השבות וכו׳, אבל לדידן דקיימא לן כמ״ד דלא גזרו, שפיר דמי ומערבין אפילו לכתחילה, והיינו דקאמר רבא שניהם קנו עירוב. אלא שהטור כתב בהדיא ומערבין עירובי חצירות אבל לא עירובי תחומין, וצ״ע דמאי שנא ממעשרין את הודאי.

וראיתי להרב המגיד ז״ל סוף פרק כ״ד מהלכות שבת ([ה״י] בד״ה כל הדברים וכו׳), שכתב שיש מי שהקשה כן לדעת הר״מ ז״ל, וסיים, ובפ״ו מהלכות עירובין [ה״ג] יתבאר תירוץ דבר זה. ושם נאמר בלשון המתחיל אמרו לו וכו׳ וז״ל: ונ״ל הטעם דלכתחילה אין מערבין, שאין לו לבוא לבית הספק שיהיה התחלת העירוב בספק. יע״ש. ולפ״ז נראה דלא דמי כלל למעשר, דהתם כיון דקניית העירוב תלוי בבין השמשות שזהו זמן קנייתו, לכן אין לו לבוא לבית הספק, מה שאין כן הפרשת מעשר שאינו תלוי בזה, וברור. מיהו קשה, כיון שכתב הר״מ [שם] דבדיעבד אם עירב עירובו עירוב, א״כ תיקשי לרבא דמנ״ל לאוקמא רישא דמתניתין בעירובי תחומין וסיפא בעירובי חצרות, ולוקי אידי ואידי בעירובי תחומין, אלא דטעמא דרישא דעם חשיכה אין משום דלכתחילה אין לו לבוא לבית הספק, אבל אין הכי נמי דאם לא עירב, אפילו בספק חשיכה מערבין לכתחילה, דכל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות לדבר מצוה. ונהי דהרמב״ם ז״ל שפיר כתב דלכתחילה לא, לפי אוקימתא דרבא דחזינן דמוקי דיוקא דרישא בעירובי תחומין, ואיהו גופיה קאמר שניהם קנו עירוב בספק חשיכה, אלא ודאי דדוקא בדיעבד מהני, אבל לרבא גופיה תיקשי כדאמרן. וכן ראיתי להרב ט״ז ז״ל (סק״ב) שכתב, שזהו טעם הטור (סימן ר״ס) שכתב דעם חשיכה אומר ערבתם עירובי חצרות אף על גב דאוקימנא רישא דמתניתין בעירובי תחומין, משום דלענין האמירה ודאי צריך קודם ספק חשיכה, משום דלכתחילה אין לו לסמוך על ספק חשיכה. יע״ש. ולפי דבריו תיקשי דלוקי רישא וסיפא בעירובי חצירות ויש חילוק בין אמירה למעשה. וכן קשה דלוקמא גם כן בעירובי תחומין בחילוק זה שאמרנו, משום דלכתחילה ודאי אין לו לבוא לבית הספק כדכתיבנא. ובהא ודאי יש לתרץ דהכי קים ליה לרבא דלכתחילה לא אפילו בספק חשיכה, אבל למ״ש הט״ז קשה. גם מה שהקשה על הטור, נראה דקשה א״כ לרש״י ז״ל שכתב בד״ה ערבתם, עירובי תחומין ועירובי חצירות, ולא נרגש מזה כלל, ודוחק לומר דהיינו למאי דס״ד דמקשה.

והנראה ברור, דטעמו של רש״י ז״ל, כיון דעירובי חצרות הוא מתקנת שלמה [עירובין כא:] גזירה שלא להוציא מרה״י לרשות הרבים, ואיכא מצוה דבעי ברוכי וציונו, א״כ איך יעלה על הדעת שתקנו לומר עירבתם על עירובי תחומין שהוא מילתא דלא שכיח וליכא מצוה בגופו של עירוב, ולא יזהירו על עירובי חצרות דמילתא דשכיח ואיכא מצוה בגופיה. וע״ש השגת הראב״ד (פ״ו מהלכות עירובין [הכ״ד]) כשם שמברכין וכו׳, ומה שהליץ הרב המגיד ז״ל. יע״ש. והטור כתב (סימן שצ״ה), מצוה לחזור בין אחר עירובי חצרות בין אחר שיתופי מבואות, וכתב מרן ז״ל שכ״כ המרדכי פרק הדר [עירובין סימן תקט״ו], והביא ראיה מדאמר [שם סח.] מבואה דדיירי בה תרי גברי רברבי ליהוי בלא עירוב, וטעמא רבה איכא דלא ליתו לידי איסור וכו׳. יע״ש. אלא שבכסף משנה (פרק כ״ד מהלכות שבת [ה״י]) כתב משם ה״ר אברהם בנו של רבינו, דמ״ש וכן אם היה טרוד ונחפז וכו׳, למד כן מדתנן ספק חשיכה מערבין עירובי חצרות, ואין בהנחתן מצוה, אלא שנטרד ונחפז ולא הניח מבעוד יום. ע״כ. ופשוט שמ״ש ואין בהנחתה מצוה, היינו שאינו חייב לרדוף אחריה, וכנראה ממ״ש הרמב״ם ז״ל (פ״ה מהלכות שבת [ה״א]) וז״ל: הדלקת הנר וכו׳ עד ולא מצוה שאינו חייב לרדוף אחריה עד שיעשנה כגון עירובי חצרות ונטילת ידים. יע״ש. כנראה דבהנחה מיהא איכא מצוה כשיעשנה, כמו נטילה ושחיטה שמברכין וציונו, יעויין שם בהרב המגיד ז״ל. והמג״א ז״ל (סק״ו) הבין הדברים כפשטן, וכתב דעירובי חצרות הוי מצוה (מגיד משנה), ובכסף משנה כתב דעירובי חצרות לא הוי מצוה אלא שהוא טרוד וכו׳. יע״ש. והוא תימה, שמ״ש הרב המגיד היינו מצוה כמו שחיטה ונטילה, ומינה דלדעת הכסף משנה אף בזה כשירצה לעשות לא הוי מצוה, וזה סותר מ״ש הרמב״ם פ״ה, והיכי מברך נמי וציונו, אלא הדבר פשוט בכוונת הכסף משנה משם ה״ר אברהם כמו שפירשתי.

ומ״מ צריך ליישב לדעת הרמב״ם ההיא דפרק כל הדר, שנראה בהדיא דצריך לחזור אחריו וכמ״ש הטור והמרדכי ז״ל. ואיך שיהיה נמצאת אתה למד דלדעת כולם עירובי חצרות איכא מצוה, ואיך מצינו ידינו ורגלינו שלא יזהירו על זה כמו עירובי תחומין, ולהכי הוצרך לומר דלענין אמירה ודאי איתיה בכלל ערבתן, אלא דסיפא דספק חשיכה מערבין אוקמא בעירובי חצרות, משום דעירובי תחומין אין מערבין לכתחילה מטעם שכתב הרב המגיד ז״ל. ועיין בתוספות [עירובין עו. ד״ה שניהם] ובהרא״ש ז״ל [שם פ״ו סימן כ״ג] ס״פ כל הדר, שהבינו בפרש״י דאוקמא הא דרבא בעירובי תחומין, דא״כ תירוצא כאן בעירובי חצרות וכו׳ היינו דיוקא דרישא וכו׳. יע״ש. והוא תימה, ששם פרק במה מדליקין כתב [רש״י ד״ה בעירובי תחומין] בהדיא היפך זה וצ״ע. ותו קשה למ״ש הכסף משנה משם ה״ר אברהם דטעמא דסיפא דמערבין משום דהוי בשעת הדחק שהיה טרוד ונחפז, וא״כ קשה דאמאי הוצרך רבא לאוקמי רישא בעירובי תחומין, לוקמא בעירובי חצרות ושלא בשעת הדחק.

(לשון למודים – סימן קל״ו)

סו) שם ואין מערבין עירובי תחומין. כתב ב״י (שיטה כ״ח), והילכך מותר לומר לגוי בין השמשות לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה כו׳. נ״ב: עיין בספר מג״א (סק״ז [סק״ו], ובספר לשון למודים חאו״ח (סימן קל״ו)[57].

(יד אהרן מהדורא בתרא – הגב״י סק״ב)

הערות וציונים

57. נדפס לעיל אות קודמת.

סז) שם ואין מערבין עירובי תחומין. כתב מג״א (סק״ד), ואין מערבין, דמקנא ביתא הוא. בגמרא מפורש הטעם כמו שפירש ר״ת [שבת לד. תוד״ה לא], דאע״ג דשבות הוא, מכל מקום כיון דאסמכוה אקרא החמירו בו ולא התירו אפילו בין השמשות. (בגדי ישע)

סח) שם ואין מערבין עירובי תחומין. עיין בט״ז (סק״ב). והנה אמרתי לברר דינים הללו על מכונם, בש״ס דשבת (דף ל״ד ע״א) אמר רבא, אמרו לו שנים צא וערב עלינו, אחד עירב עליו מבעוד יום, ואחד עירב עליו בין השמשות, זה שעירב עליו מבעוד יום נאכל עירובו בין השמשות [וכו׳], שניהם קנו עירוב משום דבין השמשות ספיקא הוא וספיקא דרבנן לקולא. ופירש״י [ד״ה ספיקא דרבנן] דאיירי בעירובי תחומין. ואע״ג דלעיל קאמר הש״ס דעירובי תחומין אין מערבין בין השמשות, אבל בדיעבד מועיל עירובו. והתוספות [ד״ה שניהם] הקשו ע״ז דספק עירוב אינו מועיל רק ביש חזקה להתיר, ועל כן העלו דאיירי בעירובי חצרות, וכן העתיק הש״ע מימרא דרבא בסימן שצ״ג [ס״ג] בעניני עירובי חצרות. ואמנם הרמב״ם [הלכות עירובין פ״ו ה״ג] כתב דאיירי בעירובי תחומין, והרב ב״י[58] והאחרונים כתבו, דהדבר תלוי בהא דנחלקו הפוסקים בספק עירוב דכשר אי דוקא ביש לו חזקת היתר, ועיין לקמן (סימן ת״ט)[59]. ולענ״ד נראה דבין השמשות בודאי לא מהני עירובי תחומין, והוא דהנה לכאורה קשה טובא בהא דקאמר הש״ס [שם] בספק עירוב דקנה משום דהוי ספיקא דרבנן ולקולא, הא בענין קניית העירוב יש צד קולא וצד חומרא, דלעומת זה שמרויח שיוכל ללכת אלפים אמה ממקום העירוב, הרי מפסיד על ידי זה אלפיים אמה לרוח אחרת מצד ביתו, ואמאי תפס בפשיטות דקנה עירוב, הא אם ירצה ללכת לרוח אחרת אלפיים אמה יכול להלוך דספיקא דרבנן לקולא ודלמא לא קנה עירוב, וכיון דיכול להלוך מביתו לכל צד שירצה אלפיים אמה מצד הספק דדילמא לא קנה עירובו, וממקום עירובו יכול להלוך עוד אלפיים אמה מצד הספק דדלמא קנה העירוב, וא״כ שוב הוי תרתי דסתרי אהדדי ואזלינן בשניהם לחומרא אף בספיקא דרבנן כמו שהארכתי בזה באריכות במקום אחר.

והנלע״ד בביאור הדברים, והוא דהנה בהך דמי שהיה בא בדרך ומכיר אילן או גדר וקאמר שביתתי תחתיו [עירובין מט:], קאמר הש״ס דלא יזוז ממקומו כיון דעירובו לא קנה ואף (מביתו) [לביתו] לא מצי אזיל כיון דכבר נתן דעתו לערוב עבר מקום שביתתו, והקשו רבותינו בעלי התוספות זכרונם לברכה [שם ד״ה ואפילו][60] מהא דקאמר הש״ס דאם נאכל עירובו מבעוד יום יש לו מביתו אלפים לכל רוח. ותירצו, דכיון שהוא בביתו, כל זמן שאין עירובו קונה אין דעתו לעקור מביתו. והפוסקים ביארו הדבר באריכות, דאין דעת האדם נוחה שיזוז מביתו, והוי כאומדנא דמוכח דעל דעת זה לא עירב ועבר שביתתו. ומעתה כל זה כשלא קנה עירובו, אבל אם קנה עירובו מספק, כיון דעכ״פ יכול ללכת למקום עירובו ומשם עוד אלפיים אמה מצד הספק, וא״כ שוב אמרינן דעקר שביתתו וסילק דעתו ממקום שביתתו מאלפיים אמה לרוחות אחרות, שוב לא הוי אומדנא דאינו רוצה לעקור ממקום שביתתו, דאדרבה הרי עכ״פ גילה בדעתו דאם יוכל לילך ממקום עירובו עוד אלפים אמה דאז עבר שביתתו מהרוחות אחרות והרי יוכל ללכת עוד אלפיים אמה ממקום עירובו מצד הספק ונתמלא רצונו, ולכך אסור ללכת מביתו אלפיים אמה לרוחות אחרות, דהרי עקר דעתו ושביתתו, וכיון דאסור ללכת לרוחות אחרות אלפיים אמה שוב מותר לילך ממקום עירובו עוד אלפיים אמה, וקנה עירובו מצד הספק דספק דרבנן לקולא, ולא הוי תרתי דסתרי אהדדי, דבלאו הכי אסור ללכת לרוחות אחרות מטעם שכתבתי דהרי עבר שביתתו, וזה ברור ואמת.

ומעתה כל זה כשנולד הספק לאחר הנחת העירוב, אבל כשמניח עירובו בין השמשות והספק הוא אם יכול להניח עוד עירובו או לאו, ואם כן לצד הספק דכבר הוא לילה ואינו יכול להניח עירובו הרי יכול ללכת מביתו אלפיים באמה לכל צד שירצה, דהרי ביום לא עבר שביתתו, ובעת הנחת העירוב כבר הוא לילה, וכיון דיכול ללכת מביתו לכל צד שירצה מצד הספק דספק דרבנן לקולא, שוב אסור לו ללכת ממקום עירובו אלפיים אמה, אף דהוי ספיקא וספק דרבנן לקולא, מכל מקום שוב הוי תרתי דסתרי אהדדי, דהרי שרי ליה ללכת מביתו לשאר רוחות אלפיים אמה, ולכך אף בספיקא דרבנן אזלינן לחומרא. ומעתה נלענ״ד ברור דבהניח עירובו בין השמשות גרע טובא ואינו יכול ללכת מביתו אף אלפיים באמה לשאר רוחות מטעם שכתבתי, כיון דמצד הספק יכול ללכת ממקום עירובו עוד אלפיים אמה דדלמא קנה עירובו דעדיין הוא יום, וגם מותר לו ללכת מביתו אלפיים אמה לרוחות אחרות דדלמא לא קנה עירובו דכבר הוא לילה, והוי תרתי דסתרי אהדדי, ואזלינן בשניהם לחומרא. ודו״ק היטב כי הוא דבר נחמד ונעים. (ישועות יעקב – סק״ה הראשון)

סט) שם ואין מערבין עירובי תחומין. דעת הלבוש [ס״א] דלצורך מצוה מותר לערב עירובי תחומין בין השמשות. והעולת שבת [סק״א] השיג עליו. וכן פסק הרב ז״ל [ש״ע הגר״ז ס״ב]. והטעם הוא כמ״ש המג״א (סק״ד), דמיקני ביתא הוא כמ״ש בסימן תקכ״ח [ס״ב]. ע״ש. ולכאורה בעירובי חצרות אף כשאחד נותן פת בשביל כולם ומזכה להם על ידי אחר, לא חמיר משאר שבות, ורק קונה בית חמור, וכדמשמע מדברי הרי״ף [ט.] והרא״ש ז״ל [פ״ב סימן ט׳] בביצה (דף י״ז). והרב ז״ל [שם] כתב, דשבות זה לקנות קנין הוא חמור משאר כל השבותים. ולכאורה לפ״ז צ״ל הא דעירובי חצרות מיירי שכל אחד נותן פת, ולא משמע הכי מסתימת הפוסקים. ולמ״ש הב״י בסימן תקכ״ז בשם המרדכי [ביצה סימן תרע״ו] והובא במג״א (סימן ש״ו סקט״ו) דמותר

הערות וציונים

58. לא מצאנו בב״י שכתב כן. **59.** ועיין דרישה סוף סימן תט״ו. **60.** שם הקשו התוספות ממקום אחר ותירצו כדברי הרב ז״ל.

אוצר ההלכה

ליתן מתנה בשבת לצורך מצוה, והמג"א כתב שם דפשוט דלצורך שבת שרי, וא"כ הכא דאיכא תרוייהו צורך מצוה וצורך שבת מותר. ואף דמבואר שם בב"י [ס"כ] דדוקא במשיכה או בהגבהה ולא בקנין סודר, וכ"כ המג"א (שם בסימן תקכ"ז סקי"ט), אפשר דמזכה על ידי אחר דמי למשיכה. וצ"ע.

(תהלה לדוד – סק"ב)

ע) שם אין מערבין עירובי תחומין. א. וכתב המג"א (סק"ד) דמיקני ביתא הוא כמ"ש סימן תקכ"ח [ס"ב]. ע"כ. ודעת העולת שבת [סק"א] דאפילו לדבר מצוה אסור. וכתב הרב ז"ל [ש"ע הגר"ז] בס"ב במוסגר הטעם, דשבות זה לקנות קנין הוא חמור משאר השבותים. ע"כ. והרא"ש ז"ל בבבא בתרא (פרק חזקת הבתים סימן נ"ט) כתב גבי גט שכיב מרע, נהי דהתירו לקנות משכיב מרע כדי שלא (תטיף) [תטרף] דעתו עליו, תיקון מנעול שהוא איסור דאורייתא לא התירו אפילו על ידי אמירה לעכו"ם. ע"כ. מבואר דאמירה לעכו"ם חמור מקונה קנין. וכיון דאמירה לעכו"ם מותר בין השמשות כמ"ש המחבר כאן וכדעת הטור בסימן שמ"ב, כל שכן קונה קנין. ובתהלה לדוד (סק"ב)[61] כתבתי לחלק בין קנין בית שכתב המג"א לקנין מטלטלין, (דאל"כ קשה הא גם בעירובי חצירות צריך לזכות לכל בני החצר). וג"כ קשה, דהא בשכיב מרע אף למיקני ביתא שרי ואף בחליפין, וכמ"ש הרשב"א [עז: ד"ה ואם תאמר] והר"ן ז"ל [לט: ד"ה ההוא ש"מ ודו"ה והא דאורי] בגיטין ר"פ הזורק. ואפשר דלדעתם ז"ל אמירה לעכו"ם דהוי שבות דלית ביה מעשה פשיטא דשרי בשכיב מרע כדי שלא תטרף דעתו. ומה שהוכיח הר"ן ז"ל דנעל אינו תיקון מנעול, דאם כן האיך אפשר לישראל בשבת. ע"ש. ואף דאפשר ע"י עכו"ם וכמ"ש הרא"ש ז"ל [שם], י"ל דס"ל דחזקה ע"י עכו"ם לא מהני, עיין מחנה אפרים הלכות קנין משיכה (סימן (ט"ז [ט"ו]), ונתיבות המשפט (סימן קפ"ח [אורים סק"א]).

ב. והנה בגיטין (דף ע"ז ע"ב) בהא דשכיב מרע שתיזול היא ותיחוד ותפתח, פירשו התוספות בשם ד"ה מה בשם ר"י ז"ל דהיינו בשאלה, ואעפ"כ הקשו בעירובין (דף ע"א ע"א) ד"ה ומקני דהא קונה קנין בשבת. ולכאורה מזה סיעתא להמג"א בסימן ש"ז (סקט"ו), דבדבר שאינו מאכל וצורך שבת אסורה שאלה בכל לשון. ובאמת נראה דאף ביטול רשות, הגם דלבית שמאי [שם] מיקני רשותא הוא, לא עדיף משאלה. ושפיר הקשו התוספות מביטול רשות על הא דתיזול ותיחוד ותפתח. אלא דאכתי אין זו ראיה מוכרחת להמג"א, דיש לומר דדוקא בשאלת מקום דדמי למיקני ביתא, אבל בשאלת מטלטלין י"ל דשרי.

ג. ובסמ"ג (עשין נ' [דף קל"ב ע"א]) כתב על הא דגיטין, עוד למדנו שאף על פי שאין קונין בשבת קנין, שאלה בעלמא מותר. ע"כ. וע"ש בביאורי מהרש"ל ז"ל [עמ' כ"ט ד"ה והיה] דלא ניחא ליה להסמ"ג לתרץ דמשום שכיב מרע התירו, דלא מצינו שהתירו קנין נכסים ממש שהוא מקח וממכר משום מצוה. ע"כ. וצ"ע דהא התוספות שם בעירובין הביאו ראיה דבשכיב מרע התירו קנין. וכן במרדכי (ביצה סימן תרע"ו) כתב בה"ג (דמקנה קמחו לאחרים) התירו להקנותו ביו"ט משום מצוה, וכן אתרוג ולולב יוצאין בהם כל העם על ידי מתנה על מנת להחזיר, ודכוותיה קונין משכיב מרע אפילו בשבת. ע"כ. וצ"ע[62].

ד. ובסמ"ג (לאוין ע' [דף כ"ז ע"ד]) כתב, ובהא פליגי הירושלמי [יומא פ"א סוף ה"א] על תלמוד שלנו, דהתם מפרש טעמא דאין מקדשין משום קונה קנין, דהיינו משום דכתיב "ממצוא חפצך ודבר דבר" [ישעיה נ"ח, י"ג], ובגמרא שלנו [ביצה לו.] מפרש וכולהו מ"ט, גזירה שמא יכתוב. ע"כ. ובביאורי מהר"א שטיין כתב, הואיל והירושלמי נותן טעם לפי שקונה קנין בשבת, לא מצאנו היתר במקח וממכר בשבת. אבל לפי טעם של תלמודנו גזירה פן יכתוב, אבל בקידושין עצמן אין בהם שום איסור. על זה י"ל דכשאין לו אשה ובנים מותר. ע"כ. (ועיין בביאורי מהרש"ל ז"ל). ולא זכיתי להבין כלל דברי מהר"א שטיין, כיון שכתב הסמ"ג דאיסור קונה קנין הוא משום ממצוא חפצך (עיין רש"י ז"ל ביצה דף ל"ז ע"א ד"ה משום מקח וממכר), פשיטא דלדבר מצוה מותר, דחפציך אסורין, חפצי שמים מותרין.

ה. ועכ"פ מה שתירץ הסמ"ג עשין [שם], דבשאלה בעלמא לא שייך קונה קנין. הרא"ש ז"ל לא ס"ל הכי, מדהקשה בפרק חזקת הבתים (סימן נ"ד) וכתב, ולא מסתבר לי, שהרי יתן לה מקום הגט במתנה גמורה. ע"כ.

ובתהלה הוי קשיא לי על תירוץ הסמ"ג, דאכתי הא איכא משום קונה קנין, דהא היא קונה גוף הגט, וכמ"ש התוספות ביצה (דף ל"ו ע"ב סוד"ה והא) וז"ל: ומה"ט דאין מקדשין לפי שנראה כקונה קנין, אסור כמו כן לתת גט בשבת. ע"כ. והיינו שהיא קונה גוף הגט. ולכאורה תלוי דבר זה במה שהכריח הרב קצות החושן (סימן ר' סק"ה), דגט אשה לא בעינן שתזכה, דהא הוי בעל כרחה ואין זכיה בעל כרחה. ומצאתי בביאורי מהר"א שטיין שכתב, ואע"ג שקנתה הגט לגמרי, אין בו נפקותא כל כך הואיל ונקנה אגב השאלה. ע"כ. והוא דבר חדש דגם מתנה אגב שאלה מותר להסמ"ג.

ו. ובתהלה לדוד (סימן ש"ו סקי"ג) נתקשיתי במה דס"ל לרבינו ברוך ז"ל בהגהות מרדכי [שבת סימן תנ"ט][63], דמקח וממכר מותר לצורך מצוה. והיינו דס"ל דאיסור מקח וממכר משום ממצוא חפציך, וחפצי שמים מותרין (עמ"ש לעיל אות ד'), והא אפילו להקנות קנין בשבת לדבר מצוה אסור, כדמוכח מהא דאין מעריכין ואין מחרימין [ביצה לו:], דאף דהוי דבר מצוה אסור. וכעת ראיתי שאפשר דרבנו ברוך ז"ל ירד לשיטתו של ר"ת ז"ל בתוספות ביצה (דף ל"ו ע"ב [ד"ה והא]), דכל מתניתין דאין דנין

הערות וציונים

61. נדפס באות הקודמת. **62.** לכאורה לפמ"ש הרב לעיל לחלק בין מיקנא ביתא למטלטלין הכא נמי יש לחלק בכה"ג. **63.** דין זה מובא שם אך לא בשם רבנו ברוך.

וכו׳ היינו היכא דליכא מצוה, אבל היכא דאיכא מצוה שרי. וכתב שם הר״ן ז״ל [כ. ד״ה לא דנין] דאע״ג דאסרינן הני דאמרינן במתניתין אף על פי שהם מצוה (והיינו הא דאין מקדישין וכו׳), הני שאני דלית ביה מצוה כולי האי. ע״כ. והיינו כיון שאינו מחויב להקדיש ולהעריך ולהחרים, אין בזה משום מצוה לענין זה. עיין מהר״ם שי״ף [על התוס׳ הנ״ל]. ולפי זה דינו של האליה רבה שם (סק״ט) בקניית מקומות בית הכנסת ואתרוגי הקהל, והמעות בא לצדקה, איכא למימר דדמי לאין מקדישין וכו׳, דאין עליו חיוב לקנות.

ז. ובהא דאמרינן בעירובין שם דלבית שמאי אסור לבטל רשות בשבת משום מיקני רשותא, וגם לב״ה לא שרי אלא משום דאסתלוקי רשותא הוא, לכאורה יוקשה לדעת המג״א (סימן שס״ט סק״א) דעירובי חצירות הוי מצוה. וכפי הנראה גם ביטול רשות הוי בכלל זה, דעיקר המצוה דלא ליתי לידי איסורא, עיין ב״י (סימן שצ״ה). וא״כ הא לדעת המרדכי לדבר מצוה מותר לקנות קנין בשבת. ולכאורה על כרחך לחלק בין מטלטלין לקניית רשות, וכמ״ש בתהלה לדוד (סק״ב).

ח. והא דמותר לשכור רשות מעכו״ם בשבת כמ״ש בסימן שפ״ב ס״ה ברמ״א ז״ל, וכתבו התוספות [עירובין] ס״ו ע״א [ד״ה יפה (השני)] דלא הוי אלא כמתנה בעלמא, שאין עושין אלא להתיר טלטול. ע״כ. ולכאורה צ״ב דהא מבואר (בדף ע״ו ע״א) דמיקני רשותא אסור. ואפשר לומר דעיקר הטעם דשכירות הוי כביטול רשות דהיינו אסתלוקי רשותא, וכמ״ש הרמב״ם ז״ל בהלכות עירובין (פ״ב הי״ב) וכמ״ש האגודה [עירובין סוף סימן ס״ו] הביאו האליה רבה (סימן ש״פ סק״ו). ורק המעות שנותן לעכו״ם כתבו התוספות דלא הוי אלא כמתנה בעלמא, עיין בהרב ז״ל [ש״ע הגר״ז] סימן שפ״ב ס״ח). ואי דאכתי יוקשה דהא מתנה אסור בשבת לדעת המרדכי. לדעת המג״א אתי שפיר, דעירובי חצרות הוי מצוה, ולדבר מצוה מותר. ודוקא קניית רשות אסור, אבל מעות דהוי מטלטלין שרי. אלא דלדעת התוספת שבת (סימן שס״ט סק״א) דעירובי חצרות אינו אלא זהירות בעלמא, צ״ע.

ט. ולכאורה אפשר לומר דאיסור מתנה הוא רק על המקבל שהוא קונה הקנין, אבל לא על הנותן. ואם המקבל עכו״ם שרי, ויתיישב בזה מה שהקשיתי בסימן ש״ז (סקי״ב) לדעת המג״א, (מאי) [אמאי] הצריכו לומר דאומר לעכו״ם הילך בשר ובשל אותו לצורכך, אסור. הא הילך בשר לבד אסור, דהא מתנה אסורה אם לא לצורך מצוה או לצורך שבת, וזה לא שייך בעכו״ם. ועוד קשה, דהא קי״ל (בר״ס שכ״ה) דמותר לזמן עכו״ם בשבת. ומה שכתבתי שם (סק״א) בשם הראב״ד ז״ל, מבואר ברשב״א [שבת יט. ד״ה מהו] ור״ן ז״ל [שם ז. תנו] דהטעם משום טירחא, אבל לא מטעם דמתנה אסורה. ועוד יוקשה מה שנדחקו במ״ש הרמב״ם ז״ל (פ״ז) [פ״ו מהלכות שבת] הלכה י״ט נראה כמי שהלוהו לעכו״ם בשבת. ע״כ. דמה איסור יש בזה, עמ״ש בתהלה לדוד (סימן שכ״ה סק״ו). ולכאורה בפשיטות הא שאלה אסורה אם לא לצורך שבת כמ״ש המג״א. אבל אי נימא דמתנה ושאלה אין איסור אלא על המקבל ולעכו״ם מותר, אתי שפיר כל זה. ולפ״ז הוי אתי שפיר דעת הי״א בסימן ש״פ ס״ג דשכירות אינו מועיל בישראל והיינו בשבת, וכמ״ש המג״א שם (סק״ו). והיינו כיון דהמעות מתנה וישראל אסור לקבל מתנה בשבת.

י. אבל מדברי המג״א (בסוס״י י״ג) מבואר דגם לעכו״ם אסור ליתן מתנה. וכן מבואר מדברי הרב ז״ל [ש״ע הגר״ז] סימן תמ״ד ס״ט וסימן תמ״ח סט״ז). דדוקא לצורך מצוה מותר ליתן מתנה לעכו״ם בשבת. ובאמת צ״ע מהא דהילך בשר ומהא דמזמינים את העכו״ם בשבת.

יא. ובשו״ת עבודת הגרשוני (סימן כ״ה) פשיטא ליה דמתנה לישראל בשבת שרי, דלא דמי למכירה, דמשקל לא שקל. ורק במתנה לעכו״ם דאף בחול אסור משום לא תחנם, ורק לעכו״ם המכירו מותר שכבר עשה לו טובה או יעשה לו טובה, בזה פקפק דשמא דמי למכירה. ואעפ״כ הכריע שמותר מהא דמותר לשכור רשות מעכו״ם בשבת. ע״ש. ותמה אני על עצמי שלא הביא כלל דברי המרדכי בביצה הנ״ל והביאו הב״י בסימן תקכ״ז. ומ״ש משכירות רשות בשבת, כבר נתבאר לענ״ד מה שיש לדבר בזה. ובנדון שלו אי מותר לתת במתנה לעכו״ם בשבת בהמה מבכרת כדי לפוטרה מן הבכורה, לכאורה כיון דבזמן הזה מצוה ליפטר מן הבכורה כמ״ש הטוש״ע יו״ד סימן (ס״כ כ״ו) [ש״כ ס״ו] אם כן הוי מתנה לצורך מצוה ופשיטא דשרי. (תהלה לדוד ח״ג – סימן מ״ה)

עא) שם ואין מערבין עירובי תחומין. המג״א (סק״ד) כתב הטעם משום דמקנא ביתא הוא. ולא אבין למה לו טעם זה, ובדברי רש״י [ד״ה בעירובי תחומין] ותוספות [ד״ה לא] שבת דף ל״ד ע״א, מבואר הטעם משום דיש לו אסמכתא מקרא, וכן מבואר בירושלמי [שבת פ״ב ה״ז]. והיה נראה קצת דקשה ליה וכי משום דעירובי תחומין חמיר לכן יאסור בין השמשות, לכן כתב דר״ל כיון דיש לו סמך החמירו דצריך קנין, אבל חצרות דקי״ל אין זה מיקנא ביתא, וזה דוחק גדול, דשמואל סבר [עירובין מט.] דעירוב [חצירות] הוא משום קנין, ועל כרחך צ״ל כיון דיש לו סמך מקרא הוי תיקון יותר. ואולי כוונת המג״א דרק התוספות הצריכו לומר משום דיש לו סמך, ולא היו יכולין לומר משום מקנא ביתא, משום דא״כ קשיא לשמואל דס״ל בעירובי חצרות משום קנין למה מותר, אבל כיון דקיי״ל דעירוב משום דירה עדיף ליה חילוק זה, וכל זה דוחק.

אגב אציין מה דקשה לי דמנ״ל למידק דעירובי חצירות אסור בין השמשות, דהרי כל דיוק הש״ס הוא מדקתני עם חשיכה אין ספק חשיכה לא, ומוקי לה בעירובי תחומין, ומנ״ל דמשום איסור הוא, הא ספק חשיכה הוא רק שלשה רבעי מיל, וכשצריך לערב צריך לילך אל מקום שרוצה שם לקנות השביתה, ואם רוצה למצע התחום להניח ערובו סוף אלפיים אין יכול לילך בין השמשות, לכן ע״כ צריך לומר עם חשיכה, כדי שאם עדיין לא עירבו יוכלו עדיין לילך שם ולערב. וצ״ע. (גנזי חיים – סק״ג)

אוצר ההלכה

עב) שם ואין מערבין עירובי תחומין. כתב במג״א (סק״ד), דמקנא ביתא הוא. עיין ביצה (דף י״ז ע״א) דכתבו שם התוספות [ד״ה מאי] דעירובי חצירות מותר דלא הוי קנין. ועוד כתבו התוספות בפרק במה מדליקין [לד. ד״ה לא] החילוק בין עירובי תחומין לעירובי חצירות, דדוקא עירובי תחומין אסור משום שיש לה אסמכתא מקרא, משא״כ עירובי חצירות אין לה אסמכתא, ומשום הכי מתיר בעירובי חצירות. (אהל ברוך)

עג) שם אבל מעשרין את הדמאי. הר״ב בית דוד (סימן ק״ג)[64] והרב פנים מאירות (ח״א סימן ל׳) דקדקו מכאן דבודאי חשיכה אין מעשרין הדמאי. ע״ש. וכ״כ התוספות בחולין (דף ו׳ [ז׳ ע״א ד״ה ודילמא]) ובגיטין (דף ל״א ע״א [ד״ה במחשבה]), וכן מוכח ממתניתין ריש פ״ז דדמאי, כמ״ש הר״ש והרע״ב שם. והתוספות הקשו, הא כיון דאפשר ליתן עיניו בצד זה ולאכול בצד אחר מותר להפריש בשבת, כדאמר ר״פ נוטל [שבת קמב.] גבי מדומע. וי״ל דשאני מדומע דכבר הוא מתוקן, אבל תחלת תיקון הטבל לא שריא. וכ״כ הריטב״א בחידושיו. ע״ש. נראה דס״ל דאפילו בטבל גמור שרי ליתן עיניו בצד זה בשבת ואסור להפריש, וכ״כ בשיטה מקובצת לביצה (דף ל״ה [ע״א ד״ה והלא]). ע״ש. [65][וכ״כ הכלבו (דף נ׳) [סימן מ״ח דף ט׳ ע״ב], כתבתיו בסימן תנ״ז [סק״ב]. ע״ש. וז״ל ראב״ן (דף ע״ו) [דף קע״א ע״א]: ואם תאמר אמאי אין מגביהין תרומות ומעשרות ביו״ט, הא ממנע משמחת יו״ט, לא מימנע דמצי נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר, והיינו דאמרינן התם [ביצה לז.], מ״ט, אמר רב יוסף לא צריכא אלא ליתנה לכהן, פירוש מ״ט אין מגביהין וכו׳ הא מימנע משמחת יו״ט, אמר רב יוסף הא דתנן אין מגביהין וכו׳ להפרישה וליתנה לכהן, אבל בלא הפרשה כגון ליתן עיניו בצד זה שרי, וא״כ [לא] מימנע משמחת יו״ט. עכ״ל. וגירסא אחרת היא, אבל (גירסתיה) [גירסתינו] פשיטא וכו׳. ע״ש ברש״י]. ועמ״ש הרמב״ם בפירוש המשנה [שבת פכ״א מ״א] דלא קי״ל כרבי יהודה גבי מדומע. וטפי הו״ל להקשות מפ״ק דיו״ט [ביצה ט.], דמוכח דאפילו בחלת חוץ לארץ דיכול לאכול ואח״ך יפריש הוי מתקן כדמסיק רבא, ומשמע דסברא פשוטה היא, ורבה לא פליג, ע״ש בתוספות [ד״ה גלגל]. ואע״ג דהטור (סימן תק״ו) כתב בשם רש״י [הביאו הרא״ש ביצה פ״א סימן י״ג] דאף מה שאוכל ומשייר כדי חלה הוי בכלל אין מגביהין, כבר כתבו הב״י והב״ח דאם משייר יותר מכדי חלה שרי. ע״ש. ואפילו הכי אסור להפרישם, ומי נימא דאתיא דלא כרבי יהודה, אלא על כרחך דרבי יהודה לא פליג אלא במדומע, וכ״כ הרמב״ן במלחמות [ביצה ד:] דרבי יהודה מודה הכא כיון דמעיקרא חול והשתא חלה. ע״ש.

ועוד קשה מנ״ל דאף בטבל ודמאי שרי בשבת ליתן עיניו הא לא דמו למדומע, ואפילו לא ס״ל כרש״י גבי חלת חוץ לארץ (דשרי) [ושרי] לאכול בשבת אי שייר כדי חלה כדמשמע בפ״ק דיו״ט, התם אינו קורא שם ולא קובע מקום, אבל הכא נותן עיניו בצד אחר הוי מתקן, וכבר הוכיחו התוספות בפ״ג דסוכה (דף כ״ג [ע״ב ד״ה שני לוגין]) מכמה דוכתי דאין תקנה לטבל בשבת אלא באיסור, ועיין מ״ש התוספות בחולין (ד״ה והתיר וכו׳) [ז. ד״ה ודילמא] דלא שרי בלאו הכי ליתן עיניו אלא בדמאי, וז״ל ר׳ ישעיה הראשון בפרק נוטל [תוס׳ רי״ד קמב. סוד״ה ר׳ שמעון בן אלעזר]: אע״ג דגבי טבל ודמאי אסור בשבת ליתן עיניו בצד זה ולאכול בצד אחר, הכא במדומע שרי רבי שמעון בן אלעזר משום דבטלי במאה ואחת והו״ל חולין גמורין, ואין צריך להרים אלא משום גזל כהן, ורבנן פליגי עליה וס״ל כיון דאסרו חכמים לאכול עד שירים, אסור ליתן עיניו דהו״ל מתקן בשבת, וכל שכן דאסור להרים, ורבי יהודה ס״ל דמעלין ולא הוי מתקן כיון דיכול לאכול בלא העלאה. עכ״ל.

מיהו קשה, דהא דמאי חזי לעניים, ולדידיה אי בעי מפקר נכסיה, ואם כן לא הוי מתקן, דהא כלי שנטמא בולד הטומאה שרי להטבילו ולא הוי מתקן משום דהיה ראוי לטמא ולחולין, כמ״ש המגיד משנה בפ״ד דיום טוב [הי״ח], וכל שכן דמאי דרוב עמי הארץ מעשרין, ולפמ״ש סימן שכ״ג [סק״ו] דדוקא ביו״ט שרי להטביל כלי שנטמא בולד הטומאה אבל בשבת אף דחזי למידי הוי מתקן ואסור, ניחא. ולפ״ז ביו״ט שרי לעשר דמאי אף בודאי חשכה, [66][וכ״כ הרב פני יהושע בביצה (דף ט״ז [ע״ב ברש״י ד״ה לא עירובי חצרות]). ע״ש. ובירושלמי פרק אין צדין [ביצה פ״ג ה״ד] ר׳ יודן בעי דמאי דרבנן, ראיית טרפה דרבנן, כמה דתימא רואין את הטרפה ביו״ט דכוותה מפרישין את הדמאי ביו״ט. ע״ש]. ולא משמע כן בפירוש הרמב״ם ריש פ״ז דדמאי. ע״ש. ועיין מה שכתבתי סימן תק״ו [סק״ג].

עוד כתב הרב בית דוד, דבשבת ודאי אינו יכול להפריש החלה משום מתקן, דלא גרע מדמאי ועירובי חצרות דבודאי חשכה אסור. אבל בבין השמשות שרי, ולא דמי לעירובי תחומין וטבילה דמתקן מעליא הוא אע״ג דהוו דרבנן, משום דאסמכיה רבנן אקראי. ע״ש. ונ״ל דבשבת ודאי אסור כמ״ש סימן תק״ו ביו״ט. ע״ש. אלא אף בבין השמשות כיון דיכול לתקן לאכול ואחר כך יפריש, אף על גב דכמה פוסקים שרו אף ביו״ט, לא סמכינן עלייהו, דהא קי״ל סימן שכ״ג [ס״ד] דמותר מן הדין להטביל כלים ולא הוי מתקן כל כך משום דהו״ל כהדחה בעלמא, ואפילו הכי חיישינן למאן דאוסר מהאי טעמא דיכול לתקן ליתן הכלי לגוי, ואף בבין השמשות אין מטבילין, וכל שכן חלה דהו״ל מתקן מעליא, עמ״ש סימן תק״ו [סק״ג] וכ״כ הרב מג״א [כאן סק״ב], ומה שכתב דכן משמע סוף סימן ר״ס, ק״ק דהא אומר ג״כ ערבתן אע״ג דיכול לערב בין השמשות כמ״ש הטור. ע״ש. ועמ״ש הרב פנים מאירות (ח״ב סימן צ״ז).

(ערך השלחן – סק״ב)

הערות וציונים

64. נדפס לעיל אות ל״ב. **65.** תוספת זו מתיקוני ערך השלחן סק״ב. **66.** תוספת זו מתיקוני ערך השלחן סק״ב.

אוצר ההלכה

עד) שם אבל מעשרין את הדמאי. כתב הטור, אבל מעשרין הדמאי וכו'. עמ"ש הרב בית דוד (בסימן ק"ג)[67], והרב ערך השלחן (סק"ב)[68] ובקונטרס אחרון [שם][69].
(דברי מנחם – הגה"ט סק"ג)

עה) שם אבל מעשרין את הדמאי וכו'. וכן יכול להפריש חלה בחוץ לארץ, דהויא דרבנן בלי סמך מהכתוב, כדי שלא תשתכח תורת חלה. בית דוד (סימן ק"ג)[70]. (ברכי יוסף – סק"ג)

עו) שם וטומנין את החמין. כתב במג"א (סק"ה), בדבר שאינו מוסיף הבל. נ"ב: נ"ל כוונתו, דבדבר המוסיף הבל אפילו להמתירין לעיל ([סימן רנ"ז] סעיף ז' בהג"ה) בנתבשל כל צרכו, דוקא כשהטמינו מבעוד יום, אבל בין השמשות אסור, דעיקר טעמם דהטמנה דינה כשיהוי, והרי בשיהוי אם נטל הקדירה מבעוד יום אסור להחזירה בין השמשות כדלעיל סימן רנ"ג, והוא הדין בהטמנה בדבר המוסיף הבל. (עזרת ישראל)

עז) שם ומערבין וכו'. בחכמת שלמה מהגאון מהר"ש קלוגר מסופק אי מברכין, די"ל נהי דמערבין משום ספק דרבנן לקולא, מכל מקום לענין ברכה אמרינן שמא הוא לילה ואינו יכול לברך וסב"ל, וע"ש שכתב דתליא בפלוגתא דפ"ב דשבת [כג.] אי מברכין על דמאי. ולי נראה דאפילו למאן דס"ל בדמאי דאין מברכין, היינו טעמא כיון דאין מעשרין רק מספק, אבל כאן ודאי צריך לערב עירובי חצרות, רק דיש עליו איסור מכח שבת, אם כן כיון דמספק מותר לערב, ועל ידי זה מותר לטלטל, אם כן פשיטא דצריך לברך, ועיין בסימן רס"ג במג"א (סק"א) בשם מהר"ש, שתאמר לעכו"ם שידליק והיא תברך, והקשה המג"א הא אמירה לעכו"ם שבות, ותירץ דלא גזרו על שבות בין השמשות. ע"ש. הרי אף שהתיר הדלקה משום דבין השמשות הוי ספק, מ"מ מברכת דהא על כל פנים מדליקה, אם כן הוא הדין כאן כנ"ל[71]. (באר יעקב – קרויזר – סק"ה)

עח) שם ומערבין עירובי חצרות. כתב הטור (שיטה י"ב), ומערבין עירובי חצירות וכו'. נ"ב: עיין בספר ט"ז (סק"ב), ובספר לשון למודים חאו"ח (סימן קל"ו)[72].
(יד אהרן מהדורא בתרא – הגה"ט סק"ג)

עט) שם ומערבין עירובי חצרות. כתב הרב ט"ז [סק"ב], דאע"ג דמותר לערב בבין השמשות עירובי חצרות, יש להזהיר עם חשיכה לא בלבד על עירובי תחומין אלא גם על עירובי חצרות. ע"ש. וכ"כ הרב מג"א סוף סימן דלעיל [סק"ג]. וכן מוכח מתוך דברי רש"י [שבת לד. ד"ה ערבתם] דפירש אמתניתין דלעיל, עירובי חצרות ועירובי תחומין. וליכא למימר דפירש כפי הס"ד, דמכל מקום לא היה מוכרח לפרש זה במשנה. ובזה אפשר לדייק מניינא דשלשה דמתניתין, דאע"ג דאיכא עוד אחר, מ"מ לא דמי לשלשה אלה, דהני משנכנס בין השמשות לא מצי תו עביד להו, מה שאין כן עירובי חצרות. והרב מור"ר נר"ו [שושנים לדוד שבת פ"ב מ"ז] בשם הרמ"ז כתב בדרך אחרת. (נהר שלום – סק"ג)

פ) שם ומערבין עירובי חצרות. אפילו לא היה טרוד ונחפז מבעוד יום, משום דעירובי חצרות נמי מצוה היא כמו שכתבתי סימן שמ"ב [סק"ב]. ע"ש. (ערך השלחן – סק"ג)

פא) שם ומערבין עירובי חצרות. עיין ט"ז (סק"ב). נ"ב: ולי נראה דנהי דהש"ס [שבת לד.] הוכרח מחמת הקושיא לאוקמא להיא דשלשה דברים וכו' בעירובי תחומין, מכל מקום כיון דקיימא לן (בריש סימן תי"ד) אאין מערבין עירובי תחומין לאדם אלא לדעתו, שמא אינו רוצה לערב לאותו רוח שרצה זה וכו', אם כן לא אתי שפיר בפשיטות לשון השאלה עירבתם, דשמא עירבו לרוח אחרת שהוא אינו רוצה בה, אלא מוכרח לפרש דהתנא מירי כגון שצוה אותם קודם לכן שיערבו לרוח פלוני, על כן רבינו הטור לא הכניס עצמו בהכרחים האלו אלא כתב לשון השאלה בפשיטות עירבתם עירובי חצירות, דמכל שכן הוא. ודוק. (מגן בעדי)

פב) שם ומערבין עירובי חצרות. עיין בט"ז (סק"ב) מה שהקשה מהגמרא בשבת (דף ל"ד ע"א), ובחידושי על מסכת שבת שם [ד"ה רש"י ד"ה ספק חשיכה] יישבתי קושייתו. ע"ש.
(אמת ליעקב)

פג) שם ומערבין עירובי חצרות וכו'. במג"א (סק"ו), עירובי חצרות. והוא הדין שיתופי מבואות ועירובי תבשילין.
(בגדי ישע)

פד) שם ומותר וכו'. בסימן תרכ"ג במג"א (סק"ד) משמע דשבות דשלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, מותר בין השמשות. דדוחק לומר דהתקיעה במוצאי יום הכפורים מיקרי דבר מצוה, וכ"מ מדברי הרב ז"ל [ש"ע הגר"ז] בסימן רצ"ט סוף סעיף ט"ו (ויש שם ט"ס וצ"ל תרכ"ג), דלמד משם לענין קודם שהבדיל, שמע מינה דלא חשוב דבר מצוה.
(תהלה לדוד – סק"א)

פה) שם ומותר לומר לגוי בין השמשות להדליק וכו'. כן הוא דעת רבנו יונה כמ"ש הטור בשמו (סימן שמ"ב), ודלא כהגהות אחרונות דמרדכי [סימן תס"ו דף פ"ג ע"א] ורבינו עובדיא [שבת פ"ב מ"ז] בשם רבותיו. וכן ראיתי להרב בעל ספר הבתים כ"י [שער המלאכות האסורות ביום השבת שער ששי אות ב'] שהביא המחלוקת, וכתב דנראה כמאן דשרי וכמו שפסק מרן ז"ל.
(מחזיק ברכה – סק"ד)

הערות וציונים

67. נדפס לעיל אות ל"ב. **68.** נדפס באות הקודמת. **69.** נדפס באות הקודמת. **70.** נדפס לעיל אות ל"ב. **71.** וכ"פ בחזון עובדיה שבת ח"א (בין השמשות וקבלת שבת ס"ד), ושם (בהערה ד') העלה דכל מצוה דרבנן שהותר לעשותה בבין השמשות מטעם ספק דרבנן לקולא, הוה ליה הספק כודאי, ורשאים לברך עליה. ע"ש באורך. **72.** נדפס לעיל אות ס"ה.

אוצר ההלכה

פו) שם ומותר לומר לגוי בין השמשות להדליק וכו׳. הגהות מרדכי [סימן תס״ו דף פ״ג ע״א] והרע״ב [שבת פ״ב מ״ז] בשם רבותיו פירשו הא דתנן אין מדליקין וכו׳, אין לומר לגוי להדליק, ולא זו אף זו קתני, דאמירה לגוי אפילו במלאכה גמורה קיל משבות שיש בו מעשה על ידי ישראל, עיין מה שכתבתי סימן ש״ו [סק״ד] וסימן תקכ״ו [סק״ד], וכ״כ בשיטה מקובצת לביצה (דף ל׳ [ע״א ד״ה תנן אין מספקין]). ע״ש. ומ״מ הך מתניתין אתיא כרבנן, וכ״כ רע״ב, אבל למאי דקי״ל כרבי [עירובין לב:] דלא גזרו בין השמשות אפילו על שבות שיש בו מעשה, וכל שכן שבות דאמירה לגוי, ואם כן לכולי עלמא מותר לומר לגוי להדליק, ועיין בב״י. (ערך השלחן – סק״ד)

פז) שם ומותר לומר לגוי בין השמשות להדליק וכו׳. כתב ב״י, מותר לומר לגוי בין השמשות להדליק וכו׳. נ״ב: עיין מה שכתב הרב ערך השלחן (בסק״ד)[73]. ועל מה שתמה הרב מג״א (בסק״ז) מהכא להא דכתב בסוף סימן רס״ג כו׳, עמ״ש הרב מאמר מרדכי (בסק״ו) [בסק״ה] בטוב טעם ודעת.
(דברי מנחם – הגב״י סק״ד)

פח) שם ומותר לומר לגוי בין השמשות להדליק וכו׳. כתב הבאר היטב (סק״ג), להדליק וכו׳. עיין סימן רס״ג במג״א (סק״א) אם שכחו להדליק מותר להדליק משחשיכה ע״י עכו״ם, וכתב שם דדי בנר אחד, מ״מ כאן בבין השמשות מותר אפילו להרבות נרות, ובפרט שהעולם נוהגין להדליק לא פחות משני נרות, אחד נגד זכור ואחד נגד שמור, י״ל דדמי ליארצייט. הגהת רע״א [סק״א]. ועיין ברע״ב פרק במה מדליקין על משנה דאין מדליקין הנר [פ״ב מ״ז] כתב, רבותי פירשו דאין אומרים לגוי להדליק, צריך לומר דמיירי שלא לצורך שבת. אשה שקבלה שבת בהדלקת הנר מותרת ליטול חלה. שואל ומשיב מהדורא תניינא (ח״ב סימן (כ״א) [כ״ג]). ועיין בשערי תשובה (סק״ז).
(באר יעקב – קרויזר – סק״ז)

פט) שם ומותר לומר לגוי בין השמשות להדליק נר וכו׳. עיין באר היטב (סק״ג) מ״ש בשם מג״א [סק״ן] דמותר לומר לעכו״ם בין השמשות להדליק נר יארצייט. ועיין בזה בשו״ת שואל ומשיב מהדורא וא״ו (אמצע סימן ל״ג) מ״ש בזה. ועיין בשו״ת אמרי אש (סימן (מ״א) [מ׳]) אי מותר להדליק נר יארצייט ביו״ט, והאריך שם ומסיק דלכתחילה יש להדליק בערב שבת או בערב יו״ט, ואף אם אולי יכבה אזי אפשר להתיר להדליק על ידי עכו״ם, ובפרט בליל יו״ט שני. יעו״ש. ועיין בשו״ת כתב סופר (סימן ס״ה) שמתיר גם כן, וכתב שם שיותר טוב להדליקו בבית הכנסת, דאז הוי ודאי ככל שאר הנרות שבבית הכנסת שיש בהן מצוה. יעו״ש[74]. ועיין בדברינו להלן (סימן תקי״ד סעיף ה׳).
(ארחות חיים – ספינקא – סק״ג)

צ) שם ומותר לומר לגוי בין השמשות להדליק נר וכו׳. כתב בט״ז (סק״ב) דמותר להדליק נר יארצייט בבין השמשות ע״י עכו״ם, דהוי כשבות במקום מצוה, שהעולם מחזיקים אותו למצוה[75]. ותמה תמה אקרא, מה לנו בטעות העולם (ואטו כולי עלמא דינא גמירי) מאחר שבאמת אינו מצוה. ועיין ביצה (דף י״ט ע״א) אף שהעולם סוברים דטבילת כלי פסח מועיל רק בטבלו לשם חבורה שיאכל עמה, אף על פי כן אם טבלו עיו״ט שלא לשם חבורתו מותר לטבלו ביו״ט לשם חבורתו, ולא חשיב כלל מתקן מאחר שבאמת לא צריך טבילה זו השנית כלל. ושביעית (פ״ב מ״ה) מקום שנהגו לסוך האילנות אין סכין ששם חשוב עבודת קרקע (אף שבעצם אינו עבודת קרקע, תדע שבמקום שנהגו שלא לסוך סכין) מצד שהעולם מחזיקין אותה לצורך ועבודת קרקע. ולק״מ, דאמת מועיל קצת להקרקע ומקרב בישולו, רק אף על פי כן במקום שהעולם אין מחשיבין אותה לכלום מותר כאוקמי אילנא דמרחיב זמן חיותו לאחריו, ובסכין מרחיבו לפניו. ויל״ק [ויש ליישב קצת]. ועיין לעיל (סימן ק״ד באה״ט סק״ב) דפתיחת ארון הקודש אף שאינו כלל מצוה, מ״מ כיון שהעולם מחזיקין אותו למצוה וכו׳. (רכוש הים)

צא) שם ומותר לומר לגוי בין השמשות להדליק נר וכו׳. כתב בט״ז (סק״ב בסוף הדבור), כתב רש״ל [סימן מ״ז] כו׳, מי ששכח להדליק נר של יארצייט מותר לומר לעכו״ם. עיין בתשובות שואל ומשיב (מהדורא שתיתאה סימן ל״ג) בד״ה והנה מש״כ בזה. ועיין בתשובות כתב סופר (או״ח סימן ס״ה), ובספרי שדה חיים [דיני אנינות ואבילות בפסח אות כ״ז] הבאתי מזה.
(מגיני חיים)

צב) שם ומותר לומר לגוי בין השמשות להדליק נר וכו׳. כתב במג״א (סק״ו), וכן מותר לומר לעכו״ם בין השמשות להדליק נר ביום שמת בו אביו. עיין תשובות כתב סופר (או״ח סוף סימן ס״ה) מש״כ בזה. (מגיני חיים)

צג) שם וכן לומר לו לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה וכו׳. כתב הבאר היטב (סק״ג), ולצורך מצוה נמי מותר לומר לעכו״ם לעשות בין השמשות. עיין לקמן סימן שמ״ב דמסתפק המג״א אי במוצאי שבת בין השמשות נמי לא גזרו. ועיין שם בנתיב חיים שכתב, מדקתני במתניתין [שבת לד.] (מדכתב) ספק חשיכה ספק אינה חשיכה, הכפל אתיא להורות בין השמשות של מוצ״ש. וכ״פ בתניא [ש״ע הגר״ז שם] דיש להקל, והראה לסוף סימן תרכ״ג, ר״ל דשם כתב המג״א [סק״ד] בעצמו להקל. ועיין בגור אריה יהודא [סימן ק׳] שהביא גם כן מהא דסוף סימן תרכ״ג. וכ״כ בברכ״י [סימן שמ״ב סק״ב] בשם הרשב״א [עירובין לב: ד״ה וראיתי] להקל. ועיין שם בפרי מגדים [אשל אברהם סימן תרכ״ג סק״ד] שכתב, דלפמ״ש בסימן שמ״ב אסור לתקוע.

הערות וציונים

73. נדפס באות הקודמת. **74.** וכ״פ בחזון עובדיה יום טוב (הלכות יום טוב סכ״ב). ע״ש. **75.** צ״ע דהט״ז לא כתב טעם להיתר, ומקורו הוא מהמהרש״ל בתשובה (סימן מ״ו), ושם לא כתב דהוי כשבות במקום מצוה, אלא כיון שהעולם נזהרים בו חשבינן ליה כצורך גדול. וכן העתיק המג״א בסק״ו.

אוצר ההלכה

ובמחצית השקל שם כתב דהכא הקילו, דיש כמה טעמים על תקיעה זו. ועיין במחצית השקל שם [סימן שמ״ב], דבתוספת שבת [שם סק״א] כתב דנעלם ממג״א תוספות עירובין (ע״ד) [לד. ד״ה ואמאי] דגם במוצאי שבת בין השמשות לא גזרו. ומחצית השקל כתב שם דאין ראיה משם. ועיין שם באשל אברהם דזה באמת ספיקו של מג״א, אי כרש״י [עירובין לג: ד״ה ונוטלו] אי כתוספות. ועיין בחמד משה סימן שמ״ב [סק״א] שכתב, לפמ״ש הב״י בשם הפוסקים דהקילו בין השמשות, היינו לצורך שבת דוקא, וכמ״ש הט״ז [סק״א] ובמגן אברהם [סק״ו] סימן רס״א וכמעט כל הפוסקים, לפי זה אם הקילו בין השמשות של ערב שבת לעשותו חול לענין זה משום צורך שבת, אבל בין השמשות של מוצאי שבת ממה נפשך, אם הוא חול אין כאן צורך שבת כי אם צורך חול, ואם עדיין שבת, אם כן איך נתיר שבות בשבת. עכ״ל. לפ״ז נדחו כל הראיות[76]. (באר יעקב – קרויזר – סק״ו)

צד) שם הגה וכן מי שקבל עליו שבת שעה או שתים קודם חשיכה וכו׳. כתב ב״י (דף קע״א ע״ב שיטה ד׳), ודע דתניא בפרק בתרא דיומא [פא:] שצריך להוסיף מחול על הקדש וכו׳. נ״ב: וכשמוסיפין מחול על הקדש בעוד היום גדול שעה אחת או שתים קודם הערב שמש, אני רגיל להתיר לומר לנכרי להדליק הנר. מהר״י וייל ז״ל (סימן קי״ו). ועיין בהגהות הרי״ף ז״ל בפרק תפלת השחר. (כנסת הגדולה – הגב״י)

צה) שם הגה וכן מי שקבל עליו שבת שעה או שתים קודם חשיכה וכו׳. מי שקבל עליו שבת שעה אחת קודם חשיכה, יכול לומר להדליק הנר ושאר דברים (מהר״ם סימן ק״מ) [מהרי״ו סימן קט״ז]. ספר המפה. (שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״ב)

צו) שם הגה וכן מי שקבל עליו שבת שעה או שתים קודם חשיכה וכו׳. מקור הגהה זו מאיש לוקח הרב מהר״י וייל בתשובותיו (סימן קי״ו). ועמ״ש בעניותנו על דבריו ביו״ד (סימן מ״ח אות א׳) בראייתו שהביא ממה שאמרו [חולין מט:] אינהו מיכל אכלי וכו׳. עש״ב.

וחזינא לגאון הרב תוספות יום טוב בספרו מלבושי יום טוב [סק״א] הביאו בספר אליה רבה (סק״ו), שכתב דבתשובת מהרי״ו משמע דוקא כשקבלו מבעוד יום גדול, מפני שיש מקומות שלא קבלו שבת עדיין, וזה הו״ל לרמ״א לפרש. אבל קשה על הלבוש ועל רבו רמ״א, דלקמן סימן שצ״ג [ס״ב] כתב דיש אוסרין מקבלת שבת ואילך, ולא הזכירו לסברא זו דהכא כלל, והכא סתמו באין חולק כלל. ואף די״ל לפי האמת דהתם בקבלת שבת שאין היום גדול הוא, (ולא) [אלא דלא][77] פורש בדבריהם. עכ״ל. ובאמת דבריו תמוהים, וכמו שכבר תמה עליו הרב אליה רבה, דבסימן שצ״ג הביאו דעת המתיר וסתמו כוותיה, והלכה כסתם כמשז״ל.

ומהחוב המוטל ליישב דברי גדולי ישראל חשבתי דרכי דאפשר ליישב דברי הרב תוספות יום טוב, דסבר הרב ז״ל דמהר״י וייל ס״ל סברא שלישית, כי הנה בסימן שצ״ג השתי סברות הם מרבינו יואל ומרבינו שמריה אחר חזרה שהביא המרדכי פרק במה מדליקין [שבת סימן ר״צ], דלרבינו יואל אף שקיבל שבת יכול לערב עירובי חצרות, ולרבינו שמריה חמיר קבלת שבת מספק חשכה. ע״ש באורך. והשתא מהר״י וייל דלא כרבינו יואל, דלא שרי אלא כשקבלו מבעוד יום מפני שיש מקומות שלא קבלו שבת, ומשום הכי שרי לומר לגוי להדליק הנר, והביא ראיה מדאמרינן באלו טריפות [חולין מט:] על חלב הקיבה, אינהו אכלי אנן מסתם נמי לא סתים, שמע מינה דאם הוא בשעה שכל המקומות קבלו, אף שהוא קודם בין השמשות מעט, קבלתם קבלה גמורה. וכן כתב הרב מג״א (סק״ז) לדעת מהרי״ו, דצבור שקבלו שבת חל עליהם שבת בעל כרחם, וגרע מבין השמשות כמ״ש סעיף ד׳ [סקי״ב] (שהם דברי רבינו שמריה אחר חזרה), ולכן הוצרך מהרי״ו לטעם אחר. עכ״ל. וכן סבר הרב תוי״ט בדעת מהרי״ו, והרי דסבר דלא כרבינו יואל. וכרבינו שמריה האוסר לא סבר, דלדידיה כשקבל עליו שבת אף מבעוד יום הוי קבלה גמורה, וחמיר קבלת שבת מספק חשכה, ונמצא דדעת מהרי״ו הוא דעת שלישית. וזהו שדקדק הרב תוי״ט, דבסימן שצ״ג הביאו השתי סברות דר׳ יואל ור׳ שמריה, וסברא זו דמהרי״ו שחילק בין קבלו מבעוד יום גדול שעדיין יש מקומות שלא קבלו, להיכא שקבלו בזמן שכל ישראל מקבלים, לא הזכירו שם, והכא כתבוה בלי חולק. זה אפשר ליישב קצת דברי הרב תוי״ט ומדוקדק קצת בדבריו בתחילתן כאשר יראה הרואה.

ואולם בכל זאת לא יגהה מזור, דלקושטא דמילתא מהרי״ו סבר כרבינו יואל כנראה מסוף דבריו שכתב וז״ל: ומי שכתב להתיר מהא דאמר רבי [עירובין לב:] כל שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות, אי משום הא לא איריא, דרבי לא אמר אלא במקום מצוה וכו׳. עכ״ל. והרי זה שרצה להתיר שלא חילק בין איכא מקומות שלא קבלו לקבלו כולם, הי״ל להקשות עליו דהא קבלו עליהם שבת וההיא דרבי בלא קיבל שבת, אלא מוכח דסבר כרבינו יואל דאף אם קבלו שבת כולם מותר לדבר מצוה, וכן לערב עירובי חצרות דהוא דבר קל. ואין שום הוכחה מדבריו היפך רבינו יואל, דמה שהוצרך לטעם דאיכא מקומות דלא קבלו שבת, היינו להתיר לומר לגוי אף שאינו דבר מצוה. אבל בדבר מצוה או עירובי חצרות שמותר בין השמשות, היינו אף אם קבלו כולם שבת, וכדעת רבינו יואל. וא״כ מאי קשיא ליה להרב מלבושי יום טוב, הא בסימן שצ״ג סתמו כמתיר, ודברי מהרי״ו אתיין כוותיה. וזה קשה נמי על הרב מג״א, שנראה מדבריו דהרב מהרי״ו סבר כשקבלו כולם כסברת רבינו שמריה שפסק מרן

---

76. עיין בחזון עובדיה שבת ח״ב (דיני מוצאי שבת ס״א) שפסק שגם בבין השמשות של מוצאי שבת לא גזרו חכמים על השבות. **77.** כן הוא במלבושי יו״ט.

אוצר ההלכה

בסמוך (דין ד'), וזה אינו, כדאמרן. וכן ראיתי להרב אליה רבה (בסוף סק"ו) שהשיג על המג"א. ועוד דלפי מה שביארנו בדברי הרב מלבושי יום טוב סוף לשונו שכתב, ואף די"ל לפי האמת התם בקבלת שבת שאין היום גדול וכו', לא אתי שפיר אם לא בהגהה או בדוחק גדול, ואין להאריך.

והיותר קשה בענין זה הם פסקי מרן ז"ל, דבסמוך (בדין ד') פסק כרבינו שמריה אחר חזרה, ובסימן שצ"ג סתם כרבינו יואל. והרב אליה רבה (סק"ח) רמז תירוץ לזה בדיבור אחד, דבסימן שצ"ג מיירי ביחיד. ובאמת לכאורה אין לו שחר, דהטור שם כתב להתיר בשם רבינו שמריה ויש אוסרין אם קיבל עליו תוספת שבת, ועלה הביא מרן בבית יוסף שם דברי המרדכי, ואם כן בש"ע שם מ"ש הוא דין המרדכי וסתם כמתיר. ותו דאי תימא דהש"ע שם ביחיד איירי והכא לקמן דין ד' איירי בצבור, א"כ מאן יש אוסרין שכתב שם. ואפשר לומר בדוחק, דמרן כשחיבר הש"ע שפר קדמיה לחלק חילוק זה משום מ"ש הרשב"א [שבת קנא. ד"ה אמר ר' יהודה] בשם התוספות, ופסקו לקמן סימן רס"ג [סי"ז] בשם יש אומרים, שאם קיבל שבת קודם חשכה מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה, וטעמא דאם לא היה מקבל שבת היה הוא מותר לעשות מלאכה, כמ"ש מרן בב"י שם סימן רס"ג. ולפי דעת רבינו שמריה אחר חזרה דחמיר קבלת שבת טפי מבין השמשות, משמע דכיון דחשיב שבת טפי מבין השמשות מאחר שקיבל, ודאי אין לו לומר לחבירו ואפילו לגוי לעשות מלאכה. ומשום הכי להשוות דעות הפוסקים חילק בין קבלת יחיד לקבלת צבור, דכל לשון המרדכי והראיות כולם בקבלת צבור. וא"כ אפשר לומר דלא אסר מאן דאסר אלא כשצבור קבלו שבת, והוא פסק הכי לקמן (דין ד'), ומיירי בצבור שאמרו ברכו כמבואר בדבריו. והתם סתם להתיר ביחיד שקיבל שבת לצורך עירובי חצרות. ומיהו לומר לישראל חבירו, חש קצת לדעת הר"ן [שבת סד: ד"ה ומדאמרי'] דפליג, שדחה ראית התוספות, ובסימן רס"ג כתבה בשם יש אומרים, אבל לערב עירובי חצרות כשקיבל ביחיד הוא לבדו יעשה, דסבר דגם רבינו שמריה אחר חזרה והר"ן יודו בזה. ומיהו מדברי הטור שם סימן שצ"ג דנקט המחלוקת בלשון יחיד כאשר יראה הרואה, משמע דאינו מחלק בין יחיד לצבור, ומשמע דהטור סבר כסברת יש אוסרין שהביא באחרונה. ועוד דההיתר כתבו בשם רבינו שמריה והוא באחד, ועליו נתכוון בש"ע סימן שצ"ג שכתב ויש אוסרין, דלדעת הטור מאן דאסר אסר אפילו ביחיד שקיבל לבדו, וכן נראה דעתו. כל זה אפשר לומר דהיה דעת מרן כשחיבר הש"ע, אבל כשחיבר בית יוסף לא נכנס בזה. ואולי זו אחת מן ההלכות שנגנבו או נאבדו מספר בדק הבית למרן ז"ל כידוע.

ובהכי ניחא דבסימן שצ"ג לחוד דסתם בש"ע להתיר, הדבר קשה, שהרי בבית יוסף שם הביא כל לשון המרדכי דגם רבינו שמריה חזר בו והסכים עם תלמידיו, וגם הטור נראה דעתו לאסור כדאמרן, ומדוע מרן סתם להתיר, והלא נשאר רבינו יואל יחיד בדבר. ועל פי האמור ניחא והכל מתוקן.

ואפשר להביא קצת ראיה לחילוק זה בין יחיד המקבל שבת לרבים שקיבלו, מהא דאמרינן פרק תפלת השחר ([ברכות] דף ז"ך ע"ב) דרב צלי של שבת בערב שבת, ואמר ליה רבי ירמיה מי בדלת, ואמר ליה אין בדילנא, ופריך ומי בדיל, והא אמר רבי אבין פעם אחת התפלל רבי של שבת בערב שבת ונכנס למרחץ ויצא ושנה לן פרקין ועדיין לא חשכה, אמר רבא ההוא דנכנס להזיע וקודם גזרה הוה. ולדברי (האוסר) [האומר] דקביל שבת עליה מבעוד יום חמיר מספק חשכה, וכדיליף לה רבינו שמריה מהתוספתא [סוכה פ"ד ה"ז], קשה מאי אסתפק לר' ירמיה דקאמר לרב מי בדלת, ופירש"י מי בדלת מן המלאכה הואיל וקבלת עליך שבת בתפלתך[78]. וגם מאי פריך הש"ס ומי בדיל מעובדא דרבי, דמוכח דאי לאו הא דקאמר רב אין בדילנא, אעובדא דרבי לחודיה לא הוה קשיא ליה מידי, ואמאי, הא כיון דקבליה שבת עילויה חמיר מבין השמשות כאשר הוכיח רבינו שמריה מהתוספתא. אלא מוכח דר' ירמיה וגם סתמא דתלמודא הוה פשיטא להו דהא דקבלת שבת חמירא, היינו כי קבלוה עילוייהו כל העיר וגם הוא נלוה עמם, אך אם היחיד קיבל שבת לבדו, סלקא דעתייהו דר' ירמיה וסתמא דש"ס דקבלתו לחוד לא אסריה במלאכה. ומהשתא הגם דרב אמר אין בדילנא ומשני רבא ההוא עובדא דרבי, מ"מ היינו דוקא לעשות מלאכה הוא בעצמו, אבל מידי דשרי בין השמשות שריותא היא גביה, ואף לרבינו שמריה אחר חזרה דסבר דגדולה היא קבלת שבת, היינו דוקא בקבלוהו צבור והוא עמהם, אבל הוא לבדו שקיבל קיל טפי, ומודה רבינו שמריה כשיחיד קיבל דמערב. והן הן פסקי מרן ז"ל לקמן דין ד' וסימן שצ"ג.

ותבט עיני להרב מהר"ר צבי בתשובותיו ([חכם צבי] סימן י"א) שכתב, דסברת האוסר תמוה מאד שיהא חמור תוספת שבת שהוא מקבלו ברצונו ואינו אלא עשה בעלמא, מבין השמשות שהוא ספק איסור סקילה וכו'. ע"ש. ואין כאן תימה, דרבנן דגזרו על השבותים לא גזרו בין השמשות והם התירו לערב עירובי חצרות, אבל מי שקיבל עליו שבת אמרינן ליה מקבלה ואילך מצות שבת עליך, ואף השבותים אתה חייב בהן דאתה בעצמך עשית שבת. ובודאי דהעושה מלאכה גמורה בין השמשות הוא בספק איסור סקילה, אבל העושה מלאכה אחר קבלת שבת קיל. אבל כשרוצה לקיים תוספת שבת דשוייה אגרמיה כשבת עצמו, ואתי למשאל אי יערב, אמרינן ליה דקבלתו עושהו כשבת ולא כבין השמשות.

אבל ליכא למימר דכיון דתוספת שבת דאורייתא נימא כדאמרינן בעלמא [יבמות קיט.] מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת, וכבר יש מן הראשונים שכתבו דעשה עדיף מלא תעשה ועונשו

הערות וציונים

78. עיין להרב מעיני ישועה מה שהעיר על הרב המחבר, נדפס לקמן אות צ"ח.

בשמים חמור מלא תעשה, והראיה דקי״ל [שם ג:] אתי עשה ודחי לא תעשה, והכא נמי נימא דלהכי חמיר תוספת שבת דהוי עשה ודאי יותר מבין השמשות דהוי ספק לאו. הא ודאי בורכא היא, חדא דאעיקרא יש חולקים דלענין עונש אין מבטל עשה חמור, ועשה קיל מאיסור לאו, והכי רהטי סוגיות הש״ס, וכמ״ש מהר״ם ן׳ חביב בספר תוספת יום הכפורים (דף פ״ג ע״א מהש״ס ד״ה טבל). עש״ב. ותו דאפילו בלאו דאמרינן מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת, היינו דוקא בלאו שחייבין עליו מלקות כמ״ש בהגהת משנה למלך (פ״א דיום טוב דין י״ז), ועשה זה גרע, דאינו מפורש, כמ״ש הראשונים פרק המביא והרשב״א בתשובה (ח״ג סימן ש״ן). ותו דבמקבל שבת מבעוד יום גרע שהוא בדה העשה, על דרך שכתבו התוספות פ״ק דתמורה (סוף דף ו׳ ע״א [ד״ה והשתא]) דכשבדה הוא את האיסור מהני. ע״ש. ותו דבין השמשות איכא ספק עשה ולא תעשה.

תו חזיתיה להרב מהר״ן בתשובה הנזכרת שכתב וז״ל: ודעת הרמב״ם נראה שהיא כדעת רבינו יואל, דאפילו לאחר התקיעה טומנין ומערבין, שהרי כתב פ״ה [מהלכות שבת הי״ח-ה״כ], כל מדינות ועיירות ישראל תוקעין בהן בערב שבת שש תקיעות וכו׳, ופכ״ד [ה״י] סתם וכתב, כל הדברים שהן אסורים משום שבות לא גזרו עליהן בין השמשות, ופ״ד [ה״ד] כתב, ספק חשכה ספק אינה חשכה מותר לטמון דבר חם. ועל כרחך בסתם כל המקומות מיירי שדרכן לתקוע, ואפילו הכי שרי אחרי כן, ואותה תוספתא אפשר דסבירא ליה דלאו הלכתא היא. עכ״ל. ואני בעוניי אומר דהרמב״ם אזדא לטעמיה דסבר דאין תוספת שבת דאורייתא כמ״ש הרב המגיד (פ״א דשביתת עשור [ה״ו]), וכתב מרן בב״י בסימן זה דסבר הרמב״ם דאפילו מצוה מדרבנן ליכא. ומאחר שכן, סובר דהתוספתא דסוכה שמביא ראיה ממנה רבינו שמריה דאוסר הטמנת חמין אחר תקיעה ששית, אתיא כמ״ד תוספת שבת דאורייתא, ומשום הכי סבר דהשש תקיעות הן הנה היו לבני ישראל לשמור תוספת שבת, ולכן בסוף התקיעות אסור הטמנת חמין. אבל למאי דסבר הרמב״ם דהלכה כמ״ד דליכא תוספת שבת, א״כ התקיעות אינם אלא שלא יכנסו באיסור בין השמשות, ובגמר התקיעות שעדיין יום הוא מצי לאטמוני, דכיון דליכא תוספת שבת כלל מאין הרגלים לאסור הטמנה בעוד היום גדול. ולדעת הרמב״ם היינו דרבי ירמיה שאל לרב מי בדלת, כלומר אתה סובר דיש תוספת שבת ובדלת, או סברת דליכא תוספת ואכתי מלאכה שריותא לגבך. וכה ענהו אין בדילנא, כלומר דסבר תוספת שבת דאורייתא. והיינו דהש״ס לא הוה קשה ליה אעובדא דרבי, דסבור הש״ס דילמא רבי סבר דאין לשבת תוספת, אבל השתא דרב אמר אין בדילנא דיש תוספת שבת, יקשה עלינו עובדא דרבי.

ומהשתא אנן דקי״ל דתוספת שבת דאורייתא, יש מקום לומר דאם קיבל מבעוד יום קבלתו קבלה, וקיימא לן כתוספתא דסוכה וכמ״ש רבינו שמריה אחר חזרה, ואין ראיה מדברי הרמב״ם כלל, דזה נמשך מסברתו כדאמרן. וק״ק על הרב מהר״ן שלא נכנס בזה. ועמ״ש ריא״ז הובא בשלטי הגבורים פרק תפלת השחר [ברכות יח: אות ה׳], ואין ראיה מדבריו דסבר כר׳ שמריה לאחר חזרה לאיסור אפילו ביחיד דקבליה וכדעת הטור, כמבואר ממה שכתבנו לעיל ופשוט.

וראיתי בשיטה מקובצת ביצה (דף ל׳ [ע״א ד״ה והקשה]) שכתב וז״ל: וא״ת מאי האי דאמרינן ספק חשכה ספק אינה חשכה אין מדליקין, דמשמע הא אינו חשכה ודאי מדליקין, והא תוספת היום הוא ואסור. וי״ל דהכי קאמר, ספק חשכה אין מדליקין ואף לומר להגוי להדליק אסור, אבל אינה חשכה ודאי, הוא אינו מדליק אבל הגוי מדליק, משום דשבות בתוספת שרי. עכ״ל. ומשמע דסבר כרבינו יואל דבין השמשות חמיר מקבלת שבת, שהרי כתב דאינה חשכה גוי מדליק דשבות בתוספת שרי, משא״כ בספק חשכה. והגם שנאמר דמיירי במי שלא קיבל שבת בפירוש, רק ממילא חייב משום תוספת שבת, כמ״ש קודם זה דתוספת שבת יש לו שיעור כחצי שעה, מ״מ מזה מוכח דסבר כרבינו יואל, דהא תוספת שבת מדאורייתא ויש לו שיעור, והן לו יהי דלא קבלו הא חייב בו מן התורה, וכשם שאין בו משום שבות, גם אי קבליה לשבת מבעוד יום השבות מותר בו כי היכי דשרי בתוספת המחוייב מן התורה ובין השמשות חמיר טפי, ופשיטא דמאי דשרינן בין השמשות מותר גם אי קבליה לשבת עלויה.

ועוד מוכח מדברי שיטה מקובצת הנז׳ דאף אם קיבל שבת בשיעור הראוי לתוספת דהיינו חצי שעה, השבות מותר בו לפום מאי דאמרן. אלא דאם קבלוהו בכנופיא בצבור יש לצדד דאוושא מילתא דפרהסיא, ואף השיטה הנזכרת ס״ל דאסור בשבות, דלאו כולי עלמא דינא גמירי ויבואו לזלזל בשבת, ובהכי מתישבת התוספתא דסוכה לדעת השיטה מקובצת.

ולענין הלכה, הגם דסתמות פוסקים הראשונים משמען כר׳ יואל וכמ״ש מהר״ן, מ״מ אם קבלו צבור עליהם יש להחמיר כמ״ש מרן לקמן (דין ד׳). אבל אם קבליה שבת ביחיד, יש להתיר כסברת רבינו יואל, וכמו שנראה דעת מרן סימן שצ״ג, וכמו שכתבנו בעניותינו לעיל דאפשר דגם רבינו שמריה דאסר מודה נמי ביחיד, הגם דמהטור משמע דאסור אפילו יחיד וכמש״ל.
(מחזיק ברכה – סק״ה)

צז) שם הגה וכן מי שקבל עליו שבת שעה או שתים קודם חשיכה וכו׳. עיין סימן שצ״ג סעיף ב׳ וצ״ע. וגוף דין זה הוא במחלוקת במרדכי פרק במה מדליקין [שבת סימן ר״צ], והאוסרין מביאין ראיה מן התוספתא דפרק אחרון דסוכה [ה״ז], דמבואר שם דלאחר תקיעה שלישית שבשלש אחרונות אפילו מיחם בידו מניחו על הארץ. ועיין סימן רנ״ו[79] שם הנחתי פרש״י

הערות וציונים

79. נדפס לעיל בסימן רנ״ו אות ט״ז.

אוצר ההלכה

דסוכה [נג: ד״ה בין קדש לחול] בצ״ע. ובעל כרחך מ״מ לומר כדדחקתי שם דר״ל שהיתה התקיעה אחרונה סמוך לבין השמשות ממש, ומה שרצה ר׳ יוסי [שבת לה:] לומר שאם בא להדליק מדליק, ר״ל שהתוקע לפי ערך ריחוק ביתו היה מקדים קודם בין השמשות מבעוד יום, ולהכי אף להדליק שרי, ואמרו לו אם כן נתת דבריך לשעורין, אלא סמוך לבין השמשות ממש היו תוקעין. וא״כ י״ל דדוקא בקבלה לספק חשיכה הוא דמהני אף לשבותים, דאי לאו הכי קבלה למה לי, תיפוק ליה דבלא זה מלאכות דאורייתא אסורים מספק, משא״כ במקבל עליו מבעוד יום י״ל דלא מהני לשבותים כמו בין השמשות גופיה. וראיות המתירין היה על פי דסברי כפירוש רש״י דפרק במה מדליקין, דהתקיעה אחרונה היתה מבעוד יום להוסיף מחול אל הקודש. ויהיה איך שיהיה להתוספתא על כרחך המתניתין דקתני דטומנין בין השמשות, על כרחך מתפרשה ליחיד השוכן במקום שאין תוקעין. וא״כ ראיות החכם צבי (סימן י״א) מהרמב״ם נמי ליתא, כי כמו שמתפרשה המתניתין לדעת האוסרין ע״פ התוספתא, הכי מתפרש הרמב״ם. אלא שהחכם צבי חולק מסברא דלא עדיף קבלה מספק תורה. ועיין סימן שצ״ג. והראיה שבמג״א (סק״ב) מרבי [ברכות כז:], דוחה על פי שיטת הרמב״ם [הלכות שבת פכ״ד ה״י] דס״ל דלא הותר בין השמשות אלא מדוחק. ועיין הכא בב״י דלרש״י לא אזלה דחייתו. וצ״ע.

וכתב המג״א [סק״א], עוד כתב שם [הכנה״ג בהגב״י][80], דהמרדכי [שבת סימן ר״צ] לא אסר אלא במי שקיבל עליו שבת, אבל מי שלא קיבל שבת אפילו אחר ברכו מותר בשבותין. ולא עיין במרדכי סוף הפרק [סימן רח״צ] שהביא ראיה מהולכת שופר שהוא שבות. [ע״כ]. וכתב החכם צבי הנ״ל, אותה ראיה איני מכיר, דאיפכא מוכח התם, דלמאי דבעי למימר שנתנו חכמים שעור לחזן להוליך שופרו, הא מותר להדליק לכל אדם, אלא שאין משם ראיה כלל, דהתם למאי דס״ד עדיין לא מקרי קבלת (שעור) [שבת] עד שעור הולכת שופר. ולענ״ד ראית המג״א ברורה, דהא היש מי שכתב על כרחך דעתו לחלק, דמי שקיבל בעצמו מבעוד יום חייב אף בשבותין, אבל בברכו ואיהו לא קיבל אף לגרור אחר הקהל היינו בדאורייתא ולא בשבותין, ועל זה שפיר הראיה, דזה לשון המרדכי: אם הקהל אמרו ברכו, אין היחיד שלא היה בבית הכנסת יוכל לעשות מלאכה אף על פי שאין רוצה לקבל שבת. והביא ראיה מפרק במה מדליקין [שבת לה:] שנתנו חכמים שעור לחזן להוליך שופרו לביתו, משמע אבל אדם אחר אסור. ומיהו יש לדחות. עכ״ל. ור״ל, מדבעי התם ללמוד מדנתנו חכמים שיעור, שמע מינה שבתוך שיעור זה עדיין לא קיבלו שבת ומותר כל אדם להדליק הנר. וקשה מנא ליה, דילמא לעולם לכולי עלמא מיד אסור, והשמש מה שהותר להוליך היינו שאיהו התנה שאינו רוצה לקבל עליו עד שיבוא לביתו, אלא שמע מינה שבעל כרחו מוכרח לגרור אחר הקהל, ושפיר מוכח שאף לכל הקהל ניתן שיעור זה. ומסיק ויש לדחות, דשאני החזן דאיהו התוקע דהוי כמו ברכו והוא בבית הכנסת, אבל מי שאינו בבית הכנסת אפשר דאינו מחויב. וממילא שפיר ראית המג״א, דאילו לדעת המרדכי אין היחיד נגרר אחר הקהל רק במלאכה דאורייתא, אם כן הדרא הקושיא לדוכתא מנ״ל להגמרא להוכיח דניתן שיעור לכל העולם ואף להדליק, דילמא החזן לא קיבל עליו, ואי משום שהיחיד נגרר, היינו לדאורייתא ולא להולכת שופר דשבות, אלא ודאי שאין לחלק.

ויותר נראה לפרש דברי המרדכי למשמעות לשונו, שאינו מפרש כהחכם צבי מה דאמר ר׳ יוסי שמעתי וכו׳ שקאי לכל עולם ומשום שלא קידש היום לכ״ע עד שיבא החזן לביתו, אלא שמפרש שאם בא להדליק היינו החזן לבד. ואמת (שבפירוש) [שכפירוש] החכם צבי משמע מלישנא שהרי נתנו חכמים שעור לחזן, דאילו לפירוש המרדכי שהרי נתנו לו שעור מבעי ליה. ומ״מ לשון התוספתא הנ״ל מבואר כפירוש המרדכי דלא קתני יותר אלא ר״י אומר רצה להדליק אח״כ מדליק, אמרו לו נתת דבריך לשעורין. וא״כ כך מביא ראיה שנתנו חכמים כו׳, היינו לדעת ר״י משמע אבל לאדם אחר אסור, והא על כרחך לדעת ר״י החזן לא קיבל שבת עד שיעור ביאתו לביתו. וא״כ מה איריא החזן, כל אדם שאינו רוצה לקבל בקבלת רבים נמי שרי, שמע מינה דוקא להחזן הותר להוציא עצמו מקבלת הקהל מחמת אין ברירה דהשופר, משא״כ שאר כל אדם ע״כ נגרר היחיד אחר הרבים. ולפירוש זה נמי אזלה שפיר ראית המג״א, דאילו נימא דכ״ע רשאין להוציא עצמם מן הכלל בשבותים ולא בדאורייתא, קשה איך למד ר״י שהחזן משונה מכל עם אפילו בהדלקה, דילמא אין דינו משתנה כלל ולכך בהדלקה אסור כמו כל עם שהיחיד נגרר אחר הקהל בעל כרחו, ומה שמותר בשופר, היינו מפני שאינו אלא שבות שבזה כולי עלמא יכולים להוציא מן הכלל, אלא שמע מינה דאין לחלק. ושני הדרכים ברורים וראית המג״א נכונה אלא שדרך זה מתפרש יותר בלשון המרדכי.
(בית מאיר)

צח) שם הגה וכן מי שקבל עליו שבת שעה או שתים קודם חשיכה וכו׳. עיין מה שכתב הרב מחזיק ברכה [סק״ה][81] על הא דאמרינן בפרק תפלת השחר [ברכות כז:] מי בדלת, ופירש רש״י הואיל וקבלת עליך שבת. יע״ש. וכנראה שלא עיין במה שכתב שם רש״י (בד״ה הואיל והתפללו) וז״ל: הואיל ואמר תפלה קבלה היא. (מעיני ישועה)

צט) שם הגה וכן מי שקבל עליו שבת שעה או שתים קודם חשיכה וכו׳. דעת המג״א (סק״ז) דלענין אמירה לעכו״ם לא מחמרינן בקבלת שבת טפי מבין השמשות, ושרי לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפז עליו. ולפ״ז היה נראה דגם לענין שבות דשבות לא מחמרינן בקבלת שבת טפי מבין השמשות ומותר אף

הערות וציונים

80. נדפס לקמן אות קע״ג. **81.** נדפס לעיל אות צ״ו.

אוצר ההלכה

לדבר הרשות כמו שנתבאר בס״ק שלפני זה[82]. ולכן אין אני מבין כלל דברי הרב ז״ל [ש״ע הגר״ז], שכתב בס״ג דבקבלת שבת אסור לעשות ע״י עכו״ם אפילו דבר שהוא משום שבות, אפילו קודם בין השמשות, אם הוא לדבר הרשות ואין שם שעת הדחק. וצע״ג. (תהלה לדוד – סק״ד)

ק) שם הגה וכן מי שקבל עליו שבת שעה או שתים קודם חשיכה וכו׳. שורש דין זה הוא ממהרי״ו (סימן קי״ו), וכתב שם הטעם, משום כיון שעוד היום גדול בודאי כל ישראל לא קיבלו שבת עליהם, דיש מקומות שעדיין לא קיבלו עליהם, ודמיא להא דאמרינן באלו טרפות [חולין מט:], אינהו מיכל אכלי אנן מסתם נמי לא סתים. יע״ש. ומשמע מדבריו, דגם בקיבלו הצבור עליהם, מכל מקום מותר לומר להדליק הנר אף לדבר הרשות וכמו שמבואר בתשובה שם, והיינו טעמא כיון דאיכא מקומות שלא קבלו עליהם לדידן נמי שרי באמירה.

ולכאורה קשה מסעיף ד׳, שכתב, אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא, אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבלו שבת עליהם. הרי מבואר דבקבלת שבת נאסר השבות גם לדבר מצוה. ואפשר דבאמירה יש להקל, דשבות שיש בו מעשה חמור ואסור גם לדבר מצוה, משא״כ באמירה מקילינן גם לדבר הרשות וכמהרי״ו, ואף דמדברי מהרי״ו משמע דאין לחלק בזה והכל תלוי בעוד היום גדול, מ״מ רמ״א סבירא ליה לחלק בהכי, דלענין אמירה אינו אסור אא״כ קיבלו כל המקומות, משא״כ בשבות שיש בו מעשה תלוי בקבלת צבור, וכיון שקיבלו שבת עליהם אסור גם בדבר מצוה, וכדעת רבינו שמריה לאחר חזרה [הובא במרדכי שבת סימן ר״צ]. אבל אכתי עדיין קשה, דבסימן שצ״ג [ס״ב] סתם כדעת המתיר. וצ״ל דלקמן מיירי ביחיד וכמ״ש המחזיק ברכה [סק״ה][83]. עש״ב. ולפי תירוץ זה יוצא לדינא, דאם הוא ביחיד מותר לערב עירובי חצרות או הטמנת חמין שהם דבר מצוה וכדלקמן סימן שצ״ג, אבל לדבר הרשות אסור, דהא רבינו יואל למד מדקי״ל [שבת לד.] דבבין השמשות מערבין וטומנין, ואין לנו להתיר אלא אלו אבל דבר אחר לא. ואם קיבלו צבור עליהם אסור גם בשבות שיש בו מצוה, והיינו סעיף ד׳. ואם הוא שבות דאמירה לבד, יש לחלק בין עוד היום גדול לאין עוד היום גדול, דבעוד היום גדול מותר גם בדבר הרשות, ואם אין עוד היום גדול מותר לדבר מצוה וכמ״ש המג״א [סק״ז], אבל לדבר הרשות אסור. או אפשר לומר באופן אחר, דאין לחלק בין אמירה למעשה, אלא נאמר דבסעיף ד׳ מיירי בקיבלו הצבור ולכך אסור גם לדבר מצוה, ולקמן מיירי ביחיד ולכך סתם להתיר, ודין זה דהגהה מיירי ביחיד ולכך מתיר.

אלא דאכתי לא אתי שפיר, דהא בסימן שצ״ג משמע דאינו מתיר אלא כגון עירובי חצרות שהוא דבר מצוה, ואילו כאן מותר גם לדבר הרשות. אבל אכתי י״ל דבאמירה יש להקל גם בדבר הרשות, ומיהו דוקא ביחיד, אבל בצבור אסור גם באמירה אפילו לדבר מצוה. או אפשר לומר באופן אחר והיא כשיטת מהרי״ו, דבסעיף ד׳ מיירי באין היום גדול ולכך אסור גם לדבר מצוה וכסברת רבינו שמריה לאחר חזרה, והגם דמשמע מדברי מהרי״ו דגם בקבלו כל המקומות מותר בדבר מצוה, מ״מ בהא לא ס״ל כוותיה אלא כרבינו שמריה, ולקמן בסימן שצ״ג מיירי בעוד היום גדול ולכך סתם כדעת המתיר, והגהה מיירי בעוד היום גדול ולכך מתיר באמירה גם לדבר הרשות. ולדינא נלע״ד כצד הראשון. ועיין להרב מחזיק ברכה [שם], ולהרב אליה רבה ז״ל [סק״ו]. (שלמי תודה)

קא) שם הגה וכן מי שקבל עליו שבת שעה אחת או שתים קודם חשיכה וכו׳. המג״א (סק״ז) הביא דברי מהרי״ו [סימן קט״ז] דכתב הטעם משום דודאי יש מקומות שלא קיבלו עדיין, ודמיא להא דאמרינן [חולין מט:] אינהו מיכל אכלי וכו׳. והמג״א הקשה דלמה צריך לטעם זה, דהא בלאו הכי שרי דאי בעי לא היה מקבל עליו השבת כמ״ש סימן רס״ג [סק״ל]. ומתרץ דכאן איירי בציבור שקיבלו עליהם, ובעל כרחו חל שבת עליו. ובעניי נראה דאין מוכרח, ורק חד טעם הוא, כיון דיש מקומות דעדיין לא קיבלו שבת לכן איהו נמי אי בעי לא היה מקבל, ורק דלא תימא דמ״מ הא קיבל עליו, לכן כתב דודאי כה״ג, דהיינו חומרת אמירה, לא קיבל עליו, דאינהו מיכל אכלי. ובסימן רס״ג [סק״ט] כתבתי דברי הלבוש [שם סי״ז], דכתב גם שם הטעם דודאי אמירה לא קיבל עליו, הרי דלהטעם דאי בעי לא היה מקבל צריך גם לטעם זה והכל אחד. וראיה לדברי, דהא הרמ״א לא העתיק כלל דברי מהרי״ו דאיירי בכל הציבור, רק כתב ומי שקבל עליו, משמע דאיירי ביחיד. וכן המחצית השקל כתב דקושיית המג״א היא ג״כ למה כתב מהרי״ו דיכול לומר לעכו״ם, הא אף לישראל יכול לומר. וגם זה ודאי לא קשיא, והרי הרמ״א לא העתיק כלל שיוכל לומר לעכו״ם, רק אה״נ דאף לישראל יכול לומר. והמהרי״ו שכתב לעכו״ם, נראה דלאו דוקא, רק משום דהוא נקט דינו שכל הציבור קבלו עליהם, אם כן אין ישראל שיאמר לו, והרמ״א סתם דאיירי אף ביחיד ואף לישראל יוכל לומר להדליק. ואין לומר הא הרמ״א לא העתיק ג״כ טעמו, ואי מיירי ביחיד אין הכי נמי דמותר מטעם אי בעי לא קיבל, דאם כן עיקר דינו של מהרי״ו חסר בדברי הרמ״א, והיה לו להעתיק הדין אף בציבור, ואף דלא שייך אי בעי ואיך נדע דין זה דאף בציבור שקיבלו שרי, ועל כרחך דאין נפקא מינה כלל וחד טעם הוא וכמ״ש. ודו״ק. (גנזי חיים – סק״ד)

קב) שם הגה וכן מי שקבל עליו שבת שעה או שתים קודם חשיכה יכול לומר להדליק הנר וכו׳. ועיין בביאור הלכה לבעל משנה ברורה שהקשה, דהא שתי שעות קודם חשכה הוא קודם פלג המנחה, ואין בקבלתו כלום כמו שכתב המג״א (בסק״י), ואפילו בעצמו היה יכול להדליק, ואולי מהרי״ו [סימן קט״ז] סובר כסברת הב״ח [אות ב׳] שנביא לקמן [ד״ה מתחלת

הערות וציונים

82. נדפס לעיל אות נ״ח. **83.** נדפס לעיל אות צ״ו.

ב [ד]**יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש,** [ה]**וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות,** [ה*]**והזמן הזה שהוא ג׳ מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה, רצה לעשות ממנו מקצת עושה, ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש: [ו]ושיעור זמן בין השמשות הוא תלת ריבעי מילא שהם מהלך אלף וחמש מאות אמות קודם הלילה:** הגה ומ״ש להקדיש ולקבל עליו הקצת מפלג המנחה ומילך הרשות כידוע (טור [סימן רס״ז] ומגור [סימן רס״ט סוף מהרי״ל מהדורת סימן מ״ה אות ד׳] רסב תוספות [פרק] תפלת השחר [ברכות דף כ״ז ע״ב ד״ה ורבינ]) ועיין לקמן סימן רס״ז [סעיף ג׳]:

באר הגולה

ד. הרי״ף [יומא דף ב׳ ע״ב] והרא״ש [שם פ״ח סימן ח׳] והר״ן [שם דף ב׳ ע״ב ד״ה ת״ר ועניתם; שבת דף ט״ו ע״א סוד״ה אמר רבה] והמגיד בפרק ה׳ [מהלכות שבת הלכה ד׳] בשם הרמב״ן [תורת האדם ענין אבילות ישנה עמוד רנ״א] מהא דיומא דף פ״א [ע״ב]: ה. המגיד שם [ר״ן שם בשם הרמב״ן שם עמוד רנ״ב]: ה*. ר״ן שם; מגיד משנה שם בשם ר״ת בתוספות שבת דף ל״ה ע״א ד״ה תרי, ובפסחים דף צ״ד ע״א ד״ה רבי יהודה, ובשם הרמב״ן שם; רא״ש תענית פ״א סימן י״ב; מהר״י אבוהב בביאורו לטור סוף הסימן, בדעת הטור: ו. שבת ל״ד [ע״ב] וכרבי יהודה וכדמפרש לה רבה [ריי״ף שבת דף ט״ו ע״א; רא״ש שם פ״ב סימן כ״ג; רמב״ם הלכות שבת פרק ה׳ הלכה ד׳]:

אוצר ההלכה

השקיעה]. עכ״ל. ולכאורה הא המג״א בסק״י הנ״ל כתב זה מדעתו, וא״כ מה הוסיף כאן. וצריך לומר דהיה קשה לו למה ליה להמג״א לחדש זה והא הרמ״א בעצמו כתב כאן דבדיעבד חלה הקבלה אפילו בשתי שעות קודם הלילה. וצריך לומר דהרמ״א בודאי פליג על זה בסעיף ב׳, שהרי העתיק דברי התוספות [ברכות כז. ד״ה דרב] דרק מפלג המנחה מהניא קבלתו. וצ״ל דבאמת העתיק הרמ״א כאן מה שכתב בדרכי משה [אות א׳] בשם (מהרי״ו) [מהרי״ל] [החדשות סימן מ״ה אות ד׳], דשיעור תוספת הוי שתי שעות, וזה באמת אם קיבל חלה עליו הקבלה להחמיר, ולפיכך מותר לו רק לומר לאינו יהודי. ומה שכתב המג״א (בסק״י), היינו שהוא חש לדעת הלבוש [סימן רל״ג ס״א] (והל״ח) [והדברי חמודות] [ברכות פ״ד אות י״ד] דחשבינן י״ב שעות מהנץ עד השקיעה, ונמצא שהוא שתי שעות וחצי חסר חלק העשרים משעה, והיינו שהוסיף על שעור הרמ״א קרוב לחצי שעה. ובאמת המשנה ברורה (סקכ״ו) [סקכ״ה] העתיק דעות הפוסקים דחשבינן שעה ורביע קודם השקיעה, והעתיק ממש לשון המג״א (בסק״י) הנ״ל, ומשמע לכאורה דאיהו מפרש כן בדברי המג״א.

אלא דלפי זה אינו מדוקדק מה שכתב המג״א דהנהו דסבירא להו מתחלת השקיעה חשבינן והזכיר בשם הב״ח והיינו מה שכתב בסק״ט, ולפי מה שכתבתי הוה ליה למיתלי במה שכתב בסימן רל״ג [סק״ג], וכמו שהזכיר בעל משנה ברורה שהבאתי לעיל. וצריך לומר דהמג״א צירף בכאן גם שיטת היראים [סימן רע״ד דף קנ״א ע״ב], דלדידיה הא ודאי דחשבינן השעות עד השקיעה דהא צאת הכוכבים היא לדידיה. ודו״ק היטב בזה. (אמת ליעקב)

קג) **שם בהגה יכול לומר להדליק הנר.** כתב הבאר היטב (סק״ד), אפילו שלא במקום מצוה, כיון שעוד היום גדול. [ע״כ]. ולדבר מצוה אפילו בין השמשות, ואפילו קיבל שבת מותר לומר לנכרי לעשות אפילו מלאכה גמורה, שאין מחמירין בקבלת שבת יותר מבין השמשות בלא קבלת שבת רק לענין לעשות בעצמו אבל לא לענין אמירה לנכרי. תניא [ש״ע הגר״ז ס״א]. (באר יעקב – קרויזר – סק״ח)

קד) **שם.** ברדב״ז (ח״א סימן ע״ו), בענין השבת כי יש חילוק גדול בין להשוכנים במזרח העולם לשוכנים במערב, ונמצא שמה שהוא לאלו שבת לאלו חול, מונה כל אחד במקום שהוא. ע״ש. (פתחי תשובה)

סעיף ב׳*

קה) **שם יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש וכו׳.** כתב ב״י (שיטה ל״ו), ומשמע לי שדבר תורה שכתב לאו דוקא, דמדרבנן לית ליה תוספת, דאם [לא] כן, לא היה לו להשמיטו וכו׳. נ״ב: וזה אינו מכריח, שדין התוספת בכלל מה שאמרו שם [שבת לה:] בתקיעות שתוקעין בערב שבת, דמשמע בהדיא דשובת קודם חשכה, והיינו קודם חשכה משום התוספת, ועל זה סמך גם כן שלא הזכיר איסור המלאכה מן המנחה ולמעלה שנתבארה בפסחים [נ:], מפני שהוא מובן מדין התקיעות שכתב [רמב״ם הלכות שבת פ״ה הי״ח-ה״כ]. מצאתי כתוב בכתיבת ידו של הראנ״ח ז״ל. (כנסת הגדולה – הגב״י)

קו) **שם יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש וכו׳.** זה דעת כל הפוסקים, חוץ מרמב״ם והטור דסבירא להו דלית ליה תוספת לשבת, ואפילו מדרבנן. (גור אריה הלוי – סק״א)

קז) **שם יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש וכו׳.** זו היא סברת הרי״ף [יומא ב:] והרא״ש [שם פ״ח סימן ח׳] ורוב הפוסקים, אבל הרמב״ם ס״ל דאין תוספת לשבת כלל ואפילו מצוה דרבנן ליכא. ולדעת הרי״ף והרא״ש ושאר הפוסקים הסוברים דצריך להוסיף מחול על הקדש, גם ביום טוב יש תוספת מן התורה לדעתם, וכן דעת רבותינו בעלי התוספות בכתובות (דף מ״ז ע״א ד״ה דמסר). יע״ש. ועיין להרדב״ז בשו״ת בלשונות הרמב״ם (בסימנים קי״ג (דס״ח) [רס״ח]) [ח״ה סימן אלף תפ״ו ואלף תרל״א] שכתב דגם דעת הרמב״ם שיש תוספת לשבת והאריך בזה. יע״ש. ועיין בספרי הקטן אדרת אליהו בהגהות להסמ״ג בהלכות יום הכפורים [דף מ״ח ע״ב]. (כסא אליהו – סק״א)

קח) **שם יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש וכו׳.** כתב מג״א (סק״ח), שצריך להוסיף, והוי מצות עשה

הערות וציונים

* עיין בסוף הספר קונטרס נרחב בענין ביה״ש דר״ת וצירוף שיטת ר״ת לס״ס, בקונטרס נמצאים תשובת יביע אומר בענין, ומ״ש בספר הליכות עולם, ותשובת מרן רה״י שליט״א.

דאורייתא. והוא דעת הרי"ף [יומא ב:] והרא"ש [שם פ"ח סימן ח'], שפסקו כמאן דאמר דתוספת שבת ויו"ט הוא מצות עשה, כת[י]ב "תשבתו שבתכם" [ויקרא כ"ג, ל"ב] ומזה מרבינן שבת ויו"ט, אלא שאין בתוספת איסור לאו וכרת. והרמב"ם פליג על זה וסבירא ליה שאין בזה אפילו מצוה דרבנן, ועיין בב"י שכ"כ. (בגדי ישע)

קט) שם יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש וכו'. וזהו דעת הרי"ף [יומא ב:] והרא"ש [שם פ"ח סימן ח'], ולדעת הרמב"ם אין דין תוספת כלל לשבת וליום טוב, וליום הכפורים יש דין תוספת לעינוי אבל לא למלאכה. והטור בסימן תר"ח כתב גבי יום הכפורים דין תוספת בין לדין עינוי בין למלאכה, ובשבתות וימים טובים השמיט דין תוספת. וכתב הב"י בסימן זה וז"ל: ורבינו שהשמיט דין תוספת נראה דסבירא ליה כהרמב"ם דלית ליה תוספת לשבת, ותימה אמאי שבק סברת הרא"ש דאית ליה תוספת לשבת, ועוד שהרי כתב בסימן תר"ח שצריך להוסיף מחול על הקודש בין באיסור אכילה בין בעשיית מלאכה, וזה כדברי הרא"ש, דאילו לדברי הרמב"ם אין צריך להוסיף מחול על הקודש אלא באיסור אכילה בלבד אבל לא באיסור מלאכה. עכ"ל. ולפעד"נ דאין כאן תימה, דהא הלחם משנה בפרק א' מהלכות שביתת עשור (דין ו') הרבה להקשות על הרב המגיד במ"ש שם בפירוש דברי הרמב"ם, וגם על דעת הרי"ף והרא"ש בהסוגיא דפרק בתרא דיומא (דף פ"א ע"א), ועיין במה שתירץ, ותוכן דבריו דלכ"ע לית הלכתא כהאי ברייתא דדריש מ"ועניתם את נפשותיכם" וכו' [במדבר כ"ט, ז'] להוסיף מחול על הקודש, רק כדתני חייא בר רב מדיפתי [שם ע"ב], דדריש לה דכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי, וכ"כ כל הפוסקים זה להלכה. ולדעת שניהם, דהיינו הרי"ף והרמב"ם, לא גרסינן בש"ס הא דפריך האי תנא דעצם עצם האי בתשעה לחודש מאי עביד ליה, כדאיתא בנוסחת הש"ס שלפנינו, והיא נוסחת רש"י. והרי"ף והרמב"ם המה מחולקים בנוסחאות בחילופי גרסאות בהברייתא דתני עצם עצם. ע"ש היטב. אם כן לפי הנוסחא שלפנינו בהברייתא דתנא עצם עצם כנוסחת הרי"ף, וכפי הנוסחא שלפנינו דגרסינן הא דפריך ותנא דעצם עצם האי בתשעה לחודש מאי עביד ליה, וכפירש"י דמדאיצטריך למעוטי לתוספת החול מעונש ומאזהרה, ממילא שמעינן דמוסיפים. ע"ש. מוכח כדעת הטור, דלגבי יום הכפורים צריך להוסיף מחול על הקודש בין לענין איסור אכילה בין למלאכה, ובשבתות וימים טובים אין צריך להוסיף. ואין להאריך בזה כי המעיין יבין מעצמו.

והא דשביק הטור סברת הרא"ש כיון דדין זה לא תליא בסברא רק בחילופי הגרסאות, יש לומר כיון דראה רבינו הטור הגרסא שלפנינו והיא גרסת רש"י, מספקא ליה איזה מהנוסחות היא נוסחא אמיתית היא אי נוסחת הרי"ף או נוסחת רש"י. ואם נפשך לומר אי מספקא ליה הוה ליה לפסוק לחומרא כיון דספק איסור דאורייתא הוא, זה אינו, כיון דכבר כתב זמן בין השמשות הוא משתשקע החמה, והיינו ר' יהודה דס"פ במה מדליקין [שבת לה.] דאיפסק הלכתא כוותיה, ומבואר שם הא דהלכה כרבי יהודה, היינו לחומרא לענין שבת, ולתרומה הלכה כר' יוסי לחומרא, וגם לענין שבת הלכה כר' יוסי לחומרא כמ"ש שם התוספות [לה: ד"ה הקשה], והיינו משום דמספקא לן הלכה כמאן, א"כ לר"י אף אי אמרינן דצריך להוסיף מחול על הקודש, כבר יצא ידי תוספת זה בהאי בין השמשות דר' יהודה, ולפ"ז האי הוספה להוסיף על בין השמשות דר' יהודה, הוי ספק ספיקא, חדא דלמא נוסחת רש"י היא נוסחא אמיתית ואין צריך להוסיף כלל, ואת"ל דנוסחת הרי"ף היא נוסחא אמיתית וצריך להוסיף, דלמא הלכה כר' יוסי וכבר יצא ידי תוספת זה במאי דנהג איסור מבין השמשות דר' יהודה, וכה"ג מיקרי שפיר ספק ספיקא כמ"ש הרב בית שמואל באבן העזר (סימן ע"ז סק"ז), וקי"ל גבי ספק ספיקא לקולא אפילו באיסור תורה, ולזה לא כתב הטור דין תוספת בשבתות וימים טובים. ולפ"ז נראה לומר הא דכתב המחבר האי יש אומרים נראה לכאורה דעתו דיש להחמיר מדינא כהי"א, ולמאי דפרישית אין להחמיר לדינא כלל רק הרוצה להחמיר יחמיר כהי"א, ואם נפשך לומר מה נפקא מינה בזה הא בודאי כל מי שרוצה לקבל עליו שבת ולישב בטל שלא לעשות מלאכה האסורה בשבת, בודאי אין מוחין בידו, אבל יש נפקותא לפמ"ש לקמן (ס"ס רס"ג) בס"ד. ע"ש.

(אותות השמים – דרישת ארי – סק"א)

קי) שם יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש וכו'. זו סברת הרי"ף [יומא ב:] והרא"ש [שם פ"ח סימן ח'] ורוב הפוסקים המפורסמים, אכן הרמב"ם סבר דאין תוספת לשבת כלל ואפילו מצוה דרבנן ליכא כמו שכתבתי לעיל [סק"ה][84], ומשום הכי כתב מרן יש אומרים שצריך להוסיף וכו'.

ויש להרגיש קצת על מרן ז"ל, דכללא כייל לן דכאשר שני עמודי ההוראה בדעת אחת פוסק כמותם, וא"כ אמאי הכא לא פסק בהדיא כמותם, ובסתמא לימא צריך להוסיף כיון דהרי"ף והרא"ש סברי הכי, ומה גם הכא דרוב הפוסקים סברי הכי, התוספות [ברכות כז. ד"ה דרב] והרמב"ן [תורת האדם ענין אבילות ישנה עמ' רנ"א] והרשב"א[85] והר"ן [שבת טו. ד"ה אמר רבה, יומא ב: ד"ה ת"ר ועניתם] ודעמייהו.

איברא דבמהות התוספת איכא פלוגתא דרבוותא, דיש מי שסובר דאין שיעור לתוספת, ויש מי שסובר דיש שיעור אך לא נתברר מהו השיעור, ויש מי שסובר שהוא חצי שעה, כמו שיראה הרואה בב"י והתוספות פרק המביא [ביצה ל. ד"ה דהא] ושיטה מקובצת [שם ד"ה והא] והרשב"א (ח"ג סימן ש"ן). ואם כן מרן הכי הול"ל, צריך להוסיף מחול על הקודש, ויש אומרים דזמן תוספת זה הוא מתחילת השקיעה וכו'.

ומיהו הרדב"ז בשו"ת ללשונות הרמב"ם (סימן קי"ג וסימן רס"ח [ח"ה סימן אלף תפ"ו ואלף תרל"א] כתב דגם דעת הרמב"ם

הערות וציונים

84. נדפס לעיל אות צ"ו. **85.** עיין בחידושי הרשב"א ביצה (ל. ד"ה וקא אכלי), ובתשובה (ח"ג סימן ש"נ).

אוצר ההלכה

שיש תוספת לשבת והאריך בזה, עיין שם ובשו״ת זרע אמת (סימן ל״ג), ע״ש באורך. (מחזיק ברכה – סק״ו)

קיא) שם יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש וכו׳. עיין בבראשית רבה (סוף פ״ט) וז״ל: ״ויהי ערב ויהי בקר יום הששי״ [בראשית א׳, ל״א], אמר רבי יודן זו שעה יתירה שמוסיפים מחול על הקדש ובה נגמרה מלאכת העולם וכו׳. ועיין להרב מחצית השקל לעיל (סימן רנ״ו סעיף א׳) על דברי הרב מג״א [שם] דבעי שתי שעות ומחצה קודם הלילה, ויישב בשני אופנים. יע״ש. ועיין בקונטרס כף החיים (סימן ל״א אות ד׳), ובמה שרשמתי לעיל בסימן רנ״ו[86]. ודו״ק. (רוח חיים – סק״א)

קיב) שם יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש וכו׳. עיין בפמ״ג [אשל אברהם סק״ח] ובספר מחנה ארון [ראש השנה ט׳] שכתבו הטעם של הרמב״ם שלא הזכיר תוספת שבת, הוא משום דסבירא ליה [הלכות טומאת מת פ״ט הי״ב] ספק מותר מן התורה, ואם כן מה שאסור לעשות מלאכה בבין השמשות, על כרחך הוא משום תוספת. והשיג בספר נחל איתן על הרמב״ם בפרק ה׳ (הלכה ג׳), דהא תינח שלא זכר תוספת בכניסתו, אבל ביציאתו הוה ליה להזכיר. ע״ש. וצריך עיון מאי מקשה, הא כיון שיש תוספת לשבת בכניסתו קל וחומר ביציאתו דכבר איקבע, והלא הוא בעצמו כתב כן לפי טעמו. (כרם חמד)

קיג) שם יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש וכו׳. כתב ב״י, ורבינו שהשמיט כו׳. נ״ב: עמ״ש הרב אדרת אליהו להרב אליהו ישראל ז״ל (דף מ״ח ע״ב).
(דברי מנחם – הגב״י סק״ב)

קיד) שם יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש וכו׳. מ״ש הב״י דהטור לא ס״ל כלל דין תוספת שבת, עיין בחידושי רז״ה הנ״ל (הלכות בין השמשות סימן יו״ד [אות ג׳]) דהוכיח דגם הטור ס״ל תוספת שבת כדעת אביו הרא״ש ז״ל. ע״ש.

זה ימים רבים כתב לי הרה״ג המפורסם מו״ה יודא כ״ץ קרויס נ״י אבדק״ק יאנקאוואן יע״א בשם חמיו הרב מו״ה אדוניהו שמעלצער ז״ל דיין דק״ק פעטראוואסעל יע״א, כיון דהקב״ה מקיים כל התורה כולה, למה לא קיים גם תוספת שבת דהוא מצות עשה דאורייתא, ועיין רש״י פרשת בראשית בפסוק ״ויכל אלקים ביום השביעי״ [ב׳, א׳]. ואיהו מותיב ואיהו מפרק לה, דהא הטעם שאנו שומרים שבת הוא משום דהקב״ה שבת בו, ואם היה מקיים תוספת שבת והיה שבת גם אז, אם כן לא היה משכחת תוספת שבת, אלא גם זה היה בכלל עיקר שבת. ודו״ק. ולפענ״ד נראה עפמ״ש החת״ס (או״ח סימן קע״ב) דתינוק שנעשה בר מצוה במוצאי יום הכפורים דפטור מתוספת יציאתו, דמי שלא חייב לנהוג קודש אין לו שייכות להוסיף, ועל מה יוסיף, אין תוספת בלא עיקר. ע״ש. א״כ הכא נמי, כל זמן שלא שבת הקב״ה עדיין בשבת, לא היה בעולם כלל עיקר שבת, ואם אין עיקר תוספת מנין. ודו״ק. (ילקוט הגרשוני – ס״ק ג׳–ד׳)

קטו) שם יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש וכו׳. על פי שיטת מרן הב״י בסימן (תר״ד) [תר״ח] ליכא למ״ד דהתוספת הוא מדרבנן, אלא או הוא מדאורייתא הן בעינוי ובמלאכה דיום הכפורים, והן במלאכה דשבת ודיום טוב, והיא דעת הרי״ף [יומא ב:] והרא״ש [שם פ״ח סימן ח׳] והרמב״ן [תורת האדם ענין אבילות ישנה עמ׳ רנ״א] והרשב״א [ח״ג סימן ש״נ] והרב המגיד [הלכות שביתת עשור פ״א ה״ו], או דלית כאן תוספת כלל אפילו מדרבנן, אלא בענוי דיוה״ך לחודיה שהוא מן התורה, והוא דעת הרמב״ם [שם]. ורבים הקשו עליו מכמה סוגיות דמוכחי דאיכא תוספת גם למלאכה דיוה״ך ודשבתות וימים טובים.

ואם יראה בעיני מו״ר יש להשיב על כל השגותיהם. וטרם בואי לפרש הסוגיא דיומא (דף פ״א ע״א) על פי שיטתיה, אציע בקצרה ביאור הסוגיא דמועד קטן (ב׳) [ג:] שעל מה שהקשו איך רבן גמליאל ובית דינו בטלו ההלכה למשה מסיני. תירץ ר׳ יצחק דמה שבטלו הוא רק השני פרקים דב״ש וב״ה שכך התנו ביניהם, וכי גמירי הלכתא אשלשים יום דלפני ראש השנה, והם עדיין באיסורם. ורב נחמן בר יצחק [שם ד.] גם הוא בשיטת ר׳ יצחק אזיל דהשלשים יום עדיין באיסורם, הא לר׳ עקיבא מקרא דבחריש, ולר׳ ישמעאל מהלכה. ור׳ יוחנן ס״ל דגם השלשים יום בטלו, דסמכו אגזרה שוה דשבת שבת, דגזרה שוה זו היא מאותן שנתקבלו רק התיבות בסתם ״שבת שבת״ לגזירה שוה (כמ״ש הליכות עולם [שער רביעי כלל ט״ז] דישנם ג״ש שנאמרו רק התיבות). וכבר מצאנו לג״ש זו לענין אזהרת עינוי יוה״ך כדאמר רב אחא בר יעקב ביומא (דף פ״א ע״א), ובכה״ג אדם דן גזירה שוה מעצמו כמ״ש הגאון שדי חמד (בכללים מערכת הג׳ אות ח׳) דיכולים אנו לדון כל שנאמר בו בהדיא כההיא מלה. ורב אשי דקא מקשה עליה דרבי יוחנן [במועד קטן שם], וכי אתיא גזירה שוה עקרה וכו׳, כוונתו לומר דכיון דיש לנו קרא או הלכתא לאסור תוספת, אית לן למימר דהגזירה שוה לא אתיא אלא להיא דרב אחא, ומצאנו כעין זה בסוכה (דף כ״ח ע״ב), סלקא דעתך אמינא יליף ט״ו ט״ו. ע״ש.

ועל פי זה יתורץ שפיר לשון רש״י הכא [ד. ד״ה אתא גזירה] דקאמר ״גזירה שוה דאינהו גמרי מדנפשייהו״, דבכגון דא אדם דן גזירה שוה מעצמו כמו שכתבתי לעיל משם השדי חמד, דאי לא תימא הכי קשיא טובא, דאיך אפשר לומר דר׳ יוחנן דן ג״ש מעצמו, וא״ת שקבלה מרבו, א״כ רב אשי דדחאה מכח פירכא, הגזירה שוה למה אתיא. וא״ת לפי שיטה זו דר׳ יוחנן אית ליה ג״ש דרב אחא בר יעקב [יומא פא.], אם כן הקושיא שהקשו ביומא [שם ע״ב] עליה [דרב אחא] תקשה על ר׳ יוחנן, ותירוץ הש״ס לא יכון לר׳ יוחנן דלית ליה תוספת, די״ל דר׳ יוחנן אמר לך מלתא דאתיא בג״ש טרח וכתב לה קרא, כמ״ש

הערות וציונים

86. נדפס לעיל בסימן רנ״ו אות כ״ז.

אוצר ההלכה

הר״ן בנדרים (דף ג׳ ע״א ד״ה לנדור), וכן יאמר לך רב אשי, דהרי גם הוא לית ליה תוספת, מדלא פריך עליה דרבי יוחנן ובשבת גופיה מי שרי? והרמב״ם פסק כתירוץ רב אשי דבתרא הוא, דמהלכתא קא גמרינן ואינה אלא בזמן הבית (עיין בהלכות שמיטה פ״א), וקרא דבחריש אתא ללמד דקציר מצוה דוחה שבת (עיין בהלכות תמידין (פ״ו) [פ״ז ה״ן]). וכן בתוספת כוותיה דרב אשי ס״ל דלית כאן תוספת וכדאמרן.

ומעתה אפרש ב״ה הסוגיא דיומא (דף פ״א ע״א) על פי שיטת הרמב״ם, והוא דרבינא דאמר האי תנא עצם עצם גמר, לאו אתנא דברייתא דועניתם מיהדר, דלדידיה לאו מופנה היא, דכל הני עצם דכתיבי צריכי לאפוקי לתוספת מעונש ומאזהרה. אלא תנא אחר הוא ורבי אליעזר בן יעקב הוא, כמפורש יוצא בירושלמי דסוגיין (ואפילו דבכללות הסוגיא לא נוכל להשוות הירושלמי אל הבבלי, מ״מ כל דאפשר לן למיעבד לבאר האחת על פי רעותה עבדינן, כידוע). ופירוש האי תנא דקאמר רבינא, היינו דמ״ש סתמא דתלמודא ותנא מייתי לה מהכא, הוא התנא דגמר עצם עצם דלית ליה כלל תוספת, ומשום הכי הוי לגבי דידיה ג״ש דעצם עצם מופנה. ומאי דקאמר תלמודא בתר הכי, ותנא דעצם עצם האי ועניתם מאי עביד ליה אתי בפשיטות, דכיון דלית ליה תוספת מאי דריש ביה, דלפירוש רש״י קשה, דמאי פריך, דלמא דעיקר איסור תוספת מועניתם נפקא, ומשום דהיה ס״ד דאית ביה עונש ואזהרה, אתי עצם לאפוקיה מעונש ואזהרה, וכמו שכן הוא באמת בתורת כהנים פרשת אמור [פרשה י״א פרק י״ד], ומסיק תלמודא דלתנא דעצם עצם איצטריך ועניתם לכדחייא בר רב. והרמב״ם כתנא דעצם עצם ס״ל, דמשנת ראב״י קב ונקי [גיטין סז.], ואפילו בברייתא הלכתא כוותיה כדאיתא בשדי חמד בדברי חכמים (סימן נ״ד). ודוקא בעינוי תוספת יוה״ך כיון דסוגיין דעלמא (עיין בפירוש ר״ח בסנהדרין דף צ״ו ע״א) **בביצה** [ל.] **ובפסחים** [נד:] (כמ״ש התוספות בר״ה דף ט׳ ע״א [ד״ה ור״ע]), וכן בסוכה (דף כ״ח ע״ב) הוזכר חיוב בעינוי דוקא הכי נקטינן. ומסוגיא זו דסוכה קשה לי על הלח״מ (פ״א מהלכות שביתת עשור [ה״ן]), שהבין בברייתא שאמרה יכול יהא מוזהר וכו׳ תלמוד לומר וכו׳, דר״ל דלית כאן איסור כלל. דהא התם אמרה הגמרא בהדיא דזה שמיעט רחמנא לתוספת אינו אלא מעונש ואזהרה, אבל איסור עשה איכא, וליכא מאן דממעט לתוספת מעונש אלא התנא דועניתם וקאמר דאיכא עשה.

וחזי הוית להגאון [ארבעה] טורי אבן בפירושו להרמב״ם [הלכות שביתת עשור פ״א ה״ן] שהביא סייעתא להרמב״ם דס״ל דאין תוספת אלא בעינוי דיום הכפורים, מיבמות (דף ל״ד ע״א) דאיתא התם דר״מ אית ליה איסור בת אחת מדתני יש אוכל אכילה אחת וחייב ארבעה חטאות, ר״מ אומר אם היתה שבת והוציאה בפיו חייב, ופירש״י [ד״ה אם היתה שבת] מדמחייב ר״מ משום הוצאת שבת אלמא אית ליה איסור בת אחת, דכשקדש היום חלו עליו איסור אכילת יום הכפורים ואיסור שבת בת אחת. והתוספות [ד״ה והוציאו] מפרשים דאיסור בת אחת הוא לענין הוצאה, דאיסור הוצאת שבת ודיום הכפורים באו בת אחת. והקשה לפירוש רש״י מאי איסור בת אחת איכא הכא, והלא איסור אכילת יוה״ך חל מבעוד יום משום תוספת, ואיסור שבת אינו חל אלא משחשכה, והסכים דהפירוש הוא כתוספות דקאי אהוצאה, דתרוייהו חלים משחשכה, והוא סייעתא לשיטת הרמב״ם, דאי אמרינן דביום הכפורים איכא תוספת גם למלאכה ובשבת ליכא, הדרא קושיא לדוכתא, דגם לתוספות דקאי אהוצאה אינם חלים בת אחת, דאיסור הוצאת יוה״ך חל מבעוד יום, ואיסור הוצאת שבת אינו חל אלא משחשכה, אלא ודאי דגם ביום הכפורים אין תוספת אלא באכילה ולא במלאכה, והוו איסור שבת ואיסור יוה״ך חלים בת אחת, וכתב שהיא ראיה נכונה להרמב״ם. ע״ש. ותימה דמה זו הוכחה, דשפיר נוכל לומר דאית תוספת לשבת ולמלאכה דיום הכפורים כסברת הרי״ף והרא״ש לשיטת מרן הב״י, וחלין תרוייהו מבעוד יום בבת אחת, וקושייתו אינה אלא על הטור דסובר דיש תוספת למלאכה גם כן דיום הכפורים ולא בשבתות. וגם על הב״ח שכתב דאולי גם הרא״ש כן דעתו יש מקום לקושייתו, ולעולם אין הוכחה מכאן לשיטת הרמב״ם. וגם על רש״י אין כאן קושיא, דשפיר נוכל לומר דאית ליה כדעת הרי״ף, ועל רבנו הטור הוא שהיה לו להתפלא, ובפרט אחרי שפסק בסימן תי״ו ותרי״א דיש הוצאה לכיפור, אם כן מוכרח הוא דאית ליה כפירוש התוספות, ולשיטתו דאין תוספת כי אם למלאכה דכיפור אין כאן בת אחת. וגם לזה י״ל, דכיון דאין בתוספת כי אם עשה גרידא וחומר האיסור בכדי לחייבו קרבן על שגגתו אינו אלא כי אם משחשכה שפיר מקרי בת אחת.

ועל פי זה נסתפקתי במי שאכל כזית חמץ בפסח ביו״ט ראשון שחל להיות בשבת והוציאו בפיו, דאיסור עשה חל מחצות היום ואיסור כרת אינו אלא משחשכה, וחלין תרוייהו איסור הוצאה ואיסור חמץ כהדדי. מי הויין בת אחת דומיא דההיא וחייב תרתי, או דלמא דשאני הכא כיון דאיסור עשה דתשביתו דחל עליה מבעוד יום נמשך גם בחג הפסח כולו, ונמצא דכזית זה דקא אכיל השתא אית ביה איסור אכילה דקדים טפי לאיסור הוצאה, מה שאין כן התם דהשתא מיהא אין בו האיסור של התוספת דפקע מניה משחשכה והאיסורים דאית ליה בגויה חלו עליה בת אחת.

איכו השתא אחרי שמצאנו דסוגיין כוותיה דהרמב״ם אזלן, עלינו לומר דטעמא הוי שהגם דעיקר קרא אתא לדחייא בר רב, מכל מקום כיון דאפקיה בלשון עינוי רמז על התוספת, או דלמא כתירוץ הראשון שכתב מרן (בב״י סימן תר״ד) דמדקאמר מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי, משמע דיש חשיבות למתענה בתשיעי ומשום הכי לקיים תרוייהו אוקמיה אתוספת ותרתי איכא למשמע מינה, ואולי לזה התכוון הרב המגיד בפ״א מהלכות שביתת עשור [ה״ן].

ועוד, הדרכי משה [אות א׳] הביא מהר״י [מולין בשו״ת מהרי״ל החדשות סימן מ״ה אות ד׳] שתוספת שבת היא שתי שעות קודם הלילה שהוא חלק אחד מי״ב דומיא דתוספת שביעית דהוא שלשים יום שהוא חלק אחד [מי״ב] משנת השמיטה.

אוצר ההלכה

וקשיא לי מהא דאיתא בירושלמי פ"ק דשביעית (והביאוהו התוספות בר"ה דף ט' ע"א ד"ה ורע"ק), דרבן גמליאל ובית דינו כשהתירו איסור שני פרקים וחורשים עד ר"ה למקרא סמכו "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך" [שמות כ', ט'], מה ערב שבת בראשית אתה מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה, אף ערב שביעית אתה מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה. הרי לך מפורש יוצא דערב שבת בראשית פשיטא לן שעושים מלאכה עד שתחשך גם בזמן שהיה אסור שלשים יום בערב שביעית.
(נתיבי עם)

קטז) שם יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש וכו'. עיין בטור שכתב: ספק חשכה וכו' והוא בין השמשות וכו', וזמנו משתשקע החמה ואילך וכו', ומי שאינו בקי כו' ימהר להדליק כדאמר ליה רבה לאריסיה וכו'. וכתב הב"י וז"ל: ורבנו שהשמיט דין התוספת, נראה דסבירא ליה כהרמב"ם דלית ליה תוספת לשבת. ותימה אמאי שבק סברת הרא"ש [יומא פ"ח סימן ח'] דאית ליה תוספת לשבת. ועוד שהרי כתב בסימן תר"ח גבי יום הכפורים שצריך להוסיף מחול על הקודש בין באיסור אכילה בין בעשיית מלאכה, וזה כדברי הרא"ש וכו'. וע"ש. והנה זה לא קשה לו להב"י אמאי הזכיר זה גבי יום הכפורים מה שלא הזכיר כאן, משום דהתם הזכיר כדי להוסיף דאם הפסיק מבעוד יום גדול שיכול לחזור ולאכול, אלא דקושיתו היתה רק מכיון שהזכיר בתוספת גם מלאכה, אם כן על כרחך דסבירא ליה כהרא"ש, אם כן אמאי השמיט כאן דעת אביו הרא"ש. והנראה לי, דכיון דמסיק דמי שאינו בקי ימהר להדליק כדאמר ליה רבה לאריסיה, אם כן הלז בודאי מדליק בעוד זמן התוספת, ולפיכך אנן דלא בקיאינן אין צריך לדידן להזכיר דין תוספת. ודו"ק היטב.

ותדע דלמעשה הביא הטור הא דמי שאינו בקי ואנן הוא דאית לן דין של אינן בקיאין, דלקמן [סימן תר"ח] כשהביא דין זה שאין הפסקת הסעודה אוסרת מלאכול כל זמן שלא קבל עליו התענית, הביא בזה"ל: ואם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול יכול לחזור ולאכול וכו'. ולכאורה קשה אמאי נקט בעוד היום גדול הא קודם לזה כתב שאין לו שיעור לתוספת אלא קודם בין השמשות שהוא מהלך אלף וחמש מאות אמה, והוה ליה להוסיף, ואם בתוך זמן התוספת הפסיק מאכילתו וכו', ואמאי נקט בעוד היום גדול, אלא דבאמת אם כבר שקעה חמה לדידן מיתסר מלאכול מדינא דגמרא מדאמר ליה רבה לאריסיה שהבאתי לעיל.
(אמת ליעקב)

קיז) שם שצריך להוסיף מחול על הקודש. ראיתי בשו"ת יד אליהו מהגאון החסיד ר' אליהו ראגאלער ז"ל (בחלק הכתבים אות מ"ם סימן כ') שכתב דנשים אינן מוזהרות על תוספת שבת לכולי עלמא. ע"ש. ועיין בפרי מגדים בסימן רצ"א (במשבצות זהב סק"ו) ובהלכות יוה"כ (סימן תר"ח במשבצות זהב סק"א), שכתב דנשים חייבות בתוספת שבת[87]. ע"ש. [רבי שלמה פריידעש]. (קובץ תורה מציון – שנה ח' חוברת א' סימן א' אות ד')

קיח) שם שצריך להוסיף מחול על הקודש. ומבואר בתוספות כתובות (דף מ"ז ע"א ד"ה דמסר), דגם נשים חייבות בתוספת שבת ויום טוב. ועיין בפרי מגדים לקמן (סימן תר"ח [משבצות זהב סק"א]) ובתשובות כתב סופר (סימן נ"ו) בזה. ועיין עוד תשובות כתב סופר (סימן נ"ז), שנשאל מרב אחד על דבר הסוחרים המעריבים במלאכתם בתוספת שבת עד סמוך לחשיכה, דמסיק אם יודע שלא יקבלו תוכחה מוטב שיהיו שוגגים וכו'. ע"ש. (פתחי תשובה)

קיט) שם שצריך להוסיף מחול על הקודש. עיין באה"ט (סק"ה) שכתב דהוי דאורייתא. ועיין בזה בשו"ת זכרון יצחק (סימן י"ז). ועיין בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן נ"ו) אי נשים אסורות בעשיית מלאכה בתוספת שבת ויו"ט, דמצות עשה שהזמן גרמא הוא, ומצדד שם להחמיר, וסיים בצ"ע. ועיין שם (סימן קי"ד) בענין הנ"ל. ועיין בשו"ת בית יצחק (חיו"ד ח"ב אמצע סימן קע"ג) בענין אם נשים נזהרות בתוספת שבת ויו"ט מה שכתב בזה. ועיין בפמ"ג (או"ח במשבצות סימן תר"ח סק"א) שכתב וז"ל: נשים חייבות בתוספת יוהכ"פ, משום דיוהכ"פ גופיה שייך בנשים. וכל שכן שחייבות בתוספת שבת, דכל מצות עשה של שבת נשים חייבות בו ואפילו שלש סעודות, עיין סימן רצ"א. עכ"ל. ועיין בתוספות כתובות (דף מ"ז ע"א ד"ה דמסר) דמבואר דגם נשים חייבות בתוספת שבת ויו"ט. ועיין עוד שם בשו"ת כתב סופר (סימן נ"ז), שנשאל מרב אחד על דבר הסוחרים המעריבים במלאכתם בתוספת שבת עד סמוך לחשיכה, דמסיק אם יודע שלא יקבלו תוכחה מוטב שיהיו שוגגים וכו'. ע"ש.

ועיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא רביעאה ח"ג סימן קכ"ה באמצע התשובה [ד"ה והנה]) שכתב שם ששמע בשם הגאון בעל נועם מגדים על התורה, שכתב דלכך תוספת יוהכ"פ דאורייתא ותוספת שבת דרבנן, משום שיום הכפורים קיל וצריך סייג כדי שלא יבוא לעבור על גוף יוהכ"פ, מה שאין כן שבת דקדושתו חמורה ואין צריך סייג, ולכך חידש דאם חל יוהכ"פ בשבת דאז שוב לא צריך לסייג ולא צריך לתוספת מן התורה. ותמה שם עליו, דאם כן יו"ט דקיל משבת ויוהכ"פ בודאי היה צריך שיהיה תוספת מדאורייתא, וקיי"ל להיפך. וגם גוף הדבר בטעם תוספת יוהכ"פ משום סייג, לא נהירא. וכתב שם סברתו להיפך, דכל שקדושתו חמורה חל הקדושה על יום העבר ולהבא, וא"כ יוהכ"פ דנקרא שבת שבתון לכך תוספת יוהכ"פ חמור, ושבת ויו"ט דקילו מיניה לכך אין צריך תוספת מן התורה, ולכך דעת מהרי"ל דבראש השנה לא שייך תוספת, דאין רצון הקב"ה שיתחיל הדין עוד טרם ראש השנה. וז"ב ופשוט.
(ארחות חיים – ספינקא – סק"ד)

הערות וציונים

87. בענין אם נשים מצוות על תוספת שבת, עיין באריכות בזה בספר חזון עובדיה שבת ח"א (בין השמשות וקבלת שבת הערה ו' ד"ה ולענין).

אוצר ההלכה

קכ) שם להוסיף מחול על הקודש. יש לי מקום ספק אי אסור שבות בתוספת שבת. ולכאורה נראה דהדבר דומה לבין השמשות, כמו דלא גזרו על שבות בין השמשות, כן איסור תוספת אינו רק על איסור תורה ולא על איסור דרבנן, ואף אי נימא דשבות שלא גזרו עליו בין השמשות, הוא הדין בתוספת שבת לא גזרו עליו, דאף שקיבל על עצמו תוספת שבת היינו לענין איסור תורה ולא לענין איסור דרבנן. והנה לקמן (סימן רס״ג [סי״ז]) נחלקו הפוסקים בקיבל עליו שבת אי מותר לומר לישראל חברו או לעכו״ם שיעשה לו מלאכה, דלא קיבל עליו שבות. ואמנם יש מקום לחלק בין איסור שבות דאמירה לאחר ובין איסור מוקצה, דמוקצה אסור בתוספת שבת, וכפי הנראה מדברי התוספות אף בבין השמשות אסרינן מוקצה לפי שהוא כעין של תורה, ועיין בתוספות ישנים ביצה (דף ג׳ ע״ב) דבמוקצה אסור ספק דהוא כעין של תורה, והוא הדין בתוספת שבת, כן כתבתי בתשובה זה זמן רב. ואמנם כעת יגעתי ומצאתי ראיה ברורה דבתוספת שבת אין לאסור מוקצה, דהתוספות ביצה (דף ד׳ [ע״א ד״ה נימא]) ושם איתמר שבת ויום טוב רב אמר נולדה בזה אסורה בזה, וקאמר דפליגי בהכנה. והקשו התוספות, אמאי לא קאמר משום דאיתקצי לבין השמשות דשמא יום הוא וביום אסור לכ״ע, ומגו דאיתקצי לבין השמשות איתקצי לכל היום. ותירצו דמוקצה מחמת יום שעבר לא אמרינן. ביאור הדבר, דאי הוי ידעינן שכבר הוא לילה היו מתירין, ואם לאו לילה הוא לא איתקצי בתחילת היום, וא״כ ממה נפשך אין כאן חשש מוקצה. וכתבתי לקמן דאף דאסור מספיקא וא״כ הוא בדעתו הקצה אותו, כתבתי דמכל מקום כיון דבאמת לא נאסר בתחלת יו״ט הבא לא חשוב מוקצה, דדמיא למוקצה שיבש ואין הבעלים מכירין בו דלא חשוב מוקצה[88]. ועדיין קשה נימא דנאסר בתחלת יו״ט משום תוספת שבת, ושיטת התוספות דאיתקצי בין השמשות משום איסור מוקצה, ומכל מקום אינו אסור משום תוספת שבת, דדי קבלת תוספת שבת וכן מצות תוספת שבת בכניסתו וביציאתו רק לענין [איסור] תורה גמור ולא בשביל איסור מוקצה, ודוק כי זה ראיה נכונה. והארכתי בזה בתשובה. (ישועות יעקב – סק״ה השני)

קכא) שם להוסיף מחול על הקודש. כתב בספר חידושי רז״ה הנ״ל הלכות בין השמשות (סימן ב׳ אות ו׳) וז״ל: הרב מנחת כהן אוסר שבות בתוספת שבת, ובש״ע (או״ח סימן רס״א [ס״א בהגה] ורס״ג [סי״ז]) מבואר דאפילו אמירה לישראל חבירו מותר. עכ״ל. וכ״כ עוד שם (דף ל״ה בחידושים עמוד ד׳) דאמירה לנכרי ודאי מותר לכולי עלמא בתוספת שבת, וחידוש שלא זכר ש׳ר שכן כתב גם הפני יהושע במסכת ר״ה (דף ט׳ ע״א בתוס׳ ד״ה ורע״ק וכו׳) ומיישב בזה קושיית התוספות שם בהא דתנן ספק חשיכה אין מדליקין את הנרות, ותיפוק ליה בלאו הכי משום תוספת שבת, אלא ודאי דבזה אינו אסור שבות, ואין מדליקין מיירי על ידי עכו״ם, כמ״ש הברטנורא [שבת פ״ב מ״ז] בשם רבותיו. ע״ש. (ילקוט הגרשוני – סק״ב)

קכב) שם וזמן תוספת זה הוא וכו׳. בב״י הביא דברי הרב המגיד [הלכות שבת פ״ה ה״ד] בשם הרמב״ן [תורת האדם ענין אבילות ישנה עמ׳ רנ״א], שהוקשה להם בתוספת שבת איך משכחת לה, הא בלאו הכי בין השמשות אסור מספיקא דכרת, אלא על כרחך התוספת חוץ מבין השמשות. ולענ״ד נראה דנפקא מינה איכא במה שאסור משום תוספת שבת, על פי מה דאיתא בסוכה (דף ז׳ ע״ב) דבסוכה סגי בשתים כהלכתו ושלישית אפילו טפח, אמר רבא וכן לשבת, מיגו דהוי דופן לסוכה הוי דופן לשבת, ועיין בר״ן [שם ג. ד״ה גרסי׳]. וא״כ איכא נפקא מינה במשך תוספת שבת, דמשום בין השמשות הוי שרי לטלטל בסוכה ממה נפשך אם חל יום ראשון בשבת, וא״כ הוי שרי לטלטל במחיצה זו בסוכה ממה נפשך, אם שבת הוא הרי כבר הוא חג הסוכות ושייך מיגו דהוי דופן לסוכה הוי דופן לשבת, ואם חול הוא, בלאו הכי מותר לטלטל. אבל השתא דאיכא תוספת שבת מובלע בבין השמשות, אם כן במשך זמן התוספת אסור לטלטל, דלמצות סוכה לא מצינו תוספת, ושפיר נפקא מינה בתוספת. וכן בתוספת של מוצאי שבת כשהשביעי של סוכות בשבת. והוא דבר חידוש שיהיה התוספת חמור מן העיקר.

מיהו עיקר דיוקן של הרמב״ן והרב המגיד לא הבינותי, דבאמת התוספת ג״כ בספק לפי ערך בין השמשות, ואם בין השמשות יום הרי התוספת מובלע בבין השמשות, ואם בין השמשות לילה צריך תוספת קודם לילה, וכמו שבין השמשות הוא בספק, נמשך הספק גם להתוספת. ובזו יש ליישב קושית התוספות ראש השנה (דף ט׳ ע״א [ד״ה ור״ע]) שהקשו למה תנן ספק חשיכה אין מעשרין, אפילו קודם נמי אסור. ולפ״ז ניחא, די״ל דבלאו הכי הך מעשרין אינו רק שבות. א״כ יש לומר דנהי דגזרו על ספיקא דעצומו של יום, אבל ספק תוספת מכיון דבין השמשות אסור אם כן כבר נבלע התוספת בבין השמשות ולא גזרו טפי מספיקא. (עשרים גרה – סימן י״ד)

קכג) שם וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה וכו׳. כ״כ ר״ת [שבת לה. ד״ה תרין], והרמב״ן [תורת האדם ענין אבילות ישנה עמוד רנ״א], (והר״י) [והר״ן] [שבת טו. ד״ה אמר רבה], והרב המגיד [הלכות שבת פ״ה ה״ד]. מיהו הרא״ש [ברכות פ״ד סימן ו׳] והרשב״א[89] נסתפקו בשעור תוספת זה. ושעור תוספת ושעור בין השמשות נזכר כאן ובסימן תר״ח (ס״א). ועיין סימן (תרל״ג) [רל״ג]. ובתשובת מהר״ם אלשקר בתשובה (סימן צ״ו), ובעל לחם משנה פ״ה מהלכות שבת, שמה שהוזכר כאן והוא סברת ר״ת והרמב״ן, היינו לפי דעת חכמי ישראל שהיו אומרים גלגל קבוע ומזל חוזר [פסחים צד:], אבל לפי דעת חכמי אומות העולם וכמו שהודו להם חכמי ישראל דמזל קבוע וגלגל חוזר, הוי שעור התוספת פחות מזה. ע״ש. (גור אריה הלוי – סק״ב)

הערות וציונים

88. כמבואר בש״ע סימן ש״י סעיף ד׳. **89.** עיין חדושי הרשב״א (ביצה ל. ד״ה וקא אכלי), ובתשובה (ח״ג סימן ש״נ).

אוצר ההלכה

קכד) **שם וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה וכו'**. כן כתב ר"ת [שבת לה. תוד"ה תרי] דהא [ד]אמרינן [פסחים צד.] דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים הוא ארבעה מילין, היינו מתחלת השקיעה כשהחמה נכנסת בעובי הרקיע, והא דאמרינן [שבת לד:] דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים הוי תלתא ריבעי מיל, היינו מסוף השקיעה שהיא עדיין כנגד חלונה, וזמן בין השמשות הוי הנך תלתא ריבעי מיל, ובזמן הזה לא שייך תוספת מחול על הקודש, כיון דזמן הזה הוי בין השמשות והוא ספק לילה, וצריך להוסיף קצת קודם זמן הזה, דהיינו בזמן השלשה מילין ורבע שהם ודאי יום. וכתב הב"י בשם התוספות[90] ריש פרק המביא [ביצה ל. ד"ה דהא], דעל כל פנים לא סגי בהוספה כל שהוא ממש, משום דגמרא קאמר והני נשי דידן דאכלי עד הלילה ולא מחינן בהו, ודאי לא אכלי בין השמשות או סמוך לו ברגע כזו, אלא שצריך קצת יותר, ולא אתברר שעורא. וכתב המג"א (בסק"ט), וב"ח [אות ב'] כתב וכו', וכן ראיתי זקנים שפרשו ממלאכה ב' שעות קודם הלילה וכו'. וצריך להבין האיך הוי ב' שעות, הלא לכל היותר הוי זמן השקיעה חמשה מילין שהוא שעה ומחצה. אלא שחשבו אלו שעה ומחצה לודאי לילה, ושלשה רבעי מיל מקודם בין השמשות, ותוספת שבת מקודם לזה הוי ב' שעות. אבל הלבוש [ס"ד] חולק (ע"ן) [על זה] שאין בידו לעשות כך, דז"ל: בעוד החמה זורחת ביום השישי אין שייך להוסיפו על יום השביעי, אלא ודאי ר"ל מתחילת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ, שעדיין יום הוא אף על פי ששקעה החמה, עד זמן בין השמשות, ומכל מקום יכול להוסיפו על יום השביעי והואיל ושקעה החמה של יום הששי, וזמן הזה הוא שלשה מילין ורביע. ע"כ]. וכן הסברא נותנת, אלא ליישב סברת הב"ח כמו שסיים הלבוש בהגהתו[91], בימים הארוכים שחשבינן שעות זמניות, א"כ זה מפורש בגמרא מפלג המנחה יכול לקבל שבת, וא"כ שעה ורביע עולין ביום ארוך שהוא שמונה עשר שעות, לשעה וחמשים ושתים חלקי שעה ומחצה שקורין מנוטין, וא"כ שתי שעות לאו דוקא, אלא פחות שבעה חלקי שעה ומחצה, וזה כוונת המג"א שהביא ע"ז תשובת (מהרי"ו) [מהרי"ל] [סימן קנ"ב] וכו', וזה שסיים וחשבון הזה הוא עד צאת הכוכבים ממש, ולא שתי שעות מלבד בין השמשות, שהרי גם עם בין השמשות אינן שתי שעות שלימות. וכן מה שכתב (בסק"י) וצריך לומר ארבע מאות אמה בקירוב, והוא חלק עשרים מן השעה, והוא כדי מהלך של"ג אמות ושליש, דפלג המנחה הוא שעה ורביע, והוא ע"ה חלקי השעה שקורין מנוטין, ומתחילת השקיעה עד סוף, דהוא ארבעה מילין, המה ע"ב חלקי שעה, נמצא נמשך הפלג מנחה מקודם שלשה חלקי שעה, והוא מהלך של"ג ושליש, שהרי מיל שהוא אלפיים אמה, הולכים בי"ח חלקי שעה, ושלשה חלקי שעה הוא חלק שישית, א"כ מח"י מאות יבוא ג' מאות, ומשתי מאות הנשארים יבוא ל"ג אמה לג' מנוטין, נשארים ב' אמה חלק שישית הוא שליש. ועל זה כתב ומיהו בדיעבד אם קיבל שבת קודם לזמן הזה אין לחוש, משום שמפורש בגמרא קודם פלג המנחה אינו יכול לקבל שבת, על זה כתב מיהו בדיעבד אם קיבל יש לחוש לסברת הב"ח הנ"ל שהוא אומר שהוא שתי שעות כנ"ל, וצריך להחמיר כדבריו מאחר שכבר קיבל. ובדרכי משה [אות א'] כתב שיש לעשות תוספת שבת חלק י"ב מהיום שהוא שתי שעות, כמו תוספת שביעית שהוא גם כן חלק י"ב מהשנה שעושין תוספת שביעית שלשים יום, ואע"פ דגמרא דידן קאמר [שבת כג:] ובלבד שלא יקדים, והיינו מפלג מנחה, וצ"ל דכוונתו גם כן כנ"ל דפלג מנחה בימים ארוכים המה כמו שתי שעות. (בגדי ישע)

קכה) **שם וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה וכו'**. עיין מה שכתבתי לעיל בבאר שבע תוספת שתי שעות. ונראה לרמז דהוי כ"ו שעות כמנין הוי"ה שער הפתוח בשבת משום (בחול) [דחול] מדת אדני שער התחתון, והוי"ה בת"ת בחינת דעת עליון כמבואר בתקונים ס"ט. ועוד רמיזנא שבת בת זוג(ו) לישראל ושם יה בין (הזיוג) [הזוג][92] חשוב כ"ו פעם יה, גימטריא שכינה עם האותיות, כי אני ה' שוכן בתוכם בהשגה יתירה בשבת, והכל בהנהגת שער התחתון בפרוזדור לטרקלין בחינת ש' בת כמ"ש הזוהר, ולכל שעה חשבון יה. ירמז עוד כל הנשמה כל לרבות בשבת שיש נשמה יתירה תהלל יה.

(מאורי אור חלק בן נון – דף קנ"ד ע"א)

קכו) **שם וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה וכו'**. כתב במג"א (סק"ט), דשיעור בין השמשות הוא ג' רביעי מיל והוא כמו רביעית שעה, וב"ח [אות ב'] כתב וכו', וכן ראיתי אנשי מעשה שפורשים ממלאכה שתי שעות קודם שבת. ועיין במחצית השקל שרצונו לבאר החשבון של שתי שעות, וכתב דהאנשי מעשה סבירא להו כמ"ד דמתחלת השקיעה עד צאת הכוכבים הוי חמשה מילין, וס"ל כמ"ד דשיעור מיל הוא רביעית שעה וחלק עשרים משעה. ע"ש שהאריך. והוא מרכיב שני דברים הסותרים זה את זה כמ"ש הוא עצמו בסימן רס"ז, דלמ"ד משקיעה עד צאת הכוכבים הוי ה' מיל, הוי מיל ב' חומשי שעה, ולמ"ד ד' מיל הוי שיעור מיל רביע שעה וחצי רביע אם נאמר דמתחלת השקיעה הוי לילה.

שם בא"ד ותוספת שתי שעות קודם הלילה[93]. ובמחצית השקל כתב דהביא ראיה לזקנים ואנשי מעשה דמקדימים שתי שעות. ע"ש. ובאמת אינם שוים, דהב"ח [אות ב'] חשיב שתי שעות השוות, ולמהרי"ל [סימן קנ"ב] הוי שתי שעות זמניות, ובימים הקצרים לא הוו השתי שעות רק יותר משעה. ונראה לפע"ד דהמג"א הביא המהרי"ל לסתור דברי הב"ח בשם

הערות וציונים

90. בב"י הביא כעין זה בשם הרא"ש (ברכות פ"ד סימן ו' ויומא פ"ח סימן ח'). **91.** הגה זו נדפסה בדפו"ר, ובלבוש מהדורת זכרון אהרן נדפסה בליקוטי הערות בסוף הספר. **92.** כמ"ש בגמ' (סוטה יז.) איש ואשה שזכו שכינה שרויה ביניהם, שיש בהם שם י"ה. **נאמ"ן ס"ט.** **93.** במג"א הגרסא ותוספת שבת ב' שעות לכל הקודם.

אוצר ההלכה

הקדמונים דמתחלת השקיעה הוי לילה, ומדברי מהרי"ל משמע דחשיב עד צאת הכוכבים. (דעת ומזימה)

קכז) שם וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה וכו'. עיין באר היטב [סק"ו] שכתב, דרוב פוסקים כתבו ב' שעות קודם הלילה וכו'. ועיין באשל אברהם מהגה"ק מבוטשאטש שכתב דהוא טעות סופר, כי בדרכי משה אין שום רמז כלל שיהיה אפילו דעת יחיד להוסיף דוקא שתי שעות, רק כתב [אות א'] בשם (מוהר"מ) [מהרי"ל] [שו"ת מהרי"ל החדשות סימן מ"ה אות ד'] שהרשות להוסיף שתי שעות, והאריך בדברי הספר יראים [סוף סימן רע"ד], וכתב דהעיקר בזה דפריחת העופות הוא גבול ידוע בטוח לכ"ע. ע"ש.

ועיין בתפארת ישראל (ברכות [פ"א] משנה ב') אחד מאנשי אייראפא שנסע לאמעריקא או להיפוך, וידוע ששתי מדינות הללו אחת מונחת על פני כדור הארץ מצד אחד, והאחרת ממולה ממש מתחתיה, ואם כן כשמקדשין שבת באייראפא הוא תחלת עש"ק באמעריקא. ובא אחד לנארדפאל שנקודת מקומו הוא בין שתי המדינות האלו האיך להתנהג לענין שבת ולענין ק"ש ותפלה. יעו"ש. ועיין בכעין זה בשו"ת אבן יקרה (סימן י"א), והעיקר בזה שיקדשו בני ישראל את השבת כפי המקומות אשר הם בו, ואולי על זה רמזה תורתנו הקדושה בכמה מקומות שנאמר אצל מועד ושבת בכל מושבותיכם.

ועיין ברדב"ז (ח"א סימן ע"ו) בענין השבת, כי יש חילוק גדול בין להשוכנים במזרח העולם לשוכנים במערב, ונמצא מה שהוא לאלו שבת לאלו חול מונה כל אחד במקום שהוא. ע"ש. ועיין בדברינו לעיל (סימן תמ"ג סעיף א' [סק"ט]).

(ארחות חיים – ספינקא – סק"ו)

קכח) שם וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית וכו'. והלבוש ז"ל בסעיף ד' נתן טעם כעיקר וז"ל: וזמן תוספת זה סברא הוא, שאינו רוצה לומר בעוד החמה זורחת על הארץ, שכל זמן שהחמה של יום השישי זורחת אין שייך (להוסיפו) [להוסיף] על יום השביעי, אלא ודאי רצונו לומר מתחילת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ, שעדיין יום הוא אף על פי ששקעה החמה, עד זמן בין השמשות, ומכל מקום יכול להוסיפו על יום השביעי הואיל ושקעה החמה של יום השישי וכו'. וכתב עוד שם בסוף הסעיף וז"ל: ואם רוצה להקדים ולקבל עליו השבת מפלג המנחה וכו' הרשות בידו. ע"כ. ותימה לי עליו, דהרי מפלג המנחה עוד השמש במרומים, וכמו שכתב הוא ז"ל בסימן רל"ג [ס"א]. יעוין שם. וא"כ לפי דבריו שכתב שכל זמן שהחמה זורחת אין שייך להוסיפו וכו', איך כתב אחר כך שהרשות בידו להוסיף מפלג המנחה וכו'. ונראה לפרש דבריו, דבריש הסימן מיירי לענין חיוב מן הדין, דאין צריך להחמיר כל כך בתוספת החול על הקודש משום דאין שייך וכו', אמנם לענין יחיד דרוצה להחמיר בתוספת מרובה הרשות בידו, וכדאיתא בפרק תפלת השחר (דף (כ"ח) [כ"ז ע"ב]) דרב צלי של שבת בערב שבת מפלג המנחה וכו'. יעויין שם. ועיין מה שכתב הרב בית יוסף ז"ל סימן ר"ס. ואין לחלק דבריש הסימן מיירי לסברת חכמים וכו', ובסיפא מיירי לסברת רבי יאודה וכו', דליתא, כאשר עיניך תראינה מישרים. ולענין זמן שיעור בין השמשות, במקום אחר הארכתי בס"ד. ועיין בשו"ת בית יאודה חלק אורח חיים (סימן כ"ח), ועיין במג"א (סק"ט), יעוין שם באורך. (מטה יהודה – סק"א)

קכט) שם וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית וכו'. והלבוש [ס"ד] נתן טעם, אין סברא שיהיה בעוד השמש זורחת על הארץ וכו'. קשה לי כפי מ"ש בסימן רס"ז [ס"ב] דכתב דפלג המנחה בעוד השמש זורחת על הארץ, וכתב בכאן דאם רוצה להקדים ולקבל וכו' הרשות בידו, והרי כתב דאין סברא וכו'. (משחא דרבותא ח"ב – חדושי מהרמ"א)

קל) שם וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית וכו'. כתב ב"י, ודע דתניא בפרק בתרא דיומא כו'. עמ"ש הלבוש ז"ל (בס"ד), עמ"ש על דבריו הרב מטה יהודה ז"ל (בסק"א)[94], בגדי ישע (ס"ב)[95]. ועמ"ש בספר בן יוחאי (בדף כ"א ע"א), מחזיק ברכה (סק"ו)[96], כסא אליהו (סק"א)[97].

(דברי מנחם – הגב"י סק"ג)

קלא) שם וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה וכו' וזמן הזה שהוא שלשה מילין ורביע וכו'. וכתב מור"ם[98] לעיל סעיף א' דשיעור מיל הוא שמונה עשר דקים, וכמ"ש מר"ן ז"ל לקמן סימן תנ"ט (ס"ב) וביו"ד סימן ס"ט (ס"ו). ונמצא דשלשה מילין ורביע הם שמונה וחמישים דקים וחצי דק, ושלשה רביעי מיל הם שלשה עשר דקים וחצי דק, ועולה סך הכל שעה וחומש שעה מתחילת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד הלילה, וזו היא שיטת רבינו תם בספר הישר (מסכת שבת אות קפ"א), והובא בתוספות שבת (דף ל"ה ע"ב [ד"ה תרין]) ותוספות פסחים (דף צ"ד ע"א [ד"ה רבי יהודה]) ובהרא"ש ז"ל פ"ק דתענית [סימן י"ב], וכמ"ש מרן ז"ל בב"י סימן זה ולקמן ריש סימן תקס"ב, עיין שם, ולקמן סימן תר"ח.

אך בתשובת מהר"מ אלשקר (סימן צ"ו) כתב, דכיון דשיטת ר"ת איננה אלא לפי מה שהיו סוברים חכמי ישראל בפסחים (דף צ"ד ע"ב), ומאחר דחזרו בהם והודו לחכמי אומות העולם כדאיתא בפסחים שם, ממילא אין קיום לשיטת ר"ת, (וכן הקשה הלח"מ (פ"ה מהלכות שבת הלכה ד') על ר"ת, ונסתייע מענין מים שלנו דלקמן סימן תנ"ה), וכתב משם הגאונים רב שרירא ורב האי ז"ל בתשובה כת"י, דזמן בין השמשות דהיינו שלשה רביעי מיל,

---

94. נדפס לעיל אות קכ"ח. **95.** נדפס לעיל אות קכ"ד. **96.** נדפס לעיל אות ק"י. **97.** נדפס לעיל אות ק"ז. **98.** בש"ע פרידמאן הוצאת מכון ירושלים כתבו בהגהות והערות שהביאור בענין זמן בין השמשות בגוף הש"ע הוא תוספת ממהדורת באר הגולה.

אוצר ההלכה

מתחיל תיכף מתחילת שקיעת החמה שאינה נראית עוד על הארץ ואח״כ הוא לילה גמור, מכח ההיא דהודו חכמי ישראל לחכמי אומות העולם הנז״ל, וכתב כי כן דעת רבינו נסים גאון ז״ל בתשובה כת״י, וכן נראה דעת הרי״ף ז״ל וכו׳, וכן כתב רבינו אברהם בן הרמב״ם ז״ל בתשובה כת״י להדיא בבירור גמור, ומסתמא כן היא דעת אביו הרמב״ם ז״ל, וידוע דכל גלילות האלו אתריה דרבינו הרמב״ם ז״ל נינהו ואין נוטין מדבריו ימין ושמאל, והכי נקטינן. עש״ב. והובא בקיצור בש״ך יו״ד (סימן רס״ו סעיף ט׳ ס״ק י״א), וכן פסק מהריק״ש בהגהותיו [ערך לחם] לאו״ח סימן זה, גם גאון ירושלים הרלב״ח ז״ל בביאורו על הרמב״ם (הלכות קידוש החודש פרק שני הלכה ט׳) כתב כי כן היא דעת הרי״ף והרמב״ם ז״ל וכו׳, (וכתב שם שצ״ל שאין אנו בקיאים בראית הכוכבים, עיין שם, ובתוספות ריש פסחים (דף ב׳ ע״א ד״ה והא) ובמהרש״א שם בפירוש שני), וכ״כ הרב מהר״א הלוי בעל גינת ורדים בתשובתו שהובא בתשובות מהר״י פראג׳י (סימן מ״ו). אך הרב מהר״י פראג׳י (שם סימן מ״ז וסימן וא״ו), והרב מנחת כהן בקונטריס מבוא השמש, והפר״ח בקונטריס בי שמשא הנדפס בסוף ספר שמן למאור, והרב מהר״ח אלפאנדרי בקונטריס קידושא דבי שמשא שחיבר פה עיה״ק צפת ת״ו הנדפס בסוף תשובות רב יוסף קצבי [שו״ת מוצל מאש דף ח׳ ע״ד סימן א׳], והרב פתח הבית (סימן ח׳), האריכו מאד לקיים שיטת רבינו תם. וכתב מהר״י פראג׳י בסימן מ״ז הנז״ל (דף מ׳ ע״א), ששמע מהגאון מהר״ח אבולעפיא הזקן (בן מורינו הרב המוסמך מהר״ר יעקב אבולעפיא ז״ל, נכד מורינו מהר״י בי רב ותלמיד מורינו מהרימ״ט ז״ל, עיין שם הגדולים מערכת גדולים אות ח׳ סימן וא״ו ואות יו״ד סימן ר״ב) שהדבר פשוט וברור כשיטת ר״ת, אך לא נהגו כן. ע״ש.

והנה הפר״ח ז״ל הגם שבקונטריס הנז״ל קאים בשיטת ר״ת, אך ממ״ש בפר״ח לקמן (ריש סימן תרע״ב) נראה דהדר ביה. ע״ש. (והמרדכי שהזכיר שם הוא בהגהות מרדכי דשבת סוף פרק שני). והרב נחפה בכסף ח״א בביאורו לתוספי הרא״ם (דף קנ״ד ע״ג) כתב, דגם בעיה״ק ירושלים ת״ו אתריה דמרן ב״י ז״ל לא נהגו כוותיה בהך דפסק כשיטת ר״ת, וכתב דבודאי שהוא מנהג קדום להתפשטות קבלת הוראות מרן ז״ל, ולא קיבלנו עלינו הוראתו בפרט זה. ע״ש. (ועיין בכללים סימן ה׳ וסימן ב׳ ג׳ ד׳). גם בספרו גט מקושר בביאורו לתוספי הרא״ם (דף ק״ח סוף ע״א) כתב, דלפי פסק מרן ז״ל כשיטת ר״ת נפקא מינה קולא לענין ערב שבת, שיוכל לעשות מלאכה אחר שקיעת החמה שאינה נראית עוד על הארץ שיעור שלשה מילין ורביע כל עוד שלא הגיע התחלת שיעור בין השמשות שהוא שלשה רביעי מיל. וכן נפקא מינה חומרא לענין מוצאי שבת, שלא יוכל להדליק הנר וכיוצא אלא עד אחר שיעבור שיעור ארבעה מילין משקיעת החמה שאינה נראית עוד על הארץ, ולא נהגו כן אלא כשיטת הגאונים שהביא מהר״מ אלשקר (סימן צ״ו) כנז״ל. ע״ש. גם הרב פרי האדמה ח״ד (פ״ה מהלכות שבת הלכה ך׳), והרב בתי כהונה ((ח״ב) [ח״ג] בחלק התשובות סימן ד׳ דף ט׳ ריש ע״א), והברכ״י סימן זה (אות א׳)[99], ובמחזיק ברכה סימן זה (אות ז׳)[100],ובקונטריס אחרון (אות ב׳)[101], כתבו כי נוהגים כשיטת הגאונים הנז״ל. וכן פסק בחידושי רז״ה בקונטריס בין השמשות (דף י״ט). וכן פסקו הגר״א ז״ל בביאור או״ח סימן זה (סקי״א), ובביאור יו״ד (סימן רס״ב סעיף ה׳ [סק״ט]), ובשנות אליהו על זרעים ריש ברכות, והגאון ר״ז בעל התניא והש״ע בסידור תפילה שלו סדר הכנסת שבת, והגאון מהר״י חבר מטיקטין בספרו סדר זמנים [בפתיחה], דבין השמשות מתחיל תיכף מתחילת שקיעת החמה שאינה נראית עוד על הארץ.

וכתב המנחת כהן הנז״ל (מאמר שני פרק חמישי) דראוי לשער זמן בין השמשות לערך רביע שעה, דהגם דשלשה רביעי מיל אינם אלא י״ג דקים וחצי דק כנז״ל, מכל מקום הא כתבו הטור והב״י לקמן (סימן רצ״ג) ובש״ע יו״ד (סימן רס״ו סעיף ט׳) שצריך להשלים בין השמשות דרבי יוסי, דהיינו שיעור מ״ט אמה, אחר השלמת שיעור שלשה רביעי מיל שעולה אלף ות״ק אמה כנז״ל, ועולה בין הכל אלף ותקמ״ט אמה, וזהו קרוב לרביע שעה. ע״ש. גם המג״א סימן זה (סק״ט), ובסימן של״א (סק״ב), ולעיל סימן רל״ג (סק״ג), והרב בתי כהונה הנז״ל, והמחזיק ברכה בקונטריס אחרון הנז״ל, נקטו בלשונם שיעור רביע שעה בשיעור בין השמשות.

וכתב הרב בית דוד או״ח (סימן קכ״ו), דאין לחוש לשיטת הר״א ממיץ [ספר יראים סוף סימן רע״ד] (הובא בפוסקים הנז״ל ובב״ח [אות ב׳] ומג״א סימן זה (סק״ט) ולעיל סימן רל״ה (סק״ג)), דס״ל דשיעור בין השמשות שהוא שלשה רביעי מיל הוא קודם שקיעת החמה הגם שעדיין היא נראית על הארץ, ותיכף לשקיעת החמה נחשב לילה גמור וכו׳, אלא כל שעדיין נראה שמש אפילו משהו אפילו בראש הדבר הגבוה יותר שיש בעיר הוי יום גמור, ומונין מאותו היום לתינוק הנולד אז למולו בשמיני, ואם נולד בעת שכבר לא נראה שמש כלל בשום דבר, מונין להבא כדין נולד בין השמשות דמונין לו מהלילה ונימול לתשיעי שפסק מרן ז״ל ביו״ד סימן רס״ב (סעיף ד׳) וסימן רס״ו (סעיף ח׳), ואם היה בערב שבת נימול לעשירי כמ״ש בסימן רס״ו שם ובאו״ח סימן של״א (סעיף ה׳). וכתב הברכ״י או״ח סימן של״א (אות ז׳) ובמחזיק ברכה שם (אות ח׳), כי כן נוהגים בארץ ישראל. וסיים במחזיק ברכה על זה כי כן מוכח מדברי רבו גאון ירושלים בספר גט מקושר (דף ק״ח) הנז״ל (שכתב דנוהגים בענין בין השמשות כשיטת הגאונים שהביא מהר״מ אלשקר (סימן צ״ו) הנז״ל. ועיין פקודת אלעזר (ח״ב דף פ״ז ריש ע״ד ודף צ׳ ע״ב) ובספר וזרח השמש (דף וא״ו ודף ט׳ ודף ל״ו ל״ח) ובספר נברשת (ח״ב דף מ״ה)).

(ארץ חיים)

הערות וציונים

99. נדפס לעיל אות ה׳. **100.** נדפס לקמן אות קמ״ו. **101.** נדפס לקמן אות קמ״ז.

אוצר ההלכה

קלב) **שם זמן תוספת זה הוא מתחילת השקיעה וכו' והזמן הזה שהוא שלשה מילין ורביע רצה לעשותו כולו**

תוספת עושה. והיא דעת הרמב"ן ז"ל [תורת האדם ענין אבילות ישנה עמ' רנ"א]. וכתב ע"ז הרמ"א ז"ל: ואם רוצה להקדים ולקבל עליו השבת מפלג המנחה ואילך, הרשות בידו. ע"כ. והוא דעת התוספות [ברכות כז. ד"ה דרב]. ולכאורה פליגא אהדדי. ויקשה עוד יותר, דהמחבר בעצמו בסימן רס"ג (ס"ד) כתב כדעת התוספות בסתם. וראיתי במשבצות זהב (סוס"י רס"ו) כתב, בסימן רס"א [אשל אברהם סק"ט] כתבנו מפלג המנחה דהוא קודם זמן תוספת המוזכר במחבר שם, י"ל דלא הוי אלא דרבנן. ע"כ. ואין דבר זה נראה כלל. וראיתי בעמודי אש (סימן ט' סק"ב) שהביא קושיא זו בשם ספר עטרת ראש [דף ד' ע"ג], ומה שתירץ העמודי אש בשם דרך החיים [סימן נ' סק"ג], דבריו אינם נכונים, דדברי הדרך החיים הם ענין אחר לגמרי, דקשיא ליה הא דמבואר בסימן רס"ג (ס"ו) [ס"ק] ברמ"א, דתנאי שאינן מקבלין שבת בהדלקה מועיל, ושם ס"ד כתב המחבר דכיון שמקבל עליו שבת מיד אין זה הקדמה, אבל אם אין מקבל עליו שבת מיד הוי בכלל ובלבד שלא יקדים, ואיזה שיעור יש לדבר. ולכן חילק הדרך החיים דמפלג המנחה [עד] (ה)זמן ארבעה מילין לא מהני תנאי, וזה דברי המחבר בסעיף ד', ומזמן ארבעה מילין ואילך מהני תנאי ואין צריך לקבל שבת מיד, והן דברי הרמ"א ז"ל שם (בס"ו) [בס"ק]. ומה ענין זה לדברי הרמב"ן ז"ל דלא מיירי מהדלקה כלל, ומיירי דוקא במקבל עליו שבת, וכתב השיעור דוקא ד' מילין דרצה לעשותו תוספת עושה ולא קודם לכן. ואגב שיטפא כתב עמודי אש כל דבריו.

ועיין דרך החיים שכתב דתחילת השקיעה בין בקיץ בין בחורף ע"ב מינוט, ופלג המנחה שהוא שעה ורביע הוא (שעה) [בשעות] זמניות. ואי נימא הכי היה אפשר לומר דלדינא תרוייהו איתנהו, ובימים ארוכים ששעה ורביע זמניות יותר מע"ב מינוט יכול לקבל מפלג המנחה, ובימים הקצרים ששעה ורביע זמניות (הי') [הוו] פחות מע"ב מינוט, יכול לקבל שבת מתחילת השקיעה שהיא ע"ב מינוט. ולכאורה הכי מוכרח לומר לאותן הסוברין שיעור ד' מילין הוא שעה וג' חומשין[102], עמ"ש בסימן צ"ב (סק"א), וא"כ הוא יותר משעה ורביע, ואיך הרמ"א ז"ל על דברי המחבר שכתב השיעור ארבעה מילין, כתב הוא ואם רוצה להקדים וכו', הא שיעור זה מאוחר. ודברי הרב [הגר"ז] ז"ל קשין יותר, דלשיטתו בסימן רמ"ט (ס"ג) ובסימן תנ"ט (ס"י) דהעיקר דשיעור ארבעה מילין הוא שעה ושלשה חומשין, ואיך כתב בכאן (ס"ה) ואם רוצה להקדים מפלג המנחה ולמעלה דהיינו שעה ורביע זמניות קודם הלילה הרשות בידו, אבל אם קיבל קודם פלג המנחה אין בקבלתו כלום ומותר בעשיית מלאכה. ולמה מותר בעשיית מלאכה אם קבל תוספת שבת משעה ושלשה חומשין ואילך.

אבל באמת דברי הדרך החיים אינן נראין כלל, דהדבר מוכחש בחוש, דבקיץ מהשקיעה עד צאת הכוכבים הרבה הרבה יותר מחורף, וכן הוא ברור למבין מעט בחכמת התכונה, וכ"כ בספר מנחת כהן [מאמר שני פ"ג], וכן מבואר להדיא בתורת האדם להרמב"ן ז"ל [ענין אבילות ישנה עמ' רנ"ב], שכתב דזמן פלג המנחה הוא קרוב להתחלת השקיעה וקודם לו, ופלג המנחה פשיטא דבזמניות, ואם ארבעה מילין הן בשעות השוות בימים הקצרים ארבעה מילין קודם. וכן המעדני יו"ט פרק תפלת השחר ([דברי חמודות ברכות פ"ד סימן ו'] אות כ"ה) אחר שהאריך בפרטי חשבון הארבעה מילין, כתב, כבר כתבתי בכמה מקומות שכל השעות האלו הן שעות זמניות. עכ"ל. וכ"מ מאגרת של הרב [הגר"ז] ז"ל[103]. ולתרץ דברי הרמב"ן ז"ל ודברי התוספות שהביא המחבר שלא יסתרו אהדדי, הנה אע"פ דדברי הרמב"ן ז"ל ברור מללו שקודם התחלת השקיעה והחמה זורחת עדיין אינה בכלל תוספת, וכתב, ואע"פ שפלג המנחה מוסיף על ארבעה מילין כשיעור שאמרנו, אין ביניהם אלא דבר מועט, וכשמתפלל בו של שבת, קודם גמר התפלה מתחיל השמש לשקוע והגיע שעת התוספת. ע"כ. ומשמע לכאורה דאינו יכול לקבל אז תוספת שבת. מכל מקום כתב אחר זה לענין תשעה באב [תורת האדם עמוד רנ"ד], אבל י"ל שהקבלה אוסרת עליו בזמן הזה שהוא [מ]שקיעת החמה, והוא מפלג המנחה ולמעלה, הואיל ויכול לעשותו תוספת בימים של תורה. עכ"ל. והובא בב"י (סימן תקנ"ג), ולכאורה הדברים (סבורים) [סותרים], שכתב שהוא משקיעת החמה והוא מפלג המנחה. ועל כרחך לומר דכיון שאינו אלא דבר מועט לא דק, ואם כן גם דברי המחבר יש לישב כן.

וכיון שנתברר שחשבון ארבעה מילין הוא בשעות זמניות כשעה ורביע של פלג המנחה, נשארו דברי הרב [הגר"ז] ז"ל בצע"ג לפי מה שפסק בסימן רמ"ט [סק"ג] ותנ"ט [סק"י] דשיעור מיל הוא שני חומשי (מיל) [שעה], ואם כן ארבעה מילין הוא שעה ושלשה חומשים והוא קודם לשעה ורביע. ואיך פסק בכאן דאם קבל שבת קודם פלג המנחה אין בקבלתו כלום ומותר בעשיית מלאכה.

והנה דעת הגאונים דמהתחלת השקיעה הוי לילה, ושלשה רביעי מיל קודם, הוי בין השמשות. וכמו שכתב הרא"ם ז"ל בספר יראים [סוף סימן רע"ד]. וכתב הב"ח [אות ב'] הביאו המג"א (סק"ט) יש להחמיר כדבריהם, וכן כתב הרב ז"ל [ש"ע הגר"ז ס"ה]. וצ"ע, דאם כן איך מצאנו ידינו ורגלינו בהדלקת נרות, דאף לדעת התוספות שמפלג המנחה יכול להדליק נרות ולקבל שבת מיד, הא אינו אלא חלק ששית ממיל קודם התחלת השקיעה. ובשלשה רביעי מיל קודם הא הוי בין השמשות לדעת הגאונים. וצע"ג. (תהלה לדוד – ס"ק ה'–ט')

קלג) **שם והזמן הזה שהוא שלשה מילין ורביע וכו'.** וכתב במג"א (סק"ט) וז"ל: תשובת מהרי"ל סימן (קס"ג)

הערות וציונים

102. עיין להרמב"ם בפירוש המשניות (פסחים פ"ג מ"ב) שסובר ששיעור מיל הוא שני חומשי שעה. **103.** נדפסה בש"ע הגר"ז בסוף סימן רס"א.

אוצר ההלכה

[קנ״ב], לענין תפילה וקבלת שבת פשיטא דאזלינן בכל יום אחר שעותיו כו׳. והנה לפ״ז יקשה על המחבר שכתב וזמן התוספת וכו׳ שהוא שלשה מילין ורביע, האיך יונח זה השיעור על כל השנה, הלא בחורף בימים הקצרים יוקטן מזה השיעור, ובימות החמה יתארך, דבשלמא על הש״ס [שבת לד:] במה שנתנו שיעור בין השמשות על זמן הילוך לא קשה, כיון שעיקר נתינת השיעור הוא בהכסיף וזה השיעור הוא זמניי, אין לחוש במה שנתן אח״כ השיעור הנ״ל בהילוך, כיון שעיקר השיעור הוא בהכסיף וזה השיעור הוא זמניי, ממילא ידעינן שהשיעור הילוך שנתן הוא במיצוע של זמניי, כיון שעינינו רואות שזמן השקיעה בימות החמה הרבה יותר מזמן השקיעה בימי החורף, אבל המחבר שלא הביא כלל משיעור הכסיף היה לו לבאר ולא לסתום וליתן שיעור בהילוך לחוד, דודאי העיקר הוא לחשבון זמניות. ויש ליישב הרב ב״י, כיון שכתב אח״כ ומי שאינו בקי יקדים ואין לנו עכשיו בקיאות, ושוב אין חשש להקל במה שמוזכר בגמרא שיוצרך בקיאות כמ״ש [שם לה:] דאמר ליה רבא לשמעיה אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן, אדשימשא בריש דיקלי אתלי שרגא.

אבל בעיקר הדין קשה, דהנה יש בזמן בין השמשות שלש שיטות, דעת הר״ת [שם לה. תוד״ה תרין], הוא דברי הרב המחבר הנ״ל. ודעה שניה הוא הראב״ן [סימן ב׳], דנחלק על דברי הר״ת וסבירא ליה דשלשה רבעי מיל בתחילת השקיעה שאין השמש נראה על הארץ הוא בין השמשות, ואח״כ הוי לילה גמור. ודעה שלישית הוא הרא״מ בספר יראים [סוף סימן רע״ד], שהוסיף על הראב״ן ואמר דהשלשה רבעי מיל הם קודם שמתחלת החמה לשקוע, אבל משמתחלת החמה לשקוע הוי לילה גמור מדאורייתא. עיין כל זה בב״ח [אות ב׳].

והנה על כל אחד מהג׳ דעות יש לתמוה, דאיתא בגמרא (שבת לד:), ת״ר בין השמשות ספק מן היום ומן הלילה וכו׳, ואיזהו בין השמשות, משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין, הכסיף תחתון ולא הכסיף עליון בין השמשות, הכסיף עליון והשוה לתחתון לילה, דברי ר׳ יהודא, ר׳ נחמיה אומר כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל וכו׳, אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל כרוך ותני, איזהו בין השמשות, משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין, והכסיף תחתון ולא הכסיף עליון נמי בין השמשות, הכסיף עליון והשוה לתחתון לילה. ורב יוסף אמר רב יהודא אמר שמואל, הכי קאמר משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין יום, הכסיף תחתון ולא הכסיף עליון בין השמשות, הכסיף עליון והשוה לתחתון לילה, ואזדו לטעמייהו דאיתמר שיעור בין השמשות בכמה אמר רבה א״ר יהודא אמר שמואל וכו׳ תלתא רבעי מילא, ורב יוסף א״ר יהודא אמר שמואל וכו׳ תרי תילתי מילא, מאי בינייהו איכא בינייהו פלגא דדנקא, ופירש״י אחד מי״ב במיל. ומכאן נשמע דהזמן של הפני מזרח מאדימין הוא הך פלגא דדנקא, ממה דאמרינן ואזדו לטעמייהו דהפלוגתא בפני מזרח מאדימין אחת עם הפלוגתא דג׳ רבעי מיל, דמחלוקתן בהך פלגא דדנקא. והתוספות הקשו על זה בד״ה תרי תילתי מיל, דהכא משמע דמשקיעת החמה ועד הלילה ליכא אלא תלתא רבעי מיל, ורבי יהודא גופיה בפסחים בפרק מי שהיה (צד.) אמר דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ארבעה מילין, וצאת הכוכבים לילה הוא וכו׳. ואומר ר״ת דהתם מיירי בתחילת שקיעה, והכא מיירי משתשקע מסוף שקיעה אחר שנכנסה חמה בעובי הרקיע, ובגמרא [שבת לה.] אמר רבי נחמיה כו׳ א״ר חנינא הרוצה לידע שיעורו של רבי נחמיה יניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול בים ויעלה וזה שיעורו של רבי נחמיה, ופירש״י [ד״ה כרמל] הר שעל שפת הים, וחמה סמוך לשקיעתה נראית על ראשי ההרים, ובכדי שירד ויטבול ויעלה הוי לילה, והתוספות [ד״ה וירד] הקשו על זה, ופירשו על פי הירושלמי [ברכות פ״א ה״א] דמשיעלה מתחיל בין השמשות, וקמ״ל דשפיר טבל ועלה לו הערב שמש, והוא הדין דלפ״ז הוה ליה למינקט הרוצה לידע בין השמשות דרבי יהודא, אלא שמא סבר כרב יוסף דבין השמשות דרבי יהודא אינו מתחיל משתשקע החמה אלא משהכסיף התחתון.

והנה על שיטת הרא״מ בספר יראים יקשה מהא דאמרינן במשנה [שבת יז:] ובכולן ב״ה מתירין עם השמש, כמו שהביא הב״י בשם הרמב״ן [תורת האדם ענין אבילות ישנה עמ׳ רנ״א] דמטעם זה אי אפשר לומר דבשעה שהחמה זורחת על הארץ יהא אסור מטעם תוספת, ומכל שכן דאי אפשר שיהא בין השמשות דהוי ספק כרת. ועוד יקשה על שיטה זו מהך דאמר רבא לשמעיה [שם לה:] אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן אדשימשא בריש דיקלי אתלו שרגא, לא מבעיא שלא החמיר עליהם, אדרבה הורה להם שידליקו בזמן בין השמשות לשיטתו שהוא ספק כרת, שהרי חמה בראש הדקלים על כל פנים אינו גבוה מראש הכרמל, ובראש הכרמל לר׳ חנינא לא יתארך רק מעט יותר מכדי טבילה שהוא זמן הילוך נ׳ אמה כמו שאיתא ברא״ש [שם פ״ב סימן כ״ג] שכן נשמע ממסכת זבים [פ״א מ״ה]. ע״ש. והיינו לשיטת התוספות [שם לה. ד״ה וירד] שכתבו דמשיעלה מתחיל בין השמשות דרבי נחמיה דהיינו החצי מיל מהשקיעה ואילך, ומן הזמן חמה בראש הכרמל עד השקיעה הוא הזמן טבילה שהוא חמישים אמה כנשמע ממסכת זבים, נמצא ששיעור חמישים אמה הוא מחמה בראש הכרמל עד השקיעה, וג׳ רבעי מיל הוא אלף ות״ק אמה קודם השקיעה להרא״מ, ומה גם דראש הכרמל גבוה יותר מראשי הדקלים כמובן מעצמו. ועוד, דאם לא כן היה לו לרבי חנינא ליתן השיעור בראשי הדקלים שהוא יותר ידוע, ונמצא שחמה בראשי הדקלים לא הוי אפילו חמישים אמה. ואפילו לדעת רש״י שכתב דמשיעלה הוי לילה, על כרחך נתארך בשיעור טבילה החצי מיל דר׳ נחמיה ועוד יותר מהלך החמה מראש הכרמל עד לאחר השקיעה, וכיון דלדעת רש״י ליכא למימר דשיעור טבילה חמישים אמה, יהא נוכל לומר ג״כ שיתארך עוד ג׳ רבעי מיל מחמה בראש הכרמל עד השקיעה חוץ מחצי מיל שלאחר השקיעה, אבל זה לא יתכן ליתן אריכות כזו לזמן טבילה.

אוצר ההלכה

ועל שיטת הראב״ן יקשה קושית התוספות מפרק מי שהיה [פסחים צד.], דאמר רבי יהודא דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ד׳ מילין, ולהראב״ן לא הוי רק שלשה רבעי מיל. וזה לא יקשה על הראב״ן מהך דאמר רבא לשמעיה וכו׳ הא להבקיאין ג״כ זה הזמן להדליק טרם יתכסה השמש, די״ל דהבקי יוכל לכווין עם השקיעה ממש, ושאינו בקי הוצרך שידליק בעוד השמש גבוה מעט מן הארץ. ולשיטת הר״ת יקשה מהך דאמר רבא וכו׳, שהחמיר לשאינו בקי להדליק בעוד השמש בריש דיקלי, הלא די להחמיר לשאינם בקיאים שידליקו תיכף אחר התכסות השמש כי יש עוד יום גמור ג׳ מילין ורביע, שהוא קרוב לשעה מכ״ד למעת לעת עד בין השמשות. ועוד קשה לשיטתו מהך דא״ר חנינא הרוצה לידע וכו׳, הלא מוכח מזה שבין השמשות מתחיל מיד אחר השקיעה בהתכסות השמש כיון שאמר יניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול ויעלה, וזה לא הוי רק נ׳ אמה כנ״ל ומיד מתחיל בין השמשות, שהרי רבי חנינא בא להודיע לנו זמן התחלת בין השמשות. והנה עתה למי מהקדושים נפנה.

אמנם יונח לנו לדרך הראב״ן, כי לדרך הרא״מ והר״ת ז״ל יקשה לנו עוד כי התנאים בברייתא הודיעו לנו זמן בין השמשות בפני מזרח מאדימין ובהכסיף, והאמוראים רבה ורב יוסף הודיעו לנו עוד זה הזמן עצמו בהילוך בשלשת רבעי מיל ושני תילתי מיל, הלא האמוראים ההם בעצמם פליגי בפני מזרח מאדימין ובהכסיף, עיין שם בגמרא למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, ולאיזה צורך הוצרכו עוד לשנות פלוגתתן בהילוך, הלא השיעור שנתנו התנאים בעצמם בפני מזרח מאדימין ובהכסיף הוא הוא בעצמו העד הנאמן במידת יום ולילה, דהיינו שלפי עוד תגבורת היום לאחר השקיעה יש לחשוב בין השמשות מפני שמידת שניהם שולטת בו, ובהכסיף עליון גם כן תגבורת הלילה שולטת ויקרא ודאי לילה, ומה כוונתן במידת הילוך. אך שהענין ניחא, כי בודאי האמת השיעור שנתנו התנאים יצדק מאד כי הוא הוא השיעור והטעם בדבר, אך האמוראים שחששו לפרש לנו יותר, כמאמרם שדרך האמורא לפרש, חששו כי הדבר אשר לכל מסורה אין בכל האדם אצטגנינות בלבו לידע בירור הדבר באיזה אופן יקרא הכסיף וכמה יקרא תחתון ועליון, הודיעו לנו במידת הילוך שהוא נקל לכל אדם לעמוד עליו, הגם שכתבו בתוספות בד״ה תרי תילתי מיל דמספקא להו בהילוך מהו אדם בינוני, עם כל זה מובן ששיעור הילוך ניקל משיעור הכסיף שיש בזה אצטגנינות ובינה יתירה, וא״כ יקשה לשיטתם שלא כיוונו התנאים והאמוראים לשקיעה הנראית לכל אדם דהיינו התכסות החמה מעל הארץ, העיקר חסר מן הספר שחששות האמוראים להודיע לנו כל מה דאפשר במידת יום ולילה ולא הודיעו לנו באיזה זמן יחשב שקיעה.

ואולם מה שיש להקשות לדעת הראב״ן קושית התוספות מהך דפסחים דאמר רבי יהודה דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ארבעה מילין, יש לפנינו דרך לומר על אופן שכתב הר״ת ששתי שקיעות יש, התחלת שקיעה וסוף שקיעה, כמו כן יש לנו לומר על צאת הכוכבים ששני צאת הכוכבים יש, דאיתא בגמרא [שבת לה:] כוכב אחד יום, שני כוכבים בין השמשות, שלשה כוכבים לילה, הרי דהכוכבים יוצאין מעט מעט, וככה הוא עד גמר צאת הכוכבים מה שיש לצאת, וכן נראה לעין. ומעתה נוכל לומר דצאת הכוכבים דבפסחים היינו תשלום וגמר צאת הכוכבים, שהוא ארבעה מילין אחר שנתכסה החמה, שזה הזמן אף שהוא לילה גמור מקודם זה זמן הרבה, אבל לענין תשמישי בני אדם במידת יום נכלל זה הזמן גם כן במידת יום ורק לענין זה, אבל לכל מילי שיוצרך שיהיה לילה מיד שנראה שלשה כוכבים הוי לילה גמור.

ואחי״ז ראיתי בהגהת מרדכי פרק במה מדליקין [סימן תנ״ו] שפירש כאן מימרא דרבי יהודה דפסחים משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ארבעה מילין, היינו גמר צאת הכוכבים. והמרדכי כתב לפרש דחמשה מילין מתחילין מן השקיעה, מפני שכתב כן לפרש דעת הרא״מ. ולענינו לתרץ בזה דעת הראב״ן, נאמר שזמן יציאת הכוכבים הוא חסר הג׳ רבעי מיל, שהוא בין השמשות לדעת הראב״ן, וברוך ה׳ שכוונתי לדעת הגדול.

וראיתי בתשובת חת״ס (סימן פ׳) שהביא המרדכי הנ״ל, ומפרשו שכוונת המרדכי שהכוכבים מתחילין לרדת מעובי הרקיע למעלה, ובשיעור חמשה מילין באים למטה ברקיע ונראין לעין, ועל ידי זה הקשה שם מה שהקשה. ע״ש. ולפ״ז אין כוונת המרדכי ממש כמו שכתבתי. מכל מקום גם זה נכלל בכוונת המרדכי מה שכתבנו, שהרי נאמר בגמרא שחלק יציאת הכוכבים שבתחילה נראה כוכב אחד והוא יום ואח״כ שנים הוא בין השמשות ואח״כ שלשה הוא לילה גמור, וכמו כן הוא בשאר יציאת הכוכבים שיוצאין אחת אחת, ואח״ז ראיתי בהגר״א ז״ל סימן רס״א [סקי״א] כמ״ש בפירוש.

ואחי״ז ראיתי בהרשב״א דמסכת שבת [לד: ד״ה ואזדו] שהביא דעת הר״ת, ושהרמב״ן [תורת האדם ענין אבילות ישנה עמ׳ רנ״א] הסכים לדבריו, ושהקשה עליו מהך דר׳ חנינא שמיד אחר השקיעה מתחיל בין השמשות, ותירץ על פי הירושלמי דמחלק בין תחילת השקיעה לסוף השקיעה, ובתחילת השקיעה אדם עומד בראש הכרמל ויורד וטובל בים ועולה הוי בין השמשות. ונראה מדבריו שרוצה לפרש הגמרא שלנו גם כן על זה הדרך, לא זכיתי להבין דודאי מדברי הירושלמי שאמר משתשקע חמה אדם עומד בראש הכרמל ויורד לים כו׳, אמת ויציב שהוא כדעת הר״ת שכשאדם עומד בראש הכרמל ויורד לים הוי כמה מילין, אבל בגמרא שלנו שאיתא יניח חמה בראש הכרמל, אי אפשר לפרש שהאדם עומד גם כן בראש הכרמל, דאז אינו רואה חמה בראש הכרמל רק רואה חמה ברקיע, אך כשעומד על שפת הים אז יראה לו החמה בראש הכרמל, וכן איתא בלקוטי תשובת חת״ס ([ח״ו] תשובה ט״ז) שכתב בפירוש כי האדם לא עמד בראש ההר רק הניח החמה בראש ההר אבל הוא עומד על שפת הים וירד לטבול. יעו״ש.

אוצר ההלכה

וגם מפירש״י [ד״ה כרמל] שכתב הר שעל שפת הים וחמה סמוך לשקיעתה נראית על ראשי ההרים. והמכוון כמו חמה בראש האילנות, שהאדם אינו עומד על ראשי האילנות רק על הארץ ונראה לו החמה בראשי האילנות, כן נמי חמה בראש הכרמל שהאדם עומד למטה ורואה חמה בראש הכרמל.

ובזה יונח לנו, דהרי לדעת הראב״ן הג׳ רבעי מיל שהם הפני מזרח מאדימין והכסיף תחתון הם תיכף משנתכסה החמה, ולדעת הר״ת הם לאחר שלשה מילין ורביע משנתכסה החמה, ואיך שייך שיפלגו בזה, הלא צריך שיתברר הדבר מבחינת ראיית העין שבאיזה זמן שייך זה. וכעת ניחא, שלדברי רבי חנינא בירושלמי [פ״א ה״א] שאמר אדם עומד בראש הכרמל אין השיעור בפני מזרח מאדימין ובהכסיף, הגם שבירושלמי שם מביא גם כן הברייתא בסתם, תנא כל זמן שפני מזרח מאדימין יום, הכסיף תחתון בין השמשות, היינו משום דהירושלמי מביא שתי הדעות, בתחילה הברייתא של הכסיף ופני מזרח מאדימין, וגם הך דרבי התחיל גלגל חמה לשקוע, שכל זה הוא כפי שיטת הראב״ן וכפי הגמרא דילן, ואח״כ אמר הך דרבי חנינא סוף גלגל חמה לשקוע, וגם הך דרבי חנינא גם כן שאמר התחיל חמה לשקוע אדם עומד בראש הכרמל ויורד לים לטבול שהוא כשיטת הר״ת. והגם שבגמרא שלנו דאיתא יניח חמה בראש הכרמל הוא ג״כ רבי חנינא, ומסתמא הוא גם כן אותו ר׳ חנינא עצמו, אכן נראה שנחלקו בזה, דבגמרא שלנו אמרו דרבי חנינא אמר חמה בראש הכרמל כדרך שיטת הראב״ן. ובירושלמי אמר דרבי חנינא אמר אדם בראש הכרמל על דרך שיטת הר״ת, וזכינו לזה שבירושלמי נזכרו שתי הדיעות הנ״ל.

וגם ירווח לנו דברי הירושלמי שכתב תחילת גלגל חמה לשקוע וסוף גלגל חמה לשקוע, דכפי פשוטו היינו מפרשים שמדבר בראייתנו בגלגל החמה, ותחילת גלגל חמה לשקוע, היינו כשאנו רואים מיד מתחילת הגלגל שמתחיל לשקוע, וסוף גלגל חמה לשקוע היינו כשאנו רואים שנשקע ונתכסה כל הגלגל. אבל אי אפשר לומר כן, שהרי כל הפוסקים שהם בשיטת הראב״ן וכפי דברי הירושלמי תחילת גלגל חמה לשקוע כתבו משנתכסה החמה מתחיל בין השמשות, ועל כרחך צ״ל דסוף גלגל חמה לשקוע הוי אח״כ, ואם כן דברי הירושלמי בסוף גלגל חמה לשקוע סתומים, איזה הוא זה הזמן, ואם שאנו מצרפין דברי הירושלמי אלו להשוותן לדברי הר״ת שכתב שהיא לאחר שלשה מילין ורביע במה שדייק מהך דר׳ יהודא מפרק מי שהיה, אמנם דברי הירושלמי בעצמם הם סתומים. אבל מעתה ניחא, דמדברי הירושלמי אח״ז שאיתא התחיל גלגל חמה לשקוע אדם עומד בראש הכרמל ויורד וטובל בים ועולה הוי בין השמשות אנו יודעים המכוון של סוף גלגל חמה לשקוע.

ומעתה יקשה לנו לר״ת, למה הניח דרך התלמוד שלנו לפסוק הלכה כפי הירושלמי, הלא קיי״ל[104] דכל מקום דהתלמוד שלנו חולק עם הירושלמי הולכין אחר התלמוד שלנו, ואפילו נאמר שדחק ופירש בגמרא שלנו כפי הירושלמי, למה לו ליכנס בדוחקים בגמרא שלנו ולפרש כפי הירושלמי, טפי היה ניחא לפרש כפי הפשוט בגמרא שלנו ולדחוק בדברי הירושלמי לפרש כהתלמוד שלנו. גם יקשה על כל הפוסקים האחרונים שפסקו כהר״ת, הלא רובם ככולם גאוני קדמאי שפסקו כדרך הראב״ן ה״ה רב שרירא ורב האי ורבינו חננאל והבעל העטור והרי״ף והרמב״ם והרא״ש והטור ועוד פוסקים, ואפילו לא היה רוב, הוי ספק פלוגתא דרבוותא, והיה להם להחמיר בספק איסור כרת.

והנראה לי בזה ואין ספק אצלי שראה הר״ת ז״ל שמאחרין בהכנסת שבת אחר שקיעת החמה, ואחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזיקינן, ויצא ללמוד עליהם זכות שנהגו כפי הירושלמי, ואם שדחק לפרש גם בגמרא שלנו כפי הירושלמי, מכל מקום עיקר סמיכה על הירושלמי.

ואיתא במג״א סימן תר״צ (סקכ״ה) [סקכ״ב] שהביא בשם ספר מהרא״ש [מה״ר אייזיק שטיין] בבאורי סמ״ג [עשין פ״ט דף קע״ג ע״ב] הא דאמרינן [ירושלמי בבא מציעא פ״ז ה״א] מנהג עוקר הלכה, היינו אפילו רוב דיעות ס״ל אסור, והתלמוד מסייע להו, והמנהג הוא בנוי על פי הפסיקתא או ספרים החיצונים, אמרינן מנהג עוקר הלכה, דודאי כך קבלו אבותינו איש מפי איש וכו׳. יעו״ש. ובודאי שייך זה אפילו באיסור כרת, שהרי בחלב דאייתרא [חולין מט:], גם כן זה דחלוק מנהג ירושלמי מבבלי, ואם אמרו זה נגד שאר ספרים, מכל שכן נגד הירושלמי, ואחריו הלכו לאורו פוסקים הראשונים, הרמב״ן והסמ״ג והר״ן והאחר מטעם זה דהרי לא אכשר דרא עדיין.

והגם דיצאנו לדון בדבר החדש בדברי הר״ת ז״ל מה שלא נזכר, אמנם ההכרח מביאנו לזה, וגם רגלים לדבר זה במה שנראה לעינינו כי רבים מקילים להדליק נר שבת אחר השקיעה, וחלילה לנו לומר שעל ידי פסק ר״ת ז״ל הקילו בזה.

והנה צריכין אנו להבין ג״כ דברי הרא״מ, הנה במה שהקשינו עליו מהך דובכולן בית הלל מתירין עם השמש, י״ל דלא נחית התם לפרש דין בין השמשות, ולא נקיט עם השמש רק במה דשייך לערב שבת. וגם במה דהקשינו מהך דאמר רבא לשמעיה אתון דלא בקיאיתו בשיעורא דרבנן אדשימשא בריש דיקלי אתלו שרגא, דהקיל להם להדליק בתוך בין השמשות כנ״ל, י״ל דלהרא״מ צ״ל השיעור דרבי נחמיה הוי גם כן עוד קודם השקיעה, ועל כרחך צ״ל דלדידיה הוי מחמה בראש הכרמל עד השקיעה חצי מיל. ואם נאמר נמי שסובר כתוספות דמשיעלה מתחיל בין השמשות, על כרחך לדידהו הוי חמה בראש הכרמל עוד יותר מחצי מיל, וי״ל נמי דהוי יותר מעט משלשת רבעי מיל, היינו החצי מיל דר׳ נחמיה והשיעור טבילה

הערות וציונים

104. עיין יד מלאכי כללי שני התלמודים אות ב׳.

אוצר ההלכה

מעט יותר מרביע מיל, ושפיר אמר להו להדליק כשהחמה בראש האילנות, והגם דלפי זה יתארך זמן חמה בראש אילנות עד השקיעה עוד רביע מיל יותר מלרש"י, זה לא יקשה לומר לדעת הרא"מ כן. וצ"ל ג"כ דלא פסיקא ליה דחמה בראש הכרמל גבוה מראש הדקלים, והיינו דחמה בראש הדקלים יש חילוק אם עומד במרחק גדול מן הדקלים אזי יהיה חמה בראש הדקלים סמוך לשקיעה, ואם במרחק קרוב מן הדקלים אזי יהיה חמה בראש הדקלים רחוק מהשקיעה, מה שאין כן בהשיעור דרבי חנינא יניח חמה בראש הכרמל מיירי בעומד על שפת הים לרגלי ההר והשיעור תמיד מכוון.

אמנם בזה יפלא דעת הרא"מ, האיך יפרנס כל הענין בגמרא פני מזרח מאדימין והכסיף תחתון ועליון, הלא דבר ברור שכל זמן שהשמש זורחת אין שייך כל זה. וגם במה שכתב דמשקיעת החמה הוי לילה גמור, אם כן לפי זה יהא מותר לשיטתו לעשות מלאכה במוצאי שבת תיכף אחר שקיעת החמה, וזה אין הדעת סובלתו שיחמיר כ"כ בכניסת שבת שיוצרך לקבל שבת ג' רבעי מיל קודם השקיעה, ובמוצאי שבת יקיל תיכף אחר השקיעה, ושזה היפוך ממה שנזכר בגמרא דבצאת שלשה כוכבים בינונים, הוי לילה.

והנראה לי לומר בזה בדעת הרא"מ, דהא יליף מדם זבחים שנפסל בהשקיעה [זבחים נו.] כמו שהביא המרדכי, והיינו דמשם למידין דמשקיעת החמה הוי התחלקות יום ולילה, כמאמר הכתוב "את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים" [בראשית א', ט"ז], ורק שידוע היה לחכמים שהגם שנחלק היום מן הלילה מן השקיעה ואילך, אפילו הכי כל זמן שפני מזרח מאדימין עם הכסיף תחתון אחר ההתחלקות הוי ספק ונקרא בין השמשות, וממילא הדעת נוטה שכמו שחלק שאחר ההתחלקות הוי ספק, כמו כן החלק שקודם ההתחלקות הוי גם כן ספק, הגם שאחר ההתחלקות יש סברא מאחר שיש עוד אור מתגבורת אור היום, מה שאין כן בחלק שקודם ההתחלקות שאין שייך לומר שיש בו מכח הלילה, עם כל זה י"ל שיש ללמוד ולהשוות בין השמשות דקודם ההתחלקות, מבין השמשות דאחר ההתחלקות, ומה שאמר דלאחר שקיעת החמה הוי לילה גמור, היינו מצד ההתחלקות הוי לילה גמור, אבל לא מחמת בין השמשות, ובודאי אסור במלאכה במוצאי שבת מצד בין השמשות (והנה להבין יותר, דבשלמא להפוסקים דספק דבין השמשות הוא בין השקיעה ובין צאת הכוכבים, אין שום מקום לומר בין השמשות על קודם השקיעה, מה שאין כן להרא"מ דההתחלקות יום ולילה היא בהשקיעה, אין מקום לומר בין השמשות על אחר השקיעה כמו על קודם השקיעה, דכמו דקודם השקיעה נראה יום גמור כן נמי אחר השקיעה הוי לילה גמור לפי שיטתו, ואפ"ה יש לפנינו בגמרא הספק דבין השמשות, על כן מוכרחין אנו לומר דבין השמשות שייך על קודם השקיעה כמו אלאחר השקיעה). ולא יקשה דלפי מה שאנו אומרים לא הוצרך הרא"מ לומר ולפרש משתשקע החמה היינו קודם השקיעה משנוטה ואנו רואים שרוצה לשקוע, היה יכול לפרש בפשיטות משתשקע החמה השקיעה ממש, והג' רבעי מיל דקודם השקיעה אנו דנין מן הסברא מלאחר השקיעה כנ"ל, אלא דאם כן יקשה היכא רמוז זה בגמרא. ולהיות אנו דנין מסברת נפשינו מה דלא הוזכר בגמרא ומשום זה מפרש הגמרא כן שכוונו לזה באותו הלשון משתשקע שדוקא שייך אקודם השקיעה כאמור במרדכי באריכות. ע"ש. וכמה קודם אנו למידין מהכסיף מאחר השקיעה.

והנה להלכה נמשכו הרב המחבר וכל הפוסקים האחרונים אחר הר"ת והרמב"ן ז"ל כנ"ל. אבל יקשה על הרב המחבר שכתב ומי שאינו בקי בשיעור זה ידליק בעוד השמש בראש האילנות, ומה שייך בזה בקיאות, הלא שקיעת החמה בעת שנתכסה מן הארץ ניכר לכל. ומהלך ג' מילין ורביע גם כן ידוע לכל. ואם שנמשך אחר הגמרא בהך דאמר רבא לשמעיה, זה הענין אין לו שחר לפי דעת הר"ת שפסק כהירושלמי כנ"ל. ועוד יקשה בהיפך לפי דעת הר"ת שהרי אנו רואים אפילו כוכבים קטנים קודם ד' מילין משקיעת החמה (והיינו לפי חשבון זמניות שהוא עיקר, דלשעות שוות הענין יותר נבוך), ואנו סומכין על זה לעשות מלאכה במוצאי שבת באין עולה על לב שום בית מיחוש כסתימת הגמרא שלשה כוכבים לילה.

והנה גם לדעת הראב"ן יקשה גם כן שאין אנו רואים כוכבים אחר ג' רבעי מיל משנתכסה החמה שהיה לנו לראות לפי שיטתו, אך שעל זה יש לנו לומר שאין אנו בקיאים, ואפילו הכי יוצרך לנו להמתין במוצאי שבת עד שיראה ג' כוכבים בכדי שיצא הספק מלבו, שאין להקל במה שאין עינינו רואות.

אכן בדעת הר"ת ז"ל שיוצרך במוצאי שבת לאסור במלאכה עד משך מהלך ד' מילין משקיעת החמה, ואנו מקילין קודם כשרואין ג' כוכבים, והאיך אנו מוצאין ידינו ורגלינו להקל בהכנסת שבת במשך מהלך ג' מילין ורביע, הא הוי כקולו של זה וכקולו של זה.

ועוד יקשה, דנהי דתפסו כל האחרונים להלכה כהר"ת, מ"מ הזהירו שיקדים בהכנסת שבת בעוד השמש על הארץ, כמו שאיתא בגמרא דאמר רבא לשמעיה אתון דלא בקיאיתו בשיעורא דרבנן וכו', וא"כ האיך כתב הרמ"א ואם רוצה להקדים ולקבל עליו שבת מפלג המנחה ואילך הרשות בידו, אבל קודם פלג המנחה לא יוכל להקדים, וכן כתב המג"א (סק"י), כיון דיש אומרים דחשבינן מתחילת השקיעה דיעבד יש להחמיר שלא לעשות מלאכה, והיינו סתם מלאכה, אבל הדלקת נרות שבת אפילו בדיעבד לא, וכן כתב הרב בש"ע שלו ([ש"ע הגר"ז] סימן רס"א [ס"ג]), וכמ"ש המחבר בסימן רס"ג (ס"ד) דאם רוצה להדליק נר שבת בעוד היום גדול ולקבל עליו השבת מיד, רשאי ובלבד שיהיה מפלג המנחה ולמעלה שהיא שעה ורביע קודם הלילה.

ומעם הדבר כי רוב הפוסקים סבירא להו דפלג המנחה חשבינן מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, והוי השיעור שעה ורביע קודם צאת הכוכבים. והלבוש [סימן רל"ג ס"א] סובר

אוצר ההלכה

דחשבינן פלג המנחה מהנץ החמה ועד השקיעה, והוי פלג המנחה לדידיה שיעור שעה ורביע קודם השקיעה.

ונראה דזה תלוי גם כן לפי פירושם בגמרא, דלדעת הראב"ן והגאונים דמשנתכסה החמה הוי בין השמשות, הוי פלג המנחה שעה ורביע קודם השקיעה. ולדעת הר"ת דאחר ד' מילין הוי לילה, הוי פלג המנחה שעה ורביע קודם צאת הכוכבים, וכיון שכל הפוסקים הסכימו כהר"ת, ממילא נמשכו אחריו בזה גם כן דפלג המנחה הוי שעה ורביע קודם הלילה, ופלג המנחה הזה איננו קודם השקיעה רק ג' מינוטין, דמהשקיעה עד הלילה הוי ד' מילין והיינו ע"ב מינוטין, ופלג המנחה הוי שעה ורביע היינו ע"ה מינוטין, ועיין במחצית השקל (סק"י). ואם כן אין זמן להדלקת נר שבת רק באלו השלשה מינוטין (שבסוף) [שקודם] השקיעה, שאם לאחר הדלקת נר שבת מזה הלא הזהירו כל הפוסקים בזה שלא לאחר, אם מצד שגם שהסכימו כהר"ת הזהירו לחוש לדברי הגאוני קדמאי בחשש איסור כרת, ואם מצד חסרון בקיאות, וגם בגמרא הזהירו בזה. ואם להקדים, מזה הלא כתב המחבר ובלבד שיהיה מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה שהוא מצד דעת ר"ת שהסכימו לדבריו להלכה, והענין דחוק מאד לצמצם הדלקת הנרות רק באלו השלשה מינוטין, ורובא דאינשי לא יעלו בידם לצמצם באלו השלשה מינוטין, ואין זה דרכי נועם, ומכל שכן לפי המחמירין כדעת הרא"מ בספר יראים להקדים ג' רבעי מיל קודם השקיעה, דהוי קודם פלג המנחה לדעת ר"ת ז"ל.

והנראה לי בזה, דנהי דכל האחרונים פסקו כהר"ת ז"ל, ושכן העיד החת"ס ז"ל בתשובה (סימן פ'). ע"ש. מכל מקום אין אתנו יודע בירור הענין לפי דעת הר"ת ז"ל באיזה אופן כוונתו, דאם כפשוטו הרי היא נגד ראייתנו שהחוש מכחישו שאנו רואים כוכבים קטנים קודם לזה.

ואולי י"ל כמו שכתב הגר"א ז"ל מווילנא [סקי"א] לתרץ לדברי הגאונים במה שיוצרך לנו לראות הכוכבים אחר שלשת רבעי מיל אחר השקיעה לשיטתם, היינו שהם דברו בבבל או בארץ ישראל, לא כן אנו שאנו יושבין בצפון, כמו כן י"ל לדעת ר"ת בהיפוך כי שם לא יתראו הכוכבים עד אחר שלשה מילין ורביע כי הגר"א לא אמר שידוע לו שהוא כן רק בדרך תירוץ, וא"כ י"ל שלדעת ר"ת ז"ל יתורץ כן כפי שיטתו כי שם יתאחר ראיית הכוכבים.

ועל כרחך צריכין לומר כן לדברי הגר"א, שהרי מה שהכריחו להגר"א לומר כן לדעת הראב"ן, הוא שהמימרא זו שאיתא בגמרא שלנו א"ר יהודה אמר שמואל כוכב אחד יום, שנים ספק, שלשה לילה, וגם תניא נמי הכי, וגם בירושלמי היא מוסכמת בלי חולק, על כרחך צריכין לומר שלא יהיה מתנגד לדברי התנאים והאמוראים לדברי הראב"ן שאמר דמהשקיעה ואילך מתחיל בין השמשות. כמו כן צריכין לומר לר"ת שלא יהיה מתנגד לפי דבריו שבין השמשות מתחיל לאחר שלשה מילין ורביע. וא"כ נמצא לפ"ז שלדברי שניהם עיקר הזמן תלוי בראיית הכוכבים, וכל מחלוקתן הוא במציאות איך היה במקום התנאים והאמוראים לכל אחד לפי שיטתו, וממילא לדידן גם כן אין נפקותא ביניהם לדינא, שהרי לדברי שניהם אין ראיית הכוכבים לדידן כמו שהיה להם, ולדידן יוצרך לקבל השבת כפי ראיית הכוכבים לדידן לדברי שניהם. אבל זה ליתא, שהרי מבואר מדבריהם כל אחד לפי דעתו גם לדי' (אכן דלדעת הגר"א צ"ל דעיקר השיעור הוא בהג' רבעי מיל דאחר השקיעה והך דכוכב אחד וכו' רק כמו לסימנא נקטא להמקום הנראין מיד).

ועל כן אפשר לומר באופן אחר, שהמימרא זו דכוכב אחד יום וכו' אינה משתווית עם דברי התנא משתשקע החמה ופני מזרח מאדימין, רק שהוא כפי הדיעה השנית שאמרו בירושלמי שכתבנו שהוא כדברי הר"ת, הגם שזו המימרא הוא בגמרא שלנו ברב יהודה אמר שמואל שהוא עצמו מפרש דברי התנא דמשתשקע החמה, י"ל דהגם שהוא מפרש לדברי התנא דמשתשקע החמה ופני מזרח מאדימין הוא שנדע פירוש דבריו וגם נפקא מינה למחמירין, אבל רב יהודה אמר שמואל בעצמו דבריו כדרך הר"ת וכדיעה השניה שבירושלמי כנ"ל.

ומאחר שבאנו לזה שוב אין נצרכין לומר שהר"ת ז"ל נכנס להקל מחמת שתפס זה למנהג שנהגו העולם כהירושלמי כנ"ל, רק מחמת שהיא הלכה מוסכמת, גם בגמרא שלנו בזה המימרא כוכב אחד יום כו', וכפי הדעה השניה בירושלמי, ועם כל זה אין לנו בירור הענין בדעת הר"ת ז"ל בזה שאנו רואים הכוכבים קודם ג' מילין ורביע, כי אי אפשר לומר בשום אופן ח"ו להקל אחר ראיית הכוכבים בתוך ג' מילין ורביע.

ועוד י"ל באופן אחר, דלעולם להראב"ן צריך לראות הכוכבים אחר השקיעה, ומה שאין אנו רואים הוא לקוצר בקיאותנו, ומה דלהר"ת אנו חושבין ללילה בראיית הכוכבים אפילו להקל במוצאי שבת וכל שכן להחמיר בערב שבת דבמה שאנו רואים אנו בקיאים, מה שאין כן במה שאין אנו רואים אין אנו בקיאים, וסוף סוף בדברי הר"ת אין אנו מבינים כלל, ובזה י"ל המכוון בש"ע במ"ש ומי שאינו בקי בשיעור זה צריך שידליק נר שבת כשהשמש בראש האילנות, דבזה אין לנו לחשוש שיהיה מוקדם מפלג המנחה ג"כ, מאחר שאנו עושים כאשר הורה לנו רבא אתון דלא בקיאיתו וכו'.

ומעמא רבא נמי איכא בזה שאין לנו להחמיר כחומרת שניהם, כהראב"ן לענין קבלת שבת וכהר"ת לענין פלג המנחה, מאחר דסותרין זה את זה. אבל מה נעשה שהרי הרב [הגר"ז] כתב בש"ע שלו (סעיף ה') שאין למהר להדליק הנר ולהתפלל ערבית של שבת עד שעה ורביע זמניות שקודם צאת הכוכבים, ואפילו בדיעבד אם הדליק אז הנר צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת כמו שיתבאר בסימן רס"ג, וכן אם התפלל אז צריך לחזור ולהתפלל לפי שהעיקר כסברא ראשונה. ואם כן להמהדרים וכמו שהזהירו כל הפוסקים לעשות כהגאונים והראב"ן, יצטרכו לצמצם להדליק נר שבת בהג' מינוט שקודם השקיעה, והוא דחוק מאוד כנ"ל.

אוצר ההלכה

אכן הדרך הנכון בזה כפי מה שהעלינו שאנו רואים הכוכבים קודם הארבעה מילין אחר השקיעה עד שאנו סומכים על זה במוצאי שבת כנ״ל, בודאי דמכל שכן יש לנו לסמוך לענין פלג המנחה להקדים כפי המוחש, ומה שכתב הרב ר׳ שניאור זלמן שעה ורביע קודם צאת הכוכבים הוי פלג המנחה, היינו כפי ראייתנו צאת הכוכבים, ומכל שכן בלשון הש״ע שכתב שעה ורביע קודם הלילה, ובזה ירווח הרבה הפלג המנחה.

ובזה יונח לנו מה שכתב הרב בש״ע שלו (סעיף ה׳) והוא מהמג״א [סק״ט] שהביא דברי (מהרי״ו) [מהרי״ל] [סימן קנ״ב] וז״ל: אבל אם קיבל עליו קודם פלג המנחה אין קבלתו כלום ומותר בעשיית מלאכה, ומכל מקום לכתחילה יש להחמיר שלא לעשות מלאכה אם קיבל שעה ורביע זמניות קודם תחילת השקיעה, לפי שיש אומרים שמתחילת השקיעה ואילך הוא לילה גמור מן התורה, ובין השמשות שהוא כדי הילוך ג׳ ריבעי מיל קודם תחילת השקיעה, ופלג המנחה הוא שעה ורביע זמניות קודם תחילת השקיעה, אבל אין למהר להדליק הנר ולהתפלל ערבית של שבת עד שעה ורביע זמניות שקודם צאת הכוכבים ולא שקודם תחילת השקיעה, ואפילו בדיעבד אם הדליק אז הנר צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת כמו שיתבאר בסימן רס״ג. וכן אם התפלל אז צריך לחזור ולהתפלל אח״כ לפי שהעיקר כסברא ראשונה. ע״כ. והדבר תמוה מאוד, כי מאחר שתפס כל כך שיטת הר״ת עיקר, שמוכרח להדליק בתוך הפלג המנחה של צאת הכוכבים, אף שהוא בתוך בין השמשות לדעת היראים שהוא ספק כרת, כדי לקיים ובלבד שלא יקדים לדעת הר״ת, וא״כ איך שייך לחוש לדברי היראים באם קיבל עליו שבת בתוך פלג המנחה של השקיעה שלא לעשות מלאכה, הלא הוא בעצמו סותר זאת החומרא במה שיוצרך להדליק עוד נר שבת בתוך פלג המנחה של צאת הכוכבים שהוא בספק כרת של זאת החומרא. ולפי מה שהעלינו דצאת הכוכבים היינו כפי מה שאנו רואים צאת הכוכבים שהוא מוקדם, שפיר יכול להדליק בתוך פלג המנחה של צאת הכוכבים קודם הג׳ ריבעי מיל של קודם השקיעה, ושפיר יש מקום להחמיר שלא לעשות מלאכה אם קיבל שבת בתוך הפלג המנחה של השקיעה, כיון שבהדלקת הנרות שבתוך הפלג המנחה דצאת הכוכבים אינו נכנס בספק דבין השמשות דהיראים כנ״ל, ואם אמנם שגם בזה בענין ראייתנו צאת הכוכבים גם כן אין אנו בקיאים, דאין כל הראיות שוים, דיש ראייה חזקה מחבירו, וא״כ אין בכח שום אדם לומר שראייתו הוא כפי האמת, וגם בזה שאיתא בגמרא לא כוכבים גדולים הנראים ביום, ולא כוכבים קטנים דאינן נראים אלא בלילה, ג״כ אין אנו בקיאים וכמ״ש הר״ן פרק במה מדליקין, עם כל זה לענין פלג המנחה דהר״ת שיהיה קודם בין השמשות דהיראים בודאי אנו בקיאים כאשר הוכחנו מדברי הרב והמג״א ומהרי״ו (ומהנראה דאף לדעת הר״ת ז״ל צריך להוסיף ג׳ רביעי שעה קודם ראייתנו צאת הכוכבים, שהרי כתב החת״ס (בסימן פ׳) שנראה לו עיקר כהחק יעקב בסימן תנ״ט [סק״י] דשיעור מיל הוא כ״ד מינוט, ואם כן הוי ג׳ ריבעי מיל י״ח מינוט, וזה החשבון בעת שיום ולילה שוים, ובימים הגדולים יעלה שליש ויהיה כ״ו מינוט, ולתוספת שבת וגם לזה לחשוש על חלישת ראייתנו צאת הכוכבים יוצרך להוסיף קרוב לג׳ רביעי שעה, ובזמן שהיום והלילה שוין לערך חצי שעה, ובימים הקצרים עולה הג׳ רביעי מיל י״ב מינוט ויצטרך להוסיף קרוב לחצי שעה).

אכן בדברי הר״ת ז״ל שכתב שארבעה מיל הוא מן השקיעה עד צאת הכוכבים, יקשה כנ״ל מראייתנו מקודם. ומה גם דעתה יונח לנו יותר לומר דהירושלמי סובר בסוף גלגל חמה לשקוע כסתימות הגמרא שלנו דכוכב אחד וכו׳ בראייתנו צאת הכוכבים.

ואפשר לומר שהר״ת ז״ל בעצמו הניח הדבר בצ״ע, ולא בא אלא להודיע לנו שהמדייק בשתי המימרות דר׳ יהודה בפסחים ובשבת דסותרים זה את זה, דיש ד׳ מילין מהשקיעה עד צאת הכוכבים. אבל עדיין צריך לפנים לידע כל המכוון בדברי ר׳ יהודה שלא יהיה הדבר נגד המוחש במה שנראה לעין הכוכבים קודם משך ד׳ מילין, ובדברי התנא אין חידוש במה שלא פירש לנו, ואין לנו מדברי ר״ת ז״ל יותר רק שנודע לנו בדרך כלל כי יתארך זמן הדלקת נר שבת יותר, ועל ידי זה יצדק לרבים שאין להחזיק המאחרין ברשיעי, ולפ״ז לא היה להמחבר לכתוב ומי שאינו בקי וכו׳, דמשמע דיש בקי גם כן, אך י״ל דנמשך אחר לשון הגמרא.

ולהלכה הגם שיש לומר לפי הנ״ל שמה שפסקו הרמב״ן והאחרונים כהר״ת ז״ל היא הלכה מרווחת בגמרא שלנו, וגם בירושלמי בהך דכוכב אחד יום, שני כוכבים ספק, שלשה כוכבים לילה. ואם לא נבין דברי הר״ת בשיעור שלשה מילין ורביע, על כל פנים יש להקל בשיעור ראיית הכוכבים וכמו שמפורש בגמרא דילן ובירושלמי הוא הלכה פסוקה. אבל פוק חזי מ״ש הרב בש״ע שלו שפסק ג״כ כהר״ת ז״ל, ונדפס מכתב מהרב ז״ל שם שהזהיר להדליק נר שבת כשהשמש בראש האילנות שאין אתנו שום בקיאות בזה. ונמצא שדברי ר״ת ז״ל הם להלכה ולא למעשה כי אין לנו בקיאות בזה.

ואעפ״כ דברי הראב״ן והגאונים בודאי ג״כ הם להלכה ולמעשה ולא נדחו דברי הראב״ן לשום אחד מהאחרונים שפסקו כהר״ת ז״ל מלהורות וללמד לעשות כדברי הגאונים, ולא מלבד שאין אנו בקיאים בפסק הר״ת ז״ל רק לחוש לדברי הגאונים ז״ל באיסור חמור של שבת (וכן לענין מילה כשנולד בין השמשות בערב שבת, ביו״ד סימן רס״ו סקי״א הביא הש״ך תשובות מהר״מ אלשקאר [סימן צ״ו] אם למולו ביום ראשון כדעת הרי״ף והרמב״ם והרא״ש ז״ל, דלדידהו בין השמשות הוי תיכף אחר שקיעת החמה מעל הארץ, או אם נימול בערב שבת כדעת ר״ת ז״ל שכתב דשתי שקיעות נינהו וכו׳. ומסיק שם כללא דמילתא דהאי ינוקא אין מלין אותו עד יום ראשון. ע״כ. ומשמע דמכל שכן דבנולד במוצ״ש אפילו תיכף אחר השקיעה דאינו נימול עד יום ראשון ולא בשבת. אבל המג״א בסימן של״א [סק״ב] העלה לענין מילה כהר״ת ז״ל, דגם במוצ״ש דאם נולד קודם ג׳ ריבעי מיל לצאת הכוכבים למולו בשבת. ע״ש. אבל

אוצר ההלכה

לענין זמן תפלת המנחה הדבר פשוט כהר״ת ז״ל אפילו להמחמירין כהראב״ן לענין שבת, די״ל בזה כמו דאיתא בגמרא [חולין מט:] אינהו מיכל אכלי ואנן מסתם לא סתים, וכמו שאיתא בפוסקים לענין פסח אינהו מיכל אכלי ואנן לא משהינן ליה). שהרי הרב במכתב הנ״ל אחר שכתב הטעם דלא קים לן בשיעורא דרבנן, סיים שם וכתב, מי בכם ירא ד׳ שומע בקול עבדיו ידידיו חכמינו ז״ל, יהיה נזהר בנפשו ולהזהיר לבני ביתו זו אשתו בדברים האלה, ואם יהיה איזה אונס ח״ו שלא תוכל למהר ולהדליק עד שקיעת החמה, אזי תצוה לנכרי להדליק נרות של שבת והיא תברך עליהם הברכה[105] וה׳ יסלח לה ותבוא עליה ברכת טוב ותקבל שכר על הפרישה מה׳ הטוב. ע״ש.

מזה נראה שתוכן כוונתו גם כן היה שיש לחוש לדברי הגאונים שמיד אחר השקיעה הוא בין השמשות, שאם מלבד מחמת שאין אנו בקיאים בפסק הר״ת ז״ל לא היה מחליט שמיד אחר השקיעה לצוות לנכרי להדליק נר של שבת, כי סמוך אחר השקיעה אינו נכנס בספק לדברי הר״ת ז״ל, והיה נותן גבול במה שאין לספק בבין השמשות, אלא ודאי גם כי לא רצה לזוז מהש״ע מלפסוק כהר״ת ז״ל, אבל תוכן כוונתו ג״כ שהירא לנפשו יחוש לדברי הגאונים ז״ל ואלו ואלו דברי אלוקים חיים, דהיינו שכל אחד יחוש לנפשו ולהורות כהגאונים ז״ל, וגם שלא לאחזוקי אינשי ברשיעי להמאחרין כל עוד שיש לדונו שעושה כדעת הר״ת ז״ל בלי חשש שפוגע בספק איסור כרת לדעת הר״ת ז״ל ושלא יהיה כנגד המוחש בראיית העין כנ״ל.

ויש למצוא רמז לאלו השתי דיעות בפסוק ״והמשכילים יזהירו״ וכו׳ [דניאל י״ב, ג׳], והמשכילים ידבר הכתוב לנגד דעת הראב״ן והגאונים וגם הרא״מ, שהם יזהירו את העולם כזוהר הרקיע, פירוש שידליקו נר שבת בעוד זמן זהר הרקיע יש, היינו קודם שקיעת החמה שהיא זהר הרקיע, ומצדיקי הרבים ידבר הכתוב לנגד דעת הר״ת והרמב״ן ז״ל, שהם פסקו להצדיק רבים המאחרין עד אחר השקיעה ככוכבים, פירוש במה שאמרו שבראיית הכוכבים הוי לילה ושיעור ג׳ רבעי מיל קודם הוי בין השמשות, לעולם ועד פירוש שקאי על הב׳ דיעות שהם לעולם ועד, כמאמר התנא [אבות פ״ה מ״ז] כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים.

והנה בענין הספק דבין השמשות, מהנראה שהוא ספק מעולם לכל העולם, גם לחכמים יודעי העתים, כדרשת חכמינו ז״ל בפסוק ״ויכל אלקים ביום השביעי״, ר׳ שמעון אומר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקודש, הקב״ה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה. וא״כ יקשה במה דאיתא בגמרא יומא (דף פ״א ע״ב) דנלמד שצריך להוסיף מחול על הקודש מהכתוב ״ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש״ [ויקרא כ״ג, ל״ב], יכול יתחיל ויתענה בתשעה, תלמוד לומר בערב, אי בערב יכול משתחשך, תלמוד לומר בתשעה, הא כיצד, מתחיל ומתענה מבעוד יום, מכאן שמוסיפין מחול על הקודש, ואין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין, תלמוד לומר מערב עד ערב וכו׳, ולמה יוצרך קרא לתוספות דבכניסתו ודביציאתו, הא חד אנו מוסיפין ממילא מחמת שאין אנו בקיאין בבין השמשות, בשלמא על שניהם לא יקשה דחד הוי מקודש ואין כאן הוספה, אבל על זה הבין השמשות שאינו מקודש אנו מוסיפין מפני שאין אנו בקיאין בספק בין השמשות, וכל שכן אם אנו אומרין דבין השמשות הוי מן היום ומן הלילה, לא יוצרך על שניהם לא על הכנסתו ולא על יציאתו, וגם אפילו נאמר דכל בין השמשות הוי או קודש או חול לא יוצרך לתוספת דבין השמשות שהוא קודש, דבשר ודם שאינו יודע ליכנס כחוט השערה לא יוכל ליכנס גם כן לבין השמשות שהוא קודש כחוט השערה, וממילא הוי גם לזה הבין השמשות תוספות, כי התוספת אין לו שיעור ואפילו כל שהוא הוי תוספת. אך י״ל דבזה התוספת לא יוכל להוסיף רק במה שהוא לו בספק קודש, אבל במה שהוא לו בודאי חול אם יוסיף יעבור על בל תוסיף כמו שאר בל תוסיף, אבל בזה שצותה התורה להוסיף ליכא בל תוסיף אף בודאי חול, ואדרבה מקיים מצות עשה בזה השביתה, וצריך להוסיף במה שהוא ודאי חול דבזה מינכר תוספת השביתה.

בענין זה יש להבין המימרא בגמרא שבת (דף קי״ח ע״ב), א״ר יוחנן משום ר״ש בן יוחי, אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות מיד נגאלין, שנאמר ״כה אמר ה׳ לסריסים אשר ישמרו את שבתותי״ וכו׳ [ישעיה נ״ו, ד׳]. והוא תמוה כי מהדיוק של הכתוב שבתותי לשון רבים, היה יכול לדייק ולומר אלמלי משמרין ישראל את השבתות, היינו גם כן לשון רבים, והיינו שיתמידו ישראל בשמירת השבת מיד נגאלין, ומה זה שתי שבתות, דמשמע דשבת אחת לא יעצרו כח לגאולה ומיד בשתי שבתות יעצרו כח להיות נגאלין, והוא תמוה.

אמנם נאמר דהשתי שבתות דכאן היינו השבת העיקרית שהוא מקודש ובא מן השמים, והשבת השניה, היינו השבת הנתוספת שישראל מוסיפין על השבת העיקרית מחול על הקודש, אם מצד שנצטווינו להוסיף מחול על הקודש, אם מצד שנצטרך להוסיף מטעם שאין בידינו לכוין הזמן, ושייך על זה לומר שתי שבתות, כי השבת העיקרית הוא אשר קדשהו ה׳, והתוספת הוא השבת אשר קדשוהו ישראל להיות נטפל לשבת אשר קדשהו ה׳. וגם דבגמרא נלמד מתיבת שבתכם שצריך להוסיף מחול על הקודש, והיינו שפירוש שבתכם הוא שבת שלכם, דהיינו שישראל מקדשין אותו לטופלו לשבת שקידשו ה׳, וממילא נכון לפנינו הטעם שבזכות שמירת השתי שבתות מיד נגאלין, דאיתא בכמה מקומות דיום השבת הוא נגד אלף השביעי שהוא יום שכולו שבת, ולפ״ז י״ל שהתוספת שבת מכוון לנגד ימות המשיח והגאולה שיגאלנו במהרה בימינו ודומה להגאולה וימות המשיח שהתוספת בידינו וברשותינו להוסיף אם מעט ואם

הערות וציונים

105. עיין בחזון עובדיה שבת ח״א (עמ׳ קפ״ח) שהביא הרבה פוסקים שחולקים, ולדעתם אין לאשה לברך על הדלקת נכרי ושכן עיקר.

סימן רסא סעיף ב

אוצר ההלכה

הרבה, וימות המשיח והגאולה גם כן בידינו להוסיף על ידי תשובה ומעשים טובים לקרב הגאולה, ושפיר ניחא אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות הנ״ל מיד נגאלין, מדה כנגד מדה, שעל ידי שאנו מקיימין התוספת שבת כראוי שהוא כנגד ימות המשיח והגאולה, יהיו ממהרין גם כן הגאולה כן יהי רצון במהרה בימינו.

עוד נאמר במה שהוציא הכתוב התוספת שבת שצריכין להוסיף בתיבת שבתכם, דהיינו שבת שלכם כנ״ל, דהנה במעשי בראשית כתיב ״ויכל אלקים ביום השביעי״ [בראשית ב׳, ב׳], אמר רבי שמעון בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקודש, הקב״ה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה, ונראה כאילו כלה בו ביום, מכאן נשמע שאצל ה׳ יתברך לא היה תוספת מחול על הקודש כיון שנכנס בו כחוט השערה, ולישראל צותה התורה להוסיף מחול על הקודש. ושפיר ניחא שהוציאו חכמינו ז״ל התוספת מחול על הקודש מתיבת שבתכם שהוא שבת שלכם לבד, מה שאין כן בעיקר השבת ששבת בו הקב״ה ג״כ ולא נקרא שבתכם לבד. ואמנם יש לתת טעם לשבח למה צוה הש״י לישראל לשבות תוספת שבת מה שלא שבת הקב״ה בעצמו הוא כך, דידוע מ״ש חכמז״ל [אבות פ״ה מ״ו] דהמזיקין נבראו בערב שבת בין השמשות, ולא הספיק לברוא גופם עד שקידש היום ונשארו בלא גוף, וזה נראה כאלו ח״ו לא נעשה רצונו בזה, דמתוך שנתקדש היום לא נבראו גופם, ומה שייך זה אצל הקב״ה, הלא יודע מראש מה שיהיה בסוף.

אכן י״ל דהמכוון בזה הוא כך, כי ה׳ יתברך הראה בזה מעלת וגודל כח השבת, שמצד הבריאה היה להיות להם ג״כ גוף כשאר הנבראים, והגין על זה קדושת שבת שלא יהיה להם גוף, דהוי מטשטשי עלמא אילו היה להם גוף גם כן. ובאמת רצון הש״י היה שגם בנזק שיוכל לבוא מהם בלא גוף ינצלו ישראל עַם קרובו שומרי השבת, על זה צותה לנו התורה לשבות תוספת שבת שיהיה נוסף לשבת, ובזכות שבת ינצלו מהם, כיון שמצדם לא היו ראוים כלל להבראות, כיון שאצלם חל קדושת שבת ושוב אין להם שום כח עליהם. ומה גם שידוע שכל דבר יש לו כח חזק כשבא עת הבראו שמתעורר עליו כחו שניתן לו בעת הבראו, ובזה שצותה התורה לנו לשבות תוספת שבת נכחש כוחם לגמרי מעליהם ואפילו בעת הבראם, כיון שמצדם לא היו ראוים להבראות. (דברי משה – בידרמאן)

קלד) שם רצה לעשותו כולו תוספת עושה וכו׳. יש לחקור בקיבל עליו שבת הרבה קודם חשיכה ועתה חוזר בו מחמת שצריך לעשות איזה מלאכה נחוצה וכדומה, אם יכול לשאול עליו כמו ששואלין על הנדר גרמא ליה. ועיין בט״ז לקמן סימן (ר״ס) [ת״ר סק״ב] דמבואר להדיא דיכול לחזור, ועיין מג״א לקמן (סימן רס״ג סקל״א) דמבואר דאי אפשר לחזור, ועיין שם בט״ז (סק״ג), ויש לי בזה אריכות דברים. (פתחי תשובה)

קלה) שם רצה לעשותו כולו תוספת עושה וכו׳. עיין בפתחי תשובה[106] שחקר בקיבל עליו שבת זמן רב קודם חשיכה ועתה חוזר בו מחמת שצריך לעשות איזה מלאכה נחוצה וכדומה, אם יכול לשאול עליו כמו ששואלין על הנדר. ועיין בט״ז סימן (ר״ס) [ת״ר סק״ב] דמבואר להדיא דיכול לחזור, ועיין מג״א לקמן (סימן רס״ג סקל״א) דמבואר דאי אפשר לחזור, וע״ש בט״ז (סק״ג). ועיין מה שציינתי בסימן רס״ג (סעיף יו״ד [סקי״ב]) בשם שו״ת לב חיים [ח״ג סימן נ״ז]. יעו״ש. (ארחות חיים – ספינקא – סק״ה)

קלו) שם רצה לעשותו כולו תוספת עושה וכו׳. מי שקיבל שבת מבעוד יום, ונזכר שהוא צריך לעשות מלאכה נחוצה קודם השקיעה, מותר לו לעשות התרה על קבלת השבת, כמי שעשה התרה על נדר או שבועה, ואז יעשה מלאכתו. (חזון עובדיה שבת ח״א – בין השמשות וקבלת שבת ס״ז)

קלז) שם רצה לעשות ממנו מקצת עושה וכו׳. יש לתמוה, דבכאן פסק שיכול לעשות חול, ואילו בש״ע יו״ד (סימן רס״ו ס״ט) [ב]דין מילה פסק בין השמשות הוא מתחילת שקיעה עד הלילה, ולמה לא הביא הכא אותה סברא מאחר דשבת חמיר שיש בו מיתת בית דין, שיעשו לחומרא כסברת רבה ורב יוסף [שבת לד:] כמו שכתב התם, ומאי דעתיה דש״ע להקל בשבת ממילה[107]. (דברי משה – בן אדרת – סימן קט״ז)

קלח) שם רצה לעשות ממנו מקצת עושה וכו׳. ויש לתמוה, שהרי לקמן בש״ע יו״ד (סימן רס״ו ס״ט) כתב וז״ל: בשיעור בין השמשות איפליגו תנאי וכו׳, הלכך אי איתילד ינוקא משתשקע החמה ספק הוא עד תשלום בין השמשות. הרי דהרב ב״י הלך לחומרא, ומדוע לא עשה כן לענין מלאכה של שבת שהוא כרת ומיתת בית דין, דהיה לו לומר כיון שתשקע החמה אסור במלאכה, כמו שעשה גבי מילה דהוי עשה. (דברי משה – בן אדרת – השמטות אות ט׳)

קלט) שם ושיעור זמן בין השמשות. עיין מאי דכתיבנא אנכי הדיוט בספרי הקטן אדרת אליהו בהגהותי על הסמ״ג והרא״ם ז״ל בהלכות יום הכפורים בדרך ארוכה. (כסא אליהו – סק״ב)

קמ) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. כתב ב״י (דף קע״א ע״ב בשיטה ג׳), והגאון מהר״י אבוהב כתב כו׳. נ״ב: וכ״כ ב״ח [אות ב׳]. וכתב עוד שדעת ראב״ן [סימן ב׳] והרא״ם ז״ל בספר יראים [סוף סימן רע״ד], דשעה ומחצה קודם יציאת הכוכבים הוי

הערות וציונים

106. נדפס באות הקודמת. **107.** עיין שו״ת יביע אומר ח״ב (סימן כ״א אות י״ד) שכתב ליישב קושיא זו.

אוצר ההלכה

לילה מדאורייתא, וקודם זה לערך שליש שעה הו״ל בין השמשות בעוד היום גדול. ונהגו העם להקל על פי פירוש ר״ת (והגאונים) [והגדולים]. והמחמיר לעצמו כדעת הרא״ם תע״ב, וצריך לקבל שבת בסוף שעה כ״ב, וכן ראיתי בימי חרפי נזהרו לקבל שבת מסוף שעה כ״ב, ואין ספק שנהגו כך על פי הוראת הרא״ם, ועתה בעוונותינו הרבים נתמעטו אנשי מעשה בפרט בירידים בלובלין וביערסלב ובשאר ירידים כולם מחללים שבת, ומחוייבים לבטל החילול ה׳ ולהעמיד שוטרים ולהעניש הסרבנים. ב״ח. ועיין בלחם חמודות פרק תפלת השחר ([דברי חמודות ברכות פ״ד סימן ו׳] אות כ״ה) ושם במעדני מלך[108].

(שיירי כנסת הגדולה – הגב״י סק״א)

קמא) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. בענין שעור בין השמשות כתב בספר שיירי כנסת הגדולה [הגב״י סק״א][109], שדעת ראב״ן [סימן ב׳] והר״א ממיץ בספר יראים [סוף סימן רע״ד] דשעה ומחצה קודם יציאת הכוכבים הוי לילה מדאורייתא, וקודם זה לערך שליש שעה הוה ליה בין השמשות בעוד היום גדול, ונהגו העם להקל כר״ת, והמחמיר לעצמו כדעת הרא״ם תבוא עליו ברכה, וצריך לקבל שבת בסוף שעה כ״ב, וכן ראיתי בימי חרפי נזהרו לקבל שבת מסוף שעה כ״ב, ואין ספק שנהגו כך עפ״י הוראת הרא״ם ז״ל, ועתה בעוונותינו כו׳.

והנה מ״ש בשם הרא״ם הביאו גם כן הרב בעל מנחת כהן בחלק מבא השמש (מאמר א׳ פ״ה) בשם ספר יראים (סימן ק״ב) [סוף סימן רע״ד], ועיקר הענין ובנין סברות אלו הלא הוא על ענין קושיא שהקשו התוספות ז״ל בשבת [לה. ד״ה תרי] ובפסחים [צד. ד״ה רבי יהודה], דבשבת אמרינן (בדף ל״ד ע״ב) דבין השמשות הוא משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימין, ומסיק רבא דהיינו תלת רביעי מיל, אם כן משקיעת חמה עד הלילה הוי ג׳ רביעי מיל. ובפסחים (דף צ״ד ע״א) אמר שמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ארבעת מילין. ועל זה תירץ ר״ת ז״ל דשתי שקיעות הן, האחת שמתחלת החמה ליכנס בעוביו של רקיע ומהלכת כל עוביו עד שעוברת לצד עליון ועומדת על כיפת הרקיע, ולזה צריך שיעור ארבעת מילין, אלא (שמשמשקעת) [שמששוקעת] החמה ונכנסת בעובי הרקיע עד שהולכת נגד חלונה למעלה יש שלשה מילין ורביע, ומשם עד שיוצאת ועומדת על הכיפה ג׳ רביעי מיל וזו נקרא שקיעה שנית. והנה בשבת איירי בשקיעה שנית זו, ובפסחים קאמר דמשקיעה ראשונה עד הלילה הוו ארבעה מילין, אבל מתחילת שקיעה עד זמן בין השמשות יש שלשה מילין ורביע, וזמן בין השמשות הוי ג׳ רביעי מיל הנשארים עוד עד הלילה. נמצא דלר״ת לשון משתשקע החמה קאי לסוף שקיעה, ולשון משקיעת החמה הוי יותר מוקדם, דהיינו מתחלת שקיעה ראשונה. אבל הרא״ם ז״ל לתרץ הגמרא דשבת עם פסחים אמר דלשון משתשקע דקאמר בשבת הוי יותר מוקדם מלשון משקיעת דקאמר בפסחים, וסבירא ליה דמה שאמרו בפסחים משקיעת החמה עד צאת הכוכבים, היינו כפשטיה משקיעת החמה ממש, דהיינו משנכנסה החמה בתוך עובי הרקיע שנכסית מעינינו, ומאותה שעה עד צאת הכוכבים הוי ד׳ מילין, ומה שאמרו (בפסחים) [בשבת] משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימין, לאו שקיעה ממש הוא שנכסית מעינינו, אלא שמתחלת לשקוע, שנוטה מעט ומכירין הכל שרוצה לשקוע וליכנס בעוביו של רקיע אבל עדיין נראית על הארץ, ומאותה שעה שרוצה לשקוע עד ששוקעת ונכסית מעינינו יש תלת רביעי מיל וזהו בין השמשות, אבל כשכבר נשקעה ממש ונכסית הוא ודאי לילה. נמצא דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים שיש בו ארבעה מילין הוי לילה כל הארבעה מילין, וקודם זה בהיות עדיין השמש על הארץ שהוא בין השמשות הוי ג׳ רביעי מיל.

והנה יפה פירש הרב מנחת כהן שם דכוונת הרא״ם ז״ל במה שכתב שנוטה מעט ומכירין שרוצה לשקוע, היינו שמתחלת עגולת החמה ליכנס ברקיע ונשאר קצתה חוץ לעובי הרקיע ונראית לנו, ועד שגומרת ליכנס כל גופה ועגולת בתוך הרקיע הוי בין השמשות. יע״ש. והשתא לפי זה אין החשבון הנ״ל מכוון, שכתב בשעה ומחצה קודם יציאת הכוכבים הוי לילה מדאורייתא, ושליש שעה קודם זה הוי בין השמשות, וצריך לקבל שבת בסוף שעה כ״ב לדעת הרא״ם ז״ל, ואינו כן, שהרי לדעת הרא״ם אינו לילה ודאי אלא משתשקע החמה ואינו נראית כלל, שיש מאותו זמן עד צאת הכוכבים ארבעה מילין, וארבעה מילין תופסין שעה וחומש, לפי חשבון המפורש בפסחים שם שמהלך אדם בינוני עשרה פרסאות שהם ארבעים מילין, וכשנחלק י״ב שעות של יום לארבעים מילין, יגיע לארבעה מילין שעה וחומש, ואיך כתב דשעה ומחצה הוי לילה מדאורייתא. גם מה שכתב דשליש שעה הוי בין השמשות, אינו כן, שהרי שיעור זמן בין השמשות הוא ג׳ רביעי מיל, ושלש רביעי מיל הם פחות מרביע שעה, שהרי כשנחלק הארבעים מילין לרבעיות יהיו ק״ס רבעיות, ונחלק השעה למ׳ חלקים, יהיו הי״ב שעות ת״ף חלקים, נמצא בת״ף חלקים של ארבעים בשעה מתהלך ק״ס רביעי מיל, נופל לכל רביע מיל שלשה חלקים מארבעים בשעה, כי שלשה פעמים ק״ס הם ת״ף, אם כן ג׳ רביעי מיל הם תשעה חלקים מארבעים בשעה, דהיינו רביעית שעה פחות אחד מארבעים. וכן כתב במבא השמש (מאמר ב׳ פ״ב וג׳). ולפי זה צריך לקבל שבת שעור שעה אחת וחומש שעה ורביע שעה פחות אחת מארבעים בשעה קודם יציאת הכוכבים, דהיינו שעה ומחצה פחות אחד מעשרים ואחד מארבעים, שהוא שעה ומחצה פחות שלשה חלקים מארבעים בשעה, והוא שעה אחת ותנ״ט חלקים לחשבון תתר״ף חלקים השעה.

נחזור לסברת ר״ת ז״ל, כתב הרב מנחת כהן שם (במאמר ב׳ פ״ג) שזה שאומר בגמרא דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים

הערות וציונים

108. לא מצאנו שם במעדני יום טוב שכתב בזה. **109.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

יש ארבעת מילין שהוא שעה וחומש, הוא דוקא ביום בינוני כשהיום והלילה שוים כל אחד מי״ב שעות, אבל בקיץ ובחורף משתנים אלו השיעורין לפי אורך הימים או קיצורם, והשעה וחומש הוא מן השעות הזמניות, וגם הוא דוקא בארץ ישראל ובמדינות שהם באותו הרוחב מן המזרח למערב, אבל במדינות שהם יותר רחוקות מן הקו השוה או קרובות אליו, ישתנו אלו השיעורים לפחות ויתר משעה וחומש, וזה מוכח מן הנסיון, שהרי אנו רואים בחוש שבקיץ שהימים ארוכים יש יותר זמן משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ממה שיש בזמן החורף שהימים קצרים, שבעגלא ובזמן קריב אחר ששקעה החמה מחשיך היום ונראים הכוכבים. וכן נראה לחוש שיש חילוף בזה בין המדינות לפי קרבתם אל הקו השוה או רחוקם, שבמדינות שהם קרובות לקו השוה יש משקיעת החמה עד צאת הכוכבים פחות ממה שיש במדינות שהם רחוקות מן הקו השוה והקרובות אל קוטבי הדרום והצפון, וכמו שמגידים הבאים מארץ ברזיל שהיא קרובה לקו השוה בכמו שמונה מעלות, שמיד אחר שקוע החמה בכמו חצי שעה או פחות ממשיך היום ונראים הכוכבים, וזהו פחות הרבה משיעור ד׳ מילין, וגם הוכיח זה הענין מחילוף מהלך השמש ברקיע ואופן שקיעתו תחת הארץ בקיץ ובחורף, יע״ש באורך, כי עוד הביא ראיות והסביר כן להלכה כפי עיקר הדין.

ולפי זה שיעור שלשה מילין ורביע שהוא יום גמור אחר השקיעה, שהוא שעה אחת פחות חלק אחד מארבעים, ראוי שישתנה לפי גודל הימים או קטנותם, שביום ארוך שיש משקיעת החמה עד צאת הכוכבים יותר מארבעה מילין, יהיה גם כן יום גמור אחר השקיעה יותר משיעור שלשה מילין ורביע, וכן זמן בין השמשות יהיה יותר מג׳ רביעי מיל. וכן ביום קצר שיש מן השקיעה עד צאת הכוכבים פחות מארבעה מילין, לא יהיה יום גמור אחר השקיעה שלשה מילין ורביע, אלא פחות מזה, וכן זמן בין השמשות הוא פחות מג׳ רביעי מיל. וכלל החשבון ועיקרו כך הוא, כי לעולם שיעור הזמן של שקיעת החמה עד צאת הכוכבים הוא אחד מעשרה ביום, לפי מה שהוא היום ארוך או קצר, ואח״כ צריך לחלק אותו הזמן שיש משקיעת החמה עד צאת הכוכבים לששה עשר חלקים, השלשה עשר חלקים ראשונים הוא יום גמור, ושלשה חלקים אחרונים הוא בין השמשות, וזה החשבון יוצא מן החשבון של רבי יאודה, שמן הארבעה מילין שיש משקיעת החמה עד צאת הכוכבים, נתן שלשה ורביע ליום גמור וג׳ רביעי מיל לבין השמשות, באופן שהזמן שהוא יום גמור עדיין הוא שלשה עשר רביעי מיל וזמן בין השמשות הוא שלשה רביעים, אם כן זהו החשבון בדקדוק לכל זמן ולכל מקום, כך העלה שם להלכה.

אבל לענין מעשה כתב, לבי מגמגם בדבר לסמוך על החשבון הנזכר לעיל, כי איך נקל לחשוב ליום גמור אחר השקיעה יותר משיעור שלשה מילין ורביע שאמרו הפוסקים, ואיך נעשה שיעור בין השמשות בשום זמן פחות מג׳ רביעי [מיל], ומי יורה הלכה למעשה מהכרע הדעת לפחות מזמן בין השמשות הכתוב בגמרא ולהוסיף על שיעור היום הגמור שאחר השקיעה יותר ממה שאמרו הפוסקים. ופסיק בסוף כי מה שראוי לסמוך עליו למעשה הן לתינוק הנולד הן לכל דבר, הוא כי להחמיר אנו הולכים אחר הזמן והמקום ולא להקל, כי ביום ארוך לא נוסיף על שיעור שלשה מילין ורביע הנ״ל, אלא יהיה שיעור הזמן אשר אנו חושבים אותו ליום גמור שיעור שלשה מילין ורביע דוקא, וכל הזמן הנשאר מאז עד צאת הכוכבים יחשב לבין השמשות, נמצא אנו מטילין התוספת שיש ביום הארוך על זמן בין השמשות. וביום קצר נעשה בהיפך, כי מן הזמן שיש משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים באותו היום נפריש ונייחד שיעור ג׳ רביעי מיל לבין השמשות, ואת היותר בו באותו הזמן נניח לחושבו ליום גמור, באופן שהפחת שיש ביום אנו מטילין אותו על חלק החשוב ליום אבל אבין השמשות לא נגרע, וכשהוא יום ארוך שאנו נכנסים בספק דשמא בין השמשות שלו ארוך גם כן, הרי אנו לוקחין היתרון המגיע לאותו זמן שיש משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ומטילין אותו על בין השמשות, ובזה אנו יוצאים מידי כל ספק כו׳, וכן במדינות הקרובות והרחוקות נחשוב על זה האופן. נמצא ששיעור זמן בין השמשות לעולם אינו פחות מג׳ רביעי מיל אלא אדרבא לפעמים הוא יותר, ושיעור הזמן שבין השקיעה לבין השמשות לעולם אינו יותר משלשה מילין ורביע אלא אדרבא לפעמים הוא פחות כפי האופן הנ״ל. (שו״ת בית דוד – סימן ק״ד)

קמב) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. עיין בספר בית דוד (סימן ק״ד[110] וסימן רי״ט)[111]. (בתי כנסיות)

קמג) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. כתב ב״י (דף קע״א ע״ב שיטה ג׳), והגאון מהר״י אבוהב וכו׳. נ״ב: עיין בבית חדש ז״ל בחידושיו על הטור [אות ב׳], ובתשובותיו (סימן קנ״ד). (יד אהרן – הגב״י)

קמד) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. כתב ב״י (שיטה מ׳), דלדידיה הוי שיעור בין השמשות תלתא רבעי מילי כו׳. נ״ב: עיין בספר בית דוד חאו״ח סימן (ק״ל) [ק״ד][112]. (יד אהרן מהדורא בתרא – הגב״י סק״ג)

קמה) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. כתב ב״י (שיטה מ״ו), תירץ ר״ת דשתי שקיעות הן כו׳. נ״ב: עיין מה שהאריך בענין זה הרב בעל מנחת כהן ז״ל קונטרס מיוחד

הערות וציונים

110. נדפס באות הקודמת. **111.** ועיין ג״כ בסימן קכ״ו, ובשו״ת יביע אומר ח״ב (סימן כ״א אות י״ד). **112.** בסימן ק״ל כתב הרב בית דוד כיצד לחשב שיעור אלפיים אמה ע״פ שיעור בין השמשות, וגם לעיל (הגה״ט סק״ב) ציין הרב יד אהרן לשו״ת בית דוד סימן ק״ל, וצ״ל סימן ק״ג, ונראה דגם כאן נפלה ט״ס וכוונתו לסימן ק״ד, נדפס לעיל אות קמ״א.

אוצר ההלכה

והאריך הרבה בכל הסברות. ועיין בסוף ספר רב יוסף [דף ח׳ ע״ד סימן א׳] להרב מהר״י קצבי משם מהר״ח אלפאנדרי ז״ל, ועיין בספר קרית מלך רב (דף י״ז ע״ג וע״ד) ובספר בית דוד (חאו״ח סימן ק״ד[113] וסימן רי״ט), ובסוף ספר שמן למאור קונטרס הפר״ח שהאריך בענין זה, ועיין בספר בתי כהונה ((ח״א) [ח״ג] חאו״ח סימן ד׳]). (יד אהרן מהדורא בתרא – הגב״י סק״ד)

קמו) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. בספרי הקטן ברכי יוסף בראש הסימן כתבתי משם הרב גנת ורדים בתשובה כ״י, שהעולם נהגו כסברת הגאונים בשיעור זמן בין השמשות וכו׳. ע״ש. ועתה נדפס ספר גט מקושר לעטרת ראשי מורי הרב זלה״ה, וראיתי שכתב בביאורו לתוספי הרא״ם (סוף הלכות כפור דף ק״ח ע״ב) גם כן שמנהג העולם על פי סברת הגאונים שתכף אחר השקיעה מתחיל זמן בין השמשות שהוא ג׳ רבעי מיל, וסברא זו קרובה לדעת, ומנהגן של ישראל תורה היא ויש להם על מה שיסמוכו, ומי שירצה להחמיר כר״ת תע״ב, אך אין למחות ביד המקלים וכו׳. ע״ש. (מחזיק ברכה – סק״ז)

קמז) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. לפנים [סק״ז][114] כתבתי שמורי הרב זלה״ה כתב שמנהג העולם כסברת הגאונים וכו׳. ועתה ראיתי למורנו הרב מהרי״ך זלה״ה בשו״ת בתי כהונה ((ח״ב) [ח״ג] סימן ד׳) שכתב גם כן דסוגיין דעלמא דלא כר״ת, ופשטה הוראה בכל תפוצות ישראל כסברת החולקים, אף כי לפי הספרים הנמצאים רוב הראשונים כר״ת סבירא להו, הואיל ובמספר הדורות סוגיין דעלמא דלא כוותיה, אית לן למימר דמאז ומקדם גמרי רוב הראשונים דלא כר״ת אלא שלא זכינו לדבריהם, כמ״ש מהר״י קולון (שורש (צ״ד) [נ״ד]). וכתב עוד, שאחר הכאת י״ב שעות מהיום בתקופת ניסן ותשרי מוחש שהוא אחר השקיעה, ורביע משעה א׳ העתידה הוא בין השמשות ואחריו לילה. ע״ש באורך.

והגם דיש להשיב על דבריו קצת במ״ש דגמרו רוב הראשונים וכו׳, ונסתייע מדברי מוהריק״ו (שורש (צ״ד) [נ״ד]), דהכא דמרן ז״ל הן כל יקר ראתה עינו רוב דברי הראשונים וחזינן דפסק כר״ת, שמע מינה דבימיו לא פשט המנהג הזה בכל העולם. וגם ליכא למימר דגמרו רוב הראשונים דלא כר״ת ושגבו ממנו דבריהם, ולא דמי לדברי מוהריק״ו כמבואר. אמנם קושטא הוי דמנהג העולם כך וכמ״ש הרב המוסמך מהר״ח אבואלעפיא הזקן שהיה תלמיד מהרימ״ט וקרוב לזמן מרן, כמו שכתבתי בספרי הקטן ברכי יוסף. ע״ש. ואולי דגם מרן ידע דמנהג העולם דלא כר״ת, ולרוב קדושתו בהיות הדבר נוגע לגופי תורה לא רצה לומר סוגיא דעלמא היכי אזלא ופסק כר״ת ודוק, ואין להאריך. (מחזיק ברכה – קונטרס אחרון סק״ב)

קמח) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. עיין מג״א (סק״ט). ועיין ביאורי הגאון ר״א ז״ל [סקי״א] דחולק על ר״ת בתוספות שהוא דעת המחבר, ומתרץ קושיית התוספות בשבת (דף ל״ה ע״א [ד״ה תרי]) מפסחים [צד.], דהוי ד׳ מילין עד שיצאו כל הכוכבים קטנים, אבל בשבת מיירי מכוכבים בינונים, והוי מתחלת שקיעה ג׳ רביעי מיל, אם כן הוי בין השמשות מתחלת שקיעה. ע״ש. אך מ״ש דבין השמשות דר׳ יהודה מותר לאכול מיד תרומה, וגרס בש״ס שם [שבת לה:] עד דשלים בין השמשות דר׳ יהודה, ותירץ שם בזה קושיית הרב פור״ת בתוספות שם [ד״ה הקשה], זה צ״ע אף לדבריו דפירש האבעיא בריש ברכות [ב:] אי ביאת אורו היינו כל הכוכבים אי שמשו בשלשה כוכבים. ע״ש. וא״כ איך מותר לר׳ יהודה מתחלת שקיעה, דלא הוי לא ביאת אורו ולא ביאת שמשו, כמ״ש בש״ס [שם] דפריך רבי יהודה לרבי מאיר, והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים כו׳, הכי נמי הו״ל למפרך לר׳ יהושע לסברתו דבין השמשות הוי מתחלת שקיעה והלא מבעוד יום הם אוכלים, ולישני נמי כמו דמשני לרבי מאיר, אלא ודאי דמתחלת שקיעה לא הוי עדיין טהור יומא כלל דיש ספק שמא הוא יום, ואסור אף לר׳ יהודה באכילת תרומה. וצ״ע.

ועיין ברש״י ([שבת] דף ל״ה ע״א) בד״ה בשלמא וכו׳, דבין השמשות דידיה לילה הוא. ונ״ל דהוא ט״ס וכצ״ל דבין השמשות דר׳ יוסי לדידיה לילה הוא, כמ״ש רש״י [בע״ב] בד״ה אלא לאכילה וכו׳, דזה אין סברא לחייב חטאת במוצאי שבת בבין השמשות דר׳ יהודה ולפסוק כר׳ יוסי דהוי ממא, אלא ודאי כנ״ל.

ועיין בטור (סימן שמ״ב) שכתב דלא גזרו על השבות בין השמשות במקום מצוה, וא״ל מה פריך שם (דף (ל״ו) [ל״ד ע״א]) אי הכי בין השמשות נמי נגזור, הא מסתמא הוא לצורך שבת. אך להב״י שם דמתניתין מיירי אף לדבר מצוה וכמ״ד גזרו וכו׳ וכפרש״י [ד״ה ספק], אתי שפיר. ואף אי נימא דמתניתין מיירי שלא לדבר מצוה, צ״ל דהטמנה מיירי נמי שלא לצורך שבת דומיא דרישא.

ועיין במג״א (סימן רס״ז סק״א) דלהלבוש [שם ס״ב] הוי פלג המנחה קרוב לשלש שעות קודם צאת הכוכבים. ע״ש. והיינו דפלג המנחה הוי שעה ורביע עד תחלת שקיעה, ותחלת שקיעה הוי לילה כמ״ש בשם ספר יראים [סוף סימן רע״ד] במרדכי [הגהות מרדכי שבת פ״ב סימן תנ״ו דף ע״ט ע״א]. ועיין בתוספת שבת [סקי״א] ומחצית השקל בזה דצ״ע. ע״ש. (עצי לבונה – מעין גנים)

קמט) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. סתם כסברת ר״ת בפרק במה מדליקין [שבת לה. תוד״ה תרי] דשתי שקיעות הם, וכן הסכים בספר מבוא השמש [מנחת כהן] והפר״ח בקונטרס (כי שמש) [בי שמשי] שבספר שמן למאור, והרב בית דוד הלכות פסח (סימן רי״ט), דלא כמהר״ם אלשקר (סימן צ״ו). והרב בית יהודה במנהגים בדיני מילה [ס״ג] בשם רבו כתב, מעת שקיעת החמה עד צאת הכוכבים בכלל בין השמשות. ועל פי זה

הערות וציונים

113. נדפס לעיל אות קמ״א. **114.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

כתב, דחצי שעה קודם קריאת הקורא הנקרא אלמג׳רב וחצי שעה לאחריו נכנס בגדר בין השמשות. ע״ש. ואזיל בשיטת הגאונים, אבל לדעת מרן והנמשכים אחריו ליתנהו להני מילי. שו״ר להרב בית יהודה (ח״ב סימן נ״ז) שכתב דהמנהג שנהגו הוא לחומרא לבד, אבל לדינא ודאי דהעיקר כפירוש מרן.
(שלחנו של אברהם)

קנ) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. בחדושי הרב רבי זאב הלוי ז״ל הראה נפלאות מתורתו בקונטריס שלו בזה, ולהרב תפארת אדם (סימן י״א). ועיין בסה״ק לב חיים ח״ב [סימן קל״ד] ובקונטרס גנזי חיים [מערכת ב׳ אות ט״ו] שרשמתי מה שהשיגה ידי. [115][ועיין למרן מלכא מורנו הרב הגדול בסו״ס מקראי קודש].

מי שאינו רוצה להתפלל מנחה ביחיד ומדליק בביתו מה יעשה, עיין לב חיים (ח״ב סימן מ״ט). ועיין לעט״ר מוה״ר החסיד מר שארינו ז״ל בספר הנחמד אות היא לעולם (ח״ב מערכת תי״ו [אות קל״ב]). יע״ש. (רוח חיים – ס״ק ג׳–ד׳)

קנא) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. כתב הטור, שיעור בין השמשות כו׳. נ״ב: עיין מה שכתב הברכ״י (בסק״א)[116], ועיין להרב בית דוד (סימן ק״ד[117] וסימן ריי״ט), מחזיק ברכה (סק״ז)[118], ובקונטרס אחרון שם (סק״א) [סק״ב][119]. ועמ״ש הרב כסא אליהו ז״ל (סק״ב)[120]. (דברי מנחם – הגה״ט סק״ב)

קנב) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. עיין בביאורי הגר״א [סקי״א] הקשה על זה ממתניתין דשבת (דף י״ז ע״ב) וכולן בית הלל מתירין עם השמש. ע״ש באריכות. ובירושלמי שם (שבת פ״א ה״ט) עד איכן, [י]יבא כמה דאמר ר׳ יוחנן עד כדי הלוך ארבעה מיל. וי״ל לשיטת ר״ת [שבת לה. תוד״ה תרי] דכוונת הירושלמי לפרש הא דקאמרי בית הלל עם השמש דהיינו סוף שקיעה שהוא ד׳ מיל אחר תחילת שקיעה, אף על גב דבתוך הד׳ מיל איכא גם ג׳ רביעי מיל בין השמשות, ולהירושלמי ברכות (פ״א [ה״א]) חצי מיל, י״ל דלבין השמשות מודו (ב״ש) [ב״ה] דלא חיישינן שהוא דרבנן, או דסבירא ליה להירושלמי דהחצי מיל הוא אחר הד׳ מיל, ועיין מה שכתבתי לעיל (סימן רמ״ד)[121] על הירושלמי הלז. ומ״ש עוד הגר״א בענין תפלת המנחה דדם נפסל בשקיעת החמה, כתבתי לעיל (סימן רל״ג) מירושלמי ברכות פ״ד. ע״ש. (תוספת ירושלים)

קנג) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. עיין לעט״ר מרן מלכא אבי העזרי בספר לב חיים (ח״ב סימן קל״ד וסימן קצ״ה), ובמה שרמז עוד בזה בספר גנזי חיים (מערכת ב׳ אות ט״ו).
(יפה ללב ח״ב – סק״ב)

קנד) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. בשולי מכתבי להרב **רי חננ׳א יו״ט ליפא דייטש** שליט״א מח״ס טהרת יו״ט, יום ד׳ ניסן התשי״ט.

עוד דבר לי, אודות שראיתי בספרו הקדוש טהרת יום טוב חלק ז׳ הנכחי (מעמוד ע׳ והלאה), קול אדיר וחזק, מרבנן תקיפי שליט״א, לתקוע יתד בשיטת ר״ת [שבת לה. תוד״ה תרי] בדין בין השמשות. והנראה שכבר היה המנהג אצלכם כשיטה זו (כדמשמע במג״א סימן של״א סק״ב) ועכשיו החלו לפרוץ, ולזה קראו בקול גדול. אבל במקומות שנקבע המנהג כשיטת הגאונים, אפלו יבאו כל הרוחות שבעולם לא יזיזו אותם ממקומם. והילך לשון מהר״י נבון (רבו של החיד״א) בספר גט מקושר בסופו (דף ק״ח): ולענין הלכה בזה נפקא מינה טובא וקולי וחומרי, ומדברי מרן בש״ע נראה שפוסק כר״ת וכו׳, וא״כ נפקא מינה קולא לענין ערב שבת וכו׳, ולענין מוצאי שבת חומרא וכו׳, ולצאת ידי ספק בין השמשות נמצא צריך להמתין שעה ורביע אחר שקיעת החמה. ודבר זה לא נהגו העולם כי אם קצת יחידי סגולה וכו׳. ונראה שמנהג העולם נתייסד על פי סברת הגאונים ז״ל שאמרו שתיכף אחר השקיעה מתחיל זמן בין השמשות שהוא ג׳ רבעי מיל והוא ספק יום ספק לילה, ולפ״ז בתוספת צריך להוסיף קודם שקיעת החמה בכניסה, וכן נוהגין לקבל שבת מבעוד יום והשמש על הארץ, ובמוצאי שבת כל ששוהין שיעור מיל אחר שקיעת החמה יוצאין י״ח ספק בין השמשות ותוספת מחול על הקודש, שהרי שיעור בין השמשות הוא ג׳ רבעי מיל, ורביע אחד לתוספת, וסברא זו יראה המעיין שהיא קרובה לדעת יותר, ויבא שיעור שוה עם שיעור הכוכבים שאמרו ז״ל, דאילו לפירוש ר״ת צ״ל שאין אנו בקיאים בשעור כוכבים בינוניים, שהרי כל העולם מלא כוכבים ועדיין לא עבר חצי שעה משקיעת החמה. ועל כיו״ב אמרו אם הלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר, ומנהגן של ישראל תורה היא ויש להם על מה שיסמוכו, הגאונים ז״ל. ומ״מ מי שירצה להחמיר כפיר״ת תע״ב. אכן אין למחות ביד המקילים בזה כסברת הגאונים ז״ל שאחריה נהגו כל ישראל בקולא זאת נגד ר״ת. ודוקא לענין החומרא טוב להחמיר כסברת ר״ת, אכן לענין הקולא דנפיק מינה, נראה לע״ד ודאי שאין להקל היפך המנהג וכו׳. ע״כ. העתקתי כל לשונו יען חושבני שאין מצוי אצלכם. ומנהג העולם שאומר הרב הנזכר, היינו בירושלים ת״ו מקום כבודו. וע״ע לתלמידו החיד״א בברכ״י או״ח ר״ס רס״א[122] בשם תשובת הרב גנת ורדים כ״י (במצרים) [נדפסה בשו״ת מהר״י פראג׳י סימן מ״ן], ובשם מהר״ח אבולעפיא הזקן (בחברון), ובמחזיק ברכה שם (סק״ז)[123] ובסימן תנ״ה (סק״ב), עדות על המנהג הנ״ל ועל קיומו. ע״ש. וע״ע בקונטרס אחרון למחב״ר או״ח (סימן רס״א סק״ב)[124] בשם תשובת הרב בתי כהונה (באיזמיר)

הערות וציונים

115. תוספת זו מההשמטות לספר. **116.** נדפס לעיל אות ה׳. **117.** נדפס לעיל אות קמ״א. **118.** נדפס לעיל אות קמ״ו. **119.** נדפס לעיל אות קמ״ז. **120.** נדפס לעיל אות קל״ט. **121.** נדפס לעיל בסימן רנ״ב אות ס״ג. **122.** נדפס לעיל אות ה׳. **123.** נדפס לעיל אות קמ״ו. **124.** נדפס לעיל אות קמ״ז.

אוצר ההלכה

[ח"ג סימן ד' דף ט' רע"א], שכתב גם כן דסוגיין דעלמא דלא כר"ת ופשטה הוראה בכל תפוצות ישראל כסברת החולקים וכו'. ע"ש. ויען שספרים אלו, היינו ברכ"י ומחב"ר מצויים, לא הוצרכתי להעתיק מ"ש בהם. וכל זה מובא בכף החיים ר"ס רס"א. וראיתי למעכ"ת נ"י בספרו זה באיזה מקומות שמזכירו, ולא ידעתי מדוע כאן סגר עליו המדב'ר. וסיים בכף החיים שם: והמנהג עכשיו בינינו כסברת הגאונים דוקא להחמיר דהיינו בהכנסת שבת וכו' אבל לענין מוצאי שבת וכו' אין חושבין אותו ללילה ודאי אלא עד אחר צאת שלשה כוכבים בינוניים, והיינו כל מקום לפי מקומו, ובמקומות אלו כמו ארץ ישראל וסוריא וארץ שנער זמנו הוא כמו שני שלישי שעה אחר שאין השמש נראית עוד על הארץ. ע"כ.

הנה החומרא שלו במוצאי שבת איננה כלל כסברת ר"ת, רק עד צאת הכוכבים כל מקום וכו' ובא"י וכו' הוא כמו שני שלישי שעה וכו'. ודבריו מכוונים עם תשובת הרב החסיד מהר"א מאני זצ"ל המובאת ברב פעלים (ח"ב סימן י"ט), שכתב, ועתה במוצאי שבת קודש אינם עושים מלאכה בעה"ק תוב"ב עד אחר המגר"ב (היינו המעריב, שקורא הממונה של הישמעאלים, לבית תפלותם) כחצי שעה, ולעיל שם כתב (ובכף החיים סימן רל"ג סק"ה) שבעה"ק תוב"ב עשרה דקים קודם המגר"ב לא תראה השמש. ע"ש. ונמצא דכחצי שעה אחר המגר"ב היינו כשני שלישי שעה אחר שאין השמש נראית עוד על הארץ. וכנראה שזהו ג"כ מכוון עם מה שהביא הכה"ח בסימן רצ"ג (סק"ה) (שרמזו כאן) בשם הרב החסיד חסד לאלפים (שם אות ב') על צאת הכוכבים במוצ"ש שהוא קרוב לחצי שעה אחר י"ב שעות. ע"ש. כלומר אחר קריאת המגר"ב שקורא בסוף שעה הי"ב, שאולי במקומו גם כן קריאת המגר"ב היא אחר עשרה דקים משקיעת החמה כמו בירושת"ו. וכן מבואר ברב פעלים שם בשם לב חיים (ח"ב סימן קל"ד), שגם באזמיר שוקעת החמה עשרה דקים קודם המגר"ב. ע"ש. ואמנם לפי האמת כבר העתקתי דברי מהר"י נבון הנ"ל שכתב שכל העולם מלא כוכבים ועדיין לא עבר חצי שעה משקיעת החמה, ומר ניהו קאי בא"י, וגם בארץ שנער דהיינו בבל, מצינו להגאון מבבל היר"ח זצ"ל בספרו בן איש חי שנה ראשונה פרשת ויקהל דין ד' שאצלם בבגדאד חושבים צאת הכוכבים שליש שעה אחר קריאת המגר"ב, ושם דין ט' ובשנה שניה פרשת בראשית דין י"ז וברב פעלים הנ"ל מבואר ששקיעת החמה אצלם הוא רק שבעה דקים קודם קריאת המגר"ב [ובבא"ח שנה ב' פרשת וירא דין ו' כתב שבעה דקים וחצי]. ונמצא דצאת הכוכבים הוא פחות מחצי שעה משקיעת החמה וכדברי מהר"י נבון הנ"ל. ומוכרח דהכה"ח הנ"ל שתופס דבא"י וארץ שנער צאת הכוכבים הוא אחר כמו שני שלישי שעה, לחומרא קאמר. והרב בן איש חי גופיה שנה שניה פרשת ויצא אות א' כתב, בליל מוצ"ש מאחרין תפלת ערבית וכו', וצריך להוסיף זמן שהוא ודאי לילה, ופה עירנו בגדאד יע"א נוהגים להמתין עד שיעבור שליש שעה מקריאת המגר"ב, ועט"ר א"א זלה"ה היה מחמיר להמתין חצי שעה, ועכ"פ אין רשאין לפחות מן שליש שעה שהוא עשרים דקים אחר קריאת המגר"ב כיון שנהגו בכך. ע"כ.

הנה חומרת הרב אביו זצ"ל היא קרובה לדברי הכה"ח הנ"ל, כי חצי שעה אחר קריאת המגר"ב עם שבעה דקים של שקיעת החמה בעירם קודם המגר"ב, הם כשני שלישי שעה, אבל לפי המנהג שהוא רק שליש שעה אחר המגר"ב, הוי פחות מחצי שעה משקיעת החמה. ומדקאמר שאין רשאים לפחות מזה כיון שנהגו בכך, מבואר דבאמת גם זה הוא חומרא, דמן הדין כיון דנקטינן כסברת הגאונים, אם כן כל ששוהין שיעור מיל אחד אחר שקיעת החמה, יוצאין י"ח בין השמשות ותוספת וכמ"ש מהר"י נבון הנ"ל. ובתשובת מהר"א מאני ברב פעלים הנ"ל, הביא מהמחב"ר או"ח (סימן תנ"ה סק"ב) דהמגר"ב הוא חצי בין השמשות, וכתב דכיון דבין השמשות הוא ג' רבעי מיל שהם י"ג דקים וחצי, אם כן אחר המגר"ב בשבעה דקים פחות רביע הוא לילה ודאי. ע"ש. ודברי המחב"ר שם יסודם מדברי מהר"י עייאש בבית יהודה (ח"א בסופו דף ק"ח ע"א אות ס"ז) בשם רבו (מהר"ש צרור בעל פרי צדיק) דזמן שאיבת המים ללישת המצות הוא מעת שקיעת החמה עד יציאת ג' כוכבים בינונים, שכל זמן זה נקרא בין השמשות ואפילו לאחר קריאת המגר"ב יכולין לשאוב, דזמן אותה קריאה היא חצי השיעור של בין השמשות. ע"כ. ובדף ק"ט ע"ד (אות ס"ג) כתב, אמר מורי ז"ל דבעת שקורא הקורא שלהם סמוך לחשיכה שקורין לו בערבי למגר"ב הוא חצי בין השמשות, ונפקא מינה דאם נולד תינוק ערב שבת קודם למגר"ב או אחריו סמוך בחצי שעה מלפניו ומלאחריו דאסור למולו עד יום ראשון שיהא נימול. והכלל מעת שקיעת החמה עד צאת הכוכבים ג' בינונים הוא ספק שנכנס בסוג בין השמשות. ע"כ. ובבית יהודה (ח"ב סוף סימן נ"ז) כתב, ודע דזה שמקובל בידינו דזמן אלמגר"ב הוא חצי זמן בין השמשות וחצי שעה קודם לו וחצי שעה אחריו הוא שיעור בין השמשות, נראה דהוא שלא בדקדוק, דבסימן רס"א מבואר דשלשה רבעי מיל הוא שיעור בין השמשות ואינו מגיע לשיעור רביעית שעה וכו', ולא נהגו הראשונים שיעור זה המוזכר באלמגר"ב אלא לחומרא לענין מילה שאינו נימול בשבת, אבל לשאר דינין אוקמיה אדיניה. ע"כ. וביאור דבריו נ"ל, שאנו רואים אצלנו שקריאת המגר"ב היא שבעה דקים אחר שקיעת החמה וכמו שהוא בבגדאד, ומסתמא כך הוא גם באלג'יריה מדינתו של הרב ז"ל הסמוכה למדינתנו תוניסיה ושכונא גבן. וא"כ נמצא דזמן בין השמשות שהוא כארבעה עשר דקים חציו לפני המגר"ב וחציו לאחריו, ורק לענין מילה המשיכו יותר חצי שעה לפני המגר"ב וחצי שעה לאחריו לחומרא. ולענין שאיבת המים שואבין משקיעת החמה שהוא שבעה דקים לפני המגר"ב עד צאת הכוכבים שהוא שליש שעה אחרי המגר"ב, שגם אנחנו במדינתנו מקובלים כך, ממש כמו שמקובלים בבבל, וכמו שנהגו במוצאי שבת להמתין עד שליש שעה אחר המגר"ב לחומרא, כך נהגו לענין שאיבת המים לקולא, אבל לשאר דינים אוקמיה אדיניה דהיינו שבעה דקים לפני המגר"ב ושבעה דקים לאחריו. וזה ברור. ועיין למו"ה הרב שלחנו של אברהם באו"ח

סימן רס״א[125] שהבין כוונה אחרת בדברי הרב בית יהודה עייאש, וליתא. ע״ש.

ומיהו אנן בדידן לא נקטינן כדברי מהר״י עייאש הנ״ל לענין מילה, אלא כהוראת הרב בית דוד (שאלוניקי) או״ח (סימן קכ״ו) בזה, שהביא הברכ״י או״ח (סימן של״א סק״ז), שכל שנראה שמש אפילו משהו בראש הדבר הגבוה יותר שיש בעיר מונין מאותו יום, וכשאין נראה כלל בשום דבר מונין להבא. וכתב עליו שכן המנהג בירושת״ו וחברון מזמן גאוני הדורות שלפנינו, וחזר וחיזק הוראה זו במחב״ר שם (סק״ה) [סק״ח]. ע״ש. וביאר הכה״ח שם (ס״ק ל״ה) דמ״ש דכשאין השמש נראית כלל מונין להבא, היינו בחול. ע״ש. והוא אמת, דבהדיא מבואר בבית דוד שם שמן הדין חשיב יום אפילו אחר השקיעה עד סוף שקיעה שניה, אלא שאנו עושים משום מנהג להחמיר. ע״ש. והיינו דנקיט כשיטת ר״ת וכמ״ש בסימן רי״ט, אבל לדידן דנקטינן כהגאונים, כתב הכה״ח שם דכל שנולד בערב שבת אחר שאין השמש נראית על הארץ עד צאת הכוכבים שהוא כמו שני שלישי שעה מלין אותו ביום ראשון. ע״ש. והיינו כמהר״י עייאש בחדא, בחצי שעה שאחר המגר״ב, כי עם שבעה דקים של שקיעת החמה שלפני המגר״ב, הוי כשני שלישי שעה. ובודאי שאין חוששין לר״ת, דא״כ אפילו אחר חצי שעה אחרת אין נימול בשבת. ובחדא דלא כמהר״י עייאש, בחצי שעה שלפני המגר״ב, שכל שנראית השמש, שהוא שבעה דקים לפני המגר״ב חשיב יום ודאי. אבל פה תונס כפי מה ששמעתי, נקטי לגמרי כסברת הגאונים, וכמו שלפני שבעה דקים למגר״ב חשיב יום ודאי, כך לאחר שבעה דקים מהמגר״ב חשבי ליה לילה ודאי, דדוקא לענין מוצ״ש מאחרין לחומרא עד שליש שעה אחר המגר״ב, ובשעת הדחק שליש שעה משקיעת החמה, אך לא לדחות מילה בזמנה משום חומרא. ורק מחמת שפעמים אין השעונים מכוונים כל כך, ולא בכל מקום שומעים המגר״ב, לפיכך אין עושים מעשה רק אם הוא בענין שעברו בודאי שבעה דקים מן המגר״ב.

ולענין ערב שבת, בהדלקת הנרות שמדליקין הנשים, מנהגנו שלש מדות, דלכתחילה מדליקין כשעה פחות רביע קודם שקיעת החמה, ובמדה בינונית חצי שעה, [וכ״כ מהר״י ג׳רמון זצ״ל בקונטריס שובה ישראל (הנדפס בליוורנו תרמ״ו, דף א׳ ע״ב) שנוהגים בתונס להמתין כחצי שעה, ועיין בשו״ת יביע אומר (ח״ה או״ח סימן כ״א) שכ״כ בשיטה מקובצת ביצה (דף ל׳ ע״א) והר״א מלונדריש (ברכות פ״ד מ״א). וע״ש. נאמ״ן ס״ט] ולפחות שליש שעה. ועיין בסימן רנ״ו ובכה״ח שם. והאנשים לפעמים מתאחרים עד כמו שליש שעה לפני המגר״ב, אך לא יותר כלל, כי כמו שביציאתו ממתינים שליש שעה אחר המגר״ב, כך בכניסתו לא פחות משליש שעה לפני המגר״ב, ויוצאים בזה גם י״ח בין השמשות של סברת הרא״ם [יראים סו״ס רע״ד] בקירוב. וע״ע להרב בן איש חי (שנה ב׳ פרשת וירא אות ו׳) שעל פי דברי רבינו האר״י זצ״ל זמן קבלת שבת (באמירת בואי כלה) הוא שליש שעה קודם קריאת המגר״ב. ע״ש. [א״ה. בשעה״כ הלשון ״ובעת שקיעתה ממש״ תסגור עיניך וכו׳ ותכוון באימה וכו׳ לקבל תוספת קדושת שבת, והועתק בכה״ח (סימן רס״ב ס״ק ל״ב). ע״ש. ובאמת בשו״ת יביע אומר (ח״ב בהשמטות עמוד רפ״ב) הוכיח מזה דס״ל להאר״י ז״ל כשיטת ר״ת. ע״ש. ודברי הבא״ח בשם האר״י ז״ל צ״ע. נאמ״ן ס״ט].

הנה הארכתי בזה לידע ולהודיע ולהוודע, דבכמה וכמה מקומות וקהלות קדושות עם רבנן ותלמידיהון תקעו מסמרים בסברת הגאונים ונהגו בה להלכה ולמעשה בין לקולא ובין לחומרא, דור אחר דור כארבע מאות שנה. ופשיטא שאין לקום עכשיו מחדש ולבטל מנהגם, אפילו אם רוב הפוסקים עומדים בשיטת ר״ת, ומרן פסק כמותו, מה שלא עשו אבותינו ורבותינו נוחי נפש מימי מרן עצמו, וכמבואר בקונטרס אחרון למחזיק ברכה או״ח (סימן רס״א). ע״ש. ואם מצינו בכמה מנהגים גרועים העומדים על קליפת השום, שלא ביטלום הפוסקים כל שיש להם על מי לסמוך, כל שכן כאן שיש עמודי ברזל הגאונים ז״ל ונלוו אליהם עוד מן האחרונים כמו מהר״ם אלשקר והגר״א [והגאון ר׳ שניאור זלמן. המעתיק] וזולתם. וגם כבר העתקתי למעלה לשון הרב בתי כהונה (ממשפחת הכהן ראפאפורט) שכתב שכך פשטה הוראה ״בכל תפוצות ישראל״ כסברת החולקים על ר״ת. ע״ש. ובכל מה שתרצה למעט מלשונו ותאמר שאינו בדקדוק, עכ״פ אם לא כולו רובו, או לפחות חלק גדול עצום ורב, ואין נכון להיות משיב חכמים אחור. ולא עוד אלא שחוששני אדרבה, דנפקא מינה ב״מ חורבא רבא, באמור להם ששיטת ר״ת היא העיקר, שיבואו חלילה לפרוץ ולהקל בליל שבת אחר שקיעת החמה כר״ת, מה שזהו איסור גמור לדידן שקבלנו סברת הגאונים עיקר, האוסרים בזה מן הדין, וכמ״ש מרן בהקדמתו לב״י וז״ל: ואם בקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים אע״פ שאנו נכריע בהיפך יחזיקו במנהגם כי כבר קיבלו עליהם דברי החכם האוסר ואסור להם לנהוג היתר כדאיתא בפרק מקום שנהגו. עכ״ל. ואם זה בסברת איזה חכם שהוא, כ״ש במאי דקמן וכנז״ל. ויותר מזה יש לחוש בדור פרוץ כזה, שיבואו חלילה לעשות כקולי דמר וכקולי דמר, דהיינו להקל בליל שבת כר״ת, שאומרים להם שהיא עיקר, ובמוצאי שבת שכבר הוחזקו כהגאונים, מאן מירמי מידייהו. ועל זה נאמר חכמים הזהרו בדבריכם וכו׳. אי לזאת להרים מכשול, לע״ד צריך לבאר שהכל לפי המנהג, ובמקומות שנהגו כר״ת, שיטת ר״ת עיקר, וסברת הגאונים לחומרא. ובמקומות שנהגו אדרבא כהגאונים, סברת הגאונים עיקר, וסברת ר״ת רק לחומרא, וכמו שביאר מהר״י נבון שהעתקתי דבריו לעיל, כנלע״ד הקצרה, ולרו״מ נ״י הבחירה[126].

הערות וציונים

125. נדפס לעיל אות קמ״ט. **126.** כאן השמטנו מספר פסקאות בענין מחלוקת חכמי ישראל וחכמי אומות העולם בפסחים (צד:). ע״ש.

אוצר ההלכה

ואמיים בשים שלום טובה וברכה למעכ"ת נ"י ולכלהו רבנן ותלמידיהון הע"י, ובברכת מועד טוב ומבורך, ואת חג המצות תחוגו בשמחה ובדיצות ובכל מילי דמיטב אכי"ר. כנה"ר וכנא"ה החותם באה"ר וידידות, ובברכת חג שמח וכשר. הצעיר ע"ה מצליח בלא"א ר' רפאל מאזוז סילט"א.

וזאת תשובתו אלי

ב"ה, ב' פרשת בחקותי ל"ב למב"י [י"ז באייר] תשי"ט. פה קליוולאנד.

בימי הספירה, ישרי עמיה נהורא, להאי גברא יקירא, עוטה אורה, אספקלריא המאירה, מנורה הטהורה, איש נאזר בגבורה, במלחמתה של תורה, גריס באורייתא תדירא, מי כמוהו מורה, ה"ה כ"ק הרב הגאון המובהק נר ישראל, רב פעלים מקבציאל, ראש גולת אריאל, לתו"י מזבח והראל, שרשו תבונה כאיתיאל, צדיק לאורו, זכות גדול בו לדורו, ועלינו יבקע אור נזרו. כקש"ת מרן **מצליח מאגיוז** אב"ד דק"ק **תונס** יצ"ו, צדיק יפרח לדורות, וכל ב"ב והמסתופפים בצלו הקדוש יחוננם יוצר המאורות, אכי"ר!

אחדשתה"ק ושת"ה בנשיקת כפיו הקדושים, הנה זה כמה שזכיתי לקבל הסכמתו הקדושה "שיר ושבחה" תודה וברכה, בצירוף תשובתו הנפלאה. וב"ה כי לא אלמן ישראל, יש לנו מודע וגואל, וה' יחייהו, אורך ימים ישביעהו, ובישועתו יראהו, אכי"ר.

ואודות הערותיו לספרי הקטן, הנה אגלה דעתי הפעוטה לכ"ק מרן נ"י, כי אין אני צריך להאריך בפרט שיטת ר"ת, כי יצא ספר "אורות חיים" מראש ישיבה בירושלים [הרב חיים דרוק] חיבור גדול ונורא, ושם מתרץ כל הקושיות. למשל בצד רנ"ד כתב על הגט מקושר (שהדגנ"י מביא ג"כ) שכתב שנהגו כל ישראל נגד ר"ת, והמחבר הנ"ל הקשה הלא זקני הב"ח (סימן קנ"ד) כתב שמנהג כל ישראל כר"ת, וכ"כ המג"א בסימן של"א [סק"ב], ובחת"ס (או"ח סימן פ') ועוד. והוא מיישב כל מה שיש להקשות והעלה שיש לנהוג כר"ת, דהיינו מעתיק כל הגדולים מחו"ל ומארץ ישראל. ע"ש. ורבו של המחבר הגאון ר' איסר זלמן מלצר כתב בהסכמתו שראוי ונכון להתנהג כן למעשה כר"ת. ע"ש. ובהסכמת הראש ישיבה ת"ת וישיבת עץ חיים הגאון ר' יחיאל מיכל טיקוצ'ינסקי ז"ל מח"ס בין השמשות כשיטות הגאונים, אחר שמשבח דברי המחבר האורות חיים [כתב] שאע"ג שבספרו זה הנהו בר פלוגתא בניגוד לספרי בין השמשות וכו', ואם עד עכשיו היה רק חכם אחד אשר החמיר על עצמו כשיטת ר"ת, הנה בצאת ספרו זה לאור ומלין יתבדרן בעלמא ויתאמרון בבי מדרשא יש לשער שימצאון חרדים רבים שיחמירו על עצמם במוצ"ש וכדומה, ואם כן לא אבוא לברר כר"ת כי כבר מבורר הכל בס"ד. ובפרט שאני כאן ממדינה שנהגו כר"ת, וידוע דברי התוספות (פסחים י"ד ע"א [ד"ה שתין]) בשם הירושלמי [פסחים פ"א ה"ה], דירושלים מקום שמקובצים מכל עיירות, על כן צריכים לנהוג איסור כחומרי שניהם, וכמו כן עתה שבאנו ממקומות הנ"ל. (שו"ת איש מצליח ח"ב – חאו"ח סימן י"ג)

קנה) **שם ושיעור זמן בין השמשות וכו'**. לכבוד וכו' עי"ת וכו'.

אחדשו"ט כת"ר נר"ו. בטח לא נעלם מעיני קדשו מחלוקת הגאונים ור"ת בזמן בין השמשות שהוא מתחיל משקיעת החמה, דהגאונים סוברים דשקיעת החמה כפשוטה, היינו שרואים בעינינו החמה שוקעת מתחת לאופק ומתכסית, ור"ת [שבת לד. תוד"ה תרי] ודעמיה סוברים שיש שתי שקיעות, והשקיעה הראשונה היינו של הגאונים, והשקיעה השנית היא מתחלת אחר שלשה מילין ורביע (היינו נ"ח וחצי מינוטין) מהשקיעה הראשונה, ולדעתו אחר השקיעה הראשונה ביום ערב שבת, עדיין מבשלים ועושים כל מעשה חול, ותוספת שבת מתחיל זמן מה קודם השקיעה השניה. ולדעת הגאונים משקיעה הראשונה כבר הוא בין השמשות ספק סקילה, ותוספת שבת זמן מה קודם לכן. ויש דעה שלישית [להר"א ממיץ [ספר יראים סוף סימן רע"ד]] שזמן בין השמשות הוא קודם השקיעה הראשונה, אבל אחר השקיעה (הראשונה) כבר הוא שבת גמור וסקילה ודאית. והנה לסברת הגאונים יש חומרא וקולא, ולסברת ר"ת יש קולא וחומרא. היינו בערב שבת יש חומרא לסברת הגאונים, לעשות תוספת שבת קודם השקיעה הראשונה, וקולא במוצאי שבת, שאחרי זמן בין השמשות מהשקיעה הראשונה עושים איזו תוספת שבת וחסל. ולר"ת להיפך ממש, דבערב שבת קולא, שאפילו אחר השקיעה הראשונה עדיין ממשיכים לעשותו חול עד זמן מה קודם השקיעה השניה, ובמוצאי שבת חומרא, שעושים תוספת שבת אחר זמן בין השמשות שהוא מתחיל אחר השקיעה השניה, דהיינו אחר שעה וחומש משעה שנכסית החמה מעינינו עוד מוסיפין זמן מה לתוספת שבת ביציאתו.

והנה מרן בש"ע פסק כסברת ר"ת, אבל למעשה כתבו הפוסקים שבימיו עצמו לא היו עושים כדבריו בזה אלא כסברת הגאונים, וכן מנהג כל הספרדים כמעט לפי הספרים שראיתי. ורק האשכנזים תפסו בכל תוקף כסברת ר"ת וצווחים ככרוכיא[127] לשנות עלינו סדרי בראשית, ואני אמרתי להם לא עדיפיתו מאליהו שאפילו יבוא אין שומעין לו.

הערות וציונים

127. א"ה. הכוונה לקול קורא שפורסם בספר טהרת יום טוב חלק ז' (עמוד ע' והלאה) לאחד מרבני אמריקה עש"ב, וראה בסימן הקודם, אולם בא"י גם אחינו האשכנזים קיימו וקיבלו עליהם דעת הגאונים בין בכניסת שבת ובין במוצ"ש. ומה שכתב אמה"ג זצ"ל לא עדיפיתו מאליהו וכו', כיו"ב כתב הגאון ר' יום טוב אליקים בתשובתו להגאון הקדוש ר' יעקב ענתבי זצ"ל (הובא בקובץ "תורה אור" אלול תשל"ה עמוד כ"ב) שאם העולם נהגו כסברת הגאונים אפי' יבואו כל הרוחות שבעולם אין מזיזין אותם ממנהגם ע"ש. ומ"מ יחידי סגולה נהגו להחמיר במוצ"ש כסברת ר"ת ובפרט בא"י דאתרא דמרן הוא וכמ"ש בשו"ת יביע אומר ח"ב, וכן מנהגנו בל"נ. נאמ"ן ס"ט.

סימן רסא סעיף ב

אוצר ההלכה

איך שיהיה, הנה עתה באתי על ששמעתי מבני הר״מ יצ״ו בהיותו במחנה קדשכם, שתופסין החבל בשני ראשין, דהיינו בערב שבת שעושים שתי תקיעות, הנה התקיעה השניה שהיא בשביל ההדלקה, מחכה התוקע עד שרואה השמש שוקעת ונכסית מתחת לאופק, ואז תוקע, ובזה הוא נכשל תחילה באיסור שבות בזמן בין השמשות לסברת הגאונים ומכשיל כל העיר באיסור סקילה בר מינן.

ושמא תאמר נימא דמחנה קדשכם יוצא מן הכלל בעדות הספרדים ונוהגים כר״ת וכפסק מרן, ועושים הרחקה גדולה דהיינו תוספת שבת כשעה קודם זמן בין השמשות של סברת ר״ת, הא ליתא, שהרי מעשיהם יוכיחו במוצאי שבת, זריזין מקדימין להתפלל ערבית ובקדושא דסדרא מדליקין, שלסברת ר״ת עדיין שבת גמור בסקילה ודאית, כי לא הגיע עדיין זמן בין השמשות וכל שכן שאין שום תוספת לאחריו, ובכן אין ספק שגם מחנה קדשכם ככל מקומות הספרדים שנוהגים כסברת הגאונים, רק שמסיבת מה אישתרבובי אשתרבוב בערב שבת.

ולולי שאני חושש שמא דמיוני כוזב, הייתי מעיד מה שזכורני בקטנותי אצלכם, שהתקיעה הראשונה היה תוקע הרד״ע [הרב דוד עידאן] זצ״ל חצי שעה קודם השקיעה (הראשונה) והתקיעה השניה קודם שליש שעה, וכן המנהג בתונס מיום בואי עד היום, דהגם שאין עושים תקיעות, מכל מקום כך מרגלא בפומייהו דאינשי בהדלקת שבת. וגם מוה״ר מוהרמ״ך זצ״ל בספר ברית כהונה (או״ח מערכת ש׳ אות א׳) הביא בסוף דבריו מנהג עיה״ק ירושת״ו שתי הכרזות בזמנים הנ״ל. ע״ש היטב.

ועניו שליש שעה קודם השקיעה, הוא לצאת י״ח הסברא השלישית הנ״ל הסוברת דזמן בין השמשות הוא קודם השקיעה הראשונה, וזמן בין השמשות בדיוק הוא י״ג מינוטין ומחצה, אבל ישתנה לפי המקומות ולפי הזמנים. וכאן בתונס יש זמנים בשנה שהוא ממש י״ג מינוטין ומחצה (לא פחות) ויש זמנים שמאריך יותר, אבל לכל האריכות לא יוסיף על עשרים מינוטין, ולכן כשעושים תוספת שבת בכניסתו שליש שעה קודם השקיעה הראשונה הרי יצאו ידי חובת הסברא השלישית לפחות בזמן בין השמשות עצמו, וכ״ש שברוב הימים בין השמשות הוא פחות מעשרים מינוטין, וא״כ יצאו גם ידי חובת מקצת תוספת גם לסברא זו. ומטעם זה המהדרין מדליקין בתקיעה הראשונה שהיא חצי שעה קודם השקיעה, והמהדרין מן המהדרין מדליקין בשעה פחות רבע קודם השקיעה.

אי לזאת באתי בזה לכת״ר יצ״ו שהוא עכשיו מן המערכה ולפנים, שאם הוא מסכים לדעתנו הקצרה, נא לאפרושי מאיסורא במוקדם האפשרי, ולקרוא לתוקע להבינו מה שעליו לעשות, לידע תחילה זמן השקיעה ולהקדים לו חצי שעה בתקיעה הראשונה ושליש שעה בתקיעה השניה, ורו״מ נ״י יעשה דרוש מיוחד ע״ז ממחרת ביום שב״ק להבין את העם לבל יכשלו עוד בחילול שבת בפרהסיא וברשות התורה חלילה. ואם לא ידע התוקע זמן השקיעה יקדים ביום חמישי לראות זמן השקיעה בדיוק, ולפי ראות עיניו יקדים ביום הששי שאחריו כפי האמור, וכן יודיעם בדרוש על מוצאי שבת להתחיל ערבית אחר זמן בין השמשות דהיינו שליש שעה אחר שקיעת החמה שראה התוקע ביום חמישי, ואז זמן ערבית יהיה לתוספת שבת ביציאתו. כנלע״ד הקצרה, ולכם הבחירה ושלום רב.

הצעיר ע״ה **מצליח** מאזוז בלא״א ר׳ רפאל **מאזוז** סילט״א.

מילואים. אחר זמן נודעתי שתיקנו במקצת, דהיינו שהתקיעה השניה שליש שעה קודם ״המגרב״. ואמרתי להם שהמגרב של הישמעאלים הוא חצי זמן בין השמשות, וצריכים לראות השקיעה בעינים, ואמרו שאין יכולים, רק מקדימים מה שהוא באומד. ומאידך גיסא שמעתי שהעם נעשו מרננים מה זה מקדימים לתקוע תקיעה שניה בעוד היום גדול, כי לא היתה דרשה בצבור לבאר להם שגגתם אשר מקדמת דנא. רק תיקנו בחשאי מה שיכלו לתקן.

(שו״ת איש מצליח ח״ב – חאו״ח סימן י״ד)

קנו) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. סתם מרן ז״ל כדעת ר״ת [שבת לה. תוד״ה תרי] דשתי שקיעות יש, ומשקיעה השנית מתחיל זמן בין השמשות שהוא שלשת רבעי מיל, ומשקיעה הראשונה עד שקיעה שנית יש שלשה מילין ורביע וכמ״ש בב״י. ע״ש. ואף דהרא״ם ז״ל בספר יראים (סוף סימן ק״ב) [סוס״י רע״ד] רוח אחרת אתו בזה, והביאו הגהות מרדכי בפ״ב דשבת [סימן תנ״ו דף ע״ט ע״א], דמשתשקע החמה הוא לילה גמור, וקודם השקיעה הוא בין השמשות. וכן דעת הראב״ע [שמות י״ח, י״ג], והביא דבריו הרב מנחת כהן במבוא השמש (פ״ה ממאמר א׳). ע״ש, מכל מקום תפס מרן כדעת ר״ת משום דרוב הראשונים קיימי בשיטתיה, וסוגיין דעלמא אזלא כוותיה דעד צאת הכוכבים יממא הוא. ובדעת הרא״ם כבר נתקשו הרב מנחת כהן והפר״ח בקונטריס דבי שמשי שבסוף ספר שמן למאור. עש״ב. ואף דמהיות טוב ודאי ראוי לכל בעל נפש לחוש לדעתם, וכ״כ הב״ח ז״ל [אות ב׳], מ״מ לדינא חומרא גדולה היא לפרוש ממלאכה ולקבל שבת בעוד השמש על הארץ.

מיהו מהר״מ אלשקאר ז״ל (בסימן צ״ו) דחה שיטת ר״ת, וכתב בשם הרבה גאונים ובנו של הרמב״ם עמהם, דמשתשקע החמה ותכנס כולה בעובי הרקיע מתחיל בין השמשות עד שיראו שלשה כוכבים בינוניים. ע״ש. וכן נראה דעת הראב״ן (בסימן ב׳), וע״ש בביאור אבן שלמה שהביא מכמה אחרונים דקיימי בשיטה זו. ע״ש. וכ״כ הברכ״י [סק״א][128] בשם תשובת גינת ורדים כ״י [נדפסה בשו״ת מהר״י פראג׳י סימן מ״ו] שהעולם נהגו כסברת הגאונים, ושמהרלנ״ח [הלכות קידוש החודש פ״ב ה״ט] יחס דעה זו לשלשת

הערות וציונים

128. נדפס לעיל אות ה׳.

אוצר ההלכה

עמודי ההוראה, הרי"ף והרמב"ם והרא"ש. ע"ש. וכ"כ במחב"ר (אות ז')[129] בשם רבו הרב גט מקושר [בביאורו לתוספי הרא"ם סוף הלכות כפור דף ק"ח ע"ב] דנהוג עלמא כהגאונים, וע"ש בגט מקושר שדעתו באמת כהגאונים, וכתב דהמיקל כהגאונים לא מחינן בידיה. ע"ש. וכ"כ הרב בתי כהונה ז"ל ((ח"ב) [ח"ג] סימן [ד' דף ט' ע"א]). ע"ש.

גם הרב משנה ברורה נר"ו (ז"ל) בביאור הלכה [ד"ה מתחלת השקיעה] כתב, דהגר"א [סקי"א] כתב כשיטת הגאונים ודחה שיטת ר"ת, ושכן דעת מהר"ל מפראג [גור אריה שבת לד:], ושכן פסק הלכה למעשה בספר סדר זמנים [בפתיחה] ושכן יש ליזהר בודאי, וח"ו להקל באיסור סקילה, ובפרט בימינו שאין העולם בקיאין בזמן בין השמשות עיין לקמן ס"ג. ע"ש. ודבריו ברורים הם דודאי יש להחמיר כדברי הגאונים בערב שבת, דגם אם יהיה בקי בשיעור בין השמשות, מכל מקום נקל לו הטעות בזה, ולכן צריך לפרוש ממלאכה ולקבל שבת משתחיל החמה להכנס קצת ברקיע או קודם לזה קצת, כי היכי דליהוי תוספת מחול על הקודש. ומיהו ודאי שאין להקל כוותייהו במוצאי שבת אלא כמ"ש מרן בסימן רצ"ג. ע"ש.

ולענין מילה יש בזה שלש חלוקות: א') הנולד לאחר שקיעת החמה בשאר ימי השבוע מתי נימול, אי חשבינן ליה בין השמשות ונימול לתשעה, או יום ונימול לשמונה. ב') בנולד כזה בערב שבת קודש דאז צריך להתאחר עד יום ראשון, אם נוכל למולו ביום ערב שבת קודש, ויש צד חומרא כיון דרגילין לקבל שבת מבעוד יום. ג') בנולד כזה במוצאי שבת קודש אם מהלינן ליה ביום השבת כדעת ר"ת דאז עדיין יום הוא, או לא. והנה הפר"ח ז"ל מתיר בשופי בג' פרטים, דנקטינן כר"ת דהך עידנא יממא הוא, ונימול ביום ההוא גם שהוא שבת ואיכא איסור סקילה, וכמו שמצינו דמרן ז"ל פסק כאן כר"ת ולא חש לחומרא דשבת. ע"ש. וכן דעת המג"א ז"ל בסימן של"א (סק"ו) [סק"ב] במדינות שמתאחרים לפעמים בקבלת שבת עד סמוך לבין השמשות דר"ת. ע"ש. (אבל להפר"ח אין חילוק כמבואר בדבריו. ע"ש). וכן נראה דעת הב"ח ז"ל (בתשובה סימן קנ"ד) ע"ש, והרב מנחת כהן (בפ"א ממאמר ב') ע"ש, והחת"ס (או"ח סימן פ'), והרב אבן שלמה נר"ו (וברדב"ז (סימן רפ"ב) [ח"ד סימן אלף שנ"ג] לא נתבאר אם גם בנולד במוצאי שבת נימול בשבת או לא. ע"ש). וכן דעת הרב קהלת יעקב אלבעלי (בשו"ת סימן א') בנולד בערב שבת, אבל בנולד במוצאי שבת כתב להדיא דאין להקל למולו בשבת. ע"ש.

מיהו כשאני לעצמי נראה לענ"ד דגם לענין מילה בכל שלשה פרטים יש לחוש לדברי הגאונים ולמולו למחרתו, דהגם דחשש סכנה ליכא כמ"ש הרדב"ז ז"ל, וגם אם עבר ומל תוך זמנו יצא ידי חובתו וכמ"ש מור"מ ביו"ד סימן [רס"ב] סעיף [א']. ע"ש. מכל מקום כבר כתב הרב שאגת אריה ז"ל בסימן [נ"ב] דמל תוך זמנו מה שעשה עשוי ובטל מצות מילה עש"ב, והעתיקו הרב בית עובד ז"ל בדיני מילה [דף קפ"ח ע"א דיני זמן מילה אות ב']. ע"ש. וכ"כ בחידושי הרב המאירי לשבת (דף קל"א ע"א [ד"ה מצות מילה]). ע"ש. אבל המל שלא בזמנו ליכא אלא איסורא דבל תאחר, וגם זה מסתברא כשמתאחר משום ספיקא יפה עושה ואינו עובר, ובתוספתא דמגילה [פ"א ה"ד] אמרינן, ספק מילה מאחרין ולא מקדימין. ע"ש. ומכל שכן למולו בשבת דאיכא חשש איסור סקילה. ועיקר היסוד ממה דמרן פסק כר"ת נראה דל"מ, דמרן לא ראה דברי הגאונים ושיטתם, וגם הרדב"ז כתב שלא ראה חולקים בזה, ואף שסיים דגם אם יש חולקים לא נחוש אליהם וכו'. ע"ש. הא ודאי שאין להכריע טרם ראות דברי החולקים ומי הם החולקים. ואולי כוונתו אם יהיו מסכימים עם הרא"ם וחולקים על ר"ת, דודאי לא נהוג עלמא כהרא"ם, אבל אם ידע שיטת הגאונים והיא מסכמת אל המנהג דנהגו כוותייהו אפשר דהוה הדר ביה, וכן מרן ז"ל לא ראה חולק זולת הרא"ם ופסק כר"ת. ועיין להמחב"ר ז"ל כאן בקונטרס אחרון [סק"ב][130]. ע"ש. וכ"ד הרב משנה ברורה נר"ו כאן [באה"ל ד"ה מתחלת השקיעה], דכל דבר שיש בתורה דנפקא מינה בין יום ללילה נקטינן כסברת הגאונים ע"ש, וכדעת מהר"מ אלשקאר ז"ל (סימן צ"ו). ע"ש. גם הרב בית דוד ז"ל (או"ח סימן קכ"ו) דעתו כמהר"מ אלשקאר. ע"ש. והעתיקו החיד"א בברכ"י (סימן של"א אות ז'), וכתב דכן המנהג בעיר הקודש ירושלים וחברון תובב"א מזמן גאוני הדורות שלפניו. ע"ש. ובמחב"ר (אות (ה') [ח']) כתב דהנכון כהוראת הרב בית דוד גם אחר שראה דברי הרב קהלת יעקב ז"ל. ע"ש. ואיברא דמ"ש הרב בית דוד ז"ל דמדברי מרן יו"ד נראה כמהר"מ אלשקאר, הוא תמוה דזה לא מצינו כלל בדברי מרן, ואדרבא מדבריו כאן בסימן רס"א מבואר שדעתו כר"ת, וכבר תמהו עליו בזה הרב קהלת יעקב הנזכר והרב מכשירי מילה (פי"ב אות י"ד). ע"ש. מ"מ כבר כתב בלא"ה סמוכות לזה. ועיין להמחב"ר בסימן תנ"ה (אות [ב']). ע"ש. ועיין להכה"ח נר"ו שם (אות [י"א]) ובסימן (רל"ב) [רל"ג] אות [ה'], ולהרב שלחנו של אברהם ז"ל[131]. ע"ש. כן נלע"ד ויש לחקור על מנהג העיר בזה.

תשובת רבו זי"ע

בענין בין השמשות, הנה מרן ז"ל פסק בסימן רס"א ס"ב כר"ת דשלשה מילין ורביע אחר תחלת שקיעה הוא יום והוא קרוב לשעה [ר"ל שעה פחות חלק מק"ך (צריך להיות "ממ"ה". כן כתב אלי מוה"ר האברך זצוק"ל להגיה בדבריו, וכמדומה לי שביאר לי כל החשבון יפה, ואינו בנמצא אצלי כעת. כי לפי קוצר ענ"ד צ"ל חלק מארבעים דהיינו שעה פחות מינוט וחצי, וצ"י עוד. המחבר)]. ובזמן זה הוא זמן תוספת שבת כולו או מקצתו, ואחר זמן זה התחיל בין השמשות, ושיעורו שלשת רבעי מיל שהוא שליש שעה פחות ל' (צריך להיות ג' רבעים של שליש שעה פחות חלק ל' של שליש שעה והוא י"ג מינוט וחצי. כן

הערות וציונים

129. נדפס לעיל אות קמ"ו. **130.** נדפס לעיל אות קמ"ז. **131.** נדפס לעיל אות קמ"ט.

סימן רסא סעיף ב

אוצר ההלכה

כתב לי האבר״ך ז״ל עצמו לתקן כך בדבריו. ונראה שמבין כוונת מור״מ שכתב פחות ל׳ היינו חלק ל׳ של שעה שהוא ב׳ דקות, אבל אפשר דכוונתו חלק ל׳ של שליש שעה דהיינו שני שלישי המינוט ולפי זה הוו י״ד מינוט ומשהו. המחבר), כמ״ש מור״ם בס״א, (ונראה פשוט שכל שעות אלו זמניות כמו שהשריש הרמב״ם בפירוש המשנה בריש ברכות אמתניתין דמאימתי קורין את שמע בשחרית. ע״ש[132]). והנה הפוסקים ההולכים בשיטת ר״ת קרא בשמותם המנחת כהן (מאמר א׳ פ״ג וספ״ט) והם התוספות [שבת לה. ד״ה תרי], **והרמב״ן** [תורת האדם ענין אבילות ישנה עמ׳ רנ״א], **ורבינו יונה** [ברכות א: ד״ה גמ׳], **וסמ״ג** [עשין ל״ב דף קי״ד ע״א], **וסמ״ק** [הגהות סמ״ק סימן צ״ו אות מ״א], **והגמ״י**, **והר״ן** [שבת טו. ד״ה אמר רבה], **והרב המגיד** [הלכות שבת פ״ה ה״ד], **והרא״ש** [תענית פ״א סימן י״ב], **והראב״ד**, **והמרדכי** [שבת סימן רצ״ג], **והריטב״א** [שבת לה. ד״ה והקשה], **וכן נראה דעת רבינו ירוחם** [ני״ב ח״א דף ס״ה ע״ב], וכן נראה דעת הרמב״ם באיזה מקומות. ומהר״י פראג׳ [סימן מ״ז] **הביאו הברכ״י** [סק״א][133], **השיג על הרב גינת ורדים** [נדפסה בשו״ת מהר״י פראג׳ סימן מ״ו] שכתב דמנהג העולם כהגאונים ודלא כר״ת, **ומהרלנ״ח** [הלכות קידוש החודש פ״ב ה״ט] **יחס דעת זו להרי״ף והרמב״ם והרא״ש**, וכתב עליו דהגאונים סבירא להו כר״ת, וכן דעת רב האי גאון והרי״ף והרמב״ם. ומשמע קצת מתשובה הנזכרת שכן דעת הרדב״ז (וכ״כ משמו המג״א סימן של״א סק״ב), וגם כתב שם דהרב המוסמך מהר״ח אבולעפיא הזקן אמר דבתלמוד מוכח ופשוט כר״ת. ע״ש. והר״ן בחידושיו הנדפסים מחדש [שבת לה. ד״ה איכא] כתב שכן דעת הרא״ה. ומ״מ נראה פשוט דכיון דהרב גינת ורדים כתב דנהגו העולם כהגאונים, וכן כתב הרב גט מקושר הביאו המחב״ר [סק״ז][134], וכן כתב הרב בתי כהונה ((ח״ב) [ח״ג] סימן ד׳) **והביאו המחב״ר בקונטריס אחרון** [סק״ב][135], הא ודאי דיש להחמיר כדבריהם לענין ערב שבת, והוא דמתחילת שקיעה מתחיל בין השמשות עד סוף שיעור שלשה רבעי מיל, ומשם ואילך הוא לילה ודאי (כן הוא לדעת הרב בתי כהונה ואיזה אחרונים, ויש אומרים עד צאת הכוכבים). וקודם שקיעה צריך להוסיף זמן מה משום תוספת שבת, וכן דעת כמה פוסקים, וכן פסק הרמב״ם הלכות שבת, וכן דעת בנו ומהר״ם אלשקר [סימן צ״ו], וכן דעת הראב״ן [סימן ב׳] הביאו כת״ר נר״ו, והוסיף שכן דעת מהר״א מווילנא [סק״א] ואיזה אחרונים, הביאם הרב משנה ברורה נר״ו, וכ״ש אם נצרף דעת הראב״ע ומהר״א ממיץ.

והגם דמרן לא פסק כן, כבר כתב המחב״ר בקונטריס אחרון, דגם מרן אולי ידע דמנהג העולם דלא כר״ת, וכמו שהעיד הרב המוסמך מהרח״א שהוא קרוב לזמן מרן, ולרוב קדושתו בהיות הדבר נוגע לגופי תורה לא רצה לומר סוגיא דעלמא היכי אזלא ופסק כר״ת. ע״ש. ונראה דכוונתו דהא ודאי במקום שנוהגים להחמיר כהגאונים אין למרן לחוש אולי יקילו, ולא היה צריך להודיענ דהוא ז״ל כבר גלה בהקדמתו לב״י דאף שהוא יפסוק להקל אין להם לשנות מנהגם, ובהיות שמנהג כזה נמשך ממנו כמה פרטים וקולות גם כן כמו שנמשך ממנו חומרות, לכן שתק מלהזכירו כדי שלא יפסוקו הנוהגים כן לגמרי גם להקל. וכבר כתב הרב מנחת כהן (מאמר א׳ פ״ו), דממה שהביא הב״י (סוף סימן רס״ג) דברי השבלי הלקט [סימן ס׳] משם ר״ח, דמי שהדליק הנר בערב שבת אחר שקיעת החמה חייב מלקיות, משמע שסובר שראוי להחמיר לכ״ע. ע״ש. ואין כוונתו באמרו לכולי עלמא ר״ל אף לר״ת, אלא ר״ל אף להפוסקים כר״ת, וכן משמע מדבריו אחרי זה. ע״ש. ואין להשיב על זה מדברי מרן ביו״ד (סימן רס״ב) לענין מילה, דנראה דדוקא בנולד בין השמשות נימול לתשעה, ומשמע דהיינו בין השמשות שנתבאר באו״ח (סימן רס״א), וכ״מ מדהוצרך לתלות בס״ו במראית העין ולא כתב בפשיטות משקיעת החמה. דאין מזה תשובה, דשאני התם דמילה בזמנה מצות עשה דאורייתא, ולכן אין להחמיר במקום שלא נהגו דהוי חומרא דאתי לידי קולא, ולזה נקטינן כר״ת ויקוב הדין את ההר.

ושוב ראיתי למרן ([יו״ד] סימן רס״ו סעיף ט׳) שנראה שפוסק כהרב בעל העיטור [הלכות מילה ח״ג דף נ״א ע״ב] שמשתשקע החמה הוא בין השמשות, ונימול לתשעה אם הוא שבת, ואם הוא ערב שבת נימול לעשירי, והוא כדעת הגאונים, והוא מסכים להפוסקים הנזכרים שפסקו כהגאונים לחומרא. ומשמע דבחול נמי יש להחמיר בזה דלא כמ״ש (וע״ש להש״ך שנראה שדעתו כמהר״ם אלשקר). ואף שראיתי להרב מנחת כהן (מאמר ב׳ פ״א) שפירש דברי מרן דמשתשקע החמה היינו סוף שקיעה. ע״ש. לענ״ד הוא דחוק בלשון מרן, ואם אמרו לפרש כן בדברי התנאים, מכל מקום בלשון הפוסקים משמע שהוא כפשוטו, ותמהני על הרב ז״ל גופיה דבמאמר א׳ (פ״ט) כתב על הרמב״ם דבהלכות שבת [פ״ה ה״ד] נראה שפוסק כדעת הגאונים. ע״ש. והוא ממה שכתב משתשקע החמה וכו׳, וכמו שהביא דבריו בפרק א׳. ע״ש. ואמאי לא סבל לפרש דבריו אסוף שקיעה. ואם נאמר דבדברי מרן דחקו הסתירה מאו״ח סימן רס״א, הרי גם בדברי הרמב״ם באיזה מקומות אין נראה כדעת הגאונים. ואין לומר דמרן כיון שכבר ראה דברי ר״ת ופירושו בכוונת אומרם בגמרא משתשקע החמה, נמשך אחר זה ונקט לשון זה, משא״כ בדברי הרמב״ם? דזה אינו, דמ״מ על מי סמך מרן בש״ע דנקט בפשיטות משתשקע החמה, דאחד הקורא בלבבו יבין שהוא כפשוטו. והגם דבאו״ח (סימן של״א) לענין מילה בשבת כתב בין השמשות בסתם, ומשמע דהיינו כמו שנתבאר בסימן רס״א, יש לדחות ולומר דסמך על מ״ש ביו״ד ששם הוא מקור הדין, אלא דהמג״א שם [סק״ב] נמשך אחר המנחת כהן בכוונת מרן ביו״ד, ונראה שמפני שבלאו הכי מנהגם להקל גם לענין שבת כר״ת

הערות וציונים

132. עיין מה שכתב להעיר על סברא זו מרן רה״י שליט״א בירחון אור תורה (טבת התשנ״ה סימן מ״א), ובקונטרס בין השמשות שנדפס בסוף הספר.
133. נדפס לעיל אות ה׳. **134.** נדפס לעיל אות קמ״ו. **135.** נדפס לעיל אות קמ״ז.

אוצר ההלכה

וכמ״ש שם, לא חש לעמוד על דברי מרן דמשמע דחושש להחמיר כמ״ש. וכ״כ (הביה) [הרב בית יהודה] במנהגים [דיני מילה ס״ג] כדעת הגאונים הביאו הרב שלחנו של אברהם (או״ח סימן רס״א)[136], ובבית יהודה (ח״ב סימן נ״ז) הביאו שם, כתב דהמנהג שנהגו הוא לחומרא לבד, אבל לדינא ודאי דהעיקר כפסק מרן. ע״ש. והרב בית דוד נראה דמחלפא שיטתיה ממ״ש בסימן קכ״ו כמהר״ם אלשקר והביאו כת״ר נר״ו ע״ש הברכ״י, למ״ש [סימן] רי״ט והביאו הרב שלחנו של אברהם, וכעת אינו בידי.

ולדינא כעת נראה דיש להחמיר ככל הסברות דר״ת והגאונים בין לענין מילה בין לענין שבת, וצריך לקבל שבת זמן מה קודם שקיעה לשם תוספת, ובסוף שבת יאחר עד צאת שלשה כוכבים בשטח אחד כפסק מרן סימן רצ״ג, והוא ג״כ בשביל תוספת וכמ״ש המג״א. ולענין מילה בנולד אחר שקיעת החמה שנכנסה כל גופה ברקיע דהיינו תחילת שקיעה, נימול בתשיעי כדין בין השמשות, ובערב שבת נימול לעשירי בנולד בכל משך אותו זמן שמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים שיהיה ודאי לילה, ומשם ואילך נימול בשמיני כדינו דהיינו בשבת. אבל לסברת ספר יראים והראב״ע נראה שאין מקום לחוש נגד כל חכמי ישראל ומנהג העולם ופסק מרן, וכמעט דעה יחידאה, דהראב״ע לא כתב כן לענין פסק הלכה, וגם כבר כתב הרדב״ז והביאוהו הפוסקים דיש לתפוס מילתא מציעתא, וא״כ מצד זה נדחית דעה הנזכרת כנ״ל. וכדומה שכן נוהגים לענין קבלת שבת ומילה לתפוס שקיעת החמה העיקר בכ״ז, ואין ספק דאין זה רק לחומרא אבל לקולא אין לזוז מסברת ר״ת ופסק מרן וכמ״ש, וכן העלה כת״ר נר״ו. (וכעת אין ספר בי שמשי של הפר״ח בידי, ועוד יש לברר כל זה לעת מצא בלי נדר בכל המסתעף מזה למחלוקותיהם כי הוא מקצוע גדול בתורה בעזרת האל וישועתו). ואין ספק דמ״ש הרב בית דוד מדברי מרן ביו״ד, נתכוון לסימן רס״ו הנז״ל, והתימה על הרב קהלת יעקב שזכר כת״ר נר״ו שנתקשה בכוונתו.
(שו״ת שואל ומשיב – סימן נ״א)

קנז) שם ושיעור זמן בין השמשות וכו׳. כתב הרב ביאור הלכה, שהגר״א (סקי״א) האריך בכמה ראיות שמיד אחר שקיעת גוף השמש מתחיל בין השמשות וכו׳ ושכבר הסכים כן בתשובת מהר״ם אלשקר (סימן צ״ו) ושכתב שכן משמע מהרי״ף והרמב״ם וכו׳. נ״ב: אולם בשו״ת הרדב״ז ח״ד (סימן אלף שנ״ג) כתב להוכיח שדעת הרמב״ם כר״ת, מכח סתירה שהקשה מהלכות שבת (פ״ה ה״ד) להלכות קידוש החודש (פ״ב ה״ט). ע״ש. ובמחכ״ת דבריו דחוקים מאוד, כי על מי סמך הרמב״ם בהלכות שבת לסתום ולומר דבין השמשות הוי משתשקע החמה וכו׳ ונפרש דבריו בשקיעה שניה שאינה נראית לעינים. וגם לא הודיענו כלל הרמב״ם בשום מקום כמה זמן נמשך בין שקיעה ראשונה לשניה. וקושיתו מהלכות קידוש החודש, י״ל שהענין שם מסור לסנהדרין ולכן לא חשש הרמב״ם לבאר שכוכב אחד יום, אבל בהלכות שבת שהדבר מסור בידי כל אדם לא רצה לכתוב זאת פן תצא מזה חורבה ח״ו, שאדם יחשוב שיצא רק כוכב אחד ובאמת יצאו שנים או שלשה והוא לא ידע ואשם, ולכן סתם הרמב״ם וכתב משתשקע החמה וכו׳. וכן בפירוש המשניות (ספ״ב דשבת) כתב תחילה דין כוכב אחד יום וכו׳ וחזר ומחקו, ועיין במהדורת הרב קאפח שם.

ועכ״פ המעיין יראה שהרדב״ז ומהר״ם אלשקר נשאלו באותו נדון עצמו, ושני הנביאים מתכוונים להוציא כל אחד מדברי חבירו (עיין בסוף תשובת הרדב״ז והשווה עם דברי מהר״ם אלשקר. והבן). ונראה שחכמי דורם הסכימו לדעת מהר״ם אלשקר הלכה למעשה, וכמו שהעיד הברכ״י לקמן (סימן של״א סק״ז) לענין מילה שאם אין נראה שמש כלל מונים להבא, ושכן פשט המנהג בירושלים וחברון, ועיין בכה״ח שם (אות ל״ה). ואכמ״ל. ושוב הראוני למהרלנ״ח בפירושו להלכות קידוש החדש כדברינו בס״ד. ועיין בקונטרס בין השמשות בסוף משנה ברורה איש מצליח.
(מרן ראש הישיבה שליט״א – הגהות איש מצליח על המשנ״ב)

קנח) שם ושיעור זמן בין השמשות הוא תלת ריבעי מיל וכו׳. כתב הבאר היטב [סק״ן], והוא כמו רביעית שעה קודם צאת הכוכבים. [ע״כ]. דג׳ רביעי מיל הוא י״ג מנוט וחצי, וצריך להוסיף על כל פנים אחד וחצי מנוט, הרי רביע שעה, ובאותו רביע שעה על כל פנים אסורה להדליק, ונ״ז מנוט קודם זמן זה הוא תוספת שבת שתלוי ברצונה, אם רוצה לקבל רשאי. ובחתם סופר (סימן פ׳) כתב דהעיקר כחק יעקב (סימן תנ״ט סק״י) דשיעור מיל כ״ב מנוט, לפי זה ג׳ רביעי מיל הוא י״ז[137] מנוט, ותוספת שבת שתלוי ברצונה הוא שעה (וי״ב) [וי״א] מנוט וחצי.
(באר יעקב – קרויזר – סק״ט)

קנט) שם ושיעור זמן בין השמשות הוא תלת ריבעי מיל וכו׳. כתב המג״א (סק״ט), והוא כמו רביעית שעה קודם צאת הכוכבים. ונ״ב: זה הוא לפי מ״ש התרומת הדשן [סימן קכ״ג] הובא לקמן (סימן תנ״ט ס״ב), דשיעור מיל הוא רביעית שעה וחלק מעשרים מן השעה, דהיינו ח״י מניטי״ן, ולפ״ז שיעור בין השמשות דהוא ג׳ רביעי מיל הוא י״ג מניטי״ן וחצי, וזה הוא כמו רביעית שעה שכתב המג״א. ולפ״ז יש לפסוק ממלאכה בערב שבת על כל פנים רביעית שעה קודם צאת הכוכבים, דהיינו י״ג מניטי״ן וחצי בין השמשות, וא׳ מני״ט וחצי עכ״פ תוספת שבת, וכן פסק הגאון מליסא זצ״ל בסידור שלו. ע״ש.

אבל החק יעקב הוכיח לקמן בסימן תנ״ט (סק״י) בדברים ברורים דשיעור מיל הוא שני חומשי שעה, דהיינו כ״ד מניטי״ן, כדעת הרמב״ם [פירוש המשניות פסחים פ״ג מ״ב]. ע״ש. ולפ״ז שיעור בין השמשות דהוא ג׳ רביעי מיל הוא ח״י מניטי״ן, ובהיות כן יש לפסוק בערב שבת ממלאכה על כל פנים כ׳ מניטי״ן קודם

הערות וציונים

136. נדפס לעיל אות קמ״ט. **137.** ובמדויק הוא ט״ז דקות וחצי.

אוצר ההלכה

צאת הכוכבים, דהיינו ח״י מניטי״ן בין השמשות, וב׳ מניטי״ן תוספת שבת, והכי נקטינן להחמיר בשבת החמורה. ועיין מה שכתבתי על הגליון לקמן בסימן של״א במג״א (סק״ב).

ואשרי הפוסק ממלאכה בערב שבת קודם שקיעת החמה, כי הרבה גדולים מחמירין דבין השמשות מתחיל מן השקיעה ואילך, ועיין בביאורי הגר״א כאן [סקי״א], ובספר סדר זמנים [בפתיחה], וגם בספר מנחת כהן הגם דפסק כר״ת, אעפ״כ החמיר מאוד לקבל שבת דוקא קודם השקיעה הראשונה, וכתב שכן נוהגין כל קהילות ישראל, ע״ש באריכות.

אמנם המג״א לקמן בסימן של״א (סק״ב) העיד דבמדינתנו נוהגין לעשות מלאכה עד ג׳ רביעי מיל קודם צאת הכוכבים, אמנם על כל פנים צריכין להחמיר כפסק החק יעקב דשיעור ג׳ רביעי מיל הוא ח״י מיניטי״ן, כמ״ש לעיל, וגם הרב [הגר״ז] בש״ע סימן תנ״ט [ס״י] פסק לקולא כהחק יעקב גבי חמץ, דמיל הוא כ״ד מניטי״ן. ע״ש. ומכל שכן דיש להחמיר לפ״ז גבי שבת. (מנחת יהודה)

קם) שם ושיעור זמן בין השמשות הוא תלת ריבעי מילא וכו׳. זהו לשיטת הש״ע לקמן סימן תנ״ט (סעיף ד׳) [ב׳]) שלש עשרה וחצי מינוט, עיין מה שכתבתי בסימן שמ״ט (סעיף ב׳) [א׳]). ולשיטת החולקים הוא שמונה עשרה מינוט, עיין מה שכתבתי בסימן תרי״ב (סעיף ד׳). (נפש חיה – מרגליות)

קמא) שם ושיעור זמן בין השמשות הוא תלת ריבעי מילא וכו׳. במשנה ברורה (ס״ק כ״ג) כתב, ומי שמחמיר על עצמו פורש עצמו ממלאכה ״חצי״ שעה, או על כל פנים ״שליש״ שעה קודם השקיעה אשרי לו וכו׳. ע״ש. הנה מ״ש שליש שעה שהוא 20 מינוט, הוא לצאת אפילו לשיטת הר״א ממיץ [יראים סוף סימן רע״ד] דבין השמשות מתחיל ג׳ רבעי מיל קודם השקיעה, ואפילו נחשוב את המיל לכ״ד מינוט נמצא דג׳ רבעי מיל הוא 18 מינוט ונשאר עוד 2 מינוט לתוספת שבת. ומה שכתב ״חצי״ שעה, הוא לצאת גם דעת החיי אדם [כלל ה׳ סעיף א׳] (דהתוספת שבת עם בין השמשות ביחד עולה כמעט חצי שעה), והרי לשיטת הר״א דבין השמשות עם התוספת שבת כל זה צריך להיות קודם השקיעה, נמצא דקודם השקיעה צריך לפרוש כחצי שעה. (אמרי המזג)

קמב) שם הגה ואם רוצה להקדים ולקבל עליו השבת מפלג המנחה וכו׳. דהוא שעה ורביע קודם צאת הכוכבים, וחשבינן אותו שעה ורביע זמניות, דרך משל אם היום ארוך ח״י שעות הוי פלג המנחה שעה ונ״ב מנוט וחצי, ומהתחלת שיעור תוספת שבת עד צאת הכוכבים יש שעה וי״ב מנוט, והשעה ההוא הוא שעה השוה, נמצא ביום שהוא ארוך ח״י שעה יש מפלג המנחה עד התחלת שיעור תוספת שבת יותר מארבעים מנוט[138]. ואם קבל עליו שבת קודם פלג המנחה, אין בקבלתו כלום. מכל מקום לכתחילה יש להחמיר שלא לעשות מלאכה אם קיבל שעה ורביע זמניות קודם תחילת השקיעה, לפי שיש אומרים שמתחלת השקיעה הוא לילה, ובין השמשות הוא ג׳ רביעי מיל קודם תחלת השקיעה, אבל אין למהר להדליק הנר ולהתפלל ערבית עד שעה ורביע שקודם צאת הכוכבים ולא שמקודם תחלת השקיעה, ואפילו בדיעבד אם הדליק אז הנר צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת. וכן צריך לחזור ולהתפלל (מ״א) [רמ״א סימן רס״ג ס״ד][139]. תניא [ש״ע הגר״ז ס״ה]. (באר יעקב – קרויזר – סק״י)

קמג) שם בהגה מפלג המנחה. במג״א (סק״י), והאמת שהוא חלק עשרים מן השעה. כצ״ל. (שמוש חכמים)

קמד) שם בהגה מפלג המנחה. כתב המג״א (סק״י) ד״ה מפלג המנחה, והוא מהלך ארבע אמות קודם תחילת השקיעה, ובמנחת כהן [מאמר ב׳ פ״ו] כתב שטעות סופר הוא, וצריך לומר ארבע מאות אמה בקירוב. [ע״כ]. והיינו לפי חשבון מהלך אדם בינוני עשר פרסאות בי״ב שעות, נמצא מגיע לחלק עשרים מן השעה של״ג ושליש אמה וק״ל. (שיורי לקט)

קמה) שם בהגה מפלג המנחה. כתב במג״א (סק״י), כתב רי״ו הלכות יוהכ״פ [נ״ז ח״א דף נ״א ע״א] דאם קבל קודם פלג המנחה אין קבלתו כלום. עיין לקמן סימן תר״ח במג״א (סק״ד) ובמה שכתבתי שם. (מגיני חיים)

קמו) שם בהגה מפלג המנחה. כתב במג״א (סק״י) כיון דיש אומרים דחשבינן וכו׳ בדיעבד יש להחמיר. בנתיב חיים מגיה במג״א במקום בדיעבד לכתחלה. ולי נראה שאין צריך להגיה, דכוונת המג״א דלשון דיעבד הוא על קבלתו, דאף דלכתחלה אין לקבל שבת קודם פלג המנחה דהוא זמן הרמ״א, ומ״מ בדיעבד אם קיבל יש להחמיר שלא לעשות מלאכה. (אהל ברוך)

קמז) שם בהגה מפלג המנחה. כתב המג״א (סק״י) וז״ל: כתב רבינו ירוחם הלכות יום הכפורים [נ״ז ח״א דף נ״א ע״א] דאם קיבל קודם פלג המנחה אין קבלתו כלום. עכ״ל. ומיהו כיון דיש אומרים דחשבינן מתחלת השקיעה, בדיעבד יש להחמיר שלא לעשות מלאכה כמו שכתבתי לעיל [סק״ט] בשם הב״ח [אות ב׳]. עכ״ל. ועיין בלבושי שרד [סקי״ד] ובנתיב חיים שהגיהו: דחשבינן מתחלת השקיעה, לכתחילה יש להחמיר וכו׳. אבל קשה לשבש הספרים, גם לשון ומיהו שכתב על דברי רבנו ירוחם אינו נופל לפי מה שהגיהו הם.

ולפיכך נ״ל דכוונתו היא דבאמת אפילו אם נפסוק כרבנו ירוחם דאם קיבל קודם פלג המנחה אין קבלתו כלום, אבל מכיון דיש אומרים דחשבינן השעות מתחלת השקיעה, והיינו לדעת היראים [סוף סימן רע״ד] בודאי כמו שכתב הב״ח, וגם

הערות וציונים

138. כל זה מסידור דרך החיים (זמן הדלקת הנר וקבלת שבת אות ג׳). **139.** שם ברמ״א מבואר רק לענין הנר ולא לענין תפלה.

באר הגולה
ז. שם ל״ה [ע״ב]:

ג [ז]מי שאינו בקי בשיעור זה ידליק בעוד השמש בראש האילנות, ואם הוא יום המעונן ידליק כשהתרנגולין יושבים על הקורה מבעוד יום, ואם הוא בשדה שאין שם תרנגולין ידליק כשהעורבים יושבים מבעוד יום:

אוצר ההלכה

הלבוש [סימן רל״ג ס״א] והדברי חמודות [ברכות פ״ד אות י״ד] שהביא [המג״א] בסימן רל״ג [סק״ג]. ונהי דהמג״א לא סבירא ליה הכי, אבל מכיון דלדידהו פלג המנחה הוי שעה ורביע קודם השקיעה, אם כן אפילו קיבל יותר משעה ורביע קודם הלילה, נהי דלכתחלה אין לו לקבל קודם זמן זה, מכל מקום אם קבל בדיעבד יש לחוש לדעה זו וחלה קבלתו.

אלא דעדיין יש להעיר למה לו להמג״א לתלות בעצמו כאילו הוא הוציא דין זה מדיליה, הא הרמ״א בעצמו לעיל בס״א כתב וז״ל: מי שקבל עליו שבת שעה או שתים קודם חשיכה יכול לומר לאינו יהודי להדליק הנר וכו׳. הרי בהדיא דחל עליו השבת אפילו שתי שעות קודם הלילה. ומצאתי בביאור הלכה [ד״ה שעה או שתים] לבעל משנה ברורה שהקשה זאת, ותירץ הוא בלשון ואולי דמהרי״ו סובר כסברת הב״ח שנביא לקמן. וע״ש. וצריך לומר באמת דדעת המהרי״ו [סימן קט״ז] היא דתוספת שבת הויא שתי שעות, וכמו שהביא בדרכי משה [אות א׳] שהיא אחת מי״ב ביום של כ״ד כמו בשביעית דשיעור תוספתה הוא שלשים יום, אבל זהו רק כמה דקים קודם השקיעה, וכוונת המג״א היא, דלדעת הלבוש (והלח״מ) [והדברי חמודות] דחשבינן השעות עד השקיעה, נמצא כי שעה ורביע קודם השקיעה חלה קבלתו לדעה זו, ומה שתלה המג״א זה בדעת היראים, היינו משום דלדעתו ודאי דחשבינן השעות עד השקיעה, שהרי לדידיה לאחר השקיעה כבר לילה גמור הוא. וראיתי במשנה ברורה (סקכ״ה) שכתב באמת לשון המג״א הנ״ל, וכתב עד שעה ורביע קודם השקיעה.
(אמת ליעקב)

סעיף ג׳

קפח) סעיף ג׳ מי שאינו בקי בשיעור זה וכו׳. בעזה״י ערכתי לוח לזמן הדלקה בערבי ומוצאי שבתות מדי יום ביומו לכל השנה, כפי ימות החמה שאורך היום שוה שנה שנה, והוא לתועלת גדול ונהגו אחריו בעירנו לבוב ובגלילותיה.
(נפש חיה – מרגליות)

קפט) שם מי שאינו בקי בשיעור זה ידליק בעוד השמש בראש האילנות. עיין לקמן סימן תרכ״ג (ס״ה) [ס״ב] לענין זמן התחלת תפילת נעילה כשהחמה בראש האילנות. וגם כתבתי [שם סק״ב] שהוא עשרה דקים קודם שקיעת החמה ועשרה דקים משקיעת החמה עד י״ב שעות הוי עשרים דקים. וכן אנחנו נוהגים להתחיל תפילת נעילה עשרים דקים קודם הי״ב שעות[140]. ואולם לענין הדלקת נר שבת נראה להחמיר ולהתחיל עשרים דקים קודם שקיעת החמה, שהוא שעה אחד עשר וחצי, יען הוא צריך שיעור להדליק ולתקן הפתילות, ולפעמים יכבה הנר וצריך לחזור ולהדליקה, וגם אם יהיה נרות הבית הרבה וצריך שיעור וחיישינן משום איסור חילול שבת דחמירא והוא ברור.

וזהו בעירנו אזמיר דשקיעת החמה הוא עשרה דקים חסר משעת י״ב, ברם בכפר בורון אב׳אד ששקיעת החמה הוא עשרים דקים חסר, צריך להקדים בשעה אחד עשר ורביע או למרבה עד עשרים דקים כאשר כתבתי בסה״ק חיים תחילה באופן ל״ח, יע״ש בס״ד.

ומי שמפקפק בזה ורוצה להקל בעדויות מרבנים הקודמים, אין ממש בדבריו, כי נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי שום אחד מהרבנים הקודמים אלינו שדברו להקל בזה בכפר בורון אב׳אד, ואדרבא מעיד אני שמים וארץ כי בהיותנו עם מורינו הרב ח״ק מר שניי הפרד״ס זלה״ה בכפר זה כה עשינו לדקדק בזה בשעת שקיעת החמה כמה פעמים, וראינו שבכפר בורון אבא׳ד הוא שוקע החמה עשרה דקים קודם מעירנו אזמיר, וכן הוא דבר הנראה בחוש העינים והוא פשוט אפילו באוה״ע, ובכן יש להחמיר בכפר בורון אב׳אד הן בענין הדלקה, הן בביאתו לכפר שלא יהיה בדרך כי אם עד זמן שעה אחד עשר ועשרים דקים שלא יבוא לידי חילול שבת, והוא ברור. (רוח חיים – סק״ב)

קע) שם מי שאינו בקי בשיעור זה ידליק בעוד השמש בראש האילנות. נ״ב: הנכון להיות מדליק בשעה י״א וחצי בדקדוק ולא יעבור, וזהו במקומות ששקיעת החמה בי״ב או פחות חמשה דקים או עשרה למרבה כמו עירנו אזמיר יע״א. אכן במקומות ששקיעת החמה הוא בשעה י״א וחצי או עשרה או חמשה דקים כמו שהוא בכפר הסמוך לאזמיר הנקרא בורון אבא׳ד יע״א, אז צריכין להקדים להדליק ולעשות כל צרכיהם בשעת י״א ועשרה דקים או י״א ורביע. וכמו כן צריכין להזהר הבאים מאזמיר לכפר שלא יהיו בדרך כי אם עד אחד עשר ורביע למרבה ולא יותר, וגם יצוו לבני ביתם שבבוא זה הזמן ידליקו הנרות ולא יבוא לידי חילול שבת. אלו הם דברי קדוש עט״ר מורנו הרב הגדול נר״ו בספר חיים תחילה ([אופן ל״ח] דף כ״א ע״א).
(פתח הדביר ח״ג – סק״ג)

קעא) שם מי שאינו בקי בשיעור זה ידליק בעוד השמש בראש האילנות. דהוא שיעור שעה קודם זמן צאת הכוכבים באמצע החורף, ובאמצע הקיץ הוא קרוב לשני שעות, ובסוף הקיץ ובתחלת חורף וסוף חורף ובתחלת קיץ הוא שעה ומחצה קודם זמן צאת הכוכבים, שזה זמן קבלת שבת ולפרוש

הערות וציונים

140. עיין להרב כף החיים (סופר) בסימן תרכ״ג (סק״ח) מ״ש להעיר על דברי הרב המחבר.

אוצר ההלכה

מכל מלאכה לדידן דלא קים לן בשיעור. על כן יזהיר בני ביתו זו אשתו על זה, ואם יהיה איזה אונס שלא תוכל להדליק עד שקיעת החמה אזי תצוה לנכרי להדליק והיא תברך עליהם[141], והשם יסלח לה ותבוא עליה ברכת טוב ותקבל שכר על הפרישה. מכתב מבעל תניא הנדפס בש"ע שלו [ש"ע הגר"ז סוף הסימן], עש"ב וינעם לך. וכשאשה מתאחרת מצוה שתדליק במלבושי חול מלבוא ח"ו לידי חילול השבת, ואם הבעל רואה שמתאחרת מצוה גדולה שהוא ידליק הנרות ולא ישגיח בקטטת אשתו, ומצוה גדולה לישב בחושך מלחלל שבת ח"ו. חיי אדם (כלל ה' [ס"ט]). (באר יעקב – קרויזר – סקי"א)

קעב) שם מי שאינו בקי בשיעור זה ידליק בעוד השמש בראש האילנות. עיין בדברינו לקמן בסימן של"א (סק"א) ובתשובת מנחת אלעזר (חלק א' סימן כ"ג). והנה הגה"ק בעל התניא ז"ל [ש"ע הגר"ז ס"א] עם שפסק בזה דשיעור בין השמשות רק ג' רביעי מיל קודם צאת הכוכבים, מכל מקום בסידור שלו הזהיר להדליק נרות שבת קודש קודם שקיעת החמה תחת האופק שלנו, והיינו כדחז"ל [שבת לה:] שמשא בריש דיקלא איתלי שרגא, דהוא מקור דברי מרן המחבר הנ"ל בזה להדליק בעוד שהחמה בראש אילנות. וכמו שביארתי שם במנחת אלעזר ח"א, ע"ש באורך בשם רבינו הקדוש משינאווע זי"ע (ומלפניו למעלה בקדש), דצריכין אנו לילך בכל דיעות בין השמשות לחומרא, הן בכניסת השבת קודש והן ביציאתו, וכיון שאנו מחמירין בכל צד לאשר אין אנו יודעין ובקיאין איזו דיעה היא העיקר בשיעורי זמן בין השמשות, על כן הוי כמי שאינו בקי בשיעור זה ידליק בעוד שהשמש בראש האילנות כנ"ל לשון המחבר.

והנה נדפס כעת בחידושי הרמ"ל בסופו תשובה אחת מדודי הגה"צ זללה"ה מסאסוב וסטריזוב בענין שיעור בין השמשות, ושם הוא רוצה להשיג עלי בתשובת מנחת אלעזר שם מ"ש כדברי הג"ה על הדרך החיים (שהוא להה"ג ר' יחיאל דיין ז"ל), ובאמת לא ידעתי כלל כוונת דודי הה"צ ז"ל, דהא כיון שבעצמו הוא כתב דצריכין שיעור ע"ב מינוט גם בימים הקצרים, ובימים הארוכים הרבה יותר, והלא לפי דעת הדרך החיים שכתב להלכה למעשה כשיטת הטור וב"י ודעימיה כר"ת דמשקיעה הראשונה עד השקיעה השניה שהוא שיעור נ"ח מינוט וחצי הוי כיום גמור, א"כ שיעור בין השמשות זוטר מאוד, והרי אנו רואין במדינות שלנו דשיעור בין השמשות גדול יותר, בפרט בימי הקיץ בימים הארוכים וכנ"ל, ושאני באתריה דמרן הב"י באה"ק וגלילותיו שהוא סמוך יותר לקו המשוה, על כן הבין השמשות שם קצר מאוד בעצמותו, (והרי שם אין חילוק רב בין אורך ימות הקיץ לימות החורף. וכן אצלינו במדינתנו בזמנים שהימים ולילות שוים אנו רואין שבין השמשות שלהם קצרים אז מאוד, ובזמן קצר אחרי השקיעה כבר הרקיע מלא כוכבים על כל גדותיו ואכמ"ל). אבל במדינות שלנו שהבין השמשות גדול כנזכר, בודאי אין לפסוק לקולא בזה כר"ת, וצריכים להחמיר בזה לכל צד כנזכר, ובימי הקיץ הארוכים יותר מע"ב מינוט (כמ"ש שם דודי ז"ל בעצמו בתשובה הנזכרת). ועל כן שפיר תמה הרב ר' יחיאל בהג"ה על הדרך החיים שכתב להלכה למעשה שיעור קצר כזה לבין השמשות במדינתנו, וגם אנחנו החזקנו (בתשובת מנחת אלעזר שם) בדעת הג"ה הנ"ל, ועל כן לא ידעתי ולא יבין שום איש מה זה תמיהת דודי הרב זצ"ל ולק"מ כלל. ואדרבא תמהתי מאוד במחכת"ה על דברי דודי שכתב על דברי הג"ה בסידור הרב התניא זצ"ל וכתב בזה"ל: שנראה בפשיטות שהג"ה הזאת לאו מר בריה דרב אשי חתום עלה, והרבה יש להאמין שהג"ה זאת לא יצאה מידי הגאון בעל התניא זצ"ל אלא מאיזה מגיה זולתו וכו'. עכ"ל. ותמהתי מאוד (במחכת"ה) עליו, הלא הג"ה הנזכרת הוא מצויין להסידור, ושם מפורש כן בלשון הגה"ק התניא בעצמו כדעת הגאונים (אלא ודאי דצריכין לתרץ שלא יסתרו דבריו לשו"ע כמו שכתבתי במנחת אלעזר שם) מה שנרשם בהג"ה ובסידור הוא מסודר מהגה"ק בעל צמח צדק נכדו ותלמידו של התניא זצ"ל מכתי"ק זקנו, ואם כן איך פלטה קולמסו לכתוב כדברים האלו "לאו מר בריה דרב אשי חתום עליה" נגד הגה"ק מהר"מ מליבאוויטש (בעל צמח צדק). ובמחכת"ה כתב דודי זה כנראה בלי עיון בספרים היטב, ולא ידע מבטן מי יצאו הדברים. וגם בכל דבריו ראיתי שם תיוהא ותמוה. ואין צריך להאריך כיון שבאמת למעשה גם הוא מסכים כשיטתינו להחמיר כנזכר, דגם בימים הקצרים לכל הפחות שיעור בין השמשות ע"ב מינוט ובימים הארוכים הרבה יותר כנ"ל.

וצריכין למודעא רבה באזהרה יתירה לאשר ראינו בעוונותינו הרבים מכשול גדול גם בגלילות וויען ופרעסבורג גם במקהלות הירא"ם שם, כמו שהארכתי וביארתי בדרשה בבהכנ"ס הגדולה בקהילת סערדאהעלי, אשר הוא גם כן בגלילותיו אופק הסמוך להם אשר יעמידו מוריהם הזמן מכניסת שבת עד זמן מוצאי שבת (הדלקת הנר במוצאי שבת קודש) רק 50 מינוט גם בימות הקיץ הארוכים. ועוד זאת רעה יותר, זה דרכם כסל למו לא יעמידו הזמן בערב שבת קודש של זמן הדלקת נרות רק זמן קבלת שבת, והוא דבר בלתי נודע מהו כוונתם בלשון "קבלת שבת", אם כשיבואו לבהכ"נ להתפלל מנחה כבר בבגדי שבת או כשיתחיל הש"ץ לכו נרננה (שזהו נקרא בפי העולם קבלת שבת) או כשיתחיל על הבימה לכה דודי וכיוצא או אולי כשמתחילין מזמור שיר ליום השבת (שזהו קבלת שבת אצל הראשונים כמבואר בשו"ע), ואם מחמירין להקדים בזמן קבלת שבת (אשר יקראוהו) להעמיד הזמן קודם שקיעת החמה, הרי זו קולא גדולה ומכשול נורא בימי הקיץ הארוכים אשר 50 מינוט אח"ז עדיין ספק יום הוא ונראה עדיין זהרוריתא דיומא, וגם מעט כוכבים ולא כוכבים בינונים וקטנים הראויים ללילה גמור.

הערות וציונים

141. עיין בחזון עובדיה שבת ח"א (עמ' קפ"ח) שהאריך בענין זה והעלה שאין לאשה לברך על הדלקת הנכרי.

באר הגולה

ח. מרדכי [שם סימן ר״צ]: ט. בית יוסף:

ד ח אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבליה לשבת עליה, ט ולדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת כעניית ברכו לדידהו:

אוצר ההלכה

והעידו לפני אז ת״ח אשר בהיות הגאון המובהק מ׳ מאיר אריק ז״ל (אבד״ק בוטשאטש וטארנא) בגולה בוויען, ונסע בימות הקיץ על ההרים סביב לה לתרופת גופו וישבו שמה בשבת קודש בעת סעודה שלישית אחרי מנחה וראו בהווילללא מקום מגורו ובהפאווילאן מבחוץ (דשם מיגלי להו עלמא שיושבת על ההרים) והנה עדיין לא נראו הכוכבים הראויים למוצאי שבת, וכפי הפיתקא (והמורה שעות) נרשם בהעיר לעשות אז מלאכה ביציאת שבת (ובהעיר הגדולה ווינא לא ירגישו זה כלל כי הבתים גבוהים בחמשה מעלות ויותר ולא יראו כלל שקיעת החמה [כי הבתים הגבוהים חוצצים] והעלעקטרי ידליקו לרוב ברחובות ושווקים מיד בתחלת בין השמשות ונראה להם ודאי לילה ויכשלו ולא ידעו, אבל הוא שגגת ת״ח המורה שעולה זדון ר״ל) והרעיש אז על ככה הגאון הנ״ל כאשר ראה זאת.

אמנם לא הועיל שם רק מעט מזעיר. כידוע סכלותם ועקשותם וכו׳. ואשר איזה מהם רצו להקל ומקלם יגיד להם ובפיהם יענו לתלות באילן גדול הוא הגאון המובהק חת״ס זצ״ל, אם כי קצת נמצא ונראה כן בתשובות חת״ס (חאו״ח סימן פ׳), עיין שם שנוטה לגמרי לדעת ר״ת, ועיין מה שכתבתי על דברי החת״ס אלו במנחת אלעזר (חלק א׳ סימן כ״ג) שם, והלא מצינו בדחז״ל [חולין ו:] אפשר בא (יהושע בא דוד) [אסא ולא ביערו בא יהושפט] ולא ביערו, אלא מקום הניחו אבותי להתגדר. ומדוע לא יאמרו כן מבני בניו של החת״ס כשרואין בימינו בעריהם כנ״ל מכשול גדול על ידי זה. בודאי צריכין לתקן ולא למנוע מלגדור. ועל כל פנים הוה להו לאלו המקילין להחמיר קצת יותר במוצ״ש, והמקילים כקולי שניהם עליהם נאמר וכו׳. ועלינו יערה רוח הבורא. בשמירת שבת במורא. השקולה כנגד כל התורה.

(נמוקי אורח חיים – סק״א)

סעיף ד׳

קעג) סעיף ד׳ אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבליה לשבת עליה. כתב ב״י (שיטה מ״ח), וכתב המרדכי [שבת סימן ר״צ] שאחר עניית ברכו אף על פי שעדיין הוא יום אין מערבין וכו׳. נ״ב: זו היא דעת רבינו שמריה שהביא המרדכי בפרק הנזכר אחר חזרתו שהורה להיתר, והביא ראיה מן התוספתא דמסכת סוכה [פ״ד ה״ז], דתניא התחיל לתקוע שלישית אפילו מיחם בידו מניחו על הארץ, ואילו גבי ספק חשיכה תנן במתניתין [שבת לד.] מערבין וטומנין, אלמא חומר בקבלה מבספק. עד כאן. ורבינו המחבר ז״ל תפס לאסור כחזרת רבינו שמריה ז״ל, וכן כתב בספרו הקצר, וכן כתוב בתשובה כתיבת יד למהר״ר אליה קאפסאלי ז״ל. אבל המרדכי ז״ל שם כתב, רבינו שמריה היה בתחלה דעתו להתיר, וכן פסק רבינו יואל ז״ל. וכתוב בתשובה כתיבת יד להר״ר אברהם ן׳ נחמייש ז״ל שכדברי רבינו יואל ותחלת דברי רבינו שמריה עיקר, והתוספתא שמביא רבינו שמריה ממנה ראיה לאסור, אם הגירסא כמו שהביאה הוא ז״ל, משבשתא היא, שאם אחר תקיעה שלישית מותר להדליק את הנר כדמוכחי ברייתות הרבה שהובאו בפרק במה מדליקין [שבת לה:], ועוד שהברייתא שבידינו מתפרש אחר שש תקיעות. ועיין בשלטי הגבורים פרק במה מדליקין [טו. אות ב׳]. עד כאן. ואנן נקטינן כפסק רבינו המחבר ז״ל.

אפילו לחזרת רבינו שמריה ז״ל, היינו במי שקיבל עליו שבת, אבל מי שלא קיבל עליו שבת, אפילו אחר ברכו מודה דמותר בשבותין. הר״א ן׳ נחמייש בתשובה הנזכרת.

(כנסת הגדולה – הגב״י)

קעד) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבליה לשבת עליה. כתב ב״י (שיטה מ״ח), וכתב המרדכי [שבת סימן ר״צ] שאחר עניית ברכו אף על פי שעדיין הוא יום אין מערבין וכו׳. נ״ב: עיין מ״ש הרב החבי״ב ז״ל [כנה״ג הגב״י][142] משם הר״א ן׳ נחמייש, ועיין במג״א (סקי״א), ובתשובת מהר״ן אשכנזי ([חכם צבי] סימן י״א).

(יד אהרן – הגב״י)

קעה) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבליה לשבת עליה. זהו דעת ולשון המרדכי דאחר עניית ברכו אסור אפילו בשבות, [143]והביא ראיה מדאמרינן בפרק במה מדליקין (דף ל״ה ע״ב) דאיסור עשיית מלאכה לאחר תקיעה שלישית הוא לאחר שהוליך החזן השופר לביתו, דאז הוי קבלת שבת. ע״ש. וגבי שופר הוא רק איסור טלטול ושבות בעלמא הוא, והיה אסור לטלטל אחר קבלת שבת, לכך נתנה שיעור שלא יתחיל קבלת שבת עד לאחר הולכת שופר. והכנסת הגדולה[144] חולק עליו וסובר דהתם הוי איסור טלטול מרשות היחיד לרשות הרבים דהוי איסור דאורייתא, לכך לא קבלו שבת עד לאחר הולכת

הערות וציונים

142. נדפס באות הקודמת. 143. דין זה של המרדכי דאחר עניית ברכו אסור אפילו בשבות הוא בשבת סימן ר״צ ושם הביא ראיה מן התוספתא, וראיה זו שהביא הרב היא ראית המרדכי שם בסימן רח״צ לכך שיחיד נגרר אחרי קבלת שבת של הקהל להיאסר במלאכה. 144. עיין לעיל אות קע״ג, ונראה שכוונת הרב המחבר לבאר סברת הר״א ן׳ נחמייש.

אוצר ההלכה

שופר, אבל שבות מותר אחר קבלת שבת אם עדיין הוא יום, דהא דכתב המרדכי [שבת סימן רח"צ] דיחיד גריר אחר הקהל אם קבלו קבלת שבת אף שהיחיד לא קבל שבת אסור, אבל בשבות מודה המרדכי דבזה לא גריר אחר הקהל. ומקשה המג"א (סקי"א) הא מביא המרדכי ראיה מהא דשופר מדהוצרכו לעשות שלא יתחילו שבת עד לאחר הולכת שופר לביתו, היה להם לתקן (דבשבת) [דהשבת] יתחיל מיד, רק החזן לא יקבל שבת עד לאחר הולכת שופר, אלא ודאי דיחיד נגרר אחר הקהל, ולכך היו צריכין כל הקהל להמתין בקבלת שבת עד לאחר הולכת שופר, הרי בפירוש משמע אפילו לענין איסור שבות יחיד נגרר אחר הקהל, עיין במג"א. אבל אדמ"ו דכנסת הגדולה ס"ל דמשם אין ראיה לענין איסור שבות גבי חזן, טעמא משום דהוי כחוכא ואיטלולא, דהוא עצמו תוקע בשביל קבלת שבת והוא עצמו יעשה איסור שבת, אבל לענין תפלה יש לומר דיחיד אינו נגרר אחר הקהל לענין איסור שבות וק"ל. (מתוק מדבש)

קעו) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבליה לשבת עליה.

מג"א (סקי"א) אחר עניית ברכו. בכנסת הגדולה [הגב"י][145] כתב, יש מי שחולק על זה וסבירא ליה דתוספתא שהביא המרדכי [שבת סימן ר"צ] מסוף סוכה [פ"ד ה"ז] דכתבו התחיל לתקוע שלישית אפילו המיחם בידו מניחו על הארץ, ואילו גבי ספק חשיכה תנן [שבת לד.] מערבים וטומנים, ש"מ חומר קבלה מבין השמשות. וכתב היש מי שחולק, דהתוספתא משובשת, דמה שאמר ומניחו בארץ, קאי אנר שבידו, ומה שאסר טמינת החמין, היינו תבשיל צונן בענין שעדיין לא נתבשל כל צרכו. ורא"ת שמותר הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל אחר הקבלה כדמוכח בברייתא ס"פ במה מדליקין [שבת לה:], אמר רבי יוסי ברבי חנינא שמעתי שאם בא להדליק אחר שש תקיעות מדליק, שהרי נתנו חכמים שיעור לחזן הכנסת [להוליך שופרו לביתו, אמרו לו א"כ נתת דבריך לשעורין אלא מקום צנוע יש לו לחזן הכנסת] בראש גגו ששם מניח שופרו לפי שאין מטלטל וכו', (ולפ"ז) [ולפני זה] קאמר תוקע ומריע ותוקע ושובת, ואם כן כבר נעשה קבלה ואפ"ה מותר. ועל זה כתב המג"א, ולא דק, דהמרדכי תקיעה שלישית שבשלשה אחרונים קאמר. וזה הדברים שאין להם שחר ולא ידעתי ליישבן כלל, שהרי הגמרא קאמר אחר שש תקיעות, אלא עדיף היה לו להוכיח על היש מי שחולק, דממקום שמביא ראיה היא סתירתו בעצמו, הלא מודה שאסור איסור דאורייתא אחר קבלה אחר שרוצה להתיר שבותין, ובגמרא קאמר אחר שש תקיעות מותר להדליק נר והיא מלאכה דאורייתא, אלא ודאי כוונת הגמרא דקבלה היתה כך שלא יחול עד אותו שיעור, וא"כ ראייתי (מוסתרות) [נסתרת]. ועוד יש ראיה ברורה שאין לדחות, דקאמר הגמרא לפי שאין מטלטלין אח"כ השופר וכו', יש עוד פנאי לקבלת שבת, ומה בכך אם הקבלה יהיה קודם זה שהרי אין כאן אלא טלטול מוקצה בעלמא, אלא ודאי אחר הקבלה אסרו שבותין, ואדרבא יש להקשות מגמרא זו על רבינו יואל הנ"ל, ואם כן המג"א דהוה ליה לנקוט מרגניתא ונקט חספא. ותימה גדולה על הגאון המג"א שכל רז לא אניס ליה האיך העלים עיניו הטהורים מכל זה. ודו"ק. (בגדי ישע)

קעז) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבליה לשבת עליה.

זה סברת רבינו שמריה אחר חזרה שהביא המרדכי [שבת סימן ר"צ], והביא ראיה לאסור מתוספתא דסוכה [פ"ד ה"ז], דתניא התחיל לתקוע שלישית אפילו מיחם בידו מניחו על הארץ, ואילו בספק חשיכה תנן מערבין וטומנין, אלמא חומר בקבלה מבספק.

וחזה הוית להרב מהר"ר אברהם ז' נחמיאס בתשובה כ"י הביא"ה הרב החבי"ב בכניסת"ו משלו [הגב"י][146], שדחה ראית רבינו שמריה דמשבשתא היא הך תוספתא דמייתי, שאם אחר תקיעה שלישית מותר להדליק את הנר כדמוכחי ברייתות דפרק במה מדליקין [שבת לה:], ועוד שהברייתא שבידינו מתפרש אחר שש תקיעות, ולכן פסק כרבינו יואל להתיר. עכ"ד. ואני בעוניי לא זכיתי להבין דבריו, דלגירסת רבינו שמריה הא דתנינא התחיל לתקוע ג', על ג' אחרונות קאמר, ומאי דאתמר בברייתות דמייתי תלמודין שאחר תקיעה שלישית מדליק את הנר, היא שלישית דראשונות. ומ"ש ועוד וכו', לא ידענא איך בזה ידו נטויה לדחות ראית רבינו שמריה, כי האף אמנם דאיירי אחר שש תקיעות, ודאי דהיה קודם בין השמשות, ואפילו הכי כיון דהא קבליה לשבת אינו טומן. ובמתניתין [שבת לד.] בספק חשיכה קתני טומנין, ועל כרחך לומר דקבליה לשבת אלים מספק חשיכה, וזוהי בעצם ראית רבינו שמריה.

אחרי כותבי ראיתי מ"ש הרב מגן אברהם (סקי"א), ועם שיש בלשון טעויות ולישנא קייטא, כוונתו להשיב על מהר"א נחמיאס במ"ש דמשבשתא וכו' כדאמרן. הגם הלום ראיתי להרב ט"ז לקמן (סימן ת"ר [סק"ב]) דשקיל וטרי בדברי רבינו שמריה ויש גמגומים בדבריו. ע"ש ודוק. ועמ"ש בעניותינו לקמן סימן שצ"ג [סק"ב] בס"ד. (ברכי יוסף – סק"ד)

קעח) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבליה לשבת עליה.

זהו דעת המרדכי [שבת סימן ר"צ] בשם רבינו שמריא ז"ל, אבל רבינו יואל ז"ל ס"ל דכל שעדיין יום הוא אלא דהוא קבל עליו שבת שרי לערב. והרב תוספת שבת ז"ל (סקי"ג) הקשה פסקי מרן ז"ל אהדדי מכאן לסימן שצ"ג [ס"ב] והצ"ע. ועיין לה"ה מאור עינינו חיד"א ז"ל במחב"ר (אות ה')[147] שהקשה כן מדנפשיה, וחילק בין קבלת יחיד לקבלת צבור, ולא הזכיר שכן הקשה הרב תוספת שבת ז"ל כנזכר. והרב מוהר"ר צבי ז"ל בתשובה ([חכם צבי] סימן י"א) כתב דסברת האוסר תמוה מאד

הערות וציונים

145. נדפס לעיל אות קע"ג. **146.** נדפס לעיל אות קע"ג. **147.** נדפס לעיל אות צ"ו.

אוצר ההלכה

שיהא חמור תוספת שבת שהוא מקבלו ברצונו ואינו אלא עשה בעלמא, מבין השמשות שהוא ספק איסור סקילה וכו׳. ע״ש. וה״ה חיד״א ז״ל במחב״ר שם יישב דאין כאן תימה, דרבנן דגזרו על השבותין לא גזרו בין השמשות, והם התירו לערב עירובי חצרות, אבל מי שקיבל עליו שבת אמרינן ליה מקבלה ואילך מצות שבת עליך, ואף השבותין אתה חייב בהם ואתה בעצמך עשיתו שבת, ובודאי דהעושה מלאכה גמורה בין השמשות הוא בספק איסור סקילה, והעושה אחר קבלת שבת קיל, אבל כשרוצה לקיים תוספת שבת דשוייה אגרמיה כשבת עצמו ואתי למשאל אי יערב, אמרינן ליה דקבלתו עושהו כשבת ולא כבין השמשות. ע״כ. והרב תוספת שבת ז״ל שם כתב ליישב קושית הרב צבי ז״ל הלזו וז״ל: מיהו לפ״ד הרמב״ם [הלכות טומאת מת פ״ט הי״ב] והראב״ד ז״ל [הלכות כלאים פ״י הכ״ז] דס״ל דכל ספיקא דאורייתא מותר מה״ת, אלא דחז״ל הוא דהחמירו בזה להחמיר בספק איסור תורה, תליא דין זה באשלי רברבי, והיינו לדעת התוספות בכריתות פ״ד [יז: ד״ה מדסיפא] דס״ל דהעושה מלאכה בערב שבת בין השמשות אין חייב אשם תלוי דלא הוי כמו חתיכת חלב וחתיכת שומן דחייב אשם תלוי, ואם כן להרמב״ם והראב״ד שרי מה״ת, אבל לפי דעת רש״י פרק במה מדליקין [לה. ד״ה בשלמא] דסבירא ליה דחייב אשם תלוי דהוי כמו חתיכה משתי חתיכות דהיינו חול ושבת, ודאי גם להרמב״ם הוי אסור מדאורייתא כיון דאיקבע איסור דחייב באשם תלוי מה״ת, וא״כ חמיר בין השמשות מקבלת שבת וכו׳. ע״ש.

ומדברי הרב צבי והרב תוספת שבת ז״ל הללו יש להרגיש למ״ש עט״ר מוה״ר הגדול חקרי לב ז״ל (ח״א מיו״ד סימן יק״ח דף ק״ץ ע״ג) ליישב דברי הר״ן ז״ל פ״ד דביצה [טז: ד״ה תנן], גבי מ״ש דתוספת יום הכפורים הוי דבר תורה ונשים אכלי ושתו משחשיכה ולא מחינן בידייהו, שכתב דעד חשיכה גרסינן ולא עד שחשיכה ממש, דא״כ מכניסים עצמן לספק יום הכפורים עצמו, וכי תימא על כרחך דמוסיפין קצת דאי אפשר לצמצם, תירצו דתוספת יום הכפורים עצמו יש לו שיעור אלא דלא ידעינן ליה. ולי נראה כיון שצותה תורה תוספת צריך להוסיף איזה [זמן] חוץ מן הזמן שהוא נזהר בו מן הספק, דאם לא כן לא היה צריך להזהיר על התוספת, וזה על דעת מי שסובר דמה שאמרו ספק תורה להחמיר מד״ת הוא. עכ״ל. והקשו ע״ז הרב לשון למודים ז״ל הלכות יום הכפורים (דף ק״י [סימן רי״ח]) בשם הרב מהר״א חאקו ז״ל, והרב שער המלך ז״ל הלכות טומאת מת (דף ס״ט [פ״ט הי״ב]), מדברי הר״ן ז״ל גופיה בפרק בתרא דיומא [ב: ד״ה ת״ר ועניתם]. וכתב מוה״ר ז״ל שם לתרץ קושייתו וז״ל: ונראה שבא לומר דאין הכרח דיש שיעור לתוספת, אלא דכשם דבתוספת יוה״ך דהוי דבר תורה לא מחינן, הכי נמי בבין השמשות דהוי ספק אע״ג דהוי מד״ת כיון שאינו מפורש בכתוב, ועל זה סיים דכל זה לא הוצרכנו ליישב כי אם למ״ד ספק הוי מד״ת, אם כן י״ל דספק כרת חמיר מהתוספת, ובספיקא מחינן בהו, אך לדעת הסוברים דספק שרי מד״ת, א״כ תוספת חמיר מספק, ואי בתוספת דהוי מד״ת לא מחינן כל שכן בבין השמשות דהוי ספק, וספק איסור הוי מדבריהם, אלא דכאן מכח שצוה על התוספת נאסר, ואע״ג דבאיקבע לכולי עלמא עשה מדין תורה, מכל מקום לא חמיר איסורו יותר מאיסור תורה דתוספת יוה״ך, ואי לא מחינן ביה, גם בספק לא מחינן אפילו באיקבע וכו׳. ע״ש.

ולפי מה שכתבנו משם הרב צבי והרב תוספת שבת ז״ל, אחרי נער״ק לא מצינן לתרוצי הכי דברי הר״ן ז״ל, דהיכי נימא דמשום דלא מחינן בתוספת שהוא דאורייתא הוא הדין דלא מחינן בבין השמשות שהוא דאורייתא, והרי הגם דתרוייהו דאורייתא, מכל מקום בין השמשות הוי ספק איסור כרת ותוספת אינו אלא עשה בעלמא, והיכי נילף חמור מקל להקל ושלא למחות ביד העושה לכתחילה, והיינו קושיית הרב צבי ז״ל הנזכרת גבי תוספת שבת לדעת האוסר לערב בו, דכיון דבמתניתין התירו להדיא לערב בבין השמשות הגם דהוי איסור סקילה, כל שכן דשרי בתוספת שבת דאינו אלא עשה. מינה דבמלתא דלא ידעינן היתרא אלא בתוספת אין ללמוד משם להתיר גם בבין השמשות. וגם לפי ישובו של הרב מחב״ר ז״ל [סק״ה] דתא נפקת דעל כל פנים חמיר בין השמשות מתוספת לענין עונש, אלא דס״ל דקבלת התוספת לגבי דידיה כשבת עצמו למיסר נפשיה בשבותין ובעירוב לכתחילה והבא לשאול אסרינן ליה, וא״כ גבי יוה״ך דבסתם נשי איירינן דלא קבילו בפירוש יום הכפורים עלייהו, אלא דבזמן התוספת שראוי להוסיף אכלי ושתו, כיון דעכ״פ זמנו קודם בין השמשות ודאי דקיל טפי מבין השמשות, ואין ללמוד ממנו קולא לבין השמשות למ״ד ספקא דאורייתא לחומרא ד״ת כנזכר. ועיין מ״ש אני הדל ס״ט בח״א (סימן קפ״ו אות ב׳ דף קפ״ז ע״א וב׳) בס״ד. (פתח הדביר ח״ג – סק״ד)

קעט) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבליה לשבת עליה. המג״א [סקי״א] הביא בשם הכנה״ג [הגב״י][148] דשבותין מותר אף לאחר עניית ברכו כל שלא קיבל השבת, והמג״א השיג עליו דלא עיין במרדכי [שבת סימן רח״צ] שמביא ראיה מהולכת שופר שהוא משום שבות. וגם בשו״ת אא״ז החכם צבי ז״ל (סימן י״א) הקשה, דאיך אמרו בשבת (דף (ל״ו) [ל״ה ע״ב]) שמעתי שאם בא להדליק אחר שש תקיעות דמדליק, שהרי נתנו חכמים שיעור לחזן הכנסת להוליך שופר לביתו, ואי סלקא דעתך דמותר בשבותין ואסור במלאכה דאורייתא מאי מייתי מהולכת שופר שהוא שבות להדלקה שהיא דאורייתא, ע״ש שנדחק. ולפענ״ד לא זכיתי להבין, דאמת דאיכא שבות בשופר לפי שמטלטל דבר מוקצה כדאמרו בדף (ל״ו) [ל״ה ע״ב], אבל מכל מקום יש גם כן איסור הוצאה מרשות לרשות, דהיינו שיוליך השופר מרשות הרבים ששם היה תוקע בגגה של עיר, לביתו שהוא רשות היחיד,

הערות וציונים

148. נדפס לעיל אות קע״ג.

אוצר ההלכה

וגם מעביר ד׳ אמות ברה״ר, והא דאמרו שם רבנן אלא מקום מיוחד היה לו ששם מצניע שופרו לפי שאין מטלטלין, הוא איסור נוסף על הטלטול, אבל איסור הוצאה לא זזה ממקומה וזה ברור לפענ״ד.

גם מ״ש החכם צבי ז״ל שם להקשות דאם נימא דלא גזרו על שבות בקבלת שבת כמו בבין השמשות, דאם כן מה פריך בברכות (דף כ״ז ע״ב) ומי בדיל, והא״ר אבין פעם אחת התפלל רבי של שבת בערב שבת ונכנס למרחץ וכו׳, ומאי קושיא, והא רבי הוא מרא דשמעתא [עירובין לב:] דס״ל כל שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות, והוא הדין בקבלת שבת. לפענ״ד נראה דמכאן ראיה למ״ש הרע״ב בפ״ג דעירובין [מ״ג] דהיכא דאיכא שני שבותין גזר רבי, וכאן איכא שני שבותין לפי הס״ד גזירת חמין וגזירת זיעה, דמעשה דרבי לאחר גזירת חמין בודאי הוה כדאמרו בשבת (דף מ׳ ע״ב), ועיין (בהה״מ) [בעל המאור] [שם יח:] ורשב״א שם [מ: ד״ה דהא מעשה], וא״כ להס״ד דגם לאחר גזירת זיעה הוה, ואם כן הוה שני שבותין, ובכהאי גוונא דלא באו השני שבותין ביחד בודאי אסור, וכמ״ש אא״ז בעל שער אפרים (סימן כ״ו) בשם זקני הגאון מוהר״ר העשיל ז״ל. ועל זה משני רבא דנכנס להזיע וקודם גזירה דזיעה וכפירש״י [ד״ה אמר רבא], ואם כן אין כאן רק שבות אחד, ושבות אחד גם כן לא הוה דלא נכנס רק להזיע. ובזה מיושב ג״כ מה שהקשה הפני יהושע והצל״ח שם [ד״ה אמר רבא] דלמה לא מוקי קודם גזירה דחמין, דזה אינו, דבאמת מעשה דרבי אחר גזירת חמין הוה כדאמרו בשבת (דף מ׳ ע״ב), רק קודם גזירת זיעה. ומ״ש רש״י בשבת שם [ד״ה דהא מעשה] דאחר גזירת זיעה הוה, ט״ס היא, וכמו שהגיה בקרבן נתנאל בראש״ש בשבת פ״ב [סימן כ״ד אות ס׳]. ע״ש. ובזה נסתר הרבה קושיות הפני יהושע והצל״ח. ודו״ק.

אך בגוף דברי החכם צבי ז״ל שכתב לחלוק על רבינו שמריה והסכמת הב״י דקבלת שבת חמור מבין השמשות, וכתב הוא דאיך אפשר דקבלת שבת דאינו רק בעשה יהיה חמור מבין השמשות דמתחייב חטאת כשעשה בשתי בין השמשות. לפענ״ד נראה לפמ״ש המג״א בסימן שמ״ב [סק״א] להסתפק דבין השמשות דאפוקי יומא חמור טפי אף בשבותים, משום דבשלמא עיולי יומא איכא לספוקי שמא לא עייל יומא ולא היה עדיין קדושת שבת, מה שאין כן באפוקי יומא דלא נפקע קדושת שבת מספק. ולפ״ז גם בקבלת שבת דודאי נכנס קדושת היום לענין איסורי דאורייתא דהא קיבל קדושת שבת, וא״כ גם לענין שבותין גזרו, דלא נפקע קדושת שבת, מה שאין כן בין השמשות דגם לענין איסורי דאורייתא איכא ספק שמא לא נכנס כלל, רק דמחמרינן משום ספיקא דאורייתא, אבל בקבלת שבת דלענין דאורייתא הוא בודאי אסור דקיבל עליו, אם כן גם לענין שבותין נמי, וגם לא מצינו קבלה לחצאין, וגם איכא זלזול לדרבנן וכמ״ש הר״י חיון לענין בהמ״ז[149]. וראיה ברורה נראה לפענ״ד ממה שנחלקו הרשב״א [שבת קנא. ד״ה אמר רב יהודה] והר״ן [שם סד: ד״ה ומדאמרינן] לקמן (סימן רס״ג [סי״ז]) במי שקיבל שבת אם מותר לומר לאחר שלא קיבל שבת שיעשה מלאכה עבורו, והרי גוף אמירה לאחר אינו רק איסור דרבנן כמו אמירה לעכו״ם, ואפילו הכי היה אסור מחמת הקבלה לולא שהיה בידו להפקיע איסור היתר באמירה, שמע מינה דגם שבותין קיבל עליו. וז״ב. ועיין שיטה מקובצת ר״פ המביא [ביצה ל. ד״ה והא דאמרינן] שכתב דאף דקיבל שבת אבל שבות אינו אסור אז, עיין שם היטב שהקשה בהא דאמרו ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מדליקין, ומשמע הא ודאי אינה חשיכה מדליקין, והא עכ״פ תוספת היום הוא ואסור. וכתב דתוספת היום אינו אסור רק משום שבות והיה מותר להדליק ע״י עכו״ם. ע״ש. והוא כדברי אא״ז החכם צבי ז״ל. (דברי שאול – עדות ביוסף)

קפ) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבלה לשבת עליה.
כתב במג״א (סקי״א), בכנסת הגדולה [הגב״י][150] כתב כו׳, ולא דק כו׳, וכתב עוד כו׳, ולא עיין במרדכי כו׳. ע״כ. ועיין מחצית השקל, דבריו אינם מובנים, כי הכנסת הגדולה לא קאמר אלא אם הוא לא קבל אלא דנגרר מכח קבלת הציבור שקבלו שבת דצריך גם הוא לקבל, ולא גרע מבין השמשות דמותר שבות במקום מצוה, והולכת שופר לא הוי במקום מצוה, ושפיר מביא המרדכי [שבת סימן רח״צ] ראיה דנגרר דאסור בכל מלאכה, אבל שבות במקום מצוה לא נשמע מיניה. (אומץ יוסף)

קפא) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבלה לשבת עליה. עיין בספר מנורה הטהורה [קני המנורה סק״ו] שכתב דהמיקל בכל שבות דשרי בבין השמשות לא הפסיד. וגם בשבות דאסור בבין השמשות לא אסור אלא למי שקיבל שבת, מה שאין כן למי שלא קיבל שבת, והיינו דוקא שחישב בדעתו שאינו מקבל שבת, אבל בסתם הוי קבלת שבת כעניית ברכו. יעו״ש.
(ארחות חיים – ספינקא – סק״ז)

קפב) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבלה לשבת עליה.
כתב בספר תוספת שבת (סקי״ג), דמשמע מדברי המרדכי [שבת סימן ר״צ] דאפילו למ״ד תוספת שבת דאורייתא, היינו דוקא בקיבל עליו, אבל לא קיבל עליו אף שביטל מצות עשה, מכל מקום לא חל עליו תוספת שבת בעל כרחו, דהא לדעת רבנו שמריה דאוסר בקיבל עליו, על כרחך דמוקי להא דתנן [שבת לד.] דבין השמשות מערבין, היינו כשלא קיבל, ולא אמרינן דחל עליו בעל כרחו. עכ״ל. ולפ״ד מתורץ קושיות התוספות בראש השנה (דף ט׳ ע״א בד״ה ורע״ק) דהא דתנן ספק חשכה אין מדליקין, ואמאי הא אפילו ודאי יום סמוך לחשכה אסור משום תוספת. ולפי מ״ש

הערות וציונים

149. נראה דצ״ל הר״י הלוי (סימן מ״ד) והר״ש חיון (בני שמואל ח״ב סימן מ״ב), הובאו במג״א סימן קפ״ד (סק״ז). ע״ש. **150.** נדפס לעיל אות קע״ג.

אוצר ההלכה

הרא״ש[151] אתי שפיר, דספק חשכה אסור גם כשלא קיבל עליו תוספת שבת. ולפ״ז מוכח מהתוספות דלא ס״ל האי סברא. ואפשר לא ניחא להו לומר דברשיעי עסקינן דעוברים [א]מצות עשה, והוה ליה למימר גם סמוך לחשכה אין מדליקין דצריך לקבל תוספת שבת, ומסקנת התוספות שם דהך מתניתין ס״ל תוספת שבת לאו דאורייתא, וכן דעת הרמב״ם, וכמ״ש הפר״ח באו״ח בסימן תר״ח.

אמנם קשה לי לפמ״ש התוספת שבת, דאם כן מה פריך בפרק במה מדליקין הא גופא קשיא אמרת דצריך לומר עם חשכה ערבתם, עם חשכה אין, ספק חשכה לא, והדר קתני ספק חשכה מערבין, דמאי קושיא, דסיפא הא מיירי על כרחך דלא קיבל עליו תוספת שבת, אבל רישא קתני דצ״ל ערבתם דודאי לכתחלה צריך לקבל עליו תוספת שבת דהוה מצות עשה. ומצאתי בט״ז סימן שצ״ג [סק״ד] הקשה כעין זה על ה״ר שמריה הנ״ל, דלימא דרישא מיירי כשרוצה לקבל עליו תוספת שבת. אבל זה לא קשיא כמ״ש הברכ״י שם [סק״ג], דלא שייך למתני דצ״ל כיון דאינו צריך לקבל תוספת שבת מקודם, אבל לפמ״ש התוספת שבת דצריך לקבל תוספת שבת לקיים העשה ודאי שייך למתני צריך. ונראה כיון דתוספת שבת אי דאורייתא הוא פליגי בה תנאי כמבואר בראש השנה (דף ט׳ ע״א) ובתוספות שם, ובפר״ח (סימן תר״ח), ובלחם משנה והרב המגיד (פ״א משביתת עשור [ה״ן]), וכן אפילו למ״ד דתוספת שבת דאורייתא, מכל מקום למאן דאמר ספיקא דאורייתא מן התורה לקולא, הוה התוספת רק בתוך בין השמשות, כמ״ש הר״ן בביצה ר״פ המביא [טז: ד״ה תנן]. וידוע דזה תליא בפלוגתא דתנאי אם צריך להביא אשם תלוי על חתיכה משתי חתיכות דוקא כמ״ש מהרי״ט ואחרונים, אם כן היה צריך לתרץ המשנה שלא אליבא דכולי עלמא, וניחא לו יותר לתרץ כאן בעירובי חצרות כאן בעירובי תחומין דאתיא לכ״ע, וכל שכן דאתי שפיר לתוספות הנ״ל, דהך מתניתין על כרחך סבירא ליה תוספת שבת לאו דאורייתא מדקתני ספק חשכה אין מדליקין, משמע הא ודאי יום סמוך לחשכה מדליקין ולא צריך להוסיף, ואם כן לשיטת הפוסקים דקי״ל כתנאי דצריך להוסיף כדעת הרי״ף [יומא ב:] ורא״ש [שם פ״ח סימן ח׳], והך תוספת הוא קודם בין השמשות, אם כן מצוה שיקבל עליו שבת בעוד ודאי יום, ואם כן ממילא יהא אסור אחר כך לערב גם עירובי חצרות כדעת רבנו שמריה שבמרדכי וכדעת המחבר כאן, וא״כ צריך לומר גם כן ערבתם עירובי חצרות, ועל כן פרש״י בגיטין (דף ו׳ ע״ב) ערבתם עירובי חצרות, ובשבת במשנה פירש ערבתם עירובי תחומין ועירובי חצרות, היינו למ״ד דא״צ להוסיף צ״ל משום עירובי תחומין ולמ״ד דצריך להוסיף צ״ל גם כן ערבתם עירובי חצרות כיון דכן מסקנא דהלכתא.

אמנם במהדורא בתרא של הגאון מהר״ז בסימן זה [ש״ע הגר״ז קונטרס אחרון סק״ג] כתב דמשום תוספת שבת לחוד מותר בכל שבות שמותר בין השמשות, וכן כשקיבל עליו תוספת שבת סתמא אדעתא דתוספת דרחמנא מקבל, אבל כשהתחיל ערבית של שבת קיבל עליו עיצומו של יום. ובזה מיושב דברי הש״ע דכאן פסק להחמיר ובסימן שצ״ג [ס״ב] מביא קודם דעת המתיר ואח״כ י״א שאם קיבל תוספת שבת אסור לערב עירובי חצרות, וכן כתב הדגול מרבבה. ולפ״ז נסתר מחמתו דברי הספר תוספת שבת הנ״ל. אמנם אדרבה על כרחך צריך לומר לדעת רבנו שמריה האוסר כסברת התוספת שבת, דאם לא כן למה הביא בש״ע (סימן שצ״ג) די״א שאם קיבל תוספת שבת דאסור לערב, דהא ה״ר שמריה מיירי להדיא לאחר ברכו, אבל המעיין במרדכי [שבת סימן ר״צ] יראה דאין לחלק, דרבינו יואל הביא ראיה להתיר שבותים אחר ברכו מתקיעת שופר שתקעו בכל ערב שבת קודם חשכה לקבל תוספת שבת, ומכל מקום תנן דספק חשכה מערבין, ורבינו שמריה כשחזר ואסר, הביא ראיה מתוספתא [סוכה פ״ד ה״ז] כשתקע תקיעה שלישית נאסר מלהטמין, והרי התקיעה אינה רק קבלת תוספת שבת, אלא די״ל המחבר מדעתיה עשה פשר לחלק, אבל האוסר ומתיר במרדכי אין מחלקין, וגם ליכא למימר דתוספת שבת חל בעל כרחו רק לענין איסור תורה וכשקיבל תוספת שבת נאסר גם בשבותין, דכיון דתוספת שבת דחל בעל כרחו רק לענין איסורי תורה, מהיכי תיתי נימא שקיבל עליו יותר, וצדקו דברי התוספת שבת.

אמנם עדיין קשה, נהי דתוספת שבת לא חל בעל כרחו כלל, מכל מקום כיון דמצות עשה להוסיף, אם כן כשקיבל עליו תוספת שבת נימא דרק לשבות מדברי תורה קיבל שלא לבטל העשה ולא משבותין, וכן לפוסקים דלית להו תוספת שבת כלל, מכל מקום בקיבל עליו יכול לקבל לענין דבר האסור מן התורה דחמיר דגם בבין השמשות אסור, וע״כ בסתמא נימא דלא הוסיף מדיליה רק מדבר האסור גם בבין השמשות. ונראה לפמ״ש המג״א בסימן קפ״ד (סק״ז) דהיכא דספק אם בירך בהמ״ז, דצריך לברך גם ברכת הטוב והמטיב דלא לזלזולי בה, כיון דנזדמן לו הספק עם ברכות המחויב מה״ת. ע״ש. והכא נמי כשמקבל עליו קדושת שבת לא יתכן להפריד בין דברי תורה לדברי סופרים דלא לזלזולי.

ולפ״ז י״ל מה שהקשיתי לעיל דמה פריך בגמרא הא גופא קשיא, הא י״ל כיון דצריך לקבל תוספת שבת וממילא יתסר גם לערב עירובי חצרות על כן צריך לומר ערבתם, וסיפא מיירי על כרחך דלא קיבל עליו תוספת שבת כלל. ויותר קשה על פי שיטת בה״ג [הלכות חנוכה עמ׳ קנ״ח] דבסימן הסמוך [רס״ג ס״ק] דהדלקת נר הוי קבלת שבת, אם כן סיפא מיירי על כרחך לרבינו שמריה האוסר בשבותין אחר קבלת שבת דלא הדליק נר עדיין וכדתנן אין מדליקין את הנר על כן מערבין ורישא דצ״ל הדליקו את הנר א״כ יתסר אחר כך לערב על כן צריך לומר גם כן ערבתם. אמנם לפמ״ש הא דנאסר בשבותין בקבלת שבת,

הערות וציונים

151. נדצ״ל הר״ש וכוונתו לרבנו שמריה.

אוצר ההלכה

משום דאי אפשר להפריד משום זילותא, וכיון שמקבל עליו שבת לדברי תורה צריך לקבל שבת גם לדברי סופרים, ועל כן גם לבה״ג בהדלקת נר שקיבל שבת לענין הדלקה על כרחך גם לשבותין קיבל, אמנם לרב על כרחך לא סבירא ליה סברא זאת כמ״ש לעיל דבר״פ אין צדין ([ביצה] דף כ״ד ע״ב) דפליגי רב ולוי שם, דרב סבירא ליה מותרין לקבל ואסורין באכילה, וכתבתי לעיל הטעם דרב לשיטתו דסבירא ליה בפ״ק דביצה (דף ד׳ ע״א) הכנה דרבה ולדידיה מוקצה לאכילה דאורייתא מ״והכינו״ [שמות ט״ז, ה׳], או עכ״פ גם לתוספות שם יש לו סמך מהתורה מוהכינו, על כן ספק מוכן אסור באכילה ומותר לטלטול וליכא למימר הטעם משום דלאכילה הוי דבר שיש לו מתירין מה שאין כן לקבל אולי לא ירצה ליתן לו למחר, דמכל מקום יכול הנכרי להניחו בביתו של רבן גמליאל ולמה יטלטלו, ורש״י [ד״ה לקבל] פירש להדיא מותר לטלטל ע״ש, והרי שם הספק מוכן יש לדון על דרבנן ועל דאורייתא לענין אכילה ולענין טלטול, ומכל מקום מחלק רב ולא חייש לזילותא ועל כן הכא נמי לרב לא מצי לתרוצי הכי, ואף דפרש״י שם דרב ולוי אליבא דר״ג פליגי ולהו לא ס״ל, מכל מקום לא ניחא לו לרב לשנויי המשנה שלא אליבא דכ״ע דאם לא חייש לזילותא אף דאמר הדליקו הנר ומקבל שבת, מכל מקום דוקא לענין איסורי תורה מקבל, וכבר הבאתי לעיל מתוספות ר״פ אלו מציאות [בבא מציעא כא. ד״ה וכמה] דדרך הש״ס דהתרצן הוא המקשן, ואם כן לדידן דקי״ל שם דבין באכילה ובין בטלטול אסור משום ספק, י״ל באמת משום זילותא, וליכא למימר משום דהוה דבר שיש לו מתירין, דהא רב פפא [ביצה כד:] מסיק להלכתא הכי, והוא ס״ל בפ״ק דביצה (דף ג׳ ע״ב) דספק דרבנן מותר גם בדבר שיש לו מתירין, ואם כן יש לומר שפיר עירבתם דרישא היינו ג״כ עירובי חצרות דמצוה לקבל עליו תוספת שבת או משום דצריך לומר הדליקו את הנר לבה״ג דהוי קבלה, וממילא אין להפריד בין דברי תורה לדברי סופרים, וסיפא על כרחך מיירי דלא קיבל עליו שבת עדיין ולבה״ג מיירי גם כן דהוא לא הדליק הנר וכמו שאמר אין מדליקין ועל כן מערבין, ואתי שפיר דברי רש״י שפירש ערבתם עירובי חצרות, וגם הטור אתי שפיר דחשש לדעת בה״ג, על כן כתב דצריך לומר עירבתם עירובי חצרות כיון שצריך לומר הדליקו הנר דלבה״ג הוי קבלת שבת ואסור גם בשבותין לדעת רבנו שמריה וסייעתיה, ולכתחלה ודאי לא יכניס עצמו לפלוגתא אף דהטור בסימן רס״ג ושצ״ג הביא מחלוקת בסברת בה״ג וסברת רבנו שמריה ודו״ק.

(ערך שי)

קפג) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבלה לשבת עליה.

שאלה. הנשים בעיר במבוי אחר שידליקו נרות שבת ויברכו ויקבלו שבת בהדלקה, הם הולכים למקום אחר לטבול שם טבילת מצוה, ובהילוכם הם רוכבים בקרון שמנהיגו גוי על ידי בהמות, אם אסור לעשות כן כיון דהדליקו נרות קבלו שבת עליהם, דקבלת שבת לנשים היא בהדלקת הנרות, או דילמא כיון דהולכים לדבר מצוה שרי, מאחר דאין כאן איסור תורה כי אם רק איסור דרבנן דמשתמש בבהמה וכדי שלא יחתוך זמורה וכנזכר בש״ע ([סימן ש״ה] בהגה״ה סעיף י״ח), על כן י״ל כיון שהולכים לדבר מצוה שרי, אבל בחזרה שחוזרים בלילה פשיטא לן דאסור, יורינו ושכמ״ה.

תשובה. אע״ג דקי״ל בש״ע (סימן שמ״ב) דכל דבר שאיסורו מדברי סופרים לא גזרו עליו בין השמשות אם הוא דבר מצוה או דוחק גדול, מכל מקום כל זה אינו אלא במי שלא קיבל עליו שבת עדיין, אבל אם קיבל שבת מבעוד יום, בזה איכא פלוגתא בין רבינו שמריה ובין רבינו יואל [הו״ד במרדכי שבת סימן ר״צ], דרבינו שמריה ס״ל חמיר זה מדין בין השמשות, ואסור לעשות אפילו לצורך מצוה, ואפילו דבר שאיסורו מדרבנן, אבל רבינו יואל ס״ל דמותר לצורך מצוה באיסור שבות דרבנן. והנה מרן ז״ל בשה״ט (סימן רס״א סעיף ד׳) פסק כרבינו שמריה, ולא הביא סברת רבינו יואל אפילו בלשון יש אומרים, ועיין במג״א (ס״ק י״ב), אך בסימן שצ״ג [ס״ב] גבי עירוב הביא מרן ז״ל בש״ע את שני דיעות הנזכרות, ודעת המתיר הביא בסתם, ודעת האוסר הביא בשם י״א, וכבר נתחבטו האחרונים בזה, והגאון אשל אברהם בסימן רס״א (ס״ק י״ב) תירץ, אפשר כאן מיירי עירובי תחומין, ובסימן רצ״ג ביטול רשות קיל טפי, והרב אליה רבה ז״ל [סק״ח] חילק, כאן מיירי בציבור שקבלו שבת, ולקמן מיירי ביחיד שקיבל שבת וקיל טפי. ע״ש. אך הרב מאמר מרדכי (ס״ק וא״ו) דחה חילוק זה דמחלק בין יחיד לציבור, והאמת אתו בזה, ובסוף דבריו כתב כיון שגילה מרן ז״ל דעתו בסימן זה לאסור, לא חש כל כך בסימן שצ״ג, ודעתו לפסוק כי״א האוסרים. עכ״ד. והגאון דגול מרבבה (בסימן רס״א) חילק, דשם קאמר שקיבל תוספת שבת, דלא קבל אלא איסור עשה, ולכן יש להקל בשבות, ואף שהפלוגתא במרדכי שהביא הב״י שם מיירי אחר עניית ברכו, מ״מ המחבר בש״ע נמשך אחר לשון הטור שם, אבל כאן מיירי אחר עניית ברכו, (מ״מ המחבר בש״ע נמשך אחר לשון הטור שם, אבל כאן מיירי אחר עניית ברכו), דמן הסתם מקבל קדושת שבת ממש, לכן השמיט דעת המיקל. ע״ש.

ודע דמה שהקשו עוד מדין אמירה לנכרי שהתיר מרן ז״ל בסימן רס״א [ס״א] להמקבל שבת מבעוד יום, המג״א (בס״ק ז׳) חילק דאמירה קיל טפי, ואין כאן קושיא. והרב מאמר מרדכי (בסק״ה) נתקשה מסימן רס״ג (סעיף י״ז), ושוב כתב דאין התחלה לקושיא זו. ע״ש. ובלבוש (סימן רס״ג סעיף י״ז) מפורש הטעם היטב. ע״ש. ועיין עוד באחרונים ז״ל.

והנה נודע, כי הגאון צבי ז״ל בתשובותיו ([חכם צבי] סימן י״א) הרבה להשיב על סברת האוסר, וכתב סברת האוסר תמוה מאד שיהא חמור תוספת שבת שהוא מקבלו ברצונו, ואינו אלא עשה בעלמא, מבין השמשות שהוא ספק איסור סקילה.

אוצר ההלכה

ע״ש. והגאון חיד״א ז״ל במחב״ר (סימן רס״א [סק״ה] דף נ״ד ע״א)[152] הביא דבריו, וכתב דאין כאן תימה, ויישב הדבר בטוב טעם, ונאים הדברים למי שאמרם. וכיוצא בזה כתב הגאון מהריק״ש ז״ל בשו״ת אהלי יעקב (סימן ב׳). ע״ש. והרב רביד הזהב הביא תמיהת הגאון צבי ז״ל הנז׳, וכתב ליישב הדבר ע״פ מ״ש בדגול מרבבה. ע״ש. וראיתי להרב בית יאודה (סימן כ״ח דף י״ז ע״א) שכתב, ומסתברא לן דהוא הדין נמי בתוספת שמוסיפין מחול על [הקדש לא גזרו על] השבות במקום מצוה, דאע״ג דאית ביה עשה מדאורייתא לכמה מרבוותא כמ״ש הב״י (סימן רס״א), מ״מ לא גזרו בו על השבות דמצוה במכל שכן מבין השמשות דאית ביה ספק כרת ולא גזרו, דאי לא תימא הכי איך אפשר לגזור בתוספת שהוא מוקדם, ולא לגזור בבין השמשות המאוחר וכו׳. ע״ש. ותמהני על דבריו איך לא זכר דדין זה דקבלת שבת הוא פלוגתא דרבוותא, דאיכא דסבר חמור מבין השמשות, ודיעה זו פסקה מרן להלכה בסימן רס״א כנז״ל, וקושייתו שהקשה איך אפשר לנו לגזור וכו׳, כבר תירצו זאת בטוב טעם. גם מדבריו נראה דבכל גוונא קאמר, אפילו בקבלת ציבור, וזה תימה שהוא היפך כל הנז״ל, והוא איך תירץ הקושיא שיש להקשות מדברי מרן בסימן רס״א על דבריו בסימן שצ״ג.

מיהו חזינן לגדול הוא הגאון חיד״א ז״ל במחב״ר (סימן רס״א אות ה׳), שהביא הקושיא שיש בפסקי מרן ז״ל (רסי׳) [סימן] רס״א וסימן שצ״ג, והביא חילוק אליה רבא [סק״ח] וקיימו בדוחק, ואחר שתירץ לקושיות הגאון צבי ז״ל, הוכיח מן שיטה מקובצת [ביצה ל. ד״ה והקשה] דסבר כרבינו יואל ז״ל, וסוף דבר כתב וז״ל: ולענין הלכה הגם דסתמות הפוסקים הראשונים משמען כרבינו יואל, וכמ״ש מהר״ץ, מ״מ אם קבלו ציבור עליהם יש להחמיר, כמ״ש מרן לקמן דין ד׳, אבל אם קבלו שבת ביחיד יש להתיר כסברת רבינו יואל, וכמו שנראה דעת מרן סימן שצ״ג, וכמ״ש בעניותינו לעיל, דאפשר דגם רבינו שמריה דאסר מודה נמי ביחיד, הגם כי מן הטור ז״ל משמע דאסור אפילו יחיד וכמש״ל. עכ״ל. ע״ש.

והשתא לפי סברת הגאון חיד״א ז״ל והכרעתו, יש להתיר בנידון השאלה שהוא לצורך מצוה, דהא קבלת האשה בהדלקת הנר היא קבלת יחיד. מיהו כיון דאיכא כמה אחרונים דלא סברי כהגאון חיד״א ז״ל בזה, חושש אני להתיר בזה, ומה גם די״ל דכולהו רבנן לא התירו בזה אלא בדיעבד, היכא דשכח או נאנס ולא עשה המצוה, אבל לכתחילה בנדון דידן שהיא יודעת בעצמה שצריכה לילך לבית הטבילה ולרכוב בקרון, ועכ״ז מקבלת שבת בהדלקת הנרות, ורוכבת בקרון אח״כ, הנה בזה י״ל דגם רבינו יואל ודעימיה יורו דאסור למעבד כן, וגם הגאון חיד״א ז״ל יורה בכה״ג אפילו שהוא קבלת יחיד.

גם יש לי עוד טענה אחרת שאין עליה תשובה, והוא דרבינו יואל ודעימיה לא התירו אלא בהיכא דלא אפשר למעבד המצוה כי אם ע״י חילול איסור דרבנן, אבל היכא דאפשר ודאי לא התירו, ובנדון דידן המצוה היא הטבילה, ואפשר שתלך ברגליה עד מקום הטבילה, ומשום טרחא דידה אין להתיר לה, דאין זה נוגע למצוה עצמה, ועוד אפילו אם יהיה באופן דלא אפשר שתלך ברגליה אלא בקרון, עכ״ז אין להתיר דאפשר שתעשה הדבר בהיתר, והיינו שתעשה תנאי בפירוש קודם שתדליק, שאינה מקבלת שבת בהדלקה אלא עד שיאמר החזן ברכו. וידוע הוא דמרן בסימן רס״ג [ס״י] הביא סברת י״א קמא שיועיל התנאי בזה, ואז תוכל לעשות מלאכה גמורה ג״כ, והביא י״א בתרא דאין מועיל התנאי, ורמ״א בהגהה הכריע שיועיל התנאי, אך בעי שיש בזה צורך, וכנזכר במג״א (ס״ק ך׳), וכן הסכימו האחרונים שאין לעשות תנאי אלא במקום צורך, ובנדון דידן איכא צורך גדול, אם כן תעשה התנאי הנזכר, ולמה תקבל שבת בסתמא, תעשה תנאי ואז תרכוב בקרון.

עוד כן צריך להורות לשואל שתעשה האשה תנאי קודם הדלקה, שאינה מקבלת שבת אלא עד שיאמרו הציבור ברכו, ואז תדליק ותרכב בקרון ותלך לבית הטבילה ותחזור לביתה, אך ודאי צריך שתשער היטב באופן שתחזור לביתה ותצא מן הקרון קודם שיאמרו הציבור ברכו, כי מאחר שהתנית שמקבלת שבת כשאומרים הציבור ברכו, אז חל עליה שבת באמירת ברכו ואז אסורה לרכוב בקרון, מיהו אם יש בעיר ב׳ וג׳ כיתות מתפללים בזה אחר זה, תוכל לעשות התנאי בפירוש עד שיאמרו ברכו הציבור של כת האחרונה שבעיר. והשי״ת ברחמיו יאיר עינינו באור תורתו אכי״ר.

אי״ה. בעת שהעתקתי תשובה זו לשלחה לבית מערכת הדפוס, ראיתי מ״ש בספר זבחי צדק ח״ב בשו״ת שבסוף הספר דף י״ב [סימן י״ח], שאלה כזאת ממש, והוא לא שידד עמקים בתשובת השאלה, ולא זכר שר בכל מ״ש בתשובה הנז״ל כאשר יראה הרואה, ולכן כתב מה שכתב.

(שו״ת רב פעלים ח״ב – חאו״ח סימן מ״ט)

קפד) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבליה לשבת עליה.

ועיין בדגול מרבבה דהיכא דקיבל עליו תוספת שבת בסתם לא נאסר בשבותין, אבל אם ענה ברכו או שהתפלל מעריב קיבל עליו עצומו של יום ונאסר בשבותין. וכ״פ הרב ז״ל [ש״ע הגר״ז] בסימן שצ״ג [ס״ב] ובקונטרס אחרון [סימן רס״א סק״ג]. אלא שדעתו דאפילו לא ענה ברכו אלא שרוב הצבור ענו ברכו נגרר אחריהם ונאסר בשבותין. ויש להסתפק הדלקת נרות לאשה דהוי קבלת שבת לדידן כמבואר בסימן רס״ג ס״י אי דמי לעניית ברכו ולתפילת מעריב. דאפשר דוקא עניית ברכו ותפילת מעריב דחל עליו שבת בעל כרחו כמבואר שם (סי״א וסט״ו), אבל הדלקת נרות כיון דיכולה להתנות שאינה מקבלת שבת בהדלקה זו, אם כן לא הוי אלא כמקבל עליו תוספת שבת מעצמו. והא דאין הנשים

---

152. נדפס לעיל אות צ״ו.

(מדלקת) [מדליקות] קודם החפיפה כמ״ש המג״א שם (סקט״ו) בשם מהרי״ל ז״ל [סימן נ״ג], אף דרחיצה בחמין אינה אלא משום שבות, אפשר דהיינו משום סריקת השיער דהוי איסור דאורייתא, עיין סימן ש״ג במג״א (סקכ״ב). אלא שהרב ז״ל בסימן רס״ג (סי״א) כתב הטעם משום רחיצה בחמין, משמע דלאחר הדלקת נרות אסורה בשבותין. וצ״ע לדינא, כיון דלדעת האליה רבה (סק״ח) קבלת שבת ביחיד אפילו בתפלת ערבית קיל טפי, אפשר דיש להקל בהדלקת נרות. (תהלה לדוד – סק״י)

קפה) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבלה לשבת עליה. כתב המג״א (סקי״א) בשם הכנה״ג [הגב״י][153], דמי שלא קיבל עליו שבת אפילו כבר ענו הצבור ברכו מותר בשבותין. ע״כ. וכתב עליו המג״א, ולא עיין במרדכי [שבת סימן רח״צ] שהביא ראיה מהולכת השופר שהוא שבות. ועיין בשו״ת חכם צבי (סימן י״א) שהקשה על המרדכי. וז״ל או״ז ([ח״ב הלכות ערב שבת] סימן ט״ז) בשם ריב״ם ז״ל: מדאמרינן שנתנו חכמים שיעור לחזן הכנסת להוליך שופרו לביתו, משמע אבל אחר אותו השיעור אף על פי שהיה רוצה ברצון להוליכו לביתו ולא היה רוצה לקבל עליו שבת עדיין, אפילו הכי אסור להוליכו לביתו. ע״כ. ובמרדכי הוא ט״ס וצ״ל כמו שהוא בהגהות מרדכי [דף פ״ב ע״ד]. ולכאורה אין זה ענין כלל לפלוגתת רבינו יואל ורבנו שמריה דפליגי לענין שבות לדבר מצוה אחר קבלת שבת, שפסק המחבר כרבנו שמריה שאסור כמ״ש המג״א בס״ק י״ב, דאיכא למימר דהולכת שופר לביתו לא הוי דבר מצוה, ועיקר ראיות ריב״ם הוא דהיכא שהקהל קבלו שבת חל עליו שבת בעל כרחו, אבל לא דעדיף מבין השמשות, וכן משמע לכאורה מלשון המחבר שכתב אחר עניית ברכו ולא כתב אחר שאמרו הקהל ברכו. ואפשר דגם כוונת המג״א כן, אבל הרב ז״ל [ש״ע הגר״ז ס״ג] כתב דאף לדבר מצוה אסור וכמ״ש בס״ק שלפני זה[154]. וצ״ע. (תהלה לדוד – סקי״א)

קפו) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבלה לשבת עליה. עיין מג״א (סקי״א) ובמחצית השקל, ויען כי פירושו לפענ״ד אין להולמו כלל, גם הביא דהחכם צבי [סימן י״א] דחה דברי המרדכי, ולפענ״ד יש לתרצו, לכן מוכרח אני להעתיק ולהאריך. הנה המג״א הביא דברי הכנה״ג [הגב״י][155] דכתב דהמרדכי [שבת סימן ר״צ] לא אסר אלא במי שקיבל עליו שבת, אבל מי שלא קיבל עליו שבת אפילו אחר ברכו מותר בשבותין, והמג״א כתב עליו דלא עיין במרדכי סוף פרק במה מדליקין [סימן רח״צ], שהביא ראיה מהולכת שופר שהוא רק שבות. והנה המרדכי שבת (אות ר״צ) כתב דרבינו יואל מתיר שבותין אחר ברכו, דהרי ברכו הוא כמו אחר התקיעות לדידהו, והתקיעות היו קודם בין השמשות, ובבין השמשות הא מותר בשבותין, הרי דאף אחר התקיעות או אחר ברכו לדידן מותר בשבותין, וכן רצה לומר רבינו שמריה, ואמרו לו תלמידיו אולי יש חילוק בין מי שקיבל שבת או לא, וחזר רבנו שמריה ואסר, והביא ראיה מתוספתא [סוכה פ״ד ה״ז] דקתני אחר שתקע אפילו מיחם בידו מניחו בארץ. ופירש הכנה״ג דרבנו שמריה מביא ראיה לדברי תלמידיו דיש חילוק בין מי שקיבל שבת, והיינו דפירש דאפילו מיחם ביד התוקע מניחו דהתוקע קיבל שבת, אבל אחר מותר. והמג״א השיג על הכנה״ג, דהמרדכי סוף הפרק [סימן רח״צ] על מה דאמר דנתנו חכמים רשות לחזן להוליך שופרו, אבל אדם אחר אסור, הרי דאף לאדם אחר אסור, כן תוכן דברי הרב מחצית השקל.

עוד הביא דהחכם צבי השיג על המרדכי, דאדרבה בש״ס [שבת לה:] מבואר דמאן דאמר דמותר להוליך שופר אף אדם אחר מותר להדליק נר, ודייק מהחזן. ומחצית השקל כתב לתרץ קושיית החכם צבי, דהמרדכי ר״ל דאם אדם אחר מותר למה הצריכו להתיר בדוחק להחזן, היה לו להוליך אדם אחר עמו, ועל כרחך דאף לאחר אסור. ע״כ דברי המחצית השקל בקיצור.

ובעניי כל דבריו תמוהין, האחד, במה שפירש דהמיחם ביד התוקע דהוא קיבל עליו שבת אבל אחר מותר, הוא תימה, דכי החזן בשביל עצמו תוקע, והוא רק שליח ציבור, והתקיעות עצמן אין אוסרין, ואם הם לא קיבלו אף השליח ציבור לא קיבל שבת, גם לומר דה״ר שמריה מפרש דהמיחם ביד התוקע, הוא תימה לתלות בוקי סריקי בה״ר שמריה, דהחזן הא עוסק בתקיעות, ופשטא דתוספתא דכל מי שהיה המיחם בידו מניחה. וגם במה דפירש דברי המג״א דדחה דברי הכנה״ג דכתב לחלק בין מי שקיבל שבת וכו׳, לא אבין, דהרי רבינו יואל ורבנו שמריה הביאו ראיה דאף בין השמשות דהיה אחר התקיעות מותר, ובמה דחו דברי רבנו יואל ורבנו שמריה, ואם אח״כ חזר המרדכי הרי לא תירץ לקושייתם, וגם הרי המרדכי סוף הפרק סיים בעצמו דיש לדחות הראיה משופר, גם היה לו להמג״א לומר ולא עיין במרדכי סוף הפרק דחזר בו, ואין לשון המג״א משמע כלל כן.

ואך נראה פשוט דרבנו יואל ורבנו שמריה שהביאו ראיה מבין השמשות דמותר אף שהיה אחר התקיעות, לזה אמרו לו תלמידיו דאין ראיה, די״ל דלא אמרו חכמים דבין השמשות מותר בשבותין רק לדינא, ונפקא מינה במקום דאין תוקעין או שלא תקעו, דעדיין לא קיבלו השבת, אבל בקיבלו השבת כגון שתוקעין אין הכי נמי דאסור, והודה להם רבינו שמריה, דהרי כן משמע בתוספתא דאחר התקיעות אפילו מיחם בידו מניחה, והיינו דתקיעה הוי קבלה, דכן תיקנו חכמים. אכן הכנה״ג איירי בענין אחר, והיינו אף דאמרינן דקבלה אוסר אף שבותין, מכל מקום לענין זה דיהיה היחיד שלא קיבל שבת (הי׳) נגרר אחר הרוב, בזה לא אמרינן רק במלאכה דאורייתא ולא בשבותין, ועל

הערות וציונים

153. נדפס לעיל אות קע״ג. **154.** נדפס באות הקודמת. **155.** נדפס לעיל אות קע״ג.

אוצר ההלכה

זה תמה המג״א דבסוף הפרק בענין דאיירי המרדכי דהיחיד נגרר אחר הרוב, הביא משופר דהוא שבות, והוא פשוט.

ואך לפרש דברי המרדכי נדבר אח״ז, והנה המרדכי כתב ראיה דיחיד נגרר אחר הציבור, מדאמרינן שנתנו רשות לחזן אבל אדם אחר לא, והנה החכם צבי הבין דרק לחזן התירו, ולמה הצריכו להתיר והרי יכול להתנות שלא מקבל לשבת עדיין, וביותר נראה דאף תנאי אין צריך כיון דצריך להוליך השופר וכן מנהגנו, אם כן הוי כהתנה ולמה אמרו התירו, ועל כרחך דרק לחזן התירו ולא לאחר, והחכם צבי תמה דשם באמת אף לאחר מותר, ואף מלאכה דאורייתא להדליק הנר, ואך גם זה אין ראיה, דהתם לא קיבלו עדיין שבת עד אחר הדלקה לר׳ יוסי [ברבי חנינא], כן תוכן דברי החכם צבי.

ורק קצת צריך להגיה בדברי המרדכי, והכי דייק, דמדחזינן דר׳ יוסי [ברבי חנינא] סובר דאחר התקיעה יכולין עדיין להדליק נר מדהתירו להחזן להוליך שופרו, ומנא ליה, דילמא שאני החזן דהוי כהתנה שיוכל להוליך השופר לכן לא קיבל עדיין שבת, והרי אף באם אסור להדליק יוכל להוליך השופר, משמע דאם הציבור קיבלו שבת שוב היחיד נגרר אחריהם. ומ״ש אבל אחר אסור, ר״ל דבמקום אחר היכי שכבר קיבלו שבת אסור. ומ״ש המרדכי דיש לדחות ראיה זו, נראה כוונתו דדילמא תקיעה דהיתה תקנת חכמים לא מהני התנה, או די״ל דרבי יוסי דייק למה הוצרך להתיר להחזן לומר דלא יקבל שבת, יותר נאמר דאין כל הציבור מקבלין רק אחר כן, ודו״ק.

ומ״מ מה שדחה המג״א דברי כנה״ג דהרי המרדכי דייק משופר דהוי שבות, בעניי יש לדחות, דהא הכנה״ג לא כתב זה רק לדידן דקיי״ל [סימן שמ״ב] כרבי דלא גזרו על שבות בין השמשות [עירובין לב:], וקבלה לא גרע מבין השמשות, אבל הברייתא לא אתי כרבי, גם י״ל דר׳ יוסי איירי שמטלטל השופר דרך רה״ר, והרי רש״י אח״כ ד״ה אין מטלטלין כתב דאף ברשות היחיד אסור, ומדכתב זה אח״כ במילתא דרבנן, משמע דלרבי יוסי איכא איסור דאורייתא, והיינו ברשות הרבים.

(גנזי חיים – סק״ה)

קפז) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבלה לשבת עליה.

כתב במג״א (סקי״א), וכתב עוד שם דהמרדכי [שבת סימן ר״צ] לא אסר אלא במי שקבל עליו שבת. עיין בתשובת עמודי אש (סימן ה׳ אות נ״א) ובתשובת אור נעלם (ביאור ל״ו). (מגיני חיים)

קפח) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבלה לשבת עליה. כתב במג״א (סקי״א), בכנסת הגדולה [הגב״י][156] כתב וכו׳ דהתוספתא סוף סוכה [פ״ד ה״ז] וכו׳ משבשתא. וס״ל התוספתא דסוף סוכה, תוקע ומריע ותוקע ואפילו מיחם בידו מניחו (ביורין) [בארץ] ואינו מטמינו. ע״כ. (אהל ברוך)

קפט) שם אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ואין טומנין משום דהא קבלה לשבת עליה. ולפי זה חמור מבין השמשות, ועיין בט״ז לקמן סימן ת״ר [סק״ב] בתשובה, ולעיל סימן ל׳ (סעיף ה׳), ולקמן סימן רס״ג (סעיף ט״ו). (נפש חיה – מרגליות)

קצ) שם אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין וכו׳. כתב מג״א (סקי״ב), אין מערבין וכו׳, אפילו לדבר מצוה. וזה הוא דעת המרדכי [שבת סימן ר״צ] בשם רבינו שמריה דקבלה גרע מבין השמשות בלא קבלה, ורבינו יואל סבירא ליה בקבלה שרי. ובסימן שצ״ג [ס״ב] הביא המחבר שתי דיעות. ויש לתמוה על המחבר שסותם כאן לאיסור ובסימן שצ״ג הביא שתי דיעות, ומתחילה דעת המתיר בסתם ואח״כ בשם י״א לאסור. וכבר נודע שזה דרך המחבר לפסוק כדעה ראשונה שהביא בסתם, כמ״ש הש״ך ביו״ד סימן רמ״ב בסופו גבי כלל הוראות [ד״ה וכי תימא] בשם הרב מנחם עזריה [שו״ת הרמ״ע סימן צ״ז]. וצ״ע.

ומשמע מדברי המרדכי, דאפילו למאן דאמר תוספת שבת דאורייתא, היינו דוקא בקבלה, אבל לא קיבל עליו, אף שביטל מצות עשה, מכל מקום לא חל עליו תוספת שבת בעל כרחו, דהא לדעת ה״ר שמריה דאוסר בקיבל עליו על כרחך דמוקי הא דתנן [שבת לד.] דבין השמשות מערבין, היינו שלא קיבל עליו, ולא אמרינן דחל עליו בעל כרחו. ובשו״ת חכם צבי [סימן י״א] האריך לסתור דעת ה״ר שמריה האוסר, וסבירא ליה דבין השמשות חמיר מתוספת שבת, דהא תוספת שבת אינו אלא בעשה, ובין השמשות ספק סקילה. וכתב התוספת שבת [סקי״ג] דזה תליא באשלי רברבי, לדעת רמב״ם [הלכות טומאת מת פ״ט הי״ב] וראב״ד [הלכות כלאים פ״י הכ״ז] כל ספיקא דאורייתא מותר מן התורה, אלא דחז״ל החמירו בספק איסור תורה, א״כ קבלה חמיר שהוא בעשה, ולדידהו העושה מלאכה בערב שבת [בין השמשות] אין חייב אשם תלוי, דלא הוי כחתיכה משתי חתיכות. אבל לדעת רש״י פרק במה מדליקין [שבת לה. ד״ה בשלמא] דסבירא ליה דחייב בזה אתי שפיר והוי כחתיכה משתי חתיכות כיון שידעינן שהוא חול ושבת סמיכי אם כן בין השמשות חמיר, ואפשר דהרמב״ם מודה לזה דהוי כחתיכה משתי חתיכות, מיהו דעת רוב הגאונים חולקים על הרמב״ם והראב״ד. ועיין בפרי חדש ביו״ד (סימן ק״י [כללי ספק ספיקא אות א׳]). (בגדי ישע)

קצא) שם אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין וכו׳. עיין סימן שצ״ג (ס״ב), ותשובת חכם צבי (סימן י״א). ודברי שו״ע מתרצים האחרונים דהכא צבור גרע, ולקמן מיירי ביחיד. (אומץ יוסף)

הערות וציונים

156. נדפס לעיל אות קע״ג.

אוצר ההלכה

קצב) שם אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין וכו'. כתב ב"י, וכתב המרדכי [שבת סימן ר"צ] שאחר עניית ברכו כו'. נ"ב: וכן סתם בש"ע סעיף ד'. ועיין מה שהקשה הרב בגדי ישע ז"ל (בסקי"ב)[157] דהכא סתם לאיסור ובסימן שצ"ג [ס"ב] הביא שתי דיעות, דעת המתיר בסתם ואחר כך בשם י"א לאסור כו', ודרכו לפסוק כדעה ראשונה שהביא בסתם, והצריכו עיון. עיין במאמר מרדכי (בסק"ו) דעמד בזה, ומול סוף כתב, דלפעמים דעת הש"ע לפסוק כי"א כו'. ע"ש. ועיין מה שכתב המחב"ר (בסק"ה דף ג"ן ע"ד)[158] ובברכ"י (סימן שצ"ג סק"ב).

(דברי מנחם – הגב"י סק"ו)

קצג) שם אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין וכו'. אף שבסימן שצ"ג [ס"ב] הביא דיעות האוסרים בלשון י"א ודעת המתירין בסתם, אף על פי כן עיקר כהאוסרים כמ"ש כאן, שכן הוא הסכמת אחרונים כאן ובסימן תקכ"ז, ע"ש במג"א [סק"א] וט"ז [סק"ג]. ואף שהט"ז בסס"י ת"ר [סק"ב] מיקל בזה, וגם בסימן שצ"ג [סק"ד] הניח דעת האוסרים בצ"ע, מ"מ לא מלאו לבו לחלוק עליהם, ובסימן תקכ"ז (סק"ג) הסכים בפירוש, שלא היקל אלא ביו"ט קודם תפילת ערבית. תניא [ש"ע הגר"ז] בקונטרס אחרון [סק"ג]. ע"ש. ובאשל אברהם [סקי"ב] כתב דאפשר דכאן מיירי בעירובי תחומין, ושם עירובי חצרות ביטול רשות קיל טפי. ובאליה רבה [סק"ח] חילק דכאן מיירי שציבור קבלו שבת ושם מיירי ביחיד. ע"כ. ועיין בשו"ת חכם צבי [סימן י"א], וכ"כ בדרך החיים [סימן נ"א סעיף ה'] דכיון דלא גזרו על שבות בין השמשות שהוא אחר התוספת, מכל שכן שלא גזרו על תוספת אפילו קבלו. ובישועות יעקב [סימן שכ"ו סק"א] כתב, דאדם עצמו שקיבל אמרינן דקיבל גם לענין שבות ואסור אף בשבות, מ"מ להא דנגרר אחר הציבור לא נגרר רק לענין מלאכה דאורייתא אבל לא לענין שבות, מובא בנזר ישראל [סימן ז' לקוטי רימ"א סק"ט]. ולענין אמירה לנכרי, כתב במג"א (סק"ז) דאפשר דלא גרע מבין השמשות, ע"ש שכן הסכימו אחרונים.

(באר יעקב – קרויזר – סקי"ב)

קצד) שם אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין וכו'. כתב הדגול מרבבה, אע"ג דלקמן סימן שצ"ג [ס"ב] הביא המחבר דעת המתיר בסתם והאוסרים בשם יש אומרים, התם בלשם תוספת, והכא בתפילת ערבית דהוה לשם שבת גמור.

ונלענ"ד ראיה נכונה מהש"ס דלכאורה הוכחה נכונה לשיטת האוסרים מהש"ס [ברכות כז:] שהביא המג"א (בסקי"ב) דאפילו להזיע אסור, והתם הרי הוא אליבא דרבי [עירובין לב:] דס"ל דלא גזרינן שבות בין השמשות, וש"מ בקבלתו גרוע מבין השמשות. אלא דעל הש"ס גופה דפריך התם, והאמר רבי אבין פעם אחת התפלל רבי וכו', קשה מנא פשיטא ליה להקשות, דילמא בשבות לא החמירו, וכל שכן לרבי דסבירא ליה דלא גזרינן שבות בבין השמשות, וכמו שבאמת תמה החכם צבי [סימן י"א] להחמיר בתוספת שבת שאינו אלא עשה, מבין השמשות שהוא ספק סקילה וחייבין אשם תלוי. ונראה לומר דבאמת אין להחמיר אלא בהתפלל בין השמשות, דאמרינן דכיון דכבר התפלל של שבת עשאו לספק כודאי, כיון שהתפלל תפלת שבת גלי דעתיה דשבת הוא והרי חומר גוף שבת עליו, והתם בש"ס משמע ליה לשון דעדיין לא חשכה שודאי חשיכה לא היה אבל כבר הגיע בין השמשות, ומשום הכי פשיטא ליה להחמיר דעשאו שבת בתפילתו, אבל לענין תוספת ודאי אין להחמיר מבין השמשות. וזה שסתם המחבר בסימן שצ"ג לגבי תוספת להקל, והכא כשהוא כבר בין השמשות אע"ג דלענין עירובי חצרות והטמנה הקילו בין השמשות, כשכבר התפלל אין מקילין כלל כשבת גמור. וכמו שפשיטא להש"ס שם להחמיר אליבא דרבי דסבר דלא גזרו בכל שבות בין השמשות דהכא חשיב ליה כשבת גמור, ה"נ לדידן לענין עירובי חצרות והטמנה. ודו"ק.

(חבל יוסף – גנזי חיים)

קצה) שם אין מערבין ואין טומנין וכו'. כתב מג"א (סקי"ב), משמע אפילו לדבר מצוה אסור, דהא טמונה (לצורך מצוה הוא) לצורך שבת [היא], ואסור. ע"ש. אך למ"ש הט"ז [סק"א] והמג"א לעיל [סק"ו] בשם רש"ל [סימן מ"ו], שמותר להדליק בבית הכנסת נר יאר צייט משום דהוי לצורך מצוה, אם כן גם כאן יהא מותר. ואין לומר דשאני התם משום דהוי שבות דשבות, הא גם כאן הוי שבות דשבות, דהטמנה גופיה שבות הוא, ומבעוד יום הוי שבות דשבות. וצ"ל דלא דמי, דודאי שבות במקום מצוה מותר, אך אין מדמין גזירת חכמים אהדדי, דעיקר גזרת חכמים היא שהטמנה יהיה אסור משום גזרה שמא יחתה אף דהיא מצוה, אבל בשאר שבות לא גזרו במקום מצוה וק"ל.

(מתוק מדבש)

קצו) שם אין מערבין ואין טומנין וכו'. עמ"ש הרב מגן אברהם [סקי"ב] והרב זרע אמת נר"ו בשו"ת או"ח (סימן ע"א).

לענין טבילת נשים בחמין בליל שבת קדש, עמ"ש בקונטריס אחרון זה לקמן סימן שכ"ו [סק"א] בס"ד[159].

(מחזיק ברכה – קונטרס אחרון ס"ק ג' – ד')

קצז) שם אין מערבין ואין טומנין וכו'. עמ"ש הרב מג"א (בסקי"ב) דהוא הדין דאסור ליכנס למרחץ כו'. עמ"ש הרב צל"ח על מסכת ברכות (בדף כ"ו ע"א) [כז: ד"ה וקודם גזירה וכו']. (דברי מנחם – הגב"י סק"ז)

קצח) שם אין מערבין ואין טומנין וכו'. כתב המג"א (סקי"ב), אפילו לדבר מצוה אסור, דהטמנה לצורך שבת היא ואסור, דגרע מבין השמשות. והוא הדין דאסור ליכנס למרחץ להזיע. ע"כ. ומשמע דאף לדבר מצוה אסור ליכנס למרחץ. ועיין

הערות וציונים

157. נדפס לעיל אות ק"צ. **158.** נדפס לעיל אות צ"ו. **159.** ועיין ג"כ בלוית חן (סימן ע"ט).

אוצר ההלכה

תוספת שבת (סקי״ג) דבזה אף רבינו יואל [הו״ד במרדכי שבת סימן ר״צ] מודה, ועל כרחך דגזירת רחיצה וזיעה חמירה משאר שבותין. ואפשר דאפילו בלא קבל עליו שבת, שבות דרחיצה חמור וגזרו עליו בין השמשות כמו שגזרו על פחות פחות מארבע אמות (עיין סימן שמ״ט ס״ה). ולפ״ז אפשר לומר דגם לדעת הרב ז״ל [ש״ע הגר״ז] אחר הדלקת נרות מותר בשבותין, אלא דשבות דרחיצה אסור דחמור עיין ס״ק י׳[160]. אבל החכם צבי שם חלק על המג״א, וכתב דלרבנו יואל רחיצה מותר אחר קבלת שבת כמו שאר שבותין, ומהגמרא שהביא המג״א אין ראיה, דהתם לא היה לצורך מצוה או לצורך גדול. ועל כל פנים אי אפשר לומר דשבות דרחיצה ואפילו זיעה קיל משאר שבותין. ויש לתמוה על הסדרי טהרה (סימן קצ״ז סק״ט) שצדד לומר דרחיצה מותרת לאחר קבלת שבת אף לדידן דפסקינן כרבנו שמריה. ולענ״ד הוא דבר נמנע והיפך הגמרא. וצ״ע.

(תהלה לדוד – סקי״ב)

קצט) שם ולדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת וכו׳. כתב ב״י (שיטה ן׳), ונראה דלדידן מכי אמר מזמור דשבת קבליה עלויה וכו׳. נ״ב: עיין במ״ש בס״ד בסימן רס״ג (דף קע״א עמוד ד׳ שיטה מ״ג) בהגהת בית יוסף ז״ל. (כנסת הגדולה – הגב״י)

ר) שם ולדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת וכו׳. עמ״ש בשו״ת זרע אמת (סימן ל״ג וסימן ל״ד) כמה חידושי דינים.

(מחזיק ברכה – סק״ח)

רא) שם ולדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת וכו׳. והנר ישראל [מג״א סקי״ג] מחלש פניו, והאליה רבה [סק״י] מקיים היטב. ונראה סניף חזק שמכניסין האבל קודם מזמור, וגם לעת צורך ממתינין קודם מזמור, מוכח כדעת הש״ע. אכן יש לסמוך בדיעבד א״צ תשובה עד ברכו וגם בהכ״נ קטנים ומנין יו״ד קודם ברכו אין לחוש כלום כיון שהרוב צבור עודנו קודם מזמור. (מאורי אור חלק באר שבע – דף ק״א ע״ב)

רב) שם ולדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת וכו׳. כתב באר היטב [סק״ח] ועכשיו המנהג במזמור שיר ליום השבת הוי קבלת שבת. אשל אברהם [סקי״ג], לבושי שרד [סקט״ז]. ובהלכות קטנות (ח״א סימן (ר״ו) [נ״ב]) כתב דבואי כלה הוי קבלת שבת, שעל מנת כן מתאספים ואומרים בתוך עם סגולה בואי כלה שבת מלכתא. וראיתי בתיקונים[161] שצריך עשרה בקבלת שבת, וטוב הדבר אם אפשר. ומצאתי סמך שאומרים בואי כלה וברכת חתנים בעשרה, (ואומרים) [ואמרו] בבראשית רבה (פי״א [פסקא ח׳]) כנסת ישראל יהא בן זוגך. עכ״ל הלכות קטנות. וכ״כ בחוקי חיים [הלכות שבת אות מ׳ סקכ״ג] בשם דרך חכמה [נתיב ו׳ אות ג׳] וכיון שאומרים בואי בשלום בואי כלה הוי קבלת שבת.

(באר יעקב – קרויזר – סקי״ג)

רג) שם ולדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת וכו׳. וכ״כ לקמן סימן רס״ג סוף סעיף יו״ד. וכתבו גאוני ירושלים הרב הלק״ט (ח״א סימן נ״ב) ומהר״מ בן חביב בתשובות קול גדול (סימן ל״ט), דאנחנו שמתקבצים ואומרים בואי כלה שבת מלכתא זה הוא קבלת שבת, וכן נוהגים לפרוש ממלאכה כשהתחילו הקהל לומר הפיוט וכו׳. ע״ש. וכתב הכנה״ג [הגה״ט] והמג״א לקמן סוף סימן רס״ב [סק״ג], דטוב לצאת לשדה לקבל שבת, ובקצת מקומות נוהגין לצאת מבית הכנסת לתוך העזרה לקבל שבת. וכתב הרב בית מנוחה (דף י״ד ע״א [דינים השייכים לקבלת שבת אות ג׳]) כי כן מנהג ארץ ישראל לצאת לעזרת ביהכ״נ לקבלת שבת. וכתב הרב מהר״ר שמחה ב״ר יהושע (בעל ספר בנין של שמחה ונטיעה של שמחה שהיה פה עיה״ק צפת בשנת תקכ״ה) בספרו אהבת ציון (דף ל״ב), שנהגו פה צפת ת״ו בעת קבלת שבת לומר מזמור לדוד הבו וכו׳ ופיוט לכה דודי, ואח״כ מזמור שיר ליום השבת וקדיש יתום, ואחר כך פרק במה מדליקין וקדיש דרבנן, ואח״כ חוזרים ואומרים מזמור שיר ליום השבת, ואח״כ חצי קדיש וברכו וכו׳. וכן הוא המנהג עד היום לומר מזמור הבו ולכה דודי ומזמור שיר ליום השבת בעזרת ביהכ״נ, ואח״כ נכנסין לביהכ״נ ואומרים במה מדליקין ומזמור שיר ליום השבת פעם שנית. ונראה שנהגו כן על פי האריז״ל שהיה נוהג לקבל שבת שתי פעמים, פעם ראשונה בשדה ופעם שנית בביתו בהקפת השלחן, וכמ״ש בשער הכוונות דפוס שאלוניקי (דף צ״ז ריש ע״ב)[162] וכתב הרב שמן ששון (דרוש קבלת שבת אות ס״ה) כי מנהג המקובלים בעיה״ק ירושלים ת״ו להקיף התיבה בביהכ״נ בכנופיא במקום הקפת השלחן בבית. ע״ש. (ובספר השומר אמת (סימן ל״ד אות א׳ דף ס״ז ע״א) כתב כי מנהג ארץ ישראל לומר במה מדליקין בין מזמור לדוד הבו ובין פיוט לכה דודי, וכמ״ש הגאון חיד״א בפירוש ספר חסידים (סימן קנ״ד). ע״ש. ואין כן מנהגנו פה צפת ת״ו אלא כמ״ש לעיל). (ארץ חיים)

רד) שם ולדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת וכו׳. וכתב הפמ״ג (סקי״ג), עיין מג״א, והמנהג עתה מיד שאומר מזמור שיר קבלו שבת עלייהו הצבור ואסורין בכל המלאכות אף על פי שעדיין יום גדול הוא. ועיין בספר תוספת שבת [סקי״ד] דמביא בשם ספר דרך חכמה [נתיב ו׳ אות ג׳] דכתב דכשאומרים לכה דודי ומסיימים בואי כלה מקרי קבלת שבת ממש. ע״ש.[163][בפמ״ג סימן רס״ו במשבצות זהב [סק״ן] נסתפק בתוספת שבת אם מוזהר על שביתת בהמתו באותו זמן. ע״ש].

(ילקוט הגרשוני – סק״ה)

הערות וציונים

160. נדפס לעיל אות קפ״ד. **161.** נראה שכוונתו למ״ש בתיקוני הזוהר תקון כ״ד וז״ל: ״ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו״ [בראשית ב׳, ג׳], ויברך דא ברכה, ויקדש דא קדושה, ולגבי תרוייהו הוו נפקי קדמאי לקדמות כלה והוו אמרי תרי זמני בואי כלה, בההוא זמנא קול חתן וקול כלה. ועוד מקדשי באות יו״ד, בגין דלית קדושה פחות מעשרה. עכ״ל. משמע ליה להרב ז״ל דמ״ש ועוד מקדשי דלית קדושה פחות מעשרה דקאי על בואי כלה שאמר לעיל דהוו מקדשי לה בעשרה. ודו״ק. הלכה רווחת (אות ג׳). **162.** ובדפוס שלפנינו נמצא בדף ס״ו ע״ד ענין קבלת שבת ד״ה אח״כ. **163.** תוספת זו במקור.

אוצר ההלכה

רה) שם מזמור שיר ליום השבת. ובמנהג שיר לכה דודי נמשך בסדור אחר בואי כלה חזרת חרוז לכה דודי מן האמצע, ולא יתכן בסוף שקיבל פניה. ומנהג מזמורים לכו נרננה אינו ענין לקבלת שבת והטעם דחוק, ויש לרמז מענין ימי החול, בראשון [תהלים כ״ד] ״לה׳ הארץ ומלואה כי [הוא] על ימים יסדה״, ובמזמור צ״ה בענין זה, ובשני [שם מ״ח] ״גדול [ה׳ ומהולל מאד] בעיר [אלקינו] הר קדשו, ובסימן צ״ו ״גדול ומהלל... ותפארת במקדשו״, ובשלישי [שם פ״ב] ״בקרב אלדים ישפט״, וסימן צ״ז ״צדק ומשפט״, וברביעי [שם צ״ד] ״נקמות הופיע״ וסימן צ״ח ״לעיני הגוים כי בא לשפוט הארץ״, ובחמשי [שם פ״א] ״כי חק ומשפט לאלדי יעקב״ וסימן צ״ט ״ועז מלך [וגו׳] משפט וצדקה ביעקב״, ובששי [שם צ״ג] ״אף תכון תבל בל תמוט נשאו נהרות״ וסימן כ״ט ״על המים ולמבול ישב מלך לעולם״, וגם שבעה קולות נגד ימי השבוע, ונגד שבע ברכות בתפלת שבת, כמו שאמרו ברכות (דף כ״ט ע״א) וכן בטור (סימן רפ״ד) בהכנסת ס״ת. (מאורי אור חלק באר שבע – דף ק״ב ע״א)

באר הגולה

א. מהא דרב יוסי בר (חנינא) [יהודה] שבת קי"ט [ע"ב]:

רסב לקדש השבת בשלחן ערוך ובכסות נקיה. ובו ג' סעיפים:

א [א]**יסדר שלחנו ויציע המטות ויתקן כל ענייני הבית כדי שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת:** הגה ויסיח שלמנו ערוך כל יום השבת (טור סוף סימן רפ"ט ומהלכי סוף פרק כל כתבי [שבת סימן מ"ח] והגהות (מהלכי) [מיימוני] פרק כ"ט דשבת), וכן המנהג ומין למנות:

אוצר ההלכה

סעיף א'

א) סעיף א' יסדר וכו'. לשון הטור: ויסדר שלחנו ויציע המטות ויתקן כל ענייני הבית וכו'. לכאורה סידר הטור כאן סידור השלחן והצעת המטה וכן בגדי שבת בתר הדלקת הנרות שהזכיר בסימן רס"א, והיה עולה על הדעת דצריך להקדים הדלקת הנרות מללבוש בגדי שבת. ואף שהמנהג אינו כן, אבל יש לזה סברא, כדאשכחן בשלהי פרק ארבע מיתות ([סנהדרין] דף ס"ח ע"א) "היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות", והכא נמי הדלקת הנר שבאם יאחר יש בזה חיוב סקילה, מה שאין כן לבישת בגדי שבת וסידור השלחן וכדומה, הא אפשר לעשות בשבת. אבל זה טעות, שהרי בסימן רס"ג הביא פרטי דיני הדלקת הנר.

ואם נעיין בלשונו של הטור נראה שכל סימן שהוא מסדר היום מתחיל הוא בוא"ו החיבור, כלומר שהוא המשך אל הסימן שקדמו מפני שהוא סדר היום, אלא שבינתיים נולדו פרטי הלכות שנתעוררו במקום שהוא עומד, ואז אם הם קבועים בסימן מיוחד מביאן בלא וא"ו, ודו"ק בזה, ולפיכך בסימן ר"ס התחיל סדר ההכנה לשבת והתחיל מרחיצה, ואחר כך בסימן רס"ב היה צריך להביא שיסדר שלחנו וילבש בגדיו, ואח"כ בסימן רס"ג שידליק הנרות, אלא שבינתיים קודם ההדלקה היה לו להביא שצריך לומר הדליקו את הנר, לפיכך נתגלגל הענין של זמן ההדלקה כדי שידע מתי מוטל עליו חובת הזירוז, ואחר שהזכיר ההדלקה האריך בדיני פתילות, ונתגלגל דיני מי שהחשיך לו, ובסימן רס"ז חזר לסדר שלו והתחיל שוב בוא"ו: ונכנסין לבית הכנסת. ובסימן רס"ח: ועומדין להתפלל. ובסימן רס"ט: ונוהגין וכו'. וכן בסימן ע"ר. ובסימן ער"א: וכשיבא לביתו וכו'. ונתגלגלו כל דיני קידוש. ובסימן רע"ד חזר לסדרו והתחיל: ובוצע על שני ככרות וכו'. ואחר כך האריך בכל דיני שבת הנוהגים בלילה, ובסימן ר"פ חזר שוב לסדרו והתחיל: וקורא ק"ש וכו'. ובזה גמר כל סדר הלילה. ובסימן רפ"א התחיל סדר היום. ובסימן רפ"ב התחיל: ומוציאין ספר תורה. ובסימן רפ"ג נתגלגלה הלכה אחרת. ובסימן רפ"ד המשיך בסדר ומפטירין בנביא וכו'. ואח"כ בסימן רפ"ה התחיל: וצריך וכו'. ובסימן (רפ"ז) [רפ"ו] המשיך והתחיל: ולאחר שיחזירו הספר וכו'. וע"ש. (אמת ליעקב)

ב) שם יסדר שלחנו. במג"א (סק"א) ד"ה ויציע, ע"ש מה שנרשם: (מטה משה [סימן תע"ב]), ועיין מה שכתבתי סימן שט"ו סעיף י"א דזה לא הוי אהל. עכ"ל. כוונתו למה שכתב ס"ק (י"ג) [י"ז]. ועיין ט"ז שם ס"ק ז'. וק"ל. (שיורי לקט)

ג) שם יסדר שלחנו. כתב מג"א (סוף סק"א), עיין מה שכתבתי סימן שט"ו סעיף י"א וכו'. נ"ב: ס"ק י"ז וט"ז סק"ז. (חדושי מוהרמ"ז)

ד) שם יסדר שלחנו. בחדושי אגודה [ביצה פ"א סימן י"ח] איתא דאסור לפרוש מפה של כלאים על השלחן. ע"ש. [הערת המו"ל הר"ר יצחק במברגר: כן פסק להדיא הרמ"א יו"ד (סימן ש"א סעיף ט'). ומקורו מהרא"ש [בתשובה כלל ב' סימן ו'] והאגודה [ביצה פ"א סימן י"ח]]. (זכרון אברהם)

ה) שם יסדר שלחנו. כתב במג"א (סק"א), רש"ל וכו' וכמו שכתבתי סימן שט"ו וכו'. זו טעות הדפוס, דאדרבה שם כתב המג"א [סק"ז] דמשום אהל לא שייך במטות שלנו, שאין עשויות לצל, וא"כ גם בשלחן שרי. וצריך לומר: ועיין במה שכתבתי שם". ודו"ק. (אהל ברוך)

ו) שם יסדר שלחנו וכו'. כתב במג"א [ריש הסימן], שתי אגודות הדס וכו'. נ"ב: עיין סימן רצ"ז ס"ד דאין לברך על הדס שלנו לבד. (חדושי מוהרמ"ז)

ז) שם יסדר שלחנו וכו'. כתב מג"א [ריש הסימן], יפנה כו' שתי אגודות הדס כו'. תראה סמך לזה משבת (דף ל"ג ע"ב), דרבי שמעון ורבי אלעזר חזו סבא דנקט תרי מדאני, חד כנגד זכור וחד כנגד שמור, ואמר רבי שמעון לרבי אלעזר חזי כמה חביבין מצוות על ישראל. (דברי צבי)

ח) שם יסדר שלחנו וכו'. יעלה הדס על שלחנו כדי לברך עליו בכל שלש סעודות, דהדס ענף עץ עבות רומז לשלשה אבות, והשלש סעודות הן כנגד שלשה אבות, על כן צריך בכל שלשת סעודות לברך על הדס.
(יפה ללב ח"ג – קונטרס אחרון סק"א)

ט) שם יסדר שלחנו וכו'. נ"ב: ונר שבת עליה הוא דוגמת האש שעל המזבח. מעיל שמואל (קיצור ומפתח של"ה דף מ"ז ע"א אות מ"א). והיינו נמי טעמא דכתב שם לעיל מזה באות כ"ח (דף מ"ו ע"ב): חובה לסעוד במקום הנר משום עונג שבת, כדאיתא בשבת פרק במה מדליקין (דף כ"ה ע"ב) הדלקת נר בשבת חובה, ופירש"י, חובה, כבוד שבת הוא, שאין סעודה חשובה אלא במקום אור וכו'. ע"ש. ועוד שכתוב לקמן ריש סימן רע"ג אין קידוש אלא במקום סעודה, וכתוב שם בס"ז: יש אומרים שאין מקדשין אלא לאור הנר. וזהו שאנחנו אומרים בפיוט של ליל שבת, נזמן לה השתא, בפתורא חדתא, ובמנרתא טבתא דנהרא על רישין, שיהיה נר יפה על גבי השלחן שאוכל בו, ואילו לטעם

סימן רסב סעיף א

אוצר ההלכה

הראשון שהוא דוגמת האש שעל המזבח, טעם זה שייך נמי לחול בסעודת לילה. וכן משמע ממה דאיתא בילקוט (פרשת תרומה רמז שע"ח) משם תנחומא [פרשת תצוה פסקא ז'] וז"ל: דבר אחר, בנוהג שבעולם מלך בשר ודם עושה לו מטה ושלחן, הוא נותן המנורה משמאלו (מצד השלחן שהיא בצפון), אבל בבית המקדש אינו כן, אלא המנורה היתה נתונה (בדרום) מימינו של שלחן, להודיעך שאינו צריך אורה משלך וכו'. עיין שם, ובתוספות במנחות (דף פ"ו ע"ב סוד"ה לא). ומה שאמר מלך, לאו דוקא, כי זה כל האדם, שבמקום השלחן שם הנר מונח. ומה שכתוב בתיקונים (תיקון כ"א דף נ"ז ע"א, ותיקון מ"ז דף פ"ד ע"א, ותיקון ס"ט דף ק"ג ע"א) בנ"א [בנר אחד], הוא נר נוסף זכר למקדש, וכמו שנוהגין להדליק בשבת שתי עששיות, אחת על גבי השלחן שאוכלין עליו, ואחת חוץ לשלחן. וזה שחוץ לשלחן נכון שיתננה לצד דרום. וכן מה שכתוב בזוהר פרשת עקב ברעיא מהימנא (דף ער"ב ע"ב) רביעאה לאנהרא פתורא בשרגא כמה דאוקמוה שלחן בצפון ומנורה בדרום, ר"ל כמו במקדש שהיו שם מנורה ושלחן, אבל אינו דוגמא ממש, דהתם היה מנורה בדרום ושלחן בצפון להראות דאינו צריך לאורה, נגד בני אדם שיאותו לאורו צריך שתהיה המנורה במקום השלחן, וכנ"ל. והיינו דאיתא התם (בדף רע"ג סע"א) רביעאה וכו', דפתורא דקב"ה הכי צריכה למהוי, לאפוקי פתורא דבשר ודם.

(יפה ללב ח"ו קמא – סק"א)

י) שם ימדר שלחנו ויציע המטות ויתקן כל עניני הבית. בבחיי פרשת שופטים [דברים י"ח, י'-י"א] כתב טעם לשבח, דשבתאי כוכב של יום השבת מורה למעט אכילה ומניעות תשמיש ולבישת בגדים שחורים וכל מיני עצבות, לכך צוה הקב"ה לעשות הכל בהיפוך, להורות שהוא משדד מערכות, והוא בוראם ומבטלם כרצונו הטוב, ומנהיגם כרצונו, ואין כח וחיות בשום שר או מזל בלתי השגחתו והשפעת טובו, ואין לעבוד אלא לו לבדו, כי הוא אלהינו ויוצרנו. (בגדי ישע)

יא) שם ימדר שלחנו ויציע המטות ויתקן כל עניני הבית. כתב הטור, ויסדר שלחנו כו'. כתב רבנו בחיי ז"ל בפרשת שופטים [דברים י"ח, י'-י"א] טעם לשבח, דשבתאי כוכב של יום השבת מורה למעט אכילה, ומניעת תשמיש, ולבישת בגדים שחורים, וכל מיני עצבות, לכך צוה הקב"ה לעשות הכל בהיפוך, להורות שהוא משדד מערכות, והוא בוראם ומבטלם כרצונו הטוב, ומנהיגם כרצונו, ואין כח וחיות בשום שר או מזל בלתי השגחתו והשפעת טובו, ואין לעבוד אלא לו לבדו, כי הוא אלהינו ויוצרינו. ע"כ. ולזה אפשר לומר דבא הרמז במה שאמרו רז"ל [שבת קיט:], שני מלאכי השרת מלוין לאדם בערב שבת כו', וכשבא לביתו מצא נר דלוק ושלחן ערוך כו' מלאך טוב אומר יהי רצון כו'. כיון דזה עשה היפך כוכב שבתאי דמורה למיעוט אכילה כו', זוכה דנלוה עמו שני מלאכים כו'.

(דברי מנחם – הגה"ט סק"א)

יב) שם שלחנו. כתב המג"א (סק"א) [ריש הסימן] וז"ל: האר"י הקפיד מאד לאכול על שלחן של ארבע רגלים דוגמת שלחן המקדש וכו'. ע"ש. כן כתב בספר נגיד ומצוה (דף צ"ו ע"א) [עמ' ק"כ ד"ה ראיתי] וז"ל: ראיתי למורי ז"ל מקפיד מאד לאכול על שלחן של ארבע רגלים בשבתות וימים טובים, דוגמת שלחן של בית המקדש. עכ"ל. והנה לא פורש באר היטב אם זה השלחן של ארבע רגלים היה כדמותו כצלמו של בית המקדש, דהיינו אמתים אורכו ואמה רחבו ואמה וחצי קומתו, כמבואר בכתובים סדר תרומה [שמות כ"ה, כ"ג]. ואי לזאת צריכה רבה אם מותר על פי הדין לעשות כדבר הזה, שהרי קיימא לן [ראש השנה כד.] דלא יעשה אדם וכו'. (רוח חיים – סק"א)

יג) שם שלחנו. עיין באר היטב (סק"א). ועיין בשו"ת לב חיים ח"ג (סימן צ"ד) שכתב ליישב מהא דקיי"ל [ראש השנה כד.] דאסור לעשות כדמות שלחן שהיה במקדש. ועיין בזוה"ק פרשת עקב (דף רע"ג ע"ב) וז"ל: צריך לארכאה על פתורא דאיהו ד' כלילא מד' רגלין בפתורא וכו'. יעו"ש.

(ארחות חיים – ספינקא – סק"א)

יד) שם שלחנו כו'. [כתב מג"א בריש הסימן, אבל לא לחם שלם]. עיין מה שכתבתי סימן ק"פ (סק"א), דהשלם יהיה מונח בשבת עד לאחר בהמ"ז, ואח"כ יסירנה.

(תהלה לדוד – סק"א)

טו) שם שלחנו וכו'. כתב הבאה"ט (סק"א), אבל לא לחם שלם, ועיין סימן ק"פ [ס"ב]. [ע"כ]. ועיין ביורה דעה סימן קע"ח [ס"ג]. (באר יעקב – קרויזר – סק"א)

טז) שם ויציע המטות וכו'. פירש הרב ב"ח [אות א'] מטה שיושב עליה ומטה שישן עליה, כמו שכתוב בחו"מ סימן צ"ז [סכ"ג] לענין סדור בעל חוב. ע"ש. והרב תוספת שבת [סק"א] תמה על הדרישה ביו"ד סימן קי"ו [אות ז'] גבי נותנין תבשיל תחת המטה, שכתב דיש חילוק בין הרמב"ם [הלכות רוצח פי"ב ה"ה] והטור, דהרמב"ם איירי במטה שאוכלים עליה שיושבים שם בזמן הש"ס, אבל הטור לא איירי אלא בדברים הנהוגים בזמנינו, וכיון דעתה לא נהגו לישב על המטה בשעת אכילה, לכך לא מיירי אלא במטה שישנים עליה. ואיך נעלם ממנו דברי הטור בחו"מ גבי סדור, שכתב שמסדרין שתי מטות, אחד שיושב עליה ואחד שישן עליה. עכ"ל. ויש לישב דהטור גבי סדור נקט מאי דקאמר בגמרא [בבא מציעא קיג:], דמזה נקיש לכל זמן לסדר לבעל חוב. דגם אי נקט מאי דהוו נהיגי בזמנו, לאו מילתא פסיקתא היא לכל מקום ולכל זמן, וכי יקרה סידור בעל חוב צריך ללמוד כל אחד לפי מקומו ושעתו, ולכן בחר לכתוב כדברי הש"ס, אך בשאר דינים נקט לפי זמנו. אמנם אעיקרא דברי הרב דרישה שם ביו"ד סימן קי"ו אינם נוחים, וכמו שכתבנו בעניותינו [בברכי יוסף] שם ביו"ד סימן קי"ו [סק"ט] בס"ד. ועוד שראיתי בפרישה סימן זה [אות א'] שכתב: ויציע המטות, אפשר דר"ל המטה שיושבין

אוצר ההלכה

עליו. עכ״ל. ועל זה ק״ק טפי, דהוא כתב ביו״ד דהטור לא מיירי במטה שיושב עליה. (מחזיק ברכה – סק״א)

יז) שם ויתקן כל׳ ענייני הבית. והנה הזוהר [רעיא מהימנא עקב דף רע״ב ע״ב] כתב לעשות משכ״ן, דהיינו היכר שבת במטה ושלחן כסא נר, שלחן בצפון מנורה בדרום, ומטה בין צפון ודרום, וגם בתקונים כ״ף [דף נ״ז ע״א] אפילו במוסיף נרות יעשה לכל הפחות נר אחד בדרום. ע״ש. וכן מטה לייחד כסת לשבת. ובהצעה חד סגי לשנה. ושנים במראשותיו. ואם קביעות שלחנו אינו בצפון יציע שלחן קטן בצפון. ושיעור שלחן סוכה חד טפח. ויניח עליו לחם משנה בשעת סעודה אחר שבצע בשלחנו בלחם הכפול לאכילתו כדלקמן. וכל הדברים שהם במדרש להדיא ליכא יוהרא, וסגולת הנפש מאד. וגם בש״ע כתב ולהציע המטה, רצונו בהיכר כסת אחת, דלאו כל אדם בינוני מציע לביכים כל שבת. או כוונתו כמו לפנים שהיו מיטות קטנות בכסת אחת במסיבת השלחן. ומשמע לשונו כך, דהא סתם בית אין אוכלין בחדר המשכב, ואם מניחים כסת לבן מיוחד לשבת על כסא המיוחד לשבת סגי כשאין מטתו בחדר ההוא.

(מאורי אור חלק באר שבע – דף ק״ה ע״ב)

יח) שם ויתקן כל׳ ענייני הבית. ציינתי בבאר שבע [דף ק״ה ע״ב][1] מן הזוהר [רעיא מהימנא עקב דף רע״ב ע״ב, תקוני הזהר תיקון כ׳ דף נ״ז ע״א], שלחן בצפון ונר בדרום ומטה כנגדן. ונראה הוכחה גם מגמרא דידן (כתובות ק״ג ע״א), נר יהא דלוק במקומו, שלחן ערוך במקומו, מטה במקומה. פשיטא, בפרט נר שבת חיובא. רק שקבע להם כדעת הזוהר.

(מאורי אור חלק עוד למועד – דף קס״ח ע״א)

יט) שם ויתקן כל׳ ענייני הבית. עיין מה שכתבתי לעיל בבאר שבע ע״פ הזוהר [רעיא מהימנא עקב דף רע״ב ע״ב, תקוני הזהר תיקון כ׳ דף נ״ז ע״א] לקיים בשבת מטה שלחן כסא מנורה. ועוד בזהר תרומה [דף קל״ג ע״א] בתפלת היום נמי נגד משכ״ן, וחשיב מנורה נגד יצחק. ונראה רמז בר״פ בהעלותך ״ויעש כן אהרן״ [במדבר ח׳, ג׳], פירש״י, שלא שינה. תמוה פשיטא. ויישבתי באיזה אופנים בפירוש התורה. ועוד לפי זה יש לומר אף דמנורה במדת יצחק דין ומדת כהן חסד, מ״מ לא שינה כדי לבסם דין בחסד. (מאורי אור חלק קן טהור – דף קס״ו ע״א)

כ) שם ויתקן כל׳ ענייני הבית. כתב מג״א בכניסתו משלו (בפתיחה קודם סק״א), ליטול קורי עכביש מהכותל כל ערב שבת. ועיין מדות (פ״ג מ״ד) כל ערב שבת מקנחין את המזבח במפה מפני הדמים. (רכוש הים)

כא) ויתקן כל׳ ענייני הבית. אם יש בבית קורי עכביש, טוב לפנותם מן הבית. (בעל ראשית חכמה, בספר תוצאות חיים [דף כ״א ע״א תיקון הי״ח], בשם רבו, רבנו משה קורדובירו). וכן הוא בספרו סידור תפלה למשה (שער ס׳ סימן ב׳, דף קצ״א ע״א). והובא במג״א (ר״ס רס״ב). וכ״כ הרב עמק ברכה הקדמון (עמוד קמ״ו). וכתב בחמדת ימים (סוף פרק ב׳, דף ט״ז ע״ב) רמז על זה מה שכתוב (במשלי ל׳, כ״ח), שממית בידים תתפש, ר״ת שבת, לרמוז שביעור העכביש קודם השבת. ולכל בני ישראל יהיה אור במושבותם. והואיל ומשעה חמישית בערב שבת (בערך שעה אחת עשרה), מתחילה הארת שבת כמ״ש בשער הכוונות (דף ס״ב ע״א), טוב לפנותם לפני כן. וכבר כתב כן הגר״ח לפאג׳׳ בכף החיים (סימן כ״ז אות ל״ד), שהגאון בעל יד אהרן היה מזהיר את בני ביתו, שמכיון שאחר חצות היום בערב שבת נכנסת קדושת היום, אין לעסוק בפינוי קורי עכביש אלא אם כן קודם חצות.

(חזון עובדיה שבת ח״א – הלכות הכנות לשבת הערה ט׳ ד״ה אם)

כב) שם ויתקן כל׳ ענייני הבית וכו׳. הנכון לתקן הבית סמוך לערב, ולא כאשר נהגו מציעי״ן מצועו״ת הבקר אור יום הששי. שיירי כנה״ג [הגה״ט סק״ג][2]. וכן נכון שלא לאחר תיקון הבית והמצעות עד יום שבת כאשר נהגו רבות בנות, כי העיקר לתקן הכל יום הששי מפלג המנחה מעלה מטה לכבוד שבת. ולילו כיומו. (ברכי יוסף – סק״א)

כג) שם ויתקן כל׳ ענייני הבית וכו׳. כתב הטור, רבי חנינא מתעטף כו׳. נ״ב: עיין מה שכתב השכנה״ג בהגה״ט (סק״ג)[3], דהנכון לתקן הבית סמוך לערב כו׳. וכן כתב הרב ברכי יוסף (בסק״א)[4]. וכתב עוד, דכן נכון שלא לאחר תיקון הבית והמצעות עד יום שבת קודש כו׳, כי העיקר לתקן הכל יום השישי כו׳. עיין שם, ובשלמי חגיגה ז״ל (דף קצ״א ע״ד). ואולם זה חזיתי בספר בית מנוחה [דף ד׳ ע״א דינים השייכים להכנסת שבת אות ז׳] שכתב על דברי השכנה״ג, דאין לערער על המנהג להכין תקון הבית באור הבקר, כי גם בכהאי גוונא ניכר דלכבוד שבת מתקנו, ולא דמי לרחיצת גופו בחמין, דהוא הנאת הגוף. ע״כ. וע״ש. (דברי מנחם – הגה״ט סק״ג)

כד) שם כדי שימצאנו ערוך ומסודר. הרב מג״א ז״ל (סק״א) הביא לשון מור״ם ז״ל בדרכי משה [אות א׳], שכתב משם מהרי״ו ז״ל בפסקיו (בדינין והלכות אות ט׳) וז״ל: פרק נוטל [שבת קמג.], רב ששת זריק ליה בלישניה. פרש״י, מעבר לשלחן. מכאן נראה דשרי לזרוק בשבת מעבר לשלחן, ודלא כהללו שאומרים דאסור משום דזורקין המלאך. ע״כ. וכו׳ אבל לא ראיתי חוששין בזה, ומכבדין אח״כ הבית בדבר המותר וכו׳. וסיים הרב מג״א ז״ל: וא״כ במקום שנהגו שלא לכבד בליל שבת אסור לזרוק. ע״כ. הגאון מוהר״ר שניאור זלמן ז״ל בש״ע שלו פסק דין זה (בס״ב) וז״ל: וטוב ליזהר בסעודת הלילה שלא לזרוק דבר בבית חוץ לשלחן, אם אין דרכו לכבד הבית בדבר המותר אחר סעודה זו, שלא ינוול את הבית, אלא יזרוק על המפה שעל השלחן ואח״כ ינערה חוץ לבית. וכן בסעודת שחרית אם אינו

הערות וציונים

1. נדפס באות הקודמת. **2.** נדפס לקמן אות צ״ו. **3.** נדפס לקמן אות צ״ו. **4.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

מכבדו אח״כ. ע״כ. ובקונטרס אחרון בסימן זה ביאר טעמו למה כתב טוב ליזהר, כי בודאי אין איסור גמור בזה מדינא, כיון דמהרי״ו מתיר לגמרי, כדמשמע מסתימת לשונו. וגם בדרכי משה כתב, ואם כיונו לזה ״נכון לעשותו״, משמע שאין איסור מדינא. וכן מוכח בהדיא בגמרא סוף פרק נוטל [שם] וכו׳. כיון דלכל הני רבוותא אין איסור מדינא, ולא מצינו חולק עליהם בזה, א״כ אין בזה אלא זהירות בעלמא כמשמעות לשון הדרכי משה, והמג״א לא דק בלישניה. ע״כ. ואני עני אמינא דגם הרב מג״א ז״ל הכי סבירא ליה, דאין כאן אלא זהירות. ומה שכתב דבמקום שלא נהגו לכבד אסור לזרוק, לאו דאיכא איסורא, אלא כלפי מה שכתב הגאון מהרי״ו ז״ל, דיש אשר אומרים דאסור לזרוק בשבת מהשלחן דזורקין המלאך, ופירש דבריהם מור״ם ז״ל דעל ידי שמנוולין הבית זורקין המלאך שיצא מהבית, ולתקן זה כתב דיכבד הבית, אהא כתב הרב מג״א דאם לא נהגו לכבד וישאר הבית בניוול, א״כ אם יזרקו מהשלחן חזר למקומו האיסור שאומרים העולם דאסור משום דזורקין המלאך. ומה גם דיש לומר דנהי דאיסור מדינא ליכא, מ״מ אם על ידי ניוול זה יקפיד המלאך טוב וילך לו, חציפותא ואיסורא איכא, דעל ידי מעשיו גרם העדר כבוד כלפי מעלה לעשות דבר מיאוס ולכלוך לפני המלאך, ויגרשהו וילך. ולצד זה שפיר קאמר הרב מג״א ז״ל דאסור לזרוק.

והרב מור וקציעה ז״ל כתב על דברי הרב מג״א ז״ל הללו וז״ל:

ולא הבינותי זה, שאם חושש לניוול הבית בדבר של לכלוך ומיאוס, על אחת כמה וכמה שיחוש לניוול השלחן, שניוולו מכוער ומגונה ביותר, וחשו לו חז״ל והתירו מוקצה בשבילו. ולמאן דאמר נוטל הטבלא ומנערה [שבת שם], הותר טלטול מן הצד בשביל שלחן ולא בשביל קרקע הבית, שהרי מנערה שם במקומה, ולא התירו לטלטלה עם העצמות וקליפין להשליכן החוצה אעפ״י שהבית מתנוול, הרי בפירוש שהותר לזרוק חוץ לשלחן, ואפילו במקום שאסור הכיבוד וכו׳. ע״ש. ולפק״ד אחהמ״ר אין כאן קושיא על הרב מג״א ז״ל, דהנה מה שכתב דניוול השלחן מכוער ומגונה ביותר וחשו לו חז״ל והתירו מוקצה בשבילו, הדבר פשוט שכיון לרישא דמתניתין דסוף פרק נוטל ([שבת] דף קמ״ג ע״א), דתנן בית שמאי אומרים מעבירין מעל השלחן עצמות וקליפין, דאמר בש״ס [שם] דמוחלפת השיטה, וזו סברת בית הלל היא, ויליף מינה דהגם דמוקצין נינהו, התירו לטלטלן להסיר הניוול מעל השלחן. ואי מהא אחהמ״ר לא איריא, דזוהי סברת רש״י ז״ל במתניתין [ד״ה עצמות וכו׳], שפירש עצמות קשין שאינן ראויין לכלב וקליפין של אגוזים, מיהו התוספות ז״ל שם (ד״ה עצמות) הקשו עליו, דהאי תנא אמרינן בגמרא דכרבי שמעון סבירא ליה, ורבי שמעון בעי לכל הפחות ראויות למאכל בהמה וכו׳. וכן כתבו הרי״ף [נט:], והרמב״ם (פכ״ו מהלכות שבת [הט״ז]), והרא״ש [פרק כ״א סימן ב׳], והר״ן ז״ל [שם ד״ה מתני׳], כמו שכתב מרן ז״ל בב״י לקמן (סימן ש״ח), וכן כתבו רבנו הטור ז״ל שם, ומרן והרב הלבוש ז״ל שם (סעיף כ״ז), דדוקא עצמות שראויין לכלבים או קליפין שראויין לבהמה הוא דשרי להעבירם מעל השלחן, אבל כל דבר שאינו מאכל בהמה אין מטלטלין. ע״ש. נמצא דלפום הלכתא לא הותר לטלטל מוקצה משום ניוול שלחן, ולא שרו אלא מידי דחזי לבהמה, דלאו מוקצה הוא. ואפילו לדעת רש״י, כבר כתב הרב ב״ח ז״ל שם [אות י״ג] דלא פירש כן אלא במתניתין, אבל למסקנא מודה רש״י דלא הותר טלטול עצמות וקליפין אלא הנך דחזו לבהמה. ע״ש. ונמצא דליכא מאן דאמר דהתירו לטלטל מוקצה גמור משום ניוול השלחן כמו שכתב הוא ז״ל.

גם מה שכתב דלמאן דאמר נוטל הטבלא ומנערה, היינו במקומה, דלא חשו לניוול הבית, תמהני טובא אהחמ״ר איך כתב בפשיטות כאילו כולי עלמא מודו בה דפירושא דמתניתין דתני נוטל הטבלא ומנערה היינו במקומה דוקא. והרי הרמב״ן ז״ל במלחמות שם בפרק נוטל [נט:] מפרש להדיא דנוטל את הטבלא כולה, כלומר שמטלטל לה עם הקליפין שעליה עד מקום התנור ומנערה שם. עיין שם דאוקי למתניתין בצריך למקומו, וכדאמרינן [שבת קמב:] גבי מעות שעל הכר, דבצריך למקומו מטלטלו ועודן עליו. ועיין להרב תוספת שבת ז״ל שם (סקע״ז). וכן כתב הרשב״א ז״ל בחדושיו לשבת שם [קמג. ד״ה הא דמטלטלי], אהא דשמואל ורבא מטלטלי גרעינין אגב ריפתא וליקנא דמיא, שהקשה וז״ל: וא״ת מ״מ יעשה הפת או ליקנא דמיא בסיס לדבר האסור. ויש לומר דאינו נעשה בסיס כיון שכל עצמו לא עשה כן אלא לזורקן. דומה למה ששנינו מסלק את הטבלא ומנערה, כלומר במקום שהוא רוצה לזרוק הקליפין והעצמות. ע״כ. הרי בהדיא דפשיטא להו דלא כוותיה, דניעור הטבלא לאו במקומה, אלא מוליכה למקום שירצה וינערנה שם. ולישנא דמתניתין נראה דדייק כותייהו, דאי ניעור במקומה קאמר, ליתני בקצרה מנער את הטבלא ותו לא, מאי נוטל את הטבלה כולה ומנערה, אלא על כרחך הכי קאמר, נוטלה ומוליכה למקום אחר חוץ לבית ושם מנערה, וא״כ ליכא ניוול הבית כמו שחשב הוא ז״ל. וכן נראה מדברי הרא״ש ז״ל בתשובה [כלל כ״ב סימן ח׳], הביאה מרן ז״ל בב״י (סימן ש״ח), שהטעם שמגביהין שלחן ומפה עם עצמות וקליפין אפילו קליפי אגוזים שאינן ראויים למאכל בהמה, מפני שהם בטלין אגב הפת, וסיים מרן, ומשמע מדבריו שמותר להגביה השלחן ולטלטלה עם קליפי אגוזים. ע״ש. הרי דגם הרא״ש ז״ל סבירא ליה כהרמב״ן והרשב״א דהותר לטלטלה ולהוליכה לנערה במקום שירצה ולא במקומה. והגם דהביא מרן ז״ל שם דהסמ״ג ז״ל [לאוין ס״ה דף כ׳ ע״ד] נראה חולק על זה, שכתב דדברים שאינן ראויין למאכל בהמה אסור להגביהן, אלא לנער השלחן או המפה, כמו מעות שעל הכר שמנער הכר והן נופלות. משמע דלהגביהה ולטלטלה כמות שהיא אסור. והטיל שלום ביניהם דאפשר דלא פליגי, דסמ״ג מיירי כשאין בשלחן אלא קליפי אגוזים ועצמות, והרא״ש מיירי כשיש בשלחן פת, ומשום הכי שרי לטלטלן אגב הפת. ע״ש. וכן קבע הדין בש״ע (סעיף כ״ז). דכפי זה נראה דבין הרא״ש ובין הסמ״ג מפרשי מתניתין דמנער את הטבלה, דהיינו במקומה, כיון דלא אתפרש דיש פת בשלחן. הא לא קשיא להרב מג״א ז״ל, שהרי הוא ז״ל

אוצר ההלכה

שם (סקנ״א) הוכיח מדברי הרא״ש בתשובה הנזכרת דאפילו לא היה פת בשלחן עם הקליפין מותר להניח עכשיו אצלם ככר או תינוק, דומיא דמת. ועיין להרב מחצית השקל ז״ל שם דפירש בדבריו דסבירא ליה דגם הרמב״ן [במלחמות שבת נט:] והר״ן ז״ל [שם ד״ה שמואל] סבירא להו הכי, מדחילקו בין מת לשאר מוקצה, דבמת מטלטל האיסור דהיינו המת ממש אגב הככר, והיתר כזה לא נאמר אלא במת בלבד, אבל הכא הוי איפכא, שמטלטל ההיתר, והאיסור מונח עליו ומטלטלו עמו, וזה מותר בשלחן, ומדלא חילקו דהא דלא אמרו ככר אלא במת בלבד, היינו שאפילו לא היה שם ככר מקודם מביאו עכשיו ומניחו עליו, מה שאין כן בשלחן, דלא הותר אגב ריפתא אלא בשכבר היה שם פת, שמע מינה דגם בשלחן הותר להניח פת מחדש כמו במת. ועל כן מסיק דדברי הרב ב״י בתשובת הרא״ש צ״ע, דאוקי דהרא״ש איירי בדאיכא פת בשלחן, דלדידיה הא ליתא, אלא איירי בדליכא אלא שמביא ומניח עכשיו. עש״ב. וכיון דבסתם שלחן שאכלו עליו שכיח פת, איכא לפרושי גם לדידהו מתניתין דנוטל הטבלה ומנערה, דהיינו מנערה חוץ לבית ולא במקומה. ואפילו נימא דמתניתין איירי היכא דאתרמי שלא נשאר פת, לא קשיא ממאי דתני מנערה סתם, דמשמע במקומה, דיש לומר דלכך אסר תנא להוליכה לחוץ בדליכא פת, משום דבקל יכול להניח עליו עכשיו פת ולהוליכה חוץ לבית, ולא יהיה ניוול לא בשלחן ולא בבית.

וכן ראיתי להגאון הרב פני יהושע ז״ל בחדושיו לביצה (דף ב׳ ע״א) על דברי התוספות ז״ל שם (ד״ה מגביהין), שכתב וז״ל: אלא דלפי זה קשה, אמאי קאמר רב נחמן אין לנו אלא בית שמאי כרבי יהודה ובית הלל כרבי שמעון, ואי הוי טעמא משום גרף של רעי אפילו לרבי יהודה שרי, מ״מ מצינן למימר דשאני הכא כיון דאפשר בהיתרא לסלק הטבלה ולנערה, תני תנא איסורא. ע״ש. ומעין זה כתב ג״כ הרב אליה רבה ז״ל (סימן ש״ח סקס״ב) ליישב מה שהקשה מסימן של״ד. עיין שם בתירוץ שני. אנן נמי נימא למאן דמפרש מנערה דמתניתין דהיינו במקומה, דכיון דיש תיקון בנקל להניח עליו פת ולהוליכה לנערה במקום שירצה, תני תנא איסורא בדליכא פת. ומינה דהא דכתב הרב מג״א ז״ל כאן דאם לא נהגו לכבד אסור לזרוק, אין הכוונה שישאר השלחן בניוול כי היכי דתקשי עליה דאם חושש לניוול הבית כל שכן דיש לו לחוש לניוול השלחן, אלא כוונתו שלא יזרוק בבית אלא יניחנו בשלחן, ואפילו אין פת בשלחן יניח עכשיו פת, ויטלטל השלחן עם הקליפין אגב הפת וינערנה חוץ לבית. וכל שכן למה שכתב שם הרב אליה רבה ז״ל בתירוץ ראשון היפך הקל וחומר שעשה הרב מור וקציעה ז״ל, שתירץ דבקרקע מאיסי יותר מעל השלחן, ולהכי שרי לכבד הבית מקליפי אגוזים בכנף אווזא. ע״ש. ומסתבר טפי כוותיה, דקליפין בשלחן לאו ניוול כל כך, וגם המלאך לא יקפיד על זה לילך משם, דהשלחן להכי קאי לאסוף לתוכו עצמות וקליפין, אך בקרקע הבית דלאו אורחיה בהכי חשיב ניוול גמור, ובודאי קפידא טובא לפני המלאך. ולפי זה אתו דברי הרב מג״א ז״ל כפשטן, דאפילו אם לא יסלקו הקליפין מהשלחן לא חשיב ניוול אלא כשמושלכין בקרקע הבית. אי נמי יש לומר בדעת הרב מג״א ז״ל דחמיר ליה טפי ניוול הבית מהשלחן, דהשלחן שרי לכבד גם לדעת מאן דאסר לכבד הבית, וכדכתב בהגהות מיימוניות (פכ״א מהלכות שבת [אות ב׳]), והביא דבריו מור״ם ז״ל בדרכי משה [הארוך] לקמן סימן של״ז [סוף אות ב׳], דאע״ג דאף בקרקע מרוצפת אסור לכבד, מותר לכבד שלחן או תיבה מן הפירורין שעליה, שהרי אינן מיוחדין לכך, ולא שייך למגזר בהו אטו שאינו מרוצף. ע״ש. ולכך כיון דאפילו לדעת האוסר כיבוד אפילו במרוצף ואי אפשר לכבד הבית אפשר לכבד השלחן, אסרינן ליה לנוול הבית, אלא יניחנו בשלחן, דאיכא תקנתא לכבדו.

אכן לע״ד יש לעמוד בעיקר דברי מור״ם ז״ל דמפרש הא דאמרי אינשי דהזורק בשבת דבר חוץ לשלחן שזורק המלאך, דהיינו היכא דאינו יכול לכבד הבית, והמלאך טוב הולך מחמת ניוול הבית, דאם זה היתה כוונתם קשה היכי יליף הגאון מוהרי״ו ז״ל מהא דרב ששת זריק בלישניה דשרי לזרוק חוץ לשלחן, דלא כאותם האומרים שזורקים המלאך, אימא דלעולם שפיר קאמרי, ומעובדא דרב ששת ליכא סתירה למלתייהו, כיון דמה שהיה זורק רב ששת היה גרעיני תמרה דחזו למאכל בהמה, ומותר לכל אדם לטלטלם בהדיא, זולת דאדם חשוב שצריך שיחמיר לעצמו אינו מטלטלם אלא אגב ריפתא, וכדכתב הרי״ף [נח:], והרא״ש [פכ״א סימן ב׳], ורבנו הטור ומרן ז״ל שם בסימן ש״ח [סעיף ל׳]. וכיון דגרעיני תמרה אינן דקים כל כך שכדי לפנותן מוכרח לכבד הבית, ויכול להעבירם מהבית בלי כיבוד ע״י שנוטלם בידו אחד אחד כיון דחזי לבהמה, דקיימא לן [שבת קנז.] כרבי שמעון דלית ליה מוקצה, ואפילו אדם חשוב דיש לו להחמיר כרבי יהודה דאית ליה מוקצה, כיון דהני לאו מוקצים כאבן נינהו, מצי לטלטלם אגב ריפתא, כמו שכתב שם מרן ב״י ז״ל משם הפוסקים. וא״כ נימא דמשום הכי לא נמנע רב ששת מלזורקן מעבר לשלחן אפילו דסבירא ליה כאותן האומרים דזורקין המלאך, דהא דזורקין המלאך אינו אלא בנשארת הבית בניוולה והמלאך הולך, אבל בכהאי גוונא שהגרעינין שרי לטלטלם, וכיבוד ליכא, ואין כאן אשוויי גומות, גם הנהו אינשי מודו דאין כאן חשש דזריקת המלאך כיון דליכא ניוול, ומה הלשון אומרת דלא כאותן האומרים. אם לא שנאמר דאולי סבירא ליה למוהרי״ו ז״ל כדעת הרמב״ן [במלחמות שבת נט:] שהביא מרן ז״ל בב״י שם, דפליג עם כל הני רבוותא ז״ל וסבירא ליה דהני גרעינין להסקה קיימי, וכי אמרינן בפרק במה מדליקין [שבת כט.] דאליבא דרבי שמעון דלית ליה נולד שרי לטלטולינהו, הני מילי ביום טוב דחזי להסקה, דכיון דראויים ועומדים לכך, למשדינהו לחיוותא נמי שרי, אבל בשבת דלא חזי להסקה, מוקצים הם, דהא לא מיחדי אלא להסקה, ואע״ג דחזו קצת למאכל בהמה, כיון דהשתא מיהא סתמן להסקה, ובשבת להסקה לא חזו, אסור לטלטלם וכו׳. ע״ש. וכיון דלדידיה אסור לטלטלם ואפילו הכי זריק להו רב ששת בלישניה מעבר לשלחן אפילו שתשאר הבית מנוולת, שפיר

אוצר ההלכה

קאמר מוהרי״ו ז״ל דשמע מינה דלא כאותן החוששין ואומרים שזורקין המלאך. ודוק. (פתח הדביר ח״ג – סק״א)

כה) שם ערוך ומסודר. באליה רבה [סק״ג] צידד לכסות במפות כל השלחנות של כל החדרים, אף במקום שאין אוכל שם. וכן ראוי לעשות. אבל בחדר שאוכל צריך לכסות כל השלחנות שבאותו חדר. משבצות זהב [סק״א][5].
(באר יעקב – קרויזר – סק״ב)

כו) שם בבואו מבית הכנסת. כתב הטור (דף קע״א שיטה י״ז), אחד טוב ואחד (רשע) [רע] וכו׳. נ״ב: הטעם לפי שצדק יוצא ומאדים נכנס. מהרי״ל בתשובה (סימן קס״ג [קנ״ב]).
(כנסת הגדולה – הגה״ט)

כז) שם בבואו מבית הכנסת. בספר תוספת שבת [סק״א] הביא כאן מגדול אחד שמחק בנוסח שנדפס בתקון שבת לומר בבואו לבית שלום עליכם מלאכי השרת וכו׳, חלוקת צאתכם לשלום, וכתב שהדין עמו. ע״ש. ואני אומר כי בנסחתנו כתוב ״בצאתכם״ לשלום, והכוונה שנמשך אחר מה שאמר ברכוני לשלום, ורצה לומר שיברכוהו בזמן צאתם, ולא שדוחה אותם ופוטרם, רק כי עתה מדבר אליהם ומתחנן שיברכוהו כשיצאו, בשעה שיוצאים לרצונם ולבחירתם, ולפי שהוא לא ידע פרק יציאות וגם אינו מדבר אליהם אלא עתה, לכן משלים דבורו עמהם. וגם מטעם זה אפשר לומר דאף אם אינו נמשך לחלוקת ברכוני, ואף לנסחת ״צאתכם״ לשלום כוונתו כשיצאו, אלא כיון שהוא לא ידע הזמן, וגם עתה מדבר עמהם, גמר אומר לזמן צאתם. וכן נהגו בכל תפוצות ישראל לומר זה, ואין למחוק דבר שנהגו רוב ישראל, וכמו שכתב בספר תוספת שבת. ע״ש.

אך בקשת רבון העולמים עיני ראו שלמים וכן רבים שמנעו לאומרה, והזהירו על כך, חדא משום אל ישאל אדם צרכיו בשבת. ועוד מכמה דברים שאין ראוי לאומרם, וכמה דברים שאומר ואינו עושה כאשר ישגיח בעין יפה עינא פקיחא בבקשה הנזכרת. וכן ראוי שלא לאומרה. ועיין מה שכתב בשו״ת שאלת יעבץ ח״ב (סימן קכ״ה). ע״ש.
(מחזיק ברכה – ס״ק ב׳–ג׳)

כח) שם בבואו מבית הכנסת. מדברי מהרי״ו [דינים והלכות אות ט׳] ומור״ם ז״ל [דרכי משה אות א׳] הללו[6] הוכיח הרב מחצית השקל ז״ל [סק״א] משם הרב תוספת שבת ז״ל [סק״א], דהמלאך עומד אצל האדם כל יום השבת, ואילו לפי נוסח הפיוט שאומרים ליל שבת ביציאת בית הכנסת, צאתכם לשלום, משמע דהמלאך יוצא מיד אחר ביאתו מבית הכנסת, א״כ ליתא לדברי מוהרי״ו. וכתב שראה סידור תפלה אחד נדפס והשמיט נוסח צאתכם לשלום עפ״י גדול אחד. עש״ב. וכן ראיתי להרב מוהר״ר יעב״ץ ז״ל בספרו עמודי שמים (דף שמ״ה ע״א) שנתרעם על נוסח זה, וכתב, ראה בכמה סידורים נדפס בבואכם בצאתכם מה שלא יצדק כלל בלשון וכו׳. גם יש להפליא עוד על מה זה שלח המלאכים ופטרם לשלום, הלא טוב שיתעכבו יותר, וישמחו גם בסעודה אם היא כתקנה וכראוי לה, בודאי תרב שמחתם ויוסיפו לו ברכתם, ולמה ימהר לשלחם מזה, אולי נתיירא שלא יראו דבר שאינו כהוגן וכו׳. ע״ש. אכן הרב מחצית השקל ז״ל שם כתב, דהדבר פשוט דאע״ג דהמלאך נשאר אצל האדם כל יום השבת, מ״מ אין לשבש נוסח צאתכם לשלום, כי הוא על דרך ״ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך״ [דברים כ״ח, ו׳]. ואע״ג דאין יציאת המלאכים עתה, מ״מ אומר צאתכם לשלום על זמן היציאה כשתהיה. ע״ש. גם הרב הגדול חיד״א ז״ל במחזיק ברכה (אות ב׳)[7] כתב דבנוסחתנו כתוב ״בצאתכם״ לשלום, והכוונה שנמשך אחר מה שאמר ברכונו לשלום, ורצה לומר שיברכוהו בזמן צאתם, ולא שדוחה אותם ופוטרם, רק הוא מתחנן שיברכוהו כשיצאו בשעה שיוצאין לרצונם ולבחירתם. ואף לנוסחת ״צאתכם״ כוונתו כשיצאו, אלא כיון שהוא לא ידע הזמן, וגם דעתה מדבר עמהם, גמר אומר לזמן צאתם. ע״ש. וקרובים דבריו לדברי הרב מחצית השקל ז״ל. ומה שחשב הרב עמודי שמים נוסחת בצאתכם לשיבוש, העמידה הרב ז״ל באופן דקאי לברכוני.

אלא דעם כל זה לפקע״ד לא פלט מגמגום, דלאו אורח ארעא להזכיר לאורח חשוב זמן יציאה אפילו שתהיה על זמן רחוק, וקפדי אינשי בהכי, דמרמז להם שיצאו, וכאילו ניחא ליה ביציאתם. וזה נראה טעם קדמונינו ז״ל ששינו הגירסא לומר ״שבתכם״ לשלום, והיינו מלשון ״ותשבו בקדש ימים רבים״ [דברים א׳, מ״ו] שפירושו עיכוב, דישיבה ממש לא יצדק במלאכים שאין להם קפיצין[8], והיינו שהוא מעכבם שלא ילכו כל יום השבת. ולפי זה אתי שפיר דברי מהרי״ו ומור״ם הנזכרים שלא יזרקו דבר חוץ לשלחן כדי שלא תהיה הבית מנוולת וילך המלאך וכנזכר, כי מאחר שהוא עיכבם שלא ילכו, ראוי שיוסיף בכבודם יותר ויותר, ויוסיפו לו ברכות טוב. ועיין להרב מאורי אור ז״ל בחדושיו לשבת ([חלק באר שבע] דף צ״ח ע״א מהספר) דכתב דאין צד פקפוק באמירת ״צאתכם״, דאלו הן שני מלאכים המלוין, לא נקט הולכין אלא מלוין, שחוזר לאחוריו תכף. עש״ב. ואפילו לפי דרכו לפקע״ד אין לומר צאתכם משורת דרך ארץ כמדובר. ושם נתן טעם נכון לסמיכות שני פסוקים ״כי מלאכיו יצוה לך וכו׳״ [תהלים צ״א, י״א], שיש אתנו מלאכים השומרים תמיד בפקודת השם. וסמכינן נמי קרא ד״ה׳ ישמור צאתך ובואך״ [שם קכ״א, ח׳], להורות שהכל נהיה בדברו גבוה מעל גבוה שומר, ולא על בר אלהין סמיכא. ע״ש. (פתח הדביר ח״ג – סק״ב)

כט) שם בבואו מבית הכנסת. גם בנוסח רבון כל העולמים המודפס בסידורי שבת גמגם הרבה הרב עמודי שמים

הערות וציונים

5. המשך הדבור נדפס לקמן אות נ״ה. **6.** שכתבו שאין לזרוק עצמות מהשלחן לרצפה בסעודות השבת כיון שע״י זה גורם שיסתלקו המלאכים. **7.** נדפס באות הקודמת. **8.** ארכובות לכוף את שוקיהם. רש״י (יחזקאל א׳, ז׳).

אוצר ההלכה

ז״ל שם דף הנזכר ([שמ״ה ע״א] אות ח׳) וז״ל: לא ראיתי לאמ״ה ז״ל שאמר שום תחנה בבואו לבית אחר תפלת ערבית. גם לא נמצא שום זכר מכל אלו התחינות שנדפסו בתיקוני שבת להתפלל ולהתחנן נגד הנרות בשום קונטרס מהאר״י ז״ל. וכן הם שלא כדין ושלא כהלכה להאריך לשון בקשה ביום שבת קודש, שקצרו חז״ל אפילו בתפלת שמונה עשרה שתקנו אנשי כנסת הגדולה, ואסרו לאדם לשאול צרכיו ואפילו לחולה כל שאין בו סכנת נפש, ואיך יתכן להתחנן בשבת בסליחת עוונות והצלה מן העוני והחולי כדומה לזה, ובהרחבת לשון וכו׳. בשגם יש לחוש עוד לאסור מחמת שקורין לאור הנר, ביחוד בנוסח גדול כזה שאפילו הרגיל בו אומרו מתוך הספר, ומה יעשה המתחיל קודם שהורגל בו בעל פה. ובבקשה למלאכים יש בו חשש נוספת כמאמר רז״ל [ירושלמי ברכות פ״ט ה״א], לא תצווח לא למיכאל ולא לגבריאל. עם שבמה שכתבתי בס״ד על לשון הסליחה דמלאכי רחמים נתיישב זה קצת, מ״מ מאין לנו לחדש דברים כאלה וכו׳. ויש בו ג״כ משום איסור בל תוסיף, וברב דברים לא יחדל פשע וכו׳. ע״כ. גם הרב הגדול חיד״א ז״ל במחזיק ברכה (אות ג׳)[9] כתב על בקשה זו וז״ל: עיני ראו שלמים וכן רבים שנמנעו לאומרה, והזהירו על כך, חדא משום אל ישאל אדם צרכיו בשבת, ועוד מכמה דברים שאין ראוי לאומרם, וכמה דברים שאומר ואינו עושה וכו׳. ועיין מה שכתב בשו״ת שאלת יעב״ץ ח״ב (סימן קכ״ה). ע״כ.

ולעד״ן דהנה אמת דיותר נכון למנוע אמירתו, וגם אין מנהגינו לאומרו, מיהו שמענא דגדול אחד בדורנו זצוק״ל היה נוהג לאומרו, וכן נוהגים בניו אחריו העי״א. גם ראיתי להרב המקובל מהר״ר יעקב קאפיל ז״ל בסדור קול יעקב בכוונת שבת (דף (ס״א) [כ״א] ע״א) כתב: אחר נסח שלום עליכם ויאמר רבון כמו שמסודר בתיקון שבת. ע״כ. הרי שהזהיר על אמירתו. על כן חובה עלינו לסלק מעליו כל ערעורי בס״ד. ונראה דאין למחות בידם, דאי משום טעמא דאל ישאל אדם צרכיו בשבת, והיא תוספתא הובאה בירושלמי פרק אלו קשרים [שבת פט״ו ה״ג], והזכירוה התוספות ז״ל בברכות (דף מ״ח ע״ב [ד״ה מתחיל]) ורבנו הטור ז״ל לעיל (סימן פק״ח). ע״ש. הנה אני עני לקמן סימן ר״ף [סק״א] עמדתי באורך וברוחב על דין זה, ואספתי באמרי״ם סברות הפוסקים ז״ל, דבר שהיה בכלל תשובת הרב מהר״ם מינץ ז״ל (סימן פ״ז), וז״ל: ומה שנהגת לומר לאחר תפלה בכל יום עד שלא נוצרתי וכו׳, ושאלת אם מותר לאומרו בשבת כיון דאמרינן אל ישאל צרכיו בשבת וכו׳, נראה דשאלה זו לא צריך פנים, דזה לא קרוי שאלת צרכיו וכו׳, הלא אותו יהי רצון שסדרו חכמים שתצילנו היום וכו׳ לאומרו בכל יום בבקר, טפי חשיב בקשה, מ״מ לית פוצה פה שיש מניעה מלאומרו בשבת, אלא לא חשיב בקשה אלא שמבקש על הפרנסה, או על חולה שיש לו בבית, ודומה לו שיש לו צער לפניו וכו׳. ע״ש. וכן כתב הרב הלכות קטנות ז״ל ח״א (סימן ס״ב) על מי שברך שאומרים החזנים בשבת, שהשיב דמותר, דמה שאין להתפלל הוא על דבר שהוא צורך היום, כגון חולה שאין בו סכנה, אבל דבר שהוא להבא אין בכך כלום וכו׳. ע״ש. וכן מתבאר מדברי הרב הלבוש ז״ל (סימן פק״ח ס״ד), ומהמצויין שם, כמו שהרחבתי הדבור שם בסימן ר״פ בס״ד. גם מור״ם והרב הלבוש ז״ל לקמן סימן רד״ף [ס״ז] התירו אמירת יקום פורקן בשבת הגם דאית ביה כמה שאלות, וכתב הרב הלבוש ז״ל דאין זה תחינה אלא ברכה. ונראה כוונתו דכל שאין צרה לפניו אלא תפלה על העתיד, הותר בשבת, שאינו דואג ומצטער עליו. והכי סבירא ליה להרב מוהר״ר גרשון ז״ל, הביא דבריו הרב פחד יצחק ז״ל (מערכת הב׳ ברכת החדש דף ז״ן ע״ג), על אמירת ברכת הלבנה בשבת ויו״ט, שכתב מוהרי״ל [הלכות שבועות עמוד קס״ג אות ז׳] לאסור משום תחינה, שכתב, דאפילו אי הוה תפלה ממש על העתיד, הלא בלאו הכי אומרים זמירות בליל שבת, והם כולם תפלות ותחנונים, וכן המעריכים שאומרים בליל יו״ט, וכן היוצרות הם כולם תפלות ותחנונים על העתיד וכו׳. ע״ש. הרי דכל שהוא על העתיד, שאין שום צרה לפניו, הותר בשבת. גם הבאתי שם סמוכות לזה מנוסח הקדישים, שאנו אומרים אותם בשבת בלי שינוי ותמורה, ובין בנוסח על ישראל ובין ביהא שלמא איכא שאלת כמה צרכים, וכן ביהי רצון לקדש את החדש, וכן במוסף שבת וראש חודש, דמכל הני משמע דכל דליכא שום צער לפניו לא אסרו אמירתם בשבת. ודכוותה בנוסח זה של רבון כל העולמים לפי כל האמור שרי.

ומדי עברי תשובת שאלת יעב״ץ ז״ל ח״ב (סימן קכ״ה) שציין הרב הגדול חיד״א ז״ל במחזיק ברכה כנזכר, חזינא דהסימן הנזכר אינו מהגאון הרב המחבר ז״ל, אלא מהרב השואל מוהר״ר יעקב הכהן ז״ל, דשם נאמר דמיום עמדו על דעתו לא אמר התחינה ארוכה בליל שבת קדש ביציאת בית הכנסת, וגם שלום עליכם כפולים ומכופלים. ע״ש. ודבריו אלה סובבים לתשובת הרב ז״ל שהשיב לו על תחנה ארוכה שאומרים בשעה שמברכין החדש, דטוב ויפה להרחיקה, ושם ציין מה שכתב בספר בית אל, הוא בספר עמודי שמים הנזכר, אצל הנהגת הכניסה לבית מבית הכנסת ליל שבת קודש, וכלומר דמכח הטעמים שכתב למנוע אמירת רבון העולמים משום לא ישאל צרכיו וכו׳, מכחם ג״כ יש למנוע אמירת אותה תחינה.

אלא דלע״ד לא הבנתי מה בין תחינה זו דרבון כל העולמים לבקשה דמעמדות של יום שבת קודש, שכתב שם הרב ז״ל (בסימן קכ״ד) שהניחה במקומה כמו שנמצאת משנים קדמוניות, כי אין בה כל כך אריכות לשון בקשה רק דוגמת מטבע ברכת אהבה רבה ביוצר, ומודים דרבנן, ומוסף דיו״ט, השכיבנו, ופרוס, וברהמ״ז, וכהאי גוונא נוסח בריך שמיה, וכן תחינה שאומרים בשעת הוצאת ספר תורה ביו״ט על פי האר״י ז״ל, לכן זו הרי היא בחזקתה וכו׳, שמע מינה דמשום טירחא

הערות וציונים

9. נדפס לעיל אות כ״ז.

גרידא הוא דחשו לה רבנן, וכיון דהאידנא לא חיישי לטירחא מי ימחה וכו'. ע"ש. הנה לפי דרכו זה שלא השמיט תחינת המעמדות שבשבת אף דאיכא שאלת צרכים, למה קרא ערער על בקשה זו משום שאלת צרכים. ואי משום שזו ארוכה היא כמו שכתב בתוך דבריו, הנה הוא ז"ל כתב דהאידנא לא קפדי אטירחא, ואיני רואה כל כך אריכות דברים בזו יותר מזו, ומאי שנא הא מהא. ומה גם דלפי מה שכתבתי מכל הני רבוותא ז"ל, כל שמתפלל על העתיד, שאינו דואג בתחינתו, שרי. והוא ז"ל שם (בדף שס"ט ע"א) העתיק נוסח יקום פורקן שיש בו כמה שאלות וצרכים. ועל בקשת סליחת העוון דבנוסח הנזכר, הלא גם במי שבירך על העוסקים עם הצבור איתיה סליחת עוונות, והעתיקו שם דף הנזכר, וכתב דאין בה משום תחנה, אם לא שנחלק בין בקשת מחילת עונות עצמו למבקש על אחרים. ועיין מה שכתבתי אני הדל לקמן (סימן ר"ף [סק"א]) בס"ד.

גם מה שערער על אמירתה משום קריאה לאור הנר, הרי מי ששתו עמו ואומר לה תני דעתך עלי שלא אטה, שרי, כמבואר לקמן בסימן ער"ה (ס"ג). ותו דהאומרה בכל שבת הרי היא סדורה בפיו כמו שאר נוסח תפלה וקידוש שלימדו אביו ורבו מקטנותו. ומה שכתב דבבקשת המלאכים יש בו חששא נוספת, עם שמתיישב במה שכתב על לשון הסליחה דמלאכי רחמים, הנה ישוב זה לא ידעתי מקומו איו. ומ"מ בבקשה זו אחהמ"ר מלבד דלא ידעתי חלות קושיא, שהרי הוא אומר, אנא מלך מלכי המלכים הקב"ה צוה למלאכיך מלאכי השרת וכו' שיפקדוני ברחמים ויברכוני וכו', הרי שהוא מבקש תחינתו מלפני אדון חולי ארץ שיצוה למלאכים שיברכוהו, ואין זה נכנס בסוג אזהרת חז"ל [ירושלמי ברכות פ"ט ה"א] אל תצווח למיכאל וכו'. זאת ועוד שהרי הוא ז"ל בספר מור וקציעה לעיל (סימן ג') קרא ערער על בקשת התכבדו מכובדים, כי איך יבקש אדם מהמלאכים שמרוני עזרוני, ובפירוש אמרו במדרש לא תצוח לא למיכאל ולא לגבריאל, שאין ביד המלאכים שום דבר אם לא נצטוו. והעלה מן הישוב, דכיון שאומר משרתי עליון, כלומר הבאים בשליחותו של מקום הרוצה בשמירת יריאיו, הרי תלה הגדולה בבעליה וכו'. ע"ש. ואם הספיק לו אומר משרתי עליון לגילוי שתולה הגדולה בבעליה, כל שכן בנוסח זה שמחנן להקב"ה שיצוה למלאכיו, ואומר ג"כ מלאכי השרת משרתי עליון, דפשיטא שאין כאן בקשה למלאכים, אדרבא לשון הבקשה שאומר צוה למלאכיך, מכריז ואומר שאין ביד המלאכים שום דבר אם לא נצטוו, ועל כן מחלה פני עליון שיצוה אותם. ועיין מה שכתבתי בסוף אות הקודם[10] משם ספר מאורי אור ז"ל, דלפ"ז ניחא טפי אמירת פסוק ה' ישמור כעין הצעה לאמירת רבון, דלא על בר אלהין סמיכנא אלא באלהא דשמיא השומר אמת לעולם. ואין לגעור ביד הנוהג לאומרה. ועיין מה שכתבתי בסה"ק ח"א (סימן ג' אות ד') בס"ד.

שוב ראיתי להרב שמש צדקה ז"ל (חאו"ח סימן כ"ג וסימן כ"ד) שתי תשובות מספיקות על בקשת מלאכי רחמים משרתי עליון (נראה שהיא הבקשה שהזכיר הגאון מהר"ר יעב"ץ ז"ל כנזכר) שכתב: ת"ח המחדדים נחלקו באמירתה, מר מקיים אמירתה כמנהג הקדום, ומר רוצה לבטל המנהג, וכוונתו שלא יתגלגלו הדברים לטעות דור אנוש חלילה, לשפוך שיחה לפני המלאכים ולבקש מהם בקשתינו, או לתלות בהם בטחונו ח"ו. והרב ז"ל קיים המנהג לאומרה, והביא דברי ריא"ז ז"ל פ"ב דברכות [שלטי הגבורים ז. אות ד'] שעשה סמוכות למנהג ותיקין שנהגו לומר מלאכי רומה סמוכו יתנא, וכן מסדרי בקשות הנהיגו לומר כד מסיימי צלותייהו לעילת כל העילות בנוסח זה, מכניסי רחמים הכניסו רחמינו, משמיעי תפלה השמיעו צעקתנו, ומסיימים מהר עננו ה' אלהינו וכו'. והטעם שפנייתינו אל המלאכים אינו אלא כדי שילמדו סנגוריא על השופכים לבם כמים נכח פני ה' בעל היכולת לבדו. והגם דאלים זכותא דרבים, ואין הפרגוד ננעל בפניהם, ואינם צריכים למליצת המלאכים, מ"מ אם החוטאים רבים, והעולם נידון אחר רובו, וסותמין צנורות הקדושה, ומחיצת ברזל מפסקת ח"ו, הם צריכים להמלצת המלאכים שאומנותם בכך ללמד סניגוריא וכו'. עש"ב. ואם זה כתב הרב ז"ל בתפלת צבור, כל שכן בקשה זו שהיחיד אומר בביתו. ובלבד שישים אל לבו כי בעל היכולת הוא אלהינו ואין עוד אחר, וכיון שתולה הגדולה בבעליה אדון הכל, אין איסור בדבר. ואין למחות הנוהגים לאומרה כנזכר. ועיין להגאון הרב חתם סופר ז"ל (חאו"ח סימן קס"ו), דכתב דמנהגו שלא לומר פיוט מכניסי רחמים מהחשש הנזכר, ולפי האמור כיון דמסיים מהר עננו ה' אלהינו לית לה בה, שהרי תולה הגדולה בבעליה יתברך שמו. ומ"מ הגם שישבנו כל הגמגומים הנזכרים, נכון ויפה למנוע אמירתה משאר הטעמים שכתב הרב הגדול מחזיק ברכה ז"ל שם. וכן ראיתי למוה"ר נר"ו בספרו החשוב כף החיים הנ"מ (סימן ל"ו אות י"ד) דכן הוא נוהג שלא לאומרה, ושכן ראה להרב מר אביו ז"ל. ע"ש. (פתח הדביר ח"ג – סק"ג)

ל) שם בבואו מבית הכנסת. בפנים (אות ג' דף נ"ט ע"ב)[11] בענין בקשה מהמלאכים, כתבתי דיש לחלק בין יחיד לצבור, דתפלת הצבור שאני, דאלים זכותייהו ואינם צריכים סיוע מלאכי השרת, משא"כ תפלת יחיד דכחיש חיליה. ע"ש. וכן מתבאר מדברי רש"י בסוטה (דף ג"ל ע"א) אמימרת ר' יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו, ומשני הש"ס לא קשיא הא ביחיד הא בצבור. ופירש"י ז"ל: יחיד צריך שיסייעוהו מלאכי השרת, צבור לא צריכים, דכתיב הן אל כביר וכו'. ע"כ. (פתח הדביר ח"ד – השמטות לח"ג)

לא) שם בבואו מבית הכנסת. כתב מג"א (סק"א), שלא יזרוק שום דבר חוץ לשלחן, שלא ינוול הבית ולא יצא המלאך הטוב. ובתוספת שבת [סק"א] סתר זה לפי הנוסח שנוהגין

הערות וציונים

10. נדפס באות הקודמת. **11.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

לומר צאתכם לשלום. ולא קשיא לפי מה שכתב בעין תפלה [דף רכ״ו ע״ב][12], דצאתכם לשלום היינו למלאכים המלוין אותו בחול, ואינם יוצאים עד אחר שבאו המלאכים של שבת. ע״ש.
(ערך שי)

לב) שם בבואו מבית הכנסת. כתב בספר תוספת שבת [סק״א], בנוסח רבון העולמים נאמר שם ״להעיד על כוסי בתוך שמחתי״, והמקדשין על הפת צריכין לדלג שני תיבות אלו ״על כוסי״, שלא יהיה כמעיד שקר. והעולם אינם מרגישים בזה. ע״כ.
(ילקוט הגרשוני – סק״ג)

לג) שם בבואו מבית הכנסת. בשערי תשובה [סק״ב] ובמחצית השקל [סק״א] מובא דברי תוספת שבת [סק״א], שגדול אחד מחק בנוסח שלום עליכם חרוז ״צאתכם לשלום״, דנראה כשולח מלאכים המלוים אותו. והם יישבו הנוסח דהוי כמו ״ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך״ [דברים כ״ח, ו׳], דהכוונה שבעת שיצאו יהיה צאתם לשלום, ולא שדוחה אותם מעליו לפוטרם. ומאדמו״ר הגה״ק ר׳ משה בן עמרם זצוק״ל, בעל שו״ת וחדושי ערוגת הבשם, אב״ד חוסט, שמעתי שאמר הנוסח צאתכם ובואכם לשלום וכו׳. ונלענ״ד בס״ד ליתן טעם שזה נוסח נכון והגון הוא, דאיתא בספר דברי תורה (מהד״ק אות י׳) בשם הרה״ק החוזה מלובלין ז״ל, כי בכל דבר שאומרים ברוך ה׳ בעד זה הענין, לא די במה שמברך על העבר, אלא יאמר מיד כן יעזור השי״ת להלאה, דאל״כ הרי זה כמעמיד ופוסק מעיני הישועה כשמברך רק על העבר ואינו מבקש גם על העתיד. והרמז לזה, דאמרה לאה ״הפעם אודה את ה׳״ [בראשית כ״ט, ל״ה], ולא ביקשה מיד על העתיד, על כן כתיב [שם] ״ותעמוד מלדת״, באותו זמן על כל פנים. ע״כ. והנה בזה י״ל דבנוסח שלום עליכם מברך ומשבח לה׳ ששלח עמו מלאכי השרת, מלאכי שבת קודש, לכן מיד מבקש ג״כ על להבא, שכמו שבאו בשבת זו, כן צאתכם ובואכם לשלום, היינו שיבאו גם בשבת הבא, ואי אפשר לבקש על להבא שיבאו כיון שעתה הם אצלו, לכן אמר צאתכם ובואכם, כשתצאו תבאו עוד הפעם לשבת הבאה עלינו לטובה. ותוספת בנוסח זה שבח לעבר, ובקשה לעתיד. (שלחן אש)

לד) שם בבואו מבית הכנסת וכו׳. כתב הרב באר היטב ז״ל (סק״ב), וינשק ידי אמו בליל שבת כשהיא מברכת אותו, וסודו מבואר בדברי האר״י ז״ל [שער הכוונות דף ע׳ סוע״ב ענין ערבית ליל שבת]. ע״כ. וכן כתב הרב מהר״ר יעב״ץ ז״ל בסדורו הנקרא עמודי שמים (דף שד״מ ע״א אות ס׳), וז״ל: מנהגן של ישראל לברך הילדים בליל שבת, אחד האבות ואחד הרבנים, אחר התפלה או בכניסה לבית, שאז חל השפע וראוי להמשיכו על הילדים, ביחוד שאין בכחם להמשיך שפע במעשיהם, אבל ע״י גדול אמצעי, משובח הוא, [ו]יורד וחל ונאחז ביותר בקטנים שעדיין לא טעמו טעם חטא, ועל ידיהם הוא מתפשט יותר. אבל גם הבנים הגדולים מקבלים ברכה מאבותיהם ונכון הוא. ע״כ. והרב הקדוש בספר מעבר יבק ז״ל (מאמר ג׳ פרק מ״ג) כתב, דהמנהג לברך בשבת קודש, ובפרט בליל שבת, שהוא סוד שבת מלכתא שהם בינה ותפארת למטה במלכות, ובסוד נפש יתירה שעל המברך ומתברך יחולו הברכות. ועוד כי אין השטן ופגע רע בשבת שיקטרג על הברכה, שנדחו מערב שבת לנוקבא דתהומא רבא, וצורך גבוה לברך בניו בשבת. ואם יש לו בת גם היא יברכנה, ובפרט בליל שבת וכו׳. ע״ש. ולא יפה עושים הבאים לנשק ידי הגדולים בעוד שהם אומרים עלינו לשבח או פיוט יגדל או סדר שלום עליכם וכיוצא, דכיון דמרחשן שפוותייהו בלימוד ואינם פוסקים, מה בצע בנשיקה זו, כי אינם מקבלים שום ברכה. והגם דנשיקת היד של הגדולים בתורה פשיטא ודאי דישיג בזה תועלת גדול, לפי הקדושה רבה שיש בהם, דמלכי רבנן מחדשים בכל יום הלכות, וכותבים בימין ושמאל מסייע לימין, שיש באצבעותיהם קדושת התורה כתובה באצבע אלהים, עיין מה שכתבתי בקונטרס ההקדמות שלי (מערכת היו״ד אות י״ד) משם הרב כבוד חכמים ז״ל בירושלמי פ״ה דביצה [אות א׳], מ״מ טפי עדיף לנשק ידיהם בעת שיכולין לברך.

ולענין אם צריך המברך לברכו בשתי ידים או סגי באחת, עיין לעט״ר מוה״ר נר״ו בספרו הבהיר כף החיים הנ״מ (סימן כ״ח אות ל׳) דדי באחת. ומדבריו נר״ו שבספרו המשובח חיים לרא״ש (דף מ״ט ע״ב) שבפסקי הדינים משמע קצת דבעי נשיקת שתי ידים, ששם עלו דברי תוספת הזה״ק ח״ג (סימן ג׳ דף ש׳ ע״ב), א״ר רחומאי מאי דאמר ״וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם״ [ויקרא ט׳, כ״ב], ומאי טעמא בנשיאות ידיו לברך בברכה, אלא דיש באדם עשר אצבעות, רמז לעשר ספירות שנחתמו בהם שמים וארץ. ע״ש. וסיים, הרי לך בפירוש שנמשך ברכה מעשר ספירות, ועיין מה שכתבתי בסה״ק גנזי חיים (מערכת הנו״ן ד״ה נשיקת יד), ובזה נתתי טעם לאמירת קדש בלשון לעז ינשקו הידים הקטנים לגדולים וכו׳. ע״ש. דמשמע דמהדרינן לקבל השפעת קדושה מעשר ספירות ע״י הנשיקה, וזה אינו אלא בנשיקת שתי ידים, דאית בהו עשר אצבעות הרומזים לעשר ספירות. וכן משמע קצת אמרי קדוש רבנו האר״י ז״ל בספר הכוונות בסדר ליל שבת (דף ר״ל ע״ב) [שם דף ע׳ ע״ג] שכתב וז״ל: והואיל ואתא לידן ענין הנשיקה שנוהגין לנשוק על גב הידים, מה ענין זה. דע כי חמש גבורות הם הנקרא מנצפ״ך, והם עומדות ביסוד של הנקבה, אמנם שורש מציאותם הראשונה הוא בחמש אצבעות יד שמאלית, כי חמש אצבעות יד ימין הם חמשה חסדים, ושרש כל הגבורות האלו הוא למעלה בחמש מוצאות הפה, והם חיך ולשון וגרון ושפה ושינים שבהם כ״ב אותיות אחע״ה בומ״ף וכו׳, והם סוד ה׳ חסדים וה׳ גבורות, וכאשר האדם נושק בפיו על גבי אצבעות היד, גורם להשפיע ולהאיר משרשם אשר שם בפה אל החמש אצבעות. ואמנם סדר הנשיקה היא שהקטן נושק יד

הערות וציונים

12. ע״פ עיון תפלה הנדפס בסוף סדור דעת קדושים, ובספר עיון תפלה המקורי אין מספרי עמודים.

ב [ב]**ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת, ואם אי אפשר לו לפחות ישלשל** (פירוש, ישלשלם כלפי מטה שיהיו ארוכים כמדת העשירים היושבים בביתם, רש"י שם [שבת דף קי"ג ע"א ד"ה ישלשל]) **בגדיו למטה דרך כבוד:**

באר הגולה
ב. שבת קי"ג [ע"א]:

אוצר ההלכה

הגדול, והכוונה היא כי כיון שהקטן בא להתברך מן הגדול, לכן צריך שבתחלה יגרום הקטן ביסום ומיתוק גבורות הגדול, וזה על ידי הנשיקה כנזכר, ועל ידי כך מתעורר אחר כך הרחמים של הגדול ומברך את הקטן וכו'. ע"כ. וכן כתב בספר נגיד ומצוה (דפוס קושטא דף ג"ן) [עמ' קכ"ג ד"ה דע]. ע"ש. ולפי זה נראה לפום ריהטא שצריך שהקטן ינשק גם יד שמאל, ששם החמש גבורות, ועל ידי הנשיקה מתבסם ומתמתק הדין, דאלו יד ימין אין בה גבורה רק חסדים, ואינה צריכה לביסום כלל. וכן מתבאר ממה שכתב שם [בשער הכוונות] לעיל מזה, שכתב, דבליל שבת נכנסין בזעיר אנפין בחינת המוחין המקיפים שהם סוד ל' דצלם דתבונה, שהם בחינת שלש אמצעיות חסד גבורה תפארת דילה, אשר הם שתי הזרועות והידים דילה, והוא עולה עתה עד שם ונושק אותם. ע"כ. משמע כדכתיבנא שצריך לנשק שתי הידים. וכן כתב שצריך לנשק ידי אמו, כי כן זעיר אנפין נושק ידי אמו בכל ליל שבת. וזה לא ראינו נוהגים מעולם לנשק שתי ידים רק ימין לבד, ולפי המנהג אינה צריכה לנשיקה, שהרי הימין אינה צריכה למיתוק ולהאיר משרשם אשר בפה אל האצבעות כנזכר. ואולי דכיון דלעולם בעי לאכללא שמאלא בימינא כנודע, ועיין זוה"ק במדבר (דף קי"ח ע"ב) על פסוק "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני" [שיר השירים ח', ג'] שמאלא אתכליל בימינא, א"כ גם הגבורות והדינים של שמאל כלולים בימין, ובעו ביסום על ידי הנשיקה, וממילא גם בנשיקת הימין ממשיך ברכה מעשר ספירות, שהשמאל כלול בימין לאכפייא דינין דילה. ועיין להרב המקובל מוהר"א טובייאנה ז"ל בחסד לאברהם (חלק עולת שבת דף י"ז ע"א) [ק"ג ע"ב]), שאחר שהזהיר על נשיקת יד דאמו, סידר לומר לשם יחוד קודם הנשיקה, הריני מקיים מצות עשה דכבוד אביו ואמו לנשק יד ימין דאמי וכו', והזהיר שלא ינשק אחורי היד לבסם בחמשת מוצאות הפה. ע"ש. וכן ג"כ הראני רב רחומאי מעלת הרב הכולל כמוהר"י די שיגורה נר"ו דברי הרב הקדוש משנת חסידים ז"ל (מסכת ליל שבת דף (קי"ב ע"ב) [צ"ג ע"א] פרק א'), דבאות ב' כתב וינשק ידי אמו וכו' כנזכר, ובאות ג' כתב ולא ינשק אלא אחורי היד ימין, כי הגבורות אשר שם הם קרובות אל התיקון, ואותו היד ישים המברך על ראש המתברך. ע"כ. דשמע מינה דאין נושקין אלא ימין בלבד, דגם בימין יש גבורות מאחוריה וכמדובר. וכן כתב הרב האר"י ז"ל בשער הכוונות בכוונת ברכות השחר [דף א' ע"ד ד"ה ואמנם] והביא דבריו הרב אשמורת הבקר ז"ל (סדר מקץ דף פז"ר ע"ד), דיש חמש אצבעות ביד ימין כנגד חמש אותיות מנצפ"ך, שהם חמש גבורות אשר סיום התפשטותם הוא באצבעות, וכבר ידעת כי הם אותיות כפולות, ולכן הם ג"כ חמש גבורות אחרות ביד שמאל בחמש אצבעות השמאלים וכו'. ע"ש. הרי להדיא דגם ביד ימין יש חמש גבורות אצבעות. (פתח הדביר ח"ג – סק"ד)

לה) שם בבואו מבית הכנסת וכו'. כתב הטור, בבואו מבית הכנסת כו'. נ"ב: יזהר אדם לנשק ידי אמו בליל שבת קדש מידי שבת בשבתו בבואו מבית הכנסת, כי סוד ה' ליראיו. האר"י [שער הכוונות דף ע' סוע"ב ענין ערבית ליל שבת], **הביא דבריו הרב** מראית העין בחדושיו למסכת עבודה זרה (על דף י"ז [ד"ה עולא]). ועיין קמח סולת ז"ל (דף ע"א ע"א).
(דברי מנחם – הגה"ט סק"ב)

לו) שם הגה ויהיה שלחנו ערוך כל יום השבת. והטעם כדי שיזכור על ידו שהוא שבת ולא יבוא לחללו, כאשר פי צדיק יהג"ה לקמן בסימן ש"א סט"ז. עיין נזירות שמשון לקמן (סימן תר"י). ועיין נמי לפנים אות ד'[13].
(יפה ללב ח"ב – קונטרס אחרון סק"א)

סעיף ב'

לז) סעיף ב' ישתדל וכו'. כתב הטור (שיטה כ"א), וישתדל שיהיו לו בגדים נאים בשבת וכו'. נ"ב: אל יקח אדם ילד בחיקו עד שישים תחלה כר בחיקו, פן יטנף בגדיו, ואיך יעשה בשבת, שמא אין לו בגדים אחרים. ספר חסידים (סימן רס"ז).
(כנסת הגדולה – הגה"ט)

לח) שם ישתדל שיהיו לו בגדים נאים וכו'. ואפילו הוא בדרך לבדו ובבית גוי, ילבש בגדי שבת, כי אין המלבושים לכבוד הרואים, כי אם לכבוד שבת. הרב חיי אדם ז"ל (הלכות שבת כלל ה' אות ז'). וכן צריך שיזהרו בני העיר ההולכים לכפרים שילבישו עצמם בשבת במלבושים היותר נאים הנמצאים אצלם, כמו שהיו לובשים בהיותם בעיר ברוב עם.
(פתח הדביר ח"ג – סק"ה)

לט) שם ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת. וכן איתא בתיקונים (תיקון כ"ד דף ס"ט ע"ב), צריכין ישראל לתתא לאתחדשא בשבת בלבושין שפיראן וכו'. ע"ש. ועיין מה שכתב מוה"ר מגלה צפונות סדר בראשית [דף ט"ז ע"ב] בפסוק "ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם" [שם ג', כ"א]. יע"ש. ומה שכתב הבאר היטב (סק"ד) משם האר"י ז"ל [שער הכוונות דף ס"ג ע"א ענין רחיצת פניו ידיו ורגליו ד"ה ודע] דיש ללבוש בגדי לבן

הערות וציונים

13. נדפס לקמן אות צ"ה.

אוצר ההלכה

בשבת, זהו שאמרו במדרש שיר השירים הובא בילקוט שם (סימן ה׳) בפסוק ״דודי צח ואדום״ [שיר השירים ה׳, י׳] צח לי בשבת ואדום לי בשאר ימי השבת, ופירש רש״י, צח, לבן, כמו ״צחו מחלב״ [איכה ד׳, ז׳]. יע״ש. ודוק.

(יפה ללב ח״ב – קונטרס אחרון סק״ב)

מז) שם ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת. פירוש שיהיו נאים ונכבדים יותר משל חול, שזהו מכבוד שבת, וכמו שאמרו בשבת (דף ק״ג ע״א) על פסוק ״וכבדתו״ [ישעיה נ״ח, י״ג] שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול. ועיין מה שכתב מו״ה נחמד למראה ז״ל ח״א (בפ״ח דפאה דף ט״ל ע״א) ובמה שכתב מו״ה עיני העדה בח״ב (דף ס״ז ע״ד) בביאור (המדרש) [ילקוט] שיר השירים [א׳, ה׳] ״שחורה אני״ כל ימות החול, ״ונאוה״ בשבת, ואני ההדיוט בסה״ק אבות הראש ח״ג בקונטרס נפש יתירה בשבת (דף קמ״ח ע״ב). (יפה ללב ח״ג – סק״א)

מא) שם ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת. ושל יום יהיו יותר נאים, דכבוד יום עדיף מכבוד לילה, כמו שכתוב לקמן (בסימן רע״א ס״ג). והרב מחזיק ברכה שם תוך דבריו [סק״ד] והרב בית מנוחה (דף מ״ה ע״ב אות י״ט) [דף נ״ח ע״א דינים השייכים לסעודת ליל שבת אות ז׳] [כתבו כן] לענין הסעודה. וכן משמע ממה שכתוב בזוהר פרשת ויקהל (דף ר״ה ע״א), יומא דשבתא כו׳ כד סליק נהורא, עמא קדישא מקדמי לבי כנישתא בלבוש יקר בחדוה כו׳. ע״ש. דר״ל יקר יותר ממה שלבש אמש בערב שבת בכניסתו. והכי נהגו ללבוש בשחרית של שבת בגדים חמודים ונכבדין מאותן אשר לבש בו בערב השבת. וכמו כן ביו״ט. אך בו בערב, במנחת שבת, אם מניח פחותין מהן אותן שלבש בכניסתו בערבית של שבת, אין קפידא. זכר לדבר ממה ששנינו בפ״ג דיומא מ״ז. ועיין להרב תוספות יו״ט שם [ד״ה וחכמים].

(יפה ללב ח״ה – השמטות סק״א)

מב) שם ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת. נ״ב: כדאיתא ירושלמי פאה פ״ח [ה״ז], רות רבה פרשה ה׳ [פסקא י״ב]: צריך אדם שיהיו לו שני עטיפות כו׳. וכן בתנחומא [בראשית פסקא ב׳], ושאלתות דרב אחאי [ריש] פרשת בראשית, ופסיקתא רבתי דעשרת הדברות [פרשה כ״ג פסקא א׳].

(המאיר לארץ – סולובייצ׳יק)

מג) שם ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת. ללבוש בגדים נקיים וטובים מהבגדי חול. ועיין יבמות (דף מ״ו ע״ב), ד״וכבסו שמלותם״ [שמות י״ט, י״ד] דמתן תורה, לא טבילה ומשום טומאה, רק כיבוס ממש, ומשום נקיים. ובבא קמא (דף ל״ז ע״א) מועד לשבתות אינו מועד לימות החול, דדוקא בשבת נגח מתוך שלא מכיר בעליו שמלובש בבגדים אחרים[14]. וחגיגה (דף כ׳ ע״א) שימור לבגדי חול לא הוי שימור לבגדי שבת, דבשבת לובשים בגדים אחרים יקרים, וצריך שימור טפי. ולקמן סימן שמ״א מג״א (סק״א), דמותר לשאול בשבת על נדרו שנדר שלא ילבוש בשבת מלבוש אחר, דחשיב צורך היום כאכילה ושתיה. (רכוש הים)

מד) שם ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת וכו׳. עיין מה שכתב הבאר היטב (סק״ד) דאף אבל ישנה בגדיו. יש מפרשים דאבל לובש שחורים או בדומה לשחורים אפילו בשבת. ובירושלים ת״ו לובשים לבנים ואומרים אדרבה להאיר על הנשמה צריך שילבשו לבנים, כמו שכתב הרב שלחן גבוה ביו״ד סימן שע״ח (סקכ״א). (יפה ללב ח״ו קמא – סק״ב)

מה) שם ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת וכו׳. עיין באר היטב (סק״ד), דבכוונות[15] כתב דאף אבל ישנה בגדיו. ועיין במחצית השקל [סק״ב] שכתב: אע״ג דאסור ללבוש בגדי שבת כו׳, מ״מ ישנה לבוש אחד ממה שדרכו ללבוש בחול. עכ״ל. ועיין בספר כרם שלמה שחולק עליו, ופירש דמה שכתוב בשם כוונות, ר״ל מבגדי חול לבגדי חול אחרים, אבל בגדי שבת פשיטא דאסור, כדאיתא ביו״ד סימן שפ״ט ס״ג בהג״ה.

(ארחות חיים – ספינקא – סק״ב)

מו) שם ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת וכו׳. גם האבל צריך להחליף בגדיו בשבת וללבוש בגדי שבת, ואפילו בתוך שבעת ימי האבל, וכל שכן לאחר מכן, בשבתות שבתוך י״ב חודש לפטירת אביו ואמו, כי אין אבלות בשבת, וכמו שאמרו בירושלמי (פ״ב דברכות ה״ז).

(הליכות עולם ח״ג – פרשת לך לך ה״ז)

מז) שם שיהיו לו בגדים נאים לשבת. עיין במג״א [סק״ב]. ולענין מנעלים איתא בירושלמי ([שבת] פ״ו ה״ב) לאו אורחיה דבר נשא מהוי ליה תרי סנדלי, חד לשבתא וחד לחולא. והקרבן העדה [ד״ה ומשני] מפרש לה בניחותא, והפני משה [ד״ה ומשנ׳] מפרש בלשון בתמיה. ע״ש. ועיין בכתובות (דף ס״ה ע״ב) גבי מנעלים ממועד למועד. (תוספת ירושלים)

מח) שם שיהיו לו בגדים נאים לשבת. שאלה. אזהרה גדולה שמענו וגם ראינו בספרי הפוסקים הפשטנים וגם בספרי המקובלים, דאיכא חיוב על האדם להחליף כל בגדיו בשבת, והסתפקנו אם גם חלוף הסנדלים בכלל החיוב. כי אנחנו דרכינו לנעול בחול בסנדל שקורין פותין העשוי מעור חשוב צבוע שחור המבריק, ונזהרים בזה בחול ללבוש סנדל חשוב באופן שאין לנו חשוב יותר ממנו שיהיה מיוחד לשבת, ואם נייחד לשבת סנדל בפני עצמו אין בו יתרון על סנדל של חול, אם נאמר דאעפ״י כן חייב האדם לעשות לו שנים ללבשם אחד בשבת ואחד בחול, או דאמרינן בזה הסנדל אין קפידא וליכא חיוב להחליפו בשבת, אלא ינעול בשבת הסנדל הזה שהוא נועל

הערות וציונים

14. כן הוא לפי פירוש תוספות שם (ד״ה הרי) ומקורו מהירושלמי (שם פ״ד ה״ב), אבל רש״י שם פירש באופן אחר. **15.** עיין להרב כף החיים (סקכ״ד) שדייק כן מדברי האר״י בשער המצוות (פרשת ויחי ד״ה וענין שינוי המקום).

אוצר ההלכה

בחול, שאם יתיישן ויתקלקל, הוא קפיד גם בחול להחליפו ולא ינעלנו. יורנו המו"ץ ושכמ"ה.

תשובה. הסברא מחייבת דאין הסנדל הזה בכלל הבגדים שחייב האדם להחליף בשבת בגדים שלובשן בחול אעפ"י שהם חדשים ונאים, דאין המנעל בכלל המלבושים. והראיה דברכת מלביש ערומים שנתקנה בשביל מלבושים של האדם לא נכלל בה המנעל והסנדל, אלא תקנו רז"ל ברכה אחרת בשביל הנאת המנעל, והיא ברכת שעשה לי כל צרכי, דברכה זו נתקנה בעבור נעילת המנעלים כידוע.

ועם כל זה אביא הוכחה לתשובתי זו על שאלתכם ממה שאמרו בירושלמי דשבת (פ"ו ה"ב) וז"ל: לאו אורחיה דבר נשא מיהוי ליה תרין סנדלין חד לחולא וחד לשבתא. עכ"ל. הרי לך להדיא דשאני סנדל משאר לבושין, דאינו צריך ליחד סנדל אחר לשבת, אלא בשבת ובחול לובש סנדל אחד. וזה ברור. והשי"ת יאיר עינינו באור תורתו אכי"ר. (שו"ת רב פעלים ח"ד – סימן י"ג)

מט) שם שיהיו לו בגדים נאים לשבת. הנה נשאלתי, האם צריך להיות לאדם נעלים מיוחדות לשבת, או יכול להשתמש בשבת בנעלים של ימי החול?

תשובה. הנה בשבת (קיג.) אמרו, אם תשיב משבת רגליך וכו', וכבדתו מעשות דרכיך, שלא יהיה מלבושך של שבת כמלבושך של חול, כי הא דרבי יוחנן קרי למאניה מכבדותיה (שהמלבושים מכבדים את בעליהם. רש"י). ובתלמוד ירושלמי (פאה פרק ח' הלכה ז'): אמר רבי חנינא, צריך שיהיו לו שני עטיפין (מלבושים להתעטף בהם), אחד לחול ואחד לשבת, שנאמר "ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך" [רות ג', ג'], אלו בגדי שבת. וכן הוא במדרש רבה רות (פרשה ה' אות י"ב).

ויש לדון אם הנעלים בכלל מלבושים, שיצטרך זוג נעלים לשבת. והנה בשו"ת שער אפרים (סימן קכ"ד) דן בדבר מי שקיבל עליו התחייבות להלביש את חבירו, האם חייב גם להנעילו. וכתב, שיש ראיה מהמשנה (סנהדרין ס:) המלביש והמנעיל (את פסל עבודה זרה) עובר בלא תעשה (שנאמר "לא תעבדם" [שמות כ', ה']). וממה שהוצרך לומר המנעיל, מוכח שאינו בכלל המלביש. ויש לדחות. ע"כ. וכתב בשו"ת שבות יעקב חלק א' (סימן כ"ד), שכוונת דחיית הראיה הנ"ל, שהתנא בא להשמיענו שיתחייב גם על הנעלה בלבד, ואילו היה כוללו בתיבת המלביש, הייתי אומר עד שילביש וגם ינעיל. ע"ש. ויש לפקפק בדחיה זו, שהרי בודאי המלביש אפילו בגד אחד עובר בלא תעשה, ואם הנעלה בכלל מלבוש, פשוט שיתחייב על הנעלה בלבד. (ושוב ראיתי כן בספר שמחת יהודה נג'אר בפירושו על מסכת דרך ארץ זוטא פרק ז' הלכה ב'. ומכל מקום יש לומר דהיא גופא קא משמע לן. וכן כתב הגאון רבי חיים דוד אבולעפייא, הובא בספר שבט בנימין סימן קי"ח). ולכאורה יש להעיר ממה שאמרו בקידושין (לא:), לפי הנוסחא בעין יעקב, בדין כיבוד אב ואם, מלביש ומנעיל, מאכיל ומשקה. וכן הוא בירושלמי (פאה פרק א' הלכה א'). וכן מבואר בפירוש רש"י בפרשת קדושים (י"ט, ג'). וכן בפירוש רשב"ם (בבא בתרא קכז: [ד"ה מיתיבי]) משמשו כבנו מלביש ומנעיל וכו'. ע"ש. וכיוצא בזה אמרו בקידושין (כב:) בענין קנין עבד כנעני בחזקה, כיצד, הרחיצו סכו הלבישו הנעילו וכו'. אולם יש לדחות שאין ראיה מכל זה, כי דרך התנא לפרש דבריו בכיוצא בזה, וכמו שאמר בדין כיבוד אב ואם, מאכיל ומשקה, והלכה רווחת שתיה בכלל אכילה (יומא עו.). וכן במשנה סנהדרין (ס:) הנ"ל, שנינו, המרחיץ והסך, ובדין חזקת העבד, הרחיצו סכו, ורחיצה בכלל סיכה (מועד קטן טו: וברמב"ם פרק ה' מהלכות אבל הלכה ג'). ואף על פי כן פירש כל אחד ואחד בפני עצמו. וכבר מצינו עוד כיוצא בזה בכמה מקומות, כגון מה שאמרו במועד קטן (כא.) ובתענית (ל.) בדין אבל ובדין ט' באב, שאסור לקרות בתורה נביאים כתובים, והרי גם נביאים וכתובים בכלל תורה, וכמו שאמרו בסנהדרין (צא:) אמר רבי מאיר מנין לתחיית המתים מן התורה וכו', שנאמר "אז יבנה יהושע מזבח לה'" [יהושע ח', ל'], בנה לא נאמר אלא יבנה, מכאן לתחיית המתים מן התורה. אמר רבי יהושע בן לוי, מנין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר "אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה" [תהלים פ"ד, ה'], הללוך לא נאמר, אלא יהללוך, מכאן לתחיית המתים מן התורה. ואמר רבי יוחנן מנין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר "קול צופיך נשאו קול יחדיו ירננו" [ישעיה נ"ב, ח'], ריננו לא נאמר, אלא ירננו, מכאן לתחיית המתים מן התורה. ובסנהדרין (מו:) מנין לקבורה מן התורה, שנאמר "וספדו לו כל ישראל וקברו אותו" [מלכים - א' י"ד, י"ג]. הרי שמביא מנביאים וכתובים לראיה מן התורה. וכן כתב הגאון יעב"ץ בהגהותיו לסנהדרין (מו:). ועיין עוד בערכין (יא.) מנין לעיקר שירה מן התורה, שנאמר "שאו זמרה ותנו תוף כנור נעים עם נבל" [תהלים פ"א, ג']. רב נחמן אמר מהכא, "ישאו קולם ירונו בגאון ה'" [ישעיה כ"ד, י"ד]. ע"ש. ועיין בהגהות מהר"ץ חיות (ברכות לא.) שהוכיח מכמה מקומות שלשון הלכה כוללת אגדה. (ועיין עוד בהגהות מהר"ץ חיות עירובין סה.). ובסוכה (כח.) ובבבא בתרא (קלד.) הלכות ואגדות. וכן בכמה מקומות. ומרן החיד"א בשו"ת חיים שאל חלק א' (סוף סימן ע"ו) העיר בזה מקידושין (כב:) הלבישו הנעילו, וצידד לדחות ראיה זו, ובסוף דבריו הביא, שהשבות יעקב בחלק ב' (במהדורא בתרא לחלק א' דף ס' ע"א), הביא ג"כ הראיה מקידושין (לא:) מלביש ומנעיל, וכתב על זה החיד"א, שבאמת הגירסא שם מלביש ומכסה, ושוב ראה שלשון רש"י (פרשת קדושים) מלביש ומנעיל. ע"כ. ולא זכר שר שכן הוא בירושלמי פאה, וכן הנוסחא בעין יעקב. וכן הוא גם כן במסכת דרך ארץ זוטא (פרק ז'). ע"ש. וכן יש להעיר על הרב יצחק ירנן (דף קל"ב ע"ב), שרצה להביא ראיה מפירוש רש"י (פרשת קדושים) שכתב מלביש ומנעיל, ושוב דחה, שאין זו נוסחא אמיתית, כי בקידושין (לא:) גרסינן מלביש ומכסה. וכן הוא בתורת כהנים. ע"ש. ולא זכר מדברי הירושלמי, ונוסחת העין יעקב, ומסכת דרך ארץ. ועיין עוד למרן החיד"א בספר כסא דוד (דרוש ט"ו לשבת הגדול דף ס"ז ע"ד), ומה שכתב עוד בזה. וכן בספרו אהבת דוד (דרוש טו"ב לשבת תשובה דף קמ"ו ע"א). ובספר ככר לאדן (דף קי"ח ע"א). ע"ש. והן עתה מצאתי ראיתי

אוצר ההלכה

להגאון רבי יצחק בונאן[16] בחדושיו לסנהדרין (ס:) שהעיר בכוונת דחיית השער אפרים הנ״ל, והעיר עוד מדקתני במתניתין המרחיץ והסך המלביש והמנעיל. והרי גם רחיצה בכלל סיכה, כמו שאמרו במועד קטן (טו:), וכן לגבי כיבוד אב ואם אמרו גם כן מאכיל ומשקה, ושתיה בכלל אכילה. ושכן מצינו גם במקרא בכמה מקומות, ומהם בדברי הימים ב׳ (פרק כ״ח פסוק ט״ו) ״ויולבישום וינעילום ויאכילום וישקום״ וכו׳. (וכבר העיר מפסוק זה גם בשו״ת שבות יעקב סימן כ״ד, וראה עוד בשמחת יהודה נג׳אר במסכת דרך ארץ זוטא פרק ז׳). והוסיף להוכיח מהמשנה בערכין (כד.) המקדיש נכסיו אין לו בכסות אשתו ובניו ולא בסנדלים חדשים שלקחן לשמן. אלמא שאין מנעלים בכלל מלבושים. ע״ש. ועיין בספר יצחק ירנן (דף קל״ב ע״ב) מה שכתב לדחות ראיה זו. ועיין עוד בשו״ת בית דוד (חלק חשן משפט סימן כ״ז). ובספר שבט בנימין (סימן קי״ח). ובספר יקר הערך (דף פ״ה ע״ב). ובספר שמחת יהודה נג׳אר הנ״ל. ע״ש. שוב ראיתי מה שפלפל בזה בספר פני מבין על מסכת סנהדרין, חלק ב׳ (דף ר״א ע״ד), ובסוף דבריו הביא בשם תלמידו מהר״ם קריספין, שהוכיח שמנעלים בכלל בגדים, ממה שפסק הרא״ש בתשובה (כלל ע״ה סימן ה׳) בנידון בעל שציוה לתת לאשתו כל המלבושים שלה, שכל דבר שאדם לובש נקרא מלבוש, וכמו ששנינו בשבת (קכ.) גבי י״ח כלים שאדם לובש להציל מפני הדליקה בשבת. והובאו דבריו בבית יוסף (אה״ע סי״ס ק״ט, וחו״מ סי״ס רמ״ח). ובאותם י״ח כלים מונה מנעלים ואנפלאות. הרי מבואר שמנעלים בכלל מלבוש. ע״כ. ולא זכר שר שקדמו בראיה זו השבות יעקב בחלק א׳ (סימן כ״ד). ושכן דעת הרשב״א בתשובה חלק ב׳ (סימן קפ״ג). ע״ש. (ועיין למרן החיד״א בספר אהבת דוד דף קמ״ו ע״ב שדחה הראיה מהרשב״א). וכן ראיתי בשו״ת מעשה אברהם (חלק יורה דעה סוף סימן מ״ה) שהעלה גם כן להלכה שמנעל בכלל מלבוש. ע״ש. (ועיין עוד בספרו נחמד למראה חלק ג׳ דף קפ״ו ע״א). ויש מקום להאריך ולפלפל בזה בספרי האחרונים הנ״ל. וכעת עמד קנה במקומו. ועוד חזון למועד.

ומעתה נבוא לשאלה אם צריך ליחד גם כן נעלים לשבת. והנה ראיתי להגאון רבי יוסף חיים מבבל בשו״ת רב פעלים ח״ד (חלק אורח חיים סימן י״ג)[17] שנשאל בזה, והשיב, שהסברא מחייבת בזה שאין המנעל בכלל המלבושים שחייב אדם להחליף בגדיו לכבוד שבת, וראיה לזה שבברכת מלביש ערומים שמברך בשחרית, שנתקנה על המלבושים שאדם לובש, לא נכלל בה המנעל, ולכן תיקנו ברכה אחרת להנאת המנעל, והיא ברכת שעשה לי כל צרכי (וכמבואר בברכות ס:), והוא הדין לענין זה. ומכל מקום יש להביא ראיה לזה מהירושלמי שבת (פרק ו׳ הלכה ב׳): לאו אורחיה דבר נשא למהוי ליה תרין סנדלין חד לחולא וחד לשבתא. הרי מפורש שאין צורך ליחד מנעלים לשבת, אלא לובש בשבת המנעלים של ימי החול. וזה ברור. ע״כ. וק״ק שלא הביא כלל מספרי כל האחרונים הנ״ל שדנו אם מנעלים בכלל מלבושים. וראייתו מברכת מלביש ערומים למלבוש, ושעשה לי כל צרכי למנעלים, אף שכן כתב הגר״י מאיו בספר פאת ים (דף צ״ה ע״ב). ע״ש. מכל מקום אינה ראיה, שהנוסח מלביש ערומים לא יכון על יחף מלבישת נעלים, כי לשון ערום לא יצדק אלא על מערומי הגוף, ומתחלה תיקנו מלביש ערומים כשלובש כסותו, ואחר כך כשמגיע לנעול מנעליו מברך שעשה לי כל צרכי, כמבואר בברכות (ס:). ושוב ראיתי שכן כתב בספר יקר הערך (דף פ״ה ע״ב), בשם מר אביו הגאון ז״ל. ע״ש. ובענין הראיה מהירושלמי, הנה בירושלמי שם איתא הכי, מפני מה גזרו על סנדל המסומר, יש אומרים שהיו נשים רואות את ראשו ומפילות, ויש אומרים שהיו שומעות קולו ומפילות, ויש אומרים על ידי שהיו נדחקים זה בזה והורגים זה את זה (עיין שבת ס׳ ע״א). ופריך, מעתה אפילו בחול, ומשני, לאו אורחיה דבר נשא למהוי ליה תרין סנדלין חד לחולא וחד לשבתא. ופירש הקרבן העדה, שאין דרך שיתקין לו שני זוגות מנעלים אחד לחול ואחד לשבת, ובמה שגזרו שלא לצאת בו בשבת ממילא אף בחול לא יצא בו, והטעם שגזרו בשבת משום שהמעשה שהיה בשבת היה. ע״כ. אולם הפני משה כתב, מעתה אפילו בחול יהא אסור, ומשני, וכי לאו אורחיה דבר נש שיהיו לו תרין סנדלין, חד זוג לחול, וחד זוג לשבת, ומעשה שהיה בשבת היה לפיכך גזרו על של שבת. ולפירוש זה של הפני משה, אדרבה מוכח מהירושלמי שצריך להיות מנעלים מיוחדים לשבת, ושלא כמו שהוכיח הרב פעלים הנ״ל. אולם לפע״ד העיקר כפירושו של הקרבן העדה, שאילו להפני משה, הרי גם המקשן חשב שיש מנעל המסומר בחול ולמה לא גזרו עליו, ואם כן מה תירץ וכי לאו אורחיה דבר נש שיהיו לו תרין סנדלין, ואם נתכוון לתרץ מפני שמעשה שהיה בשבת היה, שזהו עיקר התירוץ, אם כן העיקר חסר מן הספר. אולם לפירוש קרבן העדה ניחא שפיר, שהרי כיון שיש רק זוג אחד של מנעל, ממילא כשגזרו עליו בשבת אף בחול לא ילבשנו. וראיית הרב פעלים קמה וגם ניצבה. ובשו״ת רבי בצלאל זאב שפראן (הרב״ז) ח״א (סימן י״ב) נשאל גם כן בזה, והעיר מדברי הירושלמי והפני משה הנ״ל, אך סיים, שמכל מקום מהתלמוד שלנו (בכתובות סד:) מוכח שאין צריך להחליף מנעלים אחרים לכבוד שבת, ששנינו שם שנותן לאשתו מנעלים חדשים ממועד למועד, ובגמרא שם (סה:) תנא במקום הרים קאי, דלא סגי בלא תלתא זוגי מסאני, וקא משמע לן דניתבינהו ניהלה במועד כי היכי דתהוי לה שמחה בגוייהו. ואם כן מכאן מוכח שאין צריך להחליף המנעלים לשבת. ומכאן סיוע לפירוש קרבן העדה שגם להירושלמי אין צורך שיהיו לו מנעלים מיוחדים לשבת. ע״כ. (ושם ציין להשער אפרים והשבות יעקב אם המנעל בכלל מלבוש). ולכאורה לפי מה שהעלו כמה אחרונים שמנעל בכלל מלבוש, היה צריך להחליף המנעלים לכבוד שבת כמו שמחליף שאר מלבושיו. ויש לומר שכל שצובע הנעלים במשחה מערב

הערות וציונים

16. בספר אהלי יצחק. **17.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

שבת ומצחצחם ומבריקם יפה (ועיין ביצה טו.) פנים חדשות באו לכאן, ואין צורך שיהיו ממש נעלים אחרות לשבת.

אחרי כמה עשרות שנים מיום כתבי כל הנ״ל, האיר וזרח שו״ת ימי יוסף בתרא להגאון רבי יוסף ידיד הלוי ז״ל, וראיתי אליו (בחלק אורח חיים סימן ח׳, ובהשמטות שבסוף חלקו השני עמוד ת״י), שנשאל בנדון דידן, ועמד במיוחד על תשובת רב פעלים הנ״ל, והעיר שלא זכר דברי השער אפרים וסיעתו שדנו אם המנעלים בכלל מלבוש, ושהרב יצחק ירנן הביא ראיות נכוחות שמנעלים בכלל מלבושים, ואם כן יש צורך להחליף המנעלים לשבת כדין המלבושים. והראיה שהביא הרב פעלים מברכות השחר, שאחר שמברך מלביש ערומים מברך על לבישת מנעלים שעשה לי כל צרכי, יש לדחות, שבלשון ברכת מלביש ערומים לא נכללה לבישת מנעלים לרגליו וכו׳. ואם כן כיון שהוכחת הרב יצחק ירנן נכונה, ראוי למדקדק בכבוד שבת ליחד מנעל נאה לשבת. והראיה מהירושלמי (פרק ו׳ דשבת) שאין דרך להיות לאדם נעלים מיוחדות לשבת, אינה ראיה, שלא אמרו אלא שאין דרך סתם בני אדם לדקדק בזה, שהרי יש כמה דברים שהם חמורים יותר והעולם לא נהגו להחמיר בהם, ועוד יש לומר שהירושלמי לשיטתיה, שבירושלמי פאה אמרו בדין כיבוד אב ואם מלביש ומנעיל. אלמא שאין מנעל בכלל מלבוש, אבל להש״ס שלנו שתפס מלביש ומכסה יש לומר שהמנעל בכלל מלבוש, ואם כן צריך להחליף המנעלים בשבת. ועוד שהפני משה פירש דברי הירושלמי בתמיה וכו׳. ולכן העיקר שכל מדקדק במצוות יש לו ליחד מנעל מיוחד לשבת. עכת״ד. (וכן צידד להחמיר בזה בשו״ת שרגא המאיר (ח״ה סימן צ״ח אות ב׳), ואין דבריו מוכרחים, כאשר עיני המעיין תחזינה מישרים). והנה מה שכתב מדברי הרב יצחק ירנן שהוכיח במישור שאף המנעל בכלל מלבוש, אי משום הא לא איריא, שכבר השיב על דברי בספר יקר הערך (דף פ״ה ע״א) ודחה הוכחותיו. ואף לדברי האחרונים שמנעל בכלל מלבוש, יש לומר כמו שכתבנו לעיל, שכל שצובע ומצחצח הנעלים בערב שבת כנהוג, פנים חדשות באו לכאן. ומה שדחה הראיה מהירושלמי על פי דברי הפני משה, כבר כתבנו שהעיקר כפירוש הקרבן העדה. (ומה שכתב שהירושלמי לשיטתיה בפרק קמא דפאה שאמרו מלביש ומנעיל וכו׳. לא זכר שר שבנוסחת העין יעקב איתא כדברי הירושלמי, וכבר כתבנו שאין מזה הוכחה שמנעיל אינו בכלל מלביש). ועל כל פנים אם הירושלמי אומר שאין דרך בני אדם לעשות כן, מכלל שאין כאן חיוב מן הדין ליחד נעלים לשבת, ואין הכי נמי המתחסד לעשות כן תבוא עליו ברכה. וכמו שכתב בכף החיים (סימן רס״ב ס״ק כ״ה), ושכן כתב החסד לאלפים. ע״ש. אולם אין זה מן הדין כלל. ועיין בספר תוספת ירושלים (דף י׳ ע״ב)[18] שכתב שלפירוש הקרבן העדה אין צורך בנעלים מיוחדות לשבת, ולפירוש הפני משה צריך. ועל פי זה כתב בספר נזר ישראל (הלכות שבת סימן ל״ד, ליקוטי רימ״א אות כ״ד) שיש דעה אליבא דהירושלמי להצריך נעלים מיוחדות לשבת. ע״כ. והיינו לפירוש הפני משה. וכבר כתבנו שהעיקר כקרבן העדה. וכמו שכתב גם כן הרב פעלים והרב״ז הנ״ל. וכן העלה בשו״ת בית אבי ח״ג (סימן ל״א). וכ״כ בשות יחוה דעת חזן ח״ג (חאו״ח סימן י״ז). וכן כתב בשו״ת מקדשי השם (סימן ב׳) שהדבר תלוי בפירושי הפני משה והקרבן העדה. ומנהג העולם שלא לייחד זוג נעלים לשבת, אלא רק מקפידים לצחצחן וליפותן לכבוד שבת. ע״ש. וכ״כ בשו״ת בית דוד לייטר (סימן מ׳), שהדבר מפורש בירושלמי (שבת פרק ו׳) שאין צריך להיות נעלים מיוחדות לשבת, דלאו אורחא דבר נש למהוי ליה תרין סנדלין חד לחולא וחד לשבתא. וכן העיר מכתובות (סה:) דניתבי ליה במועד כי היכי דליהוי לה שמחה, ובשבת ליכא משום שמחה אלא עונג. [ועיין במה שכתבתי בשו״ת יביע אומר ח״ד (סימן כ״ו), ובספר מאור ישראל ח״ג (טבעת המלך סוף הלכות שבת עמוד קע״א). ודו״ק]. (וציין שם לכמה מקומות אם המנעל בכלל מלבוש, וכבר הובאו באחרונים הנ״ל). והניף ידו שנית (בסימן ק״ט). ע״ש. ועיין עוד בשו״ת ציץ אליעזר חלק ז׳ (סימן ב׳ עמוד כ״ז), וחלק י״ד (סימן ל״ד אות ו׳), מה שכתב בזה. ואכמ״ל יותר.

בסיכום: אין צורך ליחד נעלים לשבת, ורק ראוי למשחן ולצחצחן יפה לכבוד שבת. והמתחסד ליחד נעלים מיוחדות לשבת תבוא עליו ברכה.

(חזון עובדיה שבת ח״א – הלכות הכנות לשבת הערה י״ג)

ג) שם בגדים נאים. האר״י זצ״ל [שער הכוונות דף ס״ג ע״א ענין רחיצת פניו ידיו ורגליו ד״ה ודע] הקפיד על ארבעה בגדי לבן, עליון ותחתון ואזור וחלוק. ותחת העליון יכול ללבוש בגד אדום מפני הקור.

מקום שרובם לובשים שחורים בשבת אין ללבוש לבנים בפרהסיא. הרב פנים מאירות בתשובה (חלק שני סימן קנ״ב). ובספר אליה רבה [סק״ד] הוכיח מהש״ס בשבת (דף קמ״ז ע״א) דרבנן דפומבדיתא הוו לבשי גלימה אוכמא. ע״ש.

(ברכי יוסף – ס״ק ב׳–ג׳)

גא) שם בגדים נאים. וילבוש לפחות בשבת ארבעה בגדים לבנים כנגד אותיות שם הויה. ש״ע של האר״י [ענין קריאה בחכמת הקבלה אות י״ד]. [הערת המו״ל הר״ר יצחק במברגר: הביא גם כן הבאר היטב (סק״ב) [סק״ד] בשמו]. גם נכון ליזהר שלא ללבוש בחול שום מלבוש של שבת. ש״ע של האר״י [שם]. [הערת הנ״ל: חמי הרה״ג נר״ו כתב לי על זה וז״ל: עיין העמק שאלה פרשת בראשית (סק״ה) מביא ראיות שמותר ללבשם לפעמים בחול]. ולפי זה גם המוהלים ובעל הברית לא ילבשו בגדי שבת ביום המילה, רק בגד מיוחד יהיה להם, או מלבוש יום טוב שיהיה להם. (זכרון אברהם)

---

18. נדפס לעיל אות מ״ז.

אוצר ההלכה

נב) שם בגדים נאים. ובספר באר היטב (סק״ד) כתב משם רבנו האר״י ז״ל [שער הכוונות דף ס״ג ע״א ענין רחיצת פניו ידיו ורגליו ד״ה ודע] שהיה לו ארבעה בגדי לבן וכו׳. ונראה דבעיר שאין הגדולים נוהגים כן, ורוצה איזה אדם אחד חכם ואחד תם ללבוש בשבת בגדי לבן, מה שאין נוהגים כן הגדולים, איכא משום יוהרא. ועל דרך שאמרו בבבא קמא פרק מרובה (דף פ״א ע״ב): רבי ורבי חייא הוו שקלי ואזלי באורחא, אסתלקו לצידי דרכים, הוה קא מפסע ואזל רבי יהודה בן קנוסא קמייהו, אמר ליה רבי לרבי חייא מי הוא זה שמראה גדולה בפנינו, אמר ליה רבי חייא שמא רבי יהודה בן קנוסא (תלמידך) [תלמידי] הוא וכל מעשיו לשם שמים, כי מטו לגביה חזייה, אמר ליה אי לאו יהודה בן קנוסא את גזרתינהו לשקך בגיזרא דפרזלא. ופירש״י [ד״ה גדולתו], הוא מראה לנו שהוא ירא שמים מאד ואינו חושש לתנאי שהתנה יהושע, ומחזי כיוהרא. בגיזרא דפרזלא, כלומר נדוי. יע״ש. הרי דמי שרוצה להחמיר ולעשות לפני מי שגדול ממנו, יש בו משום יוהרא וחייב נידוי[19] [ועיין לעיל סימן א׳ [סקכ״ג] לענין תיקון חצות]. וכן כתב הרב רבנו המאירי ז״ל [שם ד״ה דבר], הביא דבריו הר״ר בצלאל ז״ל שם בשטה מקובצת [ד״ה ושמעינן], שכתב וז״ל: ושמעינן מהאי עובדא, דבר שהיתרו פשוט ורצה אחד להחמיר על עצמו, אין ראוי לעשות כן בפני גדול ממנו בחכמה בשעה שזה הגדול נוהג בו היתר, שזה כמראה גדולתו לפניו, וכמתחסד ביתר ממה שאין חק עליו. ולא עוד אלא שאם עשה כן יש כח ביד אותו הגדול לנדותו. ואם היה נודע בחסידות ובשלימות כוונות, הרי זה עושה, ואין כאן משום יוהרא. עכ״ל. וכדבריו כתב הרב מוהרש״ל בים של שלמה שם (סימן מ״א). יע״ש. הרי מוכח מזה דמי שלובש בגדים לבנים ויוצא לבית הכנסת ולשוק בשבת, ויש גדולים בתורה ממנו בעיר ואינן לובשים, הוי יוהרא, וראוי לנדותו, אם לא דהוא מפורסם בחסידות ובשלימות כוונות הרי זה עושה ואין כאן יוהרא, כדברי הרב המאירי ומוהרש״ל. ומי בדור הזה מפורסם בחסידות ובשלימות כוונות כדי שילבש לבנים. ואדרבא בהיותו עושה כן ידברו אחריו מאשר ימצא בשולי מעי׳לו כמה וכמה דברים שאינן ראוים, ומלבד איסור גופיה מאיסור יוהרא, גורם לבריות שיחטאו וידברו עליו. ורבנו הרב המאירי (דיבר) לפי צחות לשונו כתב שיהיה שלם בשלמות כוונות, ופשט הדברים ר״ל שלימות מידותיו על נכון בכיוון. ואנחנו נאמר כי כיוון גם למה שאנחנו דנים שזהו סוד הקבלה מרבנו האר״י ז״ל גם כן, וצריך שיהיה שלם בשלימות הכוונות בכל הדברים, בתפלות ובברכות, ומפורסם בחסידות ובקבלה, כדי שיעשה ג״כ את זה.

וכבר ראיתי להרב פנים מאירות ח״ב (סימן קנ״ב דף צ״ח ע״ב) שנשאל על זה מאנשי מעשה הלובשים בגדים לבנים בשבת, אם יש חשש איסור משום יוהרא. והשיב דאיכא משום יוהרא. והביא ראיה מדברי הש״ס דבבא קמא ומהרש״ל בים של שלמה. וסיים וז״ל: וא״כ שעכשיו שכמה גדולי ישראל הולכים במלבושים שחורים בשבת, וא״כ אם אחד מני אלף רוצה לקיים דברי המקובלים שכתבו שמצוה לילך במלבושים לבנים בשבת, אין לך יוהרא גדולה מזו, וראוי לנדותו, אם לא שהוא מפורסם בחסידות וכל מעשיו לשם שמים, כההוא מעשה מרבי יהודה בן נקוסא. ועוד כתב טעם אחר וז״ל: בר מן דין אומר אני, דאפשר בעתים הללו אין כאן מצוה בלבישת לבנים, דאמרינן בנדה (דף כ׳ ע״א) ובשבת (דף קי״ד ע״א), דאמר להו רבי ינאי לבניו, בני אל תקברוני לא בכלים שחורים ולא בכלים לבנים, לבנים שמא לא אזכה ואהיה כחתן בין אבלים. שמע מינה דחתן בין אבלים אין שבח ושמחה לו, וכיון דכולי עלמא נהגו האידנא במלבושים שחורים, אם אחד לובש לבנים הוא כחתן בין אבלים, ושמחה נהפכת לתוגה. והמקובלים לא דיברו אלא בימיהם שלא היו לובשים שחורים, משא״כ במדינתנו. ועוד בדורות הללו יש לחוש לזחוחי לב, ובפרטות בזמנינו בעוונותינו הרבים תחתונים למעלה עומדים במקום גדולים[20]. (רוח חיים – סק״ב)

נג) שם בגדים נאים. עיין באר היטב (סק״ד) מה שכתב בשם האר״י ז״ל. ועיין בספר נגיד ומצוה (דף נ״ה ע״ב) [עמוד קי״ח ד״ה ראיתי] שכתב וז״ל: ראיתי למורי ז״ל שהיה לובש מלבוש אדום תחת מלבוש העליון הלבן מפני הצינה וכו׳. ע״ש. והוא כי צבע השני הוא אדום טבעו לחמם מאד, כמו שכתב הרב מצודת דוד במשלי (סימן ל״א [פסוק כ״א]). יע״ש. (יפה ללב ח״ב – סק״א)

נד) שם בגדים נאים לשבת. כתב המג״א (סק״ב), ובכתבים [שער הכוונות דף ס״ג ע״א ענין רחיצת פניו ידיו ורגליו ד״ה עוד] איתא שלא ילבש בחול מכל מה שלבש בשבת. ע״כ. ואינו מובן. והרב ז״ל [ש״ע הגר״ז ס״ג] כתב, שלא ילבש בשבת מכל מה שלבש בחול. ואתי שפיר. (תהלה לדוד – סק״ב)

נה) שם בגדים נאים לשבת.[21] אנשי מעשה מדקדקים שלא ללבוש בשבת מכל מה שלבש בחול, אפילו איזור ומכנסים וחלוק. האר״י [שער הכוונות דף ס״ג ע״א ענין רחיצת פניו ידיו ורגליו ד״ה עוד], תניא [ש״ע הגר״ז ס״ג]. עיין בבראשית רבה (פי״א [פסקא ב׳]) וז״ל: רב הונא אמר צריך להחליף. ופירש המתנות כהונה [אות א׳], דצריך להחליף כל בגדיו מבגדי חול לבגדי שבת. רבי חייא בשם רבי יוחנן אמר צריך לערב. פירש״י, די לו אם ערב בגד אחד או שנים עם אותן של חול. עכ״ל. מבואר דלרב הונא צריך להחליף כולן. ואפילו הוא בדרך ובבית נכרי מ״מ ילבש בגדי שבת, כי אין המלבושים לכבוד הרואים רק לכבוד שבת. חיי אדם כלל ה׳ [ס״ז]. ועיין בנזר ישראל [סימן ל״ד ליקוטי רימ״א אות כ״ד] בשם תוספות ירושלים[22] דאפילו המנעלים צריך להחליף. (באר יעקב – קרויזר – סק״ב)

הערות וציונים

19. תוספת זו מההשמטות לספר. **20.** וכן העלה בספר הליכות עולם ח״ג (עמוד ס״א), ובספר חזון עובדיה שבת ח״א (עמוד כ״ו). **21.** תחלת הדבור נדפס לעיל אות כ״ה. **22.** נדפס לעיל אות מ״ז.

ג [1]**ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה, דרבי חנינא מעטף וקאי בפניא דמעלי שבתא** (פירוש, בערב שבת סמוך לחשיכה) **ואמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא, רבי ינאי אמר בואי כלה בואי כלה:** הגה וילבש עצמו בבגדי שבת מיד מחר שרמז עצמו, וזהו כבוד השבת (הגהות מרדכי המדפיס [שלטי הגבורים על המרדכי שבת סימן רפ"ו], ועל כן לא ירמז לשבת אלא שמוך לערב שילבש עצמו מיד:

באר הגולה

ג. שם ק"ט [ע"א]:

אוצר ההלכה

נו) שם בגדים נאים לשבת. עיין מג"א (סק"ב) בשם כתבים [שער הכוונות דף ס"ג ע"א ענין רחיצת פניו ידיו ורגליו ד"ה עוד], דטוב שלא ילבש בחול אפילו החלוק. ע"כ. וקצת צ"ע, דבמדרש איכה [פתיחתא אות י"ז] אמר: הייתי שחוק לכל עמי. דהולכין לקרקסיאות וכו', ואומרין כחלוקא דיהודאי דשבתא. היינו דלכן החמור בגדיו שחורים, שהוא מיהודים דאין לובשין חלוק רק מערב שבת לערב שבת, משמע דאותו חלוק שלובש בשבת לובש בחול. וצריך לומר ודאי כהאי גוונא דלובש חלוק לבן לשבת ואח"כ הולך בו, לשבת האחרת ילבש חלוק אחר, זה ודאי מכבוד השבת, ומזה לא איירי הכתבים, ורק איירי בחלוק שאין מכבסו והוא כמו בגד עליון, בזה צריך אחר על שבת.
(גנזי חיים – סק"א)

נז) שם בגדים נאים לשבת . ובמג"א (סק"ב) כתב בשם הכתבים [שער הכוונות דף ס"ג ע"א ענין רחיצת פניו ידיו ורגליו ד"ה עוד], טוב שלא ילבוש בחול מכל מה שלבש בשבת. וכתב בהגהות זכרון אברהם[23]: ולפי"ז גם המוהלים ובעל הברית לא ילבשו בגדי שבת ביום המילה, רק בגד מיוחד יהיה להם, או מלבוש יו"ט שיהיה להם. אמנם בהערות לספר הנ"ל מביא דבספר העמק שאלה פרשת בראשית (סק"ה) מביא ראיות שמותר ללבשם לפעמים בחול. ע"ש. (ילקוט הגרשוני – סק"א)

נח) שם בגדים נאים לשבת וכו'. כתב במג"א (סק"ב) ישתדל כו', ועיין סימן ש"ב ס"ג. עיין מחצית השקל שמקשה דהוי מצי למימר דמיירי בלילה שפושטן. ע"ש. ולפענ"ד דקושיית מג"א דאיתא שם ביש לו להחליף אסור לקפל, א"כ שמע מינה משם דמותר לפושטן וללבוש בגדים אחרים. ומתרץ מג"א שבגד תחתון אינו מחליף. (דברי צבי)

נט) שם בגדים נאים לשבת וכו'. כתב הבאה"ט (סק"ד), שילך בבגדי שבת. בתניא [ש"ע הגר"ז ס"ג] כתב, בקצת בגדי שבת. (באר יעקב – קרויזר – סק"ג)

ס) שם בגדים נאים לשבת וכו'. כתב הבאה"ט (סק"ד), שילך בבגדי שבת עד מוצאי שבת אחר הבדלה. וביסוד ושורש העבודה [סוף שער העליון] כתב בשם האר"י שלא להסיר בגדי שבת עד אחר סעודה רביעית. (באר יעקב – קרויזר – סק"ד)

סא) שם בגדים נאים לשבת וכו'. מה שהעולם חסידים ואנשי מעשה זהירין מחשש שעטנז בבגדי צמר בשבת מבחול, לכאורה יש חשש בזה. ועיין כתובות (ע"ד) [נה:] (במהרש"א) [במהרש"ל] ז"ל בשם (הרא"ש) [התוספות] ז"ל [ד"ה ובתרומת מעשר], דהיינו טעמא דבשבת אפילו עם הארץ לא משקר לומר שהוא מעושר, מחמת שרואה שבשבת נזהרין החברים ותלמידי חכמים אף מאכילת ארעי, ואינם יודעים שהוא משום דשבת קובעת למעשר, על כן סבורין דבחול אינו חמור כל כך איסור טבל כבשבת. ועיין לקמן סימן תע"ג בט"ז [סק"ו] דמקשה על שאין נזהרין בטבולו במשקה רק ליל פסח, הוי להו להזהר בו גם בעשרת ימי תשובה, וכלקמן תר"ג [ס"א] לענין פת פלטר וחולין בטהרה. עכ"ל. (וכזה יו"ד סימן רמ"ב בט"ז [סקי"ג], דאף דעל פי דין רשאים לישב בשעה שארון הקודש פתוח, העולם נזהרין בימ"נ). (רכוש הים)

סב) שם ישלשל בגדיו למטה. כתב בש"ע שם, אם אין לו מלבוש אחר ישלשל טליתו. וצ"ע למה לא יהפכנו צדו הפנימי לחוץ, דחשיב כמלבוש אחר[24]. עיין זבחים (דף צ"ה ע"א) בתוספות ז"ל [בדבור הראשון] דבזה נטהר הכלי מטומאתו, דהוי ליה פנים חדשות באו לכאן. ויומא (דף מ"ח ע"א)[25], דבקיה לקומץ בארעיתא דמנא מאבראי, והדר אפכיה למנא, אי נקרא הנחה לתוכו. ולהנ"ל כיון דזהו כלי אחר, פשיטא דהוי הנחה בתוכו. ויש לומר דמ"מ בשעת הנחה לא הניחו לתוכו, ומספקא ליה דלמא הנחה פירושה שהניחו שם, או פירושה שלא נטלו משם. ובאהלות (פ"ז מ"ב), טומאה באוהל, הנוגע בכותל האוהל מתוכו טמא שבעה, מאחוריו טמא טומאת ערב. וכתב רע"ב ז"ל דהיינו טעמא דצד הפנימי והחיצון כשני כלים נחשבים כו'. ע"ש. (רכוש הים)

סעיף ג'

סג) סעיף ג' ילבש בגדיו הנאים. כתב הטור (דף קע"א ע"ב בשיטה ג'), וילבש בגדיו הנאים כו'. נ"ב: מהר"י סגל היה לו טלית מיוחד לשבת, והיה כופלו בכל מוצאי שבת, כי אמר יש להתעסק במצוה [בהתחלת] (כל) ימי החול [הלכות שבת עמ' רכ"ג אות מ']. (שיירי כנסת הגדולה – הגה"ט סק"א)

סד) שם ילבש בגדיו הנאים. וכן האשה צריכה לקשט עצמה ללבוש את הבגדים הנאים כמו כלה נאה, כדי שיתן בעלה דעתו עליה, דשבת שעת הזיווג הוא, כמו שכתב מו"ה

הערות וציונים

23. נדפס לעיל אות נ"א. **24.** נראה דאז יראו התפרים ואין זה מכבוד שבת. ועיין בש"ע (סימן ב' ס"ג) שכתב, ידקדק בחלוקו ללבשו כדרכו שלא יהפך הפנימי לחוץ. **25.** בגמרא שם לא כתוב והדר אפכיה למנא, רק התוספות שם פירשו כן, ע"ש בד"ה בעי.

אוצר ההלכה

בספרו סמוכים לעד (פרשת כי תשא דף מ״א סוף ע״ד) בסמיכות ״ויתן אל משה ככלתו״ [שמות ל״א, י״ח] לפרשת שבת. עש״ד.
(יפה ללב ח״ג – סק״ב)

סה) שם ילבש בגדיו הנאים וכו׳. דאיתא בתיקונים (תיקון ס״ט דף ק״ט ע״א), דבשבת דאתפשט קב״ה מאלין לבושין ואתלבש בלבושין דקודשא, לא צריך לקרבא קדמוהי לבושין דחול וכו׳. יע״ש. וכדאיתא התם בתיקון כ״ד (דף ס״ט ע״ב): ובשבת מכלא אתפשטת ואתלבשת בלבושין שפירן, וכן צריכין ישראל וכו׳. כמו שכתבתי בח״ב בקונטרס אחרון אות ב׳[26]. יע״ש. וכן איתא בזוהר פרשת ויקהל (דף ר״ד ע״ב), בעי לענגא ליה במיכלא ובמשתיא בלבושי יקר וכו׳. יע״ש.
(יפה ללב ח״ג – קונטרס אחרון סק״ב)

סו) שם ילבש בגדיו הנאים וכו׳ בביאת שבת. וכן במוצאי שבת לא יסיר בגדי שבת עד שתחשך ויבדיל. ועיין בבאר שבע (דף קי״ט) [באר מים חיים סימן ב׳].
(שיירי כנסת הגדולה – הגה״ט סק״ב)

סז) שם ילבש בגדיו הנאים וכו׳ בביאת שבת. ראיתי בספר באר שבע בסופו (באר מים חיים סימן ב׳) שכתב תוכחת מגולה לבעלי בתים שאינן נוהגים ללבוש בגדי שבת בהכנסת שבת. ומביא מאגודה [שבת סימן קמ״ג], שכתב אההיא דאמר רבי יוסי [שבת קיח:], יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריה וממוציאי שבת בציפורי, וז״ל: ויש מפרשים דבטבריה מכבדין (ב)שבת בבגדים בכניסתו, ובציפורי מכבדין ביציאתו, לכן יש ללבוש בגדי שבת בכניסת היום עד מוצאי שבת. עכ״ל. ולפענ״ד דמוכח דאין צריך ביציאת היום לכבד בבגדי שבת מהא דאיתא במסכת נדרים (דף ע״ז ע״א), אבעיא להו אי מפירין נדרים בשבת לצורך השבת דוקא, או אפילו שלא לצורך, ודייק מדתנן נדרה עם חשיכה מפיר לה עד שלא תחשך, ופירש״י [ד״ה נדרה], משמע אפילו נדרים שלא לצורך השבת, דמסתמא דמילתא הואיל ונדרה בשבת עם חשיכה, דלאו לצורך השבת נדרה, דאי משום עונג אכילה ושתיה, כבר אכלה מבעוד יום, ואי משום תכשיט שבת נדרה, ההיא שעתא לאו זמן תכשיט היא, דהא משחשיכה רגילים לפשוט תכשיטי שבת, אלא ודאי בנדרה שלא לצורך שבת קא מיירי. עכ״ל. וכן כתב הר״ן שם [ד״ה אפילו] וז״ל: דכיון דעם חשיכה נדרה, מה צורך שבת יש בהפרתה. ע״ש. הרי להדיא דסמוך לחשיכה רגילים להפשיט תכשיטי שבת, ואינו מצוה ללובשם, דאל״כ אכתי מצינו הפרה לצורך השבת. הנלענ״ד כתבתי.
(שו״ת גור אריה יהודא – סימן י״ג)

סח) שם ילבש בגדיו הנאים וכו׳ בביאת שבת. עיין שו״ת גור אריה יהודה (חאו״ח סימן י״ג)[27] דסמוך לחשכה מוצ״ש אין צריך לכבד בבגדי שבת. ובראייתו מפרש״י [ד״ה נדרה] ור״ן [ד״ה אפילו] בנדרים (דף ע״ז ע״א), דרגילין הנשים לפשוט התכשיטין של שבת סמוך לחשכה, ואל״כ מצינו הפרה לצורך שבת גם בנדרה עם חשכה. ע״ש. ואפשר משום דנסתלקו אז יוסף משה רבנו ע״ה ודוד המלך ע״ה. עיין לקמן סימן רצ״ב (ס״ב)[28].
(ערך שי)

סט) שם ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת. לאפוקי עשירי עם ההולכים אור שבת בבית הכנסת במלבושי חול, וכן יושבים על שלחנם באור שבת, ויהי בבקר לובשים בגדי שבת. ואשר נגע אלהים בלבו ילבש בערב לכבוד שבת לקבל שבת בבגדים נאים[29].
(ברכי יוסף – סק״ד)

ע) שם ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת. כתב הרב ברכי יוסף ז״ל [סק״ד][30], לאפוקי עשירי עם ההולכים אור שבת לבית הכנסת במלבושי חול, וכן יושבים על שלחנם באור שבת, ויהי בבוקר לובשים בגדי שבת. ואשר נגע אלהים בלבו ילבש בערב לכבוד שבת, לקבל שבת בבגדים נאים. וכתב הרב בית מנוחה (דף (ח׳) [י״ד] ע״א באות ב׳) שכן קרא ערער הרב באר שבע בתשובה ([באר מים חיים] סימן ב׳ דף צ׳ ע״א), והאריך שם לבאר גודל החיוב ללבוש בגדי שבת בערב שבת בהכנסת שבת. ויהיו כל אלה להוציא מלב המינים האומרים כי הלילה הולכת אחר היום, על כן הגדילו את יקר תפארת גדולתה של לילה, כאשר חכמים הגידו כבוד לילה קודם לכבוד היום, וגם תוספת על עיקר כתובתה, להורות אמונת אומן שהלילה אינה הולכת אחר היום שעבר כי אם היא התחלה מהיום שאחריה, וכמו שכתבו הרב חמדת ימים בשבת פרק ה׳ (דף מ״ד ע״א וב׳) [דף ל״ז ע״ג ד״ה וכן], והרב הנז״ל בספר ברית עולם (סימן ז׳ן), ואבימל״ך בספר כף החיים (סימן כ״ח אות א׳) ובספר מועד לכל חי (סימן ל״א אות ח״י). ועיין למוהרש״א בחדושי אגדות (פט״ו דשבת [קיט. ד״ה כבדהו]) גבי מניין לשינוי בגדים מן התורה [שם קיד.] וכו׳, שכתב וז״ל: לענין שינוי בגדי שבת מייתי לה, דהכי נמי בערב שבת בגדים שבישל בהן כדכתיב [שמות ט״ז, כ״ג] ״את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו״, אל ימזוג בהן כוס לרבו, דהיינו כסא דקדושא במעלי שבתא וק״ל. ע״ש. ובכן אף אם אירע שפעם אחת איחר לבוא מן השוק והוכרח להתפלל ערבית של שבת בבגדי חול כדי להתפלל בצבור, כשיבוא לביתו יחליף שמלותיו לומר הקידוש בבגדי שבת.

ועל כי ענין שבת הוא השראת השכינה עלינו, לכן ראוי לקבל שבת בשמחה ובשירים. ובכמה מקומות מארצות אשכנז בקבלת שבת מנגנים בכלי זמרים, נבלים וכנורות, כבמזמוטי חתן וכלה. וכל זה מפני שכל ענין שבת הוא קיבול פני שכינה, ואין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, כמו שכתוב ״והיה כנגן המנגן ותהי עליו (רוח אלהים) [יד ה׳]״ [מלכים - ב׳ ג׳, ט״ו]. ומזה הטעם

הערות וציונים

26. נדפס לעיל אות ל״ט. **27.** נדפס באות הקודמת. **28.** ע״ש בטור ובב״ח אות ב׳. **29.** וכן העלה בספר חזון עובדיה שבת ח״א (עמוד כ״ו) מפי ספרים וסופרים. ע״ש. **30.** נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

הוא אומרם בזוהר פרשת פקודי (דף רנ״ו ע״א), מלאכין אלין אתמנון לבדחא עלמא כד נשמתא אתוספת מערב שבת לערב שבת. כמו שכתב הרב חמדת ימים בשבת פרק ה׳ (דף מ״ה ע״ב) [דף ל״ח ע״ב ד״ה ובזוהר]. ומהאי טעמא נמי הוא מה שכתב מרן לעיל בסימן ר״ס (ס״א), דמצוה לגלח הצפורנים בערב שבת, דאיתא בזוהר פרשת ויקהל (דף ר״ח ע״ב), לא ליבעי ליה לבר נש לרבאה אינון טופרין דזומא, דהא כמה דאסגיאו הכי נמי אסגי עליה קסטורא, וידאג בכל יומא. יע״ש. על כן צריך לגלחם בערב שבת כדי שלא יהיה דואג בשבת רק אך שמח. וזה טעם מוסיף ליש אומרים שלא לעשות נשואין בערב שבת סמוך לערב, ומכל שכן בשבת, כמו שכתוב לקמן בסימן של״ט (ס״ד), ובבאר היטב שם (סק״ד), ורבנו אבי העזרי בספר תוכחת חיים (ספר בראשית מאמר ט׳ [דף י״ד ע״ב ד״ה הרי]). יע״ש. משום דאין מערבין שמחה בשמחה, שהרי כל עיקר השמחה של החתן והכלה היא באותה שעה עת כניסתם לחופה, והיא תחילה וראש לשמחתם כיע״ש בתוכחת חיים ובמגׄ״א לקמן בסימן תקמ״ו (בריש סק״ד), ואיך יתכן לשמוח בעידן חדוה של קבלת שבת, כיון דקיימא לן אין מערבין שמחה בשמחה.

אכן ראיתי להרב בצלאל אשכנזי בשיטה מקובצת לכתובות (דף ל״ה רע״ד [ז. ד״ה והר״ר משה]) שכתב שם, דמאי דאמרינן אין מערבין שמחה בשמחה, היינו דוקא במועד, דשייך למימר בזה ערבוב שמחה בשמחה, משום דכתיב ביה ״ושמחת בחגך״ [דברים ט״ז, י״ד], ומשום הכי אין נושאין נשים במועד, אבל בשבת דלא כתיב ביה שמחה, אם רוצה לישא אשה בשבת יכול לישא וליכא משום ערבוב שמחה בשמחה. ע״ש. ולכך נהגו פה עירנו איזמיר יע״א לישא אשה בערב שבת סמוך לערב, ובערב יו״ט לא נהגו כך. ועיין עוד שם במגׄ״א [סק״ד], ובבאר היטב שם בסימן תקמ״ו (סק״ד) על שם הרשב״א [ח״ז סימן ט׳]. יע״ש. ויציבא מילתא דבשבת לא כתיב ביה שמחה, הא מיהא רמיזא באורייתא, שכן רבנו יעקב בעל הטורים ברמזיו על התורה פרשת בהעלותך בפסוק ״וביום שמחתכם״ [במדבר י׳, י׳] כתב ז״ל: שמחתכם בגימטריא ביום השבת. ע״ש. וכן דרשו בהדיא בספרי שם, וביום שמחתכם זה יום השבת, וכמו שכתב גאון עוזנו אממו״ר בקונטרס צוואה מחיים (סימן ט״ו [דף י״א ע״א ד״ה וזהו]). ואבי ראה גם ראה מה שכתוב בזוה״ק (סדר (ראה) [אמור] [דף צ״ה ע״א]) והביאו הילקוט שם [דף נ״ח ע״ב] על פסוק ״ושמחתם לפני ה׳ אלהיכם״ [ויקרא כ״ג, מ׳] וכתיב ״ושמחת לפני ה׳ אלהיך״ [דברים י״ב, י״ח], בההוא יומא דשבתא אתנשי כל צערא וכו׳, בגין דאיהו יומא דהילולא וכו׳. יע״ש. הא קמן כי יום השבת הוא זמן שמחתינו לכל מי שנקרא בשם ישראל וכו׳. עש״ב.

(יפה ללב ח״ב – סק״ב)

עא) שם ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת. לא יפה עושים עשירי עם שהולכים אור שבת לבית הכנסת ומתפללים ערבית של שבת בבגדי חול, כמו שכתב הרב בית מנוחה (דף (ח׳) [י״ד] ע״א אות ב׳). ויגדל עוון, שעבירה גוררת עבירה, שבאים לברך ברכה שאינה צריכה, שמתוך שהם בבגדי חול סבורים שהוא חול, ובאים לכלל טעות להתחיל אתה חונן, שאינו סימן טוב לו, והיא ברכה שאינה צריכה, כמו שכתב הרב הנזכר (דף (ט״ו) [כ״א] ע״א אות ד׳ וה׳ וט׳). ולכן טוב להתפלל כל תפלות שבת בבגדי שבת ובסדור של שבת, דליכא למיטעי כלל שהוא חול, וכיע״ש. ופשוט. (יפה ללב ח״ג – קונטרס אחרון סק״ג)

עב) שם ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת. נ״ב: עיין מה שכתב הבאר שבע בקונטרס באר מים חיים (סימן ב׳) תוכחה מגולה בזה להנוהגים באיטליא שלא ללבוש בגדי שבת מיד בהכנסת שבת, ואלא רק עד למחר בשחרית כו׳. ועיין ג״כ אגודה שבת פרק כל כתבי [אות קמ״ג], אהא דאמר רבי יוסי שם, יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא כו׳, דיש מפרשים שבטבריא היו מכבדין שבת בבגדים בכניסתו כו׳.

(המאיר לארץ – סולובייצ׳יק)

עג) שם ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת. יעוין בבאר מים חיים (סימן ב׳) שבסוף ספר באר שבע.

(נפש חיה – מרגליות)

עד) שם ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת וכו׳. והרי הוא כמבואר בזוהר פרשת ויקהל (דף ר״ד ע״ב), בלבושי יקר ובחדוה דכלא. וכן איתא עוד שם (דף ר״ה ע״א), בלבוש יקר בחדוה כו׳. דהבגדים נאים ישמח לב הנושאים. ועל מה שכתבתי בח״ב (אות ב׳ דף י״ב סוף ע״ד)[31], דאם אירע שפעם אחת איחר לבוא מן השוק, והוכרח להתפלל ערבית של שבת בבגדי חול שעליו כדי להתפלל בצבור, כשיבוא לביתו יחליף שמלותיו כדי לקדש על שלחנו בבגדי שבת, וז״ל במדרש שיר השירים [פרשה ו׳ פסקא ד׳]: קדשהו במאכל ומשתה ובכסות נקיה. כלומר כשאתה מקדשהו במאכל ומשתה, דהיינו הקידוש שמקדש על השלחן בסעודת הלילה, יהיה בכסות נקיה שהם בגדי שבת. ועיין בספר זכירה לחיים ח״ב (דף פ״ז ע״א). (יפה ללב ח״ה – סק״א)

עה) שם וישמח בביאת שבת. כתב הטור (שיטה ו׳), וירבה בבשר כו׳. נ״ב: אפילו אינו צריך אלא לכזית, כדאיתא בגמרא [שבת קיט:]. (שיירי כנסת הגדולה – הגה״ט סק״ה)

עו) שם וישמח בביאת שבת וכו׳. עיין מה שכתבתי לפנים (אות ב׳ דף י״ג ע״א)[32] משם הר״ר בצלאל אשכנזי בשיטה מקובצת לכתובות [דף ל״ה ע״ד ד״ה וכתב]. ועיין מה שכתב הרב כסא אליהו ז״ל לקמן סימן תרפ״ח (אות ה׳).

(יפה ללב ח״ב – קונטרס אחרון סק״ג)

עז) שם וישמח בביאת שבת וכו׳. איתא בתיקונים (תיקון ו׳ דף כ״ג ע״ב), מאן דמקבלין אושפיזין דאינון נשמתין יתירין

הערות וציונים

31. נדפס לעיל אות ע׳. **32.** נדפס לעיל אות ע׳.

אוצר ההלכה

וכו׳ בערב שבת באנפין צהובין בחדוה בענוגא בהאי עלמא, כד נשמתא ורוחא ונפשא נפיק מן גופיה מהאי עלמא הכי מקבלין לון בעלמא דאתי וכו׳, דבמדה דמדד בר נש בה מודדין ליה. ע״ש. (יפה ללב ח״ג – סק״ג)

עח) שם וישמח בביאת שבת וכו׳. עיין בזוהר סדר פקודי (דף רנ״ו ע״א ד״ה היכלא חמשאה וכו׳). (יפה ללב ח״ט – סק״א)

עט) שם בואו ונצא וכו׳. עיין ש״ס בבא קמא (דף ל״ב (רע״ב) [סוע״א]), מבואר דמצוה לרוץ לקראת שבת מלכתא. ע״ש. (חדושי מהרי״ו)

פ) שם בואו ונצא לקראת שבת מלכתא. כתב הטור (ע״ב שיטה ה׳), בואו ונצא לקראת כלה וכו׳. נ״ב: [וחכמים הראשונים היו אומרים זה לזה או לתלמידים בואו ונצא לקראת כלה], [ו]כן ראוי לומר כשיוצא, כדי להוציא בשפתיו. ובאמרם בואו ונצא משמע שהיו יוצאים למקום אחר. והענין הוא לצאת נגד ביתם למקום אויר, אל הגן או אל החצר, במקום פנוי וראוי להקבלה, לא שיחוייב לצאת מן העיר. והכל לפי האדם ולפי המקום. ספר סדר היום [עמוד צ״ה סדר קבלת שבת]. אמר המאסף, וכן ראיתי המנהג בקושטנדינ״א יע״א לצאת אל העזרה מקום פנוי ומגולה. ובקצת מקומות ראיתי שאינן יוצאין מבית הכנסת להכנסת כלה, אלא מקבלין אותה במקומן תוך בית הכנסת, וכן היה מנהג תירי״א מקדמת דנא, ותכף בואי לכאן ערערתי על המנהג והנהגתי לצאת אל חצר העזרה מקום מגולה, ויוצאים עמי הירא את דבר ה׳. ושמעתי מהחכם השלם גיסי כמה״ר יצחק ששון נר״ו, מתלמידי הרב המובהק כמהר״ר אברהם מונסון זלה״ה, שראה לרבו הרב הנזכר, כשהיה בכפר גינגי״ל קייוא״י היה יוצא חוץ לכפר על פני השדה הרחק כמטחוי קשת. (כנסת הגדולה – הגה״ט)

פא) שם שבת מלכתא. כן הוא לפנינו בגמרא שבת (דף קי״ט ע״א) ובבא קמא (דף ל״ב ע״ב). אמנם מהרב המגיד (בהלכות (אישות) [שבת] פ״ל ה״ב) נראה שלפניו היתה הגירסא לקראת שבת ״מלכא״, לשון זכר. וכן כתב הרמב״ם [שם] לקראת שבת ״המלך״. ומצינו ששבת משמש בלשון זכר ובלשון נקבה, עיין תוספות כתובות (דף ה׳ ע״א) ד״ה שמא ישחוט בן עוף [אמנם מה שהביאו שם ראיה מפסוק שמות (ל״ה, ב׳) צ״ע, דקרא כתיב ״וביום השביעי יהיה לכם קודש שבת שבתון לה׳ כל העושה בו מלאכה יומת״, ומלת בו מוסבת על יום השביעי ולא על שבת], באבן עזרא שמות (ט״ז, כ״ג), במדבר (כ״ח, י׳), ורד״ק (ירמיהו י״ז, כ״ד). והתבונן שבפרשת אחרי כתיב ״שבת שבתון היא״ [ויקרא ט״ז, ל״א] (ביו״ד), ובפרשת אמור ״שבת שבתון הוא״ [ויקרא כ״ג, ל״ב] (בוא״ו). ובספר קב בשמים (אות ע״ד) כתבתי כי לאשר מלת לילה משמשת ג״כ לשון זכר ולשון נקבה (עיין אבן עזרא (איוב ל״ו, כ׳) ובתוי״ט למשנה ברכות (ט״ז ע״א), ומה נשתנה הלילה הזה), לכן כשבא ביחד, ליל שבת, אז משמש לשון נקבה, ולכן נטבע בערבית של שבת וינוחו בה, אבל יום הוא לשון זכר לכן כשאומרים יום שבת הוי לשון זכר בהחלט, ובכן אומרים בתפלה וינוחו בו (וכוללם יחד בתפלת מנחה וינוחו בם, ועיין בט״ז לקמן סימן רצ״ב סק״ב). ועל פי זה בארתי המכילתא [כי תשא מסכתא דשבתא פרשה א׳] על הפסוק ״מחלליה מות יומת״ [שמות ל״א, י״ד], שאמרו, אין לי אלא עונש ואזהרה ליום שבת, לליל שבת מנין, ת״ל ״מחלליה״ וכו׳, שהכוונה מדכתיב מחלליה לשון נקבה, מוכח שמוסב על ליל שבת. ועיין בתוספות קידושין (דף ב׳ ע״ב [ד״ה קשון]) ומהרש״א (שבת דף קי״ח [ע״ב ד״ה מחללן]) שאין להתפלא על שינוים מלשון זכר ללשון נקבה אך כשיש שינוי באותו מקום עצמו. ועיין בכתובות (דף ס״ה רע״א). ובזה נבין דברי התוספות פסחים (דף קט״ז ע״ב) ד״ה ונאמר. ע״ש. ובתוספות יבמות (דף ע״ב סע״ב) ד״ה ונתן, שכתבו, קרא יתירא קא דריש, ולא מה דכתיב ״ונתן״ [במדבר י״ט, י״ז] לשון זכר, דהרי כל התורה בלשון זכר נאמרה, ומהיכי משמע לר׳ יהודא דאתי למעט אשה.

ועל פי זה תירצתי בספרי כבוד מלכים, דברי הרמב״ם בהלכות עדות (פ״ט ה״ב) שכתב, נשים פסולות לעדות שנאמר ״על פי שנים עדים [וכו׳] יקום דבר״ [דברים י״ט, ט״ו], לשון זכר ולא לשון נקבה. וכתב על זה הכסף משנה, הראיה שהביא אינה נוחה לי, שהרי כל התורה בלשון זכר נאמרה. עכ״ל. שנראה שאין דיוקו מדכתיב עדים לשון זכר, אך מדכתיב שנים, דהוה ליה למימר על פי עדים יקום דבר, וממילא הוי ידעינן, דמיעוט רבים שנים, ומדפרט הכתוב ״שנים״ מוכח שלדיוקא אתי שנים לשון זכר ולא שתים. אמנם יעוין בתוספות יבמות שם מה שכתבו, ויתכן שר׳ יהודא לשיטתו, שאמרו בתמורה (דף ב׳ רע״ב) ר׳ יהודא האי ״ואם המר ימיר״ [ויקרא כ״ז, י׳] מאי עביד ליה, לרבות אשה, וכדתניא, לפי שכל הענין כולו אינו מדבר אלא בלשון זכר שנאמר ״לא יחליפנו (אותו) ולא ימיר אותו״ [שם], אשה מנין, ת״ל ״ואם המר ימיר״ וכו׳. (נפש חיה – מרגליות)

פב) שם רבי ינאי אמר בואי כלה. בטור (דף קע״א ע״א ע״ב שיטה ו׳) וכו׳. נ״ב: בואי כלה הויא קבלת שבת. הלכות קטנות ח״א (סימן נ״ב)[33]. (יד אהרן – הגה״ט)

פג) שם רבי ינאי אמר בואי כלה וכו׳. כתב הרה״ג מקריפטש נ״י, עיין הלכות קטנות ח״א (סימן נ״ב) כתב להצריך

הערות וציונים

33. הנה בש״ע סימן רס״א (ס״ד) פסק שקבלת שבת היא באמירת מזמור שיר ליום השבת (שנאמר לאחר ״בואי כלה״) ומשמע שדעתו שאין מקבלים שבת באמירת בואי כלה. וכן כתב הגאון מוה״ר שלמה גרמיזיאן בשו״ת משפטי צדק (סימן ל״ו). ומה שאומרים ״בואי כלה״ אינו אלא הזמנה בעלמא ולא קבלה גמורה. אבל דעת האריז״ל שקבלת שבת היא באמירת ״בואי כלה״ וכן כתב מהר״ם אבן חביב בשו״ת קול גדול (סימן ל״ט) וכדברי המחבר כאן. וכן כתב הרב בן איש חי (וירא אות ה׳). ועיין בהליכות עולם ח״ג (עמוד ע״ד אות ד׳) שכתב שראוי להחמיר כדעת האר״י, אבל בחזון עובדיה שבת ח״א (עמוד רצ״ד אות ט׳) כתב בפשיטות שקבלת שבת תלויה באמירת מזמור שיר. ועיין עוד שם עמוד של״ד.

אוצר ההלכה

עשרה לקבל שבת, דאומרין בואי כלה, וברכת חתנים בעשרה. ע״ש. (ילקוט הגרשוני – סק״ב)

פד) שם בואי כלה. אם חל יום טוב בשבת נראה דיש לו לקבל את השבת ככל שבתות השנה, ואח״כ לומר מזמור של יום טוב. וכן בסדר הקידוש אומר כל סדר עד יהא רעוא עד שמשלים סדר השבת, ומתחיל יום הששי, ואחר כך קידוש יום טוב ומזכיר של שבת בתוכו.

והנראה ודאי כי כן צריך להיות, שהוא תדיר ומקודש שבת לגבי יו״ט. ומצאתי בזוה״ק סדר אמור (דף צ״ד ע״ב), בהאי [יומא] תלת סעודתן בעיין בני מלכא לזמנא ולסדרא פתורי בגין יקרא דמלכא כמה דאוקימנא. כד אזדמן ביה חגא או זמנא לא יסדר בר נש תרי פתורי בכל סעודתא, חד לשבת וחד לאושפיזא, בגין דכתיב ״כי על שלחן המלך תמיד הוא אוכל״ [שמואל - ב׳ ט׳, י״ג], ספוקא הוא מפתורא דמלכא דההוא אושפיזא דאתיא ליה. ועל דא בעי בר נש לסדורי פתורא שלמא למלכא והוא יהיב מינה לאושפיזא וכו׳. ע״כ. הרי לך בהדיא כי השבת הוא העיקר, והוא הבעל הבית, ויו״ט הוא האורח. והכי משמע מגמרא פרק ערבי פסחים (דף ק״ד ע״א), דאם חל יו״ט בערב שבת אין אומרין הבדלה, אבל אם משבת ליו״ט אומרים המבדיל בין קדש לקדש, אבל לא במוצאי יום טוב לשבת. פירש רשב״ם, אבל לא במוצאי יו״ט לשבת, דאפרכוס יוצא והמלך נכנס, אין דרך ללוות האפרכוס, שהכל נמשכים אחר המלך. ע״ש. הרי דיש הבדל בקדושה משבת ליו״ט. ושוב ראיתי להרב בית דוד (תאו״ח סימן רס״ד) שכתב וז״ל: אם חל פסח בשבת שמעתי שאין אומרין לכה דודי וכו׳. ועיין בשיירי כנה״ג בסימן זה [הגה״ט סק״ד][34] ובסימן רס״ז [סק״ב], ובשלמי חגיגה (דף קצ״ב וקצ״ג), ומועד לכל חי (סימן י״ט אות ג׳). (רוח חיים – סק״ג)

פה) שם בואי כלה וכו׳. כתב הטור (שיטה ה׳), בואו ונצא לקראת שבת כו׳. נ״ב: נהגו שלא לקבל את השבת ביום הכפורים שחל להיות בשבת. ואולי נהגו כן על פי הקבלה, ששמעתי אומרים שהכלה היא נפש יתירה, ובכפור כיון דאין כאן נשמה יתירה מפני התענית, שמפני זה הטעם אין אנו מברכין על הבשמים במוצאי יום הכפורים אפילו שחל להיות בשבת, אין כאן קבלת שבת, כיון שאין כאן נשמה יתירה. ואין נראה כן מדברי התלמוד בפרק כל כתבי [שבת קיט.], אלא דקבלת שבת הוא על השבת, כמו שכתבתי בתשובה (חלק או״ח סימן רצ״ח). (שיירי כנסת הגדולה – הגה״ט סק״ד)

פו) שם בואי כלה וכו׳. כתב הבאר היטב [סק״ה], אין מקבלין שבת ביום הכפורים שחל בשבת, שאין בו נשמה יתירה. ע״כ. וזה אתי שפיר לאותן שאין מברכין על הבשמים ביום הכפורים שחל בשבת. וכן מבואר בשיירי כנה״ג [הגה״ט סק״ד][35]. אבל להסכמות האחרונים בסימן תרכ״ה ס״ג דמברכין על הבשמים, אין טעם זה מספיק. (תהלה לדוד – סק״ד)

פז) שם בואי כלה וכו׳. יום הכפורים שחל להיות בשבת, אין אומרים קבלת שבת, אלא רק מזמור שיר ליום השבת, ויאמרו המזמור קודם הפיוט לך אלי תשוקתי. (חזון עובדיה ימים נוראים – סדר תפלת ליל יום הכפורים ס״ו)

פח) שם בואי כלה בואי כלה. ויאמר אותו שלש פעמים. ויטה ראשו מעט לצד דרום ואחר כך לצפון, ואחר כך למזרח, ולמעלה ומטה, ואחר כך למערב, או הכל למערב ודיו. והאומרים שבע פעמים בואי כלה הוא בכלל כל המוסיף גורע. חמדת ימים דפוס ליוורנו[36] (דף מ״ב). (בתי כנסיות)

פט) שם בואי כלה בואי כלה. כתב הטור, רבי ינאי אומר בואי כלה. נ״ב: ויאמר אותו שלש פעמים, ויטה ראשו מעט לצד דרום, ואח״כ לצפון, ואחר כך למזרח, ולמעלה ומטה, ואח״כ למערב, או הכל למערב ודיו. והאומר שבע פעמים בואי כלה הוא בכלל כל המוסיף גורע. הרב חמדת ימים (דף מ״ב [ע״ב ד״ה באין]). (דברי מנחם – הגה״ט סק״ד)

צ) שם בואי כלה בואי כלה. כן איתא בתקונים (תיקון כ״ד) ובזוהר פרשת עקב [דף רע״ב ע״ב] ובש״ס שבת (דף קי״ט ע״א) דיאמר תרי זימני. ובנגיד ומצוה [עמ׳ קכ״ב ד״ה בואי] איתא שיאמר שלש פעמים, אך פעם השלישית יאמר בלחש. נזר ישראל [סימן ל״ד ליקוטי רימ״א אות כ״ז]. (באר יעקב – קרויזר – סק״ה)

צא) שם בואי כלה בואי כלה. כתב הבאה״ט (סק״ה), ואנו נוהגים לעמוד וכו׳. אנו נוהגין שמהפכין פניהם לצד מערב כשאומרים בואי בשלום. אשל אברהם [סק״ג]. (באר יעקב – קרויזר – סק״ו)

צב) שם בואי כלה בואי כלה. עיין בספרים דנכון לומר שלש פעמים בואי כלה. וכתוב בסדורים דפעם השלישית יאמר בלחש. ור״ל במקום דאין אומרים רק שתי פעמים, ואסור לשנות מפני המחלוקת, יאמר פעם שלישית בלחש.

מה שכתב בבאר היטב [סק״ה], דאין מקבלין שבת ביוה״כ שחל בשבת, נראה כוונתו דר״ל הפיוט לכה דודי ובואי כלה, דזה הוא לרוחב לב לשמחה, אבל מה שאומרין מזמור שיר ליום השבת, זה הוא קבלה לתוספת שבת, לכן אומרין אותו, דהרי משמע דהוא תקנת חכמים לקבל שבת בתקיעות או בברכו ומזמור שיר, ואין זה ענין לנשמה יתירה שכתב השיירי כנה״ג [הגה״ט סק״ד][37]. (גנזי חיים – סק״ב)

הערות וציונים

34. נדפס באות הבאה. **35.** נדפס באות הקודמת. **36.** בדפוס ליוורנו נמצא בדף נ׳ ע״א, ובדפוס ונציה בדף מ״ב ע״ב. **37.** נדפס לעיל אות פ״ה.

אוצר ההלכה

צג) בואי כלה בואי כלה. סדר קבלת שבת, מנהג חסידים ואנשי מעשה לומר שלש פעמים בואי כלה. וכך יעשה, בפעם הראשונה שוחה קצת לשמאלו, ובפעם השניה שוחה קצת לימינו, ובפעם השלישית שוחה קצת לפניו. ובקבלת שבת הוא מקבל תוספת נשמה יתירה, כשאומר בואי כלה מקבל תוספת הנפש של נר״ן, ואח״כ כשעונה ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד, מקבל תוספת הרוח של נר״ן, וכשאומר בסוף ברכות קריאת שמע ופרוס עלינו ועל ירושלים עירך סוכת שלום, מקבל תוספת הנשמה של נר״ן.

ונוהגים להחזיר פניהם לצד מערב בשעת קבלת שבת, ומנהג זה יסודתו בהררי קודש. ואף על פי שמחזירים אחוריהם כלפי הספר תורה שבארון הקודש, אין בזה לא איסור ולא גנאי, כיון שעושים כן לשם קבלת שבת, וגם הספר תורה גבוה מן הארץ עשרה טפחים.

(הליכות עולם ח״ג – פרשת וירא ה״א)

צד) הגה וילביש עצמו בבגדי שבת וכו׳ וזהו כבוד השבת. כדכתיב ״וכבדתו״ [ישעיה נ״ח, י״ג] ודרשו בו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, כדאיתא בשבת (דף קי״ג ע״א). והטעם כדי שיזכור שהוא יום שבת קדוש לאלהינו ולא יבוא לידי חילול שבת, וכמו שכתוב בכלבו (דף ל׳ (ע״ד) [ע״א]) בשם ה״ר אשר ז״ל, ורמזו מור״ם עצמו בהגה לקמן (סימן ש״א סט״ז). (יפה ללב ח״ב – סק״ד)

צה) הגה וילביש עצמו בבגדי שבת וכו׳ וזהו כבוד השבת. עיין לפנים אות ד׳[38]. ועיין עוד בהקדמת התיקונים (דף י״א ע״א) וז״ל: ובגין דבשבת ויום טוב מתלבשין נשמתין בכתנות אור, אמר הנביא [ישעיה כ״ד, ט״ו] ״על כן באורים כבדו ה׳״, ואוקמוה רבנן כבדוהו בכסות נקיה. יע״ש. ועיין לפנים סימן רס״ג (אות ד׳).

(יפה ללב ח״ב – קונטרס אחרון סק״ד)

צו) שם בהגה מיד אחר שרחץ עצמו. כתב הטור (שיטה ד׳), רבי חנינא מתעטף וקאי במעלי פניא דשבתא כו׳. נ״ב: מכאן נוהגים חסידים ואנשי מעשה להלביש עצמם בגדי שבת גם בליל שבת אחר שרחץ עצמו. וכתב שלטי הגבורים [על המרדכי שבת סימן רפ״ו אות א׳], על כן לא ירחץ אלא סמוך לערב, כדי שילביש עצמו מיד. וכן כתב בספר המפה בשמו. וכתב מטה משה (סימן ת״י), ומפי מורי הגאון שמעתי הטעם כדי שתהא ההנאה בשבת עצמו, דרחיצה הנאה של אחר שעה היא, כמו שהביא הטור בשם או״ח סימן (תקנ״ב) [תקנ״ג] בשם הרמב״ן [תורת האדם עמ׳ רמ״ז]. ע״כ. ונ״ל לפי דבריהם, דאם הלך למרחץ ביום ששי בעוד היום גדול, צריך לחזור ולרחוץ פניו ידיו ורגליו סמוך לערב. וחסידים ואנשי מעשה נוהגים ללבוש לבנים לקבל שבת. ועכשיו נוהגות רוב הנשים לכבד הבתים במצעות וכלי שבת ביום ששי הבקר אור. ולע״ד לא אריך למעבד הכי, אבל מה נעשה שאינן מקבלות, ומוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות.

(שיירי כנסת הגדולה – הגה״ט סק״ג)

צז) שם בהגה מיד אחר שרחץ עצמו. נ״ב: עיין מה שכתב הרב חמדת ימים בפ״ג דשבת (דף כ״ה ע״ב [ד״ה ומעיקרי]).

(יפה ללב ח״ב – סק״ג)

צח) שם בהגה לא ירחץ לשבת אלא סמוך לערב וכו׳. והכי משמע מלשון הזוה״ק סדר ויקהל (דף ר״ד ע״א) דאמר, כד עאל שבתא אצטריכו עמא קדישא לאסחאה גרמייהו משימושא דחול וכו׳ למשרי עליה ההוא רוחא עילאה קדישא. ע״כ. הרי דציווי הרחיצה הוא כד עאל שבתא, והיינו סמוך לערב.

(פתח הדביר ח״ג – סק״ו)

צט) שם בהגה לא ירחץ לשבת אלא סמוך לערב וכו׳. אפשר דמשום הכי איתא בביצה (דף כ״ז ע״ב), ההוא גברא דאייתי בוכרא אפניא דמעלי יומא טבא, הוה יתיב רבא וקא חייף רישיה. ועיין לעיל סימן ר״ס [ס״א], ומצוה לחוף הראש, וציין הבאר הגולה, מרדכי [שבת סימן רפ״ז], (בשם) [ו]שבלי הלקט [סימן נ״ח]. והנה בערב יום טוב מבואר בגמרא הנ״ל, וגם בהא דקאמר אפניא מוכח דבעינן סמוך לערב. (לחם יוסף)

ק) שם בהגה לא ירחץ לשבת אלא סמוך לערב וכו׳. עיין בחדושי דברי תורה (מהדורא קמא אות י״א) מה שהביא ראיה מירושלמי תרומות [פ״ח ה״ד] דדרכם של חכמי הש״ס ז״ל היה לטבול בערב שבת במרחץ סמוך לשקיעת החמה. ע״ש.

(נמוקי אורח חיים – סק״א)

קא) שם בהגה אלא סמוך לערב. צ״ע דלעיל ריש סימן ר״ס כתב דמצוה לרחוץ כל גופו וכו׳ בחמין, וא״כ הא לעיל סימן רל״ב [ס״ב] מבואר דסמוך למנחה אסור לכנוס למרחץ. ועל כרחך צריך לומר דמיירי כאן דאינו רוחץ רק פניו ידיו ורגליו בחמין, או אחר מנחה. וא״כ הנוהגין לכנוס למרחץ בערב שבת סמוך לחשכה קודם מנחה בערב שבת אין להם על מה שיסמוכו, אפילו במקום שקוראין לבית הכנסת, כיון דהחשש שמא יתעלף מה אהני קריאת (הנשים) [האנשים]. (ערך שי)

קב) שם בהגה אלא סמוך לערב. ובשם האר״י ז״ל [שער הכוונות דף ס״ב ע״א ענין טבילת ערב שבת ד״ה ואחר] כתבו דאם כבר קרא שמו״ת יטבול בשעה חמישית. (תהלה לדוד – סק״ג)

הערות וציונים

38. נדפס באות הקודמת.

אוצר ההלכה

יביע אומר

הליכות עולם

קונטרס בין השמשות

תשובת יביע אומר חלק ב' (חאו"ח סימן כ"א)

עמדתי ואתבונן אם צריכים לחוש לשיטת ר"ת שאסור לעשות מלאכה במוצאי שבת עד כדי שיעור מהלך ד' מיל אחר השקיעה. או דילמא אין סברתו מוסכמת מהפוסקים, וכמו שנהגו להקל בזה.

(א) ידוע שהתוס' שבת (לה.)[1] כתבו וז"ל, קשה דהכא משמע דמשקיעת החמה עד הלילה ליכא אלא ג' רבעי מיל. והא ר"י גופיה בפסחים (צד.) סבר דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ארבע מילין. וצאה"כ לילה הוא (מגילה כ:). ואומר ר"ת דהתם מירי בתחלת שקיעה, והכא דאמר משתשקע החמה היינו מסוף שקיעה אחר שנכנסה בעובי הרקיע. ע"ש. וכ"כ הר"ן (שם)[2] בשם ר"ת דב' שקיעות הן, משתשקע החמה דשמעתין היינו מסוף שקיעה"ח, כלומר משעה שנשקעה ברקיע והיא עדיין כנגד חלונה, ולפי שלא עברה חלונה ועדיין אינה מהלכת אחורי הכיפה, פני רקיע מאדימין כנגד מקומה. ומשקיעת החמה דתניא בפסחים (צד.) היינו מתחלת שקיעה"ח שהתחילה להכנס ברקיע. נמצא שמתחלת השקיעה עד זמן בין השמשות שהוא סוף השקיעה יש ג' מילין ורביע. והכי מוכח בירושלמי שאין בין השמשות מתחיל עד סוף השקיעה וכו'. וכתב הרמב"ן [בתורת האדם בענין אבלות ישנה דפ"ד ע"ג][3] שזהו הזמן הנזכר בכל הש"ס לתוספת שמוסיפין מחול על הקודש. שא"א לומר שיהא בעוד שהשמש זורחת על הארץ, דהתנן ובכולן ב"ה מתירין עם השמש. וא"א ג"כ שיהא בזמן בין השמשות, שהרי התוספת אינה אלא עשה, ובין השמשות ספק כרת הוא, וחייב אשם תלוי, ובב' בין השמשות חטאת ממה נפשך. אלא ודאי זמן התוספת היינו מתחלת השקיעה, שאין השמש נראה על הארץ, עד זמן בין השמשות. והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע, רצה לעשות כולו תוספת עושה. רצה לעשות קצת ממנו בלבד עושה. ותוספת ביציאתו משכחת לה כמ"ש בירושלמי ובלבד דיתחמן ג' כוכבים דמיין כחדא כוכבתא, כלומר רצופין במקום אחד. היו מפוזרין אסור בעשיית מלאכה משום תוספת. עכ"ל בקיצור. וכ"כ עוד הר"ן ביומא (פ"א:)[4] ע"ש. וכ"כ הריטב"א[5], והמאירי (שבת שם)[6]. ע"ש. וכ"כ הסמ"ג (עשין ל"ב)[7]. והרוקח (סי' נ"א). ע"ש. וכן דעת המרדכי (שבת שם)[8]. ועיין בחידושי שם (שם).

(ב) והנה הרב המגיד (פ"ה מהלכות שבת ה"ד) הביא ד' ר"ת והרמב"ן שכתב דב' שקיעות הן, ויום גמור הוא משהחמה נעלמת ממנו עד סוף השקיעה הזאת, שהיא תחלת השקיעה שניה. וכן הדברים נראים. וכתבו הם שהוא מהלך ג' מילין ורביע, ובזה"ז הוא תוספת מחול על הקדש, רצה להוסיף כולו מוסיף. ולא נתבאר זה בדברי הראשונים ז"ל. אבל הרשב"א[9] הקשה ע"ז מן הירושלמי[10] והניח הדבר בצ"ע. עכ"ל הרב המגיד. וקשה לי על הרב המגיד מדבריו עצמו (בפ"ה מהלכות תענית ה"ה) שהביא דברי הראב"ד ז"ל, דהא דקי"ל מתענה ומשלים, לא אמרו אלא שאינו אוכל קודם שקיעת החמה. אבל ודאי משתשקע החמה מתוספת שבת הוא, וכבר קדש היום. אם רצה לאכול אוכל. שכיון שנכנס לתחום שבת אינו רשאי להתענות. ע"כ. ונמצא שאף הראב"ד מסייע להרמב"ן בזה. [ומ"ש הראב"ד שכבר קדש היום, בודאי דלא קאמר דהוי זמן בין השמשות, שא"כ היאך כתב דהוי מתוספת שבת. אלא ראוי להקדש קאמר. ודברי הראב"ד הנ"ל הובאו גם בס' מגן אבות להמאירי (עמוד קנד). ע"ש. ועיין בלח"מ שם. ובתוס' ר' אלחנן (ע"ז לד.)[11]]. והנה אע"פ שבחי' הרשב"א (שבת לד:) הקשה ע"ד ר"ת מהירושלמי דמוכח שמיד בתחלת השקיעה הוי לילה. ע"ש. וכמו שרמז הרב המגיד. מ"מ מצאנו להרשב"א גופיה בריש ברכות (ב:)[12] שכתב, דהכי גרסינן וממאי דהאי ובא השמש ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר יומא, דילמא ביאת שמשו הוא ומאי וטהר טהר גברא. וכן גירסת הגאונים ז"ל. וקא הדר עמ"ש לעיל הא קמ"ל דכהני אכלי משעת צאה"כ. ופריך, וממאי דלא אכלי בתרומה עד צאה"כ, וקא דרשת ובא השמש ביאת אורו, שנסתלק אורו לגמרי מחלל העולם, דהיינו סוף השקיעה, ומאי וטהר טהר יומא שנטהר היום לגמרי מן השמש. ודילמא וביאת שמשו הוא, כלומר תחלת השקיעה שבא השמש בעובי הרקיע בלבד. ואע"פ שאין יציאת הכוכבים עד לאחר מכן כשיעור ד' מילין ומאי וטהר טהר גברא. כלומר שטבל והעריב עליו השמש. עכ"ל. (וכ"כ התוס' שם ד"ה דילמא ביאת אורו הוא). עוד כתב בחידושי הרשב"א שם ד"ה ר' חנינא היינו ר' אליעזר, בשם רבינו האי גאון ז"ל, דר' אליעזר דאמר משעה שקדש היום, סבר ובא השמש היינו ביאת שמשו. (וכפי' הנ"ל) דהיינו תחלת השקיעה.

---

1. ד"ה תרי. **2.** דף טו. מדפי הרי"ף ד"ה אמר. **3.** במהדורת שאוועל עמ' רנ"א. **4.** דף ב: מדפי הרי"ף ד"ה ת"ר. **5.** ד"ה והקשה. **6.** ד"ה בין השמשות. **7.** דף קי"ז ע"א. **8.** סימן רצ"ג. **9.** שבת לד: ד"ה אבל. **10.** ברכות פ"א מ"א. **11.** ד"ה מתענין. **12.** לפנינו הוא שם בע"א ד"ה אלא.

ומאי וטהר טהר גברא. ור׳ יהושע ס״ל ביאת אורו הוא וכו׳. וכתב ע״ז הרשב״א, ולדברי רה״ג נמצינו למדין דשעה שקדש היום תחלת השקיעה דהיינו ביאת שמשו. וא״כ לא נפרש שקדש מעצמו אלא שראוי ליקדש. שהוא זמן הראוי לתוספת מן החול על הקדש. עכ״ל. נמצינו למדים שאף רבינו האי גאון הולך בשיטה זו, והרשב״א ג״כ מחזיק בדבריו. וע״ע בתוס׳ הרא״ש (שם)[13] שג״כ הביא דברי רב האי גאון, דקדש היום ר״ל שהוא ראוי ליקדש, שהוא זמן הראוי להוסיף מן החול על הקודש וכו׳. ע״ש. גם בארחות חיים (הלכות יוהכ״פ אות ג׳, דק״ד ע״ב) הביא ד׳ הרמב״ן, שזמן התוספת מתחיל משקיעה״ח עד שיעור ג׳ מיל ורבע וכו׳, וסיים, שכ״כ רבינו האי גאון בתשובה. ע״ש. ועיין להרז״ה בעל המאור (ריש ברכות, ובפ׳ ערבי פסחים[14] ד״ה רב חיננא בר שלמיה), שג״כ הולך בשיטת רה״ג הנ״ל. ע״ש.

(ג) וכן בקדש חזיתיה לרבינו הרא״ה בחידושיו לברכות (כז.) עמוד ס״ז, שכתב, שבודאי תוספת מחול על הקדש מדאורייתא וכו׳, ותוספת זה הוא קודם לבין השמשות שהוא ספק. וביה״ש הוא קודם הלילה כדי מהלך ג׳ חלקי מיל. שמתחלת שקיעה״ח עד כדי מהלך ג׳ מיל ורביע הוא יום גמור. וכו׳. ודוקא משקיעה״ח ואילך הוא שנתפס תוספת זה בקדושת היום, אבל קודם לכן לא שיום גמור הוא לכל דבריו. וכו׳. ע״ש. וכ״כ שם (כו:) עמוד ס״ה, בקצרה. שמשקיעת החמה עד חשיכה ממש שעה אחת וחומש שעה. כדכתיבנא פ׳ במה מדליקין. עכ״ל. [והיינו ד׳ מילין, כי כל מיל י״ח דקים. כמ״ש בש״ע א״ח (סי׳ תנ״ט[15]) ויו״ד (סי׳ ס״ט[16])]. וכ״כ בחי׳ הר״ן (שבת לה.[17]) בשם הרא״ה. ע״ש. וכ״כ ה׳ אהל מועד בה׳ שבת (דרך ב׳ נתיב ז׳). וכ״נ ד׳ רבינו פרץ בהגהות סמ״ק (סי׳ צ״ו). ע״ש. והרא״ש (פ״ק דתענית סי׳ י״ב) הביא ד׳ ר״ת להלכה, שמתחלת שקיעה״ח עד צאה״כ ה׳ מילין. ע״ש. וכתב הקרבן נתנאל (אות ת׳) שאין הכרע מזה שסובר כר״ת, דאפשר לומר דנקיט לחומרא כפי׳ ר״ת שצריך להתענות עד צאה״כ ממש. אבל להקל לענין שבת י״ל דס״ל כר״א ממיץ[18] שצריך להקדים כניסתו וכו׳. אבל (בפ׳ יוהכ״פ סי׳ ח׳) מסכים רבינו הרא״ש עם פי׳ ר״ת אפילו לקולא, שא״צ לקבל תוספת יוהכ״פ, כי אם מעט קודם בין השמשות, שהוא שיעור אלף ת״ק אמות קודם הלילה. עכת״ד. ובשלטי הגבורים (ס״פ במה מדליקין) הביא שיטת ר״ת והרמב״ן, וכתב, ויש מפרשים דבין השמשות מתחיל משעה שהחמה שאינה נראית עוד והולך עד כדי ג׳ רבעי מיל, ולאחר מכאן הוי לילה גמור. ואין זה נכון. כי בפ״ק דברכות פסקינן שעד צאה״כ מקרי יום. והרי״ף והרמב״ם והרא״ש לא פירשו דעתם בזה. עכ״ל. ולכאורה עכ״פ מפורש בהרא״ש פ״ק דתענית דחיישינן לחומרא מיהת כד׳ ר״ת. וכ״כ בתוס׳ הרא״ש (ריש ברכות) הנ״ל. ומיהו הוכחת הקרבן נתנאל מפרק יוהכ״פ (פא:), נראה דלא מוכח מידי. שהרי אף לשיטת החולקים, בין השמשות מתחיל שיעור מהלך אלף ות״ק אמות קודם הלילה, והתוספת קודם לזה מעט. אלא שנחלקו מתי זה הלילה ודאי. שוב ראיתי למרן הב״י (סי׳ רס״א) שכתב, שנראה שהרא״ש נסתפק בדין זה, ומפני כך לא הזכיר דבר מזה במס׳ שבת ובמס׳ יומא. וכן רבינו הטור נמשך אחריו. ומיהו בפ״ק דתענית הביא שיטת ר״ת, אלמא דס״ל הכי. וא״כ יש לתמוה על רבינו שלא כתב דברי ר״ת. והגאון מהרי״א ז״ל כתב שרבינו סובר ג״כ כדעת ר״ת, ונדחק בפי׳ לשון רבינו. עכ״ל. ועכ״פ נראה דלחומרא מיהא ס״ל להרא״ש להחמיר כפי׳ ר״ת. וע׳ בשו״ת בשמים ראש (סי׳ קי״ב). ע״ש. וע״ע בשו״ת הרדב״ז ח״ד (סי׳ רפ״ב)[19] שכתב, שבתוס׳ הרא״ש הרחיב במו״מ להעלות כד׳ ר״ת, דב׳ שקיעות נינהו. ע״ש.

(ד) והרמב״ם בפי׳ המשניות (ספ״ב דשבת) כתב וז״ל: ודע כי אחר ביאת השמש עד שיראה כוכב אחד מן הכוכבים הבינונים נקרא יום, וכשיראה כוכב אחד עד שיהיו ב׳ כוכבים הוא ג״כ יום, משיראו שנים עד שיראו שלשה הוא זמן בין השמשות, וכשיראו שלשה הוא לילה בלא ספק. ע״כ. ומבואר מזה שאין בין השמשות מתחיל מיד מן השקיעה, אלא לאחר מכן. וא״כ נראה שסובר כד׳ ר״ת. וזה שלא כמ״ש מהר״ם אלשקר (סי׳ צ״ו) שדעת הרמב״ם דלא כר״ת. והוכיח זאת ממ״ש ר׳ אברהם החסיד בנו של הרמב״ם בספר אל כפאיה[20], שאחר השקיעה תיכף הוא זמן בין השמשות. וידוע הוא שכל דבריו מדברי אביו ז״ל. עכת״ד. ומה נענה ביום שידובר בנו ד׳ הרמב״ם בפי׳ הנ״ל, דמוכח להדיא דס״ל דלא כמ״ש ר׳ אברהם בנו. ואע״פ שמצאנו להרמב״ם בחיבורו (פ״ה מה׳ שבת ה״ד), שכתב, משתשקע החמה עד שיראו ג׳ כוכבים בינונים, הוא הזמן הנקרא בין השמשות בכל מקום. ע״ש. ומוכח שמיד עם שקיעה מתחיל זמן בין השמשות. וא״כ י״ל שחזר בו ממ״ש בפירושו. הא ליתא. שי״ל דכוונת רבינו היא על גמר שקיעה, וכפי׳ ר״ת בגמרא. ואדרבה יותר נכון לפרש כן, לבל נעשה סתירה בדברי רבינו, ולא נחלק את השוין. ומצאתי בשו״ת הרדב״ז ח״ד (סי׳ רפ״ב), שג״כ כתב שדעת הרמב״ם כר״ת. והוכיח כן ממ״ש (בפ״ה מה׳ שבת) משתשקע החמה וכו׳. וכתב (בפ״ב מה׳ קדוש החדש ה״ט) ראוהו ב״ד בסוף יום כ״ט, אם עדיין לא יצא כוכב ליל שלשים, ב״ד אומרים מקודש שעדיין יום הוא. ע״כ. ועל כרחין בששקעה חמה עסקינן מדקרי ליה ליל שלשים. ועוד שאם לא שקעה חמה אפילו יצא כוכב אחד נמי עדיין יום הוא. וא״כ קשה דהכא קרי ליה יום לאחר השקיעה, ובפ״ה מה׳ שבת קרי ליה בין השמשות. אלא ודאי דבשבת מיירי בסוף השקיעה. ובקדוש החודש איירי בתחלת שקיעה. ע״ש. והן אמת שעוד היום יקשה עלינו מ״ש

---

13. ד״ה ר׳ חנינא. **14.** דף כא: מדפי הרי״ף. **15.** ס״ב. **16.** ס״ו. **17.** ד״ה איכא למידק. **18.** בספר יראים סו״ס רע״ד. **19.** במהדורא החדשה הוא בסימן אלף שנ״ג. **20.** הוא ספר ״המספיק לעובדי ה׳״ ושם לפנינו ליתא.

בפירושו שאם נראה כוכב אחד עדיין יום הוא וכו'. (והא ודאי דבכוכב בינוני מיירי) וזה שלא כמ"ש בחיבורו. ויש ליישב עפמ"ש בפי' מהר"ל בן חביב (בה' קדוש החודש שם[21]), שבנוסחת הערבי לא נמצא זה הלשון הנ"ל, כי אם בזה"ל: ודע כי אחר ביאת השמש, עד שיראו ג' כוכבים בינונים בגודל ואורה, הוא זמן בין השמשות. ע"כ. וכתב, שזהו להסכים דבריו עם מ"ש בה' שבת וה' קדוש החדש. ע"ש. והנה אע"פ שמהרלנ"ח (שם) העלה בדעת הרמב"ם דלא כר"ת, וכתב עוד שכן נראה ד' הרי"ף. וגם הרא"ש לא כתב בפסקיו כלל מד' ר"ת, אלמא דלא ס"ל הכי. ע"ש. הנה אין דבריו מוכרחים בזה. והרי בתשובת הרדב"ז מבואר להיפך מזה. וכן מוכח במאירי (שבת לה.[22]) שמיישב ד' גדולי הפוסקים (הרי"ף[23]) וגדולי המחברים (הרמב"ם[24]) כר"ת. (ומסייע להרדב"ז שם שאף הרי"ף ס"ל כר"ת. ע"ש). גם הרא"ש בפסקיו (פ"ק דתענית) כתב להדיא כפי' ר"ת. וכנ"ל. ושוב מצאתי להגאון מהר"י פראג'י בשו"ת מהרי"ף (סי' מ"ז, דל"ט ע"ב) שהביא ד' מהרלנ"ח הנ"ל, והשיג עליו מד' הרא"ש (פ"ק דתענית). גם כתב להוכיח שדעת הרי"ף והרמב"ם כדעת ר"ת. ודחה ג"כ ד' הר"ם אלשקר הנ"ל שייחס בדעת הרי"ף והרמב"ם להיפך. עש"ב. וע"ע במנחת כהן (מאמר א' פרק י') שג"כ השוה ד' הרמב"ם ז"ל לד' ר"ת. ע"ש.

(ה) ומרן ז"ל פסק בש"ע (סי' רס"א ס"ב) בזה"ל: י"א שצריך להוסיף מחול על הקדש. וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה. שאין השמש נראית על הארץ, עד זמן בין השמשות. והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה, רצה לעשות קצתו עושה. ושיעור זמן ביה"ש הוא ג' רבעי מיל מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה. ע"כ. הראת לדעת שד' מרן ז"ל כד' ר"ת. ואף הרמ"א מדשתק אודויי אודי ליה. וכ"נ מד' המבי"ט בקרית ספר (ספ"ג מה' שבת). ע"ש. וע"ע בשו"ת מהר"י קולון (שרש קע"א). וכן פסק הרדב"ז שם. והביא עוד שכן דעת רבינו חזקיה בתוספותיו. וכן דעת רבינו ירוחם. (ומ"ש מהר"ם אלשקר (בס"ס צ"ו) שאין כן דעת רבינו ירוחם, והשיג על הרבנים השואלים שכ"כ. ע' בשו"ת לחם שלמה[25] (סי' נ"ג אות ה') מ"ש לדחות דבריו בזה). וכתב שלא ראינו חולקים ע"ד ר"ת בזה, אלא הר"א ממיץ (שסובר שג' רבעי מיל קודם שקיעת השמש מעינינו מתחיל זמן ביה"ש) והרשב"א שהניח דבריו בצ"ע. עכת"ד. וכבר הבאנו לעיל שאף הרשב"א עצמו חזר והודה לזה, ומכאן ראיה למ"ש הרדב"ז שם שאף הרשב"א בדין מודה לר"ת. ע"ש. נמצא שדעת רובא דרבוותא קמאי שמשעת שקיעת השמש מעינינו עד צאת הכוכבים הוי שיעור ד' מילין, וקודם לזה אסור מה"ת לעשות מלאכה במוצ"ש. (הלא הם רבינו האי גאון. ור"ת. והראב"ד. והרז"ה. והרמב"ן. והרשב"א. והרא"ה. והריטב"א. והר"ן. והרב המגיד. והמאירי. וה' אהל מועד. והסמ"ג. והרוקח. והמרדכי. ורבינו פרץ. והרא"ש. ור' ירוחם[26]. ועוד). ולזה הסכימו מרן והרמ"א בש"ע. והמבי"ט. והרדב"ז. ומהר"י קולון.

(ו) וחזי הוית לה' לחם משנה (פ"ה מה' שבת[27]), שהעיר עמ"ש ר"ת שאחר שקיעה ראשונה החמה מהלכת על פני כל עובי הרקיע. והשקיעה השניה היא אחר שהלך השמש כל עובי הרקיע וחוזר אחרי הכיפה. שהרי כבר אמרו בגמרא (פסחים צד:) שבדבר זה נצחו חכמי אוה"ע את חכמי ישראל, והיא סברא בדוקה, וחכמי ישראל עצמן חזרו וקבעו דינים ע"פ סברת חכמי אוה"ע, שאמרו בלינת המים בפסח שהמים בלילה מתחממים, מפני שהשמש הולך למטה מן הארץ, ולכן לא ישאבו המים בלילה. וא"כ איך קבע ר"ת ז"ל סברא זו אחר שנדחית. וצ"ע. ע"כ. והנה נעלם מעינו הבדולח מ"ש בשטה מקובצת כתובות (יג:[28]) בשם ר"ת, דמ"ש רבי (בפסחים צד:) ונראין דבריהם מדברינו, לא נצחו חכמי אוה"ע את חכמי ישראל אלא בנצחון בטענות. אבל האמת הוא כחכמי ישראל. ולכן אומרים בתפלה ובוקע חלוני רקיע. ע"כ. והובאו דבריו בגליון הש"ס פסחים שם. ועמ"ש בזה בשו"ת רב פעלים ח"ב (סוד ישרים, סי' ג'). ומכאן תשובה ג"כ לדברי מהר"ם אלשקר (סי' צ"ו), שהעיר כמו כן מהא דחכמי ישראל הודו לחכמי אה"ע, ובטלו דעתם מפני דעתם. והשיג על ר"ת ששכח מזה. ע"ש. וח"ו לא שכח ר"ת דבר זה, אלא דס"ל כמ"ש בשמו בשטמ"ק הנ"ל. שו"ר להרב בית דוד (סי' רי"ט דנ"ו ע"ב), שג"כ כתב לדחות ד' מהר"ם אלשקר קרוב לזה. ע"ש. ואע"פ שהביא מהר"ם אלשקר (שם) שהגאונים רב שרירא ורב האי לא כתבו כן, והוכיח מהם שלא כד' ר"ת. ע"ש. לא זכר שר ד' רבינו האי עצמו שכתב כר"ת. ומצאתי בתשובת הרדב"ז (ס"ס רפ"ב)[29] שכתב, והוי יודע שאע"פ שחזרו חכמי ישראל והודו לחכמי אוה"ע, שהחמה חוזרת בלילה תחת כדור הארץ, ואינה נכנסת בחלונות ומהלכת אחורי הכיפה, כמו שאמרו תחלה, מ"מ לא נ"מ מידי לשיעור בין השמשות, דבין הכי ובין הכי שיעורו ג' חלקי מיל. ובציור השקיעה היתה המחלוקת ולא בשיעורה. תדע שכל המפרשים ז"ל לא הזכירו דבר מזה בהל' שבת, אף שהם היו בקיאים במהלך השמש ויודעים שחכמי ישראל חזרו בהם וכו'. ובודאי שאותה סוגיא דפסחים (דהוי ד' מילין עד צאה"כ) ריהטא קודם שהודו. ואפ"ה הקשו התוס' הקושיא הכא והתם והעלו דב' שקיעות הם. וזה ברור בעיני. עכת"ד. וכ"כ ביתר ביאור הפר"ח בקונטרס דבי שמשי (הנדפס בסו"ס שמן למאור, בד"ג סע"א), וכ"ה בספר מוצל מאש שבסו"ס רב יוסף (סי' א' די"ב). שתירוץ ר"ת הוא אליבא דר' יהודה דס"ל כחכמי ישראל. ומיהו לדידן דפשיטא לן שהחמה מהלכת תחת הארץ, לפי שיש מופתים רבים ע"ז, אין לומר דלפ"ז ליתנהו להנך חילוקים דב' שקיעות הם וכו'. הא ליתא. דלטעמיך מי

---

21. נדפס על הרמב"ם. **22.** ד"ה ונחזור. **23.** שם טו. **24.** הלכות שבת פ"ה ה"ד. **25.** להגאון רבי שלמה ארנרייך. **26.** ני"ב ח"א דף ס"ה ע"ב. **27.** ה"ד. **28.** ד"ה השבתנו על המעוברת. **29.** במהדורה החדשה נדפסה התשובה בח"ד סימן אלף שנ"ג.

ניחא, דמנ״ל לומר דג׳ חלקי מיל מקמי צאה״כ הוי זמן ביה״ש. וה׳ מנחת כהן פ״ג הבין שסוף שקיעה היינו כשעברה כל עובי הרקיע. ואם היה זה אמת היה קצת קושיא בדבר, שלפי האמת שאין החמה נכנסת ברקיע, היה לנו ליתן גבול אחד מתחלת השקיעה עד צאה״כ ולקרות כל אותו זמן ביה״ש. אבל ד״ז אין לו קיום, שהרי איתא להדיא בפסחים שם, שעוביו של רקיע אחד מעשרה ביום, והם ד׳ מילין, נמצא שכל המשך עובי הרקיע הוא שיעור ד׳ מילין. וא״כ מנ״ל לר׳ יהודה לחלקו ולומר דג׳ מילין ורביע הוי יום וג׳ חלקי מיל ביה״ש, ועכ״ל דהכי קים ליה לר׳ יהודה שבזמן זה אין ב׳ כוכבים נראים, לפיכך הוי ודאי יום וכו׳. וה״נ לדידן הדין דין אמת וכו׳. ודלא כמהר״ם אלשקר ז״ל שטעה לדחות סברת ר״ת בב׳ ידים בקושיא זו. וכו׳. והאמת ששיטה זו היא היותר מחוורת ומסכמת עם סוגיות הש״ס יותר משאר שיטות. עכת״ד. ומעתה אף אם נאמר שדברי חכמי אוה״ע עיקר, שהשמש מהלכת בלילה תחת הארץ, וכמ״ש ג״כ הרמב״ם במורה נבוכים ח״ב (פ״ח). והובא בתשו׳ מהר״ם אלשקר שם. ועיין בספר הברית (מאמר ד׳ פ״י) מ״ש בזה. מ״מ אשכחן פתרי לשיטת ר״ת. והרי הוא כמבואר. ושו״ר בשו״ת תורת רפאל (ה׳ שבת ס״ס ו׳) שהעיר דר״ת לטעמיה אזיל דהאמת כחכמי ישראל. משא״כ לפ״ד רמב״ם וכו׳. ע״ש. וע״ע להגאון מהרח״א בספר מקראי קודש (דף ריי״א סע״ב), שג״כ כתב לתרץ קושיית הלח״מ כדרך הרדב״ז והפר״ח הנ״ל. ע״ש. [וע׳ בפר״ח ומקראי קודש שם, שהקשו עוד על ר״ת ממ״ש (שבת לה.) הרוצה לידע שיעורו של ר׳ נחמיה, יניח חמה בראש הכרמל, וירד ויטבול ויעלה, וזהו שיעורו של ר׳ נחמיה. ופרש״י ובכדי שירד ויטבול ויעלה הוי לילה. ע״ש. ואיך אפשר שישהא כ״כ יותר מד׳ מילין. ע״ש. וכבר הרגיש בזה בשו״ת מהר״ח או״ז (סי׳ קפ״ו). וע״ש היטב. וע״ע להרמב״ן בספר תורת האדם (דפ״ה ע״ב)[30], מה שיישב לנכון ע״פ הירושלמי. וכ״ה בחי׳ הריטב״א (שבת לה.)[31]. וע׳ במנחת כהן[32]. ובשו״ת קרן לדוד (סי׳ ע״ט). ע״ש].

(ז) ומזה שהוכיח עוד הלח״מ מדין מים שלנו, דמשמע שהחמה מהלכת בלילה תחת הארץ, ולכן המים מתחממים. תמיהני שלא זכר שר ד׳ רש״י (פסחים מב.)[33] שכתב, מים שלנו, מפני שבימי ניסן המעיינות חמים, שעדיין ימות הגשמים הם, כדאמרינן (להלן צד:) ר׳ נתן אומר בימות הגשמים חמה מהלכת בשיפולי הרקיע, לפיכך כל העולם צונן ומעיינות חמין, הילכך מלינין בלילה ומצטננים. עכ״ל. נמצא שאין הכרח מזה כד׳ חכמי אוה״ע שהחמה הולכת בלילה תחת הארץ, שהרי ר׳ נתן סובר כחכמי ישראל, אלא שמחלק בין ימות החמה לימות הגשמים. וכן מבואר בהרא״ש (שם)[34] בשם ראבי״ה, שלפי טעמו של רש״י אף השואב בבוקר ומניחן עד הערב שפיר דמי. ע״ש איברא שהר״א ממיץ[35] היה מפרש הטעם, לפי שהחמה מהלכת בלילה תחת הארץ, כחכמי אוה״ע שנראין דבריהם. הילכך אין להם תקנה אלא שלא יהיו בלילה במחובר. והובא בהרא״ש שם. וזה כמ״ש הלח״מ הנ״ל. ומ״מ בש״ע (סי׳ תנ״ה[36]) חשש לשיטת רש״י, שפסק שאין לשין במים שלנו עד שיעבור עליהן כל הלילה. ולד׳ הר״א ממיץ השואבן בתחלת הלילה מותרים מיד, שהרי לא הספיקו להתחמם מתחת החמה שתחת הארץ. וכמ״ש הרא״ש שם. וע׳ באורך בב״י ובקרבן נתנאל (שם[37]). ועכ״פ אין מכל זה שום קושיא לר״ת ז״ל. ושוב מצאתי להרה״ג ר״מ לוריא בשו״ת דברי מרדכי (סי׳ כ״ז) שהביא ד׳ הלח״מ הנ״ל. והעיר עליו מהשטמ״ק (כתובות יג:), ופרש״י (פסחים מ״ב) הנ״ל. ע״ש. וע״ע בזה בס׳ חידושי רז״ה (דל״א סע״ב). ודו״ק.

(ח) והנה רבים מגדולי האחרונים ס״ל ג״כ כד׳ ר״ת. וכמ״ש בשו״ת הבית חדש (סימן קנ״ד) וז״ל: ולענין הלכה רוב המחברים תפסו פי׳ ר״ת, וכן פסק הב״י בהל׳ שבת, וכן מנהג כל ישראל. ע״ש. ועמ״ש המג״א (סי׳ של״א סק״ב). ובסו״ד הביא מ״ש הב״ח, שאם נולד בשבת רבע שעה קודם הלילה, נ״ל להלכה למולו בשבת, אבל לא למעשה, אא״כ יסכימו בזה רוב חכמי ישראל כי איני רוצה לסמוך על דעתי בשבת החמורה. וכ׳ ע״ז המג״א, ומשמע מדבריו שהספק שלו לפי שנהגו כל ישראל במקומו לקבל שבת משקיעה״ח א״כ ה״ה לענין מוצ״ש. אבל במדינתינו לפעמים אין מקבלים שבת עד סמוך לרבע שעה לצאה״כ, א״כ ה״ה לענין מילה יש לסמוך ע״ז למולו בשבת, דהא כל גדולי הפוסקים סוברים כן. עכ״ל. ומבואר שהמג״א פוסק כן גם להקל. וכן מנהגם. וכן פסק הלבוש (סי׳ רס״א[38]). וה׳ לחם חמודות (פ״ד דברכות סי׳ ו׳[39]). וכן דעת האליה רבה[40], והרב תוספת שבת (סימן של״א[41]). ע״ש. וכן הסכים ה׳ מנחת כהן (ספ״ט), מפני שרוב גדולי הפוסקים סוברים כן, וכן דברי רז״ל נוטים יותר לדעה זו. ע״ש. וכן פסק הפר״ח בקונט׳ בי שימשי הנ״ל. וכ״כ הב״ד (ה׳ פסח סי׳ ריי״ט, דנ״ו ע״ב). וע״ע במאמר מרדכי (סי׳ של״א סק״ד). והגאון מהר״ח אבולעפיא בס׳ חנן אלקים (דקנ״ב ע״א) כתב, שסברת ר״ת היא מוסכמת מרוה״פ ומרן, והמקל בזה נכנס באיסור סקילה. ע״ש. והגאון ר׳ שמואל לניאדו ראש רבני אר״ץ בדור ההוא, כתב אליו בתשובה (שם דקנ״א ע״ב), שבא רב גדול אחד והגיד לנו כי הסכמת מכת״ר (מהרח״א) לשמור שעה ורבע במוצ״ש כסברת ר״ת וסיעתו, וכן הנהיג יחידי סגולה באזמיר, ודברי מכת״ר א״צ חיזוק, ואייתי מתניתא בידיה שכ״כ בס׳ חמדת ימים[42]. ולכן דרשתי ברבים באיום וגיזום כי הוא איסור סקילה, וקיימו וקבלו הקהל לשמור ולעשות כן. וצויתי בבהכ״נ שרוב הקהל מתפללים בו, שלא יתפללו ערבית במוצ״ש

---

30. עניין אבלות ישנה עמ׳ רנ״ד. **31.** לא מצאתי שם. **32.** מאמר ראשון פרק רביעי ד״ה השנית. **33.** ד״ה שלנו. **34.** פ״ב סי׳ ל׳. **35.** סימן נ״ב דף י״א ע״ב. **36.** ס״א. **37.** אות פ׳. **38.** ס״ד. **39.** אות כ״ה. **40.** סימן של״א סק״ב. **41.** סק״י. **42.** ח״א פי״ח דף ק״ג ע״ב ד״ה ור״ת.

עד שעה ורבע אחר השקיעה, ובבתים לא ידליקו נרות ולא יעשו מלאכה. ע"ש. ובתקנות שבסו"ס חנן אלקים הנ"ל (אות ח') כ', גזרתי בחרם שימתינו אחר שקיעת החמה שעה ורבע כסברת ר"ת, כי איסור סקילה הוא. ונשמע הדבר באר"ץ, ועמד הרב והכריז בחרם מי שלא ימתין שעה ורבע. וכאשר באו דברי בכתב שנשלח לנדות למי שיעבור על גזירתינו. עמדו כל החכמים למנין, והסכימו שהעושה מלאכה קודם שעה ורביע חייב סקילה. וקיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם וכו'. ע"כ. וכ"כ מהר"י עייאש במטה יהודה (סי' רצ"ג סק"א). ושכ"כ בחמדת ימים שכן נוהגים כל חכמי הישיבה להמתין עד שעה וחצי. (ודברי ה' חמדת ימים הועתקו בספר קמח סולת דפ"ב ע"ב. ע"ש.) וע"ע בשו"ת בית יהודה ח"א (סי' כ"ח)[43], וח"ב[44] (ס"ס נ"ז), שכן דעתו לדינא כד' ר"ת ומרן. ע"ש. וכ"כ בדעתו בס' שלחנו של אברהם (סי' רס"א). ע"ש. וכן פסק הגאון חתם סופר (סי' פ'), שכן הלכה רווחת, וכן קבל מרבותיו, כד' המג"א וכל האחרונים שכ' כר"ת. ע"ש. וכן פסק הגאון מליסא בסידור דרך החיים[45]. ע"ש. וכ"פ בשו"ת קרן לדוד (סי' ע"ט). ובשו"ת לחם שלמה (סי' נ"ג). ע"ש. ועיין עוד בספר חיים שנים (ר"ס י"ב). ובשאגת אריה (סי' י"ז). ע"ש.

(ט) וכן בקדש חזיתיה להגאון מהר"י פראג'י בשו"ת מהרי"ף (סי' מ"ז) שהאריך לומר שהעיקר כד' ר"ת ושכן סברת הגאונים כמובא בהרז"ה והרשב"א (ריש ברכות) בשם רה"ג. וכו'. ושם (דל"ט ע"א) כתב להשיג ע"ד חבירו הג' מהר"א הלוי (המח"ס גנת ורדים), שכתב, שיש לסמוך בזה על הגאונים והרי"ף והרמב"ם שחולקים על ר"ת וכמ"ש מהרלנ"ח (פ"ב מהלכות קדוש החודש[46]). וע"ז השיב, שכבר בקונטריסו הראשון שחיבר ע"ז, [נאבד מאתנו וחבל על דאבדין] יישב ד' הרי"ף והרמב"ם בטוב טעם ודעת, והוכיח שדעת הרמב"ם כר"ת. וגם הגאונים ס"ל הכי כנ"ל. ומ"ש הגו"ר שגדול כח המנהג שנהגו במצרים דלא כר"ת, ע"פ מהר"ם אלשקר מארי דאתרא. השיג ע"ז (שם דל"ט ע"ד), שאדרבה הרדב"ז הוא המפורסם למרא דאתרא, ואיהו ס"ל כר"ת. וא"כ מה סמך למנהג לומר שיש להם ע"מ שיסמוכו. ומ"מ אני אומר שאין בידינו לבטל המנהג. ועל זה אמרו הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגים וכו'. ושם (דף מ' ע"א) הביא ג"כ ד' הגאון יחיד בדור מהר"ח אבולעפייא (הנ"ל), שאמר לרבו של הרב מהרי"ף הנ"ל, שזה הדבר פשוט בכל התלמוד כר"ת, ואין בו ספק, ופשיטא ופשיטא שצריך להמתין במוצ"ש עד שעה ורבע. ואם יכולים להוכיח את העם להחזירם למוטב הנה מה טוב וכו'. ויפה שתיקה לחכמים. והוסיף מהרי"ף, גם אני היום כמו חמשים שנה ויותר שעמדתי עד"ז, והנני מתהלך בתם לבבי בקרב ביתי. ואפילו נות ביתי אינה שומעת לי בד"ז, שאומרת לי אני הולכת בדרך שהולכים כל היהודים. אלא שמחמירה להדליק אחר כרבע שעה מהדלקת השכנים, שכולם מדליקים בשיעור חצי שעה ופחות אחר שקיעה"ח והיא מדלקת אחר ב' שלישי שעה או ג' רבעי שעה משקיעה"ח. נמצא שהקונטרס הראשון לעצמי חברתיו. ולא נתעוררתי לשלחו אלא ע"י שאמרו בחלום שטוב הדבר לפרסמו בעולם, שעל ידו הרבה מן החרדים לדבר ה' יתנהגו על פיו, ואפשר שעי"ז תתקרב הגאולה. עכת"ד. והחיד"א בברכ"י (סי' רס"א[47]) הביא חלק מהתשו' הנ"ל (שהיתה לפניו בכת"י). ויש להעיר בנוגע למנהג מצרים, שכ' דהרדב"ז הוא המפורסם למרא דאתרא וכו'. שהרי בהגהות מהריק"ש[48] (סי' רס"א) כ' בזה"ל: הר"ם אלשקר העלה דזמן בית השמשות הוא משתשקע כל עגול השמש, עד צאת ג' כוכבים בינונים. וכן ראוי למעשה. ע"כ. וידוע מ"ש החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' לח אות ו'), דמהריק"ש מרא דאתרא דמצרים, ועושים כמותו אף כשחולק על מרן כידוע. ע"ש. וכ"ה בשיו"ב שאלוניקי אה"ע (סי' קכ"ט אות ו'). וכן בשם הגדולים (ערך ר' יעקב קשטרו). וגם ידוע שהוא אחרון יותר מהרדב"ז ז"ל, ובכמה מקומות דוחה ד' הרדב"ז. וכמ"ש בגינת ורדים אה"ע (כלל ב' סי' ט' – י'). ע"ש. ובתראה שלים. ומכיון דנקיט כד' מהר"ם אלשקר ושלא כד' הרדב"ז, יש למנהג מצרים סמוכים על מרא דאתרייהו, וכד' מהר"א הלוי. ועכ"פ לדידן יושבי אה"ק לא יועיל כל זה.

(י) והנה לא באנו בכל דברינו אלה לפרוץ גדר המנהג, שנהגו להחמיר בע"ש לחשבו כדין בין השמשות משקיעה"ח ואילך. אשר לד' כל הגאונים הנ"ל ומרן ז"ל, עדיין יום גמור הוא עד ג' מילין ורביע (נ"ח דקים וחצי). זאת לא זאת. שאחר שכבר נהגו להחמיר בזה כסברת כמה פוסקים. ומהם רב נסים גאון, ור"א בן הרמב"ם, והובאו להלכה בתשובות מהר"ם אלשקר. ולזה הסכים רבינו הגר"א (סי' רס"א[49]). וכ"כ בס' חידושי רז"ה (דכ"ט ע"א והלאה). עש"ב וכן האריך בזה המשנ"ב בבאה"ל (סי' רס"א[50]). והעלה שח"ו להקל באיסור סקילה לדעת כמה רבוותא. (והבא) [והביא] שכן פסקו עוד הראב"ן[51], ומהר"ל מפראג[52], והש"ך ביו"ד (סי' רס"ו ס"ק י"א). ע"ש. [אף שיש להשיב ע"ד במה שנמשך אחר ד' מהר"ם אלשקר, שדעת הגאונים והרי"ף והרמב"ם דלא כר"ת. וכבר הבאנו לעיל ד' הרדב"ז ושאר גדולי אחרונים שדחו דבריו בזה]. והנה גם הגאון מהר"י נבון בשו"ת נחפה בכסף ח"א (דקנ"ד ע"ג) כ', שגם בירושלים ת"ו אתריה דמרן ז"ל לא נהגו כוותיה בהך דפסק כד' ר"ת. ובודאי שהוא מנהג קדום, קודם שנתפשטה קבלת הוראות מרן. ולא קבלנו עלינו הוראתו בדין זה. ע"ש. וכ"כ בספרו גט מקושר (דק"ח ע"ב). והובאו דבריו במחב"ר (ס"ס רס"א[53]). ע"ש. גם הרב בעל מנחת כהן שפסק כר"ת, כ' (במאמר א' פ"ו), שלענין מלאכה

---

43. עיין שם בסוף הסימן. **44.** הוא ספר בני יהודה. **45.** סימן נ' ס"ב. **46.** ה"ט. **47.** סק"א. **48.** ערך לחם. **49.** סקי"א. **50.** ס"ב ד"ה מתחלת השקיעה. **51.** סימן ב'. **52.** בספר גור אריה (שבת לה. ד"ה תרי). **53.** סק"ז.

בע״ש אחר השקיעה, נראה שצריך להחמיר כד׳ הגאונים, אפילו למי שסובר להלכה כר״ת. לא מבעיא למי שאינו בקי בשיעור זמן ביה״ש וכו׳, אלא אפילו למי שבקי בזה, הרי נהגו כל ישראל להדליק את הנר ולקבל שבת קודם שתשקע החמה תחת האופק. ואפשר שנהגו כן להיותו זמן תוספת מחול על הקדש, לר״ת וסיעתו, ואע״פ שא״צ להוסיף את כל הזמן אלא מקצתו, עכ״ז כבר נהגו כל ישראל להוסיף כל השיעור הזה מחול על הקדש. ומנהגם תורה הוא ואין לפרוץ גדר אפילו בעת הצורך, וראוי לקנוס את העושה מלאכה בע״ש אחר השקיעה וכו׳. עכת״ד. והן אמת כי מתבאר בתשו׳ הב״ח (סי׳ קנ״ד), ובמג״א (סי׳ של״א), שמנהגם להקל כד׳ ר״ת לגמרי. כנ״ל. וע״ע בשו״ת הריב״א (סי׳ ט״ו) שכתב שכל המחברים האחרונים סומכים (בדין מילה) על שיטת ר״ת. ושכן הורה רבו החת״ס להלכה ולמעשה. ופוק חזי מאי עמא דבר שנוהגים להקל גם במלאכת הרשות בע״ש אחר השקיעה. ורק השרידים בעם מחמירים וכו׳. ע״ש. וכ״כ עוד כמה אחרונים. ומ״מ בודאי שכעת שנוהגים להחמיר כד׳ הגאונים שלא לעשות מלאכה בע״ש אחר השקיעה. חלילה לפרוץ גדר. וזה פשוט.

(יא) אולם לא באנו אלא להחמיר במוצ״ש, בהיות שיש לפנינו דעות רוב מנין ורוב בנין מגדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים דסבירא להו בהחלט כד׳ ר״ת, שיש איסור סקילה להמקדים לעשות מלאכה במוצ״ש לפני שיעור ד׳ מילין. מי ירהיב עוז להכניס ראשו בין ההרים הגדולים ולא יחוש פן ירוצו את גלגלתו. וכ״כ מהר״י עייאש בשו״ת בני יהודה (סי׳ נ״ז) שאע״פ שנוהגים להחמיר גם כד׳ הגאונים, מ״מ העיקר כד׳ ר״ת וסיעתו ומרן. ואין להקל כלל. ע״ש. וכ״כ הרב שלחנו של אברהם. כנ״ל. וכ״כ בספר וזרח השמש (דכ״ה ע״א) בשם מהר״י עייאש. ע״ש. וכ״כ המשנ״ב בבאה״ל (סי׳ רס״א) ד״ה שהוא. איברא דחזי הוית להגאון בתי כהונה ח״ב[54] (ס״ס ד׳) שכתב, שאע״פ שלפי הספרים הנמצאים עמנו נראה שרוב הראשונים תפסו לעיקר כשיטת ר״ת. מ״מ הואיל ובמספר הדורות סוגיא דעלמא דלא כוותיה, ונראה שפשטה הוראה בכל תפוצות ישראל כדעת החולקים. אית לן למימר שמאז ומקדם גמרו אומר רוב הראשונים דלא כר״ת, אלא שלא זכינו לדבריה׳ בכתובים. ע״ש. [ולפמש״כ לעיל י״ל ע״ד. וע״ע להלן אות י״ד]. וע״ע למהר״ח פלאג׳י בשו״ת לב חיים ח״ב (סי׳ י״ט). ועוד לו (בסי׳ קל״ד). שלא חשש לשיטת ר״ת. (ודבריו שם (בס״ס קל״ד) תמוהים, כמובן למעיין. ושו״ר שתפס עליו ה׳ פקודת אלעזר ח״ב (דפ״ח סע״א[55]). וע״ש) וכן ראיתי להגאון מהר״ע סומך זצ״ל בשו״ת זבחי צדק ח״ב (חיו״ד סי׳ י״ז), בד״ה ונכתוב, שמנהגם בבגדאד וכן מנהג כל העולם לחשוב דין לילה ודאי לכל דבר, אחר עשרים דקים מן המגרב, שהוא ז׳ דקים אחר שקיעה״ח. ובמוצאי שבת עושים מלאכה וכו׳. ע״ש. וכן העד העיד בנו הגאון החסיד רי״ח ז״ל בבן איש חי ש״ב (ר״פ ויצא) שהמנהג להמתין במוצ״ש עד כ׳ דקים אחר המגרב. ומר אביו הרב החסיד ז״ל היה מחמיר להמתין חצי שעה. ע״ש. [ואני תמה על הרב ז״ל דחסדאין מיליה, שלא הזכיר כלל מדעת ר״ת וסיעתו ופסק מרן ז״ל, להמתין שיעור ד׳ מילים. בה בשעה שהרב ז״ל מחמיר מאד בכל ההלכות. ואילו כאן לא ראה לנכון אפילו להזכיר דעת רוב הפוסקים להחמיר באיסור סקילה]. ומה נענה אנן אבתרייהו דרבנן קדישי הנ״ל.

(יב) כל קבל דנא מצאנו ראינו למהר״ח אבולעפייא ומהר״ש לניאדו ז״ל, שעמדו וגזרו בחרמות להחמיר כדעת ר״ת וסיעתו. ולא חששו למנהג. והגם כי ידעתי בני ידעתי דאחסור דרי, ומאן צייית להחמיר כל כך. הנה אנו לא באנו לידי מדה זו, אלא לומר שמצוה להודיע לכל לומדי תורה ויודעי ספר החרדים לדבר ה׳ להחמיר באיסור סקילה, ואחר שירצו לפניהם חומר הדברים, וכאמור לעיל, בודאי שרבים מיחידי סגולה ישמחו להחמיר בזה, עד גבול האפשרי. וכאשר עינינו הרואות בכמה חבורות קדושות העוסקים בספר הקדוש בן איש חי, שנזהרים בהרבה חומרות וסייגים, שהחמיר בהם הגאון המחבר הנ״ל, לפי עוצם קדושתו וחסידותו. אשריהם ישראל קדושים הם. וכ״ש בדין חמור זה. דתבר גזיזי. שיש בו איסור סקילה. וכבר העלהו מרן ז״ל על שלחן מלכים. עאכ״ו שצריכים להזהר מאד בזה. ומה בכך אם יש נוהגים להקל, אנן בדידן ואינהו בדידהו. ועיין בספר מכשירי מילה (דס״ה ע״א), שכתב לתמוה על המנהג שמקילים בזה, אחר שמרן ז״ל פסק כר״ת. וכ״כ ה׳ מנחת כהן, והפר״ח, שכן עיקר. וסיים, ולא ידענא מאי אידון בה. ע״ש. וכן דעת מהר״י אלבעלי בספר קהלת יעקב (בתשו׳ סי׳ א׳) לענין מילה בערב שבת. והובא בשו״ת מעשה אברהם (חאו״ח סי׳ נ״א, דמ״ז ע״א), וע״ש מ״ש בזה. (וע״ע בשו״ת תפארת אדם (סי׳ י״א). ובשו״ת לב חיים ח״ב (סי׳ קל״ד). ובשו״ת ויקרא יהושע (חיו״ד ה׳ מילה סימן א׳) דמ״ה ע״א. ע״ש. ובמקום אחר כתבנו לענין מילה. ואכמ״ל). ומצאתי למהר״ח פלאג׳י בכף החיים (סי׳ ל״א אות ו׳), שג״כ עומד ומזהיר שלא לעשן סיגריות ולא לעשות שום מלאכה במוצ״ש, עד שיעבור שעה ורבע, ולא יהיה נכנס במצודות חרמים של מו״ר מהרח״א זיע״א. ע״ש. ובהגלות נגלות דברי כל גדולי הראשונים הנ״ל, צריכים יותר ויותר לחוש לאיסור סקילה. וע׳ להגאון אור שמח (פ״ה מה׳ שבת סוף ה״ד), שכתב, שמבואר להדיא בירושלמי (ריש ברכות) כד׳ ר״ת. ע״ש. ודו״ק.

(יג) והלום ראיתי להגאון ממונקאטש בשו״ת מנחת אלעזר ח״א (סי׳ כ״ג) ששמע מפה קדוש הגה״ק ר׳ יחזקאל משינאווא ז״ל, שהגיד בשם רבו הגה״ק מהר״ש מבעלז ז״ל, שאי

---

54. צ״ל ח״ג. **55.** לפנינו שם בע״ב.

אפשר להכריע בשיטות הפוסקים בזה בין ר"ת להגאונים וכו'. אלא צריכים לילך בזה בכ"מ בדאורייתא לחומרא. ורק בדרבנן נהג להקל כדעת ר"ת וכו'. ע"ש. (והביא דברי הגאון חת"ס שתופס לגמרי כד' ר"ת אף להקל). וע"ש. וכן בא לידי ספר הראב"ן עם פי' אבן שלמה, וראיתי שם (ד"ג ע"ב), שהאריך הרחיב לבאר שסברת ר"ת מוסכמת מרובא דרובא דרבוותא מקמאי ובתראי. עש"ב. וע"ע בספר מאורי אור (חלק באר שבע, דכ"א ע"ב) מה שהאריך בזה. וכבר מלתי אמורה שבודאי שכל אשר נגע אלקים בלבו צריך לחוש לסברת ר"ת וסיעתו. ולאפוקי מאיזה חכמי דורינו שאומרים שהמציאות הוא היפך ד' ר"ת, שהשמים מלאים כוכבים וכו', בפחות משיעור ג' מילים, ואיך יהיה עליו תורת יום. ובאים בטענות של המציאות וחכמת הכוכבים נגד גדולי הפוסקים. והרי רבותינו הפוסקים היו בא"י וגלילותיה, ומה נדע ולא ידעו הם, כל רז לא אניס להו. ומה יסכן גבר לצאת נגד מאורינו וגדולינו, אשר בלעדם נמשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה. וע' בתוס' שבת (לה.[56]) שהק' במאי פליגי (תנאי ואמוראי התם), הא משעת צאה"כ הוי לילה. וי"ל כדאמרינן לקמן לא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא קטנים וכו' אלא בינונים. והשתא פליגי דר' יהודה מספקא ליה בכל כוכבים הנראים משקיעה"ח עד שהכסיף העליון, אם הם בינונים אם לאו. עוד הקשו שם דניחזי אנן באדם בינוני שילך מתחלת השקיעה ד' מילין. וי"ל דמספק"ל מהו אדם בינוני. ע"כ. וע"ע בתלמידי רבנו יונה (ריש ברכות). ודון מינה לפי' ר"ת. ודלא כמ"ש בשו"ת מהרש"ג (סי' ס"ו) בזה. ואין להאריך. ועיין בספר קרית מלך רב (די"ח ע"ב) ע"ד התוס' הנ"ל. ודו"ק.

(יד) ושמעתי באומרים לי שמרן ז"ל חזר בו ביו"ד (סי' רס"ו ס"ט) וז"ל: בשיעור בין השמשות איפליגו תנאי ואמוראי בס"פ במה מדליקין. וכתב בעל העיטור[57] מספקא לן הלכה כדברי מי, הילכך משתשקע החמה ספק הוא עד דשלים בין השמשות דר' יוסי וכו'. ע"כ. וכן ראיתי לידידי הרה"ג ר"ח נאה בס' קצות השלחן (ח"ג דס"ט ע"א) שכ"כ, דמרן הב"י חזר בו. ביו"ד הנ"ל. ע"ש. ואני אמרתי בחפשי באמתחת האחרונים, כי סברתם מאיש לוקחה, הוא ה' בית דוד (חאו"ח סי' קכ"ו), שכתב, שנראה למעשה כד' מהר"ם אלשקר ודלא כהרדב"ז. כי מהש"ע יו"ד (סי' רס"ו) נראה דס"ל כמהר"ם אלשקר. וכ"נ דעת הרמ"א ממה שלא הגיה עליו כלום. והו"ל הרדב"ז יחידאה לגבייהו. ע"ש. ואנכי בעניי תימה אקרא, דאטו משום שהעתיק כלשון הגמרא משתשקע החמה, ניקום ונימא דהדר ביה מרן ממ"ש באו"ח. הא ודאי דליתא. ומה שנפרש בלשון הגמרא (דהיינו סוף שקיעה וכמ"ש ר"ת וסיעתו), נפרש בלשון הש"ע. ועיקר הדין מבואר הוא באו"ח, כי שם ביתו, וע"ז סמך מרן שלא הרחיב בזה. והדברים פשוטים וברורים. ושוב מצאתי כן בספר מנחת כהן (מאמר ב' פ"א) שפי' כן ד' מרן, בפשיטות. ע"ש. וגם הבית דוד תבריה לגזיזיה, שכתב (בה' פסח סי' רי"ט), שהעיקר בזה כדברי ר"ת, ושכן ד' מרן הב"י, ודלא כמהר"ם אלשקר וכו'. ע"ש. ושו"ר בספר מכשירי מילה (דס"ג ע"ב) שהביא דברי הבית דוד הנ"ל, והשיג עליו, שפי' ד' מרן ביו"ד היינו סוף שקיעה. וכו'. ע"ש. גם לפי המבואר לעיל שכן דעת רוב ככל הפוסקים ראשונים ואחרונים, אין מקום למ"ש הב"ד דהרדב"ז יחידאה הוא. וכ"כ בספר קצות השלחן דר"ת יחידאה הוא. וליתא. והרי הוא כמבואר. שוב בא לידי בשאלה ספר וזרח השמש, וראיתי (בדי"ג ע"ב) שעמד בזה על דברי הבית דוד הנ"ל. והביא ג"כ ממ"ש הבית דוד עצמו (בה' פסח). ע"ש. (אלא שמה שהאריך שם ע"ד ר"ת שאין זה ע"פ חכמת התכונה והמציאות וכו'. לא ירד בני עמו כנ"ל). ומקום יש בראש ליישב ד' מרן בש"ע יו"ד (סי' רס"ו) הנ"ל, לפי הבנת הב"ד. עפמ"ש במחב"ר בקונטרס אחרון (סי' רס"א אות ב'), ע"ד הרב בתי כהונה[58] שכתב, שמאז ומקדם גמרו רוב הראשונים דלא כר"ת. והקשה ע"ז, שהרי מרן ז"ל כל יקר ראתה עינו דברי רוב הראשונים, וחזינן דפסק כר"ת, וש"מ שבימיו לא פשט המנהג הזה בכל העולם. וכו'. ואולי שגם מרן ידע שמנהג העולם דלא כר"ת, ולרוב קדושתו בהיות הדבר נוגע לגופי תורה, לא רצה לומר סוגיא דעלמא היכי אזלא, ופסק כר"ת. עכ"ל בקיצור. ולפ"ז שפיר החמיר במילה. אבל לפענ"ד השערת החיד"א בזה רחוקה, שעכ"פ לא היה לו למרן לסתום כר"ת אף להקל, הואיל וראה וידע שאין המנהג כן. ומחוורתא כדשנינן מעיקרא, שדעת מרן כד' ר"ת בלא שום ספק. ואנן בדידן חובה עלינו לחוש לדעתו ז"ל. ועיין בספר שיורי טהרה (מערכת ב' אות נ"ג, ומערכת ת' אות י"ח), שכתב, שמנהג חסידים ואנשי מעשה שלא לעשות מלאכה במוצ"ש עד שיעור ד' מילין כר"ת. וכן במוצאי יוהכ"פ אינם אוכלים קודם שיעור זה. ע"ש. ולפי האמור אין זה ממדת חסידות דוקא. אלא חובה קדושה לכל חרד לדבר ה'. ושמעתי שכן דעת כמה מגדולי דורנו שליט"א.

(טו) והנה מרן בש"ע (סי' רצ"ב ס"ב) כתב, צריך להזהר מלעשות מלאכה (במוצ"ש) עד שיראו ג' כוכבים קטנים רצופים. [וכ' הריטב"א (ר"ה ט' סע"א[59]), שפי' רצופים, כאילו נראים תוך אמה אחת, וי"מ תוך ד' אמות. עכ"ל]. וכ' ע"ז המשנ"ב בבאה"ל[60]. ק"ל לפמ"ש המחבר לעיל (סי' רס"א) כשיטת ר"ת, א"כ כשאנו רואים כוכבים ויודעים שלא נשלם זמן ד' מילין, ע"כ אותם כוכבים גדולים הם. א"כ אמאי לא התנה המחבר דבעינן שיהא נשלם שיעור ד' מילין. וי"ל דס"ל שכיון שרואים ג' כוכבים מסתמא תלינן שנשלם השיעור, אבל כשאנו יודעים שלא נשלם אה"נ שצריך להמתין עד שיושלם. שו"ר בספר מנחת כהן שאף לר"ת כיון שאנו רואים סימן הכוכבים שוב אין להקפיד על שיעור הזמן ד' מילין. ע"ש. עכת"ד. והנה

---

56. ד"ה תרי. **57.** שער שלישי הלכות מילה דף נ"א ע"ב. **58.** ח"ג סימן ד'. **59.** ד"ה ותוספת. **60.** ד"ה עד.

דברי המנחת כהן, הם (במאמר ב' פ"ה, דל"ח ע"א). וטעמו הוא דאמרינן שמא טעה בחשבון ד' מילין, או שאין באותה מדינה בין שקיעה"ח לצאה"כ שיעור ד' מילין שאמר ר' יהודה. ע"כ. והנה ב' טעמים אלו אינם שייכים בזה"ז בארץ ישראל ובבל ופרוודהא. שהרי בזה"ז אין לך אדם שאין לו "שעה", מורה שעות לדעת הזמן. וכולי עלמא ידעי שלפ"ד מרן ד' מילין הם ע"ב דקים (שעה וחומש). ואין מקום לטעות כי אם ע"פ מציאות רחוקה שאין לחוש לה, וכ"ש להקל. וגם ר' יהודה ורבה ורב יוסף מיירי בארץ ישראל ובבל וגלילותיה. (וכ"כ הגר"א[61]). וממילא קשה להקל ע"פ ג' כוכבים. וע"ע בשו"ת ריב"ם שנייטוך (סי' ל"א) מ"ש בזה. ומסיק שצריך להמתין עד שיהיו כל השמים מלאים כוכבים המזהירים. ובזה יוצאים ידי כל הדעות. ע"ש. והנכון להביט בשעון, אם עבר זמן ד' מילין יעשה מלאכה, ואם לאו ימתין. וע' בכה"ח (ר"ס רס"א, וסי' רצ"ג סק"ה). ע"ש. ועיין בספר מטה יהודה (סי' רצ"ג[62]), שהעיר עמ"ש בחמדת ימים[63] שנוהגים כל חכמי הישיבה להמתין שעה וחצי. שהרי די בשיעור ד' מיל ומ"ט אמות, (דהיינו אחר בין השמשות של ר' יוסי, וכמ"ש הרא"ש[64]), אלא שעשו שיעור מסויים שהוא עד חצי שעה. ע"כ. אולם לפע"ד נראה דס"ל כמ"ש ה' מנחת כהן (מאמר ב' פ"ג והלאה), ששיעור ד' מילין שאמרו היינו בשעות זמניות, ולא שעות שוות, וממילא בזמן הקיץ (או אפילו בימי ניסן ותשרי, לפי מה שנוהגים לחשוב היום מעמוד השחר עד צאה"כ) יגיע הזמן עד שעה וחצי ולפעמים יותר. ואע"פ שהפמ"ג (סי' רס"א[65]) ס"ל לחשוב ד' מילין בשעות שוות. כבר כ' המשנ"ב בבאה"ל (שם) ד"ה שהוא, שמד' המג"א[66] בשם מהרי"ל[67] משמע כד' המנחת כהן. ושכן ד' הגר"א שם. ע"ש. וע' בשו"ת רב פעלים ח"ב (סימן י"ט). וי"ל ע"ד. ע"ש.

(טז) מסקנא דדינא שראוי לכל חרד לדבר ה' להחמיר כשיטת ר"ת ורוב הפוסקים, שלא לעשות כל מלאכה במוצאי שבת, עד שיעבור שיעור ד' מילין, דהיינו שעה וחומש. וכמו שכן פסק גם מרן ז"ל בשלחנו הטהור. ושיעור זה הוא בשעות זמניות. ולכל הפחות יאזור חיל להחמיר כשיטה זו באיסורים של תורה. (וכן שלא לאכול במוצאי יוהכ"פ עד השיעור הנ"ל). ומצוה לפרסם ולהודיע זאת ברבים ללומדים ויודעי ספר המחזיקים בתורת ה', ולהסביר להם חומר הדברים. [מילואים והלום נדמ"ח שו"ת ישמח לבב לרב גדול מרבני המערב, וראיתי אליו (בחאו"ח סימן י') שהאריך למעניתו בדין זה והעלה ג"כ להחמיר כשיטת ר"ת, והביא דברי כמה מהפוסקים שכ"כ. והשיב ע"ד הרב בתי כהונה שכתב, דהואיל ובמספר הדורות נהגו דלא כוותיה, אית לן למימר שרוה"פ חולקים על ר"ת וכדעת הגאו'. וע"ז כ' דבאמת אף הגאונים ס"ל כר"ת, וכל הפוסקים רוא"ח ס"ל כוותיה, והרדב"ז העיד בגדלו שלא מצא מי שיחלקו על ר"ת. וא"כ מה מקום לומר כן. וע"ע שם (סי' י"א – י"ב) שהניף ידו שנית בזה. עש"ב. גם הלום נדפס מחדש ממש ס' אורות חיים, מידידי הרב הגאון וירא"מ מהר"ר חיים דרוק שליט"א, וכולו סובב הולך בענין זה, ומענין לענין באותו ענין, באורך וברוחב כיד ה' הטובה עליו, ויגע בעשר אצבעותיו לברר הלכה זו ע"פ גדולי הפוס' רוא"ח. ומלבד הפוסקים שהזכרתי (בפנים אות ה') כעשרים במספר, הוסיף שכן דעת רב סעדיא גאון הובא בהראב"ע (פר' בא י"ב, ו'). והעיטור. וס' התרומה. והראבי"ה. ומהר"ם מרוטנבורג. ותוס' רי"ד. וריא"ז. וראב"ן. ורשב"ם (הובא בתוס' הרא"ש ריש ברכות). וס' המנהיג. ותה"ד (סי' ק"ב), ורד"א בדין נעילה ביוה"כ. ובס' אוהל מועד. ועוד. וכמו כן הרחיב הדבור ע"ד מהר"י הכהן והחיד"א במחב"ר והשיב על דבריהם. ומתון ומסיק להחמיר כדעת ר"ת במילי דאורייתא מיהא. עש"ב. ודפח"ח. אשר ע"כ מצוה לפרסם הדברים לפני כל מביני מדע ויודעי ספר להחמיר כשיטת ר"ת. ובייחוד לדידן דאזלינן בתר הוראות מרן, ואיהו ז"ל פסק לחומרא. [ובס' אורות חיים (עמוד רס"ג), הוכיח במישור שגם האר"י בס' הכוונות (בענין קבלת שבת דס"ד ודס"ו ע"ב), ס"ל כדברי ר"ת, ושכן נהג כדבריו. ע"ש]. וגם הרבה אחרונים סוברים כן. כמו שביארנו בפנים. וגם בס' אורות חיים הנ"ל הוסיף עליהם רבים ונכבדים. והמחמיר בזה יבורך מפי עליון. ע"כ מילואים]. ואלמלי שמרו ישראל ב' שבתות כהלכתן מיד נגאלים. ומי שאינו יכול למחות באנשי ביתו ולהנהיגם להמתין כ"כ להדלקת הנרות במוצ"ש מאיזה סיבות, עכ"ז בעל נפש יחוש לעצמו, וימנע עצמו ממלאכה עד השיעור הנ"ל. ויקיים אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי. כמ"ש מהרי"ף. והיא חובה קדושה לכל אשר נגע אלקים בלבו. [ולעומת זאת יש להעיר על מה שיש נוהגים להדליק הנרות בערב שבת ולקבל עליהם שבת, שני שלישי שעה לפני השקיעה, שזו היא חומרא יתירה, ומצד ההלכה די לכל היותר לקבל שבת כשליש שעה לפני השקיעה. ובזה יוצאין ידי שיטת הר"א ממיץ. [מלואים: הנה לא נעלם ממני ד' הב"ח[68] והמג"א[69] שחסידים ואנשי מעשה היו פורשים ב' שעות קודם הלילה (של ר"ת). וזה בערך כב' שלישי שעה קודם שקיעת החמה. מ"מ ודאי שאין להכריח כן לכל העם, שהרי אין זה אלא מצד תוספת. ומצד הדין יוצאים י"ח כל הפוסקים בשליש שעה קודם שקיעה. וכ"כ המשנה ברורה (רס"א, ס"ק כ"ג). ע"ש. ע"כ מילואים]. ודי בתוספת כל שהוא לקיים מצות תוספת. וכמש"כ לעיל (סי' ט"ז אות ט'). ע"ש].

---

61. סימן רס"א סקי"א. **62.** סק"א. **63.** ח"א פי"ח דף ק"ג ע"ב ד"ה ור"ת. **64.** שבת פ"ב סימן כ"ג. **65.** אשל אברהם סק"ט. **66.** שם סק"ט. **67.** בתשובה סי' קנ"ב. **68.** סימן רס"א אות ב'. **69.** שם סק"ט.

ספר הליכות עולם חלק ה'

(פרשת צו אות יא) זמן בדיקת הפסק בטהרה הוא חצי שעה קודם קריאת המגרב. ע"כ. המנהג הוא כמ"ש מרן הש"ע (סי' קצו ס"א) שבדיקת הפסק בטהרה תהיה סמוך לבין השמשות, דהיינו כרבע שעה לפני שקיעת החמה, ונראה שאם שכחה ולא בדקה אלא כעבור כמה דקות אחר השקיעה, כל שהבדיקה נעשית בתוך שלש עשרה דקות וחצי שלאחר השקיעה, בדיעבד יש להקל, וסופרת מאותו יום. ואע"פ שהמנחת יעקב בתורת השלמים (סק"ב) כתב שאם הוא לילה או אפילו ספק לילה ולא בדקה עצמה קודם לכן, אינה יכולה למנות שבעה נקיים מיום המחרת, כיון שכבר הוא ספק לילה, ואנן בעינן שבעה נקיים שלמים. וכ"כ בפשיטות בשו"ת נודע ביהודה מה"ת (חיו"ד סי' ל"א)[1]. וכ"כ הצמח צדק בפסקי דינים[2]. ובלחם ושמלה (סק"ח). ובמסגרת השלחן על יו"ד (ר"ס קצ"ו). ועוד. אך י"ל דאינהו ס"ל כשיטת ר"ת[3], ומיירי בבין השמשות של ר"ת שאין שם אלא ספק אחד, שמא לילה הוא שמא יום, אבל לדידן היכא דהוי בתוך י"ג דקות וחצי אחר השקיעה, יש מקום להקל בדיעבד, שתיחשב לה ההפסק בטהרה, ותספור מיום המחרת, משום דהוי ספק ספיקא להקל, שמא הלכה כר"ת וסיעתו שכל משך שלשה מיל ורבע (חמשים ושמנה דקות וחצי) שאחר השקיעה יום הוא, שהרי לדברי ר"ת הסכימו הראב"ד[4] והרמב"ן[5] והרשב"א[6] והרא"ה[7] והרא"ש[8] והר"ן[9] והריטב"א[10] והמרדכי[11] והסמ"ג[12] והרוקח[13] והמאירי[14] ורבינו ירוחם[15], ועל צבא תהלתם מרן השלחן ערוך (סי' רס"א[16]), שפסק כדבריהם אף להקל. ושמא הלכה כר' יוסי שכל משך זמן בין השמשות של ר' יהודה (דהיינו שלש עשרה דקות וחצי, שלשת רבעי מיל אחר השקיעה) יום הוא, (כדאיתא בשבת לה.), ולכן כהנים טובלים בו (ואע"פ שהם צריכים הערב שמש אחר טבילה לאכול בתרומתן, קא סבר יממא הוא, ויש שהות אחריו לשקיעת החמה. רש"י). וכבר כתב המשנה ברורה בביאה"ל (סוף סי' תט"ו[17]) שמעיקר הדין בודאי שהלכה כר' יוסי נגד ר' יהודה, וכדקי"ל בעירובין (מו:). וכן מוכח בפסחים (ב.), אלא דמחמרינן כר' יהודה לגבי שבת. ע"ש. גם במשנה ברורה בשער הציון (סי' רל"ג ס"ק כ"א) כתב דבדיעבד סמכינן על דעת ר' יוסי דס"ל דבין השמשות דר' יהודה, יום הוא בודאי וכו'. ע"ש. וע"ע במשנה ברורה בביאור הלכה (סי' של"א) בד"ה בין השמשות, ועוד לו (בסי' שמ"ב) סוף ד"ה בין השמשות. ע"ש. ואת"ל שהלכה כר' יהודה, שמא בין השמשות יום הוא, ועוד דשמא לא ראתה קודם בין השמשות כלל. ודו"ק.

הן אמת שהט"ז ביורה דעה (סימן ק"י ס"ק ט"ו) כתב, דלא עבדינן ספק ספיקא להתיר במקום שיש חזקת איסור. וכן כתבו הש"ך שם (בכללי הספק ספיקא אותיות כ"ט-ל'), והמנחת יעקב (בקונטרס הספקות סעיף כ"ז), ועוד אחרונים. ואם כן בנידון דידן שהיא בחזקת איסור נדה, וכמו שכתב הרמב"ן שההפסק בטהרה מוציא אותה מחזקת טומאה לחזקת טהרה, (ועיין עוד בסדרי טהרה (ס"ק כ"ג) בד"ה עוד ראיתי, ובשו"ת בנין ציון ח"א (סימן עא) בד"ה וראיתי), אם כן לא מהני ספק ספיקא להקל. איברא שהש"ך שם בכללי הס"ס (סעיף כ"ח) כתב, שאם היו שלשה ספקות יש להקל, שהרי אפילו אם תעמידנו על חזקת איסור יש כן ספק ספיקא להתיר, ולא יהא זה חמור מודאי איסור שאין לך חזקת איסור גדול ממנו, ומותר בספק ספיקא. וכן כתב בספר חכמת אדם (כלל ס"ג סימן ל"ב). אולם הט"ז שם אסר אפילו בכמה ספקות וספקי ספקות. וכן כתב במנחת כהן (דף קי"ד ע"ב)[18]. וכ"כ מנחת יעקב שם (ס"ק מ"ג[19]). ועיין עוד בספר בית לחם יהודה בסוף הספר (בקונטרס הספקות אות ל"ג). ומיהו יש לומר שהט"ז וסיעתו סבירא להו דספיקא דאורייתא לחומרא מן התורה. ולפי זה ההיתר של הספק ספיקא בדאורייתא הוא מטעם רוב, וכמו שכתב הרשב"א בתשובה (סימן ת"א), וכשיש חזקת איסור אמרינן סמוך מיעוטא לחזקה ולהחמיר, וגם בשלשה ספקות אכתי חשיב מיעוט להצטרף לחזקת איסור להחמיר מדרבנן, מה שאין כן לדידן דקיימא לן ספיקא דאורייתא לחומרא מדרבנן, וכמו שהעלתי בס"ד בספר טהרת הבית ח"ב (עמוד רמ"א) והלאה. והיתר ספק ספיקא בעלמא משום שהספק הראשון הוציאו מאיסור תורה לאיסור דרבנן, ועל ידי הספק השני אמרינן ספיקא דרבנן לקולא, וכמו שהסביר הפני יהושע (כתובות ט.) בתוספות ד"ה לא צריכא. וכן כתב הפרי מגדים בגנת ורדים (כלל ח') ד"ה והטעם השני. וכן כתבו בשו"ת שם אריה (חלק יורה דעה סימן ב'), ובשו"ת עמודי אש (דף נ"ג ע"ב), ועוד. לפי זה כשיש חזקת איסור אף על פי שהספק הראשון לא הוציאו מאיסור תורה, דאזלינן בתר חזקה, מכל מקום ספק השני עושהו איסור דרבנן, והשלישי מתירו לגמרי משום ספיקא דרבנן לקולא. וכן מתבאר בשו"ת מרחשת (חלק

---

1. לפנינו שם בסימן קל"א. **2.** חיו"ד סימן קצ"ו ס"א. **3.** בתוס' שבת לה. ד"ה תרי. **4.** הובאו דבריו בספר מגן אבות למאירי (עמ' קנ"ד) ובמ"מ (הלכות שבת פ"ה ה"ד). **5.** תורת האדם עניין אבלות ישנה עמ' רנ"א. **6.** ברכות ב. ד"ה אלא וד"ה ר' חנינא. **7.** בחדושיו לברכות (כז.). **8.** יומא פ"ח סי' ח'. **9.** שבת טו. ד"ה אמר. **10.** שבת לה. ד"ה והקשה. **11.** שבת סי' רצ"ג. **12.** עשין ל"ב דף קי"ז ע"א. **13.** סי' נ"א. **14.** שבת לה. ד"ה בין השמשות. **15.** ני"ב ח"א דף ס"ה ע"ב. **16.** ס"ב. **17.** ד"ה נאכל. **18.** ספר התערובות פי"א. **19.** לפנינו בסקמ"ב.

יורה דעה סימן ל״ד אות ד׳). ע״ש. ואם כן לדידן מיהא נקטינן שעל כל פנים בשלשה ספקות יש להקל. וכאן יש לנו שלשה ספיקות, שמא הלכה כר׳ יוסי שכל משך זמן בין השמשות דר׳ יהודה, יום הוא, ושמא הלכה כר״ת שכל משך זמן של שלשה מיל ורביע יום הוא, ושמא בין השמשות עצמו יום הוא. ושמא לא ראתה כלל במשך זמן זה. אולם בלאו הכי הרי הפרי חדש (בסימן ק״י ס״ק מ״ט) העלה דמהני ספק ספיקא אף היכא דאתחזק איסורא. וכן כתב עוד בכללי הספק ספיקא (כלל ט״ז). וכן כתב המהרימ״ט בחלק ב (חלק יורה דעה סימן ב׳). ועיין עוד בכנסת הגדולה אבן העזר (סימן ס״ח הגהות הטור אות כ״א) שהוכיח מתשובת הרשב״א דשפיר מהני ספק ספיקא אף בדאתחזק איסורא, והוסיף, שאף באיסור ערוה מהני ספק ספיקא לקולא, וכמו שכתבו בשו״ת המבי״ט חלק א׳ (סימן י״ד), ובשו״ת מהרשד״ם (חלק אבן העזר סימן י״א), ועוד פוסקים. ע״ש. והוסיף עוד (שם אות כ״ג) בשם המהרש״ך, שיש להתיר עגונה בספק ספיקא אפילו באיסור תורה. אע״פ שהיה לה חזקת אשת איש. וכן מוכח בשו״ת מהר״א ששון (סימן ד׳ וט״ו), ובשו״ת מהרח״ש (סימן ד׳) וכו׳. ע״ש. והניף ידו שנית בספר בעי חיי (חלק אבן העזר סימן ז׳). ע״ש. וכן כתב המהר״ם בן חביב בגט פשוט (סימן קכ״ט ס״ק י״ג), דסוגיאן דעלמא להתיר בספק ספיקא דפלוגתא דרבוותא אפילו באיסור אשת איש להתיר לעלמא. וכן כתב בקונטרס עץ הדעת שבסוף ספר אור צדיקים (בדפוס ישן דף כ״א ע״א, ובחדש דף קכ״ה ע״א), שהלכה רווחת בישראל שכל שיש ספק ספיקא בעיגונא דאיתתא עבדינן עובדא להקל. ע״ש. והכרתי ופלתי ביורה דעה (סימן ק״י[20]) העלה גם כן דמהני ספק ספיקא נגד חזקת איסור, ושכן עמא דבר, ושכן הורו גדולי חכמי הספרדים להקל בעיגונא דאיתתא על פי ספק ספיקא אף דאתחזק איסור דאשת איש, וסיים, וברוך שבחר בהם ובמשנתם. ע״ש. ואף שיש מקום לדחות, דשאני ספק ספיקא בעיגונא דאיתתא, שנגד חזקת אשת איש יש חזקה דאיתתא דייקא ומינסבא דמרעא לחזקת אשת איש, וכמו שכתבו התוספות בכתובות (כב:[21]). וכבר הארכתי בזה בס״ד בשו״ת יביע אומר חלק ו׳ (חלק אבן העזר סימן ג׳ אות י׳). ע״ש. מכל מקום אין לכחד שרבים וכן שלמים מרבותינו הספרדים נקטי להלכה כהפר״ח דמהני ספק ספיקא במקום חזקת איסור. וכן כתב בשו״ת חקרי לב (חלק א׳[22] מיורה דעה סימן ק״ל דף ר״ב ע״ב), שמלבד הפרי חדש והמהרימ״ט דסבירא להו דמהני ספק ספיקא במקום חזקת איסור, כן דעת המהרשד״ם (חלק אבן העזר סימן מ״ה), והרב עדות ביעקב (סימן י״ב), והרב משאת משה (חלק אבן העזר סימן ב׳), והרב עבודת הגרשוני (סימן קי״ב), כולהו סבירא להו דמהני ספק ספיקא להתיר אף היכא דאתחזק איסורא. ע״ש. וכן העלה הגאון רבי יוסף חיים בספר רב ברכות מערכת ס׳ (דף ק״כ ע״ב), והביא דברי החקרי לב הנ״ל, והוסיף שם (דף קכ״א ע״א) שכן דעת המהרי״ט אלגאזי בשו״ת שמחת יום טוב (סימן י״א), ובהלכות יום טוב[23] (דף ל״א ע״ב), ועוד אחרונים. ע״ש. וכ״כ בשו״ת ויען אברהם ריוח (חאה״ע סי׳ ד׳[24] דף כ״ד ע״א). ע״ש. ואעיקרא יש לומר דדוקא הספק שבמציאות דשמא פסקה מלראות מבעוד יום קודם בין השמשות ולא ראתה כלל בבין השמשות, הוא נגד חזקת טומאה שלה, ואמרינן אוקמה אחזקה, אבל שאר ספקות התלויות בפלוגתא דרבוותא, כגון המחלוקת שבין רבי יהודה לרבי יוסי על זמן בין השמשות, או המחלוקת שבין שיטת רבינו תם לשיטת הגאונים, או עצם הספק אם בין השמשות הוא יום או לילה, שהוא ספיקא דדינא, בכל זה לא שייך להתחשב עם החזקה דמעיקרא, כי החזקה לא תשנה את ההלכה, ואין הכי נמי דמהני ספק ספיקא להקל, וכמו שכתבו כיוצא בזה בכנסת הגדולה יורה דעה (סימן י״ח הגהות הטור אות ג׳, וסימן כ״ה הגהות הטור אות ג׳), ובשו״ת הגאון רבי עקיבא איגר (סימן ל״ז), ובשו״ת נודע ביהודה מהדורא תנינא (חלק יורה דעה סימן קפ״ח), דכל כהאי גוונא דהוי ספיקא דדינא לא אזלינן בתר חזקה, א״כ ה״נ יועיל ספק ספיקא הנ״ל להקל. ועיין בשו״ת חקרי לב חלק א׳[25] מיורה דעה (סימן קי״א), ובשושנת העמקים (סוף כלל י״א), ובשו״ת לחם שלמה חלק ב׳ מיורה דעה (סימן ס״ד אות ה׳). ושוב ראיתי כן בפרי מגדים (סי׳ ק״י שפתי דעת ס״ק כ״ח בד״ה הנה) שבס״ס בפלוגתא דרבוותא לא שייך לאוקומי אחזקה שבשביל החזקה לא ישתנה הדין, ושפיר מהני גם בדאיתחזק איסורא. ע״ש. וכן כתב הגאון ממונקאטש בשו״ת מנחת אלעזר ח״א (סימן ס״ז) בד״ה עוד י״ל. ע״ש. וכיוצא בזה כתב בשו״ת חקרי לב ח״א[26] מיורה דעה (סימן ק״ל דף ר״ז ע״ג) בד״ה והנה, שזהו טעם רוב האחרונים שהתירו בעיגונא דאיתתא על ידי ספק ספיקא בפלוגתא דרבוותא, שמשום עיגונא הקילו בצירוף שני הענינים שבזה יש רוב המתירים, ורוב מהני גם בדאיתחזק, כי רובא וחזקה רובא עדיף, משא״כ בס״ס במציאות שאינו במחלוקת הפוסקים בדאיתחזק איני רואה מקום להתיר. ע״ש. (ומה שלא כתב הטעם משום שהחזקה לא תשנה הדין, משום שמדברי הר״ן פ״ק דקידושין (ה:[27]) לא משמע כן. וכבר האריך בזה בחקרי לב סי׳ קי״א. וע״ש). ואכמ״ל. וכל שכן בנידון דידן שאין זה ברור שיש כאן חזקת איסור, שהרי אינה בחזקת שתהא רואה כל שעה, וכמו שכתבו התוספות[28] והרשב״א (גיטין ב:)[29]. וכן כתב בשו״ת אבני מילואים (סימן כ״ג), שאף קודם ההפסק בטהרה לא נחשב אצלה חזקת איסור כלל, ואפילו ביום הראשון שמעינה פתוח לא חשיב אתחזק איסורא, והוכיח כן מחידושי הר״ן. ע״ש. וכן העלה הגאון מהרא״ל צינץ בשו״ת משיבת נפש ח״ב[30] (סימן ל״א אות ח׳) דנדה לא מקרי אתחזק איסורא. ע״ש. וכן כתב בשו״ת מהרש״ם חלק א׳ (סימן ס״ח) בד״ה

---

20. בקונטרס בית הספק ד״ה ומה אעשה עוונותי גרמו. **21.** ד״ה הבא. **22.** צ״ל ח״ב. **23.** נדפס על הלכות חלה להרמב״ן. **24.** צ״ל סימן כ׳. **25.** צ״ל ח״ב. **26.** צ״ל ח״ב. **27.** דף א: מדפי הרי״ף ד״ה תנו רבנן. **28.** ד״ה עד (הראשון). **29.** ד״ה אימור. **30.** לפנינו בח״א.

אך דא עקא וכו'. ע"ש. ולפי זה בודאי שיש להקל בנידון דידן על פי הספק ספיקא הנ"ל. ועיין עוד בשו"ת בית יצחק חלק ב' מיורה דעה (סימן כ' אות ז'). ודו"ק.

ועדיין אנו צריכים למודעי אודות הספק ספיקא הנ"ל, דהיינו, שמא הלכה כרבינו תם שבין השמשות שלנו יום הוא, ושמא הלכה כרבי יוסי שבין השמשות שלנו (שהוא בין השמשות של רבי יהודה) יום הוא, ושמא עיקר בין השמשות יום הוא, שהכל ספק אחד שמא יום הוא, ולכאורה הוא דומה למה שכתבו התוספות (כתובות ט.[31]) שם אונס חד הוא, ולא חשיב ספק ספיקא. וכן כתב במחצית השקל (סימן רס"א סק"א), שבספק אם הוא בין השמשות, לא מהני ספק ספיקא שמא עדיין יום הוא, ושמא בין השמשות הוא יום, דהוה ליה ספק ספיקא משם אחד דלא מהני. וכן כתב המשנה ברורה בביאור הלכה (סימן של"א סעיף ה'). ועיין עוד בספר מנחת כהן (מבוא השמש פרק ה'), ובשו"ת מהר"ם שיק (חלק אורח חיים סימן קמ"ח), ובשו"ת אבני נזר (חלק יורה דעה סימן שמ"א אות ח'). ע"ש. אולם בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן ר"ל) כתב, אודות גט שנחתם בבין השמשות, שאם אינו יודע ודאי שבבין השמשות נחתם הוה ליה ספק ספיקא, ספק נחתם ביום , ואם תמצא לומר בבין השמשות שמא בין השמשות יום הוא, וכהאי גוונא חשיב ספק ספיקא. ע"ש. (ועיין עוד בהערות שבראש הספר סימן רל"ב שהעיר מדברי הרב מחצית השקל הנ"ל. ע"ש). אולם כבר העירותי בשו"ת יביע אומר חלק ו' (חלק יורה דעה סימן כ"ג סוף אות ד') שאפשר דלא חשיב ספק ספיקא משם אחד, שהספק שמא נולד ביום הוא מתיר יותר מן השני, דבכהאי גוונא מהני ספק ספיקא אף על פי שהוא משם אחד. עיין בש"ך (סימן ק"י בכללי הספק ספיקא ס"ק י"ב), ובחכמת אדם (כלל ס"ג סימן י"ז), ובזבחי צדק (סימן ק"י ס"ק קצ"ט[32]). ואף כאן הספק שמא הלכה כרבינו תם הוא מתיר יותר שעושה כל שיעור שלשה מיל ורבע ליום. ואפי' הספק שמא הלכה כרבי יוסי הוא מתיר יותר. ואף על פי שלענין שלנו אין נפקא מינה בזה, כבר כתב הנודע ביהודה קמא (חלק יורה דעה סימן מ"א אות ד'), שאפילו אם אין שום נפקא מינה בספק אחד בזמן הזה, להתיר יותר מהספק השני, מכל מקום בסברא כל שהיא שאנו מייפים את כח הספק הראשון מן השני, לא חשיב ספק ספיקא משם אחד, אלא זה נקרא כשני שמות. ע"ש. וכן הסכים עמו הגאון בעל משכיל לאיתן בהגהות יד אברהם[33] (סימן קפ"ז[34]). ע"ש. וכיוצא בזה כתב החכמת אדם (כלל ס"ג סימן י"ז). ושוב ראיתי בשו"ת הגאון רבינו יוסף מסלוצק (ריש סימן ט'), בתינוק שנולד ביום ששי, ונסתפקו אם היה כבר בין השמשות או קודם לכן, והביא שראה למי שכתב דבכהאי גוונא לא חשיב ספק ספיקא, שהכל שם אחד הוא, שמא יום הוא. וכתב על זה, ולא נהירא, שכיון שהספק הראשון מתיר יותר מן השני, חשיב שפיר ספק ספיקא. וכמו שכתב הנודע ביהודה הנ"ל. ע"ש. גם ראיתי בשו"ת ארץ צבי פרומר (סימן ק"ה) שכתב דשפיר חשיב בכהאי גוונא ספק ספיקא. ובהשמטות שבסוף הספר (לדף ק"כ) כתב על זה, ולא חשיב בכהאי גוונא ספק ספיקא משם אחד, שכל שספק אחד מתיר יותר מן השני, שספק אחד נוגע רק לתינוק זה, והספק השני נוגע גם לשאר תינוקות שנולדו אז שימולו ביום, אף על פי שלענין הנידון אין נפקא מינה לדינא, לא חשיב ספק ספיקא משם אחד, וכמו שכתב הש"ך. ע"ש. [ועיין עוד בשו"ת חלק לוי (חלק יורה דעה סימן ק"ח). ובשו"ת בית אבי ח"ג (סי' ק"ז אות ה'). ע"ש]. ובספר חקר הלכה (מערכת ס' אות י"ח דף ס"ח ע"ד) צידד צדדים על פי דברי הש"ך, שבשלשה ספקות משם אחד שפיר מהני להקל. ע"ש. ולפי זה בנידון דידן שיש שלשה ספקות יש מקום להקל, אפילו אם לא היה הספק האחד מתיר יותר מהספק השני. ויש להוסיף עוד לפי מ"ש הגאון רבי יצחק אלחנן בספר נחל יצחק (סימן ל"ח ענף ג') ביישוב דברי הרשב"א[35] והריטב"א[36] בחי' לקידושין (עג.) אהא דאמרינן, דבר תורה שתוקי כשר, מאי טעמא רוב כשרים אצלה, ואי אזלי אינהו לגבה כל דפריש מרובא פריש, מאי אמרת דילמא אזלא איהי לגבייהו, כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, והתורה אמרה לא יבא ממזר בקהל ה', ממזר ודאי הוא דלא יבא, הא ספק יבא וכו', אלא מעלה עשו ביוחסין. והקשו הרשב"א והריטב"א, דלמה לי קרא לאכשורי, תיפוק ליה דהוי ספק ספיקא, דילמא אינהו אזלי לגבה וכל דפריש מרובא פריש, ואת"ל איהי אזלא לגבייהו אכתי ספק שמא לכשר נבעלה, והוכרחו לתרץ דעיקר קרא אתי להיכא דהוו כשרים מחצה על מחצה. והקשה הפני יהושע דהך ספק ספיקא הוי משם אחד שמא לכשר נבעלה. וכתב הנחל יצחק לתרץ, ע"פ מ"ש החוות דעת (בכללי ספק ספיקא בש"ך סק"י[37]) בענין הספק ספיקא בדין חדש, שמא מתבואה ישנה, ושמא נשרשה קודם לעומר, דלכאורה הוי ס"ס משם אחד, ותירץ, דה"ט משום שהספק הראשון הוא שמא אין כאן בית מיחוש כלל, ואת"ל שהוא ספק, שמא אין כאן איסור, נמצא שהספק הראשון נחשב מתיר מן השני, וה"נ י"ל בנידון הרשב"א והריטב"א, שמא אזלי אינהו לגבה, והו"ל רוב המברר שאין כאן איסור כלל, ואת"ל שיש מקום להסתפק משום שמא איהי אזלא לגבייהו, וכמחצה על מחצה דמי, אכתי יש ספק שמא לכשר נבעלה. וע"פ זה כתב לתרץ גם קושית הש"ך (סי' קפ"ז ס"ק כ"ב) על הרמ"א שם. ע"ש. וע"ע אליו בשו"ת באר יצחק (חאה"ע סי' ו' ענף ט'). ובשו"ת עין יצחק ח"ב (סי' פ"ג[38]). ע"ש. וה"נ י"ל בנ"ד, שמא הלכה כרבינו תם שהוא יום גמור ללא כל ספק, ואת"ל הלכה כהגאונים ובין השמשות הוא, מ"מ שמא ביה"ש יום הוא. ונמצא דלא חשיב ס"ס משם אחד. וכן בספק המחלוקת של ר' יהודה ור' יוסי הו"ל ספק ספיקא שפיר, שמא הלכה כר' יוסי שהוא יום גמור, ואת"ל הלכה כר' יהודה שהוא בין השמשות, שמא ביה"ש עצמו יום

---

31. ד"ה אי. **32.** לפנינו ס"ק קט"ז. **33.** נדפסו על גיליון הש"ע. **34.** ס"ה בהגה. **35.** ד"ה מאי. **36.** ד"ה אמר רבא. **37.** כן הוא במהדורות הישנות אבל במהדורת פרידמן תקנו לסקי"א. **38.** אין שם סימן כזה, ואולי צ"ל סימן ס"ג. ע"ש בענף י"א.

הוא. והרי זה כמבואר. ועינא דשפיר חזי בשו״ת רבי בצלאל רנשבורג (סוף סימן ט״ז) בהגהת הגאון בעל עולת שמואל, שכתב, שמדברי גדולי האחרונים המהרשד״ם[39] והמהריב״ל[40] והמהראנ״ח[41] וסיעתם מוכח שלא חששו כלל למה שכתבו התוספות דשם אונס חד הוא, שמכיון שלפי דעת הרשב״א בתשובה[42] טעם היתר ספק ספיקא בדאורייתא הוא משום רוב, מה לי חד שמא מה לי תרי שמי סוף סוף הוי רובא. (וכן דעת הרמב״ם[43] שלא לחוש להאי כללא שכתבו התוספות דשם אונס חד הוא). ע״ש. וע״ע בשאלת יעקב (סי׳ ט״ז אות י״ט) שהביא דברי כמה אחרונים שהוכיחו דלא כהתוס׳, והוא כתב שאף התוס׳ לא כתבו כן אלא בספק סוטה שעשאו הכתוב כודאי וכו׳. ע״ש. ומכאן תשובה על איזה מרבני דורינו הי״ו שהשיבו על מה שכתבתי בתשובותי בשו״ת יחוה דעת (חלק ה׳ סימן כ״ב, וחלק ו׳ סימן ז׳ וסימן מ׳) לסמוך על הספק ספיקא הנ״ל, על פי תשובת מהר״ח אור זרוע הנ״ל, וכתבו להעיר שזהו ספק ספיקא משם אחד. ולא זכרו תשובת הנודע ביהודה ורבינו יוסף מסלוצק והארץ צבי הנ״ל, וגם לא משו״ת רבי בצלאל רנשבורג הנ״ל. ועיין עוד בשו״ת מגידות ובמגד יהודה (סימן ס״ח סק״ו). ע״ש. על כל פנים בנידון דידן דבלאו הכי יש ספק מעיקרא דמילתא שמא לא ראתה כלל בתחילת בין השמשות לפני בדיקת ההפסק בטהרה, שפיר חשיב ספק ספיקא עם יתר הספקות של בין השמשות אם הוא יום או לילה. והרי זה כמבואר. [וגם הלום ראיתי בשו״ת הבית חדש (סימן קכ״ו) שכתב, ומטעם זה נראה שאשה שמפסיקה בטהרה, לא תפסוק בטהרה בספק חשיכה אפילו לא התפללה, שאין נכון שתכניס עצמה בספק לכתחילה, אבל בדיעבד נראה דהוי שפיר הפסק בטהרה, כיון שהנשים שלנו שמחמירות לפסוק בטהרה לספור שבעה נקיים הוי רק מדרבנן].

ומצאתי להגאון רבי חנוך הנין אב״ד קשוי בשו״ת זכרון יוסף (סימן נ״ח), שאחר שהעלה שהעיקר כשיטת הגאונים שתיכף ומיד לאחר שקיעת החמה מתחיל זמן בין השמשות, כתב, ולפי זה בודאי שצריכות הנשים לעשות ההפסק בטהרה קודם שקיעת החמה שעדיין יום הוא, אך בהיות ונודע לי שהרבה נשים אינן נזהרות בזה, ועושות ההפסק טהרה אחר שקיעת החמה בתוך הזמן של בין השמשות, ומתחילות למנות שבעה נקיים מיום המחרת, לפיכך צריך אני להוכיח שאין בזה ח״ו איסור מן הדין, מפני שיש בזה ספק ספיקא להקל, שמא כבר פסקה מראות עוד קודם זמן בין השמשות והבדיקה, ושמא בין השמשות יום הוא, ואף על פי שלכתחילה צריכה לבדוק קודם בין השמשות שיש לחוש שמא תראה בתחילת בין השמשות, מכל מקום אין זה אלא מטעם ספק, שאין ברור שתהיה בחזקת רואה, כיון שדרך רוב הנשים להפסיק ביום חמישי לראייתן, וכמו שכתבו בסדרי טהרה (**44**ס״ק כ״ג) ובשאר אחרונים. ומטעם זה אין הספק הראשון נגד חזקת טומאה שלה. ועוד שהרי כתב המגן אברהם (סימן שמ״ב[45]) שבין השמשות הוא בחזקת יום שלפניו כמו שהיה עד עתה, ואם כן אף אם הספק הראשון הוא נגד חזקת טהרה, הלא לעומתו הספק השני דשמא בין השמשות יום הוא, מסייעת לו החזקה של היום, והוי חזקה נגד חזקה, ונשאר ספק ספיקא גמור להקל. ועוד הרי יש לנו עוד ספק להקל, שמא אין האשה זבה אלא נדה ואינה צריכה שבעה נקיים כלל, וכמו שכתב החוות דעת (סימן קצ״ו סק״ג), שזהו ספק גמור. ואם כן יש לנו שלשה ספקות להקל. ומבואר בש״ך ששלשה ספקות מועילים אפילו נגד חזקה להקל. עכת״ד. והנה מה שכתב על פי דברי המגן אברהם שיש לבין השמשות חזקת יום שלפניו כמו שהיה עד עתה, במחכ״ת אין זה נכון, שאם כן הא דאמרינן (שבת לה:) העושה מלאכה בשני בין השמשות של שבת בכניסתו וביצאתו חייב חטאת ממה נפשך, ועיין בפירוש רש״י שם[46], למה לי שני בין השמשות, הרי גם אם עשה בבין השמשות של מוצאי שבת יתחייב חטאת משום חזקת יום שלפניו, וכאילו עשה מלאכה בשבת עצמה, (וכעין קושית התוספות כתובות כב:[47]), אלא ודאי דפנים חדשות באו לכאן בבין השמשות, ולא מהני בזה חזקה דמעיקרא. וכן מבואר בשו״ת חקרי לב חלק א׳[48] מיורה דעה (סימן קי״ב דף קס״א ע״א). וכן כתב בשו״ת מהר״ם שיק (חלק אורח חיים סימן צ״א) בד״ה אמנם, שיש להוכיח מההיא דשבת (לה:) דלא מהני חזקת יום שלפניו לבין השמשות, שבכל רגע פנים חדשות באו לכאן. ע״ש. וכן כתבו בשו״ת אבני נזר (חלק יורה דעה סימן תס״ז אות ט׳), ובשו״ת דבר משה תאומים (סימן נ״ה), ובשו״ת בית שלמה (חלק אורח חיים סימן ק״ב דף ס׳ ריש ע״ב), ועוד אחרונים. ואף מה שנסתפק המגן אברהם הנ״ל אם גזרו על השבות בבין השמשות של מוצאי שבת, דשאני לן אפוקי יומא מעיולי יומא וכו׳, הנה גם בזה מבואר בחידושי הרשב״א (עירובין לב:) סוף ד״ה באילן, שגם במוצאי שבת לא גזרו על השבות בבין השמשות. וכבר הארכתי בזה בס״ד בספרי לויית חן (סימן קכ״ה עמוד רכ״ט והלאה). ואכמ״ל. ועל כל פנים הדבר ברור דלא שייך חזקת יום על בין השמשות. וכן העלתי בס״ד בשו״ת יביע אומר חלק ו׳ (חלק יורה דעה סימן כ״ג אות ב׳). ועוד הארכתי בזה בכתובים. אלא שכבר הבאנו לעיל דברי האבני מילואים שאין לאשה חזקת טומאה כלל. אכן מה שכתב לצרף ספק נוסף שמא אין האשה זבה אלא נדה ואינה צריכה שבעה נקיים, לכאורה היה מקום לפלפל בזה, שמכיון שאמרו (בנדה סז:) דהאידנא כולהו נשי ספק זבות שוינהו רבנן, הוה ליה ספק כודאי, וכעין מה שכתב האיסור והיתר[49] שהובא בש״ך (סימן ק״י כללי ספק ספיקא ס״ק י״ח), ובפרי חדש (שם כללי ספק ספיקא אות י״ד), שיש לאסור גבינות

---

39. חיו״ד סי׳ קצ״ג. **40.** ח״ד סי׳ י׳. **41.** ח״א סי׳ נ״א. **42.** ח״א סי׳ ת״א. **43.** אין זה מפורש להדיא ברמב״ם אלא כך דייק הרב מנחת יעקב (כללי ס״ס סק״כ) מדברי הרב המגיד בפ״ג מהלכות איסורי ביאה. ולמעשה זוהי מחלוקת גדולה באחרונים. **44.** סי׳ קצ״ו. **45.** סק״א. **46.** ד״ה ממה נפשך. **47.** ד״ה הבא עליה באשם תלוי. **48.** לפנינו בח״ב. **49.** שער מ״ז אות א׳.

ישראל שהופקדו בבית גוי, שמא הוחלפו, ולא אמרינן ספק ספיקא להקל, שמא לא הוחלפו, ואם תמצא לומר הוחלפו שמא לא העמידוה בקיבת נבלה, שאחר שאסרו חז"ל גבינות העכו"ם מחמת הספק שמא העמידוה בקיבת נבלה, הוה ליה איסור ודאי, וכאילו ראינו שהעמידוה בקיבת נבלה. ע"ש. (וע"ע בזבחי צדק סי' ק"י ס"ק ק"כ). והכא נמי אין לצרף ספק זה לספק ספיקא שמכיון דשוינהו רבנן ספק זבות, הוה ליה הספק כודאי. וסמוכים לדברי האיסור והיתר הנ"ל, מקידושין (סו.) אילימא דתרי אמרי אשתבאי ותרי אמרי לא אשתבאי, מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני (דאמרי אשתבאי, ואמאי קאמר ויבוקש הדבר ולא נמצא), וקשה דמאי פריך האיכא ספק ספיקא, שמא לא נשבית, ואם תמצא לומר נשבית שמא לא נטמאת, וכבר עמד בזה הפני יהושע שם[50], ולפי הכלל של האיסור והיתר ניחא, שמכיון שאסרו חכמים שבויה לכהן משום שמא נאנסה לגוי, חשיב הספק כודאי. וכן מצאתי להרב שער המלך (פרק כ"ג מהלכות איסורי ביאה)[51] ד"ה כתב מהר"י הלוי, שיישב קושיא זו על פי דברי האיסור והיתר. ע"ש. אולם הרא"ש (בפרק ב' דכתובות סימן ל') בהא דבעי רבי ירמיה[52] אם היתה שם מחבואה אחת אם מצלת על כל הנשים שנשבו, ופסק הרי"ף[53] לקולא, כתב הרא"ש, דהיינו טעמא משום שיש ספק ספיקא להקל, דאמרינן בכל אחת ואחת שמא נחבית, ואם תרצה לומר לא נחבית שמא לא נטמאת. והכי מסתברא. ע"כ. וכן כתבו התוספות ישנים בכתובות (כג.). ע"ש. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך אבן העזר (סימן ז' סעיף י'). ומוכח דשפיר עבדינן ספק ספיקא בשבויה דשמא לא נטמאת, וכקושית הפני יהושע. וכן ראיתי להגאון רבי יצחק אלחנן בספר נחל יצחק חשן משפט (סימן לח ענף ד' וה'), שמתחלה יישב הסוגיא דקידושין (סו.) על פי דברי האיסור והיתר, ושוב העיר מדברי הרא"ש הנ"ל. ע"ש. גם הגאון מליובאוויטש בצמח צדק (פסקי דינים יורה דעה סימן ק"י, דף ר"ג ע"ד) עמד על דברי האיסור והיתר מדברי הרא"ש הנ"ל, וכתב שנראה שלא כתב כן האיסור והיתר אלא לגבי גבינות עכו"ם וכו'. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת שער אשר קובו (חלק אבן העזר סימן כ"ה דף פ"א ע"ד) שכתב, שדוקא במקום שאסרו הדבר בסתם, הגם שידענו שהיה זה מטעם ספק, מכל מקום כיון שגזרו אומר לאסור בסתם הוי כאילו השוו הדבר לאיסור ודאי, מה שאין כן כשאמרו בפירוש שדבר זה ספק, בהצטרף ספק אחר הוה ליה ספק ספיקא ולקולא. והסכים לזה הגאון רבי יצחק אבולעפייא בשו"ת פני יצחק (סוף חלק ו'), ובתשובתו שהובאה בשו"ת תעלומות לב חלק ד (סימן ו' דף י"א סוף ע"ד). ע"ש. ולפי זה אף כאן דאמרינן ספק זבות שוינהו, אכתי לא נפקא מספיקא, וראוי לצרף לו ספק אחר לספק ספיקא. וע"ע בשו"ת נאות דשא (סי' ט"ז) בתשובה מרב גדול אחד, שכתב להעיר בדברי האיסור והיתר הנ"ל, שא"כ לא מצאנו ידינו ורגלינו להקל בכמה ספקות שאסרו חז"ל אף כשיש ספק ספיקא, כגון ההיא דכתובות (טו.) באלמנת עיסה שכשרה לכהונה מטעם ספק ספיקא. ומבואר בש"ע אה"ע (סי' ב' סעיף ה') שהוא הדין לספק ממזר שנתערב שמותר מטעם ספק ספיקא, והרי חז"ל אסרו ספק ממזר, ומדוע לא נאסור גם בספק ספיקא, מטעם האיסור והיתר דנימא שעשאוהו כודאי. וכן כיו"ב בכמה ספקות באיסורים. אלא ודאי צריך לחלק ולומר שבמקום שגזרו חז"ל להחזיק הדבר בספק איסור, לא יעלה על הדעת שיהיה חמור יותר משאר ספק של תורה למנוע צירופו לספק ספיקא להקל, הילכך ספק ממזר שלא אמרו אלא שנחזיק אותו לספק איסור, ולא עשאוהו כודאי איסור, בודאי שאם יצטרף ספק נוסף שפיר חשיב ספק ספיקא לקולא, משא"כ בגבינות העכו"ם שאסרו חז"ל בהחלט ועשו הדבר כאיסור ודאי. וע"ע בתשובת הגאון המחבר שם. (והובא זה בדרכי תשובה סימן ק"י בדיני ספק ספיקא ס"ק ש"ט). ודון מינה ואוקי באתרין. (וע"ע במה שכתבנו בשו"ת יביע אומר חלק א' חלק אורח חיים סימן ל"ו אות י'-י"א ובהערה שם, ובמאור ישראל פסחים (קט.), וביצה (ו.)]. וכן מצאתי באור זרוע (סי' שמ"א) בענין המחלוקת של רב ור' חנינא אי בעינן תחלתן וסופן, וכ' שיש להתיר מטעם ספק ספיקא, שמא הלכה כרב, ואת"ל כר' חנינא הני מילי בודאי זבה אבל בנשי דידן שהן ספק זבות יש להקל. והנה אף על פי שאין לומר בספק שהיא נדה, שאינה צריכה הפסק בטהרה, וכמו שכתב החתם סופר (סימן קמ"ב)[54] שנדה שלא הפסיקה בטהרה ואחר ימים מצאה טהורה מחזקינן לה טהורה למפרע, (וכן כתב בשו"ת נפש חיה חלק יורה דעה סימן ס"ג דף ע"ב ע"ג והלאה). ע"ש. שכבר תמה עליו בשו"ת ערוגת הבושם (חלק יורה דעה סימן קנ"א), שהרי מפורש בטור (סימן קפ"ג) שגם הנדה דאורייתא צריכה הפסק בטהרה, והתם מדין תורה קאמר. ע"ש. (ולכאורה מכאן תשובה על מה שכתב בשו"ת טוב טעם ודעת קמא סימן רצ"ט. ודו"ק. ועיין בתפארת צבי סימן קצ"ו סק"ח). אלא שמכל מקום אם היא באמת נדה דאורייתא הרי בבדיקה אחת של היום שמצאה שהיא טהורה מועילה לה במקום הפסק בטהרה, ומדין תורה אין הנדה צריכה שבעה נקיים. ולכן זה נחשב כספק, ובפרט שבזמנינו כל דין ספירת שבעה נקיים אינו אלא מחומרת רבי זירא דשוינהו כספק זבות, ומדין תורה הרי הן כדין סתם נדה, וכמו שכתב בבית יוסף (סימן קפ"ג) לדעת רוב הפוסקים שחולקים על הרמב"ם[55]. וכן כתב בשו"ת צמח צדק מליובאוויטש (חלק יורה דעה סימן קכ"ג אות ג'), ובשו"ת בנין ציון חלק א' (סימן ע"א), ובשו"ת אבני נזר (חלק יורה דעה סימן רנ"ב). ע"ש. לפיכך הדבר נכון שיש להקל בנידון דידן מטעם ספק ספיקא, אלא שבודאי שאין לסמוך על זה לכתחלה, וצריך להורות לנשים שעליהן לפסוק בטהרה קודם שקיעת החמה,

50. ד"ה שהיו אומרים. **51.** צ"ל פ"כ הכ"ג. **52.** שם כז.. **53.** שם יא:. **54.** חיו"ד. **55.** הלכות איסורי ביאה פ"ו הל' ד'-ו'.

לפני זמן בין השמשות, ורק בדיעבד מיהא יש לסמוך על הספק ספיקא להקל שתוכל למנות שבעה נקיים מיום המחרת. [ומה שכתב בזכרון יוסף שם שאפשר שזוהי כוונת הרא״ש והטור במה שכתבו שהבדיקה תהיה בבין השמשות, ואין צורך במה שכתב הבית יוסף שהוא לאו דוקא, אלא לעולם בדוקא אמרו בבין השמשות, ומטעם שיש ספק ספיקא להקל. ע״ש. אינו מחוור לפע״ד, ומה גם שהרא״ש ס״ל כר״ת, ומרן הב״י (שגם דעתו כן) מפרש לדעתו, ובבין השמשות דר״ת דבזה מיירי הרא״ש, יש ס״ס להיפך ולהחמיר, דשמא הלכה כהגאונים, ושמא בין השמשות לילה הוא, והוה סד״א. (ודוחק לומר דהרא״ש דס״ל כר״ת, אין לו צד הספק דשמא הלכה כהגאונים). ובפרט שהרבה פוסקים סוברים שאין לעשות ספק ספיקא בידים, וכמו שכתב הכנסת הגדולה אורח חיים (ריש סימן תס״ז) בשם המהרשד״ם (חלק יורה דעה סימן מ״ה), ומהרימ״ט חלק ב (חלק יורה דעה סימן ב׳), שאין להתיר בספק ספיקא הנעשה בידים. וכן הובא במגן אברהם (שם סק״ב). וכן כתבו בספר זבחי צדק (סימן ק״י ס״ק קמ״ט), ובשו״ת רב פעלים חלק א׳ (חלק אורח חיים סוף סימן כ״ב). ע״ש. מיהו אפשר דס״ל להזכרון יוסף כמ״ש המכתם לדוד (חאו״ח סי׳ י״ז, וחיו״ד סי׳ כ״ה), ולימודי ה׳ (לימוד קפ״ד), ועוד, שאף שהרא״ם כתב שאין לעשות ספק ספיקא בידים, י״ל שלא אמר כן אלא רק במ״ע, ולא לגבי איסורים. ע״ש. ועיין עוד בספר בן אברהם אבוקרא (סוף סימן כ״ט). ובמקום אחר כתבנו עוד בזה. ואכמ״ל].

וראיתי בשו״ת קנה בושם (חלק יורה דעה סימן צ״ט) שנשאל אודות אשה שנסתפקה אם ההפסק בטהרה שלה היה לפני שקיעת החמה או אחר שקיעת החמה, ונתעוררה בספק זה לאחר שספרה שבעה נקיים וטבלה, ואחר כמה ימים נסתפקה בזה, וכתב, שמאחר שבארץ ישראל נתפשט המנהג כדעת הגאונים שמיד אחר שקיעת החמה חשיב בין השמשות, אין מקום להקל בזה כלל, ואף על פי שבנידון דידן הוי ספק ספיקא שמא עשתה הבדיקה קודם שקיעה, ושמא בין השמשות יום הוא, מכל מקום לא נחשב זה לספק ספיקא, וכמו שכתב המגן אברהם (ריש סימן רס״א). ועוד שאף שבחוות דעת (סימן קצ״ו סק״ג) משמע שאפשר לסמוך על ספק ספיקא גם בבדיקת הפסק בטהרה, מכל מקום בבינת אדם (כלל קי״א סימן ו׳) החמיר בזה. והדבר תלוי במחלוקת הפוסקים אם סומכים להקל על ספק ספיקא במקום חזקת איסור, ולכן הדין הוא בנידון דידן שחסר לה יום אחד משבעה נקיים וכו׳. ע״ש. ובמחכ״ת הפריז על המדה להחמיר בזה, ובפרט שהספק היה אם באמת עשתה ההפסק בטהרה קודם שקיעה או לאחר מכן. שבזה מפורש בכיוצא בזה בשו״ת מהר״ח אור זרוע (סימן ר״ל) דחשיב שפיר ספק ספיקא, וכל שכן בהצטרף עוד כמה ספקות כנ״ל. ומה גם שביארנו שבזה לא שייך חזקת איסור שאינה בחזקת שתראה כל שעה, וכמו שכתבו התוספות והרשב״א (גיטין ב:), והבאנו שכן מבואר בשו״ת אבני מילואים (סימן כ״ג), ובשו״ת מהרש״ם חלק א (סימן ס״ח). וכ״כ מהרא״ל צינץ בשו״ת משיבת נפש ח״ב (סי׳ ל״א אות ח׳) דנדה לא מקרי אתחזק איסורא. ע״ש. (וכן הגאון בעל שואל ומשיב בהגהות יד שאול הביא דברי האבני מילואים בזה). ובשו״ת חתם סופר (סימן קמ״ב) בד״ה אלא אפילו לא פסקה כלל בטהרה, כתב, שאם לא הפסיקה בטהרה, הכל תלוי במה שמצאה אחר כך בבדיקתה, אם נמצאת טמאה, הרי היא טמאה למפרע, כיון שאין לה חזקת טהרה ממש לטהר אותה למפרע, שאף על פי שהתוספות (ריש גיטין[56] וביבמות פח.[57]) כתבו שאשה אין לה חזקת טומאה בימי ליבונה, מכל מקום חזקת טהרה ג״כ אין לה, כדי שנאמר שחזקת טהרה דלמפרע תדחה חזקת טומאה דהשתא שהיא טמאה לפנינו, אולם מכל מקום אם בדקה אחר זמן ומצאה טהורה הרי היא בטהרתה למפרע, ונחזיקנה טהורה למפרע, כי מסתמא פסקה ביום שדרך רוב נשים לפסוק או לכל הפחות מזמן שהיא רגילה לפסוק בטהרה. ע״כ. הא קמן דסבירא ליה בפשיטות שאין כאן חזקת איסור לפני שתפסוק בטהרה. (אף שבעיקר דינו ודיוקו ממתניתין דנדה סח. איכא עקולי ופשורי וכמו שכתבנו לעיל). ולכן נראה לי ברור שיש להקל בזה בדיעבד, וכמו שכתב הזכרון יוסף הנ״ל. כל קבל דנא ראיתי בשו״ת באר משה חלק ב׳ (סימן ס״א) שכתב, שבמדינת הגר וסביבותיה שאין מקפידים בכל יום להתפלל מנחה קודם שקיעת החמה דוקא, משום שמנהגם הוא כפי שיטת רבינו תם, נוהגים לכתחילה לעשות ההפסק בטהרה לאחר השקיעה, שעדיין יום הוא לשיטת רבינו תם, וכן היה המנהג בקהלתו דברצין אף לכתחילה, שמעולם לא שמענו מי שתחמיר לעשות ההפסק בטהרה קודם השקיעה וכו׳, ואם האשה ובעלה מיוצאי ליטא, חייבת לעשות ההפסק קודם שקיעה וכו׳, ושוב ראה אח״כ מה שכתב בקונטרס תורת המשפחה[58] (שטרנבוך), שאפילו אם איחרה לעשות ההפסק בטהרה דקה אחת אחר שקיעה, לא מהני אפילו בדיעבד שכבר ספרה שבעה נקיים וטבלה, וכתב על זה, ואני עומד ומשתומם שאיך אפשר לכתוב כן, מאחר שרוב רבותינו שבארץ הגר ופולניא וגליציא מעולם לא חששו אפילו לכתחילה לעשות ההפסק בטהרה קודם שקיעה, ורק יוצאי ליטא שהולכים אחר שיטת הגר״א בביאוריו לאורח חיים (סימן רס״א[59]) שפסק כדברי הגאונים שאחר שקיעה הוי בין השמשות, ולכן מדקדקים להתפלל מנחה קודם שקיעה, אני אומר להם מה שהעידו לפני מגידי אמת בשם הגאון רבי משה פיינשטיין בעל שו״ת אגרות משה, שאף שגם הוא היה מדקדק ומקפיד מאד שיש לעשות ההפסק בטהרה קודם שקיעה, עם כל זה היה מתיר בדיעבד אם איחרו לעשות ההפסק בטהרה לא יותר מט״ו דקות אחר שקיעה. (מה שכתב הרהמ״ח שם שהוא אינו יודע מה טיבם של ט״ו דקות אלה, הנה הדבר פשוט שהוא מצרף לספק ספיקא בדיעבד להתיר למנות שבעה נקיים מיום המחרת,

---

56. ב: ד״ה עד (הראשון). **57.** ד״ה ברי. **58.** פ״ג אות ה׳. **59.** סקי״א.

שמא בין השמשות שהוא במשך שלש עשרה דקות וחצי זמניות, עם המשך בין השמשות לשיטת רבי יוסי, יום הוא, ושמא בין השמשות הוא יום, וכנ"ל). ושוב נפגש עם בעל הקונטרס הנ"ל, והעיר לו על זה, והשיב שעכשיו נשתנו העתים, ושבארץ ישראל הכל מחמירים לעשות ההפסק בטהרה קודם שקיעה, כי נהגו כשיטת הגאונים וכו'. ולא נחה דעתו בזה, מפני שהיא חומרא הבאה לידי קולא וכו', שתצטרך להחזיק המוך אצלה מקודם שקיעה עד אחר צאת הכוכבים של רבינו תם וכו'. עכת"ד. והנה על כל פנים לא השיב בעל הקונטרס הנ"ל על מה שהפריז על המדה לכתוב שאפילו בדיעבד שבדקה בבין השמשות לא מהני, וכבר הבאנו לעיל להקל משום שיש בזה כמה ספקות להקל. ואף על פי שבספר טהרת ישראל (סימן קצ"ו סעיף ג') החמיר בהפסיקה בטהרה בספק לילה, אף בדיעבד, יש לומר דמירי בבין השמשות דרבינו תם, שבזה יש ספק ספיקא להחמיר, שמא הלכה כהגאונים שהוא לילה, ואם תמצא לומר שהלכה כרבינו תם, שמא בין השמשות לילה הוא. אבל בבין השמשות שלנו שאדרבה יש כמה ספקות להקל, בדיעבד מיהא שפיר מהני.

וראיתי להרה"ג ר' מאיר מאזוז במאמרו שבספר דמות הכסא (עמוד קנ"ב), שדרך קסתו נגד שיטת ר"ת שהיא נוגדת את המציאות וכו', ושאילו היה ר"ת חי בא"י היה גם הוא פוסק כסברת הגאונים, ולכן אין סברתו מצטרפת כלל לספק ספיקא. ולא ניח"ל במש"כ ליישב בשו"ת יביע אומר ח"ב (סי' כ"א אות י"ג), ע"פ מ"ש התוס' (שבת לה.) שהקשו במאי פליגי תנאי ואמוראי התם, הא משעת צאת הכוכבים הוי לילה. וי"ל כדאמרינן לקמן לא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא קטנים וכו' אלא בינוניים. והשתא פליגי דר"י מספקא ליה בכל כוכבים הנראים משקיעת החמה עד שהכסיף העליון, אם הם בינוניים אם לאו. עוד הקשו שם דנחזי אנן באדם בינוני שילך מתחלת השקיעה ד' מילין. וי"ל דמספקא להו מהו אדם בינוני. ע"כ. וכדבריהם כ' בתוס' הרא"ש ברכות (ב:) ד"ה ואע"פ. ע"ש. וע"ע בתר"י (ריש ברכות[60]). ודון מינה לפי' ר"ת. וע"ע בשו"ת אגרות משה כרך ו' (חאו"ח ר"ס ס"ב) שג"כ כתב דלא שייך להכריע בין הראשונים משום איזה קושיא על איזה שיטה וכו'. ע"ש. וע"ע בספר קרית מלך רב (די"ח ע"ב) ע"ד התוס' הנ"ל. ודו"ק. ודלא כמ"ש בשו"ת מהרש"ג (סי' ס"ו) בזה. ואין להאריך. ע"ש. אך מה יענה הרב הנ"ל לדעת מרן הש"ע שפסק כר"ת אף שהוא היה חי בא"י. וכדעת מרן תפסו הפרי חדש[61] ומהר"י פראג'י[62] ומהר"ח אבולעפייא[63] ומהר"ש לניאדו[64] ועוד. והרי כולם ידעו מהאקלים של א"י, ובכל זאת פסקו כדעת ר"ת. ומ"ש (שם עמוד קנ"ג), שבזמן מרן כשחיבר הב"י לא נודעה שיטת הגאונים כלל, כי הראשון שפירסם שיטתם הוא המהר"ם אלאשקר, שספר תשובותיו נדפס אחר חיבורו של מרן. ע"כ. תמוה, שמכיון שראו שדברי ר"ת נוגדים את המציאות היה להם לפקפק בשיטתו ולא לפסוק הלכה למעשה כמוהו. וכמה יש לתמוה על הרב הנ"ל, שאיך כותב לדחות בשתי ידים שיטת ר"ת וכל קדושים שעמו, ופסק מרן הש"ע, עד שכותב, שאין זה נחשב אפילו לספק, בשעה שגדולי עולם סוברים כן. והרי כמה קהלות קדושות שהיו חוסים בצלם של גאוני עולם במשך כמה דורות, היו נוהגים אפילו להקל כדברי ר"ת, וכמ"ש הב"ח בתשו' (סי' קנ"ד) שכן מנהג כל ישראל. וכן הוא במגן אברהם (סי' של"א סק"ב) שכן המנהג ע"פ כל גדולי הפוסקים. ע"ש. וכן פסקו הלבוש[65] והא"ר[66] והרב תוספת שבת[67], והבית דוד (בהל' פסח סי' ר"י"ט). והפר"ח (בקונט' בי שמשי) שבסוף ספר שמן למאור[68]. וכן הסכים הרב מנחת כהן (סוף פ"ט), מפני שרוב גדולי הפוסקים סוברים כן. וכן דברי חז"ל נוטים יותר לסברא זו. ע"ש. וכתב בשו"ת חתם סופר (חאו"ח סי' פ') שכן הלכה רווחת, ושכן קיבל מרבותיו כדברי המג"א והאחרונים שכתבו כד' ר"ת. וכן פסקו בשו"ת קרן לדוד (סי' ע"ט), ובשו"ת לחם שלמה (סי' נ"ג). ע"ש. והגאון רעק"א נהג כסברת ר"ת אף להקל, וכמ"ש בספר אגרות סופרים (סי' מ"ז עמוד נ"ו). (וע"ע בשד"ח מערכת ל' סוף כלל ק"ו). והגאון מהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה במנהגים הל' מילה[69], כתב בשם רבו, שהמנהג הוא שחצי שעה קודם קריאת המגרב וחצי שעה לאחריו נחשבים לבין השמשות להחמיר. וביאר בספרו בית יהודה ח"ב[70] (סי' נ"ז) שזהו לחומרא בלבד, אבל העיקר לדינא ודאי כד' מרן שפסק כר"ת. והובא בספר שלחנו של אברהם (סי' רס"א). ע"ש. והגאון מהר"י פראג'י בשו"ת מהרי"ף (סי' מ"ז) האריך לומר שהעיקר כדברי ר"ת, ושגם הגאונים סוברים כן, כפי שהובאו בדברי הרז"ה בעל המאור והרשב"א (ריש ברכות). ושם (בדף ל"ט ע"א) הביא מ"ש הגנת ורדים שיש לסמוך על הגאונים והרי"ף והרמב"ם שחולקים על ר"ת, וכמ"ש מהרלנ"ח בפירושו להלכות קידוש החודש (פ"ב[71]). וכתב הגאון מהר"י פראג'י, וכבר בקונטרס הראשון שחיברתי יישבתי דברי הרי"ף והרמב"ם בטוב טעם ודעת דס"ל כרבינו תם. ושכן דעת הגאונים. ומ"ש הגו"ר שגדול כח המנהג שנהגו במצרים דלא כר"ת, ע"פ מרא דאתרא המהר"ם אלשקר, הוא תמוה, שאדרבה הרדב"ז הוא המפורסם למרא דאתרא, ואיהו ס"ל כר"ת[72], ושכן דעת הרמב"ם. עכת"ד. ושם (דף מ' ע"א) הביא מ"ש הגאון "יחיד בדורו" מהר"ח אבולעפייא שאמר לרבו של מהרי"ף, שהדבר פשוט בכל התלמוד כדברי ר"ת, ושאין בו ספק, ופשיטא שצריך להמתין במוצ"ש כשעה ורביע אחר השקיעה. ובספרו חנן אלהים (בסוה"ס אות ח') כתב, וגזרתי בחרם שימתינו במוצ"ש אחר שקיעת החמה כשעה ורבע, כסברת ר"ת, כי איסור סקילה הוא. וכן עשה ראש

---

60. א: ד"ה והא. **61.** בקונטרס דבי שמשי ד"ה סוף דבר. **62.** שו"ת מהרי"ף סי' מ"ז. **63.** בספר חנן אלהים דף קנ"ב ע"א. **64.** שם דף קנ"א ע"ב. **65.** סימן רס"א ס"ד. **66.** סימן של"א סק"ב. **67.** סימן של"א סק"י. **68.** דף ג' סע"א. **69.** ס"ג. **70.** הוא ספר בני יהודה. **71.** ה"ט. **72.** בח"ד סימן אלף שנ"ג.

רבני ארם צובה, הגאון מהר״ש לניאדו, וכן קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם וכו׳. וכ״כ הגר״ח פלאג׳י בכה״ח (סי׳ ל״א אות ו׳) להזהיר על זה. ע״ש. והגאון רבי שמואל לניאדו ראש רבני ארם צובה (חלב) בדור ההוא, הנ״ל, כתב להגר״ח אבולעפייא הנ״ל, דברי מעכ״ת אין צריכים חיזוק, ולכן דרשתי ברבים באיום וגיזום להמתין במוצ״ש כשיעור שעה ורבע אחר השקיעה, וכל הקהל קבלו לשמור ולעשות כן. ע״כ. וכן פסק הגר״י אלבעלי בספר קהלת יעקב בתשובה (דס״ח ע״ב). וע״ע בשו״ת צדקה ומשפט הנד״מ (חאו״ח סי׳ ה׳). ע״ש. וכל זה איננו שוה למר עד שביטל בהבל פיו סברת כל הגדולים הנ״ל כעפרא דארעא ח״ו. ושאין לחושבה אפילו לספק כלל. פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה). ועל כן מ״ש להשיג על דברינו בדין הפסק בטהרה בתוך י״ג דקות אחר השקיעה, שאין לצרף סברת ר״ת לס״ס כלל, אע״פ שמרן פסק כן בש״ע למעשה, דברי תימה הם. [ובלא״ה דבריו לא מובנים, כי אף להבנתו שאין לצרף שיטת ר״ת לספק, הלא יש לנו כאן כמה ספיקות חשובים בלא שיטת ר״ת, דשמא פסקה לראות קודם בין השמשות, ושמא בין השמשות יום הוא, ושמא הלכה כר׳ יוסי. ותלמידנו החביב והנעלה שוקד באהלה של תורה הרה״ג רבי גולן אלוף נר״ו במאמרו שנדפס בירחון אור תורה (אדר תשנ״ט סי׳ נ״ה) האריך למעניתו לדחות דברי הרה״ג מאיר מאזוז נר״ו ולקיים דברינו בטוב טעם ודעת, והרה״ג ר״מ מאזוז חזר להשיב על דבריו, ותקע עצמו בדבר הלכה זו, נגד מרן וכל הפוסקים ראשונים ואחרונים, אשר באורם נראה אור, דקיימי בשיטת ר״ת. ואכמ״ל יותר]. ועיני המעיין תחזינה מישרים בכל הנ״ל לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, והיה ה׳ עם השופט.

אמנם לא אכחד שאחר שנתפרסם פסק ההלכה הנ״ל, שהעלתי להקל בדיעבד בהפסק טהרה בבין השמשות שלנו, דהיינו תוך י״ג דקות וחצי לאחר שקיעת החמה, קמו עלי קצת מרבני אשכנזים, בטענה שמנהגם להורות לאסור אף בדיעבד, ובאמת שבשום ספר מספרי האחרונים לא נזכר כלל שיש מנהג להחמיר בדבר. וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום. והרי הערוך השלחן[73] העיד שהמנהג הפשוט להפסיק בטהרה עד הלילה, אף שבמדינתו נהגו כסברת הגאונים שמיד לאחר השקיעה נחשב בין השמשות. ואף שאין להקל בזה לכתחילה וכמ״ש הגאון בעל משנה ברורה[74], הנה אף הוא סיים דבדיעבד שהפסיקה בטהרה בבין השמשות צריכה לשאול אצל מורה הוראה, ולא נעל הדלת בפניה להחמיר, ומשום שיש שיטות שונות בדין בין השמשות, וכמו שכתבנו בטה״ב ח״ב (עמוד רס״ה). ומה שכתב המנחת יעקב בתורת שלמים[75] דלא מהני הפסק בטהרה בספק לילה, היינו בבין השמשות של רבינו תם, שהוא לאחר שיעור שלשה מיל ורביע לאחר השקיעה, שכן המנהג אצלם בחו״ל, וכמ״ש הב״ח (סי׳ קנ״ד) שמנהג כל ישראל כרבינו תם וכדעת רוב המחברים שפסקו כמוהו. ע״ש. וכן הסכימו המגן אברהם (סי׳ של״א סק״ב), והלבוש (סי׳ רס״א) והלחם חמודות[76], והאליה רבה, והמנחת כהן, והתוספת שבת, והפרי חדש, ושאר פוסקים. וכתב החתם סופר (חאו״ח סי׳ פ׳) שכן הלכה רווחת ושכן קיבל מרבותיו שהעיקר כהמג״א וכל האחרונים שכתבו כרבינו תם. וכ״כ בשו״ת הריב״א (סי׳ ט״ו), שכן הורה רבו החת״ס להלכה ולמעשה, ופוק חזי מאי עמא דבר שנהגו כן אף להקל במלאכת הרשות. ע״ש. (וראה עוד בשו״ת יביע אומר ח״ב חאו״ח סי׳ כא אות ח והלאה). אבל בבין השמשות שלנו שיש בו ס״ס גם המנחת יעקב יודה להקל בדיעבד גם לדידן. וכבר הבאתי בטה״ב ח״ב (בעמוד ע״ר) תשובת הב״ח (סי׳ קכ״ו), דבדיעבד אם עשתה הפסק בטהרה בספק חשכה, שפיר מהני, כי מה שהנשים שלנו נוהגות בהפסק בטהרה ואח״כ שבעה נקיים, הוי רק מדרבנן. ע״ש. וכל שכן בבין השמשות שלנו שיש להקל בדיעבד. ועינא דשפיר חזי בשו״ת באר משה ח״ב (סי׳ ס״א), שהביא הוראת הגר״מ פיינשטיין שהיה פוסק להקל בדיעבד כשההפסק בטהרה היה בתוך ט״ו דקות לאחר שקיעה, (והובא לעיל), וכעת מצאתי לו כן בספרו שו״ת אגרות משה (ח״ד חאו״ח סי׳ ס״ב), שגם הוא כתב שיש כאן ספק ספיקא לקולא, שמא הלכה כר״ת, ושמא בין השמשות יום הוא, [ומיהו ע׳ בשו״ת אגרות משה (חיו״ד ח״ד סי׳ י״ז אות כ״ו) שכתב שהנוהגים להקל במוצ״ש דלא כר״ת, אין להם להקל בזה, שלא יהיו תרתי קולי דסתרי. ע״ש. ולפ״ז למנהג רוב בני ארץ ישראל שנוהגים כהגאונים, אין להקל בזה, לדעתו. אך כמובן שהרבה יש מה להשיב על דבריו, ורק כשעשתה ההפסק בטהרה במוצ״ש, שמגלה בעצמה באותו מוצ״ש שלא חושבת היום והלילה כשיטת ר״ת, יש מקום קצת לדבריו, שלא יהיו תרי קולי דסתרי אהדדי באותו יום. הלא״ה לא חשיב תרי קולי דסתרי. ובפרט שגם בלא סברת ר״ת יש לנו הספק דשמא הלכה כר׳ יוסי. ואכמ״ל]. ומכיון שהספק דהלכה כר״ת מתיר יותר מהספק השני, לא חשיב ס״ס משם אחד, וכמ״ש התה״ד[77] והש״ך סי׳ קי[78]. וגם יש לצרף סברת הרמב״ם דלא חייש כלל לסברת התוס׳ דס״ל דלא מהני ס״ס משם אחד. ולכן העלה שם (דף צ״ו ע״ב), שלענין הפסק בטהרה אם היתה אנוסה ולא יכלה לעשות ההפסק בטהרה אלא לאחר השקיעה, יכולה להפסיק בטהרה בתוך שיעור שלשת רבעי מיל לאחר שקיעה, ומטעם ס״ס הנ״ל. ע״ש. וע״ע בשו״ת באר משה הנ״ל שם. והנה גם אני בעניי הבאתי הטעם הנ״ל שהס״ס הנ״ל לא חשיב ס״ס משם אחד משום שהספק אם הלכה כר״ת מתיר יותר וכו׳, ובסוף דברינו הבאנו מ״ש הגר״ב רנשבורג בתשובה, שגדולי האחרונים מהרשד״ם ומהריב״ל ומהראנ״ח לא חששו כלל לדברי התוס׳ דס״ל ס״ס משם אחד לא מהני, וכמו שכתבנו לעיל. וא״כ מה כל החרדה הזאת להחמיר בזה גם

---

73. סימן רצ״ו סכ״א. **74.** בספר נדחי ישראל (פרק מ״א ס״ו) ובספר טהרת ישראל (פרק י״ג אות ו׳). **75.** סימן קצ״ו סק״ב. **76.** דברי חמודות, בברכות פ״ד אות כ״ה. **77.** ח״ב סי׳ ק״ל. **78.** כללי ס״ס אות י״א.

בדיעבד, ולפרסם בקל קרנא משרוקיתא כאילו שרינן עורבא, ועיקר טענתם שכן מנהגם להורות להחמיר, מה זה מחייב את הספרדים ועדות המזרח שנוהגים על פי רבותיהם, ואין אצלם שום מנהג להחמיר בדיעבד, ואף שמנהגינו דלא כר"ת, כיון שרוב הראשונים סוברים כמוהו, ומהם הראב"ד. והרמב"ן. והרשב"א. והרא"ה. והריטב"א. והמאירי. והר"ן. והרב המגיד. והסמ"ג. והרוקח. והמרדכי. והרא"ש ורבינו פרץ. ורבינו ירוחם. וגם מרן השלחן ערוך פסק כן, בודאי דחזי לאצטרופי לספק ספיקא. ומה שיש טוענים שאין לעשות כאן ס"ס בסברא דחויה מהלכה, זה אינו, שהרי מבואר בשו"ת בית דוד (חיו"ד סי' ו' וסי' טו"ב) דעבדינן ס"ס אפילו בסברת מיעוט פוסקים נגד הרוב, ואפילו אם נקבעה הלכה כדעת הרוב, וסברת המיעוט היא דחויה מהלכה, מ"מ שפיר עבדינן ס"ס בהכי להקל. ע"ש. וכ"כ בשו"ת משאת משה (חאו"ח סי' א' דף ג' ע"ג). וכן העלה בשו"ת דבר משה ח"ג (חיו"ד סי' ב') שאפילו בסברא שהיא נגד פסק מרן שקבלנו הוראותיו עבדינן ס"ס להקל. וע"ע בשו"ת אהל יוסף (חיו"ד סי' ל') ובשו"ת חסד לאברהם (חאו"ח סי' י"ג). ובשו"ת משנת רבי אליעזר די טולידו ח"ב (חיו"ד סי' א'[79]). ובשו"ת פני יצחק אבולעפייא (ח"א חיו"ד סי' ט', וח"ב דכ"ח ע"ג ודמ"ט ע"ב). ועוד. וכן העלה בספר זבחי צדק (סי' ק"י ס"ק קנ"ח). ע"ש. וכל שכן סברת ר"ת בדין ביה"ש שרבים ועצומים סוברים כן, ראשונים ואחרונים, וגם מרן פסק כן בשלחן ערוך, שבודאי חזי לאצטרופי לס"ס, ומה גם שהרמב"ן בתורת האדם (ענין אבלות ישנה דף פ"ה ע"א[80]) כתב, ומכיון שהדברים מתוקנים ע"פ פירושו של ר"ת, אכתוב מה שמצאתי בירושלמי (ריש ברכות) שהוא סיוע וראיה לדברי ר"ת וכו'. והנה אמת והנה נכון. ע"כ. ואע"פ שמהר"ם אלשקר[81] דחה ראית הרמב"ן מהירושלמי, וכתב דאדרבה מהירושלמי מוכח איפכא, אולם בספר מנחת כהן (מבוא השמש, מאמר א' פרק י') דחה פירושו של מהר"ם אלשקר, וכתב שהפירוש האמתי בירושלמי הוא אחר ממה שפירש מהר"ם וכו', ולכן לענין הלכה נקטינן כפירושו של ר"ת שאין זמן בין השמשות מתחיל אלא לאחר שעבר שיעור שלשה מיל ורביע אחר שקיעה ראשונה וכו'. ע"ש. וע"ע במראה הפנים (ריש ברכות[82]) שהביא ג"כ מ"ש הר"ן[83] שיש ראיה לר"ת מהירושלמי, ומפלפל להבין ראית הר"ן וכו'. ע"ש. וכן בספר אור שמח (פ"ה מהל' שבת ה"ד) כתב ג"כ שמפורש בירושלמי כשיטת ר"ת וכו'. ע"ש. ועוד שהרי יש ספק נוסף שמא הלכה כר' יוסי דס"ל שביה"ש שלנו כולו יום הוא. וכ' המשנ"ב בבאה"ל (ס"ס תט"ו[84]) שמעיקר הדין הלכה כר' יוסי. וכ"כ עוד בשער הציון (סי' רל"ג ס"ק כ"א) להסתמך על שיטת ר' יוסי בדין ביה"ש. ע"ש. מלבד הספק דשמא פסקה מלראות קודם זמן בין השמשות. וכבר הזכרתי זאת לעיל.

ומה שיש טוענים על מש"כ עוד דאף דס"ס לא מהני במקום חזקת איסור, לדעת הט"ז[85] והש"ך[86] סי' ק"י, י"ל שאין זה ברור שיש כאן חזקת איסור, וכמ"ש בשו"ת אבני מילואים (סי' כ"ג), ומהרא"ל צינץ בשו"ת משיבת נפש ח"ב[87] (סי' ל"א אות ח'), ומהרש"ם ח"א (סי' ס"ח). ע"כ. והעירו על זה ממ"ש בשערי יושר (שער ו' פרק א' דקכ"ד ע"א) שהשיג על האבני מילואים בזה, והעלה שלענין ספק יש חזקת איסור לגבי נדה, כחזקת איסור שאינו זבוח וכו'. ע"ש. אם לדין יש תשובה, שהרי היא יודעת בעצמה שפסקה לראות כהרגלה תמיד, ואזלינן בתר רוב פעמים שהיא פוסקת מלראות ביום מסויים, ורובא וחזקה רובא עדיף. (ודין סמוך מיעוטא לחזקה אינו אלא מדרבנן, כמ"ש מהרש"א חולין יא.[88] וגם לשיטת הרשב"א (במשמרת הבית דף ח') בכה"ג לא סמכינן מיעוטא לחזקה. וכ"כ בחי' הריטב"א (קידושין פ.[89]). וכבר הארכנו בזה בטה"ב ח"ב עמוד רל"ד והלאה). ועכ"פ בספק ספיקא בפלוגתא דרבוותא לא שייך לאוקמי אחזקה, שבשביל החזקה לא ישתנה הדין, וכמ"ש הפרי מגדים (סימן ק"י[90]), והמנחת אלעזר ח"א (סי' ס"ז). וכמו שכתבנו בטה"ב ח"ב (עמוד רס"ז). ולפי מש"כ לעיל בשם הב"ח בתשו' (סי' קכ"ו) דהוי בדרבנן, שפיר מהני ס"ס אפילו במקום חזקה. כמ"ש הפמ"ג בהנהגת השואל[91] (אות כ"ח). והמהרש"ם בספר דעת תורה א"ח (סי' תס"ז דקע"ב ע"ב). וכ"כ בשו"ת מחזה אברהם שטיינברג (סי' י"ח די"ט ע"ד). ע"ש. וע' מגיד תשובה (חיו"ד סי' כ"ג). ע"ש. ומה שצירפתי שמא פסקה מקודם, והבאתי כן בשם האב"ד מקשוי בשו"ת זכרון יוסף (סי' נ"ח) וכו', זהו ע"פ ההנחה הנ"ל שע"פ הרוב היא רגילה להפסיק ביום זה, ורובא וחזקה רובא עדיף. וגם אין זה אלא לסניף בעלמא, מאחר שיש לנו בלא"ה כמה ספקות וספקי ספקות להקל. ועוד יש להשיב בזה. ואכמ"ל.

ועל עיקר הטענה שיש אצלם מנהג להורות להחמיר גם בדיעבד, הנה מאחר שע"פ ההלכה יש להקל, אין לנו לקבוע מנהגים חדשים שלא נזכרו בראשונים, וכמ"ש בפסקי תוספות מנחות (סי' ק"ו) שמנהג שאין לו ראיה מן התורה אינו מנהג, ואינו אלא כטועה בשיקול הדעת. ע"ש. וכ"כ בספר מאורי אור (בן נון, דקמ"ו סע"א) שכל מנהגים הנוספים על מנהגי השלחן ערוך אינם כלום, והמקפיד עליהם קרוב הוא לאיסור בל תוסיף. ע"ש. והגאון מהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (סי' ו') הביא מ"ש בשו"ת הרא"ם (סי' ט"ז) שכ', ואין להסתפק ולומר שמא מנהג זה הוקבע ע"פ חכמים שתקנו כך, שא"כ היינו שומעים כן מפי השמועה, ואנו לא שמענו ולא קבלנו מאבותינו מעולם, שהיה המנהג כן, אלא ע"פ הדיינים וכו'. והדברים מוכיחים שלא נקבע מנהג זה מעולם ע"פ חכמים. ע"ש. וע"ע בשו"ת שער אשר קובו (חיו"ד סי' י"א).

---

79. נ"ל דהוא ט"ס וצ"ל סי' ב'. ע"ש. **80.** ובמהדורת הרב שעוועל עמ' רנ"ג. **81.** סימן צ"ו. **82.** דף ב' ע"א ד"ה תני. **83.** שבת טו. ד"ה אמר. **84.** ד"ה נאכל. **85.** סקט"ו. **86.** כללי ספק ספיקא אותיות כ"ט-ל'. **87.** לפנינו בח"א. **88.** ד"ה אלא. **89.** ד"ה ותירץ. **90.** שפתי דעת סקכ"ח ד"ה הנה. **91.** סדר ראשון.

ובשו״ת חקקי לב (חיו״ד סי׳ ל״ט). ובשו״ת אמת מארץ (סי׳ מ״ג) ע״ש. ובדרך כלל אשה המאחרת להפסיק בטהרה עד אחר ביה״ש הויא מילתא דלא שכיחא, ומנהג שאינו מצוי אינו נחשב מנהג. וכמ״ש הרמב״ם (ס״פ י״א מהל׳ שחיטה) והש״ך (סי׳ ק״צ ס״ק ג׳). וגם הם דברים שבצינעא, והשואלת לחכם או שיורה לה להקל או להחמיר, והכל בצינעא, ובכה״ג לא חשיב מנהג. וכמ״ש כיו״ב בשו״ת רב פעלים ח״א (חיו״ד סי׳ ל״ו) ד״ה ולכן. ע״ש. לפיכך אני על משמרתי אעמודה ככוחי אז כוחי עתה וכל כהאי שמעתתא לימרו משמאי, וכבר נאמר לי מפי גדולי הדור שליט״א שלא אחוש כלל לדברי המתנגדים. וגם הלום ראיתי בשו״ת בית אבי חלק ג׳ (סימן קי״ז אות ג׳), שהאריך בזה קצת, והעלה דבדיעבד אם עשתה ההפסק בטהרת בתוך שלש עשרה דקות וחצי לאחר שקיעה (לפי שיטת מרן המחבר[92] שהמיל הוא שמונה עשרה דקות, ושלשת רבעי מיל הוא שלש עשרה דקות וחצי), יש להקל בשעת הדחק, ומשום שיש ספק ספיקא להתיר, שמא הלכה כרבינו תם שעדיין יום הוא, ואם תמצא לומר שהלכה כהגאונים, שמא בין השמשות יום הוא וכו׳. ע״ש. וצור ישראל יצילנו משגיאות ומתורתו יראנו נפלאות.

ומכל האמור לעיל יש ליישב ג״כ מה שהקשה הרב נאמ״ן שם על מש״כ בשו״ת יביע אומר ח״ו (חיו״ד סי׳ כ״ג) שאם קרה מקרה שאיחר המוהל לבוא, והגיע לאחר שקיעת החמה, שנכסית השמש מעינינו, בתוך י״ג דקות וחצי, שפיר דמי למול מטעם ס״ס שמא הלכה כר״ת דאכתי יום הוא, ושמא הלכה כר׳ יוסי שעדיין יום הוא, ושמא בין השמשות יום הוא, וביארתי שם (בסוף אות ד׳), שאף שכתבו התוס׳ (כתובות ט.[93]) דלא מהני ס״ס משם אחד, הכא לא חשיב ס״ס משם אחד, משום שהספק הראשון מתיר יותר. ע״ש. וכמ״ש הש״ך (סי׳ ק״י אות י״ב). והרב זבחי צדק (סי׳ ק״י ס״ק קט״ז). וכ״ש לדעת הרמב״ם ושאר פוסקים שחולקים על מ״ש התוס׳ הנ״ל, וס״ל דעבדינן ס״ס אפילו משם אחד, ולכן יש להתיר למולו בשמיני גם אחר השקיעה בתוך י״ג דקות וחצי, דחשיב שפיר ס״ס. וכ״כ בשו״ת ארץ צבי פרומר (סי׳ ק״ה). וגדולה מזו כתב בספר מנחת כהן פימנטיל (מבוא השמש מאמר ב׳ פרק א׳ דף י״ז ע״ג), שאם נאנסו או שכחו ולא הספיקו למולו ביום השמיני עד ששקעה החמה, יש לסמוך על דעת ר״ת וסיעתו דס״ל דאכתי יום הוא, ומצוה למולו אחר השקיעה, כיון שיום גמור הוא מן התורה, וזה עדיף ממה שנדחה את המילה למחרת, דאז הוי מילה שלא בזמנה וכו׳. ע״ש. וכן הובא להלכה בספר מכשירי מילה להגאון רבי אליהו שמאע (פרק י״ב אות י״ז). ע״ש. (וע״ע בשו״ת קרן לדוד סוף סי׳ ע״ט). וכל מה שתמה על זה הרב נאמ״ן, לק״מ. ובאמת שאני תמיה עליו מאד שאיך מלאו לבו לדחות בשתי ידים שיטת ר״ת ורבותינו הפוסקים הראשונים, והרדב״ז ומרן, ע״פ טענת ״מציאות״, שלא נסתרה מעיני גאוני ארץ הקודש, ומכללם מרן השלחן ערוך, שפסק כדברי רבינו תם אפילו להקל. ועכ״פ לפחות הרי יש לחשוב סברא זו לספק. וכמ״ש הגאון ממונקאטש בשו״ת מנחת אלעזר ח״א (סי׳ כ״ג) ששמע מפה קדשו של הגאון רבי יחזקאל משינאוא, שאמר בשם רבו הגאון הקדוש מהר״ש מבעלז, שבאמת אי אפשר להכריע בשיטות הפוסקים הראשונים בין ר״ת וסיעתו מן הראשונים, לבין סברת הגאונים, אלא צריכים ללכת בה בכל מקום כדין ספק בדאורייתא לחומרא, ורק בדרבנן יש להקל (בשעה״ד) בע״ש כדעת ר״ת. ובספר הראב״ן הנד״מ עם ״אבן שלמה״ (דף ג׳ ע״ב) האריך הרחיב לבאר שסברת ר״ת היא מוסכמת מרובא דרובא דרבוותא קמאי ובתראי. ע״ש. וכן ידידנו הרב המחבר ספר אורות חיים האריך למעניתו לחזק שיטת ר״ת, בטוב טעם ודעת. ע״ש. וכן מנהגינו מלפני עשרות שנים להחמיר במוצאי שבת כשיטת רבינו תם. וכן מצאתי אח״כ באגרות החזון איש ח״א (סי׳ מ״א) שכתב, שפשטה ההוראה להחמיר כדעת רבינו תם בכל ישראל. והיא הוראה מקויימת כמפי סנהדרי גדולה בלשכת הגזית, ואין שום צד קולא בזה, ולא נמצא מי שאמר שלא לחוש כלל לדעת רבינו תם. ע״כ. ולכן העיקר כמו שכתבנו בספרינו. והחולק על זה לא חש לקמחיה. והן אמת שראיתי בשו״ת בית יצחק שמלקיש (ח״ב מיו״ד סי׳ צ״ה אות ג׳) שכתב דלא מהני ספק ספיקא למול בשבת, משום דכתיב ערלתו ודאי ולא ספק, והוא הדין דלא מהני ס״ס. וכמ״ש כיו״ב הפני יהושע בקונט׳ אחרון לכתובות. ע״כ. אך אין דבריו מוכרחים, אלא נראה שבס״ס שפיר דמי למול בשבת. וכן הגאון מהר״א ישראל בספר כסא אליהו (סי׳ של״א סק״ג) פשיטא ליה דמהני ס״ס למול בשבת. ע״ש. (אך נהגו בנ״ד שלא למולו בשבת, אע״פ שיש ס״ס להתיר למולו, כדי שלא יבואו לידי טעות, וכמ״ש בספר בית דוד[94]). ובפרט להאומרים שהיתר ס״ס בדאורייתא הוא מטעם רוב, ורוב חשיב ודאי ולא ספק, לדעת הרמב״ם. עמש״כ בשו״ת יביע אומר ח״ב (חאו״ח סי׳ ג׳). וכ״כ בשו״ת נהרי אפרסמון (חיו״ד סי׳ נ״א דף קס״ח ע״ב) ובשו״ת נחלי אפרסמון (עמוד נ״ח) ד״ה והנה נ״ל. ובספר ברכת אהרן (מאמר ריי״ז אות ו׳). ע״ש. ובשו״ת דרכי שלום (דף נ״ה ע״ג) הביא מהפרי מגדים יו״ד (סי׳ ק״י שפ״ד ס״ק ל״ז) שדוקא לגבי מעשר גלי קרא עשירי ודאי ולא ספק, אבל בעלמא, הרוב נחשב לודאי גמור אפילו למלקות. ע״ש. ובשו״ת באר יצחק אלחנן (בחיו״ד סי׳ ט״ז ענף ד׳) כתב, שדוקא בהוחזק פיטור בתוך החיוב, כגון קפץ אחד מן המנויים לתוכם, בזה הוא שכ׳ השטמ״ק (ב״מ ו׃[95]) שהרוב הוא מטעם ספק, כיון שהוקבע ההיתר בתוכו, משא״כ ברוב דעלמא. ע״ש. וע״ע בספר ילקוט הגרשוני חאו״ח ח״א (בקונטרס אהל יוסף אות ל״א) שכתב, שכבר הסכימו כל האחרונים שלא אמר כן השטה מקובצת אלא ברובא דאיתא קמן שקפץ אחד מן המנויים לתוכו, אבל ברוב דעלמא הוי מתורת ודאי. ע״ש. (אך בשו״ת תפארת יוסף חיו״ד סי׳ י״ג דף נ״ו ע״ב. לא כתב כן). וע״ע בשו״ת זכרון יוסף (סי׳ נ״ה).

---

92. ביו״ד סימן ס״ט ס״ו. **93.** ד״ה ואי. **94.** חאו״ח סימן קכ״ו. **95.** ד״ה קפץ.

קונטרס "בין השמשות"

(שייך לסימן רסא סעיף ב)

זמן בין השמשות לדעת הריי"ף והרמב"ם

ראיתי למרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א בשו"ת יביע אומר ח"ב (חאו"ח סי' כ"א אות ד') שהביא דברי הרמב"ם בפירוש המשנה (ספ"ב דשבת) שכתב כי אחרי ביאת השמש עד שייראה כוכב אחד מן הכוכבים הבינוניים נקרא יום וכו', וכתב הרב נר"ו שמבואר מדבריו שאין בין השמשות מתחיל מיד מן השקיעה אלא לאחר מכן, וא"כ נראה שסובר כר"ת. וזה דלא כמו שכתב מהר"ם אלשקר (סי' צ"ו) שדעת הרמב"ם דלא כר"ת והוכיח כן ממה שכתב רבינו אברהם בנו של הרמב"ם בספר "אלכפאיה" שאחר השקיעה תיכף הוא זמן בין השמשות וידוע הוא שכל דבריו מדברי אביו ז"ל. ומה נענה ביום שידובר בנו דברי הרמב"ם בפירושו הנ"ל דמוכח להדיא דס"ל דלא כמ"ש ר' אברהם בנו. עכ"ד נר"ו.

ואני תמיה שאפילו היה מפורש להדיא בפיה"מ שלא כדעת רבינו אברהם, איך לן למימר שבסוף ימיו הרמב"ם חזר בו, וכידוע בכמה דוכתי שהרמב"ם חזר בו מדבריו בפיה"מ דמילי דקטנותא אינון, ובנו יחידו ר' אברהם נולד לו בסוף ימיו כשהיה בגיל נ"א (אחר שגמר כמעט רוב חיבוריו) ולא זזה ידו מתוך ידו במשך י"ט שנים עד פטירת הרמב"ם כידוע. ואם ראינו שהבן כותב בשפה ברורה "ובין השמשות יש בו מן היום ויש בו מן הלילה וכו' והוא משתערוב השמש ועד שיראו שלשה כוכבים בינוניים וכו', וקודם שתערוב השמש הרי הוא יום ודאי ויכול לעשות בו מלאכה יום ששי והעושה בו מלאכה בסוף יום השבת חייב סקילה **ואפי' ששקע רוב עגולת השמש באופק ולא נשאר ממנה כי אם דבר מועט, כל עוד שלא תשקע כל העגולה בכללה ותערוב השמש תחת עגולת האופק הרי הוא יום ומשפטו כמשפט חצי היום**, וכשייראו שלשה כוכבים בינוניים אחר עריבת השמש הוא ודאי לילה, והזמן שיש בין עריבת השמש ובין ראיית הכוכבים הבינוניים הוא ספק אם הוא מן היום או מן הלילה והוא זמן בין השמשות ודינו להחמיר" (כפי שהעתיק לשונו מספר אלכפאיה[1] בשו"ת מהר"ם אלשקר סי' צ"ו), הרי דעת שפתיו ברור מללו שבשקיעת כל עגולת השמש באופק מתחיל זמן בין השמשות, ולא כדעת ר"ת שרק אחרי מהלך שלשה מילין ורביע מתחיל זמן ביה"ש, דהיינו כשעה אחת (לפחות) אחר שקיעת כל עגולת השמש. ומסתמא שמע כן רבינו אברהם ממר אביו הרמב"ם ז"ל בכל ערב שבת לאמר כזה ראה וקדש, ודבר שהוא מעשים בכל יום ובכל שבוע לא יתכן שנעלמה ממנו דעת אביו ז"ל או שיחלוק עליו בשתיקה גמורה מבלתי הזכירו (ולא עוד אלא דנפקא מינה חורבא טובא להקל במוצאי שבת, שלפי דברי רבנו אברהם ח"י דקות אחר השקיעה כבר יצאו הכוכבים דהיינו תלתא רבעי מיל, ואילו לדעת ר"ת צריכים להמתין ארבעה מילין). אלא ודאי שהרמב"ם גם הוא כך סובר שאין כאן שתי שקיעות, ודלא כשיטת ר"ת.

וכל זה אפילו היה מפורש להדיא בפיה"מ נגד דעת הבן, שיש לנו לומר שהרמב"ם חזר בו בסוף ימיו, על אחת כמה וכמה שאין מפורש שם כלום לענ"ד, כי מה שכתב הרמב"ם כוכב אחד יום, הוא גמרא ערוכה בשבת (לה:) א"ר יהודה אמר שמואל כוכב אחד יום וכו', ותקשה מזה למה שאמרו שם (לד:) רבה ורב יוסף בשם רב יהודה אמר שמואל, איזהו בין השמשות משתשקע החמה וכו', לשיטת הגאונים דאיירי בשקיעת גוף השמש, ותקשה דשמואל אדשמואל. ואין לומר דמה שאמר כוכב אחד יום איירי שנראה כוכב אחד לפני השקיעה, זה אינו, שהרי סמוך ונראה שם (לה:) א"ר יוסי (בר אבין, כן הגיה הב"ח וכ"ה בהרי"ף והרא"ש) לא כוכבים גדולים הנראים ביום וכו'. ע"ש. ושמע מינה דכל שלשה כוכבים שאנו מדברים עליהם אינם מסוג הכוכבים הנראים ביום אלא הנראים אחר השקיעה, וא"כ תקשה לשיטת הגאונים. אלא ודאי שאין סתירה כלל בין המאמרים, כי אמנם אילו היינו בקיאים מתי ייראה הכוכב הראשון אחרי השקיעה ומתי ייראה הכוכב השני, אה"נ היה מקום להקל עד היראות הכוכב השני, אבל כיון שאין אנו בקיאים לכן סתמו ואמרו משתשקע החמה מתחיל בין השמשות לחומרא[2]. וזהו

---

1. שמו המלא של ספר אלכפאיה הוא "כפאית אלעאבדין", ותרגומו בלה"ק: "דַּי העובדים" (וכן הוא בשיטה מקובצת ב"מ דף ס"א ע"ב). ובימינו קוראים לו "המספיק לעובדי השם". [ובספר דברי יוסף סמברי הנד"מ (עמוד קה) כתב: ספר כפיי"ת אלעאבדיי"ן המכונה סיפוק די העובדים]. ואע"פ שלא נמצאו הדברים שהביא מהר"ם אלשקר בספר הנדפס, כבר ידוע שרובו נאבד כמבואר שם בהקדמה. ונאמן עלינו הגאון מהר"ם אלשקר כי לא ישקר באמונתו, והוא ראה את כתה"י המקורי במצרים, מקום משכן כבודו של המחבר רבנו אברהם בן הרמב"ם ז"ל.

הכותב.

2. ואחד חכם בעיניו בקובץ הערות התמימים ואנ"ש - 770 (גליון ראש השנה תשס"ג) כתב לתרץ דמימרא דשמואל דקאמר כוכב אחד יום וכו' אתיא לשיטת ר' יוסי דלדידיה לא הוי בין השמשות אלא בין כוכב שני לכוכב שלישי ומה שאמר רבה משתשקע החמה הוי בין השמשות הוא לשיטת רבי יהודה ע"ש. וליתא, דשמואל אמר שתי המימרות, ופעם יסתום כר"י ופעם יסתום כריו"ס? וגם הרי"ף (ספ"ב דשבת) פסק כרבה

לדעתי פשר המלה **וכו'** שכתב מהר"ם אלשקר בהעתקתו דברי רבנו אברהם הנ"ל "ובין השמשות יש בו מן היום ויש בו מן הלילה **וכו'"**, ולכאורה תמוה שהרי ביה"ש ספק יום ספק לילה, ומה הלשון אומרת יש בו מן היום ויש בו מן הלילה, אלא כנראה בהמשך הדברים (שדילג מהר"ם אלשקר) היה כתוב כך: "כוכב אחד יום, שני כוכבים ספק, שלשה כוכבים לילה", וזהו פירוש יש בו מן היום ויש בו מן הלילה. ודו"ק.

ועוד יש להפליא על הגאון יביע אומר נר"ו, איך נחה דעתו לפרש דברי הרמב"ם בפיה"מ כשיטת ר"ת, והרי הרמב"ם כותב שם "כשיראו שלשה כוכבים הוא לילה בלי ספק", ועינינו הרואות שבמשך נ"ח דקות וחצי אחרי השקיעה (שהוא עדיין יום גמור לשיטת ר"ת) נראים למעלה משלש מאות כוכבים, ולמה לא יפרש לנו הרמב"ם בפירושו או בחיבורו מתי מתחילה השקיעה השניה שמאז נחשב בין השמשות, ואין זכר לשלשה מילין ורביע כלל בדברי הרמב"ם בשום מקום. ולא עוד אלא שבפירוש המשנה (פ"ג דפסחים) ובחיבורו (פ"ה מהלכות קרבן פסח ה"ט) תופס הרמב"ם כמ"ד מעלות השחר עד הנץ החמה חמשה מילין וכן מהשקיעה עד צאת הכוכבים, ושיעור מיל שני חומשי שעה כיעו"ש (וכן עיקר בדעתו ז"ל, ודברי החזון איש בזה במחכ"ת תמוהים מאד, וכמ"ש בס"ד בירחון אור תורה אייר התשמ"ה סימן צ"ב, עמוד ת"ל והלאה. ע"ש באורך). וא"כ אם נצטרך ליישב הסתירה מגמרא שבת לפסחים לדעת הרמב"ם ע"פ סגנון ר"ת, חייבים לומר שבמשך **ארבעה מילין ורביע** הוי יום גמור, דהיינו שעה וחצי וחומש שעה (כי כל מיל להרמב"ם 24 דקות, כפול ארבע ורביע הרי 102 דקות). ומי שמע כזאת מי ראה כאלה, שהשמים מלאים כוכבים במצרים ובא"י וכבר יצאו כולם לאלפים ולרבבות, והרמב"ם יגזור אומר שעדיין יום הוא?[3] ועל מי סמך הרמב"ם שנבין כוונתו, ונחשוב שכל אלפי הכוכבים שיצאו הם בכלל "כוכבים גדולים" הנראים גם ביום?

וכבר ראיתי להרה"ג ר' חיים דרוק זצ"ל בספרו אורות חיים (וכעת אמ"א) שטרח מאד ליישב שיטת ר"ת לפי המציאות הנראית לעין בא"י, ולא אשכח פתרי אלא לפי מה שכתבו התוכנים שהכוכבים ממדרגה העשירית (הם כוכבים קטנים מאד לפי ראות העין) אינם נראים רק כעבור 66 דקות מהשקיעה, וזה קרוב לשיעור ד' מילין לשיטת ר"ת. עכת"ד (כפי הרשום בזכרוני). והתינח אם נתפוס ד' מילין כשיטת התה"ד שכל מיל ח"י דקות, וגם זה בדוחק גדול שנאמר שהכוכבים ממעלה העשירית הם הם כוכבים בינוניים של הגמרא, ועדיין יש הפרש של 6 דקות (כי ד' מילין להתה"ד הם ע"ב דקות, והכוכבים הנ"ל נראים אחרי 66 דקות), אבל אם נתפוס כדעת הרמב"ם שהמיל כ"ד דקות ובמשך ארבעה מילין ורביע יום גמור, וצה"כ שהוא לילה גמור הוי לאחר שעתיים (!) מהשקיעה, הרי זה ממש חוכא ואטלולא. ועיין בס' עלה יונה להגר"י מרצבך זצ"ל (עמודים ס"ה-ס"ט), שדחה בטוב טעם כל שיטת הגר"ח דרוק בזה, וכתב בתוך דבריו בזה"ל: "שלא ניתן לומר כלל וכלל חידושו של מר של שלשה כוכבים בסוף מערב למטה [זה חידש ג"כ בס' אורות חיים הנ"ל ששלשה כוכבים יהיו דוקא באופק המערבי] ושל עיקר יום עד 12.58 [כלומר שעד שעה 12.58 לפי שעון א"י הקדום, ששעה 12 היא שעת השקיעה כידוע, ייחשב כעיקר יום] בשעה שכל השמים חשוכים לגמרי ומלאים כוכבים, חס וחס מלהזכיר". ע"ש באורך. ואנן מה נעני אבתריה לומר לדעת הרמב"ם שעד שעה 13.42 בערב הוי יום גמור?

עוד כתב הגאון יביע אומר שליט"א: "ואע"פ שמצאנו להרמב"ם בחיבורו (פ"ה מה"ש ה"ד) שכתב משתשקע החמה עד שיראו ג' כוכבים בינוניים הוא הזמן הנקרא ביה"ש בכ"מ, ומוכח שמיד עם השקיעה מתחיל זמן בין השמשות, וא"כ י"ל שחזר בו ממה שכתב בפירושו, הא ליתא, די"ל שכוונת רבינו על גמר שקיעה וכפי' ר"ת בגמרא, ואדרבא יותר נכון לפרש כן לבל נעשה סתירה בדברי רבינו ולא נחלק את השוין". ונסתייע עוד מתשובת הרדב"ז (בח"ד סי' רפ"ב) שכתב ג"כ בדעת הרמב"ם כר"ת, והוכיח כן מדבריו (בפ"ה מהלכות שבת ה"ד ובפ"ב מהקה"ח ה"ט). וסיים הרב נר"ו: והן אמת שעוד היום יקשה עלינו מה שכתב (הרמב"ם) בפירושו שאם נראה כוכב אחד עדיין יום הוא וכו' וזה שלא כמ"ש בחיבורו. וי"ל עפמ"ש מהר"ל בן חביב בהלכות קידוש החדש שם שבנוסחת הערבי לא נמצא הלשון הנ"ל כי אם בזה"ל: ודע כי אחר ביאת השמש עד שיראו ג' כוכבים בינונים בגודל ואורה הוא זמן בין השמשות. ע"ש.

וז"ל: "הילכך משתשקע החמה איתקדיש ליה יומא ואסור בעשיית מלאכה". ומיד לאח"כ הביא מימרא דשמואל כוכב אחד יום וכו'. וכן הרמב"ם (בפ"ה ה"ד מהלכות שבת ובפ"ב ה"ט מהלכות קידוש החדש) פסק שתי המימרות. ומה שתירצתי בפנים הוא הנכון, וכן כתבו מהרלנ"ח והרב מוצל מאש כדלקמן. ודבר שפתים אך למחסור. [ושוב הראוני שהגר"א כתב כדבריו בסימן רס"א סוף ס"ק י"א והגיה בגמרא דלא ככל הראשונים (וגם תפס דהך דא"ר יוסי לא כוכבים גדולים וכו' הוא ריו"ס התנא, ובכל הראשונים וכן בש"ס כ"י מבואר שהוא ריו"ס בר אבין, עיין בדק"ס). אבל בדעת הרי"ף והרמב"ם אי אפשר לומר כן וכמ"ש בפנים]. **הכותב.**

3. ובשלמא בחמשה מילין בבוקר לפני הזריחה שהם כשעתיים לפני הנץ, אע"פ שהשמים מלאים כוכבים, אפשר לומר שנקרא יום כיון שעלה עמוד השחר בקצה המזרח (לפי דעה זו) והכוכבים הולכים ונעלמים לאט לאט, אבל בתחלת הלילה מאי איכא למימר. ועוד שבס' צבא השמים לאסטרונום החרדי ד"ר נסים וידאל (ח"א עמוד 162) כתב שבזמן צה"כ לר"ת ניתן לראות **כל הכוכבים** אף החלשים ביותר. ע"ש. וק"ו לומר שגם בעוד חצי שעה עדיין הוא יום גמור להרמב"ם, אתמהה! **הכותב.**

ולענ"ד השתא דאתית להכי שבנוסחת הערבי לא נמצא הלשון הנ"ל, אין כבר סתירה בין פיה"מ לחיבור כלל, ואדרבא מסתברא שהרמב"ם חזר בו ומחק הנוסח הראשון בפיה"מ שלפנינו וכתב שמשקיעת החמה מתחיל זמן בין השמשות, ולא נשארה רק קושית הרדב"ז מהלכות שבת (פ"ה ה"ד) להלכות קידוש החדש (פ"ב ה"ט) דהתם משמע שעד צאת הכוכב הראשון (או השני) אחרי השקיעה עדיין יום הוא. ולזה י"ל בפשיטות דאה"נ שעדיין יום הוא ולא רצה הרמב"ם לבאר זאת בהלכות שבת שלא לגרום מכשול, רק בהלכות קידוש החדש שהדבר מסור לסנהדרין והם יודעים מתי ייראה הכוכב הראשון בדיוק. ושוב הראוני שכן כתב מהרלנ"ח בהלכות קידוש החדש שם, והוסיף נופך בזה כי זמן היראות הכוכבים אינו קבוע תמיד בכל ימות השנה, כי יימצאו ימים בשנה שכוכב אחד בינוני ייראה קודם שתשקע החמה ויש ימים שלא ייראה עד אחר שקיעת החמה וכו', והשכל גוזר היותו כן ושיתחלף זמן הראותם כפי מצב השמש בגלגל וכפי רוחק הכוכבים ממנו וכו' (והאריך בזה, וסיים) שבזה נתיישבה הסוגיא בלי שום קושיא כלל וגם דברי הרמב"ם מבוארים, שלענין שבת וכל דבר חומרא כמו בזב, בין השמשות מתחיל משתשקע החמה, ואע"פ שלא ראה המביט שני כוכבים, כיון שהדבר תלוי בכל אחד ואחד מישראל יש לנו לומר כי הגיע זמן בין השמשות וקוצר ראותו גרם שלא ראה הכוכבים, אמנם בענין קידוש החדש שהדבר מסור לב"ד לבד, אם ראו הם הירח ולא יצאו כוכבים יכולים הם לקדשו וכו' שבודאי הם היו אנשים שלימי היצירה והחושים, ולא נאמר עליהם שלקוצר ראותם לא ראו הכוכבים. עכת"ד ודפח"ח. והראוני עוד שכ"כ הגאון ר' חיים אלפנדארי בשו"ת מוצל מאש ח"ב סי' א' (בדפוס חדש דף כ"ט ע"ב מדפי הספר). ע"ש באורך, ואכמ"ל[4].

וחזינא לגאון הרב יביע אומר נר"ו שרמז לדברי מהרלנ"ח הנ"ל, וכתב שאין דבריו מוכרחים בזה, והרי בתשובת הרדב"ז מבואר להפך מזה. וכן מוכח במאירי (שבת לה.) שמיישב דעת הרי"ף והרמב"ם כר"ת[5]. ע"כ. ובמחכ"ת לא ידענא מאי רמי ומקשה למהרלנ"ח מדברי הרדב"ז, ואדרבא מהרלנ"ח קשיש מיניה, כי היה בר פלוגתיה של מהר"י בי רב (רבו של מרן) בענין הסמיכה כידוע, ואילו הרדב"ז היה בן דורו של מרן ונפטר כשלש שנים לפני מרן. ואיך נדחה דברים המצודקים וישרים של מהרלנ"ח, שהיה גם בקי מאד בחכמת התכונה כנראה מפירושו להקה"ח (ובודאי ידע בבירור שיש ימים שהכוכב ייראה לפני השקיעה וכו' וא"כ בטלה הסתירה מהלכות שבת להקה"ח) מפני דעת הרדב"ז. ועל מי סמך הרמב"ם לסתום דבריו בהלכות שבת "משתשקע החמה" ולא לבאר שמדבר בשקיעה שניה, ומי יבין זאת.

ועיין בפירוש רבינו יוסף קרא לנביאים ראשונים הנד"מ (ירושלים התשל"ג) בפסוק "ומעשה האופנים כמעשה אופן המרכבה" (מלכים א' ז' ל"ג), וז"ל בקיצור: ראיתי בפתרון התרגום של יונתן כמעשה אופן המרכבה כעובד גלגלי מרכבת יקרא, ופותרין אופן בתוך אופן כמו שאמרו ביחזקאל (א' י"ז) במרכבת גבוה. והוא מעוות הישרה לכל שתורת אלוקיו בקרבו ומהפך דברי אלקים חיים ומטעה כל ישראל אחריו בפתרונו. הראית מימיך אדם שנתן לו המקום לשון למודים וכו' שיאמר לכל דבר המתקשה להבין, רצונך לידע דבר זה הסתכל בחוקות השמים, כתבניתו אשר אתה מראה למעלה ברקיע כך תבניתו בארץ, והלא הוא ישיבהו מי יעלה לנו השמימה ויראהו לנו? ואל תשיבני (כצ"ל) אם כדבריך מפני מה תירגם יונתן כעובד גלגלי מרכבת יקרא וכו', הרימותי ידי אל ה' שלא עלה במחשבתו ללמד לדורות דבר הנראה מתוך דבר שאינו נראה ולא נודע מקומו איו, ומהו פתרון כעובד גלגלי מרכבת יקרא, כמעשה מרכבות השרים, שבניין מלאכתן נשתנית ממלאכת העגלות העשויות לטעון משאות. עכ"ד. (וכתב המהדיר שכוונתו לפירש"י במלכים שם). ואם כי עיקר קושיתו לפירש"י נראה דלק"מ, שהפסוק בא להראות חכמת שלמה ברוה"ק שעשה מרכבה של מטה כעין מרכבה של מעלה, ולא בא להראות לשואל להסתכל בשמים כלל, ופשט התרגום מרכבת יקרא כמו שהבין רש"י בלי ספק (וכ"ה בשמות רבה פרשה ט"ו אות כ"ו, ע"ש), מכל מקום מה שכתב שאין לתת סימן לדבר הנראה מתוך דבר שאינו נראה, זה ברור כשמש לכל מבין. [ובזה תבין מה שאמרו בברכות דף ג' ע"א שלש משמרות הוי הלילה וכו' וסימן לדבר משמרה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים וכו', כי לא

---

4. וכיו"ב משני בגמ' (יומא כט:) שאני אברהם דאיצטגנינות גדולה היתה בלבו. ע"ש. ובזה יש ליישב קצת דעת ר"ת וכל הנמשכים אחריו במדינות אשכנז שהיו עושים מלאכה בערב שבת עד כחצי שעה אחרי השקיעה הנראית (עיין בשו"ת חתם סופר חאו"ח סימן פ', ועוד), שלא נכשלו ח"ו בחילול שבת מן התורה, כי מעיקר הדין כוכב אחד יום הוא. ובספר זמנים כהלכה לפרופ' יהודה לוי (עמוד לח) מבואר שבאופק א"י מעולם לא ייראה כוכב שני לפני 14 דקות מהשקיעה ע"ש. וא"כ יש להניח שבאופק מדינות אשכנז הסמוכות לקוטב הצפוני לא ייראה כוכב שני רק כחצי שעה ויותר מהשקיעה, ועדיין יום הוא. ובזה מוצל גם מרן הגר"ע יוסף שליט"א מטעות בהלכה, ולא יאונה לצדיק כל און, כי לא התיר לאשה לפסוק בטהרה רק עד י"ג דקות ומחצה מהשקיעה ועדיין לא נראה כוכב שני. והיינו כוותיה ולא מטעמיה שעושה ס"ס מסברת ר"ת, וזה תמוה מאד, דהא קמן שנהגו מדורי דורות בתינוק שנולד בע"ש אחרי השקיעה שלא למולו עד יום ראשון, ולדבריו היה לנו למולו ביום ששי מס"ס. ומ"מ לכתחילה אין להורות כן וכמו שסתם הרמב"ם בהלכות שבת דמשקיעת החמה הוי בין השמשות. ודו"ק. הכותב.

5. העירני הרב אליהו מאדאר שליט"א במכתבו (מיום כ"א באלול התשע"ג) שהמאירי לא כתב כן, רק שמתחילה הביא דעת ר"ת, ואח"כ דיבר בעניין היראות הכוכבים, ובזה תמה על הרי"ף והביא דברי הרמב"ם. ע"ש. אך לא כתב כלל שהם סוברים כר"ת, כי פשט דבריהם מורה להדיא כשיטת הגאונים. עכת"ד. הכותב.

היה שעון בימיהם רק שעון שמש]. וא"כ איפוא איך נפרש מה שכתב הרמב"ם "משתשקע החמה" דהיינו בשקיעה שניה, אחרי שנכנסה חמה בעובי הרקיע ופנתה לאחורי הכיפה? ואילו כתב הרמב"ם לפחות שיעור שלשה מילין ורביע (או ד' מילין ורביע) אחרי השקיעה הנראית, ניחא, וכמו שמדייק ר"ת מסתירת הסוגיות משבת לפסחים והוליד את החידוש הזה, אבל הרמב"ם בחיבורו לא כתב מזה דבר וחצי דבר, אטו יסמוך על ר"ת בצרפת, שיבוא אחריו וימלא את דבריו?

ולבי אומר לי שהרדב"ז ומהר"ם אלשקר היו ביחד באותו ב"ד במצרים כשנשאלו על אותה שאלה, שכן הלשון בשתי השאלות (שו"ת מהר"ם אלשקר סי' צ"ו והרדב"ז ח"ד סי' רפ"ב) שוה כמעט מלה במלה: "מעשה היה בתינוק נולד ערב שבת אחר שקיעת החמה קודם שנראו ג' כוכבים בינוניים, מתי יהיה נימול". והרדב"ז סמך על ר"ת וסיעתו כיון שלא מצא מפורש מי שחולק עליהם בבירור רק שהרי"ף והרמב"ם סתמו דבריהם, ולכן התעצם להוכיח שגם הם מודים לשיטת ר"ת. כיעו"ש. ואילו מהר"ם אלשקר נפק דק ואשכח בתשובות הגאונים ודברי רבינו אברהם בס' אלפפאיה הנ"ל דסברי מרנן שבשקיעת גוף השמש מתחיל זמן בין השמשות. וז"ל רב שרירא ורב האי גאון כפי שהובאו בדברי מהר"ם אלשקר: "חלוקת (פי' מחלוקת) רבה ורב יוסף משתשקע החמה ולא תיראה אפילו על ראשי דקלים" וכו', ומוכח להדיא דאיירי בשקיעה ראשונה שגוף החמה מתכסה, ולא בשקיעה שניה דר"ת. ודברי רבינו אברהם ג"כ כבר הבאנום למעלה והם מפורשים דלא כר"ת. ובין הדברים הקשה מהר"ם אלשקר על שיטת ר"ת שדבריו אין להם שום מציאות רק לדעת חכמי ישראל שהשמש מהלכת בלילה אחרי הכיפה (כלומר מעל הרקיע) וכו'. ועל זה ירמזון דברי הרדב"ז בסוף תשובתו (בח"ד סי' רפ"ב) וז"ל: "והוי יודע שאע"פ שחזרו חכמי ישראל להודות שהחמה חוזרת בלילה תחת כדור הארץ ואינה נכנסת בחלונות וכו', לא נפקא מינה מידי לשיעור בין השמשות, דבין הכי ובין הכי שיעורו הוא תלתא ריבעי מילא וכו', ובציור השקיעה היה המחלוקת לא בשיעורה" וכו'. ע"ש. ומסידור הדברים שלא כתב זה למעלה בגוף התשובה כשחיזק דעת ר"ת רק כהערה בשולי התשובה, ניכר שבא לענות על טענת מהר"ם אלשקר בזה שהיה בר פלוגתיה בנדון זה ממש. ודבריו נכונים בזה כמו שהסבירו האחרונים (הרב מנחת כהן ועוד) שגם לפי האמת שהחמה שוקעת והולכת תחת האופק יש מקום לשתי שקיעות, דהיינו שקיעת גוף השמש ושקיעת אורה. ומכל מקום חכמי הדור קיימו וקבלו עליהם דעת מהר"ם אלשקר (ובראשם מהרלנ"ח הנ"ל, שנראה שכל מה שהאריך בהלכות קידוש החדש הכל בא לאפוקי מדעת הרדב"ז) כי ראו שדבריו נכונים וברורים ומיוסדים על האמת ועל המציאות, שפשט דברי הגאונים והרי"ף והרמב"ם על שקיעת גוף השמש, וסהדי רברבי רב שרירא גאון ורב האי גאון ורבינו אברהם בן הרמב"ם כנ"ל. וכל זה רמז מרן החיד"א במלים קצרות בברכ"י (א"ח סי' של"א סק"ז), שכתב בשם הרב בית דוד (סי' קכ"ו) שכל שנראה שמש אפי' משהו אפי' בראש הדבר הגבוה ביותר שיש בעיר מונין מאותו יום (לענין מילה) וכשאין נראה כלל בשום דבר מונים להבא, וסיים: "וכן נתפשט המנהג בעיר קדשנו ירושלים ת"ו ועיר עז לנו חברון ת"ו **מזמן גאוני הדורות שלפני דורנו**". וכוונתו שבמחלוקת הרדב"ז ומהר"ם אלשקר בתינוק שנולד אחרי השקיעה, הכריעו גאוני הדורות (מהרלנ"ח ודעימיה) כדעת מהר"ם אלשקר שמונים להבא והוי בכלל בין השמשות, ואם זה היה בערב שבת דוחים המילה ליום ראשון, וכמ"ש הכה"ח שם (בסי' של"א אות ל"ה). וקרוב לודאי שאם יתגלו עוד תשובות מחכמי אותה תקופה (מהר"י בי רב, מהר"י טייטצק ועוד) נראה כמה פסקים בנדון זה, ורווחא שמעתא.

פש גבן מה שהביא הגאון נר"ו מדברי המאירי, הנה לעומת זה הראוני בספר המאורות לרבנו מאיר המעילי ז"ל (חברו של הרמב"ן, וקדם למאירי כשלשה דורות, בשבת לד:) וז"ל: וכתוב בהשלמה, קיימא לן משתשקע החמה בין השמשות, ושיעור ביה"ש שלשה חלקי מיל, והא דאמרינן בפסח שני בפרק מי שהיה טמא (בפסחים צד.) ששיעור בין השמשות משתשקע החמה עד צה"כ ארבעה מילין, התם משמע משמתחלת החמה לשקוע, הכא לאחר גמר שקיעתה (עכ"ד ספר ההשלמה, והוא כשיטת ר"ת). אך הר"ם (הרמב"ם) כתב משתשקע החמה עד שיראו שלשה כוכבים בינוניים הוא הזמן הנקרא ביה"ש בכל מקום, **ולא הזכיר בזה שיעור אחר לא מג' מילין ולא מד'**. נראה שהלך בדרך הרי"ף. אלא שצ"ע איך לא כתב כוכב אחד יום שנים בין השמשות, שהרי כתב זה הרי"ף. וצ"ע שני השיעורים האלו כיון דאמרינן דמשתשקע החמה בין השמשות היאך נאמר כוכב אחד יום? ואפשר דתרוייהו חד שיעורא הוא. עכ"ל הזהב.

ולמדנו מדבריו כמה מילי מעלייתא. חדא, דפשיטא ליה בדעת הרי"ף וכן בדעת הרמב"ם דלא כר"ת, ממה שלא הזכירו שיעור אחר לא מג' מילין ולא מד', אלא כתב (הרמב"ם) משתשקע החמה וכו', ופשוטו כמשמעו על שקיעת גוף החמה. ועוד למדנו שאע"פ שכתב הרי"ף מימרא דכוכב אחד יום, לא עלה בדעתו ז"ל לייחס לו כלל שיטת ר"ת (ומינה להרמב"ם בפיה"מ שבידינו או לדבריו בהלכות קידוש החדש, שאין להוכיח מהם כלל דס"ל כר"ת). ועוד שתירץ בסוף דבריו הסתירה בין השיעורים בהרי"ף שלכאורה סותרים זא"ז, וכתב דתרוייהו חד שיעורא הוא. ור"ל שלפעמים כוכב אחד נראה לפני השקיעה ולפעמים אחרי השקיעה, ולכן נקטינן בסתמא משתשקע החמה בין השמשות וכתירוץ מהרלנ"ח הנ"ל (ואין לפרש כוונתו דאותו כוכב אחד נראה לפני השקיעה, דהא ליתא, שהרי הרי"ף סיים להדיא משנראו שלשה כוכבים ולא כוכבים גדולים הנראים ביום וכו'). ולאפוקי ממ"ש הרה"ג משה יהודה הכהן בלוי המו"ל ס' המאורות (נויורק תשכ"ד, שם בהערה 80) דרבינו לטעמיה דס"ל

כר"ת דהכא מיירי בגמר שקיעה ואז יכולים לראות כוכב אחד. ע"ש. וליתא, כי רבינו מאיר המעילי ז"ל שפתיו ברור מללו שדעת הרי"ף והרמב"ם דלא כר"ת, ולית דין צריך בשש. ועל זה נאמר: **מאור עינים ישמח לֵב** (משלי ט"ו ל), ר"ת מעיל, רמז לרבנו מאיר המעילי.

עוד כתב הגאון יביע אומר נר"ו (באות ב') שאע"פ שבחידושי הרשב"א (שבת לד:) הקשה על דברי ר"ת מהירושלמי דמוכח שמיד בתחלת השקיעה הוי לילה, מ"מ מצאנו להרשב"א גופיה בריש ברכות (ב:) שמפרש ביאת שמשו כלומר תחלת השקיעה שבאה השמש בעובי הרקיע בלבד "ואע"פ שאין יציאת הכוכבים עד לאחר מכן כשיעור ארבעה מילין" (ומוכח שתופס כדעת ר"ת), ועוד כתב שם בד"ה ר' חנינא היינו ר"א, בשם רבינו האי גאון ז"ל, דר"א שאמר משעה שקדש היום סבר ובא השמש היינו ביאת שמשו דהיינו תחלת השקיעה ומאי וטהר טהר גברא וכו', וכתב על זה הרשב"א: ולדברי רה"ג נמצינו למדין דשעה שקדש היום תחלת השקיעה דהיינו ביאת שמשו, וא"כ לא נפרש שקדש מעצמו אלא שראוי ליקדש "שהוא זמן הראוי לתוספת מן החול על הקדש". וסיים הגאון נר"ו: נמצינו למדים שאף רבינו האי גאון הולך בשיטה זו, והרשב"א ג"כ מחזיק בדבריו, וכן בתוספי הרא"ש שם הביא דברי רה"ג דקדש היום ר"ל שהוא ראוי ליקדש, שהוא זמן הראוי להוסיף מן החול על הקדש. עכת"ד. ואני אומר שרב האי גאון לא כתב לשון זה "שראוי ליקדש" כלל, רק הרשב"א מייחס כן לדעתו (כמבואר בלשונו הנ"ל) ונמשך אחריו הרא"ש, וכל זה לפום מאי דנקטי כר"ת מפני הקושיא החזקה בסתירת הש"ס משבת לפסחים. ולא שמיע להו להרשב"א והרא"ש וכל קדושים עמם שאין כן דעת הגאונים (אלא שהרב המגיד בפ"ה מה"ש ה"ד כתב על שיטת ר"ת "ולא נתבאר זה בדברי הראשונים ז"ל", וכוונתו שהגאונים וכן הרי"ף והרמב"ם לא ביארו זה. וגם הרמב"ן בס' תורת האדם כתב מעין זה, כדלקמן). אולם בהגלות נגלות תשובת רב שרירא ורב האי שהביא לנו מהר"ם אלשקר ז"ל, וכל שכן אחרי שנגלה שדעת הרי"ף והרמב"ם ורבינו אברהם בפשיטות דלא כר"ת (שבודאי רבינו אברהם לא יחלוק על אביו להקל במוצ"ש באיסור סקילה, וכל שכן שהרמב"ם לא יחלוק על הרי"ף בדבר יסודי כזה) א"כ אדרבא נקטינן דברי רבינו האי כפשטן שמתחילת השקיעה קדש היום ממש, ותו לא מידי.

וכן ראיתי באוצר הגאונים לברכות חלק הפירושים (עמוד 3) וז"ל: רבי חנינא היינו ר' אליעזר. בפירושי רבינו האי גאון ז"ל משום דחלוקתן של הני רבנן דנחלקו בברייתא כל חדא וחדא תלויה בדבר, דר"א דאמר משעה שקדש היום סבר ובא השמש ביאת שמשו הוא, דהיינו תחלת השקיעה, ומאי וטהר טהר גברא [וקדש היום ר"ל שהוא ראוי ליקדש שהוא זמן הראוי להוסיף מן הקדש אל החול ולא בבין השמשות שהוא חצי מיל]. ע"כ. והעיר המו"ל שם (הרה"ג ר' בנימין מנשה לוין ז"ל) שהמלים המוקפות בריבוע החסרות בחידושי הרשב"א, הן הוספת תוספות הרא"ש, שכן כתב בחידושי הרשב"א שם: לדברי רב האי גאון זצ"ל נמצינו למדים דשעה שקידש היום היינו תחלת השקיעה דהיינו ביאת שמשו, וא"כ לא נפרש שקידש שהוא זמן הראוי לתוספת קדש מן החול. ע"כ. ומבואר שהבין הרה"ג המו"ל כמו שכתבתי, שהרא"ש (או מעתיק תוספי הרא"ש) הוסיף דברים בלשון רב האי גאון כפי שהבין בו גם הרשב"א.

ואל תתמה על כך, כי מצאנו כן בכמה מקומות, תא ואחוינך:

א) בטור אה"ע (ריש סימן קכ"א): וכתב הרמב"ם, וכן השכור שהגיע לשכרותו של לוט ואמר כתבו, אין כותבין, "היה הדבר ספק אם הגיע לשכרותו של לוט, הרי זה ספק". ע"כ. ואצלנו בספרי הרמב"ם שבידינו (פ"ב מהלכות גירושין הלכה י"ד) אין כתוב כן, אלא "ואם לא הגיע הרי זה ספק". ונראה ברור שלא היתה גירסא אחרת לטור בדברי הרמב"ם, אלא שכך הוא מפרש בכוונתו, דמה שכתב "ואם לא הגיע" לאו כפשטיה שבודאי לא הגיע לשכרותו של לוט, דהא קיי"ל (בעירובין סה.) דבכה"ג הרי הוא כפיקח לכל דבריו, ואם עבר עבירה שיש בה מיתה ממיתין אותו ומלקין אותו, וכן רמז זה הרמב"ם (בפ"א מהלכות נזירות הי"ב) ע"ש. וכ"ש דאם אמר כתבו גט כותבים. אלא כוונת הרמב"ם: "אם לא הגיע" **בודאי** לשכרותו של לוט "הרי זו ספק" מגורשת, ולכך שיכל הטור את ידיו ושילב פירושו בלשון הרמב"ם עצמו. ועיין ב"י וב"ח שם. ב) בגמרא ע"ז (דף כ"ג סע"ב): אלא מעתה דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה, הכי נמי דבני ישראל יקחו ולא עובדי כוכבים? וכי תימא הכי נמי, והא אמר רב יהודה וכו' דמא בן נתינה ביקשו ממנו אבנים לאפוד וכו'. ומסיק (בדף כ"ד ע"א) "אבני שוהם הפסיק הענין", ופירש"י: מדלא כתיב (בפרשת תרומה) ואבני שהם (בוי"ו) כדכתיב בכולהו וכסף ונחשת ותכלת וארגמן ועורות, הפסיק הענין ולא קאי אויקחו. ע"כ. ופריך: והא ואבני מלואים כתיב דהדר ערביה. ופירש"י דהדר ערבינהו למילתא קמייתא וליתסרו. והתוס' תמהו על זה דאטו בתר דכתיב אבני שהם להפסיק הענין לא יכתוב שום וי"ו בפסוקים, ועוד האריכו, וסיימו: "ורבנו חננאל גרס והא ואבני הדר ערביה, וקאי אההוא דפרשת ויקהל דכתיב קחו מאתכם תרומה וכתיב ואבני שהם ואבני מלואים הכל בווי"ן בלא שום הפסק". ולפנינו בפירוש רבינו חננאל לא נמצאת הגירסא שכתבו התוס' בשמו, רק כתב: "ומקשינן והא בויקהל משה כתיב קחו מאתכם תרומה וכתיב התם ואבני שהם ואבני מלואים". ואין ספק שהתוס' חתרו למצוא פירוש רבינו חננאל בלשון הגמרא שלפנינו (שלא נזכרה פרשת ויקהל כלל) והגיעו למסקנא דהכי גריס ר"ח "והא ואבני הדר ערביה" (בהשמטת המלים שלפנינו "מלואים כתיב"). ודו"ק היטב. ודלא כמ"ש בהגהות על פיר"ח בש"ס ווילנא שם. ג) בתוס' עירובין (דף נ"ח סע"ב) בד"ה אין מודדין אלא מן המומחה "פירש רבינו חננאל דרך ישרה ומכוונת כנגד העיר, ומומחה

מלשון ומחה על כתף ים כנרת" וכו'. ובפיר"ח שם ליתא הכי, אלא "מן המומחה פירוש מקום ישרה מלשון ומחה על כתף ים כנרת". ולא כתב "ומכוונת כנגד העיר", ובהגהות הב"ח על הרי"ף שם (דף י"ז סע"א מדפי הרי"ף) העיר קצת מזה, שלא היה כתוב בפירוש רבינו חננאל לפני ר"ת רק אין מודדין אלא מן המומחה, והוא הוסיף מדיליה דרך ישרה ומכוונת כנגד העיר ע"ש. ואכמ"ל. ד) בהשגות הראב"ד בהלכות תשובה (פ"ג ה"ז) על מה שכתב הרמב"ם "והאומר שיש שם רבון אחד אבל הוא גוף ובעל תמונה", השיג הראב"ד "ולמה קרא לזה מין וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזו המחשבה" וכו'. ומרן בכ"מ שם תמה על פה קדוש איך יקרא לאומרים כן גדולים וטובים ממנו, ולא נחה דעתו עד שמצא גירסא אחרת בספר העיקרים (מאמר א' פ"ב) וז"ל: "אמר אברהם, אע"פ שעיקר האמונה כן היא, המאמין היותו גוף מצד תפיסתו לשונות הפסוקים והמדרשים כפשטן אין ראוי לקרותו מין". ע"כ. ואחר המחילה מעצמותיו הקדושות של מרן ז"ל, אין סגנון זה לשון הראב"ד כלל, וניכר עליו שהוא סגנון ספרדי, שבעל העיקרים שינה ועיבד את לשון הראב"ד וצר לו פנים אחרות ואמר הענין במלים שונות. ה) וגדולה מכולן תמצא בטור (ביו"ד סוף סימן קפ"ב) שכתב בשם הרמב"ם: "מי ששערו שחור וצבעו לבן חייב אפילו בשער אחד". ואין לשון כזה, אלא שהרמב"ם כתב (בפי"ב מהלכות עכו"ם ה"י) וכן אם צָבַע שערו שחור משיצבע שער לבנה אחת לוקה, והטור קרא בלשון הרמב"ם: וכן אם צָבַע שערו שחור וכו', ופירש שצבע את שערו השחור ועשאו לבן. והוא תמוה. ועיין ב"י וב"ח ופרישה שם. וכיו"ב כתב בב"י יו"ד (סימן קפ"ז) בשם הרשב"א בתה"א (סוף שער ד) שדרך התלמוד בכל מקום להוסיף בלשון התוספתא דרך פירוש בעלמא ושונים כאילו הוא מגוף התוספתא. ע"ש. והוא הדין בראשונים כשמביאים דברי קודמיהם להוסיף בהם נופך ובאור. ונחזור לענייננו בס"ד.

* * *

הנה אמת נכון הדבר שרוב ככל הראשונים (פרט לשני עמודי ההוראה הרי"ף והרמב"ם, ורבנו אברהם בנו, ור"מ המעילי) אזלי ונקטי בשיפולי גלימיה דר"ת, וכמו שהאריך בשו"ת יביע אומר הנ"ל, ומהם שהרגישו שאין זו דעת גאוני קמאי, וכמ"ש המ"מ (בפ"ה מה"ש ה"ד) על שיטת ר"ת "ולא נתבאר זה בדברי הראשונים", והרמב"ן בסוף ספרו תורת האדם (כתבי הרמב"ן ח"ב עמוד רנ"א) כותב: "ובכאן הביא הענין לפרש דבר נעלם מדעת רבים **שהראשונים לא הרחיבו בפירושו**", ומפרש והולך שיטת ר"ת בהרחבה ע"ש (ועל כיוצא בזה אמר הגאון בעל בית מאיר ז"ל: "טוב לי סתימתן של ראשונים מפירושן של אחרונים", שהגאונים ששתקו ולא ביארו מענין שתי שקיעות מסתבר שלא ידעו משיטת ר"ת כלל. ועיין בס' בינת אדם שער הקבוע סימן ז' ובשו"ת שואל ונשאל ח"ב חיו"ד סימן יו"ד, ועוד). וקרוב לודאי שלא ראו רבותינו הראשונים ז"ל תשובות רב שרירא ורב האי שהעתיק מהר"ם אלשקר ז"ל (ואל ייפלא הדבר בעינינו, כי בגניזה הקהירית במצרים נשתמרו עד היום מאות ואלפי תשובות לגאונים אשר לא שזפתן עין רואי). מכל מקום אפילו ננית שסברת הגאונים וסברת ר"ת ודעימיה שקולות הנה ובמאזנים ישאו יחד, הנה אחר נשיקת עפרות רגלי ר"ת וכל קדושים עמו, אמינא ולא מסתפינא בס"ד, שאילו היו ר"ת וכל הראשונים (חכמי צרפת ואשכנז וספרד) בא"י וסביבותיה, וראו עין בעין שבתוך 40 דקות לשקיעת החמה השמים מלאים כוכבים, היו חוזרים בהם ומקבלים בסבר פנים יפות פשט הגמרא שמיד בשקיעת גוף החמה מתחיל זמן בין השמשות, ואפי' תישאר קושיא מסוגיא דפסחים לסוגיא דשבת, מוטב תישאר הקושיא בצ"ע ולא לחדש חדשות נגד המציאות ולומר שעד 58 דקות (לפחות) אחר השקיעה יום גמור הוא, בשעה שהשמים זרועים כוכבים. והכי משמע להדיא פשטא דגמרא (בשבת לה:) אדשמשא אריש דיקלי אתלו שרגא, ולשיטת ר"ת עוד לא הגיע אפילו זמן תוספת שבת עד שישקע גוף השמש, ועוד לו זמן **יותר משעה** עד לבין השמשות (וכבר הרגיש הרמב"ן בזה שם וכתב בעמוד רנ"ב וז"ל: והא דאמרינן התם אדאיכא שמשא אריש דקלי איתלו שרגא, הרחקה יתירה היא לתוספת משום דלא קים להו בשיעורא דרבנן. ע"כ. והוא דוחק גדול דהול"ל כד שקעא שמשא איתלו שרגא, כי עוד היום בנו"ב לעמוד. ועכ"פ למדנו מדברי הרמב"ן שלא כדעת האומרים ששיטת ר"ת ושיטת הגאונים אחת היא, דא"כ לא הוצרך הרמב"ן לדוחק זה כלל, ועיין לקמן בסוף מאמרי בס"ד). ומסתברא שלא חידש ר"ת שיטתו אלא לפי מה שראו עיניו בצרפת מקום כבודו, ששם השמים בהירים כפי הנשמע עד שעה ויותר אחרי השקיעה. [וההפרש שם בלוחות בין זמן צאת הכוכבים הנראה לעין ובין זמן ר"ת רק כעשר דקות, ואילו בא"י ההפרש כחצי שעה ויותר]. וכן הראני חתני הרה"ג ר' מיכאל דיעי נר"ו בתוס' פסחים (דף ב' סע"א) שכתבו למ"ד תרי תילתי מיל שהוא לפי הנראה שעה גדולה לפני צאת הכוכבים. ומהרש"ל נדחק בכוונתם, אך מהרש"א פירש דבריהם לנכון דשעה גדולה ממש יש לפי הנראה מזמן שקיעת החמה עד צה"כ והיאך שיערו אותו בחצי מיל ע"ש. ומוכח להדיא שלפי ראות עיניהם של רבותינו בעלי התוס' במדינותיהם יש שעה גדולה מזמן השקיעה עד צה"כ, והיינו שעה וחומש כשיטת ר"ת או יותר. אלא דהתם לא ס"ל כשיטת ר"ת דתלתא ריבעי מיל (או תרי תילתי מיל) מתחילין בסוף שקיעה, אלא כשיטת הגאונים ורש"י שמתחילין מיד בשקיעה הנראית. ולכן כתבו שעה גדולה וכו'. (רק בפסחים דף צ"ד ע"א בד"ה ר"י וכו' הביאו שיטת ר"ת. ע"ש). אבל בא"י ובבבל ובמצרים וסביבותיה מעולם לא נהגו כדעת ר"ת מימי התנאים ואמוראים והגאונים עד ימינו. וזה לך האות, שמעולם לא נמצא בתשובות או בספרי הגאונים שבידינו רמז ורמיזה מענין זה, שבשקיעת החמה עדיין יום גמור הוא עד עבור שעה אחת, וחידוש גדול כזה לא אישתמיט שום אחד מלאומרו. ועוד ראיה

שהתוס׳ בשבת (לה.) כשהביאו שיטת ר״ת לא שאלו ״ואם תאמר והא קא חזינן שהשמים מלאים כוכבים כשני מילין לאחר השקיעה״ ויתרצו שאותם כוכבים נחשבים גדולים וכו׳ או דבעינן שלשה כוכבים באופק מערבי וכו׳ (כדברי הרב אורות חיים הנ״ל), ומדלא הקשו ותירצו כן הראשונים ש״מ שלא ראו כן מימיהם לא בצרפת ולא באשכנז וגם לא בספרד. (ודרך התוס׳ להקשות כן, כמו בעירובין דף י״ד סע״א וקשיא דאין החשבון מדוקדק וכו׳, ובב״מ דף מ״ד ע״ב בד״ה אחד מכ״ה בדינר זהב, קשה לר״ת איך היה בימיהם שהיה זהב יקר כל כך וכו׳, ובחולין דף מ״ב ע״ב בד״ה ואמר רב יהודה וכו׳ אבל א״א לפרש כן שהרי יש בני אדם הרבה וכו׳. ע״ש). אבל גאוני בבל והרי״ף והרמב״ם שהלכו בעקבותיהם, היה פשוט להם כביעתא בכותחא שבשקיעת החמה מתחיל בין השמשות, ולא הוצרכו לבאר זה כלל, דמאן דכר שמייהו דשתי שקיעות, ואיה איפוא הגבול שתתחיל בו השקיעה השניה ומשם יימשך זמן בין השמשות? והרי הרי״ף והרמב״ם לא העתיקו ולא הזכירו סוגיא דפסחים כלל כדי שיהיה מקום לומר שסמכו על המעיין החריף דרמי ומקשה שתי הסוגיות אהדדי ויגיע למסקנת ר״ת, וא״כ על מה נשענו ואיך סתמו כ״כ דבריהם? וכן ראיתי בשם הגאון מהר״י שווארץ ז״ל שכתב שר״ת אמר זאת לפי ראות עיניו בצרפת, ואין ספריו מצויים בידי. אך בודאי אין כוונתו שר״ת אמר זה לבני צרפת ואשכנז כמו שטעו בזה קצת מחכמי הדור, שהרי ר״ת בא ליישב הסתירה בגמרא משבת לפסחים. ודו״ק. [שוב בא לידי ספרו ״דברי יוסף״ שווארץ הנדפס בירושלים התר״ג, ומצאתי כן בדף מ״ג סע״ב. וכן הסכים לו הגאון הראש״ל ר׳ חיים אברהם גאגין זצ״ל בראש הספר בד״ה אף זה אינו מוכרח וכו׳. ע״ש. ותודה לידי״נ ר׳ מיכאל נמני הי״ו מארה״ב שנתן לי את הספר במתנה. תשואות חן חן].

וכי תאמר בלבבך ״ומה נדע ולא ידעו הם דכל רז לא אניס להו, ומה יסכון גבר לצאת נגד מאורינו וגדולינו אשר בלעדם נמשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה?״ (לשון הגר״ע יוסף נר״ו ביביע אומר שם אות י״ג) - בוא וארא קורא יקר דוגמאות לרוב כיוצא בזה, כי הן אמת לגבי עיון הש״ס ופסיקת ההלכה, עפר ואפר אנחנו לגבי רבותינו הראשונים, שעיונם נוקב ויורד עד התהום, ויושר שכלם מבעית, משא״כ בדורות האחרונים דכמה זימני מעיילי פילא בקופא דמחטא ותלו תניא בדלא תניא. אך בענינים של בירור המציאות, אדרבא קים לן ברבותינו הראשונים ז״ל שאילו ראו את המציאות לאמתה היו מודים על האמת ושמחים בה, שכן ראוי להיות חוזרים. ואין הפרש בין אומרך שאילו ראה מרן (או שאר פוסקים) תשובת הרמב״ם היה חוזר בו, ובין אומרך אילו ראה ר״ת את הכוכבים בא״י היה חוזר בו.

א) וז״ל הרה״ג עיר וקדיש ר׳ מנחם די לונזאנו ז״ל בס׳ שתי ידות (הובא בלחם הבכורים דף מ״ה ע״א) על ר׳ שלמה בן גבירול, שקצת מהאחרונים תפסו עליו בשיריו שמבליע שוא בראש תיבה: ״חשבו לתופסו בזה ולא השיגוהו, כי מה ידעו ולא ידע, הבינו ולא עמו הוא״. ע״כ. וכי מעתה כשאומר ר״ש בן גבירול בכתר מלכות שלו ״בעשותך כדור הארץ נחלק לשנים, חציו יבשה וחציו מים״, ונתברר אחרי גילוי אמריקה שאין הדבר כן, וכי אין מחציתו של כדור הארץ מכוסה מים, נכחיש מציאות אמריקה בעולם, בטענה ״מה ידענו ולא ידע, נבין ולא עמו הוא״?!

ב) הרמב״ם בשמנה פרקים שלו (פ״א) מונה בין הדברים שהכח המדמה מרכיב ענינים שלא השיגו כלל ואי אפשר להשיגם, ״כמו שידמה האדם ספינת ברזל שטה באויר״. ע״ש. והיום אנו יודעים ומשיגים שיש אלפי ספינות ברזל שטות באויר מדי יום ביומו.

ג) בשיטה מקובצת (כתובות יג: והובא גם בגליון הש״ס פסחים צד:) כתב בשם רבינו תם, דאע״ג דנצחו חכמי אוה״ע לחכמי ישראל בענין גלגל קבוע ומזלות חוזרים (ובענין חמה מהלכת בלילה למעלה מן הרקיע) היינו נצחון בטענות, אבל האמת היא כחכמי ישראל, והיינו דאמרינן בתפלה ובוקע חלוני רקיע. ע״כ[6]. ומה נמרצו אמרי יושר אמה״ג זצ״ל בשו״ת איש מצליח (ח״ב חאו״ח סי׳ י״ג דף נ״א סע״א) שכתב על דברי האדמו״ר מסאטמר ר׳ יואל טייטלבוים ז״ל בזה וז״ל: ״ועוד הנה עכשיו מעכ״ת עצמם נ״י יושבי אמריקה ואנו יושבי צפון אפריקה, כולנו עדים שבלילה אצלנו החמה מהלכת אצלכם והיתה לכם לאור יומם, ובלילה אצלכם החמה מהלכת אצלנו ומאירה לנו כיום תמים, נמצא שאינה מהלכת למעלה מן הרקיע בשום זמן״. (ומה שדחק שם אמה״ג זצ״ל לפרש דברי ר״ת שהובאו בשיטה מקובצת דקאי אפלוגתא קמייתא דוקא דגלגל קבוע וכו׳ ודלא כהבנת הגרע״א בגליון הש״ס, לענ״ד הוא דחוק מאד, דמהיכא מוכח מלשון ״ובוקע״ אם הגלגל בוקע או השמש בוקעת, שהרי ובוקע חוזר

---

6. וכיוצא בזה כתב בפירוש רבנו חננאל לפסחים דף צ״ד סע״א לענין עוביו של רקיע שמהלכת בו החמה מעלות השחר ועד הנץ החמה וכו׳ וז״ל: ואע״פ שהחוזים בכוכבים שבזמן הזה מדברים דברים המכחישין, לא משגחינן בהו, אלא אנו מזהרים (אולי צ״ל מזכירים) דברי רבותינו כתקנם, ולא לחוש לדברי זולתם. ע״ש. ולעומת זה רבנו אברהם במאמר על דרשות חז״ל הנדפס בתחלת ס׳ עין יעקב (דפוס ווילנא) כתב, שבאמת נקרא ״רבנו הקדוש״ על שאמר נראים דברי חכמי אומות העולם מדברינו שבלילה מהלכת החמה למטה מן הארץ, כי האדם שישליך מעל פניו השקר ויחזור בו מדעתו כשיתבאר לו הפכה אין ספק כי קדוש הוא. ע״ש. ואם אמר רבנו חננאל שזו דעת רבותינו, ניחא, אבל מ״ש ולא לחוש וכו׳, מי יגלה עפר מעיניו ויראה שאין החמה מנסרת ומהלכת בעובי הרקיע כלל ועיקר, וכמו שכתבו גם רבנו אברהם ומהר״ם אלשקר.

הכותב.

על הקב"ה כדאמרינן האל הפותח בכל יום וכו' ובוקע וכו', ואפשר להיות ע"י שהגלגל מנסר ברקיע או שהחמה מנסרת. ואכמ"ל. אולם לבי אומר לי שלא כתב זה ר"ת בשום מקום, שכן זה לשון שיטה מקובצת בכתובות שם: **וכן שמעתי משמו של ר"ת ז"ל שהיה אומר כן** וכו' דאע"ג דנצחו חכמי אומות העולם וכו'. ע"כ. וקרוב לודאי ששמע כן ר' בצלאל אשכנזי מרבו הרדב"ז בזמן הויכוח עם מהר"ם אלשקר בנ"ד שדחה דעת ר"ת בשתי ידים שאין החמה מהלכת אחורי הכיפה וכו', ועל זה השיב הרדב"ז שר"ת יטעון דאע"ג דנצחו וכו' היינו נצחון בטענות וכו'. וגם הלשון "דנצחו חכמי אומות העולם" לא נמצא בגמרא דידן, והוא נובע מלשון הרמב"ם במו"נ ח"ב פ"ח. וה' יודע האמת).

ד) התוס' בסוגית הנשר בחולין (דף ס"ב סע"ב וס"ג סע"א) כתבו שעורב של התורה איננו עורב שלנו הנקרא קורבי"ל בלעז, וכן הנשר אינו שקורין אייגל"א. והרמב"ן בחידושיו שם בסוף המסכת (ובדפוסים חדשים בחולין דף ס"ה ע"א) סתר דבריהם ע"פ נסיונות ובדיקות שעשה בעופות בעורב ובת היענה ונץ וקריא וקיפוף ודיה ועטלף ונשר וכו' והוכיח שהעורב הוא עורב דידן ונשר הוא נשר דידן (וכן שמותיהם בערבית בימינו קרובים מאד לשמותיהם בלה"ק). וסיים: **ולפי שאין אנו יכולים להכחיש דברים הנראים לעינים** אנו חוזרים על כרחנו לאחוז דרך הרב ר' משה בר' יוסף ז"ל שכתב בתשובותיו וכו' ויש לו גירסא אחרת בגמרא. ע"ש באורך. (ותמצית דבריו הביא ג"כ הר"ן בהלכות. ע"ש). ומסתברא דאי הוה שמיע להו לרבותינו בעלי התוס' גירסת הר"מ בר יוסף היו מקבלים זיהויי העופות כפי שידוע ונמסר בכל הדורות, וכמ"ש הרמב"ן "שאין אנו יכולים להכחיש דברים הנראים לעינים".

ה) התוס' בשבת (עג:) בד"ה ואחת וכו' הביאו בשם רבינו שמואל (רשב"ם) שיש על התמרים קליפה עליונה וכשהוא מכה בתמרים מפרק את הקליפה מן התמרים. ע"ש. והוא פלא, כי אין במציאות קליפה על התמרים רק קליפה דקה מאד שאיננה נפרקת בהכאה, ועוד שהיא נאכלת עם התמרה אצל כל העולם, ולא דמי לדש כלל. ואחר שנים הראוני בס' שביתת השבת (דף מ"ב ע"ד) ששאל לחכם אחד מבבל ששם גדלים תמרים ואמר שאין שום כיסוי על התמרים וכו' והקליפה אינה רק קודם שמתהוים התמרים. והשאיר דברי רשב"ם בצ"ע ע"ש. ומסתברא שלא היו תמרים מצויים בצרפת בימי רבותינו בעלי התוס' ולכן כתבו מה שכתבו. [ואחר שנים הראוני בתוספי הרא"ש שבת שם שהביא דברי רשב"ם, וסיים שכן משמע בברכות בכיצד מברכים שיש להם קליפה עליונה דקאמר התם הני מתחלי דערלה אסירי. ע"ש. ומבואר שלא ראה תמרים בעין]. וע"ע לרש"י בסוכה (לב.) בד"ה חרותא, ענף הדקל משנתקשה שתי שנים וכו' ויוצאים בו לולבים הרבה וכו'. ובכי"ק הרה"ג ר' משה הכהן זצ"ל [ונדפס כעת בשינוי לשון בקובץ תורת משה עמוד ק"ע] העיר על דברי רש"י דזה אינו נמצא כלל, אלא שהוא ז"ל אינו בקי במציאות הדקלים שאינם בכל איטליא וכל שכן בצרפת. עכ"ד. [ואחר שנים נדפס מחדש ס' ערבי פסחים על הגדה של פסח למר אביו הגאון ר' שאול כהן זצ"ל, והראוני שם בדיני ערב פסח (עמוד י"ב) שהביא דברי רש"י בפסחים דף נ"ו ע"א והרע"ב בפירוש המשנה שם (פ"ד מ"ח) והערוך ערך נסן והתוס' במנחות דף ע"א ע"א שכתבו שדקל זכר עושה פירות והנקבה אינה עושה פירות, והעיר עליהם שנהפוך הוא. וסיים: ואין זה מן התימה, כי בגלילות שלהם אין דקלים מצויים, וקרוב הדבר שכתבו כן לשמע אזן ואינו כן באמת, ופוק חזי מה בין תא שמע לתא חזי. עכת"ד ע"ש. שפתים ישק משיב דברים נכוחים, וברא כרעא דאבוה[7]. וע"ע בהשגות הראב"ד פ"ה מהלכות טומאת אוכלין הלכה י"ד שכתב: חותל היינו הקליפה שעל התמרה, וכשהתמרה רוטב (לחה) הקליפה מרה ואינה אוכל. ע"ש. ומעולם לא שמענו קליפת תמרים מרה, בין בלחים בין ביבשים].

ו) התוס' בסוכה (דף כ"ב סע"ב) בד"ה כזוזא מלעיל וכו', הביאו פירש"י דכשנקב רחב מלמעלה כשיעור זוז חמתה מרובה מלמטה כשיעור סלע, והקשו עליו בשם רבינו תם ופירשו באופן אחר. והטור (ר"ס תרל"א) הביא דעת בעל העיטור להפך מפירש"י, שאם למעלה שוים כשרה, שאז ודאי למטה צלתה מרובה מחמתה לפי שהחמה מועטת למטה. וכתב מרן הב"י שם בשם הרב המגיד (פ"ה מהלכות סוכה סוף הלכה ט"ז) שמבואר בחכמת הָרְאִיוֹת במופת שאור השמש הנכנס בחור מרובה על החור, וסיים: וזה שלא כדברי בעל העיטור, ולפיכך פירש"י הוא עיקר. ע"ש. וכ"כ הרמב"ם בפירוש המשנה (ריש מסכת סוכה) וז"ל: וזה יתבאר בחכמת הראיות נקרא בערבי "עלם אלמנט'ר" (כצ"ל) במופת, שהשמש כשנכנס על חור או חלון, שיהיה אורו בארץ יותר גדול מאותו חור בהכרח. ע"ש. נמצינו למדין שהכריעו הלכה בין הפוסקים ע"פ מה שנתבאר במופת בחכמת האופטיקה.

ז) בפרשת וישלח: ויהי עוד כברת הארץ לבוא אפרתה, היינו מתרגמים בחו"ל תיבת "כברת" בערבית "קד מיל" (שיעור מיל). והוא ע"פ הרד"ק (בשרש כבר) כי אומרים שכן מהלך מקבורת רחל לאפרת מיל. ע"ש. והרמב"ן שם הביא פירוש מנחם שהוא לשון כביר, מהלך רב, והביא פי' הרד"ק (בשרש ברה) שהכ"ף לדמיון ושרש המלה מן היו לברות למו, ופירושה שיעור מהלך ארץ מן הבוקר עד לעת האוכל. וסיים הרמב"ן: ועכשיו

---

7. ולפלא שרש"י עצמו בעירובין (דף כ"ח ע"ב) פירש לנכון שדקלים זכרים אינם נעשים תמרים לעולם והנקבות עושים תמרים. ע"ש. וחזר בו מדבריו בפסחים. וכן דברי הערוך בערך נסן מדויקים מאד כיעו"ש. ואחר זמן ראיתי שגם דברי רש"י והרע"ב בפסחים נכונים, שדקל זכר עושה פירות קטנים, ודקל נקבה אינו עושה פירות כלל עד שמרכיבין בו זרע מדקל זכר ואז עושה פירות משובחים יותר. ולק"מ. **הכותב.**

שזכיתי ובאתי אני לירושלים וכו' ראיתי בעיני שאין מן קבורת רחל לבית לחם אפילו מיל, **והנה הוכחש הפירוש הזה** וגם דברי מנחם. ע"ש.

ח) בספר קרני רמים למורנו הגאון ר' שאול הכהן זצ"ל פרשת חיי שרה (כ"ד כ"ה) הביא דברי הרב מלאכת הקדש שכתב בשם התוס' (כנראה כוונתו להתוס' בשבת דף ע"ו ע"א בד"ה מפני) שתבן שעורים אינו מאכל גמלים אלא על צד הדוחק, והעיר שהמוחש יכחיש את זה, והתוס' כתבו כן מסברא כי אין להם גמלים בארצותיהם, ולא ידעו מנהגם וטבעם. ע"ש.

ט) ועד אחרן, התוס' ביומא (פ:) כתבו בשם ר"ת דגרוגרות בלא גרעינין קאמר הכא וכו' ולא נהירא לר"י דגרוגרות אין בהם גרעין שהם תאנים שנדרסו וכו' ע"ש. ובס' שיעורי תורה להגרא"ח נאה (עמוד רכ"ג) תמה על ר"ת איך חשב שיש לגרוגרות גרעינים, וציין למרדכי פסחים (סי' תקצ"א) שבספרד היו גדלים התאנים ולא בצרפת [וכ"כ בס' שער השמים מאמר שלישי שער ב' דף יו"ד ע"ב שבמחוז ארץ צרפת לפי שהוא סמוך לסוף האקלים הששי לא יצמחו בו הפירות החמים כתאנים וזיתים ורמונים ע"ש. ויש אומרים שמטעם זה כתבו התוס' (חולין קג: ובש"ע סימן תפ"ו) שהזית הוא כחצי ביצה, לפי שלא הכירו זיתים במציאות, והרשב"א במשמרת הבית דף צ"ו ע"א כתב שהזית הוא פחות מרבע ביצה. ע"ש. וע"ע בתוס' פסחים דף ל"ו ע"א ועירובין דף י"ח ע"ב שכתבו שפרי הזית אינו מר רק האילן ע"ש, ואינו כן במציאות. ודלא כהגרי"פ בסנהדרין דף כ"ד ע"א]. ושוב הביא מס' תוספת יום הכפורים למהר"ם בן חביב שדחק ליישב דברי ר"ת ולבסוף סיים בצ"ע.

עוד הביא שם בשיעורי תורה (עמוד רכ"ב) שהרב תפארת ישראל (מעשרות פ"א מ"ו) לא הכיר את פרי הרמון ולכן נדחק בפירוש המשנה שם, וכן ר"י בר מלכי צדק בפירושו במעשרות שם כתב על הרמון, ואין אנו מכירין אותו וכו'. ע"ש. ובזה תבין ג"כ דברי רש"י פרשת תצוה (כ"ח ל"ג) בד"ה רמוני וכו' כמין רמונים העשויים כביצת תרנגולת ע"ש, שהוכרח להביא ציור מביצת תרנגולת כי לא היו רמונים בארצו (וע"ע רש"י ברכות לו: בד"ה פיטמא של רמון, הפרח שבראשו כעין שיש לתפוחים ולספרגלין. ודו"ק). וידוע הסיפור על אחינו האשכנזים שעלו לארץ לפני כמאתים שנה וראו פעם ראשונה בחייהם רמונים, וחשבו לזרוק את הגרעינים ולאכול את הקליפה (הפך מאז"ל בחגיגה טו: ר"מ רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק) והיה בפיהם מר כלענה, ובכו שאינם זוכים לטעום טעם פירות א"י וכו'. וע"ע בשו"ת עצי הלבנון (חאו"ח סי' י"ח בהערה א') שרש"י לא הכיר פיסטוקים. ע"ש.

ועי"ע למרן הכ"מ (פ"ח מהלכות ברכות ה"ה) וז"ל: ואני אומר שאילו היו קנים הללו נמצאים בארצות של הטור לא היה טוען כן וכו' ע"ש. ובשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי' קס"ז בד"ה האמת וכו') כתב וז"ל: אבל באמת כל זה כתבו התוס' לפי הבנתם וכן רש"י ז"ל פירש סוגיא דפרוזדור לפי מה שצייר מהר"ם לובלין הכל לפי שכלם, אבל אחר בקשת המחילה מרבותינו הקדושים לא צדקו דבריהם בזה, כי האמת עם הרמב"ם, כאשר יעיד הנסיון ע"פ חכמי וספרי הניתוח אשר לפנינו מספרי בני ישראל כמו מעשה טוביה וספר שבילי אמונה וכו' ויש לפני עוד ספרים מדויקים מרופאים מומחים אשר לא מבני ישראל המה בכמה וכמה ציורים כולם יעידון ויגידון כהרמב"ם ז"ל, ומיניה לא נזוע וכו' ע"ש. וע"ע להתוי"ט (ריש פרק ו' דשביעית) שכתב על דברי הר"ש והרע"ב שם שאינם אלא באומד הדעת ולא כיוונו אל האמת, ואי אפשר להכחיש המציאות שעכו היא על שפת הים המערבי, כפי שהעיד בעל כפתור ופרח ע"ש. ומינה נמי לדברי רש"י בגיטין (דף ז' ע"ב) בד"ה מימינו למזרח הדרך וכו', ועיין בהגהות הגר"א שם.

ועי"ע להרמב"ם בפירוש המשנה (בכורות פ"ח מ"ב) שכתב שאי אפשר להיות שהאשה תחיה אחר שקורעים בטנה ומתעברת ויולדת, ונדחק שם בביאור המשנה (והובא בתוי"ט ופירוש קהתי שם). וכמה סוגיות בבבלי וירושלמי קשה להולמן לפי דבריו, וכמ"ש הגרי"פ בראשון לציון והגרע"א בתוספותיו שם. ע"ש. וכבר העירו האחרונים שבימינו נודע שאפשר לאשה ללדת לידה טבעית פעם ופעמיים אחר ניתוח קיסרי, וא"כ דברי המשנה כפשוטן. ואין פלא שחז"ל ידעו בזמנם בחכמת הרפואה מה שלא ידע הרמב"ם אחרי אלף שנה, כי בימי הביניים השמידו אומות העולם אלפי ספרי חכמה ומדע מפני מלחמות הבערות וקנאת הדתות כידוע. ועל זה אמר קהלת (א' יו"ד) יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא, כבר היה לעולמים, אשר היה מלפנינו. [ומכאן תשובה לטוענים על הגר"מ לוי זצ"ל בענין הכנים הנולדים מזו"נ, שהרי הרמב"ם כתב להפך, ולא ידעו שהנסיון במשך מאות שנים הוכיח שאין שום בעל חיים שנברא מן העיפוש, ואין אחר המציאות כלום, וכמו שכתב כיו"ב הרמב"ן בפרשת נח (ט' י"ב) וז"ל: ואנחנו על כרחנו נאמין לדברי היונים שמלהט השמש באויר הלח תהיה הקשת בתולדה (ר"ל בטבע) כי בכלי מים לפני השמש ייראה כמראה הקשת. ע"ש. ולא עוד אלא שהרווחנו בזה תשובה ניצחת לדברי הכופרים האומרים שהעולם כלו נברא מן העיפוש, לפי דעתם המעופשת, והתברר שדעתם היא הבל ושקר. והדין שמותר להרוג כנים בשבת יש לו טעם אחר כמ"ש במנוחת אהבה. והרוצה להחמיר שלא להרוג כנה בשבת כדעת הרב פחד יצחק (ערך צידה) תע"ב, וכן שמעתי בשם הגרי"ש אלישיב נר"ו]. ואכמ"ל יותר.

ואחר כל הדברים והאמת האלה, לא נפלאת ולא רחוקה היא לומר שאילו ר"ת ורבותינו הראשונים היו חיים בא"י, היו פוסקים כדברי הגאונים, ולא היו מחדשים שיטת שתי שקיעות כלל. ובפרט אחר שגילה רבנו הגר"א ז"ל תירוץ אמיתי לאמתה של תורה, שמסלק הקושיא לגמרי משבת לפסחים, דבגמרא פסחים מיירי על צאת "כל" הכוכבים, דומיא דארבעה מילין

מעמוד השחר עד הנץ, שבעמוד השחר כל הכוכבים נראים ברקיע (ולכן נקרא "שחר" מלשון שחרות, ובלשון הזוהר פרשת וישלח דף ק"ע סע"א קדרותא דצפרא), ודומיא דידה בצה"כ דפסחים. ואילו הש"ס בשבת איירי בצה"כ לענין דינא, שהוא בשלשה כוכבים בינוניים גרידא, וזה כבר נראה בתלתא ריבעי מיל שהוא ח"י דקות לשיטת הרמב"ם שהמיל כ"ד דקות, והיא השיטה הנכונה והאמיתית. וכ"כ בס' זמנים בהלכה להרה"ג פרופ' יהודה לוי (מהדורת ירושלים תשנ"ב, עמוד לח) שבתקופת ניסן ותשרי וטבת נראה הכוכב השלישי בא"י בתוך 19-15 דקות לאיצטגנינים בקיאים שיודעים איפה להביט, ורק בתקופת תמוז שהיום ארוך אינו נראה הכוכב השלישי עד עבור 21 דקות מהשקיעה. ע"ש. ולתירוץ הגר"א הנ"ל כיוון גם בר פלוגתיה אדמו"ר הגאון ר' שניאור זלמן זצ"ל בסידורו (והובא בסוף ספר קצות השלחן ח"ג), ושני הנביאים מתנבאים בסגנון אחד, ודבריהם דברי אלקים חיים, וכך נהגו בא"י מאז ומעולם לפני קבלת הוראות מרן. וזוהי הסיבה שאחינו האשכנזים שנהגו במדינותיהם כדעת ר"ת אף לקולא בערב שבת (וכמ"ש החת"ס חאו"ח סי' פ', ועוד) כשעלו לארץ קיימו וקיבלו עליהם דעת הגאונים, ולא חששו לר"ת כלל אף להחמיר במוצאי שבת. ועל זה נאמר: "לשמע אזן שמעתיך ועתה עיני ראתך" (איוב מ"ב ה').

ועדיין עלינו ליישב, שהרי כמה מחכמי ספרד האחרונים שחיו בא"י ובמצרים ובאיזמיר ותפסו עיקר כדעת ר"ת, כגון הפר"ח (בקונטרס בי שמשי) ומהר"י פראג'י מהמה ומהר"ח אבולעפיא ועוד, ועל צבאם מרן הש"ע שפסק כדעת ר"ת כידוע. דע ידידי הקורא שבימי מרן כשחיבר הב"י עוד לא נודעה שיטת הגאונים כלל, כי הראשון שפירסם אותה היה מהר"ם אלשקר בן דורו של מרן (ותשובותיו נדפסו אחר[8] חיבור הב"י), והמנהג היה פשוט מאז ומעולם להדליק בערב שבת לפני השקיעה בעוד חמה בראש האילנות כמבואר בגמרא (שבת לה:) אדשמשא בריש דיקלי אתלו שרגא, אלא שחשבו את זה לחומרא בעלמא כדברי הרמב"ן בתה"א הנ"ל (כי הרי לפי דעת ר"ת עוד היום בנו"ב לעמוד, עוד נ"ח דקות כמנין נו"ב אחרי השקיעה, ואז מתחיל זמן בין השמשות). ובמוצאי שבת המתינו עד שהופיעו שלשה כוכבים קטנים באופן שיצא הספק מלבם והדליקו את הנר. וכיון שבזמנם לא היו שעונים מצויים לא היה פשוט כ"כ לשער את הזמן שעוד לא עברו ארבעה מילין דר"ת. [ובזה ניחא מ"ש מרן בסימן רצ"ג ס"ב שצריך ליזהר מלעשות מלאכה במוצאי שבת עד שייראו שלשה כוכבים קטנים וכו', והקשה המשנ"ב בבה"ל שם שהרי צריך להמתין לשיטת ר"ת ד' מילין, ותירץ עפ"ד הרב מנחת כהן דאפי' לר"ת כיון שאנו רואים סימן הכוכבים שוב אין להקפיד על שיעור ד' מילין ע"ש. ובאמת במנחת כהן (מאמר ב' פ"ה) כתב הטעם דשמא טעה בחשבון ד' מילין או שאין באותה מדינה בין השקיעה לצאת הכוכבים שיעור ד' מילין וכו' ע"ש. ומבואר דקאי בחו"ל, אבל בא"י אם רואה בבירור שלא עברו ע"ב דקות אין מה לתרץ. ומוכרח לומר שלא בדק מרן בשיעור ד' מילין כלל, אלא כשראו העם שיצאו ג' כוכבים קטנים יצא הספק מלבם והדליקו הנר ועשו מלאכה במוצ"ש. וזה פשר מה שכתבו האחרונים שנהגו בא"י כשיטת הגאונים עוד מלפני מרן. ודו"ק].

ומנא אמינא לה שלא היו אז שעונים מצויים? ממה שכתב מרן החיד"א בברכ"י (סי' של"א סק"ח) וז"ל: ביום המעונן ואמרו אנשים דקיימא להו שעת"א, הרילושי"ם, שלפי הרילו"ש בו בפרק יש שמ"ש מנהו (מליצה מלשון הכתוב איוב ד' י"ב ותקח אזני שמץ מנהו) אם לא היה מעונן, אין לחוש שמא יטעו אצטגניני, ועושים מעשה על פיהם. ע"כ. ומטי בה מהרב בית דוד (א"ח סי' קכ"ו). ע"ש. והקורא יחשוב שמדובר באצטגנינים בקיאים שיש להם כלי מפליא פלאות ושמו הרילו"ש, ואינו אלא שעון פשוט שבימינו, הנקרא בלועזית אורלוגין. ולזה כיוון החיד"א במליצתו דקיימא להו שעתא. [והוא שעון-קיר גדול שהיו מכוונים אותו בכל יום שיצלצל י"ב צלצולים בזמן המגרב, שהוא שבע או עשר דקות אחרי השקיעה, כמו שכתב הבא"ח בפרשת ויקהל ובכמה מקומות. וכן מבואר בברכ"י סי' ש"ח סק"ה שקורא לשעון רילוזיי"ו או רילו"ג, והוא קרוב למלה רילו"ש. אלא דהתם מיירי בשעון-יד, ולכן כתב שם דשעתא קיימא להו **בידייהו**]. ומעתה צא וחשוב בימי מרן והפר"ח שקדמו להחיד"א כמאה וכמאתים שנה, דודאי לא היו מצויים שעונים כלל, זולתי לאחד מעיר ושנים ממשפחה, ורובא דעלמא לא היה להם כי אם שעון-שמש בבית הכנסת וכיוצא שעל פיו מכוונים את השעות, ובשקיעת החמה נסו הצללים ואבד חשבון. ואפילו היה מישהו מנסה ללכת שלשה מילין ורביע מהשקיעה ורואה שכבר יצאו מאות כוכבים, בניגוד לשיטת ר"ת שעדיין יום גמור הוא, אפשר היה בידם לומר שהלך לאט לאט, ואילו מיהר מרוצתו עוד לא היו נראים אף שלשה כוכבים. באופן שלא היה

---

8. שוב בדקתי ומצאתי כי שו"ת מהר"ם אלשקר נדפסו לראשונה בסביוניטה שי"ד, וכבר הופיעו אז בדפוס חלקי בית יוסף א"ח ויו"ד ואה"ע. ומרן רומז לו פעם אחת בב"י אה"ע (ר"ס קמ"ג) בד"ה והוי יודע שמורי הרה"ג ה"ר יעקב בי רב וכו' וראיתי מי שהשיג עליו וכו', והובא בהערה שם בשם הכנה"ג בהגב"י שהכוונה למהר"ם אלשקר בתשובה סימן ל"ב (ומרן ראה דבריו בכ"י). וע"ע בכ"מ פ"א מהלכות חמץ ומצה ה"ט ובפ"ב מהלכות גירושין ה"ו ע"ש. [שוב הודיעוני שנזכר עוד מהר"ם אלשקר בבדק הבית אה"ע סימן קמ"א בד"ה לשון זה קשה מאד וכו' ובכ"מ פ"ו מהלכות יסודי התורה ה"ד. ומ"מ בשעה שחיבר מרן והדפיס ב"י א"ח ויו"ד עוד לא הופיעו שו"ת מהר"ם אלשקר ולא יצא טבען בעולם]. וראיה ברורה שלא ידע מרן משיטת הגאונים כלל, ממה שכתב בב"י יו"ד (סימן קצ"ו) שבזמן בין השמשות דר"ת עדיין יום גמור הוא, ודבריו תמוהים כמ"ש בטהרת הבית ח"ב (סוף עמוד רנז) ונשאר בצ"ע. ע"ש. נראה ששמע קול הברה שיש שתי שיטות בזמן בין השמשות, ולא נתבררו אז הדברים, עד שהופיעו שו"ת מהר"ם אלשקר וס' מנחת כהן וכל קדושים עמם. הכותב.

פשוט כלל להכריע מצד המציאות נגד ר"ת. ומאידך שיעור מיל היה מפורסם כדעת התה"ד ודעימיה שהוא ח"י דקות, ותלתא רבעי מיל הם י"ג דקות ומחצה, ובזמן זה (י"ג דקות וחצי מהשקיעה) אין שום אפשרות לראות שלשה כוכבים ברקיע גם לזך הראות והבקי הגדול באצטגנינים, ולכן כתב הפר"ח (בקונטרס בי שמשי) להקשות לשיטת הגאונים, דאיך אפשר שמשתשקע החמה עד צה"כ לא יש אלא תלתא רבעי מיל, והרי אנו רואים בחוש הראות שיש הרבה יותר מזה. ע"ש. [ולא שאל את עצמו להיפך לשיטת ר"ת, איך אפשר שלא ייראו שלשה כוכבים קטנים רק אחר ד' מילין, והרי אנו רואים כל השמים זרועים כוכבים, אור זרוע לצדיק]. וכל זה כתב מפני שנתפשטה דעת התה"ד שמהלך מיל הוא ח"י דקות. אולם בהגלות נגלות דעת הלבוש והגר"א וסיעתם, ועל צבאם הרמב"ם בהלכות קרבן פסח (פ"ה ה"ט) שכותב להדיא שמהנץ החמה עד חצות היום בניסן יש מהלך ט"ו מיל, וא"כ יוצא ט"ו מיל ל6- שעות, וכל מיל שני חומשי שעה דהיינו כ"ד דקות. [וכ"כ בפיה"מ פ"ג ופ"ט דפסחים], ולפ"ז תלתא רבעי מיל הם ח"י דקות (ולא י"ג וחצי), נחה שקטה כל הארץ, [וע"ע להרמב"ם בהלכות תרומות (פ"ז ה"ב במהדורת פרנקל) שזמן יציאת שלשה כוכבים הוא כמו שליש שעה אחר שקיעת החמה ע"ש. וזה ג"כ לפי חשבון המיל כ"ד דקות, דהוו תלתא רבעי מיל ח"י דקות, אבל אם המיל הוא ח"י דקות כדעת התה"ד נמצא תלתא רבעי מיל י"ג דקות ומחצה, וא"כ הול"ל כמו רביע שעה. ודו"ק]. ואדרבא דעת הגאונים היא בדוקה ומנוסה במציאות בא"י. וכיו"ב כתב הפת"ש אה"ע (סי' קנ"ו סק"ט) בשם הרב פנים מאירות (ח"ג סי' מ"ה) לענין יולדת לתשעה יולדת למקוטעין וז"ל: מאן לימא לן דלא עבדי הספרדים בהא כדברי הרמ"א שכתב מילתא בטעמא דהחוש מכחיש כלל זה. ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין.

ועוד סיבה שלישית שלא רצו הפר"ח ודעימיה לקבל דעת הגאונים, מפני קושית ר"ת שעמדה כחומה בפניהם מסוגיא דשבת לפסחים. ומה שתירץ מהר"ם אלשקר בזה שרבי יהודה חזר בו מפסחים לשבת וכו', הוא דחיק ואתי מרחיק כמו שהעירו האחרונים. ועוד שכתב (בסוס"י צ"ו) דבילדותו בפסחים סבר (ר"י) כחכמי ישראל ובזקנותו סבר כחכמי אומות העולם, שהודו חכמים לדבריהם כדאיתא בגמרא בהדיא. ע"ש. ובמחכ"ת הוא מערבב בין מציאות לתיאוריה, שסובר דכיון שחז"ל חשבו שהחמה הולכת בלילה למעלה מן הרקיע לכן אמרו מהשקיעה עד צה"כ ארבעה מילין, ומה ענין זה לזה, דממ"נ אם שלשה כוכבים בינוניים נראים בתלתא רבעי מיל, איך אמרו בפסחים ארבעה מילין, ואם אינם נראים עד ד' מילין, אפילו הודו לחכמי אומות העולם מאי הוי. והדבר היה סתום וחתום עד שיבוא אליהו הוא הגר"א ז"ל שגילה דברי תורה כאמיתתן מהר סיני, ולא יחלוק על דבריו אלא מי שלא הבינם. [ביטוי זה לקוח ממו"נ ח"ב סוף פרק כ"ב ע"ש. ואין כוונתי לפגוע בשום חכם ח"ו. ודע שכתירוץ הגר"א והגרש"ז כתבו גם מהר"ל מפראג בחידושיו למסכת שבת, והגאון בעל גנת ורדים והו"ד בשו"ת מהר"י פראג'י סי' מ"ו. ע"ש]. ומעתה בטלו כל השלש סיבות, דשיטת הגאונים נתפרסמה בעולם מפי רב שרירא ורב האי גאון ורבינו נסים גאון (הובא ג"כ בשו"ת מהר"ם אלשקר) והרי"ף והרמב"ם ורבינו אברהם בנו ורבינו מאיר המעילי, והיא מסכימה למציאות כפי הסברא הנכונה שהמיל כ"ד דקות ותלתא רבעי מיל ח"י דקות, ולהיפך דעת ר"ת תמוהה מאד במציאות בא"י ובבל וסביבותיה, וקושייתו מסוגיא דשבת לפסחים מיושבת בטוב טעם ודעת, בדברים נכוחים וישרים לאזן שומעת.

ועל פי האמור תבין טעמו של מרן החיד"א ורבו בעל נחפה בכסף והבא"ח וכל קדושים עמם, שלא חששו כלל לשיטת ר"ת והראשונים בין להקל בין להחמיר. וכן שמעתי מידידנו הרב בן ציון מוצפי שליט"א כשהיינו בשבת ז' טבת התשנ"ו במלון באשקלון, שבדורות שלפנינו מעולם לא נהגו בירושלים לחוש לסברת ר"ת במוצ"ש, וכשעלה מר אביו הרה"ג המקובל ר' סלמן מוצפי ז"ל פעם ראשונה לא"י בשנת התר"ץ, ראה את המקובל הרה"ג ר' חיים שאול דוויק הכהן זצ"ל שהתפלל ערבית במוצ"ש בימי העומר עם השקיעה ממש, ובתום י"ג דקות וחצי מהשקיעה ספר ספירת העומר, עפ"ד המקובלים ז"ל שבימי העומר הדינים והקלי' מתגברים וצריך לספור העומר בתחלת הלילה ממש. וכשיצא הרב השד"ה הנ"ל מביהכ"נ פגע בו הרה"ג ר' יחיאל מיכל טיקוצ'ינסקי ז"ל ובירכו בשבת שלום (כי היה הולך להתפלל ערבית) והוא השיבו: שבוע טוב! ואמר עוד שאמנם אף אחד מחכמי ירושלים לא עשה כן להוציא שבת מוקדם כ"כ, רק היו ממתינים במוצ"ש עד כ"ה דקות אחר השקיעה שאז רואים שלשה כוכבים (וכמ"ש מרן בסי' רצ"ג ס"ב עד שיצא הספק מלבו. ובברכ"י סי' רס"א סק"א הביא מהרב גנת ורדים בתשובה כ"י שהעולם נוהגים כסברת הגאונים ובמוצאי שבת בכדי שנים שלשה מילין מדליקין, והיא לו נדפסה בשו"ת מהר"י פראג'י סוף סימן מ"ו. ע"ש. וכוונתו למיל הידוע ע"פ התה"ד שהוא ח"י דקות, ושני מילין הם 36 דקות. ומכאן יצאה שיטת הגרי"מ טיקוצ'ינסקי ז"ל בלוחותיו, שהדלקת הנר במוצ"ש בערך 36-40 דקות אחר השקיעה, והשיגו עליו שזה דלא כמאן דלא כר"ת ודלא כהגאונים. ובאמת מקורו טהור מהברכ"י). ופעם אחת ניסה מקובל אחד לעשות כדברי השד"ה הנ"ל בימי העומר וגערו בו, אך להמתין ע"ב דקות כשיטת ר"ת לא נהגו מעולם עד ימינו. עכ"ד נר"ו. [וכן שמעתי מהפייטן משה חבושה הי"ו בנויורק בש"ק פרשת לך לך ח' בחשון התשס"ה, שהרב המקובל ר' יהודה פתייא זי"ל בהיותו בבבל היה נוהג לעשן במוצ"ש חצי שעה אחר השקיעה]. וכן ראיתי בספר "המורה" על הגאון ר' עזרא עטייה זצ"ל שלא הסכים לשנות המנהג הקדום ולהחמיר כר"ת במוצאי שבת. ואמה"ג זצ"ל בשו"ת איש מצליח ח"ב (חאו"ח ר"ס י"ד) כתב שאפי' יבא אליהו ויפסוק לנו כסברת ר"ת

אין שומעין לו, ובהערה שם הבאתי שכ"כ הרה"ג ר' יום טוב אליקים בתשובה לגאון הקדוש ר' יעקב ענתבי זצ"ל (רבה של דמשק לפני כמאתים שנה) שאם העולם נהגו כסברת הגאונים אפי' יבואו כל הרוחות שבעולם אין מזיזין אותם ממנהגם. ע"ש.

ומכל מקום, בימינו בא"י אנו נוהגים בל"נ ע"פ דברי מרן מלכא הגר"ע יוסף שליט"א להחמיר במוצאי שבת כר"ת ואפי' במלאכה דרבנן (ועל זה נאמר חכם עדיף מנביא, שאם יבוא אליהו אין שומעין לו, וכבר בא חכם ושומעין לו). אבל כל זה מצד חומרא ולא מדינא, ולכן די לנו להוסיף 72 דקות **שוות** אחר השקיעה ועוד דקה אחת לתוספת שבת, וא"צ להחמיר בימי הקיץ להמתין ע"ג דקות זמניות כלל, דבלא"ה כל סברת "זמניות" בעמוד השחר תלויה על בלימה, בתרגומו המשובש של ר"י אלחריזי (בפיה"מ להרמב"ם ריש ברכות), וכבר נתברר בלי שום ספק שהרמב"ם כתב "שוות" או "צודקות" ולא כתב זמניות וכמ"ש במקום אחר בס"ד [עיין בירחון אור תורה טבת התשנ"ה סי' מ"א באורך]. וכאן במוצ"ש אין לנו לעשות תרי חומרי, ודי להמתין 73 דקות אחר השקיעה בין בקיץ בין בחורף. ושוב ראיתי שכן כתב המשנ"ב בבה"ל (סי' רס"א ס"ב) בד"ה שהוא ג' מילין וכו' בשם הפמ"ג דארבעה מילין הם שעות שוות, ושוב הביא בשם הרב מנחת כהן דבעינן זמניות ובימי הקיץ מאריך יותר, ומסיק שאם רואה שהכסיף העליון ושוה לתחתון דהיינו שנשקע האודם מכל כיפת הרקיע בצד מערב ויש ג"כ שלשה כוכבים א"צ להחמיר יותר להמתין על שעות זמניות בימים הארוכים אף לדעת ר"ת. ע"ש. ובסי' רצ"ג ס"ב בבה"ל הביא בשם הרב מנחת כהן דאפי' לר"ת כל שאנו רואים סימן הכוכבים שוב אין להקפיד על שיעור ד' מילין ע"ש. וא"כ נראה ברור שבא"י שהכוכבים נראים לרוב על פני השמים בסוף שעה לכל היותר אחר השקיעה, די לנו להחמיר כשיטת ר"ת בשעות שוות בלבד, כיון דעיקר מטרין דזמניות, יסודה בתרגום מוטעה של דברי הרמב"ם. ואכמ"ל. [ואחר שנים נדפס ס' מאיר עיני ישראל, והראוני בח"ב כרך א' עמוד 172 מכתב מהחפץ חיים זצ"ל מיום ג' וישב התרע"ד וז"ל: וזה ידוע שזהו מנהג כלל ישראל שאפילו בימות הקיץ בתמוז אין ממתינים במוצ"ש רק ד' מילין ולא שעות זמניות, ורק בביהכ"נ של מינסק וכן הגאון מבריסק נהגו להמתין שעות זמניות, אבל כלל ישראל אין מחמירים בזה. עכ"ל. וכל שכן בארץ ישראל. ודו"ק].

ועוד נ"מ שאין לצרף דעת ר"ת לס"ס כלל, כגון להדליק ח"ו בערב שבת אחר השקיעה מס"ס, שמא עדיין יום הוא כר"ת ושמא גם לד' הגאונים עוד יום הוא, או למול תינוק שנולד ביום ששי אחר השקיעה (תוך י"ג דקות ומחצה) ביום ששי הבא מס"ס הנ"ל, כי המנהג פשוט שאם נולד אחרי השקיעה ואין אפילו קצת שמש מונין להבא, כמ"ש הברכ"י (סי' של"א סק"ז). וכן אם נתאחר המוהל להגיע עד בין השמשות אין מלין, ודוחים המילה למחרת, ואין מצרפים דעת ר"ת לס"ס (שאל"כ גם תינוק שנולד ביום ששי אחר השקיעה נוכל למול אותו ביום ששי הבא מס"ס זה עצמו). וכן לענין הפסק בטהרה בביה"ש אינו נחשב להפסק כלל ואין מצרפים דעת ר"ת [ודלא כהגר"ע יוסף בזה]. וכן היה המנהג פשוט בזה מדורי דורות אצל הספרדים. והעד שלא נמצא בתשובת שום פוסק לדידן חידוש כזה, והא ודאי לא אישתמיט שבאה אשה לשאול שהפסיקה בטהרה אחר השקיעה, ואם היה מי שהורה לה להקל ולצרף דעת ר"ת בזה היה מעלה חידוש כזה על ספר. וכ"כ מרן ר' רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל בספר זכרי כהונה (מערכת הבי"ת אות ט"ו) שאם נסתפקה אם בדקה בין השמשות או קודם בין השמשות נראה דהוי ס"ס וכו', מיהו אולי דהוי ס"ס משם אחד וכו'. ע"ש. מכלל שאם בדקה בבין השמשות פשיטא ליה דלא מהני. ועיין שם (סוף אות י"ז) מה שכתב בזה, ודבריו צ"ע, ואכמ"ל.

מיהו בדבר אחד אנו מצרפים דעת ר"ת, והוא בתפלת מנחה בין השמשות, שכבר נהגו העולם מאז ומתמיד להתפלל מנחה בבין השמשות (בי"ג דקות שאחרי השקיעה, ולדעתי אפשר להקל עד י"ז דקות כמ"ש באור תורה טבת התשמ"ו סימן ל"ג, ע"ש), וכמו שהעיד הגאון בעל מנחת כהן שחי לפני כארבע מאות שנה באמשטרדם, בקונטרס מבוא השמש (מאמר שני פ"י) שמנהג העולם להתפלל מנחה עד צאת הכוכבים. ע"ש. וכן היה מנהג פשוט בתונס. והיינו טעמא כיון דתפלה מדרבנן ולדעת ר"ת עדיין יום גמור הוא ולדעת הגאונים הוא ספק יום ספק לילה הו"ל סד"ר ולקולא. וכ"כ אמה"ג זצ"ל בשו"ת איש מצליח ח"א (חאו"ח סי' ט"ו דף נ"ה ע"ג) ע"ש. ולא יהא זה חמור מתפלת שחרית, דאיפסיקא הלכתא בהדיא בגמרא (ברכות כז.) כר"י שאומר עד ארבע שעות, ואפ"ה מבואר בטוש"ע (סי' פ"ט) שבדיעבד יכול להתפלל עד חצות, כתנא קמא. ע"ש. והוא הדין למנחה בבין השמשות (חוץ מערב שבת כדי שלא יפסיד מצות תוספת שבת, אא"כ יקבל עליו בפירוש תוספת שבת לפני מנחה ויתפלל ביחיד. ואכמ"ל).

ושוב ראיתי בשו"ת הגאונים ליק (סימן נ"א) לרב שרירא ורב האיי, ששאלתם על צבור שאמרו תפלת המנחה ביום ששי עם דמדומי חמה ודחקתן העת, יש אומרים שהם מתפללים י"ח כהלכתן וכו' ויש שפירשו שפוסקין באותה ברכה שמרגיש בה כי בא השמש ואומר יתגדל, הלכה כמאן? והשיבו וז"ל: ממה שאמרתם עם דמדומי חמה וממה שאמרתם פוסק באיזו ברכה שמרגיש בה כי בא השמש, משמע שהתחיל ועדיין לא בא השמש, ולא יפה הוא זה, כי מִבּוֹא השמש עד עונת ק"ש ערבית יש ריוח לומר י"ח, ובזמן שמתחיל ש"צ בשעה שיש דמדומי חמה ועדיין לא בא השמש אע"פ שבא השמש משלים וכו'. בודאי אם אפשר לעשות עושין כן, ואם אי אפשר וחלה שבת או יו"ט אין לך דוחק גדול מזה ומתפלל הבינונו וכו'. אבל בימי החול לא צריכינן לכולי האי אלא גומר והולך אפילו בלילה. עכ"ל. וש"מ תלת, חדא שאם התחיל לפני השקיעה יכול לגמור

אחרי השקיעה, ועוד שאם התחיל בבין השמשות וחושש שעד שיגמור יגיע צה"כ, בשבת וביו"ט מתפלל הביננו ובחול גומר והולך אפי' בלילה. ותו שמעינן להדיא דלא ס"ל כר"ת, דא"כ איך כתבו "באותה ברכה שמרגיש בה כי בא השמש", והרי לר"ת עדיין יום גמור הוא עד כשעה אחר השקיעה. וקשה מאד לפרש עם דמדומי חמה שכתבו השואלים היינו אחר ג' מילין ורביע מהשקיעה, שאין כאן חמה כלל ולא דמדומי חמה. אלא בודאי כדברי מהר"ם אלשקר בשם הגאונים, ומשה אמת ותורתו אמת.

ואמיים במרגניתא אחת שמצאתי בתשובת הגאונים שהביא מהר"ם אלשקר ז"ל, ליישב לשון הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פ"ג ה"א), וז"ל: הגלגלים הם הנקראים שמים ורקיע וזבול וערבות, והם תשעה גלגלים, גלגל הקרוב ממנו [פי' מאתנו, הקרוב אלינו] הוא גלגל הירח, והשני שלמעלה ממנו הוא גלגל שבו הכוכב הנקרא כוכב, וגלגל שלישי שלמעלה ממנו שבו נוגה, וגלגל רביעי שבו חמה וכו'. ע"ש. ולכאורה הוא נגד גמרא ערוכה בחגיגה (יב:) שחמה ולבנה וכוכבים ומזלות קבועים כלם ברקיע השני הנקרא רקיע, והובאה גמרא זו בדברי המפרש שם ע"ש. ומדברי הרמב"ם משמע שרקיע הוא שם נרדף לגלגל, ואין הגלגל מכיל רק כוכב אחד בלבד. וראיתי להגאון ר' עובדיה הדאיה זצ"ל בספרו "עבד המלך" על הרמב"ם שהביא מספר הברית (ח"א מאמר ב' חוג שמים פ"ו) שהשיג על הרמב"ם בזה וכתב שדעתו היא נגד כל חכמי ישראל, והוא ז"ל נדחק מאד בפירוש דברי הרמב"ם. ע"ע. ברם בקושטא מסתברא שהרמב"ם הלך בזה אחר חכמת התכונה המפורסמת בימיו שהכוכבים קבועים בגלגלים, וכ"כ ר' שלמה אבן גבירול בכתר מלכות שלו כידוע. ומה שהרמב"ם קורא לגלגל בשם רקיע, היא דעת רב שרירא ורב האי גאון שהובאו דבריהם בשו"ת מהר"ם אלשקר שלפנינו (סי' צ"ו) וז"ל: ואילו היתה (החמה) עולה בלילה למעלה מן הרקיע היתה נראית בארץ, ולא היה הרקיע חוצץ מלראותה, "שהרי בינינו כמה רקיעים" ואין חוצצין אותה, ואף רקיע שלה אינו חוצץ לראות מה שלמעלה ממנו וכו' ע"ש. והמדקדק בלשונם יראה להדיא שקוראים לגלגלים רקיעים, ועליהם סמך הרמב"ם וכתב כן. ומכאן ראיה ג"כ לאמיתות תשובה זו של הגאונים. ודו"ק. [אחר זמן ראיתי בס' אוצר הגאונים למסכת חגיגה בחלק הפירושים עמוד 55 בשם פירוש ספר יצירה לברצלוני צד 149 וז"ל: וכתב נמי רבינו האיי ז"ל, דקאמר ריש לקיש שבעה רקיעים הם, קרוב לדבריו מה שחקרו החוזים בכוכבים להיות שבעה גלגלי שמים לשבעה כוכבי לכת וכו'. ע"ש. הרי שמשווה שבעה רקיעים של ריש לקיש לשבעה גלגלים של חכמי התכונה בימיו, אם כי אינם בדיוק אלא קרובים לדבריו. וכל זה בכלל מה שכתב הרמב"ם במו"נ ח"ג סוף פי"ד וז"ל: ולא תבקש ממני שיסכים כל מה שזכרוהו (חז"ל) מענין התכונה למה שהענין נמצא, כי החכמות הלמודיות היו בזמנים ההם חסרות וכו' ע"ש. ובחנם מתלוננים ומטיחים דברים על הרמב"ם, כי כל דבריו יסודתם בהררי קדש, בספרי הגאונים ז"ל].

בסיכום: דעת הרמב"ם ברורה ומבוארת שתיכף בשקיעת גוף השמש מתחיל זמן בין השמשות, וכן דעת הגאונים רב שרירא ורב האי, ורבינו נסים, והרי"ף, ורבינו אברהם בן הרמב"ם, ולא ידעו ולא הכירו מענין שתי שקיעות כלל. והרמב"ם כתב בחיבורו הסימנים הברורים ופשוטים לבין השמשות והם משתשקע החמה עד צאת שלשה כוכבים בינוניים, וברח מסימנים אחרים של כוכב אחד יום וכו' העלולים לגרום לטעות ולמכשול ח"ו. ומ"מ למעשה אנו נוהגים לחוש לדעת ר"ת לחומרא דוקא במוצ"ש עפ"ד הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א [ופעם בהיותי עולה חדש ועשיתי שבת בנתיבות, ביקש ממני מהרכ"ץ ז"ל מרא דאתרא במוצ"ש לכבות את החשמל בבהכ"נ ועדיין לא הגיע זמן ר"ת, והיה קשה לי להודיע שאני מחמיר כסברת ר"ת, דמיחזי כיוהרא בפני ת"ח, וכביתי במרפקי ע"י שינוי, כי לרוב האחרונים כיבוי חשמל דרבנן, וע"י שינוי ובזמן ר"ת שהוא מצד חומרא אין לחוש כ"כ. ומ"מ הרווחנו בחומרא זו מה שכתבו בספרים (ע' בשו"ת סוד ישרים ח"ד סי' ט"ז) שמצוה לשמור שבת כ"ו שעות כמנין שם הוי"ה, כי אם תמנה עשרים דקות לפני השקיעה ביום ששי וע"ג דקות לאחר השקיעה במוצ"ש עם כ"ד שעות של השבת עצמה, יהיו כ"ה שעות ול"ג דקות, וזה נחשב קרוב לכ"ו שעות, וכמ"ש בקידושין דף י"ב ע"א כיון דנפקא להו מפלגא קרוב לאלפיים קרי ליה]. אבל אין לצרף דעת ר"ת לס"ס, לא לענין מילה אחר השקיעה ולא לענין תינוק שנולד אחר השקיעה ולא לענין הפסק בטהרה אחר השקיעה, רק לענין תפלת מנחה בחול בביה"ש דהגאונים, שכן נהגו מעולם להקל בזה משום דזמן תפלה מדרבנן וסד"ר לקולא. וגם במוצ"ש שנהגו להחמיר די ב73- דקות "שוות" בין בקיץ ובין בחורף. [וסימניך בתפלת אתה חוננתנו מסיימים וחננו מאתך חכמ"ה בינה ודעת, בגימטריא ע"ג דקות. ושמעתי מידי"ן הגרש"ח אלוף נר"ו שכן הסכים הגר"ע יוסף שליט"א בשיחה אתו, שדי להחמיר כר"ת בשעות שוות]. ואין לנו עסק כאן בשיטת קצת מחכמי הדור שמנסים להשוות דעת ר"ת לשיטת הגאונים, והלואי היה כדבריהם, אלא שלא נראה כן מלשון ר"ת בספר הישר שלו והרמב"ן בתורת האדם הנ"ל ורוב ככל הראשונים והאחרונים. וכעת עמד קנה במקומו, והשי"ת ינחנו בדרך אמת, ואל יצל מפינו דבר אמת לעולם, ויזכנו להודות על האמת, ולעסוק בתוה"ק תורת אמת לשמה. אכי"ר.

הבו"ח ביום י"ב בניסן המנוסה התשנ"ה (בתוספת נופך בשעת ההדפסה) **נאמ"ן ס"ט**.

* * *

אמר הכותב: המאמר הנ"ל נדפס בקובץ "דמות הכסא" (תשנ"ו) ח"א עמוד קל"ח והלאה, וחזר ונדפס בלוח "דבר בעתו" התשנ"ט לפי בקשת העורך הרב מרדכי גנוט נר"ו, וראה עוד בלוח "דבר בעתו" התש"ס (עמוד ל"ו והלאה) מאמר מהרב זלמן מנחם קורן נר"ו שהזכיר את דברינו לשבח ע"ש. ובאור-תורה

אדר התשנ"ט (סימן נה) כתב ידידנו הרה"ג ר' גולן אלוף נר"ו להשיב על דברינו, והשבתי על דבריו (בסימן שאחריו) בטוב טעם ודעת כמו שיראה הרואה. ולבסוף סיכמתי ששה טעמים שלא לצרף דעת ר"ת לס"ס, ואני מביאם כאן בהרחבה:

א) שהרי מנהג פשוט בא"י שלא לחוש לדעת ר"ת גם להחמיר במוצ"ש במקום כרת וסקילה, ואיך נעשה מסברתו ספק?

ב) דהוי ס"ס משם אחד, שאתה דן על אותו רגע של הפסק טהרה או שרוצה המוהל למול ברגע זה בבין השמשות "שמא יום הוא" פעמיים, וכל הדוגמאות שהביאו לזה יש חילוק דק ביניהם למעיין.

ג) שהרי תינוק הנולד ביום ששי לאחר השקיעה דוחים מילתו ליום ראשון, וגם הגר"ע יוסף נר"ו מודה בזה, וכך המנהג פשוט מאז ומעולם בא"י (כמ"ש הברכ"י סי' של"א סק"ז). ואם איתא, נמול אותו ביום ששי הבא מס"ס.

ד) מצד המציאות, שקרוב לודאי אם היו ר"ת וכל הראשונים בא"י היו חוזרים בהם, וכן מנהג פשוט אצל כל חכמי האשכנזים בא"י (חוץ מבודדים ממש) שלא להמתין במוצ"ש לזמן ר"ת אע"פ שנהגו במדינותיהם כר"ת, ובדרך כלל הם שומרים מאד על מנהגיהם כידוע. ומסופר על הגרי"ח זוננפלד (שהיה תלמידו של הכתב סופר, בנו של החת"ס) שבאה אשה לפניו במוצ"ש וביקשה שימתינו מלקבור את בעלה עד זמן ר"ת כי כל ימי חייו היה נזהר להחמיר כר"ת, ולא הסכים. ואף שהיה אח"כ נפטר שני שלא הקפיד להחמיר כר"ת וביקשה שיתחילו לטפל בו לפני בעלה, לא נענה הרב לבקשתה ואמר שבא"י הלכה פסוקה כדעת הגאונים. ומה שנמצא באגרות החזון איש (ח"ב סימן מ"א) שפשטה הוראה להחמיר בכל ישראל כר"ת, והיא הוראה מקוימת כמו מפי סנהדרין בלשכת הגזית ואין שום צד קולא בזה. ע"ש. הנה ידוע ומפורסם שהחזו"א עצמו בא"י עשה מלאכה במוצאי שבת 45 דקות אחר השקיעה, וקרוב לודאי שהאגרת הנ"ל נכתבה בעודו בווילנא, ובירר אולי זה קטע מתוך ספרו החזון איש, ולא נמצא בשום מקום. ועכ"פ כתב שם דקי"ל כר"ת להחמיר ולא להקל. וע"ע להלן.

ה) שלא נמצא שום פוסק מחכמי הספרדים שעשה ס"ס כזה לא לענין מילה ולא לענין הפסק בטהרה ולא לענין הדלקת נר שבת אחר השקיעה (ליהנות מאורו אם הודלק בדיעבד) וכיוצא. ועיין למרן (בסימן תפ"ט ס"ד) מי ששואל אותו חבירו בין השמשות כמה ימי הספירה וכו' שאם יאמר לו היום כך וכך אינו יכול לחזור ולמנות בברכה, והובא להלכה בכל האחרונים ובקול סיני (עמוד 87) ובילקוט יוסף, וכתב שם "לאחר השקיעה". ע"ש. ולכאורה לאחר השקיעה יש לנו ס"ס שמא כר"ת ושמא יום הוא, ובס"ס מברכינן בספירת העומר כידוע. ובשלמא למרן עצמו י"ל דמיירי בבין השמשות דר"ת, אבל לכל האחרונים קשיא. אלא ודאי דלא עבדינן ס"ס כזה. וכ"כ הגר"ש דבליצקי נר"ו באור-תורה (כסליו התש"ן סי' ל"ה) שהמנהג בארה"ק מדורי דורות שכל מורי ההוראה (גם האשכנזים) לא היו מקילים לענין הפסק טהרה אפילו רגע אחרי השקיעה, ושכן הורה הגאון ר' פינחס עפשטיין והגאון ר' ישראל יצחק רייזמן זצ"ל. ע"ש.

ו) לפעמים הוו תרתי דסתרן ביום אחד, כגון שהפסיקה בטהרה במוצאי שבת, והבעל או האשה עושים מלאכה כמנהג ע"פ הגאונים, ולהפסק בטהרה חושבים אותו ודאי יום כדעת ר"ת (עיין באור-תורה כסליו התש"ן סימן ל"ו מכתב הגר"א נבנצל נר"ו), ואף שאין חושבים אותו ודאי יום רק לס"ס, מכל מקום אם היה לה ספק כל דהו כר"ת איך העיזה לעשות מלאכה באיסור סקילה. וכיו"ב כתב הגאון ר' משה שתרוג זצ"ל בשו"ת ישיב משה (ח"א סי' ק"ב) שאין לעשות ס"ס להחמיר נגד מרן, דודאי אין למרן ספק, דאם יש לו ספק לא היה מתיר, ולא דמי למה שעושים ס"ס להקל נגד מרן, די"ל דמרן עצמו אוסר מספק ולא בודאי, ובהצטרפות שני הספקות יש להתיר. עכת"ד. ודון מינה ואוקי באתרין (וגם לדעת חכמי ג'רבא החולקים על הישי"מ בזה מודו בנ"ד. ואכמ"ל). וע"ע בס' קול סיני (עמוד 87) שפסק שאם היה עומד בבין השמשות ונזכר בבירור שלא ספר אמש ספירת העומר יספור מיד הספירה של אמש בלי ברכה ואחר צאת הכוכבים יספור בברכה. ונכון שבכגון זה יזהר שלא יספור יותר ספירת העומר אלא אחר צאת הכוכבים, שלא יהיו תרתי דסתרן. ע"ש. וכל שכן שלא לעשות תרתי דסתרן באותו יום, שתוציא שבת לפני זמן ר"ת בספק איסור סקילה ואח"כ תצרף דעתו לענין הפסק טהרה (זה תוכן ששת הטעמים שכתבתי באו"ת שם, בתוספת נופך).

ודן עתה בשנת התשס"א האיר וזרח ספר "הליכות עולם" חלק חמישי למרן הגר"ע יוסף שליט"א, ושם (בעמודים סא-עו) דן בענין הס"ס מסברת ר"ת, והביא דברינו ודחאם בשתי ידים, עד שכתב (בעמוד עו) שהחולק על זה לא חש לקמחיה. ולא כחטאינו עשה לנו ולא כמעלליו גמל עלינו, שאני הרימותי את כסאו מעל לכסא אליהו הנביא, ואמרתי חכם עדיף מנביא (כמובא למעלה), ועד היום אנו נוהגים בישיבה להחמיר במוצ"ש כדעת ר"ת הואיל ונפיק מפומיה דמר, ואפילו באיסורי דרבנן. (ולא נהגנו כן מעולם בחו"ל). וגם כאשר כתבתי בס' דמות הכסא שאין לצרף דעת ר"ת לס"ס לא העזתי להוסיף "שלא כדעת הגר"ע יוסף" (עד שחכם אשכנזי אחד בלוח "דבר בעתו" התשנ"ט תמה עלי שהרי הגר"ע יוסף דעתו לצרף לס"ס, ולא הבין את כוונתי הפשוטה). והרב ביקש מתלמידי לשעבר (הרב גולן אלוף נ"י) לכתוב נגדי, וכתב מה שכתב בירחון אור תורה התשנ"ט, ועניתי על דבריו בסבלנות רבה. ולא שאני מצפה שיסכים לדברי לא הוא ולא זולתו, רק שדברי ודבריו יישארו לדורות הבאים, ואני ידעתי גואלי חי ואחרון על עפר יקום (כפירוש המלבי"ם איוב י"ט כ"ה). ובבוא דברי הגאון נר"ו אחר זה בדפוס ואשתפוך חמימי, אמרתי לא תענה על רַב כתיב, ומה גם שאז באותה שנה נלב"ע

אשת נעורי בעוה"ר אחרי יסורין קשים ומרים (בשנת אסת"ר המלכ"ה לפ"ק), ועולם חשך בעדי. לכן אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני, ורשמתי בגליון "הליכות עולם" כמה הערות למזכרת, כי הרב נר"ו אהובנו ומאור עינינו, אך האמת אהובה יותר. והנני מעתיק הערותי שם בתוספת נופך, ועצור במילין מי יוכל:

בעמוד ס"ג כתב שבנ"ד יש ספק מעיקרא דמילתא שמא לא ראתה כלל בתחלת בין השמשות לפני בדיקת ההפסק בטהרה, ושפיר חשיב ס"ס עם יתר הספיקות של בין השמשות. נ"ב: אם זה נחשב ספק א"כ נוכל להתיר עד נ"ח דקות אחרי השקיעה, שמא כר"ת שהכל יום גמור הוא? ומרן בב"י (יו"ד ריש סימן קצ"ו) בד"ה ובין השמשות דקא אמרן וכו' כתב שאין ראוי שתעלה לה בדיקת בין השמשות ע"ש. ולכאורה למה לא תעלה, הרי יש ס"ס, שמא לא ראתה ושמא בין השמשות עדיין יום הוא.

בעמוד ס"ה כתב דכיון דאמרינן ספק זבות שוינהו, אכתי לא נפקא מספיקא, וראוי לצרף לו ספק אחר לספק ספיקא. נ"ב: אבל זה נגד דברי מרן בב"י הנ"ל . ועוד דהא קמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים, וכי תיסק אדעתין בטיפת דם כחרדל שהיא ספק זבה גדולה (שראתה שלשה ימים רצופים)?

בעמוד ס"ו כתב דבבין השמשות דר"ת דבזה מיירי הרא"ש יש ס"ס להיפך ולהחמיר דשמא הלכה כהגאונים ושמא ביה"ש לילה הוא והוי ספיקא דאורייתא. והוסיף בסוגריים: ודוחק לומר דהרא"ש דס"ל כר"ת אין לו צד הספק דשמא הלכה כהגאונים. נ"ב: אבל הרא"ש לא ידע משיטת הגאונים כלל, וכן רוב ככל הראשונים (חוץ מהרי"ף והרמב"ם ורבנו אברהם והר"מ המעילי שהיו קרובים לתקופת הגאונים). וגם מרן לא נתכוון לעשות ס"ס לחומרא אלא כפשוטו שאין ראוי שתעלה לה וכו', שהפסק בטהרה שמעלה אותה מחזקת טומאה לחזקת טהרה צריך להיות ברור ונעלה מכל ספק.

בעמוד ס"ח הביא משו"ת באר משה (ח"ב סימן מ"א) שנפגש עם בעל קונטרס תורת המשפחה (שטרנבוך), והשיב לו (הרב שטרנבוך) שבא"י הכל מחמירים לעשות הפסק בטהרה קודם שקיעה כי נהגו כשיטת הגאונים. ומכל מקום לא נחה דעתו בזה, כי היא חומרא הבאה לידי קולא שתצטרך להחזיק המוך אצלה מקודם שקיעה עד אחר צה"כ כר"ת. נ"ב: אין זה נכון, שכיון שנהגו בא"י כשיטת הגאונים אף להקל במוצ"ש א"כ אינה צריכה להחזיק המוך רק כעשרים דקות בלבד .

שם הביא מה שכתבתי ששיטת ר"ת נגד המציאות וכו', והשיב הרב נר"ו שכל הכוכבים הנראים עד זמן ר"ת הם גדולים הנראים ביום. נ"ב: אבל במשך 72 דקות מהשקיעה כבר נראו בא"י כל הכוכבים, רק כוכבים ממדרגה ששית שהם הקטנים ביותר למראית עין אינם נראים עד עבור שעה וחצי מהשקיעה, כפי ששמעתי מפרופ' נסים וידאל הי"ו. והא קמן שכמעט כל חכמי אשכנז בא"י עזבו סברת ר"ת ונהגו להקל במוצ"ש כהגאונים, ואפילו הגרי"ח זוננפלד שהיה תלמידו של הרב כתב סופר שנהגו בעירם בהונגריה לבשל בע"ש אחרי השקיעה כסברת ר"ת (עיין בשו"ת חתם סופר חאו"ח סימן פ) הורה בא"י כדעת הגאונים לקולא במוצאי שבת כידוע.

שם: אך מה יענה הרב הנ"ל לדעת מרן הש"ע שפסק כר"ת אף שהוא חי בא"י וכו', ומה שכתב שבזמן מרן לא נודעה שיטת הגאונים כלל, תמוה, שכיון שראו שדברי ר"ת הם נגד המציאות היה להם לפקפק בשיטתו ולא לפסוק הלכה למעשה כמוהו. עכת"ד. נ"ב: דבר המפורש בגמרא להלכה אסור לנו לפקפק בו אפילו נוגד את המציאות,לדוגמא שמן זית דאזוקי מזיק (עיין יביע אומר ח"ו א"ח סימן מ"ח אות ו) ועוד. וגדולה מזו תראה לקמן (עמוד ע) שהביא הרב נר"ו משו"ת ארץ צבי פרומר (סי' קכא) שהאמת כחכמי ישראל שהחמה מהלכת בלילה למעלה מן הרקיע וכו', ושתק לו. ע"ש. ומה מאד יפלא איך האמין בזה, וכי לא ראה הרב בנסיעתו במטוס שהחמה נוסעת בלילה לארה"ב? וגם בא"י עצמה זמני השקיעות בירושלים ובתל-אביב ובחיפה שונים הם, הייתכן ששמש אחת שקעה בירושלים ושמש אחרת עודנה זורחת בתל אביב? וכמה שמשי איכא בעולם? (עי' סנהדרין דף ל"ט סע"א). וע"ע להתוי"ט (רפ"ו דשביעית) שהשיג על הר"ש והרע"ב שכתבו דעכו יושבת במקצוע צפונית מזרחית של א"י (וכן פירש"י בגיטין ז:) שאין דבריהם אלא באומד הדעת ולא כיוונו אל המציאות, שעכו היא על שפת הים המערבי כפי שהעיד בעל כפתור ופרח. ע"ש. והרי הרע"ב חי כמה שנים בא"י ועיניו היו פקוחות בנסיעותיו מאיטליה לא"י על כל דבר חדש כידוע מאגרותיו, ובכל זאת נעלם ממנו דבר פשוט שעכו היא על שפת הים התיכון (כמ"ש במדרש אינו דומה טעם דג העולה מעכו וכו') ונמשך אחר דברי הר"ש ופירש"י ע"פ הגירסא שלפניהם. (ועי' בהגהות הגר"א גיטין ז:). וע"ע להגר"ע יוסף נר"ו עצמו בהליכות עולם חלק ששי (עמוד קס"ה) שכתב שאין להשגיח על הנסיון נגד דברי הפוסקים ע"ש. וכל שכן נגד גמרא מפורשת, בטרם נודעה למרן ז"ל שיטת הגאונים. ועכ"פ לא היה חכם בא"י (מתקופת מרן או לפניו) שסמך על ר"ת להקל בערב שבת לעשות מלאכה אחר השקיעה. ודו"ק.

שם: והרי כמה קהלות קדושות שהיו חוסים בצלם של גאוני עולם במשך כמה דורות היו נוהגים אפילו להקל כדברי ר"ת וכמ"ש הב"ח בתשובה והמג"א והלבוש והא"ר וכו' והגאון רעק"א נהג כסברת ר"ת אף להקל. **אמר הכותב:** זו שאלה שנשאלתי מידידנו הרה"ג ר' אהרן פויפר זצ"ל מדרום אפריקה (ששלח לי כחדשיים לפני פטירתו בפאקס, ולא איסתייעא מילתא לענות לו. ובעוה"ר נטרפה לו השעה ונלב"ע בחדש אייר התשנ"ג. תנצב"ה) איך ייתכנו שתי השיטות של ר"ת ושל הגאונים בעם ישראל, שלכל אחד מהם בר פלוגתיה הוא מחלל

שבת דאורייתא? והרי נעשינו ח"ו כשני עמים? ובמשך השנים חשבתי שבאמת יש מקום לשיטת ר"ת במדינות צרפת ואשכנז הסמוכות לקוטב הצפוני, שאין נראים שם שלשה כוכבים בינוניים רק בערך כשעה או יותר אחרי השקיעה. וחז"ל קבעו ששלשת רבעי מיל לפני היראות שלשה כוכבים מתחיל זמן בין השמשות, וא"כ חצי שעה אחרי השקיעה יתכן באמת כשיטת ר"ת שעדיין יום גמור הוא, ושפיר היו נוהגים במדינות הונגריה וכיוצא להקל כשיטתו בערב שבת, ובפרט לפי מה שאמרו בגמ' (ופסקו הרמב"ם בהקה"ח) שאם נראה כוכב אחד עדיין יום הוא, ובמדינות הנ"ל לא ייראה אפילו כוכב אחד במשך שעה מהשקיעה. ומאידך בא"י ובמדינות המזרח מיד כעשרים דקות אחרי השקיעה מתחילים הכוכבים להיראות, ולכן פשוט שהלכה כהגאונים. [ובזה ניחא מ"ש הגאון בעל משנה ברורה בס' נדחי ישראל שאם עשתה הפסק בטהרה בבין השמשות צריכה לשאול אצל מורה הוראה, ולא נעל הדלת בפניה להחמיר, ועיין בס' טהרת הבית ח"ב עמוד רסה ועמוד תקנג]. ואין להקשות שהרי ר"ת מפרש כן בגמרא דאיירי בא"י, שכבר השבנו על זה די והותר. וא"צ לכפול הדברים.

עמוד ס"ט הביא משו"ת מהר"י פראג'י (סי' מ"ז) שהעיר על דברי עמיתו הרב גנת ורדים שכתב שגדול כח המנהג שנהגו במצרים דלא כר"ת ע"פ מרא דאתרא מהר"ם אלשקר, שהוא תמוה, דאדרבא הרדב"ז הוא המפורסם למרא דאתרא, ואיהו ס"ל כר"ת, ושכן דעת הרמב"ם. נ"ב: אחר המחילה נעלם ממהר"י פראג'י שהרדב"ז ומהר"ם אלשקר שניהם ישבו יחד בבית-הדין, ושניהם ישבו על המדוכה של אותו תינוק שנולד בע"ש אחרי השקיעה, ובאותה תקופה נתייעצו עם גדולי הדור בירושלים וחברון והם הסכימו לדעת מהר"ם אלשקר שדברי ר' אברהם בן הרמב"ם מסייעים לו בפירוש, וזוהי דעת הרי"ף והרמב"ם בלי שום ספק וספיקא שבעולם, כי מעולם לא נזכר בדבריהם שיעור ג' מילין ורביע אחרי השקיעה, וגם לא הביאו סוגיא דפסחים כלל. וכל זה מבואר במאמרי למעלה.

שם: וכל זה איננו שוה למר עד שביטל בהבל פיו סברת כל הגדולים הנ"ל כעפרא דארעא ח"ו, ושאין לחושבה אפילו לספק כלל, פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה. נ"ב: אחר המחילה אם איתא שנחשבת לספק, איך אנו מלים בשבת תינוק שנולד בליל שבת אחר חצי שעה מהשקיעה (והרב נר"ו מסכים בזה), והרי לדעת ר"ת נולד בע"ש הוא ומילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת. ותינוק שנולד בערב שבת 5 דקות אחר השקיעה דוחים מילתו ליום ראשון כידוע (והרב נר"ו מסכים בזה) ומדוע לא נמול אותו ביום ששי מס"ס. ולעומת כל הגדולים שהביא שם שחששו לדעת ר"ת וגזרו בחרם וכו' יש גדולים רבים ועצומים מחכמי ספרד ואשכנז שלא חשו לה כלל, ומהם הרב נחפה בכסף והחיד"א ובן איש חי וכל הגדולים שבזמנם, וזה מנהג קדום מדורי דורות כמ"ש בארץ חיים (סי' רס"א ס"ב) שכן דעת מהר"ם אלשקר ומהריק"ש (תלמיד הרדב"ז!) ומהרלנ"ח והרב גנת ורדים והרב פרי האדמה והרב בתי כהונה, והגאון בעל נחפה בכסף העיד שכן מנהג ירושלים בזמנו (וכולל גם את הרש"ש המקובל ותלמידיו). ומחכמי אשכנז הרב חידושי רז"ה והגר"א והגר"ז בעל התניא והגאון ר' יצחק חבר מטיקטין בעל סדר זמנים. עש"ב. וכן המנהג פשוט בתונס ובג'רבא שאחר 20 דקות מהשקיעה במוצ"ש מתחילין ערבית, ואם יש צורך אומרים "ברוך המבדיל בין קודש לחול" ועושים מלאכה, והמדקדקים מתחילים ערבית חצי שעה אחר השקיעה, ומעולם לא המתינו לשיעור ד' מילין, וכן המנהג במרוקו ובאלג'יר ובלוב ובכל ערי יהדות המזרח. ועמדו בהם רבנים מובהקים וחסידים גדולים כידוע. [וכן ראיתי מקרוב בבטאון "נזר התורה" חדש מנחם-אב התשס"ה (עמוד קנד) מאמר מהרב חיים פינחס בניש הי"ו, שהמנהג הקדום בכל ארצות הים התיכון בעניני בין השמשות וצאת הכוכבים היה כשיטת הגאונים, וזאת כפי הנראה מחמת המציאות במדינות אלו השוכנות בין קוי-הרוחב 30-40 מעלות צפונה לקו המשוה, ובהן החשכה יורדת ונראים הכוכבים זמן קצר אחר שקיעת החמה. והאריך ליישב דברי חכם אחד מאלג'יר לפני כשש מאות שנה שנראים כדעת ר"ת. ע"ש באורך].

עמוד ע"א: שבאמת דעת חכמי ישראל היא הנכונה והישרה שגלגל קבוע ומזלות חוזרים ולחנם הודו חכמי ישראל לחכמי אומות העולם. נ"ב: זה אינו ענין למה שאמרו חמה מהלכת למעלה מן הרקיע, כי אמנם דעת חז"ל שמזלות חוזרים היא הנכונה (ולפי הסכמת התוכנים האחרונים אין גלגלים כלל רק הכוכבים שטים באויר במסלול קבוע, כמ"ש המלבי"ם בפירושו ליחזקאל א' ט"ו ע"ש. ועיין בב"ר פרשה ו' אות ח' אמר רשב"י אין אנו יודעים אם פורחים הם הכוכבים באויר ואם שפין ברקיע ואם מהלכים הם כדרכן בגלגל, ובפירוש מהרז"ו שם). אבל בחמה מהלכת למעלה מן הרקיע כלנו עדים היום שאינו כן, ודבר שפתים לומר שיש שתי שמשות בעולם אחת בא"י ואחת בלוס אנג'לס אך למחסור. וכל דברי הרב ארץ צבי (פרומר) בזה אינם אלא תימה. וגם מה שכתב בשיטה מקובצת לכתובות בשם ר"ת, לענ"ד לא אמר כן ר"ת מעולם, ואינה אלא שמועה בעלמא כנראה מסגנון הדברים. ואפילו אמר כן ר"ת, כיום שנגלתה אמריקה אי אפשר להכחיש המציאות. ואילו אמר הרב שדברי רז"ל בזה יש להם כוונה פנימית (ע"ד שכתב הרש"ש בפסחים דף צ"ד ע"א ובעל אמונת חכמים פרק ששי דף יו"ד ע"א) החרשתי, אבל הרב מבין דברים כפשוטן שהחמה מהלכת בלילה למעלה מן הרקיע, והוא פלא.

שם: וכבר נדפס בימינו ס' אורות חיים שהאריך מאד לחזק שיטת ר"ת. נ"ב: לא חיזק כלום רק נדחק ונדחק בסברות רחוקות, וכבר השיב על כל דבריו בקצרה הגאון ר' יונה מרצבך זצ"ל בספרו עלה יונה (עמודים ס"ה-ס"ח). וידוע שהגר"י קנייבסקי זצ"ל העריך מאד את הגר"י מרצבך כמומחה ובקי בענינים אלה.

וכמעט אפשר לומר שכל מי שהיה בקי בתכונה (כגון הגר"א והגרש"ז ומהרלנ"ח ומהר"ם אלשקר ועוד) תפס בפשיטות כדעת הגאונים. ואכמ"ל.

עמוד ע"ב: ומה שכתב המנחת יעקב בתורה"ש דלא מהני הפסק בטהרה בספק לילה. נ"ב: הם דברי מרן בב"י.

עמוד ע"ג: מה זה מחייב את הספרדים ועדות המזרח שנוהגים על פי רבותיהם ואין אצלם שום מנהג להחמיר בדיעבד. נ"ב: מדוע לא נשמע חידוש כזה בשו"ת חכמי הספרדים מימי מהר"ם אלשקר ועד היום, לצרף דעת ר"ת לס"ס, לענין הפסק בטהרה, ולענין מוהל שנתאחר להגיע ביום השמיני עד אחר השקיעה, ולענין תינוק שנולד בע"ש אחר השקיעה שיכולים למולו בערב שבת, ועוד?

עמוד ע"ד הביא מס' מנחת כהן פימינטיל (מבוא השמש מאמר ב' פ"א) שאם נאנסו או שכחו ולא הספיקו למולו ביום השמיני עד ששקעה החמה יש לסמוך על דעת ר"ת וסיעתו דס"ל דאכתי יום הוא ומצוה למולו אחר השקיעה וכו'. נ"ב: זו דעת הרב מנחת כהן לפי שתופס מעיקר הדין כר"ת, אבל כל חכמי א"י אשכנזים וספרדים זה ת"ק שנה תופסים כדעת הגאונים אף להקל במוצ"ש, מלבד בודדים החוששים לדעת ר"ת להחמיר דוקא. ואולי באמשטרדם עירו של הרב מנחת כהן היה מקום במציאות לשיטת ר"ת (כמש"ל על ערי אשכנז וצרפת). וכבר הוכחתי למעלה שמרן עצמו לא חשש לדעת ר"ת במוצאי שבת, שכן כתב (בסי' רצ"ג ס"ב) שלא לעשות מלאכה עד שיראו שלשה כוכבים קטנים רצופים, ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו. ע"ש. והרי כלנו עדים שיצאו שלש מאות כוכבים קטנים רצופים בצפת ת"ו לפני זמן ר"ת, והול"ל שימתין מהלך ד' מילין בין ביום מעונן ובין ביום שאינו מעונן. אלא ודאי שלמעשה לא המתינו ארבעה מילין כלל. ומה שתירץ המשנ"ב בבה"ל בזה קשה וכמש"ל.

שם: וכן מצאתי באגרות החזון איש ח"א (סימן מא) שכתב שפשטה ההוראה להחמיר כדעת ר"ת בכל ישראל והיא הוראה מקוימת כמפי סנהדרי גדולה בלשכת הגזית ואין שום צד קולא בזה, ולא נמצא מי שאמר שלא לחוש כלל לדעת רבינו תם. ע"כ. נ"ב: תמוה מאד, שידוע ומפורסם שהחזון איש עצמו בא"י עשה מלאכה במוצ"ש 45 דקות אחר השקיעה, וכמ"ש הרב נר"ו עצמו בס' טהרת הבית ח"ב (סוף עמוד רעג) בשם שבט הלוי (עמוד רפב אות ג) שלפי שיטת החזו"א בין השמשות נמשך מארבעים עד חמשים דקות, והעיר עליו שהוא תמוה, ובתולדות החזון איש בספר פאר הדור ח"ד (עמוד קצה) כתוב שהרב רד"צ הילמן העיד שהחזו"א הדליק נרות חנוכה "במוצאי שבת" עשרים דקות אחר שקיעת החמה על פי מנהג הגר"א. הרי שעשה מעשה להקל במוצ"ש ולא חשש לומר שבין השמשות הוא. עכ"ד הרב נר"ו שם. והוא הפך מה שכתב כאן. ובאמת מ"ש בשם פאר הדור הוא אגב ריהטיה, שלא נזכר שם במוצאי שבת כלל. וראיתי בעתון חרדי (מיום כ"ד בכסלו התשנ"ב) שהעיר על זה הרב יחיאל אברהם זילבר, וכתב שלא נהג כן החזו"א רק בחול, אבל במוצ"ש התפללו ערבית לאחר ג' רבעי שעה מהשקיעה ואח"כ עשה החזון איש הבדלה ואז הדליק נרות חנוכה, וחזר על זה בקובץ "בית אהרן וישראל" גליון כסליו התשנ"ג (עמוד עז) ע"ש. ועכ"פ נאמן עלינו הרב שבט הלוי נר"ו (שהכיר את החזו"א פנים אל פנים והיה במחיצתו שנים רבות). וכוונתו שהחזון איש היה מחמיר במוצ"ש שלא לעשות מלאכה עד ארבעים דקות שאז רואים שלשה כוכבים קטנים רצופים, וכמ"ש כיו"ב הגו"ר (הובא בברכ"י ובכה"ח סימן רס"א סק"א) שנהגו בתפוצות ישראל במוצ"ש בכדי שהות שנים שלשה מילין מדליקים. ע"ש. אבל לחוש לדעת ר"ת מאן דכר שמיה. וס' אגרות החזו"א אמ"א כעת.

ושוב ראיתי שהדברים נמצאים באגרות החזו"א ח"ב (אגרת מ"א) מתוך מכתב חידושי תורה. וקרוב בעיני שכתב זה בהיותו בווילנא, וגם שם כתב בהדיא דקי"ל כר"ת להחמיר אבל לא להקל. ע"ש. אבל בא"י הדר הוא לכל חסידיו ונקיט כהגאונים אף להקל. ושאלתי וחקרתי רבנים בב"ב ולא מצאו פתרון לאגרת זו של החזו"א. וגם בירורתי במחשב באוניברסיטת בר-אילן אולי זה קטע מתוך ספרו חזון איש, ולא נמצא. והרב יחיאל אברהם זילבר (נר"ו) אמר בע"פ (ע"י שליח) שאגרת זו מתייחסת לקוץ היו"ד דר"ת. ולא מסתבר, שהרי כתב דקי"ל כר"ת להחמיר אבל לא להקל. אלא העיקר כמו שכתבתי שזה נכתב בווילנא, והושמט בכוונה בס' חזון איש כי אח"כ חזר בו בא"י ונקיט לדינא כסברת הגאונים. ומ"מ הדפיסו קטע ממנו באגרותיו להודיע כמה חביבה עליו פסיקת המשנ"ב. כיעו"ש. וכן ראיתי באור-תורה (כסליו תשס"ה סוף עמוד רב) שהעיר על האגרת הנ"ל מעדויות רבות של הגר"י קנייבסקי והגר"ח גריינימן ועוד, שהחזו"א לא שמר זמן ר"ת ואפילו במלאכות דאורייתא, ואמר שאין מקום להחמיר כשיטת ר"ת. ונשאר בצ"ע. ע"ש. [וע"ע בס' פאר הדור ח"ד עמוד קצח שהחזו"א היה מורה ובא לקיים דעת הגר"א ודלא כר"ת]. ולפי מה שכתבתי נחה שקטה כל הארץ, השומע ישמע והחדלים יחדלו.

הכו"ח כ"ו מנחם אב התשס"ה

נאמי"ן ס"ט

שוב בא לידי ס' ילקוט יוסף סוכות, והראוני שם (בעמוד רמא) שהביא איגרת החזו"א בשלימותה, ומתברר שחוזר על קוץ היו"ד דר"ת, וביאור דבריו כתבתי בס"ד בירחון אור-תורה שבט התשע"ד (סימן ס"ד עמוד תנא). ע"ש. ואכמ"ל יותר. **הנ"ל**.